Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

+ *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
+ *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
+ *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
+ *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página `http://books.google.com`

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

FINI HADRIANI
FINI FERRARIENSIS
IN IUDAEOS FLAGELLUM
EX SACRIS SCRIPTURIS EXCERPTUM.

N°1978

Bis Finus: bis uiuo: bis eſt mea imago ſuperſtes:
Libro animi impreſſa eſt: corporis hac tabula.

Anno 1510

Venetorum decreto, ne quis aliquo in loco Venetę ditionis hunc librum imprimat, impreſſum'ue alibi vendat, cautum eſt.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO, AC EXCELLENTISSIMO Principi Herculi ſecundo Duci Ferrariæ &c. Daniel Finus felicitatem.

SOlet cęteris vna, vel altera cauſa perſuadere, vt Principibus, ac magnis viris ſuos, aut ſuorum libros inſcribant: mihi vero cogitanti, cui potiſſimũ Libros ab optimo olim Parente meo aduerſus Iudęorum peruicaciam conſcriptos dicarem, multæ ſe protinus vno propè agmine cauſę obtulerunt: quę tibi hæc Volumina iure optimo deberi teſtarentur: ſed tres illę in primis. Nã ſi quem ratio Argumenti mouet: tibi profectò Principi ſummę pietatis, ac religionis: qui tanta æquitate, ac prudẽtia populos tuæ ditioni ſubiectos moderaris: Defenſio hæc Chriſtianæ veritatis tot rationib⁹, ac teſtimoniis ab impuritate obſtinatiſſimæ gentis vendicata non poteſt non eſſe gratiſſima. Quòd ſi alium forte, & beneficiorum memoria, & grati animi ſignificatio ad hoc officium potius inuitet: ea ſunt tua, & iſtius Illuſtriſſimæ Familiæ Eſtenſis in domum Finam merita: ea liberalitatis teſtimonia: vt quæcũq; ab animo, aut à fortunis gratę recordationis indicia proficiſci poſſunt: ea tibi, ac tuis omnia debeãtur. Nam & Pater meus Finus ille ipſe auctor huius Operis per annos ſexaginta rationario fiſci ſcripturarum Magiſter tanta cura, ac fide pręſedit: vt non alius diligentius, & accuratius rem ſuam tractauerit, q̃ ille Principis. incredibilis enim fuit eius hominis ad res obeũdas ſolertia. Quid Hieronymus frater meus? qui & ipſe per annos plus minus duo de quinquaginta eodem munere perfunctus eſt. Quòd ſi de me mihi aliquid etiam fari licet, Nunc ſanè agitur annus quartus & quinquageſimus, ex quo primum variis procurationibus fiſci, deniq; Magiſter ſcrinii publici, & rationibus ærarii Pręfectus ætate iam propè affecta, ceu demum in portum prouectus, in veſtra benignitate conquieſco. Sub cuius ergo auſpiciis iuſtius apparere debuit hic Liber, Princeps optime, q̃ tuis? in cuius aula quaſi vernaculus natus creuit, adoleuit, & ad iuſtam magnitudinem peruenit. Optimam ergo ſpem nobis facit tuæ auctoritatis, & inuicti animi magnitudo fore, vt nunquam liuor ea auſit attrectare, quę te tuo felici calculo ſenſerit approbaſſe. Quòd ſi quis ſenſus rerum mortalium ad Manes pertinet: hoc quoq; Parenti meo gratum fore arbitramur: quòd ſub pii, ac beneficentiſſimi Ducis nomine eius Lucubrationes in lucem prodeant: quãquam vlla ratione fieri non poterat, quin nomini tuo dedicarentur, cum ego eas tibi omnino nuncupare ſtatuiſſem, & Nobilis D. Federicus Turreſanus ab Aſula: cuius ſtudio, & impenſa excuſæ ſunt, ob mirificam, qua te proſequitur obſeruantiam, idipſum decreuiſſet. Poteris itaque, quę tua eſt humanitas, ab vtroque noſtrum id munus, quod libenti animo tibi impertimur, agnoſcere: & noſtri memoriam, ſi id mereri videmur, conſeruare. Bene vale.

Datum Ferrarię ad. viii. Calend. Septembr. M D X X X V I I.

Digitized by Google

COELIVS CALCAGNINVS DANIELI FINO S.

Libros optimi viri Parentis tui, mi Daniel, quãtum potui, ſuccisiuis horis, legí perdiligenter: Opus magno quidem ingenio, ſed maiore cura elaboratum. In quo neſcio, an pietatem, an acumen, & vim dicendi: an rerum, atque argumentorum copiam magis admirer. Nam (vt video) quęcunq; veteres, ac recentiores ſcriptores, aut ad aſſerendam noſtrę religionis veritatẽ, aut ad expugnandam arcem Iudaicę obſtinationis in medium attulere, ea cumulate omnia Parens tuus vnum in corpus redegit: vt ex eo, quaſi ex quodam ſalutari promptuario habeas ſub manu arma, ac machinas: quibus hoſtes noſtræ pietatis, non ſolum ſummoueas, & de gradu deiicias, ſed etiam proſternas, & ad internecionem vſque perſequare. Atque vtinam multi hoc tam dulci Flagello ad internecionem vſque vapulent: vt mortui reuiuiſcant: & cum reuixerint, veritatem agnoſcant: & agnita, demum ſine fine perfruantur. O' felix igitur Flagellum: quo & veritas ius ſuum tueri poteſt: & improbitas cogitur reſipiſcere, atque ad meliorem frugem redire. Nihil enim melius ſontibus, ac maleficis optari poteſt (ſi Platoni credimus) quàm vt ſcelerum pœnas luant: & cũ propria animi inductione non poſſint, Flagello ſaltem moniti, in viam aliquãdo reuocentur. Bene vale.

Digitized by Google

HAbes in hòc Volumine quod Iudæorum Flagellum inſcribitur,Lector candidiſſime,Fini Hadriani viri planè in ſacrarum literarum ſtudiis eminentiſſimi Libros nouem,ex intimis catholicæ fidei penetralibus excerptos,in quibus nihil fermè,quod ad optimi Chriſtiani inſtitutionem attineat, deeſſe comperies: pręſertim in iis,quæ ad infirmandam,ac refellendã: immo potius penitus tollendam,eliminandamq́; obſtinatam Hebręorum perfidiam ſpectare videntur. Ineſt præterea operi mera orationis facilitas , candor eximius,vberrima myſticarum rerum copia , non fucatus elocutionis lepos,quouis theſauro locupletior,qui diuinam propemodum venuſtatem redolet:ac omnia adeo adamuſſim explicat,vt in eiuſmodi dicendi genere(niſi mea me fallit opinio) nihil ſit quod amplius deſiderari queat : ſi Libros huiuſmodi,quos Daniel Finus vir egregius,ac ſpectatæ in parentem pietatis, & de literarum ſtudiis optime meritus,ædendos,imprimendosq́; curauit,inſpexeris,diligenter examinaueris,recteq́; perpenderis,quando ipſius opera caſtigatiſſimi in lucem prodeunt,nulla profecto lectio erit,quæ te vel inuitum tãtopere poſſit allicere, modo à Chriſtiana religione non abhorreas: & ex qua te maiorem animi oblectationem,ampliorem voluptatem,ſuauiorem iucunditatem,ac fructum denique vberiorem cepiſſe fateare. Vale.

Digitized by Google

ALBERTVS SAVONAROLA AD LIBRVM.

I Liber intrepide ad vipereos morſus impiorum Iudæorum, perfidorumq́;: ne timeas: indutus es enim armis Fini auctoris tui, tanti viri, qui finem cõtra ea, in quibus nobis aduerſantur, impoſuit: ita omnia exacte, docteq́;, quę ſciri, excogitariq́; poſſunt, enucleauit: vt aliena doctrina non ſit opus: adeo rationabiliter, argute, & ſcientifice proceſſit, vt Maledicta eorum curare non debeas. Conſtans ergo, vt bonus miles, eſto: atque confeſſor Chriſtianæ fidei noſtræ, quę in medio eorum glorioſa ſemper extitit immobilis. Et ſicut alias nationes hæc fides noſtra pręcellit: ita tu dexteritate tua in laudem, & honorem cum domino tuo apud noſtros & extorres præibis, i bñdictus. Valeto.

Ego Albertus Sauonarola manu propria ſubſcripſi.

¶ Iacobi Aemyliani Ferrarienſis in laudem operis, & auctoris Carmen.

Hos ego Fine tuos quoties lego docte Libellos:
 Non niſi cœleſtis iudico mentis Opus.
Quicquid habent Libri veterum, ſacra pagina quicquid
 Continet, id Codex hic tuus vnus habet.
Componit ſenſu contraria quæq; decenti,
 Et vera à falſis noſcere ſenſa docet.
Nititur & miſeros ductu rationis Apellas
 Ad Chriſti ſanctam conglomerare fidem.
Falſa quòd illorum ſit monſtrat opinio, multis
 Legibus, exemplis, innumeriſq́; locis.
Quos ſi non poterit conuertere Dogma ſalubre:
 Duritiem culpent gens ſine lege ſuam.
Nemo quidem, noſtra pro relligione tuenda,
 Argumenta dedit lucidiora ſuis.
Fine tibi multum debent hęc tempora: ꝙ das
 In lucem ſenſus, qui latuere diu.
Per te clareſcunt obſcura ænigmata Vatum:
 Fit Chriſti per te firmior ipſa fides.
Nunc, quicunq; ſapis, vigilata hęc Dogmata Fini
 In manibus ſtudeas ſemper habere tuis.
Iſta docere queunt, & delectare legentem:
 Erroreſq́; omni corde fugare graues.
Indoctus doctus, doctus quoq; doctior iſta
 Euadet magno non ſine honore legens.
Iam Liber alme velis proprios exire penates:
 Hactenus in tenebris ſit latuiſſe ſatis.

Digitized by Google

Tempus adeſt,lato quo diuulgeris in orbe:
Forte carens fructu ne videare labor.
Vtq; tui populos ſit copia multa per omnes:
Et ſtipe te modica pauper habere queat:
Ipſe typis Aldi pulchris mandabere chartis,
Tempore non multo poſt Danielis ope.
Publica qui propriis pręponens lucra:labores
Incaſſum tantos non ſinet eſſe Patris.
Non tibi liuor edax:non eſt metuendus aduncus
Naſus:non rabidi dira venena canis.
Pro te Chriſtus erit:pro te doctiſſimus omnis:
Et cui ſtat charus relligionis honos.
Si non æqua tuis meritis:non æqua labori
Pręmia mortalis conferat vlla manus:
Ille boni immeritum qui nil ſinit ire benignus:
Centeno faciet fœnore(crede)ſatis.
Hoc Deus ore ſuo prędixit:quod ſemel orſus
Ipſe fuit:nunquam pœnituiſſe datur.
Quod tantum valeo,tribuo tibi Fine:quieſcat
Vt tuus ætherea ſpiritus arce,rogo.

Ego Iacobus Aemylianus manu mea
propria ſubſcripſi.

CANDIDO LECTORI GVASPAR DE SARDIS. S.N.

TRapezitę aurum ſimbella ponderant:Aurifices igne probant,lapideq́; Indico:ita Daniel noſter,paterna Fini ſtudia,nouem comprehēſa libris eruditis tradidit viris,eorum trutina,iudicio,calamo penſitanda,probanda,emendanda:vt pientiſſimi partes filii fuiſſe omnibus innoteſceret. Multi in Platonis,Ariſtotelis,Auerroiſq́; doctrina eruditiſſimi viri:alii in iureconſultorum deciſionibus,Iuſtiniani ſanctionibus,Sūmorumq́; Pontificum Decretis excellentiſſimi:plurimi in Theologorum quæſtionibus,articulis'ue,tam Thomę,q̃ Scoti ꝯſummatiſſimi,pręſens adamuſſim perſpexerunt Volumen,probarunt,ac laudarunt.Quis(niſi iniquus)laudanda improbaret? quãuis aliena non egeat laude liber iſte:à viro vndiq; perfecto compoſitus:licet pedeſtri,humiliq́; ſtylo exaratus,lectoris gratia:indicat Autographum,quāti quiſq; exiſtimarit Fini lucubrationes,& ſtudia.Mihi vero,non tanquam erudito,ſed vt peculiari amico,tradidit Daniel ipſe legendum,ac cum auctoribus ꝓbatiſſimis,ſcriptoribus orthodoxis conferendum. Et hoc iure amicitiæ mihi impoſuit:impoſita pro viribus exequi curaui:vt Danieli ſatis poſſem facere meo.Rabinorum,Thalmudiſtarum,Cabaliſtarum,traditiones,expoſitiones,myſteria,præſenti contenta Volumine,contuli,examinaui,ac probaui cum Nicolao de Lyra,Paulo Iſraelita,Petro Bruto,Paulo Burgenſe,Galatino,Fortalicio fidei,nonnulliſq́; modernis ſcriptoribus,tanquam ad ſcopum dirigens,ſeu gnomonem traducens,quę videnda,conſiderandaq́; exiſtimaui:rectiori iudicio ſemper ſaluo.Me nil,niſi rectum:nil,niſi catholicum:nil,niſi orthodoxum conſpexiſſe,ac perlegiſſe candido teſtificor Lectori:qui me,non inter eruditos,ſed inter Danielis amicos connumerabit. Vale.

LVcubrationes paternę in teſtamentum vetus contra Iudęos chariſſime Daniel,quas oppido libens perlegi,valde placuerūt,& delectarunt:ſunt profectò religionis,& Chriſtianę veritatis plenę,& non obſcurę:ſed inſigni quadam,& perſpicua eruditione præſtantes:vt omnium doctorum calculo plurimum laudari mereantur.Et,mea quidem ſententia,orthodoxæ fidei noſtrę,& ſacræ ſcripturę ſtudioſis magno vſui erunt,& vberrimos fructus ſunt allaturę.Hortor te igitur,& moneo,obteſtorq́;:vt publicę Chriſtianorum vtilitati,& paternæ memoriæ conſulens operi tam pio,& ſancto:vt in lucem,& populum exeat conſtantiſſime inuigiles:te cunctis Chriſti fidelibus rem gratam facturum certe confido. Vale,& me epiſcopum Gillinum mutuo dilige.

Tuus Gillinus.I.V.doctor epiſcopus Comacl.

Digitized by Google

FRATER LAVRENTIVS BERGOMENSIS, Prędicator Apoſtolicus, ordinis ſacri Prædicatorum in laudem Operis.

VAtes ille eximius Eſaias, Diuinō afflatus numine, vocem fatur de ſuperis ſibi factam, ſibiq́; dicentem: Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtylo hominis: videre viſus ſum eandemmet vocem Spiritus ſancti diebus noſtris factam fuiſſe celeberrimo Diuinarum ſcripturarum expoſitori, Fino Hadriano Ferrariēſi, viro vndecunq; docto: videlicet Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtylo hominis. Liber quippe, quem Finus ædidit, eſt adeo magnus, adeo copioſus, vt quicquid ſcitu dignum, neceſſeq́; ad ſalutem ſit, in ſe contineat. Profunda enim Dei rimatur, arcana ſcripturarum aperit, Cabaliſtarum ſubtiliſſimas inuentiones apprime reſerat. Scripſit autem Diuina non ſtylo fucato, aut triuiali, ſed ſtylo hominis: videlicet facili, nectareo, lacteoq́;, & omnibus viris doctis admodum acceptoſo: ita vt ſuauitas eloquentiæ, curioſitas inuentorum, ſecretorum affluentia, facilitas doctrinæ Librum grandem adeo legentibus breuem faciat: vt lectorem alliciat, detineatq́;, tali, ac tāto deſiderio: vt dubitet ne prius ad finem deueniat, q̃ ad ſacietatem. Hunc ego Librum legens, ac perlegens, verſari viſus ſum in quodam terreſtri Paradiſo vndecunq; florido, vndecunq; fructibus iam maturis pleno: ex eodem enim ſtipite (quod valde decorum eſt) fructus, floresq́; ſimul pendere cernebam. Habet enim Liber iſte vbiq; vnde delectet, ædificet, inſtruat, alliciat, foueat, & accendat in diuinorum deſiderium mētem fidelem: ita vt ſe Liber iſte rem miraculoſam omnibus luce clarius eſſe oſtendat. Nil in eo anceps, nil falſum, nil abſurdum cōſpexi: omnia tuta vidi. Beatā igitur iudicaui ſuper hoc Fini Hadriani proſapiam, felicem patriam Ferrarienſem, quę talem, ac tantum virum ædidit: at longe feliciora ſęcula noſtra, quibus datum eſt, in vno monili omnes gēmas intueri, in vno Volumine omnes ſcripturarum theſauros prioribus ſæculis abditos inuenire reconditos. Ibit igitur Liber iſte ad manus Regum, Procerum, Theologorum, Nobilium, & Sapientū: & omnibus charus, ac deſideratus erit. Dominus adaperiat legētium corda, vt ſalutiferum fructum, quem auctor intendebat, reportent, ad animarum ſuarum ſalutem, & proximorum ædificationem. Amen.

Digitized by Google

FRATER DOMINICVS CASTANEDVLVS:
Prędicatorii ordinis Prædicator minimus
ſtudioſo Lectori S.

OPtimum illum auctoris cuiuſpiam Cenſorem exiſtimatim, qui non pagi-
nas tantum, & Voluminũ quaterniones curſim inuoluat: ſed qui ada-
muſſim reuoluta perſpexerit, legerit, conſiderauerit, examinauerit, &
plus temporis, ac laboris in meditando quę legerit, quàm ipſe auctor impen-
dat: quiq; ſenſu potius ex auctore retulerit, quàm attulerit, ne dum ſua Cēſura
librum laudare contendit ſuis aſſentationibus, contemptui reddat legētibus.
Quamobrem cum librum Fini Hadriani Ferrarieñ. qui Flagellum in Iudęos
inſcribitur, nouem in Volumina partitum reuoluerem, mirum in modum ad-
miratus, quamprimum diſcipulum eius, non Cenſorem, me conſtitui. Arbitra-
tus talis, tantiq; viri Opus iam ab clariſſimis tot viris, per varias pręfatiũculas,
verſibus, & epiſtolis pręlaudatum, meis non egere (vtpote ſuapte natura lau-
datiſſimum) laudibus, vel approbationibus. Omnes nanq; (vt mihi prę ſe ferre
videtur) callet linguas, omnium floſculos ita redolet doctrinarum, vt & in ſcir-
po nodum, & in ſentibus lenitatem nouerit inuenire. Pergat igitur quocunq;
libuerit: & ad manus quorumuis liber iſte deueniat: plures profecto ſtudioſos,
& attentiſſimos inuenturus eſt lectores, adulatorem nullum. Cęterum, ſi fortaſ-
ſis ab inimicis pacis, qui ſemper veritatem impugnant, vſpiam mordebitur, eo
amplius glorioſior fiet, quo euidentius omnibus erit perſpicuum, non zelo
veritatis illos, ſed inuidia commoueri. Erit itaque tibi liber iſte ò bonarum le-
ctor cupide literarum (ſi verba Eſaiæ hic inſerere libeat) viſio omnium, ſicut
verba libri ſignati, quem cum dederint ſcienti literas, & dixerint: Lege librum
iſtum, reſpondebit: Non poſſumus, ſignatus eſt enim. Quem vobis Omnipotēs
Deus aperire dignetur, qui ſolus eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacu-
la eius. In cuius laudem hoc duntaxat ex me ſumito: Opus tanta dignum lau-
de: vt cenſuerim omnium laudem ſuperare laudantium: nec à quocunq; poſ-
ſe digne laudari, quod maius eſt omni laude. Vale igitur Lector candide, &
Fini huiuſce Volumina diurna, nocturnaq; verſato manu, quo tua comprobes
lectione, quę in laudem Operis prędicantur.

Digitized by Google

¶ In libri Fini Hadriani laudem, Franciſci Bouii Ferrarienſis Elegia ad Lectorem.

QVisquis amat Chriſti fidei conſortia ſanctę,
Hunc legat aſſidue, perlegat atq; Librum.
Diuinę cuicunq; placent pia Dogmata legis,
Aſſidua verſes hunc ſtudioſe manu.
Hinc etenim diſces, qua ſit Deus arte colendus,
(Quippe coli pura quem tibi mente decet.)
Nec metuas cernens prolixa volumina Lector:
Nam breuia hæc ardens efficiet ſtudium.
Auctor enim voluit confundere comminus hoſteis,
Non tantum telis eminus hos petere.
Nec, niſi ſtructa acie, niſi iuſto cernere Marte
Suſtinuit Miles ſtrenuus hic fidei.
Te quoq;, ſi qua tibi fidei ſtat gratia ſanctæ,
Hęc pia ne pigeat voluere ſcripta ſenis.
Gratior humano haud equidem, nec ſuauior vllus
Eſt animo, veri cognitione, cibus.
Hoc & Hebręorum obiectis, falſoq; niteſcit
Dogmate, ceu tenebris lux magis ipſa micat.
Aduerſoq; facit conflictu perfidus hoſtis,
Vt fidei virtus clara nitere queat.
Sacra Dei priſco Monumenta è fonte petuntur,
Iudęus gladio confoditurq; ſuo.
Cui ſi ſana foret mens, ſi pudor vllus ineſſet,
Protinus accliuis cederet ipſe Deo.
Nec minimum tanto decus à victore putaret
Eſſe ſibi, victos qui pietate fouet.
Atque expectatum Dominum cognoſceret vltro
Aduenisse, ſalus quo ſine nulla manet.
Sanctiloquis ſed opus non tm̃ hoc, candide Lector,
Verum etiam doctis annumerare potes.
Hinc connexa ſimul pietas, doctrinaq; pollent,
Hic doctis pariter ſit ſatis, atq; piis.
Quàm bene cognoſcit ſancta hunc Eccleſia natum
Auctorem, gremio quàm bene Mater habet.
Ipſe quidem meruit de cunctis optimus auctor,
Contulit in ſolum ſed ſua vota Deum.
Inde ſuæ ſperans tantummodo pręmia laudi,
Vnde poteſt homini laus quoq; certa peti.
Communem cunctis longe, lateq; patentem
Hunc Librum, lapſum quis neget ergo polo?
Nam veneranda Crucis præfert vexilla Tonantis,
Per quem tota orbis machina ſalua fuit.
Vrbis ſancta coles Solymorum templa ſupernæ
Qui legis hęc, pariter re Monumenta fouens.
Ergo age iam Chriſti fidei conſortia ſanctę
Suſcipe, nanq; ſalus ſtat ſine nulla Deo.
Vale.

Digitized by Google

Daniel Finus Ferrarienſis ad Lectorem.

Hoc tu prægrandi ſtudioſe Volumine duros
In Solymos Lector plurima comperies.
Quod ſancti Vates promulgauere videbis:
Quod noua, quodq; olim pagina priſca tulit.
Antiqua & quàm ſit, Iudæo interprete, Moſis
Mille profanatis lex temerata locis.
Nulla ſolet nato præſtari à iudice, teſtis
Suſpectus cum ſit pro genitore, fides.
Tu lege quodcunque eſt, te iudice, mira patebunt,
Et dignum multa dixeris eſſe fide.
Sacra Redemptoris per te præſagia noſtri
Senſibus inuerſis dilacerata leges.
Plura recognoſces patefacta ænigmata Vatum,
Secreti & ſancto Codice quicquid ineſt.
Peſſima quin etiam Solymorum probra, doloſq;,
Et ſcelerum normam, totq; nefanda leges.
Auctoris nomen duxi tibi pandere Lector,
Quod tamen in tenebris maluit ille tegi.
Inclyta nauifrago nomen dedit Hadria ponto:
Et ſolium ſummis Regibus illa fuit.
Hæc fuit Auctoris genitrix, Ferraria nutrix,
Et genus, & nomen Fina propago dedit.
Vndenas hyemes, luſtris ter quinque peractis:
Et totidem meſſes non ſine laude tulit.
Cenſus & Eſtenſis duodena ad luſtra quot annis
Codicibus fiſci claruit huius ope.
Huic operi, quod vix biſſeptem viderat annos,
Impoſita eſt nondum morte ſuprema manus.
Hinc (precor) annoſum venia dignare parentem
Si ſcriptis paruus grandibus error ineſt.
Nos homines, non Dii, proprius mortalibus error:
Peruigil haud ſemper magnus Homerus erat.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX OMNIVM CAPItum in primo libro contentorum.

PRologus, in quo oſtenditur, Quòd tū ex figuris,& ſignis: tum ēt ex diuinis promiſſionibus ab ipſo Deo ſanctis patribus voce factis, oſtenditur, Meſſiam Regem ab ipſo Deo mittendū fuiſſe pro humani generis ſalute. Cap. 1.
Geneſis.c.iii.ait Deus ad ſerpentem: inimicitias ponam inter te,& mulierem, & ſemen tuum,& ſemen mulieris: ipſa cōteret caput tuum,& tu inſidiaberis calcaneo eius. Cap. 2.
De Eua ex coſta Adæ producta: & de Abel à fratre ſuo Cain occiſo. Cap. 3.
De Noe, qui plantauit vineam, & inebriatus eſt. Cap. 4.
De figuris, & promiſſionibus Abraę à Deo factis. Cap. 5.
Hieronymus hanc eandem figurā his ediſſerit verbis. Cap. 6.
De quodam mortuo proiecto in ſepulchro Heliſęi Prophetę, qui tactis oſſibus Heliſęi reſuſcitatus eſt: in figura ꝙ Chriſtus Meſſias reſuſcitari debuiſſet poſtquā mortuus eſſet. Cap. 7.
De promiſſionibus Dei factis Abraæ. Caput. 8.
Quod Deus benedixerit ēt Iſaac poſt mortē Abraę patris ſui,& ſemini ſuo: promiſit etiam ſibi Iſaac, ꝙ multiplicaret ſemen ſuum, ſicut ſtellas coeli: vt Geneſis capitulo. xxvi. Cap. 9.
Quod has eaſdem ꝑmiſſiones fecerit etiam Deus Iacob Patriarchæ. Cap. 10.
Quis ex filiis Iacob futurus eſſet ſtipes Meſſiæ Regis: nam plures habuit filios. Cap. 11.
De figuris,& multis admirandis ſignis in exitu Iſrael de Aegypto: & de Paſcha, & tranſitu maris Rubri. Cap. 12.
De fractura primarum Tabularū legis Moſaicę: per quam pręfiguratum fuit legem Moſaicam finem quandoq; habituram fuiſſe. Cap. 13.
Quid de imolatione agni typici ſentiēdum ſit ſm B. Hieronymum. Cap. 14.
Quod multa, & grādia myſteria in legē Moſaica ſub figuris quibuſdam latebant,& ænigmaticis inuoluta erāt tegminibus: quæ per venturum Meſſiam erant declaranda: ex quibus aliquæ declarant. Caput. 15.
Quædam etiam alię figurę in lege poſitę ex multis in hoc capite perſtringendę ſunt. Cap. 16.
Defuncto Moyſe, Ieſus Naue ipſi⁹ Moyſis miniſter ſucceſſit ei in Ducem populi: & eum in terram repromiſſionis iduxit, eamq; ſibi diuiſit. Cap. 17.
De Hymno Annæ mřis Samuelis Prophetę diuino ſpiritu ꝓlato: in quo ſignificata fuit Regni,& ſacerdotii Iudæoꝶ mutatio, cum quadam beati Auguſtini declaratione. Cap. 18.
De figura Ionę Prophetæ. Cap. 19.
De Dauid Rege de Tribu Iuda: cui ēt prędicitur à Deo per medium Prophetæ, Chriſtum Meſſiam ex ſe eſſe naſciturum. Caput. 20.
De Salomone Rege Dauidis filio, q ei ſucceſſit in Regno. Cap. 21.
De Roboam filio Salomonis, q ei ſucceſſit in vna Tribu, ſiue duabus.ſ. Iudæ, & Beniamin. Cap. 22.
De Regibus ſubſequentibus, ꝙ vix ex eoꝶ verbis, vel geſtis aliqua inueniantur ænigmata, ſiue figurę. Cap. 23.
De Hieroboam, q impietate idolatriæ ſubditum ſibi ppl'm ꝓfanauit: in quo tñ nō deſtitit Deus,& ꝓphetias inſpirare, & multos ſub idolatriæ crimine cuſtodire. Caput. 24.
De vario vtriuſq; Regni Hebręoꝶ ſtatu, donec ambo ppl'i in captiuitatē diuerſo tpe ducerent, reuocato poſtea Iuda in Regnum ſuum, quod nouiſſime tranſiuit in poteſtatem. Cap. 25.
De Prophetis, q vel apud Iudęos poſtremi fuerūt, vel quos circa tp's natiuitatis Chriſti Euāgelica prædicat hiſtoria: & ſubſequenter de aliis multis propheticis Vaticiniis, Meſſiam Regē, & Saluatorem annuntiantibus. Cap. 26.
Quō finito tpe Regum à Dauid Regē deſcēdentiū, ſtipes Meſſię Regis vſq; ad Chriſtū natum cōtinuauerit. Cap. 27.
Inuento Meſſiæ Regis ſtipite, nōnulla

Digitized by Google

alia reſtāt adhuc in hoc primo lib. declaſāda:& primo de delicto Adæ in eſu pomi vetiti,quantū malū attulerit,& quo,& quali ſacrificio deleri potuerit. Cap.28.

Qualis coniunctio ſit Dei,& hominis. Caput. 29.

Quod per quendam Reconciliatorem reconciliari oportebat genus humanum. Caput. 30.

Quod Meſſias Rex Deus eſſe deberet Iudæorum Rabini fatentur. Cap.31.

Quod Meſſias etiā homo eſſe deberet ſatis conueniens fuit. Cap.32.

Nonnullæ etiā aliæ figuræ in lege Moſaica deſcriptę,de reb⁹,& myſteriis Chriſti,& legis Chriſtianę perſtringuntur. Caput. 33.

Concluſio huius primi libri auctoritate Apoſtolica.

¶ Index omnium Capitulorum in ſecundo libro contentorum.

Quod falſum ſit Meſſiā Regem ex carnali copula fuiſſe naſciturum, vt Iudęi tenent,& male:vbi multa ſacrarum literarū adducunt fundamenta. Cap.1.

Quod eo,quia in naturalibus nonnulla animalia ſine çoitu oriuntur, tanto magis Deus facere potuit,vt pro omniū hominū ſalute mulier ſine coitu filium Dei pareret. Cap.2.

Moyſes,immo Deus,Leuitici.c.xii.Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculū, imunda erit ſeptem diebus &c. Cap.3.

Hieremię Prophetę.c.xxxi. Reuertere virgo Iſrael, reuertere ad ciuitates tuas iſtas: vſquequo delitiis diſſolueris filia vaga: quia creauit dominus nouum ſup terram: fœmina circundabit virum &c. Caput. 4.

Salomon Prouerbiorū.c.xxx.Tria ſunt difficilia mihi: quartum penitus ignoro: viam aquilę in cœlo: viam colubri ſuper terrā:viam nauis in medio maris: & viā viri in adoleſcentia:ſiue in adoleſcentulam,vel abſcōditā viro:vt Hebræorū edocent literæ. Cap.5.

Eſaias.c.vii.Ecce virgo cōcipiet,& pariet filiū,& vocabitur nomen eius Emanuel. Cap.6.

Eſaię.c.ix.De,Mem, clauſa poſita i medio dictionis Lemarbe: q̄ Latine ſonat,Multiplicabit. Nā ibi loquēs Propheta de Meſſia,inqt: Paruulus enim natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis. Cap.7.

Ezechiel.c.xliiii.Et ꝯuerti me ad viam portæ ſanctuarii exterioris, q̄ reſpiciebat ad Oriētem,& erat clauſa. & dixit dn̄s ad me: Porta hæc clauſa erit,& nō aperietur: & vir nō trāſibit p eā:qm̄ dn̄s Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam: & erit clauſa: & Princeps Principū ipſe ſedebit in ea &c. Caput. 8.

Dauid Pſal.cix.ſm Hebraicā veritatē: quia trāſlatio noſtra Latina aliter ibidem ſonat: De matrice Aurorę tibi ros adoleſcentiæ tuæ &c. Cap.9.

In.c.x.infraſcripta oia ꝯtinentur Prophetarū Vaticinia.ſ.Eſaias.c.liii. Aſcēdet ſicut virgultū corām eo, & ſicut radix de terra ſitienti &c. Filii Chore Pſal.lxxxiiii. Miſericordia,& veritas obuiauerūt ſibi:& iuſtitia,& pax oſculatæ ſunt. Veritas de terra orta eſt: & iuſtitia de cœlo ꝓſpexit: etenim dn̄s dabit benignitatē:& terra noſtra dabit fructū ſuum. Dauid Rex Pſal.lxvi.Confiteantur tibi ppl'i Deus:cōfiteantur tibi ppl'i oēs: terra dedit fructū ſuū. Eſaias.c.iiii.In die illa erit germen dn̄i in magnificentia,& gloria, & fructus eius ſublimis. Item idem Eſaias.c.xlv. Rorate cœli deſuper:& nubes pluant iuſtum:aperiatur terra,& germinet Saluatorem. Caput.10.

Eſaias.c.xi.Egredietur virga de radice Ieſſe,& flos de radice eius aſcēdet. C.11.

Dauid Rex Pſal.lxxi.Et deſcendet ſicut pluuia in vellus:& ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram &c. Cap.12.

Daniel Propheta.c.xi. Abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus: & factus eſt mons magnus. Caput.13.

Quod iuxta Chaldaicæ tranſlationis expoſitionem per hæc verba Eſaiæ.c.lii. Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur,& ſublimis erit valde: conuenienter,& è condigno inuenitur, Meſſiam ex virgine fuiſſe naſciturū. Cap.14.

Cāticorum.c.iii.Egredimini filię Sion: & videte

Digitized by Google

& videte Regem Salomonem. Cap.15.

Eſaias.c.lxvi. Antequam parturiret peperit: antequam veniret partus eius peperit maſculum. quis audiuit vnquam tale?& qs vidit huic ſimile? Cap.16.

Quod Chriſtus ex virgine naſciturus eſſet, Thalmudiſtaꝝ, & Rabinoꝝ Iudęoꝝ auctoritate probatur. Cap.17.

Quod ex pluribus Sibyllarum Vaticiniis conſtet Meſſiam ex virgine naſci debuiſſe. Cap.18.

Quod in Turcaꝝ Alchorano legitur, Chriſtum Saluatorem noſtrum ex Maria ſemper virgine natum fuiſſe. Cap.19.

Quod in aliquorum Gētiliū hiſtoriis, ſiue chronicis, aut annalibus inuenit, Ieſum Chriſtum ex virgine eſſe naſcituꝝ. Caput. 20.

Oppoſitiones quædam quæ fieri poſſent ex Euangelio. Cap.21.

Concluſio ſecundi libri. Cap.22.

Alia etiam Oppoſitio fieri poſſet. Caput. 23.

¶Index omnium Capitulorum in tertio libro contentorum.

Proœmiū: in quo narratur, Meſſiā Regem à Deo mittendū, duas naturas habiturum fuiſſe, diuinam. ſ. & humanā: licet Iudęi negent diuinitatem. Cap.1.

Quod decens fuerit, & ſit Dei, & hoīs coniunctio. Cap. 2.

Hanc eandē incarnationis filii Dei materiā, B. Auguſt. lib. ix. de Ciuitate Dei. c. xv. aliis verbis declarat. Cap.3.

Micheas Propheta. c. v. Et tu Bethleē Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te egredietur, qui ſit dominator in Iſrael &c. & ꝙ in diuinis ab æterno fuerit ſaluatio. Cap.4.

Eſaias. c. xlviii. Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in abſcondito locutus ſum: ex tempore anteq̄ fierent, ibi eram, & nunc dominus meus miſit me, & ſpiritus eius &c. Cap.5.

Zacharię. c. ii. Hęc dicit dn̄s exercituū: Poſt glīam miſit me ad gentes &c. & cognoſcetis, qa dn̄s exercituū miſit me: & habitabo in medio tui &c. Cap.6.

Moyſes Leuitici. c. xxvi. Ambulabo inter vos: & ero Deus veſter: voſq; eritis populus meus. Cap.7.

Quod Chriſtus Meſſias carnem aſſumpturus eſſet humanam, pluriū Prophetaꝝ Oraculis in hoc oſtenditur capitulo: videlicet Hieremias. c. xiiii. Quare quaſi colonus futurus es in terra: & quaſi viator declinās ad manendū. Quare futurus es quaſi viator vagus. Ezechiel. c. i. Et ſuper firmamentū, quod erat īminens capiti eorum, quaſi aſpectus lapidis ſaphiri. Similitudo throni: & ſuper ſimilitudinem throni: ſimilitudo quaſi aſpectus hoīs deſup. Eſaias, c. xii. Notas facite in pplīs adinuētiones eius: memēto, qm̄ excelſum eſt nomen eius. Cantate dn̄o, qm̄ magnifice fecit: annuntiate hoc in vniuerſa terra &c. Filii Chore Pſal. lxxxiii. Videbitur Deus Deoꝝ in Sion. Cap.8.

Baruch Propheta. c. iii. Hic eſt Deus noſter, & nō æſtimabitur alius aduerſus eū: hic adinuenit oēm viam diſciplinę: & tradidit eam Iacob puero ſuo. Cap.9.

Dauid Pſal. viii. Quid eſt homo, ꝙ memor es eius? aut filius hoīs, qm̄ viſitas eū? Minuiſti eū paulominus ab Angelis: gloria, & honore coronaſti eum: & cōſtituiſti eum ſuper opera manuū ſuaꝝ: omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Cap.10.

Prouerbioꝝ. c. viii. Dn̄s poſſedit me in initio viarum ſuarum antequam quicquā faceret à principio &c. Cap.11.

Danielis. c. vii. Aſpiciebam ergo in viſione noctis: & ecce cum nubibus coeli filius hominis veniebat &c. Cap.12.

Zacharię. c. xii. Et effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ, & precum: & aſpicient ad me quem confixerunt. Cap.13.

Eſaiæ. c. liii. De anguſtia, & iudicio ablatus eſt, generationem eius quis enarrabit? quia abſciſſus eſt de terra viuentium. Caput. 14.

Dauid Pſal. ſecūdo: Dixit dominus ad me: Filiꝰ meus es tu: ego hodie genui te. Caput. 15.

Itē Pſal. xliiii. Sedes tua Deus in ſeculū ſcli: virga directionis, virga regni tui: dilexiſti iuſtitiā, & odiſti iniqtatē. Ca.16.

Digitized by Google

Hieremias.c.xxiii.&.xxxiii. Ecce dies veniũt,dicit dominus: & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum &c.& paulo infra: Et hoc eſt nomen quod vocabunt eum Dominus iuſtus noſter. Cap.17.

Eſaiæ.c.ix.Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſup humerũ eius, & vocabit nomen eius Admirabilis, Cõſiliarius &c. Caput. 18.

Eſaiæ.c.xlv.Tñ in te eſt Deus: & non eſt Deus abſq; te. Vere tu es Deus abſconditus:Deus Iſrael Saluator. Cap.19.

Zacharias.c.ix.Exulta ſatis filia Sion: iubila filia Hieruſalem:ecce Rex tuus venit tibi iuſtus,& Saluator. Cap.20.

Pſalmo.xcvi.Adorate eum omnes Angeli. Cap.21.

Hieremias.c.iii. &.c.xxxiii. Ecce ego obducã eis cicatricem,& ſanitatem,& curabo eos, & reuelabo eis deprecationem pacis &c. & paulo infra:Et emundabo illos ab omni iniquitate ſua. Cap.22.

Eſaiæ.c.ii.in fine capituli:Quieſcite ergo ab homine, cuius ſpiritus in naribus eius eſt,quia excelſus reputatus eſt. Caput. 23.

Hieremias Threnorũ.c.iiii.in fine capituli:Spiritus oris noſtri Chriſtus dñs captus eſt in peccatis noſtris. Cap.24.

Eſaię.c.xliii.Verumtñ ſeruire me feciſti in peccatis tuis: præbuiſti mihi laborẽ in iniquitatibus tuis. Cap.25.

Pſalmo.lxxxvi. Nunqd Sion dicet homo: & homo natus eſt in ea: & ipſe fundauit eam altiſſimus? Cap.26.

Geneſis.c.xxviii. Cumq; veniſſet ad quẽdam locũ: & vellet in eo requieſcere poſt Solis occubitum &c. Cap.27.

Eſaiæ.c.iiii.In die illa erit germen domini in magnificẽtia, & gloria, & fructus terrę ſublimis. Cap.28.

Eſaiæ capitulo quinquageſimonono: Cum venerit quaſi fluuius violẽtus, quẽ ſpiritus domini cogit: & venerit in Sion Redemptor. Cap.29.

Dauid Pſalmo centeſimonono: Dixit dominus domino meo: ſede à dextris meis,donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Cap.30.

Aſaph Propheta Pſalm. ſeptuageſimo quarto:Cum accepero tempus,ego iuſtitias iudicabo. Cap.31.

Exodi capitulo vigeſimotertio: Ecce ego mittam Angelum meum,qui præcedat te,& cuſtodiat in via,& introducat in locum,quem præparaui. Cap.32.

Quod eo quod per inuocationem nominis domini noſtri Ieſu Chriſti,& per ſignum ſanctę Crucis,ſuper qua ipſe crucifixus pependit, Dæmones fugantur, & contremiſcunt, euidentiſſimo ſigno cõſtat, eum veraciter fuiſſe,& eſſe Deum. Caput. 33.

Iob capitulo decimonono: Scio quod Redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum,& rurſum circundabor pelle mea,& in carne mea videbo Deum Saluatorem meum, quem viſurus ſum ego ipſe &c. Cap.34.

Thalmudiſtarum, & Rabinorum Iudęorum auctoritate,& ſententia probatur, Meſſiam Regem,Deum,& hominem eſſe debuiſſe,& fuiſſe. Caput.35.

Sibyllarum etiam auctoritate ꝓbatur, Ieſum Chriſtum, ſiue Meſſiam futurum fuiſſe Deum. Cap.36.

Quod Maumethes Chriſtũ Deum,ſiue quid diuinum,eſſe,dixerit. Cap.37.

Quid Mercurius Trimegiſtus,& Plato ſenſerint. Cap.38.

Quod Dęmones cõfeſſi fuerint Ieſum Chriſtum fuiſſe Deum,ſiue Dei filium. Caput. 39.

Aſſertio vera de Deo ſm Cyprianum. Caput. 40.

Concluſio huius tertii libri. Cap.41.

¶ Index omnium Capitulorum in quarto libro contentorum.

In quarto libro probatur, Legem nouam hominibus dandam fuiſſe per Meſſiam Regem: & ſic fuiſſe per Ieſum Chriſtum datam:in quo libro infraſcripta continentur capitula: videlicet.

Procemium:in quo narratur,Omnipotẽtem Deum filium ſuum à cœlo miſiſſe: vt noua lege homines ad verum Dei cultum inſtrueret: per quam tamen non fieret

fieret à naturalibus,vel moralibus præceptis diſceſſio. Cap.1.

Opponunt Iudæi id fieri non poſſe, quin Deus mutabilis dicatur, ex quo inquiunt:Legem Moyſis,neq; augeri, neq; mutari poſſe. Cap.2.

Reſpondetur: Si hominibus mandat: vt ei quod Deus ſtatuit,nihil addant,vel minuant,aut mutent,æquum eſſe, vt ſibi pareant:cum minor, nedum in maiorē, ſed nec in parem habeat imperiū: Deus tamen ipſe,licet immutabilis ſit, poteſt tamen ſemper ad libitum addere,minuere, vel mutare,abſq; ſui mutatione. Cap.3.

Iudęus iterum opponit Dei mutabilitatem,& inconſtantiā,ſi legem nouam daret,quamplures alias allegans ſacrę ſcripturæ auctoritates. Cap.4.

Reſpōdetur itē, Deum diuerſis tēporibus diuerſa inſtituiſſe:quia voluit,& potuit, eo tamen immutabili permanēte, Legem Moyſi dedit,cui præfinitum tēpus ſtatuit &c. Cap.5.

Arguit Iudæus,Legem Moyſis perpetuo ritu ſeruari debere:& propterea eam minime mutari potuiſſe aſſerit. Cap.6.

Tres in Hebræo oſtenditur haberi dictiones:quæ tempus abſolutum,ſiue æternum ſignificare videntur, & tñ oſtendit eas lōgum tempus, ſed non ſempiternū, ſignificare: veluti ſæcula: hoc eſt mundi ætates. Cap.7.

Quadruplici ſyllogiſmo arguit Iudęus,Legem Moyſis nullo modo ceſſare debuiſſe. Cap.8.

Reſpōſio ad Argumenta Iudęorū: per quā decem declarantur Cōcluſiones: ad oſtendendum, q pp ſola opera legis nō poterat tolli peccatum ab hoīe,nec ſeruitus peccati, quia oportebat, vt redderet eum charum Deo,& acceptū, & dignum vita æterna,quę per opera legis fieri nō poterant. Circunciſio enim non poterat hominem de ſe à peccato originali,& ſeruitute peccati abſoluere, nec ipſum in gratiam Dei reducere,neq; eum meritoriū,& vita æterna dignū facere. Cōcl'.1.

Nec ſacrificia brutorum animaliū Summo Deo facta, poterant pro peccato ſatiſfacere. Cōcl'.2.

Finus Ferrarieñ.

Sola paſſio Chriſti fuit ſufficiens pretiū,ad ſatiſfaciendū Deo p pctis. Cōcl'.3.

Sola etiam ſacramenta nouę legis de ſe tollere poſſunt peccatum, & conferre gratiā,& iuſtificare hoiem. Cōcl'.4.

Quod p ſolam fidē de Chriſto futuro antiqui patres iuſtificati ſunt. Cōcl'.5.

Quod licet p circūciſionē in lege tolleretur peccatum,non tñ id fiebat virtute circunciſionis,ſed fidei. Cōcl'.6.

Quod circūciſio nō fuit data in pretiū pro peccato,ſed in ſignū pretii, & pacti, ſiue in ſignū fœderis. Cōcl'.7.

Quod ſicut illa circūciſio non dabatur in pretium p peccato originali: ſed in ſignum fœderis,& pretii futuri: ita pariter ſacrificia, & oblationes veteris legis non offerebātur in ſolidū pretium pro peccatis actualibus:ſed in ſignum fœderis, & pretii futuri, inquantū illi pmittebant, & pſtabantur ſoluere p Chriſtū &c. Cō.8.

Quod ſicut circunciſio,& ſacrificia, & cætera legalia legis Moyſis non offerebātur in pretium: ſed in ſignum:ita pariter ſacrificia,&oblationes Abel,Enoch,Noe, Iob,Melchiſedech,& Abraam,& aliorū fidelium legis naturę non offerebantur in pretium:ſed in ſignum fœderis, & pretii futuri ſoluendi per Chriſtum:& illa ſacrificia erant quędam ſigna fidei, quam de Chriſto futuro habebāt. Cōcl'.9.

Quod poſtquam baptiſmus fuit inſtitutus per Chriſtum,omnes fideles veteris teſtamenti obligabantur baptizari. Concluſio. 10.

Opponit Iudæus,dicens:q ex quo inſtituta fuit circunciſio in populo Iudaico, tantum valuit ipſa ad ablutionem originalis, actualiſq; peccati, quantum nos Chriſtiani dicimus valere baptiſmum.

Reſpōſio ad prędictam Oppoſitionē: Remittebatur quidem peccatum originale per circunciſionem: ſed nō virtute circunciſionis tantum:imo virtute fidei cōferentis. Caput.9.

Quod Lex Moyſis fuit mortua ſimul cū Chriſto. & per conſequens tunc finiuit curſum ſuum,&ſic ceſſauit ab officio ſuo. Caput. 10.

Quod tota Lex Moyſis mortua fuerit

Digitized by Google

cum Chriſto,& maxime, quo ad cerimonialia,& particulariter ſm omnes ipſius legis partes,& hoc in gñali. Cap.11.

De Sabbato,& aliis præceptis iudicialibus,& cerimonialibus. Cap.12.

Quod cerimonialia pręcepta particulariter,quo ad omnes legis Moſaicæ partes,ceſſare,& finem habere debuiſſent. Et primo,ꝙ omnia ſacra, & ſacrificia legis veteris mortua fuerint in Cruce cũ Chriſto. Cap.13.

Quod cũ Chriſto mortua fuerit Iudęa, & Hieruſalem,& templum cum Arca,& cum omnibus vtenſilibus, & tota terra Iſrael. Caput.14.

Quod cum Chriſto mortuum fuit Paſcha,& Sabbatũ, & oĩa tempora legis ad diuinum cultum dedicata. Cap.15.

Quod Paſcha,& Sabbatum Iudæorũ fuit incineratum,& putrefactum in ſepulchro:& propterea reſurgere non potuerunt cum Chriſto. Cap.16.

Quod oĩa ſacramenta veteris legis cũ Chriſto mortua fuerũt,& crucifixa. C.17.

Quod cum Chriſto oĩa ſacrificia,& oblationes veteris legis crucifixa fuerint,& mortua. Cap.18.

Quod oẽs obſeruantiæ,abſtinentiæ, & diſcretiones ciborũ fuerint cum Chriſto mortuę. Cap.19.

Quod oĩa iudicialia pcepta fuerint cũ Chriſto completa,& mortua. Cap.20.

Quod lex Moſaica p mortẽ, & paſſionẽ Chriſti ceſſare debebat. Cap.21.

Reſponſio ad quatuor Argumenta Iudæoꝝ,de quibus ſupra dictum eſt.c.viii. pręſentis libri. Cap.22.

¶Oracula Prophetaꝝ de noua lege inſtituenda.

Eſaias.c.lv.Inclinate aurẽ veſtrã,& venite ad me,& viuet aĩa veſtra, & feriã vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias Dauid fideles. Cap.23.

Hieremias.c.xxxi.Ecce dies veniũt,dicit dñs,& feriam domui Iſrael,& domui Iuda fœdus nouũ,nõ ſm pactũ quod pepigi cũ patribus veſtris in die,qua apprehendi manũ eoꝝ &c. Cap.24.

Dauid,Pſal.ix.Cõſtitue dñe legiſlatorem ſuper eos,vt ſciant gentes,quoniam homines ſunt. Cap.25.

Eſaias.c.ii.Venite,aſcẽdamus ad montem dñi,& ad domũ Dei Iacob,& docebit nos vias ſuas,& ambulabimus in ſemitis eius,quia de Siõ exibit lex,& verbũ domini de Hieruſalem. Cap.26.

Eſaias.c.xlii.Ecce ſeruus meꝰ, ſuſcipiã eũ,iudiciũ gentibus pferet. Cap.27.

Micheas.c.iiii.Venite,aſcendamus ad mõtem dñi,& ad domũ Dei Iacob:& docebit nos de viis ſuis:& ibimus in ſemitis eius: qa de Sion egredietur lex, & verbũ domini de Hieruſalem. Cap.28.

Moyſes Deuteř.c.xviii.Prophetã ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuoꝝ ſimilem tui,& ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia,quę pręcepero illi.Quæ aut verba. Cap.29.

De Tabulis legis,quas Moyſes fregit, qñ de mõte deſcẽdẽs vidit Iudaicũ pplm aureũ adorare vitulũ.Quid ex ea Tabularum ꝯfractione ſignificetur. Cap.30.

Geneſis.c.xxv.De colliſione Eſau, & Iacob i vtero matris: vbi Deus iqt Rebeccę:Duę ſunt gẽtes ivtero tuo,& duo pplĩ &c.Et maior ſeruiet minori. Cap.31.

Eſaiæ.c.li.Attẽdite ad me populus meus,& Tribus mea me audite, qa lex à me exiet,& iudicium meum in lucem populorum requieſcet. Cap.32.

Sophonię.c.iii.dr: qa tũc reddã pplĩs meis labiũ electum, vt inuocẽt oẽs nomẽ dñi,& ſeruiãt ei humero vno. Cap.33.

Aſaph Propheta Pſal.xlix.Nõ accipiã de domo tua vitulos,neque de gregibus tuis hircos,qñ meæ ſunt oẽs ferę ſyluaꝝ &c. Item:Nunqd mãducabo carnes tauroꝝ,aut ſanguinẽ hircoꝝ potabo? Item: Immola Deo ſacrificiũ laudis,& redde altiſſimo vota tua. Item:Sacrificiũ laudis honorificabit me,& illic iter, quo oſtẽdã illi ſalutare Dei. Cap.34.

Malachias.c.i.Non eſt mihi voluntas in vobis,dicit dñs exercituũ,& munꝰ nõ ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis vſqȝ ad occaſum magnũ eſt nomen meum in gentibus. Cap.35.

Eſaias.c.xi.In die illa radix Ieſſe,q ſtat in ſignum populoꝝ,ipſum gentes depcabunt,& erit ſepulchrũ eius glioſum. Itẽ

ſeip

Digitized by Google

ipſe Eſaias.c.li.& ſunt verba Dei: Lex à me exiet,& iudiciũ meum in lucẽ pplorũ requieſcet. Item idem Eſaias.c.xii. Haurietis aquas cum gaudio de fontibus ſalutis. Caput. 36.

Baruch Prophetæ.c.iii.dicitur: Et ſtatuam illis teſtamentum alterũ ſempiternũ, vt ſim illis in Deum. Cap.37.

Quod lex Moyſis ceſſare debuiſſet, Daniel.c.ix.apit dicẽs: Septuaginta Hebdomades abbreuiatę ſunt ſuper pplm tuũ, & ſuper vrbem ſanctam tuam. Itẽ Oſeę cap.ii. Ceſſare faciã omne gaudiũ &c. & cap.iii. Dies multos ſedebunt filii Iſrael ſine Rege &c. Cap.38.

Sibylla ẽt pdixit, Legem Moſaicam ſoluendam eſſe,& Prophetarum deſinerent Oracula. Cap.39.

Quod Thalmudiſtarũ, aliorumq; Rabinorũ Hebræorũ ſententiis, ɔſtet Meſſiã Regẽ nouã legẽ hoib⁹ allaturũ fuiſſe. C.40.

Sunt q dicãt, Legem veterẽ.ſ. Moſaicã minime mutatã fuiſſe in legẽ nouã: hoc eſt Euangelicam: ſed eam adhuc pſtare,& perſeuerare affirment. Cap.41.

☙ Index omnium Capitulorũ in quinto libro contentorum.

In quinto libro probatur Chriſti Meſſiæ aduentũ in prçteritũ iuiſſe, qa iãdiu venit,& in eo iſraſcripta ɔtinent capita.

Quę ſit differẽtia iter Iudæos, & Chriſtianos de Meſſiæ Regis aduẽtu: qa Chriſtiani duos fatentur Meſſiæ aduentus, & Iudęi vnum tñ, vt ſuper quo certandum ſit, partibus innoteſcat. Cap.1.

Aggæi.c.ii. Et nunc ɔfortare Zorobabel, dicit dñs &c.& parũ infra. Adhuc vnũ modicũ: & ego mouebo cœlũ,& terram, & mare,& aridam,& mouebo oẽs gẽtes, & veniet deſideratus &c. Cap.2.

Malachias.c.iii. Ecce ego mittã Angelum meum,& prçparabit viam ante faciẽ meam,& ſtatim veniet ad templũ ſuum dominator, quem vos quæritis: & Angelus teſtamenti, quem vos vultis, ecce venit, dicit dominus exercituum. Item Eſaias.c.lvi. hæc dicit dominus: Cuſtodite iudicium,& facite iuſtitiam: quia iuxta eſt ſalus mea, vt veniat: & iuſtitia mea, vt reueletur. Eſaiæ.c.xlvi. in fine capitis: Prope feci iuſtitiam meam, non elongabitur,& ſalus mea non morabitur, dabo in Siõ ſalutem,& in Iſrael gloriam meã.

Abbachuch.c.ii. Adhuc viſus procul, & apparebit in finem: ſi moram fecerit, expecta eum: quia veniens veniet,& nõ tardabit: qui autem erit incredulus, non erit recta anima eius in ſemetipſo. Ex quibus trium Prophetarum dictis, velox,& celer Chriſti pdicitur aduentus. Cap.3.

Geneſis capitulo. xlix. Iacob Patriarcha inquit: Congregamini, vt annuntiẽ vobis, quę ventura ſunt in diebus nouiſſimis &c.& infra alloquens ad Iudam filium ſuum, ait: Non auferetur ſceptrum de domo Iuda: & Dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus eſt &c. Caput. 4.

Daniel capitulo nono: Septuaginta Hebdomadę abbreuiatę ſunt ſup populum tuum,& ſuper vrbem ſanctam tuam: vt conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum,& deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur viſio,& prophetia,& vngatur ſanctus ſanctorum. Cap.5.

Daniel.c.ii. In diebus autem Regnorũ illorum ſuſcitabit Deus cœli Regnum: quod in æternum nõ diſſipabitur:& Regnum eius alteri populo non tradetur: cõminuet autem,& conſummet vniuerſa Regna hęc:& ipſum ſtabit in æternum &c. Item ipſemet Daniel.c.vii. de quatuor beſtiis, quas vidit, leęna.ſ. vrſo,& pardo, vel ipſis beſtiis ſilibus:& de quarta ẽt beſtia terribili, mirabili, ac forti, cæteris diſſimili, quã nulli cõparat beſtię: & hęc quarta decẽ habebat cornua. & ecce ipſo Daniele eam cõſpiciente beſtiam, cornu aliud paruulum ortum eſt ipſi beſtię in medio aliorum cornuum &c. Cap.6.

Eſaias.c. vltimo: Anteq̃ parturiret, peperit: anteq̃ veniret partus eius, peperit maſculum &c. Cap.7.

Abbachuch Propheta.c.iii. in ſuo cãtico, ſiue oratione: Domine opus tuum in medio annorũ viuifica illud, in medio annorum notum facies. Cap.8.

Digitized by Google

Quod ex publica fama per totũ terrarũ orbem iam mille,& qngentis annis ſparſa,& diuulgata,& tádiu perſeueranter retenta, & continuata quibuſcunq; manifeſte conſtare poteſt tempus primi aduentus Meſſiæ iamdudum elapſum eſſe, & p̃teriiſſe. Cap.9.

Quod ex effectu ſecuto Iudæis omnibus circa ſtatus ſui deteriorationem, à tẽpore Chriſti citra,manifeſte, & veraciter conſtat tempus aduentus Meſſiæ iamdudum elapſum fuiſſe. Cap.10.

Quod tempus primi aduentus Meſſię iamdudum elapſum ſit, Thalmudiſtarũ, aliorumq; plurium Rabinorum Iudæorũ auctoritate probatur. Cap.11.

Quod vanum,& inane ſit Meſſiam à Iudæis vlterius expectari:ſed Iudęorũ redemptionem in ſola conſiſtere pœnitentia. Cap.12.

Quod Meſſias venerit,etiam Thalmudiſtarũ auctoritate probatur, licet varie, & variis loquantur modis. Cap.13.

Vbi Iudæi,qui Meſſiam veniſſe fatentur,eum eſſe dicant, & tanto ſtetiſſe tempore:& quare eos ab hac non liberauerit captiuitate. Cap.14.

Quod ex duplici Meſſię aduentu per Prophetas enuntiato:& quidem contrario,& inuicem incompaſſibili, nonnulli Iudæorum duos venturos eſſe Meſſias introduxerunt. Cap.15.

¶Index omnium Capitulorum in ſexto libro contentorum.

In ſexto libro probatur Ieſum Chriſtũ glorioſiſſimę Mariæ virginis filium,verũ fuiſſe Meſſiam.

Procemium, in quo narratur in ſexto libro probandum eſſe Ieſum Chriſtũ glorioſiſſimę Marię virginis filium, verũ fuiſſe Meſſiam. Cap.1.

Supernaturalis veritas, vel doctrina non aliter, q̃ per diuinum teſtimonium probari poteſt: quando ſcilicet ad eius cõfirmationem ſit tale miraculum: quod alia q̃ diuina virtute fieri nõ poteſt: cum autem Chriſti doctrina huiuſmodi fuerit, ſequitur, quod ipſe verus fuerit Meſſias. Caput. 2.

Quod eo,quod in Ieſu Chriſto domino noſtro omnia Prophetarũ Vaticinia, quę de vero Meſſia pręuiſa, & pręnuntiata fuerunt,ſic examuſſim adimpleta fuerunt,& ſunt,vt fuerant Prophetarum Vaticinio enuntiata: ideo eum verum fuiſſe Meſſiam fateri oportet. Cap.3.

Quod Deus carnem aſſumere debebat humanam,in perſona tamen verbi tantũ: & cum hominibus in terris conuerſari, vbi nonnulla ex Theologia videbis. Caput. 4.

Quod Meſſias in lege, & Prophetis promiſſus, Deus, & homo eſſe deberet. Caput. 5.

Quod præcurſor, & pręuius quidam aduentum Meſſiæ præuenire debebat,vt eum denuntiaret, & demonſtraret, qui fuit Ioannes baptiſta. Cap.6.

Quod Chriſtus ex ſemine Dauid Regis,ſiue ex ſtirpe Dauid,ſm carnem, eſſet naſciturus, & regnaret in æternum. Caput. 7.

Quod Meſſiach ante tempus deſtructionis ſecundi templi naſciturus eſſet. Caput. 8.

Quod Chriſtus Meſſiach vngendus eſſet,non oleo humano,vt cæteri Reges, & Põtifices,ſed paterno ſpiritu. Cap.9.

Quod Meſſiach ex virgine naſciturus eſſet. Cap.10.

Quod tempore Meſſię pax ſuper terrã eſſe debebat. Cap.11.

Quod Meſſiach in Bethleem Iuda naſciturus eſſet. Cap.12.

Quod in Meſſiæ natiuitate noua ſtella debebat apparere,& quo tempore natus fuerit Chriſtus. Cap.13.

Quod Reges Orientales ad venerandum Meſſiam cum muneribus ſe conferre debebant. Cap. 14.

Quod in aduentu Meſſię Regis idola proiici,& deleri debebant. Cap.15.

Quod Meſſias vocaretur Ieſus. Cap.16.

Quod Meſſias vocaretur etiam Nazaræus. Cap.17.

Quod Meſſias vocaretur à Deo ſeruus ſuus,& dilectus ſuus, & q̃ in eo complaceret ſibi anima ſua. Cap.18.

Quod

Digitized by Google

Quod Meſſias preſentaretur in templo. Cap.19.
Quod Meſſias in Aegyptum fugeret. Caput. 20.
Q d pueri inocẽtes occiderent. Cap.21.
Quod Meſſiach ex Aegypto vocaret. Caput. 22.
Quod Iudæi nõ cognoſcerẽt Meſſiã. Caput. 23.
Quod Meſſias legem eſſet adimpleturus. Cap.24.
Quod Meſſias mirabilem habiturus eſſet ſapientiam. Cap.25.
Quod Meſſiach in parabolis locuturus eſſet. Cap.26.
Quod Meſſiach ſine propria manſione habitaret in terra. Cap.27.
Quod Meſſias iuſtus eẽ deberet. C.28.
Quod Meſſias honorem diuinum valde zelaret. Cap.29.
Quod Meſſias humilis, & manſuetus eſſe debebat, & cum aduerſantibus non contenderet: ſed potius declinaret, & ſe amoueret. Cap.30.
Quod Meſſias legem nouam daturus eſſet. Cap.31.
Quod Meſſias prędicare, & docere debebat de Regno Dei. Cap.32.
Quod iniqtatẽ nõ faceret Meſſias, nec dolus in eius ore inueniret. Cap.33.
Quod Meſſias paupes piſcatores electurus eſſet ad gentes ad fidem ſuã conuertendas. Cap.34.
Quod Meſſias Rex refutaret à Iudęis, & ab eiſdem negaretur. Cap.35.
Quod Meſſias pauper, & humilis eſſe debebat. Cap.36.
Quod Meſſias miracula multa facturus eſſet. Cap.37.
Quod Chriſtus Meſſiach eſſet à Iudæis inhonorãdus, & ſpernẽdus, ac refutandus, & negandus. Cap.38.
Quod Iudęorum ſacerdotes, ſcribę, & Phariſęi Meſſiã, & eius doctrinã illuderent, qrẽtes aliqd cape de ore eius, vt eũ accuſarent, & ꝙ deſpectus eſſet, & ꝓ nihilo deputandus. Cap.39.
Quod eunte Meſſia in Hieruſalem ſuper aſina, vel eius pullo, lętitia, & exultatio fieret in populo. Cap.40.
Quod Meſſias in hunc mundum mittendus eſſet à Deo, vt homines ſaluaret paſſione ſ. ſua, ab originali illa culpa, quã ab Adã primo parente ↄtraximus: & ſalutem p Meſſiam afferendã, dicimus ſpiritualem eſſe, & nõ temporalẽ: hoc eſt aĩarum, & non corpoꝝ &c. Cap.41.
Quod Meſſias in hunc mundũ mittẽdus eſſet ad redimendũ non ſolum Hebręos, ſed ẽt totum humanum genus: Hebræos nanq; primo, & in propria pſona, & reliquos oẽs, ↄſequenter per Aplos, & alios eius Diſcipulos. Cap.42.
Quod Iudęorum Primates ex odio in Chriſtum vitia ſua reprehẽdentem, eius mortem procurarent. Cap.43.
Quod ↄciliũ Iudęoꝝ ↄgregaret ad perdendum Chriſtum Meſſiam. Cap.44.
De cœna dñi facta cũ Diſcipulis ſuis pridie ꝙ pateret, & de iſtitutione ſacramẽti nouę legis. ſ. euchariſtię. Cap.45.
Quod Meſſiach per vnum ex familiaribus ſuis tradendus eſſet. Cap.46.
Quod Meſſiach triginta venderetur argenteis. Cap.47.
Quod Iudas pœnitẽtia ductus, ꝙ ſanguinem iuſtũ tradidiſſet, pecuniã recipere nolentibus ſacerdotibus, eam in templum proiecerit. Cap.48.
Quod pretium, quo Chriſtus venditus fuerat, in emptionẽ agri figuli in peregrinoꝝ ſepulturam ↄuerteretur. Cap.49.
Quod aduerſus Meſſiam falſa dicerentur teſtimonia. Cap.50.
Quod Meſſias corpus ſuũ daturus eẽt ſe percutientibus, & flagellantibus, ac colaphizantibus. Cap.51.
Quod facies Meſſię immundis deturparetur ſputis. Cap.52.
Quod palmarum ictus ſuſtineret in facie. Cap.53.
Quod Meſſias corona ſpinea coronãdus eſſet. Cap.54.
Quod Meſſias tanquam agnus duceretur ad ſupplicium. Cap.55.
Quod Meſſias paſſioni proximus vehementer contriſtaretur. Cap.56.
Quod Meſſias clamans ſe à patre derelinqui conquereretur. Cap.57.
Qđ Meſſias taceret dũ pateret. C.58.

Finus Ferrarieſi.

Digitized by Google

Quod Meſſias cum iniquis deputandus eſſet. Cap.59.
Quod Meſſias volũtarie ſe morti offerret, & oblatus fuit, qa voluit. Cap.60.
Quod Meſſias iniuſte cõdemnandus eſſet. Cap.61.
Quod Chriſtus à ſuis relinqueret Diſcipulis paſſionis ſuæ tempore. Cap.62.
Quod Chriſtus baiularet ſibi Crucem, dum ad ſupplicium duceret. Cap.63.
Quod Meſſiach maximis eſſet tormentis Crucis patibulo affigendus. Cap.64.
Quod Meſſiach felle cibandus eſſet, & aceto potandus. Cap.65.
Quod titulus Crucis Chriſti nõ corrũperetur, vel mutaretur, & ꝙ Chriſti ſepulchrum à ſatellitibus cuſtodiretur. Caput. 66.
Quod Chriſto Meſſiach frãgẽdũ non eſſet os aliqđ in paſſione. ſ. ſua. Cap.67.
Quod Chriſtus Meſſiach ꝓ crucifigentibus eum oraret Cap.68.
Quod dum Chriſtus pateretur, & morti propinquus eſſet, in manu Dei patris ſpiritum ſuum commendaret. Cap.69.
Quod Chriſtus Meſſiach tandem moreretur. Cap.70.
Quod Chriſtus Meſſiach vulnerãdus, & tranſfigendus eſſet. Cap.71.
Quod in Chriſti Meſſiæ morte Sol eſſet obſcurandus, & motu terra contremeret, & templi velum ſcinderetur. Caput. 72.
Quod veſtimẽta Chriſti diuidenda eſſent: & ſuper eius veſtem ſors eſſet mittẽda. Caput.73.
Quod Chriſtus Meſſiach magno planctu plangeretur. Caput.74.
Quod Chriſtus Meſſiach derideretur. Caput. 75.
Quod Chriſti corpus ſepeliret, & ſepulchrum eius foret glorioſum. Cap.76.
Quod ſalus mũdi in medio terræ operaretur. Cap.77.
Quod Chriſtus Meſſiach ad Limbum deſcenderet, & inde ſanctos patres educeret. Cap.78.
Quod Chriſtus Meſſiach die tertia reſurgeret à mortuis. Cap.79.
Quędam figurę, & myſteria quędã de Chriſti paſſione, & reſurrectione excerpta ex quodã Sermone B. Hiero. Cap.80.
Quod Chriſtus Meſſiach accepturus eſſet à patre omnem poteſtatem, & poteſtas eius eſſet æterna. Cap.81.
Quod Chriſtus Meſſiach glorioſe aſcẽderet in cœlum. Cap.82.
Quod Chriſtus Meſſiach ſederet i cœlo ad dexteram Dei patris. Cap.83.
Quod ſuper credentes in Chriſto Meſſia deſcenderet Spiritus ſanctus, & ꝓphetarent. Cap.84.
Quod mortuo Chriſto, ſm carnem, lex vetus Moyſis ceſſaret, & euacuaret. C.85.
Quod grauis nexus, & iugũ inſupportabile veteris legis. ſ. Moſaicę, ſolueretur in aduentu Meſſiæ. Cap.86.
Quod omnia cibaria, quę in vetere teſtamento ſunt ad veſcendum prohibita, fierent licita in aduentu Meſſię. Itẽ de muliere menſtruata, & virginibus, ſiue coitu. Cap.87.
De publicatione Euangelii facienda ꝑ Apoſtolos, alioſq; Chriſti Diſcipulos per vniuerſum mundum. Cap.88.
Quod populus Gẽtilis ad fidem Chriſti vocandus eſſet. Cap.89.
Quod Meſſias Rex non indigeret bellatoribus ad ſubiugandum, & conuertendum gentium multitudinem: quia pacẽ loqueretur eis, & poteſtas eius eſſet vſq; ad fines terrę. Cap.90.
Quod Chriſtus Meſſias daturus eſſet Petro claues apiendi, & claudẽdi. C.91.
Quod eccleſia Chriſti ædificaretur ex gentium, & Iudæorum vnione in vno ouili, & ſub vno paſtore: & plures filios eſſet habitura ex gentibus, q̃ ex Iudęorum Synagoga: & quid eſt eccleſia, & Synagoga, & catholica &c. Cap.92.
De multiplicatione Impii Chriſti Meſſię. Cap.93.
Quod ppl's ad fidem Chriſti venturus alio vocaret nõie: hoc eſt: nõ Iſraelitico, vt prius, ſed Chriſtiano. Cap.94.
Quod in lege noua Chriſti Meſſię nouus ſacrificandi ritus, & modus fieret, & ſic vetus mutaretur. Cap.95.
Quod ex gẽtibus ad Chriſti fidẽ veturis ſacerdotes Dei aſſumerent: licet non

eſſent de ſtirpe Aaron,& Leui. Cap.96.

Quod lex diuina vocaretur teſtamētū,& quare,& qualiter duo dicunt teſtamēta: vetus.ſ.& nouū:& ꝙ nouū non eſt aliud à vetere,ſed eius adimpletio,& conſummatio. Cap.97.

Quod circūciſionis loco baptiſma instituerettur: vbi plurima de circunciſione dicuntur,& carnali,& ſpirituali,& ēt de baptiſmo. Cap.98.

Quod Deus vbiq; adorandus eſſet: & nō in Hieroſolymis tm̄modo. Cap.99.

Quod Myſteria īcarnationis,& paſſionis Chriſti,ac ēt Trinitatis in teſtamento veteri clauſa fuerunt:hoc eſt ſecreta,& ſigillata & quare. Cap.100.

Quod Meſſias lux mundi eſſe debebat. Cap.101.

Quanto magis Chriſti fideles infeſtabant,& tormētis afficiebant vſq; ad mortem incluſiue: vt Ieſum Chriſtū Deū eſſe negarent:tanto ardentius,& conſtantius in eius fide perſeuerabant,& maiori cum gaudio moriebantur. Cap.102.

Quod per Chriſtum Meſſiam noſtræ delerentur iniquitates. Cap.103.

Quod Iudęorum Rabinorum auctoritate conuincitur Ieſum Chriſtum glorioſę virginis Marię filium,verum Dei fuiſſe Meſſiam. Cap.104.

Quid Hermes Trimegiſtus,& Maumethes de Ieſu Chriſto ſenſerint. Cap.105.

Quod Dęmones confeſſi fuerint Chriſtum Ieſum Dei filium eſſe. Cap.106.

Quod ex plurimis Thalmudiſtarum ſententiis,multas conſtet Meſſiæ Regis conditiones in dño noſtro Ieſu Chriſto fuiſſe adimpletas. Cap.107.

Index omnium Capitulorum in ſeptimo libro contentorum.

Procemium ſeptimi libri,in quo multę continētur Iudæorum Oppoſitiones ad euacuādum,& infringendum, ꝙ dñs noſter Ieſus Chriſtus verus fuerit Meſſias, cum rñſionibus,& ſolutionibus earum. In quo Procemio deſcribitur modus procedendi in hoc libro.

Malachias.c.vlt.Ecce ego vobis mittā Heliam anteq̄ veniat dies dñi horribilis. Sed inquiunt Iudęi: Ante veſtrum Ieſum Nazarenum miſſus non fuit Helias, ergo ipſe nō fuit Meſſias. Oppoſitio.1.

Zacharias.c.vi.Ecce vir Oriens nomē eius &c.& parum infra: Et ædificabit tēplum dño &c.Sed Iudęi opponentes inquiunt: Meſſias ædificare debebat tēplū dño, veſter Ieſus Chriſtus nullum ædificauit templum, ergo dicunt ipſum non fuiſſe Meſſiam. Opp.2.

Hieremias.c.xxxi. Rurſumq;: ædificabo te: & ædificaberis virgo Iſrael. Item quaſi in calce capitis: Ecce dies veniunt dicit dñs: & ædificabitur ciuitas dño à turre Amanehel &c. Eſaias etiam cap. xlv.Dicit dñs ſanctus Iſrael: Ego ſuſcitabo eum ad iuſtitiam &c. Ipſe ædificabit ciuitatem meam,& captiuitatem meam dimittet non in pretio. Amos quoque.c. nono:Et conuertam captiuitatem populi mei Iſrael:& ædificabunt ciuitates deſertas &c. Sed dicunt Iudęi, Meſſias ex ſupraſcriptis Vaticiniis ciuitatem quādam ædificare debebat,Ieſus aūt veſter ciuitatem nedū ædificauit aliquam,ſed eā quā habebant Iudęi proſtratam,& deſtructam fuiſſe autumant,ergo ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Opp.3.

Ezechiel.c.xl.& per totū.c.xlviii.vbi multas deſcribit menſurationes,& partitiones cuiuſdam magnæ ciuitatis: quam tenent Iudæi ædificandam eſſe per Meſſiam.Et quia Saluator noſter ciuitatē aliq̄ non ædificauit: vt aiūt Iudæi, ideo ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Opp.4.

Eſaias cap.ii.Et erit in nouiſſimis diebus pręparatus mons domus domini in vertice montium,& eleuabitur ſuper colles,& fluent ad eum omnes gentes &c.

Micheas capitulo quarto: hoc idē dixit:Et erit in nouiſſimo dierum:erit mōs domus domini pręparatus in vertice mōtium &c.Ex quibus duorum Prophetarū Vaticiniis,Iudęus quadrupliciter arguit Ieſum Chriſtum non fuiſſe Meſſiam.Primo ex his verbis: Et erit in nouiſſimis diebus &c.aiunt, Meſſiam mitti debebat in nouiſſimis diebus,Ieſus autem non venit in nouiſſimis diebus, ergo dicunt

Digitized by Google

ipſum nõ fuiſſe Meſſiã. Secundo ex illis verbis: Et erit mons domus dñi &c. vbi aiunt: ꝙ per Meſſiam tres montes adunari debebant: & Mons Syon eleuari ſuper eis: quod quia per Ieſum nõ fuit factum, ergo negant ipſum fuiſſe Meſſiã. Tertio ex illis verbis: Et fluent ad eum oẽs gentes &c. Ex qbus aiunt, Oẽs gẽtes ad Meſſiam ſe conferre debuiſſe: ſed qm̃ paucos dicunt ſe contuliſſe ad Ieſum, ergo eũ negant fuiſſe Meſſiam. Quarto ex illis verbis: Et conflabunt gladios ſuos in vomeres &c. aiunt: ꝙ tempore, quo Meſſias veniret ceſſarent bella, & vigeret pax: quod Ieſu Chriſti tempore factum fuiſſe negãt, ergo aiunt ipſum non fuiſſe Meſſiam. Oppoſitio. 5.

Eſaię. c. xi. In die illa radix Ieſſe &c. & magis infra: Et leuabit ſignum in nationes. item magis infra: Et erit in die illa: Adiiciet dominus ſecundo manum ſuam ad poſſidendum reſiduum populi ſui, quod relinquetur ab Aſſyriis &c. & item magis infra: Et ꝯgregabit profugos Iſrael: & diſperſos Iuda colliget à quatuor plagis terræ &c. Dicunt Iudęi, Deum debere ſignum quoddam eleuare, quando veniet Meſſias: & ipſos Iudęos diſperſos cõgregare in terram promiſſionis. Quod cum tempore Ieſu Chriſti factum nõ fuerit, ideo ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Oppoſitio. 6.

Eiuſdem Eſaiæ. c. xi. antedicto: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo ſimul morabuntur &c. Cum autem huiuſmodi animalium domeſticatio tempore Meſſiæ facta nõ fuerit, igitur Iudæus negat Ieſum Chriſtum fuiſſe Meſſiam. Opp. 7.

Eſaias. c. lxii. Ecce dominus auditum fecit in extremis terrę: dicite filiæ Sion: Ecce Saluator tuus venit: ecce merces eius cum eo &c. Sed Iudęi dicunt, Dominum nullum adhuc auditum feciſſe in extremis terrę: neque filiæ Sion: hoc eſt Synagogę dictum fuiſſe: Ecce Saluator tuus venit, ergo inquiunt Ieſum Chriſtũ verũ non fuiſſe Meſſiam. Opp. 8.

Eſaias capi°. xlv. In domino iuſtificabitur, & laudabitur omne ſemen Iſrael. Itẽ in capitulo ſequẽti proxime dicitur: Prope feci iuſtitiam meam, & non elongabitur: & ſalus mea non morabitur: dabo in Sion ſalutem &c. Sed inquit Iudęus Manifeſte cuilibet conſtare, omne ſemen Iſrael, quod Moſaicam legem ſequitur, à quibuſcunque inepta religione improbari, & vana ſuperſtitione accuſari, igitur Ieſum Chriſtum negant fuiſſe Meſſiam. Oppoſitio. 9.

Zacharias. c. ix. Exulta filia Sion, iubila filia Hieruſalem: ecce Rex tuus veniet iuſtus, & Saluator &c. Sed Iudæi inquiũt, ſe tempore Chriſti non exultaſſe, nec Hieruſalem iubilaſſe: immo è contrario ſe cõtaminatos, & ſpoliatos fuiſſe, & à ſedibus ſuis expulſos, igitur ipſum inquiunt non fuiſſe Meſſiam. Opp. 10.

Malachias capitulo tertio: Beatos nos dicent omnes gentes: eritis vos terra deſiderabilis, dicit dominus exercituũ &c. At (vt inquiunt Iudæi) omnibus impleti ſumus maledictionibus, iniuriis, & ignominia: & expellimur vndique veluti execrabiles, & profani, igitur inquiũt Ieſum Chriſtum non fuiſſe Meſſiã. Opp. 11.

Pſalmo. lxxxviii. Et ponam in ſæculũ ſæculi ſemen eius &c. Eſaię capitulo quarto: Videbit ſemen longæuum. Ex qbus amborum Prophetarum verbis, Iudæi conſtare inquiunt, ꝙ Meſſias Rex filios eſſet habiturus: & quoniam Chriſtus noſter filios non habuit, igitur ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Opp. 12.

Eſaias capitulo quadrageſimotertio: Ab Oriente adducam ſemen tuum: & ab Occidente congregabo. & parum infra ibidem: Affer filios meos de longinquo: & filias meas ab extremis terræ. Ex qbus verbis inquiunt Iudæi, ſe omnes Iudæos per totum orbem diſperſos tempore Meſſiæ Regis in terram ſuam promiſſionis congregandos eſſe: quod cum tempore Ieſu Chriſti factum non fuerit, igitur negant eum fuiſſe Meſſiam. Opp. 13.

Oſeas capitulo primo ſm Chriſtianos: capitulo autem ſecundo ſm Hebreos: Et congregabuntur filii Iuda: & filii Iſrael pariter: & ponent ſibimet caput vnum: & aſcendent de terra &c. Aiũt Iudęi ex hoc

Vaticinio

Vaticinio prędici ſe vnà cum decem Tribubus in captiuitatem per Aſſyrios ductis, in Hieruſalem Meſſię tempore congregandos eſſe, ciuitatemq; ipſam, ac templum ſibi refici debere, & ab hac captiuitate liberari: quod cum tẽpore Ieſu Chriſti factum non fuerit, igitur ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Opp. 14.

Ezechiel. c. xxxix. Hæc dicit dominus Deus: Nũc reducam captiuitatem Iacob, & miſerebor omnis domus Iſrael, & aſſumam zelum pro nomine ſancto meo. & iſra in eodem capitulo: Et reduxero eos de populis, & congregauero de terris inimicorum ſuorum &c. Dicunt Iudæi: ꝙ ex hoc Ezechielis Vaticinio Deus populum ſuum Iſrael de terris inimicorum ꝑ Meſſiam erat congregaturus, & ducturus in terram ſuam: quod cum per Ieſum Nazarenum factum non fuerit: immo è contrario magis diſperſi ſint, ideo ipſum Ieſum negant fuiſſe Meſſiam. Opp. 15.

Ezechiel. c. xxxvi. Quia ecce ego ad vos: & conuertar ad vos: & arabimini: & accipietis ſementem: & multiplicabo in vobis homines, omnemq; domum Iſrael: & habitabuntur ciuitates: & ruinoſa inſtaurabuntur: & replebo vos hominibus, atque iumentis &c. Ex quibus inquiunt Iudęi, ſe congregari debuiſſe tẽpore Meſſię, & multiplicari, & ciuitates ſuas reſtaurari, & omnibus bonis affluere: quæ cum Chriſti tempore facta non fuerint, igitur ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Opp. 16.

Ezechiel. c. xxxvii. Aſſumã filios Iſrael de medio nationum, ad quas abierũt: & congregabo eos vndique: & adducam eos in humum ſuam: & faciam eos gẽtem vnam in terra in mõtibus Iſrael. Ex hoc Vaticinio dicunt Iudęi, ſe congregari debere in terram ſuam tempore Meſſię: & cum tempore Ieſu Chriſti non fuerint cõgregati, ſed multo magis diſperſi, ideo dicunt eum non fuiſſe Meſſiam.

Oppoſitio. 17.

Deuteronomii capitulo trigeſimo: Si ad cardines cœli fueris diſſipatus: inde te retrahet dominus Deus tuus, & aſſumet, atq; introducet in terram: quam poſſederunt patres tui. Inquiũt nanq; Iudęi ex hoc textu: Quòd ſi per omnes mundi partes diſperſi eſſent, in terram ſuam tempore Meſſię congregarentur: & cum tempore Ieſu Chriſti cõgregati non fuerint, ideo ipſum negant fuiſſe Meſſiam.

Oppoſitio. 18.

Eſaias. c. lxv. Ecce ego creo cœlos nouos: & terram nouam: & non erunt in memoria priora &c. & parum infra: Quia ecce creo Hieruſalem exultationem, & populum eius gaudium: & exultabo in Hieruſalem, & gaudebo in populo meo: & nõ audietur in ea vltra vox fletus, & vox clamoris. Sed dicunt Iudęi cœlos nouos adhuc creatos non fuiſſe, nec terram nouam, & nulla exultatione afficiuntur: ſed omni triſtitia, atq; mœrore, igitur inqunt Ieſum Chriſtum non fuiſſe Meſſiam.

Oppoſitio. 19.

Ezechiel. c. xxi. Hæc dicit dominus Deus: Congregabo vos de populis: & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis: daboq; vobis humum Iſrael: & ingredientur illuc, & auferent omnes offenſiones, cunctaſq; abominationes eius &c. Pſalmo. cxlvi. Aedificans Hieruſalem dominus, diſperſiones Iſrael congregabit.

Eſaias. c. xiiii. Prope eſt vt veniat tempus eius: & dies eius non elongabuntur: miſerebitur enim dominus Iacob: & eliget adhuc de Iſrael: & requieſcere eos faciet ſuper humum ſuam &c. Ex quibus trium Prophetarum Vaticiniis inquiunt Iudęi: ꝙ ſi ipſi per omnes mundi partes diſperſi eſſent, congregarentur à Deo in terram ſuam Iudææ, ſaltem tempore Meſſię Regis: & cum tempore Ieſu Chriſti cõgregati non fuerint, & in terram ſuam introducti, ideo concludunt ipſum Ieſum Chriſtum verum non fuiſſe Meſſiam.

Oppoſitio. 20.

Hieremias. c. xxxii. Dicit dominus Deus Iſrael: Ecce ego cõgregabo eos de vniuerſis terris: ad quas eieci eos in furore meo: & in ira mea: & in idignatione grãdi: & reducã eos in locũ iſtũ &c. Dicũt Iudæi: Adhuc diſperſi, & eiecti ſumus i ira, & in furore Dei: neq; alicubi ſecuri habitare poſſumus: & nullũ pactũ: ne dũ ſempiternum, ſed neq; ẽt determinatũ nobis

oſtenditur: vt nos voti noſtri compotes faciat: igitur cum ea, quę à Propheta dicũtur, Chriſti tempore nõ euenerint, igitur ipſe non fuit Meſſias. Opp. 21.

Micheas. c. iiii. In die illa dicit dominus: Cõgregabo claudicantem: & eã quã eieceram colligam: & quam affixerã conſolabor: & ponam claudicantem in reliquias &c. Sed Iudęi aiũt, ſynagogam ſuam adhuc claudicare omni mœſtitia plenã & in ædibus propriis neceſſitate receptã: igitur Ieſum Chriſtum negant fuiſſe Meſſiam. Opp. 22.

Micheas. c. ii. In die illa dicit dominꝰ: Congregabo Iacob totum, & in vnũ conducam reliquias Iſrael, pariter ponam illum quaſi gregem in ouili &c. Sed inquit Iudæus: Nulla adhuc Iudęorum congregatio facta eſt, imo deſtructę ſunt vndiq; reliquiæ Iſrael: cum nihil eorum, quæ inquit Propheta, factum ſit, igitur Chriſtum Ieſum negant fuiſſe Meſſiã. Opp. 23.

Hieremias. c. xxiii. Ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris ad quas eiecero eos illuc: & conuertam eos ad rura ſua: & creſcent, & multiplicabuntur, & ſuſcitabo ſuper eos paſtores &c.

Ezechiel itidem. c. xxxiiii. Sicut viſitat paſtor gregem ſuum in die, qñ fuerit in medio ouium ſuarũ diſſipatarũ, ſic viſitabo oues meas, & liberabo eas de omnibꝰ locis, in quibus diſperſæ fuerant in die nubis, & caliginis &c. Quod verius dixiſſent Prophetæ, inquit Iudæus, ſi Chriſtus verus extitiſſet Meſſias: Ego diſpartiam, vel ſegregabo reliquias gregis mei de oĩbus terris: & ſup eos ſuſcitabo lupos &c. Quę cum antedictorũ Prophetarum dictis repugnent, contrariaq; ſint, igiť Chriſtus ille veſter verus non extitit Meſſias. Oppoſitio. 24.

Sophonias capitulo tertio: Lauda filia Siõ: iubila Iſrael: lętare, & exulta in omni corde filia Hieruſalem: abſtulit dominus iudicium tuum: auertit inimicos Iſrael Rex Iſrael dominus in medio tui: non timebis vltra malũ &c. Solatur nos Deus, inquiunt Iudæi, & vt lætemur hortatur, & inuitat: & huius exultationis cauſam reddit: quia punitionem noſtram abſtulit, inimicoſq; noſtros à nobis auertit: & q̃ non timeamus malum, quia ipſe eſt in medio noſtri. Sed conſtat, inquit Iudęus, totum oppoſitum, igitur ipſe verus nõ extitit Meſſias. Opp. 25.

Iohel capitulo tertio, ſm Hebręos: ſed capitulo ſecundo, ſm Chriſtianos: Et dabo prodigia in cœlo, & in terra, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi: Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinẽ, antequam veniat dies domini magnus, & horribilis. & magis infra: Cum conuertero captiuitatem Iuda, & Hieruſalem, cõgregabo omnes gentes &c. Pſal. xlix. qui Aſaph inſcribitur: Deus manifeſte veniet: Deus noſter, & non ſilebit: ignis in conſpectu eius ardebit &c. Iohel etiã capitulo tertio: Cum conuertero captiuitatem Iuda, & Hieruſalem, congregabo omnes gentes in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis ibi &c. Hieremię etiã capitulo trigeſimo, prędicit perſecutionẽ eccleſiæ militantis faciendam per Antichriſtum ante finale iudiciũ: Ecce enim, ait Propheta, dies veniunt dicit dominus: & conuertam conuerſionem populi mei Iſrael, & Iuda, ait dominus: & cõuertam eos ad terram, quam dedi patribus eorum &c. De iudicio finali Dauid Pſalm. nono: Parauit in iudicio thronum ſuum: & ipſe iudicabit orbem terrę in ęquitate: iudicabit populos ĩ iuſtitia. Amos capitulo quinto: Væ iis, qui deſiderant diem domini &c. id eſt diem iudicii.

Daniel capitulo ſeptimo: Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit &c. Item: Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Item: Aſpiciebam in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli filius hominis veniebat &c. Malachias capitulo tertio: Quis poterit cogitare diẽ aduentus eius? & quis ſtabit ad videndũ eum? ipſe enim quaſi ignis &c. Eſaias capitulo vigeſimoquarto: Cataractæ de excelſis apertę ſunt: & concutientur fundamenta terræ &c. Eſaias capitulo trigeſimo: Et erit lux Lunę ſicut lux Solis: & lux Solis erit ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum &c. Eſaias capitulo ſexageſimoſexto: Quia ecce dominus in

igne

Digitized by Google

igne veniet: & quaſi turbo quadriga eius reddere in idignatione furorem ſuũ &c.

Ex his Prophetarum Vaticiniis, tria futura eſſe tempore Meſſię. Primo, quia manifeſtus venire debebat, cum tot ſigna eius pręcederent aduentum. Secundo, ꝙ Iudęorum captiuitatem ſoluere debebat: & eos in terram promiſſionis cõducere, vbi regnarent. Tertio, bonorum omnium delectabilium affluentiam condere debebat. Quæ cum Ieſus Nazarenus non fecerit, igitur ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Obiectio. 26.

Libro Regum tertio, capitulo vndecimo: Et affligam ſemen Dauid ſuper hoc, verumtamen non cunctis diebus. Inquiunt Iudæi hoc in loco liquido conſtare: Quòd licet Regnum Dauid poſt Regis Salomonis mortem affligeretur ob decẽ Tribuum ab eo ſeparationem: non tamẽ cunctis diebus ſtaret afflictum: quia iterum reſtauraretur. Quod cum per Ieſum Nazarenum reſtauratum non fuerit, vt inquit Iudæus, igitur ipſum verum negant fuiſſe Meſſiam. Opp.27.

Dum Iudęus ex Prophetarum Oraculis probare conatur: quod tempore Meſſiæ ſoli Iudęi eſſent ſaluandi: ex aduerſo, tanquam clauus clauo retundatur, duo aduerſantia Iudęo probantur. Quorum alterum eſt: ꝙ pauci Iudæi eſſent Meſſiæ tempore ſaluandi. Alterum vero: quia quamplurimi ex gentibus ſaluandi prænuntiantur. Solutio igitur ponitur: quomodo Iudæorum Oracula intelligantur. Aliud & Oraculum adducit Iudæus: per quod aſſerit, Iudæos omnes ſaluandos eſſe: cui reſpondetur opportune. Aduerſus Iudæos in hoc, ꝙ ſaluari non debeant, alia duo promuntur obſtacula. Quorum alterum eſt: quòd Meſſias in ſcandalum, & ruinam duabus domibus Iſrael, & Iudęorum plebi venturus erat. Alterum vero: quòd tempore Meſſię Iudæi prædicuntur excæcandi: tandem quinque ponuntur Prophetarum Oracula: quod prope finem mundi Iudęi (detecta Antichriſti falſitate per Heliam, & Enoch) ad fidẽ Chriſti deuote confugient: qua mediante, & poenitentia in patria cœleſti, & non in terrena Hieruſalem, ſaluandi ſunt &c. Caput. 28.

Generalis reſponſio ad omnia per Iudęos ſupra oppoſita: vbi particulares reſponſiones ſibi in quolibet Oppoſitione datę non militarent in totum: licet militent: videlicet ꝙ diuinę promiſſiones de futuris bonis, & cõminationes de poenis, & malis infligẽdis itelligunt ſemper ſub ꝓditione, & maxime in teſtamẽto vetere, ẽt ſi abſolute dicantur: hoc eſt nulla adiecta conditione. Cap.29.

Quod Iudæi fruſtra, & incaſſum expectant ſe ab hac, in qua ſunt, captiuitate liberari: & in terram promiſſionis cõduci: vbi temporaliter regnent: cum ciuitas Hieruſalem, ac Dei templum non debeat amplius reſtaurari, ſaltem Iudæis: ſicut nec Sodoma, & ſorores eius: nec Babylõ. Caput. 30.

Quod Iudęi non ex alia cauſa in tam longa perſiſtant captiuitate, niſi propter horrendum illud facinus, quo Chriſtum verum Meſſiam, qui vt eos ſaluaret, aduenerat, tam nefarie, tamq; crudeliter necauerunt. Cap.31.

Quod Iudęi odio hñt Ieſum Chriſtũ Saluatorẽ noſtrum: qm̃ eum idolatram, & magũ, ac Moſaicæ legis euerſorem fuiſſe firmiter tenent: quod nequaꝗ verum eſſe Thalmudiſtaꝝ auctoritate ꝓbat: ad hũc maxime finẽ: vt Iudęi oĩ ſimultate depoſita, facilius, & velocius ad ipſius Ieſu Chriſti fidem accedant. Cap.32.

Quod Iudęi, q venturũ ſperãt Meſſiã, vt ipſos ad priſtinos libertatis terminos redigat, inani ſpe paſcunt: cum è contra multis Prophetaꝝ Oraculis, eos tãquam Deo infenſos, & rebelles ab ipſo Deo derelinquendos, & expellẽdos eſſe iampridem annuntiatum fuerit. Cap.33.

Quod in vnica, & ſola poenitentia, ac firma, & vera ad Chriſti fidem ꝯuerſione conſiſtit oĩs Iudęoꝝ ſalus, & redemptio: ad quam ſuſcipiendã, tenẽdamq; hortantur, & inuitant Iudæi: qa eos Deus pius, & miſericors benigne ſuſcipiet, ac eis gratioſe indulgebit. Cap.34.

Quod Iudęi ſacras literas nunꝗ itellexerũt: nec ẽt adhuc intelligãt. Cap.35

Digitized by Google

Index omnium Capituloꝝ in octauo libro cõtentorum Contra primam Iudæorum Oppoſitionem.

Procemium: in quo Iudęus fidei Chriſtianæ quinque facit Oppoſitiones: propter quod ad ipſam ſe accedere velle recuſat. Cap. 1.

Quod ex ſacris literis conſtet, ad ſalutem hominis, fide opus eſſe: & ꝙ Deo, & Prophetis eius credere debeamus. Caput. 2.

Quod Deo credendum ſit, etiam teſtamenti noui auctoritate ꝯſtet. Cap. 3.

Quod non ſolum in diuinis, ſed et in omnibus ferè humanis negociis credere oporteat. Cap. 4.

Quot modis fides capi põt. Cap. 5.

Quid credendum ſit, ne ſacris literis contrafaciamus: ſed eas ſeruemus, & adimpleamus. Cap. 6.

Quod vnus tm̃ ſit Deus: ſiue ꝙ ſcriptura ſingulariter de Deo loquif. Cap. 7.

Quod ſcriptura loquens de Deo, iterdum pluraliter loquif: nullo tñ numero pluralitatis appoſito. Cap. 8.

Quod in ſacris lr̃is Deus trinus qñq; dicatur: ſiue in ternario numero ſacra pagina de Deo loquatur. Cap. 9.

Quod Deus habet filium. Cap. 10.

Deum habere filium Rabinorum Hebræoꝝ auctoritate probatur. Cap. 11.

Inqſitio, ſiue interrogatio Iudęi: quõ Deus, qui ſpiritus eſt, põt filium generare, & parere. Cap. 12.

De multis naturalibus ꝑdicif gñationibus: vt tandẽ ad diuinam filii Dei gñatiõnẽ deueniaf: & hoc iuxta grãm, quã ipſe dñs Deus nobis ꝑſtabit. Cap. 13.

De Dei patris ſubſtãtia. Caput. 14.

Iteꝝ de filii Dei gñatione. Cap. 15.

De natiuitate filii Dei à patre. Cap. 16.

Iterum de natiuitate filii Dei à patre. Caput. 17.

Item de eadem filii Dei natiuitate à patre. Caput. 18.

Generatio filii Dei in æternitate: & declaratio eius in tempore. Cap. 19.

Eccleſiæ fides catholica de filio Dei. Caput. 20.

Non eſſe fidendum in humana prudẽtia. Cap. 21.

Quod in diuinis ſit etiã Spiritus ſanctus. Cap. 22.

Concluſio quid in tãta diuinę ſcripturę varietate ſit de Deo credendum, & tenendum. Cap. 23.

Quid de Deo ſenſerint antiqui Philoſophi. Cap. 24.

Quid de Deo tenendum ſit, atque credendum: & ibi oſtenditur, Patrem, Filiũ, & Spiritum ſanctum vnum tantum eſſe Deum. Et hoc multipliciter, multisq; modis oſtendendo, vnam tãtum eſſe Dei eſſentiam, in trinitate tamen perſonarum. Caput. 25.

Quę omnia adducta ſunt in reſponſionem ad ea, quę Iudęus oppoſuit Chriſtianæ religionis in prima Oppoſitione.

Index omnium Capituloꝝ Contra ſecundam Iudæoꝝ Oppoſitionem: in qua fidei Chriſtianę improbant articulos.

Procemium eorum, quę reſpondentur Iudæis articulos fidei Chriſtianæ improbantibus: cum ipſi ſint neceſſarii: & quare multipliciter oſtenditur: Iudæi etiam habent aliqua, quæ ipſi credunt: quæ non articulos fidei nominant: ſed legis ſuæ radices: quas etiam mandant credẽdas eẽ.

Tenor Symboli Apoſtolici: ĩ quo duodecim ꝯtinentur articuli: quos oẽs qlibet Chriſtianus credere tenetur.

Exortis poſtea multis hęreticis: & fidem Chriſti lacerantibus: & nõ valẽtibus Chriſtianis in vnũ ꝯuenire: quia à Gentilibus idolatris grauiter vexabantur Chriſtiani vſque ad mortem, diuerſæ hæreſes ſurrexere.

Quare eccleſia Dei non prouidebat, ne huiuſmodi inualeſcerent hęreſes, donec Conſtantinus Imperator fuit miraculoſe à lepra curatus: & propterea Chriſtianorum perſecutio ceſſaſſet: quo tempore factum fuit Nicenum concilium, & Symbolum Nicenum.

Poſt ipſum Nicenum conciliũ alię multę pullularunt, & inualuerunt hæreſes:

ex quo

Digitized by Google

ex quo neceſſe fuit aliam fieri Synodum in Conſtantinopoli Græciæ: vbi congregati erant Orietales: & ſuum Symbolum cum aliquibus conſtitutionibus miſerunt Romam ad Damaſum Papā: & alios Occidentales epiſcopos ibi congregatos, ſe excuſantes, ꝙ Romam venire non potuerint: & ſic Occidentalis eccleſia ſuum et compoſuit Symbolum, & conſtitutiones quaſdam. Poſt quod Symbolum eſt determinatio concilii generalis, Orientalis, & Occidētalis eccleſię tempore Eugenii Papę de Spiritu ſancto. Poſt quā determinationem de Spiritu ſancto ſequūtur .24. Conſtitutiones Synodales, ſeu. 25.

Symbolum Athanaſii Alexādrini epiſcopi: & maxime de ſancta Trinitate.

Duodecim Chriſtianæ religionis articuli diſtincti: & per ordinem poſiti: ſm Symbola.

Repetitio duodecim articulorum approbando eos diuinę ſcripturę auctoritate: ſingulum ſeparatim: oſtendendo, qui articuli cum Iudaicis radicibus legis ſuæ conueniant, & qui non.

Quid ſignificet Symbolum?

Quid ſignificet Articulus?

Capitula. 51. de diffinitionibus orthodoxę fidei ædita à B. Auguſtino: vt homo ſciat quid credendum ſit, & tenēdū, ne in aliquam incidat hęreſim.

¶ Index omnium Capitulorum contra tertiam Iudæorum Oppoſitionem de ſacramento, & calice altaris.

Procemiū, in quo narratur Iudęorum tertia Oppoſitio contra Chriſtianam religionem: eo ꝙ adoret vt Deum ſacramentum altaris: quod ex pane, & vino conficitur &c. Cap. 1.

¶ Reſponſiones, ſiue Capitula reſponſionis.

Quod Moſaicę legis ſacrificia in Meſſię Regis aduētu ceſſare debebāt. Cap. 2.

Quod ſacrificiū panis, & vini Chriſtianoꝝ plurium Prophetaꝝ vocibus prædictum, & annuntiatū fuerit. Dauid Propheta Pſal. xxi. Vota mea reddam in cōſpectu timētium eū: edēt pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt dominum, qui requirunt eum: viuent corda eorum in ſæculū ſęculi. Reminiſcentur &c. Cap. 3.

Item Dauid Pſal. lxxi. Et erit firmamentum, ſiue verius frumentum, in terra, in ſummis montium ſuper extolletur &c. Caput. 4.

Dauid etiam Pſal. cx. Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors, & miſerator dn̄s: eſcā dedit timentibus ſe. Memor erit in ſęculum teſtamēti ſui: virtutē operum ſuoꝝ annuntiabit populo ſuo &c. Caput. 5.

Eſaias. c. xxv. Et faciet dn̄s exercituum oībus populis in monte hoc conuiuium pinguium, cōuiuium vindemiæ, pinguiū medullatoꝝ &c. Dauid quoq; Pſalm. cxxxi. Qm̄ elegit dn̄s Sion, elegit eam in habitationem. Zacharias itidem. ix. c. in calce capitis: Quid enim bonum eius eſt: & quid pulchrū eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinās virgines? Cap. 6.

Oſeas ſimiliter. c. vltimo: Cōuertentur ſedentes in vmbra eius &c. Cap. 7.

Eſaias. c. lxii. Si dedero triticum tuum vltra inimicis meis: & ſi biberint filii alieni vinum tuum: in quo laboraſti: quia q congregabunt illud. Cap. 8.

Malachias capitulo primo: Ab ortu enim Solis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gētibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Cap. 9.

Aſaph Propheta Pſalm. xlix. Immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo vota tua. Item magis infra: Sacrificiū laudis honorificabit me &c. Cap. 10.

Salomon Prouerbiorum capitulo nono: Sapientia ædificauit ſibi domum: excidit columnas ſeptem: imolauit victimas ſuas: miſcuit vinum &c. Cap. 11.

Beatus Cyprianus ad Cęcilium: In benedictione quoq; Iudæ, vbi Chriſti figura exprimitur: ꝙ à fratribus ſuis laudari, & adorari debebat &c. Cap. 12.

Numeri. c. xxiiii. In prophetiis Balaam temporibus ſuis dicetur Iacob, & Iſrael, quid operatus ſit Deus: Ecce populus, vt

leæna conſurget: & quaſi leo erigetur: non accubabit donec deuoret prędam, & occiſorum ſanguinem bibat. Cap. 13.

Quod hoc ſacrificium Chriſtianorum fuerit multis figuris annuntiatum, ſiue ꝓmonſtratum. Cap. 14.

Prima figura oſtenditur. c. xiiii. de Melchiſedech: qui obuiauit Abraę victori, cũ ipſe Loth fratruelem ſuum à captiuitate redemiſſet. Cap. 15.

Secunda figura fuit de agno occiſo in Aegypto in veſpera, qñ de Aegypto populus Dei egredi debebat ſub Ducatu Moyſis: vt Exodi. c. xii. Cap. 16.

Tertia figura fuit huius ſacramẽti mãna: quod de cœlo cadebat, ſiue pluebat: quod manducauit populus Iudaicus. xl. annis in deſerto, Exodi. c. xvi. Cap. 17.

Quarta figura fuit de panibus propoſitionis: de quibus dicitur Exodi. c. xxv. Et panes ſupra menſam: panes ꝓpoſitionis in conſpectu meo &c. Cap. 18.

Quinta, & vltima figura fuit ſanguis: q de vulnere Chriſti in Cruce lãceati emanauit in latere eo iam mortuo: ex quo vulnere ſanguis, & aqua emanauit. Cap. 19.

Quod nonnullę Rabinorum Iudęoꝝ ſententiæ huic Chriſtianorum ſacramento ſatis conueniant. Cap. 20.

Quod Iudęorum ſacrificia non ſolum fierent ex animalibus brutis: ſed interdũ etiam ex pane triticeo. Cap. 21.

Quod devino etiam fieret ſacrificium. Caput. 22.

Cur in pane, & vino hoc celebretur ſacramentum. Cap. 23.

Quod etiam aqua in ſacrificiis veteris legis vſi fuiſſent. Cap. 24.

Quare in calice aqua miſcetur? Caput. 25.

Quod quatuor requirantur ad huius ſacramenti integritatem. Primo materia. Secundo cauſa efficiens: hoc eſt ſacerdos idoneus. Tertio cauſa formalis: hoc eſt forma verborum, quę proferre debet ſacerdos, quando hoc conficit ſacramentum. Quarto, & vltimo finis, q eſt intentio conſecrandi. Cap. 26.

Quod per prolationem verborum cõſecrationis, ſacerdos idoneus, ſeruatis ſeruandis, panis conueniens tranſubſtantietur in corpus Chriſti: & vinum pauca aqua mixtum in ſanguinem. Cap. 27.

Quare ſub bina ſpecie datum fuerit hoc ſacramentum. De duplici materia. Inquiſitio, quare Saluator noſter non dedit nobis corpus ſuum in hoc ſacramento ita manifeſtum, & apparens: vt vnicuique faciliter, & aperte conſtare poſſet corpus Chriſti ibi adeſſe, ſed ſub accidentibus velatum? De poſſibilitate ſacramẽti altaris. Cap. 28.

Quod panis in carnem, & vinum in ſanguinem Chriſti tranſubſtantiari poſſit, pluribus etiam conſtat rationibus. Caput. 29.

Quo mõ: qua'ue poteſtate corpus Chriſti, & ſanguinem in euchariſtiæ ſacramento conſiſtere poſſe, ſancti doctores catholici oſtendere ſtuduerint. Cap. 30.

Multa etiam, & varia exempla ponit B. Auguſtinus: quæ licet ad aliam rẽ probandam inducat: huic etiã ſacramento ſatis conuenienter quadrant. Cap. 31.

Alia quędam exempla aliunde excerpta ad huius rei confirmationem. Caput. 32.

Quod huius ſacramenti veritas fuerit miraculis approbata. Cap. 33.

Concluſio quaſi ꝑ epilogum de oibus in hac tertia Oppoſitione obiectis. C. 34.

Qui cultus exhibendus ſit huic ſacramento altaris. Cap. 35.

Quod in ſacramẽto altaris verę ꝯtineatur corpꝰ Chriſti: & vera caro, & ſanguis, non ſit dubitandum. Cap. 36.

Quod nullus fidelium hoc Chriſti myſterium deberet ignorare. Cap. 37.

Quid ſit ſacramẽtum: & quare hoc appelletur nomine. Cap. 38.

Vtrum ſub figura, an veritate hoc myſticum calicis fiat ſacramentũ. Cap. 39.

Quid interſit inter immolationes veteres, figuraſq; legis antiquę: & inter ſacramentum Dominici corporis, & ſanguinis. Caput. 40.

Quid ſit digne ad vitã percipere corpus, & ſanguinem Chriſti. Cap. 41.

Quibus modis dicitur corpus domini. Cap. 42.

Quod

Digitized by Google

Quod in hac cōmunione, aut ad iudi-
ciū percipitur, aut ad p̄miū. Cap.43.

Quid neceſſe fuerit quod ſemel geſtū
eſt, Chriſtum quotidie immolari: vel qd
boni tribuant hæc myſteria digne acci-
pientibus. Caput.44.

Vtrum plus habeat hoc myſteriū quo
ties à bono, an minus quippiam, q̄ veri-
tas repromittit, ſi à malo conficiatur mi-
niſtro. Cap.45.

Quod licet panis, & vini color, & ſa-
por non mutetur: tamen ibi ſacramentū
corporis, & ſanguinis Chriſti veraciter ē.
Caput. 46.

Quare peccatis criminalibus irretiti à
ſacramentis Dn̄icis arceātur? Cap.47.

Conditiones, quæ fuerunt in corpore
dn̄i noſtri Ieſu Chriſti, quæ in noſtris nō
ſunt corporibus. Cap.48.

Inquiſitiones, ſiue Interrogationes Iu
dęi, vel cuiuſuis alterius: vt de contrarie-
tatibus, ſiue repugnantiis, quæ ſibi inſur-
gunt in hoc ſacramento: vt de eis fiant
certiores. Prima Inq̄ſitio: quomodo poſ-
ſibile eſt, inquit, vel incredulus: ꝙ corpus
Chriſti: quod magnum eſt: cum in trigeſi-
motertio anno, & tribus menſibus eſſet,
quando paſſus, & mortuus eſt ſm̄ carnē:
quomodo, inquit, poſſibile eſt: ꝙ cor-
pus tam magnum poſſit in hoſtia conti-
neri tam parua? & tanto magis in quoli-
bet ipſius hoſtiæ fragmento? vide ibi re-
ſponſionem immediate ſequentem.
Caput. 49.

Secunda Inquiſitio: quomodo poteſt
eſſe: ꝙ corpus Chriſti ſit ante oculos no-
ſtros: & ipſum non videamus: nec etiam
ſenſu noſtro p̄cipere poſſimus? Cap.50.

Tertia Inquiſitio: quomodo eſſe po-
teſt: ꝙ corpus Chriſti: quod vnum tantū
eſt: eodem tempore poſſit eſſe in cœlo,
& in terra: immo in diuerſis huius mun-
di locis, & partibus: in quibus quotidie,
& eadem hora conſecratur: & in eccleſiis
multis, & variis, die, noctuq; conſecratū
cuſtoditur: & maxime in eccleſiis parro-
chialibus &c. Caput.51.

Quarta Inquiſitio: q̄uō pōt eſſe: ꝙ ad
fractionem hoſtię non ſcindatur, ſiue la-
ceretur corpus Chriſti? Cap.52.

Quinta Inq̄ſitio: quomodo poteſt eſſe:
ꝙ corpus Chriſti quotidie manducetur:
& nunquā conſummetur: cum mons etiā
maximus toties ſumendo, iamdiu cōſum
ptus eſſet? Cap.53.

Sexta Inquiſitio: quomodo poteſt eſſe:
ꝙ Chriſtus de cœlo deſcendat ad altare,
ſuper quo ſacerdos celebrat, niſi cœlū de
ſerat. & maxime dicēte Auguſtino: Quod
donec finiatur ſęculum, ſurſum eſt domi
nus. Caput.54.

Septima Inquiſitio: quomodo in tam
breui momento: quo verba conſecratio-
nis proferuntur, Chriſtus poteſt deſcen-
dere de cœlo empyreo ad altare, ſuper
quo celebratur, cum tantopere diſtet?
Caput. 55.

Octaua Inquiſitio: quomodo poteſt
hic cibus ſacramentalis mundus, & ni-
tidus perſiſtere, & durare, cum ſępiſſime
ab immundis, & infectis peccatoribus ſu
matur? Cap.56.

Nona Inquiſitio: quomodo eē poteſt:
quòd corpus Chriſti tam magnū in ma-
nu ſacerdotis tantum pondus non habe-
at: vt ipſum ſacerdos ille non ſolum ſu-
pra caput ſuum non poſſit extollere, ſed
vix mouere? Cap.57.

Decima Inquiſitio: quid ſi ſacerdos ali
quis ſuper tanta panis, & vini quantita-
te, quæ vni homini ad victum per men-
ſem ſufficeret, verba conſecrationis cum
intentione ꝯſecrandi proferat? Cap.58.

Vndecima Inquiſitio: quia dictum fue
rat in figura mannæ: ꝙ ſicut manna bo-
nis, & iuſtis ſapiebat: ac iuxta deſideri-
um ſuum in ſingulorum ſenſibus forma-
batur: ita hoc ſacramento omnes ipſum
digne ſumentes, quàm mirabiliter recre-
antur, & ꝯſolant̄: ac multiplices fructus p̄
cipiūt, & ꝯſequunt̄: peccatores vero, ſiue
idigne ſumētes, nullū nō ſolū fructū, ſed
nec ēt guſtū p̄cipiūt. Inq̄rit igit̄ Iudæus:
ſi ita eſt (vt dixiſti) q̄uō eſſe pōt: ꝙ eadē
res in cibum, ſiue potū à duobus ſumpta:
plures, ſiue diuerſos generet effectus, &
diuerſimode operetur? Cap.59.

Duodecima Inq̄ſitio: in antecedente p̄
xima Inquiſitione dixiſti, Oēs hoc ſacra-
mētum digne ſumētes, multiplices ꝯſeq

Digitized by Google

fructus? qui tñ eſſent illi fructus minime dixiſti, ſed tacuiſti: dic ergo eos, ſi libet, vt quę ex eis percipiatur vtilitas intelligere valeamus. Cap. 60.

Tertiadecima Inquiſitio: quot nominibus denominatur hoc ſacramentum? Audiui enim te interdum nominare ipſum euchariſtiam, interdum hoſtiam, & interdum ſacramentum. Cap. 61.

Quartadecima Inquiſitio eſt: vtrū hoc ſacramentum in azymis: hoc eſt in pane azymo: an in fermentato confici debeat? Caput. 62.

Quintadecima Inqſitio: ſi Chriſtus in huius ſacramenti inſtitutione imitandus eſt: vt ſcilicet in eadem panis ſpecie conficiatur, in qua ipſe cōfecit. Quare in ipſius ſacramēti aſſumptione Chriſtiani ſuū ſimiliter non imitantur Saluatorem? vt. ſ. poſt cœnam ipſum ſumant ſacramētum? Caput. 63.

Sextadecima, & vltima Inquiſitio: quare feſtiuitas corporis Chriſti tam celebris, & ſolemnis in eccleſia Chriſtiana introducta fuit: vt in omnibus huius mundi partibus, in quibus habitant Chriſtiani, ſacramentum iſtud corporis Chriſti cum laicorum veneratione, & ingenti religioſorum, & clericorum pōpa, maximoq; apparatu ſingulis annis per viarum triuia, & quadriuia publice deferatur? Cp. 64.

¶ Index eorum, quę cōtinentur in duodecimo Capitulo libri octaui.

Opponunt Iudęi, Sabbati feſtiuitatem nec in diem Dominicum, nec in aliū etiā diem mutari potuiſſe: ſaltem tribus rationibus.

Reſpondetur. Prius conſiderandas eſſe plures cauſas, propter quas pręceptum fuit Sabbatum obſeruari, & ſanctificari debuiſſe: quia ſm aliquas fuit præceptum morale: & ſm aliquas fuit cerimoniale: & ſm aliquas alias fuit iudiciale.

Quid ſit, vel ſignificet Sabbatum.

Ad quid præceptū fuit obſeruari Sabbatum in ſeptimo die.

Quando, & quo tempore obſeruari debeat Sabbatum.

Quomodo celebrandum erat Sabbatum.

Quare Deus toties iterauit pręceptum Sabbati.

Sub qua pœna mādatur obſeruari Sabbatum.

Vſquequo obſeruandum erat Sabbatum.

Quod pręceptum de Sabbato celebrādo eſt morale, quantum eſt ad aliquid, & non totaliter.

Quod pręceptum de ſabbato celebrādo eſt magis cerimoniale, q̄ morale.

Quod præceptum de Sabbato celebrādo eſt etiam partim iudiciale.

Quod poſt Chriſti reſurrectionē ceſſare debuit pręceptum de Sabbati celebratione.

Quod Sabbatum debuit aliquando ceſſare.

Quod Deus repudiet oīa Iudęoꝝ feſta: & ipſum quoq; Sabbatum.

Quod Deus reſpuat omnia Iudęorum feſta: eo ꝙ nouum velit cultum.

Nouum inſuper cantum Deus ipſe requirebat.

Quare feſtiuitas, & celebratio Sabbati potius in diem Dominicum mutata ſit, q̄ in alium diem.

De Dominicæ diei laudibus, & excellentiis.

Quare in hoc tertio mandato, & ſimiliter in primo, ratio quædam aſſignetur, cum in reliquis octo mandatis nulla penitus aſſignetur ratio.

Quod Iudęi omnes falſum celebrent Sabbatum.

Quod Chriſtiani verum, & perfectum celebrent Sabbatum.

Quod Chriſtiana religio celebrat verum Sabbatum morale in die Dominico: quo ad tempus. i. ꝙ in debito, & conuenienti die celebrat illud.

Oppoſitio Iudæi: ꝙ eo, quia Chriſtus mortuus in ſepulchro die ſeptima quieſcendo ibi, tanto magis Chriſtiani deberent celebrare Sabbatum, & non diem Dominicum.

Reſponſio: ꝙ licet Chriſtus per mortem, &

tum, & paſſionem ſuam redemerit, & liberauerit animam à morte æterna: & ſatiſfecerit pro peccato Adę: tamen per reſurrectionem liberauit, & reſtaurauit corpus ab omni miſeria. Et ſic Chriſtus poſtquã fuit mortuus in ſepulchro, ceſſauit ab opere redemptionis animæ: ſed corpus nõdum erat reſtauratum: ſed in reſurrectione ſua fuit perfecta, & conſummata tota noſtra redemptio: quo ad vtrunque: ſcilicet quo ad animam, & quo ad corpus.

Quod ſola Chriſtiana religio vere celebrat omnia Sabbata annualia: & cæteras feſtiuitates in memoriam noui teſtamenti.

Quod ſola Chriſtiana religio vere, & rite celebrat omnia Sabbata, & vere ſanctificat ea, quo ad modum ſanctificandi.

Quod Iudæi, & Maumethenſes nõ exhibent Deo veram, immo falſam, latriam.

Ad prædicta reſpondent Iudæi, ſe ſeruare morem Patriarcharum, & maiorum ſuorum.

Qualiter Chriſtiana religio vere ſanctificat Sabbatum, ſancta opera faciendo erga proximum.

An cerimonialia, & iudicialia præcepta veteris legis ſeruari poſſint in lege noua ſine peccato?

Ea quæ ſuperius dicta ſunt, ſaltem in parte, aliis iterum probantur rationibus, & modis.

Primo de obſeruantia Sabbati à Deo pręcepta. Secundo de gratia ipſius, & aliorum feſtorum obſeruatione ab eccleſia indicta. Tertio de obſeruantiæ Sabbati ceſſatione, & diei Dominicæ ſucceſſione. Quarto à quibus operibus debebat in Sabbato, & nunc in Dominica, debet homo vacare. Quinto: vtrũ laborare in aliis diebus ſit in præcepto: ſicut quieſcere in die ſeptimo, vel primo.

Reſponſio ad Argumenta Iudæorum contra nos facta, dicentium Sabbati feſtiuitatem mutari non potuiſſe.

¶ Index omnium Capitulorũ in nono libro contentorum.

Finus Ferrarieñ.

Prooemium, in quo dicitur, Iudæos nõ ſolum legem Moyſis non obſeruare, ſed etiam ſubuertere, & omnino lacerare. Caput. 1.

Duplicem legem dediſſe Moyſem: alteram ſcilicet in ſcriptis: alteram vero voce tantum ſine ſcriptis, commẽtitium, & falſum eſſe. Cap. 2.

Ex quo fonte, & quo auctore legis, verbo, ſiue voce tantum datæ fama originẽ ſumpſerit, & percrebruerit. Cap. 3.

Quę ſecta, ſiue ſcientia ſit ea, quam Iudæi Cabalã nominant: & quis fuerit eius auctor. Caput. 4.

Quod Thalmudicis conſtitutionibus Iudęi veram Moyſis legem corrumpant. & primo. Quod multipliciter Iudæi de Deo male ſentiant: & ideo hæretici ſint, & idolatræ: & ei in fruſtra attribuant, ꝙ inuidia peccauerit. Deum dolore angi, quia Hieroſolymam, & templum deſtruxit. Quid agat Deus in die. Deũ iuraſſe, & qui eum abſolueret, inuenire non potuiſſe. Quod Deus ſtudeat rotulum legis Hebraicę: & mille impietates eius maieſtati attribuunt. Cap. 5.

Quod Thalmudiſtæ, & Rabini Iudęorum de Saluatore noſtro, & de eius matre glorioſa virgine, ac Apoſtolis, & Euangeliis, quamplurima obſcœna, & deteſtãda conuicia proferant. Cap. 6.

Aliter etiam multis Chriſtianos modis infeſtant, quia ſunt Chriſti membra. Caput. 7.

Quod Iudęi non ſolum de Saluatore noſtro, cui infenſi ſunt, ſed etiam de Adã, Noe, Abraam, Moyſe, & Dauid, à quibus, ſm carnem, deſcenderunt, obloquuntur &c. Caput. 8.

Quod eos, quos ſacræ literæ vocant peccatores, Thalmudiſtę atteſtẽtur fuiſſe à peccato immunes. Cap. 9.

Volunt Thalmudiſtæ Iudæis licitum eſſe, Chriſtianos poſſe ab eis impune, & abſque peccato interfici. Cap. 10.

Si quis homicida, à maiori parte iudicum morte dignus fuerit iudicatus, mori omnino debeat: ſi vero ab omnibus fuerit condemnatus, ab omni ſupplicio inultus euadat. Cap. 11.

Digitized by Google

Pręceptum etiam Dei, vt filii parentes ſuos honorent, ſceleſtis quibuſdam dogmatibus irritant. Cap. 12.

Quod Iudæi falſum celebrant Sabbatum. Quod Iudęi non ſolum, quãtum ad ſignum, falſum celebrant Sabbatũ: ſed etiam, quantum ad temporis integritatẽ.

Quod Iudæi noſtrates: hoc eſt noſtrarũ Occidentaliũ regionum, falſum celebrãt Sabbatum, accendendo, ſiue accendi facientes ignem in Sabbato in domibus ſuis. Caput. 13.

Quod Iudęi, præmiſſa quadam proteſtatione ſolẽni, putent ſe poſſe quoſcũq;, & Chriſtianos imprimis, circũuenire dolis, & fraudibus ſine peccato, atq; iactura corporis, vel facultatis. Cap. 14.

Dicunt etiam Thalmudiſtę, ſibi licere, & quibuſcunq; Iudæis, cum propria vxore coire contra humanum vſum in vaſe non congruo. Cap. 15.

Quod de coitu, alia etiam quamplurima obſcœna in ſuo contineantur Thalmud. Cap. 16.

Quod in Thalmud vana, & inutilis, immo ſceleſta, & obſcœna, ac fatua, & fabuloſa, immo beſtialis contineatur doctrina. Caput. 17.

Quod Iudæi ad vſuram præſtantes legem Dei violent, & diſſipent. Cap 18.

Iudæus vt ſuos tueatur defectus, probare nititur ſuis licuiſſe Thalmudiſtis legem Dei mutare, ſiue limitare. Cap. 19.

Quod Iudęi moderni Thalmudiſtas ſuos, etiam de ineptiis, & impietatibus, de quibus eos ſuperius pluribus in locis accuſaui, defendere, & defenſare conentur, dicentes, Eos myſtice, ſeu metaphorice, & allegorice fuiſſe locutos. Cap. 20.

Quod Thalmudiſtę aliqua diuina pręcepta abſolute data: & è conuerſo aliqua in loco determinato, & præfixo obſeruãda, iuxta ſuam auſi ſint, vel non ſeruare, vel mutare, voluntatem. Cap. 21.

Concluſio noni, & vltimi libri. Caput. 22.

Gratiarum actiones Omnipotẽti Deo redditę pro fauore pręſtito. Cap. 23.

FINIS INDICIS.

Digitized by Google

FINVS HADRIANVS FINVS FERRARIENSIS LECTORI.

CVM Anno dñi .1503.ob peſtilentiã in ciuitate noſtra Ferrariæ ſæuientẽ,rus me cõtuliſſem: ibiq́; ocioſus ſtare non poſſem: eo ꝙ in vrbe ſęcularibus in rebus valde negotioſus fuiſſem: decreui aliquid lectitare,quod ex ſacris literis fuiſſet excerptũ: cum alterius generis,vel cõditionis ſcripturas legere mihi,ob ſenilẽ ætatem,non ↄuenire putarẽ. Et ecce, dũ huius rei cauſa,libros quoſdam rus mecũ delatos ↄtrectarem,liber quidam à venerabili,& eloquẽti patre Dño Petro Bruto nobili Veneto,& digniſſimo Catharenſi epiſcopo ↄtra Hebręos æditus,cui nomẽ indidit, Victoria Petri Bruti ↄtra Iudæos, meas ſtatim venit in manus. Hũc aperui,& eius elegantia,& eloquii ſuauitate captus, totum legi,& pluries relegi. Ibi enim multa ↄtra Hebręos in fidei Chriſtianę fauorẽ non minus diligenter,q̃ eleganter,poſita ſunt. Vñ allata mihi nõnullorum menſium otii occaſione ob ipſam peſtilentiam,decreui ea oĩa,quæ ibidem ad infringẽdos Iudęorum errores mihi firmiora,& efficaciora videbant,ex eo Libello excerpere: imo verius trãſcribere,& exemplare: ne ea turpi,& inepto ſermone fœdarẽ. Cumq́; nõnulla ibidem eſſent,quæ non viderentur mihi ex ſeipſis idonea ad ꝓbandũ illud oẽ,quod ibi ꝓbari oportet,cœpi q̃plures alios doctiſſimorum virorum,tam Chriſtianorum,q̃ Iudęorum reuoluere Codices,Latino tñ ſermone ↄſcriptos: & maxime Opuſculum quoddã æditũ ꝑ Venerabilẽ Dñm Iacobum de Valẽtia Chriſtopolitanũ epiſcopum poſt ſuam Pſalmorum explanationem poſitũ. In quibus oĩbus multa inueni valde idonea,& efficacia ad corroborãda,& ↄfirmãda,tam ea,q̃ ab ipſis Dño Petro Bruto,& Dño Iacobo de Valẽtia dicta ſunt,q̃ alia multa ab ipſis intacta, ſed alibi inuenta: qa multos alios reuolui Codices: quæ oĩa ſic inuẽta, tam ad delẽdos Iudæorum errores,q̃ ad maiorẽ Chriſtianæ fidei firmitatẽ,q̃maxime idonea,& ſtabilia ſunt fundamenta: & ea oĩa in hoc ope ↄgeſſi, ne Iudęis aliqua via relinqueret aperta,ꝑ quam ab Argumẽtis noſtris explicari,& euadere poſſent. Cũ inſuꝑ inde ad duos annos ob aliã peſtilẽtiã in eadẽ ciuitate noſtra vigentem, iterum ſibi rus me ↄfugere neceſſe fuiſſet, & eam ob cauſam aliorum qnq; ſiue ſex mẽſiũ otiũ habuiſſem, in eodẽ opere ꝑſeuerans,ſatis magnũ feci ꝓceſſum. Ceſſata aũt peſtilentia, & oĩbus in vrbẽ reuerſis,dubitãs ne maximis officii mei curis implicitus,opus ipſum morte ꝑuentus,imꝑfectum relinquerem: cupienſq́; ipſum ad optatũ finem ꝓducere, cœpi oẽ tp̃s, quod, quouis modo, furto ſurripere potui,hoc totũ ad huius operis ↄſummationẽ,oĩ ſtudio,& diligẽtia,& maxime diebus feſtis,deſtinare,& deputare: cũ aliis diebus,aut nihil oĩno, aut parum qd ipſi operam dare poſſem. Vñ vt opus ipſum ad optatũ finem perduceret, exiſtimaui me dies ipſos feſtos q̃maxime ſanctificare,ſi in eis ad ipſius operis perfectionẽ,& ↄſummationẽ q̃maxime inſudarẽ. Ex quo in ipſis feſtis tñ in eo opere laboraui,ꝙ ipſum, adhuc tñ non caſtigatum, dono,& auxilio diuino ad finẽ ſuum tãdem ꝓduxi. Tibi ergo dñe mi Ieſu Chriſte hoc opus offero, intitulo, & aſcribo: cum ipſum pro magna parte in diebus feſtis, tuo cultui dicatis, & in honorem tuum ſanctificandis, æditum ſit. Quod & ſi in Tabernaculo tuo: hoc eſt in eccleſia tua militante, parui ſit futurum momenti: cum in ea quamplurima ſint alia maioris ponderis, & digniora, ac elegantiora: tamen conſiderans, quòd in ipſo tuo Tabernaculo, & diuites, & pauperes munera offerre poſſunt,etiam diſparia: diuites quidem aurum , argen

Digitized by Google

rum,gẽmas,hyacinthum,purpuram,coccumq́; bis tinctum,& quicquid aliud pretioſum:ego autem pauper,ſi pelles caprarum,& hircorum pilos, vel etiam aliud quod minus adhuc pretioſum ſit, ſeu vilius,quod tamen in ipſo Tabernaculo conueniat,offeram , excuſatus ſim : eo ꝙ in meis ſcriniis pretioſiora non habeantur monilia,ſiue munera.Tu vero domine, non opus iſtud tantum , quod minimum eſt,ſed vnam ſecum mentem rectam,&voluntatem optimam ſerui tui benigne ſuſcipe:cum vires,& opes meæ,quę paruę, & exiles ſunt,ipſis menti,& voluntati pares nequaquam eſſe poſſint. Voluiſſem equidem maius donum tuæ offerre maieſtati,ſi potuiſſem:ſed(vt inquit Hieronymus ad Heliodorum epiſcopum) grãdes materias ingenia parua non ſufferunt: & in ipſo conatu vltra vires auſa ſuccumbunt:quantoq́; maius fuerit quod dicendum eſt,tãto magis obruitur, qui magnitudinem rerum non poteſt explicare.Memento igitur,domine mi,quod tuis dixiſti Diſcipulis, Marci.c.xii. & Lucę.c.xxi. quando illa paupercula duo æra minuta miſit in Gazophylatium:voluntatẽ itaq;, & mentem meam magnam maieſtas tua intueatur domine, & non vires, ac opes meas exiles:hoc eſt munus meum. Nolui etiam in hoc opere nomen meum inſcribere,ſiue pręſcribere,vt huius operis auctor prędicetur: dubitans ne illud tuum mihi dicas Euangelicum,Matthæi capitulo ſexto:Cum facis eleemoſynam,noli tuba canere ante te.& paꝝ infra illud aliud: Te autem faciente eleemoſynam,neſciat ſiniſtra tua qd faciat dextera tua. & iteꝝ illud aliud ibidem dictum : Amen dico vobis,receperunt mercedem ſuam.Tu ergo Lector, ſi quid boni, & ordinati ĩ hoc opere inuenies,antedictis,à quibus ea accepi,aſcribito:ſi quid autem mali,vel debile,triſte,rude , & ineptum , hoc totum mihi aſcribito: ideſt huius libri auctori.

Vale.

Finus Hadrianus Ferrarienſis Fino genere ſat⁹ ſcripturarũ Ducalis fiſci Magiſter ac gẽitor meus, & hui⁹ operis auctor fuit: & ita ego Daniel Fin⁹ ſcripturarũ reipublicę Ferrarieñſis Magiſter atteſtor, & fidem facio.

¶ Procemium generale totius huius operis:in quo declaratur quid in hoc toto opere dicendum ſit:& in quot libros diuidatur, & quid in quolibet libro contineatur.

TRactaturi contra Iudæos ab Omnipotentis Dei fide deuios,de ipſius fidei veritate,primo,& ante omnia inquirendum eſt, quę , & quale,ac etiam quot inter nos Chriſtianos,ac ipſos Iudęos ſint differentię,& cõtrarietates: vt prius conſtet ſuper quo diſputandum ſit. Diſputare enim ſuper iis,in quibus ambę ipſæ partes:Chriſtiana ſcilicet , & Iudaica conueniunt,& in nihilo aduerſantur, nil aliud eſſet, niſi tempus inaniter terere,& omnino perdere. Licet enim ferme omnes prima fronte opinentur,vnam tãtum inter eos eſſe differentiam: eo ꝙ Iudæi Meſſiam Regem veniſſe negant : & propterea eum venturũ expectant : Chriſtiani vero,non ſolum inquiunt, & fatentur eum iamdiu veniſſe,ſed ꝙ plus eſt,Ieſum Chriſtum glorioſiſſimę Mariæ virginis filium,clara voce,& audacter fatentur verum fuiſſe Meſſiam:& eum qdem Meſſiam,qui in lege Moſaica ſanctis patribus Patriarchis fuit à Sũmo Deo promiſſus : & quem ſancti Prophetæ magno deſiderio expectauerunt:ac de eo quamplurima prædixere Vaticinia. Quæ quidem differentia , licet prima fronte vnica tantum,& ſola eſſe videatur, tamen recte intuenti,& diligenter cõſiderãti,omnia ea, quæ Iudæi de ipſo Meſſia dicunt,& tenaciter affirmant:& ea ſimiliter, q̃ nos Chriſtiani ex vero ſacraꝝ ſcripturaꝝ ſenſu credimus,prædicamus,& affirmamus, huiuſmodi differẽtia videtur, & inuenitur in quinque partes eſſe diſtincta.

Primo,Iudęi negant Meſſiam naſci debuiſſe ex virgine, & abſq; virili ſemine: ſed ex coitu,prout oẽs cõmuniter naſcũtur hoies:cum nos Chriſtiani eum ex virgine naſciturum fuiſſe , & ſic iam natum eſſe dicamus,& affirmemus.

Secundo,Iudęi negant Meſſiã debuiſſe Deum eſſe,ſed puꝝ hominem tñ,Moyſe tñ ſanctiorem:nos vero Chriſtiani eum fuiſſe veꝝ Deum, & veꝝ hominem dicimus.

Digitized by Google

mus, credimus, tenemus, & affirmamus.

Tertio, Iudæi negant aliã legem afferre mortalibus debuiſſe Meſſiã, prçter eã, quã Deus attulit Moyſi: nos vero Chriſtiani dicimus, & tenemus, q̃ legẽ nouã dare debebat: & ſic dediſſe. ſ. Euangelicam.

Quarto, Iudæi negant Meſſiam veniſſe, ſiue ipſius aduentum iuiſſe in prçteritum: nos vero Chriſtiani Meſſiæ aduentum non ſolum prçteriſſe dicimus, ſed ab eius aduẽtu citra iã fluxiſſe annos. 1510. vel circa, aſſerimus, & affirmamus.

Quinto, & vltimo, Iudçi negant Ieſum Chriſtum glorioſiſſimç virginis Mariç filium, verum fuiſſe Meſſiã: nos vero Chriſtiani, eum verum fuiſſe Meſſiam credimus, prçdicamus, & affirmamus.

His igitur habitis, volentes oſtendere Iudçis, quantum ipſi errent, & à veritate, ac à ſanctaꝝ ſcripturaꝝ ſenſu in prçdictis omnibus deuient, ſuper omnibus prçdictis differentiis cũ eis bellum gerere decreuimus: non vi, non armis, non militibus, aut peditibus: ſed ſanctoꝝ Prophetarum Oraculis, firmiſſimisq; rationibus: necnon Rabinoꝝ ſuoꝝ auctoritate, atq; doctrina: ad hunc maxime finem: vt ipſi Iudæi, cognitis erroribus ſuis, ac eis depoſitis, & fugatis, ſi ipſam veræ fidei veritatem, nõ tantum ſcire, & cognoſcere cupiant, ſed etiam manibus (vt ita dixerim) attrectare, veritate prophetici ſermonis, & diuinaꝝ ſcripturarum ab eis hucuſq; ignorata, poſſint tandem deguſtare: & ſic ad veram Chriſtianoꝝ fidem, & religionem peruenire: qua mediante poſſint demum vnà nobiſcum cœleſtem, & immortalem, ſeu potius indeficientem, & perpetuam gloriam conſequi. Sin autem veritatem ipſam: hoc eſt eius cognitionem, effugere ſtudioſe voluerint, & ab ea deuiare, ſibiipſis, & obſtinationi ſuç, ac pfidiæ imputent, ſi in futuro ſæculo pœnas dabũt.

Sed qm̃ primum, & principale totius huius operis noſtri fundamẽtum, ab ipſo Meſſia, à Summo Deo ad nos mittendo, emanat, & dependet: igitur ne in tã longo operis, & diſputationis noſtrç pceſſu ſuper incerto contendere videamur, neceſſariũ eſſe putaui: vt primo, & ante oĩa per modum cuiuſdam introductorii coꝝ omniũ, quç in hoc opere tractanda ſunt, aperiamus, & declaremus, diuinaꝝ literarum teſtimonio, & auctoritate, non ſolum ex diuinis promiſſionibus ſanctis Patrib? Abraç, Iſaac, & Iacob, ac cçteris olim per ipſum Deum voce factis: verumetiam ex aliquibus figuris, indiciis, & ſignis, ænigmaticis tñ tegminibus inuolutis, & obũbratis, conſtet, & appareat, q̃ ipſum Meſſiam Deus eſſet miſſurus: vt iacto prius hoc fundamento: q̃ ipſe Meſſias eſſet ad nos ab ipſo Deo mittendus, de huiuſmodi promiſſionibus, figuris, & ſignis minime dubitandum ſit: ſed firmius, & audacius ſit vlterius procedendum.

Verũ, vt in hoc noſtro certamine quodam ordine procedatur, hãc totam diſputationem noſtram, & cõtrouerſiam, in ſex libros diuidere decreuimus. In primo nanq; libro, ſacraꝝ literaꝝ teſtimonio, demonſtrabitur: vbi, & quãdo de huiuſmodi diuinis promiſſionibus, & de figuris, & ſignis quãpluribus conſtet, & appareat Deum promiſiſſe, vel ſignificaſſe, aut præmonſtraſſe ſe miſſurum hunc ſuum Meſſiam. & ſic liber ipſe primus erit tãquam vnum introductorium omnium in hoc opere ꝯtentoꝝ: cũ ea omnia ab ipſo Meſſia dependeãt. Poſtea vero de ſupradictis quinque differentiis inter Chriſtianos, & Iudæos exiſtentibus, diſputabimus: diuidendo eas ſimiliter ſic in alios quinque libros, ſicut ſupra demonſtratum eſt, differentiam ipſam inter Iudços, & nos Chriſtianos exiſtentem, in quinque partes eſſe diſtinctam. In quolibet enim libro vnam tñ diſputabimus differentiam: & eo quidem librorũ ordine, quo differentiç ipſæ ſuprãpoſitç, & deſcriptç ſunt. In ſecundo nãq; lib. differẽtiã primã. In tertio libro differentiam ſecundam. In libro quarto differẽtiam tertiam. In quinto libro differẽtiam quartam. Et in ſexto libro differentiam quintam. Alios etiã duos libros ſupradictis ſex libris addendos eſſe, & quidem neceſſario, arbitratus ſum: ne hoc opus imperfectum ab oĩbus

Digitized by Google

iudicetur: ſcilicet ſeptimum, & octauum.

Septimum quippe, vt Iudęi ſe omnino debellatos, & confuſos eſſe cognoſcant: quia ab Argumentationibus noſtris à diuinis ſcripturis emanantibus, & Iudæorum Rabinis aſſentientibus, nullatenus euadere poterũt. Nam cũ in ſexto libro pbãdum ſit, Ieſum Chriſtum ideo verum fuiſſe Meſſiam, quia omnia diuinorum Prophetarum Vaticinia de vero Meſſia prædicta, & annunciata in ipſo Ieſu Chriſto, ſic examuſſim adimpleta, & verificata fuerunt, ſicut fuerant ipſorum Prophetarum Vaticiniis annunciata. Vnde nolentes Iudęi aſſentire, ꝙ Chriſtus fuerit Meſſias, alia multa Prophetarũ conantur proferre Vaticinia: quę in vero Meſſia (vt aſſerũt) fuerant adimplenda: quæ cũ in ipſo Ieſu Chriſto, nec etiã in aliquo alio (vt ipſi inquiunt) nunquam fuerint adimpleta: igiẗ ipſum Ieſum negãt verum fuiſſe Meſſiã. Quę omnia Prophetarum Vaticinia per eos inuenta, & nobis oppoſita, in ipſo ſeptimo libro reſoluimus oino: oſtendẽtes ea ſm verum eorum ſenſum, aut omnino non loqui, ſiue nõ intelligi poſſe de Meſſia, aut in ipſo Ieſu Chriſto veraciter, & ad plenum adimpleta fuiſſe: ſed aliter, & alio modo, ꝙ̃ ipſi dicerent, & ſentirent Iudæi. Neceſſario igitur hic ſeptimus liber addendus fuit: in quo etiam nõnulla adduntur capita ad maiorẽ Iudæorum debellationem, & ꝯfuſionem. Octauus inſuper liber addendus, & quidem neceſſario: quoniam etſi Iudæi ex contentis in prioribus ſeptem libris ſe victos, & debellatos eſſe cognoſcerent, & nequaꝙ̃ fateri vellent: tamen Chriſtianorum fidem, & legem nequaꝙ̃ ampleƈti, & capeſſere volebant: immo eam recuſabant, & improbabant, dicentes: Eam veram non eſſe, cum in ea multa ſint, & contineantur, quæ cõtra principalia Decalogi mandata ſeruentur, & fiant. Aiunt enim, nos Chriſtianos tres Deos facere, cum vnus tm̃ ſit Deus: articulos etiam fidei noſtræ improbant: necnon & ſacrificium altaris: damnant inſuper feſtiuitatis Sabbati mutationẽ: & demum nos ob ipſius noſtri ſacrificii cultũ: & ob picturas, & imagines in templis noſtris exiſtentes: & ob venerationem, quã eis impendimus, peſſimos & putant, & nciant idolatras: vnde neceſſario ipſum quoq; octauum librum aliis ſeptem addere oportuit. In quo libro ſacrarũ literarum auctoritate, & teſtimonio demonſtratur, ſidem ipſam, & religionem Chriſtianam, à diuinis nõ deuiare ſcripturis: ſed potius earum auctoritate roborari: cum ſuper illa fundata ſit petra, quæ dr̃ Chriſtus: teſte Saluatore noſtro dicente, Matthęi. c. xvi. Et ego dico tibi: Tu es Petrus, & ſup hãc Petram ædificabo eccleſiam meam. Et Apoſtolus primo ad Corin. capite. x. Petra aũt erat Chriſtus. Ex qbus maculã oẽm, & infamiam, immo impietatem, quam Iudæi noſtræ impingunt religioni, amouere, & abſtergere nõ recuſaui. Quia reprobata in ſeptem prioribus libris Iudęorũ lege, me nihil omnino feciſſe arbitratus fuiſſem, niſi noſtram: ſcilicet Chriſtianã, religionem confirmaſſem. Non enim ſufficit aliena diluiſſe, niſi etiam noſtra confirmemus. Neceſſario igitur hunc octauũ librum huic noſtro operi addendum eſſe demonſtratur: quia ſolutis omnibus Iudęorum Oppoſitionibus, nihil eis obſtat, quod iuſte poſſint in noſtra Chriſtiana damnare religione: & propterea recuſent ad eam accedere. Sed quoniam Iudaicus populus durę ſemper fuit ceruicis: & magis, ꝙ̃ Pharao, induratus: propterea dubitans, ne in ſua ſolita vellent Iudęi perſiſtere perfidia, & obſtinatione indomita: Iudaiſmi ſcilicet. Solent enim communiter reſpondere: quando aliquid contra eos dicitur, quod ſoluere neſciant: Pater meus mortuus eſt Iudæus: ego quoq; volo mori Iudæus; Abraam tamen verum Deum ſecutus eſt, relicto patre ſuo in idolatria. Dubitans ergo, ne vi, & virtute rationum, & diuinarũ ſcripturarum in hoc opere deſcriptarum, moueantur: ſed maiorum ſuorum, modernorum exemplo, ſolita ſua peruicacia, & obſtinatione in Iudaiſmo perſiſtere velint, Nonum quoq; addere librum decreui: in quo improborũ Iudæorum oſtendam ignorantiam, & temeritatem,

meritatem,

meritatem, ſtultitiam quoq;, & improbitatem quammaximam: immo ſcelera, & impietatem: cum legem Moyſis non ſolum non ſeruent: ſed etiam corrumpant, & lacerent quibuſdam ſuis Codicibus, quos, Thalmud, vocant. In quorum altero: ſcilicet Babylonico, talia ſunt ſcelera, qualia in publico lupanari ſine pudore, vix vllus leno proferre auderet. Ad hunc: ſcilicet finem librũ ipſum nonum deſcribã: vt ipſimet Iudæi ſuis ineptiis, & impietatibus confundantur quammaximis: & vt omnibus inoteſcat Chriſtianis, ꝙ̃ ſancta, & pia ſit lex ipſa Thalmudica: in qua plurima docentur latrocinia, & ſcelera. Et vt ipſi etiam Chriſtiani pręmoniti, à Iudæorum caueant inſidiis, fraudibus, & periculis in eo nono libro dicendis, & propalãdis. Hunc autem ordinẽ in omnibus huius operis libris tenere ſtatui: excepto tamen primo libro. Primo omnes ipſos libros in plura diuiſi capita ſm pluralitatem Vaticiniorum à diuinis Prophetis annuntiatorum: vel ſm pluralitatem aliorum fundamentorum, quibus meam conabor probare intentionem: oſtendẽdo qualiter, & quo modo fundamenta ipſa, vel Oracula idonea ſunt ad id probandum, quod probare oportebit. Deinde ſi quas Oppoſitiones Iudęi faciunt, vel ſoliti ſunt facere ipſis Vaticiniis, & fundamentis, eas omnes faciam, & introducam ac ſi Iudæus adeſſet contradicens, & reſpondens: & earum Oppoſitionum ſolutiones ponam. Quę omnia ita aperte, & manifeſte ponentur, & declarabuntur: vt ne minimus quidem ſcrupulus (recta, & vera ſentire volenti) obſcurus, & ind. ciſus remaneat. Faueat igitur Omnipotens Deus ad ea omnia, quę dicenda ſunt, rogo, & ſupplicans peto.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

FINI HADRIANI FINI FERRARIENSIS LIBER PRIMVS.

Prologus primi libri. Caput. I.

CVM in hoc toto opere non ſolum pluries, ſed etiam multipliciter, multiſq; modis de Meſſia rege dicẽdum ſit: quem omnipotens De⁹ in hũc mundũ pro humana ſalute ſe miſſurũ, non ſolum q̃plurimis figuris, & ſignis pręmonſtrauit: ſed etiam coeleſtibus vocibus promiſit. Ne forte in tam longo huius operis proceſſu ſuper incerto contendere uideamur, neceſſarium eſſe exiſtimaui, ut primo, & ante omnia aperiamus, & declarem⁹ vbi in ſacris literis conſtet, & appareat, non ſolũ ex figuris, licet ænigmaticis tegminibus inuolutis, ꝙ ipſum miſſurus eſſet Deus, ſed etiã ex diuinis promiſſionibus antiquis Patribus noſtris Patriarchis uoce factis, vt ex hoc velut introductorio quodã eoꝝ oĩum, quę in hoc toto opere cõtinẽtur, principium, & originem tanti myſterii nõ ignoremus: & eo magis hoc faciendum eſſe ſtatui, ut reliqua ipſius Meſſiæ myſteria in diuerſis huius operis locis deſcribenda facilius percipere, & itelligere ualeamus: quia iacto prius hoc fundamento, à quo omnia in hoc opere deſcribenda dependent, de huiuſmodi figuris, & ſignis, ac etiam promiſſionib⁹ minime dubitandum ſit, ſed ſecurius, & audacius ulteri⁹ procedamus. In qua re, nulla penitus, uel ſaltem minima inter Iudæos, & Chriſtianos oriri poteſt altercatio. Cum ambæ ipſę partes in hoc cõueniant: ꝙ ipſe Meſſias tanq̃ ſaluator, & ad ſaluandũ uẽturus eſſet. Licet de eius ſalutis qualitate inter ipſas partes non parua ſit diſcordia. Sed qm̃ de qua ſalute hæc intelligi debeat non eſt huius loci diſputatio (licet forte aliqualis ſermone ipſius ſalutis aliqualiter perſtringere oportet) de mittendis Meſſiæ figuris, & ſignis, ac promiſſionibus tantum dicendum eſt. Si etiã aliquid mihi occurrerit: q̃d ex Iudæorum poſſit noſtra roborari religio, tanto ẽt magis noſtra augebit̃ ꝓbatio: qa ualde pręclara eſt illa uictoria, quæ aduerſarioꝝ obtinetur auctoritate.

ℭ Geneſis. c. iii. Ait dominus ad ſerpentem: Inimicitias ponam iter te, & mulierẽ, & ſemen tuũ, & ſemen mulieris. Ipſa conteret caput tuum, & tu iſidiaberis calcaneo eius. Cap. II.

DVm omnipotẽs De⁹ malediceret ſerpentem, qui Euam in paradiſo tentauerat, & tẽtando induxerat, vt pomũ ſibi vetitũ comederet, inq̃t ei: Quia feciſti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & beſtias terræ: ſuper pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitę tuę. & continuãs ſeq̃tur dicens: Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & ſemen tuũ, & ſemẽ illius. Ipſa conteret caput tuum, & tu iſidiaberis calcaneo eius. Ex quibus uerbis non obſcure conicere poſſumus: ꝙ non eo tempore tm̃ Dñs, & Saluator noſter: hoc eſt Meſſias Rex nobis promiſſus eſt, quo Eſaias clamat: Ecce virgo in vtero cõcipiet & pariet filium. Nec etiam eo tempore, quo ad Abraã dictum eſt: Ad hoc tẽpus ueniam, & erit Sarę filius. uel Reuertar ad te hoc eodem tempore (vita comite) & habebit Sara filiũ. Sed multo ante: ſcilicet uſq; eo tempore, quo Deus nos omnes pp primorũ parentũ noſtrorum tranſgreſſionem perdere debuiſſet, & nihilominus pp infinitam eius miſericordiam reparandos eſſe promiſit, & illo ipſo tpe quo ſupplicia merebamur, argumentũ ſaluationis oſtendit: ut intelligere poſſemus q̃tum ualeret præſtare non leſus: qui tm̃ donaret iratus. In primo ergo homine ſtatim nobis iudiciariũ ſpopondit auxiliũ, ſtatim ignotũ ipſis angelis ſacramentum, quod implendum eſſet in nouiſſimo tpe publicauit, & terreno Adæ, Adam promiſit de coelo. Nam, cũ ſerpentem pro demerito ſuo maledicto

Digitized by Google

fulminaret, iubet eũ terram pro cibo habere, ſupra ventrem repere. Et qm̃ mortem illam ipſe feciſſet, addidit dicẽs: Et ponam inimicitias inter te, & inter mulierem, & inter ſemen tuum, & ſemẽ mulieris. Ipſa calcabit caput tuum, & tu ei᷒ obſeruabis calcaneũ. Nonne conſpicis? Nonne conſideras o Iudæe, ꝙ eidẽ tunc minabatur in Chriſtum? Aliud .n. ſemen mulieris nullum prorſus accipi poteſt, niſi illud quod Apoſtolus ait factum ex muliere, factum ex carne: illud quod ut euangeliſta ait: Verbum caro factum eſt. & ꝙ aliud ſemen mulieris non poſſit eẽ, ex hoc maxime patet: quia ſi gñandi publicam iſtam, & naturalẽ circunſpicimus rationẽ, ſemina nõ hñt mulieres. deniq; nulla concipit ſine uiro, ac per hoc qm̃ tunc in Adam ſemẽ humanæ gñationis eſſet tranſgreſſione uitiatũ, ſemen cœleſte promittitur, non ex corruptione viri, ſed ex Deo. Mater itaq; domini noſtri Ieſu Chriſti in illa iam tunc muliere promiſſa eſt. Hęc inimicitiis oppoſita eſt ſerpentis: Ponam inquit inimicitias iter te, & mulierem: nõ certe dicit pono, ne ad Euã hoc pertinere videretur, verbũ promiſſionis eſt, quod tranſmittitur in futurum: ponam, inquit, inimicitias inter te, & mulierem, illã utiq; mulierem, quę Saluatorem parturiat, non quæ generet fratricidam: ponam, inquit, inimicitias inter te, & mulierẽ: ideſt ſuſcitabo mulierem, quę repudiata facilitate credẽdi non ſolum te audiat, ſi aut ſuauitatem pomoꝝ pro adopertione monſtraueris oculorũ, aut Diis ſimilẽ eẽ promiſeris, ſed etiam ipſo Gabriele deferẽte verbum, rationẽ de ꝓmiſſionis exigat nouitate, dicendo: Quomodo erit iſtud, qm̃ virum non cognoſco? Deniq; quod ſequitur maiorem ab hoie uirginis promittit effectum, dicendo: Ipſa tuũ calcabit caput. Quis ambiget ꝙ præter Dñm noſtrum, Caput ſerpẽtis .i. Diaboli nemo calcauit? Ipſe .n. ſolus ſuper dracones, & ſcorpiones ambulauit. Ipſe captiuã duxit captiuitatẽ. Nã quod ſequitur: Et tu eius obſeruabis calcaneum, ad quem alium credimus ptinere? Calcaneus qdem pars extrema ueſtigii eſt. Et Dñs poſt dierum quadraginta ieiunium, cum ab eodem ſerpente tentatur, tertię illius doloſitatis iam victor exclamat: Vade retro poſt me Satana. Quis aliud niſi à tergo poſitum, vel relictum iubet ſuum obſeruare calcaneum? Hęc beatus Hieronymus ad Cteſiphontem. Ex quo patet ꝙ Geneſis c. iii. huiuſmodi figura de mittendo Meſſia rege ſi non fuit expreſse, & clare promiſſa, fuit tñ ſub quodam uelamine figurata. Si autem aliqs opponeret illi particulę, ubi dicit: Semina nõ hñt mulieres, eo ꝙ ipſę quoq; mulieres ex coitus delectatione ſeminẽt. Reſponderi poſſet, & qdem pro hc. Q d licet mulieres in coitu ſeminẽt, illud tñ ſemen nõ eſt ad generationem neceſſarium: nec ẽt aliquid ſibi proficit, ut probatiores philoſophi putant. & maxime Ariſtoteles libr. i. de generatione alalium ultimo. c. Et noſtri etiã Theologi aſſentiũt. Ex quo ſnia B. Hieronymi, de qua paulo ſuperius diximus, in ſuo perſtat robore: q; ſ. mulieres non habent ſemina ad generationem neceſſaria, de qua generatione ipſe loquebatur. Opposi- tio. Rñſio.

Quanquã & ipſum incarnationis ſacramẽtũ adhuc in ſopore ſuo fuiſſet Adæ prę monſtratũ, Auguſtinus affirmet. Hinc & illa protoparentis ipſius vox poſt ſoporem priuſq̃ etiam peccaret inſonuit: Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Quam ſanè repetens Paulus c. v. ad Epheſi. inquit: Sacramentum hoc magnum eſt. Ego vero dico in Chriſto, & eccleſia. Sed qm̃ Iudęi non arbitrant Adam ex tranſgreſſione mandati diuini peccaſſe, uel ſaltem grauiter peccaſſe, qñ pomum ſibi vetitũ comedit: ideo eũ peccaſse ifraſcriptoꝝ Rabinoꝝ ſuoꝝ audoritate oſtenditur, & declaratur. Sic .n. ſcribit in Bereſid Raba .i. i gloſa libri Gen̄. quam ipſi Principium magnũ nominãt. ſuper illis uerbis Gen̄. c. iii. Et ait dñs ad ſerpentem. &c. Cabaliſtę: hoc eſt illa Iudęorum congregatio, quę Cabala dicit, & magnæ eſt apud Iudæos auctoritatis, de Adę peccato inquiut: Legem fuiſse à Deo datam propter venenũ ſerpentis, quod in Adam immiſit ipſe ſerpens: &

cum

cum aduemret Meſſias, ipſum ceſſaret uenenum. Ex qua Cabaliſtaꝝ ſententia duo percipi poſſunt documenta in fauorem religionis, & fidei Chriſtianę. Primũ eſt ꝙ illud uenenũ, quod imiſit ſerpens in Adam, nil aliud fuit, niſi peccatum illud Adæ pp pomi ſibi vetiti comeſtionem. Alterum uero documentũ eſt, ꝙ qñ Meſſias veniret illud, ceſſaret venenum: hoc eſt ꝙ illud peccatũ per ipſum Meſſiam ſolum tolleret.i.ꝙ morte tñ Meſſię deleretur, & remitteretur. Item etiam ꝙ grauiter peccauerit Adam ex diuini mandati tranſgreſſione conſtat auctoritate Rabini Iuda filii Amon in Midraſtilim: hoc eſt in cõmentariis, uel gloſa Pſalterii. ſuper illud Eccleſiaſtis.c.vii. Conſidera opa Dei, ꝙ nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexit. Inquit eadẽ die, qua Deus creauit Adam: Cœpit eum, & duxit per uniuerſas paradiſi arbores, dixitq́ illi: Reſpice opera mea q̃ pulchra ſunt, & laudabilia. & oẽ quod creaui, amore tuo creaui. Sed caue ne contra uoluntatem meã aliquid agas, quandoquidem nemo te redimere poſſet, niſi iuſtus ille, cui mortis cauſam tu ipſe prẹberes. de quo Zacharias loqtur. c ix. dicens: Ecce Rex tuus venit tibi Iuſtus, & Saluator. Et ait Rabi Salomon in ſuis ſup hoc loco Cõmentariis: Impoſſibile eſt hoc Zachariæ uaticiniũ de aliquo alio intelligi poſse, niſi de Meſſia Rege. Cõſtat equidem ex verbis huius Rabi Sũmum Deũ præadmonuiſse Adam ſtatim poſtq̃ eum creauerat, ne aliquid contra eius voluntatẽ, & mandatũ faceret: quia eum nemo poſſet redimere, niſi Iuſtus ille, cui ipe Adã mortis cauſam prẹbuiſset. Quis aũt eſſet ille Iuſtus, Zacharias vates declarat. c. ix. ex uerbis p ipſum Rabinũ allegatis: quia Rabi Salomõ hoc idem declarauit, ut parum ſupra dictum eſt. Et hoc idem omnes expoſitores, & interpretes cõiter dicunt. ea.ſ. intelligi debere de Meſſia Rege. Per mortem igitur Meſſię ſaluandus erat Adam, etiã huius Rabini ſnia. Ergo grauiter eum peccaſſe conſtat, ſi aliter ſaluari nõ poſset, niſi morte Meſſię. Rabi ẽt Ioſue Galilęus in codice apud Hebręos cognominato Ziphiat: Veni, inquit, & addiſce quanta eſt merces Regis Meſſię, atq; remuneratio iuſtorum in eo credentiũ: qđ ab Adam primo parente noſtro facile addiſcere poteris. Cui Deꝰ unum tñ prẹcepit mandatum, quod fuit à quodam opere ceſſare: hoc ẽ ab eſu pomi ſibi uetiti: quod qa tranſgreſſus fuit, ſibi, & omni ſuo generi: hoc eſt omnibus ab eo deſcendentibus uſq; in finẽ ſęculi mortẽ cauſauit. Et quidem certum eſt: ꝙ maioris quantitatis eſt meritũ boni operis, q̃ punitio mali. Igitur Rex Meſſias q affictionẽ, pœnas, atq; paſſionẽ, & mortem pro peccatoribus patitur, ſicut diffuſius narrat Eſaias. c. liii. Quanta debet eẽ boni ſui quantitas, & terminatio, equidẽ imaginari non poteſt. & quantũ erit bonum, quod nobis propterea debet eueni re? Hęc omnia ille Rabi Ioſue Galilęus. Hic nempe Rabi oſtendit grauiſſimum fuiſſe Adæ peccatum, eo quod ſibi Adę, & oĩ ſuo generi, uſq; ad finẽ ſęculi mortem cauſaret, & quia morte Meſſię deleri deberet. Ex quibus antedictorum Rabinoꝝ ſententiis, & auctoritatibus ea penẽ omnia quę ſuperius diximus vera eẽ comprobantur.

¶ De Eua ex coſta Adæ producta, & de Abel à fratre ſuo Cain occiſo. Cap. III.

Sicut ex Adę coſta mater cũctorum uiuentium Eua producitur, ita pariter ex dñi noſtri Ieſu Chriſti ſalutari vulnere eccleſia omnium fidelium parens reparanda monſtratur.

Ambroſius: Mulier prima initium mortis ad homines detulit: Prima etiam initium reſurgentis Chriſti in gloriam nũtiauit, in quo ademptum eſt fœmineum genus, ignominiæ abſolutionem, & maledictionis repudium.

Interrogatus Beatus Hieronymus. Cur potius ex latere Chriſti, q̃ ex alio membro ſanguis, & aqua emanauerit, ſic reſpõdit: Videtur mihi per coſtam mulier indicari. Quia ergo fons peccati, & mortis ex muliere prima, quæ fuit, primi Adæ coſta proceſſit. Ideo fons redemptionis, & vitæ de ſecundi Adę coſta, uel latere producitur. Et notãdum

eſt, ꝙ Ieſus in latere percuſſus, dũ in cru‑
ce pateretur, aquam ſimul & ſanguinem
profudit in baptiſmi, martyriiq́; typum.
Produxit igitur aquam, quæ credẽtes di
luat: ꝓduxit & ſanguinem, q condẽnet
incredulos. In huius Meſſiæ typo Abel
uictus occiditur, & innocens fraterna tã
quã Iudaica impietate mactatur: pp.n.in
uidiam eum occidit, eo ꝙ per ignem à
Deo de coelo demiſſum munera Abel cõ
ſumpta fuerint in ſignũ: ꝙ ſua ipſi Deo
placuerint ſacrificia. Cauſam autẽ quare
ad munera Abel, q̃ de primogenitis gre‑
gis fuerunt, & non ad munera Cain eꝰ
fratris Deus reſpexit, à Rabinis Iudæoꝝ
audire uellem. Cum nulla alia eẽ potue‑
rit, niſi vt dilectionẽ ſuam erga mũdum
figuraret, quia filium ſuũ primogenitum
Chriſtum.ſ. Ieſum pro mũdi redemptio
ne oblationem dare volebat. Vnde tran
ſlatio Theodotionis habet: Et inflamma
uit Deus ſup Abel. quia per ignem à coe
lo deſcendentẽ, munera Abel ꝯſumpta
fuerunt, in ſignum ꝙ ſacrificiũ illud pla
cuiſſet Deo. Quomodo aũt Cain, & Abel
inſimul rixati fuerunt. Tranſlatio Chal‑
daica, quæ Targum dicitur, ſic declarat.
Dixit Cain ad Abel fratrem ſuũ: Non eſt
iuſtitia, neq; iudex, neq; ſęculũ aliud, nec
remuneratio iuſtis, neq; punitio impiis.
Et cum Abel hęc omnia renuiſſet, cõſur
rexit Cain aduerſus eum, & occidit. Et
nota: ꝙ vbi Deus dixit Cain: Vox ſan‑
guinis fratris tui clamat ad me de terra,
Hebraica veritas habet: Vox ſanguinũ,
in plurali. ad denotandũ ꝙ Cain ꝓp oc‑
ciſionem fratris, nõ ſolum fuit reus mor
tis fratris ſui, ſed ẽt oĩum, qui ex eo de‑
ſcendiſſent ſi vixiſſet. Sed quid ſibi vult
illud, quod de ipſo Cain dicit̃ in Geñ.
c.iiii. Omnis q occiderit Cain, ſeptuplũ
punietur, vel ſeptem vindictas exoluet?
Antequã de hac qõne aliquid dicamus,
rectum vr̃ vt æditiones interpretum ſin
gulorum cũ ipſo Hebraico ꝯferamus, vt
lucidius incluſa detegamus ænigmata,
& ꝓpterea facilius ſcripturæ ſenſus poſ‑
ſit intelligi. Vagomeclo adonai lachen.
chol ohorg cain ciuahadaim iucham: q̃
Aquila ſic interpretatur. Et dixit ei dñs:
Propterea omnis, qui occiderit Cain, ſe‑
ptẽplicitet ulciſcetur. Symmachus. Et di‑
xit ei dñs: Nõ ſic: Sed omnis qui occide‑
rit Cain hebdomada, ſiue ſeptimus uin‑
dicabitur Septuaginta, & Theodotion.
Et dixit ei dñs: Non ſic: Sed omnis q oc
ciderit Cain, ſeptem uindictas exoluet.
Poſtq̃ Cain occiderat fratrem, interroga
tus à dño, ubi eſt Abel frater tuus? con‑
tumelioſe reſpõdit: Neſcio, nunquid cu
ſtos fratris mei ſum? Quamobrẽ maledi‑
ctione damnatus, ut gemẽs, & tremẽs vi‑
ueret ſuper terram. noluit ueniã depre‑
cari: ſed peccatis peccata congeminans
tantũ putauit nefas, cui à dño non poſ‑
ſet ignoſci. Deniq; reſpõdit dño: Maior
eſt iniqtas mea, q̃ ut dimittar. i. plus pec
caui, q̃ vt merear abſolui. Ecce eiicis me
hodie à facie terræ, & à facie tua abſcon
dar, & ero gemens, & tremens ſuper ter‑
ram. & erit Omnis qui iuenerit me, occi‑
det me. Eiicior inquit à cõſpectu tuo, &
conſcientia ſceleris tremebũdus, lucem
ipſam ferre non ſuſtinens, abſcondar, ut
latitem. eritq́; Oĩs qui inuenerit me, occi
det me. Dum ex tremore corporis, & fu‑
riatæ mentis agitatur, ſe eum eſſe intelli
git, qui mereatur interfici. Verum, Deus
nolens eum cõpendio mortis finire cru‑
ciatus, nec tradens poenę, quia ſeipſe dã‑
nauerat, ait: Non ſic. i. non vt exiſtimas
morieris, & mortẽ pro remedio accipies.
Verum uiues uſq; ad ſeptimã generatio
nem, & ꝯſcientię tuę igne torq̃beris, ita
ut qcunq; te occiderit, ſecundũ duplicẽ
intelligentiã, aut in ſeptima generatiõe,
aut ſeptimo te liberet cruciatu. Non ꝙ
ipſe qui occiderit Cain, ſeptem vltioni‑
bus ſubiiciendus ſit: ſed ꝙ ſeptem uindi
ctas q̃ in Cain tanto tpe cucurrerunt, ſol
uat in interfecto, occidens eum, q vitæ
fuerat derelictus ad poenã. Vt aũt quod
dicimus manifeſtius fiat, quotidianę cõ
ſuetudinis ponamus exemplũ. Loquitur
inter verbera ſeruus ad dñm: Quia incẽ
di domum tuã, & uniuerſam ſubſtãtiam
tuam diſſipaui, interfice me. Dñsq́; reſpõ
deat: Non ut uis morieris, & finies mor‑
te ſupplicia. Verũ longo tempore cuſto‑
dieris ad uitam: & tam infeliciter in hac
luce

luce verſaberis,ut quicunq; te occiderit, beneficium præſtet occiſo,dum te de tá multis liberet cruciatibus. Et ſecundum lxx.quidem editionem hic ſenſus nobis videtur.De eo autẽ quod Aquila poſuit ſeptempliciter. Et Symmachus Hebdomada,ſiue ſeptimus ulciſcetur. Maiorũ noſtrorũ iſta ſententia eſt:ꝙ putant in ſeptima generatione à Lamech, interfectũ Cain. Adam quippe genuit Cain, Cain genuit Enoch, Enoch genuit Cainan, Cainan genuit Malalehel, Malalehel genuit Mathuſalem, Mathuſalem genuit Lamech,q ſeptimus ab Adam,non ſponte,vt in quodá Hebręo volumine ſcribitur,interfecit Cain. vt ipſe poſtea confitetur dicẽs Geñ.c.iiii. Virũ occidi in vulnere meo: & iuuenem in liuore meo: qm̃ ſepties vindicabitur de Cain: de Lamech aũt ſeptuagies ſepties. Hoc quidẽ de Cain,ꝙ in ſeptima generatione à Lamech ĩterfectus ſit:& iuxta aliam editionem,pœnam ſuis ſceleribus dederit: ꝙ tot gñationibus gemens,& tremens viueret ſup terram:nihil obſcuri arbitror remanſiſſe. Hoc etiam aliud dici poteſt .ſ.quę ſint.lxxvii.uindictę,q̃ in Lamech exoluendę ſunt? Aiũt ab Adam vſq; ad Chriſtum generationes.lxxvii.interfuiſſe.Lege Lucam Euãgeliſtam,& inuenies ita eſſe,ut dicimus. Sicut ergo ſeptima generatione Cain peccatũ eſt diſſolutũ. Non enim uindicabit Deus bis in idipm̃:& q ſemel recepit mala in uita ſua, non eoſdẽ cruciatus patietur in morte, quos eſt paſſus ĩ uita: ita & Lamech peccatũ:ideſt totius mundi: at ſanguis q effuſus eſt,Chriſti ſoluetur aduẽtu,q tollit mundi peccata,q lauit amictum ſuum in ſanguine vuę,& torcular calcauit ſolus: q de Edon ad cœlum rubicundus aſcendens,& clamãtibus Angelis miraculum prębuit: Eleuate portas pricipes ueſtras, & introibit Rex glię &c.Referebat mihi quidam Hebræus,in Apocryphis eoꝝ libris.lxxvii.animas ex Lamech progenie repiri:quę diluuio deletę ſint.In hoc numero de Lamech factam eſſe uindictá: ꝙ genus ipſius uſq; ad Cataclyſmũ perſeuerauerit. Alii de ſeptem uindictis Cain

Finus Ferrarieñ.

uaria ſuſpicant.Primũ eius aſſerũt fuiſſe peccatũ:ꝙ non recte diuiſerit. Secundum:ꝙ inuiderit fratri ſuo. Tertiũ:ꝙ doloſe egerit,dicens: Transeamus in campum. Quartũ:ꝙ interfecerit. Quintũ:ꝙ ꝑcaciter negauerit: Neſcio, nũqd cuſtos fratris mei ſum? Sextũ:ꝙ ſeipm̃ damnauerit,dicens: Maior culpa mea eſt, q̃ ut dimittar. Septimũ: qa nec damnatus egerit pœnitẽtiá ſcdm Niniuitas,& Ezechiá Regem Iuda:q iminẽte morte ueniá lachrymis meruerũt:ut q damnati fuerãt nõ pirent:ſed agẽtes pœnitentiá, impetrarẽt miſericordiá Dei. Nam tradũt illũ à Clemẽtiſſimo Deo ideo uſq; ad ſeptẽ generatiões fuiſſe datum: ut ſaltẽ malis ꝑpſis,& lõgę uitę mœrore ꝯpulſus pœnitẽtiá ageret,ut mereref abſolui. Nõnulli ſeptenariũ numeꝝ plenũ,& ꝑfectũ interpretanf de multis ſcripturaꝝ locis teſtimonia ꝯtrahẽtes:& hũc eẽ ſenſum, quẽ ſupra ꝑſtrinximus:ꝙ q iterfecerit Cain ab ingenti eũ afflictione,& oĩa ſupplicia trãſeunte liberarit pœna. Sũt aũt q & de Euãgelio interrogationẽ Petri replicẽt: Dñe quoties peccabit in me frater meꝰ, & dimittã ei uſq; ſepties? dicit ei Ieſus: Nõ dico tibi ſepties,ſed uſq; ſeptuagies ſepties. Et putant mortẽ,atq; peccatũ in ſeptima ꝓgenie ſabbatizaſſe,qñ Enoch raptus eſt,& non inueniebatur,qa tranſtulit illũ Deus. De ſeptuaginta aũt & ſeptẽ illã expoſitionẽ ſequunf in aduentu Chriſti,mortis, atq; peccati aculeũ eẽ cõfractũ. Ponã & aliam opinionẽ,ne aliqd uidear prætergreſſus. Quidá ſeptimum annũ remiſſionis,& qnquageſſimũ iubilæi,& q̃ddrageſimũ nonageſſimũ: quod uolũt intelligi ſeptuagies ſepties multis modis inteꝑtantur: aſſerẽtes ob hãc cauſam qnquageſimi,& qngẽteſimi numeri ſacratc in Euãgelio poſitũ debitorem,& qnquageſimũ pſalmũ pœnitẽtię,q ſeptẽ ꝯficitur ſeptimanis,& in pricipiũ ogdoadis erumpit. Veꝝ ne longius ſermo ꝓcedat,hucuſq; ſup hoc locutum eſſe ſufficiat. Quia & ex his quæ reſperſimus,ingentẽ tibi diſputatiõis ſyluã poteris ipſe cõficere,ſciens Origenẽ.xii.&.xiii.in Geneſim librũ de hac tm̃ quæſtiõe dictaſſe

Digitized by Google

Homelias. Haec B. Hieronymus ad Damaſum Papã. Sed neuter iſtoꝝ duoꝝ fratrum.ſ. Abel, & Cain, potuit eſſe ſtipes Meſsiæ Regis: qa Abel in iuuenili ætate anteq̃ filios genuiſſet, occiſus fuit: Caĩ autem, q Adę primogenitus fuerat, quia malus, & ĩprobus fuit, iõ ſtipes eſſe non potuit. Ideo Seth, q fuit tertius Adę filius, fuit ſtipes gñationis Chriſti: qd ẽt fatẽtur Iudæorum Rabini. Nã Rau in fine ultimi capitis de repudio, inquit: Primo parẽti noſtro Adę, atq; filiabus Loth reuelatũ fuiſſe: ꝙ Meſsias eẽ debebat Dei filius: ut hr̃ in Medras Ruth.i. in Cõmẽtariis illius libri, qui dr̃ Ruth. ſuper illis uerbis: Arã genuit Animadab: ubi Rabi Ananias, & Rabi Iacob filius Hamram dicebant: Scriptũ eſt in Gẽ.c.iiii. Vocauitq; nomẽ eius Seth. dicẽs Adã: Poſuit mihi Deus ſemen aliud ꝑ Abel: aliud ſemen ſignificauit: nouũ.ſ. ſemen, & nouã ætatem: q d ab alio loco: hoc eſt à ſemine Seth deſcẽderet: & hic eſt Rex Meſsias. Confitent̃ igitur Rabini iſti: ꝙ licet Meſſias Rex ex ſemine Seth deſcẽderit, & ſic homo eſſet, Dei tñ filius erat. Deſcẽderat enim ex Seth ſecundum carnẽ, ex Maria virgine p.lxxvii. gñationes, ut narrat Lucas: quo nõ obſtãte, filius Dei erat ſcdm iſtoꝝ Rabinoꝝ ſniam. Quare igit̃ Iudæi inſaniunt, negantes eũ fuiſſe, ſiue futuꝝ eſſe Deum, & hoiem. Quanq̃ & rõnes cõplures alię fiant à Theologis noſtris: quibus aperte mõſtrat̃ Meſsiam orbis reparatorẽ, Deũ debere eẽ, & hominem quaſi in pręſentiarum conſulto omittimus, ne modum liber excedat.

¶ De Noe, qui plãtauit vineã, & inebriatus eſt. Cap. IIII.

Noe uir iuſtus fuit oĩpotentis Dei teſtimonio, dicentis Gẽ.c.vii. Te enim uidi iuſtum corã me in gñatione hac. Non utiq;, q ſeipm ꝯmendat, ille ꝓbus eſt, ſed quem Deus cõmẽdat. ut inqt Apoſtolus.ii. ad Corint.c.x. Noe inq̃ iuſtus, ceſſato diluuio, tanq̃ ſcda radix ad humanũ genus reſtaurãdũ, ab oĩpotenti Deo reſeruatus ex Arca, in qua ipſe, & tres eius filii cũ uxorib⁹ ſuis ſaluati erant, egreſſus. Quę qdem Arca eccleſiã Dei figurabat, ut infra li.vi.c.xcii. declarãdum eſt. Noe igit̃ de Arca egreſſus, cœpit exercere terrã, & plantauit vineã: bibẽsq; vinũ, inebriatus eſt: & iacuit nudus in tabernaculo ſuo. Q d cum uidiſſet Cam pr̃ Canaam medius eius fili⁹: uerenda.ſ. patris ſui eẽ nudata, nũtiauit duobus fratrib⁹ ſuis foras. At uero Sem maior natu, & Iaphet minor palliũ ĩpoſuerũt humeris ſuis: & incedentes retrorſum, operuerunt uerẽda patris ſui: facies eoꝝ auerſę erant: & patris uirilia non viderunt. ut Gẽ.c.ix. Cũ ſũmus quoq; Deus dilexiſſet mũdũ, miſit unicum filium ſuũ in ſilitudine carnis pcti: ut de pctõ cõdemnaret pctm̃ in carne. ut ait Apl's Nat⁹ quoq; in carne Chriſtus vineã ſuã: quam multo añ ex Aegypto trãſtulerat, & eiectis gentibus, in Iudæa plãtauerat. ut dr̃ ps.lxxix. Vineam ex Aegypto tranſtuliſti: eieciſti gẽtes: & plantaſti eã. Dux itineris fuiſti in ꝯſpectu eius, & plantaſti radices, & impleuit terrã, opuit montes umbra ei⁹ &c. Quę aũt uinea fuerit hęc, Eſaias ꝓpheta.c.v. manifeſte declarat, dicens: vinea aũt dñi exercituum, domus Iſrael eſt: & uiri Iuda germẽ eius delectabile. Itẽ idẽ Propheta.c.iii. Vos enim depaſti eſtis vineam meã. Item Hieremię.c.ii. Ego aũt plantaui te uineã electã oẽ ſemen tuum: qũo ergo ꝯuerſa es mihi in prauum uinea electa? Item eiuſdẽ Hieremiæ.c.xii. & Deutero.c.xxxii. Vinea igit̃ dñi Iudaica fuit Synagoga: quã Chriſtus tantopere adamauit: ut cũ in forma Dei eẽt non rapinã, arbitratus ſit ſe eẽ æqualem Deo: ſed tanq̃ ebrius eius uineę dilectione, ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens in ſilitudinem hoium factus, & habitu inuentus ut hõ, humiliauit ſemetipm factus obediẽs vſq; ad mortẽ: mortẽ aũt crucis: ut ait Apl's ad Phil. c.ii. In qua cruce ipſe Ieſus nudus cõfixus fuerat: vñ eius pudẽda nudata erãt: & ipſe tanq̃ dormiens ibi ꝯfixus uerẽda ſua oñdebat. Nudatũ patrem Noe irriſit medi⁹ fili⁹: q reſpectu ultimi.i. Iapheth, erat maior filius. Populus ſimiliter Iudaicus: qui maior, & uetuſtior erta populo Chriſtiano, Ieſum nudum in cruce pendentem

dentem irriſit, dicens: Vah, qui deſtruis templum Dei, & triduo reędificas illud. Item: Alios ſaluos fecit, & ſeipſum non poteſt ſaluum facere. Item: Si filius Dei es, deſcende de cruce. Item: Si Rex eſt Iſrael, deſcendat de cruce, & credim⁹ ei. Item: Cõfidit in Deo, liberet nunc eum, ſi uult. & huiuſmodi alia multa. Si uero Iudęi dicerent, Maiorem filium Noę nõ irriſiſſe patrem, ſed mediocrẽ. ſ. Cam. Reſponderem uerum eẽ. Sed hanc comparationem ſcito non eſſe dicerem: niſi inter mediocrem, & minorẽ: quia medius filius maior erat ultimo. Nam Cam, qui erat medius filius, maior erat Iaphet, qui erat ultimus Noę filius. Similiter populus Iudaicus, qui à Cam medio filio deſcenderat, maior erat Iaphet iuniore, & ultimo Noę filio, à quo Chriſtiani deſcẽderunt. & hoc auctoritate Pſalmiſtæ, dicentis. ps. ci. Scribãtur hęc in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit dominum. Nam tpe Pſalmiſtę, populus Iudaicus iam diu creatus erat, & Chriſtianus multo poſt creandus erat. Comparatio igitur facta de populo Chriſtiano cum Iudaico militat, & ad unguẽ uerificatur. Quod etiam lucidius clareſcit ex infraſcriptis ipſius Noę uerbis. Geñ. c. ix. Euigilans autem Noe ex uino, cum didiciſſet, quę fecerit ei filius ſuus medius, ait: Maledictus Canaam: ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis, dixitq;: Bñdictus dñs Deus Sem, ſit Canaã ſeruus ei⁹. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in Tabernaculis Sem, ſitq; Canaã ſeru⁹ eius. Deũ igiť crucifixũ illuſerunt Iudęi: crucifixũ inq̃ quãtũ attinet ad humanitatẽ aſſumptã: q̃ ſola paſſa eſt: cũ diuinitas pati nõ poſſet: qa ſpiritus eſt. Gentiles uero eum honorauerunt. Nam Centurio, non Iudæus, ſed gentilis, & Pilati miniſter, & qui cum eo erant milites, ſimiliter gentiles cuſtodientes Ieſum, honorauerũt eũ. Nã uiſo terręmotu, & his q̃ ſiebãt, timuerũt ualde, dicẽtes: Vere fili⁹ Dei erat iſte. Qđ igiť in Noe multis ſęculis añ pfiguratũ fuerat, in ultimis tpibus in Chriſto crucifixo adimpletũ fuiſſe oñditur. Hęc naq; geſta in Noe uiro iuſto, niſi in typo aliqd figuraſſent, uir ipſe ſanctus reprehenſione minime careret: eo quod plus æquo bibiſſet, dicente Apoſtolo: Nolite inebriari uino, in quo eſt luxuria: ſed in pręmemorato typo cognoſcitur: ꝙ geſta ueteris teſtamenti, non minus q̃ uerba, pręſagia, & figurę ſunt noui. Pro aliquali ſupraſcriptorum confirmatione, & approbatione audiamus quid dixerit Rabi Moyſes Hiſpanus ſuper illud Gene. c. xl. Videbam coràm me uitem &c. Et in Midraſtilim. c. iiii. ſecundi libri, ubi ſic inquit: Hi ſunt Iſrael, de qbibus inquit Pſalmiſta pſal. lxxix. Iuxta nos Chriſtianos. & lxxiiii. ſecundum Iudęos: Vineã de Aegypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, & plantaſti eam. Item: Videbam corãm me uitem Iſte eſt Rex Meſsias, de quo ſcribitur in pręmemorato pſalmo: Et perfice eam, quam plãtauit dextera tua, & ſup filiũ hoís, quem ꝯfirmaſti tibi. Eſt plantatio iferior, & plãtatio ſuperior, & inferior. Inferior hic eſt Abraã. Supior, & inferior hic eſt Meſſias Rex. Hic nẽpe Rabi fateť Meſſiam Regem, hoiem fuiſſe, & Deũ. Quod ſi in totũ non ꝯfirmat, & approbat, qđ ſupius diximus de Noe, ſaltẽ de Vinea ratificat, & approbat.

¶ De figuris, & promiſſionibus Abraę à Deo factis. Cap. V.

Ne aliquis arbitretur Abraę fidem puſillam, & modicam fuiſſe: & cõſequenter omnipotentem Deum pro re paruula eum iuſtificaſſe: & tot, & tantas ſibi feciſſe repromiſſiones: quot, & quantę in Geneſi ſcriptę reperiuntur. & maxime. c. xii. xiii. xv. xviii. xxii. &c. Mãdat. n. Deus Abraę Geñ. c. xxii. tẽtãs eũ, ut filiũ ſuũ dilectiſſimũ Iſaac ſibi offerat holocauſtũ in uno ex mõtibus, quẽ oñderet ei, ut pia eius obediẽtia ꝓbareť ſęculis in notitiã ꝓferẽda, nõ Deo. Neq; .n. oís culpãda eſt tẽtatio, qa gratulãda eſt, qua fit ꝓbatio. Adhibete igiť huc aures oẽs, q acceſſiſtis ad dñm, q fideles eẽ uos creditis: & ꝯſiderate diligẽtius, quẽadmodũ fideliũ fides ꝓbať ex his, q̃ recitat Origenes: Et fcm̃ ẽ, iqt, poſt hęc uerba: Tẽtauit De⁹ Abraã, & dixit ei: Abraã, Abraam: Et ille dixit: Ecce ego. Obſerua

Digitized by Google

ſingula quę ſcripta ſunt. In ſingulis enī ſi qs ſcit in altū fodere,inueniet Theſaurū:& fortaſſis ēt ubi non exiſtimatur,latent myſtericiq; pretioſa monilia. Abram vocabatur vir iſte prius:& nuſq̄ legim⁹, ꝙ hoc nomine vocauerit eum Deus,aut dixerit ei: Abram,Abram. Nō eni à Deo vocari poteſt nomine delēdo:ſed uocat eum hoc noīe,quod ipſe donauit. & nō ſolū vocat eum hoc nomine:ſed & ingeminat. Cumq; ille reſpōdiſſet: Ecce ego. dicit ad eum: Accipe filiū tuum chariſſimū,quē diligis Iſaac,& offeres mihi eū. Vade,inqt,in terram excelſam,& ibi offeres eū holocauſtū in vno ex montib⁹, quem oſtendero tibi. Nomen qdem, cur ei donauerit De⁹,& vocauerit eū Abraā, ipſe interpretatus eſt: qa patrem, inquit, multarū gentiū poſui te. Hanc repromiſſionē dedit ei Deus,cum haberet filium Iſmahel: ſed pollicitus eſt ei,qa in filio, q naſcetur ex Sara,complebitur iſta ꝓmiſſio. Accēderat ergo animū ipſius in amore filii,non ſolū poſteritatis gratia,ſed & promiſſionū ſpe. Sed hūc in quo ei poſitæ ſūt promiſſiones magnæ iſtæ,& mirabiles: hūc inquā filiū,quo vocatū eſt nomen eius Abraā,holocauſtū dn̄o iubetur offerre ī uno ex mōtib⁹. Quid tu ad hęc O Abraā? quæ,& quales cogitatiōes mouenẗ in corde tuo? ꝓlata eſt uox à Deo, quę diſcutiat,& probet fidem tuā. Quid ad hæc dicis? qd cogitas? qd retractas? putas'ne,reuoluis in corde tuo? quia ſi in Iſaac data eſt mihi repromiſſio: hūc aūt ſi offero holocauſtū,ſupeſt vt non ſperetur illa promiſſio? Aut magis illa cogitas, & dicis,qa impoſſibile eſt mentiri eum, q repromiſit: qcquid illud fuerit, promiſſio permanebit? Verum ego,qa minimus ſum,tanti Patriarchæ cogitationes non valeo perſcrutari,nec ſcire poſſum: vox Dei,quę ad tentandum eum proceſſerat, quas ei cogitationes mouerit: qd animi attulerit,cum iuberetur vnicum iugulare. Sed quoniam ſpiritus Prophetarum Prophetis ſubiectus eſt,Paulus Apoſtol⁹, q per ſpiritū(credo)didicerat qd animi, quid conſilii Abraam geſſerit,indicauit, dicens: Fide Abraam non hęſitauit,cum unicū offerret,in quo acceperat repromiſſiones: cogitans,qa & à mortuis eum ſuſcitare potens eſt Deus. Hanc aūt Dei ꝓmiſſionē Pater pius fideliter tenens,quia per hūc oportebat impleri,quē Deus iubebat occidi non hęſitauit,ꝙ ſibi reddi poterat imolatus,q dari potuerat nō ſperatus. Prodidit ergo nobis Apoſtolus cogitatiōes viri fidelis,ꝙ fides reſurrectionis iā tum haberi cœperit in Iſaac. Abraam ergo reſurrectu2; ſperabat Iſaac:& credidit futurū quod adhuc non erat factū. Quomodo ergo filii ſūt Abraam,qui factū nō credunt in Chriſto: qd ille futurū credidit in Iſaac? Immo(vt apti⁹ loquar) ſciebat ſe Abraā futuræ veritatis imaginē pręformare: ſciebat de ſemine ſuo naſciturum Chriſtum,q & offerendus eſſet totius mundi verior hoſtia,& reſurrecturus à mortuis. Sed nūc interim tentabat (inquit) Deus Abraā,& dicit ad eum: Accipe filiū tuū chariſſimum,quem diligis. Non eni ſuffecerat dixiſſe filiū: ſed adiicitur,& chariſſimū. Eſto & hoc,quod adhuc additur,& quē diligis? ſed uide tentationis pondus. Charis,& dulcib⁹ appellationibus iterū,ac ſępe repetitis,paterni ſuſcitanẗ affectus: vt amoris euigilātem memoriā ad imolandū filiū paterna dextera retardaret,& aduerſus fidē animi, tota carnis militia repugnaret. Accipe,inquit,ergo filiū tuū chariſſimū,quem diligis Iſaac. Eſto dn̄e,qa cōmemoras de filio patrē: addis ſed chariſſimū,quē pręcipis iugulari. Sufficiat hoc ad ſupplicium patris: addis rurſum,& quem diligis. ſint & ī hoc parēti triplicata ſupplicia. Quid opus eſt adhuc,ut cōmemores,& Iſaac? Nunqd neſciebat Abraā,qa fili⁹ ſuus ille chariſſimus,ille quē diligebat, Iſaac vocareẗ? Sed cur hoc addiẗ tentationis tēpore? ut recordareẗ Abraā,qa dixerat ad eū,ꝙ in Iſaac uocabiẗ tibi ſemen,& ꝙ in Iſaac erūt tibi repromiſſiones. Fit & cōmemoratio noīs,vt & ꝓmiſſionū, q̄ ſub hoc noīe factę ſunt,deſpatio ſubeat. Sed hæc oīa,qa tentabat De⁹ Abraam. Quid poſt hæc? Vade, inqt,in terrā excelſam in vnū ex mōtib⁹, quē tibi oſtendero: & ibi eum offeres holocauſtū. Intuemini ꝑ

ſingula

Digitized by Google

ſingula quomodo ſiunt tentationis aug-
menta? Vade,inqt,in terrá excelſam. Nũ
qd non potuerat dici prius Abraam cum
puero ad illam terrá excelſam:& impo-
ni prius in monté quęcunq; elegerat do-
minus: & ibi ad eum dici,ut offerret fi-
lium? Sed prius ei dicitur,ꝙ offerre de-
beat filium ſuum: & tunc iubetur ire in
terram excelſam:& aſcendere in mõté?
Quò hoc ſpectat? ut dum ambulat, dum
iter agit,ꝑ totam uiam cogitationibus di
ſcerpatur: ut hinc perurgente pręcepto,
hinc uero unici affectu oblectáte crucie-
tur. Propterea ergo ẽt uia iniungitur: ẽt
montis aſcenſio: ut in his oĩbus ſpaciũ
certaminis accipiat affect',& fides: amor
Dei,& amor carnis: pręſentium gratia,&
expectatio futurorum. Mittitur ergo in ter-
ram excelſam. & non ſufficit Patriarchæ
tm̃ opus dño peracturo terra excelſa: ſed
& montem iubetur aſcendere. ſ. ut fide
elatus terrena derelinquat, & ad ſupna
conſcendat. Surrexit ergo Abraá mane,
& ſtrauit Aſinam ſuam,& concidit ligna
ad holocauſtum,& accepit filium ſuum
Iſaac,& duos pueros,& peruenit ad lo-
cũ,quem dixerat ei Deus die tertia. Surre
xit Abraam mane: quod addidit mane,
oñdere fortaſſe uoluit, qa initium lucis
ſplenderet in corde eius. Strauit Aſinam
ſuam: ligna pręparauit: aſſumpſit filium:
non deliberat,non retractat, non cõicat
cum ullo hoĩe conſilium: ſed ſtatim oc-
cupat iter: & peruenit,inquit,ad locum,
quem dixerat ei dñs die tertio. Omitto
nunc quid ſacramenti contineat dies ter
tia: ſapientiam,& conſilium tentantis in
tueor. Sic in proximo non erat mons ali
quis,cum totũ gereret in montibus: ſed
per triduũ iter protenditur: & ꝑ totũ tri-
duum recuſantibus curis,paterna uiſce-
ra cruciantur: ut oĩ hoc ſpacio tam proli
xo intueretur filium pater. Cibum cum eo
ſumeret,tot noctibus penderet in ample
xibus patris,inhæreret pectori,cubitaret
in gremio. Vides in quantum tẽtatio cu-
mulatur? Tertia tñ dies apta fit ſacramé-
tis. Nam & populus cũ exiſſet de Aegy-
pto,tertia die offert ſacrificiũ Deo: & in
die tertia purificatur: & reſurrectionis
dñi tertia eſt dies: & alia multa ĩtra hác
diem myſteria ↄcluduntur. Reſpiciens,
inqt,Abraam,uidit locum de lõge,& di
xit ad pueros ſuos: Sedete hic cum Aſi-
na: ego aũt,& puer ibimus uſq; illuc: &
cum adorauerimus, reuertemur ad uos.
Pueros dimittit. (Nõ enim poterant aſcẽ-
dere pueri cum Abraá ad holocauſti lo-
cũ,quem oſtenderat Deus.) Vos ergo,in-
qt,ſedete: ego aũt,& ĩfans ibimus: & cũ
adorauerimus,reuertemur ad uos. Dic
mihi Abraam verum: dicis ad pueros,ꝙ
adores,& redeas cũ infante,an fallis? Si
uerum dicis: ergo non facies eum holo-
cauſtũ: ſi fallis,tantũ Patriarchá non de-
cet fallere. Quid enim aĩ in te indicat ſer
mo hic? Verũ,inqt,dico: & holocauſtum
offero puerum. Iccirco enim ligna mecum
porto: & cũ ipſo redeo ad uos. Credo.n.
& fides mea hæc eſt: ꝙ & à mortuis ſuſci
tare eũ potẽs eſt Deus. Poſt hæc accepit,
inqt,Abraam ligna ad holocauſtũ: & ſu-
ppoſuit ea Iſaac filio ſuo: & accepit ignẽ
in manibus,& gladium,& abierũt ſimul.
Qđ ipſe ſibi ligna ad holocauſtũ portat
Iſaac: illa figura eſt: ꝙ & Chriſtus ipſe ſi-
bi baiulabat crucem: & tñ portare ligna
ad holocauſtum,ſacerdotis offm̃ eſt. Pro
pterea & Iſaac: ſicut dñus crucem ſuam:
ita ſibi ligna ad uictimę locũ: in quo fue
rat iponẽdus,ipſe portauit: fit ergo ipſe
hoſtia,& ſacerdos. Sed & qđ additur: Et
abierũt ambo ſimul,ad hoc refert. Cum
eni Abraá,uelut ſacrificaturus igné por-
taret,& cultrũ: Iſaac nõ vadit poſt ipm,
ſed cũ ipſo: ut oñdat cum ipſo pariter
fungi ſacerdotio. Quid poſt hæc? Dixit,
inqt,Iſaac ad Abraá patré ſuũ: Pater. &
hęc ꝑ tẽpore à filio ꝓlata tentationis eſt
uox. Quõ enim putas imolãdus per hác
vocé viſcera patris ↄcuſſit? Et q̃uis Abra
am rigidior eſſet ꝓ fide,reddit tñ ẽt ipſe
affectionis vocé,& rñdit: Quid eſt fili?
At ille: Ecce,inquit,ignis,& ligna, & ubi
ouis eſt ad holocauſtũ? Ad hęc reſpõdit
Abraá: Deus ꝓuidebit ſibi oué ad holo-
cauſtũ fili. Monet me Abrae ſatis diligẽs,
& cauta rñſio. Neſcio qd videbat in ſpiri
tu: qa nõ de pſenti,ſed de futuro dicit:
Deus ꝓuidebit ipſe ſibi oué. futura rñdit

Digitized by Google

ſilio de ꝓſentib⁹ reqrenti. Ipſe nãq; ſibi
dñs ouem ꝓuidebat in Chriſto: qa & ſa-
pientia ipſa ſibi domũ ædificauit: & ipſe
ſe humiliauit vſq; ad mortẽ. Et oĩa quæ
cunq; legeris de Chriſto, nõ neceſſitate,
ſed ſpõte facta reperies. Perrexerũt ergo
ambo, & uenerũt ad locũ, quẽ dixerat ei
Deus. Moyſes cũ uenisſet ad locũ, quẽ
oſtẽdit ei Deus, nõ ꝑmittitur aſcendere,
ſed ante ei dr̃: Solue corrigiã calciamẽti
de pedibus tuis: Abraę nihil hoꝝ dicit̃,
& Iſaac: ſed aſcendũt: nec calciamẽta de
ꝑonũt. In quo illa fortaſſis eſt rõ: ꝙ Moy
ſes, q̃uis eſſet magnus: tñ de Aegypto ue
niebat: & erãt aliqua mortalitatis vincu-
la pedib⁹ eius innexa: Abraã uero, & Iſa-
ac nihil hoꝝ habẽt: ſed veniũt ad locũ:
ædificãt altare: Abraam ponit ligna ſup
altare: colligat pueꝝ: pręparat ſe ad iugu
landũ. Extẽdit, inqt, Abraam manũ ſuã,
vt arriperet gladiũ, & iugularet filiũ ſuũ:
& vocauit eũ Angelus dñi de cœlo, & di
xit: Abraam? Abraam? At ille dixit: Ecce
ego. & dixit: Ne iniicias manũ tuã ſuper
pueꝝ, neq; facias ei qcq̃. Nũc eñi cogno-
ui, qa tu times Deũ. In hoc ergo ſermõe
ſolet obiici nobis: ꝙ Deus nũc ſe cogno
uiſse dicat, qa Abraã timeat Deũ: quaſi
q ante ignorauerit. Sciebat Deus, & non
eũ latebat, quippe q nouit oĩa, añq̃ fiant:
ſed pp te hęc ſcripta ſũt, qa & tu credidi
ſti qdẽ Deo. Sed niſi opa fidei expleue-
ris: niſi in oĩb⁹ pręceptis eius, & diffici-
liorib⁹ parueris: niſi ſacrificiũ obtuleris,
& oſtẽderis, qa nec patrẽ, nec matrẽ, nec
filios pręferas Deo, nõ agnoſceris, qa ti-
meas Deũ. Nec dicet̃ de te: Quia nũc co-
gnoui, qa times tu Deũ? Licet eñi De⁹ co
gnoſceret, ꝙ Abraã timeret Deũ: tñ, vt
etiã hoc hoĩes cognoſcerẽt, tentauit eũ:
& ſic fecit, ut oẽs cognoſcerẽt, quia ſoli
Deo cognitũ eſt ꝓpoſitũ mẽtis. Confera
mus igit̃ hęc cũ Apoſtoli dictis: vbi dicit
de Deo, q ꝓprio filio nõ pepercit: ſed ꝓ
nobis oĩbus tradidit illũ. Vide Deũ ma-
gnifica cũ hoĩbus liberalitate certãtem:
Abraã mortalẽ filiũ nõ moritu̾ obtulit
Deo: Deus ĩmortalẽ filium ꝓ oĩbus tradi
dit morti. Quid nos ad hæc dicemus?
Quid retribuemus dño ꝓ oĩbus, q̃ retri-
buit nobis? De⁹ pater pp nos ꝓprio filio
nõ pepercit. Quis veſtꝝ putas audiet ali
qñ vocem Angeli dicẽtis: Nũc cognoui,
qa times tu Deũ? qa nõ pepciſti filio tuo,
vel filię tuę, vel vxori: aut nõ pepciſti pe
cunię, vel honorib⁹ ſęculi, & abominatio
nib⁹ mũdi: ſed oĩa ɔtempſiſti, & oĩa duxi
ſti ſtercora, vt Chriſtũ lucrifaceres? Vẽdi
diſti oĩa, & dediſti pauperib⁹, & ſecutus
es verbũ Dei? Quis veſtrũ putas audiet
ab Angelis huiuſcemodi vocẽ? Interim
Abraã audit hãc vocẽ, & dr̃ ad eũ: Quia
nõ pepciſti filio tuo dilecto pp me. Et re-
ſpiciens, inqt, Abraã, oculis ſuis vidit. Et
ecce Aries tenebat̃ cornibus in virgulto
ſabeth. Dixim⁹ (puto) ĩ ſupiorib⁹: ꝙ Iſaac
formã gereret Chriſti: ſed & Aries nihi-
lominus formã Chriſti gerere videt̃. Sed
quõ [redacted] Iſaac, qui
nõ eſt iugulatus: & Aries, q iugulatus eſt,
operępretiũ eſt noſcere. Chriſtus verbũ
Dei eſt: ſed verbũ caro factũ eſt. Qđ eñi
verbũ caro factũ eſt, nõ hoc ſignificat, ꝙ
in carnẽ ſit Dei natura mutata, ſed ꝙ à
uerbo in vnitatẽ ꝑſonę ſit caro ſuſcepta.
In cui⁹ vtiq; noĩe homo totus accipit̃: tũ
quo intra virginis viſcera ſancto Spiritu
fœcũdata, & nũq̃ virginitate caritura tã
ĩſepabiliter Dei fili⁹ eſt vnitus: vt q erat
intẽporaliter de eſſentia patris genitus,
ipſe ſit tẽporaliter de vtero virginis na-
tus. Aliter.n. ab æternæ mortis vinculis
nõ poteramus abſolui, niſi in noſtris fie-
ret humilis, q in ſuis ꝑmanebat oĩpotẽs.
Vnum igit̃ in Chriſto de ſupiorib⁹ eſt: al
teꝝ ex humana natura, & virginali vtero
ſuſceptũ. Patit̃ ergo Chriſtus, ſed in car-
ne: & ꝑtulit mortem, ſed caro, cuius hic
Aries forma eſt. Sicut & Ioãnes dicebat:
Ecce agn⁹ Dei, ecce q tollit peccata mũ-
di. verbũ vero ĩcorruptũ ꝑmanſit: qđ eſt
ſm ſpiritũ Chriſtus, cui⁹ imago eſt Iſaac:
ideo ipſe & hoſtia eſt, & Pontifex ſcđm
ſpiritũ: ipſe nãq; offert hoſtiã patri. ſecũ-
dũ carnẽ, ipſe in altare crucis offertur.
Quia ſicut dictũ eſt de eo: Ecce agn⁹ Dei,
ecce q tollit peccata mundi, ita de eo di-
ctũ eſt: Tu es ſacerdos in æternũ ſm or-
dinẽ Melchiſedech. Tenetur ergo corni-
b⁹ Aries in virgulto ſabech. Et accepit,

Digitized by Google

inqt, Arietē, & obtulit eū holocauſtū pro Iſaac filio ſuo. Et vocauit Abraā nomen loci illius: Dn̄s vidit: vt dicat hodie: In monte dn̄s apparuit: ſicut dictū eſt: Nūc ſciui, p eo, quod eſt: Nunc ſcire feci. Ita hic: Dn̄s vidit, pro eo, quod eſt: Dn̄s apparuit: hoc eſt videri ſe fecit.

¶ Inſup Hieronymus hāc eandē figurā his ediſſerit verbis. Caput. VI.

HOc idē dn̄s in nouiſſima mūdi ſe neſcētis ætate p figurā Bti Abraā longæui patris Iſaac filius offert ad victimā: quo tēpore dum nouo ſacrificio in vnici filii ſui iugulū pius parricida ꝯſurgit, ex iprouiſo Aries oculis eꝰ apparuit, ſicut eloqtur ſermo diuinꝰ: Et vidit Abraā Arietē iter vepres hærētem cornibꝰ. Inter vepres inqt. Reqramus q̄ iſta ſit nouitas: ideſt in multitudine circūſtantiū peccatoꝝ: hærentē cornibꝰ: ideſt ad crucis cornua clauoꝝ ifixione pendētē. ſicut in alio loco legimus: Cornua in manibꝰ eius ſunt. Hoc ideo, qa veneran das manus eius patibuli brachia ſuſcepe rūt. Inter ſpinas aūt deputatꝰ eſt, qn̄ ſpineo ſerto innocētiæ, & iuſtitiæ auctor illuſus eſt. Sed aliud itroſpicere debemꝰ. Quid nā ſit, ꝙ Iſaac à patre altaribꝰ admouet, ac ſubito Aries p eo nō mutata, ſed duplicata oblatiōe ſupponit: gemina hic adorāda ſubſtātia redēptoris oſtēdit: Dei enī unigenitus offert: & virginis primogenitus imolat: hoc quoq; dominicæ paſſionis præfigurabat inſignia.

Abachuc. c. 3.

¶ De quodā mortuo proiecto in ſepulchro Heliſei reſuſcitato, figurando Chriſti reſurrectionē. Caput. VII.

LEgimus B. Heliſæum in ſepulchro conditū, ingeſto à latronibꝰ cadauere intra tumulū ſuū, corpꝰ extincti tactu ſacri corporis ſuſcitaſſe. Quis hic alius præfigurabat, niſi dn̄s noſter Ieſus Chriſtus, q reſurrectionē de morte largitur, & vitā ſepultus operat? In latronibꝰ enim mundum, in Prophetæ virtutibus Chriſtum dominum recognoſce.

4. Reg. c. 13.

¶ De promiſſionibus Dei factis Abraę. Caput. VIII.

LIcet Deus multoties Abrææ multas fecerit ꝓmiſſiones: vt Gen. c. xii. qn̄ eduxit eū de terra ſua Hur, & de cognatione ſua in terrā Canaā. Itē. c. xiii. Poſtq̄ ſe diuiſerat a Loth. Itē. c. xv. qn̄ eduxit eū foras de Tabernaculo, & ait illi: Suſpice cœlū, & numera ſtellas. Itē. c. xvii. qn̄ circumciſus eſt, mutato noīe Abram in Abraam. Item. c. xxii. qn̄ obtulit Iſaac filiū holocauſtū dn̄o, ſed ab Angelo ꝓhibitus fuit iugulare eū: tn̄ ꝓmiſſiones ipſę diligenter intuēti non vnū, & idem oēs cōtinēt. Quia illę, quæ in. xxii. c. deſcribunt, aliqd amplius, & noui ꝯtinent: qa in ſacramentis fiunt cuncta, quæ fiunt. Abraam ſi tantū ſcd̄m carnē uixiſſet, & unius populi, quem ſcd̄m carnē genuit, pater fuiſſet: equidem vna ſuffecerat repromiſſio. Nūc vero, vt oſtēderet eū primo patrē futuꝝ eoꝝ, q ſcd̄m carnē circūciſi ſunt, circuncitionis ſuę tēpore datur ēt repromiſſio, quę ad populum circūciſionis ptinere deberet. Secūdo, qa pater eſſet futurus ēt eoꝝ, q ex fide ſunt: & q p paſſionē Chriſti veniunt ad hęreditatem: tēpore nihilominꝰ paſſionis Iſaac ꝓmiſſio renouat: q̄ ptinere debeat ad eum populum, q paſſione Chriſti, ac reſurrectione ſaluatur: & eadē repeti uidentur. Sed longe diuerſa ſunt. Illa. n. quę prius dicta ſunt, & ad priorem populum ptinent, in terris dicta ſunt. Sic enim dicit ſcriptura: Et eduxit eum foras. ſ. de Tabernaculo. & dixit ei: Reſpice ſtellas coeli, ſi dinumerari poſſunt à multitudine. & addidit: Sic erit ſemen tuum. Vbi aūt ſecūdo repetitur repromiſſio, deſignat: qa locutus eſt ei de cœlo: & datur repromiſſio de terra prima, ſecunda de cœlo. Non'ne aperte hic illud deſignare uidetur, quod Apoſtolus dicit: Primus homo de terra, terrenus: ſecūdus homo de coelo, cœleſtis. Iſta ergo promiſſio, quæ ad fidelem populum ptinet, de cœlo eſt: illa de terra. In illa ſermo tātūmodo fuit: hic interponitur iuſiurandum: quod interpretatur ad Hebręos ſcribens ſanctus Apoſtolus, dicens: Volens, inquit, Deus oſtendere pollicitationes hęredibus per imobilitatē cōſilii ſui, interpoſuit iuſiurandū: & iteꝝ: Hoies, inqt, p maiorē ſibi iurant, Deus aūt, qn̄ neminē habuit per

quem iuraret, maiorē, per me metipſum iuro, dicit dñs. Non φ Deum iuriſiurandi neceſſitas urgeret. quis eni ab eo exigeret ſacramentū? Sed ſicut interpretatꝰ eſt Apl's Paulus: quo per hoc imobilitatem ꝯſilii ſui cultoribus deſignaret. ſic & alibi per Prophetam dr̄: Iurauit dñs, & nō pœnitebit eū: tu es ſacerdos in æternum ſcdm ordinem Melchiſedech. Tūc deinde in prima repromiſſione non hēt poſitā cām, cur data ſit repromiſſio: ſed eduxit eum foras, & oſ̄dit, inquit, ei ſtellas cœli, & dixit: Sic erit ſemen tuū. Nūc uero addit cām pp quam iuramēto ꝯfirmat ꝑmiſſionē firmā futurā. Dicit.n. qa feciſti uerbū hoc, & nō pepciſti filio tuo. Oſtēdit ergo, qa pp oblationem, uel paſſionem filii, ꝑmiſſio firma ſit. Euidenter deſignans, qa pp paſſionem Chriſti pplo ex gentibus, q ex fide eſt Abraæ, maneat firma ꝑmiſſio. Et nunqd in hoc ſolo ſecunda firmiora ſunt primis? In multis hmōi adumbrata inuenies ſacramenta. Primas Tabulas legis in litera confregit Moyſes, & abiecit. Secundā legē in ſpiritu ſuſcepit, & ſunt firmiora ſcda, q̄ pria. Rurſus idem ipſe, cum oēm legē in quatuor libris cōprehēdiſſet, Deuteronomiū ſcribit: quod ſcda lex dr̄. Iſmael primus eſt: ſcds Iſaac: & ſiliis in ſecundo platio nis forma ſeruatur: hoc in Eſau, & in Iacob, in Effraim, & Manaſſe, in mille aliis ſiliis inuenies adumbratū. Verumtā hunc locum & Apl's interpretat̄, dicens: Quia Abraæ promiſit Deus, & ſemini eius: nō dixit: Et ſeminibus: quaſi in multis: ſed tanq̄ in vnum: Et ſemini tuo, q eſt Chriſtus. De Chriſto ergo dicitur. Multiplicās multiplicabo ſemen tuum: & erunt ſicut ſtellæ cœli in multitudine: ſicut arena, q̄ eſt ad oram maris. Quis iam expoſitione indiget, ut ſciat ſemen Chriſti? qūo multiplicetur, q uidet à finibus terrę, uſq; ad fines terrę propagatā ꝑdicationem Euāgelii: & nullū penè eſſe iam locū, q ſemē uerbi non ſuſceperit? Hoc nāq; & in initiis mūdi pręfigurabat̄, cū diceret Adæ: Creſcite, & multiplicamini. Qđ & ipſum dicit Apl's de Chriſto dici, & eius eccl'ia. Quod aūt dixit: Sicut ſtellę cœli in multitudine, & adiecit: Sicut arena, q̄ eſt in oram maris innumerabilis: fortaſſe qdē dicat aliqs cœleſtis numeri figurā xpianoꝝ pplō arenæ maris Iudaico olim cōuenire potuiſſe: qa tūc de illo pplō fuerūt multi Iuſti, & Prophetę: abinde citra nulli ex Iudæis. Sed nūc ēt in noſtro populo xpiano ſunt mlti, q terrena ſapiūt, & quoꝝ ſtultitia grauior eſt arena maris. Quod aūt Chriſtus ſemē Abraę, & filius Abraę ſit, ſi vis euidentius ſcripturę uerbis diſcere, audi qūo in Euāgelio ſcriptū eſt: Liber, inqt, gñationis Ieſu Chriſti filii Dauid, filii Abraę &c. In hoc ergo cōpletur & ille ſermo, q dicit: Hr̄ditatē capiet ſemen tuum ciuitates aduerſarioꝝ? Qūo hr̄ditate cepit Xp̄s ciuitates aduerſariorum? Per hoc ſine dubio: φ In oēm terrā exiit ſonus Aploꝝ, & in orbē terrę verba eoꝝ. Sed adhuc audiamus B. Auguſt. lib. xvi. de Ciuitate Dei. c. xxxiii. ſic dicētem: Deinde Rebeccā neptē Nachor patrui ſui, cum annoꝝ. xl. eſſet, Iſaac duxit vxorem: Centeſimo. ſ. & quadrageſimo anno vitę patris ſui, triennio poſt mortē matris ſuę. Vt autē illam duceret, qñ ab eius patre i Meſopotamiā ſeruus miſſus eſt: quid aliud demonſtratū eſt, cum eidē ſeruo dixit Abraā: Pone manū tuā ſub femore meo: & adiurabo te ꝑ dñm Deū cœli, & dñm terræ, vt non ſumas filio meo Iſaac vxorē de filiabꝰ Chananeoꝝ, niſi dñm Deum cœli, & dñm Deū terrę in carne, quæ ex illo femore trahebatur fuiſſe uenturum? Nunqd hęc parua ſunt prænuntiata indicia veritatis, quæ compleri uidemus in Chriſto? Apoſtolꝰ Paulus ad Galatas c. iiii. de hac Abraæ, & Iſaac figura, ſic inqt: Scriptū eſt, qm̄ Abraā duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera. Sed qui de ancilla, ſecūdum carnem natus eſt: qui aūt de libera, per repromiſſionem: quę ſunt per allegoriam dicta. Hęc enim ſunt duo teſtamenta: unum quidem in monte Syna in ſeruitutē gñans, q̄ eſt Agar. Syna. n. mōs eſt in Arabia, q ꝯiunctus eſt ei, q̄ nunc eſt Hieruſalē: & ſeruit cū filiis ſuis. Illa aūt, quę ſurſum eſt Hieruſalē, libera eſt: q̄ eſt mater noſtra. Scriptum eſt enim. ſ. Eſaiæ c. liiii.

Digitized by Google

c.liiii. Lætare ſterilis, quę nõ paris: erumpe, & clama quę non parturis: quia multi filii deſertę magis, q̃ eius quæ habet virum. Nos autem fratres ſcdm Iſaac promiſſionis filii ſumus. Sed quomodo tũc is, qui ſecundum carnem natus fuerat, ꝑſequebatur eum, qui ſcdm ſpiritũ. Ita & nunc. Sed quid dicit ſcriptura? ſ. Gen. c.xxi. Eiice ancillam, & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillę cum filio liberę: qua libertate Chriſtus nos liberauit. hæc ille Aplus. Item ipſe Apls ad Galatas.c.iii. Fratres Abraæ dictæ ſunt ꝓmiſſiones, & ſemini eius: non dicit: Et ſeminibus: quaſi in multis: ſed quaſi in vno. & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Hoc autẽ dico teſtamẽtum cõfirmatum à Deo: quę poſt quadringẽtos & triginta annos facta eſt lex: non irritum facit ad euacuandam promiſſionem. Nam ſi ex lege hęreditas, iam non ex promiſſione: Abraę autem per repromiſſionem donauit Deus. Quid igitur lex? propter tranſgreſſionẽ poſita eſt, donec veniret ſemen, cui ꝓmiſerat ordinata per angelos in manu Mediatoris: Mediator aũt vnius non eſt: Deus autẽ unus eſt. Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? Abſit. Si.n. data eſſet lex, quæ poſſet uiuificare, uere ex lege eſſet iuſtitia. Sed ↄcluſit ſcriptura: Omnia ſub peccato: ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus &c.

¶ Quod Deus benedixerit etiam Iſaac poſt mortem Abraę patris ſui, & ſemini ſuo. & ꝙ multiplicaret ſemen ſuũ ſicut ſtellas coeli. ut Gen. cap.xxvi.

Caput. IX.

Orta autem fame ſup terram poſt eam ſterilitatem, quę acciderat in dieb⁹ Abraę. Abiit Iſaac ad Abimelech Regem Paleſtinoꝝ in Gerera. Apparuitq; ei Dñs, & ait: Ne deſcẽdas in Aegyptũ: ſed qeſce in terra, quã dixero tibi: & peregrinare in ea: eroq; tecum, & benedicam tibi. Tibi.n. & ſemini tuo dabo vniuerſas generationes has, complẽs iuramentum quod ſpopondi Abraam patri tuo: multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas coeli: daboq; poſteris tuis uniuerſas regiones has: & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terrę, eo ꝙ obedierit Abraam voci meę, & cuſtodierit pręcepta, & mandata mea: & cerimonias, legeſq; ſeruauerit &c. Item ibidem magis infra: Aſcendit autem Iſaac ex illo loco in Berſabee, ubi apparuit ei Dñs in ipſa nocte, dicẽs: Ego ſum Deus Abraam patris tui, Noli timere, quia ego tecũ ſum, benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum propter ſemẽ Abraam. Cum autem Rebecca eſſet ſterilis, deprecatus eſt Iſaac dñm pro vxore ſua, qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccę, ſed collidebantur in utero eius paruuli: perrexit Rebecca, ut cõſuleret dominũ. Qui reſpondens ait: Duę gentes ſunt in utero tuo, & duo populi ex uentre tuo diuidentur: populuſq; populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori, ut Gen.xxv. Portabat Rebecca geminos in vtero fratres, ante ortus principia bellatores, certantes filios mater ante ſenſit, q̃ nouit: ante patitur, q̃ uidet: ante ſuſtinet, q̃ agnoſcit: licuit filiorũ bella ſentire, quos nondum licuit generare. Certamen iter fratres in vtero geritur, bellum inter nõ natos committitur: materna uiſcera quatiuntur, nec dum ad ortus principia properatur, ſed ante principia noua certamina celebrantur. Vellem cauſam tanti certaminis noſcere, uellem iſtius pugnę negocia tractare. Quid interceſſerat? quid factum fuerat? quę pugnandi ratio? quę cauſa uincendi? quo ſpectãte id geritur? quo iudice celebratur? quid uictori promittitur? quid victo econtrario denegetur? quis certare docuit? quis pugnare monſtrauerat? Sed notum eſt cunctis iſtorum certamine fratrum, cauſas duorum exprimi populorũ. Vult enim Deus ante oſtendere futura, q̃ ueniant: ante uentura monſtrare, q̃ fiant. Cęterum pręiudicare non poteſt pugna, ſi pugnæ non cõſentiunt merita. Sed futurorum pręſcius Deus mõſtruoſum certamen uoluit exerceri: dat certandi affectus, vincendi uota oſtendit: ſe ſpectatorem conſtituit, ſe iudicem demonſtrauit. A Deo agitur certamen præſente Deo, q genuit: & matre teſte, quę ſentit. Sed mater certamen ſen Gen̄.ca.25.

Digitized by Google

tire potuit, uidere autem non potuit. Denique interrogat dñm: Quid eſt, inquit, domine iſtud quod geritur? Quid eſt inquit quod i utero meo te teſte tractatur? qd facient nati, qui ſic luctantur innati? aut quę natorũ vota ſuſcipiam, cum ſic luctamine innatorũ cõcutiar? Duo ſunt, inquit dñs, populi in vtero tuo: & duæ gentes de uentre tuo diuidentur, & populus populũ ſuperabit: & maior ſeruiet minori. O uenerãda præſcientia Dei: deſignantur in vtriſq; fratribus gentes, in ſingulis populi declarantur. Immo ipſi gentes, & populi nuncupantur: futurarũ ſobolum nomina innatis ſeruntur: & adhuc innatorum noĩa ignorantur. Dicuntur. n. parentes, qui nec dum filii nomen acceperunt. Appellantur patres, qui nati non fuerant, ut fierent genitores anteq̃ filii: fierent parentes anteq̃ nati. Oſtenduntur amborum merita, & operationis nõdum eſt cauſa. Quid quiſq; mereatur edicitur: & meriti cauſæ ſilentur. Sententia à Deo profertur, & adhuc qui meret̃ non naſcitur. Iudicium diuinitus celebratur, & adhuc in vtero, qui iudicatus eſt detinetur. Pręcedit mores iudicium: ſententia actibus prior eſt: nec expectatur tempus ut merita diſponant̃. Diſpenſatoris potentia, ante nouit omnia, q̃ naſcantur. Vnde Aplũs ad Rom. c. ix. per hanc geminorum luctam, magnum vult intelligi gratię documentum, quia illis nõdum natis: nec aliquid boni, ſeu mali agentibus, ſine vllis bonis meritis eligitur minor maiore reprobato: qm̃ proculdubio quantum attinet ad Originale peccatum, ambo pares erant: quantum autẽ ad proprium nullius eorum vllum erat. Q d autem dictum eſt, Maior ſeruiet minori, nemo ferè noſtrum aliter intellexerit, q̃ maiorem populũ Iudęorum minori populo Chriſtiano ſeruiturum. Et re vera q̃uis in gente Idumæorum, quæ nata ẽ de maiore: cui duo nomina erãt: quia Eſau uocabatur, & Edon. vnde Idumęi, hoc uideri poteſt impletum: quia poſtea ſuperanda fuerat à populo, qui ortus eſt ex minore: ideſt Iſraelitico, e. q̃; fuerat futura ſubiecta: tamen aliquid maius intentum fuiſse per iſtam prophetiã, qua dictum eſt: Populus populum ſuperabit. Et maior ſeruiet minori, conueniẽtius creditur. & quid eſt hoc, niſi ꝙ in Iudęis, & Chriſtianis euidenter impletur: hęc ille. licet populi regionis Idumęę ex Eſau primogenito Iſaac deſcenderint, & Iudęorum populi ex Iacob minore filio. ex quo ipſi Idumæi tanquam ex maiore Iudæorum populo præcedere debuiſsent. Tamen attento ꝙ pſal. ci. dicitur: Scribantur hęc in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit dominum. Populus Chriſtianus, qui tẽpore Pſalmiſtę non erat adhuc creatus, videtur à Deo prælectus, & Iudaico populo anteponendus. Cum dicatur Gẽ. c. xxv. Et maior ſeruiat minori. Nolẽte. n. Iudaico populo credere Chriſto Meſſię, ad gentilem populum tranſlata eſt primogeniti benedictio. ut Actuum. c. xiii. Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei. Sed qm̃ repellitis illud, & idignos vos iudicatis æterna vita. Ecce conuertimur ad gentes. & ſunt verba B. Pauli, & Bernabæ apoſtoloꝝ. Vtrum aũt populus Iudaicus ſeruiat Chriſtiano probatione non indiget: quia ipſi Iudęi ſentiũt: nec negare poſsent, ſi uellent. Item pſal. xxi. quaſi in calce hoc idem approbatur his uerbis: Annunciabitur domino generatio uẽtura. ſ. Chriſtiana. & annunciabũt cœli. i. Apoſtoli, iuſtitiã eius populo, qui naſcetur. ſ. Chriſtiano: quia Iudaicus iãdiu natus erat. & ideo illud: Maior ſeruiet minori, intelligitur populus vetuſtior ſeruiet iuniori. Licet in hac geminoꝝ altercatione plura contineant̃ myſteria: tamen id, de quo hic principaliter agit̃, ab omnipotẽti Deo iam declaratum eſt: ꝙ. ſ. ex ſemine minoris filii Iſaac: hoc eſt ex ſemine Iacob multiplicandum eſset ſemen Abrę, & Iſaac, ſicut ſtellę cœli. Cum ipſe Deus dixerit: Et maior ſeruiet minori: quia ex illis Dei uerbis, minor fuit ab ipſo Deo pręlatus, & antepoſit⁹. Si autem à ſummo Deo hæc prolata eſt ſententia: ꝙ poſterior pręferatur, obediẽdum eſt: quia à Dei ſententia nemo appellare poteſt. Iam tempus pariendi aduenerat.

uenerat. Et ecce gemini in vtero eius re-
perti ſunt. Naſcuntur ambo: Eſau nanq;
prior,& Iacob poſterior. Sed prior perfe
ctè nequaq̃ egredi potuit, niſi & ſubſe-
quens inchoaſſet. & tamen cum vno tẽ-
pore, eodemq; momento vtrunq; mater
fuderit, nõ vna utriſq; vita æqualis fuit.
Sequitur. n. ſic ſcripturę textus: Quibus
adultis factus eſt Eſau vir gnarus uenan
di,& homo agricola: Iacob aũt vir ſim-
plex, habitabat in tabernaculis. Ecce ho
rũ geminorũ uitę,& morum inęqualitas,
ſiue diuerſitas. ſequitur etiam ſcriptura:
Iſaac amabat Eſau, eo ꝙ de venationi-
bus illius veſceretur: & Rebecca dilige-
bat Iacob. Ecce etiam amoris parentum
in cõmunes filios diſparitas. Eſau inſup
ex agro veniens laſſus,& feſſus ruffam
lentis decoctionem à fratre expoſcit: pe
tit Iacob ſibi ius primogeniturę uendi:
& ſic iuramẽto uenditur. vt Geñ. c. xxv.
Item Geñ. c. xxvii. ſcribitur: Senuit autẽ
Iſaac,& calligauerunt oculi eius,& uide
re non poterat: unde factum eſt, ut ipſe
Iſaac, non illi cui uoluit, ſed cui noluit
errore deceptus, bñdixerit. Inſuper Ma-
lachię c. i. de his duobus fratribus ſic di-
citur: Nonne frater Eſau erat Iacob, dicit
dñs? Et dilexi Iacob, Eſau autẽ odio ha-
bui? Ex quibus oĩbus de his duobus fra
trib⁹,& de eorũ parentibus ſupius dictis
(ſi diligẽti ↄſiderantur examine) multa
indicãtur myſteria. Nam B. Paulus Aplš
ad Ro. c. ix. uolens nobis oſtendere ma-
gnum gratię documẽtum ex hoc nobis
eueniſſe, ſic inquit: Cum. n. nõdum nati
fuiſſent, aut aliqd boni egiſſent, aut ma
li, ut ſecundum electionem propoſitum
Dei maneret: nõ ex operibus, ſed ex uo-
catione dictũ eſt ei: Quia maior ſeruiet
minori. ſicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi,
Eſau autem odio habui. Quid ergo dice
mus? nunqd iniqtas eſt apud Deum? Ab
ſit. Moyſi. n. dicitur: Miſerebor cui miſer
tus ſum: & miſericordiam pręſtabo, cui
miſerebor. Igitur non uolentis, neq; cur
rentis, ſed miſerẽtis eſt Dei. Dicit. n. ſcri-
ptura Pharaoni: Quia in hoc ipſum exci
taui te, ut oſtendam in te uirtutẽ meam,
& ut annuncietur nomen meum in uni
uerſa terra. Ergo cuius uult miſeretur,&
quem uult indurat. Dic itaq; mihi: Quid
adhuc queritur? uoluntati. n. eius qs reſi
ſtit? O homo tu q es? q reſpõdeas Deo?
nunqd dicit figmentum ei, q ſe finxit.
Quid me feciſti ſic? An non habet pote-
ſtatem figulus luti ex eadem maſſa face-
re aliud quoddam uas in honorẽ, aliud
uero in cõtumeliam? Quod ſi Deus uo-
lens oſtendere iram,& notam facere po
tentiam ſuam ſuſtinuit in multa patiẽtia
vaſa irę apta in interitum, ut oſtenderet
diuitias glorię ſuę in vaſa miſericordię,
quæ pręparauit in gloriam: quos & uoca
uit non ſolum ex Iudęis: ſed & ex genti
bus &c. Hęc omnia Aplus. B. etiã Augu-
ſtinus hoc ipſum, ꝙ ex Dei voluntate ꝓ
ceſſerit lib. xvi. de ciuitate Dei. c. xxxvii.
confirmat his uerbis: Ecce benedictionẽ
promiſſam petente maiore. Expaueſcit
Iſaac,& alium pro alio ſe benedixiſſe
agnoſcit, miratur,& quiſnam ille ſit per
cunctatur: nec tamen ſe deceptum eſſe
conqueritur. Immo confeſtim reuelato ſi
bi intus in corde magno ſacramento de
uitat indignationem, confirmat benedi
ctionem. Quis ergo, inquit, uenatus eſt
mihi uenationem,& attulit mihi,& man
ducaui ex omnibus anteq̃ uenires? Et be
nedixi eum,& erit benedictus. Quis nõ
hic maledictionem patris expectaret ira-
ti, ſi hæc non ſuperna inſpiratione, ſed
terreno more gererẽtur? O res geſtas, ſed
prophetice geſtas, ſed coelitus per homi
nes, ſed diuinitus. hęc ille. Hęc igit̃ oĩa
nõ ex alicuius merito, uel demerito, ſed
ex mera,& libera Dei uolũtate effecta fu-
iſſe manifeſte conſtat. B. ẽt Hieronymus
ſcribens ad Damaſum papam, ſuper hac
ipſa quęſtiõe: Cur Iſaac uir iuſtus,& Deo
charus, non illi, cui uoluit, ſed cui noluit
deceptus errore, benedixit. Cum multis
exemplis oſtendiſſet Prophetas ea tan-
tũmodo ſciuiſſe, quę eis à dño reuelata
fuiſſent: ignoraſſe uero quę eis reuelata
non eſſent, ſic concludens intulit: Vnde
non mirum eſt ſi Iſaac in ſuam maxime
utilitatem neſciſſet quid faceret, cũ ma-
gis eo tempore erraret, quo filium ſan-
guinariæ deditum uoluptati,& eum qui

Digitized by Google

poſtea fratrem,ſi poſſet,occideret:pręter
miſſo illo,qui innocenter habitabat do-
mi uellet afferre,& ſuam magis uolunta
tem facere,ꝗ̄ Dei.Ego puto diuinę diſpē
ſationis fuiſſe,ut oculis excęcaretur. Et
cum ipſe diceret uox qdem, uox Iacob
eſt,manus autem,manus Eſau.Tamē nō
intelligeret minorem eſſe filium,qui ad
benedictionem fratris præceptor extite-
rat.hæc ille. Aplus etiam Paulus ad He-
bręos.c.xii. Eſau maiorem increpat, &
profanum appellat,eo ꝙ propter unam
eſcam,ſua vendiderit primogenita,quia
poſtea cupiēs hęreditare,reprobatus eſt.
Non.n.inuenit pœnitentię locum. Sunt
etiam,qui Iacob damnent ob fratris pri-
mogeniturę emptionem,& maxime pro
tam uili pretio.ſ.pro lentis edulio. Non
conſiderātes in ipſum Iacob ius primo-
geniturę ex illis uerbis Dei: Maior ſer-
uiet minori,iā diu fuiſſe trāſlatum.Licet
adhuc ius illud non poſſideret Iacob:
declaratum enim erat ab ipſo Deo iam-
pridē ipſam primogenituram eſſe ſuam.
Et ideo dicitur ipſum Iacob primogeni-
turam iam ſuam à fratre non emiſſe:ſed
ut ſe à fratris uexatione liberaret, fratri
prandium præſtitiſſe. Quapropter Bea-
tus Auguſtinus,ubi ſupra diximus, eum
criminis huius minime reum fuiſſe de-
fendit,dicens:Et erat Eſau homo ſciens
uenari agreſtis:Iacob aūt homo ſimplex
habitans domi.Hoc noſtri quidam inter
pretati ſunt ſine dolo.Siue autē ſine do
lo, ſiue ſimplex,ſiue potius ſine fictione
dicatꝰ,quod eſt gręce Aplaſtos. Quis eſt
in iſta benedictione percipienda dolus
hominis ſine dolo? Quis eſt dolus ſim-
plicis? Quę fictio non mentientis? niſi ꝓ
fundum myſterium ueritatis? Nuntiatū
fuerat Rebeccę:ꝙ Eſau pro benedictiōe
paterna ſibi per Iacob ſurrepta, dixiſſet
ſe Iacob fratrem ſuum occiſurum. Vnde
ipſa ſuaſit Iacob ut fugeret ad Labā fra-
trem ſuum in Aram:& ibi habitaret cum
eo paucis diebus,donec requieſceret fu
ror fratris ſui,ut ceſſaret eius indigna-
tio,& obliuioni mandaret ea quę fecerat
in eum: & poſtea mitteret,& adduceret
eum inde. Ad Iſaac autem uirum ſuum
inquit ipſa Rebecca: Tędet me vitę meę
ꝓpter filias Heth,ſi acceperit Iacob vxo
rem de ſtirpe huius terrę nolo uiuere.ut
Geñ.c.xxvii. Vocauit itaqȝ Iſaac Iacob, Ecce i...
& benedixit eum,pręcepitq́ȝ ei, dicens: ...rum b...
Noli accipere coniugem de genere Ca- nedici...
naam:ſed uade,& proficiſcere in Meſo- Iacob...
potamiā Syriæ ad domū Batuelis patris patre.
matris tuæ,& accipe tibi inde uxorem
de filiabus Labam auunculi tui.Deus au
tem omnipotens benedicat tibi,&creſce
re te faciat,atqȝ multiplicare,ut ſis in tur
bas populorum, & det tibi benedictio-
nes Abraę,& ſemini tuo poſt te,ut poſſi
deas terram peregrinationis tuę, quam
pollicitus eſt auo tuo. Hic igitur intelli-
gimus ſegregatum ſemē Iacob ab omni
ſemine Iſaac:quod factum eſt per Eſau.
Quando enim dictum eſt:In Iſaac uoca
bitur tibi ſemen: pertinens utiqȝ ſemen
ad ciuitatem Dei:ſeparatū eſt inde aliud
ſemen Abraę:quod erat in ancillę filio:
quod futurum erat in filiis Cethurę.Sed
adhuc erat ambiguum de duobus gemi
nis filiis Iſaac:an ad utrunqȝ,an ad unū
eorū illa benedictio pertineret. Et ſi ad
unum,quiſnam illorum eſſet? Quod ēt
nunc declaratum eſt,cum prophetice,&
ultimo à patre benedicitur Iacob.Et dici
tur ei:Et eris in cognationes gentium,&
det tibi benedictionem Abraę patris tui,
ut pauloante diximus.Ex qua ultima Ia-
cob benedictione ſibi à patre data nul-
lum oriri poteſt dubium,quin Iacob re-
ſtitiſſet poſt patrem uerus,& certus Meſ
ſię ſtipes,& non Eſau.

¶ Quod has eaſdem promiſſiones fece rit etiam Deus Iacob. Cap. X.

EGreſſus igitur Iacob de Berſabeę
loco,ut iuſſa ſibi à patre ſeruaret,
ꝓgebat in Meſopotamiam. Cumq́ȝ Geñ. 28.
ueniſſet ad quēdam locum, & uellet in
eo requieſcere poſt Solis occaſum,tulit de
lapidibus q̄ iacebant,& ſupponēs capiti
ſuo dormiebat in eodem loco: uiditq́ȝ in
ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, &
cacumen illius tāgens cœlum: Angelos
quoqȝ Dei aſcendentes,& deſcendentes
per eam,& dominum innixum ſcalę di-
centem ſibi:Ego ſum dñs Deus Abraam
patris

Digitized by Google

patris tui,& Deus Iſaac: terram, in qua dormis,tibi dabo,& ſemini tuo. Eritq; ſemen tuum,quaſi puluis terræ: dilataberis ad Orientem,& ad Occidentem,& ad Septentrionem,& ad Meridiem:& benedicentur in te, & in ſemine tuo cunctæ Tribus terræ:& ero cuſtos tuus quocunq; perrexeris,& reducam te in terram hãc: nec dimittam, niſi compleuero vniuerſa, quę dixi. Ex quibus Omnipotentis Dei verbis, patet ſupradictas omnes repromiſſiones etiam antedicto Iacob, tanquam vero ſtipiti futuri Meſsię,fuiſſe ab ipſo ſummo Deo repetitas: & quodam maiori modo approbatas,& cõfirmatas. & per conſequens,ipſum Iacob alium,& ſucceſſiuum fuiſſe populi Dei ſtipitem,& ſic vere dici poſſe. Sed quoniam multa, & grandia myſteria in pręmemorata cõtinentur viſione,quę figuris,& ænigmaticis inuoluta ſunt tegminibus:ideo diligentius, & particulariter omnia in hoc capite ſuperius narrata, exceptis repromiſsionibus,percurrenda ſunt. Et prio. Cum veniſſet,inquit,ad quendam locũ. Hic duo ſunt declaranda. Imprimis,quare Iacob hoſpitabatur de nocte in campis,& non in terris muratis. Deinde.i.ſecundo:Qui locus erat ille,in quo hoſpitatus fuit. Ad primum Ioſephus lib. prio Antiquitatis Iudaicę.c. xxxvii. aſſignat cauſam,dicens: quia ſuſpectos habebat habitatores illarum ciuitatum,& oppidorum,propter eorum malitiam. Ad ſecundum autem,omnes cõmuniter tam Chriſtiani,q̃ Iudæi dicunt:locum illum fuiſſe montẽ Moria: vbi Abraam iuſſu Dei obtulit Iſaac,ipſi Deo imolandum: ꝓpter quod Iacob reputauit eum locũ ſanctũ. Et quia præuidit ibi ædificandum fuiſſe templum Dei: & Chriſtum Meſsiam ibi crucifigendum: declinauit ergo illuc,tanquam ad locum tutiorem,& cõmodiorẽ, vt ibi oraret,& quieſceret, atq; aliquam perciperet ſpiritualem conſolationem. Sed volens poſtea ibi quieſcere,tulit de lapidibus,qui iacebãt ibi,& poſuit ipſos ſub capite ſuo. Dicunt Hebręi:eum tuliſſe tres lapides: & cum poſtea factus eſſet vigil,inuenit eos ſimul vnitos eſſe,ſicut vnus tm̃ lapis. Vnde Textus libri Gen̄. inquit: Tulit de lapidibus, qui iacebant ibi:& hoc quãdo dormire voluit:& ſuppoſuit capiti ſuo. Cum autem factus eet vigil,iquit Textus,tulit lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo: tres igit lapides in vnum lapidem facti ſunt. Iudæi inquiunt lapidem iſtum ſic ex tribus vnitum, vnionem hanc ſignificaſſe.ſ.ꝙ ipſe Deus vniretur Iacob: hoc eſt: ꝙ ſocius eius fieret in illo itinere. Nos autem Chriſtiani poſſumus dicere, & quidem melius: ꝙ per illam trium lapidum vnionem,ſignificaretur in Deo fuiſſe,& eſſe Trinitatẽ, propter eſſentię diuinę vnitatem,& perſonarum pluralitatem: ſcilicet trinam. Vel in ſignum,& figuram trium naturarum in Chriſto vnitarum:ſcilicet Corporis,Animę,& Deitatis, in vnione perſonæ: quia huiuſmodi reuelatio fuit de benedicta Chriſti incarnatione. Dormiuit inquam Iacob in eodem loco: viditq; in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram: & cacumen eius tangens cœlum. Hęc autem ſcala,quæ ex multis conſtituitur gradibus,ſignificauit gradus generationũ, per quas Chriſtus, ſecundum carnem, deſcendit ab Abraam vſq; ad glorioſam virginem, quę ipſum peperit. Qui gradus deſcribuntur ab Euangeliſtis Mathæo,& Luca: licet contrario modo. Duo latera ſcalæ ſunt iuſti,& peccatores: quia ex vtriſq; deſcendit Chriſtus ſecundum carnem:& pro vtriſq; natus eſt, & paſſus. Illud autem,quod dicitur: Innixus ſcalæ,deſignat, ꝙ Deitas eſt vnita carni à patribus deſcendẽti in Chriſto. Quod autem pes ſcalę terram tangebat,& cacumen eius cœlum pertingebat, deſignatur,ꝙ ipſe Chriſtus ſecundum humanitatem conuenit cum hominibus terrenis in natura,abſq; tamen peccato: ſed per Deitatem cõuenit cum Deo: vt ſic verus mediator Dei dicatur,& hominum. Per Angelos Dei deſcendentes,& aſcendentes,intelligendum eſt:ꝙ myſterium icarnationis de voluntate Dei fuit hominibus reuelatum. Primo Patriarchis,& poſtea Prophetis clarius,& tertio Miniſtris noui teſtamenti clariſsime. Item per An

gelos aſcendentes, intelligitur deuotio bonorum in quolibet ſtatu ſummo Deo pręſentata per Angelos. Iuxta illud Thobiæ. c. xxii. quando Angelus dixit Thobiæ: Quando orabas cum lachrymis, & ſepeliebas mortuos, ego obtuli memoriam orationis tuæ coram domino. Et iſta cognouit prophetice Iacob futura: licet non ſint in Geneſi expreſſa: quia myſterium incarnationis non erat ſic publicandum. Circa etiam promiſsiones diuinas factas Abrae, Iſaac, & Iacob, continetur itidem incarnationis Chriſti myſterium, ſed magis implicite. Quòd autem Iacob habuerit de prædictis notitiam, ex verbis ſuis aperte cognoſcitur. dixit enim: Vere dominus eſt in loco iſto: per beneficia ſcilicet, & myſteria diuina ibi adimplenda. Et ego neſciebam: ſcilicet prius. Et hoc, quia per iſtam reuelationem de myſteriis Chriſti pleniorem habuit cognitionem, quàm prius habuiſſet. Pauenſq;: ideſt admirans ait: Quàm terribilis eſt locus iſte: ideſt venerabilis: quia in eo tot vidiſſet terribilia. Non eſt hic aliud, niſi domus Dei. Vidit enim futurum eſſe, quòd ibi ædificaretur templũ, de quo dicitur ſecundi Paralipo. cap. iii. vbi viguit diuinus cultus. Et ibidem poſtea, vel parum longe oblatus fuit dominus noſter Ieſus Chriſtus. vt Lucę cap. ſecundo. Et illud: Porta cœli. Gen̄. cap. xxviii. ideo dicitur, quia in quodam loco non multum à templo remoto paſſus fuit Chriſtus: cuius paſsionis merito, & virtute deletum fuit Adę peccatum: & per conſequens aperta fuit porta Paradiſi, & æternę beatitudinis. Et quando Chriſtus poſt ſuam reſurrectionem aſcendit in cœlum, in comitatu ſuo erant ſancti patres veteris teſtamenti, qui prius in Paradiſum ingredi non potuerant, ſed in Limbo ſteterant: quem locum Iudęi appellant Suburbium paradiſi, ſiue inferni. Surgens igitur Iacob mane, tulit lapidem illum: vnitum ſcilicet ex tribus. & erexit in titulum: ideſt in ſignum rei pręteritę: ſcilicet diuinæ reuelationis ſibi ibidem factæ, & demonſtratæ. & in ſignum, & figuram rei futurę: ſcilicet ædificationis templi, & paſſionis Chriſti: per quam aperiri debebat porta Paradiſi. Appellauit nomen loci illius Bethel. Locus enim in quo dormierat Iacob, erat tunc extra vrbem: & etiam quando paſſus fuit Chriſtus: ſed poſtea incluſus fuit per Helium Imperatorem Romanum. Et ſic Iacob vocauit locum illum Bethel, quod interpretatur domus Dei. ex hoc quia dixerat: Non eſt hic aliud, niſi domus Dei. Et vt etiam ad eorum, quę diximus, confirmationem aliquid à Iudęorum Rabinis accipiamus, audiant lectores quid dicitur in Bereſid Raba ſuper illud Gen̄. cap. xxviii. quando Iacob uidit ſcalam, de qua pauloante dictum eſt. Dicitur enim ibi: ꝙ Moyſes ante quàm moreretur, ductus fuit in cœlum, & ibi vidit Meſsiam ædificantem Hieruſalem in cœlo ex margaritis, & lapidibus pretioſis. Et dixit Meſsias ipſi Moyſi: ꝙ pater ſuus Iacob vtranq; Hieruſalem: ſcilicet terrenam, & cœleſtem pręuiderat ædificandam: eo quòd illa ſcala ex vna parte tangebat cœlum, & ex altera parte tangebat terram: & quaſi nihil erat illa Hieruſalem: quę in terra erat ædificata, reſpectu illius cœleſtis: quia iſta terrena erat temporaliter duratura: illa vero cœleſtis erat pro filiis Iſrael in æternum, & vltra duratura. Quod audiens Moyſes, dixit: Lętatus ſum in his, quę dicta ſunt mihi. Licet in ſacris literis non habeatur: ꝙ Moyſes ante mortem aſcenderit in cœlum: tamen ex ſupraſcripta Rabinorum doctrina in fauorem religionis chriſtianę plura percipi poſſunt documenta. Primo: quòd pręter iſtam Hieruſalem terrenam, & temporalem, danda erat (& maxime Iuſtis) alia Hieruſalem cœleſtis, & æterna: ideſt Paradiſus. Secundo: quòd Chriſtus Meſsias in lege promiſſus erat Deus: quia ipſe erat in cœlo dominus, & rector, priuſquam Moyſes ductus fuerit illuc. Tertio: ꝙ Meſsias in lege promiſſus non erat ædificaturus Hieruſalem terrenam, & temporalem, prout ſomniant Iudæi: ſed cœleſtem, & ſpiritualem pro filiis Iſrael

in eam credentibus,& legem ſuam ſeruantibus. Quarto,& vltimo: quod filii Iſrael,qui erant illam cœleſtem Hieruſalem poſſeſſuri, non erant futuri carnales ſecundum ſanguinem, ſed ſpirituales ſecundum fidem.

Hoc etiam alio fundamento cuicũq; conſtare poteſt,Iacob Patriarcham fuiſſe à ſummo Deo electum:& fratri ſuo Eſau antepoſitum.Quia cum ipſe Iacob ſeruiſſet Labam viginti annis in Meſopotamia Syrię,dicente ſibi domino:Reuertere in terram patrum tuorum,& ad generationem tuam,quia ero tecum.vt Gen. c.xxxi. receſſit ab ipſo Labam cum duabus vxoribus ſuis,Lia,& Rachel,& totidem famulab⁹,ac duodecim filiis,& ſeruis multis,ac gregibus ouiũ, caprarum, & hircorum, & cum armentis boum,aſinorum,& camelorum,ac cęteris ſuis bonis,vt in terrã Canaam,vbi natus erat, reuerteretur,iuxta Dei mandatum. Cũq; eſſet in itinere,fuerunt ei obuiam Angeli Dei:quos cum vidiſset,ait:Caſtra Dei ſunt hęc.& appellauit nomen loci illius Manaim:ideſt caſtra. Vallatus igitur, & tali Angelorum pręſidio ſtipatus: licet audacter debuiſset iter ſuum perficere: tamen,cum valde de fratre ſuo Eſau dubitaret:ne.ſ.ſibi noceret:quia neceſsario per regnum eius tranſire oportebat.Dubitabat enim ne Eſau frater ſuus in vindictam primogeniturę,& benedictionis paternę,quas ſibi abſtulerat(habita opportunitate)ſibi noceret.Et ideo volens fratrem ſuum placare:quia ſine eius ſciẽtia,& voluntate per regnum eius libere tranſire non potuiſset: miſit ad fratrem ſuum nuntios cum muneribus: ſeparauitq; munera Eſau fratri ſuo: vt ſi in eũ aliquid aduerſi facere cogitaſset: & donis,diuerſis locis,& temporibus diutius occuparet.In quo temporis ſpatio, ipſe poſset ſe liberum facere ex eius regno egrediendo.Miſit ergo ſibi munera ſeparatim:ſcilicet capras ducentas:hircos viginti:oues ducentas:arietes viginti: camelas foetas cum pullis ſuis triginta:uaccas quadraginta,& tauros viginti:aſinas viginti,& pullos earum decem: & miſit per man⁹ ſeruorum ſuorum ſingulos.ſ. ſeorſum greges:vt frater tot occupatus ſpectaculis,tardius ad vindictam inſurgeret,vt in eo temporis ſpacio, eius regnum libere tranſiret. Rogauitq; Deum Iacob,ut eum erueret à manu fratris ſui Eſau: quia eum valde timebat. Cumq; ipſe Iacob mature ſurrexiſset,& tranſiſſet vadum Iaboth,traductis omnibus, quę ad eum pertinebant,manſit ſolus: Et ecce vir luctabatur cum eo vſq; mane: qui cum videret: quod eum ſuperare non poſset, tetigit neruum femoris Iacob: & ſtatim emarcuit; dixitque ad eum:Dimitte me: iam enim aſcendit Aurora.Reſpondit: Non dimittam, niſi benedixeris mihi. Ait ergo:Quod eſt nomen tibi? Reſpondit: Iacob. At ille: Nequaquam, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, ſed Iſrael: quoniam ſi contra Deum fortis fuiſti,quantomagis contra homines pręualebis? Interrogauit eum Iacob: Dic mihi quo appellaris nomine? Reſpondit: Cur quæris nomen meum? & benedixit ei in eodem loco: vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens: Vidi dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea: ortuſque eſt Sol ei ſtatim poſtquam tranſgreſsus eſt Phanuel. Ipſe vero claudicabat pede: ob quam cauſam non comedebant neruum filii Iſrael:quia emarcuit in femore Iacob vſq; in præſentem diem, eo quod tetigerit neruum femoris eius, & obſtupuerit.Inquiunt Hebræi:quod vir ille, cum quo luctabatur Iacob,fuit Angelus Eſau in ſpecie viri: quia uolebat eum impedire à tranſitu, ne obtineret benedictiones, & primogenituram ipſius Eſau. Sed dominus Deus tribuit Iacob tantam fortitudinem: quod Angelus non potuit ei pręualere. Et quando dixit Angelus:Dimitte me.Reſpõdit Iacob:Non dimittam te.niſi benedixeris mihi.i niſi confitearis,ꝙ benedictiones: quas quęrebas ꝓ Eſau,meę ſunt de iure. Si ergo ex Dei dono fortis fuit Iacob cõtra Angelum,tanto magis debuit,& potuit ipſius Dei dono contra homines, &

maxime aſſociante eum dño. OSEAS etiam Propheta ad hoc propoſitum geminorum fratrum, ſic inquit. ca. xii. Iudicium ergo domini cum Iuda: & viſitatio ſuper Iacob iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei. In vtero ſupplantauit fratrem ſuum, & in fortitudine ſua directus eſt cum Angelo: & inualuit ad Angelum, & confortatus eſt: fleuit, & rogauit eum in Bethel: vidit eum, & ibi locutus eſt nobiſcum: & dominus Deus exercituum: dominus memoriale eius. Ex hoc nãq; Oſeę vaticinio, videtur ꝙ Iacob fleuerit, & rogauerit Angelum, ne ab eo recederet, donec dediſſet ei benedictionem. Vnde dicere poſſum⁹: ꝙ per huiuſmodi luctam, voluit Deus oſtendere Iacob, ꝙ de fratre Eſau dubitare non debebat: quia ſicut ipſe cum Angelo, ſecum luctando, præualuit: tanto magis cum Eſau, & quocunq; alio homine Angelo inferiore prçualeret. Sed quoniam de muneribus miſsis à Iacob fratri ſuo Eſau paulo ſupra mentionem fecimus.

Nonnulli Iudçorum Rabini, ſuper illis verbis. pſal. lxvii. A templo tuo in Hieruſalem tibi offerent Reges munera. Itẽ ſuper illis verbis. pſal. lxxi. Reges Tharſis, & inſulę munera offerent: Reges Arabum, & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes Reges: omnes gentes ſeruient ei. Rabini inquam Iudçorum in Bereſid Raba: hoc eſt in principio: ideſt in Geneſi. In principio diſtinctionis, quę apud Hebrços dicitur Zota, ſic inquit quidam Rabi verſus Rabi Oſua: Si dixero tibi vnum verbum bonum, dices tu illud nomine meo? Qui reſpondit: Et quod eſt verbum illud? Et ipſe ait: Nouimus ꝙ omnia illa munera, quæ Iacob pater noſter dedit Eſau, gentes in futurum Regi reſtituent Meſsiæ. Scriptũ eſt enim: Reges Tharſis, & inſulę munera offerent: Reges Arabum, & Saba dona adducent &c. Item Eſaię. c. lx. Omnes de Saba venient, aurum, & thus deferentes &c. De quibus muneribus latius dicendum eſt infra lib. vi. c. xiiii. vbi de Magis tractandum eſt.

¶ Quis ex filiis Iacob futurus eſſet ſtirpes Meſsiæ: nam plures habuit filios. Cap. XI.

DVodecim filios naturales habuit Iacob Patriarcha, quos ex duab⁹ genuit vxoribus. ſ. Lia, & Rachel: & ex duabus ipſarum vxorũ famulabus: ſcilicet Labam, & Zelfa. Qui qdem filii, hoc ordine nati ſunt. Ruben primus. Symeon ſecundus. Leui tertius. & Iudas quartus. & hi quatuor ex Lia pria vxore ſua nati ſunt. Quintus fuit Dam. & ſext⁹ Neptalim. & hi duo ex Labam famula Rachel nati ſunt: quam dedit ipſa Rachel ei in vxorem, eo ꝙ eſſet ipſa ſterilis. Septimus Gad. & Octauus Aſſer. & hi duo ex Zelfa famula Lię nati ſunt: quam ipſa Lia dedit ei in vxorem, eo ꝙ ſe vlterius nec concipere, nec parere poſſe putaret. Nonus Iſachar. & decimus Zabulon. & hi duo ex Lia etiam poſtea nati ſunt. Vndecimus fuit Ioſeph. & duodecimus, & vltimus fuit Beniamin. quod nomen interpretatur filius doloris mei: quia mater ſua in partu ipſius dolore mortua eſt. Et hi duo ex Rachel altera vxore ſua dilectiſsima nati ſunt. Cum autem nũciatum eſſet Ioſeph: ꝙ pater ſuus ægrotaret: ipſe aſſumẽs duos filios ſuos .ſ. Effraim, & Manaſſe ad patrẽ ſuũ ſe cõtulit. Et tunc Iacob ambos illos Ioſeph filios adoptauit in filios ſuos, dicẽs: Duo ergo filii tui, qui nati ſunt tibi in terra Aegypti, antequam huc venirem ad te, mei erunt. Effraim, & Manaſſe, ſicut Ruben, & Symeon reputabuntur mihi. Reliquos autem, quos genueris poſt eos, tui erunt: & nomine fratrum ſuorum uocabuntur in poſſeſsionibus ſuis. vt Geñ. capitulo. xlviii.

Erant itaque omnes filii Iacob numero quatuordecim: ſcilicet duodecim, quos ipſe genuit, & ideo naturales: & duo adoptiui, qui in diuiſione terræ Canaam, ſucceſſerunt in locum Tribus Leui. In duas enim Tribus diuiſi fuerunt ipſi Ioſeph filii, & ſucceſſerunt, eo quia Tribus Leui propter ſacerdotium ſibi derelictum in diuiſione terræ promiſsionis non aſsignantur bona: ſed tamen habitatio in vrbibus, & paſcua in ſuburbiis, pro

Digitized by Google

pro animalibus alendis: quia ſacrificia, & victimę domini Dei Iſrael habebant, & ad eos pertinebant. Quis autem eorum omnium futurus eſset ſtipes generationis Meſsiæ Regis, ipſemet Iacob vir ſanctus, & Propheta, Geñ. c. xlix. declarauit, vt infra dicetur. Sed prius ad eorum, quę dicenda ſunt, clariorem intelligentiam nonnulla præmittenda ſunt. Notandum eſt igitur: ꝙ filio primogenito eo tempore cõmuniter, & regulariter iure primogeniturę debebatur duplex portio bonorum hęreditatis paternæ. Item ſacerdotium ante legem Moyſis erat primogeniturę annexum: vt patet de Sem primogenito Noę: qui poſtea Melchiſedech appellatus eſt. Vnde pſal. cix. dicitur de Chriſto: Tu es ſacerdos in æternum ſecũdum ordinem Melchiſedech. Item tertio, dignitas, & poteſtas regia ad ipſam primogenituram pertinebat. Verum in patris poteſtate erat, cui uellet ex filiis hęc primogeniturę conferre beneficia: & eo magis, ſi aliquid indignum, & turpe per ipſum primogenitum fuiſſet pręparatum. Cum autem tres primi filii Iacob: ſcilicet Ruben, Symeon, & Leui aliquid feciſſent indignum, & turpe antedictis dignitatibus, & beneficiis à patre priuati ſunt: excepto tamen Leui: cui ſacerdotium reliquit. vt ſupra nuper dictum fuit. Pręuidit forte Propheta Iacob: ꝙ ſacerdotium futurum eſſet in ea Tribu: nam Aaron fuit de Tribu Leui. Quod autem illi tres primi aliquid indignum, & turpe fecerint, patet Geñ. ca. xxxv. vbi dicitur: ꝙ Ruben primogenitus torum patris cum Bala violauit: quod facinus ipſemet Iacob commemorat Geñ. capitulo. xlix. Symeon autem, & Leui ideo priuati fuerunt: quia doloſe occiderunt populum Sichen, propter ſtuprum Dinę eorum ſororis ibi factum, & perpetratum. Et hoc poſt confœderationem cum eis initam, vt circunciderentur, & eſſent inſimul, vnus, & idem populus. vt Geñ. cap. xxxiiii. Iacob igitur vir prudens, & Propheta ægrotans, & morti propinquus huius primogeniturę beneficia non vni tantum filio tribuit: ſed tribus ſuis filiis infraſcriptis diuiſim, & ſeorſum diſtribuit: ſcilicet Leui ſacerdotium, vt ſupra dictum eſt. Ioſeph etiam penultimo ſuo filio naturali ex Rebecca, ſiue ipſius Ioſeph filiis, vt primo Paralipo. cap. v. duplicem bonorum ſuorum reliquit portionem, & terram Sichen, quam acquiſierat. vt Geñ. capitulo. xlviii. Et licet ipſe Ioſeph eſset etiam diues, eo quod in Aegypto magnum habuerat dominium, tamen duplici cauſa potuiſset pater Iacob hęc ſibi bona reliquiſse: primo, quia ipſe Ioſeph Iacob cum omni ſua familia tam in terra Canaam, quàm in Aegypto ſeptem annis tempore famis nutriſset. Item, quia ipſi Ioſeph ſoli impartitus eſset onus deferendi corpus ſuum in terram Canaam: & ad condendum illud in ſepulchro aui ſui: ſcilicet Abraę, & Iſaac patris: quod niſi magna cum impenſa fieri poterat: & maxime aſsociantibus eum multis nobilibus Aegyptiis: & ideo tolerabile fuit fratribus ſuis. Sed quãtum ad regiam dignitatem, & poteſtatem, & ad declarandum ſtipitem generatiõis Meſſię, tanquam Propheta, ſicut erat, protulit, & prædixit Iudam quartum eius filium ex Lia vxore ſua prima, ſtipitem generationis Meſsię Regis futurum fuiſſe: quia ipſe Meſsias ex ipſius Iudę naſciturus eſset deſcendentibus. Inquit enim ipſe Iacob Gene. cap. xlix. cum morti propinquus eſset ad filios ſuos: Congregamini, vt annunciem, quę ventura ſunt vobis in dieb' nouiſsimis &c. Et paulo inferius, cum de Ruben, & Symeone, ac de Leui dixiſset, conuertens ſe ad Iudam quartum eius filium, inquit: Iuda te laudabunt fratres tui: manus tuę in ceruicibus inimicorum tuorum: adorabunt te filii patris tui &c. Et paulo infra dicitur: Non auferetur ſceptrum de domo Iuda, & Dux de femore eius, donec ueniat, qui mittendus eſt. Nota Iudęe: ꝙ in hoc Oraculo, vbi Hebraicus textus habet Dux: Chaldæus: hoc eſt Targum, habet: Scriba de filiis filiorum eius. Et vbi Hebraice dicitur qui, Chaldaice habetur Meſsias. Et vbi dicitur:

Et ipſe erit &c. Latine. Hebraica veritas habet: Ei gentes aggregabuntur. Ad aliqualem huius vaticinii declarationem, & maxime contra Iudæos, audiant ipſi Iudęi, quid à ſuis dicitur Rabinis. Et in primis Rabi Moyſes Gerundenſis in ſua ſuper hoc vaticinio declaratione, ſic inquit: Nouiſsimi dies, ſunt dies Meſsię: quoniam Iacob ſignificabat illa tempora in verbis ſuis, cum dixit: Donec veniat Silo, & ipſi congregabuntur populi: nouiſsimi enim dies, dies Meſsiæ ſunt. Hæc ille Rabi. Item ille magnus Rabi Cahadias in ſua tranſlatione Arabica, quę communiter legitur in partibus Africę: & Rabi Canihi in Codice ſuo, qui dicitur Saraſim: vbi agit de dictionum ſignificatione, inquit expreſſe: quod per dictionem illam Hebraicam Silo: quę in illo Iacob vaticinio continetur, quando dicitur: Donec veniat Silo, ſignificatur filius eius: & eſt prophetia de Meſsia. Hęc ille. Quę omnia vnà cum aliis multis libro.v.capitulo.iiii. diligentius, & uberius diſcutienda ſunt. Iudas ergo ex omnibus antedictis filiis Iacob, erat ille ſtipes à quo Meſsias Rex deſcendere debebat: & ſic ex eo deſcendit, ut Matthęi cap. primo: Liber generationis Ieſu Chriſti filii Dauid &c.

Sed quoniam Beatus Auguſtinus huic Iacob prophetiæ, quandam optimam ediſſerit interpretationem: quę huic loco perpulchre conuenit: ideo eam hic inſerere non diſplicuit. Inquit enim ipſe libro.xvi. de ciuitate Dei.cap.xli. Igitur propter populum Chriſtianum, in quo Dei ciuitas peregrinatur in terris, ſi carnem Chriſti in Abraæ ſemine requiramus, remotis concubinarum filiis, occurrit Iſaac. Si in ſemine Iſaac, remoto Eſau, qui eſt etiam Edom, occurrit Iacob, qui eſt & Iſrael. Si in ſemine Iſrael ipſius, remotis cęteris, occurrit Iudas, quia de Tribu Iuda exortus eſt Chriſtus. Ac per hoc, cum in Aegypto moriturus Iſrael filios ſuos benediceret: quemadmodum Iudam prophetice benedixerit, audiamus: Iuda, inquit, te laudabunt fratres tui: manꝰ tuę ſuper dorſum inimicorum tuorum: te adorabunt filii patris tui. Catulus Leonis Iudas, ex germinatione fili mi aſcendiſti: recumbens dormiſti, vt Leo, & vt catulus Leonis: quis ſuſcitabit eum? Non deficiet Princeps ex Iuda, & Dux de femoribus eius: donec veniant quæ poſita ſunt ei: & ipſe erit expectatio gentium. Alligans ad vitem pullum ſuum, & cilitio pullum aſinę ſuę. Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuę amictum ſuum. Fului oculi eius à vino, & dentes candidiores lacte &c.

Expoſui hæc aduerſus Manichęum Fauſtum diſputans: & ſatis eſſe arbitror quātum veritas prophetię huius elucet. Vbi & mors Chriſti prędicta eſt verbo dormitionis: & non neceſſitas, ſed poteſtas in mortem nomine Leonis. Quam poteſtatem in Euangelio ipſe prædicat, di- Io.c.
cens: Poteſtatem habeo ponendi animam meam: & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Nemo eam tollit à me: ſed ego eam pono à meipſo: & iterum ſumo eam. Sic Leo fremuit: ſic quod dicit, impleuit. Ad eam nanque pertinet poteſtatem: quod de reſurrectione eius adiunctum eſt. Quis ſuſcitabit eum? hoc eſt; quod nullus hominum, niſi ſeipſe ſuſcitauit: qui etiam de corpore ſuo dixit: Soluite templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud. Ipſum autem genus mortis: hoc eſt ſublimitas crucis, in quo verbo intelligitur, quod ait Aſcendiſti. Quod vero addidit: Recumbens dormiſti: Euangeliſta exponit, vbi dicit: Et inclinato capite tradidit ſpiritum. Aut cer Io.1
te ſepultura eius agnoſcitur, in qua recubuit dominus. Et inde illum nullus hominum, ſicut Prophetæ aliquos, vel ſicut ipſe alios ſuſcitauit: ſed ſicut à ſomno ipſe ſurrexit: ſtola porro eius, quam lauit in vino: ideſt mundat à peccatis in ſanguine ſuo. Cuius ſanguinis ſacramentum baptizati ſciunt. Vnde & adiungit: Et in ſanguine vuæ amictum ſuum. Quid eſt niſi eccleſia? Et fului oculi eius à vino, ſpirituales eius inebriati poculo eius. de quo canit Pſalmus: Et calix tuus inebrians quàm præclarus eſt. Pſa

Et den-

Digitized by Google

Et dentes eius candidiores lacte, quod potant apud Apoſtolum paruuli: verba ſcilicet nutrientia nondum idonei ſolido cibo. Ipſe igitur eſt, in quo repoſita erant promiſſa Iudę: quæ donec uenirent, nunquam Principes: hoc eſt Reges Iſrael ab illa ſtirpe defuerunt. Et ipſe expectatio gentium: quod clarius eſt viden do, quàm ſic expectando. Et capitulo ſequenti ſic ſequitur Beatus Auguſtinus: Sicut autem duo Iſaac filii, Eſau, & Iacob figuram præbuerunt duorum populorum in Iudæis, & Chriſtianis: quamuis quod ad carnis propagationem pertinet: nec Iudęi venerunt ex ſemine Eſau, ſed Idumęi: nec Chriſtianę gentes de Iacob, ſed potius Iudęi. Ad hoc enim tantum figura valuit quod dictum eſt: Maior ſeruiet minori. Ita factum eſt etiam in duobus filiis Ioſeph: nam maior geſſit typum Iudæorum: Chiſtianorum autem minor. Quos cum benediceret Iacob, manum dexteram ponens ſuper minorem, quem habebat ad ſiniſtram. ſiniſtram vero ſuper maiorem, quem habebat ad dexteram: graue viſum eſt patri eorum: & admonuit patrem velut corrigens eius errorem: & quiſnam eorum eſſet maior oſtendens. At ille mutare manus noluit, ſed dixit: Scio mi fili, ſcio: & hic erit in populum: & hic exaltabitur: ſed frater eius minor, maior erit illo: & ſemen eius erit in multitudinem gentium. Etiam hi duo illa promiſſa demonſtrant. Nam ille in populum, iſte in multitudinem gentium erit. Quid euidentius, quàm his duabus promiſſionibus contineri populum Iſraelitarum, orbẽq; terrarum in ſemine Abraę. Illum ſecundum carnem: Iſtum ſecundum fidem?

¶ De Figuris, & multis admirandis ſignis in exitu Iſrael de Aegypto: & de Paſcha, & tranſitu maris Rubri. Cap. XII.

Defuncto Iacob Patriarcha: & defuncto etiam Ioſeph eius filio, qui magnam habuit in Aegypto poteſtatem poſt reliquos: centum quadragintaquatuor annos, donec exiretur de terra Aegypti. In modum incredibilem gens illa Iudaica creuit, etiam magnis attrita perſecutionibus, vt quodam tempore nati maſculi necarentur. Cum mirantes Aegyptios nimia populi illius incrementa, terrerent. Nam Numeri capit. primo. in populo Iſrael numerato, repe riuntur fuiſſe apti ad bellum. 603550. exceptis paruulis, & ſenibus, ac mulieribus, & excepta Tribu Leui: quam dominus numerari noluit. Sacerdotali enim officio inſeruiebat. Item Exodi cap. xxii. fuerunt etiam gladio interfecti. 23000. iuſſu Moyſis propter vituli aurei adorationem. Volens igitur Deus populum ſuum à iugo tam duræ ſeruitutis liberare, excitauit Moyſem, quem in tantum erexit virum, vt ipſe illam gentem mirabiliter multiplicatam, ex duriſsimo, & grauiſsimo, quod ibi ferebat iugo ſeruitutis, extraheret. Immo per eum Deus, qui hoc promiſerat Abraę in Magnan, ſpiritus Dei poteſtate reſiſtentes Pharaonis ſuperauit Magos: & per eum Aegyptiis illatę ſunt decem mirabiles plagę, cum populum Dei dimittere nollet. Virgam nanq; manu tenebat Moyſes: proiecit eam, & facta eſt ſerpens. Rurſus apprehendit caudam ſerpentis, & in virgæ naturam reuertitur. Vides ergo prophetica gratia bis mutatam eſſe ſerpentis, & virgæ naturam? Item currebant Aegypti flumina puro aquarum meatu, ſubito de fontium venis ſanguis cœpit erumpere. In fluuiis non erat potus. Rurſus ad Prophetæ preces cruor ceſſauit fluminum, & aquarum natura remeauit. & ſic de reliquis plagis (diuina tamẽ virtute) Moyſes cum populo Dei uictor euaſit. Sed ante decimam plagam, Moyſes à Deo monitus iubet populo Dei, vt pridie, q̃ ipſe ex Aegypto egrediatur, in ipſius diei veſpera quartidecimi. ſ. diei ꝑmi mẽſis, Agnus maſculus, anniculus, & ſine macula ꝑ ſingulas Hebręoꝝ familias Deo imoletur: & de eius ſanguine cũ hyſopi faſciculo ſuꝑ vtrunq; poſtẽ, & in ſupliminari cuiuſlibet domus Iſraelitarũ ſignum Thau intingatur. & vt Agnus

Digitized by Google

ipſe integer multis adhibitis cerimoniis, & ſolennitatibus aſſaretur: & cum panibus azymis manducetur. ut Exodi. c. xii. Et vt latius declarabitur infra lib. viii. in ſecunda figura ſacrificii Chriſtianorum. Et licet mandauerit etiam vt nullus Hebręorum egrediatur hoſtium domus ſuę vſq; mane: quoniã Angelus domini occiſurus erat ea nocte omnia Aegyptiorũ primogenita. vt Exodi. c. xii. tamen ipſi Aegyptii in ea nocte coegerunt Iudęos omnes exire, ne ipſi Aegyptii pariter morerentur: quod patet ex his verbis in dicto capitulo deſcriptis. ſ. Nox eſt iſta obſeruabilis domini: quoniam eduxit eos de terra Aegypti. Omnia igitur Aegyptiorum primogenita diuinitus ex decima Dei plaga interempta fuerunt: quapropter ipſi Aegyptii in luctu, & mœrore poſiti, ac etiam in mortuorum corporibus ſepeliendis occupati, aliquale temporis ſpatium itinerandi prębuerũt populo Iſrael: licet celerrime eos oportuerit ex Aegypto diſcedere. Quo non obſtante, tulerunt tamen ſecum corpus Ioſeph, ut ipſe mandauerat. Sed finita primogenitorum ſepultura, & indurato corde Pharaonis, & ſeruorum ſuorum, perſecuti ſunt populũ Iſrael fugiẽtem. Vnde cum ad mare Rubrum peruentum eſſet, circũcluſus erat undiq; populus Hebręorum: hinc Aegyptiis inſequentibus vallatus, & inde mari clauſus: virgam leuauit Moyſes: ſeparauit ſe aqua: & in muro rum ſpeciem ſe congelauit: atq; inter vndas via pedeſtris apparuit. Nonne claret mutatam maritimorum fluctuum eſſe naturam? B. Paulus ad Rom. c. ix. & x. Nolo enim vos ignorare fratres: quoniam Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt: & omnes mare tranſierunt: & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & i mari: & omnes eandem eſcam ſpirituale mãducauerunt: & omnes eundem potũ ſpiritualem biberunt. Bibebant autem de ſpirituale conſequente eos petra: petra autem erat Chriſtus, Exodi. c. xiiii. Tollensq; ſe Angelus domini, qui præcedebat caſtra Iſrael, abiit poſt eos: & cum eo pariter columna nubis priora dimittens, poſt tergum ſtetit inter caſtra Iudęorum, & caſtra Iſrael. Et erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem ita, vt ad ſe inuicẽ toto noctis tempore accedere non valerent. Moyſes primus per illam viam incepit ingredi: quem ſtatim Tribus Iuda ſubſecuta eſt, cum cęterę Tribus ingredi dubitarent. Sed cum vidiſſet Tribũ Iudam ſubſequi: & aquam velut murũ immobilem vtrinque ſtare: ſtatim & ipſæ quoque reliquę Tribus ſubſecutæ ſunt. Quos cum Aegyptii per eandem viam inſequi auſi fuiſſent: Moyſes uidens populum Dei ad aliud maris litus perueniſſe, aquas virga percuſſit, & Aegyptios populum Dei inſequentes vnda in ſe rediens, ſubmerſit. Nonnulli dicunt mare in duodecim locis apertum fuiſſe: & duodecim feciſſe vias: & quãlibet Tribum per uiam ſuam transfretaſſe: & hoc auctoritate Pſalmiſtę, dicẽtis. Pſal. cxxxv. Qui diuiſit mare in diuiſiones. Cum autem populus Iſrael feſtinanter ex Aegypto egreſſus eſſet: & paulum farinæ conſperſę ſecum attuliſſet ſine fermento: volẽtes poſtea comedere, ſibi ſubcineritios panes azymos fecerunt. Non enim potuerunt fermentum ſecum afferre: cogentibus eos Aegyptiis exire: & nullã morã eos facere ſinentibus. Sunt etiam qui dicant: Poſtquam populus Iſrael libere trãſiuiſſet mare, & aquæ maris in locum ſuum reuerſę fuiſſent: exortum fuiſſe vẽtum vndas maris in illud litus, ad quod populus Dei applicuerat, impellentem: & Aegyptiorum corpora, ſpolia, ueſtes, & arma ſuper undas natantia ad ipſum litus perueniſſe: & ab ipſis Iudęis collecta fuiſſe. Sed quorſum hęc tam particulariter narrata ſint, ſagax lector aducat. Quoniam tum ex pręmiſſis, tum maxime ex ſequentibus nõ ſolum adimplẽtur aliquę Dei promiſſiones: verum etiã quamplurimę pręmõſtrãntur futurarum rerum figurę. Nam imprimis liberatio illa populi Iſrael ab Aegyptia captiuitate, fuit figura liberationis totius humanæ naturę ab originali peccato per Adã primum hominem commiſſo: & ſanctorum Patrum in Limbo tamdiu ob illud peccatum

peccatū detentorū: & cœleſtis paradiſi oībus fidelibus iuſtis reſeratio: quæ fieri debebat per Chriſtum Meſſiam: & ideo in ea liberatione multa, & grandia apparuerunt ſigna. Item in illa Aegyptię captiuitatis liberatione ſummo Deo ſolenni cātu quammaxime redduntur gratiæ. de qbus dicitur Exodi.c. xv. Cantemus domino. &c. Quid autem de illis miraculis dicam? quæ cum in deſerto idem populus duceretur, ſtupenda diuinitate crebruerunt? Aquas quæ bibi non poterāt. Nam Marath fluuius amariſſimus erat, vt ſitiens populus bibere non poſſet: miſſo in eas ligno (ſicut Deus præceperat) amaritudine caruiſſe, ſitientesq́; ſatiaſſe. Manna eſurientibus de cœlo veniſſe. Et cum eſſet colligentibus conſtituta menſura, quicquid amplius quiſque collegerat, exortis uermibus, putruiſſe. Ante diem vero Sabbatum duplum collectum (quia Sabbato colligere non licebat) nulla putredine violatum. Deſiderātibus carne veſci, quę tanto populo nulla ſufficere poſſe videbatur, uolatilibus caſtra repleta, cupiditatis ardorem, faſtidio ſatietatis extinxit. Obuios hoſtes, tranſitumq́; prohibentes, atque pręliantes, orante Moyſe, manibus eius in figura crucis extenſis, nullo Hebręorum cadente proſtratos. Seditioſos in populo Dei, ac ſe ab ordinata diuinitus ſocietate diuidentes, ad exemplum viſibile, inuiſibiles penè uias terra dehiſcente ſubmerſos. Sitiebat populus Patrū: tetigit Moyſes petram virga: & aquę de petra fluxit abundantia. Nunquid non pręter naturam operata eſt gratia, ut aquam vomeret petra, quam non habebat natura? Serpentum morſus mortiferos immiſſos ad pœnam iuſtiſſimam peccatorum in ligno exaltato, atque proſpecto æneo ſerpente ſanatos, ut & populo ſubueniretur afflicto: & mors morte deſtructa velut crucifixę mortis ſimilitudine ſignificaretur. Hunc autem ordinem tunc obſeruari oportebat, ſicut in vno quoq; homine, qui in Deum proficit, id agitur: quod ait Apoſtolus: Vt non ſit prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale: poſtea ſpirituale: quoniam ſicut dicitur, & verū eſt: primus homo de terra terrenus: ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Incepit itaque populus Iſrael eſſe in deſerto pauloante quinquageſimum diem poſt celebratum Paſcha per ouis, uel agni immolationem: quę uſq; adeo typus Chriſti eſt: prenuntians eum per uictimam paſſionis de hoc mundo trāſiturum ad patrem. Paſcha quippe Hebræa lingua tranſitus interpretatur: ut iam cum reuelaretur teſtamentum nouum: poſteaquā Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, quinquageſimo die veniret de cœlo Spiritus ſanctus: qui dictus eſt in Euāgelio Digitus Dei. Vt Lucæ.c.xi. Porro ſi in Digito Dei eiicio Dæmonia: profecto peruenit in vos regnum Dei. Quod autem Paſcha dici poſſit tranſitus, ex alia cauſa patet Exodi.c xii. ex his verbis: Et cum dixerint vobis filii ueſtri: Quę ē iſta religio? dicetis eis: Victima tranſitus domini eſt: quando tranſiuit ſuper domos filiorum Iſrael in Aegypto, percutiens Aegyptios, & domos noſtras liberans. Sed quomodocunq; ſit, etiam de tranſitu Chriſti recte ītelligi poteſt. hoc ipſum etiam de paſſione Chriſti euidenter apparet in legis Moſaicę datione. Quia ſtatim data lege in monte Synai, & ea per Moyſem populo publicata, immolantur victimæ: & de eis fit domino ſacrificiū: & fit fœdus populi cum domino cum aſperſione ſanguinis earundem uictimarum in pręfigurationem paſſionis Chriſti ut Exodi.c.xxiiii. his uerbis: Venit ergo Moyſes, & narrauit plebi omnia uerba domini, atq; iudicia. Reſponditq́; omnis populus una uoce: Omnia uerba domini, quę locutus eſt, faciemus. Scripſit autem Moyſes uniuerſos ſermones domini: & mane conſurgens ædificauit altare domini ad radices montis: & duodecim titulos per duodecim Tribus Iſrael: miſitq́; iuuenes de filiis Iſrael, & obtulerunt holocauſta, imolaueruntq́; victimas pacificas domino, uitulos duodecim. Tulit itaque Moyſes dimidiam partem ſanguinis, & miſit in crateras: partē autem reſiduam fudit ſuper altare. Aſſumensq́;

volumen fœderis legit, audiente populo, qui dixerunt: Omnia quæ locutus eſt dominus, faciemus, & erimus obedientes. Ille uero ſumptũ ſanguinem reſperſit in populum, & ait: Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiſcum ſuper cunctis ſermonibus his. Quæ omnia manifeſte, & aperte cernuntur, & apparent facta fuiſſe in figuram paſſionis Chriſti.

¶ Quod fractura primarũ Tabularum fuit figura: ꝙ lex Moſaica eſſet finem habitura. Cap. XIII.

OStendit equidem Moyſes, immo Deus per figurã, legem ſibi à Deo datam, finem quãdoq; habere debuiſſe. Nam cum ipſe Moyſes ab immortali Deo pręceptorum Tabulas digito ipſius Dei ſcriptas accepiſſet: vt populũ Iſrael ad obediendum Deo erudiret: videretq; populum feciſſe ſibi vitulum cõflatilem: & eum pro ſuo Deo adorare. Ipſe nempe nulla dantis ratione habita: Tabulas in terram proiectas confregit. vt Exodi. c. xxxi. Si male, ac perdite agebat populus, cur Moyſes malum malo addere præſumpſit? & eo magis, qa Deũ non nouerat populus: Moyſes autẽ Deum non ignorabat. Nec propterea fuit Moyſes à Deo reprehenſus: quòd ſuum non adimpleſſet mandatum, ſed irritum feciſſet. Immo ipſemet Deus, ut alias duas legis Tabulas ſibi pręcidi mandat: qa in eis ipſe ſcriberet uerba, quę in confractis continebantur Tabulis. vt Exodi. c. xxxiiii. deinde cum nonnulla alia mandata voce tantum dediſſet Moyſi, dixit ad ipſum: Scribe tu uerba hæc, quibus & tecum, & cum Iſrael pepigi fœdus. Fuit ergo ibi cum domino Moyſes quadraginta dies, & quadraginta noctes: panem non comedit, & aquam non bibit, & ſcripſit in Tabulis uerba fœderis decem. Si quis ſtatuerit hęc in animo voluere, & diligenter cogitare, plura eąděcomperiet in huiuſmodi geſtis, & ſcriptis latere myſteria. Primo duplicem legem daturum fuiſſe Deum hominib9. Primam ſcilicet: quam ipſe Deus ſolus daret. Secundam vero: quam Chriſtus Meſſias Deus, & homo daturus erat: qa præſente, & mandante Deo, Moyſes homo ſcripſit. Item quia Moyſes primas Tabulas digito Dei ſcriptas in terram proiecit, & fregit, ſignificauit primam legem finem quandoq; habituram fuiſſe. Secundam uero perpetuo duraturam: quãdiu ſcilicet mundus perſiſtet, & durabit. Vnde B. Hieronymus in pręfatione in epiſtolas Apoſtoli Pauli, inquit: Nam & duas Tabulas lapideas duorum Teſtamentorum figuram habuiſſe uiri eruditiſſimi tradiderunt: Moyſes igitur primas Tabulas fregit, in ſignum, & figurã, quòd lex prima ceſſare debuiſſet. Secundas uero, quas ipſe Deo præſente, & mãdante ſcripſit, in Arcam reponi, & cuſtodiri mandauit: vt ſcilicet in ea ſeruarentur. geſta equidem non minus, quàm uerba futurorum ſunt præſagia. Sed nunquid in hoc ſolo ſecunda firmiora ſunt primis? In multis huiuſmodi adumbrata inuenies ſacramenta. Primum Iſaac filium abiecit, ſiue poſtpoſuit: & ſecundum paterna benedictione antepoſuit: & ſunt firmiora ſecunda, quàm prima. Iſmael primus Abraæ filius: ſecundus Iſaac: & ſimilis in ſecũda prelationis forma ſeruatur. Hoc & in Effrem, & Manaſſe. In mille aliis ſimiliter inuenies adumbratum.

¶ Quid de imolatione Agni typici ſentiendum ſit, B. Hieronymus in ſermone, ſiue interpretatione nos docet. Caput. XIIII.

HOdie fratres chariſſimi populus Iſrael, & uere homo videns Deũ (hoc quippe interpretatur Iſrael) egredi iubet ex Aegypto. Hodie agnus Dei, qui tollit peccata mundi, pro omnium ſalute iugulatur. Hodie ſanguine illius poſtes domorum: ideſt frontes noſtræ depinguntur. Hodie occiduntur

Aegyptii,

Digitized by Google

Aegyptii,& de ſeruitute Pharaonis populus Dei liberatur. Hodie percutiuntur primogenita Aegyptiorum. & Iſraelitarum,non ſolum liberi, ſed etiam irrationabilia iumenta ſaluantur: homines, & iumenta ſaluos facies domine. Præparemus nos fratres chariſſimi ad immolationem agni: & apprehendamus illum,non quando dubia lux eſt,& adhuc Lunę cornua non implentur:non quando creſcere incipit, uel decreſcere: ſed quartadecima die:id eſt lumine conſummato,atque perfecto: quando tota eius lampade totus orbis impletur. Nec putemus agnum iſtum anniculum vbicunq; poſſe comedi:quia pręcipitur nobis: ut in vna illum comedamus domo: id eſt ne extra eccleſiam immolari agnum putemus. Ex quo manifeſtum eſt: quod Iudæi,& hęretici,& omnia conuenticula, dogmataq; peruerſorum, qui agnum in eccleſia non comedunt, non eos agni carnes comedere: ſed draconis: qui datus eſt,iuxta Pſalterium, in eſcam populis Aethiopum. Quomodo enim in diluuio non ſaluatur,niſi qui in Arca fuerit Noę? Et corruente Hierico una tantummodo Raab meretrix:id eſt eccleſiæ credentis ex gentibus cuſtoditur domus. Ita in immolatione agni:tūc uere agnus occiditur: cum in una mactatur domo. Erit,inquit, uobis agnus immaculatus: de agnis,& hœdis ſumetis eum. Pręcipitur & in alio loco:ut qui primo menſe Paſcha facere non quiuerit, ſecundo faciat. Iuxta quod & nunc iubetur: ut q non poteſt habere agnū, ſaltem habeat hœdum. Chriſtus enim non ex hœdis ſit,quos à ſiniſtra ſtare iubet: ſed pro diuerſitate meritorum unicuiq; aut agnus, aut hœdus fit. Quęritur etiam quare nō in die agnus iſte immolatur: ſed ad ueſperam. Hæc cauſa manifeſta eſt. Dominus enim noſter,atque Saluator in conſummatione ſæculorum paſſus eſt. Vnde & Ioannes in epiſtola ſua loquitur: Filioli nouiſſima hora eſt: quando autem nouiſſima eſt, finito die, noctis initium eſt. Sed hoc intelligendum eſt,quod quādiu in hoc ſæculo ſumus:id eſt uerſamur in Aegypto:non ſumus in clara luce:ſed in tenebris,atque caligine. Licet eccleſia: id eſt Luna:quaſi in nocte reſplendeat: tamen veri Solis non poſſumus habere perfectum fulgorem. In una, inquit, domo comedetis carnes aſſas igni, & azyma cum amaritudinibus manducabitis. Non comedetis ex eis crudum, aut coctum aqua,ſed aſſum tantum igni. Iubet nobis, ut panes abſque fermento ueteris malitię, & nequitiæ comedamus. de quo fermento in Euangelio dominus diſcipulis dicit: Cauete à fermento Phariſæorum. & poſtea interpretatur, fermentum Phariſæorum eſſe doctrinam. Et nos igitur ſi à doctrina ſęculi iſtius volumus eſſe alieni:& quaſi extraneos à mundi conuerſatione nos facere, perſecutionibus, & preſſuris ſubiecti ſimus. & ſecundum Apoſtolum, comedamus azyma ſinceritatis, & ueritatis. Vis intelligere quod dico? Dic quod uerum eſt: loquere quod ſincerum eſt. Nullius perſonam accipias, non diuitis, non potentis: quilibet ſit potens: quilibet ſit nobilis: ſi peccauerit corripe eum:& comediſti azyma ſinceritatis, & ueritatis in amaritudine. Vnde & Apoſtolus ait: Inimicus factus ſum uobis uera dicens. Et Prouerbium ſæculi gentilis quoque poeta exprimens: Obſequium, inquit, amicos: ueritas odium parit. Quod autem ſequitur: Non crudas carnes agni, neque elixas comedamus. Illud eſt,ne ſcripturas diuinas, quę uerę carnes agni ſunt. aut iuxta hiſtoriam tantum intelligamus: & ſicut crudas eas aſſumamus in cibum: aut rurſum ſecundum hæreticos quibuſdam allegoriis, & nubilo interpretationis ad peruerſa quoque dogmata deriuemus, & eneruemus eas: & ſucci ueritate ſublata, umbras quaſdam, & imagines effundamus. Sed intelligamus eas, & iuxta hiſtoriam, ſicut ſcriptę ſunt. Nihilominus eas Spiritus ſancti excoquamus ardore. Et quicquid n illis ſm literam uidetur incongruum eſſe, uel clauſum, ſpiritali expoſitione pandamus. Caput cum pedibus,& iteſtinis comedetis. Caput mihi

Digitized by Google

videtur eſſe agni, illud quod in Euangelio Ioannis ſcribitur: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum: & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Pedes autem homo: quem pro noſtra ſalute eſt dignatus aſſumere. Sed & aliter ſentiri poteſt. Caput, intelligentia ſpiritualis. Pedes, ſimplex iuxta hiſtoriam narratio. Inteſtina autem quicquid intrinſecus in litera latet: quicquid ſuperficie non videtur: ſed diligenti examinatione commolitum, atq; ruminatum à doctoribus profertur in medium: & quod putabitur eſſe fœdum, & indecorum: hoc reperietur eſſe vitale. verbi gratia. Quid turpius in ſcripturis dici poteſt, quàm ſi Oſeæ meretricem iubetur habere vxorem? & Iudas cum nuru ſua concumbat? & Dauid Berſabeæ adulterio ſordidetur? & Onã filius Iudæ ſemen proiiciat in terram, ne liberos generet? Hæc ſi ſecundum literam intelligantur: non'ne à gentibus, & ab incredulis quibuſq; ſacrę ſcripturæ, quaſi ſtercora condemnarentur, atq; irriderentur? Sed ſi illa excutias, ſi laues, ſi Spiritus ſancti igne excoquas, uertuntur in cibum. & quod putabatur inutile, inuenitur myſterium. Non relinquetis de eo in mane: & os non contereris ex eo: & quod reliquum fuerit de eo vſq; in mane igne comburetis illud. Nihil de carnibus agni in futurum ſæculum reſeruemus: quantumcunq; poſſumus comedamus: quòd ſi qua in ea fortia ſunt dogmata: videlicet eccleſiaſtica: de Trinitate: de Reſurrectione: de Anima: de Angelis: & de cæteris iſtiuſmodi? hæc non iuxta noſtram opinionem prauis interpretationibus diſſeramus, & conteramus illa: ſed ita vt ſunt fortia prædicemus. Si quid autem quaſi homines præterierit: & non poterimus de carnib⁹ agni comedere: ſcire debemus: quod in futuro ſęculo doctrina Spiritus ſancti nobis aperiendum ſit: & comedemus illud. Sic autem comedetis illud. Lumbi veſtri accincti: & calciamenta veſtra in pedibus veſtris: & baculus in manibus veſtris: & comedetis illud cum feſtinatione. Paſcha eſt enim domini Dei noſtri. Huſcuſq; præceptum eſt: quales agni carnes comedere debeamus. Nunc iubetur quo à nobis habitu comedendę ſunt. Lumbi, inquit, veſtri accincti, & lucernę ardentes in manibus veſtris. Et Ioannes zona pellicea cingitur. & Helias, nihil habens in ſe molle, atque muliebre, ſed totum virile, & rigidum (homo quippe hirſutus erat) cingulum habuiſſe deſcribitur. Et nos ergo ſi volumus carnes agni comedere, mortificemus lumbos noſtros, mortificemus opera carnis. Et hoc quod in Iob de Diabolo dicitur: Virtus eius in lumbis eius: & fortitudo eius in vmbilico ventris eius: occidatur in nobis: ne caro concupiſcat aduerſus ſpiritum: ſed ſpiritu opera carnis mortificemus: & purificati veſcemur agni carnibus. Vt autem ſciamus fratres chariſsimi: quoniam quicunque vxoris debitum reddit, vacare non poteſt orationi: nec de carnibus agni comedere: Moyſi pręcipitur: vt populus, qui aſcenſurus erat ad montem Oreb, ante tres dies purificetur. Et Dauid cum veniſſet ad Abimelech ſacerdotem, interrogatus, ſi mundi ſunt pueri. Reſponderunt: Purificatos eos eſſe ab heri & nudiuſtertius. Si autem panes propoſitionis non poterant ab his, qui vxores ſuas tetigerant, comedi: quantomagis panis ille, qui de cœlo deſcendit, non poteſt ab his qui coniugalibus paulo ante hæſere complexibus violari, atq; contingi? Non quod nuptias condemnemus (hoc enim non dicimus) ſed quod eo tempore, quo carnes agni manducaturi ſumus, vacare carnis operibus non debeamus. Quod autem ſequitur: Et calciamenta in pedibus veſtris, & baculus in manibus veſtris: hoc iubetur, vt quàdiu in eremo iſtius ſæculi gradimur, calciati ſimus calciamentis pacis: nec vbi in deſerto ſcorpius, & coluber obrepat: nec vbi ſerpens plantam gradientis inuadat. Quod ſi forte aduerſum nos conſurrexerit, habeamus virgam in manibus, & percutiamus eũ, & dicamus: Virga tua, & baculus tuus, ipſa me

me conſolata ſunt. Vnde & myſterium ſcripturarum: quãdiu per ſolitudines ambulamus, neceſſe habemus hîc & pelles pro calciamentis, qbus noſtri tegantur pedes. Quando vero terrã repromiſſionis intramus, dr nobis cum Ieſu Naue: Solue calciamenti tui corrigiam. Locus enim in quo ſtas, ſanctus eſt. Et nos ergo qñ intrauerimus regna cœlorum, non habemus opus calciamẽtis: non iis pſidiis, qbus cuſtodimur in ſęculo: ſed vt nouũ dicam agnum illum, q pro nobis eſt occiſus, ſequemur. Sed videte, ut de nobis dicat Ioannes: Iſti ſunt, q ueſtimenta ſua non coinqnauerunt. Virgines enim permanſerunt, qui ſequuntur agnum quocunque uadit.

¶ Quod multa, & grandia myſteria in lege Moſaica ſub figuris latebant, & ænigmaticis inuoluta erant tegminibus, quę per uenturum Meſſiam erãt declaranda, quarum multa declarantur. Cap. XV.

SIcut in nouiſſimis dieb⁹ iuxta Chriſtianam religionem verbum Dei ex virginis Marię carne veſtitum proceſſit in hunc mũdum: & aliud quidem videbatur in eo: & aliud quod intelligebatur. Carnis nanq; aſpectus in eo patebat oĩbus: paucis vero, & electis dabatur diuinitatis agnitio. Ita & cum per Prophetas, vel Legiſlatorem uerbum Dei ꝓfertur ad hoĩes, non abſq; competentibus profertur indumentis. Nam ſicut ibi carnis: ita hic literę uelamine tegitur: ut litera qdem aſpiciatur, tanquam caro: latens uero intrinſecus ſpiritualis ſenſus tanquam diuinitas ſentiatur. Tale eſt ergo, ꝙ ſępe in lege Moyſis ſcriptum inuenitur in qua & ſacrificiorum, & hoſtiarum, & perſonarum, & ſacerdotum, & myſteriorum multiplex deſcribit diuerſitas: ſed hæc ſecundũ lrãm: quæ tanq̃ caro uerbi Dei eſt, & indumẽtum diuinitatis eius: & quę digni fortaſſe uel aſpirant, uel audiunt, & indigni. Sed beati ſunt illi oculi, q uelamine literę obtectum itrinſecus diuinum ſpiritum uident. Et beati ſunt, q ad hęc audienda mundas aures interioris hoĩs deferunt. Alioquin aperte in his ſermonibus occidentem literam ſentient: quia abſque ſtropha uerbi, & allegorię nubilo incluſum legis ſenſum nequaquam percipere poſſumus: eo quòd multa ſint in ipſa lege occulta, & uelata, ſiue ſecreta: quoniam ænigmaticis inuoluta ſint tegminibus. Et ideo nullis, uel admodum paucis olim cognita fuerint. Olim dixi: hoc eſt ante Meſſię Regis aduentum: ſed poſt ipſius aduentum ſolis Chriſtianis aperta, & manifeſta facta ſunt. Quòd autem tempore Moſaicæ legis, antequam Chriſtus Meſſias: & hoc etiam tempore myſteria ipſa adhuc uelata, & occulta ſint Iudęis Meſſiam expectantibus. Ex hoc maxime patet: quia omnes Rabini Iudęorum antiqui: & etiam quãplures moderni, in Chorath: hoc eſt in Concluſionibus Thalmud: id eſt in Conſtitutionibus Thalmudicis, ſicut apud Chriſtianos dicitur in Conſtitutionibus ſynodalibus. Omnes inquã Rabini, & maxime antiqui in ipſis ſuis Conſtitutionibus tenent, & affirmant: ꝙ Meſſias debet in ſuo aduentu declarare myſteria occulta legis: immo inquiunt multa eſſe in lege ænigmata occulta, & uelata, quę ipſi Rabini appellant Tycu: hoc eſt ſilentium, quę nullus audet declarare: ſed expectant eorum declarationem fieri debere per Meſſiam Regem. Et ideo in Oratione rogant omnes, ut Deus mittat Meſſiam, qui legis nodos, & ænigmata obſcura declaret. NOS autem Chriſtiani merito Moyſem recipimus, & ſcripta eius legimus, ſentientes de eo, quòd Propheta fuerit: & Deo ſibi reuelante in ſymbolis, & figuris, ac formis allegoricis conſcripſit futura myſteria: quæ in tempore ſuo: hoc eſt Meſſię Regis adimpleta fuiſſe docemus. Qui uero legis illius non recipit ſenſum, ſiue Iudęus ſit, ſiue Semiiudęus, is equidem eum Prophetam fuiſſe docere non poteſt: quomodo ergo eum Prophetã fuiſſe probabit: cuius literas aſſerat eſſe cõmunes? futuri nullius conſcias? nec occulti aliquid myſterii continentes? Huic autem qui ita ſentit, legentem hęc arguit ſermo diuinus, & dicit: Putas ne i-

Digitized by Google

telligis quę legis? Eſt ergo lex, & omnia quę in lege ſunt, ſm Apoſtoli ſententiā, uſque ad tempus correptionis, & adimpletionis impoſita. Et ſicut ii, quibus artificium eſt ſigna ex ære facere, & ſtatuas fundere, ante quàm uerum opus æris pducant, aut argenti, uel auri, figmentum prius luti ad ſimilitudinem futurę imaginis formant. Non quòd figmentum neceſſarium ſit: ſed vſquequo opus, quod principale eſt, expleatur. Cum autem fuerit effectum opus illud, propter quod figmentum luti fuerat formatum, vſus eius vltra non quęritur. Tale aliqd intellige ēt in his, quę in typo, & figura futurorū in lege, & Prophetis, uel ſcripta, vel geſta ſunt. Venit enim ipſe artifex, & auctor omnium: & legem, quę vmbrā habebat futurorum bonorum tranſtulit ad ipſam imaginem rerum. Sed ne forte difficile tibi probari poſſe, quę dicimus, videatur, recognoſce per ſingula. Erat prius Hieruſalem vrbs illa magna regalis: vbi templum famoſiſſimum Deo fuerat extructum. Poſtea vero quàm venit ille, qui erat verum templum Dei: & dicebat de templo corporis ſui: Soluite tēplum hoc. & quia cœleſtis Hieruſalem cœpit aperire myſteria, deleta eſt illa terrena, ubi cœleſtis apparuit. In templo illo non remanſit lapis ſuper lapidem: ex quo verum templum Dei facta eſt caro Chriſti. Erat prius Pōtifex ſanguine taurorum, & hircorum purificās populum: ſed ex quo uenit uerus Pontifex, q ſanguine ſuo ſanctificaret credentes, nunquam eſt ille Pontifex prior: nec vllus ei relictus eſt locus. Quod probat Apoſtolus ad Hebræos. c. ix. dicens: Chriſtus aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum peramplius, & pfectius Tabernaculum non manu factum: ideſt non huius creationis: neq; per ſanguinem hircorū, aut uitulorum: ſed per proprium ſanguinē introiuit ſemel in ſancta æterna redemptione inuenta. Si enim ſanguis hircoꝝ, & taurorum, & cinis uitulę aſperſus inqnatos ſanctificat ad emundationem carnis: quanto magis ſanguis Chriſti, q per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit cōſcientiam noſtrā ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti &c. Altare fuit prius, & ſacrificia celebrabantur: ſed ut uenit uerus agnus, q ſeipſum obtulit Deo, cuncta illa, uelut pro tempore poſita, ceſſauerunt. Propterea igitur diuina diſpēſatio procurauit: ut & ciuitas ipſa, & templum, & omnia illa pariter ſubuerterentur: ne qui adhuc paruulus, & lactans in fide, ſi uideret illa conſtare, dū ſacrificiorum ritum, dum myſteriorum ordinem attonitus ſtuperet, ipſo diuerſarum formarum raperetur intuitu. Sed prouidens Deus infirmitati noſtrę: & uolens multiplicari eccleſiam ſuam, omnia illa ſubuerti fecit, & penitus auferri: ut ſine vlla cunctatione (illis ceſſantibus) hęc uera eſſe; pro quibus in illis typus pręceſſerat, crederemus. Sed alia aliqua adhuc fuiſſe in lege adumbrata oſtendamus.

De figura tēpli Hieroſolymitāi.

Omnis qui inter homines ſacerdos eſt, ſi attendat ad illum ſacerdotem, de quo dixit Propheta: Tu es ſacerdos in æternum ſecūdum ordinem Melchiſedech, paruus eſt, & exiguus. Ille eſt autem magnus ſacerdos, qui poteſt penetrare cœlos, & uniuerſam ſuperegredi creaturā: & aſcendere ad eum, qui lucem habitat inacceſſibilem Deum, & patrem vniuerſitatis. Propter quod erit ille, qui apud Iudęos magnus dicebatur ſacerdos: introibat quidem in ſancta: ſed manu facta: ſed lapidibus extructa: non aſcendebat in cœlum: nec aſtare poterat apud patrem luminum. Sed quia horum umbram implebat, & imaginem: ideo etiam magni ſacerdotis nomen per umbram gerebat, & imaginem. Vnde & Iudęi per hoc, quòd ad fidem proximi eſſe debuiſſent: quia apud ipſos adumbratio quędam, & imago pręluxerat ueritatis: dum typos veritatem putant, ueritatem ipſam tanquam mendacium reſpuerunt. Nos autem, qui recipimus magnum ſacerdotem, intelligere debemus quō uere ipſe ſit magnus ſacerdos. Vere magnus ſacerdos eſt, qui peccata dimittit: non per ſanguinem taurorum, & hircorum: ſed per ſanguinem ſuum. Quia ergo cognouimus

De figura ſacerdotis magni.

timus, qui ſit magnus ſacerdos, & confitemur ea, quę in lege ſcripta ſunt, de magno ſacerdote ſcripta eſse: ideſt de Saluatore, quem uere magnum ſacerdotem eſse religio profitetur chriſtiana. Ideo videamus nunc quę ſunt ea, quę de eo lex prophetico ſpiritu ſcribit: Et ſacerdos (ut dicitur Leuitici.c. viii.) magnus ex fratribus ſuis: cui fuſum eſt ſuper caput eius oleum chriſmatis: & perfectas habet manus ſuas, ut induat ſancta ueſtimenta. De capite Cidaris non deponet: ueſtimenta ſua non diſrumpet: & ad omnem animam mortuam nõ intrabit: & de ſanctis non exibit: & non coinquinabit nomen, quod eſt ſanctificatum Dei ſui ſuper ſe: quia ſanctum oleũ Dei ſui in ipſo eſt. Ego dominus. Hic vxorem virginem de genere ſuo accipiet. Viduam autem, & eiectam, & pollutam, & meretricem, has non accipiet. Sed virginem ex genere ſuo accipiet vxorem: & nõ mandabit ſemen ſuum in populo ſuo. Ego dominus, qui ſanctifico eum. Fuit quidem etiam apud Iudęos imago huius obſeruantiæ: & cuſtodita ſunt. Et ſi omnia, quæ lex pcipit impleta ſint: nec ſic quidem omnis hæc obſeruatio magnum potuit facere ſacerdotem. Quomodo etenim magnus dici poteſt ſacerdos, qui peccare poteſt? Quod autem ſub peccato fuerint omnes etiam magni ſacerdotes, ex hoc ipſo facile aduertimus, quod lex præcipit: ut prius pro ſuis: poſt etiam pro populi peccatis offerat hoſtiam ſacerdos. Quomodo ergo magnus eſt ſub peccato poſitus? Noſter autem ſacerdos magnus Ieſus. Idcirco magnus eſt, quia peccatum non fecit: nec inuentus eſt dolus in ore eius. Et quia venit ad eum princeps huius mundi: & non inuenit in eo quicquam: ideo ergo & Gabriel Angelus natiuitatẽ eius annunciat, & dicit: Hic erit magnus, & filius altiſſimi uocabitur. Peccatum hominem paruum facit, & exiguum: Virtus eminentem pręſtat, & magnum. Sicut enim ægritudo corporis exile, & exiguũ facit corpus hominis: ſanitas uero lætũ reddit, & validum. Ita intellige, quia & animam ægritudo quidem peccati humilem facit, & paruam. Sanitas uero interioris hominis, & uirtutis opera magnam faciunt eam, & eminentem: & quantum in uirtutibus creſcit, tanto prolixiorem reddit magnitudinem ſui. Sic ergo intellige illud, quod de Ieſu ſcriptũ eſt: Quia proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines. Nam quis eſt hominum, qui proficiat ætate in pueritia: ut hoc uelut egregium quiddam de Ieſu ſcriberetur? Ad te hęc dico: qui corporaliter audis, quod Ieſus ætate proficeret. Intellige ergo, quia ætate animę proficiebat, & magna fiebat anima: hoc eſt apparens mundo uita eius ꝑpter magna, & ingentia opera, quę faciebat. vt Lucę.c.ii. Et factum eſt, poſt triduum inuenerunt illum in templo ſedentem in medio doctorum audientem illos, & interrogantem. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant ſuper prudentia, & reſponſis eius, quia duodecim tm̃ erat annorum. Tentemus etiam nunc addere aliqua de ſacrificiis Omnipotenti Deo offerendis: ut oſtendamus quomodo in typo futurorum etiam hic vnus hircus domino oblatus eſt hoſtia: & alius uiuus dimiſſus eſt. Scriptum eſt enim Leuitici c.xvi. ut duos hircos ieiunans populus offerat in ſacrificium: ſuper quos ſortes mitti debeãt: ut unus ex his fiat domini ſors, & hoſtia domino offeratur. Alterius uero ſors fuit, ut dimittatur in eremũ viuus: qui peccata populi ſecum, & ſuper ſe deferat, & portet. Hęc tibi omnia cõſequenter explenda ſunt: ſi uis ſm̃ pręceptum legis obſeruare ieiunium. Sed quoniam diues eſt ſermo Dei: & ſm̃ ſententiam Salomonis non ſimpliciter, ſed & dupliciter, & tripliciter eſt ĩ corde deſcribendus: ut.ſ. oſtendamus, quomodo in typo futuroꝝ ẽt hic unus hircus dño oblatus ẽ hoſtia: & alius uiuus dimiſſus eſt. Audi in Euãgeliis, Pilatũ dicẽtẽ ad ſacerdotes, & pplm̃ Iudęoꝝ: Quẽ vultis de duobus dimittã vobis, Ieſum, q dr̃ Chriſtus, an Barabã? Tũc clamauit oĩs ppls, ut Barabã dimitteret: Ieſum uero morti traderet. Ecce hẽs hircũ, q dimiſſus eſt viuus in eremũ, peccata ſecũ pplĩ ferẽs cla-

De figura duoꝝ hircoꝝ: quoꝝ alter immolabatur: alter uero uiu' dimittebatur.

Digitized by Google

mantis, & dicentis: Crucifige, crucifige. Iſte eſt ergo hircus uiuus dimiſſus in eremum. Et ille eſt hircus, qui domino oblatus eſt hoſtia, ad repropitianda peccata, & ueram repropitiationem in ſe credentibus populis fecit. Quod ſi & hoc requiras, quis ſit, qui hunc hircum producit in eremum: vt probetur in eo etiã, qui lotus ſit, & mundus effectus, poteſt Pilatus ipſe accipi homo paratus. Iudex quippe gentis ipſius erat, qui eũ per ſententiam ſuam emiſit in eremum. Audi etiam quomodo lotus ſit, & mundus effectus, cum ad populum diceret: Vultis ut dimittam uobis Ieſum, qui dicit Chriſtus? Et acclamauit omnis populus dicens: Si hunc dimittis, nõ es amicus Cęſaris. Tunc popoſcit Pilatus aquam, & lauit manus ſuas corãm populo, dicens: Mũdus ego ſum à ſanguine iuſti huius, vos videritis. Sic ergo uidebit lotis manibus ſuis mundus effectus? Noſtra igit: ideſt qui non umbrę, & exemplari ſeruimus, ſed ueritati: hęc eſt propitiationis dies, in qua data eſt nobis remiſſio peccatorum. Cum Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Die nanq; propitiationis indigent omnes, qui peccauerunt. & ideo inter omnes ſolennitates legis, quę figuras continent cœleſtium myſteriorum, vna quædam ſolennitas habetur in ea lege, quę ſolennitas dies propitiationis appellatur. ut Leuitici. c. xxiii. Sũt & alia plura mandata in lege, in typo, & in vmbra deſcripta: quorũ aliqua libet memorare: hoc eſt aliquam de eis memoriã facere: non tamen in totum, & per ſingula: ſed ſuccincte, & ſuperficialiter. Verũ eorum aliqua talia ſunt, quæ magis intuitu mentis percipiuntur, q̃ ſono uocis: per quam ueritas ipſa agnoſcitur, nõ autem vmbra, & imago veritatis. Illi vero qui ipſam Dei claritatẽ capere non poſſunt: nec totum fulgorem ueritatis intẽta mẽtis acie conſpicari, audiant de ipſis ſolẽnitatibus ſecũdo loco ab his, qui primo didicerunt. Et cum illis ueritatem rerum ipſa inſpectionis proprietas dederit, ad iſtos ueritatis umbra præfert ſolus auditus. Huius myſterii Apoſtolus conſcius

De diebus ſolẽnib⁹ dñi Dei.

dicebat de Iudæis: quia umbræ, & exemplari deſeruiunt cœleſtia. Ipſa enim cœleſtia Moyſem vidiſſe deſcribitur: typos autem, & imagines eorum, quæ uiderat, populo tradidiſſe. Sic enim ad eum diuinum dicit eloquium: Vide, iquit, omnia, facito ſm formam, quæ oſtenſa ſunt tibi in monte. Tale ergo eſt: quod & in hoc loco recitatum eſt: quia dominus locut⁹ fuerit de ſolennitatibus ad Moyſem. Et poſt hæc: Et locutus eſt Moyſes, inquit, de diebus ſolennibus domini Dei filiis Iſrael. Tranſacto uero de his ſermone: uideamus quid poſt hæc edocetur Moyſes. Primo de lucerna, & Candelabro, & oleo, quod ei infunditur. Secundo loco de menſa, & panibus propoſitionis, ac numero eorum, & qui eis uti debeant. Intendamus ergo animum diligẽtius his, quę ſcripta ſunt Leuitici. c. xxiiii. & ad hæc dinoſcenda, concedi nobis gratiã domini deprecemur: ut in his, quæ legimus literis, quæ ſit uoluntas ſancti Spiritus agnoſcamus. Pręcipies, inquit, filiis Iſrael, ut deferant tibi oleum de oliuis mundum expreſſum ad lumen: ut ardeat lucerna ſemper extra uelum in Tabernaculo teſtimonii: & accendent illã Aaron, & filii eius à veſpere vſq; in mane contra dominum indeſinenter legitimũ æternale in progenies ueſtras: in Cãdelabro mundo accendetis lucernas cõtra dominum vſq; mane. Candelabrũ mundum nominat: lucernas accendere per Pontificem iubet: & earum lumen miniſtrari ex oleo, quod datur à populo, pręcipit. Itaq; niſi dederit oleum populus, ſine dubio extinguetur lucerna, & non erit lumen in ſanctis. Secundum literam ergo hęc erat conſequentia: ut conferret populus oleum mundum de oliuis expreſſum: ut ex eo miniſtraretur lumen lucernæ. Aaron accendebat lucernas à ueſpera uſq; mane: fomentis olei, quod cõtulerat populus, lumini pabulum p̃bẽs. Verum qm̃ lex ſpiritualis eſt: ideo ſpiritualiter intelligenda eſt. Ante aduẽtum domini noſtri Ieſu Chriſti Sol non oriebatur populo Iſrael: ſed lucernę lumine vtebantur. Lucerna enim erat apud eos ſermo

De figura lucernę, Candelabri & olei.

Digitized by Google

ſermo legis: & ſermo propheticus intrà anguſtos incluſa parietes: quę non poterat in orbē terrę lumen effundere. Intra Iudęam nāq; cōcludebatur ſcientia Dei, ſicut & Propheta dicit: Notus in Iudęa Deus. Vbi uero exortus eſt Sol iuſtitię domimus, & Saluator noſter, & natus eſt vir, de quo ſcriptum eſt: Ecce vir oriens nomen eſt ei, per vniuerſum mundū ſcientię Dei lumen effuſum eſt. Sermo ergo legis, & ſermo propheticus erat lucerna ardens: ſed ardebat intra ædem, nec vltra poterat emittere ſplendorem ſuū. Quod autem ſermo legis, & Prophetaꝶ lucerna dicatur, dn̄s ipſe nos docuit, dicens de Ioānebaptiſta: Ille erat lucerna ardens, & lucens: & voluiſtis ad horam exultare in lumine eius. Et alibi dicit: Quia lex, & Prophetę vſq; ad Ioānem. Lucerna itaq; ardens eſt Ioānes: in quo lex concludit, & Prophetę. Donec ergo populus ille habebat oleum, quod conferret ad lumen, lucerna non eſt extincta: vbi vero defecit in eis oleum miſericordiæ, oleum operum bonorum, nec inuenta eſt apud eos puritas: purum nanq; oleum quęrebatur ad lumen: & qa defecit in eis oleū miſericordię, neceſſario extincta lucerna eſt. Sed qd dicemus? qa illis hæc euenerūt. A nobis vero aliena ſunt iſta? Immo maior cura eſt Chriſtiano olei conquirendi. Vide enim quomodo dn̄s in Euangeliis per parabolā: Stultas virgines nominat: quę oleum non ſumpſerant in vaſculis ſuis. & in tātum ſtultas: vt qm̄ defuit eis oleum ad ſuccendendas lucernas ſuas, thalamis excluſę ſint nuptiarū: nec pulſantibus quę olei curam neglexerant, vltra apiri iuſſerit ſponſus. Dicitur tn̄ Pſal. cxviii. Lucerna pedibus meis lex tua domine, & lumē ſemitis meis. Diuerſitatem lucernę, & lucis, intellige lucernam pedibus .i. corporis partibus deputari: lucem vero ſemitis dari. Quę ſemitę in alio loco ſemitę æternę nominanſ. Quia ergo ſecundū quandam myſticam rōnem ꝑ inferiores partes creaturę, mundus hic itelligitur: ideo lucerna legis his, qui in hoc mundo tanq̄ totius creaturę pedes ſunt, accenſa memoratur. Lux autem æterna erit illis ſemitis, per quas in futuro ſęculo vnuſquiſq; pro meritis incedit. Nunc vero qm̄ veſpera eſt, & nox vſq; ad conſummationē ſęculi: & vſquequo nouus dies futuri ſęculi, & nouę lucis effulgeat. Ardet vnicuiq; noſtrum lucerna hęc tantum ſplendorem luminis prębens, q̄tum olei copia vbertate operum fuerit miniſtrata. Deniq; Iob in quodam loco, cum bona operum ſuoꝶ exponeret, addit ēt hoc: Cum ſplenderet, inquit, lucerna ſuper caput meum. Splēdet ergo vnicuiq; noſtrum hęc, inquantum oleo bonorum opeꝶ fuerit accenſa. Si autem male agimus, & opera noſtra mala ſint, non ſolū nō accendimus, ſed extinguimus nobis iſtam lucernam. Et completur in nobis illud, quod ſcriptura dicit: Quia q male agit, in tenebris eſt: & q odit fratrem ſuū, in tenebris ambulat. Extinxit enim lucernam charitatis: & ideo in tenebris ambulat. Nonne tibi videtur extinxiſſe lucernam, qui lumen charitatis extinxit? Qui autem diligit fratrem in claritatis luce ꝑdurat: & cum fiducia poteſt dicere: Ego autem ſicut oliua fructifera ī domo Dei: & filii eius ſicut oliua nouellarum in circuitu menſę eius. Oleum ergo offerri iubetur à populo: & quidē oleum non quales cunq;, ſed mundum: & non ex quibuſcunq; ſeminib⁹ (vt fieri in diuerſis regionibus mos eſt) ſed de oliuis expreſſum: in q̄bus inditium pacis oſtenditur. Neq; enim accepta poſſunt eē Deo opera tua, niſi in pace peragant: ſicut & Iacob⁹ Apoſtolus dicit: Fructus aūt iuſtitię in pace ſeminatur. Iccirco credo etiam dn̄s diſcipulis ſuis tradidit fidele depoſitum, dicens: Pacem meam do vobis: pacem meā relinquo vobis. De hac ergo oliua oleum premamus opeꝶ noſtroꝶ, ex quo lucerna dn̄o poſsit accendi, vt nō in tenebris ambulemus. Hęc qdē à nobis dicta ſint, quātum ad lucernā candelabri, & oleum eius ſpectat. Nunc vero videamus qd ēt in conſequētibus de panibus propoſitionis ſcriptum ſit: Et ſumetis, inquit, ſimilaginē, & facietis de ea duodecim panes: de duab⁹ decimis erit vnus panis: quoꝶ ſenos altrinſecus ſup mēſam puriſſimam

De figura panū propoſitionis.

coram domino ſtantes: & pones ſup eos thus mundũ, & ſalem: & erunt panes in cõmemorationẽ appoſiti dño die Sabbatorum: ponentur contra dñm ſemper à filiis Iſrael in teſtamentum æternum: & erũt Aaron, & filiorum eius. Et edent ea in loco ſancto. Sũt enim Sancta ſanctorum. Hoc erit illis de eis, quæ offerunt domino, legitimum æternum. Secũdum ea, quę ſcripta ſunt in duodecim panibus. Duodecim Tribuũ Iſrael videt cõmemoratio ante dominum fieri, & pręceptum dari, vt ſine ceſſatione iſti duodecim panes in cõſpectu domini proponantur: vt & memoria duodecim Tribuum apud eum ſemp habeatur exoratio quędam, & ſupplicatio per hęc pro ſingulis fieri videatur. Sed parua ſatis, & tenuis eſt huiuſmodi interceſſio. Quãtum enĩ proficit ad repropitiandum, vbi vniuſcuiuſq; Tribus per panẽ fructus: per fructum opera conſideranda ſunt. Sed ſi referãtur hęc ad myſterii magnitudinem, inuenies cõmemorationem iſtam habere ingentis repropitiationis effectum. Si redeas ad illum panem, qui de cœlo deſcendit, & dat huic mundo vitam: alium panem propoſitiõis, quem ꝓpoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine eius. Et ſi reſpicias ad illam cõmemorationẽ, de qua dicit dominus: Hoc facietis in meam cõmemorationem: inuenies ꝙ iſta eſt cõmemoratio ſola, q̃ propitium faciat hominibus Deum. Si ergo intẽtiꝰ eccleſiaſtica myſteria recorderis, in his quę lex ſcribit, futurę veritatis inuenies imaginem præformatã. Sed de his nõ eſt opus plura diſſerere, quod recordatione ſola intelligi ſufficit. Poſſumus vero & aliter dicere: Omnis ſermo Dei panis eſt: ſed eſt differentia in panibus. Eſt enim aliquis ſermo, qui ad cõmunem proferri poſſit auditum, & edocere plebem de operibus miſericordiæ, aut totius beneficentię: & iſte eſt panis, q cõmunis videbitur. Eſt vero alius, q ſecreta contineat: & de fide Dei rerum ſcientia diſſerat. Iſte panis mundus eſt, & ex ſimila confectus. Iſte in cõſpectu domini ponendus eſt: & ſuper menſam mundam ꝓponendus. Iſte ſolis ſacerdotibus ſequeſtratus eſt: & filiis Aaron æterno munere condonatus. Verum ne putes hęc nos ꝓpriis ſenſibus excogitata narrare: & non in diuinis obſeruaſſe voluminibus: proferam tibi de ſcripturis: quõ apud diuerſos viros panis diuerſitas pro merito vniuſcuiuſq; ſeruata ſit. Refertur enim in Geneſi: ꝙ Abraam Patriarcha Angelos ſuſcepit hoſpitio: ſimiliter etiam & Loth. Sed Abraam, qui meritis præcedebat, panes ex ſimila appoſuiſſe ſcribitur, quos occultos, ac reconditos nominauit. Loth vero, eo ꝙ non habuit ſimilam, ex farina panes hoſpitibus appoſuit. Non ꝙ ita pauper eſſet, vt non habuerit ſimilam, q in diuitiis non inferior patruo ſcribitur: ſed vtriuſq; meritorum differentia per hęc deſignantur indicia: ꝙ is qdem, cui erãt à dño myſteria reuelanda, & ad quẽ dicebatur: Non cęlabo à puero meo Abraã quod facturus ſum: q imbuendus erat, & edocendus de occultis, & ſecretis Dei. Ille panes ex ſimila ſcribitur habuiſſe: Ille vero, ad quem nihil ſacramenti deferebatur, ſed ratio pręſentis ſalutis, & vitę, panes cõmunes ex ſola farina ſcribitur habuiſſe cõfectos. Et tu ergo ſi habes ſcientiam ſecretorum, ſi de fide Dei, de myſterio Chriſti, de ſancti Spiritus vnitate, potes ſcienter, cauteq; diſſerere: ſic panes ex ſimila offers dño. Si vero cõmunibꝰ vteris ad populũ monitis, & moralẽ ſcis tm̃modo locum tractare, q ad omnes pertinet, cõmunem te obtuliſſe noueris panem.

SED videamus iam, quę ſit cõfectio in iſtis panibus ꝓpoſitionis, qui ante dñm poni ſemp iubentur. De duabus, inqt, decimis ſit panis vnus. Duas qdẽ decimas dixit. Sed cuius mẽſuræ ſint iſtę decimę non comprehendit. Cum vtiq; cõſequẽs fuiſſet ſi de quantitate ſimilæ volebat agnoſci: ipſam cuius duas decimas ſumi iubebat nominare menſuram. Quę ergo iſta res eſt, cuius menſura, & modus, nec comprehendi potuit, nec menſurari? Decem numerus vbiq; perfectus inuenitur. Tertia enim ex hoc numero ratio, & origo conſurgit. Competenter igitur auctor, & origo omnium Deus, ſub hoc numero denario videtur oſtendi. Sed ſi in

eccleſia

Digitized by Google

eccleſia de ſolo Patre loquar:& ipſius ſo lius laudes proferam, vnius decimæ pa nē feci. Aut ſi de Chriſto ſolo fecero ſermonem,& ipſius enūtiauero paſſionē,& reſurrectionē prędicauero, vni^o decimæ obtuli panem. Si vero dixero, qa Pater cum filio ſemper eſt,& ipſe facit opa ſua. Vel etiam ſi dixero, qa Pater in filio eſt, & filius in Patre:& q vidit filium, vidit & Patrem. Et quia Pater, & filius vnum ſunt, ex duabus decimis ſimilę mundæ obtuli vnū panem. Panem verum, qui vitam dat huic mundo. Hęretici non faciunt de duabus decimis vnum panē. Negant enim creatorem Deū, Patrem Chriſti eſſe. Neq; vetus,& nouum teſtamentū vnum faciunt panem: nec vnū ſpiritum in vtroq; teſtamento profitentur. Nos autem in lege,& Euangeliis vnum, atq; eūdem ieſſe ſanctum Spiritum dicimus:& iſto quoq; modo ex duabus decimis vnū panem propoſitionis offerimus. Qui ergo ſeparant Chriſtum à Creatore Deo patre ſuo, Hæretici,& Iudęi, qui ſolū Patrē recipiunt,& verbum,& ſapientiam eius, Chriſtum non recipiunt:& ppea non faciunt ex duabus decimis vnum panem. Nos autem menſurę qdem ipſius.i. ſubſtantiæ nomen, vel rationem comprehēdere, aut inuenire non poſſumus. Confitentes tamen patrem,& filium, vnū facimus panem ex duabus decimis: non vt panis vnus ex vna decima fiat:& ali^9 ex alia: vt ſint ipſæ duæ decimę ſeparatæ: & vt ſint duæ iſtæ decimæ vna maſſa,& vnus panis. Quomodo duę decimę vna maſſa ſit? Quia non ſeparo filiū à patre: nec patrem à filio. Qui enim videt me, inquit, videt & patrem. Fiunt ergo panes ſinguli ex duabus decimis:& ponuntur duabus poſitionibus.i. duobus ordinibus. Si enim vna poſitio fieret, confuſus,& permixtus eēt ſermo de patre, ac filio. Nūc aūt vnus quidem eſt panis: vna enī voluntas eſt,& vna ſubſtantia: ſed duæ ſunt poſitiones: ideſt duę perſonæ proprietates. Illum enim patrem, qui non ſit filius:& hunc filium dicimus, qui non ſit pater. Et hoc modo duas decimas ī vno pane ſeruamus:& duas poſitiones ante dominum profitemur. Sed re vera magni (vt ita dicam) cuiuſdam piſtoris,& valde artificioſi eſt, diligenter iſtas ſeruare menſuras:& ita temperare de patre,& filio ſermonem coniungere, vbi oportet:& rurſum, vbi competit, ſeparare: vt neq; duę menſuræ aliquando deſint: neq; vnquam niſi vnus panis appareat. Duodecim ergo panes ex iſta ſimila fieri mandātur ſm numerum Tribuum, quæ tunc erant carnalis Iſrael: in quo mihi videtur forma totius creaturę rationabilis contineri. Duodecim nanque putantur eſſe generales ordines rationabilis creaturę, quorum figura erat in illis duodecim Tribubus: in quibus erat vnus quidam ordo regalis, qui Iudas nominatur. Alius erat ordo ſacerdotalis,& Leui appellatur. Erat & alius ordo Iudę vicinus, qui Beniamin dicitur. In quo ordine & templum Dei,& altare collocatum eſt. Alius ordo Iſachar,& Zabulon,& Effraim: aliique, quos nominatim deſignat ſcriptura diuina: quorum rationem non eſt huius loci neceſſarium explicare. Eſt tamen vniuſcuiuſque Tribus, vel ordinis panis ante dominum. Et licet ſit aliqua Tribus, quę non ex libera, ſed ex concubina Iſrael deſcēdat:& ex parte libera,& ex parte ſeruilis ſit: tamen pro omnibus ex duabus decimis panis proponitur ante dominum. Et in vniuerſis duę decimę ſimilaginis conſtant. Proponi autē iubentur ſupra menſam mundam: vt panes ſuper eam dño offerantur. Si ſederis, inquit Salomon, cœnare ad menſam potentis, intelligibiliter intellige, quę apponuntur tibi. Quę eſt ergo menſa potentis, niſi mēſa illius, qui dicebat: Omnia poſſum in eo qui me confortat Chriſto. Et cum infirmor, tunc potens ſum. In iſtius potētis menſa munda: hoc eſt in iſtius corde, in iſtius mente dño panis offerſ. Ad huius potentis mēſam, ſi ſedes cœnaturus, intelligibiliter intellige, quę apponūtur tibi: hoc eſt ſpiritualiter aduerte quę dicuntur ab eo: vt & tu facere poſſis quod additur. Ait enī ſciens quę,& qualia te oportet præparare. Sed videamus qūo hi duodecim pa

Digitized by Google

nes proponant. Duæ, inquit, poſitiones in vna poſitione ſex panes: putas'ne otioſa ſit iſta diuiſio. Quid eſt q duodecim' numerus iterũ partitur in ſex? habet enĩ propinquitatem quandã cũ hoc mundo ſenarius numerus. In ſex enim diebus ſactus eſt iſte viſibilis mundus. Duo igitur ordines habentur in hoc mundo: ideſt duo populi, q fidem patris, ac filii in vna eccleſia, tanq̃ in vna menſa munda cuſtodiunt. Et ſuperponetur, inquit, ſup poſitionem thus mundũ: thuris ſpecies formam tenet orationũ. Oportet ergo panibus fidei orationũ vigilantiam, puritatemq́; coniungere. Pura autem oratio eſt (ſicut Apoſtolus dicit) leuãtes puras manus ſine ira, & diſceptatione, ſimiliter & odoris ſuauitas implere facit illud, quod ſcriptum eſt: Dirigatur oro mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. Si qs ergo orationes quidem offerat Deo: non tamen habeat mundã conſcientiã ab operibus malis, hic thus qdem videt panibus ſuperponere: ſed non ponit thus mundũ. Nã ſi omne thus mundum eſſet, non vtiq; addidiſſet ſcriptura: Thus mundum ſup panes propoſitionis ponẽdum ante dominum. Nec enim putes: q Omnipotens Deus hoc mandabat, & hoc lege ſanciebat, vt thus ei ex Arabia deferreret. Sed hoc eſt thus, quod Deus ab hoibus ſibi quærit offerri, ex quo capiunt odorẽ ſuauitatis orationes ex corde puro, & conſcientia bona. In qbus vere Deus ſuſcepit fragrantiam ſuauitatis. Et erunt, inquit, panes in cõmemorationem propoſiti ante dñm: in die Sabbatorum ponetis ea. Si nondũ tibi manifeſtum erat, qa panes iſti verbum Dei eſt: ex his nũc ſermonibus cõfirmare ſatis eſt. Quid eſt enĩ quod nobis cõmemorationẽ Dei faciat? Quid eſt qđ nos ad memoriã iuſtitię, & totius boni reuocet, niſi verbũ Dei? Ideo ergo dicit: qa erunt in cõmemorationẽ propoſiti ante dñm. Addit: Et in die Sabbatorum .i. in requie animaꝶ. Et quæ maior fideli animę requies, q̃ memoria Dei? q̃ in conſpectu Dei verſari? q̃ in fide patris, ac filii permanere? q̃ orationes dño tanq̃ odorem ſuauitatis offerre? Teſtamentum, inquit, æternum erit Aaron, & filiis eius: & mundabunt ea in loco ſancto Aaron, & filii eius: genus eſt electum: genus ſacerdotale: quib' hęc portio ſanctoꝶ donatur à Deo. Quod ſumus omnes, qui credimus in Chriſto. Locum aũt ſanctum ego in terris nõ requiro poſitũ, ſed in corde. Locus enim dicit ſanctus, ratiõabilis anima: pp quod & Apoſtolus dicit: Nolite locum dare Diabolo. Anima ergo mea locus eſt, ſi male ago, Diaboli: ſi bene, Dei. Deniq; & ſpiritus malignus, cum, inquit, exierit ab homine, & circuierit loca arida, & requiem non inuenerit: tunc dicit Reuertar ad locum meum vnde exiui. Locus ergo ſanctus, anima ẽ pura: in quo loco edere nobis mandatur cibum verbi Dei. Neq; enim conuenit, vt ſancta verba, anima nõ ſancta ſuſcipiat: ſed cum purificauerit ſe ab omni inquinamento carnis, & morum: tunc locus ſanctus effectus capiat panem illum, qui de coelo deſcendit. Nonne melius ſic intelligitur locus ſanctus? q̃ ſi putemus ſtructuram lapidum inſenſibilium locum ſanctum nominari? Vnde ſimili modo etiã tibi lex iſta proponitur: vt cum acceperis panem myſticum, in loco mundo mãduces eum: hoc eſt ne in anima contaminata, & peccatis polluta, dominici corporis ſacramenta percipias. Quicunq; enim manducauerit, inquit, panem, & biberit calicem domini indigne, reus erit corporis, & ſanguinis domini. Probet autem ſe vnuſquiſq;: & tunc de pane manducet, & de calice bibat. Sãcta enim ſanctorum ſunt. Vides quomodo non dixit Sancta tantũmodo: ſed Sancta ſanctorum: vt ſi diceret: Cibus iſte ſanctus non eſt cõmunis omnium, nec cuiuſcunq;, ſed ſanctorum eſt: quanto magis hoc & de verbo Dei recte, meritoq; dicemus? Hic ſermo non eſt omnium, nec cuiuſcunq;, ſed ſanctorum eſt. Non quilibet verbi huius poteſt audire myſterium: ſed tantummodo qui purificati ſunt mente: qui mundi ſũt corde: qui ſimplices animo: qui vita irreprehenſibiles: qui conſcientia liberi: ipſorum eſt de hoc audire ſermonem: ipſis poſſunt explanari iſta myſteria. Vobis

enim

Digitized by Google

enim datum eſt,inquit,noſce myſterium Regni Dei.Illis autem : ideſt qui nõ merentur,quia non ſunt tales,ut mereant: nec capaces eſſe poſſunt ad intelligentiam ſecretorum.Illis non poteſt dari iſte ſacerdotalis panis:qui eſt ſecretus,& myſticus ſermo: ſed in parabolis,qui cõmunis eſt vulgi.Legitimũ æternale hoc erit. Legitimum nanq;,& æternum eſt omne, quod myſticum eſt. Nam pręſentia hęc, & paſſim viſibilia temporalia ſunt, & finem cito accipiunt:pręterit enim habitus huius mundi. Quod ſi huius mundi habitus pręterit,ſine dubio & literę habitus pręterit: & manent illa, quę æterna ſunt: quę ſenſus continet ſpiritualis. Si ergo intelleximus primo quomodo De⁹ loquebatur ad Moyſem, & Moyſes filiis Iſrael.Secundo etiam rationem candelabri mundi,& lucernarum,atq; olei eius. Tertio quoq; panes propoſitiõis ex duabus decimis:ſingulos quoſq; confectos: ſi ſm voluntatem ſpiritus intelleximus. Demus operã quomodo & nos hoc tanto,& tam ſublimi intellectu non efficiamur indigni: ſed vt anima noſtra prius fiat locus ſanctus:& in loco ſancto capiamus ſancta myſteria per gratiam Spirit⁹ ſancti:ex quo ſanctificatur omne, quod ſanctum eſt.

¶ Quędam etiam alię figurę in lege poſitę ex multis in hoc capitulo perſtringendæ ſunt. Cap.XVI.

Quidam volunt nos hiſtoriæ tantum deſeruire,& ſeruare legis literam cogunt. Sed tempus eſt nos aduerſus improbos, & maxime Iudæos,vti ſanctæ Suſannæ de Cathalogo diuinorum voluminum auctoritate vtamur,dicẽtes: Anguſtię mihi ſunt vndiq;: ſi enim hoc conſenſero illis:vt legis literam ſequar tantum,mors mihi erit: ſi autem non conſenſero, non effugiam linguas eorum.Sed melius eſt me nullo geſtu incidere in manus eorum, q̃ peccare in conſpectu domini.Incidamus ergo & nos (ſi ita neceſſe eſt) in obtrectationes illorum tantum: vt veritatem verbi Dei ſub literæ tegmine coopertam ad Chriſtum iam dominum conuerſa cognoſcat ecclesia.Sic eni dixit & Apoſtolus:Quia ſi conuerſus quis fuerit ad dominum,auferetur velamen.Vbi enim ſpiritus domini,ibi libertas.Ipſe igitur nobis domin⁹: ipſe ſanctus Spiritus deprecandus eſt: vt omnem nebulam, omnemq; caliginem, quę peccatorum ſordibus cõcreta uiſum noſtri cordis obſcurat,auferre dignetur: vt poſſimus legis eius intelligentiam ſpiritualem,&mirabilem contueri,ſm eum, qui dixit:Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Igit q̃ poſſumus breuiter pauca conſtringamus ex multis, non tamen ſingulorum verbo℞ explanationi ſtudentes:hoc enim facere per otium ſcribentis eſt.Sed quę ad ædificationem eccleſię pertinent proferentes:vt occaſiones potius intelligentię auditoribus demus,q̃ expoſitionum latitudinem proſequamur.ſm illud quod ſcriptum eſt: Da occaſionem ſapiẽti, & ſapientior erit. Principium ergo Leuitici dicit:Quia vocauit dominus Moyſem: & locutus eſt ei de tabernaculo teſtimonii: vt promulgaret filiis Iſrael ſacrificiorum leges,& munerũ.& ait: Si homo munus offerat domino offerat ex bobus,uel pecorib⁹:ideſt agnis,vel hœdis.Si vero ex auib⁹,turtures,vel pullos columbarum. Si vero nõ homo,ſed anima offerat munus Deo:ex ſimila,inquit, offerat panes azymos coctos in clibano:vel certe ſimilam ex ſartagine in oleo conſperſam:aut ex craticula,oleo nihilominus ſubactam. Tum deinde edocemur : quia fermentatum nihil omnino oportet offerri ad altare Dei: neq; mellis quicq̃ ſacrificiis admiſceri:ſed ſale ſaliri omne ſacrificium, vel munus. Secundo in loco de primitiarum præcipit ſacrificiis:quæ recentia toſta bene purgata offerri domino iubet. Poſt hæc ſub eadem legis continẽtia de ſacrificiis ſalutaribus iungitur:Primo ex bobus:ſecundo ex ouibus, in quibus tamen liceat,ſiue in agnis, ſiue in hœdis, vel fœminas offerre,vel mares.Et nihil, pręter hęc animalia, decernit in ſacrificiis ſalutaribus offerendum. Sed repetamus paululum: & videamus primo omnium quidem quod dicit: Homo ex vo-

Digitized by Google

bis ſi offerat munus, quaſi vero poſſit alius quis offerre, q̄ homo: & vtiq; ſuffeciſſet dicere: Si qs ex vobis offerat munus. ſed nunc dicit: Si homo ex vobis offerat munus. In conſequentibus vero dicit: Si autem anima offerat munus. In poſterioribus porrò, cum ſecundo iam loquit dominus ad Moyſem: & mandat de ſacrificiis pro peccato offerendis, ita dicit: Si Pontifex peccauerit, offerat illud, & illud, & illud. Vel ſi omnis Synagoga peccauerit: vel ſi Principes peccauerint: vel ſi anima vna peccauerit, mandatur ſingulis quibuſq; quid offerant. Quid ergo? inanem putamus eſſe iſtam perſonarum diſtinctionem? ut aliud qdem offerendū ſub hominis appellatione: aliud ſub animæ: aliud ſub Pontificis: aliud vero ſub Synagogæ: aliud etiam ſub Principis, vel ſub vnius animæ cognominatione mandetur? Ego interim pro exiguitate ſenſus mei hoc in loco hominem, quem appellauit, & primū in omnibus poſuit ad offerendū munus Deo, intelligendū eſſe omne humanum arbitror genus: & ipſum dici hoiem, q holocauſtum offerat vitulū ex bobus ſine macula. Iſte aūt vitulus ſine macula: vide ſi non ille ſaginatus eſt vitulus: quē pater pro regreſſo, ac reſtituto ſibi illo, qui perierat filio, quiq; oēm eius ſubſtantiā dilapidauerat, iugulauit, & fecit conuiuium magnū, & lætitiam habuit ita: vt lætarentur Angeli in cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente? Homo ergo iſte, qui perierat, & inuentus eſt: qm̄ nihil habuit propriæ ſubſtantiæ, quod offerret, cuncta nāq; dilapidauerat viuēs luxurioſe, inuenit iſtū vitulū cœlitus qdem miſſum: ſed ex Patriarcharū ordine, & connexis ex Abraā generationū ſucceſſionibus venientē: & iccirco nō dixit Vitulū. & ſiluit: vt videatur vitulus qcunq; mandatus: ſed vitulū ex bobus. i. ex Patriarcharū generatione venientem. Eſt autē maſculus ſine macula. Maſculus vero eſt, q peccatū, quod eſt fœmineæ fragilitatis, ignorat. Solus ergo ille maſculus: ſolus ſine macula eſt: q peccatū non fecit, nec dolus inuētus eſt in ore eius. Et qui acceptus contra dn̄m offert ad hoſtiū Tabernaculi. Ad hoſtiū Tabernaculi: non eſt intra hoſtiū, ſed extra hoſtiū. Extra hoſtiū eteni fuit Ieſus: qa in ſua propria uenit: & ſui cum nō receperunt. Non eſt ergo ingreſſus Tabernaculū illud, ad quod venerat: ſed ad hoſtium ei⁹ oblatus eſt in holocauſtū, qa extra caſtra paſſus eſt. Nam & illi mali coloni, uenientē filium patrisfamilias eiecerunt foras extra vineam, & occiderunt. Hoc eſt ergo quod offert ad hoſtiū Tabernaculi acceptum contra dn̄m: & quid tam acceptū, q̄ hoſtia Chriſti? q ſeipſum obtulit Deo? Et tū imponēt manū ſuam, inquit, ſup caput hoſtiæ, & iugulabunt vitulū contra dn̄m, & offerēt filii Aaron ſacerdotes ſanguinē: & effundent ſanguinem ad altare in circuitu: quod eſt ad hoſtium Tabernaculi teſtimonii. Poteſt quidem videri ob hoc dictum: q de filiis Aaron erant Anna, & Caiphas, & cæteri oēs, qui conſilium agentes ꝯtra Ieſum, pnunciauerunt eū reū mortis, & effuderūt ſanguinē eius circa baſim altaris Tabernaculi teſtimonii. Ibi enim effundit ſanguis, vbi erat altare, & baſis ei⁹, ſicut ipſe dn̄s dixit: Quia nō capit perire Prophetam extra Hieruſalem. Poſuit ergo & manum ſuam ſup caput vituli: hoc eſt peccata generis humani impoſuit ſup corpus ſuum. Ipſe eſt eni caput corporis eccleſiæ ſuæ. Sed & hoc fortaſſe non ſine cauſa fit: qa cum ſuperius dixiſſet: Applicabit eum ad hoſtiū Tabernaculi teſtimonii. In poſterioribus repetit, & iterū dicit: Ad altare: quod eſt ad hoſtium Tabernaculi teſtimonii: quaſi non eundē locum ſub eadem narratione ſemel deſignaſſe ſuffecerit. Niſi qa forte hoc intelligi voluit: q ſanguis Ieſu non ſolū in Hieruſalem effuſus eſt, vbi erat altare, & baſis eius, & Tabernaculū teſtimonii: ſed & qd ſupnū illud altare: quod eſt in cœlis: vbi, & eccleſia primitiuorū eſt: idem ipſe ſanguis aſperſus erit: ſicut & Apoſtolus dicit: Quia pacificauit p ſanguinem Crucis ſuæ: ſiue quæ in terra ſunt, ſiue quæ in cœlo. Recte ergo ſecundo nominat altare: quod eſt ad hoſtium Tabernaculi teſtimonii: qa non ſolum pro terreſtribus:

ſed

Digitized by Google

ſed etiam pro cœleſtibus oblatus eſt hoſtia Ieſus. Et hic q̄dem pro hominibus ipſam corporalem materiā ſanguinis ſui fudit: in cœleſtibus vero miniſtrantibꝰ, ſi q̄ illi mihi ſunt ſacerdotes, vitalē corporis ſui virtutem, velut ſpiritale quoddā ſacrificium immolauit. Vis autē ſcire: q̄a duplex hoſtia in eo fuit cōueniens terreſtribus, & apta cœleſtibus? Ap̄lus ad Hebręos ſcribens dicit: Per velamen: id eſt per carnem ſuam. Et iterū interius velamen interpretatur cœlū: quod penetrauit Ieſus: vt aſſiſtat vultui Dei ꝓ nobis ſemper, inquit, viuēs ad interpellandum pro his. Si ergo duo intelliguntur velamina: quę velut Pontifex ingreſſus eſt Ieſus: conſequenter & ſacrificium duplex intelligendum eſt: per quod & terreſtria ſaluauerit, & cœleſtia. Deniq; & ea, quę ſequuntur plus cœleſti ſacrificio, q̄ terreno videntur aptanda. Et decoriantes, inq̄t, holocauſtum, diuident illud mēbratim, & imponent filii Aaron ſacerdotis ignē ſuper altare, & cōſtipabūt ligna in ignē, & imponēt filii Aaron ſacerdotis diuiſa membra, & caput, & adipes, & ligna, quę ſunt ſup altare. Interea uero & pedes lauabūt aqua: & imponet ſacerdos omnia ſup altare. Hoſtia eſt & ſacrificium odor ſuauitatis domino. Q̄uō decorietur caro verbi Dei: quod hic vitulus nominat̄. Et q̄uō membratim diuidatur a ſacerdotibus; operępretium eſt aduertere. Ego puto: q̄ ille ſacerdos detrahit corium vituli oblati in holocauſtum: & deducit pellem: qua membra eius deteguntur: qui de verbo Dei abſtrahit velamē literę: & interna eius quæ ſunt ſpiritualis intelligētia, membra denudat. Et hæc mēbra verbi interioris ſcientiæ, non in humili aliquo loco ponit, ſed in alto, & ſancto: id eſt ſup altare collocat: cum nō indignis hominibus, & humilem vitam, ac terrenam ducentibus pandit diuina myſteria: ſed illis, qui altare Dei ſunt, in q̄bus ſemꝑ ardet diuinus ignis, & ſemꝑ conſumitur caro. Sup hos ergo tales membratim diuiſus iſte holocauſti vitulus collocatur. Diuidit nāq; mēbratim vitulum, qui explanare per ordinem poteſt: & competenti diſtinctione diſſerere, q̄ ſit ꝑfectus Chriſti fimbriā cōtigiſſe: q̄ vero pedes eius lauiſſe lachrymis, & capillis capitis ſui extersiſſe: Quanto aūt his potius ſit caput eius vnxiſſe myrrha: ſed & ī pectore eius recubuiſſe q̄d habeat eminentiæ. Horū ergo ſingulorꝝ cauſas diſſerere: & alia q̄dem incipientibus: alia vero iis, qui iam ꝓficiunt in fide Chriſti: alia aūt illis, qui iam perfecti ſunt in ſcientia, & charitate eius aptati: hoc eſt mēbratim vitulū diuiſiſſe. Sed & qui nouit oſtendere, quæ fuerint legis pricipia: qui ēt in ꝓphetis ꝑfectus acceſſerit. Quæ vero in Euangeliis plenitudo ꝑfectionis habeat̄, uel qui docere poteſt: quo uerbi lacte alendi ſunt paruuli ī Chriſto: & quo verbi holere refouendi ſint, qui infirmantur in fide: q̄s etiam ſit cibus ſolidus, & fortis, quo impugnādi ſint ariete Chriſti. Qui hæc ſingula nouit ſpiritali ratione diuidere: poteſt huiuſmodi doctor ille ſacerdos uideri, qui imponit ſup altare holocauſtū per membra diuiſum. Addit & ligna altari, quo ignis animetur, & ardeat his, à quo non ſolum de corporalibus virtutibus Chriſti, ſed ēt de diuinitate eius ſermo miſceat̄. Deſurſum enim eſt diuinitas Chriſti, quo ignis iſte feſtinat. Cōuenienter ergo omnia hęc, quę in corpore à Saluatore geſta ſunt, cœleſtis ignis aſſumpſit, & ad diuinitatis eius naturam cuncta reſtituit. Lignis tamē adhibitis ignis iſte ſuccendit̄. Vſq; ad lignum enim carnis paſſio fuit Chriſti. Vbi autem ſuſpenſus in ligno eſt, diſpenſatio carnis finita eſt. Reſurgēs autem à mortuis, aſcendit in cœlum, quo iter eius natura ignis oſtendit. Vnde & Apoſtolus dicebat: Quia & ſi cognouimus Chriſtum ſm̄ carnem: ſed nunc iam non nouimus. Holocauſtum nanq; carnis eius per lignum Crucis oblatum, terrena cœleſtibus, & diuinis humana ſociauit. Interna ſanè cum pedibus aqua dilui iubet ſermo pręcepti: ſacramentum baptiſmi ſub figurali prędicatione denuncians. Nam interanea diluit, qui conſcientiā purgat: pedes abluit, qui cōſummationē ſuſcipit ſacramenti: & ſcit, q̄a qui mūdus eſt, non

Digitized by Google

indiget niſi ut pedes lauet. Et qa partem quis hr̃e non pōt cum Ieſu, niſi lauet pedes eius. Verum ſi hæc ēt ad moralē locum inclinare uelis, habes & tu uitulū quem offerre debeas. Vitulus eſt, & qdē ualde ſuperbus, caro tua: quam ſi uis munus dn̄o offerre: ut eam caſtā, pudicamq́; cuſtodias: adduc eam ad hoſtiū Tabernaculi. i. vbi diuinoꝝ libroꝝ ſuſcipere poſſit auditū. Maſculinū ſit munus tuū: fœminam neſciat, ꝯcupiſcētiam reſpuat, fragilitatē refugiat: nihil diſſolutū reqrat, aut molle. Impone manū tuam ſuper hoſtiam tuā, ut ſit accepta dn̄o: & iugula illam ꝯtra dn̄m: hoc eſt impone ei ꝯtinentię frenum: & manum diſciplinę ne auferas ab ea: ſicut impoſuit manū carni ſuæ ille, q dicebat: Macero corpus meum: & ſeruituti ſubiicio: ne forte cum aliis prædicauero, ipſe reprobus efficiar. Et iugula eam ꝯtra dn̄m: mortificans ſine dubio membra tua, quę ſunt ſuper terrā. Sed & filii Aaron ſacerdotis offerant ſanguinē eius. Sacerdos in te eſt, & filii eius, mens quę in te eſt, & ſenſus eius, q merito ſacerdos, & filii ſacerdotis appellant̃, ſoli enī ſunt, q intelligunt Deū, & capaces ſunt ſcientię Dei. vult ergo ſermo diuinus, ut rōnabili ſenſu carnem tuam in caſtitate offeras Deo ſm id quod Apl's dicit: Hoſtiam viuam, ſanctam, placentem Deo rationabile obſequm ueſtrū: & hoc eſt per ſacerdotem, uel filios ſacerdotis offerre. ſanguinē ad altare: cū & corpore, & ſpiritu quis caſtus efficitur. Sunt enim & alii, qui offerunt qdem holocauſtū carnem ſuam: ſed non per miniſteriū ſacerdotis. Non enim ſciētes, nec ſm legem, quæ in ore ſacerdotis eſt, offerūt. Sed ſunt qdam caſti corpore, aīa aūt inueniunt inceſti. Aut enim glorię humanæ ꝯcupiſcentia maculantur: aut cupiditate auaritię polluuntur: aut inuidiæ: aut liuoris infelicitate ſordeſcunt: uel furentis odii, & iræ immanitate uexantur. Quicunq; ergo tales ſunt, licet corpe caſti ſint, tn̄ non offerunt holocauſta ſua per manus, & miniſteria ſacerdotis. Non eſt enim in eis ꝯſilium, & prudentia, q̇ ſacerdotio fungitur apud Deum. Sed ſunt ex illis qnq; virginibus ſtultis: quę uirgines qdem fuerūt, & caſtitatem corporis ſeruauerūt: oleum autem charitatis, & pacis, & reliquaꝝ uirtutum in uaſis ſuis condere neſcierūt: & icciirco excluſæ ſunt à thalamo ſponſi: qm̄ ſola carnis continentia ad altare dominicum non pōt peruenire, ſi reliqs virtutibus, & ſacerdotalibus myſteriis deſerat̃: & ideo, q hæc legimus, uel audimus in v tranq; partem operā dare debemus: ut caſti corpore, recti mente, mundi corde, moribus emendati, proficere in operibus, uigilare in ſcientia, fide, actibus, & geſtis, ac intellectus perfecti eſſe poſſimus: ut ad ſimilitudinem hoſtię Chriſti conformari mereamur. Rexit autem populum Moyſes per annos. xl. in deſerto: & mortuus eſt annorum cētum viginti: cum Chriſtum etiam ipſe multipliciter prophetaſſet: ut ſuperius per multiplices figuras declaratum eſt. Quòd autem ipſe Moyſes ſciret Meſſiam Regem, a ſummo Deo mittendum fuiſſe, Exodi. c. iiii. manifeſte ex uerbis ſuis conſtat: quia cum ibi eum Deus inſtrueret, quomodo Pharaoni loqui deberet, ut populum Dei dimitteret, ipſe ſic reſpōdit: Obſecro domine, mitte quem miſſurus es: hoc ē Meſſiam: quem ad homines ſaluandos miſſurus es. Iratus dominus in Moyſem, ait: Aarō frater tuus leuites: ſcio quòd eloquens ſit: ecce ipſe egredietur in occurſum tuū &c. Iratus dicitur dominus, quòd Moyſes dixerit: Mitte quem miſſurus es. Qm̄ Meſſias non erat ab eo mittendus pro Hebręa tantum gente à temporali ſeruitute liberanda: ſed pro omnibus gentibus à ſpirituali ſeruitute liberandis, & ſaluandis: quoniam illa ſalus ab Aegyptia captiuitate fuit figura liberationis per Chriſtum factæ à captiuitate Diabolica propter originale peccatum à primo parente noſtro Adam perpetratum.

Aliam etiam figuram ponit B. Gregorius in ſuo moralium Codice, libro. vi. c. xii. In lege turturis, uel columbę in figura noſtri ſacrificii, ſecari guttur præcipitur, & non penitus abſcidi: ut Leuitici. c. i. & c. v. ut & poſt mortem corpori caput inhæreat: quia: videlicet Mediator Dei, & hominum

& hominum: ideſt caput omniũ noſtrũ: & ueræ mundationis hoſtia: vnde pro nobis morte pertulit: inde nobis uerius inhæſit. Poſt ſectionem ergo caput turturis ſuo corpori inhęret: quia Chriſtũ ab eccleſia non mors interueniens diuidit. Perſecutores igitur peregerunt hoc, qđ pernitioſe moliti ſunt intulerunt mortē: ut ab eo abſciderent fideliũ deuotionē: ſed inde fides creuit, vñ hãc ſe extinguere infideliũ crudelitas credidit. Cumq; ſe exiſtimant eius miracula pſequendo abſcindere, hęc nimirum compulſi ſunt neſciẽdo dilatare. Vñ miro modo fit: ut & quod ſine voluntate Dei agitur, volũtati Dei contrarium non ſit: quia dum in bonum vſum malefacta vertuntur: eius conſilio militant etiam, qui eius conſilio repugnant. Hinc enim per Pſalmiſtã dicit: Magna opera dñi exquiſita in oẽs voluntates eius.

¶ Defuncto Moyſe, Ieſus Naue ipſius Moyſis miniſter ſucceſſit ei in ducem populi: & eum in terram repromiſſionis iduxit: eãq; ſibi diuiſit. Ca. XVII.

Ex. B. Aug. li. xvi. de Ciu. Dei c. xliii.

DEfuncto ergo Moyſe, pplm rexit Ieſus Naue: & in terrã promiſſiõis introduxit: eamq; pplõ diuiſit. Ab his duobus mirabilib⁹ ducibus bella ẽt pſperrime, ac mirabiliter geſta ſunt Deo conteſtante: non tam pp merita Hebræi ppli, q̃ pp peccata eaꝝ, quę debellabant gentium illas eis pueniſſe victorias. Poſt iſtos duces, Iudices fuere iam in terra pmiſſionis populo collocato, vt inciperet interim reddi Abrahę prima pmiſſio de gente vna .i. Hebræa, & de terra Canaã, nondum de oibus gentibus, & toto orbe terraꝝ: quod Chriſti aduẽtus in carne, & non veteris legis obſeruatio, ſed Euangelii fides fuerat impletura. Cuius rei pfiguratio facta eſt: ꝙ non Moyſes, q legem pplo acceperat in mõte Syna: ſed Ieſus, cui ẽt nomen, Deo pręcipiente, mutatũ fuerat, vt Ieſus vocaret, pplm in terram promiſſionis introduxit. B. Hieronymus in primo prologo in librũ Ioſue hoc teſtatur, dicens: Tandem finito Pentateucho Moyſi, velut grandi fœnore liberati, ad Ieſum filiũ Naue manum mittimus: quem Hebræi Ioſue Ben num vocant. Vide li. vi. c. xvii. Tẽporib⁹ aũt Iudicũ, ſicut ſe habebant, & peccata ppli, & miſericordia Dei alternauerũt pſpera, & aduerſa bellorum. Inde ventum eſt ad Regũ tẽpora: quoꝝ primus regnauit Saul: quo reprobato, & bellica clade proſtrato, eiuſq; ſtirpe reiecta, ne ide Reges orirẽtur, Dauid ſucceſſit in Regnum, cuius maxime Chriſtus dictus eſt filius. In quo articulus quidam factus eſt, & exordium quodammodo iuuẽtutis populi Dei. Cuius gñis quædam velut adoleſcẽtia ducebatur ab ipſo Abraam, vſque ad hunc Dauid. Neq; enim fruſtra Matthęus Euãgeliſta ſic generationes cõmemorauit, ut hoc primũ interuallũ quatuordecim generationibus cõmendaret ab Abraam. ſ. vſq; ad Dauid. Ab adoleſcẽtia qppe incipit homo poſſe gñare: propterea gñationum ſeries ab Abraam ſumpſit exordium: qui ẽt pater gentium ꝯſtitutus eſt: qñ mutatum nomen accepit. Ante hunc ergo velut pueritia fuit huius generationis populi Dei à Noe vſq; ad ipſum Abraam. Et ideo prima lingua inuenta eſt .i. Hebræa. A' pueritia nanq; homo incipit loq poſt infantiam, quę hinc appellata eſt, ꝙ fari non poteſt. Quam profecto ætatem primam demergit obliuio: ſicut ætas prima generis humani eſt deleta diluuio. Quotus enim qſq; eſt, q ſuam recordetur infantiam? Neq; enim per inſignem ducem Ieſum Naue: per quem populus ille in promiſſionis inductus eſt terram: q expugnatis gentibus eam duodecim Tribubus, qbus Deus iuſſerat, diuiſit, & mortuus eſt. Neq; poſt illum toto tempore Iudicum impleta fuerat promiſſio Dei de terra Chanaam: ꝙ à flumine Aegypti, vſq; ad flumen magnum Eufratem populus ille dominaretur: nec tñ adhuc prophetabatur futurum, ſed expectabatur implendũ. Impletum eſt aũt per Dauid, & eius filiũ Salomonem: cuius regnũ tanto, quanto promiſſum fuerat ſpatio, dilatatum eſt. vt .iii. Regum. c. iiii. & c. ix. Vniuerſos qppe illos ſubdiderũt, tributarioſq; fecerunt. Sic igitur in terra promiſſionis ſm carnem: hoc eſt in ter-

¶ Aduertebis cõ ſtero ꝙ nomen Ioſue mutatũ fuerit, ut Ieſus vocaretur.

eam Chanaam, ſub his Regibus ſemẽ Abrae fuerat cõſtitutum, vt nihil deinde ſuperesſet, quo terrena illa Dei promisſio compleretur, niſi vt in eadem terra, quãtum ad ꝓſperitatem attinet temporalẽ, per poſteritatis ſucceſſionem incõcuſſo ſtatu vſq; ad mortalis ſæculi huius terminum gens permaneret Hebræa, ſi dñi Dei ſui legibus obediret. Sed qñ Deus nouerat hoc eam non eſſe facturã, vſus eſt & temporalibus pœnis ad exercẽdos in ea paucos fideles ſuos, & admonendos: qui poſtea futuri erant in oĩbus gentibus, quas per eos admoneri oportebat. In quibus alteram promiſſionem reuelato nouo teſtamento per incarnationem Chriſti fuerat impleturus.

¶ De Hymno Annæ matris Samuelis Prophetæ diuino Spũ ꝓlato: ĩ quo ſignificata fuit Regni, & ſacerdotii mutatio iuxta B. Auguſt. Cap. XVIII.

ANna etiã Samuelis Prophetæ mater, cũ ſterilis eſſet, & Deũ oraſſet, vt ſi ſexũ virilem ſibi dederit, daret eum dño oĩbus diebus vitæ eius. Annuit voto ſuo Deus. Iccirco puerũ ablactatum, & adhuc paruulũ obtulerunt parentes Heli ſacerdoti, & Iudici. vt. i. Regum. c. i. Et orauit Anna dicens. c. ii. Exultauit cor meum in dño, & exaltatum eſt cornu meum in Deo meo. Dilatatum eſt os meũ ſuper inimicos meos: qa lætata ſum in ſalutari tuo. Nõ eſt ſanctus, vt eſt dñs: neq; enim eſt alius extra te: & non eſt fortis ſicut Deus noſter. Nolite multiplicare loq ſublimia gloriantes. Recedant vetera de ore veſtro: qa Deus ſcientiarũ dñs eſt, & ipſi præparantur cogitationes. Arcus fortium ſuperatus eſt: & ĩfirmi accincti ſunt robore. Repleti prius ꝓ panibus ſe locauerunt: & famelici ſaturati ſunt donec ſterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios infirmata eſt. Dñs mortificat, & viuificat, deducit ad ĩferos, & reducit. Dñs pauperem facit, & ditat: humiliat, & ſubleuat: ſuſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperem: vt ſedeat cũ principibus, & ſolium gloriæ teneat. Dñi enim ſunt cardines terræ: & poſuit ſup eos orbem. Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit: & impii in tenebris conticeſcent: quia non in fortitudine ſua roborabitur vir. Dñm formidabunt aduerſarii eius: & ſuper ipſos in cœlis tonabit. Dñs iudicabit fines terræ: & dabit imperium Regi ſuo: & ſublimabit cornu Chriſti ſui. De qua oratione, ſiue Hymno, B. Augu. lib. xvii. de Ciuitate Dei. c. iiii. ſic ait: Ita'ne verba hæc vnius putabũtur eſſe mulierculę de nato ſibi filio gratulantis? Tãtũ'ne mens hoĩum à luce veritatis auerſa eſt: vt non ſentiat ſuperegredi modũ fœminæ huius dicta, quæ fudit? Porro q rebus ipſis, quę iam cœperunt, & & in hac terrena peregrinatione compleri, conuenienter mouetur. Nõne intendit, & aſpicit, & agnoſcit per hãc mulierẽ: cuius & nomen. i. Anna, quæ gratia eius interpretatur, ipſam religionẽ Chriſtianã, ipſam Ciuitatem Dei, cuius Rex eſt, & Cõditor Chriſtus, ipſam poſtremo Dei grãm prophetico ſpiritu ſic locutam: à qua ſuperbi alienantur, ut cadant: qua humiles impleantur, vt ſurgant: quod maxime hymnus iſte perſonat. B. inquam Auguſtinus loquens de antedicto hymno, ait: Vbi ciuitatis Dei peruentum eſt ad Regum tẽpora: qñ Dauid, Saule reprobato, ita Regnum primus obtinuit, vt eius deinde poſteri in terrena Hieruſalem diuturna ſucceſſione regnarint: dedit figuram rei geſtæ, ſignificans, atq; prænuntians, qđ non eſt prætereundum ſiletio de rerum mutatione futurarũ: quod attinet ad duo teſtamenta: uetus. ſ. & nouum: vbi ſacerdotium, Regnumq; mutatũ eſt per ſacerdotem, eũdemq; Regem nouum, ac ſempiternum, qui eſt Chriſtus Ieſus. Quod aũt per Dauid intelligatur Chriſtus, infra lib. vi. c. lxvi. multipliciter probandũ eſt. Nam & Heli ſacerdote reprobato, ſubſtitutus in Dei myſterium Samuel, ſimul officio functus eſt ſacerdotis, & Iudicis. Et Saule abiecto, Rex Dauid fundatus ẽ in Regno. Hoc quod dico figurauerunt mater quoque ipſa Samuelis Anna: quæ prius fuit ſterilis: & poſteriore fœcunditate lætata eſt: prophetare aliter non videtur, cum congratulationem ſuam dño fundit exultans: qñquidem eundem puerum

rum natum,& ablactatum Deo reddidit eadem pietate,qua vouerat. Quid ergo ſibi vult quod ait? Arcum potentium fecit infirmum. Et infirmi præcincti ſunt virtute:pleni panibus minorati ſunt: & eſurientes tranſierunt terram: & ſterilis peperit ſeptem: & multa in filiis infirmata eſt? Nunq̃d ſeptem ipſa pepererat,quãuis ſterilis fuerit? vnicũ habebat, qñ iſta dicebat:ſed non poſtea ſeptem peperit,ſiue ſex,q̃bus ſeptimus eſſet ipſe Samuel: ſed tres mares,& duas fœminas. Deinde in illo populo,cum adhuc nemo regnaret,quod in extremo poſuit, dat virtutẽ Regibus noſtris:& exaltauit cornu Chriſti ſui: vnde dicebat,ſi nõ prophetabat. Dicat ergo eccleſia Chriſti: cuius Regis magni gratia plena,prole fœcunda: dicat quod tanto ante de ſe prophetatum per os huius piæ matris agnoſcit: Confirmatum eſt cor meũ in domino:& exaltatum eſt cornu meum in Deo meo. Vere confirmatum eſt cor:& cornu uere exaltatum:q̃a nõ in ſe:ſed in dño Deo ſuo. Dilatatum eſt ſuper inimicos meos os meũ: quia & in anguſtiis preſſurarum ſermo Dei non eſt alligatus. Lætata ſum, inq̃t, in ſalutari tuo. Chriſtus eſt ipſe Ieſus,quẽ Symeon(ſicut in Euãgelio legitur)ſenex amplectens paruulũ,agnoſcens magnũ, ait: Nunc dimittis dñe ſeruum tuum in pace:qm̃ viderunt oculi mei ſalutare tuum. Dicat itaq; eccleſia: Lętata ſum in ſalutari tuo:qm̃ non eſt ſanctus,ſicut dñs: & non eſt iuſtus,ſicut Deus noſter: tanq̃ ſanctus,& ſanctificans:& iuſtus, & iuſtificans: non eſt ſanctus pręter te: quia nemo fit,niſi abſte. Deniq; ſequitur: Nolite gloriari ſuperbe,& nolite loqui excelſa: neq; exeat magniloquium de ore ueſtro: qm̃ Deus ſcientiarum domini ipſe: & nemo ſcit quod ipſe ſcit. Qm̃ qui putat ſe aliquid eſſe,cum nihil ſit, ſeipſum ſeducit. Hęc dicũtur aduerſariis ciuitatis Dei ad Babyloniam pertinentibus:de ſua virtute pręſumentibus:in ſe,& non in dño gloriãtibus:ex q̃bus ſunt etiam carnales Iſraelitę terrenę Hieruſalem, ciues terrigenę:qui(ut dicit Apl's) ignorantes Dei iuſtitiam.i.quam dat hoĩbus Deus: qui ſolus eſt iuſtus,& iuſtificans:& ſuam volentes conſtituere:ideſt velut à ſe ſibi paratam, non ab illo impartitam, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Itaque quia ſuperbi,ſe de ſuo putantes,non de Dei poſſe placere Deo,qui eſt Deus ſcientiarum:atque ideo & arbiter conſcientiarum: ibi vidẽs cogitationes hominum,quoniam vanæ ſunt,ſi hominum ſunt,& ab illo non ſunt. Et pręparans,inquit,adinuentiones ſuas: quas adinuentiones putamus:niſi vt ſuperbi cadant, & humiles ſurgant? Has quippe adinuentiones exequitur,dicens: Arcus potentium infirmatus eſt:& infirmi præcincti ſunt virtute. Infirmatus eſt arcus:ideſt intentio eorũ, qui tam potentes ſibi videntur; vt ſine Dei dono,atque adiutorio humana ſufficientia diuina poſſint implere mandata:& præcinguntur virtute: quorum interna vox eſt: Miſerere mei domine,quoniam infirmus ſum. Pleni panibus, inq̃t, minorati ſunt:& eſurientes tranſierunt terram. Qui ſunt intelligendi Pleni panibus,niſi iidem ipſi quaſi potentes: ideſt Iſraelitę, quibus credita fuerũt eloquia Dei? Sed in eo populo ancillę filii minorati ſunt:quo verbo minus quidem latine,bene tamen expreſſum eſt,ꝙ ex maioribus minores facti ſunt: quia ex ipſis panibus:ideſt diuinis eloquiis:quę Iſraelitę ſoli tunc ex omnibus gentibus acceperunt,terrena ſapiunt. Gentes autem, quibus lex illa non erat data, poſteaquã per nouum teſtamentum ad eloquia illa venerunt:& multum eſuriendo terram tranſierunt:q̃a in eis nõ terrena,ſed cœleſtia ſapuerũt. Et hoc uelut quæreretur cã cur factũ ſit:q̃a ſterilis,inq̃t,peperit ſeptem,& multa in filiis infirmata eſt. Hic totum quod prophetabatur eluxit agnoſcentibus numerum ſeptenarium: quo eſt vniuerſa eccleſię ſignificata perfectio: propter quod & Ioãnes Apl's ad ſeptem ſcribit eccleſias, eo modo ſe oſtendens ad vnius plenitudinẽ ſcribere. Et in Prouerbiis Salomonis.c.ix.hoc antea præfigurans: Sapientia,inquit, ædificauit ſibi domum, & ſuffulſit columnas ſeptem. Sterilis enim erat in oĩbus gentibus Dei

ciuitas, anteq̃ iſte fœtus, per quẽ eam om
nes gentes cohæredes Chriſti ꝑ teſtamẽ
tum nouum, ad poſſidendam vitá æter-
nam, regnumq́; cœloꝝ. Partim ergo ad
ancillam, quę in ſeruitute generat: ideſt
terrenam Hieruſalem: quæ ſeruit cũ filiis
ſuis. Partim vero ad liberam ciuitatem
Dei. i. veram Hieruſalem, & æternam in
cœlis: cuius filii omnes ſm Deum viuen
tes peregrinantur in terris. Sed ſunt in
eis quędam, quę ad vtranqꝫ pertinere in
telliguntur. Ad ancillam proprie: ad libe
ram figurate. Tripartita itaqꝫ reperiuntur
eloquia Prophetarum. Siquidem aliqua
ſunt ad terrenam Hieruſalem ſpectantia:
aliqua ad cœleſtem: nonnulla ad vtráqꝫ.
Et ponit exempla ipſe. ſ. B. Auguſti. quæ
breuitatis cauſa omitto, quia longa ſerie
hanc tractat diſputationẽ. Vnde volens
Deus hoc, & in regno, & in ſacerdotio
præfigurare, loco Heli ſacerdotis, & Iudi
cis, ſuffecit Samuel: & reprobato Saule
Rege, miſit Nathan Prophetam ad Da-
uid: vt in. xx. cap. dicetur.

❡ De figura Ionę Prophetę. Cap. XIX.

ADhuc celeberrime per ſcripturas
ſanctas, etiam in Prophetæ Ionæ
laboribus, & erumnis Chriſti paſ-
ſio, & reſurrectio pręſignant. Hic Ionas
(quod fidei noſtrę non arbitramur incõ-
gruum) typum dñi geſſiſſe pręſcribitur.
Ipſe enim dominus dixit: Sicut fuit Io-
nas in ventre ceti tribus diebus, & tribꝰ
noctibus: ita erit filius hominis in corde
terræ tribus diebus, & tribus noctibus.
Hic inq̃ ad pręcandiũ Niniuitis irę cœ-
leſtis offenſam, dño iubẽte, dirigitur. Præ
ſcius triſtem ſententiam Propheta popu
li conuerſione vacuandá, nauim profu-
gus, quę Tharſum petebat, ingredit: ſed
nautis exorta tempeſtate turbatis ſorte
fluctibus datur: & faucibꝰ ceti piſcis de-
merſus excipitur. Sed piſce illęſum eru-
ctante depoſitum tertia die terris refun-
ditur. Videte dñm etiam in veteri teſta-
mento in ſerui forma mirabiliter appare
re. Videte quomodo ſe anteactis ſęculis
indicauit ſm ſeruilis formæ humilitatẽ
ventuꝝ. Ionas iram dñi pręedicaturus ad
magnam Niniuitaꝝ deſtinatur vrbem, di
cturus: Adhuc quadraginta dies, & Nini
ue ſubuertetur. Et Chriſtus ad mũdi mit-
titur ciuitatem, vt diem ſalutis, & pręfini
tum iudicii tempus annunciet. Ionas na-
uim expetit, Chriſtus eccleſiam. Ionas flu
ctibus agitatur, Chriſtus mundi turbini-
bus exercet. Niſi Ionas perditum detur,
nauis periculum non ſedatur. Sic non li-
beratur eccleſia, niſi Chriſti morte ſalue-
tur. Nautę dimiſſuri Ionam, tñ verentur,
& dicunt: Dñe ne des ſuper nos ſangui-
nem innocentẽ. Nonne nobis videt nau
tarum imprecatio, Pilati eſſe confeſſio?
qui morti Chriſtum tradidit, & tamẽ ſuas
lauit manus, dicens: Mundus ego ſum à
ſanguine iuſti huius. q̃ cõgrue per perſo
nam gentilẽ fides gentiũ pręedicat? Dicit
náqꝫ Ionas in oratiõe ſua: Tolle igit dñe
aiam meam, qa melior eſt mihi mors, q̃
vita. Dicat hoc rebus dñs nr̃ Ieſus Chri-
ſtus, qa melior eſt mihi mors, q̃ vita. i. vi-
uens vná Iudęoꝝ gentẽ ſaluare non po
tui. Moriar, vt vniuerſus mundus mea
morte ſaluet. Ionam cetus piſcis excepit
imerſum: ſed non ꝯtigit deuoratũ: & quẽ
malitia hoium perdidit, beſtia eſuriens
cuſtodiuit. Plenis viſceribus famẽ patit,
& in pręedam, quam abſorbuit, nil ſibi li-
cere miratur. Quis eſt iſte, qui iter auidos
rictus abſumi nõ poteſt? Cibus eſt, corre-
ptio nõ eſt: traditur perditionis ꝓfundo,
& ſeruatur ipſius mortis obſequio. Quis
eſt iſte, qui vaſtiſſimos ſinus periculorum
totus ingreditur: & ſub altitudine con-
cluſus immenſa, atqꝫ mortifera, vitali ae-
re paſcitur: & dimiſſus in alienam re-
rum naturam, in vitæ auxilium cum vi-
ta peregrinatur: & mortis ſuperſtes an-
nuntiat mundi ſalutem? Puto, ꝙ hic eſt
dominus noſter Ieſus Chriſtus, quem
ſæua mors inexpiabilis bellua in eſcam
ſuam rapuit: & prædam ſuam capti-
uam contremuit: quem & ſi terra ſor-
buerit crucifixum, tamen quem non in-
uenerat reum, non potuit tenere dam-
natum: quia culpam non facit culpa,
ſed cauſa: quaſi ſolitum cibum perdi-
tum in origine mundi hominem deuo-
rauit: ſed magnam eſſe cibi ipſius digni-
tatem præfocata cognouit. Atque ideo
diuinus

Digitized by Google

diuinus ſermo commemorat:& præcipit piſci:Et euomuit Ionam in aridam.Prçcipit ergo beſtiæ:præcipit ſemper eſuriẽti:præcipit Abyſſis,& Inferno,vt mũdo reſtituant Saluatorem. Euomuit autem: hoc debemus accipere:ꝙ ex imis uiſceribus mortis meretrix victa morte remeauerit,atq; eam ex imis prçcordiis Inferni perditio exulcerata reddiderit. Videmus in Prophetæ afflictionibus apertiſſime prçfiguratam pariter,& mortẽ,& reſurrectionem.Quapropter quod completum cernis in ſeruo,credere non cuncteris in domino.

De Dauid Rege de Tribu Iuda:cui ẽt prędicitur à Deo per mediũ Prophetæ,Chriſtum Meſſiam ex ſe eſſe naſciturum. Cap. XX.

SEd ne à principali,& certo diſputationis noſtrę diſcedamus fundamẽto: ſcilicet à ſtipite, à quo Meſſias Rex ſm carnem deſcendere debebat,ſe ſe nobis offert Dauid Rex, & Propheta diuinus de Tribu Iuda:& ſic de antiquorum Patriarcharum ſtirpe.Licet ipſe Dauid non eſſet patris ſui Ieſſe,uel Iſai, primogenitus:ſed ultimus,& cęteris minus honoratus:quia ouiũ patris paſtor erat. Quo tamen non obſtante,ipſe multo ante,ꝗ̃ Saul Rex moreretur, ex mandato Dei in futurum Regem per Samuelem ſacerdotem,& iudicẽ oleo ſancto, & chriſmate ungitur. ut primo Regũ.c.xvi.Nã ipſe Dauid reprobato Saule primo Iudæorum Rege,ita regnum primus obtinuit : ut eius deinde poſteri in terrena Hieruſalem diuturna ſucceſſione regnarent. Vnde dedit figuram rei geſtę, ſignificans, atq; prænuncians (quod non eſt prętereundum ſilentio)de rerum mutatione futurarum:quod attinet ad duo teſtamenta:ad duo inquam teſtamenta:uetus.ſ.& nouũ. Vbi ſacerdotium,regnũq; mutatum eſt per ſacerdotem, eundemq; Regem nouum, atq; ſempiternum, q eſt Chriſtus Ieſus.Nam & Heli ſacerdote reprobato,ſubſtitutus eſt in Dei miniſteriũ Samuel ſimul officio functus ſacerdotis, & iudicis: & Saule abiecto Rex Dauid fundatus in regno,hoc quod dictum eſt figurauerunt,ut probat B.Auguſtinus libro.xvii.de Ciuitate Dei:quaſi à principio ipſius libri,uſque ad.c.viii.eiuſdem. & ultra,quod breuitatis cauſa omiſi:licet huic propoſito conuenientiſſimũ ſit teſtimonium. Quod autem Chriſtus ex Dauidis progenie naſciturus eſſet libro .ii.Regum.c.vii.&primo Paralipomenõ .c.xvii.manifeſte apparet.Ibi enim Deus mandat Natham Prophetæ, ut hæc dicat Dauid inter alia quædam : ſcilicet.Cumq; completi fuerint dies tui : & dormieris cum patribus tuis : ſuſcitabo ſemen tuum poſt te:quod egredietur de vtero tuo:& firmabo regnum eius . Ipſe ædificauit domum nomini meo:& ſtabiliam thronum regni eius vſq; in ſempiternum:ergo ero ei in patrem:& ipſe erit mihi in filium.Quę quidem uerba neceſſario de Chriſto Meſſia intelligẽda ſunt: non autem de Salomone:vt aiũt Iudęi, & male. Et hoc, quia huiuſmodi uerba Prophetę : immo ſummi Dei loquuntur de vno filio naſcituro ex vtero Dauid, poſtea,quàm mortuus fuerit ipſe Dauid. Quod in Salomone(ut inquiunt Iudęi) nullo modo verificari poteſt. Cum ipſe Salomon, non ſolum natus fuerit patre ſuo Dauid adhuc viuente: ſed etiam ad regiam dignitatem ſublimatus. Si uero Iudęus diceret: Nonne Salomon ædificauit templum illud magnificentiſſimũ Dño? Reſponderi ſibi poſſet,& bene:de templo materiali non debere,nec etiam poſſe hic intelligi: ſed de eccleſia Dei p Chriſtum,& Aplos ſuos fundata,& fabricata:non de lignis,& lapidibus: ſed de hoibus fidelibus,& ſanctis in vnione fidei copulatis,& permanentibus,qui templum Dei uocantur,& uocari pñt : ut ait Apls.i.ad Corinth.c.iii.Templum enim Dei ſanctum eſt,quod eſtis vos.Item ibidem:Neſcitis qa templũ Dei eſtis,& ſpiritus Dei habitat in uobis?Quod uerꝝ eẽ etiam ꝓbatur ex his ſequentibus uerbis: Et ſtabiliã thronũ regni eius vſq; in ſempiternũ:quia regnũ Salomonis parũ durauit.ſ.annis.xl. tm̃.ut.iiii. Regum.c.xi. Item antedictę Iudęoꝝ interpretationi hęc alia obſtant verba:Et fidelis erit do

mus tua. Quę verba de Salomōe nequaquā verificari poſſunt: eo ꝙ eius domus plena fuerit mulierib⁹ alienigenis, & idolatris colētibus Deos falſos: & ipſum ab eis Regem aliquando ſapientem in eādē idolatriā ſeductum, atq; deiectū: & non audeat exiſtimare Deū: uel hoc ꝓmiſiſſe mendaciter: vel talē Salomonē, domūq; eius futuram non potuiſſe præſcire. Nō hinc deberemus ambigere, ſi nō in Chriſto dño noſtro, q factus eſt ex ſemine Dauid ſm carnem, iam videremus iſta compleri: ne uane, atq; inaniter hic alium aliquem requiramus, ſicut carnales Iudęi. Nā & ipſi uſq; adeo filiū, quē loco iſto Regi Dauid promiſſum legunt, intelligūt nō fuiſſe Salomonē: ut eo, q promiſſus eſt, tanta iā manifeſtatione declarato adhuc mirabili cęcitate alium ſperare ſe dicant. Facta eſt qdem nonnulla imago rei futuræ ēt in Salomone, in eo ꝙ templū ædificauit, & pacem habuit ſm nomen ſuū. Salomon qppe pacificus eſt latine: & in exordio regni ſui mirabiliter laudabilis fuit. Sed eadem ſua perſona per vmbram futuri pręnunciabat ēt ipſe Chriſtū dñm noſtrum, non exhibebat. Vnde quędam de illo ita ſcripta ſunt: quaſi de ipſo ita prędicta ſint: dū ſcriptura ſancta, ēt reb⁹ geſtis prophetans, quodāmodo in eo figurā delineat futuroꝝ. Nā pręter libros diuinę hiſtoriæ, ubi regnaſſe narratur, Pſal. ēt. lxxi. Deus iudiciū tuū, titulo nominis eius inſcriptus eſt. In quo tā multa dñr, quę oīno ei ꝯuenire non poſſunt. Dño aūt noſtro Ieſu Chriſto aptiſſima ꝑſpicuitate ꝯueniunt: ut euidenter appareat, ꝙ in illo figura qualiſcunq; adumbrata ſit, in iſto autē ipſa ueritas pñtata. Notum eſt enim qbus terminis regnū cōcluſum fuerat Salomōis: & tñ in eo Pſal. legitur, ut alia taceā: Dominabit̄ à mari uſq; ad mare: & à flumine uſq; ad terminos orbis terrę: quod i Chriſto uidemus impleri. A flumine qppe dominādi ſumpſit exordium: ubi baptizatus à Ioanne eo mōſtrāte cœpit agnoſci à diſcipulis: q eum, non ſolum magiſtrum, uerum etiā dñm appellauerūt. Nec ob aliud uiuēte adhuc patre ſuo Dauid regnare Salomō cœpit: quod nulli eoꝝ Regū ꝯtigit: niſi ut hinc quoq; ſatis eluceat nō eſſe ipm, quem ꝓphetia iſta præſignat, q̄ ad eius patrem loquit̄, dicens: Et erit, cum impleti fuerint dies tui, & dormies cū patrib⁹ tuis: ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, q erit de uētre tuo, & ꝑparabo Regnum illius. Quō ergo propter id quod ſequitur: Hic ædificabit mihi domū: iſte Salomō putabitur ꝓphetatus. & nō potius pp id, qđ pręcedit: Cum impleti fuerint dies tui, & dormieris cū patribus tuis: ſuſcitabo ſemen tuū poſt te. Alius pacificus intelligitur eſſe ꝓmiſſus: q non ante ſicut iſte: ſed poſt mortem Dauid pręnunciatus eſt ſuſcitandus? Quātolibet lōgo interpoſito tempore Ieſus Chriſtus uenerit, ꝓculdubio poſt mortem Regis Dauid: cui ſicut eſt ꝓmiſſus, eum uenire oportebat, q ædificaret domū dño: non de lignis, & lapidibus: ſed de hoībus: qualem illū ædificare gaudemus. Huic enim domui, dicit Apl's: hoc eſt fidelibus Chriſti: Templū enī Dei eſtis uos, ad Corinth. c. iii. Hęc pauca B. Aug. lib. xvii. de Ciuitate Dei. c. viii. Quod ex Dauid deſcenderet Meſſias ipſemet prędixit Pſalm. cxxxi. Iurauit dñs Dauid ueritatem, & nō fruſtrabitur eum. De fructu uentris tui ponam ſuper ſedem tuam, ſi cuſtodierint filii tui Teſtamentū meum. Item Pſal. lxxxviii. Iuraui Dauid ſeruo meo: uſq; in æternū pręparabo ſemen tuū: & ædificabo in gñatione, & in gñationem ſedē tuam. & magis infra: Et ponam in ſęculum ſęculi ſemen eius, & thronū eius, ſicut dies cœli. & iterum ibidem: Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, ſemē eius in æternum manebit. Et thronus eius ſicut Sol in ꝯſpectu meo, & ſicut Luna perfecta in æternum: & teſtis in cœlo fidelis. & iterum: Vbi ſunt miſericordię tuę antiquę dñe, ſicut iuraſti Dauid in ueritate tua. Quę qdem ꝓmiſſiones oēs huius ſeminis in nullo alio adimpleri potuiſſent, niſi in Meſſia Rege.

¶ De Salomone Dauidis filio, q ei ſucceſſit in Regno. Cap. XXI.

DEfuncto Dauid Rege, ſucceſſit Salomon eius filius, q adhuc uiuēte

patre ad Regiã dignitatẽ fuerat ſublimatus: hic bonis initiis malos exitus hũit. Quippe ſecundę res, q̃ ſapiẽtum aĩos fatigant, magis huic obfuerunt, q̃ ꝓfuit ſapientia: ẽt nunc, & deinceps memorabilis, & nunc lõge, lateq; laudata: ꝓphetaſſe ẽt ipſe reperitur in ſuis libris, quorum tres recepti ſunt in auctoritatem canonicam. ſ. Prouerbia, Eccleſiaſtes, & Canticũ cãticoꝝ. Alii uero duo, quorum unus Sapientia dr̃: alter uero Eccleſiaſticus: qui duo pp eloqi nonnullã ſĩlitudinem, ut Salomonis dicantur, obtinuit ꝯſuetudo. Non aũt eſſe ipſius nõ dubitant doctores: eos tñ in auctoritatẽ maximã occidẽtalis antiqtus recepit eccleſia. In altero quoq;, q appellatur Sapiẽtia Salomonis paſſio Chriſti apertiſſime ꝓphetaſ. Hic autem Salomõ pacem habuit in Regno ſuo, vñ nomen accepit. Nam Salomõ idẽ ſonat, quod pacificus. Inſuper magnificatus fuit Rex Salomõ ſuper oẽs Reges terrę diuitiis, & ſapientia, ac ẽt ſpiritu ꝓphetico: & uniuerſa terra ob magnã eius famam deſiderabat uultum uidere Salomonis: & audire ſapientiam eius: quã dederat Deus in corde eius: & ſinguli deſferebãt ei munera, ueluti Regina Saba, & alii multi. Vnde, fauẽte ſibi Deo, omnia ſibi proſpere ſuccedebant. ut. iii. Regum. c. x. Hic ẽt Salomon ædificari fecit dño Deo in Hieruſalẽ templum illud magnificentiſſimum: quod cogitauerat facere Dauid eius pater. Sed ipſe Deꝰ noluit ut Dauid illud fabricaret, ſed Salomõ. Qđ templum anno quarto regni ipſius Salomonis fundatum fuit in mẽſe. ʒ 10. & in anno vndecimo: menſe Hul: ipſe eſt mẽſis octauus: perfectum fuit opus ipſum ĩ omni opere ſuo, & in uniuerſis utenſilibus: ædificauitq; ipſum annis ſeptem. ut dr̃. iii. Regum. c. vi. fuerũt ẽt ipſi Salomoni uxores quaſi Reginæ ſeptingentę, & concubinę trecentę: & auerterunt mulieres cor eius. Cumq; iã eſſet ſenex, deprauatum eſt cor eius per mulieres: ut ſequeretur Deos alienos: nec erat cor eius pfectum cum dño Deo ſuo: ſicut cor Dauid patris ſui: ſed colebat Salomon Aſcharihen Deam Sidoniorum, & Chamos Deũ Moabitaꝝ, & Moloch idolum Ammonitarum: fecitq; Salomon quod nõ placuerat corã Deo: & non adimpleuit, ut ſequeretur dñm, ſicut Dauid pater eius. Et ædificauit Fana idolis: atq; in hunc modum, ut pareret uniuerſis uxoribus ſuis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabãt Diis ſuis, à dño Deo uero alienatus eſt. Igitur iratus eſt dñs Salomoni, ꝙ auerſa eſſet mens eius à dño Deo Iſrael: q apparuerat ei ſecũdo: & pręceperat de uerbo hoc: vt ſequereť Deos alienos: & non cuſtodiuit quæ mandauit ei dñs. Dixit itaq; dñs Salomoni: Quia habuiſti hoc apud te, & nõ cuſtodiſti pactũ meũ, & pręcepta mea, quæ mandaui tibi, dirũpens ſcindam Regnum tuum, & dabo illud ſeruo tuo. Verũtamen in diebus tuis non faciam pp Dauid patrem tuum. De manu filii tui ſcindam illud: nec totũ Regnum auferam: ſed Tribum unam dabo filio tuo pp Dauid ſeruum meum: & Hieruſalem, quam elegi. ut. iii. Regum. c. xi. Qui quidem Salomon nihilominus ſucceſſit ſtipes Meſſię uenturi: quia ipſe à Dauid deſcẽderat. Licet Dauid alios habuerit filios maiores Salomone: & poſt Salomonẽ ſtipes fuit generationis Chriſti Roboam. de quo dicendum eſt.

¶ De Roboã filio Salomõis. Cap. XXII.

MOrtuo autem Salomone Rege, uenit Roboam eius filius in Sichen. Illic enim congregatus erat omnis populus Iſrael ad conſtituendum eum Regem. At uero Hieroboam filius Naboth, cum adhuc eſſet in Aegypto profugus à facie Salomonis: audita morte eius: memor uerborum de ſcindẽdo Regno Iſrael: quę ab Ahia Propheta audierat: ꝙ decem ſibi dandæ erant Tribus. ut. iii. Regum. c. xi. uenit, & oĩs multitudo Iſrael cũ eo: & locuti ſunt ad Roboam, dicentes: Pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis: tu autem nũc imminue paululum de imperio patris tui, & ſeruiemus tibi. Qui ait eis: Ite uſq; in tertium diem, & reuertimini ad me. Cũq; abiiſſet populus: iniit conſilium Rex Roboam cum ſenioribus, q aſſiſtebãt corãm Salomone, dicens: Qđ datis ꝯſiliũ, ut re-

Digitized by Google

ſpondeam populo? Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris pplo huic, & ſeruieris, & petitioni eoꝝ ceſſeris, locutusq́; fueris ad eos uerba lenia: erunt tibi ſerui cũctis diebus. Qui dereliquit ꝯſilium ſenũ, q̄d dederant ei: & adhibuit adoleſcentes, q̄ nutriti fuerunt cũ eo. Dixitq́; ad eos: Q̄d mihi datis cõſilium, vt rñdeam populo huic? q̄ dixerũt ei: Leuius fac iugum, q̄d impoſuit pater tuus ſup nos. & dixerũt ei iuuenes: Sic loquere populo huic: Minimus digit⁹ meus craſſior eſt dorſo patris mei, & nunc pater meus poſuit ſuper uos iugum graue: ego aũt addam ſuper iugum veſtrum. Pater meus cęcidit vos flagellis: ego aũt cędam uos ſcorpionibus. Venit ergo die tertia Hieroboam, & oīs populus ad Roboam. Rñditq́; Rex populo dura, derelicto ꝯſilio ſeniorum, & locutus eſt eis ſm̄ ꝯſilium iuuenum, dicens: Pater meus aggrauauit iugum ueſtrum: ego aũt cędam uos ſcorpionibus: & non acquieuit Rex populo: qm̄ auerſatus fuerat eum dn̄s: ut ſuſcitaret uerbũ ſuum: quod locut⁹ fuerat in manu Ahię Sylonitę ad Hieroboam filium Nadab. Videns itaq; populus: ꝙ noluiſset eos audire Rex, reſpõdit ei, dicens: Quę nobis pars in Dauid? uel quæ hęreditas in filio Iſai? Vade ĩ Tabernacula tua Iſrael. Nunc uide domum tuam Dauid. Et abiit Iſrael in Tabernacula ſua. Super filios aũt Iſrael q̄cunq; habitabant in ciuitatibus Iuda regnauit Roboam. Miſit ergo Rex Roboam Aduram, q̄ erat ſuper tributa: & lapidauit eum oīs Iſrael, & mortuus eſt. Porro Rex Roboā feſtinus aſcẽdit currum, & fugit in Hieruſalem: receſſitq́; Iſrael à domo Dauid vſq; in præſentem diem. Factum eſt autem: cum audiſſet omnis Iſrael, ꝙ reuerſus eſſet Hieroboam, miſerunt, & vocauerunt eum congregato cœtu: & conſtituerunt eum Regem ſuper omnem Iſrael: nec ſecutus eſt quiſpiam domum Dauid, pręter Tribũ Iuda ſolam. Venit aũt Roboam Hieruſalem, & congregauit vniuerſam domum Iuda, & Tribum Beniamin cẽtum octuaginta millia electorum virorum, & bellatoꝝ, vt pugnarent ꝯtra domum Iſrael, & reducerent Regnum Roboam filio Salomonis. Factus eſt aũt ſermo dñi ad Semeiam virum Dei, dicens: Loquere ad Roboam filium Salomonis Regem Iuda: & ad oēm domum Iuda, & Beniamin, & reliquos de populo, dicens: Hęc dicit dn̄s: Non aſcendetis, neq; bellabitis ꝯtra fratres veſtros filios Iſrael. Reuertatur vir in domum ſuam: à me enim factum eſt verbum hoc. Audierunt ſermonem dñi: & reuerſi ſunt de itinere, ſicut eis pręceperat dn̄s. Aedificauit aũt Hieroboam ſichen in monte Effrain: & habitauit ibi. vt. iii. Regum. c. xii. Ecce regnũ Salomonis in duas partes fuiſſe diuiſum: minimamq́; partem Roboam filio Salomonis remanſiſſe. ſ. Tribum Iuda, & Tribũ Beniamin, quę vnitæ ſunt. Vnde Regnum Iuda valde diminutum fuit ab eo ſtatu, in quo fuerat tempore Salomonis. Sed qm̄. iii. Regum. c. xi. in vaticinio Ahię hęc continentur verba: quę ſunt verba Dei, vt dixit Ahias: Et affligam ſemẽ Dauid ſuper hoc: uerumtamen non cunctis diebus. Ideo licet Regnum Dauid tẽpore Roboam Regis fuerit tẽporaliter valde afflictum, & diminutũ ꝑpter diuiſionem Regni, à quo ſublatę fuerunt decẽ Tribus à Regno ſuo temporali: tñ tẽpore dñi noſtri Ieſu Chriſti, qui fuit verus Meſſias, non ſolum ſemen Abraę, & Dauid ſpiritualiter reſtauratũ fuit: ſed multo amplius ampliatũ, & augmentatũ. Nã imprimis ipſe Ieſus ob paſſionis ſuæ meritum, in ſua glorioſa Reſurrectione, & Aſcenſione, quantum ad humanitatem, fuit à Deo valde exaltatus: & data fuit ſibi oīs poteſtas in cœlo, & ĩ terra: vt ipſemet dixit Matthęi. c. vltimo. Vnde cum Dauid fuerit ſolum in terra: & habuerit ẽt regnũ in Iudæa: veraciter dicere poſſumus: ꝙ Regnum Dauid nõ ſolum fuerit in Chriſto reſtauratum: ſed multo magis auctum, & ampliatum: cum poteſtas ſua ſit non tm̄ in Iudęa, ſed in toto terrarum orbe: & non ſolum in terra per fidẽ, quia vbiq; ſunt Chriſtiani: ſed etiam in cœlo. Ex quo veraciter adimpletum eſt: ꝙ ſemen Dauid: hoc eſt filii Iſrael, ſm̄ fidem, & ſpiritum non cunctis diebus fuit afflictum:

afflictum: q̄a chriſtianis plenus eſt mundus: tam in terris, q̄ in coelis. Hoc etiam aliud in hac regni diuiſione percipitur: φ ſtipes Abrae, Iſaac, Iacob, Iudę, Dauid, & cæterorum, à q̄bus deſcendere debebat Meſſias, remanſit in Regno Roboam: & ſubſequenter in omnibus aliis Regibus poſt eum ſequentibus: vſq; ad captiuitatem Babylonicam: qui oēs fuerūt de ſtirpe Dauid: & de Tribu Iuda: vt etiam declarat Mattheus Euangeliſta cap. i. in geneologia Chriſti.

¶ De Regibus ſubſequētibus: φ vix ex eorum verbis, vel geſtis aliqua īueniantur ænigmata, iuxta Beati Auguſti. lib. xvii. cap. xxi. de Ciuitate Dei. Cap. XXIII.

CAEteri poſt Salomonē Reges Hebręorum vix īueniunt p aliqua ænigmata dictorum ſuorum, rerum'ue geſtarū, quę ad Chriſtū, & eccleſiam ptineant pphetaſſe, ſiue in Iudęa, ſiue ī Iſrael. Sic enim appellatæ ſūt illius populi partes: ex quo ꝓpter Salomonis offenſam, tpe filii eius Roboam, qui patri ſucceſſit in Regnum, Deo uindicante, diuiſus eſt. vt in antecedenti ꝓximo capitulo narratū eſt. Proinde Tribus decem, quas accepit Hieroboam ſeruus Salomonis Rex in Samaria conſtitutus, ꝓprie vocabantur Iſrael: quāuis hoc vniuerſi populi illius nomē eſſet. Duabus vero Tribubus, Iudæ. ſ. & Beniamin: quę ꝓpter Dauid, ne penitus Regnum ſtirpis eius fuiſſet eradicatum, remanſerant ſubiacentes ciuitati Hieruſalem, Iudæ nomen fuit: q̄a ipſa erat Tribus, vnde Dauid. Beniamin vero Tribus altera ad idem Regnū, de quo dixi, pertinens erat, vnde fuit Saul Rex ante Dauid. Sed ſimul iſtæ duę Tribus (vt dictū eſt) Iuda vocabantur: & hoc nomine diſcernebant ab Iſrael: quod appellabant ꝓprie decem Tribus hn̄tes ſuum Regē. Nam Tribus Leui, q̄m ſacerdotalis, fuit Dei, non Regum ſeruitio mācipata. Tertiadecima numerabatur Ioſeph, quippe vnus ex duodecim filiis Iſrael: non vnā ſicut cæteri ſingulas: ſed duas Tribus fecit, Effrem, & Manaſſen. Verūtamen etiā Tribus Leui ad Regnum Hieroſolymitanum pertinebat magis: vbi erat Dei templum, cui ſeruiebat. Diuiſo igitur populo, primus regnauit in Hieruſalem Roboam Rex Iuda filius Salomonis, & in Samaria Hieroboā Rex Iſrael ſeruus Salomonis. Et cum voluiſſet Roboam tanq̄ tyrānidem diuiſæ illius partis bello pſequi, ꝓhibitus eſt populus pugnare cum fratribus ſuis, dicente Deo per Prophetā ſe hoc feciſſe. Vnde apparuit nullum in ea re, vel Regis Iſrael, vel populi fuiſſe peccatum: ſed voluntatem Dei vindicantis impletam fuiſſe. Qua cognita pars vtraq; inter ſe pacata conqeuit. Nō enim religionis, ſed Regni fuerat facta diuiſio.

¶ De Hieroboam, qui impietate idolatrię ſubditum ſibi populum profanauit. In quo tamen non deſtitit Deus, & ꝓphetias īſpirare, & multos ſub idolatriæ crimine cuſtodire. Cap. XXIIII.

VErum Rex Iſrael Hieroboam mēte pueſa, non credens Deo, quem veracē ꝓmiſſo ſibi Regno, datoq; ꝓbauerat: timuit ne veniendo ad tēplū Dei, quod erat in Hierl'm: quo ſm̄ diuinā legē ſacrificādi cauſa vniuerſæ illi genti veniendū fuit, ſeduceret ab eo ppl's: & ſtirpi Dauid, tanq̄ Regio ſemini redderetur, inſtituit idolatriam in Regno ſuo, & ppl'm Dei ſecum ſimulachrorum cultu obſtrictū nefanda impietate decepit. Nec tn̄ omnino ceſſauit Deus, nō ſolum illū Regem, verūetiam ſucceſſores, & impietatis imitatores, ppl'mq; ipſum arguere p Prophetas. Nam ibi extiterunt & magni illi, īſignesq; Prophetę: qui ēt mirabilia multa fecerūt Helias, & Heliſęus diſcipulus eius: ēt ibi, dicente Helia: Dn̄e Prophetas tuos occiderūt, altaria tua ſuffoderūt, & ego relictus ſum ſolus, & q̄rūt aīam meā. Rn̄ſum eſt illi ſic: Eſſe ſeptē millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Oſeę ēt. c. viii. de Samaria dicit: vbi regnauit Hieroboā. & ſunt verba Dei: Proiectus eſt vitulus tuus Samaria: iratus eſt furor meus in eis vſq; quo non poterunt emundare: q̄a ex Iſrael & ipſe eſt artifex: fecit illū, & non eſt Deus: q̄m in aranearum telas erit vitulus Samariæ: q̄a ventum ſeminabunt, & turbinē metent. Vnde. iii. Regum. c. xiiii. prędicit ſibi: φ euellēt de

Digitized by Google

terra bona. Et. iiii. Regum. c. xvii. dicit: q̄ tranſlatus eſt Iſrael in Aſſyrios, Oſeas autem hebraice interp̄rat, latine ſaluator.

❡ De vario vtriuſq; Regni Hebræorum ſtatu, donec ambo populi in captiuitatem diuerſo tp̄e ducerentur: reuocato poſtea Iuda in Regnum ſuum: quod nouiſſime tranſiuit in poteſtatem. Cap. XXV.

ITemq; in Regno Iuda pertinente ad Hieruſalem ſuccedentium Regum temporibus non defuerunt Prophetę, ſicut Deo placebat eos mittere vel ad prænunciandum quod opus erat, vel ad corripienda peccata, percipiendamq; iuſtitiam. Nam & illic, & ſi longe minus q̄ in Iſrael, tamen extiterunt Reges, qui ſuis impietatibus Deum grauiter offenderēt: & moderatis flagellis cum populo ſimili plecterētur. Piorum ſanè Regum merita ibi non parua laudantur. IN Iſrael aūt Reges alios magis, alios minus, omnes tn̄ reprobos legimus. Vtraq; igitur pars, ſicut iubebat diuina ꝓuidentia, vel ſinebat, variis & augebatur ꝓſperitatibus, & aduerſitatibus premebatur. & ſic affligebatur nō ſolum externis, verum etiā inter ſe ciuilibus bellis: vt certis exiſtentibus cauſis miſericordia Dei, vel ira pateſceret, donec eius indignatione creſcente, vniuerſa gens illa à Chaldęis debellantibus, non ſolum ſubuerteret in ſedibus ſuis, ſed etiam ex maxima ſui parte transferreret in terras Aſſyriorum: & prius qdem illa pars, quæ vocabatur Iſrael in Tribubus decem. vt. iiii. Regum. c. xvii. Poſtea vero etiam Iudas euerſa Hieruſalem, & templo illo nobiliſſimo. In qbus terris per annos. lxx. captiuum egit otiū. Poſt quos inde dimiſſa, templum quod euerſum fuerat, inſtaurauit. Et quāuis plurimi eius in alienigenarum degerēt terris: non habuit tn̄ deinceps duas Regni partes, & duos diuerſos in ſingulis partibus Reges: ſed in Hieruſalem Princeps, vel Dux eorum vnus erat. imo plures. ſ. Zorobabel, Neemias, Eſdras, & alii qdam: atq; ad Dei templū, quod ibi erat, oēs vndiq; vbicūq; eſſent, & vndecūq; poſſent per certa tempora veniebant. Sed nec tunc eis hoſtes ex aliis gētibus expugnatores defuerūt. Nam etiam Romanorum iam tributarios eos Chriſtus inuenit.

❡ De Prophetis, q vel apud Iudęos poſtremi fuerunt, vel quos circa tempus natiuitatis Chriſti Euangelica pręd icat hiſtoria. & ſubſequēter de aliis multis Propheticis vaticiniis, Meſſiam Regē, & Saluatorem annūciantibus. Cap. XXVI.

TOto autem illo tp̄e, ex quo redierūt de Babylonia poſt Malachiā, Aggæum, & Zachariam, & Eſdrā, vt inquit B. Auguſt. ſed qm̄ B. Hieronymus inqt Malachiam, & Eſdram vnum tātum, & eundem fuiſſe Prophetam. & hoc in Prologis, primo, & ſecūdo in lib. xii. Prophetarum. Ideo lectorem admonere volui. Qui. ſ. Prophetæ tunc ꝓphetauerunt, non habuerunt Prophetas, vſq; ad aduētum Saluatoris noſtri: niſi alium Zachariam p̄rem Ioannis, & Heliſabeth eius vxorem, Chriſti natiuitate iam ꝓxima. Et eo iam nato, Symeonē iam ſenē, & Annam viduam, iamq; grandęuā, & ipſum Ioānem. ſ. Bapti. nouiſſimū, qui iuuenis iam iuuenem Chriſtū, non qdem futurum, prędixit: ſed tn̄ incognitū ꝓphetica cognitione mōſtrauit. pp qđ ipſe dn̄s ait: Lex, & Prophetę vſq; ad Ioānem. vt Matthęi. c. ii. Sed iſtorum qnq; ꝓphetatio ex Euāgelio nobis nota eſt: vbi & ipſa ēt virgo mr̄ dn̄i, ante Ioānē ꝓphetaſſe inuenit. Ioānes ēt Euangeliſta, q̄, & qualia, ac quāta in ſuo Apocalypſi ꝓphetica ꝓtulit Oracula? Sed hāc iſtorum ꝓphetiā Iudęi reprobi non accipiūt. Acceperūt aūt, qui ex eis inumerabiles Euangelio crediderūt. Tūc enim vere Iſrael diuiſus eſt in duo, diuiſione illa, q̄ p Samuelē Prophetā, Sauli Regi eſt imutabilis prenūciata. Malachiam vero, Aggęum, Zachariā, & Eſdram ēt Iudęi reprobi in auctoritatē canonicā receptos nouiſſimos hn̄t. Sunt enim & ſcripta eorum, ſicut aliorum, q in magna multitudine ꝓphetarunt ꝑpauci: & ſcripſerūt, quę auctoritatē canonis obtinerent. De qbus aliqua, q̄ ad Chriſtū, eccleſiāq; eius ꝑtinent nōnulla: & maxime ad Meſſiā ſpectantia in hoc caplo video eſſe ponenda. Sed iuxta B. Augu. ſn̄iam lib. xviii. de Ciui. Dei. c. xxvii. Sicut Ezechias

chias q̃ppe Rex Iuda ad Numę Pōpilii vſq; tpa regnauit: ac p hoc per ea tpa iſti velut fontes ꝓphetię pariter eruperũt.ſ. Oſeas, Amos, Eſaias, Micheas, & Ionas, qñ Regnũ defecit Aſſyrioꝝ, cœpitq; Romanoꝝ. Vt.ſ. quẽadmodum Regni Aſſyrioꝝ primo tpe extitit Abraã: cui ꝓmiſſiones apertiſſimę fierent in eius ſemine benedictionis omniũ gentiũ: ita in occidentalis Babylonis exordio, qua fuerat Chriſtus imperante regnaturus. In quo implerent̃ illa ꝓmiſſa Oracula Prophetaꝝ, non ſolũ loquentiũ, uerumetiã ſcribentiũ, in tãtę rei futurę teſtimoniũ ſoluerent̃. Cum enim Prophetę nunq̃ ferè defuiſſent pplo Iſrael, ex quo ibi Reges eẽ cœperũt, in vſum tantũmodo eoꝝ fuere, nõ gentiũ. Qñ aũt ſcriptura manifeſtius ꝓphetica condebat̃: quæ gentibus quãq; ꝓdeſſet: tunc oportebat incipe: qñ ↄdebatur hæc ciuitas: quæ gẽtibus imperaret. Sed audiamus diuinoꝝ Oracula Prophetarum, quorum Eſaias ſit primus.

Eſaias igit̃, qui quãplura de Rege Meſſia ꝓtulit Oracula adſit. Qui.c.vii. ſic inqt: Ecce virgo cõcipiet in vtero, & pariet filium, & vocabit̃ nomen eius Emanuel. Per hanc aũt dictionẽ Emanuel, duas naturas futuras fuiſſe in Meſſia Rege: humanã.ſ. & diuinã, in vnomet ſuppoſito ſignificauit vates iſte: qa Emanuel interpretat̃, nobiſcũ Deus, vel Deitas. Nã fructus, quẽ Beata virgo peperit, nõ ſolum floruit humanitate ꝑclara: ſed ẽt reſplenduit diuinitate pręfulgida. Sed qm̃ huic vaticinio Iudęi multiplices faciũt oppoſitiones: ideo inferius lib.ii.c.vi. cũ eis longa diſputatione certandum eſt. Quapropter ad alia feſtinemus.

Item cap.ix. idem Eſaias: Paruulus enim natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis. Et factus eſt principatus ſuper humerum eius: & vocabit̃ nomẽ eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis: multiplicabitur eius imperiũ, & pacis non erit finis. Sup ſoliũ Dauid, & ſup Regnum eius, vt ↄfirmet illud, & corroboret in iudicio, & iuſtitia, à modo, & vſq; in ſempiternum. De quo latius eſt dicendum infra lib.iii.c.xix.

Itẽ cap.xi. ipſe Eſaias: Egrediet̃ Virga de radice Ieſſe, & flos de radice eiꝰ aſcẽdet. Quæ verba p ĩterpretationẽ Chaldęã, q̃ à Iudęis Targũ appellat̃, ſic ĩterpretant̃. Exibit, vel Exurget, Rex de filiis Iſai, & Meſſias de filiis filioꝝ eius: & requieſcet ſpũs dñi ſup eũ. De quo vaticinio copioſius dicendum eſt infra lib.ii.c.xi.

Itẽ cap.xii. idẽ Eſaias inqt: Ecce Saluator meus: fiducialr̃ agã: & nõ timebo: qa fortitudo mea, & laus mea dñs: & factus eſt mihi in ſalutẽ. Sup quo vaticinio diſputandum eſt lib.iii.c.viii.

Itẽ cap.xvi. antedictus Eſaias vociferans clamat ad dñm dicẽs: Emitte Agnũ dñatorem terræ. Sup quo loco B. Hiero. ait: ꝙ poteſt ẽt dicere dñatori: ꝙ.ſ. non ipſe agnus dñator ſit terræ: ſed dñatori terræ.i. Deo ſit ĩmolandus. Ioãnes Baptiſta oſtendens Ieſum Saluatorẽ noſtrum ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. vt Ioannis cap. primo.

Item cap.xix. idem Eſaias ait: Clamabit enim ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Saluatorem, & Propugnatorem, qui liberet eos, & cognoſcetur Dominus ab AEgypto.

Item Cap.xxxv. Deus ipſe veniet, & ſaluabit nos. Tunc aperient̃ oculi cæcoꝝ, & aures ſurdoꝝ patebunt. Tunc ſaliet ſicut Ceruus claudus, & aperta erit lingua mutoꝝ: quia ſciſſæ ſunt in deſerto aquę, & torentes in ſolitudine.

Item ipſe Eſaias cap. xl. Hæc dicit Dñs: Sup mõtem excelſum aſcẽde, tu qui euãgelizas Sion. Exalta in fortitudine vocẽ tuam, qui euãgelizas Hieruſalem, exalta noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ: Ecce Deus veſter, ecce dñs Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabit̃. Ecce merces eius cum eo, & opus illius coram ipſo. Sicut paſtor gregem ſuũ paſcet, in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit eos dominus Deus noſter.

Item capitulo.xliii. Eſaias ꝓdictus: Quia ego dominus Deus tuus ſanctus Iſrael, Saluator tuus, ad Iacob loquitur. Et paulo infra ait: Noli timere, quia ego tecum ſum: & ab Oriente adducam

Digitized by Google

ſemen tuum: & ab Occidente congregabo. Dicam Aquiloni: Da. & Auſtro: Noli phibere. Affer filios meos de lõginquo: & filias meas ab extremis terrę: & omnẽ qui inuocauerit nomen meum, in gloriã meam creaui eũ. & pdicens ꝙ Iudęi non crederent ei, ſic ſeqtur: Educ foras pplm cęcum, & oculos hñtem: ſurdum, & aures ei ſunt. Oẽs gentes congregatę ſunt ſimul &c. Et paulo infra ſeqtur: Ego ſum dñs Redemptor veſter. & iteꝝ: Ne memineritis prioꝝ: & antiqua ne intueamini: ecce ego facio noua. Et iteꝝ ibidem: Verũtamẽ ſeruire me feciſti in peccatis tuis: pbuiſti mihi laborem in iniqtatibus tuis. In qbus verbis vltimo loco poſitis, Propheta clare, & aperte oſtendit Chriſtum Meſſiam pro pctis ppli formã ſerui. i. carnem humanam accepturũ fuiſſe: & pro hominibus ſaluandis fuiſſe paſſuꝝ. & ſequitur: Ego ſum: Ego ſum ipſe: qui deleo iniqtates tuas ꝑpter me, & peccatoꝝ tuorum non recordabor. vbi oſtendit eius diuinitas. Nemo enim iniqtates noſtras delere poteſt, niſi ſolus Deus. Igitur iſte Meſſias duas naturas habere debebat: humanam. ſ. & diuinã. Humanã nãqꝫ, vt tanq̃ homo pati poſſet. Diuinam aũt: vt tanq̃ Deus populi delicta deleret.

Eſaias itidem antedictus cap. xlv. Rorate cœli deſup, & nubes pluant iuſtũ: ape riat Terra: & germinet Saluatorẽ. Et iteꝝ ibi: Tantum in te eſt Deus: & nõ eſt Deus abſqꝫ te. vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael Saluator. De quibus duobus vaticiniis dicẽdũ eſt vberius ĩfra. ſ. lib. ii. cap. ix. de primo. & de ſcdo lib. iii. c. xx.

Item idem Eſaias cap. xlviii. Accedite ad me, & audite hoc: Nõ a principio in abſcondito locutus ſum: ex tpe anteq̃ fierent ibi eram: & nũc dñs Deus miſit me: & ſpiritus eius. Nempe ipſe eſt, qui loquebatur, ſicut dñs Deus. Nec tñ intelligeretur Ieſus Chriſtus: niſi addidiſſet: Et nũc dñs Deus miſit me, & ſpiritus eius. Hoc enim dixit ſm formam ſerui de re futura: vtẽs pręteriti tpis verbo: quemadmodum apud eũdem Prophetã legit. c. liii. Sicut agnus ad occiſionẽ ductus eſt: non enim ait ducet: ſed pro eo quod futurũ erat, pręteriti tpis verbum poſuit: quo ſe nè certitudinẽ ampliorẽ inſinuet, & aſſidue Propheta ſic loqtur. De quo Oraculo dicendum eſt lib. iii. c. v.

Item Eſaias cap. xlix. Parũ eſt, vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas Tribus Iacob: & fęces Iſrael conuertendas. Dedi te in lucẽ gentium, vt ſis ſalus mea vſqꝫ ad extremum terræ. Hęc dicit dominus Redemptor Iſrael ſanctus eius ad contemptibilem animam, ad abominatam gẽtem, ad ſeruũ dominoꝝ: Reges videbunt, & conſurgent principes, & adorabunt ꝑpter dñm, quia fidelis eſt, & ſanctum Iſrael, qui elegit te. Hęc dicit Dñs: In tpe placito exaudiui te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tui: & ſeruaui te: & dedi te in fœdus populi: vt ſuſcitares terram: & poſſideres hęreditates diſſipatas: vt diceres his, qui vincti ſunt: Exite. & iis, qui in tenebris: Reuelamini. Super vias paſcent: & in omnibus planis paſcua eoꝝ. Non eſurient, neqꝫ ſitient, & non pcutiet eos æſtus, & Sol: quia miſerator eoꝝ reget eos: & ad fontes aquarum potabit eos. Et ponam omnes mõtes meos in viam: & ſemitę meę exaltabuntur. Ecce iſti de longe venient: & ecce illi ab Aquilone, & mari: & iſti de terra Auſtrali. Laudate cœli: & exultet terra. Iubilate montes laudem, qa conſolatus eſt dominus populũ ſuum, & pauperũ ſuoꝝ miſerebitur. Et dixit Sion: Dereliquit me dominus: oblitus eſt mei dominus. Nunqd obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum: vt non miſereat filio vteri ſui? Et ſi illa oblita fuerit: ego tamen non obliuiſcar tui. Ecce in manibus meis deſcripſi te: muri tui corã oculis meis ſemp. Venerũt ſtructores tui deſtruentes te: & diſſipantes à te exibunt. Leua in circuitu oculos tuos: & vide. Omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi: viuo ego, dicit Dñs, qa omnibus his, velut ornamento veſtieris, & circundabis tibi eos quaſi ſponſa. Quia deſerta tua, & ſolitudines tuæ, & terra ruinę tuę nunc anguſta erunt præ habitatoribus, & longe fugabuntur, qui abſorbebãt te. Adhuc dicent in auribus tuis filii ſterilitatis tuę: Anguſtus ẽ mihi locus: fac ſpatium

Digitized by Google

tium mihi vt habitem: & dices in corde tuo: Quis genuit mihi iſtos? Ego ſterilis, & non pariẽs tranſmigrata,& captiua,& iſtos quis enutriuit? Ego deſtituta, & ſola,& iſti vbi hęc erãt? Et dicit dñs Deus: Ecce leuabo ad gẽtes manum meam: & ad pplõs exaltabo ſignum meum: & offerent filios ſuos in vlnis:& filias ſuas ſuper humeros portabunt. Et erunt Reges nutritii tui:& Reginæ nutrices tuæ. Vultu in terra demiſſo adorabunt te:& puluerem pedum tuoꝝ lingent: & ſcies,qa ego dñs: ſup quo non ꝯfundentur, qui expectant eum. Nunquid tolletur à forti præda, aut quod captum fuerit à robuſto,ſaluũ eſſe poterit: qa hæc dicit Dñs? Equidem & captiuitas à forti tolletur: & quod ablatum fuerit à robuſto, ſaluabitᷣ: eos vero,qui iudicauerunt te,ego iudicabo:& filios tuos ego ſaluabo: & cibabo hoſtes tuos carnibus ſuis:& quaſi muſto ſanguine ſuo inebriabuntur:& ſciet ois caro,quia ego Dñs ſaluans te,& Redemptor tuus fortis Iacob.

Item ipſe Eſaias cap.lii.inqt: Gaudete,& laudate ſimul deſerta Hierlm:quia conſolatus eſt dñs populum ſuum. Redemit Hieruſalm: parauit dñs brachium ſanctum ſuum in oculis omniũ gentium: & oẽs fines terrę ſalutare Dei noſtri. Et paulo poſt de ipſo Meſſia ſic inqt: Ecce intelliget ſeruus meus,exaltabitur,& eleuabitur,& ſublimis erit valde. Quæ verba per Chaldęum textũ, qui apud Hebręos cognominatᷣ Targũ,ſic declarantᷣ. Exaltabitᷣ,& eleuabitᷣ pluſq̃ Abraam,& Moyſes: & ſublimis erit pluſq̃ Angeli Dei. Si enim huiuſmodi fructus, ſiue ſeruus angelicã excedit,& exuperat naturam, eũ nempe Deum eſſe declarat: cum nullus ſit Angelis ſublimior, niſi ſolus Deus. Ex illis aũt verbis: Seruus meus: eum hominem eſſe fatetur: qa Deus appellat Meſſiam ſeruũ rõne humanitatis aſſumptę. Item idem vates Eſaias.ſ.cap.lxi. Spũs dñi ſuper me:eo ꝙ vnxerit me. Ad annũtiandum mãſuetis miſit me: vt mederer contritis corde: & prædicarem captiuis indulgentiam:& clauſis apertionem: & prædicarem annum placabilẽ domino.

Finus Ferrarieñ.

Item cap.lxii. Ecce dñs auditum fecit in extremis terræ. Dicite filiæ Sion: Ecce Saluator tuus venit: ecce merces eius cũ eo:& opus eius cum illo. Item ibidem in calce capituli: Ecce Saluator uenit: ecce merces eius cum eo: & opus eius coràm illo: & vocabunt eos populus ſanctus redempti à domino.

Item idem Eſaias cap.lxiiii. Vtinam diſrumperes cœlos, & deſcenderes.

Zacharias Propheta quoq; loquens de Meſſia Rege cap.ii. ſic inqt: Hæc dicit dñs Omnipotens: poſt gloriam miſit me ſup gentes,quę ſpoliauerunt vos: qa qui tetigerit vos, quaſi qui tangit pupillam oculi eius. Ecce ego inferam manũ meã ſup eos:& erunt ſpolia his, qui ſeruiant eis. Et cognoſcetis,quia dñs Omnipotẽs miſit me. Ecce vates iſte illud idẽ dicens in hoc ſuo vaticinio valde ꝯuenit cum Eſaia, de quo dixi ſupra cap. xlix.ꝙ.ſ. Omnipotentem miſit Omnipotẽs. Quis nam Deũ miſit,niſi ipſe Deus? Nã Deus pater,Deum filium miſit. Ecce dicit dñs Omnipotẽs à dño Omnipotente ſe miſſum. Quis hic audeat itelligere niſi Chriſtum loquentem? ſcilicet ouibus,quæ perierant domus Iſrael? Ait nanq; in Euangelio: Non ſum miſſus niſi ad oues,quæ perierant domus Iſrael. Quis hic cõparauit pupillæ oculi Dei ꝑpter excellentiſſimum dilectionis affectũ? ex quo genere ouium ẽt ipſi Apoſtoli fuerũt. Sed poſt gloriã reſurrectionis vtiq; ſuę: quæ anteq̃ fieret,ait Euangeliſta Ioãnes: Nõdum erat ſpũs datus: qa Ieſus nondum fuerat glorificatus: ẽt miſſus eſt in Apoſtolis ſuis: ac ſi impletũ eſt,quod in Pſalmo legitᷣ: Erues me de cõtradictionibus populi: ꝯſtitues me in caput gentium: vt qui ſpoliauerant Iſraelitas: qbuſq; Iſraelitæ ſeruierant: qñ ſunt gentibus ſubditi: non viciſſim eodem modo ſpoliarentur: ſed ipſi ſpolia fierent Iſraelitarum. Hoc enim Apoſtolis promiſerat dñs,dicens: Faciam vos piſcatores hominum. Et vni eorum: ſcilicet Petro,ait: Ex hoc iam homines eris capiens: ſpolia ergo fient: ſed in bonum: tanq̃ erepta vaſa illi forti: ſed fortius alligato. Et ſequitur ipſe

Digitized by Google

Zacharias: Lauda, & lętare filia Sion: qa
ecce ego venio, & habitabo ĩ medio tui,
ait dñs: & gentes applicabunt multę ad
dñm in die illa: & erunt mihi in populũ
vnum: qa. ſ. in populo Chriſtiano nõ eſt
diuiſio Gręci, & Iudęi: nec aliarum natio
num: vt inqt Apl's ad Romanos. c. x. Et
ſeqtur Zacharias: Et habitabo in medio
tui: aſſumpta. ſ. carne humana. Et ſcies,
qa dñs exercituum miſit me ad te. Et poſ
ſidebit dñs Iudam partem ſuam in terra
ſanctificata: & eliget adhuc Hieruſalem.
Sileat omnis caro à facie dñi, quia con-
ſurrexit de Tabernaculo ſancto ſuo. De
quo vaticinio latius dicetur infra libro
tertio, capitulo ſexto.

Item idem Zacharias cap. ix. Exulta ſatis
filia Sion: iubila filia Hierl'm. Ecce Rex
tuus venit tibi iuſtus, & Saluator. De quo
vaticinio dicẽdũ eſt vberiꝰ lib. iii. c. xxi.

Abbacuch quoq; Propheta cap. i. vſque
quo domine clamabo: & non exaudies?
vociferabor vim patiens: & nõ ſaluabis?
Propterea Deus ſibi incarnationẽ Chri-
ſti futuram oſtendit in ſpiritu. Vnde ipſe
cap. ii. inqt: Adhuc viſus procul, & appa
rebit in finem: ſi moram fecerit, expecta
eum: qa veniens veniet, & non tardabit.
Qui autem erit incredulus, nõ erit recta
anima eius in ſemetipſo.

Item ipſe Abbacuch cap. iii. hoc eſt ĩ ſuo
Cantico metrice compoſito, ait: Egreſſus
es domine in ſalutem populi tui cũ Chri
ſto, vtens tempore pręterito loco futuri:
vt ſæpe Prophetarum mos eſt, ad maio-
rem ſpiritus prophetici certitudinem
oſtendendam.

Oſeas etiam Propheta: qui latine Salua-
tor interpretatur cap. xiii. ait: Ego autem
dominus Deus tuus ex terra Aegypti:
& Deum abſq; me neſcies: & Saluator
non eſt præter me.

Item idem Vates cap. ii. in calce capitis:
Et miſerebor eius, quæ fuit abſq; miſeri-
cordia: & dicam non populo meo: Popu
lus meus es tu. Et ipſe dicet: Deus meus
es tu. & prout latius declarabitur infra
lib. vi. c. lxxxix. vbi de vocatione gen-
tium dicendum eſt.

Micheas inſuper cap. v. Et tu Bethleem
Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex
te egredief, qui ſit dominator in Iſrael:
& egreſſus eius ab initio à diebus æter-
nitatis. Quem locum Rabi Salomõ hoc
modo interpretatur: Ex te mihi egredie-
tur, q ſit dominator ĩ Iſrael. Et tu Beth-
leẽ: de qua Dauid egreſſus eſt: ſm quod
per ipſum ſcriptum eſt: Filius ſerui tui
Ieſſe Bethleemitæ Ephratem nuncupa-
uit: paruulus eſt in millibus Iuda. Et hoc
propter laborem Ruth Moabitæ: quæ
eſt in te: ex te egredietur: de te exiet, vel
exibit Meſſiach filius Dauid. de quo di-
cit ſcriptura: Lapidem quem reprobaue-
runt ædificantes: hic factus eſt in caput
anguli. & ſic eſt Chaldaice interpreta-
tum: De te corà me Meſſias egredief:
& egreſſus eius ab æterno à diebus æter
nitatis. Et hoc eſt quod dicit ſcriptura:
Ante Solem permanet nomẽ eius ab an-
tiquo dierum à ſæculo nuncupatus. Hęc
omnia ipſe Rabi Salomõ: & vt latius de-
clarabitur infra lib. iii. c. iiii.

Dauid etiam Rex, & Propheta myſterio-
rum Chriſti quamplurimorum maniſe-
ſtator, ait. Licet enim ipſe Dauid Rex eẽt
in terris, & propterea nihilo indigeret:
tamen non contentus, terram uiuentiũ:
hoc eſt cœleſtem gloriam, à domino pe-
tebat, dicens Pſal. xvi. Satiabor cum ap-
paruerit gloria tua.

Pſalmo etiam. lxi. dicitur: Nonne Deo
ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim ſa-
lutare meum: nam & ipſe Deus meus, &
ſalutaris meus, ſuſceptor meus. & parum
infra: Quia ipſe Deus meus, & Salua-
tor meus, ſuſceptor meus, non emi-
grabo: in Deo ſalutare meum, & glo-
ria mea.

Pſalmo. lxxix. Oſtende nobis domine
miſericordiam tuam: & ſalutare tuum da
nobis. ſimiliter etiã dicitur Pſal. lxxxiiii.
Pſalmo. xcvii. Notum fecit dominus ſa-
lutare ſuum: in conſpectu gentium re-
uelauit iuſtitiam ſuam. Et iterũ ibidem:
Viderunt omnes termini terræ ſalutare
Dei noſtri. Et vſus eſt Propheta præteri-
to tempore loco futuri pro maiori certi-
tudine prophetię. & ideo ibidem omnis
terra prouocatur ad iubilandum, & ca-

nendum

Digitized by Google

nendum his verbis: Iubilate Deo omnis terra, cantate, & exultate, & pſallite.
Pſalmo. cv. Memento noſtri domine in beneplacito populi tui. Viſita nos in ſalutari tuo: ideſt in tuo Meſſia.
Pſalmo. cx. Redemptionem miſit dominus populo ſuo. Tunc enim Deus pater redemptionem miſit populo ſuo: quando Chriſtus ex obedientia Dei patris venit ad tolleranda ſuę paſſionis acerbiſſima flagella: vt morte ſua genus redimeret humanum.
Pſalmo. cxviii. in calce: Domine adiutor meus, & Redemptor meus. Cũ enim in ſacris literis hęc dictio, Redemptor, inuenitur abſolute poſita, ſemper intelligitur ille, qui eſt Redemptor antonomaſtice: ſcilicet Ieſus Chriſtus.
Pſalmo. cxli. Portio mea domine ſit in terra viuentium. Et Pſal. cxix. Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt.
Pſalmo. cxliii. Inclina domine coelos tuos, & deſcende. Ideo quaſi tędio affectus de mora Meſſiæ dicebat Pſal. cxix. Dormitauit anima mea prę tædio. & cauſam huius tædii aſſignat Pſal. lxviii. Tu vero repuliſti, diſtuliſti Chriſtum tuum. Rabi etiam Moyſes Aegyptius in quodam ſyllogiſmo ſuo, per quem probare nititur: ꝙ Chriſtus non fuerit Meſſias. in prima parte ipſius ſyllogiſmi, quã Logici appellant maiorem, ſic inquit: Conſtat Prophetas omnes locutos fuiſſe: ꝙ Meſſias eſſet Redemptor Iſrael, & Saluator, & Cõgregator. Vnde ipſemet Rabi Moyſes hoc, quod hic agitur, approbat, & cõfirmat. Syllogiſmum autem ſuum refellã infra lib. vi. c. ii. non negando tñ maiorem, ſed approbãdo. minorem autem negando, & oſtendendo ſuum non militare argumentum.
IN Teſtamento etiam nouo Lucas Euangeliſta. c. ii. narrat: ꝙ dũ Ieſus noſter fuiſſet in templo Dei à parentibus præſentatus: vt darent hoſtiam, ſm quod dictum eſt in lege domini, par turturũ, aut duos pullos columbarũ. Et ecce homo in Hieruſalem, cui nomen Symeon. Et homo iſte iuſtus, & timoratus expectans conſolationem Iſrael: & Spiritus ſanctus erat in eo. Et reſponſum accepit a Spiritu ſancto: Nõ viſurum ſe mortem, niſi prius videret Chriſtũ domini. &c. Et paulopoſt ſequitur, dicẽs: Et ipſe accepit eum in vlnas ſuas: & benedixit eum, & dixit: NVNC dimittis ſeruum tuum domine, ſm verbum tuum in pace. Quia viderũt oculi mei ſalutare tuum. Quod paraſti ante faciem omnium populorum. Lumẽ ad reuelationem gẽtium: & gloriam plebis tuę Iſrael. Ex cuius Meſſiæ natiuitate Prophetarũ omnium deſiderium adimpletum fuit. Vnde ipſe dominus dixit Lucę cap. x. Beati oculi qui vident quę vos videtis. Dico enim uobis: ꝙ multi Prophetæ, & Reges voluerunt uidere, quæ vos videtis, & non viderunt: & audire, quę auditis, & non audierũt. Abraã quoq; videns in ſpiritu incarnationem Chriſti, lętatus eſt, vt inquit Saluator noſter Ioan. cap. viii. Abraam pater veſter exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauiſus eſt.

¶ Quomodo finito tempore Regum à Dauid Rege deſcendentium, ſtipes Meſſiæ vſq; ad Chriſtum natum continuauit. Cap. XXVII.

DIximus ſuperius in calce capituli xxii. Stipitem Meſſiæ Regis i Regno Roboam filii Salomonis, & Regis Iuda remanſiſſe in Hieruſalem: & in ſemine eius: hoc eſt in cæteris Regibus ab eo deſcendentibus continuaſſe: & perſeueranter perſtitiſſe vſq; ad captiuitatem populi Iudaici in Babyloniam violenter conducti: & ad ciuitates Hieruſalem, & templi deſtructionem. Reſtat igitur: vt in hoc capitulo oſtendamus non defuiſſe tamen ſtipitem Meſſiæ Regis ex progenie Dauid, & Roboam in Hieruſalem vſq; ad Chriſtum natum. Quod hoc modo faciendum eſſe decreui. Scriptum eſt nempe. iiii. Regum cap. xxiii. & . ii. Paralipomenon cap. xxxvi. Ioſias Rex filius Amõ genuit Ioachaz: qui tribus tantũ mẽſibus regnauit in Hierl'm. Amouit enim eũ Rex Aegypti, conſtituitq; pro eo Regem Eliachim

Digitized by Google

fratrem eius ſuper Iudã, & Hieruſalem: & vertit nomen eius Ioachim. Ipſum vero Ioachaz tulit ſecũ, & adduxit in Aegyptum. Ioachim aũt, q Eliachim prius dicebatur, vndecim annis regnauit in Hieruſalem. vt. iiii. Regũ. c. xxiii. &. ii. Paralip. c. xxxvi. Aſcendens aũt Nabuchodonoſor ꝯtra hunc cepit eũ, & vinctum cathenis duxit in Babylonem. & abinde citra in libris Regũ, & Paralipomenõ de Regibus Hieruſalem nihil inuenies: vnde ad Matthęum Euangeliſtam, & Apoſtolum recurrendum eſt.

Matthæus aũt. c. i. inquit: Ioſias autẽ genuit Ieconiam, & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. & ſeqtur dicens: Ieconias genuit Salathiel, Salathiel aũt genuit Zorobabel, Zorobabel autẽ genuit Abiud. & ꝯtinuat de gñatione in gñationem vſq; ad Ioſeph viꝝ Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui dr̃ Chriſtus. Conſtat ergo ſm̃ genealogiam à Matthęo deſcriptã, Ioſiam, de quo dr̃. iiii. Regũ. c. xxiii. &. ii. Paralip. c. xxxvi. genuiſſe Ieconiam, & fratres eius in tranſmigratione Babylonis: & poſt ipſam tranſmigrationẽ Ieconiam genuiſſe Salathiel, Salathiel etiã genuiſſe Zorobabel, q fuit vnus ex ducibus ppl'i Iſrael: qñ ppl's ipſe habita licentia à Cyro Perſaꝝ Rege à Babylonica captiuitate liberatꝰ, in Hieruſalem reuerſus eſt. Septuaginta nanq; annoꝝ ſpacio durauerat ipſa captiuitas. Quod aũt Zorobabel fuerit vnus ex ducibus ipſius ppl'i, & qdem principalibus in ipſa reuerſione aperte ꝯſtat in primo Eſdræ lib. in pluribus locis. & primo. c. ii. ex his verbis: Hi ſunt aũt prouinciæ filii, q aſcenderũt de captiuitate, quam tranſtulerat Nabuchodonoſor Rex Babylonis in Babylonem: & reuerſi ſunt in Hieruſalem, & Iudęam, vnuſqſq; in ciuitatem ſuam, q venerunt cum Zorobabel, & Ioſue, Neemia &c. Et in fronte. c. iii. dr̃: Iamq; venerat menſis ſeptimus: & erant filii Iſrael in ciuitatibꝰ ſuis. Congregatus eſt ergo ppl's quaſi vir vnus in Hieruſalem, & ſurrexit Ioſue filius Ioſedech, & fratres eius ſacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius, & ædificauerũt altare Dei &c. Item . c. iiii. ſubſequenti dicitur: Audierunt autem hoſtes Iudę, & Beniamin: qa filii captiuitatis ædificarent tẽplum dño Deo Iſrael: & accedentes ad Zorobabel, & ad Principes patrũ dixerunt eis &c. Ecce ex verbis Eſdrę ꝯſtat aperte Zorobabel fuiſſe vnum ex ducibus ppl'i Iudaici à Babylonica captiuitate reuerſi: qa ad eum tanquam primatem oĩa referuntur. Si igitur ipſe erat ex dignioribus, ꝯgrue, & ꝯueniẽter ex Regũ progenie eſſe debuit, & iõ cæteris pręponebaẗ. Hoc idem fatetur ẽt Zacharias, q eo tempore fuit in Hieruſalem, de Zorobabel pluries facit mẽtionẽ. & maxime. c. iiii. & ſemꝑ ponit eũ in numero maioꝝ, & principaliũ. Immo multoties eum ſolũ noiat. Fuit enim ipſe Zacharias unà cum Aggæo, & Malachia tẽpore reuerſionis Iſrael à Babylonica captiuitate. Et nota ꝙ Malachias, & Eſdras fuit vnus & idem Propheta: vt cõſtat in prologo libri duodecim Prophetaꝝ. Et in ꝓlogo Malachiæ, Aggæi ẽt. c. i. ſic dr̃: In anno ſcđo Darii Regis in mẽſe ſexto in die vna menſis: Factũ eſt verbum dñi in manu Aggęi Prophetę ad Zorobabel filii Salathiel ducem Iuda &c. Item Ioſephus libr. xi. c. i. Antiquitatis Iudaicæ in ep'la Cyri Regis ad Syriæ Satrapas, his verbis: Miſi autẽ & Mitridatem pecuniarum meaꝝ cuſtodem, & Zorobabel Principem Iudæoꝝ &c. Et eodẽ libr. xi. c. iiii. Dux uero dinumeratę multitudinis Zorobabel fuit filius Salathiel ex filiis Dauid genitus de Tribu Iuda &c. Vñ Matthæus antedictus deſcribẽs gñationem Chriſti, ſic ſeqtur dicens: Zorobabel aũt genuit Abiud, Abiud ãt genuit Eliachĩ, Eliachim aũt genuit Azor, Azor aũt genuit Sadoch, Sadoch aũt genuit Achim, Achim aũt genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar, Eleazar ãt genuit Matthã, Mattham aũt genuit Iacob, Iacob aũt genuit Ioſeph viꝝ Marię, de qua natus eſt Ieſus, qui dicitur Chriſtus. Ecce quomodo Chriſtus Meſſias natus eſt ex ſemine ſanctoꝝ patrũ Patriarchaꝝ Abrã, Iſaac, Iacob, vel Iſrael, Iudæ, Dauid, Roboam, & cęteroꝝ ab eis deſcendentium iuxta ꝓmiſſiones Dei ſibi patribꝰ factas:

vt ſuperius

Digitized by Google

vt ſuperius multipliciter declaratũ eſt.
Oppoſi- Opponit Iudæus dicens: Ex verbis Matthæi veſtri per te ſuperius allegatis: vt alterũ ex duobus incõuenientibus reſultet, neceſſe eſt: quorũ inconueniẽtium alterũ eſt: ꝙ ſi Chriſtus ex ſemine ſanctorũ Patriarcharũ naſci debebat, ſicut à Deo pluries ꝓmiſſum fuerat, ex ſemine qdem Ioſeph filii Iacob, q ultimo loco in genealogia Chriſti à Matthęo deſcribitur, naſci neceſſario debuiſſet. Quod ſi factum fuiſſet, nempe eum, vt ex ſemine Ioſeph naſceretur, ex coitu eũ naſci oportebat: & per conſequens eum ex virgine naſci debuiſſe, vel natum eſſe, vt aiũt Chriſtiani, falſum eſſet. Alterũ uero inconueniẽs eſt: ꝙ ſi ex virgine naſci debebat, Matthęus veſter debuit potius genealogiam Mariæ deſcribere, ꝗ Ioſeph ex patrũ ſucceſſione emanaſſe: vt Chriſtus oſtenderetur ex patrũ progenie deſcendiſſe, ſicut eũ futurũ eſſe pluries ꝓnunciatũ fuerat.
-ſio. Quiſqs ille ſit Iudæus, q hanc nobis auſus eſt facere oppoſitionẽ: eqdẽ ipſemet ſeipſum Moſaicę legis penitus ignarum eſſe aperte demõſtrat: & hoc quidem ex duob⁹ ipſius legis fundamẽtis: ſicut apte oſtẽditur ex duabus ſummi Dei ꝯſtitutionibus in ipſa lege deſcriptis. Scribiť enĩ in primis Numeri. c. xxvii. Quinq; filias Salphaad ſtetiſſe corã Moyſe, & cæteris Principibus populi, dicentes patrem ſuum mortuũ fuiſſe ſine filiis maſculis: & ideo ꝯtribulos ſuos recuſare dare ipſis filiabus bona paterna: Moyſem aũt voluiſſe hanc cãm referre ad dñm: qui dixit ad eum: iuſtam rem poſtulãt filię Salphaad: da eis poſſeſſionẽ inter cognatos patris ſui: vt ei ĩ hæreditate ſuccedãt. Ad filios aũt Iſrael loqueris hoc: Homo cum mortuus fuerit abſq; filio, ad filiam eius tranſibit hæreditas: ſi filiã non habuerit, habebit ſucceſſores fratres ſuos: ꝙ & ſi fratres non fuerint, dabitis hr̃ditatem fratribus patris eius: ſi aũt nec patruos habuerint, dabitur hæreditas his, q ei proximi ſunt: eritq; hoc filiis Iſrael ſancitũ lege ꝑpetua. Ecce primũ fundamentũ, ſed debile, & paruum ex ſeipſo hoc in loco. Alterum vero fundamẽtũ, & qdem ad ꝓpoſitum noſtrum multo magis validum, ſcribitur Numeri. c. xxxvi. ſ. vltimo. c. vbi ſic ſcriptum eſt: Acceſſerũt aũt & Principes familiarum Galaad filii Machir, filii Manaſſe de ſtirpe filiorum Ioſeph: locutiq; ſunt Moyſi corã principib⁹ Iſrael, atq; dixerunt: Tibi dño noſtro pręcepit dñs: vt terram ſorte diuideres filiis Iſrael: & vt filiabus Salphaad fratris noſtri dares poſſeſſionem debitam patri: quas ſi alterius Tribus hoies vxores acceperint, ſequetur poſſeſſio ſua, & tranſlata ad aliã Tribum de noſtra hęreditate minuetur: atq; ita fiet: vt cum Iubileus. i. qnquageſimus annus remiſſionis aduenerit, cõfundantur ſortium diſtributio, & aliorũ poſſeſſio ad alios tranſeat. Rñdit Moyſes filiis Iſrael, & dño pręcipiente ait: Recte Tribus filiorũ Ioſeph locuta eſt: & hæc lex ſuper filiabus Salphaad a dño ꝓmulgata eſt: Nubant quibus volunt tantum vt ſuæ Tribus hoibus, ne cõmiſceať poſſeſſio filiorũ Iſrael de Tribu in Tribum. Omnes enim viri ducent vxores de Tribu, & cognatione ſua: & cunctę fœminę de eadem Tribu maritos accipiẽt: vt hæreditas permaneat in familiis: nec ſibi miſceanť Tribus: ſed ita maneant: vt à dño ſeparatę fuerunt. Stantibus ergo antedictis duobus Moſaicæ legis fundamẽtis, & maxime vltimo ſupradictę Iudęorum oppoſitioni, ſic reſponderi poteſt.
Poſtꝗ in lege terminatũ eſt, & ꝯcluſum, & qdem à ſummo Deo: ꝙ oẽs viri ducãt vxores de Tribu, & cognatione ſua: & cunctę fœminæ de eadẽ Tribu maritos accipiant: ut hæreditas permaneat in familiis: nec ſibi miſceantur Tribus: ſed ita maneant: ut à dño ſeparatæ ſunt. Eqdem aperte cõſtat & maritũ, & vxorẽ de vna, & eadem Tribu eſſe oportere. Igiť ſi Ioſeph ſponſus, uel ꝯiux B. Mariæ virginis ex ſanctorum patrũ progenie, vel ſtirpe deſcenderat, & de Tribu Iuda, & de Dauid, & ſucceſſoribus ſuis: ut ſuperius de ſtipite in ſtipitem demõſtratum eſt. Erant igitur ambo de eadem Tribu. ſ. Ioſeph, & B. Maria. Si ergo ambo de eadem Tribu erant: qa cognita Tribu mariti: patet ſimiliter Tribus vxoris. vñ ſi Chriſtus de

virgine ↄceptus,& natus eſt, ēt abſq; ſemine Ioſeph, nihilominus Chriſtus ex Tribu Iuda,& Dauid,& alioꝝ ſtipite, de q̄bus ſuperius,deſcēdit:q̄a in vtero virginis ex puriſſimo ſanguine ipſius virginis, diuino cooperante Spiritu,ↄceptus eſt:ut infra lib.ii.multipliciter ꝓbandum eſt.Qua de re oppoſitio Iudęi inanis, & nulla redditur, q̄a ex prædictis nullum pōt interueniſſe incōueniens. Genealogiá aūt potius texuit ex parte viri,q̄ mulieris: ut mos ſeruaret̄ Hebraici populi.

¶ Inuento Meſſiæ Regis ſtipite: nōnulla alia reſtant adhuc in hoc primo lib. declaranda.Et primo de delicto Adę in eſu pomi vetiti quantum malum attulerit,& quo,& quali ſacrificio deleri potuerit. Cap. XXVIII.

VIſis igit̄ ꝓmiſſionibus ſummi Dei ſanctis Patriarchis factis de filio ſuo Meſſia ad eoꝝ deſcendentes mittēdo ꝓ recuperanda ſalute totius humani gn̄is:q̄a eo ꝙ ipſe Deus illo vſque tpe, quo nos oēs pp primi parentis noſtri trāſgreſſionē perdere debuiſſet, ipſe tn̄ pp infinitam eius miſericordiam reparandos eſſe ꝓmiſit.Et viſo ēt ſtipite ipſorum patrū,à q̄bus Meſſias Rex deſcēdere debebat:& q̄dem de ſtirpe in ſtirpem. viſis inſup quāplurimis figuris,& ſignis in ſacris lr̄is deſcriptis,& illis aliqualiter enodatis,& apertis,hāc ipſam reparationem nobis multipliciter iuenimus fuiſſe demonſtratā. Vn̄ reſtat nobis: vt in hoc primo lib.q(ut ēt diximus in eius procemio)futurus eſt:imo iam incepit eſſe tāq̄ introductoriū quoddā eoꝝ oium,quę in hoc toto opere de Rege Meſſia ad nos hoīes mittēdo dicēda ſunt: necnō & de ſalute per eū afferēda aliqualiter pſtringamus,licet inferius ea ipſa ſint ſuis debitis,& ↄuenientibus locis uberius, & latius ptractāda,& idoneis ꝓbanda fundamentis.Et primo q̄dē de delicto Adæ in trāſgrediendo Dei mādatū in eſu pomi ſibi vetiti:quod Iudæi leuē fuiſſe culpā exiſtimāt: nos aūt Chriſtiani maximam fuiſſe dicimus:poſtq̄ delictum illud deleri nō potuit,niſi Meſſiæ Regis cruciatu, & morte.Secūdo,quas ↄditiones hr̄e debebat Meſſias Rex à Deo mittendus ad hoc,vt tale,& tn̄ peccatum delere poſſet:& humanū genus ab ira Dei non ſolū liberaret: verum ēt in eius amorē reduceret. Tertio, an Deus potuiſſet aliter,& alio modo redimere genus humanum,ſi voluiſſet,q̄ morte,& cruciatu ipſius Meſſiæ.hanc ultimam declarabimus lib.vi. c.xli.quaſi in fine capituli.

Ad primū igitur,ubi de delicto Adæ dr̄, ſciendū eſt:Quia ad hoc,ꝙ homo iuſtificari,& mūdari poſſit à delicto,& à ſeruitute peccati,oportet ut eū charum, & acceptum,ac dignum uita reddat æterna: tunc enim homo uere iuſtificatus dr̄, q̄n digne uitā meretur æternā. Sed q̄a homo pp originale peccatū æterna erat uita priuatus:& pp actuale erat ad æternā ſenſus pœnā in Inferno obligatus:& per ↄſequens pp utrunq; peccatū in odio, & ira Dei erat, & pmanebat:ideo oportebat eum prius ab utriuſq; peccati reatu abſolui,& mūdari:& ſucceſſiue ad ↄſequendā uitam æternā in ſūmi Dei gratiā,& amorem reduci,& gratificari. Vn̄ B. Augu. in Enchiridion.c.xlvii.ſic inq̄t: Nullum ab originali peccato poſſe ſaluari,niſi p mediatorem Dei, & hoīum Ieſum Chriſtū, his uerbis: Illud tn̄ unum peccatū:quod tam magnū in loco,& habitu tantę felicitatis cōmiſſum oē,ut in uno hoīe originaliter,atq;(ut ita dixerim) radicabiliter totum genus humanū dānaretur, nō ſoluitur,ac diluitur,niſi per vnum mediatorē Dei, & hoīum,hoīem Chriſtū Ieſum, q ſolus potuit ita naſci,ut ei opus nō eēt renaſci. Item idē B. Auguſt. in Enchiridion.c.xxvi. ait: Ita ergo res ſe habet: iacebat in malis,uel etiā voluebatur:& de malis in mala pręcipitabat̄ totius humani gn̄is maſſa damnata: & adiūcta parti eoꝝ,q peccauerunt Angeloꝝ,luebat impiæ deſtitutionis digniſſimas pœnas. Ad iram q̄ppe pertinet iuſtam q̄cq̄d cæca,& idomita ↄcupiſcentia faciūt libēter mali:& q̄cq̄d manifeſtis,apertiſq; pœnis patiunt̄ inuiti: nō ſanè creatoris deſiſtente bonitate, & malis Angelis ſubminiſtrare vitam,viuacēq; potentiā: quę ſubminiſtratio ſi auferatur,interibunt:& ho

minum

Digitized by Google

minum, quamuis de propagine uitiata, damnataq; naſcentiū formare ſemina, & animare, & ordinare membra p temporū ætates, per locorū ſpatia, uegetare ſenſus, alimenta donare. Melius enim iudicauit de malis benefacere, q̄ mala nulla eſſe permittere. Et ſiquidem i melius hoīum reformationem nullā prorſus eſſe voluiſſet, ſicut impiorū nulla eſt Angelorū: nonne merito fieret: vt natura, quæ Deū deſeruit, quæ pceptum ſui creatoris, quod cuſtodire facillime poſſet, ſua male utēs poteſtate, calcauit, atq; tranſgreſſa eſt: q̄ ſui in ſe creatoris imaginem ab eius legibus male libero abrupit arbitrio, uniuerſa in æternum deſereretur ab eo, & pro ſuo merito pœnā penderet ſempiternā? Planè ita fieret, ſi tm̄ iuſtus, non ēt miſericors eēt: ſuamq; in indebitā miſericordiā multo euidentius in indignorū potius liberatione monſtraret. B. ēt Gregorius in ſuo Codice moraliū: hoc idem. ſ. qbus ſacrificiis peccatum Adæ deleri nō potuerit: & quibus potuerit declarat, dicens: Delenda quidem erat Adæ culpa: q ad uitam pditus in libertate ppriæ uoluntatis ſpōte ſua factus eſt debitor mortis. Sed niſi per ſacrum deleri poterat ſacrificiū. Sed quale ſacrificiū poterat pro abſoluendis hoīb' inueniri? Neq; etenim iuſtum fuit ut p rōnabili hoīe brutorū aīalium uictimæ cæderentur. Vnde, ut ait Apl's: Neceſſe eſt ergo exemplaria cœleſtiū his mundari: ipſa aūt cœleſtia melioribꝰ hoſtiis, q̄ iſtis? Ergo ſi bruta animalia pp rōnale aīal. i. pro homine dignæ uictimę non fuerūt: requirendus erat homo, q pro hoibus offerri debuiſſet: ut pro rōnabili peccante, rōnabilis hoſtia mactaretur. Sed quid, qp homo ſine peccato inueniri nō poterat: & oblata pro nobis hoſtia: quo nos à peccato mundare potuiſſet: ſi ipſa hoſtia peccati ꝯtagione non careret? Inquinata quippe inquinatos mundare non potuiſſet. Ergo ut rōnalis eſſet hoſtia, homo fuerat offerendus: ut uero à peccatis mundaret hoīem, homo eſſet ſine peccato. Sed quis eſſet ſine peccato homo, ſi ex peccati cōmixtione deſcēderet? Proinde uenit pp nos in utero uirginis filius Dei: ibi p nobis factus eſt homo: ſumpta eſt ab illo natura, non culpa: fecit pro nobis ſacrificiū: corpus ſuum exhibuit pro peccatoribus uictimam ſine peccato: quæ & humanitate mori, & iuſtitia mundare potuiſſet. hęc ipſe B. Gregorius. Ex ſuperius igitur dictis non difficile percipi pōt: peccatum Adæ primi parentis noſtri adeo grande, & graue extitiſſe, vt ad eius expiationem non niſi grandi poſſet expiari ſacrificio: cum ſola humana natura non eſſet, nec fuiſſet ad eius expiationem ſufficiens. Licet enim homo q peccauerat ſm iuſtitię ordinem pro ipſo peccato pati ſimiliter deberet: nullus tn̄ homo purus: hoc eſt à peccato imunis, iuentus fuit, dicēte Propheta Salomone Prouerb. c. xxiiii. Septies enim in die cadit iuſtus, & reſurgit. Itē Eccleſiaſt. c. vii. Nō eſt enim homo iuſtus in terra, q faciat bonum, & non peccet. Per tale nāq; ſacrificiū nihil operari potuiſſet homo, tm̄ erat ergo homo quærēdus, qui eſſet omnino à peccato imunis. Sed qm̄ homo peccata remittere non poterat: quia Omnipotentis Dei officium eſt: ideo oportebat ut ipſe Deus homini uniretur, eius naturam aſſumendo, non autem culpam: hoc eſt ſine peccato. Nullus autē talis eſſe potuit, niſi ſolus Ieſus Chriſtus Dei filius, & Deus: qui ex virgine natus fuit, & ſine peccato: qui tanquā homo pro hominibus liberādis pati potuit, quia ſine peccato fuit, & tanquam Deus ēt ſaluare potuit. Ieſus igitur Chriſtus paſſione ſua, & cruciatu nobis, & quibuſcunq; uolentibus hanc attulit ſalutē.

¶ Qualis cōiunctio ſit Dei, & hominis. Cap. XXIX.

QVoniā unio Dei ad hoīem ſm pſonā diuinā potius, q̄ ſm diuinā naturā facta eſt: iō cum unitur hoī uerbū, nō oportet patrem, filii Spiritum ſanctumq; uniri: q licet natura conueniant, differunt tamen inter ſe proprietate perſonę. Sicut ergo in Trinitate tres perſonæ in eadem natura exiſtunt: ſic in Chriſto perſona vna in tribus exiſti naturis, Deo, Animaq;, & Corpore: quanquam corpus, & anima unā completam naturam conſtituant, atque ibi homo

comparatur ad Deum, quemadmodum manus ad animã: imo lingua ad intellectum. Non enim fit Deus ꝓprie naturalis hominis forma: ſed homo fit ꝓprium, cõiũctumq́; inſtrumentũ Dei, ad opera Dei ꝓpria excellentiſſime peragenda. Non ſunt aũt duæ in Chriſto pſonę: ſed vna: ſcilicet pſona verbi ꝯiuncta, non pſonæ hominis, ſed naturæ. Sicut enim rationalis anima in ſuo eſſe exiſtit: p quod eius eſſe exiſtit & corpus: ita Dei filius & multo magis in eſſe pſonæ ſuæ exiſtit: atq; ad illud naturam extollit humanã: proinde quemadmodum verbum noſtrum mente ꝯceptum inſenſibile eſt: extra vero voce ꝓlatum fit ſenſibile. Ita mentis diuinę verbum ab æuo in Deo inuiſibile ꝑmanet: ſed per aſſumptionem hominis factum eſt viſibile. Eſt igitur Chriſtus verbum, quod ab æuo diuina mens ſe, ꝯiãq́; ſecũ intelligẽdo, intra ſe loqtur, iam Spiritu diuino ꝓbatum: & corpus humanũ, quaſi vocem aſſumens, diuinamq́; audiẽtibus ſignificans voluntatem. Tantũ vero diuinam cuiq́; volũtatem ſignificauit, quantum qſq; capere potuit. Cunctis aũt quantum ſi in breui hac vita exerceatur, beatitudinem largitur æternam. Multa qdem pręcepta, & clariſſima tradidit: ſed omnia comprehendit: qñ iuſſit te toto Deum corde amare: homines aũt ſicut te ipſum. Et qd tibi non vis fieri, aliis quoq; memineris te non eſſe facturum.

¶ Per qualẽ Mediatorẽ recõciliari oportebat Deo gen⁹ humanũ. Cap. XXX.

NOn eqdem per vnũ liberaremur Mediatorem Dei, & hominũ, hominem Chriſtũ Ieſum, niſi eẽt & Deus. Sed cum factus eſt Adam homo. ſ. rectus, Mediatore nõ opus erat. Cum vero genus humanũ peccata longe ſeparauerunt à Deo, per Mediatorẽ, qui ſolus ſine peccato natus eſt, vixit, & occiſus eſt: reconciliari nos oportebat Deo vſq; ad carnis reſurrectionem in vitã æternã: & vt humana ſupbia per humilitatẽ Dei argueref, ac ſanaref, & demonſtraref homini q̃ longe à Deo receſſerat. Cum per incarnatum, Deum reuocaref: & per hominem Deũ exẽplum obedientiæ ꝯtumaci homini ꝓberetur: & vnigenito ſuſcipiente formã ſerui, quę nihil ante meruerat, fõs grĩæ pãderef: & carnis ẽt reſurrectio redemptis ꝓmiſſa in ipſa redemptione præmonſtraref: & per eãdem naturam, quam ſe decepiſſe lætabaf, Diabolus vinceretur. Nec tñ homo gloriaref, ne iteꝝ ſuperbia naſceref. Et ſi qd aliud de tãto Mediatoris ſacramento à ꝓficientibus videri, & dici poteſt: aut tantũ videri, ẽt ſi dici non poſſit. hæc B. Auguſtinus in Enchiridion cap. cvii.

Item B. Auguſtinus in libello de diffinitionibus orthodoxę fidei. c. ii. de incarnatione Chriſti, ſic ait: Nõ pater carnem aſſumpſit, neq; Spũs ſanct⁹, ſed filius tñ: vt qui erat in diuinitate Dei pr̃is filius, ipſe fieret in homine hoĩs matris filius; ne filii nomen ad alterum tranſiret, q nõ eſſet natiuitate filius. Dei ergo filius factus eſt hoĩs filius natus ſ̃m veritatẽ naturę, ex Deo Dei filius: & ſ̃m veritatẽ naturę ex homine hoĩs filius: vt veritas geniti, nõ adoptione, nec appellatione, ſed in vtraq; natiuitate filii nomen naſcendo haberet: & eſſet verus Deus, & verus homo, vnus filius. Non ergo duos Chriſtos, neq; duos filios fatemur: ſed Deum hoĩem vnum filiũ: quem ꝓpterea & vnigenitum dicimus manentem in duabus ſubſtantiis: ſicut ei naturæ ueritas ꝯtulit: non ꝯfuſis naturis, neq; ĩmixtis, ſicut Timotiani volunt: ſed ſocietate vnitatis. Deus ergo hominẽ aſſumpſit: homo in Deũ tranſiuit: nõ naturę verſibilitate: ſicut Apollinariſtę dicũt: ſed Dei dignatione: vt nec De⁹ mutaref ĩ humanã ſubſtãtiã aſſumẽdo hominẽ, nec homo in diuinã glorificat⁹ in Deũ: qa mutatio, vel verſibilitas naturę, & diminutionẽ, & abolitionẽ ſubſtantię facit. Credif à nobis ſine ꝯfuſione ꝯiuncta ſancta Trinitas, ſine ſeparatione diſtincta. Natus eſt ergo Dei filius ex hoĩe, & non per hominẽ. i. non ex viri coitu: ſicut Ebion dicit: ſed carnẽ ex virginis corpore trahens: & non de cœlo ſecum afferẽs: ſicut Martion, Origenes, & Euthyches affirmãt. Neq; in fantaſia: ideſt abſq; carne, ſicut Valentinus: neq; de ocefi: ideſt putatiue imaginatũ, ſed corpus

B. Auguſtinus

ſed corpus uerum. Non tñ carnẽ ex carne, ſicut Martianus: ſed verus Deus ex diuinitate: & uerus homo ex carne: unus filius in diuinitate: uerbum patris, & Deus in hoĩe, anima, & caro. Anima non abſq; ſenſu, & rõne: ut Apollinaris: neq; caro abſq; aĩa: ut Eunomius: ſed aĩa cum rõne ſua: & caro cũ ſenſib᷒ ſuis: ꝑ quos ſenſus ueros in paſſione: & ante paſſionẽ ſuæ carnis dolorem ſuſtinuit. Siqs omnia in antedictis proxime tribus capitibus. ſ. xxviii. xxix. & xxx. diligenter ↄſideraue rit, & aliqualiter ruminauerit, inueniet ꝑfecto duo ex pmiſſis tribus, in. c. xxviii. ſatis aperte fuiſſe, & eſſe declarata. ſ. primum de delicto Adæ: ꝙ grauiſſimũ fuerit, cum oportuerit delictũ ipſum deleri debuiſſe morte, & cruciatu Meſſię Regis hoĩs, & Dei. De ſecundo aũt de ↄditionib᷒ Meſſię: ꝙ Meſſias Deus, & homo eſſe debebat in uno, & eodẽ ſuppoſito. ſ. hõ: ut pro Adæ hoĩs culpa mori, & pati poſſet, & Deus ut eum ſaluare poſſet. De tertio uero nihil dictum eſt. ſ. an Deus potuiſſet aliter redimere genus humanũ, q̃ cruciatu, & morte Meſſiæ. de quo dicet ad plenum libro. vi. capitulo. xli. in calce ipſius capituli.

¶ Qđ Meſſias debebat eſſe Deus Iudęorum, Rabini fatentur. Cap. XXXI.

LIcet in toto tertio libro ꝓbandũ ſit multifariam, multiſq; modis Meſſiã Regem Deum eſſe debuiſſe: nihilominus in hoc capitulo, duabus, vel tribus auctoritatibus, & ſententiis Rabinorum Iudæorum ↄtentus perſtringã cito. Rabi Ionas in ſuis Cõmentariis ſuper. c. lxii. Eſaię, ubi dr̃: Propter Sion non tacebo: & ꝑp Hieruſalem nõ quieſcã: donec egrediatur ut ſplendor iuſtus eius: & Saluator eius ut lampas accendatur: & uidebunt gentes iuſtum tuũ. &c. Rabi inquã Iona ſic ibidẽ inqt: Meſſiam, non hoiem tantum, ſed ẽt Deum eſſe debere.

Item in gloſa Threnoꝝ Hieremiæ nũcupata Medras echa, inqrentes Rabini de noĩe Meſſiæ, uarii uaria ꝓferunt: in ſnĩa tñ omnes ↄueniũt. Deniq; ad literã dixit Rabi Abba: Deus erit nomen eius. ut Hieremię. c. xxiii. Et hoc eſt nomẽ quod vocabunt eum dñs iuſtus noſter. Et notandũ eſt: ꝙ ubi in Hieremia nos Latini habemus Dñs iuſtus noſter: Hebraica veritas habet nomen Dei quatuor literarum: quod increato tantum competit.

Hoc idem ẽt habetur in Thalmud in libro nuncupato Habalbatra, in diſtinctione, q̃ incipit: Qui vidit nauẽ: quod Meſſias vocaret noĩe Dei quatuor literaꝝ: & ibi pro ↄcordantia ꝑdicta Hieremiæ allegatur verba. Quærẽtibus eñi ibi in Bauamithiama Iudęorũ pleriſq; Meſſiach, quo noĩe appellandus eſſet, rñdet Rabi Abba vir apud eos doctiſſimus: Ioth heuauhe Meſſias eſt appellãdus, ut habet. ait iſte Rabi apud Hieremiam. c. xxiii. Et hoc eſt nomen, quo vocabunt eum dñs iuſtus noſter. Ecce Meſſiam, non ſolũ appellãdum fuiſſe Deũ, ſed eo nomine Dei, quod eſt prę cęteris pręclariſſimum.

In Codice nũcupato Thorath Choani: hoc eſt lex ſacerdotum, ſic ſcriptũ inuenitur: Quid ſonat illud Leuitici cap. xxvi. Ambulabo inter vos, & ero Deus ueſter: voſq; eritis mihi populus? Et ibidem ſic reſpondetur: Simile eſt illud cuidam Regi, q ad delectationẽ, & ſolatium hñdum ſuum perambulabat ortũ: quem cum ortulanus vidiſſet, abſcondit ſe, & dixit ei Rex ille: Noli timere, nec abſcondas te à me, qm̃ ſimilis tui ſum. Similiter tempore futuro: Deus ambulabit inter iuſtos, ut ſolatium recipiat, & delectetur cum illis. Iuſti autem videbunt eũ, & expaueſcent propter eum. Quibus Deus vtiq; dicet: Nolite formidare de me: quia ſimilis veſtrum ſum. Attamen licet uobis ſimilis ſim, ne forte credatis, quod timor meus non ſit ſuper uos. Scitote, quia Deus ueſter ſum: Vos autem populus meus. Quę quidem Rabinorum ſententiæ, ſiue Commentaria, non parum catholicæ fidei cõſonant ueritati: & maxime ad confirmandum duas naturas in Meſſia Rege fuiſſe unitas, diuinam. ſ. & humanam.

Hoc ipſum etiam multipliciter probatur infra libro tertio multorum Prophetarũ teſtimonio: quorum unum tantum hoc in loco ponendum eſſe iudicaui: quod Eſaias. c. ix. manifeſtauit, dicẽs: Paruulus

Digitized by Google

enim natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis: & factus eſt principatus ſuper humerum eius: & uocabitur nomẽ eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater turi ſęculi, Princeps pacis: multiplicabiť eius imperium, & pacis non erit finis. Super ſolium Dauid, & ſuper Regnum eius, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio: & iuſtitia à modo, & uſq; in ſempiternum. Cum Propheta ponat tot epitheta conuenientia: & maxime Deus fortis: ambigendi omne amouit dubium. Igitur ex pręmiſſis conſtat ueraciter Meſſiam Deũ futurum fuiſſe.

¶ Quòd Meſſias etiam homo eſſe deberet, Iudæorum Rabini nõ negant, ſed palam fatentur. Cap. XXXII.

IN libro cognominato Zota cap. i. inquiunt Thalmudiſtæ: Quinq; homines creaſſe Deum ſibi in aliquibus ſimiles. ſ. Sãſonem in fortitudine: Saulem Regem in ceruicis pulchritudine: Abſalon in capillis: Sedechiã Regem in oculis: & Aſam Regem in pedibus: & in iis, in quibus erant ſibi ſimiles, eos condemnaſſe. Licet Thalmudiſtæ ualde errent, attribuentes Deo inuidiam: tamen dicentes eum habere membra humana, eũ aſſumpturum fuiſſe humanitatem apertiſſime fatẽtur: quia cum Deus ſit ſpiritus, membra non habet.

Si Iudęus diceret ualde abſurdum, & incongruum eſſe Omnipotentem Deũ carnis domicilio concludi, cum ſuæ non cõueniat maieſtati tãtopere humilem fieri. Reſponderi poſſet: Diuinæ ſanè maieſtati minime incõueniens fuiſſe: ut legatus, & nuntius ille, quem ipſe de cœlo mitteret: qui Meſſias diciť. ut Danielis. c. vii. Ecce cum nubibus, quaſi filius hominis ueniebat, eſſet humanarũ, diuinarumq; rerũ cognitione, atq; omni ſapientia pręditus. Immo potius rationabile, & conuenientiſſimum, hac maxime cauſa, ut Imperatoris Dei mandata perfecte, conſummateq; perficeret: & ea, quę ad Iudęorũ duritiã, atq; mentem nefariã non potuerunt omnino exequi uates, qui eum ſanctiſſimi præceſſerunt, impleret iſte doctrina, lege, ac ſapientia. Necnõ hominis uitam, quæ tunc abſq; bene uiuendi regula ducebatur, humanis, atq; diuinis inſtitueret documentis: & demum ad æternam gloriam adipiſcendam homines informaret. Nam in homine interna, & propria doctrina eſſe nullo pacto poteſt: nec etiam mens terrenis uiſceribus incluſa: & tale corporis impedita aut comprehẽdere per ſe poteſt, aut capere ueritatem, niſi aliũde doceatur. Sunt enim in lege Moſaica, quamplura ænigmata obſcura, quę Tycu Hebræorum Rabini appellãt: hoc eſt ſilentium: quæ nemo fuit adhuc auſus declarare: quoniam ea per Meſſiã uenturum expectantur declaranda. Quę quidẽ ænigmata, & ſi aliquis ſm aliquẽ ueriſimilem ſenſum declarare potuiſſet, omnimodam tamen ueritatem certitudinaliter percipere nõ potuiſſet: unde ſummam uirtutem, ſiue ueritatem capere nõ ualebat: nec etiã poterat omnibus uitiis reſiſtere: quorũ materia in uiſceribus cõtinetur. Qua de re eo fit: ut terrenus doctor perfectus eſſe nõ poſſit. At uero cœleſtis, cui ſcientiam diuinitas, uirtutẽ immortalitas tribuit: in docendo quoque, ſicut in cęteris perfectus, & conſummatus ſit neceſſe eſt. At id omnino fieri non poteſt, niſi mortale corpus aſſumat. Cur autem fieri non poſſit, ratio clara eſt. Nam ſi ad homines illa immutabilis Dei natura ueniret: & ſi ita, ut eſt, nobis apparere uellet, fulgore ſuo nos incẽderet potius, q̃ renouaret. Nec etiam noſtri mortales oculi claritatem maieſtatis ſuæ concupiſcere, ſiue ſuſtinere poſſent: ut Moyſis exemplo docemur Exodi. c. xxxiiii. Nec equidem Deus uirtutẽ hominem ad plenũ docere potuiſſet: quia expers corporis ea non feciſſet, quæ doceret: & ꝓpterea eius doctrina perfecta non fuiſſet. Igitur ut terreno indueretur corpore, congruum fuit, ſi quę diximus, alios edocere uoluiſſet? Qui enim docet, ut eius doctrina fiat, quod iuſſerit, faciat & ipſe opus eſt: ne obiiceretur edoceri ab eo, quod facere ipſe non poſſet. Nam qui recte alios inſtruit paupertatem quærere, ac ſuſtinere, ſummam eſſe uirtutem, debuit is hoc prius feciſſe, & à ſe humanas omnes ab-

dicaſſe

Digitized by Google

dicaſſe diuitias. Si contumelias, iniurias, tormenta, ſi mortem denique pati, & in eis uirtutis officium uerſari glorioſum aſſereret, hæc illum pariter uerbo ſimul, & docere iſta præcipiēdo, & confirmare faciendo: quia qui dat pcepta uiuendi, amputare debet oium excuſationum uias: ut imponat hoibus parendi uoluntatē, immo neceſſitatem: non aliqua tñ ui, ſed pudore: & tamē libertatem relinquat: ut & premium ſit conſtitutum parentibus: quia poterant non peccare ſi uoluiſſent. Quomodo ergo poterit amputari excuſatio? niſi ut qui docet, faciat quæ docet: & ſit quaſi primus, & manū porrigat ſecuturo? At Deus qm̄ neq; paſſionibus humanis, ſiue ægritudinibus, neq; mortalitati ſubiectus eſt: quomodo quæ docuit opera oſtendiſſet, niſi ſe hominibus ſimilem reddidiſſet, ac pati potuiſſet? Tunc obiectarent homines: ſiue obiectare potuiſſent: Si animis noſtris quandoq; obſequimur, homines ſumus: & nihil à nobis humani alienum eſt. Si cōtumeliæ, & opprobria diſplicent: ſi perſecutiones pati nolumus, uincimur hac humana imbecillitate induti: ſi mortem fugimus, hęc nos fragilis natura cogit: ſi deniq; carnis oblectamēta ſeqmur, caro ipſa incitat, & inflammat: dicerentq; pręterea: Si Deus nil appetit, recte qdem, qm̄ alicuius rei non indiget, dolorem, & anguſtias nos ferre docuit. Hoc enim nō difficile fuit: qa (vt ait Comicus Poeta noſter) Facile oēs cū valemus, ægrotis recta ꝯſilia damus. Ipſe enim non peccat: qa liber eſt ab hoc corpore: & ppea non concupiſcit aliqd: qa immortali nihil eſt neceſſarium. Nō peccat: qa hac carnis ſarcina non grauatur. Mortem nō timet: qa mors illi dñari nō poteſt. At nos mortales his ſubiicimur oībus, quæ ſufferre, ac pati nō facile carnis infirmitate poſſumus. Tu igitur prior q̄ doces, diſce, & fac. Docentem enim oportet quę docet ea ſentire, atq; perficere, vt hanc quoq; excuſationem hoibus oino auferret. Quapp ſapientiſſimus Deus, atque clementiſſimus indultor, vt hæc oīno tolleretur obiectio, ſiue excuſatio, hac noſtra voluit mortalitate indui, ac hominem fieri: vt homo ſi in errorem, atq; peccatum corrueret, lapſus non neceſſitate, ſed voluntate, atq; propoſito videretur. Voluit inquam tādem, quam nos gerimus carnem, & ipſe gerere: vt libidine, atq; ſceleribus immerſis, & aduerſantibꝰ quæ docuit, iure, atq; merito reſpondere poſſet. Inquiunt homines: Opes non poſſumus non quæritare, non appetere, qa victum nobis ſubminiſtrant. At ego homo ſum, inquit Chriſtus, Deus, & homo, & diuitias cōtēno, atq; reſpuo: & inops, & pauperrimus incedo. Amaritudinem, & angorem nequimus æquo animo ferre. At ego mœſtus, & afflictus dolore, vndiq; afficior. Interitum, ſiue mortem inire, natura hæc humana, & fragilis abhorret, ideo inuiti eam amplectimur. At ego homo ſum, & Crucis tormētum pro vobis, & mortem: mortē aut Crucis ſubire non uereor. Si terrenis voluptatibus obſequimur: ſi nefariis commiſſis vincimur, ac delectamur, corpus hoc fragile, & carnis imbecillitas nos irritant, & impellunt. At ego humano corpori mancipatus, & Tabernaculo carnis incluſus, illecebras, omneſq; voluptates inutiles ſummitto, & opprimo, & adeo quòd nullum in me peccati genus vi aliqua præualet, & dominatur. Non habent igitur aliquid ſi in perditas voluptates, atque flagitioſa delicta labantur homines, quo excuſare ſe poſſint, quando eorū doctor, ac pręuius voluerit, mortalitate indutus, quæcunq; fragilitatis certamina experiri, atq; ſentire. Et quemadmodum perfectus præceptor, atq; ſapiētiſſimus ſe geſſit: ita ſemota omni obiectione, ſe inſtituere, atq; informare homines debent. Hinc tollitur omnis excuſatio, & fateantur neceſſe eſt, ſe ſua culpa, non neceſſitate dilabi, atque peccare. HAC itaque lege humanam Deus carnē aſſumpſit, vt eiuſdem naturę eſſet qui docet, & qui docetur. Necnon humanis omnibus ægritudinibus ſubiacere voluit: vt quæ hoibus demandauit, exequi haud impoſſibile videret. Quibus inſtructi, atq; edocti inter huiꝰ mūdi fluctus, atq; tēpeſtates ī portū abſq; vllo diſcrimine nauigare, & redigi

Digitized by Google

poſſent. Et licet Omnipotẽs Deus in adimplendis prædictis ſe homini æquiparare videatur: hoc tamen nõ eò pertinet: vt hominem Deo pręferam: ſed vt oſtendam neq; hominem perfectam doctrinã dare poſſe, niſi ſit idem Deus: vt auctoritate cœleſti quadam parendi neceſſitatẽ hominibus imponeret. Neq; Deum, niſi mortali corpore indueretur, vt pręcepta ſua factis adimplendo, cęteros parendi neceſſitate conſtringeret: & vt omnia redemptionis humanæ myſteria iuxta ſuæ diuinitatis pręordinationem pfectè adimpleret. Vnde ipſe Saluator noſter ad maiorem prędictorum confirmationem, inquit diſcipulis ſuis: Exemplum enim dedi vobis: vt quemadmodum ego feci uobis: ita & vos faciatis. ut Ioannis cap. xiii. Quod etiam B. Auguſt. confirmat in Sermone, dicẽs: Homo non erat ſequendus, qui videri poterat. vt ergo exhiberetur homini: & qui ab homine videreť: & quem homo ſequeretur, Deus factus eſt homo. Inquit etiam ipſe Saluator noſter: Qui fecerit ſic, & docuerit, maximus vocabitur in Regno cœlorũ. Facere igitur prius voluit quod faciendum omnibus imperabat: vt bonus magiſter doctrinã ſuam non tam verbis inſinuaret, q̃ actib⁹ exerceret: & ad finem nos geſtu pariter confirmaret: & ſenſu Iudęorum ẽt Rabini hoc ipſum nõ negant. Nã Rabi Moyſes Gerundenſis ſuper his verbis Leuitici. c. xxvi. Ambulabo inter vos, & ero Deus veſter, voſq; eritis populus meus, declarat hæc de Meſſia Rege intelligi debere, addens in futuro tempore: Pueri Iſraelitici Deum ſunt digito demonſtraturi. Iuxta illud Eſaiæ. c. xxv. Ecce Deus noſter iſte, expectabimus eum, & ſaluabit nos iſte dñs. Item & antiqui noſtri dixerunt: Futurum eſt, ꝙ Deus exercebitur cũ iuſtis in hoc ſæculo. Quę quidem promiſſiones nũquam fuerunt implerę: ſed implebuntur in tẽpore perfectionis. Hęc omnia ille Rabi Moyſes: qui, licet dicat promiſſiones illas nunquam fuiſſe adimpletas, tñ errauit: quia Chriſtus iam diu venerat. vt probabitur infra lib. vi. Rabi etiam Iona in ſuis Commentariis ſup. c. lxii. Eſaiæ: vbi dicitur: Propter Sion non tacebo: & propter Hieruſalem non quieſcam: donec egrediatur vt ſplendor Iuſtus eius: & Saluator eius ut Lampas accẽdatur. Et videbunt gentes Iuſtum tuum. Rabi inquã Iona ſic ibidem inquit: Meſſiam non hominem tñ: ſed etiam Deum eſſe debere. Item in Bereſid Raba ſuper illud: Fecit autem Deus duo Luminaria, inquiunt Magiſtri Thalmud: Futurũ eſt, ꝙ Deus ſedebit, & corãm iuſtis ſenſum legis, atq; ſecreta aperiet, & prædicabit, & per Regem Meſſiam cuncta declarabit. hęc ille. Si Deus ſedere debebat, cũ Deus ſpiritus ſit, tanq̃ Deus ſedere non poſſet: aſſumpta tamen humanitate ſedere poſſet tanq̃ homo. Quod uerificať de Chriſto Matthæi. c. v. vbi dicitur: videns aũt Ieſus turbas aſcẽdit in montem: & cum ſediſſet, acceſſerunt ad eũ diſcipuli eius: & aperiens os ſuum docebat eos. &c.

¶ Nonnullas etiam alias figuras in lege Moſaica deſcriptas de rebus, & myſteriis Chriſti, & legis Chriſtianæ itactas nolo relinquere, nec ẽt ad plenum explanare, ſed aliqualiter perſtringere. Caput. XXXIII.

Audite quæſo Iudæi, & diligẽti ſtudio, quæ dixero, in mente veſtra reuoluite: qa ſine myſterio à Moyſe Propheta ſcripta non fuerũt. Et primo Geñ. c. xiii. Cum ad Abraam loquitur Deus, dicens: Faciã ſemen tuum ſicut puluerem terræ. Siquis enim hominum poteſt puluerem terræ enumerare, ſemen quoq; tuum enumerari poterit. De quo ſemine igitur hic ſermo intellexerit, equidem de nullo alio recte dici poteſt, niſi de eo, qđ per Chriſti fidem ad ipſum Deum uenturum erat. Certũ eſt enim ꝙ ſemen Abrææ ſm carnem, licet magnum fuerit, nũquã tamen ad tantam peruenit multitudinẽ, vt ſermo hic ſup eo uerificari potuiſſet? Quod autem de eodem ſemine Chriſti Deus intelligeret per ſacramenta altaris myſteriũ, quod infra in ſubſequẽti Geñ. c. xiiii. figurauit: certificamur eñ ibi, ubi ait: At uero Melchiſedech Rex ſalem pſerens, panem, & uinũ (erat enim ſacerdos Dei altiſſimi) aſſignent præterea Rabini ueſtri,

Prim[a] figura

Sec[unda] figu[ra]

veſtri, ſi poſſunt, rationem: propter quam ſubſequenti capitulo, volēs Deus de pręmiſſis ſignum Abrae dare, dixit ei, vt ſumeret ſibi vaccam triēnem, & capram, & arietem annoꝝ etiam trium, niſi Trinitatis myſterium per id figurare voluiſſet. Diſcant inſuper myſterium tentationis Abrae, quod Geñ. cap. xxii. continetur: quid importare velint hæc verba. Ignorabat ne forte ipſius voluntatem Deus: ꝓpter quod ipſum probare oportebat? Quid'ue ſibi voluit, cum in terrā Moriæ illum miſit: quia tertia die pluſq̃ alia illi locum oſtendit. Cumq; Iſaac de imolando agno, vbi eſſet, patrem interrogauit: quid ſibi voluit Abraam, quādo reſpondit: Deus prouidebit ſibi agnum pro holocauſto, niſi Chriſti agni myſterium figurare? Erat enim Iſaac patri Abraæ vnigenitus: & Chriſtus Ieſus Deo patri ſimiliter vnigenitus fuit. Iſaac de præcepto Dei in montem Hieruſalem, vt imolaretur, ductus fuit: & Chriſtus Ieſus in monte Hieruſalem imolatus eſt. Iſaac de imolando agno patrem interroganti, reſponſum fuit: Deus ꝓuidebit ſibi agnum pro holocauſto. Et hoc propterea, qa filium ſuum Ieſum, qui agnus ad tollenda peccata mundi imolandus erat, in mēte ſua videbat: imo iamdiu ſic faciendum eſſe ſtatuerat. Die quoq; tertio vidit Abraam locum procul: eo qa agnus Dei Ieſus tertia die à mortuis reſurgens, videndus erat. Et hūc qdem agnum nōne Exodi cap. xii. per agnum paſchalem figuratū habemus filiis Iſrael in primo pręcepto: vt in nocte ab Aegyptiaca ſeruitute liberationis, cum ꝯditionibus ibidē aſſignatis, ipſum manducarēt. Ad denotandū, ꝙ fuit ea nocte pro corporali liberatione tale myſterium conſtitutum, in figuram, & ſignum agni Dei myſterii: qui pro ſpiritali liberatione ſimili tpe immolandus erat. Et vt hoc clarius oſtenderet: noſq; ſuper eo magis attentos redderet: eas cōditiones, quas videmus, in dicti agni comeſtione aſſignauit. Et deinde Moyſem innuere videmus debere ſacrificiū agni paſchalis vſq; ſolūmodo ad Meſſię aduentum à Iudęis celebrari. Et hoc p verba illa dicentia: Et cuſtodies verbū iſtud in præceptum tibi, & filiis tuis vſq; in ſęculum. Vbi Rabi Moyſes Gerundenſis ait: ꝙ per verbum iſtud agni paſchalis īmolationem Moyſes intellexit. Voſq; non ignoratis intentionem Rabinorum veſtroꝝ eſſe: ꝙ vſq; ad Meſſię aduentum ſæculum vnum vocetur. Ita ꝙ cum vſq; in ſæculum Moyſes dicit: de ſęculo, qđ Meſſię aduentu finire debet, intellexit. Nunqd & vos ēt dicitis Meſſiā paſchali tpe venturum eſſe? poſt cuius aduentum dicitis non eſſe vltra Aegypti myſteria memorāda? & hoc ex ſacrę ſcripturę auctoritate affirmatis, dicētes: ꝙ ꝓpter Meſſiæ myſteria id erit: necnon & ꝓpter nouam legē eius: quam Exo. c. xxxii. per fractionem primaꝝ Tabulaꝝ: & ex ſecunda eaꝝ reſtauratione à Moyſe figuratam habemus. Nō enim licebat Moyſi Tabulas legis frāgere, cum opa manus Dei eēnt: ſcriptura pauloante dicēte: Et factus ope dñi: ſcriptura quoq; Dei erat ſculpta in Tabulis. Vbi Rabi Moyſes Gerundenſis dicit fuiſſe illud ibi recitatum: vt eaꝝ excellētia oſtenderet. De qua Moyſes à furore victus de vituli cauſa, nihil curauit: q̃uis dictum hoc pro tanto myſterio paꝝ valeat. Nam ex excellentię Tabulaꝝ rememoratione, non eaꝝ fractio à Moyſe ſequi, ſiue fieri debebat, ſed potius in aliquo ſacro loco ꝯſeruatio, quouſq; Dei ira placata fuiſſet, faciēda erat. Quapropter ꝯcludere poſſumus per primas Tabulas à Moyſe fractas, fuiſſe veterem legem figuratam: quę q̃uis diuinū eſſet opus, debebat tñ aliqñ ceſſare, & finem habere: & poſt ipſam noua lex dari, quā ſecūdę Tabulę, quę ſtabilitatē, & ꝑmanentiam habuerunt, figurarūt. Continebaſ aūt in ſecundis Tabulis id idem, qđ in primis: vt pręfiguraret, ꝙ in ſecunda lege Mandata illa decē mutanda non erant, ſed ꝑpetuo ſeruāda. Voluite deinde oculos vos Iudęoꝝ Rabini ad id qđ dicitur Numeri. vi. & ꝯſiderate qd ſibi voluit Moyſes, inſtruens Aaron, & filios eius ex Dei mādato ſup modo benedicēdi pplm Iſrael, cū inqt: Benedicat tibi dñs, & cuſtodiat te. Oſtendat dñs faciem ſuam tibi, & mi-

Tertia figura.

Quarta figura.

Quinta figura.

Sexta figura.

Septima figura.

ſereatur tui. Conuertat dñs vultũ ſuum ad te,& det tibi pacem. Nõne ſufficiebat ei,Dei nõis ſemel memoriã facere, & cũ eo oẽs has benedictiones aſſociare? niſi per trinã Dei nõis cõmemorationẽ Trinitatem pſonarũ in diuinis figurare voluiſſet? Sed cum Trinitas hęc cum vnitate eſſentię eſſet,ad id denotandum ↄcludit,& dicit: Inuocabũtq; nomen meũ ſuper filios Iſrael: & ego benedicam eis, vbi nomen meũ ſingulari numero pfert.

Octaua figura.

Poſt aũt hoc cap.xix. Aggredimini, vbi de vaccę ruffę myſterio,& aquę aſperſionis mentio fit. In quo qdem loco Rabini Iudęorũ ſic pplexi ſunt: vt nõ audeãt palàm determinare qd ibi ſentiendũ ſit: vnde Rabi Moyſes Gerundenſis, ſe excuſans poſt multa talia verba pfert: Nos aũt ppter peccata noſtra polluti in captiuatione nr̃a ſum⁹: ita q̈ ſanctitatis mũditiem ignoramus, quouſq; ſup nos ſpũs ex alto excitet,effundatq; dñs ſup nos aquã mundã,& mundemur. Vos aũt Iudæi Rabini huius verba põderare deberetis,& cum Chriſtiana veritate ſic dicere: q̈ per vaccam rubeã integrã, nullã in ſe maculam hñtem, quę in remiſſionem peccatorũ vniuerſi ppl'i imolari publice debebat, Chriſtus Ieſus, qui rubeus, & abſq; macula in remiſſionẽ peccatorũ mũdi publice imolãdus erat,figuratus fuit. Et per aquã aſperſionis,fuit aqua baptiſmatis figurata,cum qua peccata delent, hic expreſſe mentio fit.

Nona figura.

Cumq; ẽt meditãdo ↄſiderabitis ſerpentis myſteriũ cum Moyſe Numeri.c.xxi.Dei mãdato ad pticam poſitus eſt æneus ſerpens: vt ſi qs à ſerpente morſus eſſet ignito,aſpiceret & illũ,& viueret. Quid ſuper eo dicere poteſtis? niſi q̈ Chriſti Ieſu in carne pẽdentis: p cuius intuitũ eius fideles à morſibus tẽtationis Sathanę ſanant,figura fuerit? Nunqd non cũ alio naturę minus repugnante poterat Deus ab ignitis ſerpẽtibus pcuſſos ſanare? vtiq; poterat. Sed (quẽadmodum Rabi Moyſes Gerũdẽſis ait) miraculi excellentiam patefacere voluit: eos.ſ.ↄtra naturæ curſum ſanando. Certum eſt enim,ſicut per medicã habet ſcientiã: q̈ morſus à ſerpente illatus,per ſerpentis intuitũ lędi,& non iuuari debet: ea.ſ.de cauſa,qua morſus à cane rabido,per canis intuitũ lędit. Cuius ratio eſt: qa omne ſimile mouet per ſui ſimilis intuitum. Mouet enim ſanguis per intuitũ rubei obiecti: & melancholia per intuitũ obiecti nigri: & ſic de ſingulis. Cũ hoc quoq; adeſt imaginatio,quę caſum facit. Nã qui ab aliquo venenoſo aĩali mordetur,in aſpiciendo illud,imo in rememorando cõmouet,& infra ſe ↄturbat. Erat inſup ſerpens ille aĩalis venenoſi ſimilitudinem hñs,q̃uis veneno careret: vt figuraret Chriſtũ Ieſum: q, q̃uis aſſumpta carne peccator eſſe videret,tñ non erat in eo iniqtas aliqua repienda. Cũ ergo figurato figura rñdere debeat, ideo diuinę placuit maieſtati, vt quẽadmodum figuratum debeat eſſe omni naturę repugnans,ſic & figura repugnaret.

Decima figura.

Parabolã rurſus Balaam ↄtẽplate quæſo Iudæi,quod in.c.xxiiii.dicit.ſ.libri Numeri: Videbo ipſum,ſed non modo. Intuebor illum,ſed non ppe. Orietur ſtella ex Iacob,& ↄſurget virga de Iſrael: quã Meſſiæ per Iudęos expectati Rabini ſui attribuunt: quę etſi in Chriſto Ieſu Nazareno,ſm eorũ opinionem,euacuata ſit, ſiue fuiſſe videat: tñ certum eſt: q̈ Balaã, cum Magus eſſet: & illud,quod prædicebat,eſſet in longũ tp̃s verificandũ: hoc modo loquendi vſus eſt: quaſi diceret: Videbo eum: ſed non nũc.ſ.ego in propria pſona. Non enim ppe erat myſteriũ: vt poſſet illud ipſe videre. Videbũt tñ illud,ſiue viderũt poſteri ſui, qui ab eo deſcenderunt.ſ.Magi: qa eo tp̃e,quo virga hæc de Iſrael ↄſurrexit,ſtella ĩ coelo orta eſt: vt ipſe Balaã pdixerat: q̃ ſtella illis manifeſta apparuit: & ea duce,eũ, q per virgã figurabat,ipſi Magi inuenerũt,& adorauerũt. Illi enĩ vniuerſus mũdus erat,ſicut ipſe Balaã inuere voluit, qñ dixit: Et vaſtabit omnes filios ſeth,à quo oẽs ortum habuerũt. Quod aũt hęc oia in Chriſto verificata fuerint,Euãgelia nobis ĩdubitatũ phibent teſtimoniũ. Nec obſtat,qa hodierno die Chriſtianę fidei vniuerſus orbis non ſubiacet: fuit enim Aplõrũ tp̃e verificatũ: & vltra illud

poſt

poſt Antichriſti bellũ verificabiť pleni⁹, ita ꝙ, teſtãte ſcriptura, in æternũ ſtabit. Vos aũt Iudęi modũ loquẽdi parabolæ huius diligẽter ꝯſiderate: qm̃ non noie Iſrael, ſeu Iacob vos appellat, ſed noie Heber: vt denotaret: ꝙ tpe illo, quo parabola verificãda erat, debebatis nomẽ Iſrael, & Iacob amittere: ꝑpterea, quia à via dñi receſſuri eratis. Qđ qdem poſt Chriſti aduẽtũ verificatũ videtis: fuerũt enim nomina hęc à vobis in Chriſti fideles trãſlata, ſicut hodie comprobatur.

Vndecima figura.

Venite adhuc obſecro, & diuina myſteria mecũ ꝯſiderate, q̃ tot, & talia ſunt, vt vſq; ad particularia, q̃ p Chriſti eccleſiã ꝯſtituẽda erãt, ſe dearticularẽt. Pręcepit De⁹ Moyſi Numeri. c. xxxiii. vt de mãſionib⁹ filioꝝ Iſrael ĩ deſerto factis, ꝑpetuã memoriã in libello faceret. Sup qua materia Rabini vr̃i multa vana, & friuola dicunt. Nã auctoritate Rabi Moyſis Hadarſan, aiũt id factũ fuiſſe: vt dilectio Dei erga Iudęos oſtẽderet: qa licet. xl. annis eos p deſertũ duxerit: ne tñ illos ſupfluę fatigaret, noluit eos niſi his. xl. mãſionibus vẽtilare. Hoc aũt dictũ nullũ eſt, cũ Dei dilectio, & miſericordia cum eis ex multis aliis, q̃ mãſionib⁹ his viſa ſint. Rabi quoq; Cordubẽſis opinio vana eſt: cũ dicit id factũ fuiſſe, vt, eo mediãte, miraculoꝝ Dei in deſerto factoꝝ, in ꝑpetuũ memoriã haberẽt: quaſi opa Dei, & miracula diuina hac friuola teſtificatione ĩdigerẽt. Vñ Rabi Moyſes Gerũdẽſis, vidẽs nõ poſſe hic rões aliqs, ſaltẽ idoneas, aſſignari poſſe, ait: ꝙ ex aliqua cauſa nobis ſecreta, & ignota haꝝ manſionũ hic mẽtio facta eſt. Quãobrẽ mecũ Chriſtianã veritatẽ ſequẽdo, dicere debetis: Mãſiones has, ſtationeſq; à Põtificibus nr̃is ĩ quadrageſima ſic ordinatas fuiſſe, ſicut fuerãt in vetere lege p Moyſem Prophetã ĩ ſuo Deuteronomio ꝑfiguratę: vt oẽs Chriſtiani veꝝ Paſcha nequã in Aegypto, ſed in finibus terrę ſanctę comedãt.

Duodecima figura.

Pergite inſup ad. vi. c. Deuteronomii: & ibi aduertite verba Moyſis, qñ pplm Iſrael inſtruit ſup eo, qđ de diuina eſſentia ſentire, & credere debebat. Inqt eñi: Audi Iſrael Deus, Deus noſter, Deus vn⁹ eſt. Certũ eſt enim: ꝙ à nullo recte ĩtelligẽtĩ poteſt ex his verbis alia ſnĩa capi, niſi, ꝙ Trinitatẽ pſonaꝝ in diuinis cũ vnitate eſſentię Moyſes denotare voluerit. Nã ſi diuinã vnitatẽ dũtaxat, ſecluſa quacũq; pluralitate, oſtendere voluiſſet, potuiſſet id verbis his ſufficiẽter explicarę: videlicet: Audi Iſrael Deus noſter vnus eſt. Cũ aũt ſic nõ fecerit: ſed diuinum nomẽ ter expſſerit: & illa poſtmodũ cũ vnitate cõcluſerit: nõ dubitať, qn id qđ vobis dico, ſuũ fuerit itentũ. Et hac de cauſa: vt auditores bñ attẽtos redderet, iqt prius: Audi Iſrael: qſi diceret: Aduerte id, qđ tibi dico, & crede, de eoq; apud te memoria ſemp ſit. ꝑ quo ſubſequẽter ait: Erũtq; verba hęc, q̃ ego ꝑcipio tibi hodie ĩ corde tuo: & narrabis ea filiis tuis: & meditaberis in eis ſedens in domo tua: & ambulãs ĩ itinere: dormiẽſq;, atq; ꝯſurgẽs. Qđ qdẽ fecit Moyſes: vt ĩnueret, ꝙ dicentes vnitatẽ, Trinitas nõ turbat. Numer⁹ enĩ ille eſſentiã nõ multiplicat: necnõ & dicẽtes Trinitatẽ, ĩtuit⁹ vnitatis nõ arguit. Nã vnitas illa Trinitatẽ nõ ꝯfũdit. dixit ergo: Audi Iſrael: ideſt crede. Hoc enim ſacramentũ magnũ eſt, quod qdem credere oportet. De abſoluta vero Dei vnitate potius ſcientia, q̃ credulitas qdam modo eſt, ꝑpter quã, vt auditores ad fidem excitaret, tantã attentionem prædicare non oportebat.

Tertia decima figura.

Accedite iteꝝ, & ꝯſiderate verba Moyſis in ſuo Pentateucho deſcripta Deuterono. cap. xxxiii. Attendite, cũ in benedicendo populũ talia fatur: Dñs de Synai venit: & de Seir ortus eſt eis: apparuit de mõte Pharan: & cũ eo ſanctorum millia: in dextera eius ignea lex dilexit populos: oẽs ſancti in manu illius ſunt: & qui appropinquãt pedibus eius, accipiẽt de doctrina illius. Legẽ pręcepit nobis Moyſes hæreditatem multitudinis Iacob: & fuit in Ieſurum Rex ꝯgregatis Principibus populi ſimul cum Tribubus Iſrael. Quę verba & ſi à Rabinis veſtris poſitiue exponantur, dicẽtibus, ꝙ Deus voluit Eſau, qui erat in Seir: & Iſmael, qui erat in Pharan, primo legẽ dare: quã cum recipere noluiſſent, receſſit ab eis:

& ad Iſrael, qui recepit eam, venit: & ſic alijs fabulis ab illis Rabinis hic recitatis, attamen dico vobis, ꝙ magna myſteria in ſe ꝯtinēt. Diuidiť enim ſermo tuus in partes duas principales. Nā in prima quædam epiloganť myſteria: quæ vſq; tunc figurata erāt. In ſecunda vero, cum inqt: Etiam diligit pplos, quædam prædicunť, quæ futurorum myſteriorum nōdum figuratorum figura ſunt. Dicit itaq; in prima parte, ꝙ Deus, vt cum filiis Iſrael loqueretur, primo de Synai venit, vbi in ignis forma apparens illis legem dedit, pro quo dixit: Ex dextera eius ignea lex eis. Et deinde in mōte Seir apparuit eis ea figura, qua in ſecundo aduentu glorificaturus erat. ſ. in Cruce pēdens: & cum ſerpente, quem in deſerto Moyſes ex Dei mandato exaltauit: quod qdem fuit circueūdo Iſrael montem Seir. vt Numeri cap. xx. ꝓ quo dixit: Et de Seir ortus eſt eis. & cum ſubſequenter ait: Apparuit de mōte Pharā, exprimit Moyſes aliud myſterium, qď in ſolitudine Pharan figuratum fuit de emiſſione. ſ. Spūs ſancti in ſeptuaginta ſenes effuſionem. ꝓut dicitur Numeri. c. xi. In ſecūda aūt parte, gētium ad Chriſti fidē vocatio, à Moyſe figurať, cum inqt: Etiam diligit pplos: quaſi diceret: Non putes, ꝙ ſolum te Deus diligat ita, vt velit ſuorum beneficiorum te tm̄ participē eſſe: ſed ēt pplos diligit, facietq; ſuis bonis eos frui. Cuius rei modū aſſignando ſubdit: Oēs ſancti eius in manu tua, & reliqua. Eo enim tpe, quo myſterium hoc ꝯſummandum erit, oēs ſancti eius erunt in manu tua, eo, qa ex te exibunt. Ii aūt ſancti, corum ſanctitatem te ignorante, tui cauſa percuſſi erunt: necnon & ipſemet Chriſtus ꝓpter te, & tuam iniqtatem patieť: ex quo ea lex, quę filiis Iſrael tantūmodo data erat, debebat ēt ꝯgregationi Iacob in hęreditatē impartiri. & hoc eſt qď ſubſequēter ait: Legem ꝑcepit nobis Moyſes hęreditatē ꝯgregationis Iacob: quaſi diceret: ꝙ gratia illa, quæ tantū nobis. ſ. filiis Iſrael, de qbꝰ ipſe Moyſes erat, data fuit, efficieť tūc hęreditas ꝯgregationi Iacob: hoc eſt congregationi ex oibus Chriſti fidelibus ſimul cū bonis Iudæis factæ: quæ ꝯgregatio Iacob vocari debebat. Quem qdem loquēdi modū Rabini Thalmud, queadmodum Rabi Moyſes Gerundenſis hic teſtatur, bene aīaduerterūt, dicētes: ꝙ nō dixit domus Iacob, ſeu ſeminis Iacob, ſed ꝯgregatiōis Iacob: vt pplorum ꝯgregationem cum Iſrael in ea lege figuraret: quorum collectio, ꝯgregatio Iacob vocabiť. Quāobrē ꝯcludendo ait: Et fuit in Ieſurū Rex ꝯgregatis Principibus ppli ſimul cum Tribubus Iſrael: vt inueret, ꝙ facta iſta ꝯgregatione pplorum ſimul cum Iſrael Deus in Ieſurum Rex. Nā queadmodū Rabi Hierundenſis ait, dictio illa Rex ad Deū referť, qui rectiſſimorum Rex eſt. Dictio enim illa Ieſurū, idē qď recti, ſeu rectiſſimi latine ſignificat. Appellat itaq; omnem congregationem Chriſti fidelium rectiſſimos, q̄uis diuerſarum nationum ſit.

Procedite deinde vlterius, & conſiderate qd ſibi voluit Samuel Regū. i. c. viii. cū ſup petitiōe Regis ſibi à pplo facta, Deū orauit: necnon & rñſum, quod à Deo habuit, dicēte: Audi vocem ppli in oibus, quæ loqueť tibi. Non enim te abiecerūt, ſed me, ne regnem ſup eos. Nunqd non de ſua natione Regem quærere illis licebat? Moyſe Deuteronomii. c. xvii. dicēte: Cum ingreſſus fueris terrā, quam Deus tuus dabit tibi, & dixeris: Cōſtituam ſup me Regē, ſicut hn̄t oēs per circuitum nationes, eum ꝯſtitues, quē dn̄s Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum, niſi ꝙ voluit hic veſtrā Chriſti Regni electionē figurare? quę in patribus veſtris verificata fuit, cum Pilato dixerūt: Nō habemus Regem, niſi Cęſarem. & hoc per particulam illā dicentē: Nō enim te abiecerunt, ſed me, ne regnē ſup eos. Et vltra hoc figurauit liberum arbitrium: qď ſup id vobis ꝯcedebať. & hoc, cum dixit: Audi vocē ppli in oibus, quæ loqueť tibi. Et poſtq̄ eligendi facultas vobis data erat, & debebatis Cęſarem eligere: iccirco ea, quę ſub Regno illo paſſuri eratis, ēt vobis figurauit, cū paulopoſt inqt: Verūtn̄ cōteſtare eos, & prędic eis ius Regis, q regnaturus eſt ſup eos. Qď qdem ius parum infra, cū verba dn̄i ad pplm Samuel retulit, bene explicatum

Quarta decima figura.

explicatum eſt, dicit enim: Hoc erit ius Regis, qui imperaturus eſt vobis: filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietq; ſibi eq̃tes, & ꝑcurſores quadrigarū ſuarū: & ꝯſtituet ſibi Tribunos, & Centuriones, & Aratores agrorū ſuorū, & Meſſores ſegetū, & Fabros armorū, & curruū ſuorū: filias quoq; vr̃as faciet ſibi vnguentarias, & focarias, & panificas: agros quoq; vr̃os, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis. Sed & ſegetes vr̃as, & vinearū redditus addecimabit, vt det Eunuchis, & famulis ſuis: ſeruos ēt vr̃os, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet i ope ſuo: greges quoq; vr̃os addecimabit, & vos eritis ei ſerui. Cum itaq; ꝑdictæ angariæ ſub Rege Saule, quē tunc habuerūt, viſæ non fuerint: ſequitur, ꝙ de his, q̄ ſub Cæſareo Regno paſſuri eratis, oīno locutus ſit: ꝑcipue cū ſubſequenter dicat ſcriptura: Et clamabitis in die illa à facie Regis veſtri, quē elegiſtis vobis: & nō exaudiet vos dn̄s in die illa: eo q̄a petiſtis vobis Regem. Qđ q̄dem dictū ſignificatiuū eſt ꝓpoſiti vobis ꝑdicti: q̄a. ſ. poſtq̄ Deum recuſaſtis in Regem veſtrū, & Cæſarē elegiſtis, q̄n à facie Regis à vobis electi clamabitis, Deus vos non audiet, ſicut hodie cōprobatur. Quid inſup idicare voluit Eſaias in principio ſui libri, cum cœlis, & terra cōuocatis, inq̄t: Cognouit bos poſſeſſorē ſuū, & aſinus præſepe dn̄i ſui, Iſrael aūt nō cognouit, & ppl's meus nō intellexit. Non enim dubitaſ, ꝙ locum natiuitatis dn̄i noſtri Ieſu Chriſti figurare voluit, q̄a. ſ. apud præſepe eſſe debebat, vbi & bos, & aſinus inſimul comedentes ſtarent. Qui, q̄uis beſtiæ eſſent, debebāt quaſi rōnales ipſum cognoſcere, & illius ꝑfectionē cōtemplari. Sed Iſrael, qui nō obſtāte, ꝙ rationalis eſſet, fuiſſetq; tanq̄ ppl's à Deo electus, de tali myſterio pluries íſtructus, ipſum nō cognouit. Quod aūt Prophetæ íntētio hæc fuerit, ex ſuo modo loquēdi manifeſte colligiſ. Nō enim dixit: Cognouit bos poſſeſſorē ſuū, & aſinus præſepe domini ſui, Iſrael autem me non cognouit: ſed dixit: Iſrael non cognouit, populus meus non intellexit.

Finus Ferrarieñ.

Quinta decima figura.

Verba quoq; ſua meditando legite: cum cap. xxxiii. Eſaiæ, inq̄t: Audite, qui lōge eſtis, quæ fecerim: & cognoſcite vicini fortitudinē meā. &c. vbi ait: Quis habitabit ex nobis cum ardoribus ſempiternis? per quæ verba diuinitatē, quæ in terra, carne aſſumpta, nobiſcū habitare debebat, figurare voluit. Nunq̄d non Moyſis memores eſtis? qui ignē deuorantem Deū appellat. Et cum diuinitas hæc humanitati cōiungi deberet: ideo paulopoſt Eſaias ait: Regē i decore ſuo videbūt oculi tui: hoc eſt videbunt Regem tuū: qui homo apparens, diuinitate decoratus erit? Hoc aūt myſteriū, cum tantū iuſtis, & ꝑfectis cognitū eſſe deberet, iccirco dixit: Qui ambulat in iuſtitiis, & loq̄tur veritatē, & reliqua. Iſti enim qui cū igne illo deuorante Chriſto Ieſu habitare poterunt.

Sexta decima figura.

Id inſup idem ab Ezechiele cap. i. habemus, dum ſuā recitando viſionē, aſſerit Deū in forma, & ſimilitudine hoīs igne circūdāte ſe vidiſſe. Certū eſt enim, ꝙ ea forma, qua in monte Synai apparuit: & qua iterū appariturus erat, ab eo viſus fuit. Nā cum primā dedit legē, igne, & fulgoribus venit: cum vero dedit ſecundā, in hoīs forma viſus eſt. Et cum in hac ſecūda apparitione à Iudæis pro maiori parte non eſſet recipiēdus: ideo poſt viſionem imediate cap. ii. inq̄t: Fili hoīs mitto ego te ad filios Iſrael, ad gentes apoſtatrices, quæ mihi rebelles fuerunt: ipſi, & patres eorū, & filii dura facie, & indomabili corde ſunt, & reliqua. Per quæ verba duritiē cordis veſtri ad veritatem cognoſcendā oſtendit. Quod q̄dem ēt & ſubſequenti caplo. ſ. c. ii. facit, dicēs: Domus aūt Iſrael nolūt audire te, q̄a nolūt audire me. Oīs q̄ppe domus Iſrael attrita frōte eſt: & duro corde: q̄a in duritia adhuc ꝑmanetis, nolentes ſcripturā, nec literali ſenſu, nec in figura, ſuo proprio intellectu intelligere.

Decima ſeptima figura.

Nunq̄d nō Chriſti myſterium figurauit hic Propheta? cum cap. xvii. ait? Hæc dicit dn̄s Deus: Et ſumā ego de medulla cedri ſublimis, & ponam de vertice ramorū eius tenerū, diſpergam, & plantabo ſup montē excelſum, & eminentem:

Digitized by Google

in monte ſublimi Iſrael plantabo illud, & erūpet in germen, & faciet fructum, & & erit in cedrū magnā, & habitabūt ſub ea oēs volucres, & vniuerſum volatile ſub vmbra frondiū eius nidificabit. Et ſcient oīa ligna regionis, qa ego dn̄s humiliaui lignū ſublime, & exaltaui lignū humile, & ſiccaui lignū viride, & fronde re feci lignū aridū. Ego dn̄s locut⁹ ſum, & feci. Inuenietis forte in his verbis aliqd, qđ Chriſto Ieſu non attribuat̃, niſi more veſtro illud puertere velitis? Ex eo enim quod de Medulla cedri dixit, Chriſtū, qui de ſtirpe, & ſanguine Dauid ſm carnem fuit, figurauit. Per id aūt quod dixit: Et ponam de vertice ramoꝝ eius tenerum, Chriſti figurauit Regnū, qđ in principio ſuo tenerū, & debile eſſe debebat. Cū vero ait: Et plantabo ſup montē excelſum, & eminentē: huiuſmodi rami plantationis locū figurauit, quē ipſemet declarādo ſubdit, dicens: In mōte ſublimi Iſrael plantabo illud: ſubſequenterq́; eius excellentiā, & magnitudinē figurādo, ait: Et erūpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrū magnā, ita, ꝙ multitudinē Regū, & gentiū, quæ eius dn̄io ſubiici debebāt, figurando ſubdit: Et habitabunt ſub ea oēs volucres, & vniuerſum volatile ſub vmbra frondiū eius nidificabit. Demū cum myſteriū hoc mirabile valde ſit, & difficile auditu, ꝙ à principio adeo debili, quo verbū icarnatum fuit: qa.ſ. à Maria deſpōſata Ioſeph, qui paup erat, q̃uis de domo Dauid eſſet, ſeq deberet dn̄um cœli, & terrę. Ideo cōcludens Propheta ait: Et ſcient oīa ligna regionis, quia ego dn̄s humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignum humile &c. Pro quo volo intelligatis: ꝙ ipſa virgo Beata in ſua laude, quā Lucę.c.i. fecit, inqt: Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. Quid' ue ſibi voluit Micheas, cū.c. vltio inqt: Venite, & reuertamur ad dn̄m, qa deuorauit, & ſanabit nos: pcuſſit, & curabit nos: viuificabit nos poſt dies duos: & in die tertia ſuſcitabit nos, niſi Saluatoris nr̄i Ieſu Chriſti reſurrectionē: q̃ tertia die eē debebat, figurare? Verba enim hęc antiquoꝝ patrū in Limbo exiſtentiū ſunt: qui illis duobus diebus intermediis liberandi erāt: & tertia die, q̃ dies reſurrectionis eius erat, debebāt tanq̃ ſuſcitati in ɔſpectu eius ĩ æternū viuere. Myſteriū quoq; Ionę p eodē pposito ɔſiderate: de quo ēt ſupius dixi: qui in ventre ceti tribus diebus pmāſit: & tertia die ipſum expuit. Qđ qdem aliud ſignificare non pōt, niſi Chriſtū Ieſum manſurū in ventre terrę tribus diebus: & tertia die reſurrecturū, queadmodū ipſe ore ſuo ſancto, Matthęi.c.xii. de ſeipſo teſtimoniū phibet. Immo ſi bene ɔſiderabitis librū Ionę, totū Chriſti myſteriū figurare inuenietis. Cumq́; Oſeas cap.xi. dicat: Ex Aegypto vocaui filium meū. Quid ſignificare voluit filiū meū? Quid ſignificare voluit, dicite quęſo? nil enim aliud ſignificare voluit, niſi Chriſtum poſt eius natiuitatē in Aegypto pmāſurū vſq; ad tp̄s, quo ea, pro qbus in terrā deſcēdit, ɔſummāda erāt, & exinde tūc vocari debere. Conſiderate inſuper Malachiā Prophetā.c.i. vbi ait: Non eſt mihi volūtas in vobis, dicit dn̄s exercituum: & munus nō ſuſcipiā de manu veſtra. Ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum, magnū eſt nomen meū in gētibus, & in omni loco ſacrificat̃, & offertur nomini meo oblatio munda: qa magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit dn̄s exercituū. Ad qd poteſt iſte ſermo applicari dicite, niſi ad nouum ſacrificiū Chriſti, quod gentes recepturæ erant, & cui vetus ſacrificiū cedere debebat. Certum eſt enim, ꝙ pro eo tp̄e loq Propheta nō poterat, eo qa dictum ſuū verū nō fuiſſet, cū in Hieroſolyma tantū tp̄e illo ſacrificaretur. Poſt autē Chriſti aduentum, in omni loco illi ſacrificatū eſt, & adhuc (vt ſcripturæ teſtant̃) ſacrificatur: imo ex viſu aperte videt̃ vndiq;, excepta in ſecta Maumetenſi, & Iudaica, quæ nullū poteſt facere ſacrificiū, niſi in Iudæa, & in templo Dei, & in Maumeti templis. Cum pręterea Malachias dicit cap.iii. Ecce ego mittā Angelū meum, & pręparabit viā ante faciē meā: & ſtatim veniet ad tēplum ſuū dominator, quē vos quęritis: & Angelus teſtamēti, quē vos cupitus,

Ezechielis.c.17.

Decima octaua alia figura.

Decima nona figura.

Vigeſima figura.

Vigeſima prima figura.

tis,ecce venit,dicit dñs exercituũ: & qs poterit cogitare diem aduentus eius? & qs ſtabit cum apparuerit? ipſe enim quaſi ignis purificans: & quaſi herba fullonũ. Nunqd non ex primis verbis dicẽtibus: Ecce ego mittam Angelũ meum, & præparabit viam ante faciẽ meam, Ioãnem baptiſtam figurauit,qui ante Chriſti aduentũ miſſus fuit ad viã præparandã: & vos ad pœnitentiã, & Regni Dei receptionẽ diſponendũ. Hic eqdem Ioãnes baptiſta ex ſuę vitę pfectione magis Angelus,q̃ homo vocari potuit intantũ, ꝙ Redẽptor noſter Ieſus Chriſtus de eo, Matthęi cap.xi. loquendo ad turbas Iudæorũ,inqt: Sed qd exiſtis videre Prophetã? etiã dico vobis: & plusq̃ Prophetam. Hic eſt enim,de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto Angelũ meũ.&c. Cumq́; dicit: Et pparabit viam ante faciẽ meã. Nũqd de alio,q̃ de Chriſto Ieſu,q Deus fuit,loq poteſt? Deus enim eſt, q loqtur hic,& dicit: Pręparabit viam ante faciẽ meã. Per id aũt quod dixit: Et ſtatim veniet ad tẽplum ſuum dñator, quem vos queritis,innuere voluit Propheta: ꝙ facta annũciatione per Angelũ de huiuſmodi aduentu,illico dominator dñs Ieſus apparere debebat,quẽadmodũ Euãgelia cuncta ſuper hac veritate teſtimonium perhibent: & vt de errore veſtro o Iudęi in expectãdo ipſum vos faceret certiores,ſubſequẽter ait: Et Angelus teſtamẽti,quẽ vos vultis,ecce venit, dicit dñs exercituũ: q̃ſi diceret quẽ vos expectatis,ecce iam venit,& vos eũ nõ recepiſtis. Et tãdẽ vt oſtẽderet,qa de Chriſto loquebatur,cõcludit,& dicit: Quis poterit cogitare diem aduẽtus eius? ipſe enim quaſi ignis purificans.&c. Cumq́; inſuper parum infra ait Propheta: Si cõfiget homo Deum,qa vos configitis me, quid ſignificare vult,niſi Chriſti crucifixionẽ à vobis faciendã? Scitis enim dictionem illam Haigbag hebraice,ſi cõfiget,latine ſignificare. Notate inſuper Iudęi hanc aliam figuram, quã ſcripſit Moyſes Exodi cap.xxxiii. in calce ipſius capituli,his verbis inquit Moyſes ad dñm: Oſtende mihi gloriam tuã. Reſpondit dñs; Ego

Vigeſima ſecũda figura.

Alia quędam figura.

oſtẽdam omne bonũ tibi: & vocabor in nomine domini coram te: & miſerebor cui voluero: & clemens ero in quẽ mihi placuerit. Rurſusq́; ait: Non poteris videre faciem meã. Non enim videbit me homo,& viuet. & iterum: Ecce inquit eſt locus apud me, & ſtabis ſupra petram. Cumq́; tranſibit gloria mea: ponam te in foramine petræ,& ptegam dextera mea donec tranſeam, tollamq́; manum meã, & videbis poſteriora mea, faciem autem meam videre nõ poteris. Quam literam Alexander de Ales ſuper Pſal.cxxxviii. ſic interpretatur: Moyſes hic eſt Iudaicus populus: manus domini ſup eum,vt non videat faciem trãſeuntis: cæcitas eſt in Iudæis: vt non cognoſcerent diuinitatem Chriſti donec per paſſionem tranſeat de hoc mundo ad patrem. Poſt tranſitum tollit dominus manũ ſuam, & videt Moyſes poſteriora: quia poſt reſurrectionem ablata eſt cæcitas eorũ,qui cruci fixerunt dominũ. Sicut ergo ſuper gentilem populũ poſita manu Dei: incõprehenſibilis facta eſt ſcientia Dei: ita grauata manu ſuper Moyſem: hoc eſt ſuper Iudæos non potuerunt videre Chriſtum eſſe Deũ,donec tranſiuit ad patrem, tũc enim multi de Iſrael conuerſi ſunt. Cõcluſit ergo Deus omnia in fidelitate, vt omnium miſereatur.

¶ Beatus Gregorius ſuper Ezechiel. cap.i. Homelia ſecunda de medio ignis quaſi ſpecies electri.&c.

QVid electri ſpecie, niſi Chriſtus Ieſus mediator Dei, & hominũ deſignatur? Electrũ qppe ex auro,& argento eſt. In electro dum aurum,argentumq́; miſcetur: & argentum ad claritatem creſcit: aurum vero à ſuo fulgore palleſcit. Illud ad claritatem proficit: hoc à claritate temperatur: quia igitur in vnigenito Dei filio naturæ diuinitatis vnita eſt natura nr̃a: in qua adunatione humanitas in maieſtatis gloriã excreuit: diuinitas vero à ſui fulgoris potẽtia humanis ſe oculis tẽpauit. Poſt hoc, ꝙ humana natura clarior facta eſt, quaſi p aurũ creuit argẽtũ. Et qa diuinitas à fulgore ſuo noſtris eſt aſpectibus tẽperata:

Digitized by Google

quaſi aurum nobis palluit per argẽtum.
Illa enim natura imortalis,quæ in ſe ma-
nens innouat,ſi ita,ut eſt,nobis apparere
voluiſſet,fulgore ſuo nos incenderet po
tius,q̃ renouaret.Sed claritatem ſuæ ma-
gnitudinis temperauit nr̃is oculis Deus:
vt dum nobis eius claritas temperatur:
etiam noſtra infirmitas per eius ſilitudi-
nem in eius luce clareſceret:& per acce-
ptam grãm(vt ita dicã) ſuæ habitudinis
colorem mutaret:quaſi Electrum ergo in
23.figura. igne eſt Deus homo factus. Ad Canti-
ca Canticoꝝ accedendum eſſe ſtatui:quẽ
librum,ſi recte ꝯſiderabimus, cognoſce-
mus eqdem:qa ibi eſt figura ꝯiunctionis
diuinitatis cum humanitate,beata virgi-
ne mediante, ad quam vniuerſus liber
dirigitur:quaſi Deus pater charitatis ar-
dore ꝓ ea ipſum dicaret. Vñ per aliquas
diſcurrendo figuras, nonnulla pretioſa
detegemus.Dicite quęſo Iudęi? Quid ſi
bi voluit,cũ ei dixit?Introduxit me Rex
in cellaria ſua,niſi eleuationem, raptio-
nemq; beatę virginis per Spiritus ſancti
effuſionem ad diuina myſteria ꝯtemplã-
da figurare? cumq; ibidem dicit: Nigra
ſum,ſed formoſa filia Hieruſalem: qd ſi-
gnificare voluit, niſi ipſam beatam poſt
ſui filii paſſionem nigris indutã:ſub qua
nigredine pulchritudinem,& formoſita
24.figura. tẽ beatitudinis hr̃e debebat. Rurſum,
qñ parum infra ait:Indica mihi quem di
ligit aĩa mea,vbi paſcas,vbi cubes in me
ridie,ipſam beatam figurauit quærẽtem
pro ſui in hoc mundo ꝯſolatione poſt fi-
lii paſſionem ſuæ habitationis locum:&
25.figura. hoc ſecũ manere deſiderãs. Cuius pe-
titionis reſponſio eſt: Si ignoras te o pul
cherrima inter mulieres,egredere, & abi
poſt veſtigia gregũ paſtoꝝ, & paſce hœ-
dos tuos iuxta Tabernacula ꝑaſtoꝝ. per
quæ verba ad Apl'os remittitur,q Chri-
26.figura. ſti gregis paſtores ſunt. Nunqd forſan
in gremio matris Chriſtum ꝯtemplamur?
cum eodem.c.legimus: Faſciculus myr-
rhę dilectus meus mihi inter vbera mea
27.figura. cõmorabitur? Cuius amore ipſa bea-
ta inebriata ſubſequenti cap.inquit: Ful-
28.figura. cite me floribus:ſtipate me malis:quoniã
amore langueo. Nonne ẽt ipſam in cœ

lo aſſumptam,nobis verba illa oſtendũt
.c.iii. dicentia?Quæ eſt iſta,quæ aſcẽdit
à deſerto ſicut virgula fumi aromatizata,
myrrha,& thure,& vniuerſis pulueribus
pigmentarii? Voluite deinde cor ve- 29.figura.
ſtrum ad capitulum.iiii.Et domus Dauid
fortitudinem:ſub cuius imperio oĩa re-
gna mundi ſubiiciũtur. Videbitis,qm̃ ab
ipſa beata virgine dependet.Inquit eni:
Sicut turris Dauid collum tuũ ædificatũ
cum propugnaculis mille clypei pẽdent
ex eo oĩs armatura fortium. Nunquid 30.figura.
nõ etiam mecũ intelligitis Deum paulo
poſt declarantem virginem ipſam inuio
latã poſt partum permanẽtem? cum ait:
Tota pulchra es amica mea, & macula
nõ eſt in te. Aut ipſam matrẽ grã An- 31.figura.
gelo annũtiante rñdentẽ nõ intelligitis:
Ecce ancilla dñi fiat mihi ſm verbũ tuũ.
Dixerat enim prius Angelo:Quomõ fiet
iſtud? qm̃ virum non cognoſco?Cui An
gelus rñderat:Spũs ſanctus ſuperueniet,
& virtus altiſſimi obumbrabit tibi.Præte
rea,cum in Canticis Cãticoꝝ.c.v.dicat:
Veniat dilectus meus in hortũ ſuum: &
comedat fructũ pomorum ſuoꝝ &c. hoc
idẽ approbaſſe vr̃. Et cum per ſpirit' 32.figura.
ſancti emiſſionẽ immediate poſt ꝯcipere
deberet:iccirco ſubſequenter ait:Veni in
hortum meũ ſoror mea ſponſa:quaſi di-
ceret:ꝙ tua habita rñſione,Spũs ſanctus
ſuperueniet in te, ex quo ſola in mundo
beata facta es,ipſo dicente:Vna eſt colũ-
ba mea,perfecta mea: vna eſt matri ſuæ:
hoc eſt diuinitati,quę in ſe accubabit.
Quæ qdem glorioſiſſima mater,cũ ma- 33.figura.
gis à Gẽtilibus,q̃ à Iudæis colẽda eſſet:
ideo.c.vii.id figurando ingt: Veni dile-
cte mi,egrediamur in agrũ, cõmoremur
in villis,mane ſurgamus ad vineas: vi-
deamus ſi floruit vitis: ſi flores fructus
parturiunt:ſi floruerũt mala granata, ibi
dabo vbera mea tibi: quaſi dicat: Poſtq̃
noſtri nos nõ cognoſcũt,eamus in agrũ:
ideſt ad alienas gentes: & videamus an
ipſas diſpoſitas iueniemus:vt in eas fru-
ctum ꝑducamus:quod ſi erit,dabo vbe-
ra mea tibi: vt eccleſia tua apud eas nu-
triatur.Et cum talis diſpoſitio in aliis gẽ
tibus reperienda eſſet:iccirco illico talia
fatur:

Digitized by Google

ſatur: Mandragoræ dederunt odorem: & in portis noſtris oia poma noua, et vetera dilecte mi ſeruaui tibi: vbi notanter dixit etiã vetera: primo propter Iudęos, qui in eius aduẽtu ipſum recepturi erãt: mox ꝑ reſiduis poſt Antichriſti bellum
.figu- ſeruandis. Demum ſi militantem eccleſiam figuratã inſpicere vultis, matris Dei verba. c. viii. meditãdo legite, cum ait: Soror eſt nobis parua, & vbera non habet: qd faciemus ſorori noſtræ in die, qñ alloquenda eſt? Certũ eſt enim, ꝙ p ſororem paruam vbera non hñtem, eccl'iam militantem ſui principio intellexit, qñ. ſ. ampliata non erat. De qua, quaſi ipſa mater beata, Deum patrẽ allocuta eſſet, interrogatiue inqt: Quid faciemus ſorori noſtrę in die, qñ alloquenda eſt? hoc eſt, qñ incipienda, ordinandaq́; erit? Cui rñdens pater Omnipotens ait: Si murus eſt, ædificemus ſuper eũ propugnaculũ argenteum: et ſi hoſtium eſt, compingemus illud tabulis cedrinis: acſi diceret: Si eccleſia iſta firma, & vt mur⁹ fortis erit: & nos ipſam fortificabimus, pulchrãq́; faciemus: ædificando ſuper eam ꝓpugnacula argẽtea: videlicet Oracula ad diuinum cultũ dicata. Si vero hoſtium eſt. ſ. nõ firma, neq́; ſtabilis, ſicut hoſtiũ, & nos cõpingemus
.figu- eam tabulis cedrinis. Ipſa aũt glorioſa mater ad hæc rñdens, ait: Ego murus, & vbera mea ſicut turres: volens ex his ſignificare ipſam eſſe debere murũ illum, ſuper quo militãs eccleſia ædificãda erat: necnon & vbera ſua, turres fortes cuilibet hoſti, & pugnatori ſolidas eſſe, & reſiſtentes. Vñ à B. Bernardo ex hac ipſa cauſa dr̃: Securè habes acceſſum ad Deũ ò Chriſtiane: qa habes matrẽ ante filiũ, & filium ante patrem. Nam mater oñdit filio pectus, & vbera: & filius oſtendit patri latus, & vulnera. Ibi nulla poteſt eſſe repulſa, vbi tot ſunt pietatis inſignia: ex quo veraciter dici põt eam virginem corãm Deo aſſiſtere pro noſtra pace, quiete, & ſalute. Quæ oia iam diu adimpleta fuiſſe, oculi mortalium oĩum intueri manifeſte poſſunt. Et vbi vos Iudæi hęc corporalibus oculis videre nõ poteſtis: oculos tñ intellectus claudere, vel auertere nõ ſtudeatis: qa peccata veſtra (vt ait Propheta) inter vos, & Deum ſic diuiſerunt: vt ea, quæ pro ſalute veſtra ſunt, capere non poſſitis. Nõne inter alia Ruth Moabitis myſteriũ animaduertere deberetis? vbi tot myſteria permiſſa fuerunt: propterea quia à ſuis deſcendentibus erat Dauid oriturus, à cuius radice Chriſtus Ieſus, ſm carnẽ, oriturus erat. Quidq́;
ſibi voluit Iob? niſi incarnationis myſterium, & Chriſti reſurrectionem ſignificare: cum. xix. c. inquit: Scio enim quòd Redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum: & rurſum circũdabor pelle mea: & in carne mea videbo Deum. Quippe dico vobis Hebræis, qa niſi corda veſtra obturata eſſent, verba hæc ad veritatem perſcrutandam omnino vos mouere, imo attrahere deberet. Videmus enim Deum in vltimo ad Eliphaz Themanitem loquentem dicere: Iratus eſt furor meus in te: & in duos amicos tuos: quoniam nõ eſtis locuti corãm me rectum, ſicut ſeruus meus Iob. Vbi ſi de præfigurato myſterio non intellexiſſet, non videremus dictum hoc poſſe ſuper aliqua veritate fundari. Nam quemadmodum de ſe manifeſtum eſt, in toto reſiduo libri ſui Iob peſſime ſe geſſit, infinita vana de Deo loquendo. Et quamuis hæc talia myſteria, & eis ſimilia, veſtri cordis duritie conſiderata, vobis parum prodeſſe videantur: attamen ab earum recitatione non deſiſtam: vt ſi non cum vno, cum alio ad veritatem cõtemplandam excitemini. Nam nemo 37. figura.
ſanæ mentis (niſi à perfidia impeditus) poſſet viſionibus Danielis de Chriſti regno non acquieſcere. Scimus enim per primam viſionem in ſecundo capitulo contentam, tale myſterium ad pleniũ demonſtrari. Nam de præcedentibus quatuor mũdi Regnis, notitia perfecta aſſignata, quintum aggrediens, ait: In diebus autem Regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli Regnum: quod in æternum non diſſipabitur: & Regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autẽ, & cõſumet omnia Regna hæc, & ipſum ſtabit in æternum. O ſtulti, & tardi cor-

(Marginal note beside "Quidq́; ſibi voluit Iob": 36. figura.)

Digitized by Google

de ad intelligendú ea, quæ à Prophetis prędicuntur. Nonne auditis Danielem dicentem, debere Deum in diebus Romani Regni (quod quarto loco figurabaſ) cœli Regnum ſuſcitare? aut non eodem tempore (vt hiſtoriæ teſtantur) Chriſti Regnum ſuſcitatū eſt? Et deinde (quẽadmodum ipſe Daniel aſſerit) non videmus Regnum hoc perpetuari: & omnia alia Regna mundi comminuiſſe? Non obſtante, quod poſt Antichriſti bellum, hęc abundãtius obſeruari debeant: tũc enim vniuerſus mundus, teſtãtibꝰ Prophetis, Chriſti Regno ſubiicietur: pro quo ipſe Saluator noſter Matthęi vltimo. c. dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra. Cumq; ſequitur Daniel dicens: Secundum ꝙ vidiſti: ꝙ de monte abſciſſus eſt lapis ſine manibus: & cõminuit teſtam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum. Ex quo nempe dicto, modus naſcẽdi Chriſti figuratur. Lapis enim hic, Chriſtus Ieſus eſt, qui per alios Prophetas lapis reperitur figuratus, dicente Eſaia. c. xxviii. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem: lapidem probatum, angularem, pretioſum, in fundamentis fundatum: quod per Chaldęum Textum ſic interpretatur: Ecce ego ſtatuens in Siõ Regem Meſſiam: Regem potentem, angularem &c. Et hoc, quia ex Iudæis, & Gentilibꝰ tãquam ex duobus parietibus ſimul iunctis fecit vnam eccleſiam. Per montẽ vero, Beata virgo figuratur: à qua lapis hic Ieſus ſine humano opere: ſed Spiritꝰ ſancti virtute egreſſus eſt. Videbatur enĩ de monte ſine manibus lapis abſcindi. Pſal. etiam. cxvii. dicitur: Lapidem quem reprobauerunt ædificãtes, hic factus eſt in caput anguli. A domino factū eſt iſtud: & eſt mirabile in oculis noſtris.

¶ Beatus Hieronymus ad Damaſum Papam de interpretatione Origenis in prima Homelia ſuper Cantica Canticorum.

ET Deus, qui fecit cœlum, & terram loquitur ad Moyſem, dicẽs: Ego impleui eos ſpiritu ſapientiæ, & intellectus, vt faciant opera artis vnguẽtarię: & vnguentarios Deus docet. Hæc ſi non ſpiritualiter intelligantur, nonne fabulę ſunt? Niſi aliud habeant ſecreti, nõne indigna ſunt Deo? Neceſſe eſt igitur, eum qui audire ſcripturas ſpiritualiter nouit: aut qui certe non nouit: & deſiderat noſſe omni labore contendere: ut non iuxta carnem, & ſanguinem conuerſetur, quo poſſit dignus ſpiritualium fieri ſecretorū: & vt aliquid audentius dicam, ſpirituali cupidine, vel amore. Loquitur hic igitur ſponſa ad ſponſum, dicens: Oſculetme ab obſculis oris ſui. Quorum iſte ſenſus eſt: Quouſq; ſpõſus meus mittit oſcula per Moyſem, mittit oſcula per Prophetas, iam ipſius cupit ora contingere: ipſe veniat: ipſe deſcendat. Orat igitur ſponſa patrem, & dicit ad eum: Oſculetur me ab oſculis oris ſui. Et qa talis eſt, vt compleatur ſuper eam propheticum illud, in quo dicitur: Adhuc te loquente dicam: Ecce adſum: ſponſum ſponſi pater exaudit: mittit filium ſuum. Videns illa eum, cuius deprecabatur aduentum, orare deſtitit: & ad eum cõminus loqtur: Quoniã bona vbera tua ſuper vinum: & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Sponſus igitur miſſus à patre, venit vnctus ad ſponſam, & dicit ad eam: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Si me tetigerit ſpõſus, & ego boni odoris ero, & ego linior vnguentis, & ad me vſque eius vnguenta peruenient: vt poſſim cũ Apoſtolis dicere: Chriſti bonus odor ſumus in omni loco. Nos autem cum hæc audimus, adhuc peccatis, vitiiſq; fetemꝰ. de quibus Propheta pœnitens loquitur: Putruerunt, & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientię meæ. Peccatum odoris eſt putridi: virtus inſpirat vnguẽta: quorum typos reperies in Exodo. Inuenies quoq; ibi ſtacten, onixa, galbanum, & reliqua. Hoc quidem ad incenſum, deinde ad opus vnguentarii varia ſumuntur vnguenta: in quibus eſt nardus, & ſtacte. Et Deus, qui fecit cœlum, & terram loquitur ad Moyſem, dicens: Ego impleui eos ſpiritu ſapientiæ, & intellectus, vt faciant opera artis vnguentariæ: & vnguentarios

& vnguentarios Deus docet. Hæc ſi ſpiritualiter non intelligantur, nonne fabulæ ſunt? Niſi aliquid habeant ſecreti, nonne indigna ſunt Deo? Neceſſe eſt igitur eum q audire ſcripturas ſpiritualiter nouit, aut q certe nõ nouit, & deſiderat noſſe oĩ labore cõtendere, quo poſſit dignus ſpiritualium fieri ſecretorũ: & vt aliquid audẽtius dicam, ſpirituali cupidine, vel amore, ſiqdem eſt & ſpiritualis amor. Et quomodo eſt qdam carnalis cibus, & alius ſpiritualis, & alia carnalis potio, talis ſpiritualis: ſic & qdam amor carnalis à Sathana veniens: alius amor ſpiritus à Deo exordium hñs: & nemo põt à duobus amorib⁹ poſſideri. Si carnis amator es, amorem ſpiritus nõ capis. Si oĩa corporalia deſpexiſti: non dico carnem, aut ſanguinem: ſed argentũ, & poſſeſſiones: ſed ipſam terrã, ipſumq; cœlũ: hæc qppe pertranſibũt. Si iſta oĩa cõtempſiſti: & ad nullum horum aĩa tua obligata eſt: neq; quoq; vitiorũ amore retineris: potes amorem retinere ſpiritualẽ. Iſta locuti ſumus: qa euenit occaſio, vt de amore ſpirituali aliqua diceremus. Expedit aũt nobis Salomonis cuſtodire preceptum: & magis illius, q per Salomonem loquebatᵃ de ſapientia, ita dicens: Ama illam, & ſeruabit te: circunda illam, & exaltabit te: honora illam, vt te amplectatur. Eſt quidem ſpiritualis amplexus: atq; vtinã contingat, vt meam ſponſam altior ſponſi amplexus includat: vt ego quoq; poſſim dicere, qđ in eodem libro ſcriptum eſt: Siniſtra eius ſub capite meo: & dextera illius amplexabitur me. Oſculetur me ergo ab oſculo oris ſui. Moris eſt ſcripturarũ, imperatiuum modũ pro optatiuo ponere, vt ibi Pater noſter, q es in cœlis: ſanctificetᵃ nomen tuum: pro vtinã ſanctificetur. & nũc eſt in præſenti: Oſculetur me ab oſculo oris ſui: pro eo, quod eſt: Vtinã oſculetᵃ. Deinde ꝓſpicit ſpõſum: Venit delibutus vnguentis: nec aliter ad ſpõſam poterat venire: nec decebat aliter patrem ad nuptias filium deſtinare. Varijs enim vnxit vnguentis: fecit illum Chriſtum: venit diuerſis odoribus ſpirans: & audit, qa bona vbera tua ſuper vinũ. Congrue ſermo diuinus eandem rem pro locorũ qualitate diuerſis vocabulis nũcupat. Quando hoſtia offertur in lege, & vult intellectũ oſtendere, pectuſculum ſeparationis affatur. Quando vero recumbit aliquis cum Ieſu, & ſenſum eius cõmunione perfruitur, non pectuſculũ, vt ſupra, ſed pectus alloquitur. Porro cum ſpõſa loquitur ad ſponſum, quia nuptiale carmen inducitur, non pectuſculum, vt in ſacrificio: nõ pectus, vt in Ioanne diſcipulo: ſed vbera nominat, dicens: Quia bona vbera tua ſuper vinum. Communica vt ſpõſa cum ſenſibus ſponſi: & ſcias quia inebriant, atque lætificant iſtiuſmodi cogitatus. Quomodo autem calix domini inebriãs perquamoptimus eſt: ſic vbera ſponſi oĩ meliora ſunt vino: quia bona vbera tua ſuper vinum. In medijs precibus ad ſpõſum vbera conuertit: Et odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata, non vno, ſed omnibus ſponſus venit vnctus vnguẽtis. Si autem & ad meam animam factam ſpõſam ſuam venire dignabitur, quam oportet eſſe formoſam, vt illum de cœlo ad ſe trahat, vt deſcendere faciat ad terras, vt veniat in amatum: quali pulchritudine decoranda eſt? quali debet amore feruere? vt ea loquatur ad illam, quæ ad perfectam locutus eſt ſponſam? Quia ceruix tua, quia oculi tui, quia genæ tuæ, quia manus tuæ, quia venter tuus, quia humeri tui &c. Bona igitur vbera tua ſuper vinum: & odor vnguentorum ſuper oĩa aromata. Si videris ſponſum, tunc intelliges verum eſſe quod dicitur: quoniam bona vbera tua ſuper vinum: & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Regina Auſtri detulit aromata Salomoni: & plures alii aromata poſſederunt: ſed habuerit quis quãlibet, non poſſunt Chriſto odoribus comparari: de quo nũc ſponſa ait: Odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Ego arbitror, qa & Moyſes habuit aromata, & Aaron, & ſinguli Prophetarum. Verum ſi videro Chriſtũ, & ſuauitatem odore vnguentorũ eius pcepero, ſtatim ſniam fero, dicens: Odor vnguẽtorũ tuorum ſup oĩa aromata. Oleum effuſum

nomen tuum, propheticum ſacramentū eſt. Tantūmodo nomē Ieſu venit in mūdum: & vnguentum prædicat̃ effuſum. In Euāgelio quoq; mulier accipiens alabaſtrum vnguenti nardi piſtici pretioſi caput Ieſu, pedeſq; ꝑfudit. Obſerua diligenter, quæ de duabus ſup caput effuderit Saluatoris: ſiqdem peccatrix ſuper pedes: & ea, quæ dicitur non fuiſſe peccatrix ſup caput effuderit Saluatoris. Siqdem peccatrix ſup pedes: & ea, quę dicitur non fuiſſe peccatrix ſup caput eius fudiſſe monſtrat̃. Obſerua inquam, & inuenies in euangelica lectione non fabulas, & narrationes ab Euangeliſtis: ſed myſteria eſſe cōſcripta. Impleta eſt vtiq; odore vnguenti domus. Si qd peccatrix habuit, ad pedes referēdum eſt: & ſi qd ea, quæ non peccatrix, ad caput. Nec mirum domū fuiſſe odore repletam, cum hoc odore mundus completus ſit. Scribitur in eodē loco de Simone Leproſo, & domo eius. Ego puto Leproſum, mundi iſtius eſſe Principem: & hunc Leproſum Simonem nūcupari: cuius domus ad aduētum Chriſti ſuaui odore completa ſit, agente pœnitentiam peccatrice, & ſancta caput Ieſu in vnguēti odoribus perfundente. Vnguentum effuſum nomen tuum. Qūo vnguentum, quod effuſione ſua odorem longe, lateq; diſpergit, ſic Chriſti nomen effuſum eſt in vniuerſa terra, Chriſtus nominatur. In omni mundo prædicatur dominus: vnguentum etiā effuſum eſt nomen eius. Nunc Moyſis nomen auditur: quod prius Iudęę tātum claudebat̃ anguſtiis. Neq; enim Gręcorum quiſpiam meminit eius: neq; in vlla Gētilium literarum hiſtoria de illo, ſeu cæteris ſcriptum aliquid inuenimus. Statim vt Ieſus radicauit in mundo, eduxit ſecū leges, & Prophetas. Et vere cōpletum eſt vnguentum effuſum nomen tuum. Ipſæ iuuenculæ dilexerunt te. Ergo per Spiritū ſanctum charitas Dei diffuſa eſt in corda noſtra, congrue nomen effuſionis infertur: Vngentum effuſum eſt nomen tuum. Ex qbus omnibus ſuperius dictis, per Beatū Hieronymum conſtat in Canticis Canticoꝝ Salomonis, multa cōtineri amatoria à ſponſo, & ſpōſa narrata: quę licet carnaliter ꝓferātur: tn̄ ſpiritualiter intelligenda ſunt, cū hic Canticoꝝ liber ſm Hebręos intelligendus ſit de Deo, & Synagoga. In quorū narrationibus, & eloquiis nō poteſt eſſe carnalis laſciuia, & cōcupiſcentia, ſed ſpiritualis tantum ſermo. Et ꝓpterea apud ipſos Hebræos inhibitum iuuenibus, vt ea non legerent, ſed tantum ſenes. Nos etiam Chriſtiani dicimus in iſtis Cāticis Canticorum ſermonem fieri inter Ieſum Chriſtum Dei patris filium, & eccleſiam ſponſam ſuam: & ideo carnalia, & laſciua non poſſe ibi cōtineri: & ꝓpterea ſpiritualiter, & non carnaliter ea omnia interpretari oportere. Et ſic ea omnia Beatus Hieronymus ſpiritualiter, & non carnaliter interpretatur. Quæ ꝓpter eorum multitudinem nolui in hoc opere deſcribere: ſed qui volet ea videre, illud opus legat, quia multas inueniet figuras.

¶ Item idem Beatus Hieronymus ad Damaſum Papam de duobus filiis: ſcilicet prodigo, & frugi.

Poſſumus autem aliter ſiliquas interpretari: Dæmonum cibus eſt carmina Poetarum: ſæcularis ſapientia: rhetoricorum pompa verborum: hęc ſua omnes ſuauitate delectant: & dum aures verſibus dulci modulatione currētibus capiunt, animam quoq; penetrāt, & pectoris interna deuinciūt. Verū vbi cū ſummo ſtudio fuerint, ac labore perlecta, nihil aliud, niſi inanem ſonum, & ſermonum ſtrepitum ſuis lectoribus tribuunt: nulla ibi ſaturitas veritatis, nulla iuſtitiæ refectio reperitur. Studioſi earū in fame veri, & virtutū penuria perſeuerāt: huius ſapiētię typus in Deuteronomio ſub mulieris captiuę figura deſcribitur: de qua diuina vox ꝓcipit: vt ſi Iſraelites eam habere voluerit vxorē, caluitiū ei faciat, vngues pręſecet, & pilos auferat: & cū nuda fuerit effecta, tunc trāſeat in victoris amplexus. Hęc ſi ſm literam intelligamus, nōne ridicula ſunt? Itaq; & nos hoc facere ſolemus, qn̄ Philoſophos legimus, qn̄ in manus nr̄as libri veniūt ſapiētię ſęcularis. Si qd in eis vtile reperimus, Deut cap. [illegible]

reperimus, ad noſtrum dogma conuertimus. Si quid uero ſuperfluum de idolis, de amore, de cura ſæcularium rerũ, hæc radimus, his caluicium inducimus, hæc in vnguium morem, ferro acutiſſimo deſecamus.

¶ Concluſio huius primi libri auctoritate apoſtolica.

APoſtolus Paulus in ſua epiſtola prima ad Corinthios. c. x. ſic ait: Hoc myſterium de figuris veteris Teſtamenti fatetur: immo narrat, & approbat, dicens: Nolo enim uos ignorare fratres, quoniam Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare trãſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt nube, & in mari, & omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt: bibebant autem de ſpirituali conſequẽte eos petra: petra autem erat Chriſtus: ſed non in pluribus eorum beneplacitũ eſt Deo: nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autẽ in figura facta ſunt noſtri, ut non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt. Neque idolatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis: quemadmodum ſcriptum eſt: Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. Neque fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt vna die viginti tria millia. Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorum tentauerunt, & à ſerpentibus perierunt. Neque murmuraueritis, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. hæc autem omnia in figura contingebant illis. Scripta ſunt autem ad correptionem noſtrã, in quos fines ſæculorum deuenerunt. Itaq; qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat: tentatio vos non apprehendat, niſi humana. Fidelis autem Deus eſt, qui non patitur uos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet etiam cum tentatione prouentum: vt poſſitis ſuſtinere &c. hęc oĩa Apoſtolus. Nec ulterius in hoc primo libro inſudare ſtudeamus: vt alias in Moſaica lege inueniamus figuras futura myſteria demonſtrãtes: quia in quolibet huius operis libro, multas alias inueniemus figuras: quas aperire, & declarare oportebit, & quidem neceſſario ob probationẽ eorum, quę ibi probanda occurrent. Accingamus igitur nos ad declaranda myſteria in ſecundo libro probanda. In quo hoc magnum nobis onus incumbit: ut in eo manifeſtemus, & ꝓbemus, quibus Prophetarum uaticiniis, & oraculis, atq; aliis pluribus ſacræ paginę adminiculis: necnon Iudæoꝝ Rabinorum, aut Thalmudiſtarum auctoritate probemus, Meſſiam Regem à ſummo Deo mittendum: ut in ſuperiori primo libro diximus, & ꝓpoſuimus, ex virgine, & incorrupta fuiſſe naſciturum.

Finis Primi Libri.

Digitized by Google

FINI HADRIANI FINI FERrarienſis Liber ſecũdus. In quo probandũ eſt, quòd Meſſias Rex ex virgine naſci debebat.

¶ Quòd falſum ſit Meſſiam ex carnali copula naſciturum fuiſſe: vt Iudæi tenent, & male. Cap. I.

Poſtquam in hoc ſecũdo libro (vt in procœmio huius operis diximus) probandũ eſt, Meſſiam Regẽ à ſummo Deo pro humani gñis ſalute in hũc mũdum iuxta pollicitationes ſuas mittendum, ex virgine naſcituꝝ, ut Chriſtiani non ſolũ credunt, ſed ẽt tenaciter tenent, & affirmant: & nõ ex carnali maris, & fœminæ copula, ſicut oẽs cõmuniter naſcuntur hoĩes, prout Iudæi affirmant, & pertinaciter tenent, & qdem male, & falſo, neceſſarium fore exiſtimaui, à me prius oĩ ſtudio elaborandum eſſe, vt huiuſmodi Iudæoꝝ opinionem ueris rõnibus, ac diuinæ ſcripturæ auctoritate, falſam, & erroneam eſſe demonſtrẽ: qa hoc probato errore, ſiue fugato, & prius euulſo, Iudæus facilius ueniet poſtea in veritatis cognitionem, & mihi non parũ laboris minuetur: qa eadem pluries repetere nõ oportebit. Nam ſi prius Meſſiam ex virgine naſciturum fuiſſe (vt eſt rei veritas) probare vellem, perſeuerante Iudæo in opinione ſua falſa, ſurdo caneret veritas: qa Stolido nil ſapit iſta ſeges. Extirpandus eſt igiĩ prius talis error, anteq̃ probetur Meſſiam debuiſſe ex virgine naſci. Dicite quæſo Iudęi, q negatis Meſſiam ex virgine matre naſci debuiſſe? dicite inq̃? Nonne Eſaias diuinus Vates loquens de ipſo Meſſia. c. liii. inquit: Eo ꝙ iniqtatem non fecerit, neq; dolus fuerit in ore eius? In quibus verbis duo conſiderare debemus: primo qa quod futuꝝ erat, ac ſi iã diu elapſum fuiſſet, in pręteritum, tanquam præteritũ prophetice, & veridice pręnunciauit. Alterũ vero ꝯſiderandum: qa ex antedictis Prophetę verbis, neceſſario hæc reſultat veritas: ꝙ. ſ. ipſe Meſſias fuerit, ſiue futurus erat diuin⁹: qa homo purus ſine peccato eſſe non põt, dicente Propheta Salomone Prouerbioꝝ. c. xxiiii. Septies in die cadit iuſtus, & reſurgit: impii autem corruunt in malũ. Omnes enim hoĩes, ẽt iuſti (præter ipſum) de lege cõi errauerũt à uia ſalutis, dicente ipſomet Eſaia in antedicto. c. liii. Omnes nos quaſi oues errauimus. Item Eccleſiaſtis. c. vii. dr̃: Non eſt enim homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Item primo Regũ. c. viii. dr̃: Non eſt enim homo, q nõ peccet. Item ſecundo Paralip. c. vi. Si aũt peccauerint tibi: neq; enim eſt homo, qui non peccet. Item B. Ioãnes Apl's in ſua Canonica Epl'a. c. i. Si dixerimus, qm̃ peccatũ non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt? Solus igitur Chriſtus ex hoĩbus fuit ſine peccato. Quòd ẽt Meſſias futurus eſſet Deus, Eſaias ipſe in hoc eodem. c. liii. non obſcure his aliis verbis oſtendit, dicẽs: Generationẽ eius qs enarrabit? Quia abſciſſus eſt de terra viuentium. Vñ Vates ipſe Eſaias in hoc capite aperte demonſtrat duas naturas, humanã. ſ. & diuinã, in ipſo futuras fuiſſe Meſſia: ut infra lib. iii. probandum eſt. Item Vates ipſe Eſaias ibidem ex his aliis verbis: Et aſcendet ſicut virgultũ coràm eo: & ſicut radix de terra ſitienti, indicat Meſſiam ex matre virgine naſcituꝝ, non fœcundata humano ſemine, ſed diuina gratia: vt in hoc ſecundo libro multipliciter probandum eſt. Hoc idem ẽt habetur Pſal. lviii. ꝙ Chriſtus eſſet à peccato immunis, ex his verbis: Domine ſine iniquitate cucurri, & direxi. quod de Chriſto intelligitur: qa Dauid hoc de ſe dicere non potuit: qui ſe in alio Pſalmo plenum peccatis eſſe cognouit: ſed de eo, q peccata noſtra portans, ſine vllo iniquitatis pondere, vſq; ad exitũ corporeæ mortis cucurrit. Si igitur Meſſias, qui erat Deus, & nullum habuit delictum, in hunc mundum à Deo patre mittendus erat, iuxta ipſius Dei ꝓmiſſiones Abraę, Iſaac, Iacob, & Dauid &c. factas, carnem humanam

Digitized by Google

nam erat aſſumpturus, vt ex carnali copula (vt cęteri homines) nec concipiendus eſſet, nec naſceretur neceſſe erat, ne peccati labe contaminaretur: cũ Propheta Dauid Pſal.l. dicat: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum: & in peccatis peperit me mater mea. Non enim ex adulterio natus erat Dauid: ſed ex legitimo toro: & tñ ſe in iniquitatibus ꝯceptũ fuiſſe, & in peccatis natum ſe eſſe gemebat. Si quis aũt diceret, eũ intellexiſſe de peccato originali, quo oẽs coinqnãtur hoĩes. Reſponderem. Si de originali tñ dicere voluiſſet, in plurali eqdem numero locutus non fuiſſet, ſed in ſingulari. Cum aũt in plurali locutus ſit: vt, præter originale, alia quadam labe coinquinatus fuerit neceſſe eſt. In triplici enim iniqtate corrumpitur homo. ſ. in peccato originali: vt ait Apl's ad Rom. c.iii. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Secũdo in pronitate ex naturali fomite: vt Geñ. c. viii. Senſus, & cogitatio humani cordis proni ſunt ad malũ ab adoleſcentia. Tertio in infirmitate. iuxta illud Apl'i. i. ad Corinthioꝝ. c.xv. Seminatur in infirmitate, & ſurgit in virtute. De his trib⁹ peccati gñibus intellexiſſe Ezechielẽ. c.xxi. opinantur multi, qñ dixit: Iniqtatem, iniquitatẽ, iniquitatem, ponã eam. Moyſes etiam diuinus Vates Exodi. c.xix. volẽs populum mundare, qñ dñs erat eum allocuturus, iuſſit vt ſua lauaret veſtimẽta, & vt paratus eſſet ad diẽ tertiũ ad audiẽdum dñm: & ꝙ interim ſuis non appropinquaret vxoribus. Ex qbus verbis aperte oſtendere vr̃, carnalem copulam, ẽt in matrimonio, aut nullo modo, aut abſq; maxima difficultate ſine labe eſſe non poſſe, poſtquã ab ea prius mũdari oportebat, qa niſi inquinata mundãtur. Apl's etiam Paulus. i. ad Corinth. c.vii. cum de copula ꝯiugali loqueref, inqt: Bonum eſt homini mulierem non tangere: quaſi inferre vellet, malum eſſe mulieris tactum. & cum plura dixiſſet, intulit: Hoc autem dico ſm indulgentiam, non ſm imperium. ex qua clauſula Apl's ipſe concedere vr̃, coniugalem copulã ſine labe fieri nõ poſſe. Quia ſi in ipſa copula nulla labes eſſet, neceſſaria non eſſet indulgentia. Copula igitur coniugalis ſm Apl'm, non eſt ſimpliciter bona. Item inquit ipſe: Melius eſt nubere, q̃ vri: hoc eſt minus malum. Si autem tollas ardorem, non ſolum erit melius, ſed nec bonum. Cum autem carnalem ipſarũ coniugum mixtionem, non niſi cum aliqua ſaltem veniali culpa poſſe eſſe dicimus ex ipſa libidinoſa, quę ſemper actum illũ comitatur, delectatione id intelligimus, niſi forte tm̃ compri meretur ſenſualis affectio, vt actũ illum comitaretur bonum prolis, vel fidei, tũc actu intentum: qa tunc ipſi actus nedum non peccatum, ſed etiam eſſet meritoriũ, teſte Diuo Thoma Aqnate. i. ii. q.xxxiiii. art. i. ad. i. & iiii. ſententiarum lib. d.xxxi. q.ii. art. ii. Chryſoſtomus itidem inqt: Et ſi ꝯiugium non ſit peccatum, tñ malũ eſt malitia pœnæ. Et qa in opere eius de facili fit malum, & itẽ idem ait: Nũquam promittitur premium abſtinenti à bono: ſed abſtinenti à coniugio promittiť premium: ergo coniugium non eſt ſimpliciter bonum: eo qa datur alius ſtatus melior, ad quem vt alliciatur homo, illi ꝓmittitur merces. B. etiam Auguſtinus lib. xiiii. de Ciuitate Dei. c.xviii. ad huius rei propoſitum, ſic inqt: Quid concubitus coniugalis, qui ſm matrimonialium præſcripta tabularum procreandorũ fit cauſa liberorum. Nonne & ipſe, quanquam ſit licitus, & honeſtus, remotum ab arbitris cubile conquiritur? Nonne omnes famulos, atq; ipſos etiam paranymphos, & quoſcunq; ingredi quælibet neceſſitudo ꝑmiſerit: ante mittit foras, quàm vel blãdiri coniux coniugi incipiat? Et quoniã ſicut ait etiã quidam Romani maximus auctor eloquii, omnia recte facta in luce ſe collocari volunt: ideſt appetunt ſciri, vt tamẽ erubeſcat videri? Quis enim neſcit, vt filii procreentur, quid inter ſe cõiuges agant? quandoquidem, vt id agať, tanta celebritate ducuntur vxores: & tñ cũ agitur vñ filii naſcantur, nec ipſi filii, ſi q inde iam nati ſunt, teſtes fieri ꝑmittũtur? Sic enim hoc recte factum ad ſui notitiam lucem appetit animorum, vt tamen refugiat oculorum. vnde hoc a

niſi quia ſic geritur quod deceat ex natura: ut ét quod pudeat comitet ex pœna? Si autem pœna comitatur, ergo malum eſſe oſtenditur, uel ex malo ſua hæc turpitudo traxit exordium. Ex aduerſo auté inqt Omnipotens Deus Geneſis.c.i.&.c.ix. Creſcite,& multiplicamini, & replete terram. Item Chriſtus interfuit nuptiis, & Beata virgo, ut Ioannis.c.ii. Apl's etiá Paulus ad Hebræos.c.xiii.inqt: Honorabile ꝯiugium,& in oíbus torus imaculatus. Quid aút in hac varietate ſentiendú ſit, B. Gregorius Papa ſcribens ad Auguſtinum Angliæ epiſcopum ſuper quęſtionibus ab eo quæſitis, vt rudem Anglorum gentem erudiret, quæ nouiter ad Chriſti fidem uenerat, optime declarat. Sic enim inquit ſuper ſeptimo quæſito: Vir autem cum propria coniuge dormiens, niſi lotus aqua intrare eccleſiá non debet. Lex autem uetus populo pręcipit: ut vir mixtus mulieri, aqua debeat lauari, & ante Solis occaſum eccleſiá nó intrare. Quod tñ itelligi ſpiritualiter poteſt: qa mulieri uir miſcetur, quando illicite ꝯcupiſcétiæ animus in delectatione per cogitationé coniungitur: qui niſi Sol occidat, eccleſiam non intrat: qa niſi ignem prius cócupiſcentię mente abiiciat, dignum ſe cógregationi fratrum exiſtimare nó debet, q ſe grauari per nequitiam prauæ uoluptatis videt. Et quamuis de hac re diuerſæ hominum nationes diuerſa ſentiant, atq; alia cuſtodire videantur, Romanorum tñ ſemper ab antiquis vſus fuit, poſt commixtioné proprię coniugis,& lauacri purificationem quærere, & ab ingreſſu eccleſię paululum reuerẽter abſtinere. Nec hęc dicentes culpam putamus eſſe coniugium: ſed qa ipſa licita cómixtio cóiugis ſine voluptate carnis fieri nó poteſt, à ſacri loci ingreſſu abſtinendú eſt: qa voluptas ipſa eſſe ſine culpa nullatenus poteſt. Non de adulterio, vel de fornicatione, ſed de legitimo cóiugio natus fuerat, qui dicebat: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum: & in delictis peperit me mater mea. Qui enim in iniquitatibus cóceptum ſe nouerat, à delictis ſe natú gemebat, quia portat arbor in ramo humorem vitii, quem traxit ex radice. In quibus tñ verbis non admixtionem coniugii iniquitatem nominat, ſed ipſam videlicet voluptatem admixtionis. Sunt et enim multa, quæ licite agimus, & tamen in eorum actu aliquatenus fœdamur: ſicut ſæpe iraſcendo culpas inſequimur, ſed tranquillitatem in nobis animi perturbamus. Et cum rectum ſit, quod agitur, non eſt tamen probabile, quod in eo animus perturbatur. Contra vitia quippe delinquentium iratus fuerat, qui dicebat: Turbatus eſt præ ira oculus meus. Quia ení non valet niſi tranquilla mens in ꝯtemplationis ſe luce ſuſpendere, in ira ſuum oculum turbatum dolebat: quia dum male acta deorſum inſequimur, confundi, atq; turbari à ſummorum cótemplatione cogebatur. Et laudabilis ergo eſt ira contra vitium: & tamen moleſta: qa turbatum ſe in aliquem reatum ícurriſſe exiſtimabat. Sic itaq; bonum eſt coniugium, & tñ de voluptate carnis habet apud ſe aliquem reatú: qa legitima carnalis copula oportet, vt cauſa ſit prolis, non voluptatis: & carnis cómixtio creandorum liberorum ſit gratia, non ſatisfactio vitiorum. Siqs vero ſua coniuge, non cupidine voluptatis raptus, ſed ſolummodo creandorum liberorum gratia vtitur, iſte profecto, ſiue de ingreſſu eccleſiæ, ſiue de ſumédo dominici corporis, ſanguinisq; myſterio, ſuo eſt iudicio relinquendus: quia à nobis prohiberi non debet, qui in igne poſitus ardere neſcit. Cum vero, non amor ſobolis, ſed voluptas dominatur in opere commixtionis, habent coniugati de ſua commixtione quod defleant. Hoc enim eis concedit ſancta prædicatio,& tamen de ipſa conceſſione metus animum concutit. Nam cum Paulus Apoſtolus diceret: Qui ſe continere non poteſt, habeat vxorem ſuam, ſtatim ſubiunxit: Hoc autem dico ſm indulgentiam, non ſm imperium. Non enim indulgetur quod licet, quia iuſtum eſt. Quod igitur indulgere dixit, culpam eſſe demonſtrauit. Vigilanti mente penſandum eſt, quód in monte Syna dominus locuturus populo, prius eundem populum abſtinere à mulieribus

Digitized by Google

bus præcepit. Et ſi illic, vbi dominus per creaturam ſubditam hominibus loquebatur, tanta prouiſione, & munditia corporis requiſita, vt qui verba Dei reciperent, mulieribus mixti non eſſent, quanto magis mulieres, quę corpus Omnipotentis domini accipiunt, cuſtodire in ſe munditiam carnis debent, ne ipſę inęſtimabili myſterii magnitudine grauētur? hinc etiam ad Dauid de pueris ſuis per ſacerdotem dicit: vt ſi à mulieribus mundi eſſent, panes propoſitionis acciperēt: quos omnino non acciperent, niſi eos Dauid mundos eſſe fateretur. Et quoniā prædicta reſponſio ad ſeptimam antedicti Auguſtini iterrogationem ſatisfacit, etiam octauæ per eum inquiſitæ. Ideo Beatus Gregorius ſic ibidem ſequitur: Tunc autem vir, qui poſt admixtionem coniugis aqua lotus fuerit, etiam ſuę cōmunionis myſterium valet accipe. Cum ei iuxta præfinitam ſniam, eccleſiam licuerit intrare. Hęc ille. ſ. Beatus Gregorius. Ex omnibus igitur ſuperius dictis, hęc vera, & certa elici poteſt, imo potius oriri debet concluſio: ſcilicet: Nullū purum hominem à peccato originali mundum naſci poſſe, à carnali vero labe ex voluptatis delectatione poſſe quidem: ſed non ſine maximo labore, & diligentiſſimo ſtudio ꝓpter fomitis pronitatem. Et qm̄ paulo ſuperius in argumentatione noſtra īduxi Apoſtolum in prima ad Corinthios cap. vii. dicentem: Bonū eſt homini mulierem non tangere: quaſi inferre vellet, malum eſſe mulieris tactum. & cum plura dixiſſet, intulit: Hoc autem dico ſm indulgentiam, non ſm imperium. Ex qua clauſula Apoſtolus ipſe cōcedere videtur, coniugalem copulam ſine labe fieri non poſſe. Quia ſi in ipſa copula nulla labes eſſet, neceſſaria nō eſſet indulgentia. Copula igitur coniugalis, ſm Apoſtolum, non eſt ſimpliciter bona. Item inquit ipſe ibidem: Melius eſt nubere, q̄ vri: hoc eſt minus malum. Si autem tollas ardorem, nō ſolum erit melius, ſed nec bonum. Concludentes igitur quid ex prædictis omnibus in hac diſputatione prolatis ſentiendum ſit, carnalem coniugum mixtionem non niſi cum aliqua ſaltē veniali culpa fieri poſſe, ex ipſa libidinoſa, quæ ſemper actum illum comitatur delectatione, id intelligimus, niſi forte tantum comprimeretur ſenſualis affectio, vt actum illum bonū prolis, vel fidei tunc actu intentum: qa tunc ipſe actus nedum non peccatum, ſed etiam eſſet meritorium, teſte diuo Thoma Aquinate prima ſecūdę. quęſtione. xxxiiii. articu. primo ad primū. & primo Sententiarum lib. diſtinctione. xxxi. quęſtione ſecunda, articulo ſecundo, vt ſupra. Aduertendum tamen, ꝙ non tantum extinguēdi ardoris cauſa, vt ſcribit Apoſtolus, ſed augendæ maxime prolis gratia: licet matrimonium, non ita ab initio præcipiente: Creſcite, & multiplicamini. &c. Eſt enim hoc ex lege naturæ ad conſtituendas reipublicæ partes: teſte Philoſopho. Vnde ex ipſis antedictis concludere poſſumus, Meſſiam Regem, ne peccati alicuius labe coinquinaretur, ex coitu minime cōcipi, & naſci debuiſſe: imo nec potuiſſe: qa patrem nullum in humanis habere potuiſſet, à quo tanq̄ Deus naſci poſſet. Cum omne ſimile naturaliter generet ſibi ſimile in natura: neceſſario igitur ſine patre humano: & per conſequens ex virgine concipi, & naſci debuit. Hoc ipſum teſtatur etiam Dauid Pſal. xviii. dicens: In Sole poſuit Tabernaculum ſuum: & ipſe tanq̄ ſpōſus procedens de thalamo ſuo, exultauit vt gigas ad currendam viam: à ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſq; ad ſummum eius: nec eſt, qui ſe abſcondat à calore eius. & hoc iuxta interpretationem ſeptuaginta interpretum. Vnde ad huius Oraculi declarationem ſciendum eſt, Beatam Mariam virginem interpretari ſtellam maris. Solis autem lumen magis lucet, q̄ ſtellæ. Sol iuſtitiæ dominus eſt, vt ait Propheta: Orietur vobis Sol iuſtitiæ, quod eſt Chriſtus. Illuminauit Sol iſte ſtellam: ideſt Mariam: vt eſſet ſicut Sol. Ideo poſuit Tabernaculum ſuum in Sole, qn̄ corpus aſſumpſit de vtero ſuo. Et ipſe tanq̄ ſpōſus ꝓcedēs de thalamo ſuo: quapropter Eccleſiaſtici cap. xxiiii.

Digitized by Google

dicitur in pſona ipſius Beatę virginis: Et qui creauit me, requieuit in Tabernaculo meo. Item Pſal. lxxxvi. Nūqd Sion dicet Homo, & homo natus eſt in ea: & ipſe fundauit eam altiſſimus? Spōſus autem iſte eſt verbum patris: ſpōſa caro humana: cum qua de thalamo proceſſit: ideſt de vtero virginis. Exultauit vt gigas ad currendam viam. Per Solem myſtice de Chriſto intelligitur. Exultauit vt gigas ad currendam viam: hic gigas pro fortitudine Chriſti ponitur, eo ꝙ ipſe alligauit fortem Diabolū: & vaſa eius, qđ nos ſumus, diripuit ad currendam viā: qa nō habuit hic moras. ſ. quomodo hic natus venit in paſſionē, ſurrexit, & aſcēdit. A ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſq; ad ſummū eius. A ſummo cœlo. i. a patre: quod eſt principale nomen: nō ideo, ꝙ maior ſit filio ſm diuinitatē, ſed pro nomine patris. A ſummo. i. ab æternitate, egreſſus eius, vſq; ad ſummum eius in coęqualitate æternitatis: qa Aſcendit ad cœlos: ſedet ad dexteram patris: vbi antea, & ſemper fuit cum ipſo: & non eſt qui ſe abſcōdat à calore eius: qa nullus eſt, qui non habeat aliqd, quod ei non dediſſet ex multis diuiſionibus gratiarum actionum: ſicut dixit Beatus Paulus: Alii dať ſermo ſapientię: alii ſermo ſcientię. Qđ autem in hoc Pſalmo non tractetur de Meſſia Rege, Iudęi inficiari non poſſunt, ꝓpter illam dictionem poſitam in calce ipſius Pſalmi. ſ. Et Redēptor meus. Per hoc enim, ꝙ abſolute ponıť hic, Redēptor meus, intelligitur ille, q antonomaſtice Redēptor eſt. ſ. Chriſtus: qa eius redēptio fuit generalis omnibus, qui redimi voluerūt, ex qbuſcūq; eſſent gentibus. Cū Aegyptiaca liberatio nō fuerit niſi vnius tantum populi. ſ. Hebręi. Similiter etiā cum dicitur, Philoſophus abſolute, intelligitur Ariſtoteles. Itē Apoſtolus Paulus ad Romanos cap. x. allegat literam huius Pſalmi dictam de publicatione Euangelii, ꝓpter illa verba: In omnem terrā exiuit ſonus eoꝝ. Et qm̄ Iudæi interpretantur hūc Pſalmum de Sole materiali, qui in ſuo ortu egreditur de hemiſpærio nobis occulto ornatus ſuis radiis: ſicut ſponſus egreditur de thalamo ſuo compoſitus ornamentis. Exultauit vt gigas ad currendam viam: ideſt ad agendum curſum ſuū velocem. Magna enim eſt terra, & excelſum eſt cœlū, & velox eſt curſus Solis. Conuertit in gyro cœlum: ideſt circuit cœlum ī gyro: & reuertitur in locum vnde diſceſſerat in vna die vigintiquatuor horarum raptus à cœlo: quod ſecum rapit cæteras ſphæras. Perficit autem curſum ſuum diebus. ccclxv. & diei quadrante, & aliquantū amplius. De qua re plenius, & vberius dicendum eſt infra lib. vi. cap. x. ii. Hęc Iudæoꝝ interpretatio non conuenit literę in multis locis. Primo: Et ipſe tanq̄ ſpōſus: quę particula eſt quodāmodo principalior particula huius Pſalmi. Sicut Sol corporalis eſt principalior pars cœlorū, & firmamenti, ſimiliter diei, & noctis, de quibus agitur. Conſtat autem, ꝙ Sol corporalis non vere dicıť ꝓcedere tanq̄ ſponſus, cum nullam habeat ſponſam. Similiter nec verificatur de eo, ꝙ ꝓcedat de thalamo ſuo, cum eius motus ſit tantum ſm ſitum: in quo motu non proceditur de vno loco ad alium. Similiter nec vere dicitur de Sole corporali, ꝙ exultat vt gigas, cum ſit inanimatum: & ſic non cadit in eo exultatio. Quæ omnia proprie dicuntur de Chriſto. Eſt enim Chriſtus verus ſponſus, cum ſponſam habeat: ſcilicet carnem humanam, vel eccleſiā ſuā. ſimiliter, & vere proceſſit de thalamo virginali, egrediēdo ab ipſo thalamo in ſua benedicta natiuitate per verum motum localem: & exultauit, qa non inuitus, ſed lætanter cum gaudio charitatis exiuit ad currendum laborem viæ præſentis vitæ. Præterea in thalamo: ideſt in vtero virginali Dei filius humanæ naturæ ſponſus ſpōſe copulatus eſt: vnde conſenſus virginis loco totius humanę naturæ expectabatur tempore annunciationis in ſpirituali matrimonio inter filium Dei, & humanam naturam celebrato. Contracto igitur matrimonio in virginali vtero, conuenienter dictum eſt: ꝙ Chriſtus proceſſit de virginali vtero

tanq̄

Digitized by Google

tanq̃ ſponſus. Opponit Iudæus, dicens: Oppoſitio.
Dixiſti ſuperius te iuxta iterpretationem
ſeptuaginta interpretum, poſuiſſe verba
huius Pſalmi decimioctaui: ſed Hebraica
veritas aliter iacet. Reſpõſio. Videamus Reſponſio.
igitur quomodo ſonẽt verba huius Pſalmi ſm interpretationẽ B. Hieronymi factã ſm veritatẽ Hebraicã ad p̃ces Sophronii. ſic enim iacet in ca.ſ. In vniuerſam terrã exiuit ſonus eoꝝ, & i fine orbis verba eoꝝ. Soli poſuit Tabernaculũ in eis: & ipſe tanq̃ ſponſus ꝓcedens de thalamo ſuo, exultauit vt fortis ad currẽdam ſemitã. A ſummitate cœli egreſſus eius: & curſus eius vſq; ad ſummitatẽ illius: nec eſt, qui ſe abſcondat à calore eius. Quæ verba Hebraicæ veritatis exponi poſſunt, & debẽt de Chriſto, qui eſt Sol iuſtitiæ: cuius Tabernaculum eſt humanitas: quæ eſt Tabernaculum diuinitatis: iuxta id quod dicitur Ioãnis primo: Et verbum caro factum eſt: & habitauit in nobis. Et ipſe tanq̃ ſponſus procedebat de thalamo ſuo: hoc eſt de virginali vtero. Iudęorum etiam Rabini hoc idẽ, ꝙ Chriſtus Meſſias ex virgine naſci debuiſſet, ſponte fatentur. Nam Rabi Ioſue Aegyptius in Medras echa: hoc eſt in Commentariis Threnorum Hieremiæ cap. v. hoc eſt in oratione Hieremiæ ſuper illud: Pupilli facti ſumus abſq; patre: aſſerit Rabinum Zachariam ibidem dixiſſe: ꝙ Deus videns Iudęorum ſingultum, & angorem, inquit: Vos dicitis: Pupilli facti ſumus abſq; patre: ſic itidẽ erit Redemptor mundi, ſiue Redemptor ve ſter: quem ego ſuſcitabo ex vobis: quia orietur quemadmodum puer abſq; patre: ſicut ſcriptum eſt in Eſaia cap. liii. Et aſcendet ſicut virgultum corãm eo: & ſicut radix de terra ſitienti. Et ſicut ſcriptũ eſt Zachariæ cap. vi. Ecce vir Oriens nomen eius: & ſubter eum orietur: & ædificabit templum domino: & ipſe extruet templum domino: & ipſe portabit gloriam: & ſedebit: & dominabitur ſuper ſolio. Hoc idem etiam dicitur in Bereſid Raba à Rabi Moyſe, allegante Rabinum Barachiam: ſed fons huius auctoritatis eſt in Medras echa: hoc eſt in Cõmentariis Threnorũ. Ex hac nempe Rabinorum ſentẽtia hęc duo habemus documenta. Primo, ꝙ Meſſias Redemptor oriundus erat ſine patre: ſcilicet humano. & per ꝯſequens ex ſola muliere: ſcilicet virgine. Secundo, ꝙ illa Prophetaꝝ Oracula, quę ibi allegantur ab illo Rabino Zacharia, vel Barachia, pro fundamẽto ſuæ ſententiæ intelligenda ſunt de Meſſia Redemptore. Cum autem ex vaticinio Eſaiæ antedicto oſtenderimus ſuperius Meſſiam Regem ſine peccato, & ex virgine naſci debuiſſe, conſtat equidem etiam horum Rabinorum auctoritate, Meſſiam ex virgine ſine patre, & ſine coitu, & abſq; peccato naſciturum fuiſſe, & ſic natum eſſe. Si autem Iudæus
diceret, Meſſiam à matre inquinari potuiſſe, in partu ſcilicet, licet patrem non Oppoſitio.
haberet: & hoc iuxta legem Moſaicam, de qua dicendum eſt cap. iii. huius ſecũdi libri: vbi dicitur: Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit
ſeptem diebus. &c. Reſponderem. Hoc Reſponſio.
minime fieri poſſe ex ipſa lege Moſaica: quia lex ipſa non omnem mulierem parientem immundam eſſe dicit: ſed eam tantum quæ ex concepto, vel percepto ſemine peperiſſet: hoc vnum addendo, ꝙ huiuſmodi immunditia ad mulieres tantum pertinet. De Beata Maria autem dicitur, ꝙ virgo concepit, & peperit. Ferant ergo legis onera mulieres: virgines vero ab his habeantur immunes. Vnde Sanctus Bernardus in Sermone ait: Putas'ne, ꝙ dicturus Moyſes: Mulierem, quæ peperiſſet filium immundam eſſe? non timuerit ſuper matre domini blaſphemiam irrogare? Iccirco pręmiſit: Si ſuſcepto ſemine: alioquin ſi non parituram pręuidiſſet ſine ſemine virginem, quę neceſſitas erat de ſuſcepto ſemine facere mentionem? Ex omnibus igitur ſuperius dictis, & allegatis concludere poſſumus, & quidem recte, Meſſiam Regem, & Deum, & hominem fuiſſe: & ex virgine natum, atq; ſine peccato fuiſſe, vel ſaltem futurum fuiſſe: quia Iudęi negant eum iam veniſſe: ſed eum venturũ expectant: licet fruſtra.

Digitized by Google

¶ Quòd eo, quia in naturalibus nõnulla animalia ſine coitu oriuntur, tanto magis Deus facere potuit, vt pro omnium ſalute mulier ſine coitu filiũ Dei conciperet, & pareret. &c. Cap. ii.

MIrantur Iudæi q̃ maxime, cum nos Chriſtiani dicimus, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ex virgine fuiſſe natum: & adeo admirãtur: vt nos penitus inſanos eſſe arbitrẽtur. Huius autem ſuæ admirationis, & opinionis cauſam nullam aliam eſſe dixerim, niſi quia, quod natura prima fronte negat, tenaci quadã obſtinatione nequaq̃ fieri poſſe ↄtendunt. Sed ſi Omnipotentis Dei opera diligenter ſcrutarentur: eiuſq; infinitam ſapientiam, & potentiã ſubtili quadam inquiſitione perquirerent, & pẽſarent, ſine dubio in maximo ſe cernerent errore verſari: cum in multis animantibus brutis idipſum multipliciter fieri: & quidem ſine maris, ac fœminæ culpa, experientia omnium rerum magiſtra nos quotidie doceat, atq; manifeſte demonſtret. Nam firma, & certa eſt apud omnes gẽtes opinio, & indubitata credulitas à doctiſſimis, & ſapientiſſimis viris exorta, & in ſcriptis redacta. Auem quandam nobilem magnitudinis aquilæ, ſiue pauonis: vt nonnulli aſſerunt in Oriente, ſiue in Arabia eſſe, quæ Phœnix nominatur: & eam auem, ſiue Phœnicem, ipſum vnum tantum, & ſolum ſemper eſſe in toto terrarũ orbe: eumq; cum ſenuerit vſq; ad quingentos annos: vel (iuxta Plinium lib. x. cap. ii. Naturalis hiſtoriȩ) vſq; ad ſexcentos ſexaginta annos: ſiue (iuxta Lactãtium Firmianum in ſuo de Phœnice opuſculo verſibus compoſito) poſtq̃ vitæ iam mille peregit annos, caſſia, thuriſq; ſurculis conſtruere nidum, & odoribus replere, ac rutilante Sole, & alarum motu nidum accendi, & vri, Phœnicemq; ſuper emori: ex oſſibus deinde, ac medullis, ſiue cineribꝰ ſuis, denuo naſci: primo ceu vermiculum ſine matre, fieriq; pullum, & demum in auem priori ſimilem creſcere, & ſic Phœnicem ita reſtaurari, vt ſemper vnus Phœnix ſit, & ſemper ſibiipſi cum ſenuerit, eodem (quo ſupra) modo moriendo, & renaſcendo ſuccedat. Q̃d Ouidiꝰ ſcribit lib. xv. Metamorphoſeos. Lactantius etiã, vbi ſupra, in calce ipſius opuſculi ſic concludit: Fœmina ſit, vel maſculus hæc, ſeu forteq; neutrum, Felix quæ Veneris fœdera nulla colit. Mors illi Venus eſt, ſola eſt in morte voluptas: Vt poſſit naſci hæc appetit ante mori. Ipſa ſibi proles ſuus eſt pater, & ſuus heres, Nutrix ipſa ſui, ſemp̃ alũna ſibi. &c. Herodotus etiam de hac aue plura dicit lib. ii. ſuæ hiſtoriæ. Et ne aliquis credat hanc auem non extitiſſe, legat Plinium vbi ſupra: & videbit Phœnicem deuolaſſe in Aegyptum: allatumq; fuiſſe in vrbem: & ibi mortuum fuiſſe: vnde forte ab eo tempore citra huiuſmodi auis nõ fuit viſa: quia renaſci nõ potuit. Solinus inſuper in ſuo opuſculo de Mirabilibus mundi: cum de auibus quibuſdam, quæ perdices nominantur, circa earum aſtutiam, & calliditatem mirabilia quædam dixiſſet, itulit poſtea: Ipſas libido ſic agitat, vt ſi ventus à maſculis flauerit, fiant prȩgnantes odore. Beatus etiam Auguſtinus refert lib. xxi. de Ciuit. Dei cap. v. In Cappadocia vento equas concipere: eoſdemq; fœtus non amplius trienio viuere. Quæ animalia nõnulli aſſerunt in Hyperboreis montibus degere. E' vento equas in Hiſpania, & præſertim Fauonio, Plinius ait concipere. in. viii. Ariſtoteles quoq; Philoſophus excellentiſſimus, & alii quãplures viri docti, & ſapiẽtes affirmant apes, à quibus mel, & ceram ſuſcipimus, certe neſcire coniugia, nec fœtus nexibus, & coitu ædere, omnibus palàm eſſe, vt narrat etiam Plinius lib. xi. cap. xvi. Naturalis hiſtoriæ. & Ouidius lib. xv. Metamorphoſeos: quod Poeta Mantuanus in ſuo libro quarto Georgicorum his confirmat verſibus: Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem: Quòd neq; concubitu indulgent: nec corpora ſegnes In Venerem ſoluũt: aut fœtus nexibus ædunt. Verum ipſæ è foliis natos, & ſuauibus herbis Ore legunt. &c. Beatus iſuper Hieronymus in epiſtola ad Præſidium diaconum de ratione

tione

tione cerei Paſchalis ſic de apibus ſcribit: Dum deſcribuntur apes, quod ſine coitu generantur, & generant: quę ſolę à cõcubitu liberę natos ore legunt, arte componũt, & quadam ratione vitali animas apiculis, non de ſuis, inſerunt. Pediculi etiam non ex coitu: ſed ex pedore hominum: hoc eſt ex ĩmunditiã generantur. Quę omnia non temere credere poſſumus, cum videamus plura etiam alia animantium genera veluti Mures, Talpas, & plurimorum reptilium pariter, & volatilium ſine coitu ex quadam terrę putrefactiõe diuina arte (vt verbis vtar Auerois metaphyſicę. xii.) generari: & non ſolum irrationabilia: ſed & ipſam quoque humanam complexionem ex quadam proportionata elementorum compactione: vel ex alia cauſa procreari, Auicenna Princeps, & Albumaſar, aliiq; Arabum ſapientes confirmãt. Ouidius quoque Poeta pręclarus lib. i. Metamorphoſeos, volens oſtendere, quõ poſt Deucalionis diluuium, quod fuit in Gręcia: vt refert Beatus Auguſtinus lib. xviii. de Ciuit. Dei cap. x. orta ſint tot varia, & diuerſa animalium genera phyſica quadam ratione: hoc eſt naturali: ex calido. ſ. & humido hoc factum eſſe multis elegantiſſimis confirmat verſibus, dicẽs: Cętera diuerſis tellus animalia formis Sponte ſua peperit: poſtquam vetus humor ab igne Percaluit Solis: cœnumq;, vdęque paludes Intumuere æſtu, fœcundaq; ſemina rerum Viuaci nutrita ſolo, ceu matris in aluo Aethereoq; recens exarſit ſydere limus. Plurima cultores verſis animalia glebis Inueniunt, & in his quędam imperfecta, ſuiſq; Trunca vident humeris: & eodem corpore ſæpe Altera pars viuit, rudis eſt pars altera tellus. Quippe vbi temperiem ſumpſere humorq;, calorq; Concipiũt, & ab his oriũtur cuncta duobus. Cumq; ſit ignis aquę pugnax: vapor humidus oẽs Res creat: & diſcors concordia fœtibus apta eſt. Ergo vbi diluuio tellus lutulenta recẽtĩ Solibus æthereis, altoq; recanduit æſtu Aedidit innumeras ſpecies, partimq; figuras Rettulit antiquas: partim noua monſtra creauit.

Finus Ferrarień.

Sũt inſup quędam alia naturalem quãdam vim habentia ad generandos fœtus abſque maris, & fœminæ copula, ſi tamen humana arte adiuuentur: vt infraſcripti ſcripſere ſapientes. Et in primis Albertus Magnus Philoſophus eximius in ſuo libello de Secretis naturæ deſcribens vires herbarum, inqt: Tertia herba à Chaldæis Lorroboroth dicitur: à Gręcis Allomoth: à Latinis Virga paſtoris. Herbam hanc accipe, & miſce cũ ſucco Mandragorę, & da Cani, vel cuilibet alterius ſpeciei animali (fœminini tñ generis iudicio meo) & impregnabitur, ac in ſuo genere fœtum habebit. Item idem Albertus vbi ſupra, ſic etiam ſcribit: Sexta herba à Chaldęis vocatur Bicith: à Græcis Retus: à Latinis Nepta. Hanc herbam accipe, & miſce cum lapide inuento in nido Vppupę auis, & frica ventrem alicuius animalis (fœminini tamẽ generis iudicio meo) & ĩpregnabiť, habebitque fœtum in ſuo genere, ſed nigerrimum. Hęc ille Albertus. Virgilius quoque Maro (de quo ẽt ſuperius diximus) volens in præmemorato quarto libro Georgicorum docere, quõ reſtaurari poſſet apum proles, ſi in totum defeciſſet, mandat vitulum bimum optimũ, & pinguem, virgis cædi, & in certo loco, ac certo tpe reponi: qa in ipſo tpis ſpatio, ex illius cruore putrefacto, qdam naſcentur vermiculi, quos demum in apes creſcere dicit, his verſibus: Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis: Nec genus vnde nouæ ſtirpis reuocetur habebit: Tempus & Arcadii memorãda inuẽta magiſtri Pandere, quoque modo cæſis iam ſępe iuuencis Inſincerus apes tulerit cruor, altius omnem Expediam prima repetens ab origine famam. &c. Et iterum deſcripto loco ſeqtur paulo inferius, dicens: Tum vitulus bima curuãs iam cornua fronte Quęritur: huic geminę nares, & ſpũs oris Multa reluctanti obſtruitur: plagiſq; perempto Tunſa per integram ſoluunt viſcera pellem. Sic poſitum incluſo linquunt. &c. Item iterũ paulo inferius ſeqtur, dicens: Interea teneris tepefactus in oſſibus humor Aeſtuat, & viſenda modis animalia

Digitized by Google

miris, Trunca pedum primo, mox & ſtri-dentia pennis Miſcentur: tenuemq́; ma-gis, magis aera carpũt, Donec in æſtiuis effuſus nubibus iber Erupere, velut ner uo pulſante ſagittæ. &c. Quod ne fictitiũ eſſe videatur: qa à Poeta narratum eſt, Plinius (de quo ſupra diximus) ĩ ſuo Co dice Naturalis hiſtorię lib. xi. cap. xx. ve-rum eſſe fatetur. Multa enim de apibus narrat ibidem, à qnto capitulo ĩcluſiue, vſq; per totum capl'm. xx. Notandum eſt etiam (vt ipſemet Plinius in ſequẽti cap. ſcilicet. xxi. narrat) ꝙ ſicut ex vitulis, ſiue bobus oriuntur Apes, ſimiliter etiam ex equis Crabrones oriũtur, & ex mulis Fu ci, ac etiam ex aſinis Veſpæ, & qdem ſi-ne coitu. Vnde vult etiã ipſe Plinius ibi-dem, Apes in totũ amiſſas, reparari poſ-ſe ventribus bubulis recentibus cum fi-mo obrutis. Si igitur omnia animalia ir-rationabilia (de qbus ſupra diximus) aut à ſeipſis naturaliter, aut humana arte ad-iuuante, fœtum ſine coitu concipiunt, & in lucem producunt, vt ſuperius demõ-ſtratum eſt: quãto magis poteſt Omnipo tens Deus omnium creaturaꝝ, & totius naturæ Rex, & dñs facere, vt mulier pro tam grãdi myſterio, quantũ eſt, ꝙ ipſius Dei filius humanam aſſumeret carnem, vt humanum genus ob Adę culpam in-quinatum, iuxta ꝗplures ipſius Dei pol-licitationes redimeret: & hoc ex mulie-re virgine, ſancto ſuperueniente Spiritu, & altiſſimi obumbrante virtute, ſine car nali copula: imo integra, & ſalua perma-nente virginitate ſua, ipſum Dei filium conciperet, & pareret? Si enim naturam naturatam, & per conſequens ſecundam cauſam, hoc feciſſe, & indies facere ſupe rius multipliciter conſtare fecimus: ꝙ. ſ. ſine coitu concipiatur, & pariatur: quis il le igitur erit, qui negare audeat, & poſſit quin Deus ipſe, qui eſt natura naturans, & conſequenter prima cauſa, multo ma-gis, & excellentiore ẽt modo hoc ipſum facere non poſſit? Cum prima cauſa ma-iore, & excellentiore modo poſſit ſemp facere, non ſolum qcquid facere poſſit cauſa ſecunda, ſed multo maiora, & diffi ciliora? Nec ꝓpterea incongruum, & in-decens fuiſſet, & eſſet maieſtati diuinæ, vt quartus modus ꝓducendi hominem in lucem, ſuum ↄſequeretur effectum. Na tura enim reꝝ oium recte pſpecta inſtrui tur homo, vt abſq; humano coitu ex vte ro virgineo inexcogitabili diuinę maie-ſtatis virtute, atq; potentia homo naſce-retur qñq;, vt perfecti opificis, q oium conditor eſt, pfecta opera hoies nõ igno rarent. Nihil enim in hac cõditione mor tali factum eſt, qđ ſuum non habeat op-poſitum. Id nanq; expientia docet. Bo-no qdem malum opponit: lux tenebris: albo nigrum: pulchro turpe: dulci ama-rum: gaudio triſtitia: æterno corruptibi-le: beatitudini dãnatio: vitæ mors ipſa: & ſic ſingulis habitis, habentur ſingu la oppoſita. Adã enim vir primus abſq; viro, & abſq; muliere natus eſt, ſiue in mundum ꝓdiit: cuius ꝓductionis oppo ſitum eſt qſq; noſtrum. Eua nanq; ex vi-ro ſine muliere nata eſt, vel fabricata: vt Geñ. cap. ii. Quæ ꝓductio ſi ſuum nõ ha beret oppoſitum, natura in hoc defice-ret, & minus pfecta eſſet, dicẽte B. Augu ſtino ĩ lib. de libero arbitrio: Quod vni-uerſum tantam habet pfectionem, ꝙ ne-mo poteſt in eo impfectum aliqd irratio nabiliter inuenire, aut addere: vt eidem igitur nihil deeſſet, ꝙ ex muliere aliqs naſceretur ſine viro neceſſe fuit. Non in-congruum igiꝰ diuinæ extitit maieſtati, ſed laudabile, atq; ↄdignum, ꝙ vir ſine viro ex muliere qñq; naſceretur: q Chri ſtus fuit verus Meſſias: vt quę à Deo prę ordinata ſunt, ſuo ordine pficerenꝰ oia. Quod myſterium ẽt Rex Arabum Mau-methes in Dialogo ſuo admiraꝰ multũ, veneratuŕq́;. Prętereа quot modis à Deo homo ꝓduci poteſt: tot illum ꝓducere il li ↄgruebat. Sed quatuor modis illũ po-tuit ipſe ꝓducere, quemadmodum ſupra demonſtratũ eſt. Igitur tot modis eum ꝓducere congruum Deo fuit: nec intelle ctus humanus, vel ingenium, ſi quẽ po-tentia diuina ꝓduceret, alio modo per-cipere, vel imaginari poſſet, quin aliquo iſtoꝝ quatuor modorum produceretur homo: aut. ſ. ſine viro: aut ſine muliere: aut modo oppoſito: ex viro. ſ. atq; ex mu

liere:

Digitized by Google

liere: aut ex viro ſolo remota muliere: aut modo huic oppoſito ex muliere ſine viro. Ergo diuinæ maieſtati, ſiue iuſtitiæ decens fuit, atq; ꝯueniens, vt vir ex muliere abſq; vlla contagione virilis ſeminis naſceretur quãdoq;, qui pfecto Chriſtus fuit verus Meſſias. Inſup illi modo, vel conditioni itellectus, vel humanum ingenium aſſentire videtur facilius, vbi minus eſt repugnans in natura: ſed virũ produci ex muliere ſine uiro, eſt minus repugnans, q̃ virum ſine viro, ac ſine muliere: vel mulierem ex viro ſine muliere. Igitur intellectus humanus facilius aſſentire, & affirmare poteſt, aliquẽ ex muliere produci ſine viro, q̃ duobus ſupradictis modis productionis aliquem naſci. Confirmatur hoc ex hac generali, & ineffabili ratione. Quia, de quo magis videt̃ ineſſe, & ineſt: ergo & de quo minus, ſed magis videt̃ ineſſe, & ineſt: hoc eſt magis incõgruum rationi videt̃ eſſe: ꝙ ex terra tantum naſcatur, ſiue formetur vir, quemadmodum Adam fuit: vel ex viro abſq; muliere, vt fuit Eua: q̃ vir ex muliere ſine humano ſemine oriatur. Ergo magis arduum eſt, atq; difficile creditu: ꝙ ex terra tantum homo ſine homine naſcatur: vel ſine muliere mulier ex viro tãtum: quod tamen eſt. Igitur & de quo minus eſt, & ineſſe credi, atq; dici poteſt, & tamen eſt: tanto magis eſſe, & credi poſſe fateri compellimur. Quod igit̃ vir abſq; viro ex muliere naſci poſſet, inficiari nemo poteſt, & eo magis, qa rationi antedictæ minus repugnat. Hãc eandem rationem aliis verbis explicare, & demõſtrare conabor: vt in auditoꝝ. ſ. Iudęorum, infigatur mentibus. Non debet illi, cui quod plus eſt, licet: quod minus eſt, non licere. vt lege non debet. ff. de regu. iur. & c. cui licet. eo. titu. lib. vi. Ille igitur, qui rem maioris difficultatis facere poteſt: id etiam quod facilius eſt, & minoris difficultatis facere poterit. Quare igitur Deus non potuit facere, ut ex ſola fœmina ſine maſculo naſceretur Chriſtus, cum id minus arduũ ſit, & minus repugnans, q̃ creare hominem ſine fœmina, & ſine maſculo ex limo terræ: quod eſt magis arduum, & naturę magis repugnans: uel creare fœminam ex viro ſolo, vel ex eius coſta ſine fœmina: quod eſt ſimiliter magis arduum, & magis repugnans. Qui igitur magis arduum, & magis repugnans naturę creauit: quod minus arduum eſt, & minus repugnans facilius creare potuit. Diuinæ ergo ſapientiæ, atq; iuſtitiæ congruit, atq; cõueniens fuit, vt naſceretur vir ex muliere quandoq; ſine viro. Hic autem vir, iure, atq; merito alius eſſe non poteſt, niſi verus Meſſias. Quippe qui (quẽadmodum ſchola Iudaica aſſerit, & vt veritas eſt) debet exaltari plusq̃ Abraã: eleuari plusq̃ Moyſes: & ſublimari plusq̃ omnes Angeli. Habetur huiuſmodi veritas Eſaiæ capitulo quinquageſimoſecundo, vbi dicitur: Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, eleuabitur, & ſublimis erit valde. Quod verum eſſe confirmat etiã Rabi ille Moyſes Aegyptius: quem Iudæi magnum nominant prædicatorem, per argumentum à naturali ratione aſſumptum, dicens: Si aliquid reperitur compoſitum ex ſimplicibus: & poſtea reperiamus aliquod ex ipſis ſimplicibus per ſe extra ipſam compoſitionem ſeparatum, & diuiſum, diffinire poſſumus, ꝙ illud aliud etiam ſimplex poſſit alibi ſeparatum per ſe inueniri. Et ponit exemplum, dicens: Reperimus pitagium vocatũ moimos: quod ex ciucaro, & aceto componitur: deinde reperimus acetum per ſe ſeparatum: ex quo credere oportet, ꝙ etiam ciucarum per ſe ſeparatum iuenire poterimus. Vnde ad noſtrũ accedentes ꝓpoſitum, dicere poſſumus: Cum reperiamus indiuidua humanę ſpeciei ex maris, & fœminę cõmixtione generata: vt eſt qſq; noſtrum: reperiamus deinde vnum indiuiduum ſine viro, & ſine fœmina: hoc eſt ſine matre ex viro tñ: & hęc fuit Eua. Oportet ergo: vt in hac humana natura de fœmina dũtaxat ſine viro, ad ipſius humanę naturę perfectionem, vir aliquis generatus debeat inueniri: & iſte eſt Rex Meſſias.

Recitat iſup Ioſeph⁹ Hebręus hiſtoricus ꝓclarus lib. vii. de bello Iudaico. c. xvii.

huiuſmodi prodigium, dicens: Eodemq́ die etiam bos, cum ad hoſtiã duceretur, agnum in medio Fani peperit. Valerius quoq; Maximus Romanus hiſtoricus libro.i.c. de Prodigiis, hoc aliud ẽt mirabile prodigium recitat, dicens: In exercitu Xerſis, quem aduerſus prouinciam Græciam contraxerat, equæ partu leporem æditum fuiſſe. Hoc idem ẽt recitat Herodotus lib.vii. hoc aliud ẽt addens prodigium: Mula mulum ædidit ancipitia genitalia habẽtem: maris.ſ. & fœminę: ſed maris ſuperiora. Si igitur Deus in humanis euentibus ſignificandis, & maxime pręter cõmunem vſum, & vltra naturalẽ ꝯſuetudinem admiranda oſtendit prodigia: q̃to magis ipſe Deus: q nõ ſolum humanę naturę, ſed rerum oium Rector eſt, & dñs, efficere potuit, & debuit, vt Meſſias ipſius Dei filius ex ſuamet ſubſtantia ab æterno genitus, in hunc mundũ ad humanam carnem ſuſcipiendam miſſus, vt promiſſiones ſuas antiqs patribus factas adimpleret, ex muliere mũda, & virgine, vt decens erat: non ſicut cæteri homines, ſed ſupernaturaliter naſceretur..

SED quid tempus terimus in legendis doctiſſimorũ hominum Gẽtilium libris: vt plura, & diuerſa animalium gñâ ſine carnali copula naſci oſtẽdamus? Aut vt humana arte aliqualiter naturam ipſam adiuuãte, hoc ipſum fieri poſſe demonſtremus? Ad qd etiam conamur oſtendere quartum modũ producendi hoiem in lucem, non ſolũ fuiſſe opportunum, ſed quaſi neceſſarium? Ad qd inſuper prodigioſos partus neceſſariũ eſt vlterius inqrere, & in mediũ adducere? qbus Iudęi nullam penitus adhibent fidem: cum in ſacris literis hoc idem Omnipotẽs Deus in magna parte non obſcure demõſtrauerit? Legitur enim Geneſis.c.xvii. Dixit quoq; Deus ad Abraam: Sarai vxorẽ tuã nõ vocabis Sarai, ſed Sarram, & Benedã ei: & ex illa dabo tibi filiũ: cui benedicturus ſum. & ibidem pauliſper inferius dr̃: Cecidit Abraam in faciem ſuam, & riſit in corde ſuo, dicens: Putas ne Centenario naſcetur filius: & Sarra nonagenària pariet? Itẽ Geneſis.c.xviii. legitur ipſum ſummum Deum dixiſſe Abrae: Reuertẽs veniam ad te tẽpore iſto (vita comite) & habebit filiũ Sarra vxor tua. Et paulo ẽt inferius dicitur: Erant aũt ambo ſenes, ꝓuectęq́ ætatis, & deſierãt Sarrę fieri muliebria: ex qua Sarrę vetuſtate: cum eſſet nonagenaria (vt ſupra dictum eſt) & ceſſaſſent ſibi fieri muliebria, liquido conſtat Sarrã ipſam nõ potuiſſe amplius naturaliter concipere: & per ꝯſequens nec parere: & tamẽ ipſe Deus eam filium parriturã fuiſſe ꝓmiſit. Quòd aũt ob ipſam menſtrui ſanguinis ceſſationem Sarra naturaliter concipere non potuiſſet, teſtis eſt Plin. ſecundus eximius Philoſophus in ſuo Naturalis hiſtorię Codice lib.vii. c.xv. qui de mulieꝝ menſtruis loquens, ait: Quibuſdam vero ſępius menſe, ſicut aliqbus nunquam, ſed tales non gignũt: hoc eſt: illę mulieres, quæ ſępius in mẽſe mẽſtrui ſanguinis fluxum habent: ſic nõ generant, & ꝯcipiunt: ſicut nec illæ, quę nunquam ipſius menſtrui ſanguinis fluxum patiuntur. & ſtatim de ipſo ſanguine menſtruo, ſic ait: Quando hæc eſt generando homini materia germinis è maribus coaguli modo hoc in ſe ſe glomerante: quod deinde tp̃e ipſo aĩatur, corporaturq́. hęc ille. Si igit̃ menſtruus mulierum ſanguis cũ virili ſemine glomeratus gñandi hois eſt materia, iuxta Plinii ſñiam: cũ Sarrę defeciſſẽt, ſiue ceſſaſſent fieri muliebria, nequaquã ipſa deinceps naturaliter concipere, & per cõſequens nec parere poterat. Sed cũ ipſa Sarra iuxta Omnipotentis Dei promiſſionem, Iſaac filium poſtea conceperit, & pepererit: ſeqtur, ꝙ non naturaliter, ſed ſupernaturaliter: hoc eſt Dei dono, & gratia hoc fecerit: & eo magis, qa ibidem Geneſis.c.xviii. ad Abraam inqt ipſe Deꝰ: Quare riſit Sarra vxor tua, dicens: Num vero paritura ſum anus? Riſit ſanè occulte, dicens: Poſtquam cõſenui, & dñs meus vetulus eſt, voluptati operam dabo? oſtendens aperte, ꝙ poſtquam ipſa adeo ſenuerat, ꝙ amplius naturaliter concipere filios, & parere non poſſet: cum ſibi defeciſſent muliebria, non erat vlterius danda opera voluptati: quia copula coniugalis

iugalis ad procreandos filios fuerat prin cipaliter ordinata, non autem ad ſolā car nis delectationem. Quòd aūt ipſa Sarra Omnipotentis Dei dono, & gratia cōce perit, & ſic ſupernaturaliter, & præter na turam: ipſemet Deus ibidē manifeſte de monſtrat, his verbis: Nunqd Deo qcquā eſt difficile? quaſi dicat Non. Non natu raliter igitur, ſed ſupernaturaliter, diui na virtute, & ſine ipſius Dei difficultate id futurum fuiſſe, ipſe Deus aperte demō ſtrat. Quod ēt teſtatur Apl's ad Hebræos .c.xi. dicēs: Fide & ipſa Sarra ſterilis vir tutem in conceptione ſeminis accepit ēt pręter tēpus ætatis: qm̄ fidelem credidit eſſe eum, q repromiſerat. Et iterum idem Apl's ad Romanos. c.iiii. de Abraam: Et non infirmatus eſt in fide: nec ꝯſiderauit corpus ſuum emortuum: cum iam ferè centum eſſet annorum, & emortuam vul uam ſarrę. Ex quibus ergo oībus conſtat Iſaac non naturaliter conceptum fuiſſe, quantum ad matrem, ſed diuino dono, & gratia. Si vero Iudæus diceret: Licet Iſaac ſupernaturaliter natus fuerit, ſiue conceptus: non tñ ex virgine natus fuit. Sic ei reſponderetur. Verū eſſe, ꝙ Iſaac ex virgine non fuit natus: ſed tñ præter naturam: qa hoc priuilegio fuit inſigni tus, vt ſupernaturaliter conciperetur ex vetula nonagenaria, cui ceſſarēt fieri mu liebria. Et hoc vt Omnipotentis Dei ad implerentur promiſſiones. Si igitur Iſaac Abraæ filius, & ſic purus homo, Meſſiæ tñ Regis typus, & q dñicæ paſſionis ꝑfi gurabat myſteria: vt declaratū eſt ſupra lib.i.c.v. & .vi. vt Dei promiſſiones adim plerentur, hoc priuilegio fuit à ſummo Deo decoratus, vt ſupernaturaliter con ciperetur: quanto magis æquum fuit, & conueniens: vt ipſe Meſſias æterni Dei filius ab ipſo Deo ſanctis patribus pro ſa lute humana promiſſus: nō ſolum in ſua ſm carnem ꝯceptione: verum ēt in ipſa ſua natiuitate: & ſic dupliciter multo plu ribus, & pręſtantioribus inſigneretur pri uilegiis? Nam Iſaac in ſua conceptione, ex virili tñ ſemine patris Abraæ, licet ve tuli: tñ ad gñandum adhuc aliquantulū validi: & maxime ſi cū iuuēcula coiiſſet: ſed cum vetula nequaquam. Quòd verū eſſe patet Geñ.c.xxv. & Ioſephi de Anti quitate Iudæorū lib.i.c.xxiii. qa ibidem conſtat poſt mortē Sarrę, Abraam ex Ce tura iuuencula, quam poſt mortem Saræ in vxorem accepit, filios genuiſſe. Ex ſe mine īquam Abraę vetuli, & ex Sarra ve tula, qa nonagenaria, & cui deſierant fie ri muliebria, & ideo ad cōcipiendum in ualida, Dei tñ dono, & gratia, conceptus fuit: Ieſus aūt Meſſias noſter, non ex mu liere vetula, & inualida: ſed ex puriſſimis ſanguinibus elegantiſſimæ puellę duo decim annorum, ſiue tredecim, aut. xiiii. iuxta diuerſarum perſonarū opiniones: ſine virili ſemine, & ſic abſq; carnali co pula, virtute tñ diuina, & ſancto coope rante Spiritu cōceptus eſt. Quod nequa quam negare poſſunt Iudæi: cum ab eo rum Rabinis hoc idem approbetur. Inqt enim Rabi Ioſue Aegyptius in Medras echa: hoc eſt in Cōmētariis lamētationū Hieremiæ. c.xv. ſuper illud Threnoꝝ. c. v. Sed verius ſuper oratione Hieremiæ poſt Threnos, ſup illud: Pupilli facti ſu mus abſq; patre. Ibi nanq; Rabi Ioſue aſ ſerit Rabi Zachariam dixiſſe: ꝙ Deus vi dens Iudęorum ſingultum, & angorem, inqt vos dicitis: Pupilli facti ſumus abſq; patre: ſic itidem erit Redemptor mundi, ſiue Redemptor veſter, quem ego ſuſcita bo ex vobis, quia orietur quēadmodum puer abſq; patre, ſicut ſcriptū eſt in Eſaia .c.liii. Et aſcēdet ſicut virgultum coràm eo. & ſicut ſcriptum eſt Zachariæ.c.vi. Ecce vir Oriens nomen eius: & ſubter eū orietur, & ædificabit templum domino: & ipſe extruet templum domino: & ipſe portabit gloriam: & ſedebit: & dominabi tur ſup ſolio ſuo. hæc omnia ibi. Ex qua Rabinorum auctoritate aperte conſtat, Meſſiam naſciturum fuiſſe ſine patre. Si autem ſine patre naſciturus erat, ergo ex ſola matre, & ſic ex muliere tantum, & per conſequens abſque virili ſemine. Quod verificatur ex Oraculis diuinorū Prophetarum per Rabinum Zachariam allegatis in ſuæ ſententiæ confirmatio nem. Allegauit enim primo Eſaiam capi tulo.liii. de quo vaticinio dicendum eſt

Digitized by Google

In hoc libro.ii.capitulo.x.Item ſecundo Zachariam.c.vi.vbi dr: Ecce vir Oriens nomen eius. Quę verba Zacharię trāſlatio Chaldaica.ſ.Targum,hoc modo declarat:Ecce vir Meſſias nomen eius.Ecce quomodo ad literam hęc declarantur dicta fuiſſe de Ieſu noſtro,q eſt verus Meſſias in lege,& Prophetis promiſſus,q dicitur Oriens : quia ſm deitatem à patre oritur æternaliter:& ſubter eum audiet, quia tunc naſciturus erat ſm humanitatem temporaliter de matre: & ædificauit domino templum.i.eccleſiam:non de lapidibus,& lignis,ſed de hominibus ſanctis:vt probabitur libro.vi.c.xcii. In Iſaac igitur natiuitate,qui fuit figura Chriſti(vt paulo ſuperius diximus) nihil noui accidit vltra communem vſum: ſed in natiuitate Meſſiæ noſtri Ieſu hoc nouū fuit,ꝙ ex matris vtero,ipſa matre clauſa, & virgine remanente,natus eſt:vt infra .c.xv.huius ſecundi libri probabitur. Si enim ipſe Ieſus noſter annorum triginta trium,& menſium trium poſt eius reſurrectionem ad diſcipulos ſuos, clauſis ianuis,ingredi potuit:vt Ioānis.c.xx. quare puſillus , & infantulus non potuit ex matre virgine naſci? Nunquid abbreuiata,& paruula facta eſt manus mea, inquit dn̄s,vt nō poſſim redimere? aut non eſt in me virtus ad liberandum? Ecce in increpatione mea deſertum faciam mare: ponam flumina in ſiccū &c. vt Eſaię.c.l. Qui ergo poteſt hoc facere , poterit & illud. Vidimus in veteri teſtamento exēplum Sarræ vetulæ nonagenariæ , quæ non naturaliter ob ſenilem ætatem , ſed dono Dei concepit,& peperit filium: videamus etiam in nouo teſtamento vnū aliud ſimile exemplū de Heliſabeth vetula vxore Zachariæ ſacerdotis.de quibus ſcribit Lucas Euangeliſta.c.i.Erant iuſti ambo ante Deum:& non erat eis filius:eo ꝙ eēt Heliſabeth ſterilis:& ambo proceſſiſſent in diebus ſuis.& magis infra ibidem dicitur:dum Zacharias reſpōderet Angelo ſibi annuncianti,ꝙ Heliſabeth vxor ſua pareret ſibi filium, inquit: Vnde hoc ſciam? Ego enim ſum ſenex, & vxor mea proceſſit in diebus ſuis. Oſtendebat enim ipſos coniuges tantæ vetuſtatis eſſe: vt ad generādum filium non eſſent amplius idonei: & nihilominus quod ſibi Angelus Dei nūciauerat, Omnipotentis Dei dono adimpletū eſt. Verum Zacharias ob incredulitatem efficitur mutus , vſque quo Ioannes filius circuncidatur. Virginis igitur Marię antecedentis miraculi atteſtatione fides cōfirmatur : quia donatur Heliſabeth inopinata fœcunditas:vt omnibus manifeſtum eſſet:ꝙ qui conceptum dederat ſterili,poſſet etiam partum dare virgini . Si autem Iudęus ꝑteruus,& obſtinatus opponeret dicens : Licet multifariam ,multiſq; modis probaueris nonnulla animalia ſine coitu naturaliter peperiſſe: vel ex calido,& humido naſci: vel aliis multis, & variis modis oriri? Sarramq; vetulam, & Heliſabeth filios cōcepiſſe,& peperiſſe pręter naturę ordinem ? Non probaſti tamen matrem Ieſu veſtri virginem peperiſſe:ſed tantum æquum,& conueniēs fuiſſe dixiſti: vt ſua ſalua virginitate Ieſum conciperet,& pareret: & Omnipotētem Deum hoc facere potuiſſe. Cui oppoſitioni reſponderi poteſt,& quidem probe,& recte.Dixi equidem æquum fuiſſe, vt mater Meſſiæ Regis,ſalua virginitate ſua,ipſum Meſſiam ſine coitu conciperet, & pareret,ne aliqua labe inquinaretur, cum ipſe ab omni peccato immunis eſſe debuiſſet: vt Eſaiæ.c.liii.eo ꝙ iniquitatē nō fecerit,neq; dolus fuerit in ore eius. Et ne hoc Iudęo videretur impoſſibile, multa,& varia oſtendit animantium genera ſine coitu naſci,& quidem naturaliter.Dixi etiam nonnullos Iudęorum Rabinos confiteri Meſſiam Regem abſque patre naſci debuiſſe: & per conſequēs ex ſola muliere,& ſic abſq; coitu: & ſi abſq; coitu,ergo ex incorrupta , & virgine. & tamen nihil ad illam partem oppoſuit Iudęus. Sed cum audiuerit ſanctorum Prophetarum Oracula,ſe confuſum eſſe cernet. Aduerte Iudæe: & memento ne te ipſum in iſtis tuis inconſideratis reſponſionibus legis tuæ multipliciter ignarū eſſe demonſtres. Nam imprimis ſcire debes: Omnes antiquos Iudæorum Rabinos in

Oppo-ſitio.

Rn̄ſ

nos in

nos in Chorath coanim:ideſt in Concluſionibus Thalmud, acſi Chriſtianus diceret in Synodalibus conſtitutionibus, tenere,& affirmare: ꝙ Meſſias in ſuo aduentu declarare debeat occulta legis myſteria: immo aiunt Rabini multa eſſe in lege myſteria, quæ ipſi appellant Tycu: hoc eſt ſilentium: quæ nullus audet declarare: & propterea expectant eorũ declarationem fieri debere per Meſſiã Regem. & ideo in oratione rogant omnes Iudęi: vt Deus mittat Meſſiam: vt legis nodos,& ænigmata ſoluat,& declaret. Quod autem in ipſa lege Moſaica multa ſint loca obſcura,& occulta,& ſigillata, ac figuris qbuſdam pręmonſtrata: & ænigmaticis inuoluta tegminibus, patebit infra lib. vi. c. xcix. vbi probãdum eſt, myſteria incarnationis Chriſti,& paſſionis ſuæ, ac etiam Trinitatis, in teſtamẽto vetere clauſa fuiſſe,& ſigillata. Et quare in ipſa lege Moſaica myſteria diuina occulta fuerũt, ratio fuit, ne. ſ. Iſraelitarum Synagoga, quam Deus pre ceteris ad veritatis cultum vocauit, in bifarium gentiũ laberetur errorẽ. Gẽtes enim primo creaturas pro Deo colebant: gloriamq́; incorruptibilis Dei, in corruptibilem mutauerunt imaginẽ. Vnde ſi incarnationis myſterium promulgatum tunc fuiſſet, quo aliquid perſonaliter creator,& creatura creditur: quis hæſitabit, quin illi, qui tot ſæculis idolatrię detinebantur errore, illius myſterii ductu ad vomitum idoloꝝ, creaturę'ue adorationẽ regreſſi fuiſſent? Pręterea ſi Iudæi cõſiderant maledictiones, quas Moyſes ſibi imprecatus eſt, ſi legem Dei non obſeruabunt. ſ. Percutiat te Deus amentia,& cęcitate,& furore mẽtis, vt palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cęcus in tenebris: vt Deuteronomii. c. xxviii. cognoſcent eqdem, ſe lumen veritatis nequaquam cernere poſſe: qa ex illa maledictione eorum oculi, velut oculi talpę, verum lumen cernere nõ poſſunt, & maxime rutilante Sole. Ob igitur iſtã cęcitatem, verum lumen: hoc eſt veritatẽ legis, non poſſunt intueri. Quid voluit ẽt Moyſes pręfigurare Exodi. c. xxxiiii. quando ſuper faciem ſuam ponebat velamen, quãdo ad populum loquebatur. In cuius rei memoriam Iudęi etiam moderni in Synagogis ſuis operiunt facies ſuas, quando legitur Moyſes. Quod declarat Apoſtolus Paulus. ii. ad Corinth. c. iii. dicens: Sicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, vt non intenderent filii Iſrael in faciem eius, quod euacuatur: ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum vſq; in hodiernum diem: id ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet nõ reuelatum &c. In qua re præfiguratum fuiſſe cernitur ignorantiam legis in Iudęis futuram fuiſſe. Scribitur etiam Exodi. c. xxxv. Non ſuccendetis ignẽ in omnibus habitaculis veſtris per diem Sabbati: per quod mandatum in myſterio,& figura deſignabatur: ꝙ Iudæi in Sabbato vſuali in tenebris ignorantię verſari debebant: quia legis ſuę nodos ænigmaticis tegminibus inuolutos non intelligerent. Sed in futuro tempore Meſſias Rex, qui erat lux mũdi,& verum lumẽ, eos nodos ſoluere,& detegere debebat: & ſic obſcura legis loca illuſtrare, tenebraſq́; legis patefacta veritate expellere, & fugare. Non poſſunt igitur Iudęi huiuſmodi facere oppoſitiones inconſideratas,& clauſas contra Chriſtianos, quin ſe legis ſuæ ignaros eſſe demonſtrent. Hęc igitur omnia ſuperius dicta, ſi Iudęi priuſquam reſponderent, optime conſiderarent: equidem non ſic imprudẽter, arroganterq́;,& peruicaciter (vt faciunt) reſponderent: ſed multo remiſſius,& mitius. Sed quoniam impii ſunt,& temerarii: ac perſuadent ſe plus ſapere, quàm ſapiant, ſe legis ſuæ penitus ignaros eſſe demonſtrant. Sed de huiuſmodi variis,& multis modis naſcendi,& producendi filios in hunc mundum finem imponamus: cum Iudæi ex his non moueantur: & propterea omnis labor in his probandis inanis eſſet,& fruſtratorius. Accedamus igitur, his omiſſis, ad diuinorum Prophetarum Oracula, ex quibus hanc probemus veritatem: quod Chriſtus Meſſias fuiſſet ex virgine naſciturus: quia Iudęi negare,& recuſare non poterunt: quoniã virtute ſex-

tę radicis legis ſuę,ea vaticinia approbare tenentur. Eſt enim ipſa ſexta radix, ꝙ ꝓphetia ſit:hoc eſt,ꝙ ipſos oportet credere Prophetis : eo ꝙ ꝓphetia ſit vera, & certa. Si autem Prophetarum auctoritate ꝓbauero Meſſiam fuiſſe ex virgine naſciturum:ipſi quoq; Iudęi vigore, & virtute ipſius ſextę radicis legis ſuę,hoc idem credere, & fateri tenebuntur, & conuincentur.

¶ Accedat igitur Moyſes Prophetarum Princeps,qui Leuitici cap.xii. ſic ſcribit: Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum,immunda erit ſeptem diebus.&c. Cap. III.

AD hanc illuſtrandam veritatem, prodeat Moyſes Prophetarū maximus:cui Iudęi refragari nō poterunt,qa ſeptima legis ſuę radix eſt : ꝙ Moyſes fuerit Propheta:ei ergo credere tenentur.Pandat ergo ipſe, & in lucem ædat,quę de huiuſmodi re ab Omnipotenti Deo audierit.Sic enim ipſe ſcripſit Leuitici.c.xii.Locutusq́; eſt dn̄s ad Moyſem,dicēs:Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, imunda erit ſeptem diebus,iuxta dies ſeparationis mēſtruę: & die octauo circuncideꝭ īfantulus.&c. Verba Dei viuentis ſunt hęc:quę legem quandam continent ab ipſo Omnipotēti Deo cōditam:quæ vt bona ſit, atq; vera,admonet nos ipſemet Moyſes Gen̄. cap.i.dicens: Viditq́; Deus omnia, quæ fecerat,& erant valde bona. Si aūt oīa, quæ Deus condidit, & fecit,ſunt valde bona:ſic itidem,quæ dicit,& ſtatuit, vt bona,& vera ſint neceſſe eſt, iuxta diuinę maieſtatis ꝑfectionem,decentiam,bonitatem,& excellentiam.Et ideo Dei verba non debent,ſm̄ icapacitatem audientium,ſed ſm̄ maieſtatem loquentis itelligi. Si ergo Deus, qui ſpūs eſt,loqtur: ſpūaliter debemus audire,& maxima veneratione obſeruare, & rata,& firma habere,& nō impugnare.Non oportet igitur,vt verba ipſa antedictæ legis vi aliqua in vnam magis trahantur ſniam, q̄ in alterā:nec vt aliqd minuatur, vel addatur,ſed prout ipſa verba ſonant, recte intelligantur,iuxta mandantis voluntatem:ne ipſi Deo Omnipotēti aliqs aſcribatur defectus:qm̄ nullus ei aſcribi poteſt.Lex eqdem iſta(ſi eius verba diligenti ponderantur examine) conditionem quandam habet annexam,quę ex his efficiꝭ verbis : Si ſuſcepto ſemine. Ex qua conditione efficitur, vt lex iſta diuina, omnia generaliter,& in totum amplecti, & includere, ſiue comprehendere non poſſit:ſed aliquam patiatur exceptionē. Quotieſcunq; enim alicubi ponitur conditio limitans legem, vel ꝓmiſſionem, aut obligationem aliquā ad aliquem particularem,& limitatū modum inducatur, ꝑfecto, & manifeſte demōſtraꝭ caſum in ea lege, vel ꝓmiſſione, aut obligatione appoſitum,ſine illo modo:hoc eſt:ſine illa ꝯditione euenire poſſe qn̄q;: alioquin conditionem illam fruſtra ibi appoſitam fuiſſe aperte ꝯſtaret: qđ hoc in loco minime dicendum eſt: ne futurorū ignorantiā in Deo cadere poſſe fateamur. Quod autem per antedictam ꝯditionem : Si ſuſcepto ſemine:aliqd à prædicta lege excipiatur,infraſcriptis ſacrarum literarum corroboratur exemplis.Et primo de conditione in lege promiſſa,tale extat exemplum Leuitici cap.xxi. Si quis per induſtriam occiderit proximum ſuum: & per iſidias ab altari meo auelles eum,vt moriatur. per illa nanq; verba: Per induſtriam,& per inſidias,lex iſta diuina conditionalis efficitur:& ita,& taliter limitatur,& reſtringitur: vt ſi aliquis à caſu, & & non per induſtriam, nec per inſidias aliquem occideret, à diuino non eſſet euellendus altari,nec etiam occidēdus. Item in promiſſione ſub determinata conditione facta : quia fruſtra eam poneret conditionem : niſi illam euenire poſſe cogitaret. Cuius exemplum extat Ioſue capitulo decimimoquinto vbi dicitur : Qui percuſſerit Cariathſepher, & ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam vxorem: poterat enim ei dare Caleph filiam ſuam ſine tali conditione, ſi voluiſſet:ſed appoſuit cōditionem : ꝙ eam ſibi in vxorē daret,ne eam ſibi dare teneret, niſi appoſitam adimpleuiſſet ꝯditionem.

Digitized by Google

Item tertio, in obligatione, in qua apponitur pactum cũ aliqua ꝯditione. Cuius exemplum hr̃.ii.Regum.c.iii. vbi Dauid Rex inqt: Abner optime, ego faciã tecũ amicitias: ſed vnam rem peto à te, dicẽs: Non videbis faciem meã, anteq̃ adduxeris mihi Michol filiã Saul: & ſic venies; & videbis me. Per quod pactũ, ſiue conditionem indicatur: ꝙ pax inter Dauid; & Abner fieri poterat abſq; illo pacto, vel ꝯditione: ꝙ.ſ. adduceret ſibi Michol vxorem ſuam filiam Saul. Poſſet ẽt iſtud ipſum hoc familiari exemplo demonſtrari. Princeps aliquis hoc publice mandat ædictum: Quiſq; ad ædes meas venerit cras per talem viã, dabo ei decẽ aureos. Nẽpe Princeps iſte reſtringens acceſſum ad ædes ſuas faciendum eſſe per illam tm̃ particularem viã per eum limitatam, aperte indicat, ꝙ per aliam etiam viam aliqs ad ædes ſuas accedere poſſet, ſed ei aureos illos dare teneri non vellet: & ideo conditionẽ particularis, & ſpecialis vię appoſuit. Similiter in hac lege diuina: Mulier ſi ſuſcepto ſemine &c. Cum Omnipotens Deus illam ſtatuerit legem cum hac ꝯditione: Si ſuſcepto ſemine pepererit maſculũ: per eam eãdem ꝯditionem hę duę veraciter reſultant ꝯcluſiones: quarũ altera eſt: Quod mulier aliqua erat maſculũ (non ſuſcepto ſemine) qñq; paritura, & per ꝯſequens virgo. Altera vero, ꝙ ea tm̃ mulier immũda eſſet, quæ ex virili cõcepiſſet ſemine; & peperiſſet: non autem ea, quæ abſq; virili ꝯcepiſſet ſemine: cum ipſa ex lege ab immunditia immunis eſſet. Quæ aũt eſſet huiuſmodi immunditia, Leuitici.c.xv. declaratur, vbi dicitur: Quòd mulier pariens, per ſeptẽ dies ſic eſſet immunda, vt cum aliquo nec in lecto, nec in cibo aſſociari, ſiue cõmunicare poſſet, & quod tangeret immundũ efficeretur. Ab hac igitur immunditia immunis prædicebatur illa, quæ abſq; virili ſemine eſſet paritura. Vnde in ipſa lege Leuitici.c.xii. additur: Immunda erit, iuxta dies ſeparationis menſtruę: de qua.ſ. ſeparatione dr̃ Leuitici.c.xxi. Si enim Deus nullam mulierẽ ab hac lege, quæ Leuitici.c.xii. deſcribit, excludere voluiſſet, particula illa ꝯditionalis: Si ſuſcepto ſemine, eſſet oĩno ſuperflua: ſufficiebat enĩ dicere: Mulier pariens maſculum, imunda erit: & ſic oẽs mulieres parturiẽtes legi pariter obligaſſet. Cum aũt ꝯditionem illam: Si ſuſcepto ſemine, appoſuerit Deus, & qdem non ignorantia, nec obliuione, nec vt eſſet ſuperflua, cum nulla carũ cadere poſſint in Deo: igitur ipſe Deus nobis veraciter ſignificari, & prędici, & pręmonſtrari voluit futurũ eſſe: vt aliqua mulier ſine ſeminis virilis ſuſceptione, & per ꝯſequens virgo, eſſet maſculum qñq; paritura: & quę non eſſet immunda. Quod etiam ſenſiſſe vr̃ Beda pſbyter ſuper Luca, dicens: Si legis ipſius verba diligentius inſpexeris, profecto reperies, ꝙ ipſa Dei genitrix, ſicut à cõmixtione virili, ſic à legali iure fuit immunis. Non enim oĩs mulier pariens, ſed ea, quę ſuſcepto ſemine peperit, deſignatur imunda: rituq; legis docetur eſſe mũdanda ad diſtinctionem.ſ. illius, quæ virgo ꝯcepit, & ꝑepit. B. quoq; Bernardus in Sermone ad huius rei ꝯfirmationẽ, ait: Putas enim ꝙ dicturus Moyſes: Mulierem, q̃ peperiſſet filium imundam eſſe, nõ timuerit ſup matrem dñi blaſphemiam irrogare? & ideo co premiſit: Si ſuſcepto ſemine: alioqn; ſi non paritura prævidiſſet ſine ſemine virginẽ, quæ neceſſitas erat de ſuſcepto ſemine facere mentionem? Iudęi dicunt clauſulam illam: Si ſuſcepto ſemine, eſſe ſuperfluam: quia quãdoq; reperitur hoc in ſcriptura: licet nullam oſtẽderint hoc dicentem. Quibus reſponſum eſt ſupius in hoc ipſo capitulo. Verũ Origenes in Homelia.viii. Leuitici, ait: Non eſſe ſuperflua, ſed eſſe exceptionem myſticam, quę ſolam Mariam matrem dñi à reliquis mulieribus ſegregaret: cuius partus, non ex conceptione ſeminis, ſed ex pſentia ſancti Spiritus, & virtute altiſſimi fuerit. Primo ſi cõſideremus ſm̃ hiſtoriam: ſi non videtur quaſi ex ſuperfluo additum: Mulier, quæ conceperit ſuſcepto ſemine, & pepererit maſculum, imunda erit ſeptem diebus: quaſi poſſit aliter maſculum parere, niſi ſemine ſuſcepto: ſed non ex ſuperfluo additur. Ad diſcretionem namq;

Digitized by Google

illius,quæ ſine ſemine concepit,& pepe-
rit,iſtum ſermonem præ cæteris mulieri-
bus Legiſlator adiecit: vt non oēm mu-
lierem,quæ peperiſſet,deſignaret imun-
dam:ſed eam tm̄,quę ex concepto ſemi-
ne pepiſſet. Addi quoq; ad hoc illud po-
teſt: ꝙ lex iſta,quæ de immunditia ſcribi
tur,ad mulierem pertinet: de Maria autē
dicitur: ꝙ virgo concepit,& peperit. Fe-
rant ergo legis onera mulieres, virgines
vero ab his habeantur imunes. Cum aūt
lex illa conditionem non ſuſcepti ſemi-
nis habuerit: igitur vt abſq; ſeminis ſu-
ſceptiōe maſculū mulier aliqua pareret,
neceſſe fuit: alioqui defect' añdicti ſūmo
Deo aſcribi poſſent. Et qm̄ null' ei aſcri-
bi pōt defectus: ergo neceſſario Chriſtus
Meſſias ex virgine natus eſt,ſiue Meſſias
ex virgine naſci debebat. Et licet B. Ma-
ria nominetur mulier in ſcripturis: qa ſic
de ea dicit Apl's: Vbi autem venit pleni-
tudo temporis: miſit Deus filiū ſuum fa-
ctum ex muliere,factum ſub lege. &c. Nō
tamen Apl's eam mulierem nominat pro
integritatis corruptella,ſed pro ſexus in-
ditio: ſicut pari modo homo nominatur
vir: licet non habeat vxorem: nec etiam
cum aliqua fœmina ſe miſcuerit. Nec mi
retur aliquis ſi in literis ſacris inſuetus
loquēdi modus inuenitur interdum: ve-
luti in hoc loco,vbi dicitur: Mulier ſi ſu-
ſcepto ſemine pepererit maſculum &c.
qm̄ in eis,& maxime in veteri teſtamen-
to propter diuina myſteria,præſertim in
carnationis,& paſſionis Saluatoris no-
ſtri,& Trinitatis &c. quæ erant abſcondi
ta,& velata,& ſapientibus tm̄ ex inſueto
ſcribēdi modo idicata: hoc eſt reuelata,
& figuraliter ſignificata: vt etiā diximus
in capitulo pręcedenti. Quandocunq; ēt
inſuetus modus loquendi: & maxime in
teſtamento veteri inuenitur: quaſi ſemp
ibi aliquod ſcito eſſe myſterium. Et ideo
ibi diligentius ſcrutandum eſſe admo-
nuit nos dn̄s,& Saluator noſter, dicens
Ioan. c. v. ſcrutamini ſcripturas: quia vos
putatis in ipſis vitam æternam habere:
& illę ſunt, quę teſtimonium perhibent
de me. Scrutari igitur oportet ſcripturas
inſueto modo loquētes: vt vetus eorum

eliciatur,& enucleetur ſenſus. Sed dicet Opp tio.
forte Iudæus: Licet cōditio illa ſit ibi ap-
poſita. ſ. Si ſuſcepto ſemine: nō ſequitur
tamen ex hoc: quòd virgo aliqua eſſet
aliquando paritura: cum conditiones in
legibus, & in contractibus poſitæ non
poſſint ſemper adeſſe, vel abeſſe. Inter-
dum enim adſunt,& veniunt: & interdū
non: & ſic non ſemper adimplentur. Tu
autem antedictam conditionem pro cō-
ſtanti, & firmiter ais fuiſſe adimpletam.
Reſpondetur. Solent mortales,quę futu- Rñſ
ra ſunt ignorantes,in legibus,quas con-
dunt,ſiue in promiſſionibus, & contra-
ctibus ſuis,ac pactis plures apponere cō
ditiones: & quidem naturales, vel ſaltem
ſolitas,quotquot opinantur ſibi fore dā-
noſas: quæ tamen conditiones non ſem-
per eueniunt, & maxime omnes: immo
(vt plurimum) earum nulla: & huiuſmo
di conditiones ſunt illæ,quę adeſſe poſ-
ſunt,& abeſſe. Cum autem in hac lege,
quam ipſemet Deus ſtatuit, vna tantum
contineatur conditio: & quidem ſuper-
naturalis,& inſolita: & ab ipſo Deo, qui
futura ignorare nō pōt: imo niſi ipſo vo-
lēte fieri,& eſſe poſſet: ſequit neceſſario,
ꝙ ipſa erat infallēter, & certitudinaliter
uentura. Aliàs hoc maximum ſequeretur
inconueniens: quòd Moyſes non fuiſſet
Propheta: & quòd ipſe Deus, qui omnia
ſcit,& gubernat,ac fieri mandat, & per-
mittit,quid futurum eſſet,penitus igno-
raſſet. Quod non ſolum dicere,ſed cogi-
tare impium eſſet, & nefandum, immo
hæreticum. Si aūt Iudæus diceret: Eſto Op tio
quòd vna mulier ſine ſeminis ſuſceptio-
ne: & per cōſequens virgo ex hoc textu
prędiceretur quandoq; paritura. Sed vn
de habes tu Chriſtiane: quòd huiuſmo-
di mulier mater eſſet Meſſiach? nonne
de aliqua alia muliere poſſent hęc intel-
ligi? Reſponſio. Quòd virgo eſſet pari- R
tura,non eſt naturale humanæ naturæ,
ſed ſupernaturale. Cum autem huiuſmo
di ſupernaturalia non fiant à Deo com-
muniter: ſed ſolum,& duntaxat,ex qua-
dam maxima cauſa: cumq; nulla alia fue-
rit,nec eſſe poterit maior cauſa, quàm
quòd Christus Dei filius aſſumpta huma

na carne

Digitized by Google

na carne in hunc mundum à Deo mitteretur pro humani generis ſalute iuxta ipſius Dei ꝓmiſſiones. de quibus ſupra libro primo diximus. Igitur, vt ipſe Chriſtus Dei filius, non vt cæteri homines ex muliere immunda, ſed alio quodam inſueto, ac mirabili, & ſupernaturali naſcendi modo ex munda, & immaculata: hoc eſt ex virgine naſceretur, & conueniens, & opportunum fuit: & maxime cum de nulla alia vnquam dictum fuerit, nec ante eam, nec poſt, quod peperit ſine ſeminis ſuſceptione: ſequitur ergo: quod ipſa virgo, quæ concepit, & peperit ipſum Ieſum Chriſtum Dei filium, fuerit illa virgo, de qua dicitur in lege antedicta Leuitici. c. xii. Cum autem glorioſa virgo Maria, ipſum Ieſum Chriſtum ex Spiritu ſancto conceperit, & pepererit ſicut ei promiſit Omnipotentis Dei paranymphus Angelus Dei. ſ. Lucæ. c. primo. Cum ipſa virgo non fuerit ex hoc partu immunda, quia legi non ſubiecta, ſed valde priuilegiata, vt ipſamet prophetauit in ſuo Cantico dicens: Ecce enim ex hoc beatã me dicent omnes generationes. vt ibidẽ Lucæ. c. primo, & vt etiam conueniebat in conceptione filii Dei. Et eo magis, ꝙ de ipſa ſola ſic eſſe debere, & faciendum eſſe per quamplurima Prophetarum vaticinia prænuntiatum fuerat, ſicut poſtea reperitur fuiſſe adimpletum: vt infra in hoc ipſo ſecundo libro ꝓbabitur. Ex quo rationes in antecedenti proximo capitulo allegatæ, quamoptime militant, & conuenienter correſpondent: quũ quartus modus producendi hominem in lucem, ſuum conſequitur effectum. Et fœmina ex viro ſine fœmina fabricata: hoc eſt Eua, ſuum habet oppoſitum: quia ex fœmina. i. ex Maria virgine natus eſt homo Chriſtus: & ſic naturalis ratio ſcripturæ authoritate corroboratur: & econtrà ſcriptura ex naturali ratione adimpletur, verificaturq́;, & corroboratur.

Poſſumus igitur vnà cum B. Auguſtino audacter dicere: Ille Deus, qui ſcripſit mirabilia in lege ſua: ipſe fecit mirabilia in coniuge ſua. Quæ autem ſunt mirabilia, niſi quæ omnibus hominibus ſunt impoſſibilia? Mirabilia ergo Dei in lege nõ legiſti? Quod ſi legiſti: quare non intellexiſti? Ipſa certe lex, quam quotidie legis, ſine graphio ſcripta eſt in Tabulis lapideis. Lege, & intellige, quod panem in eremo terra produxit, cuius ſemen arator in terram nullus induxit. Virga etiam Aaron annis ſiccata plurimis, ſine aqua reuixit, in templo floruit, nucemq́; clauſam ſub teſta produxit: ergo qui ſcripſit lapideas Tabulas ſine ſtilo ferreo, ipſe grauidauit Mariam Spiritu ſancto. Et qui produxit panem in eremo ſine aratione, ipſe impregnauit virginem ſine corruptione. Et qui fecit virgam ſine folio germinare, ipſe fecit filiam Dauid ſine ſemine generare. Deberent præterea Iudæi conſiderare: quod omnes Iudæorum Rabini, & maxime antiqui in Thorath cohanim: hoc eſt in Concluſionibus Thalmud, tenent, & affirmant, quod Meſſias debet in ſuo aduentu declarare myſteria occulta legis: immo multa ſunt myſteria in lege, quæ ipſi Rabini appellant Tycu: hoc eſt ſilentium: quæ nullus audet declarare: ſed expectant eorum declarationem fieri debere per Meſſiam. Et ideo Iudæi omnes in oratione rogant: vt Deus mittat Meſſiam: qui legis nodos, & ænigmata declaret. Memento igitur Iudæe hoc myſterium: quod Chriſtus ex virgine naſceretur, fuiſſe occultum, & eſſe adhuc vobis Iudæis: ſed apertum nobis Chriſtianis, & quidem diuinitus. Cum enim Angelus Dei legatus annunciaret glorioſæ virgini, ꝙ paritura eſſet filium ipſi Deo: voluit illa intelligere, quomodo hoc fieri poſſet, quoniam virum non cognoſcebat. Et reſpõdens ei Angelus, ait: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi: ideoq́; & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Et ecce Heliſabeth cognata tua: & ipſa concepit filium in ſenectute ſua &c. vt Lucæ capitulo primo, ac ſi dixiſſet: Qui potuit filium dare ſterili, poterit etiam dare

Digitized by Google

& virgini. Sic itidem dico vobis Iudæis. Quare ille, qui potuit partum dare vetulæ ſterili, non debuit ſimiliter potuiſſe partum dare iuuenculæ virgini? Hoc et aliud intactum non relinquam: licet infra lib. vi. c. iii. ſit latius probandum. Dicite quæſo Iudæi? Nõne Moyſes fuit verus Dei Propheta? Reſpondebitis: Scio eum Prophetam fuiſſe: non ſolum verum, ſed etiam maximum. Si igitur verus, & magnus fuit Propheta: quare ea quæ ipſe ꝑphetice ſcripſit, non vultis vos, vt ꝓphetice intelligantur? Negatis enim vos ea, quæ ipſe prophetice ſcripſit. Nã niſi ea, quæ in teſtamento vetere prophetice annuntiata ſunt vẽtura eſſe, in nouo adimpleta, & conſummata eſſe inueniant, eadem non Prophetarum vaticinia, ſed delirantium ſomnia iudicabuntur. Vbi aũt ea in nouo teſtamento adimpleta eſſe inueniuntur: tunc quæ in vetere teſtamẽto prędicta fuere, cognoſcuntur prophetice fuiſſe prænuntiata. & ſic, quę in vetere prænuntiata fuere cõfirmantur, & vera eſſe probantur per eorum adimpletionẽ in teſtamento nouo narratam. Scribit nẽpe Moyſes in teſtamento vetere: Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit &c. vt ſuperius demõſtratum eſt, de virgine paritura intelligendum eſſe, Lucas narrat in nouo adimpletum eſſe in Maria virgine, dicens: Angelum Dei nuntium dixiſſe Mariæ virgini: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te: & virtus altiſſimi obumbrabit tibi: ideoq; & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Niſi enim per nouum teſtamẽtum hæc Moyſis verba oſtenderentur fuiſſe prophetiam de Maria virgine paritura: nonne deliramenta quædam potius Moyſem dixiſſe exiſtimarẽt omnes, quàm vaticinium? Nolite igitur negare Omnipotentis Dei myſteria, & qdẽ grandia: ſed cognoſcite ea iuxta Prophetę intentionem in Ieſu Chriſto ex virgine nato eſſe veraciter adimpleta: vt narrat Lucas Euangeliſta capitulo primo.

¶ Hieremiæ Prophetæ capitulo. xxxi. Reuertere virgo Iſrael, reuertere ad ciuitates tuas iſtas &c. Cap. IIII.

PRopheta Hieremias hanc etiam teſtatur veritatem: ꝙ Chriſtus Meſſiach eſſet ex virgine naſciturus. c. xxxi. dicens: Reuertere virgo Iſrael, reuertere ad ciuitates tuas iſtas, vſque quo diſſolueris delitiis filia vaga? qa creauit dñs nouum ſuper terram: fœmina circũdabit virum &c. Latet profecto neminẽ: quod Iudæorum populus ob improbitatem ſuam, atque malitiam à Rege Nabuchodonoſor, ſeruitute oppſſus in Babylone, ſeruierit ſeptuaginta annos: tãdem libertate donatus ad ſedes priſtinas redierit. Cuius quidem reuerſionis id cauſæ extitit: vt quem toties Deus hoibus ꝑ ſeipſum, & per Vates ſuos pollicitus pluries fuerat, de Tribu Iuda ex ſtirpe Dauid Chriſtus naſceretur Meſſias. Quod quidem vt fieret, neceſſe erat. Icc irco inquit Propheta Hieremias: Reuertere virgo Iſrael: hoc eſt Synagoga Iudaica: quæ tunc temporis in Babylonica detinebatur captiuitate. ad ciuitates tuas iſtas. i. ad eccleſiam militantem, & triumphantem, quæ ciuitates dicuntur: vt Eſaiæ. c. ii. Quia de Sion exibit lex, & verbũ dñi de Hieruſalem: vt ait Apl's ad Hebræos c. xii. Sed acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hieruſalem cœleſtem. Apocalypſis etiam. c. xxi. dicitur: Et ego Ioannes vidi ſanctam ciuitatem Hieruſalem nouam deſcendentem de cœlo à Deo paratam: ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Et ſequit Hieremias: Vſquequo diſſolueris delitiis filia vaga? carnaliter ſ. viuendo, & per diuerſa vitia ambulando. In quibus nempe verbis Propheta Hieremias indicare voluit, & quidem ꝓphetice: ꝙ adueniente Chriſti Meſſiæ incarnatione, de qua infra proxime dicturus erat, dimittenda eſſet via carnalis, & inchoanda ſpiritualis: vt etiam inquit Apoſtolus ad Titum. c. ii. Chariſſime, ꝓparuit gratia Dei Saluatoris noſtri oibus hominibus, erudiens nos, vt abnegãtes impietatem, & ſęcularia deſideria ſobrie, & iuſte, & pie viuamus in hoc ſæculo. & ſequitur Propheta: Quia creauit dñs nouum ſuper terram: hoc eſt incarnationis myſterium. & loquitur de futuro per modum

Digitized by Google

dum præteriti ꝓpter certitudinem pro-
phetię: vt eſt ſępiſſime Prophetaꝝ mos.
Et ꝙ nouum eſſet iſtud, Propheta ipſe
his indicat verbis: Fœmina circundabit
virum: hoc eſt Maria virgo in vtero ſuo
incluſum habebit filium: nō tactu q̄dem
extrinſeco, ſed iteriori: q̄m, operante Spi
ritu ſancto, Maria in ſui virginei corpo-
ris clauſtro filium ſuū Chriſtum, Deum
& hominē, circundedit. Quod verū eſſe
ꝓbatur per id, quod dicitur Eccleſiaſtici
cap. xxiiii. Et qui creauit me, requieuit in
Tabernaculo meo: & quis audiuit vnq̄
tale? Audiens hæc Iudæus inſurgit fu-
ribundus, dicens: Locum iſtum minime
intelligi poſſe de Chriſto Meſſiach: cum
de Iudith muliere vidua nobiliſſima Me
rari filia ex filiis Symeon vxore quondā
Manaſſes: quę magno, ac forti animo in-
expugnabilem Holofernē ingenio ſuo,
atq; ſapientia circundatum, q̄ facillime
ſuperauit: vt ſcribit Iudith. c. xiii. Eratq;
Iudith ſola in cubiculo: porro Holofer-
nes iacebat in lecto nimia ebrietate ſopi
tus: & percuſſit bis in ceruicem Holofer
nis: & abſcidit caput eius. Quę res q̄dē
magna fuit: vt ſummę fortitudinis vir, à
muliere circūuentus, occideret. Sed mi-
ſer Iudæus, qui verba non ꝯſiderat, quō
ergo verboꝝ ſenſum, ex quo veritas ipſa
percipitur, intelliget, atq; tenebit? Nouū,
inq̄t Propheta, creauit dn̄s ſuper terrā:
nouum autem eſt qđ antea nunq̄ extitit:
q̄a ſi actum antea fuiſſet, nouum minime
dici poſſet. Cum autem facinus Iudith, li
cet magnum, & memoratu dignum fue-
rit, nouum tn̄ eſſe non potuerit, quādo-
quidem mulieres aliæ quamplurimæ, &
natura, & animo præſtantiores ante Iu-
dith fuerint, quę in viros magnanimos
maiorem prouinciam, atq; difficiliorem
ſubierint. Semiramis enī Aſſyrioꝝ Re
gina, & Nini Regis vxor: eo nanq; mor-
tuo regnare cœpit: ſimulans ſe Nini fi-
lium: ſicq; ſexum mentita magnas res
geſſit: & in præliis ſemper, & ſanguine
verſata eſt. Duos & quadraginta annos
Regnum adminiſtrauit: & non conten-
ta acquiſitos à viro Regni terminos poſ
ſidere, Aethiopiam quoq; ſuo ſubiecit
Finus Ferrarieñ.
imperio, Indiæq; bellum intulit: quo,
præter illam, & Alexādrum Magnū in-
gredi nemo auſus eſt. Verū die quodā,
dum circa corporis ſui cultum occupa-
retur, nuntiatum eſt illi, Babylonem ab
eius imperio defeciſſe: ſoluta adhuc alte
ra parte crinium, protinus ad eam expu
gnandam cucurrit: nec prius decorem
capillorum redegit in ordinem, q̄ vrbem
præſtantiſſimam in ſuam reſtituit pote-
ſtatem. Quo autem tempore hæc fuerit
Semiramis, ex dictis per Beatum Augu-
ſtinum libro decimooctauo de Ciuit. Dei
cap. ii. cognoſces Abrahę Patriarchæ tem
pore fuiſſe. Hoc idem inquit Euſebius de
Præparatione euangelica libro decimo
cap. iii. Scylla vna fuit Niſi Megarēſiū
Regis filia: cumq; eius patriam Minos
obſideret, fatisq; (vt dicebant) eſſet de-
cretum, expugnari non poſſe, niſi purpu
rea coma patris euelleretur. Illa amori-
bus Minois perdita, capillum patris ab-
ſcidit: amiſſaq; patria Minoi caput pa-
tris donauit. Belides q̄nquaginta fue-
runt ex diuerſis vxoribus Danai filiæ:
quę nuptiali nocte, cum ad virorum tha
lamos accederent, ſtricto gladio (exce-
pta Hypermneſtra minore natu, quæ vi-
rum ſuum vita donauit) virorum ſuorū
quemlibet interfecit.
Tritonia virgo: quam Gręci Mineruam
vocant: quamue belli inuentricem di-
cunt. Sed cum ipſi virgini Palladi, Palas
gigas Titani filius, Deorumq; inimiciſſi-
mus: vel (vt Cicero voluit) ei' pater vim
inferre attentaret, eum illa ſua virtute
peremit: à quo (vt quidam aſſerunt) &
ipſa Pallas poſtea nuncupata fuit. Trito-
nia vero dicta eſt, quia iuxta Tritonidis
paludem primitus cōperta dicitur. Hęc
autem fuit regnante apud Athenas Ce-
crope: ſub quo Rege etiam ciuitatem cō
ditam, vel inſtauratam ferunt à Miner-
ua: quo nomine vocabatur Athenarum
ciuitas appellata eſt. Nam Minerua Græ-
ce dicitur Athena. Hęc vltimo loco poſi
ta ex Beato Auguſtino libro decimoocta
uo de Ciuitate Dei, capitulo. viii. & . ix.
Pentheſilea Amazonum Regina in mul
tas Græcorum naues Troianis fauens,

ignem iniecit: & Neoptolemum Achillis filium acerrime vulnerauit. Magna etenim virtutis bellicæ documenta pro tuenda Troiana patria demõſtrauit. Hęc autem fuit tempore Ieptæ Hebręoꝝ Iudicis. Hæc nempe audita Hectoris Troiani virtute: etiam eum adhuc nõ viſum ardenter amauit. Hecuba Regis Priami vxor nobiliſſima mulier, magno, atq; virili animo extitit: quę virtutis ſuæ non imemor, cum Polymeſtori Thracum Regi, ob mutuam inter ſe beneuolentiam, Priamus Polydoꝝ filium credidiſſet: vt Troia capta Polydorus Troianum genus, atq; vrbem inſtaurare poſſet: quem tandem Rex inſidiis, Troia ſolo æquata, coactus auri ſacra fame interemiſſet, ſummo dolore concitata, atq; iram vultu diſſimulans, finxit Polymeſtori alterum auri pondus pro filio dare. Ille vero auiditate accenſus, credens id fore, cum in conſpectu Hecubæ eſſet, continuo ab illa vnguibus occæcatus eſt. Et ne quę diximus pro veritate tuenda de Gẽtilibus mulieribus Iudæi nos fingere arbitrarẽtur, nõnullas etiam Hebręas magnę virtutis mulieres ſilentio non prætermittam. Iabel vxor Aber Cinei fugientem Syſaram Principem exercitus Iabim Regis Canaam: & Tabernaculum ingreſſum infixo in cerebrum clauo conſtanti animo interfecit: excitante Delbora vxore Lapidoth, quę populum Iſrael eo tẽpore iudicabat Barach aduerſum Syſaram, qui in Tabernaculo opertus pallio, ab Iabel clauo (vt dixi) occiſus eſt. habetur hoc Iudicum caplo quarto. Athalia pręterea à parentibus Acab, & Iezabel idolatris educata, Ochoziam filium videns mortuum, in vltionem eius irruit, & ſemen Regiũ omne pdidit. Nec non nepotes filii ſui filios auiditate regnandi occidit, regnauitq; ſuper terrã ſeptem annis. habet hoc quarto Regum cap. xi. & Paralipomenon lib. ii. cap xxii. Et ne omnium illuſtrium mulierum facta recẽſere videamur: quæ de ſupraſcriptis pro veritate tuenda dicta ſunt, ſufficiant. Fuerunt equidem hæ mulieres maioris animi, q̃ Iudith vidua, quę Holofernem, ſomno, vinoq; ſepultum occidit: cum repugnantem vincere pręſtantioris ſit animi, atq; virtutis, q̃ ſe non tuentem ſuperare: vnde Iudith facinus nouum minime dici poteſt: cum idipſum ante Iudith per alias quamplures mulieres factũ fuerit. Sed cum Propheta dixerit: Nouum creauit dominus ſuper terram: fœmina circundabit virum: ſeqtur ꝙ de Iudith minime dicere voluit: qa nouum non fuiſſet. Quid autem illud fuerit nouum, de quo Propheta itellexit, nil aliud něpe fuit, niſi Ieſu Chriſti incarnatio ex glorioſa Maria virgine, vt ſupra dictum fuit. Quod ideo nouum dicitur, qa diuinę naturę, & humanę facta eſt vnio quędam noua, & inſolita. Item etiã hoc fuit nouum: ꝙ homo exiſtens in matris vtero, eſſet plenus virtute. Chriſtus enĩ tũc ſic fuit virtuoſus, ſicut modo eſt in cœlo. Pręterea Iudith Holofernem non circũdedit, iuxta Prophetę ſñiam: imo potius dolo circunuenit. Et vt etiam oſtẽderet Propheta hoc, qđ fœmina circundaret, eſſet qd inſolitum, & magnum, inquit Virum: ideſt hominem perfectum ſcientiis, & virtutibus ab inſtanti ſuę incarnationis: cum alię mulieres pręgnantes infantem ignarum in utero geſtent, & pariant. Cum quo etiam cõcordat Salomon Prouerbioꝝ cap. xxx. dicens: Viã viri in adoleſcentula, vel viro abſcondita: vt in caplo proximo ſequenti declarabitur. Quod etiam facile percipi poteſt ex Cõmentariis Rabi Salomonis, & aliorum etiam Rabinorum dicentiũ: Quęq; dicta ſunt a Hieremia, in hoc capitulo intelligenda eſſe de felicitate, quam habituri eſſent Iudęi tempore Meſſię Regis. Igitur ex eorum aſſeueratione, quæ in hoc capitulo Hieremiæ dicta ſunt, de accidentibus Meſſiæ tempore intelligenda ſunt. Idem etiam Rabi Salomon ſuper illis verbis huiuſmet capitis: Rurſumq; ædificabo te, & ædificaberis virgo Iſrael &c. inquit: ꝙ ædificationes ciuitatis Hieruſalem, & templi factę per Salomonem, Zorobabel, Eſdram, Neemiã, & alios ideo corruerunt, & in terrã proſtratę ſunt: quia factę fuerunt per homi

nes

nes mortales: ſed iſta, de qua loqtur hic Propheta, fiet per manum diuinam: & ideo ſtabit in æternum. Verum dixit: ꝙ eccleſia triumphalis Chriſti Dei, de qua loqtur hic Propheta, & quæ eſt Paradiſus, uel in Paradiſo ſtabit in æternum: tamen ipſe Rabi non de ſpirituali, ſed de materiali, quod in æternum durare nō poteſt, ſentiebat: & etiam Meſſiā in hoc mundo temporaliter regnaturum credebat. Vnde præter eius intentionem uerum dixit. Nam in hoc capitulo xxxi. Hieremiæ deſcribitur de ædificatione eccleſiæ Chriſtianorum, quę dicitur Hieruſalem. Et eſt duplex. ſ. militans in hoc mundo terreſtri, & triumphans in cœleſti patria. Et legem nouam. ſ. Euangelicam ſe daturum eſſe promittit ipſe ſummus Deus: prout īferius probandum eſt libro tertio capitulo nono: & libro ſeptimo capitulo tertio.

INSVPER: ꝙ ex his uerbis: Creauit dominus nouum ſuper terram: fœmina circundabit uirum, intelligatur de Chriſto Meſſia ex uirgine tunc naſcituro, apertiſſime patet: & hoc Rabinorum, ſiue Thalmudiſtarum auctoritate. Et imprimis Rabi Ioſuę filius Leui in Medras echa, ſuper his verbis Hieremiæ capitulo trigeſimoprimo: Fœmina circundabit virum &c. Veni, inquit, & videbis qualiter non eſt modus Dei, ſicut modus hominis carnalis. Homo enim carnalis lancea pcutit, & emplaſtro, vel vnguēto medetur: ſed dn̄s Deus noſter non ſic: qa cum quo pcutit, cum eo ipſo etiam medetur: quod qdem reperimus in Ioſeph, & & in Iſrael verificari. Nam Ioſeph p ſomnia percuſſus eſt: & per ſomnium curatus eſt. & Iſrael in virgine peccauerūt: vt habetur Ezechielis cap. xxiii. Et fornicatæ ſunt ī Aegypto. vel (ſm aliquos) in adulterio *peccauerūt*. Et ſeqtur Ezechiel ibidem: *Subacta ſunt* vbera earum, & fractę ſunt mamillę pubertatis earum: & in virgine puniti fuerūt: vt Threnorū cap. v. Mulieres in Sion humiliauerunt, & virgines in ciuitatibus Iuda: & in virgine ſunt conſolati: ſicut ait Hieremias: Quia creauit dominus nouum ſuper terram: fœmina (alias virgo) circundabit virum. Et ibi inquit Rabi Anna nomine Rabi Iddi: quia hic eſt Rex Meſſias: de quo Dauid ꝑphetauerat: Ego hodie genui te. Hoc idem ēt, ſi non in totum, ſaltem in magna parte dicit in Bereſid raba caplo primo ſub nomine Rabi Oſua: qui fuit idem Rabi, quem ſuperius Ioſue nominaui: vtroq; enī nomine appellatus eſt: ſed in Medras echa eſt locus ſuus originalis, & in Bereſid raba. Rabi Anna, ſiue Amna, nomine Rabi Iddi inquit: Quia hic eſt Rex Meſſias, de quo Dauid prophetauerat: Ego hodie genui te: vt Pſal. ſecundo. Quod etiā īquit Eſaias cap. lxii. Propter Sion nō tacebo: & propter Hieruſalem non quieſcam, donec egrediatur vt ſplēdor Iuſtus eius: & Saluator eius vt lampas accendatur. Hæc ille Rabi. Et notandum eſt: quia ſuperius dixi: Fœmina, alias virgo: ꝙ antiquiores Rabini non ſcripſerunt, ſed tantum docuerunt: diſcipuli vero ſui ſcripſerunt, quæ a ſuo audierunt præceptore. Et licet ipſi diſcipuli in ſententia omnes conuenirent, tamen aliquando in aliqua dictione erant varii: hinc eſt, ꝙ aliqui loco illius dictionis Hieremię Fœmina, ſcripſerunt Virgo. Adeo enim pro conſtanti, & firmo habebant, ꝙ Hieremias intellexerit de virgine, quando dixit: Fœmina circundabit virum: ꝙ ipſi Rabini non dubitabant, allegantes Hieremiam, ponere virginem pro fœmina, dicentes: Virgo circundabit virum. Quomodo ergo poſſunt Iudęi negare, ꝙ Chriſtus ex virgine ſit natus: cum Propheta Hieremias hoc prædixerit: & maxime confirmantibus Thalmudiſtis, ſiue Rabinis ſuis, qua fronte aliquid contradicere poſſunt? Concluditur ergo: ꝙ ex hoc Hieremiæ textu, etiam ſm Thalmudiſtas, aperte probatur, Meſſiam Regē ex virgine naſci debuiſſe. O igitur Maria fœmina ſuper fœminas benedicta: quæ virum omnino non nouiſti: & virum tuo vtero circundediſti. Circundat virum Maria Angelo fidem dando: quia Eua perdidit virum ſerpenti conſentiendo.

Salomon Prouerbiorum cap. xxx. Tria ſunt difficilia mihi, quartum penitus ignoro: Viam Aquilæ in cœlo: viam Colubri.&c. Cap.V.

Salomon inſuper Rex, à quo Iudæi minime falli poſſunt, cum Rex ſuus fuerit,& Propheta, hanc confirmat veritatem: quod. ſ. Chriſtus ex virgine naſci debebat,ſic dicens Prouerbiorum cap.xxx. Tria ſunt difficilia mihi:& quartum penitus ignoro: Viam Aquilę in cœlo: viã Colubri ſuper terram: viam Nauis in medio mari:& viam Viri in adoleſcentia, ſiue in adoleſcentulam, vel abſconditã viro: vt Hebræorum edocent literę. Miror equidem non parum: quod Salomon, qui fuit Propheta: vt ipſemet inquit in fronte huius xxx.cap. Prouerbiorum, his verbis: Viſio quam locutus eſt vir cum quo eſt Deus:& qui Deo ſecum morante confortatus ait.&c. Et cui Omnipotẽs Deus dedit cor ſapiens,& intelligens in tantum,vt nullus ante eum ſimilis ei fuerit: nec poſt eum futurus eſſet: vt.iii.Regum cap.iii. Et qui propterea ſingulari igenio, & ſapientia præditus fuit,ac naturas hominum,& aĩalium quorũcunque, ac arborum,& plantarum optime cognouit: diſputauit quoque ſuper lignis,& cedro,quę eſt in libano vſque ad hyſopum,quę egreditur de pariete:& diſſeruit de iumentis,& volucribus,& reptilibus,& piſcibus: vt iii.Regũ.c.iiii. Et tria eſſe dicat ſibi difficilia: quartum vero ſe penitus ignorare: vt ſupra dictũ eſt. Econtra vero Sapiẽtiæ cap.v. ea ipſa,vel ſaltem nõnulla ex eis pro notiſſimis,& manifeſtiſſimis poſita ſunt. Qui liber Sapiẽtiæ, licet à Philone diſertiſſimo Iudæo Gręce ſcriptus ſit: tñ(vt cõmuniter doctores omnes, & hiſtorici ſentiunt) ex ipſius Salomonis ſententiis æditus fuit: quapropter Salomon ipſe principalis eius libri auctor recte dici poſſet:& tanto magis, quod in capitulis.viii.&.ix.eiuſdẽ libri in perſona Salomonis expreſſe loquitur: vnde ipſemet Salomon ſibipſi contrarius eſſe videretur. Scribitur enim ſic Sapientiæ cap.v. Quid profuit nobis ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuntius pręcurrens,& tanquam nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam: cuius cum pertranſierit, non eſt veſtigium inuenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus: aut auis, quę trãſuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius: ſed tantum ſonitus alarum verberans leuem ventum, & ſcindens per vim itineris aerem commotis alis tranſuolauit:& poſt hoc nullum ſignum inuenitur itineris illius: aut tanquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum, diuiſus aer continuo in ſe recluſus eſt, vt ignoretur tranſitus illius: ſic & nos nati continuo deſinimus eſſe, & virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere: in malignitate autem noſtra cõſumpti ſumus. Talia dixerunt in Inferno ii, qui peccauerunt. Si Salomon vtrobique fuit auctor, equidem ſibiipſi cõtrarius eſſe videtur, niſi aliqua magna cauſa extitiſſet cõtrarietatis. Sin autem Philon ex ſua, ſiue cuiuſuis alterius hominis ſententia, ea tanquam facilia,& notiſſima(prout veraciter ſunt) poſuerit, quid nobis reſtat hic dicendum? niſi vt ea, quæ ipſe Salomon Prouerbiorum caplo trigeſimo dixit ſibi difficilia eſſe, & quartum ſe penitus ignorare, non niſi aliquid maximum, quod ab humano igenio excogitari minime poſſet, voluerit indicare? Vnde neceſſario,ne tanto viro, quantus fuit Salomon, iniuriam, imo vt Omnipotentem Deum veridicum faciamus: qui tertio Regum caplo tertio, dixit ei Salomoni, neminem in ſapiẽtia ſimilem vnquam fuiſſe, nec etiam futurum eſſe: concludendum eſt igitur myſterium quoddam excellentiſſimũ in ipſis verbis Prouerbiorum caplo trigeſimo cõtineri. Quod autem illud eſſet myſterium, nil aliud eſſe potuit, niſi Chriſti filii Dei incarnatio,& ex virgine natiuitas. Quod licet non ſecundum literam intelligendum ſit, ſed parabolice, nil refert: cum liber ipſe Prouerbiorum, ſiue Parabolarum intituletur. Quod nempe tam magnum, & admirabile fuit myſteriũ: vt nec mortalis quiſquam ſcire, nec etiam Angeli potuerint: qua

via,

via,quo modo,quo’ue ordine Deus perfectus,& homo in vtero virgineo clauſus concipi potuerit:clauſoq; vtero exierit,& natus ſit. Hoc excedit humanũ ingenium,hoc Angelicum ſuperat intellectum.Quod tamen operante Spiritu ſancto,qui potuit fecit,qui Deus eſt.Intelligebat enim Sapiẽtiſſimus ille virginem abſq; virili ſemine parituram:diuinamq; naturam, ac humanam in vno cõſtituendam eſſe ſuppoſito : cuius rei magnitudo,atq; difficultas quomodo fieret penitus ignorauit.Hoc illud eſt,quod Hieronymus inquit:Quod natura nõ habuit, vſus neſciuit,ignorauit ratio, mens non capit humana,pauet cœlum , ſtupet terra,creatura etiam cœleſtis miratur , hoc totum eſt , quod per Gabrielem Mariæ ꝑ mittitur , & per Spiritum ſanctum adimpletur . Salomon itaq; ſapientiſſimus maxima de Chriſto myſteria conſiderãs, & ea non ualens aperte intelligere : huiuſmodi enim myſteria in teſtamento vetere occulta valde erant, & ſub ænigmate velata,inquit: [redacted] tria cognoſcere: Viam Aquilæ in cœlo: hoc eſt viam Chriſti aſcendentis in cœlum cum carne aſſumpta ex beatiſſima virgine Maria poſt eius paſſionem, & reſurrectionem. Viam Colubri ſuper petram: ideſt viam Chriſti de Cruce ad ſepulchrum: quod erat exciſum in petra: de quo tertia die reſurrexit : vnde ipſe Chriſtus inquit Ioan.capitulo tertio : Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto,ita exaltari oportet filiũ hominis, comparans ſe ſerpenti . Viam Nauis in medio mari: hoc eſt viam Chriſti ꝑ tẽpeſtates,& fluctuationes huius mundi tranſeuntis.Viam Viri in Alma, ſiue in adoleſcentula,vel in abſcondita viro,vt Hebræorum literę ſonant: hoc eſt viã Chriſti in vtero virginis īcarnati: quam viam ipſe Salomõ ſe penitus ignorare fatetur : ſcilicet quomodo abſq; humano ſemine virgo poſſet concipere, & parere perfectum Deum,& hominem . Et nota illud Verbũ viri: vbi dicitur Viam viri : quod optime conuenit cum Hieremia capitulo trigeſimoprimo:Fœmina circundabit vi-

rum:ideſt hominem perfectum ſcientiis, & virtutibus ab inſtanti ſuæ incarnationis:vnde de nullo alio , niſi de Chriſto intelligi poteſt.Hæc audiens Iudęus opponit dicens : Quomodo Salomon potuit ea , quæ ſuperius dixiſti, intelligere de muliere virgine ſine humano ſemine concipiente,& parturiente,cum ipſemet Salomon ſtatim eam mulierem meretrici comparet?Nam cum dixiſſet: Viam viri in Alma,ſtatim ſubdit : Talis eſt & via mulieris adulterę,quæ comedit , & tergens os ſuum dicit:Nõ ſum operata malum : quæ verba intelligi non poſſunt, niſi de corrupta , eo ꝙ mulieri adulteræ comparetur.

Oppoſitio.

Reſponſio. Verba Salomonis antedicta(vt ſupra etiam tactum eſt) parabolice intelligenda ſunt: nec mirũ, cum in libro Parabolarũ deſcripta ſunt.

Reſponſio.

Vnde via mulieris adulterę intelligi debet hoc in loco, non via fœminę adulterantis , ſed plebs , & Synagoga Iudaica idolatrans, quæ Deo deſpõſata in monte Synai in legis ſuſceptione , ſtatim ab ipſo Deo per idolatriam in adoratione vituli declinauit : vt Exodi capitulo trigeſimoſecundo. Ob quam idolatriam meretrix conuenienter dicitur: vt Eſaiæ capitulo quinquageſimoſeptimo : Accedite huc filiæ auguratricis , ſemen adulteri, & fornicarię. & Hieremię capitulo ſecundo : Scito, & vide , quia malum , & amarum eſt reliquiſſe te dominũ Deum tuum: & nõ eſſe timorem eius apud te, dicit dominus Deus exercituum: A ſæculo cõfregiſti iugum meum, rupiſti vincula mea,& dixiſti:Non ſeruiam.In omni eni colle ſublimi, & ſub omni ligno frondoſo tu proſternaberis meretrix . Et iterum eiuſdem Hieremię capitulo tertio : Et vidit pręuaricatrix ſoror eius Iuda,quia pro eo ꝙ mœchata eſſet auerſatrix Iſrael , dimiſiſſem eam , & dediſſem ei libellum repudii , & non timuit præuaricatrix Iuda ſoror eius:ſed abiit, & fornicata eſt etiam ipſa ; & facilitate fornicationis ſuæ contaminauit terram , & mœchata eſt cum lapide , & ligno &c.Nam ſicut adultera , & meretrix dicitur,quę relicto proprio marito, aliũ

Digitized by Google

virum in mariti torum inducit: ſic pari modo Synagoga, & plebs Iudaica dicitur meretrix, & adultera: quæ relicto domino Deo ſuo viuo, & vero, ſe ad idola adoranda cõuertit. Salomon igitur, cum dixiſſet: Viam Aquilæ in cœlo: viam Serpentis in terra. &c. ſibi mirabiles, & difficiles videri: atq; ab eius intellectu diſtãtes, continuans inquit ſic: Et taliter mirabile eſt mihi, & valde diſtans à ratione via iſtius adulteræ nequiſſimæ: ſcilicet Synagogæ, & plebis Iſrael. Nõ enim intelligebat malitiæ Iudæorum immenſitatem, impietatis profunditatem, & perfidiæ pertinaciam: qua ipſa ſynagoga, & plebs Iudaica adultera, & meretrix verum Meſſiam Chriſtum dominum, innocentem, cæcos illuminantem, claudos curantem, mortuos reſuſcitãtem, & alia quamplurima beneficia ſibi conferentẽ: & qui, vt eos ſaluaret, aduenerat, repelleret, recuſaret, inſectaretur, & ad turpiſſimam, & ignominioſam mortem condẽnaret. Bene igitur ſalomon celſitudinẽ ſupradictorum quatuor, & immenſitatem, ac profunditatem improbitatis, & malignitatis huius adulteræ Synagogę conſiderans, & vehementer admirans ſubiunxit: Talis eſt via mulieris adulteræ: ſcilicet taliter, & ſic eſt admiranda, & ad intelligendum difficilis, & vltra modum ſtupenda: cui ab Omnipotenti Deo tot ſingularia beneficia conceſſa fuerũt: & tamen Deum ipſum incarnatũ coràm Pilato tam impudenter negauit: & ſine verecundia viuens publice de vſura: vt meretrix de meretricio quęſtu neſcit erubeſcere: immo totum ſibi reputat licere: & in Chriſtum negat ſe peccaſſe. Concluditur igitur ex iſto Salomonis vaticinio, conſtare Meſſiam Regem ex virgine naſciturum fuiſſe.

¶ Eſaias cap. vii. Ecce virgo concipiet in vtero. &c. Cap. VI.

ACcedit inſuper ad hoc noſtrum confirmandum propoſitũ Eſaias, qui capitulo ſeptimo inquit: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomẽ eius Emanuel. Achaz Rex improbus fuit, atq; nequiſſimus idolatra: vt habetur quarto Regum capitulo decimo ſexto. Cuius Regnum Raſim Rex Syrię, & Facee Rex Iſrael aggreſſi ſunt: alter tamen poſt alterũ, & inde magnam prædam exportauerunt. Qui ambo Reges, cum ſimul confœderati, Regnum ipſius Achaz pariter inuadere, & euertere vellent, ipſi Achaz, & Iudæorum populo magnum iniecerunt terrorem: cum eorum vterq; Iudęos multum afflixerit: eis autem ambobus inuicem confœderatis eorum Regnum inuadentibus, & eodem tempore infeſtantibus, omnem euadendi ſpem depoſuerunt. Achaz ergo valde dubitans, & timens, vt ab amborum ipſorũ Regum manibus euaderet, oblitus diuinæ maieſtatis, idolorum auxilium, & hominum implorabat: quem Deus pius, atq; miſericors ob bonitatem Ionatham patris, & Oziæ aui eius liberare volens, miſit ei in occurſum Eſaiam Prophetam: vt ſibi diceret: Noli timere, & cor tuum ne formidet à duabus caudis titionum fumigantium &c. vt habetur parum ſupra eodẽ capitulo ſeptimo Eſaiæ. Cumq; Eſaias ei ꝓpinquus eſſet, adiecit dominus loq; ad ipſum Achaz, dicens: Pete tibi ſignum à domino Deo tuo: quaſi dicat: & non ab idolis in profundum Inferni, ſiue in excelſum ſupra: de certitudine: ſcilicet liberationis tuæ, & populi à duobus Regibus. Quibus verbis dominus ipſe Achaz Regem inuitabat ad ſignum etiam ſupernaturale, cum dixit: In profundum Inferni, ſiue in excelſum ſupra: quod pro ſepulchro (vt inquint Hebręi, & maxime Rabi Salomon) accipi poteſt: quaſi diceret: Siue per reſurrectionẽ alicuius mortui, ſiue per aliquã notabilem mutationem in curſu cœleſti: vt Ioſue cap. x. vt de huius periculi euaſione certior fias. Huiuſmodi autem admonitionem Rex Achaz paruipẽdens, atq; diuino auxilio repugnans, inquit: Non petã, & non tentabo dominũ: falſa fuit hęc excuſatio: & maxime apud Deũ, qui omnia nouit. Renuit nãq; petere ſignum a Deo vero: non ꝙ dubitaret tentare dominum: ſed quia ab eo tanquam idolatra, erat alienus. O' quod, & quale

fuit

fuit eius peccatum. O' quę, & qualis fuit eius iniquitas, & impietas: cum ipſomet domino eum inuitante ad petendum ſignum à Deo ſuo, & non ab idolis, & etiã ſignum grande, & ſupernaturale: vt de ſua, & populi liberatione certior fieret. Et ipſe Rex improbus, infidelis, & neqſſimus idolatra tam audacter recuſauit: ſub quadam tamen ficta excuſatione, inquiens: Non petam, & non tentabo dominũ. Eſaias igitur ex huiuſmodi reſpõſione dedignatus, ab eo Achaz auerſus, ſuam dirigens orationem ad domũ Dauid, inquit: Audite ergo domus Dauid: Nunqd parũ vobis eſt moleſtos eſſe hominibus: qa moleſti eſtis & Deo meo? ꝓpter hoc. ſ. qa Achaz Dei clementiam, atq; potẽtiam ſpreuit, & aſpernatus eſt, atq; diuinum auxilium contempſit? Dabit ipſe dominus vobis ſignũ: vobis, inquit, de domo Iuda, & nõ Achaz Regi. Et quod ſignum eſſet, illud exprimit, dicens: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Quibus verbis Propheta ipſe maniſeſtiſſime comprobauit: Virginem conceptura, & paritura filium. Hoc audiẽs Iudęus æquo animo ferre non poteſt: ꝙ virginem pariturãm dicat Propheta. Inqt enim ipſe: vbi nos latine dicimus Virgo, Hebraice legitur Alma: quę dictio Alma non virginem, ſed iuuenẽ ſignificat: vnde, inquit, Prophetam voluiſſe in rei veritate dicere: ꝙ iuuenis concipere, & parere deberet, non autem virgo. Reſpõſio ſm Beatum Hieronymum ↄtra Iouinianum lib. i. Scio Iudęos opponere ſolere in Hebręo verbum Alma, non virginem ſonare, ſed adoleſcentulam. & re vera Virgo ꝓprie Bethula appellatur: adoleſcentula autẽ, vel puella: non Alma dicitur, ſed Naara. Quid eſt igitur, quod ſignificat Alma? abſcõditam virginem. i. non ſolum virginem, ſed cum intentione virginẽ: qa non omnis virgo abſcondita eſt, nec ab hominum fortuito ſeparata cõſpectu. Deniq; & Rebecca in Geneſi ob nimiã caſtitatem, & eccleſiæ typũ, quem in ſua virginitate ſignabat, Alma ſcribitur, non Bethula: ſicut manifeſtum eſſe poterit ex ſermonibus pueri Abraã: quos loquitur in Meſopotamia: & dixit: Domine Deus domini mei Abraam, ſi tu dirigis viam meam, per quam ego ingredior: ecce dum ſtetero ſuper fontẽ aquę: virgo quæ egreditur vt hauriat aquam: & dixero ad eã: Da mihi paululũ aquæ, vt bibam de hydria tua. & reſponderit: Et tu bibe, & camelis tuis hauriam: hæc erit vxor, quam præparauit dominus filio domini mei. In eo enim loco, in quo ait Virgo, quę egredit̃, vt hauriat aquã, in Hebręo ſcriptum eſt Alma: ideſt uirgo ſecreta, & nimia parentum diligentia cuſtodita: aut certe oſtendant mihi: ubi hoc uerbo appellentur & nuptę: & imperitiam confitebor. hęc ille. Per quam dictionem Alma, Aquila, non adoleſcentulam, nec puellam, ſed abſconditam tranſtulit. Inſuper ad huius rei confirmationem, apud Iudęos mos ſemper fuit, atq; conſuetudo: quam Iudęorum conſuetudinem, ſiue obſeruantiam, etiam nonnulli impreſentiarũ obſeruant, Adoleſcentula, cum pro cõtrahendo matrimonio adducitur, quodam cooperta uelamine, nullo modo ab aliquo uideri poteſt, niſi uir eã prius duxerit in uxorem. Id autem fit, ut neminem fugiat, ſi non uideri, multo magis non tangi ab aliquo licitum eſſe: ex quo recte dici poteſt: ꝙ Alma uirginem iuuenculam intactam, & incorruptam proculdubio ſonet. Quod autem Rebecca filia Batuelis (de qua ſupra) fuerit iuuencula, Rabi Salomon Gallicus, inquit eam tunc, quando dicitur Gen̄. capitulo uigeſimoquarto: Puella decora nimis, uirgo pulcherrima, & incognita uiro, natam fuiſſe tãtum nouem annos. Quod itidem Iudęi omnes ſentiunt in Codice, qui nuncupatur ab eis Bereſid raba: hoc eſt in principio magno: per quod liber Geneſis ſignificatur. Verum à nonnullis Iudęorum (ut ſuas tueri poſſint fallacias) Bethula hoc in loco ſcribitur: quem errorem cuilibet antiquiores Bibliæ oſtendunt, ac maniſeſtant. Vnde Rebecca ipſa eo tempore ratione ętatis, atq; conditionis non

Marginal notes: Oppoſitio. — Reſponſio. — Gen̄. capi. 24.

Digitized by Google

potuit eſſe,niſi virgo.Hæc eadem à no/
bis propoſita veritas oſtenditur Semot:
hoc eſt Exodi.c.ii.quando Amran filius
Chaath expoſuit Moyſem filium ſuũ ob
ædictum à Pharaone Hebręis factum.
Quem quidem Regis filia, cum ad flu/
men lauandi ſe gratia reciperet,in Arca
circumlinita bitumine reperit: qua de/
tecta vagientis paruuli miſerta eſt. Ade/
rat & cum illa infantis ſoror Maria: quę
tunc filiæ Pharaonis ait: Vis tu vt vadã,
& vocem tibi mulierem Hebræam, quę
infantulum nutriat? Vade inquit. & ſeq/
tur: Perrexit puella, & vocauit matrem
ſuam: erat nãq; puella (quemadmodum
diximus) Moyſis ſoror: illoq; maior natu
annis quatuor: vt ait ille Rabi Salomon
Gallicus. Cuius ætatis adoleſcẽtula, qn
virgo fuerit, neq; dici, neq; cogitari po
teſt: & tamẽ eo in loco ab Hebræis puel
la ipſa Alma nuncupatur. Igitur hæc di
ctio Alma: non ſolum viro abſcõditam:
ſed virginem etiam, atq; intactam ſigni/
ficat. Quapropter Eſaias cũ dixit: Hine
Alma hara, virginem proculdubio pari
turam ſenſit. Ratio per ſe ſtat: & vi ver/
borum, atq; rei natura. Achaz enim Re/
gi dicit: Pete tibi ſignũ à dño Deo tuo
in profundum Inferni, ſiue in excelſum
ſupra: vt à manu Iſrael, atq; Syriæ liber
euadas. Hoc enim ſignum à Deo Regi
oblatum non niſi ſupernaturale intelli
gi poteſt: at iuuenem eſſe parituram ſu/
pernaturale quidem non eſt: cùm iſtud
ipſum in dies mortalis hæc natura
hominibus afferat: ſed virgo, vel in/
corrupta, vt pariat hoc ſignum ſuper/
naturale eſt: quod humanum excedit in
genium: quod natura humana capere
non poteſt: quoniã id ſolum diuinæ po/
tentię cõuenit: & ab alio fieri, niſi à Deo
non poteſt: quod quidẽ in Beata Maria
factum eſt: quæ virgo concepit, & pepe/
rit, manens virgo ſemper intacta, & in/
corrupta. Quod myſteriũ pręter ipſam,
quis alius ſcire non potuit, & cui Deus
illud voluit aperire. Iccirco Eſaias ait:
Ecce virgo concipiet, & pariet filiũ. Sin
autem iuuencula (vt Iudęi volunt) & nõ
virgo pariat: quale ſignum poterit ap/
pellari, cum hoc nomen ætatis ſit, non
integritatis? Quod Alma virginem ſi/
gnificet, legitur Pſal.lxvii. Præuenerunt
Principes coniuncti pſallentibus in me/
dio iuuencularum tympaniſtriarũ. Super
quo iuuencularum termino, inquit Ra/
bi Dauid, quem vera ſignificatio dictio/
num Hebręarum non latuit: ꝙ terminus
ille Alamoth, quem nos iuuencularum
proferimus, virgines in plurali procul
dubio ſignificat: & eius ſingulare ẽ hęc
dictio Alma. Vera etenim ratiõe ad hoc
dicendum mouetur Rabi iſte Hebręus.
Nam Dauid Rex hunc cecinit Pſalmum
diuinæ maieſtati: & lyra, ſiue cithara
pulſante ſaltabat: quẽ Michol eius vxor
deſpexit, eo ꝙ ſaltaret: vt.ii. Regum.c.
vi. In lętitiis enim publicis ppl's Iſrael
quoſdam inſtituebat choros: in quibus
primi Principes incedebant: quos ſeque
bantur cantores: inter quos pſallebant
& virgines: in quarum cœtu nulla mu/
lier admittebatur, quæ habuiſſet virum.
Iccirco dicitur: In medio iuuencularum
tympaniſtriarum: quod rectius diceret:
In medio virginum: quandoquidem di
ctio Alamoth hoc in loco poſita à Iudę/
is virgines ſignificet, & intactas, & incor/
ruptas: vt dicit ille Rabi Dauid. Pro con
cluſione igitur notandum eſt: ꝙ hæ tres
dictiones: Naara, Bethula, & Alma, apud
Hebræos hanc habent ſignificationem
.ſ. Naara, ſignificat puellam, ſiue virgo
exiſtat, ſiue non. Bethula, fœmina eſt in/
cognita viro. i. virgo, ſiue adoleſcentula
ſit, ſiue antiqua, & vetula. Alma vero ne
quaquam dicitur, niſi puella, & virgo. Et
hæc apud Hebręos eſt propria, & vera
harum trium dictionũ ſignificatio: quã/
uis ſacra ſcriptura, quandoq; ſuas narra/
tiones ampliando, vnam iſtarũ dictionũ
pro alia aſſumeret: in hoc tamen loco di
ſcrete, & proprie hanc ſolam dictionem
aſſumpſit, quæ beatę Dei genitricis vir/
ginitati proprius, ac competentius con/
ueniebat. Eſt inſuper aliud quoddam mi
rabile ſecretum in hac dictione Alma:
quia Alma ſm Hebraicum idioma deri/
uatur à quodam verbo Helim delbimã
cabed: cuius ſigñatio, ſeu trãſlatio ẽ: cęlo

cęlas

Digitized by Google

cęlas cęlaui. Alma ergo idē qđ cęlata, ſeu cælatio ſignificat. Cælata dico: quia virū non cognouit vnquam. Cælatio vero: quia ſecretum Chriſti incarnationis toti humanæ naturę (excepta beata virgine) fuit velata, & ſub ænigmate poſita. Almuth in Hebræo ſignificat abſconſionem: & inde dicitur Alma abſcondita. i. iuuencula aſpectibus hominum abſcondita, ita ꝙ de eius pudicitia nulla poſſit oriri dubitatio. His igitur omnibus intellectis, conſtat veritas ipſa, quam ſeqmur, quam'ue nos Eſaias inſtruit dictionem Alma virginem ſignificare, cum ait: Ecce virgo concipiet &c. Item ad euidentiā, & oſtenſionem maioris integritatis glorioſiſſimæ virginis Mariæ: ſciēdum eſt, ꝙ iuxta veram, & cōmunem Hebraicæ linguæ grammaticam, huic dictioni Alma, Eſaias propoſuit vnam dictionē monoſyllabam, Ha. Non enim in Hebręo in hoc Eſaię loco eſt hęc dictio Alma ſolū: ſed Ha Alma. De Alma ſatis dictum eſt ſuperius: reſtat vt hic dicatur de hac alia dictione monoſyllaba Ha: quæ pręponitur illi dictioni Alma. Quam dictionē aliqui expoſitores dixerunt eſſe articulare datiui caſus: ſed qa indifferenter præponitur cuilibet caſui: ideo non eſt articulare datiui caſus: nec etiam alicuius alterius caſus tantum. Nam Gen̄. c. i. habetur: Terra autem erat inanis, & vacua: in quo loco manifeſte terra eſt nominatiui caſus, ibi pręponitur hæc dictio Ha. Similiter in eodem capite, vbi dicitur: Congregationesq́; aquarum appellauit maria: in quo loco aquarum eſt genitiui caſus, ibi etiam præponitur illi dictioni aquarū hęc dictio Ha. Similiter Gen̄. c. ii. vbi dicitur: Pręcepitq́; ei dicens: in Hebraico habetur: Præcepitq́; homini dicēs: in quo loco huic dictioni homini, quæ eſt manifeſte datiui caſus, præponitur hęc dictio Ha. Similiter Gen̄. i. c. Diuiſitq́; aquas, quæ erant ſub firmamento: huic dictioni aquas, quę eſt manifeſte accuſatiui caſus, pręponitur hęc dictio Ha. Similiter Deuteronomii. c. xxxii. vbi dicitur: Audite coeli, quæ loquor: in quo loco, coeli, eſt vocatiui caſus, ibi præponitur hęc dictio Ha. Similiter Gen̄. c. ii. vbi dicitur: Cōpleuitq́; Deus die ſeptimo: vbi ſeptimo eſt manifeſte ablatiui caſus, præponitur ei hęc dictio Ha. Ex quibus patet, ꝙ hæc dictio monoſyllaba Ha, non eſt in Hebræo articulare alicuius caſus. Quid ergo ſignificat hæc dictio Ha, qn̄ alicui dictioni præponitur. Notandum igitur eſt, ꝙ cum nomina cōmunia proponuntur ſine ſigno vniuerſali, intelliguntur indifferēter pro quocunq; vno, quod illo nomine poſſet appellari. vt cū dicitur: Magiſter venit, intelligitur indifferenter de quocunq;, qui magiſtri nomine vocari poſſet. Et ad verificandum talem propoſitionem, ſufficit, ꝙ vnus magiſter venerit, quicunq; ſit ille. Sed contingit ſæpe, ꝙ inter multos magiſtros, q in aliqua arte, ſiue ſocietate, vel collegio conueniunt, aliquis magiſter ſit notior: vtputa, de quo frequentius ſit mentio, q̄ de cęteris magiſtris propter præeminentiam officii: vel alicuius alterius ſingularitatis ad magiſtrum pertinentis: in quo caſu, in Hebraica lingua, cū dicitur: Magiſter venit, ſine additione aliqua, intelligitur de quocunq; indifferenter: ſicut etiam in lingua latina ſit cōmuniter. Sed cum pręponitur in Hebręo hæc dictio Ha, huic dictioni magiſter: tunc non verificatur, niſi in illo magiſtro notiori, eo modo, quo ſupra dictū eſt: ita vt ibi exiſtētibus multis magiſtris: quorum vnus eſſet notior, ſiue excellentior, ratione p̄dicta, falſum eſſet dicere: Magiſter venit, cum additione huius dictionis Ha: niſi ille magiſter veniſſet, q ſingulariter modo prędicto cæteros antecedit. Et inde eſt quædam regula grammaticalis in lingua Hebraica: ꝙ nunquam nomini proprio ſit additio illius dictionis Ha: licet etiam propria nomina varientur per caſus. Cum ergo huic dictioni Alma, præpoſita fuerit ab Eſaia Propheta hæc dictio Ha, ſignum eſt euidentiſſimum per regulam ſupraſcriptam, ꝙ Eſaias intellexerit, & dixerit de ea virgine, quæ eſſet cęteris notior propter aliquam pręemi-

Digitized by Google

nentiam,& excellentiam ſupra reliquas omnes virgines. Sed cum maior præeminentia,& excellentia in virginitate eſſe non poſſit,niſi eius,quę & ante partum,& in partu,& poſt partum fuit virgo,vt fuit glorioſiſſima virgo Maria: ergo de ea Eſaias indubitanter intellexit: & ſic de ea intelligi debet:& nō de ipſius Eſaiæ vxore:nec de aliqua alia iuxta Hebræorum expoſitionem: cum nulla earum,nec ante partum,nec in partu,& tanto peius poſt partum virgo potuerit eſſe.

Oppoſitio. Inſurgit Iudæus contra dicens. Stat regula ſupra à te poſita:ꝙ cum hęc dictio Ha,pręponitur nominibus cōmunibus,ſiue appellatiuis, intelligitur de notioribus:ſed cum tempore Eſaiæ non eſſet nota virgo Maria:cum nondum eſſet in rerū natura:nec de ea eſſet adhuc mentio aliqua in ſacra ſcriptura:ideo de ea modo aliquo nō poteſt intelligi: ſed de alia,quæ tempore ipſius Eſaiæ cęteris notior eſſet.

Reſponſio. Licet glorioſiſſima virgo Maria Eſaiæ tempore in rerum natura adhuc non eſſet: tamen in ſcripturis ſacris,& in ipſo Eſaia,& ante ipſum multis in locis de ea mentionem factam fuiſſe inuenitur. Sed quia Iudęus eſt cæcus, ideo legens tranſit: & eam ibi eſſe non conſiderat. Nam de ea etiam in hoc opere quāplurima dicta ſunt,ſi Iudæus meminit,de quibus aliqua hic nō repetam, ſed aliqualiter perſtringam, vt in Iudæi memoriam reuocentur.

Primo oſtendi ſupra.c.ii.huius ſecundi libri,mulierem illam,de qua Moyſes inquit Leuitici.c.xii. Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, imunda erit ſeptem diebus,fuiſſe glorioſiſſimam virginem Mariā,quæ ſine virili ſemine peperit:vt ſupra.c.iii.

Inſuper.c.iii.huius ſecundi libri demonſtratum eſt, eam mulierem, quam dixit Hieremias.c.xxxi. Fœmina circundabit virum, fuiſſe matrē Saluatoris glorioſiſſimam virginem Mariam:vt ſupra.c.iiii. Salomonem inſuper Prouerbioꝝ.c.xxx. oſtendimus dicere voluiſſe de ipſa virgine glorioſa,quando dixit: Tria ſibi eſſe difficilia,& quartum ſe penitus ignorare:vt ſupra.c.v.

Item Eſaias.c.vii.de hac virgine intellexit,quando dixit: Ecce virgo concipiet, & pariet filium: vt ſupra.c.v.in quo capite adhuc ſumus,& adhuc laboramus. & ſupra lib.i.c.ii.oſtendimus illa verba Geñ.c.iii. Inimicitias ponam inter te.ſ. ſerpentem, & mulierem: vbi oſtenditur de glorioſa virgine intelligendū eſſe. Si ergo in tot locis de ipſa glorioſa virgine in ſacris literis,etiam ante tempus Eſaię facta fuit mentio,quomodo Iudæus negare audet,ꝙ ante Eſaiam de ea non inuenitur mentio in ſcripturis ſanctis? Nōne recenter reminiſci debuiſſet, cū paulo ante de e is ſupra dixiſſem?

Videamus inſup quomodo Beatus Hieronymus in ſua ad Cteſiphontem oſtendat ea,quæ de primogenitis dicta ſunt in Exodo,ad glorioſam virginē ſpectare,& in ea fuiſſe adimpleta.Inquit enim Exodi.c.xiii.Quod eſt iſtud maſculinū, quod aperit vuluam? cum omnium fœminarum vuluas aperiat,non puerperii neceſſitas,ſed maritalis agnitio? Deniq; nulla virgo dicitur poſt maritum:quod nomen clauſis futuris videtur ſmyſteriis conuenire. Audi de Rachel ſcripturam Geñ.c.xxx. Et exaudiuit illam Deus,& aperuit eius vuluam, & concepit: non certe prius dixit ↄcepit, & poſt aperuit eius vuluam:ſed prius aperuit: videlicet vt maritus apertis vuluæ ianuis,velut ſeminaturus agrum paratum ſeminibus intraret. Deniq; ſubiungit: Et concepit. Nō itaq; partu,ſed conceptione: immo cōceptione patefacta eſt:nec illam parturiendus dum naſcitur, ſed qui parturiēdum ſeminaturus fuerat reſignauit: & ſi iam ante conceptum quippe,vt conciperet, reſerata eſt:non eam certe ille, qui natus eſt,diu poſtea poterat reſerare,dum dicitur naſciturus:qui etiam concipi, dum eſſet illa clauſa,non potuit. Omne maſculinum, inquit, quod aperit vuluam, ſanctum domino vocabitur. Quæ eſt iſta ratio,quæ ne ſm ſenſum videtur impleta. Iacob primi locum fratris fraudulenter

lenter inuadit, nec ordine prohibetur, nec doloſitate damnatur. Ioſeph filii ꝑ auum præpoſtera ſm naſcendi gradum bñdictione ſignantur: nec cæcitas erat futura ꝓſpicientis: nec monitor filius de xterá patris, ꝙ pinguioris benedictionis ſucco minorem irrigabat, inflexit. Quæ omnia vtique ſunt contraria, ſi putamus de his dictum eſſe: Omne maſculinum, quod aperit vuluam, quodq́; ex virili ſemine naſcit ex fœminis. Sed quoniam aliud habet interius illa ſententia: ideo iſtiuſmodi primitiui benedictiones, & cedunt, & perdunt. Ieſſe filius Dauid, non primus, aut ſecundus, aut tertius: ſed omnium vltimus vngitur à Propheta: & deſpicabilior cunctis eligitur in Regem: nec illi primo, aut ſecundo contra Dauid, ſententia legis de primitiuis promulgata, blanditur: quia iudicaſſet vtique maximos, ſi ab his matrum vuluas meminiſſet aperiri, quando hoc vtique, aut in qua dicimus impletum: quod utique non poterat non impleri? Quę eſt iſta, cuius vuluam fœtus reſerat, non maritus? quę virgo concipit? quę non vt conciperet, virgo eſſe deſiit? Non certe illa, de qua ſcriptura dicit: Cognouit Adam vxorem ſuam, & peperit ei filium: ſed illa, de qua Euangeliſta ſignat: Et non cognouit eam Ioſeph, donec peperit. Igitur in Maria hoc ſine dubitatione perfectum eſt: cuius vuluam non defloratio uirginitatis aperuit, nec partus effuſus: ſed partus effuſio: quæ virgo, pepit: ꝙ virgo concepit: quę prius mater facta eſt, ꝙ maritata. De hac iſtud Maſculinum: quod vere ſanctum vocandum eſſet, exiit: quiq́; vuluam, ſecundum promiſſionem partus æditus, non ſecundum conſuetudinem, naturamq́; communem, dum concipitur viri ſemine reſerauit. Sed quoniam diuites Dei ſenſus velociter explicare non poſſumus, tantis in ſcripturarum molibus ad vnam ſpeciem opponentibus: vt laſſari ſit difficilius, quàm euadi: quando omnis ſcriptura cunctorum ſenſuum vnus trames ſit: quem in humano ſermine decurrere quis valebit: nec ſi angelicas pennas mortalium linguis Spiritus aſcribat. hęc ille: ſcilicet Beatus Hieronymus. Beatus Gregorius in Homelia in octaua Paſcę: Quid ergo mirum ſi clauſis ianuis poſt reſurrectionem ſuam, in æternum iam victurus, intrauit: qui moriturus ueniens, non aperto utero uirginis exiit. Idem etiam Beatus Hieronymus in diſputatione Attici cum Critobolo: Qui aperit uuluam, ſanctus uocabitur domino. Solus enim Chriſtus clauſas portas uuluæ uirginalis aperuit: quę tamen clauſę iugiter permanſerunt. Hęc eſt porta Orientalis clauſa: per quam ſolus Pontifex ingreditur, & egreditur: & nihilominus ſemper clauſa eſt. Beatus etiã Auguſtinus in Sermone in uigilia Epiphaniæ, inquit: Qui natus eſt primo ſine matre in cœlis: hodie natus eſt ſine patre in terris. O' miracula: O' prodigia fratres chariſſimi: iura mutantur: in homine Deus naſcitur: uirgo ſine uiro grauidatur: mox uiri neſciam ſermo Dei maritat: ſimul facta eſt mater, & uirgo: mater facta, ſed incorrupta: uirgo habens filium, neſciens uirum: ſemper clauſa, ſed non infœcunda. Si uero Iudęus: uel potius aliquis Manichæus hęreticus diceret: Si Chriſtus ex uirgine clauſa egreſſus eſt: ergo, uerum, & ſolidum corpus humanum ab ea ſuſcipere non potuit, ſed potius fantaſticum, eo ꝙ duo corpora ſimul eſſe non poſſint. Reſponderi poſſet. Quidam dixerunt Chriſtum ſubtilitatis dotem aſſumpſiſſe, quando de clauſo uirginis utero egreſſus eſt: & agilitatis dotem, quando ſiccis pedibus ſuper mare ambulauit: quę dotes, qm̃ niſi glorificato corpori non conueniunt, Chriſtus autem paſſibile corpus aſſumpſit, ſicut ex eius paſſione aperte demonſtrauit. Ideo fatendum eſt, cum miraculoſe ex clauſa natum fuiſſe: & uerum habuiſſe corpus, non autem fantaſticum. Vnde B. Auguſtinus ſuper Ioannem inquit: Moli corporis, ubi diuinitas erat, hoſtia clauſa non obſtiterunt. Ille quippe non

Oppoſitio.

Reſponſio.

Digitized by Google

eis apertis intrare potuit: quo naſcente virginitas matris inuiolata permanſit. Et ſi te Chriſti exemplum non mouet, eo ꝙ humanitas per eum aſſumpta, eſſet ſibi cum diuinitate coniuncta, moueat exemplum diſcipuli ſui Petri: qui habita prius ab ipſo Chriſto licentia ſuper aquas ambulauit. Miraculoſe igitur hęc facta fuiſſe fateri oportet. Merito equidem virgineę itegritati nihil corruptionis intulit partus ſalutis: quia cuſtodia fuit pudoris æditio veritatis. Talis ergo natiuitas decuit Dei virtutem, & Dei ſapientiam Chriſtum, qua nobis & humanitate congrueret, & diuinitate pręcelleret. Niſi enim eſſet verus Deus, non afferret remedium: & niſi eſſet homo verus, non pręberet exemplum. Voluit enim Chriſtus ſic ſui corporis veritatem demonſtrare: vt ſimul etiam eius diuinitas declararet: & ideo miſcuit ſublimia humilibus. Vt enim corpus eius verum, & ſolidum eſſe oſtenderet, naſcitur ex fœmina: ſed vt eius inoteſceret diuinitas, naſcitur ex virgine. Confirmatur etiam virginis credentis fides præeuntis atteſtatione miraculi: donaturq; Heliſabeth inopinata fœcunditas: vt qui cõceptum dederat ſterili, daturus non dubitaretur & virgini. Concluditur igitur ex ſuperius dictis de glorioſiſſima virgine Maria in ſacris literis ante Eſaiam factam fuiſſe mentionem, ſi non nominatim, ſaltem per modum talis præeminentiæ, ꝙ alicui alii conuenire, & attribui non poſſit.

Oppoſitio.

Sed diceret forte Iudęus, pręmemoratam Beati Hieronymi expoſitionem de primogenitis, magis myſticam eſſe, ꝙ̃ literalem, & ideo non eſſe admittendam: ſed literalem expoſitionem magis eſſe inquirendam.

Reſponſio.

Reſpondetur. Regulam eſſe apud omnes generalẽ: ꝙ ubi in ſcriptura diuina, uel alia quacunq; aliquid dicitur: quod ſm ipſam literam uerificari, aut omnino ſtare non poſſit, ſeu diſſonum ſit, aut indignum, uel iconueniens uideatur, indaganda ſit quamprimum ſententia, quę ex ſenſu poſſit ei magis conuenire: & ꝙ hoc verum ſit, facile probari poteſt, tam ex ſcripturis ſacris, ꝙ̃ ſecularibus. & imprimis ex ſacris Ioſue capitulo quinto habetur. Cum Ioſue induxiſſet populum Iſrael in terram repromiſſionis: vbi venit i Galgala: ſibi à Deo mandatur: vt ſibi lapideos faceret cultros: & filios Iſrael ſecundo circuncideret. Quod ſi iuxta literam accipimus, penitus ſtare non poteſt. Si enim duplex haberemus præputium: vel abſciſſa pellicula iterum naſceretur: recte ſecũda circunciſio haberet locum.

Oppoſitio.

Et ſi Iudæus diceret: Non fuiſſe propterea bis circunciſum populum, ſed ſemel tantum: quia prius circuncidi non potuit, dum in deſerto quadraginta annis itineraret.

Reſponſio.

Reſponderetur. Quare igitur mandatur Ioſue: vt ſecundo circuncidat populum, ſi prius non fuit circunciſus? Poſtquam ſibi mandatur: vt ſecundo circuncidat: ſi prius non erat circunciſus, ſecundo non potuit circuncidi. Et cum dicatur ſibi: vt ſecundo circuncidat: illud ſecundo aliquid aliud habuit in ſenſu. Et forte Caleph, & Ioſue, qui in deſerto nati non erant, bis circuncidi potuerunt. Item & Exodi capitulo trigeſimo: Ad opus vnguentarii varia ſumuntur vnguenta, in quibus eſt Nardus, & Stacten, Onyca, & Galbanen. & Deus, qui fecit cœlum, & terram loquitur ad Moyſem dicens: Ego impleui eos ſpiritu ſapientiæ, & intellectus, vt faciant opera artis vnguentarię, & vnguentarios Deus doceat. Item & illud aliud, quod ſcribitur Deuteronomii capitulo vigeſimoprimo huiuſmodi eſt: Et videris in numero captiuarum mulierem pulchram: & adamaueris eam: volueriſq; habere vxorem: introduces eam in domum tuam: quę radet cęſariem: & circuncidet vngues: & deponet veſtem, in qua capta eſt: ſedéſq; in domo tua, flebit patrem, & matrem ſuam vno menſe: & poſtea itrabis ad eam, dormieſq; cum illa, & erit vxor tua. &c. Item Numeri capitulo nono: Ierũt ligna, vt vngerent ſuper ſe Regem: dixeruntq; oliuę: Impera nobis. Hæc omnia ſi ſecundum literam intelligi debent, nõne fabulę ſunt? & niſi aliquid habeant ſecreti, nonne indigna ſunt Deo? Hoc idem etiam

probatur

Digitized by Google

probatur ex legum diſpoſitione: vbi in dubio, actus, & diſpoſitio intelligitur eẽ factus in eo caſu, quo valere poſſit, & ꝑ ut de iure fieri põt. vt.l. gallus.§.quidã recte.ff.de liber.& poſthu. &.l. quoties. de rebus dubiis.&.l.quoties de verb.oblig. Non videatur igitur mirum Hebrço, ſi prædicta expoſitio capitis. xiiii. Exodi .ſ. Omne maſculinum &c. eſt aliqualiter myſtica: cũ ipſa ex ſe ſimpliciter ſumpta: hoc eſt ſm literã tñ verificari nullo modo poſſit: qa (vt ſupra dictum eſt) in partu non aperitur primitus mulieris vulua: cum ea iam pridẽ in conceptione ex carnali copula reſerata fuerit: & cum ſm literam ſignificatio, ſiue ſnĩa non ſit vera, quid lateat in ſenſu indagãdum eſt. Sed infra de huiuſmodi ſignificatione lib. v. c.xcvii. vbi de circũciſione dicendũ eſt, aliqua ſecreta pandentur.

Adhuc quoddam aliud mirabile extat in hoc Eſaiæ vaticinio: & maxime in Hebræo: quod in noſtra non extat latina tranſlatione in vna dictione.ſ.In vtero. ſonat enim veritas Hebraica ſic: Ecce virgo concipiet in vtero: per quod verbũ, In vtero, huius virginitatis maior adaugetur integritas: quam non difficile percipies ex infraſcriptis verbis B. Hieronymi ad Cteſiphontem, inquit enim ſic: Ecce illud ſemen mulieris: quod non per traducem genitalium myſteriorum cõmixtione ſexus vtriuſq; iſunderetur in vterum: ſed clauſtro clauſo indefloratæ virginitatis inueniretur in vtero. Deniq; rẽ nouam, plenamq; miraculi nouo verbo Propheta, dum promittit, exequitur: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium. Quotidie certe de procreandi neceſſitate mulierũ conceptus & cernim⁹, & audimus: de nulla tñ dicitur, In vtero concepit: qm̃ ſubſtantia futuri hominis fuſa per virum coaleſcit in fœmina, vtriuſq; mulieris non principium eſt naſcendi hominis, ſed depoſiti nutrimentũ: Maria autem non tam prima, quàm ſola in vtero cõcepit: cuius pudoris illibatio cõceptum vteri ſine damno virginitatis expreſſit: quæ ſola nobis peperit, quod nõ accepit ex nobis, dicente domino: Vos de inferioribus eſtis: ego de ſuperioribus ſum: quæ ſola mater eſt filio, cum virgo ſit marito: cuius conceptionem ignorante virginitate partus agnouit: quæ ſola mulier dicta eſt non concipiendo, ſed pariendo. Ex hac ergo ſemẽ promiſſum eſt mulieris: quod ſm hominem dominus Deus noſter eſt: qui nõ infuſus eſt vtero, ſed inuentus, Euangeliſta cõfirmante, cũ dicit de Maria: Inuenta eſt in vtero habens. Ecce & ab ipſo precedente prophetiæ ſermone non deuiat, quod fuerat nũtiatum. Virgo in vtero concipiet: ſed in myſterii nouitate, ſermonis etiam parilitate, concordat: eoq; ſtylo facti hiſtoria ſignatur: quo faciendum denũtiat & Propheta. Ait enim Eſaias: Virgo in vtero cõcipiet. Matthçus refert: Inuenta eſt in vtero habens. verbo ipſo promiſſionis reſpondet effectus: qm̃ non aliter loquitur Euangeliſta, q̃ Vates. Nec ad exprimendam operis veritatem inuentæ elocutionis difficultate cõfunditur. Vbi ſunt grãmatici? vbi conciliarii? quæ iſtos, vt extra conſuetudinem loquantur, ſchola ꝓduxit? quæ tam aperte ſignare nouitatẽ doctrina? non indicãtur humano ſenſu: quoniam non opus humanum eſt, quod loquũtur. Et cum rem nouam, nec antea factam ſic notant: vt intelligas cum mirabili opere, & mirabilem ſcito eſſe ſermonem. Repetamus deniq; ſanctas fœminas Patriarcharum: videamusq; ſi ſic de aliqua ſcriptum eſt. Legimus de Sarra: Et dominus viſitauit Sarram, ſicut dixit: & fecit Deus Sarræ, ſicut locutus eſt ei: & concepit, & peperit Abraæ filium. In Iſaac diuina beneuolentia monſtratur his verbis: Et exaudiuit illum Deus: & concepit Rebecca vxor eius. Denique & de Iacob vxoribus ſic ponitur: Et concepit Lia, & peperit filium Iacob. De nulla certe harum ſcriptum eſt: In vtero concepit: quç tamen quicquid cõcipiebant, extra vterum concipere non poterant. Sed quoniam de conuentu virili concipere ſe nouerunt: quibus non præueniebat ſalua virginitate conceptus: ſola vero Maria de vtero concepit: cum irreſerato aditu ſeminali clauſo vtero concepit.

Digitized by Google

Hęc ille.ſ.B.Hieronymus ad Cteſiphon tem.Quod aperte ex dictis Rabinorum Iudęorum verificatur: ſcilicet Rabinoꝝ Ananiæ,& Iacob filii Alem,in Commẽtariis libri Ruth,ſup illud:Aram genuit Aminadab.& per Rabinum Ioannam,ſu per illud Gen̄.c.ix. de filiabus Loth, vt ſeruare poſſent ſemen de patre ſuo. de q bus dicetur infra in hoc eodem libro.c. xv. Vnde ex omnibus ſuperius dictis ma nifeſte conſtat,Eſaiam voluiſſe ex hoc va ticinio prędicere Meſſiam Regem ex vir gine naſciturum eſſe. Promittitur enim partus huiuſmodi,tanquam ſignū quod dam prodigioſum. Iudæus autem tanq̄ lubricus,& tortuoſus anguis, ne ex hoc vaticinio,Meſſiam ex virgine naſci debuiſſe fateri cogatur,multifariã, multiſq; modis ipſi opponit vaticinio. Vnde explicita diſputatione huius particulæ ha Alma,ad aliam confugit oppoſitionem, dicẽs: Signum Regi Achaz ab Eſaia oblatum,non extitit,vt adoleſcentula, ſiue virgo pareret:ſed ꝙ ex illa puer naſcitu rus foret.Nã de homine in materno vte ro exiſtente: vtrum vir ſit, an mulier,recte,& firmiter intelligi nõ poteſt. Quod nihilominus Eſaiam non præteriit, iccirco dixit:Cum adoleſcentula filium pepe rerit,accipies tu ò Achaz te quàmplurimum à potentiſſimorum Regum manu eſſe liberatum. Quod ſanè factũ extitit: nam vbi primum iuuenis illa,ſiue adole ſcentula filium peperit,contra Raſim Re gem Syrię illico irruit Theglaphalaſſar Rex Aſſyriorum,& occidit eum: vt habe tur.iiii.Regum.c.xvi.Item contra Facee filium Romæliæ Regem Iſrael Oſeæ fili us Hela iſidias machinatus, eum itidem interfecit: vt legitur.iiii.Regum.cap.xv. tunc Achaz Rex Iuda Regum illorum manus euaſit.Hoc igitur ſignũ fuit illud, quod Propheta vaticinatus eſt. De ſigno dato Achaz Regi: immo potius domui Iuda ab Eſaia,vt inquit Iudæus in oppoſitione ſua,dicendum eſt, poſtquã dixero de qua iuuencula naſciturũ puerum intellexerit Eſaias. Chriſtiani nanq; omnes,eam fuiſſeglorioſam virginẽ Mariam,quę in iuuenilibus annis, & virgo

Oppoſitio.

Reſponſio.

concepit,& peperit, dicunt, & affirmãt, vt ſuperius multipliciter probatum fuit: & vt ſcribitur Matthæi.c.primo. Hoc au tem totum factum eſt, vt adimpleretur, quod dictum eſt à domino per Prophetam dicentem:Ecce virgo habebit in vte ro,& pariet filium &c. Iudęi autem aliter ſentiunt. Multi enim eorum Rabini eam adoleſcẽtulam fuiſſe dicunt vxorem Re gis Achaz: quæ (vt ipſi aiunt) peperit Ezechiam parum poſt ipſum Eſaiæ vaticiniũ: & ipſe Ezechias patri ſuo Achaz in Regno poſtea ſucceſſit: & ad huius opinionis ſuę confirmationem adducũt illud:quod ab ipſomet Eſaia dicitur infra proxime.c.viii.Et erit extenſio alarũ eius implens latitudinem terrę tuæ O Emanuel. Sed hanc expoſitionem tanq̄ irrationabilem Rabi Salomon Gallicus hoc modo iprobat. Qm̃ Ezechias.xxv. erat annorum,qñ patri ſuo Achaz ſucceſ ſit in Regnum : vt habetur. iiii.Regũ.c. xviii. Achaz autem.xvi.annis tm̃ regnauit: vt.iiii. Regũ.c.xvi. Igitur qñ Achaz in Regem ſublimatus fuit,Ezechias eius filius iam nouem erat annoꝝ. Cum autẽ Eſaias hoc ſuũ non protulerit vaticiniũ, niſi quarto,vel qnto anno Regni ipſius Achaz: vt omnes communiter affirmant interpretes. Sequitur igitur:ꝙ Ezechias treſdecim,ſiue quatuordecim erat anno rum,quando Propheta hanc futuram eẽ vaticinatus eſt natiuitatem. Sed cũ Eſaię vaticinium non ſit niſi de puero tũc tem poris naſcituro:& non de iam nato. Igi tur de ipſo Ezechia tunc non ſolũ nato, ſed tunc.xiii. vel.xiiii.annos habente,nequaquam intelligi poſſit. Rationabiliter ergo Rabi Salomon hanc improbat opinionem. Sed videamus quam adoleſcen tulam ponat ipſe Rabi Salomon ex hoc vaticinio puerum fuiſſe parituram. Inqt enim ipſe,Eſaiam Prophetam iuuenculã quandam in vxorẽ accepiſſe:quę ex ipſo Eſaia huius prophetię tempore iam con ceperat. Vnde hanc exponẽs literam inquit: Adoleſcentula concepit,& pariet filium:& denunciatio huius partus: ſcilicet quod maſculus eſſet naſciturus, fuit ſignum ab eo prænuntiatum : quoniam

de fœtu

Digitized by Google

de fœtu in vtero matris incluſo: an vir: idest maſculus, an fœmina ſit, ignoratur. Et ideo quando certitudinaliter prædicitur ſignum: eſt credibile per id, quod pmittitur cum tali ſigno ſit futurum: vt ſit ſenſus Eſaiæ: Ecce adoleſcentula concepit, & pariet filium: & quando in eius natiuitate verbum meū verificari videbis: ſcias te à duobus Regibus Regnū tuum inuadere diſponentibus cito liberandū. Et ad propoſitum ſuum verificādum adducit ipſe Rabi id quod ait ipſe Propheta. c. viii. proxime ſequenti: ſcilicet: Et acceſſi ad Prophetiſſam, & concepit, & peperit filium: intelligēs per Prophetiſſam vxorem ipſius Eſaię. Ex quo patere dicit: ꝙ illa adoleſcentula, de cuius conceptu, & partu ſit hic ſermo, fuit ipſius Eſaiæ vxor: ad quam acceſſit Propheta maritali affectu: & puer conceptus, & natus eſt de ea Eſaiæ fili⁹. Cui Rabini Salomonis interpretationi multa profecto obſtant: & propterea eam reddunt irrationabilē. & imprimis illa verba octaui capitis Eſaiæ, introducta ab illis ſuperioribus Rabinis, in ſuæ opinionis fauorem: ſcilicet: Et erit extenſio alarum eius implens latitudinem terræ tuę O' Emanuel: quoniā filius Eſaię nunquam fuit Rex: nec aliquod vnquam habuit dominiū: ſicut habiturus erat puer ille, quem naſciturum Eſaias prædicebat. Secundo, quia Eſaiæ filius Emanuel nequaquam dici poterat, vt infra demonſtrabitur in ipſius dictionis Emanuel interpretatione. Tertiū obſtaculum eſt particula illa octaui capitis Eſaię: quam ipſe Rabi Salomon ad ſuam verificandam introduxit opinionem: ſcilicet: Et acceſſi ad Prophetiſſam &c. Quā Prophetiſſam ipſe Rabi voluit fuiſſe Eſaiæ vxorem, cum ea particula, nedum trahi poſſit in opinionis ſuæ fauorem, ſed potius contra: cum Beatus Hieronymus in ſuis ſuper his verbis Cōmentariis contrarium oſtendat. Inquit enim: Exhibuit autem ſe Eſaias dignum ſpiritu prophetali: & prębuit Prophetiſſę: ideſt Spiritui ſancto: qui ſermone Hebraico vocatur in genere fœminino Veruach: iuxta illud, quod ſcriptum eſt: Accedite ad dominum, & illuminamini. & parum infra ibidem inquit ipſe Beatus Hieronymus: vnde miror quendam noſtroꝝ pueros iſtos duos Eſaiæ filios itelligere: quos de Prophetiſſæ mulieris conceptu generaret. Quod qui recipit, conſequenter & Oſeā Prophetam vere meretricem vxorem habuiſſe firmabit. Et quoniam Iudæus Beato Hieronymo non credit: ſcit tñ vtrum ibi in Hebræo ſit Veruach: & an dictio ipſa ſanctum ſignificet Spiritum: quo nō obſtante videant, & audiant Iudęi quomodo per tranſlationem Chaldaicā, cui refragari nullatenus poſſunt, hoc Eſaiæ interpretetur vaticiniū. Habent enim Iudæi duplex ab antiquis ſacrarum literarum volumen. Alterum qdem Hebraicis literis, ſiue characteribus, & oratione Hebraica. Alterum Chaldęa oratione: ſed Hebraicis literis ſcriptum: & (ut teſtantur Rabi Salomō, & Rabi Moyſes Aegyptius) Chaldæo textui nullus vnquam auſus eſt contradicere. Et hic Chaldęus apud Hebręos appellatur Targum. Vtriuſq; igitur apud illos par auctoritas, ſententia quoq; eadem: ſed quod in altero .ſ. Hebręo breuius, uel obſcurius eſt: in altero .ſ. Chaldęo ſępe latius, atq; clari⁹. Et hunc Chaldęum opinantur multi traductum fuiſſe per tres Prophetas .ſ. Aggęum, Zachariam, & Malachiam. Eſt inſuper interpretatio, ſiue æditio Chaldaica Ionathę, & Anquelon fratrum filiorū Oziclis traducta, ſm aliquos, tempore deſtructionis ſecundi templi Hieroſolymitani: & omnibus iſtis tribus fidem adhibēt Iudęi pleniſſimam, & maximam. Habent inſuper Iudæi duplex Thalmud, Babylonicum, & Hieroſolymitanum: ſm quos Iudaica Synagoga gubernatur iam diu: & maxime ſm Babylonicum: & quidem non recte, ſed impie. & ideo neutri iſtorum Thalmud fidem adhibent Chriſtiani: ſed vtrunq; improbant: vt infra libro .ix. validis oſtēdam probationibus: cum ſupraſcriptis primis tribus adhęreant & ipſi Chriſtiani. Sed & vnde diſceſſimus, reuertamur: videamus ſup hoc Eſaiæ loco, qūo Chaldaica præmemoratū interp̄tetur vaticinium. Ipſa enim ſic habet: vt

refert Nicolaus Lyrenſis: Et conteſtatus ſum ex parte mea teſtificationes malas: quas dixi venturas in prophetia Vriæ ſacerdotis: Ecce futurum eſt quoq; ſic oēm conſolationem, quam dixi venturam in prophetia Zachariæ filii Barachiæ: Ego adductus ſum, & acceſſi ad Prophetiſsā, & concepit &c. Ex qua tranſlatione aperte patet prædicta verba non eſſe Eſaiæ, cum in prophetiis iſtorũ duorum teſtium nihil dixerit Eſaias, nec fecerit, nec etiā aliquid pro earum adimpletione operatus fuerit: ſed ipſe Omnipotens Deus, qui Prophetas inſtruit, eorum mentes illuminando: & quod ab eis futurũ annuntiant adimpleri facit. Quapropter ſi Dei verba ſunt, prout ſunt, dici veraciter nō poteſt, ꝙ Eſaias adhibuerit teſtes: nec ꝙ ad Prophetiſſam iuerit quæ ex eo duos concepit filios. Igitur ipſe quoq; Rabi Salomō hoc in loco male ſenſit. Si ergo ipſi Iudæorum Rabini de hac muliere paritura male ſenſerunt: vt ſupra demōſtratum eſt: vt etiam de ſigno ipſius partus male ſenſerint, neceſſe eſt: cum cognoſcere an partus ĩ vtero matris adhuc clauſus, maſculus an fœmina ſit, nō ſit tale ſignum, ad quale Omnipotēs Deus Regē Achaz à ſe peti inuitauerat. Cum enim diceret ei: Pete tibi ſignum à domino Deo tuo, & non ab idolis, & ab hominibus, in profundum Inferni, ſiue in excelſum ſupra, non niſi ad grande, & ſupernaturale ſignum eum inuitabat: vt etiam ſenſit ipſe Rabi Salomon: qui in ſuis ſuper hoc loco Commentariis inquit: Infernus accipitur hic pro foſſa, ſiue ſepulchro: ideſt: Pete tibi ſignum per reſurrectionem alicuius mortui, ſiue in excelſum ſupra: hoc eſt in cœlo. Dicens ipſe Rabi: ꝙ ſi Achaz Rex petiiſſet, ꝙ aliqs ſuſcitaretur mortuus: aut Sol in medio cœli ſtaret: ſicut ſtetit ad preces Ioſue: vt Ioſue. c. x. Deus cōceſſiſſet. Scire autē an mulier prægnās, maſculum, aut fœminam paritura ſit, nō eſt res ſupernaturalis, & admodum grandis: vt ex ſignis à Plinio deſcriptis libro vii. c. vi. percipitur: quia ſigna ipſa ſunt contraria. In maſculo enim vno modo cognoſcuntur: in fœmina autem contraria ſunt ſigna: & ideo facillima ſunt: cum nedum phyſici: ſed etiam mulieres multæ ex quibuſdam ſignis, & rerum experientia (quæ omnium naturalium rerum optima eſt magiſtra) prægnantes cum intuentur mulieres, non ignorant, an maſculum pariturę ſint, an fœminam: immo etiam ipſemet prægnantes ſæpiſſime ex diuerſitate accidentium ſibi eo tempore, quo prꝗgnantes ſunt obuenientium, an maſculum, an fœminam in vtero geſtēt, manifeſte cognoſcunt: & maxime ſi aliàs prægnātes fuerunt. Quod ſi natura, vel vſus, aut conſuetudo id affert hominibꝰ etiam imperitis, ſupernaturale minime dici poteſt, etiam quando Eſaiæ Prophetę, aut Achaz Regis vxor ex puero maſculo pariēdo intelligi potuiſſet. Sed qm̄ uirginem pariturā (quod profecto ſupernaturale eſt) Eſaias cœleſti irradiatus lumine non ignorauit: & à Deo ita factum iri prꝗuidit, idcirco dixit: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium &c. Nec propterea ſignũ illud datum fuit Regi Achaz: ſed domui Iuda. Nam aſpernante ipſo Rege Dei præceptum: ut peteret. ſ. à Deo ſuo ſignum: uti idolatra, & improbus petere recuſauit, ſub falſa, & ficta excuſatione, dicens: Non petam, & non tentabo dominum. Tunc uidens Propheta peruicaciā Regis, diuinamq; admonitionem eũ nō curare: quaſi indignatus, eum ulterius alloqui noluit: ſed ſuam direxit orationem ad domum Dauid, inquiēs: Audite ergo domus Dauid: Ecce virgo concipiet &c. ut oſtenderet ſignũ hoc non fore Achaz tempore: ſed domui Iuda futurum eſſe: ut ſicut Rex ille improbus non credebat in mente: ita ſignum ipſum corporalibꝰ nō poſſet oculis cernere. Quod quidem factum extitit: qm̄ glorioſa uirgo Maria de domo Iuda, quæ ſemper uirgo fuit, & abſq; uirili ſemine, & humano coitu Chriſtũ peperit uerum Meſſiā, quaſi per quingentos annos poſt. Audite ergo domus Dauid: Nunqd parum uobis moleſtos eſſe hominibus: quia moleſti eſtis & Deo meo: quaſi dicat: Eadem cum Deo, quę cum hoibus facitis. Oſtenditis enim uos bonos, nolentes ſignum petere, putantes

Digitized by Google

tantes ipſum, an imum veſtrum ignora re: qa ne ei gloriam detis, id facitis: propter hoc dabit dñs ipſe vobis ſignũ inuitis. Opponunt Iudęi, dicentes Virginem ſine virili ſemine parituram, ſupnaturale eſſe minime negaẽ: ſed ꝙ huiuſmodi partus, ſiue parturitio: quæ illinc ad qngentos annos, & vltra non eſſet eventura, eſſet ſignum euidens, ꝙ Rex Achaz cum populo Iudaico liberaretur à periculo duoꝝ Regum, Regnum Iuda inuadere, & penitus delere volentiũ, ac ſe iam parantium: qui, licet alibi impediti, ſtatim intentum ſuum exequi non potuiſſent: tñ vltra biennium differre non intendebant, ſatis debile, immo penitus inane ſignum fuiſſet. Nã vt Rex Achaz, & eius populus certiores fierent de huiuſmodi periculi euaſione, & de liberatione ſua, ſic de ꝓximo iminente, conueniẽs erat, imo neceſſarium dare ei ſignũ aliquod prius euenturum, ꝙ̃ huiuſmodi fieret iuaſio: ad hoc maxime vt Rex ipſe de liberatione ſua certior fieret, vt fuit ſignum illud, quod datum fuit Gedeoni in vellere ad futuræ ſuæ victoriæ indicationem: vt habetur Iudicum cap. vi. Et illud aliud Ezechiæ Regis Iuda: vt Eſaię cap. xxxviii. qñ ipſe Eſaias ſibi nunciauit: ꝙ dñs adiecerat ſuper dies ſuos qndecim annos: & ꝙ eũ à manu Regis Aſſyrioꝝ erueret: qa obtulit ſibi ſignum à dño: ꝙ vmbra lineaꝝ, per quas deſcenderat horologium in Sole: reuerteretẽ retrorſum decem lineis: & ſic ſtatim reuerſa eſt decem lineis per eoſdem gradus, per quos deſcenderat. ſed dare ſignum in periculo præſenti, vel vſq; ad biduũ, ſiue biennium iminente: quod ſcilicet virgo aliqua paritura eſſet vſq; ad quingentos annos, & vltra, non eſt euidens, nec conueniens ſignum ad reddendum Regem de ſua liberatione certiorem: qa tale ſignum nullatenus indicat ab iminenti periculo liberandum eſſe Regem: ſed potius ad inducendum eum in diffidentiam, & deſperationem, ſiue ad incredulitatem. ex qbus ꝯcludunt ipſi Iudæi verba Eſaiæ: Ecce virgo ꝯcipiet &c. de Beata virgine Maria nullo modo intelli gi poſſe: ſed de alia tunc tpis viua, quę cito erat paritura. Rñſio. Si Iudęi conſideraſſent, quæ dicta ſunt, & ſcripturas ſacras diligenter ſcrutarenẽ, aliter forte ſentirent. Nam prius dictum fuit ſupra: Prophetam non dediſſe ſignum Achaz Regi, ſed domui Iuda: ideo non oportebat eum ex ſigno facere certiorem. Præterea in ſacris lr̃is ſigna danẽ vario modo. Nam ſignum daẽ interdum prognoſticum: qa eſt alicuius futuri effectus indicatiuum: ſicut ſunt illa duo à Iudęo ſupra pręmemorata, de Gedeone, & Ezechia: & tale ſignum frequentius daẽ in ſacris literis. Alteꝝ ſignum eſt effectus pręteriti rememoratiuum: ſicut eſt ſignũ illud: qđ datũ fuit Moyſi Exodi cap. iii. vbi dñs dixit: Hoc habebis ſignũ: ꝙ miſerim te: cum eduxeris pplm̃ meum de Aegypto: imolabis Deo ſup montẽ iſtũ: id eſt imolabis Deo de iſta miſſione, quę tibi imponiẽ ad ppl'i redemptionem: red dens ei gratias in memoriam huius męę impoſitionis tibi nunc factę in hoc ipſo loco: & ſicut eſt ẽt ſignũ illud datũ Ezechię Regi. iiii. Regum cap. xix. vbi diciẽ: Tibi aũt Ezechia hoc erit ſignum: Comede hoc anno, quę repereris: in ſecundo autem anno, quę ſponte naſcuntur: porrò in anno tertio, ſeminate, & metite: plantate vineas, & comedite fructus earum &c. Et paulopoſt in eodem capite ſequitur: Factum eſt igitur in nocte illa: venit Angelus dñi, & pcuſſit i caſtris Aſſyrioꝝ centumoctuagintaqnq; millia &c. Ecce in his duobus locis veniunt ꝓmiſſa multo prius, ꝙ̃ ſigna data. Sic eſt etiã in ꝓpoſito noſtro: vbi Achaz fuit prius liberatus, ꝙ̃ Beata virgo pareret. Nec obſtat magna tpis diſtantia: qa ſignum rememoratiuum ita reſpicit pręteritum in magna diſtantia, ſicut in parua: ſicut prognoſticon reſpectu futuri tpis. Hoc etiã verum eſſe inſinuatur ex his Eſaiæ verbis: Propter hoc dabit Deus ipſe vobis ſignũ: ſupfluum enim eſſet dicere Ipſe: niſi qa ab hoc notaẽ, ꝙ illud opus ipſe Deus per ſeipſum facturus erat. Sciendũ eſt etiam: ꝙ liberatio Regni Iuda ab illis duobus Regibus, & à qbuſcũq; aliis per-

Oppoſitio. (margin)

Reſponſio. (margin)

ſecutoribus, & infeſtantibus, fuit ſignũ ſiguratiuum ſaluationis mundi faciendæ per Ieſum Chriſtum: ſicut ſignũ datum Moyſi miſſionis, de qua Exodi cap.iii. vt ſupra. Et ſignum hic datũ, ꝙ virgo pareret, eſt ꝓprie totius mundi ſalus: quia Chriſtus, qui ex ea virgine natus fuit, totum mundũ ſaluauit. In qbus oibus figuris, & demum in figurato daẗ ſignum rememoratiuum ad longum tp̃s: quod ſignum non fuit tñ datum Achaz Regi, qui erat idolatra, & noluit petere ſignũ a Deo ſuo ẽt inuitatus ab eo, ſed ab idolis, & ab hoibus: hoc eſt à Rege Aſſyriorum: in qbus maiorem fiduciam habuit. Vnde qa erat incredulus verbis Dei, cõuenientius fuit, vt daretur ſignum rememoratiuum, & futuꝝ in longinquum: vt ipſe ſic in pſona ꝓpria non videret, ſicut in mente nõn credebat, ſed tantũ poſteri ſui etiam à longinquo. Et ideo ſignanter non dixit Eſaias verbum ad Achaz, ſed ad domum Dauid, inquiens: Audite ergo domus Dauid &c. Et non eſt mirandum (vt inqt dñs Burgẽſis) ſi tanta tp̃is diſtantia interponitur hic: qa hoc fit ad maiorem exprobrationẽ incredulitatis ipſius Achaz: qui Dei omnipotentiam, & ꝓuidentiam adeo cõtempſit, vt ſignũ petere à Deo, etiam ab eo inuitatus, dedignaretur ſub ficta excuſatione, ne eum tentaret. Vnde qa oppoſita iuxta ſe poſita clarius eluceſcunt, Propheta hoc introduxit ſignũ: quaſi diceret: O domus Dauid: quę nunc tam incredula es, vt dedigneris petere ſignũ à Deo tuo, te ad illud petendum inuitante: adhuc veniet tempus, in quo dabitur domui Dauid ſignum mirificum, & ꝓfundiſſimum. ſ. Ecce virgo ↄcipiet &c. Quod ſignum ſimpliciter ab Angelo ꝓpoſitum, tam admirandum, & ſupernaturale illa virgo de radice Ieſſe electiſſima per fidem puriſſimam, & ſummopere meritoriam, acceptabit dicens: Ecce Ancilla domini &c.

Oppoſitio. Opponunt inſuper Hebręi ad illam particulam, vbi Eſaias inquit: Et vocabitur nomẽ eius Emanuel: ſiue (vt ipſi Hebręi dicunt) Et vocabit, dicentes: ꝙ Chriſtus noſter nõ fuit vocat' Emanuel, ſed Ieſus. Ergo inferũt ipſum nõ fuiſſe eũ, de quo Propheta vaticinatus eſt: Ecce virgo cõcipiet &c. Rñdeo. Quòd duplex eſt cuilibet nomẽ. ſ. impoſitionis, & naturæ: velut Socrates: qđ fuit nomen impoſitionis. & homo: qđ eſt nomen naturę. Ieſus fuit nomen impoſitũ ipſi Chriſto: vt patet Lucę cap.ii. Emanuel autem eſt nomẽ naturæ, ſeu ꝓprietatis ipſius Chriſti, qui & Deus erat, & homo. Significat enim duas naturas in ipſo Ieſu, humanam. ſ. & diuinam in vno fuiſſe ſuppoſito: & hoc ſignificat Emanuel: qđ eſt iterpretatum nobiſcum Deus. Emanuel nanq; iterpretatur nobiſcum Deus, vel Deitas: qa fructus, quem virgo peperit, non ſolum floruit humanitate præclara: ſed ẽt reſplenduit diuinitate pręfulgida. Lactãtius inſuper Firmianus Diuinaꝝ inſtitutionum lib.iiii.c.xi. de hac dictione Emanuel ſic inqt: Emanuel nunq̃ vocat' eſt, ſed Ieſus: qui latine diciẗ Salutaris, ſiue Saluator: qa cunctis gentibus ſalutifer venit. In ſacris literis Meſſiã Dei filium, per plura, & diuerſa vocari noĩa inuenimus. Nam Iacob Patriarcha Geñ.cap.xlix. Silo: hoc eſt qui mittẽdus eſt, vocauit. Dauid Pſal. lxx. Ynnõ. i. ꝑmanẽs. Hieremias cap.iii. vocat eum Adonai: hoc eſt Deus iuſtus noſter. Eſaias .c.viii. Velociter ſpolia detrahe, cito pręda re. & cap.ix. octo eũ appellat noibus. ſ. Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis &c. Hieremias cap.xxiii. Tetragrãmaton, Hagios. cap.ii. Deſideratus. Sed Propheta declarauit hoc noie Ieſus: ꝙ Deus ad hoies in carne venturus eſſet. Emanuel aũt ſignificat nobiſcũ Deus. ſ. quia illo per virginem nato confiteri hoies oportebat Deum ſecum eſſe: ideſt in terra, & in carne mortali. vnde Dauid in Pſal.lxxxiiii. Veritas, inqt, de terra orta eſt: qa Deus, in quo veritas eſt, terrenum corpus accepit, vt terrenis viã ſalutis aperiret. In Hebræo hoc in loco habeẗ: Et vocabis nomen eius Emanuel: vt inqt Beat' Hieronymus ſup hoc.vii. Eſaię capite, dicens: Quòd ſeptuaginta, Aquila, Symmachus, & Theodotio, ſimiliter etiam tranſtulerũt: hoc eſt in ſecunda pſona. Et cum Propheta loqueret domui Reſponſio.

mui Iuda (vt habet ſupra: Audite ergo domus) Iuda ſequtur ꝙ domus Iuda vocaret eum Emanuel:non dico tpe circunciſionis,quo tpe imponitur nomen pueris per parentes:& non per pplm Iſrael, ſed ab euentu,qñ.ſ.faciebat ſigna, & miracula multa:qa tũc turba dicebat:Quod niſi Deus eſſet cum illo,nõ poſſet facere tot ſigna:vt inqt Nicodemus Ioan.c.iii. Poſtea vero ipſemet Beat' Hieronymus ſubdit verbũ: qđ oẽs interpretati ſunt: Vocabis:põt itelligi:Etvocabit:quo ipſa .ſ.virgo,quæ ꝯcipiet,& pariet,hoc Chriſtum appellatura ſit noie. Vnde ex ſuperius dictis ꝯſtat oppoſita per Iudæos minime obſtare poſſe. Item opponunt ẽt Hebræi ꝓpter hęc verba ibidem ab ipſo Eſaia deſcripta.ſ. Anteꝗ̃ puer ſciat vocare patrem ſuũ,& matrem ſuã &c. dicẽtes per verba ipſa denotari: ꝙ in puero (de quo ſit hic mẽtio)fuit ignorãtia: qđ negamus nos Chriſtiani de nr̃o Ieſu Nazareo.Eum enim dicimus habuiſſe ſciẽtiæ ꝯplenitudiné ab inſtanti ꝯceptionis ſuæ, inquantũ homo,& non ante: & ab æterno,inquantũ Deus: ex quo inferũt puerum ex hac virgine naſcituꝝ:vt prędicit Eſaias,de ipſo Ieſu virginis Mariæ filio minime itelligi poſſe:ſed de alio,in quo cadere poſſit ignorãtia:vt Propheta ſentit in ipſis verbis. Nil aliud audire volebam,nec expectabã,niſi hanc oppoſitioné,vt vos Iudęos emuteſcere facerẽ. Sed audiamus primo nõnullaverba Beati Hieronymi,ſup his verbis, inqt enim ipſe:Dicam & aliud mirabilius,ne eũ putes in phãtaſmate naſcituꝝ: Cibis vtet iſantis:Butyꝝ comedet,& lac.Et licet de eo multa poſt ſancta Euangelia teſtent: Puer aũt ꝓficiebat ſapiẽtia,ætate, & gratia,& apud Deum,& apud hoies:& hoc dicatur,vt veritas humani corporis approbetur: tñ adhuc pannis inuolutus, & Butyro paſt', ac melle,habebit boni,maliq; inditium: vt reprobans mala, eligat bona.Non ꝙ hæc fecerit, aut reprobauerit quod legat:ſed quo ſcierit reprobare, & eligere: vt per hæc verba noſcamus infantiam humani corporis diuinę non præiudicaſſe ſapientiæ. hæc ille. Sed quare dixerim me nil aliud expectaſſe, niſi hanc oppoſitionem,volo vt intelligant Hebræi: qa quod ipſi pro tuendis erroribus ſuis(vt ita dixerim)ſiue potius euaſionibus,hoc totũ ꝯtra eos retorquere intendo,vt ipſi ſuiſmet ſaucient miſſilibus. Nam Propheta ipſe Eſaias paulo ſupra dixerat: Vt ſciat.ſ.ille puer,reprobare malum,& eligere bonũ: vbi Hebraica litera habet,vt inqt dñs Burgenſis in additionibus ſuis ſup cap.vii. Eſaiæ in additione tertia: habet inquã Hebraica litera ibidem, vbi in tranſlatione noſtra dicit:Vt ſciat:quia ſcit,vel eo ꝙ ſcit:ſm quod innuit:ꝙ ſcientia eligendi bonũ, & reprobandi malum fuit in ipſo Emanuel,antequã Butyꝝ,& mel comederet, hoc eſt ante natiuitatem ſuã: qđ fuit à principio icarnationis ſuę: vt ẽt dictum fuit in ſupraſcripta oppoſitione, ſicut cauſa pręcedit effectum.Quapropter virtute huius literę habet: ꝙ ante natiuitatem ſuam habuit ſcientiã reprobãdi malum,& eligendi bonum:qđ non competit alicui puro homini: vnde ſi alicui puro homini non competit,ſicut vere non competit,ſequtur neceſſario, ꝙ puer ipſe non potuit eſſe,nec filius Achaz Regis (vt multi Hebręi tenent) nec ẽt Eſaiæ, vt vult, & tenet ipſe Rabi Salomon. Si ergo purus homo eſſe non põt, non mirent ergo ſi huiuſmodi puer prędicitur naſciturus alio modo,ꝗ̃ puri hoies: hoc eſt ſine coitu ex virgine,& intacta: vt ſuperius dictum eſt.'Recole igitur Mariam uirginem,quam Propheta Eſaias in hoc ſeptimo capite parituram ꝓdixit, & gaude, atq; exulta, qa tu eſſe meruiſti. Tu enim pręfigurata es uirgo: tu Ecce concipies in utero,non de uiro, ſed de Spiritu ſancto,& grauida eris, & icorrupta manebis.Paries qdem filium, & uirginitatis non patieris detrimentũ: efficieris grauida,& eris mater ſemp intacta: ſenties pondera uẽtris,& pudorem nõ perdes caſtitatis:intumeſcent ubera tua, & itacta manebũt genitalia tua &c. ex Sermone Beati Auguſtini. Quod autẽ hoc Eſaiæ uaticinium in Ieſu Chriſto adimpletum fuerit,teſtis eſt Matthæus cap.i.

Oppoſitio.

Reſponſio.

dicens: Ioſeph autem vir eius, cum eſſet iuſtus, voluit eam dimittere. Ecce Angelus dñi apparuit ei in ſomnis, dicens: Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam ꝯiugem tuam. Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt: pariet autẽ filium, & vocabis nomẽ eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet pplm ſuum à peccatis eoꝝ. & ſeqtur ipſe Matthæus: Hoc autem totum factum eſt: vt adimpleretur, quod dictum eſt à dño per Prophetã dicentem: Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium &c. huic ergo ſexto capiti finem imponam.

Infra libro ſecũdo capitu. xiiii. multa dicunt: ꝙ Chriſtus fuerit Deus ex dictis i hoc capit. vii. Eſaiç.

¶ Eſaiç cap. ix. vbi Men clauſa poſita eſt in medio huius Hebraicæ dictionis, Lemarbe, contra naturam literę, & pręter ſolitũ ſcriptoꝝ morẽ. Cap. VII.

AD hoc inſup manifeſtandum myſteriũ, ꝙ Meſſiach ex virgine naſci debuiſſet, Eſaias ipſe diuino illuſtratus Spiritu cap. ix. per quẽdam inſolitum ſcribendi modũ aperuit: q modus in noſtra latina tranſlatione videri non põt, in Hebraica aũt veritate cælari nequit: vnde ad hanc manifeſtandam veritatẽ hoc ſecretum intactũ minime relinquere volo. Vbicunq; enim in teſtamento vetere, inſuetus loquẽdi, vel ſcribendi modus inuenit͛, ſcito ibi aliqd͛ ſemp eſſe myſterium. Sicut enim Poetæ per figuras aliquas grãmaticales, vel cuiuſuis alterius ꝯditionis, aliqd ſubtiliter intelligentibus ſignificãt: ſic Prophetę p quendam nouũ, vel inſuetum dicẽdi, ſcribendi'ue modũ, myſteria occulta aliqñ deſignant. Et hoc modo Moyſes pluralitatẽ pſonaꝝ in vnitate diuinę eſſentię ſignificauit, ꝯiungens hoc nomen, Heloim, cũ verbo ſingularis numeri: vt infra copioſius dicet͛ lib. vii. c. iiii. In eo nãq; cap. ix. Eſaias ſic inquit de Meſſiach: Paruulus enim natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis: & factus eſt principatus ſup humerum eius: & vocabit͛ nomẽ eius Admirabilis, Cõſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſęculi, Princeps pacis: multiplicabit͛ eius imperiũ, & pacis non erit finis. Et ꝙ prędicta dicant͛ de Meſſia, teſtis eſt Rabi Ioſue Galilęus i Prologo lamẽtationis magnæ Hieremiæ, dicens: Nomeñ Meſſiæ pax eſt. Scriptũ eſt enim, Pater futuri ſęculi, Princeps pacis &c. allegans hãc Eſaię literam. Ex cuius Rabi ſnia, patet hæc dici de Meſſia. Sed vt hoc admirabile myſterium in lucem pdeat, aduerte lector: Iudęi, vbi in noſtra latina trãſlatione eſt hæc dictio, Multiplicabitur, hñt in Hebraico hãc dictionem, Lemarbe, in cuius dictionis medio (vt ꝯſtat) ponitur hęc litera, M, quam appellant Iudęi Men, ſed clauſam. Hñt enim ipſi nonnullas literas duplices: inter quas, Men, eſt vna. & eſt duplex, Men clauſa. ſ. & aperta. Nam altera: videlicet aperta, ſcribitur hoc modo, מ, & ſemp aut in pricipio, aut in medio dictionis, & nunq̃ in fine ponitur. Alteram vero dicũt clauſam, & ſic ſcribitur, ם, quę ponitur ſemp i fine dictionis, & nunq̃ in pricipio, vel in medio. Sed hoc in loco Eſaias in dictione iſta, Lemarbe, poſuit Men clauſam, quę i medio ipſius eſt dictionis contra naturam literę, atq; Iudæorum ſcriptoꝝ ꝯſuetudinem. Quæ res quidem magnum quoddã prę ſe tuliſſe dici neceſſe eſt: cum nouus hic, ac ſingularis ſcribendi modus poſitus ſit à Propheta: cum ipſe Eſaias non fuerit ruſticanus, & indoctus: ſed nobilis ex ſtirpe Regia, & peritus. Legãt Moyſem Iudęi, necnon perlegant omnes Prophetas, & ſacros Codices omnes: nuſq̃, prætereq̃ hoc in loco, naturã literæ mutatam inuenient. Hic ille pfecto theſaurus: hoc illud ſecretum eſt: quod ab eodem Propheta ſcribitur cap. xlv. Et dabo tibi theſauros abſconditos: & arcana ſecretorum: vt ſcias, qa ego dominus. Vnde Rabi Hauehu Thalmudiſta magni ingenii, atq; doctrinę vir (vt aiunt Hebręi) quærit i Sanhedrim guazit. c. ccl Iſrael, & caplo vltimo: Men litera, quę poſita eſt in medio huius dictionis, Lemarbe, cur clauſa ſit prætet eius vim, atq; naturam? Demum ipſemet reſpondet, ſic inquiens: Deus volebat tunc Ezechiam facere Meſſiach: quod intelligens virtus iudicialis corãm Deo comparuit, dixitq;, Domine mundi noſti Regem Dauid per multa tibi, ac varia ad laudem nominis tui

Digitized by Google

tui carmina, ſiue cãtilenas ædidiſſe: quẽ tũ noluiſti facere, vel ↄſtituere Meſſiach: Ezechiam autem, qui nihil ad gloriã maieſtatis tuę cecinit, cur Meſſiach facturus es? Tunc vox quædam dixit: (vt inquit Rabi iſte) Secretũ meum mihi: Secretũ meum mihi, Eſaiæ cap. xxiiii. Væ mihi (vt ait Rabi ſalomon in ſuis Cõmentariis) illam fuiſſe vocẽ Dei: necnõ ſecretũ illud eſſe tp̃s aduentus Meſſiæ: iccirco Deum dixiſſe: Secretum meum mihi: Secretum meum mihi. & quod ſequitur: Væ mihi, dictum eſſe ab Eſaia cupiente, ſiue optante huius aduentus tempus intelligere. Voluit itaq; diuina illa maieſtas eo in loco, vt ab Eſaia clauderetur, Men, litera huiuſmodi: vt Chriſtũ Meſſiach naſciturũ ex virgine homines non ignorarent. Hoc eſt illud magnum, atq; firmum, quod apud Hieremiam legitur capitulo trigeſimotertio. Hæc dicit dominus Deus, qui facturus eſt, & formaturus illud, & paraturus dominus nomẽ eius: Clama ad me, & exaudiam te: & annunciabo tibi grandia, & firma, quæ neſcis. Grande enim fuit: vt Deus humana circũclauſus carne, natus ex virgine, factus ſub lege videretur, audiretur, atq; tractaretur, & palparetur vt homo. Hæc igitur veritas illa eſt, quæ veræ religionis cultum amplectitur: hoc domicilium veræ fidei: hoc templum Dei eſt: in quod ſi quis ſe non receperit, vel à quo ſi quis exierit, cœleſti abdicatus munere morte moriatur æterna neceſſe eſt. At neſcio quis Iudęorum imperitus, ac temerarius (vt eorum moris eſt) quę diximus improbat, & inani quadam argumentatione irruit aduerſum me: vultq; inſanus ipſe, quæ à Propheta Eſaia eo in loco ſcripta ſunt, de Ezechia Rege Achaz filio oĩa intelligi: qui (vt habetur quarto Regum caplõ decimonono: & .ii. Paralipomenõ capitulo trigeſimoſecũdo) perdito, atq; deſtructo exercitu Sennecharib Regis Aſſyriorum diuturna pace potitus eſt. Ideo ab Eſaia dicitur (vt ait ipſe Iudęus) de ipſo Ezechia ante dictionem Lemarbe Scharſchalon: hoc eſt Princeps pacis. Nam tempore Ezechię Regis multos an

nos Iudæi pace functi ſunt. Iudæus iſte: quoniam quæ in medium adduxit fundamento carent: igitur vt omnia corruant neceſſe eſt. Si enim percunctatus diligenter fuiſſet quę ſequuntur, nõ blacteraſſet. Seqtur enim Propheta: Lemarbe hamiſrach hulſcalon, en chor: ideſt Multiplicabitur imperium eius, & pacis non erit finis. Sed tempore Ezechię Regis qndecim annis, vel circiter pax non vltra viguit: ergo pax habuit finem: qđ dictis Eſaię repugnat: quia Manaſſes illius filius cum regnare cœpiſſet, fuit vir nequã, & idolatra erigens aras Baalim, & faciens lucos, adorauitq; omnem militiam cœli. Quo facinore Deus iratus ei pontem interrupit ad pacem fruendam. Inſurrexit enim Princeps exercitus Regis Aſſyriorum cõtra eum: captumq;, & cathenis, atq; compedibus vinctum traxit in Babylonem. habetur hoc ſecundo Paralipomenõ capitulo trigeſimotertio: Igitur in maximum errorẽ Iudæus prolapſus eſt, & à veritate penitus diſceſſit: & ſeipſum fefellit (vt frequentius accidit) qui alios conatur fallere. Vtq; huiuſmodi veritas proculdubio habeatur, legant Iudæi tranſlationem Chaldaicam: quam mirum in modum obſeruant, & venerantur: quę ſic exponit, atq; declarat: Infans natus eſt nobis: filius dat⁹ eſt nobis: & ſuſc.piet legem ſupra ſe ad cõſeruandum eam: & uocabitur nomen eius: Mirabilis conſilio, Deus fortis, permanens in ſęcula ſęculorum Meſſiach: ab ipſo pax multiplicabitur in diebus noſtris. Ex quibus apparet manifeſte per hanc trãſlationem Chaldaicam, ea quæ per Eſaiam ſupra dicta ſunt, alicui, niſi Meſſiach accommodari non poſſint. Et ex ea tria concludere poſſumus. Primo, ꝙ Meſſias eſſet Deus: vt infra libro ſecũdo capitulo duodecimo: quia tituli in hoc capite deſcripti hoc innuunt: ſcilicet, Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis &c. in nullo alio, pręterq̃ in Deo uerificari poſſunt. Secundo, ꝙ Meſſiach de virgine clauſa naſci debebat propter illam literam, Men, clauſam. Illa enim litera nomen ſuum oſtendit, tam in He-

Reſponſio.

brẹo,q̃ in Latino: quia nomen Beatę Mariæ virginis in vtraq; lingua per hanc literam, Men, oſtenditur: quia Maria incipit ab hac litera, M. Item quoniam contra naturam literę, Men clauſa, poſita eſt in medio illius dictionis, Lemarbe, Propheta indicare voluit, glorioſiſſimę Mariæ virginitatem, quę licet pareret filiū, tamen clauſa: hoc eſt virgo, eſſet. Et quoniam illa dictio, Lemarbe, in Hebræo ſignificat, & ſonat Multiplicare, cū in medio illius dictionis, Lemarbe, poſita ſit, Men clauſa, aliquod quoddam ſignificat myſterium: ſcilicet, ꝙ ex clauſa fieret multiplicatio: hoc eſt, ꝙ ex virgine clauſa produceretur partus. Ex Sermone Beati Auguſtini: Cum autem venit, inquit, plenitudo temporis, miſit Deus filiū ſuū factum ex muliere, factum ſub lege: ecce qualiter Deus verus, natus eſt homo verus. Quid autem nobis tam mirabilis Dei humana natiuitas contulerit? oſtendens Apoſtolus ait: vt eos, qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Ecce quemadmodum natus Deus homo, fecit vt nos homines naſceremur ex Deo. Etenim per gratiam ex Deo nati ſumus, quando adoptionem filiorum Dei credendo accepimus. Ex Deo enim natos Beatus Ioannes oſtendens, ait: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui nō ex ſanguinibus, neq; ex volūtate carnis, neq; ex voluntate viri: ſed ex Deo nati ſunt. Hanc adoptionem diuinæ gratiæ recepimus in homine ſecundo, quā perdideramus in primo. Iſtam gratiam non habuimus, qm̃ in iniquitatibus cōcepti, & in delictis nati ſumus. Quia prius cognoſcimur perdidiſſe, q̃ naſceremur in carne. In Adam oēs peccauerūt, in ipſo, adoptionis gratiam pdiderunt. Cōmendat autem ſuam charitatem Deus in nobis, qa factum eſt, vt vnigenitus, per quē facta ſunt omnia, fieret inter oia. In plenitudine tpis factus, per quē factum eſt tempus. Differendum eſt autem fratres chariſſimi: quomodo potuerit fieri, per quē facta ſunt omnia: vel qualiter in plenitudine temporis factus aſſeritur, per quem facta ſunt tempora. Vtrunq; enim ſancti Prophetæ, Apoſtoliq; dixerunt: vtrunq; nobis veracius ipſius veritatis Diſcipuli tradiderūt. Chriſtus enim, qui huius natiuitatis ſuæ teſtes miſit Apoſtolos natus, ipſe Prophetas mittere dignatus eſt naſciturus. Et Prophetæ igitur, & Apoſtoli à veritate miſſi venerunt, & ab eadem, quę nobis dicerent, audierūt. In quorum verbis nihil eſt falſum: nihil eſt dubium: ſed totum manifeſtiſſime verū: totum veriſſime manifeſtum.

¶ Ezechielis cap. xliiii. Et conuerti me ad viam portæ Sanctuarii exterioris, q̃ reſpicit ad Orientē &c. Cap. VIII.

Prodeat inſup in medium Ezechiel Propheta diuinæ voluntatis non expers: & quid de hoc virginitatis myſterio cognouerit, in lucem proferat. Inquit enim ipſe cap. xliiii. Et conuerti me ad viam portę Sanctuarii exterioris, quæ reſpiciebat ad Oriētem: & erat clauſa: & dixit dñs ad me: Porta hęc clauſa erit: & non aperietur: & vir non tranſibit per eā: qm̃ dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam, & erit clauſa, & Princeps Principum ipſe ſedebit in ea: & hęc eſt vera literarū ſeries apud Iudęos. Hęc Ezechielis prophetia nequaq̃, vt ſonat litera, intelligi poteſt: quia non reperitur in vltimo tēplo aliqua talis porta: qualē hic deſcribit Ezechiel: ꝑ quā ſacerdotes, & leuitę nō fuiſſent ingreſſi, ꝓſertim porta Orientalis: per quā ↄtinue, non ſolū ſacerdotes, verūetiam & leuitę, & vniuerſus ppl's gradiebaẗ: quapropter neceſſario moraliter hæc oia ſunt intelligenda: & tanto magis: qa ipſe Ezechiel in cap. xl. vbi de huiuſmodi ædificiis loqui cœpit, inquit: Qualiter ipſe erat in labore, & manus Dei duxerat eum in viſione ad terram Iſrael, & aſcendere fecerat eum in montem quēdam excelſum, ſup cuius cacumine mēſuræ ciuitatis Hieruſalem, & templi menſuratæ ſunt. Et reperiẗ: ꝙ ſi ſm dictas menſuras templum aliquod eſſet ædificatum: ꝙ illud maius Regno fuiſſet Hebræoꝝ: & ciuitas Hieruſalem mundi magnitudinem adæquaſſet, ſi

non

non ſuperaſſet. Et ideo alio ſenſu intrinſeco.ſ. debet intelligi. Quod Hebræorũ Rabini etiam non ignorauerunt: vt habetur in Thalmud in diuerſis locis. Nã primo in Rahedrin.c.col Iſrael: hoc eſt: omnis Iſrael. Et i Chucha.c. lulab vaha raba, dixit Rabi Alba Thalmudiſta: Aedificium templi: qđ eſt coràm dño noſtro Deo ſpatium tenet octomilliũ leucarum. Scriptũ eſt enim i fine Ezechielis: Per circuitum octomillium eſt nomen ciuitatis, ex illa die dñs ibidem. & Rabi Salomon ibi in gloſa ſua, ait: Quod oĩa quę in Ezechiele de Hieruſalem ſcribuntur, de ſancta ciuitate ſupna Hieruſalem abſq; dubio intelligēda ſunt. Pꝫtet ergo tum per Thalmudiſtas antedictos, tum ex dicta gloſa Rabi Salomonis: ꝙ dicta prophetia ſenſum habet intrinſecum: vnde per metaphoram. ſiue tranſlationem intelligi debeat. Qui quidem ſenſus eſt iſte: ꝙ per Hieruſalem cõgregatio gentium ad Meſſiæ fidem intelligiẗ vētura: quę proculdubio ē vniuerſitas Chriſtianoꝝ: per templũ vero ſignificatur ſancta mater eccleſia catholica, & ſacerdotũ eius ꝯgregatio: per portam vero clauſam, mater Meſſiach intelligiẗ: quę fuit virgo Maria: per quam nullus trãſiuit ꝑfecto: niſi dñs Ieſus Chriſtus Dei filius patri coæternus: qui humanat': hoc eſt humanã ſuſcipiēs carnē: ſolus igreſſus eſt p eam. Ideo clauſa ſemp extitit: hoc ē ante Chriſti partũ: & in partu: necnon & poſt partũ intacta ſemp, & virgo, & icorrupta fuit, & pmanſit. Ex his nēpe facile pcipitur, matrem Meſſiach clauſam ſemp fuiſſe, & foreſimmaculatã.ſ. atq; virginem. Igiẗ Meſſiach de virgine naſci (veritate ipſa cogente) fateaẗ qſq; neceſſe eſt: alioqn hæreticũ eſſet credere Dei diuinitatē locũ aliquē occupare. Cõueniēter igiẗ Beatus Auguſtinus in quodã ſuo Sermone itroduxit eam virginē de ſe ita loquentē: Porta facta ſum cœli: Ianua facta ſum filio Dei: illa Porta facta ſum clauſa: de qua in viſione diuina dicit Ezechiel Propheta: Vidi Portam in domo domini clauſam. & dixit Angelus ad me: Porta hæc, quam vides, non aperietur: & homo non tranſibit per eam: quoniam dñs ſolus intrat, & egreditur per eam, & clauſa erit in æternum. Poſtea ſubdit ipſe Beatus Auguſtinus: Mirabilis eſt Prophetę viſio: ſed mirabilior eſt ꝓphetię adimpletio? Quid eſt Porta in domo dñi clauſa: niſi ꝙ Maria ſemp erit intacta? Et qd eſt: Homo non tranſibit per eam, niſi ꝙ Ioſeph non cognouit eam? Et qd eſt: Solus dñs intrat, & egreditur per eam, niſi ꝙ Spũs ſanctus impregnauit eam, & Deus Angeloꝝ naſcitur per eam? Et qd eſt? Clauſa erit in æternum, niſi qa Maria virgo eſt ante partum, & virgo poſt partum &c.

¶ Dauid Pſal.cix. ſm veritatem Hebraicam: quia Latina noſtra tranſlatio aliter ibi ſonat: De matrice Auroræ tibi ros adoleſcentiæ tuę. Cap.IX.

DAuid quoq; Rex đ myſteriis Chriſti diuina inſpiratione valde illuſtratus ad hoc noſtrum verificandum ꝓpoſitum, ſic inqt Pſal.cix. ſm tamen meram, & ꝓpriam Hebraicę linguę veritatē. Nam vbi in noſtra Latina trãſlatione diciẗ: Ex vtero ante Luciferum genui te: Hebraica veritas habet: Populi tui Principes in die virtutis tuę: in decore ſancto. De matrice Aurorę tibi ros adoleſcentię tuę. His nempe verbis primo continuatur ſententia pręcedentis verſus: vbi agebatur de poteſtate docendi Apoſtolos, & miracula faciendi per eoſdem data: per quam facti ſunt Principes ſuper oēm terram in ſpiritualibus. Iuxta id quod dicitur Pſal.xliiii. Cōſtitues eos Principes ſup omnē terram in die virtutis tuæ: hoc eſt in die Pentecoſtes: quando ſup.cxx. credentes cecidit Spiritus ſanctus in ſigno viſibili: quo oēs repleti fuerunt: vt Actuũ cap.ii. Quę qdem verba cũ pręcedenti verſu ſic continuantia ſunt hęc Populi tui Prĩcipes in die virtutis tuę: in decore ſancto. & ſequiẗ Propheta: De matrice Aurorę tibi ros adoleſcentiæ tuę: per quæ verba oſtendiẗ: ꝙ ſicut Apoſtoli cõfirmati fuerunt virtute Spũs ſancti: ſic ēt eadē virtute formatũ fuit corpus Ieſu Chriſti de virgine. Qđ veꝝ eſſe confirmatur ex ſnĩa Rabi Ioſue Aegyptii: qui in Medras echa: hoc eſt in

Digitized by Google

Commentariis ſuper Threnis. c.xv. in lamentatione Hieremiæ. c.v. immo veri us in oratione Hieremię poſt Threnos: vbi dicitur: Pupilli facti ſumus abſq; pa/ tre, aſſerit Rabinum Zachariam ibidem dixiſſe: Quod Deus videns Iudæorũ ſin gultũ, & angorem, inqt: Vos dicitis Pu/ pilli facti ſumus abſq; patre: ſic itidẽ erit Redemptor mundi, ſiue Redemptor ve ſter: quẽ ego ſuſcitabo ex vobis: qa orie/ tur quemadmodum puer abſq; patre: ſi/ cut ſcriptum eſt in Eſaia.c. liii. Et aſcen/ det ſicut virgultum coràm eo: & ſicut ra dix de terra ſitienti. Et ſicut ſcriptum eſt Zachariæ.c.vi. Ecce vir Oriens nomen eius; & ſubter eum orietur, & ædificabit templum dño: & ipſe extruet templum dño: & ipſe portabit gloriam: & ſedebit: & dominabitur ſuper ſolio ſuo. Et ſicut Rabi Barachias Geñ.c.iii. ſuper illis ver bis: Dixit aũt Serpens ad mulierem &c. exponens illud Threnorũ.c. vltimo: Pu/ pilli facti ſumus abſq; patre. Similiter: Redemptor, quem ego vobis ſuſcitabo, ſine patre orietur: ſicut ſcriptum eſt Pſal. cix. De matrice Auroræ tibi ros infantię tuæ &c. Et inſuper ad maiorem prædi/ ctorum corroborationẽ: ꝙ in hoc Pſal. cix. tractetur de Meſſia, patet per tranſla tionem Chaldaicam Ionathę, quę ſic ha bet: Dixit dñs verbo ſuo: ſede à dextris meis. Abraam vero ſedebat in ſiniſtris pallidam faciẽ habens: & dicet: Dñe mi, filius filii mei ſedebit à dextris tuis, & ego à ſiniſtris. & dñs mitigabit eum, di/ cens: Filius filii tui eſt à dextris meis: & ego à dextris tuis: eadem hora contenta bitur Abraam. Et hoc eſt, quod dicit Da/ uid in Pſal.xvii. Et dextera tua ſuſcepit me. Quod Dei verbum dicimus Dei filiũ à patre genitum: & dicimus filium à pa/ tre genitum: qa nihil gignit ſeipſum. Et merito filius congruentius dr̃ verbum: qa verbum eſt illud, quod exprimit ad/ æquatum ↄceptum mentis. Item in Mi/ draſtilim extat gloſa quædam Rabi Io/ dẽ, vel Zoda nomine Rabi, hanc ſuper illud Pſal.xvii. Et dediſti mihi protectio nẽ, & dextera tua ſuſcepit me. Quę glo/ ſa ſic dicit: In futurum Deus ſanctus, & benedictus conuertere faciet Regẽ Meſ ſiach ad dexteram ſuam: ſicut ſcriptum eſt Pſal.cix. Dixit dñs dño meo: ſede à dextris meis. Et idẽ dicit Rabi Moyſes Hadarſan, ſuper illud Geñ.c.xviii. Ap/ paruit autem illi dñs ad ilicem Mábræ: & etiam ſuper illud Geñ.c.xiiii. At vero Melchiſedech Rex Salem: ac ſi dixerit ſcriptura Pſal.cix. Tu es ſacerdos ĩ æter/ num ſm ordinem Melchiſedech. Itẽ in Bereſid raba, Rabi Moyſes Aegyptius ꝑ dicator magnus ſup illud Geñ.c.xviii. Et Abraam adhuc ſedebat coràm dño, inqt. Quid eſt id, quod dicitur Pſal.xvii. Et dediſti mihi protectionẽ ſalutis tuæ? & reſpondet: Ipſe eſt Abraam: cui Deus dixerat: Noli timere Abraam: qm̃ ego ꝓ/ tector tuus ſum: & dextera tua ſuſcepit me. Ipſe eſt Meſſias, de quo ſcriptũ eſt: Dixit dñs dño meo. Item in lib. vocato Midraſtilim hr̃ ſuper illud prędicans ꝑ/ ceptum dñi: ꝙ ꝑdicta ſunt facta Meſſiæ in lege, & in Prophetis, & in Pſalmis. In lege: vt Exodi.c.iiii. Filius meus primo/ genitus Iſrael. In Prophetis: Ecce intelli get ſeruus meus, & exaltabit, & eleuabi/ tur, & ſublimis erit valde: vt Eſaiæ.c.lii. Filius meus es tu: ego hodie genui te: vt Pſal.ii. Ex vtero ante Luciferũ genui te: vt Pſal.cix. In Daniele: Aſpiciebã ego in viſione noctis: & ecce in nubibus cœ li quaſi filius hominis veniebat &c. Ex quibus oĩbus ↄcluditur, Pſalmum iſtum .cix. loqui de Chriſto Meſſiach, & non de Dauid: nec ẽt de Eliazer diſpenſato/ re domus Abraam: vt volunt Rabi Salo mon, & nonnulli alii ex iunioribus Ra/ binis: & maxime cũ ſibi obſtet, ꝙ nullus iſtorum fuerit vnq̃ ſacerdos: & caſu quo fuiſſent, non fuerunt in æternum. Item & illud: Tecum principium, in nemine eorũ verificari poſſet, igitur de Meſſiach ĩtelligi debet, vt inqt Apl's ad Hebręos .c.vii. Hic autem, eo ꝙ maneat in æter/ num, ſempiternũ habet ſacerdotium &c. Hęc autem Meſſię incarnatio ex glorio/ ſiſſima virgine, ex his oſtẽditur verbis: De matrice Aurorę: hoc eſt de vtero vir/ ginis, quę Aurora dr̃: qa ſicut Sol viſibi/ lis orit̃ de loco Auroræ: ſic Chriſtus, qui

dicitur

Digitized by Google

dicitur Sol iuſtitię,de virgine ortus eſt: vt Malachię.c.iiii. Orietur vobis timẽtibus nomen Sol iuſtitiæ. Tibi ros.i.corpus formatum virtute Spiritus ſancti de puriſſimo ſanguine B. virginis:ſicut in materia humoris gñatur ros virtute coeleſti. Adoleſcentiæ tuę:qa Dei filius immutabilis,& æternus in corpore aſſumpto de virgine factus eſt infans,& puer, & adoleſcens, & tandem vir perfectus. vñ B.Leo in Sermone,ait:Honoretur in infantia ſua dñs: nec ad Deitatis ferantur iniuriam exordia,& incrementa corporea:qm̃ naturę incõmutabili, nec addidit aliquid natura noſtra,nec minuit. Sed q in ſimilitudine carnis peccati dignatus eſt hoibus eſſe ꝯformis,in vnitate Deitatis patri ꝑmanet æqualis. Hæc igitur particula:De matrice Aurorę: tibi ros adoleſcentię tuæ,ſm veritatem Hebraicam in linguam latinam trãſlata, eſt de filii Dei gñatione ſm humanitatem aſſumptam ex tempore:cum ab æterno etiam filius Dei fuiſſet ſm diuinitatem. Quę quidem humanitatis aſſumptio, ꝑ diuinam eſſentiam in perſona tñ filii, & non patris,neq; Spiritus ſancti tunc facienda,tantę fuit magnitudinis,& difficultatis in teſtamẽto vetere: diuinam.ſ. naturam,atq; humanam, in vno ſimul, & coniunctim ꝯſiſtere poſſe ſuppoſito: vt nemo mente capere poſſet humana. Quapropter.lxx.interpretes intelligentes hic de filii Dei generatione tractari, non tamen quantum ad humanitatem. Quis enĩ mortaliũ vnq̃ mente percipere potuiſſet, Oĩpotentem Deũ Maximum tantopere humiliatũ iri? vt humanã carnem aſſumere dignaretur? vñ particulã illam:De matrice Auroræ &c.quę vere ẽ de humana carne per eum ſumenda,de æterna filii Dei gñatione,errore trãſtulerunt,dicẽtes:Ex vtero añ Luciferũ genui te:de diuina ſ.Dei filii gñatione,qui ab æterno à patre genitus fuit. Vñ B.Aug. in libello de diffinitionibus orthodoxę fidei.c.iii.ait: Neq; ſic eſt natus.ſ.Ieſus, ex virgine: vt & Deitatis initiũ homo naſcẽdo acceperit: quaſi anteq̃ naſceretur ex virgine Deus non fuerit:ſicut Arthemon,& Berillus,& Marcellinus docuerunt:ſed æternus Deus,& homo ex virgine natus eſt.

¶ Caput.x.in quo quinq; continentur Oracula trium tñ Prophetarũ,in quibus nouo quodã dicendi modo,hãc concorditer oſtẽdunt virginitatem ꝑ hanc dictionem Terra. Cap. X.

IN hoc decimo capite plures congerimus ꝓphetias:quas tres tñ Vates diuino illuſtrati ſpiritu,alio quodã nouo dicendi modo ædidere:ex qbus hãc (de qua ſupra diximus) virginitatem in vno verbo ꝯcorditer comprobare vidẽtur:verbum aũt iſtud eſt hęc dictio,Terra,ꝑ quã Terrã,B.virginem Mariam intendunt ꝓculdubio ſignificare: q̃ qdem rite,& vere vocari põt Terra: cum ipſa quoq; eſſet de noſtra Terra,de nr̃o ſemine,de hoc luto,de hoc limo,de quo dñs formauerat Adã: vt Geñ.c.ii.& de quo ipſi Adæ dr̃ Geñ.c.iii.Donec reuertaris in Terram,de qua ſumptus es:qa Puluis es,& in puluerem reuerteris. Terra nempe iſta dedit fructũ:vt quod in Paradiſo perdiderat,inueniret in filio. Illa enim q̃ oriunt̃ de Terra,non oriũtur vtiq; ex maris,& foeminę cõmixtione. Sic itidẽ Beata virgo concepit,& peperit ſine uirili ꝯſortio:ut etiam dr̃ Pſalmo.lxxiii.Deus aũt Rex noſter opatus eſt ſalutem in medio terrę.i.in utero uirginali. Quod etiã ipſi tres Vates manifeſte demõſtrãt per uarias ſimilitudines,Virgulti,Germinis,& Terræ ſitientis:hoc eſt inuiæ: ut Aqla interꝑtatus eſt:ut uirginitatis priuilegium demõſtraret. Quorũ trium Prophetarũ teſtimonia in hoc decimo ꝯgeſſi capite:ne ſi in pluribus feciſſem capitibus,eadem pluries replicare neceſſe eẽt. Qui tñ tres Vates,licet ꝯcorditer ꝑ glorioſa uirgine Maria Terrã poſuerint: tñ in aliquo alio verbo,unus aliqd plus,uel minus alio innuit, ut infra proxime in quolibet eorum dicetur uaticinio.

Primo Eſaias.c.liii.ſic inqt: Aſcendet ſicut uirgultũ corãm eo: & ſicut radix de Terra ſitiẽti. Doctores oẽs tam Chriſtiani,q̃ Hebræi (excepto tñ Rabi Salomone,& Andrea)exponũt totũ hoc cap.liii.

Digitized by Google

vnã cum quadã parte præcedentis capitis.lii.de Meſſia: vt infra dicetur: licet varie: qa Iudęi exponunt de futuris tpe Meſſiæ: quẽ inaniter ventuꝝ expectãt: Chriſtiani aũt de præteritis: q̃ acciderũt Saluatori noſtro: quẽ verũ dicimus fuiſſe Meſſiam. Quòd aũt de Meſſiach exponi debeat: patet ex dictis Rabi Moyſis Gerũdenſis: cuius doctrinam Iudæi plurimi faciunt: ſup illud Geneſeos.c.xxiiii. Et introduxit eã Iſaac: vbi inqt ipſe Rabi: Hic eſt Rex Meſſiach: q dedit cor ſuũ ad petendũ miſerationes ꝓ Iſrael, & ad ieiunandum, & humiliãdum ſe ꝓ eis: ſicut ſcriptum eſt Eſaiæ c.liii. Ipſe aũt vulneratus eſt pp iniqtates noſtras: attritus eſt propter ſcelera nr̃a. Item ẽt in Canhedrin.c.ↄſimiliter: vt recitat Rabi Oſua filius Leui: reperit Heliam, & Rabi Symeonem filiũ Yoay ſtantes ad portã Paradiſi, dixitq; eis Rabi Oſua: Ibo ego ad gloriam Paradiſi: dicunt ei: Ita ſi dñs iſte voluerit. Dixit Rabi Oſua ſic: Duos hoĩes videbam: ſed vocẽ triũ audiebam. Gloſat Rabi Salomon: ꝙ gloria Dei erat cum illis. Ibi dixit eis Rabi Oſua: Et qñ veniet Meſſiach? dicunt ei: Vade, & quære ab ipſo eodem. Qui ait: Vbi reperiam eũ? Dicũt ei: Ad portas Romæ. Et ille: Quæ ſunt eius inſignia. Rñderunt: Repies eũ inter pauperes, & vulneribus paſſionatũ, ſicut inqt Eſaias.c.liii. Vere lãguores noſtros ipſe tulit: & peccata noſtra ipſe portauit: & nos reputauimus eũ quaſi leproſum ꝑcuſſum, à Deo humiliatũ. Scribitur præterea in quodã Codice Hebraico noĩato Ziphiath: vbi Rabi Ioſue Galilęus inqt: Addiſce ab Adam primo parente noſtro: cui nõ niſi vnũ ſolũ mãdatum ꝑcepit Deus: qđ erat ceſſare ab ope quodam: hoc eſt ab eſu pomi. Quod, qa tranſgreſſus fuit, ſibi, & toto gñi ſuo, ab eo: ſcilicet deſcendenti, vſque ad finem ſęculi mortem cauſauit. Et certum eſt: ꝙ maioris quantitatis eſt meritũ boni operis, q̃ punitio mali. Ergo Rex Meſſiach, q afflictionẽ, pœnas, atq; paſſionem, & mortẽ ꝓ peccatoribus patiṫ, ſicut copioſe narrat Eſaias.c.liii. Vide inſup libr. v. infra.c.xxxvi. vbi poniṫ ↄditio: ꝙ Meſſias pati debebat pro peccatis noſtris: vbi dr̃: Eadem hora Meſſias oẽs paſſiones ſupra ſe amore magno ꝑcepit. Et hoc ẽ, qđ Eſaias.c.liii. ait: Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & nõ apuit os ſuum. Itẽ tranſlatio Chaldaica, q̃ maiori apud Hebræos cæteros oẽs auctoritate ꝑſtat ſuper verbo: Ecce intelliget ſeruus meus, Eſaię.c.lii. inqt: Ecce proſperabitur ſeruus meus Meſſiach: quo ſenſu, atq; ſnĩa, veritas oĩbus patet. Hinc eſt, ꝙ veteres, ſiue antiq oẽs, tam Iudęi, q̃ Chriſtiani ab iſto loco, vſq; ad calcem cap.liii. dici de Chriſto oĩa non dubitarũt. Propheta nãq; Eſaias his uerbis: Aſcendet ſicut uirgultum corãm eo: & ſicut radix de Terra ſitiẽti: nil aliud dicere voluit, niſi ꝙ ipſe Meſſias venerit in mũdum more virgulti de Terra ſitiẽti pullulãtis abſq; inſertione alterius arboris, metaphorice loquens: hoc eſt, ꝙ naſcereṫ ex matre non fœcundata virili ſemine: & ſic abſq; patre.ſ. humano: & per ↄſequens ex virgine. Veritas hæc manifeſte ꝓbaṫ. Nam Rabi Moyſes Aegyptius, quẽ Hebręi magnũ autumant ꝓdicatorẽ in Bereſid raba: hoc eſt in Geneſi magno, ſup illud lamentationis Hieremię, quã magnã vocant Threnoꝝ.c.v. vbi dr̃: Pupilli facti ſum⁹ abſq; patre, aſſerit Rabinũ quẽdam Barachiã noĩatum, ibidem dixiſſe: Quòd Deus uidens Iudæoꝝ ſingultũ, & angorẽ, inqt: Vos dicitis: Pupilli facti ſumus abſq; patre: ſic itidem erit Redemptor mũdi: quẽ ego ſuſcitabo ex vobis: q orietur ſine patre, ſicut ſcriptum eſt Eſaiæ.c.liii. Et aſcẽdet ſicut virgultum corãm eo: & ſicut radix de Terra ſitienti. & ſcriptum eſt Zacharię.c.vi. Ecce vir Oriens nomẽ eius: & ſubter eum orieṫ &c. Et Eſaiæ.c.iii. Et aſcendet ſicut virgultũ, & ſicut radix de Terra ſitiẽti. Et de ipſo dicit Dauid: Ante Luciferum genui te, Pſal.cix. & alibi.i. Pſal.ii. Dñs dixit ad me: Filius meus es tu: ego hodie genui te. Quid enim clarius, & aptius dici poſſet ad huius veritatis declarationem, q̃ hoc, quod dixit ille Rabi Barachias: & recitaṫ p Rabi Moyſem: vt ſupra? nihil certe. Igitur ipſorum amborum Rabinorum auctoritate, q nõ fuerunt

Infra libro.vi. capitulo.xxxvi.

Digitized by Google

fuerunt ex minimis Iudæorum Rabinis hæc ꝯcludit, & elucescit veritas, ꝙ Christus ex virgine nasci debebat sine patre .ſ. humano. Adde inſup, ꝙ ibidem dr̃ .ſ. Esaię.c.liii. de isto sic nascituro: Gñationem eius qs enarrabit? qa abscissus ē de terra viuentium: quasi dicat nullus? Sed hanc partem relinquimus dicendam in libro tertio suo loco.

Ad improbandam Rabi Salomonis, & ſequacium suorũ expositionē, q asserunt hanc Esaiæ ꝓphetiam esse de ifortuniis & miseriis Iudæorum: in qbus sunt in hac sua captiuitate: quam Romanã appellant, dicentes Prophetã loq de pp̃lo Hebręorum, tanq̃ de hoíe vno. Cui expositioni multa obstant. Et primo trãslatio Chaldaica, & Rabinoꝝ dicta, de quibus supra diximus. Item multa verba, q̃ in pp̃lo Iudęoꝝ verificari minime possent: vt est illud: Gñationē eius qs enarrabit? quasi dicat nullus. Generatio autē Hebræoꝝ patet in Geñ. Item qa hic dr̃: ꝙ iste seruus Dei pateretur pro peccatis alioꝝ, & non suis. Non patit̃ ppl̃s Iudaicus pp iniqtates gentiũ, ita vt gẽtes recipiant à Deo salutē pp merita Iudęorum talia patiētium: sed pro suis tm̃ scelerib⁹ patiunt̃, & non alioꝝ. Itē: Qui iniqtatē, vel peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: quod de pp̃lo Iudaico minime dici pōt: nec de aliquo hoíe puro, iuxta sententiam Beati Ioannis Apostoli in sua Epistola cap.i. Si dixerimus: ꝙ peccatum nõ habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis nõ est. Vñ Hebræi oēs peccatores sunt. Item: Oblatus est, qa voluit. Iudęi aũt si possent, nihil aduersi pati vellent. Item ꝓ trãsgressoribus orauit. Iudæi aũt nedum ꝓ sibi malefacientibus orãt: sed ē ꝯtrario quotidie in Synagogis suis sub hęreticoꝝ nomine Nazaręi discipulos, & Christianos maledicut. Dicunt enim: Oēs hæretici subito pereant. Rabi aũt Salomon, & Rabi Moyses, & cęteri aiunt: Isti hæretici sunt discipuli Nazareni. Ex qbus oíbus ꝯstat ipsius Rabi Salomonis expositionē falsam esse. Quod aũt Terra apud Hebręos significet cœlestem p̃riam, h̃r in Camedrin in principio vltimi capitis, ubi sic dr̃: Oís Israel habet partem in gloria æterna.i. in vita beata. qd' ꝓbat ex verbis Esaiæ.c. Ppl̃s aũt tuus oēs iusti in perpetuum hæreditabunt Terram.

Secundo filii Choræ Psalmo.lxxxiiii. inquiunt: Misericordia, & Veritas obuiauerunt sibi, & Iustitia, & Pax osculatę sunt. Veritas de Terra orta ē, & Iustitia de cœlo ꝓspexit. Etenim dñs dabit benignitatem, & Terra nostra dabit fructum suũ. Quod aũt per Terrã significet B. virgo Maria, aduerte lector, h̃r Exodi.c.xii. Mēsis iste erit vobis principium mensiũ: est Lunatio Aprilis: quem mēsem Iudæi augurium gratiæ vocãt. Quod bñ sibi conuenit. Nam octauo Cal'. Aprilis apta est Terra, & germinauit Saluatorem: ꝑ quē accepimus grãm, pro grã. Conceptus est eni dñs, & passus, atq; resurrexit in Martio Solari, & Aprili Lunari. In Psalmis filioꝝ Choræ nil triste denũciat: sed semper lætum. Veritas hoc in loco Christus est, ipsomet de seipso sic dicente Ioãnis .c.xiiii. Ego sum Via, Veritas, & Vita. De Terra orta est.i. de beata virgine, q̃ noie Terrę, siue per Terrã designat̃, vt supra dictum est: Et Terra nostra.i. Beata virgo intemerata: Dabit fructum suum: hoc est concipiet, & pariet Christũ: virgo ꝑmanens in partu, & post partũ, sicut erat antę q̃ conciperet. Et signanter dixit: Dabit fructum suum, & non reddet: ut eam virile semen non recepisse designaret. Si enim ipsum recepisset, nõ dare, sed reddere diceret. dicente aũt Psalmo: Dabit, eã virile semen non recepisse indicauit. Sed aduerte diligẽter, q̃ pulchre natiuitati Saluatoris nostri illa ꝯueniãt verba, quę ipsi Chorę filii ibidem ꝑmiserunt.s. Misericordia, & Veritas obuiauerũt sibi, & Iustitia, & Pax osculatæ sunt. O q̃ pręclara amicitia: Misericordia, & Veritas obuiauerunt sibi. Peccator es, audi quid dicat Misericordia. Sanctus es, audi qd dicat & Veritas. Nec si peccator es, desperes: nec si iustus es, ſupbias. Dicamus aliter. Duo sunt credentes populi: vnus de Gentiliũ populo, & alius de Iudæorum. Iudęis repromissum est, ꝙ veniret

Digitized by Google

Saluator:nobis aũt,q extranei eramus à
lege Dei,nõ eſt repromiſſum.Miſericor-
dia igit eſt in pplo Gentiliũ: Veritas in
pplo Iudęorũ,qa qđ repromiſſum eſt,ve
nit: hoc eſt qđ repromiſſum eſt in patri-
bus,hoc complet in filiis.Iuſtitia,& Pax
oſculatę ſunt.Videte qd dicat Iuſtitia,&
Pax oſculatę ſunt:ipſum eſt qđ ſupra di
xit: Miſericordia , & Veritas . Miſericor
dia ipſum eſt,qđ & Pax. Veritas autem
ipſum eſt,qđ & Iuſtitia.Si quid enim ad
Pacē ptinet,hoc & ad Miſericordiā.& ſi
qd ad Veritatē,hoc & ad Iuſtitiā.Vide-
te ergo qd dicat Iuſtitia,& Pax deoſcu-
latę ſunt:hoc eſt Miſericordia,& Veritas
amicitiam fecerũt:hoc eſt: & Gentilium
ppl's,& Iudęorũ ſub vno paſtore Chriſto
vnitus eſt.Hæc cum dogmatibus Salua-
toris noſtri,& Apoſtolorũ ſuorũ examuſ-
ſim adimpleta ſint : vt ex rerum euentu
quilibet facillime intueri poteſt:qd du-
bii reſtet,quin ea de ipſius Saluatoris no
ſtri natiuitate, & geſtis pphetico ſpiritu
fuerint prçuiſa,& annuntiata nõ video.
Tertio Dauid Pſal' lxvi.inquit:Cõfitean
tur tibi populi Deus,confiteant tibi po-
puli omnes, Terra dedit fructum ſuum.
Vultis ſcire qui ſit iſte fructus? Virgo de
virgine: de ancilla Deus ex homine : fi-
lius ex matre:fructus ex Terra.Cõfitean
tur tibi populi Deus : & qd confiteant?
in filio te confiteant: in illo te videant:
in illo te adorēt. Et Dauid ſimiliter hoc
in loco,inquit:Terra dedit fructum ſuũ:
inſinuans mulierem illam fore virginē:
qa(vt etiam ſupra dictum eſt)ſi ſemen re
cepiſſet humanum, non eqdem dare ri-
te diceret, ſed reddere, quod.ſ.prius re-
cepiſſet.Præterea videte Trinitatis my-
ſterium in vno comprehendi verſiculo:
Nota de Trinitate. Benedicat nos Deus,Deus noſter.Bene-
dicat nos Deus.Primo,inquit,Benedicat
nos Deus.ſ.Deus pater.ſeqtur:Deus no-
ſter.ſ.filius:q licet oĩum ſit Deus noſter:
tñ dicitur per gratiam: & qa noſtram ſu
ſcepit carnem: & ideo Emanuel dicitur:
ideſt nobiſcũ Deus.Item ſeqtur: Benedi-
cat nos Deus.i.Spũs ſcũs : q & Deus eſt.
Quarto Eſaias.c.iiii.inqt: In die illa erit
germen dñi in magnificentia, & gloria:
& fructus Terrę ſublimis.Germen dñi.i.
Chriſtus,qui dicit Germen dñi,qa ex vi
rili ſemine non fuit ꝯceptus : ſed virtute
Spũs ſancti. Qđ qdem inficiari non poſ
ſunt Iudęi:& eo magis,ꝙ per tranſlatio
nem Chaldaicam Ionathę ſic interpreta
tum eſt: In illo tpe erit Meſſiach dñi:fru
ctus vero Terrę.i.Beatæ virginis (vt to-
ties ſupra dictũ eſt)ſublimis: ſupple erit:
vt ipſemet Eſaias ait.c.lii.Ecce intelliget
ſeruus meus:Exaltabit,& eleuabitur , &
ſublimis erit valde,loquēs de ipſo Meſ-
ſia: qđ per Thalmudiſtas ſic exponitur:
Exaltabitur,& eleuabitur plusq̃ Abraã,
& Moyſes.& ſublimis erit plusq̃ Angeli
Dei. Ergo fructus iſte valde ſublimis eſt,
ſi Angelicam excedit naturam: cum nul
lus ſit ea ſuperior,niſi ſolus Deus.Et qm̃
nõnulli ſunt Chriſtiani,qui hanc expo-
nunt ꝓphetiam Eſaię.ſ.cap.iiii. de ꝓſpe
ritate Iudæorũ poſt captiuitatē ſuã,ſciãt
velim eos magis Iudaizare,q̃ Hebræi,q
eã exponũt de Chriſto Rege Meſſiach.
Quinto,& vltimo Eſaias ipſe hoc ipſum
expſſe demõſtrat.c.xlv.ſic dicēs: Rorate
cœli deſup:& nubes pluãt iuſtũ.Aperia
tur Terra,& germinet Saluatorē: & iuſti
tia oriat ſimul:ego dñs creaui eũ. Terra
iſta germinãs Saluatorē , eſt Beata virgo
ꝯcipiens, & pariēs Saluatorē mũdi:non
ex virili ſemine,ſed virtute Spũs ſancti:
tanq̃ rore cœleſti aſpſa. Rorate cœli de-
ſup:de nullo plane põt intelligi, niſi de
Chriſti ꝯceptiõe, quē rorãte Spũ ſancto,
Beata virgo germinauit.Nec qđ ſeqtur:
Et iuſtitia oriat ſimul,itelligi põt de ortu
Cyri,in quo nulla orta eſt iuſtitia : & in
eius natiuitate nihil affuit admirandũ:li
cet à paſtoris canicula fuerit lactatus. Et
qm̃ nõnulli exponũt hoc caput de licē-
tia Hebręis ꝯceſſa p Cyrũ Regē reuertē-
di à Babylonica captiuitate , & de ipſius
Cyri natiuitate, videãt, ac põderēt hæc
verba eiuſdē capitis,an ſaluti à Cyro ha
bitę poſſint adaptari.Iſrael ſaluat⁹ eſt in
dño ſalute æterna: nõ cõfundemini: &
nõ erubeſcetis in ſclm ſcli:qa ſalus habi
ta à Cyro nõ fuit æterna. Qđ diſputãs
B.Hieronym⁹ ſup hoc capite,ſic iqt:In B.Hi
hoc loco,q ſequunt hiſtoriã,dicũt Aegy nym
ptum

Digitized by Google

pium, & Aethiopiam, gentemq; Sabæã, quę trans Aethiopiam eſt, ſeruiſſe Cyro, & ei gentes vltimas fuiſſe ſubiectas, atq; ex mirabili intellexiſſe victoria, ꝙ in eo eſſet Deus, & non eſſet alius præter eũ, qui in illo habitaret Deus. Sed hoc qđ ſequitur: Vere tu es Deus abſconditus: Deus Iſrael Saluator: quomodo poſſunt Cyri perſonæ iungere nõ intelligo? niſi forte Theodotionis vtantur æditione: Qui tranſtulit in te eſt fortis, & non eſt alius, pręter eum, Deus: propterea tu fortis abſconditus Deus Iſrael Saluator.

Quocunq; ſe verterint, non valebunt laqueos veritatis effugere. Fac enim in Cyro eſſe Deum: & non eſſe alium, præter eũ, qui ſit in Cyro Deus. Quomodo Cyri perſonę dici ꝯueniet? Vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael Saluator. Ergo Deus, in quo Deus eſt dñs noſter Ieſus Chriſtus, rectius, & verius intelligitur: ꝙ Deus appellatur abſconditus pp aſſum pti corporis ſacramẽtum: & Deus Iſrael Saluator: quod interpretatur Ieſus. Ex p̃ dictis igitur conſtat antedicta omnia ad Saluatorem noſtrum pertinere, & nõ ad Cyrum. B. Auguſtinus in Sermone: Audiſtis fratres chariſſimi, quemadmodum nobis Beatus Euangeliſta hodie generationis Chriſti retulit ſacramentum. Chriſti, *inquit*, generatio ſic erat. Dñs noſter Ieſus fratres chariſſimi, qui in æternum cunctorum eſt creator: hodie naſcendo de matre, factus eſt nobis ſaluator. Natus eſt nobis hodie in temporis volubilitate: vt nos perducat ad patris æternitatem. Factus eſt Deus homo, vt homo fieret Deus: & vt panem Angelorũ manducaret homo, dñs Angelorum factus ẽ hodie homo. Hodie impleta eſt prophetia illa, quæ dicit: Rorate cœli deſuper, & nubes pluãt iuſtum: aperiatur Terra, & germinet Saluatorẽ. Factus eſt igitur, qui fecerat: vt inueniretur, qui perierat. Sic enim in Pſalmis homo confitetur: Priuſquam humiliarer, ego peccaui. Et iterum: Erraui ſicut ouis, quæ perierat. Peccauit homo, & factus eſt reus. Natus eſt homo Deus, vt liberaretur reus. Homo igitur cecidit, ſed Deus deſcendit. Cecidit homo miſerabiliter, ſed Deus deſcendit miſericorditer. Cecidit homo ꝑ ſuperbiam, deſcendit Deus cum gratia. Sic nanq; mater dñi ab Angelo audiuit: Aue gratia plena dñs tecum. Qui natus eſt primo ſine matre in cœlis, hodie natus eſt ſine patre in terris. O miracula, o prodigia fratres chariſſimi. Naturę iura mutantur: in homine Deus naſcitur: virgo ſine viro grauidatur: mox viri neſciã ſermo Dei maritat: ſimul facta eſt mater, & virgo. Mater facta, ſed incorrupta. Virgo habens filium, neſciens virum. Semper clauſa, ſed non infœcũda. Solus enĩ ſine peccato natus eſt, quem ſine virili complexu, non concupiſcentia carnis, ſed obedientia genuit mentis. Virgo cõcepit: ſola vulneri noſtro medicinam parere potuit: quę non ex peccati vulnere germen pię prolis emiſit. O mira, & inexquiſita compago. O noua, & inaudita cõmixtio: Deus, qui eſt, & qui erat Creator, fit creatura. Qui eſt immenſus, capitur: diuites conſtituẽs, pauper efficitur. Incorporeus, carne veſtitur. Sermo craſſeſcit, videtur inuiſibilis: palpatur impalpabilis: immortalis occiditur: comprehẽditur incomprehẽſibilis. Quem cœlum, & terra bñdicit, in præſepi anguſto collocatur. Numeratur in ſæculo, qui eſt ante ſæcula. Chriſtus Ieſus heri, & hodie, idem ipſe in ſæcula. Heri dixi pp mortalitatem: hodie propter æternitatem. Merito hodie locuti ſũt Cœli, gratulati ſũt Angeli, Paſtores iucundati, Magi illuminati, Reges turbati, Martyres coronati, Dæmones effugati. Cõcludendo igitur hoc nonum caput, conſtare dicimus manifeſte per antedicta quinq; Prophetarũ vaticinia, ſic inuicem concordantia, ꝙ Chriſtus Meſſiach eſſet de virgine naſciturus, ſm tñ humanitatẽ aſſumptam.

¶ Eſaias Cap. vndecimo: Egrediet̃ virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Cap. XI.

INſuper Eſaias ipſe hoc idẽ approbat .c.xi. ſic dicens: Et egrediet̃ virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcẽdet. Oẽs doctores tam Chriſtiani, ꝗ̃ Hebræi, exponunt de Chriſto ea oĩa, ꝗ̃

Digitized by Google

in hoc Eſaiæ continentur capite, Iudæi tamen hoc expectãt futurum: ſed Chriſtiani in Saluatore noſtro adimpletũ fuiſſe aſſerunt. Quòd autẽ in hoc capite ſermo fiat de Meſſia, teſtis ẽ trãſlatio Chaldaica, vbi ſic dicit: Exibit (vel Exurget) Rex de filiis Iſai, & Meſſias de filiis filiorum eius, & requieſcet Spũs dñi ſuper eũ &c. In lib. inſuper, qui dr̃ Migdraſtilim, ſuper illis verbis huiuſmet capitis: In die illa radix Ieſſe: q ſtat in ſignũ populorum: ipſum gentes deprecabuntur, vel requirent, Rabi Anna ſic ait: Iſte eſt Rex Meſſiach: q nõ venit niſi vt legem, atq; præcepta gentibus prębeat. Habetur ẽt in Thalmud Hieroſolymitano in lib. de Barath. c. Yacorre: & tranſumptiue in lamentatione magna: vbi de illo dicitur Hebræo in agricultura laborante: cuius bos mugiit, quando Arabs ille ait: Iudęe fili liga boues tuos, & prępara vaſa tua, quia natus eſt Meſſias noſter &c. Vbi Rabi Abom inquit: Et qd nobis ab Arabo diſcere expedit? Textus clarus eſt in Eſaia, q dixit: Et liban⁹ cum excelſis cadit, in calce capitis decimi. & ſubdit ſtatim in principio capitis. xi. Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. B. Ambroſius in Homelia quatuor tempoꝝ in aduentu: Latẽt quidem diuina myſteria: nec facile iuxta propheticum dictũ quiſquam hoĩum põt ſcire ꝯſilium Dei: ſed tñ ex cæteris factis, atq; præceptis dñi Saluatoris poſſumus intelligere hoc ꝓpenſioris fuiſſe ꝯſilii: ꝙ ea potiſſimũ electa eſt, vt dñm pareret, quæ erat deſponſata viro. Cur aũt non antequam deſpõſaretur impleta eſt: fortaſſe ne diceretur: ꝙ ꝯceperat ex adulterio. & bene vtrunq; poſuit ſcriptura: vt deſponſata eſſet, & virgo. Virgo, vt expers virilis conſortii videretur. Deſpõſata, ne temeratæ virginitatis adureretur īfamia: cui grauis aluus corruptellę videretur inſigne præferre. Maluit aũt dñs aliquos de ſuo ortu, q̃ de matris pudore dubitare. ſciebat enim teneram eſſe virginis verecundiam, & lubricam famã pudoris: nec putauit ortus ſui fidẽ, matris iniuriis aſtruẽdam. Rabi quoq; Salomõ, ſuper vltima parte tertii capit. lib. Ruth, ſup illis ſex mẽſuris hordei datis Ruth per Booz, inquit: Mẽſuras illas ſex, fuiſſe in ſignum, & pręfigurationem ſex benedictionum Dei: quæ futuræ erant ſuper Meſſiam naſciturum de Ruth p Dauid, & genealogiam Regiam, ſm id quod dicitur Eſaiæ. c. xi. Egredietur virga de radice Ieſſe &c. Benedictiones autem illæ, de quibus ipſe Rabi Salomon inquit, ſunt: Et requieſcet ſuper eum Spiritus dñi: Spiritus ſapientiæ, & intellectus: Spiritus conſilii, & fortitudinis &c. Ex quibus omnibus cõſtat etiam, ſm Hebręos, in hoc. xi. Eſaię capite tractari de Meſſia. Loquens igitur Propheta metaphorice, inquit: Egredietur virga de radice Ieſſe: ideſt, Maria virgo per virgam metaphorice deſignatam, deſcendet de ſtirpe Ieſſe, qui fuit pater Dauid, & dicebatur etiã Iſai. vt habetur Matthęi. c. i. Booz autem genuit Obeth ex Ruth. Obeth ãt genuit Ieſſe. Ieſſę aũt genuit Dauid Regem. & dicitur hóc in loco Virga: quaſi gracilis pauptate, & humilitate, & flexibilis pietate. Et Flos de radice eius aſcendet. i. Chriſtus, q dicitur Flos ratione puritatis: tum quia peccatum non fecit: tum ẽt quia noſtræ ſalutis fructum attulit. Hebręi aũt vtrunq;: hoc eſt & Virgã, & Florem exponunt de Chriſto, dicentes: Eũ vocari Virgam, ꝓp Regiam dignitatem, & Florem, ꝓp vitæ puritatẽ. Sed aduertant Iudæi verba Prophetę dicẽtis: Virgam egreſſuram eſſe de radice Ieſſe: & Florem de radice eius. ſ. Virgæ: ex quo non poſſunt hę duę dictiones vni tantũ cõuenire perſonæ. Et nota, ꝙ vbi noſtra tranſlatio habet: Et Flos de radice eius aſcendet, Hebraica veritas habet: Et Nazaræus de radice eius conſurget: vnde (vt inqt B. Hieronym⁹) eruditi Hebręorũ putauerũt ex hoc loco aſſumptũ fuiſſe: Et Nazaræus vocabit̃. ſ. Chriſtus. Per hęc ergo verba Propheta ꝓdixit Ieſum ex Dauid ſtirpe pullulatuꝝ, Gentilibus magis, q̃ Iudæis ꝓfutuꝝ: ſpiritalibus potius, q̃ corpalibus armis dñatuꝝ. Nõ enĩ ex ſemine natus eſt, ſicut multæ arbores naſcunt̃: ſed ex Virga, pluuia, & rore coeleſti

No Ch Na us tus

leſti pfuſa. vt Eſaię.c.xlv. Rorate cœli de ſup,& nubes pluāt Iuſtum. Quod verifi cari pōt ex ꝓphetia Balaam Numeri.c. xxiiii. vbi dr̄: Et ꝯſurget Virga de Iſrael: hoc eſt Chriſtus pp poteſtatem Regiam ſignatū p Virgā: quaſi p ſceptrū: vt Mat thæi vltimo: Data eſt mihi oīs poteſtas &c. Et qm̄ Hebręi multis oppoſitionibus conant̄ huius capitis ſniam corrūpere, vide infra lib. vi. Oppoſitiōes. vi. &. vii.

¶ David Pſal. lxxi. Et deſcēdet ſicut plu uia in vellus,& ſicut ſtillicidia ſtillan tia ſuper terram. Cap. XII.

David quoq; Rex Pſal. lxxi. hoc ꝑ dixit myſteriū, dicēs: Deſcēdet ſi cut pluuia in vellus: & ſicut ſtillicidia ſu per terrā. Licet huius Pſalmi titulus in Hebręo ſit Salomoni. & ſm tranſlationē B. Hieronymi ſm Hebraicam veritatē, in Salomonē: quod idē eſt. in eius Pſal. au ctor non fuit Salomō, ſed David: vt ꝯſtat in fine ipſius Pſalmi per hæc verba: De fecerunt Hymni David filii Ieſſe. Quæ verba nil aliud ſonāt, niſi cōpletę ſunt orōnes David filii Iſai. Ex qbus verbis duo eliciunt documēta. Primū, ꝙ David fuit auctor huius Pſal. & nō Salomō, vt aliq tenēt. Scd̄m, ꝙ hic Pſal. fuit vltim⁹ factus à David: & maxime ex Pſalmis in lib. Pſalmoꝝ ꝯtentis. In eo eni Pſalmoꝝ lib. Pſalmi non fuerūt locati eo ordine, quo fuerunt cōpoſiti: ſed eo ordine, quo fuerunt inuenti, qm̄ in Pſalterio fuerunt ꝯiuncti, & ꝯgregati. Vnde accidit, vt hic Pſal. in. lxxi. loco poſitus ſit, cū oium vl timus cōpoſitus fuerit. De materia vero huius Pſalmi, pp illud verbū huic Pſal. loco tituli ꝑpoſitū. ſ. Salomoni, vel in Sa lomonē, Hebręi moderni, & ēt nōnulli Chriſtiani, hūc exponūt Pſalmū de Re ge Salomone, dicentes: David ad dn̄m oraſſe ꝓ filio ſuo Salomone: vt Regnū ſub manu ſua iuſtitia, & veritate ꝓſpere regeret. Sed cum ēt apud ipſos Hebręos noīe Salomonis, ſiue ꝓ Salomone, q Pa cificus interpretatur, qa eius Regnū in pace viguit, itelligatur & Deus, q eſt pa cis auctor: qm̄ p hoc nomen in ſcriptu ris ēt ſm lr̄am ipſe Deus, qui proprie eſt Rex pacis, intelligitur. Vn̄ Iudæoꝝ Ra bini i expſſe dn̄t: ꝙ vbicūq; dr̄ Salomon, & maxime in Cātico Canticoꝝ, ſemp in telligēdus eſt Rex ſūmus pacis, q eſt ipſe Deus. Et iō (vt inqt Rabi Moyſes in ſuo Deutero.) ſicut ille, q delet nomē Dei Te tragrāmaton, in quocūq; loco ſacrę ſcri pturæ ꝯtentū, reus eſt pœnæ, p pdiuini noīs irreuerētiam, pari rōne, q delet no mē Salomonis in Cātico Canticoꝝ, reus eſt pœnę, tanq̄ delens nomē diuinū. hęc ille. Et iō titulus dicti Pſalmi, q eſt (vt ſu pra) Salomoni, ſiue in Salomonē, intelli gendus eſt de ipſo Deo, & eius Dei filio: qa ꝯſonat veritati expoſitionis de Deo, ſeu de eius filio, & nō de Salomone. Et eo magis hic ꝓ Deo Meſſiach itelligi de bet, cū in hoc Pſal. multa ſint, q̄ Salomo nis vires excedūt. Nā ille Rex, & ille fi lius Regis, de qbus dr̄ in ipſo Pſal. nec nō & bona ad eos ptinentia, ſunt an̄ qd̄ libet tp̄s, & ſic æterna, ac ꝑpetua. Dr̄. n. ibi: Permanebit cū Sole an̄ Lunā in gn̄a tione, & gn̄ationem. & de bonis, q̄ oriri debebant, dr̄: Orietur in diebus eius iuſti tia, & abūdātia pacis, donec auferat̄ Lu na, qd̄ pacis ꝑpetuitatē ſignificat, ſaltē à parte poſt, ꝓ ipſum filiū Regis oriundæ: q̄ pax intelligit̄ ſpiritualis: vn̄ Angeli in natiuitate dn̄i clamauerūt, dicētes: Glīa in excelſis Deo, & in terra pax hoibus bonę volūtatis: vt Lucæ. c. ii. Et hęc pax ꝯſiſtit in tranqllitate ꝯſciētiæ, q̄ pmanet in iuſtis oi tp̄e: vt Prouerbioꝝ. c. xii. Non ꝯtriſtabit iuſtū qcqd ei acciderit: & ſic ꝑ manet in ipſis iuſtis vſq; ad finē mundi: cui ſuccedit pax cœleſtis: q̄ exupat oēm ſenſum: & ſic manet æternaliter à pte fi nis: ſicut & Luna, q̄ eſt icorruptibilis. Itē obſtat illud: Adorabūt eū oēs Reges: oēs gentes ſeruiēt ei: qd̄ nullo mō competit Salomoni: qa non fuit Monarcha. Itē il lud: Dn̄abit̄ à mari vſq; ad mare: qa eius Regnū fuit ſatis anguſtū. Sed fides Chri ſti, viuēte adhuc B. Petro Apl̄oꝝ Princi pe, p totū terraꝝ orbē diuulgata fuit: vt dr̄ Pſal. xviii. In oēm terrā exiuit ſonus eoꝝ. Sed ad ꝯuincēdū oino Iudæos, ꝙ hic Pſal. itelligi debeat de Chriſto, & nō de Salomone, audiāt qd in Bereſid raba ſui legant Rabini. Dr̄ enim ibi: Decē Re

Digitized by Google

ges regnauerũt, & regnabunt à principio mũdi, vſq; ad ei⁹ finẽ: videlicet Dñs Deus noſter fuit primus, qui mũdũ creauit, ſecundus Nembroth, tertius Ioſeph, quartus Salomon, quintus Nabucodonoſor, ſextus Darius, ſeptimus Cyrus, octauus Alexander, nonus Cæſar Auguſtus, decimus eſt Rex Meſſiach. de quo dicitur Pſal. lxxi. Et dominabitur à mari vſq; ad mare: & à flumine vſq; ad terminos orbis terrarum. Et de ipſo Daniel .c. ii. Lapis autem, qui percuſſerat ſtatuã, factus eſt in montẽ magnum, & impleuit vniuerſam terram. Item ibidem parum infra dicitur: In diebus autem Regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli Regnum: quod in æternum non diſſipabitur: & cum iſto decimo Rege reuertet Regnũ ad dñm ſuum primum. & ſic, qui fuit primus, erit & vltimus, ſicut ſcriptum eſt Eſaię. c. xliiii. Hęc dicit dñs Rex Iſrael, & Redemptor eius dñs exercituũ: Ego primus, & ego nouiſſimus. Et Zachariæ .c. vltimo: Et erit dñs Rex ſuper omnẽ terram. Hæc omnia in Bereſid raba vt ſupra. Ex quibus omnibus ſupius dictis, conſtat in hoc Pſal. lxxi. Tractari de Rege Meſſiach, etiam iuxta literam: & non de Salomone. Vnde iacto hoc fundamẽto, videndum eſt modo quorſum hæc dicta ſint, tam longo repetita principio. Dixi nanq; ſuperius: Dauid quoq; hoc ꝓdixiſſe myſterium: ꝙ ſcilicet ex virgine naſceretur Chriſtus. Inquit enim ipſe in hoc Pſal. lxxi. Et deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſup terram: per ſimilitudinem, ſiue metaphoram loquitur Propheta, id ipſum myſterium, de quo tractamus, alio quodam dicendi modo, quàm ſupra dictum ſit, denotans beatę virginis integritatem. per velleris enim ſimilitudinem, ipſam itelligens beatam virginem. Nec inconueniẽs eſſe dixerim, ſi Propheta per velleris ſimilitudinem, hanc Beatę Mariæ indicauit virginitatem: tũ qm̃ Gedeoni in vellere rore cœleſti aſperſo, & ſicca vndiq; terra: & iterũ vellere ſicco, & omni terra circũquaq; rore madente, in ſignũ futurę victoriæ hoc bis datum fuerit ſignum: vt Iudicum. c. vi. tum maximè ob ipſius velleris naturam, & proprietatem. Et ſi enim vellus rore, vel pluuia aſperſum, & madefactum ſit, expreſſo tamẽ liquore non corrumpitur, nec aliqualiter deterioratur. Propheta igitur inquit: Deſcendet ſicut pluuia in vellus: hoc eſt Meſſiach deſcendet: per ſuam. ſ. incarnationem: ſicut pluuia. i. ita ſuauiter, & occulte, ſine ſtrepitu aliquo: vt etiam à mũdi Principe. ſ. Dæmone, percipi nõ poſſit: in uellus: hoc eſt in virginem per vellus ſignificatam. Et quare? quia ſicut in vellus pluuia recipitur, & ab eo etiam ſine ſui corruptione emittitur, ſiue exprimitur, ſic itidẽ Ieſus Chriſtus Dei filius in vtero Beatæ Mariæ virginis, Spiritu ſancto afflante, & obumbrante fuit conceptus: & ex ipſo virgineo vtero, abſq; vlla ipſius virginis corruptione: hoc eſt, ſalua eius virginitate, egreſſus, ſiue effuſus eſt. Et ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terrã. Arida enim erat terra humani corporis cum aduenit Saluator: nec vllum fructum exhibere poterat ſanctitatis: ſed ipſe eam ꝑdicationis ſuæ ſtillicidiis fœcũdatã fructib⁹ repleuit æternis. Vellus itaq;, cum ſit de corpe, neſcit corpis paſſionẽ: ſic & virginitas, cũ ſit in carne, neſcit vitia carnis. Cœleſtis plane iber ĩ virgineũ vellus placido ſe effudit elapſu: & tota diuinitatis vnda ſe cõtulit in carne: quando Verbum caro factum eſt. Ac deinde per Crucis patibulũ expreſſum terris omnibus pluuiam ſalutis effudit: & ſtillicidia gratię humanis pręſtitit mentibus. Et licet Verbum caro factum ſit: nõ hoc tamen ſignificat: ꝙ in carne ſit Dei natura mutata: ſed ꝙ à Verbo in vnitatẽ perſonæ ſit caro ſuſcepta &c. B. Auguſtinus in Sermone: Iſtam natiuitatem ſuã ille filius in tempore ſeruauit, quem æternus pater ſine tempore generauit. Sic nanq; naſcendo dignatur filius à patre mitti, qui nunquam poteſt à patre dimitti. Non eſt ergo iſta eius prima natiuitas, ſed ſecunda. Iſtam natiuitatem filii Dei humanitas materna præceſſit, cuius primam natiuitatem paterna diuinitas nullatenus anteceſſit. Qui ergo non eſt poſterior

Pſal. [illegible] ii. Ind[illegible] nauit[illegible] les. [illegible] ſcciu[illegible]

Digitized by Google

ſterior patri, idē factus eſt poſterior matri. Inde eſt, ꝙ hodie celebramus ſanctæ virginis partum: illius vtiq; virginis, quã ſic veraciter prædicamus, & matrem cuius virginitatem glorificauit vera fœcunditas: & cuius veram fœcunditatem glorificauit itemerata virginitas. Huic enim virgini gratia fœcunditatis acceſſit: ſed ab ea virginitatis gratia nõ receſſit. Huic enim virgini eſt factum, vt ei nullatenus iſta poſſit ineſſe fœcunditas, niſi ꝑmaneret eius intemerata virginitas. Sola hæc virgo ſingularem gratiam ſummæ diuinitatis accepit: ſoli donatum eſt, vt in illa, & de illa rex omnium Creator miſericorditer crearetur, Inſtitutor fœminarum ſine ſemine cõciperetur, & Deus ſine initio natus, initialiter naſceretur.

¶ Daniel Propheta cap. ii. Abſciſſus eſt lapis de mõte ſine manibus: & factus eſt mons magnus. Cap. XIII.

HOc ipſum myſteriũ, ꝙ Chriſtus ex virgine naſcereť, confirmat Propheta Daniel cap. ii. dicẽs: Abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus: & factus eſt mons magnus: & impleuit vniuerſam terrã. Lapis iſte eſt Chriſtus Meſſiach, etiam apud Iudęos: vt in ſupraſcripto ꝓximo capite demonſtratũ eſt ꝯſtare ex dictis Rabinoꝶ Iudęoꝶ in Bereſid raba: vbi hęc Danielis allegatur litera: Abſciſſus de monte: hoc eſt de ſtirpe Regia, vel ſacerdotali: quæ mons ob dignitatẽ, & excellentiam dicitur: Sine manibus: hoc eſt ſine virili ſemine, vel opera natus: ſed diuino Spiritu cooperante. Et ſequitur Propheta: Et factus eſt mons magnus: qa Chriſtus Meſſiach exaltari debebat pluſq̃ Abraam: eleuari pluſq̃ Moyſes: & ſublimari pluſq̃ omnes Angeli: vt aiunt ipſimet Iudæi, atq; fatentur in ſua Gloſa cap. lii. Eſaiæ ſuper verbo: Ecce intelliget ſeruus meus. & vt etiam exponit tranſlatio Chaldaica Ionathę: quę pręcipuæ, ac ſingularis eſt auctoritatis apud Hebręos. Et ſequitur ipſe Daniel: Et impleuit vniuerſam terram: dogmatibus. ſ. ſuis, religione, atq; ſacrificio. Hic etiam lapis ille eſt, quẽ (vt ſcribitur Pſal. cxvii.) reprobauerunt ædificantes, & factus eſt in caput anguli: quod de Chriſto intelligi Rabi Salomon fatetur ſuper illud Micheę cap. v. Et tu Bethleem Ephrata, dicens: Ex te mihi egredietur Meſſiach filius Dauid: ſicut ipſe dicit Pſal. cxvii. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Item Matthæi cap. xxi. Saluator noſter hanc affirmat literam de ſe dictam fuiſſe. Beatus inſuper Petrus Apoſtolus Actuum cap. iiii. hanc aſſerit literam dictam fuiſſe de Chriſto. Et ſequitur Pſalmiſta: Et factus eſt in caput anguli. Angulus nanq; ex duorum parietum coniunctione oritur: itidem humanitati diuinitate cõiuncta natus eſt Chriſtus Meſſiach, Deus, & homo. Quem reprobauerunt ædificantes: hoc eſt Iudæorum Principes, atq; ſeniores, ad quos cum inſtruere populum attineret diuina lege, atq; religiõe, ipſum tamen renuerunt, & aſpernati ſunt. & ſequitur: A domino factum eſt iſtud: quod vere Deum ſolum decuit, & non hominem. Et eſt mirabile in oculis noſtris. Mirabile vtiq; eſt, quoniam humanã Deus carnem aſſumpſit, & ex vtero virgineo natus eſt, ſalua matris virginitate. Qui natus eſt prius ſine matre in cœlis, natus eſt ſine patre in terris. Natus eſt Chriſtus Deus de patre: homo de matre: de patris imortalitate, de matris virginitate: de patre ſine matre, de matre ſine patre: de patre ſine tempore, de matre ſine ſemine: de patre principium vitę, de matre finis mortis: de patre ordinãs omnem diem, de matre conſecrans iſtum diem. ſ. natiuitatis ſuæ, B. Auguſtinus in Sermone.

¶ Quod iuxta Chaldaicę tranſlationis expoſitionem, per hæc Eſaiæ verba cap. lii. Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde: conuenienter, & è cõdigno innuitur Meſſiach ex virgine fuiſſe naſciturum. Cap. XIIII.

PRæterea tranſlatio Chaldaica, cuius auctoritas apud Iudæos ſingularis eſt, atq; pręcipua, & quæ appellatur ab eis Targum: ac cui Hebręorum nullus quacunq; fulgeret auctoritate, atq; doctrina, vnq̃ repugnare auſus fuit, illud

Videli- bro. ii. cap. xi.

Eſaię capitulo quinquageſimoſecundo: Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde, ſic exponit: Ecce ꝓſperabitur ſeruus meus Meſſiach: exaltabitur plusq̃ Abraam, eleuabitur plusq̃ Moyſes, & ſublimis erit valde plusq̃ Angeli ſuperiores. Hanc eqdem expoſitionem, ſi quis recte percōtatus fuerit, aut diligenter excuſſerit, non difficile cognoſcet quã dicimus veritatẽ. Nam ſi Meſſiach ſuperioribus Angelis ſublimior eſſe debet, qui ſine vlla contagione, atq; diminutione in ſui natura cō ſiſtunt: cur inſaniunt Iudęi: vt qui tanta excellẽtia, atq; ſublimitate promiſſus in lege Chriſtus eſſe debeat, hũc velint humano coitu naſci? Hoc ſane audire mortalis hæc natura non patitur, diuinaq́; abhorret: ꝙ qui Angelis dignior ſit, atq; ſublimior: qui alius, niſi Deus eſſe non poteſt, ex corrupta muliere naſci debeat: hęc planè ſumma improbitas eſt: hic error non æquo animo ferendus. Quod autem in ſacris literis per ſeruum meum, intelligendus ſit Rex Meſſias, Zacharias Propheta capitulo tertio, vnà cum æditione Chaldaica Ionathę, idonei ſunt teſtes. Inquit enim ipſe Zacharias ibi: Ecce enim ego adducam ſeruum meum oriẽtem: ſiue, iuxta Hebraici idiomatis veritatem, germinantem: quæ verba ipſa Chaldaica æditio ſic interpretatur: Ecce ego adducam ſeruum meum Meſſiam. & Reuelabitur. & ſunt verba Omnipotentis Dei, qui Meſſiam Regem ſeruum ſuũ appellat, reſpectu humanitatis aſſumptæ. Vt igitur Meſſias ipſe ex virgine naſceretur, & conueniens, & iuſtum extitit. Itẽ Eſaiæ cap. xlii. Ecce ſeruus meus: ſuſcipiam eum: electus meus: complacuit ſibi in illo anima mea, eum enim ſeruum ſuũ appellauit Deus: q̃a ſm naturam aſſumptam ſeruus Dei dicitur, ac eius electus. Ex Sermone Beati Auguſtini. Iſtam filii Dei natiuitatem, quę in tẽpore facta eſt, Doctor gentium inſinuans ait: Cum aũt venit plenitudo tp̃is, miſit Deus filium ſuũ factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filioꝝ reciperemus. Quibus verbis Beatiſſim⁹ Paulus fecit corda noſtra ad intelligentiam noſtræ ſaluationis intenta. Diuinoꝝ nanq; fidelis conſcius arcanoꝝ prędicauit vobis multum mirabile, multum amabile, multum laudabile ſacramẽtum. Quare mirabile? q̃a factum eſt. Quare amabile? q̃a pro nobis factum eſt. Quare laudabile? q̃a ille, qui natus eſt verus Deus ex Deo, idẽ natus eſt ex homine verus homo. Quid enim tam mirabile? q̃ vt verus Deus, qui naturaliter dn̄s eſt, natus eſt de patre, idem ſeruus naſceretur ex virgine? & Creator oīum temporum, crearetur in tp̃e? Quare autem nobis hoc admirabile ſacramẽtum? q̃a vnigenitus, qui eſt in ſinu patris, idem naſci dignatus eſt ex virgine verus homo, vt nos naſci faceret ex Deo.

¶ Canticis Canticorum cap. iii. Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua in die deſpõſationis illius &c. Cap. XV.

Sapientiſſimus ille Salomon Iudæorum Rex, & Propheta in Cãticis Cãticorum cap. iii. hanc humanitatis aſſumptionem futurã prędixit, his verbis: Egredimini filię Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis illius. Omnes Iudęoꝝ Rabini in hoc ꝯſentiũt: ꝙ vbicũq; in libro Canticorum ponitur nomen Salomonis, ſub illo nomine itelligatur Deus, qui eſt magnus Salomon: ideſt pacificus, quia pacem facit, & concordiam in creaturis ꝑ cõnexionem partium vniuerſi. iuxta illud Iob cap. xxv. Qui facit cōcordiam in ſublimibus ſuis. Vnde dicunt iſti Iudæoꝝ Rabini: ꝙ in toto illo Canticoꝝ libello ſub Salomonis nomine, & ſub nomine ſponſę, ſiue amicæ, vel filiæ, agitur de Deo, & Synagoga: ſicut etiam doctores catholici fieri dicunt ſub eiuſdem nōibus de cõiunctione Chriſti, & eccleſię. Hoc igitur pręſuppoſito fundamento, ſic ad ꝓpoſitum arguit. Quoniam in pręcedentibus Salomonis verbis dicitur de matre Salomonis. Si nomine Salomonis itelligendus eſt Deus

Digitized by Google

eſt Deus etiam ſm literalem ſenſum, & de conſenſu Rabinoꝝ Hebręoꝝ (vt paulo ſupius dictum eſt) ergo Iudæos ipſos ꝓcedere oportet, ꝙ Deus habeat matrē: hoc autem ſm naturam diuinam eſt penitus impoſſibile: & ſimiliter ſm naturā angelicam: relinquitur ergo neceſſario: vt talis natura ſit ſm naturam humanā, in qua conuenit habere matrem: & hoc ideo quod humana natura nobilior ſit, & dignior inter illas naturas, quæ ſunt per generationē: ex quo hęc vera, & idubitata reſultat concluſio: vt hęc Salomonis adimpleatur prophetia: ꝙ Deus erat quandoq; carnem humanam aſſumpturus, in perſona tamen filii: & per conſequens habere deberet humanā, & ſic hominem fieri. Quod non tacuit et Dauid Propheta Pſal. lxviii. vbi in pſona Chriſti dixit: Extraneus factus ſum fratribus meis: & peregrinus filiis matris meę. Ecce qm̄o ipſe dixit: ſe matrem habere, vel habiturum eſſe. Si igitur Deus iuxta iſtorum duoꝝ Prophetarū Oracula, matrem habere debebat: igitur hoc ſm ipſam naturām humanā fieri, & eſſe debebat: qa ſm naturam diuinam hoc fieri non poterat, cum iā diu ante iſtos Prophetas ipſe filius Dei eſſet: ſequitur ergo ex his duabus ꝓphetiis: ꝙ licet ipſe eſſet Dei filius, iamdiu tn̄ humanam carnem aſſumpturus erat, & per ꝯſequens etiam homo fieri debebat. Sed qm̄ Propheta Salomon in antedicto ſuo vaticinio inquit: Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitię cordis illius, ſignificauit equidem, ꝙ per huiuſmodi carnis aſſumptionem, magna ſibi augeret, & accreſceret dignitas, & excellentia, ac lętitia cum honore: & hoc ꝓpter diadema, quo ab ipſa ſua matre coronaretur. Qm̄o autem hæc in Chriſto Dei filio ex humanitatis aſſumptione verificari potuerint, operępretium eſt intelligere, qa in vtr:q; natura. ſ. diuina, & humana, idem eſt Dei filius, noſtra ſuſcipiens, & priora non amittens: in homine hominem renouans, in ſe incōmutabilis pſeuerans. Deitas enim quæ illi cū patre cōmunis eſt, nullum detrimētum omnipotentię attulit, nec Dei formam ſerui forma violauit: quia ſumma, & ſempiterna eſſentia, quæ ſe ad humani generis inclinauit ſalutem, nos qdem in ſuam gloriā tranſtulit: ſed quod erat, eſſe non deſiit. Vnde cum vnigenitus Dei minorem ſe patre confitetur, cui ſe dicit æqualem, veritatis in ſe formam vtriuſq; demōſtrat: vt & humanam probet imparilitas, & diuinam declarās æqualitas. Maieſtati igitur filii Dei corporea natiuitas nihil abſtulit, nihil ꝯtulit, qa ſubſtantia incōmutabilis nec minui potuit, nec augeri. Verum hoc diadema, quod à matre ſuſcepturus erat: vt Canticorum cap. iiii. Chriſtum hominem valde exaltat, & ſublimē facit: qa licet ipſe ſit vnà cū patre Deus: & ſic, quātum ad deitatem, in nihilo minuatur: tamen ſi humanam carnē eomet modo aſſumpſiſſet, quo cęteri aſſumunt homines: id eſt ex carnali copula, valde minoris fuiſſet conditionis, quantum ad ipſam attinet humanitatem: & ꝓpterea, vt in aſſumpta humanitate cęteris omnibus hominibus eſſet illuſtrior, & maiori gloria fulgeret diademate, quod cecinit Salomon Vates, fuit à matre ſua coronatus: quia non ex coitu, vt cæteri homines: ſed nouo quodam modo, & inuſitato: ſcilicet ex matre virgine, & clauſa, diuina tamen operante virtute: genitus, & natus eſt. Quod quidem virginitatis diadema, non ſolum ipſum Dei filium, ſed ipſam quoq; matrem ſuam magnopere decorauit, & exaltauit: eo quod nullus vnquam alius fuerit tali dono inſignitus. Voluit enim ipſa beata Maria eius mater, ab Angelo ſibi annuntiante, ꝙ filium pareret, diligenter inquirere: quomodo id fieri poſſet, ꝙ ſcilicet filiū pareret, quoniam virum non cognoſcebat. Qui reſpondens dixit: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi: ideo & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Et vt ipſa facilius intelligeret, & crederet hoc fieri poſſe, aperto manifeſtauit exemplo, dicēs: Et ecce Heliſabeth cognata tua

B. Leo. Infra libro tertio. c. v.

Digitized by Google

ipſa cōcepit filium in ſenectute ſua: quaſi prꝑter naturalem ordinem: vt ſibi oſtēderet: ꝙ qui partum dederat ſterili, poſſet etiam dare & virgini: qua reſponſione audita: ꝙ ſcilicet hoc faciēdum eſſet, non mariti opera, ſed diuina poteſtate. Reſpondit: Ecce ancilla domini fiat mihi ſm verbum tuum: vt Lucę capitulo primo. Et nota illud: Secundum verbum tuum: hoc eſt: ꝙ ſic fieret, ſicut dixerat. O' igitur prꝑclarum, & ſingulare diadema: quo & filius, & mater pariter decorantur: quia ipſe ſolus filius natus eſt ex virgine: & ipſa ſola mater virgo filiū genuit, & peperit virginitate ſua illæſa, & immaculata permanente. Quis nam talia vnquā alibi vidit, aut audiuit? Clamat igitur Salomon Rex, & Propheta cum lętitia cordis, dicens: Egredimini filię Sion, & videte Regem Salomonem: ideſt Chriſtum Dei filium, per Salomonem ſignificatum, vt ſupra declaratum eſt in diademate, quo coronauit eum mater ſua, propter ſcilicet virginitatem ſuam: quam nec in eius conceptione, nec in partu violauit. Omnia enim grandia, & inſolita ampliſſimę ſunt admirationis: & maxime, ſi ſūt bene, & laudabiliter facta. Beata igitur Maria diademate ſuę virginitatis ſuum coronauit filium Ieſum: quia nullus alius, nec ante eum, nec poſt fuit vnq̄ ex virgine natus. Et licet ipſe Ieſus pro liberanda humana natura ſe vſq; ad mortem humiliaſſet: mortē autem Crucis, quę ignominioſa erat: tamen iuxta Apoſtolum ad Hebræos capitulo ſecundo: Vidimus Ieſum per paſſionem mortis, gloria, & honore coronatum. Et ecce alia corona: à patre ſcilicet: qui exaudiuit illum, quantum ad humanitatem, in qua fuit ſemper minor patre. Opponunt autem Iudęi, dicētes: Deus qui eſt magnus Salomon, vocat hic eccleſiam Iſrael matrem ſuam, ad oſtēdendum ſuum magnum erga Iudaicam Synagogam amorem: vnde fit vt etiam aliquādo eam vocet filiā, interdum ſororem, & nonnunq̄ matrem. Reſponſio. Nuſq̄ in ſacris literis inuenies, ꝙ eccleſiam Iſrael Deus vocet matrem,

Oppoſitio.

Reſponſio

ſed ſponſam, amicam, ſororem, filiam, & huiuſmodi: vt Hieremiæ capitulo ſecundo: Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuę, quando ſecuta es me in deſerto. Item eiuſdem Hieremię cap. xxxi. Reuertere virgo Iſrl' ad ciuitates tuas iſtas, vſquequo diſſolueris filia vaga? Oſeæ etiam cap. ii. Iudicate matrem veſtram, iudicate, quoniam ipſa non vxor mea: & ego non vir eius. & iterū paulo inferius ibidem: Et filiorum eius non miſerebor: qm̄ filii fornicationum ſunt, qa fornicata eſt mater eoꝶ. Itē eiuſdē Oſeę cap. iiii. Nocte tacere feci matrem tuam: ex qbus locis omnibus ſuperius allegatis conſtat euidenter Synagogam Iudęorū non fuiſſe matrem appellatam à Deo, ſed matrē Iudęorum. Quod etiam corroborat per Eſaiam dicentem cap. l. hęc dicit dominus: Quis eſt hic liber repudii matris veſtrę: quo dimiſi eam? aut qs eſt creditor: cui vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus veſtris dimiſi matrem veſtram: ſcilicet Synagogam: quā dixit matrem veſtram, & non meam. Ex ſupradictis ergo conſtat ſupraſcriptam Iudęorum oppoſitionem non eſſe rationabilem: & ideo ineptam, nulliuſq; valoris. Ad maiorem etiam huius diadematis Chriſti excellētiam à contrario ſenſu Dauid Propheta ſeſe nobis offert: qui etſi ex legitimo toro, & matrimonio conceptus eſſet, & natus: tamen ſe in peccatis conceptum: & natum eſſe Pſal. l. gemebat, dicens: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum: & in peccatis cōcepit me mater mea. Vnde qui ex virgine conceptus, & natus fuit, à peccato īmunis extitit, dicēte Eſaia Propheta cap. liii. de ipſo: Eo ꝙ iniquitatem non fecerit, neq; dolus fuerit in ore eius. Granditer igitur ex iſto virginitatis diademate exaltatus fuit iſte Meſſias, quantum ad humanam naturā attinet, & ſpectat. Sed videamus quid de hoc Salomonis diademate ſenſerint Iudęorum Rabini. Scribitur nanq; in libro vocato ab Hebręis, Midraſchafrico: hoc eſt in Commentariis libri Canticæ Canticoꝶ, ſuper illud capl'i tertii: Egredimini filię Sion,

& videte

& videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua: vbi Rabini inquiũt: Inueſtigauimus vniuerſam ſcripturam, vt inueniremus qđ diadema fuerit illud, quo Berſabea filiũ ſuũ Salomonem coronaſſet in die deſponſationis ſuę, & inuenire non potuimus. Eſt igitur ſtupendum qd diadema iſtud ſignificare voluerit. Dixit Rabi Ioanna: Quæſiuit Rabi Symeõ à Rabi Eliezer filio Rabi Ioſeph, dicẽs: Audiuiſti vnquã à patre tuo: qd eſſet diadema iſtud, quo Salomon à matre ſua coronatus fuit? qui rñdit: Etiam. Et ille: quid? Et Rabi Eliezer ait: Iſte Salomon eſt Deus, qui à principio diligens Iſrael, vocauit eos filiam: vt habetur Pſal. xliiii. Audi filia, & vide. Deinde pro maiore dilectione vocauit eos ſoror: vt Canticoꝝ cap. v. Aperi mihi ſoror mea. Poſtea eos valde plus diligẽs, vocauit eos mater: vt Eſaię cap. At tendite ad me populus meus, & Tribus mea, mater mea eſt. Eadem hora ſurgens Rabi Symeon oſculatus eſt eum in capite, dicens: Poſito ꝙ non veraciter hæc à te dicta ſint: tamen quia tam celeriter, & prompte reſpondiſti, te mihi ſatisfeciſſe confiteor. Sed qm̃ per Salomonem in dicto textu nominatum, non poteſt aliquis alius intelligi, niſi ſolus Deus, vt ſupius declaratum fuit: tum maxime, qa apud Iudęos tam vulgarę verbum eſt, & maxime in Thalmud: ꝙ vbicũq; in Canticis Canticoꝝ nominatur Salomon, ſemper de Deo intelligẽdum ſit. Ideo diadema, quo Salomõ fuit à matre ſua coronatus, humanitatem noſtram eſſe inquiunt Iudæi: qđ etiam nos Chriſtiani fatemur: ſed alio quodam modo, & qdem digniore, & excellẽtiore, q̃ dicant Iudęi. & hoc ex duplici cauſa. Primo, quia ex virgine natus fuerit: ex qua natiuitate, & ipſe, & mater coronati ſunt: quia nouo quodã, & inſitato modo. ſ. Spiritu ſancto cooperante, & cõceptus, & natus fuit. ſ. ex virgine munda, & imaculata: ex qua conceptione, & natiuitate, tam mater, q̃ filius valde exaltati fuerunt: quia nullus alius fuit eo munere decoratus. Quam exaltationem, & præeminentiam, Iudæi non fatentur, imo negant. Et ꝓpterea ſeipſos accuſant: & magna eſſe reprehẽſione dignos aperte demonſtrant: eo ꝙ dicentibus Rabinis ſuis, ꝙ diadema illud Salomonis fuit ſtupendum quid, & aliqd magnum ſignificare voluiſſe: ſed declarando poſtea, ꝙ diadema illud erat humanitas noſtra, quæ vilis eſt, & modicæ reputationis, reſpectu Dei, ſe delirare fatentur: cum ex ea oriri non poſſet aliqd ſtupendum, ſi eo modo naſceretur, quo cæteri naſcuntur homines. Altera vero cauſa fuit: quia illa humanitas, licet ex virgine, & munda nata fuerit, diuinitati tamẽ eius coniuncta fuit. Et ideo licet illa humanitas fuerit poſtea paſſa, & crucifixa: tamen fuit æternaliter coronata. Vnde Apoſtolus ad Hebręos capitulo ſecũdo ait: Videmus Ieſum per paſſionem mortis, gloria, & honore fuiſſe coronatum. Quod autem Iudæi non conſiderent omnia in hac Chriſti natiuitate, & vnione contenta, ex his cauſis patet. Et primo, quoniam dicentibus Rabinis ſuis, iſtud diadema aliquod ſtupendum, & poſtea, ꝙ homo purus naſcatur ſine aliqua pręeminentia, ſed ſicut cæteri homines, valde defecerũt: quoniam iuxta Horatium in ſua Poetria, dicentem: Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum, ſtatim ſubdit: Quid dignum hic promiſſor tanto feret hiatu? Parturient mõtes, naſcetur ridiculus mus. Ex quibus ꝯſtat, & quidem aperte, Iudæos tacuiſſe oẽm excellentiam Meſſiæ Regis, & glorioſæ Marię virginis, tam in conceptione, q̃ in partu, & etiam in vnione diuinitatis, & quidem ſtudioſe: ideo eos inſanire penitus dicendum eſt.

¶ Eſaias capitulo vltimo: hoc eſt. lxvi. Anteq̃ parturiret, peperit: anteq̃ veniret partus eius, peperit maſculum. Quis audiuit vnq̃ tale? & quis vidit huic ſimile? Cap. XVI.

Esaias itidem cap. lxvi. hanc oſtendit veritatem, dicens: Anteq̃ parturiret, peperit: anteq̃ veniret partus eius, peperit maſculũ. Quis audiuit vnq̃ tale? & quis vidit huic ſimile? Hæc pars antedicti capitis ab Hebręis tã antiqs, q̃

Digitized by Google

modernis, de natiuitate Meſſię Regis cõmuniter interpretatur: quod comprobatur recte fieri auctoritate Chaldęi textus, qui ſic habet: Adhuc non erat ei veniẽs anguſtia: & adhuc veniet ei tremor cum doloribus propter partum, reuelabitur Meſſias. In hoc ipſo Chaldęo textu habetur: Antequam veniret ei anguſtia, ſalua facta eſt: & antequã venirent ei dolores partus, Meſſias reuelatus eſt. Similiter affirmat ibidem ſapiens Samuel. Quæ verba iuxta meram veritatem ſic exponuntur, & declarantur: Anteq̃ parturiret, pepit: hoc eſt anteq̃ virgo Beata dolorem partus ſentiret, peperit: qa ſicut virgo concepit: ſic etiam ſine dolore peperit. Anteq̃ veniret partus eius: ideſt dolor ex partu. & eſt replicatio eiuſdẽ ſententiæ, ad maiorem dicendoꝝ expreſſionem, & confirmationem. Addens inſup ipſe Propheta: Quis audiuit vnq̃ tale? & quis vidit huic ſimile? quod eſt ſimiliter eiuſdem ſnīæ replicatio ad maiorem ſui cõceptus expreſſionem. Quę qdem verba nedum magnam, ſed etiam maximã idicant admirationem. Qđ ꝑfecto non feciſſet Propheta, niſi res, de qua pdicebat, maxima fuiſſet, & penitus inſolita. Ipſe nanq; Propheta à ſancto, & diuino Spiritu illuſtratus, & edoctus, volẽs hoc in loco natiuitatem tanti Regis verbis exprimere: & non valẽs myſteriũ ipſum ob nimiam eius magnitudinẽ, & nouitatem, eo modo, quo futurũ erat totaliter, & celeriter indicare, idipſum & replicando, & admirando, eo breuiore, quo potuit modo, celeriter, & paucis verbis expreſſit. Quę tñ verba ſi quis cum antedicto textu Chaldaico diligenter ponderauerit, & enucleauerit, eorũq; reiterationem, per alia tamen eiuſdem ſnīæ verba, ac ipſius Prophetę admirationem cõſiderauerit, inueniet profecto rem maximam, & non parua admiratione dignam in ea interueniſſe natiuitate. Beata enim Maria præmemorati Ieſu Chriſti mater, & virgo peperit: hoc eſt ſalua ſuę virginitatis integritate, abſq; carnali copula, & abſq; virili ſemine, ſed Spiritu ſancto in ea ſupueniente, & virtute diuina eam obumbrante. Quod ex his verbis non difficile pcipi poteſt: Anteq̃ parturiret, peperit: quę (vt ſuperius dictũ eſt) interpretanť: Nõ erat ei adhuc veniens anguſtia, & tremor ex doloribus ꝑpter partũ, peperit. Ex hoc enim nouo pariẽdi modo: hoc eſt ſine dolore: quod nulli vnq̃ mulieri, pręter ipſam virginem, cõtigit: neq; in futurum contingere poteſt: cum Euæ primæ totius humanitatis matri, ob diuini mandati tranſgreſſionẽ dictũ fuerit: In dolore paries filios: vt Geñ. cap. iii. Quæ ſententia adeo omnes affecit mulieres ab ipſa Eua deſcendentes (deſcenderunt aũt omnes) vt nulla vnq̃ mulier pręter antedictam Saluatoris noſtri matrem, abſq; dolore, pepererit. Ex hoc inq̃ nouo pariendi modo, quid aliud nobis datur intelligi, niſi ꝙ ea mulier, quę præter aliarum regulam peperit, etiam præter aliarum normam conceperit: hoc eſt ſine virili copula, & ſalua eius virginitate? Beata igitur Maria: quę, iuxta Prophetę ſententiam, ſine dolore peperit, etiam abſq; carnali copula, & abſq; virili ſemine concepit. Fuit igitur ipſa & in antedicti ſui filii conceptione, & in partu eiuſdem, & etiam poſt partum, & ſic ſemp virgo: qđ nunq̃ amplius viſum fuit, neq; auditum. Non eſt igitur mirandũ, ſi Propheta exclamans, & admirãs ingt: Quis audiuit vnq̃ tale? & quis vidit huic ſimile? Ex iis inſuper omnibus apparet Meſſiam Regem ante deſtructionem Hieroſlymæ ortum fuiſſe. Iudæi autem aliqui ex modernioribus hoc Eſaię vaticinium interpretantes, inquiunt: Meſſiam natũ fuiſſe eo tpe, quo per Titum Veſpaſiani filium deſtructum fuit ſecundũ templũ, ſed Iudęos nondũ potuiſſe liberare: quę, quoniam infra lib. v. cap. vii. & cap. xiiii. diffuſius pertractanda ſunt, ideo ibi video ipſorum Iudæoꝝ ineptias. Concedunt enim plurimi Hebræoꝝ, illũ. ſ. Meſſiam, eo die natum, quo ciuitas diruebatur: deinde ad ineptias ſuo more refugiũt, dicentes: Illum latere, quouſq; Deus pręcipiat, vt ſe palàm cunctis oſtendat. Alii in monte Synai cum Angelis eum collocant: & (vt ibidem copioſius dicetur) nõnulli

Digitized by Google

nulli alii,ſaltem Chriſtiani,hęc Eſaię verba:ſcilicet Anteq̃ parturiret,pepit:& anteq̃ veniret partus eius, peperit maſculum:taliter interpretãtur:hoc eſt: Anteq̃ Beata virgo pareret filium in tempore, pater Deus peperit: id eſt genuit filiũ in æternitate.& ſeqtur Propheta: Quis audiuit vnq̃ tale? aut qs vidit huic ſimile? Quæ admiratio non diceretur de naturali genitorũ creatura. & poſtea ſubdit: Nunquid qui alios parere facio, ipſe nõ pariam? & qui generationẽ aliis tribuo, ipſe ſterilis ero? quaſi dicat,nõ. Quocũq; igitur modo hæc interpretentur verba, de nullo equidem alio, q̃ de Rege Meſſia recte interpretari poſſunt.

¶ Quod Rex Meſſiach ex virgine naſciturus eſſet, Thalmudiſtarũ,ſiue Rabinoꝝ ẽt auctoritate ꝓbaẽ.Cap. XVII.

HOc ipſum, ꝙ Chriſtus Meſſiach eſſet ex virgine naſciturus, infraſcriptorum etiam Thalmudiſtaꝝ, ſiue Rabinorũ dictis, & auctoritate probatur. Rabi nanq; Barachias in Medras echa:hoc eſt in Gloſa, ſiue Cõmentariis ſuper Threnis:quaſi in frõte cap.v. vbi dicitur: Pupilli facti ſumus abſq; patre: matres noſtræ quaſi viduæ,Rabi inquã Barachias ſuper ipſis verbis,inquit,Deũ dixiſſe:Vos dixiſtis coràm me,Deſolati, ſiue pupilli facti ſumus ſine patre: ſic itidem ſine patre erit Redemptor: quem ego ex vobis ſuſcitabo, ſiue ſurgere faciam: ſicut ſcriptum eſt Eſaiæ capitulo quinquageſimotertio: Et aſcendet ſicut virgultũ coràm eo, & ſicut radix de Terra ſitienti:hęc ille.Quod verum eſſe confirmat Rabi ille Moyſes Aegyptius prędicator magnus in Bereſid raba, allegans Rabi Barachiam, de quo ſupra: & de nouo addens,ſicut ſcriptum eſt Zachariæ capitulo ſexto: Ecce vir Oriens nomẽ eius,& ſubter eum orietur.Quod declarans Chaldaica tranſlatio, inquit: Meſſias nomen eius. Ex qbus Rabinoꝝ dictis, & tranſlationis Chaldaicæ conſenſu, & ſententia aperte conſtat, Meſſiam ſine patre: ſcilicet humano, fuiſſe naſciturum: hoc eſt ſine virili copula: vnde ex huiuſmodi Rabinorum dictis, & ſententiis, conſtat Meſſiam Regem ſine patre:ſcilicet humano,fuiſſe naſciturum:hoc eſt ſine virili copula.Ex quibus dictis infertur, & quidem neceſſario: ꝙ ea mulięr,quę ſine virili ſemine,ſiue copula carnali Meſſiam Regem conciperet,& pareret, virgo eſſe deberet. Iuxta ergo pręmemoratorum Rabinorum ſententiam,Meſſiach Rex ex virgine, & inuiolata naſciturus erat. Rau etiam in fine capituli de Repudio, inquit: Primo parenti noſtro:ſcilicet Adæ, & filiabus Loth reuelatum fuiſſe, ꝙ Meſſias eſſe debebat Dei filius: vt habetur in Medras Ruth: id eſt in Commentariis illius libri,qui dicitur Ruth,ſup illis verbis: Aram genuit Aminadab: vbi Rabi Ananias, & Rabi Iacob filius Hamram, dixerunt, ſcriptum eſt in Geñ. capitulo quarto:Vocauitq; nomen eius Seth, dicens: Poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel:aliud ſemen ſignificauit: nouum ſcilicet ſemen: & nouam ætatem: quod ab alio loco:hoc eſt à ſemine Seth deſcẽderet:& hic eſt Rex Meſſias. Item in Bereſid raba Numeri capitulo ſexto, ſuper illud Geñ.capitulo decimonono: de filiabus Loth: Vt ſeruare poſſimus ſemen de patre noſtro:vbi Rabi Ioãna, inquit: Non dicit filium: ſed ſemen.& illud erat ſemen, quod ex alio loco venire debebat:& iſte eſt Rex Meſſias.

Ex iſtis nempe Thalmudiſtarum,ſiue Rabinorum ſententiis patet: ꝙ filiabus Loth,& etiam primo parẽti noſtro Adę, reuelata fuerat Meſſiæ Regis natiuitas: & qualiter ab eiſdem erat veraciter exiturus:ſcilicet ex Moab, & Amon filiis earum:licet eſſet Dei filius. Et ideo laborabant:vt à patre ſuo illud obtinerent ſemen.Et ita factum eſſe aperte demonſtratur: quia Ieſus Chriſtus verus Dei filius, & verus Meſſias de Ruth Moabita, & de Naaman Ammonita egreſſus eſt, mediantibus tamen deſcẽdentibus. Nam Booz genuit ex Ruth Obed,Obed genuit Iſai, & Iſai genuit Dauid Regem: vt Ruth capitulo quarto, in calce capitis. Et poſtea ex deſcendentibus à Dauid natus eſt Chriſtus: vt Mat-

Digitized by Google

thæi capitulo primo, & Lucæ.c.iii.Ipſi
inſuper Thalmudiſtę,ſiue Rabini in Mi-
draſtilim:hoc eſt in Commentariis Pſal-
terii,ſuper illud Pſal.iiii.Cum inuocarẽ,
exaudiuit me Deus iuſtitię meæ &c. Et
ſuper illud quoque Pſal.l. Miſerere mei
Deus ſm magnam miſericordiam tuam
&c.Dauid Rex dolore anxiabatur quã-
maximo propter peccatum, quod cum
Berſabea Vrię vxore ꝑpetrauerat,ipſumq;
Vriam iterfici fecerat.Et eo magis,quod
hac de cauſa populus Iſrael aduerſus
ipſum Regem murmurabat,dicens: Ille
qui ouiculam captiuauit:& paſtorem oc-
cidit:quomodo ſaluari poterit? Cui Deꝰ
diſtulit,ſiue tranſtulit, peccatum ſuũ, ſi-
cut ſcriptum eſt.ii. Regum.c.xii. vbi di-
citur:Dixit Nathã ad Dauid: Dñs quoq;
tranſtulit peccatum tuum,non morieris.
Item habetur.i. Paralipomenon.c.xxii.
Dixit Dauid Salomoni filio ſuo, Deũ ſic
ſibi dixiſſe: Filius qui naſcetur tibi, erit
vir quietiſſimus: faciam eum requieſcere
ab omnibus inimicis ſuis per circuitũ:
& ob hanc cauſam Pacificus vocabitur:
& pacem,& otium dabo in Hieruſalem
cunctis diebus eius.Et additur in Thal-
mud: Atque vt cæteri filii, non à patri-
bus, naſcetur.

Ad declarandam aũt hanc Thalmudi-
ſtarũ,ſiue Rabinorum ſnĩam,notandum
eſt:Nathan Prophetam Dauid Regi hęc
prędixiſſe verba:Cumq; cõpleti fuerint
dies tui:& dormieris cum patribus tuis:
ſuſcitabo ſemen tuũ poſt te,quod egre-
dietur de vtero tuo: & firmabo Regnũ
eius:ipſe ædificabit domũ nomini meo:
& ſtabiliam thronum eius vſq; in ſempi-
ternum:vt.ii.Regum.c.vii. & primi Pa-
ralipomenõ c.xvii. Quę quidem verba
in ſolo Meſſia verificari poſſunt. Illud
autem,quod dicitur primi Paralipome-
non.c.xxii.Filius,qui naſcetur, erit vir
quietiſſimus:faciam eum requieſcere ab
omnibus inimicis ſuis per circuitum: &
ob hanc cauſam Pacificus vocabitur: &
pacem,& otium dabo in Hieruſalem cũ
ctis diebus eius:ipſe ædificabit domum
nomini meo, & ipſe erit mihi in filium,
& ego ero illi in patrem:firmaboq; ſoliũ
Regni eius ſuper Iſrael in æternum.
Nec hoc aliud poſſet de Salomone veri-
ficari,q ante patris mortem,non ſolũ na-
tus fuerat,ſed ẽt ad Regiam dignitatem
ſublimatus,& eius Regnũ in æternũ nõ
permãſit.Et ſi cauſas ſcire deſideras: au-
diꝰqd ſuper hoc B.Auguſt.libro.xvii.de Secun
Ciuitate Dei.c.ix.Iam nũc video eẽ mõ- Regu
ſtrandũ,qd ipſi Dauid, q Sauli ſucceſſit .c.vii
in Regnum,cuius mutatione finalis illa
mutatio figurata eſt,ꝑp quam diuinitus
cuncta dicta,cũcta ꝯſcripta ſunt,Deus ꝑ
miſerit:quod ad rem,de qua agimus,per-
tinet.Cum Regi Dauid multa proſpera
perueniſſent:cogitauerat facere Deo do-
mum,templũ illud.ſ.excellentiſſime dif-
famatum, quod à Rege Salomone filio
eius poſtea fabricatũ eſt. Hoc eo cogitan-
te,factum eſt verbum dñi ad Nathã Pro-
phetam,ꝙ perferret ad Regem. Vbi cũ
Deus dixiſſet:ꝙ non ab ipſo Dauid ſibi
ædificaret domus: neq; per tm̃ tempus
ſe mandaſſe cuiquam in populo ſuo, vt
ſibi fieret domus cedrina: & tũc inquit:
hæc dices ſeruo meo Dauid: hæc dicit
Dominus Omnipotẽs: Accepi te de oui-
li ouium,vt eſſes in Ducem ſuper pplm̃
meũ Iſrael &c. & aliquãtulum infra: Et
erit,cũ impleti fuerint dies tui: dormies
cũ patribus tuis: & ſuſcitabo ſemen tuũ
poſt te,qui erit de vẽtre tuo, & ꝑparabo
Regnum eius: hic ædificabit mihi do-
mũ nomini meo,& dirigam thronũ illi-
us vſq; in æternum. Ego ero illi in pa-
trem,& ipſe erit mihi in filiũ.Et ſi vene-
rit iniquitas eius,redarguã illum in vir-
ga virorum,& in tactibus filiorum homi-
num. Miſericordiam autem meam non
amoueam ab eo, ſicut amoui à quibus
amoui faciem meã:& fidelis erit domus
eius: & Regnum eius erit vſq; in æter-
num corãm me:& thronus eius erit ere-
ctus vſq; in æternũ.Hanc aũt tam gran-
dem promiſſionẽ,q putat in Salomone
fuiſſe completã, multum errat. Attendit
enim quod dictũ eſt: Hic ædificabit do-
mum, qm̃ Salomon templum illud no-
bile ſtruxit,& nõ attẽdit: Fidelis erit do-
mus eius,& Regnum eius vſq; in æter-
num corãm me. Attendat ergo, & aſpi-
ciat

Digitized by Google

cit Salomonis domum plenam mulieribus alienigenis colẽtibus Deos falſos, & ipſum ab eis Regem aliquando ſapiẽtem in eandem idolatriam re ductũ, atq; deiectum: & non audeat exiſtimare Deũ vel hoc promiſiſſe mendaciter, vel talẽ Salomonem,domumq́; eius futuram nõ potuiſſe pręſcire. Non hinc autem debemus ambigere: nec, ſi non in Chriſto dño noſtro, qui factus eſt ex ſemine Dauid ſm carnem,iam videremus iſta compleri,ne vane,atq; inaniter hic aliũ aliquem requiramus,ſicut carnales Iudæi. Nam & ipſi vſq; adeo filium,quem loco iſto Regi Dauid promiſſum legũt, intelligunt non fuiſſe Salomonem: vt eo qui promiſſus eſt,tanta iá manifeſtatione declarato, adhuc mirabili cæcitate alium ſperare ſe dicant. Facta eſt quidem nonnulla imago rei futurę,etiam in Salomone,in eo ꝙ templũ ædificauit, & pacem habuit ſm nomen ſuum. Salomon quippe Pacificus eſt latine: & in exordio Regni ſui mirabiliter laudabilis fuit: ſed eadem ſua perſona per vmbram futuri prę nuntiabat etiam ipſe Chriſtum dominũ noſtrum,non exhibebat: vnde quędam de illo ita ſcripta ſunt: quaſi de ipſo ita prædicta ſint, dũ ſcriptura ſancta etiam rebus geſtis prophetans, quodammodo in eo figuram deliniat futurorum. Nam præter libros diuinæ hiſtoriæ, vbi regnaſſe narratur,Pſal.etiam.lxxi.Deus iudicium tuum,titulo nominis eius inſcriptus eſt.In quo tam multa dicuntur,quę omnino ei conuenire non poſſunt: domino autem Chriſto apertiſſima perſpicuitate conueniunt: vt euidenter appareat,ꝙ in illo figura qualiſcunq; adumbrata ſit:in iſto autem ipſa veritas prœſentata. Notũ eſt enim quibus terminis Regnum concluſum fuerat Salomonis: & tamen in eo Pſal.legitur, vt alia taceam: Dominabitur à mari vſq; ad mare, & à flumine vſq; ad terminos orbis terræ. Quod in Chriſto videmus impleri: A flumine quippe dominãdi ſumpſit exordium: vbi baptizatus à Ioanne,eo monſtrante,cœpit agnoſci à diſcipulis, q eũ non ſolum magiſtrum, verum etiam dominum appellauerunt. Nec ob aliud viuẽte adhuc patre ſuo Dauid, regnare Salomõ cœpit: quod nulli eorum Regum contigit,niſi vt hinc quoq; ſatis eluceat, non eſſe ipſum,quem prophetia iſta pręſignat, quę ad eius patrem loquitur, dicens: Et erit,cũ impleti fuerint dies tui; & dormies cum patribus tuis:ſuſcitabo ſemen tuũ poſt te,qui erit deventre tuo: & pręparabo Regnũ illius. Quomodo ergo propter id quod ſequitur: Hic ædificabit mihi domũ,iſte Salomon putabitur prophetatus: & non potius propter id quod pręcedit: Cum impleti fuerint dies tui: & dormies cum patribus tuis: ſuſcitabo ſemen tuũ poſt te: alius Pacificus intelligitur eſſe promiſſus, qui non ante,ſicut iſte:ſed poſt mortẽ Dauid prænuntiatus eſt ſuſcitandus? Quantalibet enim longo interpoſito tempore, Ieſus Chriſtus venerit,proculdubio poſt mortem Regis Dauid: cui, ſicut eſt promiſſus,eum venire oportebat, qui ædificaret domũ domino: non de lignis, & lapidibus,ſed de hominibus,qualẽ illum ædificare gaudemus. Huic enim domui, dicit Apoſtolus: hoc eſt fidelibus Chriſti. Tẽplũ enim Dei ſanctũ eſt,quod eſtis vos .i. ad Corinthios capitulo tertio. Sed,vñ diſceſſimus, reuertamur. Thalmudiſtę igitur,ſiue Rabini cũ dixiſſent: Dauid Regẽ maximo angi dolore propter Berſabeæ,& Vrię peccatũ, de quo populus murmurabat: & Deũ tranſtuliſſe peccatum ſuum:quia non moreretur: filiumq́; ei poſt mortem ſuam naſciturũ, qui Pacificus eſſet (vt ſupra dictum eſt) promiſerit: ſtatim in Thalmud hęc adduntur verba: Atque, ut cæteri filii,nõ à patribus ſuis naſceretur: quæ ſententia optime quadrat cum ſententia Rabi Ioanne: qui dixit: Non filium, ſed ſemẽ. & illud erat ſemen, quod ex alio loco venire debebat: & iſte eſt Rex Meſſias: vt etiam ſupra in hoc eodem capitulo dictum eſt. Sed cum in Thalmud additum fuerit (vt ſupra dictum eſt) Atque, vt cæteri filii,non à patribus ſuis naſcetur: ſequitur igitur,ꝙ illud ſemen nec ẽt à Seth deſcendere potuerit, nec à quoli

bet alio hoīe: ex muliere ergo nō corrupta: ſed virgine naſciturus erat, cum ex alio ſemine, q̄ virili exire debebat. Sed nullum prorſus aliud ſemen mulieris accipi poteſt, niſi illud q̄d Apoſtolus ait: Factū ex muliere, factum ex carne: illud, quod (ut Euangeliſta ait) Verbum caro factum eſt: & ꝙ aliud ſemen mulieris nō poſſit eſſe, ex hoc maxime patet: q̄a ſi generandi publicam, & naturalem circūſpicimus rōnem, ſemina non habent mulieres ad generandū. ſ. conuenientia, q̄a nulla concipit ſine viro. At per hoc, q̄m tunc in Adam ſemen humanæ generationis eſſet tranſgreſſione vitiatū, ſemē cœleſte promittitur, non ex corruptione viri, ſed ex Deo. Mater itaq; dñi noſtri Ieſu Chriſti in illa iam tunc muliere ꝓmiſſa eſt: vt accumulatius dictum eſt ſuperius in primo huius operis libro. Sed q̄m Thalmudiſtæ, ſiue Rabini inquiunt (vt ſupra dictum eſt) ꝙ populus murmurabat de Dauid Rege, eo ꝙ ouiculam captiuaſſet, & paſtorem occidiſſet, & ꝓpterea eum ſaluari non poſſe credebat: cui Deus diſtulit, ſiue tranſtulit, peccatū ſuū, ſicut ſcriptum eſt .ii. Regum. c. xii. vbi, cum Dauid reſpōdens Nathan Prophetæ, dixiſſet: Peccaui dn̄o: ipſe Nathan ait ad Dauid: Dominus quoq; trāſtulit peccatum tuū, non morieris. Et ideo ſecūdo Regū. c. vii. & .i. Paralipomenon. c. xvii. cum dixiſſet Nathan Dauid: Cumq́; cōpleti fuerint dies tui, & dormieris cū patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuū poſt te, quod egredietur de vtero tuo &c. additur in Thalmud: Atq;, vt cęteri filii, non à patribus ſuis naſcetur. Quare hic dicitur Naſcetur? quia ſm̄ hoc vult dicere Naſcetur: vt ſanet te de peccato tuo: & ꝑ cuius manum, Nathan ſcriptum eſt: Miſitq́; ad eum in manu Nathā Prophetæ, & vocauit nomen eius Amabilis dn̄o: eo ꝙ dominus dilexit eum. Notoriū eſſe debet cuilibet clare videnti, ꝙ hic filius Dei, in iſta auctoritate nominatus, non erat Rex Salomon: nam & ipſe non curauit Dauid à peccato ſuo: & quod peius eſt, quia in nouiſſimo dierum ſuorū effectus eſt idolorum cultor: iccirco de Rege Meſſia neceſſario intelligēda eſt: quia ipſe, ſm̄ carnem, Dauidis filius fuit, & appellatus eſt. Cum enim ſm̄ diuinitatem eſſet Dei filius, Dauid patrem cum cęteris hominibus à peccatis ſuis, à dānatione liberauit. Nec poteſt intelligi de Salomone, cū hic filius naſciturus eſſet poſt mortem Dauid patris: Salomon autem nedū poſt mortē Dauid natus fuit: verumetiā, patre adhuc viuente, ad Regiam dignitatem fuit ſublimatus. Rabi etiam Ioſue, ſiue Oſua filius Leui (vtroq; enim noīe vocabatur) in Medras echa, ſuper his verbis Hieremiæ: Creauit dn̄s nouum ſuper terram: fœmina circundabit viꝝ. c. xxxi. Veni, inquit, & videbis qualiter non eſt modus Dei, ſicut modus hominis carnalis. Homo enim carnalis lancea percutit, & emplaſtro, vel vnguēto, medetur: ſed dn̄s Deus noſter nō ſic: quia cū quo percutit, cū eo ipſo etiā medetur. Quod quidē reperimus i Ioſeph, & in Iſrael verificari. Nam Ioſeph per ſomnia percuſſus eſt, & per ſomnium curatus eſt: & Iſrael in virgine peccauerunt: vt habetur Ezechielis. c. xxiii. Et fornicatę ſunt in Aegypto: vel (ſm̄ aliquos) in adulterio peccauerunt. & ſequitur Ezechiel ibidem: Subacta ſunt vbera eaꝝ, & fractæ ſunt mamillæ pubertatis earum: & in virgine puniti fuerunt: vt Threnorum. c. v. Mulieres in Siō humiliauerūt, & virgines in ciuitatibus Iuda: & in virgine ſunt conſolati, ſicut ait Hieremias: Quia creauit dn̄s nouum: fœmina (alias virgo) circundabit virum. Et ibi inquit Rabi Anna nomine Rabi Iddi: quia hic eſt Rex Meſſias, de quo Dauid prophetauerat: Ego hodie genui te. & ſimiliter Eſaias. c. lxii. Propter Sion non tacebo, & propter Hieruſalem nō quieſcam, donec egrediatur, vt ſplendor, Iuſtus eius: & Saluator eius, vt lampas, accendatur. Hæc ille Rabi. Hoc idem etiam, ſi nō in totum, ſaltem in magna parte dicitur in Bereſid raba non longè à principio, ſub nomine Rabi Oſuæ, qui eſt idem Rabi, vt ſupra dictum eſt: ſed in Medras echa locus ſuus originalis.

Quod autem verum ſit: ꝙ cum quo percutit

cutit Deus,cū eo ipſo medetur: ipſemet Rabi Ioſue,vel Oſua (vt ſupra dicitur) duobus oſtendit exemplis. Quorum alter eſt de Ioſeph, qui per ſomnia percuſſus fuit (vt Gen.c.xxxvii.)& per ſomniū curatus eſt,ſiue ſaluatus, immo exaltatus: vt Gen.c.xli. Quod exemplum optime conuenit, quia in antedictis verificatur locis. Alterum vero exemplū eſt de Iſrael,quem, iquit,in virgine peccaſſe,& in virgine punitum fuiſſe, & in virgine ēt ſaluatum,ſiue conſolatum fuiſſe. Quod exemplum non tam aperte conuenit, ſicut antedictū de Ioſeph: quia licet aperte manifeſtet in qua virgine, ſiue p quā virginem ſaluatus fuerit: in qua tamen virgine peccauerit,& ſimiliter per quam punitus fuerit,non declarat, ſaltem aperte, & conuenienter. Quapropter ſuper his duabus partibus non ita claris, eſt aliqualiter inſiſtendum: hoc eſt, in qua virgine peccauerit,& i qua punitus fuerit,vt poſtea intelligere poſſimus, ſi bene conuenit,ꝙ per eam virginem ſaluatus fuerit Iſrael: quam etiam Rabi Ioſue (vel Oſua)dicit: & Rabi Anna nomine Rabi Iddi confirmat. Prima particula eſt,in qua virgine peccauerit Iſrael, indagare, & perquirere, iuxta ipſius Rabi Ioſue (vel Oſuæ) ſententiam. Quod volens ipſemet Rabi oſtendere,dixit(vt habetur Ezechielis.c.xxiii.) Et fornicatæ ſunt in Aegypto, ibi ſubacta ſunt vbera earum, & fractæ ſunt mammæ pubertatis earum. Inquit nanq; Ezechiel in hoc .xxiii.c. Duas mulieres vnius matris filias,& per conſequens ſorores, fornicādo peccaſſe: hoc eſt idolatrando: quas tamē virgines prius fuiſſe,his indicat verbis: Ibi ſubacta ſunt vbera earum, & fractæ ſunt mammæ pubertatis earum. Nam caſtarum mulierum,& maxime virginum, vbera non franguntur: ſed meretricum vbera laxis pellibus irrugantur: pudicarum vero erecta ſunt vbera, & virginali robore tumentia. Quę autem fuerint illę duę mulieres,Propheta ipſe ibidem exprimit, dicēs: Nomina autem earū Oola maior,& Ooliba ſoror eius minor. & parum infra declarat,quæ ſit Oola, & quæ Ooliba,dicens: Porro earum nomina Samaria Oola,& Hieruſalem Ooliba. Ecce Propheta duas oſtendit ſorores mœchādo peccaſſe: hoc eſt idolatrando: Samariam ſcilicet,& Hieroſolymam.& magis infra ibidem,earum prædicit deſtructionem: primo Samarię, & ſubſequenter Hieroſolymæ. Quę autē duarum ſit ea, de qua intendit ipſe Rabi Oſua, an Samaria,an Hieroſolyma,non declarat aliter,niſi ꝙ dicit: Iſrael in virgine peccaſſe,in ſingulari.

Altera particula declaranda eſt: Et in virgine puniti ſunt, vt ait Hieremias in Threnis capitulo vltimo: hoc eſt in oratione ipſius Hieremiæ poſt Threnos: vbi dicitur: Mulieres in Sion humiliatę ſunt, & virgines in ciuitate Iuda. Hic Hieremias in numero plurali loquitur, dicens: Virgines. & Rabi Oſua, in ſingulari inquit: Et in virgine puniti ſunt. Notandum eſt inſuper: Iacob Patriarcha fuit Iſrael appellatus, à quo populus Iudaicus deſcendens ſecundum carnem, Iſraeliticus fuit appellatus. Sed poſtea mortuo Salomone, & facta diuiſione populi, decem Tribus, quæ ſecutæ ſunt Ieroboam, cognominatæ ſunt Iſrael. Aliæ vero duę, quæ ſecutæ ſunt Roboam Salomonis filium: ſcilicet Tribus Iuda, & Beniamin, cognominatę ſunt populus Iuda. vnde Hieremia dicente: Mulieres in Sion humiliatæ ſunt, & virgines in ciuitate Iuda: quod de ciuitate Hieroſolymæ, vbi inhabitabat populus duarum Tribuum,& non Samariæ, videtur dicere. Quapropter, quæ fuerit illa virgo, in qua peccauerit Iſrael, & in qua punitus fuerit, ſecundum Rabi Oſuæ ſententiam, per ipſius Rabini verba clare non manifeſtatur: vnde per eius verba, neque in peccādo,neque in puniendo in Iſrael hęc non conuenit exemplificatio. Verum in vltima particula veraciter,& ſine dubio (vt etiam ſupra diximus) per ipſummet Rabinum Oſua, per quā uirginem ſaluati,ſiue conſolati ſint Iſraelitici, exprimit, & declaratur. Cum dixerit (vt ait Hieremias) Quia creauit

Digitized by Google

dominus nouum ſuper terram: fœmina
circũdabit virum. Quod Rabi Anna no
mine Rabi Iddi, ibidem ſtatim confir-
mat, ſubdẽs: Quia hic eſt Rex Meſſiach,
de quo Dauid, & Eſaias, vt ſupra dictum
eſt. Ex quibus trium Rabinorum verbis,
liquido conſtat, mulierem illam virginẽ
fuiſſe, ex qua natus fuit Meſſias Rex: vt
ſupra probatum extitit capitulo tertio.
Quę quidem mulier fuit glorioſa virgo
Maria mater Saluatoris noſtri Ieſu Chri-
ſti veri Meſſię: per quem ſalus mundi fa
cta eſt: de qua ſalute dicendum eſt copio
ſius infra lib. vi. cap. xli. in quo libro de
conditionibus Meſſiæ dicendum eſt:
cum huiuſmodi ſalus ſit vna de princi-
palibus ipſius Meſſiæ conditionibus.
VNDE, licet ex verbis Rabi Oſuæ, liqui-
do, & præciſe non habeatur, in qua vir-
gine Iſrael peccauerit, vel peccauerint,
cum collectiuum ſit nomẽ, ſi pro Iudęo-
rum populo accipiat: nec etiam per quã
virginem punitus ſit (vt ſupra dictũ eſt)
non eſt magnopere curandũ. Nihil enim
refert hoc, vel illud ſcire, ſaltem in exem
plificatione: dũmodo regula, ſiue ratio,
vel ſententia, propter quam verificandã
huiuſmodi adducuntur exempla, firma
maneat, & perſtet. Sufficit enim nobis, ꝙ
regula perſtet, & maneat, & illa vltima
particula, propter quam hæc regula, vel
ratio inducta eſt. Regula eſt ſm Oſuam:
ꝙ cum quo percutit Deus, cum eoipſo
medetur. Illa autem vltima particula eſt:
ꝙ Deus in virgine ſaluauit, vt ait Hiere-
mias capitulo trigeſimoprimo: Fœmina
circundabit virum &c. Quæ particula
etiam clara eſt de matre Meſſiæ: vt ſupra
probatum eſt capitulo quarto ſuper tri-
geſimumprimum capitulum Hieremię.
Accedit inſuper alia quędam difficultas
non parua: quę eſt: vt ſi ſalus, de qua in-
tendebat Rabi Oſua, & cõſequenter Ra
bi Anna, & Rabi Iddi, quando dicebant:
Iſrael ſaluandum eſſe per Meſſiam, tem-
poralis eſſet, & huius ſęculi, ſentẽtia ſua
in populo Iudaico minime verificari poſ
ſet: quia neq; in populo decem Tribuũ,
neq; in populo duarum Tribuum verifi
cari poſſet. Ambo enim captiui ſunt. Nã
populus decem Tribuum per Salmana-
ſar Aſſyriorum Regem in Syriam capti-
uus tranſlatus fuit: vt quarti Regum ca-
pitulo decimoſeptimo: Populus autem
Iuda: hoc eſt duarum Tribuum, euerſa
Hieroſolyma, & Dei templo per Titum
Veſpaſiani Imperatoris filium, in capti-
uitatem etiã detruſus fuit: in qua in ho-
diernum vſq; diem perſtat, & perſeuerat,
& eorum neuter liberatus eſt: nec aliqua
ſpes ſibi certa pollicetur, niſi in fine mun
di: vt infra libro ſexto capitulo .xxviii.
Vnde quomodo per hoc exemplum de
Iſrael verificari poſſit ſententia Rabi
Oſua non video. Sed inquiet forte Iu Oppoſitio.
dęus: Nondũ ſalutis, ſiue liberationis no
ſtrę tempus aduenit: cum Meſſias noſter
nondum venerit: per quem huiuſmodi
ſalus, ſiue liberatio nobis eſt afferenda.
Cum autem ipſe adhuc nõ venerit Meſ
ſias, ideo adhuc ſaluari, ſiue liberari non
potuimus. Vtrũ Meſſias venerit, nec Reſpon
ne, non eſt hoc in loco diſputandum: ſio
quia in libro quinto pręſentis operis hu
iuſmodi reſeruat diſputatio. In eo enim
libro: an eius pręterierit, & lapſus ſit ad-
uentus, an futurus, & expectandus ſit,
longa diſputatione tractandum eſt. Sed
quoniam ſalus, ſiue liberatio p Meſſiam
Regem facienda, & hominibus afferen-
da, de ambarum partium conſenſu fieri,
& afferri debebat per ipſummet Meſſiã
tempore aduentus ſui in hunc mundũ:
ideo hoc in loco ſolum videndum erat,
cuius qualitatis, & conditionis ſalus iſta,
ſiue liberatio eſſe debebat: an ſcilicet tẽ
poralis, & huius ſæculi, vt Iudęi expe-
ctant: an ſpiritualis, & futuri ſæculi, ut
Chriſtiani prędicant. Quod, quia copio
ſe declarandum, & demonſtrandum eſt
infra libro ſexto cap. xli. ſalutem ipſam
per Meſſiam afferendam, ſpiritualẽ eſſe,
& non temporalẽ: ideo pſuppoſito hoc
in loco, ꝙ ſalus Meſſiæ ſpiritualis eſſe
debebat, & non temporalis, ad reli-
qua feſtinemus.
Viſis igitur oĩbus antedictis, & maxime
exẽplo Rabi Oſuę, uel Ioſue, de Iſrael,
q in uirgine peccauit, & in uirgine puni
tus fuit, & demũ in uirgine fuit ſaluatus:

quod

Digitized by Google

quod in totum non conuenit ſententiæ ipſius Rabi Oſuæ, vt ſupra demonſtratū eſt. Et cognito, ꝙ infra libro. vi. c. xli. ꝓbandum ſit Meſſię ſalutem ſpiritualem fore debuiſſe, & non temporalem, vt Iudæi ſomniant, decreui cuiuſdam ſcholaſticæ diſputationis gratia aliud quoddā proponere exemplum iudicio meo, ad præmemoratam Rabi Oſuæ ſententiam verificandam magis conueniens, & conſonum, ſaluo ſemper omni ſaniore, & veriore iudicio. Quod exemplum à Rabinorum Annę, & Iddi ſententia, etiā non diſcrepabit: quod minime inconueniēs eſſe exiſtimo, cum exempla ſententias, ꝓ quarum verificatione adducuntur, & dātur, non irritent, atq; infringant, ſed eas facilius in audientium mentibus imprimi, & demum approbari faciant. Dicamus igitur Rabi Oſuę ſententiam: & an ea ex noſtro verificetur experiamur exēplo. Inquit nanq; Rabi Oſua: Cum quo percutit Deus, cum eo ipſo medetur, qđ in Iſrael verificari reperimus. Ego autē ex alio exemplo dicam: quod in Adam primo parente noſtro, & in deſcendentibus ab eo, & ſic in toto humano genere verificari reperimus. Nam Adam in virgine peccauit, & in virgine punitus fuit, & etiam per virginem ſaluatus fuit, ſiue conſolatus. Quę quidem omnia diſtincte, & particulariter verificāda ſunt, & lucidanda. & imprimis.

Quòd Adam primus parens noſter, & ꝑ conſequens totum humanum genus, qđ ab illo deſcendit, in virgine peccauerit, ex hoc liquido patet: quoniam eo Euæ vxoris ſuæ adhuc virginis ſuaſionibus, & ſuggeſtionibus inclināte, ac, vt ei morem gereret, pomum vetitum manducāte, diuinumq; tranſgrediente mandatū, de quo dr̄ Geñ. c. ii. De ligno aūt ſciētiæ boni, & mali ne comedas: in quacunque enim die comederis, ex eo morte morieris, non ipſe ſolus Adam in virgine: hoc eſt in Eua peccauit, ſed etiā oēs ab eo deſcēdentes, & ꝑ ꝯſequens totū genus humanum in virgine peccaſſe recte dici poteſt. Nam in virgine peccaſſe dr̄, virgine Eua eum inuitante, ac ei perſuadente, & ſuggerēte peccauit, quia ipſa mulier peccandi obtulit occaſionem. Omnis enim qui occaſionem damni dat, damnum dediſſe videtur: vt in capitulo ſi culpa. §. ſanè. in titulo de iniurijs, & dāno dato. Præterea peccante Adam, omnes deſcēdentes ſui in eo peccauerunt, iuxta Apoſtolum ad Romanos. v. c. Cum autem totum genus humanum ab Adam per generationem deſcenderit, ſequitur ꝙ totum ipſum humanum genus hoc fuerit, & ſit peccato infectum, cum ex maſſa infecta, non niſi infectum poſſit oriri. Peccatum enim hoc ab Adam parente noſtro perpetratū, vnum tm̄ in ipſo Adā, & in omnibus deſcendētibus ſuis fuit, & eſt: Vnde ꝓpter ipſius Adę tranſgreſſionem, omnes deſcendentes ſui, eo infecti fuere peccato. Verum licet eomet peccato, ipſe Adam, & omnes deſcendētes ſui infecti fuerint, & ſint, differenter tamen extitit, & eſt. Fuit enim peccatum illud in Adam poſitiue, ſiue actiue: hoc eſt operando, & tranſgrediendo. Sed in deſcendētibus ſuis fuit, & eſt priuatiue: hoc eſt, ꝙ omnes ab Adam deſcēdētes, propter huiuſmodi Adæ tranſgreſſionem, illa originali iuſtitia, quæ erat in Adam, priuſquam peccaſſet, priuati ſumus, etiam antequam aliquid operemur ob infectionem ab ipſo primo parente noſtro contractam, vt liquido conſtat in pueris conceptis, & nondum natis: qui licet adhuc aliquid operari nō poſſint, peccato tamen originali obnoxii ſunt, priuatiue tamen, vt ſupra dictum eſt: q̄a deperdita originali iuſtitia propter peccatum in nos, deſcendentes ſuos tranſfundere non potuit, vt infra declarabitur. Poſſumus igitur recte dicere: non tantum Adam, ſed totum humanum genus in virgine peccaſſe: quod verū eſſe comprobatur Geñ. c. iii. Eſaias etiam capitulo. xliii. in calce ipſius capitis hoc ipſum graphice affirmat, dicēs: Pater tuus primus peccauit, & iterpretes tui præuaricati ſunt in me: & contaminaui, ſiue (ſm Hebraicam veritatem) profanaui Principes ſanctos, & dedi ad interitum Iacob, & Iſrael in blaſphemiam. Pater

Digitized by Google

tuus primus: ſcilicet Adam peccauit, diuinum negligēs præceptum, quādo pomum vetitum comedit: quapropter Principes ſancti.i. Patriarchæ, cæteriq; iuſti ab eo deſcendentes contaminati: ideſt tanquam profani, à diuina viſione ſeparati ſunt: quemadmodum contaminati à templo ſeparabantur. Tranſiuit autē primi illius peccati pœna in omnes deſcendentes ab Adam, ſiquidem poſt delictum ſic Adæ cōminatus eſt Deus: Maledicta terra in opere tuo. Eſdræ etiam .iii.c.iii. dicitur: Cor enim malignum baiulans primus Adam tranſgreſſus, & victus eſt: ſed & omnes, q de eo nati ſunt, & facta eſt permanens infirmitas, & lex cum corde populi, cum malignitate radicis, & diſceſſit quod bonum eſt, & manſit malignum. licet enim hic liber tertius Eſdræ Apocryphus ſit, non tamen antedicta verba deuiant ab Eſaia. Quòd autem ſuaſione Euæ peccauerit Adam, patet Geñ.c.iii. ex verbis ipſius Adæ, ſe tamen excuſantis: Mulier, quam dediſti mihi ſociā, dedit mihi de ligno, & comedi. Item ex verbis Dei, ſic dicentis Adę: Quia audiuiſti vocem vxoris tuæ, & comediſti de ligno. &c. Poſſumus igitur recte dicere Adā, & totum humanum genus in virgine peccaſſe: quod exemplū, in hac particula, dictis Rabi Oſuæ conuenit: ꝙ in virgine peccatum fuerit: ſcilicet in Eua tunc virgine.

Hic tertius Eſdræ liber Apocryph[9] eſt: & iō inter canonicas ſcripturas non computatur.

Quomodo autem Adam, & conſequenter totum humanū genus, ob huiuſmodi Adę trāſgreſſionem in virgine puniti fuerint, ex inferius dicendis conditionibus in ipſo Adam, ob diuini mandati tranſgreſſionem, mutatis, non difficile percipi poterit. Nam ſicut Adam nō obediendo, ſuo rebellis extitit Creatori, ita ipſius Adę caro ſuæ rebellis extitit animæ: ſimiliterq; potentiæ ſuæ inferiores ſuperioribus ſuis rebelles fuerunt potētiis: ex qbus rebellionibus ſecutum eſt, vt ipſe Adam duplici dāno punitus fuerit. Quoꝝ alteꝝ eſt: vt propter carnis rebellionem ꝯtra aiam, in mortis, ſiue moriendi incurrerit neceſſitatem. Alteꝝ vero eſt: vt propter virium, ſiue potentiaꝝ inferiorum rebellionem ꝯtra ſuperiorem rōnem in peccandi prolapſus fuerit neceſſitatem. Ex qbus qdem rebellionib[9], ſecutum eſt, ꝙ vbi Adam priuſquā peccaret, poterat ꝑpter originalem iuſtitiā ſibi in creatione ſua ab Oipotenti Deo collatam, nō peccare, ſiue peccatum euitare: & ſic non peccando, illam originalem iuſtitiam ꝯſeruare: quam in nos oēs deſcendentes ſuos per ḡnationē poſtea tranſfudiſſet, ſiue infudiſſet: ſed ea originali iuſtitia propter mandati diuini trāſgreſſionem deperdita, in nos poſteros, & deſcendentes infundere non potuit: quia nemo dat quod non habet. Ea igitur priuati ſumus: & ſic cum ipſo primo parēte noſtro dictoꝝ duoꝝ damnorum obnoxii, & participes effecti ſumus: qm̄ in moriendi, & in peccandi prolabimur neceſſitatem. Quam quidem punitionē per virginem, ſiue in virgine, & Adę primo parenti noſtro, & nobis etiam deſcēdentibus ſuis eueniſſe recte dici poteſt: cum punitio ipſa nobis à Deo data ſit propter peccatum, ſuggeſtione, & cauſa virginis Euę, per primum parentem noſtrum perpetratū. Alia inſuper punitione, & quidem temporali, primi parentes noſtri à Deo puniti fuerunt: nam Adæ dixit Deus: Quia audiſti vocem vxoris tuæ: ecce Euam fuiſſe peccati cauſam. & ſequit̃ ipſe Deus: Et comediſti de ligno, ex quo præceperam tibi ne comederes. Maledicta terra in opē tuo: in laborib[9] comedes ex ea cūctis diebus vitæ tuæ. Spinas, & tribulos germinabit tibi: & comedes herbas terrę. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es. Notādum eſt opera hic maledici, non autem ruris colēdi actus, vt pleriq; putant, & maleꝛ nam opera hic ſignificant peccata, vt in Hebręo habetur, & Aquila interpres nō diſcordat, qui dixit, Maledicta humus ꝑpter te. & Theodotion, Maledicta Adama in tranſgreſſione tua. Sex præterea miſerię, ſiue pœnalitates humanum genus ex huiuſmodi peccato afflixere: ſcilicet eſuries, ſitis, frigus, calor, laſſitudo, & ægritudo: homo eni his miſeriis multum

nim affligitur. Euæ autem dixit: Multiplicabo erumnas tuas, & ꝯceptus tuos: in dolore paries filios, & ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabiť tui: vt Geñ. cap.iii. Quę qdem punitiones temporales, etiam in nos deſcendentes ab ipſis primis parẽtibus noſtris tranſfuſę ſunt: nos quoq; prementes, & affligentes. Ecce iterum exemplum meũ in punitione quoq; dictis Rabi Oſuę non cõtradicit. Tertiæ, & vltimę particulæ. ſ. quomodo Adam, & per conſequens totum humanum genus, per virginem, ſiue in virgine ſaluatum ſit, ſiue conſolatum, oſtendere volentes, nec longa, nec difficili indiget idagine: cum ipſemet Rabi Oſua (de quo ſupra toties dictum eſt) hoc aperte, & manifeſte declaret, dicens: Et in virgine ꝯſolatus, ſiue ſaluatus fuit: vt ait Hieremias. c. xxxi. Quia creauit dñs nouum ſuper terram: fœmina (ſiue virgo) circũdabit virum. & ibidem Rabi Anna noĩe Rabi Iddi, ſubdiderit: Quia hic eſt Rex Meſſiach, de quo Dauid ꝓphetauerat: Ego hodie genui te, Pſal. ii. Per quę duorum Rabinorum verba, immo trium. ſ. Oſuæ, Iddi, & Annæ, liquido cõſtat virginem hãc, in qua, ſiue per quam genus ſaluatum fuit humanum, matrem Regis extitiſſe Meſſiach: vt ſupra. c. iii. huius ſecundi libri probatum eſt. Ipſe enim Ieſus Chriſtus glorioſę Marię virginis filius verus Meſſias, ſanguine ſuo nos lauit à peccatis: & per baptiſmum à peccato expiauit originali: & etiã actuali in adultis: vt infra libro. vi. c. xcvii. In cuius rei ſignum ſanguis, & aqua ex eius exiuit latere, dum penderet in ligno: vt Ioan. c. xix. Fuerunt etiam ſancti patres teſtamẽti veteris à Limbo per ipſum Meſſiam liberati: vt ꝓbabitur libro. vi. c. lxv. Qua de re huiuſmodi ſalus, ſiue cõſolatio ſpiritualis fuit: hoc eſt animarum, & non tẽporalis, & corporum, vt Iudæi ſentiunt: & vt etiam probatur infra libro. vi. c. xli. & libro. vii. c. iii. Quod verum eſſe etiã Cabaliſtarum ſchola confirmat. Inquiunt enim Cabaliſtæ: Legem fuiſſe à Deo traditam propter ſerpẽtis venenum, quod miſerat ipſe ſerpens in Adam; & cum aduenerit Meſſias, huiuſmodi ceſſabit venenum. Quod venenum in Adam per ſerpentem immiſſum, nil aliud eſſe ipſi intelligebant Cabaliſtę, niſi peccatum iſtud primorum parentum noſtrorum ꝑ Adam, ob diuini mandati tranſgreſſionem, perpetratum: quod peccatũ ceſſandum, & remittendũ fuiſſe dicunt, cum Meſſias adueniret. Merito enim paſſionis ſuæ, & baptiſmatis ab eo iſtituti gratia remittitur: vt inquit Apl's ad Titum .c. ii. loquens de Chriſto, vbi ait: Qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab oĩ iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem. Hoc idem prædixerat Ezechiel Propheta de baptiſmo .c. xxxvi. dicens: Et effundam ſuper vos aquam mundam, & mũdabimini ab oĩbus iniqtatibus veſtris. & iteꝝ ibidẽ magis infra: Et ſaluabo vos ex vniuerſis inĩquitatibus veſtris. & iterum ẽt magis infra: In die, qua mundauero vos ex oĩbꝰ inquinamentis veſtris. & Eſaias itidem .c. xii. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris: quod ſimiliter dicitur de Chriſti baptiſmate. Ex quibus oĩbus aperte cõſtat, exemplum Euæ, & Adam primorum parentum noſtrorum, & per conſequens totius humani gñis, ſentẽtię Rabi Oſuæ verificari poſſe, & ei in oĩbꝰ recte conuenire. Quia Adam, & deſcendentes ſui: hoc eſt totum humanum genus, in virgine peccauerunt: hoc eſt in Eua tunc virgine. Quod non abſurde, ſed recte dici poteſt, in eam, ſiue per eã, & eius cauſa peccaſſe: quia, ea operante, Adam peccauit: etiam ipſius Adæ teſtimonio: vt ſupra dictum eſt. Et ſucceſſiue in virgine puniti ſunt: vt etiam ſuperius demonſtratum eſt. Et demum per virginem ſaluati, ſiue cõſolati ſunt. Quod iuxta ipſius Rabi Oſuæ ſententiam, & Rabinorum Iddi, & Annæ, in Saluatore noſtro ex virgine nato Hieremiæ auctoritate capitulo. xxxi. verificatur ad vnguem. Item & ſalutem per Meſſiam hominibus afferendam ſpiritualem, & futuri ſęculi: non autem temporalem, & præſentis ſæculi eſſe debuiſſe: vt etiam copioſius probabitur infra li-

Digitized by Google

Oppoſitio. bro.vi.capitulo.xli.Iudęus autem contradicens,ait: Exemplum meum ſuperius poſitum de Eua virgine, minime ſtare poſſe,cum ex falſo aſſumptum ſit fundamento:nam Eua (vt ait ipſe Iudæus) virgo non erat, quando Adam, & ipſa Eua diuinū de eſu pomi tranſgreſſi fuerunt mandatum:matrimonium enim iá prius in ipſo cōſummauerant delitiarū Paradiſo. Reſponſio. Reſpōſio. Ideo eam virginem fuiſſe dixi:quoniam omnium conſenſu in ſacris literis peritorū firma extat opinio,& ſententia,primos parētes noſtros modicum in ipſo delitiarum commoratos fuiſſe,ſiue habitaſſe Paradiſo: qa formata, ſiue fabricata Eua, poſt modicum propter pomi eſi.ſ.tranſgreſſionem, ex ipſo ciecti fuerunt Paradiſo: in quo tam breui temporis ſpatio,multis nō potuiſſent vacare operibus: Deus nanq; ſoporem immiſit in Adam,& tulit vnam de coſtis eius,& ædificauit eam in mulierē: Euā quoq; tentauit ſerpens callid:tate, & verſutia ſua,& tandem eam ad diuini mandati induxit tranſgreſſionē. Moxq; ipſius Euæ ſuaſionibus, & ſuggeſtione, Adam quoq; diuinum trāſgreditur mādatum, & cūctis inſuper animalibus in terra,in aquis,& in aere exiſtentibus, q̃ penè innumerabilia ſunt,nominà impoſuit,ſua etiam pudenda operiunt membra. Et à Deo citati, & cur mandatū ſuū tranſgreſſi fuiſſent interrogati, ſe excuſantes reſponderunt: tremebundiq;, & mœrore confecti,diuinam contra ſe audientes ſententiam,ex ipſo eiecti fuerūt Paradiſo:in quo tam breui temporis ſpatio, ipſi tot,& tātis impediti curis,& negotiis, carnalibus nō potuiſſent vacare delitiis. Vnde B. Auguſtinus ſuper Geñ. cap.ix.inquit, eos in Paradiſo nō coiiſſe,qa formata muliere: hoc eſt Eua: poſt modicum,propter pomi eſi tranſgreſſionem,ex ipſo eiecti fuere Paradiſo. Quod confirmare videtur B. Hieronymus contra Iouinianum libro primo.c,ix.dicēs: Nuptiæ replent mundum: virginitas autem Paradiſum.& ſecūdo libro eiuſdem Codicis.c.xl. Quādiu Adam ieiunauit, in Paradiſo fuit:comedit, & eiectus eſt: eiectusq;,ſtatim duxit vxorem. Qui ieiunus in Paradiſo virgo fuerat, ſatur in terra matrimonio copulatur. Hęc audiēs Iudęus,inquit: Poſtquā tuos allegas doctores:ego quoq; meos allegabo Rabinos aliter ſentiētes. Obiectio. Nam in Canhedrin .i.ſummus ſacerdos, Thalmudiſtę,& Rabini noſtri inquiunt: In duodecim horis omnia infraſcripta in delitiarum Paradiſo facta fuiſſe. IN prima nanq; hora, congregata fuit humus (ſiue terra) de qua Adam formatus fuit. IN ſecunda, corpus Adæ compactum fuit. IN tertia hora,membra eius fuerunt extenſa, & ad plenum,ſiue in totum completa,& expolita. IN quarta,eius anima in dicto corpore fuit à Deo infuſa. IN quinta,ipſe Adam viuus ſtetit,& erectus. IN ſexta hora,nomina cūctis impoſuit animalibus. IN ſeptima,facta,ſiue fabricata fuit Eua,ſibiq; Adæ addita. IN octaua,duo aſcenderunt in lecticam,& quatuor deſcenderunt.& gloſat Rabi Salomon,q̃ eadem hora genuerunt Cain, & quandam ſororem ſuam. IN nona hora,ſibi mādatum fuit,ne fructus, ſiue de fructibus arboris vetitæ comederent. IN decima,peccauerunt Dei mandatū tranſgredientes. IN vndecima,induti, ſiue veſtiti ſunt. IN duodecima,de Paradiſo eiecti fuerunt. Ex quo,inquit Iudęus,ex Thalmudiſtarum,ſiue Rabinorum ſuorum ſententia,liquido conſtare, Euam non fuiſſe in delitiarum Paradiſo ſemper virginem:nec etiam quādo peccauerunt,quia in octaua hora matrimonium cōſummauerant:& in decima peccauerunt. Inquiunt enim Iudæi, quādo dominus dixit illis primis parētibus noſtris: Creſcite,& multiplicamini,& replete terram:quod de generationis actu intelligitur,Adam vxorem ſuam carnaliter cognouit:cū dixiſſet Deus: Et adhærebit vxori ſuæ: vt Geñ.c.ii. Reſponſio. Reſponſio. Si doctores meos: hoc eſt Chriſtianos, allegaui,non propter te feci,cum ſciam te eis ſtare non teneri:ſed propter me,& Chriſtianos feci. Quòd autem tuos allegaueris Rabinos,equidem mihi non diſplicet:ſed tamen eis ſimiliter ſtare non

teneor:

teneor:par igitur pari referto. Quare autem mihi non diſpliceat, id cauſæ eſt: quoniam Rabini tui idipſum affirmant, quod noſtri etiam doctores dicunt: Primos.ſ.parentes noſtros modicum in delitiarum ſtetiſſe Paradiſo: & tanto magis mihi nõ diſplicet, quia illud modicum, qđ noſtri dixerunt doctores, Rabini tui ſpatio duodecim terminant horarum: ex qbus etiã duodecim horis, qnq; primæ, in qbus Adam, iuxta Rabinorum tuorum ſñiam, plaſmatus, ſiue creatus fuit, merito ſunt excipiendę: vnde ipſis qnq; horis ex duodecim demptis, ſeptem tãtum horę ſupſunt, in qbus Adam aliquid in ipſo operari potuit Paradiſo. Item ſeptima hora, in qua formata fuit Eua, eſſet ẽt merito excipienda, dicente ſcriptura: Immiſit Deus ſoporem in Adam &c. quia ſi illa hora dormiuit, nihil equidem operari potuit, vnde ſex tantum ei ſupeſſent horæ. Et quia Euam dicũt in ſeptima hora fuiſſe fabricatam, quantùm ad ipſam, qnq; tantum horę ſuperſunt. Videndum eſt igitur, & diligenti inueſtigandum eſt examine, ſi ipſi primi parentes noſtri aliquid aliud in ipſo Paradiſo opati ſunt, quod præmemorati Rabini tui nõ dixerint, qua hora ex ſupraſcriptis duodecim factum fuerit: vt deinde conſiderare poſſimus, ſi in qnq;, vel in ſex horis tãtum, omnia illa veriſimiliter fieri potuerint, & carnalibus vacare delitiis. Habetur primo in Midraſtilim, ſup illud Eccleſiaſtes capitulo ſeptimo: Conſidera opera Dei, ꝙ nemo corrigere poſſit, quem ille deſpexerit. Dixit Rabi Iuda filius Rabi Amon, eadem hora, qua Deus creauit Adam, cepit eum, & duxit per vniuerſas Paradiſi arbores, dixitq; illi: Reſpice opera mea quampulchra, & laudabilia ſunt: & omne quod creaui, amore tuo creaui. Caue igitur, ne cõtra voluntatem meam aliqd agas, quandoqdem nemo te redimere poterit, niſi iuſtus ille, cui mortis cauſam præbueris. de quo Zacharias loquit capitulo nono: Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & ſaluator: hoc nõ dixerunt præmemorati Rabini tui, qua hora ex ſex, vel quinq; factum fuerit.

Finus Ferrarieñ.

Habetur inſuper apud Iudęos, in Codice quodam nominato Ieuamoth.c. Qui conuenit, vel coierit, cum cognata, ſic quæritur: quæ eſt intentio Textus in Geñ. capitulo ſecundo, vbi dicit: In eadem hora, qua duxit Deus mulierem ad Adam: qa dixit Adam: Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea? & ibidem reſpõdetur. Per hunc Textum manifeſtum eſt, ꝙ Adam omnes vniuerſorum animalium fœminas carnaliter cognouit: & cum adhuc eius volũtas refrigerata non eſſet, Euam quoq; carnaliter cognouit, & ideo dixit: Nunc video, ꝙ hęc eſt os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Poſſumus igitur veraciter dicere: ꝙ omnia animalia bruta fœminini generis ſunt Iudæorum nouercæ: poſtquam Adam ea omnia carnaliter cognouit. Neq; hoc aliud Rabini tui dixerũt, qua hora ex ſex, ſiue ex quinq; (vt ſupra) reſtantibus, factum fuerit. Quod equidem, ſi factum fuiſſet, attẽta innumerabili animalium magnitudine, magnum non ſolum horarum, ſed etiam dierũ ſpatium occupare debuiſſet. Ex ſuperioribus igitur Iudæorum Rabinorum dictis, primi parentes noſtri in terreſtri Paradiſo, tot, & tantis negotiis, & curis impediti, & occupati, non ſolum carnalibus potuiſſent etiam vacare delitiis, ſed nec eorum negociorum dimidiam expedire: & maxime in qnq;, vel ſex horarũ ſpatio (vt ſupra) ſibi reſtantium. Nec ꝯſiderant Textum libri Geñ. capitulo ſecundo: vbi ſic ſcriptum eſt: Formatis igit̃ dominus Deus de humo cunctis animalibus terræ, & vniuerſis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, vt videret, qd vocaret ea. Si Deus adduxit illa animalia ad Adam, vt ipſe imponeret ſibi nomen: quomodo poteſt aliquis cogitare, ꝙ Adam, pręſente Deo, cum illis coire non erubeſceret? quomodo, & qua fronte audent huiuſmodi ſcelus, non ſolum exprimere, ſed cogitare? Non poſſum equidem tam nefanda, & turpia audiens me ꝯtinere, quin in Iudæorum inſaniam, & ſcelera iuehar, exclamans: O peſſimum, & nefandiſſimũ genus hominum, Iudæorum dico, qui

omni pleni ſpurcitia, tale, ac tantũ nefas: hoiem.ſ.rõnalem, magna ſapiẽtia prędi tum, Adam primum parentem noſtrum, cum aialibus brutis coiiſſe, dicere nõ eru beſcãt: cum in ſcriptura Diuina dicatur Deuteronomii cap.xxvii. Maledictus, q dormierit cũ omni iumẽto, inuẽs dormi re, coitũ ſignificare. Et Gen. ẽt.c.xxxvii. Accuſauit fratres crimine peſſimo: cum multi, & maxime apud Iudæos, aſſerant crimen illud fuiſſe coitum cum aialibus brutis. Quod crimen, ſi Adam perpetraſ ſet, eum à grauiſſimo peccati genere nõ excuſarem. Cum aũt nullum aliud pecca tum in Paradiſo cõmiſſum ſibi imputet, niſi illud tãtum, quo Dei mãdatum in co meſtione pomi vetiti tranſgreſſus eſt, ſe quit Thalmudiſtas, ſiue Rabinos illos irrationabiliter, & non recte fuiſſe locu tos. Quod equidem verificatur ex dictis Rabi Ioſue Gallilęi, dicentis in quodam Codice Hebraico nominato Ziphiat: Ad diſce ab Adam primo parẽte noſtro, cui non niſi vnum tantũ mandatum dedit Deus: quod erat ceſſare à quodam ope re: hoc eſt ab eſu pomi vetiti: quod, quia tranſgreſſus fuit, ſibi, & toto generi ſuo vſq; in finem ſæculi mortẽ cauſauit &c. Aduertant Iudęi Rabinum iſtum narra re, ſolam eſſe pomi vetiti tranſgreſſionẽ, fuiſſe Adæ peccatum: & vnum ſolũ pec catũ cõmiſiſſe Adam in ipſo terreſtri Pa radiſo: vnde infertur: ꝙ ſi aliud peccatũ perpetraſſet, etiam de eo accuſatus fuiſ ſet, nec ſacra ſcriptura illud tacuiſſet. Sed vnde habent Rabini iſti improbi, ꝙ ex eo Textu: Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, manifeſtũ ſit Adã, omnes vniuerſorum animalium fœmi nas carnaliter cognouiſſe, niſi quia omni ſunt ſpurcitia pleni? Ea igitur facilitate, qua iſta aſſerunt, & prędicant, eadem ne gatur. inquit enim diuina ſcriptura Gen. capitulo ſecundo: Immiſerat enim Deus ſoporem in Adam: cumq; obdormiſſet: tulit vnam de coſtis eius, quam ædifica uit in mulierem, & adduxit eã ad Adã, dixitq; Adam: Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabi tur Virago: quoniam de viro ſumpta eſt. Si igiť Adam dormiebat, & quidem grã di, & ꝓfundo ſopore, vt Hebraica edo cet veritas: vnde Aquila, & Theodotion, grauem, & ꝓfundum ſoporem interpre tati ſunt: idipſum nanq; verbum, & in Ionæ ſtertentis ſomno, poſitum eſt. Si inquam Adam grauiter, & ꝓfunde dor miebat, quãdo ex eius coſta fabricata fuit Eua: quomodo potuit cum animalibus brutis coiiſſe? niſi ſomniaſſet: qa fabrica ta Eua, Deus adduxit eam ad Adam, qui dixit: Nunc os ex oſſibus meis: non igi tur eo, ꝙ voluntas ſua coeundi, refrige rata non eſſet in coitu fœminaꝝ omniũ animalium brutorum, nec etiam in ſolo Euæ coitu, dixit Adam: Nunc os ex oſſi bus meis: ſed prophetico ſpiritu dixit. Voluit enim Deus, vt Adam cognoſce ret Euam ex oſſe ſuo ꝓductam: vt vir ma gis diligeret vxorem, & ei inſeparabiliter adhęreret: quia eſſent duo in carne vna. Adde inſuper hoc aliud ridiculoſum, im mo fatuum: &(quod peius eſt) antedictis penitus contrarium, & repugnans ſ: imo totaliter impoſſibile, quod ipſimet Iudęi fatui, & penitus deliri legũt in ſuo Thal mud in Canhedri.c. Siue iuditia pecu niarũ: vbi dicitur: Deum creaſſe Adam, hominem valde grandem, & adeo gran dem, ꝙ ſtans, eius caput vſq; ad cœlum pertingebat: vnde cũ tantę eſſet magni tudinis, omnia eius membra corpori ſuo rationabiliter debebant eſſe proportio nata: & eo magis, ꝙ Omnipotens Deus, cuius opera omnia perfecta ſunt, eum creauerat, vt totius humanæ naturæ pa rens eſſet: alias, non homo, ſed mõſtrum quoddam fuiſſet: ex quo impoſſibile pe nitus fuiſſet eum, cum vna gallina, vel paſſere coire potuiſſe: & etiam cum quo cunq; reptili: & multo peius cum vna for mica, aut cum quocunq; alio animali ad huc minori: quod tamen animal ex coi tu naſceretur. Sunt etiam nonnulla ani malia ſpinoſa, vt ericius, aper ſpinoſus: & nonnulla alia duros cortices haben tia, vt teſtudo, cõchylia, & eiuſmodi in finita: quæ ne manibus quidem ſine læ ſione tangi poſſunt, tanto peius cum eis coire. Alia etiam impoſſibilitas affuiſſet:

Digitized by Google

quia vſq; ad cœlum pertingere non potuiſſet, ꝓpter ſphæram ignis, cuius æſtu viuere non potuiſſet. Ex quibus omnibus quilibet facillime, & celeriter (niſi omnino fatuus ſit) ex ſeipſo cognoſcere poteſt, Thalmudiſtas, & Rabinos iſtos hoc in loco, nedum inconſiderate, & irrationabiliter, ſed ficte, & mendaciter fuiſſe locutos: cum hæc, nec vera ſint, nec etiam veriſimilia: immo penitus impoſſibilia, & per cõſequens falſa. Aduerte inſuper ad hanc aliam falſam ineptiam: ꝙ ſcilicet in octaua hora: Duo aſcenderũt in lecticam, & quatuor deſcenderunt. & Rabi Salomon ad huiuſmodi ineptias pronus, & feſtinus, gloſat Cain, & quandam eius ſororem tunc fuiſſe genitos. Sed dicant vellem: Quis faber lignarius in recenti Adæ plaſmatione eam fabricauerat lecticam? ex quibus aſſeribus, quibuſq; clauis? cũ nulli adhuc eſſent homines, nulli aſſeres, nulli claui? ipſi enim primi parentes noſtri ſoli erant, & nuper fabricati. Verum licet huiuſmodi Rabinorum dicta figmẽta ſint, & ineptiæ pueriles: nihilominus apud Iudæos maximi ſunt momenti, & auctoritatis: vnde ſi iſta friuola, cum ſuis ſuperius dictis, contraria comparauero, ipſa omnia per eos prius dicta cum iſtis refellentur ineptiis. Quamuis enim (vt vnde diſceſſimus reuertamur) Dei mandatum de multiplicanda prole in terreſtri Paradiſo datum eſſet generale: vt Gen. capitulo primo: his verbis: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram. & poſtea fabricata Eua repetitũ fuerit his verbis: Quamobrem relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna: vt Gen. capitulo ſecũdo: temporis tamen opportunitatem, ac debitas expectare circunſtantias conueniens erat. Vnde parentes noſtri primæui: non ſtatim poſt mandatum, & in ipſo delitiarum Paradiſo, ad delitias currere carnales: quod liquido patet, quia ipſis iam è Paradiſo eiectis, inquit Moyſes Gen. capitulo quarto, in fronte capitis: Adam vero cognouit vxorem ſuam, quæ concepit, & peperit Cain. Ex quibus verbis aperte conſtat falſum eſſe, ꝙ Cain, qui fuit primus Adæ filius in delitiarum conceptus fuerit Paradiſo: ſed poſtq̃ ex eo eiectus fuerat. Si enim ante eiectionem coiiſſent, ſcriptura diuina ſic ante de ipſo coitu, ſiue conceptione mentionem feciſſet, ſicut poſtea fecit. Cum autem ante eiectionem nulla de coitu facta fuerit mentio, nec etiam de conceptione, ſed poſt eiectionem tantũ, ſequitur veraciter, ꝙ ante non coierint. Vnde liquido, & recte infertur, ꝙ Eua totius humani generis mater, toto tempore, quo in terreſtri ſtetit, & habitauit Paradiſo, fuit virgo, & intacta: & ſic (non obſtante Iudęorum oppoſitione) conſtat manifeſte, Euam fuiſſe virginem, quando Adam in Paradiſo peccauit, pomi vetiti tranſgrediens mandatum. Ad cuius reiverificationem Beatus Hieronymus contra Iouinianum libro primo, capitulo nono: ſic iquit: At de Adam quidem, & Eua illud dicendum, ꝙ in Paradiſo ante offẽſam virgines fuerint: poſt peccatum, & extra Paradiſum ſtatim nuptiæ. Et iterum ibidem capitulo decimo ſexto: Hoc, quod factum eſt, in propatulo eſt, ꝙ qui in Paradiſo virgines permãſerunt, eiecti de Paradiſo copulati ſunt. Poſſumus igitur pro huius decimiſeptimi capitis terminatione, Rabi Oſuæ ſententiam, ſiue ſententię exemplificationẽ hoc modo verificare: ꝙ non Iſrael, ſed Adam, & conſequenter totum humanũ genus ab eo deſcendens in virgine: hoc eſt in Eua, peccauit: vt ſupra in prima particula probatum eſt, ſiue demonſtratum: & in virgine poſtea punitus ſit: vt ſupra in ſecunda particula declaratum eſt: & demum per virginem: hoc eſt per glorioſam Mariam virginem Regis Meſſiæ Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti matrẽ ſaluatus ſit, ſiue conſolatus: vt ſupra in tertia particula huius eiuſdem capitis, & in tertio capite præſentis libri, etiam ex ſententia ipſius, Rabi Oſuæ, & Rabinorum Iddi, & Annę probatum eſt: & etiam Rabinorum Barachię, Ananiæ, Iacob, & Thalmud: de quibus omnibus dictum eſt in hoc capitulo.

Digitized by Google

Quod ex pluribus Sibyllarum vatici-
niis conſtet Meſſiam ex virgine naſci
debuiſſe. Cap. XVIII.

ANteq̃ aliqua Sibyllaꝝ teſtimonia
in medium afferã, ſi non eſt neceſ
ſarium, ſaltem incõueniens, & in-
utile non exiſtimarem, nõnulla prius de
ipſis Sibyllis narrare pro maiori vatici-
niorum ſuorum auctoritate.
Sibylla nomen eſt nõ ꝓprium mulieris,
ſed officii: nã Σίους, Deos Aeoles vocant:
Βουλὴ vero ſententia eſt, ſeu conſilium:
ex ꝗbus id nomen componunt, ita vt Si
bylla: ideſt Dei ſnia, antiqui noſtri vati
cinatrices mulieres dixerunt. Quas de-
cem fuiſſe memorat Varro in libris reꝝ
Diuinarum: quos ad C. Cęſarem Pontifi
cem Maximum ſcripſit: eaſq; omnes (vt
retulit Lactantius) enumerauit ſub aucto
ribus: qui de ſingulis ſcriptitauerunt.
Primam fuiſſe dixit de Perſis: cuius men
tionem fecit Nicanor, qui res geſtas Ale-
xandri Macedonis ſcripſit. Secũdam Li
bycam, cuius meminit Euripides in La-
mię Prologo. Tertiam Delphicã, de qua
Chryſippus loquitur in eo libro, quẽ de
Diuinatione compoſuit. Quartam Chi-
micam, ſiue Cymæam, in Italia: quã Ne-
uius in lib. belli Punici Piſo i Annalibus
nominat. Quintam Erythręam, quam
Apollodorus Erythręus ſuam affirmat
eſſe ciuem: eamq;, Graiis Ilion petenti-
bus, vaticinatam, perituram eſſe Troiã,
& Homerum mendacia ſcripturꝝ. ſextã
Samiam, de qua ſcribit Eratoſthenes in
antiquis Annalibus Samiorum reperiſſe
ſe ſcriptum. Septimam Cumanam, nomi
ne Amalthęam, quæ ab aliis Europhile,
vel Demophile, nominatur: eamq; noue
libros attuliſſe ad Regem Tarquinium
Priſcum: ac pro his trecẽtos Philippeos
poſtulaſſe: Regemq; aſpernatũ pretii ma
gnitudinem, deriſiſſe mulieris inſaniam:
illam in conſpectu Regis tres combuſ-
ſiſſe, ac pro reliquis idem pretium popo
ſciſſe: Tarquinium multo magis inſanire
mulierem putauiſſe: quæ denuo tribus
aliis exuſtis, cum in eodem pretio perſe
ueraſſet, motum eſſe Regem, ac reſiduos
trecentis Aureis emiſſe. Quoꝝ poſtea nu
merus ſit auctus Capitolio refecto: quod
ex omnibꝰ ciuitatibus, & Italicis, & Gręcis,
cis, pręcipueq; Erythręis coacti, allatiq;
ſunt Romam cuiuſq; Sibyllæ noĩe fue-
runt. Octauam Helleſpontiam, in agro
Troiano natam, vico Marmeſſo, circa op
pidum Gergitheum, quam ſcripſit Hera
clides Põticus, Solonis, & Cyrrhi fuiſſe
tꝑibus. Nonam Phrygiam, quę vaticina-
ta ſit Ancyrę. Decimam Tyburtem (vel
Tyburtinam) nomine Albuneam, quę
Tybure colitur vt Dea, iuxta ripas am-
nis Anienis: cuius in gurgite ſimulachꝝ
eius inuentum eſſe dicitur, tenens in ma
nu librum. Hęc Tortellius. Affirmat pręe
terea Varro libros ipſos Sibyllinos fuiſ-
ſe apud Romanos in ſacrario conditos:
vbi à quindecim viris, & quibuſdam ſa-
cerdotibus, ad hęc deſtinatis, cuſtodiebã
tur. Carmina hęc Romani de rebus ma
ximis conſulebant: neq; cuilibet alii, pręe
ter eos, qui ad id erant deſtinati, licebat
aſpicere. Cum autem Lactantius Firmia-
nus in lib. Diuinarum inſtitutionum plu
ribus in locis multa Sibyllarum teſtimo-
nia inſerat, ſparſim tamen, & per interual-
la diſputationis ſuæ, ſicut ea poſcere vi
debãtur, quę probare intendebat, pro fir
mo, & conſtanti teſtimonio tenendũ eſt:
& quidem nulla repugnante dubitatione,
Lactantium ipſum eos libros vidiſſe: ha
bita tamen licentia ſiue à Conſtantino
Imperatore, cui eum Diuinarum inſtitu-
tionum librum dirigebat: ſiue ab eis, qui
ad eorum libroꝝ cuſtodiam erant deſti-
nati. A quo poſtea Lactantio Beatus Au
guſtinus eadem Sibyllina ſumpſit teſti-
monia: eaq; oĩa cõiunxit in ſuo de Ciui-
tate Dei Codice. lib. xviii. cap. xxiii. tanq̃
vnum eſſet ꝓlixum, & ꝯtinuatum. Verũ
ipſe Beatus Auguſtinus ibidem quoddã
aliud addidit, dicens: Clariſſimum virũ
Flaccianum Gręcum ſibi Codicem ꝓtu-
liſſe, Carmina dicentem eſſe Sibyllę Ery
thręæ: vbi oſtẽdit quodam loco in capi
tibus verſuum ordinem literarum ita ſe
hñtem: vt hæc in eo verba Gręce legerẽ
tur: Ieſus Chriſtus Dei filius Saluator.
Sed ad materiam, de qua in hoc ſecũdo
libro tractatur: hoc eſt, ꝙ ex virgine na-
ſci debuiſſet

Digitized by Google

ſci debuiſſet Chriſtus, neq; in Lactantio, neq; in ipſo Beati Auguſtini Codice de Ciuitate Dei, vllum Sibyllarũ inueni ꝯuenientius teſtimonium, niſi hoc vnũ, de quo Lactantius lib.iiii.cap.xiii. Floreſcet aũt flos purus, ait dictum fuiſſe à Sibylla de Chriſto. Chriſtus enim & purus flos fuit, & ex puriſſima virgine floruit. Nam Eſaię cap.xi. habet, per florem, intelligi Chriſtũ: vbi dicit: Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcẽdet: vt ſupra lib.i.cap.x. probatum eſt. Poeta aũt Mantuanus Maro.ſ. in ſuis Bucolicis, Aegloga quarta, vt Pollioni familiari ſuo adularet, ad eius filium Saloninum nuper natum quoddam grande, & diuinum retorquet præſagium: Diuinum dixi, q̃a humanam excedit naturã: & ideo, illi puero, tum q̃a mortalis erat, tum etiã, q̃a puer obiit, neq; in eius vita q̃cq̃ egit, quod ipſi pręſagio ꝯgruere poſſet. Quod q̃dem pręſagium ex Sibyllinis libris exceptum eſſe minime dubitandum eſt, cũ ipſemet Maro Cumanę (ſiue Cumęæ) Sibyllæ fateatur eſſe carmen. Quod carmen, licet Virgilii interpretes, videntes puero non ꝯuenire, dicant Poetam laudes Pollionis, ac Auguſti quoq; in eo miſcuiſſe, nõ aduertentes in eo ꝯtenta, nec Pollioni, nec ipſi etiam Auguſto ꝯuenire poſſe, cum eorũ neuter fuerit ab æterno, nec etiam ꝓgenies è cœlo miſſa. Sed puto Maronem ex aliquo verbo Sibyllę vidiſſe ipſius vaticinii tp̃s appropinquari: & non intelligens quorſum illud tenderet, vaticinium ipſum ad ſenſum ſuum, quãtum potuit, retorſit, dicens: Vltima Cumęi venit iam carminis ætas: Magnus ab integro ſæclorũ naſcitur ordo: Iam redit & virgo, redeũt Saturnia regna: Iam noua ꝓgenies cœlo demittitur alto &c. Quę q̃dem oĩa Chriſto Saluatori noſtro, qui illis ortus eſt tp̃ibus, ad vnguem cõgruitant. Nam ipſum in nouiſſimis diebus naſciturũ etiam diuini Prophetę oẽs ferè ꝓdixerunt: vt inferius lib.v.cap.iiii. probabitur. Inq̃t enim Sibylla in primo verſu, vltimam ætatem veniſſe, in qua ſuum vaticinium erat implendũ. Et qđ vaticinium eſſet illud declarat, dicens:

Finus Ferrarieñ.

Quod magnus q̃dam ordo naſceret̃ ab itegro ſęculorũ æuo: ideſt æternus filius ab æterno patre dependens, aliq̃ñ etiam naſceretur in tp̃e: nihil enim aliud ſignificat illud Ab antiquo ſęculorũ æuo, niſi ab æterno. Cum aũt nihil ſit æternum: niſi diuina maieſtas, ideo Sibylla de alio nemine dixiſſe, & ſenſiſſe itelligi poteſt, niſi de Deo: licet tñ Virgilius hoc non intelligeret: ſed ad Sibyllę vaticiniũ habendus eſt reſpectus, non aũt ad Poetæ intentionem, qui vaticiniũ illud ad aliũ retorquebat ſenſum. Beatus Auguſtinus lib.x. de Ciuit. Dei cap.xxvii. eiuſdẽ eſt ſniæ, & huiuſmodi verſus, non à ſeipſo Virgilius dixerit. Seq̃tur vaticiniũ: Iam redit & virgo: ſi Poeta verba formalia Sibyllę hoc poſuiſſet in loco, noſtrã eãdem penitus fundaſſet itentionẽ: ꝙ hic .ſ. puer, eſſet ex virgine naſciturus. Sed ipſe Poeta Sibyllæ verba non intelligẽs, & volens vaticinium ipſum ad puerum mortalem retorquere, illam dictionẽ Virgo, ad alium ſenſum retorſit. Inq̃t enim: Virginẽ redire, ſiue reuerti, tanq̃ receſſiſſet, ad poetica ꝯfugiens figmenta. Aiunt enim Poetę, Iuſtitiã, quam interdũ Erigonen, & interdũ Aſtręã, ac interdũ Virginem vocãt, ſimul cũ pudicitia, regnante Saturno, in terris habitaſſe: ſuccedẽte vero Ioue in Regno, & maxime poſtq̃ effectus eſſet barbatus, receſſiſſe ab iſtis terrę regionibus, & in cœlum iuiſſe. Quod Iuuenalis Poeta Satyricus in principio libri tertii tetigit, dicens: Credo pudicitiã Saturno Rege moratã In terris: viſamq; diu, cum frigida paruas Præberet ſpelũca domos, ignemq;, laremq;: Et pecus, & dños cõmuni clauderet vmbra &c. Et parum infra aſſignãs cauſam ꝓſequitur, dicens: Quippe aliter tunc orbe nouo, cœloq; recenti Viuebant homines &c. Et poſtea quaſi ſtatim ſubiungit: Multa pudicitiæ veteris veſtigia forſan, Aut aliqua extiterint, & ſub Ioue: ſed Ioue nõdum Barbato &c. Et adhuc iterum parum infra ſic inq̃t: Paulatim deinde ad ſuperos Aſtræa receſſit Hac comite: atq; duæ pariter fugiere ſorores. Proſequitur etiam Maro: Redeunt Saturnia Regna:

Digitized by Google

per quæ verba Poeta ſenſit, ꝙ homines adhuc victuri eſſent, ea integritate, qua prius regnante ſaturno viuebāt. Et ſequitur: Iam noua ꝓgenies cœlo demittitur alto: per quę vltima verba recte intelligun tur antecedētia. Per ea enim additis anteſcriptis, manifeſte deprehenditur Sibyllam ex virgine puerum illum prædixiſſe naſciturum, qm̄ adiunxit eum eſſe progeniem nouam: ideſt nouo modo naſcētem: neq; ex terra, ſed ex cœlo: ideſt ex Deo, in quo erat ab æuo: ideſt ab æterno, ꝓficiſcentem. Inquit etiam magis infra: Videbit permixtos heroas, & ipſe videbitur illis: Pacatumq́; reget patriis virtutibus orbem. In qbus verbis innuere videtur ipſa Sibylla puerū illum eſſe Deū ex Deo natum, Dei patris virtute vniuerſum mundū gubernaturum, & iudicaturum. Sibylla Delphica, quæ ante bellum Troianū vaticinata eſt, de qua Chryſippus loqtur in eo libro, quem de Diuinatione cōpoſuit, ait naſci debere Perfectū abſq; matris coitu ex virgine eius. Sibylla Erythręa Babylone orta nobiliſſima, quam Apollodorus Erythręus ſuam affirmat eſſe ciuem: eamq́; Graiis Ilium petentibus vaticinatam, & perituram eſſe Troiam, de Ieſu Chriſto ſic inqt: De excelſo cœloꝝ habitaculo proſpexit Deus humiles ſuos: & naſcetur in diebus nouiſſimis de virgine Hebræa filius in cunabulis terrę. Sibylla Europia de Chriſto ſic ait, vt inquit   : Veniet ille, & tranſibit excelſos montes, & latices Olympi, regnabit in pauptate, & dominabitur in ſilentio, & de vtero virginis egredietur. Sibylla Helleſpontia in agro Troiano nata, vico Marmeſſo circa oppidum Girgichium, quam ſcribit Heraclides Ponticus, Solonis, & Cyrrhi fuiſſe temporibus, ſic inquit: Ieſus Chriſtus naſcetur de caſta. Sibylla Libyca, cuius meminit Euripides in Lamiæ Prologo, ſic inquit: Ecce veniet, & illuminabit dominus condenſa tenebrarū, & ſoluetur nexus Synagogæ, & deſinent labia hominum, & videbūt Regem, & tenebit eum virgo in gremio domina gentium, & regnabit miſericordia, & vterus matris erit ſtatera cunctorum.

¶ Quòd in Maumethis Alcorano legitur, Chriſtum Saluatorem noſtrum ex Maria ſemper virgine natum fuiſſe. Cap. XIX.

Imperiti, atq; inſipientes Iudæi, qui ea, quæ vera ſunt, & à ſuis Prophetis prædicta, & annuntiata itelligere nolunt, à Maumethēſibus, ſiue Turcis, quā diximus, veritatem exquirant. Qui licet multis inuoluantur erroribus, ex vetuſtiſſimis tn̄ penetralibus ſuis: hoc eſt ex Alcorano, vbi lex ſua continetur, hoc præcipitur myſterium: ꝙ. ſ. Chriſtus, quem Iſai vocant, ex Maria intacta, ac ſemp virgine natus fuerit. Sic enim ſcriptum reperitur in ſuo Alcorano: Zebrail geturdi meriemе tangridā ſellami ve rahi meriem Iſai degdi meriem chex idi chex, caldi iſa ol pegain berdur chim acha ulaſti giam illebedem, vehiamet iuni gileſerdur. Quæ verba latine ſonant: Angelus Gabriel duxit Mariæ à Deo ſalutem, & Spiritu Maria Chriſtum peperit: Maria erat virgo: & virgo permanſit: Chriſtus eſt ille Meſſias, qui aſcendit in cœlum & anima, & corpore, & Iudicii die venturus eſt. Quod ſanè myſterium, quod fidei, atq; religionis noſtræ ſacramentum, ſic enim apud eos ſancitum eſt, aut fateatur eoꝝ quiſq;, aut crudeliſſime moriatur, ne ceſſe eſt. Neq; volunt vt diſputatio vlla fiat, id quo modo factum ſit, ſed ab eo factum eſſe, qui & maiora fecit, qui Deus eſt. Hac diſciplina ꝯtenti ſeipſos, & alios ſic docent, atq; inſtruūt. Dicitur inſuper in Alcorano de Chriſto, quod eſt verbum Dei, & ſm hoc nihil potuit ignorare. Item in eodem Alcorano in capitulo Elmeide: quaſi ex perſona Dei dicitur Chriſto. O' Chriſte recole quomodo dedi tibi Spiritum ſanctum, vt loquaris hominibus, & in cunabilis, & magnis, & docui te librum, & ſapientiam, legem Moyſis, & Euangelium. Item Alcoranus dixit: ꝙ Chriſtus non fuit mortuus, ſed Deus aſſumpſit eum, & eius loco alium ſuppoſuit, qđ falſum eſt. Ideo, ſm eum, Chriſtus non fuit crucifixus, nec mortuus, ſed adhuc viuit.

¶ Quòd

Digitized by Google

Quod in aliquorum Gentilium hiſtoriis,ſiue chronicis,aut Annalibus, inuenitur Ieſum Chriſtū ex virgine fuiſſe naſciturum. Cap.XX.

REfert Beatus Thomas de Aquino ſecūda ſecūdę.q.ii.artic.vii.in hiſtoriis,ſiue Annalibus Romanoꝝ inueniri, anno ſalutis.DCCLXXXIII.regnantibus Helena,& Cōſtantino filio, repertā fuiſſe Laminam quandā auream antiqſſimis literis ſic ſcriptam: Ieſus Chriſtus Dei filius naſcetur de virgine Maria:& credo in eū.O Sol iterū me videbis Conſtantini tꝑibus,& Helenę.Nōnulli alii dicūt hoc in Chronica contineri Martiniana. In chronicis quoq; Regū Caſtellę,habetur: ꝗ apud Tollettū,ſub quodā ſaxo inuentus fuit liber vetuſtus,qui ſcriptus erat literis Hebraicis,Gręcis,& Latinis: & in illo ſic ſcriptū erat: Chriſtus filius Dei naſcetur de Maria virgine:& pro ſalute hominum patietur.

Oppoſitiones alicuius ſiue Iudæi, ſiue Hæretici. Cap. XXI.

bie-
tio.

SEd diceret forte Iudęus,ſiue Hęreticus aliqs:Si Meſſiam Deus ex virgine naſci voluiſſet,quare Maria eius mater, Ioſeph in maritum aſſumpſit:ſi enim Meſſias abſq; virili conſortio naſciturus erat,Mariam maritū accipere neceſſe non erat. Rńſio. Idipſum Iudęe, ſiue Hęretice tibi rńdebo, qđ Heluidio hęretico hoc idem ſentienti Beatū Hieronymum rńdiſſe inuenitur. Inqt enim ipſe:Si cui autem ſcrupulus cōmouetur, quare deſpōſata,& nō potius ſine ſponſo,ſiue(vt ſcriptura appellat)marito,virgo ꝯceperit: ſcias triplicem fuiſſe rationem.Primo,vt per genealogiam Ioſeph, cuius Maria cognata erat, origo quoq; Marię monſtraret.Secundo,ne iuxta legē Moyſis, vt adultera lapidaretur à populo.Tertio, vt ad Aegyptum fugiens, haberet ſolatiū cuſtodis, potiuſq̄ mariti. Quis enim in tpe illo crediſſet virgini,de ſancto eam Spiritu ꝯcepiſſe? veniſſe ad eam Angelum Gabrielē?Dei detuliſſe mādatum? & nō magis quaſi adulteram, iuxta exemplū Suſannę,ſententiæ omnium ꝯdemnaſſent?Cum hodie,toto iam credēte mūdo, argumentent Iudęi, Eſaia dicente de Maria, & virginitate eius:Ecce virgo ī vtero ꝯcipiet, & pariet filiū.In Hebręo iuuenculā ſcriptum eſſe, nō virginē.i.ha Halma,nō Bethula:aduerſus quos ſatis ſupra diſſerui cap.v.Deniq;, excepto Ioſeph, & Heliſabeth, & ipſa Maria,& paucis admodū,ſi quos ab his audiſſe poſſumus exiſtimare, oēs Ieſum filiū exiſtimabāt Ioſeph,in tantum, vt etiam Euangeliſtę opinionē vulgi exprimentes,quæ vera hiſtorię lex eſt, patrem eum dixerunt Saluatoris.

eſpon
a

Obiectio.

Sed inqt iterum Iudæus,ſiue Hęreticus aliqs:Si triplici ratione virum(ſiue maritum) habuiſſe Chriſti matrem defendis ex Euangeliis veſtris, & maxime Matthęi cap.i.ſex ſaltem pręſumptionibus,ſi non ꝓbationibus,eius virginitas ſuſpecta redditur. Primo,cum dicitur: Cum eſſet deſponſata mater Ieſu Ioſeph &c. Nam ſi deſponſata erat,non erat ei commendata,vt ſcilicet ſolatium haberet cuſtodis,potius q̄ mariti.ſed,inquit, deſpōſatam,non cōmendatā: & vtiq; non ob aliud deſponſatā,niſi quādoq; nupturā: quod ꝯfirmatur ibidem ex his verbis Angeli:Ioſeph fili Dauid noli timere accipere Mariam ꝯiugē tuā.Ecce, inqt Iudęus, vel Hęreticus, Angelus appellat eam cōiugem,& non deſponſatam. Secūdo, ex his aliis verbis ibidem à Matthæo dictis:Anteq̄ ꝯuenirent inuenta eſt in vtero habens: neq; enim de non cōuenturis Euangeliſta dixiſſet: Anteq̄ conuenirent:ſicut de non pranſuro diceret:Anteq̄ pranderet. Cum aūt dicatur: Anteq̄ conuenirent eos cōuenturos eſſe ſignificauit. Tertio,ex his aliis verbis ibidem poſitis:Et non cognoſcebat eam, donec peperit filium ſuum.Si enim non cognouit eam Ioſeph donec peperit filiū,conſtat per dictionē illam, Donec, eam poſt partum fuiſſe cognitam: cuius cognitionem filii tantum differebat generatio:ſecuta autem generatione, eam cognitam fuiſſe conſtat.Quarto,per illam dictionē Primogenitum,inqt enim Matthęus ibidē:Donec peperit filiū ſuū primogenitū. Nullus enim primogenitus dici poteſt,

Digitized by Google

niſi aliqui eum ſubſequantur fratres, ſaltem vnus. Sed ſi nullus poſt eum ſequeretur, vnigenitus dicendus eſſet, nõ autem primogenitus. Quę omnes quatuor præſumptiones ex verbis Matthæi.c.i. eliciũtur: vt etiã ſupra dictum eſt. Quinto, ex his etiã aliis verbis Matthęi.c.xii. Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant quærentes te: vt Ioannis.c.vii. Dixerũt autem ad eum fratres eius: Tranſi hinc, & vade in Iudæam. Arguunt matrem Ieſu alios habuiſſe filios, cum ab his duobus Euangeliſtis dicatur Ieſum habuiſſe fratres. Sexto, & vltimo, cum Lucæ.c.ii. Beata Maria dicat ad Ieſum: Fili quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Nonne ipſamet ſponſum ſuum Ioſeph patrem domini fuiſſe confitetur? & quod aliud verius q̃rendum eſt teſtimonium? nempe nullũ.

Reſponſio. Huic ſextæ reſponderi poteſt, per reſpõſionem ipſius Ieſu ibidẽ factam, quę huiuſmodi eſt: Neſciebatis, quia in his, quę patris mei ſunt, oportet me eſſe? aliũ autem patrem ſe habere dixit, q̃ Ioſeph. Omnibus etiam huiuſmodi argumentationibus Heluidius hæreticus Beatæ Mariæ virginitatem iam diu maculare conatus eſt. Quę omnia, quoniam B. Hieronymus quamplurimis fundamentis, & ſacræ ſcripturæ probationibus, non minus eleganter, quàm ſufficienter refellit, & impugnat, ac falſa eſſe oſtendit in ſuo cõtra Heluidium libro de perpetua Beatæ Mariæ virginitate: ideo, duabus de cauſis, ea hic aliter improbare, & refellere non curaui. Quarum altera eſt, ne prolixitate nimia peruagari videar: altera vero, ne aliquis arbitretur me Beati Hieronymi ſẽtẽtię, & terminationi nõ acqeſcere. Volui nihilominus hęc pauca ſilentio minime prætcrire: ne ſi lectori huius libri huiuſmodi fierẽt obiectiones, videar in eo libro in vanum laboraſſe, in probando Meſſiam ex virgine fuiſſe naſciturum. Sed ſciat quo recurrẽdum ſit: vt eius omnes refellere poſſit obiectiones, & eas penitus inanes reddere. Tu ergo lector, ſi quibus hæc refellantur probationibus intelligere volueris, ad libri illius lectionem confugito: quo lecto, matris Saluatoris noſtri pudicitia, & virginitas immaculata, & illæſa, omni fugato dubio, permanebit. Vnum tantũ addam ad quartam præſumptionem de primogenito, vbi arguitur: Si Chriſtus fuit primogenitus, ergo Beata Maria alios habuit filios: vnum inquam addam: & quod ſit illud, dicam: Forte concedi poſſet, & non male, Beatam virginẽ Mariam alium quendam habuiſſe filium, & quidem poſt Ieſum: & hoc per id quod dicitur capitulo.xix. quãdo Ieſus pẽdẽs in ligno, inquit matri ſuæ: Mulier ecce filius tuus: oſtendens ei diſcipulum, quem ipſe dominus diligebat: ſcilicet Ioãnem Euãgeliſtam. & deinde dixit diſcipulo: Ecce mater tua. eorum enim verborum virtute Ioannes Euangeliſta verus Beatæ virginis effectus eſt filius: ſi non naturalis, ſaltem adoptiuus: & ſic verificaretur Ieſum fuiſſe virginis primogenitum, reſpectu poſterioris, ſeu ſuccedẽtis filii: nec propterea glorioſa mater domini virginitatis ſuę amiſiſſet priuilegium, cum Ioannes non fuerit naturalis eius filius, ſed adoptiuus tantum.

Concluſio ſecundi libri. Cap. XXII.

Sed iam ſatis, ſuperq́; probatum, & demõſtratum eſſe cenſeo, Chriſtum verum Meſſiam ex virgine naſci debuiſſe: quod quidem & diuinis teſtib9, & firmiſſimis rationibus fatebitur, qui ea, quæ ſupra ſcripta ſunt, recte perſcrutatus fuerit. Quod myſterium nõ ſolum Chriſtiani, ſed ipſi etiam Maumetenſes, & alii Gentiles fatentur, & admittunt: ſoli autem Iudæi, penes quos extãt Vates diuini, & propterea hoc ipſum facilius & promptius fateri deberent: immo econtrario ipſi inſani, & peruicaces, ſpretis Prophetis, rationibusq́; contemptis, necnon cœleſti ordine, atque diuina diſpoſitione in rebus humanis minus perſpecta, nequaquam illud factum, neque faciendum ſibi adhuc perſuadere poſſunt. Voluntate igitur ſolum miſeri ipſi errant, & in nos latrant veros Dei cultores, qui

res, qui circa veritatem ſolum verſamur, & qui falſis vera pręferimus: non occidendo (vt Teucri, ſiue Turci faciunt, omnesq́; Gētiles) religionem noſtram defendimus: ſed rationibus conuincendo: non ſæuitia, ſed ſcripturarum ſcientia: non voluntate, atque priſcorum ſuperſtitione, quemadmodum fit à Iudęis: ſed veritate, atq; ↄgrua religione. Hæc enim Chriſtianorum ſunt: illa autem hominū Gentilium, & perfidorum. Veritatem ſolam ſequimur, oſtendimus, atque docemus, & inuitus nemo à nobis retinetur: quia religio noſtra libera eſt: volentem amplectitur, patiturq́; nolentem: quoniā diuinis tantum ſe oblectat, ſuoq́; decore maxime ſe tuetur, atque illuſtrat. Igitur incorruptibilem mercedem ab opifice ſuo Deo accipiet, viuetq́; ꝑpetuo, ac ſemper gaudebit. At Iudæis incredulis, & pertinacibus dabitur ſua merces condigna, qui Beatæ virginis tam venerandū nomen turpiter improbant: quam Zona vocat Iudaica ſpurciſſima ſecta: cuius dictionis expoſitionem duxi fas eſſe ſilenitio prætermittere: quādoquidem impudicis mulieribus nomen turpius aſcribi non poſſit. Hac itaque impietate perciti, hoc tanto ſcelere exagitati vndiq;, huiuſmodi myſterii veritatem percipere non poſſunt: & ſic eorum mens tenebroſo domicilio ſepulta, & à veri fundamento ſemota, à cognitione veri cultus ſe abdicat: & ſic in ſui prolabitur perditionem. Adhęreant ergo veritati: quam ſeqmur, & ad ipſam penitus accedant. Iam enim ſe deſtitutos à Deo cernunt, vndiq; peruagantes, & ad ipſum ſe recipere non curant. Et quoniam peruicaces ſunt, ratio nulla apud eos valet. Iccirco non miretur quiſpiam, ſi veritas, quæ nobis Chriſtianis facilis eſt, & aperta, illis grauis ſit & obſcura. Hac enim caligine circunfuſi aduerſus religionem noſtram magis ſcelerati efficiuntur in dies, & elato ſupercilio, & efferato animo in nos inſurgunt, & irruunt, denegantes tāquam impium, atque profanum myſterium, de quo certauimus tam dilucide, à ſanctis Vatibus oſtenſum omnibus, atque oblatū. Quod ſi recte, & accurate ſacros codices lectitare voluerint, non eos quidem latebit diuinæ iuſtitię conueniens extitiſſe, atque congruum: vt Chriſtus Meſſiach ex virgine illa naſceretur, quę ante partū, in ipſo partu, & etiam poſt partum ſemper extitit virgo.

¶ Alia etiam oppoſitio fieri poſſet. Caput. XXIII.

Sed hoc etiam aliud opponere poſſet Iudæus, ſiue alius Gentilis, vel Hęreticus: Poſſibile quidem fuerat Deo, vt virgo cōciperet: poſſibile etiam fuerat, vt pareret: ſed indignum eis videri: vt tanta illa maieſtas per genitalia fœminæ tranſiret egreſſus: vbi quāuis nulla fuerit ex viri commixtione contagio: fuit tamen ipſius obſcœnæ attrectationis iniuria. Pro quo paulisper eis ſm ſenſum ſuum reſpondebimus. Si quis videat paruulum in profundo cœni necari: & ipſe cum ſit vir magnus, & potens, extremus (vt ita dixerim) īgrediatur cœnum, vt paruulum liberet morientē: pollutus ne à te accuſabitur hic vir, qui paululum calcauit luti: an vt miſericors laudabitur, ꝙ vitam contulerit morituro? ſed hęc etiam de communi homine dicta ſunt: quare de fœmina Chriſtus natus ſit, Beatus Auguſt. in libello. lxxxiii. quęſtionum. q. xi. ſic ait: Deus cum liberat, non partem aliquam liberat, ſed totum liberat, quod forte in periculo eſt. Sapientia ergo, & virtus Dei, quę dicitur vnigenitus filius, homine ſuſcepto, liberationē hominis indicauit: hominis autem liberatio in vtroque ſexu debuit apparere. Ergo, quoniam virum oportebat ſuſcipere, qui ſexus honorabilior eſt, cōſequens erat, vt fœminei ſexus liberatio hinc appareret, ꝙ ille vir de fœmina natus eſt. Redeamus nūc ad naturam eius, qui natus eſt. B. Auguſtinus in lib. cōtra quinq; hęreſes: Deus creator hominis: quid eſt quod te promoueat in mea natiuitate? non ſum libidinis conceptus cupiditate: ego matrem, de qua naſcerer, feci. Si Solis radius cloacarum ſordes

Digitized by Google

ſiccare nouit,& ab eis inquinari non nouit,multo magis ſplendor lucis æternæ quodcunq; radiauerit,mundare poteſt, ſed ipſe pollui non poteſt. Quantum putas ipſa natura Solis illo iſerior eſt? quãtum creatura(ſine dubio)creatore. Intuere nunc ſi Solis radius in cœni alicuius voragine dimittatur: nunquidnam aliquid inde pollutionis acquirit? aut obſcœnorum illuſtratio, Solis dicitur in iniuriam? Ignis quoque, quãtonam eſt inferior his,de quibus ſermo eſt? & nulla materia,vel obſcœna,vel turpis adhibita ei,ignem polluiſſe creditur. Cum hęc ita eſſe in rebus materialibus conſtet,tu in illa supereminenti,& incorporea natura,quæ ſuper omnem ignem, & ſuper omne lumen eſt,pollutionis aliquid putas,ac obſcœnitatis incidere? Tunc deinde etiam illud aduerte: Nos hominem à Deo creatum de terræ limo dicimus: quod ſi obſcœnitas Deo reputatur opus ſuum requirenti,multo magis ei reputabitur opus iſtud ab initio fabricanti. Et ſuperfluum eſt dicere, cur per obſcœna tranſierit,cum non poſſis dicere, cur obſcœna condiderit: & ideo obſcœna hęc eſſe,non natura,ſed obſeruantia docuit. Cęterum omnia,quę ſunt in corpore ex vno,eodemq; luto formata, vſibus tantum, & officiis naturalib⁹ diſtinguũtur. Sed ne illud quidem abſolutione vacare huius quæſtionis omittamus: ꝙ ſubſtantia Dei,quę omnino eſt incorporea, inſeri corporibus,vel capi ab eis principaliter non poteſt,niſi aliqua ſit media ſubſtantia ſpiritalis: quæ capax diuini Spiritus poſſit eſſe. uerbi gratia: vt ſi dicamus: Lux omnia quidem membra corporis illuſtrare poteſt, à nullo tamen eorum,niſi à ſolo oculo capi poteſt. Solus eſt enim oculus,qui capax eſt lucis. Et filius ergo Dei naſcitur ex virgine, non principaliter ſoli carni ſociatus, ſed in anima inter carnem, Deumq; media generatus. Anima ergo media,& in ſecreta rationabilis ſpiritus arce, Verbum Dei capiente,abſq; vlla,quam ſuſpicaris iniuria,Deus eſt natus ex virgine. Et ideo nihil ibi turpe putandum eſt: vbi ſanctificatio ſpiritus inerat: & anima,quæ erat Dei capax,particeps fiebat etiam carnis. Nihil ibi dicas impoſſibile, vbi aderat virtus altiſſimi: nihil de humana fragilitate cogites,vbi plenitudo inerat diuinitatis.

Finis Secundi Libri.

Digitized by Google

FINI HADRIANI FINI FERRARIENSIS LIBER TERTIVS.

¶ Procemium: in quo narratur Meſſiã Regem à Deo mittendum, duas naturas habiturum fuiſſe, diuinã ſcilicet, & humanam: licet Iudæi negent diuinam. Cap. I.

N hoc tertio libro iuxta propoſitionem in generali Procemio huius operis poſitã, ꝓbãdũ eſt, Meſſiã Regem ad nos hoĩes à ſũmo Deo mittendũ, veꝝ Deum, & veꝝ hoĩem fuiſſe, ſeu eẽ debuiſſe. In qua re, licet Iudęi à nobis Chriſtianis in hoc vno diſſentire videantur, ꝙ eum Deum nequaꝗ fuiſſe, vel futurum eſſe ꝯcedunt: imo quammaxime reiiciunt, & aſpernãtur, aſſerentes ſimul hæc ſtare non poſſe, finitũ, & infinitum: æternũ, & corruptile: mortale, & immortale: & eũdem et Deum, & hoĩem eſſe poſſe: dicẽtes inſuper Prophetarum oĩum, atq; ſanctaꝝ literaꝝ Codices ſe accurate diſcutientes nuſquam legiſſe, ꝙ Deus fieri debeat homo: vñ dicendo, ſiue credendo, ꝙ Meſſias eſſet, vel eſſe deberet Deus, nefas eſſe quãmaximũ autumant. Ex qua vnica diſcordantia, quãtũ eſt ad ipſos conuincendos, ſufficeret nobis in hoc tertio libro hoc vnum tñ ꝓbare: ꝙ ipſe Meſſias, q (ſm nos Chriſtianos) iam diu venit, fuit Deus: cum eum hoĩem purum, Moyſe tñ ſanctiorem, futurum eſſe fateantur Iudæi. Veꝝ, qm̃ in huiuſmodi Dei, & hoĩs vnione multi hęretici, tam circa diuinitatem, ꝗ ẽt humanitatem multipliciter male ſenſerũt, & à veritate non parũ deuiarunt: vt infra libro. viii. c. x. demonſtrabit: nõnulla circa huiuſmodi vnionem præferam: licet aliqua in anteriore ſecundo libro ſuper hac eadẽ vnione deſcripta fuerint: & maxime in capitulis. xxviii. & . xxix. & tribus aliis ſequentibus: & hoc ne aliqs etiam Chriſtianus incaute in aliquã incideret hęreſim. Nam cũ homo ex aĩa, & corpore cõſtet, ſi Meſſias homo erat, vel eſſe debebat, vt veram aĩam, & verũ corpus haberet, neceſſe erat. Si etiam Deus erat, vel eſſe debebat: vt ſummo Deo patri p oĩa ſimilis fuiſſet, neceſſe fuit. Fuit igitur, quantum ad diuinitatem, abſque matre, ab ipſo ſolo Deo ab æterno genitus: & quantum ad humanitatẽ, fuit ſine humano coitu, ex virgineo vtero virtute Spiritus ſancti eam obumbrante virginem, humana carne aſſumpta, aliquando in tempore effuſus. Fuit enim ſemp Dei filius per naturam, hominis vero: hoc eſt mulieris, in tempore per carnis aſſumptionem. Qua de re veraciter dicere poſſumus: ꝙ ex his tribus in Meſſia Rege vnitis. ſ. deitate, anima rationali à Deo creata, & carnis aſſumptione, ex puriſſimis ſanguinibus glorioſę virginis matris factum ſit vnum ſuppoſitũ, Chriſtus Deus, & homo. Vnde Beat⁹ Leo Papa, de ipſo Chriſto loquẽs, ait: Paris enĩ periculi eſt, ſi in filio Dei vera humanitas, aut patris negetur æqualitas: humanitatẽ declarauit inter homines conuerſando in natura paſſibili, deitatem verbis, & factis oſtendendo. In hoc igitur tertio libro nonnulla imprimis circa maximam ſummi Dei in humanum genus pietatem, & miſericordiam, & huiuſmodi congruentiam, & ꝯuenientiam, pro clariore huiuſmodi vnionis intelligẽtia, vltra ea, quę in antecedenti lib. dicta ſunt, ne in aliquem errorẽ aliquis incaute ꝓlabatur, ſuccincte in duobus primis capitibus proxime ſequentibus pſtringam: poſtea vero, diuinis ſanctoꝝ Vatũ Oraculis, & aliis qbuſdã idoneis, & validis fundamẽtis, oĩ ſtudio, & conatu pqſitis, & maxime Thalmudicis, & Rabinorum ſententiis, qbus Iudæi minime ꝯtradicere potuerũt, Meſſiam Regẽ, Deũ fuiſſe, & hoĩem ꝓbabo. Sed maiorẽ adhibeo diligẽtiã in ꝓbanda eius diuinitate, qm̃ eã Iudæi negãt, & aſpnant, ꝗ in ꝓbãda humanitate, quã ſpõte fatent. Adhibeant igit aures ad ea, ꝗ dictur⁹ ſum, & ipſa diligẽter põderẽt, ac recto ſenſui accõmodẽt, qa ſic veraciter ꝯſtare: & eẽ iueniẽt,

Quod decens fuerit, & ſit Dei, & hominis coniunctio. Cap.II.

CVm plenitudo tp̄is à Deo patre ſtatuta aduenisſet, vt ipſe Deus, ſua pietate, & infinita miſericordia fragilitatis humanæ tandē miſertus, filium ſuū veritatis doctorē è cœlo mitteret, vt hoīem, qui à Deo ſuo potētiſſimo, ſapiētiſſimo, & benigniſſimo ceciderat, erigeret, & adiuuaret, ꝯueniens erat (vt inqt Apl's ad Galatas. c.iiii.) ex ipſa nanq; ruina, ob diuini mādati trāſgreſſionem cauſata, homo ipſe in imbecillitatē, in ignorantiā, & in malignitatē corruerat: & iccirco ex pio impi⁹, & ꝓfanus, ac ineptus iam penitus erat effectus ad diuinā virtutē imitandā, ad lucem cognoſcendā, & denīq; ad bonitatem dirigendam: vt ergo homo ex hac ruina rurſus aſcenderet ad ſublimia, ꝯgruum valde fuit ſublimē Deum ex alto huic manū porrigere: hac videlicet ratione, vt ſeipſum huic viſibilem, amabilē, imitabilemq; efficeret: nullus ad hoc aptior modus, q̄ ꝙ Deus humanā aſſumeret carnē, & ſic fieret homo: vt homo, qui corporalis erat, & corporalibus inhiabat, Deū iam quodāmodo, & corporalem, & humanum clarius agnoſceret, & ardentius amaret: facilius quoq;, & diligentius imitaretur, fieretq; beatus. Sed qm̄ homo curari ꝑfecte non poterat, niſi recuperaret mentis innocentiā, Dei amicitiā, ſuam excellentiā: quæ ſolo ſubiecta Deo fuerat ab initio ſm̄ naturā: neq; excellentiam adipiſci poterat, niſi curator eſſet Deus, cui ſoli homo ſm̄ naturā ſubeſt: neq; Dei amicitiā, niſi per ꝯgruū quendā conciliatorē, qui manum ad vtrūq; poſſet extendere, & vtriſq; extremis eſſet cognatus quodammodo, & amicus. Nullus ē talis oīno, niſi ſit Deus ſimul & homo: neq; inocētia, niſi culpa dimiſſa, quā dimitti ſine ſatiſfactione iuſtitia nō ꝑmittit. Satisfacere aūt pro vniuerſo hominū genere ſolus poterat De⁹, pati tñ non decebat, niſi hoīem, qui peccauerat: neq; enim ipſe Deus poterat, qa impaſſibilis eſt. Cōſentaneū itaq; fuit humanū genus per Deū factū iam hominē emūdari: ꝓinde neq; excellentia cōparari poterat, niſi per curatorē excellentiſſimū: neq; amicitia reconciliari, niſi ꝑ amiciſſimū ꝯciliatorem: neq; recuperari innocentia, niſi per ſatiſfactorē ſufficientiſſimū. Excellentiſſimus aūt curator ſolus Deus eſt: amiciſſimus ꝯciliator eſt homo: ſufficientiſſimus ſatisfactor ille proprie videt̄ eſſe, q pariter eſt Deus, & homo. Valde igitur humanę curationi congruum fuit, diuinū verbum humanā induere carnē: vt genus humanū, quemadmodū per æternū verbū creatum fuerat, deſerendo aūt inſpiratum verbū in culpam ceciderat, ſic etiam per inuiſibile verbum à culpa redimeretur.

Hanc eandē īcarnationis filii Dei materiā, Beatus Auguſtinus lib.ix. de Ciuit. Dei. c.xv. aliis verbis declarat. Cap.III.

CVm enim ipſe Beatus Auguſtinus oſtēdiſſet, Angelos inter Deum: & hoīes nō poſſe medios eſſe, ſic ſequēs, ait: Si autem quod multo credibilius, & ꝓbabilius diſputatur, oēs hoīes quādiu mortales ſūt, ēt miſeri ſint neceſſe eſt, qrendus eſt medius, q nō ſolū homo, verū ēt Deus ſit, vt hoīes ex mortali miſeria ad beatā imortalitatem huius medii beata mortalitas interueniendo ꝑducat: quem neq; non fieri mortalem oportebat, neq; ꝑmanere mortalem. Mortalis quippe factus eſt, nō infirmata verbi diuinitate, ſed carnis infirmitate ſuſcepta. Non autem ꝑmanſit in ipſa carne mortalis, quam reſuſcitauit à mortuis: qm̄ ipſe fructus eſt mediationis eius: vt nec ipſi ꝓpter quos liberādos mediator effectus eſt, in ꝑpetua, vel mortis carne remanerent, proinde mediatorem inter nos, & Deū, & mortalitatē habere oportuit trāſeuntē, & beatitudinē ꝑmanētē: vt ꝑ id, qđ trāſit, ꝯgrueret morituris: & ad id, qđ ꝑmanet, trāsferret ex mortuis. Boni igit̄ Angeli inter miſeros mortales, & beatos īmortales, medii eſſe nō poſſunt: qa ipſi quoq; beati, & īmortales ſunt: poſſūt aūt medii eſſe Angeli mali, qa imortales ſūt cū illis, miſeri cum iſtis. His cōtrarius eſt mediator bonus, qui aduerſus eorum immortalitatem, & miſeriam, & mortalis eſſe ad tempus voluit, & beatus in

æternitate

æternitate perſiſtere potuit: ac ſic eos, & immortales ſupbos, & miſeros noxios; ne per immortalitatis iactantiam ſe ducerent ad miſeriam: & ſuæ mortis humilitate, & ſuæ beatitudinis benignitate deſtruxit in eis: quorum corda per ſuam fidem mundans, ab illorum immundiſſima dominatione liberauit. Homo itaq; mortalis, & miſer longe ſeiunctus ab immortalibus, & beatis, quid eligat mediũ, per quod immortalitati, & beatitudini copuletur: quod poſſit delectare in Dæmonum ĩmortalitate miſerum eſt, quod poſſit offendere in Chriſti mortalitate iam non eſt. Ibi ergo cauenda eſt miſeria ſempiterna, hic mors timenda non eſt, quę eſſe non potuit ſempiterna, & beatitudo amãda eſt ſempiterna. Ad hoc q̃propeſe interpoſuit medius ĩmortalis, & miſer: vt ad ĩmortalitatem beatam tranſire non ſinat: qm̃ in hoc perſiſtit quod ipedit. i. in ipſa miſeria. Ad hoc aũt ſe interpoſuit mortalis, & beatus, vt mortalitate tranſacta, & ex mortuis faceret immortales: quod in ſe reſurgendo mõſtrauit: & ex miſeris beatos, q̃a beatitudo nunquã ab ipſo diſceſſit. Alius eſt ergo medius malus, qui ſeparat amicos: alius bonus, q reconciliat inimicos. Et ideo multi ſunt medii ſeparatores, quia multitudo, quæ beata eſt, vnius Dei participatione fit beata. Cuius participationis priuatione miſera multitudo malorũ Angelorum, quæ ſe opponit potius ad impedimẽtũ, q̃ interponit ad beatitudinis adiutoriũ: & etiam ipſa multitudine obſtrepit quodammodo, ne poſſit ad aliud vnum beneficum perueniri, ad quod (vt perducamur) non multis: ſed vno mediatore opus erat. Et hoc eo ipſo, cuius participatione ſumus beati: hoc eſt verbo Dei non facto, ſed per quod facta ſunt oĩa. Nec tamen ob hoc mediator eſt, q̃a verbum maxime quippe immortale, & maxime beatum verbum longe eſt à mortalibus miſeris. Sed mediator, per quod homo eo ipſo oſtendens, vtiq; ad illud nõ ſolum beatum, verumetiam beatificum bonum non oportere quęri alios mediatores, per quos arbitremur nobis peruẽtionis gradus eſſe moliendos, quia beatus, & beatificus Deus factus particeps humanitatis noſtræ, compendium præbuit participandæ diuinitatis ſuæ. Neq; enim nos à mortalitate, & miſeria liberans, ad Angelos ĩmortales, beatosq́; ita producit, vt eorum participatione etiã nos immortales, & beati ſimus. Sed ad illam Trinitatem, cuius & Angeli participatione beati ſunt. Ideo quando in forma ſerui vt mediator eſſet, infra Angelos eſſe voluit, in forma Dei ſuper Angelos manſit: idem in inferioribus via vitę, qui in ſuperioribus vita. Sed licet hæc omnia vera ſint, & efficaciſſima, tamen ex eis non mouẽtur Iudęi. Quapropter, his relictis, ad diuinorum Prophetarum accedamus Oracula.

¶ Micheas Propheta. c. v. Et tu Bethleẽ Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te egredietur, qui ſit dominator in Iſrael &c. Cap. IIII.

Micheas diuinus Vates, hãc oẽm veritatẽ. c. v. aperte demonſtrat, dicens: Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te egredietur qui ſit dominator in Iſrael: & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis. Hæc quin dicãtur de Meſſia Rege Iudæi minime inficiari poſſunt. Cum Rabi Salomon, eorum præcipuus doctor in Commentariis ſuis ſuper hæc verba: Ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael, ſic dicat: Et tu Bethleem, de qua Dauid egreſſus eſt, ſm ꝙ per ipſum ſcriptum eſt: Filius ſerui tui Ieſſe Bethleemitæ Ephratem nuncupauit: paruulus eſt in millib9 Iuda, dignus erat fieri minor in generationibus milliarium Iuda: & hoc propter laborem Ruth Moabitæ: q̃ eſt in te, ex te egredieť, de te exiet mihi Meſſias filius Dauid. de quo dicit ſcriptura: Lapidem, quẽ reprobauerunt ædificãtes: hic factus eſt in caput anguli. Et ſic eſt Chaldaice iterpretatum de te: Coràm me Meſſias egredietur: & egreſſus eius ab æterno à diebus æternitatis. Et hoc eſt: quod dicit ſcriptura: Ante Solẽ permanet nomen eius: quod interpretatur Chaldaice: Et nomẽ eius ab antiquo

dierum à ſæculo nuncupatus. hæc oĩa ille Rabi. Tranſlatio autẽ Chaldæa hũc interpretãs locum, ſic inquit: Ex te egredietur Meſſias: Principes quoque ſacerdotum, & ſcribę Iudaici populi, cum Herodes Rex à Magis edoctus, ab eis ſciſcitatus eſſet, vbi Chriſtus naſceretur: reſponderũt: In Bethleem Iudæ. ſic enim ſcriptũ eſt per Prophetam: Et tu Bethleẽ terra Iuda nequaquã minima es in Principibus Iuda: ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Iſrael: hoc ipſum allegantes Micheæ vaticinium, vt Matthæi. c. ii. In quibus verbis Propheta nõ obſcure, ſed aperte declarat, Meſſiã Regem à ſummo Deo mittendum, & hominem, & Deum eſſe debuiſſe. inqt enim: Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te egredietur, q ſit dominator in Iſrael. In quibus verbis eius humanitas exprimitur: cum autem ſuum continuando ſermonem, addiderit: Et egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis, eius diuinitatem oſtendere voluit. Si enim ſolum dixiſſet: Ab initio, poſſet eq dem per Iudæos dici, non propter hoc æternitatem ſignificari, ſed ſolũ temporis initium. Cum autẽ poſt illam dictionem, Initio, addiderit: A diebus æternitatis: quod tempus ſignificat ſine principio, manifeſte indicat ſe intellexiſſe, & dicere voluiſſe, ꝙ à principio à diebus æternitatis: hoc eſt à Deo patre, qui eſt initium filii, quod idẽ eſt dicere, ꝙ abſq; principio fuit. Igitur ſemp fuit: & ſi ſemp fuit, ergo æternaliter fuit: ſed nihil æternaliter fuit, niſi Deus, ergo Meſſias Deꝰ eſſe debebat, & eſt. Rõ hęc quidem neq; ſimulata eſt, neq; extorta, obſcura'ue: ſed ipſa veritas aperte, & manifeſte patet.

Oppoſitio.

Sed Iudæi conantes iſtiuſmodi veritatẽ falſo dogmate peruertere, aiunt: Anteq̃ mundus à ſummo fabricaretur opifice, ab eo hęc ſeptem condita fuiſſe: Legẽ, Pœnitentiã, Gehennã, Domum ſanctuarii, Thronum gloriæ, Hortum voluptatis, & nomen Meſſię. Erant hęc profecto (vt ipſi aiunt) in mente diuina, perinde ac ſi fuiſſent opere materiali effecta: Et Micheã per dicta verba: Et egreſſus eius à diebus æternitatis, dicere voluiſſe, ꝙ nomen Meſſiæ fuit in mente diuina ab æterno, non autẽ, ꝙ Meſſias Deus eẽt.

Id hr in Midras benud bar Sinai: id est i glo. Numeri .c.vii. p ut refert Galatinus lib. iii. capi. xiii.

Reſponſio.

Vanitas hęc quãplurimis refelli poteſt rationibus. Et in primis, quia ex antedictis Prophetę verbis, nullo penitus modo, nulla'ue ratione, aut via hæc Iudęorum ſententia elici, ſiue trahi poſſet: ꝙ. ſ. nomen Meſſiæ ab æterno in mente diuina fuerit: ſed ex ipſis aperte dicitur, & oſtenditur: ꝙ egreſſus eius ipſius, q eſſet dominator in Iſrael. ſ. Meſſię, de quo p̃dici diximus, etiam Rabinoꝝ ſententia paꝝ ſuperius, & non de eius nomine, vt opponunt Iudęi, Meſſiam nempe prędicit Propheta, non eius nomẽ, ſed ipſummet Meſſiã ab initio. i. à principio: hoc eſt à Deo patre, q eſt initium filii: vt ſuperius declaratum eſt. Hic eſt enim Prophetæ ſenſus: hic verus eſt huius vaticinii ĩtellectus. Voluit nanq; Deus pius, & benignus intelligendi huius diuini myſterii hominem nõ inexpertem fieri: quod cœleſte donum, & ĩcognitum myſteriũ, homines, ſaltem Chriſtiani, Meſſiã Deũ eſſe, pariter & hoĩem ſcirent: cum id diuinę iuſtitię æquiſſimum fuerit, qñ id ſore per Prophetas toties pollicitus fuerit, vt ipſe ab hoĩbus qñq;, & videri, & audiri, & amplecti poſſet. Item ſi diligenter Prophetæ verba perpendes, inuenies ꝑfecto ex eis quandam Meſſię dignitatẽ, & excellentiam Prophetam indicare voluiſſe quãmaximam, cum eius egreſſus eſſet ab initio à diebus æternitatis. Qđ confirmat etiam Eſaias. c. lii. dicens: Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, eleuabitur, & ſublimis erit valde. Quod per Chaldęã tranſlationẽ ſic interpretatur: vt ẽt diximus ſuperius libr. ii. c. i. Quod Meſſias exaltari debebat pluſq̃ Abrã, eleuari pluſquam Moyſes, & ſublimari pluſq̃ oẽs Angeli Dei. Nonne ẽt Eſaias hoc in loco vnà cũ Chaldęa æditione, fatentur Meſſiã eẽ Deũ? Cum enim dicũt eum eſſe Angelis ſublimiorem, cum nempe Deum eſſe fatentur, cum nullus ſit Angelis ſublimior, niſi ſolus Deus. Sed dicant mihi Iudęi male interpretantes Prophetæ verba: Quo honore, qua

Digitized by Google

præeminentia,& cuius dignitatis munere,decoraſſet Deus Meſſiam ſuum, ſi nomen tm̃ ipſius Meſſię ante mundi creationẽ in mente diuina extitiſſet? cum & cęteri hoĩes, ſiue boni,ſiue mali ſint,& ab ea prçuiſi,& in ea ſemper habiti fuerint? Si ergo oẽs hoĩes, ſiue boni ſint,ſiue mali: imo rectius,& verius, nõ ſolum hoĩes,ſed quęcunq; creata ſunt, præuiſa fuerunt à Deo,& in eius mente ſemp fuerunt: quam habuiſſet prçeminentiam,& maiorẽ excellentiã,q̃ alii,eo ꝙ eius nomen in diuina mente fuiſſet? Prophetæ igitur mẽtiti fuiſſent,ſi iuxta Iudęorum oppoſitionem,eorum vaticinia interpretarentur. Et ſi oẽs hoĩes,immo oĩa creata prçuiſa ſunt à Deo, & in eius mente ſunt: qua rõne Iudęi ſeptẽ tm̃ elegerunt, quę à Deo prçuiſa fuiſſe, & in eius mẽte eſſe dicant,non intelligo, niſi quia inſaniunt. Quòd autem lex,quę eſt vna ex illis ſeptem ꝯditionibus, ante mũdi creationem (vt aiunt Iudęi) non eſſet eo tempore in rerum natura, Cabaliſtarũ ſchola declarat: qa dicunt: Legem à Deo traditam fuiſſe propter ſerpentis venenum in Adam immiſſum,qñ pomum vetitum manducauit. Si aũt lex data fuit propter Adę peccatum,quod venenum ſerpẽtis appellãt Cabaliſtę: ergo lex ante Adam data nõ fuit,& per conſequens ante mũdi fabricationem. Prçterea,qbus dari potuiſſet ante mundi fabricationem, cũ adhuc non eſſent hoĩes creati: qui eam ſeruarent? fruſtra igitur Deus eam dediſſet. Sed cum noluiſſet Deus antequã hoĩem crearet,vt plueret, quia terra coli ab hoĩbus nondum formatis non poterat: vt Gen.c.ii. ne fruſtra plueret, ceſſauit: ſic etiam de lege dicendum eſt. Cum aũt Iudęi dicant,eam datam ante mundi fabricationem,equidem inſaniũt: & ſimiliter de pœnitentia,& de nonnullis aliis dicendum eſt: cum fruſtra nihil det, vel faciat Deus. Huiuſmodi igitur cognita veritate,merito,& veraciter concludi põt, & debet: ꝙ Propheta Micheas diuino afflatus Spiritu, quoddã ſingulare, atq; prçcipuum,& excellentiſſimum Meſſiæ Regi attribuere voluit: quod ab aliis q̃maxime differret,& ſupereminceret,præterquam in mente diuina fuerit. Ex quo inane ꝑfecto, atq; ſuperſtitioſum fuiſſet à Propheta dictum: ſi,quemadmodũ opponunt Iudęi,intelligeretur. Nam (vt dixi) & hoĩes,& cętera quęcunq; pari hac conditione,& priuilegio gaudent: ꝙ in mente diuina ſemper concepta fuerint. Igitur dominatoris egreſſus, qui Chriſtus eſt,à diebus æternitatis,debet intelligi: ꝙ ſemper,& abſq; vllo tẽporis principio fuerit: qui à patre ſemper procedit, & egreditur: ideo ibidem dicit: Ab initio: quia pater eſt principium filii: quippe qui ſemper gignitur à patre, & ſemp natus eſt,quantũ ad diuinitatem. Et hac dignitate,hoc priuilegio, atq; excellẽtia inſignitum diuinus Vates Chriſtum verum Meſſiam prę cęteris hoĩbus voluit demonſtrare, vt dominatoris egreſſus alter humanus foret, alter diuinus: fieretq; vnum diuinum ſuppoſitũ Chriſtus Deꝰ, & homo. Vnde B. Leo Papa in Sermone ait: In vtraq; eius natura idem eſt Dei filius: noſtra ſuſcipiens, & propria non amittens: in homine hominem renouans, in ſe incommutabilis perſeuerãs. Deitas enim,quę illi cum patre cõmunis eſt, nullum detrimentum omnipotẽtiæ ſubiit: nec Dei formam ſerui forma violauit: qa ſumma, & ſempiterna eſſentia: quę ſe ad humani generis inclinauit ſalutem: nos quidem in ſuam gloriam tranſtulit: ſed quod erat eſſe non deſiit. Quoniam in diuinis ab æterno fuit filiatio: vt Pſal. lxxi. & Thalmudiſtarum probatur auctoritate. Quoniam quaſi in fronte pręſentis quarti capituli, quandã Rabi Salomonis introduxi interpretationem, in qua hęc continentur verba: & hoc eſt,quod dicit ſcriptura: Ante Solem permanet nomen eius: quod interpretatur Chaldaice: Et nomen eius ab antiquo dierum à ſęculo nuncupatus, quandam decreui excitare, & in lucem prodere quæſtionem: vt inde cõtra Hebræos efficax aſſumam argumentũ. Inquiũt enim Iudæorũ Rabini in Bereſid raba, ſuper illud Gen̄.c.xvi. Et vocabis nomen eius Iſmael: quod nonnulli

antequam naſcerentur, propriis vocati fuerint nominibus, ſicut Iſmael, Iſaac, & nonnulli alii, inter quos annumeratur Meſſias Rex, cuius nomen vocatum fuit antequam naſceretur. Ad quod probandum inducunt illud Pſal. lxxi. Ante Solem Ymnon nomen eius. Nam ſm Hebraicam veritatem, vbi nos Latini habemus Permanet, quia ibi dicitur: Ante Solem permanet nomen eius, Hebraica veritas habet: Ante Solem Ymnõ nomen eius: quę dictio, Ymnõ, non habet ſimile in toto veteri teſtamẽto in forma verbi. Et interpretes Hebræi, qui inter cæteros potiores fuerũt in grammatica Hebraicæ locutionis, dixerunt: ꝙ Ymnon, eſt verbum deriuatum ab hac dictione, Nin, quæ ſignificat filium, & in ſacris literis nullam aliam habet ſignificationẽ: & ſic Ynnon, vel Hynnon, quod eſt eius participium, aliquid ſignificatum filiatum, ſiue aliquam rem filiatam: vnde elicitur ſenſus: ꝙ ante Solem: ideſt ante tẽpus, nomen huius Regis, de quo in dicto Pſalmo. lxxi. qui eſt filius Regis, eſt filiatum: hoc eſt à filiatione deriuatũ. Et quæritur ibidem in Bereſid raba: quare Meſſias hoc vocetur nomine. Et ibi reſpondetur: Quia futurũ eſt: vt ipſe filiet, vel naſci faciat dormiẽtes de humo, vel de puluere. Ex qua Thalmudiſtarũ, vel Rabinorum ſentẽtia manifeſte habetur: ꝙ Hynnon eſt nomen Meſſiæ Regis: & ꝙ hoc ipſum nomen competit ei: eo ꝙ filiet, vel naſci faciat dormientes de humo, vel de puluere terræ, quod ad futuram pertinet reſurrectionem, quæ non niſi à Deo expectanda eſt. Alii vero Rabini magis moderni: vt Rabi Abraam Abenhazara, q totam Bibliam expoſuit declarando ſignificata, & dictionum deriuationes: in expoſitione dicti Pſalmi. lxxi. ſic inquit: Hæc dictio Hynnon, eſt verbum paſſiuũ: quod deriuatur ab hoc nomine Nin: quod proprie ſignificat filium. Item Rabi Dauid, qui illum fecit librũ, qui Seraphin dicitur. In quo dictiones Hebraicas, & earũ ſignificata, & deriuationes ſm alphabeti ordinem expoſuit, hanc interpretans dictionem, Nin, ſic inquit: Nin ſignificat idẽ, quod hæc dictio, Ven, quę ſignificat proprie filiũ: & participium deriuatum ab eo eſt Hynnon, vt dicitur in Pſal. lxxi. Ante Solem Hynnon nomen eius. ſ. filiatus. hęc ille: ac ſi dicat: ꝙ ab æterno iſte Rex eſt filius. Vnde ex iſto loco, ex neceſſitate dictę literę Hebraicæ, Hynnon, poteſt efficax aſſumi argumentum, immo manifeſta ꝓbatio ad hoc, ꝙ in diuinis eſſet dare filium, ſeu filiationem ab æterno. Cõcluditur igitur ex prędictis, ꝙ Meſſias non ſolum fuit ante mundi fabricationẽ in mente diuina (vt inquiunt Iudęi) ſed, ꝙ multo plus eſt, ꝙ fuit Dei filius ante tempus. Luminaria enim cœleſtia, quorum principium eſt Sol, facta fuerũt in ſigna temporum: hoc eſt dierum, & annorum: vt Gen. capitulo primo. & ideo ad deſignandum, ꝙ generatio filii Dei, quantũ ad diuinitatem attinet, eſt ſupra temporum commenſurationem: ex quo verum eſt: & veritate ipſa cogente fatẽdum eſt: ꝙ egreſſus eius fuerit ab initio à diebus æternitatis à Deo: vt Vates prędixit Micheas: & etiam, ꝙ fuerit Dei filius, vt ſupra probatum eſt. Si autem Iudęi opponerent, dictum Pſalmum exponi debere de Salomone, & non de Chriſto. Reſpõderi poſſet dupliciter. Primo ſuam non militare oppoſitionem, eo ꝙ ea, quæ ſuperius diximus, ex ſententia Rabinorum ſuorum dicta ſunt: vt ſuperius demõſtratur. Cui ipſi nequaquã contradicere poſſunt, ſed ſtare tenentur. Item, quoniã ſuperius libro ſecũdo, capitulo vndecimo, multipliciter oſtendimus, contenta in hoc Pſalmo excedere vires Salomonis, & cuiuſuis alterius mortalis: & ꝓpterea de Meſſia Rege Dei filio itelligi debere.

¶ Eſaias. c. xlviii. Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in abſcondito locutus ſum ex tempore, anteq̃ fierent ibi eram, & nunc dñs Deus miſit me, & ſpiritus eius. Cap. V.

Ad huius inſuper myſterii probationem, ꝙ Meſſias deberet eẽ Deus, accedit Propheta Eſaias cap. xlviii. Accedite ad me, & audite hoc: Nõ à principio in abſcondito locutus ſum ex tempore

ex tempore, anteq̃ fierent ibi erã, & nunc dñs Deus miſit me, & ſpiritus eius &c. Quod autem hęc dicant̃ à ſummo Deo tam ex lectione, quæ anteceſſit, q̃ etiam ex ea, quæ ſubſequit̃ manifeſte cognoſcitur. Antecedũt enim hæc verba aliquãtulum ſuperius: Ego ipſe, ego primus, & ego nouiſſimus: manus quoq; mea fundauit terram: & dextera mea menſa eſt cœlos. Quę qdem verba nullius alterius eſſe poſſunt, niſi ſolius Dei, qui æternaliter eſt, & cuius officium eſt omnia creare, & nutu ſuo regere, & gubernare. & cõtinuans ſermonẽ ſuum. poſt pauca verba, inquit: Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in abſcondito locutus ſum ex tpe, anteq̃ fierent ibi eram, & nũc dñs Deus miſit me, & ſpiritus eius. & ꝙ etiam ex ꝯſequentibus verbis cõſtet hęc fuiſſe verba Dei, ſic ſtatim ſubſequitur: Hæc dicit dominus Deus Redemptor tuus ſanctus Iſrael: Ego dominus Deus tuus docens vtilia &c. Propheta nempe hoc in loco nulla vſus eſt verborum circuitione, nulla ſermonis implicitate, ſed huiuſmodi myſterii, quod prædicamus, lumen quoddam Sole ipſo clarius nobis offert, atq; oſtendit. ait enim: Dñs Deus miſit me, & ſpiritus eius. Igitur Deus, & ſpiritus eius miſit Deum, qđ Iudæi negare nequeunt. Loquit̃ enim hic Deus, qui inquit, vt ſupra declaratum eſt: Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius: ergo Deus à Deo miſſus eſt, & à ſpiritu eius. Nec tamen per illa verba: Ego primus, & ego nouiſſimus. & ſimiliter per illa alia: Manus quoq; mea fundauit terram, intelligeretur quod Ieſus Chriſtus eſſet is, qui loquitur, niſi addidiſſet: Et nũc dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius. Hoc enim dixit ſm formam ſerui, de re futura vtens præteriti tẽporis verbo. Ergo Deus à Deo miſſus eſt, & a ſpiritu eius. Ex quibus profecto verbis noſtra, quam ſequimur, oritur doctrina: ꝙ Dei filius fuerit à Deo patre miſſus ad humanitatis aſſumptionem, ſancto cooperante Spiritu, qui filius verus Meſſias fuit, quem nos Chriſtũ appellamus. Vnde ex hoc Eſaiæ vaticinio, duo nobis maxima omni remoto dubio indicantur myſteria: Quorum alterum eſt, ꝙ Chriſtus Meſſias eſſet Deus: de quo myſterio agitur in hoc capitulo, immo in hoc toto tertio libro: alterum vero myſterium eſt, ꝙ breui verſiculo Trinitatis nobis oſtenditur ſacramentum. De qua Trinitate copioſius dicendum eſt infra libro octauo, capitulis ſexto & nono. Audiens hæc Iudæus, ne Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum fuiſſe Deum confiteatur, ſed hominem tantum, inſurgit furibundus, & ſolitas quaſdã ſuas ineptias opponens, ait: Prophetæ ſanè omnes à principio dationis legis in monte Synai affuerunt: & ſicut ibi Moyſes legem Dei accepit, ſic ẽt ipſi eoipſo tempore à Domino Deo ſpiritum prophetandi, & diuina pariter acceperunt Oracula: futuris tamen temporibus, ſm ipſius Dei voluntatem, ab eis prænuntianda, & manifeſtanda. Vnde hoc ſuo præſuppoſito fundamento, licet falſo, vt infra demonſtrabitur, inquiunt, illud, quod Eſaias ſubdit: ſcilicet: Nunc dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius, intelligi debere de ipſomet Eſaia mittendo ab ipſo Deo ad denuntiãdum, & manifeſtandum ea vaticinia, quæ ipſe Propheta tempore legis datæ in monte Synai acceperat. Quapropter volunt ea verba: Dñs miſit me &c. eſſe verba Prophetæ, & non Dei. Reſponſio. Licet ſuperius aperte, & clare demonſtrauerim, tam ex antecedentibus verbis, q̃ etiam ex ſubſequentibus, & ex ſermonis continuatione, ea verba eſſe verba Dei, & non Eſaiæ, & ea ipſa verba nulli creato cõpetere poſſe, ſed ſoli Deo tantum: tamen hoc ipſum, quod dixi, duobus etiam aliis corroborabo fundamentis: & hoc ad conuincendam Iudęorum, non dicam ignorantiam, ſed pertinaciam, pariter, & malignitatem. Quorũ alterum eſt: quoniã hæc ipſa verba, quæ Iudæus inquit eſſe verba Eſaiæ: ſcilicet: Et nũc dominus Deus miſit me &c. in eodemmet verſu poſita ſunt, in quo verba Dei antecedentia cõtinentur. Quod ſi hæc ipſa verba: Et nũc dominus Deus miſit me &c. eſſent verba Eſaiæ, & non

Oppoſitio.

Reſponſio.

Digitized by Google

Dei, ibi profecto noui verſus eſſet princi
pium: vt inter loquentes perſonas fieret
diſtinctio, ſicut in Hebraicis literis fieri
mos eſt. Cũ aũt in eodẽ ſint verſu, in quo
antecedentia Dei verba ſunt, quia in He
bręo vnicus tantum eſt verſus, incipiens
ibi: Accedite ad me &c. & terminans ibi:
Et nunc dominus Deus miſit me, & ſpiri
tus eius incluſiue: ſeqtur manifeſte iuxta
ſolitam Hebræorum conſuetudinem: ꝙ
verba ipſa alterius eſſe non poſſunt, niſi
ipſius Dei, ſicut ſunt antecedentia in eo-
dem verſu contenta. Alterum vero fun-
damentum ad hanc probandam verita-
tem aſſumitur ex Hebræorum Cõmenta
riis: & primo ſuper illud Exodi caplo
decimonono: Venerunt in ſolitudinem
Synai &c. Super qbus verbis in Hebręo
rum Cõmentariis ſic dicitur: Data eſt lex
in publico, vt omnis, qui voluerit recipe
re eam, recipiat. & ecce Deus ſanctus, &
benedictus dicit Eſaiæ caplo quadrage-
ſimooctauo: Non à principio in occulto
locutus ſum &c. Ecce locus vbi Hebręo-
rum Rabini confitentur hæc eſſe verba
Dei, & non Eſaiæ. Item in eiſdem Com-
mentariis, ſuper illud Exodi caplo vige-
ſimo: Ego ſum dominus Deus tuus &c.
Iudæorum Rabini pro concordantia, &
contextu, ꝙ Deus locutus ſit, hoc Eſaiæ
adducunt vaticinium, dicentes: Si dicis
in ſecreto, fuit ſermo: ſcilicet legis, non
ne iam dictum eſt Eſaię capitulo quadra-
geſimooctauo: Non à principio in abſcõ
dito locutus ſum. per quæ Iudæorũ Ra
binorum Cõmentaria aperte percipitur,
immo ꝓbatur, verba illa eſſe verba Dei,
& non Eſaiæ. Obmuteſcant igitur Iudęi,
& non audeant vlterius contra veritatẽ
ea verba, eſſe verba Eſaiæ, peruicaciter,
& mendaciter affirmare. Quod autem
Prophetæ à principio dationis legis fue
rint in monte Synai: & ibi ſuas accepe-
rint prophetias, futuris tamen tempori-
bus, iuxta Dei voluntatẽ, manifeſtãdas:
vt in ſua oppoſitione inquit aduerſarius
noſter: hoc nempe cõmentitiũ, ſiue ficti
tium fuit: & per conſequens falſum eſſe
manifeſte conſtat: cum nulla ſaltem effi-
caci ratione, vel auctoritate probari poſ-
ſit, immo impoſſibile ſit, cum Eſaias, Hie-
remias, Ezechiel, Daniel, Zacharias, &
omnes duodecim Prophetę tempore da
tionis legis adhuc nati non fuiſſent: ſed
per quãplurimos annos poſt legem da-
tam nati fuerint: vnde fit: vt ſi eo tempo
re adhuc nati non erant: nequaq̃ ibi in-
tereſſe potuerunt. Item in ſacris literis cõ
ſtat Patriarchã Iacob, & nonnullos alios
fuiſſe Prophetas multo anteq̃ lex in mõ-
te Synai data eſſet: alibi igitur, q̃ in mon
te Synai, & alio etiã tempore, q̃ legis da-
tę ſuas accepiſſe prophetias credendum
eſt, atq; fatendum. Iudæus ſuum vo- Opp
lens emendare errorem, in hęreſim, & ſic tio.
in alium prolabitur errorem, dicens: Li-
cet Prophetæ multi tempore legis datæ
adhuc nati non eſſent: tamen ipſorũ ani
mæ eo legis tempore, vel etiã prius crea-
tę erant: & ſic ipſi omnes Prophetę, licet
adhuc nati non eſſent, non ſm corpora,
quæ adhuc generata non erant, ſed ſm
animas tantum, in monte Synai tempo-
re legis datę interfuere: & ibi ſuas ab ipſo
Deo acceperunt ꝓphetias: futuris tamen
temporibus prænuntiandas: vt ſuperius
dixerat. Reſponſio. De Iacob minime, Re
& aliis iam mortuis tempore legis hoc ſio.
fuiſſe potuit: ſed ꝙ Prophetę omnes fue
rint in animis, vel animabus, tãtum ſine
corporibus in monte Synai legis tempo
re: & ibi ſuas acceperint prophetias, fal-
ſum eſſe duobus aliis probatur fundamẽ
tis. Et imprimis, quia Iudæus per hanc
ſuam oppoſitionem intendit, & fatetur
ipſos Prophetas fuiſſe ibi à Deo illumi-
natos de omnibus myſteriis, & prophe-
tiis ad plenum: & ita, & taliter, vt abſq;
vlla alia illuminatione omnia ſcirent fu
tura: quod falſum eſſe cõſtat: ex hoc ma-
xime, qa in ſacris literis legitur: Prophe-
tas multos aliqua ignoraſſe, & nonnul-
los etiã de nouo, & diuerſis locis, & tem
poribus prophetãdi ſpiritum accepiſſe,
& maxime de aliqua re particulari. Nam
de Heliſęo quarto Regum capitulo ſecũ-
do: & de Ezechiele, Ezechielis capitulo
primo: de Eſaia, Eſaiæ capitulo ſexto: &
de multis aliis alibi conſtat. Similiterq;
reuelationes aliquæ factę ſunt ipſis Pro

Digitized by Google

phetis de rebus, quas ipſi ignorabant: ſicut apparet de Heliſæo quarto Regum capitulo quarto: vbi de illa muliere Sunamite dicitur: Anima eius in amaritudine eſt, & dominus cęlauit à me, & non indicaunt mihi. Item de Daniele, de quo ſcribitur Danielis capitulo primo: Deus dedit illi intelligentiam viſionum. & eiuſdem caplo ſecundo: de reuelatione ſomnii Nabucodonoſor Regis, & de eius interpretatione. & capitulo nono: vbi itro ducitur Angelus reuelans ſibi Danieli myſterium hebdomadarum. Item primo Regum capitulo nono, dicitur: Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diem, q̃ veniret Saul, dicens: Hac ipſa hora, quę nunc eſt, cras mittam virum ad te de terra Beniamin, & vnges eum Ducē ſuper pplm meum Iſrael &c. & alia huiuſmodi multa: ex quibus liquido conſtat falſum eſſe, ꝙ omnes Prophetę fuerint in monte Synai tempore legis datę, & ibi ſuas acceperint prophetias, futuris tamen tẽporibus annuntiandas. Nec etiam multoties inſpirantur, & illuminantur Prophetę in totũ, & de omnibus generaliter, ſed de aliquibus particularibus tantum: vnde non ſemel tãtum, & in vno tempore, ſed pluries, & diuerſis temporibus: vt ſupra dictum eſt. Alterum vero fundamẽtum eſt: quia Iudæus de animabus hominum male ſentit, dicens: Eas creatas fuiſſe tempore legis, ſiue multo prius, quod falſum eſt, & hęreticum. De animarum autem hominum creatione, & ſtatu q̃plurimę (ſaltem qnq;) fuerunt opiniones: ex quibus vna tantũ vera eſt: reliquę vero falſæ: vnde q̃plures in hęreſim inciderunt: inter quos aduerſarium connumerare poterimus. Aliqui nanq;, vt Pythagoras Philoſophus, omneſq; Platonici, & Origenes, animas è coelo lapſas eſſe voluerunt. Nonnulli putarunt, eas à propria Dei eſſentia, vel ſubſtãtia eſſe, vt Stoici, Manichęi, & Hiſpanię Priſciliani hęreſes. Alii qdam eas in theſauro Dei conditas haberi ſtulta perſuaſione cõfingunt. Nonnulli alii ſuſpicantur, ꝙ pariter cum corpore per humani ſeminis traducem diffundantur, vt Tertullianus, Apollinaris, & magna pars occidẽtalium hęreticorum: vt quomodo corpus ex corpore, ſic anima naſcatur ex anima, & ſimili cum brutis animalibus conditione ſubſiſtant. Et omnes iſtę quatuor opiniones falſę ſũt, & hæreticæ. Catholici vero firmiter tenent, & credũt, ꝙ ab Omnipotenti Deo nouę, ſiue de nouo quotidie fiant, vel creentur animę, & mittantur in corpora, quando in vtero matris corpora ipſa ſic fuerint figurata, vt ad ſuſcipiendam animam idonea ſint, & capacia. & hoc ſm illud, quod in Euangelio Ioannis capitulo quinto ſcriptũ eſt: Pater meus vſq; modo operatur, & ego operor. Si vero Iudæus opponeret illud Gen. capitulo ſecundo: Compleuitq; Deus die ſeptima opus ſuum, qđ fecerat: & requieuit die ſeptima ab vniuerſo opere, quod patrarat. Reſponderetur. Licet quotidie Deus operetur nouas creando animas: non tamen ꝓpterea nouas creat ſpecies. Quod autẽ illę quatuor primę opiniones ſint à veritate alienę, ex verbis Beati Auguſtini manifeſte conſtat. Inquit enim ipſe in ſuo libello de diffinitionibus orthodoxæ fidei capitulo .xiiii. Animas hominum non eſſe ab initio inter cęteras intellectuales naturas, nec ſimul creatas, ſicut Origenes fingit: neq; cũ corporibus per coitum ſeminanſ, ſicut Luciferianus, Cyrillus, & aliqui Latinorum ꝓſumptores affirmant, quaſi natura conſequentia ſeruiente. Sed dicimus creationem animę ſolum Creatorem omnium noſſe, & corpus tantum per coniugii copulam ſeminari, Dei vero iudicio coagulari i vulua, & compingi, atq; formari, ac formato iam corpore animam creari, & infundi, vt viuat in vtero homo ex anima ꝯſtans, & corpore: & egrediatur viuus ex vtero plenus humana ſubſtantia. Item, ꝙ ſolus homo immortalem habet animam, idem Beatus Auguſtinus in antedicto libello cap. xv. ſic ait: Solum hoiem credimꝰ habere aīam ſubſtantiuã, quę exuta corpe, viuit, & ſenſus ſuos, atq; ingenia viua-

Oppoſitio.

Reſponſio.

Digitized by Google

citer tenet: non cum corpore moritur, ſicut Arabs aſſerit: neq; poſtmodum interitura, ſicut Zenon dicit, quia ſubſtantialiter viuit. Quòd etiam anima hominis formato corpore inſeritur, idem Beatus Auguſtinus ibidem capitulo decimo ſeptimo affirmat, dicens: Anima humana non cum carne moritur, quia non cũ carne (vt ſuperius diximus) ſeminatur: ſed formato in ventre matris corpore, Dei iudicio creari, & iſfundi, vt viuat homo intus in vtero: & ſic procedat natiuitate in mũdum. Item idem ibidem capitulo decimonono: Quòd ſpiritus in homine vnum ſit cum anima: non eſt tertius in ſubſtantia hominis ſpiritus, vt Didimus cõtendit, ſed ſpiritus ipſa eſt anima pro ſpirituali natura, vel pro eo, ꝙ ſpiret in corpore, ſpiritus appellatur. Anima vero ex eo vocatur, ꝙ ad viuẽdum, vel ad viuificandum animet corpus. Tertium vero, qui ab Apoſtolo cum anima, & corpore inducitur ſpiritum, gratiam ſancti Spiritus eſſe intelligamus, quam orat Apoſtolus, vt itegra perſeueret in nobis, ne noſtro vitio aut minuatur, aut fugetur. Hoc ipſum etiã dixit Moyſes Exodi capitulo vigeſimoprimo: Si rixati fuerint viri, & percuſſerit qs mulierem prægnantem, & abortiuum qdem fecerit, ſed ipſa vixerit, ſubiacebit damno quantum maritus mulieris expetierit, & arbitri iudicauerint. Si autem mors eius fuerit ſubſecuta, reddet animam pro anima, oculũ pro oculo &c. Voluit nempe Moyſes facere diſtinctionem: an creatura exiſtens in vẽtre prægnantis eſſet animata, vel non: qa ſi animata fuiſſet, det animã pro anima: ſin autem non fuerit, mulctetur pecunia: vt probaret nõ ineſſe animam anteq̃ formam. Itaq; ſi iam forma corpori datur, non in conceptu corporis naſcitur cum ſemine deriuata: nam ſi cum ſemine, & anima exiſtit ex anima: multæ animæ quotidie pereũt: cũ ſemen fluxu quodã nõ proficit natiuitati. Eſaias itidem hoc ipſum tetigit caplõ , dicens: Sic dicit dñs Deus, qui fecit te, & finxit te in vtero: ſic ergo in vtero fingitur, & iam formato corpore tribuitur. Hoc ipſum etiam Philoſophi, & Theologi, immo (quod plus eſt) nonnulli Iudæorum Rabini ſenſerunt ſuper illud Zachariæ caplõ duodecimo: Dixit dominus extendens coelum, & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eo, dicentes: Deum creare animam cum perfectione figuræ corporis humani. Et ibi Rabi Cahadias, & Rabi Quinhi, inquiunt, & quidem cõformiter: ꝙ per hoc dictum, Fingens ſpiritum hominis in medio eius (vt litera ſonat Hebraica) intelligitur, ꝙ creat animã cum perfectione figuræ corporis humani. Similiter dicunt Philoſophi: ꝙ anima eſt perfectio corporis phyſici organici, ſecundo de Anima. Conſtat autem, ꝙ illud, quod eſt perfectio alicuius, non habet eſſe ante formationem illius, ex quo patet prædictum fundamentum eſſe falſum. Quod etiam verum eſſe demõſtratur Geñ. capitulo ſecundo, vbi dicitur: Formauit igitur dominus hominem de limo terræ, & iſpirauit in faciem eius ſpiraculũ vitæ, & factus eſt homo in aĩam viuẽtem: anima enim corpus viuificat. Habet etiam Eccleſiaſt. cap. vlti. ꝙ Deus det animas hominibus, ex his verbis: Et reuertatur puluis in terrã ſuam vnde erat: & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Homo enim quando moritur, diſſoluitur, & corpus reuertitur in terram, de qua formatum fuerat: anima autem redit ad Deum, qui dedit illam. Ex quibus liquido conſtat, non creari animam, niſi formato prius corpore. Vnde, non obſtantibus ſupraſcriptis omnibus Iudaicis obiectionibus, tanq̃ inanibus, & friuolis, veraciter ex ſuperius dictis concludi poteſt, antedicta Eſaiæ verba cap. xlviii. ſcilicet: Ex tempore anteq̃ fierent, ego eram, & nunc dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius, eẽ verba Dei, & nõ Eſaiæ Prophetæ. Si igitur verba Dei ſunt, prout ſunt, quid ergo dici, aut cogitari poſſet lucidius, & validius ad hanc illuſtrandam veritatem, & ad huiuſmodi myſterii intelligentiam? Equidem nihil. Nam Deus Redemptor inquit: Deus miſit me:

hoc

Digitized by Google

hoc eſt Deus pater filium Deum miſit vtiq; Redemptorem: qui hoĩes a diabolica poteſtate redimeret. Et hoc illud eſt, quod Eſaias ipſe tetigit cap.lii. dicens: Gaudete, & laudate ſimul deſerta Hieruſalem, quia conſolatus eſt dñs populum ſuum: redemit Hieruſalem: parauit dñs brachium ſanctum ſuum in oculis oĩum gentiũ: & videbunt omnes fines terrę ſalutare Dei noſtri. Poſſum⁹ igit̃ nos Chriſtiani audacter huius noſtri Meſſiæ veri
Leo nat.uitatem, & aduentum, vnà cum Beato Leone venerari, ſic in Sermone dicente: Dilectiſſimi ver⁹ venerator eſt, & pius cultor, qui nec de incarnatione dñi aliquid falſum, nec de deitate aliquid ſentit indignum: paris enim periculi malũ eſt, ſi in illo, aut naturę noſtrę veritas, aut paternę glorię negatur æqualitas. Cum ergo ad intelligendum ſacramentum natiuitatis Chriſti, qua de matre virgine eſt ortus, accedimus, abigatur procul terrenarum caligo rationum, & ab illuminatę fidei oculis mundanę ſapiẽtię fumus abſcedat. Diuina eſt enim auctoritas, cui credimus: Diuina eſt doctrina, quam ſequimur. Quoniam ſiue Legis teſtificationi, ſiue Oraculis Prophetarum, ſiue Euangelicæ tubæ interiorem admoueamus auditum: verum eſt, quod Beatus Ioannes Spiritu ſancto plenus intonuit, dicens: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum &c. Et ſimiliter: Et verbum caro factũ eſt: & habitauit ĩ nobis &c. In vtraq; ergo natura idem eſt Dei filius noſtra ſuſcipiens, & propria non amittens: in homine hominem renouans, in ſe incõmutabilis perſeuerans. Deitas enim quæ illi cum patre cõmunis eſt, nullum detrimẽtum omnipotentię ſubiit, nec Dei formã ſerui forma violauit: quia ſumma, & ſempiterna eſſentia, quæ ſe ad humani generis inclinauit ſalutem, nos qdem in ſuam gloriam tranſtulit: ſed qđ erat, eſſe non deſiit. Vnde cum vnigenitus Dei minorem ſe patre cõfiteretur, cui ſe dicit æqualem, veritatis in ſe formam vtriuſq; demonſtrat, vt & humanam probet imparilitas, & diuinam declaret æqualitas. Ma-Finus Ferrarieñ.

ieſtati igitur filii Dei corporea natiuitas nihil abſtulit, nihil contulit: quia ſubſtantia incõmutabilis nec minui potuit, nec augeri. Quòd enim Verbum caro factum eſt: non hoc ſignificat, ꝙ in carnẽ ſit Dei natura mutata, ſed ꝙ à verbo in vnitatẽ perſonę ſit caro ſuſcepta. In cuius vtiq; nomine homo totus accipitur: cum quo intra virginis viſcera ſancto Spiritu foecundata, & nunq̃ virginitate caritura, tã iſeparabiliter Dei filius eſt vnitus: vt qui erat intpaliter de eſſentia patris genitus, ipſe ſit tẽporaliter de vtero virginis natus. Aliter enim ab æternę mortis vinculis nõ poteramus abſolui, niſi in noſtris fieret humilis, qui in ſuis permanebat omnipotens.

¶ Zacharię cap.ii. Hęc dicit dñs exercituum: Poſt gloriam miſit me ad gentes &c. Et cognoſcetis, quia dominus exercituum miſit me, & habitabo in medio tui &c. Cap.VI.

PRæterea Zacharias vates diuinus clare exprimit cap.ii. hoc ipſum, dicens: Hęc dicit dñs exercituũ: vbi in Hebręo habetur nomen dñi quatuor literarum: qđ ſoli Deo competit. & ſeqtur Zacharias: Poſt gloriã miſit me ad gentes, quę ſpoliauerunt vos. & paulo inferius iterum ſeqtur: Et cognoſcetis, quia dñs exercituum miſit me. Lauda, & lætare filia Sion: quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait dñs. Et applicabuntur gentes multę ad dñm in die illa, & erunt mihi in pplm, & habitabo in medio tui, & ſcies, quia dñs exercituum miſit me ad te. Multa equidem, & grandia Chriſti myſteria in hoc Zachariæ capitulo reuelantur: & ideo omnia eius verba diligenti ſtudio circũſpicienda ſunt, & ventilanda. Volẽs enim Vates diuinus loqui de eccleſia Dei, tẽpore Meſſiæ Regis fundanda, cœpit loqui de reędificatione ciuitatis Hieruſalem facienda per Zorobabel, & ſocios poſt reuerſionem à captiuitate Babylonica: & metaphorice tamen: quoniam ipſa Hieroſolymę reędificatio fuit figura eccleſię Dei fundandæ tempore Meſſiæ. Et cum nonnulla de Babylonia dixiſſet, ad principale inten-

Digitized by Google

tum intrat, his verbis: O' Sion fuge: quę habitas apud filiam Babylonis: qa hæc dicit dn̄s exercituum. Et nota hic eſſe nomen Dei quatuor literarū.ſ. Ioth, he, uau, he. & ſequitur: Poſt gloriam miſit me ad gentes, quæ ſpoliauerūt vos. Verba hęc, ſunt verba Dei dicentis ſe mitti, & à quo miſſus eſſet, paulo infra declarat, dicens: Et cognoſcetis, quia dn̄s exercituum miſit me. & iterum magis infra hoc idem repetit, dicens: Et ſcietis, quia dn̄s exercituum miſit me ad te. Qui enim tetigerit vos, tāget pupillam oculi mei. Quem locum Beatus Auguſtinus libro vigeſimo de Ciuitate Dei cap. xxx. ſic interpretatur: Ecce dicit dn̄s Omnipotens à domino Omnipotente ſe mitti. Quis hic audeat intelligere niſi Chriſtum loquentē.ſ. ouibus, quæ perierāt domus Iſrael? ait nanq; in Euangelio: Non ſum miſſus niſi ad oues, quę perierāt domus Iſrael: quas hic comparauit pupillę oculi Dei, ꝓpter excellentiſſimum dilectionis affectum: ex quo genere ouiū etiam Apoſtoli fuerūt: ſed poſt gloriam reſurrectionis vtiq; ſuæ: quæ anteq̄ fieret, ait Euangeliſta Ioānes: Nondum erat ſpiritus datus: quia Ieſus nondum fuerat glorificatus. Rabi vero Salomon in ſuis ſuper hoc loco Cōmentariis, quādam Hebraicam introducit Gloſam: quæ licet à ſententia Beati Auguſtini diſſona ſit, & aliena: tamen religionis Chriſtianæ veritati ſatis conſonat, & fauet. quæ Gloſa talis eſt: Poſt honorē redditum Eſau, veniet Meſſias. Ad huius autem Gloſæ intelligentiam, ſciendum eſt, in antiquis Hebræorum Cōmentariis haberi: ꝙ pro Eſau Romanus frequenter intelligitur Princeps, & Roma mons Seir nominať. Quapropter antedicta Gloſa hoc modo per Saluatorem noſtrum oſtenditur adimpleta: quoniam ipſe, poſt gloriam Monarchiæ ab Auguſto Cæſare Romanoꝝ Imperatore adeptam, qui orbem deſcribi fecit vniuerſum in nouę acquiſitionis ſignū: vnde eo met tp̄e, quo huiuſmodi fiebat deſcriptio, ipſe Saluator noſter, ſm̄ carnem, natus eſt: ex quo & Propheta, & Iudęorum ſimul verificantur Cōmentaria.

Ex hac igitur Gloſa, iamdiu veniſſe Meſſiam Iudęi conuinci poſſunt. & ſequitur Zacharias: Quia ecce ęgo leuo manum meam ſuper eos, & erunt prędæ iis, qui ſeruiebant ſibi. Quę verba Beatus Auguſtinus (vbi ſupra) ſic interpretatur: Etiam ſuper gentes miſſus eſt.ſ. Saluator noſter in Apoſtolis ſuis: ac ſic impletum eſt, qđ in Pſalmo legitur: Erues me de contradictionibus populi: conſtitues me in caput gentium: vt qui ſpoliauerant Iſraelitas, quibuſq; Iſraelitæ ſeruierant, quando ſunt gentibus ſubditi, non viciſſim eodem modo ſpoliarentur: ſed ipſi ſpolia fierent Iſraelitaꝝ: hoc enim Apoſtolis ꝓmiſerat Ieſus noſter, dicens: Faciam vos piſcatores hominum. & vni eoꝝ: Ex hoc iam, inqt, hoīes eris capiens. Spolia ergo fient, ſed in bonum, tanq̄ erepta vaſa illi forti, ſed fortius alligato. & vlterius proſequēs inquit: Lauda, & lętare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait dn̄s. Et applicabuntur gentes multæ ad dn̄m in illa die, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui. Et ſcies, qa dn̄s exercituū miſit me ad te. Ex quibus qdem verbis aliud quoddam Chriſti nobis panditur myſterium: ſcilicet eius īcarnatio, & humanitatis noſtræ aſſumptio. Ex iſtis nempe Prophetæ verbis nobis liquido conſtat: ꝙ ſummus ille omnium Rector Deus ad habitandum in medio Iſrael venire debebat: & ibi inter homines cōuerſari, cum eſſet eorum Deus. Et ꝙ dominus exercituum miſerit eum. Et habitabo, inquit, in medio tui, ait dominus. Et ſcies, quia dominus exercituum miſit me ad te. Nouum ſanè hoc eſt, & inauditum: & cum legitur, cuiuſq; animus admiratur hanc tantam ſummi Dei pietatem, atq; munificentiam: vt qui æternus eſt, immenſus, & infinitus, velit cum fragilibus, & peccatoribus hominibus habitare. & quem totus non capit orbis, dicat: Et habitabo in medio tui ò Iſrael. inquit poſtea, quod etiam maiori admiratione dignum eſt: Et ſcies, quia dominus exercituum miſit me ad te ò Iſrael. Miſit igitur dominus exercituum, qui Deus eſt, dominum Deum. O' immenſum diuinę

ſum diuinę largitatis beneficium: O' mu
nus ſingulare, atq; pręcipuum: O' admi
randa Dei liberalitas. Miſit Deus Deum:
hoc eſt pater filium: vnus Deus: vna po
tentia: vna diuinitas, atq; natura: qui ſem
per, & ab æterno genitus, & natus eſt de
Deo patre: & quandoq; aſſumpta huma
na carne, de virgine matre factus eſt ho
mo: & habitauit tunc in Iſrael, vt homo
Deus filius à Deo patre miſſus, qui fuit
Chriſtus verus homo, verusq; Deus. In
quo duę conſiſtunt naturæ: altera morta
lis, vt homo: altera immortalis, vt Deus.
Ex hoc ſanè Prophetæ vaticinio plura
Chriſti Meſſię indicantur myſteria. Pri
mo, ꝙ eſſet Deus, cum ipſe à Propheta vo
cetur Deus: ſcilicet dominus exercituũ:
eo.ſ. Dei nomine, quod quatuor ſcribiť
literis: ſcilicet Ioth, he, uau, he: & à Deo
miſſus. Inquit enim ipſe Vates: Hęc dicit
dominus exercituum: ſcilicet ipſe Dei fi
lius. Item: Et cognoſcetis, quia dñs exer
cituum miſit me. Et iterum magis infra:
Et ſcies, quia dñs exercituum miſit me
ad te. Ex quibus verbis manifeſte decla
rat Propheta Meſſiam Regem, Deũ eſſe,
& à Deo patre miſſum. Ergo Deus filius,
qui Deus eſt, à Deo patre miſſus eſt, ſiue
mitti debebat. In qua re valde conuenit
cum Eſaia cap. xlviii. vbi dicitur: Et nũc
dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius:
vt in pręcedenti ꝓximo capitulo dictũ
eſt. Hoc etiam aliud myſterium aperuit
Zacharias: quod ipſe Meſſias, licet Deus
eſſet, etiam homo futurus erat, & cũ ho
minibus habitare, & cõuerſari debebat:
aſſumpta ſcilicet humana carne ex vte
ro virgineo: quod ex his percipitur Pro
phetę verbis de humanitate aſſumẽda:
Lauda, & lętare filia Sion: quia ecce ego
venio, & habitabo in medio tui, ait domi
nus. & iterum paulo inferius: Et habita
bo i medio tui: & ſcies, qa dominus exer
cituum miſit me. Ex quibus verbis Pro
pheta aperte demonſtrat Meſſiam Re
gem, etiam futurũ fuiſſe hominem, & ha
bitaturũ fuiſſe in terris cum hoibus, car
ne humana aſſumpta: vt etiam dictũ eſt
ſupius: qa cum Deus ſpiritus ſit: & ideo
inuiſibilis, & impalpabilis: niſi corpus aſ
ſumpſiſſet humanum, ab hoibus nequaꝗ̃
videri, aut palpari potuiſſet. Qua de re
Sion, ad laudẽ, cantum, & gaudiũ ꝓuo
cauit. Igiť in ipſo Meſſia duę fuerunt na
turæ, humana.ſ. & diuina. Tertiũ myſte
rium eſt, quia ex ſigno nobis à Propheta
oblato, & indicato, mediantibus Hebręo
rum Cõmentariis, ꝑ ea quę à Rabi Salo
mone introducta ſunt: vt ſupra diximus
de Eſau: ꝓ quo Romanus itelligiť Prin
ceps, veraciter affirmare poſſum⁹, Meſſiã
Regem, iam mille & qngentis & decem
annis, & vltra adueniſſe: eo.ſ. tpe, quo
Saluator noſter conuerſatus eſt in terris.
Quartũ myſterium eſt illud: Miſit me ad
gentes, quę ſpoliauerũt vos: vnde ipſæ
gentes, qbus ſeruierãt Iſraelitę, nõ vicıſ
ſim eodem modo ſpoliarenť, ſed ipſę ad
Chriſti fidem capeſſendam, tanꝗ̃ piſces
ab Apl'is per ꝯuerſionem captę, ſpolia fie
rent Iſraelitaꝝ. Nam (vt ſuperius dictum
fuit) dñs dixerat diſcipulis ſuis: Faciam
vos fieri piſcatores hominum. Quintum
myſterium eſt, qa ex his Prophetæ ver
bis: Et applicabunť gẽtes multę ad dñm
in die illa: & erunt mihi in ppl'm, Pro
pheta pręedixit, & annuntiauit gentium
ꝯuocationem, & conuerſionem ad Chri
ſti fidem mediantibus Apoſtoloꝝ ꝑcioni
bus, & fierent Dei populus. Iudæi ergo
renuerũt dñm, & ſpreuerunt, & ꝓpterea
deſierunt eſſe Dei populus. Prædixerat
enim Ieſus Iudæis Matthęi. xxi. Ideo di
co vobis, qa auferetur à vobis Regnum
Dei: & dabitur genti faciẽti fructus eius.
Vt igitur in iſtis duabus naturis diuina
.ſ. & humana in ipſo Ieſu Chriſto vnitis
recte ambulemus, ne in aliquã hæreſim
incidamus, audiamus Beatũ Auguſtinũ
in Sermone: Quid eſt hoc fratres chariſ
ſimi, ꝙ octaua die circuncidiť puer? ille
puer, qui erat Verbũ in principio apud
patrem. Et Deus erat Verbũ: hoc erat in
principio apud Deũ. Omnia per ipſum
facta ſunt: & ſine ipſo factum eſt nihil.
Quod factum eſt in ipſo, vita erat, & vi
ta erat lux hominum, & lux in tenebris
lucet. Quid eſt hoc? vt octauo die cir
cuncideretur puer? Quod alibi præ
termiſi: cum verus eſſet Deus, & erat

Digitized by Google

ſemper apud patrem, ita verus homo ꝓpter nos, & veram carnem ſuſcepit pp ſalutē noſtram. Et ita erat Chriſtus dñs in duabus ſubſtantiis.i.in ſubſtātia Dei, & in ſubſtantia hoīs abſq; peccato. Sed in prima.i.in ſubſtantia Dei, ſm naturā. In alia autem.i.hominis ſubſtantia, propter nos erat. Sed nunc vna perſona eſt Ieſus Chriſtus in Trinitate: qm̄ caro ei⁹ non vidit corruptionem. Et homo eius, quem pro noſtra ſuſcepit redemptione, in dño aſſumptus eſt: & in ea parte ex ſubſtantia, qua erat Deus nullo impedimēto, aut detrimēto Deitas, aut poteſtas poterat impediri: ſed fulſit in cœlo, & in terra, & quocunq; voluit. In ea vero parte, qua verus homo erat, ea quæ ſunt hominis pp nos ſuſcepit, ſed abſq; pctō: qm̄ ex viri ſemine nō ſuſcepit carnē, ſed virtute Spūs ſancti virgo concepit, & peperit filium ſuū primogenitum. Et ideo primogenitus appellatur, qa ineffabiliter ante ſæcula, & oēm creaturam, ſiue in cœlo, ſiue in terra principatum, ſiue principium obtinet. Sed in ea ſubſtātia, qua erat homo, ſicut diximus, in ea parte circunciſus eſt: & infans Ieſus, & puer vocatus eſt, & creſcēs, & gratia Dei erat cum illo: & à parentibus ducitur ad templum, & purificatur ſm legem Moyſis: & à Symeone, qui erat Propheta, benedicitur: & accipitur in manibus ille, q erat inuiſibilis, qui erat redempturus Iſrael .i.omnes ſanctos, qui crediderant in illo. Et Anna Propheteſſa filia Phanuel, de illo ꝓphetizat oīa, quę ventura ſunt ei in Hieruſalem. Si dicat aliquis: Circūciſus eſt Chriſtus, & purificatus eſt in tēplo ſm legem Moyſis. Reſpondebimus: ꝙ non venit Ieſus ſoluere legem, ſed ad implere: vt non eſſet diſſimilis patribus .i.Abrahæ, Iſaac, & Iacob: ex quorum progenie erat ſm carnem: vt non excuſarēt ſe Iudæi, & dicerent: Diſſimilis eſt patribus, ideo nolumus credere in te: ſed qđ fecerūt illi in carne, iſte fecit in ſpiritu. Circunciſio enim Chriſti quid eſt: niſi caſtitas noſtra, qua Deus delectatur in nouiſſimis temporibus: qm̄ in primo ſæculo præceptum eſt: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram. Et cūm impleta eſt, nunc pręcipitur, vt qui habēt vxores, ſint tanquam non habentes: & ſunt Eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt ꝑpter Regnum cœlorum. Qui poteſt capere capiat: ac ſi dixiſſet aliis verbis: Qui nō poteſt capere, & ſeipſum caſtrare noluerit, Regnum cœlorum non poſſidebit.

¶ Moyſes Leuitici.c.xxvi. Ambulabo inter vos: & ero Deus veſter: voſq; eritis populus meus. Cap. VII.

MOyſes quoq; Propheta, & Legiſfer filium Dei humanitatem aſſumpturum, & cum hoībus in terra conuerſaturum prędixit Leuitici.c.xxvi.his verbis: Ambulabo inter vos: & ero Deus veſter: voſq; eritis populus meus. Verba hæc, verba Dei ſunt: vt habetur in fronte ipſius capitis: vbi dicitur: Ego dñs Deus veſter: & vt poſtea ex ſermonis continuatione dignoſcitur. Ex quibus verbis .ſ. Ambulabo inter vos &c. Sūmus Deus ſeipſum, qui Deus erat, hoīem quādoq; fieri debere demonſtrat, cum corporalibus greſſibus cum hoībus ambulaturus eſſet, & cōuerſaturus in terris. Nā Deus, cum ſpiritus ſit, nequaquam greſſibus corporalibus ambulare potuiſſet. Si igiť ipſe Deus greſſibus corporalibus erat inter nos ambulaturus, vt corpus aſſumeret neceſſe erat. Cum autem inter creata nullum animal ſit homine dignius, & ꝓſtantius: vt igitur humanum corpus aſſumeret, oportebat. Quod autem ex hoc textu conſtet etiam apud Iudęos, Deum quandoq; hominem fieri debuiſſe, Rabi Moyſes Gerundenſis, ſuper hiſmet verbis: Ambulabo īter vos &c. declarat hęc de Meſſia Rege intelligi debere. Addēs in futuro tempore: Pueri Iſraelitici Deū ſunt digito demonſtraturi. Iuxta illud Eſaiæ.c.xxv. Ecce Deus veſter iſte, expectabimus eum, & ſaluabit nos iſte dñs. Item & antiqui noſtri dixerūt: Futurum eſt, ꝙ Deus exercebiť cum iuſtis in hoc ſæculo. Quæ quidem promiſſiones nūquam fuerunt adimpletæ: ſed implebuntur in tempore perfectionis. Hæc omnia ille Rabi Moyſes Gerūdenſis. Vt autem intelligatur, vbi antiqui Rabini hoc dixerint:

Digitized by Google

xerint: ſcias apud Hebræos extare librũ quendam, q ab eis cognominat Torath choani. i. lex ſacerdotum: vbi ſic ſcriptũ reperitur. Quid ſonat illud Leuitici cap. xxvi. Ambulabo inter vos: & ero Deus veſter: vosq; eritis populus meus. Et ibidem ſic reſpondetur: Simile eſt illud cuidam Regi, qui ſolatii, & delectationis cã per hortum ſuũ deambulabat: quẽ cum hortulanus vidiſſet, abſcõdit ſe: cui Rex ille dixit: Noli timere, nec te abſcondas à me: qm̃ ſimilis tui ſum. Similiter in futurum: Deus ambulabit iter iuſtos, vt ſolatium recipiat, & delectetur cum illis. Iuſti aũt videbunt eum, & expaueſcent ab eo, qbus Deus vtiq; dicet: Nolite formidare de me, quia ſimilis veſtrum ſum: attamen liceat vobis ſimul ſtare, ne forte credatis, ꝙ timor meus non ſit ſup vos. Scitote, quia Deus veſter ſum: vos autẽ ppl's meus. Quæ qdem Rabinoꝝ antedictorum interrogata, & reſpõſa, ſiue cõmentaria, non parum noſtræ catholicæ fidei veritati conſonant: cũ Saluator noſter verus Meſſias, qui verus Deus erat, & humana carne aſſumpta verus homo inter homines apparuerit, fueritq; digito à pueris Hebræorum demonſtratus, & maxime quando ſibi obuiam profecti ſunt in die Palmarum cãtantes Oſanna in excelſis: vt Matthæi. c. xxi. Et cũ ſe cũ iuſtis, & peccatoribus miſcuerit, ac cum eis conuerſatus fuerit, & maxime cum diſcipulis ſuis, & aliis multis fidelibus, tanquam verus homo: ſuam aũt diuinitatẽ quamplurimis admirandis demonſtrauerit miraculis. Promiſſiones autẽ, quas Rabi Moyſes (de quo ſupra) aſſerit nondum adimpletas fuiſſe: & quas Hebræi omnes tempore ſui Meſſiæ tandiu expectati adimpleri ſperant, & expectant: licet inaniter, & fruſtra. Nos vero Chriſtiani in ipſo ſaluatore noſtro ex Euangeliis noſtris omnes iſtas promiſſiones ad vnguem adimpletas fuiſſe manifeſte cognoſcimus: exceptis tamẽ illis, quæ in ſecundo Meſſiæ aduentu adimplẽdę ſunt. Ex ſententiis igitur, & dictis Rabinorum Hebræorũ aperte in hoc capite conſtat, Meſſiam Regem, & Deum, & hominem fore debuiſſe.

¶ Quod Chriſtus Meſſias carnẽ aſſumpturus eſſet humanam, plurium Prophetarum Oraculis in hoc oſtenditur capitulo. Cap. VIII.

Quoniam hoc Myſterium, ꝙ Meſſias Rex carnem eſſet aſſumpturus humanam plures diuini Vates variis verbis pręnuntiauerunt, iõ ne ipſa Oracula penitus intacta remaneant, nõnulla alia vaticinia hoc idem variis verbis denuntiantia in hoc octauo capitulo pcſtringã. Hieremias diuinus Vates. c. xiiii. hanc docens veritatem, ſic ait: Quare quaſi colonus futurus es in terra? & quaſi viator declinans ad manẽdum? quare futurus es quaſi viator vagus, & fortis, qui non põt ſaluare? Sanè ex his Prophetæ verbis, Deum quãdoq; humanam carnem aſſumpturũ eſſe, & hominem fieri debere, facillime percipitur. Quod pfecto perfectũ eſt, atq; ꝯſummatum, cum Deus in ſimilitudinem carnis factus iamdiu aduenerit, vt mortales vita donaret immortali, & eum hoies hac mortali vita priuarunt: & ſatis eqdẽ humilis, & abiectus apparuit, vt nos ad ſeipſum Deum in humilitate, & ſubmiſſione traheret: Iudæi vero, qm̃ hoc munere indigni erant, eum non ſolum reiecerunt, ſed ineuntes iudicium deteſtandũ Cruci affixerunt. Colonus ideo dictus eſt, quia Chriſtus, vt Deus, de terra natus non fuit: & vt homo, quia non diu cum hoibus habitauit: ſed tanquam aduena fuit, qui & colonus dicitur. Hac igitur ratione Vates Hieremias, Deum mortalitate idutum, colonum merito appellauit. & ſequitur: Quaſi viator declinãs ad manendum: qa Chriſtus nuſq̃ propriũ, vel ſtabile habuit domiciliũ: Vagusq; inſup, vel (vt Hebręi dicunt) pauidus: & qdem rectius à Propheta dr̃: qm̃ non fuit ſpecies ei, neq; decor: & vidimus eũ, & non erat aſpectus: vt ait Eſaias. c. liii. fortis tñ extitit ad oẽs contumelias, ignominias, languores, & ægritudines ſuſtinẽdas, & demũ in ligno Crucis affigi, & mori voluit, vt homo, q morte corruerat, morte redimeretur. Et hoc illud eſt, qđ ab ipſo

Vate dicitur: Qui non poteſt ſaluare? qa dum pateretur virtutem ſuam, atq; fortitudinem, quam in humanitate gerebat incluſam, noluit aliter (vt fecit) manifeſtare: immo vnũ ex diſcipulis ſuis, q gladio amputauit auriculam vnius ex ſatellitibus, qui eum cõprehenderunt, increpauit dicens: Conuerte gladiũ tuũ in locũ ſuum. Item: An putas, qa non poſſum rogare patrẽ meũ, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones Angelorum? Quõ ergo implebuntur ſcripturæ? quia ſic oportet fieri: vt Matthęi. c. xxvi. Verum facies eius erat in dolore poſita, & in multa vexatione ſatis humilis, ſordida, & informis apparuit: hinc eſt ꝙ audaciam tanti facinoris dedit Iudæis patientia eius. Et exciderũt à Deo, & Deum non cognouerunt. Igitur ab eodem Propheta dicit. c. xxiii. Dabo vos in opprobriũ ſempiternũ, & in ignominiã æternam, quæ nunq̃ obliuione delebit. Ezechiel Propheta hoc ipſum myſteriũ approbat. c. i. dicens: Et ſuper firmamentũ, quod erat iminens capiti eorũ, quaſi aſpectus lapidis ſaphiri ſimilitudo throni: & ſuper ſimilitudinem throni, ſimilitudo quaſi aſpectus hois deſuper. Habent Iudæi, & firmiſſime tenent, quod & nos Chriſtiani tenemus, huiuſmodi hominis aſpectum eum eſſe, qui ſuper oẽs eſt, Deus æternus, & Omnipotens, cuius nutu, & voluntate animalia ibant, & reuertebantur, mouebantur, vel quieſcebant, ipſe attamen velut homo viſus eſt: ex quo voluit per viſionem iſtam Deus q̃to clarius res ipſa exigeret, demonſtrare, aliqñ humanam carnem ſe fuiſſe ſuſceptuꝝ: qui & cernendus foret qñq; veluti ea, quæ cerni poſſunt. Et ne Iudæus cõtradicere audeat, audiat quid Rabini ſui in Cõmẽtariis ſuis ſuper. c. i. Ezechielis dixerint, ſuper illis verbis in eadem viſione contentis, vbi ſic dr: Et manus hominis ſub pennis eorum. ſ. aialium. Quęrunt Rabini, cuius ſint iſtæ manus? Ad quod reſpõdent: Quod ſunt manus Dei ſancti, & benedicti, quæ extendunt ſub pennis animalium ad recipiẽdos pœnitẽtes. hęc illi. Ex quo clare hr, ꝙ homo, de quo loquitur Propheta Ezechiel in illa viſione, eſt verus Deus. Cũ enim Propheta dicat: ꝙ viderat ſuper thronum ſimilitudinem hois, hoc refertur ad ſuam imaginariam viſionem: in qua non erat aliquis verus homo: ſed aliquid verum hoiem repreſentans. Qui qdem homo erat ipſe Deus: cui ſententię ꝯuenit, & cõcordat Daniel. c. vii. de quo dicendum eſt in hoc eodem. iii. lib. c. xiii. Si autem manus Dei extendebant ſub pennis aialium ad recipiendos pœnitentes: ergo patet, ꝙ erat Deus verus, q põt ſolus remittere pctã. Eſaias quoq; non obſcure hanc ipſam nobis pandit veritatẽ. c. xii. dicẽs: Notas facite in populis adinuẽtiones eius. Memento, qm̃ excelſum eſt nomen eius. Cantate dño, qm̃ magnifice fecit. Annuntiate hoc in vniuerſa terra. Exulta, & lauda habitatio Sion, qm̃ magnus in medio tui ſanctus Iſrael: hoc eſt magnus dñs, qui oẽm pplm ad ſe confugiẽtem ſolus ſanctificat: quiq; fuit in medio Sion: quia Chriſtus frequenter legis myſteria, tanq̃ homo, pplm edocebat: & tanq̃ Deus diuina operabatur miracula: ideo Propheta paulo ante dixerat: Ecce Deus Saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo. Hic nempe Vates hoc in loco de Chriſto Meſſia ſua oſtendit myſteria: quorum alteꝝ eſt eius humanitas, quam declarat his verbis: Ecce Deus Saluator meus. ſ. viſibiliter apparens in carne aſſumpta. & ſimiliter ex his aliis verbis: Habitatio Siõ: qa magnus in medio tui. Cum enim ipſe Deus eſſet: mortalitate tamen indutus eſt: vt ab homine mortem abdicaret. vbi aũt dr: Qm̃ excelſum nomen eius: & qa magnus in medio tui ſanctus Iſrael, eius diuinitas demonſtratur. Item idem Eſaias. c. xxv. hoc ipſum his approbat verbis: Et dicẽt in illa die: Ecce Deus noſter iſte, expectabimus eũ, & ſaluabit nos iſte dñs: ſuſtinuimus eũ, & exultabimus, & lætabimur in ſalutari eius, qa requieſcet manus dñi in monte iſto. Quo in loco, licet inter alia ibi de vltimo Iudicio tractetur: tñ huic ſnię ſatis conſonat, eo ꝙ Saluator noſter in humana effigie ipſum facturus ſit Iudiciũ.

Zacharias

Digitized by Google

Zacharias itidẽ Vates.c.viii. hoc ipſum aperte declarat,his verbis: Hęc dicit dominꝰ exercituũ: Vſquequo veniãt ppl'i, & habitent in ciuitatibus multis, & vadant habitantes vnus ad alterũ,dicẽtes: Eamus,& deprecemur faciem dñi,& quęramus dñm exercituum: vadam ẽt ego. Hic Deus loquitur,& quid ait? Nempe, inquit, vadam ẽt ego.ſ.in Hieruſalem, quia ipſe Deus in humana carne aſſumpta iuit in Hieruſalem,& qdem pluries: & ibi cum hoibus habitauit, atq; quamplurima operatus eſt miracula. Et veniẽt ppl'i multi,& gentes robuſtę ad quærendum dñm exercituum in Hieruſalem,& deprecabũtur faciem dñi: hęc omnia in Saluatore noſtro veraciter adimpleta fuiſſe narrãt Euãgeliſtę noſtri. Filii Chore Pſal.lxxxiii. hoc ipſum futurũ fuiſſe prędixere,dicentes: Videbit Deus Deorum in Sion:carne.ſ. aſſumpta. Nam in Sion:hoc eſt in tẽplo Dei, ipſe Saluator noſter,q Deus fuerat, pluries fuit, & ibi viſus,& auditus fuit, qa populo pluries publice cõcionatus,legem docens,& exponens,& ſe diuinum eſſe,ſiue Dei filiũ, & verbis,& operibus(hoc eſt miraculis, & ſignis)comprobauit. Ex omnibus igitur vaticiniis in hoc octauo capite contentis,cõſtat Meſſiam Regem,q & Deus erat,à Deo patre mittendũ fuiſſe:vt ipſe, qui inuiſibilis,& impalpabilis erat, humanã carnem aſſumeret:vt ea carne veſtitus cum hoibus conuerſari poſſet, ac ab eis videri,audiri,& palpari,& etiã ab eo edoceri,& demum (vt Prophetarum omnia adimplerentur vaticinia) veniet etiam Iudicii tempore eadem carne veſtitus:ſed in poteſtate,& maieſtate iudicaturus,& quibuſcunq; ſm eorum merita, & demerita tributurus.

❡ Baruch Propheta.c.iii. Hic eſt Deus noſter,& nõ æſtimabitur alius aduerſus eum:hic adinuenit omnem viam diſciplinæ,& tradidit illã Iacob puero ſuo &c. Cap. IX.

MEſſiam Regem,& Deum, & hominem futurum fuiſſe Baruch quoq; Propheta diuinus in calce tertii capituli aperte declarat,dicens: Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum: hic adinuenit oẽm viam diſciplinę, & tradidit illam Iacob puero ſuo,& Iſrael dilecto ſuo:poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hoibus cõuerſatus eſt. Nam imprimis,ꝙ Deus eſſet,his oſtendit verbis:Hic eſt Deus noſter:& ꝙ ipſe verus ſit Deus,ex ſequentibus declarat verbis.ſ.Et non æſtimabitur alius aduerſus eũ:nã alii falſi ſunt Dei.& adhuc ſequitur:Hic adinuenit oẽm viam diſciplinæ dirigentis hoiem ad viam glorię: & dedit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo.Qualiter.ſ.erga Deum ſe haberet: nam Iacob, & Iſrael idem homo fuit:ſed primo vocatus eſt Iacob:hoc eſt ſupplantator:poſtea vero Iſrael.i. vidẽs Deum,vel directus cum Deo: vt Geñ.c. xxxii.per quod deſignatur,ꝙ in via perfectionis oportet hoiem prius luctari cũ paſſionibus, ipſas ſubiiciendo virtutis exercitio:poſtea in contemplatione veritatis perficere. Vnde B. Gregorius ſup Ezechielem,ait: Qui cõtemplationis arcem deſiderant, prius neceſſe eſt, vt in campo actionis ſe per exercitiũ probent. Philoſophus etiam.vii.Phyſicorũ: Sedẽdo,& quieſcendo.i.ſedatis paſſionibus fit anima ſciẽs,& prudens. A Deo enim procedit gratia, vt homo ad virtutem dirigatur. Poſtea vero Vates ipſe ex his aliis verbis:ſcilicet: Poſt hęc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt,eius Meſſię oſtendit humanitatem. Tunc enim cœpit cum hominibus conuerſari,cum uiſibiliter uoluit de uirgine naſci. Conſtat enim Dei filium, non patrem incarnatum,& ex carne natum, & ex natiuitate illa filium uiſibilem,& paſſibilẽ factũ. Quantũ aũt ſpectat ad illam deitatis unicã,& imortalem ſubſtantiã: quę una ei,eademq; cũ patre,ibi neq; Pater,neq; Filius,neq; Spũs ſanctus uiſibilis, aut paſſibilis creditur. Secundum dignationem uero carnis aſſumptę filius & paſſus in carne eſt, ut omnes penè Prophetæ prædixerunt. ſed in hoc Baruth Prophetæ uaticinio diligenter inſpiciendum eſt, quanta ſit concordia, & parilitas cum eo, quod inquit

Digitized by Google

Ioannes Euangeliſta cap.i. ſui Euangelii .ſ. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum &c. Et ibidem magis infra: Et verbum caro factum eſt: & habitauit in nobis: & vidimus gloriã eius &c. Ex hoc igitur Prophetæ Oraculo cõcludi poteſt, & qdem recte, Meſſiam Regẽ, Deum, & hoĩem futurũ fuiſſe. ſiue verius, & rectius, cum Deus eſſet, hoĩem etiã futurum fuiſſe. quod adimpletũ eſſe in Saluatore noſtro Ioannes Euangeliſta teſtatur: vt ſupra dictum eſt.

Oppoſitio.

Opponunt Iudęi dicentes: Magiſtri noſtri hũc locum non de futuro, ſed de pręterito interpretantur. Quando enim Deus dare voluit pręcepta moralia populo ſuo Iſrael: oĩs populus vidit Deum: vt habetur Exodi cap.xxiiii. Aſcẽderũt Moyſes, & Aaron, Nadab, & Abiu, & ſeptuaginta de ſenioribus Iſrael: & viderũt Deum Iſrael ſub pedibus eius: quaſi opus lapidis ſaphirini: & quaſi cœlum cum ſerenum eſt: necnon ſuper eos, qui procul receſſerãt dicit: Viderunt Deũ &c. Quod aũt ipſe Deus cum hoĩbus conuerſatus ſit, adducunt illud Pſal.xciiii. Quadraginta annis proximus fui generationi huic: quia in deſerto nobiſcum habitauit in columna nubis nos aſſociando.

Reſponſio.

Reſponſio. Obiectio Iudæi inanis penitus eſt, & fatua: & ꝓpterea ex ea noſtram ĩfringi nõ poſſe ſententiam dupliciter oſtẽdere volo. Et imprimis Baruth Propheta inquit: Deum in terris viſum, ſeu videndũ fuiſſe, & cum hominibus fuiſſe cõuerſatum, vtens præteriti temporis verbo loco futuri: vt eſt ſæpiſſime Prophetarum mos. in Exodo autem caplo antedicto dicit: Deum viſum fuiſſe, ſed nõ in terra: vnde in cœlo, ſiue in aere viſus fuit. Et licet Iudæus dicat, Deum habitaſſe ſecum in deſerto, auctoritate Pſal.xciiii. tamẽ in ipſo Pſalmo, ſi bene veritatem reſpiciet Hebraicam, inueniet ꝑfecto in ipſo Pſal. nõ dici: Proximus fui: ſed Infenſus: hoc eſt inimicus. Et licet in columna ignis, & in deſcenſu mannæ, & fontium ſcaturitione aquarum, & aliis multis modis Deus ſibi faueret: nõ tamen corporaliter, & viſibiliter, ſed ſupna gratia. Quapropter recte inferri poteſt, Iudęi obiectione non obſtante, Baruth dixiſſe de Meſſia Rege incarnando: vt licet Deus eſſet, tanq̃ verus homo cum hominibus habitaret, & ꝯuerſaretur in terris, & in terris videret: & ſic non eſſet pręteritorũ narratio, vt inquit Iudęus, ſed futurorum vaticinium. Quod aũt Deus carnem humanam eſſet aliqñ aſſumpturus, etiam apud Iudęorũ Rabinos non eſt abſurdum, & inconueniens dictum. Nam in lib. Ieiuniorũ, cap. Tribus tpibus, Rabi Eliezer noĩe Rabi Hanlaha, ſic ait: Futurũ eſt, vt dñs Deus noſter magnam choream faciat cũ iuſtis in Paradiſo: & ipſe erit in medio illorũ: vt eorum qlibet poſſit eum digito inſinuare, ſiue tangere: qa ſic habetur Eſaię cap.xxv. Ecce Deus noſter iſte: expectabimus eum: & exultabimus: & ſaluabit nos iſte dñs. Aduerte Lector, quia inquantũ bis dicitur, Iſte, oſtendi vult ille Rabi, ꝙ viſibiliter inter iuſtos: hoc eſt Apoſtolos, & alios iuſtos appere, & habitare, ac palpari debebat. Quod per aſſumendũ corpus, neceſſario fieri oportebat, cum ſpiritus cerni, & palpari non poſſit. Si enim qlibet poſſet eum digito inſinuare, & tãgere, vt corpus haberet, neceſſe erat. Cũ autem inter animalia habentia corpus, nullum ſit homine excellentius, igitur humanum corpus aſſumere debebat, vt boni mediatoris officio fungeret. Vnde Beatus Auguſtinus in Enchiridion capitulo.xxxiii. loquẽs de hoc mediatore inter Deum, & hoĩem, ait: De quo mediatore longũ eſt, vt quanta dignũ eſt, tanta dicantur, q̃uis ab homine dici digne nõ poſſint. Quis enim hoc ſolũ cõgruentibus explicet verbis? ꝙ Verbũ caro factũ eſt: & habitauit in nobis: vt crederemus in Dei patris Oĩpotentis vnicũ filiũ natũ de Spũ ſancto, & Maria virgine. Ita qppe Verbũ caro factũ eſt, à diuinitate carne ſuſcepta, nõ in carnẽ diuinitate mutata. Carnẽ porro hic hoĩem debem⁹ accipe, à parte totũ ſignificãte locutione, ſicut dictum eſt: qm̃ ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. i. oĩs homo. Nã nihil naturæ humanæ in illa ſuſceptione fas eſt dicere defuiſſe: ſed naturæ ab

omni

Digitized by Google

omni peccati nexu omnimodo liberæ: non qualis de vtroq; ſexu naſcitur per concupiſcentiam carnis cum obligatione delicti: cuius reatus per regenerationem diluitur: ſed qualem de virgine naſci oportebat, quem fides matris, non libido, conceperat. Quod ſi vel per naſcẽtem corrumperetur eius integritas, non iam ille de virgine naſceretur: eumq; falſo (quod abſit) de virgine Maria natum tota cõfiteretur eccleſia: quę imitãs eius matrem, quotidie parit membra eius, & virgo eſt. Lege (ſi placet) de virginitate ſanctę Marię meas literas ad Illuſtrẽ virum: quem cum honore, ac deuotione nomino, Voluſianum.

¶ Dauid Pſalm. viii. Quid eſt homo, ꝙ memor es eius? aut filius hominis, quoniam viſitas eum? minuiſti eum paulominus ab Angelis: gloria, & honore coronaſti eũ: & conſtituiſti eũ ſuper opera manuum tuarum: omnia ſubieciſti ſub pedibus eius &c.

Caput. X.

DAuid quoq; Propheta de myſteriis Chriſti ſuper omnes Prophetas à Spiritu ſancto clarius illuminatus, hanc ipſam Pſal. viii. nobis aperit veritatem, dicens: Quid eſt homo, ꝙ memor es eius? aut filius hominis, quoniã viſitas eum? minuiſti eum paulominus ab Angelis: gloria, & honore coronaſti eum: & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum: omnia ſubieciſti ſub pedibus eius &c. In hoc Pſalm. de Meſſia Rege mentionem fieri Saluator noſter Matthęi. c. xxi. teſtatur, vbi dicitur: Vidẽtes autem Principes ſacerdotum, & Scribę mirabilia, quę fecit: & pueros clamantes in templo, & dicentes: Oſanna filio Dauid &c. indignati ſunt, & dixerũt ei: Audis, quę iſti dicunt? Ieſus autem dixit eis: Vtiq;. Nunquam legiſtis: quia ex ore infantium, & lactẽtium perfeciſti laudẽ? qui verſiculus eſt in hoc. viii. Pſalmo. Nẽpe Dauid in hoc ſuo Oraculo, Meſſiam Regem, q Deus erat, hominem quoq; futurum eſſe prędicit: & imprimis, ꝙ homo futurus eſſet, his oſtendit verbis: Quis eſt homo, ꝙ memor es eius? aut filius hominis. i. glorioſę virginis: qm̃ viſitas eum? quaſi dicat, modicę reputationis eſt. Nam quod carne cõiunctum eſt: quodq; magno corporis pondere premitur, ignorantia, obliuioneq; inuolutum eſt: vnde recte Iudęorum ſermo Enos. i. obliuiſcentem appellauit. Ita enim iacet in Pſalmiſta, Pſal. xviii. Quid eſt Enos, ꝙ memor es eius? aut filius Adam, ꝙ viſitas eũ? quaſi dicat: Quid eſt iſte homo? Iſte inquam obliuiſcens, ꝙ tu, qui es Deus, memor es eius? quamuis obliuiſcens ſit: aut filius Adam. i. terreni hominis: & tamen memor es eius: cum. ſ. à peccato liberando. Videbatur enim ſibi, ꝙ Deus oblitus eſſet humanæ naturę, eo, ꝙ permitteret eum tam diu ſub malo culpæ, & pœnę iacere, & torpeſcere, & non veniret ad redimendum. Hoc autem naturę angelicę non fecit, quia eius peccatũ non redemit. Quis autem fuerit homo iſte, qui filius erat hominis. i. mulieris, de qua ipſe ſine humano patre naſciturus erat, declarat B. Apoſtolꝰ Paulus ad Hebręos. c. ii. dicens: Quid eſt homo, ꝙ memor es eius? aut filius hominis, qm̃ viſitas eum? minuiſti eum paulominus ab Angelis: gloria, & honore coronaſti eũ: & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarũ: omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. In eo enim quod omnia ei ſubiecit, nihil dimiſit non ſubiectum ei: nunc autẽ necdum videmus omnia ſubiecta ei. Eũ aũt, qui modico, q̃ Angeli minoratus eſt, videmus Ieſum ꝓpter paſſionem, gloria, & honore coronatum: vt gratia Dei pro omnibus guſtaret mortẽ. Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam duxerat, auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummari. Qui enim ſanctificat, & qui ſanctificantur ex vno omnes, propter quam cauſam non confunditur, fratres eos vocare, dicens: Nunciabo nomẽ tuum fratribus meis: vt Pſalm. xxi. Item idem Apoſtolus ad Philippẽſes. c. ii. hoc idem his aliis indicat verbis: Hoc enim ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu: qui cum in forma Dei eſſet, non rapinã arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed

Digitized by Google

ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui ac‑cipiens, in ſimilitudinem hominum fa‑ctus: & habitu inuentus vt homo, humi‑liauit ſemetipſum factus obediens vſq; ad mortem, mortem autem Crucis: pro‑pter quod & Deus exaltauit illum, & do‑nauit illi nomen, quod eſt ſupra oẽ no‑men: vt In nomine Ieſu omne genu fle‑ctatur, cœleſtium, terreſtrium, & inferno‑rum, & oĩs lingua confiteatur, quia dñs Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. hæc omnia Apl's, vbi ſupra. Dauid igiť in hoc octauo Pſalmo aperte declarat, hoiem iſtum ex muliere natum, ſiue tũc naſciturum, eſſe, ſiue futurũ fuiſſe Deũ, cum tanto eſſet decorandus honore, & tanta gloria, vt ſuper oĩa creata eſſet à ſummo Deo conſtituendus, & oĩa eſſent ſub pedibus eius ſubiicienda: vt etiã de‑clarat ipſe Apl's in locis antedictis. Diui‑nam ergo fatetur eum etiam habere na‑turam ex antecedentibus verbis. Verũ ipſemet Dauid ex his aliis verbis in hoc eodem Pſalmo contentis, in frõte ipſius Pſalmi non obſcure, ſed manifeſte oſtẽ‑dit nomen Chriſti Ieſu Dei quàmaxime exaltãdũ, publicãdũ, & ꝑdicãdũ fuiſſe: ita, vt nõ ſolũ in Iudęa notus eſſet, ſicut diciť Pſal. lxxv. Notus in Iudęa Deus, & in Iſrael magnũ nomen eius: ſed etiam in vniuerſa terra. inquit enim ſic: Domi‑ne dñs noſter, q̃ admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra? Prædicit enim Vates iſte nomẽ Chriſti Dei, non ſolũ in Iudęa notũ, & admirabile valde hñdum eſſe, ſed in vniuerſo terrarũ orbe. Quod & factum fuit per Aplos, & alios Chriſti diſcipulos, qbus ſic iniunctũ fuit, Actuũ .c. i. Eritis mihi teſtes in Iudæa, & Sama‑ria, vſq; ad extremum terræ. quod & fe‑cerunt: quia In omnem terram exiuit ſo‑nus eorũ: vt Pſal. xviii. His igitur viſis: & tam aperte declaratis: quis negare vl‑terius auſus fuerit, Meſſiam Regem fuiſ‑ſe Deũ ſimul & hoiem? Deum. ſ. ab æter‑no: hoiem vero in tempore. Fuerũt ergo in eo, & in eodem ſuppoſito duæ natu‑ræ. ſ. diuina, & humana vnitæ. Oppõit, Oppoſitio. hæc audiens, Iudæus, & dicit: Diuini nempe Prophetæ nũquam ſunt inter ſe diſcordes: ſed omnia, quæ prædicũt ſcri‑ptura, vnica ſemper, & cõſona voce expri‑munt, & manifeſta faciunt. Sed Dauid in hoc ſuo vaticinio, ſi (vt ſupra dixiſti) in‑telligiť, valde ab Eſaia Propheta diſcor‑daret. Inquit enim ipſe Eſaias cap. lii. lo‑quens de Meſſia Rege: Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde. Quæ verba per trã‑ſlationem Chaldęam ſic interpretantur: Exaltabitur, & eleuabitur pluſq̃ Abraã, & Moyſes: & ſublimis erit pluſquã An‑geli Dei. Hoc ipſum fatentur etiã Thal‑mudiſtæ omnes, ſiue Rabini. Dauid au‑tem in hoc ſuo vaticinio, illum (de quo loquitur) inferiorem Angelis futurũ eſſe prædicit: vnde Prophetæ ipſi valde di‑ſcordes eſſent. Neceſſario igitur fatẽdũ eſt, Dauid de aliquo alio, quàm de Meſ‑ſia intellexerit in hoc octauo Pſalmo. Reſponſio. Licet enim hoc Dauid vati‑cinium ſm tranſlationem noſtram Lati‑nam, quæ à tranſlatione ſeptuaginta in‑terpretum deducta eſt, videatur ab Eſa‑ia diſcordare in eo, quòd facit Meſſiam Angelis inferiorem: tamen ſm Hebraicã veritatem, Dauid ab Eſaia non deuiat, cum Hebraica veritas ſic habeat: Quis eſt homo? quoniam recordaris eius: vel filius hominis? quoniam viſitas eum: mi‑nues eum paulominus à Deo. hæc ſic ſm Hebraicam veritatem tranſlata in La‑tinam linguam à Beato Hieronymo ad preces Sophronii inueniuntur: Vides Iudæe, ꝙ Dauid non facit Meſſiam An‑gelis iferiorem? immo valde ſuperiorẽ? cum paulominus à Deo dicat eum dimi‑nutum? Quanto autem excellentior An‑gelis ſit Meſſias, intelligere poteris, ſi quantum excellentior Angelis ſit ipſe Deus percipere poteris. Nempe inter De‑um, & Angelos tanta eſt differentia, quã‑ta eſt inter creatorem, & creaturam: inter dominum, & ſeruum. Nulla eſt igitur in‑ter eos comparatio: grãditer ergo excel‑ſior eſt Deus, q̃ Angeli. Cum autem Meſ‑ſias paulominus à Deo diminutus ſit, Angelis tamẽ valde ſublimior eſt. Licet enim ipſe Meſſias quantum ad deitatis eſſentiam, & ſubſtantiam eſſet, & ſit Deo

patri

patri æqualis: quãtum tñ ad aſſumptam humanitatem, etiam exaltatam, & glorificatam eſt inferior: ſed omnibus tamen Angelis valde ſublimior, dicente Dauid Pſal. cix Dixit dñs dño meo: ſede à dextris meis: nã ſedere nõ poſſet ad dexterã pñis, niſi haberet corpus: ergo quantũ etiam ad humanitatem eſt ſublimior Angelis pp vnitatem diuinitatis cũ humanitate aſſumpta. Quare aũt ſeptuaginta interpretes aliter locum illum interpretati fuerint, B. Hieronymus in Prologo in Geneſim declarat, dicens: Iudęi prudenti factum dixerunt eſſe conſilio, ne Ptolemęus vnius Dei cultor, ẽt apud Hebręos, duplicem diuinitatem deprehenderet: ideo vbicunq; ſacratum aliqd ſcriptura teſtaẽ de Patre, & Filio, & de Spiritu ſancto, ipſi. ſ. lxx. aut aliter interpretati ſunt, aut omnino tacuerunt, vt & Regi ſatiſfacerent, & arcanum fidei nõ vulgarent. Conſtat igitur ſm veritatem Hebraicam: quæ, tanquam verior, anteponenda eſt, Meſſias Rex, qui Deus erat, homo quoq; futurus erat. Fuit equidem Chriſtus exaltatus in ſua reſurrectione, & eleuatus in ſua aſcẽſione, & ſublimis valde, qñ ſedit ad dexterã patris in cœlo: vt Matthęi. c. vltimo: & hoc quãtum ad humanitatem, cum ab æterno æqualis eſſet patri ſm diuinitatem. fuit igitur Deus, & homo in vno, & eodem ſuppoſito. Pſalmo etiam lxxi. oſtẽditur filii Dei diuinitas, dicitur enim ibi: Erit nomen eius. ſ. filii (de quo ſuperius dixerat) in ſęcula: & ante Solem pmanet nomẽ eius: patet, ꝙ filius Dei fuit ante tempus. Luminaria enim cœleſtia, quorum principium, & præcipuum eſt Sol, facta fuerũt in ſigna temporum, dierum, & annoꝝ: vt Geñ. c. i. Et ideo ad deſignandum, ꝙ generatio filii Dei, quantum ad diuinitatem attinet, eſt ſupra temporum cõmenſurationem: & ideo Pſalmiſta proprie dixit: Ante Solem eſt nomen eius: ac ſi dixiſſet: Ab æterno.

¶ Prouerbioꝝ. c. viii. Dñs poſſedit me in initio viarum ſuarum: antequam quicquam faceret à principio &c.

Caput. XI.

SAlomon Propheta, & Iudęoꝝ Rex, cui Iudæi contradicere non poterunt, hanc ẽt oſtendit veritatẽ Prouerbiorum. c. viii. quod etiam replicatur in magna parte Eccleſiaſtici. c. xxiiii. vbi dicitur: Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum: antequam quicquam faceret à principio, ab æterno ordinata ſum: ex antiquis antequam terra fieret, nondum erant Abyſſi, & ego iam concepta eram: nondum fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole cõſtiterant, ante omnes colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terrę: quando præparabat cœlos aderã &c. Et iteꝝ magis infra: Qñ appẽdebat fundamẽta terrę, cum eo eram cuncta cõponens &c. Salomõ in Prœmio huius capituli, magnã facit attentionem, tanq̃ de re maxima dicturus ſit, dicens: O viri ad vos clamito. & parum poſt inquit: Audite, qm̃ de rebus magnis locutura ſum. Et quia in fœminino genere loquitur, aduerte, ꝙ introducitur hic ſapientia loquens. Et primo ſapientia creata: poſtea vero ſapientia increata, quę ibi loqui incipit, vbi dicitur: Dñs poſſedit me. Per quam ſapientiam increatam itelligitur Verbum: hoc eſt Dei filius: vt inquit Euſebius de Præparatione euangelica libro. xi. c. x. Quæ ſapientia inquit: Dñs poſſedit me in initio viarum ſuarum. i. operum ſuorũ: antequam quicquam faceret. i. in eſſe produceret: omnem equidem operationem extrinſecam præcedit interior pręordinatio: quę nihil aliud eſt apud primum operatorẽ, q̃ filii generatio apud patrẽ. Ante enim oẽm creationẽ, non erat alia ſapientia, niſi increata. ideo ſequitur: Ab æterno ordinata ſum: hoc eſt ſine principio ordinata ſum. i. genita: vt per me cũcta ordinentur: vt Eccleſiaſtici. c. xxiiii. Ex ore altiſſimi prodii. Ordo enim naturę hoc reqrit, ꝙ in opibus, q̃ ex arte pducunẽ, prius eſt iterius dicere, faciã hoc, q̃ exterius operari. Illud vero dicere apud Deũ patrem, eſt Verbũ gñare. Cõceptio vero ſapientiæ, de qua poſtea fit mẽtio, nõ eſt niſi partus, ſiue gñatio ipſius: ſed

dicitur conceptio: quia nunquam receדit à gremio patris: vt dicitur Ioannis .c.1. Filius, q eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit nobis. Sed qa dixit: Ordinata ſum: ſciendum eſt. ꝙ vbi eſt ordo, ibi eſt aliqua diſtinctio. Licet autē in Deo ſit vna ſimplex eſſentia indiſtincta: tamē ibi eſt diſtinctio filii à patre: qui filius proprie nominatur Verbum, ſiue ſapientia genita. Nondum erant Abyſſi, & ego iam cōcepta eram. Nam ſicut verbum in nobis eſt conceptus mentis: ſic in diuinis, Verbum, eſt conceptus patris, ſiue ſapientia genita. Vnde dicitur ibidem: Ante oēs colles ego parturiebar. i. à principio: hoc eſt ab æterno: à fœcunditate paterna ꝓcedebam: iſte nanq; proceſſus æternitate menſuratur. Item magis infra: Quādo pręparabat cœlos, aderā. Indiuiſa enim ſunt opera Trinitatis ab extra: & ideo filius, qui eſt ſapientia genita, ſemper cum patre operatur: vt ipſemet filius inquit Ioannis. c. v. Pater meus vſq; nunc operatur, & ego operor. & iterum magis infra: Cum eo eram cuncta componens: ꝑ quæ verba magis aperte patet indiuiſa eſſe Trinitatis opera ab extra: ex qua indiuiſa operatione manifeſte oſtenditur, Ieſum Chriſtum Dei filium, quantum ad diuinam attinet naturā, ab æterno fuiſſe, & vnà cum patre mundum creaſſe. qđ etiam liquido cōſtat ex his aliis verbis: In initio viarum ſuarum: antequam qcq̄ faceret à principio: ab æterno ordinata ſum: ex antiquis &c. Et quoniam hęc eadem prophetia diligentius diſcutienda eſt infra lib. viii. vbi de filio Dei tractandum eſt: vbi Iudęi nōnullas faciunt oppoſitiones: ideo illuc accede, quia quam plura videbis.

¶ Danielis. c. vii. Aſpiciebam ego in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli filius hoīs veniebat. Cap. XII.

HVius etiam myſterii munus, atq; veritatis donum Omnipotēs Deus Danieli Prophetæ aperuit: qñ .c. vii. ait: Aſpiciebam ego in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat: & vſq; ad antiquū dierum peruenit: & in conſpectu eius obtulerunt eum: & dedit ei poteſtatem, & honorem, & Regnum: & omnes populi, & Tribus, & linguę ipſi ſeruient: poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur: & Regnum eius, qđ non corrumpetur. Quāuis hic Daniel de vltimo Chriſti loqueretur aduētu: tamen verborum ſuorum ſenſum, ſiquis recte, & accurate perſcrutatus fuerit, fateatur neceſſe eſt, Deum quandoq; hāc fragilem naturam noſtram aſſumpturum fuiſſe. Ecce, inqt Propheta, Cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat: huic enim filio dedit Deus poteſtatem, & honorem, & Regnum: Regnum hoc, non niſi cœlorum Regnum, & poteſtas Dei intelligi poteſt. Dicitur nanq; ibi: Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur: & Regnum eius, quod non corrumpetur. Aeternum etenim, & incorruptibile, cū omnia, quæ ſub cœlo ſunt, fragilia ſint, & inania, atque caduca, & breui exterminanda tempore, ad vitam illam cœleſtem, & æternam pertinet, quam regere ſoli Deo conuenit. Ex quo Rex Regum dicitur, & dominus dominorum, ſiue dominantium: & Regnum iſtud nihilominus Deus hominis filio dedit, quemadmodum dic Daniel: Et vſq; ad antiquū dierum pe uenit: hoc eſt ad Deum, qui dicitur ant quus dierum, quoniam eius origo, atq; principium comprehendi, & metiri minime poteſt: qui ſemper, & ſolus fuit. & ſequitur: Et dedit ei poteſtatē, & honorem, & Regnum. & infra: Poteſtas eius poteſtas æterna: & Regnum eius, quod non corrumpetur. Igitur ſi ita eſt, ſicuti eſt (vt ait Propheta) ꝙ data ſit poteſtas æterna: & Regnum æternum hominis filio: hic ergo hominis filius eſt, qui Paradiſum regit: ſed nullus regit Paradiſum, niſi Deus: igitur hic filius hominis eſt Deus: quo quidem munere, & excellentia frui neminem decet, niſi Chriſtū verum Meſſiā: quippe, qui ſuper omnes Angelos eſſe debet: vt dicunt etiam Hebręi ſuper verbis: Ecce intelliget ſeruus meus, Eſaiæ. lii. c. ergo Meſſias homo eē debet, atq; Deus. Quę igitur Iudæorum amētia eſt, atq; peruicatia, hoc quotidie

legere,

Digitized by Google

legere, his aſſidue incumbere, & veritatem huiuſmodi, quam nos Prophetę inſtruunt, tam acerrime impugnare? neq; mirum, cum mendaces ſemp fuerint, & vltro ſe decipiant, & alios ēt fallere quęritent. de qbus Hieremias cap. iii. iquit: Vere mendaces erant colles, & multitudo montium: hoc eſt Iudæorũ Seniores, ac Principes. & Threnorũ cap. iiii. Lubricauerũt veſtigia noſtra in itinere platearum noſtrarum: hoc eſt in ſenſum literarũ ſanctarũ non firmiter īceſſimus: ſed tanq̃ deliri peruagati ſumus, & à veritate deuiauimus. Quod aũt hæc de Rege Meſſia dicta ſint, patet in Midraſtilim: hoc eſt in Cõmentariis Pſalterii, ſuper illud Prędicans pręceptum dñi: vbi dicitur in lege, & Prophetis, & in ſacris literis habetur, ꝙ facta Meſſiæ prędicata ſunt. in lege: Filius meus primogenitꝰ es Iſrael, Exodi cap. iiii. in Prophetis: Ecce intelliget filius, vel ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde, Eſaiæ cap. lii. item Pſal. cix. Ex vtero ante Luciferũ genui te. item Danielis cap. vii. Aſpiciebam ego in viſione noctis: & ecce in nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat: & vſq; ad antiquum dierũ peruenit. Vnde iuxta Hebręorũ Cõmentaria, conſtat in dicto cap. vii. Danielis contineri facta Meſſię: & non tantum ibi, ſed in ſuprascriptis omnibus locis in dictis Cõmentariis allegatis. Cui Thalmudiſtarũ, ſiue Rabinorũ ſententiæ perpulchre quadrat illud Saluatoris noſtri Lucę cap. vltimo: Hęc ſũt verba, quę locutus ſum ad vos, cum adhuc eſſem vobiſcum: quoniam neceſſe eſt impleri omnia, quę ſcripta ſunt in lege Moyſis, & Prophetis, & Pſalmis de me. Inſurgit Iudæus, & opponens ait: Scribitur Geñ. cap. xviii. ꝙ Abraę tres apparuerũt Angeli, Michael, Gabriel, atq; Raphael, tanq̃ homines ſtãtes penes eum: qui tamen humanam nõ aſſumpſerunt carnem. Itidem habetur in libro Iudicum cap. xiii. Humana effigie vxorem Manuæ mulierem ſterilem Angelum allocutũ fuiſſe, prędixiſſeq; ipſam filium parituram. Ruſuſq; eadem facie Manuę apparuiſſe Angelum Dei: & ſic frequentius Angelicos ſpiritus in ſacris literis, tanq̃ homines hominibus ſe demonſtraſſe. Hoc itaq; modo filius hominis, quem vidit Daniel, aut Angelus, aut Deus ipſe, vel dici, vel itelligi poteſt: qui attamen mortali hac natura nõ ſe īduit: ideo concludi non debet, ꝙ Deus homo factus ſit: & ꝙ vnum diuinum ſuppoſitũ ſit Chriſtus, Deus, & homo. Reſpõſio. Iudęus, quoniam à vero diſceſſit: ideo Danielis ſententiam nõ percipit: & ideo ipſius Danielis prophetiam rurſus exponẽdam duximus: vt (ſi fieri poteſt) ab erroribus ſemotus, veritati faueat, & accedat. Non animaduertit quod à Propheta dicitur: Ecce, inquit Daniel, cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat. Quęro à Iudęo, ad quem filius hominis veniebat? Reſpõdeat neceſſe eſt, ad Antiquum dierum: ſed alius eſt, qui venit: alius, ad quem veniẽdum eſt: aliter Propheta mendax diceretur, & fatuus. ſed Antiquus dierum dicitur Deus: quod itidem Iudæi ſentiunt: ad quem hominis filius oblatus eſt. Igitur duo ſunt: quod ſi aliter eſſet, idem foret qui, & ad quem hominis filius oblatus eſt, vel offertur: quæ res ſanę menti incongrua eſt, & veritati obſtat. Duo ergo ſunt, atq; diuerſi, quibus tamen (vt patet per textus auctoritatem) eadem ineſt poteſtas æterna, honor, atq; Regnum, quod nõ corrumpet: quę qdem (vt rei veritas eſt) vni naturaliter ꝯueniunt tantũ, & nõ pluribus: qui Deus ſolus, & vnicus eſt. At ii, de qbus loquit̃ Daniel, in pſonis duo ſunt, Deus, & hominis filius, cui Regnum datũ eſt, atq; poteſtas æterna. Deus inquam Deus pater eſt: & filius hominis, filius etiã Dei eſt. Duo in pſonis (vt diximus) vnus autem in ſubſtantia, & eſſentia (vt ita dixerim) & in poteſtate, honore, atq; regimine. Qđ myſterii arcanum: qđ pręcipuũ ſacramentũ Danieli voluit Deus oſtẽdere, & demonſtrare: ꝙ Dei filius. ſ. qui natura idem eſt, quod pater, vnus Deus, & dñs omnium, carnem quoq; humanam ſuſcepturus eſſet: qui (qm̃ id factum eſt) Chriſtus ipſe fuit Deus, & homo: quem priſci illi patres futurum Meſſiam tan-

Reſponſio.

topere cupierūt. Quòd autem huiuſmodi filius hominis Angelus non fuerit, vt Iudęus dicere, & affirmare videt, per ea quæ adduximus, ſatis, ſuperq; patet: quinimmo per id quod à Propheta dicitur: Et omnes populi, Tribus, & linguæ ipſi ſeruient: cum ſolus ipſe Deus ſit, cui vel ſuum eſt, vel ꝓprium, vt ab oibus ſeruiatur. Cõſtat igit, ꝙ ipſe filius hominis debeat eſſe Deus: cui, non ſolum aliqui ex Iudaico populo ſeruituri eſſent, ſed totus ferè terrarū orbis. Poſſumus ergo ex his Danielis verbis, in quibus de vltimo Chriſti aduentu tractatur, affirmare Danielē ipſum ſignificare voluiſſe Deū vēturum ſub hominis habitu, Chriſtiq; Regnum, non tpale, ſed æternum, & ſpirituale: cum quo Eſaias conuenit, & concordat: apud quem cap. xlv. Chriſto ita loquitur Deus: Dabo tibi theſauros abſconditos, & inuiſibiles. Et qm̄ quę diximus adhuc non credunt à Iudæis, qbus merito credere debuerūt, redarguā ipos, atq; reuincam teſtimoniis, atq; rōnibus in ſacris literis contentis. & primo.

¶ Zacharias cap. xii. Et effundam ſuper domū Dauid, & ſup. habitatores Hieruſalem ſpiritū gratię, & precū: & aſpiciēt ad me, quē ꝯfixerūt. Cap. XIII.

ZAchariæ auctoritate, dicentis cap. xii. Et effundam ſuper domum Dauid, & ſup habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ, & precum: & aſpicient ad me, quem ꝯfixerunt. Hoc ipſum prædicitur: qa hæc verba Zachariæ, nullus dubitat eſſe verba Dei viuentis, ac conditoris omniū, qn̄ ſuperius ſcribitur: Dixit dominus extendens cœlum: & fundans terram, & fingens ſpiritum hois in eo. Cumq; ſpiritum gratię effundere nullius officiū ſit, niſi Dei: vt habet Pſal. lxxxiii. Gratiam, & gloriā dabit dominus. & Eccleſiaſtici cap. xxiiii. In me omnis gratia vitæ, & veritatis. & Danielis cap. i. Dedit autem dn̄s Danieli gratiam, & miſericordiam in cõſpectu Principis. Igitur loquitur hic Deus, & quid ait? Aſpicient, inqt, in me, quem ꝯfixerunt. ex quibus verbis neceſſario concluditur, ꝙ ille, qui gratiā infundit, eſſet aliquādo transfigendus. Quod qdem tantæ maieſtati, atq; potentię cõpetere nullo modo poſſet, niſi per aſſumptionem carnis humanę, & niſi vna ſit cum diuinitate humanitas: cum Deus in diuina eſſentia ſpūs ſit, & ideo transfigi non poſſit. Quod actum fuit, atq; pfectum, quando Chriſti pectus, ſiue latus, ſæuiſſimus ille lācea in Cruce trāſfixit: quia mortalitate ſuſcepta dictus eſt Chriſtus, diuinū vnum ſuppoſitū Deus, & homo verus Meſſias: q ex diuerſis naturis conſtitutus alia ratione mirabilia operat, & ratione alia terribilia patitur. Et ideo dicitur: Effundam gratiam: ſcilicet tanq̄ Deus. & poſtea: In me, quē confixerunt, tanq̄ hominem, & de quo Propheta hic locutus eſt: vt inquit etiam Rabi Salomon huiuſcemodi verba declarans. Inſuper in lib. Iudicum ordinariorum, qui apud Iudæos appellat Sceffer ſenhedrim guazid, hoc ipſum habetur, hanc ēt literam: Et aſpiciēt in me, quem ꝯfixerūt, maiores Thalmudiſtaꝝ de Meſſia filio Iucef interpretant: per quē ſanè Chriſtū Redemptorem innuere volunt: ſed ambigua ſn̄ia loquuntur, ne Iudęoꝝ turba in ſcandalum idoloꝝ cultus, qui potiſſimū ſuis viguit tpibus, irrueret. Eū enim appellant filiū Iucef: ideſt Ioſeph: qa alium non habuit patrē ſenſu diiudicatum, niſi Ioſeph Marię virginis ſponſum. Nā Rabi Scadio in Seffer ha enminos: ideſt in lib. credendoꝝ, hoc plane denunciat: vt etiam priſci Thalmudiſtarum: vt refert Rabi Dauid Kinhi, ſuper hoc cap. xii. Zachariæ: Et aſpicient ad me, quem confixerunt.

¶ Eſaiæ cap. liii. De anguſtia, & iudicio ablatus eſt, generationem eius quis enarrabit? quia abſciſſus eſt de terra viuentium? Cap. XIIII.

ITem Eſaiæ auctoritate, hoc ipſum cõfirmatur myſterium: qui inqt cap. liii. De anguſtia, & iudicio ablatus eſt, generationē eius quis enarrabit? qa abſciſſus eſt de terra viuentium? In ſuperiore ſecūdo lib. cap. x. vbi ad propoſiti noſtri ꝓbationem quandā huius. liii. cap. Eſaiæ particulam aſſumpſimus, liquido probatum extitit, omnia in eo contenta multorum

rum

Digitized by Google

rum Rabinorum Iudæorum ſententia, & auctoritate de vero Meſſia intelligi debere: licet Rabini Salomon, & Andreas, vt ſuos tueantur errores, aliter interpretentur, & male: quorum interpretationem etiam ibidem multis impugnaui rationibus. Quapropter, ne eadem pluries repetantur, per ea quæ ibidem dicta ſunt, cõſtat hunc totum Eſaię capitulum de Meſſia Rege tractare: in quo duæ vnitę fuerunt naturę, diuina ſcilicet, & humana: vt ex verbis in eo capite contentis facillime percipi poteſt. Pſal. lxxxix. Priusq̃ montes fierent, aut firmaretur terra, & orbis à ſæculo, & vſq; in ſęculum tu es Deus. Cum enim dicitur: Vere lãguores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. & infra: Ipſe autem vulneratus eſt ꝓpter iniquitates noſtras, attritus eſt ꝓpter ſcelera noſtra: ſicut ouis ad occiſionem ducetur: & quaſi agnus corã tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. His omnibus, & ſimilibus, fragilis, & humana Chriſti natura oſtẽdit̃. Cum autem dicit̃: Oblatus eſt, qa ipſe voluit: percipit̃ eius diuinitas, qm̃ ſi noluiſſet, eum Iudæi nunq̃ crucifixiſſent: quæ diuinitas oſtenditur à Propheta, cum dicitur: Generationem eius quis enarrabit? quia abſciſſus eſt de terra viuentiũ? quaſi dicat de Paradiſo: quia cum ipſe Deus ſit infinitus, & incomprehenſibilis: generationem igitur eius quis enarrabit? quaſi dicat nullus: quoniam principium eius neſcitur, & originem eius quis metiri nõ poteſt. Secretum hoc, vel myſterium percontando mens deficit: natura confunditur humana: quãdo Angeli ſcire nequeunt, nec intelligere potuerunt: Generationem igitur eius quis enarrabit? nullus quidem, neq; homo, neq; ſpiritus aliquis beatus: ideo ait Propheta ſuperi⁹: Quis credidit auditui noſtro? hoc eſt, ꝙ Deus, & homo in vno exiſtens diuino ſuppoſito, mori vt homo voluerit? & ſequitur: Et brachium domini cui reuelatum eſt? hoc eſt fortitudo paſſionis Chriſti, quæ per brachium deſignatur: iccirco Dauid Pſal. lxxxvi. cecinit: Notam feciſti in populis virtutem tuam, redemiſti in Brachio tuo populum tuum. Hanc autem credendi difficultatem admirans Beatus Leo Papa ſic inqt in Sermone: Excedit quidem dilectiſſimi, multumq; ſupereminet humani eloquii facultatem diuini operis magnitudo: & inde oritur difficultas fandi, vnde adeſt ratio non tacẽdi: quia in Ieſu Chriſto filio Dei, nõ ſolum ad diuinam eſſentiam, ſed etiam ad humanam ſpectat naturam. quod dictum eſt per Prophetam: Generationem eius qs enarrabit? vtrãq; enim ſubſtantiã in vnam ↄueniſſe perſonam, niſi fides credat, ſermo non explicat: & ideo nunq̃ materia deficit laudis, quia nunq̃ ſufficit copia laudatoris. & in eius Sermone ait: Verbũ igit̃ Dei, Deus filius Dei, q in principio erat apud Deũ, per quem facta ſunt oĩa, & ſine ipſo factũ eſt nihil, ꝓpter liberandũ ab æterna morte hominẽ factus eſt homo. Ita ſe ad ſuſceptionem humilitatis noſtrę, ſine diminutione ſuę maieſtatis iclinãs: vt manẽs quod erat, aſſumẽſq; quod non erat, veram formã ſerui, formę, in qua Deo patri æqualis eſt, vniret: & tanto fœdere naturam vtranq; ↄſereret: vt nec inferiorem ↄſumeret glorificatio, nec ſupiorem minueret aſſumptio. Salua igitur ꝓprietate vtriuſq; ſubſtantiæ, & in vnam ↄtentæ pſonam, ſuſcipit̃ à maieſtate humanitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas: & ad deponendũ ↄditionis noſtræ debitũ, natura imortalis naturę eſt infuſa paſſibili: Deuſq; verus, & verus homo in vnitate dñi perſonę temperatur: vt quod noſtris remediis congruebat, vn⁹, atq; idem Dei, hominumq; mediator, & mori poſſit ex vno, & reſurgere poſſit ex altero. Merito virgineæ integritati nihil corruptionis intulit partus ſalutis: qa cuſtodia fuit pudoris æditio veritatis. Talis ergo dilectiſſimi natiuitas decuit Dei virtutem, & Dei ſapientiã Chriſtũ, qua nobis & humanitate ↄgrueret, & diuinitate polleret. Niſi enim eſſet verus De⁹, nõ afferret remediũ: niſi eſſet verus homo, nõ pberet exẽplũ &c. Itẽ idẽ Btũs Leo in alio Sermone ĩ octaua natiuitatis dñi: Feſtiuitatis hodiernę dilectiſſimi ve

B. Leo.

Digitized by Google

Supra cap. v. B.Leo.

rus veneratoꝛ eſt,& pius cultor:q nec de incarnatione dñi aliqd, nec de deitatẽ aliqd ſentit indignũ.Paris enim periculi malum eſt,ſi in illo aut naturæ nr̃ę veritas, aut pr̃næ gl'iæ negetur æqualitas. Cum ergo ad intelligendum ſacrm natiuitatis Chriſti, qua de matre virgine eſt ortus,accedimus,abigatur ꝑcul terrenarũ caligo rationũ, & ab illuminatę fidei oculis mundanę ſapientiæ fumus abſcedat.Diuina eſt enim auctoritas,cui credimus:diuina eſt doctrina, quam ſeqmur: qm̃ ſiue legis teſtificationi, ſiue Oraculis Prophetaꝶ,ſiue Euãgelicæ tubę interiorem admoueamus auditum: veꝶ eſt, qđ Beatus Ioãnes Spiritu ſancto plenus intonuit:In principio erat verbum &c. Iudæi aũt,qm̃ hoc Dei munus,& myſteriũ non ꝑcipiunt, Deus per Oſeam de ipſis cap.xi.inquit: Portabam eos in brachiis meis,& neſcierũt, ꝙ curarẽ eos: hoc eſt, in extẽſione manuũ meaꝶ in Cruce cõfix⁹ ad æternã beatitudinẽ ducebã eos: & ſcire noluerũt,nec curauerũt, ꝙ eos à Diabolica poteſtate curarẽ, & liberos facerem.Et ibidem.ſ.Eſaię cap.liii. ſcribiť: Et de iudicio ſublatus eſt:ꝓ iudiciũ nãq; iudicum iniquoꝶ intelligiť, quo captus eſt Chriſtus Deus,& homo, illuſus,flagellis cęſus, & tãdem ꝯdẽnatus ad mortẽ: tũc de iudicio ſublatus eſt. De quo iudiciovidebis hoc eodẽ lib.cap.xxxvi.Gloſam quandã Hebraicam, ſup illud Geñ. cap.xviii.Apparuit aũt Abraę dñs in cõualle Mãbræ ſedẽti in hoſtio Tabernaculi ſui.Multa ẽt dicta ſũt ſupra lib.ii.c.ix. ſup hoc.ſ.Eſaię caplo:& multa ẽt dicẽda ſunt ifra lib.vi.c.xlvii.ſup ipſomet cap.

¶ Dauid Pſal.ii. Dixit dominus ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te &c. Cap. XV.

SCribiť Pſal ii.Dixit dñs ad me: fili⁹ me⁹es tu:ego hodie genui te:poſtula à me:& dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã terminos terrę.Hæc dici de Rege Meſſia ẽt veteres Iudęoꝶ Rabini cõprobauerũt.Nã Rabi Anna noĩe Rabi Iddi, ſup illo paſſu Hieremiæ cap.xxxi. Quia creauit dñs nouũ &c.fœmina circũdabit virũ,ſic inqt: Vir iſte eſt Rex Meſſias,de quo Dauid Propheta vaticinatus eſt:Ego hodie genui te: vt Pſal.ii. Ex qua ſñia duo eliciunť documenta. Alterũ eſt, ꝙ hoc Dauid Oraculũ loqtur hic de Meſſia Rege,& non de Dauid, ꝓut declarat Rabi Salomon in ſua ĩterpretatione' huius loci. Alteꝶ vero, ꝙ Dauid fuit auctor huius Pſalmi. Nam Pſalmus iſte in Hebręo nullũ habet titulũ. Nec ẽt in trãſlatione Beati Hieronymi ſm Hebraicam veritatem:vt per titulũ ĩtelligi poſſit auctor Pſalmi:necnon eius materia:ꝓut fit cõmuniter in Pſalmis hñtibus titulum: imo Iudęi ꝯtinuant hunc Pſalmũ cum pręcedenti:ac ſi vnus,& idem eſſet Pſalmus. Ego autẽ, non auctoritate mea, ſed Aplo'ꝶ,qui Actuũ cap.iiii. Spiritu ſancto illuminati Pſalmũ iſtũ attribuerunt Dauid,dicẽtes:Dñe,tu,qui feciſti cœlum,& terrã,& omnia quę in eis ſunt:qui per os patris nr̃i Dauid dixiſti: Quare fremuerũt gentes &c. Materia vero huius Pſalmi eſt auctoritate Beati Pauli Apl'i ad Hebræos cap.i. vbi auctoritate huius Pſalmi probat,Chriſtum eſſe Angelis maiorem his verbis:Ad quem enim aliqñ dixit Angeloꝶ.ſ. Deus:Filius meus es tu: ego hodie genui te. Materia ergo huius Pſalmi videť eſſe de Chriſto: iuxta Beatum Paulũ.Rabi etiam Ioſue Aegyptius in Medras echa:hoc eſt in Cõmentariis ſup Threnis cap.xv.in lamẽtatione Hieremię,imo verius in oratione Hieremiæ poſt Threnos:vbi diciť:Pupilli facti ſumus abſq; patre, aſſerit Rabinũ Zachariam ibidem dixiſſe:Quod Deus videns Iudæoꝶ ſingultũ,& angorem,inqt:Vos dicitis:Pupilli facti ſumus abſq; patre:ſic itidem erit Redẽptor mũdi: alias Redẽptor veſter: quem ego ſuſcitabo ex vobis:qa orietur abſq; patre:ſicut ſcriptum eſt in Eſaia cap.liii.Et aſcendet ſicut virgultum corãm eo: & ſicut radix de terra ſitienti. & ſicut ſcriptum eſt Zachariæ cap.vi.Ecce vir Oriens nomen eius: & ſubter eum orieť &c.Et de ipſo dicit Dauid Pſal. cix. Ante Luciferum genui te. & Pſal.ii.Dñs dixit ad me: filius meus es tu:ego hodie genui te. Quod autem ex his verbis Pſal.ii.conſtet Deũ habere filium,

Sup bro ca. x. i & lib. pi.

lium, Rabi Zacharias, hunc ſecundũ allegat, & adduxit Pſalmũ. Inqt enim Deus ad Meſſiã: Filius meus es tu: ego hodie genui te. Genitus enim à patre naturaliter ſimilis eſt patri: ſed pater hic naturaliter eſt Deus: ergo filius, de quo dicitur hic, eſt Deus: & cũ filius iſte nullus alius ſit, niſi Meſſias, igiſ Meſſias eſt Deus. Itẽ in Midraſtilim ait Rabi   :Quid ſonat illud Pſalmi.ii. Apprehendite diſciplinam, ne qñ iraſcatur dñs, & pereatis de via iuſta? qđ iuxta Hebraicam veritatem ſonat: Adorate filium, vel homagiũ facite filio.ſ. Regis. & ibidem rñdetur: Simile eſt cuidam Regi, qui cõtra cuiuſdã ſuæ ciuitatis populum indignatus erat, eunte populo illo ad ipſius Regis filiũ, vt ipſe pro eo populo apud patrem intercederet, ſuppliciter deprecati ſunt. Quo facto, Rex placatus eſt: populus aũt cum pro huiuſmodi re vellet ipſi Regi debitas agere gratias, dixit ei Rex: Mihi gratias agitis? non ſic: ſed potius filio meo eas reddite, qa niſi ipſe fuiſſet, tota ciuitas veſtra iam deſtructa eſſet. Hæc ibi. Ex qbus oĩbus aperte ꝯſtat, hunc Pſalmũ ſecundũ exponendũ eſſe de Meſſia Rege filio Regis Regũ: & de æterna ipſius filii Dei generatione, non obſtãte interpretatione Rabi Salomonis, quã veris, & firmis rationibus improbare intendo infra lib.viii.cap.vii.

Oppoſi. Opponit Iudęus dicẽs: Si qñ Meſſiã Deus filiũ appellauit, vt dicit, Meſſias Deus naturaliter eſſet: populus itidem Iudaicus, quem toties Deus filium vocauit, eſſet & ipſe Deus. Scribitur nanq; Exodi cap.iiii. qñ ad Pharaonem Deus pius legatũ ſuũ Moyſem ꝓ dimittendo populo Iſrael miſit, ei pręcepiſſe, vt ei diceret: Dimitte filium meũ, vt ſeruiat mihi. Deus itaq;, ac dominus populum Iſrael filium ſuum appellauit: q cũ mentiri non poſſit, populus Iſrael Dei filius eſſet. Sed filius naturaliter (vt ais) correſpondit patri: & pater naturaliter eſt Deus: ergo populus Iſrael naturaliter eſt Deus. Quæ res profecto, cum nullius rationis ſit particeps, ꝓpterea minime dici, aut excogitari debet: offenderetſ nanq; plurimũ diuina illa maieſtas, ſi alius præ

ter eum Deus naturaliter aſſereretſ: & tandem, qui tãtum nefas fari auſus eſſet, cõdignas miſerrimus daret pœnas.

Reſponſio. Reſpõſio. Audiens Iudæus me ſupius dixiſſe de Meſſia Rege, & de eius patre: ſed pater hic eſt Deus, ergo filius (de quo dicitur) hic eſt Deus: exiſtimat nos Chriſtianos alium Deũ pręter vnicum illũ æquiſſimũ Iudicem parentũ oĩum ſequi, precari, & adorare. Hac Iudęus opinione circũductus, falſis vndiq; ſe obruit, & nos audire non poteſt: req; incognita pœnis æternis tacitus nos ꝯdemnat. Repetendum eſt igitur, qđ diximus, ne in ꝓfundum demerſa veritas, vel ſaltem in occulto iacere videatur: vt ſanę mentis qlibet illam, & capere, & amplexati queat. Scribitur nanq; Pſal.ii. Dñs dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te: ratio noſtra veritatem ꝯcludit, qa genitus à patre naturaliter corrñdet patri: ſed pater, qui in hoc loco Dñs dicitur, naturaliter eſt Deus: ergo genitus, de quo hic diciſ, Filius meus es tu, naturaliter corrñdet Deo: igitur filius idem eſt naturaliter, qđ Deus. & licet ex hoc ſolo: Dñs dixit ad me: Filius meus es tu, huiuſmodi veritas affirmari poſſit, Deus tamen pietate ſua hominibus naturalem ſuam generationem in filium voluit manifeſtare, dicẽs: Ego hodie genui te. Nam quandocunq; cũ filiatione generatio iungiſ, talis filiatio ſemp intelligitur naturalis: ꝙ ſcilicet filius naturaliter ſit de ſubſtantia patris. Recte igitur concludendum eſt, ꝙ filius hic, qui tam apud Iudęos, ꝙ̃ Chriſtianos Chriſtus, vel Meſſias dicitur, quem genuit Deus, de ſubſtantia Dei naturaliter ſit, ergo & Deus. Hanc rationẽ tantũ de ſe veritas fateſ: ꝙ vlla vi, vllo'ue fundamento Iudæus ipſam neq; refellere, neq; inficiari poteſt. Quòd aũt populum Iſrael Deus appellauerit filium: vt habetur cap.iiii. Exodi, & in eodem capite dixerit: Filius meus primogenitus Iſrael, veritati qdem, quã diximus, non repugnat. Frequentius nanq; in ſacris Codicibus lectitamus, à Deo aliquos in plurali filios appellari: vt habeſ Pſal.xxviii. Afferte dño filii Dei: nuſꝗ̃ tamẽ legitur, ni

ſi hoc in loco, ꝙ Deus aliquẽ hominem ſingularem, vel indiuiduum appellauerit filium. Et quãq̃ apud ignaros hic ſermo dñi appareat ſingularis: Dimitte filium meum, vt ſeruiat mihi: tamen in ſe pluralitatem habet, quemadmodum Et hic filius meus primogenitus Iſrael. Et Deuteronomii cap. xxxii. Deũ, qui te genuit, dereliquiſti: nam cum hic intelligatur populus Iſrael, qui terminus collectiuus dicitur, de pluribus intelligi neceſſe eſt: qui vnico tantũ indiuiduo nullo modo accõmodari poteſt.

Oppoſitio cum Reſponſione.

Audiẽs Iudęus, Deum neminem vocare filium in ſingulari, niſi eiuſdem ſit ſubſtãtię cum patre, inſurgit iterum ꝯtra, inquiens: Scribitur .ii. Regũ cap. vii. de Salomone: Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium: quod de pluribus minime dicitur: ſed de vno ſingulari ſolo, & indiuiduo. Et per ea, quę in medium adduximus, obiectat nobis apud Chriſtianos, fas eſſe Salomonem poſſe Deum appellari: quod nec dicimus, nec imaginamur, & tantum nefas Chriſtianus abhorret. Et quãq̃ dixerit Deus: Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium: non ſequitur tamen, ꝙ Salomon Dei filius per naturam fuerit: ſed ſolum per adoptionem: idq; verba ipſa manifeſte declarãt. Ego ero illi in patrẽ: & ipſe erit mihi in filiũ: hoc eſt: Ego ero illi tanq̃ pater, & ipſe erit mihi tanq̃ filius. Quãuis falſum ſit, ꝙ ibi dicatur de Salomone, ſed de Meſſia Rege, cum ibi dicat̃ de vno filio Dauid naſcituro poſt Dauid mortẽ: vt ꝓbatum fuit ſupra lib. i. cap. xx.

Obiectio.

Inſurgit adhuc Iudęus ſagax: & qm̃ quod eſt euidentiſſimum negare non audet: ꝯtra nos infert, inquiens: Scribit̃ Pſal. lxxxviii. Ipſe inuocabit me: pater meus es tu. & ſe quit̃: Et ego primogenitum ponam illum. Cõſtat enim, inqt, Dauid Deum vocare pr̃em, & Deum Dauid ſingulariter primogenitum appellare. Igit̃ ait recte ꝯcludi poſſe: ꝑut à Chriſtianis aſſeritur vtraq; appellatione Dauid filium Dei naturaliter eſſe.

Reſponſio.

Reſponſio. Concluſio hæc, quã Iudęus inconſultus facit, quãtum vero adhęreat, facile cognoſci pȏt. Nõ enim rationi ꝯgruum ſemp ducitur: vt patrem aliqs vocet, eo ꝙ eius filius naturaliter ſit: nomẽ ſæpius paternũ inicit̃ ſenio, vel dignitati, abſq; paterno tñ naturali officio. Nam religioſum patrem appellamus, qui tñ pater naturaliter nõ eſt. Dauid Deum vocauit patrem, non qa à Deo genitus ſit, atq; ab eo naturaliter ꝓcedat: ſed qa eũ Deus creauerit, & effecerit. & nos itidem patrem quotidie appellamus Deum, non per naturam, ſed per adoptionem: qa in filios nos elegit, qñqdem nos ad imaginem ſuam creauerit. Et qm̃ eius recepimus filium, & in eum credidimus, dicente Ioãne cap. i. ſui Euangelii: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri iis, qui credunt in noĩe eius: qui nõ ex ſanguinibus, neq; ex volũtate carnis, neq; ex volũtate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Hanc ipſam rationem, id qđ ſequtur, prę ſe fert, cũ dicit̃: Et ego primogenitum ponam illum: ponã inqt: hoc eſt tanq̃ primogenitũ per adoptionẽ faciã illum: qm̃ ſublimis erit, & excelſus præ cũctis Regibus terrę: vt ſequẽs lectio docet. Tñ Iudæi hæc de Meſſia dici non ignorant, qñqdem eodẽ Pſal. paulo infra dicit̃: Et ponam in ſæculũ ſæculi ſemen eius: & thronũ eius ſicut dies cœli. Semẽ nanq; Dauid Herodes ille Aſcalonita, cuius pater Idumæus fuit, ſubueritus ne Regnum amitteret, ne cũ ex alio ſemine natus, q̃ Iudaico, aliqs Rex eſſe non poſſet, diuina ſic decernẽte lege Deuteronomii cap. xiii. Nõ poteris alterius generis hoĩem Regẽ facere, q nõ ſit frater tuus: perditũ omne voluit, vt omni extincto ſemine Regio, ipſe à Regno expelli non poſſet. Quo ꝑpetrato, omne Dauid genus, ac Regiũ Iudęoꝝ nomen funditus ablatũ fuit. Igit̃ quod ſupius dictum eſt: Et ponã in ſæculũ ſæculi ſemen eius: & thronũ eius ſicut dies cœli. Dauid Regi nullo pacto applicari pȏt: cũ ſemẽ eius, atq; thronus iãdiu defecerit, atq; extinctus ſit. Hoc enim nõ prętererit Iudęũ, qui interrogatus an de ſemine Dauid poſſit aliqs inueniri: vel vbi ſit ſaltẽ intelligi? Rñdebit qdem, ſe ignorare oĩno. Igit̃ ea oĩa recte accõmodari nõ poſſunt alicui,

niſi

Digitized by Google

niſi Chriſto, q de ei⁹ ſemine ortus, verus Meſſias fuit, & ab æterno à Deo patre genitus fuit. Quem, qm̄ Iudęi futuꝝ expectãt, errorem ſuũ nõ difficile cognoſcere poſſunt: cũ veritas ipſa expectationi huic nõ ꝯgruat: ſed plurimũ repugnet. Quòd aũt Chriſtus ẽt futurus eſſet homo, hæc eiuſdẽ Pſalmi verba declarant: Poſtula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã. Si enim eẽt purus Deus, & nõ homo, nullo modo ꝯueniret ei poſtulare aliqd à Deo, cũ ſm deitatẽ ſit ei æqualis. Vnde neceſſario fatẽdũ eſt, ꝙ hęc particula, ſm eius humanitatẽ, intelligat̃. Ex hoc igit̃ Pſalmo, & Chriſti diuinitas, & humanitas ꝓbant̃. Diſſolutis igit̃ vniuerſis, quę ꝑ defenſione ſua à Iudæo adduci poſſunt, vt Iudaicę diſciplinę fallacia cognoſcat̃, veniendũ eſt ad id, qđ neq; argumẽtationibus, neq; vi vlla põt ab eo impugnari. Sed qm̄ ſupius diximus poſſe patrẽ multiplr appellari in diuinis ſcripturis, ideo anteq̃ vlterius ꝓcedamus, videam⁹ quot modis, & qbus põt in ſacris literis qs appellari pater. Primo, per naturã pater carnalis. .ſ. qui te genuit. Secũdo, ꝑ adoptionem legitime factã: hoc eſt ciuilis pater: qñ alienum filiũ adoptat per adoptionẽ ciuilem: vt ait Paulus ad Romanos cap. viii. Nõ accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore: ſed accepiſtis ſpiritũ adoptionis: & hoc modo Omnipotentẽ Deũ patrem appellamus: qa nos in filios adoptauit. Vnde qñ oramus, dicimus: Pater noſter. & Ioã. cap. i. dicit̃: Omnes in Chriſto credentes eſſe Dei filios. Item Eſaiæ cap. lxiii. Tu enim pater noſter. & iteꝝ parũ infra: Tu dñe pater noſter, Redẽptor noſter. & Matthęi cap. v. Pater tuus, q videt in abſcõdito, reddet tibi. itẽ Ioan. cap. i. Quotquot aũt recepunt eũ, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri &c. Tertio, ꝑ eandem ſubſtantiã, & eſſentiam, ſicut Chriſtus eſt Dei filius ab æterno genitus ſm deitatem: vt Pſal. ii. Filius meus es tu: ego hodie genui te. Quarto, nutritura, ſiue nutritione, & per opinionẽ: ſicut Ioſeph dicebat̃ Saluatoris pater: vt dicit̃: Pater tuus, & ego dolentes quęrebamus te: vt Lucę cap. ii. Quinto, pater dicit̃ legalis apud Iudæos tantum, qñ. ſ. frater primogenit⁹ morit̃ ſine filiis, & alter frater aſſumit eam in vxorẽ, quę defuncti fratris fuerat vxor, vt ſuſcitet ſemen fratris defũcti: iuxta Hebręoꝝ legem: vnde filius, qui naſcit̃, generantis eſt naturalis filius, ſed defũcti eſt legalis filius. Sexto, per diſciplinã pater vocat̃: vt magiſter docens, vel prędicator ꝯuertens aliquos ad fidem, pater eoꝝ appellat̃: vnde Apl's prima ad Corinthios cap. iiii. In Chriſto Ieſu per Euangeliũ vos genui. Septimo, pater appellat̃ religioſus aliqs, ſed ſpiritualis pater, & ſacerdos qlibet, & qui te audit in ꝯfeſſione. Octauo, te baptizans pater eſt ſacramentalis, & quilibet ad baptiſmũ tenens: ſimiliter etiã Epiſcopus, qui te chriſmatis vnctione ꝯfirmat. Nono, qlibet ſenex, qui ætate pater appellari põt: & ẽ conuerſo ſenes poſſunt iuuenes appellare filios, vt Thobię cap. vii. Dixit Raguel ad Thobiam minorem: Benedictio tibi ſit fili mi. & prima ad Timotheũ cap. iiii. Seniorem ne increpaueris, ſed obſerua vt patrem. Decimo, Diabolus infernalis iniquoꝝ pater appellari poteſt: vt Ioannis cap. viii. Vos ex patre Diabolo eſtis. Et dicit̃ etiam mẽdax, Ioãnis cap. viii. Mendax eſt & pater eius. Deus autẽ dicitur pater quadruplici reſpectu. ſ. Primo generatione: vt ait Apoſtolus ad Epheſios cap. iii. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem dñi noſtri Ieſu Chriſti. Creatione: vt Iob cap. xxxviii. Quis eſt pater pluuię? Recreatione: vt Hieremię cap. iii. Ergo ſaltem à modo voca me pater meus: Dux virginitatis meæ tu es. Glorificatione: vt Eſaiæ cap. ix. Pater futuri ſæculi. Homo ſimiliter dicitur pater multipliciter: videlicet. Primo, prę latione: vt Pſal. :Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii. Secũdo, imitatione: vt Ioã. cap. viii. Si filii Abrahę eſtis &c. Tertio, prædeceſſione: vt Exodi capitulo decimooctauo: Patres veſtri comederunt vuam acerbam &c. Quarto, corruptione: vt Iob capitulo decimo ſeptimo: Putredini dixi pr̃ meus es &c. Quinto, inuidoꝝ: vt Ezechielis cap. xvi. Pater tuus Amorreus.

❧ Pſalmo.xliiii.Sedes tua Deus in ſęculum ſęculi: virga directionis virga regni tui: dilexiſti iuſtitiã &c. Ca. XVI.

LEgitur Pſalmo.xliiii.Sedes tua De⁹ in ſęculum ſęculi: virga directiõis virga regni tui: dilexiſti iuſtitiam,& odiſti iniqtatem,propterea vnxit te De⁹ Deus tuus oleo lætitiæ prę conſortibus tuis. Hebręorum nullus aliter ſentire poteſt,qn Pſal.iſte dicatur de Chriſto Meſſia: qm̃ Chaldęus textus, q Targum dr̃: vbi nos habemus: Specioſus forma præ filiis hoĩum,hẽt: Pulchritudo Meſſiach maior,q̃ filiorum hoĩs. Cui iterpretationi Chaldęi textus Iudæorum nullus adhuc repugnare auſus fuit: qñ pro lege quicquid ab eo docet, & interpretetur, obſeruetur ab eis. Verum,quos trãſlatio ipſa latebat,aliqui Pſalmũ iſtum qbuſdã accõmodabant hoibus, & blacterantes, veritate minus perſpecta, ſeipſos demũ non intellexerunt. Satis, ſuperq; eſt ad iſtud fidei myſterium tuendum,& ad veritatem illuſtrandam Chaldęus textus: quem Synagoga ſequitur,ac veneratur. Quamobrem Meſſiã his verbis Spiritus ſanctus alloqtur,& ipſum appellat Deũ, dicens: Sedes tua ô Deus in ſæculũ ſæculi: ſiue(vt Hebręorum edocent literę) Thronus tuus ô Deus: qđ ẽt magis noſtrę fauet expoſitioni: nam thronus proprie Dei ſedes dr̃. Ergo Spiritus ſanctus, qui nec falli,nec fallere quenquam põt, Meſſiam Deũ appellat: igitur Meſſias eſt Deus. Incipit enim ipſe Pſalm. Eructauit cor meum verbũ bonũ: quod nihil aliud ſignificat, q̃ ꝙ de corde.i.principali ſede vitę: hoc eſt de ipſa pura ſubſtantia,& eſſentia diuina genuit Verbum.i.filium: Et ſequitur: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: ꝓpterea vnxit te Deus De⁹ tuus: hoc eſt tu ô Deus,cui ſedes eſt in ſęculum ſęculi: qa dilexiſti iuſtitiã, & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus Deus tuus. & duplicatur hic, hoc nomẽ Deus, qa per primum intelligitur Deus pr̃.ſ.vnxit te Deus: per ſecũdũ aũt.ſ.De⁹ tuus, intelligitur Spiritus ſanctus, qui eſt & ipſe Deus. Duo igitur ſunt: imo tres: vnus,q vnctus eſt: & duo q vnxerunt. vnus eſt Ieſus Dei filius,q eſt & ipſe Deus: & duo vnxerunt.ſ.Deus pater, & Deus Spiritus ſanctus: vnxerunt Chriſtum tanq̃ hoiem,q & Deus eſt. tres in perſonis,& vnus tm̃ in eſſentia. Hac igitur doctrina,qs tam obtuſus ingenio, tam rationis expers,qui Meſſiam Deũ eſſe non ſentiat? & non affirmet? & eo maxime cum Spũs ſanctus ipſum Meſſiam Deum appellat? Et inde alterum oritur documentum, quod noſtra vera religio edocet,Deũ trinum eſſe,& vnum. Trinũ in perſonis,vnum in ſubſtantia, atq; natura. Alloquitur hic Spiritus ſanctus Meſſiam,quem Deum appellat: & vnctũ dicit eſſe à Deo. Spiritũ ſanctum Iudęi inficiari non poſſunt: legunt & ipſi Geneſeos.c.i. Spiritus dñi ferebatur ſup faciem aquæ: ab eo nanq; qcqd æditur, credi ab hoibus,& obſeruari debet,cum Deus ſit,quia Spiritus Dei eſt ipſe Deus, cũ nihil ſit in Deo,qn illud ſit ipſe Deus. Huiuſmodi veritatis myſterium lucidũ,atq; clarum,quod tñ capere Iudęi non pñt, quippe,qui ignorantię tenebris vndiq; circunfuſi,& peruicatia quadam detenti,huiuſmodi rõnem inueſtigare,atq; veritatem inquirere contemnunt. Nos aũt diuinitus eruditi, & illuminati, Chriſtũ Meſſiam credimus verũ hoiem,q à Deo vnctus eſt: verũ Deũ, q à Spiritu ſancto Deus vocatus eſt. Neq; obſtat, ꝙ iudices qñq; appellentur Dii: vt habetur Exodi .c.xxii. Ad Deos vtriuſq; cauſa ꝑueniat. & in eodem: Diis nõ detrahes. & in Pſalmo.lxxxi. Ego dixi Dii eſtis. Executores enim diuinæ voluntatis, atq; iuſtitię in ſacra ſcriptura Dii frequentius appellantur: icciрco eodem Pſalmo pręcipitur: Iudicate egeno,& pupillo: humilẽ,& pauperem iuſtificate. Sed aliquem ſingulariter Deum vocari non legitur in ſacris literis,niſi de Chriſto, vt dictũ eſt ſupra: qui cum Deo vnus eſt in ſubſtantia, atq; natura, vnus Deus iſinitus, & incomprehenſibilis mundi opifex, cœlorumq; omnium fabricator. de quo dicitur Geñ. capitulo primo: In principio creauit Deus cœlum,& terram. &.c.xvii. Ego ſum dñs Oipotens. & Leuit.c.xviii. Ego ſum

dñs

Digitized by Google

dñs Deus veſter. Et Deuteronomii.c.iiii. Neq; eſt enĩ alius Deus, vel in cœlo, vel in terra.&.c.vi. Dñs Deus noſter Deus vnus eſt. Hęc diximus: vt intelligant Iudæi non tres Deos (vt aiunt) nos colere, & obſeruare: ſed vnum ſolum, & vnicũ. de quo.iiii.Regũ.c.v.dicitur: Vere ſcio, ꝙ non ſit alius Deus in vniuerſa terra, niſi tm̃ Deus Iſrael. Aperuit nanq; Deus ipſe nobis arcanum pectoris ſui per ſanctos ſuos, atq; ſeipſum Deum in ſubſtanſtantia vnum eſſe, atq; in natura, trinum aũt in perſonis: quod qdem non fecit taliter oĩ nationi. Et quia myſterium iſtud Iudæis ſemotum eſt, atq; abſconditum: ideo ſequitur: Et iudicia ſua non manifeſtauit eis: vt Pſal.cxlvii. Neceſſario diuertimus aliquãtulum ab incepto: vt viderentur longe deuium Iudęi iter à veritate tenuiſſe: à qua penitus excluſi, denegant Chriſtum Meſſiam Deum eſſe, ac hominem: cuius ſacramenti Spiritus ſanctus, q Deus eſt, veritatem docet. Sedes tua, inquit, ſiue verius, & magis proprie Thronus tuus (vt Hebraica edocet veritas) Deus Chriſte Rex Meſſiach in ſæculum ſæculi: virga directionis virga Regni tui: dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniqtatem: ꝑpterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lętitiæ. Et ſiqs forte ſuperſtitioſus voluerit hæc Regi Aſſuero, vel aliis q̃buſdam accommodare hoibus, hac ſola vincatur ratione. Scribitur nanq;: Sedes tua ſiue verius Thronus tuus, in ſæculũ ſæculi. Item hoc aliud, quod magis infra dicitur, in hoc eodem Pſal.xliiii. Et adorabunt eum, vel adora eũ, hęc qdem de Rege ipſo, ac cæteris hoibus dici non poſſunt: cum perpetuam ſedem eoꝝ nullus habuerit. Et notandum eſt, quod vbi nos dicimus in ſęculũ ſęculi, dicũt Hebræi, Holam vehed: quę dictiones apud eos tempus infinitum ſignificant: nec ẽt aliqs mortalis eſſet adoratione dignus, & maxime Latrię: ergo de eorum aliquo hęc nullo modo intelligi poſſunt: vt cõſtat ſacras literas ſtudioſe lectitanti. Qđ verũ eſſe probat B. Paulus Apls ad Hebræos.c.i. hũc Pſalmum allegans dictũ de Chriſto, vbi dicit; Ad filiũ aũt Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi. Item per hæc verba in ipſo Pſalmo contenta aperte conſtat de homine aliquo puro hoc intelligi non poſſe.ſ. Concupiſcet Rex decorem tuum: qm̃ ipſe eſt dñs Deus tuus: & adorabũt eum: vel adora eũ, iuxta Hebraicę veritatis idioma. Et ꝙ verus homo eſſet, hæc indicant verba: Vnxit te Deus tuus &c. Si vero Iudæus opponeret, hæc verba noſtræ obſtare interpretationi: Aſtitit Regina à dextris tuis. ſimiliter: Audi filia, & vide &c. Item & illud, quod in calce ipſius Pſalmi dicitur: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii. Reſponderi poteſt. Primo, ꝙ ſicut Synagoga Iudęorum dicitur in Canticis Canticorum, Sponſa Dei, de eccleſia etiam Chriſti poteſt ſimiliter dici: immo multo magis verificari, cum ſit in æternum regnatura: & propterea Regina dici poſſit, quia in bonis potioribus aſtitit Chriſto.ſ. in pręſenti, & in bonis gratiæ, & in futuro in bonis glorię: & eo quod Chriſti legem accepit, dicitur etiã Chriſti filia. Et quoniam iſta eccleſia ſucceſſit Synagogæ in fide, quia eadem eſt fides patrum, & diſcipulorum Chriſti: licet in credendo de pręterito, vel futuro quandoq; varietur. In cerimonialibus autem legis antiquæ, quę iam ceſſant omnino, ſunt diuerſæ: ideo dicit: Obliuiſcere populum tuum: ſcilicet Iudaicum: & domum patris tui: ſcilicet templum antiquum, & ſacrificiorum antiquorũ ritum. Et cõcupiſcet Rex decorem tuum: quia cultus eccleſiæ pulchrior eſt, & delectabilior. Illud autem: Pro patribus tuis nati tibi ſunt filii, ſimiliter intelligendum eſt de Chriſto: cui loco patrum ſuorum ſm humanam naturam.ſ. Patriarcharũ, & Prophetarum nati ſunt filii ſpirituales.ſ. Apoſtoli, & alii diſcipuli, qui Patriarchis, & Prophetis ſucceſſere. Et conſtituti ſunt Principes ſuper omnem terram in ſpiritualibus, & reduxerunt ad memoriam ſuccedentium geſta Chriſti Regis in generatione, & gñationẽ. Vñ oĩa in hoc.xliiii.Pſal. contenta noſtrę fauent interpretationi. In myſterio igitur incarnationis Chriſti duę conſiderandę

Oppoſitio.

Reſponſio.

Digitized by Google

ſunt vniones. Prima vnio eſt iter aīam, & corpus Chriſti, ex qbus ꝯſtat eius humanitas: qa homo verus ex corpore, & anima conſtat, aliter non eſſet verus homo. Secunda vnio eſt inter totam humanitatem, & diuinitatem, ex qbus conſtat Chriſtus: vñ ex iſtis trib' effectū eſt vnū ſuppoſitum, Chriſtus Deus, & homo.

¶ Hieremiæ capitulis. xxiii. &. xxxiii. Ecce dies veniunt, dicit dñs: & ſuſcitabo Dauid germen iuſtū &c. & paulo infra: Et hoc eſt nomen, quod vocabunt eum, dominus Iuſtus noſter.

Caput. XVII.

IStud ipſum, ꝙ Meſſias eſſet Deus ēt edocuit Hieremias. c. xxiii. &. xxxiii. vbi hæc eadem ſcribūtur, mutatis tñ nōnullis dictionibus: Ecce dies veniūt, dicit dñs: & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum: & regnabit Rex, & ſapiens erit: & faciet iudiciū, & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit ꝯfidenter: & hoc eſt nomen, quod vocabunt eum, dñs Iuſtus noſter. Quod autem hæc verba dicantur de Meſſia, Iudæi inficiari non pñt: qm̃ Chaldæa trāſlatio: quæ apud eos Targū nūcupatur: & cui eoꝝ nullus auſus eſt vnq̃ repugnare, vbi nos dicimus: Suſcitabo Dauid germen iuſtum, habeat: Statuā Meſſiam iuſtū. vbi enim Hebraice dr̃ Dauid, Chaldaice hr̃ Meſſiach: ex quo claꝝ, & indubitatum eſt tam apud Iudęos, q̃ Chriſtianos, Prophetam hic loqui oīno de Meſſia Rege. Quapropter, vt veritas (de qua loquimur) Iudæis pateat: primo oſtendēdum, & declarandum eſt, Deum ſm ſui virtutem, apud Hebræos permultis nominibus appellari: & hoc auctoritate B. Hieronymi ſic ad Marcellam reſpondētis, & ſcribentis: Nonageſimum Pſalmū legens in eo loco, q inſcribitur: Qui habitat in adiutorio altiſſimi, in protectione Dei cœli cōmorabitur, dixeram apud Hebręos pro Deo cœli, eſſe poſitum Sadai, quod Aquila interp̃tatur Canō, ſiue :quod nos robuſtum. & ſufficientē ad omnia perpetranda percipere poſſumus, vnumq́; eſſe de decem noibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur, illico ſtudioſiſſime poſtulaſti: vt tibi vniuerſa noīa cum ſua iterpretatione dirigerem: faciam quod petiſti. Primū nomen Dei eſt, El, quod. lxx. Deū, Aquila etymologiā eius exprimens .i. fortem interpretatur. Deinde: idest ſecundo, Eloim. &. i. tertio, Eloe: qđ & ipſe Deus dr̃. Quartum Sabaoth: quod. lxx. virtutum, Aqla exercituum interpretatur. Quintum Elion: quod nos excelſum dicimus. Sextū Eſerieie: quod in Exodo legitur: Qui eſt miſit me. Septimum Adonai: quem nos dominum gñaliter appellamus. Octauum Ia: quod in Deum tm̃ ponitur: & in alleluia extrema ſyllaba ſonat. Nonū Tetragrammatō: quod quatuor litꝑarum, vel ineffabilem putauerūt, aliquibus literis ſcribit: quę ſic noiantur Hebraice, Ioth, he, uau, he, ſed figuræ harum quatuor literarū ſunt ה , ו , ה , י :quod quidam non intelligentes propter elemētorum ſimilitudinem, cū in Græcis repererint. πιπι legere conſueuerunt. Decimū, quod ſuperius dictum eſt Sadai: & in Ezechiel interpretatū ponitur. Scire aūt debemus ꝙ Eloim cōmunis numeri ſit: ꝙ & vnus Deus ſic vocetur, & plures. Ad quam ſimilitudinem cœlum quoq; appellatur. & Cœli. i. Samaim. Vñ & ſępe interpretes variant: cuius rei exemplū, nos in lingua noſtra habere poſſumus Salonas. hæc B. Hieronymus ad Marcellam. Sed quorſum hęc decem Dei nomina hoc in loco declaramus? nempe, vt oſtēdamus Prophetam Hieremiā, qui in antedictis duobus capi'is, tā apud Iudæos, q̃ Chriſtianos loquit de Meſſia Rege, voluiſſe in antedicto ſuo Oraculo aperte, & clare oſtēdere: ꝙ ipſe Meſſias eſſet, vel debuiſſet eſſe verus Deus: eo ꝙ attribueret ei nomen illud Dei, quod eſſet mirabilius, & cæteris oibus ſuis noibus pręclarius, & ipſi ſoli Deo proprium, & attributū. ſ. nomen illud Dei quatuor literarum: cuius dogma inuenire adhuc neq; Græci, neq; Latini potuerunt. Vtuntur illi. ſ. Gręci, hoc nomine Tetragrāmatō: nos autem Latini Deus, vel Dominus. Iudęi vero nomen illud neq; intelligunt, neq; ſua voce, vel ſono exprimere poſſunt, &

loco

Digitized by Google

loco illius Adonai nomē proferūt: quē/
admodū hr̄ Exodi.c.vi.Ego Dñs,q ap/
parui Abraam,Iſaac,& Iacob,in Deo Oi/
potente,& nomē meū,Ioth,he,uau, he:
quod à Iudęis iſtic ſcribitur: Adonai nō
inuocaui eis. Hoc illud nomē eſt glorio/
ſum,proprium,ineffabile, & infinitum:
quod propriam Dei naturā, & incōpre/
henſibilem abſq; reſpectu ad aliquē effe
ctum ſignificat,& ſoli Deo ipſi cōuenit,
& alii nulli applicari poteſt:quo & ſolus
ſe appellare voluit,q Deus eſt:quemad/
modum hr̄ Exodi.c.iii.Dñs Deus patrū
veſtrorum.& ſequitur: Hoc nomen mihi
eſt in æternū. Et Eſaię.c.lxiii.Ego dñs:
hoc eſt nomen meum: vbi enim Dñs dr̄,
ibi poſitum eſt Ioth,he,uau, he,nomen
.ſ.dñi ineffabile:quod & itidem in aliis
ēt locis factum eſt quāplurimis. Neq; ꝓ/
pria voce poteſt illud à Iudæis proferri.
Dicunt enim Adonai, qđ à magiſtratu,
vel dño dr̄. Et qm̄ vera eius nois prola
tio,atque ſignificatio latet adhuc oēs, &
maxime Hebræos,qa ab illis recte illud
proferri non pōt: hoc aūt fit, qa imperfe
cte Deum cognoſcunt:iccirco eū impfe/
cto noie appellant. Deus aūt perfecte ſe
cognoſcit,& pfecto noie ſe appellat: pp/
ea multa ſunt in Prophetis arcana,quæ
modus legendi,ſcribendiq; literarū inſi
nuat:qui tn̄ in aliam linguam cōmode,
& ad plenum transferri non pōt: quod
potiſſimum verꝫ eſt in ipſis diuinis noi/
bus,in qb⁹ multū deficit latina æditio.
Ad cuius teſtimonium audi Origenem
ſuis in libris ꝯtra Celſum dicētem: In q/
buſdam ſacris noibus mirandam latere
virtutem: ideoq; hæc ipſa nō eſſe ex He
bræa lingua in aliam trāſferenda:ſed in
ſuis ipſis characteribus ꝯſeruanda.Dicūt
inſuper Hebræi: ꝙ ſi quis illud Dei no/
men quatuor.ſ.literaꝝ recte pronuntia/
ret,eiuſq; rectam ſignificationē percipe
ret,humanam in operando,tan q̄ Deus,
naturam ſuperaret:iō ſibiipſi ſoli voluit
hoc attribuere Deus, qa ſolus ipſe Deus
eſt immēſus,pariter & infinitus, q ſolus
humanā excedit naturā. His rōnib⁹ nō
immerito ꝯcludi pōt: ꝙ is,q hoc noie di
gnus exiſtimet, ipſius ēt natura dignus
pariter cenſeat: ſed hoc ipſo noie Chri/
ſtus Meſſias à Propheta dr̄ ꝓculdubio,
& appellatur. Igit Chriſtus Meſſias De⁹
eſt:& hoc eſt nomen,inqt ipſe,quo voca
bunt eum Dñs iuſtus noſter: qui termi/
nus.ſ.dñs,apud Hebræos ſcribit Ioth,
he,uau,he,& ab ipſis(vt diximus) Ado/
nai profertur:nec ſecus ab eis pronun/
tiari pōt. Et notādum eſt, quod ex hoc
Hieremiæ vaticinio, duo percipiuntur
fuiſſe,& eſſe in Chriſto myſteria:& maxi
me ex Chaldęo textu,humanitas.ſ.& di
uinitas.Nam vbi Propheta inqt: Suſcita
bo Dauid germen iuſtum,exprimit Chri
ſti humanitas, cum natus ſit ex ſemine
Dauid ſm carnē.Per hoc aūt,quod ſub/
ditur: Et hoc eſt nomen meū, quod vo/
cabunt eum Dñs iuſtus noſter,exprimit
ipſius Chriſti diuinitas manifeſtiſſime,
& magis clare,q̄ in aliquo loco teſtamē/
ti veteris: vt inqt Nicolaus Lyrenſis in
ſuo Prologo ſup Hieremia. Et notandū
eſt,ꝙ Hebręi in.c.xxiii. Hieremiæ,& ēt
in.c.xxxiii.vbi eſt hæc eadem de Chri/
ſto prophetia, Hebraicum textū corru/
perūt,dicētes:In diebus illis ſaluabit Iu
da,& Hierlm̄ habitabit ꝯfidenter:& iſte
qui vocabit eum dñs iuſtus noſter:ita ꝙ
nomen dñi Tetragrammaton, loco cu/
ius habemus Dñs,non refertur ad Meſ/
ſiam,ſed ad Deum,q mittit eum. Sed fal
ſificatio iſta apparet per tranſlationem
Chaldæam,quę dr̄ Targum:q̄ vbi nos
habemus: Et hoc eſt nomen, quod voca
bunt eū,ſic habet: Et hoc eſt nomen,qđ
ipſi dicent ei. Sed licet Iudæi hanc fece/
rint falſitatem:tn̄ delere non potuerūt,
ſaltem in totum, ipſam veritatem: cum
in Commentariis Threnorum capitulo
primo,ipſa manifeſtetur veritas. Quæri
tur enim ibi,quo nomine vocandus eſ/
ſet Meſſias:& ibi nonnulli dicunt,ꝙ vo
candus eſſet Cōſolator, ſeu Paracletus:
allegantes illud Threnorum capitulo
primo: Quia elongauit à me Manahen:
ideſt Conſolatorem,vel Paracletum,qui
cōuertit aiam meam.& ſequitur ibidem
Rabi Alba,vel Abba: Ioth,he, uau, he,
Meſſias eſt appellandus: vt habet apud
Hieremiam: Et hoc eſt nomē meū, quod

Digitized by Google

vocabũt eum dñs iuſtus noſter: ecce Meſſiam non ſolũ appellandũ fuiſſe Deum, ſeu eo noĩe Dei, qđ eſt prę cęteris pręclariſſimum, qđ quatuor ſcribit literis. Sed qm̃ infra cap. xxxvi. huius tertii libri, q̃ plurimis Rabinoꝝ Iudæoꝝ auctoritatibus, & ſententiis, ꝓbandum eſt Meſſiam Regem futuꝝ fuiſſe Deũ: ideo hoc in loco paucis cõtenti erimus: quia ſi Hebręorum doctores, ſeu Rabini, quam dicimus veritatem, fatentur, & affirmãt, Meſſiam Ioth, he, vau, he, Dei nomine appellari: quod ſoli Deo ꝯuenit, hęſitare qdem nemo poteſt, Meſſiã Deũ eſſe, niſi forte inſanus aliqs, & à ratione penitus abdicatus. vnde antiqui Iudęoꝝ Rabini ſuper illud verbum Exodi cap. iii. Hoc eſt nomẽ meum in æternũ, aiunt: Hoc eſt nomen meum. ſ. mihi ſoli ꝓprium, & nulli alteri attributum. Sed Iudæus opponens: licet forte veritatem cognoſcat: tamen impudens, ac temerarius, ne veniſſe Meſſiam fateatur, inquit: Nomen iſtud Ioth, he, vau, he, nõ ſolum Deo ipſi cõpetere, ſed etiam pluribus aliis: vt Exodi cap. xvii. Aedificauit Moyſes altare: & vocauit nomẽ eius Dñs exaltatio mea. & Gen̄. cap. xxii. Appellauitq́; nomen loci illius: Dñs videt. Inſup in lib. Iudicum cap. vi. Aedificauit ergo Gedeon ibi altare domino: vocauitq́; illud: Domini pax. In qbus locis, & aliis multis ſimilibus, vbi ſcribitur Dñs, ibi literis Hebręis, Ioth, he, vau, he, ſcriptum inuenit. Igitur prædictum nomen Ioth, he, vau. he, aliis etiam, q̃ Deo attribui, atq; accõmodari poteſt. Reſponſio. Dicimus denuo, & ita affirmamus: nomen Ioth, he, vau, he, illud eſſe, quod ſoli Deo tantũ cõuenit, & alii nunq̃ conuenire poteſt, illam nanq; diuinã ſignificare ſubſtantiã, non intelligibilẽ, ſed infinitam, atq; imenſam, purã, atq; nudam: prout in ſe ꝯſiſtit: & apud Hebręos nunq̃ proferẽ, niſi à ſummo ſacerdote, & in benedictionibus ſolum, & in tẽplo: & iſtud ipſum etiam ſentiũt Iudæi, atq; ſuos edocent. Fatemur inſup hoc ipſum (ſi cui recte hoc nomen addici, & ꝯueniri poſſet) ꝙ is ꝓculdubio Deus eſſet: prout ſupra ſatis oſtenſum eſt. Quapropter Iudęorũ obiectio poſitioni noſtræ nihil obſtat: cũ illi dictioni Ioth, he, vau, he, altera dictio iũcta ſit in locis ꝓdictis, & illa per ſe ſimpl'r non ꝓferaẽ. Diciẽ nanq; ibi: Dñs exaltatio mea, dñs videt, dñi pax &c. Quę dictiones termino additę, qui ibidẽ ſcribiẽ, Ioth, he, vau, he, apud Hebræos indicãt nomen illud diuinę nõ applicari maieſtati: ſed locis, vel altarib', vt ibidem patet: queadmodũ & nos vel Deodatus, vel Amadeus vocamus aliquẽ: q tñ tantũ homo eſt, & nõ Deus, facit hoc illa dictionis additio: qua ablata nomen illud Deũ tantũ ſignificat: quo ſolo, atq; ſimpl'r aliquem appellare nefas eſt, atq; ꝓfanum: ideo nõ fit, qa homo tantũ eſt, & non Deus. Hieremias aũt ſolo noĩe, ac ſimplici Ioth, he, vau, he, ſine alteri' termini additione Chriſtum Meſſiã appellat, qñ dicit: Et hoc eſt nomen quod vocabũt eũ, Ioth, he, vau, he: hoc eſt Deus. Igitur ſi nomen iſtud ineffabile, & infinitum, qđ ſoli Deo tantũ ꝯuenit, & nõ alii, Chriſto ſine ꝯnexione aliqua competit, & applicatur, iure, atq; merito ꝯcludi debet, Chriſtum ꝓculdubio Deum eſſe. Poſſunt ẽt hęc duo aliter intelligi ſm̃ trãſlationẽ Chaldęã, ſup illud Exodi cap. xvii. Et vocauit eum dñs ſignum meum: ſic & coluit ibi dñm, qui fecerat ſignum. Similiter tranſtulit illud Iudicum cap. vi. Et vocauit eum Dñs pax, ſic & coluit ibi dominũ, qui dedit ei pacem: per quam trãſlationem fruſtratur Iudęi oppoſitio, his ſaltem duobus locis. Iudęus hoc audiens, ſe ꝯficit, atq; cruciat, cum id videat aſſentire nobis, qđ diximus, abſq; vlla contentione neceſſe ſit: attamen euaſionem quãdam inuenit, ſi ea ſibi prodeſſe poterit. Inquit enim, ꝙ in hoc etiã loco Hieremiæ, aliqui ſunt termini adiuncti ipſi nomini, Ioth, he, vau, he: ſcilicet Iuſtus noſter: & ꝙ, eo quod ipſi termini, Iuſtus noſter, additi ſunt ipſi nomini Ioth, he, vau, he, per nomẽ ipſum, & ſeu termini, Ioth, he, vau, he, non ſignificatur hic Deus, ſed Meſſias tantũ, q eſt, & ſeu eſſe debet homo purus, & non Deus. Reſpõdetur. Quod iſti termini Iuſtus noſter, nõ adduntur hic, vt ſignificationem mutẽt

Oppoſitio.

Reſponſio.

Op
tio

R
ſi

Digitized by Google

dicti termini, Ioth, he, uau, he, ſicut facit Deodatus, Amadeus, &c. Sed ſolum ad- duntur, velut epitheton ſuum propriũ, & congruum, quia Deus eſt iuſtus. Ipſe aũt Iudæus improbus, vbi à Propheta dr̃: Vocabunt eum dñs iuſtus noſter, in- quit ipſe literarũ ſenſum peruertens, lite- ram ſonare Hebraice: Et hoc eſt nomen eius, qui vocabit eum dñs iuſtus noſter: volẽtes illud nomen dñi, Ioth, he, uau, he, quod ſoli Deo conuenit, non dicatur hic de Meſſia, ſed de Deo, q vocabit eũ ad redemptionem Iudęorũ: vt ẽt paulo ſuperius diximus, quod repetimus. vt aliter etiam, q̃ ſuperius dictũ fuit, reſpon deamus. Et primo: quia in Hebręo Vo- cabit, & Vocabunt, eiſdem literis ſcribũ tur, ſed varie punctantur: & punctatio ipſa de facili moueri põt. Sed ↄtra He- bræos extat ẽt interpretatio. lxx. interp- tum, qui fuerunt Iudæi valde literati: q ſic tranſtulerũt: Et hoc eſt nomen, quod vocabunt eum dñs iuſtus noſter. Rabi ẽt Neuma in libro, qui Lucidus inſcribiť, dictũ illud Salomonis exponens in Pro uerbiis: Iuſtum eſt fundamentum ſempi- ternum: interrogat quid hoc ſibi velit: & reſpondet de Meſſia in hunc modũ: Quendã iuſtum habet, ſeu habebit Deus in ſæculo ſuo: qui eſt ſibi dilectus, qa ſu- ſtinet mundum vniuerſum, atq; illius eſt fundamentum: gubernat mundum, atq; vt gubernetur ipſe effecit, ipſe eſt aiarũ omnium fundamentum: atq; hoc eſt, qđ dicitur: iuſtus eſt fundamẽtum ſempiter- num. hęc ille. Quapropter ſi. lxx. interp- tes, tranſlatio Chaldæa, Hebræorũ Ra- bini: vt ſupra oſtenſum eſt: & vt infra in hoc eodem libro. c. xxxvi. plenius pro- babitur, quam dicimus veritatem faten- tur, & affirmant Meſſiam, Ioth, he, uau, he, Dei nomine appellari: quod Deo ſo- li conuenit, hæſitare quidem nemo põt Meſſiam Deum eſſe, niſi forte inſanus, & à ratione penitus abdicatus: aut oĩno p- uicax, & obſtinatus. Proprium nanq; ho minis eſt, quæ veritatis ſunt, ea prorſus percontari: quorum cognitione diligen ter adhibita, ſequatur poſtea, quod ratio ipſa ſuadet, atq; monet: vt non neceſſita tis vinculo, ſed officii, quod demanda- uerit, ab eo effici videať. Inſtructi enim ſunt Prophetæ Oraculo, & Rabinorum ſuorum teſtimonio, Meſſiam Deum eſſe debuiſſe, & hoiem: & ab eis ſe amouent obturãtes aures ſuas, nihil curantes, niſi vt ſuam tueri valeant peruicatiã. Hinc eſt, ꝙ nõnulli Iudæorum, vt ſcire videã tur, quæ neſciunt, audeant hoc in loco Hieremiæ vaticinium etiam aliter, q̃ ſu- pra dictum ſit, ſubuertere. Dicunt enim: Suſcitabo Dauid germen iuſtum, intelli- gi Zorobabel, q ex ſemine Dauid ortus eſt. Falſitas hęc ſatis cuiq; patet p lectio- nem ſequentem, vbi dicitur: Et regnabit Rex, & ſapiens erit. Nam Zorobabel Re gem fuiſſe nuſquã legitur, igitur de ipſo verba illa itelligi nullo modo poſſunt: vnde liquido apparet Iudæorum error, & verus Chriſtianorum ſenſus, atq; ſen- tentia: qui prędicant, fatẽtur, atq; tenẽt, Meſſiam verum hoiem, verumq; Deum eſſe. Pręterea aliq Iudæorũ, vt cæteris ſa pientiores iudicentur, inſurgunt ẽt ex eo, qa diximus ſupra, quando Ioth, he, uau, he, nomini aliqua additur dictio: tunc illud proprie non ſignificat Deum: ſed locum, vel perſonam aliam: ex hoc, inquiunt, iſtud ſequi, qñ à Propheta dr̃: Et vocabunt eum Dñs iuſtus noſter: qđ terminus ille Dominus, qui apud Hebrę os ſcribitur Ioth, he, uau, he, non ꝓprie ibi Deum ſonet: ſed hoiem tm̃, q eſt Meſ ſias: qm̃ ipſi nomini applicentur hi ter- mini Iuſtus noſter: quemadmodum cum dicitur Deodatus, Gratiadeus: qui pro- pter horum terminorũ datus gratia ad- ditionem: quamuis hoc nomẽ Deus ibi inſerať: non tñ Deum, ſed hominem tm̃ ſignificant. Aiunt igitur manifeſte con- ſtare, ꝙ pp terminorum illorũ Iuſtus no ſter additionem, q adduntur huic nomi ni Ioth, he, uau, he, à Propheta, non ſit Meſſias appellandus Deus, ſed Deus iu- ſtus noſter: q termini hoiem ſolũ ſignifi cant, ſicut Deodatus, Gratiadeus, & Dñs exaltatio mea. Reſponſio. Satis mihi, ſupeiq; huic obiectioni rñdiſſe viſum ẽ: qñ ſuperius per ſuos Rabinos oſtende- rim, Meſſiam eſſe Ioth, he, uau, he, noie

Oppoſi- tio.

Reſpon ſio.

Obie- ctio.

Reſpon ſio.

dictione nulla addita appellãdũ. Sed ne per huiuſmodi homines videamur ſolũ veritatem approbare, quã ſequimur: ſed etiam fundamẽto idoneo, ac ratione, icirco argumentationi huic reſpondendum ẽt arbitrati ſumus, laudabile, ac honeſtum fore, ne intactum quicquam, atq; indiſcuſſum de aduerſariis noſtris relinquamus ad veritatis victoriam conſequẽdam. Affirmat nanq; vera, atq; ſancta noſtra religio, Chriſtum Meſſiam Ioth, he, uau, he, abſq; additione alicuius termini appellari: quo veritatis dogmate inſtruit nos Hieremias, cum ait: Et vocabunt eũ dñs: hoc ẽ Ioth, he, uau, he Iuſtus noſter. Neq; iſti termini, Iuſtus noſter, huic repugnat veritati: qm̃ hic terminus Iuſtus nõ additur huic nomini Ioth, he, uau, he, vt eius mutet ſignificationẽ: queadmodũ fit in noibus iſtis: Dñs exultatio mea, dñs videt, dñi pax, Deodatus, Gratiadeus, & in aliis huiuſmodi: ſed additur veluti epitheton ſuũ proprium, atq; congruum: neq; Deus dici põt, ſi Deus eſt, niſi intelligatur terminus iſte Iuſtus: quinimmo per appoſitionem hoꝝ terminorũ Iuſtus noſter, efficitur, ꝙ abſq; dubio nomen illud Ioth, he, uau, he, ibi à Hieremia poſitum, nõ poſſit aliud intelligi, niſi Deus vnicus, & infinitus, cũ ipſi apponatur eius proprietas, & ineffabilis virtus: quæ eſt iuſtitia. vnde Exodi cap. ix. ſcribitur: Dñs iuſtus: & ego. ſ. Pharao: & ppl's meus impii. Et Hieremias. c. ix. Et impleſti verba tua, qm̃ iuſtus es. Et infra eodem. c. Et tu iuſtus es in oibus. & Pſal. cxviii. in Octonario Samech: Iuſtus es dñe: & rectum iudicium tuum. & Pſal. vii. Deus iudex iuſtus, fortis, & patiens. & Pſalm. cxliiii. Iuſtus Dñs in oibus viis tuis. & Hieremias. c. xii. Iuſtus quidem tu es dñe. Item Sophonias. c. iii. De' iuſtus in medio eius. & alibi in multis locis. Ex his igitur clarum eſt: ꝙ terminus iſte Iuſtus adiũctus huic nomini Ioth, he, uau, he, non mutat ſignificationem eius: ſed magis apiat, atq; declaret. Quapropter cum de Meſſia à Propheta dicitur: Et vocabunt eum Dñs iuſtus noſter, nõ poteſt nõ percipere, qui rationis eſt particeps, Meſſiam verum, ac vnicum eſſe Deũ immenſum, atq; infinitum. Quòd aũt iſtud ipſum, an veritate fulciatur, & vigeat, leſtitent Iudæi ea, quæ Thalmudiſtæ ſui, cæteriq; Rabini ſuper his Hieremiæ verbis ſentiant, & dixerint: vt infra in hoc ipſo. iii. lib. c. xxxvi. & huius myſterii veritatem cognoſcẽt: qm̃ ex noſtrorum aduerſariorum teſtimonio, hoc ipſum comprobari luce meridiana clarius intuebũtur. De hoc noie Dei glorioſo, & mirabili, Euſebius de Euangelica pręparatione libr. xi. c. iiii. ſic inqt: Quatuor quoq; vocales ad vnum collatæ, ineffabile, atque arcanum Dei nomen illis vocalibus contineri vulgo apud eos fertur. Quod Gręcorum ẽt aliquis ab Hebræis doctus, his carminibus ſignificauit: Inuictum, magnumq; Deum nil molis habentem Corpore, cunctorumq; hoium, rerumq; parẽtem Dulciſona extollunt ſeptem me carmina vocum: Ex ſeptemq; meũ conſtat vocalibus ipſum Cõpoſitum miro ſignorum fœdere nomen. Aſt æterna Chelys ego ſum, quæ mõtibus acta, Cœloꝝ dulci reſono modulamine cantus.

¶ Eſaiæ. c. ix. Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt Principatus ſuper humerum eius: & vocabitur nomen eius Admirabilis &c. Cap. XVIII.

Accedit inſuper ad hanc illuſtrandam veritatem Eſaias Propheta ſic dicens. c. ix. Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt Principatus ſup humeꝝ eius: & vocabitur nomen eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis: multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Quòd autem prędicta ſint à Propheta dicta de Rege Meſſia, teſtis eſt Rabi Ioſue Galilæus in Prologo lamentationis magnæ Hieremiæ: hoc eſt Threnoꝝ, dicens: Nomen Meſſiæ pax eſt. ſcriptũ eſt enim Pater futuri ſæculi, Princeps pacis &c. allegans hanc Eſaiæ literam: ex cuius Rabini ſententia patet, hoc vaticiniũ loq de Meſſia Rege. Rabi ẽt Moyſes Aegypti' ſcribens in quadã eplã nuncupata, Ige-

res teman:

res teman: quã ad Africanos quoſdã direxit Rabotenos: hoc eſt magiſtros Hebręos: vbi de dignitate, virtute, atq; excellentia Meſſiæ continetur, ſic inquit: Nomina hęc cum epithetis ſuis, quę hic à Propheta ſcripta ſunt, dicunt de puero nato, qui eſt Rex Meſſias. Inſup Rabi Auenazia idem dicit pariter, atq; tenet in ſua ſuper hoc caplõ declaratione, qui demum accuſatus à qbuſdam, ꝙ Meſſiã Deum appellaret, ne extra Synagogam eiiceretur, conatus eſt, quæ dixerat Ezechię Regi accõmodare. Si aũt Ezechiæ Regi accõmodare conatus eſt, tanto magis erat à Synagoga expellẽdus: cum ẽt ipſe purus homo eſſet: quem Rabinũ poſtea Rabi Salomõ feſtinus, & pronus ad oẽm inſinuandũ errorem, & alii qdam ſecuti ſunt: quam opinionẽ ineptam eſſe, atq; falſam inferius non difficile oſtẽdemus: tñ magnus ille Rabi Moyſes Aegyptius ſentit, atq; fatetur, omnia illa noĩa de Rege Meſſia dici, & intelligi debere: cumq; in ipſis hoc nomen Deus inſeratur: quis tam cęcus, & tam demens eſt, q non videat, & non intelligat Iudaicam etiam ſectam huius veritatis ſacramẽtũ, Chriſtũ eſſe Deum, & hoiem non ignorare? vnde ipſi non inſcii, ſed pertinaces in multiplices fallacias cadunt, quia ſic appetunt, & ſic volunt: inficiãtur quod tenent: & quod in manibus habent, denegant: ſacras euertunt literas: vt ſuos poſſint tueri errores: vt diuina hæc veritas in occulto ſepulta iaceat: qui error maximus quidem eſt, & animaduerſione non indignus. Nam vbi à Propheta dr: Et vocabitur nomen eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis: verba peruertũt, & dicunt: Deus noſter fortis, qui eſt Admirabilis, Conſiliarius, & Pater futuri ſæculi: vocabit puerum natũ: hoc eſt Regem Meſſiam Principem pacis. O' inaudita Iudęorum fallacia, O' facinus nõ æquo animo ferendũ: audent peruertere, atq; deſtruere (ſi poſſent) illud, quod Deus ipſe fieri voluit, atq; decreuit. Quam malitiã, atq; improbitatẽ præuidens Eſaias .c.I. inquit: Vę genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini neq̃, filiis ſceleratis: dereliquerunt dñm, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, alienati ſunt retrorſum. Has patitur Deus iniurias: quas tñ nõ oblitus inexpugnabili pœna opportuno tempore pariter compẽſabit. Nam ſcientes, qui peccant, & ſua errata corrigere nolunt, veniam quidem aliquã nõ merentur. Ignoſcitur aũt iis, qui in peccatum incauti prolabuntur, & pœnitentes ſe corrigunt. Scribunt nanq; Iudęi dictiones: Vocabitur, & Vocabit, iiſdem literis, & iiſdem penè punctis. Nã Vehicare, Hebraice, apud nos ſonat Vocabitur. & Vehicra, Hebraice, apud nos ſonat Vocabit. hac itaq; vna, & eadem literaꝝ figura, licet inter ſe puncta varietate diſcordent, à fundamento veritatis: & à ratione verę religionis Iudęi ſe amouẽt, atq; abdicant. Quod aũt hęc veritas, nõ ingenio ſolũ, & oculis videatur: ſed (vt dici ſolet) manibus attrectetur, legãt Hebręi ſuper huiuſmodi verbis Eſaię ſuperius adductis. lxx. interpretum trãſlationem hoium Hebræorum admodum doctiſſimorum, quibus Iudæi tñ fidei tribuunt, ꝙ eorum repugnare dictis auſi nunquã fuerint. Ea vtiq; ſic interpretati ſunt: Puer natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis: cuius imperium ſuper humeꝝ eius: & vocabitur nomen eius magni cõſilii Angelus. Ex hac enim tranſlatione manifeſte apparet, cũ doctiſſimi illi Vocabitur ſcripſerint, quod Vehicare, non Vehicra: hoc eſt Vocabitur, non Vocabit, & ſcribi, & proferri debet. Quare autem. lxx. loco ſex verborum, ſiue dictionum iſtarum. ſ. Admirabilis, Conſiliarius, Deus for is &c. poſuerunt ſolum Magni conſilii Angelus: quia, cum diuina eloquia Ptolemęo Gentili interpretarẽtur: ſæpe quæ ad Chriſti diuinitatẽ pertinerẽt, vel ꝑtermiſerint, vel mutauerũt: ne forte ille putaret Iudæos exiſtimare Meſſiã eſſe Deũ inq̃tum homo: & Deum à ſũmo Deo diuerſum: duoſq; Deos eſſe. vnde Rabi Moyſes Aegyptius in epl̃a ſua ad Africanos expõit de Meſſia puero nato: ſex illa noĩa. i. Admirabilis, Cõſiliarius, Deus fortis &c. & ad iſtam verita-

tem confirmãdam accedit tranſlatio illa Chaldæa, quæ Targum dicitur, quã Iudæorum nullus carpere vnquam auſus, cum doctrina ſua vndiq; veritate, ac ſapiẽtia fulgeat. Vbi ita dicitur: Infans natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis: & recipiet ſuper ſe legem ad ſeruandũ eã: & vocabitur nomen eius de ante Mirabilis, Conſiliarius, Fortis, Permanens in ſæcula ſæculorum Meſſias: in cuius diebus pax multiplicabitur ſuper nos. Qua expoſitione clarius aliquid, neq; dici, neque excogitari poteſt: per quam Vocabitur percipimus, non autem Vocabit: igitur Vehicare, non Vehicra ſcribi à Iudęis, atque pronunciari debet. Oſtendit enim Vates iſte Eſaias, Meſſiam Deum futurum fuiſſe, & Regnum eius ſpirituale, mundiq; alterius. Item venturum illũ Cæſare Octauiano imperante, ſub quo vniuerſalis, & diuturna pax fuit. Monarchia mundi latiſſima, feliciſſimaq;, & orbis vniuerſi deſcriptio: vt latius oſtendendum eſt libro. vi. c. xi. His ergo diligenter diſcuſſis, patet vndiq; veritas, quam ſequimur: cuius vigore Iudęorum obiectio inanis, & fatua redditur: qui ad Ezechiam Regem Prophetę Oraculum ſuperius trahere conabantur: quę qdem opinio, non modo ratione aliqua: ſed ẽt nulla vi, vel ingenio illi vel competere, vel accõmodari poſſet. Et quoniam circiter annos. xv. Rex ipſe pace functus ẽ: Iudæi tanquam rerum ſuarum imperiti, & rationis ignari, expromere audent: quod animo quidẽ concipi non poteſt, idq; veritas ipſa docet. Regnauit Rex ipſe Ezechias annis. xxix. quem quartodecimo anno regni eius Sennecherib Aſſyriorum Rex amaritudine, & anguſtiis quamplurimis affecit: vt ſcribitur quarto Regũ, capitulis. xviii. & .xix. quo mortuo, eius loco Manaſſes filius ſuffectus eſt: quem Principes exercitus Regis traxerunt vinctum cathenis, atq; compedibus in Babylonem: vt legitur ſecũdo Paralipomenon. c. xxxiii. Ex quibus igitur conſtat, ꝙ per id temporis pax non diu viguit: quod Eſaiæ dictis repugnat, atq; contrariatur, qui in eo capitulo. ix. ait: Et pacis eius non erit finis. Item qm̃ Propheta parum infra inquit: Super ſolium Dauid, & ſuper Regnum eius, vt cõfirmet illud, & corroboret in iudicio, & in iuſtitia, amodo, & vſq; in ſempiternũ: quod Ezechiæ minime competere põt: & de ſpirituali vita, & imperio intelligi debet. Hæc omnia ad tollendam omnẽ fallaciam, & ad conuincendos errores Iudæorum dixiſſe volui: tam etſi ſatis, ſuperq; ſupra oſtenſum fuerit: ea dici omnia, & exponi de Chriſto Meſſia, & ita eſſe, ſicuti eſt, & apparet. Propheta igiť Eſaias loquẽs de puero filio nato: ſuper cuius humerum factus eſt principatus: & cuius nomen eſſet Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, & Priceps pacis, nullus alius fuit, niſi Meſſias Rex: qui tñ prius erat, ſed poſtea factus eſt. Quid erat, qui factus eſt? Verbũ erat, caro factus eſt: filius Dei erat, factus eſt filius hominis: Deus erat, homo factꝰ eſt: ſuſcepit humanitatem, non amiſit diuinitatem: factus eſt humilis, manſit ſublimis: natus eſt homo, non deſtitit eſſe Deus: natus eſt paruus, latet magnus: q libenter amplectitur natum, non abhorret virginis partũ. Dicit tibi creator hominis: Quid eſt, ꝙ te permouet in mea natiuitate? non ſum libidinis cõceptus natiuitate: ego matrẽ, de qua naſcerer, feci: ego viam itineri præparaui, atq; mũdaui: hanc, quam deſpicis Iudęe, mater mea eſt: ſed manu fabricata eſt mea: ſi potui inquinari cum eam facerem, potui inquinari cum ex ea naſcerer: ſicut tranſitu meo illius nõ eſt corrupta virginitas: ſic mea nõ eſt ibi maculata maieſtas &c. Item ſi Solis radius cloacarũ ſordes ſiccare nouit, inquinari non nouit: quanto magis ſplendor lucis æternę, in quo nihil inquinari incurrit, quodcunq; radiauerit, mundare poteſt, ipſe pollui nõ poteſt? Stulte vnde ſordes ĩ virgine matre, vbi non eſt concubitus cum homine patre? Vnde ſordes in ea, quæ nec concupiſcendo libidinem, nec pariendo paſſa eſt dolorem? unde ſordes in domo, ad quam nullus habitator acceſſit? ſolus ad eam fabricator, & dñs uenit: ueſtem, quã

non

non habebat, induit: eamq́; ſicut clauſam inuenit, reliquit: ſic ille ſolus natus eſt inter mortuos, ſic & iſtius, ex qua natus eſt, matris pudor ſolus eſt iteger. Eua inobediens meruit pœnã, Maria obediẽs ↄſecuta eſt grãm. Illa gaudio ꝓhibito maledicta, hęc credendo Angelo benedicta: illa nobis mortem ↄtulit, hæc vitã peperit.

¶ Eſaias capitulo. xlv. Tantum in te eſt Deus, & non eſt Deus abſq; te: vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael Saluator &c. Cap. XIX.

Qvam veritatẽ Eſaias diuinus Vates cap. xlv. manifeſte declarat, vbi loquens de Chriſto Meſſia, inqt: Tantũ in te eſt Deus, & non eſt Deus abſq; te: vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael Saluator. Et vere abſconditus fuit, qui aſſumpta humanitate apparuit, vt homo deſpect⁹, captus, & à Iudæis occiſus. Quòd aũt verba dicti capituli dirigant̃ ad Chriſtum Meſſiam, Rabi Salomon hoc ipſum edocens, ſup hoc eodem capite, inqt: Magiſtri nr̃i ſic dixerũt: Deus ſanct⁹, & bñdictus dicit Meſſię ſuo: Opponens ego te ipſi Cyro: qđ declarans Nicolaus Lyrẽſis, dicit. Deſignãs te per Cyrũ. Igitur cum omnia ſuperius dicta, & adducta de ipſo Chriſto dicant̃, cogimur (veritate ipſa clamãte) credere, fateri, atq; ſentire Chriſtum proculdubio eſſe Deum, qui cœlum, mũdumq́; fecit, q hominem creauit, qui cuncta regit, atq; gubernat, vti ſingularis opifex, atq; rector præcipuus, ſummus, & infinitus, ſolus, & vnicus Deus. Hæc cõfeſſio eſt via Dei, per quam nos ambulare præcepit: hoc eſt veritas: quam ſeruandam oĩbus demandauit: cui Angeli ſeruiunt: quem Dęmones ↄtremiſcunt: qui qualis, quantuſq́; ſit, nec dici, nec ſcribi, neq; comprehendi poteſt. Sed Iudæi, & qui ſequũtur hiſtoriã, hoc in loco dicere poſſent, Prophetam Eſaiam, non de Chriſto Meſſia, ſed de Cyro Perſarũ Rege dicere voluiſſe. Latet enim neminem Aegyptum, & Aethiopiam, gentemq́; Sabæam: quæ trans Aethiopiam eſt, ſeruiſſe Cyro, & ei gẽtes victimas fuiſſe ſubiectas, atq; ex mirabili intellexiſſe victoria, ꝙ in eo eſſet Deus: & non eſſet alius, præter eum, qui in illo habitaret Deus. Sed hoc quod ſequitur: Vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael Saluator: quomodo poſſint Cyri perſonæ iungere, nõ intelligo: niſi forte Theodotionis vtamur æditione, qui tranſtulit: In te eſt fortis, & non eſt alius, præter eum, Deus: ꝓpterea tu fortis abſcõditus, Deus Iſrael Saluator: quocunq; ſe verterint, non valebũt laqueos veritatis effugere. Fac enim in Cyro eſſe Deum: & non eſſe alium, pręter eum, qui ſit in Cyro Deus: quomodo Cyri perſonę dici ↄueniet: Vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael Saluator? Ergo Deus, in quo De⁹ eſt, dñs noſter Ieſus Chriſtus rectius, & verius intelligitur: qui Deus appellatur abſconditus, ꝓpter aſſumpti corporis ſacramentum: & Deus Iſrael Saluator, quod interpretatur Ieſus. Nota inſuper hæc verba: Tu es Deus, & in te eſt Deus: ſi Deus eſt in eo, neceſſe eſt, ꝙ ille ſit Deus: & ſi Deus eſt in Deo, neceſſe eſt confiteri diſtinctos eſſe eos abinuicem: cum qui eſt, ab eo in quo eſt, diſtinctus ſit. Et vt diſtinctionem perſonarum in identitate ſubſtantię fore demonſtraret, ſubdit: Nec eſt Deus abſq; te: vere tu es Deus abſcõditus, Deus Iſrael: ideſt incognitus intellectui, & ſolum cognitus reuelatione ſua. Diuina enim maieſtas coli non poteſt, niſi per filium: qui ſicut radius à Sole, ita à patre filius ſeparari non poteſt: qui igitur colit patrem, colit & filium: & qui odit vnum, odit vtrunq;: quoniam vna vtriq; mens eſt: vnus ſpiritus: vna ſubſtantia: quæ fecit, condidit, atq; gubernat cœlum: & quæ ſub cœlo ſunt omnia. Dicimus nanq; Deum Meſſiam, qui vere Dei filius eſt: neq; alterum ab altero ſecernimus: quia idem eſt pater, & filius: & alter ſine altero eſſe non põt vnus Deus: & ꝑter ipſum nullus alius eſt Deus: quã veritatẽ Eſaias cap. xlv. manifeſte declarat, dicens: Tantũ in te Deus eſt, loquẽs de Chriſto Meſſia: & nõ eſt Deus abſq; te: vere tu es De⁹ abſcõditus, Deus Iſrael Saluator. & vere abſcõditus fuit, qa aſſũpta humanitate, apparuit vt hõ, & tãq̃ homo deſpect⁹ &c.

Reſponſio.

Digitized by Google

¶ Zacharias.c.ix.Exulta ſatis filia Sion: iubila filia Hierl'm: ecce Rex tuus venit tibi iuſtus,& Saluator. Cap.XX.

ITē Zacharias Vates cap.ix.hāc ipſam veritatem,de qua loqmur, approbat, & confirmat,dicens: Exulta ſatis filia Sion: iubila filia Hierl'm: ecce Rex tuus venit tibi iuſtus,& Saluator, aſcēdens ſuper aſinam. Iuxta Rabinoꝝ Hebræorum ſniam,& maxime Rabi Salomonis, hęc Zachariæ prophetia,de nullo alio recte, & veraciter exponi poteſt,niſi de Meſſia Rege:qm̄ per Prophetā hoc in loco duę Meſſiæ Regis oſtendunt naturæ,& quidem aperte,qđ in nullo alio fieri poteſt. Nam per hęc verba:Pauper, & aſcendēs ſuper aſinam,eius oſtēditur humanitas, in qua ſicut pauper cum hoībus ꝯuerſatus eſt.Per hæc autem alia verba ſequentia:Rex iuſtus,& Saluator, excellētior in eo natura oſtendit,per quam ſaluare poteſt,& regnare:qa inquantū pauper, nec regnare,nec ſaluare poterat: & ideo fuit in vnum ſimul diues, & pauper.ſ. diues in natura diuina, & pauper in natura humana.Et ꝙ hęc verba de Meſſia intelligi debeant,patet per Gloſam Hebræoꝝ fide dignam, ſup illud Canticoꝝ cap.i. Exultabim⁹,& lętabimur in te.Gloſa.i.in te ſancto,& bn̄dicto. Simile eſt enim hic cuidam Reginę,cuius maritus,filii, & generi trāſierunt mare: poſtea per magnū tp̄is ſpatium,nūriatum eſt ei: Venerūt generi tui.Rn̄dit:Quid ad me.Lætentur filięt meæ.Dictum eſt inſup ei: Venerūt filii ui.Rn̄ dit:Quid ad me. Lętent nurus meę.Qn̄ aūt dictū eſt ei: Venit vir tuus. Rn̄dit:Nūc facta eſt perfecta lętitia mea. Sic factum eſt:vt eſſent Prophetę dicentes ad Hierl'm:Filii tui de lōge venerūt. Rn̄dit: Quid ad me. Lętent filiæ Iudæ. Sed cū dictū eſt ei illud Zacharię cap.ix. Ecce Rex tuus venit: tunc fuit ei lætitia pfecta. vnde ibidem ſatis præmittitur: Exulta ſatis filia Sion:iubila filia Hieruſalem &c.Ex iſta nēpe Gloſa Hebraica, patet Prophetam locutum fuiſſe de aduentu Dei ad filios Iſrael. Si ergo ex Rabinoꝝ Iudęoꝝ ſnia Propheta loquitur de Meſſia Rege:qa ēt ibidem dicit eum venire in paupertate, ꝯcluditur, ꝙ ipſe ſit Deus,& homo:& ꝓpterea,ꝙ ratione humanitatis,pauper ſit:ratione aūt diuinitatis,ſaluare,& regnare poſſit.Et quoniā Propheta addidit:Et diſpergam quadrigam,& Effraim,& equū de Hierl'm,& diſſipabitur arcus belli,& loquet pacem gētibus,& poteſtas eius à mari, vſq; ad mare, & à fluminibus, vſq; ad fines terræ: ideo ex ipſis verbis patet,Meſſiam venturū fuiſſe Hieroſolymam tanq̄ inopem, & ſup aſinam, Regnumq́; eius non fore terrenū: & ſalutem ab eo expectatā aiaꝝ potius,q̄ corpoꝝ fuiſſe:& per ſolam ſanctitatem,imo & mortem futurā eſſe. Adiungit enim Propheta:Tu aūt in ſanguine teſtamenti tui miſiſti vinctos tuos de lacu.i.antiquos ex Limbo.Talia vero de ſolo Meſſia legunt, quem hoīem fore, & Deum Zacharias innuit, qn̄ dixit: Eum pauperē ſup aſinam,imbellemq́; fore:nullis armis,ſed ſola pacis doctrina vſurū: & tn̄ Saluatorē, Regemq́; appellat vbiq; regnantē,Dei aūt hoc officiū eſt. Ipſum inſup eundē Zachariā ſi leges cap. xiiii. vbi loquens de Deo dixit:Et ſtabunt pedes eius in die illa ſup montem Oliuaꝝ, doceberis eum & Deū eſſe, & hoiem: licet ibi de Antichriſti tp̄e dicat: cū enim Deus in eſſentia ſua,& natura diuina,pedes non habeat,vt Prophetę verba verificent, eū humanitatē aſſumptuꝝ fuiſſe neceſſario fatendū eſt.Hic enim oſtendit Propheta Deū eē hoiem,eo ꝙ pedes habeat.Hoc idem ēt habet Pſal. cxxxi. his verbis:Introibimus i Tabernaculū eius: adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius.Ipſe ēt Ieſus noſter Ioānis cap.xiii. hoc ipſum approbauit,dicēs:Qui credit in me,nō credit in me, ſed in eū, q miſit me: & q videt me,videt eū, q miſit me. In qbus verbis oſtendit ſe in hunc mundū miſſum fuiſſe à patre.ſ.Deo:vbi oſtendit pſonaꝝ diſtictionē. Intereſt enim in miſſum,& mittentē.cū aūt addidit: Qui videt me, videt & patrem, diuinitatis eſſentiam,& vnitatē declarat. Vnde veraciter fatendum eſt, eundem Chriſtum, & vnigenitum Dei,& filium hoīs fuiſſe: nam vnum horum ſine altero non ꝓderat ad

rat ad

rat ad ſalutem: & æqualis erat periculi ipſum dñm noſtrum Ieſum Chriſtũ, aut Deũ tantũmodo ſine hoīe, aut ſine Deo ſolũ hoīem crediſiſſe,cũ vtrũq; eſſet pariter ꝯfitendũ,qa ſicut Deo vera humanitas,ita homini inerat vera diuinitas.

¶ Pſalmo .xcvi. Adorate eum omnes Angeli. Cap.XXI.

AD huius ēt rei ꝓbationem,ꝙ Meſſias eſſet Deus, accedit Pſalmiſta, inquiens Pſal.xcvi.Adorate eum oēs Angeli eius. In qbus verbis Propheta indicat,& qdem aperte,in Chriſto diuinam eſſe naturã, cum eum per ſanctos Angelos adorari velit,imo mãdet.Quis aũt huius Pſalmi auctor fuerit, varia eſt expoſitoꝝ opinio. Aliqui nãq; Dauid auctorem fuiſſe aſſerũt:aliq vero alii, & maxime Hebręi, Moyſem inquiũt fuiſſe auctorem:ſed qſqs eorum duoꝝ fuerit,Propheta fuit,& diuino Spiritu illuminatus. Cum aũt Pſalmiſta dixerit:Adorate eum oēs Angeli eius,ſignificauit eũ eſſe Deũ: qa,pręter eũ,nullus alius,non ſolum ab Angelis,ſed nec ēt ab hoībus eſt adorandus,& maxime latrię adoratione.Quòd aũt in hoc Pſal. de Chriſto dicaſ,teſtis eſt Beatus Paulus Apl's, qui in lege Dei fuit,& humana,& diuina edoctus diſciplina. Fuit enim Gamalielis diſcipulus in lege Moyſis: & in eius Pauli ꝯuerſione,vſq; ad coelũ raptus, & ſpiritu diuino illuminat⁹.Ipſe nãq; hũc allegat Pſalmũ ad literã de Chriſto ad Hebręos.c.i. dicens:Et cum iteꝝ introducit primogenitũ in orbē terrę,dicit: Et adorent eum oēs Angeli Dei. Qđ ēt teſtatur Rabi Salomon,in parte dicēs Pſalmũ iſtũ loqui ad futurũ: qđ vocat tp̃s Meſſiæ:ſed expectat primũ eius aduentũ, licet inaniter,& erronee,qa iamdiu elapſus eſt. Hebręi aũt dicũt in hoc Pſalmo ꝯtineri gratiaꝝ actiones ſummo Deo factas p Dauid Regem:qñ debellatis Philiſtęis,q regnũ eius inuaſerant, terra ſua in pace, & qete fuit reſtituta:in qua re valde errãt. Nam ſi Moyſes fuit auctor huius Pſalmi(vt inquiũt Iudęi)nempe non poſſent in hoc Pſalmo reddi gratię Deo de liberatione facta populo Iudaico à Philiſtęis eũ opprimentibus:qa huiuſmodi liberatio facta fuit per magnum tp̄is ſpatium poſt Moyſem:qa gratiæ redduñ de re præterita,non aũt de futura. Cum aũt à Moyſe,vſq; ad Dauid interfuerint anni quadringenti,& vltra: ideo ex iſta ratione, ſnia,& opinio Iudęoꝝ friuola euaneſcit. Inſuper ſi Dauid fuit auctor huius Pſalmi,& reddantur gratię Deo de liberatione à Philiſteis,vt volũt Iudęi,litera Pſalmi non videñ concordare,& maxime,cũ diciñ:Nubes, & caligo in circuitu eius.& poſt ſubditur:Ignis ante eum pręcedet: qa talia ſigna non leguñ in bellis Dauid appáruiſſe: ſed legitur, ꝙ in vltimo Chriſti aduētu huiuſmodi apparebũt ſigna,qñ.ſ. veniet mundũ iudicaturus in vltimo Iudicio. Si aũt Iudæus diceret, obſtare nobis titulum in noſtris Bibliis poſitum:qui huiuſmodi eſt:Pſalmus ipſi Dauid,qñ terra eius reſtituta eſt ei. Reſponderi poſſet. Hunc Pſalmum in Hebræo,& etiam in tranſlatione Beati Hieronymi,ſ̃m veritatē Hebraicã,nullũ habere titulũ: ſed in noſtris Bibliis poſitus fuit forte ab aliquo expoſitore ꝑ ſua voluntate,vel minus docto huiuſmodi titulus.ſ.illa pars: Qñ terra eius reſtituta eſt ei.Pſalmo ēt.lxxi.hoc idem, quod in ſuperiori Pſalmo diximus,oſtendiñ, vbi diciñ: Adorabunt eum oēs Reges terræ: oēs gentes ſeruient ei.Quòd aũt in ipſo .lxxi.tractetur de Meſſia Rege, ſuperius lib.ii.cap.xii.ꝓbatũ eſt.Loquiñ enim Vates iſte,qſqs fuerit ille,de ingreſſu terræ viuentiũ ꝑ Meſſiã Regem aperiēdo tp̄e gratiæ:qm̃ per ſuã benedictã paſſionem amouit impedimentum. & ēt Pſal.xciiii. de Chriſto multa dicũtur:vnde ad exultationem prouocat omnes.

Oppoſitio.

Reſponſio.

¶ Hieremias capitulo. xxxiii. Ecce ego obducam eis cicatricem,& ſanitatem: & curabo eos, & reuelabo eis deprecationem pacis &c. & paulo infra: Et emundabo illos ab omni iniquitate ſua &c. Cap.XXII.

HIeremias cap.xxxiii.hoc ipſum verum eſſe manifeſtauit,dicens:Ecce ego obducam eis cicatricem,& ſanitatē: & curabo eos,& reuelabo eis de-

Digitized by Google

precationem pacis,& veritatis:& cõuertam ꝯuerſionem Iuda, & ꝯuerſionẽ Hieruſalẽ: & ædificabo eos ſicut à principio: & emundabo illos ab omni iniqtate ſua, in qua peccauerunt mihi. In iſto Hieremiæ capitulo, tractari de Meſſia Rege ſuperius in hoc eodem lib.c.xviii. ſatis dictum,& ꝓbatũ fuiſſe reor: ẽt ex ſnia Rabi Salomonis. Dicit ergo hic Deus per Prophetã: Ecce ego obducam eis cicatricem. Cũ enim vulneri cicatrix eſt obducta: tunc equidem vulnus eſt pfẽcte ſanatum: & ſanitas data eſt per Chriſtum, & non per aliũ. & ſeqtur Propheta: Et reuelabo illis deprecationẽ pacis,& veritatis: hoc eſt pacem,& veritatem, pro qua deprecati ſunt patres veteris teſtamẽti: ideo Chriſto nato Angeli Deũ laudauerunt, canentes: Gloria in altiſſimis Deo: & in terra pax hoibus bonæ volũtatis: vt habetur Lucæ cap.ii. & ſequiť Propheta: Et ꝯuertam ꝯuerſionem Iuda, & conuerſionem Hieruſalem: ideſt ꝯfitentium peccata ſua,& ꝯuertentium, ac venientium ad eccleſiã catholicã, quę nominať Hierl'm: vt Eſaię cap.ii. Ad Hebræos cap.xii. & Apocalypſis cap.xxi. Et ſeqtur: Aedificabo eos ſicut à principio. Principiũ ædificationis fuit in exitu Iſrael de Aegypto: quę ædificatio fuit per ſigna,& miracula diuinæ virtutis: vt patet in Exodo, & in libro Numeroꝝ in pluribus locis. Et hoc modo ædificata eſt eccleſia in aduentu Saluatoris noſtri: vt patet in Euangeliis, & in Actibus Aploꝝ. & ſeqtur: Et mũdabo illos ab omni iniqtate ſua: hoc non poſſũt exponere Iudęi de aliqua ſalute, vel ſaluatione ſua, ſiue emũdatione temporali ſibi facta: & eo magis, q dicunt, ꝙ in omni punitione, & afflictione, quã ſuſtinuerũt hucuſq; & ſuſtinebũt vſq; ad aduentum ſui Meſſiæ, ſemp expiatur aliqua pars pœnę ſibi debitæ pro vituli aurei adoratione. Et ideo iſta emundatio ꝓprie intelligitur de Chriſto, qui per ſui ſanguinis effuſionem lauit nos à peccatis noſtris: quæ nempe lotio eſt perfecta mundatio: ex quo illis omnibus, qui lauanť,& mundanť, per baptiſmũ,& maxime adultis, non imponitur aliqua pœna ſatiſfactoria pro peccatis ſuis, qñ baptizantur: qa baptiſmus ipſe delet & culpã, & pœnam: & maxime ſi adulti, corde cõtrito,& veraciter credũt. Cum ergo manifeſte cõſtet prędicta omnia, & etiam ſequentia, vſq; ad finem pręſentis capituli, eſſe debere, ſiue debuiſſe, tpe Meſſiæ Regis, teſte ẽt Rabi Salomone, vt ſupra dictum eſt, licet eum ventuꝝ expectaret, & qdem inaniter,& fruſtra: qa iãdiu venerat, vt ꝓbabitur infra lib.v. Qui qdem Meſſias, licet tanq̃ homo apparuerit ſicut vere erat, tñ ex multis, & mirabilibus miraculis per eũ factis: & etiam atteſtatione Dei, qñ à Ioãne baptizatus fuit,& qñ in monte corãm tribus Apl'is ſuis transfiguratus fuit, ẽt Deus erat. Et ideo per Prophetam Hieremiam inqt ipſe: Et mundabo illos ab omni ſua iniqtate: in qua peccauerũt mihi. Nam remittere hoibus peccata, ſolius Dei officium eſt: cum ſit ẽt, ꝙ ex meritis paſſionis Chriſti, oẽs eũ fide, & opere recipientes mundenť ſacramentis eccleſiaſticis ab oibus ſuis iniquitatibus, ſequitur neceſſario, ꝙ ipſe fuit, & eſt Deus. Sed Chriſtus Ieſus fuit eiuſmodi: ergo ipſe Chriſtus fuit,& eſt Deus.

¶ Eſaias cap.ii. in fine ipſius capituli: Quieſcite ergo ab homine, cuius ſpiritus in naribus eius eſt, quia excelſus reputatus eſt. Cap. XXIII.

AD hoc ipſum etiam ꝓbandũ adducitur Eſaias Propheta, qui in fine capituli ſecũdi ait: Quieſcite ergo ab hoie, cuius ſpiritus i naribus eius eſt: qa excelſus reputatus eſt ipſe. Sup qbus verbis Beatus Hieronymus inquit: Hoc pętermiſere ſeptuaginta. & in Gręcis exemplaribus ab Origene aſteriſcis de æditione Aquilæ additum eſt. Dicens ipſe Beatus Hieronymus: ꝙ vbi nos dicimus: Excelſus reputatus eſt, Aquila interpretatus eſt: In quo reputatus eſt. Et verbum Hebraicũ Bama, vel Ypſoma, ibi poſitũ dici ſignificare Excelſum Beth Menhen, dicit ſignificare, Certe in quo. Intelligentes ergo Iudæi ꝓphetiam hanc eſſe de Chriſto, verbum ambiguum in deteriorem partem interpretati ſunt: vt viderentur nõ laudare Chriſtum, ſed nihilipendere.

Digitized by Google

dere. Voluit enim Propheta oſtendere Chriſtum, & hominem fuiſſe, eo ꝙ ſm carnem homo erat, & habebat animam, & ita ſpirabat, & narib⁹ halitũ trahebat, vnde nos oẽs ſpiramus, & viuimus: ſed ſm diuinam maieſtatem excelſus erat, & reputabatur, & credebatur.

¶ Hieremias Threnoꝝ cap. iiii. circa finẽ: ſpiritus oris noſtri Chriſt⁹ dñs captus eſt in peccatis nr̃is. Cap. XXIIII.

Hieremias itidẽ Threnoꝝ cap. iiii. circa finem: Spũs oris noſtri Chriſtus dñs captus eſt in peccatis noſtris. Quãuis aliqui ex Iudæis hũc verſiculum iterpretent̃ de Ioſia Rege Iudęorum, qui interfectus fuit à Pharaone Nechao: & nõnulli alii de Sedechia Rege, q egreſſus de ciuitate Hieroſolyma obſeſſa p Chaldęos, i Aegyptũ fugere voluit, quem pſecutus fuit Chaldęoꝝ exercitus, & eum in deſerto Hierico comprehẽdit: vt. iiii. Regũ cap. xxv. tñ de neutro eoꝝ ad literam intelligi põt, cum eoꝝ vterq; captus fuerit in peccatis ſuis ꝓpriis. Ioſias qdem, quia non obediuit vero Dei Prophetæ ex ore domini: vt dicitur in libro Eſdræ: Sedechias aũt, quia nõ obediuit verbis Hieremię, nec ſeruauit iuramentum, quo ſe aſtrinxerat cum Rege Chaldęoꝝ, ex quo vterq; eoꝝ capt⁹ fuit pro peccatis ſuis ꝓpriis, & non alienis. Et iccirco hæc Prophetæ verba de nullo alio literaliter intelligi poſſunt, niſi de dño noſtro Ieſu Chriſto: tũ qm̃ ipſe nullum habuit peccatũ: vt ait Eſaias cap. liii. & pro peccatis alienis, & nõ ſuis captus, & paſſus fuit: tũ maxime, qa vbi in trãſlatione noſtra Latina dicitur: Chriſtus dñs captus eſt, in Hebræo eſt nomẽ Dei quatuor literaꝝ. ſ. Ioth, he, vau, he, quod nomen nulli ꝯuenit puro homini, ſed tantũ Deo: vt ſupra dictum eſt cap. xviii. huius tertii libri: cui dño noſtro attribuitur nomen illud: vt ibidem ꝓbatum fuit. Non poſſunt igitur Iudæi inficiari, quin Chriſtus dominus hoc in loco diuinum vnũ ſignificet ſuppoſitum, qui Deus ſit, & homo: qm̃ Deus vt homo, non aũt vt Deus capi poteſt. Inquit nãq; Propheta: Chriſtus dñs captus eſt. & ſequit̃ Propheta ipſe: In peccatis noſtris: ergo nõ ſuis, qa ipſe nullum habuit peccatum: vt Eſaiæ cap. liii. ſed pro peccatis noſtris paſſus eſt. In ipſo enim duę aderant naturæ, diuina. ſ. & humana. Quæ qdem Hieremię verba ſic interpretari debent: Chriſtus dominus: ideſt Ieſus verus homo, & verus Deus. & ſequit̃: Spiritus oris noſtri: ideſt nos viuificans in reſpiratione ſuæ gratię: captus eſt in peccatis noſtris: ideſt Iudæis traditus ꝓpter peccata noſtra delenda &c. Vnde omnia, quæ dicuntur à duodecimo verſu, & deinceps, habẽt referri ad mortem eius: in quam cõſpiraure ſacerdotes, legis doctores, & ſcribæ. Et etiam verificatur de Iudæis, poſt mortem Chriſti, ille verſus antedicti capituli Hieremiæ, qui dicit: Facies domini diuiſit eos, non addet, vt reſpiciat eos: quoniam poſt captiuitatem Chaldęam Deus reſpexit eos, & in terram ſuam reduxit. Sed poſt mortem Chriſti, deſpexit eos: vt ſcilicet non reducantur in patriam, ſed ſint diſperſi, & vagi, vt ſunt hodie. Quod etiam verificatur per Pſalmiſtam dicentem Pſal. lviii. Ne occidas eos: ſcilicet Iudæos: de quibus loquitur ibi. & quare hoc dixerit, declarat dicens: Ne quãdo obliuiſcantur populi mei: diſperge in virtute tua: & depone eos. Orat igitur Pſalmiſta dominum, vt non occidat Iudæos, ne populus Dei: ſcilicet Chriſtianus, obliuiſcatur quomodo ipſi occiderunt Ieſum: ſed orat, vt per vniuerſum terrarum orbem diſpergant̃: vt ipſi ſint continuo in teſtimonium, & memoriam paſſionis Chriſti. & ſequitur Pſalmiſta, dicens: Delictum oris eorum ſermonem labiorum ipſorum. Verbis igitur grauiter peccauerunt Iudęi: quando ſcilicet clamauerũt, dicentes: Crucifige, Crucifige. Patet igitur ex deſcriptis etiã in hoc capitulo, Meſſiam Regem Deum fuiſſe, ſiue eſſe debuiſſe, & hominẽ pariter. Et quoniam Propheta ſequitur, dicẽs: Cui diximus in vmbra tua viuemus in gentibus: per quę verba Propheta pdixiſſe videt̃, ꝙ Iudęoꝝ populus permaneret incredulus, Gentilem vero in eius vmbra victurum, quia. ſ. in eum credidit.

Digitized by Google

¶ Eſaias capitulo.xliii. Verũtamen ſeruire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Cap.XXV.

ESaias diuinus Vates hoc idem inqt cap.xliii.his verbis: Verũtamen ſeruire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniqtatibus tuis. In quibus verbis Propheta clare,& aperte oſtendit Chriſtum pro peccatis populi formam ſerui accepiſſe,& paſſum fuiſſe. & ſeqtur:Ego ſum,ego ſum ipſe: qui deleo iniqtates tuas ꝓpter me, & peccatoꝝ tuorum non recordabor. In quibus verbis oſtenditur eius diuinitas:nemo enim iniquitates hominum delere põt, niſi ſolus Deus.Patet ergo ex hoc textu, & quidem manifeſte,ꝙ ille , qui formam ſerui accepit,& paſſus eſt pro iniqtatibus populi,eſt illemet,qui delet peccata.Nemo aũt delere põt peccata , niſi ſolus Deus, igitur qui pro delictis populi paſſus eſt, fuit Deus : ſed nemo paſſus eſt pro delictis populi,niſi dñs noſter Ieſus Chriſt⁹, qui fuit verus Meſſias:vt ꝓbabitur infra lib.vi.Ergo ipſe fuit,& eſt Deus, pro ſuis autem peccatis pati nõ potuit.quia nullum habuit peccatũ:vt Eſaię cap.liii. Eo ꝙ iniqtatem non fecerit, neq; dolus fuerit in ore eius. Et ꝙ pro peccatis noſtris paſſus ſit, ibidem dicit: Vere languores noſtros ipſe tulit.item: Ipſe aũt vulneratus eſt ꝓpter iniquitates noſtras,attritus eſt ꝓpter ſcelera noſtra. Auctoritate igit huius Oraculi Meſſias Rex Deus,& homo eſſe debebat: quia tanq̃ homo paſſus eſt propter peccata noſtra , & tanq̃ Deus peccata noſtra deleuit.

¶ Pſalmo octuageſimoſexto: Nunquid Sion dicet homo , & homo natus eſt in ea,& ipſe fundauit eam altiſſimus? Caput. XXVI.

SCribitur inſup in hoc Pſalmo octuageſimoſexto: qui Pſalmus iſcribitur filiis Choræ : ipſi enim filii Choræ ſanctum habuerunt Spiritum: & multos compoſuerunt Pſalmos.Et in hoc Pſalmo octuageſimoſexto ſic inquiunt:Nunquid Sion dicet homo, & homo natus eſt in ea,& ipſe fundauit eam altiſſimus? hoc eſt Deus,qui fundauit Sion,ibidẽ tã quam homo natus eſt. Nempe in hoc loco,vt de vno,q ſit Deus, & homo ĩ vno ſuppoſito dicat,neceſſe eſt:aliter hęc litera ſtare nõ poſſet.Nã aſſerendo, ꝙ qs aliquã fundauerit ciuitatem,vel aliquẽ aliũ locũ,anteq̃ eius ciuitatis,vel loci fundator in ea,vel in eo naſceret, implicat, ꝙ talis fundator,ante huiuſmodi fundatione fuerit: & tñ ipſe fundator natus fuerit in eadem ciuitate,vel loco iam fundatis:quod ꝑfecto intelligi non põt de aliquo puro homine:ſed ſolum,& dũtaxat de vno,qui Deus,& homo ſit. Cum aũt nullus huiuſmodi ſit,niſi ſolus dñs noſter Ieſus Chriſtus verus Meſſias,q Deus, & homo fuit,& eſt in vno ſuppoſito: vt ſupra plurimoꝝ Prophetaꝝ Oraculis ꝓbatum eſt:& ex aliis ẽt multis in hoc eodẽ tertio libro ꝓbandũ eſt:imo ẽt auctoritate q̃plurium Rabinoꝝ Hebręorum,& Thalmudiſtaꝝ: igitur de ipſo Ieſu Chriſto,de neceſſitate huius literę filioꝝ Chorę dictũ,& annuntiatũ fuerit,& ſic intelligendũ, & dicendũ ſit:cũ ipſe Ieſus ſm duas naturas in pſona ſua, ſiue ĩ vnomet ſuppoſito, vnitas huic ꝯuenit textui , & hanc adimplet,& verificat ꝓphetiã. Nã ſm diuinitatem,quæ eſt altera dictarum naturaꝝ,ipſe fuit ab æterno,& ſic eccleſiæ ſuæ fuit,& eſſe potuit fundator . de qua eccleſia loquit hic Pſal. lxxxvi. ſm Chriſtianos : & etiam de quacũq; alia re ſm Hebræos,vt infra dicet. Secundum vero humanitatẽ,quã ex tpe aſſumpſit, & ſm quam natus fuit in tpe, in ipſa eccleſia ex Beata virgine Maria carnẽ humanam aſſumendo,natus eſt in ea.Eccleſiaſtici etiã cap.xxiiii.quaſi ſimilis habetur locutio, vbi dicit:Et qui creauit me, requieuit ĩ Tabernaculo meo: qa ex hac litera oportet,vt q creauit Beatã virginẽ Mariã, naturã habeat diuinã , ſm quam creauit:& humanã,ſm quã ĩ eius requieuit vtero,& ex ea natus eſt. Sed Iudæi non adhibent fidem Eccleſiaſtico: igitur , eo omiſſo,reuertamur ad Pſal.lxxxvi.antedictũ:& textũ eius,de quo ſupra dictum eſt,diligenter exponamus. Nunqd Sion dicet homo:quaſi dicat:O' Sion nũquid

homo

homo purus.ſ. dicet iſtud glorioſum mi raculum, quod ſequit? quaſi dicat, non. Nam niſi Chriſti diuinitatẽ per eius mira cula itellexiſſet eccleſia: nequaq̃ ei pſua ſum fuiſſet, diuinitatẽ in eo fuiſſe. Et vbi Sion ſit hoc in loco datiui caſus, vt vo lunt aliq, dicentes ſic eſſe in Hebręo, qa pręponit ibi articulare ſeruiẽs datiuo ca ſui, ſic dicet: Nunqd homo dicet Sion: hoc eſt ipſi Sion &c. qd idem eſt: Homo natus eſt in ea.i. Chriſtus natus eſt in ea .ſ. ſm carnem, & humanitatem. Et ipſe altiſſimus.i. Dei filius, & ei æqualis, ſm diuinitatem, fundauit eam.ſ. eccleſiam. Nam eccleſia Dei fundata fuit primo in exitu populi Iſrael ex Aegypto, multis apparentibus ſignis, & miraculis mirabi libus: & ſic ante Chriſti natiuitatem, ſm carnem: quantum igitur ad diuinitatem, Chriſtus Deus fundauit eam: quantum autem ad humanitatem, ipſe Chriſtus na tus fuit ex virgine, ipſa eccleſia iam fun data. Et ne hoc incredibile videat, Pro pheta hoc ꝯfirmat per ſcripturas, dicẽs: Dñs narrabit i ſcripturis pplor, & Prin cipum horum, qui fuerunt in ea: hoc eſt: Dñs narrabit in ſcripturis populorum.i. p ſcripturas expoſitas, & directas ad po pulos, & in ſcripturis Principum horũ, qui fuerũt in ea: ſcilicet eccleſia: hoc eſt Moyſis, Prophetarũ omnium, & Apoſto lorum, ac Euangeliſtar: qui omnes fue runt in eccleſia Dei numero, & merito. Et quoniã Hebræi exponunt hunc Pſal mum diuerſimode: qa aliqui dicunt hic prædici de ædificatione ciuitatis Hieru ſalem, & templi facta per Regẽ Salomo nem: quam ciuitatem ipſe triplici muro cinxit. Nonnulli vero alii opinant hæc dicta fuiſſe de templo materiali ædificã do per Meſſiam Regem ſup mõte Sion: quod futurum dicunt & nobilius, & al tius, q̃ fuerit templum Salomonis: & qui mons Sion eleuãdus eſt per ipſum Meſ ſiam ſuper tribus aliis mõtibus.ſ. Synai, Thabor, & Carmeli: vt habetur Eſaiæ cap.ii. Quę qdem eleuatio, & tranſlatio non eſt intelligẽda per localem motum, ſicut intelligunt iſti Iudęi: ſic opinantes: ſed ſolũ ꝓpter gloriam, & famã ꝓceden tem ex magnitudine, & multitudine ſi gnor: hoc eſt miraculor, quæ facienda erãt per Meſſiam Regẽ ſup ipſo monte Sion: vbi erat templũ Dei. Quam qdem opinionem de dictis mõtibus ſic locan dis ſm famam, & gloriã tenet ẽt Rabi Sa lomon in expoſitione antedicti cap.ii. Eſaię, q̃uis teneat ẽt ipſe Rabi Salomon, ꝙ per Meſſiam ædificari debeat ciuitas Hieruſalem, & templum Dei materialiter ſup dicto monte Sion. Dicens inſup ipſe Rabi Salomon ſup cap.xxxi. Hieremiæ: Aedificationes factas per Regẽ Salomo nem, & per Zorobabel, Neemiã, & ſocios ideo corruiſſe, qa factæ fuerũt per homi nes mortales: ſed iſta quæ fiet per Meſ ſiam, fieri debet per manum diuinam, & ideo ſtabit in æternũ. De qbus ædifica tionibus, quas dicũt Hebręi, hic dici nõ põt, nec de cap aliqua, cauſis, & rationi bus allegatis p Nicolaũ Lyrenſem ſuper hoc Pſal. quas hic exprimere nõ curaui: qa, q̃tum eſt ad ꝓpoſitũ noſtrũ, nihil re fert de qua ædificatione hic dicat, qa de quacũq re ſit, nihil refert ad īfringendũ, & euadendũ, ꝙ hic nõ dicat de vno, q ſit Deus, & homo in vno, & eodẽ ſuppo ſito: vt ſupra copioſe dictũ eſt. Cum aũt nullus alius ſit, in quo hæ duę naturæ, diuina.ſ. & humana, vnitę ſint, aut fue rint, niſi dominus noſter Ieſus Chriſtus, conſtat igitur eum ex antedictis verbis Pſalmiſtæ de neceſſitate literę verũ eſſe Deum, & verũ hoiem, & verũ Meſſiam. Sed nota lector qd dixerit Beatus Augu ſtinus i ſermone, ſup illa particula Pſal. lxxxvi. de qua ſupius diſputatũ eſt.ſ. Nũ qd dicet homo &c. dirigẽs verba ſua ad Beatã virginẽ Mariã: Lacta mater Chri ſtũ, & dñm nrm, & cibũ: Lacta panem de cœlo venientẽ: Lacta eum, q talem fecit te, vt ipſe fieret in te: q tibi & munus fœ cũditatis attulit ꝯceptus, & donum virgi nitatis non abſtulit natus: q ſibi anteq̃ naſcerer, & vterum, de quo naſceret, & tempus, & diem, & ciuitatem, in quibus naſceret, elegit: & ipſe ꝯdidit, qd elegit. Sic nanq olim prædictum eſt: Mater Sion dicet homo, & homo factus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſſimus &c.

Digitized by Google

Vnde aliqui dixerunt Sion, hoc in loco eſſe matrem Saluatoris. B. etiam Hieronymus in Sermone, de hac glorioſiſſima matre ſic inqt: Si nutricem cœleſtis panis vocitem, lactis dulcedine reples: Lacta ergo mater cibum noſtrum: Lacta cibum Angelorum: Lacta eum, qui talem te fecit, vt ipſe fieret in te: q tibi munus fœcunditatis attulit conceptus, & decus virginitatis non abſtulit natus: qui priuſquam naſceretur, te matrem creauit, ex qua naſceretur: vt illic procederet tãquam ſponſus de thalamo ſuo: quo mortalibus oculis poſſet videri.

¶ Geneſis.c.xxviii. Cumq́; veniſſet ad quendam locum, & vellet in eo requeſcere poſt Solis occubitum &c.

Caput. XXVII.

NOn latuit etiam hoc myſteriũ incarnationis dñi noſtri Ieſu Chriſti ſanctum illum Patriarcham Iacob patrem noſtrũ. Scribitur enim Geñ. c.xxviii. ꝙ perrexit Iacob Aram, accepta benedictione à patre, cumq́; poſt primã veſperam quodam in loco quieſceret, vidit in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cœlum, Angelos quoq; Dei aſcendentes p eam, & dñm innixũ ſcalæ, dicentem illi: Ego ſum dñs Deus Abraã patris tui, & Deus Iſaac. Scala enim vnionem, vel coniunctionem ſignificat: ex duobus nanq; cõiungit lateribus. Per ipſam nanq; Chriſtus intelligitur, vnum diuinum ſuppoſitum vnitum ex duabus naturis, diuina .ſ. atq; humana. Et hoc illud eſt, cum dicitur, ꝙ ipſa ſtabat ſuper terram, & cuius cacumen cœlum tangebat: qa cõiuncta diuinitate humanitati, factum eſt vnum diuinum ſuppoſitum Chriſtus, Deus, & homo. Aſcendebant quoq; per eam Angeli Dei per gradus ipſius ſcalæ: qui gradus ſignificabãt gradus generationum, per quas Chriſtus ſm carnem deſcendit ab Abraam, vſq; ad glorioſam virginem, quę ipſum peperit: quos gradus annumerat Matthęus in principio ſui Euangelii, dicẽs: Liber generatiõis Ieſu Chriſti &c. Et Lucas.c.iii. ordine tamen retro grado. Duo latera ſcalæ ſunt iuſti, & peccatores: qa ex vtriſq; deſcendit ſm carnem, & pro vtriſque natus eſt, & paſſus. Quòd aũt dr: Dñs innixus eſt ipſi ſcalæ: deſignat, ꝙ ipſa deitas eſt vnita carni à patribus deſcendenti in Chriſto. Quòd aũt pes ſcalæ terram tangebat, & cacumen eius cœlũ, deſignatur, ꝙ ipſe Chriſtus ſm humanitatem cõuenit cum hoibus terrenis in natura, abſq; tñ peccato, ſed per deitatem ꝯuenit cum Deo, vt ſic verus mediator Dei, & hoium dicatur. Per Angelos Dei deſcendentes, intelligendum eſt, ꝙ myſterium incarnationis dñi de volũtate Dei fuit hoibus reuelatum. Primo Patriarchis, poſtea Prophetis clarius, & tertio Miniſtris noui teſtamenti clariſſime. Per Angelos aſcendentes, intelligitur deuotio bonoꝝ in quolibet ſtatu prędicto Deo pñtata per Angelos, ſm id quod Angelus Raphael dixit Thobię.c.xii. Qñ orabas cũ lachrymis, & ſepeliebas mortuos, ego obtuli memoriam orationis tuæ coràm dño. Et iſta cognouit Iacob futura, licet non ſint ibi expreſſa: quia huiuſmodi incarnationis myſterium non erat adhuc ſic publicandum. Item eodem.c. cum Iacob vellet quieſcere, tulit de lapidib⁹, qui iacebãt, loquens textus in plurali: vñ dicunt Hebręi in gloſa ſua: tres eum accepiſſe lapides: & qñ factus ẽ vigil, iuenit, ꝙ ipſi tres lapides facti erant vnus ſolus lapis: vñ ibidẽ dicit textus: Tulit lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo: quod dicitur à Iudęis factum fuiſſe in ſignũ, ꝙ dñs vniretur cum eo ad ipſum aſſociãdum. Nos aũt Chriſtiani melius dicimus factũ fuiſſe in ſignum trium perſonaꝝ diuinaꝝ, in vna diuina .ſ. ſubſtantia, & eſſentia, vnitarum. In quibus ibidem Deus repromiſit Iacob ꝓmiſſiones Abraæ olim factas, & Iſaac: in qbus ꝯtinetur implicite myſterium Chriſti. Quòd aũt Iacob habuerit notitiam de prædictis, patet per hoc, quod dixit: Vere dñs eſt in loco iſto, & ego neſciebam, qa per huiuſmodi reuelationẽ pleniorem habuit Iacob cognitionem de huiuſmodi myſterio, q̃ antea. & ſequitur: Pauẽsq́., q̃ terribilis eſt, inqt, locus iſte: non eſt hic aliud, niſi domus

Dei,

Dei,& porta cœli. Nam p pauorem,quẽ habuit,& p verba p eũ hic expſſa,idicatur ipſum Iacob multa, & grandia ſe in eo loco vidiſſe:q locus fuit mõs Moria: ibi enim Abraam auus dicti Iacob obtulit Iſaac patrem Iacob,vt ipſum Deo immolaret: & poſtea fuit ibi ædificatum tẽplum Salomonis : vñ in fine ipſe Iacob in memoriã tanti myſterii erexit lapidẽ, quem ſuo ſuppoſuerat capiti in titulum: fundens oleũ deſuper: appellauitq; nomen eius loci Bethel: quod iterpretatur domus Dei:& vouit votũ. Ex qbus oib⁹ infertur hanc viſionẽ fuiſſe cuiuſdã maximi myſterii:quo nullũ eſt maius Chriſti.ſ.icarnatione. Qui Chriſtus Ieſus Dei filius eſt,& Deus,& homo eſt de duabus naturis in vna perſona. Deus enim fuit ante oĩa ſæcula:homo in noſtro ſeculo. Deus,quia Dei verbũ. Deus eni erat verbum:homo aũt,qa in vnitate pſonæ acceſſit verbo anima rõnalis,& caro: quo circa inquantum Deus eſt, ipſe & pater vnum ſunt. Inquãtum aũt homo eſt,pater maior eſt illo: cui enim eſſet vnicus Dei filius,non gratia,ſed natura: vt eſſet plenus ẽt gratia,factus eſt & hoĩs filius. Idemq; ipſe vtrũq;,ex vtroq; vnus Chriſtus:qa cum in forma Dei eſſet,non rapinam arbitratus eſt,quod natura erat eſſe ſe æqualem Deo. Exinaniuit aũt ſe, formam ſerui accipiens,non amittens, vel minuẽs formam Dei. Ac p hoc & minor eſt factus,& manſit æqualis,vtrũq; vnus ſicut dictum eſt. Sed aliud pp verbum, aliud pp hoiem:pp enim verbũ, æqualis patri:pp hoiem minor. vnus Dei filius,idemq; hoĩs filius. vnus hoĩs filius, idemq; Dei filius:nõ duo filii Dei, & hominis Deus,& homo: ſed vnus Dei fili⁹ Deus ſine initio: homo à certo initio, dñs noſter Ieſus Chriſtus. Hęc vltimo loco poſita B. Auguſt. in Enchiridiõ cap. xxxiiii. & ſequitur ipſe B. Auguſt. ibidem c.xxxv. dicens: Hic oĩno granditer, & euidenter,de gratia cõmendatur. Quid enim in natura humana in hoĩe Chriſto meruit, vt in vnitate perſonę vnici filii Dei ſingulariter eſſet aſſumpta? Quæ bona uolũtas? cuius boni propoſiti ſtudiũ? quæ bona opera præceſſere? qbus mereretur iſte homo? ut una perſona fieret cũ Deo? Nunqd antea fuit homo? & hoc ei ſingulare bñficium pręſtitum eſt? ut ſingulariter pmereref Deũ? Nempe ex quo homo eſſe cœpit: nõ aliud cœpit eſſe,q̃ filius Dei,& hęc unicus, & pp Deũ uerbum: quod illo ſuſcepto,caro factũ eſt, utiq; Deus:ut quemadmodum eſt una pſona quilibet homo,anima.ſ. rationalis, & caro,ita ſit Chriſtus una perſona,uerbum, & homo: unde naturæ humanæ tanta gloria,nullis pręcedentibus meritis,ſine dubitatione gratuita, niſi quia magna hæc,& ſola Dei gratia fideliter, & ſobrie cõſiderantibus euidenter oſtẽditur:ut intelligãt homines, per eãdem gratiam ſe iuſtificari à peccatis: p quam factum eſt,ut homo Chriſtus nullum habere poſſet peccatum? Sic & eius matrẽ Angelus ſalutauit,quando ei futurũ annunciauit hunc partũ: Aue,inquit, gratia plena. & paulo poſt: Inueniſti, ait,gratiam apud Deum: & hęc quidem gratia plena: & inueniſſe gratiam apud Deum dicitur:ut domini ſui, immo omniũ domini mater eſſet. De ipſo autem Chriſto Ioannes Euangeliſta,cum diceret: Et Verbum caro factũ eſt,& habitauit in nobis, & uidimus,inqt,gl'iã eius,gl'iã quaſi unigeniti à patre, plenũ gratię, & ueritatis. Quod ait: Verbum caro factum eſt: hoc eſt plenũ gratiæ:quod ait Gloriam unigeniti à patre: hoc eſt plenum ueritatis. Veritas quippe iſta unigenitus Dei filius,non gratia,ſed natura:gratia ſuſcepit hominem tãta unitate perſonę: ut idem ipſe etiam eſſet hominis filius.

¶ Eſaias cap. iiii. In die illa erit germen domini in magnificentia,& gloria: & fructus terrę ſublimis Cap. XXVIII.

AD huius iſuper rei cõfirmationẽ, q̃ Meſſias eſſet Dei filius, & per conſequens Deus,accedit natura ipſa,atque rerum communis uſus,quem cernimus quotidie, & quem tractamus. Scribitur nanq; ab Eſaia.c.iiii. In die illa erit germen domini in magnificentia,& gloria, & fructus terræ ſublimis &c.. Quem locum Iudæi omnes,& Chriſtia-

Digitized by Google

ni exponunt de Chriſto Rege Meſſia: quod quidē Iudęi inficiari non poſſent. Et hoc, quia Chaldæa æditio, quę apud eos Targum appellatur, idē ſentiat, ſicq; declaret: In tempore illo erit Meſſiach dn̄i: vt etiam ſuperius dictum fuit lib.ii. c.x. Quæ quidem verba Prophetæ nos recte inſtruūt, Chriſtum Meſſiam Deum eſſe. Nam germen alicuius rei, vel arboris, vel plantæ, vt ei correſpondeat, & eiuſdem naturę ſit, neceſſe eſt. Sed Chriſtus Meſſias per Vatem iſtum Dei nuntium, atq; legatum Germē dn̄i dr̄, & appellatur, ergo illi naturaliter correſpondet, atq; de ſubſtantia illius eſt. Sequitur enim ꝯcluſio hæc, hoc modo, & ordine. Omne, quod naturaliter correſpondet Deo, & de eius ſubſtantia eſt, ꝓculdubio naturaliter eſt Deus: ſed Meſſias is eſt, q naturaliter correſpōdet Deo, & de eius ſubſtantia eſt, vt ſupra probatū eſt: ergo Meſſias naturaliter eſt Deus. Pręterea cōſideranda ſunt optime verba Prophetæ huius, dicētis: In die illa: hoc eſt in tempore lucis. Nam (ſ.n Apoſtolum) tempus noui teſtamenti appellatur dies: veteris aūt nox. Ea enim, quæ in vetere annunciabantur de Chriſto, velata erant, & obſcura: in nouo aūt, in quo adipleta ſunt, aperta, & clara, ac lucida ſunt. Huiuſmodi enim præmiſſis, atque concluſis, alio fundamento, vel rōne Iudæus, neq; repugnare, neq; contrariari poteſt. Igitur credi firmiter, atque teneri debet, Chriſtum Regem Meſſiam verum Deū, ac hoiem eſſe, qui è cœlo emiſſus hoies inſtitueret imortalis beatitudinis via, & verbo pariter, & opera ad æternam gloriam ꝯſequendam induceret. Quapp ſupereſt citare teſtes veritatis huiuſmodi non ignaros: quoꝝ auctoritate rationes noſtræ firmentur: nō Prophetas ſolum: ſed eos ēt, à qbus Iudæi diſcedere non poſſunt, cum doctores, ſiue Rabini eoꝝ ſint: hoc eſt Magiſtri, & ab eis Synagoga tota gubernetur. Vn̄, quod ab ipſomet Eſaia ſcribitur. c.lii. Ecce itelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde: quæ quidem verba Chaldęa æditio, quæ apud Iudæos Targum dicitur, ſic interpretatur, & exponit: Ecce proſperabitur ſeruus meus Meſſiach: exaltabitur pluſquam Abraam, & eleuabitur pluſquam Moyſes, & ſublimis erit valde pluſquā Angeli ſuperiores: & cū veritas ita ſe habeat: quam etiam Iudæi ſequuntur, atq; tenent, ꝙ inter naturam diuinam, atq; Angelicam non detur medium: cumq; Chriſtus Meſſias Angelis ſuperioribus ſublimior eſſe debeat: & cū natura Angelica ſublimior nullus ſit, niſi Deus: ergo neceſſario ſequitur, ꝙ Meſſias ſit Deus. Ratio hæc quidem refelli nullo modo poteſt: qm̄ eius vis, atq; fundamentum ſolidum eſt, atq; firmū, quemadmodum oibus ſatis, ſuperq; conſtare poteſt. Neq; huiuſmodi veritati obſtat, quod dicitur à Propheta: Ecce intelliget ſeruus meus. Hęc enim Chriſti appellatio ſeruus meus, naturam eius etiam fatetur humanam. Quod itidem & Hieremias. c.xxiii. ſenſit, qn̄ dixit: Ecce dies veniunt, dicit dn̄s: & ſuſcitabo Dauid germē iuſtum, vt etiā ſuperius diximus. c.xviii. pn̄tis libri. Et idem Propheta. c.xxxiii: In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Dauid germen iuſtitię. Ex qbus facile intelligitur per rationem à nobis paulo ſuperius adductam, Chriſtum Meſſiam etiam hominem fore debuiſſe, & ſic fuiſſe.

¶ Eſaiæ. c.lix. Cū venerit quaſi fluuius violentus, quem Spiritus domini cogit, & venerit Sion Redemptor. Caput. XXIX.

Hoc ipſum, quod Meſſias Deus, & homo eſſe debebat, confirmat, & approbat Eſaias Propheta. c.lix. dicens: Cum venerit quaſi fluuius violētus, quem ſpiritus dn̄i cogit, & venerit Sion Redemptor &c. Quę verba. lxx. interpretes ſic trāſtulerunt: Veniet ex Siō, qui liberet, & auertat impietates ab Iacob. Si enim de Siō venerit, qui auertat impietates ab Iacob, intelligendum eſt nempe, ꝙ homo natus in Sion, ſit tantę excellētiæ, & potentię, vt auertat impietates ab Iacob: hoc eſt, ꝙ poſſit hoibus remittere peccata. Et qm̄ noſter Chriſtus Ieſus ſanguinis ſui aſperſione redemit

Sion

Sīō:hoc eſt impietates auertit ab Iacob, ideo hoc in loco, iuxta .lxx. æditionem, duo ſunt de Chriſto notanda. Quoꝝ alterū eſt, ꝙ ex his verbis: Veniet ex Sion, eius innuitur humanitas: ſm quā in Sion naſceretur, ſeu veniret greſſibus corporalibus tanq̃ homo. Nam in Sion ꝑdicauit noſter Ieſus, & quamplurima operatus eſt miracula. Alterum vero notandum illud eſt, quod ſi ipſe Meſſias auertere debebat impietates ab Iacob, ꝙ ipſe proculdubio eſſet ēt Deus, qa nullus poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus. Quod aūt Ieſus Chriſtus peccata dimiſerit, ſiue remiſerit, patet Lucę .c. vii. Dimittuntur tibi peccata tua. Vñ Iudæi audiētes, dicebant: Quis eſt iſte, q ēt peccata dimittit? Et qm̄ .lxx. addunt etiā: Ira dñi veniet cū furore, ſcito hoc nō hr̄i in Hebręo, vt inqt B. Hierony. ſup hoc caplō. Apl's ēt ad Romanos .c. xi. hāc diſputat ſniam. Vide ēt, quæ dicta ſunt ſuperius .c. xxvii. huiuſmet libri de Pſal. lxxxvi.

¶ Dauid Pſal. cix. Dixit dominus domino meo: ſede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Cap. XXX.

Dauid inſuper Rex, & Propheta hoc ipſum veꝝ eſſe fatetur Pſalm. cix. dicens: Dixit dn̄s dn̄o meo: ſede à dextris meis: donec ponā inimicos tuos ſcabellū pedum tuoꝝ &c. Quod in hoc Pſalm. tractetur de Chriſto Dei filio Meſſia, non eſt hic probandū, cū per ea, quę ſuperius lib. ii. c. ix. dicta ſunt, manifeſte cōſtet: & ēt dicenda ſunt infra lib. viii. c. vii. vnde nec de Eliezer domus Abraę diſpenſatore, ſiue de ipſo Abraā, vel de eius Angelo, aut de Dauid, vt volunt multi Pſal. iſtum diuerſimode interpretātes: hoc ergo ꝓſuppoſito, ꝙ in hoc Pſal. tractetur de Chriſto Dei filio (vt eſt rei veritas) multipliciter per verba huiꝰ Pſal. conſtat Chriſtum Meſſiā, diuinam, & humanam in vnomet ſuppoſito habiturum fuiſſe naturam: humanā .ſ. in qua minor eſt patre: & diuinam, in qua eſt ei æqualis. Nam vbi dicitur: Sede à dextris meis: quia ſedere non eſt Dei, ſed hominis, Deum exaltaſſe, & ſublimaſſe filiū ſuum Meſſiam, quātum ad eius ſpectat humanitatem, aperte demonſtratur: qđ qdem in die Aſcēſionis ſuæ adimpletū fuit. Et qm̄ magis infra, in hoc eodē Pſalmo dr̄: Dn̄s à dextris tuis: ꝑ quæ verba manifeſte intelligitur, ꝙ ad dexterā filii ſit pater: quod aperte ꝯtrarium eſt eius, quod ſupra dictum eſt, eſſe conſtat. Sed ſi æqua lance ponderaueris vtrunq; dictum, nō ꝯtrarium eſſe inuenies: qa ideo ſic dictū fuiſſe ſcies, ſolum ut oñdatur filium eſſe patri æqualem: q̃tum .ſ. ad diuinitatē attinet. Item ꝑ ea verba ſm .lxx. interpretū trāſlationē: Ex vtero ante Luciferꝝ genui te, diuina, & æterna filii Dei generatio manifeſte oñditur: q̄ fuit ante Luciferum: & per ꝯñs ante cœli, & mūdi creationem: hoc eſt ab æterno. Et vbi iuxta hebraicam veritatē, q̄ loco hoꝝ verborum: Ex vtero ante Luciferꝝ genui te, habet: In matrice Aurorę tibi ros adoleſcentiæ tuæ, intelligere velimus de filii Dei gñatione, ex virgine ſm humanitatem, plane oñditur: vt ſupra lib. ii. c. viii. declaratum eſt. vbi aūt dr̄: Tecum principium: quę uerba ſunt Dei patris ad filium, æqualis pr̄is, & filii demonſtrat̄ natura. Principiū enim dr̄ hic pater: iuxta illud Ioannis .c. i. In principio erat verbum .i. in patre filius, q eſt cū filio, inquātum eſt cū eo vnitus in natura, & diſtinctus in pſona. Hoc aūt importat hæc dictio: Tecum: ſcilicet vnionem diſtinctorum: quæ quidem generationes, niſi filio Dei cōpetere poſſent. Per hoc enim quod dicitur hic verbum: Ex vtero: id eſt genitus de ſubſtantia, oſtenditur diuinę eſſentiæ vnitas, quia Deitas plurificari non poteſt. Per hoc autem, quod dicitur: Genitus de ſubſtantia Dei, perſonarum oſtenditur diſtinctio: quia nulla res ſeipſam gignit. Similiter per hoc, quod dicitur: Sede à dextris meis, diſtinctio intelligitur perſonarum: vna enim perſona non dicitur ſedere ad dexteram ſuiipſius. Notandum eſt ēt, ꝙ vbi dicitur: Dixit dominus dn̄o meo, manifeſtius Dauid auctor Pſal. duorum dominoꝝ, patris videlicet, atq; filii, mentionem fecit, dicens: Dixit dn̄s domino

meo:ſede à dextris meis. Et Moyſes etiã ſimiliter,quando dixit:Pluit dominus à Deo ſulphur,& ignem. Nam Dauid Propheta in primo loco: vbi dicitur, Dominus.in Hebræo habetur, Nomen domini quatuor literarum,quod Hebraice dicitur,Ioth,he,vau,he, græce autem Tetragrammaton:quo nõie ſolus Deus appellari poteſt. Vbi autem dicitur, Domino.in Hebræo illis ſcribitur literis, quibus ſolent homines dominum vocare. Sed quoniã in hoc capitulo, de Dei filio tractare non intendo, cum de eo in ſuo loco tractandũ ſit,ĩ octauo.ſ.lib.cap.vii. ideo de eo vlterius in hoc loco nõ ſum verba facturus. Dauid autem hoc in loco, & patrem, & filiũ dominos vocauit: nam vbi dixit:Dominus,ibi dixi eſſe nomen Dei quatuor literarum,Deum patrẽ intellexit. Vbi aũt dixit,Dño meo, Chriſtum Dei filium ẽt dñm ſuum vocauit,ratione.ſ.deitatis. Ex quibus oĩbus in hoc capite diligenter diſcuſſis, & aperte declaratis,facillime oĩbus conſtare põt,per hunc Pſalmũ.cix. Meſſiã Regem vtrãq; habuiſſe,ſiue habiturum fuiſſe naturã, diuinam.ſ.& humanã, in vno eodẽmet ſuppoſito vnitas. Et ſic dicendum,& ꝯſitendum eſſe,Ieſum Chriſtũ veꝝ Meſſiã, veꝝ fuiſſe Deũ,& veꝝ hoĩem:vel ſaltem illum fuiſſe veꝝ Meſſiam,q̃ fuit Deus,pariter & homo. Similis etiã ſnĩa eſt Gen. cap.xix. vbi dicit: Dñs pluit ſup Sodomã,& Gomorrã ſulphur, & ignẽ à dño: duas denotãs eſſe ĩ Deo pſonas.ſ. patrẽ, & filiũ. Similem dixi ſnĩam,qa in ſupraſcripto Pſal.cix.dicitur: Dixit dñs dño meo &c. Quis eſt ergo ille dñs,qui pluit à dño, niſi filius à patre miſſus ad deteſtationem tanti ſceleris?

¶ Aſaph Propheta Pſal.lxxiiii. Cum accepero tempus,ego iuſtitias iudicabo. Caput. XXXI.

PSalmo.lxxiiii.qui Aſaph Prophetę inſcribitur,hoc ipſum, ꝙ Deus carnem aſſumpturus eſſet humanam, non obſcure demonſtratur, his verbis: Cum accepero tp̃s, ego iuſtitias iudicabo. Licet Rabi Salomon cum præcedentibus verbis hanc iũgat particulã,dicẽs: Hęc eſſe verba populi Iſrael,dicẽtis: Cũ accepero tp̃s feſtiuum,ego iuſtitias iudicabo:ideſt laudes tuas narrabo,nõ ſicut Gẽtiles,qui in vanitatibus, & idolatriis dies feſtos expendunt: tamen,qm̃ in ſacris literis hoc verbum,Iudicare,non inuenitur pro narratione laudis poſitum: ideo dicendum eſt,& bene, Prophetam hic mutaſſe pſonam:& in filii Dei locutũ fuiſſe pſona. Inqt enim ipſe Dei filius ante.ſ.q̃ carnem aſſumeret humanam: Cũ accepero tempus,ego iuſtitias iudicabo: quoꝝ verboꝝ hic eſt ſenſus: Cum ego, qui ſum Deus æternus, accepero tẽpus: ideſt factus fuero homo temporalis:nam apud Deum,non eſt tempus, quia æternus eſt:aſſumpta autẽ humanitate, eum tempus accepiſſe dici poteſt:quaſi dicat: Cum humanam ſuſcepero carnem, ego iuſtitias iudicabo. Iuxta illud Ioãnis capitulo quinto:Omne iudicium dedit pater filio. Et ſic,cum ibidem dicit: Liquefacta eſt terra, intelligitur à ſclitudine virtutum,eo ꝙ omnes ferè ante aduentum Chriſti erant leproſi, & in peccatis ſubmerſi. & ideo ſubdit:Ego confirmaui columnas eius:ideſt Apoſtolos: & correſpondenter ad iſtum ſenſum,tam præcedentia, q̃ ſequentia exponi, & declarari poſſunt. vnde Beatus Auguſtinus in Sermone inquit: Hodie fratres chariſſimi Chriſtus natus eſt:nos renati: hodie Saluator mundi per matrem naſcendi accepit tempus:qui de patre natiuitatis non habet tempus. Concluditur igitur ex antedictis Pſalmiſtæ verbis, Dei filium humanam carnem fuiſſe quandoq; ſuſcepturum. Sed nonnulli ſunt dicentes, Aſaph,& filios ſuos non fuiſſe Prophetas,ſed Cantores tantum. Contra quos ſunt hæc verba libri primi Paralipomenon cap.xxv. Igit Dauid, & magiſtratus exercitus ſegregauerũt in myſteriũ filios Aſaph,& Eman,& Ydithum, qui ꝓphetarẽt in citharis,& pſalteriis, & cimbalis ſm numerum ſuũ, dedicato ſibi officio ſeruientes. De filiis Aſaph,Zachur,& Ioſeph,& Nataiam,& Aſarela filii Aſaph, ſub manu Aſaph prophetantes iuxta Regem. Ex quibus verbis manifeſte

conſtat

Digitized by Google

conſtat eos non ſolum fuiſſe cantores, ſed etiam Prophetas. Et ꝙ hoc verum ſit, patet ſecundo Paralipomenon.c.xx. ex his verbis: Erat autē Iaziel filius Zachariæ filii Banaiæ filii Iehiel filii Mathaniæ leuitę de filiis Aſaph: ſuper quē factus eſt Spiritus dñi in medio turbæ, & ait: Attendite omnis Iuda, & qui habitatis in Hieruſalē: & tu Rex Ioſaphat, hęc dicit dñs vobis &c. Ecce ꝙ de filiis Aſaph fuerunt Prophetæ. Item ſecundi Paralipomenon.c.xxix. Præcepitq; Ezechias, & Principes leuitis, vt laudarent dñm ſermonibus Dauid, & Aſaph Vidētis: hoc eſt Prophetæ: qa Prophetæ antiquitus Videntes vocitabantur. Item ſecundo Paralipomenon. c.xxxv. Porro cantores filii Aſaph, ſtabant in ordine ſuo, iuxta præceptū Dauid, & Aſaph, & Eman, & Ydithum Prophetarum Regis Dauid.

¶ Exodi.c.xxiii. Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te, & cuſtodiat in via, & introducat in locum quem præparaui. Cap. XXXII.

CVius veritatis myſterium à Moyſe Propheta Iudęorum Duce ēt perſpectum fuit Exodi.c.xxiii. vbi ſic ſcriptum eſt: Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te, & cuſtodiat in via, & introducat in locum quē præparaui: obſerua eū, & audi vocem eius, nec contemnendum putes, qa non dimittet, cum peccaueris, & eſt nomen meum in illo. Magnæ auctoritatis, & excellentis gratiæ, quem ſe miſſurū Deus promittit, eſſe debet: qñ ſi ɔtemptus ab aliquo fuerit, eidem peccata non dimiſerit. Cumq; oppoſitorum eadem ſit diſciplina, ɔcluditur neceſſario, nūtium ipſum, ſi honore, ſi eadem obſeruantia, quis proſecutus fuerit, eidem facultatem habeat dimittēdi peccata. Quis iſte ergo erit tanto dignus munere? tāta decoratus poteſtate? Quis iſte inquam erit cœleſti hac virtute tam prędirus? tam ornatus? vt qđ natura ſoli Deo conuenit, illius particeps futurus ſit? Alius quidem nō erit, niſi ille ſummus omnium fabricator, & mūdi rector Deus Omnipotens: cuius parcere, & peccata dimittere proprium eſt. Non quidem hoīs, non beatorꝫ ſpirituū, non Angelicę poteſtatis. Icc irco dr̄ Pſalmo .lxxxviii. Quis enim in nubibus æquabit dño? aut ſimilis erit inter filios Dei? Prętetea qño ſi Deo nullus æquari pōt, inquit Deus, nomen meū eſt in illo? Qui enim alicui non æquatur natura, nō poteſt æquari & noīe. Quòd aūt Deus mētitus fuerit, abſit: dabitur ergo qs, qualis Deus eſt noīe, atq; natura. Fuit hic nāq; Chriſtus Meſſias, Deus, & homo à Deo patre miſſus: ex qua miſſione recte Angelus nuncupatur: q & ſuper oēs Angelos eſſe debet: quod itidem ſentiunt Iudęi, ſup illud Eſaiæ.c.lii. Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde. Quæ verba ꝑ Chaldęum textum, q apud Hebręos cognominatur Targum, ſic interpretant. Exaltabitur, & eleuabitur pluſq̄ Abraam, & Moyſes: & ſublimis erit pluſq̄ Angeli Dei. Si enim huiuſmodi ſeruus Dei Angelicā excedit, & exuperat naturā, eum nempe Deum eſſe declarat, cū nullus ſit Angelis ſublimior, niſi ſolus Deus. Aberrare nempe dignoſcuntur, & qdem nō parum, q veritate huiuſmodi non diligenter ab eis diſcuſſa, ſecus fatētur, atq; ſentiūt. Sed vt Angelum legas, & Deum intelligas, audi B. Auguſtinum in ſuo libello contra quinq; hęreſes, Paganos.ſ. Iudæos, Manichæos, Sabellios, atq; Arrianos. Contra iſtum Iudæum nō laboro, pugnent contra eum Codices ſui, pugnent lex, & Prophetę: aut victus, & humiliatus ſaluab. tur: aut ſuperbus, & pertinax punietur. Dixit dñs ad Moyſem Exodi. xxiii. Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te in via, & introducat in locum, quem paraui: obſerua eum, & audi vocem eius, nec contemnēdum putes. Adhuc audi, quod metuis, ne (inquit) contemnendum putes: quare? quia non dimittet, cum peccaueris, & eſt nomen meum in illo. Quis eſt iſte magnus, cui dedit Deus poteſtatem, & nomen? Dominus virtutum ipſe eſt Rex glorię. Et vnde probamus: ꝙ cum dicitur Angelus, debeat intelligi Deus? In

lib. qui appellatur Geneſis. c. xix. Venerunt, inquit, duo Angeli Sodomam veſpere, ſedente Loth præ foribus ciuitatis: quos cum vidiſſet, ſurrexit, & iuit obuiam illis. Quid plura? ſuſcepit, obſecundatus eſt eis tanquam peregrinus cõſuetudine hoſpitalitatis liberatus periculo ciuitatis, & temporale euaſit incẽdium, & æternum conſecutus eſt præmiũ. Diſcite Chriſtiani ſine diſcrimine exhibere hoſpitalitatem, ne forte cui domum clauſeris, cui humanitatẽ negaueris, ipſe ſit Deus. Non amplius euagemur à propoſita actione. Angeli venerũt ad Loth, & dixerunt. Videte, & aduertite, qa Angeli loqui dicuntur. Quid dixerunt Angeli? Salua animam tuam, noli reſpicere poſt tergum, quia nemo ponẽs manum ſuper aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt Regno Dei: nec ſtes in omni certa regione, terrenis non hęrens voluptatib⁹, ſed in montem ſaluũ te fac: ſpes tua Deus ſit, ne & tu ſimiliter pereas cũ ſodomitis. Dixitq́; Loth ad eos. Vide hominem videntem, non cęcum, ſicut Iudęi, & Sabelliani: neq; lippientem, ſicut Arriani: ſed oculos ſanos habentem, ſicut catholici Chriſtiani. Angelos vidit, Deũ intellexit. Quid dixit Angelis? Dixitq́; Loth ad eos: Domine, ſi inuenit ſeruus tuus gratiam coràm te, & magnificaſti miſericordiam tuam, quã feciſti mecum, vt ſaluares animam meam. Magna res, cũ volo Iudæum ferire, ſicut Moyſes fortiſſimus vir, haſtam ſuam vibrauit, & miſit, vt per Iudęum, & Sabellianum trãſiret: Arrianumq́; percuteret. Quid agis Loth ſancte? Angelos vides: & non vnũ, ſed duos. & dicis: Domine, ad vnum verbũ facis, vnum precaris, & non metuis, ne alteri iniuriam facere videaris. Abſit. Recedite Iudęi, recedite Sabelliani, quia non videtis: recedite Arriani, quia parũ videtis. Ego video, quod video, nec cõtemno, nec curo. Duos video, æquales video: vnum rogo, nulli iniuriam facio: quia patrem, & filiũ non video. Nam vt intelligatis me non falli, cum duos tanquam vnum deprecor: videte vtrũ duo, an vnus numerus meis reſpondeat precibus: petiit vt in modica ciuitate proxima refugium haberet, & videret. Reſpõdent ei. Videamus quot ſunt, qui reſpõdent. verba libri ſecreta: Dixitq́; ad eum: quaſi reſponſio ſingularis eſt. Adhuc ſequere, videamus. Ecce etiam in hoc ſuſcepi preces tuas: & tamen ſubuertam vrbem, pro qua locutus es: feſtina, & ſaluare ibi, quia nõ poſſum facere quicquã donec ingrediaris illuc. Vide Iudęe, dic Angelum eſſe Deum. Audis Arriane patrem, & filium dicentem, nec eũdem patrem, quem filium propter Sabellianos: ſed patrem, & filium audis. quid? Suſcepi preces tuas. audis quid dicit? Nõ ſubuertam vrbem. audis: Non potero facere quicquam? Iudęus legat Angelum, intelligat Deum. Sabellius legat duos veniſſe, & non contemnat, ſed errorem fugiat, ne ad ignem perueniat. Sed vt plenius oſtendamus dictum Angelum debere intelligi Deum, lectionis huius ſequentia recitemus. Igitur Dominus, inquit, pluit ſuper Sodomam, & Gomorram ſulphur, & ignẽ à domino de cœlo. Quid eſt dominus de domino, niſi filius à patre. ſicut etiam in alio loco: Dixit dominus domino meo: ſede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Item in Exodo: Apparuit, inquit, Moyſi Angelus domini in flamma ignis de Rubo: & vidit, quoniã Rubus ardebat igne, & non comburebatur. & dixit Moyſes: Trãſibo, & videbo hoc grande viſum, cur vtiq; non comburitur Rubus. Cum vidiſſet autem dominus, ꝙ accedit videre, vocauit eum dominus de Rubo. Ecce ipſe Angelus, ipſe Dominus. & ſequitur, dicens: Moyſes Moyſes. & ille dixit: Quid eſt domine? Ait illi dominus: Ne acceſſeris huc, niſi ſolueris calciamentum de pedibus tuis. Locus enim in quo tu ſtas, terra ſancta eſt. Adhuc audi quid dixerit ei: Ego ſum Deus patrum tuorum, Deus Abraam, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Et ideo Iudæus ſic audiat Angelum, vt intelligat Deũ, & timeat Deum. Sabellius ſic intelligat patrem, vt non minuat filium. Ieſus ẽt, ſicut liber dicit, qui eius inſcriptus eſt

nomine,

cum aduerſus hoſtes dimicaret, in ipſo conſtitutus procinctu, videt virum ſtantem contra ſe, euaginatum tenētem gladium: perrexitq; ad eū, & ait: Noſter es, an aduerſariorum? qui reſpondit: Nequaquam: ſed ſum Princeps exercitus dñi, & nunc adueni. Cecidit enim Ieſus ad terrā, & adorauit. & nunc ſequere Iudæe Ducem tuum. Videt, & interrogat, adorat, viſio communionem habet: vt enim & quod agnoſcitur: ergo viſio cōionē habet: interrogatio ignorationem: adoratio fidem. Quem videt? hoīem. Quis eſt iſte homo? ipſe eſt, qui contra inimicas gentes pronuntiabatur, deſiderabatur, expectabatur eius aduētus. Quis eſt Princeps exercitus dñi? nonne ipſe eſt, qui in Euangelio interrogatus quis eēt, reſpōdit, & dixit: Principiū, qui loquor vobis? Quid turbaris Ieſus? Quare fremuerūt gentes, & ppl'i meditati ſunt inania? aſtiterunt Reges terrę, & Principes cōuenerunt aduerſus dñm, & aduerſum Chriſtum eius? Vides armatum, noli me tuere: non contra venio, ſed pro te: quia nō ſum miſſus, niſi ad oues perditas domus Iſrael. Quid eſt Ieſus, quod vides, interrogas, & adoras? hoīem video: ſed prę filiis hoīum eſt, quod non intelligo: & audio, quem non video: ſed quod credo: quia fides ex auditu, auditus aūt per verbum Chriſti. Quid ergo quæris? aduerte, & ſequere: hoīem video: ſed præ filiis hoīum eſt, quod non intelligo: neſcio quid mihi coruſcat, vt de latebris fulgidum aliquid ſplendeat: vadam ad eum, qui venit ad me: perſcrutabor, quē video hoc grande viſum. Quem video, homo eſt, & non eſt homo: immo homo propter Manichæum: & plusq̄ homo ꝓpter Iudæū. Perge Ieſus meus: Dux meus, perge. quare? quia cum te inq̄ris, me acquiris. Ecce venio: hoīem inuenio, intus neſcio quid intelligo, obſcurum eſt, nondum video: tecta eſt facies Moyſis velamine: impedit facies: latet veritas: nō agnoſco quid ſit opus interrogatio. Dic tu homo? noſter es, an aduerſarioꝝ? Si aduerſariorum eſt: & homo eſt, & Saluator noſter eſt: poſt me venit: & ante me factus eſt. Si Ieſus eſt, Saluator eſt: interroget Ieſus Ieſum: iterroget priorem prior: ſed tamen minor maiorem interroget. Deficiens creſcente figura, interroga veritatem: immo figura interrogat veritatem: vt luceſcat dies, remoueantur tenebræ tēporales. Ecce venio. Scio quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet. Lucæ .xxiiii.
Adhuc latet myſterium: interrogo verum: audio verbum: remoueo bellum: adoro dominum: in eo, quod Ieſum videt, non cognoſcit: furioſam mentem Iudęorum ſignificabat: quem ſi Iudęus cognouiſſet, nunquam dominum glorię crucifixiſſet. In eo autem, quod audiendo credidit, & adorauit: iſtum ſignificabat, de quo ſcriptum eſt: Populus quem Pſalm. x'''
non cognoui, ſeruiuit mihi: & in auditu auris obediuit mihi. Diſce igitur Iudæe ex ſuperius dictis, Angelum legere, & Deum: hoc eſt Meſſiam Dei filium, qui Angelus dicitur: id eſt Dei nuntius, intelligere. Fuit enim Dei nuntius à patre in mundum miſſus ſancto cooperante Spiritu: ex qua miſſione Meſſię nomen adeptus eſt. Prętерea de nullo creato potuit hoc dici: & per conſequens nec de Angelo: quia nulli creato competit nomen Dei, dicente Pſalmiſta: Quis enim in nubibus æquabitur domino? aut quis erit ſimilis Deo inter filios Dei? quia qui non æquatur natura, non poteſt æquari nomine. Item nemo poteſt hominibus peccata dimittere, niſi ſolus Deus.

¶ Quòd eo, quòd per inuocationem nominis domini noſtri Ieſu Chriſti, & per ſignum ſanctæ Crucis, ſuper qua ipſe crucifixus pependit, Dæmones fugantur, & contremiſcunt, euidentiſſimo ſigno conſtat eum veraciter fuiſſe, & eſſe Deū. Cap. XXXIII.

AD euidētiſſimam confirmationē, quòd Chriſtus Meſſias fuerit Deus, ex hoc maxime conſtat, ꝙ per inuocationem ſanctiſſimi ſui nominis, & per ſignū Crucis, ſuper qua ipſe pepēdit crucifixus, Dęmones fugantur, & cōtremiſcūt: quod dictu mirabile eſt, cū recte ꝑſcrutātibꝰ appareat tres poteſtates tm̄

eſſe,diuinam.ſ.diabolicam, atq; humanam:aliá a̅iaꝝ fortiſſimá, & potentiſſimam.ſ.diuinam:& tamen humana,quæ reliquis minus valida eſt, atq; potens, diabolicam ſuperat,atq; proſternit in inuocatione nominis Ieſu Chriſti,& ſignatione ſanctiſſimę Crucis.Quod ſi diligẽter conſideratur,fieri non poſſet,niſi nomen illud Ieſu Chriſti, & ſignum illud Crucis,ex diuinitate hoc haberẽt: ideſt hanc virtutem,& potentiam, quæ diuinitatis virtus ineſt prædicto Crucis ſigno,virtute domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſup ea Cruce crucifixus fuit. Quod minime effici poſſet, niſi ipſe Chriſtus fuiſſet verus Deus, & verus homo. Huiuſmodi potentiæ,atque virtutis Roma mundi Princeps, & cętera loca idolis olim dedita,teſtimonium afferunt.Nam vbi ſimulachris imolabatur, & Dæmonum prçualebat poteſtas: ibi ſanè poſt Chriſti continuo Crucis affixioné,Crux ea, vtiq; expulſis ab ipſa Dæmonibus, ſua virtute viguit,& in præſentiarum regnat,colitur,& veneratur. Fieri hoc quidem non poſſet,niſi fortitudinem ſuam in illa diuina virtus adminiſtraſſet: Dæmonum enim robur, atq; poteſtas ꝓſterni ab humana vi nulla nequit: cum hęc debilior ſit,atq; humanis ægritudinibꝰ ſubiecta:fuit igitur illa,quæ,& nunc eſt, ac ſemper erit inſuperabilis, & infinita Dei potentia,qua Crux ipſa diuinum illud operabatur myſterium,quoniam in ea Chriſtus affixus vt homo, voluit vt Deus hanc illi virtutem ꝯdonaret: hinc eſt,ꝙ Dęmones eam ferre non poſſunt, ſed perterriti,atq; humi proſtrati,eá ſumma veneratione adorant, recedunt poſtea,atq; diffugiunt. Iſtud ipſum voluit Deus multis annis ante hominibus demonſtrare,quando dicitur Exodi.c.vii. Et deuorauit virga Aaron virgas eorũ. Nam ſicut virga Aaron Pharaonis maleficiorum virgas conſumpſit: non q̄dem natura virgę, ſed Dei virtute: ita Crux ipſa maleficorum Dæmonũ poteſtatem opprimit,atq; conſumit,non ſui natura, ſed Chriſti: cuius ſignum ipſe hoc tanto munere,atq; virtute,& inſignire,& decorare voluit: qui Deus fuit, & tanq̃ Deus id facere potuit: q & nihilominus in ea tanquam homo affixus eſt. Hoc ſignum vtiq; eſt,quo Deus per Ezechielem.c.ix. viro induto lineis pręcepit, homines ſignari ſuper frontes,ne occiderentur. idcirco per Eſaiam etiam dixit.c.lxvi. Et venient,& videbunt gloriam meam: & ponam in eis ſignum.& iterum ipſe Eſaias.c.xi. Et leuabit ſignum in nationes, & cõgregabit profugos Iſrael,& diſperſos Iuda colliget &c. Hoc inquam illud eſt,in quod,ſi quis inſpexerit, atq; crediderit,illæſus euadet omnino. Quod itidem ſignificauit Deus Numeri cap.xxi. vbi inquit:Fac tibi ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno,qui pcuſſus aſpexerit eum,viuet.item Pſal.lxxxv.dr̄:Fac mecum ſignum in bonum,vt videant q me oderunt,& confundantur,qm̄ tu domine adiuuiſti me.Quæ omnia vera eſſe comprobãtur,ꝑer ea,quę per B.Cyprianum ſcribuntur contra Demetrium,vbi ſic dicitur:Vel ſi q̄d Diis tuis numinis, & poteſtatis eſt, ipſi in vltionem ſuam ſurgant,ipſi de ſua maieſtate defendãt: aut quid pręſtare colentibus poſſint? q ſe de non colentibus vindicare non poſſunt? Nam ſi eo,q vindicatur, pluris eſt ille qui vindicat,tu Diis tuis maior es.Si autem iis,quos colis,maior es,non tu illos colere,ſed ab ipſis coli debes,& timeri,vt dominus. Si illos læſos vltio noſtra defendit,quomodo & clauſos ne pereant tutela noſtra cuſtodit? Pudeat te eos colere, quos ipſe defendis: pudeat tutelá de iis ſperare, quos tu tueris. O' ſi audire eos velles,& videre, quando à nobis adiurantur,& torquentur, ſpiritalibus flagris,& verborum tormentis, de obſeſſis corporibus eiiciuntur: quando eiulantes,& gementes voce humana, & poteſtate diuina flagella,& verbera ſentientes,venturum iudicem confitentur. Veni,& cognoſce eẽ vera,quę dicimus: & quia ſic Deos colere te dicis,vel ipſis, quos colis,credere:aut ſi volueris & tibi credere,de teipſo loquetur, audiente te: qui nunc tuum pectus obſedit:qui nunc mentem tuam ignorantię nocte cęcauit.

Videbis

Digitized by Google

Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas: timeri ab eis, quos tu times, quos tu adoras. Videbis ſub manus noſtras ſtare vinctos, & tremere captiuos, quos tu ſuſpicis, & veneraris vt dominos. Certe vel ſic cōfundi in iſtis erroribus tuis poteris, quādo ɔſpexeris, & audieris Deos tuos qd ſint, īterrogatione noſtra ſtatim ꝓcedere, & pſentibus licet nobis pſtigias illas, & fallacias ſuas nō poſſe cęlare &c. Ad prememoratū ſigni ſanctę Crucis pręfigurationē habeť Exodi cap. xxix. Cum Moyſes ɔſecraret Aaron, & filios ſuos in ſacerdotes Deo, ſic dicit: Ponēſq; oīa ſup manus Aaron, & filioꝝ eius, & ſanctificabis eos eleuās corām domino. Et qa, vbi habeť, Eleuās, in Hebręo habeť, Vētilās, ſiue Vētilabis corām Deo: ideo Rabi ſalomon in ſua ſup hoc textu declaratione, volens oſtēdere quo modo hæc fieret vētilatio, inqt, ꝙ Moyſes ſupponebat manus ſuas manibꝰ Aaron, & filioꝝ eius, in quoꝝ manibus erāt q̄dam in prędicto cap. xxix. Exodi exp̄ſſa. Eleuās manus prędictoꝝ, vnius tñ poſt aliū: primo ſurſum, poſtea retrahēs, & declinās deorſum: deinde deducēs verſus Orientē, & verſus Occidentē: & poſtea eodem modo iteꝝ eleuās, & deducēs verſus Meridiem, & verſus Septētrionē, dicens ipſe Rabi Salomon, Id ideo fieri ad deſignādum, ꝙ illi eas res, quas in ſuis habebāt manibus, Omnipotenti Deo offerebāt, q Deus dominabať coelo, & terræ, & quatuor partibus totius orbis: ſed nō aduertebat ipſe Rabi, ꝙ p illas manuū deductiones, & vētilationes fiebat ſignū Crucis, in qua figurabať Chriſtū Meſſiā cōfigendū eſſe pro totius mūdi ſalute. Itē ducēte Moyſe pplm Dei per deſertū, obuios hoſtes, trāſitūq; pplo Dei ꝓhibentes, atq; ꝑliantes, orāte Moyſe, manibus eius in figura Crucis, nullo Hebręorum cadēte pſtrato. Itē de huiuſmodi ſigno ſanctę Crucis habeť Zachariæ cap. xiiii. & vltimo: vbi diciť de ſciſſura mōtis Oliueti in fulminatione Antichriſti, his Prophetę verbis: Et ſtabūt pedes eius in die illa ſup montē Oliuaꝝ, q eſt ɔtra Hierlm ad Orientē: & ſcindeť mons Oliuaꝝ ex media parte ſui ad Orientē, & ad Occidētē pręrupto grādi valde, & ſeparabiť mediū mōtis ad Aquilonē, & mediū eius ad Meridiē. Ex qbus ſciſſuris manifeſtè oſtēdiť ſignū Crucis. Cū enim dicit: Scindeť mons Oliuaꝝ ex media parte ſui ad Orientem, & ad Occidentē. Ex hac prima ſciſſura, vna pars mōtis oſtendiť Oriētalis: & altera pars Occidentalis. Nō enim dixit ab Oriēte in Occidentē, ſed ad Orientē, & ad Occidētē. & ſeqtur: Et ſeparabitur mediū mōtis ad Aqlonē: & medium eius ad Meridiē: ex quā altera ſeꝑatione habeť alia ſciſſura, ſm quā media pars mōtis erit Aqlonaris, & alia media Meridionalis: & ſic manifeſte patet, ꝙ hæc diuiſio fiet ī quatuor partes: ex qbus ſciſſuris fit (vt aperte oſtēdiť) ſignū Crucis. Audiamus inſup magnū illum Tertullianū apud Romanos iudices ſic orantem: Agať huc iudices aliqs ſub tribunalibus veſtris, quē Dęmone agi conſtet: iuſſus à quolibet Chriſtiano loq ſpiritus ille, tā ſe Dęmonē ɔfitebiť de vero, q̄ alibi Deū de falſo. Atq; producať aliqs ex iis, qui de Deo pati exiſtimanť, niſi oēs eiuſmodi ſpiritus ſe Dæmones confeſſi fuerint, Chriſtiano mentiri nō audentes, ibidem illius Chriſtiani ꝓcaciſſimi ſanguinem fundite. Quid iſto opere manifeſtius? qd hac ꝓbatione fidelius? ſimplicitas veritatis in medio eſt, virtus illi ſua adſiſtit, nihil ſuſpicari licebit magia, aut aliqua eiuſmodi fallacia fieri. At qui omnis hęc noſtra in illo dominatio, & poteſtas de nominatione Chriſti valet, ita de contactu, atq; afflatu noſtro, etiā de corporibus noſtro imperio excedūt inuiti, & dolentes, & vobis præſentibus erubeſcentes. Credite illis, cum verū de ſe loquunť: qui mentientibus creditis, nemo ad ſuū dedecus mentiť, quin potius ad honorem Chriſtianis ad ꝓbandam veritatem cogentibus, ſe Deos palàm eſſe negant, neq; alium Deum rñdent, pręter vnum, cui nos mancipamur. hucuſq; Tertullianus. Item. iii. Regum cap. xvii. alia quædam huius ſigni ſanctæ Crucis oſtenditur figura, his verbis: Et expandit (.ſ. Helias) ſe, atq; menſus eſt ſup puerū tribus

vicibus: & clamauit ad dñm, & ait: Dñe Deus meus, reuertatur obſecro anima pueri huius in viſcera eius, & exaudiuit dñs vocem Heliæ. & nota illa verba: Expandit ſe, i. modũ ſ. Crucis, apertis brachiis. Lactantius inſup Firmianus lib. iiii. Diuinarum inſtitutionum cap. xxvii. ſcribit de hoc ſigno Crucis in hunc modũ: Nunc ſatis eſt de huius ſigni potentia, quantũ valeat, exponere, quãto terrori ſit Dęmonibus hoc ſignũ, ſciet qui viderit, quatenus adiurati per Chriſtũ de corporibus, quę obſederũt, fugiant. Nam ſicut ipſe. ſ. Chriſtus, cũ iter hoies ageret, vniuerſos Dęmones verbo fugabat, hominumq; mẽtes emotas, & malis icurſibus furiatas, in ſenſus priſtinos reponebat, ita nũc ſectatores eius eoſdem ſpũs inquinatos de hominibus, & noie magiſtri ſui, & ſigno paſſionis excludunt: cuius rei non difficilis eſt ꝓbatio. Nam cum Diis ſuis imolant, ſi aſſiſtat aliqs ſignatam frontem gerens, ſacra nullo modo litant: nec reſponſa poteſt ꝯſultus reddere Vates. Et hæc ſæpe cauſa præcipua iuſtitia pſequendi malis Regibus fuit. Cum enim qdam miniſtrorum noſtri, ſacrificãtibus dñis, aſſiſterẽt, impoſito frõtibus ſigno, Deos eorum fugauerunt, ne poſſent in viſceribus beſtiarum futura depingere &c. Item idem Lactantius lib. v. cap. xxii. de huiuſmodi Dęmonibus ſic inqt: Et cum corpora hominũ occupãt, aiasq; diu vexant, adiurantur ab his, & in noie veri Dei fugantur: quo audito tremũt, & exclamãt, & vri, verberariq; ſe teſtantur. Et interrogati q ſint, quãdo venerint, qũ in hominẽ irrepſerint, ꝯfitentur ſic extorti, & excruciati virtute diuini nominis, exultãt per hæc verba, & minas ſanctas, & iuſtos viros ſemper oderunt &c. Nõnulli inſup inquiunt, ſignum illud, quod ex ſanguine agni Paſchalis Deus fieri mandauit in ſupliminaribus domorum, qñ ppl's Iſrael erat ex Aegypto egreſſurus, fuiſſe Thau literã, nõ vltimã dico alphabeti Hebraici, quã Thau nominãt, ſed decimãnonã alphabeti Græci: quę litera eſt huiuſmodi figurę, T, qđ ſignũ eſt in Crucis ſimilitudine. de quo ꝑcepto dicitur Exodi cap. xii. In quo qdẽ ſigno præfiguratã fuiſſe dicimus Crucẽ, ſup qua ꝯfixus fuit dñs noſter Ieſus Chriſtus. Sicut eni p illud ſignũ, T, ex Paſchalis agni ſanguine inſignitũ Hebręorum primogenita, à naturali morte, & ſeruitute fuerũt liberata: ſic itidem ex Chriſti ſanguine ſup Crucis ligno infixi ab originali labe fuimus liberati. Quod præuidiſſe ẽt videtur Ezechiel Propheta cap. ix. vbi dicitur: Et dixit dñs ad eum: Trãſi per mediam ciuitatẽ in medio Hierlm, & ſigna Thau ſup frõtes virorum gementiũ, & dolentium, ſup cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius. & illis dixit audiente me: Tranſite per ciuitatẽ ſequentes eum, & pcutite, non parcat oculus veſter, neq; miſeremini ſenem, adoleſcentulũ, & virginem: paruulũ, & mulieres interficite vſq; ad internitionem. Omnem autẽ, ſup quem videritis Thau, ne occidatis, Cruce enim ſignatis, ſpiritus non nocent diabolici. Item Numeri cap. xxi. Orãte Moyſe pro populo, vt tolleret ſerpentes, locutus eſt dñs ad eum, dicens: Fac ſerpentem æneũ, & pone eum pro ſigno, qui pcuſſus aſpexerit eũ, viuet. Hic aũt ſerpẽs ſup ligno poſitus, Crucẽ Chriſti figurauit. & ſerpentẽ iſtum non inuolutũ circa lignũ, ſed ſupra lignũ poſitum fuiſſe dicendũ eſt: tum, qm̃ cum æneus eſſet, inuolui circa lignũ minime potuiſſet: tum maxime vt ab oibus circuquaq; facillime videri poſſet: vnde in modum Thau Crucẽ repræſentabat. Quod ẽt prędixit Saluator noſter Ioã. cap. iii. dicens: Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpẽtẽ in deſerto: ita exaltari oportet filium hoïs: vt omnis q credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternã. Item eiuſdem Ioãnis cap. viii. Cum exultaueritis filiũ hominis, tũc cognoſcetis, qa ego ſum, & à meipſo facio nihil, ſed ſicut docuit me pater, hæc loquor. Item qñ Hebræorum ſacerdotes edere volebant pectuſculũ victimæ pacificorum, ſiue aliorum ſacrificiorum, qđ ſibi ex lege debebatur: vt Leuitici. c. vii. & x. Qñ ergo ſacerdotes huiuſmodi pectuſculum erant manducaturi, niſi facta prius quadã benedictione non poterãt. Hæc aũt benedictio taliter ab eis fit, vt

ſignum

ſignũ Crucis euitare minime poſſint. Itẽ Iudæi oẽs in his verbis Deuteronomii cap. vi. Audi Iſrael dñs De⁹ noſter, Deus vnus eſt, magna ꝯtineri arcana teſtātur: quod ex hoc maxime dignoſci pōt, qa qlibet Iudęoꝝ (vt late ꝯſtat lib. Barachos, cap. mec meſſoi) tenetur ſingulis diebus, ter, vel ſaltem bis: huiuſmodi ſex dictiones ore explicare. & proferre: in cuius recta mentis, vociſq; ꝓlatione beatitudinem ꝯſiſtere exiſtimant. Vnde fit, vt ſingulis diebus in qbuſdam ſuis laudibus matutinis, inquiũt: Beati nos, qui quotidie mane, & veſpere bis ſurgimus, dicẽtes: Audi Iſrael &c. Surgimus, inquiunt, qa laudes illas dicũt ſedentes. Hæc aũt verba: Audi Iſrael &c. proferunt ſtantes, qa ſurgunt, qñ ea ꝓferẽda ſunt. Poſtmodum, finitis prædictis, ipſi ſtantes ꝯuerſi ad vnam orbis partem, vtputa ad Meridiem, qbuſdam verbis Deum deprecātur, ſeipſi Deo inclinātes, non genibus, ſed capite in ſignũ reuerẽtiæ: quo facto, ſe ad ſiniſtram vertunt. ſ. ad Orientem, alia quædam verſus Deũ ꝓferentes verba, cum eadem capitis inclinatione, & reuerentia. Tertio ſe ad dexterā vertẽtes: ſcilicet ad Occidentẽ, alia itidem qdam ad Deum ꝓferunt verba, cum eadem capitis inclinatione, & reuerentia, ſiue cũ motu capitis, & nariũ. i. naſi, ſignum Crucis faciunt. Ex qbus ꝯuerſionibus, geſtis, & reuerentiis, ac capitis, & naſi motibus, Crucis ſignum quodam modo facere videntꝰ: vt infra proxime clarius demõſtrabitur ex alia quadam Iudęorum cerimonia. Quod ſi Iudęoꝝ hebetudinem interrogaueris: vnde nã tanta in his dictionibus collata ſit virtus: vt eoꝝ ꝓlationem beatitudo ſubſequatꝰ, nullam prorſus tibi cauſam reddere ſciet, niſi forte de eorum cœtu ſit, qui Caballiſtaꝝ dogmatis aliqd deliberauerit. Verba aũt, quæ ipſi ꝓferunt, ſic Hebraice ſonant, El meloch neman, ſceman Iſrael Adonai eleoeno Adonai ecchad: quę verba Latine ſonãt: Domine mi, Rex meus, ſecretum meum, intellige Iſrael Deum dñs Deus vnus. Nota tamen, ꝙ Rabi Simon Benlobai Princeps, vel ſaltem ex maioribus, ſuper his verbis Deuteronomii cap. vi. Audi Iſrael Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt, inqt ex his verbis, Patrẽ, Filiũ, & Spiritũ ſanctum explicite proferri. Chaldęa etiã æditio, quæ dicitur Targum, hæc tria nomina de Deo intelligit: vt infra libro octauo cap. vi. declarabitur.

In feſto quoq; Tabernaculoꝝ, quod celebratur à qntodecimo die mẽſis ſeptimi: hoc eſt Septembris, vſq; ad vigeſimũprimum eius mẽſis diem incluſiue: ſeptem enim diebus ꝯtinuis huiuſmodi feſtiuitas celebratꝰ: vt Leuitici cap. xxiii. & Deuteronomii cap. xvi. quod feſtũ fit in memoriam Tabernaculoꝝ, in qbus Iudæi per deſertũ peragrãtes habitauerũt, qñ ab Aegyptiaca liberati fuerũt captiuitate. In hac iquã feſtiuitate Iudęi huiuſmodi faciunt cerimoniã, iuxta id qđ mãdatur Leuitici cap. xxiii. Aſſumũt enim baculũ quendã arboris, quę palma nuncupatꝰ, quem ꝑ aliquot dies prius pręparare ſtudent, et ſi magno pretio emi oporteret: cui baculo nõnullas virgulas ſalicis, quę in aliquo exiſtat flumine, vel eius adhęreat ripę, ſiue potius ſalices de torrente: vt dicitꝰ Leuitici cap. xxiii. & quãdam ẽt herbã, quę ſimilis eſt buxo, & à vulgaribꝰ noĩatur mortella, & tria tantũ habet folia, ligant, & inuoluunt. Quem baculum cum dictis virgulis ſalicis, & mortellæ inuolutum, ſacerdos, vel alius, cuꝰ huiuſmodi ex conſtitutionibus ſuis demandatꝰ officiũ, ſtans ſuis aſſumit in manibus: ipſumq; tenens erectum, vnà cum vno cedro (hoc eſt pomo, ſiue fructu arboris cedri) pulchro, & ſine macula, conuerſus ad vnã orbis partẽ: vtputa ad Meridiem, qdam ꝓferens, ſiue cantans verba, inclinato capite, dño Deo honorem exhibet: baculumq; inclinãs verſus eam orbis partem, ad quam cõuerſa eſt eius facies, aerem cuſpide baculi aliquibus paucis ictibus ferit, & percutit. Poſtea ſe ad ſiniſtram conuertit, ſimiliter baculi cuſpide aliis ictibus acrẽ feriens, & verberãs, ac verba quædam proferens, vel decantans. Tertio, ſe ad dexterã vertẽs, ſimilꝰ etiam facit. Qui quidem actus, & geſtus ſic in tribus diuerſis orbis terrarũ parti-

bus tanta cum cerimonia, cum ictibus, & pcuſſionibus antedictis, in modũ, & ſimilitudinẽ ferientis, licet perfecte Crucis ſignum quadratum. ſ. hoc modo ✠ efficere non videaẗ: quia quarta pars deficere videẗ: tamen ex tribus partibus orbis cũ illis cuſpidibus percuſſis, formam, T, hoc eſt Thau literę, Grçco more ſcriptę, ab effectu ſanctæ Crucis, verũ, & certum eſt ſignũ: & hoc teſte Rabi Iuia: q in ſententiis inquit: Omnes huiuſmodi ictus, & pcuſſiones illius baculi cuſpide, tot eſſe in oculis Diaboli ſagittas. Quod vero Crux partes quatuor habeat, hoc ex cõmuni hominũ opinione diximus: alioquin mihi ſatis pſpectũ eſt, Crucis formam tribus tantũ partibus perfici. Nam pars ſuperior addita, vel caput dñi, vel triplicem illam deſignat. Si igitur ex effectu, quo Crucem Chriſti Diaboli ptimeſcũt, omnes huiuſmodi ictus, & pcuſſiones, licet triangulariter fiant, ſunt in oculis Diaboli ſagittæ, qd aliud dici poteſt? niſi ꝙ ictus iſti, & pcuſſiones veraciter ſunt in forma Crucis, vel ſaltem Thau literæ Græcę, & veꝝ Crucis ſignũ repreſentãt, quã Diaboli tantopere pertimeſcunt: vt Ezechielis cap. ix. Sed aduerte, ꝗa qñ cũ baculo pcutit aerem verſus Meridiem, Orientem, & Occidentem: tamẽ ſemp ipſum retrahit baculum in oppoſitum, ex qua retrorſum tractione, verum Crucis efficiẗ ſignum. Vtrum autem adorãda ſit Crux adoratione Latrię, vel nõ, vide infra lib. viii. quaſi in fine: vbi ratione ꝯuincitur Iudæus. Ex omnibus igitur in hoc trigeſimotertio capite huius tertiĩ libri dictis, & ſcriptis, liquido, & aperte ꝯſtat in hoc ſigno ſanctæ Crucis, diuinam quandã latere virtutem, non ligni illius natura, ſed Saluatoris noſtri, quia ſup eo (vt homo) crucifixus pependit virtute, & dono: qa, niſi ipſe fuiſſet etiam Deus, ſignum illud talem, & tantam nequaꝗ habere potuiſſet virtutem: ſed Chriſti humilitas noſtra fuit ſublimitas: illius Crux noſtra victoria eſt: illius patibulum noſter triumphus eſt. Gaudẽtes igiẗ hoc ſignum Crucis leuemus in humeris noſtris: victoriarum vexilla portemus: Imortale lauacrum portemus in frontibus. Cum hoc ſignũ Diabolus conſpexerit in frontibus noſtris, ꝯtremiſcit: qui aurata Capitolia non timent: qui cõtemnunt ſceptra regalia, & purpuras Cęſarum, & dapes, Chriſtianoꝝ ſordes, & ieiunia ptimeſcunt. Deniq; in Ezechiele Propheta, cum omnes, qui miſſus fuerat, Angelus occidiſſet, & interfectio incepiſſet à ſanctis, illi tantũmodo ſoſpites reſeruanẗ, quos Thau litera: ideſt Crucis pictura ſeruauerat. Exultemus itaq; ad Crucis ſimilitudinem, ſanctas in cœlo leuemus manus, cum ſic nos armatos Dæmones viderint, opprimentur.

¶ Iob cap. xix. licet Iudęi eum non recipiant. Cap. XXXIIII.

SCio, ꝙ Redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum, quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei ꝯſpecturi ſunt, & videbunt Deum meum. Aduerte Iudæe, ꝙ Iob vocat iſtum Saluatorem Deum, quẽ dicit ſe viſurum in carnę ſua. Sed quoniam cõſtat, ꝙ oculis carnis videri non poteſt Deus, igitur Saluatorem per hanc ſcripturam dupliciter oſtendiẗ eſſe Deũ, cum ſupra dixerit: Videbo Deum Saluatorem meum.

¶ Thalmudiſtaꝝ, & Rabinoꝝ Iudæoꝝ auctoritate probatur Meſſiam eſſe debuiſſe Deum. Cap. XXXV.

LIcet multis, & variis pbationibus, & qdem idoneis ex ſacris literis aſſumptis, & ſupius deſcriptis, expoſitis, & declaratis, liqdo pbatum ſit, Meſſiam Regem ab imortali Deo ad hoies mittẽdum, Deũ eſſe debuiſſe: tñ, vt Iudęis nullus euaſionis locus relinquaẗ, libet etiã hoc ipſum Thalmudiſtarũ, & Rabinoꝝ ſuoꝝ, qbus ipſi maximam pręſtãt auctoritatẽ, ſẽtẽtiis cõprobare: cũ optĩa ſit illa pbatio, quę à ſuis aſſumiẗ aduerſariis. Rabi Moyſes Hiſpanus i Bereſid raba, ſup illud Geñ. cap. xl. Videbã corãm me vitem. & in Midraſtilim cap. iiii. ſecũdi libri, ſic ait: Hi ſunt Iſrael, de qbus inquit Pſalmiſta, Pſal. lxxix. ſm nos Chriſtianos

ſtianos: Vineam de Aegypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, & plātaſti eam. item: Vide bā corām me vitē, iſte eſt Rex Meſſiach, de quo ſcribit in præmemorato Pſalmo: Et pfice eam, quā plantauit dextera tua: & ſup filium hois, quē ɔfirmaſti tibi. Eſt plantatio inferior, & plantatio ſupior, & inferior: inferior, hic eſt Abraam: ſupior, & inferior, hic eſt Meſſias Rex. hæc ille Rabi. Per huiuſmodi nāq; Rabi Moyſis verba, Meſſiā Regem, hoiem fuiſſe, ſiue futuꝝ fuiſſe, atq; Deum, liqdo declaratū eſſe ɔſtat: hoc eſt, ꝙ in vno tantū ſuppoſito duplicē habuit, ſiue habere debuit naturam, humanā. ſ. atq; diuinam. Et vt intelligat, qui ſint iſti, quos vineā appellat Pſalmiſta, Eſaias Vates cap. v. declarat, dicēs Vineam fuiſſe pplm Iſrael, his verbis: Vinea aūt dñi exercituū domus Iſrael eſt: & viri Iuda germen eius delectabile. Intentio igitur huius Rabini eſt etiā demōſtrare, ꝙ Chriſtiani ſunt vbiq; locoꝝ: ſed principaliter, ꝙ Meſſias futurus eſſet Deus, & homo. Rau in fine capituli de Repudio inqt: Primo parenti noſtro Adæ, atq; filiabus Loth reuelatum fuiſſe, ꝙ Meſſias Rex eſſe debebat Dei filius: vt habet in Medras Ruth: ideſt in Cōmentariis illius libri, qui dicit Ruth, ſup illis verbis: Amram genuit Aminadab, Rabi Ananias, & Rabi Iacob filius Hamram, dicebāt: Scriptum eſt in Gen. cap. iiii. Vocauitq; nomen eius Seth, dicens: Poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel: aliud ſemen ſignificauit nouū. ſ. ſemen, & nouā ætatē, qđ ab alio loco deſcenderet, vel venire debebat: & hic eſt Rex Meſſias. Sed qdā Iudæus ait in Hebręo haberi, ꝙ ab alio loco venire debebat. ſ. à ſemine Seth: & hic eſt Rex Meſſias. Ex hac ēt Rabinoꝝ auctoritate habetur, Meſſiā Regē Dei filiū, ſiue Deū eſſe debuiſſe, & hoiem. ſ. Dei filiū, qa filiabus Loth reuelatū fuit, ꝙ eſſe debebat Dei filius: hō aūt, qa à ſemine Seth deſcenderet, qa glorioſa virgo Maria deſcendit à ſemine Seth, vt narrat Lucas cap. i. Rabi itidē Iona in ſuis Cōmentariis ſup cap. lxii. Eſaię, vbi dicit: Propter Sion nō tacebo: & ppter Hierlm non qeſcam, donec egrediat, vt ſplendor iuſtus eius, & Saluator eius, vt lāpas accendat: & videbunt gentes iuſtū tuū &c. Rabi inquā Iona, ſic ibidem inqt: Meſſiam non hoiem tantū, ſed ēt Deū eſſe debere. In Bereſid raba, ſup illud Gen. cap. xix. vt ſeruare poſſimus ſemen de pre noſtro, Rabi Ioāna inqt: Nō dicit filiū, ſed ſemen. & illud erat ſemen, qđ ex alio loco venire debebat: & iſte eſt Rex Meſſias. Item in Medras Ruth. i. in Cōmentariis libri Ruth, ſup illud Amrā genuit Aminadab, Rabi Ananias, & Rabi Iacob filiꝰ Alem, inqūt: Scriptū eſt Gen. cap. iiii. Vocauitq; nomē eius Seth, dicens. ſ. Adam: Poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quē occidit Cayn, aliud ſemen ſignificauit, qđ. ſ. ex alio loco vētuꝝ eſſet: & hic eſt Rex Meſſias. Cui ſniæ valde ɔſonat illud aliud, qđ dicitur in Bereſid raba, & in Medras Ruth: hoc eſt in Cōmētariis libri Ruth, ſup illud Amrā genuit Aminadab, Magiſtri Thalmud referūt, reuelatū fuiſſe primo parenti nr̄o. ſ. Adæ de Meſſię Regis natiuitate, ꝙ ipſe Meſſias filius Dei eſſe debebat. Vnde ibidem Rabi Ananias, & Rabi Iacob filius Alem dixerūt: Scriptū eſt in Gen. cap. iiii. Vocauit nomen eius Seth, dicēs: Poſuit mihi Deus ſemē aliud pro Abel, aliud ſemen ſignificauit, qđ ab alio loco ventuꝝ eſt: & hic eſt Rex Meſſias. In Iudęoꝝ Cōmentariis ſup his verbis Gen. cap. xviii. Apparuit autē ei dñs in cōualle Mābrę ſedenti in hoſtio Tabernaculi ſui in ipſo feruore diei &c. ſic dicit: Vidēs Abraam Deū ſibi apparere, ob ipſius Dei reuerentiā voluit aſſurgere, vt ei debitū exhiberet honorem: cui Deus inqt: Sede Abraam, qm̄ tu es in ſignū, & figurā filiis tuis: futuꝝ eſt enim vt tui filii ſedeant tanq̄ iudices in ɔcilio, & ego ſtem, q Deus ſum. Per hāc nanq; Hebręoꝝ Rabinoꝝ declarationē, liqdo pcipit, Deum fuiſſe qñq; à Iudæis, ſiue à Iudæoꝝ ɔcilio iudicandū: qm̄ ſedere poteſtatē, atq; dñium: ſtare aūt ſeruitutē, atq; ſubiectionē ſignificat. Si qs aūt Euāgelia nr̄a Chriſtiana lectitauerit, inueniet pfecto hāc Thalmudiſtaꝝ ſniam in Saluatore nr̄o ad vnguē fuiſſe verificatā. ſ. Mat-

Finus Ferrarien.

thęi cap.xxvi. Marci cap.xiiii. Lucę.xxii.
& Ioãnis.xviii.qñ.ſ.Ieſus ſtabat vinctus
coràm Senioribus plebis, & Principibus
ſacerdotũ, ac Scribis, & Phariſęis, dum
oẽs iſti in ꝯcilio ꝯgregati ſederent, & Ie-
ſum de ſua doctrina inquirerent, & exami
narent. Sed hoc ẽt aliud ex ipſa Thalmu
diſtaꝝ ſnia documentũ aperte, & neceſ-
ſario manifeſtat: ꝙ.ſ.ipſe Ieſus noſter eẽt
Deus, pariter & homo: & tñ à Iudæo cõ
cilio eſſet iudicandus, & tormentis affli-
gendus: non tñ q̃tum ad deitatem, quæ
impaſſibilis eſt: ſed q̃tum ad aſſumptam
humanitatẽ. Vnde ex ſupradictis patet,
q̃tum ab aduerſariis nrĩs Chriſtiana va-
lidet, & corroboret religio, in Thalmud
Hieroſolymitano in lib.de Parach.c. Ya-
corre in lamentatione magna: necnõ &
Bereſid raba legit, quendã fuiſſe in agri-
cultura Iudæũ laborantẽ: cuius bos mu-
gitũ extulit: quem cũ audiſſet Arabs qui
dam illac ꝑtranſiens, inqt: Iudęe fili ſol-
ue boues tuos, & de vaſis tuis ne cures,
ſiue vaſa tua ſperne, qm̃ templũ veſtꝝ, &
ſanctuarium corruit: quo dicto, alter bos
mugitum ædidit: tũc Arabs rurſum ait:
Iudęe fili liga boues tuos, & vaſa tua prę
para, ſiue parapſidem tuã, & hydriã tuã
liga, qa natus eſt Meſſias veſter. Hæc Iu-
dæus admirans ait: Meſſias natus eſt?
quod eſt nomen eius? inqt Arabs: Me-
nahim, quod Latine ſonat Cõſolator. &
rurſus Iudæus ait: Qđ eſt nomen patris
eius? tunc Arabs rñdit: Heſchias: hoc
eſt fortitudo Dei, vel Deus fortis. Iudęus
inſuper ait: Quo in loco natus eſt? at ille:
In Bethleem Iuda. Et dixit Rabi Abon:
Et quid nobis ab Arabo addiſcere expe
dit? Textus clarus eſt in Eſaia: qui dixit
in calce.x.capl'i: Et libanus cum excelſis
cadit. & ſubdit ſtatim in fronte.c.xi. Et
egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de
radice eius aſcendet: hoc autẽ fuit ante
ſecundi templi deſtructionem: vt ex nar
ratis percipitur. Ex hac nempe Iudæoꝝ
hiſtoria in fauorẽ religionis chriſtianæ,
hæ quatuor elici poſſunt ꝯcluſiones, ſi-
ue conditiones. Prima, ꝙ ſtãte adhuc ſe-
cundo tẽplo natus fuerit Meſſias: quod
in Saluatore noſtro verificat, cum ipſum
templum poſt Chriſti paſſionem ſteterit
per annos circiter quadragintaduos. Se
cũda, quòd Meſſię nomen eſſet Cõſola
tor, & merito, qa per ipſum Saluatorem
noſtrũ genus humanũ fuit à peccato pri
mi parentis liberatũ, & ꝯſolatum: vt in
lib.v.cap.xli.ꝓbabit. Tertia, quòd Meſ-
ſias eſſet filius Dei: quod veꝝ eſſe cõſtat:
vbi dicit, ꝙ nomẽ pr̃is eius eſt Heſchias:
quod interpretat Deus fortis, ſiue fortitu
do Dei: quia ſic eſſe in ipſo Saluatore no
ſtro verificatur: vt infra lib.vii.cap.
probabit. Quarta, ꝙ Meſſias naſci debe-
ret in Bethleem Iuda: quia ſic in eo Sal-
uatore noſtro adimpletum eſt: vt proba-
bit lib.v.cap.xii. & in hoc etiam.iii. lib.
in parte ꝓbatum eſt. Ex qua hiſtoria quã
tum ꝯfundantur Iudæi, ex hoc maxime
percipi poteſt: quoniã cum Rambam:
ideſt Rabi Moyſes Gerũdinus, nequiens
in quadã diſputatione cum eruditiſſimo
fratre Paulo euadere, qui à Iudaiſmo ad
fidem Chriſti ſe contulerat, eam prorſus
reiecit, aſſerens non eſſe alienũ Thalmu
diſtarum quaſdam ſententias quandoq;
reiicere. Quod tamẽ apud vniuerſum Iu
dæorũ cœtum nefandiſſimum eſſe exi-
ſtimatur: imo iuxta Thalmudicas conſti
tutiones in maximam incurrit pœnam.
In Bereſid Raba quærit quid
voluit dicere Daniel cap.ii. vbi loquens
de Deo inquit: Et lux cum eo eſt? Reſpõ
det Rabi Anna: Hæc eſt lux Meſſiæ Re-
gis. Oſtendit enim nobis Deus, ſe inde
perfeciſſe Meſſiam, & eius generationẽ:
& lucem illam pro ipſa generatione ſub
ſede gloriæ, & maieſtatis ſuæ recluſiſſe.
Sathan autẽ interrogans dominũ dixit:
Dñe mundi lux iſta latens ſub ſede glo-
riæ tuæ pro qbus eſt? Reſpondit Deus:
Pro Meſſia, & generatione ſua. Ait Sa-
than: Domine, ꝑmitte me tentare Meſ-
ſiam, & eius generationẽ: cui inqt Deus:
Non haberes vllam aduerſus eum pote-
ſtatem. Sathan iterũ ait: Sine me, quia po
teſtatẽ habeo. Reſpõdit Deus: Si in hoc
diutius perſeuerabis Sathan, potius de
mundo perdã, q̃ aliquam animam gene-
rationis Meſſię perdi permittã: eademq;
hora Deus ſuo ſic inquit Meſſię: Quam
plurimæ

Digitized by Google

plurimæ mihi illoꝝ porrigunt preces, qui in carcere incluſi detinent: vt te in horribili labore, & dolore conſtituat, ita, & tali modo, vt tua mala tui intueantur oculi, tuæ audiant aures, nares tuę odore tetro ſentiant, os tuum amaritudinibus repleat, & tua lingua tuo adhæreat palato, cutis tua ſup tuis exſiccetur oſſibus, corpuſq; tuum crucief totum, atq; confringaf. Si omnia hæc perpeti, & ſuſtinere tibi libet, tuas exaudiam preces: ſin autē recuſaueris, illos de mundo perdam, & omnino expellam: cui Meſſias reſpondit: Dñe mi pro his liberandis, & ſaluandis quaſcunq; in meo corpore paſſiones pati, & ſufferre paratus ſum, easq; omnes vltro accepto, & ſponte ſuſcipio, hac tamen ꝯditione, vt reſuſcitem mortuos, qui ab Adam primo humanę naturæ parente, vſq; ad pſentem diem mortui ſunt: & non ſolum eos, veꝝ etiā quos lupi, & leones, & alię malę feræ deuorauerunt: & q in mari, & fluminibus perierunt: & qui in igne mortui ſunt: nec ēt hos tantū, ſed ēt abortiuos oēs, & quoſcunq; alios, quos creandos eſſe in æſtimatione tua pręuidiſti, & ordinaſti, nec adhuc ſunt creati. Cui Deus inqt: Ego hęc oīa tibi ꝯcedo. Eodem igif tpe Meſſias Rex, oēs paſſiones illas ſuper ſe ingenti ſuo erga humanū genus amore ſuſcepit. & hoc illud eſt, qđ ait Eſaias. c. liii. Oblatus eſt, qa ipſe voluit, & non aperuit os ſuū. hęc oīa ille Rabi Anna. Ex iſta nempe Thalmudica auctoritate in fauorem Chriſtianæ religionis, plura colligi, & ꝑcipi poſſunt documēta. Primo ex auctoritate Danielis dicentis cap. ii. Et lux cum eo eſt. ſ. Deo, de quo loquebaf: & ex conſenſu ēt Rabi Annę antedicti interpretātis hanc lucē, eſſe lucem Regis Meſſiæ, audacter dicere poſſumus Meſſiā fuiſſe, & eſſe Deum, poſtq̄ Meſſias eſt lux Dei: cum nihil ſit in Deo, qn ſit ipſe Deus: qđ veꝝ eſſe clarius oſtendit inferius, vbi ait: ꝙ Deus ꝯceſſit ſibi omnia petita, tam in reſuſcitando mortuos, q̄ in liberando, & ſaluando incluſos in carcere Limbi. Secūdum documentū eſt, ꝙ ipſe Meſſias eſſet etiā homo, cum mortē, & tormenta, ac paſſionem acerbiſſimā acceptaſſet pro liberādis captiuis in Purgatorio detentis, & aliis multis. Tertium, ꝙ ſalus Meſſiæ eſſet ſpiritualis, cum liberatio expectata per Meſſiam ſit animaꝝ eoꝝ, qui mortui ſunt, & non hominū in hoc mūdo habitantiū tantū. Quartū, ꝙ ꝑtēta in cap. liii. Eſaię intelligēda ſunt de paſſione Meſſiæ. Quintū, & vltimū, Meſſiam paſſum fuiſſe, qa ipſe voluit. Item ibidem in Bereſid raba Rabi Abba (ſiue Aba) quęrit: quid voluit dicere Daniel cap. ii. vbi de Deo dixit: Ipſe reuelat profunda, & abſcondita: & nouit in tenebris conſtituta: & lux cum eo eſt? & ſibi ipſi reſpondet: Hæc lux eſt lux Regis Meſſiæ, de quo in Pſal. xxxv. In lumine tuo videbimus lumen. hæc ille. Ex quo dicto manifeſte patet, ꝙ lumen diuinū, quod ſemper cum Deo eſt: imo verius lumen, qđ eſt Deus, eſt lux, & lumen Meſſiæ Regis. ergo ex hoc dicto Meſſias eſt Deus, cum nihil ſit in Deo, quin ſit Deus. Rabanu Hachados auctor Thalmud in Bereſid raba, ſuper cap. xl. Gen. & in Meſechet Menacæ caplo. ii. diſputans hæc verba Sophoniæ cap. iii. Quia tunc reddam populis meis labium electum, vt inuocent omnes nomen domini, & ſeruiant ei humero vno, ſic inquit: Tunc conuertam ad populos labium electum ad inuocandum nomen dñi, & colendum eum humero vno. & ſequitur exponendo, dicens: Non eſt aūt dictū hoc nomen dñi, niſi Rex Meſſias: ad colēdum eū humero vno, qa erit principatus ſup humerū eius: vt inquit Eſaias cap. ix. Quę verba Eſaię tranſlatio Chaldaica, de Meſſia Rege ſic interpretaf: Et recipiet ſup ſe legē ad ſeruādum eam &c. Si nomen dñi eſt Meſſias, & vt Deus colendus eſt, vt inqt Rabi iſte, igif ipſe Meſſias noīe Dei appellandus erat, & ꝑ eo haberi, & coli debuit. Item in quodā antiquo Codice, qui intitulaf ab illo antiquo, & famoſiſſimo doctore, noīato Rabi Neuma filio Alchana: qui qdem liber noīatur Vahir: quod interpretaf Lucidus, ſiue Lucidariū, ſup illud verbū Prouerbioꝝ cap. x. Iuſtus eſt fundamentū ſempiternum, ſic quęritur:

Digitized by Google

Quid eſt quod dicitur: Iuſtus eſt funda-mētum ſempiternū? Ad quod rñdetur. Quēdam iuſtum habet, ſiue habebat Deus ſanctus, & benedictus in ſæculo ſuo, qui eſt ſibi dilectus, eo quod vniuerſum mundum ſuſtinet, & eſt fundamētū eius, & gubernat mūdum, atq; vt gubernetur ipſe efficit, & cętera multa ſimiliter facit. de quo iuſto concludit: Et ipſe eſt fundamentū oīum animarū. & hoc eſt, quod dicitur: Iuſtus eſt fundamentū ſempiternū. hæc ille Rabi. Aduerte igitur ò Iudæe, ꝙ de nullo homine puro, quantūcunq; iuſto, poſſent prædicta verificari, niſi cū hoc eſſet verus Deus. Ex ſnīa igitur horum Rabinorū, in Ieſu Chriſto Meſſia noſtro Deitatis vera inueniūtur teſtimonia. Rabi ēt Eliezer nomine Rabi Hanlabu, inquit in lib. Ieiuniorū. c. trib⁹ temporibus: Futurum eſt, vt dñs Deus noſter magnam choreā faciat cū iuſtis ī Paradiſo: & ipſe erit in medio illorū: vt eorū qlibet poſſit eū cū digito inſinuare: qa ſic hr Eſaiæ. c. xxv. Ecce Deus noſter iſte, expectabimus eū, & ſaluabit nos iſte dñs: ſuſtinuimus eū, & exultabimus, & lætabimur in ſalutari eius. Hic Rabi, inquantū dicit bis Iſte: & ēt qñ dixit, vt eorū quilibet poſſit eū cū digito inſinuare, oſtendit, ꝙ viſibiliter, & palpabiliter inter iuſtos, ſicuti fuerunt Apoſtoli, & alii diſcipuli apparere, & habitare debebat, carnem. ſ. humanā aſſumendo, cum ipſe Deus ſpiritus ſit: & ppea inuiſibilis, & impalpabilis. In Bereſid raba cap. iiii. Rabi Abba īquit: Nouem Reges regnauerūt, & vnus regnabit à principio mūdi, vſq; ad finē eius. Qui Reges ſunt iſti. ſ. Dñs Deus noſter fuit primus, q mundū creauit. ſecūdus fuit Nembroth. Tertius Ioſeph. Quartus Salomon. Quintus Nabucodonoſor. Sextus Darius. Septimus Cyrus. Octauus Alexander. Nonus Cæſar. Decimus eſt Rex Meſſias. de quo dicit Pſal. lxxi. Et dominabitur à mari vſq; ad mare, & à flumine vſq; ad terminos orbis terrarū. Et de ipſo Daniel loqtur. c. ii. dicens: Lapis aūt, qui percuſſerat ſtatuā, factus eſt in montem magnum, & impleuit vniuerſam terram. Item idem Dauid eodem. c. ait: In diebus aūt Regnorū eorum ſuſcitabit Deus coeli Regnū, quod non corrūpetur, & in æternū non diſſipabitur, & cū iſto decimo Rege reuertetur Regnum ad dominum ſuum primū: & ſic qui fuit primus erit & vltimus, ſicut ſcriptum eſt Eſaiæ. c. xliiii. hæc dicit dñs Rex Iſrael, & Redemptor eius dñs exercituum: Ego primus, & ego nouiſſimus, & abſq; me non eſt Deus. Et Zacharię. c. vltimo: Et erit dñs Rex ſup omnē terrā. hæc oīa in Bereſid raba. Ecce quomodo ex hac Thalmudiſtarū, ſiue Rabinorū auctoritate cum iſto decimo, & vltimo Rege reuertetur Regnū ad dñm Deū primum: & etiam ex Prophetarum vaticiniis in hac ipſa auctoritate allegatis cōſtat: & quia non obſcure, ſed aperte Meſſiam vltimum decem Regum eſſe, cum ipſum, qui fuit primus: hoc eſt dñm Deū noſtrū. Item ibidē. ſ. in Bereſid raba, inquiunt magiſtri Thalmud: Futurū eſt, ꝙ Deus ſedebit: & corām iuſtis ſenſum legis, atq; ſecreta aperiet, & prędicabit, & per Regem Meſſiam cūcta declarabit. Si Deus, qui ſpiritus eſt, ſedere debebat, qñ ſuos doceret diſcipulos, & quoſcunque etiam alios, vt corpus aſſumeret, neceſſe erat: qa ſpiritui non cōuenit ſeſſio. Cum autem conſtet decimū Regē ex antecedēti proxime auctoritate, fuiſſe Regem Meſſiam, q Deus primus erat, & humanam carnem aſſumpſit, vt ſederet, & doceret, & alia humana opa facere poſſet: quare cum iſta oſtendimus in Saluatore noſtro Ieſu Chriſto fuiſſe adimpleta, Iudæi obaudiunt, & tanq̄ de re noua, & inaudita tantopere mirantur? Inſaniunt ergo: qa Matthęi. c. v. vi. & vii. & Lucæ cap. v. hæc adimpleta fuiſſe in ipſo Ieſu demonſtrantur. In Midraſtilim: hoc eſt in Gloſa, ſiue Commentariis Pſalterii, ſuper illis verbis Pſalmi. xxxv. Quia apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen: vbi Rabi Ioāna ſic inquit: Quidam homo ambulās in nocte tenebroſa, incendebat lucernā: & cum p eam per aliquale temporis ſpatiū, & qdē breue, aliqualiter illuminaretur, extinguebatur lucerna: & ſic iterū eam accendebat,

& iterum

& iterum paulopoſt extinguebat. dixit ergo ille homo: Vſquequo laborabo incendendo lucernas, quæ ſunt modicæ durationis? melius eſt vt expectem ortũ Solis, vt ad eius lumen ire poſſim. & ſequitur ſuam adaptás ſilitudinem: Sic cõtigit Iſrael, qui captiuati in Aegypto, & per Moyſem redẽpti, vt habetur in Exodo. Sed poſtea ſubiugati ſunt ſub Iabim Regem Canaam p manus Siſaræ Ducis exercitus ſui, à cuius iugo liberati ſunt p Barach, & Delboram: vt Iudicum. c. iiii. Poſtea ſubiugati ſunt ſub Madianitis, à qua ſubiectione liberati ſunt per Gedeonẽ: vt Iudicũ. c. vii. Conſequẽter p alias nationes ꝯuicinas ſubiugati fuerunt, à q bus liberãtur à Deo p Iudices: iuxta illð Iudicum. c. ii. Suſcitauitq; Dñs Iudices, qui liberarẽt eos à deuaſtantiũ manibꝰ. Poſtea tranſmigrarũt in Babyloniã, & redempti ſunt per Eſdram, Zorobabel, & Neemiam. Rurſus ſubiugati ſunt per Romanos. dixit ergo Iſrael: Vſquequo laborabimus in huiuſmodi redemptionibus, & ſucceſſiuis ſubiectionibus? à modo non quærimus illuminari, niſi per ipſum in ſua pſona. & hoc eſt, quod dicitur: Bñdictus q venit in noĩe dñi Deus dñs, & illuxit nobis. hæc in Gloſſa antedicta, ſiue in Cõmentariis añdictis. Aduertat Iudæus: ꝙ Rabi iſte ponere voluit differentiam inter vltimã redẽptionem ab Iſrael expectatã, & redẽptiones pręteritas, in hoc, ꝙ redemptiones præcedẽtes factę fuerũt p Prophetas, ſeu homines virtuoſos: & redemptio vltima, expectanda erat p ipſummet dñm Deũ. Cum aũt redemptio iſta vltima ab oĩbus Hebręis fieri expectetur p Meſſiam: ſequtur, ꝙ ex mente iſtius Rabini eſt, ꝙ ille Meſſias eſt verus Deus, de quo exponit illud dictũ: Deus dñs, & illuxit nobis. Si vero Iudęus opponeret: non pp hoc ꝓbari, ꝙ Meſſias ſit Deus, ſed diceret ſufficere, ꝙ virtute redimat diuina. Reſponderi deberet: ꝙ, ſm Rabinũ antedictũ, redemptiones præcedentes, licet factę fuerint p puros homines, fuerunt tñ factæ virtute diuina: ſed vltima redẽptio fieri creditur p ipſummet Deũ in ꝓpria perſona, de quo exponit illud: In Lumine tuo videbimus Lumẽ, Pſal. xxxv. Itẽ in eodem loco: hoc eſt in Midraſtilim, vt refert Rabi Manahen Rachenad, ſup Geñ. c. iii. Salus Iſrael eſt ſalus Dei, vt dixit Rabi Barachias ſacerdos, ſcriptũ eſt enim iuſtus, & ſaluatus. hęc ille. Huius aũt auctoritatis reſolutio ē: quia gaudet diuina ſapiẽtia de pfectione cuiuſq; rei, & potiſſimum humani gñis: cũ ipſa humana natura optima naturaliũ creaturarum ꝯſtituta ſit. Dicit aũt Iſrael: Q̃m̃ quicunq; hoĩum, q perfectionem adeptus eſt, vere Iſrael in ſacro Canone dici ſolet. Sic igit cum opis pfectio quodã modo in ipm redũdat opantem, verũ eſt dicere, ꝙ ſalus Iſrael. i. pfecti hoĩs, eſt ſalus Dei. In cuius teſtimoniũ adducit ille Rabi prophetiam Zacharię. c. ix. quę oĩum ſnĩa de Meſſia loquitur: videlicet: Ecce Rex tuus veniet tibi Iuſtus, & Saluator. Vbi enim Latine Saluator dr̃, ibi Hebraica lr̃a hẽt Noſca. i. ſaluatus. Meſſias eñ agentem ſignificat: Noſca vero patiẽtẽ: hoc eſt ſaluatũ. Senex igit hic ſacerdos demõſtrare conat, ꝙ Deus ſaluãdo Iſrael, ſaluatus dicat, pp hoc, qð litera inqt iuſtus ſaluatus: p iuſtum nãq; Deũ innui volunt. Cum igit ibi iuſtus oĩum ꝯſenſu Meſſiam ſignificet, itidem ergo Meſſias Deus eſt. Dixit Rabi Hanna: Moyſes glorificauit Iſrael, dicẽs: Beatus tu Iſrael: qs ſiliis tui populé, q ſaluaris ĩ dño? vt Deuteronomii. c. xxxiii. in calce capl'i, nõ dixit: Quẽ ſaluat dñs: ſed q ſaluaris in domino: qa Deꝰ dixit: Sic in hoc mũdo vos eſtis per manus hoĩum ſaluati: ſed in tpe vẽturo egomet Redẽptor veſter ero: ita vt deinceps nequaq̃ ab alio iudicati, ſiue ſaluati, vel ſubiugati ſitis. In Gloſa Threnoꝝ Hieremię nũcupata Medras echa, i. quirentes Rabini de noĩe Meſſię, varii varia pferunt, in ſnĩa tñ oẽs ꝯueniunt. Deniq; ad lr̃am dixit Rabi Abba: Deus erit nomen eius: ut Hieremiæ. c. xxiii. Et hoc eſt nomen qð uocabunt eũ dñs iuſtus noſter. Et notãdum eſt, ꝙ ubi in Hieremia nos Latini habemus: Dñs iuſtus noſter, Hebraica ueritas hẽt: Nomẽ Dei quatuor lr̃aꝝ: quod increato tm̃ cõpetit.

Digitized by Google

Hoc idem ẽt habeẽ in Thalmud in libr. nuncupato Habalbatra. in diſtinctione, quæ incipit: Qui vidit nauẽ, ꝙ Meſſias vocaretur nomine Dei quatuor literarũ: & ibi pro ꝯcordantia prędicta Hieremię allegant verba. Quęritantibus enim ibi in Bauamithiama Iudęorum pleriſq; Meſſiach quo noie appellandus eẽt. Reſpõdet Rabi Abba, vir apud eos doctiſſimus, Ioth, he, uau, he, Meſſias eſt appellandus: vt habeẽ (ait iſte Rabi) apud Hieremiam. c. xxiii. & hoc eſt nomẽ, quo vocabunt eum Dñs iuſtus noſter. Ecce Meſſiam non ſolum appellandũ fuiſſe Deũ, ſed eo noie Dei, quod eſt prę cęteris prę clariſſimũ. Ex quo ꝯſtat ẽt apud Hebræos, eum fuiſſe, ſiue eſſe debuiſſe Deũ. In Bereſid raba, ſuper illud Geñ. c. xli. Dixitq; Rex Aegypti ad Ioſeph: Ego ſum Pharao: abſq; tuo imperio non mouebit quiſquam manũ, aut pedem in oĩ terra Aegypti. Dixit Rabi Moyſes Aegypti⁹, ſiue Rabi Otha. ex illo li. Ego Pharao, q erat hõ carnalis, addiſcere poſſumus, ꝙ aliud eſt: Ego dñi noſtri Dei: qm̃ eo ꝙ Pharao dixit ad Ioſeph: Ego ſum Pharao, dignus factus eſt Ioſeph, vt oẽ illud aſſequereẽ bonũ. Sed qñ venerit li. Ego Dei: vbi dicit Eſaias. c. xlvi. Ego feci: & ego faciam: ego portabo: & ſaluabo: qs dubitat, ꝙ multũ bonũ habebimus? Credis forſan, ꝙ mũdi Redemptor acceptator ſit pſonarum? certe non: ſed qcũq; corde, verbo, & opere crediderit, in eo ſaluus erit, atq; redẽptus. Scriptũ eſt enim Hieremiæ. c. xxiii. In diebus illis ſaluabitur Iuda. i. confeſſor veritatis: qm̃ Iudas interpretatur In tpe confitens. Ex huius qppe Rabini ſnia, ꝯſtat Meſſiã Regem, Deũ fuiſſe, & allaturum fuiſſe hoibus ſalutem: eamq; ſalutẽ ſpiritualẽ futuram fuiſſe: hoc eſt aiarum ſaluandarum: quod Dei officium eſt. In Bereſid raba ſup. c. xli. Geñ. vbi Thalmudiſtę, ſiue Rabini ſup verſiculo Pſal. cxlv. multa declarãt. ſic enim ibi dr̃, pro vna dũtaxat die, in qua Deus in monte Synai populo ſe oſtendit, prohibuit Moyſes, ne ppl's per tres dies ad mulieres accederet, nec ſuis ẽt approximareẽ vxoribus: vt Exodi. c. xix. Si igitur pro vno tm̃ die, quo Deus alloq vo luit pplm Iſrael, facta fuit pplo prohibitio: vt per tres dies prius ſuis non appropinquaret vxoribus: multo magis hmõi prohibitio locum habebit tpe Meſſię: quo tpe Dei gloria manebit inter illos. hæc ibi. Ex qbus Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorũ verbis, declaraẽ Meſſiam Regẽ, ꝺcum eſſe debere cũ gl'ia Dei. i. ipſe De⁹ maneret inter illos: & ẽt virginitatẽ, & caſtitatem tunc tpe Meſſiæ in hoĩbus vtriuſq; ſexus futurã fuiſſe. Qđ adimpletũ eſſe cernitur in monaſteriis fratrũ, & monacharum in eccleſia chriſtiana. In Codice nũcupato Torath Choani: hoc eſt lex ſacerdotum, hẽs ẽt (vt ſupra hocmet lib. c. vii. ſcripſi) Rabinorum expoſitionem, ſup illud Leuitici. c. xxvi. Ambulabo iter vos, & ero Deus veſter, voſq; eritis mihi ppl's: ibidẽ (ſi placet) quærito. In Midraſtilim extat Gloſa qdam Rabi Iudę noie Rabi Annæ, ſup illud Pſal. xvii. Et dediſti mihi ꝓtectionẽ, & dextera tua ſuſcepit me: quæ Gloſa talis eſt: In futurum De⁹ ſanctus, & bñdictus ꝯuertere faciet Regẽ Meſſiam ad dexterã ſuam: ſicut ſcriptũ eſt Pſalm. cix. Dixit dñs dño meo: ſede à dextris meis. Si Deus faciet ſedere Meſſiam à dextris ſuis: igitur Meſſias eſt particeps diuinitatis: hoc eſt vnà cũ patre Deus, & ẽt eſſe debebat hõ: qa ſeſſio nõ ꝯuenit Deo, q ſpiritus eſt, ſed hoi. Rabi Moyſes Aegyptius ſcribens in quadam ep'la vocata Igeres theman: quã ad Africanos quoſdam direxit Rabinos: vbi de dignitate, virtute, atq; excellẽtia Meſſię Regis continetur, declarans hæc verba Eſaię. c. ix. Et vocabiẽ nomẽ eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis &c. ſic inqt: Nomina hæc cũ epithetis ſuis, quæ hic à Propheta ſcripta ſunt, dicunẽ de puero nato, q eſt Rex Meſſias. Si ergo noia hic poſita, ſunt noia Meſſię, Meſſias igiẽ eſt Deus, qa in illis noibus eſt hoc nomẽ Deus, vbi dicitur Deus fortis. Rabi inſup Auenazra idẽ dicit, pariter atq; tenet in ſua ſup hoc loco declaratione: q demũ accuſatus à qbuſdam, ꝙ Meſſiã Deũ appellaret, ne extra Synagogã eiiceret, conatus

Digitized by Google

natus eſt, q̃ dixerat, Ezechię Regi accõmodare: ſed tanto magis à Synagoga eiiciendus fuiſſet. In lib. Canhedrin. c. Helech, ſup illud Eſaiæ. c. lii. Ecce itelliget ſeruus meus &c. vbi de Meſſia dr̃: Exaltabitur plusq̃ Abraam: eleuabi͛ plusquã Moyſes: & ſublimis erit plusq̃ Angeli miniſtrantes. hæc ibi. Cum aũt ſolus Deus Angelicam naturã exuperet, & ãncedat: Meſſias aũt ſublimior Angelis comprobetur, Meſſias igitur Deus eſt: Cabaliſtarum et ſchola ꝯfirmat, Meſſiam futurum fuiſſe Deũ, dicẽs: Legem fuiſſe à Deo traditam pp ſerpẽtis venenũ, quod in Adã immiſerat ipſe ſerpens: & cum adueniret Meſſias, huiuſmodi ceſſaret venenum: quod nempe venenũ nil aliud eſſe aſſerebant ipſi Cabaliſtę, niſi pc̃tm̃ illud, qđ contraxit Adam, qñ pomum vetitũ mãducauit. Si ergo pc̃tm̃ Adę ceſſare debebat in aduentu Meſſię, igi͛ vt ipſe Meſſias futurus eſſet Deus neceſſe erat: qa ſolius Dei officiũ eſt remittere peccata hoĩbus. Nam cum merito paſſionis Chriſti, & baptiſmatis ab eo inſtituti gratia, remittatur illud peccatũ, vt inq̃t Apl̃s ad Titũ. c. ii. vbi loquẽs de Chriſto, ait Qui dedit ſemetipm̃ pro nobis, vt nos redimeret ab oĩ iniquitate, & mundaret ſibi pplm̃ acceptabilem &c. Et Ezechielis. c. xxxvi. de baptiſmo: Et effundam ſuper vos aquã mundã, & mũdabimini ab oĩbus inqnamentis veſtris &c. Igi͛ vt ipſe Meſſias eſſet Deus neceſſe erat. Ex q̃bus oĩbus Thalmudiſtaꝶ, & Rabinoꝶ ſentẽtiis hanc veraciter poſſumus affirmare ꝯclionem: ꝙ Meſſias Rex, & Deus, & homo eſſet, ſiue eſſe debuiſſet. Qua igitur fronte poterit Iudęus ꝯtradicere, ꝙ Meſſias non fuerit, & ſit Deus? cum tot Rabinorum, & Thalmudiſtaꝶ ſuoꝶ ſententiis mendaces eẽ ꝯuincan͛. In Bereſid raba. c. xxix. hr̃: Stante Rabi Abba in ludo literario, quãdam audiuit vocẽ clamãtem Abba Abba? Et ait ipſe Rabi Abba: Cui⁹ eſt hęc vox? Rñdetur: Ego ſum Helias Propheta: q miſſus ſum ad manifeſtandũ tibi rem à te longo tp̃e quæſitã. Ait Rabi Abba: Dñe multa quęſiui, & pauca inueni. inq̃t Helias: Ego aũt maximã earum per te inq̃ſitaꝶ explanabo: tu nẽpe dubitas de ſignis vẽturis in tp̃e Meſſię: ſcias velim, ꝙ Imperiũ Romanũ erit ſuper ſæculum regnãs: antiqua aũt religio truncabitur: ppl̃i inſurgent ꝯtra Reges: ignari ꝯtra doctos: iudicãdi ꝯtra iudices: praui ꝯtra bonos: iniuſti ꝯtra iuſtos: & filii contra patres: Meſſiach aũt erit ignotus: & finaliter detrũcabitur, & patietur multa flagella. Ait Rabi Abba: Dñe ſed adhuc nihil ſcio. Quando erunt hæc omnia? Ait Helias: Poſt milleſimum quartum à creatione mũdi: Ego autem neſcio ſi in principio quinti, vel in fine. Inquit Rabi Abba: Vbi naſcetur? Ait Helias: Prope ſepulturam Rachel: & tunc adimplebitur dictum Dauid: Deus Deus meus quare dereliquiſti me? hęc ibi Pſal. xxi. Rabanu ſala ſcilomo in Gloſa ſua, ait: Quòd Meſſiach in flagellis ſuis cantabit illum Pſalmũ: Deus De⁹ meus &c. Ex hac nẽpe Rabi Abba ſententia, plura in fauorem religionis Chriſtianæ percipiun͛ documẽta. Primo, ꝙ Imperiũ Romanũ eſt diu duratuꝶ. Itẽ, ꝙ antiqua religio truncare͛: hoc eſt, ꝙ lex Moſaica ceſſaret, & finẽ haberet. Itẽ, ꝙ ppl̃i inſurgent ꝯtra Reges: ignari contra doctos: iudicandi ꝯtra iudices &c. vt verificatũ fuit bellis ciuilib⁹ tp̃e Octauiani. Item, ꝙ Meſſias foret ignotus, qa Iudęi negauerũt eũ, & adhuc negãt, qa noluerunt eũ cognoſcere, cũ Gentiles cognouerint, dicẽte Ioanne Euãgeliſta: In ꝓpria venit, & ſui eum non receperunt. Quotquot aũt receperunt eũ, dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri iis, q credũt ĩ noĩe eius &c. Itẽ, ꝙ truncare͛ finaliter, & pateretur multa flagella: qa clamãtibus Iudęis: Crucifige, Crucifige eũ, crucifixus fuit & mortuus. Item, ꝙ poſt milleſimũ quartũ à creatione mũdi hæc eſſe debebant, qa elapſus eſt q̃ntus milleſimus, & nõdũ à Iudæis dicitur veniſſe Meſſiach. Nam aliqui ex noſtris Chriſtianis inquiunt: eum natum fuiſſe anno. 4018. aliqui. 5199. alii vero. 5218. vt dicam paulo infra. c. xiii. ſexti libri. Item, quòd naſciturus eſſet in Bethleem, apud quem locũ eſt ſepulchrum Rachel.

Primo. Secũdo. Tertio. Quarto. Quĩto. Sexto. Septĩo.

Digitized by Google

Sibyllarum etiam auctoritate probatur Ieſum Chriſtũ, ſiue Meſſiam, eſſe Deum. Cap. XXXVI.

SIbyllarum ẽt auctoritate patet, Chriſtum Ieſum fuiſſe Deũ, vt recitãt Lactantius Firmianus lib. iiii. Diuinarũ inſtitutionũ cap. xviii. & Beatus Auguſtinus lib. xviii. de Ciuitate Dei. cap. xxiii. Sibylla: In manus iniquas, & infidelium poſtea veniet: dabunt Deo alapas manibus inceſtis &c. Nam cum Deus Spũs ſit, manibus inceſtis infidelium pcuti minime poſſet: ſed cum Ieſus Chriſtus Deus, & homo fuerit, & ſic verus Meſſias, ideo tanq̃ homo manibus inceſtis percuti potuit. Alia Sibylla ſic inquit, vt ibidem dicitur: Cum enim ſtulta Deum tuum non cognouiſti ludentem mortalium mentibus? ſed ex ſpinis coronaſti corona &c. Sibylla Perſica, cuius mẽtionem fecit Nicanor, inquit: Ecce beſtia conculcaberis: & gignet dominus in orbem, & gremiũ vteri erit ſalus gentium, & pedes eius in valitudine hominum. Sibylla Agrippa de Chriſto ſic loquuta eſt: Inuiſibile verbum palpabitur, & germinabitur vt radix, & ſiccabitur vt folium, & non apparebit venuſtas eius, & circundabit aluus maternus, & flebit Deus lætitia ſempiterna, & ab hominibus cõculcabitur, & naſcetur ex matre vt Deus, conuerſabitur vt peccator.

Quod Maumethes Chriſtũ Deũ, ſiue qd diuinũ eẽ dixerit. Cap. XXXVII.

MAumethenſes Chriſtiani quandoq; fuiſſe videntur: nam Rex eorũ Maumethes Ieſum Chriſtum Dei virtutem, ſapientiam, animam, flatum, ſpiritum, verbumq́; afflatu quodam diuino ex Maria virgine perpetua natũ, ſuſcitaſſe mortuos, & miracula plurima præ cæteris diuinitus effeciſſe, ac fuiſſe cunctis Hebræorũ Prophetis ſublimiorem, nullumq́; Hebræorũ poſt Ieſum habituros Prophetam, cunctis qdem viris eum anteponit, & Mariam oĩbus mulieribus. Addit Corpus Ieſu incorruptũ in cœlum aſcendiſſe, Chriſtianos longo interuallo Iudęis anteponit, Iudæos admodum deteſtatur. Hæc omnia in libro eius Alchorano. Vnde ſectatores illius quemq́ ſuis ſacris non prius initiant, q̃ ſacramẽta Chriſtianorum antiqua vera, & bona eſſe ꝯfiteant̃: & qui Maumethis ſepulchrum viſunt, niſi etiam Chriſti ſepulchrum viſerint, nondum ſatis purificati exiſtimantur. Qui Chriſti, vel Mariæ nomen ꝯtumelioſe cõmemorat, ab eis ſeuere punitur. Religioſorũ genus habent aliud Heliæ, aliud Ioãnis baptiſtæ, aliud (& id qdem præcipuum) Ieſu Chriſto dicatũ: celebrant Prophetas, & Euangelia. Didicerũt enim à Maumethe in Alchorano, Alchoranũ eſſe Hebraicorũ Prophetarũ, Euangeliiq́; affirmationẽ, atq; declarationẽ. Legit̃ ibidẽ, neminẽ fore pfectũ, niſi teſtamẽto veteri, nouoq́; paruerit: & Alchorano inſup, ꝙ ſit ꝯgregatio, & declaratio vtriuſq;. Quoties Euangeliũ nominat (qd' facit ſępe) toties ꝓprio cognomento librũ appellat lucidũ: aliqñ ẽt Euãgelium addit eſſe lumen teſtamenti, caſtigationẽ, rectamq́; viã timentibus Deum. Inducit pręterea in Alchorano Deũ ita loquentẽ: Cum Prophetas alios aliis pręfecerimus, eiſq́; allocuti fuerimus, Chriſto Mariæ filio aĩam noſtram ꝓprie ꝯferentes, vim, atq; virtutẽ præ cæteris prębuimus. In his aũt duo præcipui Maumethis errores eſſe vident̃. Alter, ꝙ quãuis in Chriſto diuinitatem quandã ponat longe maiorem, q̃ in cunctis hominibus, vel præſentibus, vel pręteritis, vel futuris: videt̃ tamen alicubi velle diuinitatem illam eſſe à Dei ſummi ſubſtantia diſtinctã, atq; minorem: quod qdem ab Arrianis accepiſſe videt̃: ſed in hoc ſecũ ipſe pugnat. Epitheta enim quę Chriſto attribuit, diuinitatem eius eandẽ eſſe, atq; ſummi Dei ſignificãt. Alter Maumethis error, & qdem manifeſtior eſt, ꝙ qñ ſatellites illi Iudęorũ Principum, & ſacerdotũ, qui cõiicere manum in Ieſum conabant̃, in terrã ceciderũt retrorſum: Deus (vt Maumethes putat) repẽte, & clam Ieſum in cœlũ rapuit, illi, cũ ſurrexiſſent, aliũ quendã Ieſu ſimilẽ cõprehendẽtes, verberauerunt, & Cruci affixerũt: & hoc à Manichęis accepiſſe videtur. Quos errores confutare non oportet, cum hoc

in loco

Digitized by Google

in loco contra Iudęos diſputemus: non autem contra Maumethenſes. Ex his igitur patet ēt apud Maumethenſes, Chriſtum haberi tanq̃ Deum. Vnde ꝯcludere poſſumus, Chriſtianam legem apud oēs ſectas, & religiones Gentilium, Iudæoꝝ, Maumethẽſiumq; veraciter oīum excellentiſſimam eſſe (ſua excluſa) concedi. Quiſquis enim iſtorum, quãuis affectione quadam naturę, conſuetudiniſq;, vel affectionis propriam hęreſim, ſiue ſectã cęteris pręferat, Chriſtianam tñ (excepta ſua) reliquis anteponit: itaq;, cum ſincere, & veraciter iudicaretur, cunctis abſq; controuerſia præferretur.

Quid Mercurius Trimegiſtus, & Plato ſenſerint. Cap. XXXVIII.

TAlia quædam leguntur ēt apud Mercurium Trimegiſtum: Plato quoq; interrogatus: quatenus in præceptis eius quieſcendum eſſet: traditur reſpõdiſſe: Quatenus in terris appareat ſacratior aliquis: qui fontem veritatis omnibus aperiat: quem deniq; ſequãtur omnes. Volens forte ſignificare, non dicam Saluatorem noſtrum, quem ignorabat: ſed aliquem hominem maiorem: hoc eſt aliquem diuinum, à quo mera veritas haberi potuiſſet.

Quòd Dæmones confeſſi fuerint Ieſum Chriſtũ fuiſſe Deum, ſiue Dei filiũ. Caput. XXXIX.

DAemones ēt ꝯfeſſi ſunt Ieſum eſſe filium Dei: vt Lucę.c.iiii. Exibant aũt Dęmonia à multis, clamantia, & dicentia: Quia tu es filius Dei. Item eiuſdē.c.viii. Quidam, qui habebat Dæmonium, vt vidit Ieſum, procidit ante eum, & exclamans voce magna dixit: Quid mihi, & tibi eſt Ieſu fili Dei altiſſimi? obſecro te ne me torqueas. Marci ēt .c.v. dicit: Et exeunti ei de naui (.ſ. Chriſto) ſtatim occurrit de monumentis homo in ſpiritu imundo &c. & paulo iſra: Videns autem Ieſum à longe cucurrit, & adorauit eum, & clamans voce magna dixit: Quid mihi, & tibi Ieſu fili Dei altiſſimi? Adiuro te per Deum ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi ſpiritus immũde ab hoĩe iſto. Item Matthęi.c.viii. Veniſti ante tempus perdere nos. Lucæ cap.iiii. Quid nobis, & tibi Ieſu Nazarene veniſti ante tempus perdere nos: ſcio te, qui ſis ſanctus Dei. & paulo inferius dicebat turba: Quod eſt hoc verbũ, quia in poteſtate, & virtute imperat immũdis ſpiritibus, & exeunt? Marci etiam.c.iii. dr: Et ſpiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei, & clamabant dicẽtes: Tu es filius Dei &c. Et ſi Iudæus opponeret, dicens ſe noſtris non credere Euangeliis. Reſponderem, ſe teneri credere Euangeliſtis, tanq̃ teſtibus virtute mandati, de quo dicitur Deuteronomii cap.xvii. In ore duorum, vel trium ſtat omne verbum.

Aſſertio vera de Deo ſm Cyprianũ. Caput. XL.

MVndi vnus eſt rector: vnus eſt dñs, qui vniuerſa quæcunque ſunt, verbo iubet, ratione diſpẽſat, virtute cõſummat. Hic videri poteſt viſu clariore, nec comprehẽdi tactu: purior eſt, nec æſtimari ſenſibus maior eſt: & ideo ſic eum digne æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus. Quòd vero templum habere poſſit Deus, cuius templũ totus eſt mundus, & cũ homo latius maneat intra vnam ædiculam, vim tantæ maieſtatis æſtimas poſſe concludi? in noſtra dedicandus eſt mente, in noſtro cõſecrandus, vel conſeruãdus eſt pectore: nec nomen Dei quæras, Dñs nomen eſt illi: illic vocabulis opus eſt, vbi proprietas appellationum vacillat: inſignis multitudo nominum dirimenda eſt Deo, q ſolus eſt, Dei vocabulum totum eſt: ergo vnus eſt, & vbiq; ipſe diffuſus eſt. Nam & vulgus in multis domini naturaliter confitetur: cum mens, & anima ſui auctoris, & Principis admonetur, dici frequenter audimus: O Deus, & Deus ſecit, & Deus tibi reddet, & quod Deus vult, & ſi Deus dederit: atq; hęc ſumma delicti nolle agnoſcere, quem ignorare non poſſis. Quòd vero Chriſtus ſit, & quomodo per illum nobis ſalus aduenerit, ſic ordo, ſic ratio eſt: Iudęis primum fuit apud Deũ gratia: ſic olim iuſti erãt: ſic maiores eorum diuinę religioni obe-

Digitized by Google

diebâtſinde illis & Regni ſublimitas floruit,& generis magnitudo prouenit:ſed illi negligentes diſciplinam, poſtmodũ negligentes effecti,& fiducia parentum inflati,dum diuina præcepta contẽnũt, datam ſibi gratiam perdiderunt, q̃ fuerit illis profana vita,quæ contracta ſit violatæ religionis offenſa,ipſi quoq; teſtantur:qui & ſi voce taceant,exitu tamẽ cõfitentur.Diſperſi enim,& palabundi, ſoli,& cœli ſui profugi,per aliena hoſpitia iactantur.Necnon hæc Deus ante prędixerat fore: vt vergente ſæculo,& mundi fine iam proximo,ex omni gente, & populo cultores ſibi eligeret Deus multo fideliores,obſequio,& fide fortiores:q indulgentiam de diuinis muneribus haurirent: quam acceptam Iudæi (contempta maieſtate eius)perdidiſſent.Indulgẽtiæ igitur iſtius,& gratiæ arbiter, & magiſter ſermo,& filius Dei mittitur:qui per Prophetas omnes illuminator humani generis pręd cat. Hic eſt virtus Dei, hic ratio,hic ſapientia eius, & gloria:hic in virginem dilabitur , & carne filius Dei, virtute Spiritus ſancti induitur, & Deus cum homine miſcetur:hic Deus noſter, hic Chriſtus,q mediator duorum induit hominem,quem perducat ad patrem. Ecce Chriſtus voluit quod homo eſt, vt & homo poſſet quod Chriſtus eſt. Sciebant & Iudæi Chriſtum fuiſſe venturũ: nam hoc illis ſemper à Prophetis annũtiantibus prædicabatur : ſed ſignificato duplici eius aduentu: vno,quo eius exercitio,& exemplo homines fungerentur: altero,qui dominum fateretur,non intelligendo primum eius aduentum, qui in paſſione præceſſit occultus : vnum tm̃ credũt, qui erit in poteſtate manifeſtus. Quòd aũt hoc Iudçorum populus intelligere non potuit delictorum meritum fuit,ſic erant ſapientiæ cęcitate orbati: vt qui vita indigni eſſent,haberent vitã añ oculos,& nõ viderent.Itaq; Chriſtus Ieſus,cũ ſm ꝗ à Prophetis añ prędict⁹, verbo, & vocis imperio Dęmonia ab hominibus excuteret,paralyticos reſtringeret,lepreſos emundaret,claudis greſſum daret,mortuos rurſum animaret, cogeret ſibi elementa famulari,ſeruire ventos, maria obedire,inferos cedere:Iudçi,qui illum crediderant hominem tantum de humilitate carnis, & corporis, exiſtimabant magum de licentia poteſtatis : hũc & magiſtri eorum , atq; primiores, quos & doctrina,& ſapientia reuincebat,accẽſa ira,& indignatione prouocata,poſtremum detentum pontio Pilato, qui tunc ex parte Romana Syriæ procurabat,tradiderunt:Crucem eius,& mortem ſuffragiis violentibus,ac pertinacibus flagitarent.Hoc eos facturos & ipſe dñs prædixerat,& Prophetarum omnium teſtimonium ſic ante prçceſſerat. Oportebat illum pati,non vt legibus mortis ſubiiceretur,ſed vt vinceret:hoc paſſus etiã ad ſuperos denuo regredi,niſi vt vim diuinæ maieſtatis oſtenderet: fidem itaq; rerum curſus impleuit. Nam & crucifixus, præuento carnificis officio,ſpiritũ ſponte dimiſit : & die tertia rurſus à morte ſponte ſurrexit. Apparuit diſcipulis ſuis talis vt fuerat: adeo agnoſcendum ſe videntibus præbuit,ſimul vinctus, & ſubſtantię corporalis firmitate conſpicuus, ac dies quadraginta remoratus eſt,vt de eo vitalia pręcepta inſtrui poſſent,& diſcerent quæ docerent. Tunc in cœlum circũfuſa nube ſublatus eſt : vt hominẽ, quem dilexit,quem induit,quem à mortuis protexit,ad patrem victor imponeret: iam venturus è cœlo ad pœnã Diaboli,& ad cenſuram generis humani,vlteris vigore,& iudicis poteſtate. Per orbem vero Diſcipuli magiſtro,& domino monente diffuſi præcepta in ſalutem dare, & ab errore tenebrarum ad viam lucis adducere,cæcos,& ignaros ad agnitionem veritatis oculare. Ac ne eſſet probatio minus ſolida,& de Chriſto delicata eſt cõfeſſio,per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur. Dolor,qui veritatis teſtis eſt,admouetur: vt Chriſtus,& Dei filius,qui hominibus ad vitam datus creditur,non tantũ prçconio vocis,ſed & paſſionis teſtimonio comprobetur. Hunc ergo comitamur, hunc ſequimur,hunc habemus itineris Ducem,lucis Principẽ, ſalutis Auctorẽ,

Regnum

Digitized by Google

Regnum pariter, & patrem quærentibus pollicentem, quod eſt Chriſtus, erimus Chriſtiani, ſi Chriſtum fuerimus imitati.

Concluſio huius Tertii libri. Caput. XLI.

TEmporalis filii Dei, ſm carnē, natiuitas ante ſęcula prędeſtinata, in hoc ſæculo pręſentata, à Prophetis prænuntiata, ab Apoſtolis prędicata, in veteri teſtamento in figuris congruentibus obuoluta, in nouo teſtamento rebus manifeſtiſſimis reuelata, patribus promiſſa, nobis exhibita, fratres chariſſimi, commendat Dei in nobis gratuitam charitatem, gratuitā quippe nobis impendit Deus dilectionem: quibus gratis vnigeniti ſui miſit redemptionē: de qua paulo ante tota cātauit eccleſia: Redemptionem miſit dñs populo ſuo: qđ de Chriſto intelligendum eſſe B. Paulus oſtendēs, ait: Qui factus eſt ſapientia nobis à Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio. Iſta vero natiuitas filii Dei, quam hodie. i. tēpore legis Chriſti celebramus, nō eſt de vtero Dei patris, ſed de vtero virginis matris: huic natiuitati ſuę præpoſuit initium mundi, qui factor eſt mundi: nec ſolum initium mūdi præpoſuit: ſed, quod eſt mirabilius, plenitudinem temporis. Cognoſcite igitur Iudæi, quod cecinerunt Prophetæ, id ſumma ratione factū eſſe. Necq; quærerent ipſi Iudęi aliunde, quare hoc Deus, vel illud voluerit: qm̄ ſicut ei placuit, ita factum eſt. Satis habeant hoc non pro ſe voluiſſe Deum facere, ſed pro hominibus: neq; moueantur maiorum ſuorum auctoritate, quæ continuis agitata erroribus circiter annos mille, & quingētos, & vltra, poſteris ſuis reliquit ignorantiam, pariter & cęcitatem. Et cū videret Deus antea homines auiditate victos, libidinibus imerſos, timoreq; ſuo vacua omniū penè hominum pectora, miſit ipſe pius omnium parens, ac ſummus Imperator ad nos Chriſtum Meſſiam filium ſuum: qui ad veritatis viam, & verum religionis cultum homines reduceret: qui cognoſcerent nō victimam vlterius Deum in ſacrificium appetere, non pecudum mortem, non vitulorum ſanguinem quærere: quæ inania vtiq; ſunt, & ipſi Deo īfenſa: vt infra ſuo loco probabitur. Quęrit ſolum Deus animum purum, mentemq; ab omni labe nitidam: quæ honeſta, & recta tantum iubet, & praua prohibet, atque turpia. Qđ ſalutis iter docuit ille verus Dei legatus, ac nuntius Chriſtus Meſſias Deus, & homo: nullamq; veram religionem eſſe, ac fore, niſi purę mentis oblationem, atque circuncıſionem volūtatis humanę: quā, qui diuinæ maieſtati dicauerit, uerus Dei cultor, atq; Chriſti ſectator nuncupabitur.

Finis Tertii Libri.

Digitized by Google

FINI HADRIANI FINI FERRARIENSIS LIBER QVARTVS.

¶Prooemium, in quo narratur Omnipotentem Deum filium ſuum è cœlo miſiſſe: vt noua lege homines ad verum Dei cultum inſtrueret &c.

Caput Primum.

CVM ſtatuiſſet Deus opportuno tempore, Ducem magnũ filiũ ſuum verum Deũ, & verum hoiem, queadmodum in ſuperiori certamine diximus, ad homines cœlitus mittere, vt noua lege noui homines fierent mẽte nitidi: ſcilicet, atque religione, iuxta Apl'i exhortationem ad Epheſios cap.iiii. Fratres renouamini ſpiritu mentis veſtrę, & induite nouum hoiem, qui ſm Deũ creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate veritatis. Voluit enim Deus hominibus Paradiſi theſaurum, quem ob Adæ ſuperbiam, atque transgreſſionem abſconderat, manifeſtare: Iudæi aũt hoc ipſo tanto indigni munere, & eorum immemores, quę à ſanctis vatibus ædita fuerant, ſpreuerũt auctorem vitę, & Ducem ſalutis humanę: quo facinore Deus ipſos in vltionem, atque in interitum dedit: tãtoq; grauius eius maieſtati extitit, quanto beneficiorum ſuorum illos, atq; diuinę voluntatis abundantius participes fieri voluit. Legitur enim, Pythagoram, & poſtea Platonẽ, ſe ad Aegyptios cõtuliſſe, atque Perſas, & pleroſq; etiam alios non ſine magno labore, atq; vitæ diſcrimine: vt eaꝝ gentium religionem, atque ſacra cognoſcerent, exiſtimantes nullam Deo immortali virtutem gratam fore, niſi in religione ipſa verſarentur. At Iudęi, quibus hoc cœleſte arcanũ diuini operis erat in manib⁹, dignitatem, quam prius Deus ſua bonitate eis præ aliis conceſſerat, ſapere arbitrantes, cum ſtulti eſſent, penitus abiecerunt: quo errore, quo ſcelere Deus offenſus, exteris hominibus tribuit cœleſtem illam, atq; perpetuam hęreditatem, perfido populo abdicato. Neque (tam etſi errorẽ ſuũ ſentiunt) ab ipietate ſua deduci poſſunt. Quapropter improbiſſimum hoc Iudęorum genus, qui hęc à Chriſtianis recẽter ficta exiſtimant, non perſcrutantes, ex quo fonte religionis noſtrę origo manauerit, moueâtur, atq; citentur ad bellum mecum gerendum: vt illuſtretur quę diximus eorum veritas, atq; cognoſcatur plenius: & an ipſi æternæ beatitudinis hęredes ſint, an nos, qui prędicamus Deum ab initio ſtatuiſſe Meſſiach Chriſtum delegare ad homines, q noua doctrina eos inſtrueret, atque religione vera informaret: ſine qua, vllum hominem ſaluti ſuæ non poſſe conſulere, & quicquid ab eo actum fuerit, vel laudabile, aut honeſtum apud æquiſſimum iudicẽ Deum irritum fore, atq; inane. Neq; ideo nouo hoc dogmate fieret, vel à naturalibus, vel à moralibus pręceptis diſceſſio: ſed ea ſolum eiicerentur, quę ritus quoſdam, atque cerimonias induxerunt, quibus homines non cogebantur, vt illa in quocunq; loco, atque quocunq; tempore, efficerentur ab eis, niſi in pręordinato à Deo tantum, quę Terra promiſſionis in ſacris literis nuncupatur: vt habetur quarto capite Deuteronomii: Scitis, ꝙ docuerim vos pręcepta, atq; iuſtitias, ſicut mandauit mihi dominus Deus meus, ſic facietis ea in terra, quam poſſeſſuri eſtis. & infra: Mandauitq; mihi illo tẽpore, ut docerem eos cerimonias, & iudicia quæ facere deberetis in terra, quã poſſeſſuri eſtis. & eiuſdem.c.v. Tu vero hic ſta mecum, inquit Deus, & loquar tibi omnia mandata, & cerimonias, atque iudicia, quę docebo eos, vt faciant ea in terra, quam dabo illis in poſſeſſionem. Quapropter ſi ſeqmur eã, atq; tenemus, quę Prophetę diuinę voluntatis interpretes approbant, atq; docent, falli profecto non poſſumus, quando eorum doctrina vera ſit, atq; perfecta: necnõ Dei vnici pia, atq; religioſa cultura.

¶Opponunt

Digitized by Google

¶ Opponunt Iudæi, id fieri non poſſe, quin Deus mutabilis dicatur: ex quo aiunt legem Moyſis, neq; minui, neq; augeri, aut mutari poſſe. Cap. II.

fi- IVdæi autem, quos Deus ob ecrū per uicatiam percuſſit amentia, cæcitate, ac furore mentis: vt habetur Deuteronomii capitulo vigeſimooctauo: tam ſtulti ſunt in aſſeuerando ineptias, atq; ſuperſtitiones ſuas, q̃ improbi in credendo, cum eorum, quæ tenent quicq̃, neq; ratione defendere, neq; credere poſſint: & tamen nos Chriſtianos leuitate quadam, & impietatis crimine coarguunt, quādo dicimus ſummum opificem Deū ſtatuiſſe Chriſtum Meſſiach debere noua lege mortales inſtruere. Quę res (vt aiunt) ſi ita foret, Deus mutabilis eſſet, atq; infirmus: quod humanis Principibus aſcribere ignominioſum duceretur, ac turpe. Scribitur enim Deuteronomii capitulo quarto. Et nunc Iſrael audi pręcepta, atq; iudicia, quę ego doceo te, vt facias ea, & ingrediēs poſſideas terram, quam dominus Deus patrum veſtrorum daturus eſt vobis. Non addetis ad verbum, qđ vobis loquor, nec auferetis ex eo: cuſtodite mandata Dei veſtri. Ex quibus non difficile ꝯſtat, ꝙ ſummus oīum inſtitutor, ac dominus iubeat, atq; velit, ne quis ſibi tantum tribuat, vt inſtitutionibus eius, atq; decretis velit addere aliquid, vel ex illis aliquid auferre: quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, igitur lex ipſa Moyſis hominibus à Deo exhibita, neq; minui, neq; augeri, neq; mutari debet: quemadmodum fit à Chriſtianis (vt inquit Iudęus) qui ritus noſtros, atq; cerimonias, vel Sabbatum, vel circunciſionem non obſeruant: quę à Deo pręordinata ſunt, atq; pręcepta: comeduntq; à lege prohibita, & faciunt: quoniam ab eis lex Dei omnis euertitur, atq; dilaceratur.

¶ Si hominibus mandatur, vt ei, quod Deus ſtatuit, nihil addāt, vel minuāt, aut mutēt: æquum eſt, cum minor nedum in maiorem, ſed nec in parem habeat imperium: Deus tamen ipſe, licet immutabilis ſit, poteſt tamen ſemp addere, vel minuere, aut mutare ad libitum abſq; ſui mutatione. Cap. III.

HOc fundamēto Iudęi nos carpūt, & accuſant, quandoquidem non vidēt (pręſtringit enim oculos eorum humanarum, diuinarumq; reꝝ ignorantia) non conſiderant tanq̃ ſtulti, illud Deo detrahere, quod detrahendum terrenis Principibus ſtultiſſimum duceretur. Fatemur nanq; (& ita veritas ſe habet) Deum populo Iudaico ꝓcepiſſe, ne mandatis eius aliquid adderet, neq; eorum aliquid minueret: cum par non ſit ſuperiorum decretis ab inferioribus addi, vel ex eis aliquid auferri. Attamen decet Reges, ac Principes ſanctiones ſuas, atq; leges temporibus diuerſis permutare, vel minuere, vel aliquid addere. Non enim cōſequens eſt, quod populo Iudaico Deus mandauerit, ne eius pręceptis quicq̃ addat, neq; aliqđ detrahat, quod ipſe Deus mandatis ſuis addere diuerſis temporibus, vel auferre non poſſit. Manet ſemper idem Deus ſummus omniū Imperator, ac dominus Omnipotens: liberaq; eius poteſtas eſt ꝑfecta, atq; æterna: & ab eo ſtatutis ſuis, quando voluerit, vel adiungi, vel diminui poteſt: quoniam ſumma ratione, ſingulari ꝓuidentia, virtute perfecta, atq; infinita poteſtatē pręditus eſt. Docemur hoc ſanè Deuteronomii cap. xxix. Hęc ſunt verba fœderis, quod pepigit dominus Moyſi: vt feriret cū filiis Iſrael in terra Moab pręter illud fœdus, quod cū eis pepigit in monte Oreb. Et Leuitici etiam cap. xvii. .xviii. xix. & .xx. Nam in Syna legem dedit: vt Exodi cap. xx. & .xxxiiii. & Leuitici cap. xviii. xix. & .xxvi. i calce. & c. xxvii. ſimiliter in calce capitis. & Numeri cap. xxxvi. Dedit alia mandata in campeſtribus Moab. Multa alia mandata addita ſunt: ex quibus non difficile comprehē di poteſt, ꝙ inſtitutis, ſiue mandatis, quę dedit dominus Moyſi in monte Oreb, nonnulla etiam addere voluerit in terra Moab, & alibi: vt in pręd ictis locis habetur. Sed ne hac ſolum ratione, & auctoritate, quę ſatis veritatem illuſtrat, populum iſtum Iudaicum vndiq; excęcatum, ſuperatum ſe, & victum arbitretur, ve- Reſponſio.

niam ad Prophetas : & primo aduocabo
Eſaiam,qui cap.xliii.inquit: Ne meminе
ritis priorum, & antiqua ne intueamini:
ecce ego facio noua, & nũc orient̃, vtiq;
cognoſcetis ea. Non vult Deus priora re
cordari , nec antiqua fieri : neq; miretur
quiſq́, ſi qui cuncta creauit,ad libitum ſuũ,
diuerſo tempore cũcta diſponat , addat,
vel minuat , poteſtas eius ſingularis eſt,
quæcunq; vult facit . Nam ipſe Dixit , &
facta ſunt: vt legitur Pſal.xlviii.Eiuſq; ra
tio quare id fecerit , à noſtris ſenſibus ſe-
mota eſt,ſeiunctáq; longe.Et curioſa hęc
eſt profecto,atq; profana quærendi cupi
ditas : & inepte facit , & impie, qui hoc
ſcrutari,ac ſcire quæritat?Quis enim ho
minum ſcire potuit conſilium domini?
habetur hoc Sapientiæ cap.ix.& Hiere-
miæ cap.xxxii.Dominus exercituum no
men tibi,magnus conſilio, & incompre-
henſibilis cogitatu . Nefas nempe ducit̃
ea percontari , quę Deus ipſe voluit eſſe
apud ſe ſolũ. Sapientia enim eius nõ ha-
bet finem : neq; poteſtas eius mẽſura ter
minatur: opera nanq; eius videntur ocu
lis,quo modo, quo'ue conſilio illa fece-
rit , ſuę conditionis modum tranſgredi-
tur,& contra Deum facit , qui hæc vult
inueſtigare,vel ſcire,teſte Apoſtolo Pau-
lo ad Romanos capitulo duodecimo:
Nolite ſapere pluſq̃ oporteat ſapere: ſed
ſapere ad ſobrietatem. & Eccleſiaſtes ca-
pitulo ſeptimo: Neq; plus ſapias, q̃ neceſ
ſe eſt,ne obſtupeſcas. Solum itelligat ho
mo quouſq; ſibi liceat accedere:nõ quę-
rat,quæ intelligi non poſſunt . Fuit ipſe
vltimum Dei opus,ne anteacta inquire-
ret,ſed futura ſola ratione inueſtigaret:
quod genus prudentiæ eſt, & quo à cę-
teris animalibus differt homo. Hac igi-
tur re noluit Deus eum inducere in hũc
mundum,niſi perfectis omnibus . Fateri
ergo neceſſe eſt , nihil eſſe,quod ſumma
ratione , ſumma prudentia , atq; iuſtitia
non ſit factum . Poteſt itaq; mutare quæ
fecit,vel addere, vel auferre,quoties , &
quando ſibi libuerit. Teſtatur hoc Eſaias
capitulo ſexageſimoquinto: Ecce enim
creo cœlos nouos , & terram nouam , &
non erunt in memoria priora.Ex quibus
colligit̃ facile ꝓpoſiti veritas, ꝙ Deus ſ.
poſſit,cum vult,nouum facere, factũ mu
tare, minuere, & augere : nedum ſemel,
ſed toties quoties ſibi placuerit. Hęc qui
dem veritas percipi à Iudęis non poteſt,
cum fallaciis delectentur: & eorum ani-
mus in multa diſperſus,huc, & illuc faci
le diuagetur.

¶ Iterum Iudęus opponit Dei mutabili
tatem, & inconſtantiam, ſi legem no-
uam daret:alias allegans ſcripturę au
ctoritates. Cap. IIII.

AT Iudæi , ex iis, quæ ſupra dicta
ſunt offenſi,ſtricto gladio me ag
gredientes,inquiunt: Deus iuſtus
eſt,& immutabilis:qui ſi ſtatutis ſuis,atq;
ordinibus adderet quicq̃, aut minueret,
quis tam obtuſus ingenio , aut demens
non diceret eum infirmum, atq; inſtabi-
lem?quę res profecto diuinę iuſtitię,atq;
ſapientię incõgrua eſt, & Deo minus cõ
ueniens . Nam ipſemet per Malachiam
capitulo tertio,dicit: Ego eni dominus,
& non mutor. & Numeri capitulo trigeſi
motertio : Non eſt Deus quaſi homo, vt
mentiatur:nec vt filius hominis, vt mu-
tetur. Igitur quod ab eo ſemel ſancitum
eſt,firmum,ſtabile, & imutatum ſemper,
atq; integrum pmanebit. Mortalis nanq;
Princeps, qui circa terrena , atq; fragilia
verſatur,qui & rebus humanis ſubiacet
quæ addit,mutat,ſępius addit, quãdoq;
vel aufert,quando principium habuerit
ipſe,& finem ſit habiturus. At Deus,quo
niam ſemp fuit , qui nunq̃ vllum habuit
principium, ac fine fine ſemper erit, ma-
net ipſe idem Deus inconcuſſus, firmus,
& immutabilis: & quod inſtituit,atq; prę
cepit, itidem effici vult ſemper ab homi-
nibus,& obſeruari: non licet ergo illud
ipſum minui,vel mutari , vel ei addi ali-
quid,quoniam ab imutabili factum eſt.
Docemur hoc Numeri capitulo vigeſi-
moſecundo. Reſpondit Balaam : Si de-
derit mihi Balach plenam domum ſuam
auri, & argenti, non potero mutare ver-
bum domini Dei mei : vt vel plus , vel
minus loquar . Igitur & lex (quia ve-
ritas ita ſe habet) aliquo modo muta-
ri non poteſt.

¶ Reſpondetur

Digitized by Google

¶ Reſpondetur iterum: Deum diuerſis tẽporibus diuerſa inſtituiſſe, quia voluit, & potuit, eo tamen immutabili permanente, legem Moyſi dedit, cui præfinitum tempus ſtatuit. Cap. V.

Video nanq́;, q̃ difficilia videantur Iudęis, quæ diximus, ad credendũ cum auctoritatibus quibuſdam, tũ rationibus, cũ pſuadeant ſibi, tanq̃ imperiti, ac rudes ſanctarum literarũ, nos perplexa, & inuoluta erroribus ſequi: quia perſuaſione veritas omnis, atq; religio funditus tollitur, & euertitur: qua impietate, quo ſcelere fas omne rumpitur, ac violatur. Iacta ſunt à nobis ſuperius huiuſmodi veritatis fundamenta, quæ Iudęus, quoniam totus vagus incedit delirus, atq; cęcus, non videt, non conſiderat, & à nobis vult oĩno ſuo gladio iugulari. Sed ſi tantum reluctatur, non miror equidem, cum nona radix Iudaicę legis ſit, ꝙ lex ſua in aliam non ſit permutabilis. Dixi nanq; ſuperius: Deum diuerſis temporibus diuerſa iſtituiſſe, atq; prę ordinaſſe: & quia potuit fecit, & intelligimus ita factum. Legem Moyſi dedit, quia Princeps omnium, & dominus eſt: vt homo, qui Dei imaginem gerit, ad creatorem ſuum mentem dirigeret: ipſiq́; obediens cœleſtem illam vitam, quam diligentibus ſe promiſit, aſſequeretur: cui legi pręfinitum tempus ſtatuit: quo elapſo mutarentur ritus quidam, & ordo, & ſacrificia vbiq; fierent alia, non beſtiarum cruore, ſed munda, & imaculata: quemadmodum legitur Malachię cap. i. Et in omni loco ſacrificatur, & offertur oblatio munda: quibus vel ſtatutis, vel regulis à Deo ſic pręordinatis, res ipſæ mutabilitatis nomen acceperũt, Deo immutabili permanente. Fecit enim Deus diuerſis temporibus, quę inter ſe omnino differunt. Fecit hominem: & eum feciſſe poſtea pœnituit: & deleuit eum à facie terrę ab homine vſq; ad animantia, à reptili vſq; ad volucres cœli: vt Geneſeos cap. vi. Hebręi inſuper grauiſſimo ſeruitutis iugo à Pharaone multos annos oppreſſi (diuina ſic diſponente clementia) tandem liberati fuerunt Moyſe Duce: degẽteſq́; in ſolitudine, & diuinorum beneficioꝝ obliti, rurſus ad ſeruitutem in Babylonem redacti ſunt. Poſtea vero libertate donati, & Dei mandatoꝝ imemores, Cruci Chriſtum affigentes: quo facinore, & iſanabili peccato infecti, rurſus ſeruitute damnati ſunt. Hanc permiſit Deus mutationẽ diuerſis fieri temporibus: ex quo mentes hominum, atq; opera mutabantur, ipſo imutabili permanente: quod facile percipi poteſt per id, quod dicitur ab Hieremia cap. xxvi. & in aliis locis q̃plurimis: Conuertatur vnuſquiſq; à via ſua mala, & pœniteat me mali, quod cogitaui facere eis propter malitiam ſtudiorum eorum. & ſeqtur: Si non audieritis me, vt ambuletis in lege mea, vrbem hãc dabo in maledictionem cunctis gentibus. & apud Eſaiam cap. i. Vindicabor de inimicis meis. & apud Hieremiã cap. xii. Cõuertar, & miſerebor eoꝝ. & apud eundem cap. xviii. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam, agã & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui vt facerem ei: & ſubito loquar de gente, & Regno: vt ædificem, & plantem illud, ſi fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam: pœnitentiam agam ſuper bono, quod locutus ſum, vt facerem ei. & Eccleſiaſtici capitulo duodecimo: Altiſſimus miſertus eſt pœnitentibus. & Hieremię cap. xiiii. Non parcam, & non concedam, neq; miſerebor, vt nõ diſpergam eos. Et ꝙ Deus mutetur propter peccata noſtra patet Eſaię cap. lix. vbi dicitur: Ecce non eſt abbreuiata manus domini, vt ſaluare nequeat: neq; aggrauata eſt auris eius, vt non exaudiat: ſed iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos, & Deum veſtrum: & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat &c. Ex quibus conſtat operationes hominum diuerſas diuinæ voluntatis, quæ iuſtitia eſt, ſm effectum diuerſitatem inducere: quæ ita diſpoſuit ab initio, atq; decreuit. Præterea præcepit Deus homini priſcis illis temporibus: vt de fructibus terrę tantum, & herbis comederet: quemadmodum

Digitized by Google

ſcribitur Geneſeos cap.i. Ecce dedi vobis oẽm herbã afferentem ſemen: & vniuerſa ligna, quę hñt in ſemetipſis ſementem generis ſui, vt ſint vobis in eſcam, vt cũctis animantibus terrę: quos tñ fructus terra ipſa ſua ſponte ꝓducebat: ſed poſt maledictionem ipſi terræ datam, ob Adæ tranſgreſſionem, dicit̃ ſibi: Et in laboribus comedes ex ea (ſ. terra) cunctis diebus vitæ tuæ: ſpinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ: in ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Conceditur hic vſus panis, in ſudore tamen vultus ſui: ſcilicet terram colendo: vt Geñ.c.iii. Sed poſtea ſubmerſo, aquarum inundatione, omni humano genere, Noe, & q́buſdam acceptis, Deus ipſe mandauit hominibus, vt etiam cũctis animalibus veſcerent̃: queadmodum eiuſdem.ix.cap.ſcribitur: Omnes piſces maris manui veſtræ traditi ſunt, & omne quod mouetur, & viuit erit vobis in cibum. Item in lege Moyſis multa animalium genera ꝓhibentur manducari: ſcilicet quæ non hñt vngulam diuiſam, & non ruminant, & multa alia, de quibus dicitur Leuitici cap.xi. Cur hanc fieri varietatem voluerit Deus: eius arbitrio, qui fecit, relinquere ſapientem decet: quoniam quod ſupra nos (vt Socrates dicere ſolebat) nihil ad nos. Mutantur igitur res, manet tamen Deus imutabilis, vt eſt. Lex à Deo inſtituta, mutari poteſt abſq; mutatione Dei inſtituentis: hoc diuerſis temporibus diuinæ ſapientiæ nõ incongruum eſt, cum ab initio ſic ordinatum fuerit ab eo, atq; decretum. Lex igit̃ quã per Moyſem Deus hominibus dedit, ſuũ iam terminauit effectũ: Deus tamen non terminatur: ſed infinitus eſt. Et ꝙ lex Moyſis mutãda eſſet, patet etiam per ea, quæ dicuntur Eſaiæ capitulo duodecimo: adiuncta Chaldaicę æditionis interpretatione. Inquit enim ibidem Eſaias: Haurietis aquas cum gaudio de fontibus ſalutis: quę litera omnium conſenſu de Meſſia loquitur: vbi Chaldaica æditio ait: Et addiſcent nouam doctrinam ab electo iuſtorum: hoc eſt à Meſſia. Quid clarius, & apertius dici poſſet? Et addiſcẽt, inquit, nouam doctrinam: hoc eſt nouam legem: quod adimpletum inuenitur Matthęi capitulo quinto: vbi dicitur de Saluatore noſtro: Videns autem Ieſus turbas aſcendit in mõtem: & cum ſediſſet: acceſſerũt ad eum diſcipuli eius, & aperiens os ſuum docebat eos. Quod nõn tacuerũt etiam Thalmudiſtę in Beréſid raba. Dicunt enim ibi Iudæorum Rabini, ſiue Thalmudiſtæ: Futurum eſt ꝙ Deus ſedebit: & corãm iuſtis ſenſum legis, atq; ſecreta prędicabit, & per Regem Meſſiach cuncta declarabit. Quid vlterius dicere potes ò Iudęe? cum Thalmudiſtę, ſiue Rabini tui hoc ipſum confirment? imo declarent, Meſſiam eum eſſe, quem Chaldaica æditio ſupra dectum iuſtorum nominauerat: vnde vlterius non inficiaberis.

¶ Arguit Iudæus Legem Moyſis perpetuo ritu ſeruari debere: & propterea eam minime mutari potuiſſe aſſerit. Caput. VI.

Miratur hęc Iudęus audiens, & inquit: Nouum eſt hoc, & inauditum apud nos: vt Lex noſtra, quam Deus ipſe Moyſi ore ſuo, ac manibus (vt ita dixerim) ad Hebræos attulit: quemadmodum habetur Exodi cap. xxxi. Deditq; dominus Moyſi completis huiuſcemodi ſermonibus in monte Synai duas Tabulas teſtimonii lapideas, ſcriptas digito Dei. & itidem cap. xxxii. Et reuerſus eſt Moyſes de monte portans duas Tabulas teſtimonii in manu ſua, ſcriptas ex vtraq; parte, & factas ope domini: quod poſt Chriſti Nazareni aduẽtum, neq; venerari, neq; obſeruari debeat: cum ſummus ille omniũ Deus, legis illius cultum ritu perpetuo, & obſeruatione fieri voluerit: vt ſcribitur Exodi cap.xiii. Lex domini ſemp ſit in ore tuo. & Leuitici cap.vii. Pectuſculum enim eleuationis, & armũ ſeparationis tuli à filiis Iſrael de hoſtiis eorum pacificis: & dedi Aaron ſacerdoti, & filiis eius lege perpetua. & ſequitur: Et quę precepit eis dari dominus à filiis Iſrael religione perpetua in generationibus ſuis. & Deutero.cap.xxvii. Et ſcribes ſuper lapides omnia verba legis huius: planè,

Digitized by Google

ius: planè, & lucidè conſtat, ꝙ icciico dixit: Sup lapides: vt queq; admoneat perpetuo ea obſeruanda eſſe ab oibus. Nec non eiuſdem cap. xxxiii. Legem prӕcepit nobis Moyſes hӕreditatem multitudinis Iacob: hӕreditatem ideo dixit: vt lex Iudӕis data tanq̃ eius hӕredibus cultu ſempiterno obſeruaretur ab eis. Itẽ ſcribitur Pſal. cxviii. Et cuſtodiam legẽ tuam ſemper in ſӕculum, & in ſӕculum ſӕculi. Quę profecto dogmata, quam legem, quos ritus, atq; obſeruationes nos ample cti perpetuo inſtruit ſapientiſſimus ille Salomon Prouerbiorum cap. i. Audi fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuę. & eorũdem caplo. iiii. Audite filii diſciplinam patris: & attendi te vt ſciatis prudentiam: donum bonum tribuam vobis: legem meam ne derelinquatis. His igitur omnibus, & eoꝝ per ſe quolibet, ad legem Moyſis obſeruãdam incitamur, atq; cogimur ꝯtinuis tpibus, modo, & ordine perpetuo. fugit hoc neminem. ſcribit enim Exodi cap. xxxi. Cuſtodiant filii Iſrael Sabbatum, & celebrẽt illud in generationibus ſuis: pactum eſt ſempiternum inter me, & filios Iſrael, ſignumq; ppetuum. Item de tpe feſto Paſchę, Exodi cap. xii. Habebitis aũt hanc diem in monumentũ, & celebrabitis eã ſolẽnem dño in generationibus veſtris cultu ſempiterno. & infra: Cuſtodi verbum iſtud legitimũ tibi: & filiis tuis vſq; in ӕternum. Inſup de celebratione diei: in quo Moyſes à dño legem accepit, legimus Leuitici cap. xxiii. Et vocabitis hũc diem celeberrimum, atq; ſanctiſſimum. Omne opus ſeruile non facietis in eo: legitimũ ſempiternum erit in cunctis habitaculis, & generationibus veſtris. & ſequitur: Locutus eſt dñs ad Moyſem, dicens: Decimo die menſis huius ſeptimi, dies expiationum erit celeberrimus. & infra: Nihil ergo operis facietis in eo: legitimũ ſempiternum erit vobis in cunctis generationibus, & habitationib' veſtris. eiuſdemq; cap. xxiiii. Et locutus eſt dñs ad Moyſem, dicens: Pręcipe filiis Iſrael, vt offerãt tibi oleũ de oliuis puriſſimis: ac lucidũ ad ꝯcinãdas lucernas iugiter extra velum teſtimonii in Tabernaculo fœderis: ponetq; eas Aaron à veſpere vſq; mane coràm dño, cultu, rituq; ppetuo in generationibus vr̃is. Quapropter ſi ita eſt, ſicuti eſt, vt lucidè apparet, ꝙ hӕc à Deo ſtatuta ſint, & nobis Iudęis pcepta: vt cultu ppetuo veneremur: mihi qdem vlla, vel ratione, vel fundamento pſuadere non poſſum: vt nobis, quam dedit Moyſes, lex ipſa finem habuerit, vel habitura ſit. Deus enim eam Hebręis ppetuo obſeruandã dedit: & quẽadmodum Deus firmus eſt, atq; ſtabilis, ita verbum ſuũ pmanens eſt, atq; imobile: vt habet Pſal. ci. Tu aũt dñe in ӕternũ pmanes: & memoriale tuum in generatione, & generationẽ. & Pſal. cxviii. In ӕternũ dñe verbum tuum pmanet in cœlo. At nunc alia exequerer ſcripturaꝝ teſtimonia, niſi hęc oium iudicio ſufficerent: & illa opportunioribus locis reſeruarem. Cũ igit ſit nobis, qđ diximus, diuinis literis traditũ, libeat ad ipſum ſeq oibus: neq; aliqua qs ſuperſtitione deceptus, humanis malit, q̃ diuinis credere: & q̃ tradita ſũt à Prophetis tam breuiter nobis, & aperte abiicere, & abdicare. Maxima nãq; impietas eſt: resq; caſtigatione nõ indigna: qñ quis nõ caſu, vel ignorãtia oino: ſed voluntate, atq; ſcientia ſeipſum fallit.

¶ Tres in Hebrӕo haberi dictiones cõſtat: quӕ tempus abſolutum ſonare videntur: quas declarat, oſtendens legem Moyſis diu duraturam fuiſſe, nõ ſemper. Cap. VII.

CAderem ipſe animis, ſi quę Iudęus dixerit, altius q̃ ille, atq; verius percunctatus minus fuiſſem: cum tot, tantisq; teſtibus inixus fuerit elato ſupcilio cõprobare legem Moſaicam ppetuo, & in ӕternũ (vt ita dixerim) debere obſeruari. Vnde mihi de iperitia eius, atq; temeritate ſępius cogitanti, interdum videri ſolet tam cęcus, tam demens, ꝙ in eo non modo ratio non ſit, ſed ab humanitate penitus ſit alienus. Vera ſunt profecto quę loquunt diuini Vates: quos & mendaces faciunt Iudęi: qnimo & deceptorem Deum taciti appellãt: ſi quę diximus (vt aiũt) vera forẽt. Vera enim ſunt,

Digitized by Google

quæ diximus, & Deus nullius deceptor
eſt, qui ſummũ bonum eſt, & ſumma ve-
ritas: quem audimus: quẽ ſeqmur: à quo
qcqd prædicamus, edocti ſumus: à quo,
qa ſe auertũt Iudæi, ſe decipiunt, & nos
deceptos eſſe exiſtimãt: & ignorãt, ꝙ à
veritate veritatẽ didicerimus, ideo dece
pti ipſi ſunt, ſupſtitioſi, atq; inanes. Sunt
apud Hebręos tres dictiones, Cella, Ne-
chali, & Hollam: quę tempus abſolutũ ſo
nant, & infinitũ. Attamen, Cella dictio,
ſm Rabi Auenazra, ſup Pſal.iii. quẽ ha-
bent Iudæi ſuaꝝ dictionum expoſitorẽ
præcipuum, nihil ſignificat: & tantum
apud Hebręos valet, quantũ, H, apud La
tinos: neq; ipſa in ſacris literis iuenit, ni-
ſi in Pſalmis, in qbus poſita eſt ad ſupple
mentũ cantus: tametſi Hebræoꝝ qdam
minus docti velint dictionem illam ppe
tuitatem ſignificare omnino. Hollam ve
ro qñq; tempus finitum, qñq; indetermi
natum ſignificat. Cum enim dictionibus
ↄiungitur ad Deum ptinentibus: tũc ppe
tuũ tps demõſtrat: vt ſcribit Pſal. cxviii.
In æternum dñe pmanet verbum tuũ in
cœlo. Qñ vero adducit dictionibus hu
mana opa ſignificãtibus, finitum tps oſtẽ
dit. Hoc fit, qm̃ ſignificatum pprium hu
ius dictionis, Hollam, ſęculum ſonat, qđ
finitũ tps ſignificat: vt Eccleſiaſtes.c.ix.
Amor quoq;, & Odium, & Inuidię ſimul
perierunt: nec habent parem in hoc ſæ
culo. Et Eccleſiaſtici cap.xviii. Et non eſt
tibi nihil in ſæculo: hoc eſt mundo: ſed
mundus terminabit, itidem & ſæculum:
ergo finitum tps ſignificat: quod & Iu-
dęi idem dicunt, atq; tenent. Ad hãc ve
ritatem cõfirmandã accedit Eſaias cap.
.xlvi. Recordamini prioris ſæculi, qm̃
ego ſum Deus: ſęculum enim dixit tps
creationis mundi vſq; ad Noe: cuius tps
vſq; ad Abraam, à quo vſq; ad Moyſem
tps etiam illud itidem ſæculũ dicit: eo-
demq; modo tpa anteacta, vel ætates ſæ
cula nuncupantur. quod oſtendit Hiere
miæ cap.ii. A ſęculo ↄfregiſti iugũ meũ:
hoc eſt à tpe, vel à principio legis Moy-
ſis à Deo datæ. Igit ſęculum, qđ ab He-
bręis, Hollam, dicit, finitum tps ſignifi-
cat: qm̃ dictio ipſa (vt diximus) dictioni-

In Scrutinio ſcripturarum par.i. diſtic.viii. c. v. dr, Tela, vel Serah, helam: ſed Galatinus lib. .xi.c. v. dicit, Olam, ſine aſpiratione, & ſimplex l, & Sela, & Nezah, qui mlta adducit.

bus addita eſt ad humana opera ptinẽ
tibus. Quãobrem in auctoritatibus ſup-
rius adductis, Iudæus ſi literaꝝ ſuarum
vim, vel facultatem diligenter pſcruta-
tus fuiſſet, non diſſentiret à nobis, neq;
à veritate diſcederet: ſed fateretur quod
diximus, & pculdubio teneret, atq; ſen-
tiret. Nam in illis vbi inſerit, ſempiternũ,
æternum, atq; ppetuum, à Iudęis ſcribit
dictio, Hollam, quemadmodum habetur
Exodi cap.xxxi. Pactum eſt ſempiternũ:
quæ dictio, cum ad homines ptineat: vt
patet legentibus accurate, finitum tps,
atq; determinatũ ſignificat. Hoc enim Iu
dęi neq; refellere, neq; inficiari poſſunt:
qñ veritas hęc clarius Deutero. cap.xv.
illuſtratur. Scribit nanq; ibidem de ſer-
uo Hebręo: Aſſumes ſubulam, & pfora-
bis aurem eius in ianua domus tuę, & ſer
uiet tibi vſq; in æternum. & itidem Exo
di cap.xxi. de eodem: Offerat eum dñs
Diis: & applicabitur ad hoſtium, & po-
ſtes: pforabiſq; aurem eius ſubula: & erit
ei ſeruus in ſęculum. Ibi enim vbi dicit
in æternum, & in ſęculũ, dicunt Iudæi,
Hollam: & tempus finitum intelligunt:
quod neq; aliter intelligi poteſt. Nam ſu
per his verbis: Et ſeruiet tibi in æternũ,
vel in ſęculum, dicũt Hebręi: Cũctis die-
bus dñi ſui vſq; ad annum Iubilei: hoc
eſt ad qnquageſimum annũ: qui Iudęis
totus erat feſtiuus, & periocundus: quo
incipiente, ſeruus à domino libertate cõ
tinuo donabat: tametſi duobus ẽt annis
ante, vel tribus à dño emptus fuiſſet. In-
ſup ſi à pforatione auris itra annũ obiiſ-
ſet diem ſuũ dñs, fiebat ↄtinuo liber ſer-
uitute oppreſſus. Ergo manifeſte cõſtat:
ꝙ dictiones iſtę, ppetuum, in æternum,
& in ſęculum, qñ hominum opibus ap-
plicantur, tum apud nos, tum apud Iu-
dęos, tum eiuſdem in locis, Hollam, ipſi
ſcriptitent, atq; pferant, tps determina-
tum, atq; finitum oĩno ſignificent. Patet
hoc etiam per illud quod ſcribit de He-
li primo Regũ cap.ii. Propterea ait dñs
Deus Iſrael: Loquens locutus ſum, vt do
mus tua, & domus patris tui miniſtraret
in ↄſpectu meo vſq; in ſempiternũ. Nunc
dicit dñs: Abſit hoc à me: ſed qcunq; ho

norificauerit

Digitized by Google

norificauerit me,glorificabo eum: q aũt ꝯtemnunt me,erũt ignobiles. Ecce dies veniunt,& pręcidam brachium tuum: & brachium domus patris tui: vt non ſit ſenex in domo tua. Ex quibus verbis liquido apparet: ꝙ licet Deus Heli, & patribus eius ſacrorum miniſterium conceſſiſſet perpetuum,cum dicat: Et domus patris tui miniſtret in conſpectu meo vſq; in ſempiternum: tamen dictio illa ſempiternum terminata fuit: cum poſtea ab Heli deſcendentes à ſummo ſacerdotio amoti fuerint: quemadmodum legitur tertio Regum,capitulo ſecundo: Eiecit ergo Salomon Abiathar: vt non eſſet ſacerdos domini: vt impleretur ſermo domini:quem locutus eſt ſuper domum Heli in Sylo.Ideo dicitur:Nunc autem dicit dominus:Abſit hoc à me.& ſequitur: Ecce dies veniunt,& pręcidam brachiũ tuum: hoc eſt poteſtatem ſummi ſacerdotii: quia(vt dictum eſt)deiecto Abiathar de officio ſacerdotali: qui fuit de ſtirpe Heli, inſtitutus eſt Sadoch ſummus ſacerdos,qui deſcendit de Eleazar, de ſemine Aaron: vt habetur eodem Regum ſecundo: Et Sadoch ſacerdotem poſuit pro Abiathar. Non miniſtrauit ergo domus Heli in conſpectu domini vſq; in ſempiternum. His itaq; diligenter diſcuſſis, percipitur, ꝙ quãuis Deus aliquid perpetuo factum iri ab eo ſtatuerit:tamen æquiſſimo iudicio eius, illud ipſum terminari poteſt,quia mutatis temporibus,vel ætatibus, vel rebus, mutatur Dei ſtatutum, atq; ſententia. Docet hoc Daniel capitulo ſecundo: Sit nomen domini benedictum. & ſequitur: Ipſe mutat tempora,& ætates: transfert Regna,atq; conſtituit: facit hoc Deus,ſicuti hominum opera efflagitant: quæ quotidie mutantur,ipſo immutabili permanẽte. Neq; mirum,quia in manu eius ſunt omnes fines terræ: & hunc humiliat,& hunc exaltat: vt legitur Pſalmo ſeptuageſimoquarto: Filii enim Iſrael propter Cananeorum peccata occupauerunt Regnum eorum:vt ſcribitur Geneſis capitulo quintodecimo. Et tãdem aduerſus Iudęos Romani ob eorum ſcelera hoc itidem effecerunt:quoniam propter diuerſitates factorum, hominibus diuerſa à Deo diſpendia diuerſis inferũtur temporibus. Patet igitur ex omnibus ſuperius in hoc quarto libro cõtentis,hãc Iudæorum opinionem,ꝙ.ſ. Lex ſua nõ ſit in aliam permutabilis (vt ipſi in nona Legis ſuæ radice credendum eſſe confirmant) inanem eſſe, & valde debilem.

¶ Opponũt iterum Iudęi,Legem Moyſis nullo modo ceſſare debuiſſe, ſic arguentes. Cap. VIII.

Illa Lex nunq̃ debuit ceſſare,quæ ſufficienter,& ad plenum fuit à Deo inſtituta ad iuſtificandum hominem, & ad tollendum omne peccatum. Lex autem Moyſis eſt huiuſmodi: igitur nunq̃ debuit ceſſare. Maior eſt de ſe nota. Minor vero probatur per totum Legis diſcurſum. Nam circuncifio data eſt in remedium,& ad tollendum peccatum originale: vt Gen͠.cap.xvii.vbi dicit:Quod caro,quę circunciſa nõ fuerit,peribit anima illius de populo ſuo &c.Et ideo quãdo ſacerdos, ſiue Rabinus circuncidit puerum,profert hęc verba.ſ.Benedictus dominus Deus Iſrael,qui per iſtam circũciſionem liberauit iſtu puerum de Inferno.Et ſic patet,ꝙ Deus iam dedit circunciſionem Abraę ad tollẽdum peccatum originale.Item Deus in hac Lege pręcepit offerri holocauſta, & ſacrificia pro peccato ſacerdotis,& pro peccato populi: vt Leuitici capitulo.ix. immo ordinauit ſacrificia,& oblationes, iuxta differẽtiam,& conditionem peccatorum: vt patet in Moyſis Pẽtateucho, & maxime in Leuitico.Ex quibus ꝯſtat,ꝙ legalia ſufficienter tollebant peccatum: ideo nunq̃ ceſſare debuerunt. Secundo arguunt, ꝙ Lex Moyſis, ſiue illa legalia, nunquam fuerunt mortua cum Chriſto: quia illa, quę ſunt æterna, & data ſub fœdere æterno,ſunt immortalia:ſed omnia legalia ſunt data ſub fœdere ſempiterno, ideo ſunt imortalia:& p ꝯſequens nunq̃ fuerũt mortua.Maior ex ſe patet: Minor autem probat per ſingula. Nam primo circunciſio data fuit Abraę ſub fœdere

Oppoſitio.

Digitized by Google

ſempiterno: vt Geñ.c.xvii. Itẽ eſus agni Paſchalis fuit præceptus cũ eſu azymorum in cultũ æternũ: vt Exodi.c.xii. Itẽ imolatio agni matutini,& veſpertini fuit mandata ſub oblatione ſempiterna: vt Exodi.c.xxix. Item pceptũ Sabbati in ſignum, pactũq; ſempiternũ: vt Exodi.c.xxxi. Item celebratio Paſchę,& Penteceſtes,& cæterarum feſtiuitatũ in legitimum ſempiternum: vt Leuitici.c.xxii.&.xxix. Tertio, arguunt ſic: Illa Lex non debet ceſſare, quæ fuit promiſſa ſub iureiurando, & pacto ſanguinis effuſi. Lex aũt Moyſis eſt huiuſmodi: igitur ceſſare nõ debuit, nec potuit: quia aliter Deus eſſet cauſa tranſgreſſionis iuriſiurãdi. Maior patet Exodi.c.xxiiii. vbi totus ppl's congregatus dixit: Omnia, quæ locutus eſt dñs, faciemus, & erimus obediẽtes. Vñ Moyſes occidit duodecim vitulos, iuxta numerum Tribuum filiorum Iſrael: & dimidiam partem ſanguinis aſperſit ſup altare: & alteram dimidiã aſperſit in pplm, dicens: Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit dñs vobiſcum ſup cunctis ſermonibus his. Ex qbus patet: ꝙ ſicut ppl's ſub fœdere ſanguinis promiſit ſeruare Legẽ in æternum: ita Deus ſub eodem fœdere promiſit nunq̃ mutare Legem. Quarto, arguunt ſic: Illa Lex non põt ceſſare, nec mutari, cui nihil põt addi, nec diminui. Lex aũt Moyſis eſt huiuſmodi: igit ipſa ceſſare non potuit: Maior patet ex ſe. Minor ẽt patet Deuteronomii.c.iiii. vbi dicitur: Non addetis ad verbum, qđ loquor vobis: nec auferetis ex eo. & iterum Deuteronomii.c.v. Cuſtodite igit, & facite oĩa, quę præcepit dñs Deus vobis: nõ declinabitis, neq; ad dexteram, neq; ad ſiniſtram: ſed per uiam, quam pcepit dñs Deus veſter ambulabitis &c.

Reſponſio. ¶ Reſponſio ad oppoſita per Iudæos, in qua decem declarãtur cõditiones.

IN oppoſitum eius, quod opponũt Iudęi, eſt illud Hieremię.c.xxxi. In diebus illis feriam domui Iacob fœdus nouum, ex quo ceſſare debebat Lex Moyſis, tanquam vetus: qa quod ſeneſcit, neceſſe eſt ad interitum tendere: vt ad Hebręos .c.viii. Item ad ſecundum argumentũ: ꝙ Lex Moyſis non eſſet æternaliter duratura, optime ſuperius reſponſum eſt p dictiones quaſdam, quę licet tps abſolutum, ſiue æternum ſignificare videãtur, tamen non ſemp Legem Moyſis duraturam fuiſſe ſignificant, ſed diu, & nõ ſemper: hoc eſt per aliquod ſeculum. Itẽ aliquas dictiones eẽ, quę ſi adhęreãt Deo, æternum tempus ſignificant, ſi aũt hoĩbus, finitum tempus importãt, & non æternũ. Ex tribus igitur articulis ad impugnãdas Iudęorum oppoſitiones neceſſariis, duo dũtaxat nobis incumbunt, cũ tertius iam probatus ſit. In primo nanq; articulo videndũ eſt: an opera Legis Moſaicę poterãt per ſe tollere peccatũ, & iuſtificare hoĩem ſimpliciter. Secũdo, videndum eſt: an oĩa legalia, & cerimonialia fuerint ſimul mortua cum Chriſto. Tertio, videndum erat per quem modum legalia data fuerunt ſub fœdere ſempiterno: ſed iam declaratum eſt ſupra.

Ad Primum articulum: An opera Legis poterant per ſe tollere peccatũ, & iuſtificare hoĩem ſimpliciter, eſt præaduertendum: ꝙ ad hoc, ꝙ aliqua Lex vere iuſtificet hoĩem à ſeruitute peccati, & à delicto: oportet, vt reddat eum charũ, & acceptũ, ac dignũ vita æterna. Tunc enim homo dr̃ vere iuſtificatus, qñ digne vitam meretur æternam. Sed qa homo ꝓpter originale peccatum æterna erat vita priuatus: & pp actuale erat ad æternã ſenſus pœnam in Inferno obligatus: & per cõſequens pp vtrunq; peccatum in odio, & ira Dei erat, & permanebat: ideo oportebat eum prius ab vtriuſq; peccati reatu abſolui, & mũdari: & ſucceſſiue ad cõſequendam vitam æternã in ſũmi Dei gratiam, & amorem reduci, & gratificari. His igitur prius habitis, ſic ad ea, quę à nobis probanda ſunt, accedemus.

Circunciſio non poterat hoĩem de ſe à peccato originali, & ſeruitute peccati abſoluere: nec ipſum in gratiam Dei reducere, neq; eum meritorium, & vita æterna dignum facere. Quod ſic probatur. Nunquam minima, & vilior pars hominis poteſt eſſe ſufficiens pretium ad abſoluendum totum hominem à ſeruitute, & condẽnatione

Digitized by Google

& cõdemnatione eius peccati, ad quod totus homo, quo ad corpus, & animam obnoxius erat, & obligatus. Sed illa pellicula, quæ incidebatur, & ille modicus ſanguis, q ob illam inciſionẽ effundebatur, erat minima, & viliſſima pars hois, maxime reſpectu animæ: igitur nõ erat ſufficiens pretium pro toto homine, maxime quo ad animam: & per conſequẽs non poterat eam à prędicto debito redimere, & liberare. Item totus ille homo erat ad ſeruitutem peccati obligatus, & in ira Dei poſitus, quo ad corpus, & animam: ex conſequenti igitur illa modica pellicula, quæ incidebatur, & ille modicus ſanguis, qui ſpargebatur, ita erat obnoxius peccato, & ita erat in ira Dei, ſicut totus homo: ergo pro totius hominis peccato non poterat Deo ſatiſfacere, nec eum in gratiam ipſius Dei reducere, nec ipſius Dei iram mitigare, & placari: oportebat ergo: vt illud pretium eſſet ſufficiens, & Deo gratum, & acceptũ. Ex quo conſtat: ꝙ illa circuncíſio non poterat de ſe Deo pro toto homine ſatiſfacere: nec hominem à peccato liberare.

❡ Sacrificia legis veteris non poterant pro peccato ſatiſfacere.

Nec animalia in Lege immolata, & ſacrificata, nec cætera ſacramenta Legis veteris poterant pro peccato ſatiſfacere: nec hominem à peccato mortali liberare: quod hoc modo probatur. Nam illa ſacrificia, & ſacramenta non continebant in ſe tantum pretium: vt peccatoris debitum ſoluere, vel extinguere, & delere poſſent: cum eſſent animalia bruta: & ꝑ conſequens non poterant Deum placare: & peccatorem Deo reconciliare. Nam pretium ſatiſfactiuum, & placatiuum debet eſſe per ſeipſum Deo gratum: & medium inter Deum, & hominem peccatorem tenere debet: & per conſequens debet eſſe melius quocunq; homine: & minus Deo: & de per ſe tam bonum, & purum, ꝙ ſit Deo ita charum, & acceptum, ꝙ eius medio, & interceſſione Deus moueatur ad miſericordiam, & ad redimendum debitum peccatoribus, & toti populo. Sed omnia animalia in Lege occiſa, erant minora, & inferiora hominibus in pretio, & dignitate: & ſic nullum, & ſufficiens pretium in ſe continebant: ergo non poterant hominem in propria virtute viuificare: vt probat Apoſtolus ad Romanos. Item ad Galatas, & ad Hebręos. Item Beatus Gregorius: Delenda quidem erat Adæ culpa: qui ad vitam conditus in libertate proprię volũtatis, ſponte ſua factus eſt debitor mortis. ſed niſi per ſacrum deleri poterat ſacrificiũ. Sed quale ſacrificium poterat pro abſoluendis hominibus inueniri? Neq; enim iuſtum fuit: vt pro rationabili homine, brutorum animalium victimę cæderentur: vnde (vt ait Apoſtolus) neceſſe eſt ergo exemplaria cœleſtium his mundari: ipſa autem cœleſtia melioribus hoſtiis, q̃ iſtis: ergo ſi bruta animalia propter rationale animal: ideſt pro homine, dignę victimæ non fuerunt, requirendus erat homo, qui pro hominibus offerri debuiſſet: vt pro rationali peccante, rationalis hoſtia mactaretur. Sed quid, ꝙ homo ſine peccato inueniri non poterat: & oblata pro nobis hoſtia quomodo nos à peccato mũdare potuiſſet? ſi ipſa hoſtia peccati contagione non careret? inquinata quippe inquinatos mundare non potuiſſet: ergo vt rationalis eſſet hoſtia, homo fuerat offerendus: vt vero à peccatis mũdaret, homo eſſet ſine peccato: ſed quis eſſet ſine peccato homo, ſi ex peccati commixtione deſcenderet? Proinde venit propter nos in vtero virginis filius Dei, vbi pro nobis factus eſt homo: ſumpta eſt ab illo natura, nõ culpa: fecit pro nobis ſacrificium: corpus ſuum exhibuit pro peccatoribus victimam ſine peccato: quę & humanitate mori, & iuſtitia mundare potuiſſet.

❡ Sola paſſio Chriſti fuit ſufficiens.

Item: Sola paſſio Chriſti fuit ſufficiens pretium ad ſatiſfaciendum pro peccato, & ad iuſtificandũ oẽm hoiem ad merendum vitam æternam. Quod ſic probatur: Illud ſolum ſacrificium erat ſufficiens, & validum ad redimendum totum genus humanum, quod in ſe continebat pretium infinitum, & erat de ſe li- Tertia ꝯcluſio.

berum,& immune,& nulli peccato obnoxium,& de per ſe Deo charum, & acceptum:tenens medium in dignitate inter Deum,& hominem : Chriſtus autem eſt huiuſmodi. Ergo hoc ſacrificium: ſcilicet paſſionis ſuæ fuit ſufficiens,& validum ſacrificium ad redimendum omnẽ hominem ab omni peccato. Maior patet per ea,quæ dicta ſunt: Minor autem ſic probatur: Chriſtus nanq; erat primo Deus & homo. Item,licet inquantum Deus eſſet æqualis patri,tamen inquantũ homo,erat minor patre:& melior omni homine in dignitate, & virtute: & ſic erat ſufficiens,& validus mediator,& pretiũ eius erat infinitum in valore,ratione diuinitatis:& inquantum homo erat liber ab omni peccato in natura, & perſona: & ſic erat conueniens oblatio propter puritatem, & innocentiam: & erat Deo charum,& acceptum ſacrificium propter immenſam charitatem,& obedientiam: vt dicitur Pſalm.xxxix. Ergo ſequitur,ꝙ eius paſſio fuit Deo chara, & accepta, & ſufficiens ad placandam irã Dei, & recõciliandum genus humanum cum Deo, & ſatiſfaciendum pro peccato. Quod autem paſſio Chriſti fuerit ſufficiens pretium ad ſatiſfaciẽdum Deo pro peccato Adę,Rabi Ioſue Galilęus in Codice apud Hebræos nominato Ziphiat, declarat dicens: Veni,& addiſce quanta eſt merces Regis Meſſiæ,atque remuneratio iuſtorum in eo credentium: quod ab Adã primo parẽte noſtro facile addiſcere poteris: cui Deus vnum tantum præcepit mandatum: quod fuit ceſſare ab opere quodã: hoc eſt ab eſu pomi vetiti: quod, quia transgreſſus fuit, ſibi, & omni ſuo generi: hoc eſt omnibus ab eo deſcẽdentibus,vſq; ad finem ſæculi, mortem cauſauit. Et certum eſt,ꝙ maioris quantitatis eſt meritum boni operis,quàm punitio mali. Igitur Rex Meſſias,qui afflictionem,pœnas,atq; paſſionem, & mortem pro peccatoribus patitur: ſicut diffuſius narrat Eſaias.c.liii. Quãta debet eſſe boni ſui quantitas,& terminatio? equidem imaginari non poteſt:& quãtum erit bonum,quod nobis propterea debet euenire? hæc ille Rabi. Oſtendit nempe Rabi iſte,Adam peccaſſe in eſu pomi, diuinum transgrediendo mãdatum, & eius culpam morte, & paſſione Meſſiæ Regis fuiſſe delendam, atq; ex ea paſſione maximum bonum fuiſſe oriundum &c.

¶ Sacramenta nouæ legis de ſe tollere poſſunt peccatum.

Sola etiam ſacramenta nouæ legis de ſe tollere poſſunt peccatum,& cõferre gratiam,& iuſtificare hominem. Quam ꝯcluſio Cum autẽ dicimus,Sola,non intelligas ſecludi abſolutam Dei potentiam,qua per ſeipſum abſq; inſtrumentis ſacramentalibus iuſtificare poteſt. Quod ſic probatur: Sola ſacramenta nouę legis ſunt inſtrumenta realiter continentia virtutem,& pretium paſſionis inſtituta ad tollendum peccata,& ad conferendam gratiam, & iuſtificandum hominem. Igitur &c. Hoc ſic ꝓbatur. Nam cauſa quare ſacrificia, & ſacramenta veteris Legis de per ſe nõ poterãt hominem iuſtificare,nec per ſe tollere peccata,erat,quia non continebant realiter Chriſtum,nec pretium paſſionis eius: ſed ſacramenta nouæ Legis: aut cõtinent realiter Chriſtum, ſicut euchariſtiam: aut continent pretium,& virtutem paſſionis eius,ſicut baptiſmus, & confirmatio,& pœnitentia,& cætera ſacramẽta:& ideo illico efficiunt, & conferunt gratiam inuiſibilem, quam viſibiliter ſignificant:& illico ſoluunt pro peccatore: quia Chriſtus operatur per eccleſiaſtica ſacramenta,tanquam manuale inſtrumentum continens virtualiter pretium, & theſaurum paſſionis eius: non eſt ſic dicendum de ſacrificiis, & ſacramẽtis veteris Legis: in quibus non erat Chriſtus realiter,nec eius paſſio: ſed ſolum tanq̃ in ſigno,inquantũ illa erant figura Chriſti in Cruce immolandi: ideo nec de pręſenti efficiebant,vel conferebant gratiã, quam ſignificabant: nec ſoluebant pretium redemptionis,quod figurabãt per Chriſtum in Cruce ſoluendum. Non eſt ſic de ſacramentis nouę Legis: quia illico efficiunt quod ſignificãt: eo,quia realiter continent pretium paſſionis Chriſti. Nam ſacramentum euchariſtię,in quo

Chriſtus

Digitized by Google

Chriſtus realiter cōtinetur: illico per ſe confert gratiam recipienti diſpoſito: & reconciliat ipſum Deo: & omnes pro q' bus offertur, reconciliat Deo, niſi habeant obicem: & baptiſmus illico ſoluit pretium paſſionis Chriſti ꝓ baptizato: & pœnitentia pro peccatore pœnitente &c. Et ſic illa ſacramenta illico efficiunt hominem dignum vita æterna, & iuſtificant illum: ideo decedens homo illico euolat ad cœlum in virtute paſſionis Chriſti: quam recepit per ſacramenta: & ſic in confirmatione, illico dantur dona gratiarū Spiritus ſancti. Cauſa ergo quare ſacramenta nouæ Legis illico efficiūt quod ſignificant, cum conferuntur, eſt, quia continent realiter ipſum Chriſtum, aut virtutem, & pretium paſſionis eius: eo quòd fluxerunt à paſſione Chriſti: & cauſa quare ſacramenta, & ſacrificia veteris Legis hoc non faciebant, erat, quia nō continebāt realiter pretiū, & virtutē paſſionis Chriſti: quia nō fluebāt ab ea, ſed ſignabant paſſionem Chriſti futurā.

¶ Quod per ſolam fidem antiqui patres iuſtificati ſunt.

Quòd autem per ſolā fidem de Chriſto futuro, omnes fideles, & patres veteris teſtamenti fuerint iuſtificati, & à peccatis abſoluti, Apoſtolus Paulus ad Hebræos .c.xi. probat, annumerans omnes principales patres veteris teſtamenti, incipiendo ab Abel, & dicēdo: ꝙ omnes illi per fidem Chriſti futuri paſſi ſunt perſecutiones, & operati ſunt iuſtitiam: ſed non potuerunt conſequi repromiſſiones, niſi per Chriſtum. vnde omnes illi per fidē Chriſti futuri facti ſunt membra Chriſti. Licet enim Chriſtus nondum veniſſet: tamen erat ab eis creditus: & ab eo redimi iam expectabant: & ideo tanquā membra Chriſti iam meruerunt participare, & participes fieri beneficiorū paſſionis Chriſti, quia ſub tali fide à peccatis ſuis abſoluti fuerūt. Hoc ēt ipſum probat idē Apoſtolus ad Romanos.c.iiii. & ad Galatas.c.iii. Nam Abraam antequam reciperet circuncifionem, iam fuerat iuſtificatus, dum eſſet in ꝓputio per fidem: eo, ꝙ Deo crediderat, qñ.ſ. ad eius præceptū exiit de terra ſua, & venit in terram Chanaam: & qñ ſuſpiciens in cœlū credidit ſic ſemen ſuum ſpirituale per Chriſtum multiplicandum eſſe, ſicut ſtellas cœli. Et ideo, qa credidit, reputatum eſt ei ad iuſtitiam: vt Geñ.c.xv. Ex quo patet, ꝙ per ſolam fidē Chriſti futuri ſaluati ſunt patres veteris teſtamenti.

¶ Quòd licet per circūciſionē in Lege originale tolleretur pc̄tm̄, non tñ id fiebat virtute circunciſionis, ſed fidei.

Sed licet in circunciſione originale tolleretur peccatum in veteri teſtamento, tamen non in virtute circunciſionis, ſed in virtute fidei Chriſti futuri. Concluſio iſta tres habet partes. Primā partem credit tota eccleſia: ſcilicet, quòd originale tollebatur in circunciſione: vt patet per Auguſtinum, & Bedam, & Magiſtrum in quarto ſentētiarum diſtinctione prima. Secunda pars eſt probata per primā, & ſecundam concluſionem: quia illa circūciſio non continebat ſufficiens pretium pro peccato, nec ad placandum Deum, nec ad iuſtificandum hominem: ergo ſequitur: ꝙ peccatum in illa circunciſione tollebatur in virtute fidei Chriſti futuri: & in virtute paſſionis ipſius Chriſti: ſub cuius fide, & proteſtatione dabaꝶ, & fiebat talis circunciſio: & ſic eſt dicendum de ſacrificiis veteris Legis: quia licet in oblatione illorum ſacrificiorum, quæ offerebantur, actualia tollerentur peccata illis, pro qbus offerebantur: tamen non in virtute illorum ſacrificiorum, & animalium brutorum, quia non continebāt tale pretium: vt ſatiſfacerent pro peccato, & reconciliarent populum Deo per ſe: ſed talis iuſtificatio fiebat in virtute fidei, quam habebāt, offerentes de paſſione Chriſti futuri: quæ quidē paſſio Chriſti figurabatur per illa ſacrificia. Hęc eadem concluſio etiam ſic probatur: quia Abraam non fuit iuſtificatus per circunciſionem, quam accepit: ſed per fidē, quā habuit ī ꝓputio. Hoc idem ēt probaꝶ ex oppoſito: nam (vt ait Ioſephus lib.1. Antiqtatū.c.xx.) Arabes āt poſt annos.xiii. circūcidunꝶ: eo, ꝙ Iſmael, qui gētē eoꝝ īſtituit, filius Abraę de ꝯcubina hoc fue

Sexta ꝯcluſio, ſiue rō.

Digitized by Google

rit tempore circunciſus. Saraceni vero deſcendentes de Iſmaele (& falſe Saracenos ſe appellant) indicare volentes ſe à Sarra deſcendiſſe in tertiodecimo anno circunciduntur, vel circuncidebantur: prout à patribus ſuis didicerunt: ſed circūciſio illa nullā eis gratiā ꝯferebat: eo, ꝙ nec erat in eis ſignaculū fidei, nec eis ſub fide Chriſti futuri daretur, nec dari poſſit in præſentiarum. Ex quo patet, ꝙ circūciſio non tollebat peccatum in antiquis, ſed fides eius, cuius circunciſio illa erat ſignum: vt patebit. Et ideo circūciſio antiquorum de ſe nullius erat valoris ad tollendum peccatū, niſi ratione fidei conferentis: ideo neceſſaria erat fides cōferentis: cuius ratio erat: qa illa circūciſio nō ꝯtinebat realiter merita paſſionis Chriſti. Sed ſecus eſt de baptiſmo: q realiter ꝯtinet virtutem, & merita paſſionis Chriſti: & ideo in caſu neceſſitatis abſq; fide miniſtri ꝯferri pōt: vnde i caſu neceſſitatis poſſet qs ab infideli baptizari, nō exiſtēte ibi aliquo fideli: vt patet de ꝯſecra. diſt. iiii. c. Romanus Pōtifex. Itē. c. ſequēti: A quodam Iudęo. Et ratio, quare infidelis baptizare poteſt: qa merita paſſionis Chriſti ꝯtinentur realiter in baptiſmo, & cęteris ſacramentis chriſtianę religionis: non ꝙ ſacramenta creent gratiā, nec ſine cauſa effectiua eiuſdē: ſed ſunt quaſi quædam vaſa medicinalia ſm Vgonē: in qbus ꝯtinetur virtus, & meritum paſſionis Chriſti. Et ideo ſacerdos non concurrit ad ſacramenta, niſi tanq̄ miniſter. Vnde ſicut dn̄s pręcipit ſeruo: vt ſumat cyphum, & hauriat vinū de vegete ſua, & det potum cęteris: ita ſacerdos, & miniſter ex Dei præcepto, cū vaſe, ſiue cypho ſacramētali haurit merita paſſionis Chriſti ex cellario eccleſię, & ꝓpinat potum grę, & ſanctificationis fidelibꝰ Chriſti: ex quo per baptiſmū, tanq̄ ꝑ cyphū, ſiue tanq̄ cū cypho ꝓpinat medicinam ꝯtra originale: & per pœnitentiam ꝯtra actuale: q̄ qdem medella ſimul purgat, & ſanctificat, & gratificat: ſecus autem erat de circunciſione: qa non erat ſic inſtrumentum gratię: qa non continebat realiter virtutem paſſionis Chriſti: ſed tantū in ſignū, inquantum ſignificabat illam.

Septima concluſio, ſiue ratio. Quod circunciſio nō dabatur in pretium pro peccato, ſed in ſignū pretii, & pacti, ſiue in ſignū fœderis. Prima pars patet ꝑ ſupradicta: qa non ꝯtinebat pretium paſſionis Christi: nec erat manuale inſtrm̄ ſatiſfaciēdi, nec ꝯferendi grām: nec ꝓcedebat, nec fluebat à paſſione Chriſti: ſed figurabat tantū ipſam: vt dictū eſt. Secūda aūt pars ꝓbatur Gen̄. cap. xvii. vbi dicit dn̄s Abraę: Ponā pactū meū inter me, & te: circūcidetis carnē preputii veſtri: vt ſit ſignū fœderis inter me & vos &c. Propter q̄ verba dicit Apl̄s ad Romanos. c. .iiii. & ad Galatas. c. iii. ꝙ Abraā nō accepit circūciſionē ad iuſtificationē, & gratiam, qa iam ante in præputio ꝑ fidē fuerat iuſtificatus: ſed accepit eā i ſignaculū fidei, & i ſignū fœderis futuri. Ad cuius itellectū, eſt valde notādū: ꝙ illa circūciſio ſortiebatur q̄druplex ſignū. Prio, ſignū diſtinctionū, vel diſtictiuū, iquātū diſtinguebat illum ppl̄m à cæteris nationibus per tale ſignū carnalis circunciſionis: qa ſolus ille ppl̄s gerebat circūciſionē in carne. Secundo, erat eis ſignū figuratiuū, qa figurabat paſſionē Chriſti futurā per effuſionē illius modici ſanguinis: & figurabat, & ſignificabat abſciſſionem pręputii cordis: prout dicitur Deutero. cap. x. Circūcidite pręputium cordis veſtri. & ſic figurabat abſciſſio peccati per abſciſſionē illius pelliculæ. Tertio, ſignificabat quodda cenſuale tributū. Quarto, ſignificabat fidem ꝯferentis, & recipientis, quā habebat de Chriſto futuro. Quīto, ſignificabat pretiū per Chriſtū in Cruce ſoluendū: & ſic erat ſignū fœderis, & pacti, & ſignum pretii futuri. Ad cuius intellectū eſt vlterius valde notandū: ꝙ illud ſignum fœderis, & pacti, erat ſimile fœderi, & pacto bellatorum, & negociatorum, quod obſeruant inter eos. exempli gratia. Nā qn̄q; accedit, ꝙ vnus miles capit aliū in bello, qui qdem captus de iure belli eſt ſeruus alteriꝰ: & ſic eſt pecunia redimēdus. Sed qn̄q; accidit tale pactū, & fœdus inter eos, ꝙ ille, q eſt redimendus, ꝓmittit victori ſub fide, & pacto dare pecuniam, & pretium

& pretium redemptionis in tali tempore futuro: ſed de p̄nti dat ipſi annulum, aut chirographum manu ſua ſcriptum, in ſignum fœderis,& pretii futuri ſoluēdi: & ſic victor permittit ipſum liberum abire: tunc manifeſtum eſt: ꝙ ille annulus traditus, ſiue illud chirographū, nō fuit ſolidum pretium redemptionis: ſed ſignum fœderis,& futuri pretii ſoluēdi, & promiſſi. Item qn̄q; accidit, ꝙ vnus mercator emit ab altero equū, vel nauē plenā mercibus: & illico de præſenti tradit ipſi vnū ducatū in ſignum p̄tii, vel arræ, vt venditio ſit firma,& rata: & illico recipit merces: promittens infra mēſem, vel annū ſoluere totū pretium: tūc manifeſtum eſt: ꝙ nec emptor dedit, nec venditor acceptauit illū ducatū in ſolidum pretium: ſed in ſignum fœderis,& in ſignum pretii ſoluēdi in tempore ſtatuto, ſub fœdere,& pacto inter eos ſtatuto,& cōuento, quę dr̄ quædam arra. Ita ergo pariter in propoſito eſt dicendum: ꝙ cum totus homo, quo ad corpus, & animam pp peccatum eſſet ad mortem, & ſeruitutem æternā condēnatus,& in poteſtate Diaboli detentus: oportebat ipſum iuſto,& ſufficienti pretio redimi: quod q̄dem pretium: q̄a totū genus humanum debebat redimere: oportebat vt excederet in valore,& dignitate totum genus humanum ſimul,& eſſet purū, & naturaliter liberū ab oī peccato, & Deo gratum de per ſe,& acceptū: ſed tale nō poterat eſſe, niſi paſſio Chriſti, vt dictum eſt: ergo nullum aliud pretium erat ſufficiēs. Sed quia miſericors Deus ab initio ſtatuerat redimere hoīem p Chriſtum,& eius paſſionē: ideo fecit pactū,& fœdus cum Abraam,& ſemine eius, vt in ſignū fœderis,& pretii futuri per Chriſtum in Cruce ſoluendi, circunciderct ſe, & oēs poſteriores,& de pręſenti daret Deo, & offerret illam circūciſionem in ſignū p̄tii futuri per Chriſtum ſoluēdi in Cruce. Vnde ſicut miles nō remittit ſeruum in virtute Chirographi: nec vēditor tradit merces ipſi emptori in virtute illius ducati dati in ſignum, ſiue in arram: ſed in virtute fidei datæ, per quam promittit ſoluere in tempore ſtatuto: ita Deus non remittebat peccatum in virtute circūciſionis, ſed in virtute fidei, ſub qua dabatur illa circunciſio. Et ideo dicit Apoſtolus: ꝙ illa circunciſio non erat, niſi ſignaculum illius fidei,& fœderis: q̄a p talem obedientiam oſtēdebant fidem, quā habebāt antiqui de Chriſto,& eius paſſione: & ſic ſub tali fœdere,& pacto, illico filii Abraæ liberabantur,& abſoluebantur à peccato. Ex q̄bus patet, ꝙ Deus non acceptabat illam pelliculā, quæ abſcindebatur, nec illum modicum ſanguinem, q̄ effundebatur, in ſolidum,& ſufficiēs pretium pro redēptione illoꝶ: ſed in ſolum ſignum pretii futuri ſoluendi per Chriſtum. Et ſic ēt patres,& fideles veteris teſtamenti non dabant illam pelliculam, & ſanguinem circunciſionis in ſolidum pretium ꝓ peccato ſuo: ſed in ſignum futuri pretii, inquātum promittebant, & ꝓteſtabantur ſoluere capita in Chriſto capite ſuo,& Redēptore vltimo: & ſub tali pacto,& fœdere abſoluebantur, & remittebantur de præſenti: ſed ſemper remanebant debitores in Chriſto. Et hoc fuit pactum,& fœdus, ſub quo Abraā accepit circunciſionem pro ſemine ſuo: & hoc intendebat dicere Deus: & hoc ſonant verba eius, cum dixit: Hoc eſt pactum meū, quod obſeruabitis inter vos, & ſemen tuum poſt te circuncidetur ex vobis oē maſculinum, & circuncidetis carnem pręputii veſtri: vt ſit ſignū fœderis inter me,& vos: & ita maſculus, cuius caro circunciſa non fuerit, peribit anima illa de populo ſuo, q̄a pactum meum irritum fecit. Quod declarans Auguſtinus de Ciuitate Dei, dicit, ꝙ intelligitur, q̄a irritum fecit pactum Dei, quando peccauit in Adam: quaſi dicat: anima cuiuſcūque hominis peccauit in Adam: quia irritum fecit pactum meum de fructu prohibito. ſ. ad veſcendum: vnde oīs homo manſerat ſeruus peccati: ideo inquit: Pono tecum pactum,& fœdus, vt circuncidatur omnis maſculus in ſignum fœderis: & ego accipiam illam circunciſionē, non in pretium, ſed in ſignum pretii, & in ſignum fœderis, vt vnuſquiſque cir-

Digitized by Google

cunciſus promittat ſoluere pretium ſolidū,& validū per Chriſtū: & ſub fœdere abſoluã illū à debito ſeruitutis, in cuius virtute remittebaẗ peccatū:aliter autem peribit aīa illa,qa ſemper maneret obnoxia peccato primoꝶ parētū.Et ſic patet, ꝙ talis circūciſio nō dabatur,nec fiebat, niſi in fide conferentis,& recipientis.

¶ Quòd circūciſio,& ſacrificia veteris legis,nō erat ſolidū pretiū,ſed ī ſignū.

Octaua ꝯcluſio. Quòd ſicut illa circūciſio nō dabatur in pretium pro peccato originali,ſed in ſignum fœderis,& pretii futuri: ita pariter ſacrificia,& oblationes veteris legis non offerebantur in ſolidum pretium ꝓ peccatis actualibus,ſed in ſignum fœderis,& pretii futuri,inquantum illi ꝓmittebant,& ꝓteſtabantur ſoluere per Chriſtum:& ſub tali fœdere,& pacto Deus acceptabat illa ſacrificia:& Deus abſoluebat eos à peccato,& debito:qa illa ſacrificia,& oblationes non cōtinebant in ſe realiter pretiū:ſed ſolū fiebant in ſignū, & figurā:& ideo data fuerunt in quintuplex ſignum:ſicut circunciſio.ſ.in ſignū diſtinctiuū,& in ſignū figuratiuum futuri ſacrificii,& futuræ redemptionis:& in ſignum cēſualis tributi,& feudi: qa erat quoddam tributum,& cenſus quem ſoluebant: quarto in ſignum fidei,quā de Chriſto futuro habebāt:quinto in ſignū pacti,& fœderis,& proteſtationis, & pretii ſoluēdi per Chriſtum, ſicut dictū eſt.

¶ Quòd ſimiliter per antiquos patres obſeruatum eſt.

Nona ꝯcl'io,vl' ratio. Quòd ſicut circunciſio,& ſacrificia,& cętera legalia legis Moyſis non offerebantur in pretium,ſed in ſignum:ita pariter ſacrificia , & oblationes Abel , Enoch , Noe,Iob,Melchiſedech , & Abraam, ac aliorum fidelium legis naturę non offerebantur in pretium,ſed in ſignum fœderis,& pretii futuri per Chriſtum ſoluēdi:& illa ſacrificia erant quædam ſigna fidei illoꝶ , quam de Chriſto futuro habebāt.Nam(ſm Auguſtinum in lib.Cur Deus homo) Deus ipſi Adam promiſit Chriſtum de virgine naſciturum : quod verum eſſe cōfirmat B. Hieronymus ad Cteſiphontem,dicens: Quia ex terreno Adam,Adam ꝓmiſiſſe de cœlo : & hoc eo.ſ.tēpore,quo ſupplicia merebamur, argumentum ſaluationis oſtendit,vt intelligere poſſemus quantum valeret pręſtare non læſus , qui tm̄ donaret iratus , propter.ſ.Adæ peccatum. & quomodo hoc demonſtrauerit,his indicat verbis. Nam cum ſerpentem pro merito ſuo maledicto fulminaret , iubet eum terrā pro cibo habere,ſupra vētrem repere:& qm̄ mortem illā ipſe feciſſet,addidit dicens: Et ponam inimicitias īter te, & inter mulierē: & inter ſemē tuū, & ſemē mulieris: ipſa calcabit caput tuū,& tu eius obſeruabis calcaneū. Nōne ꝯſideras:nōne ꝯſpicis o Iudęe : ꝙ eidem tūc minabatur in Chriſtum? vt infra apertius lib.vi.c. xli. declarabitur.Promiſit inquam Deus ipſi Adæ Chriſtum de virgine naſciturum, & ipſum redempturum:vt ſi de inſtanti miſeria doleret:tamen de ſuo,ſuæq; poteſtatis remedio,jam de longinquo gauderet.Vera itaq; ratione didicimus (vt ipſe inquit Auguſtinus) ꝙ ab Adam dn̄i ꝓſtolabaẗ aduentus &c. Vn̄ dicēdū eſt : ꝙ ille Angelus,q expulit Adā de Paradiſo,docuit eū modum colendi, & exhibendi Latriā Deo, & offerendi ſacrificia in ſignum futuri ꝑtii,& in ſignum futuri ſacrificiii Chriſti:& ſic Adam docuit Abel,& omnes filios,& nepotes:& ſic ſub tali fœdere Abel offerebat agnū ex primitiis gregis,Gen̄.c.iiii. & ſub tali fide Enos incepit inuocare nomen domini, qui eſt Ieſus Verbum incarnatum:& ſub tali fide Enoch faciēdo bona opera placuit Deo:& dominus tulit eum:vt Gen̄. cap.v.Et tranſlatus eſt in Paradiſum.ſ. terrenum : vt Eccleſiaſtici.c.xliiii.& ſub tali fide fabricauit Arcam Noe ex præcepto domini,& ædificauit altare, & obtulit de animalibus mūdis, in ſignum fœderis,& pretii futuri:vt Gen̄.c. viii.item ſub tali fide , & fœdere Abraam exiuit de terra ſua,& venit in terram Chanaā ex præcepto domini, & ædificauit altare in Bethel,& obtulit ibi ſacrificium,& inuocauit nomen domini: vt Gen̄.c.xii. itē ſub tali fœdere,& fide Melchiſedech obtulit panem : & in ſignū futuri pretii

Iob

Digitized by Google

Iob offerebat ſacrificia pro peccatis filio rum ſuorum: vt Iob.c.i.& ſub tali fide,& ſpe dixit: Credo, ꝙ Redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurre⸗cturus ſum: & rurſum circundabor pelle mea: & in carne mea videbo Saluatorem meum: vt Iob.c.xix. Et ſic per antedicta patet, ꝙ patres veteris teſtamenti, tã le⸗gis naturæ, q̃ ſcriptæ, ſaluati ſunt ꝑ ſolã fidem Chriſti futuri: inquantum per illã fidem efficiebantur membra Chriſti. Et ideo iam participabant merita paſſionis eius, qbus peccata ſunt remiſſa: quod minime negari poteſt, quia per Redẽpto⸗rem, & Saluatorem alius intelligi nõ po teſt, niſi ipſe Ieſus Chriſtus Dei filius, q antonomaſtice fuit Redemptor, & ſaluator: & ideo ipſi patres antiqui, iã participabant merita ipſius Chriſti Saluato⸗ris, & Redemptoris futuri, qbus meritis ſua peccata remittebantur: & iõ in Chri ſto capite ſuo nobiſcum acceperunt re⸗promiſſiones: vt ad Hebræos.c.xi. Ex q bus liquido patet, ꝙ omnia ſacrificia, & omnes oblationes patrum, tam legis na⸗turæ, q̃ ſcriptæ, non erant niſi quædam ſignacula fidei offerentium oblata in ſi⸗gnum figuratiuum, & in ſignum fœde⸗ris, & pretii futuri per Chriſtum ſoluen⸗di: quia omnes proteſtabãtur, & promit⸗tebant ſoluere per Chriſtum pretium ſo⸗lidum, & ſufficiens. Vnde per talia opa profitebantur, & oſtẽdebant fidem, quã de Chriſto habebant, & ſic erant ſigna fi dei ſuæ. Ex qbus oibus ſequitur, ꝙ Chri ſtus in Cruce non ſoluit pro oibus præ⸗teritis, niſi tm̃ pro illis, à qbus acceperat ſignaculum fidei, & ſignum futurę ſolu⸗tionis, aut per ſacrificia, & oblationes fa ctas ſub tali fide, & proteſtatione, ſicut fuerunt fideles legis naturę, aut ꝑ circũ⸗ciſionem, & cætera legalia: ſicut fuerunt filii Abraę, ſm promiſſionem: & filii Iſra el, qui fuerunt ſub lege Moyſis: qui non ſunt ſaluati per opera legis tm̃, ſed prin cipaliter per fidem Chriſti futuri: ſub cu ius fœdere offerebant omnia illa in ſi⸗gnum fœderis: vt probat Apoſtolus ad Romanos, & Galatas, & ad Hebræos.

ma ſio. Quod poſtquam baptiſmus fuit inſtitu⸗tus per Chriſtum, omnes fideles veteris teſtamenti obligabantur baptizari. quod ſic probatur. Omnes quippe acceperant circunciſionem in ſignum fidei, & cũ ꝓ teſtatione pretii futuri: ſed poſtquã Chri ſtus contulerat aquis virtutem regenera tiuam, & formam ſacramento baptiſmi: & baptiſmus iam continebat pretiũ ſuf⸗ficiens, quod illi ſoluere in Chriſto pro⸗miſerant: igitur illico obligati fuerũt ſol⸗uere totum pretium perfectum per ba⸗ptiſmum, poſtquã opportunitas aderat. Et iõ licet Ioannes baptiſta eſſet circun ciſus, tñ fuit baptizatus ꝑ Chriſtum: & Chriſtus baptizauit oẽs Apl̃os, vt credi⸗tur: quia ipſo Chriſto dicẽte Nicodemo Io.c.iii. Amen amen dico tibi: Niſi qs re nat⁹ fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, nõ põt itroire in Regnũ Dei. Vt igit̃ in Re⸗gnum Dei poſſent introire, qn eos bapti zaſſet dubitari non põt. Miſit enim eos (.ſ. Apl̃os) ad baptizãdũ Iudęos in oẽm ciuitatem, & locũ, quo erat ipſe vẽturus: vt Matthęi.c.x & Lucę.c.x. Et hoc fecit Chriſtus ad oſtendendũ, ꝙ oẽs illi non acceperant circũciſionẽ, niſi in ſignũ fi⸗dei, & in ſignũ fœderis, & pretii futuri, & in ſignum illius baptiſmi, in quo erat ſufficiens ꝑtium. Itẽ ipſe Chriſtus dixit diſcipulis ſuis: Euntes ergo docete oẽs gẽtes, baptizantes eos in noĩe Patris, & Filii, & Spũs ſancti, docentes eos ſeruare oĩa quæcunq; mãdaui vobis: vt Matth. ca.vlt. Ex antedictis iã ſequit̃, ꝙ ſi Adã, & Abel, & Abraam, & Moyſes, & Dauid, & cęteri fideles veteris teſtamenti vixiſ⸗ſent vſq; ad baptiſmũ Chriſti, oẽs obli⸗gabantur baptizari: qa ſub tali fide, & fi gura, & fœdere receperũt illa ſignacula circunciſionis: aut obtulerũt ſacrificia, & oblationes in lege naturæ, & ſcriptę. iõ Chriſtus dicitur agnus occiſus ab origi⸗ne mundi: vt Apocalyp.c.xiii.

¶ Sed hmõi poſſet fieri Oppõ. Ca.IX.

SEd contra omnia ſupraſcripta ſic ar gui poſſet. Quarto ſententiarum di⸗citur diſt.i.& ſic eſt etiam B. Auguſtini opinio: ex quo inſtituta fuit cir⸗cunciſio in illo populo, hoc valuit ma⸗gnis, & paruulis ad ablutionem origina Oppoſitio.

Digitized by Google

lis, veteriſq; peccati, ſicut modo baptiſmus. Item Beda iquit: Quòd illud idem faciebat circũciſio, quod modo facit baptiſmus, niſi ꝙ non aperuit ianuam Regni cœleſtis: ergo ſequitur, ꝙ circunciſio per ſe tollebat, & mundabat originale peccatum. Reſponſio ad obiectionem.

Reſponſio. Ad hoc autem reſpondetur: ꝙ tam B. Auguſtinus, q̃ Beda ſecum ſuas portant reſponſiones in dictis ſuis. Dictum eſt nanq;: ꝙ circunciſione tollebatur, & remittebatur peccatum originale: ſed ex hoc non ſequitur, ꝙ illa circunciſio eſſet inſtrumentum manuale continens virtutem, & merita paſſionis Chriſti, ſicut baptiſmus: & ideo non per ſe tollebatur peccatum, ſed in virtute fidei conferentis: & ideo nullus extra legem poterat conferre, nec miniſtrare illud ſacramentum in lege veteri: nec per hoc habetur, ꝙ illud ſacramentum cõferret gratiam: quia ſi gratia dabatur, nõ niſi per fidem conferentium, & recipientium circunciſionem: quia opera legis nõ iuſtificabãt per ſe, niſi per fidem Chriſti futuri: vnde Apoſtolus hanc probat concluſionẽ per totam Epiſtolam ad Romanos, & ad Galatas, & ad Hebræos.

¶ Quòd lex Moyſis fuit mortua ſimul cum Chriſto: & per conſequens tunc finiuit curſum ſuum, & ceſſauit ab officio ſuo. Cap. X.

Lex equidem vetus multipliciter ad Chriſtum, & ad legem Euãgelicam cõparatur: nam primo cõparatur, ſicut motus, & via ad ſuum terminum naturalem: ſecundo, tanquam lineæ à circunferentia ad centrum: tertio, tãquam accidentia ad ſubiectum: quarto, comparat eam Auguſtinus contra aduerſarium legis, & Prophetarum, ſicut officium ad ſuum finem in artificialibus: quinto, Rabi Salomon ſuper Zacharia comparat legem, & Prophetas ad Meſſiam, ſicut ſciẽtiam ad ſuum obiectum, dicens: Quòd omnes Prophetæ, non ſunt locuti, niſi vſque ad tempus Meſſię: ſexto, comparatur tãquam ſignum ad ſuam veritatem, & ſignatum: ſeptimo, Apoſtolus ad Romanos, comparat eam ad Chriſtum, tanquam contractum matrimonialem ad virum: octauo, in epiſtola ad Coloſ. ſecundo comparat eam, tanquam contractum, & chirographum cenſuale, & debitorũ ad creditorem, & ſic Chriſtus dicitur terminus, & centrum, & ſubiectum, & obiectum totius legis veteris: & dicitur veritas, & vir, & creditor legis: propter oẽs ergo iſtas conditiones, & operationes, ꝓbatur, ꝙ tota lex fuit mortua cũ Chriſto. Probatur ergo Primo in generali, ꝙ tota lex fuit mortua, inquantum fuit motus, & via ad Chriſtum. Nẽpe habitibus exiſtentibus in materia, ceſſat motus: ergo poſtquam lex peruenit ad Chriſtum, ceſſauit, & fuit cum eo mortua. Item Secundo, ſicut deſtructo, & ſublato centro, deſtruuntur omnes lineæ ad illud centrũ terminatæ: eo ꝙ linea non poteſt eſſe ſine puncto terminata, cum ſit de eius eſſentia: ita mortuo Chriſto, mortua fuerunt omnia legalia ad ipſum terminata. Item Tertio, ſicut deſtructo ſubiecto, deſtruuntur, & deficiunt omnia accidẽtia, quæ fundantur in eo: ita mortuo Chriſto, oĩa legalia mortua ſunt: eo ꝙ Chriſtus omnia legalia compleuit, & toti legi voluit eſſe ſubiectus: quia ideo voluit legi ſubiici, & omnia onera legis ſuper ſe ſumere: vt omnia ſecum crucifigeret, & nos ab onere legis liberaret: vt ad Galatas cap. iiii. Item Quarto, ſicut habito fine artis, ceſſat officium, & omnia, quæ ſunt ad finem: ita habita ſanitate, ceſſant omnia inſtrumenta medicinalia, & oẽs medellæ: ita etiam facta paſſione Chriſti, ceſſant omnia ſacramẽta, & ſacrificia, & cætera legalia, quæ non fiebant, niſi tanquam officia ad Chriſtum, qui erat finis eorum. Nam omnia illa fiebant in officium figuratiuum, & oſtenſiuum talis finis. Item Quinto, ſicut habita ſcientia alicuius obiecti, ceſſat inquiſitio ſcientię de illo obiecto: & habita, & illata ꝯcluſione, ceſſat ſyllogiſmus, & ceſſant præmiſſæ: ita etiam aduenĩẽte Chriſto, qui fuit obiectio, & concluſio totius legis, & Prophetarum, ceſſarunt omnia legalia, quæ erant propoſitiones præmiſſæ concluſionum Euangelicarũ. Item Sexto, ſicut

adueniente

Digitized by Google

aduenienie ſignificato, ceſſat ſignum eius: ita aduenienie Chriſto, qui fuit ſignificatum, & veritas legis, & Prophetarū, de neceſſitate ceſſauit lex, & Prophetæ: ſicut adueniente naui ad portum, ceſſat ſignum, quod faciebat ſpeculator de eius aduentu: & adueniēte principio mēſis, ceſſauit clamor Calendarum Romæ: vt dictum eſt ſuperius. Et ideo poſtq̄ oia figuratiua, & dicta Prophetarum fuerunt impleta in Cruce, dixit Chriſtus: Cōſummatum eſt: & ſic tradidit ſpiritū: ad denotandum, ꝙ omnia per eum adimplenda, jam conſummata, & adimpleta erant, & cum eo moriebatur, & ſic ceſſauit lex, & clamor Prophetarum. Item ſeptimo, mortua fuit lex cum Chriſto, inquantum erat quidam contractus debitorius, & chirographum cenſuale obligans illum populum ad Chriſtum: vnde ſicut contractus debitorius factus ad vitam creditoris, rumpitur, & extinguitur, ac annullatur per mortem creditoris: ita quoq; mortuo Chriſto, tota lex Moyſis fuit mortua, & extincta, ac raſa: eo ꝙ nihil aliud erat, niſi quidam chirographus cenſualis, & contractus debitorius, in quo totus ille populus obligauerat ſeruare illam legem, & omnia illa pręcepta vſq; ad mortem teſtatoris, & creditoris. Quod patet Exodi capitulo vigeſimoquarto: Nam cū Moyſes legeret Volumen legis, totus populus reſpondit, dicens: Omnia quæ locutus eſt dominus, faciemus, & erimus obedientes &c. Vnde tunc Moyſes immolauit duodecim vitulos, & tulit medietatem ſanguinis, & aſperſit ſuper altare: & alteram dimidiam ſuper populum, dicens: Hic eſt ſanguis fœderis, quod dominus pepigit vobiſcum, ſuper cunctis ſermonibus his &c. Per qđ Moyſes voluit ſignificare, ꝙ illud fœdus, & pactū, & chirographus obligatorius non erat ſoluendum, & ſoluendus, niſi per ſanguinem Chriſti mediatoris: qui erat futurus Deus, & homo. Nam per hoc: ꝙ mediam partem ſanguinis effudit ſuper altare, voluit ſignificare, ꝙ Deus, cui facta fuit illa obligatio, factus homo erat moriturus, & ſanguine aſpergēdus. Sed per hoc, ꝙ aliam dimidiam ſanguinis ſparſit ſuper populum, voluit ſignificare, ꝙ Chriſtus pro populo erat moriturus: & proprio ſanguine effuſo, ipſum populū erat redempturus, & liberaturus. Ex quibus patet, quomodo tota lex Moyſis nil aliud erat, niſi quidam chirographus, & contractus debitorius vſq; ad mortem Chriſti: & per conſequens fuit extinctus, & raſus, ac ruptus, & mortuus, & crucifixus ſimul cum Chriſto: & per ꝯſequens nullus iam tenetur, nec obligatur ad legalia. Hanc rationem inducit Apoſtolus ad Coloſſen. capitulo ſecundo, dicens: Cum vos mortui eſſetis in delictis, & præputio carnis veſtræ conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat chirographum decreti: quod erat contrarium nobis: & ipſum tulit de medio affigens illud Cruci: & expolians principatus, & poteſtates traduxit confidenter, palàm triumphans illos in ſeipſo. Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut Sabbatorum: quæ ſunt vmbra futurorū &c. Ex prædictis igitur conſtat, qualiter lex Moyſis fuit raſa, & mortua, & crucifixa cum Chriſto, inquātum erat quidam chirographus obligatorius, & contractus debiti, ſiue debitorius: ideo nullus ad legalium obſeruantiam obligatur. Probatur etiam hæc octaua, & vltima legis veteris cōparatio ad legem nouam: Quod lex Moyſis fuit mortua cum Chriſto, inquantum erat tanq̄ quidam contractus coniugalis vxoris ad virum. Sicut enim vxor non obligatur ad vinculum coniugale, niſi vſq; ad mortem viri: per quam mortem abſoluitur ipſa vxor à vinculo coniugali illius viri: ita pariter, cū Deus deſponſauerit ſibi illam plebem per dationem legis in monte Synai: & totus ille populus ſe obligauerit ad illam legem ſeruandam ſub fœdere ſanguinis, vt dictum eſt: ergo per mortem Dei incarnati, qui eſt Chriſtus, totus ille populus fuit abſolutus à vinculo legis: & per conſequens non amplius obligať ad legis obſeruationem: ſicut probat Apoſtolus ad

Romanos capitulo ſeptimo, vbi ait: An ignoratis fratres (ſcientibus legẽ loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit: nam quæ ſub viro eſt mulier, viuente viro, alligata eſt legi: ſi autẽ mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt à lege viri &c. & iterum pauliſper infra inquit: Itaq; fratres mei & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificetis Deo. Ex qbus verbis innuere vult Apoſtolus, ꝙ ante mortem Chriſti finis, & mariti illius populi, totus ille populus obligabatur ad ſeruandam legem: eo ꝙ Chriſtus vir eius adhuc viuebat in corpore mortali, & tanq̃ mortalis expectabatur à lege: ideo vſq; ad eius mortem obligabatur: ſed mortuo Chriſto viro ſuo, iam nõ obligatur ad vinculum coniugale legis: quia ſub tali conditione ille populus expectabat Chriſtum ſpõſum ſuum: vt pro eo moreretur: vt patet ex quamplurimis Prophetarum Oraculis. Ex quibus omnibus liquido ↄſtat: ꝙ tota lex Moyſis fuit cum Chriſto mortua, quo ad cerimonialia. Hoc ipſum etiam non generaliter (vt ſupra) ſed particulariter, ſm omnes partes legis Moſaicæ, probari poteſt.

¶ Quod tota lex Moyſis mortua fuerit cum Chriſto, & maxime, quo ad cerimonialia, etiam particulariter, ſm oẽs ipſius legis partes, probandum eſt. De præceptis legis in generali. Cap. XI.

Volentes etiam probare non generaliter (vt ſupra) ſed particulariter legem Moyſis, ſm omnes partes ipſius legis, vnà cum Chriſto fuiſſe mortuam, & ad ſuum finem perueniſſe: & maxime quãtum ad præcepta cerimonialia: notandum eſt imprimis, ꝙ tota lex Moyſis continet in ſe (ſm Iudęorũ Rabinos) ſexcentatredecim pręcepta: quorum ducenta quadragintaocto ſunt affirmatiua: reliqua vero trecenta ſexagintaqnq; ſunt negatiua. Hoc aũt intereſt inter pręcepta affirmatiua, & negatiua: qa affirmatiua obligant obſeruãtes ſemp, ſed nõ ad ſemper. Negatiua vero, non ſolũ obligãt ſemper, ſed etiam ad ſemp. Hoꝝ etiam pręceptoꝝ. DCXIII. quędam dicũtur moralia, & qdam iudicialia, ac qdam cerimonialia. Moralia nanq; ſunt illa decem pręcepta, quæ fuerũt ſcripta in duabus Tabulis lapideis: vt dicit Exodi cap. xx. & xxi. Et dicuntur moralia, eo quod pertinent ad omnes homines, & omnibus ſunt cõmunia: ſine quibus homines nõ poſſent adinuicem conuerſari, nec cõuiuere. Dicuntur etiam moralia, quia ſunt de iure naturæ, & ad moralem pertinent iuſtitiam: qa per iſta decem pręcepta tribuit vnicuiq; quod ſuum eſt. ſ. Omnipotẽti Deo Latria ſeruitus: quod pertinet ad tria prima pręcepta primę Tabulę. Alia autẽ ſeptẽ pertinent ad ↄuerſationem proximi: & ideo iſta decem pręcepta moralia, ſunt imortalia, eo ꝙ ſunt de iure naturę, & iam fuerunt obſeruata in lege naturę: licet non fuerint explicita: & ideo non ꝑciſe pertinent ad legem Moyſis, niſi inquantum ibi fuerunt magis explicita, quoniam ad legem naturæ magis pertinent.

¶ De Sabbato, & aliis pręceptis iudicialibus, & cerimonialibus. Cap. XII.

De Sabbato autẽ quomodo eſt morale, quantum ad ſubſtantiam, & cerimoniale, quãtum ad modum, dicetur ſuo loco: & maxime lib. vii. c. penultimo. Præcepta autem iudicialia fuerunt data ad correctionem, & punitionẽ tranſgreſſorum: qa autem dirigunt homines ad ſeruanda pręcepta moralia, aut puniunt tranſgreſſores pręceptoꝝ, dando oculum pro oculo, & dẽtem pro dente, & vitam pro vita. Iſta autem pręcepta iudicialia, qa partim erant moralia, & partim cerimonialia, itẽ partim mortua ſunt cum Chriſto, vt infra patebit: in tertio autem ordine ſunt: & erant pręcepta cerimonialia: & dicebantur cerimonialia ratione modi agendi, & ſignificandi, eo ꝙ diſponebant ad modum colendi Deum. Quæ quidem cerimonialia in quadruplici erant genere: nam quędam ꝑtinebant ad ſacra: & qdam ad ſacramenta, & oblationes: quędam ad ſacrificia, & oblationes: & quędam ad obſeruantias, ſeu abſtinentias. Sacra nanq; erant illa, quæ ad cultum diuinum dedicabantur, & ſanctificabant: & iſta erant quinq;: ſm ꝙ qnq; ſanctificabantur,

Digitized by Google

ſanctificabantur,& dedicabantur ad cultum diuinum. Nam primo dedicabãtur perſonæ: ſecundo loca: tertio tempora: quarto ornamenta perſonarum: quinto vtenſilia templi, & loci ſancti. Perſonæ nanq; dedicatę, quędam dedicabantur, & ſanctificabantur ad colendum Deum: & iſte erat ſolus,& totus populus duodecim Tribuum Iſrael: quia ſolus, & totus ille populus erat electus ad colendũ vnũ Deum Creatorem omnium. Quędam autem perſonę dedicabantur ad miniſteriũ cultus diuini: ſicut erant ſacerdotes,& leuitæ,& cantores, & ianitores &c. & illi erant de ſola Tribu Leui. Quædam autẽ perſonę ſanctificabantur,& purgabantur à peccato,& ĩmunditia: ſicut erant peccatores,& leproſi,& menſtruatę &c. vt patet in Leuitico. Iſtę ergo erant perſonæ, quę ſanctificabantur, & diſponebant ad diuinũ cultũ,& habilitabãtur ad ipſum. Loca vero conſecrata, & dedicata ad diuinum cultum,erat Hieruſalem,& Templum,ſiue Tabernaculum, & Arca. Tempora autem dedicata ad cultum Dei,erat principaliter Sabbatũ,exinde feſtũ Azymorum,& Pẽtecoſtes,& Tubarum expiationis,& Tabernaculorum &c. vt Leuitici cap xxiii. Ornamenta autem ad diuinum cultum,erant ornamenta ſacerdotis.ſ. Ephot,Rationale,Humerale,& Mitra &c. Vtenſilia aũt templi erant Candelabra,& Mortariola &c. Omnia igitur iſta quinq; ſupradicta.ſ. Perſonę,Loca,Tẽpora,Ornamenta, & Vtenſilia dicebant ſacra,ſiue ſancta,eo ꝙ erant ad cultum diuinum conſecrata,ſanctificata, dedicata, & habilitata: qđ erat primum genus cerimoniarum. In ſecundo genere erant ſacramenta,quæ dicebantur illa,quibus ſacra conſecrabantur:& iſta erãt tria. Nam in primo loco erat circũciſio, qua ſanctificabantur omnes filii Iſrael. In ſecundo loco erat vnctio,qua vngebantur ſoli ſacerdotes,& Reges: vt Exodi cap.xxx. In tertio loco erant purgationes, lotiones, & aſperſiones,quibus purgabantur peccatores,& leproſi &c. vt in Leuitico: quę dicebantur ſacramẽta,eo ꝙ ↄſecrabant, & ſanctificabant perſonas,& loca &c. In tertio genere cerimonialium erant ſacrificia diſtincta,quæ offerebant perſonę ſanctificatę in locis ſacris: quę quidem ſacrificia,& holocauſta fiebant ex certis animalibus mũdis: vt patet in Leuitico: ad quod etiam genus cerimonalium pertinent oblationes. In quarto tãdem genere cerimonialium ponebantur obſeruantię,& abſtinentiæ à cibis,& rebus ĩmundis: puta nõ comedere Porcum,nec Anguillam &c. vt patet ibidẽ. Ad iſta ergo quatuor genera reducuntur omnia pręcepta cerimonialia: qa aut erãt de ſacris: aut de ſacramentis: aut de ſacrificiis, & oblationibus: aut de obſeruãtiis, & abſtinentiis. Quę omnia dicebantur cerimonialia,in quantum reſpiciebant, & obſeruabant modum,& perſonas,& loca,& tẽpora &c. ad quãdam ſignificationem de futuris myſteriis: quia Deus nobiliori, & cõuenientiori,& digniori modo coli poterat,& placari: vt patebit. Ergo talis cultus totus erat cerimonialis, & ſignificatiuus,quia cerimonia non dicit niſi modum,& figuram,& ſignificationem: quia omnis cerimonia (quęcũq; ſit) ſit ad ſignificandum aliud: vt patet in cerimoniis, quę fiunt in ſeruitio,& honore Regum.

¶ Quod cerimonialia pręcepta particulariter, quo ad omnes legis Moſaicę partes, ceſſare,& finem habere debuiſſent. Et primo, ꝙ omnia ſacra, & ſacrificia legis veteris mortua fuerint in Cruce cum Chriſto. Cap. XIII.

His ſic (vt ſupra dicitur) habitis primo in particulari: ꝙ omnia ſacra, & ſacrificia veteris legis mortua fuerint in Cruce cum Chriſto. Et primo, quo ad perſonas,& generationem carnalem perſonarum, quæ ſanctificabantur, & dedicabantur: nam dictum eſt ſuperius: ꝙ non circuncidebantur niſi filii Iſrael, nec vngebantur niſi ſacerdotes de Tribu Leui,& Reges de Tribu Iuda: ſed omnia iſta ordinabantur ad Chriſtum, tanquam in finem: & ideo Chriſtus, ſm carnem, voluit eſſe de genere Iſrael, & Iſraelita,& circunciſus: & voluit eſſe de Tribu Iuda, & Leui, propter Regnum,& ſacerdotium,eo ꝙ ille duæ

Digitized by Google

Tribus coniungebantur in coniugio. Et hoc voluit facere Chriſtus, vt ſecum crucifigeret generationem carnalem filiorum Iſrael, & Regnum, & ſacerdotiũ regale: & ſic voluit eſſe Rex, & ſacerdos: & ideo cum Chriſto mortua eſt generatio carnalis Regum, & ſacerdotũ: & ſic mortua eſt generatio legalis, & Regnum, & ſacerdotium legale cum Chriſto. Ex quo ſequitur, ꝙ Iudęi interficiendo Chriſtũ, interfecerunt generationem Iſrael carnalem, & Regnum, & ſacerdotium: & ſic ipſimet ſe priuarunt Regno, & ſacerdotio. Item ſequitur, ꝙ cum Chriſto mortua ſunt etiam omnia ornamenta ſacerdotalia in lege ſcripta: ſcilicet, Ephot, Mitra, & Rationale &c. eo ꝙ talia ordinabantur in ipſum, tanq̃ ſacerdotem in finem Regni, & ſacerdotii: & ſimiliter etiam cum eo fuit mortuum ſceptrum regale temporale eadem ratione. Ex quo ille populus extunc fuit priuatus Regno, & ſacerdotio: ꝓut prophetauerat Oſeas capitulo tertio, dicens: Dies multos ſedebunt filii Iſrael ſine Regno, & ſine Principe, & ſine ſacerdotio.

Quòd cum Chriſto mortua fuerit Iudæa, & Hieruſalem, & Templum cum Arca, & cum omnibus vtẽſilibus, & tota terra Iſrael. Cap. XIIII.

QVòd autem Iudęa, & Hieruſalẽ, & Templum cum Arca, & omnibus vtẽſilibus, & cum tota terra Iſrael fuerint, & ſint cum Chriſto mortua, hac probatur ratione. Summus nempe Deus illum Iudaicum elegerat populum, vt Meſſias Rex ex eo populo, ſ̃m carnem, naſceretur: & illam inſuper terram Iſrael elegit, vt in ea Chriſtus prędicaret, & miracula faceret: & illam Ciuitatem, & Templum: vt in eis legem declararet, naſcereturq́; & moreretur, atq; reſurgeret. Et ꝓpter iſta redemptionis noſtræ myſteria, Prophetæ omnes illã terram, Ciuitatem, & Templum valde deſiderauerunt, & commendauerunt, eo ꝙ omnia illa ordinabantur ad Chriſtum, & ibi erant in ipſo Chriſto adimplẽda. Cũ autem ipſa omnia in Chriſto iamdiu ibi adimpleta fuerint: igitur ea omnia cum ipſo mortua ſunt, & crucifixa: quia ipſe erat finis omnium illorum: habito ergo fine, vt omnia, quæ ad ipſum finem ordinata ſunt, ceſſent neceſſe eſt. Item Chriſtus crucifixus eſt in Iudæa, & Hieruſalẽ tanq̃ in loco electo, & deputato: ergo locus ipſe cum ipſo Chriſto ſimul crucifixus fuit, & ſepultus: quod verum eſſe docet experientia, per illa myſteria, quæ ibi tunc facta ſunt. Nam terręmotus factus eſt per vniuerſam terram in morte Chriſti: & monumenta Prophetarũ aperta ſunt: & Tẽpli velum ſciſſum eſt: quod cooperiebat Sancta ſanctorum: & ſic oĩa ſecreta, quæ ibi latebant, fuerunt manifeſtata: ad denotandum, ꝙ templum illud materiale, iam amplius non erat neceſſarium, eo ꝙ omnia ſigna legis, & Prophetarum Oracula erant in Chriſto completa. In huius rei ſignificationem, & figuram dixit Deus Moyſi petenti, vt ſibi ſuá oſtenderet faciem, Exodi capitulo vigeſimotertio, in calce capitis: Non enim videbit me homo, & viuet. & iterum: Ecce, inquit, eſt locus apud me, & ſtabis ſupra petram: cumq́; tranſibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegam dextera mea, donec tranſeam: tollamq́; manum meã, & videbis poſteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. In his nãq; verbis hoc latet myſterium: Moyſes hic ſignificat Iudaicum populũ: manus domini ſuper eum in foramine poſitum, ne videat faciem tranſeuntis: cęcitas fuit in Iudęis, qui non cognouerũt Chriſti diuinitatem ante eius paſſionẽ. Poſt autem tranſitum domini: ideſt poſt eius mortem: tollit dominus manũ ſuã: & videt Moyſes poſteriora eius: qa poſt Chriſti reſurrectionem ablata fuit cæcitas eorum, qui crucifixerunt eum, dicentẽ Cẽturione viſo terręmotu: Vere filius Dei erat iſte: vt Matthęi cap. xxvii.

Quòd cum Chriſto mortuum fuit Paſcha, & Sabbatum, & oĩa tpa legis ad diuinum cultum dedicata. Cap. XV.

MOrtuum fuiſſe cum Chriſto Paſcha, & Sabbatum, & omnia tẽpora legis ad diuinum cultum dedicata, hoc modo probatur. Chriſtus

nanq;

Digitized by Google

nanq; fuit in die Paſchæ: hoc eſt Veneris ſancti crucifixus, & ſepultus: & per totam diem Sabbati manſit in ſepulchro clauſus: ergo dies Paſchæ fuit cum Chriſto crucifixus, & ſepultus. & dies Sabbati ſtetit cum Chriſto in ſepulchro: & ſic tam Paſcha, q̃ Sabbatum fuit cum Chriſto mortuum: quia ſicut locus fuit mortuus cum Chriſto, ita & tempus, eo ꝙ ad hoc fuit ordinatum Paſcha: vt Chriſtus in eo moreretur. & Sabbatum: vt in eo per totam diem Chriſtus in ſepulchro iaceret mortuus, et quieſceret. Et ſic tam Sabbatum, q̃ Paſcha fuit cum Chriſto mortuum. Quod per manifeſtum ſignū non obſcure apparet: nam Chriſto moriente in die Paſchæ, tenebræ factę ſunt ſuper vniuerſam terrā, à ſexta hora vſq; ad nonam: et Sol paſſus eſt eclipſim, nō tamē canonice: quia non fuit naturalis eclipſis: vt infra lib. vi. cap. xxvii. Et Luna non dedit lumen ſuum, ad denotandum, ꝙ Paſcha cum omnibus feſtis legalibus, et cum tota ciuitate Hieruſalem, et templo, et cum tota terra Iſrael ſic fuit eclipſatum, et mortuum: quod vere fuit deſignatum per illam eclipſim factā prę ter naturam, et terręmotum. Et ſic in eodem die cum Chriſto fuit Paſcha ſepultum: et altera die, quæ fuit poſt Paraſceuen, quæ fuit magnum Sabbatum, venerunt Iudæi ex parte Pilati ad ſigillandū ſepulchrum, et claudendum. et ſic clauſerunt, et ſigillauerunt Sabbatū in ſepulchro ſimul cum Chriſto, et manſit Sabbatum cum Chriſto ſepultum.

¶ Quod Paſcha, et Sabbatum Iudeorū fuit incineratum, et putrefactum in ſepulchro: et ꝓpterea reſurgere non potuerunt. Cap. XVI.

NEc Paſcha, nec Sabbatū ſurrexit cum Chriſto: igitur manſerunt in ſepulchro: et per conſequens ibi fuerunt incinerata: nam Chriſtus nō ſurrexit in die Sabbati, ſed ī die Dominico, et ſic ſola dies Dominica reſurrexit cum Chriſto, Paſcha, et Sabbato remanētibus in ſepulchro. Vnde Chriſt' noluit reſurgere in die Paſchę: hoc eſt Veneris ſancti: nec in Sabbato, ad deſignandum, ꝙ nec Paſcha, nec Sabbatum debuit cū eo reſurgere: ſed ambo cum infirmitatibus Chriſti ꝑpetuo in ſepulchro incinerata manere. Ex quibus patet, ꝙ nec Paſcha, nec Sabbatum eſt amplius celebrandū; nec etiam obſeruandum, cum ambo ſint mortua, et ſepulta, et per ↄſequens incinerata, poſtq̃ cū Chriſto non ſurrexerūt. Sed ſola dies Dominica coli debet, et celebrari in Dominicæ reſurrectionis memoriam, eo ꝙ ſola illa cum Chriſto reſurrexit: vt infra patebit.

¶ Quod oīa ſacra veteris legis cū Chriſto mortua fuerit, et crucifixa. C. XVII.

COnſtat ſuperius, ꝙ oīa ſacramenta fuerunt ad ſanctificandum ordinata: puta circūciſio ad ſanctificandū ſolos Iſraelitas: et vnctio ad ſanctificandum Reges, et ſacerdotes: et lotiones, et aſperſiones ad ſanctificandum coinquinatos. Et ꝙ omnia iſta ordinabant ad ſanctificationes, quas Chriſtus complere, et facere debebat ī Cruce: et ideo Chriſtus ſumere voluit circūciſionem, vt illam in Cruce crucifigeret: et ſic circunciſio fuit cum carne Chriſti in Cruce crucifixa. Et ſimiliter vnctio Regum, et ſacerdotium fuerunt ibi crucifixa, qa tota pſona Chriſti fuit vncta, et tincta cruore, et ſanguine ſuo. Et fuit crucifixa omnis lotio, et aſperſio legalis, quę fiebat ad emūdationem peccatoꝝ, et imundoꝝ: qa ibi Chriſtus proprium ſanguinem pro imunditia, et pro peccatis omnium effudit, vt omnium lauaret crimina: quę quidem effuſio, et vnctio fuit figurata per veteris legis lotiones, et aſperſiones.

¶ Quod cum Chriſto omnia ſacrificia, et oblationes veteris legis crucifixa fuerint, et mortua. Cap. XVIII.

DIctum eſt ſuperius, ꝙ omnia illa ſacrificia, oblationes &c. erāt ſigna, et figura huius ſacrificii: et ꝙ illa nō offerebant in pretium: ſed in ſignum fœderis: et in ſignū, et arram huius pretii, quod Chriſtus ſoluit in Cruce pro omnibus præteritis, et futuris. Ergo oēs illæ arræ, et omnia illa ſigna fuerunt ſimul mortua, et cum Chriſto crucifixa: et per eandem rationem, eſus, ſiue conui-

uium agni paſchalis fuit cum Chriſto mortuus, quia non fiebat eſus ille, niſi in figuram, & ſignum huius ſacramenti euchariſtiæ: quod Chriſtus inſtituit in die Iouis ſanctæ. In quo myſterio duo fiebant: ſcilicet imolatio, & eſus, ſiue conuiuiũ: ad ſignificandũ, ꝙ Chriſtus agnus, qui tollit peccata mundi, prius erat imolandus in ara Crucis: poſtea in euchariſtia ſpiritualiter epulandus, & edendus, ſicut quotidie fit in eccleſia.

¶ Quòd omnes obſeruantiæ, & abſtinẽtiæ, & diſcretiones ciborum fuerint cum Chriſto mortuę. Cap. XIX.

QVòd omnes obſeruantiæ, & abſtinentiæ, ac diſcretiones ciborum cum Chriſto mortuę fuerint, dupliciter poteſt omnibus conſtare. Primo, quia omnia illa data fuerunt in figuram abſtinentię vitiorum: nam per Porcum ſignificabatur luxuria, & per Griffum rapina &c. à quibus figuraliter illi abſtinere precipiebãtur. Quę omnia declaranda erant per Meſſiam in lege promiſſum. Sed iam Chriſtus omnia iſta declarauit, Matthæi cap. xv. quando dixit: Quòd non quod intrat per os, coinquinat hominem: ſed blaſphemia, & adulteria, & homicidia, & cætera vitia, & imunditia, quæ exeunt de corde, hæc coinquinant hominem. Item ſecundo hoc ipſum non figuraliter, ſed vere, & realiter per Hebræorum Thalmudiſtas, ſiue Rabinos probari poteſt: vt infra lib. vi. cap. lxxxvii. probabitur.

¶ Quòd omnia iudicialia præcepta fuerint cum Chriſto completa, & mortua. Caput. XX.

IVdicialia præcepta completa fuiſſe, & cum Chriſto mortua, ex hoc maxime conſtat, quia ipſa erant partim ceri monialia, inquantum ſignificabant, ꝙ Chriſtus erat reſtiturus furtum ablatũ per Adam: & inquantum figurabant, ꝙ Chriſtus erat daturus dẽtem pro dente, & oculum pro oculo, & vitam pro vita omniũ. Quia enim Adam ex raptu cibi vetiti totum genus humanum in mortẽ præcipitauit: ideo Chriſtus reſtituit furtum in arbore Crucis, cum ſeipſum pro illo furto obtulit: & ibi reſtituit dentem pro dente, & vitam pro vita, quia totus homo, quo ad corpus, mortuus eſt pro illo preuaricatore, & latrone, & homicida Adam: & ſic patet, ꝙ Chriſtus fuit punitus pro illo peccato, & in eo fuerũt exercitata, & completa illa præcepta iudicialia: & per conſequens in eo fuerunt mortua. Et ideo eccleſia chriſtiana non exercet illa: nec tali ſuppliciorum genere punit peccatores: poſtq̃ Chriſtus iam compleuit ea: ſed remittit ipſos omnes peccatores ad pœnitentiam: quę datur loco illorum iudiciorum: vt infra patebit.

¶ Quòd lex Moſaica per mortem, & paſſionem Chriſti ceſſare debebat. Caput. XXI.

MVltiplici ratione, & auctoritate probanda eſt hæc concluſio: ꝙ lex Moſaica per mortem, & paſſionem Chriſti ceſſare debuiſſet. Et primo ratione defectus virtutis: qa in ſe nõ habebãt tantam virtutem illa legalia: vt poſſent tollere peccatum, & iuſtificare, ac gratificare hominem ad vitam æternam: vt dictum fuit ſuperius. Secundo, hæc eadem probatur concluſio hac alia ratione: ſcilicet propter legis limitaticnẽ. Erat enim illa lex limitata tripliciter: ſcilicet generatione, loco, & tempore. Nam primo illa lex nõ fuit data niſi ſoli populo Iſraelitico: & circumciſio non potuit dari, niſi ſolis maſculis: & miniſterium diuini cultus, ſolis leuitis: & ſacerdotium, ſolis filiis Aaron. Et ſic prima lex erat limitata ratione vnius generationis. Secundo, ratione loci: quia non erat ſeruanda, niſi in terra promiſſionis: vt Deuteronomii capitulo ſexto: & agnus Paſchalis non poterat imolari, nec manducari, niſi in Hieruſalem: & ſacrificia mactari non poterant, nec offerri, niſi in illo templo: vt Deuteronomii capitulo decimoſexto: & ſic patet defectus libertatis, & vniuerſalitatis illius legis: & per conſequens non erat condignus cultus Latriæ debitus diuinæ maieſtati: quoniã ſicut Deus

Digitized by Google

eſt vniuerſalis creator, & conſeruator, & redemptor: ita ipſi debetur Latria per omnia vniuerſalis omnibus generationibus, & omnibus locis, & temporibus. Quapropter ſi Latria non exhibebatur Deo, niſi in illo tempore, igitur non poterat exhiberi in omni tempore, & in omni loco, & in omni hora, debuit ergo ceſſare. Tertio, hoc idem alia ratione probatur: ſcilicet ratione indignitatis ſacrificiorum. Munera enim, & ſacrificia debent eſſe condigna diuinæ maieſtati, & ſapientię, & bonitati: eo ꝙ ſub tali ratione debetur Deo cultus Latriæ: ſed illa ſacrificia erant diuinę maieſtati incondigna, cum eſſent oblata, & imolata ex animalibus brutis: quorum pretium erat vile, & impurum: igitur quęrendum erat munus diuinę maieſtati condignum, & purum, & pretioſum, & de ſe charum, & acceptabile, non brutum. Quarto, hęc eadem concluſio hac adhuc alia ratione probatur: ſcilicet quia lex Moſaica non fuit data gratia ſui, ſed in ſignum futuræ veritatis per Chriſtum adimplédę: ergo debuit ceſſare quando fuit adimpleta, & verificata per reſurrectionem Chriſti: prout dictum eſt. Quinto, hęc eadem concluſio probatur, inquantum tota lex Moyſis, & omnia legalia mortua fuerunt ſimul cum Chriſto: & non ſurrexerút cum eo: quia tunc compleuerunt officium, & curſum ſuum, & mãſerunt in ſepulchro incinerata: & per conſequens perdiderũt vires ſuas, & officium ſuum: & ideo ceſſauerunt: quia propter aliud non fuerunt inſtituta, niſi ad ſignificandum, & in ſignum pacti, & fœderis: & ad ducendum, & dirigédum illum populum vſq; ad Chriſtum, in quo omnia illa erant verificanda: & à quo ille populus erat recepturus veritatem repromiſſionis: ſub cuius fide, & proteſtatione obſeruabat illa legalia. Ex omnibus igitur ſupradictis ſequitur correlarie: ꝙ ceſſante lege Moyſis debuit ſuccedere lex Euangelica: eo ꝙ ipſa ſupplet, & ſatisfacit omnibus defectibus legis Moyſis, & omnes eius verificat figuras, ac totam legem, & omnes pariter verificat Prophetas. Nam primo lex Euangelica explicat fidem ad noſtrã ſalutem neceſſariam per duodecim articulos, in quibus explicatur Trinitas perſonarũ ſub vnitate, & ſimplicitate vnius ſubſtantię, & eſſentię diuinę: & explicat beneficiũ creationis, & omnia myſteria, & beneficia noſtræ redemptionis, & glorificationis: propter quę debetur Deo vera Latria. Secundo, lex Euangelica explicat verum itellectum præceptorum moralium: vt patet Matthęi capitulo quinto & ſexto &c. Continet ſeptem eccleſiaſtica ſacramenta: quæ in ſe realiter continent Chriſtum: in quo eſt tota diuinitatis plenitudo: ſicut eſt ſacramentum euchariſtię. Aut continent realiter pretium paſſionis Chriſti: ſicut ſunt cætera ſacramenta: & ſic poſſunt mundare hominem ab omni peccato, & ipſum iuſtificare. Tertio, lex Euangelica eſt vniuerſalis, & illimitata: quia baptiſmus eſt communis vtriq; ſexui: & omnia ſacramenta ſunt communia omni generi, & omni populo, & linguæ: quia per totum orbem terrarum fuit prędicata: & in ea non eſt exceptus Iudæus, nec Græcus, nec Barbarus, vt ait Apoſtolus ad Romanos per totum. Et ſic à Solis ortu vſq; ad occaſum offertur ſacrificium mediatoris ꝓ omnibus, & exercentur omnia ſacramenta: & hoc fit in omni tempore, & hora. Nam quando in noſtro hemiſpęrio eſt nox, in alio eſt dies: & quando in noſtro hemiſpęrio eſt hora nona, aut decima, in alia parte mundi eſt hora tertiarum &c. & ſic nulla eſt hora, nec momentum, quin in aliqua parte mundi offeratur Dei ſacrificium, & exhibeať Deo vera Latria: quod fieri non poterat in lege veteri: quando in ſola Hieruſalem ſacrificium vero Deo offerebatur. Quarto, lex Euangelica ſupplet totum defectum legis Moſaicę: quia verificat, & complet omnia, quæ illa ſignificabat, & figurabat: vt dictum eſt: & vt patebit lib. vi. cap. iii. Quinto, quia lege veteri manente in ſepulchro incinerata, ſola veritas Euangelica cum Chriſto reſurrexit. Ex quibus patet, ꝙ illa debuit ceſſare, & iſta ſuccedere, cui nulla alia lex eſt ſucceſſura: vt infra patebit.

Digitized by Google

Quinta concluſio, ꝙ lex Moyſis ceſſare debuerit, hac alia probatur rõne: ꝙ legalia nõ ſolum per mortem Chriſti fuerũt mortua, & inutilia, & inualida: ſicut inqt B. Hieronymus: ſed & poſt publicationẽ Euãgelii, fuerunt, & ſunt mortifera obſeruãtibus ea. Prima pars patet per ea, q̃ dicta ſunt, quia omnia fuerunt mortua cũ Chriſto, & ſepulta, & non ſurrexerũt cũ eo: quia ibi compleuerunt curſum, & officium ſuum: eo ꝙ non fuerint data gratia ſui, ſed in ſignum fœderis, & pacti, & in ſignum pretii: & per conſequẽs ibi perdiderunt vires ſuas: vt inquit Hieronymus ſuper Epiſtola ad Galatas. Itẽ idem Hieronymus ait ſup Matthæum, Homelia de puella reſuſcitata per Chriſtum: Quòd niſi prius mundatæ fuerint manus Iudæorum, quæ plenæ ſunt ſanguine, Synagoga eoꝝ mortua non reſurget: per quę verba intendit ipſe Hieronymus: ꝙ Synagoga eoꝝ mortua cõuertetur ad Chriſtũ in fine mundi: ſed pronuntiato Euangelio, inutilis, & inualida manet poſt mortem, & reſurrectionem Chriſti. Secunda pars probatur per Auguſtinum: & hoc multipliciter. Primo, quia poſt mortem Chriſti Iudæi offerũt rem mortuam, & putridam, & inutilem obſeruando legalia: ergo talia ſunt eis mortifera. Secundo, quia rũpunt, & violant pactum, & fœdus: nam illa data fuerunt in pactum, & fœdus Chriſti venturi, firmata per aſperſionem ſanguinis in ſignum, ꝙ per ſanguinem Chriſti erat illa lex ſoluenda. Sed iam venit Chriſtus, & ſuum aſperſit ſanguinem ſuper populum: prout fuit figuratũ Exodi. c. xxiiii. & iam ſoluit pretium pro oĩbus: ergo ſequitur ꝙ poſt pretium ſolutum Iudęi rũpunt, & violant pactum, & contemnunt pretium, & ſacrificium pro nobis oblatum. Igitur talia ſacrificia, & omnis legalis obſeruantia, eſt eis mortifera: eo ꝙ fit cum contemptu Dei. Tertio, hoc idẽ ꝓbatur, inquantum per talem obſeruantiã falſificant legem, & Prophetas: quia per talem obſeruantiam negant Chriſtũ veniſſe, & negant, & falſificant legẽ, & Prophetas: qui nihil aliud clamabant, & ſignificabant, niſi Chriſtum in carnem venturum, & per mortem, & paſſionem mũdum redempturum: & ſic falſificando ſacram ſcripturam, & auferendo verum ſignificatum, & veritatem ab ea, faciunt Deum mẽdacem, qui locutus eſt in lege, & Prophetis: & ſic non ſolum obſeruantia legis eſt eis mortifera: ſed intelligentia, & falſa Gloſa, ſiue interpretatio ipſius ſcripturæ, eſt eis mortifera. vnde ait Auguſtinus de vnico baptiſmo contra Donatiſtas: Quòd in eadem lege, & ſcriptura veteris teſtamenti, Chriſtiani fiunt boni ſpiritualiter, & bene intelligendo: & Iudæi fiunt mali literaliter, & falſe intelligẽdo: quia litera occidit, ſpiritus autem viuificat. Quarto, obſeruantia legalium eſt Iudęis mortifera, inquantum eſt prohibita non ſolum per Chriſtum, qui eſt ille Propheta, quem Deus promiſit, Deuter. c. xviii. Qui legem iam declarauit: ſed etiam prohibita ſunt per Prophetas omnia legalia poſt Chriſtum, dicẽte ipſo Chriſto Pſal. xxix. per os Dauid: Sacrificium, & oblationem noluiſti: aures autem perfeciſti mihi: holocauſtum pro peccato non poſtulaſti. Ex quibus oĩbus concluditur, Moſaicæ legis ceſſationem fieri debuiſſe: vt etiam ex pluribus Prophetarum vaticiniis ſuo loco probabit. Nam forma officiorũ, & ſignorum legis veteris iam finiuit curſum ſuum, poſtq̃ ſanguis Chriſti, qui erat effundendus, figuratus per illa ſigna cerimonialia, iam realiter effuſus eſt. Sicut enim adueniente luce extinguitur, & fugatur vmbra: ita adueniente, & iam pręſente veritate, fuit extincta, & ceſſauit ſignum, & figura: & ideo in ſeptem ſacramentis eccleſiæ nullus effunditur ſanguis. Hæc nanq; differentia eſt inter ſacramenta noui, & veteris teſtamenti: quia omnia ſacramenta, & ſacrificia veteris teſtamenti fiebant in ſignum, & figuram Chriſti occidendi, & crucifigendi, & in figurã ſanguinis Chriſti effundendi: ideo quaſi omnia illa ſacramenta, & ſacrificia fiebant cum effuſione ſanguinis, aut cum occiſione animalium: ſed quia ſanguis Chriſti iam effuſus eſt: ideo non oportet, ꝙ ſacramenta eccleſiaſtica

Quòd obſeruãtia Iudaicę legis ſit ẽt Iudęis nõ ſolũ inutilis, ſed etiã mortifera à reſurrectione Chriſti citra.

ta eccleſiaſtica fiant cum effuſione ſanguinis: ſed ſufficit, quod habeant virtutem ex ſanguine, & paſſione: & offeratur Chriſtus immortalis, & impaſſibilis, qualis reſurrexit cum veritate humanitatis, & deitatis, & eum veritate ſignificata, & figurata per legem. Ex ſupradictis patet, quod ſicut in lege Moyſis conſiderabantur tres formæ: ſcilicet forma ſigni officialis, & forma veritatis, & forma præmii finalis: ita pariter conſiderabantur tres ætates, & tria ſecula, & per conſequens, tres æternitates in ea. Nam prima fuit ſæculum, & æternitas ſigni officialis, quæ durauit per totum ſeculũ legis veteris, vſque ad ſeculum Chriſti Meſſiæ. Secunda, conſiderabatur æternitas veritatis legis: ſcilicet redemptionis, & gratiæ à Chriſto, vſque ad iudicium. Tertia, eſt æternitas præmii vltimati, quam omnes patres veteris teſtamenti acceperunt nobiſcum in Chriſto: & iſta erit ſine fine in gloria cœleſti, vt ſuo loco patebit. Et ſic patet qualiter tripliciter lex Moyſis dicebatur æterna, & data ſub fœdere ſempiterno. ſ. æternitate cerimonialis officii, aut æternitate veritatis, aut æternitate finis vltimati. Et patet qualiter lex Moyſis fuit æternificata per legem, & gratiam Euangelicam, quantum ad ſuam veritatem: & æternificatur per gloriam, quo ad prẹmium vltimatum. Ex ſupradictis patet veritas triũ ſupradictorum ſupra breuiter tactorum. Nam ſi lex vetus non poterat iuſtificare hominem, nec per ſe tollere peccatũ ratione cerimonialium, niſi in fide Chriſti futuri, & veritatis Euangelicę per illa cerimonialia figuratę: ergo oportebat illa cerimonialia ceſſare, & veritatem Euangelicam iuſtificantem ſuccedere: vnde ſi lex Moyſis potuiſſet per opera ſua officialia iuſtificare ad vitam æternam, fruſtra fuiſſet deſiderium Patriarcharum, & Prophetarum de Chriſto futuro, & de lege iuſtificante danda per ipſum. Vnde Dauid iam habebat legem Moyſis, & tamen adhuc petebat legem iuſtificãtem, Pſal. cxviii. dicens: Legẽ pone mihi domine viam iuſtificationum tuarum &c. Item ſi Dauid in lege Moyſis potuiſſet ſaluari, non petiiſſet Saluatorem, dicẽs: Veni ad liberandum nos domine Deus virtutum. Oſtende faciem tuam, & ſalui erimus, Pſalm. lxxix. Item ſi lex Moyſis per ſe potuiſſet iuſtificare, non diceret Eſaias. c. ii. Venite aſcendamus ad montem domini: & quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hieruſalem. & ſic diſcurrendo per multos alios Prophetas: vt infra patebit: quia omnes petebãt Chriſtum Saluatorem, & doctrinam eius Euangelicam, tanquam veritatem legis Moyſis: vt in ea poſſent iuſtificari: & ſic eſt dicendum de eius æternitate, quo ad veritatem, & prẹmium vltimatũ. Sed miſeri, & cęci Iudęi, ac peruicaces, & obſtinati, non valent intelligere, nec percipere hoc ſacramentum: quia ſi illa æternitas intelligi deberet literaliter, & ſimpliciter, deberent pariter poſſidere in æternum illam terram Chanaam, quę ꝓmiſſa fuit eis in poſſeſſionem æternam in prẹmium circunciſionis: & tamen non poſſident illam, licet circuncidantur: & ideo æternitas tam circũciſionis, quàm terrę promiſſionis, & totius legis eſt ſpiritualiter intelligenda pro ſuo ſignificato, & ſua veritate: prout ſuo loco declarabitur.

¶ Reſponſio ad argumenta Iudęorum deſcripta ſuperius in principio huius octaui capitis. Cap. XXII.

RESTAT nunc, vt reſpondeamus ad argumenta Iudæorũ contra nos facta, & ad auctoritates contra nos allegatas, quibus nituntur ſuam defendere perfidiam, & primo. Ad primũ, cum dicunt, ꝙ illa lex fuit inſtituta ad tollẽdũ peccatum, & iuſtificãdum hominem &c. Reſpondetur: quod iam probatum eſt in primo articulo, quomodo illa lex de ſe, nec poterat tollere peccatum, nec iuſtificare hominem ſimpliciter ad vitã æternam per opera legalia conſequendam: ſed ſolum fuit inſtituta, & data in ſignum figuratiuum, & in ſignum fœderis, & futuri pretii per Chriſtum ſol-

Digitized by Google

uendi in Cruce,& in figuram ſacramentorum eccleſiaſticorum, in quorum miniſterio,& collatione illico ſoluitur pretiũ: & ideo ſoluto pretio fœderis per Chriſtum, illico ceſſauit ſignum fœderis, & ceſſauerunt omnia ſigna figuratiua: cuiuſmodi fuerunt omnia ſacrificia,& oblationes,& cætera legalia, quæ nunc cõtinuantur,& verificantur per ſua vera ſignificata: & ideo quotieſcunq; hodie per Iudæos illa obſeruantur legalia, falſificãtur lex,& Prophetæ: poſtquam iam pridem fuerunt per Chriſtum verificata, & adimpleta: & iam impleuerunt officium,& curſum ſuum: prout dictum eſt. Quapropter Iudæi omnes, non ſolum noſtri temporis, ſed etiam à publicatione Euangelii citra, ſunt blaſphemi, talia falſa,& inania ſigna exercentes,& obſeruantes,& expectantes: & non ſolũ ſunt blaſphemi, ſed & fatui: quoniam talia legalia non ſolum data ſunt in ſignum figuratiuum,& in ſignum fœderis,& pretii futuri: ſed etiam in ſignum cenſualis tributi: & ſic tota lex Moyſis, nil aliud erat, niſi Chirographus, & contractus debitorius,& cenſualis: vt ad Coloſſen. capitulo ſecundo. Sed iam ille cõtractus fuit raſus,& ruptus per mortem creditoris, vſque ad eum terminum, ad quẽ obligat eos lex ſoluere tributum cenſuale. Ergo ſequitur: ꝙ per mortem Chriſti creditoris,& procuratoris Dei patris, totus ille populus fuit abſolutus ab illo cõtractu debitorio: ex quo patet: quòd ipſi Iudæi fatui cenſendi ſunt,& deliri, ſoluendo tributum, ad quod ſoluendum non obligantur, immo prohibentur: vt declaratum eſt. Tria ergo mala perpetrant Iudæi volendo cerimonialia obſeruare. Primo enim animam ſuam occidunt. Secundo, legem falſificant Moſaicã dando falſa ſigna, & expectando Meſſiam, qui iam venit. Tertio, præiudicant,& iniuriantur ſibiipſis, ſoluendo tributum, ad quod non obligantúr. Sed quartum eſt peius omnibus: quia manent cęci, & in eadem perfidia obſtinati: & ideo hæretici ſunt,& à Deo alieni. Ad ſecũdum argumentum, in quo dicitur: quòd lex Moyſis, ſiue illa legalia, nunquam fuerunt mortua &c. Reſpondetur: ꝙ circũciſio,& Sabbatum,& cætera legalia fuerũt data ſub fœdere ſempiterno, quoad ſuam veritatem,& ad ſua ſignificata, & quo ad ſuum finem: & ſic dicuntur æterna, ratione ſuorum ſignificatorum, inquantum continuantur,& verificantur, & æternificantur per ſua ſignificata. Nã ſicut illa circunciſio fiebat tunc carnaliter in ſignum circunciſionis ſpiritualis, ita fit hodie ſpiritualiter per baptiſmũ: & ſic eſt dicendum de agno paſchali, & de agno matutino,& veſpertino: q quotidie offertur, quo ad ſuum verum ſignificatum in ſacramento euchariſtiæ: & ſic eſt dicendum de cæteris legalibus carnalibus, quæ hodie ſpiritualiter obſeruantur: quia fuerunt etiam data illa legalia in fœdus æternum, quantum ad finem vltimum: quia omnes Patriarchæ, & Prophetæ,& fideles, qui obſeruauerunt illa legalia ſub pacto fidei Chriſti venturi, æternaliter fruuntur cum Chriſto bonis cœleſtibus,& æternis: quã repromiſſionem acceperunt in Chriſto: vt ait Apoſtolus ad Hebræos capitulo vndecimo,& ſic (vt ſupra dictum eſt) ad ꝑdictum ſecũdũ Hebręoꝝ argumentũ reſpondent, qui idiomatis Hebraici non habent intelligentiam: illi autem, q Hebraici idiomatis veram habent cognitionem, oſtendunt dictiones illas, quę æternitatem ſignificare videntur, non ſignificare temporis perpetuitatem, ſed longitudinem: vt ſuperius demõſtratum fuit. Et ppea ipm ſecundum argumentum nihil probat: ſed omnino ex ſe euaneſcit, cum ſuper falſo fundatum ſit fundamẽto. Ad tertium argumentum: in quo dicitur: quòd illa lex non debet ceſſare, quæ fuit promiſſa ſub iureiurando, & pacto ſanguinis effuſi &c. Reſpondetur: quòd illud myſterium ſcriptum Exodi capitulo vigeſimoquarto de confirmatione fœderis per aſperſionem ſanguinis ſuper altare, & ſuper populum, eſt gladius penetrans perfidiam Iudæorũ: quoniam per illud myſterium oſtenditur manifeſte Iudęos eẽ periuros,& violatores

Digitized by Google

latores pacti,& fœderis habiti, & firmati inter Deū,& populū Iſrael. Nam Moyſes accepit librū legis,& legit ipſum coràm toto populo congregato,explicans omnia pręcepta Dei. Cui totus populus reſpondit,dicens: Omnia,quæ locutus eſt Deus, faciemus,& erimus obediētes: & tunc Moyſes ad confirmationem pacti occidit duodecim vitulos: iuxta numerum duodecim Tribuum Iſrael: & vnam partem ſanguinis aſperſit ſuper altare domini,& alteram partem ſuper populum,dicens:Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiſcum ſuper cunctis ſermonibus his. Per quod myſterium voluit oſtēdere, ꝙ illa lex, & illud fœdus non erat ſoluendum, niſi per effuſionem ſanguinis Chriſti:& ſic illa lex debebat durare vſq; ad Chriſtum, q per mortem,& paſſionem debebat verificare omnia legalia in lege pręcepta. Vnde per hoc,ꝙ occidit duodecim vitulos,ſignificabatur, ꝙ Chriſtus erat electurus duodecim Apoſtolos,per quos debebat omnes multiplicare fideles p baptiſmalem.ſ.regenerationem: quorū ſanguine eccleſia per Chriſtum plantata,erat confirmāda,& irriganda, ac augumētanda: & figurabatur etiam,ꝙ per fidem duodecim articulorum oēs erant ſaluandi. Et p hoc,ꝙ vnam partem ſanguinis effudit ſuper altare,figurabatur,ꝙ Chriſtus Deus,& homo erat immolandus, & ſanguine aſpergendus in ara Crucis. Sed per hoc,ꝙ alteram partem aſperſit ſuper populum,figuratū fuit, quomodo Chriſtus propter populum ſuum,& totum genus humanū erat ſuum effuſurus ſanguinē: vt ipſum à morte,& captiuitate, & ſeruitute peccati liberaret:& ſic voluit Deus pfigurare,& ſignificare, ꝙ quādo Chriſtus in ara Crucis ſuum effunderet ſanguinem:tunc,& eodem ipſo tempore,ſicut totum genus humanum per talē ſanguinis aſperſionem eſſet à ſeruitute peccati abſolutum, ita pariter ille populus eſſet à iugo legis,& ab cerimoniarū obſeruantia abſolutus,& liberatus: & tunc illud fœdus,& pactum eſſet finitum, & vinculum legis diſſolutum. Et ideo dixit Moyſes:Hic eſt ſanguis fœderis: qđ pepigit vobiſcum dominus ſuper cūctis ſermonibus his: ideſt hic ſanguis effunditur in ſignum,& figuram illius ſanguinis,quem effuſurus eſt Chriſtus in Cruce pro omni populo: per quem ſanguinem Chriſti abſoluetur genus humanū à iugo,& ſeruitute Diaboli: et populus Iſrael abſoluetur à iugo, et vinculo legis Moſaicæ: quę dicitur lex ſeruitutis: ex quo patet quod illud pactum, et fœdus obſeruantię legis veteris non debebat durare,niſi vſq; ad paſſionem Chriſti,et ſanguinis ſui effuſionem: per quā ſanguinis effuſionem,illud pactum erat finiendum,et abſoluendum. Qui quidē ſanguis Chriſti fuit figuratus per illum ſanguinem, quem Moyſes aſperſit ſuper populum,et altare, ſicut ipſe Moyſes dixit: Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiſcum etc. ita pariter Chriſtus dixit: Hic eſt calix noui,et æterni teſtamenti: hoc eſt myſterium fidei, qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum:vt Matthæi capitulo vigeſimoſexto: ideſt hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, figuratus per illū ſanguinem fœderis, quem Moyſes effudit ſuper altare,et ſuper populum in veteri teſtamento, in ſignum fœderis, et ſidei paſſionis meæ. Ex quibus patet: ꝙ ſicut Moyſes effudit illū ſanguinem in ſignum fœderis,et in figuram paſſionis Chriſti futuri, ita Chriſtus effudit ſanguinem in Cruce ad verificandum illud ſignum, et figuram, et ad complendum,et finiendum pactum. Et per conſequens tunc ceſſauit ab officio ſuo: quia tunc fuit pactum vere obſeruatum, et finitum,et conſummatum per Chriſtum. Et ſic patet:ꝙ argumentum quod faciūt Iudęi,et illa auctoritas, quā adducūt cōtra nos,eſt manifeſte cōtra eos, et deſtruit eoꝝ perfidiam,et oſtendit eos eſſe cæcos. Ad quartum autem argumentū, cum dicunt,ꝙ illi legi non poteſt addi, nec auferri ex Dei pręcepto: vt Deuteronomii capitulo quarto. Reſpondetur: ꝙ lex Euangelica nil addit, vel aufert à lege,q̄tum ad eſſentialia. Duo enim ſunt

in lege veteri valde conſideranda: quia quædam ſunt eſſentialia, ſicut erat fides futuroꝝ myſteriorum Chriſti, & eccleſię, quæ in lege erant figurata: & quædam erant accidentalia, ſicut erat modus colendi Deum per illa legalia, quę erant ſigna, & figurę futuræ veritatis, quę per Chriſtum completæ ſunt, erant de eſſentia illorum ſignorum, & figurarum: & ideo lex Euãgelica ſeruat veritatem per illa legalia ſignificatam: qa lex per Moyſem data fuit: ſed gratia, & veritas per Chriſtum facta eſt: vt Ioan. capitulo primo. Ergo lex Euangelica auferendo legales cerimonias à lege Moyſis, nihil eſſentiale aufert, poſtq̃ retinet, & obſeruat veritatem ſignificatam per illa ſigna, quæ erant quædam accidentalia ipſi legi: quibus ceſſantibus non deſtruitur, ſed conſtruitur lex, poſtquam ſunt verificata per Chriſtum: quia accidens poteſt adeſſe, vel abeſſe pręter ſubiecti corruptionem: & ſic patet, ꝙ nullum eſſentiale auſertur à lege: & iſto modo intellexit Deus, quã do dixit: Non addetis ad verbum, quod loquor vobis, nec auferetis ab eo: ideſt non addetis, nec auferetis aliquid eſſentiale, quod ſit de eſſentia legis: tunc manifeſtum eſt, ꝙ veritas Euangelica eſt de eſſentia legis, ſine qua nulla pars ſcripturę veteris teſtamenti poteſt veraciter itelligi: eo ꝙ eius veritas eſt ibi ſignata de eſſentia ſigni: quia ſignum non eſt gratia ſui, ſed gratia ſignati, ad quod eſſentialiter ordinatur. Ex quibus patet, ꝙ Iudæi moderni ſunt corruptores, & truncatores legis, & latrones, & ſacrilegi, & totaliter faciunt contra auctoritatem, quam contra nos Chriſtianos adducunt. Nam intelligendo legem Moyſis præciſe ad literam: & negando, & auferendo ſignificatum ſpirituale, & propheticũ de Chriſto futuro, & de eccleſia, manifeſte auferunt illud, quod eſt eſſentiale, & principale in lege: quæ tota fuit data in figuram futurorum, & in ſignum fidei, & foederis de Chriſto futuro, & in ſignum myſteriorum Euangelicorum: vt dictum eſt. Ergo auferendo veritatem Euangelicam à lege, auferunt proprium ſignificatum, & veritatem legis: quia myſteria Euãgelica nil aliud ſunt, niſi veritates legis: quia lex Euãgelica eſt veritas legis veteris. Nam per myſteria Chriſti lex Moyſis fuit completa, & verificata: ergo Iudæi negando Chriſtum, & Euangelium, negant legis Moſaicę veritatem, & corrumpunt, & laniant, & truncant, & mutilant legem, auferendo principalem, & eſſentialem partem eius: auferendo, & negando veritatem, & retinendo mendacium. Nam poſtq̃ legalia fuerunt ſemel mortua cum Chriſto, & non ſurrexerũt cum eo, & impleuerunt officium, & curſum ſuũ, non ſunt vera, ſed falſa ſigna: eo ꝙ data ſunt tantum in ſignum de futuro: quæ omnia ſunt completa. Sed contra hoc ſic arguunt Iudęi: Si poſt aduentum, & paſſionem Chriſti, lex Moyſis manet falſa: vt dicitis vos Chriſtiani: quare ergo vos legitis legem Moyſis in eccleſiis veſtris? & quare Chriſtus veſter allegauit Moyſem? Ioannis capitulo quinto, dicens: Moyſes de me ſcripſit &c. Ad hoc reſpondetur: ꝙ nos non dicimus legem Moyſis eſſe falſam: immo confitemur eam eſſe veram, & verificatam per Chriſtum: ſed dicimus: ꝙ poſt paſſionem, & reſurrectionem Chriſti obſeruantia eius eſt falſa, & mortifera, quo ad cerimonialia. Vnde lex Moyſis poteſt tripliciter conſiderari. Vno modo, quantum ad ſcripturam in ſe, & quãtum ad intentionem Dei, qui dedit illam. Secundo, quantum ad intellectum legis. Tertio, quantum ad obſeruantiam eius. Primo modo: lex Moyſis eſt vera, & iam verificata per Chriſtum. Nam Deus dedit illam legem in ſignum, præcipiens vt illa legalia obſeruarentur, vſq; quo eſſent impleta per Chriſtum. Sed quia hoc iam eſt impletum: ideo intentio Dei, & legis, & fides Patriarcharum, & Prophetarum manet vera, & ſpes eorum completa. Secundo modo: lege manente vera, intellectus legis poteſt eſſe verus, aut falſus. Nam quando Iudæi legunt ſcripturam legis, & Prophetarum, non intelligendo omnia illa eſſe impleta in Chriſto, tunc intellectus eorum

Opp tio

Reſ ſio

Digitized by Google

eorum eſt falſus, quia eſt contra veritatem: quia in rei veritate iam illa completa ſunt: ſed intellectus catholicus eſt verus: quia credit omnia illa eſſe iam completa. Et ideo dicit Auguſtinus libro de vnico baptiſmo: Quòd in eadem lege Iudæi fiunt mali, male intelligendo: & Chriſtiani fiũt boni, bene, & ſpiritualiter intelligendo. Nam Iudęi intelligunt legem ad literam tm̃ abſque ſenſu ſpirituali: ſed Chriſtiani præter ſenſum literalem, intelligunt, & credunt illam literam, quo ad ſenſum ſpiritualem de Chriſto, & eccleſia: & credunt, & affirmant omnia illa ſigna eẽ iam cõpleta per Chriſtum. Et ideo in diuinis officiis primo legimus Moyſem, & Prophetas: ad denotandum, ꝙ omnia illa figurabant, & prę nunciabant Chriſtum venturum: ſed poſtea legimus Euangelium: ad denotandũ, ꝙ omnis ſcriptura legis, & Prophetarum fuit iam completa, & verificata p Chriſtum in Euangelio. Et ſic primo legimus ſignum, & poſtea legimus ſignatum, & veritatem illius ſigni: & ſic patet, ꝙ Iudæi falſificant ſcripturam legis, & Prophetarum negando eius veritatem. Sed nos verificamus legem, & Prophetas, ſpiritualiter intelligendo. Et ideo, licet ſcriptura legis, & Prophetarũ ſit de ſe vera, & iam verificata, tamen eſt falſa ad intellectum, quo Iudæi intelligunt illam. Item non ſolum falſificant legem dictis, ſed etiam factis falſis in obſeruando legalia. Nam licet obſeruãtia legaliũ eſſet vera ante aduẽtũ Chriſti: eo quòd eius figurabat aduentum: tamen modo talis obſeruantia eſt falſa: eo ꝙ ſignificat & deſignat futurum, quod iam eſt præteritum, & completum per Chriſtum: & ſic illa obſeruantia legis, quę ante erat vera, modo eſt falſa: & tunc erat illis ſalubris ante aduentum Chriſti, & modo eſt mortifera. Vnde ponit exemplum Auguſtinus cõtra Fauſtum, dicens: Si detur medella purgatiua vni infirmo, eſt ipſi ſalubris: ſed ſi eadem medella det ipſi poſt ſanitatem, eſt ipſi nociua, & eum interficit: ita pariter circuncisio, & cæterorum legalium obſeruantia, erant vera, & ſalubria ante aduentum Chriſti: ſed modo ſunt falſa, & nociua: & ſic patet, ꝙ ſcriptura legis, & Prophetarum eſt bona, & vera nobis: ſed obſeruãtia, & intellectus Iudæorum eſt falſus. Vnde notandũ eſt, ꝙ opera legalium erant quædam proteſtationes, & profeſſiones Chriſti futuri, & futurę redẽptionis: & ideo ante Chriſti aduentũ, erant veræ tales proteſtationes, & ꝓfeſſiones Chriſti futuri: ſed modo talis profeſſio, & proteſtatio eſt falſa, quia Chriſtus iam venit, & iam per ipm facta eſt redemptio: & ideo talis obſeruãtia modo veraciter eſt falſa. Item ſicut tunc opera legis profitebãtur Chriſtũm venturum: ita nunc opera euangelica ꝓfitentur Chriſtum veniſſe: ideo opera euangelica ſunt vera, quia eorum profeſſio eſt vera. Ita ergo pariter opera legis modo ſunt falſa, quia eorum ꝓfeſſio eſt falſa, quia profitentur venturum, & futurum, quod iam diu venit: & ſic talia opera falſificant legem, & Prophetas: quæ quidem ſcriptura de ſe eſt vera. Sed iam Iudæos veris rationibus ſe ſuperatos, & conuictos eſſe cognoſcunt, vt arbitror. Verum vt facilius acquieſcant: & ne religionem noſtram Chriſtianam hoc ſuo arbitratu finxiſſe exiſtiment: ex quo fonte nos Chriſtiani à Deo illuminati hanc exhauriamus veritatẽ: Chriſtum. ſ. Meſſiam noua lege mortales inſtruere debere: multis adhuc ſanctorum Prophetarũ vaticiniis: hoc futurum prædictum, & ꝓnuntiatum fuiſſe comprobare conabor.

¶ Oracula de noua lege inſtituenda.

¶ Eſaias. c. lv. Inclinate aurem veſtram, & venite ad me, & viuet anima veſtra, & feriam vobiſcum pactum ſempiternum miſericordias Dauid fideles. Caput. XXIII.

Accedat primo diuinus ille Vates Eſaias ad hanc veritatem oſtendendam: qui. c. lv. inquit: Audite audientes me: & comedite bonum: & delectabitur in craſſitudine anima veſtra. Inclinate aurem veſtrã, & venite ad me, & viuet anima veſtra, & feriam vobiſcũ

pactum ſempiternum miſericordias Dauid fideles. Hæc profecto verba, ſiqs ꝓbe percontatus fuerit, cognoſcet nõ difficile Deũ præordinaſſe oĩno Meſſiam legem hoĩbus fuiſſe daturum. Et feriam, inqt, vobiſcũ pactũ ſempiternũ: hoc eſt legem ſempiternam: & quam legẽ daturus eſſet, ſequẽs lectio edocet: Miſericordias.ſ. Dauid fideles. Dauid enim hoc ĩ loco nulli dubium eſt: ꝙ Meſſias ĩtelligi debeat: vt lib. vi. c. lxvi. ꝓbabitur: ꝙ per Dauid intelligitur Meſſias: queadmodũ ẽt legimus apud Oſeam. c. iii. Reuertent filii Iſrael: & quęrent dñm Deũ ſuum: & Dauid Regem ſuũ. Hęc enim verba trãſlatio Chaldęa, quę à Iudeis dr̃ Targum ſic interpretatur: Reuertẽtur filii Iſrael, & quærent dñm Deũ ſuũ, ſiue cultũ Dei ſui: & obedient Meſſię filio Dauid Regi

Infra .417.

ſuo. Item Hieremias. c. xxx. Seruiẽt dño Deo ſuo, & Dauid Regi ſuo: hoc eſt Meſſiæ filio Dauid Regi ſuo, ẽt ſm Chaldęũ textum. Quod aũt p Dauid ſine alia additione intelligaẽ interdum Meſſias, & maxime apud Hebræos, patet in libr. de Agigna. c. Endorſim, ſup. xii. c. Danielis: vbi dicit: Sic throni poſiti ſunt in plurali. & paulo poſt dicit: Thronus flammæ ignis in ſingulari: vbi dr̃ ibidẽ: Verſus iſti aduerſari videnẽ. & ibi Rabi Aqla reſpõdens, ait: Nõ aduerſanẽ. Quidã nãq̃ thronus eſt pro Deo, & alius pro Dauid. Quod Rabi Salomon gloſat: Dauid ipſe eſt Meſſias. Quod aũt in añdictis locis ꝑ Dauid ĩtelligaẽ Meſſias, oĩbus facile ꝯſtare põt: qm̃ anteq̃ Prophetę iſti naſcerentur, iã diu Dauid diẽ ſuũ obierat: iõ de ipſo Dauid hoc Eſaiæ vaticiniũ minime ĩtelligẽdũ eſt: ſed maniſeſte de ipſo Meſ-

Infra .416.

ſia. Vñ vbi ſupius Eſaias inqt: Miſericordias Dauid fideles, pro Dauid Meſſiam intelligi ipſa veritas atteſtatur: quod maniſeſte verum eſſe ꝓbatur ex ſequẽtibus verbis.ſ. Ecce teſtem pplis dedi eũ Magnid, & ꝓceptorem gentibus: qa illa dictio Hebraica Magnid, ſignãt Principẽ, vel principalem: vt ẽt dr̃ Danielis. c. ix. vſq; ad Chriſtum Ducem. Vbi enim in Hebræo eſt hæc dictio Magnid, denotatur eum principalem vnctũ eſſe, & non Cyrrũ. Similiter hoc in loco per hãc dictionem Magnid, denotatur principalis Dauid: hoc eſt Chriſtus. Et ait Eſaias ibidem: Feriam vobiſcum pactum ſempiternum: ideſt dabo vobis legem ſempiternam. Non enim loquitur Deus hic de lege Moyſis, quando illa multo tempore ante data fuerat: ſed ait: Dabo vobis legem ſempiternam. Si enim intellexiſſet Deus de lege, quam dedit Moyſi in mõte Oreb, dixiſſet vtiq;: Dabo vobis legẽ Moyſis, vel aliquid aliud, propter quod facile intelligerent omnes legem illam ab ipſo datam in monte Oreb. ſolum autem dixit: Feriam pactum ſempiternũ: vt oſtenderet legem aliã ſe daturꝝ, q̃ illam, quæ Moyſi ab eo in Tabulis data fuit. & ſequitur Eſaias declarans legem illam dandam p Meſſiam eſſe: Miſericordias Dauid fideles: hoc eſt charitatẽ, atq; miſericordiam, quas Chriſtus in primis ꝓdicauit, & docuit: vt maniſeſte apparet legentibus euãgelicam doctrinam. B. autẽ Paulus Actuũ. c. xiii. allegat hanc Eſaię literam ad huius nouæ legis ꝓpoſitum: ꝙ per Meſſiam eſſet danda: & hoc ſm tranſlationem. lxx. interpretum, dicens: Sãcta Dauid fidelia: vbi Eſaias dixit: Miſericordias Dauid fideles. Conſtat igitur ex his oĩbus, quæ ab Eſaia dicta ſunt, nouam legem à Meſſia dari debuiſſe, & ſic conſtituiſſe Deũ, & pręordinaſſe. Et notandum eſt: ꝙ Propheta per illa verba: Et delectabit in craſſitudine anima veſtra. & per illa alia ſubſequentia: Et viuet aĩa veſtra, ne qs putaret auditum carnis eſſe, & nõ mẽtis, ad quẽ hortaẽ ſermo diuinus, non carnis bona, ſed aię pollicet: hoc eſt ſpiritualia bona, & non terrena.

¶ Hieremias. c. xxxi. Ecce dies veniunt dicit dñs, & feriã domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouũ: non ſm pactũ quod pepigi cum patribus veſtris in die, qua apprehendi manum eoꝝ, vt educerem eos de terra Aegypti &c.

Caput. XXIIII.

VEniat etiam Hieremias hanc quã diximus veritatem clarius declaraturus c. xxxi. ſic ingens: Ecce dies veniunt dicit dominus, & feriam domui

Digitized by Google

mui Iſrael,& domui Iuda fœdus nouũ: non ſm pactum, quod pepigi cum patribus veſtris in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti: pactum, quod irritum fecerũt, & ego dominatus ſum eorum, dicit dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriã cum domo Iſrael poſt dies illos, dicit dominus: Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam, & ero ipſis in Deum, & ipſi erũt mihi in populum. Quid facilius? quid'ue clarius dici, atque cogitari põt? Inqt enim Propheta: Vecharati herbet Iſraelveh chet ieugda Berith hedaſſa: hoc eſt: Feriã domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouũ. Fœdus nouum, inquit, hoc eſt legem nouam: quod à Iudeis dicit Berith hedaſſa. Et ꝙ de noua lege itellexerit Propheta, patet per ea verba: Non ſm pactum, quod pepigi cum patribus veſtris &c. Quæ verba declarãt Prophetã voluiſſe legem Moyſis excludere. Non igitur poterit vel fundamẽto, vel rõne aliqua inficiari Iudæus, quo minus fateat, vi verborum antedictorum, Deum daturũ quãdoq;, & ſtatuiſſe hoibus legem nouam. Ab his quidem verbis Hieremiæ nullo pacto diſcedere ipſe Iudæus poterit. loquitur enim Vates iſte ſanctiſſimus adeo aperte, adeo diſtincte, ꝙ profecto ſanæ mentis cuilibet, ſatis pro adipiſcẽda veritate factum eſſe, non difficile iudicari poteſt: neq; aliunde debemus propoſiti noſtri apertius teſtimonium quærere. Ait enim Hieremias: Feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum. Quo ordine, quoue modo fœdus iſtud nouum daturus eſſet Deus, ipſe Propheta declarat inferius, inquiens: Dicit dñs: Dabo legem meam in viſceribus eorũ, & in cordibus eorũ ſcribam eam. Quod & Eſaias nõ ignorauit, cum dixit. c. li. Audite me, qui ſcitis iuſtum populus meus: lex mea in corde eorũ. Non enim Chriſtus noſter legem ſuam dedit in ſcriptis, ſed verbo tm̃ prædicauit, & ſic in cordibus eorũ, q audiuerunt impreſſit. Quod præceptum noſtra ſanè amplectitur religio, atq; prædicat: & circa quod verſatur imprimis: idq; à nobis Chriſtianis antefertur oĩbus, q̃ Deo pro ſacrificio reddi poſſunt: qm̃ Deus intuetur cor hoĩum: vt ſcribitur primo Regum. c. xvi. Pſalmo etiam .xxxvi. dicitur: Os iuſti meditabitur ſapientiam: & lingua eius loquetur iudicium: lex Dei eius in corde ipſius. Ideo præcipitur Deuter. c. vi. Diliges dominũ Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua: eruntq; verba hęc, quæ ego pręcipio tibi hodie in corde tuo. & ibidem parum infra dicitur: Scribesq; ea in limine, & hoſtiis domus tuę. Vnde Hebræi, vt ea verba firmo corde retineant, ad hunc vſq; diem, ſiue in charta, ſiue in membrana huiuſmodi ſcribẽtes mandatũ, chartam illã, ſiue membranam, in arundine poſitam locant in ſuperiore limine hoſtii ſui: vt ingredientes ipſi, & exeũtes, diuini huiuſmodi recordentur mandati. Vident enim Iudęi præceptum iſtud quotidie, ſiue locum vbi poſitum eſt. Vtrum autem opere, atque facto mandatum ipſum adimpleant, Deus ſcit. In qua re: hoc eſt in ipſo legem dandi, & docendi modo (ſi diligenti conſiderentur examine) non parua inter legem veterem, & nouam inuenitur eſſe differentia. Nam vetus Hebræis, tanquã ſeruis perterritis: & pauore non paruo cõcuſſis, in timore data fuit: vt Exodi cap. vigeſimo. Cum lex noua: ideſt Euangelica, nobis Chriſtianis, tãquam filiis per Chriſtum in monte ſedentem, & docentem familiariter in charitate, & amore data fuerit: vt Matth. c. v. Vñ lex noua, lex amoris dr̃, cũ lex vetus, lex timoris nũcupet. Lex inſup vetus in ſcriptis data fuit: vt Exodi. c. xxxii. Pro primis Tabulis, quas fregit Moyſes: vt Exodi capitulo. xxxiiii. Pro ſecũdis, quas in Arca cuſtodiri mandauit, cum lex noua in ſpiritu data fuerit, ꝑ Spiritum enim ſanctum lex ipſa Euangelica in diſcipulorũ cordibus in die Pẽtecoſtes fuit infuſa: vt Actuum. c. ii. Et ideo lex Euãgelica, lex ſpiritus dicitur, quia per Spiritum ſanctum in ipſorum Apoſtolorum cordibus infuſa, & impreſſa fuit. Recte igitur inquit

Digitized by Google

Hieremias:Dabo legem meam in viſceribus eorum:& in corde eorum ſcribam eam.& ſimiliter Eſaias.c.li.qñ dixit: Lex mea in corde eorum:vt ſupra dictum eſt. Et ſequitur Hieremias,dicẽs:Et non docebit vltra vir proximũ ſuum, & vir fratrem ſuum,dicens: Cognoſce dñm: oẽs enim cognoſcent me à minimo vſq; ad maximum,ait dominus:quod religione noſtra incepta factũ eſt.Nam reiecta idolatria omnis penitus extitit, atq; extincta Chriſti aduẽtu:& profeſſi ſunt homines vbiq; vnum Deum cœlorum opificem, atq; mundi rectorem.& ſequitur ẽt Propheta in eodẽ.c.Si defecerint leges iſtæ coràm me,dicit dominus,tunc & ſemen Iſrael deficiet:hoc eſt:ſi hoc fœdus nouũ,& inſtitutiones nouas à Chriſto Meſſia exhibitas Iudæi recipere noluerint, eorum ſemen,inquit Deus,coràm me deficiet: vt non ſit gens coràm me cunctis diebus:gens.ſ.ſancta, atq; ſacerdotalis: quemadmodum dixerat Deus Exodi.c. xix.Mea eſt oĩs terra: & vos eritis mihi in Regnum ſacerdotale,& gens ſancta. Iudæi ergo per ſuperius dicta inficiari non poſſunt,quin Hieremias in hoc capitulo de lege noua dixerit,quæ p Meſſiam tunc venturum danda eſſet hominibus. Hoc idem confirmat Apoſtolus Paulus ad Hebræos.c. viii.vtens interpretatione.lxx.interpretum. Sed quoniam fœdus nouum, legem nouam diximus ſignificare,volẽs Iudæus ſuperſtitiones ſibi à maioribus ſuis traditas tueri,ac ſuſtentare,irruit in nos,dicens: A veritate longe ſemota eſt hęc eruditio,quæ traditur à Chriſtianis:qm̃ Hebręi in Gymnaſiis ſuis,atq; Synagogis veritati fauẽtes, erudiunt puerulos ſuos, Berith, dictionem Hebræam,confirmationem ſignificare:quam veritatem ſequuntur,q de literis Hebræis benemeriti ſunt.

Oppoſitio.

Reſponſio.

Reſponſio. Vt omnes exploratum habeant, Berith,apud Hebræos legem ſignificare, legant Adeuori: hoc eſt Deuteronomii cap. ix. Cumq; tranſiſſent quadraginta dies,& totidem noctes, dedit mihi dñs duas Tabulas lapideas, Tabulas fœderis.Quęrit enim à Iudæis: Tabulæ iſtæ quas Moyſi dedit dñs:in qbus erant decem pręcepta ſcripta digito Dei:vt habetur Exodi.c.xxxi.nonne fuerunt Tabulę legis? quod ſi ita eſt,ſicuti eſt,quo animo,& qua fronte audent pmere Berith, nullo modo legem ſignificare? Ratio pfecto per ſe ſtat,& res ipſa de ſe teſtimonium affert:ꝙ Berith, legem ſignificet. Diuina enim lex, quę Moyſi à Deo data eſt,non erat antequã Deus ipſam daret: hęc quidem veritas omnibus patet: igr cum dicitur:Dedit mihi dominus duas Tabulas lapideas:omni ratione dici poteſt:ꝙ ipſa dictio fœdus: quæ à Iudæis dicitur, Berith,confirmationem non ſignificet: cum rei,quę non eſt, confirmatio vlla dari non poſſit. Vt autem veritas hæc,quam ſequimur, necnon & Iudęorum falſitas neminem fugiat,legant Exodi.c.xxxi. quia ibi dicitur: Deditq; Moyſi dominus, completis huiuſcemodi ſermonibus,in monte Synai duas Tabulas teſtimonii in manu ſua ſcriptas digito Dei.& ibidem.c.xxxii. Et reuerſus eſt Moyſes de monte, portans duas Tabulas teſtimonii in manu ſua,ſcriptas digito Dei ex vtraq; parte, & factas opere domini. Vbi enim nos legimus Tabulas teſtimonii: quis eſt adeo imperitus, adeo indoctus,atq; inſanus,qui non intelligat, & non affirmet ibi Tabulas teſtimonii,ſignificare Tabulas legis? Sed eodem in loco, à Iudęis etiam legitur, Luchos Berith: quę dictiones legis Tabulas ſignificant:igitur legem,Berith,pculdubio ſonat,atq; ſignificat.Habemus hoc etiam Exodi.c.xxxiiii.Dixitq; dominus ad Moyſem: Scribe tibi verba hæc: quibus & tecũ,& cum Iſrael pepigi fœdus. Stetit ibi coràm domino Moyſes .xl.diebus.&.xl.noctibus,panem nõ comedit,& aquam non bibit, & ſcripſit in Tabulas verba fœderis decem:quæ verba ſic ab Hebręis proferuntur: Diuere, haberit,eſſeres: quæ non aliud ſignificant,niſi decem legis pręcepta. Nec obſtat,ꝙ de ſecundis Tabulis iſta dicãtur, quæ forte dici poſſunt ad confirmationem priorum.Nam verba, quæ fuerunt in ſecundis, eadem fuerunt in primis.

Scribitur.

Digitized by Google

Scribitur enim hæc veritas in principio capituli hmõi: Præcide, ait, tibi duas Tabulas lapideas inſtar prioꝝ: & ſcribã ſuper eas verba, quæ habuerunt Tabulæ, quas fregiſti. Sed Tabulæ, quas fregit Moyſes fuerũt Tabulę primę, in quibus erant ſcripta decẽ legis pręcepta: igiẗ & eadem in ſecũdis: hoc planè cuiq; patet recta ꝯſitenti. Poſſet hic nõ imerito, ſed ſatis ꝯuenienter, vir aliqs ingenio prędi tus quęrere, cur Deus in principio huius capl'i, ſe ſcripturũ ſup eas Tabulas dixerit: & poſtea in eodem dicat Moyſi: Scribe tibi verba hęc: qbus & tecum, & cum Iſrael pepigi fœdus. Sup qua quęſtione, ſiue inqſitione ſic rñderi poſſet, & forte non male. ſ. Deum hoc feciſſe: eo ꝙ prima lex, quam Deus pplo dedit Hebræo, eſſet qñq; finem habitura, ſicut Tabulæ primę legis Moſaicę, quas fregit Moyſes ex aduentu Meſſiæ ſuum habuerunt finem. Secũdas vero Tabulas dixit Deus ſe ſcripturũ: ſed poſtea iuſſit Moyſi, vt eas ſcriberet. Vnde ex hac quaſi diuerſitate dici põt: ꝙ eo, ꝙ ipſemet Deus eas ſcribi fecit, ipſemet eam ſcripſerit: quia qui aliquid per alium facit, per eundẽmet fieri videẗ. Vnde ſecũdas legis Tabulas duo videnẗ ſcripſiſſe. ſ. Deus iubẽdo, & Moyſes ſcribendo. Ad præfigurandum, ꝙ ſecunda lex. ſ. Chriſtianoꝝ, ferẽda, & danda eſſet per Meſſiam, qui Deus, & homo futurus erat: & ideo primę Tabulę quas fregit Moyſes, fuerunt in ſignum, ꝙ prima lex. ſ. Moſaica, ceſſare, & finem habere debebat in ipſius Meſſię aduentu. Secundę vero in arca collocatę, & cuſtoditæ fuerunt: eo ꝙ duraturę eſſent vſq; ad huius mundi finem: hoc eſt per ſęculum Meſſię. Sed qm̃ ſuperius diximus pro illuſtranda ꝓpoſiti noſtri veritate: ꝙ diuina lex Moyſis à Deo data nõ erat anteq̃ Deus ipſam daret i Tabulis, Iudęus, qui vndiq; ac ſemꝑ quęritat offendere, opponit, dicẽs: Exodi cap. xiiii. ſcribiẗ: Si ergo audieritis vocem meã, & cuſtodieritis pactum meũ, eritis mihi in peculiũ de cunctis populis. & in ſequẽti capite declarat pactũ iſtud eſſe decẽ illa pręcepta: quæ poſtea in Tabulis ſcripta fuerunt. Vnde,

Finus Ferrarieñ.

inqt, duobus ipſe inſtruor dogmatibus: quoꝝ alteꝝ eſt: ꝙ Moyſes anteq̃ mãdata illa decem in Tabulis accepiſſet, illa verbo tantũ à dño data fuerant: exquo claꝝ oĩbus eſt: ꝙ illa pręcepta in Tabulis ſcripta fuerint illoꝝ ꝯfirmatio præceptoꝝ, quæ voce prius à dño data ſunt. Alterum vero, ꝙ omnes illę auctoritates aduerſus ſniam meam à te deductæ tuenẗ, atq; ꝯfirmant veritatem, quam diximus dictionẽ iſtã, Berith, ꝯfirmationem ſignificare. Nam pactũ, ꝙ nos Iudęi dicimus, Berith, vos aũt legem, in Tabulis ſcriptũ ꝯfirmauit illud à Deo ante voce exhibitum. Cõſtat igiẗ, ꝙ vnum ſit ꝯfirmatio alterius: iccirco Hebręi noſtri recte ſentiũt, Berith, ꝯfirmationẽ ſignificare, nõ legẽ.

Reſponſio

Rñſio. Duo Iudęus ait. Primũ, ꝙ anteq̃ in Tabulis Moyſes pactũ acciperet, illud à Deo datum voce prius fuerit: vt ſcribitur Exodi cap. xix. Ad quod rñdetur, ꝙ illud, quod diciẗ Exodi cap. xix. Si ergo audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum &c. Hoc totum fuit ꝓmiſſio quędam de lege futura danda Iudaico populo à dño in monte Oreb: quoniam ibi non exprimitur pręceptum aliqđ, quẽadmodum expreſſum fuit poſtea à domino. iccirco loquiẗ Deus in tpe futuro, dicens: Si audieritis vocem meã, & cuſtodieritis pactum meum. quæ inſtituta, ſiue pręcepta intelligi debeãt per ea, quę ſcribunẗ in eodem cap. xxix. Exodi, qñ diciẗ: Si ergo audieritis vocem meã, & cuſtodieritis pactũ meum: ſequens caput declarat, vbi diciẗ: Nõ habebis Deos alienos: nõ facies tibi ſculptile: & ſic de aliis. Quæ quidem omnia ſunt eadem, quæ à Deo in Tabulis ſcripta fuerũt: vt ꝯſtat oĩbus hæc accurate ſcrutantibus. Igitur ſi vnum, & idem fuerit lex illa, de qua diciẗ eiuſdem Deuterono. cap. xxxi. & xxxii. recte dici non põt, ꝙ vna pręcedat alteram, cum nihil ſeipſum anteire non poſſit. Et licet pactum, quod diciẗ cap. xix. Exodi, voce ꝓceſſerit pactũ, vel teſtimoniũ in Tabulis à dño traditum, vnicum tamen, & idem eſſet, ac ſolum, & ſingulare: licet promiſſio vnius fuerit effectus alterius: quod quidem veritati,

quam diximus,non repugnet. Ad alterũ vero,quod inqt Iudęus,auctoritates contra eum à me exhibitas confirmare ſententiam ſuam,Berith ſcilicet cõfirmationem ſignificare,& non legem : arbitror, per ea,quę ſuperius attigi,accumulatius reſpondiſſe. Attamen pro ſatisfactione curioſorũ,ſi adhuc melius diſcutere velimus:eſto,ꝙ dictio illa Pactum, ſiue fœdus,vel teſtimonium, de qua dicit cap. .xxxi.&.xxxii.Exodi, confirmatio legis, cum ibidem de lege, & non de alia re tractetur, dici poſſit, & non lex. Quæro cuius legis? reſpondeat Iudæus neceſſe eſt, Legis, de qua dicitur Exodi cap. xx. vbi legimus:Non habebis Deos alienos: non facies tibi ſculptile &c. vel Exodi cap.xix. vbi ſcribitur: Si audieris vocem meam, & cuſtodieris pactum meum. Itẽ tertio Regum cap.viii.dicitur: Et ædificaui domum nomini domini Dei Iſrael: & conſtitui ibi locum Arcæ, in qua fœdus domini eſt,quod percuſſit cum patribus noſtris, quando egreſſi ſunt de domo Aegypti.& ibidem paulo ſuperius dixerat:In Arca autem non erat aliud, niſi duæ Tabulæ lapideæ, quas poſuerat in ea Moyſes in Oreb. Ecce quomodo hic Tabulæ legis dicuntur fœdus,& pactũ. Vnde ſciendum eſt, vocabulum hoc ab Hieremia introductum : ſcilicet Berith, legem,pactum,fœdus,teſtamentũ æque ſignificare. Nouam vero legem, Meſſiæ legem intelligi etiam Iudęorum Rabini confitentur.Quæro igitur à Iudęo hæc dictio, Pactum, de qua dicit in cap. xix. Exodi:quæ apud Iudęum(vt dicit ipſe) ꝯfirmationem ſignificat,cuius legis confirmatio eſt?Eum nẽpe rñdere oportet,ſi ſe tueri volet, atq; falſitatem ſuam defendere, cum ad locum alium profugium non habeat,legis,de qua ſcribitur Geñ. cap.ix. Ego ſtatuam pactum meum vobiſcum.loquitur enim Deus Noe,& filiis eius. vel reſpondeat, de qua ſcribit etiã Geñ.capitulo decimoſeptimo:quã Deus Abraę ſe daturum promiſit:Ponamq; fœdus meum inter me,& te. & paulopoſt ſequitur:Ego ſum : & ponam pactum meũ tecum. tunc q̃ro ẽt hoc fœdus, ſiue pactum, quod ſe daturum Deus promiſit Abrææ,atq; Noe: quod(vt dicit Iudæus) confirmationem ſignificat, cuius legis, vel ſaltem cuius rei confirmatio erit? aut dicat ſe neſcire omnino neceſſe eſt,quẽadmodum rei veritas eſt : cum antea nõ habeantur in ſacris literis termini illi fœdus,ſiue pactũ:aut alicuius legis, vel rei confirmationem eſſe oſtendat: quod ab eo nullo modo oſtendi poteſt : quod tamen, ſi ab eo oſtendi poſſet, neceſſe foret, vt de alio etiam oſtenderet : & hoc modo, atq; ſucceſſione iſta proceſſus in infinitum fieret: quod incongruum quidem eſt,atq; inconueniens. His itaq; ſacrarum literarum fundamentis, aliiſq; rationibus adductis,vel doctus,vel imperitus quilibet ad quod diximus affirmandum dictiones iſtas,Pactum,atq; fœdus: quas dicunt Iudæi Berith,legem ſignificare omnino in capitibus ſuperius adductis. Sunt nanq; dictiones iſtę, Pactum, fœdus,atq; teſtimonium, in ſacris literis tam penes Iudæos,q̃ Chriſtianos frequẽtius idem ſignificantes. patet hoc Geñ. capitulo nono:Ecce ego ſtatuam pactum meum vobiſcum : & cum ſemine veſtro poſt vos. & infra : Statuam pactum meũ vobiſcum : nequaquã vltra interficietur omnis caro aquis diluuii. & itidem capitulo decimoſeptimo: Tu ergo cuſtodies pactum meum,& ſemen tuum poſt te. & paulo ſuperius:Ego ſum : & ponam pactum meum tecum. & Deuteronomii capitulo nono:vbi Moyſes loquitur ad populum in Oreb:Prouocaſti Deum: & iratus delere te voluit, quando aſcendi in montem,vt acciperem duas Tabulas pacti.Necnon & Hieremias capitulo vndecimo: Audite verba pacti huius, & facite illa. & ĩfra:Et induxi ſuper eos omnia verba pacti huius, quod præcepi, vt facerent, & non fecerunt. Item Ezechielis capitulo quadrageſimoquarto: Diſſoluiſtis pactum meum in omnibus ſceleribus veſtris.Item Oſeę capitulo ſexto:Ipſi autem,ſicut Adam, tranſgreſſi ſunt pactum.& Geñ.cap.ix.de hac dictione,Fœdus,ſic ſcriptum reperitur : Circumcidetis carnẽ pręputii veſtri : vt ſit in ſignum

Digitized by Google

fœderis inter me,& vos. & Deuterono. cap.ix. Cumq; de monte ardente deſcenderem,& duas Tabulas fœderis vtraq; tenerem manu.necnon cap. xxix. Hæc ſunt verba fœderis: quod præcepit dominus Moyſi. De dictione autem, Teſtimonii,ſcribitur Exodi cap.xxxi. Deditq; mihi dñs completis huiuſcemodi ſermonibus in monte Synai duas Tabulas teſtimonii.& in eodẽ cap.xxxii. Et reuerſus eſt Moyſes de monte,portãs duas Tabulas teſtimonii in manu ſua: quos terminos,excepta hac, Teſtimoniũ, dictione, Hieremias ĩ vaticinio ſuo cap.xxxii. de quo ſupra in pręſenti capite tractat̃,pro veritatis ſuſtentatione legẽ ſignificãtes dilucide oſtendit. Primo nanq; dicit: Feriã domui Iſrael,& domui Iuda fœdus nouum. & quid ſit iſtud fœdus nouum, ſequitur declarans: Non ſm pactum, qđ pepigi cum patribus veſtris:ſed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſrael poſt dies illos,dicit dominus: Dabo legẽ meam in viſceribus eoꝝ,& in corde eorum ſcribam eam. Ex quibus verbis recte colligitur,ꝙ pactum,quod pepigit Deus cum Iudęoꝝ patribus fuerit lex ab eo data Moyſi in mõte Oreb quinquageſimo die ab exitu captiuitatis ſuæ de Aegypto. Ideo ſequitur Hieremias,dicens: Nõ ſm pactum, quod pepigi cum patribus veſtris in die,qua apprehendi manũ eorum,vt educerem eos de terra Aegypti: hoc eſt non ſm legem,quam pepigi cum patribus veſtris in monte Oreb.& ſequit̃ poſtea,declarãs quod pactum nouũ daturus eſſet Deus,dicens: Dabo legẽ meã in viſceribus eoꝝ,& in corde eoꝝ ſcribã eam. Ex qbus aperte ꝯſtat: ꝙ in hoc loco apud Hieremiam,& in oíbus auctoritatibus,de qbus ſupra locuti ſumus, dictiones illæ,Legem,Pactum,atq; Fœdus, penitus legem ſignificent: tametſi lex,Thora nomen Hebræi ab Hebręis ẽt nuncupet̃. Et vt Iudęi(quę diximus)negare nõ audeant,intelligãt omnes in diſtin. viii. cap.ii. ſup illud Deuteronomii cap.xxix. vbi dicit̃: Hæc ſunt verba Berith, quæ mandauit dñs Moyſi,ſcindere cum filiis Iſrael in terra Moab, ꝑter illud Berith, quod ſcidit cũ eis in Oreb. Berith enim ibi ſignificat legem. vnde in lib. qui dicitur Mequilda,ſuper iſtis, ac ſimilibus cõcluditur: Non eſt Berith,niſi lex, Exodi etiam cap.xix. ſic legitur: Dic domui Iacob: Vos vidiſtis ꝙ fecerim ĩ Egypto &c. & ſubdit: Et nũc ſi audieritis vocẽ meã, & cuſtodieritis Berith meum: id eſt legẽ, eritis mihi in peculium &c. Vnde Rabini manifeſte dicunt in Commentariis eccleſiaſticis:ꝙ lex danda per Meſſiam excellentior Moſaica lege eſſe debet. Patet igitur ex omnibus in hoc capitulo deſcriptis:ꝙ ſummus ille arbiter Deus indulgẽtiſſimus Imperator,ac Iudex,multis annis anteꝗ Chriſtum Meſſiam filiũ ſuum è cœlo ad noſtram fragilitatem ſumendam mitteret:per eum nouam legẽ, atq; religionem hominibus afferre ſtatuiſſet: quod diuinæ volũtatis myſteriũ Iudęus ſuo more,atq; inſolentia,ſiue temeritate reſpuit,atq; aſpernat̃: quę prauitas, quanta ſit, per Thalmudiſtas,& Rabinos ſuos, quaſi in fine huius quarti libri ſuo conuenienti loco liquido oſtendemus.

¶ Dauid Pſal.ix. Conſtitue domine Legiſlatorem ſup eos, vt ſciant gentes, quoniam hoĩes ſunt. Cap.XXV.

Dauid inſuper Pſal.ix. huiuſmodi approbat myſterium,dicens: Cõſtitue dñe Legiſlatorem ſup eos, vt ſciant gentes,qm̃ hoĩes ſunt. Non oportebat Vatem diuinum precario petere,ſi Moyſis lex continuis tꝑibus obſeruandæ fuiſſet,vt Legiſlatorem ſup hoĩes ꝯſtitueret Deus. At is,qm̃ ſancto circũmunitus Spiritu,intelligebat Meſſiã nouã exhibituꝝ legem hoĩbus: iccirco datorem legis Meſſiam videndi ꝑcupidus,mittendum ad hoĩes Deũ rogat. Quòd aũt Pſalmus hic de Chriſto Meſſia ĩtelligi debeat,teſtis eſt Rabi Salomon: cuius doctrinã Iudæi oẽs plurimi faciũt: qui in hm̃oĩ Pſalmi inſcriptione inqt: Dauid Spũ ſc̃tõ afflatũ ꝓuidiſſe iuuenes Iſrael fortes, atq; magnanimos à Romanis multa ſeruitute opprimẽdos:q tandẽ, licet nõ idẽ numero Meſſię tꝑe, cũ Iudęoꝝ ea tẽpeſtate (vt ait ille)tot⁹ terraꝝ orbis ditioni, atq;

Digitized by Google

Imperio ſe ſubiecerit, libertate priſtina donabunt. In hmõi enim ſnia, cum falſitatis multum appareat, veritas tñ inſeritur de Chriſto Meſſia Pſalmum iſtum dici, & affirmari. Quod etiam Daniel ꝯfirmare videt cap. ix. in calce capitis, vbi dicit: Cõfirmabit aũt pactum multis: hoc eſt legem Euangelicam: quę dicit pactũ, & fœdus nouũ: vt in pręcedenti ꝓximo caplõ declaratũ eſt. Item in Pſal. lxxxiii. hoc idem dicit his verbis: Et enim benedictionem dabit Legiſlator: hoc eſt Chriſtus Euangelicæ legis lator: q lugẽtibus, & pœnitentibus peccatoꝝ ſuoꝝ largitus eſt, & quotidie largitur remiſſionẽ. Ibũt de virtute in virtutẽ: videbit Deus Deorum in Sion &c. Quod de Chriſto in carne tunc venturo annunciatum fuit, & ẽt adimpletum fuiſſe conſtat.

¶ Eſaias. c. ii. Venite aſcẽdamus ad mõtem dñi: & ad domũ Dei Iacob: & docebit nos vias ſuas: & ambulabimus in ſemitis eius, qa de Sion exibit lex, & verbũ dñi de Hierl'm. Cap. XXVI.

NEcnon hanc veritatem, pro qua cũ Iudæis certamus, Eſaias ꝓphetauit: qui cap. ii. ait: Venite aſcẽdamus ad montem dñi: & ad domum Dei Iacob: & docebit nos vias ſuas: & ambulabimus in ſemitis eius, quia de Sion exibit lex, & verbum dñi de Hieruſalem. De Sion, inqt, exibit lex: non qdem vetus illa, & antiqua, quę à Moyſe data eſt, quæ multis annis ante exiuit de mõte Oreb, ſiue Synai: vtroq; enim nomine appellatus eſt mons ille. ait enim: De Sion exibit lex: quę aũt lex de Sion exiuerit, nõ alia qdem, niſi quã Chriſtus benedictus Meſſias ibi pręd icauit, & docuit: vbi diſcipulis ſuis dedit pręcepta diſciplinę, & legẽ vitæ: ibiq; ab eis diuino (quem ſe datuꝝ Chriſtus ꝓmiſerat) ſpiritu accepto, ꝑ orbem ꝓficiſcentes prędicauerũt Euangelium omni creaturę: vt magiſtri ſui verba hęc adimplerent. ſ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit ſaluus erit: qui vero non crediderit ꝯdẽnabit: vt Marci cap. xvi. Et docendo nos vias ſuas: & ambulabimus in ſemitis eius. Ex his nẽpe Prophetę huius verbis, legem Moyſis intelligere non poſſumus: qa Vias ſuas: hoc eſt magiſtri ſui docere debebant: hoc eſt legem nouam: ſcilicet Euangelicam. & ambulabimus in ſemitis eius: hoc eſt ſm ſuam doctrinam, non autem Moyſis. Et ad maiorem huius rei ꝓbationem, ipſe idem Eſaias in eodem caplõ parum ſuperius dixerat: Et erit in nouiſſimis diebus pręparatus mons domus dñi in vertice mõtium: eleuabit ſup colles: & fluẽt ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent: Venite aſcendamus ad montem dñi: & ad domum Dei Iacob: & vt paulo ſuperius dictum eſt. Sup qbus Eſaię verbis gloſat Rabi Salomon: Eleuabitur ſuper colles: qa miracula qdem habent fieri in eo: & qdem maiora miraculis mõtis Synai, atq; Carmeli, & Thabor. Vnde ipſe Rabi Salomon ſenſit hãc collium eleuationem, per famam, & gloriã eſſe, & non per motum localem. Quę autem miracula eſſent illa, ſtatim ſubditur: Quia de Sion exibit lex, & verbũ domini de Hieruſalem oibus gẽtibus. Si ergo lex exire debebat de Sion: ergo alia lex, q̃ Moſaica, quę exiit de Oreb, vel Synai: & ex illis etiam verbis, Oibus gẽtibus, Euangelicam legem itellexit, quę omnibus gentibus data fuit: non aũt Moſaicã legẽ, quę ſolis Hebręis data fuit. Et quoniam Iudæi multa opponunt: vide infra lib. vii. qntam oppoſitionem: qa ibi multa opponuntur: quę omnia ibi etiam reſoluuntur, & bene.

¶ Micheas inſuper diuinus Vates hoc idem penitus dixit, his verbis cap. iiii. Venite aſcendamus ad montem domini: & ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis ſuis: & ibimus in ſemitis eius, quia de Sion egredietur lex &c. Cap. XXVII.

QVam veritatem etiam Micheas Propheta confirmat cap. iiii. dicens: Venite aſcendamus ad mõtem dñi: & ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis ſuis: & ibimus in ſemitis eius, qa de Sion egredietur lex, & verbum dñi de Hierl'm. Hæc de Meſſia ceciniſſe Micheam ẽt Iudęi ſentiũt, atq; fatentur: qbus ſanè clarius ab eo ad pertinaciam

Digitized by Google

tinaciam Iudęorum ꝯuincendam nihil dici potuit: De Sió egredietur lex, ait Micheas: nó dixit de Móte Synai, vel Oreb (vtroq; enim appellatur noie) ſuper quo data fuit lex Moyſis, ſed in monte Sion: prævidit enim ipſe Propheta ſpiritu dei ductus, à Chriſto Meſſia nouo dogmate, noua lege hoies inſtruendos eſſe: ideo dixit: Et docebit nos de viis ſuis: & ibimus in ſemitis eius: nó in ſemitis Abrahę: nó Aaró: non Moyſis: ſed in ſemitis eius, Chriſti. ſ. De quo ſiquidem monte, ad què Micheas pplm Dei aſcendere pcipit, Eſaias cap. li. ait: Cóſolabitur ergo dñs Sion: & ꝯſolabitur oés ruinas eius: hoc eſt errores, atq; fallacias, quas tũc inſerebát in humanis pectoribus Iudęorum doctores: qbus reſeratis, & abiectis per doctrinã Chriſti ibidè exhibitam, & regulam beneuiuendi: qui crediderunt in eum ſummo affecti ſunt gaudio, atq; beatitudine æterna: ideo hmõi lætitię ab eodem Propheta redditur ratio: Quia à me lex exiet, & iudicium meum in lucem populorum requieſcet. Nõ illa qdem lex Moyſis, quę multo tpe ante exierat: & qdem ex monte Synai: ſed alia: quæ aũt? Chriſti doctrina. ſ. quã ibi obſeruandã docuit. In monté Sion cũr aſcéderit Chriſtus: vt cópleret Eſaiæ vaticinium cap. xl. Sup montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion: qđ ſané caput Iudęi ét referunt ad Meſſiæ tépus. De quo monte Pſal. lxvii. legitur: Mons Dei, mós pinguis: qm̃ ibidé Chriſtus Deus, & homo ſedé habuit: vt inqt Matthęus cap. v. Et cum ſediſſet in monte. ſ. Sion: acceſſerunt ad eum diſcipuli eius: & aperiens os ſuum docebat eos: icciro eodem Pſal. dicitur: Mons, in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. Pinguis enim vocatus eſt: qa dogmatibus, & & exemplis, rebuſq; mirabilibus ibi per Chriſtũ factis, & palàm demóſtratis: ideo Pſal. lxxvii. inquit Dauid: Elegit mótem Sion, quem dilexit. & Pſal. cxxxi. Elegit dñs Sion, & elegit eam in habitationé ſibi. & Abdias cap. vnico: Et in móte Sion erit ſaluatio. Et quoniã Iudæi multa opponunt, ideo vide infra lib. vii. oppoſitionem quintam cum reſponſionibus.

Finus Ferrarieñ.

¶ Eſaias cap. xlii. Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, iudicium meum gentibus proferet. Cap. XXVIII.

Ipſe quoq; Eſaias etiam capitulo quadrageſimoſecundo: hoc idem, qđ dicimus, approbat, dicens: Ecce ſeruus meus, ſuſcipiã eũ, iudiciũ gentibus ꝓferet. Hic nãq; ſeruus, & electus, tum apud Hebręos, tum ét apud Chriſtianos intelligitur Meſſias, teſte tranſlatione Chaldęa, quę apud Iudæos appellatur Targum: & ét Rabi Salomone, qui dicit ꝯtenta in fine pręcedétis capituli Eſaię: hoc eſt. xli. incipiendo ibi Primus ad Sion: & ꝯtenta in prĩcipio huius. xlii. cap. dici de Rege Meſſia, & de redemptione vltima. & ſequitur Propheta: Et legem eius inſulę expectabũt, quéadmodum ét habetur apud eundem cap. li. Me inſulæ expectabunt, & brachiũ meũ ſuſtinebũt. Cum enim dicit: legem eius expectari ab inſulis, aliam ꝓfecto legem intelligit, q̃ legem Moyſis, quę Hebręorum dũtaxat populo data fuit. In inſulis autem habitantes, nó Moyſis legem, ſed Aplõrum tpe (vt in eorum Actibus lectitamus) vbi & Paulus ſummo ſtudio, ac diligentia prædicauit, Chriſti doctrinam ſuſceperũt, & obſeruarũt: quod & in pręſentiarum neminem latet. Et legé eius, inqt Propheta: hoc eſt, non legem Moyſis, ſed Meſſię Regis. Ex quo recte pcipere poſſumus aliã à Chriſto Meſſia exhibendã fuiſſe legé, q̃ quę à Moyſe Iudaico populo data fuerit. Et vocat eũ ſeruum Deus ſolũ ꝓpter aſſumptã humanitatem: qa q̃tum ad diuinitaté ſeruus nó eſt, ſed filius, & ei æqualis. Et qꝫ de lege noua itelligat ipſemet Propheta, magis infra declarat, dicés: Quę prima fuerũt, ecce venerũt: noua quoq; ego annũtio, anteq̃ oriantur audita vobis faciã. Cantate dño canticũ nouũ: laus eius ab extremis terrę: & iterum: Laudate habitatores petrę: de vertice montiũ clamabũt: ponét dño gl'iam: & laudé eius in inſulis nũtiabũt. Quę oia minime de Iudęis verificari poſſunt: tum qa hæc noua eſſe prædicuntur: tum ét qa lex Iudęorum non erat ab extremis terrę: nec in inſulis. Qua de re neceſſario hęc oia de lege Chriſti intelligéda

Digitized by Google

ſunt. item magis infra hoc aliud dicitur: Et educam cęcos in viam, quam neſciũt: ſignificans Gentiles idolatras ad fidem Chriſti venturos fuiſſe: prout adimpletum iamdiu fuiſſe meridiana luce clarius cognoſcitur.

¶ Moyſes Deuteronomii cap. xviii. Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrũ ſuorũ ſimilem tui: & ponã verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos omnia, quę prçcepero illi: qui aũt verba eius, quę loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor exiſtã. Cap. XXIX.

Solet plerũq; habere apud incredulos, & ptinaces tantũ vigoris, & efficaciæ repetita ſępius veritas: vt etſi ab eis penitus errores abduci, diuelliq; nõ poſſint, in dubio tamen eorũ animus quãq; adducaſ, pedenſq; inde facilius ad veritatẽ ipſam cognoſcendã impellaſ. Quod ipſe conſiderans, nolo pro viribus qcq̃, quod ad myſterium hmõi pertinet, intactum, atq; indiſcuſſum relinquere, vt lineamentis (ſi fieri põt ad verã religionem, atq; fidem eorũ animos, vel allicere, vel excitare ſaltem poſſimus: ne quæſitã veritatem vlterius audeant oppugnare, ſi qñ iaentam tenere neglexerint. Legãt Iudęi, qui ſacras literaſ prę oibus ſe tenere arbitranſ, Deutero. c. xviii. quæ à Deo Moyſi prædicta ſunt: Prophetam, inqt, ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorũ ſimilem tui: & ponam verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos oĩa, quę prçcepero illi: qui aũt verba eius, quæ loqueſ in noĩe meo, audire noluerit, ego vltor exiſtam. Doctiſſimorũ qdem latet neminem, qui Moyſis Codices lectitarũt, qñ Deus in vertice mõtis Oreb allocutus eſt Moyſem, vt legis ingrato pplo præcepta traderet: cum Dei voce, atq; igne perterritus audire eum nõ poſſet: ꝙ tunc voluerit illeoratũ Moyſem: vt loquereſ ipſe, & nõ Deus: queadmodũ ſcribiſ Exodi cap. xx. vbi diciſ: Cunctus aũt ppl's videbat voces, & lampades, & ſonitũ buccinę, montemq; fumigantẽ: & perterriti, ac pauore ꝯcuſſi ſteterũt ꝑcul, dicentes Moyſi: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquaſ nobis dñs, ne forte moriamur. Hoc itidẽ legitur Deutero. cap. v. Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus vltra vocẽ dñi noſtri moriemur. Videns aũt Deus pius, atq; miſericors pplm illũ ob timorẽ, ꝯſiſtere nõ poſſe, qui eum iuaſerat, audita voce eius, inqt Moyſi: Bene oia locuti ſũt: vt legiſ Deutero. cap. v. & cap. xviii. Hoc eſt, qa dñs ſum excelſus, atq; terribilis, Rex magnus ſup oẽm terram: vt habeſ Pſal. xlvi. Vox mea audiri ab eis nõ põt. ideo & ꝯtinuo ſeqtur: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrũ ſuorũ ſimilem tui: & ponã verba mea i ore eius: loqueturq; ad eos oia, quæ præcepero illi. Ex qbus ꝑfecto verbis recte qcũq; ſanę mentis intelligere põt, ꝙ ſe miſſurũ Deus Moyſi ſimilẽ Prophetã dixerit: q vt Moyſes Legiſer fuit, ita & ille foret: à quo inſtrueret ppls diuinis documentis, pariter atq; lege: qñqdem ab eo Deus audiri non poterat. Nam quę Dei ſunt, mẽs hominũ terrenis compacta viſceribus, atq; corporis domicilio ipedita, per ſe capere nõ põt, niſi aliunde doceaſ. Hoc enim ſummus opifex Deus dator bonorũ oium, & ꝯſummatus doctor, videns, cognoſcẽſq; naturã humanã admodũ infirmã, atq; fragilem, quę vocẽ eius audire nõ poſſet, decreuit tũc alterũ ad hoies Legiferũ mittere: ideo dixit: Prophetã ſuſcitabo eis de medio fratrũ ſuorũ. Hic nempe Propheta fuit Chriſtus verus Meſſias, in vno diuino ſuppoſito ver⁹ Deus, & verus homo: Deus ſemp de Deo: homo ex tpe, abſq; virili ſemine ex muliere natus de ſemine Abraę, de Tribu Iuda, atq; de ſtirpe Dauid. Myſteriũ hoc tam pręclarũ, atq; illuſtre factũ eſt: vt Deus legem daturus: q a pplo Dei in mõte Oreb audiri nõ poterat, demũ fragilitate idutus, hoibus legẽ daret, necnõ & videri, atq; tractari poſſet: igiſ de medio fratrũ ſuorũ ſuſcitauit eũ dñs, & venit in mundũ, vt inſtitutis ſuis, atq; lege, ſalua fieret ois caro, & q ei aduerſareſ, daret pœnas: iccirco ait: Qui aũt verba eius, quæ loqueſ in noĩe meo, audire noluerit, ego vltor exiſtam. Opponit Iudęus dicẽs: Hęc oratio: Prophetã ſuſcitabo eis de medio fratrũ ſuorũ ſimilem

milem tui: & ponã verba mea in ore eius, neq; vllo modo, vel ordine Chriſtiano ſenſui accõmodari, vel ſaltem vi aliqua itelligi: vt à Meſſia noua lex, ſiue religio dari poſſit: qñqdem de legis inſtitutione, aut de Legiſlatore nihil ibidẽ iſerat. Voluit enim Deus, qm̃ faciles erãt Iudçi, proniq; ad credendũ diuinis, atq; Phitonibus, eorũ errores, atq; ſupſtitiones euertere, ideo ait eodem caplõ paulo ſupius: Caue ne imitari velis abominationes illarũ gentiũ: nec inueniat in te, q luſtret filium ſuũ, aut filiã ducens per ignẽ: aut q Ariolos ſciſcitetur, aut obſeruet ſomnia, atq; auguria: ne ſit maleficus, nec incãtator, neq; Phitones cõſulat, nec diuinos, nec qrat à mortuis veritatẽ. Oĩa enim hçc abhominat dñs. & infra ſeqtur: Gentes iſtę, quarũ poſſidebis terrã, augures, & diuinos audiũt: tu aũt à dño Deo tuo aliter inſtitutus es. Qua vero inſtitutione, qbus'ue morib⁹ degere ppl's Iſrael, atq; ſe gubernare debebat, docet Moyſes, cũ ſequit: Prophetã de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi dñs Deus tu⁹, ipſum audies: hoc eſt augures, atq; ſupſtitionibus incũbẽtes nõ qrites, nõ ↄſulas: qm̃ dñs Deus tuus ſuſcitabit tibi Prophetã, à quo oĩa quę petieris, eueniẽt, & neminem fallent: queadmodũ faciũt malefici, atq; Phitones, hominũ oculos pſtringẽtes. Propheta aũt, quẽ ſuſcitauit dñs ſuit Ioſue, Samuel, Eſaias, Hieremias, Ezechiel, atq; Malachias, & alii plures Moyſi ſimiles religione, ac veritate: quod ſanè apud ſacrarũ literarũ peritos ſatis abunde patet. Quare oĩa verba hæc: Prophetã ſuſcitabo eis de medio fratrũ ſuorũ ſimilẽ tui: & ponã verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos oĩa, quę pcepero illi: qui aũt verba eius, quę loquet i noĩe meo, audire noluerit, ego vltor exiſtã, intelligi debẽt apud quẽlibet ſanę mentis de oĩbus Prophetis, de qb⁹ ſupra ſermo habitus eſt: nõ aũt referri poſſunt ad Prophetã aliquẽ Legiſlatorẽ, de quo ibi nullũ efficit verbũ, neq; de eo ex verbis ipſis aliquis ſenſus accõmodari põt, vt planè conſtat recta ſpſitẽti. Rñſio. Prophetã hũc ſuſcitandũ nullũ aliũ poſſumus veraciter dicere, niſi Ieſum Chriſtũ Meſſiã. Nã qñ Deus dedit legẽ pplõ in monte Synai fumigãte monte, & aere tonitruis ſtrepẽte, pterriti Iudçi dixerũt Moyſi: Loquere tu nobis, nõ loquat nobis dñs, ne moriamur. Rñdit Moyſes prophetizãs, & dixit: Hoc modo fieri non põt, fiet autem tpe Meſſiæ: qd nil aliud põt ſignificare, niſi ꝙ ipſe Moyſes tanq̃ Propheta pdixit, & annũtiauit Ieſum Chriſtũ Dei filiũ carnẽ humanã fuiſſe aſſumpturũ, & hoiem fieri debuiſſe, & i humana forma ſine pauore legẽ nouã daturũ fuiſſe. Qđ veraciter adimpletũ fuiſſe i Ieſu Chriſto narrat Matthçus cap. v. dicens: Videns aũt Ieſus turbas, aſcendit in montem, & cum ſediſſet, acceſſerũt ad eum Diſcipuli eius, & aperiẽs os ſuũ docebat eos. Qui vero aliter ſentit, is nempe Moyſem Prophetã fuiſſe negabit. Prophetauit ergo Moyſes legẽ dandã per Meſſiã ſcribendã eſſe, nõ in mẽbranis, ſed in cordibus hominũ: vt pdixit ẽt Hieremias. c. xxxi. Ex quo Iudçi tanq̃ mendaces ↄfuſi ſunt ex hac ſola rñſione: quo non obſtãte, conabor ẽt hoc ipſum vera ratione pbare. Moyſes nempe videns ppl'm Hebræum erga Deũ claudicare, & nõ recte ambulare: cũ ad multa, & varia peccata pronus eſſet, qa ſupſtitionibus, & ſomniis credebat, & Phitones ↄſulebat, à mortuis futura qrebat, & alia multa illicita faciebat: cognoſcensq; ſe moriturũ, cum eſſet in terra Moab Iordani fluuio ↄuicina, vltra quẽ fluuiũ ei pgredi nõ licebat, de duobus admonet ppl'm. Quorũ alterũ eſt: ne Ariolos pcontet, neq; incantatores quęritet, neq; alia huiuſcemodi inqrat, quæ odit ſummus Deus. Alterũ vero eſt: ꝙ aures pręſtare velit, animoq; cõplecti quæcũq; dicturus eſt Propheta, quem de eius gente ſuſcitaturus eſſet dominus nuntiũ ſuum, atq; legatũ: in quo verba Dei erũt, & quæ mandauerit illi Deus loqueretur tantum. Iccirco ſcribitur ibidem: Ponam verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero illi. Ex quibus profecto verbis facilius intelligi poteſt, ac debet: ꝙ Deus pietate motus, volens Iudæos à lege penitus, atq; religio-

ne alienos ſectantes maleficos,atq; præſtigiatores,vel diuinos ad ſecurā itineris viam dirigere,Prophetam,inquit,ſuſcitabo eis de medio fratrū ſuorum, doctorum.ſ.eos,qua lege,qua'ue religiōe, vel qbus inſtitutis, vel moribus ſe regere,atq; gubernare debeant.iccirco ſequitur:Similē tui:non aūt ait Similem tibi: hoc eſt: vt tu Legiſer es,ita & ille futurus eſt:& queādmodum tu noīe meo veritate eos iſtruis,ſic & ille veritatis Dux erit, & auctor.ideo ſequitur:Et ponam verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos oīa, quę pcepero illi:qui aūt verba eius,q̄ loquet in noīe meo,audire noluerit, ego vltor exiſtam.Quòd aūt de lege, atq; Legiſlatore hæc accipi debeant manifeſte conſtat:nam tp̄s, quo hæc à Deo Moyſi dicta ſunt,illud eteni fuit,qn̄ à Deo ipſo decem legis pcepta in monte Oreb dabantur Iudæoꝝ populo:qui tunc audita voce Dei de medio ignis cōterritus, dixit:Loquere tu nobis,& audiemus: non loquatur nobis dn̄s,ne forte moriamur. vt hr̄ Exodi.c.xx.Et itidem Deuteronomii.c.v.vbi dr̄: Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maxim⁹? Si enī audierimus vltra vocem dn̄i Dei noſtri, moriemur.& infra:Tu magis accede, & audi cuncta, q̄ dixerit dn̄s Deus noſter tibi:loquerisq; ad nos,& nos audientes faciemus ea.Tunc inquit Deus: Audiui vocem ppl̄i huius: bene oīa locuti ſunt: hoc eſt: qm̄ vocem meam in danda eis lege audire non poſſunt:mittam ad eos hoīem tui ſimilem ipſis allaturū legem ipſam.ideo ſequitur:Prophetā ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuoꝝ ſimilem tui: & ponam verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos oīa,quæ pcepero illi. Et ponam verba mea,inqt Deus, in ore eius: hoc eſt decē illa præcepta, q̄ audiri nō potuerūt ab eis,voce Dei perterritis: loqueturq; ad eos omnia,quæ præcepero illi:hoc eſt,qbus ēt moribus, quibus'ue inſtitutis ipſi ſe inſtituere,atq; gubernare debeant ex admonitionibus,atq; doctrina,quam ipſum edocebo, eoꝝ qlibet percipere abſque vllo pauore poterit. Quòd aūt per hoc,quod dr̄, Verba mea, lex intelligi debeat,oſ̄ditur:eo ꝙ ſcribitur Exodi.c.xxxiiii. Pręcide,ait,tibi duas Tabulas lapideas iſtar prioꝝ:& ſcribā ſup eas verba, q̄ habuerūt Tabulę, quas fregiſti.& infra:Scripſi tibi verba hæc,qbus & tecum pepigi fœdus.loqtur enim ibi Deus Moyſi de lege,ſiue legis præceptis.Idq; clarius paulo infra dr̄: Et ſcripſit in Tabulis verba fœderis decem: q̄ apud Hebræos ſonant: Vaic thob alhaulo chos hecdiuare hebetit eſſeres. Itaq; cum dicitur:Et ponam verba mea in ore eius,exponi debet: Et ponā legem meā in ore eius:quod quidē re ipſa ita ſe habet,nec aliter intelligi pōt. Igitur ſi per id temporis,quo Deus ppl̄m Iudaicum legem edocebat, & de lege ſolum tunc agebatur,à Deo Hebræoꝝ populus petierit,ne loqueretur Deus:q tūc tanq̄ Legiſer loquebatur:& Deus ipſe tunc dixerit Moyſi:Bene oīa locuti ſunt: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrū ſuoꝝ ſimilem tui:& ponam verba mea in ore eius:loqueturq; ad eos, quę præcepero illi:quis eſt tam obtuſus ingenio,tam rationis expers,vel inſanus:qui non iudicet,dicat,& affirmet Prophetam illū Legiſerum fore,legem'ue hoībus allatuꝝ? Apparet ergo dilucide Iudæoꝝ falſitas: qui aſſerunt hęc videlicet: Prophetā ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui, de Legiſlatore intelligi non poſſe:cum ibi nullū efficiatur verbū de lege aliqua populo exhibenda: quæ quidem opinio imprudens eſt, atq; falſa, & diuinæ voluntati penitus repugnās: vt oībus aperte conſtare poteſt: cum ibidē profecto de lege danda populo Iſrael ſolum verba ipſa ſonent,atq; oſtendant. Hæc ēt veritas illuſtratur per ea,quæ in eodem capite ſcribuntur paulo ſupra, vbi dr̄: Quando ingreſſus fueris terrā, quam dn̄s Deus tuus dabit tibi: caue ne imitari velis abominationes illaꝝ gētiū: nec inueniatur in te,qui luſtret filiū ſuū, aut filiam ducens per ignem,aut q Ariolos ſiſcitetur, aut obſeruet ſomnia, atq; auguria:nec ſit maleficus,vel incātator, neq; Phitones ꝯſulat,neq; diuinos,neq; à mortuis q̄rat veritatem:oīa enim hæc

abominatur

abominatur dñs. Ex qbus apparet, q̄ videns Deus (vt diximus) Iudæorum ppl'm facilem, & pronum eſſe ad oẽm ſuperſtitionem, atq; ad ineptas, ac falſas inqſitiones pronum, atq; procliuũ: qui per aialiũ viſcera, aut diuinationes, vel per ſomnia ſcire futura conabatur, voluit, atq; decreuit, ne quem prę aliis ppl'is in miniſterium ſuũ elegerat, perditarum gentiũ ritus, atq; male viuẽdi regulas ſequeref: ſed lege tm̃ diuinæ voluntatis ſe ſe aleret, & informaret, decẽ Cõſtitutiones legis, ſiue Decreta ppl'm Iſrael edoceri, hoc ipſum ẽt oñditur, qñ eodem cap. dr̃ de populo ipſo: Tu aũt aliter à dño Deo tuo inſtitutus es: hoc eſt: non vult Deus vt imiteris Ariolos, atq; diuinos: qui ſe, & alios fallũt: ſed vult vt pręceptis ſuis, ac lege, tu inſtitutus pergas, atq; proficiſcaris: iccirco ſeqtur: Prophetã de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi dñs Deus tuus: ipſum audies, vt petiſti à dño Deo tuo in mõte Oreb, qñ concio congregata eſt. Quæ aũt in monte Oreb ppl's petierit, clarum oibus eſt: nã cum pplo Deus legem daret, & à principio Deus ipſe audiri nõ poſſet, dixit: Vltra non audiam vocem dñi Dei mei: & ignem hunc maximũ amplius nõ videbo, ne moriar. Tunc Deus ait: Bene oĩa locuti ſunt: hoc eſt: qm̃ voce mea perterriti legem, qua ſe inſtituere debent, audire non potuerũt, ait: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſil'em tui: & ponam verba mea in ore eius: hoc eſt legem: vt ſupra probatũ eſt: loqueturq; ad eos oĩa, quæ præcepero illi. Ex qbus verbis liqdo apparet ibi de lege tm̃ dici, atq; penitus tractari: qm̃ ſi de Legiſlatore dicere non intendiſſet Deus, neceſſe non erat hic memoriã facere de concione cõgregata, qñ dabatur lex, nec de petitione facta per ppl'm perterritum, q̄ non loquaf ſibi dñs, ne moriatur. Vnde ex hmõi verbis manifeſte ↄcluditur de Legiſlatore hic intelligi debere. Hęc vera ſnĩa eſt: hic verus ſenſus, à quo ſi quis diſceſſerit, à veritate fit alienus. Conſtat etiam non obſcure ea nullo pacto de Ioſue (vt ipſi aiunt) intelligi poſſe: cũ Moyſis tpe Ioſue ille fuerit, & Moyſis qdem miniſter: neq; legem Dei populo Iſrael attulerit: vt ſcribitur Ioſue cap. i. Et factum eſt poſt mortem Moyſis ſerui dñi: vt loqueretur dñs ad Ioſue filium Num miniſtrum Moyſis: Confortare igitur: & eſto robuſtus valde, vt cuſtodias, & facias omnem legem, quam pręcepit tibi Moyſes ſeruus meus: nec declines ab ea ad dexteram, vel ad ſiniſtram, vt intelligas cuncta quæ agis: non recedat volumen legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus, ac noctibus, vt cuſtodias, & facias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo. Quòd aũt Ioſue legem Moyſis, & nõ ſuam, ſeruãdam & cuſtodiẽdam eſſe mãdauerit, cõſtat Ioſue. c. x. & c. xxiii. Nam c. x. ſic dr̃: Sicut pręceperat dñs Moyſi ſeruo ſuo: ita pręcepit Moyſes Ioſue, & ille vniuerſa compleuit: non præterit de vniuerſis mandatis nec vnũ qdem verbum, quod iuſſerat Deus Moyſi. c. autem xxiii. inquit ipſe Ioſue pplo: Tm̃ cõfortamini, & eſtote ſoliciti, vt cuſtodiatis cũcta, quæ ſcripta ſunt in volumine legis Moyſis, & non declinetis ab eis nec ad dexteram, nec ad ſiniſtrã. Conſtat igif, & quidem ꝓbe, & aperte ex ſupius dictis, Ioſue non fuiſſe Legiſlatorem, ſed mandaſſe ſeruari legem Moyſis, vt ſupra declaratũ eſt. Igitur iam ſuſcitatus erat Ioſue, non aũt ſuſcitandus, quẽadmodum ibi dr̃: Prophetã ſuſcitabo: neq; exteris Prophetis eadem verba recte accõmodari poſſunt: qñquidem eorum nullus extitit Legiſlator, ſicut Moyſes. Icciro ibi dr̃: Prophetam ſuſcitabo ſimilem tui, & ponam verba mea: hoc eſt (vt diximus) legem meam in ore eius. Colligãt ergo Iudęi, atq; diligẽter perſcrutẽtur tempus, quo hęc à Deo dicta ſunt, & eorum rõnem, atq; fundamentum rei aiaduertant, tunc ſanè quæ attigimus Solis radio eis clariora luceſcent. Nonnulli tamen opinantur illud: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, quod dictũ eſt à Moyſe, intelligi poſſe de Propheta ſolum futura prędicente. & illud poſtea, quod eodem capite ſequitur: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum, quod à Deo dictũ eſt,

intelligi velint de Propheta Legiſlatore tantum: quod ſiquidem vtrunq; ſtudioſius perſcrutatus fuiſſet, forſitan aliter dixiſſet: vtrunq; enim intelligitur de Legiſlatore, ſimul atq; futura prædicente: qui Chriſtus fuit. Ipſe enim futura prędixit: necnon & Legiſlator extitit. Primo nãque loco dicitur: & verba ſunt Moyſis: quod ipſi forte non animaduerterunt: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi dominus Deus tuus. Sicut me, inquit: hoc eſt ſicut vobis, ait Moyſes, Legifer fui: ita & Propheta, quem ſuſcitabit dominus vobis Legifer erit. Quòd autem hæc verba de Legiſlatore etiam intelligi debeant, manifeſtum eſt: nam expletis iſtis verbis: Prophetam de gẽte tua, & de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi dominus Deus tuus: ſequitur continuo ibidem: Vt petiſti à domino Deo tuo in Oreb, quando concio congregata eſt, atq; dixiſti: Vltra non audiam vocem domini Dei mei, & ignem hunc maximũ amplius nõ videbo, ne moriar. hęc profecto à populo Iudaico dicta ſunt, eo tempore, quo lex dabatur ei à Deo: qui tunc veluti Legifer loquebat. De quo populo tunc Deus ipſe (quẽadmodum ſupra diximus) inquit: Bene omnia locuti ſunt. & continuo adducit verba ipſius Dei formaliter, quæ q dem ſunt hæc: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui: & ponam verba mea in ore eius: & hæc dixit ad maiorem declarationem, atque confirmationem verboꝶ ſuoꝶ, quæ ſuperius adduxit: videlicet: Prophetã de gente tua, & de fratrib' tuis ſicut me ſuſcitabit tibi dominus Deus tuus. Igitur horum duoꝶ. ſ. quod dictum eſt à Deo: & illud quod dictũ eſt à Moyſe: alteꝶ ab altero exponitur, atq; firmatur. At Iudęi hanc veritatem renuunt, quippe, qui pertinacia obſtricti ſequuntur ſua pplexa oĩa, atq; confuſa, & ea neq; diſci ab eis audiẽdo poteſt, neq; legendo percipi: & tanq̃ ſtulti, atq; inſani menti humanæ, quod eſt veritatis, & rõnis domicilium, obſtãt: qm̃ ſi hois natura inueſtigandæ veritatis capax eſt: is etenim, quacunq; conditione extiterit, ſexu, vel ætate bene firmata percunctari eam debet, ne mẽs ſuo munere, atq; proprietate priuetur. Chriſtiani vero diuinitus edocti, hoc tenent, & affirmant, cum B. Petrus Aplõꝶ Princeps poſt Spiritus ſancti receptionẽ hoc de Chriſto Ieſu prophetatum fuiſſe teſtetur, Actuũ. c. iii. dicens: Pœnitemini igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra: vt cum venerint tempora refrigerii à conſpectu domini: & miſerit eũ, qui prędicatus eſt vobis Chriſtũ Ieſum, quem oportet quidem cœlum ſuſcipere vſq; in tempora reſtitutionis oium, quæ locutus eſt Deus per os ſanctoꝶ ſuorum à ſęculo Prophetarum, Moyſes qdem dixit: Qm̃ Prophetam ſuſcitabit vobis dominus Deus veſter de fratribus veſtris, tãquam meipſum audietis iuxta omnia quæcunq; locutus fuerit vobis. erit aũt: Omnis anima, quæ nõ audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe: & oẽs Prophetæ à Samuel, & deinceps, qui locuti ſunt, annuntiauerunt dies iſtos: Vos eſtis filii Prophetarum, & teſtamenti, qđ diſpoſuit Deus ad patres veſtros, dicens ad Abraam: Et in ſemine tuo benedicentur oẽs familiæ terrę: vobis primum Deus ſuſcitans filium ſuum, miſit eum benedicentẽ vobis, vt conuertat ſe vnuſquiſq; à nequitia ſua. Iudęi ergo ſi diligenter verba omnia prędicti capituli xviii. Deuteronomii: & ea, quę ſuperius diximus, aduerterint, à mera veritate nũ deuiabunt.

¶ De Tabulis legis, quas Moyſes fregit, quando de monte deſcendens, vidit Iudaicum populum aureum adorare Vitulum. Cap. XXX.

SI præterea Iudęi percunctari vellẽt parumper, cur Moyſes piecerit Tabulas pceptoꝶ digito Dei ſcriptas: atq; nulla dantis rõne habita, cur proiectas ẽt confregerit: vt hr̃ Exodi. c. xxxi. aperiret eis fortaſſis diuinũ hoc ſecretũ, recognoſcerẽtq; myſterium, de quo certamus, & Dei cultores veri appellarent. Dicerẽ ipſe profecto: Si cœleſte hoc arcanum, ſi hmõi myſterii veritatẽ ſcrutatus minus recte fuiſſem, Moyſem pcul dubio

deliraſſe

deliraſſe quippe,q ſi Hebræoꝝ ppl's indignum peregit facinus,ſi Vitulũ cõflatilem adorauit,cur tanq̃ diuini muneris imemor,atq; ignarus diuinę voluntatis, functus eſt vel inſipiẽtis,vel ingrati hominis officio? Non decet ꝓfecto hoiem humani Principis vel nũtium,vel delegatum,ſi ſanus fuerit,mãdata illius ſpernere,ac deturpare: quanto magis illius, qui ſũmus Pr̃iceps eſt, Dux noſter,& auctor Deus,ac dñs oium? Elegit Moyſem Deus nũtium ſuũ,ſumma in eũ beneuolentia affectus:eiq; duas Tabulas digito ſuo ſcriptas dono dedit: qbus ab eo inſtrueretur ppl's ꝓbitate, & moribus, atq; regula bñuiuendi. Fuit hoc ſanè pretioſum,& ſingulare donum:fuit ꝓfectò munus præ oibus ꝯſeruandũ. Cur inq̃ proiecit illud Moyſes? dirupitq; talis,ac tãti Principis(q Deus eſt)cõmiſſionem diuinã ei creditam,atq; ꝯceſſam? Nunc peto,ad ipſum me ꝯferens:Dic oro ò Moyſes(pace tua dixerim) ſi te dñs coràm citaſſet,quã hmõi delirameti,atq; inconſideratæ ingratitudinis excuſationẽ attuliſſes? te qdem non fugit,apud veri iudicis tribunal qs de cõmiſſis nequaq̃ valeat excuſare. Si male,ac pdite egerit ppl's: cur tu malũ malo addere cenſuiſti? Deũ non nouerat ppl's:tu vero Deũ nõ ignorabas:eieciſti mãdata Dei:fregiſti,ac reliquiſti tanq̃ indoctus,atq; inſcius legationis diuinæ ſtatuta. Nam ſpretis Dei mãdatis,ſpernitur & ipſe Deus. Vbi erit igitur beneuiuendi modus,ſiue ordo? vbi forma reꝝ? vbi ius? vbi lex? vbi vera religio? vbi deniq; ipſius iura naturæ: cum oia confuſa ſint,atq; erroribus implicita neceſſe ſit:inde furta,inſidiæ,rapinę,homicidia ppl'orum,ſubuerſiones quoq; inde vrbium oriunt,& ꝓualeſcunt. At neminem latet errati ſui ppl'm dediſſe pœnas:quãuis agreſtis,ac rudis fuerit. Tu vero Dei cognitor,& electus à Deo nuntius,atq; Legifer,diuinã legẽ proiiciens diuina ĩpune dilaceraſti mãdata. Quid ſi perpetraſſet alius? nõne tu eũ improbum,iniquũ,ac ſceleratũ, necnõ morte pleſtendũ ſæuiſſima iudicaſſes? At erratũ tuũ legimus,pœnitentiã vero nõ:fractionem diuinaꝝ Tabularũ ſcimus, ſed animaduerſionẽ tui ignoramus. Admiratur hoc humana mẽs,myſteriũ non intelligens:cum Deus iudex iuſtus par pari hoſtimentũ referre ſoleat:inultus non euaſit ppl's à peccato, ſed tu impunitus euaſiſti ab errato: magna extitit ppl'i infirmitas,at non minor fuit (ſi dicere fas ſit)tua ipietas? Quo facto qd Deus Moyſi dixerit,audi:Pręcide tibi,inquit, duas Tabulas inſtar prioꝝ: vt ſcribitur Exodi .c.xxxiiii. & ſcribã ſuper eas verba, q̃ habuerunt Tabulę,quas fregiſti. Eſto paratus mane: vt aſcendas ſtatim in montem Synai:ſtabisq; mecũ ſup uerticẽ montis. O' immẽſa Dei benignitas, O' Sapiẽtia, & incõprehenſibilis æqtas:q̃ ſapiẽter in oibus ſemper agis:feciſti hoies: & pares voluiſti eſſe oẽs rõne viuendi,intelligẽdi,& cognoſcendi te:& te ſi nõ nouerit, quis non excuſatur, qñqdem poſſit, & valeat ſcire te, vt tandem te frui queat. Dic quæſo dñe? quid tu ꝯtritis Tabulis commiſſionis tuę in Moyſem nihil aiaduerſionis intuleris? non eum accuſaueris? non eum eieceris? quin imo vocaſti, atq; dixiſti: Aſcendas ſtatim in montem Synai,& ſtabis mecum. Parẽtem noſtrũ, quem manibus tuis ad imaginem tuam primum creaſti, ubi primum de ligno edit,accuſatum à te,atq; eiectum Paradiſi uoluptate,atq; uita ſimul,pariterq; priuaſti:ſi non paruit iſte,non paruit & ille:non contempſit Adam lignũ:at Moyſes contempſit legẽ:alter punitus, alter inultus euaſit. Rei huiuſcemodi myſterio inſtrui appeto: non decet me qdem, in ea re maxime,in qua ſalutis ratio uerſatur, meo confidere iudicio, atque propriis ſenſibus inniti. Peto à te igitur: qa ſentio me ſine te ò bone Deus percipere boni nihil poſſe, ut abſolutionis,uel indulgentiæ mihi huiuſmodi cauſam exponas: paratus ſum etenim audire ſi docueris:uerum ſcio tua me oratione indignum: ſed ut ad te confugiam non es indignus: præſumpſi hoc tua inflammatus benignitate: ſed non aduerti meam temeritatem: cum iam pateſeceris diſcere uolentibus, iſtud ipſum myſte-

Digitized by Google

rium quid ſignificet? quid'ue demonſtra tum foret? Res iſta non difficile hoc ipſo quenq̃ inſtruit verum quęritantem: & ratio inſuper, quę homines difficilia, & obſcura forte arbitrant̄, oculorum lumine obcęcati amoris pręſtigiis, quæ ex inſcitia quadam, atq; inertia oriunt̄, leuia ſanè, atq; dilucida omnia offert: quam perquirēdam ſi quis animo volutare ſtuduerit, veritatis expers, vel ignarus inſtrueret̄ oino, atq; intelligeret diuinarum Tabularum fractionem non ſine admirabili diſpoſitione diuina, atq; ſūma ratione eſſe factam. Nam cum Deus ſtatuiſſet alterū ad homines mittere Legiferum (quéadmodū ſupra diximus) ꝑ ineffabili æquitate ſua, Iudaicum pplm̄, hac ipſa mandatorum eiectione, voluit edoceri: nihil roboris fermè antelatam legem, nihil'ue momenti qñq; eſſe habituram. Affirmatur hæc eadem veritas, ſecūdis acceptis Tabulis: qa tunc Hebręorum populus lege firmata mādatorum Dei eam colere, & obſeruare conatus eſt. Ob hoc voluit Deus homines non latere, quam ſecundus Legifer legē daturus erat, debere penitus obſeruari. Ipſa etenim eſt, quā nos Chriſtiani ſeqmur: quæ firma eſt, & in ſuopte vigore fixa ſemꝑ floruit, & antecellit cæteras omnes virtute, atq; religione: præter quā nulla vel ſcientia, nulla lex, nulla'ue diſciplina, vel norma bene agendi pro adipiſcenda illa immortali vita, incorrupta, & æterna valet, atq; dici poteſt: quoniam ipſa eſt vnicum, atq; rectū veſtigiū ſummę felicitatis, atq; cœleſtis beatitudinis via, & à cœleſti ſolio profecta. Et nunquid in hoc ſolo ſecunda firmiora ſunt primis? in multis huiuſmodi adumbrata inuenies ſacramenta. Primum Iſaac filiū abiecit, vel poſtpoſuit, & ſecundū paterna benedictione antepoſuit: & ſunt firmiora ſecunda, q̃ prima. Iſmael primus Abraæ filius, ſecūdus Iſaac: & ſimilis in ſecundo pręlationis forma ſeruatur. hoc & in Effrem, & Manaſſe, in mille aliis ſimiliter inuenies adumbratū. Iudęi nanq; peruicatia tanq̃ inſanabili veneno infecti, examinare rem iſtam incōgruum putant, atq; indecens: ſcirent vtiq; ſi hoc ſacerent, quid illa legis proiectio, quidq; illa fractio perſonaret? Primam nanq; legem proiecit Moyſes: ſecundam coluit, atq; veneratus eſt. At Iudęi primam obſeruant (vt aiunt) & ſecundā proiiciunt, atq; deludunt. Et ſic (vt ſui moris eſt) oīa contraria ſibi adiiciunt: neq; cogitant vlterius, quod eodem capite ſcribitur: Filiis Iſrael præcepit Moyſes cuncta, quæ audierat à domino in monte Synai: impletiſq; ſermonibus poſuit velamen ſuper faciem ſuam. Non hęc fecit Moyſes arbitrio ſuo, ſed Dei virtute, ac voluntate. Erat enim oſtenſurus Iudęorum futurum velamen: quod eſt ſecundæ legis ignorantia, atq; illuſio apud eos, vbi per multa afferunt creditu difficilia, & tanq̃ impoſſibilia renuunt, & aſpernantur. Quali inuoluantur errore non reſpiciūt, legis velamine inuoluti: ſequunturq;, quod diuina illa maieſtas non recipit, prohibita, atq; proiecta obſeruant. Non reus itaq; fuit Moyſes, non delirus, qui primas eiecit Tabulas, atq; contriuit: ſed executor extitit, atq; demonſtrator diuinæ voluntatis, ne Iudæi tandem incauti, adueniente tempore legis ſecundæ proficiſcerentur ad eam repugnantes, atq; rebelles. Erat præterea Moyſi cornuta facies tenenti in manibus ſecundas Tabulas legis: hoc eſt quibuſdam fulgebat radiis diuini ſplendoris egredientibus ex ea veluti cornua: quas ante non habuit primis acceptis Tabulis. Fas hoc duxit Deus fieri: vt Hebręorum populus intelligeret ſecundum Legiſlatorem diuinæ claritatis muneribus, atq; gratiis circūmunitum fore: quibus totus mundus ſplendeſceret, atq; fulgeret. de quo in Pſalmo .cxi. canitur: Exortum eſt in tenebris lumen rectis. & Ioannis capitulo primo: Erat lux vera, quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. & cap. viii. eiuſdem: Ego ſum lux mūdi: qui ſeqtur me non ambulat in tenebris &c. Poſtea vero ſequitur Exodi eodem capitulo: Vidētes autem Aaron, & filii Iſrael cornutam Moyſis faciem, timuerunt prope accedere: quia tempore ſecundę legis: ideſt Chriſti, Aaron: ideſt

Figura ceſſationis legis Moſaicę.

cuncta

cuncta Synagoga, & omnis populus videntes Christum diuinas ipsas operari virtutes: non præstigiis magicis, quæ nihil veri, ac solidi ostendũt: sed gratia, vi, atq; potestate cœlesti, formidabãt eũ. habetur hoc Lucæ. c. vii. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illũ matri suæ: accepit aũt oẽs timor, & glorificabant Deum, dicentes: Quia magnus Propheta surrexit in nobis. & Marci. c. iiii. Et timuerunt timore magno: & dicebant ad alterutrum: Quis putas est iste? quia ventus, & mare obediunt ei? Item per harum Tabularum fractionem aliq dixerunt in aduentu Christi legalium significari euacuationem. Aliqui vero alii animaduertentes moralia præcepta in eis descripta: quæ in lege Euangelica restarunt, dixerunt per huiusmodi Tabularum fractionem, translationem legis significari, iuxta Apostoli sententiam ad Hebrȩos. c. vii. Translato sacerdotio, necesse est, vt translatio fiat legis. Iudæi ergo iam vltro aures aperiant, ingenium excitent, animumq; reforment: vt rescissis infidelitatis vulneribus, veritate sola, atq; religione vera: quȩ salutis solum medicamentum est, solidentur, cognoscent tunc Christum redemptorem nostrum, qui gressum claudis, aspectum cȩcis reddidit, qui animas à corporibus dissolutas, in eadem postea suo nutu reuocauit.

¶ Figuræ de Isaac, & Rachel, & Iacob, & Esau: vt Geñ. c. xxv. & maxime in figura legis. Cap. XXXI.

Licet de Isaac, & Rebecca eius cõiuge: ac etiam de Esau, & Iacob filiis suis quamplura dicta fuerint libr. i. capitulis. ix. x. & xi. tamen eo non obstãte, quasdam alias hoc in loco volui perstringere figuras: prout B. Hieronymus ad Damasum Papam interpretatus fuit. Quoniam aũt polliciti sumus, inqt ipse B. Hierony. & de eo in figura quid significaret adiũgere, Hippolyti martyris verba ponamus: à quo & Victorius noster non plurimum discrepat: non, q; omnia plenius executus sit, sed à quo possit occasionem præbere lectori ad intelligentiam latiorem. Isaac portat imaginẽ Dei patris: Rebecca Spiritus sancti: Esau populi prioris, & Diaboli: Iacob ecclesiæ, siue Christi. Senuisse Isaac, consummationem orbis ostendit: oculis caligasse, fidẽ periisse de mundo, & religionis lumen ante eum neglectũ esse significat. Quod filius maior vocat, acceptio legis est Iudȩorum: q; escas eius, atq; capturam diligit pater, homines sunt ab errore saluati, quos per doctrinam iustus quisq; venatur. Sermo Dei, benedictionis est repromissio, & spes Regni futuri: in quo cum Christo sancti sunt regnaturi: & verum Sabbatum celebraturi. Rebecca plena Spiritu sancto, & sciens quid audisset, antequam pareret: quia maior seruiet minori: magis autem forma Spiritus sancti, quæ futura nouerat in Christo, in Iacob ante meditatur. loquitur ad filiũ minorem: Vade ad gregem, & accipe mihi inde duos hœdos, præfigurat carneum Saluatoris aduẽtum: in quo eos vel maxime liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxii: siquidem in omnibus scripturis hœdi pro peccatoribus accipiuntur. Quòd duos iubetur assumere, duorum populorum significatur assumptio: qui teneros, & bonos: dociles, & innocẽtes animæ. Stola, vel vestimẽtum Esau, fides Hebræorum, & scripturȩ, quibus Gentilium indutus est populus. Pelles, quæ eius brachiis circundatæ sunt, peccata vtriusque sunt plebis, quæ Christus in extensione manuum Cruci secum pariter affixit. Quòd Isaac quȩrit ab Iacob: cur tam cito venerit, admiratur celerem credentium fidem. Quòd cibi delectabiles offeruntur, hostia placens Deo, salus est peccatorum. Post esum sequitur benedictio, & eius odore perfruitur, virtutẽ resurrectionis, & Regni aperta voce pronunciat. Quomodo etiam adorent eum fratres sui, & seruiant ei, credentes ex Israel: quia igitur iniquitas est inimica iustitiæ. Esau in discordiam concitatur, & necem fraudulenter excogitat, dicens in corde suo: Appropinquat dies passionis patris mei, vt interficiã Iacob fratrẽ meũ. Diabolus fratricidas Iudȩos i Cain ante prȩmeditãs, in Esau manifestissime

Digitized by Google

conſitetur. Tempus quoq; interfectionis oſtendens: Appropinquent, inquit, dies paſſionis patris mei, vt iterficiam Iacob fratrem meum. Quapropter Rebecca.i. patientia, nuntiauit viro fratris inſidias: qui vocato Iacob pręcepit ei, vt Meſopotamiam pergeret, & inde arriperet vxorē de gente Labam Syri fratris matris ſuæ. Quomodo itaq; fratris dolos fugiēs Meſopotamiam tendit Iacob: ita & Chriſtus Iudæorum incredulitate compulſus ꝓficiſcitur in Galilæam: inde ſibi ex gentibus ſponſam ſumpturus eccleſiam. hæc ſuprafcriptus vir. Nos aūt.ſ.B. Hieronymus, dicimus non veniſſe dn̄m, niſi ad oues perditas domus Iſrael: nec voluiſſe accipere panem filiorum, & dare canib': & benedictionem primam Iudæorū populo detuliſſe, quibus ſunt credita eloquia Dei, & repromiſſio, & legiſlatio, & confectio teſtamenti. Verum quia illi credere noluerunt ad Iacob minorem populum benedictionem eſſe tranſlatam: neq; tamen maiorem filium penitus fuiſſe deſpectū: quia cum ſubintrauerit plenitudo gentium: tunc omnis Iſrael ſaluus fiet. Quod iam pridem in Iaphet ꝓuiſum, & ordinatum fuerat. Nam Geñ. c.ix. in calce capitis dicit: Dilatet Deus Iapheth, & habitet i Tabernaculis Sem. Hebręi nanq; de Sem, de Iapheth autē populus gentium naſcitur: quia igit Iapheth latitudinem ſignificat: ideo gentium populus, qui à Iapheth deſcendit, & latius ſe extendebat, in credentiū multitudine à Iaphet dicitur: hoc eſt à multitudine. Quod aūt ait: Et habitet in vmbraculis Sem, de nobis Chriſtianis prophetatum eſt, qm̄ in eruditione, & ſcripturarū ſciētia, eiecto Iſraele, verſamur, & præualemus.

¶ Eſaiæ.c.li. Attēdite ad me populus meus: & Tribus mea me audite: quia lex à me exiet: & iudicium meum in lucem populorum requieſcet.

Caput. XXXII.

AD hoc ipſum probandū, ꝙ legem nouam daturus eſſet Deus, accedit etiam Eſaias Propheta ſic inquiens cap.li. Attendite ad me populus meus: & Tribus mea me audite: quia à me lex exiet: & iudiciū meū in lucē populoꝝ requieſcet. Quæ verba, licet Rabi Salomon ad alium redigat ſenſum, & male: tamen iſtud futurum dicit: qm̄ id quod dr̄ Sophonię.c.iii. adimplebitur: videlicet: Tunc reddam ppl'is meis labium electum &c. vt in ſequēti proxime capite dicetur Qđ Sophoniæ vaticiniū, ſm oēs expoſitores, tā catholicos, q̄ Hebræos, ad tempus Chriſti Meſſiæ refert: ex quo ſequitur: ꝙ hęc Eſaiæ litera, ēt iuxta ipſius Rabi Salomonis ſniam, eſt intelligenda, & iterpretanda de ipſo Chriſto Meſſia. Per quam Eſaię literam, manifeſte conſtat legem nouam per ipſum dandam fuiſſe. inquit enim ipſe Eſaias: Attendite ad me populus meus: & Tribus mea me audite: qa lex à me exiet.ſ. lex Chriſti Euangelica. Et ꝙ de ea intelligatur, patet aperte ex verbis ſequentibus. & primo cum dr̄: Et iudiciū: hoc eſt ſniam meam. Item per id quod ſequitur: In lucem populorum requieſcet: q̄ verba de lege Moſaica itelligi minime poſſunt: cum lex ipſa Moyſis vni pplo tm̄ .ſ. Iudaico data fuerit: hæc autē Chriſti Meſſiæ oibus ppl'is, & gentibus danda eſſet, & ſic data fuerit: qđ manifeſte conſtat ab effectu: qa per totū terraꝝ orbem diffuſa eſt: vt hr̄ Pſal.xviii. In oēm terrā exiuit ſonus eoꝝ.ſ. Chriſti Aplorum: & in fines orbis terræ verba eoꝝ. Item ex illis aliis verbis ibidem magis infra poſitis: Audite me, qui ſcitis iuſtum: ppl's meus lex mea in corde eoꝝ. Nam lex Moyſis in ſcriptis data fuit: lex aūt Chriſti in voce, & in corde hoium: vt ſupra.c.ix. huiuſmet libri ſup.c.xxxi. Hieremiæ copioſe declaratū fuit. Item ēt ex hac alia cauſa: quia lex Moyſis in monte Synai data fuit: Euangelica aūt lex ſuper monte Sion: cum aūt nuſq̄ in hoc Eſaiæ.c. nominetur mōs Synai: & mons Siō pluries noietur: ſequitur ꝙ de lege Euāgelica loquatur hic Propheta, non aūt de Moſaica. Et ꝙ pluries mōs Siō i hoc capite nominet, patet. Nā quaſi in principio capitis dr̄: Cōſolabit ergo domus Siō. Itē ſecundo magis iſra, dr̄: Et nūc q redempti ſunt

ſunt à dño, reuertent, & venièt in Sion, laudátes &c. & poſtremo magis Iſra: vbi Deus apoſtrophás ad filiũ ſuũ, ſic inqt: Poſui verba mea in ore tuo, & in vmbra manus tuæ ꝓtexi te, vt plátes cœlos, & fundes terrá, & dicas ad Sió: Ppľs meus es tu. Nam templũ Dei erat ſup mõte Sion: vbi pluries ꝑdicauit dñs, & miracula, ac ſigna multa fecit, legéq; Euágelicá docuit: & ibi inchoata, & fundata fuit ipſa lex Euágelica: & ibi Spũs ſanctus in ſigno viſibili infuſus eſt ſup Centum viginti credentes in ꝯfirmationé ipſius legis Euágelicę. Ex qbus oíbus manifeſte ꝯſtat, ea omnia Prophetam dixiſſe de lege Euangelica, & non Moſaica.

¶ Sophonias. c. iii. Quia tũc reddá populis meis labiũ electum, vt inuocent omnes nomen domini, & ſeruiant ei humero vno. Cap. XXXIII.

Sophonias inſup Propheta hoc ipm verũ eſſe comprobat. c. iii. ſic dicés: Quia tũc reddá ppľis meis labiũ electũ, vt inuocét oés nomé dñi, & ſeruiant ei humero vno. Dixi. c. antecedéti, expoſitores oés, tá Iudæos, q̃ Chriſtianos, veraciter, & firmiter tenere in hoc capite tractari de Meſſia Rege. inqt. n. Propheta: Quod tũc: hoc eſt mortuo Antichriſto, oés ꝯfitebunt Chriſtũ, qa detecta tũc ꝑ Enoch, & Heliá falſitate Antichriſti, quaſi oés Iudęi ad ipſi⁹ Chriſti fidé ꝯfugiét: & ſic quaſi oés vno ore, vno labio, vna voce, vna fide, & vna religione ꝯfitebunt Chriſtũ Deũ, & ſeruiét ei vno humero, vna fide, vno cultu, & vna religione. ſ. Chriſtiana. Quod aũt ꝑdicta intelligant de Chriſto ſm doctores antiquos Hebręoꝝ, patet ꝑ gloſam Hebraicá, Geñ. c. xli. ſic dicété: Tũc ꝯuertam ad pplos labiũ electũ ad inuocandũ nomen dñi, & colédum eũ humero vno. & ſequit illa gloſa exponédo: Nõ eſt aũt dictum hoc nomé dñi, niſi Rex Meſſiach: & ad colédũ eum humero vno: qa erit principat⁹ ſup humeꝝ eius: vt inqt Eſaias. c. ix. Quę verba Eſaiæ ꝑ Chaldæũ textũ, qué magnipédũt Iudæi, ſic declarant de Meſſia Rege: Et recipiet ſup ſe legé ad ſeruádum eá. Ex quo patet, ꝙ ſi Iudæi veniét ad fidem Chriſti, lex Moyſis eſt mutata in legem Euangelicam, & lex Moſaica finem accepit.

¶ Aſaph Propheta Pſal. xlix. Non accipiá de domo tua vitulos: neq; de gregib⁹ tuis hircos, qm̃ meę ſunt omnes feræ ſyluarum &c. Ité: Nunqd mãducabo carnes tauroꝝ, aut ſanguiné hircoꝝ potabo? Ité: Immola Deo ſacrificiũ laudis, & redde altiſſimo vota tua. Item: Sacrificiũ laudis honorificabit me, & illic iter, quo oſtendam illi ſalutare Dei. Cap. XXXIIII.

Propheta Aſaph Pſalm. xlix. hanc oém dupliciter indicat veritatem. Primo oñdens Moſaicę legis ceſſationé, & ſubſequéter nouæ legis inchoationé, vt infra manifeſte demõſtrabitur. Sed anteq̃ ad eius Pſalmi expoſitionem veniamus, placet vt intelligatur prius quõ ab aliqbus aliis exponitur, & interpretatur: vt alioꝝ ſnía, ſeu opinione prius cognita, ſi non vera fuerit, eam prius improbemus, & poſtea ad ea, quæ vera fuerint, audacius, & ſecurius accedamus. Oés penè expoſitores hunc Pſalmũ de lege Dei tractare firmiter, & cõiter opinantur, imo tenent: ſed eoꝝ aliqui aſſerunt eam legem, de qua in eo tractatur, eſſe legem Moſaicam tm̃, quæ data fuit Moyſi in monte Synai, qui alio nomine Oreb dicebatur. Cui interpretationi obſtant multa in hoc Pſalmo contenta. Et primo, id quod dicit in principio ipſius Pſalmi: Deus Deoꝝ dñs locutus eſt: & vocauit terram à Solis ortu vſque ad occaſum: quoniam in datione legis Moſaicę non vocauit dominus omnes gentes, ſed Hebræos tantũ: quibus ſolis lex ipſa Moſaica data fuit. Item in hoc Pſalmo nulla fit mentio de monte Synai, ſiue Thabor, ſuper quo data fuit ipſa lex Moſaica: ſed de monte Sió: vbi Chriſtus pluries prædicauit, & legem Euangelicam docuit: miracula, & ſigna multa perpetrando, ac etiam in ipſius Euangelicæ legis confirmationem Spiritum ſanctum in uiſibili ſigno in Apoſtolos, & diſcipulos ſuos miſit è cœlo. Erat enim Templum Dei ſup ipſo monte Sió. Ité in hoc

Pſalmo fit mentio de reprobatione ſacrificiorum veteris legis: Moſaycę ſcilicet: quod eſt manifeſte, & de directo contra eos, q dicũt in hoc Pſal. tractari de lege Moſaica. Dr̃.n.ibi: Nũqd mãducabo carnes tauroꝝ, aut ſanguinem hircoꝝ potabo? Quę qdem ſacrificia veteris legis in datione Moſaycę legis minime reprobata fuerunt: ſed magis inſtituta, & approbata. Quapp Rabi Salomõ inqt, Pſalmũ iſtum loq ad lr̃am de Rege Meſſia.i.de Chriſto: cuius aduentus erit manifeſtus: qa tunc fiet multa miracula virtute diuina: quoꝝ vnum erit: ꝙ oẽs Iudęi p vniuerſum mũdũ diſperſi: quaſi in momẽto tp̄is ꝯgregabunt in Hieruſalem &c. Sed qm̃ aduẽtus Meſſię iam diu iuit in præteritum, qa iam diu venit: vt libr.v. proxime ſequenti ꝓbabit: igitur dimittẽdo eius errorẽ: & aſſumendo tm̃ ea, q̃ vera ſunt, dicimus hunc Pſal. loq ad literam de Rege Meſſia, et iuxta ipſius Rabi Salomonis ſniãm: ſed materia huius Pſal. eſt de ceſſatione, & reprobatione ſacrificioꝝ veteris legis.ſ. Moſaicæ, & inſtitutione ſacrificii nouę legis.ſ. Euãgelicæ: & de duplici aduẽtu Meſſię in hũc mũdum: quoꝝ alter.ſ. primus iã diu elapſus eſt: alter vero fiet i fine mũdi: qñ veniet in maieſtate vniuerſum mũdũ iudicaturus. Sed cum huius loci nõ ſit de aduentu vltimo Meſſię aliqd oſtendere: iõ circa legis Moſaicę ceſſationem: & nouæ legis iſtitutionẽ, & obſeruãtiã inſiſtemus. Quod enim lex Moſaica ceſſare debuit, ſatis aperte indicãt hęc verba: Non accipiã de domo tua vitulos: neqꝫ de gregibus tuis hircos: qm̃ meæ ſunt oẽs feræ ſyluaꝝ &c. Item: Nunqd mãducabo carnes tauroꝝ, aut ſanguinem hircoꝝ potabo? quaſi dicat nõ.

Oppoſitio. Audiens hęc Iudęus inſurgit ꝯtra me, dicens: Qũo verba Prophetæ per te ſupra in fauorem tuum inducta poſſunt Iudaicæ legis ceſſationẽ, & finem indicare: cum ipſemet Propheta in eodem Pſal. paulo ſuperius in pſona Dei maiorib⁹ noſtris dixerit: Non in ſacrificiis tuis arguã te: holocauſta autẽ tua in ꝯſpectu meo ſunt ſemp: quę qdẽ verba de directo ꝯtraria ſunt eius, quod dixiſti: nam ſi Deus non arguet nos in ſacrificiis nr̃is: & holocauſta noſtra ſunt ſemp in cõſpectu ſuo: qũo potes ex aliis verbis ipſius Pſalmi inferre, ꝙ lex noſtra ceſſare, ſiue finem hr̃e debeat, cum Prophetam ſibiipſi ꝯtradicere facias?

Reſponſio. Rñſio. Minime ſibi ꝯtradicit Propheta: ſed tu oppoſitionẽ tuam, aut parꝝ ꝯſideraſti, aut potius doloſe Latinam noſtram allegaſti tranſlationẽ: cum ego ad Hebraicã veritatem ꝯfugere intẽdã. Vbi enim Latina æditio habet: Non in ſacrificiis tuis arguam te: holocauſta aũt tua in cõſpectu meo ſunt ſemp: Hebraica veritas habet: Non pp victimas tuas arguã te: & holocauſtomata tua coràm me ſunt ſemp. Super quo loco tuus Rabi Salomõ gloſat, & bene: ꝙ rõne huius copulatiuæ, Et, q̃ pręponitur huic particulæ: Et holocauſtomata tua &c. iterari, & reaſſumi debet illa negatiua Nõ, q̃ ſuperius i principio verſus poſita eſt. vbi dicit: Non pp victimas tuas: quod ſi fiat: textus in hũc modum ſtabit: Non pp victimas tuas arguã te: & holocauſtomata tua coràm me non ſunt ſemp: & Propheta non erit ſibiipſi contrarius: ſed vnius, & eiuſdem ſnię: & expoſitio, ac ſententia p me ſupra poſita de legis Moſaicę ceſſatione in ſuo robore perſiſtet. Ne aũt expoſitio tui Rabi Salomonis tibi videatur abſurda: hoc idẽ et fit in Pſalmo præcedenti.ſ.xlviii. vbi dicitur: Nõ dabit Deo placationẽ ſuã, et pretium placationis animę ſuæ: qa ſimiliter illa præcedens reaſſumitur negatiua in ſecunda illa particula: quo facto, textus ſonat: Et non dabit pretium placationis ſuę. Vt aũt mens Prophetę tibi innoteſcat, ſcias velim: Sacrificia veteris legis curſum habuiſſe, ſiue in obſeruantia fuiſſe, vſqꝫ ad mortem Chriſti: qa ex tunc fuerunt mortua: poterãt tñ ſeruari vſqꝫ ad publicationem Euangelii: dum tamen homines non ponerent in eis fidem. Poſt publicationem aũt Euangelii, fuerũt, et ſunt mortifera. Dicit ergo Propheta: Nõ in ſacrificiis.ſ. veteris teſtamẽti arguam te, tanquã reprehenſibilem, ſi omittantur. Et hoc à tempore paſſionis citra: quoniam vſque ad ipſum tempus

paſſionis

Digitized by Google

paſſionis ex Dei obedientia offerenda erant. Et holocauſta tua coràm me non ſunt ſemp: vt ſupra oſtenſum eſt dici debere: hoc eſt de cætero holocauſta tua non ſunt mihi accepta: iuxta Rabi Salomonis ſetentiam: de qua ſupra. Vnde ex obiectis per Iudęū noſtra non infringit ſnia: ſed magis ꝯualeſcit, & roborat. Quātum aūt ad nouæ legis inſtitutionem in ꝑmemorato Pſal. xlix. ſic dicit: Immola Deo ſacrificiū laudis, & redde altiſſimo vota tua. item ēt in fine ipſius Pſalmi: Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter, quo oſtendam illi ſalutare Dei. Quę verba, qm̄ infra lib. viii. cap. xi. vbi tractatur de corpore Chriſti: hoc eſt de ſacrificio nouæ legis, diffuſe diſputant, breuitatis cauſa hic omittenda vident. Lector ergo illuc recurrat: qa de hoc Pſal. & de multis aliis ſcripturæ locis ad hoc ꝓpoſitum facientibus inſtruetur.

¶ Malachias cap. i. Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit dn̄s exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meū in gentibus. Cap. XXXV.

MAlachias iſup Propheta cap. i. hoc ipſum ꝯfirmat dicens: Nō eſt mihi voluntas in vobis, dicit dn̄s exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meū in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offert nomini meo oblatio mūda, qa magnum eſt nomen meum in gētibus, dicit dn̄s exercituum. Ex his Prophetæ verbis, duo manifeſte prędicunt ventura: quoꝝ alterum eſt legis Moſaicę ceſſatio, ab iſtis verbis: Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit dn̄s exercituum: excluditur enim hic modus, & ritus offerēdi ſacrificia veteris legis: quoniam Deo non placent ꝓpter Iudæoꝝ iniquitates. & ſequit: Et munus non ſuſcipiā de manu veſtra: nam ſacrificia legis Moſaicæ non erant Deo accepta, niſi ex offerētis bonitate: & ideo Geneſeos cap. iiii. dicitur: Reſpexit dominus ad Abel, & munera eius. ad Abel prius reſpexit: hoc eſt ad eius bonitatem: & ſubſequenter ad munera eius. Alterum vero, q̄d hic oſtēditur, eſt vocatio gentium. i. Gentiliū ad verum Dei cultum: hoc eſt ad fidē Chriſti, ſub his verbis: Ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum magnū eſt nomen meū in gentibus: & in omni loco ſacrificat, & offertur nomini meo oblatio munda. In quibus verbis Propheta oſtendit nouum quoddam ſacrificium. ſ. Chriſtianorū, fuiſſe inſtituendum: loquens tn̄ de futuro per modum præſentis: ꝓpter certitudinem prophetię: vt eſt interdum Prophetaꝝ mos. Pręuidebat eni Malachias: ꝙ in oibus terrę nationibus futuri erant Chriſtiani, hoc ſacrificium offerentes: ſi nō vniuerſaliter, & in totū: ſaltē multi: vel ad minus aliq in oib' terrę natiōib'. Quod autem hoc ſacrificium, quod hic per Prophetam faciendum prædicit, ſit ſacrificium Chriſtianoꝝ, Propheta ipſe his indicat verbis: Et in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: qa magnum eſt nomē meum in gentibus. Quę qdem verba ſacrificio veteris legis. ſ. Moſaicę, minime conuenire poſſunt: cum ipſius antiquę legis ſacrificia ſine ſanguine, ſine adipe, ſine igne, & ſine fumo fieri minime poſſent. Ex qbus nedum munditia aliqua, ſed imunditia, orit, & efficitur: nec etiam fieri poterant ſacrificia veteris legis in gētibus, & in omni loco, ſed in tēplo Hieroſolymo tātum. Chriſtianoꝝ igitur ſacrificiū: quod non ſolum mundum eſt, ſed etiam mundiſſimum, & vbiq; fit, Propheta ipſe his ſignificauit verbis. Sed qm̄ Rabi Salomon in ſua Gloſa ſup hoc loco, hæc verba dupliciter exponit, & in neutra expoſitione nobiſcū ꝯuenit: ideo ipſas ambas expoſitiones in medium afferre decreui, ac eas validis iprobare rationibus. Vult enim ipſe Rabi, in eaꝝ expoſitionū altera hanc Prophetę oblationē intelligi debere, ꝑces, & orationes, quas Iudęi inter Gentiles per totum terraꝝ orbē diſperſi, Deū deuote honorantes captiuitatis Babylonicę tpe, diuinę dirigebāt maieſtati: quoniā ipſis precibus mediātibus nomen dn̄i in ipſoꝝ Gētiliū regionibus

Digitized by Google

magnum eſſe prędicabatur: quam qdem expoſitionem inanem penitus, & nõ veram eſſe multipliciter oſtendam. Primo nanq; ipſe Rabi verba Prophetę non bene ponderauit. inqt enim Propheta: Et in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: qa magnũ eſt nomen meũ in gentibus: nam illa dictio, Et, quæ ponit in ſecundo loco, qñ. ſ. dicitur: Et offert &c. non ſtat ibi copulatiue, ſed expoſitiue, pro ideſt. Cum enim dixiſſet: Et in omni loco ſacrificat, volens declarare quale futurum eſſet hmõi ſacrificium, ſubiungens inquit: Et offertur nomini meo oblatio mũda, ponens, Et, pro ideſt. intellexit enim Propheta hãc mũdam oblationẽ eſſe ſacrificium, & nõ preces, & orationes. Cum autem Iudæi non poſſent, nec poſſint extra tẽplum Hieroſolymitanũ ſacrificare: vt habet Deutero no. cap. xii. ſeqtur, ꝙ Iudæi in captiuitate poſiti, & inter Gentiles habitantes in omni terraꝝ loco, ſacrificiũ Deo offerre nõ poſſent, & per ꝯſequens oblationem mundã iuxta Prophetę verba Deo non facerent. Item ẽt, qm̃ de precibus, & orationibus minime hęc intelligi poſſunt, qm̃ preces, & orõnes Hebręoꝝ inter Gẽtiles in captiuitate poſitoꝝ, nec erãt, nec ſunt Omnipotẽti Deo acceptæ: vt habet Eſaię cap. i. vbi dicit: Et cum multiplicaueritis orationẽ, non exaudiã: quod etiã apud Iudæos manifeſtum eſt per quandam orationem deſcriptam in lib. Thalmud. lib. Barachoch. i. Benedictionum cap. Hechedin. i. non ſtabunt, dixit Rabi Eliezer: A' die, qua tẽplũ fuit deſtructũ, orationis portę clauſæ ſunt: ſicut ſcriptũ eſt in Threnis Hieremiæ cap. iii. Sed & cum clamauero, & cum rogauero, excluſit orationem meam. Item ipſemet Rabi, inquit: A' die qua fuit deſtructio Hieruſalem, quędam tabula ferrea iterpoſita eſt inter Hieruſalem, & patrem eorum cœleſtem: ſic enim ſcriptum eſt Ezechielis cap. iiii. Et tu ſume tibi cartaginẽ ferreã: & pones eam in murum ferreum, iter te, & inter ciuitatem. Si igitur orationes iſtorum Iudæoꝝ in captiuitate poſitorum, Deo acceptę non erant, nec ſunt etiã ſm Thalmudiſtaꝝ, ſiue Rabinoꝝ ſniam: vt ſupra dictum eſt: quõ ipſoꝝ orationes, ſacrificium, & oblatio mũda eſſe poſſunt? Præterea, qm̃ ipſe Rabi ſalomon inquit iſtas Iudęoꝝ orationes factas fuiſſe in captiuitate Babylonica: aduerte lector hęc à Malachia prænuntiata ad ipſius captiuitatis tempus minime referri poſſe, cum poſt ipſam captiuitatem hic vaticinatus fuerit Propheta: fuit enim Prophetarum vltimus, & Aggæi, ac Zacharię tẽporibus. Verũ ipſe Malachias fuit vnus ex Ducibus, qui ab ipſa captiuitate populum Iſrael reduxerunt: qui alio nomine Eſdras appellabatur: vt ſcribunt Beatus Hieronymus in ambobus Prologis libri duodecim Prophetaꝝ, & Beatus Auguſtinus lib. xx. de Ciuit. Dei. cap. xxv. Item tpe Babylonicę captiuitatis Iudęi nõ fuerunt ſic in oẽs totius orbis partes diſperſi, ſicut fuerunt in præſenti captiuitate, quam Romanã vocãt: nam in has partes noſtras occidentales aut nulli penitus eoꝝ, aut admodũ pauci deuenerũt. Item male ꝯſonat veritati: ꝙ Iudęi inter Gentiles habitantes, iuſtiores fuerint, & mundiores, ꝗ fuerint ſacerdotes illi ẽt Iudæi, q ab ipſamet redierãt captiuitate: qđ ſuperius in hoc eodem capite redarguerat Malachias: cũ illi, q ſacerdotali nõ fungebant officio, Gentiliũ mores multo magis ſequerent. Et hęc oĩa dixiſſe volui, quantũ eſt ad improbandã primã Rabi Salomonis interpretationẽ. Ad ſecundã aũt hui⁹ loci expoſitionẽ, Rabi ipſe Salomon iqt: Quod licet Gentiles idola tanꝗ Deos adorarent, tñ Deum cœli, & terræ ipſis idolis excellentiorẽ eſſe fatebant. Sed huic expoſitioni obſtat illud, quod ibidẽ à Propheta dicitur. ſ. Et in omni loco ſacrificat, & offert nomini meo oblatio mũda. Si enim Gẽtiles cum Deo cœli idola colentes, ipſi Deo orationũ facerẽt oblationẽ: illa vtiq; oblatio corãm Deo mũda nõ eſſet: qm̃ ab idolatris eſſet oblata. Sed nõ animaduertit Rabi iſte Salomon, ꝙ Gentiles per vniuerſum terrarum orbem habitantes, omiſſa, & reiecta idolatria ad fidẽ Chriſti veri Meſſię conuerſi, & effecti veri Chriſtiani, ſacrificantes Deo

tes Deo

Digitized by Google

tes Deo ritu Chriſtiano, mundā ipſi Deo facerent oblationē: Propheta igiť nō de Iudaico intellexit ſacrificio, ſed de ſacrificio ritu Chriſtiano faciēdo: & qdem nouiter: quod ſacrificium eſt oblatio nō ſolum mūda, ſed ēt mundiſſima: qd' etiam magis eluceſcit ex his verbis Malachiæ ibidem ſequētibus.ſ. Magnū eſt nomen meū in gentibus, addidit: Et vos polluiſtis illud in eo, qd' dicitis: Menſa dñi cōtaminata eſt: vbi Propheta ēt hoc aliud denotat: ꝙ Iudęi poſtea.ſ. poſt Crucem Chriſti, polluerent nomen dñi, offerendo.ſ. ſacrificia legalia, & reprehendendo Chriſtianos rite ſacrificātes: icciɾco ad cōuincendā Iudęoꝝ puicatiā, Deus ibidem per Malachiā ipſum bis inqt: Magnū eſt nomen meū in gētibus: non vtiq; dixit: Magnū eſt nomen meū in Iudęoꝝ Synagoga: nec in Iudęis: nec ēt ĩ Iudęoꝝ Rabinis: ſed in gētibus: hoc eſt ĩ Gētilibus. Quāobrem hac ſola, & vnica ꝓphetia Iudęi oēs ꝯuincunť ꝯcedere legis Moſaicę ceſſationē, & nouę legis Chriſtianę.ſ. inſtitutionem futuras fuiſſe: & tāto magis: qm̄ ſicut ipſe Propheta diuino afflatus ſpiritu fieri debere prædixerat: ſic penitus, & examuſſim in effectu eueniſſe maniſeſte corporalibus oculis cernitur, & verum eſſe comprobatur.

¶ Eſaias cap.xi. In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur, & erit ſepulchrum eius glorioſum. Item ipſe Eſaias.c.li. & ſunt verba Dei: Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populoꝝ reqeſcet. Item idē Eſaias capitulo.xii. Haurietis aquas cū gaudio de fontibus ſalutis. Sophonias etiā cap.iii. Tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes nomen domini, & ſeruiant ei humero vno.

Caput. XXXVI.

ESaias inſup Propheta diuinus his vaticiniis hmōi manifeſtat veritatē, ſic dicens. & prio.cap.xi. In die illa radix Ieſſe, q ſtat ĩ ſignum pploꝝ, ipſum gentes deprecabunť, & erit ſepulchrum eius glorioſum. In hoc capite tractari de Meſſia Rege ſupius lib.i. cap.xi. ꝓbatū eſt: vbi dicitur: ꝙ Rabi Anna, ſuper his Eſaiæ verbis, ait: Iſte eſt Rex Meſſias, qui non venit, niſi vt legem, atq; præcepta gētibus ꝑbeat: icciɾco ipſe Eſaias cap.li. inqt: & ſunt verba Dei: Lex à me exiet, & iudicium meū in lucem populorū requieſcet. Lex igiť Dei, atq; iudiciū exiet, & requieſcet in lucem populoꝝ: quod ſanè intelligi non poteſt de lege Moſaica: cum eo tempore iamdiu exiiſſet: & ſoli Iudaico populo data fuiſſet: vt dicitur Pſal.cxlvii. Non fecit taliter omni nationi: & iudicia ſua non manifeſtauit eis: ſed de lege Chriſti, quæ gentibus per totum orbem diffuſa, & diuulgata eſt. & ſequitur Eſaias eodem cap.xi. Et erit ſepulchrum eius glorioſum. Quæ verba per ſeptuaginta in noſtram Latinam linguā ſic tranſlata fuerūt: Reſurget à mortuis: vt Princeps ſit omnium nationū, & vniuerſæ gentes ſperent in eum. Quod ēt magis confirmatur per eundem Eſaiam cap.xii. ſic dicentem: Haurietis aquas cū gaudio de fontibus ſalutis: quæ litera omnium ꝯſenſu loquitur de Meſſia Rege: vbi Chaldaica æditio ait: Et addiſcēt nouam doctrinam ab electo iuſtorū: hoc eſt à Meſſia. Rabi inſuper Salomon inquit ſupraſcripta verba vndecimi capituli Eſaiæ.ſ. In die illa radix Ieſſe &c. effectum ſuum habitura ſunt, quando perficiet id, quod a Sophonia diciť cap.iii.ſ. Tunc reddam pplis meis labiū electum: vt inuocent oēs nomen dñi, & ſeruiāt ei humero vno. Ex qbus Sophonię verbis, tam apud Hebręos, q̄ Chriſtianos, intelligitur hoc fieri debere tpe Chriſti Meſſię. Sed qm̄ huiuſmodi Sophoniæ verba effectum ſuum ſortita eſſe cognoſcimus, tenemusq;, atq; fatemur ĩ Ieſu Chriſto Beatę Marię virginis filio, ſm̄ tn̄ carnē: ideo eum veꝝ fuiſſe Meſſiam fatemur: quoniā in eo omnia Prophetarum adimplentur vaticinia: vt infra lib.vi. probabitur. A quo Ieſu Chriſto exiuit lex, atq; iudiciū æquiſſimum, ac manifeſtū omnibus populis, & gētibus, qbus datum eſt labium electū, ad ꝯfitendum, & iuocandū nomē eius. & ſequitur: Et ſeruiant ei humero vno: idest vno cultu, vna lege, vna fide,

atq; religione. Ob id enim dictum eſt ab Eſaia cap.ix. Et factus eſt principatus ſuper humerum eius: vt ſupra etiam dictũ fuit cap.xviii. huius quarti libri: quæ verba trãſlatio Chaldaica, quam magnipendunt Iudæi, loquens de Meſſia ſic interpretať: Et recipiet ſup ſe legem ad ſeruandum eam: huius aũt legis caput eſt Chriſtum noſſe, veꝝ Deum, & hoĩem, ipſi obtemperare, ac eum ſolum colere. In hoc enim eſt ſpes omnis, ac ſalus mortalitatis humanę: hic eſt primus beatitudinis gradus: vt veritatem, in qua Chriſtus eſt: vel Chriſtũ, in quo veritas eſt, ampleƈtamur, & obſeruemus. Quod qui fecerit, hic bonus, hic ſapiẽs, hic Dei cultor erit. & hoc ideo, quoniam eum ſanctorum Prophetarum vaticiniis legem dare debuiſſe, & dediſſe conſtat.

¶ Baruth cap.iii. Et ſtatuã illis teſtamentũ alteꝝ ſempiternũ. Cap. XXXVII.

Baruth Propheta cap.iii. quaſi i calce capitis: Et multiplicabo eos: & non minorabunť: & ſtatuam illis teſtamẽtũ alteꝝ ſempiternũ: vt ſim illis in Deũ: hoc eſt nouam legem per Chriſtum datam: quam ſempiternã vocat: tum q̃a legi nouæ lex alia non ſuccedet, tum quia ſempiternum habet effectũ, et q̃a ſtatim ad gloriam introducit ſempiternam: qđ lex vetus facere non poterat: vt inquit Apl's in ſua ad Hebręos epiſtola. Et ideo ſubdit Propheta: Et nõ mouebo amplius populum meum: q̃a. ſ. cœleſtis patria eſt manſio ſtabilis, & æterna.

¶ Quòd lex Moyſis ceſſaŕ debuiſſet, Daniel. c.ix. aperit, dicens. C. XXXVIII.

Septuaginta Hebdomades abbreuiatæ ſunt ſup pplm tuum, & ſup vrbẽ ſanctã tuã &c. In q̃bus verbis oſtẽditur tp̃s, quo venire debebat Meſſias: vt ĩfra lib. v. ſuo loco demonſtrabiť. & magis infra diciť: Et poſt Hebdomades ſexagintaduas occidetur Chriſtus: & non erit eius populus: q eum negaturus eſt: & ciuitatem, & ſanctuariũ diſſipabit populus cum Duce vẽturo: & finis eius vaſtitas: & poſt finem belli ſtatuta deſolatio. Confirmabit aũt pactũ multis Hebdomada vna: & in medio Hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificium, & erit in templo abominatio deſolationis, & vſq; ad ꝯſummationem, & finem ꝑſeuerabit deſolatio. Ex q̃bus verbis aperte oſtendiť, legem Moſaicam, & Sabbatum, & omnia legalia finem fuiſſe habitura. Nam ceſſante templo, & ceſſantibus ſacrificiis, ac expulſis Iudęis ex Hieroſolymis, vt omnia legalia ceſſarent, neceſſe erat.

Oſeæ etiam cap.ii. Cum dominus cõminaretur reprobationem populi Iudaici, prędicit electionem populi Gentilis, dicens: Ceſſare faciã omne gaudiũ eius, & ſolẽnitatẽ eius, & neomenias eius, & Sabbatũ eius, & omnia feſta tempora eius.

Item idẽ Oſeas cap.iii. ſubdit: Dies multos ſedebunt filii Iſrael ſine Rege, ſine Principe, & ſine ſacerdotio, & ſine altari, & ſine Ephoth, & Teraphin. Verum, q̃m circa ſęculi finem credituri ſunt Chriſto noſtro ſubiungit: Et poſt hæc reuertenť filii Iſrael: & quęrent dñm Deum ſuum, & Dauid Regem ſuum. Quę verba per Chaldaicã tranſlationẽ ſic interpretanť: Et obediẽt Meſſiæ filio Dauid Regi ſuo: & pauebunt dñm. In Hebræo habeť: Et fluent ad dñm: & ad bonum eius in nouiſſimis diebus. Nemo intelligat hæc de Babylonica captiuitate, in qua Reges, Ducesq; pro tp̃e honoratos habuerunt: quod q̃dem quartus Regũ liber nos docet, vbi traditur: A Rege Babylonię Ioachim ĩ ſede regia, vnà cũ aliis Regibus collocatũ fuiſſe: cęterosq; generis eius ſimiliter honoratos: q̃bus honoribus hodie priuati ſunt. Carent ẽt ſacrificio, & altari, cũ careant tẽplo Moſaica lege diſpoſito. Carent Ephot. i. ſacerdotia veſte: & Teraphin: qđ eſt inſtrumentũ quoddã idolatrię ritu ad futura pręſagienda conſtructũ. Quibus verbis ſignificať Iudęos, neq; Deum veꝝ legitime, neq; idola hodie colere, nec iã dici coluiſſe. Poſt multos autẽ dies, & in nouiſſimis diebus. i. poſt multa ſęcula: qualia ſũt poſt Ieſum, & circa mundi finẽ reuertenť, & quęrẽt Deum ſuum. ſ. patrũ ſuoꝝ: & Dauid Regem ſuum. i. Meſſiam Dauidis ſtirpe natum: qđ Chaldaica trãſlatio docet. Liberatio vero ex Babylone nõ fuit poſt multa ſæcula,

Oſe hoc dic pitu &.i.

Digitized by Google

ta ſæcula,& in nouiſſimis tpibus.Nemo intelligat, ꝙ tunc primum venturus ſit Meſſias.Ad hunc enim errorem auferendũ Propheta nõ dixit: Veniet Rex eoꝝ: ſed:Ipſi reuertent,& q̃rent illum : quaſi iam pridem venerit:ſed illi diſceſſerint, & neglexerint,& tandẽ quęſituri ſint illum iamdiu pditum: qđ Chaldęa verba declarant,cum dicũt: Obedient Meſſię: vtpote, qui antea fuerant pertinaces.

De iis ẽt Eſaias ait: Hęc dicit dñs ad domum Iacob,qui redemit Abraã:Nõ modo ꝯfundetur Iacob , nec modo vultus eius erubeſcet:ſed cũ viderit filios ſuos opera manuũ meaꝝ in medio ſui ſanctificãtes nomen meũ:& ſanctificabũt ſanctũ Iacob:& Deũ Iſrael prędicabũt : & ſciẽt errãtes ſpiritu intellectũ : & muſitatores dicent legem.In his tollit ꝯfuſio Iacob: qa ex eius ſtirpe,& quaſi filii fuerũt Apoſtoli,qui Ieſum exaltauerũt:quoꝝ doctrina tãdem Iudæi oẽs credituri ſunt Chriſto.quod Beatus Paulus in ſua ad Romanos Epiſtola acutiſſime ꝓbat:Quãobrem loquens Eſaias de primo Chriſti aduentu:In die illa erit germen dñi in magnificẽtia:& erit oĩs,q relictus fuerit in Sion: & reſiduus in Hierlm ſanctus vocabit. In die.i.in lucis tpe.Germen dñi.i.Chriſtus Dei filius.In magnificentia.ſ. opeꝝ, ac ꝓdigioꝝ.Omnis qui relictus.i.Chriſti Diſcipuli pauci penè ab oibus deſtituti ſancti Chriſti reliquię: quæ qdem reliqæ in ſecũdo Chriſti aduẽtu cum ipſo Chriſto exaltabunt. De Iudęis autem interim quid eſt dicendum? nihil aliud credo,niſi ꝙ raro,& pauci electi erunt , & pauci eoꝝ ſaluati ſint à reſurrectione ſaluatoris noſtri citra:& ſimiliter ſaluabuntur in futurũ vſq ad aduentum Enoch, & Heliæ:vt infra probabit lib.vi. cap.xxviii. item Eſaiæ cap.xix. Ex quibus omnibus dilucide cõſtat:ꝙ omnia ſacrificia,& oĩa legalia in aduentu Chriſti ceſſare debebant:quoniã omnia figurabant myſteria per ipſum Meſſiam adimplenda:& ſic in eo debebant curſum,& officiũ ſuum cõſummare,& terminare,& per cõſequens noua lex erat ab ipſo Meſſia inſtituẽda.

Quòd aũt Chriſtus nouam legem dederit.ſ.Euangelicam in Hieruſalẽ:& in mõte Sion,& Oliueti in terra promiſſionis, ſicut fuerat à Prophetis ꝓnũtiatum.Primo conſtat iuxta mare in deſerto: Aſcendit in montem,& ſedens docebat Diſcipulos ſuos,declarando.ſ.legem: vt Mathęi cap.v.vi.&.vii.Itẽ in Hieruſalẽ prędicauit diebus feſtis:& in monte Sion ſacramẽtum altaris inſtituit: atq; Spiritum ſanctum in Diſcipulos ſuos miſit:& ſcripturarũ ſenſum ſuis aperuit Diſcipulis: vt Lucæ caplõ vltimo: & Actuum cap.i. Et ex monte Oliueti omnes ipſos Diſcipulos miſit ad prędicandum Euangeliũ omni creaturæ : vt Marci caplõ vltimo: & Actuum capitulo primo . Et ſic patet prophetias de lege noua danda fuiſſe in Chriſto verificata.

¶ Sibylla etiam prædixit legem Moſaicam ſoluendam eſſe, & Prophetarum deſinerent, & deſiſterent Oracula. Caput. XXXIX.

SIbylla Libyca ait: Ecce veniet dies: & illuminabit dominus denſa tenebrarum : & ſoluetur nexus Synagogæ:& deſinent labia hominum,ſiue Prophetarum.De hac Sibylla meminit Euripides in Lamię Prologo. Lactantius Firmianus lib.iiii.Diuinarum inſtitutionum cap.xvii.inquit:Legem Iudaicam ſoluendam eſſe per Chriſtum: vt Sibylla prędixit his verbis: Sed quando hæc omnia perfecta erunt,quę dixi,in ipſum omnis lex ſoluetur.

¶ Quod Thalmudiſtaꝝ,aliorumq; Rabinoꝝ Hebręoꝝ ſentẽtiis , & auctoritate ꝯſtet,Meſſiam Regem nouã legẽ fuiſſe hominibus allaturum. Cap.XL.

MVltifariam,multiſq; modis ex ſacraꝝ literaꝝ ſententiis, Meſſiam Regẽ nouã legem hoibus datuꝝ fuiſſe, in hoc quarto libro ꝓbaſſe me arbitror. Quo tñ non obſtante : vt Iudæi vndiq; comprimant,nec reluctari,aut ꝯtendere deinceps audeant,Thalmudiſtaꝝ quoq; ſuoꝝ,& Rabinoꝝ ſentẽtiis,& dictis , hoc ipſum ꝓbare intendo.Legitur

Quòd in ſtudio Helię refertũ fuit, mundum non minus ſex millibus annoꝝ duratuꝝ fuiſſe:qbus duomillia anni erãt va

nitatis, duomillia anni legis, & duomillia Regis Meſſię. Nõnulli alii aſſerunt, Ionam Prophetã filiũ Sareptanæ mulieris viduæ: vt dicit in prologo ipſius Ionæ, quem reſuſcitauit Helias Propheta: qui poſtea fuit Propheta, & collega Helię Prophetę nominabat. Hic collega Helię inquit: vt habet in Senhedrim guazith.c. Col Iſrael. & i Auenazra cap.1. & in lib. Ceder olam.i. de ordine mũdi. & in lib. Iudicii, ſiue Iudiciorũ ordinariorũ, ſiue in Canhadrim: Quod machina mũdi huius annorũ ſexies mille, & non pluriũ pſiſtere debebat. Quorũ annorũ duomillia nuncupant anni vanitatis, ſiue vacui, vel peccati: & iſti anni ſunt ab Adam vſq; ad diluuium Noe: vel poſſumus dicere vſq; ad Abrãã: qui primus gẽtes direxit, atq; diſpoſuit ad vnius Dei cultũ, & religionem: ꝓpter quod ei circũciſio data fuit: cum antea idolatriæ dediti eſſent hoies penè oẽs. Item duomillia anni legis, qui fluxerunt à circunciſione Abraã vſq; ad Meſſiã Regem. Reliqui inſup duomillia anni, dicunt anni Meſſię. Ex qua tripartita annorũ diuiſione Propheta clare demõſtrat, legem mediã partem tantũ ipſorum ſexmillium annorũ occupaſſe, & obſeruari debuiſſe ritu ipſius legis mandatũ fuiſſe: vltimã vero partẽ ad Meſſiam Regem ſpectare. Terminãda igit erat lex Moſaica tpe Meſſię, ẽt Rabinorũ Hebręorum auctoritate: & lex noua Meſſiæ obſeruanda erat etiam iuxta huius collegæ Helię, q fuit Propheta, Oraculũ, & Vaticiniũ. Lex ergo Moſaica nõ erat ſemp duratura: ſed adueniente Chriſti lege ceſſare debebat. In Midraſtilim etiam ſuper illis verbis Eſaiæ .c.xi. In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorũ, ipſum gẽtes deprecabunt, vel requirent. Rabi Anna ſic ait: Iſte eſt Rex Meſſiach, q non venit niſi vt legem, atq; pręcepta gentibus pręberet. Si ergo Meſſias tunc venturus non erat, niſi vt legem, atq; præcepta gentibus præberet, ſm verba huius Rabi, vt aliam legem, & alia præcepta daret gentibus, q̃ legem, & pręcepta Moyſis, quæ ſoli populo Hebraico data fuerãt, neceſſe erat; legem igit Euangelicam dediſſe fatẽdum eſt, cũ eam dederit, & non aliã. Et ſi legem Euãgelicam dedit, ergo Moſaica ceſſanda erat, & finem habitura. Itẽ in Midraſtilim, ſuper illud Pſal. xx. Domine in fortitudine tua lætabitur Rex, dicũt Rabini: Quid voluit dicere Eſaias cap.xi. qñ dixit: In die illa radix Ieſſe, q ſtat in ſignum populorũ, ipſum gẽtes deprecabunt, & erit ſepulchrũ eius glorioſum? An omnino non veniet Meſſias, niſi vt gentibus mundi ꝑcepta reddat: ꝓut ſunt Tabernacula in ramis palmarũ, & phylateria? Ex huius Rabi verbis cõprobatur, q Meſſias venturus non fuiſſet, niſi vt gentibus mundi præcepta redderet: ſed ex iſtis ſequentibus verbis .ſ. Tabernacula in ramis palmarũ, & phylateria, ſignificantur quędam additiones factæ Decalogo per Meſſiam Regem ad legis Euangelicæ perfectionem: cum mãdata ipſa eſſent in lege Moſaica imperfecta. Prohibebant enim manum: hoc eſt actus exteriores, & non animum, & voluntatẽ: hoc eſt actus interiores: vt Matthęi cap.v. Audiſtis, quia dictum eſt antiqs: Non occides: qui aũt occiderit, reus erit iudicio? Ego autẽ dico vobis: Quia oĩs, qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Audiſtis, qa dictum eſt antiqs: Non mœchaberis? Ego autẽ dico vobis: Quia oĩs, qui viderit mulierem ad ꝯcupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Audiſtis, quia dictum eſt: Diliges ꝓximum tuum, & odio habebis inimicum tuum? Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros: benefacite iis, qui oderunt vos: & orate pro pſequentibus, & calũniantibus vos, vt ſitis filii patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſup bonos, & malos &c. Quæ omnia ſic addita ſunt ad maiorem ipſorũ mandatorũ pfectionem. Non irritauit igitur Saluator noſter pręcepta moralia, nec euacuauit, niſi tantũmodo ſm qd: ſcilicet quantum ad imperfectionẽ. Et hoc ideo, quia ſunt de dictamine rectę rationis. Et ideo manent in lege noua, quãtum ad ſubſtãtiam pręcepti, remota tamẽ imperfectione. Poſſent etiam per illa verba intelligi aliqua cerimonialia in lege noua retenta: vtputa

Digitized by Google

ta: vtputa thurificatio: per quam nihil quod futurum eſſet in Meſſia ſignificabatur: ſed deuotio populi. Item in veſtibus ſacerdotalibus ſunt aliqua cerimonialia, non ad futuroꝝ ſignificationem, ſed in memoriam pręteritoꝝ: vtputa paſſionis Chriſti: & maxime illę, quibus induunt ſacerdotes in miſſis celebrandis. Item Hieremiæ cap. xvi. vbi dñs comminando populo Iudaico inquit: Ecce dies veniet, dicit dñs. & non dicetur vltra: Viuit dñs, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti: ſed viuit dñs, qui eduxit filios Iſrael de terra Aquilonis, & de vniuerſis terris, ad quas eieci eos &c. Ex dictis in hoc Hieremię capitulo, patet qualiter Paſcha, & Sabbatum: quæ feſta celebrabant in memoriam exitus de Aegypto, erant mutanda, & abolenda: & celebrandum erat feſtum nouum in memoriam reſurrectionis Chriſti, & noſtræ redemptionis: quæ eſt dies Dominica. Ex qbus verbis inquiunt Thalmudiſtę: ꝙ qñ veniet Meſſias in lege ꝓmiſſus, mutare debet omnes feſtiuitates, & cætera legalia. Ex quo patet etiã Thalmudiſtarũ autoritate: ꝙ tempore Meſſię ceſſare debebant legalia.

Eſaiæ cap. li. ſcribit: Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populoꝝ requieſcet. Lex igit Dei, atq; iudicium exiet, & requieſcet in lucem populoꝝ, quod ſanè non põt intelligi de lege Moſaica, cum ipſa multo prius iã exierit, & ſolũ Iudaico populo data fuerit: ſed de lege Chriſti, quę per totũ orbem diffuſa eſt. Rabi Salomon inqt: Quòd illa verba Eſaię effectum ſuũ habitura ſunt, qñ pficiet id, quod dictum eſt à Sophonia cap. iii. Tũc reddã ppl'is meis labiũ electũ: vt inuocẽt oẽs nomẽ dñi: & ſeruiãt ei humero vno. Hęc aũt verba tã apud Hebręos, ꝗ̃ Chriſtianos intelligunt de Chriſto Meſſia.

Rabi ẽt Anna, ſiue Hãna, ſup illud Eſaię cap. x. In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populoꝝ, qui eſt Meſſias ex ſtirpe Dauid Ieſſe filii natus: ipſum gentes deprecabuntur, vel requirent: vt Hebraica edocet veritas: & erit ſepulchrũ eius glorioſum. Rabi inquam Hanna dixit: Ex hoc intelligitur, ꝙ Rex Meſſias non veniet, niſi vt legem, atq; præcepta gẽtibus præbeat.

¶ Sunt qui dicãt legem veterẽ. ſ. Moſaicã minime mutatã fuiſſe i legẽ nouã: hoc eſt Euãgelicã: ſed eam adhuc pſtare, & pſeuerare affirmẽt. Cap. XLI.

Etſi multoties in hoc quarto libro dictum ſit, imo potius, & verius pluribus fundamentis idoneis, & conuenientibus ꝓbatum ſit, legem veterem: hoc eſt Moſaicam in aduentu Meſſię Regis ceſſare, & finem habere debuiſſe: & nouam legem: hoc eſt Euangelicam, per ipſum Meſſiam inſtituendam, & dandã fuiſſe: non deſunt tamen, qui dicant duplici fundamento ſuſtineri poſſe, legem Moſaicam veterem, in nouam: hoc eſt Euangelicam, non fuiſſe mutatam: ſed eã adhuc apud Chriſtianos pſtare, & pſeuerare: licet ſm eos legalia, & cerimonialia ceſſauerint, & finem ſuũ habuerint.

Primum fundamentum accipiũt ab Ariſtotele Ethicorum capitulo nono: ſic arguentes: Vnaquæq; res videtur eſſe, qđ in ea eſt potiſſimum: potiſſimum autem legis Moyſis ſunt decem mãdata in Decalogo deſcripta: quamdiu igitur Decalogus obſeruatur, merito & ipſa lex obſeruata, & immutata eſt. Quòd autem huiuſmodi decem mandata potiſſimũ ſint in ipſa lege, conſtat, quia virtualiter vniuerſam legem complectuntur, vnde indiſpenſabilia ſunt: vt oſtenditur Sententiarum tertio, diſtinctione trigeſimaſeptima. Ex quo Rabi Scadio in ſefer harminos: id eſt in libro Credendoꝝ, omnia legis præcepta docet in ipſa decem contineri. Similiter etiam Theologi noſtri reliqua mandata, aut in ipſis decem moralibus includunt, aut ea iudicialia, vel cerimonialia eſſe dicunt: quæ mortuo Chriſto, ſm carnem, omnino ceſſauerũt: vt infra dicet libro quinto, caplo octuageſimoquinto: vbi de legis ceſſatione dicetur: vnde ipſa decem legis præcepta Deuteronomii capitulo quarto fœdus appellãtur. Ex quo nemini dubium eſt, vel eſſe debet, quin iſta decem præcepta ſint legis potiſſimum.

Digitized by Google

Alterum vero fundamentum ex eo conſtare dicunt: ꝙ tunc permanet lex, cum eius mandata, eo modo quo lex mãdat, obſeruantur: ſed decem præcepta, eo modo ſeruantur, quo mandat Deus in lege Chriſtiana ſeruari: igitur lex illa permanet. Non enim lex obligat cætera legis mandata (Decalogo excepto) niſi in ipſa terra promiſſionis, regnante templo, & Iudæorum ſceptro: vt Deuteronomii. c. iiii. vi. ac. xii. Ea igitur relinquendo, & Decalogum obſeruando, nulla legis præuaricatio, nulla'ue mutatio emergit. Si vero opponeret illud Apoſtoli ad Hebræos. c. vii. Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat. & illud ẽt ad Hebræos. c. viii. Nouum inueterauit prius: quod autem antiquatur, & ſeneſcit, ꝓpe interitum eſt: vnde inferunt Euangelicũ teſtamentum nouam legem nuncupari. Reſpondent: Nouum teſtamentum, ſeu pactum, vere legem dici non poſſe: qm̃ ad hoc vt lex vere dici poſſit, duo vt interueniant oportet. Nam cum lex cõmune bonum reſpiciat: vt cunctis legi ſubiiciendis manifeſta exiſtat neceſſe eſt, & eis prius citatis, & admonitis manifeſtetur, & publicetur ipſis audientibus, & intelligentibus, qualis lex Moyſis eſt: quæ corãm ſexcentismillibus Iſraelitarũ (exceptis paruulis, & ſenibus, ac mulieribus & Aegyptiis multis) promulgata fuit: vt Exodi. c. xix. & . xx. Et quia ſola promulgatio obligat pñtes tm̃: ideo vt ſecũdũ interueniat neceſſe eſt. Si enim non ſolũ præſentes lex obligat, ſed etiam futuros: vt lex ipſa in ſcriptis ponatᷣ, neceſſe eſt. Lex ergo Moſaica, vere lex dici poteſt, cum hęc duo in ea interuenerint: fuit enim promulgata, & in ſcriptis data: vt Exodi capitulis. xix. & . xx. & . xxxii. quæ omnia eſſentialiter, & neceſſario ad legẽ concurrunt. Teſtamentum vero nouum in mentibus hoĩum inditum eſt: vt Hieremiæ. c. xxxi. & ad Hebræos. c. viii. nec præſentibus promulgatum, nec poſteris ſcriptum. Chriſtus enim Saluator noſter nihil ſcripſit: ſed tm̃ prædicauit, & prædicari mandauit: vt Matth. c. vlt. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: docentes eos ſeruare omnia quæcunq; mãdaui vobis. Cum ergo nec ſcriptura, nec publicatio in lege noua interuenerint, merito, & veraciter lex Euangelica, lex dici non poteſt. Ideo Apoſtolus vbiq;, dum legem Moyſis ſignificare intendit, ſimpliciter legem profert, quaſi nulla alia, quàm Moyſis lex appellari vere debeat: vnde illud Epiſtolæ Ioannis primæ: Lex per Moyſem data eſt: gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Concluditur igitur ſm̃ iſtos, ꝙ lex Moyſis dicitur immutata, & Euangelicum teſtamentum dicitur lex noua improprie: quia potiſſima pars legis Moyſis immutata eſt: & potiſſima pars Euangelici teſtamenti mẽtibus indita eſt: & ideo nec lex dici poteſt. Concludunt ergo legem Moyſis manere, & nullam aliam legem traditam fuiſſe.

Quamuis legis potiſſima intentio ſemp ſtet, non tamen cuiuſq; legis particula: multa enim ſunt legis, quę non per ſe, & prima intentione neceſſitentur à fine: ſed ſunt aut remouentia prohibens, aut, non vt res ſit, ſed bñ ſit, veluti ſacrificia, & plura cerimonialium: vt Rabi Moyſes oſtendit tertio tractatu ſui more. & Angelicus doctor prima ſecundæ quæſtione. cii. & ſm̃ Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum ſententiam, talia ſunt quæcũq; non enumerantur in debito corporis, ſiue non nũcupantur debitum corporis: quæ extra terram promiſſionis minime obſeruari contingunt: quod fieri nõ poterit: ſi ea humana ſalus expoſceret per ſe, & neceſſario. Dicitur prętcrea falſam eſſe huiuſmodi concluſionem, qua legẽ eodem ritu obligatoriam ſemper fore dicitur, qua ratione reuincitur. Quicquid enim ab aliquo mutabili recipitur, poteſt & illud quandoq; mutari: nam vnumquodq; receptum, per modum recipientis percipitur: quod in ſingulis, ac in noſtræ animæ viribus pręcipue diiudicari poteſt. Lex autem eſt eiuſmodi, quia recipitur ab homine, cuius natura aſſidua mutatione agitatur: ipſa igitur lex mutari poteſt. Quemadmodum enim variis Reſpõſio.

legibus

legibus pater filium in diuerſis educat ætatibus:alia ſcilicet infantem:alia puerum:alia adoleſcentem:& alia iuuenem: ſic humana congregatio, quæ ſapiens, & iuſta eſt,alia ducitur,& regitur lege. Quæ vero inſipiens eſt, & nequam, ac duræ ceruicis,vt alia prorſus lege ducat, regaturq; conueniens erat,& quodã modo neceſſarium:vnde Iudęorum turba, quę in Aegypto annis.ccv.ſteterat:& ꝓpterea ſm Aegyptiorum mores facta fuerat carnalis,& terrena:cum per Moyſem ab Aegyptiorum ſeruitute redempta eſſet,inſipiens,& nequam,ac duræ ceruicis eſſet,vt Moſaica ſcriptura demõſtrat: vt per Legiſlatorem, non quibus oportebat legibus,ſed quibꝰ potuit, regeretur, gubernareturq;,atq; inſtitueretur, neceſſe fuit:vnde propter prauam,& indiſciplinatam recipientis conſuetudinem,velut infantiæ ætate mutata, effectum eſt: vt ipſum receptum, de quo ſupra dictũ eſt:videlicet legem prius habitam,mutari quoq; contigerit. Non enim eodem ritu in ſempiternum obligat lex:quod verum eſſe lex ipſa indicat.Lex enim (Decalogo excluſo) eius nõ obligat obſeruãtiam,niſi in terra promiſſionis,regnante templo,& Iudęorum ſceptro:extra vero minime: vt Deuteronomii cap.iiii.vi.& .xii.&c.Non igitur ſemper eodem modo obligat lex:prętereà nihil conuincit aliud,niſi ꝙ ea,quæ attinẽt cognitioni, & moribus permaneãt ſemper: quod catholica veritas non ſpernit:immo iubet cuncta legis obſeruare moralia: non tñ eatenus,quatenus ſint Moyſis:ſed qa legis æternæ:cuius noſtris mẽtibus eſt inſcriptio,lex naturę vocari ſolet.Licet ergo fides,& religio Chriſtiana decem ſeruet Decalogi mandata,non ſequitur tñ propter hoc,ſiue non infertur,ꝙ lex vetus Moyſis apud Chriſtianos adhuc duret,& perſeueret. Mandata nanq; Decalogi ſunt moralia,& de dictamine rectæ rationis, cũ ſint de iure naturę,qbuſcũque gentibus innata,& infixa, tanquam quędam æternę legis participatio: quæ lex naturę uocari ſolet: & in cordibus quarumcunq; gentium inſcripta eſſe deberent:vnde non ſunt ſic ſpecialiter, & particulariter legi Moyſis appropriata: quin & cæteris gentibus non conueniant ratione naturali: & quin etiã in vſu non fuerint ante legis Moſaicæ traditionem,ſaltem apud homines bonos,& iuſtos,ſicuti fuerunt Abraam,Iſaac, Iacob, & cęteri ſerui Dei,qui ante Moyſem fuerunt:& hoc abſq; mandato aliquo, ſed ſic naturali ratione,vel morali dictante diſciplina.Ipſi quoq; Philoſophi etiam Gentiles, abſq; veri Dei fide, moraliter viuentes, quatuor eſſe volunt virtutes cardinales:per quas homo ad beneuiuẽdum diſponi,& regulari poteſt. Iuſtum enim & valde conueniens eſt: vt homo ſummo Deo Creatori,& domino, ac rectori ſuo tria ſeruitutis genera impẽdat: & quidem multo magis, quàm terrenis impendantur Regibus, & Principibus: ſcilicet fidelitatem,reuerentiam,& debitum cultum,proximo etiam ſuo id non faciat, quod ſibi ab eo fieri non vellet. In quibus Dei, & proximi operibus, & ſeruitiis,omnia Decalogi continentſ mãdata. Et ideo,licet Decalogi mandata à Chriſtianis ſeruentur: non tamen eatenus ſeruantur,quatenus ſint Moyſis,ſeu legis Moſaicę: ſed quia ſunt moralia, & legis æternę,& de dictamine rectę rationis:quę lex naturę vocari ſolet:& in cordibus quarumcunq; gentium inſcripta eſſe deberent:vt Hieremiæ capitulo trigeſimoprimo. Et non eo,quòd Moyſes mandauerit ea ſeruari: vel quòd in lege Moyſis ſcripta ſint.Non poteſt igitur veraciter dici:quòd lex Moyſis apud Chriſtianos adhuc duret,& perſeueret. Et licet lex noua à vetere diſtinguatur,tamẽ abinuicem non diſtinguitur,ſicut omnino ſpecie diuerſa:ſicut diſtinguitſ equꝰ, & bos: ſed ſicut perfectum, & imperfectum, in eadem ſpecie: vt puer, & vir. Vnde Apoſtolus ad Galatas, capitulo tertio,comparat ſtatum veteris legis ſtatui pueri paruuli exiſtentis ſub pędagogo: ſtatum autem nouę legis ſtatui perfecti viri:qui iam exiuit à manibus pędagogi, & amplius non eſt ſub eo. Horum autem duorum teſtamentorum ſun

datores fuerunt Abraam Patriarcha, & Petrus Apoſtolus. Abraam: ſcilicet veteris, quia ſibi generatio larga ꝓmittitur: Petrus vero noui, cui generatio paſcēda committitur. Ab illo iuſtificanda procedunt: in hoc iuſtificata fundantur: ita ꝙ ille ſperat, hic accipit. Illi dicitur: Faciam te in gentem magnam. huic dicit: Faciam te piſcatorem hominum. Illi dicitur: In ſemine tuo benedicentur patriæ gentium. huic dicitur: Iudicabis duodecim Tribus Iſrael. Illi dicitur: In ſtellis erit nomen tuum. huic dicitur: Tibi dabo claues Regni cœlorum. Ac per hoc ille fœcunditate ſeminis benedicti impletur: hic ante ſemen ipſum Euangelizaturus aſſiſtitur. Abraæ pro filiis claritas monſtratur aſtrorum: ſed Petro traduntur Regna cœlorum: videlicet vt in eos, ſine Petro, nec filii Abraæ poſſint intrare. Quamuis enim vetus teſtamentū prius fuerit tempore: nouum tamen anteponendum eſt: quoniam illa vetera præconia ſunt nouorum. Sed quoniam (vt inquit Beatus Hieronymus in ſua præfatione ī omnes Epiſtolas Beati Pauli Apoſtoli) nouum non diſcrepat à vetere teſtamento: nec etiam vnquam inficianda eſt veritas: immo ſemper omni ſtudio, & diligentia inueſtiganda eſt, & ſummopere exquirenda: fateri, & audacter dicere poſſumus, legem Euangelicam realiter, & veraciter eſſe veteris legis Moſaicæ conſummationem, immo verificationem, adimpletionem, & omnimodam perfectionem: quoniā ea omnia quæ in lege veteri Moyſis, per ipſum Moyſem, & alios quāplures ſanctos Prophetas velata ſub figuris, & ænigmaticis inuoluta tegminibus occulta erāt, & obſcura, manifeſta, & aperta facta ſunt in lege noua: & Oracula tam velata, q̄ aperta cōſummata ſunt, & adimpleta: vnde cōcludendo dicere poſſumus: ꝙ lex Moyſis, & Prophetarū Oracula, in quibus futura prędicebantur myſteria: ſed obſcure, & velate, & ſub aliquo ænigmate obſcura, propter adimpletionem ipſorum myſteriorum factam in nouo teſtamēto: tum opere, & rerum etiam ex declaratio

Propter claues Regni cœloꝶ.

ne ipſius Saluatoris noſtri: qui fuit verus Meſſias (vt infra probabitur) omnino adimpleta fuit, & ad finem ſuum peruenit: & ideo ipſa lex vetus ex lege noua in qua antedicta myſteria adimpleta ſunt, & illa obſcura ænigmata aperte declarata ſunt, verificatur ex narratis in teſtamento nouo: & econtra ex narratis in lege noua verificatur lex vetus Moyſis. Veruntamē ex illis additionibus factis Decalogo per Meſſiam Regem (vt paulo ſuperius dixi) Decalogus maiorem habet perfectionem in lege noua, q̄ habuerit in Moſaica. Propter autem ſacrificiū nouæ legis, maiorem excellentiā, & ſublimiorem dignitatem lex Euāgelica valde dignior, & excellentior eſt, q̄ fuerit vnquam lex Moſaica, & etiam reſpectu finis: finis enim eſt ſemp dignior omnibus illis, quę ad ipſum finem tendunt. Præterea quid habuit vnquā lex vetus Moyſis tam ſingulare, tam q; pręclarum, & ſublime: quod nouæ legis: id eſt Euangelicę ſacrificio comparari poſſit? Ideo lex Euangelica alia lex dici poteſt: quia aliud ſacrificium eſt nouæ legis, q̄ fuerit Moſaicæ. Thalmudiſtę etiam legem Regis Meſſiæ aiunt excellentiorē eſſe Moſaica. Legite eorum Commentaria in Salomonis Eccleſiaſtem. ibi enim hoc reperietis: Omnis lex præſentis ſæculi vanitas quædam eſt ad futuri ſæculi legem: id eſt ad legem Meſſiæ. Nam in ſequentibus ſic res declaratur: Omnis lex, quam quis in hoc ſæculo addiſcit, vanū quiddam eſt, ſi ad Meſſiæ legem conferatur. hæc ibi. Item Eccleſiaſtis. c. xi. ſuper his verbis: Si annis multis vixerit homo, & in omnibus eis lętetur. Gloſa Hebraica, ibidem dicit: In lætitia: ſcilicet legis, quicquid pręceſſit, erit Habel: id eſt vanitas. Omnis enim lex, quam homo addiſcit in hoc ſæculo, Habel (id eſt vanitas) eſt, reſpectu legis Meſſiæ. Ex quibus Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum dictis, hoc percipitur documentum: quòd lex Meſſiæ, eſt multo maioris excellentiæ, & prę eminentię, quàm Moſaica. Et vbi ſcire velles quanto plus excellentior eſt, ipſimet declarant, eſſe tanto plus

Digitized by Google

to plus excellentiorem, quanto eſt lex Moſaica à vanitate: hoc eſt Habel. Quãtum ergo differt lex Moyſis à vanitate, tanto eſt excellẽtior lex Meſſię lege Moſaica. Vides ergo Iudæe legem Meſſiæ à lege Moyſis eſſe differentem. Vana equidem Moyſis lex appellatur, non abſolute, ſed ad Chriſti legis comparationem: cęteris vero omnibus pręſtantior eſt. Vides etiam cerimonias Moſaicas in Meſſiæ conſpectu penitus euaneſcere. Vana vero Moyſis lex appellatur, nõ abſolute, ſed ad Chriſti legis comparationem: cęteris enim omnibus præſtantior eſt. Sed cur vana? quia per ciuiles virtutes tantum humanum genus, non ad cœleſtis beatitudinis finem, ſed viam duntaxat præmonſtrare, & dirigere poteſt: Chriſtiana vero religio per purgatorias, purgatiq́; animi virtutes, ad exemplares virtutes, cœleſtemq́; felicitatem perfecte perducit. Non enim datur perfecta felicitas, niſi animis, vel animabus perfecte purgatis: hoc non Moſaica ſed Chriſtiana lex efficit. Similiter etiam Moyſes liberans populum à ſeruitute Aegyptiorum, non fuit dignus introducere eum in terram promiſſionis, ſed Ioſue, ſiue Ieſus Naue: per quem Ieſus Meſſias figuratus fuit. Nec etiam lex ſufficiens fuit liberare populum à ſeruitute peccati: nec dare terram promiſſionis: hoc eſt gloriam æternam: quæ data eſt per gratiam Chriſti Ieſu, figurati per Ioſue. Sed quid fuit lex Moſaica? Equidem ipſa fuit præparatio quædam ad Chriſti legem, quaſi ad formam, habitumq́; perfectum: cum vero quis poſſidet habitum, præparatione non indiget.

Quod autem noua lex: ſcilicet Chriſtiana perfectior ſit, quàm vetus, ex quinq́; præcipuis ipſius nouę legis excellentiis facillime diiudicari poteſt.

[P]rima. Prima eſt: quia lex Moſaica in Tabulis lapideis, corruptibilibusq́; tradita fuit. Lex autem noua erat (vt ait Hieremias) cordibus, & mentibus hominum infigenda: quod quidem ſignificat nouam hanc diſciplinam magis ſpiritualem eſſe: adde & æternam: quoniam naturalis legis inſtar æternis mentibus in æternum imprimitur: vetus autem temporalis ſubiectio fuit, & data ad tempus.

Secunda excellentia eſt, quia vetus illa conſtitutio, pręter illa, quę ad legem pertinẽt naturalem, ſolum gentem Iſraeliticam, cui data eſt, obligauit. hinc Pſalmo centeſimoquadrageſimoſeptimo de Deo dicitur: Annuntians verbum ſuum Iacob, iuſtitias, & iudicia ſua Iſrael, non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Lex autem noua non aliter, quàm naturalis, omnes aſtringit: quapropter Eſaias de Meſſia, eiusq́; doctrina, ſic inquit: Donec ponam in terra iudicium, & legem eius inſulę expectabunt. Secũda.

Tertia, quoniam priſca decreta (his exceptis, quę ad naturale ius pertinent) etiam ſubiectum populum, non vbique, ſed in ſola promiſſionis regione alligaſſe dicuntur. quod ita Deuteronomii verba declarant: Scitis quòd docuerim vos pręcepta, atque iuſtitias, ſicut mandauit mihi dominus Deus meus, vt faciatis ea in terra, quam poſſeſſuri eſtis. rurſus: Mihiq́; mandauit eodem tempore, vt docerem vos cerimonias, & iudicia, quę facere debeatis in terra, quam poſſeſſuri eſtis. iterum Deuteronomii capitulo quinto, quaſi in calce: Tu vero hic ſta mecum, & loquar tibi omnia mandata mea, & cerimonias, atque iudicia, quę docebis eos; vt faciant ea in terra, quam ego dabo eis in poſſeſſionem. Meſſię autem iura non minus, quàm naturalia vbique ſunt obſeruanda. igitur apud Malachiam Deus quandoque vetera reprobat ſacrificia, dicens: Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit dominus exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Deinde ſubdit: Ab ortu enim Solis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur oblatio munda. Sacra Tertia.

Digitized by Google

igitur,quæ in vetere lege in ſolis terræ promiſſionis Tabernaculo,& templo celebrari licebat quãdoq;:ſcilicet ſub Meſſia,vbiq; Deo grata futura erant.

Quarta Quarta excellentia eſt,quia lex vetus ſola corporalia,temporaliaq; bona pollicetur,& mala minatur:vt Eſaiæ caplõ.i.de bono:Si volueritis,& audieritis me, bona terræ comedetis. & de malo ibidem ſtatim:Quod ſi nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis,gladius deuorabit vos.& vt in Leuitico pluries,& alibi: Noua aũt lex ſpũalia,& æterna pollicet.

Quinta Quinta,& vltima excellentia,qa lex vetus ciuiles virtutes, cõmuneſq; dũtaxat ĩducit: quibus perturbationes amputat: noua autem purgatorias,animiq; purgati,quibus affectus extirpat, & obliuioni, tanq̃ igni, tradit fomites vitiorum. Sed cur iſtud? quia Deus rudem adhuc populum,ſicuti par erat,leuioribus diſciplinis erudiret,maniſeſtioribuſq; tam bonis, q̃ malis monere ſtatuerat.Quod etiam Rabi Moyſes Aegyptius in Commentariis ſuis libri Canhedrim, confitetur. At vero tempore Chriſti populi iam eruditiores euaſerant:tunc (vt Eſaias inquit) repleta eſt terra ſciẽtia domini, ſicut aqua maris cooperientis: tunc igitur verioribus pręmiis,exactioribuſq; inſtitutis, genus humanum ꝓuocauit, atq; formauit. Merito igitur accedente lege noua, tanq̃ forma:vetus veluti præparatio,vel abiit, vel tranſiuit in nouam, impleturq; in noua. Quod quidem omnino tacere non potuit Rabi Moyſes in Deuteronomio: vbi mundi ætatem in duo ſęcula diſtribuit:ſęculũ videlicet pſens, ſęculum'ue Meſſię.At Thalmudiſtę, ſęculum præſens, & futurum, legis, & Meſſię ſęcula eſſe volunt:vanamq; ſęculi huius legem eſſe fatentur:quaſi in ſęculo legem Chriſti ſęculũ,lexq; vetus finiat,atq; expleat. Ad maiorem etiam legis Chriſtianæ veritatem,& excellenriam,audiamus quid aduerſarii noſtri Iudæi, ſiue Rabini ſui dicant in Midraſiraſarim:hoc eſt in Cõmentariis Cãticorum cap.i.ſuper illud: Oſculetur me oſculo oris ſui. Scribitur enim ibi,Rabi Vdda,ſiue Ieugda,ſic dixiſſe:Eadem hora, qua Iſrael ex ore domini duo prima legis mandata audiuerunt,ſic fuerunt cordibus eorum annexa,& infixa,vt obliuioni nullatenus mãdari poſſent.Cæterum voce Dei perterriti,atq; micantium fulgurum pauore concuſſi,dixerũt Moyſi:Rabi oportet, vt ſis medius iter Deum,& nos:loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Deus,ne forte moriamur: vt Exodi cap. .xx.Qui cum poſtea cæteris mãdatis inſtruerentur à Moyſe, obliuiſcebantur ea continuo:& inter ſe huiuſmodi ſcauſam obliuionis diſceptantes,fragilitati Moyſis huiuſmodi aſcribebant defectum,dicentes:Sicut Moyſes carnalis eſt,& tranſitorius,ita & eius doctrina à nobis dilabitur.Reuerſi itaq; ad Moyſem, dixerũt ei:O' vtinam Deus ſe nobis rurſus oſtendere vellet,atq; oſcularetur nos oſculo oris ſui,vt in cordibus noſtris doctrinã eius fixam collocare poſſemus: qbus inquit Moyſes:Hoc in pręſentiarum effici non põt:fiet aũt tpe Meſſię.Scriptum eſt enim Hieremiæ cap.xxxi. Dabo legem meã in viſceribus eoꝝ:& in cordibus eorum ſcribam eam. Ex qua nempe Rabi Vdda,ſiue Ieugda declaratione,ſiue ſententia,in legis Chriſtianę fauorem, tria percipiuntur documenta:quoꝝ primum eſt.Quia lex vetus Moyſis data fuit Iudæis,tanq̃ ſeruis in pauore non paruo cõcuſſis,& ſic in timore: cum lex noſtra Euangelica nobis chriſtianis, tanq̃ filiis per Chriſtum in monte ſedentem familiariter in charitate,& amore data fuerit: vt Matthęi caplõ quinto: vnde lex noua:ideſt Euangelica, lex amoris dicitur: cum lex vetus, lex timoris nuncupetur. Secũdum vero eſt: quia lex vetus in ſcriptis data fuit: vt Exodi capitulo trigeſimoſecũdo:pro primis Tabulis, quas fregit Moyſes: vt Exodi capitulo trigeſimo quarto:& ſimiliter pro ſecundis,quas in Arca poni, & cuſtodiri mandauit: cum lex noua, non in Tabulis, ſed in cordibus hominum in ſpiritu data fuerit:quia per Spiritum ſanctum lex ipſa in Diſcipulorum Chriſti cordibus in die Pentecoſtes iſuſa fuit: vt Actuũ caplõ ſecũdo.

Et ideo

Digitized by Google

Et ideo lex Euangelica, lex ſpiritus dicitur. Recte igitur inquit Hieremias: Dabo legem meã in viſceribus eorũ, & in corde eorum ſcribam eam. quod confirmat et Eſaias. c. li. dicẽs: Audite me qui ſcitis iuſtum populus meus, lex mea in corde eorum. Item Pſalmiſta, Pſal. xxxvi. Os iuſti meditabitur ſcientiam, & lingua eius loquetur iudicium: lex Dei eius in corde ipſius: & vt latius declaratum eſt ſuperius. c. xxiiii. huius quarti libri. Tertiũ eſt: quia ex hac Moyſis reſponſione. ſ. Hoc impræſentiarum fieri non poteſt: fiet aũt tempore Meſſiæ. Ex qua ipſius Moyſis reſponſione, aperte cõſtat, ꝙ lex ſcripta Moyſis tempore Meſſiæ, finem habere debebat: & ꝑ ipſum Meſſiam lex noua danda erat: & in cordibus eorum, q ipſi Meſſiæ crederent, ſcriberetur.

¶ Vtrum, ceſſante lege Moyſis, debuit ſuccedere lex Euangelica, quam Chriſtus tulit, & prædicauit. Cap. XLII.

QVęritur, antequam hic quartus liber terminetur, vtrũ ceſſante lege Moyſis, lex Euangelica debuerit ſuccedere legi Moyſis, tanquã dignior. Et rñdent Iudæi, ꝙ non, ꝯtra nos Chriſtianos ſic quadrupliciter arguẽtes. Primo ſic. Lex Moyſis eſt dignior, & maior, q̃ lex Euangelica, maioritate miraculorum, qa maioribus miraculis eſt confirmata. Maiora enim miracula fecit Moyſes in lege veteri, q̃ Chriſtus in lege Euãgelica: vt inquit Iudęus. Nam Moyſes cũ magnis ſignis, & portentis eduxit Iſrael de Aegypto: & diuiſit mare Rubrum in diuiſiones: & percuſſit petram, & fluxerunt aquæ: & fecit pluere Manna de coelo per. xl. annos. &c. Sed nunquam Chriſtus fecit tam grandia miracula: ergo lex Moyſis eſt maior, q̃ lex Euangelica dignitate, & miraculorum magnitudine: igitur ipſi legi non debuit ſuccedere.

Secũdo arguunt ſic. Incertum nunquam debet ſuccedere certiori, nec ipſum abolere: ſed lex Moyſis eſt certior, q̃ lex Euãgelica: ergo non debet illi cedere, & iſta ſuccedere. Maior de ſe nota eſt: Minor aũt ſic probatur: quia lex illa. ſ. Moyſis, eſt certior certitudine legis Conditoris, quia fuit ſcripta digito Dei, vt Exodi. c. xxxi. & Deuteronomii. c. ix. ſed iſta Euãgelica eſt ſcripta digito hoĩum. ſ. quatuor Euangeliſtarum hoĩum ruſticorum, & imperitorum. Item illa ẽ certior ratione teſtium: quia eſt teſtificata per Moyſem, qui locutus eſt cum Deo, quo non ſurrexit maior Propheta ante, nec poſt: vt Deuteronomii. c. vlt. ſed lex Euangelica non eſt teſtificata niſi per homines ruſticos, & imperitos. ergo &c.

Tertio arguunt ſic. Lex impoſſibilis non debet ſuccedere legi poſſibili, & veræ: ſed lex Euangelica eſt impoſſibilis, & mẽdax in credẽdis: nam credit, & colit tres Deos. ſ. Patrem, & Filium, & Spiritũ ſanctũ: qđ eſt ĩpoſſibile, & in lege prohibitum, q̃ dicit: Audi Iſrael, dñs Deus tuuş vnus eſt: vt Deuteronomii. c. vi. Item credit Deum factum hoĩem, & incarnatum: & credit panem factum Deum, & hoĩem in ſacramento altaris: quæ omnia ſunt impoſſibilia: & ſic lex Euangelica eſt impoſſibilis, & blaſphema in credendo: & per conſequens non debet ſuccedere legi Moyſis, quæ eſt ſancta, & vera.

Quarto arguunt ſic. Lex Euangelica eſt ſacrilega, & irreligioſa in cultu ſuo: nam adorat hominem Chriſtum, & adorat panem in altari, & adorat lignum, & lapidem in Cruce, & imagines: ergo eſt ſacrilega, & idolatra contra primum præceptum: ſcilicet primæ Tabulæ Decalogi: & ſic patet qualiter lex Euangelica eſt indignior, & minor in miraculis, & incertior in teſtibus, quàm lex Moyſis: & eſt impoſſibilis, & falſa in ſua fide, & ſacrilega in ſuo cultu: & per conſequens non debet ſuccedere legi Moyſis, quæ eſt dignior, & certior, & vera, & religioſa: & ideo nec ipſa, nec etiam vlla alia debet ipſi ſuccedere.

IN oppoſitum eſt Apoſtolus ad Hebręos. c. viii. Inquit enim ibi: Quod Chriſtus tanto melius ſortitus eſt miniſteriũ, quanto melioris teſtamẽti mediator eſt: quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt &c. Et per totam ipſam Epiſtolam probat legem Euangelicam eſſe meliorem lege veteri: tum ratione Le-

Digitized by Google

giſlatoris:tum ratione ſacerdotii:tum ratione ritus. item ipſe Apoſtolus ſecunda ad Corinthios,capitulo tertio,volens oſtendere miniſtros noui teſtamenti eſſe maioris excellentiæ,quàm fuerint miniſtri veteris teſtamenti, inquit: Myſteria noui teſtamenti eſſe aptiora, & magis eluceſcere, his verbis: Habentes igitur talem ſpem,multa fiducia vtimur, & nō ſicut Moyſes ponebat velamen,vt ſupra dictum fuit.c.xxxv.huiuſmet libri.

Reſponſio ad primum, & ſecundum argumentum tantum: quia reliquis duobus reſpondebitur in octauo libro ſuis debitis,& conuenientibus locis.

IN hoc igitur loco, ſolum videndum eſt,qualiter lex Euangelica eſt dignior, & maior lege Moſaica magnitudine miraculorū,& certior certitudine teſtium. Quòd autem maiora miracula fecerit Chriſtus Ieſus,& Apoſtoli in lege Euangelica,quàm Moyſes in lege veteri, ſic probatur: Maiora equidem miracula ſunt illa,quæ non poſſunt fieri per naturam,quàm illa,quæ fieri poſſunt per naturam:ſed miracula, quæ fecit Moyſes, poterant fieri partim per naturam: nam naturaliter poſſunt fieri ranę, & muſcę, ex putrefactione,per ſolam influentiam cœli,& naturaliter ex cōcurſu ventoꝝ. Poteſt etiā diuidi mare vſque ad ſolum, & apparere aridam:vt frequenter viſum eſt in tempeſtatibus. Itē abſtrahere aquā ex rupibus partim fieri poteſt per artem, & naturam: nam venæ aquarum tranſeunt quandoque naturaliter per rupes, per viſcera terrę,& venas: ſed per artem quis poteſt perforare rupem cum aceto, & igne,& cum malleo, & fodere terrā, & educere aquā,ſicut fit in puteis: ideo dicit Rabi Moyſes de Aegypto:Quòd miracula,quę fecit Moyſes, poterant naturaliter fieri: ſed miracula, quæ fecit Chriſtus, totaliter erant ſupra naturam: ita quòd nullo modo poterant fieri per naturam. Nam reſuſcitare mortuū quatriduanum,& fœtentem,nullo modo fieri poteſt per naturam:& imperare mari, & ventis, & Dęmonibus, & ad ſuū pręceptum ſanare ſubito cæcū à natiuitate, & paralyticos, & cæteros infirmos, omnino erat ſupra naturam, & impoſſibile ipſi naturæ: & ſic multo maiora fuerunt miracula Chriſti,quàm Moyſis. Itē multo maius factum fuit comminuere omnia idola mundi,& conuertere totum populum Gētilem ab idolatria ad fidē, quàm educere populum Iſrael de Aegypto &c. Et ſic patet, qualiter lex Euangelica eſt dignior lege Moyſis,magnitudine miraculorum,& maioribus, & pluribus miraculis confirmata, ad ſolum imperium ipſius Chriſti,& in ſolius nominis Ieſu virtute:& eo magis, quia ipſe ea faciebat miracula in poteſtate,& virtute: vt Marci capitulo quarto, Lucę capitulo quarto,& capitulo octauo:& Matthęi capitulis.vii.&.viii.Item multo maiora miracula fuerunt ſpiritualia, & inuiſibilia, quæ fecit Chriſtus:qui non ſolum ſanabat omnes corporis morbos, & infirmitates,ſed etiam animę,quia etiam peccata dimittebat: vt Lucæ.c.v.&.vii.& Marci capitulo ſecundo. Sed licet Iudæi nō concedant iſta inuiſibilia:tamen negare non poſſunt conuerſionem gentium: & ſic,licet miracula facta per Moyſem, fuerint vera miracula,& magna,& ſupra naturam: tamen miracula Chriſti fuerunt multo maiora. & hoc dupliciter. Primo, quia omnino,& non ſecundum partem, erant ſupra naturā. Secundo,quia Moyſes operabatur illa inuocando Deum,tanquam miniſter:Chriſtus autem imperando,tanquam Deus,& dominus naturæ.

Quòd autem lex Euangelica ſit certior lege Moyſis certitudine teſtium, & propterea magis authentica,hoc modo probatur.Illa nempe lex eſt certior, quæ habet ſcriptores,& teſtes minus ſuſpectos: ſed lex Euangelica eſt huiuſmodi reſpectu legis Moyſis:ergo eſt certior. Maior patet:Minor probatur. Licet enim Iudęus dicat in ſuo Syllogiſmo:ꝙ lex Moyſis fuit ſcripta digito Dei: vt Exodi capitulo.xxxi.tamen ex hoc nō augetur maior auctoritas,nec maior dignitas illi legi:quia illę priores Tabulę legis nō fuerunt poſitæ in vſu,nec etiam demōſtratę populo,ſed fractę per Moyſem: & ſic

irrita-

irritatę, eo quòd populus adorabat vitulum: vnde neceſſarium fuit: vt alias duas Tabulas prçcideret: vt dominus iterum ſcriberet: quas cum detuliſſet domino, non dominus ipſe, ſed Moyſes, domino iubente, ſcripſit: & illas detulit populo: vt Exodi capitulo trigeſimoquarto. Vnde Moyſes ipſe fuit ſcriptor, & ſolus teſtis ſuæ legis, quia ipſe ſcripſit eam, & dixit, ſecum locutum fuiſſe dominum in monte Synai: & ab eo accepiſſe eam legem: vt eam promulgaret illi populo rudi: ſed in hoc nullum habet teſtem, niſi ſeipſum: ergo non eſt ſimpliciter illi credendum: quia nullus in facto proprio eſt idoneus teſtis: nec etiam vni teſti tantum eſt adhibenda fides: vt Deuteronomii.c.xvii. Chriſtus autem nihil ſcripſit in chartis: ſed ſcripſit legem ſuam in cordibus hominum, prædicando, & miracula faciendo, miraculis, & operibus teſtimonium de ipſo perhibentibus: ſed quatuor Euangeliſtæ, & duodecim Apoſtoli: quorum duo fuerunt ex ipſis quatuor Euangeliſtis: & ſeptuaginta duo Diſcipuli hæc omnia viderunt, & audiuerunt, & teſtimonium perhibuerunt de geſtis, & factis, ac dictis eius. Et ideo tales teſtes, & in tanto numero de neceſſitate ſunt idonei, & fidedigni: ideo eis adhibenda eſt fides: nec eorum teſtimonium eſt ſuſpectum: quod non eſt dicendum de Moyſe: qui ſolus teſtimonium præbet de ſeipſo in ſua lege. Propter quod dixerunt aliqui Gentiles & hæretici: ꝙ Moyſes ficto modo, & cũ dolo decepit illum populum, fingendo ſecum Deum fuiſſe locutum: & ꝙ vel mentitur, vel ꝙ fecit illa miracula in ſola apparentia per artes magicas: quod tamen non diceret Chriſtianus. Auerrois etiam, cũ legiſſet principium libri Geneſeos, inquit: Iſte Moyſes multa dixit, & nihil probauit. Sed ad hoc reſpondent Iudęi: ꝙ Moyſes omnia illa miracula fecit euidenter coràm toto illo populo: & euidenter, puta illa decem ſigna in Aegypto: & in deſerto percuſſit petram, & fluxerunt aquę &c. Item Dauid hoc idem teſtatur de Moyſe cum cæteris Prophetis. Sed ad hoc reſpondent Gentiles, & hæretici: Quòd hæc non probant factum, ſed magis reddunt ipſum ſuſpectum: nam ipſemet Moyſes ſcripſit illos quinq; libros: in quibus narrando ſua geſta, dicit ſe feciſſe illa miracula coràm illo populo, & accepiſſe illam legem à Deo: ſed nullus alius reperitur, qui talia ſcripſerit in illo tempore, nec dixerit ſe vidiſſe: vnde eodem modo quiſque poteſt fingere ſe in Perſia, aut Armenia, & alibi, ſimilia, et maiora opera feciſſe coràm populo: ſicut fecit Manichæus, nominans ſe tertiumdecimum Apoſtolum Chriſti: & Maumethes, qui dixit ſe aſcendiſſe in cœlum cum Angelo Gabriele: & accepiſſe Alchoranum à Deo: prout ſcribitur in libro, qui dicitur Halmoharag: & ſic etiam Moyſes potuit decipere illum populum, ſicut Manichęus, & Maumethes: & ſic etiam Dauid, & cæteri poſteriores potuerunt decipi in fide Moyſis, credendo ipſi, ſicut Sarraceni decipiũtur præbendo fidem, & credendo verbis Maumethis, præbentis teſtimonium de ſeipſo. Quapropter ſicut teſtimonium illorum non eſt acceptandum, tanquam ſuſpectum: ita nec teſtimonium Moyſis: & ſic manet lex Moyſis ſuſpecta propter defectum teſtium, & ſcriptorum: & lex Euangelica manet probabilis, & credibilis. Et hoc eo magis, quoniam Omnipotens Deus mandat Chriſtum audiendum eſſe, quia ſuus eſſet filius: vt Matthæi capitulo decimoſeptimo, Marci capitulo nono, & Lucæ capitulo nono: quando in monte Thabor coràm tribus Diſcipulis transfiguratus eſt. Et ſimiliter quando à Ioanne baptiſta baptizatus fuit: vt Matthæi capitulo tertio, & Lucæ capitulo nono. Vnde Deus approbat hic omnia per Ieſum facta, & dicta, eſſe vera. Sed dicendum eſt, ſm meram veritatẽ: ꝙ lex Moyſis, licet ſit vera, & à vero Deo data: ſm qđ probat Apl's ad Hebræos: & Auguſtinus contra Fauſtum, & contra aduerſarium legis, &

Digitized by Google

Prophetarum:tamē eccleſia non crederet legi Moyſis,niſi quia Chriſtus auctorizat eam,allegando frequenter legem, & Prophetas:immo dixit: quod non venit ſoluere legem,aut Prophetas, ſed adimplere:vt Matthæi capitulo quinto.Item Ioannis capitulo quinto dixit:Si crederetis Moyſi,crederetis forſitan & mihi: quia Moyſes de me ſcripſit. Item Lucæ capitulo vigeſimotertio:Incipiēs à Moyſe,& Prophetis,iterpretabatur illis duobus diſcipulis omnia,quæ de eo ſcripta erant &c.Ex qbus patet:quòd lex Moyſis,& ſcriptura Prophetarum intantum eſt à nobis credenda,inquantum fuit teſtificata,& auctorizata per Chriſtum.Ex quibus omnibus ſequitur: quòd lex Euāgelica eſt omnino perfectior,& dignior, & certior lege Moyſis:non ſolum ratione miraculorum: ſed etiam ratione Legiſlatoris, q fuit Chriſtus,Deus,& homo: & ratione teſtium, & plurimorum ſcriptorum idoneorum, & autenticorum: & ideo debet ſuccedere,& ſilentium imponere legi Moyſis,tanquam veritas figuræ,& ſignatum ſuo ſigno: & ſicut lux fugat tenebras, & vmbram &c. Quod approbant etiam Iudæorum Rabini: vt ſupra demonſtratum eſt.capitulo.xxxix. huius quarti libri.

Finis Quarti Libri.

Digitized by Google

FINI HADRIANI FINI FERRARIENSIS LIBER QVINTVS.

¶ Quæ ſit differẽtia inter Chriſtianos, & Iudęos de Meſſię Regis aduentu: quia Chriſtiani duos fatentur Meſſię aduentus, & Iudæi vnum tantum.

Caput Primum.

VT quintus huius operis liber inchoet tempus admonet: in quo de Meſſię Regis aduẽtu tractãdum eſt: an.ſ. elapſus ſit, & in pręteritum iuerit, an vero futurus ſit expectãdus. De quo aduentu, quoniam inter Chriſtianos, & Iudæos non parua eſt differentia, ideo conueniens eſſe exiſtimo: vt anteq̃ vlterius procedatur, videamus in quo circa huiuſmodi aduentũ, iter nos Chriſtianos, & Iudæos ipſa conſiſtat differentia: vt ea cognita, vtraq; pars ſciat, quibus armis, ſiue argumentationibus certandum ſit. Iudæi nanq;, & maxime moderniores, tenent Meſſiach ſemel tantum venire debuiſſe: & eum adhuc nõ veniſſe: & ideo eum venturum expectant: ſic extante, & profitente duodecima legis ſuæ radice, quod Meſſiach: ideſt Saluator expectandus ſit: nos autem Chriſtiani duos dicimus, ac confitemur Meſſię Regis aduentus futuros fuiſſe. Alterum: hoc eſt primum, in paupertate, & humilitate ad ſaluandum: cui aduentui accõmodatur illud Zachariæ Prophetę. cap. ix. Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus, & Saluator, & ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & pullum filium aſinæ. & illud etiam Eſaiæ cap. liii. Et quaſi aſconditus vultus eius, & deſpectus, vnde non reputauimus eum &c. Et hunc aduentum iamdiu pręteriiſſe dicimus. ſ. iam mille quingenti & decẽ ſunt anni, vel circa. Alterum eius aduentum generoſum quidem, & regium dicimus in maieſtate, & poteſtate ad iudicãdum, & cuilibet, ſecundũ merita, & demerita retribuendum. Cui aduentui cõuenit illud Danielis Prophetę cap. vii. Aſpiciebam ergo in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli: quaſi filius hominis veniebat: & vſq; ad antiquum dierum peruenit: & in conſpectu eius obtulerunt eum: & dedit ei poteſtatem, & honorẽm, & Regnum: & omnes populi, & Tribus, & linguæ ipſi ſeruient: poteſtas eius poteſtas æterna quæ non auferetur, & Regnum eius, quod non corrumpetur. & paulo ſuperius dixerat eodem capite: Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. & illud etiam Eſaiæ cap. iii. Dñs ad iudicium veniet cum Senatoribus populi ſui, & Principibus eius: ideſt cum Apoſtolis ſuis: vt interpretari poteſt ex verbis Saluatoris noſtri, ſic dicentis Matthęi cap. xix. Amen dico vobis, quod vos, qui ſecuti eſtis me in regeneratione, cũ ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim Tribus Iſrael: qui aduentus erit in nouiſſimo dierum: quãdo fiet iudicium generale, & vltimum: vt habetur etiam Iohelis cap. ii. quaſi in fine cap. Et hunc expectamus aduentum: vt patet in octauo fidei noſtrę Chriſtianæ articulo, vbi dicitur: Inde venturus eſt iudicare viuos, & mortuos. Differentia igitur, ſuper qua in hoc quinto libro diſputandum, & certandum eſt, hæc eſt: quod primus Meſſiæ Regis aduentus, ſecundum nos Chriſtianos, iamdiu pręteriit. Cum autem Iudęi, & maxime moderni, vnum tantum Meſſiæ aduentum futurum fuiſſe dicant: immo adhuc venturum expectent, eo quod nullus eius aduentus adhuc elapſus fuerit, expectent inquam, & quidem ad ſaluandum, vt in duodecima legis ſuę radice profitentur. Si in hoc quinto libro vnum tantum probauero Meſſiæ Regis aduentũ aduenіſſe, ſiue iamdiu elapſum fuiſſe, vt ipſi Iudæi inaniter, & fruſtra, & incaſſum eum adhuc vẽturum expectẽt, neceſſe eſt. Verum Rabini Iudęorum videntes hos duos Meſſię Regis aduẽtus

Digitized by Google

eſſe contrarios, & inter ſe repugnantes in cap. Helech, & propterea admirantes, Rabi Oſua filius Leui quęſiuit cauſam: & hoc quia ipſi duo aduentus in modo ad ueniendi inter ſe minime compatiebantur: & duplicem eiuſdemmet Meſſię aduentum minime intelligentes admirabantur: quoniam in eadem perſona nequaq̃ id verificari poſſe exiſtimabant: & ꝓpterea duos dixerunt Meſſias venturos eſſe: primum q̃dem ambigue ſignificauerunt per Meſſiam Iucef: vtrum autem filium Ioſeph, an de Tribu Ioſeph indiſcuſſum reliquerunt: quem in certamine Gog, & Magog pati, gladioq́; mori confirmant. Secũdum autem Meſſiam vocant Bem Dauid: ideſt filium Dauid: cui potiſſime debetur (vt aiunt) Iſraelitarum redemptio: vt infra diffuſius dicendum eſt in ſuo loco in hoc eodem quinto libro. Reſtat ergo: vt in hoc quinto libro primum Meſſiæ Regis aduentũ iam diu elapſum fuiſſe oſtendamus.

¶ Aggęi capitulo ſecundo. Et nunc confortare Zorobabel, dicit dominus &c. & parum inferius ait: Adhuc vnũ modicum, & ego mouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam &c. Cap. II.

Ad probandum ꝙ Meſſias Rex venerit, Aggęum Prophetam in teſtem adducam: qui cap. ii. ſic inq̃t: Et nunc confortare Zorobabel, dicit dominus: & confortare Ieſu fili Iaſedech ſacerdos magne: & confortare omnis populus terræ, dicit dominus exercituum: & facite, quoniam ego vobiſcum ſum, dicit dominus exercituum. Verbum quod pepigi vobiſcum, cum egrederemini de terra Aegypti: & ſpiritus meus erit in medio veſtrum: nolite timere: quia hæc dicit dominus exercituum: Adhuc vnum modicum eſt, & ego commouebo cœlũ, & terram, & mare, & aridam: & mouebo omnes gentes, & veniet deſideratus cunctis gentibus: vel (vt dicunt Iudæi) deſiderium cunctis gentibus: & implebo domum iſtam gloria, dicit dominus exercituum: Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit dominus exercituum. Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, plusq̃ primæ, dicit dominus exercituũ. Hæc eſt doctrina cœleſtis à ſummo Deo profecta ad oſtendendum hominibus Chriſti aduentum, quam Iudęus obſtinatus animaduertere non curat: pro cuius declaratione hęc prius dicenda ſunt. Iudęi nanq; poſtquam ſeruierũt ſeptuaginta annis Nabucodonoſor Regi, tandem libertate donati, ſe ad priſtinam ſedem Hieruſalem contulerunt: ibiq́; cum ciuitatis magna appareret deſtructio, templum ædificare cœperunt, ac vrbem auctore Zorobabel filio Salathiel Duce Iuda, & Ieſu (vel Ioſue) filio Ioſedech ſacerdote magno. Hoc etenim faciebant ſuadentibus Aggæo, & Zacharia Prophetis ex Dei mandato: quos miſit Deus ad illos, & ad reliquos, qui ex Babylone redierant. Quot autem, & quantos Iudæi per id temporis labores perpeſſi ſunt, & anguſtias in ædificando templum, ac ciuitatem, Eſdrę Codices, atq; Neemiæ ſatis abunde narrant. Nam ædificantium altera manus faciebat opus, altera vero tenebat gladium vi aduerſariorum cognita, atq; potentia. Nam inſidiæ vndiq; ſtruebantur, obſtabantq́; oppugnãtium opes, atq; hominum multitudo, qui ad priſtinum ſtatum ciuitatem redigere non ſinebant: quemadmodum etiam narrat Ioſephus libro vndecimo Antiquitatis Iudaicę capitulo quinto: Audiẽtes vero murorum ædificationem accelerari Ammanitę, & Moabitæ, vel Samaritę, & omnes qui inferiorem Syriam habitabant, moleſte ferebant, & meditabantur inſidias contexere: quatenus voluntatem eorum impedirent, multosq́; interficiebant Iudęos. & paulo infra, vnde Neemias pręcepit in poſterum, vt armis ædificatores cincti fabrificarent: igitur ædificatores, vel impenſarum portitores gladios habebant: clypeos autem iuxta poni decreuit: qua violentia Iudęi ad templum ædificandum cum ſe difficiles redderent, miſit Deus Aggęum Prophetam ad Zorobabel Ducem, & ad Ieſum

ſum ſacerdotem filium Ioſedech: qui/bus ſuadentibus opus Iudęi inceptum perficerent: ad quos inquit: Adhuc vnũ modicum eſt: & ego commouebo cœ/lum, & terram, & mare, & aridam: & mouebo omnes gentes, & veniet deſi/deratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit dominus exercituum. & paulo infra: Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimę, pluſq̃ primę, di/cit dominus exercituum. Deſideratus nanq; ille tam apud Iudęos, q̃ Chriſtia/nos intelligitur Meſſias Rex: ſic etiam habet Chaldæus textus: Et veniet Meſ/ſias. Rabi etiam Ekiua ex Thalmudiſtis, ſiue Rabinis cap. Helech, ſuper his Ag/gęi verbis, inquit de Meſſia ſermonem fieri. Inſuper Rabi Aquiba in libro qui nuncupatur ſenhedrin guazid, vel Ca/nedrin: quod apud nos ſonat in libro ſeptuageſimo Iudicum: vbi ab eo verba Aggęi ſic exponũtur: Adhuc vnum modicum eſt Regni venturi Iſrael: ſcilicet poſt deſtructionem primę domus: & poſt illud Regnum commouebo cœlum, & terram: & mouebo omnes gentes, & ve/niet Meſſiach. Hac igitur pari ſententia vtriq;, Iudęo ſcilicet: atq; Chriſtiano congruit accurate verba Prophetę diſcute/re, ne per ignorantiam, vel per negligentiam aliquis veritatẽ, quam Deus propoſuit vniformem, atq; ſimplicem refugiat. Inquit Aggęus: Vnum modicum eſt, & veniet Meſſias. à tempore enim, quo hæc dicta ſunt à Propheta Aggęo ad hunc vſq; diem fluxerunt annorum mille noningentorum triginta, vel circa: quod quidem tempus apud quemcunq; ſanę mentis nullo pacto modicum dici poteſt: attamen inquit Propheta: Vnum modicum eſt, & veniet deſideratus: hoc eſt Meſſias. Igitur Meſſias venit, cum modicum illud, quod breue temporis ſpatium ſignificat, iamdiu præteriiſſe neceſſe ſit. Prętерea, inquit Propheta: Et implebo domum iſtã gloria. Quę profecto domus iſta ſit, quę gloria implenda eſt, digito ipſe demonſtrat, domum iſtam, inquit, oſtendendo ſecundam, quę tunc ædificabatur ab eis. Exiſtente igitur ea, venire debebat Meſſias: ſed ipſa iamdiu deſtructa eſt, & ꝓſtrata, atq; ſolo adęquata: ergo venit Meſſias. Inſuper ait Ag/gęus: Et implebo domum iſtam gloria, dicit dominus exercituum. Quę autem gloria iſta futura eſſet, decet profecto omni ſtudio, ac diligentia quemlibet inueſtigare, ac ſcire: quoniam ea maior eſſe debet, q̃ prima domus habuerit. dicitur nanq; à Propheta: Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimę, pluſq̃ primę: Magna inquam: hoc eſt maior: poſitiuum nomen ponitur pro comparatiuo: quemadmodum dicitur Pſalmo centeſimode/cimoſeptimo: Bonum eſt confidere in Domino, q̃ cõfidere in homine: Bonum: hoc eſt melius. Quamobrem vtriuſq; domus gloria ſtudioſe diſcutienda eſt: vt intelligatur qualis, & quanta vtriuſq; fuerit. Primam enim, quę Regis Salomo/nis iuſſu, atq; ſapientia conſtructa extitit, ædificatio ornamentis, atq; opibus ſecũdam antecelluiſſe neminem latet. ſcribitur enim tertio Regum capitulo ſexto: Nihil fuiſſe in eo templo, quod non auro tegeretur. Sed redeuntes Iudęi ex Babylone in Hieruſalem, nulla ratione tenendum eſt, ꝙ tanta diuitiarum copia, vel facultate affluerent, vt digniorem Dei domum, atq; prętantiorẽ, quàm ea, quę Salomonis fuerat, efficere potuiſſent: ſerui enim fuerant, & à Rege Babylonis miſerrima ſeruitute oppreſſi, priuatiq;, capta ciuitate Hieruſalem, omnibus bonis ſuis: quemadmodum ſcribitur ſecundo Paralipomenon, capitulo trigeſimoſecundo. & quarto Regum, capitulo vltimo. Necnon Ioſephus libro vndecimo Antiquitatis Iudaicę capitulo quarto, ait: Cumq; ſacerdotes, & leuitę, & ſeniores prouinciarum vetus recordarentur templum ingenti magnificentia conditum, & nouum viderent per inopiam non ita conſtructum, arbitrati quantum præterita felicitate minores exiſterent, triſtes, ac dolorem tenere minime valentes, ad la/chrymas, lamentationesq; proruperunt. & ſequitur: Eo ꝙ videbatur minor tẽpli

Digitized by Google

ꝯſtructio inſtit.ſſe: at Salomonis diuitię, atq; opes, quę, quales, quãte'ue fuerit, nẽminem fugit. Legimus Eccleſiaſtis cap. ii. vbi Salomon ipſe inqt: Coaceruaui mihi argentum, & aurum, & ſubſtãtias Regũ, & prouinciarũ, & ſupergreſſus ſum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Hieruſalem. Diuitiarum itaq; maiori gloria prima Dei domus reſplenduit, q̃ ſecunda. Legitur præterea in Thalmud in libro de Yoma, & etiam in Codice quodã Hebraico, cui dicitur Senhedrin Hieroſolymitano, primum templum Dei conditiones permultas, atq; pręſtantiſſimas habuiſſe: quibus ſecundum penitus priuatum fuit, earumq; poſtea vllam aſſequi nunq̃ potuiſſe. Prima etenim hæc fuit, ꝙ mulier ſacrificiorum odorem ſentiens abortiuo aggrauari non potuit: neq; male olebant animalium carnes ſacrificiis dedicatę: ſummo quoq; ſacerdoti in feſto expiationum vllam nunq̃ legitur apparuiſſe muſcã: neq; aliqua in pane propoſitionis macula aliquãdo viſa eſt: neq; vllum ſerpentum genus alicui, vel morſu, vel veneno in Iſrael officere potuit: ignisq; altaris holocauſtorum cõtinuus vi pluuiarum, aut ventorum aliqua nunquam potuit extingui, licet eſſet ſub diuo. Fumus inſuper, qui inſtar columnæ erat, vento impediri non potuit. Erat quoq; Arca fœderis i primo templo circũtecta ex omni parte, auro, atq; propiciatorio cooperta: quam miro ordine, & admirabili modo fieri Deus Moyſi pręcepit: vt habetur Exodi capitulo vigeſimoquinto. Erãt ſanè in ea ex Dei mandato legis Tabulæ: quemadmodum eodem capitulo poni mandatur. & tertio Regum capitulo octauo: eas ſolum eſſe dicitur: & in qua (vt ait Apoſtolus ad Hebræos capitulo nono) erant mãna, & virga Aaron. Hæc profecto à Iudęis adeo venerabatur, ꝙ à Philiſtiin ea capta ferebatur ab ipſis Iudęis. Tranſlata eſt gloria domini de Iſrael, quia capta eſt Arca Dei. Scribitur hoc primo Regum capitulo quarto. Quam Arcam Hieremias capitulo tertio prædixit non affuturam his

Multa p̃clara fuerunt in p̃rio tẽplo, quę in ſecundo non fuerunt.

verbis: In illis diebus non dicent vltra Arca teſtamenti: & ſic tempore ſecundi templi Iudæi eam minime habuerunt. Fuit etiam in primo templo vnctio Regum, & Pontificum: vnde Põtifices poſt Babylonicam captiuitatem creati per ſacram vnctionem iuxta primæuam conſuetudinem non fuerunt inſtituti: ſed frequenter per Reges, quorum tributarii erant ipſi Iudæi: quod quidem & ipſimet fatentur in Senhedrin guazid. de quo ſuperius dictũ eſt: Spiritus quoq; ſanctus, ſeu diuinitas, quæ in templo Salomonis habitare dicebatur, quia ibi à ſummo ſacerdote diuina audiebantur reſponſa: non autem in ſecundo templo audita ſunt. Erat aliud pręterea ſingulare, atq; diuinum munus, ſacerdotale veſtimentum, quod Rationale appellabatur, auro, hyacintho, & purpura, & aliis dignis contextum ornamẽtis: vt legitur Exodi capitulo vigeſimonono: in quo erant duodecim lapides pretioſi cũ nominibus ſcriptis duodecim Tribuum Iſrael: vt Exodi capitulo vigeſimooctauo: & libro tertio Ioſephi Antiquitatis Iudaicę capitulo duodecimo: ex quibus lapidibus egrediebatur ſplendor quidã, ſiue fulgor, qui apud Hebręos dicit Hurim, atq; Thumim: hęc enim duo manifeſtationem, atq; integritatem Latine ſonant: quæ etiam doctrina, atq; veritas dici poſſunt: quo quidem ſplendore Pontificem non latebat, Deum placatum fuiſſe penitus, ac eius preces pariter exaudiſſe oẽs. Legit hoc apud eũdem eodẽ lib. capitulo duodecimo: vbi dicitur: Tantus ergo ſplendor fulgebat in eis, cum nondum exercitus moueretur: vt omni fieret multitudini manifeſtum, eorum auxiliis adeſſe Deum. Rabi autem Salomon inqt: ꝙ Hurim illud, atq; Thumim, doctrina ſcilicet, atq; veritas, aut manifeſtatio, vel integritas, nil aliud erat, niſi nomen Dei Tetragrammaton: quod eſt Ioth, he, vau, he, apud Hebręos incluſum ſub lapidibus Rationalis: cuius virtute, ac poteſtate manifeſtabatur eorum veritas, que ſupplex à Deo petierat ipſe ſacerdos.

ſacerdos. Dicit inſuper, ꝗ tempore ſecundi templi, nullus vnquam fuerit ſacerdos tantæ bonitatis, vel ſanctimoniæ, qui hoc potuerit cœleſti munere, vel priuilegio gaudere. Confirmat hoc Ioſephus eodem libro tertio Antiquitatis Iudaicæ capitulo duodecimo, dicens: Ceſſauit itaq; Eſſim: hoc eſt Rationale, & Sardonyx ſplendeſcere annis ducentis, antequam hæc ego conſcriberem: quare ſeniores Iudæorum quamplurimi, leuitæ etiam, & ſacerdotes, atq; Principes: qui primum domini templum, & hoc ſecundum viderant: quod nihil erat præ dignitate primi, & excellentia, ex imo ſingultus extrahentes pectore flebant voce magna: vt ſcribitur ſecundo Eſdræ, capitulo quinto: quaſi in calce ipſius capituli. His igitur conſideratis, conſtat primam Dei domum digniorem, ꝙ ſecundam, atq; præſtantiorem fuiſſe. Sed quid ait Aggæus? inquit enim: Magna eſt gloria: hoc eſt maior erit gloria domus iſtius nouiſſimę, pluſquam primæ. Mentiri quidem non potuit Aggæus: quia verus Propheta extitit electus à Deo, atq; miſſus. Quæ igitur fuit gloria iſta? fuit nanq; præcipua quædam, qua nulla maior, nulla dignior, nulla ſublimior dici, vel cogitari poteſt: quam ipſemet Aggæus declarat, dicẽs: Et veniet deſideratus cunctis gentibus: venit inquam deſideratus: hoc eſt Meſſias: qui profecto deſideratus fuit Chriſtus, Deus, & homo huic domui oblatus per matrem virginem: & deditus, atq; dicatus. de quo dictum eſt Pſalmo centeſimonono: Tu es ſacerdos in æternum ſm ordinem Melchiſedech. ꝙ autẽ Meſſias deſideratus fuerit, Eſaias, capitulo decimoſexto declarat, dicens, & vociferans: Emitte agnum dominatorem terræ. item ipſe Eſaias, capitulo decimonono: Clamabunt enim ad dominum à facie tribulantis, & mittet eis Saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos. Item idem Eſaias, capitulo ſexageſimoquarto: Vtinam diſrumperes cœlos, & deſcẽderes. In antedicto ſecundo templo ipſe Ieſus frequentius docuit, & prædicauit, & quamplurima miracula fecit: vt dicitur Lucæ, capitulo quarto, & quinto: & Ioannis, capitulo ſeptimo. Hæc igitur eſt gloria, de qua dicit Propheta: Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ: qua totus illuſtratur mundus: qua tota cœleſtis illa curia ſplẽdeſcit, ac fulget: quam cœtus omnis ſpirituum beatorum veneratur, & adorat: cuius vel ornamenti, vel decoris prima nunquam particeps eſſe potuit: neq; aliqua erit, quæ tantum ſibi gratiæ, & auctoritatis ſit paritura: ideo inquit Aggæus: Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ. & vere nouiſſima fuit: quia poſt eius deſtructionem nullam habuerunt Iudęi eiuſmodi ordinis, atq; religionis, neq; habituri ſunt. Recte ergo aduerſus Iudæos Hieremias clamitat, capitulo ſeptimo, dicens: Audite verbum domini domus Iuda, qui ingredimini per portas has, vt adoretis dominum. & infra: Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes templum domini, templum domini, templum domini eſt: ter, inquit Propheta, templum domini: vt oſtenderet Iudęis mendaciis, atq; deceptionibus circumuolui, ſi tertium ſibi templum fore perſuadeãt. Quod aut in gloria iſta de Chriſti Meſſię gloria intelligenda ſit, patet manifeſte. dicitur enim ibidem: Meum eſt argentum, meum eſt aurum, dicit dominus exercituum: hoc enim dixit Deus, cum videret Iudæos, qui ex Babylone redierant in ædificatione templi animis cecidiſſẽ, cum facultatis illud non haberent, quo ædificari tẽplum poſſet ſimile primo: iccirco inquit: Meum eſt argẽtum, & meum eſt aurum: hoc eſt: Non id quæro, vt domus hæc fulgeat auro, vel argento: quod ſi appeterem, darem vobis, quoniam meum eſt: ſed gloria iſtius domus erit, quia adhuc vnum modicum eſt, & veniet deſideratus cunctis gentibus: ideo ſuperius dixerat: Et nunc confortare Zorobabel, dicit dominus: & cõfortare Ieſu fili Ioſedech ſacerdos magne: & confortare omnis populus terræ, dicit dominus exercituum:

Digitized by Google

& facite, quoniam ego vobiſcum ſum. Clare igitur conſtat, ꝙ exiſtente Dei ſecunda, ſeu nouiſſima domo, Meſſias venit: quem, quoniam Iudæi futurum expectant, deliri ſunt, atq; inſani.

Oppoſitio. Sed opponunt Iudęi, dicentes: eo quòd dictum à nobis eſt iamdiu præteriiſſe illud modicum, de quo dictum eſt ſupra, illud modicum adhuc eſſe, licet à tempore, quo hæc dicta ſunt à Propheta, ad hanc vſq; diem præterierint anni. 1930. vel circiter. Nam apud illam diuinam maieſtatem, omne tempus modicum dici poteſt, quia legitur in Pſalmo octuageſimo nono: Mille anni ante oculos tuos tanq̃ dies heſterna, quæ præteriit. Si igitur mille anni ſunt tanquam heſterna dies: hoc eſt ſicut vna dies, quæ præteriit, ergo. 1930. anni non aſcendunt, ſiue nõ capiunt duos dies integros: ſed non ſolum duo dies: ſed etiam quatuor, & multo plures in ſe habent modicum tempus. Et cum adhuc non præterierint duo dies integri ſm computationem antedictam, igitur adhuc illud modicum tempus eſt, quo ſanè veniet Meſſias: quem, vt ad priſtinum ſtatum populum ſuum redigat, iure, atq; merito expectamus.

Reſponſio. O cæcum caput, ò pectus delirum Iudæorum, omnium dico. Non equidem inficior quodcunq; tempus fuerit, aut futurum ſit apud Deum, illud modicum eſſe: quoniam Deus nunquam tempus habuit, neq; habiturus eſt: qui ſine principio ſemper fuit, & ſine fine ſemper erit, quia immenſus, & infinitus eſt: hac profecto veritate omne tempus ratione Dei habita, vel modicũ eſſe, vel quaſi nihil dici poteſt. Propheta autem cum dicit: Adhuc vnum modicum eſt, & veniet deſideratus, illud modicum non refertur ad maieſtatem Dei, ſed ad aduentum deſiderati Regis Meſſiæ: cuius aduentus ratione, vel reſpectu nullo pacto. 1930. annorum tempus modicum dici poteſt. Et iſtud ipſum confirmat Hieremias in Epiſtola ſua ad Iudæos, qui erant in Babylone, quæ legitur apud Baruch, capitulo ſexto: Ingreſſi itaq; in Babylonem, eritis enim ibi annis plurimis, & temporibus longis, vſq; ad generationes ſeptem. Seruierunt enim Iudæi Nabucodonoſor ſeptuaginta annos, quos Hieremias appellat plurimos, & longa tempora: igitur firmiore ratione. 1930. anni longa tempora dici debent. Si ergo ita eſt, ſicuti eſt, & apparet, illi nempe. 1930. anni modicum tempus intelligi non poſſunt: quandoquidem non ad Deum, ſed ad hominem illud modicum referatur, ſeu ad expectationem, & deſiderium populi deſideratum expectantis, vel ad ipſum modicum. Sed in Pſalmo præmemorato illud totum refertur ad Deũ: ibi enim dicitur: Mille anni ante oculos tuos: ideſt ante oculos domini: hoc ſanè non ignorat Iudæus: ſed quoniam ad errores omne ſtudium ſuum confert, non miretur quiſpiam, ſi veritatem caligine circumuoluit.

Obiectio. Iudęus iterum cõtra inſurgit, immemor eorum, quę dicta ſunt à Rabinis, ſiue Doctoribus ſuis, gloriam ſecundę domus maiorem extitiſſe omnino, quàm gloria primę. Hęc enim prima. 410. annis durauit ſolum, atq; in ſtatu ſuo permanſit. Illa vero ſecunda. 420. annis: ergo huiuſmodi ratione temporis, glorioſius fuit templum ſecundum, quàm primum, & ſic percipi debent verba Prophetę (vt inquit Iudæus) quando ab eo dicitur: Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, pluſquá primę.

Reſponſio. Reſponſio. Qui male metitur, atq; percontatur quod dicit, ſæpe inſipiens iudicatur. Nam ſi quis recte tertium, & quartum librum Regum euoluerit, inueniet profecto ab anno, quo Salomonis templum perfectum eſt, vſq; ad deſtructionem eiuſdem per Nubuzardam Principem exercitus, ac ſeruum Regis Babylonis primum tantundem durasſe, vel circa. Nam tertio Regum, capitulo ſexto, in calce ipſius capituli dicitur: Anno quarto: ſcilicet Regni Salomonis, fundata eſt domus domini in menſe Zio: & in anno vndecimo menſe Hul: ipſe eſt menſis octauus: perfecta eſt domus in omni opere ſuo, & in vniuerſis

vtenſilibus: ædificauitq; eam annis ſeptem. & in fronte huiuſmet cap. dicitur: ꝙ anno quarto Regni Salomonis menſe Zio, incepit Salomon ædificare ipſum templum: vnde nouem anni Regni Salomonis demendi eſſent ex. 40. annis, quibus regnauit, reſtant, vel ſuperſunt tantum 31.

Roboam autem ſalomonis filius: vt tertio Regum, capitulo decimoquarto regnauit annis. 17.

Abias: vt tertio Regum, capitulo decimoquinto regnauit annis. 3.

Aſa regnauit: vt tertio Regum, capitulo decimoquinto annis. 41.

Ioſaphat regnauit: vt tertio Regum, capitulo vltimo annis. 25.

Ioram regnauit: vt quarto Regum, capitulo octauo annis. 8.

Ochozias regnauit: vt ibidẽ quarto Regum, capitulo octauo anno. 1.

Athalia regnauit: vt quarto Regum, capitulo vndecimo annis. 7.

Ioas regnauit: vt quarto Regum, capitulo duodecimo annis. 40.

Amaſias regnauit: vt quarto Regum, capitulo decimoquarto annis. 29

Azarias (qui & Ozias) regnauit: vt quarto Regum, cap. xv. annis. 52.

Ioathan regnauit: vt quarto Regum, capitulo decimoquinto: hoc eſt ibidem annis. 16.

Achaz regnauit: vt quarto Regum, capitulo decimoſexto annis. 16.

Ezechias regnauit: vt quarto Regum, capitulo decimooctauo annis. 29.

Manaſſes regnauit: vt quarto Regum, capitulo vigeſimoprimo annis. 55.

Amon regnauit: vt ibidem annis. 2.

Ioſias regnauit: vt quarto Regum, capitulo vigeſimoſecundo annis. 31.

Ioatham (qui & Ieconias) regnauit: vt quarto Regum, capitulo vigeſimotertio menſibus tribus: qui pro vno anno computati ſunt anno. 1.

Heliachim (qui & Ioachim) vt ibidem quarto Regum, capitulo vigeſimotertio antedicto menſibus tribus regnauit: vt quarto Regum, capitulo vigeſimoquarto, & tertio Eſdrę cap. i. qui ꝓ vno anno computati ſunt. anno. 1.

Mathathias (qui & Sedechias) regnauit: vt quarto Regum, capitulo vigeſimoquarto annis. 24.

Qui anni omnes ſimul collecti conſtituunt ſummam annorum quadringentorum vigintinouem: ex qua computatione oſtenditur Iudæi oppoſitionem nõ militare, ſed inanem, & friuolam eſſe: licet Ioſephus libro decimo Antiquitatis, capitulo decimo, dicat, poſt trecentos, & ſeptuaginta annos, & mẽſes ſex, & dies decem, ex quo illud conſtat ædificatum. Poſterius autem templum. 420. annis durauit. hęc Ioſephus. Ex quo conſtat, ꝙ primum templum diutius durauit, q̃ ſecundum templum. Ioſephus de bello Iudaico libro ſeptimo, capitulo decimoſexto. Et à prima ſtructione templi, quã Salomon Rex inchoauerat, vſq; ad hoc excidium, quod euenit ſecundo anno Principis Veſpaſiani. 1130. colliguntur anni, & ſeptem menſes, ac dies quindecim. A' poſteriore vero, quam ſecundo anno Cyri Regis Aggæus fecerat, vſq; ad excidiũ, quod à Veſpaſiano Imperatore ſuſtinuit ciuitas, anni. 639. & dies quadragintaquinq;. Sed dato etiã, ꝙ poſterius templum longiori duraſſet, & perſtitiſſet tempore, nõ tamen diuturnitas illa, ad decus, ſiue ad gloriam: ſed ad eius dedecus, & ignominiam extitit. Nam libro primo Machabæorũ, cap. i. legitur: ꝙ Antiochus Epiphanes prohibuerit holocauſta, & ſacrificia, & placationes fieri in templo Dei: & iuſſit coinquinari ſancta, & domum ſanctam Dei: in qua pręcepit etiam fieri aras, & carnes ſuillas imolari, & poni idolum abominabile ſuper altare templi, & proſtibula mulierum. & ſecundo Machabęorum. & Ioſephi libro Antiquitatum. xii. cap. octauo, & decimo, deſolationem illam à Daniele fuiſſe annuntiatam. & libro primo de bello Iudaico. item etiam ꝑ Craſſum Romanorum Imperatorem euntem contra Parthos, de quo Lucanus: Cumq; ſuperba foret Babylon ſpolianda trophæis Auſoniis, vmbraq; erraret Craſſus inulta. item & per Pompeium, qui ta

Digitized by Google

men templum non ſpoliauit, Craſſus vero ſic: vt Ioſephi libro.xiiii.cap.ix. item & per quampluri mos latrunculos in Hieroſolymis incluſos tempore obſidionis Veſpaſiani, & Titi: quibus temporibus domus Dei fuit inhonorata, & conculcata, conſtituendo in ea Gymnaſium epheborum, ſicut in lupanari: vt ſecundo Machabæorum, capitulo quarto. Diuturnior igitur ſtatus illius ſecundi templi abominatione potius, ac vilipendio infectus fuit, quàm dignitate aliqua, vel gloria floruerit. Præterea ſi res aliqua ſola diuturnitate maioris gloriæ cenſeri deberet, lapides duri digniores humana eſſent natura: quia longiori tempore perdurarent. Huiuſmodi igitur gloria ſecundi templi ex nulla alia vera cauſa dici poteſt, niſi quia Chriſtus Ieſus in ea oblatus fuiſſet, ac prædicauerit, & ſigna quamplurima fecerit: & quidem admiranda valde. His itaque diligenter habitis, & cognitis omnibus, patet, quòd gloria ſecundæ domus aduentus fuerit deſiderati: ſcilicet Chriſti noſtri veri Meſſiæ: qua domo ſtante omnino venire debebat ipſe, quemadmodum venit: venit inquam lege, ac moribus populum inſtruens, qui Deus erat, & homo: & hæc fuit ſingularis gloria, & antea inaudita: quia in primo templo maiorem nullam, & pręſtantiorem extitiſſe vnquam fateri veritas ipſa cogit. Opponit Iudæus, dicens: Aggęum Prophetam intellexiſſe de templo per Meſſiam Regem ædificando: quod maiore illuſtrabitur gloria, quàm fuerit templum primum, aut ſecundum. Inquiunt enim Hebræi per Meſſiam venturum tertium ædificādum eſſe templum ſuper monte Sion: quem montem eleuandum, & extollēdum eſſe aiunt ſuper mōtes, Tabor, Synai, & Carmeli: vt libr. vii. oppoſitione quinta. Reſponſio. Si bene, & diligenter Prophetę verba conſideraueris, ſecundam domum, quę tunc ædificabatur, & quam digito demonſtrabat, intellexit: vt ſupra optime demonſtratum eſt: ſignificans inſuper, & declarans, ipſam ſecundam domum eſſe vltimam ex hac dictione Nouiſſimę: hoc eſt vltimæ: vnde omnis ſpes Iudęorum de tertia domo ſibi ædificanda tollitur, & aufertur, cum Propheta dicat, hanc ſecundam eſſe nouiſſimā Hebræorum domum: hoc eſt vltimam.

Oppoſitio. Opponit iterum Iudæus, propter illa verba Prophetæ: Et ego mouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam: & mouebo omnes gentes &c. dicens ipſe Iudæus, verba Aggæi nondum adimpleta fuiſſe: quoniam cœlum nondum motum eſt, nec terra, nec mare, nec gentes: vt ipſe Propheta dixerat: ideo concludi non poteſt: quòd tēpus aduentus Meſſię elapſum ſit, & in pręteritum iuerit, vt dixiſti.

Reſponſio. Reſponſio. Quòd in cœlo, & in terra multiplices, & inſolitæ fuerint motiones, & maxime in Iudæa, de qua magis loquitur Propheta, accipiendo tamen motum large pro quacunq; innouatione, ex inferius dicendis manifeſte patebit. Fuerunt enim quamplurimæ, & diuerſis tēporibus: ante ſcilicet eius aduentum: vt forte hominibus indicaretur ipſius Meſſię imminere, & appropinquari aduentum: item in eius natiuitate: itē in eius paſſione: necnon & in eius reſurrectione. Ante eius nanque aduentum, imperante Auguſto Cæſare, in triumuiratu tamen, vt narrat liber Chronicorū, ſiue temporum, imaginibus plurimis depictus, cuius ignoratur auctor, ſe in Eutropio ſcriptum inueniſſe: Quòd triplex in cœlo apparuit Sol: inſuper in Iudęa maximus fuit terręmotus: vt inquit Ioſephus in ſuo Antiquitatis Iudaicæ Codice lib. xv. c. vi. ſic dicens: Interea Actiaco bello inter Cęſarem, & Antonium geſto, ſeptimo Imperii Herodis anno, terra Iudæorum commota eſt, qualiter nunquam animalium peſtilentia per prouinciam geſta, perempta ſunt à ruinis etiam hominum decemmillia. Milites vero cū ſub diuo degerent, nihil ab oppreſſione ſunt læſi. Quę cum Arabes inquirerent, & pluſq̄ in veritate erat audirēt, q̄ facta fuiſſent tanquam prouincia hoſtiū euerſa, & hominibus peremptis, nihil vlterius ſibi aduerſum credebant ſurgere. Magnos etiam gentium motus fuiſſe in

Iudæa

Iudæa narrat Gamaliel Iudæus Actuũ capitulo quinto, dicens: Poſt hunc extitit Iudas Galilæus in diebus pfeſſionis, & auertit populum poſt ſe, & ipſe periit, & ii, quotquot conſenſerunt ei. Item, imminente Chriſti natiuitate, vniuerſum mundũ Cæſar Auguſtus deſcribi mãdauit: & propterea ſinguli ad loca, vnde fuerunt oriundi, accedebant: vnde Ioſeph ex Galilæa in Bethleem aſcendit cum Maria ſibi deſponſata prægnante: vt ibi profiteretur ſe quoque, ſicut cæteri Romani, Imperii tributarium eſſe: vt Lucę capitulo ſecundo. De motu autem maris dubitari non debet, cum id ſæpe ventorum impetu vaſtis agitetur fluctibus. In natiuitate etiam huius deſiderati hæc fuerunt ſigna. Primo, tres Orientales Reges ex ortu nouæ, & ſplendidiſſimæ ſtellæ Deum in carne natum eſſe in terra cognoſcentes, à ſedibus propriis moti, eius ſtellę ducatu Hieroſolymam venerunt, quærẽtes vbi natus eſſet Rex Iudæorum: vt eum Latriæ cultu adorarent. In paſſione autem domini, & ſimiliter in eius reſurrectione, quæ, & quanta apparuerint ſigna in ſequenti ſexto libro, in capitulis ſuis debitis, conuenienter deſcribentur. Quibus non obſtantibus oppoſitionibus, concludi recte poteſt (vt etiam ſuperius dixi) ꝙ gloria huius ſecundæ domus, de qua Propheta ſuperius dixit, fuerit aduentus Meſſiæ Regis deſiderati. Et quoniam ipſa domus iam diu proſtrata eſt, & in terram deiecta: vt ſupra dictũ eſt: ideo Meſſias Rex iam diu venit, ne Propheta mendax habeatur.

Hoc autem Aggæi Prophetę Oraculum, licet ſuperius literaliter declaratum ſit, eo ꝙ Iudæi prophetias omnes literaliter ſemper intelligant: hoc eſt iuxta literam: quia omnes Dei promiſſiones ſemper literaliter, & temporaliter, iuxta literæ ſonum in hoc ſæculo futuras eſſe ſemper intellexerunt: & ſic eas temporaliter futuras expectant. Sed quoniam ſæpiſſime, ſi non ſemper, aliter eſt rei veritas: quia prophetice, & ſpiritualiter à Prophetis pnuntiantur: ideo ſuper hoc ipſo Aggæi Prophetę vaticinio, audiamus B. Auguſtinum ſic in ſuo de Ciuitate Dei Codice libro. xviii. cap. xxxv. dicentem: Hanc prophetiam partim iam completam eſſe, & partim ſperatur in fine complenda. Mouit enim cœlum, Angelorũ, & ſiderum teſtimonio, quando incarnatus eſt Chriſtus: mouit terram ingẽti miraculo de ipſo virginis partu: mouit mare, & aridam, & in inſulis, & in orbe toto Chriſtus annuntiatur: ita moueri oẽs gentes videmus ad fidem. Iam vero quod ſequitur: Et veniet deſideratus cũ ctis gentibus, de nouiſſimo eius expectatur aduentu. Vt enim deſideratus eſſet, & expectandus cunctis gentibus, prius oportuit eum dilectum eſſe credẽtibus: quod poſtea ipſe Beatus Auguſtinus declarat cap. xlv. eiuſdem libri, his verbis: Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, pluſquam primæ: quod de nouo teſtamento dictum eſſe paulo ſuperius demonſtrauit: vbi ait aperte Chriſtum pmittẽs: Et mouebo omnes gentes. Quo in loco. Lxx. interpretes, alium ſenſum magis corpori, ꝗ capiti: hoc eſt magis eccleſiæ, ꝗ Chriſto conuenientem prophetica auctoritate dixerũt: Venient, quæ electa ſunt Domini de cunctis gentibus: id eſt homines, de quibus ipſe Ieſus in Euãgelio: Multi ĩquit vocati, pauci vero electi. Talibus enim electis gẽtium domus Dei ædificatur per teſtamẽtum nouum, lapidibus viuis longe glorioſior, ꝗ templum illud fuerit, quod à Rege Salomone conſtructum eſt, & poſt captiuitatem inſtauratum. Propter hoc ergo nec Prophetas ex illo tempore habuit illa gens, ſed multis cladibus afflicta eſt ab alienigenis Regibus, ipſiſq; Romanis: ne hãc Aggæi prophetiam in illa inſtauratione templi opinaretur impletam. Non multo enim poſt adueniente Alexãdro ſubiugata eſt, quando & ſi nulla facta eſt vaſtatio: quoniam non ſunt auſi reſiſtere: & ideo placatum facillime ſubditi receperunt: non erat tamen gloria tanta domus illius, quãta fuit in ſuorum Regum libera poteſtate. Hoſtias ſane Alexander immolauit in Dei tẽplo, non ad eius cul

tum vera pietate cōuerſus, ſed impia va nitate cum Diis eum falſis colēdum pu tans. Deinde Ptolemæus Lagi filius, qđ ſupra cōmemoraui, poſt Alexandri mor tem captiuos inde in Aegyptum tranſtu lit: quos eius ſucceſſor Ptolemæus Phi ladelphus beneuolentiſſime inde dimi ſit: per quem factum eſt, quod pauloante narraui: vt Septuaginta interpretū ſcri pturas haberemus: deinde contriti ſunt bellis, quæ in Machabæorum libris ex plicantur. Poſt hæc capti à Rege Alexā driç Ptolemæo, qui eſt appellatus Epi phanes: inde ab Antiocho Rege Syriæ multis, & grauiſſimis malis ad idola co lenda compulſi: templumq́; ipſum reple tum ſacrilegis ſuperſtitionibus gentium: quod tamen Dux eorū ſtrenuiſſimus Iu das, qui etiam Machabęus dictus eſt, An tiochi Ducibus pulſis ab omni illa Idola triç contaminatione mundauit. Non aūt multo poſt Alchimus quidam perambi tionem, cum à genere ſacerdotum eſſet alienus, quod nefas erat, Pontifex factus eſt &c. quia continuat deſcribendo vſq; ad Herodem Alienigenam, oſtendendo quomodo nulla potuit eſſe maior glo ria in illo ſecūdo templo, q̃ fuerit in pri mo: concludens, ꝙ illa gloria maior de illo materiali tēplo intelligi non poteſt: ſed de eccleſia Chriſti, quę eſt de lapidi bus viuis: hoc eſt de hominibus: qa ipſa eccleſia Chriſtiana eſt maioris gloriæ, q̃ fuerit illa prima de lignis, & lapidibus, ac de cæteris pretioſis rebus, & metallis conſtructa. De qua Chriſti eccleſia, idem Beatus Auguſtinus libro decimooctauo de Ciuitate Dei, capitulo quadrageſimo ſeptimo, & quadrageſimooctauo, ſic ait: Ideo nihil eſt firmius ad conuincen dos quoſlibet alienos ſi de hac re con tenderint, noſtroſq́; fulciendos, ſi recte ſapuerint, quàm vt diuina prædicta de Chriſto, ea proferantur, quæ in Iu dæorum ſcripta ſunt codicibus. Qui bus auulſis de ſedibus propriis, & pro pter hoc teſtimoniū toto orbe diſperſis, Chriſti vſq; quaq; creuit eccleſia. Hęc

cap. 48. domus Dei maioris eſt gloriæ, q̃ fuerit il la prima lignis, & lapidibus, cæteriſq́; ꝑ tioſis rebus, metalliſq́; conſtructa. Non itaq; Aggæi prophetia in templi illius inſtauratione completa eſt: ex quo enim inſtauratum eſt, nunquam oſtenditur ha buiſſe tantam gloriam, quantam habuit tempore Salomonis: immo potius oſten ditur primum ceſſatione prophetię fuiſ ſe domus illius gloriam diminutam: de inde ipſius gētis cladibus tātis vſq; ad vltimū excidium, quod factū eſt à Roma nis, ſicut ea, quæ ſupra ſunt memorata, teſtantur. Hæc autem domus ad nouū pertinens teſtamentum, tanto vtiq; ma ioris eſt gloriæ, quanto meliores ſunt la pides viui, quibus credentibus, renoua tiſq́; conſtruitur. Sed ideo per inſtaura tionem templi illius ſignificata eſt: quia ipſa renouatio illius ædificii ſignificat eloquio prophetico alterum teſtamētū, quod appellatur nouum. Quod ergo De us dixit per memoratum Prophetam: Et dabo pacem in loco iſto, per ſignificatio nem locus ille, qui eo ſignificatur, intel ligendus eſt: vt quia illo loco inſtaurato, ſignificata eſt eccleſia, quæ fuerat ædifi canda per Chriſtum, nihil accipiatur quod dictum eſt: Dabo pacem in loco iſto, niſi Dabo pacem in loco, quem ſi gnificat locus iſte: quia quodammodo omnia ſignificantia videntur earum re rum, quas ſignificant ſuſtinere perſo nas: ſicut dictum eſt ab Apoſtolo: Petra erat Chriſtus: quoniam petra illa, de qua hoc dictum eſt, ſignificabat vtique Chriſtum. Maior eſt itaq; gloria domus illius noui teſtamēti, quàm domus prio ris veteris teſtamenti: & tunc apparebit maior, cum dedicabitur. Tunc enim ve niet deſideratus cunctis gentibus, ſicut legitur in Hebręo: nam primus eius ad uentus nondum erat deſideratus omni bus gentibus: non enim quem debebāt deſiderare ſciebant, in quem non credi derant. Tunc etiam ſm. LXX. interp̄tes: quia & ipſe propheticus ſenſus eſt: Ve nient quę electa ſunt domini de cunctis gentibus: tunc enim vere non venient, niſi electa, de quibus dicit Apoſtolus: Si cut elegit nos in ipſo ante mundi conſti tutionem: ipſe quippe architectus, q di xit: Multi

xit: Multi ſunt vocati, pauci vero electi: non de his dixit, qui vocati ſic venerũt, vt de conuiuio proiicerentur: ſed de electis demonſtraturus eſt ædificatam domum, quę nullam deinceps formidabit ruinam. Nunc autem & hi qñ replent ecclesias, quas tanquam in aera ventilatio ſeparabit, non apparet tanta gloria domus huius, quanta tunc apparebit, quando quiſquis ibi erit, ſemper erit. & ſequitur capitulo quadrageſimonono. In hoc ergo maligno ſęculo in his diebus malis, vbi per humilitatem præſentem, futuram comparat eccleſiæ celſitudinem: & timorum ſtimulis, dolorum tormentis, laborum moleſtiis, tentationum periculis eruditur, ſola ſpe gaudens: quoniã ſanè gaudet: multi reprobi miſcent bonis: & vtriq; tãquam in ſagenam Euãgelicam colliguntur: & in hoc mundo tanquam in mari vtriq; incluſi retib[9] indiſcrete natant, donec perueniatur ad litus, vbi mali ſegregentur à bonis, & in bonis, tanq̃ in templo ſuo ſit Deus oĩa in omnibus. Proinde vocem nunc agnoſcimus eius impleri, qui loquebatur in Pſal. atq; dicebat: Annuntiaui, & locutus ſum, multiplicati ſunt ſuper numerum: hoc ſit nunc. Ex quo primum per os de- Psal. 39. curſoris ſui Ioannis: deinde per os proprium annuntiauit, & locutus eſt, dicẽs: Agite pœnitẽtiam, appropinquauit enĩ Regnũ cœloꝝ: elegit Diſcipulos, quos & Apoſtolos nominauit, humiliter natos, inhononoratos, illiteratos: vt qcqd magnum eſſent, & facerent, ipſe in eis eſſet, & faceret. Habuit inter illos vnum: quo malo vtẽs bene & ſuę paſſionis diſpoſitum impleret, & eccleſiæ ſuæ tolerandorum maloꝝ præberet exemplum. Seminato, quantum per eius oportebat pręſentiam corporalem, ſancto Euangelio, paſſus eſt, mortuus eſt, reſurrexit: paſſione oſtendens, quid ſuſtinere pro veritate: reſurrectione, quid ſperare in æternitate debeamus: excepta altitudine ſacramenti, qua ſanguis eius in remiſſionẽ peccatorum fuſus eſt. Conuerſatus eſt in terra quadraginta dies cum Diſcipulis ſuis, atq; ipſis vidẽtibus aſcendit in cœlum: & poſt dies decem promiſſum Spiritum ſanctum miſit patris ſui, cuius aduenientis in eos, qui crediderant, tunc erat ſignum maximum, & maxime neceſſarium: vt vnuſquiſq; eorum linguis omnium gentium loqueretur: ita ſignificans vnitatem catholicæ eccleſiæ per omnes gentes futuram, ac ſi linguis omnibus locuturam &c. quia adhuc continuat vlterius cap. quinquageſimo. Ex quibus Beati Auguſtini ſentẽtiis, & probationibus, & ex aliis etiã ibidẽ deſcriptis, conſtat Aggęi prophetiã in Chriſti eccleſia fuiſſe adimpletam, nõ ſolum literaliter, ſed etiam ſpiritualiter.

¶ Quod ex infraſcriptis triũ Prophetarum vaticiniis, celer, & propinquus prędicitur Meſſiæ Regis aduentus.

Malachię capĩo tertio, dicit: Ecce ego mittam Angelum meum: & pręparabit viam ante faciem meã: & ſtatim veniet ad templum ſuum dominator, quem vos quæritis: & Angelus teſtamenti, quem vos vultis, ecce venit, dicit dominus exercituum. Nõ negant Iudęi, neq; inficiari poſſunt, dominatorem illũ Meſſiam Regem intelligẽdum eſſe: hoc nanq; habetur apud Micheam cap. v. Et tu Bethleẽ Ephrata ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael. Inſuper Rabi Salomon, ſuper his verbis, ait: Dominator iſte eſt Rex Meſſias filius Dauid. Et quoniam Malachias inquit: Et ſtatim veniet ad templum ſuum dñator, quẽ vos quæritis, nulli dubiũ eſt, ꝙ Propheta intellexit de templo ſecundo, idcirco ait: Et ſtatim veniet. Si ergo ſtatim: hoc eſt ſubito: Meſſias ad templum ſuum: hoc eſt ad templum ſecundum venire debebat: & illud ſtatim iãdiu pręterierit: necnon templum ſecundum iam ſunt mille quadringenti ſexagintaſeptẽ anni, ꝙ dirutum eſt, atq; deſtructum: igitur dominator ille, qui & Meſſiach dicitur, iamdiu venit: qui profecto, ſi adhuc nõ veniſſet, Propheta recte mẽtitus eẽt:

Digitized by Google

quod nullo pacto dicendũ eſt. Fuit enim Malachias vir probus, atq; ſanctiſſimus: qui iure, atq; merito Dei Angelus interpretaẽ: ob id à pleriſq; Angelus, aſſumpto corpore, exiſtimatus eſt: ideo fallere, neq; falli potuit. & cum dixerit: Et ſtatim veniet ad templũ ſuum dñator, ꝓculdubio veritatem locutus eſt: ergo Meſſiach venit. Animaduertat inſup vnuſqſq; terminos, quibus Malachias vſus eſt: Ecce, inquit, ego mittam: Statim veniet: Ecce veniet, eę nempe tres dictiones celerem indicant aduentum ſcilicet: Ecce, & Statim: per quod propinqua ſit demonſtratio, immo pręſens. Statim inſuper tpis ſignificat breuitatem. & Ecce venit, corroborat velocitatem. & dicens: Ad tẽplum ſuum, oſtẽdit eum ante ipſius templi deſtructionem venire debuiſſe. Cum autẽ templum illud ꝓſtratum ſit, & in terram deiectũ, ſequitur ipſum iamdiu veniſſe.

Eſaias inſuper cap. xlvi. ad hoc idem probandum, inquit in fine capitis: Audite me duro corde, qui longe eſtis à iuſtitia: hoc eſt qui longe eſtis à Meſſia: nam apud Thalmudiſtas legitur in libro Cederholam: hoc eſt de ordine mũdi: & in primis apud Rabi Barachiam exponentem illud eiuſdẽ Eſaię in capitulo quinquageſimoſexto: Iuxta eſt ſalus mea, vt veniat: & iuſtitia mea, vt reueletur, ſcribitur, ꝙ per illud: quod dicit Iuſtitia mea, intelligitur Meſſias, de quo ſcriptum eſt Danielis capitulo nono. Et adducaẽ iuſtitia ſempiterna. hęc ille. Rabi etiam Moyſes Gerundenſis exponens prędicta verba Angeli ſup Daniele ſic dicit: Iuſtitia ſempiterna, & Sanctuarium ſanctuarioꝝ, vel Sanctus ſanctorum, non niſi ipſe Meſſias eſt ſanctificatus de filiis Dauid. hęc ille. Ideo Eſaias capitulo quadrageſimo ſexto antedicto ſequitur, dicens: Prope feci iuſtitiam meam, & non elongabitur, & ſalus mea non morabitur: hoc eſt Chriſtus verus Meſſias: & ſic ſanè debet intelligi: licet nonnulli aliter ſentiant. Neq; huic veritati obſtat, quod in eodem capite ſcribitur de ciuitatis Babylonicę deſtructione: nam ſępius apud Prophetas, & imprimis apud Hieremiam, non ſeruatuẽ temporis ordo: & iſtud ipſum dicunt Iudęorum Rabini: Non eſt prius, & poſterius in lege. At in hoc capitulo quadrageſimoſexto: tempus ſeruaẽ omnino: quoniã Babylonicę vrbis deſtructio prior fuit Chriſti aduentu: quę quidem recte ante facta extitit ad oſtendendum ꝙ primum fore aduentum Meſſiach: quemadmodum inqt Propheta: Prope feci iuſtitiam meam: quo adueniente neceſſe fuit: vt idola corruerent: vt ſcribitur Eſaiæ capitulo ſecundo. Eleuabitur dominus ſolus in die illa, & idola penitus cõterentur. & Zacharię capitulo decimotertio. Et erit in die illa, dicit dominus exercituum: Diſperdam nomina idoloꝝ de terra, & non memorabũtur vltra. Icirco dicit Eſaias in eodem capitulo quadrageſimoſexto: Confractus eſt Bel, contritus eſt Nabo, facta ſunt ſimulachra eorũ beſtiis, & iumentis: quorum fractionis cauſa reddiẽ, cum dicit: Quia prope feci iuſtitiam meam: & non elongabiẽ: & ſalus mea non morabitur: hoc eſt Chriſtus verus Meſſiach. Neq; incongruum exiſtimari debet, ſi a deſtructione Babylonis Prophetę oratio dirigatur ad Chriſtum: qñquidem ſenſus Prophetaꝝ omnium præcipuus ſit, atq; principalis ad ſignificandum omnibus aduentum Meſſię: quod itidem Iudęi omnes dicunt, atq; ſentiũt. Pręterea apud Prophetas (vt diximus) ordo temporis non ſeruatur: quod quidem ab re factum duci non debet, ſi quę dixerit accurate ꝯſiderenẽ. Igiẽ ſi Eſaias à Babylonis deſtructione ad Meſſiach ſe vertit, cũ id ſanè ratio ipſa efflagitauerit, mirabiẽ ſcio non niſi imperitus, atq; ſacraꝝ literarum penitus ignarus. Et ſi Iudęus opponeret: ꝙ Prophetaꝝ mos erat annũtiare cito euẽtura eſſe ea, quę multo poſt tpe de aduentu Meſſię erant euentura. Reſpondendũ eſſet. Conſtare ꝯtrarium Numeri, cap. xxiiii. vbi Balaam inquit: Videbo eum, ſed non modo: intuebor illũ, ſed non ꝓpe. quod licet de Chriſto diceret, tamen Hebręi dicunt de Dauid, qui fuit etiam multo ante Chriſtum: & nõ diſtabat à tempore Balaam vltra. 400. annos. Item eiuſdem Eſaię. c. xlviii. Et nunc dominus.

Oppo-ſitio.

Reſ-pōſio.

Digitized by Google

dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius. de quo copioſius dicendum eſt lib. viii. cap. vi. vbi de Trinitate tractandum eſt. & Eſaiæ prædicti. c. li. Attendite ad me ppl's meus, & Tribus mea me audite, q̄a lex à me exiet, & iudicium meū in lucē pplorum requieſcet: ꝓpe eſt iuſtus me⁹: egreſſus eſt Saluator meus. hæc de Meſſia dici ēt Rabi Salomon teſtatur, dicens in ſuis ſup hoc capite Cōmentariis, hæc verba effectū ſuum eſſe habitura, qū id perficietur, quod dictū eſt à Sophonia. c. iii. Tunc reddā ppl'is labium electū &c. item infra: Cito veniet gradiens ad aperiendum &c. & Eſaias ēt hoc idem ꝯfirmat. c. lvi. dicens: Hæc dicit dn̄s: Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam, quia iuxta eſt ſalus mea, & iuſtitia mea vt reueletur: quod ſupra proxime de Meſſia intelligi oſtēdimus ex ſn̄ia Rabi Barachię: hoc ipſum etiam affirmat Rabi ille Moyſes Aegyptius magnus p̄dicator in Bereſid raba: hoc eſt in principio magno: ideſt ſuper Geneſi magno. quē librū vocant Principium, quia eius principium eſt: In principio creauit Deus &c. Zacharias præterea. c. ix. inquit: Exulta ſatis filia Siō: iubila filia Hieruſalem: ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator, & ipſe pauper. Super quibus verbis Rabi Salomon, ait in ſua expoſitione, verba iſta intelligi omnino de Rege Meſſiach.

Abbacuch quoq;. c. ii. ſic inquit: Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas, vt percurrat qui legerit eū, quia adhuc viſus procul, & apparebit in finem: ſi morā fecerit, expecta eū, quia veniens veniet, & non tardabit: qui aūt erit incredulus, non erit recta anima eius in ſemetipſo: quod de Meſſiæ aduentu intelligit ſm aliquos: qui licet per aliqua verba. ſ. Procul, & Moram fecerit, videatur ſignificare longum tempus, tn̄ illud vr̄ dictū, & ſic referendum ad expectantium deſiderium, quibus modicum tempus lōgiſſimum videtur: quod verum eſſe probatur per illud verbū, Et non tardabit. Hieremias quoq;. c. xxiii. Ecce dies veniunt, dicit dn̄s: & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum &c. hic nempe Vates oſtēdit abſq; diuturna mora poſt ſe venturum fuiſſe Meſſiam. Quos terminos antedictorum quatuor Prophetarum. ſ. Ecce, Statim, Iuxta, Prope, Nō elongabitur, Non morabitur, & Non tardabit: quibus Prophetæ iſti oēs frequentius uſi ſunt, ſi recte quis conſiderare voluerit, nō ſolum celerem Chriſti Meſſiæ aduentū, ſed propinquū, & quaſi præſentem digito demōſtrarūt: Idq; mirabile dictu eſt: vt hi oēs diuini Vates, vno ore, & vno ſenſu aduentus Meſſiæ huiuſmodi celeritatem vaticinati fuerint: quæ quidem nullo fundamento, nulla ue ratione de duobus millibus annoꝝ, vel ſaltem de millenoningentis percipi, atq; excogitari pōt. Igitur rationibus prēmiſſis, atq; deductis, Chriſtus Meſſiach iam diu venit.

¶ Geneſis. c. xlix. Iacob Patriarcha, inquit: Congregamini, vt annuntiē vobis, quę ventura ſunt in diebus nouiſſimis &c. & infra ſermonem ad Iudā filium ſuum dirigens, ait: Non auferetur ſceptrum de domo Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt &c. Cap. IIII.

Iacob inſuper Patriarcha ſanctus, & amicus Dei, huius teſtis eſt veritatis: qui & auctoritate, & ſanctimonia talis, ac tantus fuit, vt ſiquis alius in ſacris literis non haberef à nobis, ſatis, ſuperq; foret ad hanc ipſam veritatem ſuſtentādam: q ſenio iam ꝯfectus, cū vehementiſſime ægrotaſſet, ſciens quāprimū ſe moriturum, voluit è vita anteq̄ excederet, filiis quędam futura prædicere: Congregamini inquit (vt hr̄ Geneſeos. c. xlix.) vt annuntiem vobis, quæ ventura ſunt in diebus nouiſſimis. Rabi Moyſes Gerundenſis exponens dies iſtos nouiſſimos, ait: Nouiſſimi dies iſti ſunt dies Regis Meſſiæ: qm̄ Iacob verbis ſuis illa ſignificabat tempora, cū dixit: Donec veniat Silo, & ipſi congregabunf populi: nouiſſimi enim dies, dies Meſſiæ ſunt. hęc ille. Quam opinionem Hebrēi oēs ſequuntur. Rō enim, qua nouiſſimi nuncupantur dies Meſſiach, hęc eſt: q̄a, poſt ipſum, Propheta nullus venturus ſit Hebræis. ſ. licet ipſi eis ēt prius priuati eſ-

Digitized by Google

Oppoſitio. ſerit. Et quoniam nonnulli ex Iudæis, negant annunciata hic per Iacob, non ſe extendere poſſe ad dies Meſſiæ, nec etiã dies ſuos fore dies nouiſſimos. Ideo reſpondetur: Multa eſſe in hac Prophetia, quæ multo ante adimpleta fuerunt, q̃ Chriſtus naſceretur: vt in libris Ioſue, Iudicum, & Regum euidentiſſime apparet.

Reſponſio.

Præterea Daniel. c. ii. exponens Regi Nabucodonoſor ſomnium ſuum, dicit: Regnum Chriſti fore in diebus nouiſſimis: ergo dies Meſſiæ nouiſſimos eſſe dies negari nõ põt. Sequitur Iacob alloquẽs Iudam filium ſuum: Non auferetur ſceptrum de domo Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus eſt. Super quibus verbis ille magnus Rabi Cahadias in ſua tranſlatione Arabicis literis ſcripta, quę cõmuniter legitur in partibus Africæ: necnon Rabi Chanihi in Codice ſuo, qui dicit Scrachin, vbi agit de verborum ſignificatione: ac inſuper trãſlatio illa Chaldaica: ſic ẽt Chaldæũ declarat volumen: quod oẽs hi Rabini ſequuntur; cuius auctoritati Iudæi tm̃ tribuunt, quemadmodum dr̃ à Rabi Salomone multis in locis, ac ẽt à Rabi Moyſe Aegyptio Duce, atq; Principe totius Synagogæ, ꝙ nunquam ullus fuerit ei auſus repugnare: à quibus oibus verba Iacob ſic exponuntur: Non auferetur habẽs poteſtatem de domo Iuda: nec Scriba de filiis filiorum eius vſq; in ſæculum, donec veniat Meſſiach, cuius ẽ Regnũ: & ipſi congregabuntur gentes, ſeu populi. Et notandum eſt, ꝙ vbi Hebraicus textus habet Dux, Chaldæus habet Scriba de filiis filiorum eius. & vbi Hebraice dicitur: Qui, Chaldaice habet Meſſias. & vbi dicitur: Et ipſe erit &c. Hebraica veritas habet: Ei gentes aggregabũtur. Patet itaq;, quod & nos ſentimus, totam Synagogam Iudæorum illud idem ſentire, atq; fateri, quod à Iacob dictum eſt (vt ſuperius dicitur) de Meſſiach dictũ eſſe, atq; intelligi debere. Quod dogma, vt percipi poſſit, atq; vt veritas clarior diſcernatur, verba Iacob diligenter diſcutienda ſunt. inquit enim: Non auferetur hñs poteſtatem de domo Iuda (putantedicta declarat Iudæorum, ſiue Rabinorum turba) nec Scriba de filiis filiorum eius, donec veniat Meſſiach. Ex quibus verbis duæ oriunt poteſtates, ſiue magiſtratus: quorum alter temporalis, alter ſpiritualis eſt. Primũ attinebat vel ad Reges, vel ad Iudæorum Principes. Secundũ vero ad ſeptuaginta illos ſeniores Iudęos: quos Dei pcepto elegerat Moyſes, vt ſibi in regimine ppl'i adiumento forent: quos Iudęi appellãt Senhedrin guazit. de quibus Numeri. c. xi. ſcribitur: Dixit dñs ad Moyſem: Cõgrega mihi. Lxx. viros de ſenioribus Iſrael: quos tu noſti, ꝙ ſenes ppl'i ſint, ac magiſtri: & duces eos ad hoſtiũ Tabernaculi fœderis: facieſq; ibi ſtare tecũ: vt deſcendam, & loquar tibi, & auferã de ſpiritu tuo, tradamq; eis, vt ſuſtẽtent tecum onus ppl'i, & non tu ſolus graueris. Horum aũt ſeniorum admonitione, ꝯſilio, atq; doctrina totus Iudęorum ppl's in ſpiritualibus regebaẽ: quicquid nanq; in lege ab eis ſancitũ, vel decretũ fuerat, vt obſeruareẽ oĩno à Iudæis neceſſe erat. Sed iſti duo magiſtrat⁹, ſiue ptãtes ablatæ ſunt, atque extinctæ apud Iudæos. Igitur tẽpus aduẽtus Meſſiach præteriit, & ipſe itidem venit, cum dicatur à Iacob: ꝙ donec veniat Meſſiach, non auferetur ſceptrum de domo Iuda, & Dux de femore eius: vt dicitur. ii. Paralip. c. xix. Ioſaphat Rex Iuda in Hieruſalem ꝯſtituit leuitas, & ſacerdotes, & Principes familiarum ex Iſrael: vt iudicium, & cãm dñi iudicarent habitatoribus eius: præcepitq; eis, dicens: Sic agetis in timore dñi fideliter, & corde perfecto: oẽm cãm, quę venerit ad vos fratrũ veſtrorum, qui habitent in vrbibus ſuis, inter cognationem, & cognationem vbicunq; quæſtio eſt de lege, de mandato, de cerimoniis, de iuſtificationibus oſtendite eis, vt non peccent in dñm, & ne veniat ira ſuper nos, & ſuper fratres noſtros: ſic ergo agentes non peccabitis. Amarias autem ſacerdos, & Pontifex veſter in his, quæ ad Deũ pertinent, pręſidebit. Hęc eñi oĩa penitus ablata ſunt: ergo Meſſiach venit. Quod aũt Iudęi hos magiſtratus amiſerint, licet neminem lateat, tñ hanc

veritatem

veritatem veraciter demonſtrabo. Et imprimis: Regium, ſiue tpalem magiſtratū, quo Iudęi priuati fuerunt tpe Herodis Aſcalonitæ Antipatris filii, alieni à Iudęorum genere de familia populari, & gñe priuato. Qui Herodes (vt inquit Ioſephus lib. xiiii. Antiquitatis Iudaicę. c. xxvii.) decertabat ꝓ ſe, quatenus ab Antigono Iudęorum Rege principatū reciperet: q Antigonus Romæ dudū hoſtis fuerat iudicatus: & pro illo Rex Herodes per ſenatuſconſultū ordinatus: nam ipſe Antigonus, & Hircanus ex nobiliſſima Machabęoꝝ deſcenderāt familia: & ex gente Iudęoꝝ: cū Herodi Alienigeno eo Regno potiri non liceret: qm̄ ex Iudæoꝝ ſemine natus non fuerat. Inſtructus enim erat ppl's Iſrael à Deo, ne Regem inſtitueret, niſi de Iudęoꝝ fratrib⁹: vt legitur Deuterono. c. xvii. Nō poteris alterius gentis hoiem Regem facere, q non ſit frater tuus. Dubitans igitur, ne ab antedictis Machabęis è Regno pelleretur: vt ipſi interficerentur oī ſtudio ꝓcurabat. vnde de Antigono ſic inqt Ioſephus lib. xiiii. c. xxvii. antedictis: Soſius vero cum aureā Deo coronam deuouiſſet: reuerſus ab Hieroſolymis Antigonum ligatū ad Antoniū perduxit. libro aūt. xv. c. i. Ioſephus ipſe ſic īqt: Antonius itaq;, cū captiuū Antigonū ſuſcepiſſet, deliberauit ligatū in triumpho ſeruare: ſed audiens gētem rebellare Antigono fauētem: doniſq; Herodis redēptus, iudicauit in Antiochia illum perimere, qa nullatenus Iudęi quieſcerent: quod teſtimonio Strabonis Cappadocis cōfirmatur, ita dicentis: Antonius Antigonū Iudęum in Antiochia perductū interfecit: de Hircano autē auribus priuato, ne poſſet rurſus ad ſacerdotii principatum ꝑuenire: vt lib. xiiii. Ioſephi. c. xxiiii. pp hanc ſ. diminutionē, dū lex hūc honorem iuſſiſſet integros tm̄ obtinere, ſic inquit Ioſephus ipſe lib. xv. c. vii. Herodes aūt Hircanū ſolum videns in dignitate Regia conſtitutum, prodeſſe ſuis rebus opinatus eſt mortem illius: ne imminēte ſibi à Cęſare periculo, ille daret occaſionem, qui ſolus Regio videbatur ex gñe.

Viuente ergo, & regnante hoc Herode, natus eſt Saluator noſter Chriſtus Meſſias: & mortui fuere illi infantes pueri innocentes. Mortuo aūt hoc Herode, ſucceſſit & alter hoc eodē nomine appellatus: à quo (vt ſcribitur in Thalmud) annis quadraginta anteq̄ ſecundū deſtrueretur templum, illi Septuaginta Iudices ſeniores, atq; magiſtri occiſi cēs fuerunt per Herodem illum, qui cum Pilato fecit amicitiam tempore paſſionis dñi. & ecce finis ſecundi illius magiſtratus, qui ſpiritualis dicitur. hęc ſanè habentur in Babatha. c. i. Item in libr. Canhedrim. c. Amrod quin. item in Senhedrim Hieroſolymitano. c. de iudiciis pecuniarum. & in Auenazra. c. i. ac in Abodazara. c. i. legunt magiſtri: ꝙ quadraginta annis ante deſtructionem ſecundi templi, fuerūt remoti Canhedrim. i. Lxx. Iudices de cōſiſtorio Guazit: & poſiti fuerunt in Hanoth. Rabi Salomon gloſat, ꝙ Hanoth erat quædam domus in Hieruſalem ſic vocata. (Si. 40. annis ante templi deſtructionē fuerunt occiſi iſti. Lxx. Iudices, ergo adhuc durabat apud Iudæos ſpiritualis iuriſdictio: quia paſſio dñi fuit ꝑ . 42. annos ante templi deſtructionem facta per Titum: venit igitur Meſſias ante Regni Iudaici totalem deſtructionē.) Dixit Rabi Aadimi: Et deinde nunq̄ amplius iudicium criminale iudicaret: eo ꝙ criminale iudicium niſi in conſiſtorio de Guaſith iudicare non licebat. Et dixit Rabi Moyſes prædicator in Gloſa ſua: Non auferetur ſceptrum de Iuda &c. Iſtud eſt Conſiſtorium de Guaſith in terra Iuda: & Dux de ſemore eius: hi ſunt Canhedrim, qui ſedebant in Conſiſtorio de Guaſith. Nunquam amouebantur criminalia iudicia de terra Iuda iudicando: donec veniat Silo, qui eſt Meſſias. Et dixit Rabi Ramon: Qm̄ Canhedri fuerūt remoti de Cōſiſtorio Guaſith: & poteſtas iudicandi criminalia iudicia ab eis fuit ablata: coopti ſunt ſaccis, & capillos ſuos depilauerunt, dicentes: Væ nobis, quia ſceptrum Iuda eſt ablatum: & filius Dauid nondum venit: hæc ibi: hec eſt in Thalmud. Hoc

In libro Camedri Hieroſolymitano.

Digitized by Google

ipſum etiam Iudaicus populus publice, & alta voce reſpõdens Pilato confeſſus eſt: cum enim Pilatus dixiſſet eis: Accipite eum vos, & ſm legem veſtram iudicate eum: dixerũt ergo ei Iudęi: Nobis nõ licet interficere quenquam: vt Ioan. cap. xviii. (ad collegium Canhedrim oẽs difficultates, ſeu dubia fidei, & legis ẽt pertinebant: & vt eſſent coadiutores Moyſis in regimine populi: ſimiliter etiam omnia magna, & ſumma iudicia, ſeu ꝯtrouerſiæ: vt Deutero. c. xvii. Si difficile, & ambiguũ &c. Hoc itaq; ordine, atq; Dei ſententia Iudæoꝝ ſceptrum vtcunq; abreptum eſt, atq; extinctũ iam ſunt anni .1464. vel circa. Igitur recte ꝯcludi põt, & debet proculdubio adueniſſe Meſſiã iam diu. Sed inqet forte Iudæus: Et quo modo ablata eſt à nobis poteſtas iudicãdi criminalia iudicia, cum Rabi Moyſes Aegyptius dicat in lib. de Iudicibus in ſuis determinationibus de Canhedrim .c. iiii. Quòd Capita tranſmigrationis, q̃ ſunt in Babylonia, locũ Regis teneant, & dominari poſſint in Iſrael vbiq; locorum: & iudicare ſuper eos ſiue velint, ſiue nolint, ſicut ſcriptum eſt: Non auferetur ſceptrum de Iuda &c. Inquiens per ſceptrũ intelligi Capita illa tranſmigrationum, quę ſunt in Babylonia: quæ ſup totum Iudęorum populum Regiam dicuntur habere poteſtatem. Igitur infert, & concludit ipſe Iudęus, ſceptrum Iuda non eſſe adhuc ablatum. Rñſio. Quadrupliciter huius Rabi Moyſis ſentẽtia improbari põt. Primo ex determinatione in Thalmud contenta, & deſcripta: de qua ſupra proxime dictum eſt: cui cõtrauenire nulli licet Iudæo quin pœnã mortis, atq; interitus incurrat: vt infra dicetur. Secundo, qm̃ Iudęi extra terræ ꝓmiſſionis limites nullam penitus hñt iuriſditionem: vt Deuteron. c. v. vi. & xii. Nam. v. ſic dicitur: Tu vero hic ſta mecũ, & loquar tibi omnia mandata mea, & cerimonias, atq; iudicia, quæ docebis eos: vt faciant ea in terra, quam dabo illis in poſſeſſionem: cuſtodite igitur, & facite omnia &c. Cap. etiam. vi. ſic habet: Hæc ſunt ꝓcepta, & cerimonię, atq; iudicia, q̃

Oppoſitio.

Reſponſio.

mandauit dñs Deus veſter, vt docerem vos: vt faciatis ea in terra, ad quam tranſgrediemini poſſidendam &c. Et ſimiliter etiam. c. xii. & tanto magis, ꝙ in capitibus quinto, &. xii. additur: Nõ declinabitis neq; ad dexteram, neq; ad ſiniſtrã: ſed per viam, quam præcepit dñs Deus veſter ambulabitis &c. Tertio, qa falſum eſt: ꝙ in Babylonia huiuſmodi ſint tranſmigrationis Iudęorum Capita, cũ ipſa Babylonia deleta ſit omnino: vt probatur infra lib. vi. c. xxxiiii. (ſi autem de Babylonia Aegypti diceret, falſum ẽ, ꝙ in eam tranſmigrati fuiſſent.) Similiter etiã vltra montes Caſpios, vt nonnulli alii Iudęos regnare autumant: fabuloſe tñ: vt ſupra lib. iiii. c. xiiii. probaſ. Quarto, quia antedictos ambos Iudęorum magiſtratus, iam diu finitos, & penitꝰ ablatos fuiſſe ſuperius idonee, & veraciter probatum eſt: diuerſis tñ temporibus: tẽporalem. ſ. nonnullis annis ante Saluatoris noſtri aduentum, qui uiuente adhuc primo Herode Rege Alienigena natus eſt: vt ſupra dictum eſt: ſpiritualem autem per quadraginta annos ante ſecundi tẽpli deſtructionem: ut ſuperius etiam ex Thalmudiſtarum ſnĩa probatur. Et qm̃ in prophetia Iacob dicif: Donec ueniat Meſſiach: ideo uidendum eſt, quid per hanc prępoſitionem intelligendum ſit. Nam hęc prępoſitio, Donec ueniat Meſſias, uim habet conditionalem: ex cuius antecedentis poſitione ſequitur poſitio conſequentis: ac ſi dixerimus: Quando auferetur ſceptrum de Iuda, ueniet qui mittendus erat. Notandum eſt inſuper, ꝙ licet, Donec, non exacte, & pręciſe determinat diem, aut annum, quo effectus debeat apparere: eo enim die, quo interfectus fuit Antigonus, & magiſtratus Regius per Herodem fuit occupatus, nõ apparuit Meſſias, ſed aliquibus annis poſt, uiuente tñ adhuc Herode ipſo Alienigena, & ẽt regnante: natus enim eſt ipſe Saluator anno. xxxi. Regni ipſius Herodis Alienigenæ, q regnauit in totum annis .xxxvi. Quilibet enim euentus, antequã in ſtatum, & in perfectum ducatur, in ſuo eſt exordio, atq; incremento: deinceps vero

Digitized by Google

ceps vero ſtatus accedit, exordium vero vix,& incrementum non facile ab hominibus diiudicari poteſt:huius autem conſiderationis negligentia pluribus vaticinantium,præcipue aſtrorum aſpectus cōtemplantium,cauſa extitit erroris:& teſtimonium eſt tempus de Aegyptiaca captiuitate præfiguratum:qđ Geñ.cap.xv. quadringentorum annorum explicatur ad literam: vbi dicitur : Et affligent eos quadringentis annis . & Exodi cap. xii. habet: Habitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Aegypto,fuit quadringentorum annoꝝ. Tu autem ſi computaueris tempora,quibus in Aegypto habitauerunt ,non pertranſibunt ducentos quinq; annos . Thalmudiſtæ vero hanc tollūt repugnantiam, aſſerentes hos annos initiū habuiſſe poſt natiuitatē Iſaac filii Abraæ: vnde,non obſtāte, ꝙ ſtatim finito temporali Iudæorum Regno , ſed aliquibus annis poſt venerit Meſſias,nō eſt mirandum,cum in ſacris literis interdum maior etiam temporis inueniat̃ diſparitas.Extabat tamē tpe, quo ſaluator noſter verus Meſſias venit,ſpiritualis illa poteſtas,quę Senhedrim guazit dicebatur:hoc eſt.lxx. illi Iudices ordinarii, de quibus ſupra diximus:ſed per.xl. annos ante ſecundi templi deſtructionem occiſi fuere:vt ſupra dictum eſt haberi in Thalmud:quod tempus fuit poſt Chriſti paſſionem per duos annos.Aduertendum eſt inſuper, ꝙ de Iuda litera loquitur:quando.ſ.dicitur: Non auferetur ſceptrum de Iuda:loquitur inquā litera de Iuda,tanꝙ de maiore,& digniore Tribu: quia in vniuerſa terra promiſſionis poſt captiuitatem per Senecharib Syriæ Regem de decem Tribubus, duę tantū Tribus in Iudæa relictæ ſunt.ſ.Iudæ, & Beniamin . Denominatio vero Regni ipſarum duarum Tribuum à Iuda,erat tanꝙ à præſtantiore.& non quia Reges ꝑciſe de Iudæ ſint progenie, ſed quia vniuerſitas Iudęorum ſub proprio degit Rege: qui & illos,& eorū legem, obſeruantias, templumq; cōſeruat:quemadmodum & Romani regnare dicuntur , etiam ſi Imperator electus Romanus non fuerit:qđ Finus Ferrarieñ. manifeſte probabitur quaſi in fine præſentis capitis ſm veritatem Hebraicam hui⁹ particulę:Nec Dux de femore eius: quod idem latine ſonat:quod Nec Legifer de inter pedes eius &c. vt infra declarabitur:nonnulla enim prius diſcutienda ſunt.

Oppoſitio.

Iudęus autem ſuam videns cauſam periclitari,aggredit̃ me(Finum,) dicens:Res videtur hoc loco exigere,vt terminorum ſenſus, atq; ſignificationes, quibus Iacob vſus eſt,ſtudioſius inquiramus:vt veritate adhibita error omnis ſecedat.Dicunt Chriſtiani , vbi nos habemus Ahachi rauo Silo,donec veniat,qui mittendus eſt:hæc enim tranſlatio , ſiue expoſitio,veritatis quātum in ſe habeat, nō difficile percipi poteſt.Silo enim,cuius loco Chriſtiani dicūt , Qui mittēdus eſt, vel Meſſiach , locus quidem eſt , vbi aliquando Tabernaculum fuit: vt ſcribitur.i.Regum, cap. x. Quo tempore Dei pręcepto Saul à Samuele vnctus in Regem habitus eſt: erat nanq; ſaul de Tribu Beniamin electus , & bonus: & non erat vir de filiis Iſrael melior illo:vt habet.i. Regum,cap.ix. ex quo planè dici poteſt : ꝙ per id temporis de Iuda ſceptrum ablatum fuerit : cum Iudæorum populum regeret : qui ex Tribu Beniamin, non autem ex Tribu Iuda originē traxerit: quemadmodum ſcribitur.i. Regū,cap.x.&.xi. verba itaq; Iacob de Meſſia ſentiri non debent,ſed de Saul : & licet poſſent de Meſſia intelligi , de Chriſto , quem Chriſtiani colunt,ratione adducta,minime percipi poſſunt: quoniam Chriſtus ille anteꝗ veniſſet , erat in Silo dominium,ſiue ſceptrum: igitur ipſe nō fuit Meſſias,neq; tempus Meſſiæ præteriit.

Reſponſio.

Reſponſio. Deuia ſatis eſt , atq; inanis huius inſani hominis argumentatio:qui dum contradicendi ſtudio deſipit: dumq; opinionem ſuam irritam , atq; ineptam tueri nititur , Thalmud omnes ſubuertit ſententias: cōſtare nāq; diximus per Rabinos Hebræos , atq; tranſlationem Chaldaicam, per Silo intelligi Meſſiach : quare mereretur quilibet Iudęus,qui huiuſmodi oppoſitionē faceret , extra Synagogam eiici : quippe

Digitized by Google

Lex Thalmud. qui Thalmudiſtis auſus fuerit repugnare. Legem inter ſe decreuerũt ſcriptores Thalmud: vt eorum errores, atq; fallacias ſtudioſius poſteri ſui imiberent: Si quis de Thalmud inficiatus fuerit quicq̃, interitus, atq; mortis pœnam incurrat. Sed ne obiectionem quis inſolubilem arbitretur, reſpondendum duximus omnino. Legitur nanq;.i.Regum, cap.ii.& cap.viii. ꝙ ꝓpter ſceleſtos mores filiorum Heli, & improbitatem filiorũ Samuelis, irruerit populus contra ipſum Samuelem: vt abdicatis filiis à regimine, Regem, qui gubernaret eum inſtitueret: non placuit ſermo Samueli, cum populus antea gubernari à Iudicibus ſolitus eſſet: direxitq; tũc Samuel oculos ad dominum, cui dominus inqt: Audi vocem populi in omnibus, quę loquitur tibi: verũtamen conteſtare eos, & prędic ius Regis, qui regnaturus eſt ſuper eos. Samuel itaq; Iudaico populo futuri Regis declarato ingenio, ſiue natura, effundẽs oleũ ſuper caput Saul, iuſſu Dei, & deoſculãs eum, ait: Ecce vnxit te dominus ſup hæreditatem ſuam in Principem, legitur hoc.i.Regum, cap.x. Fuit ergo Saul primus Rex de Tribu Beniamin inſignitus Regia maieſtate: cum antea per Iudices poſt ingreſſum terræ ꝓmiſſionis Iudaicus populus ſemper rectus fuerit. Cumq; Saul plurima pro tuendo populo egiſſet, à ſagittariis tandem vulneratus, & ab armigero cũ flagitaret occidi, quo renuente, ipſemet ſuum arripuit gladiũ, & irruens ſuper eum, ſeipſum miſerrime īterfecit: vt habetur.i.Regum, cap.xxxi. quo mortuo venerunt viri Iuda ad Dauid: & vnxerunt eum: vt regnaret ſuper domum Iuda. hoc ipſum legitur.ii. Regum.c.ii. tametſi à Samuele prius in domo pr̃is, Saul adhuc viuẽte, vnctus fuerit: queadmodum ſcribit̃.i.Regũ.c.xvi. Præterea Isboſeth interfecto Saul filio, quem Abner Princeps exercitus Saul, eius loco Regem ſuffecerat, venerũt vniuerſæ Tribus Iſrael, atq; ſeniores: vnxeruntq; Dauid in Regem ſuper Iſrael. habemus hęc.ii.Regum, cap.ii.iii.iiii.&.v. Et tunc ꝑfecto incepit ſceptrum regale in domo Iuda: qñ Dauid primus ex Tribu Iuda Rex à Deo electus extitit: antea enim regalem poteſtatẽ illa Tribus nunq̃ habuit. Igitur Saul tpe, nullo fundamento dici põt, ſceptrum de domo Iuda fuiſſe ablatum: nam quod qs non habet, ab eo illud auferri non põt. Attñ nõ poſſet hoc loco aliquis arguere, Dauid cum à Samuele vnctus in Regem, pręcipiente Deo, fuerit viuente Saul, vt ꝑdiximus ſupra, haberi.i.Regũ, cap.xvi. Rex ergo Dauid ꝓculdubio erat: ſed à Saul tũc regebatur populus Iſrael: qui & ipſi ſubiacebat tãq̃ Regi, atq; parebat penitus. Igitur exiſtente Dauid Rege, regnante tñ Saul, iure dici poſſet: ꝙ ſceptrũ de domo Iuda tunc fuerit ablatum: cũ Dauid ipſe à Tribu Iuda originẽ traxerit: idq; cum multis annis anteq̃ Chriſtus veniſſet factum ſit, ꝯſtat ipſum non fuiſſe Meſſiam. Obiectio.

Rñſio. Huius oppoſitionis ſolutio facilis eſt, in Regis inſtitutione à Deo ordinata, duo requirunt̃ ſimul. Alterũ, ꝙ Deus Regem elegerit: alterũ, ꝙ electum ppl̃s Regem ſuſcipiat: hac veritate inſtruimur Deutero.c.xvii. Ipſum ponas ſup te Regem, quem dñs Deus tuus elegerit: ex qbus liquido apparet, ꝙ ad executionẽ Regiæ poteſtatis acceptio populi requirebatur oĩno facta electione diuina. Hoc ſanè obſeruatum fuit in ipſo Saul: qui prius in Regem à Samuele vnctus iuſſu Dei: queadmodũ patet.i. Regũ.c.x. inſtitutus poſtea fuit Rex, atq; receptus à populo: vt in eodem.c.xi. Dauid autẽ, licet Samuel in Regem vnxerit (decernẽte ſic diuina ſapientia) non receptus adhuc à populo, nullum adminiſtrauit regimen. Iccirco regale non potuit officium exequi: neq; Rex voluit appellari: quin potius Regem Saul frequentius ipſe nũcupauit. clariſſime id oſtenditur per ea, quę legimus.i. Regũ.c.xxiiii. qñ Dauid ſuadebatur à ſeruis, vt Saul occideretur ab eo: qbus dixit: Non faciam hanc rẽ dño meo Chriſto dñi: vt mittam manũ meã in eum: qa Chriſtus dñi eſt. & ſequitur paulo poſt: Surrexit autẽ Dauid poſt eũ: & egreſſus de ſpelũca, clamauit poſt tergum Saul, dicens: Dñe mi Rex. & infra, Reſponſio.

inquit

Digitized by Google

inquit Dauid erga Saul: Quem perſequeris Rex Iſrael, quem pſequeris? canem mortuum perſequeris, & pulicem vnum. hoc idem habetur eodem libro Regum, cap. xxvi. Et dixit Dauid ad Abiſai: Ne interficias eum. loquebat enim de Saul. & ſequit: Quis enim extendet manum ſuã in Chriſtum dñi, & innocens erit? & infra: Et ait Dauid. ſ. ad Saul: Vox mea dñe mi Rex. appellabat itaq; Dauid, atq; fatebatur Saul dñm ſuum, Chriſtũq; dñi, atq; Regem Iſrael, Regemq; ſuum. Hũc aũt non feciſſet Dauid errorem, ſi in Regno ius omne regnandi habuiſſet. Quæ res, quia ita ſe habet, manifeſte dignoſcitur, nullum per id tpis à domo Iuda ſceptrum fuiſſe ablatum. Eqdem (ſicut oportet rationis participem) de ſumma credibilium veritate ſępenumero cogitãs, mirari non parũ ſoleo, incredibilem Iudęorum inſipientiam in tantam veniſſe obliuionem ſuorũmet: vt quod habent ratione probatum à ſuis, renuant: quod fictũ, aut ſimulatum, aut ſtultum, amplectant, & teneant: quem errorem non patitur Deus, q ſummus miſericors eſt, ac pius: vult enim eos, atq; decreuit vagari quocũq;, atq; quibuſlibet nationibus ſeruos eſſe. hoc itidem & velle & Chriſtiani debent, & ſequi ſi veræ religionis noĩe, & dici, & nũcupari velint. Inſurgit inſup Iudęus contra, & inquit: Hęc verba, quę à Iacob dicta ſunt: Non auferetur ſceptrũ de domo Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus eſt: quæ apud nos Hebræos dicuntur idiomate noſtro: Lo iaſſur ſcieuet migeuda vn ochech mihen raglau ahachi iauo Silo: intelliguntur de Ieroboam Rege, qui fuit de Tribu Effraim, quem decem Iudæorũ Tribus, cum à Regno Iuda deficerent, ſpreto Roboam filio Salomonis ob eius ſuperbiam, atq; ſeueritatem, in Regẽ voluerunt. habet hoc. iii. Regum, cap. xii. Tunc ſceptrũ amotum fuit à Tribu Iuda in Tribum Effraim: igitur anteq̃ Chriſtus veniſſet, dñium Iuda defecit, atq; ſublatum fuit. Reſponſio. Cæca hæc eſt opinio, & inutilis, & quo tendat, ignorat: labit enim à veritate omnino in maximam fallaciam, atq; inſaniam. Nã mortuo Rege Salomone, ſuccedẽteq; in Regnum Roboam eius filio: cumq; Ieroboã Nabath filius adhuc eſſet in Aegypto ꝓfugus à facie Salomonis, reuerſusq; demum de Aegypto in Sichem, vocatusq; à populo Iſrael, comparuit ipſe vnà cum populo corãm Roboam Salomonis filio: cui dixerunt: Pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis: tu itaq; nunc imminue paululum de Imperio patris tui duriſſimo, & de iugo grauiſſimo, qđ impoſuit nobis, & ſeruiemus tibi. Qui ait eis: Ite vſq; ad tertiam diem, & reuertimini ad me: quo tpe ꝯſulentibus ſenioribus, vt populo optata ferret, ſpreto eoꝝ conſilio, & iuuenũ ſecutus ſniam, reuertenti pplo inqt: Minimus digitus meꝰ craſſior eſt do. ſo patris mei: pater meus poſuit ſuper vos iugum graue, ego autem addam ſup iugum veſtrum: pater meus cęcidit vos flagellis, ego autem cędam vos ſcorpionibus. His dictis offenſus populus inſalutato Roboam, ſup oẽm Iſrael Ieroboam Regem ꝯſtituit. Roboam ſiqdem ſibi nõ ꝓbe ꝯſultum à iuuenibus ſentiens, Aduram, qui erat ſup tributa, miſit ad pplm Iſrael, vt coꝝ leniret animos, à quo lapidibus obrutus Adurã occubuit: quo audito facinore Roboam, celeritatę magna currũ aſcẽdens, ne itidẽ ſibi accideret forte ſubueritus, ſequente Tribu Iuda, Hieruſalem aufugit: vbi ẽt erat Tribus Beniamin. ſcribunt hæc. iii. Regũ, cap. xii. & Paralipomenon. ii. c. x. ex qbus manifeſte videt Tribum Iuda non amiſiſſe per id temporis regiam maieſtatem, cum dominaret ei Roboam ex eadem Tribu originem cõtrahens: quo mortuo ẽt regnauit Abia filius eius, vt habet. iii. Regũ, cap. xv. & . ii. Paralipomenõ, cap. xiii. vbi dicit anno. 18. Regni Ieroboam regnauit Abia ſuper Iudã: poſt quem regnauit Aſa eius filius, iiſdẽ Regum, & Paralipomenon cap. xiiii. & poſt eum filius eius Ioſaphat &c. Nõ ergo iure aliquo, vel fundamento dici põt, tpe Regis Ieroboã Tribũ Iuda ſceptrũ ꝑdidiſſe: & eo magis, qm̃ Reges (de quibus diximus in regimine ſuo) habebãt tem-

Lib. 18. de Ciuitate Dei cap. xlv. de hoc vaticinio Iacob diſputat, vbi Beatus Auguſtinꝰ annumerat Reges, & tps &c.

Digitized by Google

plum domini, Arcam fœderis, & vnctionem, quibus proprie Regnum debebat. Neq; Ieroboam conſtitutus in Regẽ fuit in Silo, ſed in Sichen: vt.iii. Regū. c.xii. qui locus Sichen valde remot⁹ eſt ab eo loco, qui dicitur Silo: quod eſt contra dictū Iacob, qui ait: Ahachi iauo Silo: ſi dictio iſta, Silo, etiam pro loco intelligeretur: quemadmodum Iudæus iſte ſentit, qui hęc verba Ahachi iauo ſilo, ſic exponit: Donec veniat Ieroboā Silo, ad illū.ſ. locum, qui dicitur Silo: ergo verba illa Ieroboam nullo modo accõmodari poſſunt. Recta itaq;, ac ſumma ratione concludi debet, ꝙ per iſtam dictionem, Silo, intelligatur prout dicunt, & ſonant per expoſitionẽ, de qua ſupra: atq; vt tranſlatio Chaldaica: Donec veniat Meſſiach.

Oppoſitio. Iudęus cum huic veritati obſtare nequeat, alia ꝑgreditur via, vt diuinarum ſcripturarum veritas ſubuertatur: & conatur cum veritate coniungere falſitatẽ, vt ſui moris eſt. Ait enim ipſe, Silo, dictio eſt Hebręa: quam literatiſſimi Hebręi docent, miſſum, vel miſſionem ſignificare. Et quia frequẽtius Deus benedictus peccatis Iudaici populi offenſus, vt de Iudęis ſumeret pœnas, miſſum voluit Nabucodonoſor Regẽ Babylonis, ſicuti legit.iiii. Regum, cap.xxv. ad expugnandos Iudęos, vt ſuorum ſcelerum pœnas luerent. Capta itaq; ciuitate Hieruſalem, vinctus eſt cathenis Rex Sedechias, coràm quo eius truncatis capite filiis, ac poſtea effoſſis oculis propriis, tractus in Babylonem miſerrimam vitam duxit. Nabuzardam inſuper Princeps exercitus Nabucodonoſor, ciuitatem ſolo æquauit, ædesq; ciuium oẽs igne ſuccendit, atq; ædem ſanctam dñi combuſſit: ciuiumq; partim crudeliter occiſi, quib⁹ relicti ſũt: partim in Babylonẽ ducti.70. annis ibidem iugo ſeruitutis oppreſſi ꝯſtiterunt: quo tpe nulli dubium eſſe poteſt, quin Tribus Iuda regale ſceptrum amiſerit: qua veritate, liquido conſtat hæc, quę dicta ſunt à Iacob: Nõ auferetur ſceptrum de domo Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt: ꝙ intelligi debeāt de Nabucodonoſor Rege Babylonis, qui ab effectu dicit Silo: hoc eſt miſſus à Deo ad deſtruendum templum, ac populū ſanctum Dei: vt Iudæi omnibus ſceleribus infecti errores ſuos cognoſcerent, atq; peccatorum ſuoꝝ quandoq; pœnitentiam agerent. Reſponſio. Satis nimirum, ſuperq; foret Chaldaica expoſitio illa, de qua diximus ſupra ad cõuincenda in hoc certamine Iudęoꝝ deliramenta oĩa: in illa nanq; tanta vis eſt, & auctoritas: ꝙ Iudęorum quiſq̃ ſuis vel legibus, vel decretis nõ modo illi repugnare audeat: ſed neq; obiicere quicq̃ poſſit. Thalmudica inſup auctoritate hoc ipſum probatum eſt, ex quibus Iudęus vlterius aliquid opponere non deberet, ſed erubeſcere, & cõfuſus inclinato capite aufugere. Ego autẽ vinculo fidei obſtrictus, iniquum, atq; impium ducerem, ſi ineptę huic exceptioni non reſponderem. Narrauit paucis Iudæus excidium ciuitatis Hierl'm, & Iudęorum ſtragem ibidẽ habitantium, templiq; ruinam, atq; ſacroꝝ direptionem oĩum. Tãgit hęc oĩa etiam Ezechiel cap.xxiii. & ait: Ooliba.i. Hieruſalẽ (ſic enim declarat ipſemet Ezechiel) hęc dicit dominus Deus: Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos contra te: de quibus ſatiata eſt anima tua: & congregabo eos i circuitu filios Babylonis, & vniuerſos Chaldæos &c. & ſequitur parum infra: Et venient ſuper te inſtructi curru, & rota multitudo populorum &c. & parum infra: Naſum tuū, & aures tuas præcident: ipſi filios tuos, & filias tuas capient &c. & itidem Hieremias ait de eadem ciuitate Hieruſalem cap. xxv. Non audiiſtis me, dicit dominus: vt me ad iracundiam prouocaretis in operibus manuum veſtrarum in malum veſtrum &c. & iterum parum infra: Ecce ego mittam, & aſſumā vniuerſas cognationes Aquilonis, ait dominus: & Nabucodonoſor Regem Babylonis ſeruum meum &c. & adhuc magis infra: Et erit vniuerſa terra: ſcilicet iſta (de qua ſupra dixerat) in ſolitudinem, & in ſtuporem, & ſeruient oẽs gentes iſtę Regi Babylonis. 70. annis. hęc omnia legunt Chriſtiani, atq; intelligunt, & ad Iudęorum ignominiam, atq; dedecus,

Digitized by Google

dedecus,& ad veritatem illuſtrandā prę dicant,& exponunt. Neq; per id tpis (vt ſibi Iudęus falſo perſuadet) extincta eſt funditus Iudęorum poteſtas, atq; amiſſa omnino: nam impletis 70. annis, habuerunt Duces, atq; Principes; Zorobabel, Eſdram, Neemiam, atq; Machabæos, fortis, magnoq; animo viros: qui perinde ac Reges gubernabant populum, atq; tuebant. Quo regimine potiti ſunt vſq; ad Herodem Idumęi cuiuſdā filium ex matre Araba. Quod autem Zorobabel Dux eius eſſet multitudinis, quę à Babylonica rediit captiuitate, conſtat Ioſephi Antiquitatis Iudaicæ lib. xi. cap. i. in Epiſtula Cyri Regis ad Syrię Satrapas, his verbis: Miſi autem & Mithridatem pecuniarum mea℞ cuſtodem, & Zorobabel Principem Iudæorum &c. & eodem libro. xi. cap. iiii. Dux vero dinumeratę multitudinis Zorobabel fuit filius Salathiel ex filiis Dauid genitus de Tribu Iuda, & Ieſus filius Ioſedech Princeps ſacerdotū: necnō & Mardochęus &c. & Iſrebręus: qui à populo Principes fuerunt conſtituti &c. Eo namq; tempore, quo Iudæi de Babylonię captiuitate reuerſi ſunt, non Reges, ſed Duces, vel Principes habuerunt: quis & qui Rex eſt, poſſit dici Princeps à principatu imperandi: & Dux, eo ꝙ ſit ductor exercitus: ſed non cōtinuo quicunq; Principes, vel Duces ſunt, etiā Reges dici poſſunt: quod fuit etiam Ariſtobolus de gente Machabæo℞ qui Ariſtobolus poſt reuerſionem à Babyloniæ captiuitate primus aſſumpto diademate, & Rex, & Pontifex factus fuit: cui Ariſtobolo ſucceſſit Alexander etiam & ipſe Rex, & Pontifex: qui crudeliter in Iudę regnaſſe tradit: poſt hunc vxor eius Alexandra Regina Iudęo℞ fuit: filii quippe huius Alexandræ, Ariſtobolus, & Hircanus inter ſe de imperio dimicātes, vires aduerſus Iſraeliticam gentem prouocauere Romanas: de quibus omnibus habetur Ioſephi lib. xiii. Antiqtatis Iudaicę capitibus. xviii. xix. xxii. & lib. xiiii. à primo capite, vſq; ad .Demum Hircanus à Iulio Cęſare ſacerdotii principatū obtinuit: & ab ipſo Cæſare appel

latus fuit ſacerdotum Princeps, & gentis Iudęorum rector. Antigonus Ariſtoboli filius, & Hircani nepos, Parthorum auxilio Hircanum ſacerdotum Principem cepit, & aures eius amputauit, ne rurſus ſacerdotii principatui eſſet idoneus, quia integer non eſſet. habentur hęc Ioſephi lib. xiiii. in pluribus capitibus: videlicet. xviii. xix. xxi. & xxiiii. Poſtea vero Herodes per ſenatuſconſultum à Romanis Rex Iudęę declaratur, & Antigonus ab Antonio, vt Herodi ſatis faceret, occidit: vt narrat Ioſephus lib. xiiii. cap. xxvii. & ſic Iudęorum Regnum finem habuit, ſuccedente in eo Herode: quo viuēte Saluator noſter Chriſtus in Bethleem natus eſt &c. Neq; obſtat, ꝙ de Tribu Leui extiterunt Machabęi, & ſacerdotio fungerentur: quoniam hoc non obſtante, quadrupliciter conſtat, & quidem iure, eo tempore ſceptrum Iudę abreptum, vel ablatum minime fuiſſe. Et primo, quoniā ꝑmixtæ tunc erāt Leui Tribus, & Iudę: & eo magis, ꝙ poteſtas ſacerdotalis, ac regia quōq; temporibus illis vni tantum perſonę deferebantur: ratione igitur coniunctionis, ſiue ꝑmixtionis, & ſacerdotalis, & regia vnà & eadem cenſebatur poteſtas. Secūdo, quia licet Machabęi ſm paternam lineam de Tribu Leui fuerint: ſm tamen maternam lineā de Iudæ Tribu fuerunt. Tertio, quoniam per id temporis concilium illud Septuaginta ſeniorum, qđ Iudęi Sanhedrim guazit appellant, apud illos vſq; ꝑ annos poſt Chriſti paſſionem ſemper fuit, vt etiam ſuperius viſum fuit. Quarto, & vltimo, quia Iacob Propheta non de Tribu hac, vel illa: ſed de vniuerſo Iudaico populo intellexit, licet ſolam Iudę Tribū, tanq̄ digniorem denominaſſet: vt ſuperius etiam tetigimus. Non enim intellexit Iacob, ꝙ Rex eſſet de Tribu Iuda, ſed ꝙ regnaret ſuper Iudam quicunq; eſſet ille: ſicut Imperator Romanus dicitur, licet Alemanus ſit. Sed erat conſiſtorium ſeruorum de Canhedrin: ad quod omnes difficultates, ſeu dubia fidei, & legis ꝑueniebant: vt Numeri cap. xi. & etiā Deuteronomii cap. xvii. Si difficile, & ambiguum &c.

ſpaſia, nū, Domitianū q; Impatores Romanos, iuſſiſſe oēs, q ex genere Dauid eēnt, interfici: vt null⁹ Iudęo℞ Regni reliquus foret. Nā & ipſi de aduentu Chriſti formidabant, ſicut ab initio Herodes. hęc Euſebi⁹ accepit ab Aegeſippo.

Digitized by Google

Nam antedicta Iacob prophetia ſm Hebraicam veritatem, ſic de verbo ad verbum ꝓfertur, & Latine interpretatur: Lo iaſſur: hoc eſt Nõ auferet: ſeuet, ſceptrũ: mig ieuda, de domo Iuda: vn ochech, & Legifer: miben, de inter: reglau, pedes eius: ahd, donec: chi, ꝙ: iauo, veniat: Silo, Meſſiach: ꝑ quæ verba Hebraice prolata, & in linguam noſtrã Latinam veraciter interpretata, ꝯſtat nullum aliud diſcrimen eſſe inter Hebraicam veritatem, & trãſlationem Latinam in Biblia noſtra ꝯtentam, niſi quia vbi tranſlatio noſtra habet: Et Dux de femore eius, Hebraicã veritas habet: Et Legiſer de inter pedes eius: & fortaſſe melius, atq; clarius, attenta maxime tranſlatione Chaldaica: & vt etiam rei veritas eſt: per quam hæc verba Hebraica vn ochech miben reglau, ſignificari dicit̃ ſynodus illa, ſiue ꝯcilium ſeptuaginta ſenioꝝ: quoꝝ iudicio, atq; decreto, quæ legis erant, in omnibus acqeſcebat populus: neq; vlterius ſcire laborabat: & eoꝝ Iudicum quilibet hac ſibi debita auctoritate, merito Legifer poterat appellari. Per hanc igitur Hebraicam veritatem, attenta tranſlatione Chaldaica Ionathę antedicta, quę apud Hebręos æquipollet textui, hæc particula prædictæ prophetiæ Iacob: Et Dux de femore eius, non reſtringit̃ ad deſcendentes Iudę filii Iacob tantum per carnalem generationem, vt ſonat tranſlatio noſtra Latina: Et Dux de femore eius: ſed ad poteſtatem, & regimẽ illius ꝯcilii. LXX. Iudicum ordinarioꝝ: de quibus ſupra dictum eſt: qui dũmodo Iudęi eſſent, & legitime electi, & inſtituti: inſtituebant̃ enim per manus impoſitionem: vt in multis Hebraicis gloſis habet̃, licet de Tribu Iuda nõ eſſent, legitime tñ, & veraciter in Regno Iuda ſpirituali potiebantur poteſtate: vt Numeri cap. xi. & Deuteronomii. c. xviii. Nec verba hæc regiam determinant poteſtatem, ſed quãcunq; aliam, qua homines regi, vel gubernari poſſunt. Et ſi cõſideretur etiam, ꝙ tunc temporis decem Tribus non erant in Iudęa, ſed in captiuitatem tranſlatę, & duę tantũ Tribus. ſ. Iuda, & Beniamin erant in Regno Iuda impoſſibile eſt, ꝙ ex illis Septuaginta Iudicibus maior pars non fuiſſet de Tribu Iuda. Quapropter ſi tpe Ezechiæ Regis Iuda in Babyloniæ captiuitatem conducti: vt. iiii. Regum, cap. xxv. regia poteſtas ob expugnationem Nabucodonoſor, non tamen ablata fuit poteſtas regendi, vel gubernandi populum Dei per concilium illud, quod erat tanq̃ ſenatus, & adhęrens viuenti Principi, & defuncto Principe, Principis vicem gerens: qđ quidem ab ipſo Moyſe fuerat ꝯſtitutum, & in Babylonica captiuitate aſſidebat Iudæis Ducibus Iudæorum in Babylonia: & poſt reditum aſſidebat Ducibus illis in pria. Iudęi enim fracto iugo ipſius Babylonicę ſeruitutis habuerunt Duces, ac Pricipes: vt diximꝰ, Zorobabel, Eſdrã, Neemiã, atq; Machabæos. iccirco dicit̃ à Iacob: Non auferetur ſceptrum: hoc eſt habens poteſtatem: quẽadmodum trãſlatio ipſa exponit. & ſequit̃: Nec ſcriba de filiis filioꝝ eius vſq; in ſæculum: donec veniat Meſſiach. Sed iſta poteſtas tã temporalis, q̃ ſpiritualis: vt etiam ſuperius diximus, iamdiu defuit, atq; penitus extincta eſt. Ergo tẽpus aduentus Meſſiæ iam diu pręteriit: igitur & ipſe etiam venit.

Inſurgit adhuc Iudæus cõtra, inquiẽs nos Chriſtianos nõ intelligentes linguã ſuam Hebręam, Patriarchæ Iacob ſnĩam peruertere: qm̃ non dixit ipſe Iacob, Tribum Iuda, cum Meſſias aduenerit, ſceptrum eſſe penitus amiſſurã: ſed voluiſſe per eã verba hęc duo homines edocere: quoꝝ alteꝝ eſt, ꝙ Iudęoꝝ principatus, ſiue poteſtas ſemper erit, & nunq̃ deficiet: hoc ſanè accipimus, cum ab eo dicitur: Lo iaſur ſieuet mig ieuda un ochech, miben raglauahd: quæ Latine ſonant: Non auferetur ſceptꝝ de domo Iuda: & Dux de femore eius ſemper. ſuper qbus verbis: Et Dux de femore eius ſemp, itelligi debet hoc verbum, Erit. Alteꝝ eſt, ꝙ veniet Meſſiach, cum dicit̃: Chi iauo Silo: ideſt Et veniet Meſſiach: quibus verbis liquido apparet, ꝙ principatus Iudęorũ, vel poteſtas nunq̃ deficiet, ac ſemp erit, & ꝙ Meſſias etiam venturus ſit: Chriſtiani autem literarum noſtrarum ignari, hanc Oppoſitio.

Digitized by Google

hanc peruertunt veritatem, dum dicũt: Non auferetur ſteptum de domo Iuda: & Dux de femore eius: donec veniat, qui mittendus eſt. Illa enim dictio, Donec, apud nos Hebræos hoc in loco neq; ſcribitur, neq; inuenitur: vbi nos dicimus, Raglauahd, quę dictio, Semper, ſignificat, Chriſtiani dicunt falſo interpretantes, Donec, quod à ſenſu Prophetę alienum penitus eſt, atq; veritati repugnãs: qđ & omnis Hebręoꝝ antiquitas ſentit, & affirmat. Hęc veritas omnibus Bibliam noſtram legentibus ſatis abũde conſtat.

eſpon O Iudæum inſanum, imo ſceleſtiſſimũ, & impium: Tu dicere audes nos Chriſtianos ſanctarum puertere ſenſum ſcripturarum: cum tu non tantum peruertere, ſed & falſare, ac penitus corrumpere, & omnino deſtruere ſine pudore coneris? quid ais impudens, & profane? Raglauahd inquis? non enim ſic ſcribitur, non ſic profertur: ſed Raglau, ſimpliciter dici ſolum, & ſcribi debet, non Raglauahd: hæc autem dictio Ahd, quę ſignificat, Donec, per ſe ſtat ſola: & dictioni, Raglau, nullo pacto adiungi debet: vt manifeſte apparet ĩ omnibus Bibliis, & maxime correctis: ex quo manifeſta omnibus eſt fallacia tua: quoniam, Ahd, dictioni non nititur Raglau, quemadmodum doces, atq; teſtaris. Nam ſub dictione iſta, Raglau, eſt quędã figura hoc modo ſcripta: quæ apud Hebręos vocatur, Hadnacta, qua oſtẽditur, ꝙ poſt dictionem, Raglau, debet fieri punctus: & ꝙ ſequens dictio nullo modo coniungi debeat illi. Item iſta altera figura: quę ſic ſcribitur : & apud Hebręos vocatur Numach: & ſcribitur ſub dictione Ahd: quę demonſtrat, ꝙ dictio Raglau omnino ſeiungi debeat à dictione Ahd: vnde clarum eſt, iſtarum dictionũ vtranq; debere ſcribi per ſe, atq; proferri. Conſtat itaq; falſitas huius delirantis, & impuriſſimi Iudæi. Non enim dicimus, Raglauahd Donec, ſed Ahd ſolum dictionem ſignificare Donec. Hæc veritas neminem latet: teſtatur hoc Eſaias, capitulo quadrageſimoſecundo, vbi dicitur: In veritate educet iudicium, non erit triſtis, neq; turbulentus, donec ponat in terra iudicium: quia vbi nos habemus, Donec, in Hebręo legitur, Ahd. Ex quo ex hoc loco ꝯſtat auctoritate Eſaiæ Ahd dici, atq; ꝓferri apud Hebręos: quod nos dicimus Donec. Itidem habet Pſal. cix. vbi dicitur: Dixit dominus dño meo: ſede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum: quia vbi nos habemus, Donec, Hebręi habẽt Ahd. Item etiã & Pſalmo ſeptuageſimo primo, & alibi in pluribus ſanctę ſcripturę locis. Approbat hoc etiam Chaldaica trãſlatio: quam prę omnibus magnipendunt Iudęi: à qua vbi illi dicunt, Ahd chi iauo Silo, dicitur, Ahd deiethe Meſſiach: à nobis vero: Donec veniat Meſſias. His igit̃ optime diſcuſſis, & veritatẽ nouimus omnem, & errores cunctos in hoc certamine ſuſtulimus, & ignorantiã pariter, & cæcitatem. Inſuper (vt vnico verbo hanc vltimam refellam obiectionem) Iudæi omnes, experientia ipſa, oſum huius ſęculi diſciplinaꝝ magiſtra, & quæcũq; aliæ gentes ſolo viſu, & aſpectu, an principatus, vel poteſtas Iudæoꝝ oĩno defecerit, & finem iãdiu habuerit, an diminutus, vel augumentatus ſit: vel in ſtatu primęuo perſtiterit, & perſeuerauerit non difficile abſq; vlla teſtium probatione cognoſcere poſſunt: quia omni penitus dignitate, tam ſæculari, ſiue temporali, q̃ ſpirituali omnino priuati ſunt: & nedũ Iudęi ipſi inter ſuos aliqualiter regnãt, ſed vbiq; terrarum, tanq̃ profugi, & exules, ac ſerui Chriſtianis Principibus ſubiiciuntur, & ſeruiunt. Quomodo ergo in re tam euidenti, tamq; manifeſta dicere audeant, ꝙ poteſtas Iudęoꝝ nunq̃ deficiet, neſcio, niſi quia penitus inſaniunt, & ꝓpterea occęcantur, q͠a nõ conſiderant, quomodo hæc tam manifeſta occultare poſſint, quoꝝ per totum orbem terraꝝ pateat oppoſitũ. Deſinãt igitur ſe mendaciter exaltare, & diſcãt tandẽ ſup mera veritate exceptiones ſuas facere, atq; argumẽtationes. Satis igit̃ arbitror (niſi mea me fallit opinio) in hoc cõgreſſu aperuiſſe quãta errorum nebula: quanta'ue mendacioꝝ caligine Iudæoꝝ

pectora circũuoluta ſint. Quod quidem nõ ab ignorantia ſolũ, ſed ab inata quadam peruicatia, atq; ſuperbia orta eſt, & eorum animis inſerta: quanto enim ſtudioſius ſacris literis incumbunt, tãto priſcorum ſuorum profanos ritus ſectãtes, veritate minus pſpecta, fallaciores fiunt. Sed adhuc hoc idem Iacob vaticinium clarius declaremus. Prophetia Iacob Geneſis.c.xlix. Hebraice, Lo iaſur ſceuet mihuda umhochet mihen, raglau had chiauo Silo velo icahat ammim, oſeti lageſen hirq velaſo recha beniadono chibes haiain ieuſcio ibdã hanauim ſudo haclili miaim vlbẽ ſcimnaim meab: Latine aũt: Non auferetur ſceptrum de Iuda: & ſcriba de femore eius: donec veniat Silo: hoc eſt Meſſias: & ſibi congregabuntur populi: ligans ad vitẽ pullum ſuum: & ad palmitem filium aſinæ ſuę: lauit in vino veſtem ſuam: & in ſanguine vuarũ cooptoriũ ſuũ: rubens oculis magis vino, albusq; dentibus magis lacte: vt Gen.c.xlix. Quæ quidẽ prophetia ab expoſitoribus Hebraicis multipliciter peruertitur: cum autem Patriarcha aperto ſermone myſterium explicauerit: eorum expoſitiones, aut nullæ ſunt, aut Prophetam ſuper Ieſu Chriſto locutum fuiſſe aperte oſtendunt. Exponitur autẽ ab Onchelos, ſiue Targum: Non ceſſabit conſtitui dominator de domo Iuda, & ſcriba de filiis filioꝝ eius vnquã, donec veniat Meſſias: cuius Imperiũ eſt: cuiq; populi obedientiam prẽſtabunt. Ex quibus verbis alium mihi ſenſum colligere neſcio, niſi Iudæ dominium eſſe tm̃ vſq; ad Meſſiæ aduentum manſurum, Meſſiamq; ab aliis gentibus recipiendũ eſſe: quemadmodum Ieſu Nazareni aduentu verificatum videmus. Rabi nempe Salomon primã tantummodo partem huius prophetiæ Meſſiæ attribuit, dicens: Nõ auferetur ſceptrum de Iuda à Dauid inde. Quod quidem deſiſtentibus Regib⁹ ſuper Capitibus transmigrationis Babyloniæ verificatũ fuit: qui ab Imperio cõſtituti, virga, & ſceptro pplõ dñabantur. Et ſcriba de fœmore eius: hoc eſt ſup ſapientibus, q Principes fuerunt in Iſrael verificatum fuit. Donec veniat Silo: hoc eſt Meſſias: cuius Imperium eſt, cuiq; gẽtes congregabuntur: ex qua expoſitione nulla mihi inſurgit dubitatio, quin pars hęc prophetiæ de Chriſto Ieſu loquat: oſtẽdit enim qualiter non fuerit à Iuda, & in primo, & ſecundo templo dominiũ ablatum, quouſq; Chriſtus venit, quo tẽpore illud amiſit. Quod autem ad Chriſti fidem gentes congregatę ſint, cũ ſenſu pateat, demonſtratione non indiget. Reſiduum vero prophetię pro abundãtia vini, quę erat in terra Iudę, Rabi Salomon exponit dicens: Quod viri Iuda pullum vnũ ad vitem vnã ligabunt: ex qua pondus illi pullo ſufficiens extrahent, necnon & de palmite vno ibidem habebũt, ita q tanta erit ſua in regione vini copia, vt veſtimenta ſua cum eo lauare poterãt: quare dixit: Lauit in vino veſtem ſuã: ſed in hoc ſua reuerentia nõ bene ſentit: non enim rationi conſonum videtur, cũ Meſſię myſterio regionis fertilitati Patriarchã enarraſſe. Si hęc quoq; patris Iacob intentio fuiſſet ex omnibus quibus terra Iudæ abundabat, non tm̃ vini feciſſet memoriam, cum illã pluribus abundare manifeſtum ſit: præterea pro ſola vini copia recitãda tanta diuerſis ſermonibus replicatio neceſſaria non erat. Habemus enim in ſacra ſcriptura p cuiuſdam rei corroboratione replicationem, nõ aũt quadruplicationes: ideo ex his verbis ſicut infra vera expoſitione patebit: Pater Iacob aliud ſignificare intendit, præcipue cũ duplicato ſermone ex oibus vſualibus beſtiis ad pullũ filiũ aſinæ cum Zacharia.c.ix. dicente: Exulta ſatis filia Siõ: iubila filia Hieruſalem: ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus, & ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ ſe dearticulaue rit. Exponitur inſuper hæc prophetia à Rabi Moyſe Hierundenſi: qui cũ modernior eſſet, videns alioꝝ expoſitiones aut ad Chriſtum vos Iudęos vi quadam ducere: aut dubia in propoſito veſtro fortia cauſare, putãs ſe id fugere, cũ veritas dñi maneat in æternũ, in oibus à qbus caue batur, alios excedit. Nã per verba Patriarchæ,

chę, dicit nõ eſſe intelligendũ ſceptrũ à Iuda nunq̃ eſſe auferendũ. legimus enĩ Deuteronomii.c.xxviii. Ducet te dñs, & Regem tuũ, quẽ conſtitues ſup te in gẽtem, quam ignoras tu, & patres tui: ipſe quoq;, Rexq; ſuus in captiuatione eſtis: Meſſias tñ nondũ venit. Sed patris Iacob intentio fuit, nõ eſſe ſceptrũ de Iuda à Dauid inde in aliam Tribũ transferendũ. Quòd ſi ex aliis Tribubus regnauerunt, non tñ perſeuerauere, neq; ſicut Reges Iuda vngebantur. Exponit deinde clauſulã illã: Et ſcriba de femore ei⁹, dicens: Quòd oĩs ſcriba, in cuius manibus ſigillũ Regis, quo pcipitur, & pmit, de Tribu Iuda erit: ita ꝙ quocunq; modo ſemper ipſe in Iſrael dñabitur, atq; pcipiet. Donec veniat Silo.i. filius eius.ſ. filius Dauid, qui eſt Meſſias: cui humiliarentur ppl'i, & ſuam facerent volũtatem. Quę quidẽ expoſitio aliarũ oĩum expoſitionũ Hebræarũ (.ſ. iudicio meo) eſt anteponenda. Probat enim & Deuteronomii auctoritate, & experiẽtia, pphetiã ipſam in Meſſia tunc venturo verificandã eẽ, aut Patriarchã Iacob mendacem fuiſſe. Poſito enim, ꝙ dictio illa, Auferet, pro, Transferet, intelligat, pphetia de Chriſto adhuc loq neceſſario ſequit, cum per ipſum Iudę dñium deſuper Iſrael in al's gentes tranſlatũ fuerit. Cũ aũt dicit: Sceptrum à Iuda in aliã Tribũ transferẽdũ non eſſe, donec veniat Meſſias: ꝙ ab eo totaliter auferendũ ſit, & aliæ Tribui deſtinatũ concludit: ex quo ſequeretur ex alia Tribu, q̃ Iuda Meſſias eſſet egreſſurus, quod abſurdũ eſt dicere: ipſum quoque Rabinũ in hoc ſe implicantẽ video, cum ↄcludat Iudã non debere totaliter ſceptrũ, ſeu dñium amittere, donec veniat Meſſias, & maxime oppoſito iã per eũ probato. Id inſup, quod ſuper ea clauſula: Et ſcriba de femore eius, dicit de ſigillo.ſ. quo facultas dñandi datur: qd ſemp de Tribu Iuda exiſtentibus à Regib⁹ cõſignabitur. Si de Regibus Iuda loqueretur, cũ iam longo tpe Regno priuatus ſit, eloquium ſuũ in vano fundat: ſi vero de Regibus, ſub quibus poſt Hierl'm deſtructionẽ Iudæi captiui fuerunt, intelligat, cũ id recte diſcerni, nec pbari poſſit dictum ſuũ locũ non hẽt. Quis enim ſcire põt, ſi ab aliquo Rege alicui Iudęo ſuper aliis poteſtas detur? an ille de Tribu Iuda ſit, ſeu de alia Tribu ob longam captiuationem? cũ ipſi Iudæi nullã de ppriis, & certis Tribub⁹ notitiã habeant: & cũ hoc experiẽtia ipſa ↄtrariũ doceat, videmus enim interdũ plures, vel ſaltẽ aliquos à Principibus ſup alios Iudæos maiores ↄſtitui, qui in ſacerdotes habent de Tribu Leui, & non de Iuda. Nil igit aliud ex dictis huius Rabi mihi colligere videor, niſi pphetiam in Ieſu Chriſto Nazareno adimpletam eſſe, per ipm aliis clarius manifeſtari. Rabi aũt Salomon ſuper hoc Oraculo, ait: Non auferetur ſceptrum de Iuda à Dauid inde. Quod quidem deſiſtentibus Regibus ſuper Capitibus transmigrationis Babyloniæ verificatum fuit, q ab Imperio cõſtituti, virga, & ſceptro pplõ dñabantur. Et ſcriba de femore eius: hoc ſup ſapientibus, qui Principes fuerunt in Iſrael verificatum fuit. Donec veniat Silo: hoc eſt Meſſias: cuius Impiũ eſt: cuiq; gẽtes ↄgregabunt.

¶ Danielis capitulo nono. Septuaginta Hebdomadę abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt conſummetur prçuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur viſio, & prophetia, & vngatur Sanctus ſanctorum &c. Cap. V.

Accedat itaq; Daniel Propheta diuinorum ſecretorum deſiderator, & ſcrutator, & hanc nobis veritatem omni errore, vel dubio terſam pandat, & aperiat: cum ei Omnipotẽs Deus per Angelum ſuũ Gabrielem huiuſmodi aduentus pręciſum, & determinatum indicauerit tempus: vt Danielis capitulo nono. Dum enim ipſe Daniel dominum deprecaretur pro inſtauratione ciuitatis Hieroſolymæ, atque templi, exiſtentibus adhuc Iudęis in Babylone ſeruitute oppreſſis, apparuit ei Angelus Gabriel dicens: Daniel nunc egreſſus ſum, vt docerem te, & intelligeres: Ab exordio pre-

Digitized by Google

cum tuarum egreſſus eſt ſermo: ego autẽ veni, vt indicarem tibi, quia vir deſideriorum es: tu autem animaduerte ſermonem, & intellige viſionem. habetur hoc eiuſdem Danielis capitulo. ix. Erat enim Daniel ſecretorum diuinorum ſtudioſiſſimus ſcrutator: icciroo ei Gabriel Dei nũtius ait: Quia vir deſideriorum tu es: à quo quidem Babylonicę ſeruitutis terminum Propheta, non ſolum ſic à Deo decretum fore diuinitus accepit, verum etiam eum diuinitus nõ latuit Meſſiach aduentus. Neq; hoc nouum etiam & inauditum extitit: ꝙ Daniel à Deo peteret, vt liberatio Babylonicæ captiuitatis, ac templi inſtauratio fieret, quemadmodũ promiſerat Deus per Hieremiam. c. xxix. ꝙ etiam vltra hãc petitionem Deus ipſe aduentum Meſſiach Danieli oſtendere voluerit: Deus nanq; bonis, ac iuſtis hominibus ampliora tribuit ſæpius, q̃ eos efflagitet oratio: vt ſcribit Geñ. c. xvii. de Abraam: qui cum peteret à Deo ſolũ: vt Iſrael viueret, quem peperit ei ancilla ſua Agar, dixit Deus: Dabo tibi etiam filium ex Sarra: vnum petiit, & duo eſt aſſecutus: quod & itidem Danieli Deus ipſe conceſſit: quem voluit etiam non latere tempus aduentus Meſſiach: necnõ ob eius occaſionem templi, ac ciuitatis deſolationem futurã eſſe, atq; perpetuã, & inſtitutũ ſacrificium finem habiturũ: & eo magis, ꝙ tempus. lxx. annorum, quibus Hebræi Babylonica oppreſſi fuere captiuitate, fuit aperta figuratio, & manifeſta pronoſticatio temporis ſeptuaginta Hebdomadarum: quas Danieli Angelus adhuc futuras, & expectandas fuiſſe indicauit: vt à Rege Meſſia expectatam ſalutem conſequerentur, & liberationẽ, vt infra explanabitur. Ideo ſequit. Lxx. Hebdomadæ abbreuiatæ (vel (vt apud Hebręos ſcribitur) ꝑfixæ, ſiue determinatę, quod idem ſonat) ſunt ſuper pplm tuum, & ſuper vrbem ſanctã tuam, vt cõſummetur pręuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniqtas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleat viſio, & prophetia, & vngatur Sanctus ſanctorum. Iudęi aũt dicunt, Sanctum: neq; ob ſtat, ꝙ dicatur Sanctũ, cum eodem modo ſcribatur apud eos Sanctus, & Sanctum, & idem ſignificet: tam etſi Rabi Salomõ intelligi pro templo vi quadam (vt inferius declarabitur) oſtẽdere conatur. Sed Rabi Moyſes Barnahamã, qui multa collegit in libris Thalmudicis, ſic in ſuis explanat Commentariis: Sanctuarius ſanctuariorum, vel Sanctus ſanctorum, non niſi ipſe Meſſias eſt ſanctificatus de filiis Dauid. Vnde Beatus Auguſtinus in quodam Sermone ait, loquens ad Hebręos: Sed ſi (vt vos dicitis) nondum venit Sãctus ſanctorum, demonſtrate vnctionẽ: ſi autem, quod verum eſt, ceſſauit vnctio veſtra, agnoſcite veniſſe Sanctum ſanctorum. Rabi vero Moyſes de Zirona in ſuis ſuper hoc loco Cõmentariis, ſic ait: Et vngatur Sanctus ſanctorum, iſte eſt Meſſias ex filiis Dauid ſanctificati. Rabi autem Moyſes prædicator inquit: Et adducatur iuſtitia ſempiterna, iſte eſt Rex Meſſias. & ſequitur: Scito ergo, & animaduerte ab exitu ſermonis, vt iterum ædificetur Hieruſalem vſq; ad Chriſtum Ducem, Hebdomadæ ſeptem, & Hebdomadę ſexaginta duę erũt: & rurſum ædificabitur platea, & muri in anguſtia temporum: & poſt Hebdomadas ſexaginta duas occidetur Chriſtus. Iudæi nunc non legunt hæc, quæ ſequuntur: Et nõ erit eius populus, qui eũ negaturus eſt: tamen nulli dubium eſſe debet, ea non texuiſſe Hieronymum, niſi inueniſſet in Hebræo: ſed dicunt Iudæi hæc verba ſolum: Ve enlo: hoc eſt, Et non ei. Idq; & ſi nihil, vel parum ad propoſitum noſtrum attineat, volui tamen dixiſſe, vt literarum Hebręarum ſeries neminem fugiat. & ſequitur poſtea: Et ciuitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus cum Duce venturo: & finis eius vaſtitas: & poſt finem belli ſtatuta deſolatio: confirmabit autem pactum multis Hebdomada vna: & in dimidio Hebdomadæ deficiet hoſtia, & ſacrificium: & erit in templo abominatio deſolationis: & vſque ad conſummationem, & finem perſeuerabit deſolatio. Licet Angelus Dei ex ſupraſcriptis verbis ſufficienter ſatiſfecerit

Prophetæ, addita forte viſione aliqua, vel nutu, cum ipſe Angelus in pricipio ſermonis ſui ſibi dixerit: Egreſſus ſum vt docerem te: inter tamen expoſitores maxima eſt varietas: & non ſolum inter catholicos, & Iudæos, qui ex diuerſitate fidei circa Chriſti aduentum diuerſimode interpretantur, ſed etiam inter catholicos ipſos, & ſimiliter inter Iudęos ipſos: & hoc ob multiplicem opinionũ, & hiſtoriarum varietatem. Iccirco vt planior ſenſus magis eluceſcat, nonnulla in hac ſunt prophetia, quæ diligenter ſunt inueſtiganda, & non parum conſiderãda. Et primo: quot modis in ſacris eloquiis intelligi debeat Hebdomada: & qui modus ſit ille, ſecundum quem hæc exponi debeat prophetia. Nonnulli ſunt, dicentes Hebdomadam centum annos continere: qua autem ratione moueantur ipſimet ignorant: nonnulli alii opinantur per Hebdomadam quinquaginta annos ſignificari: mouentur iſti ratione Iubilei: quod in quinquageſimo anno celebratur. de quo dicitur Leuitici capitulo vigeſimoquinto: Sãctificabisq; annum quinquageſimum, & vocabis remiſſionem &c. Sed harum duarum opinionum neutra in ſacris literis inuenitur: & vbi etiam inuenirentur: neutra tamen earum ad huius prophetiæ interpretationem comperere poſſet: quoniã prima ſeptemmillia continet annos: vltima vero triamillia & quingentos: quod tempus nedum elapſum eſt adhuc, ſed per mille & quingentos annos, & vltra adhuc futuros non eſt elapſurum tempus vltimę: tanto magis primæ. Et quoniam tum ex hac prophetia, vbi dicitur: Et ciuitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus: ſcilicet Romanus, cum Duce vẽturo: ideſt cum Tito, ſiue Veſpaſiano: tum etiam ex dictis per Aggęum capitulo ſecundo: Magna erit gloria domus iſtius pluſquam primę: vt ſupra capitulo ſecũdo huius quinti libri, perſtare debebant ciuitas, & templum, ac ceſſare nõ debebat ſacrificium, donec ipſæ Septuaginta perdurarẽt Hebdomadę: ſed cum ciuitas Hieroſolyma iam. 1439. annis, vel circa, euerſa ſit, & templum dirutum, & proſtratum, ac ſacrificium Iudæorum ceſſauerit, nonne Dei nuntius mentitus fuiſſet? ideo ſecundum neutram dictarum opinionum capi poteſt Hebdomada, ne Angelus Dei mentitus ſit. In ſacris inſuper eloquiis inuenitur Hebdomada dierum, quæ ſeptem continet dies: vt Leuitici capitulo vigeſimotertio, vbi dicitur: quod ſeptem Hebdomadæ accipiendę ſunt à feſto Paſchæ, quę quadragintanouem dies conſtituunt, & quinquageſimo die celebretur feſtum Pentecoſtes: quod celebrabant Iudęi ob memoriam legis datæ à Deo Moyſi in monte Oreb, quinquageſimo die ab egreſſu de Aegypto, die egreſſus excluſo. Inuenitur etiam Hebdomada annorum: vt Leuitici capitulo vigeſimoquinto, vbi dicitur: Numerabis ſeptem Hebdomadas annorũ, quæ quadragintanouem conſtituunt annos, & quinquageſimus annus ſequens dicitur Iubileus: & pluribus modis in ſacris literis non inuenitur Hebdomada. Cum autem de Hebdomada dierum hoc in loco intelligi non poſſit, quapropter temporis breuitatem Babylonica captiuitas nondum finem acceperat, & ciuitas adhuc refici non potuit, nec templum reſtaurari: tãto minus per Ducem venturum proſterni, & deiici, vt verba Angelica ſonant. Per locum ergo à diuiſione, vt de Hebdomada annorum intelligi debeat, neceſſe eſt: quę Hebdomadę. lxx. facta debita computatione ſeptem annorum pro ſingula Hebdomada, quadringẽtos nonaginta conſtituit, ſiue continet annos: ergo de Hebdomada annorũ ſeptem conſtat hic intelligi debere: & nõ plurium, nec paucioꝝ. De his ẽt annorum, & non dierum Hebdomadibꝰ ĩtellexit Auerrois, qñ inqt: Nõ phlobotomabis pueꝝ duaꝝ Hebdomadaꝝ: qm̃ de puero. xv. vel. xvi. dierum intelligi nõ põt, ſed annoꝝ: nullus enim medicus tam inſanus eſſet, vt puerum. xv. dierum auderet phlobotomare, ſed annoꝝ forte auderet: & iõ Auerrois eũ cautũ reddit, vbi periculũ iminet. In hac ẽt annoꝝ Hebdomada, Iudęi oẽs no

Itẽ Ezechielis cap. iiii. dr̃: Diẽ inquã p ãno dedi tibi.

Digitized by Google

Aduerte, ꝙ ꝑpter diem vnam additam ſingulo quarto anno ꝑpter biſſextum, addẽdi eſſent dies 122. cũ dimidio: q capiũt mẽſes quatuor vel circa.

In ſcrutinio ſcripturarum diſtinctione. iii. cap. iii. Initiũ Hebdomadarum Danielis, Angelus admonet Danielem eſſe Ab exitu ſermonis, vt iterũ ædificet Hierusalem vſqꝫ ad Chriſtũ Ducem Hebdomadæ ſeptem, & Hebdomadę ſexaginta duæ: vñ ſm planũ intellectũ literę i hoc, qđ dicit: Ab exitu ſermonis vt iterũ ædificet Hieruſalem, oſtẽditur initiũ harũ Hebdomadarũ eẽ ab exitu ſermonis reędificatiõis Hieruſalem. Sed quomodo intelligatur illud: Ab exitu ſermonis, ab interpretibus diuerſimode exponitur. Aliqui enim de exitu ſermonis Dei ad Gabrielem Angelum: de quo dixerat: Ab initio precum tuarum egreſſus eſt ſermo. Aliqui vero alii à vigeſimo anno Regni Artaxerſis: quando idem Rex licentiam dedit, vt reędificaretur Hieruſalem: vt habetur Neemię cap. iiii. Alii vero, vt Magiſter Raimundus, Marcus, & alii ſequaces exponunt hoc initium fuiſſe à quarto anno Sedechiæ Regis: quo an no, vt ſ ficiẽter bant, ex uit ſermo Dei ad Hieremiam, d cens: C cœperi ipleri Babylo nia ſe ptuag ta ani viſitab vos, & ſcitab ſup v verbu bonu & rec cam v ad lo iſtum quo v bo ſ mo l prio uit d ditu puli Hier lem per ſequ reæ canc ibi t pliũ l & h tacula populi, & miniſtrorũ: licet adhuc non data licentia reædificandi.

biſcũ ɔueniunt: vñ pro firmo, & ɔſtanti habetur: ꝙ in huius prophetiæ expoſitione, Hebdomada ſeptem annoꝝ eſt accipienda, & ſumenda. Et cũ dicat textus lxx. Hebdomadę, itellexerit. 490. annos: veꝝ, quoniam inter iterpretes, ſiue expoſitores, & maxime Chriſtianos, orit̃ differentia, qui anni eſſe debeãt iſti, an Solares, an Lunares. Nam annus Lunaris, intelligit̃ ſm duodecim lunationes: & hic annus eſt minor anno Solari vndecim diebus: ex quo in. 490. annis, reſtaret differentia annoꝝ. 14. menſiũ. 9. & dieꝝ. 10. in rationem dieꝝ. 30. ſingulo menſe. Mouent̃ aũt iſti, qui annum Lunarem accipiunt, & non Solarẽ: vt Beda preſbyter Africanus, & ſequaces ſui duabus rationibus teſtantur. Altera quaꝝ eſt, quia (vt ipſi inquiunt) Iudæi Lunaribus vtuntur annis. Altera vero, qa in textu Danielis Hebdomades iſtæ dicuntur abbreuiatę: ꝑpter quam dictionẽ, Abbreuiatę, diminutas eſſe Hebdomadas arbitrati ſunt: & ideo Lunares annos Solarib⁹ breuiores ſumpſerunt. Sed qm̃ vbi noſtra trãſlatio Latina habet iſtam dictionem, Abbreuiatę, Hebraica veritas habet pręciſę: hoc eſt determinatę: à Deo. ſ. qđ nullam importat diminutionem: & ideo altera ex cauſis, qbus iſti mouent̃, ceſſat, & euaneſcit. Quod aũt Iudęi annos ſuos per lunationes cõputent, falſum eſſe aſſerit̃, hac maxime ratione, qm̃ ex Dei mãdato Paſcha ſuum ſingulis annis in quartadecima Luna primi menſis celebrare tenent̃: incipiunt enim annũ ſuum à Luna ꝑpinquore æquinoctio vernali: hoc eſt à ɔiunctione: ſiue ɔiunctio ipſa fiat ante æqnoctiũ, ſiue poſt: ſed Chriſtiani ex ɔſtitutione Synodali ꝓhibentur celebrare Paſcha ante æquinoctiũ vernale. Si aũt annos ſuos ſm lunationes cõputarent, celebrarent vtiqꝫ Paſcha ſuum per vndecim dies ante quartamdecimã diem Lunę primi mẽſis primo anno: exquo in ꝓceſſu tp̃is in vno anno bis hmõi Paſcha celebrarent, vel ſaltem in quolibet mẽſe totius anni: & ſic nunq̃ tp̃e debito: hoc eſt à Deo ſtatuto feſtũ ipſum celebrarẽt. Sed qm̃ nulla cauſa eos vnq̃ ĩpelleret: vt Paſcha ſuũ ſingulis annis die ſtatuto, & determinato nõ celebrarẽt: ideo neceſſe eſt: vt annos obſeruent Solares, nõ autem Lunares. Et caſu quo Lunares obſeruarent annos: oporteret eos ſic dies adaptare per emboliſmũ cum lunationibus: ꝙ mãdato Dei non ɔtrafacerent: vt. ſ. ſingulo tertio anno treſdecim facerent lunationes: vnde ex quo per illas adęquationes ad debitum numeꝝ dieꝝ anni Solaris: q eſt dieꝝ. 365. ꝓuenirent, vt Paſcha ſuum debito, & ſtatuto die celebrarent: ex qua adęquatione dieꝝ efficeretur: vt & ſi Lunares annos obſeruarẽt, nulla tñ eſſet ab anno Solari in dieꝝ numero differentia: hoc eſt vt idẽ dieꝝ numerus eſſet in ſuo anno Lunari: qui eſt in noſtro Solari: ex quo Iudęoꝝ anni, ſi ex lunationibus cõputarent̃ cum adęquatione antedicta, licet Lunares vocarentur, tñ à Solaribus nihil differrẽt: qa in rei veritate in vtriſqꝫ idem eſſet dieꝝ numerus: vnde hęc ſecũda cauſa ẽt ceſſaret, & euacuaret̃. Ex quo infert̃, vt ceſſantibus ambabus iſtoꝝ cauſis, neceſſe ſit in huius ꝓphetiæ expoſitione Solares obſeruare annos, & nõ Lunares. Qui oẽs anni. lxx. Hebdomadaꝝ ſunt anni. 490. in rationem dierum. 365. pro ſingulo anno: vt ſupra etiam concluſum eſt. Reſtãt adhuc in hac ſeptuaginta

Hebdomadarũ

Hebdomadarum cõputatione, alia duo inueſtiganda,& diligenti ſtudio,& examine conſideranda,& declaranda: quo ſ.tempore hę inceperint Hebdomadæ, quo'ue tempore finem ſuum eſſent habituræ. Si enim harũ Hebdomadarum initium à nobis inquirendum eſſet, antequã hęc adimpleta fuiſſet ꝓphetia, ſiue potius Angelica inſtructio, nimirũ id abſq; maxima inueſtigatione, & verborũ copia, & ꝓlixitate non parua fieri nequaq̃ poſſet, propter varias doctorũ catholicorum cõputationes. Ipſi enim tũ ex opinionũ varietate: tum ẽt ex multiplici hiſtoriarũ varietate in harũ Hebdomadarũ initio: hoc eſt quo tempore inceperint, nõ conueniunt: ſaltem, ꝙ clare intelligantur. diuerſorum enim Regũ tempora noĩant: quę interdum eadem eſſe pñt, ſi plures inſpexeris hiſtoricos. Quæ quidem hac maxime cauſa procedit, qm̃ in ſacris literis continuata tempora non habentur ab eo tp̃e citra, quo Reges Iudęorũ ceſſauerunt, cum Regũ tempore in libris Regum, ac Paralipomenon quælibet tp̃a, & quidem ꝯtinuata præciſe, & ſm ipſam veritatem, deſcriberent̃: ceſſantibus aũt Iudæorum Regibus tempore captiuitatis Babylonicę, ſcriptura quoq; temporũ in ſacris ceſſauit literis: vnde effectũ eſt: vt neceſſe ſit temporũ computationes ab eo tempore citra, aut ꝑ Ioſephũ Hebręum, aut ꝑ alios Gentiles fieri hiſtoricos: ex qbus nonnulli interdũ à veritate deuiant, deſcribentes plures Reges, & plures annos: & caſu quo Prophetæ tẽpus aliquod exprimant interdũ, inquiũt: Anno talis Regis, denominando Gentiles Reges. Quod aũt doctores catholici in initio harũ Hebdomadarũ non ꝯueniant, patet ex hoc, qm̃ nonnulli ꝯſiderantes Danielem dixiſſe in principio huius noni capitis: In anno primo Darii filii Aſſueri de ſemine Medorũ, qui imperauit ſuper Regnũ Chaldæorũ anno vno Regni eius. & ſubſequenter conſiderantes Angelum dixiſſe Danieli: Animaduerte ab exitu ſermonis &c. inqunt has .lxx. Hebdomadas eo tp̃e inchoaſſe: quo Angelus iſta prędixit: quod Daniel ipſe declarat fuiſſe primo anno Regni Darii filii Aſſueri mariti Heſter, & filii Cyri. Nõ nulli alii eas .lxx. Hebdomadas inchoaſſe volunt ab exitu verbi facti ad Hieremiam de liberatione à Babylonica captiuitate: vt Hieremiæ.c.xxix. de qbus edoceri orabat Daniel vt ibidem: quod fuiſſe dicitur anno.4. Regni Sedechiæ Regis menſe quinto: vt Hieremię.c.xxviii. Alii ab vndecimo Sedechiæ Regni anno initium ſumunt: qñ.ſ. per Nabucodonoſor euerſa fuit Hieroſolyma ciuitas. Alii à tertiodecimo Ioſiæ Regis anno. Nonnulli ab vltimo Regis Ioachim anno incipiunt. & iſti ꝯuenire vident̃ in tẽpore cũ illis, qui ab exitu verbi facti ad Hieremiã has incipiunt cõputare Hebdomadas, qm̃ Hieremię.c.xxix. dr̃, hæc eſſe verba miſſa per Hieremiã ex Hieroſolymis ad reliquas ſeniorũ tranſmigrationes: nam Nabucodonoſor cepat Ioachim Regem, & matrẽ eius, & ſeruos, & Principes, & captiuos duxerat in Babylonem: patruumq́; Ioſię nomine Matthathiam pro Ioachim Regem cõſtituerat: impoſueratq́; nomen ei Sedechiam: vt.iiii. Regum.c.xxiiii. Ex quibus varietatibus efficit̃: vt verum, & certum tp̃is initium ꝑfigi nequeat: vnde neceſſario ſequitur: vt ignorato initio, à quo harum .lxx. Hebdomadarũ finis, & determina-

Liber .xi. Ioſephi Antiqtatũ ſic incipit: Primo Imperii ãno Regis Perſarũ Cyri, q ſeptuagẽſim⁹ cõcurrebat ex die, quo nr̃m populũ cõtigit ex propriis finibus ad Babyloniam migrare, miſeratus eſt captiuitatis Deus: & illius calamitatis infelicium Iudęorum: & ſicut per Hieremiam Prophetam ante prædixerat, ꝙ ciuitas euerteretur poſtq̃ ſeruierint Nabucodonoſor, & nepotibus eius: & hanc ſuſtinuerunt ſeruitutẽ per annos ferè.70. rurſus eos ad propriam reſtituit terram, & templũ reædificare, & ꝑterita frui felicitate decreuit &c.

Eſdrę lib.iii.c.vii.dr̃: Et ꝓſperata ſunt ſacroſancta opera ꝓphetantibus Aggæo, & Zacharia Prophetis: & ꝯſummauerũt oĩa per ꝑceptum dñi Dei Iſrael, & ex conſilio Cyri, & Darii, & Artaxerſis Regũ Perſarũ, & ꝯſummata eſt domus noſtra vſq; ad.3.&.20. diẽ mẽſis Adar.6.anno Darii Regis.

Item Eſdræ lib.i.c.vi. hoc idẽ dr̃: Et cõpleuerũt domũ Dei iſtã vſq; ad diẽ tertiũ menſis Adar: qui eſt annus ſextus Regni Darii Regis.

Ioſephus in ſuo Antiquitatis Iudaicæ libro.xi.

Digitized by Google

cap.iiii.ſic dr̄: Et procedebat ſummo ſtudio tēpli conſtructio prædicentibus Aggæo, & Zacharia ſm̄ mandata Dei, & cum voluntate Cyri, & Darii Regum templum ædificatum eſt ſecūdo.7. annis.nono aūt Imperii anno Darii viceſima tertia die menſis vndecimi, quem Hebrǫi vocant Adar. Sed qm̄ Cyr° regnauit .30. annis, videlicet .26. anñ eſſet monarcha: & q̄tuor poſt adeptionē Regni Chaldęorū. Iō vidēdū ē, an Ioſephus Itelligat primum annum monarchię: qa potuiſſet liberare captiuos, niſi poſt adeptionem Regni chaldęorū. Ioſeph° lib. xiii. c. xviii. defūcto enim patre, maior Ariſtobolus magiſtratum ad Regiam dignitatem tranſferre decreuit: primuſq; ſibi diadema ipoſuit poſt.481.annos,&.3.mēſes: ex quo de captiuitate Babylōica ppl's libat° ad ppria remeauit.

Nota vbi dr̄ Chriſtus, nōnulli Iudęi iqunt Chr... ſma.i.vnctio ſacerdotū ceſſabit: ſed aduerte in ſecundo templo non fuiſſe vnctionē: ex quo di... nō pō...

tio depēdet: earum quoq; exitus firmus, & certus haberi non poſſit. Quod verū eſſe per palpabile, & manifeſtum demōſtratur exemplum. Si enim ſeruum quendam emptitiū incluſum haberes in carcere, ſibiq; ſolenni ſtipulatione promitteres: cum te ex iſtis liberauero carceribus, ſcito te illinc ad vnum annum proximū à ſeruitute quoq; liberum eſſe. Hic nempe ſeruus, cum de die quo à carceribus liberandus ſit incertus exiſtat, incertus quoq; erit qñ debeat à ſeruitute liberari. Si ergo (vt ſuperius diximus) hęc pphetia, ſiue Angelica inſtructio nondū eſſet adimpleta: poſſet vtiq;, quam diximus, ratio militare: & magna inueſtigatione elaborandū eſſet: vt harum Hebdomadaꝝ certum, & firmum inueniretur initiū: vt quando hæc adimplenda eſſet prophetia, certiores efficeremur. Cum aūt oibus gentibus hoc tempore liquido conſtet, ciuitatem Hieruſalem miſerabiliter cecidiſſe, & euerſam fuiſſe: templū quoq;, ſiue ſanctuarium per pplm.ſ. Romanum, cum Duce tunc venturo.i. Tito Veſpaſiani Imperatoris filio diſſipatum, & proſtratum fuiſſe: & finem Iudęorum, & locorum ſuorum fuiſſe vaſtitatem: cum Ioſephus hiſtoricus Hebręus lib.vii. Iudaici belli.c. dicat in ea vrbe tūc periiſſe fame, ferroq; ſupra vndecim centena Iudęorum millia: venundata vero plura q̄ nonaginta millia Iudæorum captiuoꝝ: & ſic poſt finem belli ſtatutam à Deo deſolationem, Chriſtum occiſum fuiſſe, hoſtiam, & ſacrificium nullibi apud Hebræos fieri iā multos annos, ſicut Angelus in eodem.c. futurum eſſe annuntiauit. Quis eſt qui hæſitare debeat, quin ea, q̄ ab Angelo prǫnuntiata fuere, fuerint, & ſint examuſſim adimpleta? inficiari ergo nullus pōt, quin.lxx.illæ Hebdomades iam diu elapſæ ſint, & præterierint, cū omnia in dicta prophetia contenta, fuerint iam diu adimpleta: quod quidē tempore paſſionis Chriſti Saluatoris noſtri, ſiue per mediam annoꝝ Hebdomadam ante adimpletum fuit, vt ipſemet Angelus ibidem inquit: præterea vt litera ſonat, euidenter in his.lxx.Hebdomadib° Danieli reuelatis, implenda erant illa, q̄ in litera continentur.ſ. præuaricationis conſummatio, iniquitatis deletio, & iuſtitiæ ſempiternæ.i. Meſſiæ, vt infra oſtendetur, adductio: quod expreſſe litera teſtatur, dicēs. Lxx. Hebdomadę abbreuiatæ ſunt, ſeu diffinitæ, vt conſummetur p̄uaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas &c. Non enim dixit Angelus: ꝙ poſt.lxx. Hebdomadas hoc erat adimplendū, ſicut in ſequētibus dixit: Poſt Hebdomadas.lxii. occidet Chriſtus &c. Lxx. Hebdomadę ſciſſæ ſunt: vt hæc fiant: hoc eſt durante tempore.lxx. Hebdomadaꝝ: vt patet manifeſte textū diligenter intuenti. Ideo neceſſario, & euidenter cōcluditur, tempus paſſionis Chriſti Saluatoris noſtri fuiſſe per dimidiam Hebdomadam tantum: añtequam .lxx. illę annorū Hebdomadę finirent: hoc eſt pendente anno quadringenteſimo octuageſimo ſeptimo antedictarum .lxx. Hebdomadarum: vñ earum Hebdomadarum finem verū, & certum habeamus ex paſſione Saluatoris, & ex effectibus ſuis, finis, & exitus certus, & indubitatus earum Hebdomadarum habetur: quoniam anno decimooctauo Tiberii Cæſaris Imperatoris crucifixus fuit: quo tempore ea pars antedictæ Angelicę annuntiationis adimpleta fuit pendentib° ipſis Hebdomadibus, quæ eis pendētibus adimplenda annuntiantur: & pars quædam poſt paſſionem ipſam, & vltima pars per.42. annos: poſt ſcilicet vrbis euerſio, & Iudæorum captiuitas: quę

vſq; ad

Digitized by Google

vſq; ad finem perſeuerabit: ſcilicet mundi. Si igitur harum Hebdomadarum verum exitum, & finẽ ab effectu, & eo ipſo, quòd ꝓphetia eſt ad vnguem adimpleta, veraciter habemus, & cognoſcimus, quid neceſſarium eſt q̃rere initium ipſarum Hebdomadaꝝ, cũ initium ipm nulla alia de cauſa doceat, niſi vt per ipſum facta cõputatione temporis medii finẽ Hebdomadaꝝ inuenire ſciamus: hñtes ergo certũ, & indubitatũ finem, & exitũ ex adimpletione prophetiæ, & ſic aliunde q̃ ab initio, ſi firmũ, & certũ nõ habemus Hebdomadaꝝ initium, nihil refert: & velle ipſum q̃rere, & iueſtigare eſt oĩno ſupfluũ. Si qs tñ curioſus vellet ipm q̃rere, incipiat à Chriſti paſſione, & videat quo tempore inceperit numerãdo annos. 436. ante ipſam paſſionẽ, & nõ errabit, qa icipiet à termino firmo, & certo. Sed inquiet forte Iudæus: Si igit terminus initii iſtaꝝ Hebdomadaꝝ incertus erat: qũo potuit Daniel vltimi termini: hoc eſt finis, & exitus eaꝝ certior fieri, cũ ipſe vltimus magis incertus eſſet, q̃ primus. Rñſio. Pluribus indiciis dephenditur Danielem ꝯſolatũ, & ſic certiorem factum fuiſſe ab Angelo, & hoc ex textu, vbi dr̃ in tpe ſacrificii matutini, qđ Deo eſt acceptiſſimum: & patet, ꝙ exauditus fuit, qa miſit Angelũ, & inqt Daniel Angelum docuiſſe eũ, & intellexiſſe, ſiue vt intelligeret. Et ego aũt veni: vt indicarẽ tibi &c. Si enim Daniel non intellexiſſet principium, non docuiſſet eũ Angelus. Item pluries excitauit eum Angelus ad animaduertendũ ſermonẽ, & ad intelligendum viſionem. Ex qbus oĩbus argui poteſt, Danielem vtiq; oĩa intellexiſſe, & maxime cũ non interrogauerit Angelũ: vt aliqd ſibi replicaret: potuit etiam Daniel ex aliqua viſione nõ ſcripta, vel ex nutu, aut alia cã nobis incognita hoc cognouiſſe, licet Angelus id nõ dixiſſet: viſu enim multa deprehendunt, quæ non dicuntur. Vnde Homerus cum eſſet cæcus, & quendam inueniſſet, ſentiens eum q̃ſiuit quid faceret. Ille aũt reſpondit: Quos capio perdo, quos aũt capere nõ valeo, hos habeo. Ille nanq; veſtes ſuas à pediculis mundabat: & quotquot inueniebat, interficiebat. Homerus aũt nõ vidẽs eũ, qa cæcus erat, cogitabat qũo poſſet hr̃e, quos nõ capiebat: credidit forte eũ piſcatorẽ eſſe: & ꝑpea itelligere non potuit, qđ ille rñdiſſet: vñ ſi vidiſſet, ſtatĩ intellexiſſet. ſi l' igit aliqd potuit hic interuenire ex viſu, q in ſcriptura non exprimit. Sed licet cõtrouerſia noſtra in hoc certamine nõ ſit cũ Chriſtianis, ſed cũ Iudeis tm̃: volui tñ circa. lxx. has Hebdomadas aliqd dixiſſe ſm Chriſtianoꝝ expoſitionẽ. Nunc videamus qũo ſm Hebreos circa has. lxx. Hebdomadas diſputandũ ſit, ẽt iuxta eoꝝ ſñiam, & terminationẽ: vt eos ſuis ꝓpriis iugulemus armis. Ipſi nãq; vtrunq; haꝝ. lxx. Hebdomadaꝝ terminũ: hoc eſt tã initiũ, q̃ exitũ ꝑfixum hñt, & determinatũ. & ita, & taliter, vt velint, vel nolint terminationẽ ipſam negare non poſſint, nec ẽt ſubterfugere. Extat eni in ſuo Thalmud in libr. q dr̃ Abodazara. c. i. determinatio ipſa manifeſta, & apta. Inqunt eni Thalmudiſtę, ſiue Rabini ibidẽ: ꝙ. lxx. Danielis Hebdomadę (de qbus ſupra toties diximus) icepunt à deſtructione primi tẽpli, & determinant in deſtructione tẽpli ſecũdi. Inter quas qdẽ duas deſtructiones fluxiſſe dñt annos. 490. Ex qbus. lxx. cõſtituunt annoꝝ Hebdomadę: quoꝝ qdẽ annoꝝ primi. 70. anni fluxerunt, durãte deſtructione tẽpli facta p Nabucodonoſor Chaldæoꝝ Regẽ Iudeis ipſis in Babylonicã captiuitatẽ ꝯductis: &. 420. anni fluxerunt ipſis à ꝑdicta captiuitate reuerſis à principio reędificationis tẽpli ſecundi, vſq; ad deſtructionẽ eius p Romanos factã ſub ducatu Veſpaſiani, & Titi eius filii. Itẽ hr̃ in lib. q apud Iudæos intitulat Cederholã: hoc eſt de ordine mũdi: vbi tres Rabini de eo Thalmudiſtaꝝ gradu, ſiue ſecta, q̃ noĩat Chanai: quorũ auctoritas apud Iudeos eſt oĩum maxĩa, exceptis tñ Prophetis: & ſunt ipſi tres, Rabi Yoce, Rabi Aqba doctor magnus, q ſecutus fuit Barcoſibã, de quo ifra ſuo loco dicet, & alius qdã de domo Heliæ Prophetę: q dixit mũdũ p ſex mille annos duratuꝝ, de quo etiam infra ſuo lo

Et iſto eodem modo ꝓcedũt, & aſſerunt Rabi Zahadias, & Rabi Abraam Abemazora.

eo dicetur. Qui tres Rabini ibidem hãc eandẽ affirmant ſententiã, & terminationem .lxx. Hebdomadarum, quadringentos nonaginta annos continentium: & de initio, ac terminatione eorum. Quorum oĩum auctoritatẽ ſequens Rabi Salomõ in ſuis ſuper Daniele Cõmentariis, docet omnes eam ſententiam tenendam, & ſequẽdam eſſe. Rabi inſuper Moyſes Tironenſis (ſiue Gerundẽſis) Rabi Dauid, Rabi Cahadias (vel Zahadias) & Rabi Abraam Abemazora, ſic Danielem expoſuerũt: vt annos .490. à deſtructione primi templi, vſque ad ſecundi templi deſtructionem fluxiſſe affirment: & circa hui9 temporis finem Meſſiam fuiſſe naſciturum. Cũ autem ea, quę in Thalmud determinata, & diffinita habentur, ſint à Iudęis ſine contradictione aliqua inuiolabiliter tenenda, prout in multis locis traditur: & à Rabi Moyſe, qui in principio ſui Deuteronomii, tanquam pro fundamento totius ſui operis præſupponit auctoritatem Thalmudicam: cui Iudæi minime contradicere poſſunt: vt etiam ſuperius pluries diximus. Septuaginta ergo illæ Hebdomadæ annorum, &. 490. illi anni, ex quibus illæ .lxx. conſtabant Hebdomadę, iam mille quadringenti ſexaginta ſeptem anni ſunt, in præteritũ iuerunt, & elapſi ſunt etiam ſm Iudęos. Et quoniam Chriſtus Meſſiach circa finem earum Hebdomadarum venire debebat, ſiue elapſis ipſis Hebdomadibus, vt Iudęi ſentiũt: ideo Meſſias venit iam multi ſunt anni, etiam ſm Iudæos. Item contenta omnia in antedicta Danielis prophetia, iuxta Angeli narrationem adimpleta ſunt ad vnguem, iuxta ſeriem narrationis ipſius Angeli in antedicto nono capite Danielis Prophetæ: vt ergo iã diu aduenerit Meſſias neceſſe eſt. Quòd autem ſupraſcripta, quę à Daniele dicta ſunt, de Meſſiach intelligi debeant, Iudæi quidem nullo modo inficiari poſſunt. Nam Rabi Oſua in lib. Ceder holam .i. de ordine mundi, inquit. Lxx. Hebdomadæ numerantur à primi templi deſtructione, vſque ad deſtructionẽ vltimi, hoc modo, & ordine. De Babylonis captiuitate .lxx. anni: de vltimi templi deſtructione .410. qui ſimul iuncti, ſunt. 490. qui numerus eſt Hebdomadarum .lxx. in quorum annorum fine Meſſiach venturus eſt. hæc ille. Rabi inſuper Barachias Thalmudiſta in antedicto libr. de ordine mundi exponens illud Eſaię c. lvi. Iuxta eſt ſalus mea, vt veniat: & iuſtitia mea, intelligitur Meſſiach. de quo ſcriptum eſt Danielis c. ix. Vt adducatur iuſtitia ſempiterna. Similiter Rabi Moyſes Gerundenſis, ſiue de Zinora, verba ſuperiora Danieli ab Angelo dicta exponẽs, ita dicit: Iuſtitia ſempiterna, & Sanctuarium ſanctuariorum, vel Sanctus ſanctorum, non niſi ipſe Meſſias eſt ſancti ficatus ex filiis Dauid. hæc ille, & merito. Cecinit enim Dauid: Orietur in dieb9 eius iuſtitia. & Hieremias inquit. c. xxiii. Hoc eſt nomẽ, quod vocabunt eũ dñs iuſtus noſter. Nempe deleuit Ieſus originalis prauaricationis perniciem, & gratiam, iuſtitiamque tribuit Euangelicam. Rabi inſuper Moyſes Barnahamam, exponens huiuſmodi Danielis verba, ait: Iuſtitia ſempiterna, & Sanctus (vel Sanctum) ſanctorum non niſi Meſſias eſt, ſanctificatus de filiis Dauid. Rabi etiam Moyſes de Zinora in Cõmẽtariis ſuis ſup his Danielis verbis: Et vngatur Sãctus ſanctorum, ait Iſte eſt Meſſias ex filiis Dauid ſanctificatus. Rabi itidem Moyſes prædicator inquit: Et adducatur iuſtitia ſempiterna, iſte eſt Rex Meſſias. In fine libri ordinis mundi inquit Rabi Ioſue. Lxx. Hebdomadæ numerantur à primi templi deſtructione, vſque ad deſtructionẽ vltimi, hoc pacto: de Babylonis captiuitate .70. anni: de vltimi templi deſtructione. 420. qui ſunt .490. qui numerus eſt Hebdomadarum .lxx. in quarum fine veniet Meſſias. Thalmudiſtæ ẽt in fine libri de ordine mũdi, de quo ſupra. & Rabi Moyſes Gerundinus, de quo ſupra ẽt dixi, per iuſtitiam ſempiternã, Meſſiam ſignificant: quanquam Hebdomadarum cõputationẽ, & ſenſum literę ad aliam retorqueăt expoſitionẽ. Si igitur iſta eſt, ſicuti eſt, quod illa Danielis verba dicantur de Meſſia: quod ſ. ipſe intra tẽpus illarum. lxx. Hebdomadarum, vel in earum fine

In hui9 loci expoſitiõe aliqui Iudæi, & maxime moderni, has .lxx. Hebdomadas nõ ad Chriſti aduẽtũ taxatas fuiſſe dicũt, ſed ad ciuitatis & tẽpli euerſionẽ, cum ad vtrũque propoſitum taxatæ fuerint, & maxime venturi Meſſiæ.

Digitized by Google

fine (vt Iudæi ſentiunt) venire debebat: & cum tempus illarum .lxx. Hebdomadarum iam .1467. præterierit annis: & hęc Danielis prophetia, imo Angelica reuelatio in omnibus ſuis partibus adimpleta ſit: quoniam Chriſtus fuit occiſus, quem populus Iudaicus negauit, dicẽs: Non habemus Regem niſi Cęſarem: vt Ioan. cap. xix. & populus .ſ. Romanus cum Duce Tito diſſipauit, & euertit ciuitatem Hieruſalem, & templum quod ſanctuarium vocat: & poſt finem belli fuerit ſtatuta: hoc eſt ordinata, à Deo .ſ. deſolatio, & defecit hoſtia, & ſacrificiũ, & in tẽplo fuerit abominatio propter idolum, quod illuc miſit Antiochus, & Hadrianus Imperator ſtatuam ſuam ante Chriſti aduẽtum: ergo manifeſtum eſt, quod Chriſtus verus Meſſias iamdiu aduenerit. Quæ profecto veritas adeo euidens eſt, & manifeſta: vt vlla vi, vlla'ue ratione, vel fundamento ab aliquo negari non poſſit. Rabi inſuper Moyſes Tironenſis, & Hioces, & Dauid, Chaldiaſq;, & Abraam Iudæi, ſic Danielem expoſuerunt: vt anni quadringenti, & nonaginta fluerent à deſtructione primi templi, vſq; ad templi ſecundi deſtructionem, & circa huius temporis finem Meſſias naſceretur. Sed vide infra aliam computationem ſecundum Ioſephum, vbi multo plures annos dicit interfuiſſe. Quod autem Meſſias deberet ad homines venire tempore illarum Hebdomadarum, apertiſſime conſtat per ea, quæ à Propheta, ſiue ab Angelo dicitur. Inquit enim: Septuaginta Hebdomadę abbreuiatæ ſunt (vel pręciſę, iuxta Hæbreos) ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt adducatur iuſtitia ſempiterna: quæ verba recte ſonant Hebdomadarum tempus eſſe pręciſum, atq; determinatum ſuper populum, ac ciuitatẽ Hieruſalem: vt eo tempore adducatur iuſtitia ſempiterna: hoc eſt: vt eo tempore veniat Meſſiach: quoniam hoc, quod dicitur à Daniele: Iuſtitia ſempiterna: vt rei veritas eſt: vtq; Thalmudiſtæ omnes fatentur, atq; affirmant (ſicuti ſuperius diximus) eſt ipſe verus Meſſias: & vt etiam ex omnibus aliis ſupraſcriptis, aperte, & veraciter conſtat.

Finus Ferrarieñ.

Et licet Angelus ſeptuaginta illas Hebdomadas in tres partes diuiſerit .ſ. in ſeptem, in ſexagintaduas, & in vnã aliam, quam in duas diuidit dimidias: & hoc vt varia Chriſti indicaret myſteria: vt etiam ſupra diximus: tamen Thalmudiſtæ in antedicto libro Auenazara, cap. i. ipſas ſeptuaginta Hebdomadas in duas tantum partes diuidunt .ſ. in decem, & ſexaginta: quarum altera ſeptuaginta in ſe continet annos: quibus continue ſeruituti Iudæi ipſi in Babylone extiterunt: altera vero annos .420. quibus durauit, ſiue ſtetit domus ſecũda. Ex quibus ſimul applicatis, efficiunt anni .490. Et licet poſſent Thalmudiſtæ illi, ſiue Rabini aliqua maioris temporis ratione argui, etiam auctoritate Ioſephi ſic dicẽtis lib. vii. de bello Iudaico, cap. xvi. Nam & menſem (vt dictũ eſt) eumq; diem ſeruauit .ſ. Titus: quo primum à Babyloniis templum erat incenſum: & à prima ſtructione templi, quam Salamon inchoauerat, vſq; ad hoc excidium, quod euenit ſecundo anno Principis Veſpaſiani. 1130. colliguntur anni, & ſeptem mẽſes, ac dies. 15. à poſteriore vero, quam ſecũdo anno Cyri Regis (intellige Monarchiæ: hoc eſt deuicto Dario, qui Chaldæorum Regnũ deſtruxerat. Nam Cyrus Perſarum Rex prius pluribus regnauerat annis) Aggæus fecerat, vſq; ad excidium, quod Veſpaſiano Imperatore ſuſtinuit ciuitas anni. 639. & dies. 45. tempus. lxx. Hebdomadarum Iudæi aſſerunt eſſe à deſtructione primi templi, vſq; ad deſtructionem ſecundi: vt ſupra toties dictum eſt, & in eis Hebdomadibus. 490. annos cõtineri dicunt. (Ioſephus etiam lib. xiii. Antiquitatis Iudaicę, cap. xviii. in fronte capitis inquit: Defuncto enim patre .ſ. Hyrcano, de quo in precedenti cap. dixerat: Defũcto enim patre, maior .ſ. filius Ariſtobolus, magiſtratũ ad regiam dignitatẽ transferri decreuit: primuſq; ſibi diadema impoſuit poſt. 481. annos, & tres menſes, ex quo de captiuitate Babylonica populus liberatus ad propria remeauit.) Idem Ioſepus aiũt (vt ſupra poſitum eſt) inquit: A ſtructura poſteriore: hoc eſt à principio ædificationis ſecundi templi:

quod fuit(vt ipſe Ioſephus ſcribit)ſecun
do anni Cyri Regis,vſq; ad excidiū: qđ
Veſpaſiano imperāte ſuſtinuit ciuitas an
ni.639.Si aūt addanẗ.70.anni captiuita-
tis.709.annos iuenies,vnde ex Ioſepho
colligiẗ,ꝙ à principio captiuitatis Baby-
lonicę,vſq; ad deſtructionē ſecundi tem
pli facta tpe Titi fluxerunt.219.anni plu
res illis.490. quos Thalmudiſtę fluxiſſe
dicūt.Quod veꝝ eſſe ex eodem Ioſepho
alibi iuſtificaẗ in parte videlicet.Captiui
70 tas Babylonica durauit annos.70. à redi
tu captiuitatis ipſius, vſq; ad principatū
Machabęoꝝ: vt Ioſephi lib.xx.c.xix. an-
414 ni.414.Principatus Machabæoꝝ dura-
125 uit annos.125.vt eiuſdē Ioſephi lib.xiiii.
23 cap.vlti.anno Herodis Regni.23. natus
eſt Chriſtus.Et qm̄ aliq dicunt anno.31.
ponentes in cōputo tres annos, quibus
creatus fuerat Rex p Impatorem: ſed Re
gnum nō habuit,donec .vixit Chri
33 ſtus.33.annis:à morte Chriſti vſq; ad de-
42 ſtructionē tēpli ſecūdi fluxerūt anni.42.
Quibus oib⁹ annis ſimul iūctis efficiẗ nu
712 merus annoꝝ.712.& qm̄ ex tot partibus
fit cōputatio,poſſet eſſe, ꝙ oēs anni non
eſſent itegri,ex quo nō excederet nume-
rū ſupra prius poſitū,ſm ipſum Ioſephū.
Quo tn̄ nō obſtāte,nobis ſatis, ſupq; eſt,
ꝙ ex Iudęoꝝ ſnīa,& terminatione Thal
mudica,ipſimet fateanẗ penitus,quę ad-
duximus verba Danielis de Meſſia recte
dici,atq; intelligi debere,eiuſq; aduentū
fuiſſe illaꝝ.lxx.Hebdomadaꝝ tpe.Quod
qa(quemadmodū clariſſime ꝯſtat) iādiu
pręteriit,inficiari nullo modo poſſunt Iu
dęi, quin Chriſtus verus Meſſias iādiu
Oppoſitio. venerit. Et qm̄ Daniel, ſiue Angelus
Gabriel,ſuperius dixit:Et poſt Hebdoma
das.lxii.occideẗ Chriſtus:qđ Hebręi ꝓfe
runt,ve hachare haſauitem ſiſſim huſnai
hicharet Meſſiach:vt euitēt ipſi veritatē,
ꝙ Meſſiach occidi debeat,aſſerāt,hicha-
ret,ſcindetur,non occideẗ ſignificare:&
dicunt tpe deſtructionis Hieruſalem Re-
gem quēdā fuiſſe expulſum,vel ſciſſum:
hoc eſt diuiſum, vel ſegregatum à pplo:
& hoc illud eſſe,qđ à Daniele ſcribiẗ,hi-
charet Meſſiach.i.expelleẗ, vel ſegrega-
Rñſio. biẗ Rex ille. Hac inſania nullā unq̄ in-
ſaniorem legi:neq; mirum ſi Iudęi in tā
tam ꝓrumpūt amentiam: cum ſemp inſi-
pientes fuerint,atq; improbi:qppe qui ve
ritatem,qua nullus cibus ſuauior eſt,atq;
eius cognitione delectabilior, iſeſtam ſi-
bi ſemp habuerint.Quod aūt, hicharet,
occidetur,vel interficieẗ ſignificet,legāt
Iudæi Geñ.c.ix.Statuam pactum meum
vobiſcū,& non vltra interficietur oīs ca
ro:quo in loco vbi nos dicimus Interfi-
cieẗ,ibi dicunt Iudęi hicharet Legāt iti-
dem.iii.Regum.c.xviii.Cum interficeret
Iezabel Prophetas dn̄i: vbi dicunt He-
bræi,hicharet Iezabel,& nebie Adonai.
Quod aūt veritas ſic ſe habeat, nōne &
Rabi Salomon ſup iſto verbo Danielis,
hicharet Meſſiach:hoc eſt occideẗ Chri
ſtus,inquit,ꝙ iſte fuerit Agrippa,qui tpe,
quo ciuitas Hieruſalem corruit, fuit iter-
fectus: ſenſit itaq; Rabi Salomon, hicha-
ret,occidere ſignificare oīno: licet menti
tus ſit,ꝙ de Agrippa intelligi poſſit:qm̄
nuſquā iuenitur apud hiſtoricos, ſaltem
fide dignos,eo deſtructionis tpe Agrip-
pam interfectum fuiſſe:qnimo Ioſephus
lib.iii.de bello Iudaico.c.xxvi.eum cum
Romanis ꝯfœderatum eſſe demonſtrat,
dicens: Veſpaſianus aūt ſtudio viſendi
Regnum Agrippę:nam & ipſe Rex inui
tabat rectorē cum exercitu ſimul paratus
accipere domeſticis diuitiis, ac per eos
ægras partes Regni cōpeſcere motis ex
Cęſarea maritima caſtris,in eam,quę Phi
lippi diciẗ Cæſaream demigrauit: ibiq;
per dies vigiti milite recreato,ipſe quoq;
rerum geſtaꝝ gratias Deo referēs in epu-
lis erat. Recte igitur,hicharet,occideẗ ſi-
gnificat:quod de Chriſto dictum eſt:qui
à Iudęis Cruci affixus,tādem ab eiſdem
occiſus eſt:vtq; Iudæoꝝ ignorantia ma-
nibus(vt ita dixerim)ptractetur, Prophe
tę verboꝝ ſeriem, ſiue ordinem pſcrute-
mur.Inquit ipſe.Lxx.Hebdomadę abbre
uiatæ,vel pciſæ ſunt:hoc eſt determina-
tæ,vt adducaẗ iuſtitia ſempiterna.i.vt ve
niat Meſſiach:qđ idem ſonat: quēadmo
dum ſuperius attigimus:vtq; impleaẗ vi
ſio,& ꝓpheria,& vngaẗ Sanctus ſanctoꝝ.
& poſtea ſeqtur Daniel,dicens: Et diſſipa
bitur ciuitas,ac ſanctuarium,& hoſtia de-
ficiet,

Digitized by Google

ficiet,& ſacrificium. Sed manifeſte appa-ret,atq; res ipſa oibus ꝯſtat,ꝙ ciuitas iam diu deſtructa iacet,ſanctuariũ cõbuſtum, templumq; ꝓſtratum,hoſtia ẽt ſolito Hebræoꝝ more non offert,ſacrificiũ periit: igit iuſtitia ſempiterna,quę Meſſiach dicit,adducta eſt,& impleta eſt viſio,& ꝓphetia,& Sanctus ſanctoꝝ vnctus eſt, & Chriſtus occiſus:ergo tp̃s aduentus Meſſiach præteriit,& ipſe Meſſias venit.

Opponunt inſup Iudęi. Vbi dicit Danieli: Vt iteꝝ ædificaretur Hierl'm vſq; ad Chriſtũ Ducem,dicentes:Chriſtũ hic ſignificare Cyrum,& nõ Meſſiam. Quod falſum eſſe manifeſte ꝯſtat: quia Cyrus non fuit vnctus ſancto oleo, cum in ſecũdo tẽplo non fuerit oleum ſanctũ,vt habet in lib. qui dicit Canhedrin,&in aliis locis. Nec obſtat ſi diceret Cyrũ ẽt appellari Chriſtũ Eſaię c.xlv. vbi dicit: Hęc dicit dñs Chriſto meo Cyro: qa in ꝑdicto loco Eſaię Chriſt⁹ nõ accipit niſi ꝑ vero Meſſia: vt ſupra lib.i.c.ix.& lib.ii.c.xiii. Et licet forte alibi accipi poſſet,in hac tñ Danielis ꝓphetia minime pro Cyro accipi poſſet: nam in hoc capite huic dictioni Chriſto, adiungit hæc dictio maguid in Hebræo:quę ſignificat Principẽ, vel principalem. Cum aũt nemo poſſit eſſe Princeps,vel principalis Meſſias, niſi verus Meſſias: igit Cyrus nullo modo accipi põt:nec etiam aliquis alius, niſi verus Meſſias:de Chriſto igit Saluatore nr̃o recte,& veraciter dicitur. Rabi Abenhazra magnæ auctoritatis apud Hebræos, videns in expoſitione literali huius loci, Cyro,hac literã applicari nõ poſſe,& nolens eam Chriſto nr̃o attribuere, eã attribuit Neemię:nõnulli alii attribuunt Zorobabel, nã Duces fuerunt ppl'i Iudaici à Babylonica redeũtis captiuitate:alii attribuunt Agrippę Regi: ſed hęc aſtũtia nihil eis ꝓdeſt:eiſdẽ enim rõnibus, qb⁹ Cyrus,ii oẽs excludunt. Sed licet ſatis (ni fallor)ꝑ hanc Danielis ꝓphetiã,imo Angelicã reuelationẽ,Meſſiã iãdiu veniſſe ꝓbatum ſit:tñ,qm̃ oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcũt, Iudęoꝝ ſup hoc loco interpretationẽ breuiter, & ſuccincte narrare decreui:ipſamq; cũ nr̃a aliqualr conferre: vt quę verior,& rõnabilior ſit, non difficile percipi poſſit. Ipſi enim ne iãdiu veniſſe Meſſiã fateri cogant,verba Prophetę, ſiue Angelica ad aliũ ſenſum vi q̃dam retorquere conant. Et qm̃ Rabi Salomon cõmuniori adhærere dicit expoſitioni:iccirco eã elegi aſſumẽdã,ꝯferendãq;,atq; improbandã. Inqt enĩ Propheta. LXX. Hebdomadę abbreuiatę(ſiue ꝑfixę)ſunt(vt Hebraica edocet veritas)ſuper ppl'm tuũ,& ſup vrbem ſanctã tuam, vt ꝯſummet pręuaricatio,& finẽ accipiat peccatũ,& deleat iniquitas. Quę verba nos iterpretamur. LXX. Hebdomadę:hoc eſt. 490. anni:ut ẽt Iudęi ſentiunt,taxati, & limitati ſunt à Deo. ſ. ſup ppl'm tuũ. ſ. Hebræum,& ſup urbem ſanctã tuam,vt ꝯſummet ꝑuaricatio Adę. ſ. primi parẽtis noſtri:hoc eſt peccatũ originale,quo oẽs infecti ſumus: vt ſuperius lib.i.c.xv. dictũ eſt:ꝯſummet, & finẽ accipiat paſſione dñi nr̃i Ieſu Chriſti:ut ſuo loco copioſi⁹ dicet:& ẽt ut ſonãt Eſaię uerba.c.liii. ubi dicit: Vere languores nr̃os ipſe tulit, & dolores nr̃os ipſe portauit,& uulneratus eſt ꝓpter iniquitates nr̃as,attritus eſt ꝓpter ſcelera noſtra,& liuore eius ſanati ſumus &c. quæ oĩa dicta fuiſſe de Chriſto ſupra lib.ii.cap.ix. ꝓbatum eſt. Iudæi aũt ſenſum lr̃æ ꝑuertentes inquiunt: Vt ꝯſummet pręuaricatio. i. ut Iudęi deſiſtãt à ꝑuaricationibus ſuis:& ꝑ hoc mereant apud Deũ:ut eoꝝ deleat iniqtas ꝑ captiuitatẽ modernã. Illas enĩ. lxx. Hebdomadas nõ ad uenturũ Meſſiã taxatas fuiſſe aiũt,ſed ad ciuitatis euerſionẽ,& modernã captiuitatẽ ſuã attribuunt. Quæ autẽ eſſet iſta Iudæoꝝ iniqtas delenda,nõ exprimit ipſe Rabi Salomon: ſed(ut infra lib.vi.c.xxxv. oſtendã)in hac moderna captiuitate Iudæi nec iuſtiores fiunt,nec merent, ut ab hac liberent captiuitate, ſed admiſſæ iniquitatis maximę pœnas dant,atq; luũt. Igitur eoꝝ nõ deletur iniquitas, nec finẽ habet ſua præuaricatio, ut uerba ſonãt Angelica. & ſequitur Propheta,ſiue Angelus: Et adducatur iuſtitia ſempiterna:quę uerba oſtendimus ſuperius ẽt Rab. noꝝ ſuoꝝ auctoritate,Meſſiach ſignificare. Ipſe aũt Salomon inqt:

vt in ſempiternum iuſti fiant.ſ.Iudæi:& tunc finaliter implent viſio, & prophetia: vt per merita Iudæorum impleant promiſſiones factæ per Prophetas de Chriſto. An aũt ipſi in æternum iuſti effecti ſint,& effici poſſint,meruerintq́; , vt viſio,& prophetia,& Prophetarum promiſſiones adimpleantur, probatione non indiget,cum oibus manifeſtum ſit eos multo peiores ſolito eſſe:nec poſſent in æternũ iuſti fieri, & maxime in hoc ſæculo, in quo iuſtos nos eſſe ſufficit, vt in æternũ beati in venturo efficiamur ſeculo: vnde vi quadam literę ſenſum peruertit, cum litera ſonet: Vt adducat.ſ. ad nos iuſtitia ſempiterna: hoc eſt vt veniat Meſſias, q iuſtus eſt,& Saluator: vt Zacharię cap.ix. Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator.& Eſaiæ cap.lvi. Iuxta eſt ſalus mea, vt veniat: & iuſtitia mea, vt reuelet, itelligens p iuſtitiã Meſſiam: vt ſupra.c.iii. pręſentis libri diffuſius dicit. & ſequit: Et vngatur Sanctus ſanctorum.i. Chriſtus: vt ſupius Rabinos ſuos fateri diximus. Iudæi tñ Sanctum dicunt in neutro,per qd intelligunt templum per Meſſiam recuperari debere,vt aiũt.Ipſi enim, quaſi omnia noia in quolibet caſu eodem modo & ſcribũt,& pferunt,ſicut & nos hoc nomen cornu: & ppterea ſibi licere arbitrant idipſum in quolibet genere facere poſſe: ſed ſufficit nobis Rabinorum ſuorum hoc ipſum,quod dicimus,affirmantium auctoritas: vt ſuperius dixi. Præterea q Arca teſtamenti recuperanda ſit per Meſſiam,falſum eſt,qa Hieremiæ.c.iii.dicit: Cum multiplicati fueritis in terra in diebus illis,ait dñs: Non dicent vltra Arca teſtamenti dñi,nec aſcendet ſup cor,nec fiet vltra:ergo non eſt nec per Meſſiam, nec per alium vlterius recuperãda. & ſequit Propheta,ſiue Angelus:Scito ergo, & animaduerte ab exitu ſermonis,vt iterum ædificetur Hierl'm, vſq; ad Chriſtũ Ducem Hebdomades ſeptem,& Hebdomades.lxii.erunt. ſed horum verborum ſenſum Iudæi per vnius dictionis mutationem corrumpunt,ſolum,vt ſniam puertãt.vbi enim nos: Ab exitu dicimus, Iudęi De exitu inquunt: vt.ſ.per prępoſitionem coiunctam non deſignet terminus, à quo incipiẽda eſſet Hebdomadarum computatio: ſed vt denotaretur materia, de qua Angelus loquebatur. Dixerat enim ipſe ſupius: Ab initio precũ tuarum egreſſus eſt ſermo:vt ſit ſenſus: Tu Daniel ſcito,& animaduerte de exitu ſermonis,vt iterum ædificetur Hierl'm: hoc eſt intellige diligẽter, qualiter ſermo egreſſus à Deo de ædificatione Hierl'm ſit intelligẽdus: qa ad Chriſtum Ducem Hebdomades ſeptem.i.ad Cyrũ Regem:qui(vt inqunt) dictus eſt Chriſtus:ſed q per Cyrum intelligat Chriſtus ſuperius improbatũ eſt: (poſſet ẽt dici iſtas.lxx.Hebdomadas incepiſſe ab ædificio muri,& plateę Hieruſalem: qd ↄſummatum fuit: vt inquit Eſdras lib. .c.xxxii.anno Artaxerſis Longimani, qui ſunt vſq; ad qntum annum Neronis quo anno Veſpaſianus ad illam expeditionẽ miſſus fuit ſm Latinos anni.4269.ſm uero Iudęos. 3269. & ab initio mundi ſm Latinos.5000.ſm uero Iudęos.4000.)Nos autẽ Chriſtiani merã ſectantes veritatem,ↄſideramus, q licet Angelus has.lxx. Hebdomadas in tres diſtixerit partes.ſ.in.vii.&.lxii.& in vnã,quã poſtea ĩ duas diuidit dimidias: tñ quæ infra futura eſſe pręd icit, nõ oia eodem tpe futura eſſe oſtendit,ſed diuerſis tpibus.Nam ciuitatis,& templi reparatio,ſiue reſtauratio Iudęis ex Babylonica captiuitate redeũtibus,& Chriſti Meſſię aduentus,pendentibus adhuc ipſis .lxx. Hebdomadibus fieri annunciant: qd ex ipſis Angeli uerbis uerum eſſe liqdo ↄſtat.inqt enim ipſe:Scito ergo, & aiaduerte ab exitu ſermonis,ut iterum ædificetur Hierl'm uſq; ad Chriſtum Ducẽ Hebdomades ſeptem, & Hebdomades. lxii. erunt:& rurſum ædificabit platea,& mur in anguſtia temporum.Ex his nempe Angeli uerbis aperte oſtendit, q pendentibus ſeptem &.lxii. Hebdomadibus:quę ſimul iunctæ. lxix.ſ.conſtituunt Hebdomadas, Hieroſolymę ciuitas, & templũ, platea quoq;, & muri reſtaurari, & iterũ ↄſtrui debebant,necnon & Chriſtus Meſſiach uenire. Et qm̃ Angelus dixit, Chriſtũ Ducem,ipſe Chriſtus baptizari etiam debebat:

Digitized by Google

Cõmentariis Pſalterii apud Iudæos ſic habet:
xit Rabi Iuãna: Per tres annos cũ dimidio ſteti i
a Dei in mõte Oliueti p̄conizãdo, dicẽs: Quęri
dñm, dũ iueniri põt: inuocate eũ, dũ p̄pe eſt, vt
qt Eſaias .c.lv. Itẽ in Bereſid raba, ſic inqt Rabi
oyſes p̄dicator ſup illud cãticoꝝ.c.i. Exultabim⁹,
lętabi
ur &c.
i ipſe
abi in-
rogat
cens:
ñ erit
x?&ſi
ipſi rñ
t, di-
ns: qñ
des
ei ſta-
it i mõ
Oliue
tũc &
s gau
ebim⁹,
lętabi
ur: vñ
nos in
rere vo
erim⁹
los tres
nos cũ
limidio
le qb⁹
abi Io
nna i p̄dictis Pſalterii Cõmẽtariis: vt ſupradictũ
ſt, ad Danielẽ recurrẽdũ eẽ neceſſariũ eſt, q.c.ix.
ic inqt: Cõfirmabit aũt pactũ multis Hebdomada
na: & in dimidio Hebdomadis deficiet hoſtia, &
acrificiũ &c. qđ ita factũ repimus. Saluator enim
noſter cũ .30. eẽt annoꝝ à Ioãne baptizatus fuit: vt
Lucę.c.iii. & vſq; ad tp̄s paſſiõis ſuę, qđ fuit anno
rũ.3. & mẽſiũ.3. p Galilęã, & Iudęã de Regno Dei
p̄dicans, & docẽs deambulauit: vt oẽs narrãt Euã
geliſtæ: & vt Eſaię vaticiniũ adimpleret, dicentis:
Quęrite dñm, dũ inueniri põt: qđ adimpletũ fuiſ
ſe in Saluatore nr̄o patet Actuũ.c.i. Tunc.ſ. ſtatim
poſt Chriſti aſcenſionẽ reuerſi ſunt in Hieroſoly-
mam à mõte, q vocat Oliueti, qui eſt iuxta Hierlm
Sabbati hñs iter: pedes ergo Dei ſteterũt ſup mõte
Oliueti, qm̄ Saluator noſter inde aſcẽdit in coelũ.

Finius Ferarieñ.

Itẽ Zacharię.c.xiiii. vbi loquẽs de Deo, inqt: Et ſta
bũt pedes eius in die illa ſup montẽ Oliuaꝝ &c.
Volẽtes ſm Ioſephũ cõputare q̃tũ tp̄s fluxit à de-
ſtructione primi tẽpli p Salomonẽ Regẽ fabricati
vſq; ad Chriſtũ, hoc modo p̄cedim⁹. Inqt eni ipſe
Ioſephus de bello Iudaico libro. vii. cap. xvi. dum
loqtur
de euer-
ſiõe Hie
rusalẽ fa
cta p Ti-
tũ: Et à
pria ſtru
ctiõe tẽ-
pli, quã
Salomõ
Rex in-
choaue-
rat vſq;
ad hoc
excidiũ,
qđ eue-
nit ſecũ-
do anno
Pricipis
veſpaſia
ni. 1130.
colligun
tur ãni,
&.7. mẽ
ſes, & di
es. 15.
Inqt iſu
p ipe Io
ſeph⁹ lib.x. Antiqtatis Iudaicę.c.x. loquẽs de euer
ſione antedictę ciuitatis facta p Nabucodonoſor,
qñ Iudęos i Babyloniã duxit captiuos: Succẽdit
aũt & Regalia, ciuitatẽq; deſtruxit, & tẽplũ ita cõ
crematũ eſt poſt. 370. annos, & mẽſes.6. dieſq;. 10.
A deſtructione igit primi tẽpli, & per cõñs a Baby
lonicã captiuitate vſq; ad deſtructionẽ ſecũdi tẽpli
deſtructi p Titũ cõputatis illis.70. annis, qbus Iu
dęi i Babylonia ſeruierũt, fluxerũt ãni.760. 1. 5.
Si aũt annis.760. menſibus.1. diebus.5. demantur
anni.33. & menſes tres, vel circa, qbus vixit Chri
ſtus Ieſus: & alii.42. anni, quibus durauit templum
ſecundum, & ciuitas poſt ipſius Chriſti paſſionẽ,
qui ſunt in totum anni.73. & menſes 3.
Reſtabũt i totũ vſq; ad natiuitatẽ Xp̄i, cõputatis il
lis.70. ãnis, qb⁹ i Babylonia fuierũt, ãni.636. 10.5.

debebat: qm̄ ipſe Chriſtus in eius bapti-
ſmo Dux à Deo patre declaratus fuit: vt
Matthęi cap.iii. Baptizatus aũt Ieſus, cõfe
ſtim aſcẽdit de aqua, & ecce aperti ſunt
ei coeli, & vidit Spiritũ Dei deſcendentẽ
ſicut colũbam, & venientẽ ſup ſe: & ec-
ce vox de coelis, dicẽs: Hic eſt filius meus
dilectus, in quo mihi cõplacui: quo tpe
.ſ. ſqñ Chriſtus baptizatus fuit, erat Ieſus
incipiẽs quaſi annoꝝ.30. vt Lucę.c.iii. &
ſequit Angelus declarãs: quę futura erãt
poſt lapſas ipſas.lxx. Hebdomadas, di-
cens: Et poſt Hebdomadas.lxii. occidet
Chriſtus: cum ſupius in prima Hebdoma
daꝝ diuiſione poſitæ ſint ſeptẽ Hebdo-
madę: & in ſecunda.lxii. nũc dicens poſt
Hebdomadas.lxii. infert quaſi ex neceſ-
ſitate, q̄ tãto magis voluerit dicere, poſt
etiã ipſas ſeptem in primo diuiſionis lo
co memoratas: vnde per cõſequens inte
ligi debet, poſt.lix. Hebdomadas, qñ di
xit poſt Hebdomadas.lxii. occidet Chri
ſtus: hoc eſt in vltima ſupraſcriptę diui-
ſionis Hebdomada, quã Angelus ſupra
in duas diuiſit dimidias. In initio enim
.30. anni baptizatus fuit Chriſtus (vt ſu
perius dictũ eſt) qđ circa pricipiũ vltimę
fuit Hebdomadę: tribus et annis p̄dica-
uit, legẽq; Euangelicã docuit: poſtea paſ
ſus fuit: hoc eſt occiſus. Reſurrexit inſup
die.iii. & p.xl. dies pluries diſcipulis ſuiſ
apparuit: vt eum veraciter reſurrexiſſe co
gnoſcerẽt: demũ ipſis videntibus in coe
lũ aſcendit. Quę oĩa, licet poſt.lxix. Heb
domadas facta fuerint: tñ ipſis oib⁹.lxx.
Hebdomadibus nõdũ in totũ finitis: ſed
in prima vltimę Hebdomadis dimidia,
vel circa. In vltima vero dimidia Hebdo
madę.lxx. antedictę Apl'i Chriſti magri
ſui fidẽ, quaſi p vniuerſum orbẽ publica
uerũt, ac ſi eã ſeminaſſent. vñ ſecutũ eſt:
vt ipſe breui pullulauerit tpe, & adeo vi
guerit, & creuerit: ut Pſal.xviii. ipleretur
uaticiniũ: In oẽm terrã exiuit ſon⁹ eoꝝ:
& i fines orbis terrę uerba eoꝝ. Iudęi aũt
cõfiteri nolentes Chriſtũ Meſſiach adhuc
uenisse, & nõ aduertẽtes quo tpe, q̃ uẽtu
ra eẽnt, annuntiarent, inqunt: Agrippã
Regẽ, quẽ Chriſtũ uocãt, qa Reges anti-
qtus ungi ſolebant, tpe Hieroſolymitanę
obſidionis à Romanis occiſum fuiſſe: qđ
ueꝝ nõ fuiſſe ſupius demõſtratũ eſt: imo

Thalmudistę oēs affirmát .vii. Hebdomadaȝ noie cōtineri annos.490 vt ſupra declaratum eſt. Fuerunt igitur iuxta Ioſephū (ut ſupra) plures annis. 490. anni. 194. 10. 5. Vide ſupra ī primo folio præſentis: ꝙ à poſteriore tēplo, qđ ſecūdo āno Cyri Regis ꝯſtructū fuerit vſq; ad ei⁹ excidiū factum p Titū, fluxerūt anni. 635. & dies. 45.

ex ipſa Rabi Salomonis interpretatione falſum eſſe ꝯſtat: inqt enim ipſe ſuperius, hunc Chriſtū fuiſſe Cyrū Regem, hic autem Agrippā Regem: ex diuerſitate igit̃ pſonę patet falſitas, licet enim textus bis Chriſtū nominet, tn̄ ex ſerie ipſius textus de vno eodē intelligit Chriſto. Præterea obſidio Hieroſolymæ fuit quaſi per.xl. annos poſt.lxx. Hebdomadas. Inſup Iudęi volunt illas.62. Hebdomadas eſſe in ablatiuo caſu, & nō in accuſatiuo: eſt enī indeclinabile apud eos: vnde facile ſine imutatione cuilibet ſeruit caſui: ſicut hoc nomē cornu apud Latinos. & ſequit̃ Angelus Et nō erit eius ppl's, qui eū negaturus eſt: quę verba licet Iudęi ſic ī Hebręo haberi negent: tn̄ tum qm̄ hmōi ſnia alibi ēt in ſacris lr̃is habet̃ per alia tn̄ verba: tum ēt qm̄ ſi in Hebręo non fuiſſent: nō eavt: q; Btus Hieronymus in nr̃a Latina trāſlatione texuiſſet. Quod aūt iſtiuſmodi ſnia ī ſacris lr̃is alibi habeat̃, ꝯſtat Oſeæ.c.i. Voca nomen eius, nō populus meus, qa vos non ppl's meus, & ego nō ero veſter Deus. Itē Eſdrę.iiii.c.i. Transferā me ad alias gentes, & dabo eis nomē meū, vt cuſtodiant legitima mea, qm̄ me dereliqſtis, & ego vos derelinquā. Item Hieremiæ.c.iiii. Negauerunt dn̄m, & dixerūt non eſt ipſe. Itaq; ſi Daniel, vel Angelus inqt: Non erit ei ppl's, qui eū negaturus eſt, mendax nō extitit. Nōne o Iudęi, qn̄ vobis inſtantibus corām Pilato, vt Chriſtus crucifigeret̃, Pilatusq; vobis, ſiue parentibus, & maioribus vr̃is rñdiſſet: Regem veſtrū crucifigā? Nōne inquā vos oēs vna voce clamātes dixiſtis: Non habemus Regē niſi Cęſarē: vt Ioā.c.xix. teſtamini ēt vos hoc idē: qm̄ vſq; in pręſentem diem eū nō fuiſſe Meſſiā dicitis. Iudęi aūt hanc particulam: Et nō erit ei ppl's, q eum negaturus eſt, in ſuis extare Codicibus negant: ſed hęc verba tm̄, Et non ei: quā particulā Rabi Salomon ſic īterpretat̃: Et nō ei: hoc eſt: Agrippa nō erit, qa per mortē tollet̃. Ex his nēpe verbis, Et nō ei, nulla pōt eiici ſnia, & maxime certa, cū hęc oratio impfecta ſit, caret enī verbo. Rabi aūt Salomō arbitrio ſuo ponit verbū, Erit, & de ſuo addit, Agrippam, in noīatiuo caſu diſcordans cū illa dictione, Ei, quę eſt datiui caſus, quā dictionem additā.ſ. Agrippā, Angelus nō poſuit. Item illa dictio, Ei, videt̃ ſupflua, qa nihil de ea dicit, nec ēt cui adhæreat pſonę, vel quā ſignificet, de Agrippa nō eſt dicendū, cū de eo dici nō poſſe ſupra ꝓbatum ſit: vnde ꝗ violenter hāc faciat interpretationē, nemo eſt, qui nō videat. Sed iuniores Rabini adhuc peius faciūt, addunt enim, Et nedū Agrippa, ſed nec alius qſq̃ Rex deinceps erit de gente Iudęoȝ quouſq; adueniat Meſſiach. Videant oēs Iudęoȝ imperitiā, ſimul & temeritatem, q ex iſtis tribus dictionibus, Et nō ei, quæ nihil penitus ſignificāt, hanc vi quādā trahunt ſniam: q nec Agrippa erit Rex ſu⁹, nec qſq̃ alius, donec veniat Meſſias: quę verba nec ſunt Angeli, nec Danielis, ſed Iudæorum ſuos errores, & ineptias tueri conantiū: truncauerūt igit̃ illam particulā, Et nō erit ei ppl's, q eum negaturus eſt: ſatius erat totā illam truncare particulā, ꝗ aliquā eius partē imperfectā relinquere, quę maiorē criminis indicat, & facit ſuſpitionē. & ſequit̃ ēt Angelus: Et ciuitatē, & ſanctuarium diſſipabit ppl's cum Duce venturo: & finis eius vaſtitas: & poſt finem belli ſtatuta deſolatio &c. Ciuitatē Hieroſolymā, & ſanctuarium: hoc eſt templū, diſſipauit ppl's Romanus cum Duce venturo tūc.ſ. hoc eſt cū Veſpaſiano, vel Tito eius filio. Qualis aūt, & quanta fuerit Iudæoȝ calamitas, & miſeria in illa ciuitatis euerſione, narrat Ioſephus Iudęoȝ vernaculus lib. vii. Iudaici belli in pluribus capitibus: ſed hic addit ēt Rabi Salomon: Quia ille ppl's.ſ. Romanus, & oēs alii Iudæoȝ aduerſarii ſimiliter vaſtabunt̃ p Regē Meſſiam: quæ verba nec Angelus dixit, nec Propheta ſcripſit: vnde, quā ptineant veritatē iudicēt legentes. Et finis eius.ſ. ciuitatis vaſtitas: hoc eſt deuaſtatio, & deſtructio ſiue euerſio. Et poſt finē belli: qđ.ſ. hn̄t Romani cū Iudęis (de quo ſupra) deſolatio ſtatuta.ſ. à Deo determinata in vindictā mortis Chriſti: vt īfra ſuo loco ꝓbabit̃. In illa enī ciuitatis euerſiōe, tot, & tāta fuerūt miſerāda: vt Ioſephus dicat, Titum,

Digitized by Google

tat, Titum, q̃ vrbẽ ipſam obſederat, ſolitũ dicere pp multa portenta, Deũ ita eſſe Iudæis iratũ, vt timeret ne ei quoq; iraſceret, ſi Iudæis ignoſceret. Itaq;, licet Titus nõ eẽt crudelis, ſimiliterq; Veſpaſianus: tñ (impellente Deo) crudeli⁹, imo iuſtius actũ eſt, q̃ Romani vnq̃ alias ↄſueuerint. Siqdem in ea vrbe perierũt fame, ferroq; ſupra vndecies cẽtena Iudæorũ millia: venundata vero ſunt plura q̃ nonaginta millia captiuorũ. Iudæi aũt, & maxime Rabi Salomon, nõ dicit Poſt finẽ belli, ſed vſq; ad finẽ belli, hoc modo lr̃am iterpretans: licet aũt, q̃ oẽs Iudæorũ aduerſarii finalr̃ ſint per Meſſiã venturũ vaſtandi, & deſtruendi: tñ ſtatuta eſt à Deo, & determinata ciuitatis ſuæ Hieroſolymæ deſolatio, & Regni Iudæorũ, vſq; ad finem belli Gog, & Magog, de qbus loquit̃ Ezechiel. c. xxxviii. qui p Regem deuincentur Meſſiam, & reſtituet̃ ſibi: hoc eſt Hebræis, ciuitas, & templũ, & Regnũ: i qua ſua iterpretatione Rabi iſte tres cõmittit errores. Prim⁹ eſt, q̃ ciuitas Hieroſolymæ, & tẽplũ reſtaurari nõ debent, & maxime Iudæis: vt ifrà lib. vii. ſuis locis pbabit̃. Secũdus, q̃ ea dicit Rabi Salomon i hac ſua declaratione, quę nec Angelus annũtiauit, nec Daniel ſcripſit. Tertius, qa vbi nos Latini habemus, Poſt finẽ belli, Rabi Salomon inqt, Vſq; ad finẽ belli Gog, & Magog: in qua ẽt ſua declaratione duos alios cõmittit errores. Primo mutãdo dictionem illã, Poſt, in aliã dictionẽ, Vſq;, dictioni nr̃æ nedũ diſſimilẽ, ſed quodãmodo ↄtrariã. Duæ enim dictiones i Hebraico habent̃ idiomate: quarũ altera idẽ ſignificat, qđ Adhuc: altera vero idem, qđ Vſq;: & ambæ eiſdem ſcribunt̃ lr̃is, ſiue characteribus: ſed earũ ſignificatio p diuerſam diſtinguit̃ punctationẽ: quæ facillime mutari põt ipſis manẽtibus lr̃is. Adhuc, nanq; interdũ in ſacris lr̃is idem ſignificat, qđ, Poſt: vt Ionæ. c. iii. Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertet̃: & ſm hunc ſenſum nr̃a extat trãſlatio, ſiue æditio, quę Hebraice ſonat Od, & mutata pũctatione ſonat Vſq;, & ſm hunc ſenſum accipit Rabi Salomon. Quod autẽ ipſe Rabi hoc faciat, vt Angeli verba ad aliũ ſenſum retorqueat, dupl'r deprehendit̃. Primo, qa ſñia ſm æditionẽ nr̃am cum aliis Prophetis ↄuenit, ſua aũt minime. Secũdo, qa ipſe Rabi addit vnã dictionẽ monoſyllabã, Ad, & Gog, & Magog, dicens, Vſq; ad finem belli Gog, & Magog. Nã Angelus inqt tñ, Poſt finẽ belli: qđ de alio bello intelligi non põt, niſi de bello ppl'i Romani, & Ducis venturi: de qbus ſupra ſtatim dixerat. Rabi aũt Salomon, Vſq; ad finẽ belli Gog, & Magog, de qbus loqtur Ezechiel. c. 38. Qui aũt ſint iſti Gog, & Magog, non eſt huius loci diſputatio, ſed ſuo loco reſeruatur. ſequit̃ ẽt Angelus: Cõfirmabit aũt pactũ Hebdomada vna: qđ Rabi Salomõ in ſuis Cõmẽtariis, de pacto pacis interpretat̃. inqt enim ipſe, Iudæos in illa obſidione inducias, ſiue treugas cũ Romanis feciſſe: quas poſtea nõ ſeruantes breui tpe fregerũt: quapropter Romani eos deſtruxerunt, & exterminauerũt vnà cũ ciuitate, & templo: & reliquam ppl'i partem in hodiernam detruſerunt captiuitãtẽ: & ſic defecit hoſtia, & ſacrificiũ: non enim licet eis extra templũ Hieroſolymitanũ ſacrificare: vt Deuteronomii. c. xii. Nos aũt Chriſtiani dicimus: Hmõi pactũ nõ eſſe de pacto pacis, ſiue aliquarũ induciarũ, cũ Ioſephus de eis in Codice ſuo de bello Iudaico nullã faciat mentionẽ: ſed pactũ iſtud eſſe legem nouã: hoc eſt Euãgelicã: quã nobis ſtatuit Saluator noſter Chriſtus, imo potius docuit, q̃ vocat̃ pactũ nouũ: vt Hieremiæ. c. xxxi. & vt ſupra lib. iii. pbatũ eſt: quã legẽ nouã ipſe Saluator noſter pdicauit, & docuit poſt baptiſmũ ſuũ in prima vltimę Hebdomadis dimidia: vt ẽt ſupius dixi. Et hoc illud eſt, q̃ ibidẽ dicit̃: In dimidio Hebdomadis: & in vltia ei⁹ medietate deficiet hoſtia, & ſacrificiũ, & vſq; ad ↄſũmationẽ. ſ. mũdi pſeuerabit deſolatio. ſ. Iudæorũ. qđ & ipſimet (niſi cino cæci eſſent) aperte cognoſcere poſſent: cum ab eo tempore citra iam mille & quadringenti ſexagintaſeptem anni elapſi ſint: ex quo in hac ſunt, & perſeuerãt captiuitate: & adhuc in eorum pendet deſolatione cuius finis ignoratur, cum nullum diuinũ ha-

beăt Prophetam, qui aliquá ſalutis ſuæ, ſiue liberationis ſpem ſibi polliceri poſſit: vnde veraciter apparet omnia i hoc capite per Angelum Danieli annuntiata, ſic punctaliter, & examuſſim Iudæis eueniſſe, ſicut Angelus ipſe prędixit, & annuntiauit. Quod ẽt non latuit Oſeam Prophetá. c. iii. vbi dicitur de ipſis Iudęis: Quia dies multos ſedebunt filii Iſrael ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Epoth. Si igiť et uitas Hieroſolyma euerſa eſt, & templũ demolitũ, & proſtratũ eſt: ergo Meſſias iá diu venit, cum in Daniele dicatur eũ venire debuiſſe pendentibus adhuc. lxx. illis Hebdomadibus: imo poſt ipſas: hoc eſt illis iam elapſis, ciuitas, ac templũ adhuc per. 39. annos, vel circiter: ſiue. 42. ſteterunt: quod tempus ipſis Hebræis à ſummo Deo datũ fuit: vt in eo temporis ſpatio poſſent pœnitẽtia tanti ſceleris, quantum fuit Chriſti occiſio, diuiná placare clementiam: quam pœnitentiam cũ facere nollent, merito Deus in tantæ impi etatis vindictam, ipſos in hodiernam detruſit captiuitatem. Iuſtitia igitur ſempiterna: hoc eſt Chriſtus, ante ipſam venit euerſionem, poſtquam in eius vindictam illa facta fuit deſolatio.

¶ Magiſter Ioannes Baptiſta artium, & medicinę doctor, olim Iudęus, poſtea vero Chriſtianus, in ſuo Opuſculo cõfutationis Iudaicæ lecto ſuper. c. Danielis Prophetæ poſt confutationem opinionum Rabinorũ Hebręorum, vbi exponit catholicam expoſitioné, quæ huiuſmodi eſt ſm ipſum.

EGo autem, vt quod vobis promiſi, non exoluam, propter hoc non deſiſtam veram aggrediens expoſitionem, dico: ꝙ cũ Nabucodonoſoris ſomnium Danieli per Dei gratiam reuelatum fuerit: per quod quintũ Meſſiæ Regnum, cui finis non dabatur, manifeſtatum fuit, prout etiam per ſuas viſiones confirmatũ eſt. Quod quidem Regnum diebus Regni quarti Romanoꝝ. ſ. erat à Deo ſuſcitãdũ: fuerat quoq; Gog, & Magog: videlicet Antichriſti belli myſteriũ prænarratum: per quod Iſrael reliquiæ ſaluandæ erant. Intelligensq;, ac perfecte premeditans, prout huius. c. principio ipſemet aſſerit: verba. c. xxix. Hieremiæ, dicentia: Cum cœperint impleri in Babylone. lxx. anni: viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonũ, vt reducá vos ad locũ iſtum. Ego enim ſcio cogitationes, quas cogito ſuper vos dicit dñs: per quę verba myſteria hic recitata denotata fuerunt. auidus ideo, & deſideroſus myſteriorum proceſſus intelligere, ſicut de eo Angelus teſtať, dicens: Quia vir deſiderioꝝ es: ſe in oratione poſuit: vt ea mediante deſiderio ſuo Deus ſatiſfaceret: & quod quidẽ per præſentem obtinuit viſionẽ. Non enim petitioni hic à Daniele factæ tantummodo Angeli verba reſponſiua eſſe videmus: nec, ꝙ niſi ſuper Babylonica reuerſione, & templi reædificatione ipſe orauerit per verba ſua docemur: quinimmo quẽadmodum Rabi Leui ait: ꝙ ad altiora, & ad longius tẽpus ſe extenderit, nobis innuit ipſo. c. principio, dicente: Ego. ſ. Rabi Dauid: intellexi in libris: quaſi diceret: perfecte myſteria in ipſis contenta meditatus ſum. Et hac de cauſa veniens Angelus ad eũ, inqt: Daniel nunc egreſſus ſum vt docerẽ te intellectionẽ ſup his. ſ. q̃ tu tanq̃ deſirioꝝ vir ſcire deſideras. Tu aũt aíaduerte ſermonẽ, & intellige viſionẽ: eſt eni magnoꝝ myſterioꝝ ꝯtentiua, magnaq; intellectione indiget. Quoꝝ primũ eſt, quia. lxx. Hebdomades ſtatutũ eſt ſup ppłm tuũ, & ſuper vrbẽ ſanctá tuá, & reliqua. Pro cuius viſionis intelligentia vera aíaduertẽdum eſt: ꝙ tria in hac viſione principalr fuerũt Danieli myſteria reuelata. Primũ eni Chriſti myſteriũ fuit, in quo ſecũdi tẽpli reędificatio icludiť. Scdm vero, Hierłm, & tẽpli p Titũ deſtructio p partẽ illam: Et ciuitatẽ, & ſanctuariũ diſſipabit ppłs Ducis venturi, & reliqua. Tertiũ qdẽ eſt deſolationis duratio p eá partẽ dicentẽ: Et vſq; ad finẽ belli ſtatuti deſolationes. & per illá: Et vſq; ad ꝯſummationẽ, & cõſtitutionẽ pſeuerabit ſup deſolatũ. In prima itaq; pte ab Angelo ſic ꝓcediť: ná ad myſteriũ illud ꝯſũmádũ. lxx. Hebdomadaꝝ

daꝝ tpſ primo ɔſtituit: ſecundo vero ad ſpecialiũ opeꝝ, q̃ in eis ſiẽda erãt, declarationẽ deſcẽdit ibi ſecũda: Scito ergo, & aĩaduerte, & reliqua, vſq; ad clauſulã illã: Occidet Chriſtus, & nõ illi ĩcluſiue. Ego aũt priuſq̃ ad lr̃æ expoſitionẽ accedã, volo tanq̃ de principali huius myſterii fundamento, qualr̃ haꝝ Hebdomadarum numerus capiendus ſit, à quo ẽt termino eaꝝ cõputatio incipiat, necnõ de termino, ad quem terminet intelligatis: q̃bus habitis, viſionis ĩtentionẽ facile (ſi volueritis) capietis: & vos nõ latere volo catholicos expoſitores in modo accipiendi Hebdomadã cũ Hebraicis ɔuenire. Capiunt enim ipſi, ſicut & veſtri, Hebdomadã ꝑ ſeptena annoꝝ, dicẽtes. Lxx. Hebdomades. lxx. ſeptenas annoꝝ eſſe, quę numeꝝ. 490. annoꝝ faciunt. Sed videre volentes à quo tpe haꝝ Hebdomadaꝝ cõputatio incipiat: & vbi terminentur, non parua ſpeculatione indigemus. Veſtri enim. ſ. Iudæi: vt ſupra vobis innui, in hoc maniſeſte deficiunt: nã. lxx. Hebdomadas cõputant à prima templi deſtructione ꝑ Nabucodonoſorẽ facta, incipiunt, dicuntq; eas in ſecũdi templi deſtructione terminare: quas q̃dẽ in partes duas ſic diuidunt: dicunt enim à primi templi deſtructione, vſq; ad reędificationẽ ſecundi, Hebdomades. x. fluxiſſe: quæ annos. 70. faciunt: aliis autẽ. 49. Hebdomadibus additis, efficit̃ numerus. 420. annorum: q̃bus dr̃ templũ ſecundum ꝑduraſſe. Huius aũt dicti falſitas ꝑ doctores veſtros Thalmud lib. q̃ dicitur Magilla. c. i. apte patet. Per ſacræ enim ſcripturę hiſtorias oſtenditur, qualiter à primi tẽpli deſtructione, vſq; ad ſecundi ædificii finẽ, anni. 78. fluxerunt. Nam, queadmodũ ſupra, cũ probaui nõ poſſe de Cyro vſq; ad Chriſtũ Ducẽ intelligi, iteꝝ recitaui Nabucodonoſor annis. 45. regnaſſet. 19. cuius templũ primũ menſe. 5. deſtructum eſt: ex quo ſequit̃ ipſum poſt templi ruinã annis. 27. perregnaſſe: poſt quẽ Euilmerodac (vt ipſi aſſerũt) annis regnauit. 23. deinde annis tribus Balthaſar, vt ex textu hr̃. Darius vero primus, ſicut hiſtorię ẽt narrant, annis duobus regnauit: & ɔſequenter ſm̃ veſtros Hebręos Cyrus annis trib⁹, & Aſſuerus, qui dr̃ Arphaxat, regnauit annis. 14. Darius vero (vt ex textu hr̃) vſq; ad templi ɔſummationem annis regnauit ſex: & ſic primæ eoꝝ diuiſioni Hebdomada vna, annuſq; ſupſunt. Ex quo toti⁹ cõputi falſitas ſequit̃: plus enim. 490. annis (vt ꝑ prædicta vr̃) à primi tẽpli deſtructione vſq; ad ſecundã fluxere: qđ quidẽ ẽt infra vera Hebdomadaꝝ calculatione vobis clarius maniſeſtabit̃. Deficiunt inſup. ipſi in termino, à quo ipſaꝝ Hebdomadarum haud dubium, & ex conſequenti in termino, ad quem, eo quia per modum loquendi ſui Angelus, à quo tempore computatio hæc incipienda ſit, nos docet. Dicit enim, ꝙ ab exitu ſermonis vt iteꝝ ædificetur Hierlm̃: hoc eſt à primo verbo à dño procedente ſup reditu ppl̃i ad Hierlm̃, vt iteꝝ ædificaret̃: quod verbũ Hieremiæ. c. xxix. hr̃, ex ea parte dicente: Cum cœperint impleri in Babylone. 70. anni, viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbũ meum bonũ, vt reducã vos ad locũ iſtũ. Quod quidem in pręcedenti. c. Hieremię ipſemet Hieremias teſtat̃, Regis Sedechiæ anno. 4. egreſſum fuiſſe reperit̃: qui quidẽ annus Regni Nabucodonoſoris. 11. extitit: quapp. lxx. Hebdomadaꝝ cõputatio ab aliquo prædictoꝝ tempoꝝ neceſſario incipere debet: quo probato ꝑ annoꝝ cõputũ in terminum ad quem facile deueniemus. Nã ab anno Nabucodonoſoris. 12. cõputũ inchoãdo, cũ annis. 45. ꝓut veſtri Iudæi aſſerunt, ipſe regnauerit: ſubtractis ab his annis. 11. deſtructionẽ ꝑcedẽtib⁹, & 12. incluſiue, vſq; ad Regni eius finẽ, anni. 34. ſuperſunt: q̃b⁹ annis. 23. quib⁹ Euilmerodac regnauit additis, & annis tribus Balthaſar, hr̃ de Regib⁹ Chaldęorum ab exitu ꝑdicti ſermonis anni. 60. q̃bus ſi anni duo Darii Regni addant̃, & ei⁹ nepotis Cyri. 30. necnõ &. 14. Aſſueri Cyri filii, & mariti Heſter: & anni ſex Darii ſecundi vſq; ad ſecũdi tẽpli ɔſummationem, de Perſaꝝ Regibus annos faciunt. lxx. q̃bus Chaldæorũ. lx. ꝑmixtis: ꝙ à verbis domini ad Hieremiã egreſſu,

Digitized by Google

vſq; ad ſecundi templi conſummationẽ, centum duodecim anni elapſi ſint, demonſtratur: his autem annis quadringẽtis & viginti, quib⁹ (vt veſtri teſtificant) templum ſecũdũ durauit ſuperadditis, habetur ꝙ ab exitu ſermonis vſq; ad vltimam templi deſtructionẽ anni. 532. fluxerunt, à qbus anni. 42. qbus dñi noſtri Ieſu Chriſti paſſio templi deſtructionẽ pręceſſit, prout oẽs ꝓcedunt, reſecatis, ſequitur ꝙ ab exitu ſermonis à Deo p Hieremiam de ſecundi templi reædificatione, vſq; ad paſſionis Chriſti annum, anni. 490. fluxerunt: q numerꝝ. lxx. Hebdomadaꝝ per Angelũ Danieli annuntiatarum faciunt: ex qbus veſtroꝝ Iudæorũ Rabinoꝝ prauitas vnicuiq; notam ſe facit. His viſis literæ expoſitionem aggrediens, dico luce clarius patere per primã poſitionem Chriſti myſterium principaliter Danieli prędixiſſe, cui. lxx. Hebdomadaꝝ tempus ꝯſtituit. Temporis enim diſcurſus (vt viſum eſt) cum Angeli dicto ad vnguem ꝯuenit: & deinde cũcta, quæ dicta propoſitione ꝯtinentur, ad tale myſterium referunt. Nam clauſula illa: Et ad ducendum iuſtitiã ſempiternã, prout veſtri aſſerunt, Meſſiæ attribuit. necnon & illa: Et inungendum Sanctũ ſanctorum: quemadmodum ex doctorũ Thalmud colligitur. Præuaricatio autẽ, quę eadẽ paſſione conſummanda erat: peccatumq;, quod finẽ tunc accipere debebat, necnon & iniqtas, quæ p iuſtitiæ ſempiternę adductionẽ, ac Sancti ſanctorum inunctionẽ delenda erat: cum (vt p ſuperiora viſum eſt) de primi templi peccatis, neq; ſecundi verificari poſſint: icirco ꝙ ad originalẽ peccatũ, quod per Chriſti paſſionẽ delendũ erat referant, neceſſario fateri cogimur: qua qdem paſſione viſio oĩs, & prophetia, quæ de tali myſterio locutę ſunt, finẽ, & conſummationem hr̃e debebant. & hoc præcipue ex modo eloquii ſui oſtendit Angelus, cum dicit: Et finẽ accipiat peccatũ, ſingulariter inqt. Per ſecundã vero propoſitionem, cum dr̃: Scito ergo, & aĩaduerte ab exitu ſermonis, & reliqua, ait: Notificat Danieli Angelus, qualiter ab exitu ſermonis: ſ. Nabucodonoſoris duodecim (vt ſupra viſum eſt) vſq; ad Chriſtũ Ducem: videlicet Chriſtũ, qui Dux per Prophetas vocatus eſt, Hebdomades ſeptẽ, & Hebdomades. lxii. fluere debebant: poſt quas in vltima Hebdomada paſſio eius ꝯſummanda erat, per eam partẽ dicentem: Et poſt Hebdomadas. lxii. occidetur Chriſtus, & nõ illi: diſtiguent. lxx. Hebdomades pdictę ab Angelo in partes tres, ſm quod in earum qualibet aliquod ſpeciale myſteriũ conſummandũ erat. Nam primi tẽpli deſtructio, ꝙ iam præceſſerat, parte prima continebat. In ſecunda vero. ſ. in eius principio, erat tẽpli inſtauratio obtinenda: & hoc in anguſtitia tempoꝝ: quemadmodũ Eſdras, & Hieremias teſtant. in fine aũt ſui virginis ꝯceptio, verbiq; incarnatio germinari debebat: ſed in vltima parte, quæ vltima Hebdomada exiſtit vltimi effectus Chriſti per ſuam paſſionem, & mortẽ finis erat, pro qua occideretur Chriſtus. Et non eſt illi, dixit: vbi per clauſulam hãc, Et non eſt illi, Angelus denotare voluit, ꝙ ſuæ paſſionis hora Chriſtus neminẽ habere debebat, qui vt à morte euaderet, pro ſe perfecto aĩo procuraret, quemadmodum tunc verificatũ fuit. Oẽs enim ſui, Iudæorum metu, ipſum reliquerunt: alii vero ad id, tanq̃ ad ſacrificium currebant. Quamobrem ea, quæ in ſecundo principali myſterio continentur, ab Angelo immediate poſita fuerunt de diſſipatione. ſ. ciuitatis, & ſanctuarii p Ducis vẽturi ppl̃m: videlicet Titi Veſpaſiani, quę in pœnã prędicti peccati ꝯtra Chriſtum cõmiſſi eſſe debebant: imo (vt hiſtorię narrant) parum poſt ſecuta ſunt. Dixit aũt notãter: Diſſipabit ppl̃s Ducis venturi: vt oſtenderet Titum ad id non voluntarie iteruenire: ſed bene aliorum pplõꝝ milites, qui cũ eo erant, quemadmodũ Ioſephus de hoc Iudaico bello teſtimoniũ perhibet. Ipſe enim ne ciuitas, & ſanctuariũ deſtruerent, & cum Iudęis primo, & tandẽ cum militibus ſummopere laborauit: id aũt obtinere non potuit, cũ pp Chriſti occiſionẽ finis eius vaſtitas eſſet: q̃ vaſtitas vſq; ad ſtatuti Antichriſti

Literæ expoſitio.

chriſti belli finem duratura erat: & ipſa Hieruſalem erat diuerſas deſolationes paſſura, queadmodũ hucuſq; (vt hiſtoriæ narrant) de ea viſum eſt. Sed p hanc particulam quoddã, ad tertium principale myſteriũ ptinẽs, incidẽter Angelus tetigit: quãobrem ad ſecũdũ ĩmdiate reuertit, dicitq;: Quod Dux ille Titus pactũ multis Hebdomada vna magnificare debebat. i. debebat eis pſuadere. ſ. Iudæis: vt ſecũ in pactũ venire vellent, quẽadmodum Rabi Leui ait: ne ciuitas, & ſanctuarium deſtruerent. Sed cũ id ab eis obtinere nõ potuerit, iõ in dimidio Hebdomadis, vt hoſtia, & ſanctuarium deficerent, per templi ruinã cauſare debebat: cuius cãm aſſignans Angelus ꝯcludit, & dicit: Quod pp abominationes erit deſolans: hoc eſt ipſe Titus deſolans pp abominationes ex operibus Iudęoꝝ contra Chriſtum factis, vrgentes ciuitatem, & tẽplum deſolabit. Quę quidem deſolatio vſq; ad conſtitutum Antichriſti bellum (vt ſupra viſum eſt) perſeueranda erit: p quam particulam tertiũ principale myſterium Angelus tetigit. Ex qbus concluditur: Vos Iudæos alium Meſſiam, ſeu aliam ſalutem q̃ illam, quæ poſt Gog, & Magog bellum, per Dei gratiã vobis reſeruata eſt, expectare nõ debere. De qua ſalute, cum per prophetias à prophetiis Meſſiæ myſteriũ prædicantibus diſtinctas à Prophetis loquatur, in hoc opere variis in locis (prout materia diſputationis exigebat) collocauimus.

¶ Idem Daniel. c. ii. In diebus aũt Regnorũ illoꝝ ſuſcitabit Deus cœli Regnum, quod in æternum non diſſipabitur: & Regnum eius alteri populo non tradetur: cõminuet autem, & cõſumet vniuerſa Regna hęc, & ipſum ſtabit in æternum, & reliqua.

Item ipſe idem Daniel capite. vii. de quatuor beſtiis, quas uidit, leęna. ſ. urſo, & pardo, uel ipſis beſtiis ſimilibꝰ: & de quarta etiam beſtia terribili, mirabiliq;, ac forti, ceteris diſſimili, quã nulli cõparat beſtiæ: & hęc quarta decem habebat cornua. & ecce, ipſo Daniele eam beſtiam cõſpiciente, cornu aliud paruulum ortum eſt ipſi beſtiæ in medio aliorum cornuum, & reliqua. Cap. VI.

DVabus inſuper aliis diſſimilibus uiſionibus unius. ſ. ſtatuæ pgrandis, & diuerſoꝝ metallorũ, & quatuor beſtiarum terribilium ualde Daniel Propheta ab Omnipotenti Deo irradiatus, Chriſtum Meſſiam iam diu ueniſſe nobis aperte demonſtrat, capitibus ſecũdo, & ſeptimo ſuę prophetię. In ſecũdo nanq; capite, ſomnium quod Nabucodonoſor Babyloniæ Rex, & uigil factus obliuioni mandauerat primo narrauit: deinde quid ſignificaret aperuit. Viderat enim Rex in ſomnis ſtatuam quandam aũt fictilem: uigil poſtea factus, ꝓuocatis ariolis, magis, & maleficiis ſuis, ac Chaldęis, ut ſibi ſuum indicarent ſomnium q̃rebat: ipſis aũt neſcientibus, introductus tandem fuit Daniel, qui Regi ſic ait: Myſterium quod Rex interrogat, ſapientes, magi, arioli, & haruſpices nequeunt indicare Regi: ſed eſt Deus in cœlo reuelans myſteria: qui indicauit tibi Rex, q̃ uentura ſunt in nouiſſimis temporibus. Somniumq; quod Rex uiderat ſibi narrauit: quo narrato, ipſius quoq; ſomnii ſignificationẽ expoſuit. Et primo de quatuor Regnis ſibi inuicem tunc ſuccedere debentibus: quorum primum erat Babyloniorum, ſiue Chaldęorum, cui ipſe præerat Nabucodonoſor Rex: quod per caput aureum ipſius ſtatuę ſignificabat. Secundũ uero Regnum, erat Perſarum, & Medoꝝ, cui pfuit Cyrus Perſaꝝ Rex, deuicto Dario Medorum Rege: quod Regnum per ipſius ſtatuę pectus, & brachia ex argento præfigurabatur, ad oſtẽdendum, quod ſicut ſtatua duo brachia in uno habebat pectore, ita ex duobus Regnis: Medorum ſcilicet, & Perſarum, unum tantũ Regnũ fieret: ſcilicet Cyri. Tertium Regnum fuit Grecorum, cui pfuit Alexander Magnus: quod Regnum per uentrem, & femora ipſius ſtatuæ ex ære ſignificabatur. Quartũ uero Regnũ fuit Romanorum: quod mortuo Alexandro Magno ualde magnum, & potentiſſimum effectũ fuit: & per tibias ferreas,

Digitized by Google

& pedes partim ferreos, & partim teſtaceos figuli ſignificabat. Sed quia poſtea fuit diuiſum in Imperiũ Cõſtãtinopolitanũ, & Romanorum, ideo ſtatua illa habebat pedes, & tibias partim ferreas, & partim teſtaceas. Sequitur poſtea Daniel, vt Regnũ oſtendat Regis Meſſię, dicens: In diebus autem Regnorum illorum: hoc eſt in diebus Regni ipſorum Romanorum: quod Regnum, licet vnũ tantũ eſſet, Regnũ ipſum tamen in plurali protulit numero, dicens: Regnorum: & hoc, quoniam ipſum Regnũ ex multis erat Regnis efficiẽdum. & ſequitur Propheta: Suſcitabit Deus coeli Regnum: quod in æternum non diſſipabitur: & Regnũ eius alteri populo non tradetur: cõminuet autem, & conſummet vniuerſa Regna hęc, & ipſum ſtabit in æternum, ſecundum quod vidiſti, quod de monte abſciſſus eſt lapis ſine manibus: & cõminuet teſtam, & ferrum, & æs, & argentũ, & aurum. Deus magnus oſtẽdit Regi, quæ ventura ſunt poſtea, & verum eſt ſomnium, & fidelis interpretatio eius. vnde ipſe Daniel cap. vii. inquit: Omnes populus, Tribus, & linguę ſeruient ei, quia prope finem mundi omnes gentes ad Chriſti fidem confugient. Regnum hoc, quod non corrumpetur, & in æternum non diſſipabitur, eſt profecto Regnũ Regis Meſſiæ: quod eo incepit tempore, quo vltimum antedictorũ quatuor Regnorum. ſ. Romanum Regnum in magna erat poteſtate, & fortitudine, & in magno extitit robore, tempore. ſ. Octauiani Cęſaris Auguſti Imperatoris Romani: anno enim eius Imperii quadrageſimoſecũdo, in initio ipſius anni natus fuit Chriſtus ex glorioſiſſima virgine Maria in Bethleem Iuda: vt Lucę cap. ii. Factum eſt autem cũ eſſent ibi, impleti ſunt dies vt pareret, & peperit filium ſuum primogenitum. Quod verũ eſſe probatur auctoritate Pſalmi ſecundi, vbi dicit Dei filius Meſſias: Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montẽ ſanctum eius, prædicans pręceptum eius. Quæ verba, ſecundum veritatem Hebraicã, ſic ſonant: Ego autem orditus ſum Regem meum ſuper Sion montem ſanctum meũ, annuntiabo Dei pręceptum. Auguſtus namque Cęſar, deuictis prius Bruto, & Caſſio, ac Marcoantonio, & iam toto orbe pacato, vt oſtenderet Regnum ipſum ad eum ſolum ſpectare, totius orbis deſcriptionem fieri mandauit, quaſi eius Regni nouam caperet poſſeſſionem: vt Lucę cap. ii. Exiit edictum à Cęſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis &c. Eo igitur tempore Chriſtus Ieſus ſecundum carnem ex virgine natus eſt, vt ſuperius dixi: & ſic Meſſię Regnum in diebus quarti Regni potentiſſimi ſuſcitatum fuit: quod Meſſię Regnũ in æternum nõ eſſet diſſipandum, & alteri non eſſet populo tradendum, imo in æternum ſtaret, & perduraret in coeleſti. ſ. beatitudine, quia ſpirituale Regnũ eſſe debebat, & ſic fuit, dicente ipſo Saluatore noſtro Ioan. cap. xviii. Regnum meũ non eſt de hoc mũdo. Et per quod Regnum omnia alia Regna terrena per varia metallorum genera pręfigurata comminuerentur. Et hoc per lapidem abſciſſum de monte ſine manibus: hoc eſt per Regem Meſſiam ſine virili ſemine natũ: ſcilicet ex virgine: per quem lapidẽ tam apud Hebræos, quam Chriſtianos Rex Meſſias ad literam intelligitur: vt ſupra lib. ii. capitulo duodecimo probatum extitit. De quo lapide etiam dicitur Pſal. cxvii. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Dominus enim noſter Ieſus Chriſtus lapis verus inuentus in legis litera reprobatus eſt à Iudæis ædificantibus: ſed à Deo patre factus eſt in caput: vt duos connecteret parietes: vnum. ſ. de circũciſione: hoc eſt de Iudęis: & alium de pręputio: hoc eſt de Gentilibus: in vno nouo homine. i. in ſemetipſo. Et factus eſt mirabilis in oculis noſtris: non in illorum, qui eum reprobauerũt: ſed in noſtris, qui eum credendo ſuſcepimus. Et hic lapis ſingularis eſt dies ſalutis noſtrę: in quo vel à morte ſurreximus, vel mœrore peccati depoſito, in nouitate vitę lętamur. Quod autem per hunc lapidem angularem intelligatur Meſſias, Rabi Salomon in Cõmentariis ſuper Michear capitulo quinto: teſtatur ſuper illud: Et tu Betlheẽ Ephrata ex te mihi egredietur Meſſiach filius Dauid, ſicut ipſe ait Pſal. cẽteſimodecimoſeptimo, allegãs hãc literam

Digitized by Google

terã: Lapidem, quem reprobauerũt ædificantes &c. De quo etiam lapide angulari ſic habetur Eſaię.c.xxviii. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum angularẽ pretioſum in fundamento fundatum: & qui crediderit, non feſtinet. vel iuxta. Lxx. interpretes, & Beatum Petrum in ſua prima Epiſtola.c.ii.& Actuum.c.iiii. Non confundetur: quę verba p. Chaldaicam iterpretationem ſic interpretãtur: Ecce ego ſtatuens in Sion Regem Meſſiam, Regẽ potentem angularem &c. De quo etiam lapide Saluator noſter Iudæis locutus eſt, Matthæi.c.xxi. Spirituale nempe Regnum Chriſti eſſe debebat, cum Regnũ illud Romanum eſſet ſibi ſubiiciẽdum: quod per fidem: hoc eſt per fidei ſuſceptionem intelligendum eſt. ſic enim adimpletum fuit, & maxime tempore Conſtãtini Imperatoris, & Beati Siluestri papę. Eo nanq; tempore Romanum Imperium per fidem veram ipſi Ieſu Chriſto fuit, & eſt ſubiectum. publice enim & impune tunc cuiq; ad Chriſti fidem confugere licuit: nã prius tam in vrbe Romana, q̃ alibi Chriſtiani multis cruciabãtur tormẽtis. Quo tamẽ non obſtante, Chriſti nomen, & fides deleri non potuit: immo multo magis augebatur in dies. in cuius rei ſignum audi Tertullianũ Carthaginenſem in Apologia ad Romanos iudices ita clamantem: Sed hoc agite boni Præſides, cruciate, torquete, damnate, atterite nos: probatio eſt enim innocentiæ noſtræ iniquitas veſtra: ideo nos hęc pati Deus patitur: nam & proximam ad lenonem damnando Chriſtianã potius, q̃ ad leonem confeſſi eſtis labem pudicitię apud nos atrociorem omni pœna, & omni morte reputari. Nec quicquam tamen proficit exquiſita crudelitas veſtra: immo magis illecebra eſt noſtræ ſectæ: plures enim efficimur quoties metimur à vobis: ſemen eſt ſanguis Chriſtianorũ, omnia impleuimus &c. Origenes quoq; in quarto Periarchon libro inquit: Innumerabiles in ſingulis mundi regionibus homines relictis patriis legibus, Chriſtianam legẽ ſubito ſuſcepiſſe, omniaq; tormentorũ genera, & mortem in eius gloriam libentiſſime & tuliſſe, & quotidie ferre. Quod autem Regnum Chriſti ſpirituale deberet eſſe, & non temporale, confirmatur etiam.ii. Regum.c.vii. vbi Nathan Propheta inquit Dauid: Cumq; completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit de vẽtre tuo: hic ergo qui poſt Dauid mortẽ naſcitur Salomon eſſe nõ poteſt, immo eſt Meſſias Rex: vt etiam ſuperius probaui in primo huius operis libro.c.xx. Nam Meſſias non temporale ſicut Salomon, ſed æternum Deo templum ædificat. Sequitur inſuper ſic Deus ad Nathan: Et reparabo Regnum eius, hic ædificabit mihi domum nomini meo, & dirigam thronum eius vſq; in æternum: ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium. ſ. quia Meſſias Dei filius magis eſt, q̃ Dauid. & paulo poſt addit: Et Regnum eius erit vſq; in æternũ coràm me. ſ. quia in ſpiritualibus bonis, non autem temporalibus, & corporalibus. ideo ſubiungit: Et thronus eius erit erectus vſq; in æternum. Cum autẽ hæc iam diu adimpleta fuerint: ergo Meſſias iam diu venit. Opponit Iudęus, dicẽs: Duo huic noſtrę obſtare interpretationi: alterum, ꝙ Imperator, ſiue Rex Romanorum in Imperio, & poteſtate adhuc ꝑſtat, & perſeuerat, ex quo eius Regnum non eſt deletum, & finitum: alterum vero eſt, ꝙ Pontifex Romanus, qui (vt aiũt Chriſtiani) Chriſti Vicarius eſt in terris, Regnum habet temporale: multaꝝ enĩ ciuitatum dominiũ habet: & quomodo eius Regnum ſpirituale poteſt eſſe? Reſponſio. Licet Imperator in Imperio, & poteſtate magna adhuc perſtet, & perſeueret, Propheta tamen à veritate nõ deuiauit. Non enim dixit ipſe: ꝙ finito Romanorum Regno, ſuſcitaretur Regnum Meſſiach: ſed ꝙ in diebus Regnorum illorum. i. Romani Regni: hoc eſt eo Regno adhuc pendente, & regnante: quo tamen non obſtante Imperium Romanum ſummo Pontifici in multis conſtat eſſe ſubiectum. Cũ enim Imperator Romanus Chriſtianus ſit, dubitari minim

Oppoſitio.

Reſponſio.

pōt, ꝗn ipſe quoq; in rebus fidei, eccleſiaſticiſq; eccleſię catholicæ, tanq̃ Chriſtianus parere teneatur. Inſuper in eius coronatione, quãdo ipſe Imperator à ſummo Pontifice Imperiali diademate inſignitur: nõne videtur ab eo tanquam ſuperiore, regimen adminiſtrandi Imperium, ſi nõ in totum aſſumere, ſaltem in eo confirmari? Adde quoq; hoc aliud, ꝙ quotieſcunq; ſancta eccleſia, vel ab infidelibus, vel ab aliquibus peruerſis Chriſtianis vi opprimitur, Imperator à ſũmo Pontifice requiſitus, ei ſuccurrere tenet. In quibus omnibus Chriſti Regnũ præferri, & antecedere manifeſte cognoſcit. Nonne tibi hæc aliquid importare videtur? Ad alteram vero partem, in qua negant Chriſti Regnum eſſe ſpirituale, eo ꝙ etiam habeat temporale. Reſpondetur, Chriſtum Ieſum Pontificibus Vicariis ſuis, ac ſucceſſoribus in ſpiritualibus rebus, & diuinis proprie reliquiſſe Imperium, ſiue Regnum vſq; ad huius mundi finem. Vnde ſubſtantialis, & propria inquantum Pontifices ſunt, & Chriſti Vicarii, iuriſditio ſe in ipſis ſpiritualibus, & diuinis extendit, dicente Saluatore noſtro Ioan. c. xviii. Regnum meũ non eſt de hoc mundo. Rerum vero Romanarum, & ſæcularium dominatio, & adminiſtratio Põtificibus acceſſoria eſt, tanquam accidens, non inquantum Vicarii Dei, ſed inquantũ Conſtantini Cæſaris ſunt hæredes, ſiue donatarii. Ipſe enim Conſtantinus eos Pontifices, ſiue potius eccleſiam Ieſu Chriſti ciuitatibus prædictis condonauit: licet enim Pontifices ipſi in temporali etiam dominium habeant: non tollit tamen propter hoc, quin in ſpirituali legitimi, & veri Chriſti Vicarii eſſe poſſint. Nec ꝓpterea cuiquam abſurdum, & inconueniens videatur, quin immo conuenientiſſimum, & quodammodo neceſſarium eſt, ipſos ẽt temporaliter regnare: & eo maxime, vt latrunculi, & publici bonorum raptores, qui (vt ex rapto viuant) quoſcunq; opprimere, & vi inſeſtare audent, ſi ſpirituali ſceptro admoniti ab huiuſmodi violẽtiis ceſſare, & corrigi noluerint: imo contempto ſpreto perſeuerare audeant, poſſint ſæculari quoq; ſceptro puniri. Nunc tẽpus admonet, vt ad aliam Danielis prophetiam, de qua ſupra in titulo huius capitis accedat, vt ex ambabus poſtea ſimul, & pariter Meſſiam veniſſe oſtendatur. Si enim Prophetę verba adimpleta fuiſſe oſtendetur: vt Meſſias venerit concedi, & fateri oportet. Inquit enim Daniel. c. vii. Videbam in viſione mea nocte: & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno: & quatuor beſtiæ grãdes aſcẽdebant de mari diuerſæ inter ſe: & oẽs ipſas quatuor deſcribit beſtias ſigillati. Prima erat quaſi leæna, & habebat alas aquilæ &c. Secunda erat ſimilis vrſo, & tres erant dentium ordines in eius ore &c. Tertia erat quaſi pardus, & alas habebat quaſi auis quatuor ſuper ſe &c. Quarta vero erat terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos comedens, atq; cõminuẽs, & reliqua pedibus ſuis conculcans: diſſimilis autem erat cæteris beſtiis, & cornua habebat decem: & ecce cornu aliud paruulum ortum eſt in medio eorum, & tria de cornibus primis euulſa ſunt à facie eius: & ecce oculi quaſi oculi hominis erant in cornu iſto, & os loquens ingentia &c. Sub quibus quatuor beſtiarũ figuris quatuor Regna (vt inqt Daniel) ſignificabantur. Per quartam beſtiam Iudęi omnes Imperium Romanum intelligi volunt. Quoniã vero Daniel ait: quartam beſtiam deſtruẽdam eſſe per Regnũ à Deo cœli ſuſcitandũ, exponunt Iudęi Romanum Imperium in aduentu Meſſię deſtrui debere. Addunt Regnum eccleſiæ idem omnino eſſe, atq; Romanum illud antiquum, licet antiquus: vnde concludunt Imperium Regnum eſſe poſtquam per Meſſiam ab eis expectatũ eſt diſſoluendum. Quod quidem inde confirmant, quia Daniel ait: ex quarta beſtia cornu paruulum pullulare: quod ſermones contra excelſum loquatur, qualem volunt fuiſſe Ieſum, eiuſq; Vicariũ. Huiuſmodi vero machinatio falſa eſt: tũ quia Regni Romani ratio in rebus corporalibus, ſiue temporalibus conſiſtit:

Scrutiniũ ſcripturaꝝ diſt. vii. c. i. vult p iſta regna ſignificari, ꝙ idolatria deſtruẽda eſſet tpe Meſſiæ vniuerſaliter p oĩa Regna mũdi.

Chriſtiani

Digitized by Google

Chriſtiani Regni ratio in rebus omnino incorporalibus, ſiue ſpiritualibus. Diuerſa igitur Regna ſunt: vnde etiam hodie Imperatorem noſtrum à Pontifice diuerſum eſſe videmus: tamen quia Daniel dicit: ꝙ illud cornu faciebat bellum cõtra ſanctos, & præualebat eis: quod de Ieſu, eiusq; Vicario ei ſimili dici nullo modo poteſt. Adde ꝙ ibidem Daniel prędicit: quartam beſtiam perituram, quando veniet ille, quaſi filius hominis in nubib⁹ cœli. Totum hoc in ſecundo Chriſti aduentu eſt adimplendum: quando cũ maieſtate, & potentia ſumma accedet ad iudicandum. Nullo autem modo in aduentu primo, in quo non potens, magnificusq;: ſed tanquam lapis abſciſſus, & abiectus venturus à Daniele, & aliis Prophetis prænuntiatur. Cornu vero illud Antichriſtus erit: paruum ſcilicet: quia ex viliori Iudæorum fece Antichriſtus trahet originem. Annectitur quartę beſtię: ideſt tyrãnicę poteſtati. Beſtia enim hęc tyrannidem vniuerſam mundi ſignificat ab initio Romę, vſq; ad mundi finem: quę vnà cum ſummo tyrãno Antichriſto ventura eſt in ſecundo Chriſti aduentu ad Iudicium circa finem mundi. dicit enim Daniel: Iudicium ſedit, ſiue ſedebit. dicit rurſus ſtatim: Vt auferatur potentia, & conteratur, & diſpereat vſque in finem. Regnum autem, & poteſtas, & magnitudo Regni, quæ eſt ſubter omne cœlum detur populo ſanctorum altiſſimi: quia oẽ quod includitur infra ambitũ vltimũ cœli empyrei, dabit̃ ſanctis, quia totum cedet ad gloriam electorum. Vnde ex huiuſmodi verbis patet, ꝙ non loquitur Daniel tantũ de Regno terreno, ſed etiam cœleſti. Sunt qui volunt cornu illo nõ modo Antichriſtum, verum etiam tyrannicam hæreſim, hæreticamq; tyrannidem Maumethis Regis Arabum ſignificari: eſſe enim aiunt imaginem Antichriſti, quemadmodum Ioannes baptiſta fuit imago Chriſti. Qđ autem quarta beſtia tyrannidem vniuerſam in qualibet mundi parte à Romanis primis exortam vſq; ad Antichriſtum, & mũdi finem ſignificet, ex eo patet, ꝙ oẽs etiam Iudęi conſentiunt, per beſtiã primam ſignificari vniuerſam mundi tyrãnidem ab initio mũdi, vſq; ad Nabucodonoſor. exitus enim rerꝫ exordiis ꝓportione quadam ꝯgruere debent. Ex antedictis igitur Danielis prophetiis ſicut ſupra adipletis patet, Meſſię tẽpus ꝑteriiſſe, & per conſequens eum iã diu veniſſe.

¶ Itẽ Eſaias. c. lxvi. Ad quẽ reſpiciã, niſi ad paupculũ, & ꝯtritũ ſpiritu, & trementem ſermones meos? Qui immolat bouẽ, quaſi qui iterficiat virꝫ: q mactat pecus, quaſi q excerebret canem: q offert oblationẽ, quaſi q ſanguinẽ ſuillũ offerat: q recordat̃ thuris, quaſi q bñdicat idolo. ex ꝓdictis patet, quõ Meſſię legalia debebãt ceſſare, & quõ poſt eius aduẽtum oia illa debebant eſſe Deo abominabilia, ſicut homicidium eſt Deo abominabile: vñ ſnia eſt: Quod ſicut homicidiũ, & ſacrificium idoloꝝ erant tunc prohibita, ita poſt Meſſiæ aduentum legalia ſunt Deo inſenſa, & prohibita.

VT aũt Iudęorum fatuitatem in ſequẽdo prauã maioꝝ ſuoꝝ doctrinam facilius oẽs cognoſcãt, volo hic de quodã falſiſſimo ſuppoſito ꝑ eos facto, i quo Iudęoꝝ oium error circa oẽ Meſſię myſteriũ q̃maxime fundat̃, vobis notitiã tradere: & ipſius falſitatis demõſtratiuis rõnibus vos Dei auxilio certificare. Dñt enim Romanoꝝ Regnũ à Daniele hic i quartũ figuratũ, & Chriſti Regnũ vnũ & idẽ eẽ: necnõ & Romanũ Regnũ eſſe in duo Regna diuiſum: q̃a. ſ. in Chriſtianũ Regnũ, & Maumethanũ: ex quo affirmare volũt q̃ntũ Regnũ Meſſię hic figuratũ nõdum ſuſcitatũ, ſed adhuc ſuſcitãdũ eẽ: cuius ſuppoſiti falſitas ex multis manifeſtat̃: nã Chriſti Regnũ cũ Romano ĩpoſſibile ẽ vnũ: Regnũ. n. Chriſti ſm carnẽ à Iudęis ortũ habuit, q̃a à Bethleẽ Galileę, & nõ à Romanis: & vltra hoc prius q̃ Romanũ Regnũ Regno Xpi ſubiugaret̃, fuit ab eo variis pſecutionib⁹ vexatũ: ꝑut ml'titudo martyꝝ, q ſub Imꝑatorib⁹ martyrizati ſunt teſtimoniũ ꝑhibet. Rõanũ quoq; Regnũ mũdanũ, & terrenũ fuit armoꝝ vi acq̃ſitũ:

Digitized by Google

Chriſti vero Regnum (prout Daniel teſtatur) cœli Regnum eſt: quod non cum armis, ſed prædicationibus, & miraculis ſibi alia Regna ſubiugauit: quod fatetur ipſemet Chriſtus, dicens: Regnum meũ non eſt de hoc mundo. Prӕterea Romanum Regnum in Regnum Maumethenſium diuiſum eſſe non potuit: cum illud poſt Chriſti Regnum ortũ habuerit: quo tẽpore Romanum Regnum iam nomen amiſerat, & Chriſti Regno ſubiectũ erat: & ſi nouiſſimis diebus ab eo Reges decem à Daniele per decem cornua figuratos ſuſcitãdi ſint: ex quib⁹ Antichriſtus egredietur: poſt cuius debellationem omnia Chriſto ſubiicientur, & prophetię conſummatio prorſus tunc erit: ſuꝑ quo & ipſe Daniel. c. vii. vaticinaƭ, cũ ſecũdũ Chriſti aduentum deſcribit, qui erit ad Antichriſti Regnum debellandum: de quo ipſe mentionem facit, figurando illud per cornu paruulũ, quod de medio decem cornuum quartæ beſtiæ oriebaƭ. Quod quidem per quintũ Regnum deſtruendum erat, inquit enim: Conſiderabam cornua: & ecce cornu aliud paruulum ortum eſt de medio eorum: & tria de cornibus primis euulſa ſunt à facie eius. Quo in loco veſtri Rabini ſumerẽt figuram hanc Chriſto Ieſu attribuendo, fundantes ſe ſuꝑ cornu paruulo à quarta beſtia apparente: quod quidem dicũt Chriſti figuraſſe Regnũ, quod à Romanis ortum habuit, & in ſui principio debile fuit: necnon & ſuper verbis, quę circa cap. finẽ ꝯtinenƭ, dicentib⁹: Et ſermones ꝯtra excelſum loqueƭ, & ſanctos altiſſimi ꝯteret: q̃ ſuꝑ Ieſu verificata eẽ aiũt: qui multa pluralitatem in diuinis denotantia docuit: & identitatem perſonarum Dei, & hominis: necnon & alia plura, quæ contra Phariſaicam doctrinam aſſiſtunt. Ex quibus concludere nitũtur, Regnum hoc Chriſti per quintum Regnum à Daniele viſum deſtruendũ eſſe: quod Regnum Meſſiæ veſtri, quẽ in vanum expectatis, eſſe fingunt: quorũ falſitatem ex eo cognoſcere poteſtis, quia Impoſſibile eſt, ꝙ cornu illud paruũ Chriſtum Ieſum figuraſſet, qui ſm carnem à Iudæa ortum habuit, cum illud à quarta beſtia Romanum Regnum figurante orietur. Prӕterea Daniel, de medio aliorũ decẽ cornuũ cornu illud oriri videbat: quod Chriſto aliquo modo attribui nõ põt: neceſſe enim fuiſſet aut poſt decimũ Romanorum Regnum Chriſtum veniſſe, prout Rabi Leui velle videtur: aut ꝙ in eius aduentu Romanum Regnũ decem Reges ſimul habuiſſet: horum autẽ vtrunq; vanum eſt dicere: nec locus datur, vnde verificari poſſint. Cumq; dicit Daniel: Et tres Reges humiliabit: quod eſt interpretatio viſionis trium cornuũ, quæ per ortum paruuli cornu à facie beſtiæ de decẽ cornibus euulſa ſunt. Quomodo veſtri id in Chriſtũ verificare poterunt: nunqd forte tres tm̃ Reges Chriſti Regno humiliati ſunt? Qua inſuper veritate fundantur veſtri? quomodo dicunt Chriſtum ſermones cõtra excelſum locutum eſſe? ipſumq; altiſſimi ſanctos cõterere? cum oppoſitum de directo in eo viſum ſit? Si autem ſuper hoc myſterio certificari magis vultis: verba immediate ſequentia diligenter attendite, cũ inquit: Et putabit, ꝙ poſſit mutare tempora, & legẽ, & tradentur in manus eius vſq; ad tempus, & tempora, & dimidiũ temporis. Dicit enim: Et putabit, ꝙ poſſit mutare, non autem, Mutabit. Chriſtus vero ea, quæ per nouam legem ex antiqua mutanda erant, mutauit. huic quoq; ſui appetitus conceſſioni limitatum tempus aſſignatur, cum dicitur: Et tradẽtur in manu eius vſq; ad tempus, & tempora, & dimidium temporis: quod quidem eſt ſpatium annorum triũ cum dimidio: Chriſti vero Regnum ſcitis duraſſe iam mille quingentis & quatuordecim annis: & adhuc in æternum, & in ſæculũ ſæculi (teſtãte ſcriptura) duraturum eſt. Tempus autem, & tempora, dimidiumq; temporis ſpatium annorum trium cum dimidio eſſe per ſacram ſcripturam pleriſq; locis certificamur: crebro enim tempus pro ſpatio anni vnius in ea accipiƭ: & vos non latere ſcio terminorum infinitatem, qui à doctoribus veſtris ſuper Chriſti fidei ablatione, & veſtri expectati Meſſię

ti Meſſiæ ſurrectione, per hæc verba calculati ſunt: qui quidem termini fuerunt, & ſunt omnes elapſi iam, & Chriſti tamē fides in æternum ſtat, Meſſias aūt veſter nondum venit. Deniq; Danielem referētem aſpicitis, ꝙ ꝓpter vocem ſermonū grandium, quos cornu illud loquebaꝉ, videbat: qm̄ interfecta eſſet beſtia, & periſſet corpus eius, traditaq; eſſet ad comburendum igni. Quod de Romano Imperio Chriſti tpe verificatum eſſe affirmare minime poteſtis. Certum eſt enim (ꝓut hiſtoriȩ narrant) ꝙ per longum tp̄s poſt Chriſti dies Romanum Imperium ꝑmanentiam habuit. Recedant igitur hæ prauȩ veſtrorꝫ opiniones Rabinorꝫ à cordibus veſtris: & cum catholicis Chriſtianis dicite Danielem per cornu paruum iniquum Antichriſti Regnum figuraſſe: quod oriturum eſt, qn̄ à reſiduis Romani Imperii in aliquibus partibus mundi exiſtentibus, inſurgent decē Reges mundi, qui per decem cornua à Daniele viſa figurantur. Quod quidem Regnum per quintum Regnum Chriſti: quod diebus quarti Regni Romani ſuſcitatū iam fuit, deſtruetur. Veniet enim iterꝫ tunc ſecundo Chriſtus: & ipſum, qui ſuperbia ſua ſe Deum faciet, ſpiritu oris ſui interficiet. Quo tpe (vt omnes Prophetæ clamant) ꝓdigia, & iudicia magna in orbe toto fiet: & poſt illud dabiꝉ ei poteſtas, & Regnum vniuerſale. ſ. & perpetuum ita, ꝙ apud omnes erit ipſe Chriſtus vnus, & nomen eius vnum, ipſo Daniele dicēte: Aſpiciebam ego in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat: & vſq; ad antiquum dierū peruenit: & in conſpectu eius obtulerūt eum: & dedit ei poteſtatem, & honorem, & Regnum, & oēs populi, Tribus, & linguæ ipſi ſeruient: poteſtas eius, poteſtas æterna, quæ non auferetur, & Regnum eius, quod non corrumpetur. Qua q̄dem viſione ſic ſtante, cōſiderare debetis, q̄a dicit: ꝙ ille qui cum nubibus cœli veniebat, quaſi filius hominis erat. Hic enim ſecūdū aduentū Chriſti figurauit, q non ꝓprie filius hominis fuit, ſed apparēter. fuit enim Dei filius. Vos autem Iudȩi in confuſionem veſtrā, dicitis Meſſiam verum hominem ex matre, & ex humano ſemine natum, ſiue naſci debere, vel naſciturum eſſe. Et ſup hoc errore fundati ſpreuiſtis factorem veſtrū, & adhuc ſpernitis. vnde (quemadmodum Hieremias ait) proiecta eſt de cœlo in terram inclyta Iſrael, & ſup vos alieni capita ſua mouēt, factiq; eſtis in opprobrium omnium gentium: in quo ſtatu permanſuri eſtis vſquequo miſericordiæ ſuæ recordatus Deus vultum ſuum ad vos conuertet, & illuminabimini, redemptoremq; veſtrum Ieſum, quem confixiſtis cognoſcetis: qđ quidem erit, quādo Antichriſti myſteria ꝯſummabuntur. Quanta igitur gratia impartiatur his; qui iſto interim à Deo vocantur: qui habet intellectum iudicandi, iudicet. Ego equidem in domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo, qui prædeſtinauit me in benedictionē ſuam ſpiritualem, ideoq; & vos omne impedimētum deponentes, ad propoſitum vobis certamen currite: quo à laqueis per veſtros Rabinos vobis poſitis cum Chriſto Ieſu liberari ſtudeatis, qui propoſito ſibi gaudio confuſione contempta pro nobis Crucem ſuſtinuit.

❡ Eſaias capitulo vltimo: Antequā parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit maſculū. Cap. VII.

AD hanc inſuper veritatem probādam accedit Eſaias Propheta, qui capitulo vltimo inquit: Antequā parturiret, peperit: antequā veniret partus eius, peperit maſculum. Commentaria Hebræorum antiquiſſima ſupraſcripta Prophetæ verba ſic exponunt ſcilicet: Antequam natus fuiſſet ille, qui Iudæos in vltimam redegit ſeruitutem, eorum iam natus erat redemptor. Quis autem ille fuerit, qui Iudȩos vltima oppreſſit ſeruitute: nemo eſt, qui neſciat, & ignoret. Fuit nanq; Veſpaſianus, ſiue Titus eius filius: qui Dei nutu, atq; voluntate ob Chriſti mortem de Iudæis omnibus pœnas ſumpſit. Ante enim Veſpaſiani natiuitatem Redemptor: hoc eſt Chriſtus verus Meſſiach natus eſt: vnde Chaldæus textus habet hoc in loco: Adhuc

Digitized by Google

non erat ei veniens anguſtia: & adhuc non veniet ei tremor cũ doloribus propter partum reuelabitur Meſſiach. in hoc ipſo Chaldæo textu Hebræus Ionathas inquit: Antequam veniret ei anguſtia ſalua facta eſt: & antequam venirent ei dolores partus Meſſias reuelatus eſt. Similiter ſapiens Rabi Samuel Bernahaman in Bereſid raba inquit: Vnde, ſiue vbi probatur, ꝙ in die, qua fuit deſtructio templi natus ſit Meſſiach? & reſpondet ob id quod habetur Eſaiæ capitulo vltimo: Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit maſculum, in eadem hora, qua facta eſt tẽpli deſtructio, exclamabat Iſrael tanquam parturiens: dolor enim, & anguſtia partus maximam exprimunt calamitatem, quam Iudæi in obſidione Veſpaſiani, & Titi ſuſtinuerunt. Igitur ante obſidionem illam, & calamitatẽ, ſiue miſeriam vt Chriſtus veniſſet, neceſſe eſt, cum hæc nemini, niſi Chriſto, conueniant. Venit ergo Meſſias ante ciuitatis, & templi deſtructionem.

¶ Abbacuch Propheta caplō tertio, in ſuo cantico, ſiue oratione: Domine opus tuum in medio annorũ viuifica illud: in medio annorum notum facies &c. Cap. VIII.

Abbacuch itidem Propheta in cantico ſuo, capitulo tertio, hũc Chriſti aduentum aliter: hoc eſt alio tẽpore indicare videtur, dicens: Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud: in medio annorum notum facies: cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Ex his inquam Prophetæ verbis nonnulli opinati ſunt in medio mundi curſu Dei filium Saluatorem noſtrum humanam aſſumpturum fuiſſe naturam: volunt enim iſti decem annorum millibus non mundum, ſed mundi curſum prorſus expleri: ſiquidem motus quietis gratia, & etiã generationis, & corruptionis ſit inſtitutus, atq; in medio hoc mundi curſu Deum ſe hominibus oſtendiſſe: vt aduentus eius æque ab vtriſq; ſæculorum diſtaret extremis: ne vel expectatio futuri aduentus nimium protraheretur, vel præteriti memoria prorſus aboleretur. Quod etiam attigiſſe videtur Poeta Mãtuanus in tertio Georgicorum libro: non tamen de Chriſto, ſed de tempore, quo Chriſtus naſciturus erat: quod ipſe Octauiano Imperatori attribuit, his verſibus: Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas Cęſaris: & nomen fama tot ferre ꝑ annos Tithoni prima quot abeſt ab origine Cęſar: loquitur enim de Cæſare Auguſto, quo regnante natus eſt Saluator noſter Ieſus Chriſtus ſm carnem. Quam ſententiam ex Sibyllæ Cumanæ vaticiniis aſſumpſiſſe potuit: veluti illud aliud Bucolicorum: Sicelides muſæ &c. Quot autem anni fluxerint ab exordio mundi, vſq; ad Chriſti natiuitatem, patet ex Ioſephi computatione, hoc modo. Primo, lib. viii. Iudaicę Antiquitatis capitulo tertio, vbi inquit: Ab Adam vſq; ad quartum annum Salomonis Regis, quo anno inceptum fuit ædificium primi templi Hieroſolymitani fluxiſſe annos. 3102. mẽſes ſex, & dies decem. Item idẽ Ioſephus libro ſeptimo de bello Iudaico, capitulo decimoſexto, inquit: A prima ſtructione templi vſq; ad deſtructionem ſecundi templi factam per Titum, elapſos eſſe annos. 1130. menſes ſeptem, & dies quindecim. qui ſimul iuncti conſtituunt ſummam annorum. 4233. menſis vnius, & dierum vigintiquinq;. Ex quibus ſi demantur anni. 75. vel circa, qui interſunt à natiuitate Chriſti vſq; ad ſecundi templi deſtructionem, reſtant anni. 4158. qui fluxerunt ab exordio mundi, vſq; ad natiuitatem Chriſti ſm computationẽ Ioſephi Hebręi. Secundũ vero Latinos, Chriſtus fuit Cruci affixus anno à mundi principio. 5230. anno vero ætatis ipſius Chriſti trigeſimoquarto nõdum expleto. Alii dicunt eum Cruci affixum fuiſſe anno à mũdi pricipio. 5023. Quanto autem tempore mundi curſus perſeuerare, & perſiſtere debeat, nemo mortalium ſcit, dicẽte domino Actuum capitulo primo: Non eſt veſtrum noſſe tẽpora, vel momenta, quę pater poſuit in ſua poteſtate &c. ſed vide infra capitulo vndecimo, in filio Seraptanę. Nonnulli

alii

alii Abbacuch verba in medio annorum ſic interpretantur: In medio duorum animalium cognoſceris, dicentes: In medio duorum teſtamẽtorum. Rurſus duorum Prophetarum in monte Tabor. Item duorum latronũ in Cruce, forte etiam duorum brutorum, quũ natus eſt in ſtabulis, vbi iumenta tenentur. Alii dicunt: In medio annorum .i. in plenitudine tpis à Deo .ſ. ſtatuti.

¶ Quod ex publica fama per totum terrarum orbem iam mille & quingentis annis ſparſa, & diuulgata, & tamdiu perſeueranter cõtinuata, quibuſcunque manifeſte conſtare poteſt tempus primi aduentus Meſſię iãdudũ elapſum eſſe, & prętериiſſe. Cap. IX.

PRimum Meſſiæ Regis aduentum iamdiu elapſum fuiſſe, & in præteritum iuiſſe, quibuſcunque rectè ſentientibus manifeſte, & veraciter ex ſola fama conſtare poteſt: & maxime cum iam mille & quingentis annis exorta ſit, & celerrime per totum penè terrarũ orbem ſparſa, diuulgata, & publicata fuerit, atque in hodiernum vſque diem perſeueranter cõtinuata: & eo magis, quod in eius temporis exordio, omnes qui hunc confitebantur prętеriiſſe aduentum, & minis non paucis, & corporalibus tormentis, & plagis vſque ad ſanguinis effuſionem, & etiam vſque ad mortem publice, & impune perſequebantur, hac vnica tantũ, & ſola cauſa, vt fama ipſius Ieſu ſopiretur, & ab hominum memoria omnino deleretur: quo non obſtante, fama ipſa (veritate cogente) non ſolum perſeueranter durauit, ſed magis, atque magis ex ſanctorum martyrum patientia, & tolerantia, ac ſanguinis effuſione, & morte aucta ſemper fuit, & excreuit. Quę vtique ſi falſa fuiſſet, per tantũ tpis ſpatium minime perſeuerare, & continuare potuiſſet. Adde etiam, quod temporibus illis Meſſię aduẽtus à ſummo Deo deſignatus, & pręfixus apud omnes penè ſaltem legis peritos adeſſe, & imminere videbatur, & ideo, maxime ea ſtante opinione, ſi fama ipſa ſtatim, & longè, lateque ſparſa, & diuulgata fuit: nulla, vel ſaltem multa non indiget admiratione. Dicite ergo Iudęi, cur Magi illi diuini Meſſiam Regem viſuri, ſtatim nato Ieſu Hieroſolymam profecti ſunt? Et Rex Herodes ſciſcitatus ſit à legis peritis Meſſiæ tempus, & patriam vbi naſceretur, infantes illos innocentes, filiumque ſuum occidit: quod teſtatur Macrobius Philoſophus, & Gentilis: niſi quia ſapientibus ad Meſſiam pertinere & loca illa, & tempora videbantur? Vnde multi periti Ieſum viuentem, tanquam numen venerati ſunt: veluti Nathanael, & Nicodemus, aliique, quos Ioannes Euangeliſta Principes nominat: qui propter Iudæorum metum clam illum venerabantur. Ioannes capitulo primo: Ioannes baptiſta multiplicẽter fatetur verbis, & digito demonſtrat Ieſum eſſe Meſſiam, & Dei filiũ. Andreas Apoſtolus audiens à prędicto Ioanne baptiſta, quod Meſſias venerat, & quod Ieſus eſſet Meſſias, inueniens fratrem Petrum, ait ad eum: Inuenimus Meſſiam, & adduxit eum ad Ieſum. Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem ſcripſit Moyſes in lege, & Prophetę inuenimus Ieſum filiũ Ioſeph à Nazareth: & licet Nathanael primitus non crederet, tamen audiens ab eo, quod ſub ficu vidiſſet eum, tandem ipſe Nathanael confitetur eum eſſe Dei filium. Nicodemus Phariſæus ad eum dixit: Rabi, ſcimus quia à Deo veniſti magiſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quę tu facis, niſi fuerit Deus cum eo: vt Ioannis capitulo tertio. Samaritanę etiã ipſe Ieſus fatetur ſe eſſe Meſſiam: vt Ioannis quarto. Cęco nato iam ab eo liberato fatetur ſe eſſe filium Dei: vt Ioannis capitulo nono. Si enim ipſe Ieſus verus Meſſias non extitiſſet, tamdiu, & tam lõgè fama ſui ſparſa non fuiſſet aduentus: nec ad hæc vſque tempora perſeueranter continuata perueniſſet. Quod verum eſſe ex Gamalielis Iudęi, & legis peritiſſimi verbis Actuum capitulo quinto facillime deprehendi poteſt. Cum enim ſacerdotum Principes, & Seniores populi, & Scribę conarentur prohibere, ne Apoſtoli Ieſum fuiſſe Meſſiam prædicarent, inquit ipſe Gamaliel: Viri Iſraelitę attendite vobis ſuper hominibus illis quid acturi ſitis. Ante hos enim dies

Digitized by Google

extitit Theodas, dicens ſe eſſe aliquem, cui conſenſit numerus virorum circiter quadringentorum, qui occiſus eſt: & omnes qui credebant ei diſſipati ſunt, & redacti ad nihilum. Poſt hunc extitit Iudas Galilæus in diebus profeſſionis, & auertit populum poſt ſe, & ipſe periit: & eos quotquot conſenſerunt ei diſperſi ſunt: & nunc itaq; dico vobis: diſcedite ab hominibus iſtis, & ſinite illos, quoniam ſi eſt ex hominibus conſilium hoc, aut opus diſſoluetur. Si vero ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere, ne forte & Deo repugnare videamini. Ioſephus etiam hiſtoricus Hebræus libro Iudaicæ Antiquitatis capitulo narrat, ſub Felice procuratore Iudææ multos extitiſſe, qui populum ſua perſuaſione deciperent, & inter alios Aegyptium quēdam pſeudoprophetam, qui plurimis ſibi adiunctis in ipſo magnarum rerum conatu, per exercitum Felicis oppreſſus fuerit: vt refert Lucas in Actibus Apoſtolorum, capitulo vigeſimoprimo: vbi Paulo dicitur à Tribuno: Nonne tu es Aegyptius? qui ante hos dies tumultum cōcitaſti, & eduxiſti in deſertum quatuormillia virorum ſicariorum &c. cum Tribunus non cognoſceret Paulum, ne forte Aegyptius eſſet ſuſpicabatur. Idem etiam Ioſephus confirmat, ſub Cirrino Syriæ Præſide, Iudam quendam Galilæum tempore cōſcriptionis cenſus populum decepiſſe: ſed ipſe Iudas paulo poſt, & omnes, qui ſequebātur eum diſperſi ſunt. Talis etiā fuit Theodas quidam, de quo ſimilia omnino ſcribunt Lucas, & Ioſephus.

Barchoſſiba Fuit inſuper quidam nuncupatus Barchoſſiba Rex ciuitatis Bether admodū bellicoſus: quam ciuitatem ipſe à Romanis deficiens, magna Iudæorum manu occupauit: cuius cū fortuna optatis hominis correſponderet oībus, & de ſuis hoſtibus frequētius triumpharet: cumq; Iudęi tempus iam aduentus Meſſię adeſſe putarent, atq; ſentirent, Barchoſſibā illum verū Dei nuntiū, atq; Meſſiam nuncupare auſi ſūt, & in primis Rabi Aquibba magnus Hebræorū doctor, Barchoſſibam Meſſiā eſſe omnibus ſuadere per id temporis conatus eſt. Quamobrem Aegyptius ille Rabi Moyſes in libro Iudicum, vbi agitur de Regibus, ait: Erat Rabi Aquibba magnus ſapiēs, & de maioribus Thalmud, & Barchoſſibę Regis armiger, & miles: & tamen aſſerebat Barchoſſibam Regem Meſſiach: quod non ſolum ipſe hoc ipſum arbitratus eſt, ſed etiam omnes per id temporis doctores noſtri itidem crediderunt, quouſq; Barchoſſibam (ſic eius exigentibus meritis) ac exteros, qui eum ſecuti fuerāt, Hadrianus Imperator occiderit. ſcribitur hoc in Thalmud multis in locis: & in Commentariis, ſiue in Gloſa ſuper verbo lamentationis Hieremiæ, cap. ii. Pręcipitauit dominus, nec pepcit ſpecioſa Iacob. Hi enim omnes Iudæi, atq; eorum Rabini, vt Barchoſſibam Meſſiam eſſe crederent, hac ducti ſunt ratione, qm̄ tempus aduētus Meſſiach iam adeſſe cognoſcebant. Cumq; viderent homini ex ſententia cuncta ſuccedere, tribuendum illi exiſtimabant non immerito, quod Dei nuntio, atq; Meſſiæ tribui à quocunq; atq; dicari debet. De hoc etiam Barchoſſiba Euſebius mentionem facit, Ariſtopellei ſequens hiſtoriam, dicentis: ꝙ ex illo tēpore omnis Iudaica natio Hadriani decretis etiam ab aſpectu Iudææ penitus arcebatur: regioq; ipſa Hieroſolymorum Hadriani ædicto, mutato nomine, Helia ab Helio Hadriano cognominata eſt. Legitur etiam in Thalmud: hoc eſt in peculiari Iudęorum doctrina lib. Canhedrim, ipſum Barchoſſibam annos triginta, & dimidium regnaſſe: ſolitumq; dicere, ſe eſſe Meſſiam, atq; ſapientē Archylailem, vel Aquibbam ſibi Barchoſſibę conſenſiſſe. hęc ibi. Hęreſis quoq; Herodianorum eomet tēpore orta eſt, quia crediderunt Herodem eſſe Chriſtum, eo ꝙ eum in Iudæa regnare viderent, eo ipſo tempore, quo Chriſti Meſſiæ aduentus expectabatur, & cōmunis eſſet ipſius opinio. Rabi inſuper Abba, qui Danielis ſecutus computationem in deſtructione templi ſecundi, venturum Meſſiam exiſtimabat, ideoq; ſecutus eſt fatuum quēdam, & bellicoſum hominem

nomine

Digitized by Google

nto / nomine Ventozoram, tunc dicentem ſe
a. eſſe Meſſiam, quem maxima Iudęorum
turba poſt annos ab excidio Hieruſalem
(vt ipſi aiunt) octo & quadraginta ſecu-
ta eſt. Igitur penè omnes congregati in
oppido Bitera Romanis rebellauerunt:
vtpote qui Ducis illius fortunæ, armisq́;
plurimum confidebant. Sed Hadrianus
Imperator, vrbe obſeſſa, Ventozoram
vna cum omnibus ſectatoribus interfe-
cit. Hæc omnia Iudæi in libro de May
habent. Vtrum Barchoſſiba, & Vento-
zora duo fuerint, vel vnus tantum, qui
duobus appellaretur nominibus, diffini
re non auſim. hoc dixi, quia loci nomen
aliquam habet conuenientiam: & quia
Hadrianus ambo debellauit. Item Thal
mudiſtarum Princeps Rabi Ekiua, quem
ſectabatur Ben Kuſiua tanquam Meſſiã;
qui parum poſt templi deſolationẽ duo-
bus dũtaxat annis floruit: quibus per-
actis ipſe Ben Kuſiua cum vniuerſa eius
ra li ſecta gladii interitum ſubiuit. In Bereſid
. iii. raba, capitulo vigeſimonono: Rabi Ab-
. 36. ba ſtans in ludo literario audiuit quan-
nfra dam vocem clamantem: Abba Abba. &
. vi. ait ipſe Rabi Abba: Cuius eſt hæc vox?
. 70. Reſpondit: Ego ſum Helias Propheta:
qui miſſus ſum ad te ad manifeſtandum
rem à te longo tempore quæſitam. Re-
ſpondit Rabi Abba: Dñe multa quęſiui,
& pauca inueni. ait Helias: Ego aũt maxi
mum ex quæſitis explanabo. Tu nempe
dubitas de ſignis venturis in tempore
Meſſiach: ſcias velim, ꝙ Imperium Ro-
manorum erit ſuper ſæculum regnans:
antiqua autem religio truncabitur: po-
puli autem inſurgent cõtra Reges: igna
ri contra doctos: iudicandi contra iudi-
ces: praui contra bonos: iniuſti contra iu
ſtos: & filii contra patres: Meſſiach au-
tem erit ignotus, & ſimiliter detruncabi-
tur, & multa patietur flagella. Ait Rabi
Abba: Domine ſed adhuc nihil ſcio:
quando erunt hæc omnia? Reſpondit
Helias: Poſt milleſimum quartum crea-
tionis mũdi: ego autem neſcio ſi in prin-
cipio quinti, vel in fine. ait Rabi Abba:
Vbi naſcetur? Reſpondit Helias: Pro-
pe ſepulturam Rachel: & tunc adimple

bitur dictum Dauid Prophetæ: Deus Deus meus, quare dereliquiſti me? vt Pſalmo vigeſimoprimo. Rabanu Sala Scilomo in Gloſa ſua ait: Quòd Meſſias in flagellis ſuis cantabit illum Pſalmum: Deus meus quare dereliquiſti me? Ex quibus omnibus Gamalielis ſententia, de qua ſupra dictum eſt, firmiter, & veraciter comprobatur: cum fama omnium antedictorum, qui mentientes Meſſiam ſe eſſe dixerunt, breui tempore euanuerit, & diſſoluta, ac ſopita fuerit: quia opus illud ex hominibus erat: Ieſu autem Chriſti fama, ꝙ fuerit Meſſias perſiſtit, & viget: & continue perſeueranter per mille & quingentos annos, & vltra perſeuerauit, & viguit: quia ex Deo erat hoc opus. Ideo recte concludi poteſt, Regem Meſſiam iamdiu veniſſe, & per conſequens tempus primi ſui aduentus iam mille & quingentis decem annis elapſum fuiſſe, & eſſe.

¶ Quòd ex effectu ſecuto Iudæis omnibus circa ſtatus ſui deteriorationẽ à tempore Chriſti citra, manifeſte, & veraciter ꝯſtat tẽpus aduentus Meſſiæ iamdudum elapſum eſſe.

Cap. X.

QVod Iudæorum ſtatus iam multis ſæculis non ſolum deterioratus ſit, ſed omnino auerſus, & contrarius ab eo ſtatu, in quo ipſi Iudæi fuerant ante, quàm ex promiſſionis terra expellerentur, multa nõ indiget probatione: cum ipſimet Iudæi, etiam ſi confiteri nollent, cęlare, & negare minime poſſent: adeo aperta, & omnibus manifeſta ſunt eorum infortunia: vt etiam ipſis tacentibus, omnibus pateant, & manifeſta ſint. Magna nanq;, & diuturna malorum, & infortuniorum experientia hoc verum eſſe comprobant Iudęi, & in dies magis, atq; magis ſentiunt. Dicite quæſo Iudæi, quando in promiſſionis terra ſummi Dei mandata ſeruabatis: nonne omnia vobis proſpera, & fauorabilia eue

niebant? & ſuccedebant? & ſi aliȩ gentes bella inferentes vos infeſtabant, nonne Deus ipſe vos vt plurimum tuebatur, & defendebat, immo interdum pro vobis pugnabat? Quando autem Dei mandata non ſeruabatis, ſed eorum violatores era tis, licet ipſe vos aliqua pœna afficeret, & opprimeret, ſiue opprimi pmitteret, imo etiam in aliquam captiuitatem vos duci, & detineri fineret: nunq̃ tamen ſic à vobis auerſus fuit, & alienus, quin eo ipſo calamitatis vr̃æ tempore vobis viã, & modum oſtenderet: quibus medianti-bus ab ipſis calamitatibus liberari, & erui poſſetis: mittebat enim ad vos conſola-tores ſuos ſanctos Prophetas, qui & vos docerent, quomodo in priſtinam Dei gra tiã reſtitui poſſetis, & futurȩ ſalutis ſpem pollicerentur, & malorum veſtrorũ finẽ prædicerent. Inſuper ipſe Deus pius, & benignus variis, & mirabilibus ſignis ſe ipſum vobis propitium, & fauorabilem fore oſtendebat, & demonſtrabat. Hæc omnia cũ in ſacris literis manifeſta ſint, ſuperuacuum putaui aliter ea recenſere. Hoc vnum tñ intactum nõ relinquã: qđ Ioſephus vernaculus veſter narrat in. iii. Iudaicæ Antiqtatis lib. c. xii. cũ de Pon tificis veſte loqueretur, inquit enim: La-pides autem, quos ferre ſuper humerum prȩdixi Pontificem, erant ſardonyces: eo rum naturam puto amplius omnium ad humanam notitiam venientium effulge re: dum ergo & ſacrificiis Deus adeſſet, alter qui in dextro humero portabatur, micabat: & ex eo ita ſplendor exiliebat: vt etiam procul poſitis appareret, cum prius hoc lapidi non ineſſet: & hoc itaq; mirabile eſt iis tamen, qui ſapientiam nõ adiectionem diuinorum operum nanci-ſcũtur. Quod vero eſt mirabilius, dicam: Per duodecim enim lapides, quos ſupra pectus Pontifex in Eſſin ſutos: ideſt in Rationale portat, victoriam pugnaturis Deus prænuntiauit. Tantus ergo ſplen-dor fulgebat in eis, cum nondum exerci tus moueretur, vt omni fieret multitudi-ni manifeſtum eorũ auxiliis adeſſe Deũ: vnde Grȩci, qui noſtras ſolemnitates ho norant, eo q nihil in his cõtradicere va leant, Eſſin Rationale vocant. Ceſſauit itaq; & Eſſin, & ſardonyx ſplendeſcere annis ducentis ante, q̃ hæc ego ſcribe-rem &c. hȩc omnia Ioſephus. Vnde qđ dicitur Leuitici, capitulo vigeſimoſexto verificari comprobatur, vbi dicitur: Atta men etiam cum eſſent in terra hoſtili, nõ penitus abieci eos, neq; ſic deſpexi, vt cõ ſummerentur, & irritũ facerem pactum meum cum eis &c. Ante igitur, q̃ in hãc tam miſeram, tamq; diuturnam captiui-tatem, quam Romanam vocatis, eiecti fuiſſetis o Iudæi, ſiue in promiſſionis ter ra habitaretis, ſiue extra eam expulſi, & eiecti in aliqua violenter detineremini captiuitate, nunq̃ tamen diuino auxilio, & fauore orbati fuiſtis: nam in Babyloni ca captiuitate vobis affuerunt, Daniel, Aggȩus, Zacharias, Baruth, & alii: Hiere mias etiam Epiſtolam quandam Hebrȩis in Babylonia detentis miſit, ſibi ſignifi-cans, q completis ſeptuaginta annis ab ea ſoluerentur captiuitate: vt Hieremiæ capitulo vigeſimonono. Vnde ergo eſt ò Iudȩi, q ab annis. 1470. vel circa, citra, & in ipſa ciuitate Hieroſolyma, & ab ea eiecti, & expulſi, & nõ in vno tantũ loco ꝯgregati, & vniti eſtis, ſed per totum ferè terrarum orbem ſparſi. i. exules, & vaga-bundi tot mala, tot miſerias & tot infor-tunia patimini, & ſuſtinetis, tanq̃ à ſum-mo Deo tam pio, & tam miſericorde de-ſtituti, & derelicti? vnde eſt inquam tanti diuini fauoris deſtitutio, & derelictio? Nam in primis in ipſis Hieroſolymis, an-teq̃ in hanc eiiceremini captiuitatem à Veſpaſiano, & Tito eius filio Romano-rum Ducibus, à quibus rebellaueratis, in longa detenti fuiſtis obſidione: vbi tum fame, tum peſte, & ferro vndecies cẽtena millia ex veſtris perierunt: captiuorum vero omnium, qui toto bello comprehẽ-ſi ſunt, nonaginta & ſeptem millia. Nec quiſquam de tanto admiretur numero, cum à totis regionibus ad Azymorũ diẽ feſtum congregati, bello ſubito circunfu-ſi fuerint: vt Ioſephus ſcribit libro ſepti-mo de Iudaico bello, capło vigeſimoqn-to. Et quoniam (vt dixi) in rebus veſtris proſperis diuina ſigna in ſignum diuini

fauoris

Digitized by Google

fauoris vobis apparebant, ſic etiam in aduerſis multa horrenda apparuere portenta diuinam vobis iram indicantia. Scribit nanq; Ioſephus libro ſeptimo Iudaici belli, capitulo decimoſeptimo: Supra ciuitatem ſidus ſtetiſſe ſimile gladio: & per annum (vt ait) perſeuerauit Cometes: nona inſuper hora nocturna octaui diei Aprilis circum aram, itemq; templum, tantum lumen efulſit, vt clariſſimus dies putaretur: & hoc vſq; ad mediam permanſit horam: quod imperitis quidem bonum augurium eſſe videbatur: ſacrorum vero peritis, priuſquam veniret, ſtatim diiudicatum eſt: eodemq; feſto die, etiam bos, cum ad hoſtiam duceretur, agnum i medio Fani peperit: Orietalis autem porta interioris templi &c, Item ibidem parum infra: Poſt dies autem feſtos in diebus paucis viceſimoprimo die menſis Maii, larualis quædā imago viſa eſt fidem ſuperans. Monſtrum autem fortaſſe quod dicturus ſum, etiam iis eſt cognitum, qui viderunt, & quæ ſecutæ ſunt clades dignæ præſagiis extitere. Nanq; ante Solis occaſum viſi ſunt per inane ferri currus totis regionibus, & armatæ acies tranantes nubila, & ciuitatibus circunfuſæ &c. Quot inſuper mala in ipſa ciuitatis, & templi cōflagratione, & euerſione emerſerint, mortuorum, & captiuorum magnus (de quo ſupra) indicat numerus. Mulier quoq; pre fame proprium interemit filium, partemq; coxit, & comedit, & partem reſeruauit. Sed poſtquā è patria expulſi fuiſtis ò Iudæi, & vili etiam pretio in magna parte venundati, huc, & illuc vagabundi, ac per totum penè terrarum orbem diſperſi, dicite quæſo quam habuiſtis conſolationem? quod diuinum auxilium? quæ ſigna felicitatis? quam lætitiam? quos Prophetas? Horum nempe nihil dicere poteſtis, cum Chriſtianis Principibus, & Regibus ſeruiatis, omni dignitate, & honore priuati, ſine Rege, ſine Duce, vel Principe, ſine templo, ſine altari, ſine ſacrificio, & ſine Prophetis: per quos de huius captiuitatis veſtrę fine, & exitu certiores effici poſſitis. Quæ omnia malorum genera grauiſſima ſunt, & intolerabilia: & eo magis ꝙ Dei auxilio, & fauore priuati eſtis. Et ne Iudęi hęc negare audeant, aliqua etiam dicenda ſunt, quæ apud ipſos habentur. Scribitur enim in Codice appellato Ionia: Quadragita anni, quibus Symeon iuſtus miniſtrauit, ſors Dei in manu dextra veniebat: deinde, & vltra quandoq; in dextra, & quandoq; in ſiniſtra. Item coccus lanę rubeus quādoq; albus efficiebatur: deinde quādoq; ſic, & quandoq; non. Item lucerna, ſiue lampas occidentalis ſemper erat accenſa, & quandoq; extincta. Item ignis altaris per ſemetipſum ſemper accendebatur, nec erat ſacerdotibus neceſſariū, vt ligna ibi apponerent, niſi duo tantum manipula, vt mandatum apponendi ibi ligna ſeruaretur: deinde quandoq; accēdebatur, & quandoq; non: vnde ſacerdotes ponere ligna tota die non ceſſabāt. Itē in Thalmud Hieroſolymitano in lib. de Toma. c. Duo hœdi, legunt magiſtri: Quadraginta annis ante deſtructionem tēpli candela, ſiue lampas occidentalis extincta eſt, & coccus lanę ſemp rubeus exiſtebat, ſorsq; Dei in manu ſiniſtra veniebat, & portę templi claudebanť in veſpera, & in mane repeiiebanť apertę. Dixitq; Rabi Iona filius Zachari: Tēplū, templū quare terres nos? Iā nouimus, ꝙ finis tuus erit in deſtructione: de te nāq; ꝓphetauit Zacharias. c. xi. Aperi libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuos. Ex qbus oībus aperte conſtat: ꝙ à tpe paſſionis Chriſti, quę fuit. 42. annis ante templi deſtructionē, ipſius templi miracula oīa ceſſauerunt, & templū ſuam amiſit ſanctitatem, & Iudęoꝝ ſtatus in deteriorē vergit, & deuenit ſtatū, imo de bono in malū penitus mutatū fuit. Vnde igiť oritur tāta ſtatus veſtri mutatio ò Iudęi? vñ tanta ɔtrarietas? dicam ego ſi vos dicere recuſatis. In ſacris lr̄is ɔſtat, Oīpotentem Deū antiqs illis patribus noſtris Abrææ, Iſaac, & Iacob, Meſſiam Regem in hunc mundum pro humani generis ſalute ſe miſſurum ꝓmiſiſſe: & hunc quidem ex ſemine Abr.ę ex Sarra vxore ſua, cū ambo ſenes eſſent, prouectæq; ætatis, & iam

Digitized by Google

deſierint Sarrę fieri muliebria? vt Geñ. c.xviii. Super qua promiſſione diſputás Apoſtolus Paulus ad Romanos.c.iiii.in quit: Qui contra ſpem in ſpem credidit, vt fieret pater multarum gentium, ſm ꝙ dictum eſt ei: Sic erit ſemẽ tuum, ſicut ſtellę cœli, & arena maris, & non infirmatus eſt in fide, nec cõſiderauit corpus ſuum emortuum, cum iam ferè centum eſſet annorum, & emortuam vuluã Sarræ. & iterum ipſe Apoſtolus ad Gal.c.iii. Abrææ dictę ſunt promiſſiones, & ſemini eius: non dicit, Et ſeminibus: quaſi in multis, ſed quaſi in vno, Et ſemini tuo, ꝙ eſt Chriſtus: & vt diffuſius de ipſa Dei ꝓmiſſione dicitur in primo libro huius operis. Oſeas.c.i. Dominus pręcipit Oſeę Prophetæ, vt filiæ ſibi natæ ex fornicatione imponat nomen: Non populus meus: reddens cauſam his verbis: quia vos non populus meus, & ego non ero veſter Deus: & erit numerus filiorũ Iſrael, quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, & non numerabitur. Et erit in loco, vbi dicetur eis, Filii Dei viueritis, & congregabuntur filii Iuda, & filii Iſrael pariter, & ponent caput vnum, & aſcendent de terra, qa magnus dies Iezrael. Ex his verbis Propheta reprobat malos Iudæos, & prędicit ex bonis Iudęis, & ex gentibus colentibus idola: Multi, ſi non omnes, relicta idolatria congregabuntur in vnitate fidei ſub vno paſtore Chriſto: cui conuenit illud Saluatoris noſtri Ioã. capitulo.x. Et alias oues habeo, quæ nõ ſunt ex hoc ouili &c. Item idem Vates capitulo ſecũdo: Et ceſſare faciam omne gaudium eius, & oĩa feſta tempora eius, & corrumpam vineam eius. & in fine capitis, inquit: Et miſerebor eius, quæ fuit abſq; miſericordia: & dicam nõ populo meo: Populus meus es tu, & ipſe dicet: Deus meus es tu: & diligam, nõ Dilectã, vt inquit B. Hieronymus, loco illoꝝ verborum: Et miſerebor eius, quę fuit abſq; miſericordia, diligam, non dilectam.i.gẽtilitatem. Item.c.iii. Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eius viro, ſed & ego expectabo te, qa dies multos ſedebũt filii Iſrael ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephot, & ſine theraphin: & poſt hęc reuertẽtur filii Iſrael, & quęrent dominum Deum ſuum, & Dauid Regẽ ſuũ, & pauebunt ad dominum, & ad bonum eius in nouiſſimo dierum: quam literam Chaldæus textus ſic interpretatur: Reuertentur filii Iſrael, & quęrent cultum Dei ſui: & obedient Meſſiæ filio Dauid Regi ſuo. Notate Iudęi, qui à Ieſu Chriſti reſurrectione citra, vel ſaltem ab euerſione Hieruſalem citra eſtis ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari &c. ex quo à domino Deo alieni eſtis. & ideo tempore Antichriſti quæretis Dominum Deum, quia niſi perdita quæruntur: & ideo vos à Deo alienos eſſe ſignificatur. Et obedient Meſſię Regi ſuo, cui hucuſq; obedire noluerunt. Sed dicite mihi quis ex vobis arbitratur tã diu ſe viuere poſſe: vt veniat Helias, & Enoch? Ideo omnes hucuſq; nati, & naſcituri, ſi illud tempus expectant, ad Inferos detrudentur, vbi in perpetuum cruciabũtur. Nihil eſt iſta prophetia manifeſtius: quia Dauid Regis nomine ſignificatus intelligatur Chriſtus, quia factus eſt, ſicut dicit Apoſtolus, ex ſemine Dauid ſm carnem, ad Romanos primo capitulo. Ex quibus omnibus liquido conſtat, hunc Meſſiam per Omnipotentem Deum ad homines mittendum, hominem eſſe debuiſſe, cum ex ſemine Abrææ deſcenſurus eſſet, & de Tribu Iuda: vt inquit Iacob Patriarcha: vt Geñ. capitulo quadrageſimonono, & ſupra capitulo quarto, huius quinti libri oſtendi tur: & ſucceſſiuę ex ſemine Dauid: vt ſecundo Regum, capitulo ſeptimo. Cumq; Abraã, & Sarra ſenes eſſent, prouectęq; ætatis, & iam ceſſaſſent Sarrę fieri muliebria, innuere videtur, quòd prę ſenio naturaliter concipere non poterant: vnde ſupnaturaliter: hoc eſt Dei dono, & gratia efficiendum erat, quod naturaliter effici non poterat. Si igitur Meſſias Rex in hunc mundum à Deo mittendus ex antiquis illis patribus Abraam, Iſaac, & Iacob, & per cõſequens ex Tribu Iuda, & ex ſemine Dauid deſcenſurus erat, vt

Deus

Digitized by Google

Deus Iudaicum protegeret, & populum antequam ipſe Meſſias mitteretur in hunc mundum, conueniens, & neceſſariũ erat, vt ex eo Meſſias naſceretur, iuxta ipſius Dei promiſſiones. Si ergo ante Meſſiæ aduentum ſummus Deus Iudaicum populum continue protexit, & defendit, eiq́; propitius, & fauorabilis extitit: licet eum interdum ꝑ ſuis peccatis puniret, & affligeret merito, merito, & ꝯueniẽter id fecit. Cõſtat igitur cauſa propter quã ipſe Deus mitius, & benignius ſe habuit erga Iudaicum populum, antequam in hunc mundum Meſſias mitteretur: vt.ſ. habilius, & conuenientius Meſſias ex Hebręis deſcenſurus, & carnem humanam aſſumpturus, naſceretur iuxta promiſſiones ſuas antedictas antiquis patribus factas, & in lege Moſaica repetitas, Deuteronomii capitulo decimoſeptimo: Non poteris alterius generis hominem Regem facere, qui non ſit frater tuus. Cum autem Iudęorum ſtatus ab annis .1470. citra tantopere mutatus ſit, & deterioratus ab eo: ſcilicet ſtatu, qui ipſi populo prius fuerat, & ita mutatus, & deterioratus, vt omni prorſus gaudio, & conſolatione ſaltem ſpirituali ab eo tempore citra priuati penitus fuerint Iudęi, & maxime templo, altari, ſacrificio, & oĩ diuino fauore, & auxilio: vt manifeſte prędixit de eis Oſeas Propheta: Quia dies multos ſedebunt filii Iſrael ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephoth: & vt Eſaias capitulo .liii. Et dabit impios pro ſepultura ſua: hoc eſt Iudęos, quos impios appellat, dabit in manus Romanorum in vindictã mortis Chriſti &c. Ex quibus īfortuniis, & aduerſitatibus, ac ſtatus antedicti mutatione ſecutis, liquido infertur, tempus aduentus Meſſiæ, de quo agitur, vſq; ab ipſius mutationis initio elapſum fuiſſe, & in pręteritum fuiſſe: & eo magis, ꝙ eo ipſo tẽpore apud Hebręos mittẽdi Meſſię à Deo in hunc mundum communis extabat opinio. Adde inſuper hoc aliud Iudæorum ſcelus, quo Iudęi contra ſe diuinam iram prouocauerunt: nam cum Meſſias à Deo promiſſus in hunc mundum veniſſet, Iudæi omnes ipſum tanquam Regem ſuum à maioribus ſuis, & à ſeipſis tantopere expectatum maximo cum honore, & lætabundi, eum vt Deũ ſuſcipere, & venerari, ac colere debuiſſent, ipſi Deo tãti muneris infinitas gratias reddentes, cum ipſe vt eos ſaluaret, adueniſſet. Ipſi vero Iudęi è contra ingrati, & rebelles eum non ſolum (vt debebant) venerati ſunt: verum etiam plurimis affectum contumeliis, turpiſſima, & crudeliſſima morte, & condemnauerunt, & affecerunt. Hinc igitur omnia Iudęorum oriuntur, atq; dependent infortunia: hinc omnium malorum ſuorum origo: hinc eorum ſeruitus tam miſera, & diuturna: hinc omnis Iudæorum demẽtia, & totalis excæcatio. Inquit enim Moyſes Deuteronomii.c.xxviii. Percutiat te dominus amentia, & cæcitate, ac furore mentis, & palpes in meridie ſicut palpare ſolet cęcus in meridie, & nõ dirigas vias tuas. Quæ mala omnia maiores veſtri ò Iudęi ſponte ſuper ſeipſos, & ſuper vos omnes deſcendentes adſciuerunt, & prouocauerunt, & imprecati fuerunt: immo voluntarie aſſumpſerunt, & acceptauerunt: dicente enim eis Pilato Romanorum Pręſide: Innocẽs ego ſum à ſanguine iuſti huius, ipſi omnes maiores veſtri vno ore publice, & alta voce clamantes reſponderunt: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Igitur tum quia Meſſię aduentus tempus iam diu pręterit, & vos Iudęi eum non ſuſcepiſtis: tum maxime, quoniam eum inhonoraſtis, imo crudeli morte affeciſtis in vindictam iuſti illius in tot, & tantis verſamini malis, & quidẽ merito. Quòd autem eo tempore: hoc eſt in initio ante dictorum annorum .1470. in quibus tot, & tanta mala perpeſſi eſtis ò Iudęi Meſſię venturi apud maiores veſtros cõmunis eſſet opinio, teſtis eſt Ioſephus veſter libro ſeptimo de Iudaico bello, capitulo decimooctauo, vbi ipſe ait: Hęc ſiquis reputet, profecto inueniet Deum quidem hominibus cõſulere, modiſq; omnibus præmonſtrare, quæ ſunt eorum generi ſalutaria: ipſos autem ad demẽtiã ſuam

Digitized by Google

malis voluntariis interire: quandoquidem & Iudæi poſt Antoniam captam quadratum Fanum fecerant, cum in ſacris libris ſcriptum haberent: Capiendam ciuitatem, ac templum, ſiue Fanum, quatuor angulis eſſet effectum. Sed quod maxime eos ad bellum excitauerat, reſpõſum erat ambiguum. Itidem in ſacris libris inuentum eſt, ꝙ eo tempore quidam eſſet ex eorum finibus orbis terræ habiturus Imperium. Id enim illi quidem, quaſi ꝓprium acceperunt, multiq; ſapientes interpretatione decepti ſunt: hoc autem planè reſponſo Veſpaſiani deſignabat Imperium, qui apud Iudæam creatus eſt Imperator. At vero his ſignorum quædam pro ſua libidine interpretati ſunt, alia contempſere, donec patriæ excidio, ſuaq; pernicie eorum iniquitas confutata eſt. hęc ille. Et quoniam in ore duorũ, vel trium ſtat omne verbum, ideo alterũ aduocabo teſtem, accedat igitur Suetonius Gentilis, ꝙ in Codice ſuo de. xii. Cæſaribus, ſic inqt in geſtis Veſpaſiani Imperatoris: Percrebuerat Oriente toto vetus, & conſtans opinio eſſe in fatis: vt eo tempore Iudæa rerum ſumma potiretur: id de Imperatore Romano, quãtum euẽtu poſtea prædictum patuit, Iudæi ad ſe trahentes rebellauerunt, cæſoq; Præpoſito, legatum inſuper Syriæ conſularem ſuppetias ferentem, rapta aquila, fugauerunt. Ad hunc metum comprimendum cum exercitu ampliore, & ſtrenuo Duce, cui tamen tuto tanta res committeretur opus eſſet, ipſe potiſſimum delectus eſt ſcilicet Veſpaſianus. hæc Suetonius. Ex quibus Ioſephi, & Suetonii verbis apte conſtet apud Iudæos temporibus illis Imperii in Iudæa ſuſcipiendi veram, & certam extaſſe opinionem. Quod quidẽ Imperium Iudæorum ſapientes, licet in interpretatione decepti (vt inquit Ioſephus) tamen ad ipſos Iudæos pertinere credebant, cum illud ſæculũ ad Meſſiæ tempus ſpectare veraciter arbitrarentur. Hac igitur ſpe Iudæi moti Romanis audacter rebellauerunt: quoniam Meſſiam tunc repente armatum, & maxima militum, peditumq; copia munitum, & circũ

Vñ Iuuenalis Satyra .xiiii. de ipſis Iudæis inqt: Romanas aũt ſoliti ꝯtẽnere leges.

uallatum ſperabant affuturum: qui ſibi perpetuam mundi monarchiam temporaliter eſſet in Iudæa ſtabiliturus: vnde (vt ipſe Ioſephus ibidem ait) ipſi ad dementiam ſuam malis voluntariis præcipitauerunt: debellati enim fuerunt, & in captiuitatem eiecti: vt ſupra dictum eſt. Sed quoniam & Ioſephus, & Suetonius Imperium illud (vt ex euentu patuiſſe dicunt) ad Veſpaſianum attribuunt: qui in Iudæa Romanorum Imperator creatus fuit: ego autem aliter ſentiens Imperium illud Chriſto Regi Meſſiæ rectius, & conuenientius attribuendum eſſe cẽſeo. Fuit enim ipſe Chriſtus paucis ante annis, & etiam fuit Rex, dicẽte ſibi Deo, Pſalmo ſecundo: Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Imperiũ nãq; Romanum nunquam tantum ſe extẽdit, & dilatatum fuit, vt omnes mundi partes ſubiugaret, & obtineret. Sed fides Chriſti per vniuerſum terrarum orbem tam celeriter, & tam longè, lateq; diuulgata fuit: vt Beato Petro Apoſtolo adhuc viuẽte, in Gallia templum ad Chriſti cultum ſub ipſius Beati Petri vocabulo conſtructum fuerit: quo tempore id Pſalmiſtæ adimpletum fuit: quod in decimooctauo Pſalmo continetur ſcilicet: In omnem terram exiuit ſonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. Fuit nanque Regnum Chriſti non temporale (vt Iudæi expectabant, & adhuc etiã expectant) ſed ſpirituale, dicente Saluatore noſtro Ioã. c. xviii. Regnum meum non eſt de hoc mundo. Daniel etiã Propheta hoc ipſum approbat capitulo ſeptimo, dicens: Et datum eſt ei Regnum, & honor, & Imperium, & omnis populus, Tribus, & linguæ ſeruient ei: & poteſtas eius æterna, & Regnũ eius, quod non corrumpetur: & vt plenius in ſequenti libro ſexto, capitulo quadrageſimoprimo ꝓbabitur. Et vt Iudæi cognoſcant ſe diuino auxilio, & fauore priuatos, & ab eo expulſos, & abdicatos eſſe ita, & taliter, vt eorum orationes, & preces, nedum exaudiat, ſed nec audire velit, aduertant ad ea, quæ dicuntur per

Thalmudiſtas

Digitized by Google

Thalmudiſtas Rabinos ſuos in Thalmud libro Baracoth .i. benedictionum cap. henhiedin .i. non ſtabunt: dixit Rabi Eleazer, A die quà templum fuit deſtructum, orationis portę clauſę ſunt, ſicut ſcriptum eſt in lamentatione Hieremiæ cap. iii. Sed cum clamauero, & rogauero excluſit orationem meam. Item inquit ipſemet Rabi: A die qua fuit deſtructio Hieruſalem, quædam tabula ferrea interpoſita eſt inter Hieruſalem, & patrẽ noſtrum cœleſtem. ſic enim ſcriptum eſt Ezechielis cap. iiii. Et tu ſume tibi ſartaginem ferream, & pones eam in murum ferreum inter ciuitatem &c. ad hoc ſcilicet: vt Iudæorum preces ad Deum non aſcendant. & ſequitur. Attamen licet ꝓbetur, ꝙ portæ orationis clauſę ſint: tamen certum eſt, ꝙ portæ conuerſionis omnibus tẽporibus ſunt apertæ. de qua cõuerſione diffuſius dicetur infra libro ſexto. c. xxxiiii. Ex ſuperius igitur dictis ò Iudęi (ſi omnino non delyratis) intelligere, & cognoſcere firmiter poteſtis, ꝙ ex iſta ſtatus veſtri mutatione, & deterioratione, tempus aduentus Meſſiæ iam diu prçterijt, & per conſequens Meſſiam Regem iamdiu veniſſe.

Vide inferius in hoc eodem lib. in fine c. ꝙ terra Chanaam ſint data Iudęis non in ſolidum pretium, ſed in ſignũ, & arram præmii futuri. Quando autem ex ipſa terra expulſi fuerint, & omnino priuati ſint ea, ſequitur, ꝙ premium nullum habituri ſint, immo ꝙ omnino expulſi, & omni gaudio priuati.

¶ Quod tempus primi aduentus Meſſię iamdudum elapſum ſit, Thalmudiſtatum, aliorumq; Rabinoꝝ Iudæorũ auctoritate probatur. Cap. XI.

Quod plures equidem Iudęorum Rabini de tẽpore aduentus Meſſiæ locuti ſunt, non tamen per Hebdomadas, ſicut Daniel ſupra cap. v. huius quinti libri dictum eſt: ſed aliis rationibus, & cauſis, ſiue fundamentis moti, & inducti. Qui omnes huiuſmodi aduentus certum quendam terminum, ac firmum, & determinatum tempus iuxta motiuſ ſui efficaciam prçfixerunt, atque ſtatuerunt. Quę quidem tempora, licet varia ſint, ſm̃ rationum, & fundamentorum ſuorum varietatẽ: tamen ea omnia iamdiu lapſa ſunt, & in præteritum tranſierunt. Vnde iuxta eorum Rabinorum ſententiam, & opinionem concludi põt tp̃s aduẽt⁹ Meſſię iãdiu elapſum fuiſſe.

Filius Sareptanæ viduę, aut collega Helię, ſiue Ionas Propheta.

In primis filius cuiuſdam mulieris viduę in Sarepta Sidoniorum habitatricis (vt in libr. Schanhadrin, & in ſtudio Heliæ) quem cum mortuus eſſet, ſuſcitauit Helias Propheta: hunc autem poſtquam reſuſcitatus fuit, Vatem, ſiue Prophetam veridicum fuiſſe Iudęi omnes affirmant, immo (vt inquit B. Hieronymus in Prologo Ionę Prophetę) eũ quoque ſanctum Ioanam fuiſſe inquit, vt Iudæi affirmant. Alii Heliæ Prophetę eũ collegam nominant. Hic autem Propheta inquit, vt habetur in ſenhedrin guazit. t. Col Iſrael. & in Auenazra, capitulo primo. & in libro Ceder olam: id eſt de ordine mũdi. item in libro Iudicum, ſiue Iudiciorum ordinariorum: inquit (dico) iſte: Quod machina mundi huius annorum ſexies mille, & non plurium perſiſtere debeat. Quorũ annorum duo millia nuncupantur anni vanitatis, ſiue vacui, vel peccati. Et iſti anni ſunt ab Adam vſque ad Noe: quo tempore Deus propter hominum peccata induxit diluuium: vt Gen. capitulo ſeptimo. vel poſſumus dicere vſque ad Abraam, qui primus extitit, qui gentes direxit, atque diſpoſuit ad vnius Dei cultum, vel religionem: propter quod ei circumciſio data eſt, cum antea idolatrię dediti eſſent homines penè omnes. Itẽ duomillia anni legis, qui fluxerũt ab Noe, vel ab Abraã, vſq; ad Meſſiã. reliq iſup. 2000. anni dicunt anni Meſſię. Cũ aũt in ãn dicta ꝓphetia, ſiue hiſtoria, ſiue i Thalmud i ãn dictis locis, & maxime i lib. Iudicũ ordinarioꝝ affirmet, ſiue vt alii aſſerũt, legit, ꝙ i ſtudio Helię reptũ fuit, ꝙ nõ eſt mi⸗nus mũdus, q̃: 6000. annoꝝ. 2000. vanitatis. 2000. legis, &. 2000. Regis Meſſię, ab initio mundi vſq; ad Meſſiã quatuor

annorum millia intercedere debere. Vi-
dendum eſt quot anni fluxerūt ab exor-
dio mundi, vſq; ad annum preſentem
.1510. à Chriſti natiuitate. Ioſephus hi-
ſtoricus Iudeorum vernacula lib. viii. Iu-
daice Antiquitatis cap. iii. inquit: Anno
quarto Regis Salomonis menſe ſecun-
do, inceptum fuiſſe ædificium tēpli, qđ
Salomon ipſe conſtrui fecit, elapſis tunc
ab Adam, vſq; ad illud tempus, quo in-
choatum fuit templum antedictum an-
nis tribus millibus centum duobus, men-
ſibus ſex, & diebus decem. anno autem
quingenteſimoſecundo filiorū Iſrael pro
fectionis ex Aegypto poſt mille & vigin
ti annos aduentus Abraam ad Chanane
am: ſed ab exitu ab Aegyptiaca captiuita
te, vſq; ad quartum annum, & duos mē
ſes Imperii Salomonis, quo tēpore ince-
ptum fuit primum templum Salomonis
fluxerunt anni. 480. vt habetur. iii. Re-
gum, cap. vi. in fronte capitis. Item idem
Ioſephus lib. vii. de Iudaico bello, cap.
xvi. inquit: A' prima ſtructione templi
Salomonis, vſq; ad deſtructionem ſecun
di templi, annos mille & centum trigin-
ta fluxiſſe, menſes ſeptem, & dies quin-
decim: qui omnes anni ſimul iuncti effi-
ciunt numerū annorum quatuor milliū
& ducentorum trigintatrium, vel circa.
Ex quibus ſi demantur anni quadragin-
taduo, vel circa, quibus templum extitit
poſt Chriſti paſſionem, & alii inſuper an
ni trigintatres, ſiue trigintaquatuor, vel
circa, qui interſunt à Chriſti natiuitate,
vſq; ad eius paſſionem, reſtabunt anni
quatuormillia centūquinquagintaſeptē,
vel circa: & hoc ab Adam, vſq; ad Chriſti
natiuitatē. Quibus ſi addant anni mille
& qngenti decem, qui fluxerunt à Chri-
ſti natiuitate, vſq; ad preſentem diem, ef
ficit numerus annoꝝ ququemillium ſex
centoꝝ ſexagintaſeptem: ab Adam vſq;
ad præſentem annum. 1510. qui tamen
annus nondum eſt finitus. Si ergo ſex
millibus annorum mūdus perſiſtere de-
bet, iuxta huius veridici Prophetę termi
nationem, & hoc anno. 1510. iam elapſi
ſint ex eis (vt ſupra manifeſte oſtendi-
mus) anni. 5667. vel circa, iuxta Ioſephi
computationē, de qua ſupra: nonne dem
ptis ex eis annis quatuormillibus: videli
cet duobus millibus, qui ſunt vanitatis,
& duobus millibus, qui ſūt legis: vt ipſe
Sareptanę filius inquit (nota, ꝙ aliqui di
xerūt iſtos. 2000. annos legis initium ha
buiſſe tempore circuncisionis Abraæ) re
ſtant adhuc nobis ex ipſis annis elapſis
alii mille ſexcenti ſexagintaſeptem an-
ni ex annis Meſſię? (Legem autem Moy
ſis datam fuiſſe poſt promiſſiones fa-
ctas Abraę per annos. 430. inquit Apo-
ſtolus Paulus ad Galatas, cap. iii.) Cōclu
ditur igitur recte, & veraciter, ꝙ tempus
aduentus Meſſię, iuxta huius Prophetę
prophetiam, ſiue ſententiā, totidem iam
annis elapſis preteriiſſe, & ipſum Meſſiā
iamdiu proculdubio veniſſe. Quo autē
fundamēto hic Sareptanę filius, ſiue col
lega Helię motus fuerit ad hunc tempo
ris terminum preſigendum, non expri-
mit ipſe: nos autem dicere poſſumus, ꝙ
ſi fuit verus Propheta (vt Iudæi ſentiūt)
Spiritu diuino iſpiratus, ſicut cęteri Pro-
phetæ, hęc prædixerit: vbi autem non
fuerit Propheta, ſaltem veridicus, eum
ſic opinatum fuiſſe, vt etiam multi ſen-
tiunt Chriſtiani ex dictis per Moyſem
Pſal. lxxxix. cuius titulus eſt Oratio Moy
ſis hominis Dei: vbi dicitur: Quoniā mil
le anni ante oculos tuos, tāǭ dies heſter
na, quę preteriit. Quę verba repetita fuiſ
ſe vident per B. Petrum Apoſtoloꝝ Prin
cipem in ſua ſecūda Epiſtola cap. iii. vbi
dicitur: Quia vnus dies apud dnm ſicut
mille anni: & mille anni ſicut vnus dies.
Ex huiuſmodi ſnia nonnulli (vt inquit
B. Hieronymus i Epiſtola ſua ad Cypria
num, vbi iſtum Pſal. lxxxix. exponit) ſic
inquiūt: Deus in ſex diebus creauit mun
dum: vt Geñ. cap. i. Ex hoc loco, ꝙ mun
dum Deus in ſex creauerit diebus, multi
arguunt. Si mūdus in ſex diebus fabrica
tus, ſiue creatus fuit: vt Geñ. cap. i. cum
annus dies apud Deum habeatur ꝑ mil-
le annis, vt Pſal. lxxxix. & ſecunda Petri
Epiſtola cap. iii. ergo. 6000. annoꝝ mun-
dum ſubſiſtere debere credendum eſt.
(Hoc etiam de. 6000. annis tetigit Lactā-
tius libro. vii. Diuinarum inſtitutionum
cap. 25.

Digitized by Google

cap.25.ſed erronee,quia neceſſitate fieri dixit.B.et Auguſtinus lib.xx.de Ciuitate Dei.c.vii.ſuper hoc incipit quandam diſputationē,quę extenditur per multa capita,ibi videto,qa Apocalypſim Ioá. allegat.)ſunt ēt,q dicant per hæc verba Geñ.c.ii.Compleuitq; Deus die ſeptimo opus ſuū quod fecerat,& requeuit die ſeptimo ab vniuerſo opere,quod patrarat: dupliciter Deū ſe habuiſſe die ſeptimo, perſeueraſſe.ſ. & continuaſſe in opere creandi mundum: quia eo die ſeptimo compleuit opus ſuum,quod fecerat. Si aūt compleuit ſeptima die opus ſuū, qđ fecerat,igiť licet factū eſſet,donec cōpletum non eſſet,perfectū non erat.laborauit ergo aliqualiter die ſeptimo in perficiēdo opus ſuum: vt puta in ornatu, vel aliter:poſtea eodemmet die ſeptimo requieuit ab omni opere,quod patrarat,dicēte ſcriptura Geñ.c.ii.Et requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere quod patrarat:quia totaliter ab opere ceſſauit. vnde ex hac Dei perſeueratione in opere creādi mundum die ſeptima,iſti ſic opinātes arguunt:Si ratio ſupior militat,ꝙ ꝓvno die,quo Deus mundū creauit,mūdus ipſe ꝑſiſtere deberet mille annos,hac eadē rōne ꝓ vna quaq; hora,qua Deus laborauit die ſeptima in perficiendo ipſum mundum,mundus ipſe tanto plus perſiſtere debet vltra ſexmillia annos, ad ratam.ſ.& portionē de qua ſupra: ꝙ.ſ.pro vno die operis mille annis ꝑduret mundus:quę rata, ſiue portio eſt annorū quadraginta vnius, & duabus partibus ex tribus vnius alterius anni pro qualibet hora operis. Cū autem incertū ſit, quot horis ſeptimi diei laborauerit Deus die ſeptimo in perficiēdo mundum:qa ſcriptura non exprimit: vt conſequenter incertum ſit tempus,quo mūdus perſiſtet, & durabit poſt ſex annorū millia neceſſe eſt.hinc eſt,ꝙ Chriſtus ſuis reſpondēs Diſcipulis eum iterrogantibus, an in tēpore hoc reſtitueretur Regnum Hebræis,inquit: Non eſt veſtrum noſſe tempora,vel momenta,quę pater poſuit in ſua poteſtate:vt Actuum.c.i.Similiter B. Auguſtinus libr.xx.de Ciuitate Dei.c.xxx. loquens de futuris in fine mundi, inqt: In illo itaq; iudicio,vel circa illud iudicium,has res didicimus eſſe futuras.Heliam Theſbitē,fidem Iudęoꝝ Antichriſtum perſecuturum,Chriſtū iudicaturū, mortuorum reſurrectionem,bonoꝝ,malorumq; direptionem, mundi conflagrationem,eiuſdemq; renouationem. Quæ omnia quidem ventura eſſe credendum eſt:ſed quibus modis,& quo ordine veniant,magis tunc docebit rerum experientia, quàm nunc valet conſequi ad ꝑfectum hominum intelligentia. incertū eſt ergo mortalibus quāto temporis ſpatio mūdus perſiſtere debeat poſt ſex annorū millia. Sed ſufficit nobis, ꝙ ex hac filii Sareptanæ prophetia, ſiue hiſtoria tempus aduentus Meſſiach iam diu præterierit, & elapſum fuerit:quod eſt hic noſtrum principale propoſitum. Aliqui dicunt hoc Ionę Vaticinium inuentum fuiſſe in ſtudio Helię, vnde tanto maioris eſſet auctoritatis: quam temporis diuiſionem tetigit B.Hieronymus de celebratione Paſchæ de reſiduis enodādis quæſtionibus, dicens, eſſe tripartitū his verbis. Quia vero in toto tempore ſęculi nunc tertium tempus apparuit, ideo reſurrectio domini triduana eſt.Primum enim tempus eſt ante legem. Secūdum ſub lege. Tertium ſub gratia: vbi iam manifeſtatio eſt ſacramenti prius occulti in prophetico ænigmate &c.Item legitur in lib.Zahedrin, ꝙ dixit Helias ad Rabi Yahuda,ꝙ non erat minus mūdus,q̃ octuagintaquinq; Iubilei vſq; ad Meſſiam:quod computans Rabi Salomon dicit,ꝙ lxxxv. Iubilei ſunt. 4250. anni,in quorum vltimo Iubileo erat vēturus Meſſias.Item alii Thalmudiſtę diſtinguunt totum diſcurſum mundi per ſeptem ſęcula,ſiue ætates,aut dies: quorum primum fuit primi mundi ab Adā, vſque ad diluuium. Secundum fuit ſęculum ſecundi mundi à Noe,vſq; ad Abraam. Tertium fuit ſæculum circunciſionis,vſq; ad Moyſem.Quartum fuit ſęculum Tabernaculi vſq; ad primū templum.Quintum fuit ſæculum primi templi, vſq; ad captiuitatē Babylonis. Sextū

ſeculum fuit ſæculum ſecundi templi, vſq; ad eius deſtructionem factam p Titum, & Romanos. Septimum dicunt, ꝙ de neceſſitate eſt ſæculum Meſſię. Ex quibus patet, ꝙ iamdiu ſumus in tempore, & ſęculo Meſſię, quia vltra. 1400. annos retro impleta fuerunt duomillia annorum legis, &. 35. Iubilei, & ſextum ſæculum mundi in templo ſecundo. ergo ſequitur: ꝙ ab illo tempore citra iam ſumus in tempore, & ſæculo Meſſiæ, & vltimo ſæculo mundi, & ſic iam ſumus in Sabbato mundi. Rabi vero Helias Thalmudiſta Rabi Iudæ (ſupple filius:) quem ob eius doctrinam, atq; prudentiã magnipendunt Iudęi, ſcribens inquit: Non minus octuagintaquinq; Iubileis mundus extabit: & in vltimo: ſcilicet Iubileo veniet Meſſias filius Dauid: quod temporis ſpatium Rabi Salomon ſummam annorum. 4250. in ſuis Commentariis eſſe declarat. Quilibet enim Iubileus quinquaginta in ſe continet annos. Cũ autem ſupra in hoc eodem capite Ioſephi hiſtorici auctoritate ab Adam, vſq; ad ſecundi templi deſtructionem, annos .4233. vel circiter fluxiſſe oſtenderim, quinquaginta tm̃ annorum reſtaret differentia, cum templũ poſt Chriſti paſſionem annis quadraginta duobus perſtiterit: nam Chriſtus ante terminum à Rabi Helia præfixum veniſſet: de quo minime admirandum eſſet: cum in ſacris literis pluries maior temporis iueniatur diſparitas. Dicitur enim Eſaiæ. c. lx. Subito faciam illud: & tamen poſt multos diſtulit annos. Sed multo cõuenientius fuit, ꝙ Chriſtus ad humani generis ſalutem venturus, tempus pręſignatum quinquaginta annos antecederet, ꝙ̃ pauciores diſtuliſſet, & prorogaſſet. Quo autem fundamento Rabi iſte huiuſmodi aduentũ in Iubileis conſtituerit neſcio, niſi forte, quia ſicut annus Iubilei, gaudii, & remiſſionis eſt annus: ita Meſſię aduentum fidelibus ſuis gaudii, & remiſſionis fore debuiſſe ſignificare voluit. Vnde in anno Iubilei natus eſt: vt oſtẽdimus ſupra libro. v. c. xiii. nam ſingulis quinquaginta annis erat Iubileus. Rabi inſuper

Additio Hebręi. Sed adhuc neſcio aut ſi erit in pricipio aut in fine. ſ. Iubilei.

Moyſes Gerundenſis, vir quidẽ magni ingenii (ſcripſit enim ſuper Thalmud opus quoddam Nouellæ vocitatum, Pẽtateuchũq; Moyſis Prophetæ expoſuit) hic nanq; Rabi in Commentariis ſuis ſuper Pẽtateucho, ſiue in eorũ Proœmio, Meſſiam oriturum affirmat anno à mundi creatione quinquies milleſimo, centeſimoq; & decimooctauo: qui conſenſit cum Rabino Leui Benguerſon: qui vulgariter noiabatur Magiſter Leo de Bãnolas de puincia puinciæ in Cõmentariis Danielis, reddens Deo infinitas gratias, ꝙ ſibi huiuſmodi aduẽtus reuelaſſet terminum. Quare nunc quæratur à Iudæis à creatione mundi vſq; ad tempus præſens, quot anni pręterierint, fatebuntur nanq; (ſi veritatem ſequi voluerint) quinquemillia ſexcenta ſexagintaocto, vel circa, iuxta Ioſephi computationem in hoc eodem capite ſupra factam. Sequitur ergo, ꝙ tempus venturi Meſſię per eum (vt ſupra) præfixum, elapſum ſit hoc anno. 1510. per annos. 550. Tot igitur annis iam prætèritis aduenit Meſſias, iuxta huius Rabini ſententiam, immo Rabinorum. Fuit & alter Rabi Moyſes Aegyptius ſcilicet: quem Hebræi magnum appellant prædicatorem vt infra: auctoritatem cuius ipſi Hebręi tanti faciunt, ꝙ neminem nedum ſuperiorem, ſed nec etiam æqualem vnquam habuiſſe autument. Hic vero, quamuis in ſuo Deuteronomio in lib. de Iudicibus, in titulo de Regibus, vbi Meſſiæ tempora inquiri prohibeat, dicens: Vę animabus computantium terminos, ſequens opinionem alterius cuiuſdam Rabini, tamẽ in quadam ad Africanos Iudæos Epiſtola, ſcribit ex veriſſima ſe antiquorum traditione percepiſſe, ꝙ anno à mũdi creatione quater milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimoquarto, Deus benedictus hominibus Meſſiach omnino daturus ſit: quod etiam conatus eſt fundare ex auctoritate Balaam, Numeri capitulo vigeſimotertio ex his verbis: In temporibus ſuis dicetur Iacob, & Iſrael quid operatus ſit Deus: quę verba ex traditione antiquorum ſuorum ſic declarat: ꝙ

5668
5118
550

Additio Hebrę' dicit, ꝙ iſte Rabi Moyſes ſibimet ꝯtra dicit in .iii. pte hui' tractat' more hane uuchi: qđ latie iterptat directorẽ pplexorũ. c. 14. ꝙ quis dixerat alibi meſſiã vẽturum tali tpe, nõ eſt adhibenda ſides, ſed apd D... um bñ dictum, tm̃ h... oia manifeſta... tur, & intellectui h... mano.

quantum

quantum fluxerat tempus à creatione
mundi, vſq; ad tempus, quo Balaam hęc
dixit, tantundem tempus futurum eſſet.
Cum autem hoc tempore à mundi crea-
68 tione præterierit anni. 5668. vt ſupra in
174 hoc eodem capite oſtendi. ſequitur ergo
94 tempus aduētus Meſſię, iuxta huius Ra
bini ſententiā tranſiſſe per annos. 1194.
igitur iamdiu Meſſias venit. Rabi Ioan-
na in Commentariis Pſalterii, ſicut ha-
betur apud Iudęos, inquit: Per tres an-
nos cum dimidio ſteti in gloria Dei in
monte Oliueti præconizando, dicens:
Quęrite dominum dum iueniri poteſt:
inuocate eum dum prope eſt: vt inquit
Eſaias. c. lv. Item in Bereſid raba ſic dici
tur à Rabi Moyſe prædicatore (auctorita
te Danielis Prophetæ) ſuper illud Can-
ticorum. c. i. Exultabimus, & lętabimur
in te &c. vbi ipſe Rabi Moyſes interro-
gat, dicens: Quando erit hoc? & ſibiipſi
reſpondet. A' Balaam vſq; ad Chriſtum
ſm Hebræorum computationem. Rabi
etiam Salomon in ſuis Commentariis,
ſuper his Zachariæ verbis. c. ii. Poſt glo
riam miſit me, ſic inquit: Poſt honorem
redditum Eſau veniet Meſſias. ad quorū
verborum intelligentiam ſciendum eſt,
ꝙ in antiquiſſimis Hebræorum Cōmen
tariis Princeps Romanus freqnter Eſau,
& Roma mons Seir nominatur: vt infra
lib. vi. c. lxxxii. plenius declaratur. Vnde
ex hac Rabi Salomonis Gloſa oſtendit,
hoc in domino noſtro Ieſu Chriſto ad-
impletum fuiſſe. Ipſe enim poſt gloriam
Monarchiæ adeptam à Romano Princi
pe: hoc eſt Octauiano Imperatore, pro-
pter quod deſcribi fecit vniuerſum or-
bem, tanquam ſibi ſubiectum, natus fuit
Saluator noſter Ieſus Chriſtus: vt Lucæ
capitulo ſecundo. Venit igitur Ieſus, iu-
xta Rabi Salomonis ſententiam, dicens:
Quādo pedes Dei ſtabūt in monte Oli-
ueti, tunc & nos gaudebimus, & lętabi-
mur. Vnde ſi nos inquirere, & indagare
voluerimus illos tres annos cum dimi-
dio, de quibus Rabi Ioanna in prędictis
Pſalterii Commentariis dixit, ad Danie-
lem recurrendum eſſet: qui cap. ix. ſic in-
quit: Confirmabit autem pactum multis
Hebdomada vna: & in dimidio Hebdo
madis deficiet hoſtia, & ſacrificium &c.
Quod ita factum reperimus. Saluator
enim noſter cum triginta eſſet annorū,
baptizatus fuit à Ioanne baptiſta: vt Lu-
cæ capitulo tertio, & vſq; ad tēpus paſ-
ſionis ſuæ, quod fuit trium annorum cū
dimidio, vel quaſi, ſeu circa: quo tempo-
re per Galilęam, & Iudęam prędicauit,
docens eos de Regno Dei, vt omnes
narrant Euangeliſtę, & vt Eſaię Vaticini
um impleretur, dicentis: Quęrite domi-
num dum inueniri poteſt: quod adim-
pletum fuiſſe in Saluatore noſtro Ieſu
Chriſto patet Actuum capitulo primo,
dicente Luca Euangeliſta: Statim poſtꝗ
Chriſtus in cœlum aſcenderat, tunc re-
uerſi ſunt Hieroſolymam à monte, qui
vocatur Oliueti: qui eſt iuxta Hieruſalē
Sabbati habens iter &c. Pedes ergo Dei
ſteterunt ſuper monte Oliueti, quando
inde Chriſtus aſcendit in cœlum. Ipſe
etiam Rabi Moyſes Aegyptius in libro
Sefer ſoftim. i. Iudicum. c. vltimo, inquit:
De tempore aduentus Meſſię nulla à ſa-
pientibus Iudęorum exacta, & determi-
nata eſt ſententia. Rabi Cahadias de
Aſia, & de numero, ſiue ſecta eorum Ra-
binorum, qui dicunt Gaonim, vir quidē
apprime doctus: ſcripſit enim ſup Thal
mud, & ſuper Biblia, compoſuitq; Codi-
cem quendam nominatum de Creden-
dis: in quo conatus eſt ex Prophetarum
vaticiniis probare, ꝙ Meſſias nondū ve
nerat. Hic nēpe Rabi magna diligentia
de termino aduentus Meſſię exquiſiuit:
& tandem iuxta ſuam diligentem inqui
ſitionem, certum, & determinatum prę-
dicti aduentus terminum concluſit, &
pręfixit: qui per quadringentos octua- Per. 340
ginta annos, & vltra elapſus eſt, & in annos,
præteritum tranſiuit: igitur etiam ſecun & vltra.
dum huius Rabini ſententiam, tēpus ad
uentus Meſſię iādiu elapſum eſt: Meſſi-
as igitur iamdiu venit. Rabi etiam Ieſu
da in lib. Sanhedrim, capitulo Chelech,
ſiue vltimo capitulo, inquit: In ſæculo,
quo veniet filius Dauid, domus col-
legii Iudicum erit meretricium, & va-
ſtabitur Galilęa. hinc apertę conſpicere

Digitized by Google

licet Meſſiæ aduẽtum iamdiu pteriiſſe, cum poſt templi deſolationem, nullum fuerit hoꝝ Iudicum collegium. Legitur enim in Thalmud plurimis in locis; Quòd.40.annis ante ſecundi templi de ſtructioné Sanhedrim.i.71. Iudices de reſidentia Guazit remoti fuerunt: vt ſuperius in hoc eodem.v.lib.probatũ extitit.Galilæa quoq; cũ vniuerſa Iudæorũ regione iamdiu: hoc eſt in Hieroſolymę deſtructione tempore Veſpaſiani, & Titi eius filii deſtructa eſt: vt habetur Ioſephi lib.vii.de bello Iudaico.Tẽpus igit aduentus Meſſię iamdiu lapſum eſt: ergo Meſſias iamdiu venit.Deniq; ſm pſtantiores Thalmudiſtarum Rabinos, Meſſiæ aduentus iamdiu trãſiuit: vt in .c.chelech Rabi Naſam.Dixit enim ipſe: Res.ſ.Meſſiæ,non eſt ſicut Magiſtri noſtri voluerunt:nec ſicut Rabi Simlai:nec ſicut Rabi Ekiua.hęc ibi.Ex his igitur omnibus ſuperius in hoc vndecimo capite contentis,& deſcriptis,liquido patet, & manifeſtum eſt,omnes aduentus Meſſiæ terminos per ſupraſcriptos oẽs Rabinos aſſignatos,iamdiu elapſos eſſe, & in pręteritum iuiſſe:iccirco concludẽdũ eſſe, Meſſiam iamdiu veniſſe.

¶ Quòd vanum,& inane ſit Meſſiam à Iudæis vlterius expectari,ſed Iudæorum redemptionem in ſola conſiſtere pœnitentia. Cap. XII.

Rabi Aquiba, qui fuit vnus ex tribus primorum Rabinoꝝ.ſ. ſecundi ordinis, qui vocabantur Chanaim: quorũ auctoritas apud Iudæos erat maxima poſt Prophetas,& computationem aduentus Meſſiæ fecit per Hebdomadas à Daniele annũtiatas,& inqt:Quòd Meſſiæ aduentus eſſet tempore deſtructionis ſecundi templi:vnde poſt ipſius templi deſtructionem ſecutus eſt quendam fatuum nomine Ventozoſiua,cui pſpere omnia ſuccedebant, credens eum eſſe Meſſiam,quia eum maxima ſequebatur Iudæorũ multitudo,poſt.48. annos à deſtructione Hieruſalem perRomanos facta:& congregati ſunt in ciuitate Biter (ſiue Beter)& aduerſus Romanum rebellauerunt Imperiũ:vnde Hadrianus Cæſar à Roma illud tranſfretauit, & eos in dicta ciuitate obſedit,& interfecit, capta ipſa ciuitate: ꝑut plene habetur in quodam libro qui dicitur Demai, in diſtinctione,quę incipit Biſloſa perR quin, & in Threnorum Commentariis. Item ſuper illud verbum ſecundi capitis Threnorum: Diſſipauit dominus,& nõ eſt miſertus omnia ſpecioſa Iacob.de quo quidem falſo Meſſia,& ſequacibus intelligitur illud Danielis.c.xi.Filii quoq; præuaricatorum populi tui extollentur, vt impleant viſionem,& corruent: vt habetur Danielis.c.xi.Filii quoq; præuaricatorum ppli tui extollentur,vt impleant viſionem,& corruent.Rabi etiam quidã de maioribus,qui vocatur Rab, de numero eorum,qui dicuntur Emoraim: nã hic ordo aliquãtulum inferior erat illis, qui dicebãtur Chanaim.hic autem Rab in lib.Canhedrin in diſt.helech, ĩquit: Quòd omnes termini de aduentu Meſſię aſſignati,iam tranſierant in præteritum:& ꝙ non pendebat redemptio,niſi in ipſa pœnitẽtia.hęc ille. Quidam etiã vocatus Rabi Animo volutans, cum interrogaretur à quibuſdam ordinis ſui de aduentu Meſſiæ,reſpondit: Vanum eſſe,atq; inane Meſſiam à Iudęis vlterius expectari: ſed Iudæorũ redemptioné in ſola conſiſtere pœnitentia. ſcribitur hoc in Senhedrim guazit in diſtinctione quadam,quæ dicitur helech. O ꝗ recte ſenſit iſte Rabi,ſuoſq; admonuit: Si volunt,inquit,Iudęi à miſerabili hac ſeruitute,ſi à tot malis redimi, ſuorum pœniteant malefactorum agantq; pœnitẽtiã. Non latuit hunc Thalmudiſtam veritas ipſa,aduenifſe ſcilicet Meſſiam: non Iudęoꝝ expectatio vana:non eorum ſpes irrita, atq; inanis fugit. Vanum eſt, inquit,& inane expectare Meſſiam, & Iudæorum redemptionem tantum in pœnitentia eſſe. Lectitauerat ipſe quidem, quod ſummus omnium iſtitutor Deus, hanc pręuidens Iudęorum ſuperſtitioſam,& erroneam expectationem, & ꝑuicaciam per Hieremiã clamitet.c.xviii. Si pœnitentiã egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eã: agam & ego

Vide infra in charta quẽtiq; dicat rabi Moſes Ægyptius de hac ipſa pœnitẽtia

ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui vt facerem ei. & per Ezechielem, cap.xviii. Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniqtatibus vřis: & non erit vobis in ruinam iniqtas: proiicite à vobis omnes iniquitates veſtras, quibus præuaricati eſtis: & facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum, quia nolo mortem morientis, dicit dominus Deus, Reuertimini, & viuite. Clamitat itidem Chriſtus verus Meſſias Lucæ, cap. v. Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam: iccirco eiuſdem, capĩo.xvii. inquit Diſcipulis ſuis: Si frater tuus pœnitẽtiam egerit, dimitte illi. & Petrus Apoſtolus doctoris ſui diſciplinam amplexus, atq; veſtigia ſecutus in Epiſtola.ii.cap.iii. ait: Dominus nõ vult aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Perbene itaq;, atq; rectiſſime Rabi ille admonuit Iudæorum redẽptionem in pœnitentia conſiſtere: quam ſi Iudæi amplecterentur, & agerent, errores ſuos, atq; fallacias cognoſcerent, peruicaciam deponerent, dolerent infidelitate, Chriſtum verum Meſſiam colerent, obſeruarent, atq; venerarentur. Inſuper Rabi   in libro Camedrim, ait: Omnes terminos de aduentu Meſſię aſſignatos iamdiu præteriiſſe, Redemptionemq́; in pœnitentia ſola conſiſtere. hic, quãuis fortaſſe de Chriſtianorũ pœnitentia non loqueretur, veritatem tñ quodámodo reticere non potuit. Eodem tpe qdam Rabi huius auctoritate fretus, qa terminos omnes pręteriiſſe cerneret, exclamauit dicens: Væ animabus Meſſiæ terminos cõputãtibus, ſignificãs eſſe pec catum exquirere: & hoc, qa erant elapſi omnes termini, vt alios ab hmõi inquiſitione amoueret. Rabi inſuper Moyſes Aegyptius, quem magnũ Hebręi prędicatorem appellant, in lib. de Iudicibus, titulo de Regibus, opinioni Rabini cuiuſdam ſenioris adhęrens: Vę, inqt, animabus computantium terminos aduentus Meſſię. Quę tñ verba, licet Iudæi recto ſenſui (vt ſuos tueant̃ errores) non accõmodent: hoc eſt accuſent, atq; increpent per illa verba eos, q Meſſię tp̃s ſcire vo-

Finus Ferrarieñ.

luerint: tñ vir ille Moyſes Aegyptius magnus Rabi: & ante illum bonus ille ſenior, atq; legis peritus Sancto forte ſpiritu excitatus, & illuſtratus pręuidit hoc Iudęorũ miſerabile tp̃s Meſſiam expectantium, iccirco inquit: Vę animabus computantium terminos aduentus Meſſię. i. Vę illis, qui tp̃s aduentus Meſſię futurũ ſibi perſuadent: quandoquidem tranſierit, & ipſe Meſſias venerit. Cur aũt Rabini illi Hebręi Meſſiam illis tpibus venturum dixerint, ſuperius in decimo capite huius quinti libri dixi: qa. ſ. videbant aduentus Meſſiæ tempus iminere, ſiue pręteriiſſe, cum ipſi fuerint poſt id tp̃s. Idem Rabi Moyſes Aegyptius (vt inqt D. Burgenſis in ſuo ſcripturarum Scrutinio diſtinctione.iii.cap.iiii.) ait, Meſſiam Regem venturum fuiſſe à creatione mũdi anno.4474. Quam opinionem ſuam conatus eſt fundare auctoritate Balaã, de qua Numeri.cap.xxiii. vbi dicit̃: In trãſlatione noſtra tpibus ſuis dicetur Iacob, & Iſrael quid operatus ſit Deus: quem locũ ex antiquorũ ſuorũ traditione ſic exponit: q quantum fluxerat tempus à creatione mundi ſm Hebræorũ computationem, vſq; ad tempus, in quo Balaam iſta verba dixit: tantum tempus pręciſe fluere debebat à tempore, quo Balaam illa verba dixerat, vſq; ad tempus, in quo ipſa Balaam ꝓphetia futura erat in Iſrael per Meſſiam: hoc eſt vſq; ad tempus aduentus Meſſiæ. Et ibidem ipſe D. Burgẽſis inquit: q tempore, quo ipſe hæc ſcribebat, currebat annus. 1432. ab incarnatione Chriſti: quo tempore fluxerant anni ſm Hebræorum computationem ab exordio mundi, vſq; ad illũ annum. 1432. 5192. Ex quibus ſi demantur anni. 4474. in quorũ fine adueniſſe debebat Meſſias, reſtabunt anni. 718. q elapſi erant tpe D. Burgenſis. ſ. anno. 1432. ſed ſi addideris annos. 78. qui elapſi ſũt ab anno. 1432. D. Burgenſis, vſq; ad annum. 1510. pſentem, efficiẽtur anni. 796. elapſi vltra tempus aſſignatum per antedictum Rabinum Moyſem in ſua Epiſtola directiua ad Africanos. Sed ipſemet Dominus Burgenſis in vltima diſtin

Digitized by Google

ctione ſui Scrutinii ſcripturarũ, cap. xii. & vltimo, dicit: Illud tẽpus aſſignatum per Rabi Moyſem Aegyptium prçteriiſſe in præteritum tempore vitç ſuç: ſcilicet ipſius D. Burgenſis, per annos. 213. cum autem ab eo tempore citra trãſierint anni. 93. ſequitur ꝙ terminus ille aſſignatus p ipſum Rabi Moyſem iuerit in præteritum per annos. 306. Ex quibus omnibus bene conſideratis, habetur, ꝙ aduentus Meſſiæ, de quo in hoc capite, immo in hoc toto quinto libro agitur, non ſolum Prophetarum auctoritate, ſed etiam Thalmudiſtarum, & Rabinorũ Hebræorum auctoritate, & conſenſu iamdiu iuit in præteritum. Si vero Iudæi dicerent hoc ſuis contigiſſe Rabinis, & Thalmudiſtis, quia tempus aduentus Meſſiç erat à Deo clauſum, & ſignatum, & ideo cognoſci non potuiſſe, nec ſciri, vſq; dum ipſum adueniat tempus, teſtante Daniele caplõ vltimo: hoc eſt cap. xii. vbi ipſi Danieli dicitur: Vade Daniel, quia clauſi, ſignatiq; ſunt ſermones vſq; ad tempus præfinitum. Reſponderi poſſet eis: Hęc verba dixiſſe Angelum ipſi Danieli, quoniam ipſe quęſierat ſcire finem mũdi. & licet id etiam dixiſſet, & intellexiſſet de aduentu Meſſiæ, habes ibidem reſponſionem, quibus ſignati, & clauſi ſint ſermones per hæc verba ſubſequentia: Eligentur, & dealbabũtur, & quaſi ignis probabuntur multi, & impie agent, nec intelligent omnes impii, porro docti intelligent. Ex quibus verbis elicitur, & declaratur, ꝙ tempus illud præfinitum ſolum impiis clauſum, & ſignatum eſſe debebat, non autem bonis, & doctis. Vnde cõcludi poteſt, ꝙ Iudęi propter odium, & malignitatem ſuã in Chriſtum Ieſum tempus aduentus Meſſiæ intelligere nõ potuerunt: ſed tantum boni, vt fuerunt multi ex Apoſtolis, & Diſcipulis Chriſti, & ex aliis ad fidem Chriſti cõuerſis, qui fuerant Hebræi: improbis autem, & pertinacibus non. Poſſumus etiã ex quadam Hebraica Gloſa conuincere Iudęos iam diu veniſſe Meſſiam. Rabi nanq; Salomon in ſuis Commentariis ſup cap. ii. Zachariæ, quandam Hebraicam introduxit Gloſam, quæ talis eſt: Poſt honorem redditum Eſau, veniet Meſſias. Ad huius autem Gloſę intelligentiam, ſciendũ eſt in antiquis Hebræorum Cõmentariis haberi, ꝙ pro Eſau Romanus frequenter ĩtelligitur Princeps, & Roma mons Seir nominatur. Quapropter præmemorata Gloſa hoc modo per Saluatorem noſtrũ oſtẽditur adimpleta: quoniam ipſe poſt gloriam Monarchię ab Auguſto Cęſare Romanorum Imperatore adeptam, orbẽ deſcribi fecit vniuerſum in nouæ acquiſitionis ſignum: vnde eomet tempore, quo huiuſmodi fiebat deſcriptio, ipſe Saluator noſter ſm carnẽ natus eſt: ex quo & Propheta Zacharias, & Iudæorum pariter verificantur Cõmentaria. Item habet in Bereſid raba: Dixit Rabi Samuel Bernahaman: Vnde ꝓbatis: ꝙ in die, quã fuit deſtructio tẽpli natus fuit Meſſias? Reſpondit ob hoc, ꝙ habetur Eſaię vltimo cap. Anteq̃ parturiret, peperit: anteq̃ veniret partus eius, peperit maſculum. In eadem nãq; hora facta eſt templi deſtructio: exclamabat enim Iſrael tanquã parturiens. Et Ionathas in Chaldæa tranſlatione dixit: Antequam veniret ei anguſtia, ſalua facta eſt: & antequam euenirent ei dolores partus, Meſſiach reuelatus eſt.

¶ Quod Meſſias venerit etiam Thalmudiſtarum auctoritate probatur, licet varie, & variis loquantur modis. Caput. XIIII.

IN Thalmud pluribus in locis Meſſiã veniſſe legitur, ſed varie, & diuerſe loquitur. & primo in Bereſid raba: hoc eſt in principio magno: nam librum Geneſim, qui primus liber eſt Pentateuchi Moyſis, Iudæi nominant Bereſid: hoc eſt principium: quia in Hebrço icipit Bereſid, & Latine icipit: In principio, quod idem eſt. & in Thalmud Cõmentaria ſuper Geneſi dicuntur Bereſid raba: hoc eſt principium magnum: per quod intelligunt Gloſam magnam ſuper Geneſi. In Bereſid ergo raba, in. c. echa rabſſi: hoc eſt ſuper Threnis Hieremiæ legitur.

pali .iii. xxv. lib.ii. .xi. rali lv . vi. cvii.

Legitur in Thalmud Hieroſolymitano in libro de Parath.c.Yacorre,& tranſumptiue in lamentatione magna, vbi dicit: Quendam fuiſſe in agricultura Iudæum laborantem:cuius bos mugitum extulit: quem cum audiſſet Arabs quidam illac pertranſiens,inquit: Iudęe fili ſolue boues tuos:& de vaſis tuis ne cures(ſiue vaſa tua ſperne)quoniam templum veſtrũ, & ſanctuarium corruit: quo dicto alterũ bos mugitum edidit: tunc Arabs rurſus ait:Iudęe fili liga boues tuos, & vaſa tua prępara, ſiue parapſidẽ tuam, & hydriã liga,quia natus eſt Meſſias veſter. Hęc Iudæus admirãs,ait:Meſſias natus eſt? qđ eſt nomen eius? inquit Arabs:Menahim: quod Latine ſonat Conſolator. & rurſus Iudæus: Qđ eſt nomen patris eius? tũc Arabs: Heſchias: hoc eſt fortitudo Dei. Iudæus item ait:Quo in loco natus eſt? at ille:In Bethleem Iuda. Et dixit Rabi Abom:Et quid nobis ab Arabo addiſcere expedit:textus clarus eſt in Eſaia, qui dixit:Et libanus cũ excelſis cadit,in calce decimi capitis. & ſubditur ſtatim in principio vndecimi:Et egredietur virga de radice Ieſſe,& flos de radice eius aſcẽdet. Hoc autem fuit ante templi ſecundi deſtructionem:vt ex narratis percipi poteſt. Ex hac Iudęorum hiſtoria quatuor colligi poſſunt concluſiones in fauorem fidei Chriſtianę. Prima,ꝙ adhuc ſtante ſecundo templo,natus fuerit Meſſias.

Secunda,ꝙ Meſſię nomen eſſet Conſolator,& merito,quia per ipſum genus humanum fuit à peccato primi parentis cõſolatum. Tertia, ꝙ Meſſias eſt filius Dei:quod notatur,vbi dicit,ꝙ nomẽ patris eius eſt Heſchias: quod iterpretatur Deus fortis:ſiue fortitudo Dei. Quarta,ꝙ Meſſias natus ſit in Bethleẽ Iuda.

Quæ omnia in Ieſu Chriſto Saluatore noſtro verificant. Ex qua hiſtoria quantum confundantur Iudęi, ex hoc maxime percipi poteſt, quoniam eum Rambam:ideſt Rabi Moyſes Gerundinus,aufugere nequiens in quadam diſputatione cum eruditiſſimo fratre Paulo, qui à Iudaiſmo ad Chriſti fidem ſe contulit, eam prorſus reiecit, aſſerens non alienum eſſe Thalmudiſtarum quaſdam ſententias quandoq; reiicere. Quod tamen apud vniuerſum Iudæorum cœtum nefandiſſimum eſſe exiſtimatur: immo ſecundum Thalmudiſtarum conſtitutiones e' Synagoga eiiciendus erat, & morte plectendus. Ibidem etiam in Bereſid raba dixit Rabi Samuel Bernahaman: Vnde probatis, ꝙ in die, qua fuit deſtructio templi, natus fuerit Meſſias? & ibidem reſpõdetur ob hoc,quod habetur Eſaiæ capitulo vltimo:Antequam parturiret,peperit:antequam veniret partus eius, peperit maſculum:in eadem hora, qua facta eſt templi deſtructio, exclamabat Iſrael tanquam parturiens. & Ionathas in Chaldaica trãſlatione dixit: Antequam veniret ei anguſtia, ſalua facta eſt: & antequam eueniret ei dolores partus,Meſſias reuelatus eſt. Ex quibus infertur Meſſiam ante ſecundi templi deſtructionem natum fuiſſe. In Canhedrim, capitulo Conſimiliter, habetur etiam ſic: Rabi Oſua filius Leui reperit Heliam, & Rabinum Symeonem filium Yoay ſtantes ad portam Paradiſi,dixitq; eis: Ibo ego ad gloriam Paradiſi. dicunt ei: Ita ſi dominus iſte voluerit. dixit Rabi Oſua ſic: Duos homines videbam, ſed vocem trium audiebam. commentatur, ſiue gloſſat Rabi Salomon:ꝙ gloria Dei erat cum illis. ibi dixit eis Rabi Oſua: Et quando veniet Meſſias? dicunt ei:Vade,& quęre ab ipſo eodem. qui ait: Vbi reperiam eum? dicunt ei: Ad portas Romę. & ille: Quæ ſunt eius ſigna? reſponderũt: Reperies eum inter pauperes, & vulneribus paſſionatum,ſicut inquit Eſaias capitulo quinquageſimotertio: Vere languores noſtros ipſe tulit: & peccata noſtra ipſe portauit: & nos reputauimus eum quaſi leproſum, percuſſum, à Deo humiliatum. Iuit ergo ad eum: dixitq; illi: Domine quando venies? qui ait: Hodie. poſt aliquos vero dies reuerſus eſt Rabi Oſua ad Heliam: dixitq; illi: Mẽtitus eſt mihi Meſſias: me enim ab eo quęrente,quando venire deberet, rñdit mihi:Hodie.Cui Helias rñdens, ait: Minime mentitus eſt, ſed veritatem dixit:

nam hodie ſi vocem eius audiret quis, ſecum eſſet. Ex iſta equidem hiſtoria in fauorem fidei Chriſtianæ quatuor elici poſſunt concluſiones. Prima eſt, ꝙ tẽpore Rabi Oſuæ, qui fuit iam mille & cẽtum annis elapſis, & vltra, Meſſias iam pridem venerat. Secũda, ꝙ ſedes principalis Meſſię: hoc eſt fidei ſuę, & eius thronus principalis ſit Roma: vnde ſedes ſummi Pontificis Vicarii ſui eſt Roma. Tertia, ꝙ licet eius primus aduentus fuerit iam mille & quingenti decem ſunt anni: tamen per illud verbum, Hodie non ceſſat venire quotidie ad illos ſcilicet, qui ad eius fidem rite conuertuntur. Quarta, & vltima eſt, ꝙ eius conuerſatio fuit in paupertate, & humilitate. & ꝙ ea, quæ ab Eſaia dicuntur in capitulo qninquageſimotertio: ſcilicet, Vere languores noſtros ipſe tulit &c. de Rege Meſſia intelligenda ſunt. Item ſi Iudæus ſuam quandam orationem, quam ſingulis annis in die ſuæ natiuitatis dicit, parumper conſideraret, intelligeret vtiꝗ Meſſiam iãdiu veniſſe. In ea enim multa deprecatur, quę Meſſię tempore euenerunt: & ſic ea ſibi concedi petunt, quæ iamdiu conceſſa fuerunt. Hanc autem orationem ſolemniorem omnibus ſuis reputant orationibus: quia tota fundata eſt ſuper hoc Meſſię aduentu. faciunt enim ſingulis annis in die natiuitatis ſuæ ſolemnem hanc orationem. Concedunt autem plurimi Hebręorum, Meſſiam eo die natum, quo ciuitas diruit: deinde ad ineptias ſuas ſuo more refugiunt, dicentes: Illum latere, quouſꝗ Deus pręcipiat, vt ſe palàm cunctis oſtendat: alii in monte Synai cum Angelis eum collocãt: alii vltra Caſpios montes ſegregant: alii mendicantem paſſim, & circumuagum agunt, ſua inſania, & diſcordia ſeinuicem confundentes, vt in ſequenti capite oſtendetur. Si autẽ Iudæus euadere cupiens diceret: Quòd licet (vt ex antedictis conſtat) per prædictos Thalmudiſtas affirmetur Meſſię aduentum, & templi deſtructionem eodem die fuiſſe, tamen in rei veritate verum non extitit. à die enim paſſionis Chriſti vſꝗ ad templi deſtructionem fluxerunt anni quadraginta, ſiue quadragitaduo, tripliciter reſponderi poſſet. Primo, licet Thalmudiſtæ in ea parte verũ omnino non dixerint, tamen propter hoc euaderi non poſſent. Non enim Chriſtianorum intereſt Thalmudiſtarum ſententias, & Commentaria defendere: quia ſiue vera ſint, ſiue falſa, ſunt tamen ſemper contra Hebręos in Chriſtianorum fauorem validum fundamẽtum. Ea enim, quę in Thalmud ſcripta ſunt, Iudęi minime improbare poſſunt, ſed ſtare tenentur ſub grauibus cenſuris, & pœnis. Nolo ego Iudęorum defendere opinionẽ: ſed ſi ipſi opponendo dicerẽt: Licet templũ corruerit, Meſſias tamen ea die non venit. reſpondendo huic obiectioni: hęc poſſunt allegari, quę in Textu ſcripta ſunt. Secũdo caſu, quo Chriſtianus vellet in hoc Thalmudiſtas defendere: poſſet dicere: ꝙ iſte terminus, Dies, quandoꝗ in ſcripturis ſacris aſſumitur ſtricte, & quandoꝗ large. Sumitur enim quandoꝗ pro tempore duntaxat, quo Sol apparet ſupra Orizontem: quandoꝗ vero pro omnibus vigintiquatuor horis diei naturalis: vt Geñ. capitulo primo, in principio creationis mundi: quandoꝗ vero ſumitur pro ampliori tempore, prout reperitur in Eſaia à capite decimonono, vſꝗ ad caput vigeſimũnonũ: vbi de die pluries fit mentio. Dicitur enim ibidem: In die tali erit ſic. vnde dinumerando tempora media inter verba Eſaię, & id, quod futurum prædicitur, diem pro multis annis capere oportet interdum. Tertio, & vltimo modo: ꝙ templi deſtructio non intelligatur parietum, & tecti templi deiectio, exuſtioꝗ;, & deuaſtatio: ſed ipſius templi ſpiritualis ſanctificationis priuatio. Licet enim templum poſt paſſionem domini quadragintaduobus perſtiterit annis, quantum ad parietes: tamen in paſſione domini velum templi ſciſſum eſt à ſummo vſꝗ deorſum: vt Matthæi capitulo vigeſimoſeptimo, Marci capitulo decimoquinto, & Lucæ vigeſimotertio cap. Et ideo ea ipſa hora totam ſuam amiſit, & perdidit ſanctitatem,

Digitized by Google

tem, vt veraciter percipi poteſt lib.vii. Ioſephi de bello Iudaico, cap.xvii. his verbis: Feſto autem die, quam Pentecoſten vocant, nocte ſacerdotes intimum templum more ſuo ad diuinas res celebrandas ingreſſi, primum quidem motum, quendamq́; ſtrepitum ſenſerunt: poſtea vero ſubitam vocem audiere, quę diceret: Migremus hinc: in quo conſideranda eſt ſermonis proprietas, vt inquit Beatus Hieronymus, cum non dixerit vox illa Recedamus, ſed tranſeamus ad populũ. ſ. Gentilem. Quęcunq; enim miracula, & admiranda in illa veli ſciſſione ceſſauerunt: & illa fuit maior templi deſtructio, q̃ parietum, ſiue murorum ruina: quod verum eſſe ꝓbatur per ea, quæ habentur in libro de Ionia, cap. Septem dies. Legunt enim ibidem Magiſtri: Miracula multa fiebant in domo ſancta: nõ abortiebatur mulier malum ſentiẽs odorem carnium, & ſanguinis ſacrificiorum: nullum enim habebant fetorem: nec in dicto tẽplo vlla vnquam muſca viſa eſt: nec ſummo Pontifici in die expiationũ contigit videre muſcã: nec in pane propoſitionis viſa, nec inuenta eſt macula. Item exiſtentes in templo ſiue ſtarent, ſiue genuflexi eſſent, ſiue etiam in terra iacerent proſtrati, nunq̃ tamen à circũſtantibus premebantur: nemini etiam in Hieruſalem nocuit vnquam ſcorpio, vel ſerpens: nunq̃ pluuiæ ignem altaris extinxerunt, licet ſub diuo eſſet: neq; ventus columnam fumi, vel nebulæ, ne aſcendẽret impediuit. & dixit Rabi ſamana: Immo etiam, quia vaſorum fragmẽta in loco templi, vbi frangebantur, ibi deglutiebantur. & dixit Abaii: Immo etiam viſcera volucrum ſacrificiorum, & pennę, atq; cinis altaris, & lychni candelarum, ſiue lampadum, omnia deglutiebãtur: quodlibet. ſ. in loco ſuo. Quæ quidem omnia quadragita annis ante templi deſtructionem ceſſauerũt, vt prędictum fuerat per Pſalmiſtam Pſal. lxxiii. Signa noſtra non vidimus: iam nõ eſt Propheta: nec apud nos eſt ſciens vſquequo &c. Itẽ magnus Rabi Eleazar, cap. Helech inquit: Dies Meſſię erunt. 40. annis: alius dicit. 70. an-

Iinus Ferrarieñ.

nis. cum igitur, omnium cõſenſu, Regno Meſſię nullum aliud Regnum ſuccedat, ſequitur ꝙ aduentus Meſſiæ ſit prope finem ſæculi. Ibidem ſunt alii dicentes: Meſſiam regnare. 465. annis: alius. 400. alius ſeptemmille: quæ omnia vergunt in eandem veritatis ſententiam: ꝙ finito Meſſiæ Regno, finis ſit ſæculi huius: ſed an cito, an tarde huiuſmodi finis futurus ſit, nemo mortalis ſcire poteſt, dicente domino Actuum, cap. i. Non eſt veſtrũ noſſe tempora, vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Quis igitur adeo hebes eſt, menteq́; obtuſus, quin ſupraſcriptis omnibus conſpectis, primũ Meſſiæ iamdiu prçteriiſſe aduentum, immo adueniſſe negare audeat? Venit igitur Meſſias hoꝝ auctoritate Thalmudiſtaꝝ.

¶ Vbi Iudæi, qui Meſſiam veniſſe fatentur, dicant eum eſſe, & tanto ſtetiſſe tempore, & quare eos ab hac nõ liberauerit captiuitate. Cap. XIIII.

CVm in duobus proxime antecedẽtibus capitibus, etiam Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum auctoritate, primi aduentus Meſſiæ tempus iam diu præteriiſſe demonſtratũ ſit: & ipſum quoq; Meſſiam ante ſecundi templi deſtructionem in hunc mundum veniſſe: Iudęos autem videamus ab hac ſua tam miſera, tamq́; diuturna captiuitate nondum liberatos fuiſſe, immo ipſos in ea adhuc perſtare, & perſeuerare, & quidem neſcios, vt prius quando ab ea eximi, & liberari debeant captiuitate. De duobus equidem dubiis à Iudæis vellem certior fieri: quorum alterum eſt: quare ipſe Meſſias in tanto temporis ſpatio eos adhuc non liberauerit: immo nec ſe, vt eos liberaret, præſentauerit, & liberaturum obtulerit: fluxerũt enim à ſecundi templi deſtructione citra anni. 1436. vel circa. Alterum vero dubium eſt, vbi ipſe Meſſias, quem veniſſe dicunt, tamdiu ſtetit, & habitauit, & adhuc ſtat, & habitat? Ad primum dubium reſpondentes Iudæi, inquiunt: Licet, Meſſias iamdiu venerit,

Digitized by Google

nunquam tamen à ſummo Deo liberandi Iudæos licentiam habuit, ſolum ꝓpter Iudæorum peccata; ſed habita à Deo licentia, ſtatim eos liberabit: & ideo eum ad ſui liberationem adhuc venturum expectant, ſicut filius Regis iam natus adhuc ad regnandum magno tempore expectatur. Ad ſecundum autem dubium, vbi. ſ. Meſſias tanto ſtetit tempore, varie
1 reſpõdent. Nam eorum aliqui, eum vltra montes Caſpios maioris Armeniæ terminos eſſe dicunt: quæ loca neminem aiunt adire poſſe intercedente flumine quodam: quod Sabbaticũ vocãt: quodq; nullum prorſus obtinet exitum: & cuius circũferentia triginta (vt inquiunt) obducitur milliaribus: fluctus inſup eius adeo quotidie efferri autumant (præter diem Sabbati) ꝙ illud quidem pertranſire nemo queat: Sabbatinis autem diebus, cum diuina lege cautum ſit, ne quis vltra milliare progredi poſſit, nequeunt
2 hominem Dei adire Meſſiach. Aliqui autem alii, quos hæc ſtultitia non fugit, eum eſſe Romæ aſſerunt, ibiq; ſedere in porta cum pauperibus, & leproſis.
3 Alii vero eum vagari adhuc inquiũt per orbem in paupertate, & afflictione, ignotum, miſerum, atq; abiectum ad ſatiſfaciẽ
4 dum Deo pro peccatis Iudæorum. Nõnulli autem alii eum in loco ſemoto, atq; ſecreto eſſe dicunt, quouſq; dabitur ei facultas à Deo redigendi populum Iſrael ad priſtinam dignitatem, allegantes ad hoc omnes iſti (excluſis primam opinionem tenentibus) illud Eſaiæ, capitulo quinquageſimotertio: Et nos vidimus eum quaſi leproſum à Deo percuſſum,
5 & humiliatum &c. Nec etiam deſunt, qui eum ſtetiſſe, & adhuc ſtare dicant cũ Angelis Dei, viuentem eo modo, quo Moyſes vixit illis quadraginta diebus, quibus ſtetit in monte Synai, quando legem accepit à domino. Quæ omnia falſa eſſe, & commentitia, ac à ꝓpria veritate penitus aliena, facile ꝑcipi poteſt: tum ex tot, & tam variis opinionibus: tum quia nulla fundanť auctoritate, ſiue probatione ſaltem vera. vnde ea facilitate, qua hæc dicũtur, eadem negari poſſunt, & negantur: & maxime, quoniam prædicta aſſerentes, non modo quid eis oppugnet, obſtetq;, ſed etiam quid loquantur, neſciunt. Nam quo fundamẽto moueantur huiuſmodi falſitatis aſſertores, ignorant ipſimet: quippe qui iterrogati quomodo hæc ſciunt, inquiunt: Audiuimus: ſicq; rudes illi, atq; inſolentes veritatem lacerant inepta quadam auditione. Sed vt aperte omnibus conſtet, ea omnia ficta eſſe, & non vera, videamus quid eis obſtet, & repugnet, quo'ue fundamento vnaquæq; opinio nitatur. Primo ad id, quod in prima opinione aſſeritur, ꝙ Meſſias ſit vltra mõtes Caſpios, & ꝙ fluuius Sabbaticus itercedens obſtet, ne ad eum aliquis adire poſſit, ſub aliqua veritatis expreſſione, multæ occultantur falſitates. Nam dari fluuium Sabbaticum eſſe, hoc certe verum eſt, ſed non eo in loco, nec etiam eum tanta latitudine, & circũferentia obduci, aut fluctibus taliter efferri, quin Iudæi abſq; mãdatorum Dei violatione ex maiori Armenia, & etiam ex ipſis montibus Caſpiis redire, atq; adire non poſſint. Eſt autem ipſe fluuius in Iudæa, vel Syria minore ei propinqua, Romani enim ſub Præfecto, ſiue Proconſule Syriæ Iudæam poſuerunt: & propterea Iudæam Syriam vocabant: & eſt fluuius ipſe in Regno Agrippæ olim Iudæorum Regis: & infraſcriptas habet cõditiones, teſte Ioſepho hiſtorico Hebræo libro ſeptimo de Iudaico bello, capitulo trigeſimoquinto: in cuius capitis principio ſic ſcribitur: Princeps vero Titus aliquandiu quidem Beriti commorabatur, ita vt diximus: inde autem reuerſus, & per omnes, quas obiret Syriæ ciuitates, magnificentiſſima celebrans ſpectacula, Iudæorum captiuis ad oſtentationem cladis eorum abutebatur. Conſpicit autem in itinere fluuium cognitione digniſſimum: is fluit medius inter Arcas, vel Arceas, & Raphaneas Agrippæ Regni ciuitates. habet quoddam peculiare miraculum: nam cum ſit, quando fluit, pluri mus: neq; meatu ſegnis: tamen interpoſitis ſex diebus à fontibus deficiens, ſiccum exhibet locum videre: deinde, quaſi nulla

De Sabbatico fluuio.

ſi nulla mutatione facta, ſeptimo die ſimilis exoritur, atq; hunc ordinem ſemper eum obſeruare pro certo compertum eſt: vnde etiam Sabbaticus appellatus eſt à facto Iudæorum ſeptimo die ſic nominatus. hæc Ioſephus. Ex quibus Ioſephi verbis manifeſte videt error Iudæorum voluntarius, atq; falſitas multiplex: quam Ioſephus iſte vir doctiſſimus adeò in lucem protulit, & declarauit, ꝙ Iudæi non ſolum reprehenſione digni eſſent, ſed etiam acerrima caſtigatione multandi. Nam ipſum in Syria eſſe patet, vbi dicitur, Quas obiret Syriæ ciuitates: & in qua parte Syriæ eſſet, expreſſit dicens: Medius inter Arceas, & Raphaneas Agrippæ Regis ciuitates, quæ erant in Iudæa, vbi Samaria dicebatur (Agrippa fuit de ſtirpe Herodis, vt narrat idem Ioſephus libro decimooctauo Iudaicæ Antiquitatis, capitulo quintodecimo). Quòd autẽ falſum ſit, ꝙ tantæ latitudinis eſſet, & circũferentiæ, & ꝙ eius fluctus tantopere efferantur, patet, quia ipſe Ioſephus nihil dicit: quod nõ ſubticuiſſet, ſi verum fuiſſet. Quòd autem Sabbatinis exſiccetur diebus, patet eſſe verum, quia hoc expreſſit: ex quo aperte conſtat falſa, & fictitia eſſe omnia per Iudæos circa hanc primam partem allegata, ad oſtendendum ꝙ ad Meſſiam adire non poſſint ab hoc fluuio Sabbatico impediti. Ad ſequentes autem tres alias opiniones: videlicet ſecundam, in qua dicitur eum eſſe Romæ, ibiq; ſedere in porta cum pauperibus: tertiam, in qua dicitur eum adhuc vagari per orbem terrarum in paupertate: & quartam, in qua dicitur eum eſſe in loco ſemoto, atq; ſecreto (vt infra libro ſexto, capitulo vigeſimooctauo) qđ aliud dicendum ſit non video, niſi ꝙ prædicta aſſerentes quid loquantur parum conſiderant. Nam Iudæi omnes pro conſtanti, & firmo tenent Meſſiach ſuum purum hominem fore, Moyſe tamen ſanctiorẽ. Igit vt eum iiſdem principiis, & elemẽtis natum fuiſſe, quibus cæteri naſcuntur homines, fateantur neceſſe eſt. Quomodo ergo poſſibile eſſet, ꝙ homo purus, de cuius vita ſic inquit Propheta Pſalmo octuageſimonono, qui à maiori expoſitorum parte inſcribitur Moyſi. intitulatur enim Pſalmus iſte Oratio Moyſis hominis Dei. dicitur nanq; ibi: Dies annorum noſtrorum in ipſis. 70. anni. ſi autem in potentatibus: hoc eſt in corporis proſperitate, & bona fueris valetudine. 80. anni, & amplius eorum: ſupple vixerit labor, & dolor (Eccleſiaſtici capitulo decimooctauo, numerus dierum hominum vt multum centũ anni, quaſi guttæ aquæ maris deputatæ ſunt: & ſicut calculus arenæ, ſic exigui anni in die æui: quaſi diceret reſpectu æternitatis cẽtum anni, quaſi nihil ſunt) qũo inquam eſſet poſſibile, ꝙ homo purus, cuius vita ad plus. 90. eſt annorum, quoniam ab inde ſupra, non vita, ſed labor, & dolor à tanto tempore citra ſenio, & vetuſtate non defecerit, & oĩno non cõtabuerit, & corruptus fuerit, cum naturaliter omnia orta occidant: & maxime cum nemo vnq̃ tantum vixerit, vt ad milleſimum annum puenire potuerit, ẽt ante diluuium, quo tpe vita hominum longior multo fuit: vt Gen. cap. v. Nam à deſtructione ſecundi templi, quo tpe natum fuiſſe Meſſiam aſſerunt, vſq; ad hoc noſtrum tempus fluxerunt anni. 1434. vel circa. ꝙ autem homo purus tanto vixerit tpe minime poſſibile eſt: vnde manifeſtum eſt huiuſmodi delyramenta fabuloſa, & ficta fuiſſe, & eſſe, cum nullo rationabili fundamẽto ſubſiſtãt. Ad quintam autem, & vltimã opinionem, qua Iudæorum plurimi aſſerunt, ꝙ Meſſias ipſe ſtetit, & adhuc ſtat cum Angelis Dei, viuẽs eo modo, quo vixit Moyſes quadraginta diebus, quando à domino legem accepit. Rñdentes dicimus: Verum eſſe, ꝙ bis: hoc eſt duabus vicibus, ſtetit Moyſes cũ Angelo Dei. xl. diebus, &. xl. noctibus loquens cum eo, quando legem accepit à dño: ſcilicet ſemel, quando primas accepit Tabulas digito Dei ſcriptas, quas ipſe Moyſes poſtea fregit: & iterum, quãdo accepit ſecũdas Tabulas per Moyſem ipſum (iuſſu tamen Dei) ſcriptas: quas fideliter in Arca cuſtodiendas poni mandauit. & vtraq; vice. xl. diebus, &. xl. ſtetit noctibus ſine cibo: vt ipſemet Moyſes

Digitized by Google

teſtatur Deutero.c.ix.&.x. Sed vltra.xl. dies nunquam ſtetit ſine cibo. Similiter Helias ẽt ambulauit in fortitudine cibi cuiuſdã quadraginta diebus,& quadraginta noctibus: vt Regum.iii.c.xix. Et vt de nouo etiam teſtamento aliquid dicamus: Saluator noſter,ne vltra id,quod à prędictis factum fuiſſet hominibus ſe feciſſe videretur,cum.xl.dieb⁹,&.xl.noctibus ieiunaſſet,poſtea eſuriit: vt Matthæi.c.iiii. Si totam ſacram quęſieris ſcripturam tam noui,quàm veteris teſtamẽti,neminem inuenies,qui vltra. xl.dies ſine cibo vixerit: qui numerus. xl.dierũ nihil eſt ad computationem annorum 1434.qui fluxerunt à deſtructione ſecũdi templi citra: vnde ad tantam temporis diuturnitatem maxima eſt adhibẽda conſideratio, attenta humanæ naturæ fragilitate,& ſentẽtia Prophetæ, de qua ſupra Pſalm.lxxxix. Si autem Hebræorũ aliquis opponeret Enoch, & Heliam,q multo ante,quàm prędictum templum ſecundum deſtrueretur, viui:hoc eſt antequam morerentur,tranſlati ſunt,& viui adhuc ipſi ambo eſſe cenſentur,ac mori non debeant,niſi Antichriſti tempore non longe à mundi fine:quomodo vixerint,ac viuant,& etiam victuri ſint ſine cibo,vſq; ad Antichriſti tempus, quod tempus non eſſet comparandum cum .1434.annis,quibus Meſſiam natũ eſſe dicant? Reſpõderem: licet apud Deum omnia ſint poſſibilia: tamen ipſe Deus ea,quæ ſupra naturam ſunt, non niſi ex aliqua maxima efficit cauſa, ſicut fuerũt multa, & quidẽ admiratione digna: q tempore Moyſis in populi Iſraelitici liberatione ab Aegyptiaca ſeruitute ab Omnipotenti Deo facta fuere:in percutiendo ſcilicet Pharaonem Regem cum Aegyptiis multis plagis:in Rubri maris trãſitu,& quidem ſicco veſtigio:in Pharaonis,& ſuorum ſubmerſione: in dãdo legem Moyſi,qua populus ipſe Iſrael ad diuinum cultum per ipſum Moyſem inſtrueretur:in deſcenſu mannæ à cœlo: in aquarum ex duriſſimis petris emanatarum ſcaturitione: & in aliis plurimis admirandis:vt in Exodo plurimis in locis:in Solis,& Lunæ ſtatu Ioſue contra Amorreum:vt Ioſue cap.x. & in multis aliis admirandis:quæ omnia ad Omnipotentis Dei gloriam,& nominis ſui celebritatem,atq; diuulgationem facta fuere:& eo quidem tempore,quo totus mũdus(ſolis Hebræis exceptis) idola colebat: vt ex huiuſmodi ſignis admirandis per vniuerſum orbem diuulgaretur Deũ Hebræorum vnicum,& ſolum eſſe verũ Deum:q ea facere poſſet,& faceret, quæ aliarum gẽtium Dii facere non poterãt. Inter quę admiranda iſti duo ſerui Dei tamdiu in humanis corporibus viuẽtes, Enoch.ſ.& Helias cõnumerari poſſunt. de quorũ altero dicitur Gen.c.v. Ambulauitq; cum Deo,& nõ apparuit,quia tulit eum Deus. de altero vero.ſ.Helia, dr̃. Regum quarto.c.ii. Ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrunq;: & aſcẽdit Helias per turbinem in cœlũ: cũ ipſi duo(diuina præordinatione ſic diſponente)pręuii,& præcurſores futuri ſint Meſſiæ in ſecundo eius aduentu, q fiet in fine huius mundi: vt de Helia habet Malachię.c.vltimo: Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetã antequam veniat dies domini magnus,& horribilis. Qui ſecundus Meſſiæ aduentus fiet ex maxima cauſa:& ideo erit magnus,& horribilis,vt inquit ipſe Propheta: Veniet enim ipſe Meſſias in maxima gloria, honore, poteſtate,& maieſtate ad iudicandũ vniuerſos mortales:tribuens oĩbus vitã beatam, & damnationem ſm̃ eorũ merita, & demerita:& ideo erit dies magnus,& horribilis. de quo aduentu ad finale Iudicium dicitur ẽt Danielis.c.vii. Aſpiciebam ego in viſione noctis,& ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis &c. & apud Iohelem ſcribitur.c.iii. Sol conuertetur in tenebras,& Luna in ſanguinem,antequam veniat dies domini magnus,& horribilis &c.& apud Eſaiam.c. vlt. Ecce dñs in igne veniet: & quaſi turbo quadriga ei⁹ &c. Cũ ergo ipſi Enoch, & Helias præuii,& præcurſores Meſſiæ Regis futuri ſint in tanto,& tam terribili eius aduentu,merito ꝓueniens,& valde ꝯſonum fuit ipſi Deo,vt quos ipſe tã-

ti iudicis

ti iudicis præuios futuros eſſe vellet,eos in humanis corporibus tádiu præſeruaret:ſed nõ vt in terra:hoc eſt in hoc terreſtri mundo cũ Angelis , ſicut Moyſes viuerẽt, immo in Paradiſo terreſtri cum Angelis felices,& glorioſi eſſent (Helias nanq; in Paradiſo terreſtri tráſlatus fuit tempore Ioſaphath Regis Iuda:& ab eo tempore vſq; ad annum iſtum. 1510.colliguntur anni.2442. Nam viuente Ioſaphath,tranſlatus eſt ille, cum de tranſlatione eius agatur libro quarto Regum, capitulo ſecundo,& de vita Regis Ioſaphat habeatur libro quarto Regum.c. iii. vbi iam Heliſęus in locum Helię ſucceſſerat. A' principio autem Regni Ioſaphath,vſq; ad Chriſti natiuitatem ſunt anni.932.& ab inde citra.1510.qui in totum ſunt.2442.B.tamen Gregorius aliter ſentit in Homelia intra octauã Aſcẽſionis,dicẽs:In veteri teſtamẽto cognouimus,ꝙ Helias ſit raptus in cœlum:ſed aliud eſt cœlum aereum,aliud æthereũ: cœlum quippe aereum terræ eſt proximum: vñ & aues cœli dicimus,quia eas volitare in aera videmus : in cœlũ itaq; aereũ Helias ſubleuatus eſt:vt in ſecreta quadã terræ regione repente duceret : vbi in magna iam carnis,& ſpiritus qete viueret,quouſq; ad finem mundi redeat,& mortis debitum ſoluat.Ille enim mortem diſtulit,non euaſit: Redemptor autem noſter,quia nõ diſtulit ſuperauit, eamq; reſurgendo conſumpſit, & reſurrectionis ſuę gloriam aſcendendo declarauit.Notandum quoq; eſt,ꝙ Helias in curru legitur aſcendiſſe:vt videlicet apte monſtraretur,ꝙ homo purus adiutorio egebat alieno &c.)Sicut ergo Omnipotenti Deo valde conueniens,& conſonum extitit antedictos Enoch , & Heliã tamdiu in humanis corporibus ad tam honorabilem,& glorioſum aduentũ pręſeruare:ita è conuerſo valde abſurdum fuiſſet,& diuinæ maieſtati minime cõueniẽs extitiſſet, & eſſet,vt ipſe Deus Meſſiam toties ſanctis patribus promiſſum, & ab ipſis tamdiu,& tanta cum auiditate expectatum,& qui tantam facturus eſſet liberationem,iam mille quadringentis trigintaquatuor annis in mundũ miſiſſet,vt ſuas adimpleret promiſſiones,ſi poſtea ipſe Deus propter Iudæorum peccata ipſi Meſſiæ iam miſſo,liberandi Iudęos licentiam,ſiue facultatem impertiri nollet:cũ huiuſmodi liberationis cauſa multo maior ſit,& maioris importantiæ,quàm fuerit liberatio Aegyptiaca:ꝑ quam hęc per Meſſiam facienda figurabatur liberatio:quam.ſ.Aegyptiacã minime diſtulit Deus , poſtquam Moyſem ad eius miſiſſet liberationem : vt Exodi .iii.& in ſubſequẽtib9 capitibus.Ex qua liberãdi Iudęos ſuſpenſione, poſtquam Meſſias miſſus fuiſſet à Deo, duo maxima ſequerentur inconuenientia , ſi vera eſſent,quę inquiunt Iudęi . Primum eſt, ꝙ ignorantia futurorum in Deo cadere poſſe videretur,qm̃ Iudæos peccare debuiſſe ignoraſſet , & propterea ſeipſum ob eam cauſam licentiam liberandi eos ſuſpenſurum eſſe,quod magna non careret impietate. Alterum,ꝙ Meſſias, qui (vt pluries dictum eſt)exaltari , & ſublimari debebat pluſquam Angeli Dei, minoris dignitatis priuilegium habuiſſet, ꝙ̃ ipſi ſerui Dei, Enoch.ſ.& Helias, cum ipſe Meſſias nedum in terreſtrem aſcenderit Paradiſum,ſicut Enoch, & Helias, cum ipſis tamen Angelis tanto tempore vixerit,& adhuc victurus ſit , quoad vſque ipſos liberabit Iudęos.Pręterea hoc Iudæorum fundamento,ꝙ.ſ. Deus propter Iudæorum peccata,Meſſię ab eo iã diu miſſo facultatem liberandi Iudæos impertiri tamdiu diſtulerit.hoc inquam ſolo fundamento ſupraſcriptę omnes quinq; Iudęorum varietates,ſiue opiniones penitus infringuntur, & corruunt : nam iacto prius hoc ipſo fundamento ſic argumentantur . Si Deus propter Iudęorum peccata noluit. 1434. annis licentiam impertiri Meſſiæ, vt ipſos Hebræos liberet , & ſaluet ob eorum peccata, quomodo poterunt Hebræi liberari vnquam , & ſaluari,cum nunquam ſine peccato futuri ſint ? immo in dies peiores fiant , & magis ſolito peccent ? Nã legem Moyſis nedum ſeruant,ſed omnino peruertunt,& lacerant: vt infra librõ

Digitized by Google

nono,& vltimo luce meridiana clarius oſtendam. Ad cuius rei maiorem confirmationem, hoc aliud fundamentum accedit ab ipſiſmet Hebręis aduerſariis noſtris aſſumptum. Aſſerũt quippe Hebręi in quacunq; ſua aduerſitate expiari ſemper partem aliquam pœnæ debitæ pro vituli adoratione per maiores ſuos in deſerto factæ, quando Moyſes erat in monte Synai cum Deo, vt ab eo legẽ acciperet. Ex quo Iudęorum fundamento hæc maxima reſultat concluſio: Quod peccatum adorationis vituli ſm Iudæorum opinionem, etiam hoc noſtro tẽpore nondum ſit expiatũ, & per conſequẽs nondum remiſſum, ſaltem in totum. Si igitur in tribus millibus annorum, & vltra. tot enim colliguntur anni ab eo tempore citra ex Ioſepho lib. x. Antiquitatũ. c. x. ſi inquam in tribus millibus annoꝝ peccatum illud nõ eſt in totum expiatũ, & per conſequens remiſſum: quomodo Iudęi poterunt vnquam ab hac ſua captiuitate librrari? & maxime cũ in dies magis, atq; magis peccent? nunquã eq / dem. Erũt igitur in hac vita, & poſt mortem ſemper miſeri. Deſinant ergo Iudæi falſa huiuſmodi delyramenta confingere, ſed ea penitus deponant, abiiciãtq;: & vera Prophetarum Vaticinia ſuſcipiant, eaq; vero, ac recto accommodẽt ſenſui, vt verũ cognoſcant veniſſe Meſſiã.

¶ Quòd ex duplici Meſſiæ aduentu p Prophetas enumerato, & qdẽ contrario, & inuicem incompaſſibili, nõnulli Iudæorum duos venturos eſſe Meſſias introduxerunt. Cap. XV.

NOnnulli Iudęorum videntes duplicem Meſſiæ aduentum à Prophetis per duos contrarios veniendi modos prędici, & annuntiari, q nequaquam ſe inuicem compatiuntur. Alterum. ſ. humilem, & in paupertate ad redimendum, & ſaluãdum: vt Zachariæ. c. ix. vt lib. vi. proxime ſequenti ſuo loco probabitur. Alterum vero regium, & generoſum in maieſtate, gloria, & poteſtate ad iudicandum: vt Danielis. c. vii. Iohelis. c. ii. ſiue. iii. ſm Hebręos, Malachię vltimo, vt infra lib. vi. oppoſitione prima, & libr. viii. articulo. viii. Symboli Apoſtolici: nõnulli inquam Iudęorum, cum tam diuerſa Prophetarum Oracula de diuerſo legerent Meſſię aduentu, & ea vni ſoli Meſſiæ applicari poſſe non exiſtimarent, duos Meſſias venturos introduxerũt. Alterum. ſ. quem ex Ioſeph longo ordine deſcendentem, paſſioni, cędiq; ſubiectum eſſe credũt. eum enim in certamine Gog, & Magog iterfici dicunt. Alteꝝ vero deſcendentem ex Dauid Rege, quem Ben. i. filium Dauid appellare ꝯſueuerunt: qui Meſſiam alterũ occiſum Ioſeph. ſ. reſuſcitet, Regnumq; Iſrael potenter reſtauret, & cui potiſſima (vt aiũt) debetur Iſraelitarum redẽptio. De primi vero Meſſię aduentu quomodo ſe habeat, varia ſententia eſt: in eius tamen aduentu, ac interitu omnes conſpirant: vt Rabi Scadio in Sepherhaemunos. i. in libro Credendorum planè denuntiat. Et priſci Thalmudiſtarũ (vt refert Rabi Dauid Kimhi ſuper illud Zacharię. c. xii. Et aſpicient ad me, quẽ confixerunt) dicunt ꝙ hoc innuit Meſſiam Ioſeph: vtrum vero de Tribu Ioſeph, ſiue Ephraim: quod idem eſt: an de patre Ioſeph intelligant indiſcuſſum relinquunt. Verificari tamen reperimus in Meſſia filio Ioſeph, filio inquam putatiuo, non autem naturali, licet ipſe Ioſeph glorioſę virginis ſponſus fuerit: & propterea Ioſeph Ieſu Chriſti pater appellatus fuerit: cum ipſe Ieſus nullum alium habuerit patrem humano ſenſu diiudicatum: quod verum eſſe cõfirmatur per Rabinum Moyſem Aegyptium prędicatorem magnum in Bereſid raba, ſuper Threnorum c. v. eo in loco vbi dicitur: Pupilli facti ſumus abſq; patre: allegans Rabinum Barachiam dixiſſe: Quòd Deus videns Iudęorum ſingultum, & angorem, inquit: Vos dicitis: Pupilli facti ſumus abſq; patre: ſic itidẽ erit redemptor mundi, quẽ ego ſuſcitabo ex vobis, qui orietur ſine patre, ſicut ſcriptũ eſt Eſaiæ. c. liii. Et aſcẽdet ſicut virgultum corãm eo, & ſicut radix de terra ſitienti &c. Ipſe enim & paſſus, & crucifixus fuit: vt in ſequenti proximo lib. vi. probabo in pluribus tũ

Digitized by Google

bus tñ capitibus. Sed ipſi Iudęi hæc ſen tientes, penitus delyrant. ſacrę enim lite ræ ab vno, & per vnum, & ad vnam tñ oia iſta ſpectare, & pendere volunt gñis humani ſalutem, & vltimũ Iudicium, ac præmia bonoꝝ, punitionesq́; malorum, iuxta id quod quorũcunq; opera, & me rita exigunt, atq; demerita. Et qñ Hebręi de Meſſia loquuntur, ſemper ferè de Da uid, ſiue de Iudæ prole eum eſſe dicunt: Ioſeph vero, ſiue Ephraim nunquam. hinc Rabi Moyſes in lib. Iudicum, addu cens ꝑcipuas oẽs de Meſſia ſnias, cõclu dit Meſſiam ex Dauid gñe fore: nullãq; alterius mentionem facit. Inſaniunt igi tur Iudęi illi, qui fruſtra geminos intro ducunt Meſſias, cũ ſufficiat unus. Quan to rectius nos Chriſtiani, qui per vnum Ieſum Chriſtum, & in vno ipſo Ieſu, oĩa de Meſſia implemus Vaticinia, quamuis diuerſa, & diuerſis futura prædicentur tẽporibus: vt infra ſuis locis plene oſten detur. Ille ſiquidem Meſſias Ioſeph cu iuſdam filius: putatiuus tñ (vt ſupra di ctum eſt) quaſi adoptione, ſiue fama, & opinione, & cauſa cuſtodię: vt etiam ſu pra lib. i. diximus: filius quoq; Dauid Re gis ex matre, quę ex Dauid ſtirpe deſcẽ dit à mundanis iudicatus eſt: ſemel hu milis venit: ſemel mundum quoq; potẽ tiſſime iudicabit. Inſuper in Medraſt Kaheles. i. Gloſa Eccleſiaſtis. i. ſuper illđ verbum: Nihil eſt recens ſub Sole, Rabi Barachias dicit: Etiam vltimus redẽptor apparebit: & rurſus occultabitur. hæc il le. Per quę verba Rabi iſte aſſentire vĩ, ꝙ per vnum tñ Meſſiam hæc oĩa forẽt adimplenda. Quãtum aũt temporis ſpa tium inter primam apparitionem ſit, & ſecundam, nulla eſt determinata veritas. De duplici itaq; aduẽtu nequaquam eſt dubitandum. Nõnulli inſuper Iudęi ex verbis infradicendis per Angelum Ga brielem Danieli Prophetæ annuntiatis: vt Danielis. c. xii. arbitrati ſunt, & male, verum, & certum Meſſię Regis aduentũ ipſi Danieli fuiſſe ſignificatũ. quæ quidẽ verba ſunt hęc videlicet: Et à tẽpore cũ ablatum fuerit iuge ſacrificium: & poſita fuerit abominatio in deſolationem dies mille ducenti nonaginta: beatus qui ex pectat, & peruenit vſq; ad dies mille tre centos trigintaquinque. Qui quidem ſic arbitrantes volunt: vt pro quolibet die per Angelum annuntiato, vnus in telligatur annus: & horum annorũ ini tium fuiſſe volunt, eo tempore, quo An tiochus, qui Illuſtris cognominatus eſt, & Alexandro Magno Macedoni in Gręcorum Regno ſucceſſit: ſiue verus eius filius, qui Antiochus Epiphanes dictus eſt, illud abominandum Iouis idolum ſuper altare Dei Iſrael in templo poni fecit: de quo dicitur in libro primo Ma chabęorum, capitulo primo. Quod qui dem factum abſq; abominabili ipſius tẽ pli deſolatione nequaquam eſſe potuit: tum propter ſacrificii veri, & Omnipotẽ tis Dei ceſſationem, tũ maxime propter idolatriam ibi ob ipſius idoli cultum ꝑ petratam. Quòd autem Iudęi ſic arbitrã tes male ſenſerint, manifeſte dupliciter probari poteſt. & in primis, quoniam à tempore, quo Antiochus Rex idolum illud in præmemorato templo poni fe cit ad hunc vſque annum. 1510. à Salua toris noſtri natiuitate fluxerunt anni. 1666. fuit enim Antiochus ipſe tempo re, quo Machabæi populum Iſrael rege re cœperunt: & per annos. 125. ipſum Machabæorum perſeuerauit regimen: vt ex quintodecimo Antiquitatum Ioſe phi lib. videri poteſt: poſt quos Macha bęos ſucceſſit Herodes Alienigena: qui à Romanis Iudęę Rex creatus fuerat: cu ius Regni anno. 31. Ieſus Chriſtus Dei filius, ſm carnẽ, natꝰ fuit: q anni. 125. Ma chabęoꝝ: &. 31. Regni Herodis: ſi ſupra ſcriptis annis. 1510. à natiuitate Chriſti ad hũc vſq; diẽ elapſis addanť, iteger ꝑ fecto ãnđictus annoꝝ. 1666. efficieť nu merus. Cũ aũt Angelus duos Danieli an nũtiauerit dieꝝ nũeros. ſ. 1290. &. 1335. ꝯſtat manifeſte, ꝙ vtriuſq; numeri termi nus ꝑ eũ annũtiatꝰ, iãdiu elapſus fuiſſet: primi. ſ. numeri ꝑ annos. 351. ſecũdi vero ꝑ annos. 306. & tñ ipſoꝝ Iudęoꝝ Meſſi as nõdũ venit: imo ab eis adhuc expecta tur. Qđ nõ ſine Dei iniuria eẽ poſſet, ſi hoꝝ Iudæoꝝ vera fuiſſet opinio: qa An

Digitized by Google

gelus ipſius Dei nuntius mentitus fuiſſet: quod minime dicendum eſt. Item ſecũdo, Iudęis ſic arbitrantibus, hoc aliud obſtat: ꝙ in antedicto duodecimo Danielis capite, de primo Meſſiæ Regis aduentu ad ſaluandum, & liberandum, vt arbitrantur Iudęi, nulla penitus ſit mentio: ſed de vltimo tantum: in quo non ad ſaluandum, ſed ad iudicandum, & quibuſcunq; ſecundũ ſua merita, & demerita tribuendum, venturus eſt: quod futurum eſt in huius ſæculi fine: quod quidem ex multis in eo capite cõtentis, non difficile cognoſcitur: cum ibi dicatur de Antichriſto, qui eccleſiam Dei multis perſequetur, & afficiet anguſtiis, & Hieroſolymitanum Dei templum profanabit: quia ibi pro Deo ſe adorari faciet. In verbis enim Angeli in præmemorato Danielis cap. ſcriptis, duo varii dierum numeri ponuntur: ſcilicet. 1290. qui ſunt, ſiue conſtituunt tres annos cum dimidio, & duodecim, ſiue tredecim adhuc dies: per quod temporis ſpatium in feſtiſſima Antichriſti, & ſequacium ſuorum contra Chriſtianos perſecutio prædicitur duratura: vnde Chriſtiani eo tẽpore à iugi altaris ſacrificio deſiſtent: nõ audentes illud in templo ſolemniter celebrare: vnde, tum ob huiuſmodi ſacrificii ceſſationem, tum maxime ob Antichriſti adorationem ibidem faciendam, diuini templi abominatio reſultabit nõ parua. Sed quia Propheta Daniel, ſiue Angelus ſubſequenter inquit: Beatus, qui expectat, & peruenit ad dies. 1335. vbi ſecundum dierꝝ numerꝝ exprimit: in quo numero comprehenſi ſunt alii dies quadragintaquinq; ſupra, ſiue vltra primum dierum numerum: ſcilicet dierum. 1290. qui dies quadragintaquinq; additi ſunt primo numero, vt Prophetam admoneret, ꝙ poſt mortem Antichriſti concedentur à Clementiſſimo Deo quadragintaquinq; dies: vt illi, qui in Antichriſti perſecutione decepti fuerant, ſiue à Chriſti fide defecerant, & ſe alienos fecerant, tempus habeant pœnitẽdi. Et ideo propter ipſam dierũ quadragintaquinq; additionem, inquit Angelus: Beatus, qui expectat, & peruenit vſq; ad dies. 1335. ac ſi dixiſſet: Beatus, qui in Antichriſti tribulatione ſtabit vſq; ad completum numerum dierum. 1335. quia ſi in tempore dierum. 1290. quibus erit perſecutio Antichriſti, defeciſſent à fide Chriſti in aliquo, habebunt tempus pœnitentię: & vbi non defeciſſent in aliquo, tanto abũdantius coronari poterunt. Quòd autem hæc vera ſit huius capitis interpretatio, ex his docemur ibidem contentis: quoniam ibi generali mortuorũ reſurrectio prædicitur: quorum reſurgentium alii in vitam æternam: ſcilicet boni, & iuſti: alii vero in opprobrium: hoc eſt in Infernum, mittentur æternaliter cruciandi. Ex quibus omnibus aperte oſtenditur, Iudęos ex antedictis Prophetę, ſiue Angeli verbis male ſentire, ꝙ per ea certus Meſſię Regis exprimatur, & declaretur aduentus ad ſaluandum ſcilicet, ſed de faciendis in ſecundo eius aduentu in fine huius ſæculi.

¶ Quòd ex Epiſtola Publii Lentuli in Syria pro ſenatu, populoq; Romano Pręſulis, pateat, qualis, & quantus fuerit Ieſus Chriſtus.

EVtropius hiſtoricus refert in Romanorum Chronicis, ſe reperiſſe Epiſtolam quandam Publii Lentuli pręſidis Syrię, & Iudęę ad ſenatum, in qua ipſe Pręſul ſenatui de Ieſu Chriſto nuntiauit. Pręſules enim, ſiue Proconſules ex vniuerſis mũdi partibus, ſi in prouinciis ſuis aliquid nouitatis admirandæ occurrebat, ſenatui Romano ſuis ſtatim indicabant Epiſtolis. Publius igitur Lentulus in Iudęa Pręſidẽs, ſenatui, populoq; Romano huiuſmodi Epiſtolam ſcripſit. Apparuit temporibus noſtris, & nũc eſt, homo magnę virtutis, cui nomen Ieſus: qui dicitur à gentibus Propheta veritatis: quem eius Diſcipuli vocant filiũ Dei: ſuſcitans mortuos, & ſanans languores: homo ſtaturę procerę, & ſpectabilis: vultum hñs venerabilem: quem ituentes, & poſſent diligere, & formidare: capillos habens coloris nucis auellanę, & planos ferè vſq; ad aures, ab auribus vero criſpos, aliquantulum cœruleos, & fulgentiores,

tiores, ab humeris ventilantes: diſcrimē, vel circulum hñs in medio capitis iuxta morem Nazareorum: frontem hñs planam, & sereniſſimam cum facie ſine ruga, & macula aliqua: quam rubor moderatus venuſtat: naſi, & oris nulla prorſus eſt reprehenſio: barbam habens copioſam, & capillorum coloris, non longam, ſed in medio bifurcatam: aſpectum hñs ſimplicem, & maturum, oculis claris, & variis exiſtētibus: & in increpatione terribilis: admonitione placidus, & amabilis: hilaris ſeruata grauitate: qui nūquam viſus eſt ridere, flere autem ſic: manus, & brachia viſu delectabilia.

De figuratione etiam vultus ipſius Ieſu, Ioannes Damaſcenus ſic atteſtatus fuit. Bene ſuperciliatus, longū vultū habuit, & accliuis fuit, quod eſt ſignum maturitatis: & ab eius facie procedebat interdum nimius fulgor adeo, vt pictor miſſus à Rege Abagaro, in eius faciem clare nequiret intendere.

¶ Ad Iudęorum confuſionem audiant omnes, & intelligant quid ſcribat B. Hieronymus in vita Beati Pauli primi heremitæ.

STupens itaq; Antonius: & de eo, qd viderat, ſecum reuoluens, vlterius ꝓgreditur: nec mora inter ſaxoſam cōuallem, non grandem homunculum videt, aduncis naribus, frōte cornibꝰ aſperata, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes deſinebat. Ex hoc Antonius ſpectaculo, ſcutum fidei, & loricam ſpei bonus pręliator arripuit: nihilominus memoratum animal palmarum fructus eidem ad viaticum, quaſi pacis obſides ferebat. Quo cognito, greſſum preſſit Antonius: & quiſnā eſſet interrogās, hoc ab eo reſponſum accepit: Mortalis ego ſum, & vnꝰ ex accolis heremi: quos vario deluſa errore Gentilitas, Faunos, Satyroſq;, & Incubos vocans colit: legatione fungor gregis mei: precamur vt ꝓ nobis cōmunem Deum depreceris: quē pro ſalute mundi olim veniſſe cognouimus: & in vniuerſam terram exiit ſonus eius. Talia eo loquente, longæuus viator vbertim faciem lachrymis rigabat, quas magnitudine lætitię indices effuderat. Gaudebat quippe de Chriſti gloria, & de interitu Sathanę: ſimulq; admirans, ꝙ eius poſſet itelligere ſermonem, & baculo humum percutiens aiebat: Væ tibi Alexandria, quæ pro Deo portenta veneraris: vę tibi ciuitas meretrix, in qua totius orbis Dæmonia confluxere. Quid nunc dictura es? Beſtię Chriſtum loquuntur, & tu pro Deo portenta veneraris? Nec dum verba compleuerat, & quaſi pennigero volato petulcum aial aufugit. Hoc ne cuiquam ob incredulitatem ſcrupulum moueat, ſub Rege Conſtantino, vniuerſo mundo teſte, defenditur: nam Alexandriam iſtiuſmodi homo viuus perductus, magnum populo ſpectaculum prębuit: & poſtea cadauer exanime, ne calore æſtatis diſſiparetur, ſale infuſum, Antiochiam, vt ab Imperatore videretur, allatum eſt. hęc omnia B. Hieronymus vbi ſupra. Sed quoniam de Faunis, & Satyris, atq; Incubis, varia, & incerta eſt apud homines opinio: quia de eis multi multa loquuntur: ideo multas, & varias de eis præſtringam opiniones: vt ex ipſis poſtea facilius intelligatur, quorſum hoc Satyrorum, & Faunorum adduxerim exemplum. Plinius equidem ſecundus in quinto lib. ſuę Naturalis hiſtorię. c. viii. dū Aethiopes in Africa degētes deſcribit, ſic de ipſis Satyris, & de aliquibus aliis gentibus, ſiue potius monſtris in illis regionibus degentibus, inquit: Atlantas, iuxta eos Aegipanas ſemiferos, & Blemmias, & Gamphaſantas, & Satyros, & Himātopodas. Atlātes degeneres ſunt humani ritus, ſi credimus: nam neq; nominum vllorum inter eos appellatio eſt, & Solem oriētem, occidentemq; dira imprecatione contuētur, vt exitialem ipſis, agriſq;: neq; iſomnia viſunt, qualia reliqui mortales. Troglodytæ ſpecus excauant: hæ illis domus: victus ſerpentium carnes: ſtridorq;, non vox, adeo ſermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exortes, paſſim cum fœminis degunt. Augilæ tantum Inferos colunt. Gamphaſantes nudi, pręliorumq; expertes, nulli ex-

terno congregantur. Blemmiis tradun‑tur capita abeſſe, ore, & oculis pectore af‑fixis. Satyris, præter figurã, nihil moris humani. Aegipanis, qualis vulgo pingi‑tur, forma. Himãtopodes, Loripedes quidã, qbus ſerpẽdo ingredi natura eſt &c. Cætera omiſſa ſunt breuitatis cauſa.

¶ Vtrum terra Chanaam materialis promiſſa fuerit filiis Iſrael in præmium præciſum propter legis obſeruantiam.

FInito quinto libro, antequam ad ſextum accedam, neceſſariũ fore exiſtimaui, vt prius diſputandum ſit: vtrum terra Chanaam materialis cũ ſuis fructibus promiſſa fuerit filiis Iſrael in præmium præciſum propter obſeruantiam legis Moyſis: an vltra eam ab obſeruantibus legem aliud expectandum eſſet prę‑mium. Ad quod Iudæi reſpondent: ꝙ non: & hoc, quia bona in lege promiſſa ſemper literaliter itellexerunt: & ad hoc probandum allegant Eſaiam.c.i. Si volueritis, & audieritis me, bona terrę comedetis. item Leuitici.c.xxvi. Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea cuſtodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluuias temporibus ſuis, & terra gignet germẽ ſuum, & pomis arbores replebuntur. Item Deuterono.c.viii. Dñs Deus tuus erudiuit te: vt cuſtodias mandata domini tui, & ambules in viis eius, & timeas eũ: dominus enim tuus introducet te in terram bonam: terram riuoꝝ aquarum, & fontium: in cuius campi erũpunt fluuiorum Abyſſi: terram frumenti, hordei, & vinearum, in qua ficus, & mala granata, & oliueta naſcuntur: terrã olei, & mellis: vbi abſq; penuria comedes panem tuum: & rerum oĩum abundantia perfrueris &c. Ex ſupraſcriptis diuinę ſcripturę documentis Iudęi moderni aiunt: Quod Deus dedit eis illam terram fluentem lacte, & melle cũ omnibus fructibus, & mineralibus, quæ naſcuntur in ea in præmium obſeruantiæ legis: vnde putant: ꝙ nemo eorum pōt eſſe felix, niſi in illam terram reducatur: & ſic totum deſiderium, & ſpes eorum eſt redire in illam. Secundo, hoc idem ꝓbant per deſiderium oĩum Patriarchaꝝ: quia ipſi omnes deſiderauerunt viuere, & mori in illa terra: immo Iacob ꝑcepit filiis ſuis: vt ex Aegypto in terram Chanaam corpus ſuum poſt ipſius mortem aſportarent cum patribus ſuis Abraam, & Iſaac ſepeliendũ: & hoc idem ꝑcepit Ioſeph: & ſic etiã aſſerunt Iudæi: ꝙ oĩs .xii. filii Iacob fuerunt deducti ex Aegypto ad ſepeliendum in terram Chanaã: eo ꝙ fuerat promiſſa ipſi Abraæ, & ſemini eius in pręmium obſeruantiæ circuncifionis: vt Geñ.c.xvii. Tertio, hoc idẽ probant per Oracula Prophetarũ: quia omnes commendãt illam terram Iuda, & ciuitatem Hieruſalem, & montẽ Sion, & illud templum: vt patet per omnes penè Prophetas. Quarto, hoc idem ꝓbant ex eo, ꝙ omnes Prophetę prędixerunt: qualiter Rex Meſſias erat ædificaturus nouam Hieruſalem, & erat venturus, vt eos reduceret, & congregaret in Hieruſalem: & ſic non alia ex cauſa, niſi propter ſupraſcriptas, falſum expectant Meſſiã: expectantes, vt eos reducat in Hieruſalẽ nouam, & terram Chanaam, vt fruantur illa terra cum ſuis fructibus, & bonis tẽporalibus: & magnificet eos ſuper terrã, & iſta eſt tota ſpes eorũ. Sed Rabi Moyſes Aegyptius in ſententiis de poenitentia ait: Quòd tempore Meſſię omnes attendent ad ſciendam legem pro ſæculo venturo acquirẽdo: quod eſt contrariũ: & vt infra libro ſexto, capitulo.xli. multipliciter probabitur.

IN oppoſitum prędictorum eſt Dauid Pſalmo.xxvi. Credo videre bona domini in terra viuentium. item Pſal.cxli. Portio mea domine ſit in terra viuentium. hoc idem habet ſæpius Pſal. xxxvi. ſm veritatem Hebraicam: & etiam iuxta interpretationem.LXX. item Saluator Matthęi.c.xix. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. item Lucæ.c.x. cum iuriſperitus ille peteret, quid agẽdo, vitam æternam poſſideret. & ille reſpondiſſet: In lege

lege quod ſcriptum eſt, quomodo legis. ille reſpondens dixit: Diliges dñm Deũ tuum &c. dixitq́; illi: Recte reſpondiſti: hoc fac, & viues. Ex quo patet, ꝙ Deus non dedit illam terram prædicto populo in præmium, & pretium propter legis obſeruantiam: quia vltra poſſeſſionem illius terræ expectabant Regnum cœlorum in præmium vltimatum: vt patet ad Hebreos.c.xi. Et ideo pro deciſione, & intellectu huius contrarietatis, duo ſunt videnda principaliter. Primo, ſi terra promiſſa Abrae, & Patriarchis, & Prophetis in poſſeſſionem æternam ſit præciſe intelligenda illa terra Chanaam. Secũdo, an ſemen Abrae, & Iſrael, cui promiſſa eſt illa terra, ſint filii ſm carnem. Quantum ad primum, eſt aduertendum ſm Auguſt. ſuper illud Apoſtoli ad Rom.c.vii. Lex diuina ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum. Lex igitur diuina differt ab humana: nam lex diuina eſt ſpiritualis, & de rebus ſpiritualibus: lex autẽ humana eſt temporalis, & de temporalibꝰ: & ideo tripliciter differt lex diuina ab humana. ſ. fine, & officio, ac præmio. Differt enim primo lex diuina ab humana ipſo fine principaliter intẽto ab ipſo Legiſlatore: nam finis Legiſlatoris, & cõditoris legum humanarum eſt facere ciues ciuiliter bonos, ad vtilitatem, & conſeruationem ciuitatis, & Regni, & totius reipublicæ diſtributis, ſm iuſtitiam diſtributiuam: vt dicitur quinto Ethicorum. ſed finis, & intentio latoris legis diuinæ ſemper fuit, & eſt, efficere omnes homines ſpecialiter bonos, & diuinos ad cognoſcendum, & amandum, & colendum Deum: & ideo officium diuinæ legis fuit in priori teſtamento colere Deũ ſm ritum, & modum traditum ipſi Moyſi ſub proteſtatione fidei Chriſti futuri: ad quod officium pertinebat recipere Chriſtum in ſuo aduentu. Nam poſtquã omnia illa cerimonialia fiebant ſub proteſtatione Chriſti futuri, omnes obligabantur recipere Chriſtum in ſuo aduentu. Poſtquam enim omnia illa cerimonialia fiebant ſub proteſtatione Chriſti futuri, omnes obligabantur recipere Chriſtũ in ſuo aduentu, & audire, ac obſeruare doctrinam eius: & prout Deus præceperat Deuteronomii capitulo.xviii. dicẽs: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui: & ponam verba mea in ore eius: loqueturq́; ad eos omnia, quæ dixero illi: & qui verba, quæ loquetur, non audierit, vltor exiſtã &c. Ex quibus verbis patet, ꝙ ſub eadem cõminatione omnes Iſraelitæ erant obligati audire, & recipere Chriſtum in ſuo aduentu: & recipere, & ſeruare doctrinam eius Euangelicam: ſub qua obligati erant ad ſeruanda cerimonialia vſque ad aduentum Chriſti: eo quod erat promiſſus ad declarandam legem, & ad patefaciendam veritatem eius. Doctrina autem Euangelica nil aliud eſt, niſi executio veritatis legis, & Prophetarum. Ex quo patet, quod finis legis diuinæ eſt homines efficere ſpiritualiter bonos, & diuinos, & abſtrahere eos à carnalibus, & mundanis, vt appetant cœleſtia. Officium autem legis diuinæ eſt colere, & diligere Deum in ſe, & propter ſe: & diligere proximum propter Deum, exhibendo ipſi auxilium, & obſequium in neceſſitate: præmium vero eius eſt vita, & fruitio æternæ beatitudinis. Et ratio eſt, quia ſicut præmium legis ciuilis, & humanæ eſt præmium temporale: ita oportet vt præmium legis diuinæ ſit æternum. Item ſicut homo eſt immortalis ſm animam, ita oportet: vt quo ad animam, habeat aliud præmium immortale, & æternum. Item ſicut homo fidelis per obſeruantiam legis efficitur diuinus ducendo vitam Angelicam, ita oportet, vt præmium eius ſit diuinum, & Angelicum, inter Angelos ſupra omne humanum, & temporale præmium: quia aliter non differret lex diuina ab humana: quia ſicut lex ad legem, ita officium legis ad officium, & finis ad finem, & præmium ad præmium. Et ſic patet quod lex diuina cum eius fine, & præmio non eſt temporalis, nec carnalis: ſed ſpiritualis, & diuina. Cum ergo ſupradicta triplici differentia differat lex diuina à le-

gibus humanis. ſ. fine, officio, & premio: & finalis intentio Dei fuit eligere ſibi vnum populum ad ſuum cultum deputatum, vt Deum cognoſceret, & cognoſcendo ſeruiret, & coleret, & amaret in hac vita, & in altera amando frueretur: ideo voluit incipere à minus perfecto, tendendo ad magis perfectum in illa lege ſm exigentiam, & qualitatem, & mores illius populi. Vnde q̃a ille populus Iſrael cõuerſatus fuerat inter Aegyptios per ducẽtos quĩq; annos, vt inquit Ioſephus libro. ii. Antiquitatis Iudaicæ. c. x. in calce capitis: ideo totaliter fuerat factus carnalis, & terrenus ſm mores Aegyptiorum. Ideo Deus volens ipſum retrahere ab illa carnalitate, & terrena, & pagana ↄſuetudine, & facere ipſum ſpiritualem, dedit ei in lege primo decem p̃cepta moralia, vt diſceret Deum cognoſcere, & diligere, & cum proximo iuſte conuiuere: & vt formidine pœnæ refrenaretur ab omni furto, & à rixa, & malis moribus Aegyptiorum, in quibus erant nutriti, dedit eis pręcepta iudicialia. Nã (vt ait Ariſtoteles. x. Ethicorum) neceſſaria eſt poſitio legum, vt formidine pœnę retrahantur à malo, & aſſueſcant homines ad mores capeſſendos. Tertio autem dedit Deus illi populo multitudinẽ præceptorum cerimonialium: & hoc pp tria. Primo, vt frequentando illa cerimonialia, cognoſceret vnum ſolum Deum creatorem omnium, & ſpecialem benefactorem, & diligeret eum propter quamplurima beneficia ſibi impenſa, & collata. Secundo, vt ille populus occupatus circa frequentiam, & multitudinem illorum cerimonialium, non declinaret ad idola per conſuetudines Aegyptiorum, & aliarum gentium circundantium. Tertio, vt in illis ſignis cerimonialibus præuideret ille populus futura myſteria de Chriſto, & eccleſia, & vniuerſalem redẽptionem faciendam per Chriſtum venturum, & naſciturum ex illo populo, p̃ut Deus reuelabat ſpecialiter, & ſucceſſiue quibuſdam Patriarchis, & Prophetis de illo populo: & ideo dedit illa cerimonialia in ſignum fœderis, & pacti ſeruanda vſq; ad Chriſtum, in quo erant verificanda: ideo ſicut obligabantur ſeruare illa cerimonialia vſq; ad Chriſtum: ita obligabantur recipere Chriſtum in ſuo aduentu, & ſuam doctrinam Euangelicam, & ceſſare ab omnibus cerimonialibus: quia Chriſtus erat ille Propheta: qui ex parte Dei omnia illa debebat declarare: vt patet Deutero. c. xviii. vt ſuperius dictum eſt: & ideo Chriſtus tanquam ad hoc miſſus à patre, declarauit nobis in re, & hæc omnia, quę in illis erant figurata, & ſub vmbra latebant. & ſic cognitio noſtra proceſſit ab imperfecto ad magis perfectum ſm exigentiam humanæ naturæ fragilis, & corruptę: per quã doctrinam Euangelicam Chriſtus fecit nos multo magis ſpirituales, & diuinos, & aptos ad ſupernam fruitionem, & ad capeſſendam vltimam felicitatem, & perfectionem. Hoc autem non percipientes miſeri, & cęci Iudæi, non ponunt differentiam inter legem diuinam, & humanam: & ſic non expectant niſi pręmium tẽporale pro legis obſeruantia, ſicut ſunt totaliter carnales, & terreni: & ideo nolunt recipere Chriſtum, qui ſuadebat cõtemnere temporalia, & appetere cœleſtia. Sed vnde proueniat hoc Iudæis modernis, dicetur inferius.

¶ Quod duplex merces, & hæreditas fuit promiſſa Abrę, Iſaac, & Iacob. ſ. cœleſtis, & terrena: & per conſequẽs, pręter terram Chanaam, fuit eis promiſſa hæreditas in cœlo.

Quod duplex merces, & hereditas promiſſa fuerit Abraæ, Iſaac, & Iacob. ſ. terrena, & cœleſtis, conſtat Gen. c. xv. & c. xxii. vbi dicitur: Quod Deus apparuit Abrę, dicens: Noli timere, quia protector tuus ſum, & merces tua magna nimis: Suſpice cœlum, & enumera ſtellas, ſi potes, ſic erit ſemen tuum: tunc credidit Abraam, & reputatum eſt ei ad iuſtitiã &c. Ex ſupradictis verbis patet, ꝙ talis promiſſio non erat temporalis, quia non fuiſſet magna nimis: nam omne temporale eſt breue, & caducum. Secundo, quia talis merces p̃mittebatur ĩ cœlo, eo ꝙ dixerit: Suſpice cœlum,

cœlum,& non reſpice terram. Tertio, qa talis promiſſio non erat danda filiis carnalibus,& terrenis: ſed ſpiritualibus, & cœleſtibus, fide,& virtute ſplẽdentibus. Per hoc, ꝙ ait: Numera ſtellas, qa ſic erit ſemen tuum. ſ. purum, ſplendens fide,& ſpe de cœleſtibus. Quarto, ꝙ talis merces cœleſtis non poterat acquiri, niſi per fidem Chriſti futuri de ſemine Abraę ſm carnem, per hoc qđ ait: Credidit Abraã, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam, qa Abraã non fuiſſet iuſtificatus ad merendum tãtum pręmium,& tantã mercedem ſolum credendo ſibi Iſaac filium futurum: ſed quia credidit per Iſaac Chriſtum naſciturũ, qui filios fideles, & ſpirituales ipſius Abraæ debebat in cœlo collocare. Ex quibus patet, ꝙ pręter terram Chanaam, promiſſa fuit Abraæ,& ſemini eius hæreditas cœleſtis. De qua promiſſione cantat ecclefia in miſſa defũctorum: Fac eos domine de morte tranſire ad vitam: quã olim promiſiſti Abraę, & ſemini eius. In calce autem illius capituli promiſit Deus Abraę terram Chanaam, dicens: Tibi dabo terram hanc à flumine Aegypti vſq; ad fluuium magnum Euphratem. Et ſic patet duplex promiſſio. ſ. terrena, & cœleſtis. Hoc idem patet etiã infra cap. xvii. & cap. xxii. quando dixit Deus Abraæ: Multiplicabo ſemen tuũ ſicut ſtellas cœli,& ſicut arenam, quæ eſt in litorę maris &c. Per ſtellas enim cœli, itellexit ſpirituales in cœlo collocandos: & per arenam, quę eſt in litore maris, intellexit filios terrenos,& carnales &c. Item vtraq; promiſſio. ſ. cœleſtis,& terrena facta fuit Iacob Geñ. cap. xxviii. quando vidit ſcalam in ſomniis ſtantem ſup terram, & cacumen eius tangẽs cœlũ, Angelos quoq; aſcendentes,& deſcẽdentes, & dñm innixum ſcalę dicentẽ: Ego ſum Deus &c. vbi pręuidit in ſpiritu, qualiter Deus deſcenſurus erat in terram, & aſſumpturus humanam carnem ex virgine de genere Iacob. Vnde per hoc, ꝙ illa ſcala tangebat cœlum ex parte ſuperiori, & terram inferius, præuidit qualiter Chriſtus ſibi ꝓmiſſus de carne ſua futurus erat Deus, & homo: & per Angelos aſcendentes,& deſcendentes, pręuidit qualiter filii ſui ſpirituales erãt per Chriſtum in cœlum aſcenſuri &c. Item per hoc, ꝙ dormiuit ſup illum lapidem, & erexit ipſum in titulum, pręuidit in ſpiritu qualiter Chriſtus in eodem loco erat pro filiis ſuis, & pro toto genere humano crucifigendus, & moriturus,& reſurrecturus, & in cœlum aſcenſurus cum ſuis fidelibus: imo Iacob pręuidit per illam ſcalam Chriſtũ in cœlum aſcenſurum cum omnibus filiis ſuis fidelibus,& ſpiritualibus. Ex quibus patet, ꝙ pręter illã terram Chanaã, promiſſa fuit hęreditas cœleſtis Abraæ, Iſaac,& Iacob,& ſemini ſpirituali eorũ, de qua canit eccleſia: Fac eos tranſire de morte ad vitam, quam olim promiſiſti Abraæ,& ſemini eius.

¶ Quod omnes Patriarchæ, & Prophetę, præter illam terram Chanaam, & pręter illam Hieruſalem terrenam, deſiderabant,& expectabant hæreditatem in cœlo,& aliam Hierl'm cœleſtẽ.

AD hanc veritatem probandam teſtis eſt Abraam: nam ſicut ſibi promiſſa fuit hęreditas cœleſtis, vt in antecedenti cap. dicitur, ita deſiderauit illam: ideo dixit Saluator Iudæis Ioan. cap. viii. Abraam pater veſter exultauit. ſ. deſiderauit videre diem meum: vidit,& gauiſus eſt. item hoc deſiderauit Iſaac, quando benedixit Iacob filio ſuo Geñ. cap. xxv. vnde ſentiens odorem, & fragrantiam veſtimentoꝝ dixit: Odor filii mei ſicut odor agri pleni, quem benedixit dñs, det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terrę: eſto dñs fratrum tuorum: & incuruentur ante te filii matris tuę,& adorent te Tribus &c. Vnde manifeſtum eſt, ꝙ iſta non fuerunt impleta de Iacob, ſed in ſolo Chriſto ex Iacob naſcituro: ideo Iſaac benedixit Chriſtũ in Iacob: prout pręuidit ipſum ex eo naſciturum. Vnde per hoc, ꝙ Iſaac oſculatus eſt Iacob, oſtendit deſiderium, quod habuit de Chriſto venturo: & præuidit qualiter Deus debebat oſculari naturam humanam per icarnationem: & per odorem,& fragrantiam veſtimentoꝝ, pręuidit fragrantiam virtutum,& donoꝝ hu-

Digitized by Google

manitatis Chriſti: & præuidit, qualiter omnes Tribus terræ, ſiue omnes nationes debebant Chriſtum adorare: & qualiter Chriſtus debebat dare filiis ſpiritualibus ipſius Iacob de rore cœli gloriam in futuro: & de pinguedine ſacramentorum gratiam in præſenti. Et ſic Iſaac iam deſiderauit illum rorem cœli per Chriſtum largiẽdũ. Item hoc idẽ deſiderauit Iacob Geñ. cap. xxxii. qñ luctatus eſt cum Angelo in perſona Dei: quia non voluit ipſum dimittere vſquequo bñdixit ipm: ideo quãdo vigilauit à ſomno, dixit: Vidi dñm à facie ad faciẽ, & ſalua facta eſt aĩa mea &c. Item hanc cœleſtẽ hæreditatẽ deſiderauit Moyſes Exodi cap. xxxiii. cum dixit: Dñe oſtende mihi faciem, & gloriam tuam &c. Vnde ſup illud Geñ. cap. xxviii. qñ Iacob vidit ſcalam, inquit quędam Gloſa Hebraica in Bereſid raba: Quod Moyſes anteq̃ moreretur, ductus fuit in cœlum, & vidit ibi Meſſiam ædificantem Hieruſalem in cœlo ex margaritis, & lapidibus ꝑtioſis: & dixit Meſſias ipſi Moyſi: Quod pater ſuus Iacob vtrãq; Hieruſalem. ſ. terrenam, & cœleſtem præuidit ædificãdam, eo ꝙ illa ſcala ex vna parte tangebat cœlum, & ex altera terrã: & ꝙ quaſi nihil erat illa Hieruſalem, quę erat ædificãda in terra, reſpectu illiꝰ cœleſtis: quia iſta erat temporaliter, illa in æternum duratura pro filiis Iſrael. Qđ audiens Moyſes dixit: Lætatus ſum in his, quæ dicta ſunt mihi &c. Hierlm terrena dicitur etiam eccleſia militans, cum ſuperna dicitur triumphans. Ex qbus verbis ſequit̃. Primo: ꝙ pręter iſtam Hieruſalem terrenam, & tpalem erat danda alia cœleſtis, & æterna. Secundo ſequit̃: ꝙ Chriſtus Meſſias in lege ꝓmiſſus, eſt Deus: qa iam erat ante Moyſem ĩ cœlo. Tertio ſequit̃: ꝙ Meſſias in lege promiſſus, non erat ædificaturus Hierlm terrenam, ſed cœleſtem, & ſpiritualem pro filiis Iſrael. Quarto ſequit̃: ꝙ filii Iſrael, qui erant illam cœleſtem Hierlm poſſeſſuri, non erant futuri carnales, ſed ſpirituales, & ſm fidem. Item hanc hæreditatem cœleſtem deſiderabat, & expectabat Iob, cap. xix. quando dixit: Credo ꝙ redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum. Item hanc cœleſtem hęreditatem deſiderauit Pſal. lxxix. Oſtende nobis domine miſericordiam tuam: & ſalutare tuum da nobis. Item Dauid Rex, & dominus erat illius Hieruſalem terrenæ, & totius terræ promiſſionis, & Regna finitima ipſi erãt tributaria: & tamen illam terram viuentium, & Hieruſalem cœleſtẽ deſiderabat, quando dixit Pſal. lxxxiii. Beati q̃ habitant in domo tua dñe, in ſęcula ſęculoꝝ laudabunt te. Item Dauid ab illa terrena Hieruſalẽ cupiebat exire, & in cœleſti col locari, cũ dicebat Pſal. cxix. Heu mihi qa incolatus meus prolongatus eſt. Itẽ Pſal. cxviii. Erraui ſicut ouis, quæ periit, quære ſeruum tuum dñe. Item Pſal. cxli. Portio mea dñe ſit in terra viuentiũ. Itẽ Salomon Rex, & dñs fuit illius terrenę Hieruſalem, & totius terræ Chanaã cũ finitimis tributariis, & ditiſſimus, & feliciſſimus ſuper omnes Reges terræ: & tamen ꝓ nihilo reputabat totam illã Hieruſalẽ, & terrã Iſrael, & omnia Regna terrena, reſpectu illius cœleſtis Hieruſalem, & felicitatis æternæ, cum dicit per totum librum Eccleſiaſtes: Vanitas vanitatum, & oĩa vanitas. vnde ĩquit: Ecce Eccleſiaſtes fui Rex Iſrael in Hieruſalem: ꝓpoſui in aĩo meo querere, & inueſtigare ſapienter de oĩbus, quæ ſunt ſub Sole: & ecce oĩa vanitas. item infra. c. ii. Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, & plantaui vineas, feci hortos, & pomaria &c. itẽ: Coaceruaui mihi argentũ, & auꝝ, & ſubſtantias Regum, & prouinciaꝝ &c. & tñ cũa vanitas. Et ſic Salomon per totũ illũ Libellũ diſcurrit per omnes ſtatus, & cõditiones hominum, & oſtendit nullo pacto felicitatem poſſe conſiſtere in hac vita. finaliter aũt concludit dicens: Anteq̃ rumpat̃ funiculus, & anteq̃ reuertat̃ puluis in terrã ſuã vnde erat: & ſpiritus redeat ad Deũ, qui dedit illum: ideſt anteq̃ moriaris: dum viuis in hoc mundo, Deũ time, & mãdata eius ſerua: hoc eſt omnis homo: cuncta quæ fecit homo adducet Deus in iudiciũ pro omni errore, ſiue bonum,

Digitized by Google

num,ſiue malum. Ex qbus patet, ꝙ Salomon terram illã Hieruſalem,& totũ Regnum,& omnes diuitias vanitatẽ reputabat,& mortẽ pſentem,& futuꝝ iudiciũ timebat: in quo mali ſunt puniendi, et boni felicitandi,& pmio afficiendi. Item Salomon futuram felicitatem dicit deſiderandã per totũ librũ Canticoꝝ: vbi dicit: Trahe me poſt te,in odorẽ curremus vnguentorum tuoꝝ &c. Item Sapientiæ cap. v. Futuꝝ iudicium oſtendit malis eſſe tremendum,& felicitatem futurã iuſtis deſiderãdam. Item Eſaias aliam Hieruſalem ſupernam deſiderabat,& cõmẽdabat,cum dixit cap.lx. Surge illuminare Hieruſalem &c. Item in Hieruſalẽ terrena erat Eſaias,& tamen ſupernam deſiderabat,cum dicebat cap.lxiiii. Vtinam diſrumperes cœlos,& deſcẽderes. Item ibidem paulo infra: A ſæculo nõ audierunt , neq; auribus perceperunt, oculus nõ vidit Deus abſq; te,quę pparaſti expectantibus te &c. Ex quibus patet ꝙ alia hęreditas,& felicitas ineffabilis,& abſq; comparatiõe nobilior expectabatur à iuſtis,quam pparauerat Deus pro iuſtis. Itẽ Daniel dicit.c.ix. Illam Hieruſalem cum toto Regno poſt mortem Chriſti perituram: & in templo abominationẽ futuram vſq; ad ꝯſummationẽ ſæculi duraturã. Et.c.xii.cõcludit: poſt iudicium incredulos,& obſtinatos igni perpetuo puniendos: et fideles , et iuſtos fulgentes quaſi ſplendorẽ firmamenti,& quaſi ſtellas in perpetuas æternitates felicitãdos. Et idẽ explicant,aut implicite aſſerunt,quaſi cęteri oẽs Prophetæ. Ex qbus patet, ꝙ oẽs Patriarchæ,et Prophetæ præter illã terram pmiſſam,nobiliorẽ hæreditatem deſiderabant,et expectabant futurã in cœlo: propter quam patienter tolerabãt omnes labores,et perſecutiones, vt largè,lateq; demonſtrat Apoſtolus ad Hebræos, c. xi. et per totam Epiſtolam.

¶ Quod Abraam,Iacob,et cæteri Patriarchæ,et Prophetę nõ deſiderauerũt ſepeliri in terra promiſſionis pter bonitatem terrę,ſed vt reſurgerent cum Chriſto, quem pũiderunt in illa terra moriturum,et reſurrecturum.

HVíuſmodi veritas pbabiliter oſtẽditur ex eo, ꝙ Abraã præuidit in ſpiritu,ꝙ in eodẽ loco erat Chriſtus pro omnibus crucifigendus: vbi ipſe imolauit,et ſacrificauit arietem p Iſaac: et ideo appellauit nomen loci illius Dominus videbit: in Hebræo autẽ dicit et verius: In monte dñs videbit: quaſi dicat: Dominus Deus incarnatus videbit imolari,et crucifigi in iſto mõte,et loco, vbi iſte aries fuit immolatus pro Iſaac à morte liberato. Item Iacob in eodẽ loco vidit ſcalam,et Deum innixum ſcalæ: p quam viſionem præuidit Chriſtum ibi crucifigẽdum,et ideo erexit lapidem in titulum , et ſic etiam pręuidit Chriſtum inde reſurrecturum,et in cœlos cum fidelibus aſcenſurum: vt dictum eſt. Credibile ergo eſt,ꝙ Abraam,et Iacob cum cęteris Patriarchis propter hanc cauſam voluerunt in illa terra ſepeliri: vt inde cum Chriſto reſurgerẽt,et cum eo in cœlum aſcenderent: et ſic eſt dicendum de cęteris Prophetis,et fidelibus,quos Chriſtus eduxit de Limbo Inferni,et ſecum adduxit,et aſcenderunt in cœlum.

¶ Quod Prophetę in ſuis Oraculis nõ cõmendarunt,et non laudauerunt illam ciuitatem Hieruſalem,et illã terram Chanaam pp ſeipſas ſed quia prę uiderunt Chriſtum in illas ciuitatem, et terram venturum,et in eis noſtram redemptionem operaturum.

COncluſio iſta hoc modo probatur. Aliqua equidem ciuitas , vel prouincia non cõmendatur, et felicitatur,niſi pp tria.ſ. aut pp fertilitatem,et copiam bonorum temporalium: aut propter bonitatem , et virtutem ciuium , et bonum regimen ciuitatis: aut pter pręſentiam magni Regis illam honorantis , et in ea magna geſta facientis,et operantis: ſed illa terra nunq̃ fuit commendata propter copiam,et fertilitatẽ: quia ſemper fuit ſterilis,et miſerrima, et inaquoſa inter circunſtantes terras: ideo frequenter paſſa eſt inediam,et penuriam victualium: vt patet per totum diſcurſum Patriarcharum , qui frequenter fugiebant ab ea propter famem : quia

Digitized by Google

vt ſic magis commendanda eſſet Damaſcus, & Antiochia, & Babylonia, & Memphis Aegypti, & florētiſſima ciuitas Valentię, & Barchionę: quæ ſemper fuerunt fertiliſſimę, & amœniſſimę: nec etiā illa ciuitas, & terra fuit vnq̄ cōmendata propter bonitatem ciuium: qa ſemp fuerunt mali, & idolatræ, & raptores: nec vnquā defecit in illa terra, & ciuitate vſura, & dolus, & ſeditio: vt patet per totum tps Iudicum, & Regum, & poſt reædificationem templi: ex quo ſequitur, ꝙ non propter aliud Prophetæ cōmendarunt illā ciuitatem, & terram, niſi qa Chriſtus in illa erat videndus, & miracula facturus, & noſtram redemptionem opaturus: & ſub tali conditione cōmendarunt, & beatificarunt eam: ideo dixit Dauid Pſal. xlvii. Magnus dñs, & laudabilis nimis in ciuitate Dei noſtri in monte ſancto eius: cognoſcetur cum ſuſcipiet eam &c. Item Eſaię cap. ii. Venite aſcendamus in mōtē dñi, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas, qa de Sion exibit lex, & verbum domini de Hieruſalem. Item cap. ix. beatificat Galileam, & totā terram Iſrael ꝓpter pręſentiam, & ꝑdicationem, & miracula Chriſti, cū ait: Primo tpe alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Neptalim: & in nouiſſimo aggrauata eſt terra maris trans Iordanem Galilęę, gentium populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. & infra: Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis &c. Itē: Induere Hieruſalem veſtimentis tuis ciuitas ſancta. Item: Dabo in Sion ſalutem, & in Hieruſalem gloriam meam. Item cap. lxii. Propter Sion nō tacebo, & propter Hieruſalem non quieſcam, donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius. Item Micheas, cap. v. commendat ciuitatem Bethleem, eo ꝙ Chriſtus ibi erat naſciturus, dicens: Et tu Bethleem Ephrata parua es in millibus Iuda: ex te enim egredietur mihi Dux &c. Item Zachariæ, cap. ix. Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator &c.

Ex omnibus his Prophetis patet, ꝙ non ob aliam cauſam cōmendarunt Hieruſalem, niſi quia in ea Chriſtus erat legem Euangelicam daturus, & noſtram redemptionem operaturus, & in mōte Sion ſacram euchariſtiam inſtituturus, & Spiritum ſanctum in Apoſtolos, & Diſcipulos miſſurus, & totam eccleſiam ibi incepturus, & fundaturus, & exinde per totū orbem eccleſia Chriſti erat deriuanda: & ideo vniuerſalis eccleſia toto orbe diffuſa in ſacra ſcriptura appellatur Hierlm, eo ꝙ in illa Hieruſalem terrena fuit fundata, & inſtituta per Chriſtum in Apoſtolis, & Diſcipulis: & exinde per totum orbem fuit diffuſa, vt frequenter dictū eſt.

¶ Quod Prophetæ in Oraculis ſuis nō ſolum intendunt commendare illam Hieruſalem, inquantum Chriſtus operatus ſit noſtram redēptionem in ea, ſed totam Chriſti eccleſiam in toto orbe diffuſam.

PRophetæ nempe oēs in ſuis Oraculis, non ſolum intendunt cōmendare, & beatificare illam Hierlm terrenā inquantum Chriſtus in ea operatus eſt noſtram redemptionem, & in ea fundauit eccleſiam: ſed intēdunt commendare Hieruſalem toto orbe diffuſam: quæ ab illa fuit deriuata, quæ dicit eccleſia catholica, inquantū in ea videtur Deus per fidem, & ꝯtinue pręedicatur Euangelium, & exercentur eccleſiaſtica ſacramēta habentia virtutem ex paſſione Chriſti: in qua continue offertur ſacrificium mediatoris, & in qua paſſio Chriſti ſemp exercetur, & ſuum ſemper operatur effectum. Itaq; quod in illa Hieruſalem factum eſt in re, illud idem fit in voto, & effectu cōtinue in eccleſia toto orbe diffuſa. Ideo vere dicitur Hieruſalem pacifica, vel viſio pacis, quia in ea continue peccatores Deo pacificantur, & per ſacramenta reconciliantur. Sed ꝙ Prophetæ ex conſequenti beatificent Hieruſalem toto orbe diffuſam, patet manifeſte Pſalmis. 47. & 50. Item Pſal. 86. ꝙ eccleſia Chriſti nil aliud eſt, niſi Hieruſalem ſpiritualis ab illa materiali deriuata, & per totum orbem dilatata, & diffuſa. Et quia illa viſio, & illa pax, & iuſtitia facta per Chriſtum in Hieruſalem, propter quam pacem, & iuſtitiam, & viſionem illa ciuitas prophetice ſortita

Digitized by Google

ce ſortita eſt tale nomen,fuit poſtea dilatata,& diffuſa,& prędicata,& credita, & recepta per totum orbem. Ad cuius rei maiorem intelligentiam notandum eſt: ꝙ Rabi Chanhi, & multi Magiſtri: ideſt Rabini Hebręorum inquiunt:Quòd hoc nomen Hieruſalem, non eſt impoſitum à caſu,& pręter intentum illi ciuitati,immo ex diuina prouidentia,& magno myſterio. Nā duo homines ſanctiſſimi & maximæ auctoritatis impoſuerunt illi illud nomen: quorum primus fuit Melchiſedech, qui ſm eos fuit Sem filius Noe ſacerdos Dei altiſſimi:,qui in illo loco obtulit Deo excelſo panem, & vinum pro Abraam: vt Geñ.capitulo decimoquarto, & vt Beatus Hieronymus ad Euagrium preſbyterum de Melchiſedech: vt dicerent Melchiſedech hominem fuiſſe, ac Chananeum Regem vrbis Hieroſolymę, quæ primum Salem, poſtea Hiebus, ad extremum Hieruſalem appellata ſit. Item iſte Melchiſedech nominauit illam ciuitatem Salem: ideſt pacem, & iuſtitiam. Idem Beatus Hieronymus ibidem magis infra: Salem autem,non vt Ioſephus, & noſtri omnes arbitrātur eſſe Hieruſalem, nomen ex Græco, Hebręoq́; compoſitū: quod abſurdum eſſe peregrinæ linguæ mixtura demonſtrat: ſed oppidum iuxta Scytopolin:quod vſq; hodie appellatur Salem,& oſtenditur ibi palatium Melchiſedech ex magnitudine ruinarum veteris operis oſtendens magnificētiam: de quo in poſteriore quoq; parte Geneſeos ſcriptum eſt: Venit Iacob in Socod:ideſt in Tabernacula,& fecit ſibi ibi domos, atq; tentoria,& tranſiuit in Salem ciuitatem regionis Sichen, quę eſt in terra Chanaam. Conſiderandū quoq; eſt, ꝙ Abraę à cęde hoſtium reuertenti,quos perſecutus eſt vſq; ad Dan,quę hodie Paneas appellatur,non de via Hieruſalem,ſed de oppido Metropoleos Sichē ī itinere fuerit. de quo in Euangelio quoq; legimus: Erat autem Ioānes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquę erant multę ibi. Nec refert vtrum Salem,an Salim nominetur,cū vocalibus in medio literis perraro vtantur Hebręi; & pro voluntate le... Finus Ferrarieñ.

ctorum, atq; varietate regionum eadem verba diuerſis ſonis,atq; accentibus proferantur. Poſtea Abraam in alio monte ipſi iuncto,qui dicitur Moria propoſuit imolare filium ſuum Iſaac: ſed quia prohibitus ab Angelo,imolauit arietem loco filii: ideo appellauit montem illum: Dominus videbitur, eo quòd ibi viſus fuit,& apparuit dominus: vt Geñ.capitulo vigeſimoſecundo. Sed quia, Yere, Hebraice idem eſt,quod, Videre,Latine. &, Hu, idem eſt quod Ipſe Deus, ſiue Eſſe: qđ ſoli Deo competit,ideo per,Hu,idem eſt,quod,Dominus videbitur. Et ponitur ibi nomen domini quatuor literarum, quod Soli Deo conuenit. Et hoc nomen impoſuit Abraam illi monti, propter viſionem Dei ibi oſtenſam. Sed quia altera pars montis iam dicebatur Salem, ideo tota ciuitas,quę totum illum montem cōplexa eſt, dicta fuit Hieruſalem: ideſt viſio pacis,& iuſtitię,ſiue viſio Dei pacis, & iuſtitiæ. Hieru hu, idem eſt, quod viſio Dei:& Salem pax,& iuſtitia: & ſic dicta eſt Hieruſalem per ſupradictos magnos, & auctenticos viros. Iſti autem Rabini ſic(vt ſupra dictum eſt)inquiunt: vtrum autem verum dicant, iudicent lectores. Volūt enim ipſi:ꝙ ꝓpter ſupradicta myſteria ciuitas illa dicta,& appellata fuerit Hieruſalem:ſed non percipiunt illa myſteria:vnde aduertendum eſt: ꝙ tria myſteria fuerunt facta in illo monte tempore Patriarcharum:nam primo ibi Melchiſedech homo Gentilis Rex Salem,& ſacerdos obtulit Deo excelſo panem,& vinum pro Abraam. per quod myſterium fuit primo figuratum, qualiter Chriſtus, Deus,& homo, Rex, & ſacerdos in eodem loco debebat inſtituere ſacramentum eucharistię: in quo offertur Chriſtus hoſtia,& ſacrificium ſub forma panis, & vini:per quod ſacrificium reconciliamur, & pacificamur Deo patri. Item fuit figuratum, qualiter in eodem monte Chriſtus Rex,ſacerdos,hoſtia,& ſacrificiū habebat crucifigi,& immolari: per quā paſſionem,& ſacrificium peccatum omnium erat puniendum, & purgandum, & noſtra iuſtitia reintegranda,& facienda: &

Digitized by Google

nos eramus iuſtificandi,& pacificandi,& Deo patri reconciliandi: & ideo appellauit illum locum Salem:ideſt pacem, & iuſtitiā. Sed per hoc, ꝙ Melchiſedech erat homo Gentilis,fuit figuratum,ꝙ illud ſacrificium euchariſtiæ erat celebrandum, & venerādum per totum populum Gentilem ad fidem Chriſti conuerſum. Secūdo,poſtea autem in altera parte eiuſdem montis, Abraæ volenti ſuum immolare filium, apparuit Angelus domini,dicēs: Non extendas manum ſuper puerū &c. & tunc immolauit ibi arietem:quo myſterio prçuidit Abraam in ſpiritu, qualiter in eodem loco Chriſtus pro toto humano genere imolandus, & crucifigendus, & videndus erat:& ideo appellauit montem illum: Dominus videbit, immo in Hebrço dicitur:Dominus videbitur.& li dominus ex quatuor cōſtat literis: quod nomen ſoli Deo conuenit: quaſi dicat: Dominus Deus incarnatus videbitur immolari,& crucifigi in iſto loco,& iſta figura implebitur. Nam ſicut ego immolaui iſtum arietem pro filio meo, & loco eius, ita Chriſtus futurus de carne mea imolabitur in iſto loco, & videbitur crucifigi pro liberatione totius generis humani, & in iſto loco dominus videbitur adimplere iſtam figuram,& iſtud myſterium ſe ipſum offerendo. Et ſic patet,ꝙ illi ciuitati non fuit impoſitum hoc nomen Salem à caſu: ſed ex ſacramento, & myſterio:& per conſequens non eſt nomen caſuale,ſed ſacramentale. Et ſic dicendum eſt de Sion,& Iudæa &c. Nam Sion interpretatur ſpecula, vnde Deus videtur, & ſpeculaſ,vbi Chriſtus erat ſpeculandus: & Iudça interpretatur cōfeſſio,vbi Chriſtus erat confitendus, & recipiendus ab Apoſtolis,& Diſcipulis.& ſic patet,ꝙ iſta nomina non fuerunt impoſita à caſu,ſed myſtice,& prophetice propter futura myſteria,quæ in illis locis erāt complenda: & quia ex illis locis tota eccleſia erat inchoanda,& deriuanda,& poſtea per totum orbem diffundenda, & amplianda. Tertio autem in eodem monte vidit Iacob ſcalam in ſomniis,& dominum innixum ſcalæ:per quod prçuidit myſterium incarnationis,& paſſionis, & reſurrectionis,& aſcenſionis domini: vt dictum eſt: & ideo erexit lapidem vnctum oleo in ſignum, ad prçfigurandum, qualiter in eodem loco Chriſtus erat eleuandus in Cruce pro ſalute oīum noſtrum:& appellauit nomen loci illius Bethel.i. domus Dei,quæ ante Luza vocabatur, dicens: Terribilis eſt locus iſte:non eſt hic aliud niſi domus Dei,& porta cœli: vt Geñ.capitulo vigeſimooctauo:quaſi diceret: In loco iſto Chriſtus terribiliter triumphabit de Diabolo,& per iſtam portam Crucis omnes intrabimus in cœlum, & per iſtam ſcalam aſcendemus cum Chriſto: & ideo appellauit locum illum Bethel. Iudçi autem dicunt: ꝙ Iacob dormiuit, & vidit ſcalam in loco illo punctaliter, vbi poſtea fuit templum ædificatum. Sed quicquid ſit,ſufficit ꝙ ciuitas Hieruſalem fuit ædificata,& ampliata,& extenſa ſupra totum illum montem, vbi facta, & viſa fuerunt illa tria myſteria: ſcilicet vbi Melchiſedech obtulit panem, & vinum:& vbi Abraam immolauit arietem: & vbi Iacob vidit ſcalam. Et ideo appellata fuit Hieruſalem: ideſt viſio futuræ pacis, & iuſtitiæ: eo quod ibi Chriſtus erat videndus,& impleturus illa tria myſteria ibi figurata. Vnde Abraam non appellauit illum montem: Dominus viſus eſt, ratione viſionis factæ, ſed Dominus videbitur,de futuro ratione viſionis adimplendæ. Ex quibus patet, quòd illa nunquam fuit vera Hieruſalem, vſquequo illæ viſiones, & figuræ fuerunt per Chriſtum impletæ:ſcilicet vſquequo viſus eſt Chriſtus ibi prædicare, & inſtituere euchariſtiam, & crucifigi, & reſurgere,& aſcendere in cœlum,& mittere Spiritum ſanctum in illam ſanctam ſocietatem,in qua erat vera pax, & viſio veritatis totius ſacræ ſcripturæ. Et ſic completis omnibus myſteriis noſtræ redemptionis per Chriſtum, ſola illa ſancta ſocietas fidelium dicta eſt vera Hieruſalem,& vera viſio pacis, & iuſtitiæ, & vera pacifica, & iuſtificata per Chriſtum. Sed quia illa ſancta ſocietas diffuſa fuit poſtea prædicando per totum orbem,

Digitized by Google

conuertendo ad fidem totum populum Gentilem, qui per fidem Chriſti fuit Deo patri iuſtificatus, & pacificatus, & reconciliatus: ergo tota religio Chriſtiana toto orbe diffuſa dicitur vera Hieruſalem: eo quod habet omnes conditiones, propter quas illa ciuitas materialis prophetice, & myſtice appellata fuit Hieruſalē. Nam iſta eſt vera pacifica, & iuſtificata in Chriſto: & iſta videt, & credit Chriſtum verum Deum, & hominem crucifixum, & paſſum, & reſurrexiſſe &c. Et quod factum eſt in illa ciuitate ſemel, fit in iſta quotidie: nam ibi ſemel Chriſtus pro nobis crucifixus eſt: ſed in iſta Hieruſalem toto orbe diffuſa quotidie, & iugiter offertur in altari in memoriā illius paſſionis ad noſtram reconciliationem, & ſalutem, & per conſequens Chriſtus ſemper operatur effectum noſtræ redemptionis in hac eccleſia, & Chriſtiana religione per eccleſiaſtica ſacramenta, quibus lucet, & viget paſſio Chriſti. Ex quibus patet, ꝙ ipſa eſt vera Hieruſalem ab illa deriuata, et toto orbe diffuſa, et dilatata. Et hāc dilatationem ꝓuidit Iacob in illa viſione, quando dominus innixus ſcalæ, dixit: Ego ſum dominus Deus Abraam patris tui, & Deus Iſaac: terram, in qua dormis, tibi dabo, & ſemini tuo: eritq; ſemen tuum quaſi puluis terræ, dilataberis ad Orientem, & Occidentem, & Septentrionem, & Meridiem: & benedicentur in te, & ſemine tuo cunctæ Tribus terræ &c. quaſi diceret: Myſterium huius viſionis implebitur in loco iſto: et hic ædificabitur vera Hieruſalem per incarnationem, et paſſionem, et reſurrectionem, et aſcenſionem Chriſti, et Spiritus ſancti miſſionem, qui Chriſtus erit de ſemine tuo ſecundum carnem, quæ ciuitas erit ſocietas filiorum tuorum ſecundum ſpiritum, et promiſſionem: et dilatabitˀ iſta ciuitas ſeminis tui ad Orientem, et Occidentem, et Septentrionem, et Meridiem. Et reddit cauſam, quomodo dilatanda erat iſta ciuitas, dicens: Quia in te, et ſemine tuo benedicentur omnes Tribus terræ. Ex quibus patet, quod omnes Tribus, et nationes, et gentes terrę erant in Chriſto benedicendę, recipiendo eum, et credendo myſterium incarnationis, et noſtrę redemptionis, quę per illam ſcalam, et viſionem præfigurabatur: et per conſequens eccleſia, quæ toto orbe diffuſa eſt, et dilatata erat dicenda vera Hieruſalem: et ſic eſt ergo dicendum, quod quando Prophetę commendant, et beatificant Hieruſalem, non ſolum loquuntur de illa materiali, in qua Chriſtus fuit viſus in carne, et operatus eſt noſtram redemptionem: ſed loquuntur etiam ſimul de iſta Hieruſalem toto orbe diffuſa, quę deriuata, et orta, et continuata, et dilatata eſt ab illa, eo modo, quo dictum eſt. Et hoc probatur multipliciter per Oracula Prophetarum: ſcilicet in Pſalmis quadrageſimoſeprimo, quinquageſimo, ſexageſimoquarto, et octuageſimoſexto: quia quę in eis dicuntur de ſola Hieruſalem materiali, verificari non poſſunt: eo ꝙ ipſa materialis non fuerit ædificata in exultatione vniuerſæ terrę: et nunquam fuit in ea tanta proſperitas, quanta memoratur in Pſalmo ſexageſimoquarto. Nec poſſet capere tot nationes, et gentes, ſicut memoratˀ in Pſalmo octuageſimoſexto, vbi dicitur: Quod ibi erat Raab: id eſt Aegyptus, et populus Babylonis, et Aethiopum &c. Ergo ſequitur, quod illa non poſſunt intelligi, niſi de Hieruſalem toto orbe diffuſa. Item illud Eſaię capitulo ſecundo: Erit in nouiſſimis diebus pręparatus mons domus domini in vertice montium, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent: Venite aſcendamus &c. non poſſunt verificari de illa ſola Hieruſalem materiali: quia ad illam non poſſent fluere omnes populi, et gentes, nec poſſent in ea capi: ſed verificatum eſt de Hieruſalem toto orbe diffuſa: ad quam venerunt omnes gentes, et populi ad fidem Chriſti recipiendam. Item illud Eſaię capitulo quinquageſimoquarto: Lauda ſterilis, quę non paris &c. Dilata locum tentorii tui, et pelles Tabernaculorum extende, ne parcas, longos fac funiculos tuos, et

Digitized by Google

clauos tuos cõſolida: ad dexteram en im & læuam penetrabis, & ſemen tuum gẽtes hæreditabit, & ciuitates deſertas inhabitabit &c. Omnia enim iſta ſunt impleta in hac Hieruſalem ſpirituali toto orbe diffuſa: quia per totum orbem dilatauit funiculos, & tentoria ſua, & omnes gentes Chriſto ſubiecit, & in ſe concluſit per fidem. Item omnia illa, quæ ſcribuntur Eſaiæ.c.lx.ſ. Surge illuminare Hieruſalem &c. non poſſunt verificari de illa Hieruſalem materiali, niſi initiatiue, quę completiue fuerunt verificata in iſta noſtra Hieruſalẽ toto orbe diffuſa: quia in iſta gloria domini orta fuit, & viſa: & in iſta ſunt congregatę omnes gentes, & filii huius de longè ad eam venerunt, & multitudo gentium in iſta conuerſa eſt, & in iſtam volarunt Apoſtoli, vt nubes portantes pluuiam Euangelicam, & vt columbę per doctrinam ſimplicitatis, & innocentię: & iſti tanquam naues portarunt fideles ex inſulis ad iſtam Hieruſalem, & eccleſiam: & muros huius Hieruſalem ædificarunt peregrini de populo Gentili nouiter conuerſi. Nam Conſtantinus conſecrauit palatium ſuum in Laterano in honorem Saluatoris, & cæteri Reges ædificauerunt nouas eccleſias, & eas multis diuitiis, & pretioſis ornamentis dotauerunt: & non ſolum peregrini dotauerunt eccleſiam bonis temporalibus, ſed etiam ſpiritualibus, & doctrinalibus. Nam Origenes, & Hieronymus, & Athanaſius, & Auguſtinus, qui venerũt de populo Gentili, ſcientia, & moribus, & doctrina, & libris eccleſiam Dei decorauerunt: & ſic dicendum eſt de toto reſiduo libri Eſaiæ, maxime à.xl.c. vſq; ad finem: quia, licet quandoq; initiatiue loquatur de illa particulari Hieruſalem, in quam Chriſtus erat venturus, & noſtram redemptionem in ea operaturus, tñ communiter loquitur de Hieruſalem vniuerſali toto orbe diffuſa per gratiam, & in cœlo per gloriam, & eundem ordinem tenent cęteri Prophetæ. Ex ſupradictis ſequitur, ꝙ hoc nomen Hieruſalem non fuit impoſitum illi ciuitati gratia ſui, ſed in ſignum, & figuram propter ſupradicta myſteria noſtrę redemptionis, quę in ea erant implenda: & ſic illa ciuitas compleuit curſum, & officium ſuum per ſupradicta myſteria facta per Chriſtum: & ideo poſt paſſionem, & reſurrectionem, & aſcenſionem Chriſti, & poſt Spiritus ſancti miſſionem fuit deſtructa completo ſuo officio: & ſic cætera omnia legalia fuerunt mortua, & deſtructa, & ſic oĩa ceſſauerunt. Item Chriſtus in illa ciuitate Hieruſalẽ materiali ædificauit Hieruſalem ſpiritualem: nam fundamenta huius ciuitatis ſunt articuli fidei, & eccleſiaſtica ſacramenta: quæ omnia habent virtutem, & effectum ex paſſione Chriſti, vnde in mõte Caluarię Chriſtus fuit crucifixus: ex cuius latere orta eſt eccleſia, quando exiuit ſanguis, & aqua: vnde ex hoc fonte omnia eccleſiaſtica ſacramenta habent virtutem ad regenerandos fideles huius magnæ ciuitatis: nam per baptiſmum ſunt regenerati, & multiplicati omnes fideles per totum orbem. Item in monte Sion Chriſtus inſtituit ſacramentum Euchariſtiæ: quod eſt caput totius eccleſię. Item in eodem loco Chriſtus miſit Spiritũ ſanctum in Apoſtolos, & totam illam ſanctã ſocietatem, in qua erat tota Chriſti eccleſia, & vera Hieruſalem vna fide, & pace ſociata, & exinde fuit toto orbe diffuſa, & dilatata per baptiſmalem regenerationem. & ſic patet, ꝙ in illa Hieruſalẽ materiali fuit fundata, & inchoata magna Hieruſalem ſpiritualis per Chriſtũ, & poſtea per Apoſtolos per totum orbẽ ampliata. Et ꝙ per Hieruſalem intelligatur eccleſia, cõſtat Apocalypſis cap. vigeſimoprimo: Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalem deſcendentem de cœlo. Item Eſaiæ capitulo ſecundo: Quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hieruſalem. Ex quibus patet, ꝙ ſola eccleſia Chriſti eſt vera Hieruſalem, & vera terra promiſſionis promiſſa fidelibus hic per gratiam: & ſola hęreditas cœleſtis eſt vera Hieruſalem promiſſa iuſtis in futuro per gloriam. Sed miſeri, & cæci Iudæi non valentes capere ſacramenta Dei, nec intelligentiam legis, & Prophetarum propter maledictionem

cis.

Digitized by Google

eis ex peccato inflictam: Heo intelligũt literaliter de illa Hieruſalem materiali per falſum Meſſiam, quem fruſtra expectant eſſe implendam. Vnde dicunt, ꝙ ille Meſſias capiet mõtem Synai, & mõtem Tabor, & collocabit eos iuxta montem Sion: & ſuper iſtos tres montes ædificabit Hieruſalem nouam: ad quam cõfluent omnes gentes, & Regna, & ſic gloſant illum Pſalmum.lxxxvi.ſ. Fundamenta eius in montibus ſanctis &c. Sed quantum ſit talis poſitio impoſſibilis, & irridenda cuicunq; ſanæ mentis eſt manifeſtum: ideo nos, quibus datum eſt noſſe myſterium Regni Dei, agamus gratias, & ſeruiamus Redemptori noſtro in hac Hieruſalem per gratiam expectantes futuram per gloriam: ipſi autem maneant in ſua cæcitate vſq; ad veſperã mundi.

¶ Quòd illa terra Chanaam cum fructibus, & bonis temporalibus non fuit promiſſa, & data filiis Iſrael in pręmium præciſum, & ſolidum pro obſeruantia legis Moyſis.

SI terra Chanaam data fuiſſet populo Iſrael in præmium præciſum, & ſolidum pro obſeruantia legis Moyſis: equidem vt alterum de duobus incõuenientibus ſecutum fuiſſet, neceſſe erat. Aut ſcilicet, ꝙ Deus eſſet ingratus, & iniuſtus dando eis terram tam ſterilem, & miſeram pro obſeruantia legis tam durę, & difficilis. Aut ꝙ ſuperſtitio Gentilium fuiſſet perfectior, & nobilior, quàm lex data per Moyſem: quia illa terra, quã poſſidebant Gentiles, & poſſident hodie Sarraceni: ſcilicet Damaſcus, Babylonia, Aegyptus, & Gręcia, erant, & ſunt abſq; comparatione nobiliores, fertiliores, amœniores, & ditiores, quàm illa terra Chanaam, vt dictum eſt, & patet cuilibet intuenti naturam, & differentiam ſitus orbis: ergo ſequitur, ꝙ vilior terra mundi data fuit filiis Iſrael in præmiũ, quod eſſet contra iuſtitiam, ſi illa terra ſola daretur in præmium. Aut eſſet dicendum, ꝙ melius ſeruiebant Deo Gentiles cum ſua ſuperſtitione, quàm Iſraelitę obſeruando illam legem: quia ſm acceptationem legis, & ſeruitutis datur & præmium. Aut eſt dicendum, & quidem rectius: quòd præter illam terram, & bona temporalia, alia bona ſpiritualia, & æterna erant eis danda: vt ſupra probatum eſt. Item ſi lex Moyſis ſolum, & pręciſe promitteret illam terram Chanaam cum fructibus ſuis obſeruatoribus ſuis in pretium, ſiue pręmium, ſequeretur quòd nõ eſſet lex diuina, nec differret à legibus humanis, quę ſolum promittunt pręmiũ temporale, quod eſt falſum. Nam tripliciter differt lex diuina ab humana: ſcilicet fine, officio, & pręmio: vt dictum eſt ſuperius. Igitur oſtenditur, ꝙ vltra illam terram materialem, & paruam, & miſeram promitteret terram viuentium per intellectum, quia maius pręmium debetur obſeruatoribus legis diuinæ, quàm humanę.

¶ Quòd ſicut obſeruãtia circũciſionis, & cæterorum legalium dabatur à Deo non in pretium ſolidum, ſed in ſignũ fœderis, & futuri pretii ſoluendi per Chriſtum, ita illa terra Chanaam nõ fuit promiſſa, & data illi populo in pręmium ſolidum, & pręciſum, ſed in ſignum pręmii futuri, & æterni: quod accepturi erant à Chriſto in ſuo aduentu.

PRima pars iam probata eſt ſuperius. Secunda vero pars hoc modo probatur: quia pręmium debet correſpõdere labori: ergo ſi totus labor obſeruantiæ illius legis non dabatur, niſi in ſignum, ergo nõ recipiebant, nec poſſidebant illam terram cum ſuis bonis tẽporalibus, niſi in ſignum pręmii futuri perfecti dandi eis per Chriſtum: vnde ſicut omnia ſacrificia, & ſacramenta, & cætera legalia ſignificabant, & figurabant Chriſtum, & paſſionem eius, quę pro nobis erant offerenda, ita illa terra promiſſa cum ſuis fructibus, & bonis temporalibus ſignificabat, & figurabat totam iſtam eccleſiam cum bonis gratię: & ſupernam terram viuentium cũ bonis gloriæ.

& ſic eſt dicẽdum: ꝙ illa terra fluẽs melle, & lacte figurabat iſtam eccleſiam fluẽtem lacte ſacramẽtorum, & melle doctrinæ Euangelicę: & per frumentum, vinũ, & oleum illius terræ, figurabatur ſacramentũ euchariſtię, in quo offertur Chriſtus mediator ſub forma panis, & vini: ꝑ oleum figurabantur cætera ſacramenta ad noſtram ſalutem, & ſanitatem collata. Item per frumentum, vinum, & oleum illius terræ figurabatur fides articulorũ, & gratia ſacramentorum, & obſeruãtia, & iuſtitia pręceptorum, & conſiliorũ huius eccleſiæ, & viſio diuinæ eſſentiæ, & poſſeſſio, & fruitio eiuſdem in Regno cœlorum: quam patres, & omnes fideles veteris teſtamenti acceperunt nobiſcum in Chriſto propter fidem, quam habuerunt de Chriſto futuro: in cuius fidem illam obſeruabant legem. Et ideo inquit Auguſtinus ſuper Ioan. c. ii. ſuper illud: Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto &c. ꝙ hoc intereſt inter figuram, & imaginem, & rem ipſam: quia figura præſtabat vitam temporalem: ſed res ipſa, cuius figura erat, pręſtabat vitam æternã. vnde eſt aduertendum, ꝙ duo erant cõſideranda in obſeruantia legis veteris teſtamenti. Primo, conſideratur obedientia, & labor in obſeruando illam legem. Secundo, fides Chriſti futuri Redemptoris, & præmiatoris. & ſic propter primũ dabatur eis illa terra cum ſuis fructibus, & bonis temporalibus: ideo quãdo pręuaricabantur, & declinabant ad idola, illico Deus affligebat eos, & perdebant illam terram, & ſubiiciebat eos gentibus alienigenis: vt patet in libris Iudicum, & Regum per totum. Sed ꝓpter fidem Chriſti, ſub qua obſeruabant legem, promittebatur eis ipſe Chriſtus, & fructus redemptionis, & gloriæ eo modo, quo ſupra dictum fuit, non tamẽ explicite, ſed implicite: & ideo nõ profuit redemptio Chriſti, niſi illis, qui ſub eius fide, & ſpe vixerunt: & iſti ſoli acceperunt repromiſſiones per Chriſtum: vt dicitur ad Hebręos. c. xi. Et ſic patet quomodo illa terra, & bona temporalia, non fuerunt eis promiſſa, & data in pręmium præciſum: ſed in ſignum præmii futuri, quod erãt accepturi in Chriſto propter fidem. Et ſic eſt intelligenda ſacra ſcriptura veteris teſtamenti, vbicunque in lege, aut in Prophetis promittuntur talia temporalia. Iſta autem concluſio probatur experimento: quia poſtquam lex Moyſis, quę ſignificat Chriſtum, & eius eccleſiã, fuit mortua ſimul cum Chriſto: & bona ſpiritualia ſignificata per bona temporalia illius terræ ſurrexerũt ſimul cum Chriſto, illico illa terra Chanaam fuit mortua, & deſtructa pro Iudæis: quia illico fuerunt expulſi ex ea, & nunquam amplius poſſederunt eam. Et ſic patet primo, ꝙ illa terra non fuit eis data, niſi in ſignũ præmii futuri dandi per Chriſtum: & ſic aduenientе vero pręmio bonoꝝ gratię, ceſſauit præmium temporale figuratum. Secundo oſtenditur experimentaliter: qa poſtquam illa lex non erat obſeruanda poſt aduentum Chriſti: ideo non amplius illam terram poſſederunt: quia poſſeſſio eius ſimul cum lege fuit mortua, & abdicata, & finita, & ſimul cum lege ceſſauit: quia ſimul cũ lege erat ſignum futurorum bonorum: ſed Iudæi occæcati etiam experimentum non percipiunt.

¶ Quòd Meſſias in lege promiſſus nõ erat temporalia bona daturus, ſed ſpiritualia: nec erat illum populũ de captiuitate temporali liberaturus, ſed totum genus humanũ à peccato, & ſeruitute æterna, & ſpirituali.

HAec quæ hic dicenda præmittuntur, plurium diuinorum Vatũ probantur Oraculis. Zacharias in primis capitulo nono, ſic ait: Exulta ſatis filia Hieruſalem: ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator: ipſe pauper aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullũ filium aſinę &c. quod fuit adimpletum per Chriſtum in die palmarum. Item Eſaiæ capitulo quinquageſimotertio: Et aſcendet ſicut virgultum corãm eo, & ſicut radix de terra ſitienti: non eſt ſpecies, neq; decor eius, & vidimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum &c. ꝓpter quæ verba dixerunt quidam Magi

ſtri

Digitized by Google

ſtri Hebræorum: quia Rex Meſſias iam natus fuit in fine ſecundi templi: ſed va dit per mundum tanquam pauper: & ta men reperietur Romæ mendicans inter leproſos: ſufficit, ꝙ omnia Oracula Prophetarum nihil aliud clamant, niſi ꝙ Chriſtus erat venturus in paupertate, & deiectione ad humiliandum, & ſubiiciẽdum ſuperbos. Meſſias equidem venturus tria bona ſpiritualia erat daturus. Primo ſcientiam, & doctrinam, Eſaię.c. ſecundo: Venite aſcendamus ad mõtem domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas: et ambulabimus in ſemitis eius: quia de Sion exibit lex, et verbum Domini de Hieruſalem etc. Itẽ idẽ Vates capitulo vndecimo: Egredietur virga de radice Ieſſe, et flos de radice eius aſcendet, et requieſcet ſuper eũ ſpiritus domini ſapientiæ, et intellectus etc. per totum. c. et per totum librum, et per omnes penè Prophetas. Secundo, erat liberaturus homines à peccato, et daturus eis remiſſionem peccatorum, et gratiã: vt dicitur Pſal. 71. Liberauit pauperem à potente, et pauperem cui non erat adiutor, parcet pauperi, et inopi: et animas pauperum ſaluas faciet, ex vſuris, et iniquitate redimet animas eorum etc. Item Eſaiæ. c. lxi Spiritus Domini ſuper me, eo ꝙ vnxit me: ad annuntiandũ manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde, et prędicarem captiuis indulgentiam, et clauſis apertionem, et prædicarem annũ placabilem domino Deo etc. Item Ezechielis. c. xxxiii. Effundam ſuper vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Item Zachariæ capitulo. xii. In die illa effundam ſuper domum Dauid, et ſuper habitatores Hieruſalem Spiritũ gratiæ, et precum. Item infra capitulo. xiii. In die illa erit fons patens domui Dauid, et habitatoribus Hieruſalem in ablutionem peccatoris, et menſtruatę etc. Tertio, Meſſias erat daturus vitam æternã, et gloriam: vt Pſalm. lxxxiii. vbi dicitur: Beati, qui habitãt in domo tua domine, in ſęcula ſęculorum laudabunt te, protector noſter aſpice Deus, et reſpice in faciem Chriſti tui, quia melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia: quia miſericordiam, et veritatem diligit Deus, gratiam, et gloriam dabit dominus etc. In quibꝰ verbis, et toto Pſalmo oſtẽditur qualiter Chriſtus expectabatur, vt daret gratiam in præſenti, et gloriam in futuro. Et hoc idem patet per omnia Prophetarũ Oracula. Item quòd bona promiſſa tempore Meſſię non debebant eſſe temporalia, ſed ſpiritualia: non ſolum patet per Prophetas, ſed etiam per ſapientiores Magiſtros, ſiue Rabinos Hebręorum: vnde ait Rabi Moyſes Abemmaymon in libro Iudicum, in ſententiis Regum: Quòd non deſiderarunt Prophetę, et ſapientes tẽpus Meſſiæ, vt dominarentur ſuper orbem, nec vt haberent poteſtatem in gentibus, nec ad comedendum, nec ad bibendum, nec ad delitias, et voluptates, ſed vt vacarẽt in lege, et ſapientia: vt eẽt eis fas habere vitam ſæculi venturi, ſicut declarauimus in ſententiis de pœnitentia: quia in illo tempore omnes diuitię reputabuntur tanquam terra, et non erit occupatio in Iſrael, niſi ad ſciẽdum dominum: ideo erunt ſapientes magni, et ſcient verba clauſa, et obſcura: et attingent ſcientiam ſui Creatoris, vt dictũ eſt Eſaiæ capitulo vndecimo: Quia erit tunc terra repleta ſcientia domini. hæc ille Rabi. Et ſic ex prædictis patet, quòd tria ſpiritualium bonorum genera daturus erat Meſſias in lege promiſſus: ſcilicet veram ſcientiam, et peccatorum remiſſionem, et gratiam in pręſenti, et gloriam in futuro: et non bona temporalia, ſicut miſeri expectãt Iudęi. Et ideo Chriſtus Iudęis temporalia petentibus oſtendit Ioan. capitulo ſexto: quòd ipſe non venerat ad dandum temporalia, ſed ſpiritualia, dicens: Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitã æternam, quem filius hominis dabit vobis: Ego ſum panis vitę: patres veſtri manducauerunt mãna in deſerto, et mortui ſunt: ſed panis, quẽ ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita: ſi quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum etc. Et infra dicit Diſcipulis: Verba quæ

locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt: caro enim non ꝓdeſt quicq̃ &c. Vbi oſtendit Chriſtus, ꝙ ipſe non venerat ad dandam illam terrã Chanaã, nec mel, & lac: nec panẽ, & vinum materiale: ſed ad dandam veram ſcientiam, & gratiam in præſenti per eccleſiaſtica ſacramenta, & gloriam in futuro: nec venerat ad dãdum cibũ, & potum materialem, q̃a illum dat ẽt infidelibus cum cęteris bonis temporalibus: vt patet Matthæi capitulo ſexto: ſed dicit, ꝙ deſcendit de cœlo ad dandum cibum ſpiritualem gratię in præſenti, & glorię in futuro.

¶ Quod iſta nomina Abraam, & Iſrael, & Iacob nõ ſunt nomina carnis, & naturæ: ſed nomina gratię, & promiſſionis, & fidei, & ſacramenti.

HOc nanq; nomen Abram fuit impoſitum ſibi à natiuitate ſm carnẽ: ſed cum data fuit ſibi circuncíſio, Deus impoſuit illi nomen Abraam in ſignum gratię: eo ꝙ erat futurus pater multarum gentium: vt Geñ. capitulo decimo ſeptimo: vnde tale nomen ſortitus eſt Abraam poſtquam crediderat Deo: quę quidem fides reputata eſt ipſi ad iuſtitiã: vt Geñ. capitulo decimoquinto. Ex quo patet, ꝙ datum eſt tale nomẽ in ſignum fidei inquãtum credidit: & etiam in ſacramentum inquantum futurus erat pater multarum gẽtium, & inquantum omnes gentes erant benedicendę, & regenerandę in ſemine eius, q eſt Chriſtus: vt Geñ. caplõ vigeſimoſecundo. Ex q̃bus patet, ꝙ hoc nomen Abraam non eſt nomen carnis, & naturæ, ſed fidei, & gratiæ, & ſacramenti. Sicut igitur conſtat ex ſuperius dictis, ꝙ Abraam habuit duo nomina: vnum ſm carnem, & naturam: & alterum ſm gratiam, & ſacramentũ: ita ſibi Abraæ duplices filii promiſſi fuerunt. ſ. filii carnis, ſiue ſm carnem: & filii ſm ſpiritum, & fidem, & gratiam, & ſacramentũ. Nam illi fuerunt filii carnis tantum, qui ſibi nati ſunt per Iſmaelem ſequendo carnem: ſed illi fuerunt filii ſpirituales, & fidei tãtum, qui ſecuti ſunt fidem eius de Chriſto Meſſia futuro: & talibus facta fuit vera, & ſpiritualis promiſſio: vt dictum eſt ſuperius capitulo ſecundo. Nam quãdo Deus dixit Abraæ Geñ. capitulo decimoquinto: Suſpice cœlũ, & numera ſtellas ſi potes &c. per cœlum intellexit, & promiſit hęreditatem cœleſtem: & per ſtellas intellexit filios ſpirituales, qui erãt in Chriſto regenerandi: quibus promittebat hæreditatem in cœlo. Item Geñ. cap. xxii. quando dixit: Multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cœli, & ſicut arenam, q̃ eſt in litore maris: & in ſemine tuo benedicent omnes gentes &c. Per ſtellas cœli promiſit filios promiſſionis fidei, gratię, & ſacramenti: & per arenam intellexit filios carnis. Et ſic patet, qualiter duplices ſunt filii Abraæ: ſcilicet carnis, & fidei, eo ꝙ Abraam non eſt nomen carnis, & naturę, ſed fidei, & gratiæ, & ſacramenti. Item hoc idem eſt dicendum de hoc nomine Iacob: quia non fuit ſibi impoſitum à caſu, nec ſm carnem: ſed propter myſterium, quod importatur per hoc nomen Iacob, quod interpretatur ſupplantator: eo ꝙ ter ſupplãtauit Eſau fratrem ſuum. Nam primo litigans cum eo, eiecit ipſum de ventre matris, tenens manu plantam eius: & ideo Rebecca vocauit ipſum Iacob: id eſt ſupplantatorem: vt Geñ. vigeſimoquinto. Secundo Iacob ſupplantauit Eſau fratrem ſuum, quando emit ab eo primogenituram pro lentularum cibo. Tertio ſupplantauit eum alia vice, quando ſurripuit ipſi benedictionem, dum iuit ad venandum cibos pro patre: vt Geñ. vigeſimoſexto: per quos quidem duos fratres: ſcilicet Iacob, & Eſau figurabantur duo populi venturi ex Iſaac, & Iacob: & figurabantur duplices filii, carnis, & filii gratiæ: & figurabantur tres ſupplantationes, quibus filii gratiæ debebant ſupplantare filios carnis. Per eandem rationem Iſrael nõ eſt nomen carnis, & naturæ: ſed nomen myſterii, & fidei, & gratię. Nam hoc nomen Iſrael impoſitum fuit à Deo ipſi Iacob in adulta ætate vltra dimidiũ vitę, quando luctatus eſt cũ Angelo iuxta torrentẽ Iaboz: eo ꝙ vidit Deũ in forma viri facie

ad faciem:

Digitized by Google

ad faciem: & fuit factus fortis cum Deo, & tenuit fortiter Deum, & directus eſt à Deo,& benedictus à Deo, vnde manſit Iacob claudus vno pede: per quod fuit figuratum qualiter ex Iacob debebant exire duplices filii: ſcilicet quidam ſm carnem tantũ,qui à vero cultu Dei claudicare debebant:quidã autem erant futuri filii ſm gratiam,& fidem,ſequendo fidem Chriſti,& recipiendo ipſum,& tenendo,& colendo eum, & viuendo per fidem: vnde veraciter dici poteſt: quòd omnes nati ſumus ex Abraam:ſed Iudæi nati ſunt ex carne,& ſanguine:nos autem Chriſtiani nati ſumus ex ſpiritu, & fide Abrææ:ideo dixit Chriſtus Ioan.c. tertio:Quod natum ẽ ex carne,caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu,ſpiritus eſt. Hanc etiam concluſionem probat Apoſtolus ad Ro.capitulo quarto, & ad Galatas capitulo tertio. Ex quibus patet,ꝙ non omnes filii Iacob,& Iſrael ſunt veri filii,niſi ſolum filii ſpirituales,quia fortiter tenuerunt Chriſtum, & fuerunt ab eo bñdicti,& directi, & viderunt ipſum per fidem:nec ſunt veri filii Iacob,niſi illi,qui eiecerunt filios carnis extra vterũ eccleſiæ, & ſurripuerunt primogenituram,& benedictionem filii carnis: & iſti tales ſunt verus Iacob,& Iſrael,& verũ ſemen Abrææ.Ex quibus ſequitur,ꝙ vera repromiſſio ſpiritualis Regni cœleſtis facta eſt ſolis filiis Abrææ, & Iacob,& Iſrael ſpiritualibus ſm fidem, & gratiã, & non filiis carnis.

¶ Quòd populus Gentilis efficiendus erat filius Abrææ, ſm repromiſſionẽ, in quantum erat bñdicendus in Chriſto,& regenerandus.

Vod populus Gentilis effici debuiſſet Chriſtianus ſm Dei repromiſſionem, inquantum benedicẽdus,& regenerãdus eſſet in Chriſto,conſtat aperte Geñ.c.xxii. qñ Deus dixit Abrææ:In ſemine tuo:ideſt in Chriſto,benedicentur omnes gentes:hoc idẽ dictum fuit Patriarchæ Iacob Geñ.cap. xxviii.qñ Deus dixit ſibi: Terrã in qua dormis tibi dabo,& ſemini tuo: & dilataberis ad Orientem,& Occidentem, & Septentrionem, & Meridiem: & benedicentur in te, & in ſemine tuo cunctæ Tribus terræ: vbi oſtenditur, ꝙ per benedictionem,& regeneratione in Chriſto totus populus Gentilis erat futurus filius Iſrael,& Iacob ſm ſpiritũ,& fidẽ. Item Eſaiæ.c.xliiii.dicitur: Noli timere ſerue meus Iacob, & rectiſſime.i. Iſrael, quem elegi:effundam enim aquas ſuper ſitientem,& flumina ſuper aridã: effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpem tuam,& germinabũt ſuper herbas,quaſi ſalices iuxta præterfluentes aquas. Iſte dicet:Domini ego ſum:& ille vocabitur nomine Iacob: & hic ſcribet manu ſua domino: & in nomine Iſrael aſſimilabitur &c. Ex quibus patet,ꝙ populus Gentilis baptizatus aqua,& Spiritu ſancto erat vocandus Iacob,& Iſrael ſm fidem,& ſpiritum. Et ſic patet,ꝙ Meſſias non ſolum erat ſaluaturus populum Iudaicum, ſed etiam Gentilem. vnde in Gloſa Hebraica cognominata Bereſid raba mouetur quæſtio per Doctores Hebraicos:An Deus, & eius Meſſias ſit receptor perſonarum in eius aduẽtu.ſ.an ſaluabit ſolos Iudæos,& filios Iſrael? Ad quod reſpõdetur:ꝙ abſit:immo omnes confitentes Deo corde,ore,& opere,ſaluabũtur per Meſſiam: quia ſcriptum eſt Hieremiæ.c.xxxiii.In diebus illis ſaluabitur Iuda.i. confitens Deo: & hoc eſt, quod dicitur Eſaiæ.c.xlix. Dedi te in lucem gẽtium,vt ſis ſalus mea, vſq; ad extremum terræ.Ex quo patet, ꝙ Chriſtus non ſolum erat ſaluaturus Iſraelitas,ſed etiã Gentiles:ideo ait Chriſtus Matthæi .c.viii.Quòd multi venient ab Oriente, & Occidente,& recumbent cum Abrãã, Iſaac,& Iacob in Regno cœlorum: filii autem Regni mittentur in tenebras exteriores &c.Beatus Cyprianus in Epiſtola ad Cæciliũ: Quàm vero pernitioſum eſt, quamq; contrarium, vt cum dominus in nuptiis de aqua vinum fecerit, nos de vino aquam faciamus? cum ſacramentum quoque rei illius admonere,& inſtruere nos debeat: vt in ſacrificiis Dominicis vinum potius offeramus. Nã qa

Digitized by Google

apud Iudæos defecerat gratia ſpiritualis, defecit & vinum: vinea enim domini Sabaoth domus erat Iſrael, Chriſtus autem docens, & oſtendens gentiũ populum ſuccedere, & in locum, quem Iudæi perdiderant, nos poſtmodum merito fidei peruenire, de aqua vinum fecit: ideſt, ꝙ ad nuptias Chriſti, & eccleſiæ Iudęis ceſſantibus, plebs magis gẽtium confluerct, & cõueniret, oſtendit. Aqua nanque populos ſignificare in Apocalypſi ſcriptura diuia declarat, dicẽs: Aquę quas vidiſti, ſuper quas ſedet meretrix illa, populi, & turbę, & gentes Ethnicorũ ſunt, & linguæ: quod ſcilicet perſpicimus, & in ſacramento Dominici calicis contineri. Nam quia non oẽs portabat Chriſtus, qui & peccata nr̃a portabat, vidемus in aqua populum intelligi: in vino oſtendit ſanguinem Chriſti.

¶ Quòd populus Gentilis erat recepturus Chriſtũ in lege promiſſum, & venturus ad fidẽ, & legẽ Euãgelicam, & adoraturus Deum Iſrael.

PRo huiuſmodi veritatis probatione Pſalmiſta idoneus erit teſtis pluribꝰ in locis: & primo Pſalmo. xlvi. vbi dicitur: Omnes gentes plaudite manibus, & iubilate Deo in voce exultationis. Quoniam dominus excelſus terribilis, Rex magnus ſuper omnem terram: ſubiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris. Elegit nobis hęreditatem ſuam ſpeciẽ Iacob, quam dilexit. & paulo infra: Regnabit Deus ſuper gẽtes &c. Pſalm. ſecundo: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terrę. Eſaię capitulo ſecundo, cum ait: Et erit in nouiſſimis diebus pręparatus mons domus domini ſuper vertice montium: & eleuabitur ſuper colles &c. Et fluent ad eum omnes gentes &c. Micheas capitulo quarto hoc idem ait: Venite aſcendamus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas &c. De quibus duobus Oraculis plura dicta ſunt ſupra libro quarto, capitulo duodecimo, & tertiodecimo. Eſaię capitulo. xlix. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea, vſqueuſque ad extremum terræ. Reges videbunt, & conſurgent Principes, & adorabunt dominum Deum tuum, & ſanctũ Iſrael, qui elegit te &c. Hoc idem patet non ſolum ex aliis Oraculis pluribus ꝑdicti Eſaię, ſed etiam quamplurium aliorum diuinorum Prophetarum: vt manifeſte probabitur libro ſexto, in capitibus de publicatione Euangelii, de Gentilibꝰ ad fidem Chriſti vocandis: ꝙ ex Iudęis, & gentibus fieret vnum ouile: ideſt vna eccleſia congregaretur &c. De baptiſmo &c. Hieremiæ quoque capitulo. xvi. Ad te gentes venient ab extremis terrę: & dicent vere mendacium poſſederunt patres noſtri, & vanitatem, quæ eis non ꝓfuit &c. Zachariæ etiam capitulo ſecundo: Et applicabuntur gentes multę ad dominum in die illa, & erũt mihi in populum, & habitabo i medio tui: & ſcies, quia dominus exercituum miſit me ad te. Ipſe idem Zacharias. c. viii. Venient populi multi, & gentes robuſtę ad quærendum dominum exercituum in Hieruſalem, & ad deprecandam faciem domini. hęc dicit dominus exercituũ: In diebus illis, in quibus apprehendent decẽ homines ex omnibus linguis gentium, & apprehendent fimbriam viri Iudæi, dicentes: Ibimus vobiſcum: audiuimus enim, quoniam dominus vobiſcum eſt. Ex quibus patet, ꝙ Gentiles per Apoſtolos Iudęos erant trahendi ad Chriſtum. Malachię ſimiliter capitulo primo, dicit dominus: Non eſt voluntas mea in ſacrificiis, ait dominus exercituũ: Et munus non ſuſcipiam de manu veſtra: ab ortu enim Solis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gẽtibus. Ex quibus patet, quòd reprobata Synagoga, ſacerdotium erat transferendum ad populũ Gentilẽ colentem nomẽ dñi, quod eſt Ieſus. Eſaias pariter hoc idem inquit capitulo vltimo: Et annuntiabunt gloriam meam gentibus. & infra: Et aſſumam ex eis in ſacerdotes, & leuitas, dicit dñs: quia ſicut cœli noui, & terra noua, quæ ego facio ſtare coràm me, dicit dominus.

Deus:

Deus: ſic ſtabit ſemen veſtrum, & nomẽ veſtrum, & erit menſis ex menſe, & Sabbatum ex Sabbato. Veniet omnis caro, vt adoret coràm faciem meam, dicit dominus. Ex quibus omnibus ſequitur inſraſcripta concluſio tanquam ex ſupradictis correlaria.

Quòd ſolus populus Chriſtianus eſt verus Iacob, & Iſrael, & verum ſemen Abraç.

HOc equidem quod nobis in hoc capite probandum incumbit, per ſingula ſm nominis interpretationem, & ſm fidei imitationem probandũ eſt. In tantum enim Deus vocauit Abraam eum, qui príus Abram vocabatur, in quantum futurus erat omnium credentium pater: & inquantũ in eo erant oẽs gentes benedicendæ: ſed ſolus populus Chriſtianus fuit in Chriſto benedictus, & regeneratus, & ſequitur fidem Abraç, & recepit Chriſtum promiſſum Abraæ, & ſemini eius: item ſolus populus Chriſtianus eſt verum ſemen Abraæ, ſm fidem, & ſpiritum: & per conſequens ſoli populo Chriſtiano debetur hæreditas cœleſtis, & beatitudo promiſſa, & eſt vera Hieruſalem: & terra viuẽtium. Quod ſic probatur, quoniam Abraam, & Iſrael ſortiti ſunt ſupradicta nomina, non ſm carnem, & naturam, ſed ſm fidem: vt dictum eſt ſupra. Sed quia ſoli Chriſtiani ſunt imitati fidem eorum de Chriſto, & receperunt Chriſtum, quem ipſi expectabant: ergo ſoli Chriſtiani ſunt verum ſemen Abraæ, & Iſrael ſm fidem, & ſpiritum. Sed quia in tantum facta eſt promiſſio bonorum ſpiritualium gratiç, & gloriæ ipſi Abraæ, & Iſmael in quantum habuerunt fidem de Chriſto futuro: ergo pro ſolo populo Chriſtiano ex Iudçis, & gentibus credentibus congregato, facta fuit illis repromiſſio: & per conſequens ſoli populo Chriſtiano debetur repromiſſio, & hçreditas bonorum ſpiritualium gratiæ in præſenti, & gloriç in futuro, de quibus loquitur lex, & Prophetæ.

Ex ſupraſcriptis etiam ſequitur quædam alia correlaria concluſio: ſcilicet ꝙ omnes Iudçi moderni ſunt hæretici in lege Moyſis, & Prophetis.

VEritas iſta, ꝙ Iudçi omnes moderni ſint hçretici, ſic probatur: Oẽs nempe Iudçi deuiant à veritate ſacrç ſcripturæ vtriuſq; teſtamẽti: quod ſic probatur: Omnes namq; Patriarchæ & Prophetç vixerunt in fide Chriſti futuri, expectantes vt eos redimeret à ſeruitute peccati, & morte æterna, & vt acciperent ab eo repromiſſiones: ſcilicet gratiam in prçſenti, & gloriam ĩ futuro: vt ſuperius probatum eſt. Sed Iudçi moderni, et eorum prçdeceſſores contempſerunt Chriſtum, et humanam redemptionem, et omnia bona gratiç, et gloriç: et falſum expectãt Meſſiam, qui tribuat eis bona temporalia: ergo totaliter contradicunt veritati ſacræ ſcripturç legis, et Prophetarum, et fidei, et ſpei illorum: et per conſequens omnes ſunt hçretici quotquot manent in eadem obſtinatione poſt aduentum Chriſti. Vnde prouentiat eis iſta hæreſis, videbitur infra libro nono, et vltimo huius operis.

Epilogus eorũ, quç dicta ſunt in diſputatione: vtrum terra Chanaã materialis promiſſa fuerit filiis Iſrael in prçmium prçciſum propter legis obſeruantiam.

IN tota equidem hac diſputatione noſtra: vtrum terra Chanaam materialis promiſſa fuerit filiis Iſrael in prçmiũ prçciſum propter legis obſeruantiam, patet cæcitas, et deceptio Iudçorum: cum per multas concluſiones oſtenſum ſit: qualiter prçter terram Chanaam, promiſſa fuit Abraç, et Iacob hçreditas in cœlo: et qualiter Patriarchç, et Prophetç, præter illam terram, deſiderabant, et expectabant cœleſtem, et ſpiritualem hæreditatem: et quomodo non deſiderabant ſepeliri in illa terra, niſi quia prçuiderunt in ſpiritu Chriſtum ibi paſſurum, et ſepeliendum,

Digitized by Google

& reſurrecturum: & ꝙ Prophetæ nō cō-mendauerunt illam terram, & ciuitatem, & templum propter eius bonitatem: ſed quia præuiderunt Chriſtum in illa terra noſtram redemptionem operaturum. Item oſtenſum eſt qualiter Prophetę nō ſolum intendunt cōmendare illam Hieruſalem: in qua Chriſtus operatus eſt noſtram redemptionem: ſed etiam Hieruſalem ſpiritualem toto terrarū orbe diffuſam ab illa deriuatam, & dilatatam. Itē patere etiam feci quomodo Chriſtiana religio eſt verum ſemen Abraæ, & verus Iſrael per ſuſceptionem fidei. Item demonſtratum eſt etiam, qualiter illa terra Chanaam cum ſuis fructibus temporalibus non fuit eis promiſſa, & data in præmium pręciſum pro obſeruatione legis: ſed in ſignum futuri præmii æterni dandi per Chriſtum pro fide, quam habebāt de Chriſto. data enim fuit eis illa terra Chanaam in arram pro parte pretii: veluti fit interdum in contractibus venditionum, quando datur aliqua pars pretii in arram, ne ꝯtractus reſcindi poſſit, & infringi vlterius. Item vltimo demonſtratum eſt, qualiter Meſſias in lege promiſſus non erat daturus bona temporalia: ſed ſpiritualia. ſ. gratię in præſenti, & bona glorię in futuro. ſ. in patria cœleſti: per quę omnia patet reſponſio ad argumenta Iudęorum contra nos facta in hac diſputatione in genere: ideſt generaliter.

¶ Reſponſio ad argumēta Iudæorum in particulari.

Ad primum igitur argumentum reſpondetur eis: Quòd illa terra Chanaā cum ſuis fructibus non fuit eis promiſſa in præmium ſolidum pro obſeruatione legis: ſed in ſignum præmii futuri dandi per Chriſtum ꝓ fide Chriſti: ſub qua illam legem obſeruabant: vt dictum eſt. Item illa terra promiſſionis, & ciuitas Hieruſalem dicta eſt fluens lacte, & melle, inquantum ex ea fluxit nobis lex, & doctrina Euangelica: quia de Sion exiuit lex, & verbū domini de Hieruſalem: vt Eſaię capitulo ſecundo. Quę quidem doctrina Euangelica frequenter dicitur mel, & lac in ſcriptura propter ſuum ſaporem, & dulcedinem. Et hanc terram ꝓmiſit Deus illi populo in figura Chriſti. Sicut enim ante aduētum Chriſti fluxit, & emanauit in lege Moyſis lac, & mel propheticum, ita tēpore Chriſti fluxit in lege Euangelica lac, & mel Euangelicum: quod Chriſtus per totam terrā promiſſionis prædicauit. Vnde triplex lac, & mel exiuit, & emanauit ex illa terra: primo lac, & mel Euāgelicę doctrinę: ſecundo lac, & mel noſtræ redemptionis: tertio lac, & mel gratiæ ſacramentorum eccleſiæ: & hoc eſt lac, & mel, quod Deus ſub figura promiſit Patriarchis, & Prophetis. Dabatur ergo filiis Iſrael illa terra materialis pro obſeruantia legis loco arræ in parte pretii: ſed promittebatur eis cœleſtis gloria ꝓpter fidem, quā habebant: & cum qua fide illa obſeruabant legalia in omnium bonorum opeꝝ ſuorum remunerationem: & ſic in toti' pręmii ſui ſatiſfactionem. Ad ſecundum argumentum eſt dicendum, quòd Iacob, & cæteri Patriarchę non deſiderarunt ſepeliri in illa terra Chanaam propter ſe, ſed quia præuiderunt Chriſtum in illa ſepeliendum eſſe, & etiam reſurrecturum, ex quo cum eo reſurgere deſiderabant. Ad tertium argumentū reſpōdetur: quòd Prophetæ non commēdauerunt illam terram Chanaam, & illam ciuitatem Hieruſalem propter ſe, ſed inquantum pręuiderunt Chriſtum ibi naſciturum, & in illo templo pręſentandū, & prędicaturum, & in illa ciuitate noſtrā redemptionem operaturum: ſed cū hoc intendebant commendare Hieruſalem ſpiritualem ab illa deriuatam, & toto terrarum orbe diffuſam. Ad quartum argumentum reſpondetur: quòd Chriſtus Rex Meſſias non erat daturus bona tēporalia, ſed ſpiritualia, vt dictum eſt: nec etiam erat ædificaturus ciuitatem aliquā materialem, vt Iudęi ſomniant: ſed Hieruſalem ſpiritualem toto orbe diffuſam: quam per ſe ædificauit in monte Caluarię, & in monte Sion: vt dictum eſt. Vellem equidem à vobis ſcire ô Iudæi, quam poſſem hic facere concluſionē in

fauorem

Digitized by Google

ſauorem veſtrum, quin ab omnibus mendax iudicer, cum omnibus gentibus conſtet vos Iudæos iam. 1440. annis, vel circa elapſis, illa terra Chanaam priuatos, & ab ea expulſos per vniuerſum mundum ſparſos, & tanq̃ exules, & vagabundos, tanq̃ priuatos, ſine Rege, ſine templo, ſine ſacrificio, & ſine altari: & eo magis, quoniam illa terra Chanaam fuit vobis à Deo data, non pro integro, & pręcio, ac totali pmio, ſi legem ſeruaretis Moſaicam: ſed loco arrę, & pignoris, ſiue pro aliquali parte pretii, & hoc vt contractus per ſummum Deum vobiſcum, vel cum maioribus veſtris celebratus, etiam cum ſanguinis aſperſione firmus, & ſolidus permaneret: vt poſt mortem veſtram pro reſiduo pmii veſtri vitam conſequeremini æternam. Si enim tamdiu ab ea terra exules fuiſtis, qa ipſi Deo promiſſa nō ſeruaſtis: nōne ɔtractus ille ſciſſus, & nullus eſt? & hoc culpa veſtra: qa pmiſſa ipſi nō ſeruaſtis: imo eum, qui ab illo miſſus fuit, vt vos ſaluaret, aduenerat, ignominioſiſſima morte affeciſtis, & eius legem accipere noluiſtis, cum lex Moyſis finem habuerit: immo quandam aliam legem, & quidem abominabilem vobis finxiſtis: vt infra libro nono pbabitur. Quapropter ne mendax ſim, aliam non poſſum hoc in loco facere concluſionem, niſi poſtq̃ priuati eſtis illa terra, quę vobis loco arræ data fuerat, ſi legē Dei ſeruaretis, vbi in ſupplemētum remunerationis veſtræ cœleſtem beatitudinem conſequi debebatis. Per hanc arram terrę promiſſionis perditam, cœleſtem gloriam vos perdidiſſe præmonſtrauit vobis Deus: ſicut enim perdidiſtis arram, ideo ſic etiam reſiduum pręmii veſtri perdidiſtis: ideo in futuro ſæculo Diabolicum poſſidebitis Infernum, niſi ad fidem Chriſti acceſſeritis: & hoc ex vera contritione, & non ficta: qa hoc ſolum vobis reſtat remediū.

Finus Ferrarieñ.

¶ Explicit liber quintus.

FINI HADRIANI FINI FERRARIENSIS LIBER SEXTVS.

¶ Procœmium, in quo narratur quid in hoc libro probandum ſit. ſ. Ieſum Chriſtum glorioſiſſimæ virginis Mariæ filium, verũ fuiſſe Meſſiam.

Caput Primum.

POſtquam in ſuperiore libro tum ſanctorum Prophetarum Oraculis, & aliis q̃ plurimis idoneis fundamẽtis, & rationibus: tum maxime Thalmudiſtarum, aliorumque multorum Rabinorum ſententiis, & auctoritate ſatis aperte (vt arbitror) demonſtratum eſt tempus aduentus Meſſię in hunc mundum iam diu præteriiſſe, & elapſum eſſe: & per conſequens Meſſiam ipſum iam diu veniſſe: reſtat nunc, vt iuxta promiſſionem noſtram, in hoc ſexto libro partim efficaciſſimis rationibus, & fundamentis: partim etiam validiſſimo ſacrarum literarum teſtimonio, necnon interdum etiam Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum Iudæorum ſententiis, & auctoritate demonſtretur, Ieſum Chriſtum glorioſiſſimæ Mariæ virginis filium, fuiſſe illum verum Meſſiam, qui in lege, & Prophetis promiſſus fuit, & à ſanctis patribus teſtamenti veteris tantopere expectatus: & quidem ita aperte, & manifeſte, vt ipſi quoq; Iudæi (licet cæci ſint, & obſtinati) hoc ipſum aperte percipiant, & manibus (vt ita dixerim) palpare, & attrectare queant (modo velint) vel ſaltem nullum habeant refugium, quo aliquid cõtra opponere veraciter poſſint. Quod duobus maxime fundamẽtis, & quidem validiſſimis, & iexpugnabilibus nõ probaturos eſſe nedum confidimus, ſed etiam Omnipotentis Dei auxilio (cuius fidem tuemur) pro firmo, & conſtanti tenemus. Accedamus igitur ad ipſa duo fundamẽta demonſtranda: quorum primum eſt.

¶ Primum nanq; fundamentum hac nititur, & ſtabilitur ratione.

QVælibet veritas, vel doctrina oſtẽditur ſemper eſſe vera altero ex infraſcriptis modis: aut per reductionem ad principia euidẽtia: & hoc modo declaratur veritas eorum, quæ naturalis intellectus ſubiacent falſitati: aut per diuinum teſtimonium, quando. ſ. ad huius veritatis, ſeu doctrinę confirmationem, approbationem've fit tale miraculum: quod aliter fieri non poſſet, niſi virtute diuina: vt puta ſuſcitatio mortui, illuminatio cæci, liberatio claudi nati, vel alterius huiuſmodi miraculi. Conſtat enim apud quaſcunq; gentes, etiam Iudaicæ ſectę, Omnipotentem Deum falſitatis teſtem eſſe nullo modo poſſe. Si igitur miraculum aliquod, quod non niſi virtute diuina fieri poſſet, ad alicuius veritatis, vel doctrinæ cõfirmationem perpetraretur, equidem neceſſario concluderetur, ſiue concludendum eſſet, huiuſmodi veritatem, vel doctrinam eſſe veram: veritas hęc manifeſta eſt per ea, quę per Moyſem, Ioſue, Heliam, Eſaiam, & per alios plures diuinos nuntios, & Dei ſeruos dicta, & annuntiata pluries fuerunt: quę vel ſtatim, vel poſtea miraculorum ſignis, & prodigiis diuinitus comprobata fuerunt: vt. iii. Regum. ca. xviii. de Hęlia. Exodi pluribꝰ in locis de Moyſe. Ioſue capi. x. de Ioſue. Iudicum cap. vi. de Gedeone. iiii. Regum capit. xx. de Eſaia. & alibi de huiuſmodi mirabilibꝰ. Quod autem hoc fundamentum verum ſit, conſtat Eſaię. capi. l. vbi dicitur: Iuxta eſt qui iuſtificat me. & ſũt verba filii Dei, tanquam reſpondẽtis ad Iudęorum obiectiones. Dixerunt nanq; Iudęi Chriſto Saluatori noſtro Ioan. cap. viii. Tu de te ipſo teſtimonium perhibes: teſtimonium tuum non eſt verum. & Saluator reſpondit: Teſtimoniũ perhibet de me qui mecum eſt pater. Vnde Eſaię Vaticinium in

Chriſto

Chriſto fuit adimpletum. Item ipſe Saluator noſter adhuc aliud de ſe adduxit teſtimonium, dicens Ioan. v. Ego autem habeo teſtimonium maius Ioanne. Ipſe enim Ioannes baptiſta Ieſum verum eſſe Meſſiam prædicabat. & ſequitur ipſe Saluator: Opera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipſa opera, quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me, quia pater miſit me. Nam opera illa, quæ faciebat Ieſus, erant miracula, & ſigna quamplurima, & grandia valde. Item eiuſdem Ioan. cap. x. Opera quę ego facio in nomine patris mei, hęc teſtimonium perhibent de me. Item ibidem: Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Quam ſententiam veram eſſe his Iudęorum conſtat teſtimoniis. Imprimis nanq; Rabi Salomon i ſuis ſuper Pſalmo. xlix. Commentariis inquit: Hic Pſalmus loquitur ad literam de Rege Meſſiach: cuius aduentum ibidem dicit fore manifeſtum: quia tunc multa fient miracula virtute diuina: quod profecto adimpletum fuiſſe tępore Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti lectio docet Euangelica. Item Ioſephus in Codice Antiquitatis Iudaicæ libro. xviii. cap. ix. deſcribens tempora Tiberii Cęſaris tertii Romanorum Imperatoris, ſic de ipſo Ieſu inquit: Fuit iiſdem temporibus Ieſus ſapiens vir, ſi tamen eum virum nominare fas eſt. erat enim mirabilium operum effector, & doctor eorum hominum, qui libenter audiunt ea, quę vera ſunt, & multos quidem Iudęorum, & multos ex gentibus ſibi adiunxit, Chriſtus hic erat, hunc accuſatione primorum noſtræ gentis virorum, cum Pilatus in Crucem agendum decreuiſſet, non deſeruerunt eum ii, qui ab initio dilexerunt eum. Apparuit enim eis iterum viuus, ſecundum quod diuinitus inſpirati Prophetę; vel hęc, vel alia de eo innumera miracula futura eſſe prædixerunt: ſed & in hodiernum Chriſtianorum, qui ab ipſo denuncupati ſunt, & nomen perſeuerat, & genus. hęc ille Ioſephus. In quibus verbis Ioſephus ipſe, licet eſſet Iudęus, tamen ipſum Ieſum magnopere extollit: & quam diximus, & defendimus veritatem, multipliciter fateri non eſt veritus. Primo nanq; dicens: Si tamen eum virum nominare fas eſt, oſtendit eum eſſe maioris excellentię, quam ſit vir, qui mortalis eſt, licet à virtute denominetur: & quare id faciat, ipſemet cauſam exprimit his verbis: Erat enim mirabilium operum effector: quia ſcilicet multa operatus fuit miracula. & magis infra ſeipſum declarans huiuſmodi opera oſtendit eſſe miracula valde admiranda, cum dixit: Apparuit enim eis iterum viuus, ſecundum quod diuinitus inſpirati Prophetę, vel hæc, vel alia de eo innumera miracula futura eſſe prędixerunt: ſeipſum enim, poſtquam mortuus fuerat reſuſcitauit, & alia multa fecit miracula, prout Prophetę diuini in ſuis cecinere Oraculis. Stante ergo hoc fundamento, prout ſtat, quod illa ſit vera doctrina, quę miraculorum coruſcatione corroboratur, ſic ad reliqua procedam. Conſtat equidem Ieſum Chriſtum legem Euangelicam inſtituiſſe, atque obſeruari mandaſſe. & eam quidem legem, quam ab eo inſtituendam eſſe diuini Vates multo antea prædixerant: vt ſupra libro quinto probatum eſt. In qua lege, & doctrina ſe verum eſſe Dei nuntium, ſiue Meſſiam, & Omnipotentis Dei filium, & verum Deum, ac à Deo patre miſſum, & dixit, & affirmauit: vt Ioan. capitulo quinto. Propterea magis quęrebant eum Iudæi interficere: quia non ſolum ſoluebat Sabbatum, ſed & patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo. item ibidem magis infra: Sicut enim pater ſuſcitat mortuos, & viuificat, ſic & filius, quos vult viuificat. item eiuſdem Ioan. capitulo octauo: Quia ſolus non ſum, ſed ego, & qui miſit me pater. & ibidem pluries &c. Et quod eſſet filius Dei habetur etiam Ioan. capitulo nono. Cum enim inueniſſet cęcum natum, ab eo iam illuminatum, dixit ei: Tu credis in filium Dei? Reſpondit ille, & dixit: Quis eſt domine, vt credam in eum? & dixit ei Ieſus: Et vidiſti eum: & qui loquitur tecum ipſe eſt. item eiuſdem capitulo decimo: Ego, & pater

Digitized by Google

vnum ſumus. item dixit Samaritanæ, ſe eſſe Meſſiam, Ioan. cap. iiii. Nam cum Samaritana dixiſſet ei: Scio, qa Meſſias venit, qui dicit Chriſtus &c. dicit ei Ieſus: Ego ſum, qui loquor tecū. Ex antedictis igitur oībus ꝯſtat ipſum Ieſum, & legem Euangelicam inſtituiſſe, & ſe Dei filium, & nuntium, ſiue Meſſiam, ac Deum dixiſſe, & manifeſtaſſe. Item conſtat ad maiorem, & certiorem antedictę ſuę doctrinę, ac verboꝝ ſuorum antedictorum probationem, & confirmationem, ipſum Ieſum ſigna multa feciſſe, & miracula valde admiranda: & talia, ac tanta, quæ niſi virtute diuina minime fieri potuiſſent: vt in Euāgeliis noſtris continetur. Tres enim mortuos eum legitur ſuſcitaſſe, computato Lazaro quatriduano iam fœtente. item & cæcum quendam à natiuitate ab eo illuminatum fuiſſe: qui (vt dicitur) fuit ſanctus Celidonius: & multa alia fecit admiranda: vt infra in hoc eodem libro probabitur, cap. xxxvii. quę quidem miracula, & ſigna faciebat in poteſtate, & virtute: vnde Lucę cap. iiii. dicebat turba: Quid eſt hoc verbum: quia in poteſtate, & virtute īperat īmundis ſpiritibus, & exeūt? Habetur inſuper apud Hebræos in libello quodam, qui apud eos inſcribitur de Ieſu Nazareni generatione: vbi loquendo de ipſo Chriſto, ſic dicitur: Qui lepròſos mundauit, & claudum ex vtero matris ſuę ſtare fecit, & mortuum ſuſcitauit, & multa alia fecit, quæ non niſi virtute diuina fieri poterant. Cum autem Chriſtus Ieſus doctrinam ſuam, & verba ſua miraculis, & quidem maximis, quæ non niſi virtute diuina effici poterant, ordinauerit, & confirmauerit, ſequitur neceſſario, ꝙ ipſe verus fuerit Meſſias, & filius Dei, ac verus Deus, ſicut ipſe ſe eſſe dixit: quia ſummus, & Omnipotens Deus nec teſtis falſitatis, nec mendacii particeps vnquam eſſe poſſet. Concluditur igitur ex hoc primo fundamento, Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum verum fuiſſe Meſſiam in lege, & Prophetis promiſſum.

Oppoſitio. Inſurgit Iudęus cōtra me dicēs: Quare non protuliſti oīa verba ſequentia, quæ in dicto libello de Ieſu Nazareni generatione ſequuntur? Nam ibidem ſtatim poſt ipſorum miraculoꝝ narrationem, ſequitur eum. ſ. Ieſum talia miracula feciſſe virtute illius diuini nominis, quod eſt pręcipuum, & apud nos Iudęos prę cæteris venerandum: quia videlicet ipſe ſolus Ieſus nomen illud recte pronūtiare ſciebat: nam nomen illud quatuor tantum literis, ſiue caracteribus conſtat: & illis quidem vocalibus, & difficilius valde, ꝗ quoduis aliud Dei nomen pronuntiatur: ſonat autem fermè in hūc modum, Ioth, he, vau, he. i. fuit, eſt, erit &c.

Reſponſio. Si ſequentia verba nō protuli, ideo feci, quia mera carent veritate. Nam Iudæi Ieſu Chriſto infenſi, quando aliqua eius pręclara opera dicunt, vel ſcribunt, vt ea minuant, & nihilifaciāt, ſemper eis aliqualiter derogant: cum autem ipſius Ieſu miracula minime occultare, vel negare poſſent, cum ab omnibus, & vbiq; prędicarentur veritate cogente, quæ ſepulta iacere non poteſt, ſcripſerūt qdem ea ſaltē in aliqua parte: ſed vt eoꝝ Ieſum non facerent auctorem, dixerunt in illo libello miracula illa à Ieſu Chriſto facta fuiſſe, ſed non ſua virtute, & poteſtate, immo virtute diuini illius nominis pręclariſſimi, Ioth, he, vau, he. inquiunt enim Hebręi: Si qs nomen illud pręclariſſimum debita ſciret pronuntiatione proferre, illius nominis virtute, ꝗplurima poſſet diuina facere miracula. Et quidam Iudæorum dicunt: ꝙ Ieſus, quādo fugit ex Aegypto, furatus eſt nomen Dei Tetragrammaton, & cum illo nomine, & in virtute eius faciebat illa miracula. In qua re iſti Iudæi noſtrum concludunt propoſitum contra ſeipſos: concedunt enim omnes Iudæorum Rabini, ꝙ illud nomen Dei eſt incomprehenſibile, & ineffabile: cuius virtutem, & declarationem nemo poteſt ſcire, nec declarare, niſi ſolus Deus, & Rex Meſſias in virtute illiꝰ nominis habet declarare ænigmata legis, & ſubiicere totum orbē. Ex quibus omnibus ſequitur, ꝙ ſi Ieſus Nazarenus habuit, & poſſedit illud nomen: ergo vel fuit Deus, aut Meſſias eius. Sed ibidem in præmemorato libello dicitur

Ieſum

Digitized by Google

Ieſum Nazarenum pronuntiationem illius nominis didiciſſe i templo domini, vbi eſſe dicitur lapis ille, ſuper quo Arca domini antiquitus ſteterat. in quo lapide huiuſmodi nomen expoſitum erat: hoc eſt, ꝙ ibidem deſcriptum, & declaratum erat, qualiter nomen illud diuinum pronuntiari oportebat. Quorum Iudæorum dictum, licet falſum ſit, tamen ex ipſo dicto contra Iudæos efficax habetur argumentum, ꝙ nomen domini quatuor literarum (de quo ſupra) nullam habere poteſt virtutem ad aliquid agendum, quod honori diuino contrarium eſſet. Cũ igitur Iudæi fateantur Ieſum Nazarenum virtute illius nominis huiuſmodi feciſſe miracula: concedere eos oportet, ꝙ quæcunq; Ieſus ipſe dixit, fecit, & docuit, ad quorum omnium confirmationem, & cõprobationem aliqua faciebat miracula, ſiue illius nominis, ſiue potius Dei virtute ea fecerit miracula: ſola enim alicuius nominis pnũtiatio huiuſmodi facere non poteſt: ſed ſolus Deus ad ſui nominis, & virtutis inuocationem, non erat falſum, nec honori ſuo contrarium: ſed potius verum, & honori diuino ꝯſonum. Cum igit̃ ipſe Ieſus Chriſtus dixerit ſe eſſe Dei filium, & ab eo miſſum: hoc eſt ſe eẽ Meſſiam, ac Deum, ſequit̃ neceſſario id omne quod dixit, & fecit veꝝ fuiſſe, & eſſe: ſimiliter & qđ docuit: aliter vt plura ſequerẽtur inconuenientia neceſſe eſſet. Nam in primis videret̃, ꝙ ipſe Chriſtus falſus fuiſſet Propheta, & mendax, ac ſibi blaſphematorie, & falſo diuinitatem aſcripſiſſet. Item ꝙ ad confirmationem huiuſmodi falſitatis facta fuiſſent vera miracula, & qdem virtute diuina, ſiue (vt inquiũt Iudęi) virtute diuini illius nominis ſanctiſſimi: & ꝙ Deus ipſe, in cuius virtute huiuſmodi fierent miracula, teſtis eſſet falſitatis, & mendacii particeps: & tanto magis, quia ipſe Deus ex voce coelitus demiſſa, declarauit eum eſſe filium ſuum, quando à Ioãnebaptiſta baptizatus fuit: vt Matthęi capitulo tertio. & iterum quãdo transfiguratus fuit in monte in præſentia trium Diſcipulorũ ſuorũ: vnde vox de nube exiũt, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite: vt Matthæi cap. xvii. & iterum quando vox intonuit de coelo, reſpondens ipſi Saluatori noſtro: Et clarificaui, & clarificabo: vt Ioan. cap. xii. Nefandiſſimum igitur crimen eſſet, & q̃ maxime impium hæc negare, & huiuſmodi impietates ſummo Deo impingere: quapropter ſi Chriſtus præmemorati nominis virtute, ſiue diuina virtute miracula fecit, ſicut in rei veritate fecit, etiã Iudęoꝝ conſenſu, vt ſupra dictum eſt: concedere equidem Iudæos oportet, miracula illa non alia, q̃ diuina effecta fuiſſe virtute: & cõſequenter poſtea omnia per eum Ieſum dicta, inſtituta, & facta, prædicata, & Euangelicam doctrinam, ad quorum confirmationem huiuſmodi miracula facta fuiſſent, & eſſent, vera fuiſſe, & eſſe: cum ſummus, & Omnipotens Deus teſtis falſitatis nequaq̃ eſſe poſſit: nec etiam mendacii particeps. Quod aũt ipſe Ieſus ad ꝯfirmationem eoꝝ omniũ, quæ ipſe dicebat, faciebat, & docebat, ea fecerit miracula, ipſemet teſtatur Ioan. cap. x. dicens ipſis Iudæis: Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi: ſi autem facio: quaſi dicere voluerit, deberetis credere. & ſequit̃: Et ſi mihi nõ vultis credere, opibus credite, vt cognoſcatis, & credatis, qa pater in me eſt, & ego in patrẽ. & iterum eiuſdẽ Ioan. cap. xv. Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nũc autem & viderunt, & oderunt & me, & patrem meum &c. Concluditur ergo ex hoc primo fundamento, hac non obſtante Iudęoꝝ oppoſitione, Ieſum Chriſtum glorioſiſſimæ virginis Marię filium veꝝ fuiſſe Meſſiam in lege, & Prophetis promiſſum.

Oppoſitio.

Opponit iteꝝ Iudęus, dicens: ſi Nazarenus veſter illa miracula diuini illius nominis præclariſſimi nõ fecit virtute: vt ea igitur magia fecerit ꝯſequens eſt: vt etiam q̃plures ex noſtris Hebræis teſtant̃, dicentes: Ieſum mendicũ apud Aegyptios in pueritia paucis annis ad ſummũ magiam didiciſſe.

Reſponſio.

Magiam volunt Iudæi Ieſum puerum apud Aegyptios paucis annis didiciſſe, & ad ſũmũ

attigiſſe: rem ſupra modum arduã: quam tot, tantiq; Philoſophi illuc vndiq; affluẽtes, in ætate etiam perfecta multis annis, vel minima ex parte diſcere non potuerunt: ſed è contra Nicodemus Phariſęus ad Ieſum aliter dixit, Ioan. cap. iii. vbi dicit: Erat homo ex Phariſæis Nicodemus nomine, Princeps Iudæorũ: hic venit ad Ieſum nocte, & dixit ei: Rabi, ſcimus quia à Deo veniſti magiſter: nemo enim poteſt hęc ſignificare, q̃ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Non ergo magia hic Phariſęus, & ex Principibus Iudæorũ dixit eum feciſſe miracula, ſed ex diuina virtute. Mos nanq; eorum eſt, qui Omnipotentis Dei virtutes, & opera mirabilia attenuare, & quaſi nihilipendere volunt, ad magiam confugere: nam Gẽtiles hoc ipſum de Ioſeph Iſraelis filio dixere, teſte Iuſtino hiſtorico lib. xxxvi. ſic dicente: Poſt Damaſcum Abraam, Moyſes, Iſrael Reges fuere; ſed Iſraelem felix decem filiorũ prouentus maioribus ſuis clariorem fecit: itaq; populum in decem Regna diuiſum filiis tradidit: omnesq; ex nomine Iudæ, qui poſt diuiſionem deceſſerat, Iudæos appellauit: coliq; eius memoriã ab omnibus iuſſit: eius portio omnibus acceſſerat: minimusq; inter fratres ætate Ioſeph fuit: cuius excellens ingenium veriti fratres clam interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt: à quibus deportatus in Aegyptum, cum magicas ibi artes ſolerti ingenio percepiſſet, breui ipſi Regi percharus fuit: nam & prodigiorũ ſagaciſſimus erat, & ſomniorũ primus intelligentiam condidit: nihilq; diuini iuris, humaniq; ei incognitum videbatur: adeo vt etiam ſterilitatem agrorum ante multos annos pręuiderit. hæc ille. Similiter Iudęi volentes Saluatoris noſtri mirabilia geſta attenuare, & nihilifacere, ad magiam confugiunt. Quiſnam vnquã fieri poſſe arbitraretur: vt is, qui dum vixit, magus fuiſſet habitus, & publice ſumma cum ignominia comprehenſus, & occiſus, aſſequi ſtatim potuiſſet, vt ſummus Deus paſſim haberetur? Nunquid & magia vſi etiam ſunt rudes illi piſcatores Ieſu Diſcipuli magiſtro ſuo mortuo? quos miracula feciſſe neceſſarium eſt: immo fecerunt: vt Actuum capitulo nono, de Tabita, quam ſuſcitauit Beatus Petrus. & Actuũ capitulo decimotertio, de Elyma mago, qui reſiſtebat Paulo, & obcęcatus eſt ad tempus, & de multis aliis: alioqn, ſi miracula non perpetraſſent, Ieſus interemptus, & quidem ignominioſe, breui omnem penitus amiſiſſent auctoritatem. Si enim magi erant ipſi Diſcipuli, cur nõ (vt ſolent ambitioſi homines) ſeipſos potius, q̃ Ieſum prędicabant mendicum, publice infami morte peremptũ? Qua etiã arte ruſtici piſcatores illi Paulũ, & Apollinem Iudęos omnium hominum doctiſſimos, multosq; alios valde eruditos, & claros ad ſuſtinendum mortem irretiuerunt? aut Paulus Hierotheum, & Dionyſium Arriopagitam philoſophos Platonicorum omnium excellentiſſimos, cæterosq; ſimiles illaqueauit? quę iocunditas illis magię ꝓpoſita erat quotidie, nõ ſui, ſed Chriſti amore periclitantibus? vnde Iuſtinus Philoſophus excellens in libro quem ad Antoninum Imperatorem pro noſtra religione ſcripſit, inq̃t: Ego ipſe ſectis Platonicis inſtitutus, audiens vitupe rari Chriſtianos, ac videns eos impauidos ad ſuſcipiẽdam mortem, atq; omne ſupplicium tolerandum, cõſiderabam ꝙ impoſſibile eſſet eos in malitia, & libidine verſari. hæc ille. Sed adhuc audire libet Tertullianum tẽporibus Iuſtini propinquum, ad Romanos Iudices ita clamantem: Omne malum, aut timore, aut pudore natura perfundit, & abhorret: maligni nanq; geſtiunt latere, deuitare, apparere trepidant deprehendi, negant accuſati: nec, hoſti quidem facile, aut ſemper confitentur: certe damnati moerent, dinumerant in ſemetipſos mentis malę impetus, vel fato, vel aſtris imputant: nolunt enim ſuum eſſe, quia malum agnoſcunt: Chriſtianis vero quid ſimile? nemi nem pudet, neminem poenitet, niſi planè prius non fuiſſe: ſi denotatur, gloriatur: ſi accuſatur, non defendit: interrogatus, vel vltro confitetur: damnatus gratias agit. Quid hoc mali? ꝙ naturalia mala non habent timorem, pudorem, tergiuerſationem,

Digitized by Google

uerſationem, pœnitentiam, deplorationem. Quod hoc malum eſt, cuius reus gaudet? cuius accuſatio votum eſt; & pœna felicitas? Redarguit præterea Gentilium iudicum temeritates, quod Chriſtianos nullo vnquam crimine cōperto, ob ſolum ſectę nomen crudeliter condemnarent. Quod autem huiuſmodi ſecta ſentiret, neq; ipſi inquirerent, neq; vellēt à Chriſtianis audire. Deniq; finis huius diſciplinæ ſanctiſſimus manifeſte declarat, non magia, ſed diuinitate Chriſtum, eiuſq; Diſcipulos miracula feciſſe: prout eis ſuus promiſerat magiſter, & dominus, Ioannis capitulo decimoquarto, dicens: Amen amen dico vobis: ſi qui credit in me, opera quę ego facio, & ipſe faciet: & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado: & quodcunq; petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur pater in filio. Quale autem miraculum fuit illud, quando centum & viginti credentes accepto Spiritu ſancto loquētes magnalia Dei hoibus diuerſaꝝ linguaꝝ, & idiomatum, oēs in lingua, in qua quiſq; natus erat, eos intelligebat? vnde ipſimet admirantes, dicebāt ad alterutrum: Nonne omnes iſti, qui loquuntur Galilęi ſunt? & quomodo nos audiuimus vnuſquiſq; linguam noſtram, in qua nati ſumus? vt Actuum capitulo ſecundo. Sed quoniam Rabi Moyſes Aegyptius, quem Iudęi magnum autumant prędicatorem, in ſuo Deuteronomio, in libro de Iudicibus, titulo de Regibus, volens impugnare, quod Ieſus Chriſtus verus fuerit Meſſias in lege, & Prophetis promiſſus, quendā format Syllogiſmū, quem mox deſcribā, vt cognoſcatur quo robore, qua'ue efficacia ratio ſua militet, & ſubſiſtat, ac ſuſtentari poſſit: quoniā ipſum impugnare intendo. ſic igitur ipſe in ſuo arguit Syllogiſmo: Prophetarum omnium conſenſu Meſſiach venturus erat ad redimendū, & ſaluandum, & congregandum Iſrael. Ieſus Chriſtus autem fuit cauſa, & occaſionem dedit ad perdendum Iſrael gladio, & ad diſpergendum reliquias eoꝝ, & ad ſupprimendum eos: igitur concludens, ipſe Ieſus non fuit Meſſiach. Reſpondens argumento, ſiue Syllogiſmo Rabi Moyſis, concedo maiorem, ſed nego minorē: quia ratio Rabi Moyſis non militat. Si enim Iudęi Ieſum Chriſtum, q vt eos ſaluaret, & congregaret aduenerat, recepiſſent, & in eum credidiſſent, ſuaq; mandata ſeruaſſent, & poſtea ab eo ſaluati, & cōgregati non fuiſſent: tunc ratio ſua militaret. Verum, quoniam eum non receperunt, & in eum non crediderunt, nec ēt mandata ſua ſeruauerunt, imo è contra, eum ſpreuerunt, contempſerunt, deriſerunt, opprobriiſq;, & contumeliis, & demum acerbiſſima, & ignominioſiſſima morte affecerunt, ſibiipſis imputent, ſi culpa ſua, & iuſto Dei iudicio in vindictam, & vltionem huius ſui tanti, & tam nefarii ſceleris Omnipotens Deus eos in tam longam, & acerbam diſperſit, & detruſit captiuitatem. Non enim fuit ipſe Ieſus cauſa, vt ipſi gladio perderentur, & diſpergerentur: ſed ipſimet ſua infidelitate, odio, & peruicacia ſeipſos iugulauerunt. Ipſe enim venerat, vt eos ſaluaret, vt ipſemet Ieſus teſtatus eſt Cananeæ alienigenæ mulieri, & turbis, his verbis: Non ſum miſſus niſi ad oues, quę perierant domus Iſrael. & iterum pauſillum infra: Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus; vt Matthæi capitulo decimoquinto: quo non obſtante eam voti ſui compotem fecit propter magnam eius fidem, & perſeuerantiam. Negauerunt pręterea Iudæi ipſum eſſe Regem ſuum, ſed Cęſarem. Sanguis inſuper eius ad Iudęorum inſtantiam effuſus hoc flagitat electione ſua. Item propter huiuſmodi īgratitudinem, quia Saluatorem non receperunt, prædixit eis ipſe Ieſus Matthęi capitulo decimotertio: Viri Niniuitę ſurgent in iudicio cum generatione iſta, & condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prędicatione Ionæ. & reliqua. Si vero Iudęi opponerent illud Deuteronomii capitulo decimotertio. Si ſurrexerit i medio tui Prophetes, aut qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, & prędixerit ſignum, atque portentum, & euenerit quod locutus eſt: & dixerit tibi: Eamus, & ſequamur Deos

Digitized by Google

alienos, quos ignoras, & ſeruiamus eis: non audies verba Prophetæ illius, aut ſomniatoris, quia tentat vos dominus Deus veſter, vt palam fiat vtrum diligatis eum, an non in toto corde, & in tota anima veſtra. Reſpōderi poſſet, ꝙ Chriſtus, licet multa prædixerit futura, quæ euenerunt, tamen vt ea non crederēt ex illa Moyſis autoritate recuſare non poſſunt: quia nuſquam inuenient, ꝙ Chriſtus dixerit, vt ipſi Iudæi ſequantur idola, & alios Deos falſos. Ex iſta igitur oppoſitione poteſt hoc modo contra Iudæos argui. Nemo poteſt futura cōtigentia certitudinaliter prędicere, niſi Deus, aut ab eo miſſus: ſed Chriſtus pluries prædixit futura contingentia certitudinaliter: ergo ipſe Ieſus Chriſtus fuit Deus, aut ab eo miſſus. Maior patet ex hoc, ꝙ Aſtrologi in ſuis iudiciis, quæ de futuris faciunt ſingulis annis: vt plurimū in calce eorum iudiciorum, dicunt: Et plus, & minus, prout Deus fieri, & eſſe voluerit; & permittet. Minor autem ꝓbatur ex Euāgeliis noſtris. & primo Ioan. c. xiii. Dicit ei Simon Petrus: Domine quo vadis? reſpondit Ieſus: Quo ego vado, non potes me modo ſequi, ſequeris autē poſtea. dicit ei Petrus: Quare non poſſum te ſequi modo? animam meā pro te ponam. reſpondit ei Ieſus: Animam tuā pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus donec ter me neges. Ecce prædixit duo de Petro: ſcilicet ꝙ ante quàm gallus cantaret, ter eum negaret: & ꝙ Petrus animam ſuam poneret pro Chriſto Ieſu, & ſic adimpletum fuit: nam de negatione conſtat Ioan. c. xviii. Matthęi. c. xxvi. Marci. c. xiiii. & Lucę. c. xxii. Item prędixit paſſionē ſuis Diſcipulis, dicēs: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur Principibꝰ ſacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & tertia die reſurget: vt Matthæi. c. xx. In vindictam igitur tanti ſceleris omnia veſtra mala vobis eueniunt, & quidem culpa veſtra, & merito: quo nō obſtante Deus clemēs, & benignus Iudęis ſtatuit tempus. 40. annorum ad pœnitendum poſt Crucis mortem: quia tot annis ſtetit Hieroſolyma, & templum poſt mortē domini antequam Veſpaſianus ad eam mitteretur expeditionem: ſed ipſis nequaquam pœnitentibus, vrbis, & templi, ac Iudęorū exterminium, & excidium ſecutum eſt: vnde illud Valerianū vobis Iudęis euenisse merito dici poteſt: Lento enim gradu ad ſui vindictā diuina procedit ira, tarditatemq; ſupplicii grauitate compēſat. Sed notate Iudæi verba Rabini veſtri Moyſis ſcilicet: Ieſus Chriſtus autem fuit cā, & occaſionem dedit, ſiue promeruit, vt alibi inuenitur: vt Iſrael gladio perderetur, & diſpergeretur. Per quę verba ipſe Rabi Moyſes oſtendere videtur Ieſum Chriſtum magnæ fuiſſe auctoritatis, & potentiæ, poſtquam Iſrael per eū, vel eius cauſa gladio perditus fuit. Ex iſto ergo primo fundamento patet, & quidem liquido, non obſtantibus oppoſitionibus antedictis, Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum verum fuiſſe Meſſiam.

¶ Quòd eo, ꝙ in Ieſu Chriſto omnia Prophetarum Vaticinia, quę de vero Meſſia in lege, & Prophetis præuiſa, & annuntiata fuerant, ſic examuſſim adimpleta fuere, ſicut fuerant diuinis Vaticiniis annūtiata: & propterea eū verum fuiſſe Meſſiam confiteri oportet. Cap. III.

Alterum fundamentum, quo dicimus, & affirmamus dominū noſtrum Ieſum Chriſtum verū fuiſſe Meſſiā, ex hac aſſumitur cauſa, & ex hoc infallibili naſcitur fundamento, ſiue Syllogiſmo. Ille, in quo vniuerſi legis, & Prophetarum actus, proprietates, & conditiones ad Meſſiam Regem tāgentes, & ſpectantes concurrunt, conueniunt, & adimplentur, ille profecto verus eſt Meſſias: ſed i domino noſtro Ieſu Chriſto omnes ipſi actus, proprietates, & conditiones veraciter concurrunt, conueniunt, & adimplētur, igitur ipſe Ieſus Chriſtus verꝰ fuit Meſſias. Maior Syllogiſmi noſtri pars vera eſt, & ab omnibus conceditur. Minorem autem probabo, ſed per quamplurimas conditiones, vt infra patebit.

Digitized by Google

patebit. Affirmamus equidem nos Chriſtiani in ipſo Ieſu Chriſto adipleta fuiſſe,& eſſe oia ea,quę de vero Meſſia diuini prędixere Vates. Nã vniuerſi Prophetæ non ſunt locuti,niſi ſuper annos Redemptoris,& ad dies Meſſiæ de principali.ſ.intentione, iuxta Thalmudiſtarũ oĩum,ſiue Rabinoꝝ Iudęoꝝ ſniam: qđ etiam confirmatur ex maiore Syllogiſmi Rabini illius magni Moyſis Aegyptii, de quo ſupra in antecedenti ꝓxime capite. Rabi ẽt Salomõ in Cõmẽtariis ſuis ſuper nono capite Zachariæ hoc idẽ aſſerit,& approbat. Si igitur vniuerſi Prophetę nõ ſunt locuti, niſi ad dies Meſſię, in ipſis nẽpe Prophetaꝝ ſcriptis, & eloquiis, ipſi oẽs Meſſię actus, proprietates,& ꝯditiones ꝯtineri neceſſe eſt: vt ergo ipſos actus,& eas ꝯditiones inueniamus, neceſſariũ eſt,vt oẽs ſacras veteris teſtamenti pergramus literas, ipſo Ieſu Chriſto Meſſia noſtro ſic nos admonẽte Ioan.c.v. Scrutamini ſcripturas,in qbus vitam æternã putatis habere: illæ ſunt, quę teſtimonium perhibent de me. hoc ipſum Thalmudiſtarum,ſiue Rabinorũ ẽt auctoritate corroborať i Midraſtilim: hoc eſt in Cõmẽtariis Pſalterii, dicentiũ ſup illud Pſal.ii. Prędicãs pręceptũ dñi, vbi ſic hř: Prædicata ſunt facta Meſſię ĩ lege,in Prophetis,& in Pſalmis. In lege: Filius meus primogenitus Iſrael: vt Exodi.c.iiii. In Prophetis: Ecce itelliget ſeruus meus, exaltabiť,& eleuabitur,& ſublimis erit valde: vt Eſaię.c.lii.&: Ecce ſeruus meus ſuſcipiã eũ: vt Eſaiæ.c.xlii.&: *Aſpiciebam* ego in viſione noctis, & ecce cũ *nubibus* cœli,quaſi filius hoĩs veniebat: vt Danielis.c.vii. In Pſal. Ex vtero ante Luciferũ genui te: vt Pſalm.cix. Cui Thalmudiſtaꝝ,ſiue Rabinoꝝ ſniæ perpulchre quadrat illud Saluatoris noſtri dictũ Lucę.c.vlt. Hæc ſunt verba, ꝙ locutus ſum ad vos,cũ adhuc eſſem vobiſcum: qm̃ neceſſe eſt impleri oĩa, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſis, & Prophetis,& Pſalmis de me. Equidẽ ſi ſacras literas diligenter ſcrutabimur, ꝗplures in eis ꝯtineri inueniemus Meſſię Regis cõditiones,quas nequaꝗ̃ (diuina cogente ſcriptura) recuſare poterimus: & maxime ipſa diuina ſcriptura ſic dicente.ii. Paralipomenõ.c.xx. Credite in dñoDeo veſtro,& ſecuri eritis: credite Prophetis eius,& cuncta euenient proſpera. Hinc eſt,ꝙ qñ in ſacris literis aliqd futuꝝ eſſe prędicitur de aliquo,& maxime de Meſſia Rege,interdum ibidem conditiones aliquę in eo ipſo futuræ determinãtur: vt puta locus,tempus,modus,& ſimilia. Nempe ſi ea oĩa ſic ꝑuiſa,& determinata in aliquo illis,modo, loco, tempore, & ꝯditionibus,quibus ꝑuiſa,& annuntiata fuerant,adimpleanť: manifeſte ꝯſtabit eũ ipſum eſſe illum, de quo in ipſis ſacris literis pręuiſum,& annuntiatũ fuerat. Cũ autem in multis ſacræ ſcripturę locis,ꝗ̃plurima de Meſſię Regis aduentu,& de eius ꝯditionibus ꝗplurimis,ꝑuiſa,& annuntiata fuiſſe inueniantur, determinando, & exprimendo ꝯditiones ipſas per ſingula: vt puta eius genus, tempus aduentus ſui,natiuitatis modũ, & locũ,viuendi ordinem,& modũ, & ꝯuerſandi, moriendi,reſurgendi,& aliaꝝ plurimaꝝ conditionum ſuaꝝ. Nempe ſi oĩa ipſa in Chriſto Ieſu glorioſę virginis filio ꝯcurrunt,ꝯueniuntq́;, & adimplenť, ſic & illis modis,qbus pręuiſa,& annũtiata fuerant per ipſos diuinos Vates: qd dubii ſit,obſtetq́;,& reſtet,quin ipſe Ieſus Chriſtus verus fuerit Meſſias nõ video? nec ẽt intelligo,quo iure, & quibus rationibus,& argumentis negari: ſalua diuinæ ſcripturę auctoritate,poſſit? ne.ſ. diuini Vates,& ipſe Deus, à quo illuſtrati fuerunt,mendaces videantur? Fatendum eſt igitur, & quidem neceſſario, concurrentibus antedictis, eum verum fuiſſe Meſſiam. Vbi autem Iudæi conarentur ipſa diuinorum eloquiorũ pręuiſa, & annuntiata peruertere,& ſic falſo, & mendaciter alium ſenſum retorquere: attamẽ in vanum,& fruſtra laborarent: quoniã veritas in ſuo loco ſemper immobilis manet,atque quieſcit: quę licet quandoque in obſcuro lateat, quęſita tamen diligenti ſtudio,quemadmodum diſcretis nebulis,atque ſemotis aer apparet: ea itidem ſic omni deceptione, vel fraude

Digitized by Google

reiecta, vbiq; explendeſcit, ac fulget, & tandem verum à falſo ſemper apertè, & planè dignoſcitur, atq; omnino anteponitur. Itaq; Iudęi nihil contra opponere poſſunt, quin ipſa veritas, tanquam oleũ ſuperius enatans, ſi non ſemper, tamen tandem fulgeat, & in ſuo robore perſiſtat. Iacto ergo hoc inexpugnabili fundamento, ꝙ ille verus fuerit Meſſias, in quo omnia diuinorum eloquiorum præconia de ipſo Meſſia annũtiata, & adimpleta fuerunt, & ſunt. Vt autem Ieſum Chriſtum verum oſtendamus fuiſſe Meſſiam, nihil aliud nobis agendum incumbit: niſi, vt qui, & quales, ac quot fuerint, vel eſſent ipſius Meſſię actus, ſiue conditiones in hoc ſexto libro conſequenter diſtinctè per ſingula, & per ordinem deſcribamus: ſi tamen eos, & eas omnes ex diuinis eloquiis ſcrutari, & enucleare poterimus: cum harum rerum inquirendarum magnitudini modicæ, & exiles vires noſtræ, ne potius ſuccumbant, q̃ eam: requirat ſufficientia, perdurent, valde verear. In eis enim idoneè, & ſufficienter per ſingula inueſtigandis, enodandiſq; quilibet Theologus, etiam non mediocris, non parum inſudaret: Chriſti nanque myſteria velata, & occulta, ſiue ſigillata ſunt valde: & maxime in teſtamẽto vetere, vt infra ſuo loco demonſtrabit. Conabor tamen pro viribus ingenioli mei q̃ plura potero deſcribere, & q̃ apertius potero pro habenda veritate declarare. Sed quoniam quamplurimæ ſunt Meſſiæ conditiones, ſiue actus, & interdum non parua poſſunt diſputatione enodari propter varias Chriſtianorum, & Iudæorum interpretationes, ſiue expoſitiones: ideo ne in eis confuſe ſine ordine, modo huc, modo illuc euagari videar: ſed magis, vt certo ordine procedatur, decreui eas omnes conditiones, ſiue actus, quos inuenire potero, in tot capita certo ordine diſtiĉte deſcribere: quot conditiones, & actus in medium afferã, ad hunc maxime finem, vt vnuſquiſque actus, ſiue vnaquæq; conditio diuiſim, & ſeorſum in ſuo capite optime deſcribatur, & ibidem conuenienti certamine & diſputatione terminetur, vt etiam in ſuperioribus quinq; libris fecimus. Sed quoniã in hoc ſexto libro inſolita quædam oritur difficultas, quam nouam appellare poſſumus: quia hucuſq; non extitit, quæ huiuſmodi eſt. Cum conditionem aliquam futuram fuiſſe in Meſſia, vel ad ipſum pertinentem, & ſpectãtem propoſuero, & eam ex ſacris literis teſtamenti veteris probauero: ſi voluero eam conditionem adimpletam fuiſſe in Ieſu Chriſto demonſtrare, id per ipſum teſtamentum vetus facere minime potero, cũ omnia Meſſię myſteria ibi poſita ſint de contingentibus in futurum: vnde ad pbandum ea adimpleta fuiſſe in ipſo Ieſu Chriſto, vetere teſtamento vti non potero, ſed alia me vti ſcriptura neceſſe erit. Itaq; antequam conſeramus, qua ſcriptura vti debebo primitus declaremus. Inquit Iudæus: Aduerte ne nouo vtaris teſtamento: cui nos Iudæi fidem non adhibemus. Rñſio. Immo teſtamento nouo vti omnino intẽdo: & maxime in huiuſmodi Meſſiæ conditionibus probandis: cum alibi dicta, & geſta Ieſu Chriſti deſcripta nõ habeantur: ſaltem vera, & fidelia. Sancti enim Euãgeliſtę, licet nec omnia Meſſię geſta, & dicta, nec etiã in totum ſcripſerint: vt ait Ioannes. c. vlti. ea tamen, quæ ſcripſerunt, & fideliter, & veraciter, ac etiam ſufficiẽter ſcripſerũt. Et quare teſtamento nouo vti velim dicam: ſuperius circa finem quarti libri dixi, ſi bene meminiſti: Quòd lex vetus à noua non diſtinguitur abinuicem, ſicut oĩno ſpecie diuerſa, ſicut diſtinguuntur equus, & bos: ſed ſicut pfectũ, & impfectũ in eadẽ ſpecie: vt puer, & vir: vt iquit Apoſtolus ad Galatas. c. iii. & c. iiii. Et ppterea teſtamentum nouum conſtat eſſe veteris adimpletionem, & cõſummationem: quia ea penè omnia, quæ in vetere futura eſſe prædicta, & annuntiata ſunt, in nouo adimpleta, & cõſummata fuiſſe inueniuntur: cum autem oſtendero aliq̃ Meſſię conditionem in teſtamento vetere prędictam, & annũtiatam fuiſſe: & eã ipſam conditionem poſtea per nouũ in ipſo Ieſu adimpletam fuiſſe demonſtrauero:

Obiectio.

Reſponſio.

Digitized by Google

uero: nonne pariter, & eodem contextu
vetus teſtamentum ex noui auctoritate,
& è contra nouum ex veteris auctoritate
comprobatur, & corroboratur? Ea enim,
quę in nouo narrantur, & adimpleta fuiſ
ſe dicuntur, ſi in vetere futura fuiſſe prę‑
dicta, & annuntiata inueniuntur: nonne
ambo ipſa teſtamenta, ſimul, & pariter
verificantur? Vetus enim hoc futurū eſſe
prędixit: nouum autem illud ipſum fa‑
ctum, & adimpletum eſſe teſtatur. Verū
eſt, ꝙ in nouo factum eſſe narratur: quia
in vetere futurum fuiſſe prędictū, & an‑
nuntiatum fuerat. Verum eſt, ꝙ in vete‑
re prædictum, & annuntiatum fuit, quia
in nouo factum, & adimpletum fuiſſe in
uenitur. Vnde fit, vt alterum teſtamentū
ab altero verificetur, & parilitate, ac con
cordia quadam comprobetur, & corro‑
boretur: aliàs omnia in vetere annuntia
ta teſtamento, quia nuſquam eueniſſe, &
adimpleta fuiſſe conſtaret, non vera Pro
phetarum diuinorum viderentur Vati‑
cinia, ſed ficta alicuius delyrãtis ſomnia.
Cum autem ex narratis in nouo verificē
tur: tunc non ficta delyrantium ſomnia,
ſed vera, & certa comprobantur eſſe diui
norum Prophetarū Vaticinia. Præterea,
nonne Deuteronomii capitulo. xvii. &
capitulo. xix. habetur O' Iudęi: ꝙ tres te
ſtes, vel ſaltem duo plenam faciunt fidē?
Ecce ergo duos teſtes contra te ad has
Meſſię conditiones probandas adduco,
& exhibeo: & q ſint ipſi teſtes nomino:
Teſtamentum vetus vnus eſt teſtis: Te‑
ſtamentum etiam nouum alter eſt teſtis:
Quod futurum dicitur in vetere, hoc fa
ctum fuiſſe inuenitur in nouo: teſtes er‑
go non ſunt contrarii, ſed concordes:
quia quod in vetere futurum eſſe annū‑
tiatur, hoc in nouo adimpletum eſſe ve‑
rificatur: non ſunt igitur ſingulares, ſed
conteſtes. probatio igitur noſtra non eſt
ſemiplena, ſed idonea, & plena. Audi in
ſuper Iudęe: quomodo ex duobus exem
plis, & quidem manifeſtis, iſta duo teſta‑
menta ſic adinuicem concordantia ple
niſſimā fidem faciāt. Alterum exemplū
eſt: Creditor, & debitor neſcientes lite‑
ras: nōne computa ſua ſuper ligno quo‑
dam ſciſſo, & in duas partes diuiſo, qđ
vulgo teſſera appellat, quibuſdā ſignis
cultelli inciſione īprimunt: & in fidē, &
memoriā alterā eius ligni (ſiue teſſeræ)
partem: hoc eſt totius ligni dimidiam pe
nes ſe retinet creditor: alterā vero dimi‑
diā debitor. & licet in neutra dicti ligni
(vel teſſerę) dimidia, qñq; ex ſignis ibi
impreſſis vera, & certa debiti, vel crediti
quātitas diſcerni nō poſſit in totum, tñ
nihil addi, vel minui pōt, quin qñ ipſa
duo ligna ſimul ꝯferuntur, & in ſuū pri‑
ſtinum locum apponunt, & reducūtur,
ex ipſa ſua collatione, & reductione ma‑
nifeſte appareat quid additū, vel dimi‑
nutū fuerit in altera. ſ. parte ſeiūctim: qa
altera dimidia plus, vel minus habet, ſi
qd ab altero additū, vel diminutū eſſet.
Id vero, quod de cōi ꝯſenſu ſignatū eſt,
ita ex ipſa collatione manifeſtū reſtat, vt
ſtatim vera, & certa debiti, vel crediti pa
teat quātitas. Signa enim ibi impreſſa ex
vtriſq; teſſeræ dimidiis vnitis, ſtatim ve‑
ram, & certā demonſtrant q̄titatem, cum
ſint ex ipſa vnione integra, q̄ in vtraq;
ſeiunctim dimidiata cernebantur. Colla
tio igitur, & vnio dictarū duarū dimidia‑
rum teſſerę, veram indicant, & faciunt fi
dem. Alterū vero exēplum eſt de ſigno,
quod arcium cuſtodibꝰ datur quotidie.
Nam denariū, ſiue ſtipem vnū per mediū
diuidūt & alteram dimidiā penes ſe re‑
tinet dñs arcis, alterā vero cuſtos: ſi dñs
arcis alterū mittit cuſtodē ſuccedētē pri‑
mo, ꝓbet ei eam ſtipis dimidiā, quam pe
nes ſe retinuerat: qua collata, & ꝯiuncta
cum altera eiuſdē ſtipis dimidia penes
arcis cuſtodem exiſtēte, ſi ex ſignis in ſti
pe, vel nūmo impſſis, & fracturis ipſius
ſtipis bñ, & optime cōuenit, ſtatim ex ea
collatione, & ꝯiunctione liquido cōſtat,
eā dimidiā eſſe reliquā, ſiue alterā eiuſ‑
dem ſtipis dimidiam. Collatio igitur, &
vnio: hoc eſt appropinquatio in modū
vnionis dictarum dimidiarum eiuſdem
ſtipis, veram, & certam indicat, & facit fi
dem. Ex his igitur duobus exemplis o‑
mnia ea comprobantur, quæ ſuperius de
duobus dixi teſtamentis. Quæ enim me
lior, & validior reddi pōt ratio, quàm ea,

Digitized by Google

quę ex huiuſmodi collatione redditur? Ex nouo nanq; teſtamento, ſi promiſſio facta inuenitur in vetere ex narratis in nouo, vetus comprobatur, & nouum ſimiliter ex narratis fidem habet ex adimpletione: vtrunq; verum eſſe comprobatur: quia veteris promiſſio vera, & certa reddit, quę prius in vetere dubia pendebat: & adimpletio in nouo narrata ex veteris annuntiatione vera, & certa comprobatur: & ſic ex nouo per adimpletionem vetus comprobatur ex ꝓmiſſione: & è contra per veteris promiſſionem noui adimpletio comprobatur: vnde nouũ teſtamentum ex vetere, & vetus ex nouo inuicem verificantur. Iudæus igitur, ſi ex nouo teſtamento Meſſię Regis conditiones in Chriſto adimpletas fuiſſe mõſtrauero, negare non poterit, ſi de earũ enuntiatione, & prædictione ex vetere ꝓbauero teſtamento: quia in lege ſerui Dei locuti ſunt: in Euangelio autem pręſens dominus loquitur. ibi futura promittuntur: hic adimpleta inueniuntur. ibi initia: hic pfectio eſt. in illa operum fundamenta iaciuntur: hic fidei gratiæ culmen imponitur. & licet vetera priora ſint tempore: noua tamen anteponenda ſunt dignitate: quoniam illa vetera ꝓconia ſunt nouorum: noua vero ꝓconiorum certitudinem, & adimpletionem veraciter demonſtrant. Item ad maiorem huius rei probationem hoc aliud accedit: q̃a Euangeliſtis noſtris in his maxime, quę ad meram pertinent hiſtoriam: vtpute in viſis, auditis, & geſtis, non minor eſt adhibenda fides, ſed multo maior, q̃ Gentilibus, & Iudaicis hiſtoricis: vtpute Liuio, Herodoto, Salluſtio, Quintocurtio, Suetonio, Iuſtino, Valerio Maximo, Ioſepho, & cęteris, cũ multo maioris bonitatis, & ſanctitatis fuerint ipſi Euangeliſtæ, q̃ Gentiles, & Iudæi illorũ temporũ: vnde ſi duo ex ipſis Euangeliſtis aliquam Meſſiæ cõditionem pariter, & ꝯcorditer narrarent, eis tanq̃ teſtibus Iudæi vi mãdati ſui (de quo paulo ſuperius dixi) ſtare tenentur: ſi autẽ q̃plurimas ex pręmemoratis Meſſiæ conditionibus, etiam Thalmudiſtarũ, & Rabinorum Iudæorũ ſententiis corroborarem (vt ſpero) nõne Iudæi tunc ſuperati, & confuſi omnino emuteſcẽt? q̃a vlterius reſiſtere non poterunt: vt igitur omnino obmuteſcãt neceſſe erit: ſed iam cũ Omnipotentis Dei adiutorio ad ipſas manifeſtandas, & probandas Meſſiæ Regis conditiones accedamus.

¶ Quod Deus eſſet carnem humanam aſſumpturus, & cum hominibus conuerſaretur. Cap. IIII.

HAec Meſſiæ Regis conditio, licet multipliciter ſuperius probata fuerit libro ſecundo, & tertio, etiam Thalmudiſtarum, vel Rabinorũ Iudęorum ſententiis, & dictis: hoc tamen non obſtante, nonnulla etiam in hoc capite ſubnectam, quia hoc diuinæ incarnationis myſterium valde arduum eſt propter coniunctorum diſparitatem. Zacharias Propheta capitulo decimotertio hoc prædixit myſterium, his verbis: Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohęrentem mihi, dicit dominus exercituum. quæ verba ſic interpretantur: Framea: id eſt gladius acerbę afflictionis: ſcilicet paſſionis Dominicæ. Suſcitare, imperatiue. Super paſtorem meum: hoc eſt ſuper Chriſtũ, qui dicit de ſe ipſo Ioãnis capitulo decimo: Ego ſum paſtor bonus. Et ſuper virum cohærẽtem mihi: quia humanitas Chriſti inſeperabiliter iuncta eſt, & vnita Deitati. Et ex hoc patet īterpretationem Rabi Salomonis eſſe falſam: vult enim hoc ipſe ītelligi de Imperio Romano, & male, cum ipſe Imperator dici non poſſit Dei paſtor, nec inhærens ſibi: vnde in Hebræo habetur: Super virum mihi aſſociatum. Ex hoc nempe textu conſtat vnionem naturæ humanæ cum Deo fuiſſe quandoq; faciendam. & reſpondet hic Deus tacitæ quęſtioni. Poſſet enim aliquis dicere: Quare Deus ſuos affligi permittit fideles? Reſpondet: Non eſſe mirandum, ſi alios affligi permittit, cum proprio non parcat filio, ſed eum pro nobis turpiſſima morte affligendum tradiderit.

Pſalmiſta inſuper Pſalmo centeſimoquadrageſimooctauo: hoc idem aperit myſterium his verbis: Et exultauit cornu po-

puli

Digitized by Google

puli ſui: quia per icarnationem filii Dei natura humana valde eſt exaltata: vnde Chriſtus in diuinis eloquiis vocatur cornu: nam Anna mater Samuelis de Chriſto prædicens primo Regum, capitulo ſecundo inquit: Dabit Imperium Regi ſuo: & ſublimabit cornu Chriſti ſui. Similiter Zacharias ſacerdos pater Ioannis baptiſtę Lucæ capitulo primo, habita reuelatione de propinqua Chriſti incarnatione, inquit: Erexit dominus nobis cornu ſalutis in domo Dauid pueri ſui. Et quoniam aduentus Chriſti in hunc mũdum fuit Angelis valde iocundus: quoniam in natiuitate domini hunc cantauerunt hymnũ: Gloria in excelſis Deo: vt Lucæ capitulo ſecundo, ideo Pſalmiſta ſubdidit: Hymnus omnibus ſanctis eius: ideſt Angelis beatis: q ſpeciali modo dicuntur ſancti: vt Deuteronomii. c. xxxiii. Dominus de Syna venit. & ſubditur: Apparuit de monte Pharam: & cum eo ſanctorum millia: ideſt Angelorũ populo Iſrael appropinquanti ſibi: quia de eo carnem aſſumpſit humanam: & ideo appropinquauit ei. Thalmudiſtarum ẽt, ſiue Rabinorum Iudæorum ſententia, hæc eadem approbatur veritas. ſic enim inquiunt ipſi Thalmudiſtæ in libro cognominato Zota, capitulo primo: Quinque homines ſibi in aliquibus ſimiles creauit Deus: ſcilicet Sanſonem in fortitudine, Saulem Regem in ceruicis pulchritudine, Abſalon in capillis, Regem Sedechiam in oculis, & Regem Aſa in pedibus: & in his, in quibus ſibi ſimiles erant, condemnauit eos: igitur illis eum inuidiſſe aiũt: cum huiuſmodi membra non haberet Deus, cum ipſe ſpiritus eẽt. Meſſias autem, qui Dei filius eſt, cum carnem humanam aſſumpſerit, vt iſta membra: ſcilicet humana, habuerit neceſſe ẽ. Iudæorum igitur Rabini, ſiue Thalmudiſtæ hoc in loco aperte fatentur Deum humanam carnem fuiſſe ſuſcepturum: al's ſe hæreticos eſſe fatentur: cum dicãt ipſum Deum creaſſe eos ſibi ſimiles: & hanc ſimilitudinem declarẽt eſſe in humanis membris: quod eſt directo contra tertiam legis Iudaicę radicem: quod eſt, ꝙ īcorporeus ſit Deus: aut enim Meſſiã Regem carnem humanam aſſumpſiſſe ex iſta Thalmudica ſententia, aut ſe hæreticos fateantur neceſſe eſt. Illud autem, Inuidiſſe, in Deo cadere nõ poteſt: quia omnes in quacunq; re excedit. Inquĩunt inſuper ipſi Thalmudiſtæ in prologo Hebræi Codicis, qui ab eis nuncupatur Bereſid raba: Futurum eſt, ꝙ Deus ſedebit, & corãm iuſtis ſenſum legis, atq; ſecreta prędicabit, & per Regem Meſſiã cuncta declarabit: ſi Deus ſedere debebat: vt humanam carnem aſſumeret, neceſſe erat: quia Deus ſpiritus eſt: & propterea ſedere non poterat: ſed aſſumpta humanitate hæc Thalmudiſtarum ſententia verificata eſt in Ieſu Chriſto domino noſtro, Matthæi. c. v. vbi dicitur: Ieſum ſediſſe in monte, & Diſcipulos docuiſſe. Item Lucæ. c. v.

¶ Conueniens fuit Deum ſe homini iungere.

Sũmus Opifex, ſummũ, manifeſtumq; debet opus efficere: tale vero illud eſt, quo maius effici nequit: tale igitur Deus ſummus facere debet opus: hoc vel increatum ſolũmodo eſt, vel creatum, vel ex vtriſq; compoſitum. Primum quidem illud non manifeſtum opus eſt, ſed Opifex ipſe. ſolus enim Deus eſt, qui ab alio non dependet. Secundum vero, cum omnino finitum ſit, ab infinito Deo ſpatio diſtat immenſo, & īfinito: in hoc certè ſpatio, tam ratione interualli ipſius, q̃ etiam ratione infiniti Dei opus adhuc aliud, rurſusq; aliud præſtantius ſemper effici poteſt: nulla igiƭ creatura ſimplex poteſt opus illud ſummũ eſſe, quod nos quęrimus: ſed ita demũ opus huiuſmodi ſummopere reperire cõfidimus, ſi qd vnum reperiatur ex ſummo creatore, ſimul & creatura compoſitum: ratione quidem creaturę illud dicitur eſſe opus: ratione autem creatoris immenſum: opus huiuſmodi Deus facere poteſt, & ſcit, & vult. eſt enim Deus Potentia, Sapientia, Bonitasq; imenſa: coniungi igitur quõq; creatori debuit creatura. Quæ ſupra rationalẽ animam ſunt, ſolũ æterna ſunt: quæ infra illam, temporalia ſolum. ipſa

vero anima partim quidem æterna, partim etiam temporalis: Deũ imitatur vnitate, Angelos intellectu, ſpeciem propriam ratione, bruta ſenſu, nutritione plantas, eſſentia carentia vita. Eſt igitur anima hominis quodam modo omnia, pręſertim cum ſit in corpore ex omniũ viribus compoſito, cœliq; inſtar temperatiſſimo. Decet autem Deo communi oĩum Duci vniuerſam creaturam quodã modo iungi, non quidem ſparſim, quia Deus ſumma vnitas eſt, immo vero ſummatim. Naturę igit̃ humanæ Deus vniatur oportet, in qua ſunt omnia. Si enim illis, quę ſupra eam ſunt, tanquam creatarum rerum extremis iungeretur: neq; ad media rerum, neq; ad alia extrema coniunctio huiuſmodi pertineret. Similiter ſi illis, quę infra nos ſunt iungeret̃ ſemetipſum, profecto iſinita vnitas opera ſua vniuit ſummopere, & inuicem, & ad ipſam: cum ab initio in hominẽ cuncta concluſerit: deinde ſibi deuinxit hominẽ forte ob ea, quæ ſupradiximus de Propheta Abbacuch libr. iiii. c. viii. q inquit: Opus tuum dñe in medio annoꝝ viuifica illud: in medio annoꝝ notũ facies: cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis &c. Si bonitatis proprium eſt diffundere, & cõicare ſeipſum, Deus cũ ſit infinitum bonum, oẽs debet cõicationis modos implere. ii vero quatuor eſſe vident̃. ſ. ſm pñtiam, virtutem, vnitatẽ eſſentiæ, vnitatẽ perſonæ. Primus impletur in oĩbus: vbiq; enim Deus adeſt. Secundus per oẽs formas ẽt minimas propagatur: nam oĩs forma efficacem à Deo aliquam habet virtutem: materia vero ipſa non habet. Tertius intra Deum fit ſolum: nõ poteſt enim eſſentia Dei, eſſentia alterius fieri: alioquin, vel quod infinitum eſt, finitum fieret: vel quod eſt finitum, fieret infinitum. Quartus cõicationis modus fieri nequit in rebus rõne carentibus: quibus enim natura deeſt, omnino cognitio, amorq; Dei, vnio diuina ſm perſonam non conuenit: ex Angelo quoq;, ac Deo vnam fieri perſonam non eſt neceſſarium: Angelis quippe miſeris nullum ſupereſt remedium, cũ pœnitentia deſit: cæteris Angelis ſatis eſt ad beatitudinem ſuam antiqua illa luminis diuini poſſeſſio &c. Deus autẽ in homine, hoĩem reddit diuinum merito. ſicut enim in rebus naturalibus ex materia vltima, formaq; ſuprema fit compoſitum naturalium præſtantiſſimũ, vt animal rationale: ſic fermè in rebus diuinis ex ſupremo ſpiritu, atq; vltimo. ſ. Deo, & hominis animo efficitur diuinum aſſumptum oĩum præſtantiſſimum. Nam ſatis erat hoĩ ad hoc vt ſuſcitaret̃ radius mẽti eius diuinus infuſus: nam propter ſenſus à mente digreditur. Oportuit igitur in hoĩe quodam. ſ. Ieſu ita diuino ipſi ſoli animam iungi, vt in corpus ipſius, & ad ſenſus hoĩum copia radiorum exuberaret. & hæc ſufficiant. Vt aũt huius operis lectores antedicta ſic ſtricte ꝓlata facilius, & clarius intelligant: qa ob magnitudinem contentorum in eis difficilia ſunt valde, placuit nonnulla huic ſententiæ congruentia de ſermonibus B. Leonis Papę ſubnectere. ſic enim iquit: Excedit quidem dilectiſſimi, multumq; ſupereminet oẽm humani eloquii facultatem diuini operis magnitudo: & inde oritur difficultas fandi, vnde adeſt ratio non tacendi, quia in domino noſtro Ieſu Chriſto filio Dei, non ſolũ ad diuinã, ſed ad humanam ſpectat naturam, quod dictum eſt per Prophetam: Generationẽ eius quis enarrabit? vtranq; enim ſubſtantiam in vnam conueniſſe perſonam, niſi fides credat, ſermo non explicat: & ideo nũquam materia deficit laudis, qa nunq̃ ſufficit copia laudatoris. Gaudeamus igitur, ꝙ ad eloquendũ tantæ materiæ ſacramentũ impares ſumus: & cũ ſalutis noſtrę altitudinẽ attingere nõ valemus, ſentiamus nobis bonũ eſſe quod vincimur: nemo ad cognitionẽ veritatis magis appropinquat, q̃ qui intelligit, in rebus diuinis, ẽt ſi multũ proficiat, ſemp ſibi ſupereſſe quod q̃rat. Nã qui ſe ad qđ tendit, ꝑueniſſe præſumit, nõ quęſita reperit, ſed in inqſitione deficit. Et in alio ſermone idem Leo inqt: Feſtiuitatis hodiernæ dilectiſſimi verus venerator eſt, & pius cultor, qui nec de incarnatione domini

B. Leo Supra li bro . iii ca. xiiii.

Supra li bro . iii cap. v. & . xiiii.

domini aliquid falſum, nec de deitate aliquid ſentit indignum. Paris enim periculi malum eſt, ſi in illo aut naturæ noſtrę veritas, aut paternę gloriæ negetur æqualitas. Cum ergo ad intelligendum ſacramentum natiuitatis Chriſti, quia de matre virgine eſt ortus, accedimus, abigatur procul terrenarum caligo rationum: & ab illuminatæ fidei oculis mundanę ſapientię fumus abſcedat. Diuina eſt enim auctoritas, cui credimus: diuina eſt doctrina, quã ſequimur. Quoniam ſiue legis teſtificationi, ſiue Oraculis Prophetarum, ſiue Euangelicæ tubæ interiorem admoueamus auditum: verum eſt, quòd Beatus Ioannes Spiritu ſancto plenus intonuit: In principio erat verbum: & verbum erat apud Deum: & Deus erat verbum &c. & paulo poſt: In vtraque ergo natura idem eſt Dei filius noſtra ſuſcipiens, & propria non amittens, in homine hominem renouans, in ſe incommutabilis perſeuerans. Deitas enim quæ illi cum patre communis eſt, nullum detrimentum omnipotentiæ ſubiit: nec Dei formam, ſerui forma violauit: quia ſumma, & ſempiterna eſſentia, quæ ſe ad humani generis inclinauit ſalutem, nos quidem in ſui gloriam tranſtulit, ſed quod erat eſſe non deſiit: vnde cum vnigenitus Dei minorem ſe patre confitetur, cui ſe dicit æqualem, veritatis in ſe formam vtriuſque demonſtrat: vt & humanam probet imparilitas, & diuinam declaret æqualitas. Maieſtati igitur filii Dei corporea natiuitas nihil abſtulit, nihil contulit, quia ſubſtantia incommutabilis nec minui potuit, nec augeri. Quod enim Verbum caro factũ eſt, non hoc ſignificat, quòd in carnem ſit Dei natura mutata: ſed quòd à Verbo in vnitatem perſonę ſit caro ſuſcepta: in cuius vtique homine homo totus accipitur, cum quo intra virginis viſcera ſancto Spiritu fœcundata, & nũquam virginitate caritura tam inſeparabiliter Dei filius eſt vnitus: vt qui erat intemporaliter de eſſentia patris genitus, ipſe ſit temporaliter de vtero virginis natus. Aliter enim ab æternę mortis vinculis non poteramus abſolui, niſi in noſtris fieret humilis, qui in ſuis permanebat Omnipotens. Naſcens igitur dominus Chriſtus homoverus, qui nunquam deſtitit eſſe verus Deus nouæ creaturæ in ſe fecit exordium: & in ortus ſui forma dedit humano generi ſpirituale principium: vt ad carnalis generationis abolenda contagia eſſet regenerandis origo ſine ſemine criminis. de quibus dicitur: Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Quæ hoc ſacramentum mens comprehendere, quæ hanc gratiam valeat lingua narrare? Redit in innocentiam iniquitas, & in nouitatem vetuſtas: in adoptionem veniunt alieni, & in hęreditatem ingrediuntur extranei: de impiis, iuſti: de auaris, benigni: de incontinentibus, caſti: de terrenis incipiunt eſſe cœleſtes. Quæ autem eſt iſta mutatio, niſi dexteræ excelſi? quoniam filius Dei venit ſoluere opera Diaboli: & ita ſe nobis, noſq; inſeruit ſibi, vt Dei ad humana deſcenſio fieret, hominis ad diuina prouectio &c.

B.Leo. Infra libro. vi. cap. xii.

Quapropter fatendum eſt, & fideliter & firmiter credendum, & tenendum; ita incarnatum fuiſſe verbum Dei: vt ille, qui erat Dei filius ab æterno ſm diuinam naturam, de virgine ſm humanam naſceretur ex tempore: & qui erat Deus impaſſibilis, immortalis, & glorioſus ſecundum diuinitatem, paſſibilis eſſet, mortalis, & humilis ſecundum humanitatem. Beatus Auguſtinus in Libello de diffinitionibus orthodoxę fidei, capitulo ſecundo, de incarnatione Chriſti: Non Pater carnem aſſumpſit, neque Spiritus ſanctus, ſed Filius tantum: vt qui erat in diuinitate Dei patris filius, ipſe fieret in homine hominis matris filius: ne filii nomen ad alterum tranſiret, qui non eſſet natiuitate filius: Dei ergo filius factus eſt hominis filius: natus ſecundum veritatem naturæ ex Deo Dei filius: & ſecundum veritatem naturę ex homine hominis filius: vt veritas geniti non adoptione, non appellatione, ſed in vtraque natiui-

B. Aug. Supra libro.i. c. xxx.

Digitized by Google

tate filii nomen naſcendo haberet, & eſſet verus Deus, & verus homo vnus filius. Non ergo duos Chriſtos, neq; duos filios fatemur, ſed Deum hominem vnũ filium, quem propterea & vnigenitũ dicimus manẽtem in duabus ſubſtantiis, ſicut ei naturæ veritas contulit: non cõfuſis naturis, neq; immixtis, ſicut Thimotiani volunt: ſed ſocietate vnitis. Deus ergo hominem aſſumpſit: homo in Deũ tranſiuit: non naturæ verſibilitate, ſicut Apollinariſtę dicũt: ſed Dei dignatione: vt nec Deus mutaretur in humanam ſubſtantiam aſſumendo hoiem, nec homo in diuinam glorificatus in Deum: quia mutatio, vel verſibilitas naturę, & diminutionem, & abolitionem ſubſtantiæ facit. Creditur à nobis ſine confuſione cõiuncta ſancta Trinitas, ſine ſeparatione diſtincta. Natus eſt ergo Dei filius ex homine, & non per hominem: id eſt nõ ex viri coitu, ſicut Ebion dicit: ſed carnẽ ex virginis corpore trahens, & non de cœlo ſecum afferens, ſicut Martion, Origenes, & Eutyches affirmant. Neq; in fantaſia. i. abſq; carne, ſicut Valentinus: neq; de ocefi. i. putatiue imaginatum, ſed corpus verum: non tamẽ carnem ex carne, ſicut Martianus, ſed verus Deus ex diuinitate Verbum patris: & Deus in homine, anima, & caro: anima non abſq; ſenſu, & ratione, vt Apollinaris: neq; caro abſq; anima, vt Eunomius: ſed anima cũ ratione ſua, & caro cum ſenſibus ſuis: ꝑ quos ſenſus veros in paſſione, & ante paſſionem ſuę carnis dolores ſuſtinuit.

¶ Quòd autem Ieſus Chriſtus dñs noſter humanã carnẽ aſſumpſerit,

Ex Euangeliſtis noſtris, & maxime Matthæo. c. i. & . ii. & Luca. c. i. ii. & . iii. facillime cognoſces. de diuina autem, & æterna Ioan. c. i. multa habentur, ex miraculis etiam quamplurimis ab omnibꝰ Euangeliſtis narratis, diuina ipſa natura cognoſcitur.

¶ Quòd Meſſias in lege, & Prophetis ꝓmiſſus, Deus, & homo eſſe deberet. Caput. V.

SAtis ſufficienter ſuperius libris, ſecundo, & tertio (vt arbitror) & diuinorum Vatum teſtimonio, & etiã Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum Iudæorũ ſententia probatum extitit, Meſſiã Deũ, & hominem futurum eẽ: icirco in hoc capite ſuper hac conditione non eſt opportunum diutius immorari, ſed tãtum nonnulla Euangeliſtarum noſtrorum loca adducere, in quibus diuinitus oſtenſum fuerit dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum fuiſſe Deum: quia aduerſarii noſtri eum fuiſſe hominem non negant. Matthæus in calce tertii capitis hoc approbat, his verbis: Baptizatus autem Ieſus confeſtim aſcendit de aqua: & ecce aperti ſunt ei cœli, & vidit Spiritum Dei deſcendentem ſicut columbam, & venientem ſup ſe: & ecce vox de cœlis, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. hoc idem teſtatur Marcus. c. primo, & Lucas capitulo tertio. Item qñ ipſe Ieſus transfiguratus eſt in mõte corãm tribus Diſcipulis ſuis: Et reſplenduit facies eius ſicut Sol, veſtimenta aũt eius facta ſunt alba, ſicut nix: & ecce apparuerunt illis Moyſes, & Helias cũ eo loquentes: & ecce nubes lucida obũbrauit eos: & ecce vox de nube dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite: vt Matthæi cap. xvii. Marci. c. ix. & Lucę. c. ix. Ioannes etiam pluribus in locis oſtendit eius diuinitatem. nam. c. i. inquit: In principio erat verbum: & verbum erat apud Deum: & Deus erat verbum &c. Item: Et Verbum caro factum eſt: & habitauit in nobis: & vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre &c. Item ipſius Ioan. c. x. Ego, & pater vnum ſumus. & cap. xii. inquit Ieſus: Pater ſaluifica me ex hac hora: ſed propterea veni in horã hanc: Pater clarifica nomen tuum: venit ergo vox de cœlo dicens: Et clarificaui, & iterum clarificabo. Dei igitur teſtimonio filius Dei fuit: & per conſequens Deus. Dæmonia etiam eum fuiſſe Deũ manifeſtauerunt: nam Lucæ. c. iiii. dicitur: Exibant autem Dæmonia à multis, clamãtia, & dicentia: Quia tu es filius Dei. hoc idem dicitur Matthæi. c. viii. Marcus autem. c. v. ait de quodã Dęmoniũ

habente:

Digitized by Google

habente: Videns autem Ieſum à longe cucurrit,& adorauit eum,& clamans voce magna dixit: Quid mihi,& tibi Ieſu fili Dei altiſſimi? adiuro te per Deum ne me torqueas. dicebat enim illi: Exi ſpiritus immunde ab homine iſto. Marci etiã capitulo primo, dicitur: Erat autem docens eos, quaſi poteſtatem habens,& nõ ſicut ſcribæ:& erat in Synagoga eorum homo in ſpiritu immundo: & clamauit, dicens: Quid nobis,& tibi Ieſu Nazarene veniſti perdere nos? ſcio ꝙ ſis ſanctus Dei. & comminatus eſt ei Ieſus, dicens: Obmuteſce,& exi de homine: & diſcerpens eum ſpiritus immundus, & exclamans voce magna exiit ab eo. Et mirati ſunt omnes ita, vt conquirerent inter ſe, dicentes: Quid nam eſt hoc? quę nam doctrina hæc noua? quia in poteſtate ſpiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Et idem Marcus capitulo tertio iquit: Et ſpiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei,& clamabant, dicentes: Tu es filius Dei:& vehementer comminabatur eis, ne manifeſtarẽt illum: vnde Dęmonum teſtimonio hoc idem probatur. Miracula inſuper innumerabilia, qbus Euãgeliſtarũ libri pleni ſunt, ipſum Ieſum Deum fuiſſe aperte demonſtrant: vt infra capitulo trigeſimoſeptimo huius ſexti libri probabitur. Cum igitur hæc conditio in Ieſu Chriſto adimpleta ſit, ꝙ ipſe fuerit Deus,& homo, ergo ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

Quòd præcurſor,& præuius quidam aduentum Meſſiæ Regis præuenire debebat, vt eum denuntiaret, & demonſtraret. Cap. VI.

QVòd ante Meſſiæ Regis aduentum præcurſor quidam pręuenire deberet ad præparandam ſibi viam: hoc eſt ad diſponendos,& dirigẽdos homines in viam virtutis,& ad poenitentiam ſuſcipiendam, ac etiam ad indicandum,& demonſtrandũ ipſum Meſſiam, vt facilius,& citius cognoſceretur, idoneus eſt teſtis Eſaias Propheta, ſic vociferãs, capitulo quadrageſimo: Vox clamantis in deſerto parate viam domini: rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri: omnis vallis exaltabitur, & omnis mons,& collis humiliabitur. Non negãt Hebræi in hoc capite contineri ad literam de contingentibus tempore Meſſię: quem futurum ad ſuam temporalem liberationem inaniter expectant, dicentes per hęc verba: Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons,& collis humiliabitur, ſignificari: ꝙ tempore Meſſiæ ſuperficies terræ habitabilis per eleuationem vallium,& depreſſionem montium diuinitus explanabitur: vt omnibus amotis impedimentis, ipſi Iudæi per terrarum orbem diſperſi poſſint in Iudæa congregari. Quæ opinio falſa eſt, teſte Rabino ſuo Moyſe Aegyptio, quem ipſi Hebręi magnum autumant prędicatorem, ſic dicente: Non aſcendat ſuper cor, ꝙ in diebus Meſſię deficiat aliquid de via huius ſæculi, vel innouetur aliquid de operibus ſex dierum: ſed ibit mundus iuxta ſolitam viam. Ex quibus verbis ipſius Rabi manifeſte conſtat huiuſmodi montium,& vallium explanationem fieri non debuiſſe ſaltem in primo Meſſiæ aduentu, cum in eo nihil de ſtatu mundi ſolito debeat innouari, iuxta pręmemorati Rabi Moyſis ſententiam: poſtquam autem in hoc quadrageſimo Eſaię capite, etiam iuxta Hebręorum ſententiam de contingentibus tempore Meſſiæ continetur, cum Meſſias ipſe iamdiu venerit, & maxime ad ſaluandum: vt ſupra libro quinto probatum eſt, vt hoc Eſaiæ Vaticiniũ in Meſſia verificetur, hęc Prophetę locutio parabolice, ſiue metaphorice intelligenda eſt,& interpretanda, ſicut illud Iudicum capitulo nono: Ierunt ligna ad arborem rhannum &c. vbi ſenſus literalis non eſt de arboribus materialibus per voces ſignificatis, quia falſa eſſet ſcriptura: ſed de Abimelech,& uiris Sichen, q ibi per arbores metaphorice ſignificantur. Similiter in hoc Eſaiæ Oraculo ſub his verbis: Vox clamantis in deſerto &c. inducitur perſona pręcurſoris Chriſti, qui fuit Ioãnesbaptiſta alter Helias:& interrogatus à ſacerdotibus, ſiue à ſcribis, &

Phariſęis, vel ab eorum nuntiis: Quid de ſeipſo diceret. reſpondit: Ego vox clamantis in deſerto dirigite viam domini, ſicut dixit Eſaias Propheta: vt Ioã. cap. i. & per montes, & colles deprimendos, ſuperbi, & ambitioſi intelligendi ſunt: per valles autem eleuandas, & extollendas, humiles, & pacifici deſignantur. Nam in Chriſti aduentu humiles exaltati ſunt, & ſuperbi depreſſi, vt dicitur in Cantico Beatiſſimæ virginis: Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. Ioãnes nãq; baptiſta Chriſti pręcurſor fuit: hic nempe vitæ ſanctimonia vrbium frequentiã declinans, ſolitarius ſemper in deſertis, & abditis locis morabatur, & ieiuniis inſeruiens die, noctuq; vigiliis, & orationibus operam dabat: camelorum pilis indutus, & zona pellicea circa lumbos cinctus, locuſtis, & melle ſilueſtri veſcebatur: quæ omnia ſummę continentię, atq; frugalitatis ſunt indicia: pœnitentiã quoq; in peccatorum remiſſionem prędicabat: & ad bene viuendum q̃plurimos ſuo conuertebat baptiſmo: vt ad doctrinam Chriſti facilius, & promptius recipiendam fierẽt habiliores. Quem Chriſtum ex Deo veniſſe, & verum eſſe Dei filium, & Meſſiã, ac agnum Dei, qui tolleret peccata mundi non ſolum dicebat, ſed etiam digito demonſtrabat: vt Ioannis capitulo primo: Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Ioannes. hic venit in teſtimonium, vt teſtimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederẽt per illum &c. Et ibidem magis infra reſpondens ſacerdotibus, & leuitis à Iudæis miſſis: vt quis ipſe eſſet indicaret, ait: Ego vox clamantis in deſerto &c. allegans hoc Eſaię Vaticinium, hoc idem Matthęus capitulo tertio, & ſimiliter Lucas capitulo tertio. & inquit capitulo decimoſexto: Lex, & Prophetę vſq; ad Ioannem: ex eo Regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit. Nota inſuper rem quandam memoria dignam in hoc capite contineri: vt refert Venerabilis dominus Paulus Burgenſis ſuper his verbis: Super montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion: inquit enim ipſe nõnullas dictiones hic poſitas in lingua Hebraica eſſe fœminini generis: ſcilicet, Aſcende tu, Euangelizas, Exalta &c. Nec mirum videatur Latinis, quia in grammatica Hebraica nõ ſolum nomina, & p̃nomina, ſed etiam verba declinantur, & variantur in ſexu maſculino, & fœminino. Ex quo vult ipſe dominus Burgenſis Eſaiam Vatem hic prædixiſſe, & annuntiaſſe viſitationem Beatę Heliſabeth, quando glorioſiſſima virgo Maria quaſi ſtatim poſt Angelicam annuntiationem abiit in Montana: vt Lucę capitulo primo, adaptãs multa in hoc Eſaiæ Vaticinio contenta ad ipſam viſitationem, & ad Canticum Beatę virginis in ipſa viſitatione compoſitum. Quę quidem viſitatio, licet prius q̃ Ioannes baptiſta naſceretur, facta fuiſſet: & ab Eſaia deſcribatur poſterius, tamen nihil refert: quoniam (vt aiunt Rabini Hebræi) nihil eſt in lege prius, vel poſterius. Malachias itidem hoc ipſum prędixit capitulo tertio, his verbis: Ecce ego mittam Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: quod de Ioannebaptiſta veraciter intelligendum eſt, vt declaratur per verba Saluatoris noſtri Matthęi capitulo vndecimo: Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Amen dico vobis, non ſurrexit inter natos mulierũ maior Ioannebaptiſta. & parum poſt ipſe Malachias inquit: Et Angelus teſtamẽti, quẽ vos vultis, loquens de ipſo Ioãnebaptiſta: vnde minime mirãdum eſt, ſi Propheta per Angelum ipſum Ioannem intellexit, cum ipſe Ioãnes vitam magis Angelicam, q̃ humanam duxerit in terris. Verũ ipſe Malachias poſtea capitulo quarto, aliũ p̃dixit ſibi Meſſię futurũ eſſe præcurſorem .ſ. Heliam, his verbis: Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam anteq̃ veniat dies domini magnus, & horribilis: alium nempe manifeſtauit pręcurſorẽ: ſed alterius aduentus .ſ. vltimi aduentus parum ante finale Iudicium. Sed Iudæi non intelligentes duplicem Meſſię aduẽtum, pertinaciter negãt Chriſtum Ieſum verum fuiſſe Meſſiam: eo q̃ Helias nondum

Digitized by Google

venerit. de qua re ſuo loco tractandũ eſt. Pſalmo quoq; octuageſimoquarto, hoc ipſum patet: quia ibi dicitur: Veritas de terra orta eſt &c. Et terra noſtra dabit fructum ſuum: quod expoſitum eſt ſuperius libro ſecũdo, capitulo nono, de Beata virgine, quę Saluatorem peperit. & ſequitur Pſalmiſta: Iuſtitia ante eum ambulabit: & ponet in via greſſus ſuos. Iuſtitia ante eũ ambulabit: hoc eſt Ioãnesbaptiſta pręcurſor ſuus ante eum ambulabit: id eſt ſuo præueniet aduentui.

¶ Quòd autem pręmemoratus Ioannes baptiſta Chriſti fuerit pręcurſor: & conſequenter, ꝙ antedicta diuinorũ Prophetarum Vaticinia in Saluatore noſtro adimpleta fuerint, ex ſequentibus conſtat teſtimoniis.

Ioannes capitulo primo: Ioannes teſtimonium perhibet de ipſo, & clamat, dicens: Hic erat, quem dixi, qui poſt me ventũrus eſt: ante me factus eſt, quia prior me erat &c. & magis ĩfra ibidem: Altera die vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: hic eſt, de quo dixi: Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt, quia prior me erat, & ego neſciebã eum: ſed vt manifeſtetur in Iſrael, ꝓpterea veni ego in aqua baptizans: & teſtimoniũ perhibuit Ioannes dicens: Quia vidi Spiritum deſcendentem, quaſi columbam de cœlo, & manſit ſuper eum, & ego neſciebam eum: ſed qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt, q baptizat in Spiritu ſancto: & ego vidi, & teſtimonium ꝑhibui, qa hic eſt filius Dei, & alia multa. Marcus etiã cap. i. Initium Euangelii Ieſu Chriſti filii Dei, ſicut ſcriptum eſt in Eſaia Propheta: Ecce mitto Angelũ meum ante faciẽ tuam, qui pręparabit viam tuam ante te: Vox clamantis in deſerto parate viã dñi: rectas facite ſemitas eius: fuit in deſerto Ioãnes baptizãs &c. Marcus iſte illa duo Prophetarũ Vaticinia: Eſaię ſcilicet capitulo quadrageſimo, & Malachię capitulo tertio, de quibus ſuperius diſtinctę dixi, ſimul miſcuit in antedictis verbis, ſequens ſuum ſolitum breuitatis ordinem. Matthęus capitulo tertio, ait: In diebus autem illis venit Ioãnesbaptiſta pręcicans in deſerto Iudęę, & dicens: Pœnitentiam agite: appropinquabit enim Regnum cœlorum. hic eſt enim de quo dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentẽ: Vox clamãtis in deſerto &c. Lucas quoq; cap. i. loquens de ipſo Ioanne inquit: Et ipſe pręcedet ante illum in ſpiritu, & virtute Helię, vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iuſtorum parare domino plebem perfectam. Item eiuſdem capitulo tertio: Factum eſt verbum domini ſuper Ioannem Zachariæ filium in deſerto: & venit in omnem regionem Iordanis prędicans baptiſmũ pœnitentię in remiſſionem peccatorum: ſicut ſcriptum eſt in libro Sermonum Eſaiæ Prophetę: Vox clamantis in deſerto &c. Quę Euangeliſtarum dicta, & alia etiam ab eis narrata, quæ ſuperius non ſunt deſcripta, ſi cum Vaticiniis Eſaię, & Malachię, ſupra deſcriptis, conferes, inuenies profecto, ꝙ teſtamentũ nouum à vetere non diſcrepat, ſed perpulchrè quadrat: quoniam id quod in vetere promiſſum extitit, in nouo adimpletum eſſe inuenitur. Vnde fit, vt per promiſſionẽ veteris, noui adimpletio certa reddatur, & vera eſſe comprobetur. Sed quoniam in tali comparatione quædam verba lectoris aures lædere poſſent, ne eius mens offendatur, ſed quieta maneat, nonnulla etiam pręmemoratis addere decreui.

Scribit Matthęus capitulo decimoſeptimo. Cum dominus poſt transfigurationem deſcenderet de monte cum tribus illis Diſcipulis, coram quibus ſe transfigurauerat, interrogauerunt eum ipſi Diſcipuli, dicentes: Quid ergo ſcribę dicunt, ꝙ Heliam oporteat primo venire? At ille reſpondens, ait eis: Helias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia: dico autem vobis, quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum, ſed fecerunt in eo quæcunq; voluerunt, ſic & filius hominis paſſurus eſt ab eis: tunc intellexerunt Diſcipuli, quia de Ioannebapti-

Digitized by Google

ſtæ dixiſſet eis. Ioannis autem Euangeliſtę capitulo primo, ſic habetur: Et hoc eſt teſtimonium Ioannis, quando miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis ſacerdotes, & leuitas ad eum, vt interrogarent eũ: Tu qs es? & confeſſus eſt: quia non ſum ego Chriſtus. & interrogauerunt eum: Quid ergo Helias es tu? & dixit: Non ſum. Propheta es tu? & reſpondit: Non. dixerunt ergo ei: Quis es vt rñſum demus iis, qui miſerunt nos? quid dicis de te ipſo? ait: Ego vox clamãtis in deſerto dirigite viã domini, ſicut dixit Eſaias. Beatus Gregorius in Homelia hanc oſtendit diuerſitatem, & ſimul cõcordat, dicens: Sed cum ex lectione alia Redemptoris noſtri ſententia ad mẽtem reducitur, ex huius nobis lectionis verbis quęſtio valde implexa generatur. Alio quippe in loco inquiſitus à Diſcipulis dominus de Heliæ aduentu reſpõdit: Helias venit, & non cognouerunt eum, ſed fecerũt in eo quodcunq; voluerũt: & ſi vultis ſcire, Ioãnes ipſe eſt Helias. Requiſitus autem Ioãnes, dicit: Non ſum Helias: quid eſt hoc fratres chariſſimi, quia quod veritas affirmat, hoc Propheta veritatis negat? Valde nanq; inter ſe diuerſa ſunt: Ipſe eſt, & Non ſum. Quomodo ergo Propheta veritatis eſt, ſi eiuſdem veritatis ſermonibus concors non eſt? Sed ſi ſubtiliter veritas ipſa requiratur, hoc quod in ſe contrarium ſonuit, quomodo contrarium non ſit, inuenitur. Ad Zachariam nanq; de Ioannis promiſſione Angelus dicit (Lucæ capitulo primo) Ipſe præibit ante illum in ſpiritu, & virtute Heliæ: qui icciro venturus in ſpiritu, & virtute Helię dicitur: quia ſicut Helias ſecundum dñi aduentum pręueniet: ita Ioannes pręuenit primũ: ſicut ille præcurſor venturus eſt Iudicis: ita iſte præcurſor factus eſt Redemptoris. Ioannes igitur in ſpiritu Helias erat: in perſona Helias non erat: quod ergo dominus fatetur de ſpiritu: hoc Ioannes denegat de perſona: quia & iuſtum ſic erat: vt Diſcipulis dominus ſpiritualem de Ioanne ſententiam diceret: & Ioannes idem turbis carnalibus, non de ſuo ſpiritu, ſed de corpore reſponderet. contrariũ ergo videtur, eſſe veritati, quod Ioannes ſonuit: ſed tamen à veritatis tramite non receſſit, qui ſe etiam Prophetam negauit: qui videlicet non ſolum poterat Redemptorẽ prędicare, ſed ẽt demõſtrare. Quis nanq; ſit, continuo exprimit, cum ſubiungit: Ego vox clamantis in deſerto &c. Beatus inſuper Hieronymus ad Algaſium de vndecim quæſtionibus noui teſtamenti de Ioanne baptiſta, ſic inquit: Ioannes autem ſecundum myſterium, quod in Malachia ſcriptum eſt, ipſe eſt Helias, qui venturus eſt: non q eadem anima (vt hæretici ſuſpicantur) & in Helia, & in Ioanne fuerit: ſed q eandem habuerit ſancti Spiritus gratiam. Zona cinctus vt Helias: perſecutionem paſſus ab Herodiade, vt ille ſuſtinuit ab Iezabel: vt quomodo Helias ſecundi præcurſor aduentus eſt, ita Ioannes venturum in carne dominum Saluatorem non ſolum in Heremo, ſed etiam in matris vtero ſalutauerit, & exultatione corporis nuntiauerit.

Pro cuiuſdam etiam alterius dubitationis declaratione, audiamus Beatum Gregorium in Homelia: Quęrendum eſt nobis, fratres chariſſimi, Ioannes Propheta, & pluſquam Propheta, qui veniẽtem ad Iordanis baptiſma dominum oſtendit, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: qui & humilitatem ſuam, & diuinitatis eius potentiam conſiderans, dicit: Qui de terra eſt, de terra loquitur: qui autem de cœlo venit ſuper omnes eſt. Cur in carcere poſitus, mittens Diſcipulos requirit: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus? tanquam ſi ignoraret quem oſtenderat: & an ipſe ſit neſciat, quem ipſum eſſe prophetando, baptizando, & oſtendendo clamauerat? Sed hæc citius quęſtio ſoluitur, ſi geſtæ rei tempus, & ordo penſetur. Ad Iordanis enim fluenta poſitus, quia ipſe Redemptor mundi eſſet, aſſeruit. Miſſus vero in carcerem: vtrum alium expectent, an ipſe veniat, requirit: non quia ipſum eſſe mundi Redemptorem dubitet: ſed quærit, vt ſciat, ſi is, qui per

qui per

Digitized by Google

qui per ſe in mundum venerat, per ſe ēt ad Inferni clauſtra deſcendat: quē enim prçcurrens mundo nuntiauerat, hunc moriendo, & ad Inferos deſcendendo præcurrebat. ait ergo: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? ac ſi aperte dicat: ſicut pro hominibus naſci dignatus es: an etiam pro hominibus mori digneris, inſinua: vt qui natiuitatis tuę prçcurſor extiti, mortis etiā prçcurſor fiam, & venturum Inferno te nuntiem, quem iam veniſſe mundo nuntiaui &c. Et quoniam Ioannesbaptiſta teſtatus eſt Ieſum Chriſtum fuiſſe Dei filium, & Meſſiā verum à Deo miſſum, videamus cuius auctoritatis fuerit homo iſte: & an eius fidei, & dictis credendum ſit, Saluator noſter de eo ſic inquit Matthęi capitulo vndecimo: Amen dico vobis, non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioannebaptiſta. Item Lucæ capitulo quarto: hoc idem. Ioſephus etiam Hebræus libro decimooctauo Iudaicæ Antiqtatis, capitulo vigeſimoquarto, de eo ſic ait: Quibuſdam autem Iudæorum videbaŧ ideo periiſſe exercitum Herodis, ꝙ in eum ſatis iuſte indignatio diuina commota ſit pro vindicta Ioánis, qui vocabatur Baptiſta: hunc enim Herodes occidit virum valde bonum, qui præcipiebat Iudęis virtuti operam dare, iuſtitiam colere, in Deum ſeruare pietatem, & per baptiſmū in vnū coire: tum demum enim baptiſmum acceptabile fore, ſi non ſolum ad abluenda peccata ſumatur, verumetiam ad caſtimoniam corporis, atqꝫ ad animæ iuſtitiam, purificationemq́ꝫ ſeruetur: omniumq́ꝫ pariter virtutum velut ſignaculum, & cuſtodia quædam fidelis habeatur. Quç cum ab eo præcepta huiuſmodi docerentur, atqꝫ ad audiendum eum ꝙplurima multitudo ꝯcurreret, veritus Herodes ne forte doctrinæ eius perſuaſione populi à ſuo Regno diſcederent: videbat enim ꝙ prçceptis eius, ac monitis parata eſſet plebs in omnibus obedire: melius credidit, priuſquam noui aliquid fieret, præuenire hominem nece, ꝗ poſtmodum turbatis rebus ſeram pœnitudinem gerere. Ex ſola hac ſuſpitione Herodis vinctus in

caſtellum Macherunta abducitur Ioannes: ibiq́ꝫ obtruncatur. hæc ille. Iudæis autem (ſicut iam diximus) videbatur pro eius vltione interitū illius exercitus Deū importaſſe, quo Herodes pēderet digna ſupplicia: igiŧ ipſe Ioannes apud Iudços in maxima habebatur veneratione. Marcus Euangeliſta hanc etiam deſcribit Ioannis mortem capitulo ſexto: ſed alia de cauſa factam fuiſſe narrat: vnde ambæ cauſæ affuiſſe potuiſſent: vt capite truncaretur. Cum autem antedicta præcurſoris conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit: ideo ipſum verum conſtat fuiſſe Meſſiam.

¶ Quòd Chriſtus ex ſemine, & ſtirpe Dauid naſciturus eſſet ſm carnem, & regnaret in æternum. Cap. VII.

MEſſiam Regem ex ſemine Dauid oriūdum fuiſſe ſm carnem in ſacris literis multipliciter cōſtat: vt etiam oſtēdi ſupra in libro primo, capitulo vigeſimo, huius operis introductorio: ſcilicet in libro primo: & maxime per illud ſecundi Regum, capitulo ſeptimo. Cumq́ꝫ completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo &c. vt ibi. Hoc idem etiam prędictum, & annuntiatum fuit primo Paralipomenon, capitulo decimoſeptimo, his verbis: Cumq́ꝫ impleueris dies tuos, vt vadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit de filiis tuis, & ſtabiliam Regnum eius: ipſe ædificabit mihi domum, & firmabo ſolium eius vſqꝫ in æternum &c. quod de Salomone minime intelligi poteſt duabus de cauſis. Primo, quia hic prædicitur de filio naſcituro poſt mortem Dauid: & Salomon non ſolum natus fuit viuēte Dauid patre ſuo, ſed ad regiam dignitatē ſublimatus. item, qa Regnum Salomonis non fuit in æternum: vnde neceſſario fatendum eſt hūc Dauid filium eſſe Meſſiam, qui natus fuit ſm carnem poſt mortem Dauid per multos annos, & cuius Regnum durabit in ſæculum ſæculi. Nec

Digitized by Google

obſtat particula illa: Ipſe ædificabit mihi domum: quia Chriſtus nouam ædificauit eccleſiam ex lapidibus viuis in vna fide, & charitate vnitis, & conglutinatis. Eſaiæ etiam capitulo vndecimo dicitur: Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, vel conſurget. Quæ verba æditio Chaldaica ſic interpretatur: Exibit (vel Exurget) Rex de filiis Iſai, & Meſſias de filiis filiorum eius: nã Iſai (ſiue Ieſſe) fuit pater Dauid: vtroq; enim nomine vocabatur: ex cuius progenie deſcendit Chriſtus ſm carnem: vt ſupra dictum fuit libro primo, capitulo vigeſimo. Eſaiæ quoq; caplo decimoſexto, dicitur: Emitte agnum domine dominatorem terrę de petra deſerti ad montem filię Sion &c. Propheta in hoc Vaticinio præuidit Chriſtũ Meſſiam ex Ruth Moabite naſciturum: quam Booz accepit in vxorẽ: & ex ea genuit Obeth, & Obeth genuit Ieſſe (vel Iſai) q fuit pater Dauid. de quo ſtatim dictũ eſt ſupra. vnde Beatus Hieronymus ad Paulinũ inqt: Ruth Moabitis Eſaiæ explet Vaticinium dicẽtis: Emitte agnum domine dominatorẽ terræ de petra deſerti &c. Rabi inſup Salomon in ſuis Cõmentariis tertii capituli libri Ruth, ſuper illis ſex menſuris hordei datis Ruth per Booz, inquit: Menſuras illas ſex fuiſſe ſignum, & pręfigurationem ſex benedictionum Dei: quæ futurę erant ſuper Regem Meſſiam naſciturum ex Ruth per Dauid, & genealogiam regiam ſm id, quod dicitur Eſaiæ capitulo vndecimo, vbi dicitur: Et requieſcet ſup eum ſpiritus domini: ſpiritus ſapientiæ, & intellectus: ſpiritus conſilii, & fortitudinis: ſpiritus ſcientiæ, & pietatis: & repleuit eum ſpiritus timoris domini. Item ipſe Rabi Salomon ſuper his verbis quinti capitis Micheæ: Ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael, inquit hũc eſſe Regem Meſſiam filium Dauid: vt etiam dictum fuit ſupra libro tertio, capitulo quarto. & ibidem Chaldaica æditio Ionathę habet: Ex te egredietur Meſſias. Pſalmo centeſimo trigeſimoprimo: Iurauit dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur: eum de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam &c. Item ſuperius libro quarto, capitulo decimoquinto, dixi Iudæos duos introduxiſſe Meſſias: quorum alterum ex Dauid Rege deſcenſurum afferunt: & ibidem dixi Rabinum Moyſem in ſuo Iudicum Codice pręcipuas omnes de Meſſia adduxiſſe ſententias: & demum cõcludere Meſſiam fore ex genere Dauid: nullamq; alterius Meſſiæ facere mẽtionem: & quãdo Hebræi de Meſſia loquuntur, ſemper ferè de Dauid, ſiue de Iudę ꝓgenie eum eſſe dicunt. Et vt etiam aliquid de nouo teſtamento ſubdatur, aduertat Chriſtianus, Apocalypſis capitulo quinto legitur: Et vidi librum in dextera Dei ſedentis ſuper thronum ſcriptum intus, & foris ſignatum ſigillis ſeptem: & vidi Angelum fortem prędicãtem voce magna: Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſignacula eius? & nemo poterat neq; in cœlo, neq; in terra, neq; ſubtus terram aperire librum, neq; reſpicere illum: & ego flebam multum: quoniam nemo dignus inuentus eſt aperire librum, ac videre eum: & vnus de ſenioribus dixit mihi: Ne fleueris: ecce vicit Leo de Tribu Iuda radix Dauid aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius, innuens: ſcilicet Meſſiam Regem.

¶ Quòd autem Ieſus Chriſtus ex ſemine Dauid natus ſit, infradicendis conſtat teſtibus.

Lucas capitulo primo inquit: In menſe autẽ ſexto miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilęæ, cui nomen Nazareth ad virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Ioſeph de domo Dauid, & nomen virginis Maria. item paulo inferius: Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum: hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur, & dabit illi dominus Deus ſedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. item ipſius Lucę capitulo ſecundo: Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, & putabaẽ filius Ioſeph, qui fuit Heli, continuans deſcribendo genealogiam Chriſti aſcendendo ſemper,

per, non ſolum vſq; ad Dauid Regẽ, ſed etiam vſq; ad Adam. Matthęi etiam capitulo primo: Liber generationis Ieſu Chriſti, incipiendo ab Abraam, & deſcendendo vſq; ad Ioſeph virum Marię, de qua natus eſt Chriſtus. Ioannis quoq; capitulo ſeptimo dicitur: Quidam autem dicebant: Nunquid à Galilęa venit Chriſtus? nõne ſcriptura dicit: quia ex ſemine Dauid, & de Bethleem caſtello, vbi erat Dauid venit Chriſtus? Sed diceret forte aliquis: Genealogia per Lucam, & Matthęum deſcripta, Ioſeph tãtum de ſtirpe Dauid fuiſſe demonſtrat, non autem Beatam Mariam: ſed cum Ioſeph non fuerit Ieſu Chriſti verus, & naturalis pater, ſed putatiuus tantum, ſm Lucam capitulo ſecundo, vt ſupra dixiſti: quomodo ergo ex genealogia antedictorum Euãgeliſtarum probatur, ꝙ Chriſtus ex ſemine, vel ſtirpe Dauid deſcenderit? Solutio. Numeri capitulo vltimo, ꝓhibetur mulieres Hebrææ extra Tribum ſuam nuptui tradi poſſe: ſed quibus volunt de ſua Tribu tantum: ne cõmiſceatur poſſeſſio filiorum Iſrael de Tribu in Tribum. Stante igitur hoc mandato, cognita Tribu, & genealogia Ioſeph viri Mariæ, vt eiuſdẽ Tribus, & genealogię fuerit ipſa Beata Maria virgo neceſſe eſt. Sed Euangeliſtę ſcribunt Tribum Ioſeph fuiſſe Tribũ Iuda: de qua Tribu fuit & Dauid: ergo de eadẽ Tribu oportet fuiſſe glorioſam virginem: ex cuius puriſſimis ſanguinibus, cooperante ſpiritu ſancto, natus eſt Chriſtus Ieſus ſm carnem. Cum aũt ipſe Ieſus ex ſemine, vel ſtirpe Dauid deſcenderit, & ſic hęc quoq; conditio in ipſo Ieſu adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quod Meſſias ante tẽpus deſtructionis ſecundi templi Hieroſolymitani naſci debebat. Cap. VIII.

SAtis copioſe ſupra libro quinto proximo antecedente cap. xiii. ꝓbatum fuit, non ſolũ auctoritate Aggęi Prophetę, ſed etiã Rab. noꝝ Hebręoꝝ ſnĩa, & opinione, Meſſiam Regem ante ſecũdi templi deſtructionem naſci debuiſſe. vnde cum oĩbus cõſtet eum crucifixum fuiſſe, florentibus adhuc ciuitate, & templo, eum ante templi deſtructionem natum fuiſſe nemini dubiũ eſſe poteſt: adimpleta eſt igitur hæc alia conditio in ipſo Ieſu Chriſto, igitur ipſe verus fuit Meſſias. Hoc ipſum habet etiam in Bereſid raba apud Iudęos: vbi Rabi Samuel, qui in præſentiarum nominatur à Iudæis Nachmani, vbi dicitur ꝙ die qua diruit templum natus eſt Meſſias: & quęrit ipſe Rabi quomodo id probari poteſt: & ſibi ipſi reſpondet, dicens: habetur hoc Eſaię caplo vltimo: Anteq̃ parturiret, peperit: antequã veniret partus eius, peperit maſculum. in eadem enim hora, qua facta eſt templi deſtructio, exclamabat Iſrael, tanquam mulier parturiens, quemadmodum inſtruit Chaldęus textus: qui apud Hebręos dicit Targum, ſic interpretans: Antequam veniret ei anguſtia, & anteq̃ venirent ei dolores partus, reuelatus eſt Meſſiach. & ſequitur dicens: Nam tempore, quo templum cecidit, Helias perambulans audiuit vocem quandam dicentem: Templum ſanctum diruit. cogitabat enim ille ꝙ mũdum Deus deſtruere vellet: cumq; vlterius Helias ꝓficiſceretur, homines quoſdam inuenit arantes, quibus dixit: Mundo Deus natus eſt: & propterea decreuit templum deſtruere, igitur omnis labor veſter inanis eſt: tunc & altera vox ab eodem audita eſt: Sine eos facere, qa natus eſt Saluator Iſrael. Cum autem clarum ſit Chriſtum noſtrum ante diruptionem, ſiue deſtructionem templi ſeptuaginta annis extitiſſe, computatis quadragintaduobus annis, quibus poſt eius paſſionem durauit, igitur iſtorũ Rabinorum ſentẽtia hæc conditio in Chriſto verificata eſt.

¶ Quod Chriſtus Meſſias vngendus eſſet non oleo humano, vt cęteri Reges, & Pontifices, ſed paterno Spiritu. Caput. IX.

QVod Chriſtus: qui, quantum eſt ad humanitatem aſſumptam, minor eſt patre, vngeretur à Deo pre

Digitized by Google

paterno Spiritu,& diuina adimpleretur gratia, Eſaias Propheta idoneus eſt teſtis.c.xi.dicens: Et requieſcet ſuper eum Spiritus domini: Spiritus ſapientię, & intellectus: Spiritus cõſilii,& fortitudinis: Spiritus ſcientiæ, & pietatis &c. Quod autem hęc intelligãtur de Meſſia,ſupra in hoc ipſo ſexto libr.capitulo ſeptimo, & libro ſecundo,capitulo decimo,& lib. quarto,capitulo vigeſimoprimo manifeſte patet per ea,quę ibi dicta ſunt. Vnde Ioannis.c.i.de eo dicitur: Vidimus eum quaſi vnigenitum à patre, plenum gratiæ,& veritatis. Eſaias itidem ipſe.c. lxi.hoc idem confirmat,his verbis: Spiritus domini ſuper me,eo ꝙ vnxerit me: ad annuntiandum manſuetis miſit me: vt mederer contritis corde: & prædicarem captiuis indulgentiam:& clauſis apertionem:& prædicarem annum placabilem domini. Annus placabilis domini ꝓdicatur,cum futura plebs fidelium veritatis lumine illuſtranda prædicitur. Hęc intelligenda eſſe de Meſſia Rege Saluator noſter declarat Lucæ capitulo quarto,dicẽs: Quia impleta eſt ſcriptura hæc in auribus veſtris. Iudæi ſimiliter expectant hæc, quæ hic promittuntur ſibi adimpleri per Meſſiã, ſed temporaliter: cum hæc ſpiritualiter intelligenda eſſe admoneant nos hæc Prophetæ verba paulo iſerius poſita: Propter hoc in terra ſua duplicia poſſidebunt: lætitia ſempiterna erit eis: lætitia ſempiterna i hoc ſęculo eſſe non po eſt. Quo tamen non obſtante: nonnulli hæc interpretantur de proſperitate redeuntium de Babylonica captiuitate: ſed ea, quę diximus ſibi obſtare cognoſcant: quia merces redeuntium ab illa captiuitate non fuit dupla reſpectu tẽporis præcedentis ipſam captiuitatem: nec fuit eis lætitia ſempiterna. Eſaias quoque capitulo. xliiii.ad hoc ipſum confirmandum,inquit: Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & bñdictionem meã ſup ſtirpem tuam. Super ſemen tuum dixit: ideſt ſuper hominem Chriſtum,qui ſm carnem deſcẽdit de ſemine Iacob,& ab inſtanti incarnationis ſuę fuit repletus Spiritu ſancto. Et benedictionem meam ſuper ſtirpem tuã: hoc eſt ſup Apoſtolos, aliosꝗ; Chriſti Diſcipulos,qui fuerunt Iudæi: ſuper quos effuſa fuit diuina benedictio in deſcenſu,& effuſione Spiritus ſancti ſuper eos in ſigno viſibili in die Penteco ſtes: vt Actuum capitulo ſecundo. Rabi etiam Salomon in ſuis Cõmentariis inquit: Hæc omnia fore tẽpore Meſſiach: quia Gentiles quamplurimi ad eum cõfugient. Pſalmo etiam.xliiii.dicitur: Sedes tua Deus in ſęculum ſęculi: virga directionis,virga Regni tui. Dilexiſti iuſtitiam,& odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitię præ conſortibus tuis &c. Loquitur hic Spiritus ſanctus,qui eſt Deus, ad Meſſiam.i. Chriſtum,qui eſt & ipſe Deus: & eum dicit vnctum eſſe à Deo: vnxit enim eum Deus Chriſtum inquantum hominẽ per directionis,ſiue æquitatis virgam: hoc eſt ſceptrum poteſtatis, eiusꝗ; Regnum denuntiat. poſtea vero, ꝙ idem Deus à Deo vnctus ſit,indicat: nõ quidem oleo communi,ſicut cæteri Hebręorũ Reges, & Pontifices,ſed oleo lætitię,quo myſtice demonſtratur Spiritus ſanctus, cuius cœleſti infuſione,& virtute Chriſtus eſt coronatus: Chriſtus enim Græce,Latine vnctus dicitur. (Eſaias etiã capitulo quadrageſimoſecundo,hoc idem teſtatur,dicens: Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum: electus meus,complacuit ſibi in illo anima mea. Dedi ſpiritum meum ſuper eũ: iudicium gentibus proferet. Quam literam Matthæus Apoſtolus, & Euangeliſta capitulo duodecimo ſui Euãgelii adimpletam fuiſſe in Chriſto aſſerit.) Et ſi quis Hebręorum obiicere vellet, ꝙ hic dicatur de Regno Salomonis,vel Aſſueri Regis,obſtant duo. Alterum,ꝙ neuter eorum fuit Deus. Alterum vero,ꝙ neuter eorum fuit Rex in ſæculum ſæculi. ſed dicitur hic de Regno Chriſti. Poteſt etiam dici,ꝙ hic exprimitur Chriſtus,tã quam Deus vnctus,quia in humana natura aſſumpta vnctus eſt plenitudine gratiæ. Exprimitur etiam hic Deus vngens ipſum tãquam perſona diſtincta ab ipſo vncto: quia ſcriptura ſacra de ipſo vngẽte loquitur, De trinitate.

te loquitur, tanquam de alia perſona. Et notādum eſt inſuper, quòd ex parte Dei vngentis, duplicatur hoc nomen Deus, cum dixit: Vnxit te Deus Deus tuus, ad denotandum perſonam patris, & Spiritus ſancti. vnde ex hac litera patet per ſonarum pluralitas in Deo, & diuinitas ipſius Chriſti: vt ſuperius etiam dixi libro ſecundo, capitulo decimoſeptimo.

¶Quòd autē Ieſus Chriſtus Spiritum ſanctū habuerit, infradicēdis probatur teſtimoniis.

Lucas Euangeliſta capitulo tertio inquit: Factum eſt autem cum baptizaretur omnis populus, & Ieſu baptizato, & orāte apertum eſt cœlum, & deſcendit Spiritus ſanctus corporali ſpecie, ſicut columba in ipſum, & vox de cœlo facta eſt: Tu es filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Item idem Lucas Actuum. c. x. & ſunt verba Beati Petri. Incipiens enim à Galilæa poſt baptiſmum, quod prædicauit Ioannes Ieſum à Nazareth, quomodo vnxit eum Deus Spiritu ſancto, & virtute, qui pertranſiit benefaciendo, & ſanando omnes oppreſſos à Diabolo &c. Marci itidem capitulo primo, dicitur: Et factum eſt in diebus illis: venit Ieſus à Nazareth Galilęę, & baptizatus eſt à Ioāne in Iordane: & ſtatim aſcendens de aqua: vidit cœlos apertos, & Spiritū ſanctum tanquam columbam deſcendentē, & manentem in ipſo: & vox facta eſt de cœlis: Tu es filius meus dilectus, in te complacui. Ioannis quoque capitulo primo, dicitur: Et teſtimoniū perhibuit Ioānes dicens: Quia vidi Spiritum deſcendētem, quaſi columbam de cœlo, & māſit ſuper eum, & ego neſciebam eum: ſed qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritū deſcendentem, & manētem ſuper eum, hic eſt, qui baptizat in Spiritu ſancto: & ego vidi, & teſtimoniū perhibui: quia hic eſt filius Dei. Item ipſe Ioannes ibidem: Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Ioānes. Hic venit in teſtimoniū, vt teſtimonium perhiberet de lumine: vt omnes crederent per illum &c. Cum autem hęc alia cōditio, quòd Ieſus noſter eſſet Spiritu ſancto vnctus, in ipſo Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias in lege, & Prophetis promiſſus.

¶Quòd Meſſias Rex ex virgine naſciturus eſſet. Cap. X.

AD hanc probādam conditionem, ꝙ Meſſias Rex ex virgine naſci deberet, non eſt hoc in loco elaborandum, cum id ſuperius libro ſecundo multipliciter probatum ſit, & quidē idonee: ſolum reſtat, vt in hoc capite per Euangeliſtas noſtros oſtendatur hoc in ipſo Ieſu Chriſto adimpletum fuiſſe. Ait enim Lucas capitulo primo: Dixit autem Maria ad Angelū: Quomodo fiet iſtud, quoniam virum nō cognoſco? & reſpōdens Angelus dixit ei: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi: ideoq; & quod naſcetꝛ ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Mattheus quoq; capitulo prio, ait: Ecce Angelus domini apparuit i ſomnis Ioſeph, dicens: Ioſeph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt. Ex quibus Euangeliſtarum dictis, immo verius Angelicis cōſtat Ieſum Chriſtum non ex carnali copula fuiſſe genitum, ſicut cæteri homines, ſed diuinitus ex Spiritu ſancto: & per conſequens ex virgine. Cum autem hęc alia cōditio in ipſo Ieſu adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶Quòd tempore Meſſię pax ſuper terram eſſe debebat. Cap. XI.

PAcem in terris futuram fuiſſe adueniente Meſſia Rege his probatur Vaticiniis. Eſaias capitulo ſecūdo, ad hanc probandam cōditionem ſic inquit: Et conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: nō leuabit gens contra gentem gladiū, nec exercebuntur vltra ad prælium. in hoc nempe capite ab eius initio, vſq; ad illa verba: Proiecisti enim populum tuum domus Iacob, tam Hebręi, quàm Chriſtiani de Meſſia, & de eius geſtis, & aliis cōditionibus eius tempore adimplendis contineri, & contractari vnanimiter fatentur, & firmiter tenent, contrario ta-

Digitized by Google

men modo. Chriſtiani nãq; iamdiu hæc in Ieſu Chriſto adimpleta fuiſſe aſſerũt, quia eum verum Meſſiam fuiſſe teſtantur: Iudęi vero, qui Ieſum negant fuiſſe Meſſiam, & propterea eum venturum expectant, hæc eo adueniente adimplẽda eſſe arbitrantur. Qua ſtante diuerſitate, Vaticinio huic diuerſus attribuitur intellectus. Vtraque enim pars huius Vaticinii ſententiam in fauorem ſuæ opinionis trahere nititur: ſed quicquid ſit, ſufficit nobis, quòd hoc in loco de ambarũ partium communi cõcordia, de Meſſia, & conditionibus eius tempore contingentibus mentio fiat, & ſermo. Cum autem Propheta prædicat, & annuntiet inſtrumenta bellica cõuertenda eſſe in inſtrumenta ad agriculturam conuenientia, & opportuna: & quòd gens non leuabit gladium contra gentem, nec exerceantur vltra ad prælium: nõne pacem vniuerſalem, & multo tempore duraturam Meſſię temporibus futuram annuntiat? Veroſimile enim eſt, quòd ex pacis diuturnitate inſtrumenta bellica in agriculturæ inſtrumenta conflentur, & conuertantur. Micheas etiam capitulo quarto, hoc idem futurum denũtiat, his verbis: Et concident gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in ligones: non ſumet gens aduerſus gentem gladium, & non diſcent vltra belligerare: & ſedebit vir ſubtus vineam ſuam, & ſubtus ficũ ſuam, & non erit qui deterreat, quia os domini exercituum locutum eſt. Hoc etiam quartum capitulũ Micheæ tam ab Hebręis, quàm à Chriſtianis, ab ipſius exordio, vſque ad illa verba: Nunc quare mœrore contraheris, de Meſſia, & de contingentibus eius tempore interpretatur. verba autem ſuperius poſita, cũ in ea parte ſint deſcripta, quę ẽt ſm Hebræos de ipſo Meſſia interpretari diximus: & ex ipſis verbis tempus pacis, & magnę ſecuritatis manifeſte oſtendatur, igitur negari non poteſt, quin Meſſiæ tẽpore pax futura eſſet, horum duorũ Prophetarum tam conformi, immo concordi teſtimonio. Notãdum tamen eſt, quòd Hebræi multipliciter opponentes antedictorum duorum Vatum Oraculis contra Chriſtianos arguunt, vt euadant, & veritatem ſubuertant: vt infra libro ſeptimo, capitulo quinto arguetur, & etiã refelletur, & ſoluetur. Zacharias inſuper capitulo tertio, i calce ipſius capitis, hoc idem confirmans, inquit: In die illa, dicit dominus exercituũ: Vocabit vir amicum ſuum ſubter vineam, & ſubter ficũ. hoc etiam in loco tam apud Iudæos, q̃ apud Chriſtianos conſtat mentionẽ fieri de Meſſia, & de ſuis conditionibus.

Vnde Propheta per huiuſmodi actus: ꝙ vir vocabit amicum ſuum ſubter vineam, & ſubter ficum, ſignificare, & demonſtrare voluit ſecuritatem, & tranquillitatem maximam tempore Meſſiæ Regis futuram eſſe, omni prorſus belli, ſiue latrũculorum ſuſpitione remota. Quod verum eſſe comprobatur tertio Regum, capitulo quarto, vbi ſcriptura volẽs oſtẽdere Regnum Salomonis fuiſſe in pace, & tranquillitate quammaxima, inquit: Ipſe enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen, quaſi à Tapſa vſque ad Gazam, & cunctos Reges illarũ regionum: & habebat pacem ex omni parte in circuitu: habitabatq; Iuda, & Iſrael abſq; timore vllo, vnuſquiſq; ſub vite ſua, & ſub ficu ſua à Dam vſq; Berſabeę cunctis diebus Salomonis. Eſaias ẽt capitulo nono, hoc idem annuntiat, dicens: Et vocabitur nomen eius: ſcilicet Meſſię. de quo loquitur ibi ipſe Propheta. & ſequitur: Admirabilis, Cõſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis &c. Ecce Principem pacis vocat eum. Pſalmo pręterea lxxi. ſic habetur: Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis. hoc etiam ipſum Thalmudiſtę approbant. Nam Rabi Ioſue Galilęus in Prologo lamentationis magnæ Hieremię, inquit: Nomẽ Meſſię pax eſt. Scriptum eſt enim Pater futuri ſęculi, Princeps pacis &c. vt Eſaię capitulo nono. Quę verba Eſaiæ tranſlatio Chaldaica ſic interpretatur, & declarat: Infans natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis,

& ſuſcipiet

Digitized by Google

& ſuſcipiet legem ſupra ſe ad ſeruãdum eam, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, permanẽs in ſęcula ſęculorum Meſſiach: ab ipſo pax multiplicabitur in diebus noſtris. Ex quibus omnibus aperte conſtat pacẽ futuram fuiſſe tempore Meſſię Regis.

Quòd autẽ tempore Ieſu Chriſti pax fuerit, infradicendis probatur teſtimoniis.

Lucæ nempe capitulo ſecundo ſcribitur: Factũ eſt autem in diebus illis: exiit ædictum à Cęſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis &c. & magis infra dicitur: Et ſubito facta eſt cum Angelo multitudo militię cœleſtis laudantiũ, & dicentium: Gloria in altiſſimis Deo: & in terra pax hominib⁹ bonæ volũtatis &c. Ex quibus Lucæ verbis dubium nobis oriri videtur: vtrum huiuſmodi pax tẽporalis, an ſpiritualis intelligi debeat. Nam ex primis Lucę verbis, quibus mandatur vt vniuerſus deſcribatur orbis, tẽporalis pax deſignatur: ex vltimis autẽ, licet in terra pręnuntiari videatur, propter illas duas dictiones, In terra, & Hominibus: tamen ob illas alias duas: Bonæ voluntatis, ſpiritualis pax eſſe cognoſcitur: ſed puto Euangeliſtam vtranque oſtendere voluiſſe, cum vtraque verificari poſſit. Et primo tẽporalis pax fuit tempore Aug. Cæſaris Octauiani ſecundi Romanorum Imperatoris: quo regnante natus eſt Chriſtus Ieſus ſm carnem, anno Imperii ipſius Octauiani quadrageſimoſecundo inchoante: ſed pax ipſa non inchoauit tempore ſublimationis ipſius Octauiani: ſed poſt multos annos, & debellatis prius occiſoribus Iulii Cæſar s anteceſſoris ſui, cuius ipſe Octauianus filius fuit adoptiuus: necnon nepos ex ſorore: vnde orbis deſcriptionẽ fieri debere non potuit mandare, niſi fugatis prius hoſtibus, & pacato Regno: quod, vt facilius faceret, Regnum inter ſe, & Marcumantonium, qui eo tempore, quo Iulius Cęſar in ſenatu vulneribus confoſſus fuit vigintitribus, conſulatus regebat magiſtratum, ac Lepidũ, eo ipſo tempore equitum magiſtrum ſic partiti ſunt: vt Marcoantonio Aſia, Lepido Africa, & Octauiano Europa cederet in partem. Sed Octauianus, coacto priuate viuere Lepido, & ſuperato apud Acciũ montem Marcoantonio, totius Romani Imperii regimen ſolus obtinuit. Poſtea vero nonnullos alios motus bellicos tã ciuiles, quàm hoſtiles diuerſis in locis ditionis Romani Imperii adhuc vigentes, & infeſtantes, profligauit, & debellauit, ac omnino ſopiuit. Ex quo effectum eſt, vt pacato vndique omni ſuo Regno, in pace quieuerit, templumq; Iani tertio clauſerit. Tertio dixi: quoniam ab Vrbe condita vſque ad tempora ipſius Octauiani bis tantum clauſum fuerat. Primo nanque à Numa Pompilio, per quẽ etiam conſtructum fuerat. Secundo, poſt bellum Punicum Tito Manlio conſule. Tertio, poſt bellum Acciacum ab Auguſto, pace mari, terraq; parta. Quod verum fuiſſe Titi Liuii Patauini, & Suetonii hiſtoricorum illuſtrium auctoritate probatur. In imbreuiatura enim libri centeſimi trigeſimitertii ipſius Liuii ſic de Octauiano narratur: In Vrbem reuerſus tres triumphos egit. Vnum ex Illyrico. Alterum ex Acciaca victoria. Tertium ex Cleopatra, impoſito fine ciuilibus bellis. Altero ex trigeſimo anno Marcus Lepidus, qui Lepidi triumuiri fuerat filius, coniuratione contra Cæſarem facta, bellum molliens oppreſſus, & occiſus eſt. & in imbreuiatura ſequentis proxime libri de eodem Auguſto, ſic dicitur: Caius Cæſar rebus compoſitis, & omnibus prouinciis in certam formam redactis, Auguſtus quoque cognominatus eſt: & menſis Sextilis in honorem eius appellatus eſt. Suetonius inſuper in Auguſto ſic ſcribit: Indos etiam, ac Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam ſuam, populiq; Romani vltro per legatos petendã: Parthi quoq;, & Armeniani vindicanti facile ceſſerũt:

& ſigna militaria, quę Marco Craſſo, & Marcoantonio ademerant repoſcenti, reddiderunt: obſideſq́; inſuper obtulerunt. Deniq; pluribus quondam de Regno concertantibus, non niſi ab ipſo electum comprobauerunt. & ſequitur Suetonius ibidem de eodem: Ianum Quirinũ ſemel, atq; iterum à cõdita vrbe ante memoriam ſuam clauſum in multo breuiore temporis ſpatio, terra, mariq́; pace parta interclufit: bis ouans ingreſſus eſt vrbem poſt Philippenſe: & rurſus poſt Siculum curule triumphos tres egit, Dalmaticum, Acciacum, Alexandrinum continuo triduo. hæc ille. Iſtud nanq; templum Iani clauſum pacem, apertum autem bellum indicabat. de quo Virgilius Maro in primo Aeneidos ſic inquit: Aſpera tum poſitis miteſcent ſęcula bellis Cana fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus Iura dabunt: dirę ferro compagibus arctis Claudẽtur belli portæ: furor impius intus Sęua ſedens ſuper arma: & centum vinctus ahenis Poſt tergum nodis fremet horridus ore cruento. Et licet Virgilius Iouem ſic Veneri promiſiſſe finxerit: tamen in Octauiani laudem, & gloriam Iani templum ipſius Octauiani tempore clauſum fuiſſe dixit: cum ipſe Virgilius Octauiani tempore fuerit, & huiuſmodi templum clauſum viderit. Veraciter igitur Octauiani Cæſaris tempore poſt antedicta bella vniuerſalis pax fuit per totũ Romanũ Imperium, ſtabilito vndiq; Regno ſuo: quod ex præmemorata templi clauſura minime negari poteſt. Vniuerſum igitur orbem deſcribi mandauit Auguſtus pace terra, mariq́; iam parta, duabus forte de cauſis. Altera, vt omnes profiterentur eſſe ſuo ſubiectos impio. Altera vero, vt quantam pecuniæ quantitatem ex ſubditorum tributis poſſet ſingulis annis percipere, certior fieret. Sed ſiue à caſu acciderit, ſiue potius Omnipotentis Dei nutu, & voluntate fuerit: cum Apoſtolus Paulus dixerit ad Galatas capitulo quarto: In plenitudine temporis, dum ipſa fieret deſcriptio, natus eſt ipſe Saluator noſter anno quadrageſimoſecundo Imperii ipſius Octauiani in initio ipſius anni, computatis illis duodecim annis, quibus ipſe in triumuiratu cum Marco antonio, & Marco Lepido imperauit. Cum autem deinde regnaſſet vſq; ad quinquagintaſex annos in totum, mortem cum vita commutauit: & ei ſucceſſit Tiberius Cæſar: qui vigintitribus annis imperauit in pace: quæ pax cõtinue perſeuerauit vſq; ad quintum annum Neronis: quo tempore Veſpaſianus contra Iudæos miſſus fuit ad debellandum eos. Ex prædictis igitur conſtat, tempore domini noſtri Ieſu Chriſti, temporalem pacem fuiſſe in terris: & quidem per ſeptuaginta annos, & vltra.

Quod ſpiritualis etiam pax tẽpore Saluatoris noſtri viguerit ĩ terris: & maxime inter homines bonæ voluntatis: vt in Hymno continetur Angelico, plurimis oſtenditur argumentis: & imprimis ex cœleſtium Angelorum annuntiatione: vt Lucę capitulo ſecundo: Et ſubito facta eſt cum Angelo multitudo militię cœleſtis, laudantium, & dicentium: Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis &c. Mandauit inſuper dominus Diſcipulis ſuis: vt ſeinuicem diligerent: vt inter eos pax vigeret: vt Ioannis capitulo decimotertio, dicẽs: Mandatum nouum do vobis: vt diligatis inuicem: ſicut dilexi vos: vt & vos diligatis inuicem: in hoc cognoſcent oẽs: quia Diſcipuli mei eſtis: ſi dilectionem habueritis adinuicem. & iterum eiuſdem Ioannis capitulo decimoquarto, ſuis inquit Diſcipulis: Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat do vobis. & iterum capitulo decimoquinto, inquit: Hoc eſt præceptum meum: vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos. item Matthęi capitulo quito, mandat inimicos diligi, & alia plura dat documenta, vt perfecti ſint.

¶ Si diligenter inſpicimus, quadruplex bellum abſtulit Chriſtus, & quadruplicem attulit pacem.

Erat enim bellum inter Deum, & hoĩes ꝓpter ꝓcepti trãſgreſſionem. item inter

Angelos,

Angelos, & homines propter Adæ, & Euæ eiectionem. item inter homines, & homines propter diuerſarũ legum æmulationem. item inter carnem, & ſpiritum propter mutuam alterationem. Primo enim ſpiritus corrupit carnem, & nunc caro corrumpit ſpiritum. Venit ergo filius Dei, & ſatiſfecit patri pro homine factus obediẽs vſq; ad mortem: vt Apoſt. ad Philip. cap. ii. & ſic facta eſt pax inter Deum, & homines. de qua dicitur Eſaiæ cap. xxvii. Faciet mihi pacem: pacem faciet mihi: & ſm hoc dicitur mediator Dei, & hominum. i. Timo. c. ii. Bellum inter Angelos, & homines abſtulit: quia de ipſis hominibus ruinã reparauit Angelicam: quod ipſi rogant in Pſalmo qn. quageſimo: Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion: vt ædicentur muri Hieruſalem. De hac pace ait Eſaias. c. lvii. Veniat pax, requieſcat i cubili ſuo. item in eodem: Creaui fructum labiorũ, pacem cum eo, qui prope eſt. i. Angelo: & pacem ei, qui large. i. homini, dicit dominus: & ſm hoc dicitur Salomon ii. pacificus. item bellũ inter homines, & homines pacificauit: quia omnes in vnam eccleſiam in vnitate fidei conuocauit: vt Ioan. c. x. Alias oues habeo, quę nõ ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. & Apoſtolus ad Epheſ. c. ii. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtrãq; vnum: & ſm hoc dicitur lapis angularis: vt Eſaię. c. xxviii. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem. item bellum, quod eſt inter ſpiritum, & carnem pacificauit in ſeipſo, vtrunq; concorditer in ſe aſſumens, & pacifice gerẽs: vnde in Pſal. Simul in vnum, diues, & pauper. i. ſpiritus, & caro in Chriſto ſunt concordes. & Pſalmo :Etiam in pace factus eſt locus eius. & ad Epheſ. c. ii. Medium parietem macerię ſoluẽs inimicitias in carne ſua: legem mandatorum decretis euacuans: vt condat duos. i. ſpiritum, & carnem in ſemetipſum in vnum hominem faciens pacem: & ſm hoc dicitur Emanuel: vt Eſaię. c. vii. Hoc tamen bellum quod in ſe penitus extinxit, à nobis penitus non abſtulit: ſed tantum compeſcuit, nobis relinquens motus carnis, vt in eis exercitemur, & noſtram experiamur debilitatẽ. vnde Iudicum capitulo. iii. dicitur: Hæ ſunt gentes, quas dominus dereliquit, vt erudiret in eis Iſraelem: & ſic dicitur Chriſtus auferens bella vſque ad finem terrę, quia ad omnes ſe extẽdit iſta pax, qui eam recipere voluerint. Et ideo ſimpliciter dixerunt Angeli: Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Ex quibus omnibus in hoc capite contentis, liquido conſtat, pacem futuram fuiſſe Meſſię temporibus, atq; conditionem ipſam in Ieſu Chriſto adimpletam fuiſſe. Igitur ipſum verum fuiſſe Meſſiam fatendum eſt. Itẽ Eſaię capitulo nono dicitur: Multiplicabitur eius Imperium, & pacis non erit finis. in quibus ſempiternam pacem deſignauit, quę niſi in cœleſti patria poteſt eſſe.

¶ Quod Meſſias Rex in Bethleem naſceretur. Cap. XII.

MEſſiam Regem in Bethleem Iuda naſci debuiſſe, infradicẽdis probatur diuinorum Prophetarum Vaticiniis: & in primis Micheas capitulo. v. ait: Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael: & egreſſus ab initio à diebꝰ æternitatis: hoc Michee Vaticinium de Meſſia Rege intelligendum eſſe ſuperius libro tertio, capitulo quarto, & Rabi Salomonis, & Chaldaicę æditionis Ionathæ auctoritate probatũ eſt. Locus iſte, quem Propheta Bethleem denominat, vocatus eſt primo Ephrata: nam Caleb filius Eſdrõ mortua vxore ſua Azuba, alteram duxit vxorem nomine Ephrata, à qua locus ille nomen accepit: poſtea vero ob ſegetũ fertilitatem ibidem affluentem poſt multam famem, quę tempore Elimelech acciderat, hic locus Bethleem eſt appellatꝰ: hoc eſt domicilium panis: hinc Tribus regia fuit: hinc oriundus Dauid: quod verificatur per id, quod dicitur prio Regum, capitulo decimoſexto: Dauid autẽ erat filius viri Ephratęi: ideo inquit dominus ad Samuel: Imple cornu tuũ oleo,

& veni, vt mittam te ad Iſai Bethleemitem. & iterum ibi magis infra: Ecce vidi filium Iſai Bethleemitem ſcientem Pſallere. & .c.xvii. ipſe Dauid à Saule interrogatus, cuius ſit filius, vel de qua eſſet ꝓgenie, ait: Filius ſerui tui Iſai Bethleemitæ ego ſum. Abbachuch inſuper capitulo .iii. in ſuo Cantico hoc ipſum volẽs ſignificare, inquit: Deus ab Auſtro veniet: in quibus verbis Meſſiam in Bethleem naſciturum prędixit: eo ꝙ locus ille. ſ. Bethleem, ſit verſus Meridiem reſpectu ſitus ciuitatis Hieroſolymę: vt inquit Beatus Hieronymus ſuper Pſalmo .cvi. Thalmudiſtarum etiam auctoritate hoc idem ꝓbatur: nam Rabi Samuel Nachmani (ſiue Barnahamã) in Bereſid raba, quando Helias audiuit vocem illã: Sine illos facere, quia natus eſt Saluator Iſrael. & cum reſpondiſſet ille Rabi: Vbi natus eſt? vox illa inquit: In Bethleem Iuda: vt ſupra copioſius dixi libro quinto, capitulo decimotertio. & de illo Arabo, qui videns Iudæum arantem, dixit ei natum eſſe Meſſiam in Bethleẽ. & infra in hoc eodem libro ſexto, capitulo ſeptuageſimo, auctoritate Rabi Abba probatur. & ſupra libro quinto, capitulo .ix. qui dum eſſet in ludo literario audiuit vocem clamãtem: Abba Abba: qui reſpõdens ait: Cuius eſt hęc vox? reſpõdit: Ego ſum Helias Propheta &c. & ſequitur. ait Rabi Abba vbi naſcetur? (ſcilicet Meſſiach) reſpondit Helias: Prope ſepulchrum Rachel, quod erat penes Bethleem &c. Sibylla quoq; Tiburtina nomine Albunea: quę Tiburi colebatur vt Dea iuxta ripam amnis Anienis: & cuius ſimulachrum in gurgite inuentum, librum tenebat in manu: cuius hæc ſunt verba: Naſcetur Chriſtus in Bethleem: & annuntiabitur in Nazareth regnante Tauro pacifico fundatore quietis. O' felix illa mater, cuius vbera illũ lactabunt. hæc illa. Illud autem, Regnante Tauro fundatore quietis, innuit Octauianũ Auguſtum: qui (vt fertur) habebat Taurum pro iſigni, & multis annis in magna pace mundum rexit. Quo regnante natus eſt Chriſtus ex glorioſa virgine: vt ſupra dixi .c.xi. pręſentis libri ſexti. Et nota illa verba: O' felix illa mater, cuius vbera illum lactabũt. Cui dicto perpulchrè quadrant verba Beatæ Marcellinę, quæ fuit pediſſequa ſanctæ Marthæ. exclamauit enim dicens Saluatori noſtro: Beatus vẽter, qui te portauit: & vbera, quæ ſuxiſti: vt Lucę capitulo vndecimo, publicis his probationibus conſtat, Meſſiam in Bethleem naſci debuiſſe.

¶ Quòd autẽ Ieſus Chriſtus in Bethleẽ natus fuerit infraſcriptis probatur teſtibus.

Matthęus capitulo ſecũdo: Cũ natus eſſet Ieſus in Bethleem in diebus Herodis Regis. & ibidem magis infra: Audiẽs autem Herodes Rex turbatus eſt, & oĩs Hieroſolyma cum illo: & congregans omnes Principes ſacerdotum, & ſcribas populi ſciſcitabatur ab eis, vbi Chriſtus naſceretur: at illi dixerunt ei: In Bethleẽ Iudæ: ſic enim ſcriptum eſt per Prophetam: Et tu Bethleem terra Iuda nequaq̃ minima es in Principibꝰ Iuda: ex te eni exiet Dux, qui regat populum meũ Iſrael: quod maximum eſt teſtimonium contra pertinaces Iudæos: cũ ſui Principes ſacerdotum, & ſcribę ad ſui Regis ſciſcitationem hanc propalauerint veritatem. Lucę etiam capitulo .ii. dicitur: Aſcendit autem & Ioſeph à Galilęa ciuitate Nazareth in Iudæam ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethleem: eo ꝙ eſſet de domo, & familia Dauid: vt profiteretur cũ Maria deſponſata ſibi vxore prægnante. Factum eſt autem, cum eſſent ibi, impleti ſunt dies vt pareret, & peperit filium ſuum primogenitum &c. Ioannes quoque capitulo ſeptimo, ait: Quidam autẽ dicebant: Nũquid à Galilæa venit Chriſtus? Nõne ſcriptura dicit: Quia ex ſemine Dauid: & de Bethleem caſtello, vbi erat Dauid, venit Chriſtus? Beatus Leo in Sermone: Naſcens igitur dominus Ieſus Chriſtus homo verus, qui nũquam deſtitit eſſe verus Deus, nouę creaturæ in ſe fecit exordium: & in ortus ſui forma dedit humano generi ſpirituale principium Sup hoc li cap. ii.

principium: vt ad carnalis generatio/nis abolenda contagia eſſet regenerandis origo ſine ſemine criminis. de quibus dicitur: Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Quę hoc ſacramentū mēs cōprehendere, quæ hanc gratiam valeat lingua narrare? Redit in innocentiam iniquitas, & in nouitatem vetuſtas, in adoptionē veniunt alieni, & in hæreditatem ingrediuntur extranei: de impiis, iuſti: de auaris, benigni: de incontinentibus, caſti: de terrenis, incipiunt eſſe cœleſtes. Quę autem eſt iſta mutatio, niſi dexterę excelſi? quoniam filius Dei venit ſoluere opera Diaboli: & ita ſe nobis, noſq; inſeruit ſibi: vt Dei ad humana deſcenſio, fieret hominis ad diuina prouectio &c. Ex hac igitur alia conditione, quod Chriſtus i Bethleem natus ſit, & ſic quod hæc etiam conditio in ipſo adimpleta ſit, cōſtat aperte, ipſum Ieſum, verum fuiſſe Meſſiam in lege, & Prophetis promiſſum.

¶ Quod in Chriſti natiuitate: hoc eſt Meſſiæ, noua ſtella apparere deberet. Caput. XIII.

Nouam ſtellā in Meſſiæ Regis natiuitate apparere debuiſſe infradicendis diuinorum Vatum edocemur Oraculis. & in primis. Aggæus Propheta, capitulo ſecundo, hanc indicat veritatem, dicens: Adhuc vnum modicum eſt: & ego commouebo cœlum, & terram, & aridam: & mouebo omnes gentes: & veniet deſideratus cunctis gentibus &c. Ex his nempe verbis: licet de ſtella nulla fiat mētio: tamen magnus ex eis in cœlo, & in terra, ac in gentibus motus in Meſſię natiuitate futurus prædicitur: intelligendo tamen largè motum pro quacunque innouatione: prout ſuperius dictum fuit libro quinto, capitulo ſecundo, in hoc eodem Aggæi capite. Eſaiæ capitulo ſexageſimo: Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in ſplendore ortus tui. & ſuperius dixerāt: Super te autem orietur dominus, & gloria eius in te videbitur. & magis infra dicitur de Magis ibidem, vt in ſeq̄nti proximo capitulo dicetur. Idem capitulo eodem: Lętare filia Sion Hieruſalem, quia veniet lumen tuum, & gloria domini ſuper te orta eſt: quia ecce tenebrę operient terram, & caligo populos: ſuper te autem orietur lux, & gloria domini in te videbitur: & ambulabunt gētes in lumine tuo, & Reges in ſplendore ortus tui &c. Balaam quoque filius Beor Numeri capitulo vigeſimoquarto, nouam ſtellam naſcituram fuiſſe prædixit his verbis: Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cuius obturatus eſt oculus: dixit auditor ſermonum Dei, qui nouit doctrinam altiſſimi, & viſiones Omnipotentis videt: qui cadens apertos habet oculos: videbo eum, ſed non modo: intuebor illum, ſed non prope: orietur ſtella ex Iacob: & conſurget virga de Iſrael: & percutiet Duces Moab &c. licet Balaam non eſſet Dei Propheta: ſed ariolus idolatra: & per Dęmonum, & nō per Omnipotentis Dei medium ſuam inquireret diuinationem: & licet ipſe: vt populo Dei malediceret vocatus eſſet: tamen, quia ab ipſo Deo vero monitus fuerat: ne illi malediceret populo: quoniam ab ipſo Deo benedictus fuerat: & propterea nuntiis Balaach reſpōderat: Si dederit mihi Balaach plenam domum ſuam argenti, & auri non potero immutare verbum domini Dei mei: vt vel plus, vel minus loquar: vt Numeri vigeſimo ſecundo, & vigeſimotertio capitulis: nihil tamen aduerſi contra ipſum populum prædixit: immo in eius bonum, & proſperitatem præter intentionem Balaach, qui eum vocauerat ad maledicendum ipſi populo, ſummo Deo ſic volente, & iubente, vt ibidem dicitur: quod Deus ipſe confirmat, Ioſue capitulo vltimo, dicens: Surrexit autem Balaach filius Sephor Rex Moab, & pugnauit contra Iſraelem, miſitq;, & vocauit Balaam filium Beor, vt malediceret vobis: & ego nolui audire eum; ſed è contrario per

illum benedixi vobis:& liberaui vos de manu eius. Item Deuteronomii capitulo .xxiii. Moyſes hoc ipſum approbat. Ideo omnia per Balaam hic prædicta, & annuntiata à vero Deo proceſſerunt: & eis non minor eſt adhibenda fides, quàm diuinis Prophetis. Prophetat enim Balaam hoc in loco de tempore Meſſię Regis: quod tempus eſt nouiſſimorum dierum huius mundi. vltra enim eos dies non eſt, niſi aliud ſęculum, vt omnes doctores tam Chriſtiani, quàm Hebręi cõmuniter tenent. Quòd autem hoc in loco dicat de Meſſia, teſtis eſt Rabi Moyſes Gerũdenſis, qui ſic in ſuis ſuper hoc capitulo Cõmentariis inquit: Quia Meſſiach diſperſos Iſrael ab extremis terræ vſq; ad extremum congregaturus eſt: & icciрco eum aſſimilat ſtellæ, quæ tranſit per firmamẽtum à ſummo cœlo: de quo dixit etiam Daniel: Ecce in nubibus cœli ſicut filius hominis veniebat. hæc ille Rabi. Iacto ergo hoc fundamento, ꝙ hęc intelligantur de Meſſia Rege, prout ab omnibus communiter tenetur, excepto tamen Rabi Salomone, de quo infra dicetur. Cum in hoc ipſo Meſſiæ tempore myſteria ſua, quę à ſęculis clauſa, & abſcondita fuerant, adimplenda eſſent, & manifeſtanda: ideo dixit Balaam: Qui nouit doctrinam altiſſimi? quaſi dicat: Nemo ſcit iſta, quę dicturus ſum, niſi qui nouit doctrinam altiſſimi: hoc eſt ſecreta Dei. & ſequitur: Videbo eũ: ſcilicet Chriſtum in carne, ſed nõ modo: propter magnam temporis diſtantiam ab ætate Balaam vſq; ad Chriſti aduentum: ideo eũ non vidit in perſona propria, ſed in poſteris ſuis: hoc eſt: ꝙ poſteri ſui viderunt eum: nam Magi, qui ab Oriente ad adorandum Chriſtum natum venerunt, de ſtirpe huius Balaam fuiſſe dicuntur. Sed non prope: cum Chriſti natiuitas ꝑ magnum temporis ſpatium ab eo diſtaret. Conſequenter etiam oſtenditur ſignum antedicti aduentus, cum dicitur: Orietur ſtella: quia in natiuitate Chriſti apparuit ſtella, quę Magos ab Oriẽte, ſiue ab Oriẽtalibus partibus ad Chriſtum natum perduxit: ipſi enim Magi ex iſto Balaã Oraculo excitati, & pręmoniti ad nouę ſtellę ortum Chriſtum natum eſſe cognouerunt: & ad eum adorandum venerunt. Et quoniam hic agitur de ſtella tantum: ideo dicimus: ꝙ licet Rabi Moyſes Gerundenſis dicat Balaam voluiſſe aſſimilare Meſſiam cuidam ſtellæ, quę tranſit per firmamentum, vt ſupra dictum eſt: tamen in Chriſti natiuitate noua ſtella veraciter apparuit: quod & fatetur Rabi Salomon in ſuis huius loci Commentariis: licet hanc natiuitatem non Chriſto, ſed Dauid Regi attribuat: per quam ſtellam ipſe Rabi intelligi vult aliquam ſpecialem conſtellationem deſignantẽ Dauid Regis ortum: ſed cuiuſmodi fuerit illa conſtellatio nõ expreſſit: quod nec in libris Regum: nec Paralipomenon: nec etiã in Ioſepho hiſtoriographo Hebræo inuenitur: ex quo conſtat eum male ſenſiſſe: ꝙ hic dicatur de natiuitate Dauid: cum ipſe cunctis filiis Iſai in natiuitate, & in pueritia minimus, & deſpicabilior: hoc ẽ magis neglectus fuerit: ſed poſtea ab Omnipotenti Deo fuit ſublimatus. Sed hoc dixit, neſciens cui hanc poſſet attribuere natiuitatem ex tam magno ſigno indicatam. Et quoniã multæ, & variæ ſunt de hac ſtella opiniones, cuiuſmodi ſcilicet fuerit, ideo illis omiſſis, ne tempus inaniter conſummamus, nõnulla tantum noſtrorum doctorum, & maxime ſanctorum huic propoſito conueniẽtia ſubiungemus. Beatus Auguſtinus in Sermone de Epiphania: Paſtorib⁹ Angeli, Magis ſtella Chriſtum demonſtrat: vtriſq; lingua cœlorum: quia lingua iã ceſſauerat Prophetarum. Beatus Gregorius in Homelia: Quærendum nobis eſt, quidnam ſit Redemptore nato, paſtoribus in Iudęa Angelus apparuit, atq; ad adorandum hunc ab Oriẽte Magos, non Angelus, ſed ſtella perduxit. Quia videlicet Iudæis, tanquam ratione vtentibus rationale animal: id eſt Angelus ꝓdicare debuit. Gentiles vero, qui vti ratione neſciebant, ad cognoſcendũ Deũ non per vocem, ſed per ſigna perducuntur. Idem etiã Beatus Gregorius in Sermone: Quamuis autem diuinę dignationis

tionis eſſet hoc munus: vt cognoſcibilis gentibus fieret natiuitas Saluatoris: ad intelligendum tamẽ miraculum ſignum potuere Magi etiam de antiquis Balaam prę̨nuntiationibus commoueri: ſcientes olim eſſe prędictum, & celebri memoria diffamatum: Orietur ſtella ex Iacob &c. Item idem in Homelia: Sed iter hoc ſciẽdum eſt, ꝙ Priſcilianiſtæ hæretici naſci vnumquenq; hominem ſub conſtitutionibus ſtellarum putant: & hoc in adiutorium ſui erroris aſſumunt, ꝙ noua ſtella exiit, cum dominus in carne apparuit: cuius fuiſſe fatum eãdem, quę apparuit, ſtellã putant. Sed ſi Euangelii verba penſamus, qbus de eadem ſtella dicit: Vſq; dum veniens ſtaret ſupra vbi erat puer: dum non puer ad ſtellam, ſed ſtella ad puerum cucurrit (ſi dici liceat) non ſtella fatum pueri, ſed fatum ſtellę is, qui apparuit puer fuit. Sed abſit hoc à fideliũ cordibus: vt eſſe aliquid fatum dicant. Vitã quippe hominum ſolus hanc conditor, qui creauit, adminiſtrat: neq; enim ꝓpter ſtellas homo, ſed ſtellę ꝓpter hominem factę ſunt: & ſi ſtella fatum hominis dicitur, ipſis ſuis miniſteriis ſubeſſe homo perhibetur. Certe cum Iacob de vtero egrediens prioris fratris plantam teneret manu, prior perfecte nequaq̃ egredi potuit, niſi & ſubſequens inchoaſſet: & tamen cum vno tempore, eodemq; momento vtrunq; mater fuderit, non vna vtriuſq; vitæ æqualitas fuit. Sed ad hæc ſolent Mathematici reſpondere: quia virtus conſtellationis in ictu puncti eſt: quibus è conuerſo nos dicimus: quia magna eſt mora natiuitatis. ſi igitur in ictu puncti conſtellatio permutatur, neceſſe iam erit: vt tot dicant fata, quot ſunt membra naſcentium. Fateri etiam Mathematici ſolent, ꝙ quiſqs Aquarii ſigno naſcitur, in hac vita piſcatoris miniſterium ſortitur: piſcatores autem (vt fertur) Gętulia non habet: quis igitur dicat: ꝙ nemo illic in ſtella Aquarii naſcitur: vbi piſcator omnino non habetur? Rurſum quos naſci ſigno Librę aſſerunt, trapezitas futuros dicunt: & trapezitas multarum gentium prouincię ignorant: fatean-tur ergo neceſſe eſt: aut hoc in eis ſignũ deeſſe, aut effectum fatalem nullo modo habere. In Perſarũ quoq;, Francorumq; terra Reges ex genere prodeunt: quibus profecto naſcentibus quis æſtimet quanti eiſdem momentis horarum, ac temporum ex ſeruili conditione naſcuntur? & tamen Regum filii vno, eodemq; ſidere cum ſeruis nati ad Regnum ꝓficiunt: cũ ſerui, qui ſecum fuerant geniti in ſeruitute moriantur. Sed ſm Beatum Auguſtinum in Sermone: Hinc potius Chriſtus non ſub dominatu ſtellæ, ſed dñs eius apparuit: quia illa non in cœlo ſidereas vias tenuit, ſed hominibus quę̨rentibus Chriſtum vſq; ad locũ, in quo natus fuerat, demonſtrauit: vnde non ipſa Chriſtũ fecit mirabiliter viuere, ſed ipſam Chriſtus fecit mirabiliter apparere: nec ipſa Chriſti mirabilia decreuit, ſed ipſam Chriſtus inter ſua mirabilia demõſtrauit &c. Hęc igitur ſtella fuit vera ſtella, & noua, nec fatalis fuit, ſub cuius conſtellatione natus fuerit Chriſtus: vt Mathematici dicunt: ſed ſicut ſignum quoddam diuinum: per quod Chriſti Dei, & hominis ſm carnem natiuitas demõſtraretur: contra quos Mathematicos illud Auguſtini cõtra Fauſtum adduci poteſt: Nulli Aſtrologi conſtituerunt ita naſcentium hominum fata in ſtellis: vt aliquam ſtellarũ homine aliquo nato curſus ſui ordinem reliquiſſe, vt ad eum, qui natus eſt perrexiſſe aſſererent. fuit igitur (vt dictum eſt) noua ſtella, & de nouo ꝑducta, quę ab aliis differebat in multis. Quod autem illa ſtella non fuerit naturalis, ſed ſupernaturalis, patet ex infraſcriptis ꝯditionibus, quas ipſa habuit, vltra & pręter naturã, & vſum aliarum naturalium ſtellarum, quibus nequaquã ſimilis erat, ſed ab eis multipliciter differebat. Primo origine, quia non fuit cum aliis die quarta formata: vt Geñ. cap. i. ſecundo, hęc ſtella facta fuit non vt eſſet in ſigna, & tempora, & dies, & annos, & luceret in firmamento cœli, ſicut cętera ſidera: ſed ad ſignificandum Chriſtum natum, & Magos dirigendum: vnde damnantur illi, qui aſſerunt fuiſſe Cometem: contra quos ita lo-

quitur Calcidius ſuper Timæo Platonis: Nõ fuit ſtella illa morbos,& mortem denuntians,ſed aduentum Dei venerabilis: quam cum ſuſpexiſſent Chaldęorũ profecto viri ſapientes,& in rebus aſtrorum exercitati quæſiſſe dicuntur recentem ortum Dei. Tertio,nec aliis diuturnitate, ſiue duratione par erat ſtellis, cum ipſæ perpetuę ſint,hæc autem peracto officio ſuo in priſtinam rediit naturam.Nonnullorum tamẽ opinio eſt,illam in cœlo empyreo,vſq; ad futurum Iudicium reſeruatam fuiſſe ad Iudæorum confuſionem.

Quarto,differebat etiã in ſitu:non enim erat localiter ſita in firmamento, ſed in aeris meditulio terræ proxima pẽdebat: quod tamen ſacrę paginę non contradicit eam in cœlo apparuiſſe dicenti: cum in ſacris literis aer cœlum denominetur: vnde in Pſal.viii. Volucres cœli, & piſces maris.& Geñ.cap.i. Et dominamini piſcib⁹ maris,& volatilibus cœli. Quinto,in motu quoq; differebat:tum qa ſtellæ naturales via circulari incedunt:hæc autem(ſm Chryſoſtomum)icedebat via triangulari:ſcilicet ab Oriente per Perſidem in Hieroſolymã:nam Oriens,Perſia (vel Perſida) & Hieroſolyma, quantum ad motum intrinſecum: omnes nãq; alię ſtellæ,vel per accidens, vel per ſe ſemper mouentur,& nunquam ſtant:& licet ſint aliqui planetæ ſtationarii aliquando ceſſantes à motu per ſe,quem habent in orbe ſuo,tamen mouentur ꝯtinue, & ſemp motu per accidens,quem habent ex motu non ſuo, quod eſt firmamentum, ſiue octaua ſphęra: hęc autem ſtella habebat motum quietibus itercifum,ſicut ipſi habebant Magi,qui non ſemper peregrinabantur. Sexto,huiuſmodi ſtella differebat ab aliis in fulgore: erat enim cæteris ſplendidior:nec ſplendore Solis offuſcabatur in die,ſicut cæteræ ſtellę:immo in meridie luci diſſima apparebat.vnde Beatus Leo in Sermone ait:Tribus Magis in regione Oriẽtis ſtella nouę claritatis apparuit:quæ illuſtrior cæteris,pulchriorq́; ſideribus facile in ſe intuentium oculos, animoſq́; conuerteret. Septimo, differebat etiam in apparitione:nam intrãtibus Magis in Hieruſalem diſpenſatione diuina ſtella ſubtraxit ſe, quia non apparuit: ipſis autem Magis ex vrbe Hieroſolyma egreſſis iterũ ſtatim apparuit: quod ideo factum fuiſſe,ait Beatus Leo i Sermone, vt per Iudęorum ſcribas, atq; Doctores, quod ſacra de ortu Chriſti prænuntiauerat ſcriptura diſcerent:vt poſtea gemino teſtimonio cõfirmati, ardentiori fide expeterent,quæ & ſtellę claritas, & prophetię manifeſtabat auctoritas.Beatus etiam Hieronymus ſuper Matthęum aliam aſſignat cauſam,dicens: Deſeruntur Magi ſtellæ inditio, vt ſacerdotes à Magis interrogati de Chriſti aduentu inexcuſabiles fierent. Sed diceret forte Iudæus: Obiectio Eſto ꝙ ſtella illa in Oriente tam fulgens, & clara apparuerit:quomodo potuerunt Magi ex ea intelligere,ꝙ Deus natus eẽt in terris? licet enim aliquid grande eam ſignificare cognoſcerent: tamen quid illud eſſet certitudinaliter ſcire non poterant: & quoniam dixiſti Gregorium veſtrum Gentiles non per voces, ſed per ſigna ad cognoſcẽdum Deum perductos fuiſſe:quod quantum ad initium cognitionis veroſimile eſt,& ideo concedi poteſt:quia tale ſignum aliquid grande pię figurabat. Quòd autem determinate,& præciſe Deum natum in terra cognoſcere potuiſſent: vt ad eum adorandum venirent, niſi prius de eius natiuitate certiores facti fuiſſent, non eſt veroſimile,& maxime in tanta locorum diſtantia. Reſponſio. Obiectioni Iudęi tripliciter reſponderi poteſt. Primo,ſm Bea- Reſponſio. tum Auguſtinum in Sermone ſic dicentem:ſi dicturus es à quibus audierunt, ꝙ talis ſtella Chriſtum natum ſignificaret:profecto ab Angelis aliqua monitione reuelationis. Secundo, Beatus Gregorius inquit, vt etiam ſuperius dictum eſt: Ad itelligendum tamen miraculum, ſignum potuere Magi etiam de antiquis Balaam prænuntiationibus commoueri, ſcientes olim eſſe prædictum, & celebri memoria diffamatum: Oriẽt ſtella ex Iacob. Tertio vero, per id, quod narrat Chryſoſtomus ſuper Matthæum: inquit enim ipſe,ſe in quibuſdam inueniſſe Codicibus,

ſicibus,apocryphis tamen, in Orientalibus partibus fuiſſe ſapientiſſimos quoſdam Reges: qui vel deſcenderũt ex ſtirpe Balaam: vel ad eos antedicta Balaam peruenerat prophetia: ex quo apud eos diuulgatum fuit quoddam ſidus mirabile,& inſolitum,naſcente Chriſto, oriundum eſſe.Quapropter duodecim elegerunt viros,qui diligenter eius ſtellæ ortum intuerẽtur:quibus orantibus Deum, vt ſtellam illam ſibi oſtenderet: in media nocte, quando Chriſtus natus eſt, ſtella ipſa præfulgida, & pulcherrima apparuit:in cuius ſummitate erat imago pueri paruuli:ſuper cuius capite Crux ſplendebat.Qui puer inquit illis: Ite velocius in terram Iuda, & ibi Regem Chriſtum Deum,& hominem natum inuenietis.
Quibus narratis illis Regibus, tres eorũ elegerunt,qui ad eum adorandum cum muneribus acceſſerunt.Poſſumus etiam dicere eos à Deo illuminatos fuiſſe per gratiam inuiſibilem,attenta eorum fide, & deuotione.vnde Beatus Leo Papa in Sermone ait:Prȩter illam ſpeciem ſtellȩ, quȩ corporeum excitauit aſpectum, fulgẽtior veritatis radius eorum corda perdocuit:ſicut enim Prophetæ in viſione imaginaria illuſtrabantur intrinſecus, vt intelligerent Dei ſecreta ventura:ita potuit eſſe:vt aſpicientes Magi ſignum viſibilis ſtellæ,illuminarentur à Deo, vt cognoſcerent,ꝙ natus erat Chriſtus.

¶ Quod autem in natiuitate Chriſti noua apparuerit ſtella,infradicẽdis probatur teſtibus.

Matthæi capitulo ſecundo: Vidimus enim ſtellam eius in Oriente:& ſunt verba Magorum,qui ab Oriente à ſtella excitati,& eius ducatu conducti venerunt ad adorandum dominum. Item eodem capitulo paulo infra:Tũc Herodes clam vocatis Magis,diligenter didicit ab eis tempus ſtellȩ.& iterum paulopoſt:Et ecce ſtella,quam viderãt in Oriente antecedebat eos vſq; dum veniens ſtaret vbi erat puer:videntes autem ſtellam gauiſi ſunt &c. Lucȩ cap.ii.nihil de ſtella dicitur:ſed de paſtoribus vigilantibus,& cuſtodientibus vigilias noctis ſup gregem ſuũ:vbi dicitur: Et ecce Angelus dñi ſtetit iuxta illos:ſcilicet paſtores:& claritas Dei circũfulſit illos:& timuerunt timore magno.& dixit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum,quod erit omni populo, quia natus eſt vobis hodie Saluator,qui eſt Chriſtus dominus &c. Nota illa verba:Et claritas Dei circunfulſit illos:quia, vt inquit preſbyter Beda:Nũquam in tota teſtamenti veteris ſerie reperies Angelos, qui tam ſedule apparuere patribus, cum lumine,vel claritate apparuiſſe: ſed hoc admirandum priuilegium huic tempori recte eſt ſeruatum:quando.ſ.Ortum eſt in tenebris lumen rect s corde.

¶ Quod in Chriſti natiuitate multa fuerint admiranda.

Valde equidem conueniens fuerat:vt in calce antecedentis cap. in quo narratum eſt de loco,vbi Chriſtus ſm carnem natus eſt: de ipſa quoq; Chriſti natiuitate,quȩ multis fuit decorata myſteriis,verba facerem. Quod quia ibi factum non extitit:ideo ne omiſſa in totum tanti Regis natiuitate vlterius progrediar:decreui aliquid de ipſa hoc in loco perſtringere:& maxime ne reprehenſionis reus ab oĩbus iudicer. Quapropter à Iudȩoꝝ certamine parumper deuiãdũ eſſe ſtatui, vt ſaltẽ ꝓ Chriſtianoꝝ ſatisfactione aliqua de ipſa natiuitate breuiter cõmemorem.
In hac nempe natiuitate ꝙplurima ſunt valde diligenter notãda,ꝑp multa beneficia,& myſteria per ipſum Saluatorẽ nobis allata,& in ea adimpleta natiuitate.
Primo nanq; ꝓmiſſiones Dei factæ ſanctis patribus Abraȩ,Iſaac,& Iacob ,ac ẽt Dauid Regi:vt Gẽ.cap.xvii.xviii. xxi. xxii.xxvi. &.xxviii. & ſecundo Regum cap.vii.&.xii.& ſecũdo Paralipomenon capitulo decimoſeptimo,& alibi: in ipſa natiuitate adimpletȩ ſunt omnes: vnde Prophetæ,qui poſt ipſos fuere Patriarchas,promiſſiones ipſas expectãtes, quotidie exclamabant,dicentes: Vtinam diſrumperes cœlos,& deſcẽderes: vt Eſaiȩ capitulo ſexageſimoquarto. item: Emitte agnum dominatorem terrȩ: vt eiuſdem capitulo decimoſexto.item: Rorate

Digitized by Google

cœli deſuper,& nubes pluant iuſtum: vt ét eiuſdẽ Eſaię cap.xlv. itẽ Exodi cap.iiii. clamat Moyſes: Obſecro domine mitte quem miſſurus es. item Pſal. cxliii. dicitur: Inclina domine cœlos tuos,& deſcẽde. item Abbachuch cap.i. Vſquequo domine clamabo,& nõ exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non ſaluabis? Quorũ omnium deſiderium in iſta benedicta natiuitate fuit adimpletũ. Ecce igiť gaudium, quia ꝓpter ꝓmiſſionum adimpletionẽ ceſſat expectationis deſideriũ. in Hymno: Iam Chriſtus aſtra aſcenderat, regreſſus vnde venerat, ꝓmiſſum patris munere ſanctum daturus Spiritũ &c. prædixerat etiam Pſalmiſta maximã in terris fore iubilationem adueniente Saluatore Pſal.xcvii. dicẽs: Notum fecit dñs ſalutare ſuum: in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam.& iterum ibidem: Viderunt omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri:& ideo omnis terra ibidem inuitatur,& ꝓuocatur ad iubilandum,& canendum his verbis: Iubilate Deo omnis terra: cantate,& exultate,& pſallite.& nota Prophetam præteriti temporis verbo vſum fuiſſe loco futuri ob maiorẽ ſui Vaticinij certitudinem: vt eſt ſępiſſime Prophetarũ mos. Quod aũt huiuſmodi exultatio in natiuitate dñi adimpleta fuerit, teſtať Lucas Euãgeliſta cap.ii. dicens: Et paſtores erant in regione eadem vigilantes,& cuſtodiẽtes vigilias noctis ſup gregem ſuum: & ecce Angelus dñi ſtetit iuxta illos:& claritas Dei circũ fulſit illos:& timuerũt timore magno.& dixit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus dñs in ciuitate Dauid: & hoc vobis ſignum: inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in pręſepio:& ſubito factum eſt cum Angelo multitudo militiæ cœleſtis laudantium,& dicentium: Gloria in altiſſimis Deo,& in terra pax hoibus bonę voluntatis &c. Pręterea in hac mirabili natiuitate vltra pręmemoratã promiſſionum adimpletionem ꝯſideranda eſt multiplex tpis varietas. ſ. ætates, anni, menſes, dies, horę, ſolſtitium &c. Nam in primis omne huius mundi tempus in ſex, vel ſeptem ætates diſtinctum eſſe omnes cõmuniter fatentur:& huiuſmodi ætates ex multis conſtituuntur annis: non tamen pariter, quia ipſę in annorum numero non ſunt pares: earum enim aliquæ plures, aliquę vero pauciores continent annos.

Prima nanq; ætas fuit ab Adam proto- anni
plaſto, vſq; ad diluuium Noe: quæ ætas
.1656. continet annos: licet quaſi omnes 1656
.2656. cõmuniter ſcripſerint: vt infra di-
lucidius declarabitur. Secũda ætas fuit
ab ipſo diluuio, vſq; ad Abraam: quãdo
ſcilicet iuſſu Dei de Aram terra Meſſopo
tamiæ exiuit,& ad Chanaam perrexit:
quo tempore .75. annorum erat: vt Gen.
caplo duodecimo:& hæc ſecunda ætas
.405. annos continet. Tertia ætas fuit 405
ab Abraam, vſq; ad Dauid Regẽ, &. 972. 972
continet annos. Quarta ætas fuit ab
initio Regni Dauidis Regis, vſq; ad trã-
ſmigrationem Babylonis: quæ. 434. an- 434
nos ꝯtinet. Quinta fuit ab initio ipſius
tranſmigrationis, vſq; ad reſurrectionem
Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti: quæ ætas
.669. continet annos. Aliqui dicũt quin- 669
tam ætatem duraſſe vſq; ad paſſionem 4136
Chriſti,& ſextam inchoaſſe in Chriſti reſurrectione. Sexta vero ætas inchoata fuit in ipſa Saluatoris noſtri reſurrectione:& perſeuerabit ad occultum temporis finem: hoc eſt vſq; ad huius mundi finem. Quæ quidem ſexta ætas decrepitati hominis perpulchrè correſpondet. Nam omnis vita hominis ex variis,& ſucceſſiuis metiri dicitur ætatibus. Prima nanq; eſt infantia: ſecunda pueritia: tertia adoleſcentia: quarta iuuentus, ſiue virilitas: quinta ſenectus: ſexta ſenium, ſiue decrepitas: quæ itidem durat vſq; ad finem: id eſt ad mortem. Sunt qui velint ſeptimam ætatem eſſe pręſentem ætatem, quę incepit a reſurrectione Chriſti,& durabit vſq; ad vltimum Iudicium: vnde faciunt ex vna ætate duas: ſcilicet tertiam: quæ eſt ab Abraã vſq; ad Dauid: faciunt tertiam ab Abraam vſq; ad exitum ex Aegypto:& quartam ab exitu ex Aegypto vſq; ad Dauid. Quintam à Dauid,

vel à

vel à primo templo: ſcilicet Salomonis, vſq; ad captiuitatem Babylonicam, vel vſq; ad ſecundũ templũ. Sextam à ſecundo templo vſq; ad deſtructionem eius, vel ſaltem vſq; ad reſurrectionem Chriſti. Et ſeptimam ætatem volunt eſſe totum tẽpus legis Chriſti. Si vero opponitur iſtis, ꝙ ſeptima ætas non habet veſperam: ſcilicet quietem, & ꝙ in hoc mũdo non poteſt haberi quies: reſpondent, ꝙ Chriſtus aperuit, & patefecit aditum Paradiſi in ſua reſurrectione, & adduxit ſecum animas ſanctorum exiſtentes in Limbo in Paradiſum: & animę etiã Apoſtolorum, & ſanctorum nouę legis aſcendunt in Paradiſum in hac Chriſti ætate, & ibi ſtant in quiete, quod ante non fiebat: & propterea ætas legis Chriſti recte poteſt dici ſeptima ætas. Reſpondetur. Quòd licet animę beatorum ſint in Paradiſo: tamen nõ ſunt adhuc in completa gloria: quia expectant vniri cum corporibus tempore generalis reſurrectionis: quo facto tunc erunt voti ſui compotes, & omnino beati: & ſic in ſeptima ætate, quę eſt ſine veſpera, immo in octauam tranſibit ſine veſpera: quia nunq̃ habebit finem. Origenes Homelia octaua Leuitici: Septimana hęc pręſentis vitę tempus videri poteſt: in ſeptimana nãq; dierum conſummatus eſt mundus: in quo donec ſumus in carne poſiti, ad liqdum puri eſſe non poſſumus, niſi octaua venerit dies: id eſt niſi futuri ſeculi tempus affuerit. Natus eſt igitur Chriſtus ſm carnem inueteraſcente iam mundo: & ideo venit ad ipſum reſtaurandum, & renouandum: quia non niſi vetera reſtaurantur, & renouantur: reſtaurauit enim mundũ, lege, doctrina, moribus, & virtutibus, ac nouo viuẽdi modo, quia in tenebris ambulabant omnes, teſte Ioanne Euangeliſta capitulo primo. Vnde dies Meſſię nouiſſimi dies in ſacra nominant pagina. Apoſtolus autem ad Epheſios capitulo primo: Plenitudinem temporis hos appellat dies. & ad Hebręos capitulo nono: Conſummationem ſeculorum. In annos etiam dixi tempus eſſe diſtinctũ: quia quãtum ad ipſum annum multa in ea natiuitate ſunt aduertenda: & maxime hęc tria: ſcilicet quo, quali, & quoto anno natus ſit ipſe Meſſias. Nam imprimis quo anno natus ſit, conſtat apud omnes fuiſſe circa principium anni quadrageſimi ſecundi Imperii Auguſti Cęſaris Romanorum Imperatoris, vel ſaltem non longe ab initio ipſius anni, computatis tamen illis duodecim annis, quibus in triumuiratu primitus imperauerat. Anno vero Herodis Iudæorum Regis trigeſimoprimo, quintadecima Luna rotunda, & plena, octauo Calendas Ianuarii in ſolſtitio hyemali: vt refert Iſidorus. Per quinquaginta annos, vel circa poſt correctionem ipſius Solſtitii factam per Iulium Cęſarem primum Romanorum Imperatorem: quando: ſcilicet ipſe Cęſar addidit vnam diem ſingulis quatuor annis in rationem ſex horarum ſingulo anno: qui quartus annus eſt intercalaris ratione ipſius diei additi: & appellatur biſſextus: nec dum fuit ad perfectum plena: quia Solſtitium hyemale adhuc anticipat ab eo correctionis tempore citra feſtum natiuitatis domini per quintam partem vnius horę ſingulo anno: vnde fit vt in ſingulis quinq; annis per vnam horam anticipet, & in centum viginti annis per vnam diem. Quapropter dici poſſet, quòd hoc tempore. 1510. per duodecim anticipaſſet dies, & horas. 8. $\frac{1}{6}$. Anno. 1509. ſcribit pręceſſiſſe feſtum natiuitatis diebus duodecim, & horis treſdecim, & $\frac{4}{5}$ horę. Quali etiam anno natus fuerit ipſe Saluator aduerte: quia anno Iubilei natus eſt. Annus autem iſte Iubilei iuxta legem Moyſis eſt ſingulo quinquageſimo anno. in quo lex ipſa mandat, vt cunctis habitatoribus terrę fiat debitorum remiſſio: & vt vnuſquiſq; ad ſuam reuertatur poſſeſſionem: vt Leuitici capitulo vigeſimoquinto. Natus eſt itaq; Chriſtus Meſſias in anno Iubilei: vt ſe humano generi eo demonſtraret tempore, quo temporalium debitorum fieri debebat remiſſio: ad demonſtrandum, quòd ſicut eo tempore remiſſio temporalium fiebat debitorum, ſic ipſe eodem tempore ad

remittenda debita venerat ſpiritualia: hoc eſt peccata. Quoto vero mundi anno Chriſtus ex virgine natus fuerit, varius eſt inter auctores, qui ſcripſerunt, annorum numerus. Alii namq; ſcripſerunt .5022. alii. 5199. alii. 5228. alii plures. alii pauciores: ſed iuxta ſententiã Rabi Abba, de qua dixi paulo ſuperius: ſcilicet capitulo duodecimo huius libri: cuius ſententiæ auctor dicitur Helias, Meſſias naſci debuit in annorum quito milleſimo, ſiue in principio ipſius quinti milleſimi, ſiue in fine. Euſebius autem hiſtoriarum magiſter, Chriſtum ait natum fuiſſe anno ab origine mundi quatermilleſimo ſexageſimo, vel circa. ſic ait de præparatione Euangelica libro decimo, cap. iiii. Nemo inficias ibit Imperatoris Romanorũ Auguſti temporibus, Saluatoris noſtri natiuitatem fuiſſe, doctrinamq; quintodecimo Tiberii Cæſaris anno Euangelicam incepiſſe. Si qs ergo ab hoc Tiberii anno ad ſuperiora ſcandens, diligẽter vſq; ad Darium Perſarum Regem, & reſtitutionem templi perueniet, quingentos quadraginta octo annos inter Tiberium, & ſecundũ Darii annum interfuiſſe comperiet. Secundus enim Darii annus ſexageſimæ quintæ Olympiadis primus fuit: Tiberii autem quintuſdecimus ducenteſimæ ac primę Olympiadis quartus inuenitur: ita centum ac trigintaſeptem Olympiades interfuiſſe manifeſte videntur: qui quaternario auctus (quadriennium enim Olympiadi attribuitur) quingentos quadragintaocto annos efficit. Quam tamẽ annorum varietatem non ideo ſcripſerunt: vt eum oſtẽderent eſſe natum alio tempore, q̃ anno quadrageſimoſecundo Imperii Auguſti Cęſaris, & trigeſimoprimo Herodis. Sed quia aut ipſi ſcriptores in perquirendo tantum annorum numerum: qui ab Adam vſq; ad Chriſtum fluxerant: aut librarii, qui Codices ipſos trãſcripſerunt, in aliquo defecerunt: ſed Iudæi in annorum cõputatione aliter ſentiunt: & ideo à Latinis multum differũt: vnde iuxta eorum computationem, ipſe Ieſus natus fuiſſet anno à creatione mundi. 4199. licet iuxta Ioſephi Hebręi computationem, de qua ſupra dictum fuit libro quinto, capitulo vndecimo, dum de filio Seraptanę ſermo haberetur, & capitulo octauo, non ſint niſi anni. 4157. In Codice hiſtoriarum, ſiue chronicarum cum figuris, & imaginibus ab initio mundi impreſſo Nurembergæ per dominum Antonium Roberger duodecimo menſis Iulii: anno ſalutis noſtræ. 1493. cuius operis auctor fuit Beneuenuſtus Himolenſis. folio nonageſimoquinto, ſic ſcriptum reperitur: In principio quadrageſimiſecundi anni Imperii Auguſti Cęſaris inchoata eſt ſexta mundi ætas, nato domino noſtro Ieſu Chriſto primo & trigeſimo Regni Herodis Alienigenę anno, centeſimę nonageſimę tertię Olympiadis: ab Vrbe condita anno ſeptingenteſimo quinquageſimonono à captiuitate Iudęorum: ſcilicet Babylonica quingenteſimo quadrageſimoquito, à Dauid Regno. 1029. à natiuitate Abrãę. 2015. à diluuio Noe. 2957. ab Adam. 5159. à conceptione Ioannisbaptiſtæ menſe ſexto. & folio ſecundo, Moyſes Troianum bellũ ſeptingentis ferè annis anteceſſit. Platina de vitis maximorum Pontificum, de Ieſu Chriſto ait: Interceſſere autẽ à creatione mundi vſq; ad hunc feliciſſimum natalem diem anni quinquemillia centum & nonaginta nouem (hic auctor excedit quintum milleſimum). Sed ad hãc oſtendendam veritatem, duo nobis incumbunt. Primo, ꝙ ex diuinis literis, quibus nemo refragari poteſt, conſtet primam ætatem, quę eſt ab Adam protoplaſto, vſq; ad diluuium Noe non excedere annos. 1656. ſic enim habetur Gen. capitulo qnto. Adam anno. 130. genuit Seth. Seth anno. 105. genuit Enos. Enos anno nonageſimo genuit Cainan. Cainan anno ſeptuageſimo genuit Malaleel. Malaleel anno ſexageſimoquinto genuit Iared. Iared anno centeſimo ſexageſimoſecundo genuit Enoch. Enoch anno ſexageſimoquinto genuit Mathuſalem. & cũ eſſet annorum. 365. ambulauit cum Deo. Mathuſalem anno centeſimo octuageſimoſeptimo genuit Lamech. Lamech anno cẽteſimo octuageſimoſecũdo genuit Noe.

Supra libro. 3. capit. 36.

Noe. Noe autem cum quingentorũ eſſet annorum genuit Sem, Cam, & Iapheth: & cum eſſet ipſe Noe annorum ſexcẽtorũ factum eſt diluuium: vt Gen. capitulo ſeptimo. Hæc igitur prima ætas continet annos. 1656. Quiſquis igitur voluerit ſacræ paginæ contradicere, ſuper baculo nitetur arundineo confracto, & nullam poterit contra nos validiorem adducere probationem. ecce alterum de duobus probatum eſt. Alterum vero, quod nobis icumbit, eſt, vt aliquibus perſuaſibilibus rationibus oſtendamus huiuſmodi errorem: quod ſcilicet prima mũdi ætas .2656. continuerit annos: non à literis ſacris, nec etiam à Septuaginta interpretibus proceſſiſſe, cum ipſi doctiſſimi fuerint: ſed ab aliquo alio ſcriptore, vel librario, aut iterprete, & maxime linguam Hebraicam non habente: ne quis arbitretur me velle doctiſſimis iuris ignorantiæ crimen impingere. Habent Hebræi ſuum Alphabetum: in quo ſeptem & viginti cõtinentur literæ, ſiue characteres, vel figuræ: & cum iſtis legem ſuam, & quicquid aliud volunt literis mãdare, deſcribunt: his etiam met literis, & characteribus ſuam notant Arithmeticã. nõ enim vtuntur figuris numerorum, ſicut cæteri Arithmetici: ſed eiſdem literis, ſiue characteribus, vel figuris, qbus Codices ſcribunt, & legũt, Arithmeticę numeros notant. Nam prima litera ſui alphabeti, quę Aleph dicit, habet numeri principium, quod eſt vnum. Beth duo. Gimel tria. Daleth quatuor. He qnq;. Vau ſex. Zaim ſeptem. Het octo. Thet nouem. Iot decẽ. Caph, vel Haph viginti. Lamech triginta. Men quadraginta. Num quinquaginta. Samech ſexagita. Hai ſeptuaginta. Pe, vel Fe octuagita. Zadech, vel Sadech nonaginta. Coph. c. Res. cc. Sim. ccc. Taph, vel Thau. cccc. Hæc eſt Arithmetica Iudæorum: hoc eſt eorum literæ ſunt figuræ apud eos Arithmeticę artis. error igit facillime naſci potuit: ꝙ vna figura ſignificans vnum numerũ capta, & aſſumpta fuerit pro vno alio: & maxime ab ignorãte Hebręas literas: & non ſolum ſemel, ſed pluries: quod verum, ſiue veroſimile videtur: quia in hac prima ætate, quę in ſacris literis continetur, tanta inuenitur diſparitas: ea enim quæ ante diluuium fuerunt, alibi, q̃ in ſacris literis haberi nõ poſſunt: reliquę vero ætates in hiſtoricis etiam habentur: & maxime poſt ſecundam ætatem. Multi etiam ſcriptores, & maxime ex poſterioribus, non curauerunt inueſtigare huiuſmodi tempora: & qđ à prędeceſſoribus ſcriptum videbãt mutuauerunt, arbitrantes verum eſſe: pręterea ſi iuxta vulgatam æditionem Latinam videbis ſecũdam ætatem, inuenies, quod vbi in Gen. capitulo vndecimo dicitur: Talis anno trigeſimoquinto genuit talem: vulgata æditio habet anno centeſimo trigeſimoquinto. & ſic cuilibet generationi addit centum annos: qđ proceſſiſſe poteſt ex errore iterpretis Latini, vel Græci, qui Hebręas ignoraſſet literas. In anno ſunt etiam quatuor tempora: ſcilicet duo æquinoctia, vnum vernale, & alterum autumnale. Item & duo Solſtitia: alterum ſcilicet æſtiuum, & alterum Hyemale: ſed naſci voluit in Hyemali Solſtitio: in illo enim Solſtitio terminatur curſus Solis deſcendentis ad Meridiem: & inchoatur curſus aſcendentis ad Aquilonem. *Sic in Chriſti natiuitate* conſummatus fuit curſus eius a cœlo, & inchoatus regreſſus: ſicut etiam à natiuitate quilibet appropinquat ad mortem: hoc etiam aliud potuit ſignificare: quod eo tempore, quo Sol erat à nobis remotus, quantum remoueri poteſt in vltimo: ſcilicet & infimo ſigno Zodiaci, & incipit inde reuerti per Zodiacum aſcendendo verſus nos: ſimiliter Chriſtus qui eſt Sol iuſtitiæ, eo mundi tempore, quo homines ab ipſo Deo valde remoti erant, & alienati, voluit venire, & appropinquare ad eos illuminandos, & ſaluandos. In Menſes etiam, & Dies diuiditur annus: vnde Saluator noſter naſci voluit in menſe Decembris, in nocte antecedente diem vigeſimumquintum dicti menſis: in Dominica die, quę quamplurimis eſt decorata priuilegiis: vt infra libro. viii. caplo duodecimo, vbi dicit: Quare ſolẽnitas feſtiuitatis Sabbati

Digitized by Google

in diem Dominicam potius mutata ſit, quàm in aliam diem. Qua autem ipſius noctis hora natus fuerit Saluator noſter, Sapientiæ.c.xviii.prædictum fuiſſe conſtat his verbis: Cum enim ſilentium cõtineret omnia, & nox ſuo in curſu medium iter haberet, Omnipotẽs ſermo tuus domine exiliens de cœlo à regalibus ſedibus &c. Licet Nicolaus Lyrẽſis dicat in ſuis ſuper hoc loco Commẽtariis, hic prædici de tempore, quo populus Iſrael de Aegypto fuit egreſſus, nonnulli tamen catholici de Chriſti incarnatione, & natiuitate hic prędici affirmãt, & forte non male: cum hic de futuris prædici videatur, non autem de præteritis narrari. Nam Hebræi hunc non habent librũ: ſed græce ſcriptus eſt: & ipſum Philonem ſcripſiſſe affirmant, & non Salomonis eſſe. Sed licet Philo hunc ſcripſerit librum: ex ſentẽtiis tamen, & dictis à Salomone auditis ſcripſit. fuit enim eius familiaris, & eius ſæpiſſime aſſiſtebat pſentiæ. vnde cum Salomon, & Philo fuerint poſt egreſſum ex Aegypto, quaſi ad minus per.480. annos: vt dicitur tertio Regum.c.vi. vbi ſic habetur: Factum eſt ergo quadringẽteſimo, & octuageſimo anno egreſſionis filiorum Iſrael de terra Aegypti in anno quarto menſe Zio: ipſe eſt menſis ſecundus Regni Salomonis: ſuper Iſrael ædificare cœpit domum domino. Si igitur Salomon, & Philo fuerũt per.430. annos poſt exitum de Aegypto: quomodo poſſunt in hoc Sapientię libro prędici, & annuntiari ea, quæ iam diu præterita ſunt? de futuris igitur neceſſario dicendum eſt. Ex iſtis ergo Salomonis, vel Philonis verbis prædicitur Ieſu Chriſti natiuitas ſm carnem: ex qua totius humanę naturę ſecuta eſt liberatio. Qui liber ideo Sapiẽtia nominatur: quia in eo Chriſti, qui eſt ſapiẽtia patris, aduentus, & paſſio euidenter exprimit: vt in Prologo ipſius libri dicitur. In myſterio nanq; incarnationis domini à catholicis communiter tenetur, glorioſiſſimam virginem Mariam tempore completorii: hoc eſt veſpertino, per Angelũ fuiſſe annuntiatam: & vſq; ad mediam noctem ſermonem inter eam, & Angelũ perduraſſe, antequam ipſa ſuum præſtitiſſet conſenſum. Quòd aũt hic de Chriſti intelligatur natiuitate, duobus aliis cõſtare poteſt documentis. Vnum eſt, quia in ea nocte, qua Chriſtus natus eſt, paſtoribus vigilias noctis ſuper gregem ſuũ cuſtodientibus, apparuit Angelus Dei annũtians ei gaudium de Saluatore nato: vt Lucæ capitulo ſecundo. Alterum vero, quia catholica eccleſia in huius natiuitatis memoriam in media nocte miſſam celebrandã eſſe inſtituit. Tres enim miſſę ex inſtitutione eccleſiæ in natiuitate domini celebrantur. Prima in media nocte de æterna filii Dei genitura cantatur: Dominus dixit ad me &c. Secunda in Aurora de promiſſione aduẽtus filii Dei in carnem cantatur illud: Lux fulgebit &c. Tertia, hora quaſi tertiarum de adimpletione promiſſionum cantatur illud: Puer natus eſt nobis &c. Et quoniã ille idem, qui eſt Dei filius, factus eſt hominis filius: ideo I illo miſſę officio, vbi cantatur de æterna genitura: Dominus dixit &c. legitur Euangelium de temporali Chriſti natiuitate: Exiit ædictũ à Cęſare Auguſto &c. In miſſa vero de tẽporali Chriſti natiuitate, vbi cantatur: Puer natus eſt nobis, legitur Euangelium de æterna verbi genitura: In principio erat verbum: & quia, veritate exhibita, figurę ceſſare debebant: ideo officium miſſę ad promiſſionem pertinẽs, ſequentibus nõ repetitur diebus: ſed illud, quod ptinet ad promiſſionis adimpletionem: ſcilicet Puer natus eſt nobis. Fuit etiã huiuſmodi natiuitas quatuor præclariſſimis decorata miraculis. Primum fuit de templi Deæ Pacis fractione, ſiue ruina. Fabricauerant enim Romani quoddam tẽplum ipſi Pacis Deæ: quod cum, ſiue per idola, ſiue per Sibyllas duraturum eſſe donec virgo pareret pręnuntiatum eſſet: illi autem impoſſibile eſſe, quod virgo pareret, putantes, templum ipſum perpetuo duraturum exiſtimauerunt: imo perpetuum Pacis templum nominabãt: ſed templũ ipſum in Chriſti natiuitate corruit in media nocte: vt inquit Magiſter hiſtoriarum.

Digitized by Google

hiſtoriarum. Secundum miraculum fuit de olei emanatione. Narrat enim ipſe hiſtoriarũ Magiſter,& Eutropius: ꝙ ea nocte, qua Saluator noſter natus fuit, fons olei ex Capitolio dicitur emanaſſe, & in Tyberis aquas fluxiſſe: vnde adimpleta tunc fuiſſe videtur Iohelis prophetia, dicentis capitulo tertio: Et erit in die illa: ſtillabunt montes dulcedinem: & colles fluent lacte. hoc ipſum Platina de ſummis Pontificibus teſtari videtur, dicens: Ex taberna autem meritoria in Transtyberina regione ex terra oleum erupit: vt ait Euſebius: fluxitq́; toto die ſine interuallo, Chriſti gratiam gẽtibus oſtendẽs: hoc ipſum habetur libro chronicarũ ab initio mundi cum imaginibus, & figuris impreſſo anno. 1493. Nurembergę: cuius operis auctor fuit Beneuenuſtus Himolẽſis. Tertium miraculum fuit de carnalium hominum interitu: ea enim nocte, qua natus eſt Saluator noſter in terris (vt inquit Beatus Hieronymus) Sodomitæ omnes interiiſſe dicuntur: quia tanta nequitia, & ſpurcitia cum ortu puritatis nõ potuit permanere. Quartum miraculum fuit de Sibylla Tiburtina, quam cõſuluit Auguſtus Octauianus: cum Romani Senatores videntes Octauianum tantę pulchritudinis, & proſperitatis: & ꝙ totum orbem tributarium fecerat, dixerunt: Volumus te adorare, quia diuinitas ĩ te eſt: ſi hoc non eſſet, non emergerentur tibi tot proſpera. Qui renuens inducias poſtulauit: & ad ſe Sibyllã Tyburtinã vocari fecit: cui qđ Senatores dixerũt recitauit: & ipſa ſpatiũ trium dierũ petiit, vt ſibi conſuleret: in quibus arctum ieiuniũ operata eſt: poſt tres dies reſpondit Imperatori: Sit Iudicii ſignum: tellus ſudore madeſcit: de cœlo Rex aduenit per ſecula futurus illico. Poſtquã dixiſſet hoc: cœlum apertũ eſt: & ſplendor maximus irruit ſuper eum: viditq́; in cœlo virginẽ pulcherrimam, & puerum in brachiis tenentem ſuper altare Dei, ita ꝙ miraretur valde: audiuitq́; vocem dicentem: Hæc ara eſt filii Dei: qui ſtatim procidit in terram, & adorauit Chriſtum venturũ: quod recitauit Senatorib⁹: de quo mirati ſunt valde. Et fuit hęc viſio in camera Imperatoris, vbi nunc eſt eccleſia ſanctę Marię in Capitolio: & ideo vocatur ſancta Maria Ara cœli: & eſt eccleſia fratrũ minorum. vide Beatum Auguſtinum libro decimooctauo de Ciuitate Dei, capitulo vigeſimotertio. In quodam libello, in quo multa ſcribũtur de ſitu vrbis: in capitulo de Palatiis Imperatorum: Palatiũ Conſtantini in Lateranẽſi: Palatium Romuli inter ſanctam Mariam nouam, & Coſmam, vbi ſex ædes Pietatis, & Concordię, vbi poſuit Romulus ſuam ſtatuã, dicens: Hęc ſtatua non cadet, donec virgo pariet: & ſtatim cum beata virgo Maria peperit, ſtatua corruit. Et in eadem vrbe fertur, ꝙ in eo natiuitatis Dominicæ die aureus circulus circa Solẽ apparuit: & in Hiſpania tres Soles apparuerunt, paulatim in vnum coeuntes, vt inquit Beatus Thomas de Aquino in tertia parte ſuę Summę. quęſtione. xxxvi. Romuliq́; ſtatua, & templum Pacis corruere. Anno igitur Imperii Octauiani Auguſti. xlii. in initio ipſius anni natus eſt Ieſus: ſed quoniam ipſe Cęſar orbem deſcribi mandauerat eo tempore, quo dominus ſm carnem natus eſt, ideo dicere poſſumus eum tunc naſci voluiſſe: vt nos de ſtatu ſeruitutis in ſtatum libertatis reduceret. Sicut enim ipſe mortalitatem noſtram ſuſcepit, vt nos ad vitam reduceret: ita (ſm Bedam) eo tempore dignatus eſt incarnari: quo mox cum natus eſſet, Cæſaris deſcriberetur cenſus: atque ob noſtri liberationem ipſe ſeruitio ſubderetur. & (vt Beatus Gregorius inquit in Homelia) naſcituro domino mundus deſcribitur: quia ille apparebat in carne, qui electos ſuos aſcriberet in æternitate. Ex Sermone Beati Auguſtini de duabus filii Dei natiuitatibus: Ecce fratres chariſſimi prophetica, Apoſtolicaq́; doctrina, dum Dei filium, & factorem dicit, & factum: dum creatorem aſſerit, & creatum: dum temporalem prædicat, & æternum: nullatenus à ſeipſo diſcrepat: nec ſeipſam vitio falſitatis oppugnat: ſed ſalutem fidei, & veritatem vtriuſque natiuitatis vera profeſſione

Digitized by Google

conſeruat. Manet enim prorſus in domino vnigenito vtraque natiuitas vera, in quo vera manet humana, diuinaq́; ſubſtantia. Hinc eſt quod idubitanter catholica eccleſia vnum, eundemq́; Dei filium creatorem, redemptoremq́; ſuum cognoſcit: Creatorem ſcilicet, quia ſm diuinitatem fecit illam: Redemptorem vero, quia ſm carnem factus eſt propter illam. Nouit certiſſime ſponſum ſuum caſtiſſima ſponſa: quæ illi eſt vtriuſque naturę plenitudine, ac veritate coniuncta. Nouit ipſum caput ſuum non ſolum ex patre, atque in patre manere ſempiternum, atque incommutabilem dominum, verũ etiam de matre ipſum Deum hominem temporalem extitiſſe perfectum. Nouit in eo vnam diuinitatis cum patre naturam. Nouit vnam cum matre carnis, animæq́; ſubſtantiã. Nouit vnum, eundemq́; Chriſtum, qui & eſſe cœpit, & eſſe non cœpit. Et hæc ſufficiant de huiuſmodi natiuitate, quæ pro Chriſtianis tantũ dicta fuiſſe intendo: non autem contra Iudæos incredulos.

¶ Quòd Reges Orientales ad venerandum Meſſiam Regem cũ muneribus accederent. Cap. XIIII.

ORientales Reges, quos ſcriptura Magos appellat, ad Regem Meſſiam cum muneribus adorandũ venturos fuiſſe, ſacra nos cogente ſcriptura, negare non poſſumus: cum id infraſcriptorum Prophetarum probet Vaticiniis. Eſaias nanque capitulo ſexageſimo ſic inquit: Omnes de Sabba venient, aurum, & thus deferentes, & laudem domino annũtiantes: omne pecus Cedar congregabitur tibi: arietes Nabaioth miniſtrabunt tibi &c. hæc de Meſſia Rege, & de contingentibus eius tempore intelligi debere Rabi Moyſes Aegyptius prędicator ille magnus in Bereſid raba nos inſtruit, dicens: Sabba, ſunt filii Abraæ, ſicut ſcriptum eſt Geñ. capitulo vigeſimoquinto. Et quando Regi Salomoni cũcta proſpere ſuccedebant, de eo dicebatur: Forſitã hic eſt Meſſias: & tunc venerunt ad eum, ſicut ſcriptum eſt tertio Regum, capitulo decimo. Sed Regina Sabba audita fama Salomonis In nomine domini, venit tentare eum: ob hoc inquam, quod dicit In nomine domini, patet Reginam ipſam habuiſſe Prophetas: qui ei In nomine domini prophetabant, ſicut præceperat eis Abraã: ſed optime probatur, ꝙ venturi ſunt in tempore Meſſiæ: vt ſeruiant ei: propter illud, quod dicitur Eſaiæ. capitulo ſexageſimo: Omnes de Sabba venient, aurũ, & thus deferentes, & laudem domino annuntiantes, iſte eſt Meſſiach. hæc omnia ille Rabi Moyſes. Iudæorũ ergo Rabinorum teſtimonio conſtat hæc intelligi de Meſſia. Verumtamen ſi Iudæus opponens diceret: Prophetam intellexiſſe, quod quando ſederet Meſſias in Regno ſuo in Hieroſolymis, tunc ob famæ magnitudinem omnes Reges mitterent ei munera, & venirent ad eum honorandum, & glorificandum, ſicut Regina Sabba Regem Salomonem ſua glorificauit pręſentia. Reſponſio. Oppoſita per Iudæum in hac litera locum habere non poſſunt, cum textus dicat: Et laudẽ annuntiantes: nam annuntiare Hebraice dicitur beſſora: quod vocabulum proprie ſignificat, quando quis ea, quæ nouit ei, qui nondum nouit, enarrat: quæ ſententia hoc in loco non conueniret: cum Iudæi in Hieroſolymis habitantes hoc iam ſcirent: ſed in aduentu domini hęc dictio Annuntiare perpulchre quadrat, vt ex euentu liquido conſtat. Iſti nanque Reges Magi in Hieroſolymã ingredientes ab Herode Rege, & ciuibus vrbis quęſiuerunt vbi eſſet, qui natus eſt Rex Iudęorum? habebãt enim ipſi Prophetas hoc annuntiantes: ex quo veroſimiliter ſcire debebant. Sed cum Herodes non eſſet Iudęus, immo alienigena, & ciues illi non eſſent diuinarum ſcripturarum periti, à ſacerdotib⁹, & ſcribis quęſiuerunt, vbi Rex Meſſias naſciturus eſſet: vt dilucide ſcribitur Matthæi capitulo ſecundo, & illi ex ſacris literis, ſiue earum auctoritate docuerũt locum: & hoc modo Prophetę verbum proprie verificatur,

Galatinus lib. 3. c. 3. allegás in Bereſid raba. in expoſitióe lib. Geñ. ſuper illud Geñ. 25. Et miſit eos ꝑ legẽ: Et Regnum Sabba nõ Regna Sabba. & declara verba Eſaię. c. lx. O de Sabba venient.

Oppoſitio.

Reſponſio.

verificatur, qui ait: Et laudem domino annuntiantes. Sed videamus quid Propheta per Nabaioth, & Cedar ſignificari voluerit. Iſti nanque duo deſcenderunt ex Iſmaele Abraæ filio ex ancilla Agar: vt dicitur Geñ. capitulo vigeſimoquinto: Et nutrientes pecora habitabant in Tabernaculis. & ideo inquit Propheta: Omne pecus Cedar: ideſt minores illius populi deſcendentis ex Cedar: congregabuntur tibi in ouili: ſcilicet domini. loquitur enim Propheta metaphorice: Arietes Nabaioth: hoc eſt maiores illius populi: miniſtrabunt tibi ſicut deuoti filii: nam multi ex iſtis populis crediderunt in Chriſtum: ſed poſtea perfidia Maumethis infecti ſunt. Anno enim à Chriſti natiuitate. 615. iuxta aliquorum opinionem, ſiue. 621. ſm alios, vel 662. ſm alios, Maumethes legem ſuam dedit. & iuxta Platinam in vita Honorii primi Papæ. lxxii. à Chriſti natiuitate anno. 623. Pſalmo ſeptuageſimoſeptimo dicitur: A' templo tuo in Hieruſalem tibi offerent Reges munera. Pſalmiſta etiam Pſalmo ſeptuageſimoprimo hoc idem annuntiat his verbis: Reges Tharſis, & inſulę munera offerent, Reges Arabum, & Sabba dona adducent, & adorabunt eum omnes Reges, omnes gentes ſeruient ei &c. Rabi quidam nominatus Rabi in Bereſid raba in principio cuiuſdã diſtinctionis, quæ apud Hebręos dicitur Zotha, ſic inquit verſus Rabi Oſua: Si dixero tibi vnum verbum bonum, dices tu nomine meo? qui reſpondit: Et quod eſt illud? & ipſe: Nouimus, inquit, ꝙ omnia illa munera, quę Iacob pater noſter dedit Eſau, gentes in futurum reſtituent Meſſię. Scriptũ eſt enim: Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent, Reges Arabum, & Sabba dona adducent. Dixit ei Rabi Oſua: Bonũ verbum dixiſti mihi in vita tua: ego aũt nomine meo dicã illud. Ex quibus duorum Rabinorum dictis liquido conſtat, hæc Pſalmiſtę verba eſſe, & intelligi debere de Regibus Tharſis, Arabũ, & Sabba venturis ad Meſſiam Regem cũ muneribus, vt diximus. Et in eodem Pſalmo paulo infra dicitur etiam ad maiorem ſententiæ noſtrę approbationem: Et dabitur ei de auro Arabiæ: & adorabunt de ipſo ſemper tota die. Ex quibus omnibus bene diſcuſſis, & intellectis, dilucide conſtat Reges Arabum, & Sabba venturos fuiſſe ad Meſſiam Regem adorandum cum muneribus. Sed quoniam dixi ſuperius, Reges iſtos Orientales eſſe, ideo aduertendum eſt id, quod etiam ſupra dixi in antecedente proximo capite: ſcilicet Magos iſtos fuiſſe ex deſcẽtibus à Balaam, qui in partibus habitabat Orientalibus: vt Numeri capitulo vigeſimotertio, vbi Balaam aſſumpta parabola ait: De Aram adduxit me Balaach Rex Moabitarum de montibus Orientis: vnde loca ſupra in dictis Vaticiniis nominata: ſcilicet Sabba, Arabia, Tharſis &c. ſunt verſus Orientem ad ſitum ciuitatis Hieroſolymę, non autem proprie in Oriente: immo Balaam erat in terra promiſſionis: & fuit mortuus à Iudęis in promiſſionis terram ingreſſis: vt Ioſue capitulo tertiodecimo.

...lat. li viii. ii. ex nte ybbe in Be id ra i.i ex fitiõe igna r.Ge ſ.ſup id.33. .& cõ lit eũ.

¶ Quòd autem hęc alia conditio adimpleta fuerit in domino noſtro Ieſu Chriſto, teſtis eſt.

Matthæus Euangeliſta capitulo ſecundo, dicens: Cum natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudæ in diebus Herodis Regis: ecce Magi ab Oriente venerunt Hieroſolymam dicentes: Vbi eſt qui natus eſt Rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in Oriente, & venimus adorare eum. & magis infra ibidem: Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius: & procidentes adorauerunt eum: & apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. Beatus igitur Gregorius in Sermone de huiuſmodi muneribus Magorum ſic inquit: Vnde enim hi viri cum proficiſcerentur è patria, qui nondum viderant Ieſum, nec aliquid intuitu eius, quod tam ordinate venerarentur aduertant, hanc

Digitized by Google

de ferendorum munerum ſeruauere rationem, niſi ꝙ præter illam ſtellæ ſpeciem, quæ corporeum incitauit obtuitum fulgētior veritatis radius eoꝝ corda perdocuit: vt prius, q̄ laborē itineris inchoarēt, eum ſibi ſignificare intelligerent: cui in auro regius honor, in thure diuina veneratio, in myrrha mortalitatis ꝯfeſſio deberet. Et hæc qdem, quantum ad illuminationem fidei pertinebant, potuerunt illis credita, & intellecta ſufficere, vt corporali intuitu non inquirerent, quod pleniſſimo viſu mentis inſpexerant. Vnde Beatus Thomas de Aquino in tertia parte ſuę Summę. queſtione trigeſimaſeptima, inquit: Quod ſicut Magi fuerunt primitiæ gentium in Chriſtum credentium: in quibus apparuit, ſicut in quodam præſagio, fides, & deuotio gentium venientium à remotis ad Chriſtum: & ideo ſicut deuotio, & fides gentium eſt abſq; errore per inſpirationē Spiritus ſancti, ita etiam credendū eſt Magos à Spiritu ſancto inſpiratos ſapienter Chriſto reuerentiā exhibuiſſe. Beatus Auguſtinus In Sermone Epiphanię: Iudęi aūt indicātes eis locū natiuitatis Chriſti, facti ſunt ſimiles fabris Arcę Noe, qui aliis, vbi euaderent, modū pręſtiterunt, & ipſi diluuio perierunt. Audierunt, & abierunt inqſitores: dixerunt, & remanſerunt doctores ſimiles lapidibus milliariis, qui viam oſtēdunt, nec ambulāt &c. Et qm̄ Matthęus hos Reges appellauit Magos: ideo vidēdum eſt: quare eos hoc appellauit nomine. Magus vnico G. ſcriptus, vocabulum eſt Perſicum, id denotans, qđ apud Græcos philoſophus: & apud Latinos ſapiēs dicitur. Hos Galli dryudas vocauere: hoc eſt religioſos, & ſapientes, à quercubus denominatos: quia in ſiluis habitare conſueuerant. Hos Ariſtoteles, & Socion in libro ſucceſſionum diuini, humaniq; iuris peritiſſimos dixere: ac pręterea religioni deditos, & Semnotheos appellatos .i. caſtos, & venerabiles. Aegyptii vero ſacerdotes, & Gręci Prophetas dixere: Indi Gymnoſophiſtas Græco vocabulo, & ſua īterpretatione vocabant: Babylonii, & Aſſyrii ſuos Magos, ſeu ſapientes Chaldæos vocauere. Sed poſt hæc tractu temporis, hi tantūmodo Magi dicti ſunt, qui ob facinorum magnitudinem vulgo malefici appellantur: nam & elementa ſæpe concutiunt, turbant mentes hominū: & ſæpe ſine vllo veneni hauſtu, violentia tantum carminis interimunt, dicente Lucano: Mens hauſti nulla ſanie polluta veneni Incantata perit. Et Virgilius in Damone ait: Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam, Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſis, Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. Magos ergo ex Zoroaſte Perſa habuiſſe initium dicunt &c. Iſti igitur Magi erant philoſophi, ſiue ſapiētes, diuini, humaniq; iuris peritiſſimi. Quo autē modo Deum in terris natum ex ſtellæ ſigno cognoſcere potuiſſent, in pręcedenti proxime capite di xi. Quantum autem temporis ſpatium occupauerint Magi in perquirēdo dominum, antequam eum inueniſſent, duplex eſt opinio. Nonnulli nanq; ſunt opinantes, ꝙ ſi ſtella apparuiſſet Magis ea tantum nocte, qua natus fuiſſet Chriſtus, & non ante, Magi non potuiſſent in treſdecim tantum diebus, qui interſunt ab eius natiuitate, vſq; ad Epiphaniam, ex Orientalibus partibus in Bethleem ad Chriſtū natum peruenire: & ideo inquiunt ſtellam apparuiſſe eis per vnum annum ante Chriſti natiuitatem, & eos tunc itinerare inchoaſſe, & per vnum annum, & treſdecim dies continuaſſe, & tandem dominum inueniſſe: pro qua opinione ſuſtentanda duo allegari, & adduci poſſunt. Primo illud Matthæi capitulo ſecundo, quod Herodes occidi iuſſit omnes pueros Bethleem à bimatu infra, ſm̄ tempus, quod exquiſierat à Magis. ſi enim in treſdecim tantum diebus veniſſent Magi, equidem Herodes pueros vnius menſis tantum, vel dimidii menſis: hoc eſt quindecim dierum occidi mandaſſet. Cum autem pueros à bimatu infra, ſm̄ tempus, quod exquiſierat à Magis, occidi fecerit: ergo ſeqtur ꝙ ſtella debuit multo an̄ natiuitatē apparuiſſe Magis, & ſic eos ꝑ multos mēſes itinerare cœpiſſe. Alteꝝ ēt huius opinionis adminiculum

Digitized by Google

eſſe poſſet id, quod dicitur à Nicolao Lyrenſi, ſi aliqua poſſet fideli ſcriptura verificari. Inquit enim ipſe Lyrenſis ibi, Herodem cogitaſſe omnes pueros Bethleẽ interficere, ne Chriſtus ſibi incognitus euaderet: ſed ab huiuſmodi executione tunc impeditus diſtulit, eo quòd à Cæſare Auguſto per Epiſtolam citatus fuerat, vt Romam pergeret, vt filiis ſuis eum accuſantibus reſponderet. in quo itinere, & reditu, computato tempore, quo Romæ ob huiuſmodi controuerſiam moratus eſt, circa vnum annum cõſumpſit, & ideo in bimatum hanc infantium diſtulit occiſionem. Nonnulli etiam alii aliter ſentientes nolunt ſtellam apparuiſſe Magis, niſi tempore natiuitatis domini, qua viſa eos ſtatim itinerare volunt inchoaſſe: & in perquirendo dominum tempus treſdecim tantum dierum occupaſſe, & non plurium. Et quomodo in tã breui temporis ſpatio ad Bethleem, vbi dominus natus erat, puenire potuerint, reſpõdet Remigius: Quòd puer ad quẽ properabant in tam breui tempore eos perducere potuit: vel habuerunt dromędarios, qui ſunt animalia velociſſimi curſus: & tantum itineris in vna die faciũt, quantum equus in tribus. Nec impoſſibile, aut difficile cuiquam videri debet, ꝙ huiuſmodi velocitatem, aut naturali animalium virtuti, aut diuinæ aſcribamus, cum Solinus ſcribat in Codice de Mirabilibus mundi: Quòd Aniſlenacon, & Philomodos Alexandri Magni tabellarii mille ducenta ſtadia in vna die peregerint: quę ſunt milliaria. cl. quoniam ſtadium eſt octaua pars vnius milliarii. Et vbi Reges pręnominati fuiſſent de ſtirpe Balaam, vt in antecedenti capite dixi, regio eorum non tantum diſtat à terra promiſſionis. i. à Iudæa, quin Reges ipſi non potuiſſent iter ſuũ in treſdecim expedire diebus. Nec obſtaret id, quod dicitur, Magos iſtos ex Orientalibus veniſſe regionibus, cum regio Balaam ſit Orientalis: hoc eſt verſus Orientem, reſpectu ſitus Hieroſolymę ciuitatis: quæ regio non tantum diſtat, quin inde in treſdecim diebus venire nõ potuiſſent: cum regio ipſa ex dictis ſupra proxime in ſignificatione, ſiue declaratione Magi deprehendatur eſſe Perſia, & vt Prophetæ inquiunt, Sabba, Arabia &c. & Deuteronomii. c. xxiii. Moyſes ait Balaã de Meſopotamia Syriæ fuiſſe vocatum, Ioſue capitulo. xiii. oſtenditur de Balaã, ꝙ habitabat in terra promiſſionis. & Numeri. xxxi. dicitur: ꝙ Balaã fuit occiſus. & capitulo. xxxii. dicitur, illa loca eſſe Oriẽtalia, vel Meſopotamia, vt vult Origenes in Homeliis de Vaticiniis Balaã. Beatus Gregorius in Homelia: Trib⁹ igitur Magis in regione Orientis ſtella nouæ claritatis apparuit, quę illuſtrior cæteris, pulchriorq́; ſideribus facile in ſe intuentium oculos, animoſq́; conuerteret, vt confeſtim aduerteretur non eſſe otioſum, quod tam inſolitum videbatur. Dedit ergo aſpicientibus intellectum, qui ꝑſtitit ſignum: & quod fecit intelligi, fecit inquiri: & ſe inueniendum obtulit requiſitus. Sequuntur tres viri ſuperni luminis ducatum, & præuii fulgoris indiciũ intenta contemplatione comitantes, ad agnitionem veritatis gratiæ ſplendore ducuntur: qui humano ſenſu ſignificatũ ſibi Regis ortum exiſtimauerunt in ciuitate regia eſſe quærendum. Ioſue etiam capitulo. xiii. Et Balaã filium Beor ariolum occiderunt filii Iſrael gladio cum cæteris interfectis: trãs ergo flumen Iordanis habitabat Balaam: & ſic regio ſua non fuit valde remota ab Hieroſolyma. Item Numeri capitulo. xxxi. Cum Iſraelitæ pugnarent contra Madianitas, vicerunt eos, & omnes mares occiderunt, & quinque Reges, ſiue Principes eorum, Balaam quoque filium Beor iterfecerũt gladio &c. Vide Exodi. c. xxiii. Quod verificatur per ea, quę dicuntur Numeri capitulo. xxii. & capitulo. xxiii. Nam capitulo vigeſimoſecũdo dicitur: Miſit ergo nũtios ad Balaam filium Beor ariolum, qui habitabat ſuper flumen terræ filiorum Ammon. & capitulo vigeſimotertio, dicitur de Arã: Adduxit me Balach Rex Moabitarum de mõtibus Orientis. Nonnulli alii putãt Reges iſtos nauigio mare ſulcaſſe, & ſic proſpero vento lon-

Digitized by Google

ſum iter breui tempore perficere potuiſſent, ſuamq́; opinionem auctoritate Pſalmi.xlvii.corroborant: vbi dicitur: In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis: erant enim Reges Tharſis: vt diximus paulo ſuperius in Pſal.lxxi. Et quoniã: vt inquit Matthęus capitulo ſecũdo: Et reſponſo accepto in ſomnis ne redirent ad Herodem, per aliam viã reuerſi ſunt in regionem ſuam: in reditu ergo equeſtres, dimiſſis nauibus, reuerſi ſunt. Nam in nauibus equos, vel dromedarios ſecũ aduexiſſe potuiſſent: & ſic equeſtres ad Hieroſolymam, & Bethleem iuiſſe: ac ẽt per aliam viam in regionem ſuam rediiſſe. vnde Herodes videns quòd illuſus eſſet à Magis, naues eorum comburi fecit. & hoc illud eſt quod dicitur Pſalmo .lxxi. In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis: quod etiam fatetur Nicolaus Lyrenſis in ſuis ſuper Pſalmo. xlvii. Commentariis: quia in ipſo etiam Pſalmo.xlvii.dicit: Conteres naues Tharſis.

¶ Quòd pueri innocentes occidendi eſſent. Cap. XV.

HIeremias Propheta hanc nempe prædixit veritatem.c.xxxvi. his verbis: Vox in excelſo audita eſt, lamentationes, luctus, & fletus Rachel plorantis filios ſuos, & nolentis conſolari ſuper eis, quia non ſunt. Quieſcat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia eſt merces operi tuo, ait dominus. In Hebræo habetur: Vox in Rhama audita eſt, vt inquit Beatus Matthæus vt infra. Beatus autem Hieronymus in Sermone ſic inquit: De Rachel natus eſt Beniamin, in cuius Tribu non eſt Bethleẽ. Quæritur ergo quomodo Rachel filios alterius Tribus: ideſt Bethleẽ, quaſi ſuos ploret? Reſpondebimus breuiter: Quia ſepulta ſit iuxta Bethleem i Ephrata: & materni corpuſculi hoſpitiũ matris nomen acceperit: ſiue quoniam Iuda, & Beniamin, duę Tribus iunctæ erant: & Herodes pręceperat non ſolum in Bethleẽ interfici pueros, ſed in omnibus finibus eius. Quod autẽ dicitur, In Rhama: non putemus nomen loci eſſe, qui eſt iuxta Gabaa: ſed Rhama excelſum interpretatur. vt ſit ſenſus: Vox in excelſo audita eſt: ideſt longe, lateq́; diſperſa. Nam cum Herodes Rex ſe à Magis illac non redeuntibus illuſum iudicaret, Ieſum natum occidere cogitauit, quem Magi Regem Iudæorum eſſe dixerunt: ne ſcilicet ipſe Herodes, qui non Iudæus, ſed alienigena erat, Regno priuaretur. Lex enim Moſaica prohibet Iudæis, ne Regem ſibi faciant alienigenam: vt Deuteronomii capitulo decimoſeptimo. Cogitauerat inq̃ Herodes Ieſum interficere: ſed cũ ipſum ignoraret, pueros omnes à bimatu infra in Bethleem, & finibus eius exiſtentes, occidi iuſſit: vt ille, quẽ ipſe ignorabat, non euaderet, ſed cum aliis occideretur. Ex tanta ergo puerorum occiſione, vox tot matrum, & patrum ſimul plorantiũ, & exclamantiũ longe, lateq́; audita fuit. Rachel autem fuit vxor Iacob: quæ iuxta Bethleem ſepulta fuit: vt Geñ. capitulo. xxxv. & ideo mater adiacentis loci conuenienter dicitur. Et noluit conſolari conſolatione: ſcilicet humana attribuens Propheta id Rachel: quod occiſorũ puerorum matribus conueniebat: quaſi ipſa Rachel illis matribus compatiens earum omnium dolorem in ſe aſſumpſiſſet. Quia nõ ſunt: ſcilicet ipſi filii amplius in pręſenti vita viuentes. Et ait dominus in conſolationem: ſcilicet illarũ matrum, & ſuorum pariter oĩum: Quieſcat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis, quia eſt merces operi tuo: ideſt filiis tuis, qui opera parentum & dicuntur, & veraciter ſunt: propter quam mortẽ ipſi filii ſic occiſi martyrii coronã in cœleſti beatitudine ſunt adepti. Inter quos ſic occiſos, accidit, vt vnus ipſius Herodis filius à bimatu infra occideretur, cũ ibi penes nutricẽ educaretur: vt ſcribit Macrobius Saturnalium lib. ſecundo: cũ dictéria Auguſti Cęſaris iocoſe recitaret, ſic dicens: Cum audiſſet: ſcilicet Auguſtus, inter pueros, quos in Syria Herodes Rex Iudæorum intra bimatum iuſſit interfici, filium quoq; eius occiſum, ait: Melius eſt Herodis porcum eſſe, q̃ filium. hæc Macrobius. Iudæi enim porcos non occidunt: & ideo dixit: Melius

eſt eſſe

eſt eſſe porcum, ꝗ filium. Iudæi aũt præmemorata Hieremię verba interpretantes, inquiũt: Quod euerſa Hieroſolyma, & deſtructo templo per exercitũ Nabucodonoſor, quando in Babyloniam ducebantur captiui tranſeũtes iuxta ſepulchrum Rachel, vox de ſepulchro miraculoſe prodiens audita fuit, Dei pietatẽ, & miſericordiam implorans pro illis, q ſic captiui ducebantur. Quod fictitium eſſe manifeſte conſtat: tum quia valde diſtat à Matthęo diuino Spiritu illuminato: vt ĩfra videbitur: tum quia de hoc tanquam miraculo nec in quarto Regũ capitulo vltimo: nec in libris Paralipomenon aliquid ĩuenitur: & maxime qm̃ Iudęi valde diligentes fuerunt in ſcribendo ea omnia, quę ad eorum famam, & gloriam ſibi occurrebãt: nec Ioſephus etiam aliquam de hac re facit mentionẽ: & ꝙ plus eſt, quia in hoc capite Hieremię de Babylonica captiuitate nulla fit mentio. ei enim iterpretationi multa obſtant. & Primo illud: Plãtabis vineas in montibus Samariæ: cum enim Hebræi in reditu ſuo ab ea captiuitate nũquam Samariam in ſua habuerint ditione: propterea in ea vineas minime plãtare potuiſſent: immo ibi habitabant Gentiles aliunde adducti: vt quarto Regũ. c. xvii. ſed per vineas Propheta metaphorice Chriſti fideles intellexit: vt alibi ẽt in ſacris literis habetur: vt Eſaię. c. v. Et qm̃ Samaritani ad fidem Chriſti ſe cito contulerunt: vt Actuum capitulo. viii. Cum audiſſent Apoſtoli, qui erant Hieroſolymis, quia recepit Samaria verbum Dei, miſerunt ad eos Petrum, & Ioãnem &c. Obſtat inſuper Hebræorum expoſitioni particula illa: Quieſcat vox tua à ploratu, & oculi à lachrymis, quia eſt merces operi tuo: quaſi diceret: Si mortui ſunt in hoc ſęculo, viuunt in Paradiſo glorioſi. Quam particulam Iudæi ſic interpretantur: Si Iudęi interfecti fuerunt in euerſione Hieroſolymæ, & in Babylonẽ ducuntur captiui, conſolari poſſunt, quia poſt multum temporis ſpatiũ, ſi non ipſi ſic occiſi, & in captiuitatem ducti, ſaltem deſcendentes ſui reuertẽtur. Debilis eſt hęc conſolatio, quia ex mortuis nulli deſcendere potuerunt: vnde illi mortui nunquam conſolari potuerũt. Si autem deſcẽdentes ex captiuis reuertẽtur poſt longum temporis curriculum, illi, qui in captiuitatem ducti fuerant, nullam, vel minimam recipient conſolationem. Interpretatio igitur Chriſtianorum verior eſt, & magis conueniens. *Si quis autem* opponeret infantes illos adhuc rationis vſum non habuiſſe, vt voluntarie pro Chriſto morerentur, & ideo martyrii coronam aſſecutos non fuiſſe, audiat Beatum Auguſtinum, quaſi ad ipſos martyres, ſiue ĩnocẽtes ſic in Sermone loquẽtem: Ille, inquit, de veſtra corona dubitabit in paſſione pro Chriſto, q etiam paruulis baptiſmũ prodeſſe non exiſtimat. Non habebatis ætatem, qua in Chriſtũ paſſuri crederetis: ſed habebatis carnẽ, in qua pro Chriſto paſſuro paſſionem ſuſtineretis. Et qm̃ in hoc capite, necnõ in aliquibus aliis præcedentibus capitulis, pluries de Herode Rege facta eſt mẽtio, ne in errorem aliquis incideret: ſciant omnes tres fuiſſe Reges, qui hoc Herodis nomine vocitati ſunt. Primus Herodes Aſcalonita dictus eſt: quo regnantẽ natus eſt Chriſtus Ieſus: & hic fuit puerorum innocentium iugulator. Secundus Herodes Antipas dictus eſt, & Herodis Aſcalonitę filius fuit: & hic decollauit Ioãnem baptiſtã. Terti⁹ Herodes dictus eſt Agrippa, q nepos fuit Antipatis Herodis: & hic Petrum Apoſtolum incarcerauit. Beatus Hieronymus in Homelia: Multi propter ignorantiam hiſtoriæ labuntur errore, putantes eundem eſſe Herodem, à quo in paſſione ſua dominus irridet, & de quo dicitur in Euãgelio: Audiens autem ꝙ Archelaus regnaret in Iudęa pro Herode patre ſuo, timuit illò ire &c. Ergo Herodes ille, qui cum Pilato poſtea amicitias fecit, huius Herodis filius eſt frater Archelai: quem & ipſum Tiberius Cęſar Lugdunũ (hic locus eſt in Gallia, & dicitur Liom ſopra Rhodano) quæ Galliarum eſt ciuitas, relegauit: fratremq́; eius Herodem ſucceſſorem Regni fecit: & veniens habi

Digitized by Google

tauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth: &c. In Chronica Abbatis Prunienſis ad Alperinum Reginũ epiſcopum: anno Dominicæ incarnationis ſecundo Herodes mittens in Bethleem, & in omnibus finibus eius, pueros innocentes iugulare præcepit: deinde in domeſticos arma conuertens multos perimit: nam & dilectam ſibi coniugem Mariamnen interficit, filioſq́; quos ex ea ſuſceperat, Ariſtobolum, & Alexandrum in Samaria ſtrangulari iubet: nouiſſime Antipatrum ex Doſide natum, incentorem, & inſimulatorem omnium malorum, gladio percutit: poſt hęc ipſe miſerabili morte periit: anno Dominicę incarnationis ſexto, Regni vero ſui trigeſimoſexto.

¶ Quòd autẽ pueri antedicti occiſi fuerint, vt Ieſus Chriſtus occideret,

Matthæus capitulo ſecundo, non obſcure demonſtrat, dicens: Tũc Herodes videns, ꝙ illuſus eſſet à Magis, iratus eſt valde, & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius à bimatu, & infra, ſm tempus, quod exquiſierat à Magis. Tunc impletum eſt, quod dictum eſt per Hieremiam Prophetam, dicentem: Vox in Rhama audita eſt, ploratus, & vlulatus multus Rachel plorans filios ſuos: & noluit conſolari, quia non ſunt. Hoc ipſum teſtatur etiam Macrobius, vt ſupra dictum fuit de filio Herodis occiſo. Cum autem hęc alia ꝯditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd in aduentu Meſſiæ Regis idola proiici, & deleri debebant.

Caput. XVI.

ANte Chriſti aduentum per vniuerſum penè orbem plures colebantur Dii, immo Dęmones, & non Dii: cum ipſi nihil de animarum purgatione curarent: ſed de terrenis ſolum cõſulerent, ac terrena ſemper à cultoribus exigerent, ſacrificiaq́; obſcœniſſima, & crudeliſſima fieri iuberent, & demũ quàplures diſcordias ſuis ſeminarent reſpõſis. Colebantur paſſim Deorum loco tyranni viuentes: colebãtur etiam paſſim incontinẽtium, & iniquorum hominum mortuorum animæ: colebatur inſuper Fortuna loco Dei, cum nihil ſit enim, teſte Poeta Satyrico, Satyra incipiẽte: Exẽplo quodcunq; malo, ſic dicente: Sunt qui in Fortunæ iam caſibus omnia ponant, Et nullo credunt mundum rectore moueri, Natura voluẽte vices & lucis, & anni, Atq; ideo intrepidi quęcunq; altaria tangunt. His imaniſſimis monſtris olim genus premebatur humanum. Hoc non ignorant Hebræi: non Græci: non Latini: non cæteri mortales omnes, qui aliqualiter literis incũbunt. Quod vel ſuadente quadam neſcio qua deteſtandæ opinionis fucata conſuetudine, vel incęſtuoſo ſpiritu, atq; damnato, diuerſos Deos, Deaſq́; diuerſis ritibus homines illi veri Dei cultus ignari colebant, atq; venerabantur. Qua ſuperſtitione, atq; errore impliciti Barbari, Græci, Romani, ac cęteri mortales omnes, verum Deum, & æternũ cognoſcere non curabant. Hinc Philoſophi omnes viri doctiſſimi: hinc reliqui de omni virtutis genere benemeriti: & ſi bonis moribus etiam, atq; optimis inſtitutis alerentur, ac viuerent: relicto tamẽ ſummo auctore Deo, atq; Principe ſectantes inania, atq; falſa, laborem ſuum, & operam ſimul, & quicquid honeſti, ac ſancti egerint, pariter perdiderunt. Verũ alter de duobus ſapientibus, de quibus antedictus Poeta mentionem facit Satyra incipiente: Omnibus in terris: Perpetuo riſu pulmonem agitare ſolebat Democritus: ridebat curas, necnon & gaudia vulgi: Interdum & lachrymas cum Fortunæ ipſe minaci Mandaret laqueum, mediumq́; oſtẽderet vnguẽ &c. Eam enim non timebat: quia Deam eſſe non credebat: quo tamen non obſtante, nec ipſe quoq; in vero Deo recte credebat. Et licet ſoli Hebræi antiquitus eo munere donati eſſent: vt ſolum, atq; vnicum cognoſcerent Deum, & ſoli diuinæ maieſtatis pietatem, gratiamq́; inirent: procedente tamen tempore tantorũ beneficiorum immemores, & ingrati, ipſi quoq; à vero Dei cultu quandoq; deuiarunt. Qui error apud omnes (exceptis

tamen

Digitized by Google

tamen Iudæis)in tantum adoleuit,vt ido
la manu facta ex ligno,lapide,vel metal-
lo pro vero Deo colerentur:colebant inq̃,
ac venerabantur Deorum imagines ma-
nu factas vt Deos:cum tamen Hieremias
diuinus Vates dicat cap.ii. Si mutauit
gẽs Deos ſuos:& certe ipſi non ſunt Dii,
& Pſal.cxiii.Oculos habent,& non vide-
bunt. Quòd autem apud ſolos Iudæos
eſſet veri Dei cultus,teſtatur Euſebius de
præparatione Euangelica lib.ix. cap.iii.
dicens:Porphyrius autem in primo de
Philoſophia, reſponſurum Apollinem
ipſum inducit de Iudæis hoc Oraculum
ædidiſſe:Attẽdere,inquit,oportet, quo-
niam omni diuina re plenum ſapientia
eſt Oraculum Apollinis, quod dicturus
ſum: Dura via illa nimis ætatis, clauſaq́;
portis, Quę vitam nobis aperit, donatq́;
beatam: Nec vero verbis facile enarrarier
vllis,Exponiq́; queat illo quo ſemita du-
cit,Quam primi ante omnes cœperunt
tradere pulchras, Qui Nili epotãt lym-
phas,Phœnicibus inde, Proximaq́; Aſſy-
riis ea cura:ſed inclyta longe Gens He-
bręa illam nouit,notamq́; recepit. & ſubii
cit exponens ita viam ad Deum à Barba-
ris inuentam fuiſſe: Didicimus ab Aegy-
ptiis .ſ.atq́; Chaldæis: hi enim Aſſyrii
ſunt,& maxime à Iudæis. Item Apollo
etiam quodam Oraculo apertiſſime de-
monſtrat his verbis:Chaldæis quæ vera
eſſet ſapientia tantum,Hebręiſq́; ipſis cõ
ceſſum agnoſcere pura Aeternum qui
mente colunt,Regemq́;, Deumq́;. Quem
errorem ſancti Prophetæ diuino Spiritu
illuminati vno ore, & vno eodem ſpiri-
tu,tempore Meſſiæ Regis ceſſandum, ac
delendum eſſe,& extirpandum,atq́; ido-
la ipſa proiicienda, & delenda eſſe prędi
xerunt,& annuntiauerunt. Et in primis,
Eſaias cap.ii.his verbis:Et eleuabitur do
minus ſolus in illa die, & idola penitus
contereentur.& iterum paulo inferius:In
illa die proiiciet homo idola argenti ſui,
& ſimulachra auri ſui, quæ fecerat ſibi,
vt adoraret.item cap.xxxi.In die enim il
la abiiciet vir idola argẽti ſui, & idola au
ri ſui,quæ fecerunt vobis manus veſtræ
in peccatum.In diẽ illa, inquit Prophe-
ta:hoc eſt in tpe Meſſię:quemadmodum
habet apud Hieremiã cap.xxiii.&.xxxiii.
vbi dicitur:In diebus illis ſaluabit Iuda:
hoc eſt in tpe Meſſię:quod itidem Iudæi
tenent,atq; ſentiunt.itẽ idem Eſaias cap.
xix. Ecce dñs aſcendet ſuper nubem le-
uem,& ingredietur Aegyptum, & moue-
bunt ſimulachra Aegypti à facie eius&c.
item Hieremias cap.xvi. in calce: Ad te
gentes venient ab extremis terræ, & di-
cent vere mendacium poſſederũt patres
noſtri,vanitatem, quæ eis non profuit.
Nunquid faciet ſibi homo Deos, & ipſi
non ſunt Dii? In his verbis prędicitur ca-
ſura,& extirpãda fuiſſe idolatria per Meſ
ſiam:quod factum fuit per Ieſum Redem
ptorem noſtrum, in ipſo Eſaiæ Vaticinio
prędicitur de Chriſto, qui aſſumpta car-
ne humana, quam nubem leuem appel-
lat, fugiens Herodem Regem venit in
Aegyptum:& ſimulachra Aegypti mota
ſunt à facie eius, quia in terram corrue-
runt:vt in ſcholaſtica dicitur hiſtoria, in
ſignum, & figuram idolatrię deſtruendę
per Apoſtolorũ conciones, & ſigna.Item
idem Eſaias cap.xlvi.Confractus eſt Bel,
contritus eſt Nabo, facta ſunt ſimulachra
eorum beſtiis, & iumentis.ſ.ſimilia. Bel
iſte,& Nabo Babyloniorum erant idola
iuxta Nicolai Lyrenſis declarationem:ſed
Bel in maiori habebat veneratione. Alii
autem dicũt Bel fuiſſe illud idolum, qđ
Græci Belum nominauerunt:hoc eſt Sa-
turnum:cuius fuit tanta apud veteres re
ligio:vt ei nõ ſolum humanas hoſtias ca
ptiuorum, ignobiliumq́; mortalium, ſed
& proprios liberos immolarent.Nabo au
tem et ipſum idolum eſt: quod interpre-
tatur proprie diuinatio:quam poſt Euan
gelii veritatem in toto terrarum orbe con
ticuiſſe ſignificat: ſiue iuxta ſeptuaginta
Dagon:qui tamen in Hebręo non habe-
tur:& eſt idolum Aſcalonis, Gazæ, & re-
liquarum vrbium Philiſtim. & à ſpeciali-
bus tranſit ad generalia, dicens: Fracta
ſunt ſimulachra gentium: non ꝙ in prę-
dam beſtiarum,& brutorum animalium,
quæ in Aegypto maxime diuino cultu
conſecrata ſunt: de quibus Virgilius ait:
Omnigenumq́; Deum monſtra, & latra-

Digitized by Google

tor Anubis. Quorum idolorum fractionis cauſam reddit Vates ipſe in calce dicti capitis, cum dicit: Quia prope feci iuſtitiam meam: & non elõgabitur: & ſalus mea non morabitur: hoc eſt Chriſtus verus Meſſiach. Nulli dubium eſt tã apud Hebręos, q̃ Chriſtianos, quin iuſtitia frequentius, vbi de Meſſia in ſacris literis agitur, Meſſias ipſe ĩtelligatur. Id quoq; Daniel affirmat capitulo nono, cũ dicit: Et adducatur iuſtitia ſempiterna: hoc eſt Meſſias. Quod itidem ſentit Rabi Barachias Thalmudiſta in libro qui inſcribitur Ceder hollam: ideſt de ordine mundi, exponens hoc dem Eſaiæ Vaticiniũ capitulo quadrageſimoſexto: Iuxta eſt ſalus mea, vt veniat: & iuſtitia mea, vt reueletur. Super quo verbo, Iuſtitia mea, inquit ipſe: hic eſt Meſſias, de quo ſcriptũ eſt Danielis capitulo nono: Et adducatur iuſtitia ſempiterna. Zacharias quoq; capitulo decimotertio, hoc idem fore prædixit, his verbis: Et erit in die illa, dicit dominus exercituum: hoc eſt Meſſię tempore: vt etiam ſuperius dixi. & ſequitur: Diſperdam nomina idolorũ de terra: & non memorabuntur vltra: & omnem ſpiritum imundum auferam de terra &c. Itẽ idem Vates capitulo decimoquarto, ait: In die illa erit dominus vnus: & erit nomen eius vnum. Ezechiel itidem capĩo ſexto, ait: Excelſa demolientur, & diſſipabuntur, & interibunt aræ veſtræ, & confringentur, & ceſſabunt idola veſtra. Micheas ſimiliter capitulo primo, hoc idem prędixit, his verbis: Et omnia ſculptilia eius cõcidentur. & paulo infra: Et omnia idola eius ponam in perditionem. & iterum apud eundem cap. v. Et perire faciã ſculptilia tua, & ſtatuas tuas de medio tui, & nõ adorabis vltra opera manuum tuarum, & euellam lucos tuos de medio tui. Oſeas quoq; capitulo ſecundo, hoc ipſum approbat, dicens: Et auferant nomina Baalim de ore eius. Sophonias pariter capitulo ſecundo, hoc idem ꝑdixit, his verbis: Horribilis dominus ſup eos, & attenuabit omnes Deos terrę: hoc eſt omnia idola. Item idem Vates capitulo primo. Et extendam manum meam ſup Iudam, & ſup omnes habitatores Hieruſalem: & diſperdam de loco hoc reliquas Baal, & nomina æditorum cum ſacerdotibus: & eos qui adorant ſuper tecta militiam cœli, & adorant, & iurant in domino, & iurant in Melchon &c. Danielis etiã capitulo ſecundo de ſtatua illa quadriformi, quam comminuit mons ille magnus, quam Daniel declarauit ſignificare quatuor regna, & hoc temporaliter: ſed Dominus Burgenſis in ſuo ſcripturarum Scrutinio. diſtinctione ſeptima. capitulo primo: oſtendit per huiuſmodi ſtatuam deteſtãdam, ſignificari idolatriam, & deſtruendam fuiſſe in Meſſiæ aduentu. De hoc etiam Danielis Vaticinio dicitur ſupra libro quinto capitulo ſexto. Nam ipſe Daniel loquens de Chriſto, inquit: Quod lapis abſciſus ſine manibus, capitulo ſecũdo, conteret ſtatuam ex ferro textam, auro, argentoq; compoſitam. lapis abſciſus eſt, Ieſus per ſuos Diſcipulos: ſine manibus: ideſt ſine humana violentia: contriuit ſtatuam: ideſt idolatriam, quæ ſtatuas colebat: ſtatuam inquam quadripartitã: nam in quatuor pręcipue mundi Regna ſparſa erat: ſcilicet Chaldęorum, Medorum, & Perſarum, Græcorum, & Romanorum. item idem Hieremias cap. Horribilis dominus ſuper eos, & exterminabit omnes Deos terræ, & adorabit eum vir de loco ſuo, omnes inſuper inſulæ gentium. Pſal. etiam. xcv. prædicitur idolo ꝑ cultum auferendũ eſſe, eo ꝙ ibi de Chriſti eccleſia per fidem ædificanda ad cantum nouum omnes gẽtes inuitet, inquit enim: Cantate domino canticum nouũ: cãtate domino omnis terra. quod Iudaico populo à Babylonica captiuitate reuerſo minime cõuenire poteſt quia non mutauerunt cantum à ſuo primęuo. Item quia non ſolum Iudęa ad hunc nouum inuitat cantum, ſed omnis terra: templũ autem illud non niſi Hebręis fuit reædificatum. item: Annuntiate in gentibus gloriam eius, & omnibus populis mirabilia eius. Thalmudiſtarum etiam, ſiue Rabinorum auctoritate hæc eadem probatur ꝯcluſio: ꝙ .ſ. adueniẽte Meſſia Rege idolatria deſtueretur, & extirparetur: nã Rabi Moyſes

Digitized by Google

bi Moyſes de Aegypto in ſententiis Re-
gũ,& in ſuo tractatu de pœnitẽtia, inqt: Quod ſolus Ieſus Nazarenus deſtruxit, & abſtulit idolatriam de mundo. Rabi Eliezer inqt: Latus partis Aquilonis crea uit Deus,& eam non compleuit partem, qm̃ dixit Deus: Quiſqs dicet ſe eſſe Deũ, veniat,& compleat hãc partem, quam re liqui: & ſcient omnes ipſum eſſe Deum. nam Rabi iſte allegorico more hominũ malitiam,& Dæmonum prauitatem anti- quorum hominum more, ſiniſtrum,& Se ptentrionale cognominat: nulla aũt ma- litia, ac Dæmonum tentatio maior eſt, q̃ ea, quæ ad cultũ ducit idoloꝝ: vnde ido- loꝝ prçuaricatio Aquiloni attribuit̃: quã deſtruxit,& deleuit Saluator noſter Chri ſtus: vt ſtatim demonſtrabit̃. Similiter di- citur de Atha, quæ gloria Dei vocatur. de qbus plenius dictum eſt ſupius lib. iii. cap. xxxvi. Rabi iſuper Iodda nomine Rabi Eliezer filii Rabi Ioſue Galilæi in morali Gloſa Canticoꝝ cap. ii. ſup illud: Vox dilecti mei: ecce iſte veniet ſaliens in montibus, trãſiliens colles, ſic ait Hęc nempe ꝓphetia de Meſſia Rege dicit̃: & iſti montes,& colles nil aliud ſunt, q̃ ido latria, quam ipſe ſaliet,& tranſibit. Thal- mudiſtaꝝ igitur auctoritate conſtat idola triam fuiſſe tpe Meſſię deſtruẽdam. Her- mes inſuper Aegyptius, quem Trimegi- ſtum vocant, ſuis in libris hanc idoloꝝ, falſorumq; Deoꝝ imaginum in Aegypto futuram deſolationem, ac deſtructionem præuidit, & miſerabiliter deplorat, his verbis: vt inquit Beatus Auguſtinus in ſuo. viii. lib. de Ciuitate Dei, cap. xxiii. Fu turum enim tp̃s eſt, cum appareat Aegy- ptios incaſſum pia mẽte diuinitati ſedu- lam religionem ſeruaſſe: & omnis eorũ ſancta veneratio in irritum caſura fruſtra bitur &c. Hęc effecta fuiſſe omnia Salua toris noſtri Chriſti tpe, & Apoſtoloꝝ, ac Diſcipuloꝝ ſuoꝝ ꝓconiis, & concioni- bus, ac q̃plurimis admirandis ſignis, & miraculis nemo eſt qui dubitet. Ipſe enim ſummus doctor veritatis Dei nuntius, poſtq̃ ad homines humana carne veſtitus acceſſit, ſparſaq; vbiq;, & diuulgata eius doctrina, & à cunctis intellecta hoibus non obſcura, nec aliquo errore iplicita: ſed multis admirabilibus ſignis,& mira- culis approbata, ſe veꝝ,& ſolũ Deũ mun di opificẽ,& rectorem eſſe demõſtrauit: q abſq; principio ſemꝑ fuit,& abſq; ter- mino ſemꝑ erit: cuius vires nemo meti- ri poteſt, qm̃ poteſtas eius imenſa eſt, atq; infinita. Receſſit enim eius tpe, ſuorumq; Apoſtoloꝝ,& Diſcipuloꝝ, aliorumq; fide lium iam ab humano ore, ob ipſius Chri ſti aduentũ, Deoꝝ falſoꝝ imploratio, atq; eoꝝ cultus extinctus fuit: vnius veri Dei tantum adeſt cognitio: cui honor affert̃ ſoli,& gloria,& omnis dedicat̃ cultus, ad quem ꝯfugit̃: à quo auxilium petit̃: qui ſolus, vt indigentibus ſubueniat, oratur: per cuius vnicum, atq; diuinum nomen à Diabolica poteſtate defendũt ſe hoïes, atq; tuent̃: vt ſuperius oſtẽdimus de Cru ce in qua pepẽdit lib. iii. cap. xxxv. Quo dño,& Magiſtro cognito receſſit Deitas Saturni, Iouis, Mercurii, Martis, Hercu- lis, Apollinis, Iſidis, Veneris, Iunonis, Proſerpinæ, cęterorumq; oium numinũ qbus vetuſtiſſimi illi offuſcati tenebris, vel cęcitate, reddere vota, vel preces di- rigere ſoliti erant, tanq̃, qui ductu ſuo re gerent cuncta, atq; eorũdem nutu oïa fie rent, cum impii tñ fuerint, atq; profani. Trahebant̃ ſtultæ hominum mentes ad diuerſa,& varia per id tpis diuini cultus obſeq̃a, qppe q diuerſos Deos, ac varios opinabant̃,& obſeruabant. Rabi Moyſes de Aegypto, licet in ſententiis de pœni tẽtia reprehẽdat Saluatorem nr̃m Ieſum Nazarenũ, eo ꝙ ſua doctrina nõ eſſet bo na, qa nõ fuit vtilis mũdo, nec reipubli- cę, eo ꝙ nullũ puniebat, ſed oibus male factoribus parcebat: vt patet de Adulte- ra, quã abſoluit à morte ꝯtra legem Moy ſis &c. tñ ibidem dicit eum fuiſſe bonũ vi rum,& ſimplicem,& fuiſſe cauſam deſtru ctionis oium idoloꝝ,& ſuꝑſtitionis Gen tilium. Hi profecto oẽs iam diſſoluti,& obliti ſunt: & in memoria veluti Dei nu- men amplius nõ habent̃. huius nãq; tãti muneris, hui⁹ pietatis ſũmę auctor fuit, ac Priceps Chriſtus Saluator noſter à ſũmo Deo delegatus, cuius iſtitutione, ordine, religiõe, atq; iperio à pectorib⁹ humanis

Deorum nomina ſublata ſunt: & adeo noſtris mentibus, ac poſteris infixa vnius Dei veritas eſt, atq; cognitio: vt nequaq̃ Deos, vel Deas quis inuocet, atq; implora turus ſit: ſed tantum vnicum omnium au ctorem, qui ſolus, & vnicus, & verus eſt Deus. Nam Chriſto Saluatore noſtro ad, huc in terris cum hominibus commoran te, ceſſare cœpit idolatria: & i dies adeo decreſcebat, vt poſt eius cruciatum, ſuis adhuc Diſcipulis viuẽtibus, fides ipſius Chriſti per vniuerſum terrarum orbẽ di uulgata fuerit, iuxta Dauidis Prophetæ Vaticinium Pſal. xviii. In omnem terram exiuit ſonus eorum (ſcilicet Apoſtolorũ) & in finem orbis terræ verba eorũ. Quod ex hoc liquido conſtat: quoniam Senonis: quæ eſt ciuitas Galliç quędam fundata fuit eccleſia ſub nomine, & titulo Beati Petri Apoſtoli adhuc viuentis: vt in ea Chriſtiano ritu celebraretur: & verus Deus iuxta fidem Chriſti, & legem Euangelicam coleretur. Tempore vero Conſtantini Romanorum Imperatoris omnes gentes, q̃q̃ diuerſis linguis, legibus, ſectis, atq; doctrinis gubernarentur, vnum tamen, & ſolum Deum ſe colere profitebantur: vt Eſaiæ cap. ii. & eidem ſe ſeruire, & obedire gloriabantur. Stantibus igitur omnibus antedictis, prout ſtant, ad conuincendos Iudæos in hac Meſſiç Regis conditione: ꝙ adueniente Meſſia, idola proiici, & deleri debebant, huiuſmodi formabimus Syllogiſmum videlicet. Ille à quo idolorum cultus ablatio, ac vniuerſæ veritatis fides dependet, verus eſt Meſſias, & Saluator, cum vera ſalus ſpiritualis intelligenda ſit: vt infra cap. xli. huius ſexti libri probabitur: ſed Ieſus Chriſtus noſter fuit huiuſmodi: vt ſupra in hoc capite oſtẽdimus: quia per Euangelicam veritatem, quam ipſe Saluator, & Apoſtoli ſui per Spiritum ſanctum poſſidebãt, vniuerſa gentium multitudo idolorum cultum prorſus abiecit, veritatiq; fidei acquieuit: vt per Euangelicum teſtimonium, ac hiſtoricos omnes vndiq; patet: Chriſtus igit̃ verus fuit Saluator, & Meſſias. Opponit Iudęus, dicens: Quomodo per vniuerſum terrarũ

Oppoſitio.

orbem ceſſauit idolatria tempore Chriſti, ſiue Apoſtolorum, & fidelium ſuorũ: cum Teucri, ſiue Turcę, vel Maumethenſes fidei Chriſti non adhęreant? Reſponſio. Licet Maumethenſes non ſint hoc tẽpore Chriſtiani, nec etiam ab octingentis octuagintaſeptem annis citra, vel circiter fuerint: tamen antea q̃plures ex eis ad Chriſti fidem ſe contulerant: ſed Maumethis pfidia infecti fuere. Fuit enim Maumethes anno. 623. à Chriſti natiuitate, Heraclio imperante, & Honorio primo Papa. lxxii. pontificatum tenente: vt iquit Platina. Alii, vt dominus Iacobus de Valentia Chriſtopolitanus epiſcopus in ſuo Opuſculo contra Iudęos, inquit: Maumethenſes anno. 666. à Chriſtiana lege ſe alienaſſe. Quo tamen non obſtãte, nec idola colunt, nec Iouem, ſiue Saturnum, aut quenq̃ alium ex huiuſmodi Diis: immo ſummum Deum cœli, mundi totius opificem, quem verum, & ſummũ Deum, & credunt, & eſſe fatentur: Maumethem autem non Deum, ſed Prophetam ſanctum, & Dei nuntium eſſe arbitrãtur, imo certitudinaliter credunt. Et ideo licet ſummopere, & multipliciter errent, & à vera fide deuient, non tamen recte idolatrare dicuntur, cum idola manu facta non adorẽt, nec etiam Maumethem tanquam Deum adorent. Verum Maumethenſium error eſt: quia vitam voluptuoſam ſeruant, & brutalem, quia credunt eorum beatitudinem in corporis voluptate conſiſtere, tam in hoc ſęculo, quàm in futuro: nam (vt aſſerunt) promiſit Deus ſeruantibus eorum legem Paradiſum: ideſt hortum delitiarũ aquis prę terfluentibus irrigatum: in quo ſedes habebunt perpetuas: nec frigore, aut æſtu affligentur, omnibus ciborum veſcentur generibus, veſtibus induentur pretioſis, & multa delitiarum genera in cibo, & potu ſe habituros credunt: ecce quibus, & qualibus inuoluantur, & implicentur erroribus: idola tamen manu facta non adorant, vt etiam dixi. Fuit nanq; Maumethes tempore Bonifacii quarti Papę, & Heraclii Imperatoris ex gente Arabũ. Quid ergo, inquit Iudęus, de Viuitariis

Reſponſio.

Oppoſitio.

dicturus

dicturus es? cum eos idolatras eſſe adeo aperte conſtet, vt negari nequaquam poſſit? Reſponſio. Equidem à nonnullis dicitur, & maxime à Nicolao Lyrenſi in ſuis ſuper cap. xiii. Zachariæ Commentariis: Quoſdā in partibus Aquilonaribus eſſe populos, qui illud viuum, quod eis qualibet die primitus occurrit, vt Deum ſuū illo die venerātur, & adorant: vnde gentes iſtę Deos multos habent neceſſario: quia qualibet die idem viuum nō poteſt primitus occurrere: ſuos ergo Deos ſępiſſime mutant. Viuitarii autem dicuntur, quia quod viuit, adorant, ſi id ſibi eo die primitus occurrere contingat. Iſti igitur Viuitarii, non creatorē (vt decet) ſed creaturas adorant, & male. Dominus tamen Paulus Burgenſis in Additionibus ſuis ad Poſtillā antedicti Nicolai de Lyra ſic reſpondet: Quod autem idolatria poſt aduentum Chriſti primum ceſſauerit per mundum, non ſolum ſimpliciter, ſed etiā totaliter ſatis habetur multis in locis: ſpecialiter Eſaiæ capitulo ſecundo, vbi dicitur: Et idola penitus cōterentur. Nec obſtat quod dicitur de aliquibus Barbaris: quia hæc ceſſatio intelligitur ſm conſtitutiones, ſeu conſuetudines reipublicæ: quia nulla eſt gens, quę cogat colere idola, ſicut fiebat ante Chriſti aduentum, licet in multis partibus remaneant aliqui, non ſolum apud Barbaros, ſed etiā apud alias nationes in idolatria peccantes: ſicut etiam inter fideles multi errant ſuperſtitioſa facientes: cum hoc tamen ſtat, quod idolatria penitus ceſſauit, cum nullus ſit Rex, nec aliqua poteſtas publica, quæ cultum idolorum compellat, ſicut ante Chriſti aduentū. hęc ille. ſ. Dominus Burgenſis. Replica autem contra Dominum Burgenſem inquit: Sed illud nō videtur verum ante tempora Silueſtri, & Conſtātini, quādo tota reſpublica Romana fuit idolatrię dedita, & cogebat ad idolatrandum. Cui compulſioni reſtiterunt ſancti Martyres, vſque ad mortem incluſiue.

Quod Meſſias vocaretur Ieſus. Capur XVII.

Manifeſta haberetur hæc veritas Eſdræ lib. iiii. cap. vii. his verbis: Et omnis, qui liberatus eſt de pdictis malis, ipſe videbit mirabilia mea: reuelabitur enim filius meus Ieſus cum his, qui cum eo ſunt &c. Ex quibus verbis liquido hęc demonſtraretur veritas, ſi nōnullas ibidem deſcriptas oſtenderem circunſtantias. Verum, quoniam hic tertius Eſdrę liber inter canonicas ſcripturas non cōputatur, vt dicit in Prologo Galeato, qui libris Regum anteponit: non obſtante, quod in Decretis oīa opuſcula Eſdrę approbentur, ideo ne ex aliis ſcripturis canonicis hoc pbari diffidam, hac omiſſa, ad alias firmiores accedam pbationes. Sed primo videamus horum trium Rabinorum dicta. Rabi Ioſue Galyleus in Prologo lamentationis magnę Hieremiæ inquit: Nomen Meſſiæ pax eſt. ſcriptum eſt enim: Pater futuri ſæculi, Princeps pacis &c. Eſaiæ cap. ix. Tranſlatio inſuper Chaldaica ſuper antedicto cap. ix. Eſaię ſic interpretatur, & declarat: Infans natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & ſuſcipiet legem ſupra ſe ad ſeruandum eam, & vocabit nomen eius Mirabilis conſilio, Deus fortis, permanens in ſęcula ſęculorum Meſſiach: ab ipſo pax multiplicabitur in diebus noſtris. Rabi Moyſes Aegyptius ſcribens in quadam Epiſtola vocata Igeres teman, quam ad Africanos quoſdam direxit Rubotenos, vbi de dignitate, virtute, atque excellentia Meſſię Regis continetur, declarans hæc verba Eſaię cap. ix. Et vocabitur nomen eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis &c. ſic īquit: Nomina hęc cum ſuis epithetis, quę hic à Propheta ſcripta ſunt, dicuntur de puero nato, qui eſt Rex Meſſias. Rabi inſuper Auenazra idē dicit, pariter atque tenet in ſua ſuper hoc loco declaratione: qui demum accuſatus à quibuſdā, quod Meſſiam Deum appellaret, ne extra Synagogam eiiceretur, conatus eſt, quę dixerat, Ezechię Regi accōmodare: ſed tanto magis fuiſſet è Synagoga eiiciendus.

Abbachuch nanque Propheta diuinus. c. iii. hoc eſt in ſuo Cantico metrice compoſito, hanc eādem aperit veritatem, dicens: Ego autem in domino gaudebo, & exul-

tabo in Deo Ieſu meo. Ecce ꝙ dilucide
hic Vates hanc in Chriſto fuiſſe probat
conditionem, dicens: Ego autem in dño
gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo.
Nullus enim fuit vnꝗ nominatus hoc no
mine Ieſus, ꝗ fuiſſet Deus, niſi ſolus Meſ
ſias Rex: vnde hic alium nullum intelle
xit, nec intellexiſſe potuit, niſi ſolum Meſ
ſiam. Cum aũt dixerit: In Deo Ieſu meo,
oſtendit Meſſiam Deum, & hominem fu
turum eſſe, & nominandum fuiſſe Ieſum.
Et notanda ſunt inſuper hæc anteceden
tia eiuſdem Prophetæ verba: Egreſſus es
in ſalutem populi tui cum Chriſto tuo:
per quę verba dilucide hoc ipſum etiam
ſupius dixiſſe demonſtrat. Quod.ſ. Deus
cum ſuo Chriſto: hoc eſt cum homine vn
cto, non oleo, vt Reges humani yngebã
tur, ſed diuina gratia, & diuino ſpiritu fa
ctum ſit vnũ ſuppoſitum Chriſtus, Deus,
& homo: & quare hoc factum fuerit, de
clarat dicens: Egreſſus es in Salutem po
puli tui: eo enim ꝙ Chriſtus Meſſias in
carnatus eſt: vt populum ſuum ſaluum fa
ceret: ideo recte Ieſus denominatus eſt,
Hebraice tamen, quod Latine dicitur Sal
uator. Pſal. etiam. xcvii. cuius auctor fuit
Moyſes: vt inquiunt Hebręi: hoc idẽ ha
betur: ꝙ Meſſias appellandus eſſet Ieſus.
ſic enim dicitur in eo Pſalmo idiomate
Latino: Notũ fecit dominus ſalutare ſuũ:
in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam
ſuam: ideſt Meſſiam: vt pluries probatum
eſt. & iterum ibidem: Viderũt omnes ter
mini terrę ſalutare Dei noſtri: hoc eſt Meſ
ſiam Saluatorem diuinum: & ideo ibidẽ
omnis terra inuitatur, & ꝓuocatur ad iu
bilandum, & canendum his verbis: Iubi
late Deo omnis terra, cantate, & exulta
te, & pſallite. Et quo cantu vtendũ eſſet,
in ipſius Pſalmi fronte non obſcure ex
preſſit, dicens: Cantate domino Canticũ
nouum. Noua equidem res fuit, & gran
diter admiranda, ꝙ Deus tam excelſus
tantopere humiliaretur, vt humanam aſ
ſumeret carnem. Eſaias itidẽ hoc ipſum
in pluribus teſtatur locis. Nam capitulo
duodecimo inquit: Ecce Saluator meus,
fiducialiter agam, & nõ timebo, & factus
eſt mihi in ſalutem. Item capitulo quadra
geſimoquinto: Rorate cœli deſuper, &
nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, &
germinet Saluatorem. Itẽ capitulo quin
quageſimoſecundo: Gaudete, & laudate
ſimul deſerta Hieruſalem, quia cõſolatus
eſt dominus populum ſuum: redemit Hie
ruſalem, parauit dominus brachium ſan
ctum ſuum in oculis omnium gentium,
& videbunt omnes fines terræ ſalutare
Dei nři. Pſalmo quoq; octuageſimoquar
to, dicitur: Oſtende nobis domine miſe
ricordiam tuam, & ſalutare tuum da no
bis: nam Saluator Latine idem eſt, quod
Ieſus Hebraice. Oſeæ inſup dicit: Deus,
& Saluator nõ eſt præter me. & alibi plu
ries in ſacris literis habetur Meſſiam Re
gem ſaluatoris noĩe appellatum, & de
nominatum eſſe. Si igitur Meſſias Salua
tor, vel Salutaris, Salutare'ue, priuſꝗ ex
virgine naſcerer, ab omnibus vocabatur
Prophetis: merito igitur in circuncifione
ſua Ieſus fuit nominatus: quod nomen
Hebraice dicitur Ieſus, Latine ſonat Sal
uator. Sibylla etiam Erythræa (vel Cu
mana) vt narrat Beatus Auguſtinus libro
decimooctauo de Ciuitate Dei, capitulo
trigeſimotertio, de Græco quodam Codi
ce prolato per Flactianum proconſulem,
vbi in quodam loco in capitibus verſuũ
talem literarum ordinem inueniſſe ait:
vt hæc in eo Græce verba legerentur:
Ieſus Chriſtus Dei filius Saluator. Sibyl
la Helleſpontia in agro Troiano nata vi
co Marmeſſo circa oppidum Girgichiũ;
quam ſcribit Heraclides Ponticus Solo
nis, & Cyri fuiſſe temporibus, ſic inquit:
Ieſus Chriſtus naſcetur de caſta. Thalmu
diſtæ autem in Thalmud in libro qui in
ſcriptus eſt Babalbatra in diſtinctione
quadam, quæ incipit: Qui vidit. Quæri
tantibus Iudæorum pleriſq; Meſſiach,
quo nomine appellandus eſſet. Reſpon
dent, immo Rabi Abba vir apud eos do
ctiſſimus reſpõdet: Ioth, he, vau, he. Meſ
ſiach eſt appellandus: vt habetur (ait iſte
Rabi) apud Hieremiam capitulo vigeſi
motertio: Et hoc eſt nomen, quod voca
bunt eum dominus iuſtus noſter. & le
gunt Hebræi Gloſam ſuper capitulo pri
mo lamentationum Hieremiæ: vbi hæc

Digitized by Google

veritas manifeſtatur: quia dicitur ibi multis nominibus appellandum eſſe Meſſiam. & quia nomen iſtud eſt nomen Dei glorioſum, ideo ipſum Deum fuiſſe demõſtrat: vt ſupra libro tertio, capitulo decimooctauo, probatum eſt: & propterea tanto melius potuit populum ſaluum facere. Vocatus eſt etiam Iuſtus, & Saluator, iuxta Rabi Annę ſententiam in ſuis Commentariis ſuper cap. lxii. Eſaiæ: vbi dicitur: Propter Sion non tacebo: & propter Hierlm non quieſcam: donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius: & Saluator eius, vt lampas accendatur, & videbunt gentes iuſtum tuum. Rabi inquam Anna ibidem inquit: Meſſiã non hominem tantum, ſed etiam Deum eſſe debere. Quare autem Chriſtus hoc nomine Ieſu vocandus eſſet, poſſumus dicere, & quidem veraciter ab effectu, vt per ipſum omnes ſalui fierent. Nomina enim diuinitus impoſita aliquid donum gratuitum eis, quibus nomina imponuntur à Deo, datum iri præfigurant, ſicut Geñ. cap. xxvii. dictum eſt Abraæ: Appellaberis Abraam, quia patrem multarum gentium cõſtitui te. Ieſus autem (vt etiam ſuperius dixi) Hebraice idem ſignificat, quod Saluator Latine. Opponit Iudęus, dicens: Meſſiam Regem multis nominibus vocandũ eſſe Prophetarum teſtimoniis: inter quæ nomina non eſt hoc nomen Ieſus. Nam Eſaię caplõ. vii. dicitur: Et vocabitur nomen eius Emanuel: item cap. viii. eiuſdẽ dicitur: Voca nomen eius Accelera: Spolia detrahe: Feſtina prędare. Item capitulo nono eiuſdem dicitur: Vocabitur nomen eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis &c. Zacharias itidem capitulo ſexto inquit: Ecce vir Oriens nomen eius. Ex quibus Prophetarum Vaticiniis arguit Iudæus aliis Meſſiam vocandum fuiſſe nominibus, & non hoc nomine Ieſus. Reſponſio. Beatus Thomas de Aquino ſic huic reſpondet obiectioni in tertia parte ſuę Summę, quæſtione trigeſima ſeptima: Hoc nomen Ieſus, quod eſt ſalutis ſignificatiuum, in omnibus ſupraſcriptis nominibus quodam modo ſignificatur: nam in hoc, quod dicitur Emanuel: quod interpretatur nobiſcum Deus, deſignatur cauſa ſalutis, quę eſt vnio diuinę, & humanę naturę in pſona filii Dei: per quam factum eſt, vt eſſet nobiſcũ Deus, quaſi particeps noſtræ naturæ. Per hoc autem, quod dicitur: Voca nomen eius, Accelera, Spolia detrahe &c. deſignatur à quo nos ſaluauerit: quia à Diabolo: cuius ſpolia abſtulit: iuxta illud Apoſtoli ad Colo. capitulo ſecundo: Expolians principatus, & poteſtates traduxit confidẽter. In hoc autem, quod dicitur: Vocabitur nomen eius Admirabilis &c. deſignatur via, & terminus ſalutis noſtrę, inquantum. ſ. admirabili Deitatis conſilio, & virtute ad hęreditatẽ futuri ſęculi perducimur, in quo erit pax perfecta filiorũ Dei ſub ipſo Principe Deo. Quòd vero dicitur: Ecce vir Oriens nomen eius, ad idem refertur, ad quod primum. ſ. incarnationis myſterium, ſm quod exortũ eſt in tenebris lumen rectis corde. Vocatus eſt enim Ieſus, quia homini Chriſto hoc munus gratię collatum fuit: vt per ipſum omnes ſaluarẽtur. Opponit iterum Iudęus, dicens: Meſſias Rex nomine quodam nouo appellari, & denominari debebat: vt habetur Eſaiæ capitulo ſexageſimoſecũdo, vbi dicitur de ipſo Meſſia: Et vocabitur tibi nomẽ nouũ, quod os dñi noiauit: hoc autem nomẽ Ieſus non eſt nomen nouum: quia pluribus ante eum fuit impoſitũ: ergo veſter Ieſus Chriſtus verus non potuit eſſe Meſſias. Ad hoc etiam reſpondet Beatus Thomas: Quòd illis, qui fuerunt ante Chriſtum, hoc nomen Ieſus conuenire potuit ſm quandam aliam rationem: vt ſcilicet, quia aliquam particularem, & temporalem ſalutem attulerint: ſed ſm rationem ſpiritualis, & vniuerſalis ſalutis, hoc nomẽ Chriſto proprie impoſitum eſt: & ſm hoc dicitur eſſe nouum. Inuenitur nanq; in ſacris literis hoc nomen quatuor hominibus fuiſſe impoſitum. Quorum primus Ioſue, qui fuit pugnator fortiſſimus. de quo dicit Eccliaſt: ci caplõ q̃drageſimoſexto: Fortis in bello Ieſus Naue. Secũdus fuit Ieſus filius Ioſedę, qui fuit ſacerdos

Oppoſitio.

Reſponſio.

Digitized by Google

deuotiſſimus: vt Aggęi.c.ii. Loquere ad Zorobabel filiũ Salathiel Ducem Iuda, & ad Ieſum filium Ioſedech ſacerdotem magnũ. Tertius fuit Ieſus filius Sirach, qui fuit doctor ſapientiſſimus: vt in Prologo libri Eccleſiaſtici. Quartus fuit Ieſus filius Beatę Mariæ virginis ſanctiſſimus figuratus per tres primos, non vocaliter, ſed realiter. Primo quidem, quia ſicut Ieſus Naue debellatis Cananæis in terram promiſſionis filios Iſrael introduxit, ita noſter Ieſus debellatis Dæmonibus, ſanctos patres de Limbo Inferni extraxit, & liberauit, ac in terram viuentium induxit: vt infra libro ſeptimo, Oppoſitione tertia probabitur. Secundo, quia ſicut ſecundus Ieſus ædificauit templũ Dei ſecundum tpe Eſdrę, Zorobabel, & Neemię, ſic noſter Ieſus ædificauit eccleſiam ſubuerſo templo Synagogæ. Tertio, quia ſicut Ieſus filius Sirach renouauit ſapientiam de corde ſuo, ſic Ieſus noſter renouauit legem ſuam, quia nouum inſtituit teſtamentum. hęc ille: ſcilicet B. Thomas. Quòd autem Ioſue Hebraice idipſum ſignificet, quod Ieſus Latine, patet per Beatũ Hieronymum in primo Prologo libri Ioſue ſic dicentem: Tandem finito Pentateucho Moyſis, velut grandi fœnore liberati, ad Ieſum filium Naue manum mittamus, quem Hebręi Ioſue ben Num. i. Ioſue filium Num vocant. Item ibidem idem Beatus Hieronymus in principio Argumẽti eiuſdem libri, ſic inquit: Ieſus filius Naue typum domini, non ſolum in geſtis, verumetiã in nomine gerens tranſit Iordanem. vnde ipſe Ieſus filius Naue, q mortuo Moyſe, populum Hebręum in terram promiſſionis induxit, figurauit dominum noſtrum Ieſum, qui ceſſante lege Moſaica, & legali pręcepto ceſſante Dux nobis fuit ad cœleſte Regnum. Beatus vero Auguſtinus libro xvi. de Ciuitate Dei. c. quadrageſimotertio inquit de Ioſue: ꝙ nomen ei fuit, pręcipiẽte Deo, mutatum, vt Ieſus vocaretur: tamen non allegat vbi hoc conſtet, ꝙ nomen fuerit ſibi mutatum. Hoc forte dixit Beatus Auguſtinus, quia Numeri capitulo tertiodecimo dicitur de Tribu Ephraim, Oſue filium Num. nam Oſue Hebraice etiam Ieſum, & Saluatorem ſignificat: vnde Nicolaus Lyrenſis in ſua gloſa ſuper hoc loco ait: Vocauitq; Oſue filium Num Ioſue. & ſequitur: Quòd autem in pręcedentibus vocatus eſt Ioſue, hoc per anticipationẽ eſt. Ratio autem quare Moyſes mutauit nomen eius, fuit, qa Moyſes orauit Deũ, vt reuerteretur cum ſalute corporis, & mentis: quod factum eſt: vt patet ex ſequentibus: ſcilicet ex reuerſione.

¶ Quòd aũt dñs noſter vocatus fuerit Ieſus, infradicendis ꝯſtat teſtibus.

Matthęi. c. i. Hęc autem eo cogitante: ſcilicet Ioſeph Beatæ virginis ſponſo: ecce Angelus domini apparuit in ſomnis: Ioſeph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt: pariet autem filium: & vocabis nomẽ eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. & paulo infra: Et vocauit nomen eius Ieſum. Lucæ ẽt .c.i. Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum. item .c.ii. Et poſtquam conſummati ſunt dies octo: vt circuncideretur puer: vocatum eſt nomen eius Ieſus: quod vocatum eſt ab Angelo prius q̃ in vtero conciperet. Cum autem hoc nomine Ieſus vocatus fuerit Chriſtus noſter, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias etiam vocandus eſſet Nazaræus. Cap. XVIII.

MEſſiam Regem etiam vocandũ eſſe Nazaręum, non tñ per nominis impoſitionem circunciſionis tempore iuxta ſolitum, ſed ab euẽtu, vel alia cauſa, infradicendis edocemur Prophetarum Vaticiniis. & imprimis, Eſaias. c. xi. ait: Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. & quia trãſlatio noſtra hoc in loco ab Hebraica deuiat veritate: ideo vt mera, & certa habeat veritas, ad Hebraicam recurrendum eſt veritatem. Nã vbi in noſtra tranſlatione dr: Et flos de radice eius aſcẽdet, Hebraica veritas habet: & Nazaręus de radice eius ꝯſurget. Vñ

B. Hierony.

B. Hierony. in ſuis ſuper hoc loco Commentariis, inqt: Eruditi Hebræoꝝ putãt ex hoc loco aſſumptũ fuiſſe: Et Nazaræus vocabitur. Nazaræus aũt ſm interpretationes Hebraicoꝝ noſtrum idẽ ſignificat, quod virgultum, vel floridus, ſiue cuſtodiens, aut ſeparatus. Nazaræus ẽt dicitur mundus, vel ſanctus, ſiue vnctus, aut cõſecratus. vtcũq;: hoc eſt vtrobiq;, hoc nomen apud Hebræos nõ ſcribitur per. z. literam: ſed Hebręum ſadech: quod neq; .s. nec. z. literam ſonat. Ii autem Nazaręi vinum, & ſiceram nõ bibunt: & nouacula non aſcendit ſuper caput eorum.

Pſal. ẽt. cxxxi. in calce ipſius Pſal. dicitur: Super ipſum aũt efflorebit ſanctificatio mea: vbi in Hebraica veritate ſm D. Burgenſem hr̃ Nizro: quæ dictio ſignificat quoſdam ꝯſecratos, & ſanctificatos ex voto, qui Nazaræi dicebantur: vt Numeri. c. vi. Cum ergo Pſalmiſta dicat: Sup ipſum aũt efflorebit Nizro: quod idem eſt, ac ſi dixiſſet: Sup ipſum aũt efflorebit Nazareitas ſua, ſeu ꝯſecratio ſua: quod ptinet ad Chriſtum: qui maxime fuit à cõtagiis peccati Imunis: & Deo ſingulariter ꝯſecratus: & ſic per excellentiã Nazaræus. vñ ex hac litera: iuxta veritatem literæ Hebraicæ, proprie, & veraciter Chriſtus fuit prophetice à Moyſe ſm Hebræos, vel à quocũq; alio huius Pſalmi auctore, Nazaręus vocatus, tanq̃ hñs Nazareitatẽ. de qua ſupra dictũ eſt. Quapp quod legitur Matthęi. c. ii. de Chriſto: Vt impleretur quod dictũ eſt, q̃a Nazaræus vocabitur, ad iſtam l̃ram eſt referẽdũ. Nuſq̃ enim legitur in propheticis ſcripturis, ꝙ Chriſtus Nazaręus vocaretur, niſi in hoc tñ loco. hæc Dñs Burgenſis. B. etiã Hierony. in Sermone de Epiphania, loquens de Matthęo inquit: Si fixũ de ſcripturis poſuiſſet exemplum, nunq̃ diceret, Quod dictum eſt per Prophetas: ſed ſimpliciter, Quod dictũ eſt per Prophetam. Nunc aũt pluraliter Prophetas vocans, oſtendit ſe non verba de ſcripturis ſumpſiſſe, ſed ſenſum. Nazaręus ſanctus interpretatur: ſanctum autem dominum futurum omnis ſcriptura cõmemorat.

Quòd autem Ieſus Chriſtus Nazaræus vocatus ſit.

Matthęus capitulo ſecundo declarat in calce, dicens: Et veniens habitauit in ciuitate, quę vocatur Nazareth: vt adimpleretur, quod dictũ eſt per Prophetas: quoniam Nazaræus vocabitur. Ioannes etiam capitulo. vii. ex verbis Phariſæoꝝ hoc ipſum ſignificare voluit: nam cũ Nicodemus dixiſſet: Nunquid lex noſtra iudicat hoĩem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit quid faciat? Reſpõderũt, & dixerunt ei: Nunquid & tu Galilæus es? ſcrutare ſcripturas, & vide, quia à Galilęa Propheta non ſurgit. Galilęam dixit: volẽs ſignificare eum eſſe Nazaręũ, quia Nazareth eſt in Galilæa. Et quoniam Iudæi (vt plurimum) vocabant eũ Nazarẽnum, non Nazaræum in contemptum à Nazareth, ac ei multa impingũt improperia, & quidem falſo, & mendaciter, ideo vide infra libro. vii. c. xxxii. vbi hæc narrantur, & falſa eſſe oſtenduntur.

Quidam ẽt ex Iudęoꝝ Rabinis inquiunt: Quòd aliqui fuerunt propriis vocati nominibus antequam naſcerentur: inter quos connumerant Meſſiam Regem, vt latius dictum fuit ſuperius lib. iii. c. iiii. in explanatione Micheæ. c. v. vbi introducuntur nonnulla verba Pſalmi. lxxi. Aliqui alii vocauerunt eum Manahem .i. conſolatorem: aliqui Ynnon eſt nomẽ eius: ideſt filius, vel filiatum: vt ſupra dictum eſt. quę omnia nomina conueniũt Meſſiæ propter diuerſos effectus. Aliq etiam alii inquiunt eum vocandũ fuiſſe, Ioth, he, vau, he, nomine Dei admirabili, & maximo: & pro ꝯcordia allegant illud Hieremiæ. c. xxiii. Et hoc eſt nomẽ meũ, quo vocabunt eũ dñs iuſtus noſter: vbi eſt nomẽ Dei ineffabile quatuor literaꝝ. Threnoꝝ. c. iiii. Candidiores Nazaręi eius niue, nitidiores lacte, rubicũdiores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores. & ſequitur: Denigrata eſt ſup carbones facies eoꝝ, & nõ ſunt cogniti in plateis: adhęſit cutis eoꝝ oſſibus, aruit, & facta eſt quaſi lignũ. Cum aũt hęc alia ꝯditio in Chriſto Ieſu adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias vocaretur à Deo ſeruus ſuus, & dilectus ſuus. Cap. XIX.

VEritas hæc: ꝙ Meſſias vocaretur à Deo ſeruus, & dilectus, & ꝙ anima ſua ſibi complaceret, Eſaiæ.c.xlii. habetur, his verbis: Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum: electus meus: complacuit ſibi in illo anima mea: dedi ſpiritū meū ſuper eum &c. Hæc de Meſſia dici nemo eſt, qui dubitare debeat, cum per Hebræos ipſos affirmetur: nā æditio Chaldaica Ionathę hæc verba ſic interpretatur: Ecce intelliget ſeruus meus Meſſias. Rabi etiam Salomon hoc ipſum fatetur. Et ſunt hęc verba Dei patris de filio ſuo loquentis: quem in hunc mundum mittere intendebat: & eum ſeruum ſuum appellat ob humanitatem noſtram per eū tunc aſſumendam: ſm quam minor eſt patre. Quam literam in Saluatore noſtro Ieſu Chriſto adimpletam fuiſſe oſtenditur Matthæi.c.iii.in calce: quando Ieſus à Ioanne baptizatus exiuit de aqua: vbi ſic dicitur: Et ecce vox de cœlis, dicens: Hic eſt filius meus dilectus: in quo mihi complacui. Quę quidem verba Matthęi cum verbis Prophetæ magna parilitate concordant. Et ſuper ipſis verbis Beatꝰ Gregorius Homelia.viii.ſuper Ezechiele ſic inquit: Deum pœnituit feciſſe hominem, quaſi ſibi diſplicuiſſet in peccatoribus, quos creauerat: in ſolo autē vnigenito ſuo ſibi placuit: quia eum inter homines hominem creauit, qui nunquā peccauit: & de quo non pœnituit, dicente Pſalmiſta: Iurauit dominus, & nō pœnitebit eum &c. Sed dicet forte aliqs:

Oppoſitio. quomodo poteſt Euangeliſta cum Propheta conuenire: cum Propheta dixerit eum vocandum eſſe ſeruum, Euāgeliſta autem dicat eum filium fuiſſe vocatum?

Reſponſio. Cui ſic reſponderi poſſet. Si recte aduertis, neuter eorum male dixit, immo ambo bene, & diuina inſpiratione locuti ſunt. Nam antequam Dei filius carnem aſſumeret, Deus voluit eum hic à Propheta appellari ſeruum: vt ſcilicet indicaretur eum humanā carnem aſſumpturum eſſe: quia tunc de diuinitate conſtabat: poſt vero naturę humanę aſſumptionem, Deus voluit Euangeliſtam vocare eum filium: vt indicaretur in eo diuinitatem eſſe: quia tunc de humanitate conſtabat. Cum autem hæc alia conditio in Saluatore noſtro adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias in diuino templo pręſentandus eſſet. Cap. XX.

MAlachias Propheta cap.iii. hanc omnem pandit veritatem, dicēs: Statim veniet ad templum ſanctum ſuum dominator, quem vos quæritis: & Angelus teſtamenti, quem vos vultis. Leuitici quoq; c.xii. dicit: Quòd mulier pariens maſculum manebit.33. diebꝰ in ſanguine purificationis ſuæ &c. nec ingredietur ſanctuarium, donec impleantur dies purgationis ſuæ: & cū expleti fuiſſent ipſi dies, deferret agnū anniculum, vel duos turtures, & par colūbarum.

¶ Quòd autē id in Ieſu Chriſto noſtro adimpletum fuerit, oſtenditur.

Lucæ.c.ii. vbi ſic dicitur: Et poſtquam impleti ſunt dies purgationis eius ſm legem Moyſis: tulerunt illum in Hieruſalem, vt ſiſterent eum domino, ſicut ſcriptum eſt in lege domini: quia omne maſculinum adaperiens vuluam, ſanctum dn̄o vocabitur &c. & paulo poſt ſequitur ipſe Lucas, dicens: Et vt darent hoſtiam, ſm qđ dictū eſt in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum: vt Leuitici.c.xii. Et ecce homo erat in Hieruſalem, cui nomen Symeō: & homo iſte iuſtus, & timoratus, expectans cōſolationem Iſrael: & Spiritus ſanctus erat in eo: & reſponſum acceperat à Spiritu ſancto: Non viſurum ſe mortem, niſi prius videret Chriſtum dn̄i: & venit in ſpiritu in templum: & cum inducerent puerum Ieſum parentes eius: vt facerent ſm conſuetudinem legis pro eo: & ipſe accepit eum in vlnas ſuas: & benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis ſeruum tuum domine. ſm verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei ſalutare tuū. Quod paraſti ante faciem omnium populorū. Lumen ad reuellationem gentium, & gloriam plebis tuæ Iſrael. Cum aūt hæc

alia

Digitized by Google

alia conditio in Saluatore noſtro adimpleta fuerit: quia legem adimplere voluit: vt ipſemet ait Matthæi cap. quinto, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias in Aegyptum fugeret. Caput. XXI.

Conditio hæc vigeſima prima eſt: quod Meſſias in Aegyptum fugere debebat: quã prædixit Eſaias Propheta. c. xix. his verbis: Ecce dominus aſcendet ſuper nubem leuem, & ingredietur Aegyptum, & mouebuntur ſimulachra Aegypti à facie eius &c. Hic nimirum prædicitur de Chriſto: vt ſuperius demonſtratum fuit cap. xv. huius ſexti libri. Ipſe enim Saluator noſter aſſumpta humana carne, quam Propheta nubem leuem appellat, fugiens Herodem, in Aegyptum transmeauit.

¶ Quòd autem in Ieſu Chriſto adimpleta fuerit hæc conditio, patet.

Matthæi. c. ii. vbi ſic dicitur: Qui cum receſſiſſent: ſcilicet Magi: ecce Angelus domini apparuit in ſomnis Ioſeph, dicẽs: Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Aegyptum: & eſto ibi vſque dum dicam tibi: futurum eſt enim vt Herodes quęrat puerum ad perdendum eum: qui conſurgens accepit puerum, & matrẽ eius nocte, & receſſit in Aegyptũ. Cum autem hæc alia conditio in ipſo Saluatore noſtro adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias ex Aegypto vocaret. Cap. XXII.

Quod ex Aegypto vocandus eẽt Rex Meſſias ſatis aperte ex hoc probatur Vaticinio, Oſeę. c. xi. ſic dicitur: Et ex Aegypto vocaui filiũ meũ.

¶ Quòd autẽ ex Aegypto vocatus fuerit Ieſus, patet.

Matthæi. c. ii. his verbis: Defuncto autem Herode: ecce Angelus domini apparuit in ſomnis Ioſeph in Aegypto, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Iſrael: defuncti ſunt enim qui quęrebãt animam pueri: qui conſurgens accepit puerum, & matrem eius nocte, & venit in terrã Iſrael: vt adimpleretur quod dictum eſt a dño per Prophetam dicentem: Ex Aegypto vocaui filium meum. Ecce quod Propheta futurum eſſe prędixit, Euangeliſta factum, & adimpletum fuiſſe narrat. Cum autem hæc alia conditio in Ieſu Chriſto domino noſtro adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Iudęi nõ cognoſcerẽt Meſſiã. Cap. XXIII.

Teſtantur hanc veritatem Vates omnes infraſcripti. & in primis, Eſaias Propheta capitulo primo dicens: Filios enutriui, ipſi autem ſpreuerunt me: cognouit bos poſſeſſorem ſuũ, & aſinus præſepe domini ſui, Iſrael autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Hieremias itidem cap. quarto inquit: Stultus populus meus me non cognouit: filii inſipiẽtes ſunt, & vecordes: ſapientes ſunt vt faciant mala: bene autem facere neſcierunt. Item idẽ Hieremias capitulo octauo: Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum: turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tẽpus aduentus ſui: populus autem meus non cognouit iudicium domini. Item idẽ Vates capitulo nono: Cõfortati ſunt in terra, quia de malo ad malum egreſſi ſunt, & me non cognouerũt, dicit dñs.

¶ Quòd aũt eum non cognouerint.

Teſtis eſt Beatus Paulus Apoſtolus primæ ad Corinth. capitulo ſecundo, dicens: Si eum cognouiſſent, nũquam dominum glorię crucifixiſſent. Beatus etiam Petrus hoc idem ſentit Actuum capitulo tertio, dicens: Et nũc fratres ſcio, quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & Principes veſtri. Beatus inſuper Auguſtinus contra quinque hęreſes: Hoc eſt, quod Ieſum videt, non cognoſcit, furioſam mentem Iudæorum ſignificabat: quem ſi Iudęus cognouiſſet, nunquam dominum glorię crucifixiſſet. Cum autem hæc alia conditio in ipſo Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igiť ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias adimplere legem debuiſſet. Cap. XXIIII.

Et ſi Saluator nr̃ duabus de cauſis ad legis obſeruãtiã nõ teneret: quia

rum altera eſt, quoniam ipſe à lege, & maxime circuncisionis, & præſentationis in templo, & purificationis imunis fuit, eo ꝙ in lege dicatur Leuitici cap. xii. Mulier ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, imunda erit ſeptem diebus &c. eos tantũ obliget, qui naturaliter, & cõmuni lege naſcunt: non aũt ſupernaturali: vt ſupra lib. ii. cap. ii. probatum eſt. Cum aũt Ieſus Chriſtus dñs noſter nõ naturaliter ex copula maris, & fœminæ natus fuerit, ſed ex virgine: quod facile percipit ex cõditione ibi appoſita. ſ. Si ſuſcepto ſemine: fuit ergo à lege immunis: licet enim lex videat Beatam virginem à lege imunem fuiſſe demonſtrare voluiſſe: tamen eius partus, cum iuxta aliorũ normam natus non fuerit, à lege ipſa non minus fuit immunis, q̃ ipſa mater pariens. Altera vero cauſa eſt, qm̃ filii Regum ad legum obſeruantiam non tenentur: vt inquit ipſe Saluator noſter Matthæi cap. xvii. Et cũ veniſſent Capharnaum, acceſſerunt qui didrachmam accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei: Magiſter veſter nũ ſoluit didragmam? ait etiam: Et cum intraſſet in domum præuenit eum Ieſus, dicẽs: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ, à q̃bus accipiũt tributũ, vel cenſum à filiis ſuis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Ieſus: Ergo liberi ſunt filii: vt autẽ non ſcandalizemus eos vade ad mare, & mitte hamũ, & eum piſcem, qui primus aſcenderit tolle: & aperto ore eius inuenies ſtaterem, illum ſumens da eis pro me, & te. Tamen dictis de cauſis non obſtantibus, voluit ipſe Saluator noſter legẽ ipſam ſeruare, & adimplere: vt etiam diximus ſuperius lib. iiii. cap. iiii. & hoc tribus rationibus. Prima, vt aliis ſeruandę legis præberet exemplum, dicente ipſo Saluatore noſtro Ioannis cap. xiii. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodũ ego feci vobis, ita & vos faciatis. Secunda, ne alios ſcandalizaret, ſi ſe ex virgine natũ fuiſſe dixiſſet. Quis enim eo tpe credidiſſet virginem de Sancto ſpiritu ꝯcepiſſe? veniſſe ad eam Angelũ Gabrielem? Dei detuliſſe mandatum? ac non magis quaſi adulteram iuxta exemplum Suſannę ſententiæ omnium condemnaſſent? Tertia, vt Prophetarum ſcripturæ, quæ de ſe erant, adimplerent. Nam Eſaias cap. ix. cum dixiſſet: Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, ſtatim ſubdidit: Et factus eſt principatus ſuper humerum eius. Quæ verba per Chaldęũ textũ ſic interpretata ſunt: Infans natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis: & recipiet ſuper ſe legem ad ſeruandum eam. Ex quibus omnibus ſuperius dictis, & maxime per Eſaiam, & Chaldæum textum manifeſte conſtat eum Moyſis legem adimplere voluiſſe. Hoc idem etiam fatet, & approbat Rabenu Hachados auctor Thalmud in Bereſid raba ſuper illud Geñ. cap. xli. & in Maſechet menacoe cap. ii. diſputantes hæc verba Sophoniæ Prophetæ cap. iii. Quia tunc reddam populis meis labium electum, vt inuocent omnes nomẽ domini, & ſeruiãt ei humero vno, ſic inquiunt: Tunc conuertam ad populos labium electum ad inuocandum nomen domini, & colendum eum humero vno. & ſequuntur exponendo: Non eſt autem dictum hoc nomen domini, niſi Rex Meſſias, & ad colendum eum humero vno, quia erit principatus ſuper humerum eius, vt inquit Eſaias cap. ix. Quę verba Eſaiæ Chaldæus textus ſic exponit, & declarat: Et recipiet ſuper ſe legem ad ſeruandum eam. Auctoritate igitur Eſaiæ Prophetæ, & Chaldæi textus, ac Thalmud conſtat Meſſiam debuiſſe legem ſeruare.

¶ Quod autem Ieſus Chriſtus legem ſeruauerit, patet ex eius verbis.

Matthæi capitulo quinto: Non enim veni ſoluere legem, ſed adimplere. item eiuſdem cap. xxvi. quando Petrus ſerui illius auriculã amputauit, inq̃t ipſe Ieſus: Quomodo ergo adimplebunt ſcripturę? Marci quoq; capitulo decimoquarto: Quotidie eram apud vos docens, & nõ me tenuiſtis, ſed vt adimpleant ſcripturę. Lucæ itidem cap. xxiiii. O ſtulti, & tardi corde ad credendum in omnibus, quę locuti ſunt Prophetæ: nonne hæc oportuit pati Chriſtũ: & ita intrare in gloriam ſuam?

Digitized by Google

ſuam? Et incipiens à Moyſe,& omnibus Prophetis,interpretabatur illis in omnibus ſcripturis,quę de ipſo erant.item eodem.c. Oportet impleri ea, quæ ſcripta ſunt in lege,& Prophetis, & Pſalmis de me.& ad verificandum ꝙ legem ſeruaret,circuncidi voluit die octauo iuxta legis mãdatum: vt Lucę.c.ii. Et poſtquam conſummati ſunt dies octo: vt circuncideretur puer &c.& parum infra: Et poſt quã impleti ſunt dies purgationis eius ſm legem Moyſis tulerunt illum in Hieruſalem,vt ſiſterent eum domino, ſicut ſcriptum eſt in lege domini. Cum ergo in Ieſu Chriſto domino noſtro hęc alia adimpleta fuerit ꝯditio, ideo ipſe verus fuit Meſſias.

¶Quod Meſſias mirabilem habiturus eſſet ſapientiam. Cap. XXV.

Patet hæc veritas Eſaiæ.c.xi.vbi loquendo de Chriſto dicitur: Et requieſcet ſuper eum ſpiritus domini: ſpiritus ſapientiæ,& intellectus: ſpũs ꝯſilii,& fortitudinis: ſpiritus ſcientiæ,& pietatis: & replebit eum ſpiritus timoris: hęc omnia dici de Meſſia Rege etiã ſm Hebræos manifeſte probatum eſt ſupra lib.ii.c.x.& lib.iiii.c.xxi. Si igitur in Ieſu Chriſto fuit ſpiritus domini: ſpiritus ſapientiæ,& intellectus, ac ſcientię, vt ait Propheta,non niſi ſapientiſſimus eſſe potuit. Hoc idem penè inquit ipſe Eſaias.c.lxi.dicens: Spiritus domini ſuper me,eo ꝙ vnxerit me,ad annuntiandum manſuetis miſit me, vt mederer cõtritis corde,& prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem &c. In puro nempe homine vera ſapientia eſſe non poteſt, dicente Salomone Ecclesiaſtis cap. vii. Dixi, ſapiens efficiar, & ipſa longius receſſit à me multo magis, ꝗ erat,alta profunditas: quis inueniet eã? & ideo de puri hominis ſapientia ipſe Propheta ibidẽ ait: Noli eſſe iuſtus multum,neque plus ſapias, ꝗ neceſſe eſt, ne obſtupeſcas. Quod etiam approbat Apoſtolus ad Romanos.c.xii.dicens: Nolite plus ſapere, ꝗ oporteat ſapere: ſed ſapere ad ſobrietatem.

¶Quod autem id in Ieſu Chriſto Saluatore noſtro adimpletum fuerit, infraſcriptorum Euangeliſtaꝝ probatur auctoritate.

Lucæ.c.ii. Stupebant omnes ſup prudentia,& reſpõſis eius.& hoc fuiſſe ſcribit Lucas, quando Ieſus. 12. annorum inuentus fuit à parentibus in templo ſedens in medio doctorum.item eiuſdem capitulo quarto: Et omnes teſtimonium illi dabant,& mirabantur in verbis gratię,quæ procedebat ab ore eius. Ioannis etiam capitulo ſeptimo: Nunquam locutus eſt ſic homo in Iſrael. Cũ igitur hæc alia conditio in Ieſu Chriſto adimpleta fuerit,ideo ipſe verus fuit Meſſias.

¶Quod Meſſias ĩ parobolis locuturus eſſet. Cap. XXVI.

Vt hæc eluceſcat veritas, ꝙ Meſſias in parabolis eſſet locuturus, accedat Aſaph Propheta,qui Pſalmo.lxxvii. ſic inqt: Audite populus meus legem meam: inclinate aurem veſtram in verba oris mei: aperiam in parabolis os meum,& loquar propoſitiones ab initio. Quę verba Omnipotentis Dei ſunt: vt ex præcedentibus verbis percipitur. Nam hic Pſalmus ſic incipit: Attendite populus meus legem meam: inclinate aurem veſtram in verba oris mei.in quo principio exorditur ipſe Deus, faciens primo auditores beneuolos ex illis verbis: Populus meus. & poſtea eos attẽtos reddit: quoniam de re grandi,& difficili dicturus eſt.& quę ſit iſta res, legem ſuã, & non Moyſis, eſſe indicat. Et ad hanc ſuam legem percipiendam petit aures adhiberi: & quare id faciat, indicat: quia ſcilicet in parabolis & propoſitionibus, & ſeu in ænigmate (vt eſt apud Hebręos) locuturus eſt: ad quarum cognitionẽ, & explanationem itelligentia opus eſt: vt Danielis capitulo decimo: Intelligentia opus eſt in viſione: cum in parabolis, & ænigmatibus, nõ id quod dicitur, ſed aliud quod ſignificatur, capiendum ſit. Quod etiam ex titulo ipſius Pſalmi manifeſte indicatur. eſt enim eius titulus talis: Eruditio, ſiue itellectus Aſaph: quaſi

Digitized by Google

ex ipſius Pſalmi titulo ad eius intelligentiam inuitemur: titulus nanq; Pſalmi eſt tanquam clauis, quæ aperit hoſtium, vt quid intus ſit manifeſtetur. ex titulo eni quid in Pſalmo dicatur, aperitur, & manifeſtatur: vnde per illa verba: Legem meã ſit Dei filius: hoc eſt Ieſus Chriſtus, qui eſt Deus: vt ſupra libro tertio probatum eſt: quibus verbis Propheta inuitat nos ad obſeruantiam legis ſuæ: ſcilicet filii Dei, & non legis Moyſis: hoc eſt ad legem Euangelicam intelligendam, percipiendamq;, atq; obſeruandam, cum in parabolis, & ænigmate locuturus eſſet. Quod etiam apertius, & manifeſtius verum eſſe conſtat, & maxime Chriſtianis ex Euangelio Matthęi. c.xiii. Ipſe enim Euangeliſta diuino illuſtratus ſpiritu, cũ dominus noſter, atq; Saluator per multas Iudæorum turbis locutus fuiſſet parabolas, & illi non intelligerent, Euangeliſta ipſe ſic inquit: Hęc omnia locutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas: & ſine parabolis non loquebatur eis. Et ſequit, vt adimpleretur quod dictum erat per Prophetam, dicentem: Aperiam in parabolis os meum: eructabo abſcondita à conſtitutione mundi. Quem textũ Euangeliſtę Matthæi Beatus Hieronymus ſuper dicto Pſalmo. lxxvii. ait: In omnibꝰ veteribus Codicibus ſic inuenitur: vt impleretur quod ſcriptum eſt in Aſaph Propheta: nam Saluator noſter Iudæorum turbis in parabolis loquebatur foris, & publice: Diſcipulis autem ſuis intrinſecus, & ſecreto parabolas ipſas aperiebat, & ſoluebat. Matthæus ergo hoc Vaticinium Aſaph ex perſona Chriſti intellexit. cum enim induxiſſet dominum dicentem in parobolis, & illi non intelligerent: Hoc, inquit, factum eſt: vt impleretur quod ſcriptum eſt per Aſaph Prophetam, dicentem: Aperiam in parabolis os meum &c. hanc allegans literam: ex quo manifeſtum eſt Aſaph Prophetã hoc de Chriſto intellexiſſe. Pſalmo etiã quadrageſimooctauo ad huius veritatis manifeſtationem dicitur: Inclinabo in parabolam aurem meã: aperiam in Pſalterio propoſitionem meam. Quare autem Meſſias in parabolis locuturus eſt, Eſaias capitulo ſexto rationem reddit: Audite audientes, & nolite intelligere: & videte viſionem, & nolite cognoſcere: excęca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanem eum. Quod Eſaiæ Vaticiniũ tempore Saluatoris noſtri adimpletum fuit: eo enim publice in templo prædicante, & veram ſalutis viam oſtendente, Iudæi pro maiori parte obdurati, & malitia excæcati, eum nõ intelligebant: & propterea ei non credebãt, teſte Ioanne Euangeliſta, ſic dicente capitulo duodecimo: Propterea non poterant credere, quia dixit Eſaias: Excæcauit oculos eorũ, ſed indurauit cor eorũ, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & ſanem eos. & ſequitur ipſe Ioãnes: Hæc dixit Eſaias, quando vidit gloriam eius, & locutus eſt de eo. dixerat enim Eſaias paulo ſuperius eodem tamen capitulo: Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum &c. in qua viſione cognouit Dei filium icarnandum, & ipſius Chriſti gloriam: hoc eſt diuinitatem. Et aduertenda ſunt verba huius prophetiæ: quoniam Propheta non inuitat, nec incitat Iudæos ad non audiendum, & non obediendum, vt verba ſonare videntur: ſed hoc Chriſti tempore futurũ eſſe prędixit: & ideo verba Prophetę, immo Dei, qui ſic denũtiari mãdat, hoc modo intelligẽda ſunt, & exponenda: Audite audiẽtes: ideſt auribus corporis audietis: & nolite intelligere: hoc eſt intelligere noletis: excęca cor populi huius: hoc eſt denũtia ad excęcandum per errorem: ſcilicet ſuum in itellectu: & aures eius aggraua: ideſt aggrauandas denuntia per obſtinationem in effectu. Circa quod ſciendum eſt: ꝙ huiuſmodi excæcatio, & obduratio non fit à Deo directe: ꝙ ſcilicet ipſe Deus excæcet, & induret aliquem ad non intelligendum, & non cognoſcendum veritatem, & maxime in his, quę ad ſalutem eius pertinẽt: ſed huiuſmodi excęcatio

procedit

procedit à liberi arbitrii deficientia, non valentis quod bonum, & verum eſt, & quod ſibi ad ſalutem competit diſcerne re, atq; capeſſere: & hoc cauſa, & defectu ſui ipſius, & non culpa Dei. homo enim ſe à Deo auertens peccando meretur: vt ab eo Deus iuſte gratiam ſuam retrahat: cuius gratiæ effectus eſt intellectum illu minare, & affectum mollificare: & ideo ſubtracta Dei gratia homo ex ſua mali tia, ita, & taliter excęcatur, & obduratur, vt quid ſibi agendum ſit, & ad ſalutem ſuam competat, nec videre poſſit, nec diſcernere: & ſic non ex Dei culpa, ſed ex hominum defectu male viuentium, & à Deo propter peccata auerſorum hu iuſmodi excæcatio, & obduratio proce dit. Et quod hoc verum ſit, ex ipſiuſmet Eſaiæ verbis ibidem ſequentibus mani feſte percipitur: quę verba ſunt: Et con uertatur, & ſanem eum: per quæ verba ipſe Deus ſe eum ſanaturum pollicetur, ſi ad ipſum Deum conuerteretur. Tanta eſt nanq; Dei bonitas, & miſericordia: vt quamprimũ peccator pœnitẽs ad ipſum Deum conuertitur, ab ipſo Deo ſanatur, & diuina gratia adiuuatur.

¶ Quod autẽ id in domino Ieſu Chri ſto adimpletum fuerit, infraſcriptis probatur teſtimoniis.

Marci capitulo tertio dicitur: Et cõ uocatis eis in parabolis dicebat eis. item eiuſdẽ capitulo quarto: Et docebat eos in parabolis multa. item eodẽ capitulo: Vobis datum eſt noſſe myſteriũ Regni Dei: illis autem, qui foris ſunt in parabo lis omnia fiunt: vt videntes videant, & non videant: & audiẽtes audiant, & nõ intelligant, ne quando conuertantur, & dimittantur eis peccata. & iterum eodẽ capitulo: Et talibus multis parabolis lo quebatur eis verbum, prout poterant au dire: ſine parabola autem non loqueba tur eis: ſeorſum autẽ Diſcipulis ſuis diſ ſerebat omnia. Matthęi itidem capitu lo tertiodecimo: Quare in parabolis lo queris eis? qui reſpondens ait illis: Quia vobis datum eſt noſſe myſterium Regni cœlorum: illis vero non eſt datum. & pa rum infra: Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neq; intelligunt: & adim pletur in eis prophetia Eſaiæ, dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis: in craſſatum eſt enim cor populi huius, & aurib⁹ grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos. & paulo in fra dicitur: Hæc omnia locutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas: & ſine parabolis non loquebatur eis: vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentẽ: Ape riam in parabolis os meum: eructabo ab ſcondita &c. Ioannis ſimiliter capitulo ſextodecimo inquit Ieſus: Hæc in pro uerbiis locutus ſum vobis; venit hora, cum iam non in prouerbiis loquar vo bis, ſed palàm de patre meo annuntiabo vobis. item etiam capitulo quinto inqt dominus Ieſus: Scrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere: & illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me. Cum autem hęc alia conditio in Ieſu Chriſto domino noſtro adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quod Meſſias ſine propria mãſione habitaret in terra. Cap. XXVII.

Conſtat hęc veritas, & quidem ap te Hieremię capitulo quartodeci mo, vbi ſic dicitur: Quare quaſi co lonus futurus es in terra, & quaſi viator declinans ad manẽdum? Quare futurus es velut vir vagus, & fortis, qui non po teſt ſaluare? Habitauit nanq; Ieſus Chri ſtus dominus noſter in terra tanquã alie nus: & cum proprium nõ haberet domi cilium, fuit tanquam viator declinans ad manendum: declinabat aũt ad domũ Marthę, Lazari, & aliorum fidelium, & familiariũ ſuorum, vbi aliqñ hoſpitaba tur: & velut vir vagus, quia diſcurrebat per Iudæã prędicans, & docens, & quã plurima faciens miracula: & vir fortis, q non poteſt ſaluare. in paſſione enim ſua nõ fuit vſus fortitudine ſua: quapropter eum deridebant, dicentes: Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere.

Digitized by Google

Quòd autem Ieſus Chriſtus non habuerit habitationem propriam, patet.

Matthæi capitulo octauo: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet. & hoc idem dicitur etiam Lucæ capitulo nono. Sed quoniam Ioánis capitulo primo dicitur: Quòd duo Diſcipuli Ioánis baptiſtę audientes ipm Ioannem Magiſtrum ſuum dicentem de Ieſu Chriſto: Ecce agnus Dei, ſequebantur Ieſum. Conuerſus autem Ieſus, & videns eos ſequentes ſe, dicit eis: Quid q̃ritis? qui dixerunt ei: Rabi vbi habitas? dicit eis: Venite, & videte: venerunt, & viderunt vbi maneret: & apud eum máſerunt die illo. Ex quibus verbis percipitur Ieſum quandam habitationem habuiſſe: quod videtur eſſe contrariũ eius, quod dicitur ſupra à Matthęo, & Luca.

Oppoſitio.

Solutio

Solutio. Matthęus, & Lucas dicit Ieſum proprium non habuiſſe domicilium: nõ tamen negatur quin aliquam habuerit habitationem ſibi accommodatam per aliquod temporis ſpatium: quod dupliciter verum eſſe præſumitur. Primo, q̃a eius educatio non fuit in Hieroſolyma, nec etiam habitatio, ſed in Nazareth. Secundo, quia interdum per totam diẽ in Hieroſolyma morabatur prædicans, & docens: & in veſperis ieiunus, inde in Bethaniam, vel alio accedebat ad hoſpitandum. Cum autem hęc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

Quòd Meſſias iuſtus eſſe deberet. Cap. XXVIII.

INuenitur hæc veritas Eſaię capitulo vndecimo, vbi dicit: Erit iuſtitia cingulum lumborum eius. Quòd in hoc capitulo Eſaiæ dicatur de Meſſia, cõſtat per ea, quæ dicta ſunt libr. ii. c. x. Zachariæ etiam. c. ix. Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator. hęc etiã dici de Meſſia ſupra lib. ii. c. xiiii. probatum eſt. Hieremiæ itidem. c. xxiii. & xxxiii. dicitur: Ecce dies veniunt, dicit dominus: & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, intelligẽs per Dauid Chriſtum Meſſiam. Item ibidem: Dominus iuſtus noſter. eſt enim ille terminus, Iuſtus, epithetum propriũ, & congruum Deo: vt etiam probatũ fuit libr. ii. cap. xi. Pſalmo quoque. x. dicitur: Quoniam iuſtus dominus, & iuſtitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius.

Quòd autem Ieſus noſter iuſtus fuerit, patet.

Matthęi cap. xxi. quãdo cum magna iuſtitia eiecit de templo vendentes. item eiuſdem. c. xxii. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari: & quę ſunt Dei Deo. & paulo ſuperius dixerat: Magiſter ſcimus quia verax es: & viam Dei in veritate doces. Cum autem hæc alia conditio in Ieſu Chriſto domino noſtro adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

Quòd Meſſias honorẽ diuinum valde zelaret. Cap. XXIX.

DAuid Rex prȩuidẽs Meſſiam honorem diuinum valde zelaturum eſſe, Pſalmo lxviii. ſic inquit: Zelus domus tuę comedit me. Quod adimpletum fuit, quando Saluator noſter facto flagello ex funiculis vendentes, & ementes è templo eiecit: vt Ioannis. c. ii. Et cum feciſſet quaſi flagellum de funiculis omnes eiecit ẽ tẽplo: oues quoq;, & boues, & nũmulariorum effudit æs, & menſas ſubuertit: & iis, qui columbas vendebant, dixit: Auferte iſta hinc, & nolite facere domum patris mei domũ negociationis. & ſequitur ipſe Ioannes: Recordati ſunt vero Diſcipuli eius, quia ſcriptum eſt: Zelus domus tuę comedit me: ex zelo enim honoris diuini eos eiecit. Hoc idem etiam habetur Lucæ capitulo. xix. in fine: Et igreſſus in templum cœpit eiicere vendentes, & ementes, dicens illis: Scriptum eſt, quia domus mea, domus orationis eſt: vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Hoc idẽ habetur etiam Marci capitulo vndecimo, & Matthęi capitulo vigeſimoprimo. Hieremię quoq;. c. vii. dicit: Nunquid ergo ſpelũca latronũ facta eſt domus iſta, in qua inuocatũ eſt nomen meũ in oculis veſtris? Cũ aũt hęc alia ꝯditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

Quòd

Digitized by Google

¶ Quòd Meſſias humilis, & manſuetus eſſe debebat, & cum aduerſantibus nō contenderet, ſed potius declinaret, & ſe amoueret. Cap. XXX.

HAnc veritatem aperit Eſaias Propheta cap. xlii. ſic dicens, ſm interpretationē Septuagita interpretū: Ecce puer meus, quem elegi: dilectus meus, in quo bene complacuit animę meę: ponam ſpiritum meum ſuper eum, & iudicium gentibus nuntiabit: non contendet, neq; clamabit, neq; audiet aliquis in plateis vocem eius: arundinem quaſſatā non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eiiciat ad victoriam iudicium, & in nomine eius gentes ſperabunt. Noſtra autem tranſlatio ſic habet: Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea: dedi ſpiritum meum ſuper eum, iudiciū gentibus proferet, non clamabit, neq; accipiet perſonam, nec audietur vox eius: calamum quaſſatum non conteret, & lignum fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium: non erit triſtis, neq; turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem eius inſulæ expectabunt: quam prophetiam oſtendimus ſuperius libro quarto cap. xii. de Meſſia Rege itelligendam eſſe. Pſalmo etiam. lxxxv. hoc idem dicitur his verbis: Quoniam tu domine ſuauis, & mitis, & multæ miſericordiæ omnibus inuocantibus te. & ibidem inferius: Confitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo: & glorificabo nomen tuum in æternum: quia miſericordia tua magna eſt ſuper me: & eruiſti animam meam ex Inferno inferiori. Rabi inſuper Moyſes Gerundenſis hoc ipſum approbat ſuper illis verbis Gen. cap. xxiiii. Et introduxit eam in Tabernaculum Sarrę. dicens: Hic eſt Rex Meſſias: qui dedit cor ſuum ad petēdum miſerationes pro Iſrael, & ad ieiunandum, & humiliādum ſe pro eis, ſicut ſcriptum eſt Eſaiæ capitulo quinquageſimotertio: Ipſe autem vulneratus eſt &c.

¶ Quòd autem hæc ꝯditio adimpleta fuerit in Ieſu Chriſto, patet.

Matthęi capitulo vndecimo, vbi ipſe Ieſus inquit: Diſcite à me, qa mitis ſum, & humilis corde. item capitulo duodecimo eiuſdem: Exeuntes autem Phariſæi ꝯſilium faciebant aduerſus eum, quomodo perderent eum: Ieſus autem ſciens receſſit inde: & ſecuti ſunt eum multi: & cūrauit eos omnes: & præcepit eis, ne manifeſtum eum facerent: vt adimpleretur, quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam, dicētem: Ecce puer meus quem elegi: vt ſuperius ſcriptum eſt ſm tranſlationem Septuaginta interpretū. Cum autem hęc alia conditio in ipſo Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, ſequitur ipſum verum fuiſſe Meſſiam.

¶ Quòd Meſſias legem nouam daturus eſſet. Cap. XXXI.

NOuam legem daturum fuiſſe Meſſiam Regem multis Prophetarum Vaticiniis, ac Rabinorum Hebręorum ſententiis ſupra libro quarto probatum extitiſſe reor: quam legem nouam, Euangelicam legem denominatam fuiſſe veraciter oſtēdimus: atq; in Saluatore noſtro Ieſu Chriſto hanc nouę legis dandę conditionem adimpletam fuiſſe veraciter demonſtrauimus. Quapropter in hac conditione nihil aliud nobis hoc in loco probandum incumbit.

¶ Quòd Meſſias debebat de Regno Dei docere, & prędicare. Cap. XXXII.

QVod Meſſias Rex docturus eſſet populum ſuum Iſrael, ac prędicaturus, patet Eſaię cap. ii. vbi ſic dicit: Venite aſcendamus ad montem Dei, & docebit nos vias ſuas: vt ſuperius lib. iiii. cap. xi. declaratum eſt. Micheas itidē cap. iiii. ait: Et fluent ad eum populi, & ꝓperabunt gentes multæ, & dicent: Venite aſcendamus ad montem dñi, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos de viis ſuis, & ibimus in ſemitis eius: qa de Sion egredietur lex, & verba dñi de Hieruſalem: vt ſupra lib. iiii. cap. xiii. oſtēdimus. Hoꝝ duoꝝ Prophetarum Vaticinia antedicta itelligenda eſſe de Meſſia ſupra lib. iiii. cap. xi. & xiii. oſtēdimus. Sed qm̄ Iudęi nōnulla opponunt, quæ infra ponenda ſunt lib. vii. Oppoſitione. v. cum ſuis rñſionibus, & ſolutionibus, ideo ibi

videto. Eſaiæ ſimiliter cap. lxi. ſpiritus dñi ſup me, ad annuntiandũ manſuetis miſit me. In Thalmud ẽt hoc idem habetur in Prologo libri, qui dicit lamentatio magna: Futurum eſt, ꝙ Deus ſedebit, & coram iuſtis ſenſum legis, atq; ſecreta prędicabit, & per Meſſiam Regem reſerabit: hoc eſt aperiet, & declarabit.

¶ Quod autem hæc alia cõditio in Ieſu Chriſto noſtro adimpleta ſit.

Matthęus Euangeliſta cap. iiii. teſtat, dicens: Et exinde Ieſus cœpit prędicare, & dicere, pœnitentiam agite: appropinquabit enim Regnum cœloꝝ. & iteꝝ eodem cap. Et circuibat Ieſus totã Galilęam docens in Synagogis eoꝝ, & prędicãs Euãgelium Regni. item eiuſdem Matthæi cap. v. Videns aũt Ieſus turbas aſcendit in montem: & cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum Diſcipuli eius, & aperiens os ſuũ docebat eos &c. Marci quoq; Euangeliſtę cap iiii. dicit: Et iteꝝ cœpit docere ad mare, & ꝯgregata eſt ad eum turba multa, ita vt in naui aſcẽdens ſederet in mari: & omnis turba circa mare ſup terrã erat: & docebat eos in parabolis multa &c. Item eiuſdem cap. vi. Et facto Sabbato cœpit in Synagoga docere: & multi audientes admirabant in doctrina eius &c. item in pluribus aliis locis hoc idem habetur. Cum aũt hæc alia conditio in Saluatore noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

Vidimus ſupra in præſenti cap. Meſſiam prædicaſſe, & docuiſſe: ſed vt aliquid etiam dicamus de perfecto inſtructionis ſuę genere, tempus admonet.

Diuina ꝓuidentia nullum erga filios ſuos inſtructionis genus prętermittere voluit. Eſt aũt inſtitutio duplex: per doctrinã videlicet, & exemplũ. Doctrina perfecta eſt, de qua iure dubitari non debet: qualis in ſolo Deo eſſe conceditur. Miſit igitur Pater Deus ad homines præceptorẽ aliquẽ, q Deus eſſet, ne de doctrina eius dubitari poſſet. Adde, & qui eſſet homo, vt ipſe oĩa humana officia vere exequi poſſet, oẽſq; pro Chriſto, Deoq; ꝑferre labores: quo exemplo homines ꝑfecte inſtrueret ad virtutem. Opera enim multo magis, ꝙ verba mouent in diſciplina pręſertim morali: cuius finis ꝓprie verſatur in actione. Eſſe illum Deum declarauerũt miracula: vt fidem apud dociles doctrina eius haberet: eſſe vero hoĩem paſſiones humanæ declarauerunt: nullus igit nobis (niſi pertinaces nimium eſſe velimus) excuſationi locus videt eſſe relictus, ſi doctrinã eius, quaſi minus veram inſolenter reſpuere nitimur: diuinitas, miraculaq; reclamant, ſi tãq nobis ſupra modum duram humanitas, laboresq; Magiſtri, & Ducis illius oſtendunt hoibus poſſibilia eẽ, quæ pertulit homo. Deniq; qa delictoꝝ ſumma in eo conſiſtit, ꝙ corporalibus nimium inhęremus, à ſpiritualibus'ue diſcedimus, Chriſtus vitę Magiſter per doctrinam, vitamq; ſuam, quaſi gladium, & ignem imiſit in mundũ: hoc eſt virtutem purgatoriam, animiq; purgati, vt cẽs corporalium vitioꝝ fomites reſecaret ad viuum, atq; ꝯſũmeret. Ipſe quoq; ſingula vltro, libenterq; tulit, quæ cæteri fugiunt tanq mala, peregrinationem, inediam, ſitim, nuditatem, infamiam, ꝯtumelias, verbera, breuitatẽ vitæ, ignominioſam mortem, & acerrimam: fugit aũt ſingula, quę tanq bona cęteri proſequunt: vt hac ratione nobis oſtenderet, neq; mala vera eſſe, quę mala vocamus: neq; bona, quę vocamus bona: nihilq; in rebus corporalibus eſſe, quod vllius pretii cẽſendum ſit: ſed quicqd pręter Deum eſt, tenuis vmbræ ſomnium æſtimandum. Cum aũt oibus, quę à mortalibus optant tanq bona, careret, ſolis certe miraculis, ſolus ipſe in orbe terraꝝ in hanc vſq; diem meruit, & meruit ſubito, vt Deus ſummus æſtimaretur. Prophetas Hebræi ſanctos hoĩes vocant: Gentiles viros excellẽtes, cum Deos nominant, diuinos iam factos, & Dei miniſtros intelligunt: Maumethenſes Regẽ ſuum Maumethem filium Abdalæ filii Abdal Mutalibis Arabię Regis purum quidem hoĩem, ſed Dei nuntium fuiſſe credunt: talem quoq; ipſe vocat in Alcorano. Addit ſe in vi armoꝝ, Chriſtum in virtute miraculorum miſſum à Deo fuiſſe, Deumq; hominibus Ieſum, & Mariam miraculũ effeciſſe, merito ſolus Chriſtus

ſtupendis

ſtupendis opibus meruit: qđ neq; Principes hoc, tum minis, tũ beneficiis ɔtendẽtes, neq; Zoroaſter, Pythagoras, Empedocles, Apollonius Thyanæus, aliiq; multi Philoſophi ſapientia mirabili, & longa vita conſequi potuerunt. Numenius autem (vt inquit Euſebius de præparatione Euãgelica lib.xi.cap.x.) dicebat: Res q dem humanæ ab eo, qui dat ad accipientem tranſeunt: Diuinę vero à Deo danť, & ab eo non abſunt: quale qd ſcientia eſt: quã qui accipit, melior factus eſt: qui autẽ dedit, nihil amiſit. Lucerna etiam ab alia lucerna ſic accenditur: vt prima non extinguatur. materia enim alterius ab igne alterius accenditur: ſic & ſcientia non recedit à dante, & in accipientem tranſit, cuius cauſa humana non eſt.

¶ Quòd iniquitatem non faceret Meſſias, nec dolus in eius ore inueniretur. Caput. XXXIII.

Esaias Propheta hãc declarat veritatem cap.liii.dicens: Eo ꝙ iniquitatẽ non fecerit, nec dolus fuerit in ore eius. Hęc dicta fuiſſe de Meſſia ſatis ſuperius lib.ii.cap.ix.& lib.iii.c.viii.etiam ſm Hebræos ꝓbatum fuiſſe reor: vnde cum hæc de Meſſia dicta ſint: vt ipſe iniquitatem non fecerit, nec dolus in ore eius fuerit, neceſſe eſt, ne Propheta mentiri videatur: ex qua conditione, ꝙ in eo non fuerit peccatum: hęc vera reſultat concluſio: ꝙ ipſe diuinus fuerit, & humanam ſuperauerit naturam: omnes enim homines etiam iuſti (prꝺter ipſum) de lege cõmuni errauerunt à via ſalutis, dicente Eſaia in hoc eodẽ.c.liii. Oẽs nos quaſi oues errauimus: qđ comprobať ẽt.i.Regum.c.viii. Non eſt enim homo, qui nõ peccet. item .ii.Paralipomenon cap.vi. Si autem peccauerint tibi: neq; enim eſt homo, qui nõ peccet. item Eccleſiaſtis cap.vii. Non eſt enim homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & nõ peccet. Ioannes itidem Apoſtolus in ſua Epiſtola cap.i.ait: Si dixerimus, qm̃ peccatũ non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt: ſolus igiť ipſe Chriſtus ex hominibus fuit ſine peccato. Threnoꝝ etiã cap.iiii. Hieremias inquit: Spiritus oris noſtri Chriſtus dominus captus eſt in peccatis noſtris: cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus.

¶ Quòd aũt Ieſus Chriſtus non habuerit peccatum, teſtis eſt.

Beatus Ioannes Euangeliſta cap.xiiii. Iam non multa loquar vobiſcum: venit enim Princeps mũdi huius, & in me nõ habet quicq̃. Princeps mundi huius accipitur hic pro Diabolo: qui licet pluries Chriſtum tentauerit: nunq̃ tamen eũ peccare fecit. Beatus etiam Petrus Apoſtolus in ſua Epiſtola prima cap.ii.de Chriſto iquit: Qui peccatum nõ fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Cum autem hæc alia conditio in Ieſu Chriſto domino noſtro adimpleta fuerit, ſequitur ꝙ ipſe verus fuerit Meſſias.

Ad maiorem inſuper huius rei intelligentiam audiamus Beatum Auguſtinum ſic in Enchiridion cap.xl.dicẽtem: Quomodo Chriſtus, nec originale, nec ꝓpriũ habẽs peccatum factus ſit pro nobis ipſe peccatum. Nulla igitur voluptate carnalis concupiſcentię ſeminatus, ſiue conceptus; & ideo nullum peccatum originaliter trahens, Dei quoq; gratia verbo patris vnigenito, non gratia filius, ſed natura in vnitate perſonę modo mirabili, & ineffabili adiunctus, atq; concretus, & ideo nullum peccatum & ipſe cõmittens: tñ ꝓpter ſimilitudinẽ carnis peccati, in qua venerat, dictus eſt & ipſe peccatũ, ſacrificandus ad diluenda peccata. In vetere qppe lege peccata vocabantur ſacrificia pro peccatis. Quod vere iſtę factus eſt: cuius erant vmbrę illæ. hinc Apl's cum dixiſſet: Obſecramus pro Chriſto reconciliari Deo, continuo ſubiunxit, atq; ait: Eũ qui non nouerat peccatũ, pro nobis peccatum fecit, vt nos iuſtitia Dei in ipſo: nõ ait (vt in qbuſdam mendoſis Codicibus legiť) is, qui non nouerat peccatũ, pro nobis peccatum fecit, tanq̃ pro nobis Chriſtus iſte peccauerit: ſed ait: Eũ qui nõ nouerat peccatũ.i. Chriſtũ ꝓ nobis peccatũ fecit: factus eſt ergo Deus: cui recõciliãdi ſumus: peccatum: hoc eſt ſacrificium pro peccatis: per qđ reconciliari valeremus: ipſe ergo peccatũ, vt nos iuſtitia, nec no-

ſtra,ſed Dei:nec in nobis, ſed i ipſo ſicut ipſe peccatum non ſuum, ſed noſtrũ:nec in ſe,ſed in nobis ꝯſtitutum : ſimilitudi-ne carnis peccati,in qua crucifixus eſt demonſtrauit:vt qm̃ peccatũ ei non inerat, ita quodã modo peccato moreref: dum morit carni,in qua erat ſimilitudo peccati: vt cum ſm̃ vetuſtatẽ peccati nunq̃ ipſe vixiſſet,noſtram ex morte veteri, qua in peccato mortui fueramus,reuiuiſcentem vitam nouam ſua reſurrectione ſignaret.

¶ Quòd Meſſias paupes piſcatores electurus eſſet ad gentes ad fidem ſuam conuertendas. Cap.XXXIIII.

MAnifeſtat hanc veritatem Hieremias Propheta cap.xvi. ſic inquiens: Ecce mittam piſcatores multos, dicit dñs,& piſcabunt eos: & poſt mittam eis multos venatores,& venabuntur eos de omni mõte,& de omni colle, & de cauernis petraꝝ &c.Licet nonnulli ſint exponentes hanc literam de captiuitate Babylonica, accõmodantes,ſiue applicãtes illud, Piſcatores, & venatores ad Chaldæos,qui in eadem captiuitate veluti ſolertes piſcatores,& venatores cauſa lucri conſequendi Hebręos omnes, & eorum bona in locis abditis,& occultis valde diligenter perquirebant: tamen ipſi expoſitioni,& ſententiæ minime adptari põt, propter illa verba, quę ibidẽ ſequunt.ſ. Non dicet vltra viuit dñs, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti.ea enim verba:Non dicetur vltra viuit dñs,qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti, procul dubio ſignificare vident: ꝙ ſalus,de quã hic prędicitur,futura eſſet multo maior, q̃ fuerit illa Aegypti:propter quam ſalutem.ſ.futuram de liberatione Aegyptiaca non fieret vlterius memoria. Ea nãq; ſalus,& liberatio ab Aegyptiaca ſeruitute in vetere teſtamento valde magna, & ſolẽnis extitit,& maxime ob q̃plurima magna,& ſtupenda ſigna in ea liberatione diuinitus facta.Ex quo in vtroq; templo tam Salomonis,q̃ Zorobabel, Eſdręq;,& cęteroꝝ magna cum veneratione ſolemnitas Phaſę in illius liberationis memoriam quotannis celebrabatur. non enim abolita erat,neq; ceſſauerat tpe ſecundi templi:quod p Zorobabel, & ſocios poſt liberationem à Babylonica captiuitate conſtructum fuerat:cum ipſa Babylonicę ſeruitutis liberatio valde minor fuerit Aegyptiaca,atq; ei minime eſſet comparanda,immo maxima cum veneratione obſeruabatur: vt Eſdræ liber indicat.Cũ autem hic dicatur per Hieremiã Prophetam:ꝙ vltra nõ dicetur: Viuit dominus, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti: ſequitur ꝙ Babylonica liberatio nõ fuit maior Aegyptiaca: quia per Babylonicã liberationem Aegyptiaca non fuit obliuioni dedita,immo magis obſeruata: & per conſequens Prophetam multo maiorem,q̃ fuerit Aegyptiaca,voluiſſe ſignificare liberationem: propter quam maiorem,& excellentiorem liberationẽ prior illa Aegyptiaca vlterius non memoraretur:vel ſaltem,tanq̃ maior,& excellẽtior non haberet.Maiore enim ſupueniente lumine minus ſemper offuſcari ſolet.

Adde inſuper hanc aliam repugnantiã, ꝙ hæc litera de Babylonica captiuitate intelligi non poſſit:qa illud, Piſcatores, & venatores ad Chaldæos inqrentes Iudęos tẽpore Babylonicę captiuitatis minime adaptari poteſt: cum Propheta intelligat de liberatione ad ſaluandum, & non de captiuitate ad perdendum. Feſta enim quę fiunt in memoriam præteritorum,fiunt in memoriam beneficiorum,& non maleficiorum. Ex prędictis igitur concluditur Prophetam hoc in loco intellexiſſe de aliqua liberatione,etiam maiore,q̃ fuerit Aegyptiaca,cui minime cõparanda eſt Babylonica.Quæ autem fuerit illa,nulla alia dici poteſt,niſi liberatio facta virtute paſſionis domini noſtri Ieſu Chriſti à peccato originali,& à Diabolica poteſtaté.Cuius figura fuit illa Aegyptiaca:quæ tanq̃ minor,& minoris excellentiæ adueniente Chriſti paſſione ceſſare debebat:quia maior eius loco ſuccederet: ſcilicet Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: propter enim Chriſti Ieſu paſſionem,& à mortuis reſurrectionẽ à Chriſtianis per vniuerſum terrarum orbem Paſchalia feſta celebrantur ob talem,ac tantam liberationem : vnde vnà

cum

Digitized by Google

cum catholica eccleſia ad Ieſum Chriſtũ perſonare poſſumus: Qui pro nobis æterno patri Adæ debitum ſoluit: & veteris piaculi cautionem pio cruore deterſit. Hęc ſunt enim feſta Paſchalia: in quibus vetus ille agnus occiditur: cuius ſanguine poſtes fidelium conſecrantur: fuerunt enim in ipſo Ieſu Chriſto iſta omnia veraciter adimpleta. Nã ipſe piſcatores aliquos: videlicet Petrum, Andream, Ioannem, & Iacobũ in Diſcipulos, & Apoſtolos ſuos elegit, & aſſumpſit, dicente Mathęo cap. iiii. Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum: at illi cõtinuo, relictis retibus, ſecuti ſunt eum. & ſequitur Matthæus: Et procedens inde vidit alios duos fratres Iacobum Zebedęi, & Ioannem fratrem eius in naui cum Zebedæo patre eorum reficientes retia ſua: & vocauit eos: illi autem ſtatim, relictis retibus, & patre, ſecuti ſunt eum. Eſaias itidem cap. xxvi. hoc idem habetur ex his verbis: Conculcabit eam pes pauperis, greſſus egenorũ, ſemita iuſti recta eſt &c. Nam pes pauperis: ideſt Chriſti, ẽt iuxta Rabi Salomonis interpretationem, allegãtis pro ↄcordia illud Zacharię cap. ix. Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator, ipſe pauper: ſed reducit poſtea ad primum aduentum, cum ĩtelligatur hic de vltimo: ſed ſufficit, ꝙ etiam ipſe Rabi interpretetur illud, Pes pauperis: ideſt pes Meſſiæ. & Greſſus egenorum: ideſt Apoſtolorum: quiꝑpter Chriſtum omnia temporalia reliquerũt. Zacharię cap. ii. hoc idem habetur: O' Sion fuge, quæ habitas apud filium Babylonis, qa hæc dicit dñs exercituum: Poſt gloriam miſit me ad gentes, quę ſpoliauerũt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: quia ecce ego leuo manum meam ſuper vos: & erunt prędę his, qui ſeruiebant ſibi: & cognoſcetis, quia dñs exercituũ miſit me &c. Super quibus verbis Beatus Auguſtinus lib. xx. de Ciui. Dei, cap. xxx. ſic inquit: Ecce dicit dñs Omnipotens à dño Omnipotente ſe miſſum: qs audeat intelligere, niſi Chriſtum loquentem? ſcilicet ouibus, quę perierãt domus Iſrael? Ait nanq; in Euangelio: Non ſum miſſus niſi ad oues, quę perierũt domus Iſraeli. quas hic comparauit pupillæ oculi Dei ꝑpter excellentiſſimum dilectionis affectum: ex quo genere cuium ẽt ipſi Apoſtoli fuerũt: ſed poſt gloriam reſurrectionis vtiq; ſuę: quę anteq̃ fieret, ait Euangeliſta Ioannes: Nondum erat ſpiritus datus, qa Ieſus nõdum fuerat glorificatus: etiam ſup gentes miſſus eſt in Apl'is ſuis: ac ſic impletum eſt: qđ in Pſal. xvii. legit: Erues me de contradictionibus populi: ↄſtitues me in caput gentium: vt qui ſpoliauerant Iſraelitas, quibus & Iſraelitę ſeruierant, qñ ſunt gentibus ſubditi, nõ viciſſim eodem modo ſpoliarent, ſed ipſi ſpolia fierent Iſraelitaꝝ. hoc enim Apoſtolis ꝓm ſerat, dicens: Faciam vos piſcatores hominum. & vni eoꝝ. ſ. Petro: Ex hoc iam inquit homines eris capiens. Spolia ergo fient, ſed in bonum, tanq̃ erepta vaſa illi forti ſed fortius alligato. hęc omnia Beatus Auguſtinus vt ſupra. Apoſtoli ergo de piſcatiõe lacus Genezareth ad piſcationem hominum tranſierunt. Item ex eo, ꝙ Apoſtoli pauperes eſſe debebant, audi impedimenta diuitiarũ ſm Beatum Auguſtinum: Diuitias inueniſti, requiem perdidiſti: cum vigilas, de his cogitas: cũ dormis, latrones ſomnias: in die ſollicitus: in nocte pauidus: ſemp mẽdicus. vnde Salomon petiit à Deo Eccleſiaſtis cap. xxx. Duo rogaui te, ne deneges mihi anteq̃ moriar: Vanitatem, & verba mendacia longe fac à me: mendicitates, & diuitias ne dederis mihi: tribue tãtum victui meo neceſſaria: ne forte ſatiatus alliciar ad negãdum, & dicam: Quis eſt dominus: aut egeſtate compulſus furer, & præiurem nomen Dei mei. Beatus etiam Gregorius ad huius rei confirmationem ait: Quid quietius, q̃ nil in hoc mundo appetere? Quid laborioſius, q̃ terrenis deſideriis æſtuare? Eſaias inſuper capitulo ſexageſimoſexto: Et aſſumã ex eis ĩ ſacerdotes, & leuitas, dicit dominus: quia ſicut cœli noui, & terra noua, quę ego facio ſtare corã me, dicit dominus Deus: ſic ſtabit ſemen veſtrum, & nomen veſtrum &c. Aſſumam inquit ex eis: ideſt ex gentibus ad fidẽ Chriſti con-

Digitized by Google

uerſis, in ſacerdotes, & leuitas: quia plures ex eis etiam Apoſtolorum tpe ordinati ſunt epiſcopi, & eccleſiarum miniſtri: velut Beatus Clemēs, & Beatus Dionyſius. Et hoc illud eſt, quod in quadam Gloſa Hebraica dicitur Exodi cap. xii. ſuper illud: Hęc eſt religio Phaſæ. & ſequit: Eadem lex erit indigenæ, & colono, qui peregrinatur apud vos. Gloſa: Futurum eſt: vt conuerſi de gentibus ſint ſacerdotes domino miniſtrantes. & ſic Rauanais Iudæus in ſuis Exodi Cōmentariis ſimiliter inquit: Sed poſſet aliquis admirari, ꝙ cum in cap. lxvi. Eſaias Propheta dixiſſet, de vltimo iudicio cōminando, ſtatim ad primum recurrit Saluatoris aduentū, quando Apoſtoli diriguntur ad gentes, & audiunt à domino: Ite docete omnes gentes baptizātes &c. quod ita ſoluitur, Iudicii prędicitur, imo cōminatur dies, vt metu futuræ pœnæ recipiant ſaluatoris aduentum, & Apoſtolorum Euangeliū, qui admittendi erāt. Pſalmo quoq; xvii. dicitur: Eripies me de contradictionibus populi: conſtitues me in caput gentium: populus quē non cognoui ſeruiuit mihi: in auditu auris obediuit mihi &c. quod nil aliud ſignificat, niſi ꝙ populus Hebræus relinqueret Deum ſuum: & populus Gentilis olim à Deo alienus, Deo ſeruiret, & obediens eſſet: quod iamdiu verificatum fuiſſe omnis lingua fatetur, exceptis tamen Iudæis cęcis. Cum autem hæc alia conditio in Ieſu Chriſto domino noſtro adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias: quia vt Ioannis capitulo decimoquinto, inquit Ieſus Diſcipulis ſuis: Nō vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos: & poſui vos vt eatis, & fructū afferatis, & fructus veſter maneat &c.

¶ Quòd Meſſias Rex refutaretur à Iudęis, & ab eiſdem negaretur. Cap. XXXV.

TEſtis huius veritatis eſt Hieremias Propheta cap. iiii. dicens: Negauerunt dn̄m, & dixerunt: nō eſt ipſe: neq; veniet ſuper nos malum. ſ. ex negatione. Item idē Hieremias cap. xiiii. dicit dn̄s: Stultus populus me non cognouit. Eſaiæ inſup cap. i. Filios enutriui, & exaltaui: ipſi autem ſpreuerunt me. Danielis quoq; capitulo nono, dicitur: Non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. Oſeas itidem capitulo primo, inquit: Et concepit, & peperit filium, & dixit ei Voca nomen eius, non populus meus, quia vos non populus meus, & ego nō ero veſter Deus. Cæcitate ducti Iudæi, immo odio, & inuidia Meſſiam non cognouerunt, imo coràm Pilato negauerunt, & reſutauerunt, Barabam neq̄ eligentes.

¶ Quòd autem in Ieſu Chriſto ad impletum fuerit.

Ioannis cap. xix. verificatur his Iudaici populi verbis clamantis: Nō habemus Regem niſi Cæſarem. Marci cap. xv. Pilatus autē rn̄dit eis, & dixit: Vultis dimittam vobis Regem Iudęorum? ſciebat enim ꝙ per inuidiam tradidiſſent eum ſummi ſacerdotes: Pontifices autem ꝯcitauerāt turbas, vt magis Barabam dimitteret eis. Pilatus autem iterum rn̄dens ait illis: Quid ergo vultis faciam Regi Iudæorum? at illi iterum clamauerunt: Crucifige eum &c. Cum aūt hæc alia conditio in ipſo dn̄o noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igit ipſe Ieſus dn̄s noſter verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias pauper, & humilis eſſe debebat. Cap. XXXVI.

ZAcharias Propheta diuino Spiritu illuſtratus hāc aperit veritatē. c. ix. dicens. Exulta ſatis filia Sion: iubila filia Hierl'm: ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus, & Saluator: ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſup pullum filium aſinæ. Quæ verba intelligenda eſſe de Meſſia, tam Iudæi, q̄ Chriſtiani ſentiunt, & affirmant. Et imprimis Rabi Salomon ſuper eiſdem verbis ait: Scripturam hanc non poſſe itelligi, niſi de Rege Meſſia: Et nō reperimus ſimilem principero in templo ſecundo: credens eam poteſtatem temporalem eſſe. Sed cum ipſe Zacharias in eodem caplo magis infra dicat: Et loquetur pacem gentibus: & poteſtas eius à mari vſq; ad mare: non temporalem poteſtatem ſignificare voluit: ſed ſpiritualē. Deſignabat enim ꝙ fides eius per vniuerſum mundum

mundum diuulgari,& dilatari debebat:
vt prędictum fuit Pſal.xviii. In omnem
terram exiuit ſonus eoꝝ.ſ. Apoſtoloꝝ: &
verba eoꝝ vſq; ad fines terræ. De cuius
Meſſię paupertate ēt Aegyptius ille Ra
bi Moyſes prędicator magnus apud He
breos ſuper illis verbis Gen̄.cap.xlix.Li
gans ad vineá pullū ſuum:& ad vitem ò
fili mi aſinam ſuá: vel(vt Hebræi dicūt)
& ad palmitem filiū aſini ſui,inquit: Pa
triarcham Iacob his verbis Meſſiam pau
perem prædixiſſe:qa erat cingulans aſi
num ſuū:& equitás ſup eū:vt ducat ſe cū
humilitate:ſicut ſcriptū eſt Zacharię cap.
.ix. Qđ fecit dn̄s vt oſtenderet nobis,ſe
non ideo veniſſe,vt ſeculares diuitias no
bis pręberet,nec corporis felicitates ꝯce
deret:ſed vt animas ſaluaret,& ſpiritua
lia bona donaret. vnde Diſcipulos pau
peres elęgit:quoꝝ prędicatione totus pe
nè terrarum orbis ad Chriſti fidem breui
tp̄is ſpatio ꝯuerſus fuit.vbi autē Prophe
ta eum Saluatorem appellat,ad ſaluandū
veniſſe indicat. Item ipſe Zacharias pa
rum infra eodem cap. ix. Opus redem
ptionis noſtræ, quæ per eius paſſionē fa
cta eſt,ſtatim manifeſtat dicēs: Tu quoq;
per ſanguinem fœderis tui emiſiſti vin
ctos tuos à lacu.& paulo ante dixerat: Et
loquetur pacem gentibus, quæ totum re
demptionis noſtræ myſterium deſignát.
Pſalmo etiam.lxix. dicit: Ego vero ege
nus,& pauper ſum. Chriſtus dn̄s ſe cre
bro egenum, & pauperem vocat: cuius
cura in paternæ pietatis amore conſiſtit.
Pſalmo itidē.lxxxvii. dicit: Pauper ſum
ego: & in laboribus à iuuentute mea.
Eſaię cap.lii. hoc idem ꝯfirmatur, his ver
bis:Ecce intelliget ſeruus meus &c. & pa
rum infra:Sicut obſtupuerunt ſup te mul
ti:ſic inglorius erit inter viros aſpectus
eius:& forma eius inter filios hominum.
Eſaias idē cap.liii.Nō eſt ſpecies ei, neq;
decor:& vidimus eū,& nō erat aſpectus:
& deſiderauimus eū deſpectū, & nouiſſi
mum viroꝝ virum doloꝝ,& ſcientem in
firmitatē,& quaſi abſcōditus vultus eius,
& deſpectus:vnde nec reputauimus eū:
qđ cap. Eſaię totum eſt de Chriſto: q re
dēpturus erat pp̄lm à peccato nō vincen
do aduerſarios,ſed dura,& acerba patien
do vſq; ad mortem incluſiue: quod,qm̄
arduum erat,& ab humana natura valde
remotum: ideo Propheta in principio
ipſius capituli admirás,inquit:Quis cre
didit auditui noſtro? vicit tamē Diabolū?
immo ſigno Crucis vincitur ꝑpter Chri
ſti paſſionem. Et ne Iudęi audeant iſta ne
gare,audiant quid ſui ſenſerint Rabini.
Rabi nanq; Oſua in ſenhedrim guazit
.c.Col Iſrael,inueniens iuxta Paradiſi ia
nuam Heliam, atq; Symeonem, ait illis:
Ad gloriam Dei me cōferre decreui. Cui
reſpōderunt:Dominus ſi voluerit. & ibi
dem inquit ipſe Rabi Oſua: Duos vide
bam tantum viros,& nihilominus trium
mihi vox ad aures volabat. Rabi autem
Salomon in ſuis Cōmentariis, inquit:
Quod vox illa tertii fuit gloria Dei, quæ
erat vnà cum Helia, & Symeone. Tunc
Rabi Oſua,Meſſias quádo venturus fo
ret,ab eis ſtudioſiſſime quæſitauit:cui re
ſpōderunt: Vade,& inuenies. vbinam,in
quit,inueniam? Aiunt ꝓpe portam vrbis
Romę. At ipſe Rabi Oſua reſpōdens ait:
Quibus ornatus eſt inſignibus? pauper
tate, inquiunt, dolore, atq; vulneribus:
quéadmodum ſcriptum eſt Eſaiæ capitu
lo quinquageſimotertio: Vere languores
noſtros ipſe tulit, & peccata noſtra ipſe
portauit &c. Ex hac etiam Rabinoꝝ He
bræorum auctoritate cōſtat Meſſiam Re
gem pauperem eſſe debuiſſe: & pro ſalu
te noſtra paſſurum fuiſſe: & ea, quæ ab
Eſaia capitulo,quinquageſimotertio, de
Meſſia,intelligenda eſſe.

supra libro.ii.c.x.lib.v.cap.xiii.& infra 387.507 516.

¶Quod autem Ieſus Chriſtus fuerit pau
per,infraſcriptis patet teſtimoniis.

Matthęi capitulo vigeſimoprimo: Ite in
caſtellum quod cōtra vos eſt:& ſtatim in
uenietis aſinam alligatam, & pullum cū
ea:ſoluite,& adducite mihi: & ſi quis ali
quid dixerit: dicite: Quia dominus his
opus habet,& cōfeſtim dimittet eos.hoc
autem factum eſt: vt adimpleatur, quod
dictum eſt per Prophetam,dicentem: Di
cite filię Sion, Ecce Rex tuus venit tibi
manſuetus ſedens ſuper aſinam, & pul
lū filium ſubiugalis&c. vt Zacharię.c.ix.
paulo ſuperius poſito.Hoc idē, vel qua

ſi dicitur Lucæ.c.ii.& Marci.c.xi.Ioānis quoq;.c.xi.dicitur:Et inuenit Ieſus aſellum,& ſedit ſuper eum, ſicut ſcriptū eſt: Noli timere filia Sion:ecce Rex tuus venit ſedens ſuper pullum aſinę. hoc non cognouerūt Diſcipuli eius primum: ſed quando glorificatus eſt Ieſus. Itē Matthęi.c.x. Inquit Ieſus Apoſtolis,ſiue Diſcipulis ſuis:Nolite poſſidere aurū, neq; argentum,neq; pecuniam in zonis veſtris:non peram in via: neq; duas tunicas:neq; calciamenta &c.Ex his nempe in Euangeliis deſcriptis percipitur, & q dem aperte,Ieſum Chriſtum fuiſſe pauperrimum:nam aſina iſta, & eius pullus iuxta portam Hieroſolymæ poſiti erant ad cōmoditatem pauperum,qui equos, & iumenta non habebant:vt in eoꝶ neceſſitatibus his vti poſſent animalibus. Neq; licebat aliis, q̄ pauperibus vti eis: Chriſtus nanque cum veniret Hieroſolymam equitans ſuper huiuſmodi animali,conſtat eum pauperem extitiſſe:& inſuper paupertatem ſemper amaſſe, atq; ſecutum fuiſſe,ac cęteris omnibus perſuaſiſſe,ſicut dicitur Marci.c.x.Vade q̄ cunq; habes vende,& da pauperibus.& infra ibidem:Filioli q̄ difficile eſt confidentes in pecuniis in Regnū Dei introire:facilius eſt camelum (hoc eſt funiculum)per foramen acus tranſire, q̄ diuitē introire in Regnum Dei. Iſtud ipſum ſcribit Matthęus.c.xix. Si vis perfectus eſſe,vade,& vende omnia quæ habes, & da pauperibus,& habebis theſaurum in cœlo:& veni,& ſequere me.& infra: Amen dico vobis,quia diues difficile intrabit in Regnum cœlorum.Item Lucæ .c.vi. Beati pauperes, quoniam veſtrum eſt Regnum cœlorum.& ifra:Væ vobis diuitibus;qui habetis conſolationem veſtram.Diuitiæ temporales Dei ſeruis impedimenta ſunt.Cum autem dn̄s noſter Ieſus Chriſtus hanc quoq; pauptatis habuerit ꝯditionem,ſequitur ꝙ ipſe verus fuerit Meſſias.

¶Quod Meſſias Rex miracula multa facturus eſſet. Cap. XXXVII.

De miraculis per Meſſiam faciēdis multa ſuperius diximus.c.ii. hui⁹ ſexti libri: vnde in hoc.c. duo tm̄ nobis reſtant dicenda.Quorum alterum eſt:vt probemus in teſtamento vetere hoc prędictum,& annuntiatum fuiſſe. Alterum vero,vbi conſtat in nouo teſtamēto hoc adimpletum fuiſſe, quod in teſtamento vetere prædicat̄,Meſſiam Regem miracula facturū fuiſſe multis in locis annūtiatur:ſed infradicendis tm̄ locis ſatiſfactum iri credimus.Eſaiæ Prophetæ cap. xxxv.ſic ſcribitur:Deus ipſe veniet,& ſaluabit nos:tunc aperientur oculi cæcoꝶ: & aures ſurdoꝶ patebūt:tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum.Hæc nempe omnia de Meſſia dicta ſunt,cum Propheta dicat: Deus ipſe veniet,& ſaluabit nos. In aduētu igitur Meſſiæ,qui Deus erat,vt ſupra libro.iii. probatum eſt.& qm̄ Propheta cōtinuās ſermonem ſuum inquit: Tunc aperiētur oculi cæcorum &c. Tūnc,inquit,hoc eſt tempore Regis Meſſiæ.Rabi etiam Salomon in ſuis ſuper hoc Eſaiæ.c.Commētariis hoc atteſtatur:cum oīa in hoc.c.cōtenta interpretetur de felici ſtatu Iudęorum tempore Meſſiæ.Vt aūt videamus an contenta in hoc.c.per Ieſum Chriſtū dominum noſtrum adimpleta fuerint, audiamus Lucam.c.vii.& Matthęū.c.xi.

Lucæ.c.vii.dicitur: In ipſa autem hora,qua.ſ.Diſcipuli Ioannis baptiſtę venerant ad interrogandum Ieſum: an ipſe erat,qui venturus erat:an alius expectādus eſſet.& ſequitur ipſe Lucas: Multos curauit à languoribus ſuis, & plagis, & ſpiritibus malis,& cęcis multis donauit viſum.& reſpondens dixit illis: Euntes renuntiate Ioanni &c.quaſi diceret Renuntiate quæ vidiſtis. Matthæus quoq; c.xi. inquit: Cum audiſſet Ioannes in vinculis opera Chriſti,mittens duos de Diſcipulis ſuis aiunt illi: Tu es qui venturus es,an alium expectamus?Et reſpōdens Ieſus ait illis: Euntes renuntiate Ioanni, quę audiſtis,& vidiſtis:cæci vident,claudi ambulant,leproſi mundantur,ſurdi audiūt,mortui reſurgunt,pauperes euangelizantur &c.fecit eni Ieſus corām ipſis Diſcipulis miracula multa: vt inqt Lucas ſuperius.vñ ait nūtiis Ioānis:

nis: Renũciate Ioan. q̃ vidiſtis, q̃a cęci vi dent &c. q̃ſi dicere voluerit, Ioãnes ipſe ex hmõi miraculis cognoſcet me verũ eẽ Meſſiã. Eſaias itidem .c.xlii. inq̃t: Et dedi te in fœdus pp̃li in lucem gẽtium, vt apires oculos cęcorũ, & educeres de cõcluſione vinctũ de domo carceris ſedentes in tenebris: & ſunt verba Dei patris ad filium: quod ex ſequentibus indicat verbis: Ego dñs: hoc eſt nomẽ meũ: vbi ſcriptum eſt nomẽ Dei quatuor literarũ. Eſaias ſimiliter .c.xliii. hoc idem teſtatur dicẽs: Ne memineritis priorũ, & antiqua ne intueamini: ecce ego facio noua, & nunc orientur, vtiq; cognoſcetis ea. Sup quibus verbis B. Hierony. ſic inq̃t: Non miremini de rebus magnis, & miraculoſis per me factis in veteri teſtamẽto: quæ multę fuerunt, & magnæ, q̃m in Euangelica lege ſum facturus multo maiora. Et q̃ miracula facturus eſſet, ex verbis proxime ſequentibus indicatur: Ponam, inquit, in deſerto viam, & in inuio flumina, & glorificabit me beſtia agri, dracones, & ſtructiones, quia dedi in deſerto aquas, & flumina in inuio, vt darẽ pp̃lo meo, electo meo: in q̃b⁹ verbis declarat, & oſtendit ea, q̃ cõĩ, & naturali curſu fieri nõ poſſunt: faciet ſupnaturaliter. ſ. & virtute diuina. per quę verba ſignificare voluit Spiritum ſanctum mittendum fuiſſe in Diſcipulos ſuos. de cuius miſſione dicitur Actuum .c.ii. Quod aũt per illa verba, Et in inuio flumina, intelligat Spiritus ſanctus, patet Ioã.c.vii. vbi Saluator noſter ait: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: qd' exponẽs Euangeliſta ibidẽ ſubdit: Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Item ipſemet Eſaias cap.liii. In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruos meos multos, & iniquitates eorũ ipſe portabit: vñ Matthæus cap. viii. ait: Veſpere aũt facto obtulerunt ei multos Dæmonia hñtes, & eiiciebat ſpiritus verbo, & oẽs male hñtes curauit: vt adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiã Prophetam dicẽtem: Ipſe infirmitates noſtras accepit, & ægrotationes noſtras portauit. Quę Matthęi verba ſunt ſm tranſlationem .Lxx. interpretum. Sibyllę quoq; (vt inquit Lactãtius Firmianus lib. iiii. Diuinarũ Inſtitutionũ .c.xv.) q̃ ipſe Ieſus facturus eſſet miracula, nõ præſtigiis magicis, quę nihil veri, ac ſolidi oſtẽtãt: ſed vi, ac poteſtate cœleſti p̃dixere: quarum hæc dicta ibidem deſcribit: Omnia verbo agens, oẽm infirmitatem curans, mortuorũ aũt ſurrectio erit, & claudorũ curſus velox, ſurdus audiet, cæci videbunt, loquentur non loquentes. Panib⁹ ſimul quinq;, & piſcibus duobus hoium millia in heremo qnq; ſatiabit: & reliquas tollens duodecim cophinos implebit in ſpe multorũ. Ventos compeſcet, ſternet aũt inſanum mare pedibus, fideq; calcans, fluctus perambulabit, morbos hoium reſoluet, viuificabit mortuos, arcebit dolores à multis, ex viuo fonte potus ſatietas erit viris. Dicent inſanam Vatem, & mendacem me: cum aũt facta fuerint vniuerſa, tum mei meminerint, neq; me iam quiſq; mendacem dicet: ſed Dei magni Prophetam. Et q̃m ipſe Lactantius dicebat: quoſdã ſolere eo p̃fugere: vt dicerent non illa eſſe carmina Sibyllę: ſed à noſtris ficta, atq; compoſita: qd' non putabit, q Ciceronem, Varronemq; legerit, aliosq; veteres, qui Erythræã Sibyllam, cæteraſq; cõmemorant: quarum libris iſta exẽpla protulit: qui authores obierunt ante q̃ Chriſtus ſm carnem naſceretur. De magia aũt, quia Iudęi dicebant Ieſum Chriſtum hęc feciſſe miracula, ſatis dictum fuit ſuperius in capitulo ſecundo pręſentis ſexti libri.

¶ Quod autem hęc Prophetarum, ac Sibyllarum Vaticinia in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerint: hoc eſt, q̃ ipſe miracula fecerit, ex Euangeliis noſtris ſatis aperte conſtat.

Primo tres ſuſcitauit mortuos, computato Lazaro quatriduano, & fetente: vt infraſcripti teſtantur Euangeliſtę. De filio nempe viduę, habetur Lucæ.c.vii. De filia Iayri Archiſynagogi, habetur Marci.c.v. Matthęi.c.ix. & Lucę.c.viii. De Lazaro quatriduano, hr̃ Ioan.c.xi. Et ne Iudæus negare poſſit Meſſiam Regem hanc habuiſſe virtutem, & con-

ditionem ſuſcitandi mortuos: audiant omnes quid ſui Thalmudiſtę, ſiue Rabini dicant in Bereſid raba: hoc eſt in Gloſa libri Geneſeos de Rabi Moyſe prędicatore: quando Deus interrogauit Meſſiam? An ipſe vellet aſſumere ſuper ſe paſſiones multas pro generatione ipſius Meſſię: prout inferius narrabo diffuſius capitulo xli. huius ſexti libri. Reſpondit Meſſias: Domine mūdi cum his ſum ego iocundus: & ſuper me has paſſiones aſſumere volo: hac tamen conditione, ꝙ reſuſcitem mortuos, qui ab Adā primo parente vſq; ad præſens mortui ſunt: & non ſolum illos, verum etiam & quos lupi, & leones deuorauerunt, & qui in mari, & fluminibus perierunt in diebus noſtris: hoc eſt vſque ad dies illos, in quibus hęc fuiſſe inquit: & non ſolum hos, ſed etiam abortiuos: & non ſolum etiam eos, verumetiam & illos, quos creandos pręuidiſti, & nōdum creati ſunt ad hoc vſq; tempus. Cui ait Deus: Ego hęc oīa tibi concedo. Ex Rabinorum Hebræorum igitur ſententia, & auctoritate habetur: ꝙ Meſſias reſurrecturus eſſet.

Obiectio. Sed diceret forte Iudęus: hoc itelligi poſſe de reſurrectione generali, & non particulari. Iudęi enim iuxta tertiamdecimam legis ſuæ radicem, mortuorum reſurrectionem futuram eſſe dicunt. Reſponſio.

Reſponſio. Credāt Iudæi de qua velint reſurrectione, nihil nobis obſtat. Si enim Meſſias generalem reſurrectionem facturus eſt, tanto magis particularē, quia iuxta Philoſophorum ſentētiam: ſi de quo magis ineſſe debet, & ineſt, ergo & de quo minus. Qui generalem poteſt facere reſurrectionem, tanto magis facere valet particularem. Ex Thalmudica, ſiue Iudaica ſententia conſtat Meſſiam mortuos ſuſcitare potuiſſe, & debuiſſe. Cæcū à natiuitate curauit: vt Ioannis. c. ix. quòd à ſæculo non eſt auditum. Quocunq; iter faciebat, ægros, ac debiles, & omni morborum genere laborantes vno verbo, vnoq; momento reddebat incolumes: adeo, vt mēbris omnibus capti receptis repente viribus roborati ipſimet lectos ſuos reportarent: in quibus fuerant paulo ante delati. Claudis vero, ac pedum vitio afflictis, non modo gradiendi, ſed et currendi dabat facultatem. Cæcorū oculos in priſtinum reſtituit aſpectum. Mutorū quoq; linguas in eloquiū ſoluebat. Surdorum patefactis auribus inſinuabat auditum. Hæc omnia in Euangeliis noſtris ſcripta reperiuntur. Mulier etiam q̄ in profluuio ſanguinis duodecim fuerat annis, & in medicis omnia ſua conſumpſerat, & nihil profecerat: cum audiſſet de Ieſu, venit in turba retro, & tetigit veſtimentum eius, & confeſtim ſiccatus eſt fons ſanguinis eius: vt Marci. c. v. Matthęi. c. ix. & Lucæ. c. viii. Super aquas maris tanquam ſuper ſolido ambulauit: vt Matthæi. c. xiiii. Marci. c. vi. & Ioannis. c. vi. Bis magnam turbam modico cibo ſatiauit: ſemel quinq; panibus, & duob⁹ piſcibus: vt Matthæi. c. xiiii. Marci. c. vi. Lucę. c. ix. & Ioannis. c. vi. & iterum Matthęi. c. xv. & Marci. c. viii. & vtrobiq; cibi ipſius magna ſuperabundauit quantitas. Itē Marci. c. iii. dicitur: Multos enim ſanabat, ita vt irruerent in eum, vt illum tangerent quotquot habebant plagas. Et Lucæ. c. vi. dicitur: Et deſcendens cū illis ſtetit in loco campeſtri, & turba Diſcipulorum eius, & multitudo copioſa plebis ab omni Iudæa, & Hieruſalem, & Maritima, & Tyri, & Sidonis qui venerant, vt audirent eum, & ſanarentur à lāguoribus ſuis: & qui vexabantur à ſpiritibus immundis curabantur: & omnis turba quærebat eum tāgere, quia virtus exibat ex eo, & ſanabat omnes. Quale autem, & quātum fuit illud miraculum, quod prædicatione duodecim Apoſtolorum, qui fuerant idiotæ, & indocti: vt puta piſcatores, & ſimiles, totus penè mundus ad Chriſti fidē conuerſus fuit? Et ipſi ita ſtatim recepto Spiritu ſancto in die Pētecoſtes literatiſſimi effecti ſint adeo: vt ſacræ ſcripturę nodos exoluerent, & recte interpretarentur, & Philoſophos ſęculares confunderent? Nonne Dionyſius Areopagita fuit Beati Pauli Apoſtoli Diſcipulus, & ab eo edoctus de cœleſti hierarchia? Quale etiam fuit illud aliud, ꝙ loquentib⁹ Ap̄lis poſt Spiritus

Digitized by Google

ritus ſancti receptionē turba diuerſarum linguarũ eos ſuo intelligebat idiomate? Si omnia enumerare voluero, vita potiꝰ deficiet, q̄ huiuſmodi miraculorũ materia: cum dicat Ioānes. c. vlt. Sunt autem & alia multa, quę fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui ſcribēdi ſunt libros. & c. penultimo: Multa quidem, & alia ſigna fecit Ieſus in cōſpectu Diſcipulorum ſuorũ, quę non ſunt ſcripta in lib. hoc. Itaq; legant Iudæi Euangelia noſtra: legant etiam ſuum Rabinum Moyſem prędicatorē, de quo parum ſupra diximus: & oīa in ſimul conferant, q recte examinauerint omnia, nos à veritate deuiare minime cognoſcent. Miracula equidem Saluatoris noſtri dum in terris moraretur, & cum hominibus aſſumpta carne conuerſaretur, licet ipſe fecerit quamplurima, vt demonſtraret ſe Deum eſſe, ad hūc maxime finem, vt Iudæi nūquam ſe excuſare poſſent, ſi eum non cognouerūt, cum humilis, pauper, & imbecillis aduenißet: per ea enim miracula quiſq; ipſum Deum eſſe facillime cognoſcere potuit: cum talia ſigna nullus vnquam mortalis antea feciſſet: vt pſemet Saluator noſter inquit Ioannis c. xv. Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum nō haberēt: nihilominus talia, ac tanta ſigna vltra diuinitatem, quam expreſſe demōſtrabāt, nequaquam fuerunt inania. Quia illis, quos ſanabat proderant, & in futurũ multa, & magna figurabant. Aperuit nanq; cęcorum oculos virtus illa cœleſtis, & lucem non videntibus reddidit: & hoc facto ſignificauit fore, vt conuerſos à gentibus quę Deum neſciebant, inſipientiũ pectora ſapientiæ luce illuminaret, & ad veritatem contemplandam oculos cordis aperiret. Vere enim cęci ſunt, qui cœleſtia non videntes, & tenebris ignorantiæ circunfuſi terrena, & fragilia venerātur. quod Saluator noſter Ioan. c. ix. approbauit dicēs: In iudicium ego in hūc mundū veni: vt qui non vident videāt, & qui vident cæci fiant. Patefecit aures ſurdorum: non vtiq; hactenus vis illa cœleſtis opata eſt: ſed declarabat breui fore: vt qui erant veritatis expertes, & audirent, & intelligerent diuinas Dei voces: vere enim ſurdos dixeris, qui cœleſtia, & vera, & facienda non audiunt. Mutorum linguas in eloquiū ſoluit: admirabilis etiam cum fieret potentia: ſed inerat huic virtuti alia ſignatio: q oñderet mox futurũ: vt regũ cœleſtiũ nup ignari, pcepta ſapiētiæ diſciplina de Deo, & veritate diſſererent. Nam q rōnem diuinitatis ignorat, vere elinguis, & mutus eſt, licet ſit oīum diſertiſſimꝰ. Lingua eni cum verũ loq cœpit. i. virtutē, maieſtatēq; Dei ſingularis interptari, tū demum offō naturæ ſuæ fungitur: q̄diu aūt falſa loquitur, in ſuo uſu nō eſt: & iō infans ſit neceſſe eſt, q diuina proloq nō pōt. Pedes quoq; claudorũ ad offm̄ gradiendi reformauit, laudabilis diuini opis fortitudo: ſed figura id continebat: quod cohibitis erroribus vitę ſęcularis, ac deuię, iter veritatis aperiretur, per quod gradererentur hoīes ad Dei grām ꝯſequēdam. Is enim vere claudus exiſtimandus eſt: q caligine, ac tenebris inſipientię implicitus, & quo tendat ignarus, offenſibilibꝰ, & caducis greſſibus p viā mortis icedat. Labes, & maculas ēt inqnatorũ corporũ repurgauit, nō exigua imortalis potentiæ opera: verũ portendebat hæc vis, q peccatorũ labibus, ac vitiorũ maculis inqnatos doctrina eius purificatura eſſet eruditione iuſtitię: leproſi, atq; elephātici debent hīri, quos vel iſinitę cupiditates ad ſcelera, vel iſatiabiles voluptates ad flagitia cōpellūt, & dedecorũ maculis iniuſtos labe afficiūt ſempiterna. Iacētia mortuorũ corpa erexit, eoſq; noībus ppriis iclamatos à morte reuocauit. Quid congruētius Deo? qd miraculo digniꝰ oīum ſæculorũ? q̄ decurſam vitā reſignaſſe, cōpletiſq; hoīum tēporibus, tpa adieciſſe ppetua, arcana mortis reuelaſſe? Sed hęc inenarrabilis poteſtas imago virtutis maioris fuit: quę demonſtrabat tantā vim habituram eſſe doctrinam ſuam: vt gentes ī orbe toto, quę alienę Deo, ſubiectę morti fuerunt, cognitione veri luminis alatæ ad īmortalitatis pmia peruenirēt.

Digitized by Google

Eos enim recte mortuos exiſtimaueris, q datorem vitæ Deum neſcientes, atq; animas ſuas à cœlo in terram deprimentes, in laqueos æternæ mortis incurrũt. Quę igitur cum faciebat in præſens imagines erant futurorũ: quæ illęſis, affectiſq; corporibus adhibebat, ea ſpiritualium figuram gerebant, vt in pręſenti virtutis nobis terrenę opera monſtraret, & in futurũ poteſtatem ſuæ cœleſtis maieſtatis oſtenderet. Ergo ſicut opera eius ſignificantiã quoq; maioris poteſtatis habuerunt, ita paſſio non ſimplex, nec ſuperuacua, nec fortuita præceſſit. In Alcorano inſuper Maumethi cap. Elmeide, in calce ſic de Chriſto dicit: Chriſtus cæcos illuminauit, leproſos mundauit, & mortuos ſuſcitauit. Sed Iudæ⁹ volẽs Chriſti miracula paruipẽdere, opponit dicẽs: Et ſi tuus Ieſus Chriſt⁹ adhuc viuẽs multa fecerit miracula, vt ſupra ꝓxime dixiſti: non tñ ex eis ꝯcludi veraciter põt, ꝙ ipſe Ieſus verus fuerit Meſſias, ſicut tu ꝯcludere conaris, cum alii ẽt miracula fecerint, & tñ eorum nullus fuerit Meſſias. Immo ſi diligenter examinabis, Propheta noſter Heliſęus in miraculis peragendis Ieſu Chriſto veſtro anteponendus eſſet: cum enim ipſe iam mortuus eſſet, & ſepultus: & latrunculi de Moab in Iudęam veniſſent, ac hoiem quendam interfeciſſent, eiuſq; cadauer in ſepulchrũ ipſius Heliſęi proieciſſent: ſtatim cadauer illud oſſium Heliſęi tactu reuixit, & homo, vt prius, extitit: vt. iiii. Regum cap. xiii. Si Heliſęus Propheta noſter iam mortuus, & qui Meſſiæ Regi minime fuit cõparandus, multo maius perpetrauit miraculũ, q̃ veſter fecerit Ieſus: qa abſq; dubio multo præſtantius eſt hoiem frigidum, & penitus exanguẽ, alienum tñ cadauer vitali calore ꝑfundere, & iterũ in priſtinam vitam reſtituere, & ſic alteri dare quod ipſe non habebat, q̃ veſtrũ Ieſum adhuc viuentẽ aliũ iam mortuum in auras vitales reuocare, & reparare. Hoc ſi pręſtat cunctis operationibus: cur Heliſęus potior haberi non debeat, q̃ veſter Ieſus? Igit Ieſum veſtrũ ꝯſtat non fuiſſe Meſſiã, vt ais: nam ipſe Meſſias Angelis ſupior eſſe debet: vt Eſaiæ cap. lii.

Oppoſitio.

Ecce itelliget ſeruus meus, exaltabit &c. Si igit qui fuerit merito virtutis excellentior, quare etiam & honore nõ debeat eſſe præſtantior? Reſponſio. Vt te o Iudęe ſuperatum, & victũ eſſe cognoſcas, atq; fatearis: aduerte quid maiores tui dixerint, Matthęi cap. xxvii. Dũ enim Principes ſacerdotũ cum Scribis, & Senioribus dñm Ieſum in Cruce pẽdentem deriderent, dicebant: Alios ſaluos fecit, ſe ipſum nõ põt ſaluum facere: ſi Rex Iſrael eſt, deſcendat nũc de Cruce, & credimus ei. Ex qbus verbis duo poſſumus elicere documenta: quorũ alterum eſt: ꝙ ipſi maiores tui in hac tua oppoſitione ſuam cõtra te, & ꝯtra omnes alios hoc idem ſentientes ꝓtulerint ſniam, affirmantes multo maioris, & præſtantioris eſſe virtutis ſeipſum ſaluum facere, q̃ alium. Nam Heliſæus veſter mortuus alium mortuũ contactu ſui corporis ſuſcitauit non propria tñ virtute, ſed Omnipotentis Dei: cum enim ipſe ſpiritu Magiſtri ſui Heliæ hæres eſſet, ſcindere tñ Iordanis aquas, niſi ſub Dei inuocatione non potuit: vt. iiii. Regum cap. ii. ſic itidem quæcunq; mirabilia fecit, diuina operatus eſt virtute. Nouerũt enim omnes, etiam Iudæi, Prophetas veteres nulla miracula ꝓprijs edidiſſe virtutibus. Corpus autem domini noſtri Ieſu Chriſti, cum in ſepulchro poſitum fuiſſet, ſepulchrũ eius lapidibus infidelitas veſtra muniuit: lapidem milites obſidebant ne ſurgeret: ſed iuxta optata non euenit: immo oppoſitum: quia reſurrectio eius idoneis teſtibus nõ indiguit: ſubito enim ille Ieſus Infernis terræ cardinibus concuſſis cum ſtupore militum, & ruina ſaxorum, non alium aliquem, ſed ſeipſum ſuſcitauit in lucem: quod ipſe Ieſus ſe facere poſſe iampridem enuntiauerat. dixerat enim Ioannis capitulo decimo: Poteſtatem habeo ponendi animam meam: & poteſtatem habeo reaſſumendi eam. Quare autem ex Inferis ſeipſum ſuſcitauerit, ideo factum eſt, quia eo mortuo ſm carnem, anima eius ad Inferos deſcendit, vt ſanctos patres in Limbo detentos liberaret, & in cœleſtem patriam conduceret: vt infra oſtendam cap. lxxviii.

Reſponſio.

Digitized by Google

cap.lxxviii.huius.vi.lib.tanta ergo ſanctorum Patrum caterua ſtipatus ad æthereas auras iterum propria virtute remeauit. Heliſęi hęc ſi propria dona fuiſſent, ſibi dare maluiſſet, nec pręſtare alii ex ſe ipſo poterat, quo indigeret ipſe. Alterũ vero illud eſt: ꝙ ipſi Iudęi promiſerunt ſe credituros Meſſię, ſi ipſe de Cruce deſcenderet: hoc eſt ſi reuixiſſet. Si ſeipſum igitur ſaluum fecit, cur vos Iudæi non creditis ei, quia hoc pręſtantius eſſe non negatis? immo fatemini. Nemo certe alius hanc habuit poteſtatẽ, vt ſeipſum ſaluum faceret, pręter ipſum dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ: igitur ei iuxta maiorum veſtrorum promiſſionem credere tenemini. Quòd autem ipſe Ieſus reſurrexit vere infra.c.lxxix.huius ſexti libri probabitur. Ex quibus omnibus conſtat, non obſtante Iudęi oppoſitione, Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum verum, & certum fuiſſe Meſſiam. Nec mirum eſt, ſi propter tot, & tanta miracula non ſolum per ipſum Ieſum, verum etiam per Apoſtolos, & Diſcipulos ſuos peracta, & perpetrata totus mundus conuerſus eſt: niſi enim ipſe Ieſus & in vultu, & in oculis ſidereum aliquid habuiſſet, nunquam eũ ſtatim ſecuti fuiſſent Apoſtoli: nec ꝗ ad comprehendendum eum venerant, corruiſſent retrorſum: niſi è contra vero ſidereum illud retraxiſſet, flagella, & ſputa, & alapas, & clauos, & iniurias patibuli nunquam fuiſſet perpeſſus: in eius igitur poteſtate erat ſe paruulum facere, & magnum prout ei placebat. Cum autem hęc alia miraculorum conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igiť ipſe Ieſus Chriſtꝰ verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Ieſus Chriſtus eſſet à Iudęis inhonorandus, & ſpernendus, ac refutandus, & negãdus. Cap. XXXVIII.

HAbetur hæc veritas Hieremiæ.c.v. vbi dicitur: Præuaricatione enĩ pręuaricata eſt in me domus Iſrael, & domus Iuda, ait dominus: negauerunt dominum, & dixerũt: Non eſt ipſe. & magis infra eodem.c. inquit: Audi popule ſtulte, qui non habes cor: qui habetis oculos non videtis: & aures non auditis. & iterum magis infra: Populo aũt huic factum eſt cor incredulum, & exaſperans receſſerunt, & abierunt, & non dixerunt in corde ſuo: Metuamus dñm Deum noſtrum. Item idem Hieremias.c.vii. hoc idem ait his verbis: Non audierunt, nec inclinauerunt aurem ſuam: ſed abierunt in voluptatibꝰ, & prauitate cordis ſui mali, factiq; ſunt retrorſum, & nõ ante. & paulo infra: Hæc eſt gens, quæ non audiuit vocem domini Dei ſui: nec recepit diſciplinam: periit fides, & ablata eſt de ore eorum. Eſaias hoc idem.c.i. fatetur, dicens: Audite cœli, & auribus ꝑcipe terra: quoniã dominus locutus eſt: filios nutriui, & exaltaui: ipſi autem ſpreuerunt me: cognouit bos poſſeſſorẽ ſuũ, & aſinus præſepe domini ſui, Iſrael autẽ me non cognouit, & populus meus non intellexit: væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequã, filiis ſceleratis: dereliquerunt dñm, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum. Danielis itidem.c.ix. Non erit eius populus, qui eũ negaturus eſt. Et ſi Iudæus negaret prædicta poſſe dici de Chriſto: quia in nullo prædictorũ .c. aliquid dicitur de Meſſia: ſed de Deo tantum. Reſpondetur. Licet hæc de Deo dicantur: tamen de Chriſto etiam intelligi poſſunt: cum ipſe fuerit, & ſit Deus vt ſupra lib.iii. probatum eſt: & eo maxime, quia ea omnia, quę Hieremię.c.v. dicunť, de Meſſia dici, & intelligi poſſunt, & debent: cum in eo.v.c. cõminetur Iudęis de captiuitate Romana, in qua ſunt Iudęi noſtri temporis: quę inducta fuit in vindictam mortis Ieſu Chriſti. Quòd manifeſte patet ex his verbis ibidẽ ſcriptis: Ecce ego adducam ſuper vos gentem de longinquo domus Iſrael, ait dominus, gentem robuſtam, gentem antiꝗ, gentem cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. Quod de captiuitate Babylonica minime itelligi poteſt, cum lingua Hebraica non eſſet multum aliena à Chaldæa: Romana autem ei valde aliena erat. Illa etiam verba de longinquo, hoc ipſum indicant, cum Roma valde plus remota eſſet à Iudęa, ꝗ̃ Baby

lonia. In capitulo etiam nono Danielis agitur de Meſſia Rege: vt ſupra pluries dictum fuit. Ex quibus omnibus conſtat ſuprascripta oia veraciter dicta fuiſſe.

¶ Quod autem hęc conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, patet.

Ioannis.c.viii. Tu de teipſo teſtimonium perhibes: teſtimonium tuum non eſt verum. & iterũ eodem.c. magis infra: Nõne bene dicim⁹ nos, qa Samaritanus es tu, & Dæmoniũ habes? & iterum eodem.c. Nunc cognouimus, ꝙ Dęmoniũ habes. item eiuſdem Ioannis.c.xviii. Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum. item eodem.c. in fine: Eſt autem cõſuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Paſcha: vultis ergo dimittã vobis Regem Iudæorum? Clamauerunt rurſum omnes dicentes non hunc, ſed Barabam: erat autem Barabas latro. itẽ eiuſdem Ioan. c.xix. cum Pilatus diceret Iudæis Regem veſtrum crucifigam? reſponderunt Pontifices: Non habemus Regem, niſi Cęſarem. Matthęi autem .c.xxvii. dicitur: Quem vultis dimittam vobis, Barabã, an Ieſum, q dicitur Chriſtus? & paulo infra ibidem: Quem vultis vobis de duobus dimitti? at illi dixerunt: Barabam. dixit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Ieſu, qui dicitur Chriſtus? dicunt omnes: Crucifigatur &c. Cũ autẽ in domino noſtro Ieſu Chriſto hęc alia adimpleta fuerit conditio, ꝙ ipſe à Iudæis inhonoratus, immo ſpretus fuerit, & maximo cum vilipendio, fuit igitur ipſe verus Meſſias.

¶ Quod Iudęorum Sacerdotes, Scribę, & Phariſæi Meſſiam, & eius doctrinã illuderent, quærentes aliquid capere de ore eius: & ꝙ deſpectus eſſet, & ad nihilum reputatus. Cap. XXXIX.

CLareſcit, & illuſtratur hæc veritas infraſcriptis Prophetarum Vaticiniis.ſ. Eſaiæ.c.xxix. vbi dicitur: Et addent mites in domino lætitiã, & pauperes homines in ſancto Iſrael exultabunt, qm̃ defecit qui præualebat: cõſummatus eſt illuſor: & ſucciſi ſunt omnes, q vigilabant ſuper iniquitatem: qui peccare faciebant homines in verbo, & arguẽtem in porta ſupplantabant: & declinauerunt fruſtra à iuſto &c. His verbis Propheta annuntiat, ꝙ Apoſtoli, aliiq; Diſcipuli Chriſti Ieſu, quos mites vocat, iuxta id quod ſibi dicebat Saluator noſter Matthęi.c.xi. Diſcite à me, qa mitis ſum, exultabũt: & pauperes homines: hoc eſt Chriſti fideles, qui in primitiua eccleſia erant pauperes: & maxime in particulari, cum omnia eſſent fidelibus cõmunia: vt Actuum. c.iiii. exultabunt, & hoc de Gentilium conuerſione ad Chriſti fidẽ: de qua ꝯuerſione dixerat ſuperius. & ſequitur Propheta: Qm̃ defecit, q præualebat. Hic loquitur Propheta de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ: vt eſt ſæpe Prophetaꝝ mos. Per quæ verba.ſ. Quoniam defecit, qui præualebat, ſignificat eos qui pręualebant coetus Sacerdotum, Scribarum, & Phariſæorum defecturos eſſe: quod adimpletum fuiſſe dici poteſt, quando in euerſione ciuitatis Hieroſolymæ facta per Titum, ipſi Sacerdotes, & tẽpli Primates occiſi fuere, iudicante Tito, Sacerdotes interire decere cum templo: vt Ioſephi de bello Iudaico lib. vii.c.xix. Ipſi enim fuerunt Chriſti illuſores. de quib⁹ ait Propheta: Conſummatus eſt illuſor. Nam Chriſtum ipſum, & eius doctrinam multipliciter illuſerũt: & ſimiliter ſucciſi ſunt omnes, qui vigilabant ſuper iniquitatem, quia omnis eorũ intentio ad auaritiam, & rapinam cõuerſa erat. Qui peccare faciebãt homines in verbo, quoniã ſtudioſe quærebant de ore Chriſti, ſuorumq; Diſcipulorum aliquid rapere, vt eos calumniarent, & calumnioſe accuſarent: vt in Euangeliis, & Apoſtolorum Actibus manifeſte patet. & ſequitur Propheta: Et arguentem in porta ſupplantarent.i. Chriſtum arguentem: hoc eſt rep̄hendentem eoꝝ vitia. Et declinauerunt fruſtra à iuſto.i. à Chriſto, qui antonomaſtice dicitur iuſtus, eo maxime, ꝙ alios iuſtificat: quem corãm Pilato negauerũt. Eſaias itidem antedictus.c.lvi. de eis ſic inquit: Speculatores eius cæci omnes neſcierunt vniuerſi canes muti, non valentes latrare.

Digitized by Google

tes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes ſomnia, & canes impudentiſſimi neſcierunt ſaturitatem: ipſi paſtores ignorauerunt intelligentiam: oẽs in viam ſuam declinauerũt: vnuſquiſq; ad auaritiã ſuã à ſũmo vſq; ad nouiſſimũ.

Canum enim mos eſt (vt ait Hilarius) paſtorem alludere, gregem agnoſcere, inſidiantes feras perſequi: at vero iſti cęci canes paſtorem ſuum nõ videntes, officiũ nõ intelligẽtes, latratũ ſuũ à feris ad gregẽ, à furibus ad dñm retorſerunt.

Amos itidẽ capitulo qnto hoc ipſum fatetur ingens: Odio habuerũt corripiẽtem in porta, & loquentem perfecte abominati ſunt. Dauid Rex Pſalmo. xxi. in quo de Ieſu Chriſti paſſione tractat, ſic dicit: Ego aũt ſum vermis, & non homo: opprobrium hoium, & abiectio plebis: oẽs videntes me deriſerunt me: locuti ſunt labiis, & mouerunt caput.

Ipſe inſup Dauid Pſal. cviii. i quo ẽt de Chriſti paſſione tractatur: vt Actuũ. c. i. Ego factus ſum opprobrium illis: viderunt me, & mouerũt capita ſua. item: Locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus odii circundederunt me, & expugnauerunt me gratis. item: Et poſuerunt aduerſum me mala pro bonis: & odium pro dilectione mea &c. vnde Ioannis. c. xv. dicitur: Vt impleatur ſermo, qui in lege eorum ſcriptus eſt: quia odio habuerũt me gratis. Et nota quot, & quanta mala in his cõtineantur verbis. Nam vbi dicitur: Locuti ſunt, percipitur loquacitas contra ſilentium. & vbi dicitur: Aduerſum me: ecce temeritas cõtra reuerentiam: quæ non ſolum domino ſed ẽt bonis viris debet. Per Linguã doloſam: oſtẽditur fraus contra iuſtitiã. & Sermonibus: ecce ꝑcacitas contra modeſtiam. Odii: ecce inimicitia contra charitatem. Circũdederunt me: ecce iniqua circunuentio contra veritatem. Et expugnauerunt me: ecce bellum contra pacẽ. Gratis: ecce ingratitudo cõtra gratiam: & contra Apoſtoli ſententiam ad Coloſſenſes. c. iii. Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, & grati eſtote &c. Pſalmo etiam. lxxxviii. in calce: Quod exprobrauerunt inimici tui domine: quod exprobrauerunt commutationem Chriſti tuis quod de Meſſia Rege intelligitur ẽt ſm Hebræos. ſm autem veritatem Hebraicã ſic ſonat: Exprobrauerũt veſtigia Chriſti tui, qua facta, & verba Chriſti, quæ ſunt eius veſtigia, fuerunt à Sacerdotibus, & legis peritis reprobata. Hieremias quoque Threnorum. c. iii. Factus ſum in deriſum omni populo meo. & magis infra ibidem: Saturabitur opprobriis. Dauid etiam Pſal. xxx. qui Pſalmus, licet ab aliquibus de Dauid exponatur ſm hiſtoriam: tamen ſm alios quamplures eſt de Chriſto: cuius typus erat Dauid ſm carnem. Et quia per Dauid itelligitur Chriſtus, vt pluries demonſtratum eſt, ſeu demonſtrandum, & maxime infra. c. lxvi. huius ſexti libri. ibi enim ſic inquit: Sup omnes inimicos meos factus ſum opprobrium vicinis meis valde, & timor notis meis. & infra: Factus ſum tanquam vas perditum, quoniam audiui vituperationem multorum cómorantium in circuitu: in eo dum conuenirent ſimul, aduerſum me accipere aĩam meã ꝯciliati ſunt.

¶ Quòd autem prędicta in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerint, infraſcriptis probatur teſtimoniis.

Ioannis cap. viii. dicitur de muliere deprehenſa in adulterio, quando Scribę, & Phariſęi dixerunt domino: Tu autem quid dicis? & ſequitur Euangeliſta: Hoc autem dicebant tentantes eum, vt poſſent accuſare eum. Matthæi capitulo duodecimo dicitur: Hic non eiicit Dęmones, niſi in Belzebub Principe Dęmoniorum. item eiuſdem capitulo vigeſimoſecundo: Tunc abeuntes Phariſæi conſilium inierunt, vt caperent eum in ſermone. Marci capitulo tertio habetur: Et introiuit iterum in Synagogam: & erat ibi homo habens manum aridã: & obſeruabant eum, ſi Sabbatis curaret, vt accuſarent illum. item capitulo duodecimo: Et miſerunt ad eum quoſdam ex Phariſęis, & Herodianis, vt eum caperent in verbo. Lucę capitulo ſexto dicitur: Obſeruabant autem Scribæ, & Phariſæi, ſi in Sabbato curaret, vt in-

Digitized by Google

venirent, vnde accuſarent eum. item.c.xi. Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Phariſæi, & legis periti grauiter inſiſtere, & os eius opprimere de multis inſidiantes ei, & quęrentes aliquid capere de ore eius: vt accuſarent eum. item.c.xx. Cognouerunt enim ꝙ ad ipſos dixerit ſimilitudinē hanc, & obſeruantes miſerunt inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularent, vt caperent eum in ſermone. item .c.xvi. Non poteſtis Deo ſeruire, & Mamonæ. Audiebant autem omnia Phariſęi, qui erant auari, & deridebant eum. Ioannes iterum.c.x. Dicebant multi ex ipſis, Dęmonium habet, & inſanit, quid eum auditis? & magis infra ibidem: Suſtulerunt ergo lapides Iudęi, vt lapidarēt eum. item.c.ix. Da gloriam Deo, nos ſcimus, quia hic homo peccator eſt. item .c.vii. Quidam enim dicebant, quia bonus eſt: alii autem dicebant: Non, ſeducit turbas &c. Cum autem hæc alia conditio in ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, & ſit, igitur ipſe verus, & certus fuit Meſſias.

¶ Quòd eunte Meſſia Rege in Hieroſolymam ſuper aſina, vel eius pullo, magna in populo fieret lætitia, & exultatio. Cap. XL.

MEſſiam Regem ſuper aſinam, vel eius pullum aſcenſurum, & Hieroſolymam equitaturum eſſe, infraſcriptis Prophetarum probat Vaticiniis. Zacharias nanq; Propheta.c.ix. ad huius rei probationem ſic ait: Exulta ſatis filia Siō: iubila filia Hieruſalem: ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator: ipſe pauper, & aſcendēs ſuper aſinam, & ſuper pullū filium aſinæ. Quę quidem verba intelligenda eſſe de Meſſia Rege etiam apud Iudæos ſuperius.c.xxxvi. huius ſexti libri aperte demōſtrauimus. Dauid etiā Rex, & Propheta hoc idem declarat Pſalm.cxvii. dicens: Hæc eſt dies, quam fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea: ò domine ſaluū me fac: ò domine bene proſperare: benedictus qui venit in nomine domini &c. Rabi Salomon in ſuis ſuper quinto.c. Michęę Commētariis, vbi dicitur: Et tu Bethleē Ephrata, inquit, ex te mihi egredietur Meſſias filius Dauid, ſicut ipſe dixit Pſalmo.cxvii. Lapidem quem reprobauerūt ædificantes &c. allegantes hác literam. ex quo patet in hoc Pſalmo, etiam ſm Hebręos, tractari de Meſſia. Præterea B. Hieronymus in ſuis ſuper hoc Pſalmo Commentariis, ſuper prędictis verbis: O' domine ſaluum me fac, ò domine bene proſperare, benedictus qui venit in nomine domini, inquit: Iſti ſunt verſus, quos pueri accipientes ramos palmarū, & procedentes obuiam Chriſto, dū ipſe ſedens ſuper aſina veniret Hieroſolymā, clamabāt: Oſanna benedictus, qui venit in nomine domini Rex Iſrael: vt Ioan. c.xii. Matthęi.c.xxi. Marci.c.xi. & Lucæ .c.xix. dicens ipſe Beatus Hieronymus: ꝙ illa dictio Hebraica, Oſanna, ſonat Latine: O' domine ſaluū me fac. Vnde in ipſo Pſalmo.cxvii. in tranſlatione noſtra Latina dicitur: Hęc eſt dies, quam fecit dominus, exultemus, & lętemur in ea: O' domine ſaluum me fac, ò domine bene proſperare, benedictus qui venit in nomine domini &c. Pſalmo etiam octauo hoc idem ſignificatum fuit, vbi dicitur: Ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem. In quibus verbis notatur, & prędicitur per Prophetā Dauid laus, & honor Saluatoris noſtri ingredientis ciuitatem ſuper aſina, quando Hebręorum pueri pręibant ei geſtantes ramos arborum, & canentes, Oſanna in excelſis, teſte ipſo Saluatore noſtro. Nam cum Principes ſacerdotum, & ſcribæ indignati dixiſſent ei: Audi quid iſti dicant? Ieſus autem dixit eis vtiq;: Nunquam legiſtis, quia ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem? vt Matthæi.c.xxi. veluti dixiſſet ſic de eo fuiſſe prophetatum: vnde Saluatoris noſtri auctoritate conſtat Dauidem de eo ſic prophetaſſe. & licet Hebręi moderni aliter ſentiant: quia dicunt Romanum Imperium per Meſſiam venturum eſſe deſtruendum: tamen antiquiores Rabini hunc Pſalmum octauū de Meſſia Rege interpretabantur, & exponebant. Et nota principiū huius Pſalmi, qui incipit: Domine dominus noſter, illud

Digitized by Google

illud, Domine, eſſe nomen domini quatuor literarum: illud autem, Dñs, eſt Adonai: qđ etiam hominibus qñq; attribuit. item illud: Minuiſti eum paulo minus ab Angelis, ī Hebraica veritate aliter ſonat: videlicet: Minuiſti eum paulo minus à Deo: quod magis noſtrę fauet ſententiæ.

¶ Quòd aūt hęc cōditio in Redemptore nřo Ieſu Chriſto adīpleta fuerit, infraſcriptis ꝓbat teſtimoniis.

Matthęi cap. xxi. dicit: Et adduxerunt aſinam, & pullum, & impoſuerunt ſuper eos veſtimenta ſua: & eum deſuper ſedere fecerunt: plurima autem turba ſtrauerunt veſtimenta ſua in via: alii cædebāt ramos de arboribus, & ſternebant in via. Turbæ autem, quę præcedebant, & quæ ſequebant, clamabant dicentes: Oſanna filio Dauid: benedictus, qui venit in nomine dñi: Oſanna in altiſſimis &c. & paulo ſuperius dixerat ipſe Matthæus: Hoc autem factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam, dicentem: Dicite filiæ Sion: ecce Rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis. Ioānes ēt cap. xii. ſic inquit: In craſtinum autem turba multa, quę venerat ad diem feſtū, cum audiſſent: qa venit Ieſus Hieroſolymā, acceperunt ramos palmaꝝ, & ꝓceſſerunt obuiā ei, & clamabant: Oſanna: benedictus, qui venit in nomine dñi Rex Iſrael: & inuenit Ieſus aſellum, & ſedit ſup eum, ſicut ſcriptum eſt: Noli timere filia Sion: ecce Rex tuus venit ſedens ſuper pullum aſinę. Hęc non cognouerunt Diſcipuli eius primum: ſed qñ glorificatus eſt Ieſus: tūc recordati ſunt: quia hæc erant ſcripta de eo. Hoc idem teſtantur etiā Marcus cap. xi. & Lucas cap. xix. Cum autem hęc alia conditio, ꝙ eunte Meſſia in Hieroſolymam ſuper aſina, vel eius pullo, lætitia, & exultatio fieret in populo, in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias Rex eſſet à Deo in hūc mundum mittendus: vt homines redimeret, & ſaluaret, & maxime iuſtos, & qualis futura eſſet huiuſmodi ſalus. Caput. XLI.

Finus Ferrarieñ.

HAec nempe conditio, ꝙ Deus in hunc mundum Meſſiam Regem mittere debebat, vt homines redimeret, & ſaluaret, eſt vna tam apud Hebræos, q̄ Chriſtianos ex maioribus, & potioribus ꝯditionibus, quæ ipſi aſcribunt Meſſię: imo eſt prima, & pricipalis omnium aliarum ſuaꝝ conditionum: cū vtraq; pars. ſ. Chriſtiana, & Iudaica, ex huiuſmodi ſalute q̄maximum ſibi oriri beneficiū dicat, & affirmet, licet diuerſimode, quantum ad ipſius ſalutis attinet qualitatem: vt infra declarabitur. Cum autem fons, & origo huiuſmodi ſalutis ſcaturiat, dependeatq;, & emanet à multiplicibus diuinis promiſſionibus iampridem factis antiquiſſimis olim parentibus nřis, Abrahę, Iſaac, Iacob, ac etiam Dauid, ipſius Dei amicis, & ſeruis: ꝙ eorum ſemen: hoc eſt deſcendentes, ſaluaret, & redimeret: & ꝓpterea ipſe Deus ad deſcendentes ipſorum Patriarcharum, Meſſiā Regem tanquam Saluatorem mitteret, vt eos ſaluaret, & redimeret: iuxta promiſſionū ſuarum ſeriem: vt ſuperius diximus in primo libro: quia ibi multis diuinarum ſcripturarum teſtimoniis probatum eſt, Meſſiam ipſum venturum fuiſſe tanq̄ Saluatorem, & Redemptorem ad ſaluandum, & redimendum nulla expreſſa ipſius ſalutis qualitate: quo non obſtante, ad maiorem eorum, quę ibi dicta ſunt, ꝓbationem de eadē et ſalute, & redemptione hæc tantum pauca illis addere ꝓbationibus ſtatui: poſtea vero procedam vlterius ad ꝓbandum, quæ, & qualis futura eſſet iſta Meſſię ſalus, & liberatio: an ſcilicet temporalis, & huius ſæculi, vt ſentiunt Iudæi: an vero ſpiritualis, & futuri ſæculi, vt Chriſtiani credunt, & firmiter tenent.

¶ Quòd Meſſias venturus fuiſſet ad ſaluandum, & liberandum, nulla ipſius ſalutis expreſſa cōditione.

Eſaias Propheta capitulo quadrageſimonono ait: Parum eſt, vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas Tribus Iacob, & fęces Iſrael conuertendas: dedi te in lucē gentium, vt ſis ſalus mea, vſq; ad extremum terrę. Quę quidem verba de Chriſto lo-

quuntur Meſſia, etiam iuxta antiquorum Rabinoꝝ ſniam: vt patet in Bereſid raba ſuper cap. xli. Geñ. vbi de Meſſia Rege talis mouet̃ quæſtio. Poterit ne dici: ꝙ Redemptor cum venerit ſit leuans faciem? loquendo ſm Hebręorum morem: hoc eſt: ꝙ ſit perſonaꝝ acceptator? & ibidem reſpondetur: Abſit: ſed omnes confitentes ei corde, ore, & operibus ſaluabit. ſicut ſcriptum eſt Hieremiæ cap. xxiii. In diebus illis ſaluabitur Iuda. & ſicut ait Eſaias cap. xlix. Dedi te in lucem gentiũ, vt ſis ſalus mea, vſq; ad extremum terræ. hęc oïa in Bereſid raba. Ex quo conſtat apud antiquos Hebræoꝝ Rabinos hoc Eſaiæ Vaticinium loqui de ſalute nobis afferenda per Meſſiam Regem. Rabi insuper Salomon verſus calcẽ huius Eſaiæ cap. vbi dicitur: Nunquid tolletur à forti præda &c. ait hæc intelligi de Eſau: per quem Romanum intelligit Imperium. Expectant enim Iudęi per Meſſiam venturum ſe ab hac ſeruitute, quam Romanã vocant, penitus liberari. Item ipſe Eſaias cap. xix. ad huius rei ꝑpoſitum ait: Clamabunt ad dñm à facie tribulãtis, & mittet eis Saluatorem, & ꝑpugnatorem, qui liberet eos: & cognoſcetur dñs ab Aegypto, & cognoſcent Aegyptii dñm in die illa &c. Ex qbus omnibus conſtat, & quidem liquido, hęc oïa etiam iuxta Hebręorum ſniam de Rege Meſſia eſſe intelligẽda. Hoc inſup aliud documentum ex dictis prędictoꝝ Rabinoꝝ: & maxime vbi dicit, ꝙ Redemptor ſit leuans faciẽ &c. Hoc inquam aliud ex eis verbis percipitur documentum, ꝙ. ſ. vbicunq; in ſacris literis inuenitur, Redemptor, ſiue fiat mẽtio de Redemptore abſolute, ſemper pro Redemptore, ſiue Saluatore intelligitur, & intelligi debet Rex Meſſias. Et ꝙ per Meſſiam venturum ſaluãdi eſſent etiam alii, q̃ Iudæi aperte conſtat ex his Eſaiæ verbis in antedicto cap. xlix. contentis. ſ. Dedi te in lucẽ gentium, vt ſis ſalus mea vſq; ad extremum terræ. Item Sapientiæ cap. vi. dicitur: Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autẽ potenter tormenta patient. non enim ſubtrahet perſonam cuiuſq̃ Deus, qui eſt omnium dominator, nec verebitur magnitudinem cuiuſq̃, quoniam puſillum, & magnũ ipſe fecit, & æqualiter eſt illi cura de oĩbus: fortioribus autem fortior iſtat cruciatio. Alia etiam q̃plurima, & quidem idonea teſtamẽti veteris teſtimonia in antedicto primo huius operis libro poſita ſũt: quæ ibi lector videre poterit, ſi volet, ad maiorem huius rei probationem: & etiam infra in hoc eodem capitulo adducẽtur ſuo conuenienti loco.

¶ Quod autem huiuſmodi ſalus, ſiue redemptio per dñm noſtrum Ieſum Chriſtum adimpleta, & facta fuerit, infraſcriptis conſtat teſtibus.

Ioãnis cap. iii. dicitur: Non enim miſit Deus filium ſuum in mũdum, vt iudicet mundum: ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Et ſunt verba Saluatoris noſtri ad Nicodemum. Matthęi etiam cap. xviii. legitur, ipſum Ieſum dixiſſe: Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat. Lucę ſimiliter cap. xviii. inquit ipſe Ieſus: Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat. Marci quoq; cap. xvi. Et dixit eis Ieſus: euntes in mũdum vniuerſum prædicate Euangeliũ omni creaturę. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: & qui non crediderit, condemnabitur.

¶ Qualem ſalutem expectent Iudæi ſibi dari per Meſſiam.

Arbitrantur Iudæi Meſſiam Regem venturum in armis adeo potentem, vt ipſos omnes Iudæos per vniuerſum terrarum orbem diſperſos ſtatim, ſiue in breuiſſimo tpis ſpatio ab hac ſua liberet captiuitate, atq; in terrã ꝓmiſſionis, debellatis oibus gentibus, & ſuæ ditioni ſubditis, conducat, & ꝯgreget: vbi non ſolũ reſtaurata Hieroſolyma cũ tẽplo, ſed multo plus ampliata tpaliter regnẽt, totius orbis gentibus, & nationibus imperantes cum maxima auri, & argenti copia, & cæteroꝝ quorũcunq; bonoꝝ, & diuitiarum abundantia, & affluentia &c. Hoc nẽpe errore q̃ maximo: quem Iudæi oẽs à teneris annis imbibũt: & quem parẽtes ſui ab ipſis incunabulis, & citra ꝯtinue in filiorum ſuoꝝ mentibus aſſidue inſigunt, &

tenaciter

tenaciter imprimuntur, ita, & taliter Iudæi omnes excæcantur, vt nullis rationibus, nulla'ue ſacrarum literarum auctoritate ab eo errore exui, & ſpoliari poſſint. Quare autem tantam bonorum temporalium ſitim habeant, hinc dependet: quia ipſi omnes bonorum temporalium penuriam valde ſemper timuerunt: & propterea auri, & argenti, atque omnium aliarum ſæcularium diuitiarum cupidi, & auari ſemper fuerunt. Et quoniam cupiditas eſt omnium malorum radix: vt inquit Apoſtolus .i. ad Timotheum cap. vi. Hinc eſt quod bona, quorum abundantia ſibi in lege Moſaica promittitur, carnaliter, ſiue temporaliter ſemper intellexerunt. Quod ſciens Deus: omnia enim noſcit ipſe, etiam cordis cogitationes, vt habetur .i. Paralipomenon, cap. xxviii. Omnia enim corda ſcrutatur dominus, & vniuerſas mentium cogitationes intelligit: & ideo bona temporalia ſibi ſæpe promittebat: licet de bonis intelligeret ſpiritualibus: vt ſcilicet eos terreſtrium bonorum auidos ad ſibi obediendum redderet promptiores: ſicut eſt illud Eſaiæ cap. i. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. & illud aliud Leuitici cap. xxvi. Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea cuſtodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluuias temporibus ſuis, & terra gignet germen ſuum, & pomis arbores replebuntur: & propterea hanc Meſſiæ redemptionem, & ſalutem carnaliter, ſiue temporaliter in hoc ſæculo tantum futuram eſſe intellexerunt: & quidem male, & peruerſe: vt infra demonſtrabitur. Poſſumus etiam duas alias cauſas aſſignare, quare Iudæi male, & peruerſe diuinas intelligunt ſcripturas. Quarum prima eſt: quia multa ſunt ſacramenta in diuinis eloquiis obſcura, & clauſa ænigmaticis inuoluta tegminibus, quæ à Rabinis ſuis nominantur Ticu: hoc eſt ſilentium: quorum declarationem fieri expectant per Meſſiam Regem: & ideo nemo ipſorum Rabinorum fuit vnquam auſus illa declarare ſecreta: & propterea in quadam ſua oratione rogant quotidie Deum, vt ſuum mittat Meſſiam: qui clauſos ſcripturæ nodos ſibi aperiat. Sed quia Meſſias iamdiu venit, & nodos illos tum verbo, tum etiam opere, & factis aperuit: & quia Iudæi ei credere noluerunt: imo eum odio habuerunt: & perſecuti ſunt vſque ad mortem: mortem autem Crucis: ideo legis ſecreta, ſua culpa, intelligere non potuerunt. Alteram vero cauſam exprimit Eſaias, non ſemel, ſed pluries, dicens: Audite audientes, & nolite intelligere: & videte viſionem, & nolite cognoſcere: excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanem eum: vt Eſaiæ cap. vi. Item idem Eſaias cap. liii. Domine quis credidit auditui noſtro? & brachium domini cui reuelatum eſt? de quibus duobus Vaticiniis Saluator noſter alloquens Iudæis mentionem fecit Ioannis cap. xii. Idem etiam Eſaias cap. xxix. prædicit Iudæos excæcandos fuiſſe, ne ſcripturas intelligerent, his verbis: Obſtupeſcite, & admiramini: fluctuate, & vacillate &c. & parum infra reddit rationem dicens: Quoniam miſcuit vobis dominus ſpiritum ſoporis, claudet oculos veſtros, Prophetas, & Principes veſtros, qui vident viſiones operiet &c. & iterum paulo inferius: Ecce ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & ſtupendo: peribit enim ſapientia à ſapientibus, & intellectus prudentium eius abſcondetur &c. Et quoniam de hac Iudæorum excæcatione lib. vii. cap. xxviii. magna diſputatione certandum eſt: ideo ibi vide: quia ſatis eſt deſcripſiſſe cauſas hoc in loco. Ex ſupius igitur dictis aperte conſtat ſalutem allatam nobis ſecundum Chriſtianos: & afferendam ſecundum Iudæos: eſſe apud Iudæos temporalem tantum, & huius ſæculi, non autem ſpiritualem, Sed contrarium eius, quod opinantur Iudæi inquiunt Prophetæ diuini: & imprimis Prophetarum omnium Princeps Moyſes Deuteronomii cap. viii. vbi bonorum temporalium affluentiam oſtendit impedimentum eſſe, ad ſeruiendum Deo: quia eius memoriam aufert, his verbis: Ne poſtquam comederis, & ſatiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, habuerisque armenta boum, & ouium greges, argenti, & auri, cunctarumque rerum copiam, eleuetur

cor tuum,& nõ reminiſcaris domini Dei tui,q eduxit te de terra Aegypti. Et quaſi hoc idem dixerat cap. vi. Et iterum cap. xxvii. vbi dicitur: Incraſſatus eſt dilectus,& recalcitrauit: Icraſſatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem ſuum,& receſſit à Deo ſalutari ſuo. Pſalmo etiam .lxi. dicitur: Nolite ſperare in iniquitate,& rapinas nolite concupiſcere: diuitię ſi affluant, nolite cor apponere. Salomon etiã Rex,& Propheta Prouerbiorum cap. xxx. inquit: Duo rogaui te ne deneges mihi antequam moriar: vanitatem,& verba mendacia longe fac à me: mendicitatem,& diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo neceſſaria: ne forte ſatiatus alliciar ad negandũ, & dicam, quis eſt dominus? aut egeſtate compulſus furer,& pręiurem nomen Dei mei. Pſalmo etiam quinquageſimoprimo, dicitur: Videbunt iuſti,& timebunt, & ſuper eum ridebunt,& dicẽt: ecce homo, qui non poſuit Deum adiutorem ſuum, ſed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum. Salomon etiam Eccleſiaſtis capitulo quarto, ait: Vnus eſt,& ſecundum non habet, non filium, non fratrẽ, & tamen laborare non ceſſat: nec ſatiantur oculi eius diuitiis, nec recogitat, dicens: Cui laboro,& fraudo animam meam in bonis? item ibidem paulo ſuperius dicitur: Melius eſt pugillus cum requie, q̃ plena vtraq; manus cum labore, & afflictione animi. Ex quibus omnibus conſtat Iudæorum ſententiam non eſſe verã: ꝙ ſcilicet ſalus Meſſię temporalis, & huius ſæculi eſſe deberet. Et licet in diuinis eloquiis legatur Abraam fuiſſe diuitem,& tamen fuiſſe Dei amicum, & bonum ſeruum: tamen propter hoc non tollitur ſententia prædicta: quia diuitiæ Abraæ non alienabant eum à Deo propter maximam eius perfectionẽ: quia diuitiis ſuis cor non apponebat: ꝙ ex hac ſola experientia omnibus patere poteſt: quia non recuſauit propter Dei obedientiam ſuum filium ipſi Deo immolare, tanto magis temporalia bona pro eo dediſſet: cum ipſum Deum ſupra bona temporalia,& ſupra filiũ diligeret: licet ex ipſo filio q̃plura bona ſperaret, iuxta ipſius Dei promiſſiones, quod in pauciſſimis reperiretur: vnde licet omnes cõmuniter habeant cor, vbi ſuus eſt theſaurus: tamen Abraam magis diligebat Deum, q̃ diuitias, vt experientia docuit.

¶ Quòd ſalus Meſſiæ ſm. Chriſtianos fuit ſpiritualis, ꝓut eſſe debebat,& non temporalis.

Nos vero Chriſtiani aliter ab ipſo Meſſia domino noſtro Ieſu Chriſto edocti,& illuminati huiuſmodi redemptionem, & ſalutem nõ temporalem,& huius ſęculi, vt ſomniant Iudæi, eſſe dicimus: ſed ſpiritualem: hoc eſt animarum in futuro ſæculo ſaluandarum ob peccatorum noſtrorum remiſſionẽ: de qua infra copioſe dicẽdum eſt. Hinc eſt ꝙ ipſe Saluator noſter, dum in terris cum hominibus peregrinaret, pauperrime vixit, ipſamq; paupertatem ſemper perſuaſit: diuitias autem oſtendit impedimenta eſſe ad cœleſtem beatitudinem conſequendam: & quòd temporalia bona impediant eſt: quia niſi ipſa bona aſſidue,& magno ſtudio gubernentur, parum conferunt vtilitatis: in illo autẽ ſtudio,& gubernatione magna eſt mẽtis,& animi alienatio,& corporis inquietudo: vnde à Dei ſeruitio valde impedit: ad cuius rei probationem inquit ipſe Saluator noſter Lucę. c. vi. Beati pauperes, quia veſtrum eſt Regnum cœlorum. & ibidem magis infra ex oppoſito inquit: Væ vobis diuitibus, qui habetis conſolationem veſtram. Marci quoq; cap. x. inquit cuidam diuiti eum interroganti, qd facere deberet, vt ſaluus eſſet. reſpondit: Serua mandata. ille autem cum rñdiſſet: Hęc omnia ſeruaui à iuuentute mea. Reſpondit ei Ieſus: Vnum tibi deeſt: Vade, quęcunq; habes vende,& da pauperibus, & habebis theſaurũ in cœlo: & veni ſequere me. Qui cõtriſtatus in verbo abiit mœrens: erat enim habens multas poſſeſſiones. & circunſpiciens dñs ait Diſcipulis ſuis: Quàm difficile, qui pecunias hñt, in Regnum Dei introibunt. Et iterum paulo inferius inqt: Filioli, q̃ difficile eſt ꝯfidentes in pecuniis in Regnum Dei introire: facilius eſt camelũ per foramen acus tranſire,

Hęc c[...] habẽ[...] ifra. 4

ſire, q̃ diuitem intrare in Regnum Dei. Item Matthęi cap.vi. Nemo poteſt duobus dñis ſeruire: aut enim vnum odio habebit, & alterũ diliget: aut vnum ſuſtinebit, & alterũ contemnet: non poteſtis Deo ſeruire, & Mãmonę. & parum ſupius ibidem dixerat: Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra: vbi erugo, & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt, & furantur: theſaurizate autem vobis theſauros in coelo. & iterũ: Vbi eſt theſaurus tuus, ibi cor tuum eſt. Oſtendit inſuper ipſe Saluator noſter ꝑ multas tribulationes oportere nos intrare in Regnum coelorum: vt ex ipſius verbis conſtat Ioannis cap.xvi. Amen amen dico vobis: quia plorabitis, & flebitis vos: mundus aũt gaudebit, vos autem ꝯtriſtabimini: ſed triſtitia veſtra cõuertetur in gaudium: & beati, qui lugẽt, qm̃ ipſi conſolabunt. Qui lugent, inquit, hoc tpe: qm̃ ipſi poſtea conſolabuntur à Chriſto. Ridentibus vero dicitur: Vę vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis. Sed ne quis putet, quod dominus generaliter omnibus ridentibus comminetur, cum alibi dicat ſcriptura: Vir autem ſapiens tacitus ridebit: eſt ergo ſine crimine riſus, & eſt riſus in crimine. Sapientis riſus nihil in ſe criminis habet. Ille vero indignus eſt, q ſanctos, & eos, qui ſe Deo exhibent, irridet. de quo dictum eſſe puto: Qui irridet inopem ad iracundiã prouocat eum, qui fecit illum. Sed qs eſt iſte inops, cuius ſubſannationis cauſa dñs prouocat ad iram, niſi ille, qui humanas, terrenaſq; opes iccirco contempſit, vt illi placeret pauper, cui difficile opulens placere potuiſſet. Merito illis iraſcit dñs: q ꝓpter ſe pauperem factum irridere non metuunt. Irridebant enim Scribę, & Phariſęi Chriſtum: qa diuitias ꝯtempſit. Flendum itaq; eſſe admonebat dñs in hoc ſeculo: hoc eſt habendas, & tolerandas eſſe ſolicitudines, vigilias, tempeſtates, inquietudines, miſerias, triſtitias, tribulationes, & alia quæcunq; incõmodorũ, & erũnarũ genera: in qbus fideles i hoc ſeculo exerceant: vt dicit Pſal.cxviii. i decimo octonario: Ego aũt exercebor in mãdatis tuis. & Actuũ cap.xiiii. dicit: Per multas tribulationes oportet nos introire in Regnũ coelorũ. Item Apoſtolus ad Chorin. Ecce tp̃s acceptabile: ecce nunc dies ſalutis. & paulo infra: Vt exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus &c. In his enim malis, ſiue tribulationibus exercent iuſti in hoc mundo: vt in futuro ſeculo coronent: vt ſic triſtitia ſua tpalis in gaudium conuertatur ſempiternum in coelo: & centuplicato foenore Chriſti promiſſa reddant. Quod ẽt euidentius eluceſcit ex his aliis verbis ipſius Saluatoris noſtri in calce eiuſdem cap. Ioan.cap.xvi. poſitis: Hęc locutus ſum vobis: vt in me pacem habeatis, in mundo preſſuram habebitis. Quid hoc eſt, quod dicit: Vt in me pacẽ habeatis, in hoc mũdo preſſuram habebitis? niſi vt tanta in nobis ſit eius credulitas pollicitationis: vt cum mundi mala patimur, futuræ ſpei fiducia in ſũma pace nos eſſe credamus: tantaq; in nobis futurorũ ſpes bonorum ſit: ꝙ omnino non ſentiamus nos ſuſtinere quę patimur: ſed ea potius, & tenacius arbitremur ſam obtinere, quæ credimus. Ad hęc ergo tantam in nobis fidei ſtabilitatem dominus eſſe pollicet: vt certius eſſe quod credimus, q̃ quod patimur iudicemus: & verius habeamus ſperanda, q̃ ſenſibilia: & pręſentes anguſtias nõ ſentiamus, dum in futuram ſpem tota animi intentione protendimus. Ac ſi bellator aliquis dolorem vulneris, aut cõtemnat, aut neſciat, dum omnibus viuacitatis ſenſibus ſolam videtur cogitare victoriam. Poſſet etiam aliter interpretari illud: Vt in me pacem habeatis: hoc eſt: vt ſit vobis, quod in me eſt, qui ſemꝑ ſum, q̃ quod in temporali geritur mundo: quia mundus tranſibit, & malitia quæcunq; agitur in ipſo finietur: pax vero mea nulla vnq̃ temporis defectione ſoluetur. Alio etiam exemplo vtitur ipſe dominus ibidem: ſcilicet Ioannis capitulo decimoſexto, dicens: Mulier cum parit, triſtitiam habet: quia venit hora eius: cum autem pepererit puerum, iam non meminit preſſuræ propter gaudium, qa natus eſt homo in

mundum: & vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis: iteꝶ autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum: & gaudium veſtrũ nemo tollet à vobis. Apertiſſimum nanq; ad cõparationem tribulationum præſentium, futuroꝶ gaudioꝶ prægnantis mulieris induxit exemplũ: quę, quamuis cauſam partus non abſq; ingenti ſciat dolore tranſire: qa auiditate nimia liberos cupit, dolores ſpernit, dum quod ſatis diligit, concupiſcit: & ante gaudet ex prole, q̃ ꝯtriſtetur ex partu: nec recuſat fœcunditatis exordia, quamuis certa ſit ea non abſq; magnis languoribus euentura: qm̃ dum maius gaudium cogitat, triſtitię cauſas amplectit. Sicut & in omnibus penè rebus humanis difficillime põt eſſe lætitia, niſi triſtitia ante pceſſerit: & amaritudo prçeuntis doloris cõmendat amplius gaudia ſecutura. Sic eqdem pretioſior ſalubritas eſt, quę poſt languoris recuperat incõmodum: & à qualibet parte ex maiore ſæpe laboris neceſſitate ad ampliorẽ ſolet felicitatem veniri. Ex his nempe Saluatoris noſtri pollicitationibus, & ex multis aliis in noſtris deſcriptis Euangeliis, non obſcure, ſed aperte edocemur Meſſiæ Regis redemptionem, & ſalutem non temporalem, & huius ſæculi: ſed ſpiritualem, & futuri ſçculi futuram eſſe debuiſſe: cum in hac mortali vita in triſtitiis, & miſeriis omni ſtudio elaborãdum ſit: vt domino ſeruiamus: vt poſtea ab ipſo domino in futuro ſæculo laborũ noſtrorũ præmia iuxta pollicitationes ſuas conſequi mereamur: quæ qdem præmia talia, ac tanta ſunt, vt paſſiones huius temporis minime ꝯdignæ ſint ad illam futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: vt inqt Apl's ad Romanos cap. viii. Si vero è contrario dominus noſter Ieſus Chriſtus ſecuritatem, pacem, tranquillitatem, quietem, proſperitatem, lætitiam, & quæcunq; alia eſſe iocunditatum genera poſſunt ſeruis, & cultoribus ſuis in pręſenti ſæculo promiſiſſet, fuiſſet equidem à nobis non immerito dolendum, atq; flendum, ſi aliqua in præſenti vita contraria pateremur: eo ꝙ præter ſpem q̃maximo afficeremur dolore: cuius vis eo ſemper acerbior eſt, quo magis repentinus, & contra pollicitationes nobis factas acciderei: noſtra quoq; futura promiſſio ambigua fieret, & præſentis ſpei ſpoliatione fruſtraremur omnino: & ſic de promiſſa non eſſet quis proſperitate ſecurus. Poſtquam vero triſtitia nobis, & mala in hac vita promiſſa ſunt, & bona, ac iocunda in futuro ſæculo, licet mala ipſa patiamur: tamen veluti is, qui ex malo aduerſæ corporis valetudinis in hac vita acerbiſſime perturbet: ipſam tamen perturbationem non abſq; conſolatione ſuſcipiet: qui in eo malo promiſſæ à medico ſanitatis ſigna eſſe cognoſcit. Pari igitur ratione nos quoq; iocundi, & læti eſſe debemus, dum ſpei noſtræ ſigna cõſpicimus: quia pollicitationum noſtrarum probationem ſumimus, cum per mala præſentia futura bona fidei manibus iam tenemus. Mala igitur noſtra, quæ in præſenti vita patimur, nullã debent nobis generare triſtitiam: quia maximam in futura vita videntur ſignificare lętitiam. Quod ita eſſe (vt diximus) in creaturis penè omnibus ſic aperte ex experientia rerum omnium magiſtra cognoſcimus: vt alia nõ indigeat ꝓbatione. Illic nanq; maior ſemper fructuum gignitur copia: vbi oneroſæ acerbitatis cauſa præceſſerit. Nam & Aeſtatis, & Autũni tempore: quæ tempora miniſtra ſunt frugum, ſterilitatem nimiam nonnunq̃ Hyemis lætitia intulit: cum fœcunditatem maximam frigoris ſępe pręſtiterit auſteritas: & quicquid clementia Veris reſoluit, ſpem vbertatis amiſit. Arbores vero ipſæ tanto numeroſiore grauantur fructu, quanto acerbioris frigoris violentia reprimuntur: cũ præcoces flores opportuna caſtigatio refrenando ad periculum feſtinare non patitur vtile impedimentum pruinæ: & quod reprimit, non offocat, ſed includit. At vero ſi paulo clementior vis extiterit imbrium, quanto luxuriant prius indiſciplinata feſtinatione, tanto poſt fructibus deſeruntur, cum futuræ vires importuno tempore conſummuntur. Semina quoq; ipſa terræ iacta, atq; commiſſa, quæ glaciali frigore arcente tardius ſurgunt

gunt in frugem, viridi radice proficiunt, ac tanto poſtmodum amplioribus fructibus prægrauata curuantur. Quæ cum ita ſint, æquanimiter ferre conuenit, etiam ſi nos tribulationum, ac dolorum aſperioris Hyemis procella cõcuſſerit, tanto ampliorem Aeſtatis fructum delaturi, quanto præſenti frigore vitam habere contigerit acriorem: digerit enim auſteritatẽ, quã poterat reſeruare quicqd primo impetu erupit in exitum: nec vlla nos inſurgentis pelagi debet terrere tempeſtas: cum ventura noſtra ſit etiam nunq̃ finienda tranquillitas: Domini eſt enim vox illa dicentis Matthęi cap. v. Beati eſtis cum vos maledixerint homines, & perſecuti vos fuerint, & dicent omne malum aduerſus vos, gaudete, & exultate, quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Quiſquis enim mercedis, & beatitudinis ſuæ cauſas nõ cum ingenti gaudio ſuſcipit, certum eſt eum aut infidelitate, aut imperitia laborare. Optandum eſt etiam, q̃uis ſit amarum, quod lucrum parit, & cum lętitia maiore ſumendum qcquid ampliorem generat mercedem. Nec congeſtio laboris vitanda eſt, q̃ eſt augumentatio cõmodorum. Sic náq; negociatorum auiditas amplioris quęſtus cauſa: nec maritima pertimeſcit, nec terrena diſcrimina: quæ interdum cauſę ſolent eſſe damnorum: & ꝓpter maioris lucri ſpẽ nauigationis, & peregrinationis incõmoda libenter aſſumit: quia q̃uis magnus facile contemnitur labor: vbi non tam laboris quantitas, q̃ eius cõſideratur vtilitas. Et ſi id fieri ꝓpter temporalia, & incerta lucra conſpicimus: qd nobis propter æterna, & ſine vlla ambiguitate ventura ſit agendũ cogitamus? Nam cum illorum lucra inſidię, vel pericula pręcedant, ſimiliter noſtra cõmoda d ſpẽdiis cumulantur, & ſub periculo feliciora ꝯtingũt: quæ cõmoda in tantum tribulationem non metuunt: vt etiam mors poſſit ꝓpter illa cõtemni. dicente Pſalmiſta Pſal. cxv. Pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius. Scimus & nullum penè fuiſſe ſanctorum, qui ꝓcelloſum huius temporis agonem abſq; tribulationis tempeſtate tranſierit, & tantorum odia, infeſtationemq; pertulerit, quantos vitę ſuę diſſimilitudine caſtigarit. Caſtigare enim alium videtur quiſquis ab eius conuerſatione diſſentit: nec nobis exempla deficerent, ſi Martyrum Chriſti varia mortis genera cõnumerare vellemus, imo poſſemus: quia tot ſunt: vt Ante diem clauſo componet veſper olympo, q̃ centeſimam eorum partem enumeraſſem. Nec oportet, dum vita ſupereſt, in huiuſmodi labore lenteſcere, tanto peius ab incepto deſiſtere: ne quemadmodum, qui aduerſus flumen lembum trahit, ſi remiſerit manus, ſtatim retro labit, & fluentibus aquis quo non vult ducitur: ſic humana conditio, ſi paululum ſe remiſerit, diſcit fragilitatem ſuam, & multa ſe non poſſe cognoſcit. Eia igitur inſudemus omnes: vt omni ſtudio Omnipotentis Dei mandata ſeruemus: & dum vita ſupereſt, in bonis elaboremus actionibus: vt poſt mortem noſtrã ipſorum laborum præmium in cœleſti patria cõſequamur æternum. Diuinæ igitur bonitati infinitam tenemur reddere gratiã, ꝙ ipſa hominem in hoc ſęculo laborantẽ huiuſmodi donauerit ſalute, tanq̃ meliore, & pręſtantiore bono. Nam homini tria bonorum genera competere etiam Gentiles Philoſophi non negant. ſ. bonum animę, quod omnium bonorum eſt optimũ, & pręſtantiſſimũ: bonũ corporis, quod mediocre eſt: & bona exteriora, vt diuitię, quę minima vocanꝭ bona. & qdẽ bona ipſa hoc ordine recte collocanꝭ: qa bona animę bonis anteponunꝭ corporalibus: cum corpus ſit ꝓpter animam, ſicut materia ꝓpter formã: vnde bonũ animę potius eſt, & pręſtantius, q̃ bonum corporis. finis enim ſm Philoſophum habet rationem optimi: bona igitur animę cętera hois bona excedunt in dignitate: vnde Pſalmiſta Pſal. cxxix. cũ dixiſſet: Et copioſa apud eum redemptio: vt oſtenderet, quæ eſſet illa copioſa redemptio, ſtatim ſubdit: Et ipſe redimet Iſrael ex oibus iniqtatibus eius: ac ſi dixiſſet, Illa copioſa, & maior eſt redemptio, quæ redimit homines ab iniqtate: hoc eſt à peccatis, qa eſt ſpiritualis redemptio: hoc eſt animarum, & non corporum. Parens igitur

Digitized by Google

omnium Deus, tãquam fidelis medicus immeritos deſpicit, & meritos amicabiliter in hoc ſeculo caſtigat:& tãquam genitor circa liberos ſuos, quos amat, ſic ferit vt corrigat, non vt occidat: ergo felix eſt, qui vapulat, vbi amoris eſt plaga. Beatus quem ſuperni verberis remediũ curat, corrigit, emendat, atq; componit: cum Dauid Beatus Propheta, & ſatis illuſtris ſic concionetur, & clamitet, dicẽs: Felix quem tu emendaueris domine, & de lege tua docueris eum. Ergo quoniã ex diuino permiſſu diuerſę mordacitatis angoribus ſubiacemus, ac longa calamitate curandam gerimus vitam, in examen noſtræ virtutis prędictas olim miſerias æquanimiter perferamus: infelices autem multiplices caſus, anxietates, & fletus, quos incurrimus nati meritis felicitate portemus. Nec mirandũ eſt enim, ꝙ malorum frequẽtium ſtragibus variis ſic mortalium vita populetur in mundo, in quo nemo naſcitur ridens, in quo nemo lumen vitæ, niſi cum lachrymis auſpicatur: cum nos deniq; maternę viduę tentorium oſtenderet mundo, flentes di dicimus mundum, vt quaſi malorum primitias in primis lachrymis guſtaremus. Quod Salomon Propheta hac pronuntiatione teſtatur: Ego, inquit, natus accepi communem ætatem, & ſimiliter primam vocem ſimilẽ omnibus emiſit plorans: in emolumentis nutritus ſum, & curis magnis: nemo enim ex Regib⁹ aliud habuit natiuitatis initium: vnus eſt ergo omnibus itroitus ad vitam, & ſimilis exitus. Sed video ſuper hac conditione ſalutis ſpiritualis, in deſcribenda Saluatoris noſtri doctrina, & inſtitutis ſtudio veritatis diutius, q̃ decreueram, moram feciſſe, & maxime contra Hebręos, qui illis inſtitutis nullam adhibent fidem. Quapropter, vt in hoc certamine eos veraciter debellemus, ſtatuimus contra ipſos, omnes milites noſtros tam equeſtres, q̃ pedites dirigere, & aduerſus eos triplici armorum genere viriliter, & acerrime pugnare. Primo ratione, quæ à Iudæorum Rabinis non ſit in totum aliena. Secundo, diuinorum Prophetarum Oraculis, & aliis diuinis ſcripturis tam veteris teſtamenti, q̃ noui. Tertio, & vltimo, Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorũ ſuorum ſententia, & auctoritate. valde enim præclara, & illuſtris eſt ea victoria, q̃ ab aduerſariorum ſuorum chartulis, & auctoritate ſumitur.

¶ Quòd ſalus, & liberatio, quę per Meſſiam fieri debebat, eſſe debebat ſpiritualis, & non temporalis, ratione probatur.

Salus equidem, ſiue redemptio per Meſſiam Regem hominibus afferenda omnium ferè conſenſu potiſſima ſalus eſſe debebat: & per conſequens ſpiritualis. Quòd autem potiſſima ſalus, ſiue redemptio ſpiritualis ſit, ex hoc quidem liquido conſtat: ꝙ tam ſm Hebræos, q̃ etiam Chriſtianos redimendi credulitas neceſſaria eſt ad ſalutem: quod non eſſet ſi redemptio potiſſima temporalis eſſet. Nam apud nos Chriſtianos extant articuli fidei in Symbolo noſtro contenti: q niſi à nobis credantur, ſalui eſſe nõ poſſumus: Iudæi vero legis ſuæ fundamenta non articulos nominant, ſed radices: quas ſimiliter credere tenentur, ne legis ſuæ præuaricatores fiant: vnde cum vndecima legis ſuæ radix ſit: ꝙ Deus præmiet, & puniat. & duodecima radix ſit: ꝙ Meſſiach: id eſt Saluator expectandus ſit: hinc eſt: quod redimendi credulitas neceſſaria eſt ad ſalutem, etiam ſm ipſos Iudęos: ideo redemptionem ipſam per Meſſiam afferendam, ſpiritualem eſſe neceſſario dicendum eſt: quod non eſſet ſi redemptio ipſa temporalis eſſet. Nã multorum antiquorum Rabinorum, & quidem non mediocrium ſententia eſt: ꝙ bonorum operum merces in hoc ſæculo non eſt expectanda: quemadmodum habetur ſuper illud Deuteronomii capitulo ſeptimo: Quę ego mando tibi hodie vt facias: hodie vt facias: non autem hodie vt illorum adhibeatur merces intelligenda ſunt: per hodie autem præſens intelligunt tempus, ſiue ſęculum: vnde & alibi aſſerunt, Merces bonorum operum in hoc ſæculo non eſt. Cum igitur omnium conſenſũ Meſſię redemptio expectanda.

Digitized by Google

expectanda non eſſet,niſi per pœnitentiam,& opera virtutum: quorum merito Redemptoris ſalus ſperatur : nulla autē ſalus pro merito bonorū operum in hoc ſæculo ſperanda eſt:Meſſię igitur ſalus, ſeu redemptio, quæ inter fidei numeratur radices,non temporalis , ſiue huius ſæculi credenda eſt.Et ſi in formam Syllogiſmi totam hanc rationem redigere volueris, ſic inquies : Meſſię redemptio bonorum operum merces eſt : nulla bonorum operum merces temporalis eſt (ad hominem loquor) igitur Meſſię redemptio temporalis non eſt : ſpiritualis igitur confitenda eſt,& confirmanda neceſſario. Pręterea Targum Ionaſſam: id eſt Chaldaica æditio vbiq; ferè,& pręſertim in Pſalterio,cum de redemptione,ſalute'ue fit mentio;eam explicite ſpiritualem exponit lucidius Eſaię capitulo duodecimo ſup illis verbis: Haurietis aquas cum gaudio de fontibus ſalutis:quę litera omnium conſenſu de Meſſia loquit: ibi Chaldaica æditio ait : Et addiſcent nouam doctrinam ab electo iuſtorum. Rabi etiam Salomon in ſuis ſuper Geñ. Commentariis,ſuper illis verbis ſecundi .c.Geñ. Ex omni ligno Paradiſi comede:de ligno autem ſcientię boni, & mali ne comedas:in quacunq; enim die comederis ex eo,morte morieris : ſed Hebraica veritas habet: Moriens morieris. ſuper quibus inquam verbis,Morte morieris,Rabi Salomon antedictus,inquit: Deum nobis duplicem mortem minatū fuiſſe:per illam nanq; primam dictionē, Moriens,mortem corporis:hoc eſt ſeparationem animę à corpore , & ſic mortē temporalem : per illam vero ſecundam dictionē,Morieris,mortem aiæ: hoc eſt à Deo animę ſeparationem,& alienationem.& ſic ipſius animę mortem: hoc eſt damnationem æternā,quam vocat mortem ſpiritualē. Vnde Rabi ille Salomō, per mortem corporis , temporalem intellexit mortem:per mortem animę , ſpiritualem intellexit mortem : hoc eſt æternam animę dānationem. Iſte igitur Rabi Salomon ex hac ſua duplici interpretatione fatetur eſſe mortem duplicem : ſcilicet temporalem ex ſeperatione animę à corpore: & ſpiritualem,cum animā deſerit Deus: è conuerſo ſimiliter eſt duplex ſalus:ſcilicet temporalis,& ſpiritualis.Inſuper pluribus in locis priſci Thalmudiſtæ per terram promiſſionis,ſeu ꝑ Zion , ipſam ſpiritualem exponunt ſalutem:& clarius in principio Helech:Omnis Iſrael partem habet futuri ſęculi, & populus tuus omnes ſunt iuſti,i æternum hęreditabunt terrā.vnde aperte affirmare poſſumus per terram innui ſpiritualem ſalutem:qa temporalis non pōt in æternum hæreditari.Rabi ēt Moyſes Aegyptius,quem Hebręi magnum autumant prędicatorem in Hilcos theſcua.i. i tractatu de pœnitētia.c.viii.ait: Quòd ſempiterna vita à Prophetis variis noibus vocatur,& variis metaphoris deſignatur.ſ.mons dñi:templum dñi:porta dñi &c. Antiqui etiam Iudęorum Rabini in lib.Canhedrin.c.Helech, ſic inquiunt:Omnis Iſraelita habet ſortem in ſęculo futuro.ſcriptum eſt enim: Populus tuus omnes iuſti &c. Quibus omnibus conſpectis, & optime conſideratis, quis dubitare poteſt , ꝙ & Iſraelitarū.i. iuſtorum ꝯgregatio , & templi reędificatio ſpiritualem ſenſum poſtulant?Quod & Rabi Salomon de templo: quod Ezechiel deſcribit.c. Helech explicite ꝯfirmat.Concluditur igitur ex ſuperius dictis:ꝙ potiſſima ſalus ſpiritualis credenda ſit:& per ꝯſequens reuincatur, & conuincatur Iudęus ad ꝯfitendum ſalutem, ſiue redemptionem per ipſum Meſſiam afferendam,iuxta Iudęoꝝ errorem: ſiue iamdiu allatam,iuxta Chriſtianoꝝ veritatem,ſpiritualem futurā eſſe,ſiue fuiſſe: & hoc neceſſario:hoc eſt in futuro ſęculo pro animabus in æternum ſaluādis.

¶ Secunda probatio,ꝙ Meſſię ſalus eſſet ſpiritualis ex diuinis Prophetarū Oraculis teſtamenti veteris .

Ad diuinorum autem Prophetarum Oracula accedentes:quę pro ſecundo ꝓbationis noſtrę fundamento propalare, & in medium adducere promiſimus,cū ex ipſis Vaticiniis noſtram veraciter ꝓ

bare poſſimus intẽtionem: quia omnis prophetia ſcripturę propria interpretatione non fit: non enim voluntate humana allata eſt aliquãdo prophetia: ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines: vt inquit B. Petrus in ſua ſecunda Epiſtola.c.i. Vt igitur etiam ipſorum Prophetarum Vaticiniis ꝓbemus Meſſiæ Regis ſalutem nõ temporalem, ſed ſpirituale futurã fuiſſe: primo Eſaiã citabimus: quia ipſe pluribꝰ in locis hãc oſtendit veritatem: & primo. Eſaias cap. xxv. Præcipitabit mortẽ in ſempiternũ, & auferet dominus Deus lachrymam ab omni facie terræ, & opprobrium populi ſui auferet de vniuerſa terra, quia dñs locutus eſt: & dicent in die illa: Ecce Deus noſter iſte, expectabimus eũ, & ſaluabit nos iſte dominus: ſuſtinuimus eum, & exultabimꝰ, & lætabimur in ſalutari eiꝰ, quia requieſcet manus domini in mõte iſto. Item idem Vates.c.xxxii. Gaudiũ onagrorum paſcua gregum donec effundatur ſuper nos ſpiritus de excelſo &c. & paulo inferius de cœleſti beatitudine ſic inquit: Et erit opus iuſtitię pax, & cultus iuſtitiæ ſilentium, & ſecuritas vſque in ſempiternũ: & ſedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie epulenta: quæ quidem conditiones in hoc ſęculo haberi non poſſunt: ſed in cœleſti patria tantũ. Et ipſe Eſaias.c.xxxv. Et redempti à domino conuertentur, & venient in Sion cum laude, & lętitia ſempiterna ſuper caput eorum. & ꝙ hoc in loco Sion cœleſtem ſignificat patriam, teſtis eſt Rabi Oſua in Bereſid raba.c.vii. vbi ait: Per illud verbum, Siõ, ſignificari Paradiſum: ſalus ergo illa non niſi ſpiritualis eſſe poteſt. Iohelis ẽt.c.ii. hoc idem dicit his verbis: Quia in mõte Siõ, & in Hieruſalem erit ſaluatio, ſicut dixit dñs. Abdias quoq;.c.vnico: Et in monte Siõ erit ſaluatio, & erit ſanctus.ſ.Meſſias. Eſaias .c.lxiiii. A ſęculo nõ audierunt: nec auribus perceperunt: oculus non vidit Deus abſq; te, quę præparaſti expectantibꝰ te. Ex quibus verbis aperte declaratur, ꝙ remuneratio præparata iuſtis exuperat omnem ſenſum: vnde determinatio cõmunis eſt apud Iudæos: ꝑut Rabi Moyſes dicit: Quod in alia vita nõ eſt cibꝰ, nec potus, nec actus venereus: ſed iuſti delectantur ex ſplendore diuinæ gratiæ. Eſaias ipſe.c.xlv. hoc idem inquit: Iſrael ſaluatus eſt in domino ſalute æterna: nõ confundemini: & non erubeſcetis in ſęculum ſæculi. Salus nempe, de qua loquitur hic Propheta, non poteſt alia ſalus eſſe niſi ſpiritualis: cum temporalis ſalus æterna eſſe non poſſit. Si autem Iudæus opponeret dicens: Illam dictionẽ non importare in Hebræo tẽporis æternitatem: quoniam ibi habetur, Salute calamin: ideſt Salute ſęculorum: quæ æternitatem non importat: ſed temporis longitudinem. Repellatur Oppoſitio per illud, quod ſubditur: Non confundemini, & non erubeſcetis vſque in ſæculum ſęculi: quod in Hebręo ſonat, In ſęculum, & vltra: quæ locutio vbique in ſacris literis importat temporis æternitatem à parte finis, iuxta Rabinorum omnium ſententiam. Item ipſe Eſaias ibidem: Dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorum: vt ſcias, quia ego dominus. Item ibidẽ: Conuertimini ad me, & ſalui eritis omnes fines terræ. & iterũ paulo infra: Et mihi curuabitur omne genu. Item etiam capitulo quadrageſimonono ait: Dedi te in lucem gentiũ: vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ: quod ad vocationem gentium pertinet: vt infra ſuo loco declarabitur. Secũdum autem Septuaginta interpretũ trãſlationem dicitur: Et cum venerit Sion Redemptor: & eis, qui redeunt ab iniquitate in Iacob. Quæ verba Septuaginta ſic tranſtulerunt: Veniet ex Sion qui liberet, & auertat impietates ab Iacob. Ex qua interpretatione conſtat: ꝙ de Sion venturus erat, qui auerteret impietates ab Iacob. Ex quo intelligitur: ꝙ homo natus in Sion eſſet ille, qui euerteret ſcelera ab Iacob: hoc eſt, qui deleret iniquitates Iacob: quod fecit Chriſtus noſter, qui ſanguine ſuo redemit Sion. Quem locum allegat Beatus Paulus ad Roma. capitulo vndecimo dicens: Nolo enim

vos

Digitized by Google

vos ignorare fratres myſterium hoc: vt non ſitis vobiſipſis ſapientes: quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo gentiũ intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret: ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion, qui arripiat, & auertat impietates ab Iacob. Idem etiam Vates capitulo .lii. cum de redemptione, quæ per Meſſiam facienda erat, mentionem faceret, inquit: Quàm pulchri ſuper mõtes pedes annuntiantis, & prędicantis pacem: annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem: dicentis Sion regnabit Deus tuus &c. & infra: Parauit dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentium: & videbunt omnes fines terrę ſalutare Dei noſtri &c. & iterum infra: Præcedet enim vos Deus, & congregabit vos Deus Iſrael. Quę omnia, etiã iuxta Rabinorum ſententiam intelligũtur de redemptione, quæ per verum Meſſiã facienda erat. Et parum inferius maximã deſcribit Meſſiæ excellentiam ſcilicet: Exaltabitur, eleuabitur, & ſublimis erit, vt pluries dictum eſt ſuperius. & licet ibidem dicatur: Gaudete, & laudate ſimul deſerta Hieruſalem: quia conſolatus eſt dominus populum ſuum, redemit Hieruſalem: tamen de præterita non loquitur ſalute, ſed de futura: tunc vtens præterito tempore loco futuri ob maiorem rei certitudinem: vt eſt ſępe Prophetarũ mos. Idem Eſaias .c.li. ait: Nunc qui redempti ſunt à domino, reuertẽtur, & venient in Sion laudantes, & lętitia ſempiterna ſuper capita eorũ, gaudium, & lætitiam tenebunt: fugiet dolor, & gemitus: ego ego ipſe conſolabor vos. & item ibidem: Salus autem mea in ſempiternum erit, & iuſtitia mea in generationes generationum. Quę omnia niſi in ſalute ſpirituali verificari non poſſunt, teſte Rabi Oſua in Bereſid raba, ſup illud, Quę expreſſabitur vltra .c. vii. vbi ait: Quòd nomẽ illud quod noíatur in Eſaia .c.li. vbi dicitur: Redempti à dño ꝯuertentur, & venient in Siõ cum laude, & lętitia ſempiterna, ſignificat Paradiſum. Itẽ ipſe Eſaias .c.lx. ſic dicit: Non audietur vltra iniquitas in terra tua, vaſtitas, & cõtritio in terminis tuis, & occupabit ſalus muros tuos, & portas tuas laudatio. Nõ erit tibi amplius Sol ad lucẽdum per diem: nec ſplendor Lunę illuminabit te: ſed erit tibi dominus in lucem ſempiternã: & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet vltra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia dominus erit tibi in lucem ſempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Quòd in hoc capitulo tractetur de Meſſia Rege ſatis diximus in hoc eodem ſexto libr. capitulo quartodecimo, quando de Magis diximus: & hoc ex conſenſu Rabi Moyſis Aegyptii. Cum autem in ſupraſcriptis Eſaię verbis dicatur de iuſtis in cœleſti patria ſaluatis, & beatificatis, qui æternis perfruũtur gaudiis: ideo huiuſmodi ſalus non niſi ſpiritualis eſſe poteſt. Et quia in eodem capitulo dicitur: Populus tuus omnes iuſti, & in perpetuum hæreditabunt terram, ſignificare voluit per terram cœleſtem patriam: vt paulo ante dictum fuit auctoritate Rabinorum Hebræorum. Idem Eſaias capitulo quinquageſimooctauo, vbi Deus oſtendens quid ſit, vel quale ſit bonum ieiunium ait: Diſſolue colligationes impietatis: ſolue faſciculos deprimentes: dimitte eos, qui confracti ſunt liberos, & omne onus diſrumpe: frange eſurienti panem tuum, & egenos, vagoſq; induc in domum tuam: cum videris nudum cooperi eum, & carnem tuam ne deſpexeris: tunc erumpet quaſi mane lumen tuum, & ſanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam iuſtitia tua, & gloria domini colliget te: tunc inuocabis, & dominus exaudiet: clamabis, & dicet ecce adſum: ſi abſtuleris de medio tui cathenam, & deſieris extendere digitum, & loqui, quod non prodeſt: cum effuderis eſurienti animam tuam, & animam afflictam impleueris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut Meridies, & requiem tibi dabit dominus ſemper, & implebit ſplendoribus animam tuam: & oſſa tua liberabit, & erit quaſi hortus irriguus, & ſicut fons aquarum, cuius

non deficiunt aquę. Idem cap.lxi. Spiritus domini ſuper me,eo ꝙ vnxit me, ad annunciandum manſuetis miſit me, vt mederer cõtritis corde, & prędicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem,& prędicarem annum placabilẽ domino Deo. Idem Vates cap.lv. Audite audientes me,& comedite bonum,& delectabitur in craſſitudine anima veſtra. Demonſtratum eſt ſuperius lib. iiii. cap. .xxiii.hic tractari de Meſſia: & per verba antecedentia conſtat hic ſpiritualia bona promitti,non autem temporalia. promittuntur enim bona animæ,& non corporis. Item eiuſdem Eſaię cap.lxv. Ecce ego creo cœlos nouos,& terram nouam, & non erunt in memoria priora, & non aſcendent ſuper cor: ſed gaudebitis, & exultabitis vſq; in ſempiternum in his, quæ ego creo:quia ecce creo Hieruſalem exultationem,& populum eius gaudiũ: & exultabo in Hieruſalem, & gaudebo in populo meo: & non audietur vltra in ea vox fletus,& vox clamoris &c. hęc dici de cœleſti Hieruſalem ĩfra libro ſexto, Oppoſitione decimanona, demonſtrandum eſt. Daniel Propheta ſimiliter cap. .vii.hoc ipſum ĩfraſcriptis approbat verbis,loquẽs de Meſſia Rege:Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur, & Regnum eius quod non corrumpetur: quod de terreno Regno dici non poteſt. & iterum ibidem magis infra:Suſcipient autem Regnũ ſancti Dei altiſſimi,& obtinebũt Regnum vſq; in ſęculum,& ſęculum ſęculoꝝ:hic autem Propheta loquit̃ de viris iuſtis.& iterum magis infra ibidem: Regnum autem,& poteſtas, & magnitudo Regni, quę eſt ſubtus omne cœlum detur populo ſanctorum altiſſimi: cuius Regnum ſempiternum eſt. Omne enim quod includitur intra ambitum vltimum cœli.ſ.empyrei, dabit̃ ſanctis: vt inquit Nicolaus Lyrenſis in ſuis ſup̃ hoc loco Cõmentariis: qa totum accedet ad gloriam electorum. Ex quibus Prophetę verbis patet remunerationem bonorum opeꝝ eſſe ſalutem ſpiritualem, & nõ tpalem,quia tpalis in æternum durare non poſſet. Idem etiam Vates cap.xii.In tempore illo cõſurget Michael Princeps magnus,qui ſtat pro filiis populi tui, & veniet tempus,quale nõ fuit ab eo: ex quo gentes eſſe cœperunt vſq; ad tempus illud, & in tempore illo ſaluabitur populus tuus:omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro:& multi de his,q̃ dormiunt in terrę puluere euigilabunt,alii in vitam æternam,alii in opprobrium, vt videant ſemper:qui autem docti fuerint,fulgebũt quaſi ſplendor firmamenti:& qui ad iuſtitiam erudiunt multos,quaſi ſtellę in ꝑpetuas æternitates.Tu autem Daniel claude ſermones,& ſigna librum vſq; ad tempus ſtatutum &c. hęc aũt erunt poſt vltimum Iudiciũ. Hieremias Propheta capitulo trigeſimotertio,hoc ipſum his enuntiat verbis: Et emundabo illos ab omni iniquitate ſua, in qua peccauerũt mihi: & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum:in quibus deliquerunt mihi,& ſpreuerunt me. Remittere enim homini iniquitates non temporalis eſt ſalus, ſed ſpiritualis, & ſolius Dei officium eſt. Idem Threnoꝝ cap.iiii.Spiritus oris noſtri Chriſtus dñs captus eſt ĩ peccatis noſtris:cui diximus:In vmbra tua viuemus in gentibus. Si enim in peccatis noſtris captus eſt, ergo non in ſuis: & licet pro peccatis noſtris mortuus fuerit,tamen in vmbra eius viuimus. Dauid etiam Rex, & Propheta Pſalmis infraſcriptis ſic de hac ſalute vaticinatus eſt. Pſal.xvi. Satiabor cum apparuerit gloria tua, in cœleſti.ſ.patria:quia in hac terreſtri vita nullus ſatiari põt:nec diuitiis priuatus erat, cum eẽt Rex,ideo cœleſtia optabat. Pſalmo vigeſimoſexto: Credo videre bona domini in terra viuentium:hoc eſt in Paradiſo cœleſti. Pſalmo trigeſimotertio: Redimet dominus animas ſeruorum ſuorum: & non delinquent omnes,qui ſperant in eo. Redimere animas ſpiritualis eſt ſalus. Pſalmo ſeptuageſimoprimo: Parcet pauperi, & inopi, & animas pauperum ſaluas faciet,ex vſuris, & iniquitate redimet animas eorum. & ſuperius dixerat: Iudicabit pauperes populi, & ſaluos faciet filios pauperum. Si animas pauperum ſaluas faciet à peccati labe, &

ſeruitute

Digitized by Google

ſeruitute liberabit eum, ſpiritualis igitur eſt liberatio. Pſalm. lxxxiii. Beati qui habitant in domo tua domine: in ſæcula ſæculorum laudabunt te: protector noſter aſpice Deus, & reſpice in faciē Chriſti tui, quia melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia, quia miſericordiam, & veritatem diliget Deus: gratiam, & gloriam dabit dominus &c. Quomodo autem redimi debeamus, admonet nos Eſaias capitulo. lii. dicens: Solue vincula colli tui captiua filia Sion, quia hæc dicit dominus: gratis venundati eſtis, & ſine argēto redimemini. Sine argēto inquit: hoc eſt ſine pecunia, ſed ſanguine paſſionis Chriſti: ſcilicet ſi ſoluerimus vincula colli noſtri per pœnitentiam, & fideliter, corde, verbo, & opere crediderimus. Pſalm. centeſimo quadrageſimo primo: Portio mea domine ſit in terra viuentium. Dauid Rex in abundantia diuitiarum, & honoris, quia Rex, petit quietem, & ſalutem in terra viuentium, tanquam maius bonum, quia in hoc mūdo eam habebat felicitatem, quam dare poterat mundus. Oſeę capitulo primo: Et domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in domino Deo ſuo, & non ſaluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus. Micheas capitulo quarto, hoc ipſum fatetur dicens: Et regnabit dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc, & vſque in æternum: hoc eſt in Paradiſo, quia alibi in æternum regnare nullus pōt. Et ſuperius multoties demonſtratum eſt per Sion ſignificari Paradiſum, etiam de conſenſu Rabinorum Iudęorum. Quod autem in poteſtate noſtra ſit vitam æternā habere: vel pœnas æternas: audiamus Omnipotentem Deum ſic per Ezechielem Prophetā dicentem capitulo. xviii. Et factus eſt ſermo domini ad me dicēs: Quid eſt, ꝙ inter vos parabolam veritatis in prouerbium iſtud in terra Iſrael dicentes: Patres comederunt vuas acerbas, & dentes filiorum obſtupeſcunt? viuo ego dicit dominus Deus, ſi erit vltra vobis parabola hæc in prouerbium in Iſrael: ecce omnes animæ meę ſunt: vt anima patris, ita & anima filii mea eſt: anima quæ peccauerit ipſa morietur: & vir ſi fuerit iuſtus, & fecerit iudicium, & iuſtitiam, in montibus non comederit, & oculos ſuos nō leuauerit ad idola domus Iſrael, & vxorem proximi ſui non violauerit, & ad mulierem menſtruatam non acceſſerit, & hominem non contriſtauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, panem ſuum eſurienti dederit, & nudum operuerit veſtimento, ad vſuram non cōmodauerit, & amplius non acceperit, ab iniquitate auerterit manum ſuam, & iudicium verum fecerit: inter virũ, & virũ, & in ꝓceptis meis ambulauerit: & iudicia mea cuſtodierit, vt faciat veritatem: hic iuſtus eſt, vita viuet, ait dominus Deus. Quod ſi genuerit filium latronem effundentem ſanguinem, & fecerit vnum de iſtis, & hęc quidem omnia non facientem: ſed in montibus comedētem, & vxorem proximi ſui polluentem, egenum, & pauperem contriſtantem, rapiētem rapinas, pignus nō reddentem, & ad idola leuātem, oculos ſuos, abominationem facientem, ad vſuram dantem, & amplius accipientē, nunquid viuet? Nō viuet cum vniuerſa hęc deteſtanda fecerit, morte morietur, ſanguis eius in ipſo erit. Quod ſi genuerit filium, qui videns omnia peccata patris ſui, quæ fecit timuerit, & non fecerit ſimile eis: ſup montes non comederit, & oculos ſuos nō leuauerit ad idola dom⁹ Iſrael, & vxorem proximi ſui non violauerit, & virum non cōtriſtauerit, pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit, panem ſuum eſurienti dederit, & nudū operuerit veſtimento, à paupis iniuria auerterit manum ſuam, vſuram, & ſuper abundantiam non acceperit, & iudicia mea fecerit, & in præceptis meis ambulauerit, hic non morietur in iniquitate patris ſui, ſed vita viuet. Pater eius, quia calumniatus eſt, & vim fecit fratri, & malum operatus eſt in medio populi ſui: ecce mortuus eſt in iniquitate ſua, & dicitis: Quare non portabit filius iniquitatem patris? videlicet: quia filius iudiciū, & iuſtitiā operatus eſt: omnia præcepta

mea cuſtodiuit,& fecit illa, vita viuet. Anima quæ peccauerit,ipſa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris: & pater non portabit iniquitatem filii: iuſtitia iuſti ſuper eum erit:& impietas impii erit ſuper eum. Si autem impius egerit pœnitentiam ab oībus peccatis ſuis, quæ operatus eſt: & cuſtodierit omnia precepta mea,& fecerit iudicium, & iuſtitiã, vita viuet,& non morietur: omnium iniquitatum eius,quas operatus eſt, non recordabor: in iuſtitia ſua, quam operatus eſt, viuet. Nunquid voluntatis meæ eſt mors impii, dicit dominus Deus:& non vt conuertatur à viis ſuis, & viuat? Si autẽ auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua,& fecerit iniquitatẽ ſm omnes abominationes,quas operari ſolet impius, nunquid viuet omnes iuſtitiæ eius,quas fecerat, non recordabuntur in præuaricatione, qua præuaricatus eſt:& in peccato ſuo, quod peccauit in ipſis morietur. Et dixiſtis: Non eſt æqua via domini: Audite ergo domus Iſrael: nũquid via mea nõ eſt æqua, & non magis viæ veſtræ prauę ſunt? Cum enim auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua,& fecerit iniquitatem morietur in eis? Iniuſtitia, quam operatus eſt, morietur: & cum auerterit ſe impius ab impietate ſua,quam operatus eſt, & fecerit iudicium,& iuſtitiam, ipſe animã ſuã viuificabit: conſiderans enim, & auertẽs ſe ab omnibus iniquitatibus ſuis, quas opatus eſt,vita viuet,& non morieť. Et dicunt filii Iſrael: Non eſt æqua via domini: Nunquid vię meę non ſunt æquę domus Iſrael:& num magis viæ veſtræ prauæ? icirco vnum quenq; iuxta vias ſuas iudicabo domus Iſrael, ait domin⁹ Deus: Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris,& non erit vobis in ruinam iniquitas. Proiicite à vobis omnes iniquitates veſtras, quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum,& ſpiritum nouum. Et quare moriemini domus Iſrael: quia nolo mortem morientis dicit dominus Deus: reuertimini,& viuite. Hęc omnia dominus Deus in antedicto Ezechielis cap. Videte igitur ex iſtis domini Dei verbis, ſi ſalus Meſſię eſt temporalis, an ſpiritualis? Alia etiam multa diuinorum Oracula Prophetarum in ſacris literis inueniuntur: in quibus hanc Meſſiæ ſalutẽ prędicitur futuram ſpiritualem, & non temporalem: quorũ aliqua ponenda infra capitulo.xcviii. huiuſmet ſexti libri: vbi de baptiſmate per Saluatorem noſtrum inſtituto verba facturi ſumus: ideo in hoc loco antedicta ſufficere reor ad noſtram hanc probãdam intentionem.

¶ Teſtimonia ex teſtamẽto nouo aſſumpta, ꝙ ſalus Meſſiæ ſit ſpiritualis, & non temporalis.

Quòd aũt ſalus Meſſię eſſet ſpũalis,& non tpalis Euangelia nr̃a multipliciter, & aperte declarant:& imprimis, Ioannis .c.iii. dicitur: Sic enim Deus dilexit mũdum, vt filium ſuum vnigenitum daret: vt omnis,qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternã. Non enim miſit Deus filium in mundũ vt iudicet mũdum: ſed vt ſaluetur mundus per ipſum: qui credit in eum non iudicatur: qui aũt non credit iã iudicatus eſt. Itẽ ibidem in calce ipſius.c. Qui credit in filiũ, habet vitam æternam: qui aũt incredulus eſt filio,non videbit vitã: ſed ira Dei manet ſuper eum.& ſunt verba B. Ioannis baptiſtæ. Item.c.iiii. Ecce dico vobis leuate oculos veſtros,& videte regiões, quia albæ ſunt iam ad meſſem: & q metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternã: vt & qui ſeminat ſimul gaudeat,& q metit.& paulisper infra: Ipſi aũt audiuimus,& ſcimus, qa hic eſt vere Saluator mundi. Itẽ.c.v. Amen amen dico vobis,quia qui verbũ meum audit,& credit ei,qui miſit me, habet vitam æternam,& in iudicium non venit, ſed tranſit à morte in vitã &c. Matthæi .c.v. diciť: Videns aũt Ieſus turbas aſcẽdit in montem:& cũ ſediſſet, acceſſerunt ad eum Diſcipuli eius: & aperiẽs os ſuũ docebat eos, dicens: Beati pauperes ſpiritu,qm̃ ipſoꝝ eſt Regnum cœloꝝ: beati mites,qm̃ ipſi poſſidebunt terrã: beati q lugent,qm̃ ipſi conſolabuntur: beati qui eſuriunt,& ſitiunt iuſtitiam, qm̃ ipſi ſaturabuntur: beati miſericordes, qm̃ ipſi miſericordiam

Digitized by Google

ſericordiam conſequentur:beati mundo corde,qm̄ ipſi Deū videbunt:beati pacifici,qm̄ filii Dei vocabuntur:beati q perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, qm̄ ipſoꝝ eſt Regnum cœloꝝ: beati eſtis cum maledixerint vobis hoīes, & perſecuti vos fuerint, & dixerint oē malū aduerſum vos mētientes pp me: gaudete, & exultate,qm̄ merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Sic enim perſecuti ſunt Prophetas,qui fuerunt ante vos. Item.c. ſexto: Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra: vbi erugo,& tinea demoliť: & vbi fures effodiunt,& furātur:theſaurizate autem vobis theſauros in cœlo: vbi nec erugo,nec tinea demoliť: & vbi fures non effodiunt,nec furanť: vbi eſt theſaurus tuus,ibi eſt & cor tuum: lucerna corporis tui eſt oculus tuus: ſi autem oculus tuus fuerit ſimplex, totū corpus tuū lucidum erit:ſi aūt oculus tuus fuerit nequā,totum corpus tuū tenebroſum erit:ſi ergo lumen,quod in te eſt, tenebrę ſunt,ipſę tenebrę quantę erunt? Nemo poteſt duobus dn̄is ſeruire:aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum ſuſtinebit,& alterum contemnet:non poteſtis Deo ſeruire, & Mamonæ &c. Item.c.ix. Et aſcendens Ieſus in nauiculam tranſfretauit,& venit in ciuitatem ſuam: & ecce offerebant ei paralyticū iacentem in lecto: videns aūt Ieſus fidem illoꝝ,dixit paralytico: Confide fili,remittuntur tibi peccata tua &c. Item.c.xiii.ait illi Ieſus: Si vis perfectus eſſe,vade,& vende omnia,quę habes,& da pauperibus: & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me: cum audiſſet aūt adoleſcens verbum abiit triſtis: erat enim habens multas poſſeſſiones. Ieſus aūt dixit Diſcipulis ſuis: Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in Regnum cœloꝝ. Et iteꝝ dico vobis: Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire,q̄ diuitem intrare in Regnū cœloꝝ. Multa etiam alia ſimilia habentur in noſtris Euangeliis,ex quibus aperte, & clare videtur Saluatorem noſtrum docuiſſe,& prędicaſſe ſalutem animaꝝ, & non corporum,& per conſequens ſalutē ſpiritualem:quod manifeſte ex his Saluatoris noſtri verbis magis verificatur, Lucę capitulo nono: Si quis vult poſt me venire,abneget ſemetipſum,& tollat Crucē ſuam quotidie,& ſequatur me: qui enim voluerit animam ſuā ſaluam facere,perdet illam:nam qui perdit animam ſuam propter me, ſaluam faciet illam. Quid enim prodeſt homini ſi lucretur vniuerſum mundum,ſe autem ipſum perdat,& detrimentum ſui faciat? Beatus Auguſtinus in libello de diffinitionibus orthodoxę fidei, capitulo vigeſimoquarto ait: In diuinis repromiſſionib° nihil terrenum,vel tranſitorium expectemus, ſicut Melitani ſperant:nō nuptiarum copulam, ficut Chernitus, & Marcion delyrant: non quod ad cibum, vel ad potum pertinet, ficut (Papia auctore) Hyreneus, & Tertullianus, & Lactantius acquieſcunt: neque poſt mille annos poſt reſurrectionem Regnum Chriſti in terra futurum, & ſanctos cum illo in delitiis regnaturos ſperemus, ficut Nepos docuit: qui primam iuſtorum reſurrectionem, & ſecundam impiorum confinxit. Et inter has duas mortuorum reſurrectiones gentes ignorantes Deum in angulis terrarum in carne ſeruandas: quę poſt mille annos Regni in terra iuſtorum inſtigante Diabolo mouendæ ſunt ad pugnam contra iuſtos regnantes:& domino pro iuſtis pugnante imbre igneo compeſcendas:atque ita mortuas cum cęteris in impietate ante mortuis ad æterna ſupplicia in incorruptibili carne reſuſcitandas. Et ibidem capitulo ſequenti ait: Nullus ſaluatur, niſi Deo auctore: nullum credimus ad ſalutem, niſi Deo inuitante venire: nullum inuitatum ſalutem ſuam, niſi Deo auxiliante operari: nullum, niſi orantem auxilium promereri: nullum Dei voluntate perire, ſed per ſeipſum pro electione arbitrii,ne ingenuitatis libertas, atq; poteſtas ſemel homini attributa ad ſeruilem cogatur neceſſitatem.

¶ Quartum probationis noſtræ fundamentum.

Quòd Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum Iudæorum auctoritate conſtet Meſſię ſalutem non temporalẽ, ſed ſpiritualẽ eſſe.

Quarto, & vltimo hoc nobis incumbit onus: vt Thalmudiſtarum, & Rabinorum Hebræorum auctoritate probemus ſalutem per Meſſiam hominibus afferẽdam, non temporalem eſſe debuiſſe (vt Iudæi ſomniant) ſed ſpiritualem. Rabi Moyſes Chimchi in tertio Iudicũ.c.vi. Non deſiderauerũt antiqui, & ſapientes Hebręorum, Meſſiam, ſiue aliquem aliũ miſſum à domino, vt delectarentur bonis exterioribus, ſiue delitiis huius mundi inferioris: ſed vt veram, & exactam intentionem antiquæ legis à Deo datę ſuper montem Synai, & per ipſum renouatæ haberent. Rabi Moyſes Gerundenſis in lib. Iudicum, in ſententiis Regum, inquit: Quòd non deſiderauerunt Prophetæ, & ſapientes tempus Meſſiæ, vt dominarẽtur ſuper orbem: nec vt haberent poteſtatem in gẽtibus, nec ad comedendum, nec ad bibendum, nec ad delitias, & voluptates, ſed vt vacarent in lege, & ſapientia, vt eſſet eis fas habere vitam ſæculi venturi, ſicut ipſe Rabi declarauit in ſententiis de pœnitentia: quã in illo tempore omnes diuitiæ reputabãtur tanquam terra: & non erit occupatio in Iſrael, niſi ad ſciẽdũ dominum: ideo erunt ſapientes magni: ſcient verba clauſa, & obſcura: & attingent ſcientiam ſui creatoris: vt dictum eſt Eſaiæ.c.xi. Quia tunc erit terra repleta ſcientia domini. hęc omnia ille Rabi. Aliqui aſſerũt hãc eſſe ſententiam Rabi Moyſis de Aegypto, qui magnus nominatur prędicator. Aliqui alii volunt fuiſſe ſententiam Rabi Moyſis Abẽmaimmon: ſed quiſquis fuerit iſte Rabi, ex hac ſententia elicitur plura ſpiritualium bonorum genera daturum fuiſſe Meſſiam Regem: ſcilicet veram ſcientiam verborum clauſorũ: hoc eſt ænigmaticis tegminibus inuolutorũ, planam, & apertam declarationem, peccatorum remiſſionem, & in pręſenti ſæculo gratiam, atque in futuro ſęculo gloriam: & ſic ſpiritualia bona, & non temporalia, vt carnales Iudæi ſentiunt. Et ideo Saluator noſter Iudęis temporalia bona petentibus, oſtẽdit Ioan. capitulo ſexto, ꝙ ipſe nõ venerat ad dandũ temporalia, ſed ſpiritualia, dicens: Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam: quem filius hominis dabit vobis: ego ſum panis vitæ: patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt: ſed panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita: ſi quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. & ibidem magis infra dicit Diſcipulis: Verba quę locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt: caro enim non prodeſt quicquã. In Vehelle ſcemoth raba, ſuper illud Geñ. capitulo. xli. Dixitq; Rex Aegypti ad Ioſeph: Ego ſum Pharao, abſq; tuo Imperio non mouebit quiſquam manum, aut pedem in omni terra Aegypti. dixit Rabi Moyſes Aegyptius, ſiue Rabi Iothan, ex illo li: Ego Pharao, qui erat homo carnalis addiſcere poſſumus, ꝙ aliud ẽ: Ego domini noſtri Dei: quoniam eo ꝙ Pharao dixit ad Ioſeph: Ego ſum Pharao: dignus factus eſt Ioſeph, vt omne illud aſſequeretur bonum. Sed qñ venerit li: Ego Dei: vbi dicit Eſaias.c.xlvi. Ego feci, & ego faciam: ego portabo, & ſaluabo: quis dubitat ꝙ multum bonum habebimus? Credis forſan ꝙ mundi Redemptor acceptator ſit perſonarum? certe non: ſed quicũq; corde, verbo, & opere crediderit in eo, ſaluus erit, atq; redẽptus. ſcriptum eſt enim Hieremiæ.c.xxiii. In diebus illis ſaluabitur Iuda. i. ꝯfeſſor veritatis: qm̃ Iudas interpretatur in tp̃e ꝯfitens. Ex huius Rabini ſn̄ia non obſcure ꝯſtat, Meſſiã Regem attuliſſe, ſiue allaturũ fuiſſe hoibus ſalutem: & ſalutem ipſam nõ tp̃alem, ſed ſpiritualẽ fuiſſe, vel futurã eſſe. In Midraſtilim: hoc eſt in Cõmentariis Pſalterii ſup illis verbis, Pſal. xxxv. Quia apud ẽt tp̃s veniet: ꝙ antiqua lex ceſſabit, & tandem ab ipſo Deo benedicto iterum renouabitur cum aliquibus rebus neceſſariis: tam pp noſtram ſaluationẽ, q̃ etiam propter ſui gloriam. & hoc erit tempore Meſſię Redemptoris noſtri.

Saluator Hebręꝰ ſic. Quidã hõ i nocte tenebroſa ambulans, & lumen ĩ mãu ſferebat: cui ob obſcuritaté tẽporis lucerna extinguebat: ſic

te eſt

re eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen. Rabi Ioanna ſic inquit: Quidam homo ambulans in nocte tenebroſa lucernam ferebat accenſam: cumq; ab ea per aliquam temporis moram aliqualiter illuminaretur, lucerna extinguebat: vnde iterum accendebat, & iterum poſt puſillũ extinguebatur, & ſic eam iterum accendere oportebat. Dixit ergo ille homo: Vſquequo laborabo accendendo lucernas, quę modicę ſunt durationis? melius eſt vt expectem ortum Solis, vt eius irradiante ſplẽdore meum poſſim iter perficere: & ſuam adaptans ſimilitudinem ſequitur, dicens: Sic ꝯtigit Iſrael, qui cum eſſent captiuati in Aegypto p Moyſem, & p Aaron (ſm refert Saluator Hebręus) redempti ſunt: vt habet in Moyſis Pentateucho: & maxime in Exodo: & in Numeris: ſed poſtea ſubiugati ſunt ſub Iabim Regem Chanaam per manus Siſarę Ducis exercitus ſui: à cuius iugo liberati ſũt per Barach, & Deibram: vt Iudicum cap. .iiii. Poſtea iterum ſubiugati ſunt ſub Madianitis: à qua ſubiectione liberati ſunt p Gedeonem: vt Iudicũ cap. vii. Conſequẽter per alias nationes conuicinas ſubiugati ſunt, à qbus liberantur à Deo p Iudices: iuxta illud Iudicum cap. ii. Suſcitauitq; dñs Iudices, qui liberarent eos à deuaſtantium manibus. Poſtea transſmigrati ſunt in Babyloniã, & ide redempti ſunt per Eſdram, Ananiam, & Miſael. Rurſus ſubiugati ſunt per Romanos. Dixit igit Iſrael: Vſquequo laborabimus in huiuſmodi redẽptionibus, & ſucceſſiuis ſubiectionibus? A modo non q̃rimus illuminari, niſi per ipſummet in ꝓpria pſona. & hoc quod dicitur: Benedictus qui venit in nomine dñi Deus dñs: & illuxit nobis. hęc omnia ibi in Midraſtilim. deinde ſequit. Ait Rabi Symeõ filius Lachis, ait dñs Deus ad Iſrael: Deſideratis ne vos cum cęteris populis cõmunicare, ſiue ad ſuos Deos accedere? ait Iſrael: Dñe Deus noſter noli tentare nos, iam decreuimus ſub vmbra alarum tuarum refrigerari, & in fide tua ſemper ſtare, & in lumen tuũ venturum illuminari, & per legem tuam futuram ſaluari, & per gloriam tuam à manibus Dęmonii liberari: & hæc in tpe Meſſiæ, qui erit filius Dei, qui veniet ad illuminationem noſtrã, & vt educat nos ad gloriam tuã, & vitam æternã: ſicut ait Dauid ĩ eodẽ Pſalmo. Aduerte lector: ꝙ Rabi ille Ioãna ponere voluit differẽtiam inter vltimã redẽptionem ab Iſrael expectatã fieri per Meſſiam Regem: quæ erit ſpiritualis, & magni gaudii, & finem nõ eſt habitura, & redemptiones priores iam pręteritas, & tpales, quę non durant, ſed ſępiſſime mutant. Cum aũt redẽptio iſta vltima ab hoĩbus Hebręis expectetur fieri per Meſſiam. de quo Rabini illi exponunt illud: In lumine tuo videbimus lumen, Pſal. xxxv. quæ ſalus ſpiritualis eſſe debebat, & non tpalis: qa ſempiterna, & ĩmutabilis eſſe debebat: vt ſupra dictum eſt. Igit ſalus Meſſiæ Regis ſpiritualis, & non tpalis eſſe debebat: & ſic iſti duo Rabini ꝯfitentur ẽt Meſſiã eſſe Deũ.

Finus Ferrarieñ.

Priſci Thalmudiſtę pluribus in locis p terram ꝓmiſſionis, ſiue per Zion, ſeu Cigion, ſpiritualem exponunt ſalutẽ: & clarius in Sanhedrin in pĩcipio. c. Helech: Omnis Iſrael partem habet futuri ſęculi. Scriptum eſt enim Eſaię cap. lx. Populus tuus oẽs iuſti in æternum hęreditabunt terrã: hoc eſt Paradiſum. Rabi Moyſes Aegyptius in ſuo Deuteronomio. in titulo de poenitentia, cap. viii. particula. vii. loquẽs de pręmio æterno, inqt: Hoc eſt præmiũ, quo nullũ ſupius: & hoc eſt bonũ. poſt qđ nullum aliud bonum: & hoc deſiderauerunt oẽs Prophetę: qđ bonũ ẽt multis vocat noĩbus: vt mons Dei, & locus ſanctus eius, & locus ſanctuarii, & via ſancta, atria dñi, tẽplum dñi, domus dñi, & porta dñi. hæc ille Rabi. Rabi ẽt Eliezer nomine Rabi Hanlabu in libro ieiunioꝝ. c. tribus temporibus, inquit: Futurum eſt: vt dñs Deus noſter magnam faciat choream cum iuſtis in Paradiſo: & ipſe erit in medio illorum: vt eorum quilibet poſſit eum cum digito inſinuare: quia ſic habet Eſaiæ cap. xxv. Ecce Deus noſter iſte, expectabimus eum, & ſaluabit nos iſte dominus: ſuſtinuimus eum, & exultabimus, & lętabimur ĩ ſalutari eius. Volentes igitur huius Rabi ſententiam

Digitized by Google

cum Eſaia Propheta concordare, dicere poſſumus, ꝙ licet Eſaias inter cætera loquatur hic de vltimo iudicio, tamẽ nihil nobis obſtat, qn ex antedictis, has duas elicere poſſimus cõcluſiones.ſ. primo ꝙ ipſe Saluator noſter in humana effigie ipſum facturus ſit iudicium, & ꝙ cum iuſtis: ideſt Apoſtolis, & aliis q̃pluribus etiã iuſtis, & ſanctis exultet, & lætetur: & per conſequens, ꝙ ſalus ſua ſit ſalus ſpiritualis, & futuri ſæculi: & non temporalis, & huius ſeculi. In Midraſtilim dicitur, vt refert Rabi Menahen Rachenad ſuper Geñ. cap. iii. his verbis: Salus Iſrael eſt ſalus Dei: vt dixit Rabi Barachias ſacerdos. ſcriptum eſt enim Iuſtus, & ſaluatus. non autem ſcriptũ eſt Iuſtus, & Saluator. hęc ille. Huius autem ſententię reſolutio eſt: quia gaudet diuina ſapientia de perfectione cuiuſq;, & potiſſimum humani generis, cum ipſa natura humana naturalium creaturaꝝ optima ſit. Dicit autem Iſrael: ſicut quicunq; hominũ perfectionem adeptus eſt, vere Iſrael in ſacro canone dici ſolet: ſic itidem cum operis perfectio quodãmodo in ipſum redundat operantem. Verum eſt igitur dicere, ꝙ ſalus Iſrael: ideſt perfecti hominis, ſalus eſt Dei: in cuius teſtimoniũ adducit ille Rabi prophetiam Zachariæ caplo. ix. quæ omnium ſententia de Meſſia loquitur: videlicet: Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator. Verum vbi Latine dicit Saluator, ibi Hebraica litera habet Noſca: ideſt Saluatus: Meſſias nempe agentẽ ſignificat: hoc eſt Saluatorem: Noſca vero patiẽtem ſignificat: hoc eſt ſaluatum. Iſte igitur ſenex, & ſacerdos ibidem demõſtrare conatur, ꝙ Deus ſaluando, Iſrael ſaluatus dicatur: ꝓpter hoc, ꝙ litera Hebraica dicat ſaluatus: per iuſtum nanq; Deũ innui voluit. Cum igitur ibi iuſtus omniũ cõſenſu Meſſiam ſignificet: itidem ergo Meſſias Deus eſt. Dixit Rabi Hãna: Moyſes glorificauit Iſrael, dicens: Beatus tu Iſrael, quis ſimilis tui popule, qui ſaluaris in domino? vt Deuterono. cap. xxxiii. in calce capitis. non dixit: Quem ſaluat dominus: ſed Qui ſaluaris in dño: qa Deus dixit ſic: In hoc mundo vos eſtis per manus hominum ſaluati: ſed in tempore futuro egomet veſter ero redemptor: ita vt deinceps nequaq̃ ab alio iudicari, & ſubiugari ſitis. Si ipſe Deus Meſſias in futuro: hoc eſt tempore ſui aduentus, redemptor erit Iſraelitarũ: hoc eſt iuſtorum, ita ꝙ amplius ab alio iudicari, ſiue ſubiugari non poſſent: ergo in cœleſti patria hoc futurum erat, & adhuc erit, vbi nullus eſt beatitudinis finis. Spiritualis igitur redẽptio, & ſalus, eſt Dei ſalus: vnde ab hac ſententia alienum non eſt dictum illud Saluatoris noſtri ad Iudęos: de quo Ioannis cap. viii. Si ergo vos filius liberauerit, vere liberi eritis: quod id ipſum eſt, ac ſi dixiſſet: Si vos filius ſaluos fecerit, tunc vere ſalui eritis. Rabi etiam Animonolutans, Rabi Moyſes Aegyptius, & nonnulli alii Rabini, qui dixerunt: Vanum eſſe, atq; inane Meſſiam à Iudæis vlterius expectari: ſed Iudæorum redemptionem in ſola dixerunt conſiſtere pœnitentia: vt ſuperius copioſe narratum eſt libro quinto, capitulo duodecimo: & plus abũdantius probabitur libro ſeptimo, capitulo trigeſimoquarto. Si igitur per pœnitentiam habenda eſt huiuſmodi ſalus, ergo ſalus ipſa ſpiritualis eſt ſalus, & nõ temporalis. Habetur inſuper Gloſa quędam Hebraica in Bereſid raba ſuper illud Geñ. capitulo vigſimooctauo: Quando Iacob vidit ſcalam &c. in qua dicitur: quod Moyſes antequam moreretur, ductus, vel raptus fuit in cœlum, & vidit ibi Meſſiam ædificantem Hieruſalem in cœlo ex margaritis, & lapidibus pretioſis: & dixit Meſſias ipſi Moyſi: Quod pater ſuus Iacob vtranq; Hieruſalem: ſcilicet terrenam, & cœleſtem pręuidit ædificandam: ex hoc, ꝙ illa ſcala ex vna parte tangebat cœlum, & ex altera terram: & ꝙ quaſi nihil erat illa Hieruſalẽ, quę erat in terra ædificata, reſpectu illius cœleſtis: quia iſta erat temporaliter, illa autem in æternũ duratura pro filiis Iſrael. Quod audiẽs Moyſes, dixit: Lętatus ſum in his, quæ dicta ſunt mihi: vt Pſal. xxi. Ex omnibus igitur antedictis manifeſte patet cuilibet etiam Hebræo, niſi omnino deſipiat: tum ratione, tum etiam diuinis

eloquiis

Digitized by Google

eloquiis tam veteris, ꝙ noui teſtamenti, tum demum Thalmudiſtaꝝ, aliorumq́ꝫ Rabinorum ſuoꝝ ſententiis, & auctoritate, hanc veram eſſe concluſionem: Quod redemptio, ſiue ſalus per Meſſiam Regẽ iamdiu allata ſm nos Chriſtianos, ſiue afferenda ſm Iudæorum errorem, non tẽporalis, vt Iudæi ſomniant: ſed ſpiritualis: hoc eſt futuri ſęculi eſſe debebat. Quę autem, & qualis eſſet iſta ſalus ſpiritualis, Eſaias Propheta. c. lxiiii. his verbis aperte declarat: A' ſęculo non audierunt, nec auribus perceperunt, oculus non vidit Deus abſq́ꝫ te, quæ præparaſti expectantibus te. Ex quibus verbis non obſcure percipitur, ꝙ remuneratio præparata iuſtis in cœleſti patria exuperat omnem ſenſum.: vnde determinatio communis eſt apud Iudæos, prout Rabi Moyſes dicit, ꝙ in alia vita non eſt cibus, nec potus, nec actus venereus, ſed iuſti delectantur ex ſplendore diuinę gratię.

¶ Quo morbo premebatur humanum genus, vt ei diuinus mittendus eſſet Saluator.

ꝗſtio Iudæi. Inquirit Iudæus, dicens: Quo morbo laborabamus nos Iudęi, & etiã vos Chriſtiani: vt ad redemptionem noſtrã, & veſtram neceſſarius eſſet Meſſiæ Regis aduentus? Inquam & ego ſimiliter Iudæo.

Reſpon Dicite quęſo Iudęi: Quo morbo, qua'ue captiuitate oppreſſi erant antiqui illi parentes noſtri, & veſtri, Abraam ſcilicet, Iſaac, Iacob, & ſucceſſiue Dauid Rex, quibus Omnipotẽs Deus ſuũ ꝓmiſit mittere Saluatorem: vt ſuperius in primo huius operis lib. continetur? Quo inquam morbo: qua'ue captiuitate detinebantur temporali: vt neceſſariũ eſſet mittere eis diuinum Saluatorem? cum nullo ſaltem tꝑali morbo premerent̃. ſi igitur ipſi antedictaꝝ promiſſionum tpe nullo premebantur morbo temporali: nullaq́ꝫ detinebantur captiuitate temporali: ſcilicet vt ad aliam quandam redemptionem, & ſalutem hominibus afferendam promiſerit Deus, Meſſiam: hoc eſt Saluatorem, mittere neceſſe fuit: ne Omnipotentis Dei promiſſiones fruſtra, & incaſſum factas fuiſſe videantur. ſi autem mentiri nõ volumus, nil aliud hoc fuiſſe fatebimur, niſi propter peccatum primi parentis noſtri Adæ, quando in eſu pomi ſibi vetiti diuinum tranſgreſſus fuit mandatum: ꝓpter quam trãſgreſſionẽ iuſta damnatione tenebatur genus humanũ. & oẽs erãt irę filii. de qua ira ſcriptum eſt: Quoniam oẽs dies noſtri defecerunt: & in ira tua defecimus: anni noſtri ſicut aranea meditabũtur. ſicut Beatus Auguſtinus in Enchiridion cap. xxxii. de qua ira dicit etiã Iob: Homo enim natus ex muliere breuis vitę, & plenus irę. de qua ira dicit etiã dominus Ieſus: Qui credit i filio habet vitã æternam: qui autem non credit in filiũ non habet vitam æternam: ſed ira Dei manet ſuper eum. non ait, Veniet: ſed Manet ſuper eum: quaſi dicere voluiſſet: ꝙ iam antea inceperit: cum hac quippe omnis homo naſcitur: ꝓpter quod dicit Apoſtolus: Fuimus enim & nos natura filii irę, ſicut & cęteri. In hac ira cum eſſent homines per originale peccatum: & tanto grauius, & pernitioſius, quanto maiora, vel plura inſuper addiderunt, neceſſarius erat mediator: hoc eſt reconciliator, qui hanc iram ſacrificii ſingularis, cuius erãt vmbrę omnia ſacrificia legis, & Prophetarum oblatione placaret. vnde dicit Apoſtolus: Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filii eius: multo magis recõciliati nũc in ſanguine eius ſalui erimus ab ira per ipſum. Cum autem Deus iraſti dicitur, non eius ſignificatur perturbatio, qualis eſt in animo iraſcentis hominis, ſed ex humanis motibus tranſlato vocabulo vindicta eius, quæ non niſi iuſta eſt, iræ nomen accepit. Quod ergo per mediatorẽ reconciliamur Deo, & accipimus ſpiritum ſanctum, vt ex inimicis efficiamur filii: quotquot enim Spiritu aguntur, hi filii ſunt Dei: hæc eſt gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. hæc ille. Omnes enim nos incurrimus peccatum originale: non quia patres noſtri proximi illud habuerint: ſed ꝗa Adam erat illo peccato infectus: quoniam dato, ꝙ aliquis homo cõceptus eſſet ſine peccato originali, ſicut ſolet à multis de glorioſa

virgine Maria aſſeri,& affirmari:& illum filium gigneret:& iſte homo nunq̃ peccaret mortaliter,neq; venialiter,ſicut oẽs aſſerũt de antedicta domina noſtra, adhuc filius ab illo genitus,in peccato originali naſceretur,niſi Deus ex ſpeciali priuilegio eum à peccato præſeruaret. Et ſimiliter non contrahitur peccatum originale in paruulis ex peccato parẽtis imediati: quia quæ ſunt perſonalia non tranſeunt in prolem:nam ſi peccatum trãſiret,ſimiliter tranſiret gratia:quod falſum eſt. Sed peccatũ originale eſt in omnibus ex peccato primi parentis: ſcilicet Adæ: eo ꝙ in illo erat tota ſpecies humana:ſic enim inquit Apoſtolus ad Romanos capitulo q̃nto:Omnes in Adam peccauerunt:quaſi omnes eſſent in ipſo,quando ille peccauit, & omnes peccarent eo peccante. Erant quippe omnes in lumbis eius: ſicut dicit de Leui,ꝙ erat in lũbis Abrahæ, & decimatus eſt, quando decimas dedit Abraã Melchiſedech ſacerdoti: vt ad Hebræos capitulo ſeptimo. vnde Apoſtolus dixit notanter:Omnes in Adam peccauerunt.& non dicit:Omnes peccauerunt in Eua: licet fuerit tam peccatum Euæ, q̃ Adam:neq; dicit ſimul:Omnes in Adã, & Eua peccauerunt: ſed quia in Eua non fuit tota natura:licet fuerint omnia indiuidua poſteriora:in Adam autem tota natura fuit, cum ipſe aliquando eſſet ſolus homo,& omnis humanitas ab eo deriuata eſſet,ſiue per propagationem, ſiue per ablationem partis,ſicut fuit Eua in ipſo, quia de eo formata eſt. Et ob hoc,cum de peccato originali loquimur,nõ dicimus, ꝙ prouenit in nobis ex peccato primorum parentum,ſed ſolum ex peccato primi parentis:ideſt Adæ: quaſi nihil fecerit Euæ peccatum ad peccatum noſtrum originale,cum Apoſtolus non dicat nos peccaſſe in Eua, ſed ſolum in Adam. Et ſimiliter peccatum Adæ eſt nobis cauſa omnium malorum,& nõ peccatum Euę: nam ſi illa peccaſſet,& non Adam, non incurriſſemus nos peccatum originale:& conſequenter neq; in pœnas, quæ conſequuntur peccatum originale, quia tamẽ Eua fuit cauſa Adæ peccandi,& ille non peccaſſet,niſi illa peccante: vt colligitur Geñ. capitulo tertio: Attribuimus igitur mala noſtra peccato primorum parentũ, quaſi ambo ad hoc aliquid egerint: & tñ etiam ſi Eua non peccaſſet,& Adam peccaſſet,nos incurriſſemus in peccatũ originale,& in omnia mala ſicut incurrimus, qa(vt Apoſtolus dicit) omnes in Adam peccauerunt: ergo peccante illo omnes peccauimus. Redeundo igitur ad propoſitum noſtrum:ꝙ ſiue Eua formata fuiſſet in Paradiſo,ſiue foris,nihil obſtabat,neq; conferebat ad ſignificationes ſupra poſitas: quia quicquid competebat generi humano per ſolum Adam ſignabat: in quo fuit tota natura ſpeciei:& per Euam nihil figurabatur:qa ipſa non fuit vt continẽs totam ſpeciem,ſed vt indiuiduum ſingulare ſpeciei: vt demonſtratum eſt. Quod autem Adam edendo illud pomum vetitum peccauerit, Geneſeos liber oſtendit cap. iii. cũ ob illud ex terreſtri eiectus fuerit Paradiſo. Item Oſeę cap. vi. dicitur ad huius rei probationem: Ipſi autem, ſicut Adam, tranſgreſſi ſunt pactum. Eſaiæ quoq; capitulo quadrageſimotertio, dicit ab ipſo Deo:Pater tuus primus peccauit, & interpretes tui prçuaricati ſunt in me, & contaminaui Principes ſanctos, ſiue (ſm Hebraicã veritatem)profanaui Principes ſanctos:dedi ad interitum Iacob, & Iſrael in blaſphemiã. Pater tuus primus:hoc eſt Adam peccauit, quando. ſ. diuinum negligens mandatum, pomum comedit vetitum: quapropter Principes ſancti:ideſt Patriarchę,cęteriq; iuſti ab eo deſcendentes cõtaminati:ideſt tanq̃ profani à diuina viſione ſeparati ſunt:quemadmodũ ꝯtaminati à tẽplo ſeparabant. Audite rurſus vos Iudęi: quid apud eundem Eſaiã ibidem paulo ſuperius populo dicat Deus:Seruire me feciſti in peccatis tuis, quia dominus Deus pro ſceleribus ſerui populi expiandis ſerui formam accepit:non poterat ſeruire Deus,inquãtum Deus,inſeruiuit igitur inquantũ homo: fuit igit Meſſias Deus,& homo:qđ patet etiam per ſequentia ibidem. ſ. Præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis: ideſt pœnam ꝑpter iniqtatem tuã. Noli

timere ſerue mi Iacob: ego ſum qui deleo peccata tua: ideſt quamuis delictum tuũ vſq; adeo graue ſit: vt ab humana ſpecie ſola expiari nequeat: ego tamen Deus, & homo penitus expiabo. Daniel etiã cap. .ix. ſic iquit: Vt cõſũmetur prętuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna: hoc eſt vt veniat Meſſias ad delẽdas populi iniquitates. Confirmat etiam hoc iterum Eſaias cap. lii. ſic dicẽs: Solue vincula colli tui captiua filia Sion: quia hæc dicit dominus: Gratis venundati eſtis, & ſine argento redimemini. ꝙ hęc de Chriſto dicatur, teſtatur Apoſtolus ad Romanos capitulo decimo, vbi dicitur: Quàm pulchri, ſiue ſpecioſi pedes Euangelizantium bona. Propheta igitur inquit: Venundati eſtis: hoc eſt ſerui facti eſtis peccati: qui enim peccat, ſeruus efficitur peccati: vt Ioannis capitulo octauo. Et Gratis dixit: hoc eſt fruſtra, & ſine vtilitate: immo cum damno. poſtea ſubdit: Et ſine argento redimemini: qa (vt inqt Beatus Petrus Apoſtolus in ſua prima Epiſtola) ſcientes: ꝙ non corruptibilibus auro, vel argento redempti eſtis: ſed pretioſo ſanguine quaſi agni imaculati Chriſti, & incontaminati. Paulus etiã Apoſtolus ad Titum cap. ii. loquens de Chriſto iquit: Qui dedit ſemetipſum pro nobis: vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem. Item ipſe idem Apoſtolus ad Hebręos cap. ix. inquit: Si enim ſanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulę aſperſus iniquitates ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit imaculatum Deo, emundauit conſciẽtiam noſtram ab operibus mortis ad ſeruiendum Deo viuenti? Item ibidem cap. xlvii. dicit: Nullum ab originali peccato poſſe ſaluari, niſi per mediatorem Dei, & hominũ Ieſum Chriſtum, his verbis: Illud tamen vnum peccatum: quod tam magnum in loco, & habitu tantę felicitatis cõmiſſum omne: vt in vno homine originaliter, atq; (vt ita dixerim) radicabiliter totum genus humanum damnaretur, non ſoluitur, ac diluitur, niſi per vnum mediatorem Dei, & hominum hominem Chriſtum Ieſum, qui ſolus potuit ita naſci, vt ei opus nõ eſſet renaſci. Beatus etiã Auguſtinus in Enchiridion cap. .50. inquit: Omnem ex Adam natum in damnatione detineri, & omnem in Chriſto renatum à damnatione liberari. verũ tamen quod paulo poſt dicit: Sicut per vnius delictũ in omnes homines ad condemnationem, ita per vnius iuſtitiam in omnes homines ad iuſtificationem vitę: ſat.s indicat ex Adam neminem natum, niſi damnatione detineri: & neminem niſi in Chriſto renatum, à damnatione liberari. Idem eodem lib. cap. xxvi. Ita ergo res ſe habet, iacebat in malis, vel etiam voluebatur, & de malis in mala pręcipitabatur totius humani generis maſſa damnata, & adiuncta parti eoꝝ, qui peccauerũt Angeloꝝ, luebat impię deſertionis digniſſimas pœnas. Ad iram quippe pertinet iuſtam quicqd cęca, & indomita concupiſcentia faciunt libenter mali: & quicquid manifeſtis, apertiſq; pœnis patiunt inuiti: non ſanè Creatoris deſiſtente bonitate, & malis Angelis ſubminiſtrare vitam, viuacemq; potentiam: quę ſubminiſtratio ſi auferatur, interibunt: & hominum, quamuis de ꝓpagine vitiata, damnataq; naſcẽtium formare ſemina, & animare, & ordinare membra per temporũ ætates, per locorum ſpatia vegetare ſenſus, alimenta donare: melius enim iudicauit de malis bene facere, ꝙ̃ mala nulla eſſe permittere. Et ſi quidem in melius hominum reformationem nullam prorſus eſſe voluiſſet: ſicut impiorum nulla eſt Angelorum: nonne merito fieret, vt natura, quæ Deum deſeruit, quæ præceptum ſui Creatoris, quod cuſtodire facillime poſſet, ſua male vtens poteſtate calcauit, atq; tranſgreſſa eſt: quæ ſui in ſe Creatoris imaginem ab eius lumine contumaciter auerſa violauit: quæ ſalubrem ſeruitutem ab eius legibus male libero abrupit arbitrio: vniuerſa in æternum deſereretur ab eo, & pro ſuo merito pœnã penderet ſempiternam? Plane ita faceret, ſi tantum iuſtus, non etiam miſeri-

cors eſſet, ſuamq; indebitam miſericordiã multo euidentius in indignorum potius liberatione monſtraret.

Quali ſacrificio peccatum Adæ deleri potuerit: & quibus deleri non potuerit.

Ad hoc, ꝙ homo iuſtificari, & mundari poſſit à delicto, & à ſeruitute peccati, oportet vt eum charum, & acceptum, ac dignum vita reddat æterna: tunc enim homo vere iuſtificatus dicitur: quãdo digne vitã meretur æternam: ſed quia homo ꝓpter originale peccatũ æterna erat vita priuatus: & propter actuale erat ad æternam ſenſus pœnam in Inferno obligatus, & per conſequens ꝓpter vtrunq; peccatum in odio, & ira Dei erat, & permanebat: ideo oportebat eum prius ab vtriuſq; peccati reatu abſolui, & mundari, & ſucceſſiue ad conſequendam vitam æternam in ſummi Dei gratiam, & amorem reduci, & gratificari.

Oppoſitio. Sed inquit Iudæus. Rabini noſtri hũc Adę reatum paruifaciunt, & nihil penitus æſtimãt: tu autem tam graue eſſe dicis: vt ad hanc culpam delendam magno ſtudio elaborandum eſſe: vt in ſummi Dei gratiã, & amorem reducatur, & gratificeť. Tanta'ne eſt hęc culpa, & tam grauis, vt aliquo non potuerit deleri ſacrificio? Reſponſio.

Reſponſio. Multa equidem, & grandia vnica quęris interrogatione, non aduertens quid Salomon Rex veſter, & diuinus Vates i ſuo dixerit Eccleſiaſte cap. viii. ibi enĩ ſic ait: Et intellexi, ꝙ operum omnium Dei nullam poſſit homo inuenire rationem eorũ, quę fiunt ſub Sole: & quanto plus laborauerit ad quęrendum, tanto minus inueniat: etiam ſi dixerit: Sapiẽs ſe noſce, nõ poterit reperire. Voluntas igitur Dei nõ diſcutienda eſt, ſed cum gratiarum actione patienda, & toleranda: vnde ſi ad oẽs interrogationis tuę partes non reſpõdebo, vel omnino tibi in reſpondendo nõ ſatisfecero, Salomon tibi rationẽ allegat. Quod autem tranſgreſſio Adę primi parentis noſtri grandis, & grauis fuerit, & non ita leuis, vt tui inquiunt Rabini, ex hoc maxime cognoſci poteſt, quia humanum genus non ſolum à diuina ſeparauit gratia, ſed ea oĩno priuauit: & ideo inter ſũmum Deum, & ipſum genus humanum maximã generauit inimicitiam: quapropter culpa illa adeo grauis fuit, vt ꝑ purum hoiem nequaq̃ deleri poſſet: nec ẽt inter ipſos Deũ .ſ. & humanum genus aliqua fieri poſſet reconciliatio, niſi vt infra diceť. & vt intelligas qualiter, & qbus rationibus hęc fieri nõ poſſent, & qd ad hoc faciendum neceſſariũ, & opportunũ erat, ad ea quæ dicturus ſum, diligenter aduerte, quia ardua ſunt, & difficilia.

Vita corporis anima eſt: animæ vita Deus: naturę ordo exigit, vt corpus animę, anima Deo pareat: iuſtitię ordo requirit, vt ſi à Deo diſſentiat animus, talionis pœna diſſentiat corpus ab anima, atq; ſenſus à ratione. Rebellauit à Deo primi parentis animus: rebellauit corpus, ac ſenſus ab eo. Rebellio prima peccatum fuit: ſecunda pœna quędam peccati fuit, atq; peccatum, quoniam rationi derogauit, & Deo. Complexio, affectioq; rebellis à primo quaſi ſapor qdam ꝓfluxit in oẽs: qui ide quaſi riuuli à fonte manarunt. Hoc igiť originale vitium eſt cęterorũ malorũ animę, corporiſq; origo. Rebellio igiť eiuſmodi, qm̃ infiniti Dei derogauit maieſtati, mortales ad infinitam beatitudinẽ ineptiſſimos reddidit: neq; dirigi niſi per infinitũ Deum poterant: dirigendi tñ aliqñ erant, ne fruſtra à Deo fuiſſent ab initio ad beatitudinẽ ordinati. Per voluptatem cõmiſſum eſt peccatũ, per ꝯtrarium voluptatis dolore purgandũ, peccauit ſemel oĩs quodãmodo humana natura in homine illo, qui vicem gerebat oium: pati ſimiliter ſemel quodãmodo debet omnis in aliquo, qui vicem quoq; oium gerat: qui longe magis cum Deo ꝯſentiat, q̃ ille diſſenſerit: oium vero vicẽ poſt Adam ſolus ille gerere potuit, qui Deo penitus iunctus eſſet oium conditori. Fuit igitur Deus ſimul, & homo. Deus, vt oẽs complecteretur, infinitamq; culpam poſſet diluere: homo vt pati pro culpa poſſet, atq; vt pateref homo, quẽadmodum peccauerat homo, ſic & illius hoïs pœna, meritumq; vim aliquã habuit infinitã, iquantũ ac vera Deo iũctus

fuerat

fuerat infinito: infinito aũt quodãmodo ſupplicio, meritoq́; opus fuerat ad infinitam culpã penitus delendam. Tranſiuit aũt primi illius peccati pœna in oẽs deſcẽdentes ab Adam, ſi qdẽ poſt delictũ, ſic Adæ cõminatus eſt Deus: Maledicta terra in ope tuo: in labore comedes &c. Vbi primo notandũ eſt, Opera, hic maledici: nõ aũt ruris colendi actus, vel labor, vt pleriq; putant, & male: nam Opa, hoc in loco ſignificant peccata, vt Hebraica docet veritas: ita Aquila iterpretatus eſt, Maledicta humus ꝑpter te. Theodotion aũt, Maledicta Adama in tranſgreſſione tua. ita ẽt mulieri: In dolore paries filios. Cum igitur in oẽs pœna illa tráſierit: in oẽs quoq; culpa tranſiuit. Nõ enim veroſimile eſt in cunctis hominibus tam diuturnam pœnam eſſe ꝓcul à culpa. Quod peccatũ Adę originaliter in poſteros trãſierit, Beatus Auguſtinus in Enchiridion capitulo vigeſimoquinto, his oſtendit verbis: Hinc poſt peccatum exul effectus, ſtirpem quoq; ſuam, quam peccando in ſe tanquam in radice vitiauerat, pœna mortis, & damnationis obſtrinxit: vt quicquid prolis ex illo, & ſimul damnata per quã peccauerit coniugem per carnalem ꝯcupiſcentiam, in qua inobedientiæ pœna ſimilis retributa eſt, naſceretur, traheret originale peccatum, quo traheretur per errores, doloreſq; diuerſos ad illud extremum cum deſertoribus Angelis, vitiatoribus, & poſſeſſoribus, & cõſortibus ſuis ſine fine ſupplicium: ſic per vnum hoiem peccatũ intrauit in mundũ, & per peccatum mors, & ita in oẽs hoies pertranſiuit: in quo oẽs peccauerunt: mũdum qppe appellauit eo loco Apoſtolus vniuerſum genus humanum. Per qualẽ mediatorem reconciliari oportebat genus humanũ, Beatus Auguſtinus in Enchiridion cap. cvii. declarat his verbis: Nam neq; per ipſum liberaremur vnũ mediatorem Dei, & hominũ hoiem Chriſtũ Ieſum, niſi eſſet & Deus: ſed cum factus eſt Adam homo. ſ. rectus, mediatore non opus erat. Cum vero genus humanum peccata longe ſeparauerunt à Deo, per mediatorẽ, qui ſolus ſine peccato natus eſt, vixit, & occiſus eſt, reconciliari nos oportebat Deo vſq; ad carnis reſurrectionem in vitam æternã: vt & humana ſuperbia per humilitatem Dei argueretur, ac ſanaretur, & demonſtraretur homini, q̃ longe à Deo receſſerat: cum per incarnatum Deum reuocaretur: & per hominem Deum exemplum obedientię contumaci homini præberetur: & vnigenito ſuſcipiente formam ſerui, quæ nihil ante meruerat, fons gratiæ panderetur, & carnis etiam reſurrectio redemptis promiſſa in ipſa redemptione præmonſtrareť: & per eandem naturam, quam ſe decepiſſe delectabatur, Diabolus vinceretur: nec tamen homo gloriaretur, ne iterũ ſuperbia naſceretur: & ſi quid aliud de tanto mediatoris ſacramento à proficientibus videri, & dici poteſt: aut tantum videri, etiam ſi dici non poteſt. Hoc idem ſcilicet, quibus ſacrificiis peccatum Adæ deleri non potuerit, & quibus deleri potuerit, oſtendit Beatus Gregorius in ſuo Codice moralium libro cap. , dicens: Delenda equidem erat Adæ culpa, qui ad vitam conditus in libertate proprie voluntatis ſponte ſua factus eſt debitor mortis: ſed niſi per ſacrum deleri poterat ſacrificium: ſed quale ſacrificium poterat pro abſoluendis hominibus inueniri? Neq; etenim iuſtum fuit: vt pro rationabili homine brutorum animalium victimæ cęderentur: vnde (vt ait Apoſtolus) neceſſe eſt ergo exemplaria cœleſtium his mundari: ipſa autem cœleſtia melioribus hoſtiis, quàm iſtis. Ergo ſi bruta animalia ꝑpter rationale animal: ideſt pro homine, dignę victimę non fuerunt, requirendus erat homo, qui pro hominibus offerri debuiſſet: vt pro rationali peccante, rationalis hoſtia mactaretur. Sed quid, quòd homo ſine peccato inueniri non poterat, eſt oblata pro nobis hoſtia: quomodo nos à peccato mundare potuiſſet, ſi ipſa hoſtia peccati cõtagione non careret? inquinata quippe inquinatos mundare nõ potuiſſet. Ergo vt rationalis eſſet hoſtia, homo fuerat offerendus: vt vero à peccatis mundaret hoiem, homo eſſet ſine peccato. ſed quis

Digitized by Google

eſſet ſine peccato homo, ſi ex peccati cōmixtione deſcenderet? proinde venit propter nos in vtero Virginis filius Dei: ibi ꝑ nobis factus eſt homo: ſumpta eſt ab illo natura, nō culpa: fecit pro nobis ſacrificium: corpus ſuum exhibuit ꝑ peccatoribus victimam ſine peccato, quę & humanitate mori, & iuſtitia mundare potuiſſet. Ex ſuperius igitur dictis non difficile percipitur peccatum Adæ primi parentis noſtri adeo grandē fuiſſe, vt ad eius expiationem grandi indigeret ſacrificio, cum ſola humana natura nō fuiſſet ad eius expiationē ſufficiens: licet enim homo, qui peccauerat ſm iuſtitiæ ordinem, pro ipſo peccato pati ſimiliter deberet: nullus tamē homo purus ſine peccato inuentus fuit, dicente Propheta Salomone Prouerbiorum. c. xxiiii. Septies enim in die cadit iuſtus, & reſurgit. Item Eccleſiaſtis. c. vii. Non eſt enim homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & nō peccet: per tale nanq; ſacrificium nihil operari potuiſſet: homo ergo quærendus erat, qui eſſet omnino à peccato immunis. Sed quoniam homo peccata remittere non poteſt, qa ſummi Dei officium eſt, ideo oportebat vt ipſe Deus homini vniretur, eius naturam aſſumendo, non autem culpam: hoc eſt ſine peccato. Nullus autem talis eē potuit, niſi ſolus Ieſus Chriſtus Dei filius, & Deus, qui ex virgine natus fuit, & ſine peccato: qui tanq̄ homo pro hominibus liberādis pati potuit, quia ſine peccato fuit: & tanquam Deus etiam ſaluare potuit. Ieſus igitur Chriſtus paſſione ſua, & cruciatu nobis, & quibuſcunq; volentibus hanc attulit ſalutem.

¶ Quòd autem morte, & cruciatu dn̄i noſtri Ieſu Chriſti non ſolum Adę peccatum deletum fuerit, ſed etiam quæcunq; aliæ fidelium iniquitates, infraſcriptis patet teſtimoniis: & primo teſtamenti veteris auctoritate.

Quòd ex morte, & cruciatu dn̄i noſtri Ieſu Chriſti, qui fuit verus Meſſias, vt ex multis conditionibus ſuis in hoc .vi. lib. ſuperius deſcriptis in magna parte probauimus, & in aliis multo pluribꝰ in hoc eodem lib. probandis, euidenter, & manifeſte apparebit, delendę fuiſſent hominum iniquitates, & nō ſolum Adę peccatum, quod originale cōmuniter nominatur, triplici teſtimonio probandum eſt: & primo teſtamenti veteris auctoritate: ſecundo noui teſtamenti: tertio Thalmudiſtarum, & Rabinoꝝ Iudæoꝝ. Et in primis ex veteri teſtamēto hęc ſumemus teſtimonia. Eſaias diuinus Vates. c. liii. hoc probe, & aperte demonſtrat: futura enim ibi ſic graphice ꝑdicit, & annūtiat: vt non tāquam Propheta ea futura eſſe prædixiſſe videatur: ſed tanq̄ hiſtoricus ꝓterita propriis oculis viſa narraſſe credatur. ꝙ aūt in eo Eſaiæ. c. de Rege Meſſia deſcribatur, & tractetur, ſuperius lib. ii. c. ix. multipliciter ēt Rabinorū Iudęorū teſtimonio probaui. Et qm̄ Rabi Salomon, & Andreas alr̄ ſentiūt, eoꝝ ſniam ibidem veris, & validis improbaui rationibus. Ibi enim Propheta loquens de Meſſia Rege aperte oſtendit ſuę mortis, & paſſionis cruciatu hominum peccata fuiſſe delenda, dicens: Non eſt ſpecies ei, neq; decor, & vidimus eum deſpectū, & nouiſſimum virorum: virum dolorū, & ſcientem infirmitatem, & quaſi abſcōditus vultꝰ eius, & deſpectus: vnde nec reputauimus eū: vere languores noſtros ipſe tulit: & dolores noſtros ipſe portauit: & nos reputauimus eū quaſi leproſum, & percuſſum à Deo, & humiliatum: ipſe autem vulneratus eſt propter iniq̃tates noſtras: attritus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eū, & liuore eius ſanati ſumus: omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſq; in viā ſuam declinauit: & poſuit dn̄s in eo iniquitatem oium noſtrum: oblatꝰ eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum: ſicut ouis ad occiſionē ducetur: & quaſi agnꝰ coràm tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. Item paulo infra: Propter ſcelus populi mei percuſſi eum, & dabit impios pro ſepultura, & diuites ꝓ morte ſua: eo, ꝙ iniquitatem nō fecerit, neq; dolus fuerit in ore eius, & dn̄s voluit conterere eum in infirmitate. Si po-

fuerit

Digitized by Google

fuerit pro peccato animam ſuã, videbit ſemen longæuũ, & voluntas dñi in manu eius dirigetur, pro eo ꝙ laborauit anima eius videbit, & ſatiabitur. In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruos meos multos: & iniquitates eorum ipſe portabit, ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium diuidet ſpolia, pro eo ꝙ tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſceleratis reputatus eſt, & ipſe peccata multorũ tulit, & pro tranſgreſſoribus rogauit. Quid enim apertius, clarius'ue dici potuit ad hoc noſtrum propoſitum probandum? Conſtat igitur ex hoc Eſaiæ Oraculo ꝓpter iniquitates populi delẽdas, Meſſiã Regem paſſurum fuiſſe. Et ꝙ ſic factum fuerit, ex noſtris oſtenditur Euangeliis. Item ipſemet Eſaias cap. xliii. hoc ipſum cõfirmare videtur, his verbis: Verumtamen me ſeruire feciſti in peccatis tuis, ꝓbuiſti mihi laborem in iniquitatib⁹ tuis: hoc eſt Chriſtus pro iniquitatibus populi formam ſerui accepit, & paſſus eſt. & ſequitur: Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates propter me: & peccatorũ veſtrorum non recordabor. De quo Vaticinio ſatis dixi ſuperius. libro. iii. c. xxvi. Omnes equidem iuſti, præter Ieſum, ex communi lege à via ſalutis errauerunt: vt in Epiſtola Ioannis. c. i. Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus: & veritas in nobis non eſt. Ipſe autem Ieſus omniũ portauit iniquitatem: id eſt pro omnibus pœnas dedit: vt ipſemet Eſaias ſupra proxime declarauit. Hieremias quoq;. c. xxxiii. hoc idem fatetur dicens: Ecce ego obducam eis cicatricem, & ſanitatẽ, & curabo eos, & reuelabo eis deprecationem pacis, & veritatis: cõuertam conuerſionem Iuda, & conuerſionem Hieruſalem: & ædificabo eos ſicut à principio: & emundabo illos ab omni iniquitate ſua, in qua peccauerunt mihi. Oſtẽdant Iudæi de qua iniquitatum ſuarum emundatione ſibi à Deo facta hęc intelligi poſſit emũdatio; cum è conuerſo ipſi dicant: ꝙ in omni ſua aduerſitate ſemper expietur aliqua pars pœnæ debitę pro vituli adoratione: qui nullam vnquam poterunt oſtendere: & ideo huiuſmodi emundatio, de ea peccatorum emũdatione intelligi debet, quam Saluator noſter operatus fuit: quando pro nobis in ligno Crucis confixus pependit: quoniam tunc ſanguinis ſui aſperſione lauit nos à peccatis noſtris. In hoc Hieremiæ Vaticinio valde notandum eſt: quod vbi in tranſlatione noſtra Latina dicitur, Cicatricem, in Hebræo habetur, Sanitatem, per duas dictiones ibi poſitas: quarum altera ſignificat ſanitatem poſt longum tempus, vel poſt longam infirmitatem conſecutam: & altera ſignificat ſanitatem breui tempore, vel poſt breuem infirmitatem adeptam. Ex quibus duarum dictionum ſignificationibus, hæc elicitur ſententia: quę in noſtræ Chriſtianę fidei fauorem multo magis redundat, quàm Cicatrix. Nam Sanitas, ſiue liberatio facta ꝑ Chriſtum Meſſiam in ſua paſſione, reſpectu antiquorum patrum, data fuit poſt longum tempus, quia ipſi diu in Limbo ſteterunt expectantes Meſſiæ aduentum: vt per eum inde liberarentur, & in cœleſte Regnum conducerentur: vt infra libro ſeptimo, Oppoſitione tertia probabitur. Sed reſpectu fidelium Chriſtianorũ: ſcilicet à reſurrectione Chriſti citra: hoc eſt teſtamenti noui, ſine mora, vel ſaltem parua mora data fuit: eo quod ex ipſius Chriſti paſſione originale peccatum deletum fuit, & abolitum, & aperta fuit Paradiſi ianua: ex qua apertura animæ iuſtorum ſtatim, quando moriebantur, in Paradiſum ingrediebantur. Item ipſe Hieremias Threnorum capitulo quarto oſtendit Chriſtum Ieſum pro peccatis noſtris fuiſſe paſſurum his verbis: Chriſtus dominus captus eſt in peccatis noſtris: cui diximus in vmbra tua viuemus. Quibus verbis pro tuenda huiuſmodi veritate nil apertius, nil'ue clarius dici poteſt: cum vbi in tranſlatione noſtra habemus, Dominus, Hebraica veritas habeat, Nomen domini quatuor literarum: & ipſe non habuerit peccatum: vt ſupra dictum eſt in Eſaia capitulo quinquageſimotertio. Igitur pro peccatis noſtris: ſcilicet delẽdis paſſus fuit, non autem pro

ſuis, cum ipſe eſſet à peccato immunis. Ex quo fit: vt hęc de ipſo ſolo dicta ſint, neceſſario intelligendum ſit: cum huiuſmodi Vaticinium nulli alii recte conuenire poſſit: nam ipſe tanquam Deus nequaquam capi poterat: nec tanquam homo ſaluare potuiſſet: nec à peccato imunis fuiſſet: vt ſuperius libro tertio, capitulo vigeſimoquinto copioſe demõſtratum eſt. Abbachuch Propheta in ſuo cantico metrice compoſito, ait: Egreſſus es in ſalutem populi tui: in ſalutem cum Chriſto tuo: in quo loquendi modo oſtendit duas naturas in vna tãtum perſona vnitas eſſe. dicit enim: Egreſſus es cum Chriſto tuo, oſtendens vnionem humanitatis cum diuinitate. & quaſi in calce ipſius Cãtici, ait: Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo. & ſuperius ſignificans Crucis trophæũ dixerat: Cornua in manibus eius: ibi abſcondita eſt fortitudo eius: vt infra melius declarabitur capitulo. lxiiii. huius ſexti libri. Danielis etiam capitulo nono hoc idem dicitur, dũ de Meſſiæ aduentu ſermo fieret: Septuagintæ Hebdomadæ abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctã tuã, vt conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna: hoc eſt Meſſias Rex: & poſt Hebdomadas quinquagintaduas occidetur Chriſtus: & ꝑ, ut copioſius declaratum fuit ſuperius libro quinto, capitulo quinto. Dauid etiã Rex, & Propheta hoc idem fatetur Pſalmo trigeſimotertio his verbis: Redimet dñs animas ſeruoꝝ ſuoꝝ, & non delinquent omnes, qui ſperant in eo. Pſalmo itidem. lxviii. ſic ait: Quæ non rapui tũc exoluebam. Modus eſt loquẽdi, per quẽ ſignificatur, ꝙ Chriſtus in paſſione ſua ſoluit pœnam: & ſatiſfecit pro delictis ꝑ eum non perpetratis. Zacharias etiã capitulo tertio, hoc idem inquit his verbis: Et auferam iniquitatem terræ in die vna. Quod adimpletũ fuit, quando Saluator noſter pro humani generis ſalute paſſus fuit. Rabi autem Salomon in ſuis ſuper hoc loco Cõmentariis, inqt: Se neſcire quę fuerit iſta dies, in qua terra Iudęę fuerit abſq; iniquitate: quod oĩ remota dubitatione credendum eſt: quĩ ſm Iudaicam perfidiam, quę negat Chriſtum fuiſſe Meſſiam, nulla talis poteſt aſſignari dies, vnde ipſe Rabi præter eius intentionem, ex hac eius ignorantia noſtram catholicam fidem, & veritatem nõ parum approbat, & confirmat. Nam ex ipſius Chriſti paſſione, per quã deletũ, & abolitũ fuit primi parentis noſtri peccatum, quo totum humanum genus erat inquinatum: quia ſanguinis ſui aſperſione omnes iniquitates eorũ, qui in Chriſtum corde, ore, & opere crediderunt deletæ, & abolitę fuerunt: & hæc dies fuit dies Veneris ſancti, quę omnibus Chriſtianis non ſolum eſt nota, verum etiam celeberrima, vt etiã ex dictis ipſiuſmet Zacharię capitulo nono, non difficile ꝑcipi poteſt, his verbis: Tu quoq; in ſanguine teſtamẽti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quó non eſt aqua: vt infra latius dicetur capitulo. lxxviii. huiuſmet ſexti libri: vbi de redemptione eorum, q in Limbo detinebantur dicendum eſt. Item eiuſdem Zachariæ. c. ix. hoc idem habetur: ſed metaphorice his verbis: Et ſuſcitabo filios tuos Sion ſup filios tuos Gręcia, & ponam te quaſi gladiũ fortiũ, & dñs Deus ſuper eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculũ eius: & dñs Deus in tuba canet, & vadet in turbine Auſtri, dñs exercituum proteget eos, & deuorabunt, & ſubiicient lapidibus fundæ: & bibentes inebriabunt quaſi à vino, & replebuntur vt phialę, & quaſi cornua altaris: & ſaluabit eos dñs Deus eorum in die illa, vt gregem populi ſui, quia lapides ſancti eleuabuntur ſuper terrram eius. Quem locum Nicolaus Lyrenſis interpretatur de Apoſtolis: qui prædicauerunt fidem Chriſti, & verbo, & ſignis mirabilibus: hoc eſt miraculis ꝑ diuerſas mundi regiones confirmabant deſtruendo idolatriam, & cõuertendo eos ad ipſius Chriſti fidem. Et hæc ſuperius dicta ſint, & ſufficiant, quantum ad vetus attinet teſtamentum, licet alia plura adduci potuiſſent.

¶Noni

¶ Noui teſtamenti auctoritates.

IN nouo teſtamento quamplura ſunt teſtimonia, ex quibus oſtenditur Meſſiã veniſſe ad ſaluandum, & non ad perdẽdum: ex quibus nonnulla allegauimus ſuperius in frõte præſentis capituli: quo non obſtante, nonnulla alia etiam in medium pferemus. Matthęi capitulo vigeſimo iquit Ieſus Diſcipulis ſuis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur Principibus ſacerdotũ, & Scribis, & cõdemnabunt eum morte, & tradent eum gẽtibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigẽdum, & tertia die reſurget. & ibidem magis infra: Sic filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis. Ecce prędicit ipſe Ieſus qualiter debebat pro redemptione multorum mori. Marci etiam capitulo decimo, hoc idem dicitur, his verbis: Et aſſumens: ſcilicet ipſe Ieſus, iterum duodecim, cœpit illis dicere quę eſſent ei vẽtura: Quia ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradet̃ Principibus ſacerdotum, & Scribis, & Senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eũ gentibus, & illudent ei, & cõſpuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die reſurget. & paulo poſt ibidem, cum dixiſſet: Sed quicunq; voluerit fieri maior, erit veſter miniſter: & quicunq; voluerit in vobis primus eſſe, erit omnium ſeruus, addidit dicens: Nam & filius hominis non venit vt miniſtraretur ei, ſed vt miniſtraret, & daret animam ſuam redemptionem pro multis. Item Lucę capitulo vigeſimo ſecundo: Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc, quod ſcriptum eſt oportet impleri in me (Eſaiæ capitulo quinquageſimotertio: Et cum iniquis deputatus eſt.) & ſic adimpletũ fuit, quia in medio duorum latronum crucifixus fuit. Licet enim eius paſſio pro omnibus ſaluandis ſufficiens fuiſſet: attamẽ effectiue omnes nõ ſunt ſaluati: quia mandata eius non obſeruauerunt. Ioannis etiam capitulo tertio: Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentẽ in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis, qui credit in ipſo non pereat, ſed habeat vitam æte. nam. item ipſe Ioã. capitulo octauo: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoſcetis, quia ego ſum, & à meipſo facio nihil. & Ioã. capitulo duodecimo: Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum. De quo ſerpente æneo dicitur Numeri capitulo vigeſimoprimo, & de quo ſerpente dicendum eſt etiam prolixius infra in hoc eodem libro ſexto, capitulo ſexageſimoquarto. & libro ſeptimo, Oppoſitione ſexta. Matthęi etiam capitulo primo dicitur: Pariet aũt filiũ, & vocabis nomẽ eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum & ſequitur: Hoc autem totum factum eſt vt adimpleretur, quod dictũ eſt à domino per Prophetam dicentem: Ecce virgo in vtero habebit &c. B. Petrus Apoſtolus in ſua prima Epiſtola in fronte ipſius ait: Bñdictus Deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, q ſm miſericordiam ſuam magnã regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti ex mortuis in hęreditatem icorruptibilem, & icontaminatam in cœlis in vobis &c. Item in eadẽ Epiſtola. c. ii. In hoc enim vocati eſtis, qa & Chriſtus paſſus ẽ pro nobis, vobis relinquẽs exemplum, vt ſequamini veſtigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non cõminabat̃: tradebatur aũt iudicanti ſe iniuſte: q peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum: vt peccatis mortui iuſtitię viuamus: cuius liuore ſanati eſtis: eratis enim ſicut oues errantes: ſed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem, & epiſcopum animarum veſtrarum. Item ibidem capitulo tertio: Quia & Chriſtus ſemel ꝓ peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos offerret Deo mortificatos quidem carne, viuificatos autem ſpiritu. Beatus Paulus Apoſtolus multis in locis hãc approbat veritatẽ. & primo ad Hebręos capitulo nono: Chriſtus aũt aſſiſtens Pontifex futurorũ bonorum per amplius, & perfectius Tabernaculũ non

manu factum: id eſt nõ huius creationis: neq; per ſanguinem hircorum, aut vitulorum, ſed per ꝓprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta æterna redemptione inuẽta. Si enim ſanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulę aſperſus inqnatos ſanctificat ad emundationem carnis, quãto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritũ ſanctum ſemetipſum obtulit imaculatum Deo, emundauit conſcientiam noſtrã ab operibus mortis ad ſeruiendum Deo viuenti? Et ideo noui teſtamenti mediator eſt, vt morte intercedente in redemptionem earum prçuaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento, repromiſſionem recipiant, qui vocati ſunt æternę hęreditatis. Vbi enim teſtamẽtum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt: alioqn nondum valet dum viuit, qui teſtatus eſt: vnde nec primum quidem ſine ſanguine dedicatum eſt: lecto enim omni mandato legis à Moyſe vniuerſo populo, accipiens ſanguinem vitulorum, & hircorũ cum aqua, & lana coccinea, & hyſopo, ipſum quoq; librum, & omnem populũ aſperſit dicens: Hic ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos Deus: etiam Tabernaculum, & omnia vaſa myſterii ſanguine ſimiliter aſperſit, & omnia penè in ſanguinem ſm legem mundantur, & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio. Neceſſe eſt ergo exemplaria quidem cœleſtium his mundari, ipſa aũt cœleſtia melioribus hoſtiis, q̃ iſtis. Non enim in manufacta ſancta Ieſus introiuit exemplaria verorum: ſed in ipſum cœlum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis, neq;, vt ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodũ Pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem ſemel in cõſummatione ſęculorum ad deſtitutionem peccati per hoſtiam ſuam apparuit: & quemadmodũ ſtatutum eſt hominibus ſemel mori poſt hoc autem iudiciũ, ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhauriẽda peccata. Item idem Apoſtolus ad Romanos capitulo quinto: Si enim vnius delicto:

Numeri cap.xix.

Infra & 381.

ſcilicet Adæ, multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donũ in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit: & non ſicut per vnum peccatum, ita & donum. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Si enim vnius delicti mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iuſtitiæ accipientes, in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum. Igitur ſicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ: ſicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi: ita per vnius obeditionem iuſti conſtituentur multi. Lex autem ſubintrauit, vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictũ, ſuperabundauit & gratia: vt ſicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternam per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Itẽ ipſe Apoſtolus ad Hebręos capitulo ſecũdo: Decebat enim eum ꝓpter quem oĩa, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem ſalutis eorũ per paſſionem conſummari: qui enim ſanctificat, & qui ſanctificantur ex vno omnes, propter quam cauſam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: vt Pſal.xxi. Item ipſe idem Apoſtolus ad Titum cap.ii. loquens de Chriſto, inqt: Qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem. Itẽ ad Corinthios.i.cap.xv.ait: Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi: quoniã Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris. Item ad Coloſſenſes cap.ii. Et vos cum mortui eſſetis in delictis, & pręputio carnis veſtræ conuiuificauit cũ illo, donans nobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat Chirographum decreti: qđ erat ↄtrarium nobis: & ipſum tulit de medio, affigens illud Cruci &c. Item idem Apſ̃ Actuum cap.xiii. Quem vero Deus ſuſcitauit à mortuis, non vidit corruptionem. Notum igitur ſit vobis

Digitized by Google

viri fratres: quia per hunc vobis remiſſio peccatorũ annuntiatur ab omnibus, quibus nõ potuiſtis in lege Moyſis iuſtificari: in hoc omnis, qui credit, iuſtificat. Quod confirmat etiam B. Petrus Apl's Actuum.c.x. Apoſtolus etiam Paulus ad Philemonem.c.ii. Expectantes beatã ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti: qui dedit ſemetipſum pro nobis: vt nos redimeret ab omni iniquitate: & mundaret ſibi populum acceptabilem ſectatorem bonorum operum &c. Apocalypſis ẽt capitulo primo dicit: Et à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ, q dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Item eiuſdem.c.v. Redemiſti nos Deo in ſanguine tuo. Et licet in teſtamento nouo quamplurima alia ſint teſtimonia ad hoc ipſum probãdum idonea: tamen quia ex ſuperius dictis intentionem noſtram plene probauimus: ideo iſtis tm̃ contenti eſſe poſſum'.

¶ Quod Thalmudiſtarũ, aliorumq; Rabinorum Iudęorum auctoritate cõſtet Meſſiæ ſalutem ſpiritualem futuram fuiſſe.

Poſtquam teſtamenti veteris, ac noui teſtimoniis probatum eſt humanum genus Meſſiæ Regis cruciatu, & morte fuiſſe ſaluatum: nunc tempus adeſt, vt iuxta promiſſionem noſtram hoc ipſum ẽt Thalmudiſtarũ, aliorumq; Rabinorum Iudæorum auctoritate probemus: qm̃ ſi aduerſarios noſtros ſuis propriis armis profligabimus, quanto ignominioſior erit ſua debellatio, tanto maior, & præſtantior erit noſtra victoria: cum Omnipotentis igitur Dei benedictione, & fauore quod inſtat agatur. Extat apud Hebręos quędam ſecta Rabinorum, quæ Cabala nominat, & magnæ apud ipſos eſt auctoritatis: de qua dicendum eſt infra lib.ix. hæc nanq; Rabinoꝝ ſecta inquit: Quod Adæ culpa fuit venenum, quod ſerpens ille qui Euam tętauit, miſit in Adam, qñ.ſ. pomum vetitum manducauit, diuinum tranſgrediens mandatum: & cũ aduenerit Meſſias, ipſum ceſſabit venenum. hęc autem Cabaliſtarum ſententia eſt in Bereſid raba, ſuper illis verbis Geñ.c.iii. Et ait dñs ad ſerpentem &c. Iſti enim Cabaliſtę peccatum illud Adæ venenum appellant: in quibus verbis huiuſmodi ſecta duo in noſtræ Chriſtianę religionis fauorem fateri videtur. Quorum alterum eſt, ꝙ ex eſu pomi contra Dei mandatum Adam peccauerit: eo ꝙ ſerpentis venenum imbiberit: peccatũ autem illud nomine veneni appellauit. Alterum vero, ꝙ huiuſmodi venenum: hoc eſt peccatum: in aduentu Meſſię Regis ceſſare debebat: vnde iſti Cabaliſtæ bene, & recte ſenſiſſe videntur: quoniam merito, & virtute paſſionis ipſius Meſſiæ, & baptiſmatis per eum inſtituti: non ſolum hoc originale peccatum: ſed etiã quęcunq; actualia peccata, ſi adſunt, omno delentur: ſequitur igitur iuxta hanc Cabaliſtarum ſententiam, ꝙ Meſſiæ ſalus fuerit ſpiritualis, cum peccata dimitteret. In Midraſtone ſuper illud Eccleſiaſtis.c.vii. vbi dicitur: Conſidera opera Dei, ꝙ nemo poſſit corrigere quem ille deſpexit, dixit Rabi Iuda filius Rabi Amon: Eadem hora, qua Deus creauit Adam, cepit eum, & duxit per vniuerſas Paradiſi arbores: dixitq; illi: Reſpice opera mea quampulchra, & laudabilia ſunt: & omne quod creaui, amore tuo creaui: caue ne contra voluntatem meã aliquid agas: quandoquidem nemo te redimere poterit, niſi iuſtus ille, cui mortis cauſam pręblueris. de quo Zacharias loquitur.c.nono: Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator. Et dixit Rabi Salomon in ſuis ſuper hoc loco Commentariis: Impoſſibile eſt hanc Zachariæ ꝓphetiam de aliquo alio intelligi poſſe, niſi de Meſſia. Huius nempe Rabi verbis edocemur, Adam peccaſſe, & peccatum illud redimendum fuiſſe per mortem illius iuſti: cuius mortis ipſe Adam fuiſſet cauſa: ſed Ieſus Chriſtus fuit ille iuſtus: qui propter peccatum Adę mortuus fuit: igitur ipſe fuit Meſſias. & quia pro peccatis delendis paſſus fuit, ergo eius ſalus fuit ſpiritualis, & nõ tẽporalis. Rabi inſuper Ioſue Galilæus in Codice

apud Hebręos nuncupato Ziphiat: Veni, inquit, & addiſce quanta eſt merces Regis Meſſię, atq; remuneratio iuſtorum in eo credentiū: quod ab Adam primo parente noſtro facile addiſcere poteris: cui Deus vnum tantum pręcepit mandatū: quod fuit ceſſare ab opere quodam: hoc eſt ab eſu pomi vetiti: quod quia tranſgreſſus fuit, ſibi, & omni ſuo generi: hoc eſt omnibus deſcendentibus ſuis, vſque ad finem ſęculi mortem cauſauit: & certum eſt, quod maioris quantitatis eſt meritū boni operis, quā punitio mali: ergo Rex Meſſias, qui afflictionem, pœnas, atque paſſionem, & mortem pro peccatoribus patitur, ſicut diffuſius narrat Eſaias cap. liii. Quanta debet eſſe boni ſui terminatio? certe imaginari non poteſt: & quantum erit bonum, quod nobis propterea debet euenire? hęc ille Rabi. Oſtendit equidem Rabi iſte, Adam peccaſſe diuinum negligendo mandatum: & eius culpam morte, & paſſione Meſſiæ Regis fuiſſe delendam: atq; ex ea maximū oriri debuiſſe bonum: quia. ſ. ex paſſione Chriſti Paradiſi ianua aperta fuit: & ſancti patres ex Limbo in cœleſtem patriam conducti fuerunt: vt ibi cum Omnipotẽte Deo gaudiis perfruerentur æternis.

Legant prætere a Iudæi antiquorum Rabinorum ſuorum in Geneſi Commentaria, in ea parte pręſertim vbi ait Moyſes: Hæ ſunt generationes cœli, & terræ, quā creatæ ſunt, Gen. c. ii. reperient ibi res omnes ab initio perfectas omnino à Deo fuiſſe creatas: ſed poſt parentis primi peccatum, ſtatim res omnes humanas penitus à ſua perfectione degeneraſſe: neque prius ad ſtatum priſtinum reuerſuras, quā filius Phares venerit. i. Meſſias, qui à Phares deſcendit. Ex quibus coniicere poſſumus vitia primorum in poſteros fuiſſe tranſlata: ac per Meſſiam, qui ex Phares (ſeu Haraphes, vt quidam dicit) deſcendit: vt dicitur Ruth. cap. vltimo, curāda erant: ſed aliter in primo aduentu curauit: curabit aliter in ſecundo. Rabi ẽt Moyſes Gerundenſis: immo vero quaſi omnes Rabini cōfitentur: quod Patriarchæ, & ſancti viri ante Meſſię aduentū in Paradiſum non intrabant, ſed in eius ſuburbiis manebant: immo verius in ſuburbiis Inferni: hoc eſt in Limbo: manebant inquam in eius ſuburbiis donec ſilius Phares veniret: per quem intelligebant Meſſiam filium Dauid, qui ex Phares deſcendit: vt Ruth capitulo vltimo, & Matthęi capitulo primo. De qua re diffuſius dicendum eſt libro ſeptimo, Oppoſitione tertia. In Bereſid raba ſuper illud Gen. c. xli. Dixitq; Rex Aegypti ad Ioſeph: Ego ſum Pharao: abſq; tuo Imperio non remouebit quiſquam manū, aut pedem in omni terra Aegypti: dixit Rabi Moyſes Aegyptius, ſiue Rabi Otha ex illo li: Ego Pharao, qui erat homo carnalis addiſcere poſſumus: quod aliud ẽ, Ego domini noſtri Dei: quoniā eo quod Pharao dixit ad Ioſeph: Ego ſum Pharao, dignus factus eſt Ioſeph, vt omne illud aſſequeretur bonum: ſed quando venerit li: Ego Dei: vt Eſaias. c. xlvi. Ego feci, & ego faciam: ego portabo, & ego ſaluabo: quis dubitat quin multum bonum ſimus habituri? Credis forſan, quod mūdi redẽptor, acceptor (vel acceptator) ſit perſonarum? certe nō: ſed quicunq; corde, verbo, & opere crediderit in eo, ſaluus erit, atq; redemptus. Scriptum eſt enim Hieremiæ capitulo vigeſimotertio: In diebus illis ſaluabitur Iuda: ideſt confeſſor veritatis: quoniā Iudas īterpretatur in tempore confitens. Ex huius Rabini ſententia conſtat Meſſiam Regem futurum, fuiſſe Deum, & allaturum fuiſſe hominibus ſalutem: eamq; ſalutem ſpiritualem futuram fuiſſe: hoc eſt animarum ſaluandarum, quod Dei officium eſt.

Scribitur etiam in Bereſid raba ſuper illud: Appellauitq; lucem diem, Gene. capitulo primo. Quid dicere voluit Daniel capitulo ſecundo, vbi loquens de Deo inquit: Et lux cum eo eſt? Reſpondet Rabi Anna: Hęc eſt lux Meſſiæ Regis: oſtendit enim nobis Deus ſe inde perfeciſſe Meſſiam, & eius generationem, & lucem illam pro ipſa generatione ſub ſede glorię, vel maieſtatis ſuæ recluſiſſe. Sathan autem interrogans dominum dixit: Domine mundi Inf hoc l vi. c.

lux

lux iſta latens ſub ſede gloriæ tuæ pro quibus eſt? reſpondit Deus: Pro Meſſia,& generatione ſua. ait Sathan: Domine ſine me tentare Meſſiam, & eius generationem. cui inquit Deus: Non habeˀres vllam aduerſus eum poteſtatem. Sathan iterum ait: Sine me, quia poteſtatē habeo. Reſpondit Deus: Si in hoc diutius perſeuerabis Sathan, potius de mūdo perdam, quàm aliquam animam generationis Meſſiæ perdi permittam. eadem'q; hora Deus ſuo ſic inquit Meſſiæ: Quamplurimę mihi illorum porriguntur preces, qui in carcere incluſi ſunt, & detenti: vt te in horribili labore,& dolore cōſtituant, ita & tali modo, vt tua mala tui intueantur oculi, tuæ audiant aures, nares tuæ odore tetro ſentiant, os tuum amaritudinibus repleatur, & tua lingua tuo adhæreat palato, cutis tua ſuper tuis exiccetur oſſibus, corpusq́; tuū crucietur totum, atque confringatur: ſi hęc omnia perpeti,& ſuſtinere tibi libet eorum exaudiam preces: ſin autem recuſaueris, illos de mundo expellam omnino. Cui Meſſias reſpondit: Domine mi pro his liberandis,& ſaluandis, quaſcūque in meo corpore paſſiones pati, & ſuſtinere paratus ſum, eaſq; omnes ex nūc accepto, & ſponte ſuſcipio: hac tamen conditione: vt reſuſcitem mortuos, qui ab Adam primo humanæ naturæ parente vſque ad præſens mortui ſunt: & non ſolum eos, verumetiā, quos lupi, & leones, ac malæ feræ deuorauerunt: & qui in mari,& fluminibus perierunt, atq; peribunt: nec etiam hos tantum, ſed etiam abortiuos,& quoſcunq; alios, quos creādos eſſe in æſtimatione tua præuidiſti, & ordinaſti, nec adhuc ſunt creati. Cui Deus inquit: Ego hęc omnia tibi concedo. Eodem igitur tempore Meſſias Rex omnes paſſiones illas ſuper ſe ingenti amore,& charitate percepit,& aſſumpſit. Et hoc illud eſt, quod Eſaias ait capitulo quinquageſimotertio: Oblatus eſt, qa ipſe voluit,& non aperuit os ſuum. hæc ille Rabi. Ex quibus equidem in hoc vltimo loco à Rabi Anna dictis oſtenditur aperte conſtare, etiam apud ipſos aduerſarios noſtros, Saluatorem noſtrū pro ſaluandis illis, qui in carcere Limbi detinebantur incluſi,& pro quibuſcunque aliis, qui in eum fide,& opere credituri erant, tot mala,& flagella in ſuo corpore pati voluiſſe, quot ſibi Deus futura enūtiauerat, ſi prouinciam ipſam ſuſcipere, & perpeti volebat: & hoc ex maxima ſua charitate in ipſum humanum genus.

Quæ omnia cum in hoc ſexto libro, in pluribus tamē capitibus, pateat Prophetarum vocibus, ſiue Oraculis annuntiata fuiſſe: & poſtea Euangeliſtarum ſcriptis narrata i ipſo Saluatore noſtro Chriſto examuſſim, & ad plenum adimpleta,& verificata fuiſſe: nonne Iudæi ipſi tanto magis reprehendendi, & redarguendi ſunt, quòd adhuc audeant ipm negare fuiſſe Meſſiam? Deſinant igitur Iudęi hęc deinceps obiectare Chriſtianis, cum ipſi ex Rabinorum ſuorum dictis,& ſententiis mendaces eſſe conuincantur.

¶ Quoniā ex varia ſententia Rabi Annæ, & Beati Iob capitulo primo quędam oritur contrarietas de Sathan: ideo Beatus Gregorius eam mouet, & ſoluit.

Sed cum in ſupraſcripta Rabi Annæ ſententia dicatur: quòd Sathan: ideſt Diabolus, apud ſummum Deum magno pere inſtitit, vt ſibi permitteret tentare Meſſiam: ſicut etiam dicitur Iob capitulo primo,& ibi quędam oriri videbatur contrarietas: quam Beatus Gregorius libro tertio Moralium, capitulo vndecimo manifeſtat,& ſoluit: ideo eius verba eiuſdem loci hic inſerere non diſplicuit: vt ſi forte eadem dubitatio hic quoque alicui oriretur: hic etiam eius reperiatur ſolutio. inquit enim ſic: Si Beatus Iob Redemptoris noſtri in paſſione poſiti ſpeciem tenet: quomodo à domino ad Sathan dicitur: Commouiſti me aduerſus eum? Mediator quippe Dei, & homo Ieſus Chriſtus, vt culpas noſtrę tranſgreſſionis extingueret, venit mortalitatis flagella tolerare: ſed quia vnius cum patre, eiuſdemq; naturæ eſt: quomodo per Sathan motum ſe aduer-

ſus eum pater aſſerit: cum conſtet, ꝙ patris, filiiq; concordiam nulla poteſtatis inæqualitas, nulla voluntatis diuerſitas interrumpat: ſed tamen idem, quia patri eſt æqualis per diuinitatem, venit ꝓpter nos ad flagella per carnem: quę nimirũ flagella non ſuſciperet, niſi formam dãnati hominis redimendo ſumpſiſſet: & niſi primus homo delinqueret, ſecũdus ad paſſionum probra minime veniſſet. Cum ergo primus homo per Sathan à domino motus ſit, nunc eſt dominus in homine ſecundo commotus: Sathã itaq; ad huius afflictionem dominum tunc commouit, quãdo in Paradiſo primum hominem à iuſtitię culmine, inobedientię culpa proſtrauit. Niſi enim Adã primum per voluntarium vitium in animę mortem traxiſſet, Adam ſecundus ſine vitio in carnis mortem voluntariam nõ veniret. bene ergo & etiam de Redemptore noſtro dicitur: Commouiſti me ad uerſus eum, vt affligerem illum fruſtra: ac ſi apertius dicatur: Dum iſte non ſua, ſed illius cauſa moritur, tunc me in hui[9] afflictione commouiſti, cum illum à me callida perſuaſione traxiſti. de quo & bene additur Fruſtra: Fruſtra quippe afflictus eſt, quia in carne natus propria admiſſa non habuit: & tamen pœnam carnaliũ ſine culpa ſuſcepit: hinc eſt enim quod per Prophetam loquitur, dicens:
Pſal.68. Quæ non rapui tunc exoluebam. Alius nanq; ad Paradiſum conditus diuinæ potentiæ ſimilitudinem ſuperbe rapere voluit: ſed tamen culpas huius ſuperbię ſine culpa mediator exoluit: hinc eſt ꝙ patri quidam ſapiens dicit: Cum ſis iuſtus iuſte omnia diſponis: eum quoq;, q non debet puniri, condemnas. Sed penſandum ẽ, quomodo iuſtus ſit, & omnia iuſte diſponat: ſi eum, qui non debet puniri, cõdemnat. Mediator etenim noſter puniri pro ſemetipſo non debuit, quia nullum culpæ contagium perpetrauit: ſed ſi ipſe indebitam mortem non ſuſciperet, nunquam nos à morte liberaret. Pater ergo cum iuſtus ſit, iuſtum puniẽs, omnia iuſte diſponit: quia per hoc cuncta iuſtificat: ꝙ eum, qui ſine peccato eſt, pro peccatoribus damnat: vt eo electa omnia ad culmen iuſtitię ſurgerent: quo is, qui eſt ſuper omnia, damna iniuſtitiæ noſtrę ſuſtineret: quod ergo ille damnatus cum non debeat dicitur: hoc hic afflictus fruſtra memoratur &c. Ex omnibus igitur ſuperius in hoc capite.xli. dictis, & declaratis, veraciter, & recte hæc omnia concludi poſſunt. Et in primis Adam primum parentem noſtrum ex vetiti pomi comeſtione grauiter peccaſſe. Item peccatum illud Ieſu Chriſti Saluatoris noſtri, & veri Meſſiæ cruciatu, & morte, etiam Rabinorum Iudęorum, vel Thalmudiſtarum ſententia, & auctoritate fuiſſe deletum. Et quia ex peccatorum remiſſione homines ſalutem conſequũtur æternã, igitur recte etiã ex his ipſis concludi poteſt, ſalutem per Meſſiã Regem hominibus allatam, ſiue afferendã (vt Iudęi ſomniant) ſpiritualem, & futuri ſæculi eſſe debuiſſe.

¶ Quomodo, & ſm quam naturã Chriſtus peccata noſtra deleuerit.

Beatus Auguſtinus lib.x. de Ciuitate Dei diſputans ſuper ſententiis Porphyrii philoſophi Platonici ſic.c.xxiiii. inqt de Chriſto: Bonus itaq;, verusq; mediator oſtendit peccatum eſſe malum, non carnis ſubſtantiam, vel naturam, quę cũ anima hominis & ſuſcipi ſine peccato potuit, & haberi, & morte deponi, & in melius reſurrectione mutari: nec ipſam mortem, quamuis eſſet pœna peccati, quam tamẽ pro nobis ſine peccato ipſe perſoluit, peccando eſſe vitandam: ſed potius ſi facultas daretur pro iuſtitia perferendam: ideo enim ſoluere potuit moriendo peccata: quia mortuus eſt, & nõ pro ſuo peccato. hunc ille Platonicus non cognouit eſſe principium, nam cognoſceret Purgatorium. Neq; enim caro principium eſt, aut anima humana, ſed Verbum, per quod facta ſunt omnia. Nõ ergo caro per ſeipſam mundat, ſed per Verbum à quo ſuſcepta eſt: cum Verbũ caro factum eſt, & habitauit in nobis: nã de carne ſua manducanda myſtice loquens: cum hi, qui nõ intellexerunt offenſi recederent, dicentes: Durus eſt hic

Digitized by Google

ſermo, quis eum poteſt audire? reſpondit manentibus cęteris: Spiritus eſt, qui viuificat: caro autem non prodeſt quicq̃: principium ergo fuſcepta anima, & carne, & animam credentium mundat, & carnem: ideo quęrentibus Iudęis, quis eſſet, reſpondit: Se eſſe principium. Quod vtiq; carnales ifirmi peccatis obnoxii, & ignorantiæ tenebris obuoluti, nequaq̃ percipere poſſemus, niſi ab eo mundaremur, atq; ſanaremur; per hoc quod eramus, & non eramus: eramus enim homines, ſed iuſti non eramus: in illius autem incarnatione natura humana erat, ſed iuſta, non peccatrix erat: hęc eſt meditatio, qua manus lapſis, iacentibusq; porrecta eſt: hoc eſt ſemen diſpoſitũ per Angelos: in quorum ædictis & lex dabatur, cum & vnus Deus coli iubebatur, & hic mediator venturus promittebatur. In caplo autem. xxv. ſequenti oſtendit, q̃ per fidem mediatoris omnes iuſti fuerunt à peccatis purgati, non ſolum qui legem Moyſis pręceſſerunt, ſed etiam, qui tempore legis fuerũt.

Oſtendit inſuper ipſe Beatus Auguſtinus in Enchiridion cap. xxix. Quod non propriis meritis, nec per liberum arbitrium, ſed per fidem Dei liberari poſſit genus humanum: & hoc his verbis: Verum hęc pars generis humani, cui liberationẽ Deus, Regnumq; pmiſit Deus æternum: nunquid meritis operum ſuorũ reparari põt? Abſit. Quid enim boni operari poteſt perditus, niſi quantum fuerit à perditione liberatus? Nunqd libero voluntatis arbitrio? Et hoc abſit. Nam libero arbitrio male vtens homo, & ſe perdidit, & ipſum. Sicut enim qui ſe occidit, vtiq; viuendo ſe occidit: ſed ſe occidendo nõ viuit, nec ſeipſum poterit reſuſcitare cũ occiderit: ita cũ libero peccaret arbitrio, victore peccato, amiſſum eſt & liberum arbitrium. A quo enim quis victus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Petri certe Apoſtoli eſt iſta ſententia: quę cum vera ſit, qualis quęſo poteſt ſerui addicti eſſe libertas, niſi quando eum peccare delectat? liberaliter enim ſeruit, qui ſui domini voluntatem liberaliter facit: ac per hoc ad peccandum liber eſt, qui peccati ſeruus eſt: vnde ad iuſte faciendum liber non erat, niſi à peccato liberatus eſſe iuſtitiæ cœperit ſeruus: ipſa eſt vera libertas ppter recti facti lætitiam: ſimul & pia ſeruitus propter præcepti obedientiam. Sed iſta libertas ad benefaciendũ vnde erit homini addicto, & vendito, niſi redimat ille, cuius illa vox eſt: Si vos filius liberauerit, tũc vere liberi eritis. Quod anteq̃ fieri in homine incipiat, quomodo quiſquam de libero arbitrio in bono gloriabitur opere? qui nondum liber eſt ad operandum bene, niſi ſe vana ſuperbia inflatus extollat? quam cohibet Apoſtolus dicens: Gratia ſalui facti eſtis per fidem. Et ſequitur ipſe Beatus Auguſtinus cap. xxx. proxime ſequenti oſtendendo, q̃ etiam fidẽ, à qua bona opera incipiũt, gratia tribuat, dicens: Et ne ipſam ſibi ſaltem fidem ſic arrogarent, vt non intelligerent diuinitus eſſe donatã, ſicut idem Apoſtolus alio loco ſe dicit, vt fidelis eẽt miſericordiam conſecutum: hoc quoq; adiunxit, atq; ait: Et hoc non ex nobis, ſed Dei donum eſt, non ex operibus, ne forte quis extollatur: & ne putarentur fidelibus bona defutura opera, rurſus adiecit: Ipſi enim ſumus figmentum creati in Chriſto, ſicut in operibus bonis, quę pręparauit Deus, vt in illis ambulemus. Tũc ergo efficimur vere liberi, cũ Deus nos fingit: ideſt format, & creat: non vt homines, quod iam fecit, ſed vt boni homines ſimus: quod nunc gratia ſua facit: vt ſimus in Chriſto Ieſu noua creatura: ſm̃ q̃ dictum eſt: Cor mundum crea in me Deus: neq; enim cor eius, quantum pertinet ad naturam cordis humani, non iam creauerat Deus. Hoc etiam aliud addere poſſumus, iuxta Beati Thomæ de Aquino ſententiam in tertia parte ſuæ Summæ. quęſtione quadrageſima ſexta: Tanto aliquis modus conuenientior eſt ad exequendum finem, quanto per ipſum plura concurrunt, quæ ſunt expedientia fini. Per hoc autem, quod homo per Chriſti paſſionem eſt liberatus, multa concurrunt ad ſalutem hominis pertinentia præter liberationem à peccato. Primo enim per hoc homo cogno-

Digitized by Google

ſcit quantum Deus hominem diligat: & per hoc prouocatur ad eum diligendũ: in quo perfectio huius ſalutis conſiſtit. Vnde Apoſtolus inquit ad Romanos capitulo quinto: Cõmendat ſuam charitatem Deus in nobis: quoniam cum inimici eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Secundo, quia per hoc dedit nobis exemplum obedientię, humilitatis, cõſtantię, iuſtitię, & cęterarum virtutum in paſſione Chriſti oſtenſarum: quæ ſunt neceſſariæ ad humanam ſalutem. Vnde dicitur .i. Petri cap. ii. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exẽplum, vt ſequamini veſtigia eius. Tertio, quia Chriſtus per paſſionem ſuam non ſolum hominem à peccato liberauit, ſed etiam gratiam iuſtificantem, & gloriam beatitudinis ei promeruit: vt infra dicetur. Quarto, q̃a per hoc homini inducta maior neceſſitas, ſe immunem à peccato obſeruandi, qui ſe ſanguine Chriſti redemptum cogitat à peccato: ſm illud .i. ad Corin. cap. .vi. Empti enim eſtis pretio magno, glorificate, & portate Deum in corpore veſtro. Quinto, quia hoc ad maiorem dignitatem ceſſit: vt ſicut homo victus fuerat, & deceptus à Diabolo, ita etiã homo moriendo mortem ſuperaret: vt dicitur .i. ad Corin. cap. xv. Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtũ: & ideo conuenientius fuit: quod per paſſionem Chriſti liberaretur, q̃ per ſolam Dei volũtatem. Inſuper natura vt aliquid conuenientius faciat, plura ad vnam aſſumit, ſicut duos oculos ad vidẽdum: & idem patet etiam in aliis pluribus exemplis, vt duas aures ad audiendum &c. Item Chryſoſtomus inquit: Chriſtus non ſui mortem, quam non habebat, cum ſit vita: ſed hominum mortem venerat conſumpturus: vnde non propria morte corpus depoſuit: ſed ab hominibus illatam ſuſtinuit: ſed etiã ſi ægrotauiſſet corpus eius, & in conſpectu omnium ſolueretur, inconueniens erat eum, qui ſanaret aliorum languores, habere proprium corpus affectum languoribus: ſed & ſi abſq; morte corpus alicubi ſeorſum depoſuiſſet, ac deinde ſe offerret, vt crederetur ei de reſurrectione differenti. Quomodo enim pateret Chriſti in morte victoria, niſi coràm omnibus eam patiens per iterruptionem corporis probaſſet extinctam? Si etiam diceret: quomodo peccatum Adæ deleretur: licet Diabolus iniuſte inuaſerit hominem: tamen homo propter peccatum iuſte erat ſub ſeruitute Diaboli derelictus à Deo: & conueniens fuit, vt per iuſtitiam homo à ſeruitute Diaboli liberaretur, Chriſto ſatisfaciente pro ipſo per ſuam paſſionem: fuit hoc conueniens ad conuincendam ſuperbiam Diaboli, qui deſertor eſt iuſtitiæ, & amator pœnæ: vt Chriſtus Diabolum vinceret, & hominem liberaret, non per ſolam potentiam Deitatis, ſed etiam per iuſtitiam, & humilitatem paſſionis: vt inquit Beatus Auguſtinus diſtinctione decimatertia, de Trinitate. Ex omnibus igitur in hoc quadrageſimoprimo cap. ſuperius diſputatis veraciter concludere poſſumus, & quidem audacter, manifeſte conſtare poſſe, quibuſcunq; etiam pertinacibus Iudęis, ſalutem Meſſiæ Regis afferendam hominibus iuxta ſummi Dei promiſſiones fore debuiſſe, & fuiſſe ſpiritualem, & non temporalem: hoc eſt animarum in cœleſti patria ſaluandarum: & non corporum: vt Iudæi ſomniant. Et peccatum Adæ per dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum Deũ, & hominem (vt ſupra libro ſecundo probatum eſt) & verum Meſſiam deletum fuiſſe, & abolitum.

¶ Opponit Iudæus Adæ peccatum à Deo minime remiſſum fuiſſe, & per conſequens nõ eſſe deletum.

Oppoſitio.

Inſurgit Iudæus, & antedictis opponit, dicens: Si culpa illa Adæ primi humanæ naturæ parentis, quæ originalis dicitur, paſſionis veſtri Ieſu virtute, & merito veraciter deleta fuiſſet, vt ſuperius dixiſti: equidem Deus hominem, qui peccauerat in eundem ſtatum, & in eandem gratiam, in quibus erat antequam peccaſſet, reſtituiſſet. Cum autem Adam antequam peccaret, non eſſet morti obnoxius, ſi Chriſti paſſione eius peccatum fuiſſet (vt ais) deletum: homines equidem morti amplius ſubiecti non extitiſſent:

nec ipſe

Digitized by Google

nec ipſe quoq; Adam: cum autem ipſe Adam mortuus fuerit: cæteriq; homines, ſicut Adam, moriantur in dies, ſequitur liquido peccatum illud originale nondum fuiſſe deletum, ſed adhuc extare, & vigere, & per conſequens falſum eſſe, ꝙ virtute paſſionis Chriſti culpa illa deleta fuerit: & ſimiliter per conſequens ſequitur, ꝙ inaniter, & fruſtra: hoc eſt ꝙ mendaciter, & falſo dixeris ſpiritualem fuiſſe ſalutem, quam Chriſtus hominibus attulit: & ꝙ ipſius Chriſti cruciatu, & morte peccatum illud ablatum ſit, & abolitum.

Reſponde huic oppoſitioni, ſi poteris, inquit Iudęus? Ex hoc tuo Syllogiſmo adeo itumeſcis, & in ſuperbiam teipſum erigis, ac ſi ei nullatenus reſponderi poſſit: immo tanq̃ ſi ex ipſo ab omnibus tibi huius certaminis palma, ſiue victoria decerneretur, ſed cum meã audieris reſponſionem, aliter ſenties: qa opinionem tuã rationibus veris ĩprobabo, ex quo te deluſum multipliciter eſſe cognoſces. Nam in primis Rabinorum tuorum auctoritate meam approbabo ſententiam: poſtea vero ſyllogiſmum tuum duplici, ſiue triplici cauſa reprobabo, cum ſit omnino nullus: nulliusq; valoris, & efficaciæ.

Quòd autem Rabinorum tuorum mea corroboretur ſentẽtia, patet in Midraſtilim, ſuper illud Eccleſiaſtis cap. vii. vbi dicitur: Conſidera opera Dei, ꝙ nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexit. Dixit Rabi Iuda filius Rabi Amon (licet ſupius ſint dicta, tamen tibi denuo recitata penſitabis) Eadem hora, qua Deus creauit Adã, cepit eum, & duxit per vniuerſas Paradiſi arbores: dixitq; illi: Reſpice opera mea q̃ pulchra ſunt, & laudabilia: & omne qđ creaui amore tuo creaui: ſed caue ne cõtra voluntatem meam aliquid agas: quandoquidem nemo te redimere poſſet, niſi iuſtus ille, cui mortis cauſam tu ipſe præberes. de quo Zacharias loquitur capitulo nono, dicens: Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & ſaluator. & ait Rabi Salomõ in ſuis ſuper hoc loco Commentariis: Impoſſibile eſt hoc Zachariæ Vaticinium de aliquo alio ĩtelligi poſſe, niſi de Meſſia Rege: ex quo Rabinorum Hebręorum auctoritate probatur. Primo, ꝙ Deus oſtẽdens Adæ arbores Paradiſi, quas ei creauerat, mandat ſibi ne aliquid faciat contra eius voluntatem: cum autem ipſe pomum ederit ſibi à Deo vetitum: igitur peccauit, & quidem grauiter. Et quare id ſibi mandauerit Deus, declarat per ipſum Rabinum ex his verbis: Quandoqdem nemo te redimere poſſet, niſi iuſtus ille, cui mortis cauſam tu ipſe pręberes. Ex qua cauſa peccati huius cognoſcitur grauitudo, cum peccatum ipſum aliter expiari non poſſet, niſi per mortem illius iuſti, quem declarat Rabi Salomon eſſe Regem Meſſiam. Quòd autem duplici, ſiue triplici cauſa Syllogiſmus Iudęi euaneſcat, & nullius valoris ſit, patet. Et primo: quia, quando dicis: Si paſſionis Chriſti virtute, & merito Adæ culpam remiſiſſet Deus: equidem ipſe Deus hominem, qui peccauerat in eandem gratiam, & in eundem ſtatum reſtituiſſet, in quibus erat antequam peccaret: impoſſibilia, & omnino Deo indigna te dixiſſe non animaduertis: attenta maxime longiſſima temporis diſtantia exiſtente à perpetrati delicti tempore, vſq; ad paſſionem Chriſti, quo tempore dixi ſuperius Adæ culpam fuiſſe deletam: ob quam temporis diſtantiam Adam ipſe delinquens, & infinita deſcendentium ſuorum multitudo iam diu vitam cum morte commutauerant. Si enim remiſſionis tempore Adam iam mortuus erat, & ſimiliter infinita hominum ab eo deſcendentiũ millia iam mortua erãt: quo effici poterat tpe paſſionis Chriſti, quo tpe peccatum Adæ deletum fuit, ꝙ non morerent illi, qui iamdiu ante mortui erant? Si enim tpe ppetrati delicti, vel ſaltem parũ poſt, ante tñ q̃ Abel à fratre occideret, remiſſio culpę ipſi Adæ facta fuiſſet, eqdem Syllogiſmus Iudęi robore, & firmitate non careret: quia tũc & ipſe delinquens, & omnes ab eo deſcendentes illo bñficio potiri potuiſſent: hoc eſt vt non morerentur. Cum autem à delicti perpetratione vſq; ad cruciatum, & mortem Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, quo tempore illius delicti emanauit remiſſio, iam elapſi fuiſſent anni. 4190. vel

circa: ꝓut oſtendi ſupra in hocmet ſexto libro, cap. xiii. Et Adam qui peccauerat, atq; infinita humani generis multitudo, quæ ab ipſo Adam deſcẽderat iam mortua eſſet: ꝙ ii, qui vita iam priuati erant mori non poſſent, nequaq̃ amplius fieri poterat: cum enim res iam facta eſt, quin facta non fuerit, iam amplius effici non poteſt. Nec etiam iuſtitia patit̃, nec æquitas, vt anteq̃ culpa deleat̃: ſed ea adhuc permanẽte, homo in eum ſtatum reſtituatur, in quo erat anteq̃ peccaſſet.

Oppoſitio.

Si aũt Iudęus diceret: Nõne effici poterat: vt illi, qui tunc nondũ hac vita priuati erãt, & ſimiliter, qui nõdum nati erant ſemper viuerent, & nunq̃ morerent̃?

Reſponſio.

Reſponderi poſſet. Non oportere, nec etiam cõueniens eſſe, vt homo legem Deo imponat: ſed vt ſuo ſubiaceat, & ſubditus ſit Imperio: quia Deus ſcit, & videt, quę homo neſcit, nec videt. Nec etiam licet homini plus ſapere, q̃ oporteat ſapere. dicẽte Salomone Eccleſiaſtis cap. vii. Noli eſſe iuſtus multũ: neq; plus ſapias, q̃ neceſſe eſt, ne obſtupeſcas: quod confirmat Apoſtolus ad Romanos cap. xii. dicens: Noli te ſapere pluſq̃ oporteat ſapere. Sed dic mihi ò Iudęe, fuiſſet ne cõueniens, vt humanũ genus bifariam à Deo fuiſſet diſtinctũ, & diuiſum: ꝙ primi. ſ. homines mortui fuiſſent, & vltimi nunquam morerentur? & ſic eos diuerſimode, non autem vniformiter tractaret? immo eccleſiam ſuam, quã vnire debebat, & volebat, ſcinderet, & laceraret? Sed videamus diligentius vtri iſtorũ melioris fuiſſent conditionis: an. ſ. priores, qui iam defuncti erant: an poſtremi, quos non morituros optabas, ſi in eandem gratiam, & in eundem ſtatum, in qbus Adam prius fuerat, reſtituti fuiſſent. Equidem quid de prius defunctis actum fuiſſet, in magna parte ob experientiam iam edocti ſumus. Sed quid de poſtremis futurum fuiſſet iam exemplo Adæ non difficile ꝑcipere poſſumus: cum huius rei ipſemet Adam teſtis ſit idoneus: qui per vnam tantũ diem ſine peccato in delitiarum Paradiſo ſe abſtinere nõ valuit. Quoties igit̃ hoĩes ipſi ſic reſtituti peccaſſent, & ſe à dño Deo ſuo alienos feciſſent, cum non fuiſſent ipſo Adã ſanctiores? eqdẽ multoties, & adeo multoties, vt valde dubitandum ſit, quin eos Deus ꝓpter infinita eoꝝ delicta oĩno deleuiſſet: cuius rei apertum, & manifeſtũ habemus exẽplũ Gen. cap. vii. viii. & ix. ex diluuio ibi narrato ꝓpter grandia, & multa hominũ peccata.

Oppoſitio.

Sed īquiet forte Iudęus: Nonne hoĩes reſtituiſſet Deus in eum priſtinũ ſtatum, in quo erat Adã anteq̃ peccaſſet?

Reſponſio.

Reſponſio. Reſtituiſſet inquam: ſiue ponamus vt reſtituiſſet: nõne Adam ipſe in eomet ſtatu exiſtens peccauit: & à domino Deo ſuo peccando ſe alienauit? Si igitur homines illi, qui humanę ſalutis tempore mortui iam erant, in eũdem ſtatum reſtituti fuiſſent, in quo erat Adam anteq̃ peccaſſet: nõne & ipſi quoq; ſic peccabiles: hoc eſt ad peccandũ apti, vt fuerat Adã, reſtituti fuiſſent? Equidem taliter: quia ſi aliter eos Deus reſtituiſſet: hoc eſt, vt vlterius peccare nõ potuiſſent, eos equidem in eundem ſtatum non reſtituiſſet: ſed aliter de nouo reformaſſet: vnde eos vt opinaris non reſtituiſſet, & per conſequens, quod arbitraris aſſecutus non fuiſſes, q̃ in multo deteriore conditione fuiſſes. Ex quibus recte ex hac prima cauſa cõcluditur Syllogiſmum Iudęi nullum eſſe, & friuolum. Ex ſecunda etiam cauſa prędictus Iudæi Syllogiſmꝰ irritus penitus, & nullus reddit̃. Quę qdem cauſa eſt: quia in ſecunda ſui Syllogiſmi parte, quam logici minorem nominant, id quod Omnipotens Deus primo totius humani generis parẽti conditionaliter cõceſſerat, Iudęus pro conſtanti, & firmo affirmarẽ mendaciter audet. Ait enim: Cum autem Adam anteq̃ peccaret non eſſet morti obnoxius: per quę verba eũ imortalem fuiſſe à Deo creatum affirmat: cum eum Deus mortalem, & imortalem ꝯditionaliter creauerit. Fuit enim ſic primitus imortalis conditus, vt tñ ſi peccaret, etiam mori non poſſet: ꝯditionaliter igitur & mortalis, & imortalis creatus fuit: quod diuerſum, & alienum eſt ab eo quod argumentatur Iudęus, cum ipſe pro ꝯſtanti, & firmo aſſerat Adam fuiſſe imortalem à ſummo Deo conditum.

Digitized by Google

conditum. Quòd autem Adam mortalis, & imortalis conditionaliter creatus fuerit, hæc Dei verba ad ipſum Adam prolata Gen. cap. ii. non obſcurę demonſtrãt: Ex omni ligno Paradiſi comede: de ligno autem ſcientiæ boni, & mali ne comedas: in quacunq; enim die comederis ex eo, morte morieris: ſiue iuxta Hebraicam veritatem: Moriēs morieris. Si enim Adam in quacunq; die comediſſet de pomo vetito erat moriturus: ergo mors ſua, & vita à ſuo depēdebat arbitrio, eo ꝙ in poteſtate ſua erat de illo fructu edere, vel non edere. Sed inquiet forte Iudæus: Licet Deus dixiſſet: In quacunq; die comederis ex eo morieris: non propterea eo die mortuus eſt, ſed vixit annis. 930. Reſponderi poterit: Immo eum, eo ipſo die mortuũ fuiſſe ꝯſtat, quo mandatum trãſgreſſus eſt: & hoc, quia mors animæ humanæ fit, cum eam deſerit Deus: ſicut corporis, cum ipſum deſerit anima. quamprimum enim homo peccat, à domino Deo ſuo deſeritur: vt patet de ipſo Adam ibidem Geñ. capitulo ſecundo, quia ſtatim emiſſus fuit de Paradiſo voluptatis: ne iterum mitteret manum ſuã, & ſumeret de ligno vitæ, & comederet, ac in æternum viueret. vnde in arbitrio Adæ erat comedere, & non comedere: & ſic peccare, & non peccare: & per conſequens mori, & non mori: quia ſi non peccaſſet, mortuus non fuiſſet: quoniam igitur peccauit, ideo mortuus eſt. Quòd autem Adam habuerit arbitrii facultatē, audi Iudęe tuum Salomonem Prophetam, & Regem Eccleſiaſtis capitulo ſeptimo: Hoc inueni, ꝙ fecerit Deus hominē rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuit quęſtionibus. Eccleſiaſtici etiam capitulo decimoquinto dicitur: Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui: adiecit mandata, & pręcepta ſua. Si volueris mandata conſeruare, conſeruabunt te, & in perpetuum fidem placitam ſeruare: appoſuit tibi aquam, & ignem, ad quod volueris porrige manũ tuam: ante hominem vita, & mors: bonum, & malum: quod placuerit ei dabit illi &c. Præterea cum Deus nihil etiam futurum ignoret: ſi Adam non conditionaliter victurũ, & moriturũ, ſed firmiter tãtum victurũ creaſſet: nõne ignorantia futurorũ in Deo aſcribi poſſet, ꝙ eum non prçuidiſſet peccaturum? quod eędem ſine ipſius Dei iniuria eſſe non poſſet, & valde indignum ſuæ fuiſſet maieſtati: qa illi liberi arbitrii abſtuliſſet facultatē. Ex quo fit: vt ex hac etiam ſecũda cauſa Syllogiſmus Iudæi militare non poſſit: ſed omnino inualidum ſit, & penitus euaneſcat: cum ipſe Iudęus id, quod ꝯditionaliter à ſummo Deo factum fuit, pro ꝯſtanti, & firmo prçſupponat, & affirmet. Hoc ipſum, ꝙ Adam ꝯditionaliter mortalis, & imortalis à Deo creatus fuerit, teſtatur ēt Beatus Auguſtinus lib. xiii. de Ciuitate Dei cap. i. his verbis: Nõ enim eo modo, quo Angelos condiderat Deus, ita condidit & homines: vt etiam ſi peccaſſent, mori omnino non poſſent: ſed ita vt perfunctos obedientiæ munere, ſine interuētu mortis Angelica imortalitas, & beata æternitas ſequeretur: inobediētes autem mors plecteret dãnatione iuſtiſſima. Beatus etiam Gregorius lib. iiii. Moraliũ ſuorũ cap. xxx. hoc idem ait, dicens: Ad hoc qppe in Paradiſo homo poſitus fuerat: vt ſi ſe ad conditoris ſui obedientiã vinculis charitatis aſtringeret, ad cœleſtem Angelorum patriam quandoq; ſine carnis morte tranſiret: ſic nanq; eſt imortalis conditus: vt tñ ſi peccaret etiam mori poſſet: & ſic mortalis eſt conditus: vt ſi nõ peccaret etiam mori nõ poſſet: atq; ex merito liberi arbitrii beatitudinem illius regionis attingeret, in qua vel peccare non poſſet. Vbi igitur poſt redemptionis tempus, carnis morte interpoſita electi tranſeunt, illuc proculdubio parentes primi, ſi in ꝯditionis ſuę ſtatu pſtitiſſent, etiam ſine morte corporũ trãsferri potuiſſent. hęc ille. Quare autem pręmemorati Doctores noſtri Adam ꝯditionaliter ꝯditum fuiſſe dixerint, rõnem reddit Beatus Auguſtinus eodē lib. xiii. de Ciuitate Dei cap. ii. & iii. his verbis. & in primis cap. ii. Quãuis enim humana aĩa veraciter imortalis perhibeat: habet tñ quãdam etiam ipſa mortem ſuam: nam ideo dicit imor-

Digitized by Google

talis,quia modo quodam quãtulocunq; non deſinit viuere, atq; ſentire. Corpus autem ideo eſt mortale, quoniam a vita,quã habet,deſeri põt:nec per ſeipſum aliquatenus viuit. Mors igitur animę ſit, cum eam deſerit Deus,ſicut cum id deſerit anima &c. & ſubſequenti cap.iii.inquit:Non aũt diſſimulanda naſcit̃ q̃ſtio: vtrũ re vera mors,qua ſeparantur anima, & corpus bonis bona ſit:q̃a ſi ita eſt:quõ poterit obtineri,ꝙ etiã ipſa ſit pœna peccati? Hanc enim primi homines,niſi peccauiſſent,perpeſſi vtiq; nõ fuiſſent. Quo igit̃ pacto bona eſſe poſſit bonis,quæ accidere non poſſit niſi malis? Quapropter fatendũ eſt,primos q̃dem hoĩes ita fuiſſe iſtitutos,vt ſi non peccaſſent, nullũ mortis experirent̃ gen⁹:ſed eoſdẽ primos peccatores ita fuiſſe multatos,vt ẽt q̇cq̇d eorũ ſtirpi eſſet exortũ,eadẽ pœna teneret̃ obnoxium. Non enim aliud ex eis, q̃ q̇d ipſi fuerant,naſceretur pro magnitudine culpæ,illius naturam damnatio mutauit in peius: vt quod pœnaliter pręceſſit in peccantibus hoĩbus primis, etiam naturaliter ſequeretur in naſcentibus cęteris. Neq; enim homo ita ex homine,ſicut homo ex puluere: puluis nanq; homini faciendo materies fuit: homo autem homini gignendo parens ꝑinde quod eſt terra:non hoc eſt caro,q̃uis ex terra facta ſit caro. Quod eſt autem parens homo: hoc eſt & proles homo. In primo igitur homine per fœminam in ꝓgeniem tranſiturum vniuerſum genus humanũ fuit, quando illa coniugum copula diuinam ſnĩam ſuæ damnationis excepit &c. Alia etiam cauſa,vel ratione, & ſic tertia præmemorata Iudęi argumentatio penitus euaneſcit,& nulla redditur: quia Iudęus à ꝓpoſita diſputatione noſtra digreſſus, aliter q̃ oportebat ſuũ formauit Syllogiſmum. Cum enim ſuperius firmis, & ſolidis fundamentis ꝓbatum ſit,ſalutem hominibus per Meſſiam Regem afferendã, non tpalem,& huius ſæculi: hoc eſt corporum in hac vita cõmorantium fore debuiſſe:ſed ſpiritualẽ, & futuri ſęculi:hoc eſt animarũ in futuro ſęculo beatificandarum. Iudęus aũt à ſalute ſpirituali digrediens,ad ſalutem ꝯfugiat tpalem in ſuo Syllogiſmo, ſiue argumento mortem tẽporalem renuit,vt ſalutem nõ ſpiritualẽ, de qua noſtra erat diſputatio,ſed tpalem ꝯſequatur,non de ſalute Meſſię Regis diſputat,q̃a tpalium delitiarũ appetit affluẽtiam: vnde cum à ꝓpoſito diſcedat, duo facit incõuenientia. Nam in primis Syllogiſmum ſuũ penitus nullum reddit,& inualidum: poſtea vero ſe tpalem ſalutem oſtendit ſpirituali pręferre ſaluti. Nam vt tpalem effugiat mortem, ſpiritualem renuit ſalutem: quam nullus niſi tpalis mortis interuentu ꝯſequi poteſt. Si igitur ſalutem Meſſię quęrimus, tanq̃ melius, & pręſtantius bonum,& tpalis mors itreueniat neceſſe eſt: Iudęi ergo argumentatio extra ꝓpoſitum facta inanis reddit̃, & friuola,& beſtialis Iudęi fatuitas aperte demõſtrat̃: eo ꝙ ſpiritualem renuat ſalutẽ, vt tpalem effugiat mortẽ. O cæcum animal: ò beſtiale hominũ genus,Iudęorũ dico. Sed qm̃ in declarandis ſupraſcriptis tribus cauſis,ſiue rationibus, quarũ vigore oſtendi Syllogiſmum nõ militare Iudęorũ, ſed nullum penitus eſſe: nõnulla tetigimus,q̃ valde idonea eſſent ad quietandũ quęcunq; nõ ꝓteruum,ſed qui ratione moueri poſſet,ſi ea plenius,& apertius declararentur:ideo ea ſic ſtricte tacta ad curioſorum intelligentiam latius aperire,& declarare decreui,& hoc auctoritate non mea, ſed peritiſſimorum Doctorum,& ſanctorum virorum.

¶ De libero hominis arbitrio.

Beatus Auguſtinus in ſuo Libello de diffinitionibus orthodoxę fidei cap.xx. ait: Libertati arbitrii ſui ꝯmiſſus eſt homo ſtatim in prima ꝯditione mundi: vt ſalua vigilantia mentis, annitente ẽt pręcepti cuſtodia pſeueraret,ſi vellet in eo, quod creatus fuerat pmanere: poſtq̃ vero ſeductione ſerpentis per Euam cecidit,naturę bonum pdidit, pariter & vigorẽ arbitrii: non tñ electionem,ne nõ eſſet ſuum q̇d emendaret peccatum: nec merito indulgeretur quod non arbitrio diluiſſet. Manet itaq; ad quęrendam ſalutem arbitrii libertas: id eſt rationalis voluntas: ſed admonente prius Deo,& inuitante ad ſalu-

Eccleſ- / ſis. c.7 / & Eccl / ſtici c. / dĩ: Ho / minẽ h / bere li / beri ar / bi tri / tatẽ, / antece / dẽn / mo c / oſten / tur,

tem: vt

tem: vt vel eligat, vel ſequatur, vel agat occaſione ſalutis: hoc eſt inſpiratione Dei. Vt autem conſequatur quod elegit, vel quod ſequitur, vel quod occaſione agit, Dei eſſe libere confitemur: initium ergo ſalutis nostræ Deo miſerante habemus: vt acqueſcamus ſalutiferæ inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt: vt adipiſcamur, quod acqueſcendo admonitioni cupimus, diuini eſt muneris: vt non labamur in adepto ſalutis munere, ſolicitudinis noſtræ eſt, & cœleſtis pariter adiutorii: vt labamur, poteſtatis noſtræ eſt, & ignauiæ: non tamen ad obtinendam ſine illo, qui quærentes facit inuenire, qui pulſantibus aperit, qui petentibus donat. Sicut initium ſalutis noſtræ Deo miſerante, & inſpirante habere nos credimus: ita arbitrium naturæ noſtræ ſequi, eſſe diuinæ inſpirationis libere confitemur. Igitur vt non labamur poteſtatis noſtræ, & ignauiæ eſt. Item idem Beatus Auguſtinus in ſuo Libello .lxxxiii. quæſtionum. quæſtione .ii. de libero arbitrio ſic ait: Omne quod fit, ei à quo fit, par eſſe non poteſt: alioquin iuſtitia, quæ ſua cuique tribuere debet, rebus neceſſe eſt par non eſſe: hominem ergo Deus cum fecit, quamquam optimum fecerit, non tamen id fecit, quod erat ipſe. Melior autem homo eſt, qui voluntate, quam qui neceſſitate bonus eſt: voluntas igitur libera danda homini fuit. Idem etiam in Enchiridion .c. ciiii. deſcribens qualem oportuit prius hominem fieri, vel qualis poſtea futurus eſſet, ſic ait: Sic enim oportebat prius hominem fieri, vt & bene velle poſſet, & male: nec gratis ſi bene, nec impune ſi male: poſtea vero ſic erit: vt male velle non poſſit: nec libero ideo carebit arbitrio: multo quippe liberius erit arbitrium, quod omnino non poterit ſeruire peccato. Neque enim culpanda eſt voluntas: aut voluntas non eſt, aut libera dicenda non eſt, qua beati eſſe ſic volumus: vt eſſe miſeri non ſolum nolimus, ſed nequaquam prorſus velle poſſimus. Sicut enim anima noſtra nolle infelicitatem: ita nunc nolle iniquitatem ſemper habitura eſt: ſed ordo prætermittendus non fuit: in quo Deus voluit oſtendere quam bono ſit animal rationale, quod etiam peccare poſſit: quamuis ſit melius quod peccare non poſſit, ſicut minor fuit immortalitas: ſed tamen fuit in qua poſſet etiam mori: quamuis maior futura ſit, in qua non poſſet mori. Et ſequitur in cap. cv. ibidem, vbi loquens de immortalitate, quam perdidit homo per liberum arbitrium, & quam eſt accepturus per gratiam, ſic ait: Illam natura humana perdidit per liberum arbitrium: hanc eſt acceptura per gratiam, quam fuerat, ſi non peccaſſet, acceptura per meritum: quamuis ſine gratia nec tunc vllum meritum eſſe potuiſſet: quia & ſi peccatum in ſolo erat libero arbitrio conſtitutum: non tamen iuſtitiæ retinendæ ſufficiebat liberum arbitrium, niſi participatione immutabilis boni diuinum adiutorium præberetur. Sicut enim mori eſt in hominis poteſtate, cum velit: nemo eſt enim qui non ſeipſum (vt nihil aliud dicam) vel non veſcendo poſſit occidere. Ad vitam vero tenendam voluntas non ſatis eſt, ſi adiutoria ſiue alimentorum, ſiue quorumcunque tutaminum deſint: ſic homo in Paradiſo ad ſe occidendum relinquendo iuſtitiam idoneus erat per voluntatem: vt autem ab eo teneretur vita iuſtitiæ parum erat velle, niſi ille, qui eum fecerat adiuuaret. Sed poſt illam ruinam maior eſt miſericordia Dei, quando & ipſum liberum arbitrium liberandum eſt à ſeruitute, cui dominatur cum morte peccatum. Nec omnino per ſeipſum, ſed per ſolam Dei gratiam, quæ in fide Chriſti poſita eſt, liberatur: vt voluntas ipſa, ſicut ſcriptum eſt, à domino præparetur: quia cætera Dei munera capiantur, per quæ veniatur ad munus æternum. Item ibidem capitulo centeſimoſexto ſequenti oſtendit: quod gratia Dei ſit vita æterna ſecundum Apoſtolum, ſtipendium vero peccati mors: & quod primus homo ſuam potius, quam Dei fecerit voluntatem, de ipſo facta ſit voluntas Dei, dicens: Vnde & ipſam vitam æternam, quæ certa merces eſt operum bonorum, gratiam Dei appellat Apoſtolus: ſtipendium enim inquit peccati mors: gratia autem Dei vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. Stipendium pro ope militiæ debitum redditur, non donatur: ideo dixit, Stipendium peccati mors, vt mortem peccato non immerito illatam, ſed debitam demonſtraret: gratia vero niſi gratis ſit, gratia non eſt. Intelligendum eſt igitur etiam ipſa hominis bona eſſe Dei munera, quibus

cum vita æterna redditur, quid niſi gratia pro gratia redditur? Sic ergo factus eſt homo rectus: vt & manere in ea rectitudine poſſet, nõ ſine adiutorio diuino, & ſuo fieri peruerſus arbitrio, vtrũlibet horum elegiſſet, Dei voluntas fieret, aut etiam ab illo, aut certe de illo: proinde quia ſuam maluit facere, quàm Dei volũtatem, de illo facta eſt voluntas Dei, qui ex eadem maſſa perditionis, quę de illius ſtirpe profluxit, facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam: in honorem per miſericordiam, in contumeliam per iudicium: vt nemo glorietur in homine, ac per hoc nec in ſe &c.

Sed audiamus ẽt B. Gregoriũ, qui lib. qnto Moralium ſuorum, capitulo vigeſimoquarto ait: Sunt, qui dicant ex Adæ culpa nos in hoc terreſtri ſæculo ſic à priſtino ſtatu deterioraſſe, & ineptos effectos fuiſſe: vt ſpiritualia, & cœleſtia bona videre non poſſemus: & per conſequens ea ſine difficultate nõ credamus: humana quippe anima primorum hominum vitio à Paradiſi gaudiis expulſa lucem inuiſibilem perdidit: & totam ſe in amorem viſibiliũ fudit: tantoq; ab æterna ſpeculatione cæcata eſt, quanto foras deformiter ſparſa: vnde fit vt nulla nouerit, niſi ea, quæ corporis oculis (vt ita dixerim) palpando cognoſcit. Homo enim, qui ſi præceptũ ſeruare voluiſſet, etiam carne ſpiritualis futurus erat, peccando factus eſt etiam mente carnalis, vt ſola cogitet, quę ad animum per imagines corporum trahit: corpus quippe eſt cœli, terrę, aquarum, animalium, cunctarumq; rerum viſibilium, quas indeſinenter intuetur. In quibus dum totam ſe delectata mens proiicit, ab internæ intelligentiæ ſubtilitate craſſeſcit: & quia erigere ad ſumma ſe non valet, in his infima libenter iacet. Ex quibus doctorũ noſtrorum ſanctorum, & doctiſſimorum ſententiis aperte oſtenditur ex Adæ culpa humanum genus ſic in noſtro terreſtri ſæculo à priſtino ſtatu deterioratum fuiſſe, vt ſpiritualia, & cœleſtia bona videre non potuerit, quia lucem perdidit inuiſibilem, & ſe totã in inuiſibilium fudit amorem. Et licet peccatum in ſolo libero arbitrio conſtitutum eſſet, non tamen ad iuſtitiam retinendam ipſum ſufficiebat liberum arbitrium, niſi participatione immutabilis boni diuinum præberetur adiutorium: quod nec ſtatim, nec ſine ſatiſfactione non decuit.

¶ Quòd mors temporalis relicta ſit hominibus poſt reatus abolitionem, pro meliore hominum bono.

AD hanc probandam cõcluſionem, B. Auguſtinus ſic ait in Enchiridion capitulo vigeſimoquarto: Quòd ſ ſuis malis rationalis natura beatitudinis appetitum non amiſerit: & ꝙ homo habeat pœnam propriã corporis mortem: quæ tamen natura: ſcilicet rationalis in malis ſuis nõ potuit amittere beatitudinis appetitum. Verum hęc communia mala ſunt, & hominum, & Angelorũ pro ſua malitia, domini iuſtitia damnatorũ: ſed homo habet & pœnam propriam: qua etiã corporis morte punitus eſt: mortis quippe ſupplicium dominus ei comminatus fuerat, ſi peccaret: ſic eum munerans libero arbitrio: vt tamẽ regeret imperio, terreret exitio, atq; in Paradiſi felicitate, tanq̃ in vmbra vitę, vñ iuſtitia cuſtodita in meliora ↄſcẽderet, collocauit.

Sed video quo Iudæus prematur mœrore: mori nempe non vellet: quia mortem temporalem ſummum malum eſſe ceſet: eo ꝙ modicæ ſit fidei: & magis Gẽtilium philoſophorũ adhæreat ſcripturis, q̃ diuinis. Similiter ẽt ſenſit Philoſophus, quando dixit: Mortem eſſe vltimũ terribilium. Salomõ aũt & ſapiens Rex, & Propheta diuinus aliter ſenſit, quando Eccleſiaſtis capitulo ſeptimo inquit: Melius eſt nomen bonum, q̃ vnguenta pretioſa: & dies mortis, dies natiuitatis. Item Pſal. cxv. dicitur: Pretioſa in conſpectu dñi mors ſanctorum eius eſt: qđ enim pretioſius q̃ mors, per quam ſit, vt etiam delicta omnia dimittantur, & merita cumulatius augentur propter martyrium ſcilicet. Apoſtolus quoq; Paulus, & Iudæus in lege Moſaica peritus: & q' ẽt in ſua mirabili ↄuerſione ſpiritualia bona guſtauerat: ad tertiũ enĩ cœlũ raptus

fuerat,

Digitized by Google

fuerat, gl'iam q; Dei viderat, atq; eius arcana audierat, quæ non licet hoi loqui, vt ipſemet īquit ad Philip.c.i. aliter ſentiens, ait: Deſiderium hn̄s diſſolui, & eē cum Chriſto. hic certe Apoſtolus mortē optabat tanq̄ bonam, ſiue tanq̄ medium ad aſſequendum bonum: qm̄ in cœleſti patria meliora bona viderat, q̄ i hoc terreſtri reperiantur ſæculo: & ideo ipſe ad Rom.c.viii. inquit: Exiſtimo enim q̄ nō ſunt condignę paſſiones huius temporis: hoc eſt huius ſæculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. ſ. in cœlis. Credendum eſt igitur Apoſtolo Paulo, qui cœleſtia bona vidēt: nam Certior aure Arbiter ē oculus. Sed miſeri Iudęi, qui felicitatem, & ſalutem ſuā in hoc terreſtri, & erumnoſo mundo ſperant conſequi poſſe, cum quotidie ex vera, & infallibili experientia optima rerum oīum magiſtra videamus nullā felicitatem in hoc ipſo mundo ad plenum haberi poſſe completam, nulla gaudia, nullam conſolationem, nullam deniq; beatitudinē: quod non ſolum de pauperibus intelligi, ſed etiā de diuitibus volo. Inqt enim B. Greg. Quid quietius, q̄ nil in hoc mūdo appetere? qd laborioſius, q̄ terrenis deſideriis æſtuare? B. ēt Aug. hoc idem approbat, his verbis: Diuitias inueniſti, requiem perdidiſti: cū vigilas de his cogitas: cum dormis latrones ſomnias: in die ſolicitus, in nocte pauidus, ſemp mēdicus. Vnde Salomon petit à Deo Eccleſiaſtis. c. xxx. Duo rogaui te, ne deneges mihi anteq̄ moriar: Vanitatem, & verba mendacia longe fac à me: mendicitatē, & diuitias ne dederis mihi: tribue tm̄ victui meo neceſſaria: ne forte ſatiatus alliciar ad negandum, & dicam: Quis eſt dn̄s? aut egeſtate compulſus furer, & p̄iurem nomen dn̄i Dei mei. Nihil igit̄ eſt in hoc mūdo tutum, nihil ſtabile, nihil deniq; certū inuenitur: ſed oīa caduca ſunt, & icerta. Nunq̄, vel raro accidit aliqua in eo lætitia integra. i. ſine mœroris mixtione: vnde Prouerbioꝝ c. xiiii. dicitur: Riſus dolore miſcetur, & extrema gaudii luctus occupat. nulla ergo in eo firma requies, nulla perſeuerans lętitia, ſed vndiq; anguſtiæ, dolores, infortunia, triſtitię, belloꝝ ſtrepitus, violētiæ, & rapinæ, & infinita alia mala his ſimilia, homines ꝯtinue inquietantia. Quod fatetur etiam Salomon Eccleſiaſtis capitulo. iii. dicēs: Omnia tpus habēt, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub cœlo, tēpus naſcendi, & tempus moriendi, tempus plantandi, & tempus euellendi &c. & ideo inſtabilia omnia in hoc mundo eſſe cernunt. Quod ex hoc maxime fundamento non obſcure percipere poſſumus, niſi penitus inſania pciti fuerimus, quomodo omnibus hominibus in hoc mundo naſcentibus, vnus tantum eſt introitus, & quidem flendo: & vnus ſimiliter exitus per mortem: vt inquit Salomon: Neceſſe eſt enim vt qui venerit, tranſeat. Quid ergo in hac vita proſperitatis, aut lætitię poteſt nobis occurrere, vbi primo diſcitur flere? & inter ipſa cunabula naſcentis infantię, & in ipſo vitę veſtibulo nihil aliud nobis, & mūdo, q̄ fletus occurrit? limina mundi cum fletu calcamus equidem tranſituri: & ideo in eo aliam vitam gerere non poſſumus, niſi peregrinam: peregrinamur igit̄ ſemper dum in hoc mūdo viuimus: qa ſemper vt tranſituri ſumus. O anguſtum, & & ſatis anxium tempus vitæ mortalis: vbi cum initio nominatur & finis: initium noſtrum cum fine ſuſcipimus: iam captus eſt morte qui captus eſt. Ergo qm̄ ituri venimus peregrinantium more, qd acciderit intra mundi hoſpitium, quaſi tranſeuntes ferendo mala impoſita, bona deuotione: hoc eſt æquo animo tolleranda ſunt vt vincamus. Peius enim nocet malum, ſi male, & ægre portetur: lędunt & ipſa bona ſi male portentur: ibi profecto ſolamen virtutis opus eſt, vbi contemplatione ſupernæ mercedis exitus vitę deſideratur: ſicut ab iis, q in pelago vndarū ictibus iactantur, tutela portuenſis optat. Quis enim inter tot vagētis ſeculi anxietates, erūnaſq; morborū lędentiū non magis mortē deſiderat, q̄ longā, & languidā vitam? dicente Salomone: Melior eſt mors, q̄ vita amara: & reges æterna, q̄ languor pſeuerans. & ali

bi: Melius eſt tibi mori, ꝙ viuere. mors enim oĩ hoĩ dat requiem. profecto intra mala craſſantia neceſſario exitus ſitiẽter optatur. ſed ſicut nec noſtrum fuerat naſci, ita nec poteſtatis noſtræ eſt mori naturali: ſcilicet morte. alioqn ſi in noſtra poteſtate mori conſiſteret, eſſet etiam in poteſtate noſtra non mori. Ad hoc inter noſtras anguſtias mortis requiem flagitamus: quia inter mala de bono ſolamẽ eſt non tacere nauigantium more: quibus refrigerium eſt inter infeſtos, atq; ſollicitos curſus loqui de ſecuritate portuẽſi: ad quam & ſi non liceat quantum animus cupit celerius peruenire, iuuat tamen, & ſatis pulchrum eſt meliores partes optare. Sed quoniam nec noſtrę poteſtatis eſt potiri melioribus, quę de morte naſcuntur expectantes meliora, bonũ interim geramus inter mala certamen: bonum autem certamen eſt malis nõ cedere: ſed mala virtutis bono portare: per quæ in meliora de morte naſcẽtia, morbis, atq; morte carentia ſublimati portemur. ſine ducatu enim, atq; morſu infelicitatis in triumphos immortalis gloriæ non peruenitur: quia poſt diſcrimina cõficitur curſus in portu. Triumphator etiam dici non poteſt, niſi cui victoriam virtus inuenit: quæ omne quod timetur ſub ſe cernit eliſum, trahitq; iuncta captiuum. Quinimo ꝙ boni beata vita fruantur, teſtis eſt dñs noſter, qui Apoſtolos ſuos admonet, dicens: Si diligeritis me, gauderetis vtiq; quia vado ad patrem.

Oppoſitio. Si vero opponeretur: ꝙ ipſe fleuerit Lazarum mortuum, quando dixit ſe velle eum reſuſcitare.

Reſponſio. Reſponderi poſſet: Sic reſurrectionis promiſſor dolorem docere non poterat: ne fidem quam docebat perfidiam faceret: doluit Lazarum non dormientem, ſed potius reſurgentem: & flebat quem cogebatur ꝓpter ſaluãdos alios ſeculo reuocare: hanc vitam dans dñs ingemiſcebat: quam increduli dolent eſſe ſublatã. Contra lachrymas eius pugnant incredulorum lachrymę: qui ſuos lugent defunctos: vnde amor eoꝝ, & amor Chriſti non conueniunt: hic fletus non habet pietatẽ. Ille nolebat reddere laboribus, quẽ dilexerat: & increduli ſe eos amare credunt, quos laboꝝ volunt adhuc pręſtare tormenta. Cæterũ ſi putas eum Lazaꝝ doluiſſe, ante nõ permiſiſſet exire, qui poterat mortem repellere: aut certe nõ fleret, ꝗ mortuum reſuſcitare poſtmodũ habuerat poteſtatem. Vnde apparet ſola eũ cauſa fuiſſe cõmotum, ꝙ ad hoſtilem vitã chariſſimũ reuocare denuo, & ꝑꝑ credulos aliquos, & confundendos incredulos vrgebat. Deniq; ſic ſubſecutus eſt, dicens: Ergo pater vt credant, quia tu me miſiſti, ait: Lazare prodi foras, & factũ eſt. Platonis ẽt ſententia eſt: oĩum ſapientium vitã meditationem eſſe mortis. Laudãt hoc Philoſophi, & in cœlũ ferunt: ſed multo fortius Apoſtolus, qui inqt: Quotidie morior ꝑꝑ gloriam veſtrã. Item idem Apłs ad Rom. c. v. Si enim cũ inimici eſſem⁹, reconciliati ſumus Deo per mortem filii eius, multo magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius. Non ſolum aũt, ſed & gloriamur in Deo per dñm noſtrum Ieſum Chriſtũ: per quẽ nunc recõciliationem accepimus. Propterea ſicut ꝑ vnum hoĩem peccatum ĩ hũc mundũ intrauit: & per peccatũ mors: & ita in oẽs hoĩes mors pertranſiit: in quo oẽs peccauerũt: vſq; ad legem enim peccatũ erat in mũdo: peccatum aũt non imputabat, cũ lex non eſſet: ſed regnauit mors ab Adam vſq; ad Moyſem, et in eos, ꝗ non peccauerunt in ſimilitudine ꝑuaricationis Adę, qui eſt forma futuri: ſed nõ ſicut delictũ, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donũ in gratia vnius hoĩs Ieſu Chriſti in plures abũdauit: & nõ ſicut ꝑ vnũ peccatum, ita & donũ. Nam iudiciũ quidem ex vno in condemnationẽ: gratia aũt ex multis delictis in iuſtificationem. Si enim vnius delicto mors regnauit ꝑ vnum, multo magis abundantiã gratię, & donationis, & iuſtitiæ accipientes in vita regnabunt per vnũ Ieſum Chriſtũ. Igitur ſicut ꝑ vnius delictũ in oẽs hoĩes in cõdẽnationẽ: ſic & ꝑ vnius iuſtitiã oẽs hoĩes in iuſtificationẽ vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores

catores

catores conſtituti ſunt multi: ita & p vnius obeditionem iuſti ꝯſtituentur multi. Lex aũt ſubintrauit, vt abundaret delictũ: vbi aũt abundauit delictũ, ſuperabũdauit & gratia: vt ſicut regnauit peccatũ in mortem, ita & gratia regnet p iuſtitiã in vitã æternã per Ieſum Chriſtũ dñm noſtrum. Item idẽ Aplſ.1.ad Corinth.c.xv. Et ſicut in Adam oẽs moriunt, ita & in Chriſto oẽs viuificabũt. Pſal. ẽt lxxxviii. dicitur: Quis eſt homo, q viuet, & nõ videbit mortẽ: eruet aĩam ſuam de manu Inferni? quaſi dicat: nullus. Item Eccleſiaſtis.c.ii. Sapientis oculi in capite eius, ſtultus in tenebris ambulat: & didici, ꝙ vnus vtriuſq; eſt interitus: & dixi in corde meo: Si vnus & ſtulti, & meus occaſus erit, qd mihi prodeſt, ꝙ maiorem ſapientiæ dedi operam? locutuſq; cũ mente mea animaduerti, ꝙ hoc quoq; eſt vanitas. Non enim erit memoria ſapientis ſicut ſtulti in perpetuũ, & futura tẽpora obliuione cuncta pariter operient: moritur doctus ſimiliter vt indoctus. Itẽ eiuſdem Eccleſiaſtis.c.iiii. Et laudaui magis mortuos, q̃ viuẽtes: & feliciorem vtroq; iudicaui, qui nec dũ natus eſt, nec vidit mala quæ ſub Sole fiũt. Item ibidem.c.vi. Nonne ad vnũ locum ꝓperant oĩa: hoc eſt ad finem ſuũ. ſ. ad mortem. & ſequitur: Oĩs labor hoĩs ĩ ore eius: ſed anima eius nõ implebitur bonis. Quid habet amplius ſapiens à ſtulto, & quid pauper, niſi vt pergat illuc vbi eſt vita? hoc eſt in coeleſtem patriã? ibi enim eſt vita beata, ibi requies: nõ aũt in hoc erũnoſo mundo. Item Eccleſiaſtis.c.ix. Nemo eſt, q ſemp viuat: & q huius rei habeat fiduciam. Item Prouerbioꝝ.c.xiiii. In malitia ſua repelletur impius: ſperat aũt iuſtus in morte ſua: ſed q̃a ſpes eſt expectatio boni, ideo mors eſt ei aut bonũ, aut mediũ ad illud aſſequendũ bonũ. Sapientiæ.c.iii. dicit: Iuſtoꝝ aũt animæ in manu Dei ſunt: & nõ tanget illos tormentum mortis: nõ dixit mortem, ſed tormẽtum mortis: quia pœnã, & dolorem mortis patienter, & libenter tolerant, vt æternam poſſideant beatitudinem. B. Auguſtinus lib.xiii. de Ciuitate Dei.c.iiii. quãdam mouet queſtionẽ, & ſoluit, dicens: Si quem vero mouet: cur vel ipſam: ſcilicet mortem: patiantur: ſcilicet homines: ſi & ipſa peccati pœna eſt: quorum per gratiam reatus aboletur. Iam iſta quæſtio in alio noſtro opere, quod ſcripſimus de baptiſmo paruulorum tractata, & abſoluta eſt: vbi dictum eſt: Ad hoc relinqui animę experimentum ſeparationis à corpore, quamuis ablato iam criminis nexu: quoniam ſi regenerationis ſacramentum continuo ſequeretur immortalitas corporis, ipſa fides eneruaretur: quę tunc eſt fides, quando expectatur in ſpe, quod in re nondum videtur. Fidei autem robore, atque certamine in maioribus dũtaxat ætatibus etiam mortis fuerat ſuperandus timor: quod in ſanctis martyribus maxime emicuit: cuius profecto certaminis eſſet nulla victoria, nulla gloria, quia nec ipſum omnino poſſet eſſe certamen, ſi poſt lauacrum regenerationis iam ſancti nõ poſſent mortem perpeti corporalem: cum paruulis autem baptizandis quis non ad Chriſti gratiam propterea potius curreret ne à corpore ſolueretur? Atque ita non inuiſibili præmio probaretur fides: ſed iam nec fides eſſet, confeſtim ſui operis quærendo, & ſumendo mercedem.

Nunc vero maiore, & mirabiliore gratia Saluatoris in vſus iuſtitiæ peccati pœna conuerſa eſt. Tunc enim dictum eſt homini: Morieris, ſi peccaueris: nunc dicitur martyri: Morere, ne pecces. tunc dictum eſt: Si mandatum tranſgreſſi fueritis, morte moriemini: nunc dr: Si mortem recuſaueritis, mãdatũ trãſgrediemini. Quod tũc timendũ fuerat, vt non peccaret: nunc ſuſcipiẽdum eſt, ne peccet. Sic p ineffabilem Dei miſericordiã & ipſa pœna vitioꝝ tranſit in arma virtutis: & fit iuſti meritũ etiam ſupplicium peccatoris. tunc enim mors eſt acquiſita peccando: nunc impletur iuſtitia moriendo. Verum hoc in ſanctis martyribus, quibus alterutrum à perſecutore proponitur: vt aut deſerant fidem, aut ſufferant mortem. Iuſti enim malunt credendo perpeti, quod

Digitized by Google

ſunt primi iniqui non credendo perpeſſi. Niſi enim peccaſſent illi non morerentur: peccabunt aũt iſti, niſi moriantur. Mortui ſunt ergo illi, quia peccauerunt: non peccant iſti, q̃a moriuntur. Factum eſt per illorum culpam, vt veniret in pœnam: ſit per iſtorum pœnam, ne veniat in culpam: non q̃a mors bonum aliqd̕ facta eſt, quę antea malum fuit: ſed tantã Deus fidei pręſtitit gratiam, vt mors, quam vitę ↄ̃ſtat eſſe contrariam, inſtrm̃ fieret, per quod tranſiret in vitam. hęc ille. Et ſi vlterius de hm̃oi ſcire volueris, vide reliqua antedictę diſputationis Beati Auguſtini: q̃a longa diſputatione tibi ſatisfaciet. Conſtat igit̃ ex ſuperius dictis imortalem Deum ingenti ſua in nos clementia, licet ablato iam à nobis originalis criminis nexu, tp̃alem tñ nobis mortem reliquiſſe, & nos quoq; deſcendentes ipſius Adæ eius criminis eẽ obnoxios: & vt ait antedictus Beatus Auguſtinus eodem lib. xiii. de Ciuitate Dei cap. xiiii. & xv. Et primo cap. xiiii. his verbis: Deus enim creauit hoiem rectum naturarum auctor, nõ vtiq; vitiorum: ſed ſponte deprauatus, iuſteq; damnatus, deprauatos, damnatosq; generauit: omnes enim ſumus in illo vno, qñ omnes ille vnus corrupit, qui per fœminam lapſus eſt in peccatum, quæ de illo facta eſt ante peccatum. Nõdum erat nobis ſigillatim creata, & diſtributa forma, in qua ſinguli viueremus: ſed iam natura erat ſeminalis, ex qua propagaremur: quę ſ. ꝓpter peccatũ vitiata, & vinculo mortis obſtricta, iuſteq; damnata, non alterius ↄ̃ditionis homo ex homine naſceret̃: ac per hoc à liberi arbitrii malo vſu ſeries huius calamitatis exorta eſt: quæ humanum genus origine deprauata, velut radice corrupta vſq; ad ſecundæ mortis exitium, quæ non habet finem: ſolis eis exceptis, qui per gratiam Dei liberantur, miſeriarum connexione perducit. Capite autem. xv. ſic inquit: Gen. capi. ii.
Quamobrem etiam in eo, quod dictũ eſt, Morte moriemini: qm̃ non eſt dictũ Mortibus, eam ſolam intelligamus, quę fit cũ anima deſeritur ſua vita, quod illi Deus eſt: non enim deſerta eſt, vt deſereret: ſed vt deſereretur, deſeruit. Ad malum quippe eius prior eſt voluntas eius: ad bonum vero eius prior eſt voluntas creatoris eius: ſiue vt eam faciat, quę lapſa perierat: etiam ſi hanc intelligamus Deum denuntiaſſe mortem in eo quod ait: Qua die ederitis ex illo, morte moriemini: tanquam diceret: Quo die me deſerueritis per inobedientiam, deſeram vos per iuſtitiam. profecto in ea morte etiam cæteræ denuntiatæ ſunt, quæ ꝓculdubio fuerãt ſecuturæ. Nam in eo ꝙ inobediens motus in carne ex motu animæ inobediẽtis exortus eſt, ꝓpter quem pudẽda texerũt, ſenſa eſt mors vna, in qua deſeruit aiam Deus, ea ſignificata eſt verbis eius, qñ timore deambulantis ſeſe abſcõdenti homini dixit: Adam vbi es? non vtiq; ignorando q̃rens, ſed increpando admonẽs, vt attenderet vbi eſſet, in quo non eſſet Deus. Cum vero iam corpus aia ipſa deſeruit ætate corruptum, & ſenectute ↄ̃fectum: venit in experimentum mors altera, de qua Deus peccatum adhuc puniẽs homini dixerat: Terra es, & in terrã ibis: vt ex his duabus mors illa primo, quæ totius hoĩs eſt compleret̃, quã ſecũda in vltimo ſequit̃, niſi homo per grãm Dei liberet̃. Neq; enim corpus, qd̕ de terra eſt rediret in terrã, niſi ſua morte, quę illi accidit cum deſerit̃ ſua vita. i. anima. Vnde conſtat inter Chriſtianos veraciter catholicam tenentes fidem, et ipſam nobis corporis mortem, non lege naturæ, qua nullam mortẽ homini Deus fecit, ſed merito inflictam eſſe peccati: qm̃ peccatũ vindicans Deus dixit homini, in quo tunc oẽs eramus: Terra es, & in terram ibis.

Item ad hanc ipſam Iudæorum oppoſitionem: ꝙ perſona Chriſti Redemptoris non fuerit perfecta: q̃a non perfecte redemit genus humanũ à peccato, & à pœna ipſius Adę, poſtq̃ nõ redemit eum in corpore, & anima: q̃a non reſtituit nobis immortalitatem, & impaſſibilitatem, quam perdidit Adam: q̃a adhuc manent mortales Chriſtiani baptizati, & ſubiecti oib⁹ infirmitatibus, & miſeriis, ſicut Iudæi, & Sarraceni. Ad quod reſpondet. Quod Chriſtus iam pf̃cte redemit nos à peccato, & à pœnalitatibus corporis: vt Pſal. cii. Oppoſitio. Reſpõſio.

& Pſal.

& Pſal. xxix. Ad cuius intellectum notã dum eſt: Quòd qa Chriſtus fuit caput eccleſiæ, & vniuerſalis redẽptor à patre deſtinatus, ideo oĩa geſta, & facta, ac eloqa, vel verba ſua ptinebãt ad actũ nr̃ę p fectæ redẽptionis, & recupationis bonõ rũ, q̃ pdidimus in Adã, & repationis iacturæ, & ruinę nr̃æ: & iõ Chriſtus p ſuã paſſionem nõ ſolũ meruit nos redimere à peccato, quo ad aĩam: ſed ẽt meruit p fecte redimere, & reparare ruinã corpis .ſ. liberare nos à pœnalitatibus corpalibus, quas incurrimus in Adã. ſ. à morte corpoꝝ, & cęteris infirmitatibus, & defectibus, & reſtituere nobis ĩmortalitatẽ, & impaſſibilitatem &c. Et iõ poſt paſſionẽ voluit tertia die ĩmortalis, & impaſſibilis, & glorioſus reſurgere: vt poſſet ſua membra, & fideles ſicut ſeipſum ĩmortales, & ad glĩam reſuſcitare: quã poteſtatem illico voluit exercere, qa cũ eo multa corpora ſanctoꝝ patrum veteris teſtamenti ſurrexerunt ad glĩam, & apparuerunt multis: vt patet Mat. c. xxvii. Sed vt nos poſſemus merita ſuę paſſionis participare, ipſe voluit inſtituere baptiſmũ, & cętera eccleſiaſtica ſacramenta, qbus ꝯtulit virtutem ſuæ paſſionis, & reſurrectionis: vt p illa poſſet merita ſuę paſſionis, & reſurrectionis in nos trãſferre. Et ſic in recipiendò baptiſmũ, & cætera ſacramenta, participamus merita ſuæ paſſionis, & reſurrectionis: & ideo qcunq; quis in noĩe Trinitatis baptizat̃, illico participat merita paſſiõis, & reſurrectionis Chriſti: & p ꝯſequens liberatur à ſeruitute, & maxime peccati in aĩa: & meretur reſurgere poſt mortem, & liberari ab oĩbus pœnalitatibus corpalibus, & meretur ĩmortalitatem. Ideo inqt Apl's ad Rom. c. vi. Quòd ſicut oẽs ſumus baptizati in Chriſto: ita oẽs mortui, & ſepulti ſumus, & reſurreximus cum eo: qa ſicut Chriſtus ſurrexit, q fuit primitiæ reſurrectionis: ita & nos reſurgemus. & ſic dicit Aug. Quòd licet ſancti martyres, & fideles, nõ reſurrexerint in actu p baptiſmũ, tñ iam ſurrexerũt in merito: pp qd' vult inuere Auguſtinus, & Ambroſius: ꝙ oẽs nos per baptiſmum ſtatim liberamur à peccato in aĩa: & licet nõ illico liberemur à pœnalitatibus, & miſeriis corporalibus in actu: tñ tũc per baptiſmum liberamur in habitu, & in merito, qa meremur reſurgere ad glĩam in nouiſſimo die. Sed cãm quare ſicut p baptiſmũ illico tollitur peccatũ aĩæ, non tollunt̃ iſtę infirmitates corporales, & efficimur impaſſibiles, & ĩmortales: rõnem aſſignat ipſe Aug. libr. de baptiſmo paruuloꝝ. & .xii. de Ciuitate Dei. c. iiii. vbi duplicem aſſignat cãm. Quaꝝ prima eſt: qa ſi ablato peccato per baptiſmũ, non relinqueretur nobis experimentum mortis, nec aliaꝝ infirmitatum: tunc nulla eſſet pugna martyrũ, nec virginũ, nec alioꝝ iuſtoꝝ: & per ꝯſequens nulla eſſet eoꝝ corona, quã nullus põt adipiſci, niſi legitime certauerit: vt ad Thimo. c. iiii. Secũda cã eſt, quia ſi vt baptiſmus illico tollit pctm̃ ab aĩa, ita tolleret infirmitates à corpe, & redderet hoĩes impaſſibiles, & ĩmortales: tunc oẽs hoĩes mundi currerent ad baptiſmum: non cauſa merendi vitam futuram æternam: ſed cauſa perpetuandi, & gaudendi in hoc mũdo: & ſic nullum eſſet meritũ, nec deſideriũ vltimi finis. Tertia ẽt cauſa põt aſſignari. Nam ſi per baptiſmũ illico tollerentur iſtę infirmitates, quæ ſunt nobis inſtrumenta operandi, & merendi per grãm ea, q̃ ſunt ſupra humanã naturã: tunc ſequeretur, ꝙ ruina Angelica nõ poſſet reparari: quia tunc hoĩes nõ poſſent adęquari in meritis per grãm Angelis, q ceciderunt: & per ꝯſequens non poſſent hoĩes ſedes, & manſiones eoꝝ poſſidere: & ſic maneret ruina Angeloꝝ irreparata: quæ ſine magna cũ violentia reparari non põt per hoĩes, qui ſunt inferioris naturę, quia Regnũ cœloꝝ vim patitur, & violenti' rapiunt illud: vt Matthęi .c. xi. Ex qbus patet, ꝙ iſtæ infirmitates, ſiue pœnalitates relictæ ſunt nobis poſt baptiſmũ propter maius bonũ noſtrum, & propter bonum curiæ triumphantis: & ſic infirmitates iſtę ſunt bonis bonæ, & malis malæ: qa bonis cedunt ad meritum, & gloriam: & malis ad detrimentum, & pœnã æternã. & ſic patet, quali-

ter Chriſtus fuit verus, & perfectus redẽptor non ſolũ humanę naturæ, ſed etiã Angelicę. Ex oĩbus igitur ſuperius multipliciter dictis aperte cuilibet conſtare põt, Omnipotentem, & Clemẽtiſſimum Deum ĩgenti ſua in nos clementia, licet ablato iã à nobis originali criminis nexu, temporalem tñ nobis mortẽ in eius delicti pœnam pro maiore noſtro bono reliqſſe: ne.ſ. fides noſtra in ipſum Deũ in nobis eneruaret: ſed vt cœleſtem ab eo beatitudinẽ expectãtes magis in ſpe augeret: ob cuius beatitudinis ſpẽ fides ipſa tantopere roboraret: vt non ſolũ ꝓ mediocribus malis, ſed ẽt mortis timore quaſcunq; pœnas in hoc ſęculo pro Deo ꝑpeti, & tolerare non formidemus. Cuius rei B. Aug. de martyribus ꝓ Chriſti fide trucidatis, & occiſis, manifeſtum nobis oñdit experimentũ: eo ꝙ potius mortem ſufferre, & pati voluerint, q̃ fidẽ Chriſti relinquere, & negare. Et ne aliqs opinet eos martyres fuiſſe pauciſſimos, Epiſtola B. Hierony. ad Chromatium, & Heliodoꝝ reſponſiua, de eoꝝ numero quemlibet põt reddere certiorẽ. Ibi enĩ ipſe ait: Euſebiũ Cæſarienſem epm̃ ex ſolicita perſcrutatione publicoꝝ monumẽtoꝝ reipub. Romanæ, & prouinciaꝝ Imperio Romano ſubiectaꝝ, mandato Cõſtantini Imperatoris habitoꝝ inueniſſe plusq̃. 800. vel. 900. milliũ martyꝝ noĩa, pro Chriſti fide diuerſo cruciatu, & diuerſis in locis extincta fuiſſe. Item ipſe B. Hieronymus in Martyrologio ait: Tẽpore Diocletiani, & Maximiani ĩtra vnũ menſem, decem & octo millia Chriſtianoꝝ martyrio coronatos fuiſſe. Itẽ idẽ in quæſtionibus ad Helbidiã, inqt: Triũphus Dei eſt paſſio martyrum ꝓ Chriſti noĩe cruoris effuſio: & inter tormenta lętitia. Cum enim qs viderit tanta conſtãtia ſtare martyres, atq; torqueri, & in ſuis cruciatibus delectari: odor notitiæ Dei diſſeminatur in gentibus, & ſubit tacita cogitatio: ꝙ niſi veꝝ eſſet Euangelium, nunq̃ ſanguine defenderetur. Vnde ex iſtis nõ difficile põt quibuſcunq; ꝯſtare Iudæorum imperitia, ſimul & fatuitas: ꝙ .ſ. ſpretis, & omnino relictis ſpiritualibus, & æternis bonis: tẽporalibus, quæ corruptibilia ſunt, & tranſitoria ſitienter inhient, & adhęreãt. Sapientiſſimus autem, & Omnipotens Deus: cuius tãta eſt bonitas, & clementia: vt inquit B. Aug. in Enchiridion: vt nullum vnq̃ malum fieri ꝑmitteret, niſi ex eo maius eliceret bonũ. Ipſe inq̃ Deus ex maxima ſua bonitate, & clementia quandã aliam reparandi hoĩs elegit viam: quę non eſſet oĩno ſm̃ iuſtitiæ ſeueritatem, nec ſm̃ Iudęoꝝ fatuitatem, ſed ſm̃ miſerationum ſuarum multitudinem. Si enim Deus voluiſſet Adę culpam iuſte punire: hoc eſt ſm̃ id, quod ei minatus fuerat, qñ ligni vitæ pomum comedere vetuit: eum eqdem duplici morte condemnaſſet: morte.ſ. temporali, quæ fit per ſeparationem aĩæ à corpore, & hæc eſt prima mors: & morte etiam ſpirituali, quę fit per æternam aĩę damnationem, quam B. Auguſtinus mortem appellat ſecundam: vt ſuperius dictum eſt. vult enim ipſe mortem aĩę eſſe, cum eam deſerit Deus: corporis autem, cũ ipſum deſerit aĩa. Rabi ẽt Salomon ex Hebraica litera ibi.ſ. Geñ. c. ii. exiſtente: vbi enim tranſlatio noſtra habet, Morte morieris: Hebraica inq̃ veritas habet, Moriens morieris: quẽ locum ipſe Rabi de duplici morte.ſ. corporis, & animę interpretatus eſt. Quo tñ non obſtãte, ipſe ſummus Deus ſolita ſua bonitate, & clementia erga nos hoĩes mitius agens, in huius originalis delicti pœnam, mortis tñi temporalis punitione cõtentus extitit. Si enim potuit per vnũ hoĩem mors introire, quanto magis per vnum hoĩem, qui Deus erat, potuit vita reſtitui? Cœleſtem tamen patriam iſtos ingredi non permiſit, ſed prohibuit, abdicans eos in Limbo: vt ĩfra lib. vii. Oppoſitione. iii. vberius declarabit: & hoc donec ipſius delicti per Crucem Regis Meſſiæ debita fieret expiatio: & licet impios, & ſceleſtos in Infernum æternaliter cruciandos detruſerit, tñ ob hanc ſolam originalẽ culpam id minime factũ extitit: ſed propter alia eorum ſcelera, quod ex eo verificari poteſt: qm̃ Adam huius culpę auctor nõ in Infernũ detruſus fuit:

Digitized by Google

ſus fuit: ſed in Limbo cũ iuſtis permãſit. Sed multo inſup maior Dei clemẽtia erga nos hoĩes ex hoc alio diuino dono nobis collato eluceſcit, & oñditur: pręuiderat enim ipſe Deus, qa oĩa ſibi ẽt futura nota ſunt: ꝓuiderat inquam, & ſciebat Adam mandatũ ſuũ tranſgreſſurꝫ eſſe: & ideo cũ eodemmet tpe, quo Adá ipſe peccauerat, & qúo nos oẽs Deus pp primoꝝ parentum noſtroꝝ tranſgreſſionẽ perdere debuiſſet, nihilominus pp infinitá eius miſericordiam reparandos eſſe ꝓmiſit: & illo ipſo tpe, quo ſupplicia merebamur, argumentũ ſalutis oñdit: vt intelligere poſſemus quantũ valeret ꝓſtare non Ieſus, qui tm̃ donaret iratus. in primo ergo hoĩe ſtatim nobis iudiciarium ſpopondit auxiliũ: ꝓſtatim ignotum ipſis Angelis ſacramentũ, quod implendũ eſſet in nouiſſimo tpe publicauit: & terreno Adæ, Adam ꝓmiſit de cœlo &c. ꝓut plenius dictũ fuit in principio primi libri. Et qm̃ ibidem dr̃ de calcanda Diaboli potentia per Meſſiam: eo quòd fuiſſet cá peccati Adę, his verbis: Et dñs poſt dieꝝ. 40. ieiunium, cũ ab eodem ſerpente: hoc eſt Diabolo, tentaretur, tertiæ illius doloſitatis iá victor exclamat: Vade retro poſt me Sathana: quid aliud, niſi à tergo poſitũ, vel relictum iubet ſuũ obſeruare calcaneum? Quod aũt poteſtas Diaboli p Regem Meſſiá eſſet reprimenda, aduertant oẽs, qd in Iudęoꝝ Cõmẽtariis ĩ lib. cognominato Midras Ruth, ſup illud cap. vltimi: Hę ſunt gñationes Phárcs. ſic enim ibi dr̃: In ſacris lr̃is multoties reperitur hoc nomen, Gñationes, quod in Hebræo ſonat Toltot, & ſcribitur ſine uahu vltima, exceptis duobus locis. ſ. Iſtę ſunt gñationes cœli, & terræ. Geñ. c. ii. Et iſtæ ſunt gñationes Phares, Ruth. c. vlt. qbus in locis ſcribunt perfecte cum vltima vahu. Dixit Rabi Barachias: ꝙ huius rei rõ eſt: quia in principio creationis mũdi Deꝰ oĩa valde bona, & pfecta creauit: & illud Toltot. i. Gñationes, ibi perfecte ſcribit cum oibꝰ ſuis literis. Cum aũt peccaſſet Adá: oĩa facta, & creata maculata fuerunt, & imꝑfecta, & nunq̃ ad priſtinum ſtatũ redacta ſunt, quouſq; veniret Meſſias de genere Phares, in cuius aduentu, & vltra Diabolus non habebit poteſtatem aduerſus creaturas: & ideo iſtud nomen Toltot: ideſt Generationes, in illis duobus locis ſcribitur perfecte. Ecce quomodo Rabinoꝝ Hebręorum ſententia probatur, Diaboli potentiam per Meſſiam Regem minuendam, & auferendam fuiſſe. Quod ſic factum eſſe teſtatur Saluator noſter, Ioan. capitulo duodecimo, quando dixit: Nũc Princeps huius mundi eiicietur foras. ex quibꝰ per Moyſem Geñ. capitulo tertio dictis, aperte conſtat Moyſem ipſum hanc clementiſſimi Dei pręuidiſſe promiſſionem de mittendo: ſcilicet Meſſia Rege ad faciendam: ſcilicet humani generis redemptionem: & eomet tempore, quo ipſum humanũ genus propter Adę tranſgreſſionem pdere debuiſſet: vt paulo ſuperius dictum eſt. Maxima eſt enim Dei miſericordia: vt Iohelis capitulo ſecundo: Miſericors patiens, & multæ miſericordię. & Pſal. cxviii. octonario octauo dicitur: Miſericordia tua plena eſt terra. & pluribus aliis ſacrarum literaꝝ conſtat teſtimoniis &c. Et licet Geñ. capitulo ſexto ex verbis ſummi Dei, totum oppoſitum eſſe videatur ex noſtra: ſcilicet tranſlatione Latina: vbi dicitur: Non ꝑmanebit Spiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt: tamen ſm Hebraicam veritatem, quę ſic habet: Non iudicabit Spiritus meus homines iſtos in ſempiternum, qm̃ caro eſt. Quę qdem Hebraica veritas táquam verior ꝓualet: & ideo ꝓmemorata Dei verba hunc hñt ſenſum: Quia fragilis eſt in homine conditio, non ſeruabo homines ad æternos cruciatus: ſed hic illis reſtituam quod merentur. Ergo ipſa Dei verba iuxta Hebraicam veritatem, non ſeueritatem (vt in noſtris legitur Codicibus) ſed clemẽtiam Dei ſonant: dum peccator hic pro ſuo ſcelere viſitatur: qa huiuſmodi pœna finem habet per ſeparationem animę à corpore: hoc eſt ex morte: cum in futuro ſęculo æternaliter dãnentur animę, & maxime improborum. Et q̃uis ipſe cõditor nr̃ Deus: q vel nos nobis, vel mũ

Digitized by Google

dũ pro nobis fecerat, à primis illis parẽtibus noſtris offenſus, maledicta ſup ſingulos iratus effuderit: mox tñ myſteriũ noſtrę ſalutis, vt pius pater oſtendit: vt paꝝ ſuperius demonſtratũ eſt. Neq; etiã æquũ fuerat alio tpe de ſalutis noſtrę remedio cogitare, niſi eo ipſo, quo mors eſſet inuenta, ſicut à prudentioribus prima fronte morbi adhibet medicus, vt capite ægritudinis dephenſo, facilius remedium ſalutare ſuccurrat. Si igitur dũ pœnam merebamur, ſpes redemptionis nobis oſtenditur: & in acerbo naufragii diſcrimine, portus ſalutis ſic nobis apitur: vt nouo more quę materia fuerit iracundiæ, eſſe cœperit origo clementiæ, arcana nobis operatione manifeſtans, ꝙ infirmitatem noſtrã argumentũ ſuę voluerit eſſe virtutis: quantumq; nos amaret, dũ in ipſum peccauimus oſtenderet: quoꝝ obliuiſci ẽt poſt errata nõ poſſet, quos pretioſius redimeret, q̃ ab initio feciſſet. Maius igitur bonum donauit nobis Deus poſt Adę culpam: qa pro paruis magna, pro terrenis cœleſtia, & pro tpalibꝰ, & caducis ſempiterna donauit. Vnde Apl's Paulus ad Rom.c.viii.inqt: Exiſtimo enim ꝙ nõ ſunt ꝯdignę paſſiones huius temporis ad futurã gl'iam, q̃ reuelabitur in nobis.ſ.in cœlis. Quod fatentur ẽt Iudęoꝝ Rabini: nã Rabi Ioſue Galilęus in Codice apud Hebræos nuncupato Ziphiat, ſic ait: Veni in qt, & addiſce quãta eſt merces Regis Meſſię, atq; remuneratio iuſtoꝝ in eo credẽtiũ: quod ab Adã primo parente noſtro facile addiſcere poteris: cui Deus vnum tm̃ pręcepit mandatũ: quod fuit ceſſare ab opere quodã: hoc eſt ab eſu pomi vetiti: quod qa tranſgreſſus fuit, ſibi, & oĩ ſuo gñi: hoc eſt oĩbus ab eo deſcendentibꝰ vſq; ad finem ſæculi, mortẽ cauſauit: & certũ eſt, ꝙ maioris q̃titatis eſt meritũ boni operis, q̃ punitio mali: igit̃ Rex Meſſias, q afflictionẽ, pœnas, atq; paſſionẽ, & mortem pro peccatoribus patit̃, ſicut diffuſius narrat Eſaias.c.liii. Quanta debet eſſe boni ſui q̃titas, & terminatio? eqdem imaginari non põt: & q̃tum erit bonũ, quod nobis ppea debet euenire. Ecce quõ Thalmudiſtaꝝ auctoritate cõſtat hęc à Deo facta fuiſſe pro maiore noſtro bono. Et vt ẽt adhuc clarius certiores efficiamur, maius bonum donaſſe nobis Deũ poſt Adę culpam ex hac cõparatione cognoſcere facile poterimus, ſi eam ſubtili examine pſcrutabimur: qd .ſ. ex Adæ culpa perdidimus: & qd ex Chriſti paſſione, & ſalute cõmodi, & vtilitatis ꝯſecuti ſumus. Quid ergo nobis Chriſti paſſio ꝯtulit obſtaculũ originalis culpæ auferendo? Paradiſi cœleſtis aditum patefecit: quẽ ante illum igredi homines ſancti nõ poterant: vt infra libr. vii. Oppoſitione.iii.pbabitur: & Diabolũ Principẽ olim mundi huius.i.hoĩum mundanoꝝ, foras eiecit, atq; vires ſuas contriuit, ne vlterius per idolatriã nos deluderet, & pderet: nec ẽt tot gentium aĩas, & corpa (vt ſolebat) tam acriter vexaret, niſi iterdũ certi finis gratia à Deo permittat̃ per fidem Meſſię, q iam venit, Diabolo reſiſtimus per fidem eiuſdem Meſſię venturi: ſancti ante Chriſtũ Diabolo reſiſterunt: nullus tñ tunc ſic illius manus euadere potuit, vt Limbi deuitaret ingreſſum: vt in pręmemorata Oppoſitione.iii. libri. vii. vt ſupra dixi probabitur. Quid aũt perdidimus per vitium Adę? vitium illud ſm ſe cruciatũ nobis quidem non attulit Inferoꝝ: ſed terrenũ abſtulit Paradiſum: colendi ẽt terram laborem nobis attulit, vt victũ habere poſſemus, cum ipſa terra illũ nobis ſponte ſua produceret: hoc eſt ſine humano labore: Chriſti virtus ab Inferis tuetur, Paradiſum cœleſtem largitur. hinc Paulus Apoſtolus ad Rom.c.v. Vbi abundauit peccatũ, ſuperabundauit & gratia. Hoc aliud etiam aſſecuti ſumus beneficiũ ex Chriſti paſſione: qm̃ duos apud diuinã maieſtatem optimos habemus iterceſſores, dicente B. Bernardo: Secuꝝ habes acceſſum ò homo ad Deũ: habes enim matrẽ ante filiũ: filium añ patrem: mater oſtẽdit filio pectus, & vbera: & filiꝰ oſtẽdit patri latus, & vulnera: ibi nulla põt eſſe repulſa, vbi tot occurrunt charitatis inſignia: vñ multo plus lucri in virtute Chriſti fuit, q̃ in Adæ culpa damni. Et licet

Digitized by Google

licet aliqua incõmoda ab Omnipotenti Deo hominibus ꝓpter Adę peccatum in flicta fuiſſent: quæ ipſum hominem aliqualiter impedirent, vel lentiorem facerent in opando ſpiritualia bona: & adeo lentiorem redderent: vt ea non leuiter, ſed ſine aliqua difficultate ab ipſis hominibus fieri non poſſent: ea tamen in hominum beneficium potius, q̃ maleficium data fuiſſe crederem: vt. ſ. homo deuotus in hoc terreſtri mundo horum incõmodorum ſtimulis agitatus, ita, & taliter fide, & charitate, ac cęteris tam theologicis, q̃ cardinalibus virtutibus, tanquam calcaribus adiuuãtibus, & omni alio ſuo conatu, his non obſtantibus incõmodis, ab his viſibilibus ad inuiſibilia exurgens aſcenderet: & domini Dei ſui mandata adimpleret, vt in cœlis poſtea vita cum morte cõmutata, laborum ſuorum, nõ ſolum condignam, ſed multo maiorem ab ipſo domino, & Deo ſuo ſuſciperet mercedem. Has mũdi huius preſſuras, & hęc incõmoda oſtendit Saluator noſter Diſcipulis ſuis, quando exemplo mulieris parturientis maſculum, dixit: Iam prægaudio partus non meminiſſe preſſuræ: vt ſuperius ex ipſius Saluatoris noſtri doctrina in hoc eodem capitulo oſtendi. Et ipſe iterum Matthæi capitulo ſeptimo: & Lucæ capitulo decimotertio, his verbis: Intrate per anguſtam portam, quia lata porta, & ſpatioſa via eſt, quę ducit ad perditionem: arctam, & anguſtam portam dixit propter mandatorum legis obſeruantiam. Vnde ex præmemoratis, non difficile edocemur: Adam nõ fuiſſe primitus ad hunc finem creatum: vt terrenis dũtaxat potiretur delitiis: vt ſentiunt Iudæi carnales: ſed vt Omnipotenti Deo in terris ſeruiret, & obediens eſſet: vt in cœlis poſtea æterna perfrui poſſet beatitudine. Ex his omnibus igitur conſtare poteſt nos mortales, & maxime Chriſtianos, multo plus lucri in Chriſti virtute fuiſſe conſecutos, q̃ damni in Adę culpa. Vnde merito Omnipotenti, & miſericordi Deo, infinitas & agere, & reddere tenemur gratias: ꝙ pro huiuſmodi tantum malis tam breui tempore in hoc terreſtri mundo duraturis: cum eorum finis ſit mors, ſempiterna nos gloria, & beatitudine in cœleſti patria condonauerit, ſi tamen ſuis parebimus mandatis. Poſſumus igitur ob hoc tale, ac tantum beneficium vnà cum Beato Gregorio hilariter exclamare, dicentes: O felix Adæ culpa, quæ talẽ, ac tantũ meruit habere Redẽptorẽ.

Finus Ferrarieñ.

¶ Opponit Iudęus, dicẽs: Si Meſſias debuiſſet aliquos ſaluare, equidem Iudæos in primis ſaluare debuiſſet, cum ipſi ſint ex ſemine Abraę, cui factæ fuerunt promiſſiones de mittendo Meſſia.

Opponit Iudęus, dicens: An vos Chriſtianos Ieſus Chriſtus Meſſias veſter ſaluos fecerit, vt dicitis, an non, ſcire non curamus, ſed vos videritis, quia hoc ſcire ad nos non pertinet. Sed hoc tantum dicimus: Si ipſe Ieſus veſter verus, & certus fuiſſet Meſſias, equidem nos quoq; Iudęos, & citius, & melius ſaluare debuiſſet: eo, ꝙ ex illis antiquis ſanctis Patriarchis Abraam, Iſaac, Iacob, Dauid &c. deſcenderimus: hoc eſt ex eorum ſemine procreati fuerimus: quibus ab Omnipotenti Deo de mittendo Meſſia Saluatore q̃plurimæ factæ fuerũt promiſſiones. Cum autem ipſe veſter Ieſus nos Iudęos nõ ſaluauerit, aut ipſe verus nõ fuit Meſſias, aut officium veri Meſſiæ veraciter, & in totum non adimpleuit. Reſponſio. Licet Abraæ de mittendo Meſſia multas fecerit Deus promiſſiones: vt Geñ. cap. xii. xiii. xv. & xvii. vbi eſt mandatum de circunciſione. & cap. xxii. tamen eas omnes ad Iudęos tantum pertinere non poſſe, ex hoc percipi poteſt: qa omnes promiſſiones, licet vnum, & idem continere videantur, tamen diligẽter intuenti, illa, quæ in. xxii. c. continetur, aliquid amplius, & noui continet: quia in ſacramentis fiunt cuncta, quę ſũt. Abraam ſi tãtum ſm carnem vixiſſet: & vnius populi, quem ſm carnem genuit pater fuiſſet, vna ſuffecerat repromiſſio. Nunc vero vt oſtenderet eum primo patrem futurum eorum, qui ſm carnem circunciſi ſunt, circunciſionis ſuæ tempore, datur ei repromiſſio, quæ ad populum circun-

Oppoſitio.

Reſponſio.

ciſionis pertinere deberet. de qua dicitur capitulo decimoſeptimo. Secundo, quia pater eſſet futurus etiam eorum, qui ex fide ſunt, & qui per paſſionem Chriſti veniunt ad hæreditatem: tempore nihilominus paſſionis Iſaac promiſſio renouatur: quæ pertinere debeat ad eum populum, qui paſſione Chriſti, ac reſurrectione ſaluatur: & eadem quidem repeti videntur, ſed longe diuerſa ſunt. Illa enim quæ prius dicta ſunt, & ad priorem populum pertinent, in terris dicta ſunt. ſic enim dicit ſcriptura: Et eduxit eũ foras, & dixit ei: Suſpice ſtellas cœli, ſi dinumerari poſſunt à multitudine, & addidit: Sic erit ſemen tuum. Vbi autem ſecũdo repetitur repromiſſio deſignat, quia locutus eſt ei de cœlo: & dat repromiſſio de terra primo, ſecundo de cœlo. Nõne aperte hic illud deſignare videtur, quod Apoſtolus dicit: Primus homo de terra, terrenus: ſecundus homo de cœlo, cœleſtis? Iſta ergo ꝓmiſſio, quę ad fidelem populum pertinet de cœlo eſt: illa de terra. in illa ſermo tantũmodo fuit: hic interponitur iuſiurandum &c. Sed ſi diligenter examinauerimus hos duos modos generandi filios, inueniemus equidem, ꝙ prohibentur Iudęi ne Abraam parente glorientur, quia eius veſtigia non ſequunt. Certe ſi ad circuncisionem illam Iudaicã veniamus, circunciduntur, vt Abraã fuit circunciſus: ſi autem ad ſanguinem, cur filii Abraę non dicant eſſe, qui filii ſunt, ſed fidei pater non poteſt eſſe, niſi credẽtium: & filii non de ſigno circunciſionis, ſed de operis ſimilitudine recognoſcuntur. His ergo cum inhibeant, ne ſe Abraã parente iactarent, illud oſtendebatur: non quia ſignum fidei illius, ſed quia ſignum patrum non haberent. Tunc autem nec filii Abraę ſunt dicendi, ſi ad formam parentis, non facie, ſed vita, & ſide reſpondeant. Vides'ne Iudęe non ſolum Iudęos ab Abraam deſcendiſſe, ſed etiam Chriſtianos? Iudęos nanq; ſm carnem tãtum, Chriſtianos vero ſm fidem, & ſpiritum, qui carni pręfertur: quia ſpiritualia magis placent Deo, ꝙ carnalia. Sed audi etiam hoc aliud de Agar ancilla, quando eam expulit, vt Sarrę complaceret. Errabat Agar per deſertum cũ puero: & puer plorabat, & proiecit eum Agar, dicens: Ne videam mortem filii mei. poſt hęc cum iam quaſi moriturus fuiſſet abiectus, & fleuiſſet, adeſt ei Angelus domini, & aperuit oculos Agar, & vidit puteũ aquę viuę: hęc ad hiſtoriam referri quẽadmodum poſſunt? vbi enim inuenimus ꝙ Agar clauſos habuerit oculos, & aperti ſint poſtmodum? Nonne luce clarior eſt in his intelligentia ſpiritualis, & myſtica: ꝙ abiectus eſt is, qui ſm carnem eſt populus? etiam diu iacet in fame, & ſiti: non enim famem panis perferens, neq; ſitim aquę: ſed ſitim verbi Dei, donec aperiãtur oculi Synagogæ: hoc eſt qđ Apoſtolus dicit eſſe myſterium: quia cæcitas contigit ex parte in Iſrael, donec plenitudo gẽtium introiret: & tunc omnis Iſrael ſaluus fiet. Si igitur hęc pertinent ad populum, qui eſt ſm carnem: ad Iudaicum populum, non autem ad Chriſtianũ pertinent: cui Iudaico populo Deus mala multa ſe facturum minatus eſt: vt inquit Hieremias Propheta cap. vii. his verbis: Faciam domui huic, in qua inuocatum eſt nomen meum: & in qua vos habetis fiduciam: & loco quem dedi vobis, & patribus veſtris, ſicut feci Silo, vbi prius fuerat Arca teſtamenti, & Dei cultus. & ſequitur: Et proiiciã vos à facie mea, ſicut proieci omnes fratres veſtros, vniuerſum ſemẽ Ephraim: hoc eſt Regnum decẽ Tribuum. & magis infra: Ecce furor meus, & indignatio mea conflatur ſuper locum iſtum ſuper viros, & ſuper iumenta, & ſuper lignum regionis, & ſuper fruges terræ, & ſuccendetur, & non extinguetur. & paulo infra: Et miſi ad vos omnes ſeruos meos Prophetas per diem conſurgens diluculo, & mittens, & non audierunt me: nec inclinauerunt aurem ſuam, ſed indurauerunt ceruicem ſuam: & peius operati ſunt, quàm patres eorum. & iterum paulo infra: Et quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Hieruſalem vocem gaudii, & vocem lætitiæ: vocem ſponſi, & vocem ſponſæ: in deſolatione enim erit terra. Item eiuſdem Hieremiæ

Gẽ pi. x

Digitized by Google

remiæ capitulo octauo: Et eligent magis mortem quàm vitam omnes qui reſidui fuerint de cognatione hac peſſima ĩ vniuerſis locis, quæ derelicta ſunt, ad quæ eieci eos, dicit dominus exercituum. Itẽ eiuſdem capitulo nono: Iccirco hęc dicit dominus exercituum Deus Iſrael: Ecce ego cibabo populum iſtum abſinthio: & potum dabo eis aquam fellis: & diſpergam eos in gentibus, quas non nouerũt ipſi, & patres eorum: & mittam poſt eos gladium donec conſummẽtur. hęc dicit dominus. Dauid etiam Rex Iudæorum, & Propheta diuinus Pſalmo quinquageſimooctauo, hanc Iudęorum prędicit diſperſionem, his verbis: Ne occidas eos, ne quando obliuiſcantur populi mei, diſperge in virtute tua, & depone eos protector meus domine: hoc eſt non occidas domine Iudæos, ſed diſperge eos per totum terrarum orbem, ne populus tuus: ſcilicet Chriſtianus obliuiſcatur iuſtitiæ tuæ vlciſcentis Chriſti occiſionem. Et quoniam Iudęi hunc Pſalmum interpretantur de Dauid cuſtodito in domo à ſatellitibus Sauli Regis, quando voluit eum lancea percutere &c. & male: quia Pſalmus ipſe duabus de cauſis non poteſt recte interpretari de Dauid, ſed de Chriſto cuſtodito in ſepulchro per ſatellites Pilati ad flagitationem Principis ſacerdotum, & ſeniorum plebis. Quarum cauſarum altera eſt ꝓpter illa verba eiuſdem Pſalmi: Sine iniquitate cucurri: quoniam Dauid non fuit à peccato imunis, imo peccator, vt ipſemet inquit Pſalmo quinquageſimo: vbi ſe magnum fatetur eſſe peccatorem: Ieſus autem Chriſtus ſine peccato fuit, vt dicitur Eſaiæ capitulo quinquageſimotertio, vbi de eo dicitur: Eo ꝙ iniquitatem non fecerit, neqꝫ dolus fuerit in ore eius. Altera vero cauſa eſt, quia ſatellites Saul non cuſtodierunt Dauid in domo incluſum, ſed domum tantum Dauid, quia Dauid, priuſq̃ ſatellites circundarent domum, per feneſtram demiſſus iam aufugerat. Iudęi igitur, qui ob Chriſti occiſionẽ in tam diuturna, & dura detinent captiuitate, quãto diutius viuunt in huiuſmodi miſeria, & vilitate, tanto plus durat, & perſeuerat apud Chriſtianos vltionis diuinę memoria. Si enim celeriter conſumpti fuiſſent ſicut Datham, & Abiron, ac Sodomitæ, vltio illa iamdiu obliuioni tradita fuiſſet. Sed quoniam Iudęos in vilitate, & miſeria vident Chriſtiani, ideo quotidie memoria paſſionis Chriſti reuiuiſcit in eis, dicente Poeta Horatio: Certior aure Arbiter eſt oculus. Ex ſuperius igitur dictis antedicta Iudæi obiectio friuola, & nulla penitus redditur: tum eo, ꝙ Iudęi non ſequãtur Abraam, niſi quantum ad carnalem circunciſionem, cum veri filii non dicantur eſſe, qui filii ſunt ſanguinis: ſed illi tãtum, qui ſunt fidei: eo ꝙ Abraam nõ poſſet eſſe verus pater, niſi credentium: cum veri filii, non de ſigno circunciſionis, ſed de operis ſimilitudine recognoſcantur: tum etiam quoniam ex ſpirituali, & myſtica intelligentia Iſmaelis ab Agar matre proiecti, intelligatur abiectum carnalem populum: ſcilicet Iudaicum. Quod etiam factum eſſe verificauimus auctoritate Hieremiæ Prophetæ, & Pſalmi quinquageſimioctaui. Vnde tum ex ſuperius dictis: tum etiam ex dicendis infra libro ſeptimo, capitulo vigeſimooctauo: in quo probandum eſt Ieſum Nazarenum verum fuiſſe Meſſiam, & officium veri Meſſiæ adimpleuiſſe. Iudęi igitur ſunt ab omni ſpe ſalutis alieni, & maxime ſpiritualis, niſi ſuæ ꝓuideant indemnitati: quod facillime facere poſſent, ſi vellent. Si enim eorum quemlibet errati ſui pœniteret, infidelitate doleret, ac Ieſum Chriſtum, qui verus fuit Meſſias, vt in hoc ſexto libro probatur, & eius fidẽ, & religionem non odio (vt hactenus) habuerit: ſed ardenti charitate, lęto corde, & ſyncera fide amplexabitur, obſeruabit, & venerabitur, ſaluus fiet, quando vitam cum morte commutabit. Credant igitur ipſi Iudæi in Ieſum Chriſtum, ac eius fidem veraciter ſuſcipiant, ſuamq́ legem ſeruent Euangelicam, ſi ſaluari, & liberari volunt. Nec ſaluari ſperent vnquam poſſe, niſi ad ipſum Ieſum Chriſtum confugiant, eiuſq́ fidem credant, & ſuſcipiant, ac manda-

Digitized by Google

ta ſua ſeruent, dicente ipſo Saluatore noſtro Ioannis cap.x. Ego ſum hoſtium: per me ſi quis ĩtrauerit, ſaluabiť. Et eiuſdem Ioan. cap. xiiii. ait: Ego ſum via, veritas, & vita: nemo venit ad patrem niſi per me. Beatus etiam Petrus Apoſtolus hoc idē approbat Actuum caplo. iiii. his verbis: Hic eſt lapis, qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli, & non eſt in alio aliquo ſalus. Non enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Si autem Chriſtus eſt hoſtium, & via ſalutis humanæ, & in alio aliquo non eſt ſalus: vt inquit Beatus Petrus: oportet igitur, vt quicunq; vult ſaluus fieri, ad eum ſolum confugiat. Si vero Iudæi ſaluari volunt, neceſſario eos oportet ad eum cōfugere: eo ꝙ ipſe verus fuerit Meſſias: vt in hoc ſexto libro in parte probatum ſit, & adhuc in ipſa perſeueremus probatione. & etiam in ſeptimo libro probabitur, & maxime in fine: & ꝙ ipſe officium veri Meſſiæ adimpleuerit. Quapropter ſi ipſi Iudęi contrito corde veraciter fidem Chriſti credent, ſuſcipientq́; eiusq́; inſtituta ſeruabūt: equidem ſtatim in terram ꝓmiſſionis: hoc eſt in eccleſiam Chriſti militantem in eo ipſo loco, in quo habitant, ingredienť: nec nauibus, aut triremibus, ſiue vehiculis, aut quadrupedib⁹ indigebunt, vt in Hieroſolymam, vel in terrã Chanaam accedant, ſiue introeant: quia Iudęorum ſalus, & congregatio per Meſſiam Regem ſibi afferenda non eſt locali motu facienda: vt ipſi opinantur Iudæi, & male: ſed mentaliter per veram contritionem, & ad Chriſti fidem cōuerſionem eſt facienda: quod ipſis Iudæis dupliciter conſtare poteſt. Primo, qa Hieruſalem terrena, & templum diuinū ibidem ad cultum Dei Iudaico more non ſunt amplius Iudęis inſtauranda: vt infra libro ſeptimo, capitulo trigeſimo probabitur. Item ꝙ abſq; motu locali poſſint Iudæi Meſſiæ Regis ſalutem conſequi, trium Iudęorum teſtimonio probare intendo: Moyſis. ſ. Rabi Oſuę filii Leui, & Beati Pauli Apoſtoli: ipſi nanq; tres fuerunt Hebræi. Primo Moyſes Legiſer hãc veritatem aperit Deuteronomii. cap. iiii. his verbis: cum enim dixiſſet: Teſtes inuoco hodie cœlum, & terram cito perituros vos eſſe de terra, quam tranſito Iordane poſſeſſuri eſtis: non habitabitis in ea longo tempore: ſed delebit vos dñs, atq; diſperget in omnes gentes: & remanebitis pauci in nationibus, ad quas vos ducturus eſt dominus: ibiq́; ſeruietis Diis: q hominum manu fabricati ſunt, ligno, & lapidi: qui non vident, nec audiunt, nec comedunt, nec odoranť, addidit ſtatim: Cumq́; qſieris ibi dñm Deū tuū, iuenies eum, ſi tñ toto corde qſieris, & tota tribulatione animæ tuæ, poſtq̄ te inuenerint omnia, quæ prædicta ſunt. per q̄ verba: Cumq́; quęſieris ibi dñm Deum tuum, inuenies eum, ſi tamē quęſieris toto corde, & tota tribulatione animę tuæ, poſtq̄ inuenerint omnia, quæ prędicta ſunt, oſtēditur aperte huiuſmodi inquiſitionē nō motu locali fuiſſe faciendam: nec extra ipſum locū, in quo qſq; Iudęus eſſet pp illam dictionem, Ibi: hoc eſt in eodem loco vbi ipſe Iudęus habitaret: ſed per cordis ꝯtritionem, & pœnitentiam ad libitū cuiuſlibet Iudæi volentis ad fidem Chriſti veri Meſſię cōuerti: qa huiuſmodi cōuerſio vbiq; locoꝝ fieri pōt: & etiã Deus vbiq; ſemp inueniť. Quam veritatē ipſemet Moyſes iteꝝ dilucidi⁹ declarat Deuterono. cap. xxx. dicens: Cū ergo venerint ſuper te oēs ſermones iſti, benedictio, ſiue maledictio, quam ꝓpoſui in ꝯſpectu tuo, & ductus pœnitudine cordis tui in vniuerſis gētibus, in quas diſperſerit te dñs Deus tuus, & reuerſus fueris ad eū, & obedieris eius Imperiis, ſicut ego hodie ꝑcipio tibi cū filiis tuis in toto corde tuo, & ĩ tota aĩa tua: reducet te dñs Deus tuus de captiuitate tua, & miſerebiť tui: & rurſum ꝯgregabit te de cunctis pp̄lis, in quos te ante diſperſit. Ex his nēpe verbis ꝯſtat neceſſariam eſſe pœnitentiã cordis Iudęis habitantibus in illis gētibus, in quas diſperſit eos Deus: hoc eſt in illiſmet locis, in qbus pp diſpſionem ſuã habitãt, & neceſſariam eſſe reuerſionem ad ipſum, quę vtiq; non eſſet neceſſaria, niſi prius fuiſſent à Deo alieni. quæ quidem

Digitized by Google

dem reuerſio non eſt facienda per localē
motum,ſed per fidei ſuſceptionē,& man
datorum obſeruātiam:& hoc ex toto cor
de,& ex tota anima. Quo legitime facto:
tunc ſtatim miſericors Deus,& pius ipſos
Iudæos reducet miſericorditer de capti
uitate ſua:& rurſum congregabit eos,nō
motu locali,ſed per fidei vnionē in vno,
& eodem credibili mentaliter factā. Quo
veraciter per ipſos adimpleto,ſtatim ipſi
Iudęi in terram promiſſionis: hoc eſt in
eccleſiam Chriſti militantem, abſq; ali-
qua locali mutatione introducentur. In
qua ſi Chriſti Imperio: ideſt mādatis obe
dierint,tandem vita cum morte cōmuta-
ta,ad eccleſiam triumphalem cœleſtem:
hoc eſt in Paradiſum tranſmigrabūt: vbi
cum antiquis patribus Abraam, Iſaac, &
Iacob,ac cęteris iuſtis cœleſti,& ſempiter
na perfruentur beatitudine. Ecce primus
teſtis,qui ſolus etiam peruicacibus,& pro
teruis ſufficere deberet. ſed audiamus ſe-
ra li cundum. Rabi Oſua,ſiue Ioſue,vtroq;
.ii.c. enim nomine appellabatur,filius Leui in
hoc ſanhedrin guazir.c.Col Iſrael,ſiue i Ca-
vi.c. nhedrin.c.conſimiliter:inueniens iuxta
vi. Paradiſi ianuam Heliam,& Symeonem,
ait illis: Ad gloriam Dei me ꝯferre decre
ui. cui reſponderunt: Dominus iſte ſi vo-
luerit. dixit Rabi Oſua: Duos tantum vi-
ros videbam,& nihilominus trium vox
ad meas aures volabat. Rabi autem Salo
mon in ſuis Commentariis inquit: Quòd
vox illa tertii fuit gloria Dei, quæ erat
vnà cum Helia,& Symeone. tunc Rabi
Oſua, quando Meſſias venturus eſſet ab
eis ſtudioſiſſime quęritauit. cui reſponde
runt: Vade & inuenies eum. vbi nam,in-
quit,inueniam? aiunt: Prope portam vr
bis Romæ. at ipſe Rabi Oſua reſpondēs
ait: Quibus ornatus eſt inſignibus? Pau-
pertate,inquiūt,dolore, atq; vulneribus:
quemadmodum ſcriptū eſt Eſaię cap.liii.
Vere languores noſtros ipſe tulit,& pec-
cata noſtra ipſe portauit: & nos reputaui-
mus eū quaſi leproſum, pcuſſum à Deo,
& humiliatum &c. Iuit igitur ad eum: di
xitq; illi: Domine quando venies? qui ait:
Hodie. Poſt aliquos vero dies reuerſus
eſt Rabi Oſua ad Heliam: dixitq; illi: Men

Finus Ferrarieñ.

titus eſt mihi Meſſias: me enim ab eo quę
rente,quando venire deberet, reſpōdit:
Hodie. cui Helias reſpondens ait: Mini-
me mentitus eſt,ſed veritatem dixit: nā
hodie ſi vocem eius audiret quis, ſecum
eſſet. Ex iſta equidem hiſtoria in fauorem
fidei Chriſtianę quatuor elici poſſunt cō
cluſiones. Prima eſt, ꝙ tempore Rabi
Oſuæ,qui fuit iam mille & centum de-
cem annis elapſis, & vltra, Meſſias iam
pridem venerat. Secunda concluſio eſt,
ꝙ ſedes principalis Meſſiæ: hoc eſt fidei
ſuæ,& eius thronus,vel Vicarii ſui: ſcili-
cet Apoſtolicæ ſedis ſit Roma. Tertia
concluſio eſt,ꝙ licet eius primus aduen-
tus fuerit iam mille & quingenti decem
ſunt anni,tamen per illum verbum, Ho-
die,nōn ceſſat venire quotidie ad illos:
ſcilicet qui ad eius fidem rite, & veraci-
ter conuertunt: & hęc conditio ad nr̃m
facit ꝓpoſitum: ꝙ .ſ. Iudęus poteſt qñcūq;
ad fidem Chriſti conuerti. Quarta,& vl
tima ꝯcluſio eſt,ꝙ Meſſię cōuerſatio fuit
in paupertate,& humilitate,& ꝙ ea,quæ
ab Eſaia dicuntur cap.liii. Vere lāguores
noſtros ipſe tulit &c. de ipſo Meſſia Re-
ge intelligenda ſunt. ecce ſecūdus teſtis
Rabi.ſ.Oſua,vel Ioſue,magnus Rabi, &
antiquus: ſed audiamus & tertium, qui
fuit Hebręus: ſed miraculoſe dum fidem
perſequeret Chriſtianam,eius defenſor,
& prędicator ſubita mutatione diuinitus
effectus eſt Beatus Paulus Apl's. Paulus
ad Roma.cap.x. hoc ipſum confirmat,di
cens: Fratres voluntas qdem cordis mei,
& obſecratio ad Deum fit pro illis in ſalu
tem: teſtimoniū enim perhibeo illis, quí
æmulationem qdem Dei hñt, ſed nō ſm
ſcientiam. Ignorātes enim iuſtitiam Dei,
& ſuam quęrētes ſtatuere, iuſtitię Dei nō
ſūt ſubiecti: finis enim legis Chriſtus ad
iuſtitiam omni credenti. Moyſes enim Leui.18.
ſcripſit: Q m̄ iuſtitiam, quę ex lege eſt, qui
fecerit homo, viuet in ea. Quę aūt eſt iu-
ſtitia ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo:
qs aſcendet in cœlum: ideſt Chriſtum de
ducere: aut qs deſcēdet in Abyſſum: hoc
eſt Chriſtū à mortuis reuocare. ſed qd di
cit ſcriptura? Prope eſt verbū in ore tuo, Deut.30
& in corde tuo: hoc eſt verbū fidei, quod

Digitized by Google

prędicamus: quia ſi cõfitearis in ore tuo dñm Ieſum,& in corde tuo credideris, Deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. corde enim creditur ad iuſtitiam: ore autem ꝯfeſſio fit ad ſalutem. dicit enim ſcriptura: Omnis qui crediderit in illum non ꝯfundetur &c. Ex omnibus igitur ſuperius dictis ꝑ antedictos tres teſtes, aperte demonſtrat̃ ſalutem per Meſſiam Regem hoibus iamdiu allatã, poſſe Iudæos quandocunq; voluerint, ante tñ, q̃ ex hac vita decedant, ꝯſequi: quia in eoꝝ poteſtate eſt eam per ꝯtritionem, & ꝯuerſionem adipiſci poſſe dum viuunt. Sed caueant ne ex longa mora illud Beati Auguſtini ſibi eueniat, qui ait: Hac animaduerſione percutitur peccator, vt moriens obliuiſcatur ſui, qui dum viueret oblitus eſt Dei. Non enim ſperent poſt mortem pœnitere poſſe: quia poſt mortem nullus datur pœnitentiæ locus.

liberi arbitrii —

¶ Opponit Iudęus, ad Ieſum noſtrum nullus ſponte accedere debebat: ſed illi tãtum, quos pater ſuus violenter trahebat.

Oppoſitio.

Opponit Iudæus, dicens: Si ad veſtrũ Ieſum non acceſſerunt maiores noſtri, fortaſſe cauſa fuit, qa expectabant vt ad eum Ieſum traherent̃: prout ipſemet Ieſus dicebat, & qdem publice, & alta voce: dicebat enim: Nemo poteſt venire ad me, niſi pater, qui miſit me, traxerit eum: qd̃ veꝝ eſſe in veſtris patet Euangeliis. per quæ verba ipſe Ieſus nil aliud videt̃ ſignificare voluiſſe: niſi eos, quos ipſe ſaluare volebat, violentia quadam ad ſe fuiſſe trahendos: & ideo parentes noſtri expectabãt, vt ad eũ traherent̃. Cum aũt nõ fuerint ad eum violenter tracti, ſequit̃, eos ſaluare nolebat. Reſponſio. Mos eſt Iudæoꝝ ſacras ſcripturas peruerſo ordine ſæpiſſime interpretari. ſed inquit Beatus Auguſtinus: Qui fecit te ſine te, non ſaluabit te ſine te. & Eccleſiaſtis. c. vii. Hoc inueni fecerit Deus hominem rectũ, & ipſe ſe infinitis miſcuit queſtionibus. & Eccleſiaſtici cap. xv. dicit̃: Deus ab initio ꝯſtituit hoiem, & reliquit illum in manu ꝯſilii ſui: adiecit mandata, & præcepta ſua: ſi volueris mandata ꝯſeruare, conſeruabunt te, & in ꝑpetuum fidem placitam ſeruare, appoſuit tibi aquã, & ignem, ad quod volueris porriges manũ tuam: ante hoiem vita, & mors: bonũ, & malum: qd̃ placuerit ei dabit̃ illi. Ex qbus auctoritatibus aperte ꝯſtat omnes hoies habuiſſe, & habere liberi arbitrii facultatem: vt bene, & male facere poſſint: vt iuxta voluntatem ſuam & prẹmium bonoꝝ operum ꝯſequi, & maloꝝ punitionem perpeti poſſent, & deberent. Quam igit̃ mercedem poſſet quiſq̃ ex bono opere per eum ꝑpetrato, & geſto vnq̃ ſperare, atq; expectare, ſi bonũ illud nõ ſpõte ſua, ſed violentus, & coactus ipſe peregiſſet? Nullam eq̃dẽ. Homini enim ꝯceſſum fuit à Deo liberũ arbitrium: ſi autem Chriſtus, vel eius pater violenter traxiſſet ad ſe aliquem: nõne liberi arbitrii ſibi abſtuliſſet facultatẽ? Fatemur nempe nos Chriſtiani Saluatorem noſtrum dixiſſe Ioan. cap. vi. Nemo poteſt venire ad me, niſi pater, qui miſit me, traxerit eum: per quę verba Saluator ipſe nulla nos violentia ſignificauit eſſe trahendos: vt inquit Iudæus: nec etiam ꝯdecens fuiſſet ſuæ maieſtati: quia hominibus liberꝝ abſtuliſſet arbitrium: quod ideo nobis hoib' ab ipſo Deo datũ fuit: vt noſmetipſi pro voluntate noſtra mortem, vel vitam eligere poſſemus, & nulla excuſatione ſubterfugere ꝑquireremus. Quod ex his aliis ipſius Saluatoris noſtri verbis ibidem paulo inferius deſcriptis, liquido percipi poteſt: ſcilicet: Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datũ à patre meo. In quibus verbis nulla penitus oſtendit̃ violentia: imo potius quædam liberalis, & gratioſa conceſſio. Sed vt & vos quoq; Iudęi, qui ſemper omnia in ſacris literis peruerſe intelligitis, hoc ipſum percipiatis, aduertite huiuſmodi verba magno non carere myſterio. Cũ enim homo ex diuina ordinatione fuerit ab Omnipotẽti Deo ad hunc maxime finem creatus: vt ſedes cœleſtes ex ruina maloꝝ Angelorum Luciferi. ſ. & complicium ſuoꝝ vacuas adimpleret, & reſtauraret: vt ait Beatus Auguſtinus Enchiridion capitulo vigeſimooctauo: Quòd numerus bonorum

Reſponſio.

Angelorum

Angelorum, qui diminutus eſt poſt ruinam malorum, ex hominibus ſuppleretur: & ꝗ hic numerus Deo ſit notus, ſic inquit: Placuit itaq; vniuerſitatis creatori, atq; moderatori Deo: vt quoniam non tota multitudo Angeloꝝ Deum deſerendo perierat, in perpetua perditione remaneret: quæ autem cum Deo, illa deſerente perſtiterat, de ſua certiſſime cognita ſemper futura felicitate ſecura gauderet: alia vero creatura rationalis, quæ in hominibus erat, quoniã peccatis, atq; ſupplicijs, & originalibus, & ꝓpriis tota perierat, ex eius parte reparata, quod Angelicæ ſocietati ruinã illa Diabolica minuerat, ſuppleret. Hoc enim ꝓmiſſum eſt reſurgentibus ſanctis, ꝙ erunt æquales Angelis Dei. Itaq; ſuperna illa Hieruſalẽ mater noſtra ciuitatis Dei nulla ciuium ſuorum numeroſitate fraudabitur: ſed vberiore etiam copia forſan regnabit: neq; enim numerum aut ſanctoꝝ hominum, aut imundorum Dęmonum nouimus: in quoꝝ locum ſuccedentes filii ſanctæ matris eccleſiæ, quę ſterilis apparebat in terris, in ea pace, de qua illi ceciderant, ſine vllo temporis termino permanebũᵗ: ſed illorum ciuium numerus, ſiue qui futurus eſt, in contemplatione eſt eius artificis, qui vocat ea, quæ non ſunt, tanꝗ ea, quæ ſunt: atq; in menſura, & numero, & pondere, cuncta diſponit. hęc ille: ſcilicet Beatus Auguſtinus. Sed reuertamur vnde diſceſſimus. Cum enim homo ex diuina ordinatione, ad hunc maxime finem, ab Omnipotenti Deo creatus fuerit: vt ſedes cœleſtes ex ruina maloꝝ Angelorum Luciferi. ſ. & complicium ſuorũ vacuas adimpleret, & reſtauraret: vt ipſe homo quoq;, licet mortalis, & terrenus eſſet, quandoq; cœleſtis efficereť: & vt in cœlum aſcenderet, & ꝯueniens, & quodãmodo neceſſarium erat. Sed quoniam ipſe homo ad id aſſequendum: quod ſupra ſuam naturam eſt: humanis tantũ viribus nequaꝗ erat idoneus: cũ ex ſui natura velut lapis grauis ſit, & deorſum magis tendat, ꝗ eleuetur in altum: ideo vt alterius eum mouentis auxilio adiuuaretur neceſſe fuit: huiuſmodi aũt auxilium ſides Chriſti homini præbet: ipſa nanq; ſides ardẽti charitate formata, hoſem ad naturam quodãmodo trahit diuinam, dicente Beato Petro Apoſtoloꝝ Principe in ſua ſecũda Epiſtola cap. i. Magna, & pretioſa promiſſa donauit vobis: vt per hoc efficiamini conſortes diuinæ naturæ. Et ideo tale donũ non poteſt homo ꝯſequi, niſi à Deo trahatur: non violẽter (vt inquit Iudęus) ſed per gratiã ab ipſo Deo nobis liberaliter ꝯceſſa. Sicut enim perfectiones naturales ſunt quędam diuinę naturæ participationes in eſſe naturali: ſic etiam dona diuinæ gratię ſunt in eſſe ſpirituali. Nam debita liberi arbitrii ad Deum ꝯuerſio, diuinum pręſupponit inſtinctum, qui gratia pręueniens dicit. Vnde Hieremias Propheta in ſua poſt Threnos oratione inquit: Cõuertere nos domine ad te, & ꝯuertemur: quaſi dicere voluerit: Da nobis dñe gratiam tuam, vt poſſimus ad te cõuerti. Hoc ipſum etiam nobis Chriſtianis Saluator noſter oſtendit Matthæi cap. vi. quando Diſcipulos ſuos orare docuit, vbi dicitur: Adueniat Regnum tuũ: quaſi petitio nr̃a ſit: vt Regnum Dei: quod in cœlis eſt, ad nos deſcendat in terrã: vt verba ipſa ſonare videnť: cum intentio noſtra ſit: vt nos in cœlum aſcendamus: vt Regno cœleſti, vbi Deus eſt in ſęculum perfruamur: qđ ideo dicitur: vt intelligamus nos in cœlum nequaꝗ aſcendere poſſe, niſi prius diuina gratia ad nos deſcendat: vt ea mediante taliter ꝯpari poſſimus, vt ad dñm Deum noſtrũ in cœleſte Regnum aſcendere valeamus. Sed Beatus Auguſtinus in Homelia intra octauam Pentecoſtes, quendam alium trahendi modum multo apertius, & conuenientius oſtendit, dicens: Ramum viridem oſtendis oui, & trahis illam: nuces puero oſtenduntur, & trahitur: & quo currunt, trahitur: amãdo trahitur: ſine lęſione trahitur corporis: cordis vinculo trahitur. Si ergo iſta, quæ inter delitias, voluptateſq; terrenas reuelantur amantibus, trahunt: quoniã verum eſt: Trahit ſua quemq; voluptas. Nam trahit reuelatus Chriſtus à patre? Quid eni fortiꝰ deſiderat aĩa, ꝗ veritatẽ?

Digitized by Google

Quo auidas fauces habere debet: vnde optare, vt ſanus ſit intus palatus vera iudicandi: niſi, vt manducet, & bibat ſapientiam, iuſtitiam, veritatem, æternitatem? Vbi aũt hoc? ibi melius: verius ibi: plenius ibi. Nam facilius poſſumus eſurire, & hoc ſi bonã ſpem habemus, q̃ ſatiari. Beati enim, inquit, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam hic: quoniam ipſi ſaturabuntur ibi. ſcriptum eſt enim in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Quare hoc dixi ò Iudęi? Pater vos non docuit: & quomodo poteſtis me agnoſcere? omnes Regni illius homines docibiles Dei erunt, nõ ab hominibus audiẽt: & ſi ab hominibus audiunt: tamẽ quod intelligunt intus datur, intus coruſcat, intus reuelatur. Quid faciunt homines forinſecus annũtiantes? Quid facio modo ego cum loquor? ſtrepitum verborũ ingero auribus veſtris: niſi ergo reuelet ille, qui intus eſt, quid dico, aut quid loquor? &c. Matthæi quoque capitulo decimo, alia quædam violentia ex his aliis Saluatoris noſtri verbis oriri poſſe videtur: ſcilicet A' diebus autem Ioannisbaptiſtæ vſque nunc, Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiũt illud. Quę verba ſic intelligenda ſunt: ꝙ à diebus Ioannisbaptiſtę vſq; ad tempus, quo Chriſtus noſter hęc verba protulit, Regni cœlorum conſecutio cœpit per pœnitentiam fieri poſſe, vt prædicabat ipſe Ioannes, cum antea fieri nõ poſſet. & ſequitur: Et violenti rapiunt illud: ſcilicet Regnum. Nõ enim poteſt homo natus in terra Regnum cœlorum rapere, niſi violentia quadam coercendo: ſcilicet ſeipſum per abſtinentiam, & pœnitentiam à rebus proprio appetitui, & ſenſui delectabilibus, vt ad cœleſte Regnũ aſcendat; vt etiam ſuperius dictum fuit in hoc eodẽ capite: quando oſtendimus doctrinam Saluatoris noſtri arctam viã eligi debere. Oportet igitur vt homo ſic ſe prius aduerſus clemẽtiſſimum Deum præparet, & diſponat, vt eius gratiam conſequi valeat: qua ſibi opitulante ita, & taliter pœnitere, & operari poſſit: vt cœleſtem poſtea cõſequi poſſit ſalutem. dicẽte Oſea Propheta capitulo tertiodecimo: Perditio tua ex te Iſrael: tantummodo in me auxilium tuum. hoc idem etiam tetigit B. Ambroſius in Sermone, ſed aliis verbis dicens: A' diebus Ioannisbaptiſtę Regnum cœlorum cogitur. Quę ſententia, quem intellectũ habeat, videamus: Regnum cœlorum non niſi Chriſtus eſt dominus: qui regnat in cœlis. Cogi autem verbum tunc ſolet dici, quando res aliqua rarior aſſidua operatione denſatur. Ex quo ergo Ioannesbaptiſta Saluatoris aduentum prędicauit: ex eo Regnum cœlorũ, quod prius fluidum, & remiſſum iacebat apud Iudęos, credentium populorum cœpit aſſiduitate denſari: & omnis illa Regni raritas ꝓdicationum frequentatione ſolidari. Tã enim apud Iudęos rarum fuit Regnum, vt tranſiret ad gentes: tam fluidum, vt emanaret ad populos. Nunc autem tanta credentium cogitur denſitate: vt fixũ, & ſolidũ maneat ſine fine: ſicut ſcriptura dicit: Et Regni eius non erit finis. Cogimus enim Regnum cœlorum, & vim quodammodo facimus, ſicut ait Euangelica lectio: Et vim facientes diripiunt illud. Vim inquam facimus domino compellendo: ſed ipſi regnare debemus in nobis: vt Regnũ poſſimus diripere Saluatoris. ait enim Euangelium: Et vim facientes diripiunt illud. Raptores igitur ſumus: raptores autem non niſi aliena diripiunt. Agnoſco veram eſſe ſententiam: Chriſtus enim eccleſiam rapuit Synagogæ: & aliæ gentes vim faciendo poſſident. Nam Saluator miſſus ſub lege, nutritus iuxta legem, dũ à Iudæis negligitur, à gentibus occupatur: & dum à ſacerdotibus repellitur, à peccatoribus inuenitur, ſicut ipſe ait: Publicani, & peccatores pręcedent vos in Regno cœloꝝ. Ex prædictis igitur aperte conſtat Omnipotentem Deum neminem ad ſui obedientiam, & ſeruitiũ violenter trahere: ſed oportere hominem cordis vinculo, & ſponte ſua ſe taliter erga Deum amore, & obedientia pręparare, & operari, vt eius gratia prius impetretur: qua opitulãte eius opera ſint ipſi

Digitized by Google

Deo chara,& accepta: vt poſtea in præmium,& donationem ſalutem conſequatur æternam.

¶ Si Adam non peccaſſet,in cœleſtem Paradiſum homines ſine morte tranſiſſent.

Dicit Iudæus: Nunquid ſi Adam nõ deliquiſſet,tam ipſe,quàm cęteri homines iuſti,beati fuiſſent? Paradiſum profecto poſſediſſent,ſed terrenum ſm carnales Iudęos: qui omnia,licet ſpiritualiter intelligenda eſſent, temporaliter tamen,& carnaliter ſemper intellexerunt. Nos autem Chriſtiani aliter ſentientes, dicimus: Quòd ſi Adam diuinum ſeruaſſet præceptum, etiam carne ſpiritualis futurus erat: quia à ſummo Deo in cœleſtem Paradiſum ſine morte tráſlatus fuiſſet. Sed dicite quęſo vos Iudęi: qui tantopere hanc terreſtrem diligitis vitam: dicite quęſo? Si Adam non peccaſſet, & nunquam mortuus fuiſſet, ac ſemper in hoc terreſtri mundo vnà cum omnibus deſcendentibus ſuis habitaſſet, poſſetne eos omnes totus terrarum orbis capere? Et ſi ſemper vixiſſent,& in terris habitaſſent,filiosq́;,& filias continue generaſſent, vbi ſtare,& habitare poſſent naſcituri? vnde haberent victum? cum totus terrarum orbis non poſſet eos capere,nec terra tot fruges producere? neceſſario igitur fatendum eſt,ſalutem Meſſię Regis ſpiritualem,& cœleſtis,nõ autem terreſtris Paradiſi fore debuiſſe. Illuc enim: hoc eſt in cœleſtem Paradiſum, ſi Adam non peccaſſet,ſine morte tranſferendi omnes erant. Nec mireris: ꝙ corpora carnalia, quæ grauia ſunt, potuiſſent in cœlum aſcendere: cum legatur de Petro Apoſtolo,petita tamen prius à domino licentia,ſuper aquas ambulauerit,tanto magis corpora noſtra,cum ſpiritualia facta fuiſſent, illuc iubente Deo, aſcendere potuiſſent. Sed aliqui ſunt, qui dicunt: Si Adam non peccaſſet, filios generare non potuiſſet: ex quo inferre videntur neceſſarium fuiſſe hominis peccatum. De qua re diſputans Beatus Auguſtinus libro quartodecimo de Ciuitate Dei,ſic ait: Quiſquis autem dicit non fuiſſe coituros: ſcilicet primos parẽtes noſtros,nec generaturos,niſi peccaſſent,quid dicit,niſi propter numeroſitatem ſanctorum neceſſariũ hominis fuiſſe peccatum? Si enim non peccando ſoli remanerent: quia,ſicut putant,niſi peccaſſent generare non poſſent: profecto vt non ſoli duo iuſti homines poſſent eſſe, ſed multi, neceſſarium peccatum fuit. Quod ſi credere abſurdum eſt, illud potius eſt credendum,quòd ſanctorum numerus quantus complendæ illi ſufficit ciuitati beatiſſimę, tantus exiſteret: & ſi nemo peccaſſet, quantus nunc per Dei gratiam de multitudine colligitur peccatorum,quouſque filii huius ſæculi generant,& generantur: & ideo illæ nuptię dignæ felicitate Paradiſi, ſi peccatum non fuiſſet,& diligendam ꝓlem gignerent,& pudendam libidinem non haberent. Sed quomodo id fieri poſſet, nunc non eſt quo demonſtretur exemplo &c. Et capitulo.xxiiii.ſequenti, in calce ipſius capituli concludens inquit: Quid cauſæ eſt,vt nõ credamus ante inobedientię peccatum,corruptioniſq́; ſupplicium ad propagandam prolem ſine vlla libidine ſeruire voluntati humanę humana membra potuiſſe? &c. quia proſequitur de hac materia vſque ad finem ipſius libri quartidecimi: ſic enim arguunt iſti opinantes: ſi Adam lapſus non fuiſſet, nihilominus fuiſſet ſacramentum matrimonii: ſi vero ſacramentum matrimonii in coniunctione ſexuum coniunctionem Chriſti, & eccleſiæ ſignificat quantũ ad vnionem propter inſeparabilitatem,dicente Apoſtolo ad Epheſios capitulo quinto: Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto, & eccleſia. Ergo ſi homo ſtetiſſet, quòd ſcilicet non peccaſſet: aut ſacramentum matrimonii fuiſſet falſum ſignum, aut Dei filius fuiſſet incarnatus: & prout multi aſſerunt Theologi aliis etiam Argumentis: de quibus aliàs &c.

Digitized by Google

Cur Christus delendo culpam, nō deleuit etiam pœnam illam, de qua Geñ.c.iii. In ſudore vultus tui &c.

Oppoſitio.

Inſurgunt Iudæi interrogantes: Cur Deus delēdo culpam, nō deleuit ēt pœnam illam, de qua Geñ c.iii. In ſudore vultus tui &c. & in dolore paries filios, & ſimilia? Reſponſio.

Reſponſio.

Vt videlicet his ſtimulis quotidie agnoſcamus, ꝙ peſſimū fuit, atq; eſt Dei mandatum ꝯtēnere, atq; exercitatione moraliū virtutū ad btitudinē aſſeqndā magis ꝓficiamus. Aliam rōnem aſſignat B. Hieronymus ad Euſtochium de vinculis B. Petri, dicens: Certe hoiem ꝑ peccatum à ſe recedere Deus non vult, & peccatorē ad ſe venire oēm vult. Et ſi illud potuit fieri, quod Deus non vult, quanto magis pōt fieri quod Deus vult? Ideo deniq; cogitatio peccati nō eſt à Deo prohibita ꝑ naturā, ſed ꝑ imperium: vt vbi laboris eius pugna incumberet, ibi præmiū de certamine ꝓueniret. Voluit enim Deus hoi operis fatigationem relinquere, ne in aliqua detrimenti parte ꝓmium impediret. Accedit inſuper, ꝙ redemptio, victoria, libertas, affluentia pacis, quæ ꝓmiſſa fuerant nobis Meſſiæ tpe fore, ad ſpiritualia pertinebāt: quæ oīa ad beatitudinem ꝯferūt, non ad corporalia: quæ vel nō ꝯferunt, vel impediūt. Sic paſſione, veraq; Chriſti fide originale illud peccatum ablatū fuit: quātū videlicet ad culpam ſpectat: quæ vltimam impedit beatitudinem: laborioſa vero illa relicta ſunt, quæ non modo impediunt, ſed conducunt, & cōferunt. Adde ēt hoc aliud: ſi terra ſponte ſua fructus attuliſſet, ſicut anteq̄ peccaſſet Adam ꝓducebat: nonne ex otio hoīes in vitia quāplurima incurriſſent? cū otium ſit oīum fomes vitioꝝ. Pro maiore igitur hoīum bono hęc quoq; leuis culpa poſt peccati permāſit abolitionē.

Oppoſitio cū reſponſione.

Sed opponit Iudęus illud Ezechielis.c. xviii. Filius non portabit patris iniquitatem: quod dictum per oēs ferè ſic interpretatur: filium videlicet propter peccatum patris nō puniri: ſi penitus paternę culpæ expers fuerit: omnes aūt primæ illius culpæ participes naſcebanť. Sicut enim quotidiana vitia à patre in filium imitatione, ſic primū tranſiuit origine: neq; mirandū eſt: ꝙ primi parentis vitiū in poſteros tranſiuerit: quotidie nanque in pueris, tam auoꝝ, q̄ genitoꝝ geſtus, affectus, moreſq; agnoſcimus: ſic natura comprobatū eſt: vt corpus, & aīa proportione quadam harmonica ꝯgruant: atq; in vno eſſe ꝯueniant: motuſq; corporis in animam quodā modo animę in corpus facile, & vehementiſſime penetrēt. Non educitur anima filii vel à corpore patris, vel aīa: ſed corpus tale, & cū tali quadam ꝓcliuitate à tali quodā corpore genitoꝝ: ſic vuas acerbas comedunt patres, & filioꝝ dentes obſtupeſcunt: ꝓcliuitatis illius aīa ob cognitionē quandā, affectumq; erga corpus proprium particeps quodāmodo reddiť: præſertim ſm vim eius inferiorem, quæ corpi propinquat, multumq; conſentit. Deinde vis ſuperior aīæ naturali quodā amore, inferiori ſępe obſeqtur formæ, ſicut illa corpori obſequitur: inquā quaſi ſitr, ſed nō æque. Motus aūt, q in anima actio eſt, fit in corpore paſſio: q in corpe paſſio fit, in animo ſenſus, atq; cōpaſſio, affectioq; in corpore pœna culpę eſt, in aīa culpa. Ob iicitis ꝓterea hoc modo, imo dicitis: Macula per originem à genitore ꝯtracta, cū in prole non ſit volūtaria, non eſt pctm̄.

B. Greg. ad Aug. Angliæ epm: Cū primi parētes nři in Paradiſo deliqſſent, imortalitatē, qua acceperāt, iuſto Dei iudicio pdiderunt. Sed qa idē Oīpotens Deꝰ humanum genus in culpa ſua funditꝰ extingue re noluit, imortalitaté hoī pro pctō abſtulit, & tū ꝑ benignitate ſuæ pietatis fœcūditaté ſobolis ſeruauit.

Obiectio.

Reſponſio.

Rñſio. Immo peccatum eſt, cū ſit obliquitas quędam à recto declinans: & ad finē ꝯſequendum inepta: quēadmodū defectus in claudo, peccatū eſt inq̄, non tam proprię naturę q̄ cōis Voluntarium aūt quodā modo ſit in prole, inq̄tum libenter procliuitatem hmōi ſequitur, volūtarium eſt. Inſuper nō tam volūtate prolis propria, q̄ voluntate ipſius Adę, qui generationis motione oēs, qui ex eius ſtirpe pullulant quodāmodo mouet, non aliter, q̄ animę vnius voluntas membra corpis ad actum plurima moueat. Iccirco quemadmodū pedis motus, non voluntate pedis propria, ſed cōi animę voluntate vtraq; primo mēbra mouet, dr̄ volūtarius: ſiliterq; capitis, manuſq; motus, &

tus,& reliquorum corporis membrorum: ſic obliquitas illa hoium naturalis pp volũtatem Adæ,quemadmodum oẽs mouẽtis potius,q̃ pp propriam, voluntaria iudicatur. Sunt inter vos,qui contra nos hac ratione argumentantur. Si peccatum à primis parentibus adeo in nos trãſfuſum eſt:qm̃ in eis fuimus, ab eiſq; naturam accepimus humanã: eodem pacto ſingula peccata ſingulorum progenitorum ab initio mundi vſq; ad nos,neceſſario naſcentibus nobis infererentur. Reſponſio. Reſpondent ad hęc Theologi: Nullum vitiũ vel parentis primi, vel cæterorum in naſcentes neceſſario traduci,pter primum. Homo nanq; idem ſecũ nõ numero, indiuiduoq; , ſed ſpecie gñat: atq; iccirco quæ ad propriam cuiuſq; pſonam proprie pertinent, filiis ab origine non tradunt̃,ſed quę ad ſpeciem attinent. Non eni muſicus,philoſophusq; muſicũ generat,vel philoſophũ: homo tñ videns,audiens,bipes,niſi qd impediuerit,hoiem bipedem generat: videndi,audiendiq; compotem: vitiũ vero primum ſpeciei humanę naturalis captus euaſit:cętera aduentitia ſunt,fiuntq; propria ſingulorum. Opponit Iudęus,dicens: Adæ peccatum,qa ex actu proprio liberi arbitrii proceſſerit,ad pſonam potius, q̃ ad ſpeciem pertinuiſſe. Reſponſio,ſm Theologorum mentem. Ad perſonã cuiuſque duobus modis aliquid pertinet: vel ſm ipſam,vel quodã grãæ munere. Siſr ad naturam duplr põt aliquid attinere: vel ſm ipſ. m: videlicet quod ex naturæ principiis, elementiſq; profluit, vel ſupernaturalis gratię dono. Originalem iuſtitiã humana natura, nõ ex interioribus principiis eius habuit ab initio, ſed gratiæ diuinę dono: quod ab origine toti naturæ humanę in primo parente noſtro tradit̃ fuiſſe collatum. Donum hmõi ille ob primi delicti culpã amiſit: itaq; ſic originalis illa iuſtitia,niſi ille deliquiſſet, vnà cũ propagatione naturæ fuiſſet in poſteris ꝯſeruata: ita oppoſita quædam peruerſitas,& obliqtas in ſucceſſione cũ natura traducit̃. Icciroo vitiũ hmõi naturæ potius euaſit, q̃ perſonæ.

Obiectio (margin: "...iectio")

Reſponſio (margin: "...ſpon")

Oppoſitio (margin: "...ppoſi...")

Reſponſio (margin: "...eſpon...")

Cętera vitia vel Adæ, vel aliorum naturã qdem,non quantũ ad id,quod naturæ eſt:ſed q̃tum ad id,qđ eſt perſonę deprauant:ideo in filios,& nepotes nõ neceſſario diffundunt̃. Quærit Iudęus: Qũo ergo illa originalis culpa delet̃? Rñſio. Contra id venenũ atq; filia,virtus,paſſio, myſteria, doctrina, exemplar, fides Chriſti abunde nobis remedia pbent:pcęteris baptiſmus in virtute Spiritus ſancti,fideiq; Chriſti culpam illam, obligationemq; in anima eius, q baptiſmo lauatur diſſoluit: procliuitatem vero naturę corporis inſitam nõ extirpat. Spiritus enim,& ſpirituale myſteriũ,nõ corpus, ſed ſpiritum,volũtatemq; proprie reſpicit:hinc fit: vt q ex baptizati corpore generant̃,qa naſcuntur imundi,baptiſmo ipſi quoq; egentes cogant̃ ſinguli quotidie à Chriſti myſterio donũ purificationis agnoſcere:perinde ac tritici granũ, quod & ſi arte mundatũ eſt,grana tñ immunda generat, ita vt eadem arte rurſus indigeant. Ars enim indiuidui proprietatem poti⁹, q̃ ſpeciei naturã,vimq; generandi mũdauerat. Inqrit Iudęus dicẽs. Num qd potuiſſet aliter culpã Adæ delere originalem,q̃ ipſius Ieſu morte? Reſpõſio. Potuiſſet vtiq;,ſi primitus voluiſſet eam aliter delere,ſiue ſtatuiſſet. Quare autem noluerit certa ratio reddi non poteſt:nec etiam licet omnia Dei arcana inquirere. Sed primitus dixi: quia poſtquam ſanctis patribus Patriarchis ſ. Abraæ, Iſaac, Iacob &c. de ipſo Meſſia mittẽdo pollicitationes aliquę factę fuiſſent:imo anteq̃ Adam peccaret, ſiue ſerpentem maledicto fulminaret Deus: Et ponã, iquit,inimicitias inter te, & inter mulierem,& inter ſemen tuum,& ſemen mulieris:ipſa calcabit caput tuum, & tu eius obſeruabis calcaneum: vt ſuperius libro primo in initio copioſius dictum fuit. Quod fatentur etiam Iudęorum Rabini in magna parte in Midraſtilim, ſuper illud Eccleſiaſtis.c.vii. vbi ſic dicitur:Conſidera opera Dei, ꝙ nemo poſſit corrigere,quem ille deſpexit. Dixit Rabi Iuda filius Rabi Amon: Eadem die, qua Deus creauit Adam, ce-

Inqſitio Iudęi.

Reſponſio.

Inqſitio

Reſponſio.

Digitized by Google

pit eum, & duxit per vniuerſas Paradiſi arbores: dixitq́; illi: Reſpice opera mea ꝙ pulchra ſunt, & laudabilia: & omne qđ creaui amore tuo creaui: ſed caue ne contra voluntatem meam aliquid agas: quandoquidem nemo te redimere poſſet, niſi iuſtus ille, cui mortis cauſam tu ipſe præberes. de quo Zacharias loquitur capitulo nono: Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator. Et ait Rabi ſalomon in ſuis ſuper hoc Zachariæ cap. Commentariis: Impoſſibile eſt hoc Zacharię Vaticinium de aliquo alio intelligi poſſe, niſi de Meſſia Rege. Si igitur in exordio mundi, & eoipſo tempore, quo Adam protoplaſtus peccauit, Deus ꝓmiſit ſuum mittere Meſſiam ad redemptionem generis humani per mortem ipſius Meſſiæ: vt Iudæorum Rabini aſſerunt: Prophetæ etiam quaſi omnes hoc idem clamāt: & quidem multipliciter: vt in hoc ſexto libro probatur: ſunt etiam multæ, & variæ figuræ in ſacris literis hoc idem ſignificantes: vtputa de agno Paſchali, de ſerpente æneo exaltato in ligno &c. Quomodo ergo potuiſſet aliter ſaluari genus humanum, niſi per mortem, & cruciatum Regis Meſſiæ, quin duo maxima reſultaſſent inconuenientia? nam ſi aliter ſaluaſſet, nonne mendax fuiſſet? altera incōuenientia eſt, & quidem maior, ꝙ ſacræ ſcripturæ auctoritati derogaſſet, & Prophetas omnes mentitos fuiſſe oſtendiſſet. Quod verum eſſe comprobatur ex verbis ipſius Saluatoris noſtri, Matthæi capitulo vigeſimo ſexto: quādo ipſe Ieſus captus fuit in horto per ſatellites miſſos per Principes Iudæorū: & Petrus vnus ex duodecim gladio amputauit auriculam illius ſatellitis. ſic enim inquit Petro: Conuerte gladium tuum in locum ſuum: an putas, quia non poſſum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur ſcripturæ? quia ſic oportet fieri, ne: ſcilicet ſcripturæ irritentur, ſed verificentur. Item Marci capitulo vigeſimo quarto: Sed vt impleantur ſcripturæ: ſtatuerat enim ſic Deus à principio: poſtꝗ̄ autē ſic fieri debuiſſe in ſacris literis ſcriptum erat: noluit aliter mutare, ne ſcripturę fidem abrogaſſet. Nō igitur defuit ſibi potentia, ſed volūtas: & hoc ex cauſa antedicta. Puto etiam ego hunc ſaluandi modum electum à Deo fuiſſe pro maiore noſtro bono. Si enim Deus peccatum illud aliqua via facili deleuiſſet, quin oēs penè homines, & ſępius, & facilius peccaſſent, minime dubitandum eſt: cum autem homo ſaltem rationabilis contemplatur Saluatorem noſtrum, nō eo reſpectu, ꝙ noſtro indiguiſſet auxilio in re aliqua, nec ex eo, ꝙ nobis in aliquo teneretur: ſed ſolum, & dūtaxat propter amorem ſuum erga nos maximum tot poenas, dolores, verbera, flagella, iniurias, plagas, & demum mortem ignominioſiſſimam ſuſtinuiſſe, & perpeti, ac tolerare voluiſſe: qn ipſe homo (ſi tamen homo eſt, & non lapis) non cōteratur, & intra ſe dicat: Dominus, & Deus meus pro ſalute mea mortem tam grauem, & ignominioſam pati voluit ex amore in me ſuo quammaximo: ego quoq; ob hanc ſuam gratiam, & cauſam pro viribus conabor ſuis obedire mandatis, ne tanti beneficii immemor ſim, & ingratus: aliàs nos homines magno ingratitudinis reatu ſibi teneri, & ab eo accuſandos eſſe non dubito: parum nanq; fuiſſet dominum hortari martyres verbo, niſi firmaſſet exemplo. voluit ergo mori: vt ipſi martyres mori non formidarent pro Chriſto, plus enim mouet exemplum, quàm verba. Sed iam ſatis de originali culpa, & de ſalute ſpirituali me dixiſſe reor. Qua de re ad alias Chriſti Ieſu conditiones accedendum eſt.

¶ Quòd Meſſias in hunc mundum mittendus eſſet ad redimendum non ſolum Hebręos, ſed etiam totū humanū genus: Hebręos nanq; primo, & in propria perſona, & reliquos omnes conſequenter per Apoſtolos, & alios eius Diſcipulos. Cap. XLII.

QVòd Rex Meſſias in hunc mundum mittendus eſſet, vt populū ſuū Iſrael iuxta ꝓmiſſiones ſuas primo, & in ꝓpria pſona ſaluaret, & redimeret, & reliquos omnes ꝯſequenter per

Apoſtolos

Digitized by Google

Apoſtolos,& alios eius Diſcipulos,teſtis idoneus eſt Eſaias Propheta, capitibus .xli.&.xlii.& primo in calce.c.xli.ſic inquit:Primus ad Sion dicet:ecce adſum. & Hieruſalem:Euangeliſtam dabo; & vidi,& non erat ex iſtis quiſquam,qui iniret cõſilium: & interrogatus reſpõderet verbum:Ecce omnes iniuſti,& vana opera eorum.& ſequitur principium.c.xlii. ſequentis:Ecce ſeruus meus,ſuſcipiã eũ: electus meus,complacuit ſibi in illo aĩa mea:dedi ſpiritum meum ſuper eum, & iudicium gentibus proferet.Quæ quidẽ verba tam.xli.c.q̃.xlii. & multa alia ſequentia verba in ipſo cap.xlii.deſcripta de Chriſto Meſſia loquuntur ad literã, teſte Rabi Salomone in ſuis ſuper hoc loco Commentariis,dicente hęc omnia loqui de Rege Meſſia,& de redemptione vltima: quam intelligit eſſe tempus Meſſiæ. hoc idem etiam teſtatur æditio Chaldaica.Ex quibus Eſaiæ verbis,eorũ, quæ paulo ante dixi,vtrũq; verificatur. Primo, ꝙ ipſemet Meſſias,& in propria perſona,vt Hebręos ſaluaret aduenerat: & poſtea Gentiles per medium Apoſtolorum,& aliorum Chriſti Diſcipulorũ. Nã primo ex his verbis: Primus ad Siõ dicet:ecce adſum, oſtenditur ꝙ ipſemet Meſſias:in propria ſcilicet perſona: dicet prius Sion:hoc eſt ad Sion: ideſt Iudæis,vel Synagogæ: Ecce ego adſum, per ſuam:ſcilicet præſentiam manifeſtã. & Hieruſalem:Euangeliſtam dabo,annũtiando:ſcilicet ſibi verba ſalutis:publice ſcilicet concionando, ſiue prędicando. Quod factum,& adimpletum fuiſſe per dominum Ieſum Chriſtum liquido patet ex verbis ſuis, Marci.c.i. vbi ipſe inquit:Eamus in proximos vicos,& ciuitates,vt ibi prædicem:ad hoc enim veni. & erat prędicans in Synagogis eorum, & in omni Galilęa.Et ſm hanc primam partem verificatur illud,quod ipſe redẽptor noſter dixit illi mulieri Cananeæ Gentili,Matthæi.c.xv.quando Diſcipuli ſui ſibi dixerunt:Dimitte eam,quia clamat poſt nos:quibus dominus reſpondens ait: Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierãt domus Iſrael: ſcilicet principaliter,& in propria perſona.& magis infra ſequitur Matthæus eodem.c. At illa venit,& adorauit eum,dicẽs: Adiuua me.qui reſpondens ait: Non eſt bonum ſumere panem filiorum,& mittere canibus:filios nanq; appellauit Iſraelitas ꝓpter fidem,& veri Dei cultum penes ſolos Iudæos exiſtentem tũc:& per canes intellexit ipſam mulierem Gẽtilem idola adorantem, quæ ex Cananæis erat: quaſi loci ſui alluderet vocabulo.Et licet ipſi quoq; Gentiles ſaluandi eſſent,ſi tamen corde,& opere in eũ crediturı fuiſſent,poſt tamen Iudęos,& ſic ſucceſſiue poſt eos,& non in propria perſona domini,nec ante eius paſſionem: ſed poſt eius reſurrectionem per mediũ Apoſtolorum,& Diſcipulorum ſuorum. Quod verum eſſe manifeſte oſtẽditur Marci.c. vii.ex verbis ipſius Saluatoris noſtri reſpondentis ipſi Cananeę: ſcilicet: Sine prius ſaturari filios: non eſt enim bonũ ſumere panem filiorum, & dare canib⁹. Sed cum mulier dominum audiuiſſet, ſic dicentem:non propterea ſic perterrita fuit,vt ſpem perderet, & ab incepto deſiſteret: ſed conſtanter, & perſeueranter ait:Etiam domine & catelli edũt de micis,quæ cadunt de menſa dominorũ ſuorum.tunc reſpondens Ieſus ait illi: O mulier magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut vis.Quæ Saluatoris verba valde notanda ſunt:cum aliis multis dixerit ipſe dominus: Et ſicut credidiſti fiat tibi: vt Matthæi capitulo octauo de Centurione.&:Secũdũ fidẽ veſtrã fiat vobis: vt Marci capitulo quinto de duobus cęcis: huic autem Cananeæ propter magnam eius fidem,& conſtantiam, ſiue perſeuerantiam, dixit: Fiat tibi ſicut vis. Sed quoniam Eſaias præuidit,ꝙ Meſſias in illa Hebræorum natione non inueniret virtuoſos, ſiue iuſtos: qui ſuam vellent accipere doctrinam:ſed eã quaſi omnes reſpuerent: vt per ſubſequentia Prophetæ verba percipitur capitulo quadrageſimoprimo: Et vidi,& non erat ex iſtis quiſquam,qui iniret conſilium:& interrogatus reſponderet verbum: ecce oẽs iniuſti,& vana opera eorum &c. Icciirco

Digitized by Google

tranſiens Propheta ad alteram partem ſic ſequitur.c.xlii.Ecce ſeruus meus: ſcilicet Meſſias:qui ſm naturam aſſumptam ſeruus Dei dicitur,& eius electus. Complacuit ſibi in illo anima mea: cum quibus Eſaię verbis magna parilitate concordat Matthæus.c.iii.dicens:Hic eſt filius meus dilectus,in quo mihi complacui.Et ſunt verba Dei,quando à Ioanne baptiſta baptizatus fuit Ieſus.Qm̃ inq̃ ꝓuidit Eſaias,ꝙ Chriſtus non inueniret iuſtos in Iſrael,qui doctrinam ſuam recipere vellent, ſtatim ſubdit : Iudicium gentibus proferet. Nam Redemptor noſter iudicia ſua : hoc eſt legem,& doctrinam ſuam in Iudæorum defectum gentibus protulit,& promulgauit,non tamẽ in ꝓpria perſona:quia perſonaliter ipſe in Iudæa quaſi ſemper prædicauit,& interdum in Samaria , & in quibuſdam ẽt paucis locis ipſi Iudææ adiacentibus,& confinibus:ſed per Apoſtolos,aliosq́; Diſcipulos ſuos,quos poſt eius reſurrectionem per vniuerſum mundum fidem , & legem ſuam miſit Euangelizantes: quorum prædicatione,& multorum miraculorum coruſcatione , quaſi totus terrarũ orbis relictis idolis,ad fidem Chriſti cõuerſus eſt : quo tẽpore illud Dauidis adimpletum fuit Vaticinium Pſalmi.xviii. In omnem terram exiuit ſonus eorum : & in fines orbis terræ verba eorũ. quod nempe ex ipſo cõſtat effectu.per vniuerſum enim orbem ſunt Chriſtiani: vñ altera huius Vaticinii pars adimpleta eſt. Ipſe idem Eſaias capitulo.xlix. hoc idẽ approbat,dicens : Parum eſt vt ſis mihi ſalus ad ſuſcitandas Tribus Iacob, & fæces Iſrael conuertendas:dedi te in lucẽ gentium,vt ſis ſalus mea vſq; ad extremum terræ.hæc intelligi de Meſſia Rege etiam antiquorum Rabinorũ auctoritate conſtare fecimus capitulo quadrageſimoprio huius.vi.lib. in frõte ipſius capituli. Cum igitur contenta in hoc capitulo de Meſſia Rege itelligenda ſint, etiam de conſenſu Rabinorum Iudæorum, ideo hoc in loco dicit,ꝙ ſalus iã facta ſm Chriſtianos, ſiue facienda iuxta Iudęorum errorem, ſe extendere debebat vſque ad extrema terrę cum eius doctrina , & miraculorum operatione : ſed primo,& pricipaliter in Iudęa p ipſummet Meſſiam, & conſequenter per Apoſtolos ſuos per vniuerſum terrarum orbem: vt Paulus, & Barnabas dixerũt Iudęis Actuum capitulo tertiodecimo: Vobis oportebat primum loqui verbũ Dei: ſed quoniã repellitis illud , & indignos vos iudicatis vitę æternæ,ecce conuertimur ad gentes:ſic enim nobis præcepit dominus: Poſui te in lucem gentiũ: vt ſis ſalus mea vſq; ad extremum terrę,allegantes hoc ipſum Eſaię Vaticinium. Iterum Eſaias capitulo.lxvi. hoc idem prædicit,quantum eſt de Apoſtolis per vniuerſum mundum mittendis, dicens:Venio vt cõgregem cum omnibus gentibus,& linguis,& venient,&videbunt gloriam meam : & ponam in eis ſignum,& mittam ex eis, qui ſaluati fuerint ad gentes in mare,& in Africam,in Lydiam tenentes ſagittam:in Italiam,& & Gręciam,ad inſulas longe ad eos,qui non audierunt de me,& non viderunt gloriam meam, & annuntiabunt gloriã gentibus. Hęc intelligi debere de Meſſia Rege etiam Rabi Salomon in ſuis ſuper hoc capitulo teſtatur Commentariis magis infra.Dicit enim hæc omnia adimplenda eſſe tempore Meſſię:quem Iudęi venturum expectant,ſed falſo . Nos autem , quoniam Meſſiam veniſſe dicimus,de domino noſtro Ieſu Chriſto , ꝗ verus fuit Meſſias,& de Apoſtolis,& Diſcipulis ſuis veraciter,& recte interpretamur.Inquit enim Propheta: Apoſtolos, & Diſcipulos Meſſiæ in varias mundi partes mittendos fuiſſe ad docendum , & annuntiandum verum Dei cultum,& publicandũ Chriſti miracula , & Omnipotẽtis Dei gloriam. Mandauerat enim ipſe Ieſus Diſcipulis ſuis: vt per vniuerſum mundum irent prædicantes Euangelium omni creaturę: vt Marci capitulo vltimo:Euntes in mundum vniuerſum prędicate Euangelium omni creaturæ.& in fine ipſius capituli ĩquit ipſe Marcus:Illi autem profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperãte, & ſermonem

Digitized by Google

niem confirmante ſequētibus ſignis: hoc eſt miraculis. Similiter Matthæus capitulo vltimo ait: Euntes ergo docete oēs gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: docentes eos ſeruare omnia quęcunque mandaui vobis. Quòd autem Eſaias de Apoſtolis, & Diſcipulis domini itellexerit, eius verba declaremus: Mittam, inquit, ex eis, q ſaluati fuerint: hi enim Apoſtoli, quaſi omnes fuerūt Iudęi. & ſequitur Propheta: Ad gentes in mare, in Africam, in Lydiam tenentes ſagittam: hoc eſt verbū, vel legem Chriſti: quæ tanquam ſagitta vulnerauit idola, & Diabolicam interfecit, vel proſtrauit poteſtatem. Ad eos, q non audierunt de me: Gentiles enim ſacras non habebant ſcripturas: nec ea viderunt, quæ à Iudęis viſa fuerunt, & cognita: quę poſtea ab Apoſtolis audierūt, & intellexerunt. Ideo id muneris à Deo gentibus concedendum fore, non fugit etiam Iacob Patriarchā, ſanctiſſimumq; Prophetam: qui vocatis filiis ſuis ait de Meſſia Geñ. capitulo quadrageſimonono: Et ipſe erit expectatio gentium: non dixit, Expectatio Iudæorum tantum. Et Aggæus itidem capitulo ſecundo: Et veniet deſideratus cunctis gentibus: non, Cunctis Iudęis, ſed gentibus. Et Malachias capitulo primo: Magnū, inquit, eſt nomen meum in gentibus. Eſaię etiā capitulo ſexageſimoprimo dicitur: Spiritus domini ſuper me: propter quod vnxit me: Euangelizare pauperibus miſit me: prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſum. hic declaratur Meſſiam ex ſancto Spiritu naſciturum, Chriſtum ex diuina ſolum vnctione nominandum. Item pauperibus, & cū pauperibus Euāgelium prędicaturum, remiſſurum peccata, & ignorantiam expulſurum.

¶ Quòd autem prędicta in Ieſu Chriſto fuerint adimpleta, partim ſupeperius dicta ſunt in hoc ipſo capitulo: quo no obſtante, hæc alia addenda eſſe exiſtimaui.

Quòd prędicauerit turbis in templo, & etiam ſub diuo pluribus in locis vſq; in deſerto, pleni ſunt Euangeliſtarum libri: ſcilicet Matthæi capitulo quinto, ſexto, ſeptimo. &c. Quòd autem pauci ei crederent, patet Ioan. capitulo ſexto: Quid faciemus, ait turba Iudęorum, vt operemur opera Dei? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Hoc ē opus Dei: vt credatis quem miſit ille. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis ſignū: vt videamus, & credamus tibi? & multi etiam ex Diſcipulis ſuis abierunt ab eo nō credentes: vt habetur ibidem quaſi in fine capitis. Item Ioannis capitulo octauo: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & Dęmonium habes? Reſpondit Ieſus: Ego Dęmonium non habeo: ſed honorifico patrem meum: & vos inhonoraſtis me. Item Ioannis capitulo decimo: Diſſenſio iterum facta eſt inter Iudęos, ꝓpter ſermones hos. Dicebant autem multi ex ipſis: Dęmonium habet, & inſanit, quid eum auditis? Alii dicebant: Hęc verba non ſunt Dęmonii habentis &c. Cum autem hęc conditio in ipſo domino Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

Sed quoniam de Apoſtolis Saluatoris noſtri per eum miſſis per vniuerſum mundum ad prædicandum Euangeliū omni creaturę, ſuperius in hoc capitulo nonnulla tetigimus, placuit nonnulla adhuc alia de eorum diuiſione ſermonē facere, iuxta aliquorum opinionē. Diuiſio Apoſtolorum iuxta Catalogum ſanctorum libro ſexto, capitulo decimonono, ſic ſcribitur: Diuiſio Apoſtolorū ad ꝑdicandū Idibus Iulii celebratur: qa eo die, duodecimo anno poſt aſcenſionem domini, ad Euangelizandū verbum Dei per mundum diuiſi aſſeruntur: vt impleretur Oraculū Pſalmiſtæ Dauid Pſal. decimooctauo: Quia in omnem terram exiuit ſonus eorum. Nam Oriens ceſſit Thomæ, & Bartholomeo: Meridies Simoni, & Matthæo: Aquilo Philippo, & Taddæo: Medium mundi Matthiæ, & Iacobo Iuſto: Mediterranei maris prouincię Ioanni, & Andreę: Occidentis regna Petro, & Iacobo Zebedęi: Totus mundus Paulo Apoſtolo

datus eſt, ſm q̃ in eius collecta eccleſia aſſerit, dicens: Deus qui vniuerſum mundum Beati Pauli prædicatione docuiſti &c. Origenes autem de hac diuiſione in tertio Commentariorum Gen̄. ſic inquit: Thomas (ſicut nobis traditum eſt) ſortitus eſt Parthos: Matthæus Aethiopiam: Bartholomeus Indiam citeriorē: Andreas ſcythiam: Ioannes Aſiam: Petrus Pontum, Galatiā, Bithyniam, Cappadociam, cæteraſq́; confines prouincias, Iudæis duntaxat prædicans, circuiſſe deprehenditur: & ad vltimum Romę cōmoratus eſt: vbi & crucifixus eſt deorſum capite demerſo: quod ipſe ita fieri precatus eſt, ne exęquari domino videretur. De Paulo autem quid dicam? qui ab Hieruſalem, vſque ad Illyricum repleuit Euangelio Chriſti: & ad vltimum ſub N.rone martyrium duxit. hæc Origenes. Nicolaus autem Lyrenſis aliter has deſcribit diuiſiones: Sed adhuc aliqua de nonnullis Apoſtolis, & Diſcipulis domini dicenda ſunt. Iacobus, q̃ appellatur frater domini, cognomento Iuſtus: poſt paſſionem domini ſtatim ab Apoſtolis Hieroſolymorum epiſcopus ordinatus fuit. De hoc Ioſephus inquit: Tantæ cum fuiſſe ſanctitatis, & celebritatis in populo, vt propter eius mortē, creditum ſit ſubuerſam Hieroſolymam. Beatus etiam Hieronymus in libro de viris illuſtribus, de eo ſic ait inter alia: Dominus autem cum dediſſet ſindonē ſeruo ſacerdotis, iuit ad Iacobum poſt: ſcilicet reſurrectionem ſuam: & apparuit ei (Iurauerat enim Iacobus ſe non comeſturum panem, ab illa hora, qua biberat calicem domini, donec videret dominū reſurgētem à mortuis) rurſuſq́; poſt paululum: Afferte, ait dominus, menſam, & panem. ſtatimq́; additur: Tulit panem, & benedixit, ac fregit, & dedit Iacobo Iuſto. & dixit ei: Frater mi comede panem tuū, quia reſurrexit filius hominis à dormiētibus. Triginta itaq; annis Hieroſolymis rexit eccleſiam: id eſt vſque ad ſeptimum Neronis annum: & iuxta templū, vbi & præcipitatus fuerat, ſepultus eſt: titulum vſq; ad obſidionem Titi, & vltimam Adriani notiſſimū habuit. Quidā è noſtris in mōte Oliueti eum putant cōditum, ſed falſa eorum opinio eſt. Bartholomeus Apoſtolus nomen ex Syra lingua ſuſcipiens, interpretatur filius ſuſpendentis aquas, Lycaoniam in ſortem prędicationis accepit, atq; Euangelium iuxta Matthæum apud Indos in eorum linguam conuertit. Matthęus Apoſtolus & Euangeliſta, qui Latine interpretatur Donatus, prius quidem in Iudæa Euangelizauit, poſtmodum in Macedonia: verum cum ſe pararet tranſire ad Aethiopiam, quę ei in ſortem p̄dicationis aduenerat, patria lingua: hoc eſt Hebręa, Euāgelium compoſuit. Philippus poſt aſcēſionem Saluatoris per annos viginti inſtanter prædicauit gentibus per Syriam Euangelium: reuerſus poſtea in Aſiam in ciuitatem Hieropolim cōmoratus, hæreſim Ebionitarum extinxit: qui dicebāt non verum natum ex virgine Dei filium hominē aſſumpſiſſe: in qua ciuitate poſt paucos dies ab īfidelibus captus, & crucifixus, ac lapidatus perrexit ad dn̄m. Simon Cananęus ad diſtinctionem Simonis Petri, dicitur de vico Galilęæ Cana, vbi aquas dominus mutauit in vinū: ipſe eſt, qui in alio Euangeliſta ſcribitur Zelotes: Cana quippe zelus interpretatur: audiens Simon Zelotes .i. Cananæus, zelo Dei feruens, par in cognomento Petri, & ſimilis in honore: cui in ſorte p̄dicationis Aegyptus aduenit. Iudas, q̃ interpretatur confeſſor, Iacobi frater: q̃ alibi appellatur Lebæus, figuratum nomen habet à corde, quod nos diminutiue corculum poſſumus appellare: ipſe in alio Euangeliſta Taddæus ſcribitur: quē eccleſiaſtica tradit hiſtoria, miſſum Edeſſam ad Abagarum Regem ex commonitione domini, quę à domino promiſſa fuerant impleturus. hic in Meſopotamia, atq; in inferioribus Ponti Euāgelizans, efferas, & indomitas gentes, quaſi belluarum naturas, ſancto dogmate mitigauit. Addit Euſebius: Ipſe ibi prędicans Euangeliū, totum Regnum Regis Abagari ad Chriſtum conuertit: ipſumq́; Abagarum à morbo quodam in-

curabili

Digitized by Google

curabili mirabiliter curauit: ſicut fo/re Chriſtus per Epiſtolam Abagaro ante promiſerat: cum ab ipſo per Epiſtolam rogatus fuiſſet, vt ad eum curandum proficiſceretur.

¶ Quod Iudæorum Primates ex odio in Chriſtum vitia ſua reprehendentem, eius mortem ꝓcurarent. Cap. XLIII.

PRimates Iudæorum ꝑſecuturos fuiſſe Meſſiam vſq; ad mortem præuidit Dauid Propheta in Pſalmis infraſcriptis. Pſal. xl. his verbis: Inimici mei dixerunt mala mihi, qn̄ morietur, & peribit nomen eius &c. Pſal. lxviii. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis, & alia multa ibi. Pſal. lxx. Quia dixerunt inimici mihi: & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in vnum, dicentes: Deus dereliquit eum, ꝑſequimini, & cōprehendite eum, quia nō eſt qui eripiat. Pſal. cviii. Os peccatoris, & os doloſi ſup me apertū eſt: locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus odii circūdederunt me: & expugnauerūt me gratis. Pſal. ſ̄ecundo, ſic ait: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt Reges terræ, & Principes ꝯuenerunt in vnum aduerſus dn̄m, & aduerſus Chriſtum eius. hunc Pſalmum tractare de Chriſto Meſſia etiam ſ̄m antiquos Iudæorum Rabinos ſatis copioſe diximus ſuperius lib. iii. cap. ix. licet Rabi Salomon contradicat. Cuius ſententiam ibidem promiſi improbare infra lib. viii. cap. vi. Aliqui etiam dicunt, hunc ſecundum Pſalmum, eſſe ꝯtinuationem Pſal. precedentis. Et licet Pſalmus iſte nullum habeat titulum in Hebræo: nec ſ̄m trāſlationem Beati Hieronymi ſ̄m veritatem Hebraicam: tamen eum Pſalmum ab ipſo Dauid compoſitum fuiſſe ꝯſtat: quoniam Apoſtoli omnes poſt Spiritus ſancti receptionem, vnanimiter eum Pſalmum ab ipſo Dauid fuiſſe cōpoſitum audacter aſſeruerunt: vt manifeſte conſtat Actuum cap. iiii. Beatus etiam Paulus Apl's ad Hebreos cap. i. hunc allegat Pſalmū, ꝙ Chriſtus fuerit Dei filius, dicēs: Cui enim Angelorum dixit: Filius meus es tu &c. Quę verba ſuperius poſita, Apoſtoli ipſi de Chriſto ſic iterpretati ſunt, Actuum capitulo quarto: Qui cum audiſſent, vnanimiter leuauerunt vocem ad Deum, & dixerunt: Domine: tu qui feciſti cœlum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt: qui Spiritu ſancto per os patris noſtri Dauid pueri tui dixiſti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt Reges terræ, & Principes cōuenerunt in vnum aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum eius. Conuenerunt enim vere in ciuitate iſta aduerſus ſanctum puerum tuum Ieſum, quem vnxiſti. Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Iſrael facere, quæ manus tua, & conſilium tuum decreuerunt fieri. Dauid etiā Pſalmis xxxiiii. & xlviii. ad hoc idem illuſtrandum inquit: Non ſupergaudeant mihi, qui aduerſantur mihi iniqui, qui oderūt me gratis. &: Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Quam literam Saluator noſter ait adimpletam fuiſſe in ſe, Ioan. cap. xv. Nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & patrem meum: ſed vt adimpleretur ſermo, qui in lege eoꝝ ſcriptus eſt, quia Odio habuerūt me gratis.

Dauid inſuper Pſal. xxi. hoc idem affirmat, dicens: Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obſederūt me, aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens, & rugiens: vel (ſ̄m veritatem Hebraicam) capiens, & rugiens. & paulo inferius: Quoniam circundederunt me canes multi, & concilium malignantium obſedit me. vel (iuxta veritatem Hebraicam) Circundederunt me venatores, concilium peſſimorum vallauit me. Multipliciter Iudæi opponunt, ne Pſalmus iſte de Chriſto exponatur: vt infra in capitulo quadrageſimoquarto pręſentis ſexti libri oſtendemus: ac oppoſitiones ipſas refellemus. Hieremię etiam cap. xviii. Venite, & percutiamus eum lingua: & non attendamus ad vniuerſos ſermones eius. Attende dn̄e ad me, & audi vocē aduerſarioꝝ meoꝝ: nunquid reddetur pro bono malū: qa foderunt foueā aīę meę? &c. & paulo inferius: Quia foderunt foueam

vt caperent me: & laqueos abſconderũt pedibus meis. Tu autẽ domine ſcis omne ↄſilium eorũ aduerſum me in mortem: ne propitieris iniquitati eorum: & peccatum eorum à facie tua non deleatur. Fiãt corruentes in conſpectu tuo: in tempore furoris tui abutere eis. Eſaiæ capitulo primo: Audite cœli, & auribus percipe terra: quoniam dominus locutus eſt: Filios enutriui, & exaltaui: ipſi autem ſpreuerũt me. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: Iſrael autem me non cognouit: & populus meus non intellexit: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini neq̃, filiis ſceleratis: dereliquerunt dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum.

Sapientię capitulo ſecũdo, hoc ipſum etiam graphice depingitur his verbis: Circumueniamus ergo iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ: promittit ſe ſcientiam Dei habere, & filium Dei ſe nominat: factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum: grauis eſt nobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius: & immutatę ſunt viæ eius, tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo: & abſtinet ſe à viis noſtris, tanquam ab immunditiis, & præfert nouiſſima iuſtorum, & gloriatur patrem ſe habere Deum. Videamus ergo ſi ſermones illius veri ſunt, & tentemus quæ ventura ſunt illi, & ſciemus quæ erunt nouiſſima illius. Si enim eſt verus filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum: contumelia, & tormento interrogemus eum, vt ſciamus reuerentiam eius, & probemus patiẽtiam illius, morte turpiſſima condemnemus eum. Lactantius Firmianus libro quarto Diuinarum Inſtitutionum, capitulo decimoſexto: dum de paſſione domini loqueretur, & Vaticinium Salomoni attribueret, tanquam auctori, inquit: Nonne ita deſcripſit nefarium illud conſilium ab impiis initum contra Deum, vt planè interfuiſſe videatur? At qui à Salomone, qui hæc cecinit, vſq; ad id tempus, quo geſta res eſt, Mille ac decem anni fuerunt: nihil nos fingimus, nihil addimus.

Hieremiæ capitulo duodecimo: Dereliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam in manu inimicorum eius: facta eſt mihi hæreditas mea: ſicut leo in ſilua dedit ſuper me vocem ſuã: ideo odiui eã. Cum autem Chriſtianorũ ſit cœleſte Regnũ, non vtiq; ipſam hęreditatem ſe odiſſe dicit: ſed hęredes, qui aduerſus eũ ingrati, & impii extiterũt. ſ. Iudęi. Facta eſt, inqt, hęreditas mea mihi ſicut leo. i. prędа, & deuoratio factus ſum hæredibus meis, qui me imolauerunt ſicut pecus. Et dedit ſup me vocem ſuam. i. ſñiam aduerſus me, mortis, Crucisq;. Amos cap. v. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquẽtem pfecte abominati ſũt. Pſal. xciii. in calce: Captabunt in aĩam iuſti, & ſanguinẽ innocentem ↄdemnabunt: & factus eſt mihi dñs in refugiũ: & Deus meus in adiutoriũ ſpei meę &c. Pſal. Quia exacuerũt vt gladiũ linguas ſuas filii hominũ: dentes eorũ arma, & ſagittę, & lingua eorũ gladius acutus. Pſal. Exacuerunt tanq̃ gladiũ linguas ſuas.

Licet hic liber Sapiẽtiæ non ſit de Canone: tamen aut Salomon: vt ſupra diximus cap. xiii. huius ſexti libri: aut alicui alii, qui ſpiritũ habuerit propheticũ hęc recte aſcribere poſſumus: cum non futurorũ ꝓphetiam prędixiſſe: ſed præteritorũ hiſtoriam texuiſſe videatur. Si enim Euãgelia noſtra perquires aduerſus Saluatorem, huiuſmodi verba Iudęos dixiſſe, & effectualiter, & veraciter feciſſe inuenies: & quidem examuſſim.

¶ Quod autẽ in Ieſu Chriſto hęc adimpleta fuerit conditio, infraſcriptis ↄſtat teſtimoniis.

Matthæi cap. xxi. in fine capitis: Et cũ audiſſent Principes ſacerdotum, & Phariſęi parabolas eius, cognouerũt ꝙ de ipſis diceret: & quęrentes eum tenere, timuerunt turbas &c. Item cap. xxvii. Si filius Dei es, deſcende de Cruce. Similiter & Principes ſacerdotum illudentes cũ Scribis, & Senioribus, dicebant: Alios ſaluos

fecit,

fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere: ſi Rex Iſrael eſt, deſcendat nũc de Cruce, & credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum, ſi vult.

Marci cap. xi. Quo audito Principes ſacerdotum, & Scribę, quęrebant quõ eum pderent: timebãt enim eum, qm̃ vniuerſa turba admirabatur ſuper doctrina eius.

Lucæ cap. xix. Et erat docens quotidie in templo: Principes aũt ſacerdotum, & Scribę, & Principes plebis quęrebant illũ perdere: & non inueniebant qd facerent illi. Omnis enim ppl's ſuſpenſus erat audiẽs illum. Item cap. xx. Et q̃rebant Principes ſacerdotum, & Scribę mittere in illum manus illa hora, & timuerunt populum: cognouerunt enim quod ad ipſos dixerit ſimilitudinem hanc.

Ioãnis. c. xii. Phariſęi ergo dixerũt ad ſeipſos: Videtis, qa nihil pficimus? Ecce mũdus totus poſt eũ abiit. Cum aũt hæc alia pditio in ipſo Ieſu adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quod pcilium Iudęorum cõgregaret ad pdendũ Chriſtũ Meſſiã. Cap. XLIIII.

DIximus ſupi' i hoc ipſo ſexto lib. cap. xli. Culpam Adæ primi parentis noſtri, paſſione, & morte Meſſię Regis à Deo mittẽdi delendam eſſe: & quoniam eum, tum in eodem capite, tum etiam in tertio lib. Deum, & hominem eſſe debuiſſe pbauimus: igr mors ipſa Meſſiæ ſm humanitatem aſſumptã tantum intelligi debet, & non ſm diuinitatem cum ipſa diuinitas inuiſibilis ſit, & impaſſibilis, & ideo imortalis. Cum autẽ de concilio Iudęorum congregando ad perdendum Meſſiam dicturus ſim, quãtum ad humanitatem intelligimus, non autem ad diuinitatem: licet Iudæi non credentes eum eſſe Deum, eum in totum perdere credebant. Geñ. cap. xlix. Iacob Patriarcha hoc volens prędicere pciliũ, inquit: Symeon, & Leui fratres, vaſa iniquitatis bellantia, in pſilium eorum non veniat anima mea: & in cœtu eorum nõ ſit gloria mea: quia in furore ſuo occiderũt virum, & in voluntate ſua ſuffoderunt murum. maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Licet multi interpretentur hæc verba Iacob dicta fuiſſe, eo quod Symeon, & Leui fratres vterini Dinæ ipſius Iacob filiæ, ereptis gladiis ingreſſi fuerunt vrbem, interfectiſq; omnibus maſculis, Emor, & Sichen pariter necauerunt: & hoc in vltionem, & vindictam Dinæ ſtupro preſſæ, non obſtante fœdere cum eis inito, quoniã ſe circunciderant: vt Geñ. cap. xxxiiii. Tamen cum hæc litera: id eſt illi negocio applicari non poſſit, alia interpretatio eſt huic literę inquirenda. Ratio autem quare illi negocio applicari non poſſit, hæc eſt: quoniam Iacob iam morti propinquus, filios ſuos ad ſe vocauit, vt ſibi quæ in nouiſſimis diebus euẽtura erant annuntiaret: vt Geñ. capitulo quadrageſimonono. vbi ſic dicitur: Vocauit autem Iacob filios ſuos, & ait eis: Congregamini, vt annuntiem, quę ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis: inſultus aũt ille, & vindicta propter Dinę violationem, iampridem fuerant. Cum autem Iacob ſe de venturis in futurum, & in nouiſſimis diebus, qui communiter etiam apud Hebręos intelliguntur dies Meſſiæ: vt ſuperius multoties diximus; nequaq̃ de iãdiu pręteritis, vt fuiſſet vindicta Dinæ intelligi poſſet: igitur de contingentibus tempore Meſſiæ tunc venturi locutus eſt Iacob: quapropter Nicolaus Lyrenſis ſuper cap. xi. Ioannis inqt: Pontifices Iudæorum erant de Tribu Leui, & Phariſęi pro magna parte de Tribu Symeon. Vnde eo quod Pontifices, & Phariſęi futuri erant in conſilio contra Chriſtum faciendo ad perdendum eum, Ideo Patriarcha Iacob diuino Spiritu illuſtratus potuit, & voluit de hoc Iudæorum concilio prędixiſſe.

Pſalmiſta etiam hoc idem prędixit, Pſalmo primo: Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit &c. Conſilium impiorum, iuxta Beati Auguſtini ſententiam in ſuis ſuper hoc Pſalmo Commentariis, fuit cõcilium illud, qđ ptra dñm noſtrũ Ieſum Chriſti fecerunt Iudęi ad perdendũ eũ.

Item Pſalmo ſecundo: Quare fremuerunt gẽtes, & pplĩ meditati ſunt inania?

Aſtiterunt Reges terræ,& Principes conuenerunt in vnum aduerſum dñm,& aduerſum Chriſtum eius? Nam Herodes, & Pilatus erant inimici: & cum Pilatus miſiſſet Ieſum ad Herodem facti ſũt amici: vt Lucæ cap.xxiii. Eſaias etiam cap.liii. hoc ipſum prædicere voluit, vbi ait: Et de iudicio ſublatus eſt:per iudicium intelligens Iudæorum iudicum iniquitatem:in quo iudicio captus fuit Chriſtus, illuſus,& flagellis cæſus, & tandem condemnatus ad mortem:& tunc de eo iudicio ſublatus eſt: nec ipſum iudicium tacuerunt Iudæorum Rabini ſuper illud Geneſeos cap.xviii. Apparuit aũt Abraę dominus in conualle Mambræ ſedenti in hoſtio Tabernaculi ſui. Inquiũt enim, ꝙ volenti Abraæ aſſurgere viris prope eum aſtantibus, dominus dixerit: Sede Abraam:tu es enim in ſignum filiis tuis: futurum eſt enim vt filii tui ſedeant tanq̃ iudices in concilio, & ego ſtem. Sedere nanq; ſignum eſt magiſtratus, potentiæ, vel dominii:ſtare autem ſeruitutis. & vt ſupra libro.iii.cap.viii. diximus. Dauid Pſal.xxi.hoc ipſum etiam prædixit his verbis:Circundederunt me canes multi: conſilium malignantium obſedit me.ſuperius etiam dixerat: Circundederũt me vituli multi:tauri pingues obſederũt me: quæ verba iuxta veritatem Hebraicam ſonant in hunc modum: Circundederũt me venatores:cõcilium peſſimum vallauit me: quod de cõcilio Iudęorum facto in perditionem Chriſti intelligitur. Nam Pſalmus iſte de Chriſto iterpretatur:ptinet enim eius paſſionem,& reſurrectionem. Illa nanq; prima huius Pſalmi verba:Deus meus Deus meus quare dereliquiſti me? iuxta veritatem Hebraicam, ſunt verba, quæ protulit Chriſtus in Cruce pẽdens, & voce magna clamans, quando dixit: Heloi heloi lamazabatani: iuxta autem .Lxx.interpretationem ſic ſonant: Deus Deus meus reſpice in me. Rabi Salomon in ſuis ſuper hoc Pſalmo Cõmentariis, inquit,Meſſiam cantaturum fuiſſe hunc Pſalmum in flagellis ſuis:quod verificatũ eſt, qñ in Cruce ꝯfixus clamãs: Heloi Heloi, &c.Item illa alia verba:Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea,& ſuper veſtem meã miſerunt ſortem: quod in Chriſti paſſione etiam contingit adimpleri. Pluribus igitur de cauſis Chriſtiani hunc Pſalmũ de Chriſto interpretari tenentur. Primo, quia vere,& realiter in Chriſti paſſione quamplurima in hoc Pſalmo contenta fuerũt adimpleta:vt infra ſuis locis oſtendetur. Secundo,quoniam Apoſtolus Paulus in lege doctiſſimus,& Gamalielis diſcipulus: tum ſtudii exercitio,tum maxime Spiritu ſancto in eo exiſtente, ad Hebręos cap.ii.quandam huius Pſalmi partem allegat ad propoſitum credentium in Chriſto,dicens:Non confunditur eos fratres vocare.ſ.Chriſtus, cum dixit in hoc Pſalmo: Annuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio eccleſiæ laudabo te. Tertio, quoniam Matthæus cap. .xxvii.inquit: Poſtq̃ autem crucifixerunt eum, diuiſerunt veſtimenta eius ſortem mittentes:vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem:Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea,& ſup veſtem meam miſerunt ſortem. Ioannes itidem cap.xix. inquit: Dixerunt ergo adinuicem: Non ſcindamus eam,ſed ſortiamur de illa cuius ſit: vt ſcriptura impleretur, dicens: Partiti ſunt veſtimenta mea ſibi, & in veſtem meam miſerũt ſortem. Quarto,quoniam quidam Theodorus, qui expoſuerat hunc Pſalmum ad literam de Dauid, quando Saul perſequebatur eum, à quo tamen diuinitus liberatus fuerat:propter hoc,& quędam alia in Synodo Toletana condemnatus fuit. Sed quoniam Rabi Salomon,& alii Hebręi exponunt hũc Pſalmum aliter, ideo eorum expoſitioné infra cap.lvi.reprobabo. Hieremias Propheta cap.xi.Tu autem domine demonſtraſti mihi,& cognoui:tu oſtendiſti mihi ſtudia eorum,& ego quaſi agnus mãſuetus,qui portatur ad victimam, & non cognoui,quia cogitauerunt ſuper me conſilia.Item cap.xii.Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium,& nomen eius non memoretur amplius.lignum autem Crucem ſignificat, in qua pependit: & panem corpus eius,quia ipſe eſt cibus, & vita omnium,

qui

Digitized by Google

qui credunt in carnem, quam aſſumpſe-
rat: vt Ioannis cap. vi. Ego ſum panis vi-
uus, qui de coelo deſcendi: ſi quis man-
ducauerit ex hoc pane viuet in æternũ:
& panis, quẽ ego dabo, caro mea eſt pro
mundi vita. Et ne Propheta de ſe dixiſſe
videatur (vt aliqui opinant̃) ſed de Chri
ſto, ex hac alia particula innuitur: Et ego
quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad
victimam: vt de eo etiam dixerat Eſaias
cap. liii. quia hęc omnia in Chriſto verifi
cata ſunt, non autem in Hieremia. Item
Hieremię capitulo duodecimo: Dedit ſu-
per me vocem ſuam: ideſt ſententiam ad
uerſus me mortis, Crucisq́;: vt ſuperius
cap. xliii. diffuſius dixi.

Sibylla etiam, vt inq̃t Lactantius lib.
iiii. cap. xvi. Miſerabilis, ignominioſus,
infirmis: vt miſerabilibus ſpem prębeat.
& ſubdit Lactantius: Propter hãc humili
tatem Deum ſuum nõ agnoſcentes, inie
runt ꝯſilium deteſtandum, vt priuarent
eum vita, qui vt eos iuſtificaret aduene
rat. Pſal. xciii. in calce: Captabũt in aĩam
iuſti: & ſanguinẽ innocentẽ ꝯdemnabũt.
Pſal. lxx. Quia dixerũt inimici mihi: & q
cuſtodiebant aĩam meam ꝯſilium fecerũt
in vnum, dicentes: Deus dereliq̃t eum,
perſequimini, & comprehendite eum,
quia non eſt qui eripiat.

¶ Quod autem concilium congregaue-
rint ad perdendum dominum, in-
fraſcriptis probatur teſtibus.

Ioannis cap. xi. dicit̃: Collegerũt ergo
Põtifices, & Phariſęi ꝯcilium, & dicebãt:
Quid facimus, quia hic homo multa ſi-
gna facit: ſi dimittimus eũ ſic, oẽs credẽt
in eum: & venient Romani, & tollent no
ſtrum locum, & gentem. Matthęi cap.
xxvi. Tũc ꝯgregati ſunt Principes ſacer
dotũ, & Seniores ppl̃i in atrium Princi-
pis ſacerdotũ, q dicebat̃ Cayphas: & ꝯſi-
lium fecerunt, vt Ieſum dolo tenerent, &
occiderẽt. Itẽ cap. xxvii. Mane autem fa
cto conſilium inierunt omnes Principes
ſacerdotum, & Seniores populi aduerſus
Ieſum, vt eum morti traderent. Marci
cap. xv. Et ꝯfeſtim mane conſilium facien
tes Sũmi ſacerdotes cum Senioribus, &
Scribis, & vniuerſo concilio &c. Cum
Finus Ferrarieñ.

autem hæc alia conditio in dño noſtro
Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe
Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ De coena dñi facta cũ Diſcipulis ſuis
pridie q̃ pateretur: & de inſtitutione ſa
cramenti nouæ legis. ſ. euchariſtiæ.
Caput XLV.

MEſſiam Regem facturũ fuiſſe coe
nam excellentiſſimã Diſcipulis
ſuis: hoc eſt electis ſuis ex oib⁹
populis, diuinus Propheta Eſaias prædi-
xit cap. xxv. dicens: Et faciet dñs exerci-
tuum oibus populis in mõte hoc ꝯuiuiũ
pinguium: ꝯuiuium vindemię pinguium
medullatorum vindemiæ defęcatę. Nõnul
li interpretes voluerũt hoc in loco dici
de ꝯuiuio per Iudæos facto cum Iudith
vidua, qñ cum Oloſernis capite ad ipſos
Iudęos cum gaudio reuerſa fuit: quod lõ
ge à veritate inueneriteſſe, qui has con-
ſiderauerit contrarietates, & reſiſtentias.
Primo, quia illa hiſtoria non eſt de Cano
ne, & maxime apud Hebræos. Apud ve-
ro Chriſtianos, quoniam hunc librum
Synodus Nicena in numero ſanctarum
ſcripturarum computauit: vt inquit Bea-
tus Hieronymus in ſuo Prologo i ipſum
librum Iudith, inter Canonicos eſt repu-
tãdus, & tenẽdus. Item, qm̃ de huiuſmo
di victoria coenam aliquam non legitur
fuiſſe factam: ſed tantum gaudium, & lę-
titiam: vt Iudith cap. xv. quaſi in fine ca-
pitis: vbi ſic dicit̃: Et omnes populi gau-
debant cum mulieribus, & virginibus, &
iuuenibus in organis, & in citharis. & ca
pitulo decimoſexto dicitur: Erat autẽ po
pulus iucundus ſm faciem ſanctorum:
& per tres menſes gaudium huius victo-
riæ celebratum eſt cum Iudith: & de coe
na aliqua, vel conuiuio nulla ſit penitus
mentio. Si autem Iudæus diceret hãc
fuiſſe coenam, de qua dicitur Iudith ca-
pitulo ſexto: qñ Ozias ſuſcepit Achior
in domum ſuam: vbi dicitur: Et fecit coe-
nam magnam, & vocatis omnibus pre-
ſbyteris ſimul expleto ieiunio refecerũt.

Notãda ſũt Prophetæ verba, dicẽtis dñm exercituum factu rũ illam coenã: q̃a nullã aliã oſtẽ dẽt coenam per Deũ factã fuiſſe: nam ipſe Saluator noſter De⁹ erat, vt ſupra ꝓbatũ eſt. lib. iii.

Oppoſitio.

Reſponderetur. De ea dici non poſſe
quadruplici ratione. Primo, quia tunc Iu
dith Oloſernem nondum decollauerat,
nec adhuc ſe aliquid in eum facturam

Reſponſio.

eſſe ſciebat. Secundo, qa conuiuium, de quo hic loqtur Propheta, in mõte Sion erat faciendum: cœna aũt, de qua Iudith cap. vi. in Bethulia ciuitate facta fuit. Tertio, quia conuiuium Eſaiæ omnibus populis: hoc eſt electis aſſumendis ex omnibus populis erat faciẽdum: cœna autem, de qua Iudith capitulo ſexto, facta fuit Achior, & preſbyteris in timore adhuc poſitis, & non in gaudio. Quarto, quoniam conuiuium illud Prophetæ prędicitur faciendum pinguium: conuiuium vindemiæ pinguium medullatorum vindemiæ defecatę. per quę verba plures cõuiuii illius denotant excellentię: quę in cœna Achior minime fuere: cũ in ea nil aliud quod ad excellẽtiam ꝑtineat affuiſſe dicatur, niſi magnam cœnã. **Oppoſitio.** Si autem Iudęus iterum diceret: Hanc fuiſſe cœnã illam, quam fecit Oloſernes ſeruis ſuis, de qua dicitur Iudith cap. xii. **Reſponſio.** Reſponderetur: Eam cœnam in monte Sion nõ fuiſſe factam, nec omnibus populis. Nec etiam ibi legitur, ꝙ in ea cœna aliqua fuerit excellentia, niſi ꝙ ibi plurimum biberunt: quod Eſaię conuiuio non bene conuenit. Hoc nempe ꝯuiuium tam excellentiſſimum, fuit illa mirabilis cœna à Chriſtianoꝝ memoria nunq̃ delenda: quam dominus noſter Ieſus Chriſtus, pridieq̃ pateretur, ſuis fecit cum Diſcipulis in cœnaculo, de quo in noſtris narratur Euangeliis: qđ erat in monte Sion. In ea enim cœna dñs ipſe noſter Diſcipulos ſuos verbis, & exemplo humiles eſſe docuit, nouumq́; dedit mandatum: vt & ipſi inuicem ſe diligerent: ſanctumq́; ſpiritum eis ſe pollicetur miſſurum. Sacramenta inſuper nouæ legis in ipſa cœna inſtituit, & maxime illud altaris ſacramentum, quo nullum eſt dignius, atq; excellentius: ipſumq́; Diſcipulis ſuis manducandũ tradidit, ac eos ſacerdotes, & epiſcopos inſtituit: vt illud idẽ & ipſi facere poſſent, & alios inſuper epiſcopos, ſacerdotes, & ſucceſſores inſtituere hoc idem facere valerent. Quod conuiuium tam ſingulare, & pręclariſſimũ ex his Prophetæ verbis futurum prędicitur. Et faciet dominus: hoc eſt Meſſias Rex: cõuiuium omnibus populis: id eſt electis ſuis, qui à multis populis aſſumpti fuere: in monte hoc: ſcilicet Sion: vbi erat cœnaculũ illud, in quo Paſcha ſuis fecit cum Diſcipulis. Conuiuium pinguium: hoc eſt ꝯuiuium excellẽtiſſimum: habens in ſe omne ſpirituale delectamentum: quod per delectabilia tẽporalia hic poſita deſignatur. Tũc enim corpus ſuum in cibum, & ſanguinem ſuũ in potum ſuis tradidit Diſcipulis: qđ quidem ſacramentum eſt hominũ aïabus q̃ maxime refectiuum, atq; per ſuos Aplos, & Diſcipulos, eorumq́; ſucceſſores, & miniſtros Chriſtianis omnibus per vniuerſum terraꝝ orbem exiſtẽtibus hoc ipſum ſacramẽtum miniſtrari & fecit haſtenus, & in preſenti facit, facietq́; in futuꝝ vſq; ad huius ſæculi finem. Et ne Iudæis hoc videatur abſurdum: ꝙ ex pane triticeo, & vino defecato: hoc eſt limpido, & claro cœleſti benedictione rite facta huiuſmodi poſſit confici ſacramentum: videat Iudæi quæ, & quanta in hoc infra lib. viii. cap. xi. ſacrarum literarum adducturi ſumus teſtimonia. Quo tamen non obſtãte, quid etiam de ipſo ſacramẽto ſenſerit Dauid Propheta videamus, ſic enim ait Dauid Pſal. cxxxi. Quoniã elegit dñs Sion: elegit eam in habitationem ſibi: hæc requies mea in ſęculum ſæculi: hic habitabo, qm̃ elegi eam. & ſequitur Propheta: Viduam eius benedicẽs benedicam, pauperes eius ſaturabo panibus. Reuerẽ. D. Paulus Burgẽſis in Additione ſua ſuper hoc Pſal. inquit: Hanc Chriſti habitationem in Sion, intelligendam eſſe in eccleſia per naturã aſſumptã: quę nõ durauit: niſi vſq; ad aſcenſionem: & qm̃ ibidem dicitur: Hęc requies mea in ſæculũ ſęculi: aliquis opponere poſſet: ꝙ de terrena Sion intelligi non poſſet: cum in ea ſm̃ naturam aſſumptam ꝑpetuo non habitauerit, ideo Propheta ſubdit: Viduã eius benedicens bñdicam. & qm̃ æditio nřa hoc in loco ab Hebraica deuiat veritate: ideo veritatem Hebraicã perqrere debemus. vbi enim tranſlatio noſtra habet, Viduã: Hebraica litera habet, Ceda. quę dictio non ſignificat Viduam, ſed proprie Eſcam. & ſpecialiter illã, quę peregrinantibus,

tibus,ſiue itinerantibus: dat per modum cibi viatici: quod verificat Gen. cap. xlii. vbi dicitur: Datiſq; ſupra cibariis in via: vbi huiuſmodi, vel conſimilis dictio Ceda exiſtit in Hebręo, loco earum dictionum, Cibariis in via. Rabi inſuper Abem braza illud verbum, Ceda, interpretans: Benedicens benedicam ſic inquit: Ceda ſignificat idem quod cibaria ad viam. & eſt ſenſus: Quòd benedictio inueniret in cibo, quem tranſeuntes per viam deferrēt de ſion. Hęc ille. Quid igitur Propheta Dauid voluit his verbis ſignificare: Viduā eius bñdicēs bñdicam: paupes eius ſaturabo panibus? Voluit inquam ſm veritatem Hebraicam, huius diuini myſterii ſignificare ſacramentum. ſ. ꝙ Deus ꝓmittebat ſe benedicturū eſcam eccleſię viaticam: quæ eſca nil aliud eſt, niſi ſacramentum euchariſtię, de quo fideles Chriſti. ſ. pauperes ſpiritu ſaturātur. vnde ſubdit ipſe Propheta: Pauperes eius ſaturabo panibus. iuxta illud Pſal. xxi. Edent pauperes, & ſaturabuntur. Ex prędictis igitur duæ eliciuntur concluſiones. Altera, ꝙ hic intelligitur de hoc mirabili Chriſtianorum ſacramento per Meſſiam inſtituendo: quod ederent pauperes &c. Altera vero, ꝙ per prędictū ſacramentū Chriſtus perpetuo habitat in eccleſia militante in natura aſſumpta: in qua cōtinuo hoc cuſtoditur ſacramentum. Ad quod quodammodo applicatur illud Saluatoris noſtri Matthæi cap. vltimo: Ego autem vobiſcū ſum vſq; ad ꝯſummationem ſæculi. Simmachus ēt, & Aqla, Cibaria interpretati ſūt, vt inqt B. Hieronymus ſup Pſal. cxxxi. vide infra de hoc ſacro lib. viii. cap. xi.

¶ Quòd autem hęc alia conditio in Ieſu Chriſto domino noſtro adimpleta fuerit, & ſit, conſtat.

Matthæi capitulo vigeſimoſexto. Prima autem die azymorum acceſſerunt Diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? at Ieſus dixit: Ite in ciuitatē ad quendam: & dicite ei: Magiſter dicit: Tempus meum prope eſt: apud te facio Paſcha cum Diſcipulis meis. & paulo poſt: Veſpere autem facto diſcumbebat cum Diſcipulis. Item magis infra eo. c. Cœnantibus aūt eis accepit Ieſus panem, & bñdixit, ac fregit, deditq; Diſcipulis ſuis, & ait: Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum. & accipiens calicem: gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc oēs: hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti &c. Marci cap. xiiii. Et primo die azymoꝝ, qñ Paſcha imolabāt, dicunt ei Diſcipuli: Quo vis eam⁹ &c. & magis infra eo. cap. Veſpere aūt facto, venit cum duodecim, & diſcumbentibus eis, & manducātibus, ait Ieſus &c. Item magis infra eo. cap. Et manducātibus illis accepit Ieſus panem, & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite: hoc eſt corpus meum. & accepto calice: gratias agens dedit eis: & biberunt ex illo oēs. & ait illis: Hic eſt ſanguis meus noui teſtamēti &c. Lucę ēt. c. xxii. ſimilr quaſi dicit. Ioā. aūt. c. xiii. de cœna tantū dicit, lotione pedū, & multiplici documēto. Cū aūt hęc alia ꝯditio in Ieſu Chriſto dño nro adimpleta fuerit, & ſit, igit ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſiach p vnum ex familiaribus ſuis traderetur. Cap. XLVI.

Conſtat equidem in ſacris līis Meſſiā per vnū ex familiaribus ſuis vēdendum eſſe: qđ teſtat Dauid Propheta pluribus in locis. & in primis Pſal. xl. ſcribit enim ibi ſic: Etenim homo pacis meę, in quo ſperaui: hoc eſt ſpare debui: ꝓp. ſ. beneficia ſibi ꝯceſſa: & ſequr Propheta: Qui edebat panes meos magnificauit ſup me ſupplantationē. Quę quidem verba ſupius deſcripta ſūt iuxta trāſlationē Septuaginta iterpretū: iuxta aūt veritatem Hebraicā, quā trāſtulit B. Hieronymus ad preces Sophronii ſic ſonāt: Qui māducat panē meū, leuabit ꝯtra me plantam: hoc eſt ꝯculcabit me. & ſequtur: Tu aūt dñe miſerere mei: & reſuſcita me: & reddam illis. Quis hoc iam neget? ꝙ Iudæos poſt paſſionē, reſurrectionemq; Chriſti de ſedibus ſuis bellica ſtrage, & excidio fūditus eradicatos videt? vel ſic etiam: Vir pacis meæ in quo ſperaui comedens panem meum magnificauit ſup me ſupplantationem. Quem locū etiam Saluator noſter Ioan. xiii. tetigit, ſuos alloquens Diſcipulos his verbis: Non de

Digitized by Google

omnibus vobis dico: ego ſcio quos elegerim: ſed vt adimpleatur ſcriptura: qui manducat mecum panem, leuabit cõtra me calcaneum. Quæ verba Saluatoris magis conueniunt, & adhærent ad veritatem Hebraicã, q̃ tranſlatio. LXX. interpretum. Nam B. Hieronymus ter tranſtulit Pſalterium in Latinam linguam: vt narrat Nicolaus Lyrenſis in fine ſui Prologi ſuper Pſalterium. Primo ſm. tranſlationem. LXX. ſed non memini me vnquã vidiſſe B. Hieronymum dixiſſe ſe Pſalterium ſm. LXX. interpretum trãſtuliſſe: ſed pluries legi eum emendaſſe. Nam Prologus B. Hieronymi in Pſalterium ſic incipit: Pſalterium Romæ dudum poſitus emendarã: & iuxta. LXX. interpretes &c. vnde ſequitur, dicens ſe iterum emẽdaſſe. & iſtud Pſalteriũ ſm. LXX. dicitur Romanum: eo q̄ eccleſia Beati Petri eo vtitur. Secundo fecit tranſlationem aliam non multum diſtantem à prima: non tamen magis appropinquãtem Hebraico. & vocatur Pſalterium Gallicanum: eo q̄ Damaſus Papa precibus B. Hieronymi illud in Galliarum eccleſiis cantari fecit: hoc etiam vtuntur fratres minores. Tertio ad p̃ces Sophronii, qui frequẽter diſputabat cum Iudæis, aliam fecit tranſlationem ab Hebræo immediate acceptam: & hoc Pſalterium dicitur iuxta veritatem Hebraicã: ſed ad noſtrum reuertamur propoſitum. Dauid iterum Pſalm. lxviii. hoc idem habet, vbi dicitur: Fiat habitatio eorum deſerta, & in Tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet: quoniam quem tu percuſſiſti perſecuti ſunt. Pſalmo itidem. cviii. ſic habetur: Cũ iudicatur exeat cõdemnatus: & oratio eius fiat in peccatum: fiant dies eius pauci: & epiſcopatum eius accipiat alter: fiant filii eius orphani. & paulo infra Propheta aſſignat cauſam quare tales fecerit imprecationes, dicens: Et diſpereat de terra memoria eorum: pro eo q̄ non eſt recordatus facere miſericordiam: & perſecutus eſt hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare. Ex quibus verbis Meſſiam pauperem indicauit eſſe, quem perſecutus fuit, & ad mortem tradidit: Quę duo loca horum duorum Pſalmorum: ſcilicet. lxviii. & .cviii. Beatus Petrus Apoſtolus ſimul miſcens allegat Actuũ capitulo primo, poſt Spiritus ſancti receptionem dicta fuiſſe de Iuda proditore, ſic inquiens: Viri fratres oportet impleri ſcripturam, quam p̃dixit Spiritus ſanctus per os Dauid de Iuda: qui fuit Dux eorum, qui comprehenderunt Ieſum: qui cõnumeratus eſt in nobis, &c. & parum poſt ſequitur, dicens: Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum: Fiat commoratio eorum deſerta, & non ſit qui inhabitet in ea: & epiſcopatum eius accipiat alter. Beatus Hieronymus ad Ruſticum monachum: Nihil ſic offendit Deum, ſicut cor impœnitens: ſolum deſperationis crimen eſt, quod veniam conſequi non poteſt. Leo Papa de pœnit. diſt. tertia, capitulo inter uia, Iudam ſic alloquitur: Sceleratior omnibus O Iuda, & infelicior extitiſti: quem non pœnitentia reuocauit ad dominũ: ſed deſperatio traxit ad laqueum. Dominus etiam in vltima cœna, quam cum ſuis fecit Diſcipulis hoc dixit, & oſtendit: vt Matthæi. c. xxvi. Et edentibus illis, dixit: Amen dico vobis, quia vnus veſtrum me traditurus eſt. & paulo inferius, oſtendit quis ille eſſet, dicens: Qui intingit mecum manum in paropſide, hic me tradet. & iterum parum infra: vbi interrogante Iuda, an ipſe eſſet ille, reſpondit: Tu dixiſti.

¶ Quòd autem hæc in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerint, patet.

Matthęi. c. xxvi: Tunc abiit vnus de duodecim, q dicebatur Iudas Scharioth. ad Principes ſacerdotũ: & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? & paulo poſt: Amen dico vobis, quia vnus veſtrum me traditurus eſt. Item magis infra: Adhuc eo loquente: ecce Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladiis, & fuſtibus miſſi à Principibus ſacerdotum, & Senioribus populi: qui aũt tradidit eũ, dedit illis ſignũ, dicẽs: Quẽcunq; oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eũ. Et hoc fuit

Digitized by Google

quarta feria, quo die dñs non venit in ciuitatem: quo die Iudæi fecerunt concilium, vt eum perderent: vt ſupra.c.xliii. &.c.xliiii. Iudas igitur ꝓditor molli ſermone, & blanda voce, & oſculo dñm affatur, dicens: Aue Rabi, & oſculatus eſt eum. Per molle igitur oſculi blandimentum, execrabile iaculum proditionis infixit: inde dominus ad eum dicit: Iuda oſculo filium hoīs tradis? & quā eum triginta tradidit argenteis: ideo eius ſupplantationem cupidine argenti ampliatā fuiſſe cognoſce. Marci.c.xiiii. Et adhuc eo loquēte: venit Iudas Scharioth vnus de duodecim, & cū eo turba multa cum gladiis, & lignis à Summis ſacerdotibus, & Scribis, & Senioribus: dederat aūt traditor eis ſignum, dicens: Quēcunq; oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eū &c. Item Lucæ.c.xxii. Ioannis.c.xvii. Quos dediſti mihi, ego cuſtodiui: & nemo ex eis periit, niſi filius perditionis, vt ſcriptura impleatur. Item.c.xviii. Sciebat & Iudas, q tradebat eū locū &c. Cum autē hæc alia conditio in ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quod Meſſias triginta venderetur argenteis. Cap. XLVII.

Zacharias Propheta diuino illuſtratus ſpiritu, hanc ipſam prędixit veritatem, his verbis.c.xi. Et appenderunt mercedem meā triginta argenteos: hoc fatetur Samuel Hebræus in ſua Epiſtola ad Iſaac, dicens: Valde timeo dñe mi: ꝙ hęc, quę dicta ſunt teſtimonia Prophetarum de illo iuſto, ꝙ.ſ. fuit venditus pro argento, vt dicit Amos Propheta &c. Amos inſuper.c.ii. hoc ipſum futurū ꝓuidit: vbi dicitur: Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor nō ꝯuertam eū, vel non transferam (vt Chaldaica docet æditio) quod aptius quadrat. Primū nanq; ſcelus Iſraelitici populi fuit venditio Ioſeph, Geñ.c.xxxvii. Secundum adoratio vituli, Exodi.c.xxxii. Tertium occiſio Prophetarum, vt in libris Regū pluribus in locis: vel (vt aliq dicunt) negatio Dauid.iii.Regum.c.xii. Quæ nobis pars in Dauid &c. Quartum aūt venditio Chriſti. Et ſequitur Propheta aſſignans cām: quare non debeat conuerti, ſiue transferri: quæ cauſa hæc eſt, vt ipſe inquit, pro eo quod vendiderit pro argento iuſtum: hoc eſt Ieſum Chriſtū antonomaſtice iuſtum: cuius venditio fuit quartum ſcelus: vt ſupra dictum eſt: propter quam vēditionem, mortemq; eius, & paſſionem Iudęi per vniuerſum mundum ſparſi ſunt, & vagabundi in vindictam: nec reditus, ſiue liberationis ſpem vllam habent, ſiue habere debent: cum dicat Propheta: Et nō conuertam eum, ſiue trāſferam: vt ſupra dixi: hoc eſt: nō ſperent reuerti, & ab hac ſua liberari captiuitate. Quod aūt Iudęi hanc patiātur captiuitatē in vindictam Ieſu Chriſti, teſtis eſt Rabi Moyſes Aegyptius in libro Iudicū ordinarioꝝ.ti. de Regib⁹.c.xi ſic dicēs: Ieſus Nazarenus viſus eſt eſſe Meſſias: & interfectus eſt ꝑ domū iudicii: & ipſe fuit cā, & promeruit vt deſtrueretur Iſrael in gladio. Quæ verba ſunt valde notanda. Si enim Ieſus Nazarenus fuit cauſa, & promeruit, ꝙ propter eius mortem per domum iudicii factā deſtrueretur Iſrael in gladio: nonne eum magnę potentiæ fuiſſe aſſerit, & confitetur? & Iudęorum impietatem quammaximam?

Oppoſitio. Iudæi autem dicunt: Iuſtum iſtum vēditum fuiſſe Ioſeph filiū Iacob: quē fratres ſui vēdiderunt: vt Geñ.c.xxxvii.

Reſponſio. Rñſio. Si hanc impietatem volunt Iudęi aſcribere vēditioni Ioſeph, vt ipſius Ioſeph, ſiue iuſti huius venditionē, quartū fuiſſe ſcelus demonſtrent neceſſe eſt: qa aliter verba Prophetę ſe haberent: hoc eſt diſcordantia. Cum autem vēditio Ioſeph fuerit primum ſcelus: vt Geñ. liber indicat: ſequitur venditionem iſtius iuſti, aut fuiſſe venditionem Chriſti Ieſu fateanẗ, aut tres aſſignent impietates venditionem Ioſeph prçceſſiſſe: ad hoc vt ipſa Ioſeph venditio quarta fuerit impietas: vt prædicit Propheta. Cum autem non poſſint hoc oſtendere: quia contra eos eſt liber Geñ. ergo vt ſuam fateātur euaſionem neceſſe eſt. Samuel etiā Iudęus in ſua Epiſtola ad Rabi Iſaac Magiſtrū ſynagogæ directa, hoc idem fatetur: ꝙ

Digitized by Google

ille iuſtus ſit Chriſtianorum Meſſias. Ad-
huc vnum aliud obſtat Iudæis: quod Amos
Propheta fuit tempore Oziæ Regis Iu-
da: & in diebus Hieroboam filii Ioas
Regis Iſrael: vt Amos primo: cũ Ioſeph
per multos annos ante fuiſſet, de Ioſeph
prophetaſſe non potuiſſet: neceſſario igi
tur de Chriſto dicendum eſt. Si autem
Iudæi opponerent ſe Chriſtum non vē-
didiſſe. Reſpondeo. Venditionem à Iu-
da Hebræo factam fuiſſe: & emptionem
à Principibus ſacerdotum, & ſenioribus
Iudæorum: & ſic inter eos ipſos Iudęos
hic celebratus fuit contractus. Sunt qui
dicant huic interpretationi obſtare illã
particulam: Et pauperem pro calciamen
tis: quia eſſet nimia vilipenſio: ſed ſi cõ-
ſiderētur illa verba Zachariæ, Decorum
pretium: hic in Amos optime quadrat:
quod Chriſtus vili pretio venditus fuit. Nã
cum Zacharias dixiſſet: Proiice illud ad
ſtatuarium: ſubdit ſtatim, Decorum pre-
tium: quod ironice legendum eſt. Vnde
Amos ipſe. c. vii. inquit: Et Iſrael capti-
uus migrabit de terra ſua, in calce capi-
tis: quod diffuſius dicitur infra libr. vii.
capitulo trigeſimoprimo. Sunt etiam ex
Iudæis, qui per hæc verba Amos velint
intelligi, Deum tertio peccata remiſſurũ,
ſed quarto eadem peccata admittenti-
bus, nec pœnitentiam, nec indulgētiam
daturum. quod erroneum eſt: ſi intelligi
tur de irremiſſibilitate ſimpliciter dicta:
vt, quarti Regum, capitulo vigeſimopri-
mo de Manaſſe. & ſecundi Paralipome-
non, capitulo vltimo. & Saluator noſter,
inquit: Non tantum ſepties, ſed ſeptua-
gies ſepties: ſi autem illud irremiſſibile
intelligeretur de difficili remiſſibile ve-
rum eſt: ſed difficultas hæc non eſt ex
parte Dei, ſed peccatoris, qui toties reite
rando peccata, reddit ſe miſericordia
Dei indignũ, ſine qua non poteſt à pec-
cato reſurgere: vt dicitur Oſeæ capitulo
tertiodecimo: Perditio tua ex te Iſrael:
tantummodo ex me auxilium tuum. Ge
neſeos etiã capitulo. xxxvii. hæc figura
ta fuit venditio: quando Ioſeph. xxx. ar-
genteis venditus fuit. Geñ. et. c. xxv. hoc
idē fuit figuratum: quando Eſau fratri ſuo Ia-
cob ſua primogenita vēdidit lētis edulio.

Oppoſitio cũ reſponſione.

Quòd autem prædicta in dño nõ Ieſu Chriſto adimpleta fuerint, patet.

Matthęi. c. xxvi. Tunc abiit vnus de
duodeci, qui dicebatur Iudas Scharioth ad
Principes ſacerdotũ, & ait eis: Quid vul-
tis mihi dare, & ego vobis eũ tradã? At
illi conſtituerunt ei. xxx. argenteos. Mar
cus. c. xiiii. & Luc. c. xxii. dicũt: Et promiſe-
rũt ei pecuniã ſe daturos, nullũ exprimē
tes numerum. Cũ aũt hæc quoque alia cõ
ditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adiple
ta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

Quòd Iudas pœnitētia ductus, quod ſanguinē iuſtũ tradidiſſet, pecuniã recipere nolentibus ſacerdotibus, eã in templum proiecit. Cap. XLVIII.

Zacharias itidem. c. xi. hoc ipſum at-
teſtatur, dicēs: Et dixit dñs ad me:
proiice illud ad ſtatuarium decorum
pretium: quo appretiatus ſum ab eis (hęc
nanque particula ironice dicitur.) & ſequi
tur Propheta: Et tuli triginta argenteos:
& proieci illos in domum domini ad ſta
tuarium, ſiue ad theſaurariũ: vt Hebræo
rum edocēt literæ. Sacerdotes enim ad
hoc deputati, tanquam theſaurarii pecu
niam templi cuſtodiebant. Et quia ſequi-
tur magis infra Propheta: Et pauperem
pro calciamentis: vbi Nicolaus Lyrenſis
inquit: Hoc eſt pro re parui valoris: & pro-
pterea hanc deuitat, & effugit interpre-
tationem: quoniam ait magnum paupe-
rum in hac re apparere contemptum.
Quod, iudicio meo, huic magis cõgruit
expoſitioni: attenta maxime illa particu-
la, quam attigit Propheta Zacharias ca-
pitulo vndecimo. ait enim: Si bonum eſt
in cõſpectu veſtro date mercedem meã,
aut abnuite. & poſt hæc: Et accepi, inquit,
triginta argenteos, & miſi eos in domũ
domini in conflatorium. Nõne hoc eſt,
quod in Euangeliis ſcribitur? Quia Iu-
das pœnitentiã ductus reportauit pecu
niam, & proiecit in templo, & diſceſſit.
Bene autem, Mercedem ſuã dicit, velut
imputantis, & exprobrantis affectu. ſ. De
corum pretium, loquendo ironice. & ſic
ironice denotat ipſe Deus ſe minimo pre-
tio vendendum eſſe.

Quòd

Quod autẽ id in dño nr̃o Ieſu Chriſto adimpletum fuerit, patet.

Matthęi.c.xxvii. Tũc videns Iudas, qui eũ tradidit, ꝙ dãnatus eſſet, pœnitẽtia ductus retulit.xxx.argenteos Principibus ſacerdotum, & ſenioribus, dicens: Peccaui tradens ſanguinẽ iuſtum. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videris: & ꝓiectis argenteis in tẽplo receſſit, & abiẽs laqueo ſe ſuſpẽdit. Cũ aũt hęc alia in dño noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit ꝓditio, igitur ipſe Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

Quod pretium, quo Chriſtus vẽditus fuerat, in emptionem agri in peregrinoꝝ ſepulturã ↄuerteref. Cap. XLIX.

IN Hieremia Propheta hoc inueniri ſcribit Matthęus Euãgeliſta.c.xxvii. ſic dicens: Principes aũt ſacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in Corbonã, quia pretiũ ſanguinis eſt. Confilio aũt inito emerunt ex illis agrum figuli in ſepulturã peregrinorum: ꝑꝑ hoc vocatus eſt ager ille Acheldemach: hoc eſt Ager ſanguinis vſq; in hodiernũ diem. Ad huius rei probationem extat locus Romæ: vbi peregrini, q Romæ moriuntur, ponuntur: & in breui temporis ſpatio ſine corruptione, & fœtore, reſoluitur caro, & oſſa candidiſſima remanent. Ex agro enim illo Acheldemach vſq; Romã delata fuit de humo. & ſequitur Matthęus: Tunc impletũ eſt, quod dictum eſt per Hieremiã Prophetam, dicentem: Et acceperunt.xxx. argẽteos pretium appretiati, quem appretiauerunt à filiis Iſrael: & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dñs. Hoc in Hieremia non inueniri equidem certum eſt, Matthæũ etiã hoc in ſuo nõ texuiſſe Euangelio, ſi non inueniſſet, credendum eſt: vnde totus perplexus alibi quæſiui. B. Hieronym. ſuper Pſalmo lxxvii. ad quoddam ſimile propoſitum, inquit: Errore ſcriptũ fuiſſe in Matthæo per Hieremiam: qm̃ in Hieremia nõ inuenitur: ſed eſt in Zacharia. Verum dicit, ꝙ eſt i Zacharia capitulo vndecimo: Et appenderunt mercedem meã triginta argenteos: vt ſuperius dictum eſt cap. xlvii. Sed qm̃ in Zacharia nõ eſt illa particula: Et dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dñs: quæ verba ponit Matthæus. Conſiderans inſuper, ꝙ Matthæus non allegat hanc literam ad demonſtrandum, ꝙ Chriſtus triginta denariis venditus fuerit: ſed ꝙ ipſæ pecuniæ conuerſæ fuerint in emptionẽ agri in ſepulturam peregrinorum, video Nicolaũ Lyrenſem ſuper.xxvii. capite Matthęi, qui iquit: Eo ꝙ Matthęus poſt Spiritus ſancti receptionem, allegat hanc literam, poſſet poſſibile eſſe, ꝙ in aliquo libello Hieremiæ fuiſſet: & libellus ipſe poſtea deperditus eſſet: & maxime eo, ꝙ Matthæus hanc inducat ad probãdum: ꝙ pecuniæ, quas Iudas in templum proiecit, fuerint in emptionem agri figuli conuerſę in ſepulturam peregrinorum: & eo magis, ꝙ addiderit Matthæus, eũ agrum Acheldemach: hoc eſt Ager ſanguinis, vſque in eam diem fuiſſe vocatum. Beatus Hieronymus ſuper Pſalm. cviii. Sed vide quid faciunt, ipſam, inqt, pecuniam non mittunt in Corbonam: ſed emunt ex ipſa agrum, & appellãt eũ Acheldemach: quod interpretatur pretium ſanguinis. Quare illum emunt in ſepulturam peregrinorum? nos beati, qbus de pretio domini ſanguinis Ager emitur: & vxor eius vidua: vt in eodem dicitur Pſal. Synagoga, quę prima facta eſt vxor Dei, de qua dixit: Et dedit illi libellum repudii: & iterum recepi eam: & dixi illi Conuertere ad me. Illa ergo Synagoga repudium accepit à Saluatore, & facta eſt vxor Iudæ proditoris. Denique quid fecit? non accepit dotem, ſed dotem marito ſuo dedit. Iterum autem ille miſerrimus Iudas: quia prodidit dominum, non vult accipere malam dotem, ſed reddit meretrici vxori malam dotem quam accepit ab illa. Et quid dicit? Diſplicuiſti priori tuo marito: repudiauit te, & proiecit, & dedit tibi libellum repudii: ego nolo te habere vxorem. Dediſti in pretiũ, & decepiſti me: & quæ interfeciſti dñm tuum, interficies & me. Nõ poſſum eni in ſcriptura iuenire, ꝙ Iudas habuerit vxorem, aut filios.

Digitized by Google

❡Quòd autem hoc in domino noſtro adimpletum fuerit, conſtat.

Actuum cap.i.& ſunt verba Beati Petri, dicentis: Viri fratres oportet impleri ſcripturã, quã prædixit Spiritus ſanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit Dux eoꝝ, qui cõprehenderũt Ieſum, qui ↄnumeratus eſt in nobis: & ſortitus eſt ſortẽ miniſterii huius. Hic qdem poſſedit agrũ de mercede iniqtatis, & ſuſpẽſus crepuit medius, & diffuſa ſũt oĩa viſcera eius: & notũ factũ eſt oĩbus habitãtibus Hierlm: ita vt appellaret̃ ager ille lĩgua eoꝝ Acheldemach: hoc ẽ ager sãguis &c. Cũ aũt hęc alia ↄditio in ipſo dño nr̃o Ieſu Chriſto adĩpleta fuerit, igit̃ ipſe ver⁹ fuit Meſſias.

❡Quòd aduerſus Meſſiam falſa dicerẽtur teſtimonia. Cap. L.

QVod aduerſus Meſſiã falſa dicẽda eſſent teſtimonia, teſtis eſt Propheta Eſaias cap.lix. ſic ingens: Cõcepimus, & locuti ſum⁹ de corde verba mẽdacii: ↄuerſum eſt retrorſum iudicium: & iuſtitia lõge ſtetit, qa corruit in platea veritas, & æqtas non potuit ingredi, & facta eſt veritas in obliuione &c. loquitur Propheta in hoc capite de miſeria, in quã incurrere debebãt Iudęi ob Chriſti ↄtemptum. De qua Iudęoꝝ miſeria ingt ẽt Rabi Salomon hic tractari: ſed ſubdit ſe à vẽturo Meſſia liberãdos eſſe: in quo ſe, & ſuos decipit: cũ Meſſias iamdiu venerit. Verba igit̃ ſupraſcripta Prophetę, Cõcepimus, & locuti ſumus de corde verba mendacii, ſignificãt Iudęos ſcienter, & deliberate locutos fuiſſe ↄtra Chriſtũ verba mẽdacii: hoc eſt falſa: vt patet Lucę cap.xxiii. vbi Chriſtum accuſauerũt, ꝙ tributũ dari Cęſari ꝓhibebat: & ꝙ Regẽ ſe faciebat. & ẽt hic dixit: Poſſum deſtruere tẽplum Dei, & poſt triduũ reędificare illud: vt Matthęi cap.xxvi. & ſic ↄuerſum eſt retrorſum iudiciũ ↄdemnãdo. ſ. Chriſtũ innocentẽ. Et iuſtitia lõge ſtetit: qa nõ habuit locũ veritas. Et corruit in plateis veritas, Pontifices nanq;, & ſacerdotes ↄtra Chriſtũ turbã à veritate auertebãt: vt Barabas neq; liberaret̃, & Chriſtus innocens crucifigeret̃. Oſeę cap.vii. Væ eis, qm̃ receſſerunt à me: vaſtabunt̃, quia ꝑuaricati ſunt ĩ me: ego redemi eos, & ipſi locuti ſunt ↄtra me mẽdacia. i. falſum dixere teſtimonium. Pſal.xxvi. Inſurrexerunt in me teſtes iniqui: & mentita eſt iniquitas ſibi. Pſal.cviii. hoc idem habet̃: Os peccatoris, & os doloſi apertũ eſt: locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa: & ſermonibus odii circũdederũt me: & expugnauerũt me gratis pro eo vt me diligerẽt: ideſt diligere deberẽt, ob beneficia in eos collata: eos. ſ. docẽdo, ſanãdo &c. & ſequit̃ Propheta: Detrahebant mihi: ego aũt orabã: & poſuerũt aduerſum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Hũc Pſalmũ loqui de Chriſti paſſione teſtat̃ Beatus Petrus Apl̃s Actuũ. c. i.

Pſal. ẽt. xxxiiii. hoc idem habet̃ his verbis: Surgẽtes teſtes iniqui, quę ignorabã, interrogabãt me: retribuebãt mihi mala ꝓ bonis, ſterilitatẽ aĩę meę. Teſtes, inqt, interrogabãt me, quę ignorabã: cum è cõtrario teſtes ipſi interrogari ſoleant. Et licet multi hunc Pſalmũ de aduerſitatibus Dauid interpretent̃: tñ de Chriſto exponi põt: cum per Dauid ſæpe intelligi poſſit Meſſias: & maxime apud Hebręos. Habet̃ enim in lib. de Agnigna, cap. Endcr ſim. ſup. xii. Danielis capite, vbi dicit̃ ſic: Throni poſiti ſunt, in plurali. ſ. & paulo poſt inqt: Thronus flãmę ignis, in ſingulari. Inquiũt ibi Rabini, verſus iſti aduerſari vident̃. Dicit Rabi Aquiba: Non aduerſant̃. Quidã nanq; Thronus ꝓ Deo eſt, & alius ꝓ Dauid. Qđ Rabi Salomon commentatur, Dauid ipſe eſt Meſſiach.

Vide infra. c. 66

ꝙ ꝓ Dauid itelligitur Chriſt⁹.

In lib. nanq; lamentationũ, noĩato Lamẽtatio magna, & in Chaldaica Arabici ingt Rabi Iuda: Si hic Rex Meſſiach de viuis eſt, Dauid eſt nomen eius: ſi de mortuis, Dauid eſt nomen eius. Intentio huius Rabini eſt: ꝙ ſiue ante tẽpus paſſionis Chriſti, ſiue poſt, ſemper vocatur Dauid. Et ait ibidem Rabi Chamna: Vis auctoritatem ad hoc ↄuenientem? reperies ſecũdi Regũ cap. xxii. Magnificãs ſalutem Regis ſui: & faciens miſericordiam Chriſto ſuo Dauid: quia videret̃ Chriſtus vnus, & Dauid alter: ſed dixit Chriſto ſuo Dauid, ad oſtendendum, ꝙ ipſemet Dauid eſt Chriſtus.

Quòd ꝓ Dauid intelligit̃ Chriſt⁹.

❡Quòd

Digitized by Google

¶Quòd aũt in Chriſto Ieſu hæc adimpleta fuerint, patet.

Matthæi.c.xxvi. Principes aũt ſacerdotum, & oẽ ↄcilium q̃rebant falſum teſtimonium ↄtra Ieſum, vt eũ morti traderẽt. & paꝝ infra: Nouiſſime aũt venerũt duo falſi teſtes, & dixerũt: Hic dixit: Poſſum deſtruere templũ Dei, & poſt triduũ reædificare illud. Item magis ĩfra: Et ſurgens Princeps ſacerdotũ ait illi: Nihil reſpondes ad ea, quæ iſti aduerſus te teſtificantur? Item.c.xxvii. Non audis q̃ta aduerſum te dicunt teſtimonia?

Marci.c.xiiii. Multi aũt teſtimonium falſum dicebãt aduerſus eũ: & ↄuenientia teſtimonia non erãt: & q̃dam ſurgentes falſum teſtimoniũ ferebãt aduerſus eum dicentes: Q̃m nos audiuimus eũ dicentem: Ego diſſoluam templum hoc manu factum, & poſt triduũ aliud nõ manufactum ædificabo &c. Cum aũt hæc alia conditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igiť ipſe ver⁹ fuit Meſſias.

¶Quod Meſſias corpus ſuum daturus eſſet ſe ꝑcutientibus, & flagellãtibus, ac colaphizantibus. Cap. LI.

HAnc ꝑdixit ↄditionẽ Eſaias Propheta.c.l. dicẽs: Ego aũt non contradico: retrorſum nõ abii: corpus meũ dedi ꝑcutientibus me. In q̃bus verbis oñdit Meſſiam ipm volũtarie paſſionẽ ſuſtinuiſſe: vt ẽt oñdimus ſupra ĩ hoc eodem lib.vi.c.xli. Thalmudiſtaꝝ auctoritate. & c.liii. Oblat⁹ eſt, q̃a ipſe voluit. item Pſal.xxxvii. Ego ad flagella parat⁹ ſum. & Pſalm.xxxiiii. Congregata ſunt in me flagella, & ignorauerunt.

Sibylla inſup (vt inq̃t Lact.lib.iiii. Diuinaꝝ Inſtitutionum.c.xviii.) Dabit aũt in verbera oĩno innocens dorſum. & parum infra: Et colaphos accipiẽs tacebit, ne q̃s agnoſcat quod verbũ, & vnde venit, vt mortuis loquatur.

¶Quòd autem in Ieſu Chriſto hoc adimpletum ſit, conſtat.

Matthęi.c.xxvii. Ieſum aũt flagellatũ tradidit eis, vt crucifigereť. Marci.c.xv. Pilatus aũt volens pp̃lo ſatiſfacere, dimiſit illis Barabam, & tradidit Ieſum flagellis cæſum, vt crucifigereť. Ioannis.c.xix. Tunc ergo app̃hendit Ieſum, & flagellauit. Item Matthæi.c.xxvi. Tunc ait illi Ieſus: Conuerte gladiũ tuũ in locum ſuũ: oẽs enim q̃ acceperint gladium, gladio peribũt: an putas, q̃a non poſſum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones Angelorum? Q̃uo ergo implebũtur ſcripturæ? quia ſic oportet fieri.

¶Quòd aũt Ieſus ipſe corpus ſuum dederit: hoc eſt, ꝙ voluntarie pateretur, patet.

Ioannis.c.xviii. Ieſus itaq; ſciens oĩa, quę ventura erãt ſuper eũ, proceſſit, & dixit eis: Quem q̃ritis? reſponderũt ei: Ieſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus: Ego ſum. Stabat aũt & Iudas, q̃ tradebat eum cum ipſis: vt ergo dixit eis: Ego ſum: abierunt retrorſum, & ceciderunt in terrã. Si ſatellites illi ex ſolo verbo ceciderunt in terram: ſi Ieſus deprehendi noluiſſet, potuiſſet eędem: ſed q̃a ſic fieri à Deo ſtatutũ erat, ideo ait ipſe Saluator: Sed hęc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarũ: vt Lucæ.c.xxii. & Matthęi.c.xxvi. Q̃uo ergo implebũtur ſcripturę? q̃a ſic oportet fieri. & Marci.c.xiiii. Sed vt impleantur ſcripturę. & Ioãnis.c.xviii. Calicẽ quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illũ? Non enim venerat Ieſus ſoluere legem, ſed adimplere: vt Matthæi.c.v. & vt ſuperius diximus.c.xxiiii. Cũ autem hęc alia conditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igiť ipſe verus fuit Meſſias.

¶Quòd facies Meſſię immundis deturparetur ſputis. Cap. LII.

COnditionem hanc: ꝙ facies Meſſię imundis ſputis deturpãda eẽt, prędixit Vates Eſaias.c.l. Faciem meam non auerti ab increpãtibus, & cõſpuentibus in me. & notãter dixit: Non auerti: vt ſe volũtarie paſſum fuiſſe indicaret. & ibidem magis infra: Ideo poſui faciem meam: vt petram duriſſimam.

Sibylla (vt Lactan. Firmianus lib. Inſtitutionũ Diuinaꝝ.iiii.c.xviii.) In man⁹ iniquas, & ĩfideliũ poſtea veniet: dabũt Deo alapas manibus inceſtis: & oribus ĩmundis expuent ſaliuas venenoſas. Iob

etiam ſm aliquos.c.xxx. Et faciem meã conſpuere non verentur.

¶ Quòd autem in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpletum fuerit, teſtes ſunt.

Matthęus.c.xxvi. Tũc expuerunt in faciem eius. Item.c.xxvii. Et exſpuẽtes in eum acceperunt arundinẽ &c. Marci .c.xiiii. Et cœperunt qdam cõſpuere eũ. &.c. xv. Et conſpuebant eum. Cum autem hęc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto fuerit adimpleta, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd palmarum ictus ſuſtineret in facie. Caput. LIII.

PLuribus Prophetarum Vaticiniis hæc probatur veritas: & in primis ex his verbis Hieremię Threnoꝝ .c.iii. Dabit percutienti ſe maxillam: ſaturabitur opprobriis. & notanter dixit, Dabit, ad oñdendum ſe volũtarie fuiſſe paſſum. Eſaias ẽt.c.l. ait: Corpus meũ dedi percutientibus, & genas meas vellẽtibus. & magis ĩfra ibidem: Ideo poſui faciem meam vt petram duriſſimã. & notanter dixit, Dedi corpus meũ, & Poſui faciem, vt ſe volũtarie id feciſſe oñderet.

Micheas.c.v. In virga pcutient maxillam iudicis Iſrael: quæ verba intelliguntur de Chriſto, de quo ibi agitur. ẽt iudicio Rabi Salomonis ſup illis verbis: Ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael: vbi ipſe Salomon ait: Hic eſt Meſſiach filius Dauid. Eſaię.c.i. Oẽ caput languidum, & oẽ cor mœrens à planta pedis vſq; ad verticem non eſt in eo ſanitas: vulnus, liuor, & plaga tumens nõ eſt circũligata, nec curata medicamine, neq; fota oleo. Item.c.liii. Nõ eſt ſpecies ei, neq; decor: & vidimus eũ, & nõ erat aſpectus: & deſiderauimus eum deſpectũ, & nouiſſimũ viroꝝ: virum doloꝝ, & ſcientem infirmitatem, & quaſi abſcõditus vultus eius, & deſpectus: vñ nec reputauimus eũ &c. & paulo inferius: Et nos reputauimus eũ quaſi leproſum, & percuſſum à Deo, & humiliatum. & iteꝝ paulo infra: Sicut ouis ad occiſionẽ ducetur, & quaſi agnus corãm tondente ſe obmuteſcet: & non aperuit os ſuum &c.

Nec mireris cum tota nocte ad columnã ligatus fuerit, cęſus, & verberatus, & cruciatus. Iob.c.xvi. Et exprobrantes percuſſerũt maxillam meam: ſatiati ſunt pœnis meis: hunc tamen non recipiunt Hebræi.

Sibylla inſuper (vt inquit Lactantius lib.iiii. Inſtitutionum Diuinarum, capitulo.xviii.) In manus iniquas, & infideliũ poſtea veniet: dabunt Deo alapas manibus inceſtis. Et nota q̃ cõuenienter ſua adaptat epitheta: Iniquas enim manus appellauit Iudæorum: infidelium autẽ, vt erat Pilatus, & familia ſua, qui erant Romani.

¶ Quòd autem prędicta in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerint, teſtes ſunt.

Lucas capitulo xxiii. Et viri, qui tenebant illum, illudebant ei cædentes, & velauerunt eum, & percutiebant faciem eius. Item capitulo vigeſimoſexto. Alii autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Propheriza &c. Ioannes capitulo decimooctauo: Hæc autem cum dixiſſet, vnus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam Ieſu, dicens: Sic reſpondes Põtifici? Item capitulo decimonono: Et dabant ei alapas. Cum autem hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias corona ſpinea coronandus eſſet. Cap. LIIII.

SIc habetur in Canticis Canticoꝝ, capitulo tertio: Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illũ mater ſua in die deſpõſationis illius. Vidimus ſuperius libro ſecundo, capitulo vigeſimoprimo per Salomonem in Canticis Canticorum ſemper accipiendum eſſe Deum. Item per matrem Salomonis ibidem intelligendam eſſe naturam humanam: cui ſe vniuit Deus in perſona tamẽ filii tantum. In hoc autem capite dicere poſſumus pro his, q̃ in eo dicẽda ſunt: Quòd mater Salomonis: hoc eſt Chriſti, intelligitur Iudæorum populus, ſiue Synagoga: eo ꝙ Chriſtus ſm carnem ex eo natus

Pſal. lxviii. Extraneus fact' ſũ fratrib' meis, & pegrin' filiis matris meę.

eo natus ſit populo, cum de ſtirpe, ſiue de ſemine Dauid deſcenderit. Inuitantur igitur à Propheta filiæ Sion, vt egrediantur ad intuendũ Regem ſuum Salomonem: ideſt Chriſtum Deum in diademate ſuo: hoc eſt corona ſpinea coronatum: quod quidem diadema, quoniã viliſſimum erat, & ideo ignominioſum, & acerbiſſimę paſſionis: & maxime in die lætitię, & deſponſationis ſuæ: ideo admiratiue ex re inſolita filias Sion inuitauit ad tale ſpectaculum. ſed illa particula, In diademate ſuo, ironice prenũciãda eſt, ſicut diximus etiam ſupra, Decorum pretium, capitulo quadrageſimo octauo huius ſexti libri. & ſimiliter illa alia particula, In die lætitiæ, & deſponſationis ſuę, ironice etiam eſt pronuntiãda, cum ipſe Ieſus eo pateretur tempore, & ideo non eſſet lætandum. Verum dies illa, deſpõſationis dies dici poteſt, quia eccleſiam deſpõſauit Chriſtianam: vel etiam conſiderantes gloriam, & honorem, ac poteſtatem, quibus Deus Chriſti humanitatem propter eius paſſionẽ exaltauit, poſſumus veraciter ſine ironia interpretari. Inquit enim Apoſtolus ad Hebręos capitulo ſecundo: Videmus Ieſum propter paſſionem mortis gloria, & honore coronatum. Item ad Philippẽſes capitulo ſecundo: Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu, qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo: humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem Crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomẽ: vt In nomine Ieſu omne genu flectatur, coeleſtium, terreſtrium, & infernorum &c. Item Matthęi capitulo vltimo, inquit ipſe Ieſus poſt reſurrectionem: Data eſt mihi omnis poteſtas in coelo, & in terra. Intuendo igitur hanc Ieſu Chriſti exaltationem, ironiam tacebimus. Sunt qui aſſerant coronam illam auream, qua coronatus fuit Mardochęus, Heſter capitulo octauo, huius Chriſti coronationis fuiſſe figuram: ſed illa corona fuit honoris, hæc autem vilipendii, & doloris.

Sibylla inſuper (vt inquit Lactantius libro quarto Diuinarum Inſtitutionum, capitulo decimooctauo ſic inquit: Et coronam portabit ſpineam. Alia inſuper Sibylla, vt ibidem, Iudęam terram increpat, dicens: Stulta Deum tuum non cognouiſti medentem mortalium mentibus: ſed & ſpinis coronaſti corona.

¶ Quòd autem hoc in Ieſu Chriſto adimpletum fuerit, teſtes ſunt.

Matthęus capitulo vigeſimoſeptimo, qui ait: Et plectentes coronam de ſpinis poſuerunt ſuper caput eius. Marcus. c. xv. Et induũt eum purpura, & imponũt ei plectentes ſpineam coronam. Cum autem hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias tanquam agnus duceretur ad ſupplicium. Cap. LV.

Esaias Propheta hoc manifeſtat myſterium. c. liii. dicens: Sicut ouis ad occiſionẽ ducetur, & quaſi agnus coràm tõdente ſe obmuteſcet. Superius lib. ii. c. x. & aliqualiter ẽt libr. iii. c. xiiii. probatum extitit: omnia in hoc Eſaię capite contenta, interpretãda eſſe de Meſſia, etiam plurimorum Rabinorum conſenſu. Hieremias etiã. c. xi. Et ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam. & ne Propheta de ſe dixiſſe credatur, vt aliqui opinantur, ſed de Chriſto, ex hac alia particula innuitur: ſcilicet: Tu autem domine demonſtraſti mihi, & cognoui: tu oſtẽdiſti mihi ſtudia eorum &c. & magis infra ibidem: Quia cogitauerunt ſuper me cõſilia, mittamus lignũ &c. vt ſuperius diximus capitulo quadrageſimoquarto huius ſexti libri.

¶ Quòd autem id adimpletum fuerit in Ieſu Chriſto, patet.

Matthęi capitulo. xxvii. Et cum accuſaretur à Principibus ſacerdotum, & ſenioribus, nihil reſpondit. tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta aduerſum te dicũt teſtimonia? & non rñdit ei ad vllũ verbũ: ita vt miraret Pręſes vehemẽter.

Marci.c.xiiii. Exurgens autem ſummus ſacerdos in medio iterrogauit Ieſum, dicens: Non reſpondes quicq̃ ad ea, quæ tibi obiiciuntur ab his? ille autẽ tacebat, & nihil reſpondit. Item. c. xv. Pilatus autem rurſus interrogauit eũ, dicens: Non reſpondes quicq̃: vide in quantis te accuſant: Ieſus aũt amplius nihil reſpondit, ita vt miraretur Præſes. Cum autem hęc alia cõditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias paſſioni proximus vehementer contriſtaretur. Cap. LVI.

VEritatem iſtã aperit nobis Dauid Pſal. xxi. dicens: Qm̃ tribulatio ꝓxima eſt: qm̃ non eſt, qui adiuuet. & parũ inferius: Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea: factum eſt cor meum tãquam cera liqueſcens in medio ventris mei: aruit tanquam teſta virtus mea: & lingua mea adhæſit faucibus meis: & ĩ puluerem mortis deduxit me &c. Probaui ſuperius in. xliiii. capite huius. vi. libri, pluribꝰ rationibus, & cauſis hunc Pſalmũ de Chriſto, ſiue Meſſia exponẽdum eſſe: imo Chriſtianos teneri anathematis vinculo de Chriſto interpretari omnia in hoc Pſalmo contenta. Iudæi autem Pſalmum iſtum multipliciter exponunt. Nam aliq, & maxime antiquiores, aiunt Mardochæũ hunc cõpoſuiſſe Pſalmum tempore Heſter Reginę, quando Aman ipſum Mardochæũ vnà cum oĩbus Iudęis in Regno Aſſueri Regis cõmorantibus, certo die iam ſtatuto, & determinato trucidare volebat: vt Heſter. c. vii. Et huic expoſitioni duo obſtãt inter alia. Alterũ, Titulus Pſalmi, qui nõ inſcribitur Mardochæo, ſed Dauid. Alterum vero obſtaculum eſt, ꝙ vbi quaſi in principio Pſalmi dicitur: Longe à ſalute mea verba delictorum meoꝝ, Hebraica veritas habet loco Delictorum meorũ, Rugitus mei: quæ verba magis conueniunt paſſioni dñi, q̃ calamitati Mardochæi, & Iudæoꝝ: qa licet dñs in paſſione ſua clamaret ad patrem, non fuit tñ exauditus: hoc eſt à paſſione liberatus. Sed tempore Heſter, Mardochæus, & ceteri Iudæi omnes fuerunt liberati, & q̃dem celeriter. Rabi vero Salomon, & ſequaces volunt in hoc Pſalmo contineri incõmoda, & aduerſitates Iudæoꝝ tempore, quo ſteterunt captiui in Babylonica captiuitate. Item ipſe Rabi Salomõ in ſuis ſuper hoc Pſalmo Cõmentariis, ait: Quòd Meſſias in flagellis ſuis cantabit hunc Pſalmum, quod in Euangeliis noſtris verificatur, qñ ſpiritum emiſit: quia clamãs inq̃t: Heloi heloi lamazabatani: hoc eſt Deus meus Deus meus, vt quid dereliquiſti me? igitur ipſe Rabi ꝯfeſſus eſt hunc Pſalmum loquĩ de Meſſia. Item Pſalmo. lxxxvii. Lõge feciſti notos meos à me. & iterũ in calce ipſius Pſalmi: Elongaſti à me amicum, & proximũ, & notos meos à miſeria. Sed qm̃ Iudaicus populus in vtraq; expoſitione. ſ. Mardochei, & Babylonicæ captiuitatis eſſet ille afflictus, qui in Pſalmo introducitur, & verbis Pſalmi non conueniret, ideo à veritate deuiare cernitur. Quare autem verbis Pſalmi non cõueniat populus Iudaicus, dicam. Si diligenter inſpiciãtur verba Pſal. lra huius Pſal. loq̃tur de vna ſola pſona ſingulari afflicta: q̃ loquiſ, vt pſona p ſe diſtincta nõ ſolum à pſequentibus eam, ſed ẽt à fratribus, & notis ſuis. Inq̃t enim Pſal. Narrabo nomẽ tuum fratribus meis. ſiliter. Et in medio eccleſiæ laudabo te: tanq̃ ab illis fratribus, & ab illa ꝯgregatione tũc diſtincta, nõ ſolum à pſequentibus eã, ſed ẽt à fratribꝰ, & notis ſuis: quã de re Iudaico pplo recte accõmodari non poſſet. Sunt nõnulli alii Rabini hoc fieri nõ poſſe videntes: qui hunc Pſal. expoſuẽt de incõmodis, & aduerſitatibus, quas ptulit Dauid, qñ Saul Rex eũ perſequebatur. Quòd aũt etiã de Dauid exponi non poſſet, multi obſtant ipſius Pſal. verſus hoc non patientes: vt puta: Foderũt manus meas, & pedes meos, ſup qua pticula dicã aliqua infra. c. lxiiii. Nuſq̃ enim legiſ de Dauid, ꝙ vulneratus fuerit in pſecutione Saulis: nec oſſa ſua dinumerata: ſiliter nec veſtimẽta p aduerſarios diuiſa: nec ꝙ ſup veſtẽ ſuã ſingularem aduerſarii ſortem miſiſſent. Et ſi Iudæi dicerẽt aduerſarios iſta cogitaſſe,

Digitized by Google

taſſe, vel ſtatuiſſe facere, licet nõ fecerint: quia cum Dauid tpe huius perſecutionis pauperrimus eſſet, rationabiliter tam pretioſas veſtes habere non debebat, vt per ſortem eſſent diuidendæ. Sunt inſuper nonnulli alii verſus circa finẽ huius Pſalmi, incipiẽdo ibi: Vota mea reddam: qui ſm Hebraicam veritatẽ ꝓprie, & examuſſim de Chriſto intelligendi ſunt: & nulli alii poſſunt appropriari. Continet enim ibi de excellentiſſimo ſacramẽto altaris: vt infra lib. viii. cap. xi. declarabitur. Improbatis igitur omnibus aliis expoſitionibus, verba Prophetæ ad noſtrã adaptemus interpretationem. inquit enim: Quoniam tribulatio ꝓxima eſt &c. vt in principio capitis: quæ verba Ieſu Chriſto in maxima triſtitia, & anguſtia conſtituto tẽpore paſſionis ſuæ optime conueniunt: quia eo orante (vt refert Lucas cap. xxii.) factus in angonia, prolixius orabat: & factus eſt ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Ex quibus ſanguinis guttis ſic ex ſudore decurrentibus, maximus dolor, & anguſtia maxima dignoſcitur. Quod cum ſciret futurum: ac ſubinde diceret Diſcipulis: ſcilicet oportere ſe pati, ac interfici pro ſalute multorum: ſeceſſit tamen cum ipſis Diſcipulis: non vt vitaret quod neceſſe erat perpeti, ac ſuſtinere: ſed vt oſtenderet, ꝙ ita fieri oporteret in omni perſecutione, ne ſua quis culpa in laqueum incidiſſe videat. Pſalmo etiam. lxxxvii. Quia repleta eſt malis anima mea: & vita mea Inferno appropinquauit: æſtimatus ſum cum deſcẽdentibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber: ſicut vulnerati dormientes in ſepulchris, quorum non es memor amplius: & ipſi de manu tua repulſi ſunt: poſuerunt me in lacu inferiori in tenebroſis, & in vmbra mortis &c. cõuenit enim optime paſſioni Saluatoris. Item magis infra: Traditus ſum, & nõ egrediebar: oculi mei languerunt præ inopia: clamaui ad te dñe tota die &c. & alia multa ibidem. Eſaias cap. i. A planta pedis vſq; ad verticem non eſt in eo ſanitas: vulnus, & liuor, & plaga tumens nõ eſt circũligata, nec cura ta medicamine, nec fota oleo. Pſal. lxviii. Quoniam quem tu percuſſiſti, ipſi perſecuti ſunt. de ſe hæc Chriſtus ad patrem loquit, ſicut in alio Propheta ex perſona patris legimus dictum: Propter peccata populi percuſſi eum. & iterum: Percutiã paſtorem, & diſpergentur oues gregis. Percuſſus eſt enim vt nos reſurgeremus, vulneratus eſt vt nos ſanaret.

¶ Quod autem Chriſtus contriſtatus fuerit, patet.

Matthęi cap. xxvi. Et aſſumptis Petro, & duobus filiis Zebedęi cœpit ꝯtriſtari, & mœſtus eſſe: tũc ait illis: Triſtis eſt aĩa mea vſq; ad mortẽ. Marci cap. xiiii. Et aſſumpſit Petrũ, & Iacobũ, & Ioãnẽ ſecũ: & cœpit pauere, & tędere, & ait illis: Triſtis eſt aĩa mea vſq; ad mortem. Cum aũt hæc alia conditio in domino nr̃o Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias clamãs ſe à pr̃e derelinqui, conquereretur. Cap. LVII.

Manifeſte hæc patet veritas ex principio Pſal. xxi. antedicti, q ſm veritatem Hebraicam ſic ſonat: Deus meus Deus meus quare dereliquiſti me? quę verba Hebraice ſic ꝓferuntur: Heloi heloi lamazabatani. & hæc verba ſũt ea ipſa verba, quę Chriſtus Saluator noſter protulit ad patrem pẽdens in ligno confixus: humanitas enim Chriſti ꝯdolens, Deum patrem orat, ne ab eo derelinquat. & qm̃ ſuperius plura diximus de hoc Pſalmo, & maxime cap. xliiii. & cap. lvi. ideo hoc in loco nihil aliud dicam: & eo magis, qa Rabanu ſala ſcilomo in Gloſa ſua hoc confirmat, dicens: Quòd Meſſias in flagellis ſuis poſitus cantabit illum Pſalmum .ſ. Deus meus Deus meus quare dereliquiſti me? Inquit ipſe Rabi: Cãtabit: ſcilicet alta voce. vnde Marcus cap. xv. Et hora nona exclamauit Ieſus voce magna, dicens: Heloi heloi lamazabatani: quod eſt interpretatum: Deus meus Deus meus vt quid dereliquiſti me? Rabinorum igitur auctoritate hic Pſalmus. xxi. loquitur de Meſſiæ regis paſſione. hoc ipſum ſcripſit Matthęus capitulo vigeſimoſeptimo.

Digitized by Google

¶Quòd autem hoc in Ieſu Chriſto adimpletum fuerit, teſtis eſt.

Marcus cap.xv. Et hora nona exclamauit Ieſus voce magna, dicẽs: Heloi heloi lamazabatani: quod eſt īterpretatū: Deus meus Deus meus vt qd dereliquiſti me?

Matthęus .c.xxvii. Et circa horā nonā clamauit Ieſus voce magna, dicēs: Heloi heloi lamazabatani: hoc eſt: Deus meus Deus meus vt quid dereliqſti mę? Cum autem hęc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶Quòd Meſſias taceret dum pateretur. Caput LVIII.

QVod Chriſtus tacuerit dum pateretur, non tacuit Eſaias cap.liii. dicens: Sicut ouis ad occiſionē ducet: & quaſi agnus coram tōdente ſe obmuteſcet: & nō aperiet os ſuū. Toties ſupra dictum eſt, ꝯtenta in hoc Eſaię capite de Chriſto, non tanq̄ futura fuiſſe annunciata, ſed ſicut viſa fuiſſe narrata, vt alia non indigeat ꝓbatione. Pſal. ēt. xxxvii. dicit: Factus ſum ſicut homo nō audiēs, & nō habens in ore ſuo redargutionē. & iteꝝ ibidem: Ego aūt tanq̄ ſurdus nō audiebā, & ſicut mutus nō aperiēs os ſuū.

Sibylla ēt (vt inqt Lactantius lib.iiii. Diuinaꝝ Inſtitutionū cap.xviii.) hoc ipſum fatet, dicens: Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoſcat quod verbum, & vnde venit, vt mortuis loquatur.

¶Quòd aūt in dn̄o nr̄o Ieſu hæc alia conditio adimpleta fuerit, infraſcriptis probatur teſtimoniis.

Matthæus cap.xxvi. Et ſurgens Princeps ſacerdotum ait illi: Nihil rn̄des ad ea, quæ iſti aduerſum te teſtificant? Ieſus aūt tacebat. Item eiuſdē cap.xxvii. Et cū accuſaret à Principibus ſacerdotum, & ſenioribus, nihil rn̄dit. Tunc dicit illi Pilatus: Nō audis quāta aduerſum te dicāt teſtimonia? & nō rn̄dit ei ad vllum verbū, ita vt miraretur Præſes vehementer.

Marcus ēt cap.xiiii. Non rn̄des quicq̄ ad ea, quæ tibi obiiciunt ab his? Ille aūt tacebat, & nihil rn̄dit. Lucas cap.xxiii. Herodes aūt viſo Ieſu, gauiſus eſt valde. & parum īfra: Interrogabat aūt eū multis ſermonibus. at ipſe nihil illi rn̄debat. Petrus Apl's in ſua prima Ep̄la cap.ii. de illo loquēs, inqt: Qui cū malediceret, non maledicebat: cū pateret, nō cōminabat. Cum autem hęc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶Quòd Meſſias cum iniquis deputandus eſſet. Cap.LIX.

QVod cum iniqs deputādus eſſet Meſſias, Eſaias Propheta antedictus cap.liii. his ꝓbat verbis: Et cū ſceleratis reputatus eſt. Ipſe etiā Chriſtus hoc ip̄m futuꝝ eē ꝓdixit: vt Lucę.c.xxii.

¶Quòd autem in Ieſu Chriſto hoc adimpletum fuerit, conſtat.

Matthęi cap.xxvii. his verbis: Tūc crucifixi ſunt cum eo duo latrones: vnus à dextris, & vnus à ſiniſtris. Marci.cap.xv. Et cū eo crucifixerūt duos latrones: vnū à dextris, & aliū à ſiniſtris eius: & impleta eſt ſcriptura, quę dicit: Et cum iniqs reputatus eſt. Lucæ ēt cap.xxii. Dico enim vobis, qm̄ adhuc hoc, quod ſcriptū eſt, oportet impleri in me: Et cum iniqs deputatus eſt. Item eiuſdem cap.xxiii. Ducebant autem & alii duo neq̄ cum eo &c. Ioannes itidem cap.xix. Et cum eo alios duos hinc, & hinc, medium aūt Ieſum. Cum autem hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

B.Hieronymus ad Ruſticū: Latro credidit in Cruce, & ſtatim meruit audire: Hodie mecū eris ī Paradiſo. B.Gregoriꝰ lib. .xviii. Moraliū.c.xcv.& .xcvi. Libet inter hęc mētis oculos ad illū latronē reducere, qui de fauce leonis aſcēdit Crucē, de Cruce Paradiſum. Intueamur q̄lis ad patibulū venerit, & à patibulo qualis abſceſſerit. Venit reus, fraterno ſanguine cruētus: ſed interna gratia eſt mutatus in Cruce: & ille q mortem fratri intulit, morientis dn̄i vitā ꝓdicauit, dicēs: Memēto mei dn̄e, dū veneris ī Regnū tuū. In Cruce claui manus eius, pedeſq; ligauerant:

Adam vſq; ad Moyſem: ſub cuius perſona intelligitur in ſimilitudinem præuaricationis qui eſt forma futuri.

nihilq́; in eo à pœnis liberum, niſi cor, & lingua remāſerant. Inſpirante Deo totū illi obtulit, quod in ſe liberū inuenit: vt iuxta hoc quod ſcriptum eſt: corde crederet ad iuſtitiā, ore ꝯfiteretur ad ſalutem. In corde aūt fidelium tres ſūmopere manere virtutes teſtatur Aplus, dicēs: Nunc aūt manent fides, ſpes, charitas: quas cūctas ſubito repletus gratia & accepit latro, & ſeruauit in Cruce. Fidem nanq; habuit, qui regnaturū dn̄m credidit, quem ſecum pariter morientem vidit. Spem habuit, qui Regni eius aditum poſtulauit, dicens: Memento mei, dū veneris in Regnum tuum. Charitatem quoq; in mēte ſua viuaciter tenuit, qui fratrem, & collatronē pro ſimili ſcelere morientem: & de iniquitate ſua arguit, & ei vitam, quā nō cognouerat, prędicauit, dicens: Neq; tu times Deum, ꝙ in eadē damnatione es: & nos quidem iuſte, nam digna factis recipimus, hic vero nihil mali geſſit. Ille, qui talis ad Crucem venit ex culpa, ecce qualis à Cruce recedit ex gratia. Confitebatur dominum, quem videbat ſecum humana infirmitate morientem: quādo negabant Apoſtoli eum, quem miracula viderant diuina virtute facientem. Audiuit ergo dominum ſibi dicentem: Hodie mecum eris in Paradiſo: & quidem merito, quia eo ipſo tempore, quo omnes eū negabant, ipſe ſolus eum dominum eſſe non eſt veritus confiteri: nunq̄ igitur ſero fit confeſſio, & pœnitentia, vt latronis huius docet experientia: fiunt itaq;, non naſcuntur, Chriſtiani.

Beatus Hieronymus: Chriſtus in Paradiſum de Cruce latronem intulit. & ne quis aliquando feram conuerſionem putaret, fecit homicidii penā eſſe martyriū.

Quòd Meſſias mori deberet, quia vellet. Cap. LX.

VT autem omnes intelligant, & maxime Iudęi, ꝙ Meſſias Rex moriturus eſſet, quia vellet, Eſaias Vates idoneus eſt teſtis: inquit enim ipſe cap. liii. Oblatus eſt, quia ipſe voluit: & iterum ibidem: Et voluntas domini in manu eius: quaſi diceret: ſi noluiſſet Iudæi eum nunq̄ interficere potuiſſent. & item in eodem capitulo magis infra: Et fortiū diuidet ſpolia, pro eo quod tradidit in mortē aiam ſuam. Tradidit dixit, vtens prǽterito tpe loco futuri, ꝑpter prophetię certitudinem: & ſi ipſe tradidit, ergo ſponte ſua, & nō coactus: ex qua obediētia Deus eum valde ſublimauit, quantum ad humanam naturā, cum ſm diuinam æqualis eſſet patri, dicente Apoſtolo ad Hebręos cap. ii. Videmus Ieſum ꝑpter paſſionem mortis, gloria, & honore coronatum. Item idem Apoſtolus ad Philippēſes cap. ii. inquit: Hoc ſentite in vobis, quod in Chriſto Ieſu, qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eē ſe æqualē Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens in ſimilitudinem hominū factus, & habitu inuētus vt homo: humiliauit ſemetipſum factus obediens vſq; ad mortem, mortem autē Crucis: ꝑpter quod & Deus exaltauit illum: & donauit illi nomen, quod eſt ſup omne nomen: vt In nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernoꝝ: & omnis lingua confiteatur: ꝙ dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris: quod ipſe etiam Saluator noſter confirmauit poſt reſurrectionem ſuam, Matthęi cap. vltimo: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra &c. Item prędictus Aplus ad Epheſios cap. vi. Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis, oblationem, & hoſtiā Deo in odorem ſuauitatis. Item idem Apls ad Hebręos cap. ix. Chriſtus aūt aſſiſtens Pōtifex futuroꝝ bonoꝝ peramplius, & perfectius Tabernaculum non manufactum: ideſt non huius creationis, neq; per ſanguinem hircoꝝ, aut vituloꝝ: ſed per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta æterna redemptione inuēta. Si enim ſanguis hircoꝝ, & tauroꝝ, & cinis vitulę aſperſus inquinatos ſanctificat ad emūdationē carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritū ſanctū ſemetipſum obtulit imaculatū Deo, emūdauit ꝯſcientiā nr̄am ab opibus mortis ad ſeruiēdū Deo viuēti? Oſeas Propheta hoc ipm apte demōſtrat. c. xiii. dicēs: De manu mortis liberabo eos: de morte redimā eos. & ſunt

verba Dei: vt ex ſuperius dictis colligit. Per quę verba ipſe Deus hanc aperit veritatem. Nam dicens de morte: Redimam eos, inqt ſe ſaluaturū, & redemptuꝝ nos per mortem ſuā: & ſic ipſe ſanguine ſuo nos lauit à peccatis, & redemit à morte æterna. Pſal. etiam. lxxxvii. Intret in conſpectu tuo oratio mea: inclina aurem tuā ad precem meā: quia repleta eſt malis anima mea, & vita mea Inferno appropiquauit. Aeſtimatus ſum cū deſcendentibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber: ſicut vulnerati dormientes in ſepulchris, quorum nō es memor amplius. Quod Hebręi negare non poſſunt, cum ſui Thalmudiſtæ, ſiue Rabini hoc idem multoties, & multipliciter fateri non vereant. Nam Rabi Moyſes Gerundenſis ſuper his verbis Gen. cap. xxiiii. Qui introduxit eam in Tabernaculum Sarrę matris ſuæ, ſic ait: Hic eſt Rex Meſſias, qui dedit cor ſuum ad petēdum miſerationes pro Iſrael, & ad ieiunandum, & humiliādum ſe pro eis: ſicut ſcriptum eſt Eſaię cap. liii. Ipſe autem vulneratus eſt ꝑpter iniquitates noſtras: attritus eſt ꝑpter ſcelera noſtra &c. Item in Bereſid raba ſuper illud: Fecit aūt Deus duo luminaria: quęritur quid dicere voluit Daniel cap. ii. vbi loquens de Deo inquit: Et lux cum eo eſt? Reſpondet Rabi Anna: Hæc eſt lux Meſſię Regis: oſtendit enim nobis Deus ſe inde perfeciſſe Meſſiam, & eius generationem: & lucem illam pro ipſa generatione ſub ſede gloriæ, ſeu maieſtatis ſuæ recluſiſſe. Sathan aūt interrogans dñm, dixit: Dñe mundi lux iſta latēs ſub ſede glorię tuę pro quibus eſt? rñdit Deus: Pro Meſſia, & generatione ſua. Ait Sathan: Dñe ſine me tentare Meſſiam, & eius generationem: cui inquit Deus: Non haberes vllam aduerſus eum poteſtatē. Sathan iterū ait: Sine me, qa poteſtatem habeo. rñdit Deus: Si in hoc diutius ꝑſeuerabis Sathan: potius de mūdo ꝑdam, q̄ aliquam aīam generationis Meſſię perdi ꝑmittā. Eademq; hora Deus ſuo ſic inqt Meſſię: Quāplurimę mihi illoꝝ porrigunt preces, qui in carcere Limbi incluſi ſunt, & detenti: vt te in horribili dolore cōſtituant: ita & tali modo: vt tua mala tui intueantur oculi, tuæ audiant aures &c. cui Meſſias reſpōdit: Dñe mi pro his liberandis, & ſaluandis quaſcūq; in meo corpore paſſiones pati, & ſufferre paratus ſum: eaſq; omnes ſpōte ſuſcipio. & vt diffuſius narratum eſt ſuperius in hoc eodē lib. cap. xli. vbi Thalmudiſtarum auctoritate ꝓbatum eſt, Meſſiæ Regis morte, & cruciatu delenda fuiſſe hominum peccata. Iudęi igitur Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum ſuorum auctoritate, quæ diximus, negare non poterunt. Sed licet ipſe Meſſias volūtarie mortem pertulerit, vt generi ſalutem afferret humano: tamen ipſe morti de directo ſe non expoſuit, ſed per indirectum, quia cauſas mortem inducentes, ſiue mortificantes nō remouit, cum id facere potuiſſet: ſi enim noluiſſet, eum Iudęi nunq̄ interficere potuiſſent: poterat nāq; facere, ſi voluiſſet, ſicut fecit Lucæ cap. iiii. quando illi de Nazareth eum de montis ſupercilio præcipitare voluerunt: Ipſe autem tranſiens per medium illoꝝ ibat. & Ioan. cap. x. quaſi in calce capitis, vbi dicitur: Quęrebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibꝰ eoꝝ. & eiuſdē cap. viii. Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eū: Ieſus aūt abſcondit ſe, & exiuit de templo. & iterum ibidem: Et nemo apprehēdit eum, qa necdum venerat hora eius. Nunc autem eius hora aduenerat: ideo ſponte ſe obtulit. Patet etiam hoc idem, & qdem aperte: cum enim dixiſſet illis, qui vt eum cōprehenderent, aduenerāt: Ego ſum: ſtatim ipſi in terra ceciderunt: in quo tpis interuallo aufugere potuiſſet, & tñ noluit, vt diuinę adiplerent ſcripturę: ſed eis ſe obtulit dicēs: Si ergo me q̄ritis, ſinite hos abire. Itē ēt dixit Petro: Calicem quem dedit mihi pater, nō vis vt bibam illum? Ioannis cap. xviii.

¶ Quod aūt hęc alia ꝓditio in Ieſu Chriſto noſtro adimpleta ſit, patet.

Ioannis caplo decimo, vbi inquit ipſe Ieſus: Propterea me pater diligit, qa ego pono animam meam, vt iterum ſumam eam: nemo tollit eam à me: ſed ego pono eam à meipſo: poteſtatem habeo po-

nendi

nendi eam: & poteſtatem habeo iterũ ſumẽdi eam. Item eiuſdem cap. xviii. Dixit ergo Ieſus Petro: Mitte gladium tuum in vaginã: calicem quem dedit mihi pater, nõ vis vt bibam illũ? Matthęi cap. xxvi. An putas, q̃a non poſſum rogare patrem meũ: & exhibebit mihi modo plus q̃ duodecim legiões Angelorũ? Quõo ergo implebunt ſcripturę? q̃a ſic oportet fieri. Cum autẽ prædicta alia conditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias iniuſte condemnãdus eſſet. Cap. LXI.

HAnc cõſtare veritatem inuenimus Pſal. xciii. vbi dicit: Captabunt in animã iuſti: & ſanguinem inocentem cõdemnabũt. Licet hic Pſalmus non ſit ſpecialiter de Chriſto: tñ ex afflictionis bonorũ, & iuſtorũ generalitate, de qua loquit hic Pſalmiſta, hoc recte de Chriſto intelligi poteſt. Vidẽtes nanq; multi bonos, & iuſtos in hoc mũdo à malis, & iniuſtis (vt plurimũ) opprimi, & affligi: intãtum deuenerũt errorem: vt hęc inferiora: hoc eſt terrena, & corruptibilia ob eorum mutabilitatem, & maxime humanos actus arbitrarentur, ſiue arbitrati ſint, diuinæ non ſubiacere ꝓuidentię. Nõ enim intueri poterant qualiter diuinę ꝓuidentię infallibilitas cum arbitrii libertate ſtare poſſet: in quorũ perſona dicitur Iob capitulo vigeſimoſecundo: Nubes latibulum eius circa cardines cœli perambulat, nec noſtra cõſiderat: & vtinam nulli etiã noſtri tp̃is eſſent, qui iſtud ipſum crederent: qui error tantæ eſt perniciei, vt homines mali pœnas aliquas non timẽtes, nec etiã præmia expectãtes, ad quæcũq; vitia ſine freno: hoc eſt cõſcientiæ morſu feſtinare formident: imo è contra, admotis calcaribus, q̃ velociſſime currere procurent: hinc bonorũ, & iuſtorum hominũ violentiæ: hinc direptiones: hinc ſpolia, & occiſiones: hinc mala omnia, quę, quãto maiora fuerint, tanto acceptius Deo ſacrificium ſe facere arbitrantur: & vbi etiã hæc Deo moleſta eſſe arbitrarentur, ab inceptis deſiſtere non curarẽt: imo audacter ſine rubore ꝑſeuerarent. Vnde volens Pſalmiſta ab hominũ malorũ mente huiuſmodi errorem reuocare, & penitus amouere, & extirpare, Deum malorũ vindicem, & vltorem eſſe, & ab eo neminem impunitum euadere poſſe quadruplici cauſa demonſtrat. & Primo, potẽtia, cum dixit: Deus vltionum dñs. Inquit enim Apoſtolus ad Romanos cap. xii. Scriptũ eſt mihi vindictam, & ego retribuam eã, dicit dñs. Secũdo, libertate agendi. vnde ſubdit: Libere egit. Tertio, iudicantis excellentia. vnde inquit: Exaltare, qui iudicas terram. Quarto, iudicio. quapropter ait: Redde retributionem ſupbis. Quod verum eſſe non poſſet: ꝙ. ſ. Deus de malis, & cõtra diuinitatis ſuæ potentiã ſic murmurantibus vindicaret, niſi eius prouidentia ad iſta inferiora, & ad actus humanos ſe extenderet. Licet enim boni à malis quandoq; opprimant: non poteſt tamẽ propterea inferri: ꝙ Dei ꝓuidentia non ſe ad hæc extendat inferiora: cum omnia iſta æque bonis, & malis cõmuniter eueniant, dicente Salomone in Eccleſiaſte capitulo nono: Sunt iuſti, atq; ſapiẽtes, & opera eorum in manu Dei: & tñ neſcit homo, vtrum amore, an odio dignus ſit, ſed omnia in futurum ſeruantur incerta: eo ꝙ vniuerſa æque eueniant iuſto, & impio: bono, & malo: mundo, & imundo: ímolanti victimas, & ſacrificia cõtemnẽti: ſicut bonus, ſic & peccator: vt periurus, ita qui verum deierat: hoc eſt peſſimum inter omnia, quæ ſub Sole fiunt: quia eadem cunctis eueniunt: vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, & cõtemptu in vita ſua: & poſt hęc ad Inferos deducentur. hæc Salomon Propheta. Si igitur boni à malis opprimuntur, & ipſi patienter tolerent, quia Deus ſic fieri permittit interdum, vt ipſi boni ad patientiam exerceantur, vt in alio ſęculo maius conſequantur prẽmiũ. Iudæi autem hunc interpretantur Pſalmum de opprobriis, & afflictionibus, quibus in hac ſua captiuitate, quam Romanam vocant, opprimuntur, atq; cruciantur: à quibus ſe per Meſſiam, quem venturum expectant, liberandos eſſe credũt: cuius Meſſiæ aduentus, cum in præteri-

Finus Ferrarien. MM iii

tum iamdiu iuerit, vt ſupra libro quarto probatum extitit: ſequitur eorum interpretationem veram eſſe non poſſe, cum ex erroneo, & falſo innitatur fundamento: noſtra igitur verior: cum autem ſm interpretationem noſtram in hoc Pſalmo contineatur de bonorum, & iuſtorum oppreſſione ſibi à malis, & iniuſtis inflicta: ob eum (de quo diximus) errorem verba Prophetæ antedicta veraciter dicere non poſſunt, niſi de aliquo bono, & iuſto ab illis malis, & iniuſtis, qui Dei prouidentiam negant, afflicto. Cum autem Ieſus Chriſtus bonus, & iuſtus antonomaſtice fuerit, & à malis, & iniuſtis afflictus, ideo verba Prophetæ ipſi Chriſto perpulchre conueniunt: hac maxime cauſa: quia iuxta omnium Rabinorum Iudæorum ſententiam Prophetæ omnes (vt pluries dixi) non ſunt locuti, niſi ad dies nouiſſimos Meſſiæ de principali: ſcilicet intentione. quod confirmatur etiam Thalmudiſtarum auctoritate: nam in Bereſid raba ſuper capitulo decimo octauo Gen. vbi inter ipſos Thalmudiſtas ſit diſputatio de Abraam ſedente in hoſtio Tabernaculi ſui: cum apparuiſſet ei Deus, & voluiſſet Abraam ſibi ob reuerentiam aſſurgere: inquit ei Deus: Sede Abraam: quoniam tu es in ſignum filiis tuis: futurum eſt enim vt tui filii ſedeant tanquam iudices in concilio: ego autem ſtem, qui ſum Deus. Ex quibus Thalmudiſtarum dictis percipitur, Iudæos quandoq; Deum fuiſſe iudicaturos: quoniam Sedere tanquam iudices, poteſtatem, ac dominium demonſtrat: ſtare autem ſubiectionem, atq; ſeruitutem. fuit autem Ieſus Chriſtus ad mortem condemnatus non à Pilato Romani Imperatoris Præſide: ſed à ſummis ſacerdotibus, & à ſcribis, & phariſæis, atq; à ſenioribus populi: qui ſeniores erant illi Septuaginta viri, quos de mandato domini elegerat Moyſes: vt vnà cum ipſo Moyſe onus populi perferrent, & ſuſtinerent: vt Numeri capitulo vndecimo: ad hos enim in dubiis legis curſus habebatur: & collegium iſtorum Septuaginta ſeniorum vocabatur Senhedrin guazit. de quibus dictum fuit ſuperius libro quinto, capitulo quarto, in prophetia Iacob Patriarchæ. Ipſi enim iudices vnà cum Principe ſacerdotum, & cum ſcribis, & phariſæis, Ieſum prius examinauerunt, & condemnauerunt: vt habetur Marci capitulo decimoquarto, vbi dicitur: Quid adhuc deſideramus teſtes? audiſtis blaſphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes condemnauerunt eum eſſe reum mortis: & qui fuerint illi, ſupra parum dixerat: Et adduxerunt Ieſum ad ſummũ ſacerdotem: & conuenerunt omnes ſacerdotes, & ſcribæ, & ſeniores &c. Quòd autem eum iniuſte condemnauerint, videbitur infra ex verbis Pilati. Quod autem inſons, & iuſtus condemnari non debeat, habetur Exodi capitulo vigeſimotertio, inquit Deus: Inſontem, & iuſtum nõ occides, quia aduerſor impio.

Hieremias capitulo duodecimo: Reliqui domum meam, dimiſi hęreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manu inimicorum eius: facta eſt mihi hęreditas mea: quaſi leo in ſilua dedit cõtra me vocem, ideo odiui eam. cum ſit hæreditas cœleſte Regnum, non vtiq; ipſam hæreditatem ſe odiſſe dicit, ſed hæredes, qui aduerſus eum ingrati, & impii extiterunt. Facta eſt, inquit, hæreditas mea mihi ſicut leo: ideſt præda, & deuoratio factus ſum hæredibus meis, qui me immolauerunt ſicut pecus: dedit ſuper me vocem ſuam: ideſt ſententiam aduerſus me mortis, Crucisq; dixerunt. Item idem Hieremias hoc ipſum etiam capitulo vndecimo prædixiſſe videtur, his verbis: Tu autem domine demonſtraſti mihi, & cognoui: tu oſtendiſti mihi ſtudia eorum, & ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam: & non cognoui, quia cogitauerũt ſuper me ꝯſilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eũ de terra viuẽtiũ, & nomen eius nõ memoretꝰ amplius.

Dauid Pſalmo centeſimooctauo: Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt: locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa: & ſermonibus odii circundederunt

me: &

Digitized by Google

me: & expugnauerunt me gratis. Eſaias itidem capitulo quinquageſimonono: Concepimus, & locuti ſumus de corde verba mendacii: conuerſum eſt retrorſum iudicium, & iuſtitia longe ſtetit: quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi: & facta eſt veritas in obliuione. Saluator etiam noſter Ieſus hoc ipſum fore prædixit: vt Matthæi capitulo vigeſimo, his verbis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur Principibus ſacerdotum, & ſcribis, & condemnabunt eum morte: & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die reſurget. Marci etiam capitulo decimo, ſic inquit: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur Principibus ſacerdotum, & ſcribis, & ſenioribus: & damnabunt eum morte: & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conſpuẽt eum, & flagellabunt eum, & interficient eũ, & tertia die reſurget. Ecce quomodo Saluator noſter prędixit paſſionem ſuam eo ordine faciendam, quo facta fuit.

Quod autem Chriſtus cõdemnatus fuerit à Iudæis, oſtendimus parum ſuperius in hoc eodem capite contineri Marci capitulo decimoquarto. Lucas etiã capitulo vigeſimotertio inquit: At illi inſtabãt vocibus magnis poſtulantes vt crucifigeretur: & inualeſcebant voces eorum: & Pilatus adiudicauit fieri petitiones eorum: dimiſit autem illis eum, qui propter homicidium, & ſeditionem miſſus fuerat in carcerem, quem petebant: Ieſum vero tradidit voluntati eorum: non ergo condemnauit eum Pilatus: ſed tradidit voluntati eorum, qui dixerunt ſe legem habere, & ſm eam ipſum mori debere, quia filium Dei ſe fecerat: vt Ioannis capitulo decimonono. hoc ipſum & percipitur ex verbis Matthæi capitulo vigeſimoſeptimo, ſic dicentis: Mane autem facto conſilium inierunt omnes Principes ſacerdotum, & ſeniores populi aduerſus Ieſum, vt eum morti traderent, & vinctum adduxerunt eũ, & tradiderunt Pontio Pilato Præſidi. & continuans ſequitur: Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, ꝙ damnatus eſſet: ſcilicet à Iudæis, quia Pilatus nõdum eum examinauerat: Iudæi ergo eum condemnauerunt, & nõ Pilatus: licet ſederit pro tribunali, vbi manus ſuas lauit coràm populo, dicens: Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius: vt Matthæi capitulo vigeſimoſeptimo. Item Lucæ capitulo vigeſimotertio: Quid enim mali fecit? nullã cauſam mortis inuenio in eo. & ſunt verba Pilati. Itẽ Ioannis capitulo decimonono: Exiuit iterum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoſcatis, quia nullam inuenio in eo cauſam. & ibidem parum infra dixit Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo cauſam. Hoc ipſum etiam patet ex verbis Beatorũ Petri, & Pauli. inqt enim Beatus Petrus Actuum capitulo quarto: Deus Abraam, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, Deus patrum noſtrorum glorificauit filium ſuum Ieſum: quem vos quidem tradidiſtis, & negaſtis ante faciem Pilati iudicante illo dimitti: vos autem ſanctũ, & iuſtum negaſtis, & petiiſtis virum homicidam donari vobis: auctorem vero vitæ interfeciſtis, quem Deus ſuſcitauit à mortuis. Beatus autem Paulus Actuum capitulo decimotertio: Et nullam cauſam mortis inuenientes in eo, petierunt à Pilato vt interficerent eum. Ioannes etiam capitulo decimonono inquit: Ecce homo. Cum ergo vidiſſent eum Pontifices, & miniſtri clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo cauſam. Reſponderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori: quia filium Dei ſe fecit. Beatus Auguſtinus ſuper Pſalmo : Non dicant Iudæi nos non occidimus Chriſtum, cum ipſi Iudęi dederunt eum iudici Pilato: vt quaſi ipſi à morte eius videantur immunes. Nam cum dixiſſet eis Pilatus: Vos eum occidite. reſponderunt: Nobis non licet occidere quenquam. Iniquitatem facinoris ſui in iudicem hominem refundere, & retorquere volebant: ſed nunquid Deum iudi-

Digitized by Google

eem fallebant? Quid fecit Pilatus? in eo ipſo quod fecit, aliquãtulum particeps fuit: ſed in comparatione eorũ, fuit ipſe multo inocẽtior. Inſtitit enim q̃tum potuit, vt illum ex eorũ manibus liberaret: nam flagellatũ ꝑpterea ꝑduxit ad eos. Non proſequendo Deũ flagellauit: ſed illorũ furori ſatiſfacere volens, vt vel ſic iã miteſcerent, & deſinerẽt velle occidere eum, quem flagellatũ viderent, fecit & hoc. At vbi perſeuerauerunt: noſtis illũ lauiſſe manus, & dixiſſe, quod ipſe non feciſſet, ac mundũ ſe eſſe à morte illius: fecit tñ: ſed ſi reus, qa fecit vel inuitus: illi inocentes, q coegerunt vt faceret? Nullo modo: ſed ille dixit i eum ſentẽtiam, & iuſſit eũ crucifigi, & quaſi ipſe occidit. & vos O' Iudęi occidiſtis: vnde occidiſtis? gladio linguę: acuiſtis enim linguas veſtras: & quando percuſſiſtis, niſi quãdo clamaſtis: Crucifige crucifige? Itẽ Threnorũ. c. iiii. Et maior effecta eſt iniqtas filię populi mei peccato Sodomorũ, quæ ſubuerſa eſt in momento. Cum aũt hęc alia ꝯditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quod Chriſtus à ſuis relinqretur Diſcipulis paſſionis ſuę tpe. Cap. LXII.

ZAcharias Propheta hanc prædixit veritatẽ. c. xiii. his verbis: Percute paſtorem, & diſpergentur oues: & conuertam manum meam ad paruulos: paruulos nanq̧ Propheta appellat Apoſtolos: eo ꝙ ipſo derelicto timore fugerũt. Sed poſt dñi reſurrectionem ꝑ manum Dei: hoc eſt diuina poteſtate, ita cõfirmati fuerunt, & maxime poſt Spiritus ſancti ſuſceptionem, vt pro Chriſto contumeliam pati gauderent: vt Actuũ. c. v. Pſal. ẽt. lxviii. hoc idem alijs prædicitur verbis. ſ. Extraneus factus ſum fratribus meis: fratres dñs ſuos vocat Diſcipulos. Similiter etiam dicitur Pſal. xxi. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis. B. Hieronymus loquens de prędicto Pſal. lxviii. inqt: Pſal. iſte de paſſione Chriſti ſonat, & ex perſona membrorum ſuorum: licet quidam in eo putent ei minime ꝯuenire pro his, qui cõmutabũtur: vt habetur in titulo: Cõmutauit ſe Chriſtus dñs æqualis patri erat, formam ſerui accipiens: vel nos commutamur de infidelitate ad fidem, quia iſte Pſalmus vocem continet Dominici hoīs venientis ad paſſionem.

¶ Quod aũt Chriſtus vocauerit Diſcipulos ſuos amicos, patet.

Ioannis. c. xv. Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego ꝑcipio vobis: iã nõ dicã vos ſeruos: qa ſeruus neſcit qd faciat dñs eius: vos aũt dixi amicos: qa oĩa q̃cunq̧ audiui à pr̃e meo nota feci vobis. Pſalm. itidẽ. lxxxvii. dr̃: Longe feciſti notos meos à me: poſuerũt me abominatiõnẽ ſibi. & iterũ in eodẽ Pſal. Elongaſti à me amicũ, & proximũ, & notos meos à miſeria. In hoc nẽpe Pſal. Catholici de paſſione Chriſti ꝯtineri autumant: cuius paſſionis tpe qdam ex ipſi⁹ Chriſti amicis timore fugerũt, ſicut Apl'i. vñ Pſalmĩſta inqt: Longe feciſti notos meos à me: quidam fugerũt corde, & mẽte, qa eum peccatorem fuiſſe arbitrati fuerũt. vnde Pſalmiſta inqt: Poſuerũt me abominationem ſibi. & iterũ: Elõgaſti à me amicum, & proximũ: amicũ, inqt, hoc eſt familiaritate ꝯiunctum: & proximũ carnali vinculo iunctum: ſiue ꝑximus eſt, q facit miſericordiam, q mecum nõ eſt inuẽtus. vñ Ioan. c. vii. Dixerũt aũt ad eũ fratres ei⁹: non tñ vterini: qa vterinos fratres non habuit: ſed carnali vinculo coniũcti. & quid dixerunt audi: Trãſi hinc, & vade in Iudæã. & paulo infra addidit ipſe Ioãnes: Nõ enim fr̃es eius credebãt in eum. Elongaſti notos meos à miſeria. ſ. paſſionis meę. Rabi aũt Salomõ hũc interpꝛtať Pſal. de Iudaici ppl'i afflictione, dum in Babylonica detineretur captiuitate: quã interpretationẽ litera Pſal. in multis nõ patitur locis. Primo nanq; vbi dr̃: In die clamaui, & nocte corãm te: qm̃ in ea captiuitate maior Hebręorũ pars idolatriæ dedita fuit: vñ eorum oro nõ erat exaudibilis. Item vbi dr̃: Inter mortuos liber, Hebręis in captiuitate detentis cõuenire nõ poteſt: nam liberatio facta ꝑ mortẽ falſa eſſet, niſi illis q aliam vitam cũ certitudine expectãt meliorẽ. Inqt enim, Inter mortuos liber: quaſi diceret: Nemo

me in

me in Inferno vinxit: ſed ego vinctorũ cathenã propria virtute laxaui. Itẽ illud: Nunqd mortuis facies mirabilia? vſq; illuc: In terra obliuionis: quæ cũa illi male adaptantur interptationi. Oñdere enĩ conatur ipſe Rabi Salomõ in pſona ppli Iudaici: ꝙ nulla via eſſet ad reintegrandum, & reſtituẽdũ diuinũ cultũ, niſi per reductionem ppl'i Iſrael in Iudæam: qđ Ioãnes baptiſta Matthęi. c. iii. falſum eſſe demonſtrat, dicens: Potens eſt Deus ex lapidibus iſtis ſuſcitare filios Iſrael. indicãs p lapides Gẽtiles. Item illud: Vt qd dñe repellis orõnem meã? non verificatur de Babyloniis: q (vt dictum eſt) non erant exauditione digni. vñ in vanum quereret: Vt quid dñe repellis. Ex qbus oĩbus infertur interpretationẽ Rabi Salomonis irrõnabilem eſſe. Eſaię inſup c. lxiii. dr̃: Torcular calcaui ſolus. & ſũt verba Chriſti de paſſione ſua loquentis, in qua ſocios nõ habuit, ſed ſolus in ea derelictus fuit. Saluator ẽt noſter hanc Diſcipulorũ ſuorũ diſperſionẽ, priuſq̃ pateretur, ſuis pdixit Diſcipulis: vt conſtat Ioan. c. xvi. his verbis: Ecce venit hora, & iam venit, vt diſpergamini vnuſqſq; in propria, & me ſolũ relinquatis: & non ſum ſolus, qa pater mecum eſt: prędixit enim ſuis Diſcipulis hãc futurã diſperſionẽ: quod & patet Matthęi. c. xxvi. his verbis: Vos ſcãdalũ patiemini in me in iſta nocte. Scriptum eſt enim: Percutiam paſtorẽ, & diſpergentur oues gregis.

❡ Quod aũt Diſcipuli dñi reliquerint Magiſtrum ſuũ, & dñm, teſtibus ꝓbatur infradicendis.

Matthæi. c. xxvi. dr̃: Tunc Diſcipuli oẽs relicto eo fugerũt. Marcus ẽt. c. xiiii. ſic inquit: Tunc Diſcipuli eius relinquẽtes eum oẽs fugerunt. Cũ aũt hęc alia ꝓditio in dño nr̃o Ieſu Chriſto adĩpleta fuerit, igit ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

Poſſet ẽt p illa verba Pſal. lxxxvii. Lõge feciſti notos meos à me. & p illa alia: Elongaſti à me amicũ, & ꝓximũ, intelligi de negatione B. Petri Apl'i: q ter negauit ſe eẽ Chriſti Diſcipulũ: q ob ipſam negationem vr̃ ab eo receſſiſſe: & eo magis: qa dñs prædixit Diſcipulis ſuis, ꝙ eum negarent, dicẽs: Oẽs vos ſcãdalum patiemini in me in iſta nocte. Scriptum eſt enim: Percutiã paſtorẽ, & diſpergent oues gregis. & vt paulo ſuperius dictũ eſt: Reſpondens autem Petrus, ait illi: Et ſi oẽs ſcandalizati fuerint in te: ego nũquam ſcandalizabor. ait illi Ieſus: Amen dico tibi, qa in hac nocte anteq̃ gallus cãtet bis, ter me negabis. ait illi Petrus: Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo: vt Matthæi. c. xxvi.

❡ Quod autem Petrus negauerit dominum patet.

Marci. c. xiiii. & Lucę. c. xxii. Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum, venit vna ex ancillis ſummi ſacerdotis: & cũ vidiſſet Petrum calefacientem ſe: aſpiciens illum ait: Et tu cum Ieſu Nazareno eras? at ille negauit, dicẽs: Neq; ſcio, neq; noui quid dicas. Et exiit foras ante atrium, & gallus cantauit. Rurſus aũt cum vidiſſet illum ancilla cœpit dicere circũſtantibus: Quia hic ex illis eſt. at ille iterum negauit. Et poſt puſillum rurſus qui aſtabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nã & Galilæus es. Ille aũt cœpit anathematizare, & iurare, quia neſcio hoiem iſtũ, quem dicitis. & ſtatim gallus iterũ cantauit: & recordatus eſt Petrus verbi, quod dixerat ei Ieſus: Priuſq̃ gallus cãtet bis, ter me negabis, & cœpit flere. B. igitur Petrus dixerat dño: Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo: in quo propoſito perſeuerauit etiam in horto, quando Iudas duxit cohortem ſatellitũ ad comprehendendum dñm: quia amputauit auriculam vnius ex miniſtris: ſed poſtea ex timore negauit dominum. qđ tamen non fuit ſibi imputatum poſt reſurrectionem: imò B. Ambroſius in Sermone non nocuiſſe, inquit, his verbis: Ecce nihil nobis Apoſtolus nocuit, ꝙ negauit: & plurimũ profuit, quòd emẽdauit. Denique imitemur eum dicentem alibi. Cùm enim tertio interrogaretur à domino: Simon amas me? reſpondit ei tertio: Domine tu ſcis, quia diligo te. ait dominꝰ: Paſce oues meas: & hoc tertio. quodquidem (vt dictum eſt) ad operationem prioris profecit erroris. Qui enim

Digitized by Google

dominum tertio negauerat, tertio confiteretur: & quoties culpam delinquẽdo cõtraxerat, toties gratiam diligendo conquirit. videte ergo quantũ fletus profuerit Petro: anteq̃ fleret lapſus eſt: poſteaq̃ fleuit, erectus eſt: & q ante lachrymas preuaricator extitit, poſt lachrymas aſſumptus eſt paſtor: & alios regendos recepit, qui prius ſeipſum nõ rexit. hæc ille. Verum dñs prędixerat Petro: Simon ecce Sathanas expetiuit vos, vt cribraret ſicut triticum: ego aũt rogaui ꝓ te, vt nõ deficiat fides tua: & tu aliqñ conuerſus cõfirma fratres tuos: vt Lucæ. c. xxii.

¶ Quòd Chriſtus baiularet ſibi Crucẽ dum ad ſupplıciũ duceretur.

Caput. LXIII.

Esaias Propheta hanc teſtatur veritatẽ. c. ix. dicens: Et factus eſt principatus ſuper humerũ eius. ſ. Chriſti. de quo Propheta ipſe ſuperius dixerat: Nam Ieſus Chriſtus baiulando ſibi Crucem ſuper humeꝶ, aereas debellauit poteſtates: hoc eſt Dæmones & Regnũ ſuum potenter intrauit: iuxta illud Lucę. c. vlt. Nonne oportuit pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam ſuam? Et Matthæi. c. vlti. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra. Quod figuratũ fuit Geñ. c. xx. qñ ligna holocauſti impoſita ſunt ſuper Iſaac: vt inquit Origenes Homelia octaua ſuper Geñ. Poſt hæc accepit, inquit, Abraam ligna ad holocauſtum: & ſuper poſuit ea Iſaac filio ſuo: & accepit ignem in manibus ſuis, & gladium, & abierũt ſimul: & ipſe ſibi ligna ad holocauſtũ portat Iſaac. Illa figura eſt: ꝙ & Chriſtus ipſe ſibi baiulat Crucem: & tñ portare ligna ad holocauſtum ſacerdotis officium eſt: fit ergo ipſe hoſtia, & ſacerdos. In hoc Eſaiæ. c. de Meſſia Rege tractari oñdimus ſupra libro ſecũdo, capitulo ſeptimo, Rabi Ioſue Galılæi auctoritate.

¶ Quòd autẽ id adimpletum fuerit in Chriſto Ieſu, teſtis eſt.

Ioannes Euangeliſta. c. xiiii. dicẽs: Suſceperunt aũt Ieſum, & eduxerunt, & baiulans ſibi Crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum, Hebraice aũt Golgotha. Et licet alii tres Euãgeliſtæ dicãt: ꝙ angariauerunt quendã Simonem Cyrenenſem, vt tolleret Crucem Ieſu: non eſt propterea falſum quod ait Ioannes: quia in rei veritate Ieſus primo Crucem ſuam baiulabat, ſicut & latrones illi duo, qui cum ipſo crucifixi fuerunt. Sed quia Chriſtus ob verbera flagellationis, & coronam ſpineam multũ effuderat ſanguinis, necnon pp pręcedentis noctis inquietudinem, Crucem, non niſi lento gradu deferre poterat: cum aũt miniſtri Pilati propter Paraſceuem feſtinarent, ne Sabbato mortuoꝶ corpora in Cruce remanerent iuxta Moſaicæ legis mandatum. de quo Deutero. c. xxi. ideo Cyrenæum angariauerunt Simonẽ, vt tolleret Crucem Ieſu: vt citius ad ſupplicii locum accederent. Ioannes aũt cũ vltimus fuerit, q Euangelium ſcripſit, plura ſcripſit, quæ alii omiſerant. & ꝙ verum fuerit, ꝙ Chriſtus prius Crucem ſuã, ſicut illi latrones, baiulauerit, Marcus idoneum, vel ſaltem veroſimile reddit teſtimonium, dicẽs: Et angariauerunt prætereuntem quempiã Simonem Cyrenęum venientem de villa patrem Alexandri, & Ruffi, vt tolleret Crucem eius. Lucæ aũt capitulo vigeſimotertio dicitur Et cum ducerent eũ, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenenſem venientem de villa, & impoſuerunt illi Crucẽ portare poſt Ieſum. Ex quorum Euangeliſtarum dictis percipitur ꝙ facto prius experimento: quod Chriſtus non poſſet Crucem geſtare, apprehenderunt illum Simonem venientem de villa: vt Crucem deferret, & geſtaret. & ſic omnes Euangeliſtas verum dixiſſe conſtabit. Si enim apprehenderunt illum venientem de villa, dum eſſent in itinere eundi ad ſupplicium, vt ipſe portaret Crucem, patet ꝙ ipſe Ieſus vſq; illuc portauerat eam: & ꝙ vlterius eam portare non poſſet: nec crucifigentes eum aliquem alium prius inueniſſe, qui eam portaret: quia à caſu occurrerat ille, qui veniebat de villa. Cum autẽ hęc alia conditio in ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſum verum fuiſſe Meſſiam fatendum eſt.

¶ Quòd

Digitized by Google

¶ Quod Meſſias maximis eſt tormētis Crucis patibulo affigēdus. C. LXIIII.

DAuid Propheta diuino illuſtratus Spiritu hoc futuꝝ prēuidens ſic i qt Pſal. xxi. Foderūt manus meas, & pedes meos: dinumerauerūt oia oſſa mea: ipſi vero ꝯſiderauerūt, & iſpexerūt me. Ne qs dubitet ādicta verba de Meſſię Regis paſſione itelligi debere: ꝑ ea, q̃ de ipſo Pſalm. ſup̄ius dixi. c. xliiii. & lvi. huius ſexti libri: ſi legenť, ſatis apte ꝯſtabit. Ex ipſis nēpe verbis ſup ligno Crucis Chriſti prædicit affixio. fuit eni ipſe Ieſus poſt colaphos, poſt alapas, & verbera, ac poſt ꝯuitia multa, manibus, ac pedibus pforatis, clauis ferreis à miniſtris Pilati Præſidis ſup ligno Crucis veraciter ꝯfixus: ad Iudęoꝝ tn̄ inſtātiā, & petitionem, imo ad eoꝝ violentis vocibus flagitationem: inualeſcebāt etenim eoꝝ voces clamātes: Crucifige, crucifige: vt Lucæ. c. xxiii. Marci. c. xv. Matth. c. xxvii. & Ioannis. c. xix. quapp Iudæos eū crucifixiſſe veraciter dici pōt: poſtq̃ eoꝝ inſtātia, & impulſione factum eſt. Qui enim per aliū facit, per ſeipſum feciſſe vr̄. Ois nanq; qui occaſionē damni dat, damnū dediſſe vr̄: vt hr̄ in. c. ſi culpa. §. ſane in tit. de iniur. & dam. dat. Et loquitur Propheta de re futura tanq̃ pręterita ſit, pp certitudinē ꝓphetię, vt eſt ſępiſſime Prophetarū mos. Quod iō faciunt: qa in diuina mente, cui oia ſunt pňtia, illa tanq̃ pręſentia vident: & poſtquam viderunt, tanquam præterita ſint: ideſt manifeſta, & iam conſummata loquuntur.

Quod aūt Pſal. xxi. ꝑtineat, & tractet de paſſione Meſſię Regis, teſtis eſt Rabi Salomon in ſua Gloſa ſup ipſo Pſalmo: i qua ait: ꝙ Meſſiach in flagellis ſuis cātabit illud Pſal: Deus meus quare dereliq; ſti me? quod veꝝ eſſe patet in Euāgelijs noſtris. Nam Matth. c. xxvii. dr̄: Et circa horam nonā clamauit voce magna, dicēs: Heloi heloi lamazabatani: hoc ē Deꝰ meus Deus meus vt qd dereliqſti me? Marcus. c. xv. Et hora nona exclamauit Ieſus voce magna, dicens: Heloi heloi lamazabatani: quod eſt iterpretatū Deus meus Deus meus vt qd dereliquiſti me? Lucę ſimiliter. c. xxiii. & Ioā. c. xix. Sed inquit Iudæus: Vos Chriſtiani hæc Prophetarū Vaticinia veſtro interp̄tamini, & fingitis arbitratu: ſed Hebraica veritas, à qua deuiare non licet, aliter ſe habet. vbi enim dicitis: Foderunt manus meas, & pedes meos, Hebraica veritas hēt: Quaſi leo manus meas, & pedes meos: allegātes Eſaiam. c. xxxviii. dicentē: Quaſi leo ſic contriuit omnia oſſa mea. Quapropter per hæc verba huiuſmodi non poteſt inferri ſentētia, ꝙ Meſſias cōfigendus eſſet. Rn̄ſio. Dixiſti Hebraicam veritatē habere: Quaſi leo manus meas, & pedes meos: ſed dubito, imo ꝑ conſtanti teneo, ꝙ Hebraicam falſitatem dicere debueras, & non veritatē. & hoc pluribus rationibus. & imprimis, quia hæc verba: Quaſi leo manus meas, & pedes meos, nihil penitus ſignificant: cum per ea verba tm̄ perfecta non habeatur oratio: verbo enim carent: ſine quo perfici non poteſt oratio. Et vbi verbum ſuperius poſitum. ſ. Obſedit, in hāc velles trahere orationem, non poſſes: qm̄ antecedenti inſeruit orationi. Dicitur enim ſuperius proxime: Concilium malignantium obſedit me: & hęc perfecta eſt oro. & ſtatim ſequitur: Quaſi leo manus meas, & pedes meos. Ex qbus verbis nulla percipitur ſententia, ſed abſonū quid, & truncatum demonſtratur. Item ſecundo: Septuaginta illi interpretes Hebræi, qui fuerunt doctiſſimi viri, & maximę auctoritatis, interpretati ſunt: Foderunt manus meas, & pedes meos: & ſic orationem ſuo verbo compleuerunt: & ꝓpterea vos falſitatis crimine condemnāt: qa aperte demonſtrant ibi in Hebraico hāc fuiſſe dictionē, Caru, quæ idem Hebraice ſignificat, qđ Foderunt Latine: & ideo recte interp̄tati ſunt, Foderunt: nec ex hac auctoritate intentionem veſtram approbatis, qm̄ nihil ad rhōbū. Quæro pręterea ab Hebręo, quoties hęc dictio, Caru, in ſuis reperitur literis, & in qua ſignificatione. Et pro Iudęo reſpondebo, ſm̄ tamen Gloſam Hebraicā, in qua hęc continentur verba. ſ. in hoc Pſalmo, & in alio quodam loco. ſ. Eſaiæ cap. xxx.

Oppoſitio.

Reſponſio.

Idē hr̄ i trāſlatione Chaldaica, q̃ Indi, & Aethiopes vtū tur: id eſt Vulnerauerūt, vel foderūt manus meas.

Idē hēt in trāſlatione Chaldaica Rabi Ioſeph cęci, Caru, & nō Curi .i. foderūt & non, Sicut leo.

& in duplici ſignificato. Quęro nunc ab
Hebręis ſi bis tantum hęc dictio reperit,
& in duplici ſignificato: quodnam ſigni
ficatum hic habebit? cum in prænomina
to loco. ſ. Eſaię cap. xxxviii. ſignificet, ſi
cut Leo? oportet ergo vt hic aliqd ſignifi
cet: qd autem aliud ſignificare pôt, præ
ter id quod noſtri interpretes, imo veſtri
ſeptuaginta interpretes tranſtulerunt?
nihil equidem. Vos autem Hebręi, ſiue
maiores veſtri loco illius dictionis, Caru,
poſuiſtis, ſiue poſuerunt hanc aliam He
braicam dictionē, quaſi ſimilem. ſ. Caari,
quę idem ſignificat Hebraice, quod Leo
Latine.

Oppoſitio. Opponit Iudęus, dicens: Qua
re Hieronymus preſbyter veſter in ſua
tráſlatione ſm veritatem Hebraicam tra
ducta ad preces Sophronii, non poſuit
hoc verbum, Foderunt?

Reſponſio. Rñſio. Nõ po
ſuit eqdem hoc verbũ, Foderũt, ſed aliud
poſuit verbũ. ſ. Vnxerũt: vnde orationē
pfectã cum ſuo verbo iueniri in Hebræo
aperte demõſtrauit. Quare aũt poſuerit,
Vnxerunt, & non Foderunt, aliã nõ poſ
ſum certã, & veram rõnem reddere: niſi
qa eum locũ ſic in Hebręo inuẽnit: qa eo
tpe Hebręi locum illum iam mutaſſe, &
corrupiſſe potuiſſent, ſed honeſtiori mo
do, q̃ moderniores. Poſſem ēt aliter rñde
re, & forte melius: Aeditionē Beati Hiero
nymi fuiſſe mutatã, ſiue ſcriptorꝝ, vel li
brariorꝝ vitio, vel inaduertentia, vt ipſe
narrat ĩ Prologo Pſalterii. Si enim prima
correctio, & emendatio, quã ipſe fecerat
in ipſa Septuaginta interpretum æditio
ne, ſic deprauata ēt fuerat, eo adhuc viuē
te, & ita deprauata vt iterꝝ emendari, &
corrigi neceſſe fuerit, quanto magis in
tanto tpis ſpatio credendũ eſt eam fuiſſe
deprauatam: & maxime cum lineæ, & ſi
gna radiãtia, de qbus in eo Prologo mē
tionē facit in noſtris non habeant Codi
cibus. Sed ne vlterius ſup hac mutatione
noſtrã protrahamus diſputationē, audi
Iudęe, qd tui dicunt Thalmudiſtæ, ſiue
Rabini in Bereſid raba ſup cap. xviii. Ge
neſeos, ſic à Thalmudiſtis dicit: & maxi
me à Rabi Moyſe prædicatore: Et Abrã
adhuc ſedebat corã dño. & ibi dicit:
Quid eſt qđ dicit pars Pſalmi. xvii. Et de
diſti mihi protectionem ſalutis tuę? ipſe eſt
Abraam, cui Deus dixerat: Noli timere
Abraam: ego protector tuus ſum: & dexte
ra tua ſuſcepit me: ipſe ē Meſſias, de quo
ſcriptum eſt: Dixit dñs dño meo &c. Di
xit Rabi Symeõ: Hoc eſt qđ dicit textus:
Et Abraam adhuc ſtabat corã dño: corre
ctio eſt doctorꝝ: qa adhuc ita primitꝰ ſcri
ptũ erat: Et Deꝰ adhuc ſtabat corã Abrã:
ſed hęc ē vna correctionũ, quas doctores
fecerũt in ſacra ſcriptura: ĩter quas corre
ctiones fuit correctũ illud Pſal. xxi. Quia
circũdederunt me canes multi: ꝯciliũ ma
lignantium obſedit me: foderunt manus
meas, & pedes meos &c. Et doctores in
corrigendo loco huius dictionis, Caru,
quę idē ſignificat Hebraice, qđ Foderũt
Latine, ſcripſerunt, Caari, quod idem ſi
gnificat Hebraice, quod Leo Latine: & q̃
multas alias fecerunt mutationes: vt la
tius in Midriſilim ꝯtinet: vbi correctio
nes ipſę annumerant. In quo qdem lib.
ad oſtendendũ: ꝙ illa ſcripturæ loca nõ
fuerunt correcta, ſed vitiata, & falſificata,
dicit: Quod ꝓpter huiuſmodi mutatio
nes, dixit Propheta: Et peruertiſtis verba
Dei viui dñi Sabaoth, Dei veſtri. Et Hie
remias cap. viii. inquit de illis: Et verita
tem non loquent, docuerunt linguã ſuã
loq falſum. Ecce q̃ perſpicue in Hebręorꝝ
libris illi, q verba legis Dei mutauerũt, fal
ſi, atq; mẽdaces reputant, & vocant, & q
dem merito. Cõſtat igit Iudęos timentes
ne ex hoc textu: Foderũt manus meas, &
pedes meos: quod nulli alii ex ꝯtentis in
ſacra ſcriptura, niſi Chriſto, manibꝰ, & pe
dibus ꝯfixo, applicari poſſet, Chriſtũ verꝝ
fuiſſe Meſſiam fateri ꝯuincant, lrãm anti
quã puerterũt, & corruperũt: vt diximꝰ.

¶ Quod aũt verꝝ ſit, ꝙ Chriſtus in Cruce
ꝯfixus fuerit, aliis etiam idoneis pro
bari poteſt fundamentis.

Geñ. c. i. Faciamus hoiem ad imaginē,
& ſilitudinē nrãm. dicite Iudęi: Quid ſi
bi voluit hęc ſcriptura, niſi pluralitatem
pſonaꝝ in diuinis nobis intimare volue
rit? Qđ ſi cũ aliqbus Rabinis veſtris dice
tis, Deũ hoc modo loquẽdi vſum eſſe, ꝓ
pterea qa cœleſtē familiã ꝯſuluit, dictum
veſtrum nullum eſt, cum omnia cœleſtia

Deo

Digitized by Google

Deo ſeruiant, & eoꝝ cōſilio, aut auxilio ipſe non indigeat: necnon & id quod à modernis, puta à Rabi Dauid, & Rabi Moyſe Gerūdenſi ſuper loco iſto dr̄, vanum eſt, q̄a volunt Deū tūc cum terra locutum eſſe: eo q̄a & de diuino, & terreno homo cōpoſit⁹ ſit. Fatuitas enim eſt dicere: ꝙ pro hoīs creatione Deus terrā ſibi coadiutricē aſſociaret: ex eo ꝑterea, quod ad imaginē, & ſimilitudinē nr̄am. dixit, vbi Hebraica lr̄a habet, Be almenu chidmutenu, aliud ſignificare non intēdit, niſi Chriſti crucifixi imaginē, & ſimilitudinem: q̄ ab initio, & ante ſæcula in diuina mente fuit. Nō enim ignorāt Hebræi dictionē illam, Bezalmenu, idē q̄d in Crucem noſtram in Latino ſignificare: ex qua Chriſti figuratur paſſio: cuius neceſſitatem primi parētes noſtri, mādatum Dei non obſeruātes cauſauerūt. Zacharias nanq; Propheta. c. xiii. hoc idem approbat, dicēs: Et dicetur ei: quid ſunt plagę iſtæ in medio manuū tuaꝝ? & dicet: His plagatus ſum in domo eoꝝ, q̄ diligebant me.

Quod iſtis plagis vulneratus fuerit ī palmis ſuis ille iuſtus, q̄ pro argento fuit venditus (vt inquit Amos Propheta) & qui calcauit torcular (vt inq̄t Eſaias) & q̄ captus fuit in peccatis noſtris (vt inquit Eſaias) teſtatur Zacharias ex verbis antedictis: vt inq̄t Rabi Samuel Iſraelita in Epiſtola ſua ad Rabi Iſaac Magiſtrum Synagogę. Ex prædictis igitur conſtat Rabinum illū Samuelem fateri iuſtū illum in palmis ſuis fuiſſe vulneratū: vt inquit Zacharias. Obiectio Si autem aliquis opponeret antedicta verba de Chriſti plagis intelligi non poſſe: q̄a id obſtare arbitretur: In domo eoꝝ, qui diligebāt me: cum in Pſalmo. xxi. dicatur ꝯtrarium his verbis: Circūdederunt me canes multi: ꝯſilium malignātium obſedit me. Et illud aliud Sapiētiæ. c. ii. vbi poſt multa narrata ad Chriſti perſecutionem, demū addit: Hęc cogitauerunt, & errauerūt: excęcauit eni eos malitia: vt dictū fuit ſuperius. c. xliiii. huius. vi. libri. Reſponſio. Reſponderi poſſet. Non obſtantibus oppoſitis, Zachariæ verba ſuperius poſita de Chriſto ad literam intelligi poſſe: cum nulli alii niſi Chriſto ī ſacris literis huiuſmodi manuū, & pedū perforatio, & cōfixio applicari poſſit: vt etiam dictū fuit ſuperius. licet enim in ꝓdictis Zachariæ verbis dicat̄: In domo eorum qui diligebant me, nihil tñ affert contrarii in hac interpretatione: qm̄ illud, Diligebāt, non eſt exponēdum ſm̄ id quod erat, ſed ſm̄ id quod eſſe debebat. Nam Hebræi tum qm̄ Chriſtus ab ipſis deſcenderat Hebræis ſm̄ carnem: tum ēt pp multa, & maxima beneficia, quæ multipliciter eis contulerat, curando, & ſanando eos à languoribus ſuis quamplurimis: & interdum ēt mortuos ad vitam reuocādo, rōnabiliter eum diligere debebāt. Exponēdo igitur illud, Diligebant me. i. diligere debebāt, nihil contrariatur, licet non dilexerint: immo è contra ex odio, & malitia in eum ſæuierint. Item eiuſdem Zacharię. c. ix. dr̄ hoc ipſum, his verbis: Qm̄ extēdi mihi Iudam quaſi arcū: ipleui Ephraim &c. Extendi mihi Iudam. i. Ieſum Chriſtum ex Tribu Iudę natū, quātum ad humanitatem ſpectat: quaſi arcum in Cruce. ſ. cōfixum: quo arcu debellauit aereas ꝑteſtates: hoc ē Dęmōnes, vt inq̄t Bernardus: Chriſtus debellauit aereas poteſtates non manu armata, ſed Cruci affixa: non equo reſidens, ſed in Cruce pēdēs. & ſequitur Zacharias: Impleui Ephraim. i. Apoſtolos: qui quaſi oēs fuerūt de Regno Ephraim: hoc eſt decem Tribuum: quod frequēter dicit̄ Ephraim: eo ꝙ Ieroboam Hebræorum Rex fuit de Tribu Ephraim. hos aūt Apoſtolos impleuit dominus ſpiritu ſancto in die Pentecoſtes poſt ei⁹ reſurrectionē: vt Actuū. c. ii.

Secundo Regum. c. xxii. Docēs man⁹ meas ad prælium, & cōponens quaſi arcū æreū brachia mea. Abbachuch quoque. c. iii. ſiue in ſuo Cantico metrice cōpoſito hoc ipſum affirmat, dicens: Cornua in manibus eius: ibi abſcondita eſt fortitudo ei⁹: & ibi eſt finis verſus apud Hebręos. & eſt ſenſus: Cornua in manibus eius. i. trophęa Crucis ſm̄ Gloſam: quia per extenſionem manuū Chriſti in Cruce, cornua atq; Crucis ſunt expreſſa.

Digitized by Google

In qua quidem Cruce abſcondita eſt fortitudo eius: ſcilicet diuinitatis: quam aliter, q̃ fecerit in paſſione ſua demonſtrare noluit: ſed exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens factus obediens vſq; ad mortem, mortem aũt Crucis: vt inquit Apoſtolus ad Philip. c. ſecundo.

Oſeæ. c. xi. hoc ipſum dicitur, his verbis: Et ego quaſi nutritus Ephraim portabam eos in brachiis meis: & neſcierũt, ꝙ curarem eos: hoc eſt in extẽſione brachiorum meorum in Cruce ad æternam btitudinẽ ducebã eos, & ſcire noluerũt.

Numeri etiam. c. xxi. hoc idem futurũ eſſe figuratum fuit, his verbis: Venerũt ad Moyſem, atq; dixerunt: Peccauimus, quia locuti ſumus contra dominum, & te: ora vt tollat à nobis ſerpentes. Orauit Moyſes pro populo: & locutus eſt dominus ad eum: Fac ſerpẽtem æneum: & pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, viuet. fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum: & poſuit eum pro ſigno: quem cum percuſſi aſpicerent, ſanabantur. Sicut igitur à ſerpentibus percuſſi, aſpectu ſerpẽtis ænei exaltati pro ſigno ſanabantur: ſic credentes in Chriſto ſup ligno Crucis exaltatõ, virtute ſuæ paſſionis à ſuis liberantur peccatis: vt ipſemet Chriſtus prædixit Ioannis. c. iii. Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filiũ hominis, vt omnis qui credit in ipſo non pereat, ſed habeat vitam æternam. Iterum Ioãnis. c. octauo: Cum exaltaueritis filiũ hominis, tunc cognoſcetis, quia ego ſum, & à meipſo facio nihil. & Ioan. c. xii. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. De quo ſerpẽte æneo B. Auguſt. libro. x. de Ciuitate Dei. c. viii. ſic inquit: Serpentium morſus mortiferos immiſſos ad pœnam iuſtiſſimã peccatorum in ligno exaltato, atq; pſpecto æneõ ſerpente ſanatos: vt & populo ſubueniretur afflicto: & mors morte deſtructa, velut crucifixę mortis ſimilitudine ſignificaretur. Quem ſane ſerpẽtem propter facti memoriã reſeruatum, cum poſtea populus errans, tanquam idolum colere cœpiſſet, Ezechias Rex religioſa poteſtate Deo ſeruiens cum magna pietatis laude contriuit: vt quarti Regum capitulo. xviii. Vocabantq; nomen eius Neheſtam. Et quoniam infra libro. vii. c. vi. de hoc ſerpẽte dicunť plura, ideo ibi vide.

¶ Quòd autẽ corpus Ieſu clauis ferreis Cruci affixum fuerit, teſtatur.

Platina de Pontificum vitis in vita Beati Silueſtri Papæ. xxxiiii. dicens: Helena vero ædificato eo in loco templo; vbi Crucem repererat, abiẽs clauos, quibus Chriſti corpus Cruci affixũ fuerat, ſecum ad filium portat. Horum ille vnũ in frenos equi tranſtulit, quibus in prælio vteretur. Alio pro conno galeæ vtebatur. Tertium in mare Adriaticum (vt ait Ambroſius) ad compeſcendas ſęuientis maris procellas deiecit. hoc idem refert etiam Euſebius Cæſarienſis. Gregorius vero Turonenſis iſtos clauos quatuor fuiſſe aſſerit: ex quibus duos in freno poſitos fuiſſe ait: tertium in imagine Conſtantini, quæ Romæ ſupereminebat vrbi: & quartum in mare Adriaticum: quod vſque tunc fuerat nauigantium vorago, proiecit. De Cruce autem plura dixi ſuperius libro ſecundo, capitulo trigeſimo quinto: & adhuc alia dicenda ſunt infra capitulo ſexageſimoſexto huius ſexti libri. Nonnulli volunt illud Zachariæ capitulo decimoquarto: In die illa erit, qđ ſuper frenum equi eſt ſanctũ dño adimpletũ fuiſſe, qſi ex clauo, vel clauis dñi factum fuit frenum equi Cõſtantini &c.

¶ Quòd autem prædicta in Ieſu Chriſto adimpleta fuerint, infraſcriptis conſtat teſtibus.

Matthæi capitulo vigeſimoſeptimo dicitur: Tunc dimiſit illis Barabam: Ieſum autem flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur: & duxerunt eum vt crucifigerent: & poſtq̃ aũt crucifixerũt eum.

Marci capitulo decimoquinto: Pilatꝰ autem volens populo ſatiſfacere, dimiſit illis Barabã, & tradidit Ieſum flagellis cęſum, vt crucifigeretur. & parum infra: Et educunt illum vt crucifigerẽt eũ. & iterum parum infra: Et crucifigẽtes eũ &c. & iterum parum infra: Saluum fac temetipſum deſcendens de Cruce.

Lucę

Lucę cap. vigeſimotertio: Crucifixerūt eum. & Ioannis capitulo decimonono, hoc idem habetur. Cum autem hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quod Meſſias felle cibandus eſſet, & aceto potandus. Cap. LXV.

HAbetur hæc veritas ad literā Pſalmo ſexageſimooctauo, in quo de Chriſti paſſione contineri parum ſupra .lxii. oſtendi. Dicitur in hoc Pſalmo ad hanc veritatem oſtendendam: Dederunt in eſcam meā fel: & in ſiti potauerunt me aceto. Quid enim clarius dici poſſet? Et loquitur de re futura, tanquam præterita eſſet, propter prophetię certitudinem, vt eſt ſępiſſime Prophetarum mos.

Hieremiæ itidem Threnorum capitulo tertio, hoc ipſum dicitur per modum deplorationis, his verbis: Recordare paupertatis, & tranſgreſſionis: id eſt afflictionis meæ. & ſequitur: Abſinthii, & fellis. Moyſes etiam Deuteronomii capitulo trigeſimoſecundo, hoc ipſum prædixit, dicens: Vua eorum vua fellis, & botrus amariſſimus.

Sibylla quoque (vt inquit Lactantius Firmianus in ſuo Diuinarum Inſtitutionum Codice libro quarto, capitulo decimooctauo) ſic ait: In cibum autem fel, in ſitim acetum dederunt, inhoſpitalitatis hanc monſtrabunt menſam. Item alia Sibylla ibidem Iudæam terram his verbis increpat: Cum enim ſtulta Deum tuum non cognouiſti medentem mortalium mentibus: ſed & ſpinis coronaſti corona: horridumq́ue fel miſcuiſti. Quod repetit B. Auguſt. libro decimooctauo de Ciuitate Dei, capitulo vigeſimotertio.

¶ Quod autem hęc in Ieſu Chriſto adimpleta fuerint, his probatur teſtibus.

Matthæi capitulo vigeſimoſeptimo: Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum: & cum guſtaſſet, noluit bibere. Item parum inferius: Et continuo currens vnus ex eis, acceptam ſpongiā impleuit aceto, & impoſuit arundini, & dabat ei bibere. Marci etiā capitulo decimoquinto dicitur: Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, & non accepit. & infra: Currens autem vnus, & implens ſpōgiam aceto, circumponensq́; calamo, potum dabat ei. Lucæ itidem capitulo vigeſimotertio, hoc de aceto tangitur. Et Ioānis capitulo decimonono, de aceto, & hyſopo &c. Cū autem hæc alia cōditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quod titulus Crucis Chriſti non corrumperetur, vel mutaret, & quod Chriſti ſepulchrum à ſatellitibus cuſtodiretur.

Cap. LXVI.

ANnectens in ſimul ſupraſcriptas duas conditiones, quū earū probatio ex eodem emanat Prophetarū fonte, has in tribus Pſalmis oſtendemus veritates haberi. Iſti aūt tres Pſalmi ſūt: quinquageſimusſextus. lvii. & lviii. Quibus tribus Pſalmis huiuſmodi præponitur titulus: In finem ne diſperdas, vel corrumpas tituli iſcriptionē. per Dauid ſanè Pſalmorum intelligitur auctor. Verum primo: hoc eſt lvi. vltra illa verba: Ne diſperdas, vel corrūpas tituli inſcriptionem, hęc adduntur verba: Cum fugeret à facie Saul Regis Iſrael in ſpeluncam: ex qua verborum in ipſo titulo additione, nonnulli opinantur interpretes, in eo Pſalmo eam tangi hiſtoriā, de qua primo Regum. c. xxii. qū. ſ. Dauid fugit à facie Saul, & latuit in ſpelūca. Duo eñi habentur ex Pſalmorū titulo: primo auctor Pſalmi: ſecundo materia, de qua in eo tractatur. & ideo titulus Pſalmi eſt tāquam clauis: cuius miniſterio reſerātur occulta. ſicut enim quando claui aperta eſt Arca, manifeſta fiunt ea, quæ ibi clauſa erant: ſic itidem ex Pſalmorum titulis, omnis in eis contenta aperitur, & manifeſta fit materia. Sed quoniam in ea hiſtoria non legitur titulum aliquem per Dauid erectum fuiſſe: & in titulis horum trium Pſalmorum principaliter, & pręcipue dicitur: Ne diſperdas, vel corrūpas, tituli inſcriptionem,

Digitized by Google

ideo contenta in eo Pſalmo.lvi.de Dauid ad literam non ſunt exponenda, ſaltem in totum, ſed de Chriſto, qui per Dauid intelligitur: vt ſępius dictum fuit: & infra in hoc eodem capite probabitur. Per ſpeluncam autem humana Chriſti caro myſtice intelligitur: in qua diuinitas latuit, & latet. Materia autem ipſius Pſalmi.lvi.eſt Chriſti paſſio, & reſurrectio: vel martyrum Chriſti perſecutio, & liberatio. Intentio vero auctoris ipſius Pſalmi fuit monere, vt nullus titulo Crucis contradicat: ſed Chriſtum Regē ſuū, verbo, & opere ſuſcipiat, atq; confiteat. Pſalmo itidem proxime ſequenti: ſcilicet.lvii.hic pręponitur titulus: In finem ne diſperdas Dauid in tituli inſcriptione: & nil aliud additur. vnde Pſalmus ipſe vocem continet Prophetę de iudiciis, atq; iuſtitia commonentis: ſed titulo Pſalmi.lviii.poſt illa verba: In finem ne diſperdas, vel corrumpas tituli iſcriptionem, adduntur hæc verba: Quādo miſit Saul cuſtodire domum. Dauid, vt interficeret eum. ex qua additione nonnulli opinantur in hoc Pſalmo eam Dauid tangi hiſtoriam, de qua dicitur primo Regum.c.xix. quando Saul lancea percutere voluit Dauid coràm eo pſallētem: ſed Dauid declinauit ictum, & abiit in domum ſuam: Saul autem ſuos miſit ſatellites ad cuſtodiendum domum Dauid, vt eum interficeret: quod ſentiens Dauid, per feneſtram depoſitus aufugit. Sed ſi verba prędicto titulo addita recte conſiderentur: per ea nulla Pſalmi indicatur, nec pcipi poteſt materia: ſed hoc tantum: ꝙ ipſe Pſalmus compoſitus fuit à Dauid eo tempore, quo ipſe cuſtodiebatur in domo per ſatellites Saul. vnde attento, ꝙ ex titulo Pſalmi nulla certa habetur, ſiue percipitur materia: ideo circa ipſam aliqua alia ſunt adhuc ingrenda & primo hęc verba: Domine ſine iniquitate cucurri, & direxi. Quæ verba Dauid minime poſſunt conuenire, cū fuerit peccator, etiam ex cōfeſſione ſua: vt ꝯſtat in Pſalmo.l.vbi ſeipſum accuſans, ſic ſummum Deum deprecatur: Miſerere mei Deus ſm magnam miſericordiā tuam: & ſm multitudinem miſerationū tuarum dele iniquitatem meam. Magno nempe peccatorum pondere ſe opprimi ſentit, qui non ſolum magnam Dei miſericordiam, ſed etiam miſerationum ſuarū implorat multitudinē: cum ergo Dauid fuerit peccator, immo multis plenus peccatis, de eo nequaquam intelligi poſſe aperte cōſtat: ſed de illo intelligi debet, qui peccata noſtra portans, ſine vllo iniquitatis pondere, vſq; ad exitum corporeæ mortis cucurrit: vt ipſemet teſtatur Ioan.c.xiiii.dicēs: Venit enim Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. iſte igitur Pſalmus, quia Dauid docet per titulum cuſtodiri, Dominicæ paſſionis, ac eius ſepulchri cuſtoditi, & reſurrectionis prædicit, & declarat myſterium: fuit enim ipſe dominus à ſatellitibus Pilati ad Iudęorum inſtantiam in ſepulchro cuſtoditus. Quo tamen nō obſtante, glorioſe, & potenter reſurrexit: vt etiam in ipſo Pſalmo tangitur. vbi enim in tranſlatione noſtra habetur: Et tu domine Deus virtutum intende ad viſitandas omnes gentes, Hebraica veritas habet: Reſurge ad viſitandas omnes gentes. Reſurrectio enim Chriſti ad generalem mūdi iuſtificationem ordinata fuit: iuxta illud Apoſtoli ad Romanos.c.iiii. Reſurrexit propter iuſtitiam veſtram. Sed dato etiam, ꝙ materia horum Pſalmorum.lvi.&.lviii.eſſet de Dauid ꝓpter hiſtorias tactas in vltima parte titulorū, vt ſuperius dixi: reliqua pars tituli: videlicet illa verba: Ne diſperdas, vel corrumpas tituli inſcriptionem: quid ſignificant in dictis hiſtoriis Dauid? nihil ꝑfecto: cum in eorum neutra de tali corruptione aliqua fiat mētio: immo nec etiā de ipſius erectione: erunt igitur ſuꝑflua, ſi aliquid ſignificare non poſſunt. Et tamen credendum, & tenendum eſt, Prophetam ea ſine cauſa ibi non texuiſſe. Hieremię.c.xxiii. Ecce dies veniunt, dicit dominus: & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum. Quæ verba, tranſlatio Chaldaica, quæ apud Iudæos Targum nuncupatur, ſic interpretatur: Statuam Dauid Meſſiam iuſtum. vbi enim Hebraice di-

citur

Digitized by Google

citur Dauid, Chaldaice habetur Meſſias. Eſaię capitulo quinquageſimoquinto: Inclinate aurem veſtram, & venite ad me, & viuet anima veſtra: & feriam vobiſcũ pactum ſempiternum miſericordias Dauid fideles: vbi per Dauid intelligendus eſt Meſſias. quod veꝝ eſſe conſtat ex ſequentibus verbis .ſ. Ecce teſtem populis dedi eum Magnid: qa illa dictio Hebraica, Magnid, ſignificat Pricipem, vel principalem: ſicut etiã dicit Danielis cap. ix. Vſq; ad Chriſtũ Ducem: vbi eſt ſimiliter hæc dictio, Magnid, ad demonſtrandum eum principalem vnctum, & non Cyrũ. Pſal. lxxxviii. per Dauid itelligitur Chriſtus: quia illa, quę ibi dicuntur de Dauid non poſſunt in eo verificari: ſed in Chriſto tantum. Item Lucæ cap. i. hoc idem probatur, his verbis Angeli ad glorioſam virginem: Et dabit illi .ſ. Meſſiæ., dominus Deus ſedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis &c. Habetur inſuper in ſacris literis: ꝙ Dauid tenet typũ Chriſti: immo, quod plus eſt, in pluribus ſacrę ſcripturę locis habetur: ꝙ per Dauid intelligitur Chriſtus ad literam: vt Hieremię cap. xxx. Et non dominabunt ei amplius alieni: ſed ſeruient dño Deo ſuo, & Dauid Regi ſuo: ideſt Dei filio incarnato. Quod ſic eſſe verificatur per trãſlationem Chaldaicam Ionathæ: quæ apud Hebræos æquipollet Textui, quę ſic habet: Et obedient Meſſię filio Dauid Regi ſuo. Item Pſal. xvii. in calce Pſalmi: Magnificans ſalutes Regis eius: & faciẽs miſericordiam Chriſto ſuo Dauid: & ſemini eius vſq; in ſeculum. Item Hieremiæ cap. xxxiii. In diebus illis: & in tempore illo germinare faciã Dauid germen iuſtitię: & faciet iudicium, & iuſtitiam in terra. quo in loco trãſlatio Chaldaica ſic habet: In diebus illis: & in illo tempore ſtatuam Dauid Meſſiam iuſtum. Itẽ Ezechielis cap. xxxiiii. Et ſuſcitabo ſuper ea paſtorẽ vnum, qui paſcet ea ſeruum meũ Dauid: ipſe paſcet ea, & ipſe erit eis in paſtorem: ego autem dominus ero eis in Deum: & ſeruus meus Dauid Princeps in medio eorum: ſeruum meum Dauid: hoc eſt Chriſtum Meſſiam: quem ſeruum appellat ꝓpter aſſumpti corporis ſacramentum. Item eiuſdẽ Ezechielis cap. xxxvii. Et erunt mihi ppl's: & ego ero eis Deus: & ſeruus meus Dauid Rex ſuper eos: & paſtor vnus erit omnium eoꝝ. & parum infra: Et Dauid ſeruus meus Princeps eorum in ꝑpetuum. Nam Dauid in ꝑpetuũ non fuit Princeps Iudęorum: igitur ꝑ Dauid intelligendus eſt Meſſias. Item Eſaię cap. lv. Et feriam vobiſcum pactum ſempiternum miſericordias Dauid fideles. vbi trãſlatio Chaldaica ſic habet: Reuertentur filii Iſrael: & quęrent cultum Dei ſui: & obedient Meſſię filio Dauid. Item Oſeæ cap iii. Et poſt hæc reuertentur filii Iſrael: & quęrent dñm Deum ſuum, & Dauid Regem ſuum: vbi Chaldaica æditio habet: Reuertentur filii Iſrael: & quęrent cultum Dei ſui: & obedient Meſſiæ filio Dauid Regi ſuo. hoc ipſum ẽt ſentiunt Thalmudiſtæ in lib. de Agnigna, c p.endorſim ſup Danielis cap. xii. vbi dicitur: Sic throni, poſiti ſunt in plurali. Supra .212. & paulopoſt inqt: Thronus flãmę ignis, in ſingulari: inquiunt ibi Rabini: Verſus iſti aduerſari videntur. inquit Rabi Aquiba: Non aduerſant: qdam nanq; thronus pro Deo eſt: & alius pro Dauid. quod Rabi Salomon gloſat: Dauid ipſe eſt Meſſiach. Habet inſup in lib. magno lamẽtationũ, q lamentatio magna nuncupat, & in Chaldaica Arabici, inqt Rabi Iuda: Si hic Rex Meſſiach de viuis eſt, Dauid eſt nomen eius: ſi de mortuis, Dauid eſt nomen eius: intentio huius Rabini eſt, ꝙ ſiue ante tp̃s paſſionis ſuę, ſiue poſt, ſemp vocat Dauid. Et ibidem inqt Rabi Chamna: Vis auctoritatẽ ad hoc, repies. ii. Regũ, cap. xxii. Magnificans ſalutem Regis ſui: & faciens miſericordiã Chriſto ſuo Dauid: qa videret Chriſtus vnus, & Dauid alter: ſed dixit Chriſto ſuo Dauid, ad oſtendendũ, ꝙ ipſemet Dauid eſt, ſiue intelligendus eſt Chriſtus. Ecce quomodo in omnibus his locis pro Dauid intelligitur Chriſtus etiã ad literam. Voluit enim ipſe Chriſtus ſe ipſius Dauid nomine nuncupari: de cuius genere aſſumpturus erat & corpus, & aſſumpſit. Vnde atten

tis prędictis omnibus,& ipſis optime pō deratis,non erit à veritate alienū infraſcriptas duas ex antedictis facere ↄcluſiones. Primo ex illa parte titulorum prędictorum trium Pſalmorum: videlicet: Ne diſperdas, vel corrumpas tituli inſcriptionē, cōcludi poſſe, eam intelligi debere de titulo Crucis Dominicę: qui ad Iudęorum petitionem ſublatus, ſiue mutatus non fuit: ſed potius ↄfirmatus, qñ.ſ. Pilatus rñdit Hebræis hoc petentibus: Quod ſcripſi ſcripſi: vt Ioan. cap.xix.& eo magis, quia de titulo aliquo, & ſeu mutatione tituli, nihil in hiſtoriis Dauid antedictis apparet. Et hoc fieri debere arbitror, hac maxime cauſa, vt verba Prophetę: Ne corrūpas tituli inſcriptionem, abre,& ſine cauſa, ac inaniter dicta fuiſſe videantur. Altera vero ↄcluſio, quæ ex prędictis elici poteſt,& maxime in dicto Pſalmo. lviii. de cuſtodia adhibita ad domū Dauid, intelligatur ꝓprie,& vere de cuſtodibus, & ſatellitibus ad cuſtodiendum Chriſti ſepulchrum deſtinatis: licet etiam de Dauid in domo cuſtodito verificari poſſit in parte ſm hiſtoriam. in parte dixi: quia cuſtodierunt domum, non autem Dauid, qui iam de domo per feneſtram exiuerat. Sed audiamus etiam Hieremiam Prophetā Spiritu diuino afflatū, quæ,& qualia, ac quāta de paſſione dñi noſtri Ieſu Chriſti dixerit: poſtq̄ in primo, & ſecūdo capitulis ſuorum Threnorum deſtructionem Hieruſalem deploraſſet: cum ipſa ciuitas eſſet totius Regni Iudæorum caput: quia in tertio ipſorum Threnorum caplo, ↄuertit ſe ad deplorandū ipſius Chriſti paſſionē in multis articulis: & hoc ex ꝓphetica viſione: nā ipſe ibidem in pſona eiuſdem Chriſti primo conqritur de expoliatione veſtimentorum ſuorum, qa eum ſicut pauperem nudauerūt. Inqt enim: Ego vir videns paupertatem meam. Secundo vero lamentaẜ de ſua captione, & alligatione, quæ fuit facta nocte à cohorte, & tribunis. vnde ſubdit: Me minauit,& adduxit in tenebris,& non in lucem. Tertio vero lamentaẜ de ſua vexatione, qua per totā noctē in domo Annæ,& Caiphę fuit à Iudæis vexatus. vnde ſubdit: Tantū in me vertit,& ↄuertit manū ſuam tota die: vetuſtā fecit pellem, ædificauit in gyro, in tenebroſis collocauit me. Quarto vero lamentatur de ſua ↄclauatione pedū. vnde ſubdit: Circūædificauit aduerſum me, vt nō egrediar, aggrauauit compedem meum. Quinto vero lamentaẜ de ſua acclamatione, qua clamauit in Cruce abſq; exauditione, vt videbatur, cū ſubdit: Sed & cū clamauero,& rogauero, excludet orationē meā: ↄcluſit vias meas lapidibus quadris &c. Sexto lamentatur de ſua illuſione,& blaſphematiōe, de qua ſcriptū eſt: Prætereuntes blaſphemabāt eum, mouētes capita ſua: & hoc facit, cū ſubdit: Vrſus inſidians factus eſt mihi: poſuit me quaſi ſignū ad ſagittā. factus ſum in deriſum omni populo: canticū eorum tota die. Septimo lamentatur de ſua cibatione, & potatione ex vino myrrhato mixto cum felle: Vas enim poſitū erat plenū aceto: & hoc facit, cum ait: Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me abſinthio: recordare abſinthii mei,& fellis. Octauo lamētaẜ de ſua ſolitudine in Cruce, & derelictione omnium, excepto latrone: de cuius agit ↄuerſione, cum ait: Memoria memor ero: & tabeſcet in me anima mea. ſequiẜ verbum Chriſti ad latronem: Noui in diluculo multa eſt fides tua. & ſequiẜ verbū latronis: Pars mea dñs, propterea expectabo eum. Nono lamentaẜ de multiplici ſui colaphizatione, cum ait: Dabit percutienti ſe maxillam: ſaturabiẜ opprobriis. Decimo lamentaẜ de lachrymatione,& lachrymarum effuſione in Cruce. de qua dicit Apoſtolus ad Hebræos: Quod cum lachrymis, & cum clamore valido preces obtulit Deo: & hoc facit, cum ſubdit: Oculus meus afflictus eſt. ſequiẜ: Diuiſiones aquarum deduxerūt oculi mei. Vndecimo lamentaẜ de morte, & ſepultura, & lapidis obuolutione ad hoſtium monumenti, cum ait: Venatione ceperunt me quaſi auem: lapſa eſt in lacū vita mea: & poſuerunt lapidem ſuper me. Duodecimo lamentaẜ de mulierum fletu,& eiulatione. vnde ait: Inundauerunt aquę ſuper caput meū. Decimotertio vero agit de ſua deſcenſione ad Limbum, cum dicit:

Digitized by Google

cit: Inuocaui nomen tuum de lacu nouiſſimo: vocem meam audiſti. Decimoquarto agit de ſua reſurrectione ibi: Appropinquaſti in die, qua inuocaui te: iudicaſti domine cauſam animæ meæ. Decimo quinto de Iudęorum malitioſa machinatione, qua poſt reſurrectionem dederunt pecuniam militibus: vt dicerent, ꝙ Diſcipuli, eis dormientibus, fuerant corpus eius furati. & ideo ſubdit: Vidiſti domine iniquitates eoꝝ labia inſurgentium: & meditationes eoꝝ aduerſum me. Decimosexto vero, & vltimo de cõdigna eorum punitione ꝓpter illud peccatum: & eorum deſtructione, & perſecutione, quã hodie patiuntur. vnde ſubdit in finẽ lamentationis: Perſequeris in furore, & cõteres eos ſub cœlo dñe. Et in hoc antedicta lamẽtatio tertia: hoc eſt tertii capituli Threnoꝝ finitur. Et eſt notandum: ꝙ cum anteriores duæ lamẽtationes vnius literæ alphabeti clauſulas multas contineant: nec fit niſi vna ſeries literarum in tota lamentatione: in hac tamen literæ triplicantur: & cuiq; clauſulæ litera prænotatur: in ſignum amplioris doloris, & maioris lamenti.

¶ Quòd autem titulus poſitus fuerit ſuper Cruce dñi, & non fuerit ſublatus, nec mutatus &c. Quod ſepulchꝝ Chriſti fuerit à ſatellitibus cuſtoditum, his cõſtat teſtimoniis.

Matthęi cap. xxvii. Et impoſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptã: Hic eſt Ieſus Rex Iudæoꝝ. & in calce ipſius capitis dicitur: Altera autem die, quę eſt poſt Paraſceuem, ꝯuenerunt Principes ſacerdotum, & Phariſæi ad Pilatum. dicentes: Dñe recordati ſumus, qa ſeductor ille dixit adhuc viuens: Poſt tres dies reſurgam: iube ergo cuſtodiri ſepulchrũ, vſq; in diem tertium, ne forte veniant Diſcipuli eius, & furentur eum, & dicãt plebi: ſurrexit à mortuis: & erit nouiſſimus error peior priore. Ait illis Pilatus: Habete cuſtodiam: item cuſtodite ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes munierunt ſepulchrum ſignantes lapidem cum cuſtodibus. Et Matthæi capitulo vigeſimooctauo, dicitur de cuſtodibus ſepulchri pretio corruptis à Principibus ſacerdotum &c. Ioannis cap. xix. Scripſit autem & titulũ Pilatus: & poſuit ſuper Crucem: erat autem ſcriptum: Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum: hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt: quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus eſt Ieſus &c. Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: Noli ſcribere Rex Iudæorum: ſed quia ipſe dixit: Rex ſum Iudæorum. Reſpondit Pilatus: Quod ſcripſi ſcripſi &c. De hoc titulo Crucis Platina de vitis Põtificum, in vita Innocentii octaui Papæ ccxxi. de titulo Crucis iuento ſic inquit: Eius tempore inuentus Crucis titulus in baſilica Crucis in medio templi pariete occluſus cum triplici lingua: Ieſus Nazarenus Re. cætera deficiunt. Cum autem hæc alię conditiones in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpletæ fuerint, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ De loco, in quo crucifixus fuit Chriſtus.

Paſſus eſt Chriſtus extra ciuitatem Hieruſalem: non autem intra, vt figuræ reſponderet veritas. Nam vitulus, & hircus, qui ſolemniſſimo ſacrificio ad expiationem totius multitudinis offerebãtur, extra caſtra comburebantur: vt Leuitici capitulo decimoſexto, propter quod & Ieſus, vt ſuum ſanctificaret populum, extra portam paſſus eſt. vnde Apoſtolus ad Hebræos capitulo decimotertio inquit: Exeamus igitur ad eum extra caſtra: improperium eius portantes. vacca etiam ruffa in holocauſtum domino in monte Oliueti per ſingulos annos cremabatur: ex cuius cinerib⁹, & aqua populus Iſrael expiabatur: vt dicitur Numeri cap. xix. Apoſtolus autem ad Hebræos caplo nono inquit: Si enim ſanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti. Aliam etiam aſſignat rationem Chryſoſtomus in Sermone de paſſione, dicens: Voluit dominus pati, non ſub tecto, nec in templo Iudaico, ne Iudæi ſubtrahe-

Digitized by Google

rent ſacrificium ſalutare, ne putarent pro illa tantum plebe oblatum: & ideo foras ciuitatem, foras muros, vt ſcias ſacrificiũ eſſe cõmune: quod totius terrę eſt oblatio: quod cõmunis eſt purificatio. In quo igitur loco foras ciuitatem paſſus eſt ipſe Ieſus? in eo nempe loco, in quo & habitaſſe dicitur, & mortuus eſt Adam protoplaſtus: vnde locus ille Caluaria appellatur ſcilicet: ꝙ ibi ſit antiqui hominis Caluaria cõdita: vt ſecundus Adam: hoc eſt Chriſtus, virtute, & merito ſanguinis ſui de Cruce ſtillantis primi Adæ, & iacentis protoplaſti peccata dilueret. Quod quãtum ad locum ex dictis Beati Ioannis Euangeliſtę verificatur capitulo decimonono, vbi ſic dicitur: Suſceperũt autem Ieſum, & eduxerunt, & baiulans ſibi Crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluarię locũ: Hebraice autem Golgotha: vbi crucifixerunt eũ. Matthæi autem capitulo vigeſimoſeptimo, dicitur: Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod eſt Caluariæ locus. & ſimiliter Marcus capitulo decimoquinto. Caluarię autem locus dictus eſt, eo quod in eo damnati capite truncabanť.

Oppoſitio. Audiens hęc Iudęus opponit, dicẽs: Quod Adam primus humanę naturæ parens ibi ſepultus fuerit: me à veritate deuiare aſſerit: cum conſtet Ioſue capitulo decimoquarto, ipſum in Ebron fuiſſe ſepultum: qui locus in diuiſione terræ promiſſionis datus fuit Caleph Iephonę Canezeo: ſic enim ſcriptũ eſt: Benedixitq; ei Ioſue: & tradidit ei Ebron in poſſeſſionem: atq; ex eo fuit Ebron Caleph filio Iephonę, & Canezeo vſq; in pręſentem diem: quia ſecutus eſt dominum Deum Iſrael. nomen Ebron, antea vocabatur Cariatharbe: Adam maximus ibi iter Enachim ſitus eſt: hęc ibi. Cariatharbe autem interpretatur (vt inquit ipſe Iudæus) villa, vel ciuitas, aut locus quatuor: eo quod quatuor Patriarchę ibi ſepulti ſint cum vxoribus ſuis: ſcilicet Adam, Abraam, Iſaac, & Iacob: ex quo (vt arguit Iudæus) Adam non fuit ſepultus in Hieruſalem, ſiue paulo extra eam, vt dixiſti.

Reſponſio. Reſponſio. Si ſequens Ioſue capitulũ: hoc eſt capitulũ decimũquintũ: legiſſes ò Iudęe, fortaſſe aliter ſentires: in eo nanq; capitulo, ea terræ promiſſionis pars deſcribitur, quæ Tribui Iudæ in partem contigit cum ſuis circunquaq; terminis: intra quos erat Hieruſalem: qua deſcriptione finita, ſubdit ipſe Ioſue: Hi ſunt termini filiorum Iuda per circuitũ in cognationibus ſuis: & adhuc continuans, ſtatim ſubdit: Caleph vero filio Iephonę dedit partem in medio filiorum Iuda, ſicut præceperat ei dominus Cariatharbę patris Enach, ipſa eſt Ebron: deleuitq; ex ea Caleph tres filios Enach &c. Et quoniam dixiſti ò Iudæe Cariatharbe interpretari villa, vel ciuitas quatuor: ideſt Adam, Abraam, Iſaac, & Iacob: quos quatuor Patriarchas ibi cum vxoribus ſuis ſepultos eſſe dixiſti: & propterea concludis Adam primum hominem in Ebron ſepultum fuiſſe: ſed ſcias velim ex his Ioſue verbis decimiquinti capituli. Cariatharbę patris Enach, ipſa eſt Ebron: expreſſe ſignificari, ꝙ Cariatharbe ideo prius nominabatur hic locus: eo quod eſſet ciuitas Arbæ patris Enach, qui ibi dominabatur: & à quo Arbe gigante alii deſcenderunt gigantes: vtputa tres illi filii, quos poſtea deleuit Ioſue. Vnde aliqui voluere: quod locus ille Cariatharbe ſic denominatus fuerit: eo ꝙ quatuor gigantes ibi ſepulti eſſent: ſcilicet Arbe, & tres filii ſui. Sed magis conſonat veritati illud Ioſue capitulo decimoquinto: quod Cariatharbe vocaretur: eo ꝙ fuiſſet ciuitas Arbę. Nec huic ſententię obſtat illud Ioſue capitulo decimoquarto: Adam maximus ibi iter Enachim ſitus eſt: quoniam non ſolum per hoc nomen Adam: quod primo humanæ naturæ parenti appropriatum fuit, ipſe primus homo ſignificatur: ſed eſt etiam nomen commune ſignificans quẽcunq; hominem: eo quod ipſe primus fuiſſet homo: & principium omnium naturę humanę indiuiduorum: & per conſequens totius ſpeciei ſuę: ſicut Deus eſt principium vniuerſi: vt in hoc quædam eſſet ſimilitudo hominis ad Deum propter humanæ naturæ dignitatem. Vnde Actuum capitulo decimoſeptimo, inquit

Digitized by Google

inquit Apl's: Deus fecit ex viro omne genus hominum. Quòd autem per Adam intelligatur quilibet homo: & maxime in veteri teſtamento, patet ex his Beati Hieronymi verbis in Homelia matutini Cathedrę ſancti Petri: Quem dicunt homines eſſe filium hominis? non dixit, Quẽ me eſſe dicũt hoies, ſed Filium hominis: ne iactanter de ſe quęrere videretur. Et nota ꝙ vbicunqꝫ ſcriptum eſt in veteri teſtamento: Filius hoîs, in Hebręo ſcriptũ eſt, Filius Adam. Illud quoqꝫ qđ in Pſalmo legitur: Filii hominum vſquequo graui corde: in Hebręo dicitur, Filii Adam. Quæ igitur ſuperius diximus, non obſtátibus Iudęi oppoſitionibus, non infringunt, ſed in ſuo robore permanẽt. Beatus tñ Hieronymus, in vitam, obitum, & res geſtas Paulę ſanctę, inquit: Atqꝫ inde cõſurgẽs aſcendit Ebron: hoc eſt Cariathar be: ideſt oppidum viroꝝ quatuor, Abraã, Iſaac, Iacob, & Adam magni, quẽ ibi cõditum iuxta librum Ieſu Naue Hebręi autumant: licet pleriqꝫ Caleph quartum putent: cuius ex latere memoria demonſtratur. Item ipſe Beatus Hieronymus ſuper Matthęo hoc idem ſenſit. Conſtat etiam hoc idẽ ex verbis Abraæ Geñ. cap. xxii. vbi dicit: Leuauit Abraam oculos ſuos, viditq́; poſt tergum arietem inter vepres hęrentẽ cornibus: quem aſſumens obtulit holocauſtum pro filio: appellauitq́; nomen loci illius: Dñs videt. Pręuidit enim in ſpiritu Patriarcha Abraam in eodẽ loco, quo ipſe imolauit hircum (vel arietẽ) pro filio, Chriſtum pro oîum ſalute eſſe crucifigendũ: & ideo appellauit nomen loci illius: Dñs videbit. in Hebręo autem dicitur: In monte dñs videbitur: quaſi dixerit: Dñs Deus incarnatus videbit imolari, & crucifigi in iſto monte, & loco: vbi iſte aries fuit imolatus pro Iſaac à morte liberato. Item Iacob in eodem loco vidit ſcalam, & Deum innixum ſcalę: vt Geñ. cap. xxviii. per quam viſionem pręuidit Chriſtum ibi crucifigendũ: & ideo erexit lapidem in titulum. Beatus Thomas de Aquino in tertia parte ſuę Sũmę. q. xlvi. ait: Quidam expoſuit Caluarię locum, in quo ſepultus eſt Adam: & ſic ideo appellatum: quia ibi antiqui hoîs ſit cõditum caput: fauorabilis interpretatio mulcens aures populi, nec tamen vera. Extra vrbẽ enim, & foras portam, loca ſunt, in qbus truncátur capita damnatoꝝ: & Caluarię: ideſt decollatoꝝ ſumpſerunt nomen. Et ſunt verba Chryſoſtomi ſuper Matthęo. & ſequitur: Pręterea autem ibi crucifixus eſt Ieſus: vt vbi erat area damnatoꝝ, ibi erigerentur vexilla martyrii. Adam vero ſepultũ iuxta Ebron, in lib. Ieſu filii Naue: ideſt Ioſue. xiiii. legitur: Magis autem Ieſus crucifigendus erat in loco cõmuni damnatoꝝ, q̃ iuxta ſepulchrum Adæ: vt oſtenderetur ꝙ Crux Chriſti non ſolum erat in remedium contra peccatum pſonale ipſius Adę: ſed in remedium ẽt ꝯtra peccatum totius mundi. hoc idem ſcribit Damaſus Papa.

¶ De Cruce, in qua ꝯfixus fuit Chriſtus, & de clauis, & lanceę ferro.

De Cruce domini vltra ea, quę ſupius lib. iii. cap. xxxv. dicta ſunt: nonnulla ẽt ſilentio prętereunda non eſſe exiſtimaui: quę à Platina de Pontificum vitis narrantur. & primo in vita Euſebii vnici Papæ .xxxii. Conſtantino, & Mezentio imperátibus, inquit: Dum viueret ipſe Euſebius, Crux dñi inuẽta eſt quinto Nonas Maii: & ab Helena Conſtantini matre exornata, ac in magna veneratione habita: baptizat & Iudas Crucis inuentor: quẽ poſtea mutato nomine Cyriacum vocarunt. huius tempore fuit Lactantius Firmianus. Hic autem Euſebius ſcripſit librum de Pręparatione Euãgelica. Itẽ idẽ Platina ĩ vita Beati Silueſtri primi Papæ. xxxiiii. inquit: Aedificatur Imperatoris iuſſu Baſilica in atrio Seſſoriano, ſub titulo ſanctę Crucis in Hieruſalem: vbi ſanctę Crucis partem aliquam repoſuit inuentam ab Helena matre fœmina incomparabilis fidei, & religionis. Hęc enim magnitudine animi mota, & ex viſis nocturnis Hieroſolymam petiit, vt lignum Crucis perquireret. difficile id quidem erat: qa ab antiquis perſecutoribus eo loci ſimulachrum Veneris collocatum fuerat: vt Chriſtiani Venerem Saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, vbi

Digitized by Google

locum ipſum ruderibus purgaſſet, tres cō
fuſo ordine Cruces reperit. In vna inſcri-
ptio illa legebat̃ tribus linguis. I.N.R.I.
Stabat autem Macarius illius vrbis tum
Epiſcopus: qui vnā ex his manibus cū re
ligione retinēs, verā eē dicebat: at tertia
mulieri mortuæ admota eidē vitam reſti-
tuit. hanc ob rem Conſtantinus motus
ædicto vetuit: vt quiſpiam deinceps eo
ſupplicio non vteretur. Helena vero ædi
ficato eo in loco templo, vbi Crucem re-
pererat, abiens clauos, quibus Chriſti cor
pus Cruci affixum fuerat, ſecum ad filiū
portat. Horum ille vnum in frenos equi
tranſtulit, quibus in prœlio vteretur. Alio
pro cono galeæ vtebatur. Tertium in ma
re Adriaticum (vt ait Ambroſius) ad com
peſcendas ſæuiētis maris procellas deie
cit. Illa autem Crucis pars, quam eadem
mulier ſecum in thecis argenteis detu-
lerat, gemmis, & auro diſtincta in Baſili-
ca Seſſoriana collocatur: hinc hæc mu-
nera adducuntur &c. Hos autem clauos
Gregorius Turonenſis quatuor fuiſſe aſ-
ſerit: ex quibus duos in freno poſitos
fuiſſe: tertium in imagine Conſtantini,
quæ Romæ ſupereminebat vrbi: & quar
tum in mare Adriaticum: quod vſq; tūc
fuerat nauigantium vorago, proiecit.

Beatus Hieronymus ad Paulinum: Ab
Adriani temporibus vſq; ad Imperium
Conſtantini per annos circiter centum
octuaginta in loco reſurrectionis ſimula-
chrum Iouis in Crucis rupe ſtatua ex
marmore Veneris à gentibus poſita cole
batur: æſtimantibus perſecutionis aucto-
ribus: ꝙ tollerent nobis fidem reſurre-
ctionis, & Crucis, ſi loca ſancta per idola
polluiſſent. De Cruce Chryſoſtomus in-
quit: Crux de pœnis latronum trāſit ad
frontes Imperatorū. Item Platina in vita
Gregorii noni Papę. clxxxiiii. inquit: Bal
duinus autem, qui mortuo Ioāne, biēnio
Conſtantinopolitanū tenuerat Imperiū:
cum ægre ſe ab hoſtibus inopia ærarii tu
taret̃: & filium pignori mercatoribus Ve
netis ob æs mutuo acceptū dedit: & ex
ædibus ſacris ablatū plumbū, ac item lā-
ceam illam, ſpōgiamq;, qua Chriſtus Sal-
uator noſter hinc potus eſt, hinc vulnus
accepit, Venetis pecunioſis vendidit. Da
maſus etiam Papa ad Beatū Hieronymū
de vita Pōtificum, in vita Sergii natione
Syri Antiochię regionis, ſic ait: Hic Bea-
tiſſimus vir in Sacrario Beati Petri Apo-
ſtoli capſam argenteā in angulo obſcuriſ
ſimo iacentē: & ex nigredine trāſactę an-
noſitatis nec ſi eſſet apparentē, Deo ei re-
uelante reperit. Oratione nanq; facta, ſi-
gillū expreſſum abſtulit: locellū aperuit:
in quo interius plumaciū ex olo ſirico ſu
perpoſitum: qđ ſtauracim dicit̃, inuenit:
eoq; ablato inferius Crucem diuerſis, ac
pretioſis lapidibus perornatam inſpexit:
de qua tractis quatuor petal. in qbus gē-
mę clauſę erāt miræ magnitudinis: & in-
effabilem portionem ſalutaris ligni Do-
minicę Crucis interius repoſitam inue-
nit: quę etiam ex die illo ꝓ ſalute huma-
ni generis ab omni populo Chriſtiano
die exaltationis: ſcilicet Crucis, in Baſili
ca Saluatoris, quę appellatur Conſtanti-
niana, oſculatur, & adoratur.

Item Platina in vita Deuſdedit vnici
Papę. lxx. cum de Heracleo Imperatore
victoriam cōtra Perſas narraſſet, intulit:
Ipſe prętereà alia honuſtus prędā cum ſe
ptem elephātis Hieroſolymam rediens,
Crucem dn̄i à Perſis ablatam ſecum deſe
rēs, eo loci reponit, in quo antea fuerat.
Item in vita Seuerini vnici Papæ. lxxiii.
ſic inquit ipſe Platina: Verū Heraclius au
dita Sarracenorū licentia, capta prĉſertim
Antiochia, veritus ne Hieroſolymam oc-
cuparent, Crucem dn̄i Cōſtantinopolim
deferendā curauit, ne iterū in Agarenorū
manus deueniret: Agarenos enim Græci
Arabas appellarūt ob ignominiam: quaſi
ab Agar ancilla Abraę ortos: neq; ita mul
to poſt Hieroſolyma capta eſt. Item in vi-
ta Cœleſtini tertii Papę. clxxxi. ſic inquit
ipſe Platina: At vero Henricus, & Con-
ſtantia Neapolim oppugnantes, ſoluere
obſidionē coacti ſūt, peſte exercitū popu
lāte: Chriſtiani aūt, qui biēnio Ptolomai-
dem obſederāt, tādem ea dedente præſi
dio recepunt his conditionibus: vt pars
Dn̄icę Crucis, quam ſupius amiſſam dixi
mus, Barbaris redderet̃: & eiſdem cū ſin
gulis veſtimētis abire liceret. At vero cū

Dominica

Digitized by Google

Dominica Crux non reperiretur, multos è Barbaris Ricardus trucidauit.

In vita Honorii tertii Papæ. clxxxiii. ipſe Platina ait: Hoc autem malo perterriti Chriſtiani pacem ſtatim hac conditione iniere: vt Damiata relicta, captiuis vtrinque dimiſſis, reddito à Barbaris Crucis ligno, Chriſtianis Aconem, Tyrumque redire liceret. Item idem Platina in vita Innocentii octaui Papæ. ccxxi. de ferro lanceæ, quo Longinus latus domini aperuit, ſic inquit: Exceſſit biénio poſt ex eodem ferè morbo anno ætatis. lx. Pōtificat⁹. viii. Salutis. 1492. viii. Cal. Auguſti, ſepultus in Baſilica Petri æreo monumento iuxta Arcam ab eo deſignatam: in qua ferrum haſtę conditur: qđ latus Dominicum perfodit Hoc ſiquidem olim apud ædem Sancti Andreæ Antiochię repertum, capta iam ciuitate, Boemundus in prelio corripiens arcem, quam expugnare nō poterat, illico cepit: ſimul & hoſtium. L. millia prodigioſe trucidauit: inde Conſtantinopolim dono Imperatori aduectum: poſtremo Teucer illi ſuccedens Innocentio, vt eum fratris captiui cauſa leniret pro munere miſerat.

Lignū equidem illud pretioſum, in quo Chriſtus confixus fuit, ducentis ferè annis ſub terra ſepultum iacuit: anno autem domini. 233. procurante Helena matre Conſtantini Imperatoris, quę ſe hanc ob cauſam in Hieroſolymam contulit: per mediū cuiuſdam Iudęi, qui Iudas dicebatur, inuenta eſt vna ex illis duabus, in quibus duo latrones confixi fuerant: & facto experimento de mortuo ad vitam reuocato, Domini Crucem cognouerunt: quo viſo Iudas Hebræus baptizatur: & mutato nomine Cyriacus vocatur: & Hieroſolymorum epiſcopo defūcto, iuſſu Helenę Cyriacus in epiſcopum ordinatur: nam multo tpe Helena ibidem fuit. Crucem vero dñi per medium ſecari fecit: & partem filio deportauit: partem vero thecis argenteis incluſam Hieroſolymę reliquit: & prout latius in ſanctorum Catalogo deſcribit. Fertur etiam Sindonem in qua inuolutū fuit corpus mortuum ſaluatoris noſtri, quando de Cruce ſublatum fuit, & in ſepulchro poſitum, eſſe in Sabaudia: quoniam Duces Sabaudiæ dicuntur fuiſſe, & deſcendiſſe ex familia, & ſtirpe glorioſæ virginis Mariæ: & ibi in magna reuerentia tenetur, & cuſtoditur. In quo Sindone dicitur eſſe imago corporis ipſius domini: & vbi erat latus vulneris eſſe globū quędam ſanguinis, q ex ipſo vulnere effluxerat. An aūt adorari debeat Crux, & qua adoratione. ſ. Latrię, vel Dulię: vide infra lib. viii. cap. vltimo.

¶ Qua hora mortuus ſit Chriſtus.

Qua autem hora diei Paraſceues mortuus ſit dñs noſter Ieſus, infraſcripti declarant Euangeliſtę. Ioannes nanque dum Chriſtus eſſet adhuc in Prætorio Pilati Pręſidis inquit capitulo decimonono: Erat autem Paraſceuę hora quaſi ſexta: & dicit Iudęis: Ecce Rex veſter. Matthęi capitulo vigeſimoſeptimo, dicitur: A ſexta autem hora tenebrę factę ſunt ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam: & circa horam nonam clamauit Ieſus voce magna, dicēs, Heloi heloi &c. & paulo infra ſequitur: Ieſus autem iterum clamans voce magna emiſit ſpiritum. Lucas autē capitulo decimonono inqt: Erat autem ferè hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt in vniuerſam terram vſque in horam nonam. & hi tres attenta loci diuerſitate, & temporis ſatis cōcordes ſunt: & eo magis: quia ſic eſſe iudicabant. Verum Marcus ab aliis diſcordare videtur: ſic enim inquit capitulo decimoquinto: Erat autē hora tertia, & crucifixerūt eum. Sed Beatus Hieronymus ſuper Pſalmo ſeptuageſimoſeptimo inquit: Eum ab aliis nō eſſe diuerſum: quia error ſcriptorum: id eſt librariorum fuit: quoniam in Marco hora ſexta ſcriptū fuit: ſed multi, Epſilon, Gręcum putauerūt eſſe, Gāma, ſicut & ibi error fuit librariorū: vt pro Aſaph, Eſaiam ſcriberēt. Scimus enim, qa prima eccleſia de imperitis congregata fuit gentibus: ergo cum legerent in Euāgelio: Vt impleretur quod ſcriptum eſt in Aſaph Propheta: ille qui primus ſcribebat Euangelium, cœpit dicere: Quis eſt iſte Aſaph Propheta? non erat notus in populo: & hoc fecit: vt dum errorem emendaret,

Digitized by Google

facceret errorem. Aliud etiam eſt ſimile in Euangelio ſm Matthęum.c.xxvii.qñ Iudas retulit.xxx.argenteos, & ſacerdotes noluerunt accipere, ne mitterent in Corbonam, qm̄ erat pretium ſanguinis: & emerunt inde Agrum figuli in ſepulturam peregrinorum: vt compleretur, inquit, quod ſcriptum eſt in Hieremia Propheta: quod in Hieremia non inuenitur, ſed in Zacharia. hæc oīa ipſe B. Hieronym. ex quibus verbis teſtatur Marcū ſcripſiſſe Euangelium ſuum Græce: poſtquam ſcriptores putauerunt Epſilon eſſe Gamma. Licet enim Marcus dum eſſet Romæ cū B. Petro Euangelium ſuum ſcripſerit Latine: prout narrabat B. Petrus: tamen poſtea mortuo B. Petro: eundem Euangeliū ſcripſit iterum Græce in Aquileia: & ſic duplici lingua ſcripſit Euangelium ſuū. B. Thomas in tertia parte ſuæ Summæ .q.xlvi. īquit, ſicut Auguſtinus ait in lib. de concordantia Euangeliſtarum: Hora erat quaſi ſexta cum traditus eſt dñs crucifigendus à Pilato: vt Ioan. dicit. Non enim erat plena ſexta, ſed quaſi media.i. peracta quinta, & aliquid de ſexta eſſe cœperat: donec completa ſexta Chriſto pendente in Cruce tenebræ fierent. Intelligitur autem fuiſſe hora tertia, cū clamauerunt Iudęi, vt dñs crucifigeretur. Et veraciſſime demōſtratur tunc eos crucifixiſſe, quando clamauerunt: ergo ne quiſquam cogitationem tanti criminis à Iudęis aduerſus milites cōuerteret: Erat, inquit, hora tertia, & crucifixerunt eum: vt illi eum potius crucifixiſſe inueniant, qui hora tertia, vt crucifigeretur clamauerunt. Quāq̄ non defuit, qui Paraſceuem diem, quem Ioan. commemorat, dicens: Erat Paraſceue hora quaſi ſexta, horam diei tertiam voluit intelligi. Paraſceue quippe interpretatur præparatio. Verū autem Paſcha, quod in paſſione Chriſti celebratur, incepit pręparari ab hora noctis nona, quando.ſ. omnes Principes ſacerdotum dixerunt: Reus eſt mortis: ab illa ergo hora noctis, vſq; ad Chriſti crucifixionem occurrit hora Paraſceues ſexta ſm Ioan. & hora diei tertia ſm Marcum. Quidam tamen dicunt: ꝙ hæc diuerſitas ex peccato ſcriptoris apud Græcos contigit: nam figuræ quibus tria, & ſex repreſentatur, ſatis ſunt propinquæ apud eos. Quare autē voluerit Chriſtus in æquinoctio veris pati, in libro quæſtionum veteris, & noui teſtamenti dicitur: Quia voluit dñs paſſione ſua mūdū redimere, & reformare, qñ eum creauerat: hoc eſt in æquinoctio vernali: quo tēpore dies ſuper noctem increſcit: qa per paſſionem Saluatoris à tenebris ad lucē perducimur: & quia perfecta illuminatio erit in ſecundo eius aduentu: ideo tēpus ſecundi aduentus æſtati comparatur, Matthæi.c.xxiiii. vbi dicitur: Cum ramus eius iam tener fuerit: & folia nata: ſcietis quia prope eſt æſtas: ita & vos cum videritis hęc omnia: ſcitote quia prope eſt ī ianuis: & tūc ēt erit maxima Chriſti exaltatio. Voluit ēt Chriſtus in iuuenili ætate pati propter tria. Primo quidem, vt ex hoc magis dilectionem cōmendaret: ꝙ vitam ſuam pro nobis dedit, quādo erat in perfectiſſimo ſtatu. Secundo, qa non conueniebat vt in eo appareret naturæ diminutio, ſicut nec morbus. Tertio, vt in iuuenili ætate moriens, & reſurgēs futuram reſurgētium qualitatem in ſeipſo Chriſtus prænuntiaret. vnde dicitur ad Epheſios.c.xiiii. Donec occurramus oēs in vnitatem fidei agnitionis filii Dei i virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.

¶ Quod Chriſto frangendum nō eſſet os aliquod in paſſione.ſ.ſua.

Caput. LXVII.

MOyſes Propheta maximus hāc aperit veritatē Exodi.c.xii. quaſi in calce capitis, dicēs: Nec os illius confringetis? In eo nanq; capite volens Deus benedictus pp̄lm ſuum Iſrael de Aegyptiaca liberare ſeruitute, mādat celebrari Phaſe p agni imolationē, multis adhibitis ſolēnitatibus, & cerimoniis: circa quam agni immolationem, & alia etiam legalia ſacrificia teſtamenti veteris duo ſemper ſunt attendenda. Alterum, quorum eſt de p̄nti: hoc eſt de tp̄e, quo ſacrificia ipſa inſtituebantur, & fiebāt, vel futura eſſe vaticinabantur: quod tp̄s fuit

in hoc

in hoc Vaticinio, qñ populus Iſrael ſe ad egrediendum ex Aegypto preparabat:& hic eſt ſenſus literalis:hoc eſt q ex litera percipitur:eo enim tpe oĩa populi Iſrael primogenita per huiuſmodi agni imolationē,& ſanguinis eius in vtrūq; poſtem,& in domoꝝ ſuperliminaribus impoſitionem à morte euaſerunt:cum è cōtra omnia Aegyptioꝝ primogenita perierint. Alteꝝ vero quod erat attendendum,eſt ipſius imolationis,& ſacrificii figura,per quam aliqđ ad futuꝝ tēpus fore iudicabatur:qm̃ (vt iquit Apl's prima ad Corinth.c.x.)omnia in figura contingebant illis:& hic prefigurationis ſenſus in Prophetæ intentione ſemper eſt primus:ſicut finis reſpectu eoꝝ,quę ſunt ad finem ordinata:licet quantum ad literã primus ſenſus ſit literalis vt ſupra. Sēſus aũt prefigurationis huius:hoc eſt imolationis agni Paſchalis,q iuxta Prophetæ intentionem eſt primus,& pricipalis ſenſus,nil aliud eſt i hoc Moyſis Vaticinio, niſi Chriſti Ieſu paſſio,& Cruci affixio: ex cuius morte,& ſanguinis aſperſione virtute,ita oẽs in eo,fide,& opere credētes ſaluati ſunt,& ſaluantur in dies:ſicut ex agni Paſchalis ſanguine, & ſacrificio oĩa Iudæoꝝ primogenita fuerunt à morte liberata. Cũ igitur Moyſes fuerit Propheta,& qdem maximus: nimiꝝ ſm ſuã primam,& principalem intentionem de Meſſia,ſiue Chriſto intellexit: & eo magis,ꝙ iuxta Rabinoꝝ oĩum ſnĩam Prophetę omnes nō ſunt locuti,niſi ad dies nouiſſimos Meſſię: de principali.ſ.intētione:quod confirmat etiam Rabi Salomon in ſuis ſuper.c.ix. Zacharię Commētariis. Verba igitur Moyſis antedicta de Meſſia Rege ſunt intelligenda ex ratione ſuperius dicta. Adde etiã hęc alia duo:quorum alteꝝ eſt: quia B. Ioannes Euangeliſta.c.xix.ſui Euangelii,cum dixiſſet: Ad Ieſum autem cum veniſſent: vt viderunt eum iam mortuum:non fregerunt eius crura &c.& parum infra ſequtur,dicens:Facta ſunt enim hæc, vt ſcriptura impleretur:os nō comminuetis ex eo. Ecce ipſe Euangeliſta Spiritu ſancto illuminatus hoc dicit de Chriſto fuiſſe prophetatum. Alterum vero addendum eſt, ꝙ per agnum intelligitur Chriſtus etiã literaliter:quod verum eſſe probatur per Eſaiam dicentem.c.xvi. Emitte agnum domine dominatorem terræ de petra deſerti. Item auctoritate Ioãniſbaptiſtæ, q Chriſtum Meſſiam digito demonſtrans, inquit:Ecce agnus Dei:ecce q tollit peccata mundi:vt Ioan.Euang.c.ii. Item in Apocalypſi pluries vocatur agnus. Hoc idem prędixit iterum ipſe Moyſes Numeri.c.ix.dicēs: Homo,qui fuerit imundus ſuper anima, ſiue in via procul in gente veſtra faciat Phaſe dño in menſe ſecundo,quartadecima die menſis ad veſperã cum azymis,& lactucis agreſtibus comedent illud: non relinquent ex eo quippiam vſq; mane,& os eius non confringent,oẽm ritum Phaſe obſeruabunt.

Pſalmo ẽt.xxxiii.Dauid Propheta hoc ipſum prędixit,his verbis:Cuſtodit dñs omnia oſſa eoꝝ: vnum ex his non conteretur. B. Auguſtinus in ſuis ſuper Pſalm. tertio Cōmentariis vult, vt in hoc Pſal. fiat mentio de mutatione ſacrificii ſm Aaron,in ſacrificium ſm ordinem Melchiſedech,qa Propheta pręuidit mutandum eſſe ſacrificium boum,& arietum in ſacrificium panis,& vini:& hoc ideo,qa Dauid mutauit vultum ſuum:vt habetur in titulo ipſius Pſalmi.

¶ Quod aũt in Ieſu Chriſto hoc adimpletum fuerit Oraculum,teſtis eſt.

Ioannes Euangeliſta.c.xix.dicens: Iudæi ergo qm̃ Paraſceue erat: vt non remaneret in Cruce corpora Sabbato: erat enim magnus dies ille Sabbati: rogauerunt Pilatum:vt frangerētur eorum crura,& tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura,& alterius qui crucifixus eſt cum eo: ad Ieſum autem cum veniſſent, vt viderũt eũ iam mortuum,non fregerunt eius crura &c. & paulo poſt ſequitur,dicens: Facta ſunt enim hęc,vt ſcriptura impleretur:os nō comminuetis ex eo. Ratio autem quare Hebręi inſtabant, vt crura crucifixorum frangerentur,fuit propter mãdatum, de quo Deuterono.c.xxi.in calce capitis, quod eſt huiuſmodi:Qñ peccauerit ho-

Digitized by Google

mo, ꝙ morte plectendū eſt, & adiudicatus morti appēſus fuerit in patibulo, nō permanebit cadauer eius in ligno, ſed eadem die ſepelietur: qa maledictus à Deo eſt, q pendet in ligno. In Hebræo aūt vbi nos habemus, Maledictus homo, hr̄, Vilificatio Dei eſt ſuſpēſio: quaſi velit dicere: Cum hō ſit opus Dei, dimittēdo eum in ligno, fieri vr̄ vilificatio operis Dei. Nihilominus B. Paulus, q Hebraicā linguā non ignorabat, ad Galatas c.iii. inquit: Quòd Saluator noſter fieri voluit ꝓ nobis maledictū: qa ſcriptū eſt: Maledictus omnis qui pendet in ligno: vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Ieſu: vt pollicitationē ſpiritus accipiam⁹ per fidem: ſm aūt tranſlationem noſtrā, videtur hoc mādatum importare, ꝙ iudicatis ad mortem ſufficere debet pœna impoſita: & vltra eā non licere in eum ſæuire: nec debet hō priuari ſepultura.

¶ Quòd Chriſtus Meſſias ꝓ crucifigētibus eū oraturus eēt. Cap LXVIII.

CONſtat hęc veritas Eſaię.c.liii. vbi dicitur: Et pro trāſgreſſoribus rogauit. Quòd in hoc capite tractet de Meſſia toties ſuperius ꝓbatum eſt: vt hic ſuperfluū eſſet tp̄s terere. hoc tn̄ dicam: Tātam Saluatoris noſtri fuiſſe charitatem: vt non ſolū crucifigētibus ſe indulgeret: ſed ēt pro eis Deū patrem rogaret. Docuerat enim Diſcipulos ſuos, vt inimicos diligerēt: vt Matthęi.c.v. vt ergo non tm̄ verbis, ſed ēt exemplo quod docuerat, obſeruaret, pro eis orauit.

¶ Quòd autem id fecerit, patet.

Lucę.c.xxiii. Ieſus aūt in Cruce.ſ. pendens, dicebat: Pater dimitte illis: nō enī ſciunt qd faciunt. Cum aūt hæc alia conditio in dn̄o noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus noſter verus fuit Meſſias.

¶ Quòd dum Chriſtus pateret, & morti propinquius eſſet: in manu Dei patris ſpm̄ ſuū cōmēdauit. Cap. LXIX.

DAuid Propheta Pſal.xxx. hoc verū eſſe teſtatur, dicens: In manus tuas dn̄e cōmēdo ſpiritum meū. Quòd ꝑ Dauid itelligatur Chriſtus Meſſias, idonee, & ſufficiēter probatū eſt paulo ante.c.lxvi. ideo ſi aliqd accidiſſet ēt Dauid in ſuis hiſtoriis nemo admirari debet: ſi id: hoc eſt ſimilis caſus ēt in Chriſto adimpletum fuiſſet. fuit nanq; adimpletum i Chriſto: vt teſtatur Lucas. Pſal. ēt.clxix. Ieſus noſter pr̄is præſidium implorat, dicens: Deus in adiutoriū meū intende: dn̄e ad adiuuandum me feſtina. Confundantur, & reuereātur q quęrunt aīam meam, vt auferant eam.

¶ Quòd aūt in Chriſto Ieſu hoc aliud adimpletū fuerit Vaticiniū, patet.

Lucę.c.xxiii. Et clamās voce magna Ieſus, ait: Pater in manus tuas commēdo ſpm̄ meum. Cum aūt hęc alia editio i dn̄o noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, ſequitur eum verum fuiſſe Meſſiam.

¶ Quòd Chriſtus tandem moreretur. Caput. LXX.

CHriſtum Meſſiam tandem ſm humanitatem aſſumptā moriturū fuiſſe, infraſcriptis Prophetarū Vaticiniis dilucide cōſtat. Nā Danielis.c.ix. dr̄: Et poſt Hebdomadas.lxii. occidet Chriſtus: & non erit eius ppl's, qui eum negaturus eſt. Negauerūt enim Iudęi eum eē Regem ſuum coràm Pilato, dicētes: Regem non hēmus niſi Cęſarem. Sed Iudęi dubitantes ne ꝑ hęc Danielis verba, Occidetur Chriſtus, cogerent fateri Ieſum fuiſſe Meſſiam, negant hāc dictionē, Hicaret, in Hebræo ſignificare occidet. loco enim ipſius dictionis, Hicaret, tranſlatio noſtra Latina habet, Occidetur: ſed eam inquiunt ſignificare, Scindetur, vel expelletur, aut ſegregabitur. quibus reſponſum fuit ſuperius libr.v.c.v. vbi de hoc Danielis Oraculo diu diſputatum fuit, & tādem ſuccubuerunt. Vnde ea nō obſtāte oppoſitione, dicimus hęc Danielis verba Chriſti mortem, ſiue occiſionē ſignificare: vt ibidem demonſtratū fuit. Eſaiæ inſuper.c.liii. vbi Eſaias non tanq̄ Vates futura prædicere, ſed tanq̄ hiſtoricus pręterita, & viſa narrare videtur: & de Chriſto Meſſia intelligenda eſſe ſuperius pluries demonſtratum eſt. Eſaias inquam ibidem dixit: Pro eo ꝙ tradidit in mortem animam ſuam: hoc eſt vitam. & nota illam dictionē, Tradidit, quia niſi

voluiſſet

Digitized by Google

voluiſſet nequaquam occidi potuiſſet. Dauid Rex Pſalm.lxvii.ait: Deus noſter, Deus ſaluos faciẽdi. & nota hoc ſecũdũ nomen Dei, eſſe in Hebræo nomẽ Dei q̃tuor literarum. & Domini domini exitus mortis: quaſi diceret: ꝙ Deus voluit de mundo exire per mortem: quantum ſcilicet attinet ad aſſumptam humanitatem: & hoc propter nos, & ſalutem noſtram: vt ſecunda ad Corinth.c.v. Chriſtus pro omnibus mortuus eſt. Oſeas etiam Propheta hoc idem prædixit.c.xiii.dicens: De manu mortis liberabo eos: de morte redimam eos. & ſunt Omnipotentis Dei verba: vt ex antecedentibus verbis conſtat: per quę verba, De morte redimã eos, Deus ipſe inquit: Se nos redemptuꝝ eſſe per mortem ſuam: hoc eſt Saluatoris noſtri: q ſanguine ſuo nos lauit à peccatis: & ideo mortuus eſt, vt mors illius morte moreretur. Sapientię.c.ii.hoc idem habetur, his verbis: Morte turpiſſima cõdemnemus eũ, de quo ſcilicet ſupra dixerat. Eſdræ quoq; lib.ii.c.vii. ſic ad huius rei confirmationem dicitur: Et morietur filius meus Chriſtus: & omnes qui ſpiramẽtum habent homines. Sibylla itidem (vt inquit Lactantius Firmianus lib.iiii. Diuinarum Inſtitutionum.c.xix. & Beatus Auguſtinus lib.xviii.de Ciuitate Dei .c.xxiii.) Mortis fatum finiet trium dieꝝ ſomno ſuſcepto. Hoc ipſum ẽt Chriſtus ipſe fore prędixit, Matthæi.c.xvi. Quia oporteret eum ire Hieroſolymam, & multa pati à ſenioribus, & ſcribis, & occidi, & die tertia reſurgere. &.c.xvii. poſt trãſfigurationẽ dixit Diſcipulis illis tribus: Nemini dixeritis viſionem hanc, donec filius hominis à mortuis reſurgat. Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorũ etiam auctoritate multipliciter probatum eſt ſuperiꝰ in hoc ſexto libro.c.xli. ſalutem per Meſſiam Regem nobis afferendam, ſpiritualem fore debuiſſe, & non temporalem: & peccatorum noſtrorũ remiſſionem faciendam fuiſſe morte, & cruciatu ipſius Meſſię. quo tamen nõ obſtante, hæc alia pauca nolui ſilentio prætermittere. In Bereſid raba.c.xxix. Rabi Abba ſtante in ludo literario, audiuit vocem clamãtem:

upra li .o.iii. 36. & bro.v. p.ix.

Abba Abba. & ait Rabi Abba: Cuius eſt hæc vox? reſpõdit: Ego ſum Helias Propheta: qui Miſſus ſum ad te ad manifeſtandum rem à te longo tempore quæſitam. reſpondit Rabi Abba: Dñe multa quęſiui, & pauca inueni. ait Helias: Ego autem maximam ex quęſitis explanabo. Tu nempe dubitas de ſignis venturis in tempore Meſſiach: ſcias velim: ꝙ Imperium Romanoꝝ erit ſuper ſæculum regnans: antiqua aũt religio truncabitur: populi autem inſurgent cõtra Reges: ignari contra doctos: iudicandi contra iudices: praui contra bonos: iniuſti contra iuſtos: & filii contra patres: Meſſiach autẽ erit ignotus: & finaliter detruncabitur: & patietur multa flagella. Ait Rabi Abba: Domine ſed adhuc nihil ſcio: quando erunt hęc omnia? reſpondit Helias: Poſt milleſimum quartum creationis mundi: ego autem neſcio, ſi in principio quinti, vel in fine. ait Rabi Abba: Vbi naſcetur? reſpondit Helias: Prope ſepulturam Rachel. & tunc adimplebitur dictũ Dauid Prophetæ dicẽtis: Deus Deus meus quare dereliquiſti me? Pſal.xxi. hęc ibi. Rabanu ſala ſcilomo in Gloſa ſua ait: Quòd Meſſiach in flagellis ſuis cantabit illum Pſalmum: hoc eſt: Deus meus quare dereliquiſti me? Ex hac autem Hebraica Rabi Abba declaratione, dupliciter Chriſtiana corroboratur religio. Primo, quòd Meſſias venit iam diu, quia ipſe natus fuit, ſm carnem, in initio anni quadrageſimiſecundi Imperii Cæſaris Auguſti, & anno Regni Herodis Iudęorum Regis trigeſimoprimo. Anno.5023. ſm aliquos, quia varia eſt ſententia, & opinio doctorum. & ſm alios.5199. & ſm alios .5223. & ſic finito quarto milliario: hoc eſt in quinto milliario, iuxta Heliæ verba, prout Rabi Abba dixit: vt ſuperius diximus libro ſexto, capitulo decimotertio. Secundo ex hac Rabi Abba viſione, corroboratur quod diximus ſuperius lib. ſexto, capitulo duodecimo, quòd Chriſtus naſciturus erat in Bethleem: eo quòd iſte dixerit: quòd naſciturus erat prope ſepulchrum Rachel: quia ſepulchrum Rachel erat penes

Digitized by Google

Bethleem: vt ſupra probatum eſt lib. vi. cap. xii. Et quia ibi Rabi Salomon dixit: ꝙ Meſſias in ſua paſſione cantabit illum Pſalmũ: Deus meus Deus meus quare dereliquiſti me? ſiue Rabanu ſciloma: ideo verificat: ꝙ in Cruce pẽdens clamauerit ad patrem: ꝙ eum dereliquerit. & ſic ipſe Rabi Salomon approbat, ꝙ hic Pſalmus vigeſimuſprimus loqtur de paſſiõe dñi.

Quidam ex Rabinis Iudęorũ videntes contenta in cap. liii. Eſaię adimpleta fuiſſe in paſſione Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti: quem nos in Meſſiam recepimus: videntes ſe confuſos in tantam deuenerũt veſaniam: vt dicere auderent: ꝙ duo expectantur Meſſiæ: ſcilicet vnus primus vocat⁹ Iucef aben Ephraim: & ali⁹ Aben Dauid de Tribu Iuda: & ſic dicunt: ꝙ totum capitulum quinquageſimumtertium Eſaiæ loquitur, & verificatur de Meſſia Iucef aben Ephraim: q eſt moriturus pro defenſione populi Iſrael: quem occidet Gog, & Magog. Sed reſurget Meſſias Aben Dauid, & reſuſcitabit Meſſiam Iucef aben Ephraim: & ꝯgregabit oẽs Iudæos ex oibus partibus mũdi: & tũc pugnabit ꝯtra Gog, & Magog iuxta Hierlm: & vincet eos: & tũc tanq̃ victor, & triumphator ædificabit nouã Hieruſalem vbi prius erat: in quam introducet oẽs filios Iſrael ex omnibus partibus mundi ꝯgregatos &c. Sed quantũ ſit vana hęc fictio, ab omnibus manifeſte cernitur.

Inqunt etiam Thalmudiſtę, ſiue Rabini in Sanhedrin, capitulo Helech. Dixit Magiſter Alexander: Litera docet: ꝙ ei. ſ. Meſſiæ, de quo ſermo habebatur, dolorum, ac flagellorum veluti molendini lapidum ſarcinas ſuperpoſuit. Item ibidẽ quæritur de nomine Meſſiæ: & reſpondent Magiſtri: Vlcera, ſeu plagæ eſt nomen eius: vt dictum eſt Eſaię capitulo quinquageſimotertio: Languores noſtros ipſe tulit. ex qua reſponſione, duo eliciuntur documenta. Alterum, ꝙ Meſſiach eſſet Thalmudiſtarum ſentẽtia, flagella, & plagas ſuſcepturus. Alterum vero, ꝙ illud Eſaię capitulo quinquageſimotertio, Meſſiæ paſſionem futuram fuiſſe explicite demonſtrat. Item ibidem dubitantes Thalmudiſtæ de Meſſia, dixit Raſ. Si Meſſia viuorum eſt, ipſe Magiſter noſter ſanctus eſt. Si vero mortuorum fuit, Daniel, & Dauid eſt nomen eius: quod gloſat Rabi Salomon: ꝙ hi duo habendi ſunt ꝓ Meſſia: quia ambo doloribus, & languoribus expoſiti erãt: hinc non ſolũ Meſſiæ paſſionẽ inhęſitanter iudicabis: ſed qđ dubitãt vtrũ Meſſias ſit de numero mortuoꝝ: non certum igiť eius expectant aduentũ.

¶ Quòd autem Chriſtus mortuus fuerit, quãtum ad humanitatẽ, ꝯſtat.

Matthęi capitulo vigeſimoſexto: Ieſus autem iterum clamans voce magna emiſit ſpiritum. item magis infra eodem capitulo: Videns autem Cẽturio, qui ex aduerſo ſtabat, quia ſic clamans expiraſſet, ait: Vere hic homo filius Dei erat: & hoc, quia homo purus in tantis flagellis non potuiſſet moriens clamare. Marci capitulo decimoquinto: Ieſus autem emiſſa voce magna expirauit. Ioannes capitulo decimonono: Cum autem accepiſſet Ieſus acetum, dixit: Cõſummatum eſt: & inclinato capite tradidit ſpiritum. Lucas capitulo vigeſimotertio: Et clamans voce magna Ieſus, ait: Pater in manus tuas cõmẽdo ſpiritum meũ: & hęc dicẽs expirauit.

Paſſus autem fuit ipſe Ieſus anno Imperii Tiberii Cæſaris decimooctauo duobus geminis Cõſulibus octauo Cal. Aprilis: hoc eſt die. xxv. Martii: quo tempore erat ætatis annoꝝ triginta trium, & menſium trium vel circa. Quoto autem anno paſſus fuerit Ieſus, Euſebius de Pręparatione Euangelica libro decimo, capitulo tertio, ſic ſcribit: Nemo inficias ibit, Imperatoris Romanorum Auguſti temporibus Saluatoris natiuitatem fuiſſe, doctrinamq; quintodecimo Tiberii Cęſaris anno Euangelicam incepiſſe. Si quis ergo ab hoc Tiberii anno ad ſupiora ſcãdens diligenter vſq; ad Dariũ Perſaꝝ Regẽ, & reſtitutionẽ templi perueniet. 548. annos inter Tiberium, & ſecundum Darii annum interfuiſſe comperiet. Secũdus enim Darii annus ſexageſimæquintæ Olympiadis primus fuit, Tiberii autem quintuſdecimus ducenteſimæquintæ ac primæ Olympiadis quartus iueniť. Ita centũ ac

trigintaſeptem

trigintaſeptem Olympiades interfuiſſe manifeſte videntur: q numerus quaternario auctus (quadriénium enim Olympiadi attribuitur) .543. efficit.3.méſes.3. Anni.551.menſes.3. vel circa. Cum autem hæc alia ꝯditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Chriſtus Meſſias vulnerãdus eſſet, & transfigendus. Cap. LXXI.

ZAcharias diuinus Vates hãc patefecit veritatem.c.xii. dicẽs: Effundam ſup domũ Dauid, & ſup habitatores Hieruſalem ſpũm gratię, & precũ: & aſpicient in me, quem confixerũt. Oẽs eędem Bibliç, tam Latinæ, q̃ Hebraicæ, & maxime caſtigatę, & correctæ hñt: In me, & non Ad me: quod de Chriſto Meſſia intelligendum eſſe ſuperius lib. iii.c.xiiii. probaui: qñ ſęuiſſimus ille Lõginus ipſius Chriſti pectus, & latus lancea in Cruce confixit: cum iam mortuus eſſet. Qui gratiam infundit, vt Deus ſit neceſſe eſt: quia nullius alterius officium eſt gratiam hoĩbus infundere: niſi ſolius Dei: & ipſe qui gratiam infundit, prędicitur hic transfigendus: quod qdem diuinę maieſtati nequaq̃ cõuenire poteſt, qa ſpiritus eſt: igitur tanq̃ homo, & ſm humanitatem in Cruce transfixus fuit. Maiores Thalmudiſtaꝝ ex hoc Vaticinium iſtud fateri vidẽtur: qa hanc literam ben Iucef.i.filium Ioſeph, interpretantur: p quem ſane Redemptorẽ noſtrũ Ieſum innuere volunt: vt in pręcedenti proximo capitulo dicitur. Item ipſe Zacharias.c. xiii. Et dicetur ei: qd ſunt plagę iſtæ in medio manuũ tuaꝝ? & dicet: His plagatus ſum in domo eoꝝ, qui diligebãt me: hoc eſt diligere debebant ob multa.ſ.beneficia ſibi ꝯceſſa. & ſequitur: Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohęrentem mihi. reſpondet tacitę quęſtioni: quia ſi Deus permittit interdũ fideles ſuos affligi, non eſt mirandũ: qa proprio filio nõ pepercit: ſed pro nobis tradidit eum acerbiſſima morte cõdemnandum. Et notandum eſt: ꝙ Ieſus in latere percuſſus, dum in Cruce pateretur, aquam ſimul, & ſanguinem profudit in baptiſmi, martyriiq; typum: ꝑduxit igiẜ aquam, quæ credentes diluat: produxit & ſanguinem, qui condemnet incredulos. Et vt latius dicetur infra in hoc eodem. vi. lib. vbi de baptiſmo dicendum eſt. Si aũt quęreres cur non ex alio membro, ſed ex latere potius produxiſſe dicitur aquam, & ſanguinẽ? B. Hieronymus reſpondet: Videtur per coſtam mulier indicari: quia ergo fons peccati, & mortis de muliere prima, quę fuit primi Adam coſta proceſſit, fons redemptionis, ac vitæ de ſecundi Adam coſta, vel latere producitur. Eſaias inſuper.c.liii. Ipſe autẽ vulneratus eſt pp iniquitates noſtras. Item magis infra: Et fortium diuidet ſpolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam ſuam. Multipliciter ait eum vulneratum, & verberatum, ac afflictum fuiſſe: ſpecialiter tamen nihil de latere. ꝙ autẽ dixit, Tradidit in mortem animam ſuã, declarat ꝙ ſi noluiſſet, nõ potuiſſet eum interficere. Dauid quoq; Propheta hoc ipſum prędicere videtur Pſalm.lxviii. dicens: Et ſuper dolorem vulneꝝ meorum addiderunt: quaſi diceret: ſuper manuũ, & pedum, quibus in ligno cõfixus erat, addiderunt vulnus lateris: vnde nec mortuo pepercerunt. Fuit enim à Longino Pilati miniſtro in latere lancea vulneratus, & transfoſſus, poſtquam mortuus erat.

¶ Quòd autem in ipſo Ieſu Chriſto id peractum fuerit, patet.

Ioannis capitulo decimonono. Ad Ieſum autem cum veniſſent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, ſed vnus militum lãcea latus eius aperuit, & exiuit ſanguis & aqua. & paulopoſt ſequitur ipſe Ioannes, dicens: Facta ſunt enim hęc, vt ſcriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo. & iterum alia ſcriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. Cum autem prædicta alia cõditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igiẜ ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

Digitized by Google

¶Quòd in Chriſti, ſiue Meſſiæ morte, Sol eſſet obſcurandus, & alia mirabilia apparerent ſigna. Cap. LXXII.

PLures Prophetæ in ſuis Vaticiniis hanc prædixerũ: veritatẽ: & qdem ẜm literam. Sed ſi eam ibidem videre, & ad hunc ſenſum applicare volueris, inuenies eqdem ea Vaticinia à ſenſu ipſo ſæpe deuiare: qa in ſenſu primo non continuant: ſed ſi ad primęuũ ſenſum accõmodare volueris: vt myſtice, ſiue metaphorice interpreteris neceſſe eſt: cum ẜm literam de directo non conueniant: vñ cũ literalis ſenſus pręcipuus ſemper ſit, & principalis ad ipſum eſt attendendũ: & eo magis, qa apud Iudæorꝫ Rabinos cõſtat, Prophetas omnes nõ fuiſſe locutos, niſi ad dies Meſſiæ de principali. ſ. intẽtione: quapropter veraciter ↄcludi põt, ea Vaticinia in ea parte de Meſſia Rege interpretari poſſe. Eſaias. c. l. de Solis obſcuratione ſic inquit: Inducam cœlos tenebris: quod ad propoſitũ noſtrum ptinere poſſe non dubito: cum in hoc ipſo capite nonnulla alia, quæ in Chriſti paſſione adimpleta fuere, contineantur: veluti eſt illud: Ego aũt non contradico: retrorſum nõ abii: corpus meum dedi percutientibus: & genas meas vellentibus. Amos Propheta. c. viii. Et erit in die illa, dicit dñs: occidet Sol meridie: & tenebreſcere faciam terram in die luminis. Hieremias. c. xv. Occidit Sol, cũ adhuc eſſet dies. Eſaiæ. c. xiii. Obtenebratus eſt Sol in ortu ſuo. Iohel. c ii. A' facie eius contremuit terra: moti ſunt cœli: Sol, & Luna obtenebrati ſunt. Aggæus: Adhuc vnum modicũ: & ego mouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam: & mouebo omnes gentes, & veniet deſideratus, & replebo domum iſtam gloria: magnum motum in cœlo, & in terra, & in mari ꝑdicit fieri tẽpore deſiderati: hoc eſt Meſſiæ hic Aggæus: vnde Solis obſcurationem in cœlo, & terræmotum fieri aperte demonſtrat. Beatus Auguſtinus, hoc Oraculum declarat de eccleſia Chriſti libro decimooctauo, capitulo trigeſimo, quinto de Ciuitate Dei. ex quo illa ſigna terręmotus, & eclipſis in paſſione Chriſti valde ↄuenirent. Sibylla inſuper (vt inquit Lactantius Firmianus lib. iiii. Diuinarum Inſtitutionum. c. xix. & B. Auguſtinus libro. xviii. de Ciuitate Dei capitulo vigeſimotertio) Templi vero ſcindetur velum: & medio die nox erit tenebroſa nimis tribus horis.

¶Quòd autem patiente Chriſto Ieſu ꝑdicta extiterint, & adimpleta fuerint, his probatur teſtibus.

Matthæi cap. vigeſimoſeptimo dr̄: A' ſexta autem hora tenebrę factæ ſunt ſuper vniuerſam terram, vſqꝫ ad horá nonam. Item ibidem magis infra: Et ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes à ſummo vſqꝫ deorſum: & terra mota eſt. Marci capitulo decimoquinto: Et facta hora ſexta tenebrę factæ ſunt per totam terram, vſqꝫ in horam nonam. & ibidem magis infra: Et velum templi ſciſſum eſt in duo à ſummo vſqꝫ deorſum. Lucæ capitulo vigeſimotertio: Erat autem ferè hora ſexta, & tenebrę factæ ſunt in vniuerſam terram, vſqꝫ in horam nonã: & obſcuratus eſt Sol. & velum tẽpli ſciſſum eſt medium. Dionyſius inſuper Ariopagita Athenienſis epiſcopus in quadã Epiſtola ad Polycarpum epiſcopum, ſic inquit: Verum licet illi ſanè his per ignorantiam, ſiue per hęſitationem fidem nõ accõmodare: age ita illum rurſus aggredere: quid de illo, qui tempore Crucis Dominicæ factus eſt Solis defectu dicturus es? Eramus tunc ambo apud Heliopolim: amboqꝫ ſimul incidentem mirabiliter Soli Lunæ globum notabamus: nõ enim eiuſce coniunctionis tunc aderat tempus: ipſamqꝫ rurſus ab hora nona vſque ad veſperam ſupra Solis diametrum mirabiliter obſiſtentem intuebamur. Admone illum, & aliud quiddam. Nempe enim (vt ipſe non ignorat) eam Lunæ incidentiam ab Oriente cœpiſſe, & vſque ad Solaris finem perueniſſe: ac tum demum reſiliſſe notauimus: neque vero eadem ex parte: vt aſſolet, & incidentia illa, & renouatio facta eſt: ſed ex aduerſo diametri: hæc ſunt, quę tunc temporis contigere

Digitized by Google

ris contigere miranda profecto, ac ſoli Chriſto poſſibilia: qui auctor omnium eſt: faciťq; magna, & ſtupenda, quorum non eſt numerus: iſta illi ſi licuerit dicito: & ſi potes Apollophane argue: nam præſens vnà tecum affui: vnaq; aſpexi, ac diiudicaui omnia, dignaq; ſum admiratione proſecutus. Denique tunc neſcio quo afflatus ſpiritu, ad diuinationem quoque prorupit Apollophanes: atque ad me conuerſus hæc inquit: Præclare Dionyſi, ſi diuinarum ſunt viciſſitudines rerum &c. Hic nanq; Dionyſius Ariopagita fuit ille, qui quando illa Solis obſcuritas facta fuit, iquit: Aut Deus, & natura patitur: aut mundi machina deſtruitur. Macrobium inſuper operæpretium eſt audire primum de terræmotu, inquit enim: Maximus terrę memoria mortalium extitit motus Tiberii Cæſaris principatu duodecim vrbibus Aſię proſtratis: forſitan ille terræmotus (vt multi opinantur) ille terręmotus fuit, qui in Ieſu Chriſti contigit paſſione: tum quia dicit eum fuiſſe talem, vt nunquam ſibi ſimilis fuerit: tum vero, quia in Aſia, & Tiberio imperante, vbi ſcilicet, & quando paſſus eſt Chriſtus. Sed quoniam Ioſephus Antiquitatis Iudaicæ libro decimoquinto, capitulo ſexto: inquit ipſum fuiſſe geſto bello Acciaco inter Auguſtum Cæſarem, & Marcum antonium ſeptimo anno Regni Herodis, non potuit eſſe tempore paſſionis Chriſti, quæ fuit per triginta duos annos poſt, vel circa.

Scribit Euſebius ſe legiſſe in Commẽtariis Ethnicorum: quod anno Tiberii decimooctauo Solis facta defectio: Bithynia terręmotu concuſſa: & in vrbe Nicea ædes plurimæ corruerunt: quæ omnia his congruunt, quæ in paſſione Saluatoris acciderunt. Phlegio etiam, qui Olympiadum egregius ſupputator eſt, ſcribit ſuper his libro decimotertio, ita dicens: Quarto autem anno ducenteſimęſecundę Olympiadis, magna, & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderunt, defectio Solis facta, dies hora ſexta ita in tenebroſam noctem verſus: vt Stellæ in cœlo viſæ ſint: terręq; motus in Bithynia Nicenæ vrbis multas ædes ſubuertit. hæc Phlegio. Quod autem Chriſtus paſſus fuerit anno Tiberii Cęſaris decimooctauo, declarat Lucas Euangeliſta capitulo tertio, dicens: Anno autem quintodecimo Imperii Tiberii Cęſaris baptizatum fuiſſe Ieſum à Ioanne baptiſta. Computat autem Euſebius Chriſtum anno quadrageſimoſecundo Imperii Auguſti natum fuiſſe: quaſi in initio ipſius anni: cœpiſſe vero Euangelium prędicare anno Tiberii decimoquinto, & paſſum fuiſſe anno decimooctauo Imperii Tiberii antedicti vt ſupra. Lucianus Antiochenus ante tribunal Iudicis ſui, ſic teſtatus eſt: Requirite in Annalibus veſtris, inuenietis temporibus Pilati Chriſto patiente, fugato Sole interruptam tenebris diem. Eſculus autem quidam Aſtrologus: quamuis parum religioſus, aſſerit tamen aſtrologica computatione certum eſſe ea die, qua Chriſtus Cruci affixus eſt, Solem in primo Arietis gradu, Lunam in principio Librę fuiſſe, atque eclipſim ſecundum naturam fieri non potuiſſe: tum quia plenilunium erat: oportet autem Solis eclipſim in nouilunio fieri: tum quia ab Oriente incepit eclipſis illa, cum ab Occidente incipere ſoleat naturalis eclipſis. Alii Solem in Piſcibus fuiſſe volunt, in Virgine Lunam. Idem tamen ab ipſis de eclipſi concluditur, quod ab Eſculo. Idem oſtendunt Iudęi, qui lege ſic iubente Paſcha ſemper quartadecima Luna primi menſis celebrauere: & in Paſcha Ieſum immolauerunt. ex quo declaratur Solis eclipſim factam, cum dominus crucifixus fuit: non ex canonico ſyderum curſu accidiſſe: ſicut fecit in morte Cęſaris Iulii, & Romuli. Nam plena Luna Iudęi Paſchę ſolemnitatem celebrant: ideſt quartadecima die Lunæ primi menſis: ideſt Martii. Regularis autem Solis defectio, non niſi Lunæ fine contigit. Beatus Auguſtinus libro tertio de Ciuitate Dei capitulo. xv.

Digitized by Google

Velum quoq; templi ſciſſum eſt in duas partes: vt compleretur illud quod refert Ioſephus: Pręſides templi dixiſſe virtutes: Tranſeamus ex his ſedibus. In Euangelio autem, quod Hebraicis literis ſcriptum eſt, legimus: nō velum templi ſciſſum: ſed ſuperliminare templi mirę magnitudinis corruiſſe: Terra, inquit, mota eſt, pendentem dñm ſuum ferre non ſuſtinens: & petræ ſciſſæ ſunt: vt indicarēt duritiam Iudæoꝝ: qui pñtem Dei filium intelligere noluerūt. Et monumenta aperta ſunt in ſignum futurę reſurrectionis: multaq́; ſanctoꝝ corpora exeuntia de ſepulchris venerunt in ſanctam ciuitatem: & apparuerunt multis. Per ſanctam ciuitatem Hieroſolymam debemus accipere ad diſtinctionem oīum ciuitatum, quæ tunc idolis ſeruiebant: in hac enim ſola fuit templum, & vnius Dei cultus, & vera religio: cum ſemper Apoſtoli templū ingreſſi ſint: & ob ſcandalum eorum, qui de Iudęis crediderant, legis exercuerūt cerimonias: & non oībus apparuerunt: ſed multis, qui reſurgentem dñm ſuſceperunt. Deinde iuxta Anagogem dicendum eſt: ꝙ in clamante Ieſu, & emittente ſpiritum ſuum, velum ſciſſum ſit in duas partes à ſummo vſq; deorſum: & omnia legis ſint reuelata myſteria: vt quæ prius r condita tenebantur, vniuerſis gētibus proderētur. In duas autem partes, in vetus, & nouū teſtamentum: & à ſummo vſq; deorſum. i. ab initio mundi: qñ homo conditus eſt: & reliqua, quę facta in medio ſacra narrat hiſtoria vſq; ad cōſummationem mundi. Cum autem hæc alia conditio adimpleta fuerit in domino noſtro Ieſu Chriſto, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quòd veſtimenta Chriſti diuidenda eſſent: & ſuper eius veſtem ſors mittēda eſſet. Cap. LXXIII.

DAuid Propheta hanc prędixit veritatem Pſal. xxi. ſic dicens: Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea: & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem: & loqtur Propheta de re futura, ac ſi pręterita fuiſſet, propter certitudinem ꝓphetiæ. Hūc equidem Pſalmum loq de Chriſto ſuperius. c. xliiii. & lvi. & lxiiii. huius ſexti libri probatum eſt. Sed notandus eſt loquēdi modus: quia Propheta partim loquitur in plurali dicens: Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea: per quem loquendi modum indicare videtur: ꝙ in tali diuiſione ſcindebant, vel diſſuebant ipſa veſtimenta: quæ pauciora duabus eſſe nō poterant. Non enim veroſimile eſt: ꝙ tot habuiſſet veſtimenta: vt ea integra in quatuor partes diuidi poſſent, vt infra dicetur. vbi vero cōtinuans Propheta ait in ſingulari: Et ſuper veſtem meam miſerūt ſortem: oſtendit vnam tantum veſtē ſorte fuiſſe diuidendam. Qui ſanè loquendi modi notandi ſunt: quoniam ſic examuſſim: vt Propheta fieri prędixerat, ita in ipſo Ieſu Chriſto adimpletū fuiſſe Ioannes Euangeliſta narrat. Inquit enim capitulo decimonono: Milites ergo cū crucifixiſſent eum, acceperunt veſtimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuiq; militi partē: ecce in plurali ea, quæ in quatuor diuiſa ſunt partes, vnicuique militi partem: ſcindendo ſcilicet, vel diſſuendo. & ſequitur Euangeliſta: Et tunicam: erat autem tunica inconſutilis deſuper contexta per totū. dixerunt ergo ad inuicem: Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa, cuius ſit. Ecce nō ſcindamus eam: ex quibus verbis oſtendit alia ſuperius diuiſa fuiſſe ſciſſa: qm̄ dicunt: Non ſcindamus eam: quaſi dixiſſent ſicut ſcidimus aliam: hæc igitur ſola tunica fuit ſorte diuiſa. Vides quomodo Euāgeliſta à Propheta non deuiat? imo illud idem quod Propheta futurum eſſe prædixerat, factum, & adimpletum fuiſſe narrat Euangeliſta. Et ſequitur Ioannes: Vt ſcriptura adimpleretur, dicens: Partiti ſunt veſtimenta mea ſibi, & in veſtem meam miſerunt ſortem. Sed diceret forte Hebręus: Euangeliſta Marcus aliter ſcripſit, ſic dicens capitulo decimoquinto: Diuiſerunt veſtimenta eius mittentes ſortem ſuper eis quid quis tolleret. Reſpondetur. Marcum voluiſſe Euangelium ſuum breuiter ſcribere: & ideo obſcurus ſit, dicente Horatio in Poetria: Breuis eſſe laboro, Obſcurus fio. Sed ſi ea Marci

Oppoſitio. Reſponſio.

Marci verba declarare voles: ſicut noſtri interpretantur doctores, Marcus à Ioanne non deuiat: ſic enim declarant: Diuiſerunt ſibi veſtimenta eius: ſcilicet alia à tunica: mittẽtes ſortem ſuper eis: quod per Synecdochen debet intelligi ſuper eis: id eſt ſup aliquod eoꝝ: ſcilicet ſuper tunicam: quid quis tolleret: id eſt quis tolleret illam tunicam. Et notandum eſt: ꝙ propter ſupraſcripta Beati Ioannis verba: Erat autem tunica inconſutilis deſup cõtexta per totum: aliqui opinati ſunt: ꝙ Chriſtus pretioſis vteretur veſtibus: credentes forte ꝙ ſerico, & auro ꝯtexta fuiſſet: ſed Chryſoſtomus dicit, Pauperes in Palæſtina indui ſolitos eſſe talibus veſtibus reticulato opere ꝯfectis in modũ ciliciorum: quod verius videt, qm̃ Chriſtus indumentorum vilitatem commendauit in Ioãnebaptiſta, Matthæi caplo ſecũdo.

Tunica inconſutilis domini noſtri Ieſu Chriſti: quæ ſorte vni militum obtigerat: olim non procul ab Hieruſalem apud vrbem Zaphat, in Arca marmorea eo loci repoſitam ab epiſcopis Gregorio Antiocheno, Thomaq; Hieroſolymitano, ac Ioanne Cõſtantinopolitano incorrupta, & immaculata inuenta fuit anno domini. 614. qua ſuſcepta, maximo in pretio habita fuit. Qui ipſam ſuſcipientes Hieroſolymam detulerunt: & in eburnea Arca collocauerunt. ferunt hanc tunicam poſt captionem vrbis Conſtantinopolitanæ in manus Teucrorum deueniſſe. Platina in vita Beati Gregorii primi Papę. 66. qui creatus fuit Papa anno domini. 619. ferunt eo tempore, quo Hermichildus à patre Leuigildo Gothorum Rege interfectus eſt, ꝙ fidem catholicam cõfiteretur, Ieſu Chriſti tunicam, quæ ſorte vni militum obtigerat, inuentam eſſe apud vrbem in Zaphat in Arca marmorea, eo loci repoſitam, Thomę Hieroſolymitani epiſcopi, & Ioannis Cõſtantinopolitani, ac Gregorii Antiocheni tempore.

¶ Quod Chriſtus Meſſias magno planctu plangendus eſſet.
Cap. LXXIIII.

MAgnum equidem planctum futurum fuiſſe prędixit Zacharias capitulo duodecimo, his verbis: Et plãgent eum planctu quaſi ſuper vnigenitum: & dolebunt ſup eum: vt doleri ſolet in morte primogeniti: in die illa magnus erit planctus in Hieruſalem, ſicut planctus in Rẽmon in campo Magedon. de Chriſti Meſſię myſteriis, ſiue conditionibus in hoc contineri Zachariæ capite ſuperius lib. iii. cap. vii. ſatis ſufficienter ꝓbatũ extitit: fuit enim ipſe & primogenitꝰ, & vnigenitus, ideo magno planctu plangi debebat, & maxime ab illis, quibus aliquam cõtulerat gratiam: & qm̃ ꝗplurimis aliquã ꝯtulerat gratiam, ideo à pluribus plãgi debebat: qđ in ſua paſſione fieri contigit: cum in ea crudeliter, & multis tormẽtis cruciatus fuerit.

¶ Quod autẽ in paſſione Chriſti factus fuerit planctus, conſtat.

Lucę cap. xxiii. ſequebatur aũt illum multa turba populi, & mulierũ, quę plangebant, & lamentabantur eum: cõuerſus autem ad illas Ieſus dixit: Filię Hieruſalẽ nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos ipſas flete &c. Quo autem, & quanto dolore afflicta fuerit eius mater, ex ifraſcriptis Beati Hieronymi, & Bernardi verbis facile cognoſces. Beatus nanq; Hieronymus inquit: Beata Dei genitrix, quia in ea parte paſſa eſt, quæ impaſſibilis habetur, ideo (vt ita fateatur) qa ſpiritualiter & caro eius paſſa eſt gladio paſſionis Chriſti, pluſꝗ martyr fuit: vnde conſtat, quia plus omnibus dilexit, propterea & plus doluit: in tantum vt animam eius totam pertranſiret, & poſſideret vis doloris ad teſtimonium eximiæ dilectionis. Bernardus autem ad glorioſam virginem ſic loquitur: Poſtquam emiſit ſpiritum ille tuus Ieſus: omnium quidem, ſed ſpecialiter tuus, illius planè non attigit animam, cum impius crudeli lancea non mortuo parcens, cui nocere non potuit, latus aperuit: ipſius anima iam ibi non erat, ſed tua planè auelli nequibat: tuam ergo animam pertranſiit vis doloris: vt te non immerito pluſquam martyrem prædicemus. Idem Bernardus: Quamdiu vixero, memor ero laborum, quos ſuſtinuit dominus in prędicãdo, fa-

Digitized by Google

tigationum in diſcurrendo, tentationũ in ieiunando, vigiliarum in orando, lachrymaꝝ in compatiendo: recordabor ẽt dolorum, conuitiorum, ſputoꝝ, colaphorum, ſubſannationum, exprobrationum, & flagelloꝝ, horumq́; ſimiliũ: alioqn requiret à me ſanguis iuſti, qui effuſus eſt ſup terram. Cũ aũt hęc alia ↄditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igit ipſe Ieſus verus, & certus fuit Meſſias.

¶ Quod Chriſtus Meſſias derideretur, & ſubſannaretur. Cap. LXXV.

NOn latuit hoc Dauid Pſal. xxi. vbi dicit: Omnes videntes me, deriſerũt me: locuti ſunt labiis, & mouerunt caput. Quòd aũt de Meſſia hæc intelligi debeant, pluries ſupius demõſtratũ eſt cap. lxiiii. & cap.   huius ſexti libri. Hoc ipſum prędixit ẽt futuꝝ ipſe diuinus Vates Dauid Pſal. lxviii. dicẽs: Qm̃ ꝑpter te ſuſtinui opprobriũ: operuit ꝯfuſio faciem meã. & parum infra: Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſup me. item ibidem magis infra: Tu ſcis improperium meũ, & ꝯfuſionem meã &c. De Chriſti paſſione in hoc Pſalmo tractari aliàs ſupius oſtendimus. Nec obſtãt ea verba: Tu ſcis inſipientiam meã. nec illa alia: Et delicta mea à te nõ ſunt abſcõdita: qm̃ Chriſtus fuit à peccato imunis. Ieſus aũt hoc in loco peccata noſtra, inqt, ſua facta fuiſſe, quantum ad pœnam, quã ipſe in paſſione ſua pro peccatoꝝ noſtrorum ſatisfactione in Cruce ptulit, & ſuſtinuit: quod verum eſſe facile percipit ex his verbis: quæ ipſemet dixerat parũ ſuperius. ſ. Quę non rapui exoluebam: quaſi diceret: Alius rapuit, & furtum fecit, & ego pro eo ſuſpẽſus ſum. Adam enim & Eua raptores fuerunt: qa pomũ vetitũ comedentes, rapere, & ꝯtractare voluerunt rem alienã inuito dño. ſ. gl'iam Dei, vel diuinitatem. ſuggerẽte ſibi Diabolo: Eritis ſicut Dii. Quos ſic de Chriſto loquentes redarguit Omnipotens Deus Eſaiæ cap. lvii. ſic dicens: Sup quem luſiſtis? ſuper quẽ dilataſtis os? & eieciſtis linguã? Nec qſq̃ admiret de hoc loquendi modo, cũ in ſacris literis ſimilis habeatur locutio ſiue loquendi modus. Nam Eſaię cap. lxiii. dicit: Et aſperſus eſt ſanguis eoꝝ ſup veſtimenta mea, cũ ſanguis Chriſti aſperſus fuerit, dixit fuiſſe eoꝝ pro quoꝝ peccatis ipſe Ieſus paſſus fuit. Item Actuũ cap. ix. dicit dñs: Saule Saule, qd me ꝑſequeris? hoc eſt fideles meos. Item Pſal. xxi. Verba delictoꝝ meoꝝ, iuxta Septuaginta interpretationẽ: q̃uis ſm veritatem Hebraicam dicat, Rugitus mei. Item Apocalypſis capitulo ſeptimo dicit, dum de martyribus ſermo haberet. Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas in ſanguine agni. Ecce ſanguinem martyrum effuſum pro Chriſti fide, appellat ſanguinẽ agni: hoc eſt Chriſti. Illis aũt verbis: Tu ſcis inſipientiã meã, perpulchre quadrat illud Apoſtoli ad Philippenſes cap. ii. Seipſum exinaniuit formam ſerui accipiens &c. Hieremias ẽt i Threnis cap. iii. hoc ipſum, ꝙ Chriſtus deriſus fuerit, teſtatur dicens: Factus ſum in deriſum omni populo meo. & paulo infra: Saturabitur opprobriis. Eſaię ẽt cap. liii. dicit: Et deſiderauimus eum deſpectum, & nouiſſimum viroꝝ: virũ dolorum, & ſcientem infirmitatem, & quaſi abſconditus vultus eius, & deſpectus: vnde nec reputauimus eum. Sibylla ẽt hoc ipſum prędixit (vt inquit Lactantius libro quarto, cap. xvi.) his verbis: Miſerabilis, ignominioſus, informis, vt miſerabilibus ſpem præbeat.

¶ Quòd aũt Chriſtus deriſus fuerit, infraſcriptis conſtat teſtibus.

Matthæi cap. ix. dicitur: Recedite, nõ eſt enim mortua puella, ſed dormit: & deridebant eum. Item cap. xxvi. Prophetiza nobis Chriſte quis eſt qui te percuſſit? Item cap. xxvii. Et genuflexo ante eum illudebant ei dicentes: Aue Rex Iudæoꝝ: & poſtq̃ illuſerunt ei. Itẽ eodẽ cap. xxvii. Prætereuntes aũt blaſphemabãt eum: & mouentes capita ſua: & dicẽtes: Vah qui deſtruis templum Dei, & triduo illud reædificas? ſalua temetipſum: ſi filius Dei es deſcende de Cruce: & multa alia ſimilia ibidem. Marci cap. v. Puella non eſt mortua, ſed dormit: & irridebant eũ. Item cap. xv. Et induerunt eum purpura &c. Et cœperunt ſalutare eum: Aue

Rex

Digitized by Google

Rex Iudæorum: & multa alia ibidem. Lucę itidē cap.xiiii.xvi xxii.&.xxiii. Multa ſūt ad eius irriſionem dicta: & maxime cap. xxiii. Et ſtabat populus expectans, & deridebant eum Principes cum eis, dicētes: Alios ſaluos fecit, ſe ſaluum faciat, ſi hic eſt Chriſtus Dei electus. illudebant autē ei & milites &c. Sed aduerte quæſo lector q̄ eleganter Chriſti deriſio figurata fuerit.iiii. Regū, cap.ii. in Heliſęo à pueris illuſo: vt inq̄t Beatus Hieronymus ſuper Pſal.lxxxiii. qui intitulaſ filiis Choræ. Deniq; q̄s eſt iſte Chore, qui de Hierico aſcēdebat in Bethel? Bethel domus Dei. Diligenter aiaduertite: quicūq; in Hierico eſt, & vult ire ad domum Dei, neceſſe eſt, vt aſcēdat: ergo Hierico Chore noſter: hoc eſt Heliſęus aſcendit in domum Dei in Bethel: & egrediuntur de Bethel: hoc eſt de domo Dei: hoc eſt de Synagoga: vbi prius fuerat domus Dei: egrediuntur pueri quadragintaduo, & illudūt Heliſęum Chore noſtrum, & dicunt: Aſcende Calue, aſcēde Calue: ille venit ad domum ſuam, & irrideſ à paruulis Bethel. Verum Heliſæus ille patientiſſimus: qui propterea venerat in Bethel, vt ſaluaret: reſpexit ſe aliquando: reſpexit, & iuſſit de ſylua exire duos vrſos: & interfecerūt quadragintaduos pueros: ſic & dominus noſter: hoc eſt noſter Chore: cum veniſſet in Bethel, & vellet aſcendere, irriſus à paruulis, iubet exire duos vrſos: hoc eſt Veſpaſianum, & Titum: & interfecerunt quadragintaduos pueros: qui ſunt iſti quadraginta & duo pueri? ab aſcenſu Chriſti vſq; ad ſubuerſionem Hieruſalē quadraginta & duo anni ſunt. Diligenter aſpicite, & ſic inuenietis. Dedit itaq; illis locum pœnitentiæ quadraginta & duos annos: & poſt reſurrectionem ſuam cum ad Bethel aſcenderet. Sed quoniam illi irridebant: Aſcende Calue, aſcende Calue, egreſſi ſunt duo vrſi, & interfecerunt illos. Duo autem vrſi fuerunt Veſpaſianus, & Titus: qui Hieroſolymam euerterunt. Cum autem hæc alta cōditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

Quod Chriſti corpus ſepeliretur: & q̄ eius ſepulchrum futurum eſſet glorioſum. Cap.LXXVI.

Pſalmo ſexageſimooctauo, Dauid Propheta hoc futurum pręuidens, inquit: Infixus ſum in limo profundi: quod de Chriſto ſepulto intelligitur. In eo enim Pſalmo de Chriſti paſſione tractari, & mentionem fieri pluries ſuperius dictum eſt. Pſalmo etiam octuageſimo ſeptimo: Poſuerunt me in lacu inferiori in tenebroſis, & in vmbra mortis. quem Pſalmum oſtendi ſuperius capitulo ſexageſimoſecundo huius libri de Meſſia loqui. & aliquantulum ſuperius dixerat: Aeſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Non dixit: Factus ſum homo, ſed ſicut homo, qui deſcenderat in Infernum: ſed iter mortuos liber erat: quia à morte teneri non poterat: & ideo in vno naturæ humanæ fragilitatis, in alio diuinæ maieſtatis poteſtas oſtenditur. Et iterum: Sicut vulnerati dormientes in ſepulchris: quorũ non es memor amplius. Pſalmo quoq; centeſimo quadrageſimoſecundo, hoc itidem dicitur, his verbis: Collocauit me in obſcuris ſicut mortuos ſęculi. Pſal. itidem quarto, hoc idē habetur ſm aliquos: vbi dicitur: In pace in idipſum dormiam, & requieſcam, quoniam tu domine ſingulariter in ſpe cōſtituiſti me. In ſpe dixit: ſcilicet reſurrectionis.

Hieremias etiam in Threnis capitulo tertio, hoc ipſum approbans ait: Aedificauit in gyro meo: & circundedit me felle, & labore: in tenebroſis collocauit me quaſi mortuos ſempiternos. Circūædificauit aduerſum me, vt non egrediar: aggrauauit compedem meū. Nam Chriſti ſepulchrum erat in ſaxo quodam concauatum in ſimilitudinem cuiuſdam paruæ cameræ: in cuius medio ipſe poſitus fuit. Vnde bene, & conuenienter dixit: Circūædificauit. Item ibidem parum inferius: Concluſit vias meas lapidibus quadris: ſemitas meas ſubuertit. Lapidem ingenti hoſtium ſepulchri clauſum

Digitized by Google

fuit. Item magis infra ibidem dicitur: Lapſa eſt in lacu vita mea: & poſuerunt lapidem ſuper me. Item: In tenebroſis collocauit me quaſi mortuos ſempiternos. Hieremias ipſe cap. xxxi. in calce capitis de ſepulchro domini ſic inquit: Sãctum domini. i. ſepulchrum Chriſti, nõ euelletur, & nõ deſtruetur vltra in ꝑpetuum. vnde prædicere voluit, ꝙ non deſtrueretur, ſed extaret, & perſeueraret in memoriã mortis Chriſti: & ſic vſq; in hodiernum diem perſtat cum maxima veneratione, non ſolum Chriſtianorum, ſed etiã Maumethenſium. Eſaias itidem cap. xi. loquens de Chriſto inquit: In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur: & erit ſepulchrum eius glorioſum. quem locum Septuaginta ſic tranſtulerũt: Reſurget à mortuis, vt Princeps ſit omniũ nationum: & vniuerſę gẽtes ſperẽt in eum. Glorioſum nanq; fuit ſepulchrum dñi multiplici de cauſa: qa in eo nõdũ qſq; poſitus fuerat: erat enim nouũ, & de petra exciſum: & qa corpus domini in linteis de ſindone cum aromatibus inuolutum erat: & quia inde mirabiliter reſurrexit glorioſus. Item propter honorem maximũ ibi exhibitum à pluribus dñis, & Principibus, non ſolum Chriſtianis, ſed etiam Maumethenſibus viſitatur, & honoratur. Item vltimo glorioſum fuit: qa abſq; incineratione, & putrefactione aliqua reſurrexit corpus glorioſum, & immortale. Eſaię cap. lvii. dicitur: A facie enim malitiæ collectus eſt iuſtus: veniat pax, requieſcat in cubili ſuo, qui ambulauit in directione ſua. In Septuagita aũt ſic legit: A facie malitię ablatus eſt iuſtus: erit in pace ſepultura eius: ablata eſt de medio. Beatus Hieronymus ſup hoc paſſu, ſic inquit: Omne refertur ad Chriſtum, cuius ſepultura in pace eſt, & ſublata de medio. neq; enim caro eius vidit corruptionem, neq; ꝑmãſit in ſepulchro: qui eſt inter mortuos liber, dicente Angelo ad mulieres: Quem quęritis Ieſum, non eſt hic: venite, & videte locum vbi poſitus fuit. Et quia dñs fuit in ſindone munda inuolutus, quando fuit in ſepulchro poſitus, Beda ſuper Matthæo ait: Hinc eccleſię mos obtinuit, vt ſacrificium altaris nõ in ſerico, neq; in pãno tincto, ſed in lino terreno celebretur: ſicut corpus domini eſt in ſindone munda ſepultum. Chriſtus ſepelitur in horto, ad ſignificandum, ꝙ per mortem, & ſepulturam ipſius liberamur à morte, quam incurrimus per peccatum Adæ in horto Paradiſi cõmiſſum: ideo autem Saluator in aliena ponitur ſepultura, vt iquit Auguſtinus in quodam Sermone: quia pro aliorum moriebatur ſalute: ſepulchrum autem mortis eſt habitaculum.

¶ Quòd autem prædicta in Ieſu Chriſto adimpleta fuerint, his probatur teſtibus.

Matthæi cap. xxvii. dicitur: Cum aũt ſero factum eſſet, venit quidam homo diues ab Arimathia noĩe Ioſeph: qui & ipſe Diſcipulus erat Ieſu: hic acceſſit ad Pilatum: & petiit corpus Ieſu: tũc Pilatus iuſſit reddi corpus: & accepto corpore Ioſeph: inuoluit illud in ſindone mũda: & poſuit illud in monumẽto ſuo nouo: qđ exciderat in petra: & aduoluit ſaxum magnum ad hoſtium monumenti, & abiit. Marci cap. xv. habetur: Venit Ioſeph ab Arimathia nobilis decurio &c. & paulo infra: Ioſeph autẽ mercatus ſindonem, & deponẽs eum inuoluit ſindone: & poſuit eum in monumento, quod erat exciſum de petra: & aduoluit lapidem ad hoſtium monumenti. Lucæ cap. xxvii. Hic acceſſit ad Pilatum: & petiit corpus Ieſu: & depoſitum inuoluit in ſindonẽ: & poſuit eũ in monumento exciſo, in quo nõdum quiſq; poſitus fuerat. Ioan. cap. xix. habetur ſic: Poſt hęc aũt rogauit Pilatum Ioſeph ab Arimathia: eo ꝙ eſſet Diſcipulus Ieſu: occultus aũt ꝓpter metũ Iudęorum: vt tolleret corpus Ieſu: & ꝑmiſit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Ieſu: venit aũt & Nicodemus: qui venerat ad Ieſum nocte primum, ferens mixturã myrrhę, & aloes quaſi libras centum: acceperunt ergo corpus Ieſu, & ligauerũt eum in linteis cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis ſepelire. Erat autem in loco, vbi crucifixus eſt, hortus: & in horto monumentum nouum: in quo nondum quiſq;

poſitus

Digitized by Google

poſitus erat: ibi ergo propter Paraſceuem Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, poſuerunt eum.

Audi quæſo lector: Mors mortem ſpoliatura à Chriſto ſaluatore noſtro ſuſcipitur: quia ſacramentum illud ſuſceptę carnis hác habet cauſam: vt diuina filii Dei virtus: velut hamus quidam habitu humanæ carnis obiectus. & ſicut Apoſtolus Paulus inquit: Habitu inuētus vt homo, Principem mundi iuitare poſſit ad agonem: cui ipſe carnem ſuam, velut eſcam tradens, hamo diuinitatis intrinſecus teneretur inſerto: & profuſione immaculati ſanguinis (ſolus eſt enim qui peccati maculam neſcit) omniū peccata deleret: eorum dūtaxat, qui ſanguine eius poſtes fidei ſuæ ſignaſſent. Sicut ergo hamum eſca contectum ſi piſcis rapiat, non modo eſcam ab hamo non remouet: ſed & ipſe piſcis de profundo eſca futurus educitur: ita & is, qui habebat mortis imperium, rapuit quidem in morte corpus Ieſu non ſentiens in eo hamum diuinitatis icluſum: ſed vbi deuorauit, hęſit ipſe continuo: & diruptis Inferni clauſtris: velut de profundo extractus, trahitur, vt eſca cæteris fiat. Quod ita futurum ſancti iampridem cecinere Prophetæ: vt paulo ſuperius diximus. Non ergo damno aliquo: aut iniuria diuinitatis Chriſtus in carne paſſus eſt: ſed vt per infirmitatem carnis operaretur ſalutem, diuina natura in mortem deſcendit: non vt lege mortaliū obiret, & detineretur à morte: ſed vt per ſeſe reſurrecturus ianuas mortis aperiret: velut ſi quis Rex pergat ad carcerem: & ingreſſus aperiat ianuas, reſoluat cathenas, vincula, ſeras, & clauſtra comminuat, & educat vinctos in remiſſionem: & eos qui ſedent in tenebris, & in vmbra mortis, luci, ac vitæ reſtituat. Diceretur equidem: Rex fuit in carcere: non tamen ea conditione, qua fuerant cæteri, qui tenebantur in carcere: ſed illi quidem, vt pœnas ſoluerent: hic vero, vt abſolueret pœnas. Cum autem hęc alia cōditio, ꝙ Chriſtus ſepultus fuerit: & ꝙ glorioſum fuerit eius ſepulchꝝ, ideo ipſe Chriſtus verus fuit Meſſias.

Finus Ferrarieñ.

¶ Quòd ſalus mundi in medio terræ operanda eſſet. Cap. LXXVII.

ASaph Propheta Pſalmo ſeptuageſimotertio: hanc fatetur veritatem, ſic dicens: Deus autem Rex noſter ante ſæcula operatus eſt ſalutem in medio terræ. Et notandum eſt illud, Ante ſæcula, non adhærere ad ſalutem operatam, ſed Deo hoc modo. Deus autem: ſcilicet Chriſtus: Rex noſter: vt Apocalypſis capitulo decimonono: Rex Regum, & dominus dominantium, qui eſt ante ſæcula: quia in principio erat Verbum, Ioannis capitulo primo. Operatus eſt ſalutem: humani ſcilicet generis in incarnatione, prædicatione, & paſſione ſua. vnde Ieſus: ideſt Saluator appellatus eſt, Matthæi capitulo primo: Vocabis nomen eius Ieſum: ipſe autem ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. In medio terræ: ideſt in Hieruſalem: quæ eſt in medio climate terræ habitabilis. Et aduertendum eſt: quòd hic quadruplex hæreſis eliditur. Primo, quia loquens de Chriſto dixit: Deus: quod eſt contra Neſtorium, qui dixit eum eſſe puram creaturam. Rex noſter: contra Iudæū, qui dixit Ioannis capitulo decimonono: Non habemus Regem, niſi Cæſarem. Ante ſæcula: contra Arrium. Operatus eſt: contra Manichæum. Nonnulli dicunt, In medio terræ: ideſt in vtero virginali. Aliqui etiam, In medio terræ: ideſt in communi: quia pro omnibus operatus eſt ſalutem Quòd autem ſalutem operatus fuerit dominus noſter Ieſus Chriſtus, patet per ea, quæ ſuperius dicta ſūt in pluribus huius ſexti libri capitibus, & maxime in capitulo quadrageſimoprimo. Iohelis capitulo ſecundo, in calce capitis dicitur: Quia in mōte Sion, & in Hieruſalem erit ſaluatio, ſicut dixit dominus. Abdias ſimiliter capitulo vnico ait: Et in monte Sion erit ſaluatio: & erit ſanctus: ideſt Meſſias. Nam Palæſtina dicitur eſſe in medio mundi climate. Cum autem hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

Digitized by Google

¶ Quod Chriſtus ad Limbum deſcende
ret,& inde ſanctos patres educeret.
Caput LXXVIII.

ZAcharias Propheta.c.ix.hoc ipſum teſtatur, dicens: Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu,in quo non eſt aqua.In ſanguine teſtamenti dixit Propheta,itelligens ſanguinem Chriſti: eo ꝙ per eius ſanguinē nouum teſtamentū fuerit ꝯfirmatū, ſicut per aſperſionē ſanguinis holocauſtoꝝ factam per Moyſem ꝯfœderatus fuit populus cum Deo in veteris legis ꝯfirmatione: vt Exodi cap.xxiiii. Nam Chriſti paſſio tres parturiuit effectus. In primis nanq; inquantum illa fuit in carne Chriſti,effectum habuit ſatisfactionis,ſeu redemptionis:inquantū per ipſam paſſionē liberamur à ſeruitute peccati,Chriſtus dicit̃ Redemptor: inquantū vero per ipſam paſſionē,ſeu ſanguinē humanū genus Deo recōciliat̃,habet effectum ſacrificii: & ſic dicit̃ ſanguis teſtamenti.ſm quam ꝯſiderationē Chriſtus dicit̃ ſacerdos,ſm illud Pſal.cix.Tu es ſacerdos in æternum ſm ordinem Melchiſedech. vnde Apl̃s ad Hebræos cap.xiii. hoc ipſum ꝯfirmare videt̃,dicens: Quoꝝ enim aīalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per Pōtificē:hoꝝ corpora cremant̃ extra caſtra: ꝑꝑ q̄ & Ieſus,vt ſanctificaret ꝑ ſuū ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt.

¶ Quod ſanguine Chriſti delenda
eſſent hominum peccata.

Apoſtolus Paulus ad Hebræos cap.ix. his oſtendit verbis:Chriſtus aſſiſtēs Pontifex futuroꝝ bonoꝝ peramplius, & pfectius Tabernaculū,non manu factū:ideſt non huius creationis:neq; per ſanguinē hircoꝝ,aut vituloꝝ: ſed per ꝓprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta æterna redemptione īuenta. Si enim ſanguis hircoꝝ,& tauroꝝ,& cinis vitulę aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationē carnis,quāto magis ſanguis Chriſti,qui per Spiritum ſanctū ſemetipſum obtulit imaculatū Deo,emūdabit ꝯſcientiam noſtrā ab opibus mortuis ad ſeruiendū Deo viuenti? Et ideo noui teſtamenti mediator eſt,vt morte intercedente in redemptionem eaꝝ pręuaricationum,quę erant ſub priori teſtamēto,repromiſſionē accipiāt: q vocati ſunt æternę hęreditatis in Chriſto Ieſu dño noſtro. Oſeas inſup cap.xiii. hoc approbans inqt:De manu mortis liberabo eos: de morte redimam eos: ero mors tua ò mors:morſus tu' ero Inferne. Hęc in perſona Chriſti dixit Propheta: qm̄ ipſe mortem noſtram moriendo deſtruxit: & vitam reſurgendo reparauit.In ſua enim reſurrectione glorioſa ſanctos patres in Limbo detentos de manu mortis liberauit: & huic interpretationi conſtat qdā Gloſa Hebraica Geñ.cap.xxiiii. quæ huiuſmodi eſt:Dixit Rabi Ioſue filius Leui:Iui cum Angelo mortis vſq; ad portas Gehennę, & iuit mecum Meſſias filius Dauid:cum aūt captiui viderunt lucem Meſſiæ lætantes dixerunt:Iſte educet nos de iſtis tenebris,ſicut ſcriptum eſt i Oſea:De manu Inferni redimet eos: ero mors tua ò mors. Quod etiam confirmat Apoſtolus prima ad Corinthios cap.xv. ſic dicens:Cū autem mortale hoc induerit imortalitatem:tunc fiet ſermo, qui ſcriptus eſt:Abſorpta eſt mors i victoria,vbi eſt mors victoria tua? Tranſlatio inſuper Chaldaica Ionathę: hoc Oſeę Vaticiniū ſic interpretatur:Congregabuntur de filiis captiuitatum ſuarum:habitabunt in vmbra Meſſiæ ſui: viuificabuntur mortui:& multiplicabitur bonum in terra.Iudæi autem huic ſententiæ non aſſentiūt: ꝙ animæ iuſtorum ad Limbum deſcenderent:& ideo infra libro.vii.Oppoſitione tertia : longiore diſputatione certandum erit cum eis.Pſal.cvi.hoc idem habetur,his verbis: Confiteantur domino miſericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum, quia ſatiauit animam inanē, & animam eſurientem ſatiauit bonis : & ſedentes in tenebris,& in vmbra mortis. Inanem dixit & eſurientem:quandoquidem in Limbo ſanctorum animæ deſiderantes illam cœleſtem curiam, nihil ad ipſam conſequendam poterant operari. & ſequitur:Sedētes in tenebris, & in vmbra mortis:q locus ab effectu mortis vmbra dicitur.Pſal. etiam.xxxix.dicitur:Expectās expectaui dominum: hoc eſt Chri

ſtum

ſtum Meſſiam:& intendit mihi: & exau/
diuit preces meas: & eduxit me de lacu
miſerię:& de luto fecis:hoc eſt de Limbo.
Pſal.quoq;.lxx.habet: Et de Abyſſis ter/
ræ iterum reduxiſti me: hoc eſt de ꝓfun/
ditate Inferni.Pſal.et.lxxxv.hoc idem in
uenitur:Et eruiſti animam meam ex Infer
no inferiori.Dicant Iudęi, qui Pſalmum
iſtum exponunt de Dauid:quãdo Dauid
ex Inferno inferiori liberatus fuerit? de
Chriſto igitur intelligẽdum eſt. Eſaias
etiam cap.viii.ad huius rei confirmatio/
nem inquit: Velociter ſpolia detrahe: ci/
to prędare &c.dicens Meſſiam his nomi
nibus vocandum eſſe,quod conueniẽter
accidit Chriſto reſurgenti: qui tunc edu/
cens ſanctos patres de Limbo, celeriter
ſpoliauit Infernũ. Reſuſcitat caro Chri/
ſti,quę repoſita fuerit in ſepulchro: vt ad/
impleret qđ dictum eſt per Prophetam:
Quia non dabis ſanctum tuũ videre cor
ruptionem. Rediit ergo victor à mortuis
Inferni ſpolia ſecũ trahens: eduxit enim
eos,qui tenebantur à morte, ſicut & ipſe
prędixerat,vbi ait:Cum exaltatus fuero,
oĩa ad meipſum traham. Atteſtatur etiã
hoc Euangelium cum dicit:Quia monu/
menta aperta ſunt:& multa corpora dor
mientium ſanctoꝝ reſurrexerũt:& appa/
ruerunt multis:& igreſſi ſunt Sanctã ciui
tatem illam &c. Pſal.etiam.cxlv.dicit:
Dñs ſoluit compeditos. ſup qbus verbis
in Bereſid raba Geñ.cap.xli. Thalmudi/
ſtæ,ſiue Iudæoꝝ Rabini, quęrunt quid
hoc ſit,Dñs ſoluit compeditos? & ibi ſic
rñdetur: Hi ſunt,qui captiui ſunt Infer/
ni,captiuiq; mortis.Micheas inſuper Pro
pheta cap.ii.quaſi circa finem capitis,in/
quit: Congregatione congregabo Iacob
totum te in vnum: conducam reliquias
Iſrael &c.Quam cõgregationem nõnul/
li affirmãt factã fuiſſe in Limbo de oibus
Iuſtis defunctis à principio mundi, vſq;
ad mortem Chriſti.& parum infra ſequit
Propheta:Aſcendet enim pandens iter:
ante eos diuidet: & tranſibit portas: &
egredientur per eam:& tranſibit Rex eo/
rum coràm eis:& dominus in capite eo/
rum.Super quibus verbis trãſlatio Chal/
daica ſic inquit: Aſcendet Saluator eo/
rum:hoc eſt Meſſias: quia Chriſtus poſt
paſſionẽ ſuã deſcendit ad Inferos: & in/
de adduxit ſanctos patres.vnde Apl's ad
Epheſios cap.iiii.ait: Aſcendens in altũ
captiuam duxit captiuitatem.

¶Quod aũt Ieſus Chriſtus ſanctos pr̃es
ex Limbo liberauerit,& ad cœleſtia
Regna perduxerit, teſtis eſt.

Beatus Paulus Apoſtolus ad Epheſios
cap.iiii.vbi dicitur:Aſcendens in altum
captiuam duxit captiuitatem: dedit dona
hominibus. Quod autem aſcendit, quid
eſt,niſi qa & deſcẽdit primum in inferio
res partes terrę:Qui deſcẽdit ipſe, & qui
aſcẽdit ſup omnes cœlos, vt adimpleret
oĩa.vnde Saluator noſter Ioan.cap.iii.in
quit:Et nemo aſcendit in cœlũ,niſi q de
ſcendit de cœlo filius hoĩs,qui eſt in cœ
lo.Cum aũt hæc alia cõditio in dño nr̃o
Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe
Ieſus verus fuit Meſſias.

¶Quod Chriſt' Meſſias die tertia à mor
tuis reſurgeret. Cap.LXXIX.

ET ſi reſurrectio Chriſti à mortuis,
ſextus ſit fidei Chriſtianę articulus,
& ideo humanis non poſſit ꝓbari
argumentis de neceſſitate concludenti/
bus:hoc eſt ex principiis per ſe notis, ſi/
cut ſit in ſcientiis demonſtratiuis: quod
ſi probari poſſet in ipſorum fidei articu/
lorum numero non deſcriberetur. Quo
tamen non obſtante,argumentis perſua/
ſibilibus,& ſacræ ſcripturæ auctoritate:
ac ſignis:ideſt miraculis, quibus Chriſtia
ni ſæpiſſime vſi ſunt: imo ipſe Deus ad
oſtendendam rei veritatem operatus eſt.
Si dialecticis igitur & phyſicorum argu/
mentis probari non poteſt,ad legiſlatum
auxilium,& ad Moyſem legiferum confu
giemus: q Deuteronomii cap.xvii.ſtatuit,
In ore duoꝝ, vel triũ ſtare debere omne
verbum:per teſtes igit idoneos,& à diui
na ſcriptura approbatos,velut ſunt Pro/
phetę diuini: quoꝝ vocibus hæc Regis
Meſſię prenũtiata fuit reſurrectio, ipſam
ꝓbare conabor. Veꝝ eoꝝ aliqui prędixe
runt eam tertio die futuram: alii ẽt multi
eam futuram prędixerunt:ſed nullum de
terminatum tempus,vel temporis termi
num appoſuerũt. Qui eũ tertia die reſur/

Digitized by Google

recturum dixerũt,ſunt Paulus Apoſtolꝰ Actuum.c.xiii. Viri fratres filii Abraam: & qui in vobis &c.poſtea in fine inquit: Deus vero ſuſcitauit eũ à mortuis tertia die &c.Oſeas Propheta.c.vi.inqt:Viuificabit nos poſt duos dies:in die tertia ſuſcitabit nos:& viuemus in ꝯſpectu eius. Quæ verba ſunt quaſi in pricipio pdicti .c.vi. vbi Propheta loqtur de Dei miſericordia:& qbus concedenda ſit,& qbus neganda:& hoc tam iuxta ſniam Iudęorum Rabinoꝝ, q̃ doctoꝝ Chriſtianorũ: ſed tñ varie.Chriſtiani enim dicunt hoc in Chriſto Ieſu iamdiu adimpletũ fuiſſe: Hebræi aũt hoc adimplendũ fore tēpore ſui Meſſiæ venturi aſſerunt.Inqt igitur Propheta: Viuificabit nos poſt duos dies:i die tertia ſuſcitabit nos:qm̃ Chriſtus poſt duos dies mortis ſuæ, & ſepulturę reſurrexit:cuius reſurrectio fuit nrę reſurrectionis principiũ ad vitam.ſ.imortalem:vt inquit Apl's prima ad Corīthios.c.xv. Nunc aũt Chriſtus reſurrexit à mortuis primitiæ dormientium:qm̃ quidem per hoiem mors,&per hoiem reſurrectio mortuoꝝ:ſicut enim in Adam oēs moriunt,ita & in Chriſto oēs viuificabũtur.Silr Abraam imolaturus Deo filium Iſaac,tertia die appulit ad mõtem ſibi demonſtratum:qa ipſa dies erat apta ſacramentis. Nam & ppl's cum exiſſet de Aegypto, tertia die offert ſacrificiũ Deo, & in die tertia purificatur:& reſurrectionis dñi tertia eſt dies. Et ſiquis opponeret Chriſtum non fuiſſe primũ, q reſurrexit, cum Lazarus,& alii ante eum reſurrexerint.Reſponderi poſſet. Quòd Chriſtus fuit primus,q reſurrexit nõ amplius, vel vltra moriturus:ſed Lazarus,& alii,q reſurrexerunt iteꝝ mortui ſunt.& ſequitur Propheta: Et viuemus in cõſpectu eius: vita.ſ.gratię,& poſtea glorię.vnde Apl's prima ad Corinthios.c.xv.ait in calce capitis:Cum aũt mortale hoc induerit imortalitatem:tunc fiet ſermo,qui ſcriptꝰ eſt:Abſorpta eſt mors in victoria: vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors ſtimulus tuꝰ?ſtimulus aũt mortis peccatũ ē. Rabi vero Salomõ i ſuis ſup hoc Oſeæ.c. Cõmētariis ſic interpretaſ: Viuificabuntur poſt duos dies:per primam,inquit,diem ſignificari tempus primi templi p Regē Salomonem ædificati:per ſecundam diē tempus ſecundi templi ædificati p Zorobabel,& ſocios: & per tertiã diē tertiũ ſignificari templum,quod p Meſſiã venturum ædificari expectant:& ſe temporaliter regnare arbitrantur,oībus ſibi ſubiugatis nationibus. Cum aũt Meſſias iãdiu venerit,vt ſupra lib.v.probatum ē: & Ieſus Chriſtus fuerit Meſſias: cũ etiam templum antedictũ non ſit amplius Hebræis reſtaurandum: vt infra lib.vii. probabitur,ſequitur Rabinũ Salomonē male ſenſiſſe:& propterea de Chriſto reſurrecturo Prophetam intellexiſſe,cũ in eo verificetur,vt ſupra.Poſſet etiam hoc dictum Rabi Salomonis de tertio templo per Meſſiam Regē ædificando verificari de eccleſia ædificata per Chriſtũ: hoc eſt de credentibus in eo. Ionas inſuper Propheta:cur exceptus eſt vaſti piſcis vētre,& die tertio redditus luci viuens,niſi vt reſurrectionē Chriſti ſignificaret? Geſta ſiquidem veteris teſtamenti,nõ minus q̃ verba,figurę ſunt noui:nouum qppe non aliter veteris finis eſt,quàm adũbrationis cuiuſdam coloratio abſoluta, & perfecta pictura. Ideoq; nouum teſtamentum multo præſtantius eſt, q̃ vetus. Sibylla etiam quædam hoc ipſum futurum fuiſſe affirmat (vt inquit Lactantius libro quarto Diuinarum Inſtitutionum, capitulo.xix.) ſic dicens:Mortis fatum finiet trium dieꝝ ſomno ſuſcepto:& tunc à mortuis egreſſus in lucem veniet. B. Auguſtinus libr.xviii.Ciuitatis Dei,cap. xxiii.hoc idem inquit,aliis tamē verbis. Chriſtus pręterea hoc ipſum prędixit Iudæis,Ioan.capitulo ſecũdo,dicens: Soluite templum hoc,& in tribus diebus excitabo illud:ille autem dicebat de tēplo corporis ſui. Item Matthęi.c.xx. Item Marci.c.viii. Item Lucæ.c. Rabi etiã Symeon Aegyptius in Bereſid raba: exponens illa verba Geñ.c.xxii. Die antē tertio eleuatis oculis vidit locum &c.ſic inquit:Multæ ſunt in ſacra ſcriptura dies Trinitatis:quarum vna eſt profectò reſurrectio Meſſiæ. Igitur ſm̃ iſtum ma/

gnum

Digitized by Google

gnum Hebræorum Rabinũ, Meſſias die tertia reſurgere debebat: eo quòd eius reſurrectio eſſet, ſm ipſum, vna ex diebus Trinitatis. Cum autem reſurrectio præſupponat mortem: quia niſi prius moreretur, reſurgere nequaquam poſſet: igitur iuxta huius Rabini ſententiam, Chriſtus erat etiam moriturus: prius ſcilicet q̃ reſurgeret: & ſic poſtea reſurrecturus.

¶ Qui futuram prædixerunt reſurrectionem nullo præfixo temporis termino.

Dauid Propheta Pſal. decimoquinto, hoc futurum præuidẽs, ait: Propter hoc lætatum eſt cor meum: & exultauit lingua mea. Inſuper & caro mea requieſcet in ſpe: quoniam non derelinques animam meam in Inferno: nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem: quod minime de Dauid intelligi poteſt: vt aliqui arbitrati ſunt, & male: cum ipſe Dauid non ſurrexerit, ſed incineratus ſit: ſed de Chriſto Ieſu, qui reſurrexit, & nõ eſt incineratus, nec etiam putruit. Qui enim in ea ſpe diceret requieuiſſe carnẽ ſuam: vt non derelicta anima ſua in Inferno: ſed cito ad eam redeunte reuiuiſceret, ne corrumperetur, ſicut cadauera corrumpi ſolent, niſi qui die tertio reſurrexit? Quam literam Beatus Petrus Apoſtolus poſt ſpiritus ſancti ſuſceptionem Actuum capitulo ſecundo de Chriſto dictam fuiſſe affirmat, & non de Dauid. Et ſimiliter Apoſtolus Paulus Actuum capitulo tertiodecimo. Dauid etiam Pſalm. quadrageſimo, ad huius rei confirmationem inquit: Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me: nũquid, qui dormit non adiiciet, vt reſurgat? hæc enim ita poſita ſunt verba, vt nihil aliud dixiſſe intelligatur, q̃ ſi diceret: Nunquid, q moritur, non adiiciet, vt reuiuiſcat? & ſequitur paulo infra: Tu autem domine miſerere mei: & reſuſcita me: & retribuã eis. In hoc cognoui quoniam voluiſti me: quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me: me autem propter innocentiã ſuſcepiſti: & confirmaſti me in cõſpectu tuo in æternum. hoc etiam veraciter de nullo alio intelligi poteſt, niſi de Chriſto: cũ ipſemet Chriſtus Saluator noſter, quandam huius Pſalmi particulam de ſe dictam fuiſſe aſſerat, propter Iudã qui leuauit contra eum calcaneum: vt ſupra dixi cap. xlvi. huius ſexti libri. Dauid inſuper Pſalmo. lxvii. ait: Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius. In hoc Pſalmo agitur de Chriſti reſurrectione: & maxime in principio ipſius Pſalmi: poſtea vero de eius aſcẽſione. B. etiam Paulus ad Epheſios. c. iiii. quandam huius Pſalmi partem allegat, ad probãdam ſancti Spiritus miſſionem. ex quo conſtat in hoc Pſalmo non agi gratias Deo de præteritis beneficiis, vt volunt Iudæi, & etiam nonnulli Chriſtiani: ſed de futuris per Chriſtum exhibendis: vt diximus. Et illud, Aſcendiſti in altum, magis infra: vbi notandum eſt illud, Aſcendiſti: quia ab aliquo non fuit in cœlum portatus: ſed ipſe propria virtute aſcendit. & magis infra in eodem Pſalmo dicit: Deus noſter Deus ſaluos faciendi: & domini exitus mortis. Quid apertius dici poſſet? Deus enim ſaluos faciendi, dominus eſt Ieſus, qui iterpretatur Saluator, ſiue Salutaris: nam ratio nominis huius hęc reddita ẽ: quando priuſquam ex virgine naſceret, dictum eſt: Paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuũ à peccatis eorum: vt Matthæi. c. i. in quoꝝ peccatorum remiſſionem, quoniam ſanguis eius effuſus eſt, non vtiq; oportuit eum de hac vita exitus alios habere, q̃ mortis: ideo cũ dictũ eſſet, Deus noſter Deus ſaluos faciendi, continuo ſubiunctum eſt: Et domini exitus mortis: vt oſtenderetur moriẽdo ſaluos eſſet facturum: ſed mirando dictum eſt, Et domini, tanquam diceretur: Talis eſt iſta vita mortalium: vt nec ipſe dominus aliter ab illa exiret, niſi per mortem. Beatus Auguſtinus libr. xvii. de Ciuitate Dei. c. xviii. Sed notandum eſt Prophetam Dauid mutuo accepiſſe à Moyſe verba poſita in fronte ipſius Pſalmi. ſ. Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius. Dicebat enim ipſe Moyſes, cum eleuaretur Arca, vt Numeri. c. x. Surge domine, & diſſipentur inimici tui, & fugiant, q ode-

runt te à facie tua. pro Arca autem hic Christi corpus intelligendum est, in quo eius includebatur diuinitas. Psal.lviii.q licet de Dauid in domo custodito per ſatellites Regis Saul loqui videatur, tamen in rei veritate est de Christo in ſepulchro custodito: propter illa verba: Sine iniquitate cucurri, & direxi: quia Dauid nõ fuit ſine iniquitate, imo fuit peccator: & iõ per Dauid intelligitur Christus: vt ſupra capitulo.lxvi.huius libri.vi.probatũ est, per Dauid intelligi Christum. & nota illa verba: Ne occidas eos, ne quando obliuiſcantur populi mei. Psal.etiam tertio dicitur: Ego dormiui, & ſoporatus ſum: & exurrexi, quia dominus ſuſcepit me. quod de Christo intelligitur mortuo, & in ſepulchro poſito, & demum reſuſcitato. An forte quiſquã ita deſipiat: vt credat velut aliquid magnum nobis indagare voluiſſe Prophetam, ꝙ dormierit, & exurrexerit, niſi ſomnus iſte mors eẽt: & euigilatio reſurrectio, quam de Christo ſic oportuit, prophetari? & iterum in eodem Pſalmo dicitur: Exurge domine ſaluum me fac Deus meus. Dauid etiã Pſalmo.lxx.ait: Et de Abyſſis terræ iterũ reduxiſti me. ſuper quibus verbis B. Hieronymus inquit: Hoc eſt de profunditate Inferni. & ſequitur ipſe B. Hieronymus: Dicant nunc Iudæi, qui hunc Pſalmũ in ſolum Dauid canere volunt, quando de profundo Abyſſi eſt eductus? Et ideo de Christo intelligi vult, qñ de Limbo eduxit ſanctos patres. Opponunt Iudæi dicentes: Rabi Salomonem dixiſſe hoc fuiſſe, qñ Nathan Propheta inquit Dauid: Dñs tranſtulit peccatum tuum: ſed non bene conſiderauit Dauid nondum mortuum fuiſſe: & per conſequens nondum ad Infernũ deſcendiſſe. Non potuit enĩ ex eo loco euelli in quem nõdum deſcẽderat. Dauid iterum Pſal.xxix.iuxta Beati Auguſtini ſententiam: Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem? quaſi dicat nulla. & ſequitur: Nunquid cõfitebitur tibi puluis? aut annunciabit tibi veritatem tuã? audiuit dominus, & miſertus eſt mei: dominus factꝰ eſt adiutor meus: cõuertiſti planctũ meũ in gaudium. Pſalmo etiam.lvi.dicitur: Exurge gloria mea: exurge Pſalterium, & Cithara: exurgam diluculo &c. Ex titulo etiam Pſalmi.xxi.hoc ipſum habetur: qui titulus huiuſmodi eſt: In finem pro aſſumptione matutina Pſalmus Dauid. ſuper quo titulo B. Hieronymꝰ ſic inqt: Matutina aſſumptio reſurrectionis Dominicę, & aſcenſus ad patrem ſignificat ſacramentum. hanc inſcriptionẽ Hebręi aliter habent, pro ceruo matutino, & interpretatione peruerſa putant de Heſter totum vigeſimumprimum Pſalmum eſſe compoſitum: ꝙ videlicet eius periculo, & interceſſione apud Regem ſit de periculo Iſrael populus liberatus: ſed nos ceruum, qui interficiat ſerpentes, & venena conſummat, nullum alium, niſi Chriſtum intelligimus, ſicut totius Pſalmi cõtextus oſtendit. Nicolaus Lyrenſis ꝑ ceruam matutinam intelligi vult Chriſti humanitatem, quia ſicut cerua de nocte latitat in cubili ſuo, à quo in mane proſilit apparens in manifeſto: ſic itidem humanitas Chriſti tempore noctis in triduo ſuæ mortis latuit, quaſi in cubili corpus in ſepulchro, & anima in ſanctoꝝ patrũ Limbo: ſed in mane tertia die reſurgens apparuit Mariæ Magdalenæ, & poſtea Diſcipulis in manifeſto. Dñs autem Paulus Burgenſis vult tempus illud, quod fuit inter vetus teſtamentum, quod Beatus Paulus appellat noctem: & nouũ teſtamentũ, quod ipſe Apl's appellat diẽ: quod tempus dũ nox finitur, & dies inchoatur, appellatur crepuſculũ, ceruam matutinã appellari vult. Rabi vero Salomon ꝑ ceruam matutinam intelligi vult ꝯgregationem ppl'i Iſrael, allegans illud Prouerbioꝝ.c.v. Cerua chariſſima, & gratiſſimus hinnulus: quæ cerua fuit (vt ipſe ait) valde afflicta per Nabucodonoſor eã ſpoliantem. Sed huic noſtro propoſito conſonant omnes ſupradictæ interpretationes, excepta illa Rabi Salomõis. Pſal. ẽt.iiii. dr: In pace in idipſum dormiã, & requieſcam: qm̃ tu domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me. Pſalmo quoq;.131. habentur hæc verba ad hoc ipſum propoſitum conuenientia: Exurge dñe in requiem

quiem

Digitized by Google

quiem tuã: & quare exurgere debeat has poſſemus aſſignare cauſas: quia ſcilicet Iam expleuiſti iuramentum, reddidiſti votum: iam inueniſti locum Deo: iam ꝓduxiſti ex latere tuo eccleſiã: exurge nũc ab Inferis: reuertere in Tabernaculum: hoc eſt in corpus, quod ex humana carne aſſumpſiſti, quo tuam tegebas diuinitatem: à quo verba vitæ, à quo cœleſtis patria, & à quo via, veritas, & vita nobis oſtenſa eſt. hic nempe Pſal. habetur ĩ Cãticis. xv. graduum: q per aſcẽſionem de aduentu filii Dei ex voce prophetica dẽnuntiatur. Pſal. xi. Propter miſeriam inopum, & gemitũ pauperũ nũc exurgam, dicit dñs. Patriarcha et Iacob Gen. c. xlix. dum de Iuda eius filio loqueretur, de cuius Tribu deſcẽdere debebat Chriſtus, vt ibidem prædicitur, hanc Meſſiæ Regis reſurrectionem his verbis nõ obſcure prædixit: Recũbens dormiuit vt leo, & vt catulus leonis, quis ſuſcitabit eum? per dormitionẽ enim eius mortem quãtum ad humanitatem ſignificauit: ſed de ſua reſurrectione, de qua nullã habebat dubitationem, audacter inquit: Quis ſuſcitabit eum? quaſi diceret nullus, cum ipſemet ex ſua diuinitate hoc facere poſſet: & ideo comparauit eum leoni. Eſaias itidem. c. xxxiii. ait: Nunc conſurgam, dicit dominus: nunc exaltabor: & nunc ſublimabor. Hoc quoq; ipſum prędixit Saluator noſter Matthęi. c. xx. his verbis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur Principibꝰ ſacerdotũ, & ſcribis, & cõdemnabunt eũ morte, & tradent eum gentibus ad illudẽdum, & flagellandum, & crucifigendũ, & tertia die reſurget. Item Matthęi. c. xxvi. Poſtq̃ aũt reſurrexero. Itẽ Ioan. c. xii. Ego aũt ſi exaltatus fuero, omnia traham ad me.

¶ Quod aũt Chriſtus non fuerit incineratus: ſed vere à mortuis reſurrexerit, infradicendis probatur teſtibus.

Ioſephus Hebræus hiſtoricus libro xviii. Antiquitatis Iudaicæ capitulo. ix. ſic de Chriſto ait, dũ tpa Tiberii Cæſaris deſcriberet: Fuit iiſdem tpibus Ieſus ſapiens vir (ſi tñ eum virum nominare fas eſt) erat enim mirabiliũ operũ effector, & doctor eorum hominum, qui libenter audiunt ea, quæ vera ſunt: & multos quidem Iudæorum, & multos ex gẽtibus ſibi adiunxit, Chriſtus hic erat, hunc accuſatione primorum noſtræ gentis virorum, cum Pilatus in Crucem agẽdum decreuiſſet, non deſeruerunt eum ii, qui ab initio dilexerunt eum. Apparuit autem eis iterũ viuus, ſm quod diuinitus inſpirati Prophetæ vel hęc, vel alia de eo innumera miracula futura eſſe prædixerant: ſed & in hodiernum Chriſtianorũ, qui ab ipſo denuncupati ſunt, & nomen perſeuerat, & genus. ecce Ioſephus Hebræus teſtatur Ieſum reſurrexiſſe, & miracula feciſſe. Iudæi hoc ipſum fatentur, cum dicunt duplicem Meſſiam venturum: alterum Iucef ben: ideſt Ioſeph filium: alterum vero Dauid: nonne aiunt Meſſiã Ioſeph paſſioni, cædiq; ſubiectum eſſe: licet addãt in certamine Gog, & Magog? Alterum vero deſcendentem ex Dauid Rege, qui Meſſiam alterum occiſum: ſcilicet Ioſeph, reſuſcitet: Regnumq; Iſrael potenter reſtauret: & cui potiſſima (vt aiunt) debetur Iſraelitarum redemptio: vt ſuperius dixi libro ſexto, capitulo decimoquinto: Ecce quemodo ipſi Hebræi duplicem introducunt Meſſiam: non putantes mortem, & reſurrectionem vni ſoli conuenire poſſe Meſſię: & ea ipſa, quæ nos dicimus, fatentur: & tamen verum eſſe negant. Lucas etiam Euangeliſta hanc Chriſti reſurrectionem Actuum Apoſtolorum capitulo primo teſtatur, dicens: Primum quidem ſermonem feci de omnibus ô Theophile, quæ cœpit Ieſus facere, & docere, vſque in diẽ qua pcipiẽs Aplis per Spiritũ ſanctum, quos elegit, aſſumptus eſt: qbus & pbuit ſeipſum viuũ poſt paſſionẽ ſuã in multis argumentis per dies. xl. apparens eis: & loquens de Regno Dei: & conueſcens præcepit eis ab Hieroſolymis ne diſcederent. Argumẽtum autem dupliciter aſſumi poteſt. primo: Argumẽtum eſt ratio rei dubiæ, faciens fidem. i. certitudinem: quod eſſe non poteſt, niſi procedat ex principiis per ſe notis: vt dixi in principio huius. lxxix. capitis:

Digitized by Google

quia reſurrectio Chriſti eſt vnus ex articulis fidei Christianę. alio modo: Argumentum eſt aliquod ſenſibile ſignum, per quod, ſiue quo mediante, inducimur ad manifeſtationem alicuius veritatis: vt eſt ex viſu, ex tactu, ex teſtibus, ex ſcripturis, ex auditu, & ex ſimilibus: & hoc modo reſurrectio Chriſti probari poteſt. Magnum etiam probationis Argumentum fuit illud, quod deſcribit Matthæus capitulo vigeſimoſeptimo: Et monumenta aperta ſunt: & multa corpora ſanctorũ, qui dormierant, ſurrexerunt: & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerũt multis. verum hoc Argumentum nõ fuit generale omnibus, & maxime incredulis: ſed multis. ſ. teſtibus pręordinatis à Deo: vt inquit Beatus Petrus Actuum capitulo decimo. Quibus autem Argumẽtis Ieſus Chriſtus per quadraginta dies ſeipſum reſurrexiſſe, & viuum ſe eſſe oſtenderit: vt ſupra narrauit Lucas diligenter, demonſtrandum eſt: vt non phãtaſticam, ſed veram eius probemus reſurrectionem.

Primum Argumentum fuit terræmotus: quo ſepulchri cuſtodes territi, & conſternati ſunt: vt Matthæi capitulo vltimo: Præ timore autem eius: ſcilicet terræmotus, exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui.

Secundum Argumentum fuit Angelorum viſio, & atteſtatio de Chriſti reſurrectione: vt Matthęi capitulo vltimo: Angelus enim domini deſcendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem, & ſedebat ſuper eum. erat autem aſpectus eius ſicut fulgur: & veſtimenta eius ſicut nix &c. & parum infra: Reſpondens autem Angelus dixit mulierib⁹: Nolite timere vos: ſcio enim quod Ieſum, qui crucifixus eſt, quęritis: non eſt hic, ſurrexit enim ſicut dixit. Item Marci capitulo vltimo: Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem ſedentem in dextris, coopertum ſtola candida, & obſtupuerunt: qui dixit illis: Nolite expaueſcere, Ieſum quęritis Nazarenum crucifixum: ſurrexit nõ eſt hic: ecce locus vbi poſuerunt eum. Lucę capitulo vltimo: Ecce duo viri ſteterunt ſecus illas in veſte fulgenti: cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viuentem cum mortuis? non eſt hic, ſed ſurrexit &c. Ioannis capitulo vigeſimo: Maria autem ſtabat ad monumentum foris plorans: dum autem fleret: inclinauit ſe, & proſpexit in monumẽtum, & vidit duos Angelos in albis ſedentes: vnum ad caput, & vnũ ad pedes, vbi poſitũ erat corpus Ieſu. dicunt ei: Mulier quid ploras &c.

Tertium Argumentum fuit ex viſione ſepulchri vacui. ſ. in quo nõ erat corpus Ieſu, ſed lintea, & ſudarium &c. vt Marthęi capitulo vltimo: Cũ enim Angelus dixiſſet mulieribus: ſurrexit enim ſicut dixit: vt ſupra, ſubiungens inquit: Venite, & videte locum vbi poſitus erat dñs. & licet non dicat, quod introierint, tñ eas ingreſſas fuiſſe percipitur parum infra, vbi dicitur: Et exierunt cito de monumento cum timore, & gaudio magno. Ioãnis capitulo vigeſimo, ſic habetur: Venit ergo Simon Petrus ſequens eum: & introiuit in monumentum, & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius, non cum linteaminibus poſitum, ſed ſeparatim iuolutum in vnum locum: tunc ergo & itrciuit ille Diſcipulus, qui venerat primus ad monumentum: & vidit, & credidit. nondum enim ſciebant ſcripturam, quia oportuit eum à mortuis reſurgere.

Quartum Argumentum fuit, quando Principes ſacerdotũ, denũtiata ſibi Chriſti reſurrectione, facto cõſilio, cuſtodibus monumenti copioſam dederũt pecuniã, dicẽtes: Dicite, quod Diſcipuli eius nocte venerunt, & furati ſunt eum nobis dormiẽtibus: vt Matthæi capitulo vltimo.

Quintum Argumentum aſſumitur ex multis, & variis Chriſti apparitionibus per eum factis pluribus, & diuerſis perſonis: & diuerſis in locis, & temporibus, & ſub diuerſa effigie, per quadraginta dies ante ſuã aſcẽſionem in cœlũ. In quibus apparitionibus per diuerſa Argumenta ſe nõ eſſe ſpiritũ, aut phantaſma, imo verum Chriſtũ, & vere reſuſcitatum demonſtrauit: oſtendens vulnerum ſuorum cicatrices, & ſe tangi, &

Digitized by Google

gi,& contrectari permittens: vt eum verā habere carnem,& oſſa cognoſcerent: vt Lucæ.c.xxiiii. Et cū eis ꝯueſcens cibum, & potum ſumendo: nō alimentoꝝ indigentia: ſed ad ſuæ reſurrectionis veritatem oſtendendam. Quę qdem apparitiones, quantum ex ſacris literis ꝯſtat, fuerūt tredecim numero. quaꝝ quinq; fuerunt in vno die.ſ.in ipſo reſurrectionis ſuæ die: quas hic infra, eo quo factæ fuerunt ordine, deſcribam: vt quibus experimentis veræ comprobantur omnibus pateat.

Prima apparitio fuit ea, quæ legitur Ioan.c.xx.qn̄ apparuit Mariæ Magdalenæ iuxta ſepulchrum: vbi dicitur: Maria aūt ſtabat ad monumentū foris plorans. & magis infra dr̄: Hæc cum dixiſſet, conuerſa eſt retrorſum,& vidit Ieſum ſtantē: & non ſciebat, quia Ieſus eſt: dicit ei Ieſus: Mulier quid ploras? quem quæris? illa exiſtimans, qa Hortulanus eſſet &c. & parum infra: Dicit ei Ieſus: Maria? cōuerſa illa dicit ei: Raboni? quod dicit Magiſter. Dicit ei Ieſus: Noli me tangere: nondum enim aſcendi ad patrem meū. Vade aūt ad fratres meos,& dic eis: Aſcendo ad patrem meū,& patrem veſtrū: Deum meum,& Deū veſtrum &c. Duo ſunt in hac apparitione Argumenta. Alteꝝ, quando dixit: Maria? & illa ſtatim eū cognouit: qm̄ eam, qua voce viuens appellare ſolebat, vocauerat. Nam voce cognoſcitur: vt Gen̄.c.xxvii. Vox quidem vox Iacob eſt: ſed manus, manus ſunt Eſau. Alterum, qn̄ miſit eam ad fratres ſuos. Marcus autem.c.vltimo inquit: Surgens autem Ieſus mane prima Sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem Dęmonia. B. Ambroſius: Mulier prima initiū mortis ad hoīes detulit: prima ēt vitam reſurgentis Chriſti in gloriam nūciaret. in quo adeptum eſt fœmineum genus ignominię abſolutionem,& maledictionis repudium. Cyrillus ēt ait: Fœmina, quæ quodam modo fuit mortis miniſtra: venerandū reſurrectionis myſterium prius percipit,& nunciat. adeptum eſt igitur fœmineū genus & ignominiæ abſolutionem, & maledictionis repudium. Similiter etiā per hoc oſtenditur: ꝙ quantum ad ſtatum gloriæ pertinet, nullum detrimentum patietur fœmineus ſexus: ſed ſi maiori charitate feruebunt, maiori etiam gloria,& viſione diuina potientur: eo ꝙ mulieres, quę dominum arctius amauerunt, in tm̄ vt ab eius ſepulchro, Diſcipulis etiam recedentibus, non recederent, primo viderūt dominum in gloria reſurgentem.

Secunda apparitio fuit, quando apparuit Mariæ Magdalenę, & alteri Marię à monumento egredientibus. de qua dicitur Matthæi vlti.c. Et ecce Ieſus occurrit illis, dicēs: Auete. Illę autem acceſſerūt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Ieſus: Nolite timere. Ite nūtiate fratribus meis: vt eant in Galilæam, ibi me videbunt. Magnum probationis Argumentum eſt illud: Tenuerunt pedes eius,& adorauerunt eum: qa niſi eum veraciter cognouiſſent, minime adoraſſent.

Tertia apparitio fuit, qn̄ apparuit Petro. de qua dicitur Lucæ.c.vltimo: Et inuenerunt congregatos vndecim: & eos, qui cum illis erant, dicentes: ꝙ ſurrexit dn̄s vere,& apparuit Simoni. Quomodo autem ei apparuerit: hoc eſt in qua effigie:& vbi, non habetur alicubi in Euangeliis. Sed qm̄ Euangeliſta dicit: ꝙ ſurrexit dn̄s vere,& apparuit Simoni, tenēdum eſt, ꝙ ex aliquo experimento certo Petrus eum cognouit, & ſe eum vidiſſe narrauit. Marcus autem.c.vlt. inquit: Dicite Diſcipulis eius,& Petro.ſ. ꝙ Chriſtus reſurrexit. & ſunt verba Angeli, qui apparuit mulieribus in ſepulchro.

Quarta apparitio facta fuit duobus Diſcipulis eūtibus in caſtellum Emaus ipſo reſurrectionis die. de qua dicitur Lucæ capitulo vltimo: Et erat ipſe Ieſus. & ſeu viſus fuit in forma peregrini: vbi ſic dicitur: Et ecce duo ex illis ibant ipſa die in caſtellum Emaus. & ibi narrat Lucas hiſtoriam ſerioſe: vbi longa interuenit confabulatio,& ſcripturarum declaratio, & increpatio, quando dixit eis: O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ. Nonne hæc oportuit pati Chriſtum: & ita intrare in

Digitized by Google

gloriam ſuam? & demum cognouerunt eum in fractione panis. In qua apparitione multa ſunt Argumenta: ſcilicet lōgus ſermo: ſcripturarum aperitio, & declaratio: ardor cordis dum aperiret ſcripturas: fractio panis: quia licet manibus panem frangeret, tamen gladio inciſus videbatur: & illud: Poſtremo euanuit. quod non fuit, eo quòd ſpiritus eſſet malignus: ſed quia corpus glorificatum potuit ab eorum oculis euaneſcere. Item Marci capitulo vltimo de hac eadē apparitione dicitur: Poſt hęc autem duobus ex his ambulantibus oſtenſus eſt in illa effigie euntibus in villam. Quare autem eis in alia apparuerit effigie, cauſa videtur eſſe, quia reſurrectio Chriſti manifeſtanda ſuit hominibus ſm eorum fidē, & credulitatem, ſiue ſm eorum erga Deū affectionem. Illis enim, qui erga Deum mentem habent bene diſpoſitam, diuina myſteria ſm ſuam oſtenduntur veritatem: illis vero, qui erga Deum non ſunt bene diſpoſiti, cum quadam dubitationis, vel erroris cōfuſione demonſtrātur: vt ſicut in mente veraciter non credunt, ita meram veritatem aperte nō percipiant: ſed confuſe, vel adumbrate: cum homo ex ſe, ſine Omnipotentis Dei inſpiratione, diuina percipere non poſſit myſteria. dicente Apoſtolo prima ad Corinth. capitulo ſecundo: Quis enim ſcit hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? ita & quæ Dei ſunt, nemo cognouit, niſi ſpirit' Dei: & ideo Chriſtus quibuſdam ad credendum diſpoſitis, poſt ſuā reſurrectionem in ſua apparuit effigie: iſtis autem duob' Diſcipulis itinerātibus in alia effigie apparuit: quia iam videbantur circa fidem tepeſcere. Dicebāt enim: Nos autem ſperabamus, quia ipſe eſſet redēpturus Iſrael. Vnde Beatus Gregorius īquit in Homelia: ꝙ talem ſe exhibuit eis in corpore, qualis apud illos erat in mente: igitur quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide: ipſe quoq; ac ſi peregrin' eſſet, ire ſe longius finxit.

Quinta apparitio fuit eodem reſurrectionis die, cum ſero eſſet, quando apparuit decem Diſcipulis in vnum congregatis. Thomas enim qui dicebatur Didymus tunc non erat cum eis. de qua apparitione dicitur Ioan. capitulo vigeſimo: Venit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit ī medio, & dixit eis: Pax vobis. & cum hoc dixiſſet: oſtendit eis manus, & latus: gauiſi ſunt ergo viſo domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut miſit me pater, ego mitto vos. hæc cum dixiſſet, inſufflauit, & dicit eis: Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. Thomas autem vnus de duodecim non erat cum eis, quando venit Ieſus &c. Lucas autē hanc eandem apparitionem deſcribens caplo vlt. ſic inquit: Dum autem hæc loquuntur: ſtetit Ieſus in medio eorum, & dixit: Pax vobis: ego ſum nolite timere. Conturbati vero, & conterriti exiſtimabant ſe ſpiritum videre. & dixit eis: Quid timidi eſtis: & cogitationes aſcendunt in corda veſtra? videte manus meas, & pedes, quia ego ipſe ſum: palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere: & oſtendit eis manus, & pedes. Adhuc autem illis non credentibus, & mirātibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? at illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & fauum mellis: & cum māducaſſet corām eis: ſumēs reliquias dedit eis: & dixit ad eos: Hęc ſunt verba &c. Hic nullum oportet oſtēdere probationis Argumētum, licet plurima ſint, cum ex textu literę ſint manifeſta. Beatus Gregorius Homelia deci maſeptimae Palpandā carnem dominus prębuit: quando ſcilicet dixit: Palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet: quam ianuis clauſis introduxit: vt poſt reſurrectionem oſtenderet corpus ſuum eiuſdem eſſe naturę, & alterius gloriæ. Chryſoſtomus exponens illud Matthęi capitulo vigeſimoſexto: Poſtquam reſurrexero pręcedam vos in Galilæam. non, inquit, in longinquam quandam regionē, vt eis appareat, vadit: ſed in ipſa gente, & in ipſius ferè regionibus, in quibus cum eo plurimum fuerāt conuerſati:

vt & hinc crederent: quoniam qui crucifixus eſt, ipſe eſt & qui reſurrexit. Propter hoc etiam in Galilęam ſe ire dicit: vt à timore Iudęorum liberarétur. Sic ergo (vt Ambroſius dicit ſuper Lucam) dominus mandauerat Diſcipulis: vt in Galilęa eũ viderent: ſed illis ob metum intra cõclaue reſidentibus: primum ipſe ſe obtulit: nec hoc eſt promiſſi tranſgreſſio: ſed potius feſtinata ex benignitate adimpletio. Poſtea vero confirmatis animis, illos Galilęam petiſſe: vel nihil obſtat pauciores intra cõclaue, quàm plures in mõte fuiſſe. vt enim Euſebius dicit: Duo Euangeliſtę. ſ. Lucas, & Ioan. ſolis vndecim húc ſcribunt apparuiſſe in Hieruſalem: cęteri vero duo in Galilęam properare: non ſolum. xi. ſed vniuerſis Diſcipulis, & fratribus dixerunt Angelum, & Saluatorem iuſſiſſe. de qbus Paulus meminit, dicẽs: Deinde apparuit pluſquam quingentis fratribus ſimul. Supraſcriptæ nempe qn que apparitiones primo ſuæ reſurrectionis die fuerunt. Sequuntur alię octo, quę diuerſis factę fuerunt temporibus.

Sexta appitio fuit die octaua Paſchæ facta vndecim Diſcipulis ſimul congregatis. de qua dicitur Ioan. capitulo vigeſimo: Et poſt dies octo iterum erant Diſcipuli eius intus, & Thomas cum eis: venit Ieſus ianuis clauſis: & ſtetit in medio: & dixit eis: Pax vobis: deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc: & vide manus meas: & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Reſpondit Thomas, & dixit: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Ieſus: Quia vidiſti me Thoma, credidiſti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Thomæ incredulitas: quia audiens ab illis Diſcipulis, dicentibus ſe vidiſſe dominum: reſpondit: Niſi videro manus eius &c. Modo viſo domino, dixit: Dominus meus, & Deus meus. Vnde ſua incredulitas mutata in fidem demõſtrat eum vere cognouiſſe dominum. Ecce nihil nobis Apoſtol⁹ nocuit: quòd negauit: & plurimum profuit: quòd emẽdauit: & qui credidit, quia à nobis abſtulit cauſam incredulitatis: quam emẽdare (vt ipſe fecit) ſic faciliter non poſſemus.

Septima apparitio fuit in litore maris Tiberiadis. de qua dicit Ioan. c. vltimo: Mane autem facto ſtetit Ieſus in litore: non tamen cognouerunt Diſcipuli, quia Ieſus eſt. Dicit ergo eis Ieſus: Pueri? nunquid pulmentarium habetis? Reſponderunt ei, Non. dicit eis: Mittite in dexterã nauigii rete, & inuenietis. Miſerunt ergo, & iam non valebant illud trahere p̄ multitudine piſcium. dicit ergo Diſcipulus ille, quẽ diligebat Ieſus Petro. Dñs eſt &c. Ex magna nãq; piſciũ captura, & quidẽ grandium: & ꝙ rete non rumpebatur: ex aliiſq; ſignis, quæ aderãt in litore: vt puta ignis, piſcis, & panis, cognouerũt eſſe dñm: quod per ea, quę ibidem magis infra dicuntur, veꝝ eſſe comprobatur. Dicitur enim ibi: Et nemo audebat diſcũbentium interrogare eũ: Tu quis es? ſciẽtes quia dñs eſt: & quia Ieſus accepit panẽ, & dedit eis: in qua re eũ cognoſcere potuerunt. Et nota Euãgeliſtam ibidem dicere: Hoc iam tertio manifeſtat⁹ ẽ Ieſus: ex quibus verbis hĩ hanc apparitionem fuiſſe tertiam, & nõ ſeptimam: quod verum eſt, intelligendo de eis tm̃ apparitionibus, in quibus ipſe Ieſus pluribus Diſcipulis ſuis ſimul vnitis ſe demõſtrauit.

Octaua apparitio fuit illa, de qua dicitur Marci. c. xvii. Nouiſſime autem recũbentibus illis vndecim Apoſtolis apparuit, & exprobrauit incredulitatem eoꝝ, & duritiã cordis: qa iis, qui viderant eũ reſurrexiſſe, non crediderũt. & dixit eis: Euntes in mundũ vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ &c.

Nona apparitio fuit in Galilęa, quãdo apparuit vndecim Apl'is ſuper mõte Tabor: ſuper quo, dum viueret corãm trib⁹ tm̃ ex Apl'is ſuis, transfiguratus fuit. de qua dĩ Matthęi. c. vlt. Vndecim nãq; Diſcipuli abierunt in Galilęam in mõtem: vbi conſtituerat illis Ieſus, & vidẽtes eũ adorauerunt. & accedens Ieſus locutus eſt eis, dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra: euntes ergo docete omnes gentes &c.

Decima apparitio fuit ĩ ipſo die Aſcẽſionis ſuę in cœlum, quando apparuit

Digitized by Google

vndecim Apoſtolis in monte Oliueti. de qua dicitur Actuum capitulo primo: Primum quidem ſermonē feci de omnibus ô Theophile, quæ cœpit Ieſus facere, & docere in diem &c. & infra ſequitur: Et cum hoc dixiſſet videntibus illis: eleuatus eſt: & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum: cumq́; intuerentur in cœlum eū tem illum: ecce duo viri aſtiterunt iuxta illos in veſtibus albis &c. Item Lucæ. c. vltimo: Et uos ſedete in ciuitate quoaduſque induamini virtute ex alto. eduxit autem eos foras in Bethaniam: & eleuatis manibus ſuis benedixit eis: & factum eſt dum benediceret illis: receſſit ab eis: illi duo viri induti albis fuerunt probationis Argumētum: maius tamen fuit: quia ipſi oculata fide viderunt eum in cœlū aſcendentem: nam Certior aure Arbiter eſt oculus.

Vndecima apparitio fuit illa, de qua loquitur Beatus Paulus prima ad Corinth. c. xv. ꝙ apparuit pluſquam quingentis, ſic inquens: Deinde viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul: ex quibus multi manent vſq; adhuc: quidam vero dormierunt. Nonnulli putant hanc apparitionem & ſeptimam fuiſſe eādem: nonnulli alii duas fuiſſe aſſerunt.

Duodecima apparitio facta fuit Iacobo Apoſtolo, vt inquit B. Paulus prima ad Corinthios. c. xv. Deinde viſus eſt Iacobo. B. etiam Hieronymus in ſuo de viris illuſtribus Codice inquit de hac apparitione: Dn̄s autem cum dediſſet ſindonem ſeruo ſacerdotis, iuit ad Iacobū, & apparuit ei: iurauerat enim Iacob' ſe nō comeſturum panem ab illa hora, qua biberat calicem domini, donec videret dominum reſurgentem à mortuis. rurſusq́; poſt paululum: Afferte, ait dn̄s, menſam, & panem. ſtatimq́; additur: Tulit panē, & benedixit, ac fregit, & dedit Iacobo Iuſto. & dixit ei: Frater mi comede panem tuum, quia ſurrexit filius hominis à dormientibus. Quibus verbis B. Hieronymi præſuppoſitis veris, nunquam dicerem hanc apparitionem fuiſſe duodecimam: ſed ponerem eam in numero apparitionum in primo reſurrectionis ſuæ die factarum: quia tam diu ieiunus viuere non potuiſſet: & vbi tam diu ieiunus ſtetiſſet, Euangeliſtarum aliquis in ſuo texuiſſet Euangelio.

Tertiadecima, & vltima apparitio fuit, quando apparuit B. Paulo Apoſtolo: de qua ipſemet prima ad Corinthios. c. xv. inquit: Nouiſſime autem omnium, tanꝗ abortiuo, viſus ē & mihi. Ego enim ſum minimus Apoſtolorum: qui non ſum dignus vocari Apoſtolus: quoniam perſecutus ſum eccleſiam Dei. Valde quidem miraculoſa fuit ipſius B. Pauli conuerſio: vt refert Lucas Actuum. c. ix. Beatus Petrus Apoſtolus de hac Chriſti reſurrectione teſtatur, ſic dicens Actuum ca. x. Hunc Deus ſuſcitauit tertia die, & dedit eum manifeſtum fieri, non omni populo, ſed teſtibus pręordinatis à Deo, nobis qui manducauimus, & bibimus cum illo poſtquam ſurrexit à mortuis: quod licet ipſe dn̄s feciſſet, non tn̄ alimentorum indigentia fecit, ſed ad ſuæ reſurrectionis veritatem oſtendendam. Et notandum eſt: ꝙ licet Chriſtus poſt ſuam reſurrectionem pluries ſuis apparuerit Diſcipulis, nunquam tamen in forma, qua reſurrexerat. ſ. glorioſa, ſe eis demonſtrauit, dicente B. Auguſtino ad Oroſium: Clarificata carne dn̄s reſurrexit: ſed noluit in ea clarificatione Diſcipulis ſuis apparere, quia non poſſent eorum oculi talem clarificationem proſpicere. Si enim antequam moreretur pro nobis, & reſurgeret, quando transfiguratus eſt in monte, Diſcipuli ſui eum videre non potuerūt, quanto magis glorificata carne domini, eum videre non potuiſſent? Eſt etiā conſiderandum: ꝙ poſt reſurrectionem dn̄s hoc præcipue volebat oſtendere: quod idem ipſe eſſet, qui mortuus fuerat: quod multum poterat impedire ſi etiā ſui corporis claritatem oſtenderet: nam immutatio, quæ fit ſm aſpectum, maxime oſtēdit diuerſitatem eius, quod videtur, quia ſenſibilia communia, inter quæ eſt vnū, & multa, vel idem & diuerſum, maxime diiudicat viſus: ſed ante paſſionem, ne infirmitatem paſſionis eius Diſcipuli deſpicerent, intendebat Chriſtus eis gloriam

Digitized by Google

riam maieſtatis ſuæ oſtendere, quam maxime demõſtrat claritas corporis: & ideo ante paſſionem, gloriam ſuam præmonſtrauit Diſcipulis per claritatem: poſt reſurrectionem autem per alia inditia. Iudæi autem dicũt: Diſcipulos Chriſti corpus eius è ſepulchro ſurreptum in horto inter herbas occultaſſe: ſed paulo poſt ab exploratoribus ad hoc ipſum à Pontifice miſſis fuiſſe repertum: ſed ficta fuit à Iudæis hæc, non dicam hiſtoria, ſed fabula. Exiſtentibus enim ſepulchri cuſtodibus ad Iudæorum inſtantiam per Pilatum Præſidem miſſis, ne corpus ſurriperet, illud Diſcipuli Ieſu ſurripe nequaq̃ potuiſſent: ſed Matthæus Euangeliſta è contra inquit cap. xxviii. his verbis: Ecce quidam de cuſtodibus venerunt in ciuitatem: & nuntiauerunt Principibus ſacerdotum oĩa, quæ facta fuerant: & congregati cum ſenioribus, conſilio accepto, pecuniam copioſam dederunt militibus, dicentes: Dicite ꝙ Diſcipuli eius nocte venerunt, & furati ſunt eum nobis dormiẽtibus. Sed dicite ò Iudæi: ſi corpus Ieſu mortuum in herbis inuentum fuit ab exploratoribus per Pontificem miſſis, vt dicitis: cur cadauer illud in foro nõ ſuſpẽdiſtis? ſi delere Ieſu gloriam penitus ſtudebatis. Id profecto facere debebatis: & omnes ſubito Nazarenã ſectam deſeruiſſent: ſed quia falſum extitit, ideo non feciſtis. Si autem aliquis quæreret: cur Matthæus dixerit: Veſpere Sabbati illuceſcẽte in vna Sabbati dominum reſurrexiſſe: & Marcus mane reſurrectionem eius factam eſſe commemoret: ita ſcribẽs: Cum autem reſurrexiſſet vna Sabbati mane apparuit Mariæ Magdalenæ: de qua eiecerat ſeptem Demonia: & illa abiens nuntiauit iis, qui cum eo fuerant lugentibus, & flentibus: illiq; audientes, ꝙ viueret, & ꝙ vidiſſet eum, crediderunt. Beatus Hieronymus ad Helbidiam hoc idem requirentem ſic reſpondet: Huius quæſtionis duplex ſolutio eſt. Aut enim non recipimus Marci teſtimonium: quod in raris fertur Euangeliis omnibus Græciæ libris penè hoc capitulum non habentibus: præſertim cum diuerſa, atq; ꝯtraria Euangeliſtis cæteris narrare videatur. Aut hoc reſpondendum: ꝙ vterq; verum dixit. Matthæus quando dominus ſurrexerit veſpere Sabbati: Marcus autem quando eum viderit Maria Magdalene: ideſt mane prima Sabbati. Ita enim diſtinguẽdũ eſt: Cum autem reſurrexiſſet: & parumper ſpiritu coarctato inferendum: prima Sabbati mane apparuit Mariæ Magdalenæ: ideſt vt qui veſpere Sabbati iuxta Matthæum reſurrexerat: mane prima Sabbati iuxta Marcum apparuit Mariæ Magdalenæ. quod quidem & Ioannes Euangeliſta ſignificat mane eum alterius diei viſum eſſe demonſtrans. Porrò Marcus Euangelium dupliciter ſcripſit. Primo Latine Romæ ex his, quæ audiuit à Beato Petro Apoſtolo, & eccleſiæ Paſtore: quando paſſionem domini, & alia de eo narrabat: & hoc precibus amicorum. Poſtea vero in Aquilegia iterum ſcripſit Euangeliũ, ſed Græce: & de hoc Græco loquitur Beatus Hieronymus, quando dixit: Aut Marci non recipimus ſententiam: nam Latinum vidit Beatus Petrus. Si etiam aliquis quæreret: quomodo iuxta Matthæum veſpera Sabbati Maria Magdalene vidit dominum reſurgentem: & Ioannes Euangeliſta refert eam mane vna Sabbati iuxta ſepulchrum flere, ſic etiam idem Beatus Hieronymus ad Helbidiam hoc idem petentem reſpondit: Vna Sabbati dies Dominica intelligenda eſt: quia omnis hebdomada in Sabbatum: & in primam, & ſecundã, & tertiam, & quartam, & quintam, & ſextam Sabbati diuiditur: quam Ethnici idolorum, & elementorum nominibus appellant. Deniq; & Apoſtolus collectam pecuniæ, quæ indigentibus præparabatur, in vna Sabbati præcipit congregandam. Nec putandum eſt Matthæum, & Ioannem diuerſa ſenſiſſe: ſed vnum, atq; idem tempus mediæ noctis: ſcilicet & Gallorum cantus, diuerſis appellaſſe nominibus. Matthæus enim ſcribit, Veſpere Sabbati: ideſt ſero, non incipiente nocte, ſed iam profunda, & magna ex parte tranſacta apparuiſſe dominum Mariæ Magdalenę: & apparuiſſe ve

ſpere Sabbati illuceſcente in prima Sabbati, ſeipſum iterpretans qd dixiſſet: Veſpere Sabbati.i.appropinquáte iam luce ſequentis diei. & Ioánem non abſolute dixiſſe: Vna aũt Sabbati venit Maria Magdalene mane ad ſepulchrum: ſed addidiſſe: Cum adhuc eſſent tenebrę. Eiuſdẽ igitur, atq; vnius tpis: ideſt medię noctis, atq; gallorũ cantus, alterum finem, alterũ dixiſſe principium. Mihiq; videt Euangeliſtam Matthęum, qui Euangeliũ Hebraico ſermone ↄſcripſit, non tam veſpere dixiſſe, q̃ ſero: & eum, qui intepretatus eſt, ambiguitate deceptum, non ſero interpretatum eſſe, ſed veſpere: quãq̃ & ↄſuetudo humani ſermonis teneat ſero, non veſperam ſignificare, ſed tarde. Solemus enim dicere: Sero veniſti.i. tarde. & Quę facere ante debueras, fac ſaltem ſero.i. tarde. Sin autem illud obiicitur: quõ eadem Maria, quę prius viderat dñm reſurgentem, poſtea ad ſepulchrum eius flere referatur: hoc dicendum eſt: quòd & ſola, & cum altera, ſiue cum aliis mulieribus, memor beneficiorũ, quæ in ſe dñs contulerat, ad ſepulchrum eius frequenter cucurrerit: & nunc adorauerit, quem videbat: nunc fleuerit, quem quęrebat abſentem. Licet quidam duas Marias Magdalenas de eodem vico Magdalo fuiſſe contendant: & alteram eſſe, quę in Matthęo eũ viderit reſurgentem: alteram, quę in Ioanne eum quęrat abſentem. Quatuor autem fuiſſe Marias in Euangeliis legimus: vnam matrem domini Saluatoris: alteram materteram eius, quæ appellata eſt Maria Cleophe: tertiam Mariam matrem Iacobi, & Ioſeph: quartam Mariã Magdalenã: licet alii matrem Iacobi, & Ioſeph materteram fuiſſe contendant. Nonnulli vt ſe liberent quæſtione in Marco: voluut vnam eſſe de Mariis: ſed non additum cognomen Magdalenę: & ex ſuperfluo ſcriptorum inoleuiſſe vitio: quod primum Euangeliſta non ſcripſit. Nobis autem ſimplex videtur, & aperta reſponſio, ſanctas fœminas Chriſti abſentiã nõ ferentes, per totam noctem, non ſemel, non bis: ſed crebro ad ſepulchrum domini cucurriſſe: pręſertim cum terręmotus, & ſaxa dirupta, & ſol fugiens, & rerũ natura turbata. & quod his maius eſt, deſiderium Saluatoris ſomnum ruperit fœminarum. Si vero aliquis diceret: quid dicendum eſt de Maria Saluatoris matre: nonne ipſe Saluator ipſi quoq; apparuit? Reſponderem me dixiſſe de apparitionibus tantum, quę aut in Euangeliis, aut in libris canonicis ſcriptę ſunt. Quòd autẽ etiam matri apparuerit, vel apparere debuerit, & ratio, & honeſtas exigit, & requirit: quia plus aliis diligebat, & in paſſione maiori dolore afflicta eſt: vnde prius conſolari debuit, & ſic creditur. Euangeliſtæ autem eam tacuerunt apparitionem: fortaſſis, quia mater teſtis non fuiſſet idonea.

¶ Quòd Chriſtus Meſſias exaltandus eſſet: & à patre omnẽ accepturus eſſet poteſtatem. Cap. LXXXI.

APud Danielem capitulo ſeptimo, hęc inuenitur veritas, vbi ſic dicitur: Aſpiciebã ergo in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli: quaſi filius hominis veniebat: & vſq; ad antiquum dierum peruenit: & in conſpectu eius obtulerunt eum: & dedit ei poteſtatem, & honorem, & Regnum: & omnes populi, Tribus, & linguę ipſi ſeruiẽt: poteſtas eius poteſtas æterna: quę non auferetur, & Regnum eius quod non corrumpetur. hęc de Meſſia Rege Dei filio intelligi debere oſtendimus ſupra libro tertio, capitulo ſexto: & de ſecundo Meſſię aduentu ad iudicium, ſiue ad iudicandum cum poteſtate, & maieſtate: eo enim ꝙ paſſionem ſuam voluntarie ſuſcepit, vt patri obediret, meruit vt à Deo patre exaltaretur: teſte Beato Paulo Apoſtolo ad Philippenſes capitulo ſecundo, ſic de eo dicente: Qui cũ in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens in ſimilitudinẽ hominum factus: & habitu inuentus vt homo humiliauit ſemetipſum factus obediens vſq; ad mortem, mortem autem Crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, qđ eſt ſuper omne nomen: vt In nomine Ieſu omne

genu flectatur,

Digitized by Google

genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur: quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris: vnde de eo dicitur: Parata eſt ſedes tua Deus ex nunc à ſeculo tu es. Parata eſt igitur ſedes à ſeculo, in qua dominus Ieſus ſeſſurus eſt, quando veniet viuos, & mortuos iudicare.

Eſaias itidem capitulo trigeſimotertio, hoc ipſum innuit dicens: Nunc conſurgam, dicit dominus, nunc exaltabor, & nunc ſublimabor. Rabi Salomon cõtenta in hoc capitulo adimplenda eſſe, inquit, in futurum: ſignificãs per hoc, In futurum, tempus Meſſię Regis.

Eſaias iterum capitulo quinquageſimo ſecundo, hoc idem prędixit his verbis: Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde, loquens de Meſſia: quod per tranſlationem Chaldaicam ſic interpretatur: Exaltabitur, & eleuabitur pluſquam Abraam, & Moyſes: & ſublimis erit pluſq̃ Angeli Dei: vt & ſuperius pluries dixi. Nam Chriſtus exaltatus fuit in ſua reſurrectione, & eleuatus in ſua aſcenſione, & ſublimatus valde, quando ſedit ad dexteram patris in cœlo: vt Matthęi capitulo vltimo: & hoc quantum ad aſſumptam humanitatem: cum ab æterno æqualis eſſet patri ſm Deitatem.

Dauid inſuper hoc ipſum pręuidens ait Pſalmo vigeſimo: Domine in fortitudine tua lętabitur Rex, & in ſalutari tuo exultabit vehementer. Deſiderium cordis eius dediſti ei, & voluntate labiorum eius non fraudaſti eum: quoniam pręueniſti eum in benedictionibus bonitatis: pones in capite eius coronam de lapide pretioſo.

Rabi Salomon in ſuis ſuper hoc Pſalmo Commentariis ait: Antiquos Rabinos expoſuiſſe hęc de Meſſia Rege exaltando. Regum libro primo, capitulo ſecundo, in oratione Annæ matris Samuelis dicitur: Dominus iudicabit fines terrę, & dabit Imperium Regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui. Dauid quoq; Pſalmo octauo, hoc ipſum futurum eſſe prędixit his verbis: Quid eſt homo (vel iuxta Hebraicam veritatẽ: Quis eſt homo?) quoniam recorderis eius: vel filius hominis, quoniã viſitas eum: minues eum paulo minus à Deo. Gloria, & decore coronabis eum: dabis ei poteſtatem ſuper opera manuum tuarum: cuncta poſuiſti ſub pedibus eius: oues, & armẽta omnia: inſuper & animalia agri, aues cœli, & piſces maris, qui pertranſeant viam ponti, & maris &c.

Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum etiam auctoritate hoc ipſum approbatur in libro apud Hebræos cognominato Ziphiat: vbi Rabi Ioſue Galilęus inqt: Adiſce ab Adam primo parente noſtro: cui Deus vnum tantum dedit pręceptum: vt ſcilicet à quodam opere ceſſaret: ſcilicet ab eſu pomi vetiti: quod quia tranſgreſſus fuit, ſibi, & omnibus ab eo deſcendẽtibus, vſq; ad finem ſeculi mortem cauſauit, & induxit. Et certum eſt: ꝙ multo maius eſt meritum boni operis, quàm punitio mali. Igitur Rex Meſſias, qui afflictionem, pœnas, atq; paſſionem, & mortem pro peccatoribus patitur. ſicut copioſe narrat Eſaias capitulo quinquageſimo tertio: Quanta igitur debet eſſe boni ſui terminatio? nempe imaginari nõ poteſt: & quantum erit bonũ, quod nos ob hãc cauſam aſſequi debemus. Ecce quomodo ipſi quoq; Thalmudiſtę, ſiue Rabini noſtram approbant ſententiam.

¶ Quod autem in Ieſu Chriſto hęc alia adimpleta fuerit conditio, infradicendis patebit teſtimoniis.

Matthęi nanq; capitulo vltimo dicitur: Et accedens Ieſus locutus eſt eis, dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra: euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti: docẽtes eos ſeruare omnia, quęcunq; mãdaui vobis. Marci capitulo vltimo: Euntes in mundum vniuerſum: prędicate Euangelium omni creaturę: qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint hæc ſequentur: In nomine meo Dæmonia eiciẽt &c. & paulo poſt: Et dominus quidem Ieſus

Digitized by Google

poſtq̃ locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet à dextris Dei &c. Cum autem hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igiť ipſe Ieſus Chriſtus verus, & certus fuit Meſſias.

¶ Quòd Chriſtus Meſſias glorioſe aſcẽderet in cœlum. Cap. LXXXII.

IN Pſalmo ſexageſimoſeptimo hæc inuenitur veritas pluries repetita. & primo vbi dicitur: Cantate domino, Pſalmum dicite nomini eius: iter facite ei, qui aſcendit ſuper occaſum, dominus nomen illi. Iter facite ei: ideſt parate ei viam, & aditum ad corda hominũ, ſm̃ Beatum Gregorium dicentem: Tunc iter facimus ei, cum eius gloriam fidelibus mentibus prædicamus. Hinc Ioanni baptiſtæ dicitur Lucæ caplõ primo: Præibis enim ante faciẽ domini parare vias eius. & quare hoc fieri debeat, oſtendit: quia à mortuis reſurrexit, qui in cœlum aſcendit. Item in alio eiuſdem Pſalmi loco magis infra ait: Aſcendiſti in altum: cepiſti captiuitatem: accepiſti dona in hominibus: etenim non credentes inhabitare dominum Deum. Apoſtolus ad Epheſios capitulo quarto inquit: Quòd autẽ aſcendit: quid eſt? niſi quia & deſcendit primum in inferiores partes terræ? Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cœlos, vt adimpleret omnia. hæc ille. Sed quid eſt: Captiuam duxit captiuitatem? niſi quia deuicta morte ipſam carnem, quam in terris aſſumpſerat: quaſi captiuam in cœlum ducebat: vel de patribus à Limbi tenebris liberatis: & ſecũ in cœlum cõductis. Item in eodem Pſalmo magis infra, vbi dicitur: Regna terræ cantate Deo, pſallite domino, pſallite Deo, qui aſcendit ſuper cœlum cœli ad Orientem. Et notandum eſt ſm̃ Dominum Burgenſem: quòd per id, quod in primo loco quaſi in principio Pſalmi: Aſcendit ſuper Occaſum. & per id, quod dixit vltimo loco quaſi in calce Pſalmi: Aſcendit ſuper cœlum cœli ad Orientem, intelligitur ad literam, ꝙ Chriſtus aſcendit ſuper omnes cœlos corporales, non excludendo, quin altius aſcenderit. Non enim dixit: Qui aſcendit in Occaſum, vel in Orientem: ſed ſuper Occaſum, & ſuper cœlos cœlorum ad Orientem. Cum autem dixit (vt in medio dicitur) Aſcendiſti in altum: cepiſti captiuitatem: intelligendum eſt de ſumma altitudine, quæ attingit ad ſeſſionem à dextris patris, quæ eſt ſumma altitudo, ad quam natura attingere poſſit humana: quod declaratur, cum ſubdit: Accepiſti dona in hominibus. Inde enim Chriſtus habuit accipere dona Spiritus ſancti hominibus diſtribuenda: hoc eſt Diſcipulis ſuis. Super Occaſum Deus aſcendit: quia mortem, quam pertulit, reſurgendo calcauit: quoniam igitur patiendo mortem pertulit, & reſurgendo calcauit, meruit nomen, quod eſt ſuper omne nomen: vt inquit Apoſtolus ad Philippenſes capitulo ſecundo. Pſalmo etiam quadrageſimo ſexto: hoc idem habetur, iuxta multorum ſententiam, vbi dicitur: Aſcendit Deus in iubilo: & dominus in voce tubæ: pſallite domino qui aſcendit ſuper cœlum cœli ad Orientem: aſcendiſti in altum: captiuam duxiſti captiuitatem: dediſti dona hominibus: illa. ſ. dona, quæ Beatus Petrus in Actibus Apoſtolorum capitulo ſecundo, de ſancto Spiritu dicebat: Exaltatus igiť in dextra Dei effudit hoc donum: quod vos videtis, & auditis. Donum ergo Spiritus ſancti dedit hominibus: quia captiuitatem, quam prius Diabolus per peccatum deduxerat in Infernum, Chriſtus per mortis ſuæ reſurrectionem reuocauit ad cœlos. Eſaiæ etiam capitulo ſexageſimotertio, hæc eadẽ eluceſcit veritas, vbi diciť: Quis eſt iſte, qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Iſte formoſus in ſtola ſua, gradiẽs in multitudine fortitudinis ſuæ. & ibidem magis infra: Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum: & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari? torcular calcaui ſolus &c. Hæc quidem Eſaiæ verba loqui de aliquibus debentibus contingere tp̃e Meſſiæ Regis, tam Iudæi, q̃ Chriſtiani fatentur: ſed vario tamen modo. Nam Hebræi, qui vnum tantum fatentur Meſſiæ aduentum:

aduentum: vno tantū modo hanc interpretant literam: Chriſtiani vero, q duos fatentur Meſſię aduentus, dupliciter interpretant. Nōnulli enim eoꝝ ad primū, & iādiu elapſum applicant aduentū: nōnulli aūt alii ad ſecundū tpe vltimi iudicii futuꝝ accōmodant. In qua re, licet inter Hebręos, & Chriſtianos hāc lrām ad futuꝝ Meſſię aduentum accōmodantes, aliqua videatur eſſe ꝯuenientia: tñ qm Hebręi ad hanc tpalem accōmodant vitam, & liberationem, & Regnum: Chriſtiani vero ad iudicandū, & ad tribuendum omnibus prout ſua merita, vel demerita efflagitauerint: dando bonis coeleſtem beatitudinem, malis autem in Inferno æternale ſupplicium: ex quo maxima reſultat differentia inter Iudæos, & eos Chriſtianos, qui ad futurum Meſſiæ aduentum huius Vaticinii ſenſum applicant. Volunt enim Hebręi: φ per Edom, Romanum intelligatur Imperium, & ſeu Chriſtianoꝝ eccleſia: intelligentes ſub his dictionibus, Imperii, & Eccleſię, vniuerſum terraꝝ orbem: hoc eſt omne genus hominū, exceptis ipſis Iudæis: aſſeruntq; ipſi Iudęi per hoc Eſaię Vaticiniū pręd́ici multos terraꝝ orbis habitatores per Meſſiam ipſum ventuꝝ occidendos eſſe: & ꝓpterea Prophetam dixiſſe, Veſtimentum ſuum rubrum factum eſſe, & reliquos omnes orbis terrę habitatores ſibi Iudęis per Meſſiam ipſum ſibi ſubiiciendos eſſe, & reſtauratis ſibi Hieroſolyma ciuitate, & templo, ſe ibi tpaliter regnaturos: in qua re magnopere errant. Alium eqdem Meſſię aduentum expectare non poſſunt, niſi eum tantum, quē nos Chriſtiani dicimus primum: cum vltimus Meſſię aduentus non niſi poſt huius ſęculi finem, & ad vltimum iudicii tps, finita hac mortali vita, futurus ſit. Per locum igitur à diuiſione ſumptum, vt Iudæi in hoc loco de eo intelligant aduentu, quem nos Chriſtiani dicimus primum, neceſſe eſt. Stante ergo hoc fundamento prout ſtat, duo maxime huic Hebræoꝝ obſtāt expoſitioni. Alterum, φ primus Meſſię aduētus, non in armis, & potentia ſæculari ad perdendum, & occidendum, vt Hebræi ſomniant, & arbitrant: ſed in paupertate, & humilitate ad patiēdum, & ſaluandū, vt ſupius in hoc ſextro libro, multis Prophetaꝝ Oraculis in pluribus capitibus ꝑ ſingula probatum extitit: & maxime in cap. xli. vbi ꝓbatum eſt Meſſiæ Regis ſalutem non temporalem fore debuiſſe, ſed ſpiritualem. Alterū vero, φ primus Chriſti aduentus iam mille & quingentis decem annis iuit in pręteritum: vt ſupra libro quinto probatum eſt. Si ergo primus Chriſti aduentus iamdiu elapſus eſt, & Iudęi ab hac ſua nōdum liberati ſunt captiuitate, immo multo magis in ea immerſi: nec in vltimo Meſſiæ aduentu liberari poterunt, vt temporaliter regnent, cū præſens ſæculum eo deficiendum ſit tempore. Nonne omne Iudęorum fundamētum omnino irritatur, & penitus deſtruitur, & ita, & taliter demolitur: vt quicqd ſuper eo fabricauerint, cum ipſo pariter fundamento corruat, & euaneſcat neceſſe ſit? Inanis igit, & friuola eſt huius Oraculi Iudęorum interpretatio. Obſtat inſuper quammaxime huic Iudęorum interpretationi, φ per Edom, Romanum itelligat Imperium: & q̄plurimos fuiſſe per Meſſiam occidendos: cum ex huius Vaticinii litera, ſiue textu id minime percipi poſſit. cum enim Propheta dicit: Quis eſt iſte, q venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Edom, & Boſra nil aliud ſunt, niſi loca, à quibus iſte tinctis veſtibus veniebat. vt igitur omnia, quæ ad huius literę faciliorem intelligentiam neceſſaria ſunt, medullitus aperiantur, & pateant, quid per Edom, & Boſra ſignificetur, in medium afferam. Equidem Eſau Iſaac primogenitus Edom vocatus fuit: tum quoniam ruffus erat: tum cauſa decoctionis illius ruffæ, quam Iacob alter ipſius Iſaac filius ex lentis fecerat edulio: vt Geñ. capitulo vigeſimoquinto: & ab ipſo Eſau, ſiue Edom, poſtea Idumęę regio, vbi ipſe Eſau, & ab eo deſcēdentes habitauerūt, denominata eſt: vt Geñ. capitulo trigeſimoſeptimo. Cum autem primogenituræ iura, & paternam benedictionem, quæ ipſi Eſau tanquam primogenito, de iure obueniebāt, Iacob frater minor ſibi Eſau

ſurripuiſſet: Eſau ipſe fratrē Iacob odio habuit intantum, vt eum occidere cogitaſſet: vt Gen. cap. xxvii. vnde ex hac cauſa inter Idumęos, qui ex Eſau: & Iudæos, qui ex Iacob deſcenderunt, maxima orta eſt inimicitia. Per Edom ergo Iudęi, aut Eſau, aut ab eo deſcendentes, & maxime Idumęos ſibi inſenſos intelligunt: nec nō & nos Chriſtianos, & quoſcūq; alios ab eorū ſecta alienos ſibi inſenſos intelligunt, & inimiciſſimos habēt: ex quo nos quoq; Edom appellant, ſiue ob ſimilitudinem Idumeticę illius inimicitiæ, ſiue quoniam Romanum inquiunt Imperiū deſcendiſſe ab Alua, qui fuit ex deſcēdētibus ab Eſau, & ex Ducib⁹ Edom: vt habetur. i. Paralipomenō cap. i. quaſi in calce capitis. Sicut enim Idumæa ab Eſau deſcendens fuit ſemp aduerſatrix, & inimica Hieroſolymæ, ſic itidem Iudæorū Synagoga ꝑpter peccatum negationis, & occiſiōis Chriſti facta eſt eccleſię Dei inimica: ſed vnde habeant, ꝙ ab illo Duce Alua Romanum deſcenderit Imperium, non itelligo. Verum fateor aliquos, imo forte ꝗplurimos ex deſcendentibus ab Eſau ſm carnem, qui ſm fidem facti ſunt veri Iſraelitici, quoniam à Chriſto denominantur, qui ſm carnem à Dauid deſcēdit: cum Dauid ipſe à Iacob vere deſcenderit, & non ab Eſau. Et licet ipſi fideles diuerſimode ſm carnem deſcenderint, nulla tamen eſt inter eos diſtinctio: teſte Beato Paulo Apoſtolo ad Roma. cap. x. ſic dicēte: Non eſt diſtinctio Iudęi, & Gręci &c. qui veri Iſraelitici denominantur, & ſunt: vt Eſaię. xliiii. cap. & lvi. vt pluries dictum eſt ſuperius. Ex quibus omnibus conſtat Iudæos hoc Vaticinium male, & peruerſe iterpretatos fuiſſe. Reſtat modo, vt viſis prius harum duarum dictionum ſignificationibus, Edom. ſ. & Boſra, ad veram huius literę accedamus expoſitionem. De Edom ſic habetur in interpretationibus Hebraicorum nominum, ſiue vocabulorum: Edom ruffus, vel fuluus, ſiue terrenus, aut ſanguineus. Quod Edom fuluum, aut ruffum ſignificet, ſatis ſuperius dictum eſt de Eſau. De ſanguinea autem eius ſignificatione Beatus Hieronymus in ſuis ſuper hoc capitulo Cōmentariis ait: Quod vbi in tranſlatione noſtra rubrū dicitur: Quare ergo rubrum eſt veſtimētum tuum, in Hebræo legitur, Edom. Sed ſuperius, quando dicitur: Quis eſt iſte, qui venit de Edom, non loci, inquit, vocabulum eſt, ſed nomē ſanguinis. Item idē Beatus Hieronymus de vita, & obitu Paulę quęrētis loca ſancta, ſic ait: Et locum Adomin, quod interpretatur ſanguinum, quia multus in eo ſanguis crebris latronum fundebatur incurſibus. De terrena huius vocabuli Edom ſignificatione nil penitus dicitur in hoc Eſaię capite. De Boſra autem, ſiue Biſra, vt dicitur haberi in Hebræo, Beatus Hieronymus inquit: Multi errore putauerūt de carne domini itelligi Baſar: quod verbum, ſi carnem ſignificaret, per mediam literam Sin ſcriberetur: nunc autem per Sade ſcribitur: vnde firma, atq; munita interpretatur: quod de Hieruſalem accipi poteſt, quæ firmiſſimis muris fuit circundata: vel de Inferno, de quo in. lix. Pſal. & in. c. vii. ſcriptū eſt: Quis deducet me in ciuitatem munitam? In vera igitur huius prophetiæ expoſitione hoc vocabulum Edom pro ſanguine accipiendū eſt: vt Iſte, qui venit de Edom, & Boſra veniat de loco ſanguinis, & de loco firmo, atq; munito ꝑpter hāc dictionem Boſra, quæ firmum, & ſtabile ſignificat: vt ſupra dictum eſt. Beatus igitur Hieronymus anteq̄ hanc declaret prophetiā, narrat ſummatim qd Propheta Eſaias in tribus præcedentibus deſcripſerit capitulis: vt oſtēdat ꝯtenta in hoc capite ſupius dictis bene ꝯſequi, & ꝯuenire poſſe, & quidem ex neceſſitate, inqt enim: Oēm hunc locum ab eo loco, vbi iuxta. Lxx. dicit: Illuminare, illuminare Hierl'm, qa venit lumē tuū, & gloria dñi ſuper te orta eſt. quæ verba ſunt in principio. lx. capitis Eſaię, vſq; ad pręſens caput. lxiii. vbi ait: Quis eſt iſte, q venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra: multi Chriſtianoꝝ referunt ad finem mūdi: i quo ſiue carnaliter, ſiue ſpiritualiter diuerſa ſnīa plurimoꝝ eſſe explenda cōtendunt. Nos aūt: vt ſupra in cap. lxi. legimus: Spiritus dñi ſup me: ꝑpter quod vnxit me:

xit me:annuntiare pauperibus miſit me:
quod dñs,atq; Saluator, lecto Eſaię volu
mine in Synagoga Iudęoꝝ: ſuper ſe ex-
pletum monſtrauit,dicens : Hodie com-
pleta eſt hęc ſcriptura in auribus veſtris:
vt Lucę cap.iiii.Et nunc de Edom dicit:
ꝙ poſt paſſionem ad prẽm cruentus aſcẽ
deret:neceſſitate compellimur oia, quæ
dicunt,in primo accipere Saluatoris ad-
uentu:fieri poteſt ꝙ pleriq; noſtroꝝ face
re nituntur,vt varient tpe, quę operibus
copulata ſunt:nec negamus ſudoris eſſe
maximi,hęc ſibi iungere,& ſic ſpirituali-
ter explenda in ꝯſummatione monſtra-
re,vt in Chriſto,& iuxta carnem,& ſpiri-
tum ita cõplenda doceamus : Qui ergo
venit filię Sion ſaluare : cuius merces cũ
eo:& opus illius corãm illo : & egreſſus
eſt iuſtus,aut ſplendor: & Saluator accen
ſus eſt vt lampas, gauiſuſq; ſponſus ſup
ſponſa,ſiue eccleſia:imo exultauit ſuper
ea Deus ſuus:qui ipſe & ſponſus, & dñs
eſt.Propterea ſm aſſumptionem carnis,
& paſſionis Crucis,dicitur ad eum: Vt in
tingat pes tuus in ſanguine.& ſub Iudæ
vocabulo in Geneſi pphetatur cap.xlix.
Iuda te laudabunt fratres tui: manus tuę
in ceruicibus inimicoꝝ tuoꝝ: adorabunt
te filii patris tui:catulus leonis Iuda aſcẽ
diſti fili mi ad prędã requeſcens:accubui-
ſti vt leo:& quaſi leęna qs ſuſcitabit eũ?
& iteꝝ: Ligans ad vineam pullum ſuum,
& ad vitem ò fili mi aſinam ſuam:& laua
bit in vino ſtolam ſuã:& in ſanguine vuę
palliũ ſuum:iſte eſt quem Angelicę pote-
ſtates videntes ad patrẽ aſcendere cruen
tum,imperãt cęteris Angelis,& ab eis au
diunt:Leuate portas principes veſtras,&
eleuamini portæ æternales : & introibit
Rex glorię.Quis eſt iſtę Rex glorię?Dñs
fortis,& potens , dñs fortis in prælio.&
iteꝝ:Dñs virtutum ipſe eſt Rex gloriæ.
Pſal.xxiii.hęc pręmiſimus vt cum aliis te
ſtimoniis etiam pſens caput ꝯgruere do-
ceamus. Vnde & in Cantico dicit Canti-
coꝝ: Fratruelis meus rubicũdus in paſſio
ne:cãdidus in reſurrectione . Iuxta ergo
Beati Hieronymi ſniam,Propheta prędi
cit hic Chriſti aſcenſionem in cœlum ad
patrem,hoc modo ſcilicet : Quis eſt iſte,
qui venit de Edom tinctis veſtibus de
Boſra? interrogant Angeli aſcendentis
nobilitate perterriti : Quis iſte ſit,qui de
Edom,& Boſra cruentus adueniat. Poſ-
ſet etiam vox illa emanaſſe, non ppter di
uinitatis potentiã,ſed ppter nouitatẽ car
nis,quę ſic aſcendens ad Dei dexterã fe-
rebat. Aſcendit ergo ad cœlos,non vbi
Verbum Deus ante non fuerat:qppe qui
erat ſemp in cœlis, & manebat in patre:
ſed vbi Verbum caro factum ante non ſe
derat. Deniq;,qa nouus iſte ingreſſus por
taꝝ cœli æditui, & Principibus videba-
tur:videntes enim naturam carnis ſecre-
ta cœloꝝ penetrantem,dicunt adinuicẽ
Tollite portas principes veſtras, & eleua
mini portę æternales,& itroibit Rex glo
rię.Quis eſt iſte Rex glorię ? Dñs fortis,
& potẽs,dominus potens in prælio.Quę
vox vtiq; non propter diuinitatis poten
tiam,ſed ppter nouitatẽ carnis aſcenden
tis ad Dei dextram ferebatur. Alibi etiam
inquit Dauid : Aſcendit Deus in iubilo,
& dñs in voce tubę.In voce etenim tubę
mos eſt victorẽ redire de prælio. Micheas
itidem capitulo ſecundo, in calce capitis
ad huius rei probationem inquit: Aſcen
det enim pandens iter ante eos : ſcilicet
ſanctos patres:quos ex Limbo liberauit:
& in cœlum ſecum adduxit.& ſequit ipſe
Propheta:Diuidet,& tranſibunt portam,
& egredient per eã: & tranſibit Rex eoꝝ
corãm eis,& dñs in capite eoꝝ: vt etiam
ſuperius dictũ eſt cap.lxxviii.Myſterium
enim paſſionis , & reſurrectionis Chriſti
ſm Apoſtolum cunctis retro generatio-
nibus fuerat ignoratum. Et qm̃ nonnulli
aduerſarii antedictam inquiunt inquiſi-
tionem eſſe nõ poſſe Angeloꝝ,ſed ipſius
Prophetę admirantis,& inquirentis: eſto
etiam ꝙ ipſius Prophetę ſit interrogatio:
nõ tñ ppter hoc ſnia eſſet à pposito prę
dicto aliena : vt infra in Oppoſitionibus
huic ſnię faciendis aperte patebit . Pro
Edom aũt,& Boſra intelligit locus à quo
receſſit Chriſtus,qñ in cœlum aſcendit;
qui locus(vt ſupra dictum eſt)& ſangui-
nis,& firmus,atq; munitus eſt.per Edom
enim conuenienter accipitur Caluarię lo
cus,in quo Chriſtus fuit crucifixus : qui

Digitized by Google

locus proprie & recte dici potuit, quia ibi damnati ad morte decapitabantur: tum maxime, quoniam ibidem Chriſtus fuit crucifixus: vt Ioan.c.xix. per Boſra autem itelligi poteſt ciuitas Hieruſalem, quæ firmiſſimis muris firmata, & munita erat: vel Infernus, qui multis munitus eſt cuſtodiis: & hoc ob antiquos patres in Limbo longo tempore congregatos, & detentos: & inde à Ieſu Chriſto poſt paſſionem ſuam liberatos. & ſequitur Propheta: Iſte formoſus in ſtola ſua gradiens in multitudine fortitudinis ſuę. de quo in Pſal.xliiii.canitur: Formoſus decore pꝫ filiis hominum: accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime: & intẽde, & proſpere procede, & regna. Aliqui volunt ſtolam ſuam eſſe humanitatem: quã in terris aſſumpſerat, & glorioſam in cœlum attulit: quaſi Deitatis veſtimentum. & ſequitur: Ego qui loquor iuſtitiam: & propugnator ſum ad ſaluandum. reſpondet dominus interrogantibus: Quæritis qui ſim, qui ad cœlos cruentus aſcendo: & ſanguis, quo aſperſus ſum non mihi deformitatẽ tribuerit, ſed decorem. Ego ſum, cui pater tradidit omne iudicium. de quo & Pſalmiſta dicebat: Deus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis: qui loquor iuſtitiam: vt malis mala, & bonis tribuã bona: qui veni pugnare contra aduerſas poteſtates, & captiuis prędicare remiſſionem, ac vinctos de carcere liberare: vt aduerſarii pœnas, & captiui ſentiant libertatem. & iterũ ſequitur Propheta: Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum: & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari? rurſum autẽ Angeli, ſiue Propheta ſciſcitantur, & dicunt: Didicimus, ꝙ tu ſis, qui loqueris iuſtitiam: & ſalus omniũ in tuo ſit iudicio conſtituta: nunc ſcire volumus: quare veſtimenta tua ſint veluti muſto tincta: aut quid cauſæ extiterit: vt tunica, quæ de vtero virginali tantũ candorem habuit, quantum nullus fullonum poſſit facere ſuper terram, ſanguine cruentetur? Tibi enim magis clementia conuenit, q̃ crudelitas: magis cãdor, q̃ cruor: quibus reſpõdit dominus: non vno verſiculo, vt prius: ſed multis verbis, vt omnia doceat ignorantes, ne ruſus quęrere compellãtur: Torcular calcaui ſolus: & de gentibus non eſt vir mecum: calcaui eos in ira mea: & aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimẽta mea: & omnia indumẽta mea pollui: dies enim viſitationis in corde meo: annus redemptionis meæ venit: circunſpexi, & non erat auxiliator: quęſiui, & non ſuit qui iuuaret. Dicendum eſt de torculari: quod iuxta ſcripturę ſanctæ cõſuetudinem, interdum pro vltione, atq; ſuppliciis ponitur peccatorum: iterdum de congregatione nouorum fructuum. Pro pœnis ponitur, atq; tormentis: quando Hieremias Threnorum primo in lamentationibus plangens euerſionẽ Hieruſalem, loquitur: Torcular calcauit dominus virgini filię Iuda: ideo ego ploro. In bonam partem ſcribuntur Pſalmi pro torcularibus, octauus, &.lxxxiii. Hoc torcular, in quo & malis ſupplicia, & bonis præmia à Saluatore calcantur, ſolus ipſe calcauit, nullumq; habuit adiutorẽ. Neq; enim Angelus, aut Archangelus, Throni, aut Dominationes, aut vlla cœleſtium Poteſtatũ humanum corpus aſſumpſit, & pro nobis paſſa eſt, & conculcauit aduerſas fortitudines, atq; contriuit, niſi ille ſolus, qui loquitur in Pſal.xi. Saluũ fac domine, quoniam defecit ſanctus: intantum, vt etiam confidentiſſimus Apoſtolus Petrus timore territus fugeret, immo dominum ter negâret. Quodq; ſequitur: Et aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea: & omnia indumenta mea pollui: nequaquam ſic intelligendũ eſt: vt Dęmões, & aduerſarias poteſtates ſanguinem habere credamus: ſed tropologice accipienda ſunt: quando clementiſſimus Deus ad eruẽdum populum ſuum, & à captiuitatis vinculis liberandum hoſtes ferire compellitur. Dies enim, inquit, vltionis in corde meo: annus redemptionis meę venit: vt & tempore, quo puniũtur aduerſarii Dei populus liberetur: immo redimatur pretioſo ſanguine agni: q in Ioãnis Apocalypſi dr̃ trucidatus. De hac retributionis die & Moyſes ſancto Spiritu prophetabat: Et retribuet vindictam inimicis

etiam inimicis,& odientibus ſe reſtituet. Quòd aũt illa particula: Et aſperſus ẽ ſanguis eorũ ſuper veſtimenta mea, poſſit dici de ſanguine Chriſti, patet p id, quod dicitur Apocalypſis.c.vii. Hi ſunt, qui venerũt de tribulatione magna, & lauerũt ſtolas ſuas,& dealbauerũt eas in ſanguine agni. Ecce quomodo ſanguis martyrũ effuſus pro tuenda Chriſti fide, dicit ſanguis agni, quia effuſus fuit ex membris Chriſti. Item Apocalypſis.c.xix.dicitur: Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine:& vocabatur nomen eius verbum domini. Item Zachariæ.c.ii. Qui tangit vos, tãgit pupillam oculi mei. ſunt enim verba domini. Sic itidem ſanguis Chriſti effuſus pro ſalute populi, dici poteſt ſanguis eorum, pro quibus effuſus fuit: hoc eſt in quorum beneficium effuſus eſt. Actuum etiam capitulo.ix.dixit dñs: Saule Saule quid me perſequeris? nam credentes in Chriſtum perſequebatur:& dñs, ſiue ipſe Chriſtus dixit: Quid me perſequeris? Dominus Paulus Burgenſis ſuper hac particula inqt: Quod ſicut in ſcripturis ſacris quãq; attribuũtur Chriſto aliqua, quę ſm ſe non competunt ei, ſed ſm alias conſiderationes: vt cum dicitur in Pſal.xxi.in perſona Chriſti: Verba delictorum meorum: per quę Chriſtus aliorũ delicta dicit eſſe ſua, inquantum pro eis pœnam ſuſtinuit: ſic etiam in hoc loco, Aſperſus dicitur eſſe ſanguis eorum, non quia eſſet eorum ſanguis proprie, ſed quia eis procurantibus effuſus fuit: vel etiã, quia ipſi fecerunt ſe noxios ſanguinis dñi, dicentes: Sanguis eius ſuper nos,& ſuper filios noſtros. Si autem Iudęus diceret non haberi in Hebræo in Pſal.xxi. Verba delictorum meorum: ſed Verba rugitus mei: quod & nos Chriſtiani fatemur: ſed habetur in tranſlatione. Lxx.interpretum: qui & Iudæi fuerunt,& doctiſſimi. & ſequitur Propheta: Circunſpexi, & non erat auxiliator: quęſiui,& nõ fuit qui iuuaret. Qui & in Pſal.lxviii.ait: Improperiũ expectauit cor meum,& miſeriam: & ſuſtinui qui ſimul ↄtriſtaret,& nõ fuit: & qui ↄſolaret, & nõ inueni. Ipſe enim cum eẽt in forma Dei, nõ eſt rapinam arbitratus æqualẽ ſe eſſe Deo: ſed ſe exinaniuit formã ſerui accipiens &c. vt inquit Apl's ad Philip.c.ii. Vt ſanaret ſibi credẽtes dextera ſua: & indignatio eius, q̃ erat ↄtra aduerſarios, Dei pplm liberaret, ſiue erueret credentes in ſe brachio ſuo: & furorem ſuũ vltra non diſtulit: deduxitq; ſanguinẽ eorũ in terrã. i. Dæmonũ tropologice: vel certe ſanguinẽ Iudæorũ. B. Aug. i Sermone: Aſcendit ergo ad prẽm per id qđ homo erat: ſed mãſit in patre quod Deus erat: qa in carne ad nos proceſſit. Aſcendit inquam ad patrem Verbũ: quod caro factum eſt, vt habitaret in nobis, & ſuam præſentiam repromiſit, dicens: Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad cõſummationẽ ſęculi. ſm formã Dei dicit de illo Ioan. Apl's: Ipſe eſt verus Deus,& vita æterna. ſm formam ſerui dicit de illo Apl's Paulus: Qui cũ in forma Dei eſſet, nõ rapinã arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit. ſm formam Dei, ipſe de ſe loqtur: Ego & pr̃ vnum ſumus. ſm formam ſerui dicit: Triſtis eſt aĩa mea vſq; ad mortẽ. Vñ illa fiducia? vnde eſt iſta formido? Illa vtique vox ex proprietate ſubſtantiæ: iſta aũt ex participatione infirmitatis aſſumptę.

Sed huic interpretationi Beatorũ Dionyſii,& Hieronymi, ac aliquorũ aliorum ſanctorũ opponit nõnulla Nicolaus Lyrẽſis, non tñ per modũ improbationis,& ↄtradictionis (vt ipſe ait) ſed ſcholaſticæ inqſitionis,& diſputatiõis, applicãs hoc Vaticiniũ ad ſecũdum Chriſti aduentũ. Inqt enim ipſe Lyrenſis antedictę interpretationi obſtare infraſcripta: qbus reſpõderi oportet: vt prędicta declaratio firma,& valida perſiſtat.

Prima eius Oppoſitio eſt: quia Edom, & Boſra accipienda ſunt pro loco, à quo diſceſſit iſte, q tinctis aſcẽdebat veſtibus. ſ. mons Sion, vel Oliueti, ſiue Hieruſalẽ: & cum per Edom intelligatur Idumæa, quę Iudęorum inimica ſemper extitit, huic non conueniret interpretationi: qđ per Edom Iudęa ſignificaretur. Sed cum ſuperius demonſtratum ſit per Edom ẽt accipi poſſit, & debeat locus ſanguinis ex alia huius dictionis ſignificatione: &

per Boſra locus firmus, & munitus: igitur hac non obſtante Oppoſitione antedicta, B. Hieronymi declaratio firma perſtat, & remanet. Secundo opponit: ꝙ interrogatio, ſiue ſciſcitatio volentiũ ſcire: Quis eſſet iſte, q veniebat de Edom, non conuenit Angelis beatis ex dicto B. Auguſtini ſuper. v. c. libri Geneſeos, vbi ait: Quòd Angeli à principio cognouerunt oĩa myſteria gratię, quę facienda erant. Cui dicto reſpondet D. Burgẽſis: Quòd licet Angeli antedicta cognouerint myſteria in generali à principio, non tñ cognouerunt quantum ad oẽs eoꝝ ꝯditiones, & particularitates, de qbus hoc in loco interrogant edoceri. Quòd Angeli ne ſciant omnia, oſtendit dñs Matthæi. c. xxiiii. dicens: De die aũt illa, & hora nemo ſcit, neq; Angeli cœloꝝ, niſi pater ſolus. Item oẽs Angeli pariter oĩa myſteria gratię non intelligũt: cum Angeli ſuperioꝝ ordinum multa cognoſcãt, quæ ab inferioꝝ ordinum Angelis ignorantur: immo inferiores (vt plurimũ) à ſuperioribus edocentur. Et licet myſteria incarnationis, & paſſionis Chriſti eſſent tẽpore aſcenſionis Chriſti iam in effectu poſita: immo & Angeloꝝ miniſterio annuntiata, prout arguit ipſe Nicolaus: tñ de aſcẽſione Chriſti in cœlũ cũ humana carne glorificata, & cũ tanta gloria, & poteſtate nondum fuerant in effectu illuminati: vñ minime mirandum eſſet, ſi aliqua circa particulares ꝯditiones fuiſſent ab eis adhuc ignorata. Circa vero hanc particulam: Quis eſt iſte qui venit de Edom: ꝙ ſint verba Prophetę admirantis de victoria Chriſti in paſſione ſua, & non Angeloꝝ: hoc idem ſi nos etiam dicimus, nihil propterea à Chriſti reſurrectione, & aſcẽſione declinamus, ſiue deuiamus: cum nihil ex hoc nobis obſtaret, qn de Chriſto in cœlum aſcendente, hoc interpretari non poſſit Oraculum. Tertio opponit ipſe Lyrenſis hanc particulam: Et aſperſus eſt ſanguis eorũ. i. meus ſanguis, qui dicitur eorum: ex eo ꝙ effuſus fuit Iudæoꝝ inſtantia, & procuratione: cum hoc ſibi videatur extraneũ: quia non meminit ſe talem loquendi modum in diuina vidiſſe ſcriptura: ſed B. Hieronymus tropologice interpretatur: vnde Oppoſitio hæc non obſtat interpretationi Beati Hieronymi: ſed aliam ſcripturam allegat D. Burgenſis, vt ſupra dictum eſt. ſ. Verba delictoꝝ meoꝝ, & Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Sed ipſe Nicolaus Lyrenſis exponens poſtea ipſa verba: Aſperſus eſt ſanguis eoꝝ, de morte Antichriſti interficiendi per Chriſtum ẽt ipſe tropologice dicẽs: Et loquitur hic de Chriſto, ſicut de homine victore: cuiꝰ veſtimenta rubricantur ſanguine eoꝝ, q vincũtur ab eo. Quæ quidem declaratio parum differt ab illa B. Hieronymi: eo ꝙ tropologice iterpretetur: licet ad alium ſenſum eã trahat: ſcilicet ad futuꝝ Chriſti aduentũ. Ex quibꝰ oĩbus in hoc. lxiii. Eſaię capite diſputatis infertur: ꝙ ſupradictis non obſtantibus Oppoſitionibus, hoc Eſaiæ Oraculum de Chriſti in cœlũ aſcenſione conuenienter interpretatur. Si enim Chriſtus Deus, & homo, q ſuper aquas viuens ambulauit: vt Matthæi capitulo. xiiii. Marci capitulo. vi. & poſt reſurrectionem ſuam ad Diſcipulos ſuos ianuis clauſis intrauit: quare non potuit etiam virtute propria ad patrem in cœlum aſcendere?

¶ Quòd aũt Chriſtus Ieſus gl'ioſe aſcenderit in cœlũ, his probatur teſtibꝰ.

Marcus. c. xvi. ait: Et dñs quidẽ Ieſus poſtq̃ locutus eſt eis: aſſumptus eſt in cœlũ. Lucas ẽt. c. xxiiii. inqt: Et factum eſt dũ benediceret illis, receſſit ab eis, & ferebatur in cœlum: & ipſi adorantes regreſſi ſunt in Hieruſalem cũ gaudio magno. Lucas itidem in Actibus Apl'oꝝ. c. i. Et cũ hoc dixiſſet, videntibus illis, eleuatus eſt: & nubes ſuſcepit eũ ab oculis eorum: cumq; intuerentur in cœlum euntem illum: ecce duo viri aſtiterunt iuxta illos in veſtibus albis &c.

Paulus Apl's ad Epheſios. c. iiii. ꝓpter quod dicit: Aſcendens in altũ captiuam duxit captiuitatẽ: & vt ſuperius dixi in hoc eodem capite ſup Pſal. lxvii. Cum aũt hęc alia conditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, & ſit, igitur ipſe Ieſus verus, & certus fuit Meſſias.

¶ Quòd

Digitized by Google

¶ Quòd Chriſtus Meſſias ſederet, ſiue ſeſſurus eſſet in cœlis ad dexteram Dei Patris. Cap. LXXXIII.

DAuid Propheta Pſalmo.cix.hanc planè demonſtrat veritatẽ, dicẽs: Dixit dñs dño meo: ſede à dextris meis: donec ponã inimicos tuos ſcabellum pedũ tuorum. In Midraſtili extat Gloſa quędam Rabi Iodem noie Rabi Annæ, ſuper illud Pſal.xvii. Et dediſti mihi protectionẽ: & dextera tua ſuſcepit me: quæ Gloſa huius eſt tenoris: In futurum Deus ſanctus, & bñdictus ꝯuertere faciet Regem Meſſiach ad dexterã ſuam: ſicut ſcriptum ẽ Pſal.cix. Dixit dñs dño meo: ſede à dextris meis. Superius etiam libro ſecundo, capitulo nono. & libro tertio .c.trigeſimoſecũdo, multipliciter ex Rabi norum Hebræorum dictis oſtendimus in hoc Pſalmo de Chriſto Dei filio tractari. In his nempe verbis, Sede à dextris meis, cõtinetur exaltatio humanæ naturæ vnitæ cum Chriſti diuinitate. Sedere nanque ad dexteram patris, carnis aſſumptæ myſteriũ eſt: neque enim incorporali naturæ conuenienter iſta abſque aſſumptione carnis aptantur: neque ſedis cœleſtis ꝑfectio diuinæ naturæ, ſed humanæ conquirit. vñ de eo dr̃: Parata eſt ſedes tua Deus: ex tunc à ſęculo tu es. Parata igitur à ſæculo ſedes eſt: in qua dñs Ieſus ſeſſurus erat: in cuius noie oẽ genu flectatur &c. Quod & prædixerat ipſe Ieſus Saluator noſter multo anteꝗ̃ pateretur, his verbis: A modo videbitis filium hois ſedẽtem ad dexterã virtutis Dei. Et notãda ſunt hæc verba: cum enim dr̃: Sede à dextris meis, Chriſti demõſtratur humanitas: qa ſedere non eſt Dei, ſed hois: vt paulo ſuperius tetigi. Exaltauit igit̃ Deus Chriſti humanitatem in die aſcenſionis ſuę in cœlũ: & cũ dñs filium ſuũ à dextris ſuis ſedere fecit, diſtinctio intelligit̃ perſonarum in diuinis, cũ vna ſola pſona nõ poſſit ſedere ad dexterã ſui ipſius. In Chaldaica inſup trãſlatione ſic hr̃: Dixit dñs Verbo ſuo: Abraam ſedebit in ſiniſtris, pallidam faciem habens, & dicet: Domine mi filius filii mei ſedebit à dextris tuis, & ego à ſiniſtris. & dominus mitigabit eum, dicens: Filius filii tui eſt à dextris meis, & ego à dextris tuis: eadem hora contentabitur Abraam. & hoc eſt quod dixit Dauid Pſalm. decimoſeptimo: Et dextera tua ſuſcepit me.

¶ Quòd autem Ieſus Chriſtus ſedeat ad dexteram patris habetur.

Marci capitulo decimoſexto: Et dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet à dextris Dei. Apoſtolus Paulus ad Epheſios capitulo primo: Suſcitãs illũ à mortuis, & conſtituens ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſupra omnem principatũ, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem: & omne nomen quod nominatur non ſolum in hoc ſęculo, ſed etiam in futuro: & omnia ſubiecit ſub pedibus eius: & ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius, & plenitudo eius. Item idem Apoſtolus ad Hebræos capitulo decimo: Hic autem vnam ꝓ peccatis offerens hoſtiam in ſempiternũ ſedet in dextera Dei &c. Item ad Hebræos capitulo primo: Sedet ad dexterã maieſtatis in excelſis. Petrus Apoſtolus de Chriſto inquit: Qui eſt in dextera Dei ſedens in cœlis. Item Actuum capitulo quinto: Hunc Principem, & Saluatorem Deus exaltauit dextera ſua ad dandam pœnitentiam Iſrael, & remiſſionem peccatorum. Cum aũt hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quòd ſuper credẽtes in Chriſto Meſſia deſcenderet Spiritus ſanctus, & prophetarent. Cap. LXXXIIII.

IOhel Propheta hanc docet veritatem capitulo ſecũdo, ſm Chriſtianos: ſm autem Hebræos capitulo tertio: Poſt hæc effundam Spiritum meum ſuper omnem carnẽ, & prophetabũt filii veſtri, & filię veſtrę: ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbũt: ſed & ſup ſeruos meos, & ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum &c. Rabi Salomõ in ſuis ſuper hoc loco Cõmentariis inquit: Hæc omnia ad tempus futurum referenda eſſe: per tempus

Digitized by Google

autem futurum Hebręi omnes intelligũt tempus Meſſię. & ſubdit ipſe Rabi: Quia eo tp̃e dabitur Spiritus ſanctus abundãter. quãtum eſt ad donum ꝓphetię, & ad alia multa mirabilia, & ꝙ congregabit omnes Iudęos per orbem diſperſos. In qua ꝯgregatione errauit, expectans id futurum, quod iamdiu pręteritum erat. hoc autem adimpletum fuit quinquageſimo die poſt Chriſti reſurrectionem in die: ſcilicet Pentecoſtes: quãdo Spiritus ſanctus cecidit ſup centum viginti credentes in Chriſtum: vt infra dicetur. Eſaias etiam cap. xliiii. hoc idem dixit, his verbis: Effundam Spiritũ meum ſup ſemen tuum: & benedictionem meam ſup ſtirpẽ tuam. Sup ſemen tuum. i. ſup hoiem Chriſtum: qui ſm carnem deſcendit de ſemine Iacob: & ab inſtanti incarnationis ſuę repletus fuit Spiritu ſancto. & Super ſtirpem tuam. i. ſup Apoſtolos, alioſq; Chriſti Diſcipulos: qui fuerunt Iudæi pro maiori parte: ſup quos effuſa fuit diuina benedictio, quando ſup eos deſcendit Spiritus ſanctus in ſigno viſibili: vt infra dicetur. Item idem Eſaias cap. lix. in calce capitis hoc ipſum ꝯfirmat dicẽs: Spiritus meus, qui in te eſt: & verba mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore ſeminis tui, dicit dñs à modo, & vſq; in ſęculum. ſuper qbus verbis Beatus Hieronymus ſic inquit: Quod vel ad Eſaiam dicitur (vt mihi videtur) vel ad dñm: vt pleriq; æſtimant. igitur ad Eſaiam ſi corde connectitur: Hoc eſt pactum Euangelii ſempiternum: vt ſpiritus meus: qui in te eſt: & verba, quæ poſui in ore tuo: per quæ ventura prædicis: nec de ore tuo diſcedant, nec de filioꝝ tuoꝝ, ac nepotum, & ſeminis ſeminis tui, vt oĩs p ſemẽ generatio demonſtret: ꝙ. ſ. gratia Prophetarũ in Apl̃os veniat: & in eos, qui de Iſrael per Apoſtolos crediturı ſunt. Quod aũt infert: A' modo, & vſq; in ſempiternum, illi ꝯgruit: Cœlum, & terra tranſibũt: verba aũt mea non pręteribunt. hunc locum diligenter Paulus diſſerẽs ſcribit ad Romanos cap. x. Quod non ſit diſtinctio Iudęi, & Gręci: ſed ipſe dñs ſit oĩum diues in oĩbus, qui inuocant illũ. Idem ſimiliter Eſaias cap. xxxii. Gaudium onagroꝝ paſcua gregũ, donec effundat ſup nos Spiritus de excelſo: hoc eſt ſup Apl̃os, & Diſcipulos in militanti eccleſia. & pauxillũ infra de cœleſti beatitudine inqt: Et erit opus iuſtitiæ pax, & cultus iuſtitiæ ſilentiũ, & ſecuritas vſq; in ſempiternũ: & ſedebit ppl̃s meus in pulchritudine pacis: & in Tabernaculis fiduciæ: & in requie epulenta: quæ in hoc ſæculo haberi non poſſunt, ſed in cœleſti patria tantum.

Pſal. etiam. cix. inquit Dauid, ſm tñ veritatem Hebraicã, nam vbi æditio. LXX. interpretum habet: Ex vtero ante Luciferum genui te, Hebraica veritas habet: Populi tui Principes in die virtutis tuæ in decore ſancto: dies virtutis tuæ, fuit dies Pentecoſtes: quando Omnipotens Deus miſit Spiritum ſanctum in ſigno viſibili ſuper centum viginti credentes: hoc eſt Apl̃os, & Diſcipulos ſuos: qui facti ſunt Principes in ſpiritualibus ſuper omnem terram. iuxta id quod dicitur Pſal. xliiii. Conſtitues eos Principes ſuper omnẽ terram. dedit enim eis Deus poteſtatem docendi, & miracula faciẽdi: & cum rudes, & ignari eſſent facti ſunt doctiſſimi virtute Spiritus ſancti, quo repleti fuerunt: vt Actuum cap. ii. & Marci cap. vltimo. Nã prius erant rudes, & indocti: vt Actuum cap. iiii. Videntes autem. ſ. Principes populi, Petri ꝯſtantiam, & Ioannis, comperto ꝙ homines eſſent ſine literis, & idiotæ admirabant, & cognoſcebant eos, qm̃ cum Ieſu fuerant: hoiem quoq; videntes ſtantẽ cũ eis, qui curatus fuerat per ipſos, Petrũ. ſ. & Ioannẽ &c. Ezechiel. c. xxxvi. Et ſpiritũ meum ponam in medio veſtri. Quæ qdem verba in tranſlatione Chaldaica ſic interpretant: Spiritum ſanctum meũ dabo in viſcerib⁹ vr̃is. Pſal. ẽt. lxvii. hoc idem iampridem annuntiatum fuerat, his verbis: Dñs dabit verbum Euãgelizantibus virtute multa: vt. ſ. haberent operationem virtutum, & gr̃am ſanitatum: & vt multis gentibus prędicare poſſent, acciperent genera linguarum, vt fidem Chriſti omnibus manifeſtarent gẽtibus.

Saluator etiam noſter antequam pateret ſuis ꝓmiſit Diſcipulis, ſe eis Spiritum ſanctum

ſanctum miſſurum: vt Ioã. c. xiiii. Et ego rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis: vt maneat vobiſcum in æternum: ſpiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere: quia non videt eũ, nec ſcit eum: vos autem cognoſcetis eũ: quia apud vos manebit, & in vobis erit. & parum infra: Paracletus autem Spiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Itẽ eiuſdem Ioannis capitulo .xv. Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à patre ſpiritum veritatis, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me: & vos teſtimonium perhibebitis, qa ab initio mecum eſtis. Item eiuſdem Ioãnis capitulo decimoſexto: Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis, vt ego vadam: ſi enim non abiero: Paracletus non veniet ad vos: ſi autem abiero, mittam eum ad vos. Item Lucæ capitulo vigeſimoquarto: Et ego mittam ꝓmiſſum patris mei in vos: vos autem ſedete in ciuitate quoaduſq; induamini virtute ex alto &c. Actuum. c. primo, quando Chriſtus erat in cœlum aſcenſurus, ſaluator loquens Diſcipulis dixit: Vos autem baptizabimini Spiritu ſancto, intelligẽs de Spiritu ſancto mittendo. vnde in Commentariis Rabani ſuper dicitur: quod in quibuſdam Codicibus habetur: Vos autem vngemini Spiritu ſancto.

¶ Quod autem Spiritus ſanctus ſuper Apoſtolos, & alios Chriſti Diſcipulos deſcenderit, infradicẽdis probatur teſtimoniis.

Lucas Actuum capitulo ſecundo: Et cum complerentur dies Pentecoſtes, erãt omnes pariter in eodem loco, factus eſt repente de cœlo ſonus tanquam aduenientis Spiritus vehementis: & repleuit totam domum vbi erant ſedentes: & apparuerunt illis diſpartitæ linguæ, tãquã ignis: ſeditq; ſupra ſingulos eorum: & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto: & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus ſanctus dabat eloqui illis &c. Item ibidẽ magis infra: Stupebant autem omnes, & mirabantur adinuicem dicentes: Quidnam vult hoc eſſe? Alii autem irridentes dicebant: Quia muſto pleni ſunt. Stans autem Petrus cum vndecim eleuauit vocem ſuam: & locutus eſt eis: Viri Iudæi, & qui habitatis Hieruſalem vniuerſi: hoc vobis notum fit: & auribus percipite verba mea: non enim ſicut vos æſtimatis, hi ebrii ſunt, cum ſit hora diei tertia: ſed hoc eſt quod dictum eſt per Prophetam Iohel: Et erit in nouiſſimis diebus, dicit dominus: Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri &c. Audi miraculum, dum loq̃rentur iſti, qui Spiritum ſanctum acceperant: audientes, qui diuerſarum erant regionum, audiebant eos loqui in ea lingua, in qua ipſi audientes nati erant: vt dicitur Actuum capitulo ſecũdo, his verbis: Erant in Hieruſalem habitantes Iudæi viri religioſi ex omni natione, quæ ſub cœlo eſt: facta autem hac voce cõuenit multitudo, & mente confuſa eſt, quoniam audiebat vnuſquiſque lingua ſua illos loquentes: ſtupebãt autem omnes, & mirabantur, dicentes: Nonne omnes iſti, qui loquuntur Galilæi ſunt? Et quomodo nos audiuimus vnuſquiſque linguam noſtram, in qua nati ſumus? Vnde Phariſæi ſtupent in domini doctrina: & mirantur in Petro, & Ioanne: quomodo legem ſciant, cum literas nõ didicerint. Quicquid enim aliis exercitatio, & quotidiana in lege meditatio tribuere ſolet, illis hoc Spiritus ſanctus ſuggerebat: vt in Actibus Apoſtolorum. Cum autem hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus, & certus fuit Meſſiach.

¶ Quod mortuo Chriſto ſm carnem, lex vetus Moyſis ceſſaret, & finem haberet. Cap. LXXXV.

HAnc equidem cõditionem, quod mortuo Chriſto ſm carnem, lex vetus Moyſis ceſſanda eſſet, & omnino euacuanda, ſuperius libro quarto nõ ſolum quamplurimis probaui rationibꝰ, ſed etiam multorum diuinorũ Prophetarum demonſtraui Vaticiniis. Congruũ igitur fuit, vt ipſo Chriſto reſuſcitato, & in cœlis ad dexterã patris exaltato, aliis Deus, & quidem præſtantioribus, mun-

dioribusq́;, & ſanctioribus coleretur ſacrificiis. Si enim veteris teſtamenti Regnũ, prophetia, ſacerdotium, & ſacrificium tẽpore Meſſię Regis, æterniq́; ſacerdotis nouo quodam teſtamento itroducto auferri ex inſtitutione diuina (vt ſupra in prędicto libro. iiii. ſcriptum eſt) ceſſare, ſinemq́; habere debuerunt: tãto magis minutę illæ cerimoniæ, in quibus parũ momenti erat, iure euaneſcere debebant: vt etiam oſtendit Apoſtolus ad Roman. capitulo quarto, ad Galatas capitulo tertio, & ad Hebræos capitulo octauo. ix. & .x. Omnibus itaq; tunc adimpletis, & cõſummatis legis Moſaicę myſteriis: ꝓpter quæ ipſa myſteria inſtituta fuerant, & ꝓfigurata: vt ad alia noua in nouo teſtamẽto per ipſum Meſſiam inſtituta, & ordinata deueniretur, neceſſe erat: & maxime dicente Hieremia Propheta. c. xxxi. Ecce dies veniẽt, dicit dominus: & feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouũ: nõ ſm pactũ quod pepigi cum patribus veſtris in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti: pactum, quod irritum fecerũt: & ego dominatus ſum eorũ, dicit dominus: ſed hoc erit pactum, quod feriã cum domo Iſrael poſt dies illos, dicit dominus: Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam: & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum &c. & vt copioſius in ipſo lib. iiii. probatum eſt. Si enim poſt Chriſti reſurrectionem Moſaicę legis inſtituta, & pręcepta fuiſſent vlterius ſeruata, nihil oino ꝓfuiſſent: cũ ea oia ad Chriſtũ futuræ præfigurata fuiſſent: & ſibi prodeſſent ob fidem, quam in eo habebant. Cum igitur ea oia in eo Chriſto viuẽte: & in eius paſſione, & morte, ac reſurrectione adimpleta, & conſummata fuiſſent: nihil amplius prodeſſe, aut iuuare poterant: immo (quod peius ẽ) nocuiſſent, & mortifera fuiſſent. Omnibus enim tunc adimpletis, & conſummatis propter quę inſtituta fuerant, & præfigurabant, ſi vlterius, diutius'ue ſeruata fuiſſent, non ſine Dei iniuria, vel offenſa ſeruari potuiſſent: quoniã ex ipſa obſeruantia negatum fuiſſet Meſſiã Regem adhuc veniſſe: & per cõſequens cũ regnare non poſſe. eo autem Meſſia ſm carnem mortuo: & poſtea cum gloria, & poteſtate reſuſcitato, ac in cœlis vnà cũ Patre, & Spiritu ſancto regnante: & ſic omnibus ſuis adimpletis conditionibus, & myſteriis, vt lex vetus figuris plena, & multis inuoluta ænigmatibus ceſſaret, & finem haberet: lexq́; noua (de qua ſupra libro quarto dictum eſt) introduceretur, atq; obſeruaretur neceſſe fuit: quoniã vmbram fugat veritas. Quod vt facilius ab ipſis percipiatur Iudæis, audiant quę de terrenis exempla dicturus ſum Principibus: Nonne interdum Regum, & Principum filii, ſiue proximiores, q̃bus Regnũ poſt Regis mortem de iure debetur, viuente adhuc Rege, vel Pricipe, aliquod geſtant inſigne, per quod ſe Regnum affectare, & deſiderio expectare indicatur? Nam Borſius olim Dux Ferrariæ, viuente adhuc, & imperãte germano Leonello, quoddam à ſuis familiaribus geſtari faciebat inſigne, quo domorũ hoſtia pulſantur, vt in domum pateret ingreſſus: ſe ſignificans ſe optare, & deſiderare vt in Regnum ſibi pateret ingreſſus: eo autem in Regnum ingreſſo, iſigne illud ſtatim mutauit: id enim quod optabat, iam adimpletum erat. Dux inſuper Hercules viuente, & regnante adhuc Borſio, inſigne habuit cuiuſdã arboris ſine foliis, & minime germinantis, & florentis, ac ſi ab hyeme, & gelu ſpoliata fuiſſet, vel radicum vitio in ſiccitatem verſa eſſet: eo vero ad Ducatum ſublimato, ſtatim arbor illa virentibus foliis fuit ornata. Regnãtibus aũt illis ſiqs ex ſuis familiarib⁹ priora eorum inſignia geſtaſſet, nonne iniuriam eis feciſſet? cum eos nõdum regnare negaſſet? feciſſet equidem: par igitur iniuria fieret dño noſtro Ieſu Chriſto, ſi lex vetus Moyſis adhuc ſeruaretur: ergo vt lex vetus Moyſis ceſſaret, & noua inſtitueretur lex à Chriſto Ieſu neceſſe fuit. Et licet in præmemorato lib. quarto multa adduxerim Prophetarum Oracula ad probandum, ꝙ Meſſias legem nouã daret, tñ eo non obſtante, adhuc nonnulla alia hoc in loco deſcribã Vaticinia pro

Digitized by Google

maiori,& firmiori certitudine. Eſaias.c.i. ad huius rei probationem ait:Quo mihi multitudinem victimaꝝ veſtraꝝ dicit dominus?plenus ſum:holocauſta arietũ, & adipem pinguiũ,& ſanguinẽ vituloꝝ, & agnoꝝ,& hircoꝝ nolui.Cũ veniretis añ conſpectũ meum:qs quęſiuit hęc de manibus veſtris:vt ambularetis in atriis meis?ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra:incenſum abominatio eſt mihi:neomeniá, & Sabbatũ,& feſtiuitates alias nõ feram: iniq ſunt cœtus veſtri:Calendas veſtras: & ſolẽnitates veſtras odiuit anima mea: facta ſunt mihi moleſta: laboraui ſuſtinens:& cũ extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis:& cũ multiplicaueritis orationem non exaudiam &c. Ecce quomodo Deus repudiat, & ſpernit veteris legis obſeruantiam,ſacrificia,& cerimonias,quia.ſ.ceſſare,& finire debebant. Eſaias ipſe.c.ii.de eccleſiæ Chriſti erectione ſic ait:Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mõs domus dñi in vertice mõtium:& eleuabitur ſup colles:& fluent ad eũ omnes gẽtes:& ibunt populi multi,& dicẽt: Venite aſcẽdamꝰ ad mõtem dñi:& ad domũ Dei Iacob:& docebit nos vias ſuas:& ambulabimus i ſemitis eius:quia de Siõ exibit lex, & verbum dñi de Hieruſalem:& iudicabit gẽtes:& arguet pplos [multos]: & ꝯflabunt gladios ſuos in vomeres,& lanceas ſuas in falces:non leuabit gens contra gentẽ gladios &c.Ecce quæ,& quanta de lege Euangelica,quæ danda erat per Chriſtũ in monte Sion,cum Moſaica data fuerit in monte Synai,vel Oreb.Micheas etiã Propheta hoc idem inquit.c.iiii.his verbis:Et erit in nouiſſimo dieꝝ mons domus dñi ꝑparatus in vertice mõtium: & ſublimis ſup colles:& fluent ad eũ ppli: & ꝑperabunt gẽtes multę,& dicẽt:Venite aſcendamus ad montẽ dñi: & ad domũ Dei Iacob:& docebit nos de viis ſuis:& ibimus in ſemitis eius: qa de Sion egredietur lex,& verbum dñi de Hieruſalem:& iudicabit inter pplos multos:& corripiet gẽtes fortes vſq; in longinquũ: & concident gladios ſuos in vomeres,& haſtas ſuas in ligones:non ſumet gẽs ad uerſum gentem gladiũ:& non diſcẽt vltra belligerare.Ex qbus duoꝝ Propheta rũ vaticiniis,Iudæi ꝯtra Chriſtianos quatuor formãt Syllogiſmos:qui, qm̃ cõueniẽter cadunt lib.vii. Oppoſitione quĩta: ideo ibi videto cum reſponſionibus ſuis,ſiue ſolutionibus.Eſaias iterum cap. vltimo:ſcilicet.lxvi.Ad quem autem reſpiciam,niſi ad pauperculũ,& contritum ſpiritu,& trementem ſermones meos: q immolat bouem,quaſi qui interficiat hominem:qui mactat pecus,quaſi qui cerebret canem:qui offert oblationem, quaſi qui ſanguinem ſuillum offerat.Sup quibus verbis B.Hieronymus ſic inquit:Sublato altari,temploq; terreno:quod humana conſtruxit manus, recte auferũtur victimæ Iudæorum. & ſequitur dicens. Poteſt autem & hic eſſe ſenſus: Poſt filiũ meum qui venit manſuetus, & pauper, & ſedens ſuper pullũ aſinæ,nolo carnales victimas,deteſtor ſacrificia Iudęoꝝ, vmbras legis reprobo, qa litabilis mihi hoſtia eſt veritas Euangelii.Sin aũt hoc dicitur:ꝙ poſt fulgur Euangelii, vetus religio ceſſet in nube.Quid reſpondebũt: qui credentes ex Iudæis arbitranť abſq; noxa ſui poſſe carnaliter offerre ſacrificia?Oſeas inſuper cap. tertio, hoc ipſum fatetur,dicens: Quia dies multos ſedebunt filii Iſrael ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, ſine altari, & ſine ephot,& ſine teraphin: videant Iudæi ſi à magno tempore citra ſunt ſine iſtis: & intelligent ſi ceſſauit lex vetus Moyſis, & licet ſequatur Propheta, dicens: Et poſt hæc reuertentur filii Iſrael, & quærent dominum Deum ſuum, & Dauid Regem ſuum: hoc eſt Meſſiam per Dauid ſignificatum: tamen hoc non eſt in Iudęorum fauorem, ſed contra eos, Si enim reuertentur, & quærent dominum: ſequitur ꝙ iamdiu fuerunt ab eo alieni,& adhuc ſunt.Nemo enim poteſt ad aliquem reuerti, niſi ab eo prius diſceſſerit. Et quis ſit iſte dominus, à quo diſceſſerunt, & quem quærent, Propheta ipſe declarat, ſubiungens: Et Dauid Regem ſuum: hoc eſt Meſſiam Regem:prout trãſlatio Chaldaica declarat,

Digitized by Google

quæ ſic habet: Poſt hæc reuertentur filii Iſrael, & quærent cultum Dei ſui, & obedient Meſſiæ filio Dauid Regi ſuo. & nota illud verbum: Et obedient, per quod ſignificatur ipſos Iudæos vſq; tempore Prophetæ fuiſſe, & adhuc eſſe rebelles, & inobedientes Deo: & venient finaliter ad fidem Chriſti, nõ autem ad legem Moyſis: vt infra lib. vii. c. xxviii. declarabitur. Iohel. c. i. Periit ſacrificium, & libatio de domo domini: luxerũt ſacerdotes, & miniſtri domini. & magis infra ibidem: Cubate in ſacco miniſtri Dei: quĩ interiit de domo Dei veſtri ſacrificium, & libatio. Eſaias etiam. c. xliii. hoc idem multipliciter approbat, dicens: Quæ prima fuerũt, ecce venerunt: noua quoq; ego annuntio, antequam oriantur audita vobis faciam. Item: Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini: ecce ego facio noua, & nunc orientur, vtiq; cognoſcetis ea: quod de Chriſto dici oſtenſum eſt ſuperius lib. tertio. c. xxvi. Danielis quoque capitulo nono: Et poſt Hebdomades ſexagintaduas occidetur Chriſtus: & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt: & ciuitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus cum Duce venturo: & finis eius vaſtitas: & poſt finem belli ſtatuta deſolatio: confirmabit autem pactum multis Hebdomada vna: & in medio Hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificium: & erit in templo abominatio deſolationis, & vſq; ad conſummationem, & finem perſeuerabit deſolatio. De quo Danielis Oraculo ſatis dictum fuit ſuperius libr. v. c. v. Amos ſimiliter. c. v. ait: Odi, & proieci feſtiuitates veſtras: & non capiam odorem cœtuum veſtrorum: quod ſi obtuleritis mihi holocauſtomata, & munera veſtra, nõ ſuſcipiam, & vota pinguium veſtrorum non reſpiciam: aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam &c. Item Pſal. xxxix. Sacrificium, & oblationem noluiſti: aures autem perfeciſti mihi: holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti &c. Pſal. xlix. Non accipiã de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Hieremiæ. c. xvi. Ecce dies venient, dicit dñs: & non dicetur vltra, Viuit dñs, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti: ſed viuit dñs, qui eduxit filios Iſrael de terra Aquilonis &c. Amos inſup. c. viii. Et ꝯuertam feſtiuitates veſtras in luctũ, & oĩa cãtica veſtra in planctũ, & inducã ſup oẽ dorſum veſtrũ ſaccum, & ſuper oẽ caput caluicium: & ponam eã quaſi luctũ vnigeniti, & nouiſſima eius quaſi diem amarum. Oĩa penè antedicta Vaticinia legis Moſaicæ ceſſationẽ, & finem annuntiãt: Euangelicam aũt, & ſi multa quoq; Prophetarũ Oracula annuntient, vt eſt illud Eſaiæ. c. ii. & Micheæ. c. iiii. & Eſaiæ cap. xliii. tñ Hieremias. c. xxxi. clarius nouam legẽ in cordibus hominum ſcribendam prædicit, vt ſupra oſtenſum eſt.

Sibylla quoq; (vt inqt Lact. Firmian' in ſuo Diuinarum Inſtitutionũ Codice lib. iiii. c. xvii.) his verbis: Sed qñ hęc oĩa perfecta erũt, q̃ dixi, in ipſum, oĩs lex ſoluetur. Thalmudiſtæ ẽt, ſi non in totũ, ſaltem in bona parte hoc idem approbare videntur: vt conſtabit per ea, quæ dicenda ſunt infra lib. viii. c. xi. tit. iiii.

¶ Quòd autem mortuo Chriſto, ſm carnẽ, lex vetus Moyſis ceſſauerit, & finem habuerit, his ꝓbatur teſtibus.

Matthæi. c. xi. & Lucę. c. xvi. dr̃: Lex, & Prophetæ vſq; ad Ioãnem. & ſunt verba Saluatoris noſtri. Non ꝙ Ioãnes. ſ. Baptiſta Prophetarũ fuerit finis, & legis: ſed ille, q Ioannis teſtimonio prædicatus fuit: imo digito demonſtratus, dũ. ſ. diceret: Ecce agnus Dei: ecce q tollit peccata mũdi: vt Ioan. c. i. Verum ipſe Io. baptiſta. ſ. fuit primus, qui myſteria Chriſti, quæ in lege, & Prophetis, ſub figuris, & ænigmatibus velata erant, palàm aperuit, & ꝓdicauit: & ſuo baptiſmo, ac ꝓdicatione ad pœnitentiam, & ad virtutes induxit, & attraxit: vt ipſi poſtea ad Chriſti fidem capeſſendam proniores, & faciliores efficerentur. Erat enim baptiſmus Ioannis diſpoſitio quædã, & proteſtatio credẽdi in eum, quem ipſe prædicabat, Chriſtum: & ad opera pœnitentiæ facienda: vt maiore deuotione Chriſtum poſtea reciperẽt: vt Actuum capitulo. xix. Lex autem Moyſis, quoad Chriſtus vixit, ſeruata fuit

etiam

etiam per ipſum Chriſtum Ieſum: poſt ve ro Chriſti paſſionem, vel ſaltem reſurre' ctionẽ, ceſſauit lex vetus, & euacuata eſt: & per ꝯſequens oĩa legalia, & cerimonialia ceſſauerunt, & euacuata fuere: cũ mortua eſſent, imo mortifera, & maxime poſt Euangelii publicationem: quę ſtatim per Apoſtolos, & Diſcipulos Chriſti per vniuerſum orbem diuulgata fuit: vt prędixerat Dauid Propheta Pſal. xviii. In omnẽ terram exiuit ſonus eoꝝ: & in fines orbis terræ verba eoꝝ. Iudicialia aũt ſic euacuata ſunt, vt in lege noua. i. Euangelica, nõ obligent: ea tñ ſeruare non eſt mortiferꝝ, ſi ab aliquo Principe Chriſtiano ſeruari mandaretur: quia tanq̃ legis veteris inſtituta ſeruari non poſſunt: vt infra lib. viii. cap. xiii. declarabit. Pręterea ſicut Moyſes, qui ppl'm Iſrael ab Aegyptiaca liberauerat captiuitate, non itroduxit ipſum ppl'm in terram ꝓmiſſionis: ſed Ioſue, qui Ieſum, ſaltẽ noĩe figurabat: ſic lex ipſius Moyſis non fuit ſufficiens liberare ppl'm à ſeruitute peccati: nec dare potuit terrã ꝓmiſſionis: hoc eſt cœleſtem beatitudinem: quæ data eſt per gratiam Chriſti Ieſu figurati per Ioſue. Quòd aũt lex vetus Moyſis, mortuo Chriſto, & reſuſcitato ceſſauerit, ex hoc maxime cõſtare poteſt, quia lex Moſaica nõ fuit data gratia ſui: ſed in ſignum futurę veritatis per Chriſtum adimplendę, & declarãdę. Item oĩa legalia, ſicut circunciſio, ſacrificia, oblationes, & cætera legalia nõ offerebant in pretium, ſed in ſignum fœderis, & pretii futuri per Chriſtum ſoluendi in Cruce, cum ſanguinis ſui aſperſione. quod indicatur Exodi cap. xxiiii. qñ Moyſes imolatis duodecim vitulis, lectoq; legis Volumine, audiente populo, & dicente: Oĩa, quę locutus eſt dñs, faciemus, & erimus obedientes. Ille ergo Moyſes, qui dimidiam partem ſanguinis vituloꝝ occiſoꝝ in crateras imiſerat, partẽq; alteram fudit ſup altare, ſumptum ſanguinem reſeruatum reſperſit in ppl'm, dicens: Hic eſt ſanguis fœderis quod pepigit dñs vobiſcũ ſuper cunctis ſermonibus his. Hæc igit ſanguinis aſperſio facta ſuper populum, fuit figura ſanguinis dñi ſpargendi in

Finus Ferrarieñ.

paſſione ſua pro ſalute noſtra. Figurabatur etiam per illa ſacrificia, quæ ſine ſanguine non fiebant: quæ ſacrificia erant etiam quędam ſigna fidei illorum, quam de Chriſto futuro habebant. Adueniente igitur Chriſto: qui fuit obiectum, & cõcluſio totius legis, & Prophetarum, ceſſauerunt omnia legalia, quæ erant ꝓpoſitiones præmiſſę ꝯcluſionum Euangelicarum: & ideo poſtquã omnia figuratiua, & diuinoꝝ Prophetarum Oracula fuerunt adimpleta, inquit Chriſtus in Cruce confixus: Conſũmatum eſt: & ſic tradidit ſpiritum: ad denotãdum, ꝙ omnia per eum adimplenda, iam cõſummata, & adimpleta erant, & cum eo moriebantur. Omnia igit legalia, & tota lex Moyſis ſic cum Chriſto mortua fuerunt, & nõ ſurrexerunt cum eo: quia tunc compleuerunt officium, & curſum ſuum: & manſerunt in ſepulchro incinerata: & per cõſequẽs vires ſuas, & officium ſuum perdiderunt: & ideo ceſſauerunt: quia ob aliam cauſam non fuerant inſtituta, niſi ad ſignificandum, & in ſignum pacti, & fœderis: & ad ducendum, & dirigẽdum illum populum vſq; ad Chriſtũ: in quo illa omnia erant verificanda: & à quo ille populus recepturus erat veritatẽ repromiſſionis: ſub cuius fide, & proteſtatione populus ipſe illa obſeruabat legalia: & prout latius per ſingula ꝓbatum eſt ſupra libro quarto. Ex quibus ſuperius dictis ſequitur correlarie: ꝙ ceſſante lege Moyſis, debuit ſuccedere lex Euãgelica: eo ꝙ ipſa ſupplet, & ſatiſfacit omnibus defectibus legis Moyſis: & verificat figuras, & omnia Prophetaꝝ Oracula, & totam ipſam legem. Quòd etiam lex Moyſis ceſſauerit, aliqualiter patet ex eo, qđ ſcribit Ioſephus lib. vii. de Bello Iudaico cap. xvii. his verbis: Orientalis aũt porta iterioris templi, cum eſſet ænea atq; grauiſſima: & poſt meridiem vix à viginti viris clauderetur: ſeriſq; ferro iunctis obſeraretur: peſſuloſq; altos haberet in ſaxeum limen dimiſſos vno perpetuo lapide fabricatum, viſa eſt noctis hora ſexta patere: his autem curriculo per cuſtodes templi magiſtratui nuntiatis, aſcen-

dit ille, vixq́; eã potuit claudere. In morte inſup dñi velũ tẽpli ſciſſum eſt: vt Mathęi. c. xxvii. & vt ſupra. c. lxxii. huius ſexti libri dictum eſt. Ex qbus portæ, & veli templi aperturis, quid aliud ſignificatũ fuiſſe dicere poſſumus: niſi ꝙ omnes veteris legis cerimonię, omniaq́; arcana Chriſti myſteria i figuris, & ænigmatibus in lege, & Prophetis velata, manifeſta, & aperta omnibus facta fuerunt? Sequit̃ inſuper Ioſephus ibidem magis infra: Feſto autem die, quam Pentecoſten vocãt, nocte ſacerdotes intimum templum ingreſſi, primum qdem motum, quẽdamq́; ſtrepitum ſenſerunt: poſtea vero ſubitam vocẽ audiere, quę diceret: Tráſeamus hinc: vnde omnis tẽpli ſanctitas inde ad Chriſtianos tranſiuit. dixit enim, Tranſeamus hinc, non autem, Migremus. Dicant inſuper Iudæi, quot habuerint Prophetas à morte Chriſti citra: qui eos concionibus ſuis, aut ſcriptis de malis ſibi imminentibus admoneant, & qualiter Dei miſericordiam impetrent, aut ſpem aliquam ſalutis ſibi polliceantur. & quia nullum dicere poſſunt: igit̃ errorem ſuum ipſimet (niſi omnino deſipiant) facillime videre, & cognoſcere poſſent. Nota ſeptem legales fuiſſe apud Iudæos ſolemnitates: ſcilicet Sabbatum, in quo ab operibus ceſſabatur. Neomeniam, vbi principiũ menſis, & nouæ Lunæ principium celebrabatur, & dicebatur à Neo, quod eſt noua: & Mene, quod eſt Luna, quaſi nouilunium. Tertio Phaſe: ideſt Paſcha, in quo agnus Paſchalis comedebatur. & dicitur Phaſe: ideſt tranſitus domini. Quarto Pentecoſtes, à die quinquageſima poſt Paſcha. dicta à pente, quod eſt quinq;: vel pentecon, quod eſt qnquaginta: in qua de frugibus nouis primitiæ offerebant̃. Quinto Feſtum clangoris in principio menſis ſeptimi: in quo cum cornibus pecoꝝ buccinabatur. Sexto Feſtum propitiationis decima die menſis ſeptimi: in quo vitula ruffa concremabatur: & cinis eius pro immundis expiandis ad totum annum reſeruabatur. Septimo & Feſtum Tabernaculorum quintadecima menſis eiuſdem ſeptimi: quo populus ſeptem diebus in Tabernaculis morabatur. Et aduerte, ꝙ iſta ſeptem feſta ſuas habebant rationes: quia celebrabatur Sabbatum: eo ꝙ dominus eo die requieuerat. Neomenia, quia tunc menſis legalis incipiebat. Paſcha, quia tunc populus mare Rubrum tranſierat. Pentecoſte, quia tunc: ſcilicet die quinquageſima ab exitu de Aegypto populus legem acceperat. Feſtum clangoris, quia ea die Iſaac liberatus fuerat: & ideo cum cornibus arietinis clangebant propter arietem, quem pater Abraam loco filii immolauerat. Feſtum propitiationis, quia ea die poſt vitulum conflatilẽ Moyſes de monte deſcendens propitiatum eis dominum nuntiauerat. Feſtum Tabernaculorum, pro eo quod populus in deſerto in Tabernaculis habitauerat.

Sed ipſi Iudæi antedictis dupliciter opponunt. Primo, ꝙ lex Moyſis nõ ceſſauit in totum, immo etiam à Chriſtianis adhuc ſeruatur, & viget in magna parte, ꝓpter mandata Decalogi, quæ ipſi Chriſtiani ſeruant, & tenent. Secundo inquiũt ſe cõtra Chriſtianos validum habere Argumentum ad probandum, ꝙ cerimonialia, & iudicialia tempore Meſſiæ ceſſare non deberent: & hoc ex verbis Malachiæ Prophetæ, ſic dicẽtis capitulo quarto: Mementote legis Moyſis ſerui mei: quam mãdaui ei in Oreb ad omnẽ Iſrael præcepta, & iudicia: ſiue (ſm veritatẽ Hebraicã) cerimonia, & iudicia. Oreb enim, ſiue Synai mons eſt vbi Deus dedit legem Moyſi. vt Exodi capitulo vigeſimo quarto. Reſponſio. Ambarum Iudæorum Oppoſitionum facilis eſt reſponſio. Primæ enim ſic reſpondetur. Licet Chriſtiani mandata Decalogi obſeruent: non poteſt tñ inferri ꝑpter hoc: ꝙ lex vetus Moyſis apud Chriſtianos ſeruet̃: qm̃ mãdata Decalogi ſunt moralia, & de dictamine rectę rationis: cum ſint de iure naturę qbuſcũq; gentibus innata, & infixa, tanq̃ quędam æternę legis participatio: quę lex naturę vocari ſolet: & i cordibus quarũcũq; gentium infixa eſſe deberent: vnde nõ ſunt ſic particulariter legi Moyſis appropriata, quin cęteris ẽt gentibus non ꝯueniãt ratione naturali: & quin in

Oppoſitio.

Reſponſio

Digitized by Google

vſu non fuerint ante legis Moſaicę datio nem,ſaltem apud hoies bonos,& iuſtos, vt fuerunt Abraam,Iſaac,Iacob,& cæteri ſerui Dei,q ante Moyſem fuerunt:& hoc abſq; mandato aliquo, ſed naturali ratio ne,vel morali diſciplina dictante: & put latius dictũ fuit ſuperius lib.iiii.c.

Licet enim mandata Decalogi à Chriſtia nis ſeruentur:non tñ eatenus ſeruantur ab eis,quaten' ſint Moyſis,ſeu legis Mo ſaicę pręcepta:ſed qa ſunt moralia, & le gis æternæ, & de dictamine rectę ratio nis:quæ lex naturæ vocari ſolet:& in cor dibus quarũcũq; gentium inſcripta eſſe deberent:vt Hieremię cap.xxxi. & non eo,ꝙ Moyſes mandauerit ea ſeruari, vel ꝙ in lege Moyſis ſcripta ſint.Non poteſt igitur veraciter dici: ꝙ lex Moyſis apud Chriſtianos duret, & pſeueret. Ad alte ram autem Iudæoꝝ Obiectionem:miror equidem nõ parum de tanta Iudęoꝝ im peritia : ꝙ ɔtra religionem Chriſtianam putent ſe ex hoc Malachiæ Oraculo vali dum habere Argumentum: cum oino ſit ɔtra Iudæos. Licet enim Malachias, qui alio noie Eſdras dicebatur: vt in ambo bus Pologis in libꝛ.xii.Prophetaꝝ dici tur,fuerit vltimus Propheta: fuit tñ eo tẽ pore,quo lex Moyſis ſeruabatur: & ante Ieſum Chriſtũ,à quo Chriſtiani denomi nati ſunt, per annos quadringentos, & vltra:vnde ɔtra Chriſtianos nullũ poſſet aſſumi Argumentum:ſed potius ɔtra Iu dęos illius tpis,qui cũ gentibus idolatris ad ſuillas carnes mãducandas idolis im molatas,ſe in hortis ſocios exhibebãt:vt declarat Eſaias.c.lxvi.dicens: Qui ſancti ficabant,& mundos ſe putabãt in hortis poſt ianuã intrinſecus, qui comedebant carnẽ ſuillã,& abominationẽ, & murem ſimul ɔſumment,dicit dñs. Si autem di cerent Iudęi:ꝙ nos Chriſtiani manduca mus carnẽ ſuillam:& ideo vę nobis. Re ſpondeo:Nobis Chriſtianis licere:vt in fra probabo cap.lxxxvii. pręſentis ſexti libri,ẽt Thalmudiſtaꝝ ſnia.Poſſet ẽt pro bari auctoritate Rabi Moyſis Gerũden ſis:ꝙ verba Malachię non hñt vim pręcepti:ſed de memoria hñda. Nam ipſe Rabi in Cõmentariis ſuis,ſuper illud ver bum Exodi cap.xx.Memento vt diẽ Sab bati ſanctifices.& illud verbum Deutero nomii cap.v.Obſerua diem Sabbati: qui inquit:Valde differre inter cuſtodire,vel obſeruare pręceptum:& de pręcepto me moriã habere.Illud enim verbũ: Obſer ua diem Sabbati,importat præceptũ de cuſtodiendis oibus, quæ in Sabbato cu ſtodienda ſunt.Illud vero, Memento vt diem Sabbati ſanctifices,importat præce ptum affirmatiuũ ſolũ de memoria ſab bati habenda.Si igit Rabini tui auctorita te hæc determinatur cõtrouerſia,ɔtradi cere nõ potes.Aliter etiam declarari poſ ſunt hæc Prophetæ verba.Inquit enim: Memento te legis Moyſis ſerui mei: an te.ſ.iudicium finale:ne.ſ. moriamini ob ſtinati:quia niſi conuerſi fueritis ante iu dicium,peribitis omnes,& amplius con uerti non poteritis. Nam lex Moyſis, vt dicitur lib.vi.cap.xxxiiii. quaſi in calce ipſius capitis: Cerimonialia pręcepta in lege Chriſtiana euacuata ſunt in totum: qa quod futurum ſignificabant, adimple tum eſt:& ideo finita ſunt, & terminata: vt probat Apl's ad Hebręos cap.ix.& x. imo incipit cap.vii.& ſequit cap.viii.Iu dicialia vero.i.illa mandata,quę iuſtũ vi uendi modum ɔtinent:quantum eſt erga ꝓximum,quę ſeruantur in noua lege,li cet non eodem modo, quantum ad oia: quia ea iudicialia,quę ſeruant in noua le ge, obligant vt de nouo inſtituta, & vt plurimum in iſtis iudicialibus minat pœ na corporalis.Hieremię cap.xvi. vbi do minus cõminãdo populo Iudaico inqt: Ecce dies venient,dicit dominus: & nõ dicetur vltra,Viuit dñs, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti: ſed Viuit domi nus,qui eduxit filios Iſrael de terra Aqui lonis: & de vniuerſis terris, ad quas eie ci eos &c.Ex dictis i hoc capitulo patet: qualiter Paſcha, & Sabbatum, quæ fe ſta celebrantur in memoriam exitus de Aegypto erant mutanda,& abolenda:& erat celebrandum feſtum nouum in me moriam reſurrectionis Chriſti, & noſtræ redemptionis : quæ eſt dies Dominica. Ex quibus verbis aſſerunt Thalmudi ſtæ, ſiue Rabini: quod quando veniet

Digitized by Google

Meſſias in lege promiſſus, debet mutare omnes feſtiuitates, & cætera legalia. ex quo patet: ꝙ ſm Thalmudiſtas legalia debebant ceſſare tempore Meſſiæ. De Sabbato mutato in Dominicam dicendū eſt infra libro. viii. cap. duodecimo. Cū autem poſt Chriſti reſurrectionem lex vetus ceſſauerit: & per ↄſequens in ipſo Ieſu adimpleta fuerit hæc alia conditio, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quod grauis nexus, & iugum inſupportabile veteris legis. ſ. Moſaicæ, ſolueretur in aduentu Meſſiæ Regis. Caput LXXXVI.

GRaui nexu, grauiq; iugo opprimebantur Iudæi legem Moyſis obſeruantes: vt inquit Beatus Petrus Apoſtolorum Princeps Actuum cap. xv. his verbis: Nunc ergo quid tentatis Deū imponere iugum ſuper ceruices Diſcipulorum: quod neq; nos, neq; patres noſtri portare potuimus? Quare autem iugum illud eſſet tantæ grauitatis, & difficultatis, nil aliud erat, niſi grandis mandatorum numerus. Fatentur enim Iudæorum Rabini in lege ipſa vetere ſexcenta tredecim contineri præcepta: quorum ducenta quadragintaocto aſſerūt eſſe affirmatiua: & reliqua trecēta ſexagintaquinq; negatiua: quæ omnia in tria mandatorum genera Rabini ipſi diſtinxerunt: ſcilicet in moralia, iudicialia, & cerimonialia. Moralia ſunt mandata Decalogi, quæ dedit Deus Moyſi in duabus Tabulis lapideis ſcripta in monte Synai, ſiue Oreb (vtroq; enim nomine appellabatur) ad diſponendum populum qualiter ſe regere debebat erga Deum, & erga proximū. Quorum mandatorum moralium: octo ſunt vere moralia, & reliqua duo partim moralia, & partim cerimonialia. & iſta duo ſunt primum mādatum, & tertium. Reliqua autem mandata: aut in ipſis decem moralibus includuntur: vt ait Rabi Scadio: qui in libro Credēdorum omnia legis præcepta docet in illa decem moralia reduci poſſe: aut omnino ſunt iudicialia: aut cerimonialia. Et iſta reliqua mādata dedit etiam Deus Moyſi pro maiori parte in dicto monte Synai, quando ei dedit & Tabulas legis: vt Exodi capitulo vigeſimoquarto, vbi dicit: Venit ergo Moyſes, & narrauit plebi omnia verba domini, atq; iudicia: licet Moyſes omnia ibi non publicauerit plebi: ſed interpolatim, prout ſibi conuenientius videbatur: vt percipitur Leuitici cap. xxvi. & xxvii. in calce ipſorum capitulorum ex his verbis: Hæc ſunt iudicia, atq; præcepta, & leges, quas dedit dominus inter ſe, & inter filios Iſrael in monte Synai per manum Moyſis Percuſſit vero fœdus iter Deum, & populum Iſrael bis. Primo penes montem Synai: vt Exodi cap. xxiiii. & ſecundo in terra Moab: vt Deuterono. c. xxix. In tanto igitur mandatorum numero caute ambulandum erat: ne in aliquo ceſpitaretur. Negari igit non poteſt, quin hoies illius legis graui iugo premerent: vt dicit Pſal. xviii. qn̄ Dauid inquit. Delicta qs intelligit? quaſi dicat nullus pfecte. ſ. intelligit: ideo ſubdit Dauid: Ab occultis meis munda me: & ab alienis parce ſeruo tuo. & Pſal. cxviii. dicit in primo Octonario: Tu mādaſti mādata tua cuſtodiri nimis. Pſal. ēt. lix. dicit: Oſtendiſti populo tuo dura: potaſti nos vino cōpūctionis. Pſal. ēt :Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras. Hieremias ēt. c. xxx. hoc ipſum teſtat dicēs: Et erit in die illa, ait dn̄s exercituum: Conteram iugū eius de collo tuo: & vincula eius diſrūpam: & non dn̄abuntur ei amplius alieni: ſed ſeruient dn̄o Deo ſuo: & Dauid Regi ſuo: quem ſuſcitabo eis: hoc eſt Meſſiæ incarnato, teſte tranſlatione Chaldaica, quæ ſic habet: Et obedient Meſſiç filio Dauid Regi ſuo. In Prouerbiis legimus: Quis gloriabit caſtum ſe habere cor? aut quis confidit ſe mundum eſſe a peccato?

In lege maledictio eſt. Scriptū eſt enim: Maledictus eis, qui non pmanet in omnibus, quç ſcripta ſunt in lib. legis: vt faciat ea. Sed Chriſtus nos redemit de maledictione legis, factus pro nobis maledictio. Si enim eſſet lex, quç poſſet viuificare, vere ex lege eſſet iuſtitia: ſed ↄcluſit ſcriptura: Oia ſub peccato: vt repromiſſio per fidem Ieſu Chriſti daretur credentibus. Lex ergo pçdagogus noſter fuit in Chriſtum: vt

ſtum: vt ex fide iuſtificemur: vt inq̃ Apo-
ſtolus ad   . Sed dicit forte aliq̃s:
Nonne lex Euangelica habet etiam mul-
ta dura, & difficilia? dicit enim Actuum
cap. xiiii. Per multas tribulationes opor-
tet nos intrare in Regnum cœlorum. In
Euágelio etiam legitur: Viam quę ducit
ad vitam, arctam eſſe: & paucos eſſe, qui
eam inueniant: vt Matthęi capitulo ſepti
mo, & Lucæ capitulo decimotertio: Item
Matthæi capitulo decimo, inquit ipſe
dominus: Nolite arbitrari: ꝙ venerim pa-
cem mittere in terram: non veni pacem
mittere, ſed gladium: veni enim ſeparare
hominem aduerſus patrem ſuum, & filiã
aduerſus matrem ſuam: & nurum aduer-
ſus ſocrum ſuam. & quaſi ſtatim ibidem
ſequitur, dicẽs: Qui amat patrem, aut ma-
trem plusꝙ̃ me, non eſt me dignus: & q
amat filium, aut filiam ſup me, nõ eſt me
dignus: & qui non accipit Crucem ſuã,
& ſequitur me, non eſt me dignus: qui in
uenit animam ſuam perdet illam: & qui
perdiderit aĩam ſuam ꝓpter me, inueniet
eam. Item Marci cap. viii. Et conuocata
turba cum diſcipulis ſuis, dixit eis: Si q̃s
vult me ſequi, deneget ſemetipſum, & tol
lat Crucẽ ſuã, & ſequat me. Qui enim vo
luerit aĩam ſuã ſaluã facere, perdet eam:
qui aũt pdiderit animam ſuam ꝓpter me,
& Euangelium, ſaluam faciet eam. Quid
enim ꝓdeſt homini ſi lucretur mundum
totum, & detrimentum animę ſuę faciat?
aut quid homo cõmutationis dabit pro
anima ſua? Item Lucę cap. xviii. Videns
aũt Ieſus illum triſtem factũ, dixit: Quàm
difficile, qui pecunias habent in Regnũ
Dei intrabunt: facilius eſt enim camelum
per foramen acus tranſire, ꝙ̃ diuitem in-
trare in Regnum Dei. & dixerunt qui au
diebant: Et quis poteſt ſaluus fieri? ait il-
lis: Quę impoſſibilia ſũt apud homines,
poſſibilia ſunt apud Deum. Inquit præ-
terea ipſe dominus Matthęi cap. v. Diligi
te inimicos veſtros, benefacite his, q ode
runt vos, & orate pro perſequentibus, &
calumniantibus vos. Item: Nolite poſſide
re aurum, neq; argentum, neq; pecuniam
in zonis veſtris: non peram in via, non
panem, neq; duas tunicas, neq; calciamẽ-
ta, neq; virgam: & multa alia huiuſmodi.
Ex quibus omnibus aduerſarius noſter
concludit etiam in lege Euangelica eſſe
multa dura, & grauia. Reſponſio. Equi Reſponſio.
dem nulli dubium eſt, quinetiam in lege
noua multa ſint grauia, & oneroſa, ſm fi-
dei, charitatis, & ſpei quantitatem: quia,
quod vni modicum harum virtutum par
tem habenti grauiſſimum videtur, alteri
magis inflámato, & calenti in ipſis virtu
tibus leue. Et propterea de iſtis ſic inflã-
matis dixit Saluator noſter Ioan. cap.
Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum le
ue. Poteſt etiam dici, cum dixiſſe Euange
lii mãdata eſſe leuia ad comparationem
ſuperſtitionis Iudaicę: in qua varia ceri-
moniarum genera quęrebãtur: quę iuxta
literam, & Apoſtoli Dei ſententiam nul-
lus potuit explere.

¶ Quòd autem hoc in Chriſto adimple
tum fuerit, teſtatur.

Matthæus capitulo vndecimo dicens:
Chriſtum Ieſum dixiſſe: Venite ad me o-
mnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego
reficiam vos: tollite iugum meum ſuper
vos: & diſcite à me, quia mitis ſum, &
humilis corde, & inuenietis requiem ani
mabus veſtris. Iugum enim meũ ſuaue
eſt, & onus meum leue. Cum autem hæc
alia cõditio in domino noſtro Ieſu Chri
ſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus ve-
rus fuit Meſſias.

¶ Quòd omnia cibaria, quę in lege Moſaica ſunt ad veſcendum prohibita, tempore Meſſiæ fierent licita. Caput LXXXVII.

HAec nempe cõditio eſt vna ex po-
tiſſimis, & principalibus conditio
nibus Meſſiæ Regis: ꝙ ſcilicet
omnia cibaria in lege Moyſis vetita: eo
ꝙ habita eſſent immunda: in futuro ſæ-
culo: hoc eſt in tempore Meſſiæ, munda
fierent, & ad veſcendum licita haberen-
tur, & tanquam munda concederentur.
In prima equidem ætate, ex inſtitutione
diuina, non licuit hominibus veſci, niſi
fructibus terræ, ſicut nos iſtruit liber Ge-
neſeos capitulo primo, quos fructus ter-
ra ſua ſponte producebat: hoc eſt abſq;
eo, ꝙ coleretur: & fructus ipſi erant val-

de boni.Poſtq̃ aũt Adam peccauit,Deus inquit Adæ:Maledicta terra in ope tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ:ſpinas,& tribulos germinabit tibi,& comedes herbas terrę:in ſudore vultus tui veſceris pane tuo: vt Geñ. caplo.iii.vnde terra ex Dei maledictione deteriorata,nec ſponte fructus producebat,nec prioris bonitatis:ſed culta panẽ: hoc eſt fructum aliquem, ex quo panis effici poſſet,producebat,& herbas ad ſuſtentadam hominum vitam.vnde ibi dicitur:In ſudore vultus tui veſceris pane tuo.Poſt vero diluuiũ,cum terra ob aquarum inundation em adhuc deterioris facta fuiſſet conditionis,filiis Noe Deus carnes,& piſces conceſſit in eſcam: vt Geñ. cap.ix.ſed tempore Moſaicæ legis multa animalia tanq̃ imunda à Deo veſci prohibita ſunt: vt Leuitici capitulo vndecimo, vbi ſcriptum eſt, quæ animalia eſui conceduntur,& quæ prohibita ſunt.Quamdiu igitur duratura erat lex Moſaica,tamdiu perſeueratura erat hæc ciborum prohibitio:mortuo autem Christo, ſm carnem,& ceſſante Moſaicæ legis obſeruantia,vt parum ſuperius probatum eſt capitulo octuageſimoquinto : igitur vt hæc quoq; ciborum vetitorum prohibitio ceſſaret,neceſſe fuit: cui ciborum ceſſationi Iudæi nequaq̃ cõtradicere poſſunt, cum per ſuos Thalmudiſtas declaratũ ſit huiuſmodi animalia immunda in futurum à Deo ſancto, & benedicto munda fieri, prout fuerunt primitus filiis Noe:per futurum autem intelligunt tempus Meſſię Regis.Scribit enim in Bereſid raba: hoc eſt in principio magno cap.xl.lib. Geñ. vbi Thalmudiſtę ſup hoc verſiculo Pſalmi. cxlv. Dominus ſoluit compeditos: quamplures faciũt inquiſitiones, ſiue interrogationes: vt intelligatur qui ſint illi ligati, quos Pſalmiſta prædicit in hoc verſiculo fore ſoluendos.& ibi ſic reſpõdetur:Hi ſunt,qui captiui ſũt Inferni,captiuiq; mortis:hoc eſt erant in Limbo detenti.de quibus diximus ſuperius capitulo ſeptuageſimooctauo pręſentis ſexti libri.& ſequunt ipſi reſpondentes:Omnis beſtia,quæ in hoc ſęculo:ſcilicet legis,habetur imũda à Deo ſancto , & benedicto in futuro ſęculo:ſcilicet Meſſię:fiet munda:quemadmodum mundę fuerant filiis Noe:quibus dictum eſt Geñ.cap.ix.Sicut holus herbę dedi vobis omnia:quemadmodum holus fuit mũdum omnibus: ſic etiam omne animal,& beſtię fuerunt mũdæ eis:ſcilicet filiis Noe:ita quoq; in futuro tempore.ſ.tẽpore Meſſiæ, Deus erit abſoluturus quicquid prohibuit.hęc ibi. Quemadmodum igitur holera,& fructus terræ,ſiue panis ante diluuium pro cibariis mundis habebantur,& erant:ſic etiã omnia animalia & terrę,& aeris,& aquarum poſt diluuium filiis Noe, & ſucceſſoribus vſq; ad Moſaicam legem mũda fuere.Poſt vero ipſius legis ꝓmulgation em, cum in ipſa nõnulla ex ipſis animalibus tanq̃ imunda ꝓhibuerit Deus, ſicut ꝓhibita fuerunt:ita quoq; ea Deus ipſe in futuro tpe tanq̃ munda , & licita reſtituturus,& iterum ꝯceſſurus erat. Per futurum tp̃s,etiam iuxta Hebræoꝝ vſum, Meſſiæ tempus deſignatur:igitur tpe Meſſię hęc ciboꝝ vetitoꝝ prohibitio, iuxta Thalmudiſtarum,vel Rabinorum ſententiam ſoluenda erat,& auferenda. De ciborum acceptione Beatus Auguſtinus in Libello de diffinitionibus orthodoxę fidei capitulo trigeſimo,ſic inquit:Bonum eſt in cibo cum gratiaꝝ actione ſumere quicq̃d Deus edendum præcepit: abſtinere autẽ ab aliquibus,non quaſi à malis, ſed quaſi non neceſſariis,non eſt eſt malũ.Moderari vero carnium vſum pro neceſſitate, & tempore proprie Chriſtianorum eſt.

¶De porco,ſiue ſue in particulari.

Opinio. Sed Iudęus inquit:Thalmudiſtas,ſiue Rabinos loqui ſupius generaliter de rebus ꝓhibitis: per quam generalitatem intelligendę ſunt res minimę,& leues . put ſunt cerimonialia, & quædam alia parui momenti:ſed de porco nequaq̃ intelligi poſſe: qꝛ ꝓhibitio carnis ſuillę eſt magnę importantię:cum aial illud ſit valde imũdum,& lutulentũ: & de porco ſit mandatum ſpeciale. Reſponſio. Rñdetur. De animalibus quadrupedibus hoc datur mandatũ Leuitici cap.xi.Hęc ſunt aialia, quæ comedere debetis de cũctis animãtibus terrę:

Omne

Omne quod habet diuiſam vngulam, & ruminat in pecoribus comedetis: quod autem ruminat, & habet vngulã, ſed non diuidit: ſicut camelus, & cætera, non comedetis illud, & inter imunda reputabitis. Cyrogrillus qui ruminat, vngulamq́; non diuidit, imundus eſt. Lepus quoq;, nam & ipſe ruminat: ſed vngulam nõ diuidit. & ſus, qui cum vngulã diuidat, nõ ruminat: horum carnibus nõ veſcimini: nec cadauera ↄtingetis: qa imunda ſunt vobis. Ecce mãdatũ: qa licet ſus habeat vngulam diuiſam: tñ quia non ruminat prohibetur. Sed Thalmudiſtę, hoc non ignorantes mandatum, in Bereſid raba ſuper antedicto Pſalmi. cxlv. verſiculo: Dominus ſoluit compeditos: quærunt de porco: quare hoc vocetur nomine hazir? & ibidem reſpõdetur: Quia futurum eſt, vt Deus reuertatur eum ad Iſrael. Nam hazir Hebraice, Latine interpretatur reuerſio: quaſi iferre velint: ꝙ ex nominis ſui interpretatione Deus faceret eum reuerti in eum ſtatum: in quo erat tempore filiorum Noe: quo tempore eo animali veſci licebat. Nec huic ſententię obſtat illud Malachię capitulo quarto: Qui comedebant carnem ſuillam: & abominationem: & murem: ſimul conſummentur, dicit dominus. Ex quibus Prophetę verbis Iudæi validum ſe contra Chriſtianos arbitrantur habere Argumentum: Quod tempore ſui Meſſiæ, quem inaniter expectant, Chriſtiani omnes conſummari, & deleri debeant: eo ꝙ carne veſcãtur ſuillã: non autem Iudęi, nec Sarraceni: quod dicunt, quoniam diuinas non intelligũt ſcripturas. Propheta nãq; hoc in loco loquit de tpe legis Moſaicæ tantũ: hoc eſt quamdiu lex ipſa duraret, per quam ſues ꝓhibebantur: ſed Chriſtiani fatentur veniſſe Meſſiam, & legẽ Moyſis finem habuiſſe: ideo oĩs licuiſſe, & licere carne veſci ſuilla. Poteſt etiam aliter interpretari ad Iudęoꝝ ↄfuſionem, auctoritate Eſaiæ vlti. c. vt paulo ante dixi in cap. lxxxv.

¶ De Bethemoth animali prægrandi.

Dicitur etiam ibidem in Bereſid raba cap. xli. Geñ. ſuper dicto verſiculo Pſalmi. cxlv. Vt ſyluestrium aĩaliũ recipiãt Bethemoth: quod animal (vt habetur in Thalmud) eſt cæteris animalibus maius: & ꝙ maſculus, & fœmina fuerunt ab inuicem creati. Videns autẽ Deus: ꝙ ſi filios genuiſſent: prę illoꝝ magnitudĩe, & multitudine totus mũdus deſtructus eſſet: & ideo maſculum caſtrauit, & fœminam refrigerauit: quam cuſtodiuit, vt eam daret iuſtis ad manducandum tpe Meſſiæ. In guloſitate igitur ſua credunt eſſe felicitatem tempore Meſſiæ, ſicut & Maumethenſes poſt mortem.

¶ De leuiatham piſce ſquãmas non habente.

De piſcibus ſquammas non hñtibus, accipiunt maiorem, quem leuiathã appellant, dicentes: ꝙ Deus ipſum ſalſum cuſtodit, & ſaluat, vt eum det iuſtis in futurum ad comedendũ. vnde multi noſtri tpis ſunt Hebræi, qui partem ſuã huius leuiathã multo auro, & argẽto nõ cõmutarent: ſperantes de eo mãducare: qm̃ qd ſuauiſſimũ, & delicatiſſimũ eſſe arbitrantur: & iſte eſt leuiatham tpe Meſſię ꝓmiſſus: ſuã ergo beatitudinẽ ĩ gula ↄſtituũt. Vbi hęc mirabilia inueniant ignoro: qa in Eſaia cap. xxvii. per leuiatham intelligit Diabolus: in interpretationibus aũt Hebraicoꝝ vocabuloꝝ leuiathã dicit Perſequẽs eos: vel Additamentũ eoꝝ. vnde miror de hac Thalmudiſtaꝝ, ſiue Rabinoꝝ fabula, ꝙ ſit animal tantopere delicatũ. De cibis vetitis Apl's ad Timotheũ cap. iiii. Prohibentium nubere: abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus: & iis, qui cognouerunt veritatem.

¶ De muliere menſtruata.

Nonnulli ex Thalmudiſtis, ſiue Rabinis, etiam ibidem dixerũt ſup antedicto verſiculo Pſalmi. cxlv. Dominus ſoluit cõpeditos &c. Non eſt aliqua maior probatio, q̃ mulier menſtruata: quam liberabit dominus tempore Meſſię. Nam Leuitici cap. xii. de muliere parturiente dicit: quot diebus erit immunda. & Leuitici cap. xv. de menſtruata: ꝙ ſeptem diebus erit immunda, & quãdiu huic ſubiacebit paſſioni in ſanguinis ꝓfluuio. Huius aũt Thalmudiſtę, ſiue Thalmudiſtaꝝ dictũ

Digitized by Google

ꝙ Meſſiæ tempore liberaretur menſtruata, mihi videtur fuiſſe propheticū Vaticinium: eo ꝙ tpe Meſſię veraciter adimpletum fuerit. Scribitur nanq; Matthęi.c.ix. Et ecce mulier, quæ ſanguinis fluxum patiebatur duodecim annis: acceſſit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti eius. dicebat enim intra ſe: Si tetigero tm̄ veſtimētum eius, ſalua ero. At Ieſus cōuerſus, & videns eam dixit: Confide filia: fides tua te ſaluam fecit: & ſaluata eſt mulier ex illa hora. Item Marci capitulo quinto, & Lucæ caplō octauo, hoc idem narratur.

¶ De virginibus, & continentibus.

Item nōnulli ipſoꝝ Thalmudiſtaꝝ, ſiue Rabinoꝝ ibidem dixerūt: Quod coitus tpe Meſſię aliqualiter prohiberetur: quod taliter probare nituntur: inquiunt enim ſic: Pro vna dūtaxat die, in qua Deus in monte Synai populo ſe oſtendit, ſiue ad ppl̄m locutus eſt, prohibuit Moyſes, ne ad mulieres per tres dies populus ipſe accederet, & ne ſuis approximaretur vxoribus: vt Exodi.c.xix. Si igitur pro vno tm̄ die, quo Deus allocut⁹ eſt ad populum Iſrael, facta fuit ꝓhibitio ipſi populo: vt per tres dies prius ſuis nō appropinquaret vxoribus: multo magis huiuſmodi prohibitio locum habebit tempore Meſſię: quo tempore Dei gloria manebit inter illos. hæc ibi. Quæ qdem Thalmudiſtaꝝ, vel Rabinoꝝ ſententia reperitur verificata tempore Saluatoris noſtri: non ꝙ mādato virginitas ſeruaretur: ſed exemplo, & conſilio: vt inquit Apoſtolus primo ad Corint.c.vii. De virginibus autē præceptum dn̄i nō habeo: ꝯſilium autem do, tanq̄ miſericordiā conſecutus à Deo, vt ſim fidelis. Exiſtimo enī hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatē: qm̄ bonū eſt hoī ſic eſſe. Quod aūt bonū ſit virginē eſſe: ꝯſtat Apocalypſis.c.xiiii. vbi dicitur: Et nemo dicere poterat Canticum, niſi illa centūquadraginta millia, qui empti ſunt de terra: hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati: virgines enim ſunt: hi ſequuntur agnum quocunq; ierit. Verificatum fuit ēt hoc ipſum in religione Chriſtiana, & in dies verificatur pp q̄plurimos religioſos, tā maſculos, q̄ fœminas in monaſteriis degentes: & aut virginitatem, aut ſaltem caſtitatem ſeruātes. Ex quibus oībus in hoc capitulo contentis concludi poteſt: & quidem rectè: ꝙ non obſtante antedicta legis Moſaicæ prohibitione per aduētum Meſſiæ Regis, ea oīa iuxta antedictorū Thalmudiſtaꝝ verificata ſunt ſententiā: quia multi tā maſculini ſexus, q̄ fœminini potius martyrio mori voluerūt, q̄ ſuā perdere virginitatem: vt in multorū ſanctoꝝ hiſtoriis actum fuiſſe legitur. Si aūt Iudæus aliquis imperitus opponeret: ꝙ ex quo lex Moſaica oīa iſta particulariter, & literaliter prohibuit: ea cerimonialia, aut iudicialia minima eſſe poſſe mandata: ſed tanquam præcepta cuſtodiēda, & ſeruanda eſſe: & propterea Thalmudiſtas ſuos ea nequaquam irritare potuiſſe. Oppoſitio.

Reſponderetur multipliciter. Primo: ꝙ Thalmudiſtæ iſti, ſiue Rabini, nihil ex ſuis dictis de lege tollunt, vel mutant: ſed quod per legem ceſſandā tempore Meſſiæ cognouerūt, declarant, & manifeſtāt. Si aūt adueniente Meſſia ceſſanda erat lex: ergo iſta inſtituta in ipſa lege erant ceſſanda. Præterea quando iſti Thalmudiſtæ dicerent tranſgredienda eſſe mandata legis: quod tamē ex ſupradictis nō fecerunt: ſed quando dixiſſent ex conſtitutionibus Thalmud, ſibi licuiſſet. Dicitur enim in Canhedrim.c.iſti ſunt ſuffocandi. Dixit Rabi Ioanna: In quibus te Propheta legis mandata tranſgredi iuſſerit, ei obediendum eſſe, idolatria ſemp excepta: quia ſi ēt eum videris talia miracula facientem: vt Solem in medio cœli ſtare faciat: non credas ei, ne idoloꝝ cultor efficiaris. Iuxta ergo hui⁹ Rabini ſententiam in oībus in veteri lege prohibitis, Propheta poteſt legem diſpenſare, excepta idolatria: licet falſa ſit huius Thalmudiſtę ſententia, vt oſtendetur infra libro.ix.c.xviii. Si Thalmudiſta pōt legē diſpenſare, tanto magis Meſſias, cū ipſe fuerit Angelis ſublimior: vt Eſaię.c.lii. Immo Deus iuxta Thalmudiſtas ipſos, dicentes in hoc eodem.c. ꝙ fieret prohibitio coitus tempore Meſſiæ: quia gloria Dei manebit inter homines. Si ergo erat Reſpōſio.

Deus,

Digitized by Google

Deus, poterat ſoluere, quod Deus prohibuerat. Inania igitur, & friuola ſunt oia hic oppoſita: quia maxime Iudæi contra Thalmud nihil opponere poſſunt ſub grauiſſimis pœnis. Primo quilibet opponens extra Synagogam eiiciendus eſſet: & (vt arbitror) morte plectendus.

¶ Quòd autem in aduentu Ieſu Chriſti hæc animalium imundorum ſoluta fuerit prohibitio, conſtat.

Lucę Euangeliſtæ Actuũ. c. x. vbi narratur qualiter B. Petro Apoſtolorũ Principi eſurienti in ſolario dum oraret, huiuſmodi apparuit viſio: Et vidit cœlum apertum, & deſcendens vas quoddam, velut linteum magnũ quatuor initiis ſubmitti de cœlo in terram: in quo erant omnia quadrupedia, & ſerpentia terrę, & volatilia cœli: & facta eſt vox ad eũ: Surge Petre, occide, & mãduca. ait aũt Petrus: Abſit domine, quia nunquam manducaui omne commune, & imundum. & vox iterum ſecundo ad eum: Quod Deus purificauit, tu cõmune ne dixeris: hoc factũ eſt per te. & parum infra eodem. c. Vos ſcitis quomodo abominatũ ſit viro Iudęo coniungi, aut accedere ad alienigenam: ſed mihi oſtendit Deus: neminem cõem, aut imundum dicere hoiem: propter qđ ſine dubitatione venio acceſſitus. & ibidem parum infra: Adhuc loquẽte Petro verba hæc: cecidit Spiritus ſanctus ſup omnes, qui audiebant verbum, & obſtupuerunt. Item Actuum. c. xi. cum Apoſtoli reprehenderent Petrum, dicẽtes: Quare introiſtis ad viros prępurium habẽtes, & manducaſtis cum illis? Et Petrus narrauit eis dictam viſionem: & ipſi ſatis inſtructi tacuerunt. Clamitat Apoſtolus ad Timotheum. c. iiii. Quia omnis creatura Dei bona eſt: & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Item idem Apoſtolus primo ad Timotheum. c. iiii. Spiritus manifeſte dicit: quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis Dæmoniorum in hypocriſi loquentium mendaciũ: & cauteriatam habentiũ ſuam cõſcientiam: prohibẽtiũ nubere: abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarũ actione fidelibus, & iis, qui cognouerunt veritatẽ: quia omnis creatura Dei bona ẽ: & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: ſanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. Item Zachęi prãdium non recuſauit dñs: vt Lucę. c. xix. & ad nuptias iuit: vt Ioannis. c. ſecundo. Cum aũt hęc alia ꝯditio tempore Aplorũ Ieſu Chriſti poſt eius aſcenſionem adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus, & certus fuit Meſſias.

¶ De publicatione Euangelii facienda per Apoſtolos, aliosq; Chriſti Diſcipulos per vniuerſum mundum. Cap. LXXXVIII.

Apoſtoli qdem dñi noſtri Ieſu Chriſti, cũ poſt Spiritus ſancti receptionem, de timidis facti eſſent audaces, prædicare cœperunt Iudæis: vt eos ad ipſius Chriſti fidem conuerterent. Recuſantibus autem eis audire illos, immo in carceres detrudẽtibus, ne Ieſu nomẽ prædicarent: vt Actuum. c. iiii. dimiſſis Iudęis, ad gentes ſe contulerunt: vt conſtanter ipſis Iudęis dixerunt Paulus, & Barnabas Actuum. c. xiii. Vobis oportebat primum loq verbum Dei: ſed qm̃ repellitis illud: & indignos vos iudicatis æternę vitæ: ecce conuertimur ad gẽtes: ſic enim nobis pręcepit dñs. Quod præuidens Eſaias Propheta ſic inquit. c. lxvi. Et mittam ex eis, qui ſaluati fuerunt, ad gentes in mare, in Africam, in Libyam tenentes ſagittam, in Italiam, & Græciam, & ad inſulas longe ad eos, qui audierũt de me: & non viderunt gloriam meam: & annuntiabunt gloriam meam gẽtibꝰ: & adducent omnes fratres veſtros de cũctis gentibus donum dño in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis ad montem ſanctum meũ Hieruſalem, dicit dominus. Loquitur hic Omnipotens Deus, dicens ſe ſuos miſſurũ Diſcipulos per varias orbis regiones, in quibus habitabant Gentiles, qui non audierant nomen ipſius domini, nec viderant eius gloriam, ad manifeſtandum eã ſibi. pulchre autem dicitur: Et mittam ex eis, qui ſaluati ſunt. Niſi enim dominus

Digitized by Google

reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma eſſemus, & ſimiles Gomorræ fuiſſem⁹: vt ipſemet Eſaias inqt.c.i. Et Apl's ad Galatas.c.x. de iſtis reliquiis inqt: Reliquiæ ſaluæ factę ſunt. Ipſi enim Apoſtoli, & Diſcipuli dñi Hebræi fuerunt pro maiori parte: qui reliquiaꝝ noïe vocantur: eo ꝙ cæteris Hebræis in infidelitate ſua remanentibus, ipſi ſe ad Chriſti fidem cõtulerunt. Ad quæ autem loca eoꝝ quiſq; ad prędicãdum iuerit: ſuperius.c.xlii. huius ſexti libri deſcriptum fuit. & ſequit̃ Propheta: Et adducent oẽs fratres veſtros: fratres enim ſunt oẽs eiuſdem regionis, & fidei: de cunctis gentibus donũ dño: hic nempe eſt fructus: quem conſequendum eſſe ex prædicatione Aplõrum Propheta prædixit. Multi enim, concionantibus Apl'is, ad Chriſti fidem conuertebãtur: vt Actuum.c.iiii. vbi dr̃: Multi autem eoꝝ, qui audierant verbũ, crediderũt: & factus eſt numerus eoꝝ quinq; millia. & alibi ẽt in ipſis Aplõrum Actibus de aliis multis. & ſequitur Propheta: In equis, in quadrigis, in lecticis, in mulis, & in carrucis ad mõtem ſanctum meum: hoc eſt ad vnitatem militantis eccleſiæ Chriſti. ponit enim Propheta modum adducendi eos per inſtrumẽta materialia: vt ſunt vehicula, equi &c. loquẽs metaphorice: vt eſt ſæpe Prophetarum mos: per quæ materialia ſpiritualia intelligenda ſunt inſtrumenta: vt puta ſancta ipſorũ Apoſtolorum conuerſatio, ſana prædicatio, ſalubris, & vera doctrina, & miraculorum operatio: per quam in confirmationẽ prędictorũ ſine dubitatione deuenitur. Talis nanq; adductio, non corporalis, ſed mentalis intelligenda eſt: vt Marci.c.vlt. Illi autem profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperante: & ſermonem cõfirmante ſequẽtibus ſignis: hoc eſt miraculis. Quod aũt metaphorice intelligenda ſint, ex hoc maxime patet: qm̃ templum Hieroſolymitanũ non erat tantæ capacitatis: vt oẽs totius orbis gentes, quæ ad Chriſti fidem accedebant, capere potuiſſet. Idem inſuper Eſaias.c.lii. ad huius rei probationem ait: Quam pulchri ſuper montes pedes annuntiantis, & prędicantis pacem: annuntiantis bonum, & prędicantis ſalutem: dicentis Sion regnabit Deus tuus. quam literam B. Paulus Apoſtolus ad Romanos.c.x. aſſerit eẽ ad propoſitum prędicantium Apoſtolorum ad diuulgandam Chriſti fidem: quod tacite quodãmodo approbare videtur Rabi Salomon qui in ſuis ſuper hoc capite Commentariis inquit: Iſtas cõſolationes vltimas in hoc capite contentas vſq; ad finem totius libri Eſaiæ non eſſe ad aliũ finẽ dictas, niſi ſuper captiuitatẽ Edom: per quem Edom, Romanũ intelligit Imperium: per quod Iudæi in hanc detruſi fuerunt captiuitatem, & ab ipſa per Meſſiam ſe liberandos eſſe autumant. Ex quibus huius Rabini verbis intelligitur: ꝙ contenta in hoc.c. vſq; in finem libri de Rege loquuntur Meſſia: licet eum vẽturum inaniter expectent: tamen hoc dixiſſe volui propter multos Hebræos, & nõnullos etiam Chriſtianos exponentes cõtenta in hoc capite de reditu populi Iſrael à Babylonica captiuitate, dicentes Cyrum Regem miſiſſe nuntios, qui Iudæis in patriam redeundi licentiam impartirent. Vnde ad maiorem ſententiæ noſtrę confirmationem hęc alia verba in eodẽ Eſaię capitulo cõſideranda ſunt: ſcilicet: Vox ſpeculatorum tuorum: hoc eſt Apoſtolorum: leuauerũt vocem ſuam: ſcilicet concionando. Et magis infra, videns Propheta Hebręos recuſantes audire concionantes Apoſtolos, inquit: Recedite, recedite, exite inde ab Hebræis: quaſi dicat: Nolite tp̃s pdere ad conuertendum Iudęos in malis obſtinatos: & ad gentes accedite vt fructum faciatis. Eſaias iterum capitulo vigeſimonono: Non modo confundetur Iacob: nec modo vultus eius erubeſcet: ſed cũ audierit filios ſuos opera manuum mearum in medio ſui ſanctificantes nomen meum: & ſanctificabunt ſanctum Iacob: & Deum Iſrael prędicabunt: & ſcient errãtes ſpiritu intellectũ: & muſitatores dicent leges. inquit enim Propheta: Populus Iudaicus nõ confundetur, nec erubeſcet modo: ſed quando audiet filios ſuos: hoc eſt Apoſtolos Ieſu Chriſti ab ipſis Iudæis pro maiori parte

deſcendentes:

Digitized by Google

deſcendentes: opera manuum mearum in medio ſui ſanctificantes nomen meũ: quia Spiritus ſancti infuſione: & quidem in ſigno viſibili: quod fuit opus Dei: ex idiotis, & timidis: ſapientiſſimi, & cõſtantes facti fuerunt: quod potiſſime fuit in die Pentecoſtes: vt Actuum.c.ii. vbi dicitur: Facta autem hac voce cõuenit multitudo, & mẽte confuſa eſt: qm̃ audiebat vnuſquiſq; lingua ſua illos loquẽtes: ſtupebant autem oẽs: & mirabantur dicentes: Nonne ecce oẽs iſti qui loquunt Galilæi ſunt? & quõ nos audiuimus vnuſqſque linguã noſtram, in qua nati ſumus? & ſequitur Propheta: Et ſanctificabũt ſanctum Iacob: hoc eſt Meſſiam ex Iacob Patriarcha deſcendẽtem: & de quo ipſe Iacob vaticinatus fuerat Gen̄.c.xlix. Et Deum Iſrael prędicabunt.ſ. gentibus p vniuerſum orbem cõmorantib⁹: & ſciẽt Gẽtiles, quos Propheta errãtes ſpiritu nominat: qm̃ prius multis erãt erroribus implicitũ: Intellectum: hoc eſt diuinæ legis, & Euangelii cognitionẽ, & intelligẽtiam: & muſſitatores prius .ſ. hoc eſt otioſi: & vanis dediti diſciplinis: addiſcẽt legem.ſ. Euãgelicã. Si enim Apl'i, q ex Hebręis deſcenderũt, ſanctificati fuiſſent, ſiue ſanctificaſſent nomẽ Dei, & ſanctũ Iacob, i. Meſſiam ſm legis Iudaicæ diſpoſitionẽ: non dixiſſet Propheta: ꝙ Iudæi eſſent in erubeſcentia: immo potius ꝙ in gloria reſplẽderẽt: ſed dixit eos fore in ꝯfuſione: quia corãm Iudæis ſanctificati ſunt, ſiue ſanctificabant: ſm.ſ. legem Chriſti. Eſaias itidem.c.xxvi. Conculcabit eam pes pauperis, greſſus egenorum: pes pauperis.i. Chriſti: egenoꝝ.i. Aplõrum: qui propter Chriſtum omnia tẽporalia bona reliquerunt: & conculcauerunt ciuitatem huc, & illuc euntes prædicando. Rabi Salomon in ſuis ſuper hoc loco Cõmentariis interpretatur etiam ipſe: Pes pauperis: hoc eſt Chriſti aduẽtus: adducens pro cõcordia ſuæ declarationis illud Zacharię.c.nono: Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & pauper. Hęc nonnulli ad primum Chriſti aduentum applicant: nonnulli vero alii ad ſecũdum, & forte melius. Dauid Propheta Pſal.xviii. hoc ipſum futurum prædixit, his verbis: In oẽm terram exiuit ſonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. Quem locus B. Paulus Apoſtolus in lege, & Prophetis humanitus, & diuinitus edoctus allegat ad Romanos.c.decimo, dictum fuiſſe de publicatione Euangelii. Dixi eum humanitus doctum, qm̃ fuit diſcipulus Gamalielis, qui eius tempore fuit in lege Moſaica doctiſſimus: diuinitus autem, qm̃ in conuerſione ſua raptus fuit vſq; ad tertiũ cœlum: vbi vidit, & audiuit arcana Dei: quæ non licet homini loqui, vt ipſemet inquit ſecunda ad Corinthios.c.xii. Item ꝙ de publicatione legis Euangelicæ hæc intelligatur litera, ex his etiã conſtat verbis in calce huius Pſalmi deſcriptis.ſ. Dñe adiutor meus, & Redemptor meus. per hoc enim ꝙ dicitur Redemptor meus, abſolute intelligitur ille, q antonomaſtice Redemptor eſt.ſ. Chriſtus: quia eius redẽptio fuit generalis omnium volentium ab ea redimi ex quibuſcũq; gentibus eſſent: Aegyptiaca autem fuit vnius populi tm̃.ſ. Hebręi. Dauid ẽt Pſal.xliiii. ad huius rei propoſitum inqt: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos filios Reges, & Principes. inquit Deus ad Iudęos: ꝙ ex Iudęis icredulis nati ſunt filii fideles, intelligẽs Apoſtolos: quos conſtituit Principes &c. & ẽt eos, qui ipſis ꝓcionantibus Apoſtolis, ad fidem Chriſti ꝯuerterentur. Zachariæ quoq;.c.viii. in calce capitis dicitur: In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gẽtium: & apprehendent fimbriam viri Iudæi, dicentes: Ibimus vobiſcum: qm̃ Deus vobiſcum eſt. Rabi Salomon in ſuis ſuper hoc loco Cõmentariis iquit: Septuaginta linguas eſſe in vniuerſo terraꝝ orbe: & Iudęos in ſuis veſtibus quatuor habuiſſe fimbrias: occaſione mãdati deſcripti Numeri capitulo decimoquinto, vbi ſic dicitur: Dixitq; dominus ad Moyſem: Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos: vt faciant ſibi fimbrias per angulos quatuor palliorum: ponentes in eis vittas hyacinthinas: quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum dñi &c. Et poſtea ſeptuaginta linguas multiplicat p decẽ

Digitized by Google

fimbrias: ſeptuaginta nanq; per denariũ numerum ſi multiplicaueris, ſeptingenta inuenies: & qm̃ in palliis Iudæorũ erant quatuor fimbriæ, multiplicat etiã ipſe Rabi ſeptingenta per quaternariũ numerũ. ex qua multiplicatione efficitur ſumma, & numerus duorũ millium octingentorũ. Tot igitur Gentiles, inqt Rabi Salomon, de omnibus linguis ſequẽtur quemlibet Iudæum conuerſi.ſ. ad Iudaiſmum. Et qa hoc adimpletum non fuit in reditu à captiuitate Babyloniæ: ideo ipſe Rabi cogitur ↄcedere id in futurũ adimplendum fuiſſe. in futurũ dixi, more Hebræorũ: qui per futurũ intelligũt tempus Meſſiæ. Sed quod ipſe Rabi dixit adimplẽdum fore, iamdiu adimpletum eſt Aplõrũ Ieſu Chriſti tpe: qui natione fuerunt Iudæi pro maiori parte. Nam in eorũ concionibus, quas de Chriſti myſteriis, & doctrina faciebant in locis, qui ſibi ſorte ↄtigerunt: attentis etiam ſignis: hoc eſt miraculis mirabilibus: non ſolum de Gentilibus adhæſerũt vni Apoſtolo duomillia octingenti, ſed ẽt multo plures ad fidem Chriſti ↄuerſi. Dicitur tamen hic: Apprehendẽt decem hoĩes, qa denari⁹ eſt primus limes numerorũ: vt habet tertio Phyſicorũ: & ſequentes numeri ſunt replicationes denarii numeri: vt viginti bis decem. triginta ter decem. & ſic cõſequenter. Et ideo per denariũ denotat multitudo adhærentiũ Aplĩs ad ſequendũ Chriſtum ex oĩbus linguis. ꝓpter igit hanc cauſam donũ linguarũ in die Pentecoſtes datũ fuit Aplĩs: vt fidem Chriſti oĩum linguarũ gentibus prædicare poſſent. Et parũ ẽt ſupius dixerat Propheta: Et venient ppl'i multi, & gentes robuſti ad quærendum dñm exercituum in Hieruſalem, & deprecandum faciem dñi ex conuerſione ſua ad eius fidem.

¶ Quòd aũt Chriſtus habuerit Aplõs, & Diſcipulos, ac eis licentiam dederit, & poteſtatem multã: & ꝙ ipſi prædicauerint, & ſigna multa fecerint, ac Gentiles multos, & Iudæos ẽt ad fidem Chriſti conuerterint, ↄſtat.

Matthæi cap. x. his verbis: Et cõuocatis duodecim Diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatem ſpirituum ĩmundorũ: vt eiicerent eos, & curarẽt omnem languorẽ, & oẽm ĩfirmitatem. Duodecim aũt Diſcipulorũ nõia ſunt hæc. Primus Simon, qui dicit Petrus &c. & paulo infra: Hos duodecim miſit Ieſus, præcipiens eis, & dicens: In viam gentiũ ne abieritis: & in ciuitates Samaritanorũ ne intraueritis: ſed potius ite ad oues, q̃ perierũt domus Iſrael. Euntes autem prædicate, dicentes: Quia appropinquabit Regnũ cœlorũ. Infirmos curate: mortuos ſuſcitate: leproſos mundate: Dæmones eiicite: gratis accepiſtis, gratis date &c. Hoc idem teſtat Marcus cap. vi. & Lucas cap. ix. & x. Matthæi. & capitulo vltimo: & Marci capitulo vltimo: Lucas etiam Actuum Apoſtolorum capitulo ſecũdo inquit: Prædicante Petro Aplõrũ Principe baptizati ſunt, & appoſitæ ſunt in die illa animæ circiter triamillia. Item Actuum cap. iiii. Multi aũt eorũ, qui audierant verbum, crediderunt, & factus eſt numerus eorũ quinq; millia. & iterum in ipſis Apoſtolorũ Actibus alia multa habentur. Apoſtolus ad Epheſios cap. iii. quoniã ſm̃ reuelationem notũ mihi factum eſt ſacramentũ: ſicut ſupra ſcripſi in breui: ꝓut poteſtis legentes intelligere prudentiam meã in myſterio Chriſti: qđ aliis generationibus nõ eſt agnitum filiis hominum: ſicuti nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius, & Prophetis in ſpiritu, eſſe gẽtes cohæredes, & cõcorporales, & comparticipes ꝓmiſſionis in Chriſto Ieſu per Euangelium: cuius factus ſum ego miniſter: ſecũdũ donum gratiæ Dei, quæ data eſt mihi ſm̃ opationem virtutis eius. Mihi enim oĩum ſanctorum minimo data eſt gratia hæc in gentibus Euangelizare &c. Cum autem hæc alia conditio ĩ domino noſtro Ieſu Chriſto, & Apoſtolis, ac Diſcipulis eius adimpleta fuerit, & ſit, igit ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ De vocatione gentiũ ad Chriſti fidẽ. Caput LXXXIX.

DE vocatione gentiũ: hoc eſt Gentilium, ad veram.ſ. Chriſti fidem, & religionem multa extant Prophetarum teſtimonia. Et in primis Malachias cap. i. Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit dominus exercituum: & munus non

ſuſcipiã

ſuſcipiã de manu veſtra. Verba ſunt hęc Omnipotẽtis Dei ad Iudæos: in quibus videtur Iudæos à ſe abdicare p ceſſationem. ſ. legis Moſaicæ: de qua ceſſatione dictum eſt paulo ante. c. lxxxv. & ne Iudæi arbitrarentur Deo defuturos cultores, ſequitur dicens: Ab ortu enim Solis, vſq; ad occaſum magnũ eſt nomen meũ in gentibus, dicit dominus exercituum &c. Si nomen domini futurum erat magnum in gentibus: præſupponitur præceſſiſſe, vel præcedere debuiſſe earũ gẽtium vocationem: qua mediante ipſi Gẽtiles Deum agnoſcerent: vt inquit Apoſtolus ad Rom. c. x. Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient ſine pdicante? quomodo vero prædicabunt niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt: Quàm ſpecioſi pedes Euangelizantium bona: miniſterio igitur vocantis, ſiue concionantis ad Chriſti fidem vocatæ ſunt gentes: & hi fuerũt Apoſtoli, & cæteri Ieſu Chriſti Diſcipuli. Eſaiæ. c. ii. Et erit in nouiſſimis diebus pręparatus mõs domus domini ſuper vertice mõtium: & leuabitur ſuper omnes colles &c. & fluent ad eum omnes gentes &c. & ibunt populi multi, & dicent: Venite aſcendamus ad mõtem &c. Micheas. c. iiii. hoc idem ait: Venite aſcendamus ad montem domini: & ad domum Dei Iacob: & docebit nos vias ſuas. de quibus duobus Oraculis plura dicta ſunt ſupra libro quarto. c. xii. & .xiii. Moyſes (imo Deus) Numeri. c. xiiii. quando Moyſes rogabat Deum: vt dimitteret peccatum: ꝙ murmuraſſet auditis exploratoribus terrę promiſſionis, dixit dominus: Dimiſi iuxta verbum tuum. & ſequitur ipſe dominus dicẽs: Viuo ego, & implebit gloria domini vniuerſa terra. Quod intelligitur propter Chriſtum, propter quẽ impleta eſt omnis terra gloria dñi: eo ꝙ quaſi omnes gentes venerunt ad fidem Chriſti: & ſic quaſi totus mundus impletus eſt gloria domini.

Eſaias etiam pluribus in locis hanc fatetur veritatem. & primo cap. ix. his verbis: Populus, qui ambulabat in tenebris: id eſt Gentilis: q veri Dei cognitionẽ nõ habebat. & ſequitur Propheta: Vidit lucem magnam habitantibus in regione vmbrę mortis: lux orta eſt eis: qui veri Dei cognitionem non habebant, in tenebris ambulabant: eis vero ad fidem Chriſti cõuerſis, lux orta eſt. i. lumen, & cognitio veritatis. vnde Matth. c. iiii. dr̃: Relicta ciuitate Nazareth, venit, & habitauit in ciuitate Capharnaum maritima in finibus Zabulon, & Neptalim: vt adimpleretur quod dictum eſt p Eſaiam Prophetam: Terra Zabulon, & terra Neptalim via maris trans Iordanem Galilęę gentium ppl's, qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnã. Eſaias ẽt. c xi. In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignũ populoꝝ, qui eſt Meſſias ex ſtirpe Dauid Ieſſe filii natus: vt habetur ſupra lib. ii. c. x. Ipſum gẽtes deprecabũtur: vel requirent: vt Hebraica edocet veritas: & erit ſepulchrum eius glioſum. Dixit Rabi Hãna: Ex hoc ĩtelligitur, ꝙ Rex Meſſias nõ veniet niſi vt legem, atq; pręcepta gentibus pbeat. Item. c. vii. Populus, quẽ nõ cognoui, ſeruiuit mihi: qa ab idolatria ad fidẽ Chriſti conuerſus eſt. Item ipſe Eſaias. c. xlii. Et legem eius inſulę expectabũt. & ibidẽ magis infra: Et laudem eius in inſulis annuntiabunt. & iteꝝ ibidem magis infra: Et educã cęcos in viam, quã neſciũt: & ĩ ſemitis, quas ignorauerũt ambulare eos faciam: ponam tenebras coràm eis in lucem: & praua in recta. Item cap. xliii. Ab Oriente adducam ſemen tuum: & ab Occidente congregabo. & ibidem paꝝ infra: Affer filios meos de longinquo: & filias meas ab extremis terrę. Et qa Iudæi opponunt nõnulla, ideo vide infra lib. vii. Oppoſitione. xiii. vbi eſt ipſa Oppoſitio cum ſolutione. Item. c. xlv. Hæc dicit dominus: Labor Aegypti, & negociatio Aethiopię, & Sabaim, viri ſublimes ad tẽ tranſibunt, & tui erunt: poſt te ambulabunt: vincti manicis pergent, tanquã captiui debellati. ſ. & te adorabunt, teq; deprecabuntur. & iterum paulo infra: Conuertimini ad me, & ſalui eritis omnes fines terrę, quia ego Deus, & non eſt alius. de cõtentis in hoc capitulo, ſupra libro

ſecundo.ix.c.plura dicta ſunt: & ēt libro tertio,capitulo vigeſimo.

Item ipſe Eſaias.c.xlix. vbi De⁹ loqns ad Meſſiam inqt:Parum eſt: vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas Tribus Iacob, & fęces Iſrael conuertendas:dedi te in lucē gētium: vt ſis ſalus mea vſq; ad extremū terræ.& iterum paulo infra:Reges videbunt,& conſurgent Principes, & adorabunt dominum Deum tuum.Quę verba inducuntur Actuum.c.xiii.ab Aplo Paulo,& Barnaba ad literam dicta fuiſſe de conuerſione gentium ad fidem Chriſti Meſſiæ:quia per ipſa verba aperte conſtat,ꝙ ſalus per Chriſtum facienda, non erat reſtringenda ſolum ad populum ex Iſrael deſcendentem ſm carnem, ſed ēt ad cæteras gentium nationes. & ibidem magis infra dicitur:Ecce iſti de longe venient:& illi ab Aquilone,& mari: & iſti de terra Auſtrali.& iterum magis infra: Quis genuit mihi hos?&c.& poſt aliquātulum: Et ecce leuabo ad gētes manum meam:& ad populos exaltabo ſignum meum &c.& parum poſt:Et adhuc dicēt in auribus tuis filii ſterilitatis tuæ: anguſtus eſt mihi locus: fac ſpatium mihi vt habitem:& dices in corde tuo: quis genuit mihi iſtos?& iterum ibidem ſuperius:Leua in circuitu oculos tuos,& vide: omnes iſti congregati venerunt tibi. & alia multa ibidem ad hoc propoſitū idonea.Item.c.li.Me inſulæ expectabunt,& brachium meum ſuſtinebunt. Item.c.lii. Quia quibus non eſt narratum de eo,viderunt:& qui non audierunt, contēplati ſunt.Quam literā Apoſtolus ad Rom. c.xv.allegat ad propoſitum Gentilitatis dicens:Sic aūt prędicaui Euāgeliū hoc, non vbi nominatus eſt Chriſtus, ne ſup alienum fundamentū ædificarem: ſed ſicut ſcriptum eſt: Qm̄ quibus non eſt annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt,de eo intelligent.Item.c.liiii. Lauda ſterilis,quæ nō paris:decanta laudem,& hinni,quæ nō pariebas: quoniā multi filii deſertæ magis,q̄ eius,quæ habebat virum,dicit dominus:Dilata locū tentorii tui:& pelles Tabernaculoꝝ tuorum extende,ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clauos tuos conſolida: ad dexteram enim,& læuam penetrabis, & ſemen tuū gentes hæreditabit: & ciuitates deſertas inhabitabit &c.Sterilem, & deſertam appellat hic Gentilitatem:quę autem habebat virum erat Iudęa. Propheta nanq; hic vult oſtendere:ꝙ plures Gentiles,qui veri Dei cognitionem non habebant, ad fidem Chriſti venirent, q̄ Hebræi penes quos viguerat veri Dei cultus:Ieſumq; viderāt,& audierant,ac eius ſigna,& miracula quamplurima. Apoſtolus ad Galatas.c.iiii.allegat hanc literā: Lætare ſterilis,quæ nō paris:ad propoſitum eccleſiæ Chriſti,quæ ex gētibus collecta eſt:quia tempore veteris teſtamēti, ipſa Gentilitas erat ſterilis. Sed Rabi Salomon, vt ſuos tueatur errores, ſenſum Prophetæ peruertit.Inquit enim ipſe Rabi,Iudæam habuiſſe virum,& fœcundā fuiſſe ante deſtructionem Hieroſolymæ factam per Titum:ſterilem autem, & derelictam ab ipſa deſtructione,& captiuitate citra:quod eſt totaliter contra mētem, & intentionem Prophetę.Gentilitas eni quæ prius erat ſterilis,cum idolatriæ dedita eſſet,& erat deſerta: cum autem ad Chriſti fidem conuerſa ſit: vult ꝙ lætet: quia fiet fœcunda taliter: quòd loca habitationis ſuæ neceſſe erit dilatare propter multiplicationē fidelium ad fidem Chriſti ſe conferentium.Iudæa autem ꝓpter infidelitatem à Deo derelicta eſt, & ſterilis facta eſt: vnde eam non oportet dilatare loca ſuæ habitationis, immo ab ea quam poſſidebat eiecta eſt.Item idem Eſaias capitulo.lv.Ecce gentem,quā neſciebas vocabis:& gentes,quæ non cognouerunt te,ad te current propter dominum Deum tuum. Item capitulo.lvi. Recedite,recedite, exite inde, pollutum nolite tangere: præcipitur Apoſtolis vt recedāt à Iudæis nolētibus audire Apoſtolos concionantes,& vadant ad gētes, vt fructum faciant. Item capitulo.lx.Et ambulabunt gentes in lumine tuo,&Reges in ſplendore ortus tui:leua in circuitu oculos,& vide:omnes iſti congregati venerunt tibi:filii tui de longe venient: & filiæ tuæ de latere ſurgent. Item ipſe

Eſaias

Eſaias capitulo.lxv.Quæſierunt me, qui ante non interrogabant: inuenerunt, q non quæſierunt me: dixi:Ecce ego, ecce ego ad gentes, quę non inuocabant nomen meum.& magis infra dicitur: Ecce enim ego creo coelos nouos &c.denotans nouum cultum,& nouam religioně. Numeri.c.xiiii. Viuo ego,& implebitur gloria domini vniuerſa terra: quia ſcilicet omnes penè gentes verum Deũ adorant.Dauid Propheta Pſalmo ſecundo: Poſtula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam,& poſſeſſionem tuam terminos terræ.Item Pſal.xvii.Conſtitues me in caput gentium:populus, quem nõ cognoui ſeruiuit mihi.& iterum ibidě quaſi in calce: Propterea confitebor tibi in gentibus domine:& in nomine tuo cantabo,ſm Hebraicam veritatě. Item Pſal. xxi. Annuntiabitur domino generatio ventura:& annuntiabunt cœli iuſtitiam eius populo,qui naſcetur,quem fecit dominus.hic nempe populus venturus,alius populus eſſe non poteſt,niſi Chriſtianus.& iterum ibidem: Reminiſcentur,& conuertentur ad dominum vniuerſi fines terræ.Item Pſal.lxxxv. Omnes gentes quaſcunq; feciſti veniẽt,& adorabũt coràm te domine,& glorificabunt nomẽ tuum:quoniá magnus es tu,& facies mirabilia:tu es Deus ſolus.Item Pſal.xcvii. Notum fecit dominus ſalutare ſuum: in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam. Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ, & veritatis ſuæ domui Iſrael. Viderunt omnes termini terrę ſalutare Dei noſtri. Item Pſal.xlvi.vbi dicitur: Omnes gentes plaudite manibus: & iubilate Deo in voce exultationis.Quoniá dominus excelſus terribilis,Rex magnus ſuper oẽm terram.Subiecit populos nobis,& gẽtes ſub pedibus noſtris.Elegit nobis hæreditatem ſuam,ſpeciẽ Iacob quem dilexit. & paulo infra:Regnabit Deus ſuper gentes.Item Pſal.cvi. A`Solis ortu,&occaſu: ab Aquilone,& mari. Super quibus verbis B.Hieronymus ait: Videte igitur myſterium ſcripturarum:in iſto loco bis Occidens nominatur,& nec ſemel Notus: hoc quare dicitur?quoniam populus Iudæorum in iſto Pſalmo non ſcribitur vocandus,ſed tm̃ gentium.deniq; quid dicit? Errauerunt in ſolitudine, in inaquoſo viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt eſurientes,& ſitientes.Et vt ſciatis, quia ꝓprie de vocatione gentiũ ſcribit, & de expulſione Iudæoꝝ, in ſequẽtibus ipſius Pſalmi ſcriptum eſt: Poſuit flumina in deſertũ: videlicet Iudæoꝝ. Quod autem bis noĩetur Occidens: patet prio, qñ dicitur,Ab occaſu:ſecundo,qñ dicit, Et mari abſolute:per quod ait in ſcriptura ſignificari Occidentem: per Notũ aũt vult itelligi Hieruſalẽ auctoritate Abbachuch:qui.c.iii.ſiue in Cantico ſuo metrice compoſito ait: Deus ab Auſtro veniet,intelligens Bethleem, vbi natus eſt Chriſtus: qm̃ locus ille eſt verſus Meridiem ad ſitum Hieroſolymæ:allegans illud Saluatoris noſtri in Euangelio: Amẽ amen dico vobis,quia multi venient ab Oriente, & Occidente, & recumbent in ſinu Abraæ:filii aũt gñationis huius longe erũt:inferẽs ꝙ oẽs gẽtes vocantur in ipſo Pſal.exceptis Iudęis.Itẽ Pſal.cxxvi. Sicut ſagittę in manu potẽtis,ita filii excuſſoꝝ.In Hebræo legitur,Cembriãnaurim,quod itꝑpͣtatur,Filii pubertatis, vel filii iuuẽtutis:qđ poſſumus dicere adoleſcentiæ populus.i. Chriſtianus: quaſi dicat,Sicut ſagittæ in manu potẽtis, ita in manu dñi eſt facere nouũ pplm.quæ ſententia optime quadrat cũ eo,quod ait Ioãnes baptiſta Lucę.c.iii. Potens eſt dñs ex lapidibus iſtis ſuſcitare ſemẽ Abraę: hoc eſt ex Gentili populo: qui duro quõdam corde fuit:ſed nunc credens in Chriſto, pópulus Dei eſt.Zachariæ.c.ii. Lauda,& lætare filia Sion:quia ecce venio, & habitabo i medio tui,dicit dominus.quod intelligitur de tempore Meſſiæ,quando habitauit nobiſcum.& ſequitur ꝓPropheta: Et applicabunt gentes multæ ad dominũ in illa die.ſ.per ꝯuerſionẽ gẽtium ad fidẽ Chriſti.Itẽ ipſe Zacharias.c.ꝟ.Vſquequo veniát ppli,& habitẽt i ciuitatib⁹ mltis:& vadát habitatores vn⁹ ad alterũ,dicẽtes:Eam⁹ & dep̄cemur f.ciẽ dñi:& q̄ram⁹ dñm exercituũ: vadá ẽt ego: & veniẽt ppli multi:& gẽtes robuſti ad q̄rẽdũ

dominum exercituum in Hieruſalem, & deprecandam faciem domini. Item.c.ii. Et applicabũt gent.s multę ad dominũ in die illa: & erunt mihi in ppl'm. quod ad literam ſm omnes intelligitur de tẽpore Meſſię. Ezechielis.c.ii. Et cõgregabuntur gentes multæ in die illa: & erunt mihi in populum. Geneſis.c.xlix. Nõ auferetur ſceptrum &c. & ſequitur paulo inferius: Et ipſe erit expectatio gentium. Quę verba ſic transferunt per interpretationem Chaldaicã: Et ei aggregabunt gẽtes. Recuſantibus eni eum Iudæis, Gẽtiles, qui nomine gentium deſignantur, aggregati fuerunt ipſi Chriſto fidem ei' deuote ſuſcipiẽtes. Aggęus.c.ii. inquit: Et veniet deſideratus cunctis gentibus: non dixit, Cũctis Iudæis: ſed, Cunctis gẽtibus. Oſeas etiã.c.ii.in calce capitis: Et miſerebor eius, quę fuit abſq; miſericordia, & dicam non populo meo: Populus meus es tu. & ipſe dicet: Deus meus es tu. Populus Gentilis, cum idola coleret, populus Dei non erat: ſed populus Iuda ſolus, qui Deum verum adorabat. Deus igitur inquit ſe dicturũ populo non ſuo: ſcilicet olim, dum coleret idola: hoc eſt Gentili: Populus meus: quia relictis idolis ad verum Deum conuerſus eſt. & ipſe populus ſic conuerſus dicet: Deus meus es tu. Tranſlatio autẽ.Lxx. vbi nos habemus, Et miſerebor eius, quę fuit abſq; miſericordia, habet: Et diligam nõ dilectã: hoc eſt Gentilitatem: quę ante vocationem nõ diligebatur, quia idola colebat. & in hoc ſenſu Apoſtolus allegat hanc literam ad Rom.c.ix. & B. Auguſtinus libro.xviii.de Ciuitate Dei.c.xxviii. ait: Hic autem Propheta prędicit Gẽtilium conuerſionem, & Iudęorum erga Chriſtum pertinaciam. Item Oſeas.c.i. Voca nomen eius: non populus meus, qa vos non populus meus, & ego non ero veſter Deus. & erit numerus filiorũ Iſrael, quaſi arena maris, & quę ſine mẽſura eſt, & non numerabitur. Et erit in loco, vbi dicetur eis: Non populus meus vos, dicetur eis, filii Dei viuentis. Et congregabũtur filii Iuda: & filii Iſrael pariter: & ponent ſibimet caput vnum: & aſcendent de terra, quia magn' dies Iezrael. Quod à Saluatore noſtro dictum fuit Ioan.x. Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere: & vocem meam audient: & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. Hieremias.c. xvi. hoc ipſum approbat, dicens: Ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: Vere mendacium poſſederunt patres noſtri: & vanitatem, quæ eis non profuit. Nunquid faciet ſibi homo Deos: & ipſi non ſunt Dii? iccirco ecce ego oſtendam eis p vicem hanc: oſtendam eis manum meã, & veritatem meam: & ſcient, quia nomẽ mihi dominus. Et nota vbi hic dicitur, Dominus, in Hebręo habetur, Nomẽ domini quatuor literarũ. Dicent gentes patres ſuos mendacium poſſediſſe: adorando ſcilicet idola, & non verum Deum. Item eiuſdem Hieremiæ.c.xvi. vbi dñs comminando populo Iudaico inquit: Ecce dies venient, dicit dominus: & nõ dicetur vltra, Viuit dominus, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti: ſed viuit dominus, qui eduxit filios Iſrael de terra Aquilonis: & de vniuerſis terris, ad quas eieci eos &c. De quo Vaticinio dixi etiã ſupra.c.lxxxv pręſentis.vi.libri: vbi probatũ eſt legem Moyſis ceſſare debuiſſe.

¶ Quòd autem prędicta adimpleta fuerint in Chriſto Ieſu per medium Apoſtolorum, & Diſcipulorum ſuorum, patet.

Actuum Apoſtolorum.c.ii. prędicãte Petro Apoſtolorum Prĩcipe, vbi dicitur: Qui ergo receperunt ſermonem eius baptizati ſunt: & appoſitæ ſunt in die illa animæ circiter tria millia. Erant autem pſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus: fiebat autem omni die timor. Multa quoq; prodigia, & ſigna per Apoſtolos in Hieruſalem fiebant: & metus erat magnus in vniuerſis. Item Actuum capitulo quarto: Multi autem eorum, qui audierant verbum crediderunt, & factus eſt numerus eorum quinque millia. Item Actuum.c.viii. Cum autẽ audiſſent Apoſtoli, qui erant in Hieroſolymis, quia recepiſſet Samaria verbum Dei, miſerũt ad

eos

Digitized by Google

eos Petrum, & Ioannem: qui cum veniſſent, orauerunt pro ipſis, vt acciperẽt Spiritum ſanctum. Nondum enim in quemq́ eorum venerat: ſed tantum baptizati erant in nomine dñi Ieſu: tũc imponebant manus ſup illos, & accipiebant Spiritum ſanctum &c. Item Actuum cap. xiii. Vidẽtes aũt turbas Iudæi, repleti ſunt zelo, & cõtradicebant his, quæ à Paulo dicebant, blaſphemantes. Tunc ↄſtanter Paulus, & Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed qm̃ repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes: ſic enim nobis præcepit dñs: Poſui te in lucem gentium: vt ſis in ſalutem vſq; ad extremum terræ: vt Eſaiæ cap. xlix. &c. Et prout in ipſis Actibus Apoſtolorum, in quibus naſcentis eccleſiæ Chriſti infantia texitur, in pluribus locis patet, & in Epiſtolis Beati Pauli, & cæterorum Apoſtolorum legitur: & prout ex ipſo ↄſtat effectu: quia vbiq; ſunt Chriſtiani à Chriſto denominati. Cum aũt hęc alia ↄditio: ꝙ opa Dei inſpirantis, & Apoſtolorum labore, populus Gentilis ad fidem Chriſti venerit, & ſic ↄditio ipſa impleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quòd Meſſias Rex non indigeret bellatoribus ad ſubiugandum, & conuertendum gentium multitudinem, quia pacem loqueretur eis, & poteſtas eius eſſet vſq; ad fines terrę. Cap. XC.

Zacharias Propheta hanc teſtať veritatem cap. ix. dicens: Et diſperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Hieruſalem: & diſſipabitur arcus belli: & loquetur pacem gentibus: & poteſtas eius à mari vſq; ad mare, & à fluminibus vſq; ad fines terræ. Sup quibus verbis Rabi Salomon ait: Quòd Meſſias ad ſubiugãdam ſibi multitudinem non indigebit bellatoribus: vnde Rabi Salomonis auctoritate conſtat hæc de Meſſia Rege dicta fuiſſe: ſed ꝙ ipſe Rabi futurum eſſe ait, iamdiu in Redemptore noſtro Ieſu Chriſto adimpletum fuit. Reſuſcitato nanq; Ieſu Saluatore noſtro, & Spiritu ſancto iam in Apoſtolos, & alios eius Diſcipulos demiſſo, & infuſo, ipſis ꝑdicantibus, & Chriſti fidem manifeſtantibus, miraculaq́; facientibus: vt liber Actuum Apoſtolorum narrat: quamplures, imo multitudo maxima & Iudæorum, & gentium ſe ad Chriſti fidem conuertit: & multo plures Gentiles, q̃ Iudæi: & hoc non vi, nec armis aliquibus, nec bello, ſiue diſcordia aliqua, ſed voluntarie, imo ſponte ꝓpter multa ſigna admiranda, quę quotidie fieri videbant: teſte Marco Euangeliſta cap. vltimo ſic dicente: Illi autem ꝓfecti prædicauerunt vbiq; domino cooperãte: & ſermonem ↄfirmante ſequentibus ſignis. Zacharias itidem cap. viii. in calce capitis hoc idem fore prędicit, his verbis: In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, & apprehendent fimbriam viri Iudæi dicẽtes: Ibimus vobiſcum, qm̃ Deus vobiſcum eſt: vt ſuperius diffuſius dictũ fuit cap. lxxxviii. pręſentis ſexti libri, iuxta Rabi ſalomonis interpretationem.

¶ Quòd autem in Ieſu Chriſto adimpleta fuerit hęc conditio, conſtat.

Actuum Apoſtolorum pluribus in locis. Dicitur enim cap. ix. de Paulo Apoſtolo, qui ex perſecutore Chriſtianorum mirabiliter, & miraculoſe factus eſt vas electionis, & in Apoſtolorum numero aggregatus fuit. Et ibidem de Tabita mortua per ſanctum Petrũ reſuſcitata. Cap. aũt. x. dicitur de Cornelio Cẽturione: cui apparuit Angelus, dicens ſibi: vt accerſiri ad ſe faceret Simonem Petrum, qui diceret ſibi qd facturus eſſet. Petrus ergo accerſitus venit: & prædicauit ſibi, & reliquis, qui cum eo erant: quo prædicante cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes: quo viſo Petrus baptizauit eos. & alibi ĩ ipſis Apoſtolorum Actibus multa alia. Cum autem hæc alia conditio in Apoſtolis Ieſu Chriſti adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quod Chriſtus Meſſias daret Pontifici ſuo claues aperiendi, & claudendi: hoc eſt ligandi, & ſoluendi poteſtatem. Cap. XCI.

Hanc conditionem aperte oſtendit Eſaias Vates capitulo vigeſimoſecundo, dicens: Et dabo claues do-

Digitized by Google

mus Dauid ſup humerũ eius: & aperiet, & non erit, qui claudat: & claudet, & nõ erit, qui aperiat &c. Omnes interpretes volũt hęc dicta eſſe de ſummo ſacerdote tẽpli Hieroſolymitani: alii de Ioſedech, qui fuit ſummus ſacerdos. Rabi Salomon de Sobna. Nos vero dicimus eſſe Oraculũ de ſũmo Põtifice, non tẽpli Hieroſolymitani, vt iſti aſſerũt, ſed eccleſię Chriſti: cuiꝰ ipſe Ieſus eſt caput: & ſic de B. Petro.

¶ Quòd autem Chriſtus dederit Petro claues: hoc eſt poteſtatem ligandi, & ſoluendi, conſtat.

Matthęi. c. xvi. & ſũt verba ipſius Chriſti: Beatus es Simon Bariona: qa caro, & ſanguis nõ reuelauit tibi: ſed pater meus, qui in cœlis eſt: & ego dico tibi: Quia tu es Petrus, & ſup hanc Petram ædificabo eccleſiam meã: & portę inferi non pręualebũt aduerſum eam: & tibi dabo claues Regni cœloꝝ: & quodcũq; ligaueris ſup terrã, erit ligatũ & in cœlis: & quodcũq; ſolueris ſup terrã, erit ſolutũ & in cœlis. Matthęi ẽt cap. xviii. Amen dico vobis: q̃cũq; alligaueritis ſup terram, erũt ligata & in cœlo: & quęcunq; ſolueritis ſup terram, erunt ſoluta & in cœlo. Item ipſius Matthęi cap. x. Et ꝯuocatis duodecim Diſcipulis ſuis dedit illis poteſtatẽ ſpirituũ immundoꝝ, vt eiicerent eos: & curarent oẽm languorem, & omnẽ infirmitatem. Marci. c. iii. Et vt mitteret eos prędicare: & dedit illis poteſtatem curandi infirmitates, & eiiciendi Dęmonia. Ioãnis. c. xx. Gauiſi ſunt ergo Diſcipuli viſo dño. dixit ergo eis iteꝝ: Pax vobis: ſicut miſit me pater, & ego mitto vos. hæc cũ dixiſſet: inſufflauit, & dicit eis: Accipite Spiritum ſanctũm: quoꝝ remiſeritis peccata, remittunt eis: & quoꝝ retinueritis, retẽta ſunt.

¶ Quòd autẽ ipſe dominus dederit Petro poteſtatem, & Pontificatũ poſt eius reſurrectionem, patet.

Ioãnis cap. xx. Cum ergo prandiſſent in litore maris poſt capturam illoꝝ. cliii. piſcium grandium, dixit Simoni Petro Ieſus: Simõ Ioannis diligis me plus his? dicit ei: Etiam dñe tu ſcis, qa amo te. dicit ei: Paſce agnos meos. dicit ei iterũ: Simon Ioãnis diligis me? At ille: Etiam domine tu ſcis, quia amo te. dicit ei iterum: Paſce agnos meos. dicit ei tertio: Simon Ioannis amas me? Cõtriſtatus eſt Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me. & dicit ei: Dñe tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te. dicit ei: Paſce oues meas: Amen amen dico tibi: cum eſſes iunior cingebas te, & ambulabas vbi volebas &c. Audite peccatores, & aduertite, dñs prædixit Petro: ꝙ anteq̃ gallus cãtet bis, ter me negabis. Petrus autem reſpõdit: Etiam ſi oportuerit me mori tecum, nunq̃ te negabo: vt Matthęi cap. xxvi. Negauit tamen eum ter, vt dictum fuit ſuperius cap. lxiii. huius ſexti libri. Promiſerat Petrus dño: Etiã ſi oportuerit me mori tecum non te negabo: & tñ cum dñs captus fuiſſet, eum ter negauit: nec eum ignorabat eſſe Deum: qa eum cum Moyſe, & Helia transfiguratũ in mõte viderat: & vocẽ de cœlo, vel de nube audierat dicentem: Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Poſt vero domini reſurrectionem, nunq̇d dñs eum reuertentem ſuſcipere debuit? an expellere, & repudiare? Nouatianus hæreticus inq̇t: Baptizatis pœnitentibus nõ debet ſubueniri: ſed ecce Chriſtus eum recepit. Paulus etiam ꝯtra Nouatianum clamat: Si Deus iuſtificat: tu quare ꝯdẽnas? Ecce Apoſtolo Petro pœnitenti ſuccurrit: qui eſt epiſcopoꝝ epiſcopus: & maior gradus reddit ploranti, q̃ ſublatus eſt denegãti. Quod vt doceam, illud oſtendam: ꝙ nullus Apoſtolorum nomen paſtoris accepit: ſoli enim huius nominis poteſtatem poſt reſurrectionem ſuam Petro pœnitenti dominus conceſſit: & negatus, quã ſolus habuit Petro tribuit poteſtatem, vt non ſolum recuperaſſe qḋ amiſerat probaretur, verum & multo amplius pœnitendo, q̃ negando perdiderat acquiſiuiſſe. Hoc Magiſter bonus in electo Diſcipulo formauit exemplum: vt omnis Diſcipulus Chriſti ſit integro animo, & pœniteat ſi ita euenerit, vel delinquat: nec rem noxiam ſibi permittere debet, vt decreſcat &c. hæc Beatus Hieronymus de vinculis Beati Petri.

¶ Quòd eccleſia Chriſti ex gentium, & Iudæorum vnione in vno ouili, & ſub

Digitized by Google

Vno Paſtore ædificãda eſſet: & plures filios habitura eſſet ex gẽtibus, ꝗ̃ ex Iudæorum Synagoga. Cap. XCII.

DE ædificatione eccleſię dicturi, primo videamus vnde oriatur hoc nomen eccleſia. Eſt enim Græcum vocabulum: quod in Latinum vertitur Conuocatio: eo quod omnes ad ſe conuocet. Synagoga autem ſimiliter Græcũ eſt vocabulum, & idem ſignificat quod Congregatio: quod ꝓprium nomen Iudæoꝝ populus tenuit. Ipſiq; enim ꝓprie Synagoga dici ſolet, quamuis & eccleſia dicta ſit: nam Apoſtoli nunꝗ̃ Synagogã dixerunt, ſed ſemper eccleſiam: ſiue diſcernendi cauſa, ſiue ꝙ inter congregationem Synagogę, & ꝯuocationem, vnde eccleſia nomen accepit, diſtat aliqd: qđ ſcilicet ꝯgregari & pecora ſolent, quorũ & greges ꝓprie dicimus: conuocari autẽ magis vtentibus ratione ꝯuenit, ſicut ſũt homines. Eſt autem eccleſia Dei omnium fidelium ꝯuocatio, & ſeu vnio, & ꝯgregatio, & maxime iuſtoꝝ à primo iuſto Abel vſq; ad vltimum iuſtum, qui erit in fine mundi. Vnionem autem, & ſeu congregationem dixi, non rõne loci, ſed vnitate fidei: qm̃ etſi in diuerſis mundi partibus ſint: ſit tñ in eadẽ fidei vnitate ꝯcordes ſunt, fideles dicunt: & i fidei vnione ꝯiũcti, & copulati ſunt. Et hęc eccleſia eſt illa noua ciuitas, quam Meſſias Rex ædificare debebat: prout infra declarabit lib. vii. capitibus. ii. & iii. Inchoauit autem eccleſia in loco, in quo erant Apoſtoli, aliiq; Chriſti Diſcipuli, quando deſcendit de cœlo Spiritus ſanctus, & impleuit eos in loco ſedentes. Pro peregrinatione autem pręſentis eccleſię, Sion dicitur, pro eo, qđ ab illius peregrinationis longitudine poſita ꝓmiſſionem rerum cœleſtium ſpeculatur: & iccirco Sion: ideſt ſpeculatio nomen accepit. Pro futura vero patriæ pace, Hieruſalem pacis viſio interpretatur: ibi enim abſorpta omni aduerſitate, pacem, quæ eſt Chriſtus, præſenti poſſidebit obtuitu.

¶ Quòd aũt per Hieruſalem intelligatur eccleſia Dei, manifeſte conſtat.

Apocalypſis cap. xxi. Vidi ciuitatẽ ſanctam Hieruſalem deſcendentẽ de cœlo. Item Eſaiæ. c. ii. Quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hieruſalem. Hæc autem eccleſia duplicem habet ſtatum. Alterum in hoc terreſtri mundo: in quo peregrinando, & Deo ſeruiendo militamus: vnde hæc eccleſia militans dicitur. Alterum vero in cœlo, vbi ſi in hoc ſæculo virtuoſe, & fideliter militauerimus, cœleſtis patriæ gaudiis perfruemur æternis, & ſic exultanter triumphabimus: vnde ipſa cœleſtis eccleſia triumphans cognominatur. Quod comprobatur verum eſſe per ea, quæ habent Geñ. cap. xxviii. quãdo Iacob Patriarcha in quodam loco dormierat, & multa in ſomniis viderat admiranda: & factus vigil dixit: Vere dominus eſt in loco iſto: & ego neſciebã: pauenſq;: Quàm terribilis eſt, inquit, locus iſte: non eſt hic aliud, niſi domus Dei, & porta cœli: vidit futurum eſſe, vt ibi fundaretur templum Dei. de quo ſecũdo Paralipomenon cap. iii. vbi viguit diuinus cultus, & porta cœli: quia in quodam loco ibi propinquo paſſus eſt Chriſtus: cuius paſſionis vigore apertum fuit cœlum in aſcenſione domini: propter quod dicitur: Porta cœli. non eſt hic aliud, niſi domus Dei: ideſt domus, quę ædificanda eſt in terris, nihil eſt reſpectu domus cœleſtis: quo in loco in Iudæorum Commentariis habetur: ꝙ Patriarcha Iacob vidit Dei domum ædificandam in terris, & domum Dei cœleſtem: ideo dixit: Non eſt hic aliud, niſi domus Dei, & porta cœli. Et locus ille eſt in monte Moria, vbi Abraam filium Iſaac Deo voluit immolare: vbi poſtea Salomonis templum fuit ædificatum. Catholica autem dicitur ipſa Chriſti eccleſia: quod idem eſt quod vniuerſalis, à Gręco deriuata: ideſt ſm totũ. Non enim ſicut conuenticula hæreticorum in aliquibus regionũ partibus coarctatur: ſed per totum terraꝝ orbem dilatata diffundit. Quod etiam Apl's approbat ad Romanos cap. i. dicens: Gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtũ pro vobis, qa fides veſtra annuntiat in vniuerſo mũdo: hinc & vniuerſitas ab vno cognominata eſt: ꝓpter qđ vnitate colligitur:

Digitized by Google

vnde dominus in Euangelio ait: Qui me cum nõ colligit, ſpargit: hęc pmiſiſſe volui, vt ſequentia facilius intelligantur.

¶ Quòd aũt perſonę humanę in Deo recte credentes. ſ. in vnitate fidei ↄcordes, eccleſię noie nuncupent, in infraſcriptis ſcripturæ ſacræ locis conſtat.

Regum cap. viii. Cõuertitq; Rex faciẽ ſuam, & benedixit omni eccleſiæ Iſrael: ois enim eccleſia Iſrael ſtabat. & ibidem paulo infra: Stetit aũt ſalomon ante altare dñi in ↄſpectu eccleſię Iſrael: & expandit manus ſuas in cœlum &c. Item primi Paralipomenon cap. xxix. Locutuſq; eſt Dauid ad oẽm eccleſiam. & itẽ ibidẽ magis infra: Prçcepit aũt Dauid vniuerſæ eccleſiæ: Benedicite dño Deo noſtro: & benedixit ois eccleſia dño Deo patrum ſuorum. Item Numeri cap. xx. Cur eduxiſtis eccleſiam dñi in ſolitudinem: vt & nos, & noſtra iumenta moriamur? Pſalmo etiã lxxxvi. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei: eccleſiam Chriſti appellat Dei ciuitatem. Paulus Apl's ad Hebræos cap. iii. Chriſtus vero tanq̃ filius in domo ſua: quæ domus ſumus nos, ſi fiduciã, & gloriam ſpei vſq; ad finem firmam retineamus. Item ad Theſſalonicẽſes cap. i. Eos eccleſiam Dei appellant. Item ipſe Apl's prima ad Corinthios cap. iii. Neſcitis q̃a templum Dei eſtis: & ſpiritus Dei habitabit in vobis? Si q̃s aũt templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt: quod eſtis vos. Itẽ idem Apl's ibidem cap. vi. Neſcitis quia corpora veſtra mẽbra ſunt Chriſti? & iterum ibidem: An neſcitis, q̃m membra veſtra templum eſt Spiritus ſancti? qui in vobis eſt? De hac etiam dilectionis vnitate Apl's ad Romanos. c. xiii. inq̃t: Qui enim diligit ꝓximum, legem ĩpleuit. Nam non adulterabis. Non occides. Non furaberis. Non falſum teſtimonium dices. Non ↄcupiſces. & ſi quod eſt aliud mandatum in hoc verbo inſtauratur: Diliges ꝓximum tuum ſicut teipſum. Dilectio ꝓximi malum non operaſ. plenitudo ergo legis eſt dilectio. Item Beatus Ioannes in ſua prima Epiſtola cap. iii. Si q̃s dixerit, q̃m diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mẽdax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum, quem videt: Deum, quem non videt, q̃uo pôt diligere? Et hoc mãdatũ habemus à Deo: vt q diligit Deũ, diligat & frẽm ſuũ.

Vt omnium Chriſtianoꝝ vnitas eſſe deberet, Saluator noſter in oratione Dñica demõſtrauit, q̃a dixit: Pater noſter, nõ Pater mi. Ante omnia enim vt in pace, & vnione fraterna viueremus, ſigillatim noluit, & priuatim precem fieri: vt q̃s cum precatur, pro ſe tantum preceſ. Non dicimus Pater meus, vel mi: qui in cœlis es. nec Panem meum da mihi hodie: nec dimitti ſibi tantum vnuſquſq; delicta poſtulat: aut vt in tentationem non inducaſ: atq; à malo libereſ, pro ſe ſolo rogat. Publica eſt nobis, & cõmunis oratio: ſed q̃n oramus, non pro vno, ſed pro populo toto oramus, q̃a totus ppl's vnum ſumus. Deus pacis, & ↄcordię Magiſter, qui docuit vnitatem, ſic orare vnum pro oibus voluit: q̃uo in vno oẽs ipſe portauit. De vnitate Chriſtianitatis dñs dixit Ioan. cap. xvii. Non pro his rogo tantũ, ſed pro illis, qui credituri ſunt per verbũ eoꝝ in me: vt ſicut tu pater in me, & ego in te vnum ſumus: ita oẽs vnum ſint in nobis. Super q̃bus verbis inq̃t Beatus Hieronymus ↄtra Iouinianum lib. ii. cap. xlii. Gloriam quam dediſti mihi, dedi eis: dilexi eos ſicut me dilexiſti. & q̃uo nos ſumus Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, vnus Deus: ſic & vnus populus in ipſis ſit: hoc eſt quaſi filii chariſſimi diuinę conſortes naturę: ſponſa, ſoror, mater, & quæcunq; alia putaueris vocabula, vnius eccleſiæ congregatio eſt: quæ nunq̃ & ſine ſponſo, fratre, filio, vnam habet fidem: nec cõſtupratur dogmatum varietate, nec hæreſibus ſcinditur, virgo manet. Dominus inſuper Ioannis cap. xiii. ſic ſuis inquit Diſcipulis: Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem: ſicut dilexi vos: vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoſcent omnes, quia Diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Item Ioan. c. xiiii. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat &c. Item Ioannis cap. xv.

Hoc

Digitized by Google

Hoc eſt prǽceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. & paulo infra: Hoc mando vobis, vt diligatis inuicem. Prǽlati debent aliis ſupereminere in tribus.ſ.in vita, ſcientia, & gratia. In vita, Matthǽi cap.v. Sic luceat lux veſtra corám hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. ſecundo in ſcientia: vt Malachiæ cap.ii. Labia enim ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam: & legem requirẽt ex ore eius: quia Angelus domini exercituum eſt. Tertio in gratia: vt i Pſal. :Suſcipiant montes (ideſt prǽlati) pacem populo. & Pſal.cxxxii. Sicut vnguentum in capite, quod deſcẽdit in barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimẽti eius. Sũmus nempe locus bene regitur, cum is, qui prǽeſt, vitiis potius, q̃ fratribus dominat. Et vt intelligatur quãtum placeat Deo Chriſtianorũ vnio in amore, & mutua pace, & charitate, ſaluator noſter docuit Matthǽi cap.v. dicens: Si ergo offers munus tuũ ad altare: & ibi recordatus fueris: q̃ frater tuus habet aliqd aduerſum te: relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.

Arca Noe, eccleſiǽ typus fuit, dicente Petro Apl̃o Actuũ cap. :In Arca Noe pauci: ideſt octo animǽ ſaluǽ factǽ ſunt p aquam: quod & nos nunc ſimiliter baptiſma ſaluos faciat: vt in illa omniũ animalium genera: ita & in hac vniuerſarũ, & gentium, & morum homines ſunt. vt ibi pardus & hœdi, lupus & agnus: ita & hic iuſti & peccatores: ideſt vaſa aurea, & argentea cum ligneis, & fictilibus cõmorantur. Habuit Arca nidos ſuos: habet eccleſia plurimas nationes. Octo animæ hominum in Arca Noe ſeruatǽ ſunt: & nobis Eccleſiaſtes iubet dare partes ſeptem: & dare partes octo: ideſt credere vtriq; teſtamento: ideo quidam Pſalmi pro octaua ſcribũtur: & per octonos verſus: qui ſingulis literis ſubiecti ſunt in cẽteſimodecimooctauo Pſalmo iuſtus eruditur. Beatitudines quoq;, quas dominus Diſcipulis in monte pronuntians eccleſiam demonſtrauit, octo ſunt. & Ezechiel in ædificationem templi, octonarium numerum aſſumit: multaq; in hunc modum per ſcripturam ſignificata reperies. Emittitur itaq; de Arca coruus, & non rediit: & poſtea pacem terræ columba denunciat: ita & in baptiſmate eccleſiæ teterrimo alite expulſo: ideſt Diabolo, pacem terrǽ noſtræ columba Spiritus ſancti nunciat: à triginta cubitis incipiens: & vſq; ad vnum cubitum paulatim decreſcens Arca ꝯſtruitur: ſimiliter & eccleſia multis gradibus ꝯſiſtens, ad extremum diaconis, preſbyteris, epiſcopiſq; finitur. Periclitata eſt Arca in diluuio, periclitatur eccleſia in mundo. Sed iam videamus quibus Prophetarum Vaticiniis huiuſmodi gentium, & Iudæorum vnio in ædificandam Chriſti eccleſiam fuerit prænunciata. Eſaias Propheta capitulo ſexageſimo hanc oſtendit veritatem: deſcribit enim ibi gentium, ac Iudæorum vocationem, fidelium multiplicationem, & finaliter præmium, & remunerationem: vtrunq; ipſius eccleſiæ ſtatum amplectens. Prius namq; ſalutis eccleſiǽ magnitudinẽ, reſpectu primi ſtatus: ſcilicet militantis, aggreditur his verbis: Surge illuminare Hieruſalem: quia venit lumen tuum: & gloria domini ſuper te orta eſt: quia ecce tenebræ operient terram: & caligo populos, ſiue Tribus, iuxta Hebraicam veritatem: quod proprie refertur ad Iudæos: cum nullus alius populus, niſi Iudaicus, in Tribus, fuerit diuiſus. & ſequitur Propheta: ſuper te autem orietur dominus: & gloria eius in te videbitur: & ambulabũt gentes in lumine tuo: & Reges in ſplendore ortus tui. Leua in circuitu oculos, & vide: omnes iſti congregati venerunt tibi: filii tui, de longe venient: & filiǽ tuǽ de latere ſurgẽt. Hǽc, & alia in hoc Eſaiǽ capite contenta, tempore Regis Meſſiæ adimplenda eſſe ipſi etiam fatentur Iudǽi, teſte Rabi Moyſe ſuper capitulo viceſimoquinto Geñ. vbi inquit: Et ambulabunt gentes in lumine tuo: hoc intelligi de Meſſia. Sed quoniam Iudǽi ea temporaliter adimplenda eſſe arbitrantur, & male: vt infra demonſtrabitur: ideo de vera Prophetæ ſententia pauca breuiter,

ſunt attingenda. Ad eccleſiam loquitur Propheta, & non ad Hieruſalem, vt verba ſonare videntur. In Hebręo enim nō habetur Hieruſalem, vbi noſtra trāſlatio habet, Surge illuminare Hieruſalem: ſed à Septuaginta additum fuit. Et ſi diceretur de Hieruſalem intelligi debere, propter illa verba parum inferius ſubſequentia: In lumine tuo, nequaq̄ verum eſſe reſponderetur: quoniam illud, In lumine tuo, dicitur de eccleſia Chriſti tunc naſcente, propter Apoſtolos, & alios credētes à Spiritu ſancto illuminatos: qui ſup eos in die Pentecoſtes viſibiliter deſcenderat. Qui ſic à Spiritu ſancto illuminati, licet pauci eſſent, tamen eccleſiam repreſentabant: de Hieruſalem autem ea verba intelligi nullo modo poſſunt, propter illa verba parum infra poſita: Et caligo populos, ſiue Tribus, ſm Hebraicam veritatem: Tribus ergo Iſrael caligine operiebantur, & illuminatæ non erant. Ad eccleſiam igitur Propheta multiplex annūtiat gaudium ex fideliū multiplicatione, & maxime Gētilium ad eam vndiq; per ſuſceptionem fidei venientium: & ex ſpiritualibus gaudiis, & conſolationibus in ipſa eccleſia militante futuris vſq; ad illa verba: Nō audietur vltra iniquitas in terra tua: vbi narrare incipit aliud gaudiū, & alias triumphantis eccleſiæ conſolationes. Quæ gaudia vtriuſq; eccleſiæ ſpiritualiter, & non carnaliter ſunt intelligēda: immo illa, quæ de triumphante dicūtur eccleſia, carnaliter, & in hoc terreſtri mundo minime haberi poſſent. Sed quoniam nonnulli ſunt, ſiue Iudæi, ſiue Semiiudęi, qui hoc Eſaiæ capitulum aliter interpretantur, & male: ideo breuiter eorum ſententiam perſtringam: vt eorum error facilius innoteſcat, atq; refellatur. Applicant iſti omnia in hoc capitulo cōtenta ad felicitatem, quam (vt aiunt) à Babylonica captiuitate liberati poſt reuerſionem habituri eſſent in Hieroſolymis: cui interpretationi multa obſtant. Primo, quoniam Hebræi poſt reuerſionem ab ea captiuitate, nunq̄ in tanta fuerūt proſperitate, quanta deſcribitur hic. Secundo, quoniam dicitur hic: Mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quādo cōuerſa fuerit ad te multitudo maris: fortitudo gētium venerit tibi. licet enim aliqui tunc Gentilitate relicta, Iudæis adhęſerint cōuertentes ſe ad Iudaiſmum, pauci tamen fuerunt, & paucę reputationis. Sed ad fidē Chriſti totus penè mundus ſe conuertit: hoc eſt ex omnibus mūdi partibus, teſte Pſalmiſta Pſal. xviii. In omnem terram exiuit ſonus eorū: & vſq; ad fines terræ verba eorum. Principes inſuper multi, & magnates, vt Cōſtantinus Romanorum Imperator, & multi ad fidem Chriſti cōuerſi ſunt. Tertio, illud: Et ædificabunt peregrini muros tuos: quoniam ipſimet Hebræi eos tempore Neemiæ ædificauerūt, & non ſine magno labore, & anxietate: quoniam vna manu faciebant opus, & altera tenebant gladium: vt Neemiæ. c. iiii. & hoc timore aduerſariorum eos impedire volentium. Sed multi Gentiles ad fidem Chriſti conuerſi, in honorem, & gloriam Ieſu Chriſti, & ſanctorū ſuorum multa conſtrui fecerunt templa. Quarto, illud: Aperientur portæ eius iugiter: quia magis tenebantur clauſæ aduerſariorum timore. Quinto, illud: Gens enim, & Regnum quod nō ſeruierit tibi, peribit: quoniam nulla Regna ſeruierunt Iudæis: ſed è conuerſo Hebręi ſeruierunt eis. & Primo Perſis tributum eis pſoluētes: poſtea Græcis: & demum Romanis: vt ex libris Eſdræ, Neemiæ, Machabęorum, Ioſephi, & aliorum hiſtoriographorū oſtendi poteſt. Sexto, illa, quę de eccleſia triumphāte dicuntur, incipiendo ibi: Nō audietur vltra iniquitas, Hebręorum ſtatui nullo modo adaptari poſſunt: nam ſine iniquitate nunq̄ fuerunt: & ſic de ſingulis ibi annunciatis. Sunt nonnulli alii, & maxime Hebræi, qui hæc adimplenda eſſe putant: quando ab hac ſua captiuitate per Meſſiam liberati fuerint, & in Hieruſalem adducti. Expectant enim auream, atq; gēmatam Hieruſalem: quoniam omnes gentes ſibi ſeruituras aſſerūt, & Cameli, Madiam, & Epha de Saba venientes, aurum deferent, & thus: & omnes oues Cedar congregabuntur: arietesq; Nabaioth venient vt immolentur ſuper altari templi,

quod

Digitized by Google

quod extruetur. De inſulis quoq; & nauibus Tharſis volaturas eſſe filias illas, vt columbas, auri, & argenti diuitias deferētes: & ædificandos eſſe muros Hieruſalē ab alienigenis: quibus præfuerūt gentiū Reges: ſemperq; apertas fore portas ciuitatis: vt diebus, ac noctibus diuitiæ Hieruſalem, & victimæ deferantur: & omnia, quę deſtructa ſunt, cypariſſo, & pino, & cedro ſectis in libano conſtruenda: pręcipue templum domini, in quo ſit lætitia ſempiterna, ita vt ſugat lac nationum, & Regum diuitias comedat: tantamq; rerum abundantiam omnium fore, vt pro ære aurum habeat, pro ferro argentum, pro lignis æs, pro lapidibus ferrum, Principes quoq; illius æterna luce fulſurum. Hęc illi dicunt, qui terrenas deſiderant voluptates, & vxorum quęrunt pulchritudinem: quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſione eorum. Quorū Iudęorum error ab eis facillime percipietur, qui hęc verba Prophetę, quę in calce ipſius capitis ſexageſimi poſita ſunt, recte ponderauerint: Nō erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem: nec ſplendor Lunæ illuminabit te: ſed erit tibi dominus in lucem ſempiternā: & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet vltra Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia dominus erit tibi in lucem ſempiternam: & complebuntur dies luctus tui. hęc nanq; non niſi in Paradiſo haberi poſſunt: & ideo non carnaliter, ſed ſpiritualiter intelligenda ſunt. De eccleſia igitur triumphante, omiſſis Iudęorum ineptiis, hęc omnia intelligenda eſſe conuincimur.

Amos inſuper Propheta hoc idem manifeſte teſtatur capitulo nono, dicens: In die illa ſuſcitabo Tabernaculum Dauid, quod cecidit, & reędificabo aperturas murorum eius: & eā quę corruerunt inſtaurabo: & reędificabo ipſum ſicut in diebus antiquis: vt poſſideant reliquias Idumęę, & omnes nationes, eo quod inuocatum ſit nomen meum ſuper eos faciens hęc. Secundum autem ſeptuaginta interpretes, ita dicitur: Vt exquirant me reſidui hominum, & omnes gentes, in quibus inuocatū eſt nomen meum ſuper eos dicit dominus faciens hęc. Licet aliqui, & maxime Hebræi, contenta in hoc capite interpretentur de proſperitate Iudaici populi poſt reditum ſuum à captiuitate Babylonica, & male: cum hoc illi obſtet expoſitioni: quia populus ille Iudaicus nunq̄ poſt dictum reditum in tanta fuerit proſperitate, quāta in hoc deſcribitur loco, & maxime cum ſubdatur: Et poſſideant reliquias Idumęę, & omnes nationes: cum id nequaquam poſt ipſum reditum habuerint Hebræi: immo è contra in ſubiectione, & ſeruitute ſemper fuerint: primo Perſarum: ſecūdo Græcorum: tertio Romanorum. Quapropter Beatus Iacobus Apoſtolus Actuū. c. xv. hanc inquit literam dictam fuiſſe de ædificatione eccleſiæ Chriſti per fidem: quæ quidem eccleſia Tabernaculum dicitur: vt Eſaiæ. c. iiii. Rabi etiam Salomon hoc Tabernaculum Dauid, quod ſuſcitandū dicitur, interpretatur pro Regno Dauid: quod, ſm Hebræos omnes, per aduentum Meſſię ſuſcitari debet temporaliter: .ſ. & ſic iuxta eius Rabini ſententiam hęc ſcriptura loquitur de tempore Meſſiæ, quamuis erret, dicens hoc tempus futurum eſſe, cum iamdiu præterierit. Et q̄ hęc ſcriptura recte intelligēda ſit de tempore Meſſię, ſiue de contingentibus eo tempore, patet etiam apud Iudęos in Senhedrim, vbi dicitur: Erigam Tabernaculum Dauid quod cecidit: ſuper quibus verbis Rabi Ioanna, ſic inquit: Generatio, in qua filius Dauid: id eſt Meſſias, venturus eſt, ſapientes Magiſtri minorabuntur. Quod adimpletum fuit tempore Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti: quia aliqui ex ſacerdotibus erant Saducęi: qui negant Spiritum, & Angelum, & reſurrectionem cōtra veritatem: & ideo valde errabat. Alii aūt Phariſęi. ſ. traditionibus ſuis mādata Dei irritabāt: ſunt ēt multum minorati in mundana reputatione. Quod aūt per Dauid itelligat Meſſias, dixi ſupius. c. lxvi. huius ſexti libri. Sed qm̄ Iudęi opponūt aliqua cōtentis in hoc Vaticinio Amos: ideo vide infra lib. vii. capitulo tertio.

Ezechiel quoq; hāc eccleſię vnionem oſtendit cap. xxxvii. dicens: Cum aūt di-

Digitized by Google

xerint ad te filii populi tui loquẽtes: Nõ-
ne indicas nobis qd in his tibi velis? lo-
queris ad eos. hęc dicit dñs Deus: Ecce
ego aſſumam lignum Ioſeph, quod eſt in
manu Ephraim: & Tribus Iſrael, q̃ ſunt
ei adiunctæ, & dabo eas pariter cũ ligno
Iuda: & faciá eas in lignũ vnum: & erũt
vnum in manu eius. Hoc in loco Prophe-
ta metaphorice ſub duoꝝ lignoꝝ diuerſa-
rum ſpecieꝝ ſimilitudine inuicem vnito-
rum, vt ſit qſi arbores inſeruntur, futurú
eſſe prędicit, vt Regnũ Iſrael Regno Iu-
dæ ſub vno Rege. ſ. Chriſto, iungeretur,
& vniretur. Non enim interpretari poteſt
ad literam de Zorobabel, ſeu de aliquo
alio vſq; ad Chriſtum: ideo ſubditur po-
ſtea: Et ſeruus meus Dauid, pro quo intel-
ligitur Chriſtus, vt ſupra proxime dictú
fuit. Nam de ſemine Dauid non fuit Rex
aliquis ab eo tempore citra vſq; ad Chri-
ſtũ, excepto Ariſtobolo: de quo Ioſephus
libro. xiii. c. xviii. qui primus ſibi diade-
ma impoſuit poſt. 481. annos, & tres mẽ-
ſes, ex quo de captiuitate Babylonica po-
pulus liberatus ad propria remeauit, ſed
pauco tempore regnauit. Iſta enim ſenſi-
bilia, ſicut erant illa duo ligna ſic iuxta
ſe poſita, & coniuncta valde plus mouẽt
auditores, q̃ verba. Equidem per Regnũ
Iſrael hoc in loco non ſolũ intelligũtur
decem Tribus, ſed etiam omnes vocati
de gẽtibus ad Chriſti fidem: q anteq̃ ad
Dei fidem ſe conferrent, idola colebant,
ſicut coluit populus Iſrael. i. decem Tri-
buum à principio Regni ſub Hieroboam
Rege: vt. iii. Regum. c. xii. vnde & cõuer-
ſi de gentibus nomen Iſrael aſſequunt:
vt dicitur Eſaiæ. c. xliiii. Voluit ergo Pro-
pheta prædicere: ꝙ ex diuerſis gentibus
fieret vnio fidelium ſub vno Rege Chri-
ſto: quod ipſemet Ezechiel. c. xxxiiii. aliis
verbis confirmat, dicens: Saluabo gregẽ
meum, & non erit vltra: & iudicabo inter
pecus, & pecus: & ſuſcitabo ſuper ea pa-
ſtorem vnũ, qui paſcat ea, ſeruũ meũ Da-
uid: ipſe paſcet ea, & ipſe erit eis in paſto-
rẽm: ego autem dñs ero eis in Deũ: & ſer-
uus meus Dauid Princeps in medio eoꝝ.
Dauid hic accipitur pro Chriſto, quẽ De-
us vocat ſeruum, rõne humanitatis aſſum-
ptę ex ſtirpe ipſius Dauid. Ezechielis etiã
cap. xxxvii. ſunt aliqua huic propoſito
conuenientia, de quibus dicendũ eſt iſra
lib. vii. c. xvii. Oſeas inſuper. c. i. in calce
capitis, ſiue in fronte. c. ii. ſm Hebræos:
Et congregabuntur filii Iuda, & filii Iſra-
el pariter: & ponent ſibimet caput vnũ:
& aſcendent de terra: quia magnus dies
Iezrael. Filii Iuda fuerunt Apoſtoli, q na-
tione erant Iudęi, & quilibet etiam alii, q
ex Iudęis Chriſtiani facti ſunt: & filii Iſra-
el fuerunt Gentiles ad fidem Chriſti con-
uerſi: & pariter in vna. ſ. eccleſia: ponent
ſibimet caput vnum. i. vnum paſtorem. ſ.
Chriſtum: & aſcendent de terra: hoc eſt
multiplicabuntur veluti illa, quæ de ter-
ra pullulant. hanc literam allegat B. Pau-
lus ad Rom. c. ix. tanquam dictam litera-
liter de conuerſione gentium. Et qm Iu-
dæi nonnulla opponunt, ideo vide iſra
lib. vii. Oppoſitione. xiiii. quia ibi omnia
declarantur. Et etiam B. Auguſtinus lib.
xviii. de Ciuitate Dei. c. xxviii. hoc ediſſe-
rit Vaticinium. Hieremię quoq;. c. xxx. di-
citur in calce capitis: In nouiſſimo dieꝝ
intelliges ea. Et ipſemet Propheta in pri-
cipio. c. xxxi. In tempore illo dicit dñs:
Ero Deus vniuerſis cognationibus Iſra-
el: & ipſi erunt mihi in populum. Sopho-
nias Propheta. c. iii. hoc idem approbat,
dicens: Quia tunc reddam populis labiũ
electum: vt inuocent omnes nomen do-
mini: & ſeruiant ei humero vno: ideſt
vno cultu. ſ. Chriſtiano. Et ꝙ hoc intelli-
gatur de Chriſto, iuxta Rabinoꝝ antiquo-
rum ſententiam, patet in Bereſid raba ſu-
per. c. xli. libri Gẽn. vbi hoc allegatur Va-
ticinium hoc modo: Tunc conuertá ad
populos labium electũ ad inuocandum
nomen domini, & colendum eum hume-
ro vno. & ſequitur exponendo: Non eſt
autem dictũ hoc nomẽ domini, niſi Rex
Meſſias. Et ad colendum eum humero
vno: quia erit principatus ſuper humerũ
eius. Vno humero dicit. i. vna fide, vno
cultu, & vna religione. Item Eſaię. c. viii.
Et erit vobis in ſanctificationẽ: in lapidẽ
autẽ offenſionis, & petram ſcandali dua-
bus domibus. Eſaiæ. c. xxviii. hoc idem
habetur, vbi dicitur: Ecce ego mittam in

fundamentis

fundamētis Sion lapidem, lapidem probatum angularem pretioſum in fundamento fundatum : & q crediderit in eū, non confundetur, iuxta. Lxx. interpretū æditionem. Omnes penè interpretes, ſeu expoſitores, tam Hebręi, q̃ Chriſtiani ſentiunt hanc ſcripturam loqui de Chriſto: & maxime, qm̃ per Chaldaicam interpretationem ſic declaretur: Ecce ego ſtatuēs in Sion Regem Meſſiam, Regem potentem angularem: nam ex Iudæis, & gentibus, tāquam ex duobus parietibus ſimul vnitis vnam fecit eccleſiam. Hoc ēt Oraculum allegat B. Petrus in ſua prima Epiſtola. c. ii. de Chriſto intelligendum eſſe. De hoc etiam lapide angulari habetur Pſal. cxvii. vbi dicitur: Lapidem, quem reprobauerunt ædificātes, hic factus eſt in caput anguli. Rabi etiā Salomon in ſuis Commentariis ſuper illud Micheæ cap. quinto: Et tu Bethleem Ephrata, hūc allegat locū, dicens: Ex te mihi egredietur Meſſias filius Dauid: ſicut ipſe dixit Pſal. cxvii. Lapidem, quem reprobauerūt ædificantes &c. Item etiam Danielis. c. ii. de hoc lapide dicit: Videbas ita, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus. Ex dictis igitur in hoc Eſaiæ capite, hic lapis angularis: ideſt Meſſias, tanquā inutilis reprobatus à malis, & incredulis, factus eſt diuina virtute caput anguli: cui duo annectūtur parietes: ideſt Gentiles: & qui ex Iudęis ad eum conuerſi ſunt. Item Eſaię cap. xlv. Congregamini, & venite, & accedite ſimul qui ſaluati eſtis ex gentibus: annuntiate, & venite, & conſiliamini ſimul. & item paulo infra: Cōuertimini ad me, & ſalui eritis omnes fines terrę: quia ego Deus, & nō eſt alius: in memetipſo iuraui: egredietur de ore meo iuſtitię verbum, & nō reuertetur, qa mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua &c. Pſal. etiā. xliiii. à filiis Chorę compoſito de hac ipſa dicitur eccleſia, quę eſt Chriſti ſponſa: licet interdum dicatur etiam eius filia: Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato circundata varietate: audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui: & concupiſcet Rex decorem tuum &c. Licet multi varie interpretētur hunc Pſalmum: qm̃ aliq de Rege Aſſuero, & Regina Heſter, & ſtatu proſpero Iudęorum: alii de Salomone, & filia Pharaonis, vel Regina Saba: alii de Dauid, & Berſabea: tñ ipſi omnes errant valde: cum oēs penitus mortales excludantur: quia Rex, de quo intendit hic Pſalmiſta, non eſt mortalis, propter hæc verba in hoc Pſalmo cōtenta: Sedes tua Deus in ſęculū ſęculi. & ſubditur de Rege, & Regina ſimul: vbi dicitur: Audi filia, & vide. & ſubditur: Qm̃ dñs eſt Deus tuus: quapropter vt de Chriſto Deo, & de eius ſponſa eccleſia intelligenda ſint, neceſſe eſt. & illud: Circundata varietate .ſ. linguarum: quia vbiq; ſunt Chriſtiani, Synagoga autem Iudęorum vnam tantum habet linguam. Aduertendum eſt inſuper ad hæc alia verba: Audi filia, & vide: interrogemus Iudæos, quæ ſit iſta filia, ad quam loquitur Deus. Non dubito, qn Synagogam reſpondeant. & quomodo dicitur Synagogę, & Iſraelitico populo: Dimitte populum tuum, & domum patris tui? Nunquid derelinquet gentem Hebræam, & Abraam antiquum patrem? Si dixerint deuocatione ſignificari Abraam, quia Chaldęos reliquerit: quis eſt iſte Rex, qui amaturus eſt decorē Abraam? certe alius eſt, qui loquitur: Audi filia. aliusq;, de quo loquitur: Et concupiſcet Rex decorem tuum: qui alius non ſolum Rex, ſed & dominus, & Deus, qui adorandus eſt. Filia Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur diuites plebis. in Hebræo eſt: O filia fortiſſimi in muneribus faciem tuam deprecabuntur diuites plebis. Verbum Hebraicum, Sor, quod in Ezechiele, iuxta Septuaginta legimus, interpretari poteſt, & Tyrus, & tribulatio, fortiſſimus, ſiue fortiſſima, & ſilex: ideſt lapis duriſſimus: vnde in præſenti loco error ortus eſt. Aquila enim, & Septuaginta, & Theodotion, & Quinta æditio, Tyrum, interpretati ſunt. Sexta verbum Hebraicum poſuit, Sor, Symmachus fortiſſimam: nos ipſum ad Deum retulimus: vt illa, cui ſupra dixerat: Audi filia, & vide, filia fortiſſimi

Digitized by Google

nuncupetur: aut certe ipſa fortiſſima ſit. quia imitata eſt patrem, cuius vultum in diuerſis muneribus deprecabantur diuites plebis. Diuites in cũctis operibus bonis, & ſcientia, ſiue qui diuites putantur in ſæculo, ſapientes huius mundi, & Philoſophorum diſciplinis eruditi. vel quod melius eſt, qui ante diuites fuerunt, habẽtes eloquia Dei, & teſtamenta, & Prophetas. i. de populo Iſrael. Vt enim ante Saluatoris aduentum, hi, qui de Tyro erãt. hoc eſt de populo gentium, & Proſelyti eſſe cupiebant, deprecabantur diuitẽ populum Iſrael, & per eos introducebãtur in templum: ſic poſt aduentũ domini, quicunque ex Iſrael redire voluerint, diuites quondam familiaritate, & protectione Dei venient ad filiam Tyri, & offerentes varia dona virtutum, & confeſſiones, in Chriſtum deprecabuntur eam: vt ſalutem, quam perdiderunt in Iudæa, inueniant in gentibus &c. Ex quo huius Pſalmi. xliiii. loco non obſcure conſtat: quod Chriſtianorum eccleſia eſt filia Regis, q Deus eſt: & oblita eſt populum ſuum: & domum patris ſui: hoc eſt Iudæorum Synagogam: quia ipſe Rex, & Deus Iudaicum dereliquit populum, & Gentilem populum in filium aſſumpſit. Pſalm. xlvii. Magnus dñs, & laudabilis nimis in ciuitate Dei noſtri: in monte ſancto eius fundantur exultatione vniuerſæ terræ: mons Sion, latera Aqlonis, ciuitas Regis magni, Deus in domibus eius cognoſcetur, cum ſuſcipiet eam &c. & iterum paulo infra: Sicut audiuimus, ita vidimus in ciuitate domini exercituum: i ciuitate Dei noſtri Deus fundauit eam &c. Hæc ciuitas eſt eccleſia Dei. Item Eſaię. c. ix. beatificatur Galilæa, & tota terra Iſrael propter præſentiam, & prædicationem, & miracula Chriſti, cũ ait: Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Neptalim: & in nouiſſimo aggrauata eſt terra maris trãs Iordanem Galilææ gentium: populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: & infra: Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis &c. Pſalm. lxxxvi. Fundamenta eius in montibus ſanctis: diligit dñs portas Sion ſup omnia Tabernacula Iacob: glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. hæc de eccleſia Dei dicta ſunt. O' vere infelices Iudęi: ò miſeri, atque miſerabiles: Lapidem, qui per Eſaiam repromiſſus eſt (vt paulo ante oſtendimus) quod poneretur in fundamentis Sion, & populum vtrunque coniũgeret, eſſe dñm Saluatorem, eſſe filium Dei non agnouiſtis: hũc vos reprobaſtis ædificantes quondam cõgregationem dñi, & templi Dei myſteria cuſtodientes: qui reprobatus à vobis factus eſt i caput anguli: & primam eccleſiam de Iudæorum populo congregatam: & credẽtes ex nationibus in vnũ gregem, & myſterium fœderauit. A' dño factũ eſt iſtud: hoc eſt mirabile in oculis noſtris: vt nos qui ante paſſionem dñi ſine teſtamento eramus exleges, adoptemur in filios Dei, & ſibi cingulo putreſcente, aliud ſibi Deus lumbare contexeret, alium populum præpararet. Pſalmo etiam. cxvi. dicitur: Laudate dñm omnes gentes: in quo Pſalmo, omnes populi, & maxime Gentiles, & Iudæi etiam inuitantur ad laudandũ Deum pro aduentu Chriſti: qui ex Iudæis. & gentibus vnam erat inſtituturus eccleſiam: & ſic inſtituit, vt declarat Apoſtolus ad Rom. c. xv. Dico enim Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circuncifionis. i. populi Iudaici in fide inſtruendi. & poſtea ſubdit de gentibus dicens: Gentes aũt ſuper miſericordia honorare Deũ &c. Pſalmo quoque. xxi. Annuntiabitur dño generatio ventura, & annuntiabunt cœli iuſtitiam eius populo, qui naſcetur. ſ. Chriſtiano. Pſal. xvii. Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi. i. populus Gentilis. Pſal. lxxxv. Oẽs gentes quaſcunque feciſti venient, & adorabunt corã te dñe, & glorificabunt nomen tuum. Qm̃ magnus es tu: & faciens mirabilia tu es Deus ſolus. Pſalmo. ci. Et timebunt gentes nomẽ tuũ domine: & omnes reges terrę gloriã tuã. Quia ædificauit dominus Sion: & videbitur in gloria ſua. Reſpexit in orationem humilium: & non ſpreuit precem eorũ. Scribantur hęc in generatione altera: & populus qui creabitur, laudabit dominũ &c. Pſalmo ſexageſimoſeptimo: Dum diſcernit cœleſtis Reges ſuper eã niue de-

albabuntur

albabunt in ſelmon mons Dei,mõs pin guis,mons coagulatus,mons pinguis: vt quid ſuſpicamini montes coagulatos? mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo:& enim dominus habitabit in finem. Videtur hic Dauid Propheta oſtẽdere velle per quorum myſterium diſtribuantur eccleſiæ ſacramenta:& alia opera,& beneficia eccleſiaſtica. Ait enim: Dñ diſcernit cœleſtis: ſcilicet pater: hoc eſt Deus. Reges: ideſt rectores. ſuper eam: ſcilicet eccleſiam: quã ſuperius columbam deargentatam,& plumarum auri appellauerat: quod adimpletum fuit, quando Deus ipſe decreuit mittere Apoſtolos ad diuerſas orbis partes ad regendum, & ordinandum eccleſiam: ad cuius regimen Apoſtoli inſtituerunt per diuerſas mundi partes epiſcopos, & ſacerdotes: ideo ſubditur: Niue dealbabuntur in Selmõ: hoc nomen Selmon appellatiue aſſumptum in Hebræo ſignificat vmbram: quę non ſemper accipitur pro obſcuritate, vel errore: ſed ſæpe ſignificat gratię defenſaculum: vt ibi: Scapulis ſuis obũbrabit tibi. & Lucæ capitulo primo: Virtus altiſſimi obumbrabit tibi: vnde ſm Gloſſam: quia vmbra fit ex corpore, & lumine: lumen eſt Verbũ: caro Chriſti eſt corpus: acceſſit lumẽ corpori: ideſt Verbum carni,& ſic cauſatur quædam vmbra ineffabilis: qua Dei eccleſia protegitur: quã de re eccleſia dicitur Selmon: ideſt mõs vmbraculoſus: in quo dealbantur homines per remiſſionem peccatorũ: de quo Selmon ſtatim ſubdit Propheta: Mõs Dei, mons pinguis &c. de quo monte ſic inquiunt Eſaias capitulo ſecundo,& Micheas capitulo quarto. & in primis Eſaias Propheta capitulo ſecundo: Et erit in nouiſſimis diebus pręparatus mons domus dñi in vertice montium: & eleuabitur ſuper colles: & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi,& dicent: Venite aſcendamus ad montem domini,& ad domum Dei Iacob: & docebit nos vias ſuas: & ambulabimus in ſemitis eius: quia de Sion exibit lex: & verbum domini de Hieruſalem: & iudicabit gentes: & arguet populos multos: & conflabũt gladios ſuos in vomeres: & lanceas ſuas in falces. Micheas autem capitulo quarto, ſic inquit: Et erit in nouiſſimo dierũ: erit mons domus domini præparatus in vertice montium,& ſublimis ſuper colles: & fluent ad eum populi: & properabunt gẽtes multę,& dicent: Venite aſcendamus ad montem domini: & ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis ſuis: & ibimus in ſemitis eius: quia de Sion egredietur lex,& verbum domini de Hieruſalẽ: & iudicabit inter populos multos: & corripiet gentes fortes vſq; in longinquum: & concidet gladios ſuos in vomeres: & haſtas ſuas in ligones &c. In his nempe duorum Prophetarum Vaticiniis valde conformibus, immo vnũ & idem dicentibus, prædicitur de eccleſia Chriſtianorũ inchoanda in Hieruſalem ſuper monte Sion: vbi erat templum Dei: & vbi ipſe Chriſtus legem prędicauit Euangelicam: vt ſuperius libro quarto, capitulo vndecimo,& tertiodecimo dixi. Et quoniam Iudæi, ſaltem quatuor faciunt Oppoſitiones: vt infra libro ſeptimo oſtendetur, capitulo quarto, ſiue quarta Oppoſitione: ideo ibi videto: quia ſoluentur. Eſaiæ ẽt capitulo quadrageſimoquinto dicitur: Congregamini,& venite, & accedite ſimul, qui ſaluati eſtis ex gentibus. Congregamini, inquit, vos, qui ex gentibus ſaluati eſtis in Chriſto. Venite,& accedite ſimul: hoc eſt cum Iudæis illis, qui Chriſtũ venerantur Meſſiam: de quo ſcribitur in eodem. c. paulo infra: Conuertimini ad me,& ſalui eritis omnes fines terræ, quia ego Deus,& non eſt alius. Et qm̃ Iudæi aliqua opponunt: vide infra lib. vii. Oppoſitionibus. viii.& .ix. Idem Eſaias. c. vltimo. ſ. lxvi. Nunqd parturiet terra in dię vna: aut parturiet gens ſimul: qa parturiuit,& peperit Sion filios ſuos? &c. denotans multiplicationem fideliũ in eccleſia Chriſti futurã. Item: Et ponã i eis ſignũ, & mittã ex eis q ſaluati fuerint ad gẽtes in mare, in Africã, in Lydiam tenẽtes ſagittam, in Italiam,& Græciã, ad inſulas longe ad eos, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam,& annũtiabunt gloriam meã gentibus: & addu-

cent omnes fratres veſtros de cūctis gentibus donum dño in eqs,&in quadrigis, & in lecticis &c.& paulo inferius: Et aſſumam ex eis in ſacerdotes,& leuitas, dicit dominus: qa ſicut coeli noui, & terra noua, quę ego facio ſtare coràm me, dicit dominus Deus, ſic ſtabit ſemen veſtrum, & erit menſis ex menſe,& ſabbatū ex Sabbato: veniet omnis caro, vt adoret coràm facie mea, dicit dominus. Hieremię etiam cap. xxxi. agitur de eccleſia Chriſti ædificanda, & de lege noua in cordibus hominum danda. de qua dicitur Apocalypſis cap. xxi. vt paulo infra dicetur. Eſaias etiam cap. xix. cū de Aegypto multa mala prædixiſſet propter idolatriam, & alia vitia, demum hæc ſubiungit verba: In die illa erit altare domini in medio terrę Aegypti: & titulus domini iuxta terminum eius: & erit in ſignum,& teſtimoniū domino exercituum in terra Aegypti. Clamabūt enim ad dominum à facie tribulantis: & mittet eis Saluatorem,& propugnatorem, qui liberet eos,& cognoſcetur dominus ab Aegypto: & cognoſcent Aegyptii dominum in die illa: & colent eum in hoſtiis, & in muneribus: & vota vouebunt domino,& ſoluent: & percutiet dominus Aegyptum plaga, & ſanabit eam: & reuertentur ad dominum, & placabitur eis,& ſanabit eos &c. Prędicit enim Eſaias Aegyptum legem Chriſti cito ſeruaturam. Nam Beatus Simon Apſs, & Beatus Marcus Euangeliſta ibi prædicauerunt: & multos ad fidem Chriſti conuerterunt. Inſuper multi ſancti patres in heremo vitam ſanctam,& monaſticam ſeruauerunt.

Oppoſitio. Opponunt autem Iudęi dupliciter. Primo dicentes hoc in loco tangi de Onia, q erat Hebręus, & ſacerdos, & receſſit ex Iudæa cum pluribus Hebręis,& iuit in Aegyptum: quem Rex Aegypti ſuſcepit, ac vnam ei tradidit ciuitatē, in qua ipſe conſtrui fecit vnum templum ſimile templo Hieroſolymitano, in quo hoſtias, & oblationes offerebat iuxta ritum Hebræorum.

Reſponſio. Reſpondetur. Hanc obiectionem prędictis obſtare non poſſe: quia quod prędicit futurū Eſaias, erat qd laudabile: ſed templum,& altare, ac ſacrificium Onię extra templum Hieroſolymitanum, erat vituberabile: qa non licet Iudęis ſacrificare extra templum Iudaicū. Item in Oraculo Eſaię dicitur de qnq ciuitatibus: & de Onia non legitur, niſi de vna tantum ciuitate. Rabi aūt Salomon aliam adinuenit euaſionis fugam, dicēs: Quod Sennacharib vltimo veniēs contra Hierlm, adduxit ſecum aliquos Principes de Aegypto, quos ceperat in bello ꝯtra Theratā Regem Aethiopiæ. de quo bello habetur. iiii. Regum. c. xix. & illos Principes adduxit ſecum compeditos, vt oſtenderet eos Ezechię,& populo Iudaico ad incutiendum eis terrorem: ſed quādo exercitus Sennacharib fuit percuſſus ab Angelo, ipſi Principes fuerunt ſaluati, & per Ezechiam à vinculis liberati, & ſic reuertentes in terram ſuam Aegypti fecerunt altaria ad colēdum Deum Iſrael, q eos liberauerat a manu Sēnacharib. Sed contra hoc Rabi Salomonis dictum obſtat, quod ſubditur: Loquentes linguam Chanaam. i. Hebraicam. Nam ſi id quod Rabi Salomon dixit, verum eſſet, Propheta dixiſſet: Loquētes linguam Aegyptiacam. Si aūt dicerent: ꝙ duxerunt ſecum Iudęos ad faciēdum diuinū officium in Aegypto, nihil ꝓdeſt: qa Iudęis ꝓhibitū erat ſacrificare extra templum Hieroſolymitanū: & ſic ſacrificium illud nō fuiſſet Deo gratū. Oppoſitionibus igit̃ Iudæoꝝ non obſtātibus, quę diximus vera ꝑmanēt. Eſaię ēt. xlii. Et educā cæcos in viā, quam neſciunt: & in ſemitis, quas ignorauerūt, ambulare eos faciam. Nam cæcos appellat Gētiles, qui cultū veri Dei ignorabant. & ſequit̃: Ponam tenebras coràm eis in lucem: & praua in recta: hæc verba feci eis: & non derelinquam eos &c. Cōuerſi ſunt retrorſum: ꝯfundantur confuſione, qui confidunt in ſculptili.

¶ Quòd aūt eccl'ia Chriſti nata ſit à Chriſto,& ab eius Apl'is,& Diſcipulis,& i ea adipleta ſint ſupraſcripta oīa Vaticinia, īfraſcriptis ꝓbat̃ teſtimoniis.

Ioannis caplō decimo, inquit ipſe Saluator noſter: Et alias oues habeo, quæ nō ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere: & vocem meam audiēt: & fiet

vnum

vnum ouile,& vnus paſtor. Lucas etiam Euágeliſta in Aplo℞ Actibus, naſcentis eccleſiæ deſcripſit infantiã: ibi igitur legens omnia ſupraſcripta adimpleta fuiſſe cognoſces. Ioan. c. xvii. Cum Ieſus ex hoc mũdo exiturus eſſet, pro Diſcipulis ſuis patrem orauit: & ſtatim poſt, hæc addidit verba: Non pro eis aũt rogo tãtũ: ſed & pro eis, qui crediturí ſunt per verbum eo℞ in me: vt oẽs vnum ſint: ſicut tu pater in me, & ego in te: vt & ipſi in nobis vnum ſint. Apl's Paulus ad Epheſios. c. ii. Nunc aũt in Chriſto Ieſu vos, qui aliqñ eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, q fecit vtraq; vnum, & mediũ parietem maceriæ ſoluens inimicitias in carne ſua legem mandato℞ decretis euacuãs, vt duos condat in ſemetipſum in vnũ nouum hoĩem faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore per Crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo &c. Item Apl's ad Coloſſenſes. c. i. Et ipſe. ſ. Ieſus (de quo ſupra dixerat) eſt caput corporis eccl'ię, qui eſt principiũ primogenitus ex mortuis, vt ſit in oĩbus ipſe primatum tenens. & paulo infra: Qui nũc gaudeo in paſſionibus pro vobis: & adimpleo ea, q̃ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea pro corpore eius, quod eſt eccleſia. Actuum. c. ii. & . iiii. dicitur de illis, qui primitus, & nouiter ad fidẽ Chriſti acceſſerũt: Multitudinis aũt credentiũ erat cor vnũ, & anima vna: nec q̃ſq̃ eo℞, quæ poſſidebat, aliq̃d ſuum eſſe dicebat: ſed erãt illis omnia cõmunia: & virtute magna reddebant Apl'i teſtimoniũ reſurrectionis Ieſu Chriſti dñi noſtri: & gratia magna erat ĩ omnibus illis: neq; enim q̃ſq̃ egens erat inter illos. Quotquot enim poſſeſſores agro℞, aut domo℞ erant, vẽdentes, afferebant pretia eo℞, quæ vẽdebant: & ponebant ante pedes Aplo℞: diuidebãt autem ſingulis prout cuiq; opus erat. Item Actuum. c. v. Et illi q̃dem ibant gaudentes à conſpectu concilii: qñ digni habiti ſunt pro noĩe Ieſu contumeliam pati &c. Item idem Apl's prima ad Corinth. c. xii. Sicut enim corpus, corpus vnũ eſt, & membra habet multa: omnia aũt membra corporis, cũ ſint multa, vnum tñ corpus ſunt: ita eſt Chriſtus &c. Item idem Apl's ad Epheſios. c. iii. Sicut nũc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius, & Prophetis in ſpiritu eſſe gentes cohęredes, & cõcorporales, & cõparticipes promiſſionis ĩ Chriſto Ieſu per Euãgeliũ: cuius factus ſum ego miniſter. Item idem Apl's ad Epheſios. c. iiii. Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis: vnũ corpus, & vnus ſpiritus: ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ: vnus dñs: vna fides: vnum baptiſma: vnus Deus. & magis infra ibidem: Et ipſe dedit quoſdã quidem Apl'os: quoſdam aũt Prophetas: alios vero Euangeliſtas: alios aũt paſtores, & doctores ad ꝯſummationẽ ſancto℞ in opus miniſterii, in ædificationẽ corporis Chriſti, donec occurramus oẽs in vnitatem fidei, & agnitionis filii Dei &c. Hoc ipſum etiam ab effectu adimpletũ eſſe vr̃ ꝑpter exaltationem, & ſublimationẽ curiæ Romanæ, non ſolum in ſpiritualibus, ſed ẽt in temporalibus, ex qua exaltatione antedicta minime negari poſſunt. Cum aũt hæc alia conditio ad eccl'iam Chriſti pertinens, in Saluatore noſtro, & in eius eccleſia per Apoſtolos, & Diſcipulos ſuos fundata, adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

Huius eccleſiæ typus (vt inq̃t B. Hieronymus in quodam ſermone de reſurrectione Dominica) fuit, vt infra. Itaq; in dñi noſtri pſona, dum ex Adę primi hominis coſta mater cuncto℞ viuorum Eua producitur, ex huius ſacro latere, & ſalutari vulnere eccleſia oĩum fidelium parẽs reparãda monſtrat᷑. In cuius Typo Abel iuſtus occidit᷑: & innocens fraterna, tanq̃ Iudaica, impietate mactatur.

¶ Quod autem eccleſia vſq; ad finem huius ſæculi duratura ſit, ſic hr̃.

Pſalm. lxxi. Et permanebit cum Sole, & ante Lunam in generatione, & generatione. & hoc ſm veritatem Hebraicam, q̃ habet: Et timebunt te cum Sole: quod intelligi poteſt de duratione Chriſtianę religionis: quia quamdiu reuoluẽtur tempora iuxta curſum Solis, & Lunę: ſm quę diſtinguntur tempora, ſemper timebitur

chriſtus in eccleſia cõtra illos, qui dicũt eccleſiam aliquando defuturam.

¶ Quæ ſit differentia inter Iudaicam Synagogam, & Eccleſiam Chriſtianam.

Origenes Homelia.ix. libri Geneſeos, ſollicitum hæc, & intentum auditoré requirunt: nouum enim eſt, quod dicit: Et vocauit, inquit, Angelus domini Abraã ſecundo de cœlo: qđ tamen addidit nõ eſt nouum. Nam benedicens benedicam te: & ante iam dictum eſt. Et multiplicãs multiplicabo te: ante promiſſum eſt. Et erit ſemen tuum, ſicut ſtellę cœli, & ſicut arena maris: & prius fuerat pręnuntiatũ. Quid ergo eſt nunc amplius, quod ſecũdo clamatur è cœlo? Quid noui veteribus, vel promiſſionibus additur? Quid plus pręmii datur in eo, quod dicit: Propter quod feciſti verbum hoc .i. propter quod filium obtuliſti: propter quod non peperciſti vnico filio tuo: nihil additum video: eadem repetuntur, quæ prius fuerant repromiſſa: ergo ſuperfluum videbitur eadem ſæpius retractare, & minus neceſſarium. In ſacramentis enim fiunt cũcta, quæ fiunt. Abraam, ſi tantum ſm carnem vixiſſet: & vnius populi, quem ſm carnem genuit, pater fuiſſet, vna ſuffecerat repromiſſio. Nunc vero vt oſtenderet eum primo patrem futurum eorum, qui ſm carnem circũciſi ſunt, circunciſionis ſuæ tempore datur ei repromiſſio, quæ ad populum circunciſum pertinere deberet. Secundo, quia pater eſſet futurus etiam eorum, qui ex fide ſunt: & qui per paſſionem Chriſti veniunt ad hæreditatem: tempore nihilominus paſſionis Iſaac repromiſſio renouatur, quæ pertinere debeat ad eum populũ, qui paſſione Chriſti, ac reſurrectione ſaluatur: & eadem quidem repeti videntur: ſed longe diuerſa ſunt. Illa enim quæ prius dicta ſunt, & ad priorem populum pertinent, in terris dicta ſunt: ſic enim dicit ſcriptura: Et eduxit eum foras: de Tabernaculo ſcilicet. & dixit ei: Reſpice ſtellas cœli ſi dinumerari poſſunt à multitudine. & addidit: Sic erit ſemẽ tuum. vbi autem ſecũdo repetitur repromiſſio, deſignat, q̃ locutus eſt ei de cœlo: & datur promiſſio de terra prima: ſecunda de cœlo. Nonne aperte hic illud deſignare videtur, quod Apoſtolus dicit? Primus homo de terra, terrenus: ſecundus homo de cœlo, cœleſtis? Iſta ergo promiſſio, quæ ad fidelem populum pertinet, de cœlo eſt: illa de terra. In illa ſermo tantummodo fuit: hic interponitur iuſiurandum: quod interpretatur ad Hebręos ſcribens ſanctus Apoſtolus, hoc modo dicẽs: Volẽs, inquit, Deus oſtendere pollicitationes hęredibus per immobilitatem cõſilii ſui, interpoſuit iuſiurandum. & iterum homines, inquit, p maiorem ſui iurant: Deus autem, quoniã neminem habuit per quem iuraret maiorem: Per memetipſum iuro, dicit domin' &c. & paulopoſt: Tunc deinde in prima repromiſſione non habet poſitã cauſam, cur data ſit repromiſſio, ſed tm̃, q eduxit eum foras: & oſtẽdit, inquit, ei ſtellas cœli, & dixit: Sic erit ſemen tuum. nũc vero addit cauſam propter quã iuramento cõfirmat promiſſionem firmam futuram. dicit enim: Quia feciſti verbum hoc, & non peperciſti filio tuo: oſtendit ergo, quia ꝓpter oblationem, vel paſſionem filii, promiſſio firma ſit: euidenter deſignans, q̃ propter paſſionem Chriſti populo ex gẽtibus, qui ex fide eſt, Abrææ maneat firma promiſſio: & nunc in hoc ſolo ſecunda firmiora ſunt primis? In multis huiuſcemodi adumbrata inuenies ſacramẽta. Primas Tabulas legis in litera confregit Moyſes, & abiecit: ſecũdam legem in ſpiritu ſuſcepit: & ſunt firmiora ſecunda, quàm prima.

¶ De multiplicatione Imperii Chriſti Meſſiæ. Cap. XCIII.

HAnc veritatem aperit Eſaias Propheta. c. ix. dicens: Puer natus eſt nobis: & factus eſt principatus ſuper humerum eius: & vocabitur nomen eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis, multiplicabitur eius Imperium, & pacis non erit finis. Super ſolium Dauid, & ſuper Regnum eius, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iuſtitia à modo, & vſque in ſempiternum. Quod de Meſ-

ſia Rege

Digitized by Google

ſia Rege intelligenda ſint, quæ à Propheta hoc in loco dicuntur, non obſtãtibus Iudæorum Oppoſitionibus, ſuperius libro tertio, capitulo decimonono probatum eſt, etiam nonnullorum Rabinorum conſenſu, & Chaldaicæ interpretationis auctoritate. Vnde aduerte Iudæe, quomodo omnia nomina à Propheta prçnũtiata Saluatori noſtro perpulchre conueniant. In hoc enim quod dicitur: Puer natus eſt nobis: eius magna deſignatur humilitas in natura: ſcilicet humana: ſicut paruulus humilior eſt cçteris maioris ætatis. In hoc autem quod dicitur: Et filius datus eſt nobis, deſignatur in ipſo puero nato aliam eſſe naturã, ſm quam non fuit natus temporalis, ſed datus nobis. In hoc etiam alio: Et factus eſt principatus ſuper humerum eius, oſtenditur, quòd ille Puer natus accepit ſupra ſe iugum legis obſeruandæ, licet ad hoc non eſſet obligatus: vnde in tranſlatione Chaldaica iſta verba: Et factus eſt principatus ſuper humerum eius, ſic interpretantur: Et recepit ſupra ſe legem obſeruandam. In hoc autem quod ſequitur: Et vocabitur nomen eius Admirabilis, deſignatur, quòd ſua natiuitas, de qua prædixerat: Puer natus eſt nobis, fuit maxime miraculoſa: quia de virgine ſine ſemine virili. In hoc autem quod dicitur: Et Conſiliarius, deſignatur, quòd ipſe Puer natus erat daturus conſilia ſalutifera ſuperaddita prçceptis Decalogi. vbi autem dicitur: Deus, eius Deitas declaratur. Cum autem dicit Fortis, declaratur eius fortitudo, & potentia: quam tamen in paſſione ſua noluit demonſtrare, ſed fuit abſcondita. In hoc autem quod dicitur: Pater futuri ſæculi, denotatur, quòd ipſe habebat inducere omnes electos ad cœleſtem gloriam, quæ eſt in futuro ſæculo. In hoc etiam quod dicitur: Princeps pacis, deſignatur, quòd ipſe daturus erat ſuis veram pacem: ſcilicet æternam: quæ cum peccato mortali eſſe non poſſet: iuxta illud Pſalmi: Non eſt pax oſſibus meis à facie peccatorum meorum. Similiter & pacem ſupernam, quæ ſuperat omnem ſenſum: vnde quiſque veraciter intueri poteſt omnia ſuperius contenta propria eſſe, & notabilia Chriſti Ieſu epitheta, & non ſuperflua, nec illi Puero nato inconuenientia. Honoretur igitur etiam in infantia ſua dominus: nec ad Deitatis ferantur iniuriã exordia, & incrementa corporea: quoniam naturæ incommutabili, nec addidit aliquid natura noſtra, nec minuit: ſed qui in ſimilitudine carnis peccati dignatus eſt hominibus eſſe conformis: in vnitate Deitatis patri permanet æqualis. Item Eſaias antedictus hoc idem inquit capitulo quinquageſimoſecũdo, his verbis: Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde: quæ verba per tranſlationem Chaldaicam Ionathæ ſic interpretantur: Exaltabitur pluſquam Abraam, & eleuabitur pluſquam Moyſes, & ſublimis erit pluſquam Angeli Dei, qui Deo miniſtrant. Sed nullus eſt ſublimior Angelis, niſi ſolus Deus: igitur Meſſias, qui eſt ſublimior Angelis, eſt Deus. Daniel quoque capitulo ſeptimo, hanc oſtẽdit veritatem his verbis: Aſpiciebam ergo in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli: quaſi filius hominis veniebat: & vſq; ad antiquũ dierum peruenit: & in conſpectu eius obtulerunt eum: & dedit ei poteſtatem, & honorem, & Regnum: & omnes populi, Tribus, & linguæ ipſi ſeruient: poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur: & Regnum eius, quod non corrũpetur. hçc de Meſſia Rege intelligi debere ſuperius libro tertio, capitulo tertiodecimo probatum eſt.

¶ Quòd autem in dño noſtro Ieſu Chriſto hoc adimpletum fuerit, conſtat.

Matthæi capitulo vltimo his verbis: Et accedens Ieſus locutus eſt eis, dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra: eũtes ergo docete oẽs gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: docentes eos ſeruare omnia quçcunque mandaui vobis. &: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſçculi. Paulus Apoſtolus ad Coloſ. capitulo primo, vbi loquens de Chriſto, inquit: Qui eſt ima-

Digitized by Google

go Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipſo condita ſunt vniuerſa in cœlis, & in terra viſibilia, & inuiſibilia, ſiue Throni, ſiue Dominationes, ſiue Pricipes, ſiue Poteſtates: omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt: & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo cõſtant: & ipſe eſt caput corporis eccleſię, qui eſt principium primogenitus ex mortuis: vt ſit in omnibus ipſe primatum tenẽs &c. Item idem Apoſtolus ad Philip. c. ii. Hoc enim ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu: qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eẽ ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens in ſimilitudinem hominum, factus obediẽs vſque ad mortem: mortem autem Crucis: ꝓpter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſupra omne nomen: vt In nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & Infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris &c. Cum autem hęc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus, & certus fuit Meſſias.

¶ Quòd populus ad fidem Chriſti venturus alio vocaretur nomine: hoc eſt nõ Iſraelitico vt prius, ſed Chriſtiano. Cap. XCIIII.

NOuam religionem nouo appellari nomine iuſtũ, & cõueniens eſt: quod Eſaias Propheta diuinus in infraſcriptis capitibus non obſcure indicat. In primis capitulo. lxii. inquit: Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os domini nominauit. Et ſi nonnulli, & maxime Iudęi, opinentur in hoc capite tractari de proſperitate Iudæorum de Babylonica captiuitate redeuntium, dicentes ꝑ ea verba: Donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, intelligi Cyrum Regem, qui fecit iuſtitiam liberando Iudęos à ſeruitute, & ſaluandos eos: tamen errore decipiuntur: quia multa illi obſtant interpretationi: & in primis illa verba: Et eris corona gloriæ: quod ipſi de ſacerdotali, & regia exponunt dignitate: cum id Iudęis eo maxime tempore non cõtigerit: nam Reges in ea nõ habuerũt reuerſione, ſed Duces: nec etiam poſt ipſam reuerſionem vſque ad Ariſtobolum Hircani filium: qui primus ſibi diadema impoſuit poſt quadringentos octuaginta vnum annos, & tres menſes: ex quo de ipſa captiuitate Babylonica populus liberatus ad propria remeauit: vt narrat Ioſephus libro tertiodecimo Antiquitatis Iudaicæ capitulo vigeſimoprimo. Sacerdotalis etiam dignitas ſacra vnctione (vt prius) non inſtituebatur: cum ea in primi templi deſtructione defecerit. Obſtant inſuper hęc alia verba: Si dedero triticum tuum vltra cibum inimicis tuis: quæ de ſacramento altaris mentionem faciunt: vt infra libro octauo, capitulo vndecimo oſtendetur. Item cum poſt ipſam reuerſionem à Babylone Iudęi Perſarum Regibus tributũ perſoluerent: poſtea Gręcorum: & poſtea Romanorum, non proſperitatem eos habuiſſe veraciter dici poteſt, ſed quandam potius ſeruitutem. Rabi autem Salomon, & nonnulli alii Hebræi contenta in hoc capite ad proſperitatem illam adaptãt: quam Meſſiæ tempore ſibi futuram expectant: quæ Rabinorum ſententia ſatis cõuenit cum nonnullis Thalmudiſtis, qui in Bereſid raba de hac diſputarunt proſperitate. Ibi enim cum Rabi Oſua filius Leui dixiſſet: ꝙ Iſrael in virgine conſolatus eſt, allegando Hieremiam capitulo trigeſimoprimo: Rabi Anna nomine Rabi Iddi, ſubdit: Hic eſt Rex Meſſias, de quo Dauid prophetauit Pſalm. ſecundo: Ego hodie genui te, ſubiunxit & Eſaias capitulo ſexageſimoſecundo: Propter Sion non tacebo: & propter Hieruſalem non quieſcam: donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, & Saluator eius vt lampas accendatur: vt ſuperius copioſius dictum fuit libro ſecundo, capitulo decimoquinto. Hoc igitur ſtante fundamento, etiam iuxta Hebræorum ſententiam (prout ſupra dicitur) in hoc capite tractatur de Rege Meſſia: quem nos Chriſtiani veniſſe fatemur: immo ſuperius libro quinto iamdiu veniſſe probauimus. Dicitur inquam in hoc capitulo contineri proſperitatem eccleſiæ Chriſtianorum. ſic enim

inquit

Digitized by Google

inquit ipſe Propheta dirigens ſermonem ſuum ad Chriſtianorum eccleſiam: Et vocabitur tibi nomen nouum: hoc eſt vocaberis eccleſia Chriſtianorum, vbi prius vocabaris Synagoga Iudæorum. & ſequitur Propheta: Quod os domini nominauit: quod.ſ. nomen dominus ore ſuo nominauit, pro nominabit: vtens præterito pro futuro, ꝓpter rei certitudinem. Vbi autem dominus ore ſuo nominauerit, cõſtat Matthęi cap.xvi. vbi Saluator noſter, qui Deus eſt (vt ſupra lib.iii. probatum extitit) inquit: Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo eccleſiam meam. Petra autem erat Chriſtus, vt ait Apoſtolus prima ad Corinthios cap.x. Sed quoniã Iudæi ex aliquibus in hoc capitulo contentis, nõnulla opponunt: hęc cum reſponſione, & ſolutione videto lib. vii. Oppoſitione. viii. Eſaias itidẽ cap.lxv. hoc idem aliis verbis prędixit, dicens: Educam de Iacob ſemen, & de Iuda poſſidentẽ mõtes meos: & hęreditabũt eam electi mei: & ſerui mei habitabunt ibi: quod proprie intelligitur ad literam de Apoſtolis, & aliis de Iudaiſmo credentibus, qui erãt de ſemine Iacob, & de Iuda, de qua Tribu natus eſt Chriſtus ſm̃ carnem, quos dicit poſſeſſuros montes ſuos: per quos montes eccleſiam denotat: ſcilicet militantem primo, & ſucceſſiue triumphantem. & magis infra inquit etiam de illis, qui Chriſto non adhęrebunt, & receſſuri eſſent ab eo. de fidelibus inquit: Ecce ſerui mei lætabuntur. & de receſſuris inq̃t: Et vos erubeſcetis. In quibus verbis, & nonnullis aliis ibi interpoſitis ponit differentiam inter ſeruos Dei, & Chriſto adhęrentes: & eos, qui Chriſto aduerſarentur, & contradicerent: vt oſtendat: ꝙ huiuſmodi ſerui Dei non nominabuntur ſicut prius: ſcilicet Iſrael, ſed alio nomine: & ꝙ nomen Iſrael quodammodo quaſi execrabile remaneret, ſubdit in eodem contextu alloquens perfidis à Chriſto recedentibus, dicens: Et dimittetis nomen veſtrum in iuramentum electis meis. & ſequitur: Et interficiet te dominus, & ſeruos ſuos vocabit alio nomine. Ex qua litera manifeſte habetur: ꝙ Iſraelitici ſm̃ carnem à Chriſto recedentes, ſiue ei nõ adhærentes, debebant ſuum dimittere nomen: ſcilicet Iſrael. In iuramentum: ſcilicet execrationis electis meis. Electis meis: idest Chriſtianis, q aliquando iurant execratorie: hoc ſcilicet modo: ſi hoc feci moriar: vel infeliciter viuam, ſicut Iudæus. Et ſic nomen Iſrael remanet poſt Chriſtum in iuramento execratorio: ſicut Numeri cap.v. Vxori de zelotypia accuſatæ dicitur à ſacerdote: Det tibi dominus in maledictionem, & exemplum in populo tuo. Et ſic manet nomen Iſraelis poſt Chriſtum in maledictionem execratoriam. & ſequitur Propheta: Et iterficiet te dominus Deus. Quod (vt inquiunt aliqui) adimpletum fuit per Romanos deſtruentes templum, & perſonas: ſed non bene conuenit cum pręcedentibus: ſemper enim loquitur hic in plurali numero cum illis à Chriſto deuiantibus: & ideo hęc particula, Interficiet te dominus, referenda eſt ad nomen Iſraelis. de quo ſtatim dixerat: Et dimittetis nomẽ veſtrum in iuramentum: cui nomini Propheta alloquens dicit: Interficiet te dominus.

Nomen enim alicuius, ſicut dicitur viuere per bonam, & glorioſam famam: ſic è contra dicitur mori per infamiam, ſiue ignominiã: ſicut dicitur Pſalmo quadrageſimo: Quando morietur, & peribit nomen eius? Et demonſtrato opprobrio nominis Iſraelitici: vt ſupra dictum eſt, ſtatim ſubdit: ꝙ ſerui domini: ſcilicet fideles, vocauit nomine alio: quia in prima Chriſti eccleſia, Diſcipuli Chriſti, iuxta illud Eſaię capitulo quinquageſimoquarto: Vniuerſos filios tuos doctos à Deo: quoniam omnes illi fuerũt ab ipſo Chriſto Deo immediate docti: non ſicut in vetere lege, in qua fideles docebãtur à Deo mediante Moyſe, vel Ioſue, ſiue Prophetis: propterea iam defunctis pro maiori parte illis Apoſtolis, & Diſcipulis, qui primitus à Deo docti fuerunt, vt dictum eſt, fideles vocati ſunt à Chriſto Chriſtiani, ſiue à chriſmate, quod vnctionem gratiæ deſignat, per quam populus Dei diſcernitur proprie à non populo Dei. Militat etiam efficax ratio: ꝙ Chriſtiani à

Chriſto denominentur: à quo per fidem, & operum bonorũ imitationem deſcēderunt, cum Chriſtus in perfectione, & dignitate omnes præexcellat Patriarchas: vt patet Eſaiæ cap. lii. Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde. Quæ verba per interpretationem Chaldaicam ſic declarantur: ꝙ Meſſias Rex debet exaltari plusꝗ Abraã, eleuari plusꝗ Moyſes, & ſublimari plusꝗ omnes Angeli: vt pluries dictum eſt. Cũ igitur perfectio, & dignitas Chriſti tantopere, non ſolum omnes excedat mortales, ſed etiam Angelos: non ſolum conueniens, ſed etiam iuſtum, & debitum: ꝙ fidelium ſuorum denominatio potius ab eo, tanꝗ à maiore, & digniore deriuetur, atq; nominetur, ꝗ ab Abraã, Moyſe, Iacob, ſiue Iſrael, vel alio quoꝗ. Quod ita factum eſſe declarat Ioſephus Hebræus hiſtoricus libro decimooctauo Iudaicæ Antiquitatis, capitulo nono, dum de ipſo Ieſu Chriſto loqueretur, ſic in calce inquit: Sed & in hodiernũ Chriſtianorum, qui ab ipſo denuncupati ſunt, & nomen perſeuerat, & genus, vt ſupra copioſius demonſtratum eſt capitulo ſeptuageſimonono huius ſexti libri de reſurrectione Chriſti: quamobrem tam auctoritate, ꝗ ratione Chriſti fideles merito, & conuenienter ab ipſo Chriſto potius, ꝗ ab alio deriuari, & denominari debebant: & ſic ab eo denominati ſunt: vt teſtat̃ Ioſephus.

Oppoſitio. Si vero Iudæorum aliquis opponeret hæc de Iudaico populo Chriſto contemporaneo intelligi non poſſe: ſed forte de populo primi templi: cum hæc obſtent verba Prophetæ: Et vos qui reliquiſtis dominum, & obliti eſtis nomen ſanctum meum, qui ponitis fortunæ menſam. ex quibus verbis percipitur eos fuiſſe idolatras. Et quia in ſecũdo templo Iudæos idolatraſſe non legitur, ideo de eis intellexit Propheta, qui idolatriæ inſeruiebant.

Reſponſio. Reſpondetur. Licet non ſic aperte, & manifeſte in templo ſecundo idolatratum fuerit, tamen etiam in eo poſitum fuit abominãdum idolum per Antiochum: vt in libris Machabæorum legitur. Et aurea aquila affixa fuit templo per Herodem: & Scribæ, & Phariſæi fuerunt pluries à Saluatore noſtro publice reprehenſi: quòd ſuis falſis traditionibus legem diuinam violarent: vt in noſtris patet Euangeliis. Item quamplures Iudæi, immo Iudæorum ſocietates ſecrete in hortis, vbi Gentiles idolis ſacrificabant, ſe cum ipſis Gentilibus ſociabãt: vt ſi illa carne idolis immolata veſcerentur: vt Eſaiæ capitulo ſexageſimoquinto. immo ſacrificatũ fuit etiam idolis in ipſo templo per Antiochum: vt legitur primo Machabæorum capitulo primo. Sed præſuppoſito etiam ꝙ in ſecundo templo, & toto tempore eius nunquam per Iudæos idolatratum fuiſſet, Propheta hoc in loco exprobrat Iudæis non ſolum peccata ſua: ſed etiam patrum, & anteceſſorum ſuorum his verbis: Non tacebo: ſed reddam, & retribuam in ſinu eorum iniquitates veſtras: & iniquitates patrũ veſtrorum ſimul, dicit dominus. Igitur hæc non obſtante Iudæorum Oppoſitione, quæ ſuperius dicta ſunt in ſua perſtant firmitate, & in ſuo robore pſeuerant, & manent.

Eſdras ſimiliter libro tertio, capitulo primo, hoc ipſum approbat his verbis: Quid tibi faciam Iacob? noluiſti obedire Iuda: transferam me ad alias gentes: & dabo eis nomen meum: vt cuſtodiant legitima mea. Dabo eis, inquit, nomen meum: quia Chriſtiani à Chriſto Deo denominati ſunt. Si autem aliquis opponeret, tertium Eſdræ librum inter canonicas ſcripturas non eſſe computatum, ſed inter Apocryphas, reſponderem, In Decretis in principio vbi ex determinatione patrum numerantur, ſiue deſcribuntur ſcripturæ canonicæ, inuenies opuſcula Eſdræ inter ſcripturas canonicas computari, nulla facta exceptione, ex quo omnia Eſdræ opuſcula videntur eſſe canonica. Verum Beatus Hieronymus in Prologo Galeato: qui libris Regum anteponitur: in quo Prologo omnes ſacræ ſcripturæ libros cōnumerat, certo tamen ordine, de Eſdra ſic iqt: Octauus Eſdras, qui & ipſe ſimiliter apud Græcos, & Latinos in duos libros diuiſus eſt: quaſi excludere velit tertium librum. Quod autem

tem

Digitized by Google

tem dixit eum eſſe octauum, hęc fuit ratio: qa librorum, quos Hagiographa nominat: id eſt ſacra ſcriptura: Hagios nanq; Grȩce ſanctus, vel ſancta dicitur, Grapha vero ſcriptura: ipſe Eſdras eſt octauus. Apocrypha ſecreta ſcripturæ ſunt, quarum occulta eſt origo, nec patens patribus. In quibus Apocryphis, & ſi aliqua inueniatur veritas, tamen propter multa falſa, nulla eſt in eis canonica veritas: quę recte à prudentibus indicuntur non eſſe eorum credenda, quibus aſcribũtur. Beatus Auguſtinus: Verum vbi iſta Apocrypha cum canonicis ſcripturis aſſociata fidem faciunt: ſed ipſa ſola non. Cum autem in hoc capitulo, alia adduxerim teſtimonia, q̃ Eſdræ ad hanc ſententiam probandam, & quidem ex ſcripturis canonicis, & veridicis, igitur & fidem cum illis facit. Cum autem hęc alia conditio Meſſię Regi conueniat, igitur Chriſtus Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quòd in lege noua Chriſti nouus ſacrificandi ritus, & modus ſeruandus eſſet, & ſic vetus mutaref. Cap. XCV.

CVm veteris legis ſacrificia ſine ſanguinis effuſione nõ fierent: ex animalibus enim imolatis fiebant: ad præfigurandam. ſ. ipſius Chriſti paſſionem: æquum equidem fuit, immo neceſſarium, vt mortuo Chriſto, & reſuſcitato, & ſic adimpleto ipſius figurę myſterio, propter quod ea inſtituta fuerant ſacrificia: vt ipſa quoq; ceſſarent ſacrificia, & omnino euacuarentur, non ſolum opportunũ, ſed etiam neceſſarium fuit: vt ſupius probatum eſt capitulo octuageſimoquinto huius ſexti libri. & partim libro quarto. Ait enim Eſaias capitulo primo: Holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorũ, & hircorum nolui. Ibi inqt Gloſa: Si nunq̃ dominus voluit ſacrificium: quare ergo præcepit? Reſpondet Chryſoſtomus: Nõ eſt mirum ſi placatus retractauit, quod præceperat iratus. Item Eſaias ibidem: Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi. Ideo enim pręcepit dominus, vt ſibi offerent huiuſmodi ſacrificia: ne idolis ea offerrent: vt Leuitici capitulo decimoſeptimo: Adolebit ſacerdos adipem in odorem ſuauitatis domino: & nequaq̃ imolabunt hoſtias ſuas Dęmonibus. Vnde Beatus Hieronymus ad pręmemoratam Gloſam reſpondet: Noluit inquam, intelligendum eſt, ꝙ nõ voluit, ſimpliciter: ſed ſecundario: non enim voluit ipſa ſacrificia: ſed offerentiũ deuotionem. Qua de re Beatus Auguſtinus inquit: Nunq̃ in odoribus ſacrificiorum delectatus eſt dominus, niſi in fide, deuotione, & deſiderio offerentium. Qđ verum eſſe ꝯſtat Gen. cap. iiii. vbi dicitur: Et reſpexit dominus ad Abel, & ad munera eius. primo dixit, Ad Abel: hoc eſt ad deuotionem, & deſiderium ſuum. poſtea vero, Ad munera. Et notandum eſt: ꝙ tranſlatio Theodotionis hoc in loco ſic habet: Et inflammauit Deus ſuper Abel: quia per ignem immiſſum cœlitus à Deo ꝯſumpta fuerunt munera Abel, in ſignum, ꝙ Deo placuiſſent: & non ſic munera Cain. Cum igitur Saluator noſter, qui in hunc mundum venerat, vt ſua paſſione nos redimeret, videret tempus ipſius ſuæ paſſionis iſtare, priuſq̃ pateretur, cum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo: in fidem, ꝙ eos diligeret, oſtendit. fecit enim cum Diſcipulis ſuis cœnam: in qua omnia Chriſtianę religionis, & fidei inſtituit ſacramenta: & maxime præclariſſimum illud, & memoriale corporis ſui, & ſanguinis, quod ex pane, & vino conſecratur: quodq; in eius fieri commemorationem ſuis mandauit Diſcipulis: vt etiã ſuperius dictum fuit capitulo quadrageſimoquinto, vbi de ipſa cœna tractatum fuit. Sed quoniam de hoc nouo ſacrificio infra libro octauo, capitulo vndecimo, latius diſputandum eſt: ideo hoc in loco, cum ad reliqua feſtinãdum ſit, vno tantum Malachię Vaticinio contenti erimus. inquit enim ipſe Malachias capitulo primo, immo ipſe Deus inquit: Nõ eſt mihi voluntas in vobis, dicit dominus exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum, magnum eſt nomen meũ in gẽtibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. In

Digitized by Google

quibus verbis Propheta primo veteris legis, & ſacrificii oſtēdit ceſſationem. Item Ab ortu Solis vſq; ad occaſum: per quæ verba totus terrarum deſignatur orbis: & ſic omnes totius terrarum orbis gentes ad Chriſti fidem venturas eſſe prædixit. Et demū: In omni loco ſummo Deo mundum fieri debere ſacrificium: quod de Iudæorum ſacrificio minime intelligi poteſt: tum quoniam illud extra templum Hieroſolymitanum fieri non poteſt: vt Deuteronomii cap. xii. tum etiā, quoniā ſacrificia Iudæorum munda eſſe non poterant, ꝓpter ſanguinem, ignem, & fumū. Mutatus eſt igitur ſacrificandi modus ex animalibus brutis in ſacrificium panis, & vini: quod ſacrificium eſt mundiſſimum: vt inquit Propheta. In quibus verbis innuere videtur Vates iſte, ſacrificium Iudæorum non fuiſſe mundum. hoc illud eſt quod prædicitur Gen. cap. xiiii. Sacrificium ſm ordinem Melchiſedech. de quo copioſius dicendum eſt infra libro octauo, capitulo vndecimo. Et Apoſtolus etiam de hoc ipſo ſacrificio quamplura dixit in ſua ad Hebræcs. c. vii. & viii.

Oppoſitio. Opponit Iudæus, dicens: Quomodo poteſt vnum tantum ſacrificium: hoc eſt vnico tantū modo celebratum: ſicut eſt ſacrificium veſtrum panis, & vini, tot diuerſis perſonis, & in multiplicibus, & variis caſibus ad plenum ſatisfacere: cum in lege Moyſis, licet quāplurima eſſent ſacrificiorum genera, & quidem varia, & diuerſa, tamen vix ſufficerent? Nam ſi homo offerebat domino munera: hæc eſſe non poterant, niſi ex bobus, vel pecoribus: id eſt agnis, vel hœdis: ſi vero ex auibus: aut turtures erant, aut pulli columbarum: ſi vero non homo: ſed anima offerebat munus Deo, ex ſimila offerebat panes azimos coctos in clibano: vel certe ſimilam ex ſartagine in oleo conſperſam: aut ex craticula oleo nihilominus ſubactam. Sub animæ nanq; appellatione varia hic continentur peccatorum genera: pro quibus expiandis huiuſmodi fiebant ſacrificia: vtputa peccatū per ignorantiam, vel per malitiam, ſeu pro peccatis non voluntariis &c. Edocemur infra per nihil fermentatum oportere offerri ad altare Dei: neq; mellis quicquam ſacrificiis admiſceri, ſed ſale ſaliri omne ſacrificium, vel munus. De ſacrificiis ſalutaribus primo ex bobus: ſecūdo ex ouibus, ſiue i agnis, ſiue in hœdis, vel fœminas offerre, vel mares, & nihil pręter hęc animalia decernit in ſacrificiis ſalutaribus: ſi vero ſacrificium offeraꝛ primitiarum: de primitiis frugum: vt ſimila ſit recēs: id eſt noua: igni quoq; eam teneri vult: & medio fractam eſſe, ne multum minutatum ſit, quia primitiæ ſunt: & bene purgata ſit: oleum quoq;, & thus vt imponantur ſuper eam, & ſic offeratur. Poſt hæc per diuerſas itur, variaſq; perſonas: vt ſi Pontifex ſit qui peccauerit, an Synagoga, vel Princeps, aut vna tantum anima: quia iuxta perſonarum qualitatem, & quantitatem variantur ſacrificia: ſed vnum tantum ſacrificium, & vno, eodemq; modo celebratum, non poteſt tot, & tantis ſufficere caſibus, & quidem diuerſis. Reſponſio. Reſpondetur. Licet Chriſtiani vnum tantum habeant ſacrificium: in quo Ieſus Chriſtus Deus, & homo continetur: vt infra probabitur libro octauo, capitulo vndecimo: tamen ipſum ſolum ſacrificiū ex Deitate in eo contenta ad quæcunq; omnia impetranda, licet plurima ſint, & diuerſa, idoneum eſt, & ſufficientiſſimū quęcūq; ſint illa. Beatus Ambroſius i ſermone: Oportet ergo nos eſſe ſanctitate puros, mundos pudicitia, nitidos honeſtate: vt quo diem feſtum aduenire propinquius cernimus, accuratius incedamus. Si enim mulierculę ſolent aliquas ferias ſuſcepturę, maculas veſtium ſuarum aqua diluere: cur nō magis nos excepturi Natalem domini, maculas animaꝝ noſtrarum fletibus abluamus? & illæ qdem ſi adeo infectę res cellulę ſordibus extiterint, ꝙ maculam ſola aqua nō purgat, addunt molliciem olei, ſaponis etiam acrimoniam: nos quoq; ſi tam graue peccatū fuerit, vt minime ſolis fletibus abluatur, addamus miſericordiæ oleum, acrimoniamq; ieiunii: nullum enim tam graue delictum eſt: qđ non purgetur abſtinentia, eleemoſyniſq; extinguaꝛ. Ait enim

Sanctus

ſanctus Propheta: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna extiguit peccatū. Magna ergo eſt eleemoſyna, quæ ardentium criminum globos beneuolentię ſuę fonte refrigerat: & quodam irriguo largitatis obruit incēdia delictorum: vt quāuis offenſus Deus, q̃uis criminibus ꝓuocatus, cogatur liberare eleemoſynis, quē diſpoſuerat punire peccatis. Cogit enim à nobis quodāmodo, dum compellitur pro actibus noſtris mutare ſententiam: & in vno, eodemq; homine nunc ſeueritate iudicis ꝓmoueri: nunc patris pietate blādiri. Pater enim nobis Deus eſt, cum bene agimus: iudex noſter eſt, cum peccamus. Compellitur ergo operibus noſtris dominus vt nobis miſericordiam ſuam largiatur: atq; ideo ipſe in Euangelio ſancto dicit: A' diebus Ioannis baptiſtæ Regnum cœlorum cogitur: quæ ſententia quem intellectum habeat, vide ſuperius in hoc lib. vi. cap. xli. in Reſponſione ad Oppoſitionem: ꝙ Meſſias debebat ſuos violenter trahere. Verum orationes, ſiue preces eccleſiæ noſtræ multæ, & variæ ſunt, ſm varias huius mundi aduerſitates nos prementes. Primo pro eccleſia Dei manutenenda, & ꝯſeruanda in vnitate pacis, amoris, & concordiæ: pro Papa noſtro, & ꝑ toto clero, ac ꝑ populo ſancto Dei: pro ſalute viuorum: pro īfirmis, & defunctis: pro itinerātibus, & nauigantibus: pro carnis tentatione: pro peccatis delendis: ad petendas virtutes, Spem, Fidem, Charitatem, Humilitatem, & quæcunq; alia nobis opportuna, vel neceſſaria ad ſeruiendum Deo, vel ad vitę noſtrę ſuſtentationem: vt ſunt pluuię temporaneę, aeris ſerenitas, & alia huiuſmodi multa. E' conuerſo etiam pro amouēdis à nobis quibuſcunq; nobis aduerſantibus, & impedientibus: vt ſunt ſterilitates, fames: ad repellendas malas cogitationes, tribulationes, hoſtium bella, aerem peſtiferū, & pro aliis quibuſcunq; nobis aduerſantibus. Habemus inſuper apud Deum nos Chriſtiani duos optimos itercesſores: vt inquit Bernardus in Sermone: Securum igit habes acceſſum Chriſtiane ad Deū: quia habes matrem ante filium: & filium

Finus Ferrarieñ.

ante patrem: mater oſtendit filio pectus, & vbera: & filius oſtendit patri latus, & vulnera: ibi nulla poteſt eſſe repulſa, vbi ſunt tot pietatis inſignia: ſed ad reliqua rñdet tibi Iudęe Origenes Homelia. ii. Leuitici. Si forte dicit Iudęus: Melius agebatur cum antiquis noſtris, q̃ vobiſcum: vbi oblatio diuerſo ritu ſacrificiis & peccantibus venia pręſtabatur. Apud vos autem vno tantū modo venia eſt peccatoꝝ: quę per lauacri gratiam in initiis datur: nulla poſt hęc peccanti miſericordia, nec venia vlla conceditur. Decet quidem diſtrictioris eſſe diſciplinę Chriſtianū: pro quo Chriſtus oblatus eſt. Pro illis oues, hirci, boues iugulabantur, & aues, & ſimilia ꝯſpergebantur: pro te Dei filius iugulatus eſt: & iterum te peccare delectat? Et tamen, ne tibi hæc nō tā erigant animos pro virtute, q̃ pro deſperatione deiiciant: audiſti quanta ſint in lege ſacrificia pro peccatis? audi nunc quantæ ſint remiſſiones peccatorum? In Euangeliis eſt iſta. Prima, qua baptizamur in remiſſionem peccatorum. Secunda remiſſio eſt in paſſione martyrii. Tertia eſt, quę pro eleemoſyna datur. dicit enim Saluator: Veruntamen date eleemoſynam: & ecce omnia munda ſunt vobis. Quarta nobis fit remiſſio peccatorum per hoc, quod & nos remittimus peccata fratribus noſtris. ſic enim dicit ipſe dominus, & Saluator noſter: Quia ſi dimiſeritis fratribus veſtris ex corde peccata ipſorum, & vobis remittet pater veſter peccata veſtra: quod ſi non remiſeritis fratribus veſtris ex corde, nec vobis remittet pater veſter. & ſicut in oratione nos dicere docuit: Remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Matthęi capitulo ſexto. Lucę capitulo vndecimo. Quinta peccatorum remiſſio eſt, cum cōuerterit quis peccatorem ab errore viæ ſuę. Ita enim dicit ſcriptura diuina: Quia qui conuerti fecerit peccatorem ab errore vię ſuę, ſaluat animam eius à morte, & cooperit multitudinem peccatorum. Sexta quoq; fit remiſſio per abundantiā charitatis, ſicut & ipſe dominus dicit: Amen dico tibi remittuntur ei peccata

Lucę capi. xi. Marci capi. xi. & xii. vēdite q̃ poſſidetis, & date eleemoſynam.

multa, quoniam dilexit multum. Et Apoſtolus dicit: Quoniā charitas operit multitudinem peccatorum. Septima, licet dura, & laborioſa per pœnitentiam remiſſio peccatorū, cum lauat peccator in lachrymis ſtratum ſuū: & fiunt ei lachrymę ſuę panis die, ac nocte: & cum non erubeſcit ſacerdoti domini indicare peccatum ſuū, & quęrere medicinam ſm eum, qui ait: Dixi pronūtiabo aduerſum me iniuſtitiā meam domino: & tu remiſiſti impietatem cordis mei. Pſal. xxxi. in quo impletur & illud, quod Iacobus Apoſtolus cap. vlti. dicit: Si quis autem infirmatur, vocet preſbyteros eccleſię, & imponant ei manus, vngentes eum oleo in nomine domini: & oratio fidei ſaluabit infirmum: & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Et tu ergo cum venis ad gratiam baptiſmi, vitulum obtuliſti, qa in morte Chriſti baptizaris: cum vero ad martyrium duceris, hircum obtuliſti, quia auctorem peccati Diabolū iugulaſti: cum vero eleemoſynam feceris, & erga indigentes affectum miſericordię ſolicita pietate dependeris, altare ſacrum hœdis pinguibus oneraſti: nam ſi & corde remiſeris peccatum fratri tuo, & iracūdiæ tumore depoſito mitē intra te, & ſimplicem recollegeris animum, imolaſſe te arietem, vel agnum in ſacrificium obtuliſſe cōfide. Porrò autem ſi diuinis lectionibus inſtructus meditando ſicut columba: & in lege diuina vigilando die, ac nocte ab errore ſuo cōuerteris peccatorem: & abiecta nequitia ad ſimplicitatem eum columbę reuocaueris, atq; adhęrēdo ſanctis feceris eum ſocietatem turturis imitari: par turturum, aut duos pullos columbarū domino obtuliſti: quod ſi illa, quæ ſpe, & fide maior eſt charitas abundauerit in corde tuo: ita vt diligas inimicum tuum: non ſolum ſicut teipſum: ſed ſicut oſtendit ille, qui dicebat: Maiorē hac charitatem nemo habet, q̄ vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis, panes ſimilagineos in charitatis oleo ſubactos, ſine vllo fermento malitiæ, & nequitię in azymis ſinceritatis, & veritatis te obtuliſſe cognoſce. Si autem in amaritudine fletus tui fueris luctu, lachrymis, & lamentatione confectus: ſi carnem tuam maceraueris, & ieiuniis, ac multa abſtinentia aridam feceris, & dixeris: Quia ſicut frixorium confrixa ſunt oſſa mea, tunc ſacrificium ſimilam à ſartagine, vel à craticula obtuliſſe te noueris. Et hoc modo inueneris tu verius, & perfectius, ſm Euangeliū offerre ſacrificia: quę ſm legē iam offerre non poteſt Iſrael. Poſſumus inſuper addere Octauam remiſſionem, quæ fit per indulgentias, quę dantur per Summum Pontificem, & cæteros prælatos eccleſiaſticos: qui ſunt loco Apoſtolorum: & maxime per ipſum Pontificem. Et hoc nobis conſtat per ea, quæ dixit Saluator noſter Ioannis capitulo vigeſimo, quando primitus apparuit eis Diſcipulis, eo die quo à mortuis reſurrexit, vbi dicitur: Hæc cum dixiſſet, inſufflauit, & dicit eis: Accipite ſpiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retēta ſunt. Cum autem hęc alia conditio: q ritus ſacrificādi Deo mutatus ſit, vt ab effectu videtur, & hoc de mandato, & ordine Saluatoris noſtri, dicentis: Hoc facite in meam cōmemorationem: vt Lucę capitulo vigeſimoſecundo, igitur ipſe Saluator noſter verus, & certus fuit Meſſias.

Quòd ex gentibus ad Chriſti fidem venturis ſacerdotes Dei aſſumerent, licet nō eſſent de ſtirpe Aaron, & Leui. Caput XCVI.

Esaias Propheta hanc teſtatur veritatem cap. lxvi. dicēs: Et aſſumam ex eis in ſacerdotes, & leuitas, dicit dominus: quia ſicut cœli noui, & terra noua, quę ego facio ſtare coràm me, dicit dominus Deus: ſic ſtabit ſemen veſtrum, & nomen veſtrum.

Quòd autem ex Gentilibus aſſumendis in ſacerdotes Dei intellexerit Propheta, cōſtat per ea, quæ habentur in Hebræorum Commentariis Exodi capitulo duodecimo ſi. per illud: Hęc eſt religio Phaſę: vbi dicitur à Rabinis: Eadem lex erit indigenę, & colono, qui peregrinatur apud vos. Commentaria addunt ex dictis Rabi Rauanais: Futurum eſt, vt conuerſi de gentibus ſint ſacerdotes domino

mino miniſtrantes. Legitur etiam apud Iudęos i Mechilta: Dixit Rabi Barachias ſuper illo paſſu, de quo dicebat Iob fo/ris: Non remãſit peregrinus: hoc eſt vtiq; ꝙ parati ſunt peregrini: vt tempore Meſſię Dei ſacerdotio fungantur. Sic enim dicitur Eſaię cap. xiiii. Adiungetur aduena ad eos, & adhęrebit domui Iacob. Iſtud autem adhęrere ſacerdotio minime ꝯuenit: ſic nanq; dicit: An qui longe peregrinus legis peritus. Quid ſonat iſtud Deuteronomii cap. x. Amat peregrinũ, & dat ei victum, & veſtitum? Illi autem reſponderunt ei: Noueris ꝙ Iacob pater noſter nil aliud petiit à Deo ſibi dari, Geñ. cap. xxviii. Et dederis mihi panem ad veſcẽdum, & veſtimentum ad induendum: tu ergo, qui nouiſſime veniſti ad nos: nõne vt ſimilis Iacob exiſtas, ꝯtẽtus es, qui primogenitus à Deo vocatus eſt? Verũtamẽ non exiſtimes ꝙ Iacob victum, & veſtitũ dũtaxat à Deo petierit: ſed ſcire te oportet Iacob ipſum dixiſſe, Mihi ꝓmiſit De⁹: ꝙ mecum ſemp erit: & per totum ſęculũ hoc ſemp bonum de me ꝓducturus eſt. Quõ ergo ſciam: ꝙ hoc mihi adimpleri debeat? hoc erit qñ egredientur de me ſacerdotes: qui Dei ſacrificiorũ panẽ comedant, & ſacerdotii veſtibus induantur. Eſaię etiam cap. lvi. Et filios aduenę, qui adhęrent dño, vt colant eum, & diligant nomen eius, vt ſint ei in ſeruos, omnem cuſtodientem ſabbatum, ne polluant illud, & tenentem fœdus meum adducam eos in montẽ ſanctum meũ, & lętificabo eos in domo orationis meæ holocauſta eorũ: & victimę eorũ placebunt mihi ſup altari meo: qa domus mea domus orationis vocabitur cũctis pplis, ait dñs Deus: qui ꝯgregat diſperſos Iſrael. Ad eandem ergo dignitatem in qua erant Iudęi: hoc illud eſt, quod in quadam Hebraica Gloſa dicitur Exodi cap. xii. ſuper illud: Hæc eſt religio Phaſę, eadem lex erit indigenę, & colono, qui peregrinaſ apud vos. Gloſa: Futurum eſt, vt ꝯuerſi de gentibus ſint ſacerdotes dño adminiſtrantes. & ſic Rauanais Iudęus in ſuis ſup Exodo Cõmentariis ſimiliter inquit: & prout etiam dictũ eſt ſupra cap. xxxiiii. huius. vi. libri.

Quod autem hęc alia ꝯditio adimpleta fuerit tempore dñi noſtri Ieſu Chriſti, & ſucceſſiue per Apoſtolos ſuos, & Diſcipulos, patet ex hoc, ꝙ Beatus Clemens, & Beatus Dionyſius, quos Apl'i creauerũt epiſcopos. Itẽ Titus, Timotheus, & Philemon: quos Beatus Paulus Apl's creauit epiſcopos, & alii multi creati fuerunt: & ſimiliter multi creati fuerunt ſacerdotes, & eccleſię Dei miniſtri ob auctoritatẽ habitam à domino: vt demonſtratum eſt ſupra cap. xci. Cum autẽ hęc alia ꝯditio in ipſis Apoſtolis, & in ſucceſſoribus adimpleta ſit, igitur ipſe Ieſus Chriſtus verus, & certus fuit Meſſias.

¶ Quod lex diuina vocareſ teſtamentũ, & quare, & qualiter duo dicuntur teſtamenta: vetus. ſ. & nouum: & ꝙ nouum non eſt aliud à vetere: ſed eius adipletio, & ꝯſũmatio. Cap. XCVII.

CHriſtus à morte ad vitam reſuſcitatus Diſcipulis ſuis iterum ꝯgregatis apparens, Prophetarum arcana patefecit: quę antequam pateretur, intelligi nullo modo poterant: ieccirco Moyſes, & ſucceſſiue reliqui Prophetę legem, quę Iudęis data erat, teſtamentum vocant: quia donec teſtator viuit, eius teſtamentum nec ꝯfirmari poteſt, nec ſciri qd in eo ſcriptũ ſit: clauſum enim eſt, & obſignatum. Quapropter niſi Chriſtus mortem ſuſcepiſſet, aperiri teſtamẽtum: id eſt reuelari, & intelligi myſterium Dei non potuiſſet: vt iquit Apoſtolus ad Hebręos cap. ix. Verum omnis ſacrę paginę ſcriptura in duo teſtamenta diuiſa eſt. Illud, quod aduentũ domini, paſſionemq; antceſſit: id eſt lex, & Prophetę, vetus dicitur: ea vero quę poſt reſurrectionem eius ſcripta ſunt, nouum teſtamentum nominatur. Iudęi vetere vtũtur: nos nouo: ſed tamen diuiſa non ſunt: nec abinuicem diſtinguuntur ſicut omnino ſpecie diuerſa, ſicut diſtinguũtur equus, & bos: ſed ſicut perfectum, & imperfectum in eadem ſpecie: vt puer, & vir. Vnde Apoſtolus ad Galatas capitulo tertio, comparat ſtatum veteris legis ſtatui pueri paruuli exiſtentis ſub pędagogo: ſtatum autem nouę legis ſtatui perfecti viri: qui iam à mani/

Digitized by Google

bus exiuit pædagogi: & amplius ſub eo non eſt. Igitur nouum teſtamentum veteris adimpletio eſt: vt demóſtratum eſt ſuperius. c. iii. huius. vi. libri. Et in vtroq; teſtamento idem teſtator eſt Chriſtus, q ꝓ nobis ſuſcepta morte, nos hæredes æterni Regni fecit, abdicato, & exhæredato pp̃lo Iudæoꝝ: ſicut Hieremias Propheta teſtat̃, cũ loq̃tur talia. c. xxxi. Ecce dies veniẽt, dicit dñs: & feriam domui Iſrl̃, & domui Iuda fœdus nouum: ſiue (iuxta. Lxx. æditionem) teſtamẽtum nouum: vt latius dictum eſt ſupra lib. iiii. c. ix. Nam qđ ait feriturum ſe domui Iuda teſtamẽtum nouum, oſtendit vetus illud, quod ꝑ Moyſem eſt datum, non fuiſſe perfectum. i. ꝙ per Chriſtum dari deberet ꝯſummatum fore: vt etiam probat Apl̃s ad Hebræos. c. viii. Domus aũt Iuda, & Iſrael nõ vtique Iudæos ſignificat, quos abdicauit: ſed nos Chriſtianos, qui ab eo conuocati ex gentibus per mediũ Apl̃orum in illorum locũ, adoptionemq; ſucceſſimus. B. etiã Hieronymus in ꝑfatione ſua in oẽs Epl̃as B. Pauli, hoc ipſum approbat, dicens: Deinde quæritur cur non amplius, q̃ decem Epl̃as ad eccleſias ſcripſerit: decem ſunt enim cum ea, quæ dirigitur ad Hebræos: nam reliquæ quatuor ad Diſcipulos ſpecialiter ſunt porrectæ: vt oſtenderet nouum non diſcrepare à vetere teſtamento: & ſe contra legem non facere Moyſi ad numeꝝ prioꝝ Decalogi mãdatorum ſuas Epl̃as deſtinauit: vt quot ille præceptis à Pharaone inſtituit liberatos: totidem hic Epiſtolis à Diaboli, & idolatriæ ſeruitute edocet acquiſitos: nam & duas Tabulas lapideas duoꝝ teſtamẽtorum figurã habuiſſe viri eruditiſſimi tradiderunt. Et Apl̃s ad Galatas. c. iiii. Scriptum eſt enim qm̃ Abraã duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnũ de libera: ſed qui de ancilla ſm carnem natus eſt, q autem de libera ꝑ repromiſſionem, quæ ſunt per allegoriam dicta. hęc enim ſunt duo teſtamenta: vnũ quidem in mõte Syna in ſeruitutem generans, quæ eſt Agar: Syna enim mons eſt in Arabia, qui coniunctus eſt ei, quę nunc eſt Hieruſalem, & ſeruit cum filiis ſuis. Illa aũt quæ ſurſum eſt Hieruſalẽ, libera eſt: quæ eſt mater noſtra. Nec mirandum eſt, ſi hęc Chriſti myſteria in teſtamento vetere intelligi non poterant: cum ipſa myſteria multis eſſent ænigmatibus tecta, & inuoluta: immo, dicente domino Diſcipulis viuę vocis Oraculo: Ecce aſcendimus Hieroſolymam: & conſũmabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per Prophetas de filio hominis: tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conſpuetur: & poſtquam flagellauerint, occident eum: & die tertia reſurget: & ipſi nihil horum intellexerunt: & erat verbum iſtud abſconditum ab eis: & non intelligebant, quæ dicebantur: vt refert Lucas Euangeliſta. c. xviii. Licet enim dominus ea ſic clare, & aperte pronũtiaſſet, tamen non intellexerunt: tanto peius ea, quæ à Propheta annunciata iamdiu fuerant, quia ænigmaticis inuoluta erãt tegminibus. Quis enim aut ex ſeipſo intelligere vnquam ea potuiſſet? aut cuiuquam perſuaderi potuiſſet de aduentu filii Dei in carnem? & de eius cum hominibus mortalibus habitatione, & conuerſatione? atq; de tot mirabilibus ſignis, & miraculis per eum, & Diſcipulos ſuos virtute tamen Magiſtri ſui faciẽdis: ac etiam de eius morte, & reſurrectione, antequã ipſe in hunc mundum veniſſet, imo ante eius mortem, & reſurrectionem? quoniã & ſi ſancti Prophetę multis in locis ea ſic fieri ꝑdixiſſent: vt in multis huius operis locis oſtenſum eſt: ea tamẽ nullus antequam fierent intelligebat: cum eſſent pro maiori parte cõtra naturalẽ curſum: vnde ex hoc liquidò intelligere poſſumus, diuinam legem iure, & merito teſtamentum appellatam fuiſſe: quia teſtamẽtum niſi poſt teſtatoris mortem aperiri, & intelligi, ac ſciri non poteſt. Oportet igitur vt mors intercedat teſtatoris, vt eius teſtamentum confirmetur, immo non valet dum viuit: vt inquit Apoſtolus ad Hebræos. c. ix. dicens: Vbi enim teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis cõfirmatum eſt: alioquin nondum valet, dũ viuit, qui teſtatus eſt: ibi enim ꝓpulchre hanc diſputat materiam: per quæ omnia

nil aliud

nil aliud inſertur, niſi quòd intelligatur: quia antequam hæc fierent, nec ſciri, nec intelligi poterant, ſaltem ad plenũ. Poſtquam autem facta fuerunt: tum quia res iam in effectu poſita erat: tum maxime: quoniam Chriſtus ipſe poſt eius reſurrectionem, arcana legis, & Prophetarũ ſuis patefecit Diſcipulis: teſte Luca Euangeliſta cap. xxiiii. vbi narrat de duobus illis Diſcipulis eũtibus in Emaus: quibus ipſe Saluator apparuit in via, dum de eo confabularentur: quibus ait: O' ſtulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti ſunt Prophetę: nonne hęc oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriã ſuam? Et incipiens à Moyſe, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis, quæ de ipſo erant. Itẽ eiuſdem Lucæ cap. vltimo: Tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Prophetarum quippe Vaticinia multis latuerunt ſæculis, ſicut etiam Sibyllini verſus de Chriſto verificati. de quibus Lactantius Firmianus libro. iiii. Diuinarum Inſtitutionum. c. xv. ſic inquit: Verum nõ dubito quin illa carmina prioribus temporibus pro delyramento ſint habita, cum ea nemo intelligeret: denuntiabant enim monſtruoſa quædam miracula: quorum nec ratio, nec tempus, nec auctor deſignabatur. Deniq; Erythræa Sibylla fore ait, vt diceretur inſana, & mendax. Ait enim φήσουσι σιβύλλαν μαινομένην ψεύστειραν. ἐπὰν δὲ γένηται τὰ πάντα. Τηνίκα μου μνήμην ποιήσετε, κοὐκ ἔτι μ' οὐδεὶς μαινομένην φήσει με θεοῦ μεγάλοιο προφῆτιν: ideſt dicent, Inſanã Vatem, & mendacem me. Cum autem facta fuerint vniuerſa, tum mei meminerint: neque me iam quiſquam mendacem dicet: ſed Dei magni Prophetem. Latuerũt igitur multis ſæculis: poſtea vero animaduerſa ſunt: quæ Chriſti natiuitas, & paſſio patefecit arcana: & multo plus reſurrectio: ſicut etiam voces Prophetarum, q̃ cum per annos mille quingentos, vel eo amplius lectę fuiſſent à populo Iudæorũ, non tamen itellectę ſunt, niſi poſtquam Chriſtus, & verbo, & operibus interpretatus eſt. Illum enim Prophetæ annũtiauerunt: nec vllo modo poterant quæ illi loquebantur itelligi, niſi fuiſſent vniuerſa completa.

❧ Quòd autem Prophetarum Vaticinia ante Chriſti reſurrectionem intellecta non eſſent, teſtis eſt.

Ioannes Euangeliſta. c. xii. cum deſcriberet Ieſum introeũtem Hieroſolymam, & pueros cum palmis obuiam ſibi veniẽtes, & clamantes: Oſanna &c. in fine ait: Hæc non cognouerũt Diſcipuli eius primum, ſed quando glorificatus eſt Ieſus. Item. c. xx. Tunc ergo introiuit & ille Diſcipulus, qui venerat primus ad monumẽtum, & vidit, & credidit: nondum enim ſciebant ſcripturam, quia oportuit eum à mortuis reſurgere. Lucas etiã. c. xxiiii. O' ſtulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quę locuti ſunt Prophetę: nõne hęc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam? & incipiens à Moyſe, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturas, quæ de ipſo erant. Cum autem hęc alia conditio in ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

❧ Quòd circuncifio carnalis eſſet omnino euacuanda, & eius loco ſuccederet baptiſma Chriſti. Cap. XCVIII.

Circuncifionem carnalem euacuandam, & oĩno ceſſandam eſſe, licet per ea quę ſupius lib. iiii. diximus, cum de ceſſatione Moſaicæ legis diſputauimus, ſatis ſufficiẽter oſtẽderimus: tñ, illis nõ obſtãtibus, et hoc in loco de eius ceſſatione aliqua breuiter perſtringam. Circuncifio nempe carnalis hoiem de ſe ab originali peccato, & à ſeruitute peccati abſoluere non poterat: nec ipſum in gratiam Dei reducere: neq; eũ meritoriũ, & vita æterna dignũ facere. Quod ſic ꝓbatur: Nunq̃ minima, & vilior pars hoīs poteſt eſſe ſufficiens pretiũ ad abſoluẽdũ totum hoiem à ſeruitute, & cõdẽnatione eius peccati, ad qđ totus homo, quo ad corpus, & aĩam obnoxius erat, & obligatus: ſed illa pellicula, quæ incidebatur, & ille modicus ſanguis, q ob illã inciſionẽ effũdebat, erat minima, & viliſſima pars hoīs: maxime reſpectu animę. Igitur nõ

erat ſufficiens pretiū pro toto hoīe: maxime quo ad aīam: & per ꝯſequens non poterat eam à prędicto debito redimere, & liberare. Item totus ille hō erat ad ſeruitutem peccati obligat⁹: & in ira Dei poſitus, quo ad corpus, & aīam: ex ꝯſequenti igitur illa modica pellicula, quę incidebatur: & ille modicus ſanguis, qui ſpargebatur: ita erat illi peccato obnoxius, & in ira Dei conſtitutus, ſicut totus homo: ergo pro totius hoīs peccato non poterat Deo ſatiſfacere: nec eum in gratiā ipſius Dei reducere: nec ipſius Dei iram mitigare, & placare. Oportebat ergo vt illud ꝓtium eſſet ſufficiēs: & Deo gratum, & acceptum: & vt rationalis eſſet hoſtia: vt ꝓ hoībus offerri debuiſſet, & pro rationali peccante mactaref: vt vero à peccato mūdaret hoīem, homo eſſet ſine peccato: & eſſet etiam maior hoīe, ac poteſtate polleret: vt humanitate mori, & iuſtitia, ac poteſtate mundare potuiſſet. Sed aduertendum eſt: ꝙ circunciſio non fuit data in ꝓtium pro peccato: ſed in ſignum pretii, & pacti: ſiue in ſignum fœderis. Prima pars ex hoc patet: quia ipſa circunciſio nō cōtinebat pretiū paſſionis Chriſti: nec erat manuale inſtrumentum ad ſanctificandū hoīem, nec ad gratiam cōferendam: nec etiam procedebat, ſiue fluebat, & emanabat à paſſione Chriſti: ſed figurabat tātū paſſionem ipſam: vt ſupra lib. iiii. demonſtratum eſt. Secunda aūt pars probatur ꝑ ea, quæ dicuntur Geñ. c. xvii. vbi dn̄s inquit Abraæ: Ponā pactū meum inter me, & te &c. Circuncidetis carnem præputii veſtri: vt ſit ſignum fœderis inter me, & vos &c. Propter quæ verba inquit Apoſtolus ad Rom. cap. iiii. & ad Gala. c. iii. ꝙ Abraam non accepit circunciſionē ad iuſtificationem, & gratiam: quia iam ante ī pręputio per fidem fuerat iuſtificatus: ſed accepit eam in ſignaculum fidei, & in ſignum fœderis futuri. Ad cuius itellectū notandum eſt: quod illa circunciſio qntuplex ſortiebatur ſignum. Primo ſignū diſtinctiuum: eo ꝙ illum diſtingueret populum per tale carnalis circunciſionis ſignum à cæteris nationibus: qa ſolus ille Iudaicus ppl's gerebat circunciſionem in carne. Secundo erat eis ſignum figuratiuum: quia figurabat paſſionem Chriſti futuram: & hoc per illius modici ſanguinis effuſionem: & figurabat, & ſignificabat abſciſſionem præputii cordis: prout īferius declarabitur: & ſic figurabatur abſciſſio peccatorum per abſciſſionem illius pelliculę. Tertio ſignificabat quoddā cenſuale tributum. Quarto ſignificabat fidem conferentis, & recipientis, quam habebant in Chriſto futuro. Quinto, & vltimo ſignificabat pretium per Chriſtum in Cruce ſoluendum. & ſic erat ſignum fœderis, & pacti, & ſignum pretii futuri.

Quod autem ſignum illud, eſſet ſignū fœderis, & pacti, nempe ſimile erat fœderi, & pacto bellatoꝝ, & negociatoꝝ quod obſeruant inter ſe: exempli gratia. Quandoq; enim accidit ꝙ in bello vnus miles alium capit militem: qui quidem captus iure belli, efficitur capiētis ſeruus, ex quo pecunia redimendus eſt. Sed interdū inter eos tale accidit pactum: ſcilicet ꝙ ille, qui redimendus eſt, promittit victori ſub fide, & pacto dare pecuniam, & pretium redemptionis ſuę in tali tempore futuro, ſed de pręſenti dat ſibi annulum, aut chirographum manu ſua ſcriptum, in ſignū fœderis, & pretii futuri ſoluendi: & ſic victor eum liberum abire permittit. Tunc manifeſtum eſt: ꝙ ille annulus traditus, ſiue ille chirographus non fuit ſolidum pretium redēptionis illius militis captiui: ſed ſignum fœderis, & futuri pretii ſoluendi vigore, & virtute promiſſionis iam factę. Item quandoq; accidit: ꝙ vnus mercator emit ab altero equum, vel merces aliquas, & illico ſibi tradit vnum ducatum pro parte pretii, vel nomine arrę: vt vēditio rata ſit, & firma: & illico equū, vel merces emptas accipit, promittens ītra menſem, vel annum reſiduum pretii ſe ſoluturum. Tūc manifeſtum eſt: ꝙ nec emptor dedit, nec venditor accepit illū ducatum in ſolidum pretium: ſed in ſignum fœderis, & in ſignum pretii ſoluendi in tpe ſtatuto, & conuēto. Ita ergo pariter in propoſito dicēdum eſt: Quod cum totus homo, quo ad corpus, & aīam propter peccatum eſſet ad mortem, & ſeruitutem

Digitized by Google

uirtutem æternam condemnatus,& in po teſtate Diaboli detētus:oportebat ipſum iuſto,& ſufficienti pretio redimi:quod q̄ dē pretium,quia totū genus humanū de bebat redimere:ideo oportebat vt exce deret in valore, & dignitate totū genus humanum ſimul,& eſſet purum,& natu raliter ab omni peccato liberum, & ſum mo Deo ex ſe gratum,& acceptū. Sed ta le pretium nō poterat eſſe aliud,niſi paſ ſio Ieſu Chriſti: vt ex verbis B. Gregorii oſtendimus ſupra in hoc.vi.lib.c.xli.igi tur nullum aliud pretiū erat ſufficiens. Sed q̄m miſericors Deus ab initio ſtatue rat redimere hoīem per Chriſtum,& ei⁹ paſſionem, ideo fecit pactum, & fœdus cum Abraā,& ſemine eius: vt in ſignum fœderis, & pretii futuri per Chriſtum in Cruce ſoluendi circūcideret ſe,& omnes poſteriores,& deſcendentes ſuos: & de pñti daret, & offerret ipſi Deo illam cir cunciſionem in ſignum pretii futuri per Chriſtum ſoluendi in Cruce: vnde ſicut miles non dimittit, & liberat captiuū in virtute chirographi:nec venditor tradit equum,vel merces venditas in virtute il lius ducati ſibi dati in ſignum, ſiue in ar ram,vel nomine arræ,ſed ī virtute fidei, quia promittit ſoluere in tempore ſtatu to:ita Deus non remittebat peccatum in virtute circūciſionis:ſed in virtute fidei, ſub qua illa dabatur circunciſio. & ideo ait Apoſtolus: Quòd illa circunciſio nō erat niſi ſignaculum illius fidei, & fœde ris,quia per talem obedientiam oſtende bant fidem, quam habebant antiqui de Chriſto, & de eius paſſione: & ſic ſub tali fœdere,& pacto illo filii Abrææ libe rabantur,& abſoluebantur à peccato. Ex quibus patet: ꝙ Deus non acceptabat il lam pelliculam,quę abſcindebatur: nec illum modicum ſanguinem,qui effunde batur in ſolidum,& ſufficiens pretiū pro illorum redemptione:ſed in ſolum ſignū pretii futuri ſoluendi per Chriſtum. Et ſi militer patres,& fideles veteris teſtamen ti non dabāt illam pelliculam,& ſangui nem circunciſionis in ſolidum pretiū ꝓ peccato ſuo:ſed in ſignum futuri pretii, inquantum promittebant,& proteſtabā tur ſoluere ī Chriſto capite ſuo,& Redē ptore vltimo:& ſub tali pacto, & fœdere abſoluebantur,& redimebantur de præ ſenti: ſed ſemper remanebant debitores in Chriſto. Et hoc fuit pactum,& fœdus, ſub quo Abraam accepit circunciſionem pro ſe,& ſemine ſuo:& ſic ad hūc ſenſum ſonant hęc Omnipotentis Dei verba: vi delicet:Hoc eſt pactum meum,quod ob ſeruabitis inter vos, & ſemen tuum poſt te. Circuncidetur ex vobis omne maſcu linum,& circuncidetis carnem præputii veſtri:vt ſit ſignum fœderis inter me, & vos:& ita maſculus,cuius caro circunciſa non fuerit,peribit anima illa de populo ſuo:quia pactum meū irritum fecit:quod intelligitur, quia irritum fecit pactū Dei, quando Adam vetitū pomū comedens peccauit diuinū tranſgrediendo manda tum. Vñ ex p̄dictis ēt ꝯſtat circunciſionis mandatū multo ante legē Moyſis datū fuiſſe. In lege vero Moyſis ipſum manda tum nō nouiter datū fuiſſe cōſtat: ſed ad ditum,vel repetitū. Et licet ipſa circūciſio data fuerit per.430.annos ante legē Mo ſaicam:fuit tñ in ipſa lege Moſaica inter nonnulla alia legalia data,& repetita Le uitici duodecimo capitulo, ſub his ver bis:Et die octauo circuncidetur infantu lus:quapropter in ipſa lege Moſaica cir cunciſio erat tanquam mandatū cerimo niale:qa in Tabulis lapideis,vbi erat De calogus,ſcriptum nō erat. Non eſt enim inconueniens, vt manente fide Abrææ, eius ſignum ceſſaret, ſi cauſa ſubſit ratio nalis:cum iuſtitia Abraę nō in ſigno cir cunciſionis data fuerit: ſed in fide,& ſic ſemini eius,vt ſupra demonſtratū eſt. Ceſ ſare vero debuit poſt aduentum Meſſiæ eadem cauſa,qua cerimonialia Moſaicæ legis ceſſauerunt. Manifeſtum eſt enim præceptum de circunciſione nō eſſe mo rale,cum de dictamine naturalis rationis non ſit, quòd homo circuncidat ſe in ſi gnum veræ fidei: aliàs iuſti, qui præceſ ſerunt Abraam fuiſſent rei:vt Abel, Noe &c. Sed aduertendum eſt:ꝙ eo, quia bo na per Saluatorem noſtrum nobis pro miſſa,ſunt ſpiritualia: vt ſupra capitulo quadrageſimoprimo pręſentis.vi.lib.de

claratum eſt: ſic etiam circunciſio in lege Chriſti non ceſſauit in totum: quia loco circunciſionis corporalis, quæ ſolum ceri monialis erat, nullam ſpiritualem partu riens vtilitatem, niſi quantum ex Dei pro cedebat obedientia, ſucceſſit ei circunciſio ſpiritualis, quæ valde commoda eſt, & perutilis, ac in diuinis eloquiis commendata. Apoſtolus nanq; ad Romanos cap.ii. ſic inquit: Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, neq; quę in manifeſto in carne eſt circunciſio, ſed qui in abſcondi to Iudæus eſt, & circũciſio cordis in ſpiritu, non litera cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. Ioſue etiam cap.v. dicitur: Fac tibi cultros lapideos: & circũ cidite ſecũdo filios Iſrael. Quod ſi iuxta literam accipimus, penitus ſtare non poteſt: ſi enim duplex haberemus prçputiũ, vel abſciſſa pellicula iterum naſceretur, recte ſecunda circunciſio haberet locum. Cum aũt ex illo verbo, Secũdo, hoc in loco poſito, qñ dicitur: Circũcide ſecundo: vt duplicem intelligamus neceſſario cogimur: ſed cum carnalis circũciſio duplicari non poteſt: vt ſupra dictũ eſt: duplicem quidem circunciſionem vt fateamur neceſſe eſt: ſed non carnalem: cũ ipſa carnalis duplicari non poſſit. Quę autem ſit iſta duplex circunciſio dicam: ſed velim prius percontari à Iudæis quomodo poteſt quis ſecundo circuncidi circunciſione carnali? Semel enim circunciſus quis vltra non habet quod ſecundo poſſit auferri. Debemus igitur confiteri alterã circũciſionem carnalem eſſe, & alteram ſpiritualem, quæ ceſſante carnali ſuccedat: & ea etiam durante, haberi, & teneri poterat. Ad probandam autem hanc ſpiritualem circunciſionem infraſcriptos ſacræ paginæ citabimus teſtes: & in primis Moyſem. inquit enim ipſe Moyſes Deuteronomo. cap.x. Circuncidite igitur præputium cordis veſtri: & ceruicem veſtrã ne induretis. Ecce prçputium cordis dixit: non aũt prçputii carnis pelliculam. Item Deutero.cap.xxx. Circuncidet dñs Deus tuus cor tuum: & cor ſeminis tui. Hieremias ſimiliter cap.iiii. Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas, circũcidimini dño, & auferte prçputia cordiũ veſtrorum viri Iuda, & habitatores Hieruſalem. Item cap.ix. Quia omnes gentes habent prçputium: omnis autem domus Iſrael incircuncisi ſunt corde. Et vt euidẽtius de vtraq; ſimul videamus circunciſione, Ezechiel ſic inquit cap.xliiii. Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael: eo quòd inducitis filios alienos in circunciſos corde, vt ſint in ſanctuario meo, & polluant domum meam. & iterũ parum infra: Omnis alienigena incircunciſus corde, & incircunciſus carne non ingredietur ſanctuarium meum. Ex quibus Prophetarum verbis, & aliis ſuperius dictis, duas cogimur confiteri circunciſiones. Alteram. ſ. carnis, de qua in veteri lege, quę omnibus eſt manifeſta. Alteram vero cordis, & ſpiritus: & per ꝯſequens ſpiritualem. Quæ autem ſpiritualis ſit circunciſio, varia eſt opinio. Quidam enim ſunt, qui dicunt eam eſſe pœnitentiam, per quam nudatur pectus. Aiunt enim per carnalem circunciſionem nudari preputii caput: & ad illam reſpicientes nuditatem: ex qua pateſit illa pars, quæ ex abſciſſa pellicula nudatur: inde aiunt oportere nos nudo pectore viuere: cum Summus Deus ſaluti noſtræ pro ſua infinita pietate pœnitentiam nobis in illa nuditate propoſuerit: vt ſi cor nudauerimus: ideſt ſi peccata confeſſi ſatis Deo fecerimus, veniam ꝯſequemur: quæ contumacibus, & admiſſa ſua cælantibus denegatur ab eo, qui non faciem ſicut homo, ſed intima, & arcana pectoris intuetur. Origenes autem Homelia quinta Ieſu Naue ſic inquit: A nobis vero, quibus dicitur, quia lex ſpiritualis eſt, vide quàm digne, & conuenienter iſta ſoluantur. Dicimus enim, ꝙ ille, qui in lege eruditus eſt: & per Moyſem edoctus abiecit idolatriæ errores, ſimulachrorum ſuperſtitionem, cultumq; depoſuit, hçc eſt circunciſio prima per legem: ſi vero is veniat à lege, & Prophetis ad Euangelicam fidem, tunc accipiet etiam ſecundam circunciſionem per Petram, qui eſt Chriſtus: & complebitur hoc quod dixit dominus ad Ieſum: Hodie abſtuli opprobrium

Digitized by Google

Aegypti à filiis Iſrael:ſicut dixit Apl's:Bi
bebant autē de ſpiritali ſequenti eos Pe-
tra:Petra vero erat Chriſtus:ita etiā nos
in hoc loco competenter poſſumus dice
re:Circunciſi ſunt aūt de ſpiritali ſequen
ti Petra:Petra aūt erat Chriſtus.Niſi enim
quis fuerit per Euangelium ſecunda cir-
cunſione purgatus,nō poteſt opprobriū
Aegypti:ideſt illecebras corporalium de
ponere vitiorum. Videamus tñ quale ſit
hoc ipſum,quod dicitur:Quia hodie ab
ſtuli opprobrium à filiis Iſrael. Omnes
homines,ēt ſi ex lege veniant,etiam ſi p
Moyſem eruditi ſint, habent tñ oppro-
brium peccatoꝶ. Quis erit ſimilis Paulo
etiam ſm legis obſeruantiam? Audi deni
que ipſum dicentē ſm iuſtitiam, quæ in
lege eſt conuerſatus ſine querela,ipſe au-
tem pronunciat,& dicit:Fuimus enim &
nos aliqñ inſipientes,increduli, errantes
deſideriis,& voluptatibus variis in mali
tia,inuidia odibiles,odientes inuicem.
Non tibi videtur hæc opprobria eſſe, &
opprobria Aegypti? Sed ex quo venit
Chriſtus,& dedit nobis ſecundam circū-
ciſionem per baptiſmum regenerationis,
& purgauit animas noſtras, abiecimus
hæc oīa, & pro iis aſſumpſimus conſciē-
tię bonæ aſtipulationem in Deum: tunc
per ſecundam circūciſionem ablata ſunt
nobis opprobria Aegypti,& purgata ſūt
vitia peccatorum. Nemo ergo ſi integre
conuerſus eſt,ſi ex corde pœnituit,ſi fide
liter Iordanis fluenta digreſſus eſt,ſi ſecū
da per Euangeliū circunciſione purgat⁹
eſt,præteritorum metuat opprobria deli-
ctorum. audis:Quia hodie abſtuli à te op
probrium Aegypti.hoc & in Euangelio
ſignificat, cum dominus dicit: Remiſſa
ſunt tibi peccata tua:ſed iam noli ampli-
us peccare:ne quid tibi deterius accidat.
Si enim poſt remiſſionē peccatorum vl-
tra non pecces:vere ablatum eſt à te op-
probrium Aegypti:ſi vero iterum pecca-
ueris,iterum in te vetera reuoluuntur op
probria:eo magis,quo multo maioris cri-
minis eſt filium Dei conculcare,& ſangui
nem teſtamenti pollutum ducere, q̄ legē
Moyſis negligere. Multo enim maioris
opprobrii eſt,qui poſt Euāgelium, q̄ ille,
qui ſub lege poſitus fornicatur: quia iſte
tollens membra Chriſti,facit mēbra me-
retricis. Vides ergo q̄ grauiora, & cumu-
latiora in te opprobria ſi neglexeris, re-
uoluantur. Deniq; iam nemo te reum ſtu
pri arguet:ſed ſacrilegii ſcelere condēna
bit: quia dictur ad te: An neſcitis, quia
corpora veſtra templū Dei eſt? Si quis au
tem templū Dei violauerit, diſperdet eū
Deus &c. Nonnulli alii circunciſionē ſpi-
ritualem aliud eſſe opinati ſunt. Vidētes
enim eam noſtri corporis partem, in qua
Deus carnalem circunciſionem fieri man
dauit,eſſe eā corporis partem, quæ ſecre-
tior,& obſcœnior eſt in homine, vt ibi
eſſet ſignum,quo Deus ipſe famulos ſuos
in Abrahæ ſemine cenſeri voluit, cū aliud
membrum eligere potuiſſet, quod in ꝓ-
patulo poſitum ab oībus cerneret, & ho-
neſtiori nomine vocaretur: vbi nec in ſi-
gno obſcuritas,nec ꝯfuſio eſſet in noīe,
nil aliud Deum ſignificari voluiſſe opinā
ti ſunt,niſi illud,quod poſtmodum dñs
ipſe monſtrauit: ne ſcilicet iuſtitiam no-
ſtram coràm hominibus faceremus: ſed
in occulto: coràm eo ſolo: cui ſoli nihil
occultum eſt:& quem ſolum remunerato
rem bonorum nouimus eſſe factoꝶ. Nam
hic noſtra circunciſio non videtur:quan
do ſtultitiæ velamine,velut veſte tegitur
mundiali. Nec ſane à nobis magnopere
deſiderandum eſt: vt contemplationi o-
mniū circunciſio noſtra aperte ſubiaceat:
ne merces operis penes eos ſit, quos vo-
lumus hanc videre,dicente dño: Amen
dico vobis:acceperunt mercedem ſuam.
&: Cum facis eleemoſinā:noli tuba cane-
re. & parum infra: Te autem faciēte elee-
moſynam:neſciat ſiniſtra tua quid faciat
dextera tua: vt ſit eleemoſyna tua in ab-
ſcondito: vt Matthæi. c. v. Sed ita mode-
ſte,ita verecunde habenda eſt, & velan-
da,iuxta eam imaginem,quam abundan
tiori honore veſtimus: vt non videntes
eam,eam videant:ſed quærentes,riman-
teſq; intus nos iuxta Apoſtolum, quos ſe
ductores putant,veraces eſſe fateantur:
quos nihil habere credebāt,oīa poſſide-
re cognoſcāt:quos mori iudicabant, vi-
uere in æternum teſtentur. Hęc eſt gloria

Digitized by Google

circunciſionis occultæ: hęc pars verendę illis ad videndum, nobis in noſtro corpore non verendæ: hoc teſtimoniū glorioſum, cum ꝑuerſi amare cupiāt, quos odiſſe gaudebant: vnde non in carne palàm: ſed in occulto cordis Iudęi eſſe debem⁹. Apoſtolus ad Rom. c. ii. Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt: neq; quæ in manifeſto in carne eſt circuncifio: ſed qui in abſcondito Iudęus eſt: & circuncifio cordis in ſpiritu: non litera, cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt: non litera, ſed ſpiritu: iuxta Apoſtolum ad Coloſ. c. ii. In quo: ſcilicet Chriſto: & circunciſi eſtis: circunciſione non manu facta: ideſt non carnali in expolitiatione corporis carnis: ideſt i amputatione pelliculę partem generatiuam operientis: ſed in circūciſione Chriſti: ideſt per Chriſtum data: quæ eſt ſpiritualis in amotione, & remiſſione peccatoꝶ. & ſequitur ipſe Apoſtolus: Conſepulti ei in baptiſmo: ideſt totaliter mortui: mortui peccato: in quo & reſurrexiſtis ad vitam gratiæ per fidē operationis Dei &c. Carnalis igitur circunciſio ceſſauit, & finem ſuum habuit. Itē idē B. Hieronymus ad Terentiā: Cur nō oculo circuncidamur, & manu, dicente dn̄o: Si oculus tuus ſcandalızat te, erue eum: & ſi manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam. Quę igitur tanta ibi præfiguratio ē: vbi per vnam partem corporis totus ci. no homo circunciſus eſſe credatur? Et cū hoc nos poſt Chriſtum circuncidamur in corde? Veniamus ad regenerationis noſtræ ſacramenta cœleſtia: vt circūciſionē ſpiritualem in ſpirituali natiuitate quæramus: & i ipſis fidei noſtrę cunabulis: quo tempore circūciſio celebratur primos vagitus ſacratę repetamus infantię: & abrenuntiationem illā, qua præputiis denudamur ante oculos collocemus: qm̄ ſicut qui carnaliter naſcebantur in mūdo: carnaliter circuncidebantur in lege: ita qui nunc ad cœloꝶ Regna generātur ex verbo, per verbum circūciduntur à mundo. Sic nanq; dicimus abrenuntiare nos mūdo, & pompis eius: qm̄ quicquid eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculoꝶ: & abrenuntiatio ſæculi, quæ non eſt à patre. Illa ergo ꝑmiſſio, & circunciſio eſt, quam non patimur vt ſerui, ſed exhibemus vt liberi: nec poſt quam nati fuerimus celebramus: ſed vt renaſcamur offerimus: omniq; in procinctu baptiſmatis indumento nudati, ſola ſanctorum oculis contritione veſtimur: nec ad ſpeciem, naturamq; noſtram aſſuta filiorum veſte velamus: quia in Euangelio arbor foliis exuberans, cū in ea fructus non eſſet repertus, exaruit: ſed cūcta carnis repudiata natura, ſexus imemores nil veremur. Nec cum primo illo terreno homine, Adam vbi es, Deū fugientes audimus: præputia itaq; Adam tranſgreſſoris acqrere per ſubiectionē cœleſtis obedientiæ reſpuentes, naturā circūcidimus, vitioꝶ: & per vnam corporalis mēbri formam, oēs exercētes in pręputium ſenſus perſequimur, ac truncamus. Nō enim naturam, ſed naturæ ſuperflua reſecamus: ſcientes qm̄ quicquid amplius eſt, à malo eſt: ſic dn̄i dignatione conſequimur, vt nos, qui ſm̄ carnem pręputium dicimur: ideſt velut ignorantia quadam naturaliter obtecti: tamen reuelata facie gloriam dn̄i ſpeculemur &c. De circunciſione ſpirituali Origenes Homelia .iii. Geñ. Nos ergo imbuti per Apoſtolum Paulum dicimus: Quia ſicut multa alia in figura, & in imagine futuræ veritatis fiebāt: ita & circunciſio illa carnalis circunciſionis ſpiritualis formam gerebat: de qua & dignū erat, & decebat Deū maieſtatis præcepta mortalibus dare. Audite ergo quomodo Paulus doctor gentium in fide, & veritate de circunciſionis myſterio Chriſti eccleſiam docet: Videte (inquit) circunciſionem, de Iudæis loquens, qui circuncidūtur in carne. Non enim ſumus (ait) circūciſio: qui ſpiritu Deo ſeruimus, & non in carne fiduciam habemus. hæc vna Pauli de circunciſione ſentētia. audi & aliā: Non eum qui in manifeſto Iudæus eſt (inquit) neq; quæ manifeſte eſt in carne circunciſio: ſed qui in occulto Iudęus eſt circunciſione cordis in ſpiritu, non litera. Non tibi dignius videtur talis circunciſio dicenda in ſanctis, & amicis Dei, q̄ carnis obtruncatio? Sed ſermonis nouitas fortaſſe

Digitized by Google

tas fortaſſe non ſolum Iudæos, ſed etiam aliquos fratrum noſtrorum deterreat: impoſſibilia enim videtur Paulus præſumere, qui circuncisionem cordis inducit. Quomodo enim fieri poterit, vt circuncidatur membrum, quod interius visceribus obtectum, etiam conſpectibus ipſis hominum latet? Redeamus ergo ad propheticas voces: vt orantibus vobis hæc, de quibus quærimus, inde clareſcant. Ezechiel Propheta dicit: Omnis alienigena incircuncisus corde, & incircuncisus carne non introibit in ſancta mea. & item alibi, nihilominus exprobrans Propheta dicit: Omnes alienigenę incircuncisi carne, filii autem Iſrael incircuncisi corde. Deſignatur ergo: quòd niſi quis circuncisus fuerit corde, & circuncisus carne non intrabit in ſancta Dei. Sed videbor meis ipſe iditiis captus: nõ enim Prophetæ teſtimonio continuo conſtringet me Iudęus, & dicet: Ecce Propheta vtranque circuncisionem deſignat, carnis, & cordis. Allegoriæ nunc ſupereſt locus: vbi vtraque ſpecies circuncisionis exigitur. Scriptum eſt enim in Hieremia Propheta: Ecce populus hic circuncisus auribus. Audi Iſrael propheticam vocem: grande tibi opprobrium indicitur: grandis tibi impingitur culpa: accuſatio tua profertur: quod incircuncisus es auribus tuis, & incidiſti eas? Culparis nanque à Deo, & cõdemnaris: cur aures non habeas circuncisas? Conſurgere enim tibi ad allegorias noſtras: quas populus docuit: non permitto: circuncidere quid ceſſas? Deſeca aures: abſcinde membra: quę Deus ad vtilitatem ſenſuum: & ad ornatum humani ſtatus creauit: ſic enim intelligis verba diuina. Sed & aliud tibi adhuc proferam: cui contradicere non poſſis. In Exodo, vbi nos in Codicibus eccleſiæ habemus ſcriptum: reſpondentem ad dominum Moyſem, & dicentem: Prouide domine alium quem mittas: ego enim gracili voce ſum, & tardus lingua: vos in Hebræis exemplaribus habetis: Ego incircuncisus labiis ſum. Ecce habetis circuncisionem labiorum ſm veſtra, quæ veriora dicitis exemplaria. Si ergo ſm vos, Moyſes indignum ſe eſſe adhuc dicit, quod non ſit labiis circuncisus: certum eſt hoc illud indicare: quòd dignior ſit, & ſanctior ille qui circuncisus eſt labiis. Adhibete ergo etiam labiis falcem, & oris operimenta deſecate: quãdoquidem talis vobis in diuinis literis complacet intellectus. Quod ſi circuncisionem labiorum ad allegoriam reuocatis: & circuncisionem aurium nihilominus allegoricam dicitis, & figuralem: quomodo non & in circuncisione præputii allegoricam requiritis? Sed illos quidem, qui ad illorum modum, Aures habent, & non audiunt: & oculos habent, & non vident, omittamus. Vos autem ò populus Dei: & populus in acquiſitionem electus, ad enarrandas virtutes domini ſuſcipite dignam circuncisionem verbi Dei in auribus veſtris, & in labiis, & in corde, & in præputio carnis veſtræ: & in omnibus omnino membris veſtris. Circuncisæ nanque ſunt aures veſtræ ſm verbum Dei: vt vocem non recipiant obtrectantis: vt maledici, & blaſphemi verba non audiant: vt falſis criminationibus mẽdacio irritationi nõ pateant: oppilentur, & clauſæ ſint, ne iudicium ſanguinis audiant: aut impudicis canticis, & theatralibus ſonis pateãt. Nihil obſcœnum recipiant: ſed ab omni ſcena corruptionis auerſæ ſint. hęc circũcisio, qua eccleſia Chriſti aures ſuorum circuncidit infantium: iſtæ (credo) ſunt aures, quas in auditoribus ſuis requirebat, dicens: Qui habet aures audiendi audiat: nemo enim poteſt circuncisus auribus, & imundus munda verba ſapiẽtię, & veritatis audire. Veniamus (ſi vultis) & ad labioꝝ circuncisionẽ. Ego puto, ꝙ incircũcisus ſit labiis, q nondum ceſſauit à ſtultiloqo, à ſcurrilitate: qui bonis derogat: q criminatur proximo: q inſtigat lites: qui calumniam mouet: q fratres inter ſe falſa loquendo committit: qui vana, inepta, ſæcularia, impudica, turpia, iniurioſa, proterua, blaſphemias, & cætera quæ indigna ſunt Chriſtiano proloquitur. Si quis vero ab his omni-

bus continet os ſuũ: & diſponit ſermones ſuos in iudicio: verboſitatem reprimit: liguam temperat: verba moderatur: iſte merito circunciſus labiis dicitur: ſed & qui iniquitatem in excelſo loquuntur, & extendunt in cœlum linguam ſuam, ſicut hęretici faciunt, incircuncisi, & imundi labiis dicendi ſunt: circunciſus vero, & mundus eſt, qui ſemper verbũ Dei loquitur, & ſanam doctrinam Euangelicis, & Apoſtolicis munitam regulis profert. Hoc ergo modo & circũciſio labiorũ datur in eccleſia Dei. Nunc vero qualiter ẽt carnis circunciſio ſuſcipi debeat, videamus: Membrum hoc, in quo præputium videtur eſſe, officiis naturalibus coitus, & generationi deſeruire, nemo eſt qui dubitet. Si qs igitur erga huiuſcemodi motus non importunus exiſtat: nec ſtatutos legibus terminos ſuperet: nec aliam fœminam, q̃ coniugem legitimam nouerit: & in ea quoq; ipſa poſteritatis tantũmodo cauſa certis, & legitimis temporibus agat, iſte circunciſus pręputio carnis ſuæ dicendus eſt: qui vero in omnem laſciuiã proruit: & per diuerſos, & illicitos paſſim pendet amplexus: atq; in omnem libidinis gurgitem fertur infrenis, iſte incircunciſus eſt præputio carnis ſuę. Verum eccleſia Chriſti, gratia eius, qui pro ſe crucifixus eſt, roborata: non ſolum ab illicitis, nefandisq; cubilibus: verum etiam à conceſſis, & licitis temperat. Et tamen iã virgo ſponſa Chriſti caſtis, & pudicis virginibus floret: in quibus vera circunciſio carnis pręputii facta eſt: & vere teſtamentum Dei, & teſtamentum æternum in eorum carne ſeruatur. Supereſt nobis etiam deſignare circunciſionem cordis. Si quis eſt, qui obſcœnis deſideriis, & fœdis cupiditatibus æſtuat: & (vt breuiter dicam) qui mœchatur in corde: ſed & qui hæreticos ſenſus in mente ꝯtinet: & blaſphemas aſſertiones contra ſcientiam Chriſti diſponit in corde, hic incircunciſus eſt corde. Qui vero puram fidem in conſciẽtiæ ſinceritate cuſtodit, iſte circũciſus eſt corde. De quo dici poteſt: Beati mundo corde: quia ipſi Deum videbunt. Ego vero audeo ex ſimili etiam hęc propheticis vocibus addere: quia ſicut oportet auribus, & labiis, & corde, & carnis præputio, ſm ea quę ſupra diximus, circuncidi: ita fortaſſe & manus noſtræ indigẽt circunciſione, & pedes, & viſus, & odoratus, & tactus: vt enim perfectus ſit homo Dei in omnibus, cuncta circuncidenda ſunt membra: manus quidem à rapinis, furtis, & cædibus, & ad ſola Dei opera pandendæ: circuncidẽdi ſunt pedes, ne veloces ſint ad effundendũ ſanguinem, & ne intrent in conſilium malignantium: ſed vt tantum pro mandatis Dei circumeãt: circuncidantur & oculi, ne concupiſcant aliena, ne videant ad concupiſcendam mulierem: qui enim erga fœminarũ formas laſciuo, & curioſo oberrat aſpectu, iſte incircuncisus eſt oculis. Sed & ſi quis eſt, qui ſiue bibat, ſiue manducet, ſicut Apoſtolus præcipit: Ad gloriam Dei mãducat, & bibit: iſte circunciſus eſt guſtu. Cum autem Deus venter eſt, & ſuauitatibus gulę deſeruit: huius incircũciſum dixerim guſtum. Siquis Chriſti odorem bonum capit: & in operibus miſericordiæ odorem ſuauitatis requirit, huius circunciſa ẽ odoratio. Qui vero primus vnguẽtis delibutus incedit, iſte incircunciſus odoratus dicendus eſt. Sed & ſingula quęq; membrorum, ſi in officiis mandatorum Dei deſeruiant, circunciſa dicẽda ſunt: ſi vero vltra pręſcriptas ſibi diuinitus luxuriant leges, incircunciſa reputanda ſunt. & hoc puto eſſe, quod Apoſtolus dicit: Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Cũ enim iniquitati ſeruirent membra veſtra, nõ erant circunciſa: nec erat in eis teſtamentũ Dei: cum vero cœperint ſeruire iuſtitię in ſanctificationem: promiſſio, quæ ad Abraã facta eſt, impletur in eis: tunc enim lex Dei, & teſtamentum eius ſignatur in eis: & hoc eſt vere ſignum fidei, quod inter Deum, & hominem æterni fœderis cõtinet pactum: iſta eſt circunciſio, quę petrinis machęris per Ieſum (ſiue Ioſuen) populo Dei data eſt. Quę eſt autẽ machęra petrina, & qui gladius, quo circunciſus eſt

ſus eſt

Digitized by Google

ſus eſt popul⁹ Dei? audi Apoſtolum dicẽtem: Viuus eſt enim Dei ſermo, & efficax, & acutior omni gladio vtrinq; acuto: perſtringens vſq; ad diuiſionem animę, ac ſpiritus, compagum quoq;, ac medullaꝶ: & eſt diſcretor cogitationum, & intentionum cordis: iſte ergo eſt gladius, quo circuncidi debemus. de quo dicit Ieſus dominus: Non veni pacem mittere in terrã, ſed gladium. Non tibi videt̃ dignior hęc eſſe circũciſio, in qua teſtamentũ Dei debeat collocari? Confer (ſi placet) hęc noſtra cum veſtris Iudaicis fabulis, & narrationibus fœtidis: & vide ſi in illis veſtris, an in his, quæ in Chriſti eccleſia prędicãtur, circunciſio diuinitus obſeruetur. ſi non etiam ipſe ſentis, & intelligis hanc eccleſiæ circunciſionem honeſtam, ſanctam, Deo dignam: illam veſtram turpem, fœdam, deformem, ipſo etiam habitu, & aſpectu? Et erit (inquit Deus ad Abraam) circunciſio, & teſtamentum meum ſuper carnem tuam. Si ergo fuerit talis vita noſtra: ita omnibus membris quadrata, & compoſita: vt vniuerſi motus noſtri ſm Dei leges agantur: vere teſtamentum Dei erit ſuper carnem noſtram. Hæc quidem breuiter à nobis de veteri teſtamento tranſcurſa ſunt, ad confutandos eos, qui in carnis circunciſione confidunt, ſimul & ad eccleſiam domini ædificandam. Sed venio etiam ad nouum teſtamentum, in quo eſt plenitudo omnium: & inde volo oſtendere, quomodo & nos poſſimus teſtamentum domini noſtri Ieſu Chriſti habere ſuper carnem noſtram. Non enim ſufficit ſolo nomine, & verbo hæc dici: ſed rebus oportet impleri. Ioãnes quippe Apoſtolus dicit: Omnis ſpiritus, qui confitetur Ieſum in carne veniſſe, à Deo eſt. Quid ergo? ſi peccans qs, & non recte agens ꝯfiteatur Ieſum in carne veniſſe in ſpiritu Dei videbitur confiteri? Non eſt hoc teſtamentum Dei habere in carne, ſed in voce. dicitur ergo ad eum ſtatim: Erras homo, Regnum Dei, non in ſermone eſt, ſed in virtute. Quomodo ergo erat teſtamentum Chriſti ſuper carnem meam requiro: ſi mortificauero membra mea, quæ ſunt ſuper terram, teſtamẽtum Chriſti habeo ſuper carnem meam: ſi ſemper mortem Chriſti in corpore meo circũferam, teſtamentum Chriſti eſt in corpore meo: qa ſi compatimur, & conregnabimus: ſi complantatus fuero ſimilitudini mortis eius, teſtamentum eius oſtendo eſſe ſuper carnem meam. Quid enim ꝓdeſt ſi in illa tantum carne, quam de Beata Maria ſuſcepit, dicam veniſſe Chriſtum, & non oſtendam etiã in hac mea carne ꝙ venerit? Oſtẽdo aũt ita demum, ſi quemadmodũ prius exhibui membra mea ſeruire iniquitati ad iniquitatem, nunc ea conuertam, & exhibeam ſeruire iuſtitię ad ſanctificationem. Teſtamentum Dei oſtendo eſſe in carne mea, ſi potuero dicere ſm Paulum: Quia Chriſto crucifixus ſum, viuo autem: iam non ego, viuit vero Chriſtus in me. & ſi potuero dicere, vt ipſe dicebat: Ego autem ſtigmata domini mei Ieſu Chriſti in corpore meo porto. Vere autem ille oſtendebat teſtamentum Dei eſſe ſuper carnem ſuam, qui dicebat: Quis nos ſeparabit à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu? tribulatio? an anguſtia? an periculũ? an gladius? Si enim voce tantũmodo confiteamur dominum Ieſum, & non oſtendamus teſtamentum eius eſſe ſuper carnem noſtram, ſm hęc, quę ſupra diximus, videbimur etiam nos ſimile aliqd facere Iudæis: qui ſolo circunciſionis ſigno Deum ſe confiteri putant, factis autem negant. Et hæc omnia quantum ad circunciſionem dicta ſufficiant.

Sed quoniã de incircunciſione ſupius aliqualiter tetigi, ideo de ipſa incircunciſione aliqua breuiter perſtringam: quo facto ad baptiſmatis fontem accedam. Sicut inſuper plura incircunciſionis genera: quarum quædam ſunt corporales, & quædam ſpirituales. Corporalium vna eſt incircunciſio membri virilis, de qua Geñ. capitulo decimoſeptimo, vbi dicitur: Maſculus, cuius pręputii caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, qa pactum meũ irritũ fecit. Secunda incircunciſio eſt labiorum, per quam homo impeditur à recta, & aperta locutione: vt Exodi caplo ſexto, reſpon-

dit Moyſes domino: Ecce filii Iſrael nõ audiunt me: & quõ audiet me Pharao? præſertim cum incircuncíſus ſim labiis? Tertia incircuncifio ſpiritualis eſt: p quã homo impeditur à ſuſceptione auditus fidei, ſeu diſciplinę: & iſta dicitur incircũcifio auris. de qua Hieremię cap. vi. Conuerte manum tuã quaſi vindemiator ad cartallum, cui loquar, & quem ꝯteſtabor vt audiat. Ecce incircunciſę aures eoꝝ, & audire nõ poſſunt. Quarta incircũciſio ẽt ſpiritualis eſt incircuncifio cordis: p quã homo p iniquas cogitationes cordis impeditur à dilectione Dei: cõtra quam incircũcifionem legitur Deutero. cap. xxx. Circũcidat dñs cor tuum: & cor ſeminis tui: vt diligas dñm ex toto corde. Cõſtat autem ꝙ ex iſtis incircuncifionibus deteriores ſunt ſpirituales. Deterius eſt enim ꝙ homo non ſuſcipiat fidẽ Dei, vel eius diſciplinam, vel retrahatur ab eius dilectione, q̃ ꝙ habeat labia ĩpedita à recta, & aperta locutione, vel membri virilis incircuncifione. Vnde Hieremias increpãs populum Iſrael dicebat: Omnes gentes ſunt incircũciſæ: & omnis domus Iſrael incircuncifi corde: vt ipſius Hieremiæ cap. ix. hoc eſt deterioris ſunt cõditionis Iudęi, q̃ Gentiles: q̃a Gentiles incircuncifi ſunt corporaliter: ſcilicet in membro: ſed domus Iſrael: ideſt Iudæi ſunt incircuncifi ſpiritualiter. ſ. in corde: ex qua incircuncifione impediuntur à diuina dilectione, & à mandatorum ſuorum obſeruantia. Et licet Iudęi corporaliter circuncidantur: nihil tamen ſibi prodeſt: tum quia circuncifio ipſa iamdiu ſuũ habuit finem: tum etiam quoniam eam per doctrinam Phariſaicam, ſiue Thalmudicam ſic turpiter, & ignominioſe faciunt: & ẽt præter mentem literę veteris teſtamenti: in quo pręcipitur circuncifio: prout Rabi Raimundus in ſuo narrat Pugione: vt Melius ſit tacere, q̃ de ea loqui.

¶ Sed iam de Baptiſmate dicendum eſt.

Baptiſmus nempe Chriſti loco circuncifionis carnalis ſuffectus eſt: & quidem merito: cum in vetere lege ſoli maſculi circũciderentur: baptiſmus autem & maſculis, & fœminis pariter ꝯuenit, & communis eſt: tranſitus maris Rubri fuit figura baptiſmi: ſm illud Apoſtoli prima ad Corinthios caplõ decimo: Scimus enim: quia patres noſtri omnes ſub nube fuerunt: & omnes mare trãſierunt: & omnes in Moyſe baptizati ſunt ĩ nube, & in mari: & oẽs eandem eſcam: ideſt mãna &c. Fuit autem baptiſmus: non ille, quem Chriſtus Ieſus loco circuncifionis inſtituit: ſed quidam alius baptiſmus à Beato Ioannebaptiſta prius inſtitutus: qui nĩl aliud erat, niſi proteſtatio quædam faciendi pœnitentiam: & diſponẽdi ſe ad baptiſmum Chriſti: in quo datur gratia iuſtificans, remiſſo peccato illo originali ab Adam primo parente noſtro contracto, quantum ad culpam, & ad pœnam: hoc eſt in totum in paruulis: cum ipſi actualia non habeãt peccata: in adultis autem contritis, & confeſſis omnia remittuntur peccata: immo aliqui volunt: vt adulti venientes ad baptiſmum, non teneantur confiteri, ſed ſufficiat contritio. Ioannes namq; baptiſta non tam peccata dimiſit, quàm baptiſmum pœnitentiæ inſtituit in remiſſionem peccatorum: ideſt in futuram peccatorum remiſſionẽ, quæ eſt poſtea ex ſanctificatione Chriſti ſubſecuta: ideo Chriſtus Ieſus baptizari voluit, non vt ſanctificaretur ab aquis, ſed vt aquas ipſe ſanctificaret, & purificatione ſui purificaret fluenta illa, quę tangebat. Conſecratio enim Chriſti, conſecratio magis eſt elementi. Cum enim Saluator abluitur, iam tunc in noſtrum baptiſmum, tota aqua mundatur, & purificatur fons: vt ſecuturis poſtmodum populis lauacri gratia miniſtretur. Præceſſit ergo Chriſtus ad baptiſma: vt Chriſtiani poſt eum confidenter populi ſubſequantur. Beatus etiam Ambroſius ſuper Lucam inquit: Baptizatus eſt dominus non mũdari volens, ſed mundare aquas: vt ablutę per carnem Chriſti: qui peccatum non cognouit, baptiſmatis vim haberent: & vt ſanctificatas relinqueret poſtmodum baptizandis. Voluit igitur ipſe Saluator noſter baptizari baptiſmo: quo manifeſte non indigebat: vt homines ad baptiſmum, quo indigebant, accederent.

Digitized by Google

derent. Eſt enim baptiſmus Chriſti, vnũ ex ſeptem ſacramentis eccleſię: quę quidem ſacramenta à verbo incarnato ſuam habent efficaciam. Niſi enim qs renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in Regnum Dei: qa quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt: vt Ioannis. c. iii. Nam baptiſmus eſt ſacramentum fidei. In libro cognominato Ionia Hieroſolymitano, ſic inquiunt Rabini: Queadmodum pelagus mundat pollutos ſic Deus ſanctus, & benedictus erit mũdans in futuro Iſrael: vt habet Ezechielis. c. xxxvi. Et effundã ſup vos aquam mundam: & mundabimni ab oibus inquinamẽtis veſtris. Beatus vero Auguſtinus in Sermone inqt: Quare ait dñs: Iam vos mundi eſtis ꝑpter ſermonem, quẽ locutus ſum vobis? nunqd ꝑpter baptiſmũ, quo abluti erant hoc dixit? non equidem: ſed ꝑpter verbum quod locutus ſum vobis: niſi qa in aqua verbum mundat: detrahe verbum: & quid eſt aqua, niſi aqua? accedit verbũ ad elementum: & fit ſacrm etiam ipſum tanquam viſibile verbum. Nam de hoc vtiq; dixerat, quando pedes Diſcipulis lauit: Qui lotus eſt, non indiget niſi, vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus: vnde iſta tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, niſi faciente verbo? non qa dicit, ſed qa creditur. Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus manens: hoc eſt verbum fidei, quod prędicamus, ait Apl's: quia ſi ꝯfeſſus fueris in ore tuo, quia dñs eſt Chriſtus: & credideris in corde tuo, quia Deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Hæc ille: ſcilicet Beatus Auguſtinus. Item idem Beatus Auguſtinus ad Fortunatum loquens de comparatione baptiſmatum, ait: Baptizatus confitetur fidem ſuam coràm ſacerdote, Martyr coràm perſecutore: ille poſt profeſſionem ſuam aſpergitur aqua, hic ſanguine: ille per impoſitionem manus Pontificis recipit Spiritum ſanctum, hic templum efficitur Spiritus ſancti. vnde dicitur Apocalypſis capitulo duodecimo: Hi ſunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni. Eadem etiam ratione aliquis per virtutem ſancti Spiritus baptiſmi conſequitur effectum, non ſolum ſine baptiſmo aquę: ſed etiam ſine baptiſmo ſanguinis: inquantum ſcilicet alicuius cor per ſanctum Spiritum mouetur ad credendum, diligendum Deum, & pœnitendum. vnde etiam dicitur: Baptiſmus pœnitentiæ: vt Eſaiæ capitulo quarto: Si abluerit dominus ſordes filiarum Sion, & ſanguinem Hieruſalem lauerit de medio eius in ſpiritu iudicii, & ſpiritu ardoris. Sic igitur vtrunq; aliorum baptiſmatũ nominatur baptiſmus: inquantũ ſupplet vicẽ baptiſmi aquę &c. hæc particula in tertia parte Summę ſancti Thomæ. quęſtione ſexageſimaſexta.

In primitiua etiam Chriſtianorum eccleſia ſuper baptizatis Spiritus ſanctus in ſigno viſibili deſcendebat: & licet baptiſmus Ioannis non conferret gratiam, diſponebat tamen ſumentes ad tales virtutũ operationes, vt ad Chriſti baptiſmũ idonei efficerentur, & promptiores. Præcipiebat enim Ioannes Iudæis, immo omnibus ſuum ſumentibus baptiſmum: vt narrat Ioſephus libro decimooctauo Iudaicę Antiqtatis capitulo decimoquarto: Virtuti operam dare: iuſtitiam colere, in Deum ſeruare pietatẽ: & per baptiſmũ in vnũ coire: tum demũ enim baptiſmũ acceptabilem fore: ſi non ſolũ ad abluenda peccata ſumatur: verumetiam ad caſtimoniam corporis, atq; ad animæ iuſtitiã, purificationemq; ſeruetur: omniumq; pariter virtutum: velut ſignaculum, & cuſtodia quędam fidelis habeatur: vt ſuperius etiã cap. vi. huius. vi. libri tetigi. Huic autem ſacramento baptiſmi ſuccedit aliud ſacramentum. ſ. ꝯfirmationis per manus impoſitionẽ ab epiſcopis chriſmatis vnctione: ex qua ꝯfirmatione Spiritus ſanctus ſuper vnctũ viſibiliter deſcendebat. Quod ſane ꝯfirmare videtur Lucas Euangeliſta, imo Apoſtolus Paulus Actuum cap. ix. dicens: Factum eſt aũt, cum Apollo eſſet Corinthi: vt Paulus peragratis ſuperioribus partibus veniret Epheſum: & inueniret quoſdam Diſcipulos, dixitq; ad eos: Si Spiritum ſanctũ accepiſtis

Digitized by Google

credentes? at illi dixerunt ad eum: Sed neq; ſi Spiritus ſanctus eſt audiuimus. ille autem ait: In quo ergo baptizati eſtis? qui dixerunt: In Ioannis baptiſmate. Dixit autem Paulus: Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentię populum, dicens: In eum, qui venturus eſt poſt ipſum, vt crederent: hoc eſt in Ieſum. his auditis baptizati ſunt in nomine domini Ieſu: & cũ impoſuiſſet illis manus Paulus: venit Spiritus ſanctus ſup eos: & loquebantur linguis, & prophetabant. Iudæi inſuper ex inſtitutione quadam Thalmudica hoc ipſum approbare videntur in libro quodam cognominato Ionia, ſiue Iona, capitulo. :vbi adducitur quædam prophetia ad probandum: ꝙ tempore Meſſię Regis, non modo Iudæi, ſed etiã quęlibet gentes aſperſione quadam aquę ſordes diluerent peccatorum: quod à Ioãne baptiſta didicerunt. Item ipſimet Iudæi quoſcũq; pegrinos ad Iudaiſmũ accedẽtes ex hac, quã dixim⁹, ĩſtitutione, primo in aqua viua lauãt, & mũdant: poſtea vero eos baptizãt: hoc eſt caput eoꝝ lauãt. Hoc ipſum & Apl's Paulus approbat: qui cum vniuerſa peccatoꝝ genera dinumeraſſet, addidit poſt oĩa, dicens: Et hęc quidem fuiſtis: ſed abluti eſtis: ſed ſanctificati eſtis: ſed iuſtificati eſtis in nomine dñi noſtri Ieſu Chriſti. Item idem Apoſtolus ad Romanos cap. vi. Fratres quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu: in morte ipſius baptizati ſumus: cõſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmũ in mortem: vt quõ ſurrexit Chriſtus à mortuis p gloriam patris: ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Si enim cõplantati facti ſumus: ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus: hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt: vt deſtruatur corpus peccati: vt vltra non ſeruiamus peccato &c. In baptiſmo igitur Chriſti Ieſu diuina ꝯfertur gratia. Item in primitiua eccleſia per impoſitionem manus vnius Apoſtoli, baptizati in ſigno viſibili Spiritum ſanctum recipiebant: vt parum ſuperius dixi de Apoſtolo Paulo Actuum cap. xix. Vnde in hodiernum vſq; diem Chriſtiani ab epiſcopis: qui loco Apoſtolorũ ſucceſſere, chriſmatis vnctione ſignantur: quaſi in ſignum, ꝙ in ſide confirmentur: quod fit ad ꝯtinuandã Apoſtoloꝝ ꝯſuetudinem per manuũ impoſitionem: ex qua manus impoſitione Spiritus ſanctus ſup baptizatos in ſigno viſibili deſcendebat. Vnde in Chriſtianorum eccleſiis inoleuit ꝯſuetudo: vt in vigilia Pẽtecoſtes nouus fiat baptiſmus ad Spiritus ſancti gratiam ꝯſequendam. Sed quibus Prophetaꝝ Vaticiniis prænuntiatus fuerit Chriſti baptiſmus videamus: & ea quę diximus ſacraꝝ literaꝝ teſtimonio ꝯfirmemus. Zacharias Propheta. c. xiii. hoc teſtatur dicẽs: In die illa erit fons patens domui Dauid: & habitatoribus Hieruſalem in ablutionem peccatoris, & mẽſtruatę. Hic fons patens nihil aliud eſt, niſi baptiſma: quod declarat ipſemet Propheta per ſubſequentia verba. ſ. In ablutionem peccatoris, & menſtruatę. In baptiſmate enim omnia remittuntur peccata, tam originale, ꝙ̃ actualia. Et notanda ſunt ea verba peccatoris, & menſtruatæ: quoniam vtriq; ſexui datur baptiſma: cũ in veteri lege ſoli maſculi circuncideretur. Nonnulli tamen ſunt, qui per menſtruatam peccatum intelligunt originale, quod in ventre matris contrahitur. Sunt etiam, qui teneant Prophetam hoc in loco prędicere voluiſſe, ꝙ tempore Antichriſti Iudęi omnes ab Enoch, & Helia edocti de vero Meſſia, confluent ad baptiſma: & per ꝯſequens ad fidem Chriſti: qđ ad veritatem, & pfectionẽ fidei Chriſtianæ accederet. Nec ꝓpterea repugnaret, qn de Chriſti baptiſmo Propheta, hoc ĩ loco ĩtellexiſſet, ſed magis approbaret.

Ezechiel ĩſup cap. xxxvi. ad huius baptiſmatis ꝯfirmationem, ſic ait: Et effundam ſup vos aquã mundã, & mundabimini ab oĩbus inquinamentis veſtris: & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos: & dabo vobis cor nouũ: & ſpiritũ nouũ ponam in medio veſtri &c. hęc intelligi de Chriſti baptiſmate ẽẽ apud Iudęos cõſtat. Scribitur enim in libro apud eos cognominato Ionia. c. Iomach qui purigi. i. dies expiationũ: dixit Rabi Aquiba: Beati eſtis Iſrael à Deo; coràm quo eſtis iuſtificati,

ficati, vel mundati. Quiſnam eſt ille, qui mundificat vos? quia ipſe eſt pater veſter cœleſtis: quia ſicut fons mundat ſordes: ſic Deus Iſrael cum aqua mundat peccata: ſicut ſcriptum eſt: Effundam ſup vos aquam mundã &c. allegans hãc Ezechielis literam, ſiue prophetiã. Item in Thalmud in lib. cognominato Quiduſim, in cap. Decem genera erãt in Babylone: vt legũt Magiſtri: Spurii, & Gabaonitæ oẽs erunt in tpe futuro iuſtificati. hęc eſt opinio Rabi Ioſeph. Et effundam ſuper vos aquam mũdam &c. Chaldęa inſup æditio, illa verba: Et ſpiritum meum ponã in medio veſtri, ſic interpretatͥ: Spiritum ſanctum meũ dabo in viſceribus veſtris. Ex qbus oĩbus aperte ꝯſtat, hęc de baptiſmate Chriſti ĩtelligi debere, cum ea, quę Iudęi fore aiunt in tpe futuro, ad tps Meſſię ſemp referant. Inquit igitur Ezechiel: Et effundam ſup vos aquam mundam. ſ. baptiſmatis Chriſti: quod euidentius verum eſſe declaratur per verba ſubſequentia. ſ. Et mundabimini ab oĩbus inqnamẽtis veſtris: qm̃ in baptiſmate tolliͭ, & remittiͭ peccatum in totum: hoc eſt quantũ ad culpam, & quantũ ad pœnã. & ſequiͭ Propheta: Et ab oĩbus idolis veſtris mundabo vos: qm̃ Hebræi ad fidem Chriſti ꝯuerſi: vt fuerunt Apoſtoli: & cęteri Chriſti Diſcipuli poſt eoꝝ ꝯuerſionem idola nedum coluerũt: imo ſi in aliquam igreſſi fuiſſent ciuitatem: in qua idola colerentur: idola ipſa petentibus rñſa dare non poterant: vt in multis legitur ſanctoꝝ hiſtoriis. & itẽ ſeqtur: Et dabo vobis cor nouum. i. voluntatẽ benefaciendi. & Spiritum nouũ ponam in medio veſtri: hoc eſt Spiritũ ſanctũ, iuxta Chaldęã æditionẽ: vt ſupra diximus. In primitiua enim eccleſia Spiritus ſanctus in ſigno viſibili ſup baptizatos deſcẽdebat: vel ſaltẽ per impoſitionẽ manuũ Aplõꝝ: vt Actuum cap. viii. & in aliis multis locis ibidẽ. & ſequiͭ adhuc Propheta: Et auferam cor lapideũ. i. in peccatis obſtinatũ dãdo eis veram peccatoꝝ ſuoꝝ ꝯtritionem. Et habitabitis in terra, quã dedi pr̃ibus veſtris: hoc eſt in eccleſia militãte, & poſtea triũphante. Loquiͭ aũt ad cõuerſos tantũ ad fidẽ

Finus Ferrarieñ.

Chriſti, non aũt ad eos, qui in infidelitate ſua pmanſerunt. Sed qm̃ Iudęi opponũt aliqua de contentis in hoc capitulo Ezechielis lib. vii. proxime ſequenti, Oppoſitione. xvi. ideo ibi vide.

Iohel inſup Propheta cap. iii. hoc ipm ꝯfirmans ait: Et erit in die illa: ſtillabunt mõtes dulcedinem: & colles fluẽt lacte: & per oẽs riuos Iuda ibunt aquę: & fons de domo dñi egredictur, & irrigabit torrentem ſpinaꝝ &c. Inqt nanq; Propheta: Erit in die illa: ſtillabunt mõtes dulcedinem: hoc eſt grãm Spiritus ſancti: quã virtute baptiſmatis ſacerdotes Chriſti volentibus ꝯferunt. Mõtes enim in ſacris literis ſacerdotes ſæpius ſonant: vt hab. ſ Eſaiæ cap. xlix. Et ponã oẽs mõtes meos in viam: hoc eſt prælatos, vel Pontifices in viam ſalutis, atq; beatitudinis æternę. & ſeqtur: Iubilate montes laudem, quia ꝯſolatus eſt dñs populum ſuum. & iterũ ſequiͭ Iohel: Et colles fluent lacte. i. Principes, ac populi Chriſtiani aſſequenͭ tũc oẽm aĩaꝝ ſuaꝝ puritatẽ: qđ p ſubſequentia verba oſtendiͭ: Et per oẽs riuos Iuda fluent aquę: per oẽs. ſ. Chriſti ſacerdotes, ẽt inferiores baptiſma ꝯcedetur, & dabitur. Et fons de domo dñi egredietur: hoc eſt de eccleſia, ad oẽs in eum credentes. De quo fonte ſcribitur Ioannis cap. iiii. Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Et irrigabit torrentẽ ſpinaꝝ: qm̃ infideles ꝗplurimi, q per diuerſos errores, ac varios percurrebãt, ſupplices omiſſis ſupſtitionibꝰ ipſum ſuſceperũt baptiſma. Item Prouerbioꝝ cap. v. diciͭ: Flumina de vẽtre eius exibũt. Eſaias itidem cap. xii. hoc ipſum approbat, dicens: Dñs factus eſt mihi in ſalutẽ: haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris, & dicetis: In illa die ꝯfitemini dño: & inuocate nomen eius: hoc eſt haurietis dona Spiritꝰ ſancti de ſacris nouę legis: in qbus ꝯfertur gratia: quod non fiebat in veteri lege: quę Eſaię verba oĩum ꝯſenſu de Meſſiæ lege intelligũtur. Ibi enim Chaldęus textus habet: Et addiſcent nouam doctrinã ab electo iuſtoꝝ: hoc eſt à Chriſto Ieſu: ex quo de lege Euangelica intelligit. Item ipſe Eſaias

Digitized by Google

cap.xxxv. Quia ſciſſæ ſunt in deſerto aquæ: & torrentes in ſolitudine: & quæ erat arida in ſtagnum: & ſitientis in fontes aquarum. Item idem Vates. cap.xliii. Ne memineritis priorum: & antiqua ne intueamini: ecce ego facio noua: & nunc orientur: vtique cognoſcetis ea. Ponam in deſerto viam: & in inuio flumina: & glorificabit me beſtia agri: dracones, & ſtruciones, quia dedi in deſerto aquas, & flumina in inuio. LXX. ſic tranſtulerunt: Et flumina in loco inaquoſo adaquare genus meũ electũ: hoc eſt Chriſtianos. Item antedictus Eſaias cap.xliiii. Effundã enim aquas ſup ſitientem, & flumina ſup aridam: effundam ſpiritum meum ſup ſemẽ tuum: & benedictionẽ meã ſup ſtirpem tuam: & germinabunt inter herbas quaſi ſalices iuxta præterfluentes aquas: iſte dicet Dñi ego ſum. & ille vocabit in nomine Iacob: & hic ſcribet manu ſua dño: & in noĩe Iſrael aſſimilabitur. Quæ oĩa ſuprascripta Rabi Salomon fore inquit tpe Meſſiæ: Quem tñ futurum, ſiue venturũ expectabat: iuxta Iudæorum errorẽ: quoniam (vt inqt ipſe) Gentiles quãplurimi ad eũ acceſſuros dicebat. & hoc ſup illis verbis: Et in nomine Iſrael aſſimilabitur. Inquit enim: Gentiles ad Meſſiam venturos, nomine Iſrael appellandos fuiſſe. Et notandum eſt: quod vbi nos habemus, Aſſimilabitur, in Hebræo habetur, Cognominabitur, & melius. Credebat enim ipſe Rabi Gentiles ad Iudaiſmum cõuertendos eſſe, iuxta errorem ſuum: ſed quod ipſe Rabi Salomon futurũ dixit, iamdiu adimpletum fuit in Saluatore noſtro: qa Gentiles ad Chriſti fidem ſe ꝯtulerunt: non aũt ad Iudaiſmum: quia Chriſtiani facti ſunt, non aũt Iudæi. & ideo dixit Propheta: Hauriertis aquas de fontibus Saluatoris. i. Ieſu, qui Saluator dicitur: intelligens baptiſmũ, & dona Spiritus ſancti. Item Eſaiæ cap. .xlix. Non eſurient, neque ſitient: & nõ percutiet eos Aeſtus, & Sol: qa miſerator eorum reget eos: & ad fontes aquarum potabit eos: & ponã oẽs montes meos in viã, & ſemitæ meæ exaltabuntur: ecce iſti de longe venient: & ecce illi ab Aquilone, & mari: & iſti de terra Auſtrali &c. Itẽ eiuſdem Eſaiæ c.lv. Oẽs ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum properate &c. Cui Vaticinio ꝯgruit illud Saluatoris noſtri dictũ Ioan. cap.iiii. Qui biberit ex hac aqua, non ſitiet in æternum: per quam aquam videtur innuere gratiam, quæ datur in hoc ſæculo diuinitus per baptiſmum: qua mediante boni cœleſtem adipiſcuntur beatitudinem. Micheas quoque Propheta in fine cap.vii. inqt: Deponet iniquitates noſtras: & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra: intelligens de baptiſmo, in quo omnia remittuntur peccata. Numeri ẽt cap.xix. voluit Deus virtutẽ, vel myſterium huius ſacramenti populum ſuum nõ ignorare: ideo ei præcepit: vt omnis qui tetigerit humanæ animæ morticiniũ: & aſperſus hac cõmixtione non fuerit: polluet Tabernaculum dñi: & peribit ex Iſrael: qa qui aqua expiationis non eſt aſperſus, imundus erit, & manebit ſpurcitia eius ſup eum. Morticiniũ enim humanæ animæ dixit, nõ corporis, ad oſtendendã originalem labem: propter quam anima mortua dicitur, cum diuinæ maieſtatis viſione priuetur. Et qui hac cõmixtione: ſcilicet aqua, vel oleo ſancto, & verbis ab eccleſia inſtitutis: quod eſt baptiſma, nõ fuerit aſperſus: polluet Tabernaculum dñi: hoc eſt ſeipſum. Inquit enim Apoſtolus.i. ad Corinthios cap.iii. Neſcitis quia templum Dei eſtis. & paulo infra ait: Templum enim Dei ſanctũ eſt: quod eſtis vos: & peribit ex Iſrael: quoniam nõ erit receptus à Deo. & qui aqua expiationis: id eſt baptiſmate: quod ab originali peccato expiabilem aĩam reddit, aſperſus non fuerit, imundus erit, & manebit ſpurcitia eius ſup eum: hoc eſt labes originalis peccati: iccirco Apl's ad Epheſios cap.v. ait: Chriſtus dilexit eccleſiã: & ſe ipſum tradidit pro ea: vt eã ſanctificaret: mũdans eam lauacro aquæ in verbo vitæ: vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam non habentẽ maculam: aut rugam: ſed vt ſit ſancta, & imaculata. Quæ profecto eccleſia templum illud eſt: de quo Zacharias Propheta ſcripſit cap.vi. Ecce vir Oriens nomen eius: & ſubter eum orietur: & ædificabit templum dño. Fruſtra igitur,

circa

Digitized by Google

circa ſciſionem præputii laborat Iudęus, ſi baptiſma non acceperit in verbo vitę: hoc eſt in verbo Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: queadmodum ſcribit Apoſtolus ad Galatas cap. v. Nam in Chriſto Ieſu: neq; circuncíſio aliqd valet, neq; præputium: ſed fides, quę per charitatem operatur. Et idem ad Philippenſes cap. iii. Nos enim ſumus circunciſio, qui ſpiritu ſeruimus Deo: & gloriamur in Chriſto Ieſu, non in carne fiduciam habentes. Ideo Deutero. cap. x. legitur: Circuncidite igiť præputium cordis veſtri: & ceruicem veſtram ne induretis amplius: qa dñs Deus veſter ipſe eſt Deus, Deus Deoꝝ, & dñs dñantium: Deus magnus, potens, & terribilis. Beatus Paulus inſup ad Romanos cap. v. hoc ipſum approbat dicens: An ignoratis, qa qcunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? ꝯſepulti enim ſumus cum illo ꝑ baptiſmum in mortem: vt quõ Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriã pr̃is: ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Item idem Apoſtolus ad Coloſſenſes cap. ii. In quo .ſ. Chriſto (de quo ſupius dixerat) & circũciſi eſtis circũciſione nõ manufacta in expoliatione corporis carnis: ſed in circũciſione Chriſti conſepulti in baptiſmo: in quo & reſurrexiſtis per fidẽ operationis Dei, qui ſuſcitauit illum à mortuis. Item idem Apl's ad Corin. i. cap. vii. Circunciſus aliqs vocatus eſt, non adducat pręputium: in pręputio aliqs vocatus eſt, non circuncidatur. Circũciſio nihil eſt, & pręputium nihil eſt: ſed obſeruatio mandatorum Dei. Beatus inſuper Petrus Apl's in ſua prima Epiſtola cap. iii. hoc ipſum approbat, dicens: Qui & vos nũc ſimilis formę ſaluos facit baptiſma: non carnis depoſitio ſordium: ſed ꝯſcientię bonę interrogatio in Deum: per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti à mortuis, qui eſt in dextera Dei deglutiens mortem: vt vitæ æternæ hæredes efficeremur profectus in coelum ſubiectis ſibi Angelis, & Poteſtatibus, & Virtutibus.

Et qm̃ Pelagius hęreticus aſſerere, arepta pietate, pręſumpſit non ꝑpter vitã: ſed ꝑpter Regnum cœloꝝ baptiſmũ paruulis ꝯferendũm: audiat Saluatorem noſtrum, & vitę datorem Ieſum Chriſtum, Ioannis cap. vi. dicentẽ: Niſi manducaueritis carnẽ filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Sub his enim Dei verbis, quibus Euãgeliſta pręnuntiat, Non habebitis vitam in vobis, aperte intelligiť: ꝙ omnis anima munere baptiſmi vacua, non ſolum gloria caret, ſed & vita. Beatus quoq; Auguſtinus I Enchiridion cap. li. de hoc baptiſmatis ſacramento ſic inquit: Qualiter myſteriũ baptiſmi in Cruce Chriſti Apoſtolus cõmendauerit, in quo maiores, & paruuli ſaluantur: quia propter Adæ peccatum omnes homines peccato originali infecti ſunt: inquit per vnum hominẽ pœna, & per vnum hominẽ gratia: cum ipſe Paulus locutus fuiſſet quantum illi Epiſtolæ loco ſufficere indicauit: deinde ſacri baptiſmi in Cruce Chriſti grande myſterium cõmendauit eo modo, vt intelligamus nihil aliud eſſe in Chriſto baptiſmum, niſi mortis Chriſti ſimilitudinem: nihil autem aliud mortem Chriſti crucifixi, niſi remiſſionis peccati ſimilitudinem: vt quemadmodum in illo vera mors facta eſt, ſic in nobis vera remiſſio peccatorum: & queadmodum in illo vera reſurrectio, ita in nobis vera iuſtificatio. ait enim: Quid ergo dicemus, permanebimus in peccato: vt gratia abundet? dixerat enim ſuperius: vbi abundauit delictum, ſuperabundauit gratia. & ideo quæſtionem ſibiipſi propoſuit: vtrum propter abundantiam gratię conſequendam, in peccato ſit permanendum: ſed reſpondit, Abſit, atque ſubiecit: Si mortui ſumus peccato: quomodo viuemus in illo? Deinde vt oſtenderet nos mortuos eſſe peccato: An ignoratis, inquit, qm̃ quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Si ergo hinc oſtendimur mortui eſſe peccato: quia in morte Chriſti baptizati ſumus: pfecto & paruuli, qui baptizanť in Chriſto, peccato moriunť, quia in morte ipſius baptizanť. Nullo enim excepto dictũ eſt: Quicũq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus.

Et ideo dictum eſt: vt probaret mortuos nos eſſe peccato: cui aũt peccato paruuli renaſcendo moriuntur, niſi ꝙ naſcendo traxerunt? Ac per hoc etiam ad ipſos pertinet quod ſequitur, dicens: Conſepulti enim ſumus illi ꝑ baptiſmũ in mortem: vt queadmodũ ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Si enim complantãti facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur corpus peccati, vt vltra nõ ſeruiamus peccato: qui enim mortuus eſt iuſtificatus eſt à peccato: ſi autem mortui ſumus cũ Chriſto, credimus, quia ſimul ẽt viuemus cũ illo: ſciẽtes, qa Chriſtus reſurgens à mortuis, iam non moritur: & mors vltra illi non dñatur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: ꝙ aũt viuit, viuit Deo: ita & vos exiſtimatę voſmetipſos mortuos qdem eſſe peccato: viuere aũt Deo in Chriſto Ieſu. Hinc enim probare cœperat: non eſſe nobis permanendum in peccato: vt gratia abũdaret. Si mortui ſumus peccato: quomodo viuemus in eo? Atq; vt oſtenderet mortuos nos eſſe peccato, ſubiecit: An ignoratis, qm̃ quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Sic itaq; tunc locũ iſtum clauſit, & cepit. Mortem quippe Chriſti ſic inſinuat: vt ẽt ipſum mortuũ diceret eſſe peccato: cui peccato, niſi carnis? in qua erat non peccatum, ſed ſimilitudo peccati, & ideo nomine appellat peccati. Baptizatis itaq; in morte Chriſti, in qua non ſolum maiores, verum ẽt paruuli baptizantur, ait: ſic & vos exiſtimare vos mortuos eſſe peccato, viuentes aũt Deo in Chriſto Ieſu. Et notãdum eſt: ꝙ Ieſus in latere percuſſus, dum in Cruce pateretur, aquam ſimul & ſanguinem profudit: quod nempe myſticum eſt. ipſe enim dixerat: Quia flumina de ventre eius procedunt aquæ viuæ, vt annuntiatũ fuerat. Et in Prouerbiis. c. v. per alia tñ verba. Et Eſaiæ caplõ .xliii. Et in inuio flumina: hoc eſt Spirit⁹ ſancti dona. & alibi in plurib⁹ locis. ſed quia produxit ẽt & ſanguinem, quem petierunt Iudęi venire ſup ſe, & ſuper filios ſuos: produxit igitur aquã, quæ credẽtes diluat: produxit & ſanguinem, q condẽnet icredulos. Poteſt tñ ẽt intelligi illud, ꝙ duplicem grãm baptiſmi ſignificauerit: vnam. ſ. quę daretur ꝑ aquã baptiſmi: aliam, quæ per myſteriũ profuſionis ſanguinis perqritur: vtrũq; enim baptiſmus nominatur. Nam inocẽtes paruuli, quos occidi fecit Herodes volẽs Ieſum occidere paruulũ, non aqua baptizati ſunt, ſed ſanguinis ſui perfuſione: ſimiliter ẽt multi alii martyres. Baptiſmus igitur & in aq̃, & ſanguine perfici põt, dicente B. Auguſtino lib. xiii. de Ciuit. Dei. c. vii. Nam q̃cunq; ẽt non percepto regenerationis lauacro, pro Chriſti ꝯfeſſione moriuntur, tm̃ eis valet ad dimittenda peccata, quãtũ ſi abluerenť ſacro fonte baptiſmatis. Qui enim dixit Ioan. c. iii. Niſi qs renat⁹ fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto non itrabit in Regnum cœloꝝ: alia ſentẽtia iſtos fecit exceptos: vbi non minus gñaliter dixit Matthęi. c. x. Qui me ꝯfeſſus fuerit corãm hoĩbus, confitebor & ego eũ corãm patre meo, q in cœlis ẽ. & alio loco: Qui perdiderit aĩam ſuam pp me, iueniet eã. hinc eſt ꝙ ſcriptum eſt: Pretioſa in ꝯſpectu dñi mors ſanctoꝝ eius, Pſalm. cxv.

Saluator etiã noſter Ieſus poſt reſurrectionẽ ſuam iuxta Lucæ Euãgelium, hoc ipſum ſuis promiſerat Diſcipulis, dicẽs: Ecce ego mittã promiſſionẽ patris mei ĩ vos: vos aũt ſedete in ciuitate quoadusq; induamini virtute ex alto. Et ſimiliter in Apoſtolorum Actibus eſt locutus: Et præcepit eis ab Hieroſolymis ne diſcederẽt, ſed expectarent ꝑmiſſionem patris: quã audiſtis, inquit, per os meũ: quia Ioãnes quidem baptizauit aqua: vos aũt baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos hos dies. Rurſus in fine Euangelii ſm̃ Ioannem, eo die, quo reſurrexerat. i. die Dominica clauſis ianuis ad Apoſtolos intro iiſſe narratur, & dixiſſe eis ſecũdo: Pax vobis, & intuliſſe: Sicut miſit me pater, & ego mitto vos. & cum hoc dixiſſet, inſufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retẽta erunt.

Digitized by Google

erunt. Prima igitur die reſurrectionis acceperunt Spiritus ſancti grām: qua peccata dimitterent, & baptizarēt, & filios Dei facerent, & Spiritū adoptionis credentibus largirentur, ipſo Saluatore dicente: Quorum remiſeritis peccata, remittētur eis: & quorum retinueritis, retenta erūt. Die aūt Pētecoſtes eis amplius repromiſſum eſt: vt baptizarentur Spiritu ſancto, & induerentur virtute ex alto, qua Chriſti Euāgelium cunctis gētibus prædicarēt: iuxta illud, quod in. lxvii. Pſalmo legimus: Dñs dabit verbum Euangelizantibus virtute multa: vt haberent operationē virtutum, & gratiam ſanitatū: & prædicaturi multis gentibus acciperent gñā linguarum: vt iam tunc cognoſcerent, qui Apoſtolorū, & qbus deberent gentibus nūtiare. Denique Apl's Paulus, qui de Hieruſalem vſq; ad Illyricum prædicauit: & inde per Romā ad Hiſpaniā ire feſtinat: gratias agit Deo, q cūctis Apl'is variis linguis loquatur: Qui enim cunctis gentibus annūtiaturus erat, multarum linguarum acceperat gratiā. Quæ repromiſſio Spūs ſancti die decima poſt aſcenſionem Saluatoris expleta eſt, Luca referēte, q ſcripſit: Dumq; complerentur dies Pentecoſtes, erant omnes pariter in eodem loco: & factus eſt repente de cœlo ſonus tanq̄ aduenientis Spiritus vehementis: & repleuit totā domum vbi erant ſedentes &c. B. ēt Auguſtinus in Enchiridion cap. xli. ait: Quod mors, & reſurrectio Chriſti ſacramentum baptiſmi ſignificet: ipſum eſt, quod i nobis celebratur magnū baptiſmatis ſacramentum: vt quicunq; ad iſtam pertinent gratiam moriantur peccato, ſicut ipſe peccato mortuus dicitur, qa mortuus eſt carni: hoc eſt peccati ſimilitudini: & viuant de lauacro renaſcēdo, ſicut ipſe de ſepulchro reſurgēdo, quamlibet corporis ætatem gerant.

¶ Quod aūt Chriſtus Ieſus inſtituerit baptiſmum, conſtat.

Ioannis. c. iii. vbi ipſe Ieſus inqt Nicodemo: Amen amen dico tibi: niſi qs renatus fuerit denuo, non pōt videre Regnū Dei. dicit ad eū Nicodemus: Qūo poteſt homo naſci cum ſit ſenex? nunqd poteſt in ventre matris ſuę iterato introire, & renaſci? Reſpondit Ieſus: Amen amē dico tibi: niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non pōt introire in Regnum Dei: intelligens de baptiſmate. vñ ipſe Ieſus Ioānis. c. iiii. inqt Samaritanæ: Omnis q biberit ex hac aqua, non ſitiet in æternū: qui aūt biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquę ſalientis in vitā æternā. Item idem Ioannes. c. iiii. Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquę ſalientis in vitā æternam. Item Matthęi. c. vlt. Eūtes ergo docete omnes gentes, baptizātes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunq; mandaui vobis. Item Marci capitulo vltimo: Et dixit eis: euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euāgelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui vero non crediderit, condēnabitur. Cum autem hæc alia cōditio adimpleta fuerit in domino noſtro Ieſu Chriſto, igitur ipſe verus fuit Meſſias.

¶ Quod Deus vbiq; adorandus eſſet, & non in Hieruſalem tantum.

Cap. XCIX.

IN Iudæorum lege ꝓhibitum eſt: extra ꝓmiſſionis terrā, & extra diuinū tēplū in ea ꝓmiſſionis terra conſtructū, mādata quædam, cærimonias, & iudicia obſeruari. vt Deuteronomii. c. v. vi. & . xii. offerriq; holocauſta, & victimas, decimaſq;, & primitias: vota inſuper, atq; donaria, ac primogenita boum, & ouium &c. De oratione autē, ſiue precibus exhibendis Deo extra ipſum templū, prohibitionem aliquam nō inuenio factā: ſed ex his, quę narrantur. iii. Regum, & . ii. Paralipomenon, ſi fiant extra Salomonis templū, cū difficultate, & tarditate exaudiunt. Nam cum Salomon Rex templū Deo conſummaſſet: orans ſic inquit: Reſpice ad orationem ſerui tui, & ad preces eius: audi Hymnum, & orationem, quam ſeruus tuus orat corām te hodie. & parum infra: Vt exaudias orationem, quam orat in loco iſto ad te ſeruus tuus: vt exaudias deprecationē ſerui tui, & ppl'i tui Iſrael &c.

Digitized by Google

vt.iii.Regum cap.viii.&.ii. Paralip.c.vi. Cuius petitionibus Deus annuit: vt.ii. Paralipo.c.vii.in principio ipſius capli, vbi dicitur: Cumq; compleſſet Salomon fundens preces: ignis deſcendit de cœlo,& deuorauit holocauſta, & victimas &c.quod etiam Deus ipſe ſe facturū eſſe dixit.iii.Regum.c.ix. Si ergo in templo Dei facillime exaudiebantur Iudæorum orationes,& preces: igitur extra templū non niſi cum difficultate,& tarditate exaudiebantur. Ad cuius rei probationem in Thalmud in lib.Baracoth:hoc eſt Benedictionum.c.henhiedin.i.non ſtabūt, dixit Rabi Eliezer: A die, qua templum fuit deſtructum orationis portæ clauſæ ſunt: ficut ſcriptum eſt in lamentatione Hieremiæ.c.iii.Sed cum clamauero,& rogauero,excluſit orationem meam. Item inquit ipſemet Rabi: A die,qua fuit deſtructio Hieruſalem, quædam tabula ferrea interpoſita eſt inter Hieruſalem,& patrem noſtrum cœleſtem.ſic enim ſcriptū eſt Ezechielis cap.iiii.Et tu ſume tibi ſartaginem ferream, & pones eam in murū ferreum inter te,& ciuitatem &c. hoc eſt inter te,& Deum.ad hoc.ſ.vt Iudæorum preces ad dominū Deum non aſcēdāt.& ſequitur: Attamen,licet probetur, ꝙ portæ orationis clauſæ ſint:tamen certū eſt, ꝙ portæ conuerſionis omnibus ſunt aptæ temporibus: vt etiam dixi ſuperius libro.v.c.x.in calce ipſius capituli. Cōſtat igitur liquido ex dictis in hoc capitulo: in lege vetere.ſ.Moyſis,vetitum, & prohibitum fuiſſe ne vſquam alibi adoraretur Deus,niſi in loco,quem ipſe Deus elegiſſet in cunctis Tribubus Iſrael: vt.iii. Regum.c.ix.vnde hac ſtante prohibitione,Iudæi ab Hieroſolymis expulſi à Tito,deſtructo templo,nunquam potuerūt Deum Hebraico ritu colere, & adorare. Quod non alia de cauſa factum fuiſſe dixerim:niſi quia iam Hebraicæ legis finis aduenerat:& propterea ſanguinem hircoꝝ,& boum reſpuebat Deus: ſed nouū, & mūdum quærebat ſacrificium: vt Pſal. xlix.Non accipiam de domo tua vitulos: neq; de gregibus tuis hircos. & paulo infra: Nunquid mānducabo carnes tauroꝝ, aut ſanguinem hircoꝝ potabo? immola Deo ſacrificiū laudis, & redde altiſſimo vota tua &c.Quod veꝝ eſſe patefecit,& aperuit Sophonias Propheta.c.ii. dicēs: Horribilis dn̄s ſuper eos:& attenuabit omnes Deos terræ:hoc eſt idola oīa.& ſequitur Propheta:Et adorabunt eum viri de loco ſuo:oēs inſulæ gentiū:hoc eſt omnes gētes in locis ſuis:hoc eſt in regionibus quas habitant.& ſic vbiq; locorum adorabūt Deum abſq; eo,ꝙ ad templum accedant Hieroſolymitanū: qa vbiq; terrarum cōſtructæ ſunt eccleſiæ ad diuinū cultum: qm̄ vbiq; adoratur Deus: cultu .ſ.Chriſtiano. Quod veꝝ eſſe confirmat Ioannis.c.iiii.ex interrogatione Samaritanę,& Saluatoris noſtri reſponſione.nā Samaritana Saluatorē ſic interpellat: Patres noſtri in monte hoc adorauerunt:& vos dicitis:quia Hieroſolymis eſt locus, vbi adorare oportet. Vbi notandum eſt hoc verbum, Oportet, quod neceſſitatē īportat.Dicit ei Ieſus:Mulier crede mihi, qa venit hora,qn̄ neq; in mōte hoc,neq; in Hieroſolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod neſcitis: nos adoramus quod ſcimus:quia ſalus ex Iudęis eſt: ſed venit hora,& nunc eſt,quando veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu, & veritate.Nam & pater tales quęrit,q adorent eum.ſpiritus eſt Deus:& eos,q adorant eum, in ſpiritu, & veritate oportet adorare.Ex quibus interrogatione, & reſponſione manifeſte conſtat ſupradicta omnia in hoc capitulo contenta,ſic vera eſſe,ſicut dicta ſunt. Et licet Thalmudiſtæ,ſiue Iudæorum Rabini inſaniētes dicant in lib.Kiduſtim: ideſt Deſponſationum:c.i.ſuper illud Deutero.c.xii. Hæc ſunt præcepta,atq; iudicia,quę facere debetis in terra,quam dn̄s Deus patrū tuorum daturus eſt tibi: vt poſſideas eam cūctis diebus,quibus ſuper humum gradieris &c.Quærētes an vniuerſa lex in ipſa terra promiſſionis tantum obſeruanda ꝑcipiatur,cum litera plane hoc innuere videatur: hoc modo queſtionem ſoluant. Quòd illa præcepta, quę ſunt bouas haguf:ideſt debitum corporis: intelligēdo per debitum corporis,quicquid non de-

pendet

pendet à cultu terræ, veluti frugum primitiæ, & ſeptimi anni remiſſio, & hmôi: illa omnia debita inq̃ corporis, vbiq;, & ſemper tam extra terram promiſſionis, q̃ intra obſeruari debent: quę vero nó ſunt debitum corporis: quia. ſ à cultu terrę dependent: in ipſa terra promiſſionis tm̃. Tamen quia leui, & friuolo fundamento, ad Dei mandatum irritandum mouētur, & male: cum in calce ipſius capituli. xii. Deuter. dixerit Moyſes: Quod pręcipio tibi hoc tm̃ facito domino: nec addas qc quam, nec minuas. Per huiuſmodi Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorū ſolutionem mirabiliter, & contra Dei mandatum factam, quod in hoc nonageſimooctauo capitulo dicitur, non infringitur: nec inſiſtendum puto ad oſtendendum, quo moueantur fundamento ſuper tam leui quadam ſimilitudine fundato, cú modicę ſit vtilitatis, & non paruę prolixitatis: tamē infra lib. nono, & vltimo, capitulis. xviii. &. xx. nonnulla dicam ad huius rei improbationem. Cum autem ſupraſcripta alia cōditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quod myſteria incarnationis, & paſſionis Chriſti, ac etiam indiuiduæ Trinitatis in teſtamento vetere clauſa fuerunt, & ſigillata: hoc eſt ſecreta, & occulta, & quare. Cap. C.

QVoniam Iudæi in vera ſacrarum literarum intelligentia ſurdi ſemper fuerunt, & cęci, & in dies magis, atq; magis fiunt: & maxime in locis, in quibus de Chriſti incarnatione, & paſſione, ac etiam de Trinitate aliqua continētur. Quod equidem altera ex his duabus cauſis, & ſeu verius ex ambabus procedere manifeſtum eſt. Altera nanq; eſt: q̃ Iudęi ipſi domino noſtro Ieſu Chriſto infenſi ſemper fuerūt: & propterea nihil boni, ſiue ſanctitatis de eo credere poſſunt. Altera vero: quoniam huiuſmodi myſteria: ſcilicet Chriſti, in teſtamento vetere clauſa erant, & velata: hoc eſt ſecreta, & ſigillata: & propterea in totum, & ad perfectum intelligi non poterant. Denūtiabant enim Prophetę monſtruoſa quædam miracula: quorum nec ratio, nec tēpus pręciſum ſaltem aperte deſignabat: & quę niſi fuiſſent opere cōpleta, nequaquam intelligi poterāt: nec etiam ad plenum intellecta ſunt, niſi poſtquam Chriſtus ipſe & verbo, & operibus interpretatus eſt. Cauſam autem quare Deus huiuſmodi myſteria occulta: hoc eſt obumbrata eſſe voluit: & maxime in ipſo vetere teſtamento: aliqui dixerunt fuiſſe: ne Iſraelitarum ſecta, quam Deus præ cęteris ad veritatis cultum vocauit, in bifarium gētium laberetur errorem. Gentes enim primo creaturas colebant: gloriamq; incorruptibilis Dei in corruptibilem mutauerunt imaginē: vnde ſi incarnationis myſterium promulgatum fuiſſet: quo aliqd perſonaliter: ſcilicet Creator, & creatura, creditur. Quis hæſitabit, quin illi, qui tot ſæculis idolatriæ detinebantur errore, illius myſterii ductu ad vomitum idolorum, creaturæ'ue adorationē regreſſi fuiſſent? Quod conſiderans Moyſes pręmonuit Iſraelitas Deutero. c. iiii. dicens: Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt vobis dominus in Oreb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginē maſculi, vel fœminæ &c. & ad hoc cuitandum vniuerſa Moyſis lex conſtructa erat. Similiter ſi & ſacræ Trinitatis arcana exacte prolata fuiſſent, ſtatim in ſecūdum de Deorum pluralitate, quæ priſcorum tempore à pluribus credita erat, cecidiſſent errorem. Ad cuius rei teſtimonium, audi quid Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum ſapientes Geneſis capitulo primo ſuper illud: Faciamus hominem &c. ſentiunt in magna Gloſa: ideſt in Bereſid raba ad literam: In hora, qua Deus dicebat Moyſi: Faciamus hominem. dixit coràm illo: Dominator mundi: cur tribuis hæreticis occaſionem errandi? Reſpondens ei Deus, ait: Scribe, & qui vult errare erret. hæc illi. Rabi inſuper Menahem Canahad auctoritate libri Zoar, Deuteronom. capitulo ſexto ſuper illud verbum: Audi Iſrael: vbi expreſſa de Trinitate diuina ſit mentio, ait Chaldaice: Et non in

his ſeculis quouſq; adueniat Meſſias, li-cebit nobis reuelare.ſ.hęc: quaſi Rabi iſte ſentiret hęc arcana, & ſecreta per ipſum Meſſiam fuiſſe reuelanda. Et in hoc vniuerſa Cabaliſtarum ſcola conſpirat.ſ. ꝙ Trinitatis arcana recõdita fuerit quoaduſq; adueniret Meſſias: qa tunc omnis erroris ſuſpitio ſublata fuit. Tẽpore enim Chriſti ſaluatoris nr̃i oĩa hęc myſteria reuelata fuere: qm̃ eo ipſo tempore adimpleta, & veraciter cognita fuerunt.

¶ Quod aũt huiuſmodi myſteria Meſſię Regis in teſtamento vetere clauſa eſſent, & ſecreta, infraſcripti omnes prędixerunt Prophetę, & in primis.

Eſaiæ cap. xxix. ſic dicit: Et erit vobis viſio oium, ſicut verba libri ſignati: quem cum dederint ſcienti literas, dicent: Lege iſtũ. & reſpõdebit: Non poſſum, ſignatus eſt enim. & dabitur liber neſcienti literas, diceturq; ei: Lege. & reſpondebit: Neſcio literas. & dixit dominus: Eo ꝙ appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat me: cor autem eius longe eſt à me: & timuerunt me mandato hominum, & doctrinis: ideo ecce ego addam: vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & ſtupendo: peribit enim ſcientia à ſapientibus eius, & intellectus prudentium eius abſcondet &c. vſq; in finẽ capitis. Propheta nempe ex his verbis: Et erit vobis viſio omnium, ſicut verba libri ſignati, & ex aliquibus aliis ſequẽtibus.ſ. Peribit enim ſcientia à ſapientibus eius &c. ꝓdicit primo myſteria Chriſti in lege Moſaica peritis occulta fore, & clauſa, ſiue ſigillata adeo vt intelligi non poſſent: ſimilitudinẽ capiens à libro clauſo, & ſignato: qui quamdiu clauſus, & ſigillatus eſt, legi nõ poteſt. vnde ꝯtinuãs ſubdit: Nonne adhuc in modico, & breui conuertetur Libanus in Chermel: hoc eſt locus amoenus, & fertilis in deſertum: per aliam metaphorã ſignificare, ſiue prędicere intendit peritos legis Moſaicę: vt puta ſacerdotes, & ſcribas vnà cum Phariſęis excęcãdos eſſe. & quare hoc faciat, ſubdit dicens: Quia ꝯſummatus eſt illuſor, qui peccare faciebat hoĩes in verbo: & arguentem in porta ſupplantabãt. Iſti nanq; legiſperiti illudebãt Chriſtũ Meſſiam: quęrentes aliquid calumniabile rapere de ore ipſius, vt eum accuſarent. Et ſupplantabant ipſum arguentem eos de vitiis ſuis in cõcionibus eius in porta.ſ. templi. Et declinauerunt fruſtra à iuſto: quia eum coràm Pilato negauerunt, dicẽtes: Regem non habemus niſi Cæſarem. Et quoniam defecit, qui præualebat: hoc eſt legiſperiti, & ſacerdotes, ideo ſubdit: Conſummatus eſt illuſor: quia iudicante Tito Veſpaſiani Romanorum Duce decere ſacerdotes interire cum templo: duci homines ad ſupplicium iubet: vt Ioſeph de Bello Iudaico libro. vii. cap. xix. E conuerſo autem iuxta ſimilitudines ſupra per Prophetam inductas: ſimplices, & idiotæ, prout fuerunt Apoſtoli, aliiq; Chriſti Diſcipuli, & fideles diuino Spiritu ad cognoſcẽdum, & ſequendum Meſſiam illuminati fuerunt: Gentiles quoq;, qui prius ſurdi erãt, & cęci (idolorum enim cultui inſeruiebant) audiuerunt, qui ex Apoſtolorum concionibus ignorantiam fugabant, & veri Dei cultores fiebant: vnde ex ſurdis facti ſunt audiẽtes: & ex cęcis illuminati ſunt: & ſic facti ſunt & ipſi mites, & lætabundi Euangelicam ſequentes paupertatem. Et ne Iudæi ignorarent, quando hæc effici debebant, Propheta declarat tempus, dicens: Non confundetur Iacob: id eſt hęc Iudæorum confuſio, non eſt temporibus noſtris facienda: ſed in futurum: qm̃.ſ. videbitis filios veſtros: hoc eſt deſcẽdẽtes ex Iudeis: vt puta Apl'os, aliosq; Chriſti Diſcipulos: qui quaſi oẽs fuerunt Iudęi: & quos Deus dicit futuros eſſe, ſiue fuiſſe opus manuum ſuarum: ex idiotis, & timidis ſapientiſſimos, & peritiſſimos, & ꝯſtãtes fieri: ope.ſ. diuino.i. virtute Spiritus ſancti: ſanctificãtes nomen Dei in medio Iudęorum: qđ adimpletũ fuit in die Pentecoſtes: qñ receperunt Spiritum ſanctũ: vt Actuum Aplorum cap. ii. & in hoc eodẽ. vi lib. cap. lxxxiiii. Et ſanctificabunt ſanctum Iacob: hoc eſt Chriſtum: quem Iacob Patriarcha prædixit eſſe ſanctificandum: vt Geñ. cap. xlix. Et Deum Iſrael prędicabunt.ſ. Apoſtoli, & Diſcipuli

& Diſcipuli in ſuis.ſ.æ ctionibus: Chriſtũ Meſſiam annuntiabunt, & teſtabuntur. Et Gentiles, q̃ prius erroribus imbuti mu ſitatores dicebantur: hoc eſt deſidioſi, & vanitatibus occupati, addiſcẽt legem.ſ. diuinam: tam Moſaicam, q̃ Euãgelicam: quos vocat ſemẽ ſanctũ.ſ. poſt fidei Chriſtianæ ſuſceptionem. Per quæ oia oſtẽditur aperte icarnationis, & paſſionis Chriſti myſteria, ac etiã Trinitatis Hebræis, & maxime peritis occulta, & ſigillata fuiſſe: & ſimplicibus, & ſurdis aperta. Alibi etiã dicitur: Dabit eis Deus Spiritũ compunctionis oculos, vt non videant: & aures, vt non audiant vſq; in hodiernum diẽ. Hæc omnia ſignificant, & prædicunt Iudæos q̃plurimos tam doctos, q̃ indoctos pp eoꝝ ſcelera, & impietatem non intellecturos eſſe Chriſti Vaticinia: Chriſtũq; præſentem non cognituros: cuius erroris cauſa in miſeria ſunt, in qua perſeueraturi ſunt vſq; ad huius ſęculi finem. Quod Oſeas Propheta cecinit dicens: Dies multos ſedebunt filii Iſrael ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari &c. Eſaias itidem.c.viii. Liga teſtimoniũ, ſigna legem in Diſcipulis meis: expectabo dñm, qui abſcõdit faciem ſuam à domo Iacob: & præſtolabor eum. Liga teſtimonium: hoc eſt inuolue prophetiam.ſ. obſcuritatibus pp incredulos, quibus talia merito cęlanda ſunt. Signa legem in Diſcipulis meis: ideſt deſigna legẽ Euangelicam dãdam Diſcipulis meis, qui Prophetarum obſcuritates aperient, eas in Chriſto Ieſu adimpletas fuiſſe oſtendentes: vt in Actibus Apoſtoloꝝ continetur. Eſaias ſimiliter.c.xxiiii. Et dixi ſecretum meum mihi: ſecretum meũ mihi: hic oſtẽditur Chriſti myſterium: vel quia continebatur ibi duplex ſecretũ: duplicauit illa verba: vnum.ſ. perſonæ, in qua duplex vnitur natura: diuina.ſ. & humana. aliud temporis: q̃a determinatum tempus ſui aduẽtus erat valde occultũ. Daniel quoque.c.xii. hoc ipſum approbat, dicẽs: Tu autem Daniel claude ſermones: & ſigna librum vſq; ad tempus ſtatutum. & magis infra eodem capitulo: Vade Daniel, quia clauſi ſunt, ſignatiq; ſermones vſq; ad præfinitum tempus. Pſal. etiã.lxxvii. dicitur: Attendite popule meus legem meam: inclinate aurem veſtram in verba oris mei: aperiam in parabolis os meum: loquar propoſitiones ab initio. Iob itidẽ .c.xiii. Audite ſermonem meum: & ænigmata percipite auribus veſtris. & capitulo.xxviii. Sapientia vero vbi inuenitur, & quis eſt locus intelligentię? neſcit homo pretium eius, nec inuenitur in terra ſuauiter viuentium. Abyſſus dicit: Non eſt in me. & mare loquitur: Et non eſt mecum &c. & iterum ibidem magis infra: Vnde ergo ſapientia venit? & quis eſt locus intelligentię? abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium: volucres quoq; cœli latet. per ſapiẽtiam intellige filium Dei, qui eſt ſapientia increata: per volucres autem intellige Angelos cœleſtes: cui dicto optime quadrat illud Saluatoris noſtri: Nemo nouit patrem.ſ. perfecte, niſi filius: neq; filium quis nouit, niſi pater. & cui voluerit filius reuelare? Nec eſt quærendus modus generationis in diuinis, veluti in creaturis: in quibus caduca, & mortalis conditio illa requirit neceſſaria &c. Ezechiel ſimiliter capitulo decimoſeptimo: Factũ eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis propone ænigmata, & narra parabolam ad domũ Iſrael. Exodi etiam capitulo trigeſimotertio ad huius rei probationẽ: quòd myſteria Chriſti eſſent ſecreta, & clauſa, ſic dicitur per hanc figurã. Moyſes inquit domino: Oſtende mihi gloriam tuam. reſpondit dominus: Ego oſtendam omne bonum tibi: & vocabor in nomine domini coràm te: & miſerebor cui voluero: & clemẽs ero in quẽ mihi placuerit. rurſumq; ait: Non poteris videre faciem meã: non enim videbit me homo, & viuet. & iterũ: Ecce, inquit, eſt locus apud me, & ſtabis ſupra petram: cumq; trãſibit gloria mea: ponam te in foramine petræ: & protegã dextera mea, donec pertranſeã: tollamq; manum meam: & videbis poſteriora mea: faciem autem meam videre non poteris. Quæ quidẽ verba hunc habent ſenſum. Moyſes hic eſt Iudaicus populus. Manus domini ſuper eum, vt non videat faciem

Digitized by Google

tranſeuntis: cæcitas eſt in Iudæis, vt non cognoſcant diuinitatem Chriſti, donec per paſſionem tranſeat de hoc mũdo ad patrem: poſt trãſitum tollit dominus manum ſuam: & videt Moyſes poſteriora eius: quia poſt reſurrectionem ſuam ablata eſt cæcitas eorũ, qui crucifixerunt dominum. Sicut ergo ſuper Gẽtilem populum poſita manu Dei, incomprehenſibilis facta eſt ſcientia Dei, ita pariter grauata manu ſuper Moyſem: id eſt ſuper Iudęos, non potuerunt videre Chriſtum eſſe Deum, donec trãſiit ad patrem: tũc enim multi de Iſrael ꝯuerſi ſunt: cõcluſit ergo Deus omnia in fidelitate: vt omnium miſereatur. Vnde Centurio videns, quia ſic clamans expiraſſet, ait: Vere hic homo filius Dei erat: vt Marci. c. xv. Moyſes quoque hoc ipſum figurauit. ſ. de Iudæorum cæcitate Exodi. c. xxxiiii. quando ſuam velauit faciem corãm Hebręis: per quod velamen figurabat futuꝝ eſſe: vt legis ſecreta ignorarent Hebręi: quod ediſſerit Apoſtolus ſecunda ad Corinthios. c. iii. Habentes igitur talem ſpem multa fiducia vtimur: & non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam: vt non intẽderent filii Iſrael in faciẽ eius, quod euacuatur: ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum vſq; in hodiernum diem: idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet nõ reuelatum: quod in Chriſto euacuatur: ſed vſq; in hodiernũ diem, cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorũ: cum autem conuerſus fuerit ad Deũ, auferetur velamen. hęc omnia Apl's vbi ſupra. Extat igitur adhuc temporibus noſtris Iudæis pręcipuum quoddam, & euidentiſſimum huius ſuæ cęcitatis, & ignorantiæ ſignum ex quadam ſua inueterata cerimonia, qua vbiq; in ſuis vtunt̃ Synagogis: nam cum in eis Iudæi congregati ſunt, & legitur Moyſes: facies ſuas quodam operiunt velamine: & ſi interrogarentur quare id faciant: reſpõderent fortaſſe, & qdem recte, id apud eos fieri ob memoriam Moyſis: qui poſtquam ſecundas detulit legis Tabulas, cum ad populum loqueretur, faciem ſuã quodam operiebat velamine: vt Exodi. c. xxxiiii. Cur autem id fecerit Moyſes, aut Iudęi ignorant, aut ſe ignorare ſimulant. Cornuta enim erat Moyſis facies: & (vt ſcriptura teſtatur) id ex ſermonis Dei conſortio ꝓcedebat. Apparebant enim in eius facie ſplendidiſſimi duo radii angulariter ſurſum in cornuum figuram procedẽtes: ex quo ſplendore filii Iſrael in ipſius Moyſis faciem intueri non poterant: & ideo tam Aaron, q̃ Principes Synagogæ territi penes Moyſem accedere timebãt. Cur autem Moyſes faciẽ ſuam velaret, & operiret, dicam: Cauſa velaminis nempe fuit: quoniam Moyſes diuino illuſtratus Spiritu per huiuſmodi velamen indicare voluit: ꝙ veritas in veteri teſtamento erat figuris, & ænigmatibus velata, & operta: q̃a (vt ait Apoſtolus prima ad Corinthios. c. x.) omnia ꝯtingebant eis in figura. Dupliciter autem velari poteſt aliqd: aut ſcilicet ex parte rei videndæ: qñ ſup eam aliquod ponitur velamen: aut quando oculi eius, qui intuetur, aliquo operiũtur velamine: & vtroq; modo in teſtamento vetere velata erant Chriſti myſteria: nam ex parte rei, erat velamen, quãdo veritas erat figuris velata, vt dictum eſt: ex parte autem Iudæorum, qui videre debuiſſent: tanta erat eorum malitia, & odium: vt à veritatis cognitione impedirentur. Quæ quidem malitia cum odio, erat quaſi oculorum mentis quoddam velamen: vnde Sapientię. c. i. dicitur: In maleuolam animam non intrabit ſapientia. Primum velamen: quod. ſ. rem operit ne videri poſſit, per Ieſum Chriſtum ſublatum eſt, & amotum: quoniam per ipſum, & in ipſo veteris teſtamenti figurę expletę ſunt, & conſũmatę, ſiue adimpletæ, & patefactæ: in cuius rei ſignum velum templi in eius paſſione ſciſſum fuit: vt Lucę. c. xxiii. Alterum autem velamen in Iudęis peruicacibus adhuc perſtat, & manet, cum ab illis, qui Chriſti fidem receperunt, vtroq; modo amotum ſit: quoniam per gratiam Spiritus ſancti veritatem libere contemplari potuerunt: vt inquit Apoſtolus ſecunda ad Corinthios capitulo tertio, vt ſupra diximus.

¶ Quod etiam antiqui Iudæorum Rabĩ

Digitized by Google

tiĩ hoc idem dixerint: ꝙ in lege Moſaica multa ſint occulta,& ſecreta,& figuris inuoluta,ex infradicendis manifeſte ꝯſtat.

Rabi Moyſes Aegyptius in ſententiis de pœnitentia ait: Quòd tempore Meſſiæ omnes attendent ad ſciendum legem pro ſęculo venturo acquirendo. Item Magiſtri,ſiue Rabini Iudæorum antiqui tenent: quòd Meſſias debet in ſuo aduentu declarare myſteria occultiſſima legis: immo multa ſunt myſteria in lege: quę ipſi appellant Ticu: ideſt ſilentium: quę nullus audet declarare: quia eorum declarationem expectant faciendam eſſe per Meſſiam: ideo in oratione rogant omnes,vt Deus mittat Meſſiam, qui legis nodos,& ænigmata declaret. Item in Beresid raba inqunt Magiſtri Thalmud: Futurum eſt,quòd Deus ſedebit,& coràm iuſtis ſenſum legis, atque ſecreta aperiet,& prædicabit,& per Regem Meſſiam cuncta declarabit. Omnes inſuper Rabini antiqui in Thorath cohanim: ideſt in Cōcluſionibus Thalmud tenent: quòd Meſſias debet in ſuo aduentu declarare myſteria occulta legis: immo multa ſunt myſteria in lege, quæ ipſi appellant Ticu: hoc eſt ſilentium: quę nullus audet declarare: ſed expectant eorum declarationem fieri debere per Meſſiam:& ideo in oratione rogant omnes,vt Deus mittat Meſſiam,qui legis nodos,& ænigmata declaret.

¶ Quòd autē Chriſtus Ieſus hoc ipſum dixerit: & iſta in eo adimpleta fuerint, infradicendis conſtat teſtimoniis.

Matthęi capitulo vndecimo: Confitebor domine tibi pater cœli,& terræ: quia abſcondiſti hæc à ſapientibus,& prudētibus,& reuelaſti ea paruulis. & ſunt verba ipſius Ieſu. Item eiuſdem Matthęi.c. xiii. Quare in parabolis loqueris eis? qui reſpondens ait illis: Quia vobis datum eſt noſſe myſterium Regni cœlorū: illis autem non eſt datum: qui enim habet dabitur ei,& abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo: ideo in parabolis loquor eis: quia videntes nō vident, & audientes nō audiunt, neque intelligunt. & adimpletur in eis prophetia Eſaiæ,dicentis capitulo ſexto: Auditu audietis &c. Et magis īfrà eodem capitulo: Hęc omnia locutus eſt Ieſus ī parabolis ad turbas: & ſine parabolis nō loquebatur eis: vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam dicētem: Aperiam in parabolis os meum. Eructabo abſcondita à conſtitutione mundi: vt Aſaph Propheta Pſalmo.lxxvii. ſuper quo loco Beatus Hieronymus inquit: In omnibus veteribus Codicibus ſic inueniri in hoc textu Matthęi: Aperiam in parabolis os meū, & loquar propoſitiones ab initio. poſteà ſubdit: Hęc inquit facta ſunt,vt impleretur quod ſcriptum eſt in Aſaph Propheta,qui huius Pſalmi fuit auctor. & ſic inquit iueniri in antiquis Codicibus. Apoſtolus Paulus prima ad Corinthios capitulo decimo: Nolo enim vos ignorare fratres,quia patres noſtri omnes ſub nube fuerunt: hoc eſt ſub obſcuritate legis. Item ſecunda ad Corinth. capitulo tertio: Sed obtuſi ſunt ſenſus eorum vſque ad hunc diē: idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum: quod in Chriſto euacuatur. Ioannis .c.xii. Cum autem tanta ſigna feciſſet coràm eis,non credebant in eum: vt ſermò Eſaiæ impleretur, quem dixit.c.liii. Dñe quis credidit auditui noſtro? & brachiū domini cui reuelatum eſt? Item ī eodem capitulo: Propterea non poterant credere. quia iterum dixit Eſaias.c.vi. Excæcauit oculos eorum: & indurauit cor eoꝝ: vt non videant oculis, & non intelligāt corde,& conuertantur, & ſanem eos. Cū ergo myſteria Chriſti fuerint occulta, & ſigillata,in teſtamento vetere, Iudęi non deberent pertinaciter obſtare, & contradicere in ipſis Chriſti myſteriis non ita clare expreſſis in ipſa vetere lege: quoniam ea in lege noua multo apertius manifeſta ſunt propter eorum adimpletionem. Latuit enim cognitio incarnationis,& paſſionis Chriſti: ſimiliter & Trinitatis multis ſæculis: poſtea vero animaduerſa ſunt: quæ Chriſti natiuitas, & paſſio patefecit arcana. Sicut etiam voces Sibyllarum, quæ per annos

Digitized by Google

plurimos lectæ,& publicatæ fuerunt antequam adimplerentur:nec tamen intellectæ fuerunt, niſi poſtquam adimpletæ ſunt:immo antea earum carmina pro delyramento habebantur:cum ea nemo intelligeret,propter ea,quæ vltra naturalē curſum futura eſſe demonſtrabant. vnde Sibylla Erythrça: Fore,ait, vt gentes dicerent eam inſanam Vatem,& mendacē: cum autem facta fuerint vniuerſa,tū eius meminerint,neq; iam quiſpiam eam mēdacē dicet, ſed Dei magni Prophetem: vt inquit Lactantius lib.iiii. Diuinarũ Inſtitutionum.c.xv. Iudæi igitur tum, qm̄ Chriſti myſteria in lege Moyſis velata,& obſcura ſunt: tum maxime, qm̄ probatū eſt ſupra libr.iiii.Meſſiæ tempus: hoc eſt aduentus ſui iamdiu elapſum eſſe: & in hoc.vi.lib.eum verum fuiſſe Meſſiam ſimiliter probatum eſt:eo q̄ oēs ꝯditiones, quas habere debebat Meſſias, in eo adimpletæ ſunt,& verificatæ: quapropter non deberent tam audacter,& contumaciter ꝯtradicere:ſed diligenter examinare,quæ,& quot contra ipſos adduximus Prophetarum Vaticinia: necnon Rabinorum ſuorũ ſnīas,declarationem noſtrā approbantes,& confirmantes:& quā cōtra eos eliciamus ꝯcluſionem: & ſic vel aliis fundamentis arguere,vel tacitos,& quietos eſſe: & non inquirere quibus friuolis,& falſis argumentis & rationibus à noſtris enodentur,& euadant probationibus.Studeant igitur verũ ſcripturarum ſenſum enucleare:& deponant deinceps fictam ab argumētis diuinis euaſionem. Cum autem hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, igit ipſe Ieſus verus,& certꝰ fuit Meſſias.

¶ Quod Meſſias lux mundi eſſe debebat. Cap. CI.

Eſaias Vates hoc declarat cap.ix.dicens:Habitantibus in regione vmbrę mortis,lux orta eſt eis.Quod in hoc Eſaię capitulo,plures,& ſingulares contineantur Regis Meſſię dignitates, & excellentię ſupra lib.iii.c.xix. oſtendimus: quibus hanc aliam addendam eſſe iudicaui.Eſaiæ ſimiliter.c.lx.dicitur:Surge illuminare Hieruſalem, quia venit lumen tuum,& gloria domini ſuper te orta eſt.Et iterum ibidem magis infra: Super te autem orietur dominus, & gloria eius in te videbitur:& ambulabunt Reges in lumine tuo,& Reges in ſplendore ortus tui.In hoc Eſaiæ capite tractari de Rege Meſſia oſtendimus ſuperius in hoc eodē ſexto lib.c.xiiii.vbi de Magis tractatum eſt,qui venerunt ad Ieſum natum ex nouæ ſtellæ apparitione. Pſalmo etiam.iii. dicitur:Exortum eſt in tenebris lumē rectis.Quare itidem mādatum fuit Iudęis, ne in die Sabbati accendant ignē in domibus ſuis:vt Exodi.c.xxxv.Niſi vt ſtent in tenebris, & obſcuritatibus legis, donec veniat(vel veniret)Meſſias:q eſt lux mundi,vt illos illuminet in lege,aperiendo,& declarando ſibi ænigmata legis:vt infra libro nono, & vltimo,cap.xiii.vbi oſtendendum eſt:ꝙ Iudæi noſtrates:hoc eſt noſtrarũ regionū,falſum celebrāt Sabbatum,accendentes,ſiue accendi facientes ignem,ſiue lumen in domibus ſuis in die Sabbati: niſi forte, & ſic de facto eſt, quia neſcientes quid faciant eo ritu præſeferunt iam lucem Meſſiæ aduenisſe:vñ quantum ad hoc recte Sabbatum celebrant:licet non ſecundum modum, ſecũdum quem ante Meſſiæ aduentum recte celebrabatur:vnde non faciunt quod intendunt facere: & faciunt quod non intendunt facere.

¶ Quod autē Chriſtus noſter fuerit lux. Ioannes Euangeliſta pluribus in locis declarat: & in primis.c.i.dicens: Quod factū eſt in ipſo vita erat: & vita erat lux hominum:& lux in tenebris lucet: & tenebræ eam non comprehenderunt.Fuit homo miſſus à Deo:cui nomen erat Ioānes:hic venit in teſtimonium: vt teſtimonium phiberet de lumine: vt omnes crederent per illum.Non erat ille lux:ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera,quæ illuminat omnem hominē venientem in hunc mundum &c. Item eiuſdem Ioannis capĩo tertio: Hoc eſt autem iudicium:quia lux venit in mūdum: & dilexerunt hoīes magis tenebras, ꝗ̄ lucem. Item Ioannis.c.viii. Iterum ergo locutꝰ eſt Ieſus,dicēs:Ego ſum lux mūdi: qui

Digitized by Google

qui ſequitur me nõ ambulat in tenebris: ſed habebit lumen vitæ. Item ipſe Ioannes cap. xii. Ego lux in mundum veni: vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Item eiuſdem Ioannis cap. ix. Quamdiu ſum in mundo, lux mũdi ſum. Et ne Iudæi antedicta negare poſſint, audiant quid ſuus Rabi Abba quęrat, & interroget: atq; ſibiipſi ſuper hoc reſpondeat. Nã in Bereſid raba, Rabi Abba quęrit: Quid voluit dicere Daniel cap. ii. vbi de Deo dixit: Ipſe reuelat pfunda, & abſcondita, & nouit in tenebris conſtituta, & lux cum eo eſt? & ſibipſi reſpõdet: Hęc lux eſt lux Regis Meſſiæ. de qua in Pſalmo. xxxv. In lumine tuo videbimus lumen. hæc ille Rabi. Ex qua reſponſione manifeſte patet, q lumẽ diuinum, quod ſemp cum Deo eſt: ímo verius, q lumen, quod eſt Deus, eſt lux Meſſiæ: ergo Meſſias eſt Deus, cum nihil ſit in Deo quin ſit Deus. Cum autem hæc alia conditio in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpleta fuerit, ígitur ipſe Ieſus verus fuit Meſſias.

¶ Quanto magis Chriſti fideles infeſtabantur, & tormentis cruciabãtur vſq; ad mortem, vt Ieſum Deum eſſe negarent: tanto ardentius, & conſtantius in eius fide perſeuerabant, & maiore cum gaudio moriebantur. Cap. CII.

IN principio Chriſtianæ eccleſiæ fideles Chriſti vndiq; infeſtabantur, & quamplurimis cruciabantur tormentis. Iudæi quidem hoc faciebant, vt Chriſti religionem omnino delerẽt: Gentiles autem, quoniam eorum idola præſentibus Chriſtianis reſponſa dare non poterant: immo multoties eorum imagines in terram cadentes frangebãtur: ideo Chriſtianos magos fuiſſe credebant: quo tamen non obſtante Chriſtiani tanto magis multiplicabant. Quod verũ eſſe probatur per ea, quæ ſapientiæ prędicta fuere. Nam Sapientię cap. v. dicitur: Stabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt: & qui abſtulerunt labores eorum, videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitationem inſperatæ ſalutis, gementes præ anguſtia ſpiritus, dicentes intra ſe: pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes, hi ſunt, quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperii: nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore: ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt, ergo errauimus à via veritatis &c. Hoc idem prædixit etiam Deus Eſaiæ cap. xliii. vbi dixit: Noli timere Iacob, quia tecum ſum: ab Oriente educam ſemen tuum: & ab Occidente congregabo. & ibidem paulo inferius: Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. nam Deus ſub nomine Iacob populum interpellat Chriſtianum: hoc eſt eccleſiam militantem, exhortans eam ad quãcũq; perſecutionem, & preſſurarum tolerantiam, quia ipſe Deus ſecum erit: vt latius dicetur infra lib. vii. Oppoſitione. xiii. Hanc etiam rationem aſſignat Beatus Auguſtinus lib. xiii. de ciuitate Dei. c. iiii. dicẽs: Si quẽ vero mouet, cur vel ipſam mortem. ſ. patiantur: ſi & ipſa peccati pœna eſt, quorũ per gratiam reatus aboletur. Reſpondetur. Ad hoc relinqui animæ experimentum ſeparationis à corpore: quamuis ablato iam criminis nexu, quoniã ſi regenerationis ſacramentum cõtinuo ſequeretur ĩmortalitas corporis, ipſa fides eneruaretur: quę tunc eſt fides, quando expectatur in ſpe, quod in re nõdum videtur. Fidei autem robore, atq; certamine in maioribus dũtaxat ætatibus etiam mortis fuerat ſuperãdus timor: quod in ſanctis Martyribus maxime emicuit: vt plenius declaratũ fuit ſuperius in hoc ipſo. vi. lib. cap. xli. ex verbis ſancti Auguſtini ibi deſcriptis. Iuſtinus inſup Philoſophus non mediocris in lib. quem ad Antonium Imperatorem pro noſtra religione ſcripſit, inquit: Ego ipſe ſectis Platonicis inſtitutus: audiẽs vituperari Chriſtianos: ac videns eos impauidos ad ſuſcipiẽdã mortem, atq; omne ſupplicium tolerandum: ɔſiderabam, q ĩpoſſibile eſſet eos in malitia, & libidine verſari. Tertullianus quoq; temporibus Iuſtini propinquus, ad Romanos iudices

Digitized by Google

ita clamabat: Omne malũ aut timore, aut pudore natura pſundit, & abhorret: maligni nanq; geſtiunt latere, deuitare, apparere: trepidant deprehendi, negant accuſati, nec hoſti qdem facile, aut ſemp ꝯfitẽtur: certe dãnati moerent, dinumerant in ſemetipſos mẽtis malę impetus, vel fato, vel aſtris imputant: nolunt enim ſuum eſſe, qa malum agnoſcũt: Chriſtianus vero quid ſimile? neminem pudet, neminẽ pœnitet, niſi planè prius nõ fuiſſe: ſi denotatur, gloriatur: ſi accuſatur, non defendit: interrogatus vel vltro confitetur: dãnatus gratias agit. Quid hoc mali? ꝙ naturalia mala nõ hñt timorem, pudorem, tergiuerſationem, pœnitentiam, deplorationẽ &c. ꝑut latius dixim⁹ ſupius lib. iii. cap. xxxiii. vbi de Cruce dñi diximus.

¶ Quod autem hęc alia ꝯditio in dño noſtro Ieſu Chriſto adipleta fuerit, infraſcripti approbant teſtes.

Lucas Euangeliſta Actuum cap. vii. de Stephano ꝓthomartyre, quẽ Iudęi lapidauerunt, dicens: Cum in cœlum intẽderet, & videret gloriam Dei, & Ieſum ſtantem à dextris Dei, impetum fecerunt in illũ, & eiiciẽtes eum extra ciuitatem lapidauerunt eum: & lapidabant Stephanũ inuocantẽ, & dicentem: Dñe Ieſu ſuſcipe ſpiritum meũ. Poſitis aũt genibus, clamauit voce magna, dicens: Dñe ne ſtatuas illis hoc peccatũ: & cum hoc dixiſſet, obdormiuit in dño. Item Actuum cap. v. in calce capitis: Et illi qdem ibant gaudentes à ꝯſpectu ꝯcilii: qm̃ digni habiti ſunt pro nomine Ieſu ꝯtumeliam pati. Item in legendis ſanctoꝝ q̃plurima ſunt exẽpla. Vide ẽt Hymnum martyꝝ, qui icipit: In oĩbus ſcripturis. Cum aũt hæc alia conditio in martyribus Chriſti, & ſanctis fidelibus adimpleta ſit, igitur ipſe Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Quod per Chriſtũ Meſſiam noſtrę delerentur iniquitates. Cap. CIII.

Hieremias Propheta cap. xxxiii. hoc pãdit, & manifeſtat, dicens: Et emũdabo illos ab omni iniquitate ſua: in qua peccauerunt mihi: & ꝓpitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in qbus deliquerunt mihi, & ſpreuerũt me. Quod in hoc capite tractetur de Meſſia, ſatis ſuperius oſtendimus lib. iii. cap. xviii. & ẽt patet ex ſupraſcriptis Prophetę verbis: Emũdabo illos ab omni iniquitate ſua. nam remittere hoĩbus peccata, ſolius Dei officium eſt. Cum autẽ Meſſias noſter Ieſus Chriſtus fuerit Deus (vt ſupra lib. iii. probatum eſt) igitur ipſe peccata noſtra remittere potuit, & remiſit, vt Lucę cap. vii. Remittunt̃ tibi peccata tua. Zacharias itidem cap. xiii. In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitatoribus Hierl'm, in ablutionem peccatoris, & menſtruatę. Nam in baptiſmate omnia remittunt̃ peccata: vt ſupra in hoc eodem lib. diximus cap. xcvii. & qdem vtriq; ſexui. Ezechiel inſup cap. xxxvi. Effundã ſup vos aquã mundam: & mũdabimini ab oĩbus inquinamẽtis veſtris: & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos: & dabo vobis cor nouum: & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri: vt diffuſius dictum fuit ſuperius eiſdem lib. & capitulo. Pſalmo quoq; xxxiii. dicit̃: Redimet dñs animas ſeruoꝝ ſuoꝝ: & non delinquent omnes, qui ſperant in eo. Oſeas etiam cap. xiii. hoc ipſum prędixit, his verbis: De manu mortis liberabo eos: de morte redimam eos. Et ſunt verba Dei: vt colligitur ex his verbis ibidem ſuperius poſitis: Ego autem dominus Deus tuus ex terra Aegypti. &: Deum abſq; me neſcies. &: Saluator non eſt prçter me. Per quæ verba: De morte redimam eos, Deus ipſe, inquit, ſe ſaluaturum, & redempturũ nos: ſcilicet per mortem ſuam: hoc eſt Saluatoris noſtri: qui ſanguine ſuo lauit nos à peccatis. Micheas quoq; cap. vii. hoc ipſum teſtatur in calce capitis, dicens: Deponet iniquitates noſtras, & ꝓiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra, intelligens de baptiſmo. Zachariæ cap. iii. quaſi in calce capitis: Et auferam iniquitatem terræ illius in die vna: vbi Rabi Salomon in ſuis ſup hoc loco Cõmentariis, ait: Se neſcire diem aliquẽ, in qua terra Iudęæ fuerit ſine iniquitate: quod credendum eſt abſq; dubio: quoniã in ſua Iudaica perfidia ſcire non potuiſſet: ſed Chriſtiani omnes, non ſolum ſciunt, ſed etiam maxi

Digitized by Google

ma veneratione ſingulis annis honorãt. Eſt enim dies Veneris ſancti: in qua die dominus noſter Ieſus Chriſtus in ligno ꝯfixus,& paſſus fuit : in qua die peccatū originale deletū,& abolitum fuit: & cœleſtis Paradiſi ianua aperta fuit. Et quod de Chriſto intellexerit Propheta, patet per hęc verba paulo ſuperius poſita.ſ. Ecce enim ego adducam ſeruum meum audiẽtem &c. Abbachuch cap.iii.ſiue in Cantico ſuo: Egreſſus es in ſalutem populi tui,in ſalutem cum Chriſto tuo. Pſal. .lxviii. Quę non rapui,tunc exoluebam. Modus eſt loquendi,per quem ſignificatur,ꝙ tempore paſſionis dñi,ipſe dñs ſoluit: hoc eſt ſatisfecit,pro peccatis humani generis, quę ipſe dñs non perpetrauerat,cum ipſe ab omni peccato fuerit imunis: vt Eſaię cap.liii.de quo diximus ſuperius cap.xli. huius.vi.libri. Quòd aūt redimi ab eo debeamus, docet iterum ipſe Eſaias cap.lii.dicens: Solue vincula colli tui captiua filia Sion: quia hęc dicit dñs: Gratis venundati eſtis,& ſine argento redimemini. Sine argento dixit: hoc eſt nō pecunia,ſed ſanguine paſſionis Chriſti: ſi tamē in eum fide,& opere credideritis. Hoc ipſum approbat, & confirmat Rabi Moyſes Gerundenſis ſuper illud Geñ. cap.xxiiii. Et introduxit eam Iſaac &c. dicens ipſe Rabi: Hic eſt Rex Meſſias, qui dedit cor ſuum ad petendum miſerationes pro Iſrael, & pro omnibus ſequentibus eum,& ad ieiunandum,& humiliandum ſe pro eis, ſicut ſcriptum eſt Eſaiæ cap.liii. Ipſe autem vulneratus eſt ꝓpter iniquitates noſtras, attritus eſt ꝓpter ſcelera nr̄a &c. Eſdrę ēt lib.iiii.cap.ii.dicit: Hęc dicit dñs ad Eſdrā: Nūtia pplo meo: qm̄ dabo eis Regnū Hierlm̄,qđ daturus erā Iſrl̄: & ſumā mihi gloriā illoꝝ, & dabo eis Tabernacula æterna: ꝗ pręparauerā illis: hoc eſt Paradiſum: qa Tabernacula æterna in hac vita dari nō poſſunt. Et dixit Tabernacula: vt ſignificaret diuerſas Paradiſi māſiones: vt iqt Saluator nr̄: In domo pr̄is mei multę ſūt māſiones. Licet tertius Eſdrę liber Apocriphus ſit: tñ ſi cū aliis canonicis ſcripturis ꝯcors ſit, & ꝯuenit, ēt ipſe fidē facit,& approbat.

¶ Quòd aūt hęc alia cōditio in dño nr̄o Ieſu Chriſto adimpleta fuerit.

Apoſtolus Paulus approbat prima ad Corinthios cap.vi. dicens : Empti enim eſtis pretio magno.ſ.ſanguine, & morte Chriſti Ieſu. Item idē Apl̄s ad Philemonem cap.ii. Expectantes beatam ſpem, & aduentum glorię magni Dei,& Saluatoris nr̄i Ieſu Chriſti,qui dedit ſemetipſum pro nobis,vt nos redimeret ab omni iniquitate,& mundaret ſibi pplm̄ acceptabilem ſectatorem bonoꝝ operum. Item Ioannes Apoſtolus Apocalypſis cap.i. Et à Ieſu Chriſto,qui eſt teſtis fidelis primogenitus mortuoꝝ, & Princeps Regū terræ: qui dilexit nos,& lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Cū aūt hęc alia contio i Saluatore nr̄o Ieſu Chriſto adipleta fuerit,igit̄ ipſe Ieſus fuit Meſſias verus.

¶ Quòd Iudęorum Rabinoꝝ auctoritate conuincuntur ipſi Iudęi fateri Chriſtum Ieſum verum fuiſſe Meſſiam.

Caput CIIII.

Validis abſq; dubio nititur ꝓbationibus,qui cauſam ſuam de aduerſariorum ſtruit inſtrumentis: ſpecioſa quoq; dicitur victoria, quę contrariam partem chartulis ſuis, velut ꝓpriis laqueis poteſt irretire. Itaq; Chriſtum Ieſum verum fuiſſe Dei Meſſiam ipſorummet Iudæorum aduerſariorum noſtrorū auctoritate probandum eſt. & in primis. Per ea,quę in antiquis habentur Iudęorum Commentariis,ſuper illis verbis vltimi capituli Eſaię Prophetę: Anteq̄ parturiret,peperit &c. Sup q̄bus verbis inquiūt Iudęorum Rabini: vt etiam ſupius dixi lib.v.cap.vii. Anteq̄ natus fuiſſet ille,qui Iudęos in vltimam redegit ſeruitutem,eorum iam natus erat Redēptor: hoc eſt Meſſias Saluator. Ille aūt,q̄ Iudęos in vltimā redegit ſeruitutē fuit Titus Veſpaſiani Romanoꝝ Impatoris filius: q̄ pr̄e ad Impiū Romanū ſublimato, Iudaicā expleuit expeditionē: quę tñ prius pr̄i adhuc in minoribus exiſtenti demandata fuerat. Sed de patre videamus ſeniore: quoniam Iudęus de iuniore nō poterit cōtradicere. Veſpaſianus igitur quinquennio antequā Auguſtus Cęſar ſecun-

Digitized by Google

dus Romanorum Imperator è vita exce-
deret natus eſt. Cum autem dominus Ie-
ſus Chriſtus quadrageſimoſecundo an-
no Imperii ipſius Auguſti natus fuerit: &
Auguſtus quinquagintaſex imperaſſet an
nos: vt ex Romanis colligitur hiſtoriis: ſe
quitur ꝙ Chriſtus Ieſus per quatuorde-
cim annos, & vltra, priusꝗ Veſpaſianus
naſceretur, ortus iam fuerit. Dicentibus
igitur Hebręorum Commentariis: Ante-
quam natus eſſet ille, qui Iudęos in vlti-
mam redegit' ſeruitutem: hoc eſt Titus:
eorum iam natus erat Redemptor: hoc
eſt Chriſtus Meſſias. Iudæorum igitur
Commentaria in ipſo Ieſu Redemptore
verificantur: cum ipſe Ieſus antequam
naſceretur Veſpaſianus, & tanto magis
ante Titum Veſpaſiani filiū iam natus
fuiſſet. Concludit igitur ex Cōmentariis
Iudęoꝝ: ꝙ Ieſus Chriſtus Redēptor: hoc
eſt verus Meſſias: cū nullius alius hoc mu
nere Redēptoris fuerit appellatus: venit
ante ſecundi templi Hieroſolymitani de
ſtructionem, & ipſius quoq; ciuitatis: quę
facta fuit per Titum anno. xlii. poſt paſ-
ſionem ipſius Saluatoris noſtri, qui fuit
verus Meſſias, & Redemptor. In Libello
inſuper quodam apud Iudæos exiſtente,
cuius inſcriptio eſt: De Ieſu Nazareni ge
neratione, ſic ſcriptum reperitur: Qui le-
proſos mundauit, & claudum ex vtero
matris ſuæ ſtare fecit, & mortuum ſuſcita
uit, per quę miracula eum fuiſſe Meſſiam
negari non poteſt: cum vna ex conditio
nibus Meſſiæ Regis eſſet: ꝙ miracula eēt
facturus: & quidem vna de maioribus
conditionibus: vt ſupra in hoc eodem
ſexto libro, capitulo ſecundo probatum
eſt: & quidem longa diſputatione: per
ea, quæ in ipſo Libello ſcripta ſunt: ibi
igitur vide. Ioſephus etiam Iudæus hi-
ſtoricus veridicus libro decimooctauo
Antiquitatis Iudaicę capitulo nono: de-
ſcribens tempora Tiberii Cæſaris tertii
Romanorum Imperatoris, fatetur ipſum
veniſſe Meſſiam, dum de Ieſu Chriſto lo
queretur, dicens: Fuit iiſdem tempori-
bus Ieſus ſapiens vir (ſi tamen eum vi-
rum nominare fas eſt) erat enim mirabi-
lium operum effector: & doctor eorum
hominum, qui libenter audiunt ea, quæ
vera ſunt: & multos quidem Iudæorum,
& multos ex gentibus ſibi adiūxit, Chri-
ſtus hic erat. Hūc accuſatione primorum
noſtræ gentis virorum, cum Pilatus in
Crucem agēdum decreuiſſet: non deſe-
ruerunt eum ii, qui ab initio dilexerunt
eum. Apparuit enim eis iterum viuus,
ſm̄ ꝙ diuinitus inſpirati Prophetæ vel
hæc, vel alia de eo innumera miracula
futura eſſe prædixerant. Sed & in ho-
diernum Chriſtianorum, qui ab ipſo de-
nuncupati ſunt, & nomen perſeuerat, &
genus. hæc Ioſephus. Nos etiam hoc tem
pore, quod à temporibus Ioſephi per an-
nos. 1460. & vltra diſtat, hoc idem dice-
re poſſumus: quod Chriſtianorum nomē
perſeuerat, & genus. Ex qua perſeueran
tia indubitata ꝑmanet certitudo: ꝙ Chri
ſtus Ieſus verus fuerit Meſſias, ex publica
fama tamdiu continuata. Aduerte igi-
tur Iudęe, ſi Ioſephus graphice depingit
Chriſtum Ieſum fuiſſe Meſſiam ex con-
ditionibus per ipſum Ioſephum deſcri-
ptis de eo: cum eum & Deum, & homi-
nē eſſe oporteat fuiſſe ex ipſius Ioſephi
verbis ſupra deſcriptis. Rabi quoq; Moy
ſes Aegyptius prædicator ille magnus
in ſuo Deuteronomio in libro de Iudi-
ciis ordinariis. titulo de Regibus. &

capi̅o vndecimo, ſic ad hoc noſtrū
propoſitum inquit: Ieſus Nazarenus vi-
ſus eſt eſſe Meſſias: & interfectus eſt per
domum iudicii: & ipſe fuit cauſa, & pro-
meruit, vt Iſrael deſtrueretur in gladio.
Poſtea arguit ipſum non fuiſſe Meſſiam:
vt ſupra copioſius dictum fuit capitulo
ſecundo huius ſexti libri: vbi eius impu
gnaui Syllogiſmum. Hic nempe Rabi ex
his verbis: Viſus eſt eſſe Meſſias: ex ſi-
gnis, & operibus Chriſti hęc protulit ver
ba: quia ſcilicet multas conditiones Meſ
ſiæ cognouit eum habere. Et licet in eius
dixerit vilipendium: ꝙ per domum iudi
cii mortuus fuerit: tamen nos Chriſtiani
de eius morte non confundimur, dicen-
te Apoſtolo prima ad Corinthios capitu
lo primo: Nos autem prædicamus Chri-
ſtum crucifixum Iudæis quidem ſcanda-
lum, gentibus autem ſtultitiam: ipſis au-
tem

tem vocatis Iudęis,atq; Gręcis Chriſtum Dei virtutem,& Dei ſapientiam: qa quod ſtultum eſt Dei, ſapiētius eſt hominibus: & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. Sed ex illa vltima particula.ſ.Et ipſe fuit cauſa,& promeruit, vt deſtrueretur in gladio: eum magnæ, immo maximæ confeſſus eſt fuiſſe auctoritatis,& potentiæ in deſtruendo Iſrael: quia ob mortem Meſſiæ Regis Iudæi omnes fuerunt à terra Canaam eiecti:& per totum terrarum orbem diſperſi ſine Rege,ſine Principe,ſine templo,vel altari,ſine ephoth, & omnibus bonis ſpiritualibus priuati. Et hæc omnia in vindictam diuinę iræ: quo tamen non obſtante,poſſent reuerti ad pœnitentiam,& iterum fierent amici Dei: conuerſione.ſ.ab infidelitate Iudaica ad veram Chriſti fidem capeſſendam. Ex quibus omnibus Rabinorum Iudæorum ſententiis cōcluditur,Ieſum Chriſtū etiam iuxta prędictorum Iudęorum Rabinorum,& Ioſephi ſententiam, verum, & certum fuiſſe Meſſiam.

¶ Quid Hermes de Ieſu Chriſto ſēſerit.

Hermes Trimegiſtus in libro de Regeneratione,ſic de Ieſu Chriſto inquit: Ieſus Chriſtus Dei filius regenerationis erit auctor. Hæc ille.

¶ Quid Maumethes etiam ſenſerit de Ieſu Chriſto. Cap. CV.

MAumethes etiam in ſuo Alcorano de ipſo Ieſu Chriſto ſic inquit: Verbum Dei Ieſus Chriſtus Mariæ filius à Creatore mundi miſſus eſt: vt eſſet gentium omnium facies in hoc ſæculo,atq; in futuro.

¶ Quòd Dęmones confeſſi fuerint Chriſtū Ieſum Dei filiū eſſe. Cap. CVI.

MArci Euangeliſtæ caplō.v. Quid mihi,& tibi Ieſu fili Dei altiſſimi? Item Lucæ cap.iiii. Et in ſynagoga erat homo habens Dęmonium īmundū:& exclamauit voce magna, dicens: ſine: qd nobis,& tibi Ieſu Nazarene veniſti pdere nos: ſcio te, qui ſis ſanctus Dei. & increpauit illū Ieſus, dicēs: Obmuteſce, & exi ab eo. Item ibidem magis infra: Exibant aūt Dęmonia à multis, clamantia, & dicentia: quia tu es filius Dei. & increpans non ſinebat ea loqui, quia ſciebant eſſe Chriſtū. Item eiuſdē.c.viii. Is vt vidit Ieſum pcidit ante illum, & exclamans voce magna dixit: Quid mihi,& tibi Ieſu fili Dei altiſſimi? obſecro te ne me torqueas. præceperat enim ſpiritui immūdo, vt exiret ab homine.

¶ Sibyllę etiam ꝯfeſſę fuerunt Ieſum futurum fuiſſe Deū,& hominē.

Hanc veritatē de Sibyllis: ꝙ prędixerint Chriſtū futurū eſſe Deū,& hoiem: vide ſuperius lib.iii.cap.xxxvii. vbi deſcripta eſt particulariter hæc veritas.

¶ Quòd ex plurimis Thalmudiſtarū ſententiis multas cōſtet Meſſiæ Regis cōditiones in dn̄o noſtro Ieſu Chriſto fuiſſe adimpletas. Cap. CVII.

ET ſi in pluribus huius totius operis capitibus ad maiorem fidem,& probationē eorū, quę ibi dicta ſunt, nōnullas interdū Thalmudiſtarū, & Rabinorū ſententias adduxerim, in hoc tamē capite nullatenus ſuperfluum eſſe, imo valde neceſſarium exiſtimaui, non ſolū earū aliquas reiterare, verumetiam ꝙplurimas alias eis de nouo ꝯgerere, duabus maxime de cauſis. Quarum altera eſt: qm̄ licet ea, quæ ſic ſparſim diuerſis in locis poſita ſunt, ꝯditionē illam, de qua ibi fit mentio, valident,& corroborent: tn̄ ſi plures ſnię in vno tm̄ loco ꝯgerantur, multo maiorem parturient effectū: qa maiorem habent vim,& efficatiā, ſi ſimul ꝯgeſtę ſūt, ꝙ ſi ſparſim,& ſeorſum appoſitę fuerint: ſe enim ſuicem validant, & corroborant, & in legentiū, ac auditorū mētibus citius imprimuntur,& tenacius retinentur. Altera vero cauſa,& qdem multo validior,& prę ſtantior eſt: qm̄ ex ipſis Thalmudiſtarū, ſiue Rabinorū ſententiis apte ꝯſtat multas Meſſię Regis ꝯditiones à ſanctis Prophetis annunciatas, in dn̄o noſtro Ieſu Chriſto fuiſſe adimpletas. Ex ipſis nēpe Thalmudiſtarū, ſiue Rabinorū ſentētiis, noſtra in multis cōprobantur Euangelia: quæ Iudęi peruicaces,& ſupbi negare non pertimeſcunt. Valde enim præclara eſt ea victoria, quæ contrariam partem chartulis ſuis, velut propriis laqueis valet irretire, & teſtimoniorū ſuorū vocibus ꝯfutare, ac

æmulum telis ſuis euincere: vt ipſi oppugnatores noſtri, noſtris pbentur vtilitatibus militare: & demũ omni depoſita ſupbia, & peruicatia tanq̃ elingues obmuteſcant. Rabi Abba vir apud Hebræos doctiſſimus: quęritantibus Iudæorum plerisq; Meſſiach, quo noĩe eſſet appellandus: reſpondet: Ioth, he, vau, he, Meſſias eſt appellandus: vt habet (ait iſte Rabi) apud Hieremiã: Et hoc eſt nomen meũ: qđ vocabunt eum: Dñs iuſtus noſter. nã vbi noſtra tranſlatio habet, Dñs, Hebraica veritas habet, Ioth, he, vau, he. Scribit hęc veritas in Thalmud in diſtinctione quadã, quę incipit: Qui videt nauẽ: in libro, qui inſcriptus eſt Bauamithiama: qui inquit: Deus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Ecce, inquit Rabi iſte, Meſſiam vocandum eſſe Deũ: vt latius dictum eſt ſupra lib. iii. cap. xviii. & ꝙ cum noſtris ꝯueniat Euangeliis dixi ſupius cap. ii. huius. vi. libri. In Bereſid raba in principio cuiuſdã diſtinctionis, quę apud Hebręos dicitur Zota: ſic cuidam inquit Rabi Oſua nomine Principum Iudæorum: ac ſi dixiſſet nomine totius Synagogę: hoc eſt ex ſnĩa totius Synagogæ: Si dixero tibi vnum verbum bonum, dices tu nomine meo? Qui reſpondit ei: Et quod eſt illud? At ille ait: Nouimus ꝙ omnia illa munera, quę Iacob pater noſter dedit Eſau: gentes in futurum Regi reſtituẽt Meſſię. Scriptum eſt enim: Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducẽt. Dixit ei Rabi Oſua: Bonum verbum dixiſti mihi in vita tua: ego autem nomine meo dicam illud. hęc autem verba hic allegata ſunt in Pſal. lxxi. & ſuperius cap. xiiii. huius. vi. libri oſtendi hoc verificatũ fuiſſe in tribus illis Magis, qui venerunt de Oriente cum muneribus ad adorandũ Chriſtum natum: vt Matthæi cap. ii. Thalmudiſtæ in Bereſid raba: hoc eſt in principio magno: ideſt in Cõmentariis ſup Gen. quem librũ magnũ appellant, inquiunt: Futurum eſt, ꝙ Deus ſedebit, & coràm iuſtis ſenſum legis, atq; ſecreta aperiet, & prędicabit, & per Regem Meſſiam cuncta declarabit. In Euãgelio Matthęi cap. v. hoc verificatum fuiſſe in Saluatore noſtro deſcribit: qa ſedens in mõte ſuos docebat Diſcipulos, qa Deus erat humana carne veſtitus: vt lib. iii. probauimus: nam Deus, qui ſpiritus eſt, aliter ſedere non potuiſſet. Lucæ etiam cap. vi. hoc idem dicit: Si Deus, qui ſpiritus eſt, ſedere debebat, vt corpus haberet neceſſe erat. Cum igitur dicimus Ieſum Dei filium humanam carnem aſſumpſiſſe: quare Iudęi obaudiunt, cum ſui Thalmudiſtę hoc fateantur? Item ꝙ Deus ipſe ſeruos ſuos docturus eſſet, Rabi Ieugda nõ obſcure demonſtrat in Gloſa morali, ſuper illud Cãticorum cap. i. Oſculetur me oſculo oris ſui. ſic enim ait: Iudęi cũ duo prima legis mandata ab ipſo Deo audiuiſſent, ſtatim ea ſic firmiter, & tenaciter in mente ſua impreſſerunt, vt ab eorum memoria nunquam dilapſa ſint: cum autem ex ſono buccinę, & montis fumigatione, ac aliis cœleſtibus ſignis perterriti eſſent, & pauore concuſſi, dixerunt Moyſi: Loquere tu nobis, & audiemus: nõ loquatur nobis dominus, ne forte moriamur: vt Exodi cap. xx. Poſtea vero loquẽte eis Moyſe: vt cętera eos doceret mãdata: ſtatim ea obliuioni mandabant. Vnde inter ſe dicebãt: ſicut Moyſes carnalis eſt, & tranſitorius: ita eius doctrina à nobis dilabitur. Et reuerſi ad Moyſem, dixerũt ei: Vtinam Deus ſe rurſus nobis oſtendere vellet: vt nos oſculo oris ſui oſcularetur: vt eius doctrina cordibus noſtris eẽt annexa. Reſpondit eis Moyſes: Hoc fieri nequit modo: fiet autem in tempore Meſſiæ. ſcriptum eſt enim: Dabo legem meam in cordibus eorum. Hæc Moyſes, vt ait ille Rabi. Saluator namq; noſter legem Euangelicam verbo docuit, & in cordibus Diſcipulorum infixit: nam per Spiritum ſanctum in fidelium cordibus infixa fuit: quia Ieſus noſter nihil ſcripſit, ſed verbo tantum docuit. Euangeliſtę poſtea ſcripſere, & alii Apoſtoli. Paulus autem poſt mortẽ Saluatoris in cœlũ raptus fuit, & legẽ Chriſti didicit diuinitus p Spiritum ſanctum: hoc eſt diuini Spiritus infuſione: cum primitus fuiſſet in Iudaica lege peritiſſimus: quoniam Gamalielis fuiſſet diſcipulus. ecce Iudæorum Rabini doctrinam

Geñ. capi. 32. & 33.

ctrinam Chriſtianam ſuis approbant dictis: Iudæi autem & verbis, & opere improbant. Thalmudiſtæ etiam in Bereſid raba capitulo quadrageſimo Gen. ſuper verſiculo Pſal. cxlv. Dominus ſoluit compeditos &c. ſic inquiunt: Pro vna dumtaxat die, in qua Deus in monte Synai populo ſe oſtendit, prohibuit Moyſes, ne ad mulieres per tres dies populus ipſe accederet, & etiam ſuis non approximaretur vxoribus: vt Exodi capitulo decimonono. Si igitur pro vno tantum die, quo Deus allocutus eſt populum Iſrael, facta fuit prohibitio illi populo: vt per tres dies prius ſuis non appropinquaret vxoribus: multo magis huiuſmodi prohibitio locum habebit tempore Meſſiæ: quo tempore Dei gloria manebit inter illos. hęc ibi. Qua Thalmudiſtarum ſententia approbari videtur id, quod dicit Matthæi capitulo decimonono. Cum enim Saluator noſter oſtendiſſet ibi matrimonium eſſe indiſſolubile, viuẽtibus adhuc ambobus coniugibus, dicunt ei Diſcipuli eius: Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere: qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum iſtud: ſed quibus datum eſt: ſunt enim Eunuchi, qui de matris vtero ſic nati ſunt: & ſunt Eunuchi, qui facti ſunt ab hominibus: & ſunt Eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerũt propter Regnum coelorum: qui poteſt capere capiat: quia ſcilicet ardua res eſt, & multum difficilis: & propterea maximi meriti, quia propter Regnum coelorum. In quibus verbis ſaluator noſter tria nobis oſtendit eſſe continentiæ genera. Primũ naturæ, quia propter aliquem defectum nonnulli inualidi ſunt ad coitum: & ideo continentes neceſſario ſunt. Secundum violentię, quia ſunt ab hominibus violẽter caſtrati, & ideo coacti continentiã ſeruant. Tertium genus dicitur voluntariũ: quia licet Venereum actum poſſent perpetrare, carnalem tamen concupiſcentiã ꝓpter Regnum coelorum voluntarie reprimunt: & ideo iſtud tertium genus laudabile eſt, & meritorium: tum quia magnę eſt difficultatis: tum maxime, qa voluntarie fit, & non coacte: & ideo Deo adiuuante perficitur: vt Sapientiæ cap. viii. Qm̃ aliter non poſſent eſſe ꝯtinentes, niſi Deus det: hominis ergo ꝯtinentia Dei eſt donum. vnde ꝓpter difficultatem noluit Deus ad hanc ſeruandam ꝯtinentiã nos homines mandato aliquo obligare, ſed in noſtro permiſit arbitrio. & ideo dixit: Qui poteſt capere capiat. Huius autẽ voluntarię continentię triplex eſt ſtatus .ſ. virginalis, vidualis, & ꝯiugalis: & eaꝝ pręmia ſunt diſparia: qa prẽmium virginitatis eſt centeſimum: viduitatis ſexageſimum: coniugii autem trigeſimũ. de quibus prẽmiis dicitur Matthęi cap. xiii. Ad huius rei ꝯfirmationẽ Apoſtolus Paulus prima ad Corint. cap. vii. ſic ait: De virginibus prẽceptum domini nõ habeo: conſilium autem do tanq̃ miſericordiam conſecutus à Deo: vt ſim fidelis &c. Iterũ dominus Lucę cap. xii. continentiam, & caſtitatem ſignificauit, imo obſeruari hortatus eſt, dicẽs: Sint lumbi veſtri prẽcincti: nam lumbos prẽcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus. Ante diluuium, & etiã poſt vſq; ad Chriſtum viguit illa ſentẽtia: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram. & ſimiliter gloriæ olim erat illum audire verſiculũ: Filii tui ſicut nouellæ oliuaꝝ in circuitu menſę tuę: nũc aũt de ꝯtinentibus dicit: Beati qui adhęrent dño. Beatus Auguſtinus in Libello de diffinitionibus orthodoxę fidei cap. xxix. de nuptiis, ꝯtinẽtia, & virginitate ſic inqt: Bonę ſunt nuptię, ſed cauſa filioꝝ, & ꝯcupiſcendæ fornicationis obtentu: melior eſt ꝯtinentia, ſed non ſibi ſufficit ad beatitudinẽ, ſi pro ſolo amore pudicitiæ retinet, ſed & ſi cum hoc affectu cauſa vacandi dño eligitur, alioquin diuortium magis ꝯiugii videbitur eſſe, q̃ appetitio caſtitatis: virginitas vtroq; bono prẽcelſior eſt, qa & naturam vincit, & pugnã: naturam corporis integritate: pugnam caſtimoniæ pace. Item ibidẽ cap. xxxi. Malas dicere nuptias, vel fornicationi cõparandas, aut ſtupro, non eſt Chriſtianorum Euthoticorũ, & Manichęoꝝ: ſacratæ vero virginitati nuptias coæquare, aut pro amore caſtigandi corporis, abſtinentibus à vino, vel carnibus

nil credere meriti accreſcere, non hoc Chriſtiani, ſed Iouiniani eſt: hanc carnis continentiam q̃plures habuerunt martyres vtriuſq; ſexus: quia potius martyrio mori voluerũt, q̃ ſuam amittere virginitatem: quamplurimi ẽt religioſi tam maſculi, q̃ fœminę in monaſteriis degentes virginitatem, vel ſaltem caſtitatem ſeruant: epiſcopi autem, & p̃ſbyteri, diaconi &c. licet in primitiua Chriſtianorum eccleſia vxores haberent, iuxta legem Moyſis, & Apl'i Pauli doctrinã in ſua prima ad Timotheũ Epiſtola. c. iii. & ad Philemonẽ. c. i. tamẽ ſucceſſiuis poſtea tẽporibus ex ſanctoꝝ patrum conſtitutionibus in ſanctis conciliis celebratis, ↄſtitutum fuit ad ſeruandam clericoꝝ continentiã: & maxime eoꝝ, qui altari Dei inſeruiunt, & diuinum contrectant ſacramentum: veluti epiſcopi, presbyteri, diaconi &c. vt in oĩbus eſſent continentes: quo poſſent ſimpliciter, quod à Deo poſtulaſſent, ĩpetrare: ideo eis vxores ducere prohibitũ fuit. Noluerunt tamen, vt q vxores prius duxerant, eas ſub obtentu religionis abiicerent: ſed vt cum eis amplius non liceret, quod ante licuerat: & ſic vt de carnali ſpirituale fieret cõiugium: hoc eſt oportere eos nec dimittere vxores: ſed quaſi nõ haberent, eas ſic habere: quo & ſalua eẽt charitas connubioꝝ, & ceſſaret operatio nuptiaꝝ. Ex quibus oĩbus manifeſte conſtat præmemoratã Thalmudiſtaꝝ ſententiam à Chriſtianoꝝ nõ deuiare decretis: ſed ea potius confirmare, & approbare.

In Iudæoꝝ Commentariis, ſuper his verbis Geñ. c. xviii. Apparuit aũt ei dñs in conualle Mambræ ſedẽti in hoſtio Tabernaculi ſui in ipſo feruore diei &c. ſic dicitur: Videns Abraam Deũ ſibi apparere, ob ipſius Dei reuerẽtiam voluit aſſurgere, vt ei debitũ exhiberet honorẽ: cui Deus inquit: Sede Abraam: qm̃ tu es in ſignum, & figurã filiis tuis: futuꝝ eſt enim vt tui filii ſedeant tanq̃ iudices in concilio: ego aũt ſtem, qui Deus ſum. Hac nãq; Rabinoꝝ Hebræoꝝ declaratione liq̃do percipitur Deũ fuiſſe quandoq; à Iudęis, ſiue Iudæorum concilio iudicãdum: qm̃ ſedere, poteſtatem, atq; dñium: ſtare autẽ, ſeruitutem, atq; ſubiectionem ſignificat. Si qs aũt Euangelia noſtra Chriſtiana lectitauerit, inueniet profecto hanc Thalmudiſtaꝝ ſñiam in Saluatore noſtro ad vnguem fuiſſe verificatam, & adimpletã. ſ. Matthæi. c. xxvi. Marci. c. xiiii. Lucę. c. xxii. & Ioannis. c. xviii. quando ſ. Ieſus ſtabat vinctus coràm Senioribus plebis, & Principibus ſacerdotũ, ac Scribis, dum omnes ipſi in concilio ſederent, ac Ieſum de ſua doctrina inquirerent, & examinarent. Sed hoc aliud ex ipſa Thalmudiſtarum ſententia ẽt documentum aperte, & neceſſario manifeſtatur: ꝙ. ſ. Ieſus noſter eſſet Deus: & tñ à Iudæoꝝ concilio eſſet iudicandus, & tormentis affligendus: nõ tamen quantum ad Deitatem, ſed quãtũ ad aſſumptam humanitatẽ. vnde ab aduerſariis noſtris Chriſtiana non parũ validatur, & corroboratur religio.

Rabi inſuper Oſua in Senhedrin quazit. c. Col Iſrael, inueniens iuxta Paradiſi ianuam Heliã, & Symeonẽ, ait illis: Ad gloriam Dei me conferre decreui. cui reſponderunt: Dñs ſi voluerit. & ibidem inquit ipſe Rabi Oſua: Duos videbam tñ viros, & nihilominus trium mihi vox ad aures volabat. Rabi autem Salomon ſuis in Commentariis inquit: Quod vox illa tertii, fuit gloria Dei, quæ erat vnà cũ Helia, & Symeone. Tunc Rabi Oſua: Meſſiach quando venturus foret ab eis ſtudioſiſſime quæritauit. cui reſponderunt: Vade, & inuenies eũ. Vbinam, inq̃t, inueniam? aiunt: Prope portam vrbis Romę. At ipſe Rabi Oſua reſpondens ait: Quibus ornatus eſt inſignibus? Paupertate, inquiunt, dolore, atq; vulneribus: quemadmodum ſcriptum eſt Eſaię. c. liii. Vere lãguores noſtros ipſe tulit, & peccata noſtra ipſe portauit: & nos reputauimus eũ quaſi leproſum, à Deo humiliatũ. Iuit ergo Romam ipſe Rabi: & eũ ibi ex ſignis cognouit, dixitq; illi: Salue dñe, & præceptor mi. Qui reſpondit: Pax tibi fili Leui. & ipſe Rabi ait illi: Domine qñ venies? qui reſpondit: Hodie. Poſt aliquos vero dies reuerſus ẽ Rabi Oſua (vel Ioſue) ad Heliam, dixitq; illi: Mẽtitus eſt mihi Meſſias. me enim ab eo quærente, quãdo venire

Digitized by Google

nire debebat, respődit: Hodie. & tñ multi dies ab eo die citra elapſi ſunt, & ipſe nondũ venit. cui Helias reſpondens ait: Minime mētitus eſt, ſed veritatem dixit: nam hodie ſi vocem eius audiret quis, ſe cum eſſet. Ex hac nãq; Thalmudiſtarũ autoritate non obſcure conſtat Meſſiã Regem pauperē eſſe debuiſſe: & pp peccata noſtra cruciatu, & vulneribus, ac morte afficiendum eſſe.

Qualiter in ſaluatore noſtro adimpletum fuit, hęc alia ēt ex hac Thalmudiſtarum ſnia percipitur doctrina: ꝙ ea, quæ ab Eſaia. c. liii. dicuntur, de Meſſia Rege intelligenda ſunt. In Midraſtilim, ſuper illud Eccleſiaſt. c. vii. vbi dicitur: Cōſidera opa Dei: ꝙ nemo poſſit corrigere, quē ille deſpexit, dixit Rabi Iuda filius Rabi Amon: Eadem hora, qua Deus creauit Adam, cepit eum, & duxit per vniuerſas Paradiſi arbores, dixitq; illi: Reſpice opera mea, ꝗ pulchra ſunt, & laudabilia: & omne quod creaui, amore tuo creaui: ſed caue ne ꝯtra volūtatem meã aliqd agas: qñqdem nemo te redimere poſſet, niſi iuſtus ille, cui mortis cauſam tu ipſe præberes. de quo Zacharias loquitur. c. ix. Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator. Et ait Rabi Salomon in ſuis ſuper hoc Zachariæ capite Commentariis: Impoſſibile eſt hoc Zachariæ Vaticiniũ de aliquo alio intelligi poſſe, niſi de Meſſia Rege. ecce qũo Thalmudiſtarum auctoritate ꝓbatur morte Meſſię originale Adæ peccatum fuiſſe delendum.

Rabi Moyſes Gerundenſis ſuper his verbis Geñ. c. xxiiii. Qui introduxit eam in Tabernaculum Sarræ matris ſuę, ſic ait: Hic eſt Rex Meſſiach, qui dedit cor ſuum ad petendum miſerationes ꝓ Iſrael, & ad ieiunandum, & humiliandum ſe pro eis: ſicut ſcriptum eſt Eſaię. c. liii. Ipſe autem vulneratus eſt pp iniquitates noſtras, attritus eſt ꝓpter ſcelera noſtra &c.

¶ Quod autem Saluator noſter dederit cor ſuum ad petendũ miſerationes pro Iſrael: hoc eſt ꝓ fidelibus.

Ioannes. c. xvii. declarat dicens: Pater ſancte ſerua eos. ſ. Diſcipulos, de quibus ſuperius dixerat. & ſequitur: In nomine tuo, quos dediſti mihi: vt ſint vnum ſicut & nos: cum eſſem cum eis, ſeruabam eos in nomine tuo: quos dediſti mihi ego cuſtodiui: & nemo ex eis periit, niſi filius ꝑditionis: vt ſcriptura impleretur: & hæc loquor in mundo: vt habeant gaudium meum impletum in ſemetipſis &c. & paulo inferius: Non pro eis autem rogo tñ: ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eoꝝ in me: vt omnes vnum ſint: ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint: vt credat mundus, quia tu me miſiſti. In ſenhedrin. c. Helech dixit Magiſter Alexãder: Litera docet: ꝙ ei. ſ. Meſſię, de quo inter Thalmudiſtas ſermo habebatur, doloꝝ, ac flagellorum veluti molēdini lapidum ſarcinas ſuperpoſuit. Item ibidem quęritur de nomine Meſſiæ: & reſpondent Magiſtri: Vlcera, ſeu plagæ eſt nomē eius: vt dictum eſt per Eſaiam. c. liii. Languores noſtros ipſe tulit &c. Ex qua reſponſione duo elici poſſunt documenta. Alteꝝ, ꝙ Meſſias eſſet (Thalmudiſtarum ſententia) flagella, & plagas ſuſcepturus. Alterum vero, ꝙ illud Eſaiæ. c. liii. Meſſiæ cruciatum, & paſſionē futuram fuiſſe explicite demōſtrat. Item ibidem dubitantes Thalmudiſtæ de Meſſia, dixit Raf: Si Moſia viuorũ eſt, ipſe Magiſter noſter ſanctus eſt: ſi vero mortuorum fuit, Dauid, & Daniel eſt nomen eius. Quod gloſat Rabi Salomō, hi duo habendi ſunt pro Meſſia: qa ambo doloribus, & languoribus expoſiti erant. Hinc non ſolum Meſſiæ paſſionē inhæſitanter iudicabis: ſed quod dubitant: vtrum Meſſias de numero ſit viuorum, aut mortuorum, aperte demonſtrãt ſe firmum eius, & certum non expectare aduentũ: ſi igitur ſuus non apparet Meſſias non eſt admirandum. Rabi inſuper Ioſue Galilæus in Codice apud Hebręos nominato Ziphiat: Veni, inquit, & addiſce quanta eſt merces Regis Meſſiæ, atq; remuneratio iuſtorum in eo credentium: quod ab Adam primo parente noſtro facile addiſcere poteris: cui Deus vnũ tantum præcepit mandatum: quod fuit ceſſare ab opere quodam: hoc eſt ab eſu pomi vetiti: quod quia tranſgreſſus fuit: ſibi,

& omni ſuo generi: hoc eſt omnibus ab eo deſcendentibus vſq; ad finem ſæculi mortem cauſauit. Et certum eſt: ꝙ maioris quantitatis eſt meritũ boni operis, q̃ punitio mali. Igitur Rex Meſſiach, q affli ctionem, pœnas, atq; paſſionem, & mortem pro peccatoribus patitur, ſicut diffu ſius narrat Eſaias, c. liii. Quãta debet eſſe boni ſui quantitas, & terminatio? equidẽ imaginari non poteſt? & quãtum erit bonum: quod nobis propterea debet eueni re? hæc ille Rabi. Oſtendit nempe Rabi iſte Adam peccaſſe diuinum transgrediẽ do mandatũ: & eius culpã morte, & paſſione Meſſiæ Regis fuiſſe delẽdam? atq; ex ea maximũ oriri debuiſſe bonum: qa .ſ. ex ea paſſione cœleſtis Paradiſi ianuã aperiref: & ſancti patres ex Limbo in cœleſtem patriam conducerentur: vbi æternis perfruerentur gaudiis.: & demum: ꝙ ea, quæ dicũtur in. c. liii. Eſaiæ, de Meſſia intelligenda ſunt. In Bereſid raba ſuper illud quæritur: quid dicere voluerit Daniel. c. ii. vbi loquens de Deo inquit: Et lux cum eo eſt? reſpondet Rabi Anna: Hæc eſt lux Meſſiæ Regis. Oſtẽdit enim nobis Deus ſe inde perfeciſſe Meſſiam, & eius generationem: & lucem illã pro ipſa generatione ſub ſede gloriæ, ſeu maieſtatis ſuæ recluſiſſe. Sathan aũt interrogans dñm dixit: Dñe mundi lux iſta latens ſub ſede gloriæ tuę pro qbus eſt? reſpondit Deus: Pro Meſſia, & generatione ſua. Ait Sathan: Dñe ſine me tẽtare Meſſiam, & eius generationẽ. cui inqt Deus: Non haberes vllam aduerſus eum poteſtatem. Sathan iterum ait: ſine me, qa poteſtatem habeo. reſpõdit Deus: Si in hoc diutius perſeuerabis Sathan, potius de mundo perdam, q̃ aliquam aiam generationis Meſſię perdi pmittã. Eademq; hora Deus ſuo ſic inqt Meſſiæ: Quamplurimæ mihi illoꝝ porriguntur preces, q in carcere iclusi ſunt, & detenti: vt te in horribili labore, & dolore conſtituant, ita, & tali modo, vt tua mala tui itueantur oculi, tuæ audiant aures, nares tuæ odore tetro ſentiant, os tuum amaritudinibus repleatur, & tua lingua tuo adhęreat palato, cutis tua ſuper tuis exſiccetur oſſibus, corpusq; tuũ crucietur totum, atq; cõſtrã gatur: ſi hæc omnia perpeti, & ſuſtinere tibi libet, ſuas exaudiam preces: ſin aũt recuſaueris, illos de mũdo expellam oino. cui Meſſias reſpondit: Domine mi ꝑ his liberandis, & ſaluandis, quaſcũq; in meo corpore paſſiones pati, & ſufferre parat⁹ ſum: eaſq; omnes ex nũc accepto, & ſpõte ſuſcipio: hac tamen conditione: vt reſuſcitem mortuos, q ab Adam primo humanę naturę parẽte vſq; ad pręſens mortui ſunt: & non ſolum eos, verum etiam, quos lupi, & leones, ac malę ferę deuorauerunt: & q in mari, & fluminibus perierunt, atq; peribunt, & q in igne mortui ſunt: nec etiam hos tm̃, ſed ẽt abortiuos, & quoſcunq; alios, quos creãdos eſſe in æſtimatione tua pręuidiſti, & ordinaſti, nec adhuc ſunt creati: cui Deus inqt: Ego hæc omnia tibi concedo. Eodem igitur tempore Meſſias Rex omnes paſſiones illas ſup ſe ingenti amore, & ardenti charitate percepit, & aſſumpſit. Et hoc illud eſt, quod Eſaias ait. c. liii. Oblat⁹ eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum. hæc ille Rabi. Ex qbus eqdem in hoc vltimo loco à Rabi Anna dictis: declaratur aperte conſtare etiam apud ipſos aduerſarios noſtros Meſſiam Regem pro ſaluandis illis, qui in carcere Limbi detinebantur incluſi, & pro quibuſcũq; aliis vſq; ad finẽ mundi creatis, & creandis, flagella ꝑmemorata pati voluiſſe in ſuo corpore, & aſſumpſiſſe, ſi tamen futuri in eum corde, & opere credidiſſent: ex maxima .ſ. ſua in humanum genus charitate. Auctoritate igitur Thalmudiſtarum ſuorum Iudęi omnes Ieſum Chriſtum negantes fuiſſe Meſſiam, mendaces eſſe conuincuntur. Cum Thalmudiſtæ viderent duplicem Meſſię Regis aduẽtum à Prophetis per duos contrarios veniendi modos prædictum, & annunciatum fuiſſe: & ipſos duos contrarios modos, nequaquã inter ſe inuicem cernere, nec compati poſſe: cum eorum alter humilis, & in paupertate ad redimendũ, & ſaluãdum: vt Zacharię cap. nono: alter vero regius, & generoſus in maieſtate, gloria, & poteſtate ad iudicandum: vt Danielis capitulo ſeptimo, & Io-

helis

helis.c.ii. vel.iii.ſm Hebręos:& hęc vni ſoli Meſſię applicari non poſſe arbitrarētur: duos venturos introduxerunt Meſſias. Alterum ſcilicet, quem ex Ioſeph lōgo ordine deſcendētem paſſioni, cędiq; ſubiectum eſſe autumāt: eum enim in certamine Gog, & Magog interfici dicunt. Alterum vero deſcendentem ex Dauid Rege, quem Ben: ideſt filium Dauid appellant: qui Meſſiam alterum occiſum Ioſeph reſuſcitaret, Regnumq; Iſrael potēter reſtauraret: & cui potiſſima (vt aiunt) debet Iſraelitarum redemptio. De primi vero Meſſię aduētu quomodo ſe habeat varia ſententia eſt: in eius tamen aduētu, ac interitu omnes cōſpirant: vt Rabi Scadio in Sephechaen munos.i.i libro Credendorum plane denuntiat. & priſci ēt Thalmudiſtarum: vt refert Rabi Dauid Kinhi, ſuper illud Zacharię.c.xii. Et aſpicient ad me, quem confixerunt, inquiūt: ꝙ hoc innuit Meſſiam Ioſeph: vtrū autē de Tribu Ioſeph, ſiue Ephraim, quod idem eſt: an de patre Ioſeph intelligant, indiſcuſſum relinquunt. Verificari tamē reperimus in Meſſia filio Ioſeph, filio inquam putatiuo, non autem naturali, licet ipſe Ioſeph glorioſę virginis Marię ſpōſus fuerit: & propterea Ioſeph fuerit ipſius Ieſu Chriſti pater appellatus: cum ipſe Ieſus nullum alium habuerit patrem humano ſenſu diiudicatum. Quod verum eſſe confirmare videtur Rabi Moyſes Aegyptius prędicator ille magnus ī Bereſid raba, ſuper illis verbis capitis quinti Threnorum, eo in loco vbi dicitur: Pupilli facti ſumus abſq; patre, allegans Rabi Barachiam dixiſſe: Quod Deus videns Iudęorum ſingultum, & angorem, inquit: Vos dicitis: pupilli facti ſumus abſq; patre: ſic ſidem erit Redemptor mundi, quē ego ſuſcitabo ex vobis, ꝗ orietur ſine patre: ſicut ſcriptum eſt Eſaię.c.liii. Et aſcendet ſicut virgultum coram eo: & ſicut radix de terra ſitienti hæc ille. Licet Thalmudiſtæ non putantes contraria Prophetarum Vaticinia in vno tantum adimpleri poſſe Meſſia, duos venturos introduxerint Meſſias: & propterea in magno verſent errore; nihilominus ex hac ſua ſententia, & doctrina, non parum (pręter tamen eorum intentionē) noſtram: hoc eſt Chriſtianam corroborant religionem. Nam cum Meſſiam illum, qui Ioſeph dicitur, paſſioni, cędiq; ſubiectum eſſe, ac in certamine Gog, & Magog interfici debere aſſerunt: equidem eum, non ſolum hominem, & mortalem eſſe teſtantur: verum etiam paſſurum, & magno afficiendum eſſe cruciatu, ac demum interficiendum eſſe fatentur. Cum autem conſequēter ſubdant Meſſiam alterum ex Dauidis Regis prole deſcendentem reſuſcitaturum eſſe illum Meſſiam Ioſeph mortuū: nempe non obſcure innuere videntur hunc Dauidis Meſſiam diuinam habiturum eſſe poteſtatem, cum reuocare mortuos ad vitam ſolius Dei officium ſit. Hac igitur doctrina, licet Thalmudiſtę erroneē, & fruſtra geminos introducant Meſſias, cum vnus tantum ſufficiat, tamen ex hac ſua doctrina Chriſtianam non parū validant religionem: cum ex ipſa ſua doctrina fateātur ꝙ ad hoc, vt omnia Prophetarum Oracula de Meſſia Rege loquentia, licet contraria ſint, ad plenū adimpleri poſſint, oportere, vt Meſſias ipſe & Deus ſit, & homo: quod licet ipſi poſtea negent in vno tātum adimpleri poſſe Meſſia: & propterea duplicem futurum itroduxerint Meſſiam: nos tñ Chriſtiani in vno tm̄ Meſſia omnia ipſa Prophetarum Vaticinia de ipſo Meſſia loquētia, licet diuerſa ſint, & diuerſis prędicentur futura eſſe temporibus, adimpleri tamen poſſe in hoc opere pluribus in locis oſtendimus. Nam in tertio libro probatū eſt, & quidem idoneis teſtimoniis, Meſſiā Regem duplicem habiturum fuiſſe naturam: humanā.ſ. qua pati, & mori poſſet: & diuinā, qua ſaluare, & liberare poſſet, & Diabolicā inſup debellare ptātē. Cum igiť Saluator nr̄ duplicē habuerit naturā: diuinā.ſ. & humanā, iō in ipſo ipſa oīa Prophetarum Vaticinia recte, & rite adipleri potuerūt: vt ex ꝓtentis i hoc.vi.lib. ꝓditionibus nō difficile cognoſci pōt: exceptis tñ illis, q̄ ad vltimū iudiciū ſpectāt: qm̄ ipſius iudicii nondū tp̄s aduenit. Merito igiť, & neceſſario fatendū eſt, ipſum

Ieſum verum fuiſſe Meſſiam, et ab aduerſariis noſtris. Hoc idem inq̃t Rabi Ieſue Aegyptius in Medras echa: hoc eſt ĩ Cõmentariis ſuper Threnis cap. xv. in lamẽtatione Hieremiæ cap. v. imo verius in oratione ipſius Hieremię poſt Threnos, vbi dicit: Pupilli facti ſumus abſq; patre, aſſerit Rabinum Zachariam ibidem dixiſſe: Quòd Deus videns Iudęorum ſingultum, & angorem inquit: Vos dicitis: pupilli facti ſumus abſq; patre: ſic itidẽ erit Redemptor mundi (aliàs Redemptor veſter) quem ego ſuſcitabo ex vobis: quia orietur, quemadmodum puer abſq; patre: ſicut ſcriptum eſt in Eſaia cap. liii. Et aſcendet ſicut virgultum coràm eo: & ſicut radix de terra ſitienti. Et ſicut ſcriptũ eſt Zacharię cap. vi. Ecce vir Oriens nomen eius: & ſubter eum orietur, & ædificabit templum domino, & ipſe extruet tẽplum domino, & ipſe portabit gloriam, & ſedebit, & dominabitur ſup ſolio ſuo. Rabi Moyſes Aegyptius prędicator ille magnus ſup illo paſſu Geñ. cap. xxii. Die autem tertio eleuatis oculis vidit locum procul &c. ait: Multę ſunt in ſacra ſcriptura dies Trinitatis: quarum vna eſt pfectò reſurrectio Meſſiach: ex qua ſententia declaratur: ꝙ Meſſias eſſet tertia die reſurrecturus, cum ipſa dies eſſet vna ex multis Trinitatis diebus. Item cum reſurrectio præſupponat mortem, quia nemo reſurgere poſſet, niſi prius mortuus fuiſſet, igitur Rabi iſte ex hac ſua ſententia videtur etiam ſenſiſſe: ꝙ ipſe Ieſus prius mori debuiſſet: vnde ambæ ipſæ conditiones in ipſo Saluatore noſtro ſunt adimpletæ. Item iſte Rabi Moyſes Aegyptius prædicator ſuper verbis illis Geñ. cap. xlix. Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem ò fili mi aſinam ſuam: vel (vt Hebræi dicunt) & ad palmitem filium aſini ſui, inquit, Patriarcham Iacob his verbis Meſſiam pauperem futurum eſſe prædixiſſe: quia erat cingulans aſinum ſuum, & equitans ſuper eum, vt ducat ſe cum humilitate, ſicut ſcriptum eſt Zachariæ cap. ix.

Quod autem ipſe mitis fuerit, ipſemet Saluator noſter teſtatus fuit, dicens Diſcipulis ſuis: Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde: vt Matthæi cap. xi. & ꝙ pauper fuerit declarant Euangelia: nec non paupertatem ſuaſit: vt Lucæ cap. vi. Beati pauperes, quia veſtrum eſt Regnum cœlorum. Et ibidem magis infra: Væ vobis diuitibus, qui habetis conſolationem veſtram. & Matthæi cap. x. inquit Saluator Diſcipulis. i. Apoſtolis: Nolite poſſidere aurum, neq; argẽtum, neq; pecuniã in zonis veſtris, non peram in via, neq; duas tunicas, neque calciamenta &c. Rabi quidam Raunai cognominatus, ſuper illis verbis. xii. capitis Exodi: Eadem lex erit indigenæ, inquit: Futurum eſt: ꝙ conuerſi de gentibus ſint ſacerdotes domino miniſtrantes. hoc ille. Dicitur nãq; Eſaiæ capitulo vltimo: vbi de Meſſia, & eius Diſcipulis, qui mittendi eſſent ab eo ad prædicandum, & concionandum agitur, cum dicat dominus: Mittã ex eis qui euaſerunt. ſ. à perſecutione facienda tempore Meſſiæ: ad gentes. ſ. conuertendas: & aſſumam ex eis. ſ. gentibus cõuerſis in ſacerdotes, & leuitas, dicit dominus. Quod cernimus adimpletum fuiſſe: qa ex oĩbus gentibus eligũtur ſacerdotes ad diuina peragenda myſteria: vnde Rabi iſte prævidiſſe videt ſacerdotium p alias gentes exercendũ eſſe, q̃ p deſcẽdẽtes ex Aarõ. Cum aũt hęc alia ꝯditio in lege Euangelica adimpleta ſit: vt latius pbatum eſt ſuperius in hoc. vi. lib. cap. xcv. igit huius Rabini auctoritate Chriſtiana approbat religio. & vide cap. xcv. huius ſexti libri, vbi hęc latius dicuntur.

In Midraſtilim ſup illis verbis Pſal. xvii. Et dextera tua ſuſcepit me, Rabi Iodem inquit: In futurum Deus ſanctus, & benedictus ꝯuertere faciet Regem Meſſiam ad dexteram ſuã: ſicut ſcriptum eſt Pſal. cix. Dixit dominus dño meo: ſede à dextris meis. De quo myſterio dictum eſt lib. vi. cap. lxxxiii. & etiã lib. viii. in. vii. articulo Symboli noſtri aliqua dicuntur.

In Bereſid raba, vbi per Thalmudiſtas quæritur: quid illud ſignificat Danielis capitulo ſecundo: Et lux cum eo eſt? inquit Rabi Oſua: Contuli me cum quodam Angelo ad portam Inferni quodam die: & cum introiſſem: & Inferni

locum

Digitized by Google

locum metiri volens nō potuiſſem, inde exii. Rurſus alio die: cum Infernum verſus iter caperemus, Meſſiach filius Dauid nobiſcum ad Inferni ianuā pariter ſe cōtulit: ibi vero, qui aderant, circunſpicientes locum vndiq; illuceſcere, tanto illuſtrati lumine gaudētes, inquiunt: Ab his tenebris quidem liberabimur à Meſſia: quemadmodum ſcriptum eſt Oſeæ cap. xiii. De manu mortis liberabo eos: & mor te redimā illos. Ero mors tua o mors: ero morſus tuus Inferne & Pſal. xxxv. Apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen. Et apud Eſaiam. c. ii. Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Dei noſtri. Necnō &. c. li. Redempti à domino reuertentur, & venient in Sion cū laude, & lætitia ſempiterna ſup capita eorum. Hoc illud eſt quod legit Abachuch . c. iii. Abſcindetur de ouili pecus: & non erit armentum in præſepibus. hęc ibi. Ex quibus oſtenditur captiuos in Limbo detentos per Meſſiam Regem liberandos fuiſſe: ſed de hac Limbi liberatione latius dicetur in ſequenti proximo libr. c. iii.

In Bereſid raba ſuper illud Gen. c. ii. Hæ ſunt generationes cœli, & terrę cum crearētur &c. quidam Rabi ex antiqs ait: Res omnes fuiſſe à Deo primitus in plenitudine, & perfectione ſua conditas, & creatas: peccāte vero Adam, eas res à primæua ſua perfectione multū degeneraſſe, nec ad priorem ſtatum eas reuerſuras fuiſſe, donec veniret fili' Phares, de quo fit mētio Ruth vltimo. c. vbi dicitur: Iſtæ ſunt generationes Phares: per filiū autē Phares, Meſſiam Regem itellexit: hoc eſt Chriſtum Saluatorem noſtrū: qui ex Phares deſcendit: vt dr̄ Ruth cap. iiii. & vlti. Hę ſunt generationes Phares. Phares genuit Eſron, Eſron genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naaſon, Naaſon genuit Salmon, Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Iſai, Iſai genuit Dauid Regem. Cum autem hæc genealogia cum Matthæo, & Luca in deſcriptione genealogiæ Saluatoris noſtri conueniat, igitur auctoritate huius Rabini Saluatorem noſtrum verū fuiſſe Meſſiam fatendum eſſe cōſtat. Hic autem Rabi (vt īquit D. Burgenſis in ſuo Scrutinio ſcripturarū. diſtinctione. vi. c. iiii.) ſuam fundat intentionē in quadā orthographia literali, hoc modo. Qm̄ hæc dictio, Tholdoth, in Hebræo ſignificat idem, quod hæc dictio, Generationes, in Latino: quæ quidem dictio (ſicut multæ aliæ) conſueuit in Hebraico ſcribi dupliciter. ſ. vno modo plene: & hoc qn̄ interponuntur in dictione literę vocales: quę ad hoc communiter requirūtur. Alio modo ſcribuntur dictiones diminutæ: qn̄ non interponuntur vocales, quæ cōiter requirūtur. Qm̄ autem hęc dictio, Tholdoth, ſcribitur plenarie in duobus tm̄ locis. ſ. Geñ. c. ii. ante peccatum Adæ. & iterum Ruth. c. vltimo: hoc eſt cū omnibus ſuis vocalibus. & alibi ſemper diminute, quia ſemp deficit vna vocalis, veluti Gene. c. v. Hæ ſunt generationes Noe. Gene. c. vi. & alibi pluries. Ex quo Rabi iſte concludens ait: Quod res humanæ. i. homo: in ſua creatione fuit in ſua perfectione creatus: & poſt peccatum diminutus: & ſic perſeuerauit vſq; ad filium Phares: ideſt vſq; ad Meſſiam: quaſi dicere voluerit: ꝙ reintegraretur homo ab illa diminutione per filium Phares: cum Ruth vltimo illa dictio, Tholdoth, ſcribatur integre cum omnibus ſuis vocalibus. Vnde ex huius Rabini ſententia hæc duo reſultant documenta. Alterum, quod Saluator noſter, qui ex Phares deſcendit, verus fuerit Meſſias. Alterum vero, quod peccatum Adę remiſſum fuit, & abolitū per ipſum Saluatorem noſtrum, per illā dictionem, Tholdoth, plene, & perfecte ſcriptam: Ruth capitulo vltimo, propter reintegrationem factam per Meſſiam ex Phares deſcendentem. In Midraſtilim: hoc eſt in Gloſa Pſalterii ſuper illud: Prędicans præceptum domini, ſic dicitur: In lege, & Prophetis, & in ſacris literis habetur: quod geſta Meſſiæ prædicata ſunt. In lege: Filius meus primogenitus es Iſrael, Exodi capitulo quarto. In Prophetis: Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde: vt Eſaiæ capitulo quinquageſimoſecundo. &: Aſpiciebā ergo in viſione no-

Digitized by Google

ctis: & ecce in nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat: & vſq; ad antiquum dierum peruenit: vt Danielis.c.vii.& in Pſalmis: Ex vtero ante Luciferum genui te: vt Pſalmo.cix. Cui Thalmudiſtaꝝ ſententiæ perpulchre quadrat illud Saluatoris noſtri Lucæ.c.vltimo Hęc ſunt verba, quæ locutus ſum ad vos, cum adhuc eſſem vobiſcum: quoniam neceſſe eſt impleri omnia, q̃ ſcripta ſunt in lege Moyſis, & Prophetis, & Pſalmis de me.

Ad maiorem inſuper Iudæorum confuſionem, & ad Chriſtianæ fidei veritatẽ illuſtrandam ſtatui hic quandam ſuperaddere hiſtoriam: quam Reuerendus in Chriſto pater D. Paulus epiſcopus Burgenſis in ſuo narrat ſcripturarum ſcrutinio. diſtinctione vltima.c.x. inquit enim ipſe: Duos in Hiſpania fuiſſe Iudæos, qui ab omnibus communiter Prophetæ dicebantur. Quorum alter habitabat in ciuitate Abulenſi prouinciæ Compoſtellañ. & alter in vico, qui dicitur Aillon Segũtinenſis diœceſis Tolletanenſis ꝓuincię: qui quidem duo futura quandoq; prædicantes, & occulta reuelãtes, magnalia loquebantur: & ita honeſte iuxta eorũ morem viuebant: vt ab omnibus illarum regionum Iudæis Prophetæ ſancti reputarentur. Iſti nanq; duo Iudæis earum regionum omnibus certum quoddã, & determinatum tempus ad videndum ſuæ redemptionis ſignum pręfixerunt: quod tempus ſm̃ eorum computationem futurum eſſe dixerũt in anno à creatione mũdi quinquies milleſimo quinquageſimo quinto: qui quidem annus concurrebat cũ anno domini Saluatoris noſtri. 1295. in quo nempe anno, in quarto menſe, q apud Iudæos dicitur Chaum, vltima die ipſius menſis, quæ erat dies ab ipſis duobus Iudæis ſtatuta ad videndum huiuſmodi ſuæ redẽptionis ſignum. Ad quorum duorum proclamationem omnes Iudęi ſuas fecerunt pœnitẽtias in ieiuniis multis cum ſanctificationibus, & eleemoſynis, ac ſi eſſent ad Omnipotẽtem Deũ totaliter reuerſi: ipſumq; Deum deprecati ſunt, vt ſibi præmemoratum ſuæ ſalutis ſignum oſtẽdere dignaretur: vnde eo ipſo die ſic (vt ſupra) ſtatuto Iudęi omnes induti ſindonib⁹ albis lineis, ſiue ſericis, prout moris ſui eſt in die expiationis menſis ſeptimi: ideſt decima die Septembris, ſuas ingreſſi ſunt Synagogas diuinũ ſuę redemptionis ſignum magna cum auiditate expectantes. Quibus ſic paratis, Omnipotens, & miſericors Deus, qui nullũ tempus abſque bonitatis ſuæ teſtimonio relinquit, ipſum redemptionis ſuæ ſignũ manifeſte demõſtrauit. In omnibus enim ſindonibus ſuperius dictis, quibus Iudęi in ſuis erant Synagogis induti, necnon etiam in omnibus aliis ipſorum Hebræorum ſindonibus alibi exiſtentibus: vtputa in domibus ſuis, Cruces apparuerunt: quia omnes eorum Iudæorum ſindones erant Cruce ſignatę: ex quo ſanctæ Crucis ſigno benignus Deus ipſis Iudæis indicabat Redẽptionem, & ſalutem ſuam conſiſtere in monitis, & præceptis eius, q pro totius mundi ſalute in ligno Crucis ꝯfixus pependit. Sed hic fuit Ieſus Chriſtus Saluator noſter: ſine quo nemo ſaluari poteſt: vt inquit Beatus Petrus Apoſtolus Actuũ.c.iiii. Igitur ſi Iudæi redimi, & ſaluari volunt, oſtendit eis Deus, vt ad Chriſti fidem accedãt: quia in ipſo ſalus. dicente ipſo domino Ioannis .c.x. Ego ſum hoſtium: per me ſiquis intrauerit, ſaluabitur. Sed parum fructum operata fuit huiuſmodi ſigni apparitio, & viſio: nam eo ſigno viſo multi eorũ Iudæorum turbati fuerunt, dicentes: Hoc magica arte fuiſſe perpetratũ. In qua re maiorum ſuorum ſecuti ſunt veſtigia: q miracula Chriſti, quæ licet diuina fierẽt virtute, in Belzebub tñ Dæmonioꝝ Principe facta fuiſſe dicebant: vt Matthæi.c.ix. Nonnulli ẽt ad Ieſu Chriſti fidẽ ſe contulere, ſed pauci: iuxta illud Hieremię.c.iii. Aſſumã vos vnum de ciuitate, & duos d̃ cognatione &c. Saluator etiam noſter de via, quæ ducit ad Paradiſum ait: Et pauci inueniunt eam: vt Matthęi capitulo ſeptimo: Quæ omnia in hac hiſtoria cõtenta (vt inquit ipſe Dominus Burgenſis) latius tradũtur à M. Alphonſo Baliſoletanenſi, in ſuo quodã Codice, qui dicitur de bellis domini capitulo vigeſimoſeptimo: qui mul

Digitized by Google

tavidit ex p̄dictis. poſtea vero ipſe D. Burgenſis hæc alia ſubdit verba: Ego autem licet nondum eſſem tempore iſtius ſigni natus: qui quidem terminus præceſſit natiuitatem meã per ſexaginta annos ferè: teſtificor tamen corãm Deo, qui hoc prædictum ſignum, modo prędicto contigiſſe ſępe, & ſępiſſime audiui ab antiquioribus Iudęis nemine cõtradicente in ipſo facto: niſi ſolum in cauſa eius: quia q̄dam eorum hoc attribuebant magicæ arti: quidam vero cauſam relinquebãt ſuo dubio.

Zacharię Prophetę capitulo quartodecimo, cum de ſummo Deo fieret mentio, dicitur: Et ſtabunt pedes eius in die illa ſuper montem Oliuarum. Cum Deus ſpiritus ſit, nequaquam pedes, aut alia membra habere poteſt, neceſſario igitur, vt de Ieſu Chriſto, qui verus erat Deus, & verus homo hoc intelligatur Vaticinium. In Commentariis etiam Pſalterii apud Iudæos, ſic habetur: Dixit Rabi Ioanna: Per tres annos cum dimidio ſteti in gloria Dei in monte Olíueti pręconizando, dicens: Quęrite dominum dum inueniri poteſt: inuocate eum dum prope eſt: vt ait Eſaias capitulo quinquageſimoquinto. Item in Bereſid raba ſic inquit Rabi Moyſes prędicator ſuper illud Canticoꝝ capitulo primo: Exultabimus, & lętabimur in te &c. vbi ipſe Rabi interrogat, dicens: Quando erit hoc? & ſibipſe reſpondet, dicens: Quando pedes Dei ſtabunt in monte Olíueti: tunc & nos gaudebimus, & lętabimur. Si vero inquirere voluerimus illos tres annos cũ dimidio, de quibus Rabi Ioanna in prędictis Pſalterii Commentariis vt ſupra dictum eſt, ad Danielem recurrendum eſſe neceſſarium eſt: qui capitulo nono ſic inquit: Confirmabit autem pactum multis Hebdomada vna: & in dimidio Hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificium &c. Nam dimidia annorum Hebdomada tres cum dimidio cõtinet annos. Quę omnia in Saluatore noſtro ſic adimpleta fuiſſe iueniũtur: cum enim ipſe Saluator noſter triginta eſſet annorum, à Ioanne baptizatus fuit: vt Lucę capitulo tertio, & vſq; ad tẽpus paſſionis ſuæ, quod fuit annorum trium cum dimidio, ſiue menſium trium, per Galilæam, & Iudęam de Regno Dei prędicans, & docens deambulauit: vt omnes narrant Euangeliſtę. & vt Eſaię Vaticinium adimpleretur, dicentis: Quęrite dñm dum inueniri poteſt. Nam Actuum .c.i. poſtquam Chriſtus Ieſus dñs noſter in cœlum aſcenderat, de Diſcipulis ſuis, qui eum in cœlum aſcendere viderant dicitur: Tunc reuerſi ſunt in Hieroſolymam à mõte, qui vocatur Olíueti, qui eſt iuxta Hieruſalem, Sabbati habens iter. Pedes igitur Dei ſteterunt ſuper montẽ Olíueti, quando Saluator noſter aſcendit in cœlum. Et ſic omnia Thalmudiſtarũ prędictorũ dicta in Saluatore noſtro adimpleta fuiſſe non difficile cognoſcunt.

Legitur in Thalmud Hieroſolymitano, (Supra libro .v.c. xiii. & Infra li.8. cap. xi.) in libro de Parath. c. Yacorre: & tranſumptiue in lamentatione magna: Quẽdam fuiſſe in agricultura Iudęum laborãtem: cuius bos mugitũ extulit: quem cum audiſſet Arabs quidam illac pertranſiens, inquit: Iudęe fili ſolue boues tuos: & de vaſis tuis ne cures: ſiue vaſa tua ſperne: qm̃ templum veſtrũ, & ſanctuarium corruit. Quo dicto alterum bos mugitũ ędidit: tunc Arabs rurſus ait: Iudęe fili liga boues tuos: & vaſa tua præpara: ſiue parapſidem tuam, & hydriam liga, quia natus eſt Meſſias veſter. Hęc Iudęus admirans, ait: Meſſias natus eſt? Quod eſt nomen eius? inquit Arabs: Menahim, quod Latine ſonat Conſolator. & rurſus Iudæus: Quod eſt nomen patris eius? tunc Arabs: Heſchias: hoc eſt fortitudo Dei. Iudęus inſup ait: Quo in loco natus eſt? at ille: In Bethleẽ Iuda. Et dixit Rabi Abõ: Et q̄d nobis ab Arabo addiſcere expedit: textus clarus eſt in Eſaia, q̄ dixit: Et Libanus cum excelſis cadit, in calce decimi capitis. & ſubditur ſtatim in principio .xi.c. Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Hoc autẽ fuit ante ſecundi templi deſtructionem: vt ex narratis percipi poteſt. Ex hac nempe Iudęorum hiſtoria in fauorem fidei noſtrę Chriſtianę, hæc quatuor elici poſſunt concluſiones: ſcilicet. Prima, quòd ſtante adhuc ſecũdo templo natus

fuerit Meſſias:quod in Saluatore noſtro verificatur: cum ipſum templum per.42. annos poſt Chriſti paſſionem adhuc ſteterit. Secunda concluſio, ꝙ Meſſiæ nomen eſſet Conſolator:& merito,quia per Saluatorem noſtrum genus humanū fuit à peccato primi parentis conſolatum: vt capitulo.xli.huius libri probatū eſt. Tertia,ꝙ Meſſias eſſet filius Dei:quod notatur,vbi dicitur:quòd nomen patris eius eſt Eſchias:quod interpretatur Deus fortis:ſiue fortitudo Dei.Quod in ipſo Saluatore noſtro verificatur : quia Dei filius fuit: vt infra libro octauo,capitulo ſeptimo probabitur.Quarta,ꝙ Meſſias naſci deberet in Bethleem Iuda : quod adimpletum fuiſſe in Saluatore noſtro in hoc eodem libro,capitulo duodecimo probatum eſt.Ex qua hiſtoria quantum confundātur Iudæi,ex hoc maxime percipi poteſt,quoniam cum Ram Bam: ideſt Rabi Moyſes Gerundinus aufugere nequiens in quadam diſputatione cum eruditiſſimo fratre Paulo,qui à Iudaiſmo ad Chriſti fidem ſe contulit,eam prorſus reiecit, aſſerens non eſſe alienum Thalmudiſtarum quaſdam ſentētias quandoq; reiicere.Quod tamen apud vniuerſum Iudæorum coetum nefandiſſimum eſſe exiſtimatur:immo ſm Thalmudiſtarum cōſtitutiones,è Synagoga eiiciendus erat, & morte plectendus.

In libro apud Hebræos cognominato Ionia,in.c.Iomach qui purigi: ideſt dies expiationum , dixit Rabi Aquiba : Beati eſtis Iſrael à Deo, coràm quo eſtis iuſtificati,vel mundati.Quiſnam eſt ille,q mūdificat vos? quia ipſe eſt pater veſter cœleſtis: quia ſicut fons mundat ſordes, ſic Deus Iſrael cum aqua mundat peccata,ſicut ſcriptum eſt Ezechielis caplo. xxxvi. Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus veſtris.& parum infra: Et ſpiritum nouū ponam in medio veſtri.& prout latius.c. xcvii.huiuſmet libri : vbi de baptiſmo tractatum eſt. Item in Thalmud,in libro cognominato Quiduſim , capitulo Decem genera erunt in Babylone,legūt: Magiſtri Spurii,& Gabaonitæ oēs erunt in tempore futuro iuſtificati . hęc eſt opinio Rabi Ioſeph:Et effundam ſuper vos aquam mundam &c. Chaldaica inſuper æditio,illa verba:Spiritum meum ponā in medio veſtri,ſic interpretatur: Spiritū ſanctum meū dabo in viſceribus veſtris: nonne hęc Thalmudiſtarum dicta conueniunt cum dictis Saluatoris noſtri cū Nicodemo loquentis, Ioannis.c.iii.&.c. quarto,loquens cum Samaritana:& quādo Matthęi capitulo vltimo inquit Diſcipulis ſuis: Euntes ergo docete omnes gētes,baptizantes eos in nomine Patris, & Filii,& Spiritus ſancti &c.Rabi Anna in ſuis ſuper.c.lxii.Eſaię Commentariis,vbi dicitur:Propter Sion non tacebo:& propter Hieruſalem non quieſcam , donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius,& ſaluator eius vt lampas accendatur:& videbunt gentes iuſtum tuum. Rabi inquam Anna ibidem inquit:Meſſiam non hominem tantum,ſed etiam Deum eſſe debere.Cum autem ſuperius libro tertio probatum ſit,Saluatorem noſtrū Ieſum Chriſtum non hominem tantum,ſed etiā Deum fuiſſe, ſequitur ergo quòd ipſe Ieſus huius Rabini auctoritate verus fuerit Meſſias.

Rabi Moyſes Gerundenſis ſuper his verbis Leuitici capitulo xxvi. Ambulabo inter vos,& ero Deus veſter , voſq; eritis populus meus , declarat hæc de Meſſia Rege intelligi debere:addens hæc verba : In futuro tempore pueri Iſraelitici Deum ſunt digito demonſtraturi. Iuxta illud Eſaiæ capitulo.xxv. Ecce Deus veſter iſte,expectabimus eū: & ſaluabit nos iſte dominus . Item antiqui noſtri dixerunt:Futurum eſt,ꝙ Deus exercebitur cū iuſtis in hoc ſæculo . Quæ quidem promiſſiones nūquam fuerunt impletæ,ſed implebuntur in tempore perfectionis. hęc ille Rabi.Quæ omnia, licet Rabi ille neget fuiſſe adimpleta, tamen tempore Saluatoris noſtri adimpleta fuiſſe conſtat . Nam pueri eum demonſtrauerunt, quando palmarum ramos ante eum deferentes clamabant:Benedictus, qui venit in nomine domini Oſanna in excelſis.Item quando cum Apoſtolis,& Diſcipulis

pulis

Digitized by Google

pulis ſuis, qui iuſti erãt, & cum matre ſua,
& Ioſeph conuerſatus fuit in terris, illud
aliud adimpletum fuit.

In codice quodã cognominato Tho-
rath choani.i.lex ſacerdotum, ſic ſcriptũ
reperitur: Quid ſonat illud Leuitici cap.
.xxvi. Ambulabo inter vos, & ero Deus
veſter, voſq; eritis populus meus. & ibi-
dem ſic reſpondetur: Simile eſt illud cui-
dã Regi, qui ſolatii, & delectationis cau-
ſa per hortum ſuum deambulabat: quem
cum Hortulanus vidiſſet, abſcondit ſe.
cui Rex ille dixit: Noli timere: nec te ab-
ſcondas à me: quoniam ſimilis tui ſum: ſi-
militer in futurum Deus ambulabit inter
iuſtos, vt ſolatium recipiat, & delectetur
cum illis: iuſti autem videbũt eum: & ex-
paueſcent ab eo: quibus Deus vtiq; dicet:
Nolite formidare de me: quia ſimilis ve-
ſtrum ſum: attamen liceat vobis ſimul ſta-
re, ne forte credatis, ꝙ timor meus non
ſit ſuper vos: ſcitote, quia Deus veſter
ſum: vos autem populus meus. Quę qui-
dem Rabinorum dicta, & reſponſiones,
ſiue Commentaria non parum catholicę
noſtrę fidei conſonant veritati: cum ea
omnia in ſaluatore noſtro vero Meſſia
adimpleta ex noſtris conſtet Euangeliis.
Rabi etiam Samuel in ſua Epiſtola Arabi-
ce deſcripta ad Iſaac Magiſtrum Synago-
gæ deſtinata multas approbat Meſſię Re-
gis conditiones in Saluatore noſtro fuiſ-
ſe adimpletas: ſed de eius paſſione cap.
.xiii. ait: Valde timeo domine mi, ꝙ hęc,
quæ dicta ſunt teſtimonia Prophetarum de
illo iuſto. q.ſ. fuit venditus pro argento,
vt dixit Amos Propheta. ꝙ calcauit tor-
cular, vt ſequitur Eſaias. quòd geſſit bellum
cum patribus noſtris, ſicut dicit Dauid.
ꝙ captus fuerit in peccatis noſtris, ſicut
ait Eſaias capitulo quinquageſimotertio.
ꝙ vulneratus fuerit in palmis ſuis, ſicut
dicit Zacharias: ꝙ ſuper eius veſtem miſ-
ſæ ſunt ſortes, ſicut dicit Dauid. ꝙ aſcen-
dit in cœlũ, ſicut dixit idem Propheta,
& alii. Cum vero conueniat Deo in eſſen-
tia, ſiue in natura diuina, ſm quam nec
reſurgit, nec exaltatur, nec ſedet, nec de-
ſcendit: ex his quę dicta ſunt, ſequitur ne-
ceſſario, quia iam venerit ille iuſtus: cuius [illegible] [illegible]

Finus Ferrarieñ.

naturæ corporeæ hæc prædicta, & ſimi-
lia hæc potuerunt conuenire. Si autem ti-
bi videtur forte durum credere domine
mi: ꝙ homo corporeus aſcendit in cœ-
lum: audi auctoritates, & exempla, quæ
mihi occurrũt de ſcripturis noſtris. Nam
ſuper hoc dicit Dauid Propheta de illo:
Aſcendit Deus in altum, & ſaluabit capti-
uitatem, dedit dona hominibus. Dicitur
etiam in Pſal. lxvii. de aſcenſione eius: Iu-
bilate Deo, & glorificate nomẽ eius: iter
facite qui aſcẽdit de partibus Occidẽtis,
Dominus nomen illi. Adhuc domine mi
dixit Dauid de illo: Iubilate Deo, q aſcẽ-
dit ſuper cœlum cœli ad Orientem. Et
de iſto dixit Amos cap. ix. Dominus eſt,
qui ædificauit in excelſo ſedem ſuam: &
de ipſo dicit etiã Dauid in Pſal. xvi. Aſcẽ-
dit Deus in iubilo: & dñs in voce tubæ.
Dicit etiam Moyſes in Cantico: Leuabo
ad cœlum manum meam. & Deuterono.
cap. xxxiii. & Eſaias cap. xxi. Conſurge
cõſurge brachium dñi. Et Anna mater Sa-
muelis primi Regũ cap. ii. Dabit dñs im-
perium Regi ſuo: & ſublimabit Chriſtũ
ſuum. Dauid etiam dixit: Aſcẽdit dñs ſu-
per pennas ventorum. Et hę auctoritates
occurrunt mihi ad probandum exaltatio-
nem Chriſti corporalem vſq; ad cœlum.
Nunc ẽt exempla aliqua adducam de le-
ge noſtra. Nam in lege, & in Prophetis in-
uenimus: ꝙ Deus aſſũpſit de terra: & ele-
uauit plures ſanctos viros patres nr̃os: vt
de Enoch, & Helia. & ſi de ipſis nõ dubi-
tamus propter eorum ſanctitatẽ, & propter ſcri-
pturę teſtimonium: quare dubitamus de
aſcẽſione iſtius iuſti i. corpore, & anima:
cui magis ſcriptura perhibet, q̃ illis teſti-
moniũ ſanctitatis? Et quia durius bellum,
ſm Prophetas ſuſtinuit, & plures captiui-
tiones mũdi, q̃ aliqs de prędictis. In Be-
reſid raba Gen. cap. xli. exponendo illud
Pſalmi: Dñs ſoluit compeditos, ſic dicit:
Oĩs beſtia, quę immunda reputata eſt in ſæ-
culo iſto. ſ. in tpe legis, Deus ſanctus, & be-
nedictus faciet eã mundã in futuro: quẽ-
admodum fuerunt munda primitus filiis
Noe, quibus dictum eſt Gen. cap. ix. Sicut
holus herbę dedi vobis omnia, quemad-
modum holus ſunt, mundum omnibus

ſic etiam omne animal,& beſtiæ fuerunt mundę eis:ſcilicet filiis Noe:ita quoq; in futuro tempore Deus erit abſoluturus quę quid prohibuit. hęc ibi. Cum Chriſtiani fateantur veniſſe Meſſiam: igitur eis licuit,& licet carne veſci ſuilla, etiam Rabinorum auctoritate: vt latius demonſtratum eſt ſupra cap.lxxxvii. huius. vi. libri: quia ibidem Thalmudiſtę oſtendunt quare ſoluendum eſſet mãdatum illud: quia animal illud apud Iudęos vocaт hazir: quod Hebraice idem ſignificat quod reuerſio: vnde inferunt,ꝙ tpe Meſſię reuertetur eius animalis eſus in eum ſtatum,in quo fuit tempore Noe,& filiorum &c. Ecce quomodo per Thalmudiſtas oſtenditur immundos legis cibos fuiſſe concedẽdos,& licite comedi poſſe: vt Actuum cap.x. dicitur de B. Petri viſione. Item Eleuter (vel Eleuterius) vnicus: qui fuit Papa.xiiii. ſtatuit: Ne qs ob ſupſtitionem cibi genus vllum reſpueret,quo humana conſuetudo veſceretur: vt inquiunt Damaſus Papa,& Platina.

Legitur apud Iudęos in Mochalta. Dixit Rabi Barachias ſup illo paſſu,de quo dicebat Iob: Foris non remanſit peregrinus: hoc eſt vtiq; qđ parati ſunt peregrini: vt tpe Meſſię Dei ſacerdotio fungant. ſic enim dicit Eſaię cap.xiiii. Adiũget aduena ad eos,& adhęrebit domui Iacob. Illud autem adhęrere ſacerdotio minime ꝯuenit. ſic nanq; dicit: An qui longe peregrinus legiſperitus: quid ſonat iſtud Deuterono. cap.x. Amat peregrinum, & dat ei victum,& veſtitum? Illi aũt Thalmudiſtę. ſ. reſponderunt ei: Noueris ꝙ Iacob pater noſter nil aliud petiit à Deo ſibi dari, Geñ. cap.xxviii. Et dederis mihi panẽ ad veſcendum,& veſtimẽtum ad induendum. Tu ergo, qui nouiſſime veniſti ad nos,nõne vt ſimilis Iacob exiſtas contentus es: qui primogenitus à Deo vocatus eſt? Veri.tamen non exiſtimes, ꝙ Iacob victum,& veſtitum dumtaxat à Deo petierit: ſed ſcire te oportet,Iacob ipſum dixiſſe: Mihi promiſit Deus,ꝙ mecum ſemper erit: & per totum ſæculũ: hoc eſt ſemper bonũ de me pducturus eſt. Qũo ergo ſciã,ꝙ hoc mihi adimpleri debeat? hoc erit qñ egredictur de me ſacerdotes, qui Dei ſacrificioꝝ panem comedant,& ſacerdotii veſtibus induantur. Hoc illud eſt, quod in quadam Hebraica Gloſa dicitur Exodi cap.xii. ſuper illud: Hęc eſt religio Phaſæ,eadem lex erit indigenæ, & colono,qui peregrinatur apud vos. Gloſa: Futurum eſt,vt conuerſi de gentibus ſint ſacerdotes domino miniſtrantes. & ſic Rauenais Iudæus in ſuis ſuper Exodo Cõmentariis ſimiliter inquit.

In Bereſid raba ſuper illud Geñ. cap. xiiii. Melchiſedech Rex Salem produxit panem,& vinum &c. dicitur,ꝙ legem reuelauit Abraæ. ſ. Melchiſedech. Quæ lex dicit: Venite comedite panem meũ: & bibite vinum quod miſcui vobis: vt Prouerbiorum cap.ix. Ex qua Rabinorũ Hebręorum ſententia patet: ꝙ Melchiſedech reuelauit Abraæ in illa panis,& vini productione ſecretum legis continentis: quod includitur in illa auctoritate Prouerbiorum: vt ſupra dictum eſt. Ex hac nempe Rabinorum Hebręoꝝ ſententia: hæc omnia non obſcure in religionis noſtrę Chriſtianę fauorem percipiuntur documenta. Primo nanq; ex illis Eſaiæ verbis ibi allegatis: Adiungetur aduęna ad eos,& adhęrebit domui Iacob, eccleſiam Chriſti Meſſię ex Iudęoꝝ, & Gentilium vnione congregandam fuiſſe manifeſtat.

Item ex illis aliis Thalmudiſtarum dictis: Tu ergo qui nouiſſime veniſti ad nos: nonne vt ſimilis Iacob exiſtas contẽtus es? hoc aliud ſignificari videtur. ſ. ꝙ peregrinus: hoc eſt Gentilis, qui nouiſſime ad veri Dei cultum venit, ſimilis efficitur illis, qui iampridem ipſius Dei cultores erant: hoc eſt in pari gradu: & ideo contentari debent: & maxime dicente Apoſtolo ad Roma. cap.x. Non eſt enim diſtinctio Iudæi, & Gręci: nam idem dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum. Per illud autem vltimo loco dictum: Hoc erit, qñ egredietur de me ſacerdotes, qui panem ſacrificioꝝ Dei comedant: & ſacerdotii veſtibus induant, Chriſtianoꝝ religionem, & fidẽ aperte ſignificare,& demonſtrare videntur: nam ppter ſacerdotiũ, quod in Chriſtiana religione

gione plurimum viget, & honoratur: tum maxime ꝓpter ſacratiſſimum Chriſtianorum ſacrificium: quod fatentur Thalmudiſtę ex pane conficiendum, & à ſacerdotibus manducandũ fuiſſe: quod noſtri ſacerdotes quotidie in miſſarũ celebratione ꝯficiunt, & mãducant. Scribitur ẽt apud Iudęos in lib. apud eos cognominato Ionia, in cap. lomach qui purgi. i. dies expiationũ: dixit Rabi Aquiba: Beati eſtis Iſrl' à Deo, coràm quo eſtis iuſtificati, vel mundati: quiſnam eſt ille, qui mũdificat vos? quia ipſe eſt pater veſter cœleſtis: quia ſicut fons mundat ſordes, ſic Deus Iſrael cum aqua mundat peccata: ſicut ſcriptũ eſt: Effundam ſuper vos aquam mũdam, & mundabimini ab oĩbus inquinamentis veſtris: vt Ezechielis cap. xxxvi. Itẽ in Thalmud i lib. cognominato Quiduſim cap. Decem genera erant in Babylone, legunt Magiſtri: Spurii, & Gabaonitæ oẽs erunt in tpe futuro iuſtificati. hęc eſt opinio Rabi Ioſeph: Et effundam ſuper vos aquã mundã &c. Chaldaica iſup æditio illa verba Ezechielis ibidem: Et ſpiritum meum ponam in medio veſtri, ſic interpretatur: Spiritum ſanctum meum dabo in viſceribus veſtris: quæ omnia Chriſtianorum baptiſma manifeſte approbant: vt latius dicitur ſupra cap. xcvii. huius libri. vi. In Midraſtilim. i. in Cõmẽtariis Pſalterii, ſuper illud Pſal. xlix. Deus Deorum Dominus locutus eſt, & vocauit terram &c. Queritur quæ eſt ratio, ꝙ Pſalmiſta nomen Dei ſancti, & benedicti tribus commemorauit vicibus dicẽs: Deus Deorum Dominus locutus eſt &c. & ad hoc ibi ſic reſpondetur: Hoc factum eſt vt doceret te: ꝙ cũ iſtis tribus nominibus creauit Deus ſæculum ſuum iuxta tres Midoch: id eſt proprietates, quibus creatus eſt mundus: quæ proprietates ſunt iſtæ, ſapientia, Scientia, & Prudentia. ſicut inquit Salomon Prouerbiorum cap. iii. Dominus in ſapientia fundauit terram: ſtabiliuit cœlos prudentia: ſapientia illius erumpũt Abyſſi: ac ſi dicat: Hi tres vnus tantum eſt, vel ſunt. Similiter filii Gad, & filii Ruben dicebãt in lib. Ioſue cap. xxii. Deus Deus Dominus ipſe ſcit: vbi nominarunt Deum tribus vicibus. Hoc idem etiam habetur in Bereſid raba ſuper his verbis Geñ. c. i. In principio creauit Deus cœlum, & terram. Ex quibus cõcluditur, ꝙ etiam antiquiores Iudæorum Rabini per trinam diuini nominis iterationem, quæ ſępe in diuinis ſit eloquiis, itelligũt in diuinis eſſe Trinitatem ſm tres Midoch. i. ꝓprietates, quas Deo attribuunt. Et licet Hebręi dicãt has Dei ꝓprietates eſſe, Sapientiam, Scientiã, & Prudentiã, & male: nos tñ à ſaluatore noſtro edocti his verbis Matthæi cap. vltimo: Euntes ergo docete oẽs gentes, baptizantes eos In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti &c. has tres ꝓprietates melius intelligentes, dicimus eſſe Paternitatem, Filiationem, & Spirationem: hoc eſt Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum.

Rabi Oſua filius Leui: vt dicitur in Sanhedrin, cap. cõſimiliter, reperit Heliam, & Rabinum Symeonem filium Iohay ſtantes ad portam Paradiſi: dixitq; eis: Ibo ego ad portam, ſiue gloriam Paradiſi. dicunt ei: Ita ſi dominus iſte voluerit. Dixit Rabi Oſua ſic: Duos homines videbam, ſed vocem trium audiebam. gloſat Rabi Salomon: quod gloria Dei erat cum illis. Ibi dixit eis Rabi Oſua: Et quando veniet Meſſias? dicunt ei: Vade, & quære ab ipſomet Meſſia. Qui reſpondens ait: vbinam reperiam eum? dicunt ei: Ad portas Romæ. & ille Quæ ſunt eius inſignia? vt eum cognoſcere poſſim? Reſponderunt: Reperies eum inter pauperes, vulneribus paſſionatum, ſicut inquit Eſaias cap. liii. Vere languores noſtros ipſe tulit, & peccata noſtra ipſe portauit, & nos reputauimus eum quaſi leproſum, à Deo humiliatum. Iuit ergo Romã ipſe Rabi: & eum ibi ex ſignis cognouit: dixitq; ei: Salue domine, & pceptor mi: qui reſpondit: Pax tibi fili Leui. & ipſe Rabi ait illi: Domine quando venies? qui reſpondit: Hodie. Poſt aliquos vero dies reuerſus eſt Rabi Oſua ad Heliam, dixitq; illi: Mentitus eſt mihi Meſſias: me enim ab eo quærente, quando venire debebat: reſpondit: Hodie: & tamen multi dies ab eo die citra elapſi ſunt,

& ipſe nondum venit. cui Helias reſpondens ait: Minime mentitus eſt, ſed veritatem dixit: nam hodie ſi vocem eius audiret quis, ſecũ eſſet. Ex qua Rabi Oſuę ſententia hęc quatuor poſſumus elicere documẽta. ſ. Primo ꝓpter illa verba, ꝙ Meſſias reperiretur ad portas Romæ, ſignificare voluerit, ꝙ ſedes Apoſtolica, quę repreſentat Meſſiã (quia Sũmus Pontifex eſt Vicarius Meſſiæ) eſt ꝓprie Romę. Secundo, ꝙ propter illa alia verba, ꝙ inſignia Meſſiæ eſt paupertas, eo ꝙ cum dixerit habitare inter pauperes, quod verificatur in Chriſto, qui in paupertate vixit. Tertio, ꝙ ꝓpter illa alia verba: Vulneribus paſſionatũ &c. ſicut inqt Eſaias capitulo quinquageſimotertio: Vere languores noſtros ipſe tulit &c. ſignificare voluit: ꝙ Meſſias acerbiſſime pati deberet, & interfici ꝓpter peccata noſtra, & vt noſtram operaretur ſalutem. Quarto, ꝙ ꝓpter illam reſponſionem factam: quando venire debebat: ſcilicet Hodie, ſignificare voluit, ꝙ ſemper, & quandocunq; homo eſt à Deo alienus, & pœnitens veraciter conuertitur ad Deum animo contrito, ſemper acceptatur à Summo Deo: quia ipſe non vult mortem peccatoris, ſed vt cõuertatur, & viuat. Quinto. Quin tam poſſumus etiam addere, ꝙ quicquid dixit Eſaias cap. liii. de Meſſia Rege irel ligendũ eſt. In Bereſid raba cap. xxix. Rabi Abba ſtante in ludo literario audiuit vocem clamãtem: Abba Abba. & ait ipſe Rabi: Cuius eſt hæc vox? reſpondit: Ego ſum Helias Propheta: qui miſſus ſum ad te ad manifeſtandum rem à te longo tempore quæſitam. reſpondit Rabi Abba: Domine multa quæſiui, & pauca inueni. ait Helias: Ego autem maximam ex quæſitis explanabo: tu nempe dubitas de ſignis venturis in tempore Meſſiach: ſcias velim, ꝙ Imperium Romanorum erit ſuper ſæculum regnans: antiqua autem religio truncabitur: populi autem inſurgẽt contra Reges, ignari contra doctos, iudicandi contra iudices, praui cõtra bonos, iniuſti contra iuſtos, & filii contra patres: Meſſiach autem erit ignotus, & finaliter detruncabitur, & patietur multa flagella. Ait Rabi Abba: Domine ſed adhuc nihil ſcio: quando erunt hęc omnia? reſpõdit Helias: Poſt milleſimum quartum creationis mundi: ego autem neſcio ſi in principio qnti, vel in fine. ait Rabi Abba: Vbi naſcetur? rñdit Helias: Prope ſepulturã Rachel. Et tũc adimplebitur dictum Dauid Prophetæ. ſ. Deus Deus meus quare dereliqſti me? vt Pſal. xxi. hęc ibi. Rabanu Sala ſcilomo in Gloſa ſua ait: Quòd Meſſias in flagellis ſuis cantabit illũ Pſalmum: Deus meus quare dereliquiſti me? Ex hac etiam Rabi Abba ſentẽtia, vel hiſtoria plura habentur documenta. Et primo, qa p hęc verba: Tu aũt dubitas de ſignis venturis in tpe Meſſię: ꝙ Imperium Romanum erit ſup ſęculum regnans tpe Meſſiæ: quod adimpletum eſt in Chriſto Ieſu: quia natus fuit regnante Octauiano Imperatore: vt declaratum fuit ſupra lib. vi. cap. xi. ſecũdo, ꝙ antiqua religio truncabitur: quod per legis Moſaicę ceſſationem adimpletum fuiſſe manifeſte cognoſcitur: quia lex Moyſis finiuit. Tertio, ꝙ populi inſurgent ꝯtra Reges, ignari contra doctos, iudicãdi. contra iudices, praui contra bonos, iniuſti ꝯtra iuſtos, & filii cõtra patres: hoc etiam cõſtat adimpletum fuiſſe ex bellis ciuilibus vigentibus tempore, quo Octauianus ĩperare cepit vnà cum Lepido, & Marcoantonio: vt in hoc lib. vi. cap. xi. demõſtratum fuit. Quarto, ꝙ Meſſias futurus eſſet ignotus: qa ſi eũ cognouiſſent, non occidiſſent: vt inquit Beatus Petrus Apoſtolus Actuũ cap. iii. his verbis: Et nunc fratres ſcio, quia per ignorãtiam feciſtis, ſicut & Principes veſtri &c. igitur fuit ignotus illis, qui ei credere noluerunt: qui valde multi fuerunt, reſpectu eoꝝ, qui ei crediderũt. Quinto, ꝙ finaliter truncaretur, & multa paſſurus eſſet flagella: quę oia in paſſione ſua adimpleta fuere. Sexto, qñ hæc oia ſupradicta adimplẽda eſſent, quod Helias ſibi declarauit (vt inquit ipſe Rabi Abba) hęc fieri debere poſt milleſimum quartum annum à creatione mundi: an autem in principio, vel in fine quinti milleſimi, dixit ſe neſcire. Sed cum dixerimus ſuperius hoc lib. vi. cap. xiii. Meſſiã ſm aliquos natum

fuiſſe

fuiſſe anno.5028.& ſm alios anno.5199. & ſm alios anno.5228.igitur iam.1500. anni elapſi ſunt poſtq̃ venit. Septimo, ꝙ Pſalmus.xxi.ſ. Deus Deus meus quare dereliquiſti me? tractat de paſſione Meſſiæ, eo ꝙ ipſe cantare debebat illũ Pſal. in paſſione ſua: quod approbat Rabi Salomon: vt paulo ſuperius dictum fuit.. Rabi etiam Moyſes Gerundenſis, q inter cæteros Hebręoꝝ expoſitores in diuinæ legis ſecretis dicitur magis eruditus, in ſuis ſuper Geneſi Cõmẽtariis, ſuper illo verbo: In principio creauit Deus cœlum, ſic ſuo inquit auditori: Si merueris intelligere ſecretum huius dictionis, Bereſid, quæ ſignificat Hebraice id, quod In principio Latine, cognoſces ꝙ ſm viam veritatis ſcriptura loquens de inferioribus innuit in ſublimib᷒. Dictio enim Bereſid .i. In principio, inuit in ſapientia, quę eſt principium principioꝝ: & ideo in trãſlatione Hieroſolymitana libri Geneſeos, vbi dicitur, Bereſid, ſeu In principio, habetur, In ſapientia. hæc ille Rabi. Ex qua auctoritate verificatur, ꝙ talis ſapiẽtia eſt à Deo concepta: & per ꝯſequens innuit Deũ ĩhabere filiũ. Magiſtri Thalmud in Medras Ruth: hoc eſt in Cõmentariis illius libri Ruth, ſup illis verbis: Aram genuit Animadab, inquiunt: Primo parenti noſtro Adę, atq; filiabus Loth reuelatũ fuiſſe: ꝙ Meſſias eſſe debebat Dei filius: vt habetur in Medras Ruth.i. in Cõmentariis illius libri, q dicitur Ruth, ſuper illis verbis: Aram genuit Aminadab. Rabi Ananias, & Rabi Iacob filius Alem dicebant: Scriptum eſt in Geñ.c.iiii. Vocauitq; nomẽ eius Seth, dicẽs: Poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel: aliud ſemen ſignificauit, quod alio loco venturũ erat: & hic eſt Rex Meſſiach. In Bereſid raba .c. legunt Magiſtri: Decẽ Reges regnauerunt, & regnabunt à principio mũdi vſq; ad finem eius: qui ſunt hi: Dñs Deus noſter fuit primus, q mundum creauit, ſecundus Nembroth, tertius Ioſeph, quartus Salomon, quintus Nabucodonoſor, ſextus Darius, ſeptimus Cyrus, octauus Alexander, nonus Cæſar, decimus eſt Rex Meſſias. de quo in Pſalm.lxxi. Et dominabitur à mari vſq; ad mare: & à flumine vſq; ad terminos orbis terrarum. Et de ipſo Daniel loquitur.c.ii. dicẽs: Lapis autem qui percuſſerat ſtatuam, factus eſt in montem magnum, & impleuit vniuerſam terram. Item idem Daniel eodem.c. ait: In diebus autẽ Regnoꝝ illoꝝ ſuſcitabit Deus cœli Regnũ: quod non corrumpetur, vel in æternum non diſſipabitur: & cum iſto decimo Rege reuertetur Regnum ad dominum ſuum primũ: & ſic qui fuit primus, erit & vltimus: ſicut ſcriptum eſt Eſaię.c.xliiii. Hęc dicit dñs Rex Iſrael, & Redemptor eius dominus exercituum: Ego primus, & ego nouiſſimus: & abſq; me non eſt Deus. Et Zachariæ .c. vltimo: Et erit dñs Rex ſuper omnem terram. hæc omnia in Bereſid raba vbi ſupra. Ecce quomodo ex his verbis: Et cum iſto decimo Rege reuertetur Regnũ ad dominum ſuũ primum: & ex Prophetarum Vaticiniis hic ad ſententiæ ſuę cõprobationem allegatis, conſtat manifeſte Meſſiam vltimum decem Regum eſſe eũ ipſum, qui fuit Rex primus: hoc eſt dñm Deum noſtrum: ex quo patet Saluatorem noſtrum verum Meſſiam Deum eſſe aduerſariorum noſtrorum auctoritate: hoc eſt Thalmudiſtarum Iudæorum. In Midraſtilim ſuper illud Pſalm.ii. Prædicans præceptum domini &c. dixit Rab: Quid ſonat illud Pſalmi ſecundi: Apprehendite diſciplinam &c. & reſpondetur: Simile eſt cuidam Regi, qui ſe contra ciuitatis cuiuſdam populũ indignatus fuerat: eunte populo ad filium ipſius Regis: vt pro eis patri ſuo Regi intercederet, ſuppliciter depcati ſunt: quo facto Rex placatus eſt, & omnem remiſit iniuriam. Populus autem ille, cum Regi gratiarũ redderet actiones, dixit Rex: Mihi gratias redditis? nõ ſic, ſed potius filio meo reddite: nam niſi eius apud me interceſſio fuiſſet, iam tota ciuitas veſtra deleta eſſet: & hoc modo dicit Deus: Apprehendite diſciplinam. per huiuſmodi exemplum Thalmudiſta iſte voluit oſtendere Deum habere filium: & eius apud patrem plurimum valere interceſſionem.

Rabi Moyſes Gerundenſis Abemay-

mon in lib. Iudicū, in ſententiis Regū inquit: Quòd nō deſiderarit Prophetæ, & ſapientes tps Meſſiæ, vt dominarent ſuper orbem, nec vt haberēt poteſtatem in gentibus, nec ad comedēdum, nec ad bibendum, nec ad delitias, & voluptates: ſed vt vacarent in lege, & ſapiētia: vt eēt eis fas habere vitam ſæculi venturi, ſicut declarauit in ſententiis de pœnitentia, quia in illo tpe oēs diuitię reputabuntur tanq̄ terra, & nō erit occupatio in Iſrael, niſi ad ſciendum dñm: ideo erunt ſapiētes magni, & ſcient verba clauſa, & obſcura, & attingent ſcientiam ſui creatoris: vt dictum eſt Eſaiæ. c. xi. Quia tunc erit terra repleta ſcientia dñi. vnde hic Rabi religionem Chriſtianā approbat, in qua ꝓmittuntur bona ſpiritualia. ſ. vera ſcientia, & peccatoꝝ remiſſio: & gratia in præſenti, & gloria in futuro, & non bona tēporalia &c. Vnde Saluator noſter Iudęis petentibus bona temporalia, ait Ioannis. c. vi. Operamini non cibū qui perit, ſed qui permanet in vitā æternā, quem filius hoīs dabit vobis. & iudicio meo hic Rabi fuit Rabi Moyſes de Aegypto ꝓdicator ille magnus. Rabi Moyſes Aegyptius in ſententiis de pœnitētia ait: Quòd tpe Meſſiæ oēs attendent ad ſciendū legem pro ſæculo venturo acqrendo. Item oēs Magiſtri, ſiue Rabini Iudæoꝝ antiqui tenent: quòd Meſſias debet in ſuo aduētu declarare myſteria occultiſſima legis: immo multa ſunt myſteria in lege, quæ ipſi appellant Tycu. i. ſilentium: quę nullus audet declarare: quoꝝ declarationem expectant faciendam per Meſſiam: ideo in oratione rogant omnes, vt Deus mittat Meſſiam, qui declaret nodos, & ænigmata legis. Gloſa quædam Hebraica in Bereſid raba ſup illud Gen. c. xxviii. qñ Iacob vidit ſcalam, inqt: Quòd Moyſes anteq̄ moreretur ductus fuit in cœlum: & vidit ibi Meſſiam ædificantem Hieruſalem in cœlo ex margaritis, & lapidibꝰ ꝑtioſis: & dixit Meſſias ipſi Moyſi: Quòd pater ſuus Iacob vtranq; Hieruſalem, terrenā, & cœleſtem pręuidit ædificādam: ex hoc ꝙ illa ſcala ex vna parte tāgebat cœlū: & ex altera terram: & ꝙ quaſi nihil erat illa Hieruſalem, quæ erat ædificata in terra, reſpectu illius cœleſtis: qa iſta erat temporaliter, illa in æternum duratura pro filiis Iſrael. Quod audiens Moyſes dixit: Lętatus ſum in his, quę dicta ſunt mihi &c. Pſal. cxxi. Ex qbus verbis multa reſultant in fauorem Chriſtianæ religionis. Primo, ꝙ pręter iſtam Hieruſalem terrenam, & temporalem, erat dāda alia cœleſtis, & æterna. Secūdo, ꝙ Chriſtus Meſſias in lege promiſſus eſt Deus: qa iā erat ante Moyſem in cœlo. Tertio, ꝙ Meſſias in lege promiſſus non erat ædificaturus Hieruſalem terrenā, ſed cœleſtem, & ſpiritualem pro filiis Iſrael. Quarto ſeqtur, ꝙ filii Iſrael, q erant illam cœleſtem Hieruſalem poſſeſſuri nō erant futuri carnales, ſed ſpirituales, & ſm fidem. In libro cognominato Zota. c. i. ſic inqunt Thalmudiſtę: Quinq; hoīes ſibi in aliqbus ſimiles creauit Deus. ſ. Sanſonem in fortitudine: Saulem Regē in ceruicis pulchritudine: Abſolon in capillis: Regem Sedechiam in oculis: & Regē Aſa in pedibus. & in his, in qbus ſibi ſimiles erant, condemnauit eos: illis igitur eum inuidiſſe volunt: licet Deo indignū ſit. Cum autē huiuſmodi membra nō habeat Deus, cū ipſe ſpiritus ſit, vt Meſſiam Dei filium Ieſum Chriſtum carnem humanam aſſumpſiſſe fateantur, ex iſta Thalmudiſtarum ſententia, neceſſe eſt: quia ipſe Ieſus membra habuit humana. Iudæoꝝ Thalmudiſtæ hoc in loco taliter locuti ſunt: quod velint, vel nolint, alteꝝ de duobus fateri coguntur: aut ſcilicet ꝙ Ieſus Chriſtus Dei filius, qui Deus eſt, humanam carnē aſſumpſit, & corpus, vt huiuſmodi membra habuerit: aut ſe hæreticos eſſe fateantur, cum dicant Deum creaſſe illos qnq; hoīes ipſi Deo ſimiles in humanis membris: quod eſt de directo contra tertiam legis Iudaicæ radicem: quæ eſt ꝙ incorporeus eſt Deus. Concludentes igitur hoc Thalmudiſtarū capitulum, verba B. Leonis Papæ in Sermone in Dominica intra octauam natiuitatis domini mutuo ſuſcipiemus, ſic enim ait: Intercluſiſtis vobis Iudæi itelligentię viā: & dū ſolā naturā carnis aſpicitis, tota vos veritatis luce priuaſtis:

Digitized by Google

ſe priuaſtis: expectantes enim, ſm veſtræ perſuaſionis fabuloſa figmenta, Dauid filium de ſola ſtirpe corporea, dum ſpem veſtram in homine tm̃ conſtituiſtis, Deũ Dei filium repuliſtis: vt quod vobis profiteri glorioſum eſt, vobis prodeſſe nõ poſſit. Nam & nos interrogati: cuius ſit filius Chriſtus, voce Apoſtoli confitemur: Quòd factus eſt ex ſemine Dauid ſm carnem: & de ipſo initio Euangelicæ prædicationis inſtruimur legentes: Liber generationis Ieſu Chriſti filii Dauid: ſed ideo à veſtra impietate diſcernimur: quia quẽ ex progenie Dauid hoĩem nouimus natum, eundem ſm quod Verbum caro factum eſt, Deum de Deo patre credimus æternum. Vnde ſi teneres ò Iſrael tui nominis dignitatẽ, & propheticas denunciationes, non obcæcato corde percurreres, Eſaias tibi Euangelicam panderet veritatem, & non ſurdus audires diuina inſpiratione dicentem: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filiũ, & vocabitur nomen eius Emanuel: quod eſt interpretatum, Nobiſcum Deus: quem ſi in tanta ꝓprietate ſacri nominis nõ videbas, in Dauidica ſaltem voce didiciſſes, ne contra teſtificationem noui, & veteris teſtamenti, Ieſum Chriſtum Dauid filium denegares, quem Dauid dominum nõ fatereris. Ex dictis igitur in hoc ſexto lib. ꝯtentis, conſtat omnes veri Meſſiæ conditiones in Ieſu Chriſto fuiſſe vere, & realiter adimpletas, ipſe igitur Ieſus verus fuit Meſſias.

Concluſio libri ſexti.

TAm diu ſacras vtriuſq; teſtamenti inueſtigauimus, & perquiſiuimus literas: vt (Deo dante) centum, & vltra Meſſię Regis inuenerimus ꝯditiones: quæ in vetere enuntiatę fuerant teſtamẽto, & per nouum in hoc. vi. lib. adimpletas fuiſſe manifeſte oſtendimus: opus quidem longi temporis, ſed laboris permodici, & delectationis nõ paruæ. Cũ enim in eis conditionibus noua cum veteribus, & è contra vetera cum nouis conuenire, & concordare cernebatur: quicquid laboris in inquirendo conſumptum fuerat, iãiã obliuioni mandabatur: & tali parilitate reperta, animus exultans ad vlteriora progrediendum ſeſe vltro accingẽs offerebat. Sed vt verum fatear, in huius perquiſitionis initio tot me inueniri poſſe conditiones nunquam fuiſſem arbitratus: nunc autem eis inuentis, reor ſacras literas diligentiſſime perquirenti, nonnullas etiam alias ipſius Meſſiæ Regis inueniri poſſe conditiones: cum videã ſanctos Prophetas (vt etiam Iudęorum Rabini teſtantur) non niſi ad dies nouiſſimos Regis Meſſiæ fuiſſe locutos: quod aperte conſtare percipiet, qui præmemoratas omnes conditiones ſubtili, & diligenti ſtudio lectitauerit. Quid igitur opponi poteſt? aut dicere poſſunt Hebręi? quin Ieſus Chriſtus glorioſæ Marię virginis filius, verus non fuerit Meſſias? cum in eo tot conditiones à ſanctis Prophetis diuinitꝰ annuntiatę, ſic inueniantur in nouo teſtamento adimpletæ, ſicut fuerant ab ipſis Prophetis in vetere annuntiatæ: & tanto magis hæc ipſa elucеſcit veritas, quoniam idipſum Thalmudiſtarum ſuorum auctoritate muniri firmiter, & corroborari veraciter demõſtratur. Poſſumus igitur iuxta Apoſtolum ad Romanos capitulo vndecimo exclamare, dicentes: O' altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientię Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Et iterum illud aliud Pſalmi nonageſimiſeptimi alta voce cantare: Notum fecit dominus ſalutare ſuum: in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam: hoc eſt Meſſiam Regem, qui Iuſtitia dicitur: vt ſuperius pluries dictum fuit. Iudæi igitur increduli, & peruicaces ſacrarum literarum vi, & teſtimonio deuicti, velint, vel nolint Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum fuiſſe Meſſiam fateri coguntur: taliter enim ex contentis in hoc ſexto libro conuincuntur: vt eis nihil penitus ſuperſit, quod contra opponere poſſint. Nihil enim in antedi-

Digitized by Google

ctis conditionibus deeſt de vita, & moribus Meſſiæ Regis, quod diuini Prophetæ intactum reliquerint. Quę omnia per eos iampridem enunciata in præmemorato Ieſu Chriſto, ſic examuſſim inueniũtur adimpleta, ſicut fuerant ab ipſis Prophetis annunciata. Qua de re huic ſexto libro finem imponam: & ad ſequentem ſubſequar: auditurus quid Iudęi dicturi ſint: an ſcilicet adhuc cedere velint: an ulterius bellum gerere: & quibus armis noſtras ſtudeant impugnare artes: ut nos quoq; talibus armis pręparatis, qualia ad eos conuincendos, & expugnandos neceſſaria fuerint, eos debellare valeamus: & huius certaminis glorioſam reportare victoriam apud Deum tantum.

¶ Finis ſexti libri: vel primæ partis.

REGISTRVM PRIMAE PARTIS.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM
NN OO PP QQ RR SS TT VV XX.

Omnes quaterniones: præter. XX. duernio.

VENETIIS per Petrum de Nicolinis de Sabio: expenſis Nobilis viri Domini Federici Turreſani ab Aſula.
Anno Domini. M D XXXVIII.
Menſis Ianuarii.

Sequitur liber ſeptimus: vel pars ſecunda.

Digitized by Google

FINI ADRIANI FINI FERRARIENSIS LIBER SEPTIMVS.

¶ Procemium ſeptimi libri, in quo multę continentur Iudęorum Oppoſitiones ad euacuandum, & infringendum: quod dñs noſter Ieſus Chriſtus non fuerit Meſſias, cum reſponſionibus, & ſolutionibus. In quo procemio deſcribitur modus procedendi in hoc ſeptimo libro.

Dicet in ſuperiori proxime libro probatum ſit, dñm noſtrum Ieſum Chriſtum verum fuiſſe Meſſiam ab Omnipotenti Deo in lege, & Prophetis promiſſum: tñ Iudęus nondũ tacitus, & quietus perſtat, imo perplexus, & dubius in noſtram recuſat venire ſniam, dicens: Dixiſti in tertio capite pręcedentis libri tuũ Ieſum Chriſtum ideo verum fuiſſe Meſſiã: quoniam omnia Prophetarum Vaticinia de Meſſia pręnuntiata, in ipſo tuo Nazareno ita fuerunt examuſſim adimpleta, ſicut fuerant Prophetarum Vaticiniis annuntiata. Et licet multa ipſorum Prophetarum Vaticinia in tuo Nazareno adimpleta fuiſſe oſtenderis: tñ quoniam alia multa ſunt adhuc de Meſſia à Prophetis prędicta, de quibus nihil dixiſti, & quæ nedũ in tuo Nazareno, ſed nec in aliquo alio ſunt adhuc adimpleta: ideo non fateor tuum Ieſum Chriſtum verum fuiſſe Meſſiam in lege, & Prophetis nobis promiſſum: imo audacter nego. Et ne arbitreris me verbis tantũ, & non factis tibi reſiſtere, & contradicere velle: proponã tibi quæ ſunt illa Prophetarum Vaticinia de Meſſia loquentia, quę adhuc non ſunt adimpleta. Si autem adhuc adimpleta non ſunt: quomodo tuus Ieſus Chriſtus poteſt verus fuiſſe Meſſias? Volo autẽ vt hoc procedamus modo: vnum tibi proponam Vaticinium, & quidem de ſpectantibus ad Meſſiam: quod adhuc impletum non eſt: hoc antequam ad aliud deſcẽdamus Vaticinium, vt noſtra determinemus diſputatione paciſcamur. Quo concluſo, ad aliud proſequemur, donec omnia tibi propoſuero Vaticinia. Vt ergo Iudęo morem geramus, Oppoſitiones ſuas oẽs audiemus: & quidem diuiſim, & de per ſe: eiſq; diuiſim reſpondebimus: diuidẽtes ſermonem noſtrum in tot capita: quot Iudæus adduxerit Vaticinia. In quolibet enim capite vnam tantum proponet cõditionem, ſuper qua diſputabimus pro, & cõtra, donec altera partium ſuccumbat: vel aliquid aliud opponere voluerit: deinde ad aliam procedemus conditionem, hũc eundem ordinem ſeruantes, vſq; ad proponendarum finem conditionum.

¶ Prima Iudęi Oppoſitio. Cap. I.

Oppoſitio.

VT Iudęus oſtendat Ieſum Chriſtũ verum non fuiſſe Meſſiã, illud adducit Malachiæ Prophetæ cap. vlti. Ecce ego mittam vobis Heliã Prophetã, anteq̃ veniat dies dñi magnus, & horribilis: dicens, Meſſias verus ex iſtis Prophetę verbis ante ſe mittere debebat Heliam: ſed ante veſtrum Ieſum Nazarenũ non venit Helias: ergo ipſe non fuit verus Meſſias. Reſponſio. Si diligenter ſcripturas ſacras ſcrutarentur Iudæi, in nullum quidem prolaberentur errorem, ſed verum ſcripturarum ſenſum intelligerent. Duos nanq; Meſſiæ aduentus nobis diuini enuntiauerunt Prophetę: & quidem cõtrarios, & inuicem minime compatiẽtes. Alterum videlicet humilem, & minime generoſum, in humilitate, & paupertate ad patiẽdum, & ſaluandũ. Alterum vero honorificũ, generoſum, ac regiũ in maieſtate, & poteſtate ad iudicandũ, & oĩbus iuxta merita, vel demerita tribuendũ. Quapropter in ipſis Vaticiniorum interpretationibus: vt vtriq; aduentui ſua tẽpora, cõditionesq; ſuę, ſiue cõuenientiæ accõmodent neceſſe eſt: aliàs verum, & rectum ipſorum Vaticiniorum ſenſum percipere non poſſumus. De humili ad ſaluãdum Meſſię aduentu nos admonet Zacharias cap. ix. vnà cum aliis, de quibus ſupra lib. vi. cap. xxxvi. dictum fuit. De regio autem, & generoſo

Reſponſio.

de Iudicio Vltimo

ad iudicandũ ab infraſcriptis edocemur Vatibus. Et in primis Daniel cap. vii. ſic cecinit: Aſpiciebam ergo in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat: & vſq; ad antiquum dierum peruenit: & in conſpectu eius obtulerunt eum: & dedit ei poteſtatẽ, & honorem, & Regnũ: & oẽs populi, Tribus, & linguę ipſi ſeruient: poteſtas eius poteſtas æterna, quę non auferetur: & Regnũ eius, quod nõ corrumpetur. Super q̃bus verbis Rabi Salomon ait: De Rege Meſſiach hęc dicta ſunt. Quod aũt ad iudicandum venturus ſit, ipſe Daniel ibidem cap. vii. indicat his verbis: Thronus eius flammę ignis: rotę eius ignis accenſus. & parum ſupra: Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt &c. Eſaias quoq; cap. iii. inq̃t: Dominus ad iudicium veniet cum ſenatoribus populi ſui, & Principibus eius: id eſt cum Apoſtolis ſuis. cum quo optime quadrat illud Saluatoris noſtri Matthęi capitulo decimonono: interrogante enim eũ Petro Apoſtolo℞ Principe: Ecce nos reliq̃mus omnia, & ſecuti ſumus te: q̃d ergo erit nobis? Ieſus autem dixit illis: Amen dico vobis: ꝙ vos, qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuę, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicãtes duodecim Tribus Iſrael &c. Eſaias itidẽ cap. xxiiii. Quia cataractę de excelſis apertę ſunt: & ꝯcutientur fundamenta terrę: confractione ꝯfringetur terra: contritione conteretur terra: cõmotione cõmouebitur terra. & quaſi in fine capitis dicit̃: Et erubeſcet Luna: & ꝯfundetur Sol, cum regnauerit dñs exercituum &c. Eſaias etiã cap. vlti. Quia ecce dñs in igne veniet: & quaſi turbo quadriga eius reddere in indignatione furorem ſuũ, & increpationem ſuã in flãma ignis: quia in igne dñs diiudicabit &c. Pſal. xcvii. Iudicabit orbem terra℞ in iuſtitia, & populos in æq̃tate. Iohelis cap. ii. dicit̃: Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, anteq̃ veniat dies dñi magnus, & horribilis. & c. ſequenti. c. iii. Quia ecce in diebus illis, quia ꝯgregabit omnes gentes ad iudicium. Malachię. c. iii. Ecce venit, dicit dominus exercituum: & quis poterit cogitare diem aduentus eius? & quis ſtabit ad videndum eum? ipſe enim quaſi ignis ꝯflans, & quaſi herba fullonis: & ſedebit ꝯflãs, & emũdans argentum &c. & cap. vlti. ꝓxime ſequenti, inquit: Ecce ego mittã vobis Heliam Prophetam anteq̃ veniat dies dñi magnus, & horribilis. Itẽ Eſaias. c. xxx. Et erit lux Lunę ſicut lux Solis: & lux Solis erit ſeptempliciter ſicut lux ſeptẽ dierum. Item ipſe Eſaias cap. xxviii. & xxix. Sibyllę etiã de hoc iudicio extremo multa prędixerunt, teſte Lactantio in ſuo Codice Diuinarum Inſtitutionum lib. vii. cap. xix. xx. & xxiii. & alibi etiã. Sed tum quia huius operis non eſt quæſtio: tum quia multa errata ſunt in eis, miſſa facio.

De hoc etiam vltimo Meſſię aduentu, & extremo iudicio ſic locuti ſunt Thalmudiſtę. Rabi enim Eliezer magnus Rabi in ſuis ſic inquit capitibus, cap. xxxiiii. Viuo ego, dicit dñs: & ſurgere vos faciã in futuro tpe reſurrectionis mortuo℞: & congregabo vos cum vniuerſo Iſrael in terrã Iſrael. hęc ille: hoc eſt iudicii tpe in ſecundo Chriſti aduentu, vt illa indicant verba tempore reſurrectionis mortuo℞. Iohel etiam cap. iii. hoc futurũ iudicium, inquit, faciendum eſſe in valle Ioſaphat. Cum igit̃ huiuſmodi congregatio futura ſit tpe reſurrectionis: reſurrectio aũt tpe iudicii: igitur Meſſię aduentus, cui aſpirant Iudęi tempore iudicii, aut prope futurum eſt: qui aduentus ſm Chriſtianos erit ſecundus Meſſię Regis aduentus in fine mũdi huius. Item Salomon Prouerbiorũ cap. vlti. Nobilis in portis vir eius, quando ſedebit cum ſenatoribus terræ. quod ſic à Beato Gregorio declarat̃ lib. ſexto, cap. iiii. ſuo℞ Moralium: vir quippe eſt eccleſię humani generis Redemptor: qui in portis ſe nobilem oſtendit: quia deſpectus prius in contumeliis extitit: ſed in ingreſſu Regni ſublimis apparuit. Qui cum terræ ſenatoribus reſidet: quia iudicii ſententiam cum ſanctis eiuſdem eccleſię prędicatoribus decernit: ſicut & ipſe in Euangelio dicit: Vos qui ſecuti eſtis me in regeneratione, cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ,

ſedebitis

Digitized by Google

ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim Tribus filiorum Iſrael. Item Eſaias capitulo tertio: Stat ad iudicium dominus: & ſtat ad iudicandos populos dominus ad iudicium cum ſenatoribus populi ſui. Aſaph etiã Pſal. xlix. de iudicio finali inquit: Deus manifeſte veniet Deus noſter, & non ſilebit: ignis in conſpectu eius exardeſcet: & in circuitu eius tempeſtas valida. Quę omnia, & alia etiam multa ad illud tempus ſpectãtia, prędixit etiam Saluator noſter Ieſus Chriſtus Matthęi capitulo vigeſimoquarto: & Lucę capitulo vigeſimprimo: quæ cum antedictis valde ꝯueniunt, ſed ſunt clariora. Ex quibus omnibus regius ille, & honorabilis exoptatur aduentus.

Propter hæc igitur Prophetarum Vaticinia, & illis ſimilia expectant Iudæi Chriſtum non humilem in habitu, & forma, ſicuti Ieſum accepimus: ſed magnũ, & potentem, neſcientes duplicem eius aduentum eſſe. Venit humilis olim iudicandus: veniet poſtremo magnificus iudicaturus. Nonnulli autem Iudęorũ, cum diuerſa de diuerſo aduentu Oracula legerent, æſtimantes ea vni ſoli Meſſiæ applicari non poſſe, duos introduxerunt Meſſias: vt ſupra libro quinto, cap. xv. diximus. Quę tamen omnia, licet varia ſint, in vno tantum reperimus verificari Meſſia: hoc eſt in dño noſtro Ieſu Chriſto glorioſæ Mariæ virginis filio. Ipſe enim paſſus, & crucifixus fuit, quia humilis, & pauper ad ſaluandum ſemel venit: iterum quoq; in poteſtate, & maieſtate veniet, & iudicabit. Vt ergo ad id redeamus, propter quod hos duos aduentus annunciatos fuiſſe diximus, ſi Iudęi Prophetarum Vaticinia de Meſſię aduentu recte, & ſane intelligere volunt: vt vtriq; Meſſię aduentui ſua tempora, & ſuas accommodent conuenientias neceſſe eſt. Iudęus autem cum aſſerit Heliam pręuiũ eſſe aduẽtui Regis Meſſię: hoc ipſum & nos quoq; Chriſtiani dicimus, atq; fatemur. At ille, quoniam tempus diſtinguere non curat, vltro fallitur. Veniet inquam Helias: ſed ante ſecundum Chriſti aduentum: quando in poteſtate regia, & honore perpetuo, Tribus, atq; gentes iudicaturus omnes acceſſerit, vt reddat æque pro meritis cuilibet. Videbiť nãq; vt homo: cognoſcetur autem vt Deus. Tunc erit dies ipſa horribilis iudicii. ſ. ie circo inquit Propheta: Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam antequam veniat dies domini magnus, & horribilis. Quæ dies minime de tempore primi aduentus Meſſię intelligi poteſt: quando quidem pauperem, & aſcẽdentem ſuper aſinã, atq; deſpectum dixerint: vt ſupra diximus libro ſexto, cap. xxxvi. Et ꝙ de ſecundo Meſſię aduẽtu intellexerint Vates antedicti in ſuis Vaticiniis in hoc capite contentis, hęc eorum verba indicãt . ſ. Throni poſiti ſunt, & libri aperti. &: Ad iudicium veniet cum ſenatoribus, & Principibus ſuis. item: Cataractę de excelſis apertę ſunt. Et q̃a dominus in igne veniet: & in flamma ignis, quia in igne diiudicabit. Et Sol conuertetur in tenebras &c. Quę omnia vltimo conueniunt aduentui, non autem primo: quia in primo aduentu, nihil de ſtatu mundi mutari debebat: vt Rabi Moyſes ſenſit: ſed in ſecundo tantum aduentu. Opponit Iudęus dicẽs: Quomodo poſſunt hęc de vltimo Meſſię intelligi aduentu, cũ Propheta ipſe Malachias dixerit in principio pręcedentis capitis. ſ. tertii: Ecce ego mittam Angelum meum: & pręparabit viam ante faciem meam: & ſtatim veniet ad templum ſuum dominator &c. Quę quidem verba tam apud Iudęos, q̃ Chriſtianos intelliguntur de Meſſia Rege: & propter illam dictionem, ſtatim, nullo modo ſecũdo aduentui applicari poſſunt, ſed tantum primo vt igitur Propheta de primo intellexerit aduentu neceſſe eſt. *Oppoſitio.*

Reſponſio. Vt video, nihil tibi profuit admonitio per me tibi paulo ante facta: ꝗ. ſ. Prophetarũ Vaticinia ſuis adaptes temporibus, & conuenientiis. Nam ſi bene meminiſti, hoc Vaticinium tertii capitis Malachiæ. ſ. Ecce ego mittam Angelum meum &c. ſuperius libro ſexto, capitulo ſexto expoſuimus de Ioanne baptiſta, qui fuit pręcurſor Meſſiæ in ſuo primo aduentu. de quo Malachias loquitur *Reſponſio.*

Digitized by Google

in prędicto tertio capite, in quo nihil de Helia continetur: licet in eodem capite de vtroq; aduentu faciat mentionem: & in ipſo tertio capitulo de primo concludit aduentu. In quarto autem, & vltimo capite: vbi de Helia loquitur, de vltimo Meſſię loquitur aduentu: quod verum eſſe hæc indicant Prophetæ ipſius verba: Anteq̃ veniat dies dñi magnus, & horribilis &c. Itaq; hoc Vaticinium tertii capitis primo Meſſię adaptatur aduentui: vt etiam tu ſentis, ꝑpter illam dictionem, Statim ſed non conuenit Helię: vt tu ſentis, & arguis: ſed Ioãnibaptiſtę Meſſiæ præcurſori in primo eius aduentu: vt ſupra lib. vi. cap. vi. dictum fuit. Illud autẽ quarti capitis de Helia, vltimo adaptatur aduentui. Antedicta igitur Iudęi Oppoſitione non obſtante, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias. Beatus Auguſtinus in ſuo Libello de diffinitionibus Orthodoxę fidei cap. vii. ſic inquit: Quod autem dicimus in Symbolo in aduentu dñi, viuos, ac mortuos iudicandos, nõ ſolum iuſtos, & peccatores ſignificari, ſicut Diodorus putat: ſed & viuos eos, qui in carne iueniendi ſunt credimus, qui adhuc morituri credũtur: vel immutandi ſunt (vt alii volunt) vt ſuſcitari continuo, vel reformati cum ante mortuis iudicentur.

¶ Secunda Iudęoꝝ Oppoſitio. Cap. II.

Oppoſitio. SEcundam Oppoſitionem aſſumunt Iudæi à Zacharia Propheta, ſic dicente cap. vi. Ecce vir Oriẽs nomen eius: & ſubter eum orietur: & ædificabit templum domino: & ipſe extruet tẽplũ domino &c. recapitulatio eſt eiuſdẽ ſententiæ ad maiorem expreſſionem eius, quod dixerat: & vt hoc intelligatur dictũ fuiſſe de Meſſia, trãſlatio Chaldaica demonſtrat: quę ſic habet: Ecce vir Meſſias nomẽ eius. Ex quibus Prophetę verbis adiuncta Chaldaica æditione, Iudæi dicunt Meſſiam à Deo mittendum templum domino ædificare debuiſſe. Et quoniam noſter Ieſus Nazarenus nullũ ædificauit templum, igitur ipſum verum negant fuiſſe Meſſiam. Reſponſio. Reſponſio. Placet, ꝙ Chaldaicę æditionis ſententia vtãtur Iudęi, cum ipſa ab omnibus approbẽtur. Hoc autem dico: quoniam Rabi Salomon in ſuis ſup hoc loco Cõmentariis: eo ꝙ Propheta parum ſupius in hoc eodem capite, quoſdam qui venerãt de Babylone nominauerat, & ſtatim ſubiunxerat: Et ſumes aurum, & argentũ, & facies coronas, & pones in capite Ieſu filii Ioſedech ſacerdotis magni: vult inquam ipſe Rabi templum iſtud, quod Propheta prędicit hic ædificandum, fuiſſe templum ſecundũ p Eſdrã, Zorobabel, Ieſum Ioſedech filiũ, & ſocios reędificatũ in reditu à Babylonica captiuitate. Cum autẽ per Chaldaicam tranſlationem declaret hoc ad Meſſiã ſpectare, & non ad Ieſum Ioſedech filium: vt ſupra ipſimet dixerũt Iudæi: ideo reiecta Rabi Salomonis ſnĩa, Chaldaicę æditioni adhęrentes Chriſtiani minime negãt, ꝙ Meſſias templũ ædificare deberet: ſed non tẽplum Salomonis, & Zorobabel, & Ieſu filii Ioſedech: vt voluit Rabi Salomon: imo eccleſiam ſpiritualem Chriſtianoꝝ de lapidibus viuis .i. de hoibus fidelibus ſumma religione, & fide vnitam, & inuicem ꝯglutinatam, ſicut fecit Meſſias noſter Ieſus. Quę qdem eccleſia eſſet in perpetuum duratura: vt inquit Hieremias in calce capitis. xxxi. his verbis: Sanctũ dñi non euelletur, & nõ deſtruetur vltra in perpetuũ. Eccleſia nanq; domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper duratura eſt: militans .ſ. in hoc ſęculo, donec ipſum perdurabit ſęculũ: triumphalis vero in futuro ſęculo: hoc eſt in patria cœleſti in æternum: & ſic in perpetuum non deſtruetur: iuxta ſnĩam Prophetæ: ſed magis perficietur vbi erit laꝰ iugis, & ꝑpetua ſm illud Pſal. lxxxiii. Beati qui habitant in domo tua domine: in ſęculum ſęculi laudant te. Cuius eccleſiæ ſacerdos erit nõ Ieſus Ioſedech filius, ſed Meſſias Rex, iuxta Chaldaicæ interpretationis declarationem. Quod confirmat Dauid Pſal. cix. dicens de Meſſia: Tu es ſacerdos in æternum ſm ordinem Melchiſedech. Vnde Apoſtolus ad Hebræos cap. vii. de Chriſto inquit: Hic autem eo, ꝙ maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium. Sed videamus

Digitized by Google

mus quomodo antedicta Zacharię verba
ad hanc adaptentur ſententiam. inquit
enim ipſe Zacharias: Ecce vir Oriens no
men eius: quod Chaldaica æditio inter-
pretatur: vt ſuperius dictum eſt: Ecce vir
Meſſias nomen eius: qui. ſ. Chriſtus dici
tur Oriens: quoniam ſm Deitatem æter-
naliter oritur à patre. & ſequitur Prophe
ta: Et ſubter eum orietur: quoniam tunc
ſm humanitatem erat tēporaliter de ma
tre naſciturus. & ſequitur iterum: Et ædi-
ficabit templum domino: & ipſe extruet
templum domino: eandem replicans ſen
tentiam: hoc eſt eccleſiam ſuam tam mili
tantem, q̄ triumphantem: vt ſupra dixi.
& ſequitur: Et ipſe portabit gloriā in ſua
. ſ. reſurrectione: & ſedebit: & domina-
bitur ſuper ſolio ſuo in ſua. ſ. aſcenſione
ad dexteram patris: vt dicitur Marci cap.
vlti. Aſſumptus eſt in coelum: & ſedet à
dextris Dei. Et erit ſacerdos ſuper ſolio
ſuo: vt ſupra dictum eſt. & ſequitur: Et cō
ſilium pacis erit inter illos: ideſt inter Iu-
dæos, & Gētiles erit pax: quoniam ex eis
facta eſt vna eccleſia ſub vno paſtore Ie-
ſu Chriſto: vt ſupra dictū eſt lib. vi. c. xci.
Nec admirari debet aliquis: ꝙ Propheta
locutus fuerit ſuperius de Ieſu filio Ioſe-
dech: qui re, & nomine fuit figura Ieſu
Chriſti filii Dei: vt ſuperius tetigi lib. vi.
cap. xvi. & poſtea ad Ieſum Chriſtum ſe
ꝯuerterit: quoniam ſacrę literę loquentes
de vno ꝯtextu, frequenter de vno ad al-
terum trāſeunt: hoc eſt de figura ad figu-
ratū: vt Eſaię cap. xxiiii. vbi ſcriptura lo-
quēdo de Rege Babylonis tranſit ad Dæ
monem per eum figuratū. Pręterea quā-
plurimę eccleſię per vniuerſum mundū
fuerunt etiam materialiter ædificatę per
ipſos fideles Chriſtianos ad cultum diui
num: vnde Prophetę Vaticinium, & ſpi-
ritualiter, & materialiter, ſiue tpaliter ſm
Chriſtianam religionem eſſet oīno adim
pletum, & ꝯſūmatum. Si Iudęi igitur ex-
pectant hāc templi ꝯſtructionem fieri de
bere ipſis Iudęis in Hierl'm: vt hactenus
fuit, reminiſci eos oportet, tēplum illud
primum ꝯſtructum fuiſſe per Salomonē
Regem: quo deſtructo per Nabucodono
ſor, alterum ſibi ſecundo reædificatū fuit
Finus Ferrarieñ.

poſt. 70. annos per Zorobabel, Eſdram,
Neemiam, & Ieſum filium Ioſedech ſacer
dotem: quod poſtea fuit etiam deſtructū
per Titum Veſpaſiani filium. Et templū
ipſum vlterius reędificari non debet, ſal
tem Iudęis: vt inquit Hieremias capitu-
lo ſeptimo: Nolite, inquit ipſe, confide-
re in verbis mendacii, dicentes: Templū
domini, templum domini, templum dñi
eſt. Ter nanq; dixit, Tēplum dñi: vt qui-
buſcūq; manifeſtaret vanum fore, & irri-
tum, ꝙ quis eodem cultu, atq; religione:
Iudaica. ſ. putet illud idem tertio reædifi
candum: vt infra diffuſius in hoc eodē
ſeptimo lib. cap. xxx. probabitur. Eodem
cultu, & religione dixi: quia, licet templū
ipſum fuerit tertio erectum per Hadria-
num Imperatorem Romanum quintūde
cimum: tamen id non fuit ad cultum He
bręoꝝ, ſed Chriſtianoꝝ. Hic. ſ. Hadrianus
Hieroſolymā à Tito euerſam moenibus,
& ædificiis iſtaurauit, & adeo ampliauit,
vt paſſionis Ieſu Chriſti locum itra moe-
nia cōcluſerit: & ex ſuo nomine Heliam
appellauit: præcepitq;, ne cui Iudęo, ſed
tantum Chriſtianis introeundi facultas
daretur. Non igitur expectent, vel arbi-
trentur Iudæi Salomonis templum ſibi
tertio reędificandum à Meſſia Rege: &
qui aliter ſentit, temerarius eſt, atq; inſa-
nus. Quod etiam Aggęus Propheta non
ignorauit: vt aperte conſtat ipſius Aggęi
cap. ii. vbi ait: Magna erit gloria domus
iſtius nouiſſimæ, plusq̄ primę: ſloquēs de
hoc ſecundo templo: quod nouiſſimum
cognominauit: hoc eſt vltimum. Ex quo
non difficile intelligi poteſt, nullum ali-
ud templum poſt illud futurum eſſe. Nō
quærit in præſentiarum Deus ſanguinem
boum, vel pecudum, aut hircorum: non
oblationem brutorum, vel odorem thy-
miamatis: ſed ſacrificium ſpirituale Chri
ſti, atq; odorem bonoꝝ operum, quę tan-
tum offeruntur ꝑpter Deum, & ad Deum
diriguntur ſolum. Verſat nāq; ſolum cir-
ca dilectionem Dei: necnon & proximi ꝑ
pter Deum. Quorum alterum eſt: vt qſq;
Deo pareat: & nihil prętermittat qđ prę-
ceperit: ideo inquit Eccleſiaſticus capitu-
lo. xxxv. Sacrificium ſalutare eſt attēdere

mandatis. Alterum vt cōmiſeratione moueatur erga omnes, & eorum indigentiis conſulat, atq; neceſſitatibus ſubueniat. Quod autem non curet, & nō velit Deus templū prioris cultus, legant Iudęi Eſaiā cap. lxvi. Hęc dicit dn̄s: Cœlū ſedes mea, terra aūt ſcabellum pedum meorū. Quæ eſt iſta domus, quam ædificatis mihi? & quis eſt iſte locus quietis meę? omnia hęc manus mea fecit &c. & magis infra: Qui imolat bouem, quaſi qui interficiat virū: qui mactat pecus, quaſi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quaſi qui ſanguinem ſuillum offerat, & reliqua. & vt diffuſius diximus ſuperius libro. vi. cap. lxxxv. de legis veteris ceſſatione. Quam obrem omnia hæc, ſi Deus non curat, ſi deſpicit, ſi ipſi odio ſunt? cur putant Iudæi ædificandum eſſe eis templum, & illud gratum Deo fore, & æque charum. Congruunt ſane iſta ſimul deſpectis ſolēnitatibus templi, & ſacrificio: contemnatur eorūdem & templum neceſſe ſit. Inſuper Zacharias Propheta antedictus in calce antedicti capitis ſexti, inquit: Erit autem hoc, ſi auditu audieritis vocem domini Dei veſtri: per quæ verba Propheta affirmat ea, quæ dixit futura eſſe, ſi domino Deo veſtro obedieritis. Conditionaliter igitur hæc vobis promiſit Deus: an autem conditionem ſeruaueritis promiſſionis, effectus indicat. Sed diffuſius infra in hoc eodem libro ſeptimo, capitulo trigeſimotertio probandum eſt, ſi Deus nobis promiſſa non ſeruauit, ſiue non adimpleuit, cauſa fuit, quia conditiones nō ſeruaſtis. Hęc dixiſſe volui, vt intelligant Iudæi, quando etiam fundamenta ſuprascripta non militarent in totum (quæ tamen optime militāt) hoc aliud vltimum eis obſtaret, igitur Iudæi perquirendę veritatis inertes, & minime ſtudioſi, ſi in multos incidunt errores, non eſt mirandum. Hac igitur ſecunda Iudæorum Oppoſitione non obſtante, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Tertia Oppoſitio Iudæorum. Caput .III.

Obiectio Tertio adducunt Hebræi illud Hieremię capitulo trigeſimoprio, quaſi in principio capitis: vbi Deus loquens ad populum Iudaicum inquit: Rurſum ædificabo te, & ædificaberis virgo Iſrael: & illud aliud, quaſi in calce antedicti capitis: Ecce dies venient, dicit dominus: & ædificabitur ciuitas domino à turre Ananehel vſq; ad portam anguli &c. Ex quibus Prophetæ verbis, Iudæi dicunt Meſſiæ tempore ciuitatem ædificandam eſſe: ſed poſt Chriſti affixionem Cruci deſtructa fuit ciuitas, & humi pſtrata iacuit: ergo hac deficiēte pditione, iferūt Ieſum Nazarenum, verē non fuiſſe Meſſiam.

Rn̄ſio. Si lectitaſſes Iudęe Rabi Salomonis Commentaria ſuper hoc capite, profecto tacuiſſes. Inquit enim ipſe ibi: Aedificationes ciuitatis Hieroſolymę & templi factas per Salomonem, Zorobabel, Neemiam, & alios, ideo corruiſſe, quia per homines mortales factæ fuerunt: ſed illa, de qua loquitur hic Hieremias, fiet per manum diuinā: & ideo ſtabit in æternum. Ex quibus verbis liquido conſtat Prophetam non intellexiſſe de ciuitate Hieruſalem terrena, ſed cœleſti, vt inferius declarabitur. Sed quoniam de huiuſmodi ciuitate ædificanda nōnulli alii Vates prædixere, ideo eorum Vaticinia in medium adducam: vt omnibus ſimul vnica ſatisfaciam reſpōſione: ne ſi ea Vaticinia adducere velles, eadem pluries repetere neceſſe ſit. Poſtquam autem generaliter locutus fuero: pauca ſuper quolibet Vaticinio particulariter perſtringam, ſi id fieri oportuerit. Eſaias capitulo quadrageſimoquinto, de hac ciuitate ædificanda, ſic inquit: Dicit dominus ſanctus Iſrael: Ego ſuſcitaui eum ad iuſtitiam: & omnes vias eius dirigam: ipſe ædificabit ciuitatem meam: & captiuitatem meam dimittet non in pretio, neq; in muneribus, dicit dominus exercituum. Conſtat (vt inquit Iudæus) Prophetam hic loqui de Meſſiach, qui nullam ædificauit ciuitatem: ſed illius fuiſſe deſtructionis cauſam: neq; captiuitatis Iudaicę, quā Deus ſumma erga Iudęos (vt ipſi Iudæi dicūt) charitate ſuā nūcupat: vincula diſſoluit: quinimo mortuo ipſo, omnes Iudæorum reliquię, cęteris extinctis, & vili pretio venundatis,

Reſponſio.

nundatis, maxima ſeruitute oppreſſę ſūt: igitur inquiunt ipſum Ieſum verum non fuiſſe Meſſiam.

Amos quoq; cap.ix.ſic ait: Ecce dies veniēt, dicit dñs. & infra: Conuertam captiuitatem ppli mei Iſrael: & ædificabūt ciuitates deſertas, & inhabitabunt: & plātabunt vineas, & bibent vinum earum: & facient hortos, & comedent fructus eorum: & plantabo eos ſuper humum ſuā: & nō euellam eos vltra de terra ſua, quā dedi eis, dicit dñs Deus tuꝰ. Sed Iudęus adhuc captiuitate ꝯfici, & macerari ſe dicit: nec vlla adhuc dignoſcit̃ occaſio deſertę ciuitatis ꝯſtruendę: vrbem'ue vllam ſibi obtulit Deus: immo à ſua, quam dederat, expulit, atq; priuauit: igitur Ieſum negant fuiſſe Meſſiam.

Ezechiel etiā capitulo quadrageſimo, & in ſequētibus vſq; in finem cuiuſdam ciuitatis deſcribit mēſurationes, de qbus diſtincte deſcribā caplo ꝓxime ſequenti.

Vt igitur omnibus ſimul ſuperius adductis vnica generaliter ſatisfaciā reſpōſione: vt dixi. Ciuitatem equidem nouā ædificauit Chriſtus verus Meſſias: vt ſcribitur Apocalypſis cap.xxi. Ego Ioannes vidi ſanctam ciuitatem Hieruſalem nouam deſcendentem de coelo à Deo paratam, ſicut ſpōſam ornatam viro ſuo: hęc nimirum ciuitas coeleſte Regnum dicitur: nouam inquit: quoniam ſanctorum patrum animę ante Chriſti mortem ob Adæ peccatum incluſæ obſcuro carcere, qui nuncupatur Limbus, ad eam vllo pacto accedere nequibant: ſed Chriſto mortuo ſm carnem, ciuitas illa optimo cuiq;, qui ex his finibus exceſſerat, aperta patuit: & cum eo demū in coeleſtem illam introiuit nouam Hieruſalem coeleſti vita, coeleſtiq; beatitudine perfruēdo: qua abdicati ante Chriſti mortem penitus erant ſancti omnes: neq; vi aliqua virtutis, neq; ſanctitatis apice ciuitatis illius participes eſſe poterāt: niſi Deus offenſus Adæ peccato miſiſſet Verbum ſuum: cuius aſperſione ſanguinis ſolueretur temere, atq; ſuperbe commiſſum. Huiuſcemodi veritas patet Pſalmo centeſimoſexto: Miſit Verbum ſuum, & ſanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Neceſſe enim erat: vt infinita offenſa ab infinito lueretur: & hac via, vel ordine aperiretur porta felicitatis æternæ: vt etiam diximus ſuperius libro ſexto, capitulo quarto: Deſcendit Verbum, & aſſumpſit carnem, quæ Cruci affixa ciuitatem ſanctorum patrū animis (ſiue animabus) ædificauit: Chriſtus hic fuit Deus, & homo. Ideo ſcribitur Pſal.cxxvi. Niſi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificāt eam. Vana omnia erāt, & irrita ad eam conſequendam profecto ante Chriſti ſupplicium, atq; mortem: vt oſtendimus ſupra libro ſexto, capitulo quadrageſimoprimo. Iccirco ſequit̃ Pſalmiſta: Vanum eſt vobis ante lucem ſurgere: hoc eſt ante Chriſtum: qui lux illa vera eſt: quemadmodum legimus apud Ioannem cap.viii. Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me non ambulat in tenebris: ſed habebit lumen vitę. de qua etiam ſcribit̃ eiuſdem cap.i. Erat lux vera, quę illuminat omnem hominem venientem in hūc mundum. Sedebant patres illi Abraam, Iſaac, & Iacob, & cęteri ſimiles in Limbo: hoc eſt in tenebris, & vmbra mortis, expectantes hanc lucem ad redemptionē ſuā, & gloriam plebis Iſrael: vt eoꝝ dirigerentur pedes in viam pacis, atq; ſalutis æternæ. Neq; ſurgere poterant, niſi prius ex ipſo tenebroſo domicilio Chriſtus virtute diuinitatis ſuę illos adduxiſſet ad nouam illam, atq; coeleſtem ciuitatē Hieruſalem: icc irco eodem Pſal. cxxvi. legitur: Surgite poſtq̄ ſederitis: ſurrexerūt enim pręcedente Chriſto: qui eripuit eos de tenebris: & vincula eorum dirupit: quemadmodum ſcribit̃ Pſal.cvi. Pſal.lxxxviii. Quis eſt homo, qui viuet, & non videbit mortem: eruet aīam ſuam de manu Inferi? quaſi dicat nullus.

Obiectio

Iudęus hæc audiens caninis fremit dentibus aduerſum me: non patitur æquo animo, ꝙ dixerim Pr̃es illos in obſcuro carcere, ac tenebroſo fuiſſe icluſos, neq; inde egredi potuiſſe, niſi Chriſtus ſuum obiret diem. Arbitratur Deum hac veritate offendi: atq; diuinæ iuſtitię detrahi non parum: quippe qui rationis lumine orbatus, nec in-

Digitized by Google

tueri quicquam perſpicue, nec recte iudicare pōt. Veritatē igitur hanc diligenti pſcrutemur examine: vt quod diximus nō fictum, non ſuperſtitioſum: ſed verum videatur omnibus, atq; ſanctū. Legitur nāq; Abraę fuiſſe prædictum Geneſeos. c. xv. ſe ad patres ſuos eſſe iturum: ibiq; ſic ſcribitur: Ibis ad patres tuos in pace ſepultꝰ in ſenectute bona: hęc de morte Abraæ, ꝙ dicta ſint, abunde conſtat. Iturus erat igitur poſt mortem ad patres ſuos Abraąm: ſed patres eius (vt clarum eſt) fuerunt extra gregem dñi Sabaoth: quippe q idola venerabantur, & adorabant: quemadmodum habetur Ioſue. c. xxiiii. Hęc dicit dñs Deus: Trans fluuium habitauerunt patres veſtri ab initio Tharę patris Abraam, & Nāchor: & ſeruierunt Diis alienis. vnde Rabi Rhahamon argumentatur: Quia patres Abraę idola coluerunt, vt apud Ioſuem legitur, Abraam igitur, quādo iuit ad illos, ad Inferos deſcendit. Colere nanq; idola tale peccatū eſt, quo nullum apud Deum deteſtabilius, & Deo magis inſenſum: congruum erat diuinæ iuſtitiæ: vt in eo ſcelere mortuos in æternū ſupplicium deſtinaret: in quo mortuus vir ſumma iuſtitia, atq; virtute præditus: vt cum perditis moraretur iniquum eēt, & impium. & nihilominus ei dicitur: Ibis ad patres tuos. & ſequitur: In pace: quomodo In pace, ſi in Infernum ad patres ſuos ingreſſus foret: vbi nulla pax, nulla quies, ſed labor cōtinuus, ac ſempiternus dolor. Qua ex re, niſi loci fiat diſtinctio, verba veritati non cōgruunt. Ibis ad patres tuos: hoc dixit, habita ratione deſcēſus: vt omnes percipiant, nullum hoiem per id temporis, quacunq; eſſet virtute inſignitus, bonitate, atq; morum præſtātia potuiſſe ad æternam illam patriam vita functum aſcendere: deſcendebat tamen medium inter beatos, atq; perditos ſpiritus: vbi viſione diuina abdicatus, & tenebris obuolutus tm̄, nihil patiebatur mali. Icciro quando dicitur: Ibis ad patres tuos, additur, In pace: ne quis ſibi iure aliquo ſuadere aut ad æternam vitam, aut ad æternam mortem eſſet iturus. Et cum Deus æquiſſimus iudex ſit, par pari referat neceſſe eſt: malis, ac impiis mortem: bonis, ac pietati ſeruientibus vitam. Ideo diuinę æquitati cōueniens extitit: vt qñque Deus primi parentis nodum peccati ſolueret: quo natura omnes infecti ſunt: vt ex illo ergaſtulo eruerentur oēs animę iuſtę, fruerenturq; luce, atq; beatitudine æterna. Venit (vt diximus) Verbum Dei: hoc eſt Dei filius, Deus & homo, medius inter Deum & hominē: vt ex illo medio loco aſperſione ſanguinis ſui, Abraam, ac cęteros patres optimos ad ſempiternā gloriam euocaret: vt ſcribitur Pſal. cvi. Eduxit eos in vitam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis. Et apud Oſeā. c. v. Ego capiam, & vadam, & tollam, & non eſt qui eruat: vadens reuertar ad locum meum: hoc eſt cœleſte: atq; perpetuū Regnum. hęc nos Eſaias docuit. c. li. Nunc q redempti ſunt à dño, reuertentur, & venient in Sion laudantes, & lętitia ſempiterna ſuper capita eorum, gaudium, & lætitiam tenebunt: fugiet dolor, & gemitꝰ: ego ego ipſe conſolabor vos. Et nūc: hoc eſt tempore Chriſti: qñ deſcēdit ad Limbum, ait: Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portę æternales, & introibit Rex glorię. Pſal. xxiii. & Pſal. cvi. Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit: & ſuſcepit eos de via iniquitatis eorum: hoc eſt de via maculę originalis. & ſeqtur Eſaias: Redempti à domino: ſancti. ſ. patres recepti à Chriſto p aſperſionem ſanguinis ſui. & reuertentur: ſupple ad Dei gratiam: qua natura humana propter lapſum primorum parentum priuata fuerat. Et venient in Sion laudātes: hoc eſt in Paradiſum magnificētes Deū. Quòd autem Sion cœleſtem patriam ſonet, per ea quæ ſequūtur facile diſcimus: Et lętitia ſempiterna ſuper capita eorum, gaudium, & lętitiam tenebunt: fugiet dolor, & gemitus. hæc recte applicari non poſſunt, niſi felicitati æternæ, vbi fine fine lætitia ineſt, & dolor nullus, vel gemitus. Quod non latuit Rabinum Oſiam: inquit enim in Bereſid raba ſuper illud, Quæ expreſſabitur vltra .c. vii. ꝙ nomen illud Sion, quod nominatum in Eſaia capitulo quinquageſimoprimo, vbi dicitur

Reſponſio.

Quòd Siō cœleſtē patriam ſonet.

vbi dicitur: Redempti à domino conuertentur, & venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna, ſignificat Paradiſum. Hac etiam inſtruimur veritate Pſalm. nono: vbi dicitur: Pſallite domino, qui habitat in Sion: hoc eſt in cœlo. & apud Iohelem. c. iii. Et ſcietis, quia ego dominus Deus veſter habitans in Sion: hoc eſt in cœleſti patria. ideo Pſal. cxlvi. ſcribitur: Elegit dominus Sion: & elegit eam in habitationem ſibi. Et Eſaias capitulo quinquageſimoſexto: Tenentem fœdus meũ, adducam eos in montem ſanctum meũ, ad vitam: ſcilicet æternam. Quod etiam docuit Apoſtolus ad Hebræos capitulo duodecimo: Acceſſiſtis ad Sion mõtem: & ciuitatem Dei viuentis Hieruſalem cœleſtem. Redemit itaq; Chriſtus animas eorum patrum: vt dictum eſt. Quod etiam atteſtatur Propheta Pſal. cvi. Confiteantur domino miſericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum: quia ſatiauit animam inanem: & animam eſurientem ſatiauit bonis: & ſedẽtes in tenebris, & vmbra mortis. Inanem dixit, atq; eſuriẽtem, quandoquidem in Limbo ſanctorum animæ deſiderantes illam cœleſtem curiam, nihil ad ipſam conſequendam poterant operari. & ſequitur: Sedẽtes in tenebris, & in vmbra mortis: qui locus ab effectu, mortis vmbra dicitur. Ex quo infertur illum non eſſe locum damnatorum. & infra in eodem Pſalmo: Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum liberauit eos: & eduxit eos: in portam voluptatis eorum: ad perpetuam videlicet pacem. Hoc illud eſt, quod Threnorum capitulo tertio ſcribitur: Inuocaui nomẽ tuum de lacu nouiſſimo: vocem meam audiſti: nec auertas aurem tuam à ſingultu meo: & clamoribus appropinquaſti in die quã do inuocaui te: dixiſti ne timeas: iudicaſti domine cauſam animæ meæ: redemptor vitæ meæ. Veritas hæc præterea illuſtratur, per ea, quæ ſcribuntur Gen. capitulo trigeſimoquinto de Iſaac, & de Iacob capitulo quadrageſimonono: q mortui appoſiti ſunt ad populum ſuum. Non legitur quidem in ſacra ſcriptura legis antiquæ, q iſti, vel cæteri ſimiles à Deo vnquam cœleſti patria donati fuerint. Scribitur enim ibidẽ: Obiit Iſaac, obiit Iacob: & appoſitus eſt ad populum ſuum. Item de Dauid ſic legimus tertii Regum. c. ii. Dormiuit igitur Dauid cum patrib⁹ ſuis: Adam ſcilicet, Abel, Seth, Noe, Melchiſedech, Abraam, atq; Moyſe, & cum pluribus aliis, atq; cum ſanctiſſimis mulierib⁹ ſalutem ſuam, atq; redemptionem expectantib⁹: quemadmodum legitur Pſalm. xxxix. Expectans expectaui dominũ: hoc eſt Chriſtum: & intendit mihi, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis: hoc eſt de Limbo: q propter obſcuritatem, lacus miſeriæ: & ꝓpter priuationem diuinæ maieſtatis, lutũ nũcupatur. Iacob inſuper Patriarcha vir ſanctus cum vidiſſet veſtimentum filii ſui Ioſeph, ait: Tunica filii mei: fera peſſima comedit eum: beſtia deuorauit Ioſeph: deſcendam ad filium meum lugens in Infernum. ſcribitur hoc Gen. c. xxxvii. Erat Ioſeph adoleſcens mitis, ac manſueti ingenii, & optimæ indolis futuræ probitatis: diligebat à patre præ cæteris eius fratribus. & itidẽ: Ipſe à Deo illuminari nouerat. Hic etenim per ſomnia ſibi diuinitus tradita permulta vaticinatus eſt: ex quo non congruebat diuinæ clementiæ: vt bonis moribus, & optimis inſtitutis ꝓditus locum perditorum hominum adiret. ait tamen Iacob: Deſcendam ad filiũ meum lugens in Infernum. Deſcendam, inquit, non autem Aſcendam. & In Infernum, non Ad cœleſtem gloriam. hac igitur ratione facile percipitur, Infernũ, in quem perſuadebat ſibi Iacob filiũ deſcendiſſe, domicilium inter beatorum locum, atq; ſpirituum damnatoꝝ. neq; ſepulchrum, vel foueam intellexit vir Dei Iacob, vt Iudæi aſſerunt. nam Gen. c. xlii. ait ipſemet loquens de Beniamin filio: Si qd ei aduerſitatis acciderit in terram, ad quam pergitis, adducetis canos meos ad Inferos: hoc eſt deorſum ad patres veteres, & antiquos. Scribitur enim Iob. c. vii. Qui deſcẽdit ad Inferos, nõ aſcẽdet. Iacob vir ſapiẽtiſſimus, cũ dixit, Deſcendã ad filium meum lugẽs in Infernũ: ratio

nem non habuit corporis, ſed animæ; cū à beſtia corpus filii deuoratum crederet: nam ſi fera peſſima deuorauit Ioſeph: vt ipſi perſuaſerant filii: quomodo dixit, Deſcendam ad ſepulchrum, quod non erat: vel ad foueam, quam non credebat? Dauid quoq; Rex Pſal.lxx. ait: Et de Abyſſis terræ iterū reduxiſti me. Quod de Chriſti reſurrectione dicitur, cum ad Inferos, ſiue Limbum deſcēdiſſet: vt inde ſanctos patres educeret. Super qbus verbis B. Hier. inqt: Hoc eſt de profunditate Inferni. & ſequitur ipſe B. Hier. Dicant nunc Iudæi, qui hunc Pſalmum in ſolū Dauid canere volunt: qñ de profundo Abyſſi eſt eductus? Dauid itē; Pſal.lxxxv. hoc idem dicere vr̄ his verbis: Quia miſericordia tua magna eſt ſuper me: & eruiſti aīam meam ex Inferno inferiori. vbi B. Hieron. inqt: Non φ duo Inferna ſunt: ſed iſte ſuperiorem Infernū peccatum dixit, Inferiorē vero, qui eſt verus Infernus, in quo peccatores dānantur. Laudat ergo ob hoc miſericordiam dñi, φ ſit erutus à ſupplicio inferioris Inferni. Quod aūt Infernus dicatur Limbus, nos admonet Propheta Pſal.xv. Non derelinques, ait, aīam meā in Inferno: hoc quidem in loco Infernus neq; ſepulchrum, neq; fouea dr̄: qñqdē non in ſepulchro, vel fouea includatur. neq; locus æterni ſupplicii dici pōt: cum anima ibidē à Deo derelicta penitus ſit, atq; deſerta: & tamen dr̄ ibi: Non derelinques aīam meam in Inferno. Hoc autem dictum eſt ad oſtendendū locū medium inter Paradiſum, & Infernum. At Iob vir ſanctiſſimus clarius nobis, φ Infernus Limbus nuncupetur, oſtendit. c.xiiii. inquit enim: Quis mihi hoc tribuat: vt in Inferno protegas me, & abſcondas me, donec pertranſeat furor tuus: & cōſtituas mihi tempus, ī quo recorderis mei? Hoc ſane in loco Limbus aperte demonſtraẗ. Dicitur nanq; Quis mihi hoc tribuat: vt in Inferno protegas me, & abſcōdas me, donec pertranſeat furor tuus? hoc eſt nemo, niſi tu, in Limbo me tueri, atq; defendere poterit: vſquequo nō ſecedat furor tuus à me. i. priuatio beatitudinis æternę propter originale peccatum. ſeqtur icciro: Et cōſtituas mihi tempus: hoc eſt paſſionis Chriſti: in quo recorderis mei: hoc eſt ex Limbo educēdo me ad vitā beatā. ideo ſequiẗ Propheta: Expecto donec veniat immutatio mea. i. de loco tenebroſo ad locū lucidū, & amœnū &c. Declaraẗ hoc etiam ab eodem non minus dilucide. c.xvii. inquit enim: Si ſuſtinuero, Infernus domus mea eſt: & in tenebris ſtraui lectum meū: hoc eſt: Si lāguores meos, atq; anguſtias æquo animo perferam, domicilium meum Limbus erit. Et in tenebris ſtraui lectum meum. i. & in eodem loco poſui quietem meam. Sic enim concludere voluit: Si ſolicitudines meas, atque mœrores minus patienter tulero, in Inferno erit domus mea: hoc eſt nō in Limbo, ſed in damnatione æterna. ideo ſeqtur: In profundiſſimū Infernum deſcendent omnia mea: in locū. ſ. perditorū: qui omnium pfundiſſimus eſt, quod magis ſequendo declarat: Putas ne ſaltem ibi erit requies mihi? hoc eſt minime: qñ in Inferno, qui locorū omnium profundiſſimus eſt, nulla eſt redemptio. Inſuper veritas hæc, de qua loquimur, Zachariā non pręteriit. c.ix. Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. hæc vt de Meſſia dicātur inficiari Iudæi nequeunt. Nam paulo ſuperius dixerat: Exulta ſatis filia Sion: iubila filia Hieruſalem: ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus, & Saluator. ſuper quibus verbis ſcola Iudaica docet: & in primis Salomon eius Rabi, hęc intelligi omnia de Rege Meſſia. & ſequitur poſtea: Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos de lacu, in quo non eſt aqua. his ſane verbis propoſitum, de quo agitur, mirum in modū illuſtratur. ait enim: Tu quoq; ò Meſſia: in ſanguine: quem ſcilicet in Crucis affixione effudiſti: teſtamētum tui: hoc eſt legis tuę myſteriū confirmaſti: eduxiſtiq; de lacu vinctos: de Limbo videlicet antiquos patres: in quo nō eſt aqua: ideſt nulla pœna ſenſus, ſed damni. & ſcribitur ibi: Teſtamenti tui: hoc eſt (vt diximus) legis tuę: quemadmodum vidimus ſupra: vbi de lege noua ſcripſimus: fœdus, pactum, atque teſtamentum,

Quòd Infern⁹ dicitur Limb⁹.

Digitized by Google

ſtamentum, legem ſignificare omnino: vt habetur etiam Pſal. quadrageſimono- no: peccatori autem dixit Deus: Quare tu aſſumis teſtamentum meum per os tu- um? & Pſalm. octuageſimooctauo: Diſpo- ſui teſtamentum electis meis: hoc eſt le- gem meam. Sed cur à nobis teritur tem- pus, Iudæis huiuſmodi veritatem p Pro- phetas oſtendendo? quandoquidem & ipſi eam ipſam à Rabinis ſuis ampliorē, & clariorem habeant. Nam Pſal. quadra- geſimooctauo ſuper his verbis: Quique terrigenę, & filii hominum ſimul in vnū diues, & pauper. in Midraſſilim: ideſt in Gloſa, ſiue Commentariis Pſalterii: vbi dicit: Quiq; terrigenæ: iſti ſunt filii Adæ: filii autem hominum iſti ſunt homines à Noe vſque ad Abraam. Diues vero eſt il le, qui de legis ſcientia ditatus eſt: hoc eſt ſacra lege inſtructus. Pauper autem il- le eſt, qui legem perfecte nondum habet. Simul in vnū: hoc eſt: quod ambo, diues, & pauper deſcendunt ad Infernum: etiā ſi ſtudiorum Princeps eſſet. Voluit enim Hebræorum Rabini in antedictis ſuis Commentariis, quod inſtructus lege: hoc eſt obſeruans legem, deſcendat ad Infer num ſimul, & pariter cum eo, qui legem non obſeruat. Item habetur ex libro Agi ga homorbachodes, dixit Rabi Eliezer aduerſus ſapiētes Thalmud: Ignis Infer ni poteſtatē non habet. qđ pbat ex illo animali, quod ſalamandra nominatur: eo quod eius generatio fit de igne, & pro pterea non aduritur ab eo. Sapiētes ergo Thalmud, tanquam ignei ſint, tanto mi- nus comburentur. Ex quibus verbis pa- tet: quod iſte Rabi Eliezer intelligebat: quod omnes ſapientes deſcendebant in Infernum: & ambulabant per ignem, ſi- cut Salamandra. Sed inter ipſos, & pec- catores hęc erat differentia: quoniā pec- catores in igne comburebantur, ſapiētes vero minime. Si enim ita nō eſſet, dice- rent, Sapientes Thalmud non deſcen- dunt in Infernum: quod nil aliud eſt, ac ſi aliquis diceret: Petrus, & Paulus non ponuntur in vinculis: ſed ex his verbis intelligitur, quod ſunt in carcere deten- ti. Habetur etiam quaſi ſimilis locutio in Midraſſilim ſuper illud Pſal. octuageſimo quinto: Quia miſericordia tua magna eſt ſuper me: eripuiſti animam meam ex In- ferno inferiori. Dixit Rabi Ioda, Dauid dixit: Domine Deus adulterantium ſup- plicium eſt, vt mittantur in profundum Inferni, & inde liberaſti me. Dixit Rabi Salomon: quod hoc fuit, quando dixit ei Nathan: Dominus trāſtulit peccatum tuum, non morieris. veroſimiliter ergo vi detur ex antedictis, quod ex hoc, quod Dauid erat iturus in Infernum: ſed gra- tia ſibi facta erat, ne deſcenderet in pro fundum Inferni: interpretatio Rabi Sa lomonis non videtur militare: quoniam quando Dauid fecit illum Pſalmū octua- geſimumquintum fuit, quando perſeque- batur à Saule Rege volente eum interfi- cere: vt communiter ſentiunt interpre- tes omnes tam Chriſtiani, quàm Iudæi. Quando vero commiſit adulterium cum Berſabea, & homicidium Vriæ, Saul iam diu mortuus erat: ideo interpretatio Ra bi Salomonis non conuenit. Item pec- catum non fuit trāſlatum, ſed remiſſum: pœna autem tranſlata fuit à Dauid in fi- lium puerulum natum ex Berſabea. Bea- tus autem Hieronymus ſuper dicto Pſal. octuageſimoquinto, inquit: Octuageſi- musquintus Pſalmus vocem continet noſtri mediatoris venientis ad paſſio- nem. In fine vero ipſius, Prophetę te- net orationem. Pſalmo ſexageſimoocta- uo: Infixus ſum in limo profundi: vti- nam maneret homo in eo, quod Deus fecit. Rabi inſuper Moyſes Gerundē- ſis, immo vero quaſi omnes Rabini con fitentur: quod Patriarchæ, & ſancti ante Meſſiæ aduentum in Paradiſum non intrant: ſed in eius ſuburbiis ma- nent, donec veniat filius Phares: id- eſt Chriſtus Dauid filius: & hoc qui- dem propter peccatum Adæ. Quæ cum ita ſint, nonnulli tamen inter Iudęos non ſatis docti, originalem culpam negant in ſuccedentes fuiſſe tranſla- tam, atque expiandam fuiſſe per Chri- ſtum: quaſi eſſe deceat tam diuturnam pœnam in omnibus ſine culpa. pro- inde cur Moyſes ſcribit in Geneſi,

Digitized by Google

poſt tranſgreſſionem Adę, Deum collocaſſe Cherubin, atq; gladium flameum, & verſatilem ad viam ligni vitę interclu dendam, niſi vt ſignificet, & propter ſimilitudinem quandam, & culpam à parentibus primis contractam cunctis Paradiſi aditum intercludi. Meminiſſe debemus ingreſſum cœleſtis Regni tam arduum eſſe, tam pretioſum: vt non ſolum ꝓpriis, quotidianisq; ſingulorum peccatis: ſed etiam cōmuni totius naturę humanę vitio ab origine primorum naſcendo contracto, poſſit, ac debeat impediri. Et quãuis ſancti ante Chriſtum virtutis humanę viribus, ſeipſos à propriis peccatis liberarent, atq; mũdarent: vnde cruciari apud Inferos debebant: nullus tamen tantæ virtutis vſq; adeo ſufficiens erat: vt obſtaculum illud quod in cōmuni culpa totius humanę naturę conſiſtebat, auferre valeret, ac Paradiſi aditũ patefacere: ſed culpa, obligatioq; huiuſmodi paſſione Chriſti communiter diſſoluta eſt. Deus enim (vt Eſaias inquit cap. liii.) in eo poſuit peccatum omnium noſtrum: per illũ igitur cœleſtis patriæ portas aperuit. De hac etiam originali culpa ſuperius lib. vi. cap. xli. ſatis dictum fuit.

Cum igitur ſuperius, & probos, & malos ſimul in Infernum deſcendere dicatur: eos tñ omnes in perditorum locum deſcendere, nec dici, nec cogitari debet: diuinę nanq; iuſtitię incongruum foret: ꝙ exequentes legis mandata pari pœna multarentur vt mali: igitur locum mediũ inter Paradiſum, & Infernum intelligere debemus: quod per ea, quę dicuntur Gen. cap. xv. patet eſſe verum. vbi dicit: Tu autem ibis ad patres tuos in pace ſepultus ĩ ſenectute bona. Ait Rabi Amon: Patres Abraę idolorum cultores erant, & deſcenderunt ad Infernũ: igit & Abraã. hęc ille. Quod qdem intelligendum nõ eſt de perditorum loco: ſed de loco medio inter Paradiſum, & Infernũ: qui alius nullus eſt, niſi quem nos Limbum dicimus, & appellamus: quemadmodum ſuperius diximus. Iſtud ipſum aſſerunt Iudęi de Moyſe in Midraſcoecha, & Commentariis ecc. ſuper eo: Iuſtus perit in iuſtitia ſua, Eccleſiaſtes cap. vii. Aiunt enim Iudęorum Rabini de Moyſe: qui filio cuiuſdam mulierculę ſimilis extitit: quę cũ grauida foret, quodam accuſata crimine, & ĩtruſa carcere peperit filium: qua mortua incarceratus remanſit puer. Rex vero ciuitatis cum illac animi ſolatiandi cauſa perambularet, adultus iam puer: Magne Rex, inquit, hic natus ſum, & educatus, adhuc iſtic maneo, cũ nihil peccauerim, cur his tenebris inuolutus opprimor? Tunc Rex ait: Propter peccatum matris tuæ. Conſtat itaq; per hæc Hebræorum dogmata, ſanctorum patrum animas ante mortem Chriſti ad Paradiſum nõ aſcẽdiſſe: neq; cogitare fas eſt: ꝙ ad æterni ſupplicii locum prolapſi fuerint: cum mãdatorum Dei eſſent iuſti executores, ac viri ſancti. Erat igitur locus ab iſtis ſeparatus omnino: in quo habitãtes lumen Regis Meſſiæ expectabant. Hoc habet etiã apud Thalmudiſtas ĩ Bereſid raba: vbi quæritur quid illud ſignificet Danielis cap. ii. Et lux cum eo eſt. Reſpondet Rabi Abba: Lux iſta eſt Meſſiæ Regis. oſtendit enim nobis Deus, ꝙ ꝑfecit inde Meſſiam, & in eius generationem, & lucem illam pro illo, ac eius generatione recluſit Deus ſub ſede maieſtatis ſuę. Sathan autem dixit coràm Deo: Domine mundi lux iſta, quæ latet ſub ſede gloriæ tuę pro quibus eſt? Dixit ei Deus: Pro Meſſiach, & generatione ſua &c. ꝓut ſupius lib. vi. cap. xli. Item in eodem Codice dicit Rabi Oſua: Contuli me cum quodam Angelo ad portam Inferni quodam die: & cũ introiſſet ille Inferni locum metiri volens: cumq; id exequi non potuerit, inde exiit. Rurſus alio die Infernum verſus cũ iter caperemus, Meſſiach filius Dauid nobiſcum ad Inferni portam pariter ſe recepit: ibi vero qui aderãt circunſpicientes locum vndiq; illuceſcere, tanto illuſtrati lumine gaudẽtes, inquiunt: Ab his tenebris qdẽ liberabimur à Meſſia: quẽadmodũ ſcriptũ eſt Oſeę. c. xiii. De manu mortis liberabo eos: de morte redimam eos: ero mors tua ò mors: ero morſus tuus Inferne. & Pſal. xxxv. Apud te eſt fons vitę: & in lumine tuo videbimus lumen. Et

apud Eſaiam.c.ii.Domus Iacob venite: & ambulemus in lumine Dei noſtri.nec non &.c.li.Redempti à domino reuertētur,& venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper capita eorum.hoc illud eſt,quod legit Abbachuch.c.iii.Abſcindetur de ouili pecus: & non erit armentum in pręſepibus.Inſuper Rabi Iuda filius Amon,ſuper his verbis Eccleſiaſtis.c.vii.inquit: Conſidera opera Dei, ꝙ nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexit,inquit:Eadem hora,qua Adam Deus creauit,cūctas arbores Paradiſi oſtēdēs: Reſpice, inquit, ꝙ pulcherrima ſint oīa, quæ tui cauſa feci:caueas contra volūtatem meam,ne aliquid agas: qñquidē nemo te redimere poterit,niſi iuſtus ille,cui mortis cauſam præbueris.De quo Zacharias loquitur.c.ix. Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus,& Saluator.hęc Rabi iſte: vt ēt diximus libr.vi.c.xli. Iuſtus aūt hic, atq; Saluator (vt inquit Rabi Salomon : vtq; rei veritas eſt) nullus alius eſt , niſi Rex Meſſias. Vidimus itaq; non obſcure,& p Prophetas,atq; per Iudęoꝝ Rabinos exire non potuiſſe animas illoꝝ patrum ex Limbo:qui apud Iudęos ſuburbium Inferni dicitur,niſi Meſſiach diuino ſuo lumine extraxiſſet:qui per Eccleſiaſticū dixit.c.xxiiii. Penetrabo inferiores partes terræ:& inſpiciam oēs dormientes:& illuminabo omnes ſperantes in domino. Iccirco ab Eſaia ēt dictum eſt.c.lx. Et ambulabunt gentes in lumine tuo:& Reges in ſplendore ortus tui : Reges appellat antiquos illos patres:q alios in Dei cultu,atq; religione regebant . Non ignorauit hæc Paulus:icirco ad Epheſios.c.ii. ſcripſit : Cum eſſemus mortui peccatis: cōuiuificauit nos Deus in Chriſto:cuius gratia eſtis ſaluati,& correſuſcitati, & cōſedere fecit in cœleſtibus.necnon &.c.ii. ad Coloſſenſes : Et vos cum mortui eſſetis in delictis , & præputio carnis veſtræ conuiuificauit cum illo,donans vobis omnia delicta,delens quod aduerſus nos erat chirographum decreti , quod erat contrarium nobis: & ipſum tulit de medio,affigens illud Cruci,expolians principatus,& poteſtates traduxit confidenter palàm triumphans illos in ſeipſo: delens,inquit.ſ.Chriſtus,chirographū decreti:hoc eſt obligationem peccati originalis,affigens illud Cruci:qm̄ per paſſionem Chriſti,& ſanguinem illud ad æternam vitam conſequendam ſolutum eſt: quod Eſaias prædixit cap.liii.Poſuit dñs in eo iniquitatem oīum noſtrum.i.peccatum originale.& ſequitur Paulus: Expolians principatus,& poteſtates:Dæmonū .ſ.traduxit confidenter.i.ad cœleſtē beatitudinem fuſis Dęmonibus: palàm triūphans illos in ſeipſo:pp eius diuinā virtutem.ſ.illos antiquos patres de hoſtib' ſuis triumphare voluit . Quòd aut Limbus ſit, manifeſtè oſtēdit Saluator noſter Lucæ.c.xvi.deſcribens parabolam Lazari mendici exiſtētis in ſinu Abrę in Limbo.ſ.& diuitis ſepulti in Inferno:cum dicitur:ꝙ diues ille eleuans oculos ſuos vidit Abraam à longe, & Lazarum in ſinu eius:vbi oſtenditur Limbum eſſe in ſubli miori loco:qa diues eleuauit oculos dū eſſet in tormentis:& vidit Lazarum in ſinum Abrę per Angelos delatum: & ſic in loco delectabili:eo ꝙ ibi cōſolaretur, cum diues ecōtra cruciaretur. Sed ex verbis Abrę conſtat,ꝙ inter locum Abrę, & illius diuitis firmatum erat chaos magnum:vt illi,qui voluiſſent illinc tranſire ad diuitem : & è conuerſo à diuite ad Abraam,nō poſſent. Quare ſatis,ſuperq; veritas patuit:quam Iudæorum ſolito auſu temerario inficiari non puduit : ꝙ Chriſtus:hoc eſt merito,atq; virtute ſanguinis ſui eduxerit,tanq̄ dominus fortis , & potens , atq; Rex gloriæ,antiquoꝝ patrum aīas ex illo tenebroſo ergaſtulo. Illi qdē ob peccatum primoꝝ parētum, nullo pacto inde,niſi Chriſtus Meſſiach mortem ſubiiſſet,ad fruendam cœleſtem patriam poterant ſe cōferre. Hoc itaq; modo,hoc ordine Saluator noſter patribus illis , ac omnibus in ſe credentibus, ædificauit ciuitatem Dei , quam Hieremias capitulo trigeſimoprimo ſcribit domino ædificandam:ad honorem videlicet , atque gloriam Chriſti:qui dominus eſt, & Deus omnium cui Virtutes cœlorum ſubiiciuntur omnes,atq; obediunt. Gloſa quædam

Digitized by Google

Hebraica in Bereſid raba,ſuper illud Gene.c.xxviii.qñ Iacob vidit ſcalam &c.inquit: Quod Moyſes antequã moreretur ductus,vel raptus,fuit in cœlum:& vidit ibi Meſſiam ædificantem Hieruſalem in cœlo ex margaritis,& lapidib' pretioſis. & dixit Meſſias ipſi Moyſi: Quod pater ſuus Iacob vtranq; Hieruſalem.ſ.terrenã, & cœleſtem præuidit ædificandam: ex hoc,ꝙ illa ſcala ex vna parte tãgebat cœlum,& ex altera terram: & ꝙ quaſi nihil erat illa Hieruſalem, quæ erat ædificata in terra,reſpectu illius cœleſtis: quia iſta erat temporaliter,illa aũt in æternum duratura ꝓ filiis Iſrael.Quod audiens Moyſes,dixit:Lętatus ſum in his ꝙ dicta ſunt mihi: vt Pſal.xxi. Confirmat hoc Paulus ad Coloſſen.c.i.Quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare: & per eum reconciliari omnia in ipſum pacificans per ſanguinẽ Crucis eius: ſiue quæ in terris,ſiue quæ in cœlis. Et quãquam per ſe quilibet ante mortem Chriſti ab originali peccato accepta circunciſione purus,ac nitidus efficeretur, erat tñ diuina viſione indignus:illa etenim inciſio præputii ſolum animas ab æterno ſupplicio tuebatur:hoc Iudęi ipſimet refellere nequeunt:cum in oratione, qua circũcidendo pueros vtũtur,iſtud ipſum dicãt, & fateantur. ſic enim ab eis dicitur, antequam circuncidatur infans: Benedictus tu domine Deus noſter Rex mũdi ſupra circunciſionem. Tunc circunciſo puero, hæc dicuntur etiam ab eis: Benedictus dñs Deus noſter,q ſanctificauit dilectum ex vtero,& præceptum in carne ſua poſuit,& poſteritatem ſuã ſignauit ſigno fœderis ſancti: iccirco merito huiuſmodi Deus viuus pars noſtra, & fortitudo noſtra mãdauit erui dilectum ſemen ſanctũ conſanguinitatem noſtram ab Inferno ꝓpter fœdus ſuum, quod in carne noſtra poſuit:benedictus iniens pactũ, ſiue fœdus.hęc illi.Ex qbus clarum eſt: ꝙ ifans octo dies natus non aliquo infectus peccato erui ab Inferno dicitur:ergo aliqua conſtat peccati macula,vel obnoxiũ, vel inquinatũ:non actuali,qm̃ nullum actuale peccatum infanti octo dierum aſcribi

Oratio qua vtũtur Iudæi qñ pueros circuncidunt.

poteſt. Patet igitur veritas, quam ſequimur,quam prędicamus:ergo originali, ꝗ virtute circunciſionis penitus delebat. Hęc nempe omnia de noua ciuitate ædificanda dicta ſufficiant. Nunc autem de captiuitate conuertenda, & dimittenda, de qua Eſaias,& Amos mentionem fecerunt aliquid perſtringam.Nam cum Eſaias dixiſſet.c.xlv. Aedificabit ciuitatem meam:ſtatim ſubiunxit: Et captiuitatem meam dimittet non in pretio,neq; in muneribus.quod ſanè veriſſimum fuit: quia Chriſtus homines non in pretio,neq; in muneribus mortalitatis humanæ,ſed in ſanguine ſuo à Diabolica poteſtate,& captiuitate,atq; ſubiectione liberauit: vt & dixi ſuperius libro.vi.c.xli.De hac etiam noua ciuitate ædificanda dicitur Pſalm. lix.Quis deducet me in ciuitatem munitam.loquitur hic anima exiſtens in Limbo.& ſequitur:Nonne tu Deus,qui repuliſti nos? ex ciuitate ſcilicet cœleſti propter originale peccatum:& non egredieris Deus in virtutibus noſtris:ideſt ex ciuitate illa cœleſti non exibis in virtutib' noſtris:ſed in virtute tua carnem aſſumẽs humanam nobis auxilium tribuendo: vt ad beatam ciuitatem illam accedere valeamus.ideo ſequitur:Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana ſalus hominis:hoc eſt:licet pœna ſenſus non afficiamur,hæc ſalus nihilominus vana eſt,niſi nos ea cœleſti patria condones. Item illud Amos:Conuertam captiuitatem populi mei Iſrael.Quod tempore paſſionis Ieſu Chriſti adimpletum fuiſſe conſtat. Mortuo enim ipſo Saluatore noſtro, conuertit Deus captiuitatem populi Iſrael,liberans eum à Diabolica poteſtate,& Regni cœlorũ patefaciens ingreſſum: cum antea in ipſum Regnum aliquo pacto ingredi non poſſet ob contagionem peccati primorum parentum: vt ſuperius diximus.& ſequitur Propheta: Et ædificabunt ciuitates deſertas:hoc eſt varios,& diuerſos ſtatus ſummæ beatitudinis, ſiue ſedes ab Angelis derelictas, & vacuas, qui Luciferi complices fuerunt: in quas populus ipſe ob originalem maculã ingredi nõ poterat.Ioan.capitulo decimo

quarto

Digitized by Google

quarto: Apud patrem meum multæ ſunt manſiones. nam quilibet in ciuitate Dei ſm ſua merita cum beatis illis ciuibus locum ſibi poſſidebit idoneum, vel condignum. & dicuntur ciuitates æternę vitæ ſtatus: quoniam ciuitas ciuium collectio nuncupatur. & quemadmodum diuerſæ ſunt beatorum ciuium collectiones, pro ut eorum merita efflagitauerint, ſic etiam diuerſi ſtatus diuerſæ ciuitates dici poſſunt. Et plantabunt vineas: hoc eſt laudes diuinę maieſtatis. In canticis, & in citharis ſpiritualibus ſtabilientur in eis, atque firmabuntur: quarum odor ſuauiſſimus Deo erit. Hoc eſt illud quod ſcribitur Ezechielis capitulo vigeſimo: In odorem ſuauitatis ſuſcipiam vos. De quibus vineis etiam Canticorum capitulo ſecundo ſcribitur: Vineę florentes dederunt odorem ſuum. & ſequitur: Et bibent vinũ earum: ideſt ſuſcipient fructum laudum ſuarum: quod eſt æternę ſalutis gaudiũ. de quo vino legimus Eſaiæ capitulo quinquageſimoquinto: Venite, emite abſque argento, & abſq; vlla commutatione vinum. hoc autem dicitur: quoniam Chriſtus generi humano emit non argento, ſed aſperſione ſanguinis ſui æternæ beatitudinis gaudium. Et faciẽt hortos: hoc eſt cœtus, & ordines cœleſtis vitæ ſibi ꝑdeſtinatos. de quibus legimus Canticorum capitulo ſexto: Dilectus meus deſcẽdit in hortum ſuum ad areolam aromatum: vt ibi paſcatur in hortis, & lilia colligat. Et comedent fructus eorum: quoniam in vita illa beata fructus beatorum Chriſtus Deus eſt: cuius viſione paſcuntur animæ beatæ. Iccirco ſcribitur Pſal. lxx. Panem cœli dedi eis, panem Angelorum manducauit homo: propterea ipſemet Chriſtus Ioannis capitulo ſexto inquit: Ego ſum panis vitæ. & magis infra: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcẽdi: ſi quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et ſequit Amos: Et plãtabo eos ſuper humum ſuam. hæc enim humus cœleſtis patria dicitur: vt habetur apud Ezechielem capitulo trigeſimo ſeptimo: Et ſcietis, quia ego dominus cũ aperuero ſepulchra veſtra: & eduxero vos de tumulis veſtris popule meus: & dedero ſpiritum meum in vobis vt vixeritis: & requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram. His enim verbis recte percipitur humum ſæpius in ſacris literis ſignificare vitam æternam. Iccirco Amos ſeqtur, dicens: Et non euellam eos vltra de terra ſua, quam dedi eis, dicit dominus Deus tuus: hoc de cœleſti illa patria, atque beatitudine æterna itelligitur: à qua nullus, qui in eam fuerit ingreſſus, eiicitur: vnde de Regno terreno minime intelligi poteſt. His igitur non obſtantibus Iudæorum Oppoſitionibus, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Quarta Iudæorum Oppoſitio. Cap. IIII.

Quartam Iudęorum Oppoſitionẽ aſſumũt Hebręi ipſi ob id, quod dicit ab Ezechiele capitulo quadrageſimo, & in reliquis ſequentibus capitibus vſq; ad finem ipſius Ezechielis: hoc eſt per totum caput. xlviii. In quibus capitibus Propheta deſcribit mẽſurationes, & partitiones cuiuſdam magnæ ciuitatis, & templi mirabilis cum multis, & variis particularitatibus. Quę ædificia aſſerunt Hebręi nunquam hucuſq; fabricata, & conſtructa fuiſſe, cum ea omnia Meſſię tempore conſtruenda eſſent: quæ cum facta non fuerint tempore domini noſtri Ieſu Chriſti, igitur ipſum negant verum fuiſſe Meſſiam. Oppoſitio.

Ad hanc quartam Obiectionem reſpondetur. Primo, & ante omnia, Hebræos omnes in maximo errore verſari, ſi opinantur Regem Meſſiam in ſuo primo aduentu temporaliter regnaturum: cum è contra eo in aduentu à Prophetis, & maxime Zacharia, & Eſaia ſatis pauper, & humilis deſcribatur. Nõ enim mittebatur primitus ad regnandum, ſed ad patiendum: & per ſuam paſſionem nos miſericorditer redimendum: vt ſupra libro ſexto, capitibus trigeſimoſexto, & quadrageſimoprimo demonſtratum eſt. Non eſt igitur mirandum, ſi Hebræi ipſi multis inuoluuntur Reſponſio.

erroribus: cum ad Prophetarum non aduertant Vaticinia: ſed ſciāt velim per omnes ferè interpretes, ſiue expoſitores firmiter teneri, viſionem Ezechielis tam in hoc capite. xl. contētam, q̃ in omnibus ſequētibus capitibus vſq; in finem fuiſſe imaginariam: & non veracem, & realem: cum ipſe eſſentialiter, ſiue pſonalr̄ eſſet in Babylonia: & tñ dicat in principio huius quadrageſimi capitis: Et adduxit me illuc in viſione Dei: adduxit me in terram Iſrael: & dimiſit me ſuper montem excelſum nimis: ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis &c. De intelligentia vero, & ſignificatione huius viſionis magna eſt inter Ezechielis expoſitores differentia: & non ſolum inter Chriſtianos doctores, ſed ēt Hebręorum Rabinos. Nam Rabi Moyſes, & Rabi Salomon ipſam varie interpretātur. Aliqui ēt ex noſtris Chriſtianis aſſerunt in ea viſione aliqua contineri, quę iuxta literam ſunt impoſſibilia: & ſic eam viſionem literaliter: hoc eſt iuxta literam nequaq̃ exponi poſſe: ſed vt fructum aliquem ex ea pcipiamus, iudiciū, ſiue opinionem diuerſorum interpretū ſummatim, & breuiter perſtringam. Antiqui nanq; Hebręi per hāc viſionem, quę fuit anno tranſmigrationis Babylonię. 24. ciuitatis Hieroſolymæ, & diuini templi ibidem reędificationem ſignificari dixerūt: & eam eſſe voluerunt: q̃ poſtea in reditu ab ipſa Babylonica captiuitate p Zorobabel, Eſdrā, Neemiam, & ſocios facta fuit: quam reędificationem dixerūt per ipſos Zorobabel, & ſocios, non fuiſſe tñ completam: ſed ſequētibus tpibus per plures Reges deuotos, & maxime Perſarum, & per Machabæos, qui multa addiderūt, & maxime ad templi ædificia: vt habetur primo Eſdrę, & Machabęorum. c. ii. Necnō etiam per Herodem Aſcalonitam Regē Iudęę: vt inquit Ioſephus lib. 1. de bello Iudaico. c. xxvii. & Antiquitatū libr. xv. Quam quidem antiquorum Rabinorum expoſitionem moderni Hebręorum Rabini aliq̄bus improbant rōnibus: & maxime, qm̄ ædificia tam ciuitatis, q̃ templi reſtaurata per Zorobabel, & ſocios ædificata, & reſtaurata fuerunt in eodēmet loco, in quo prius fundata fuerant, & ſuper eiſdē fundamentis: ſed ædificia in hac Ezechielis viſione deſcripta, ſm mēſurationes Ezechielis, circa vigintiocto milliaria, & plus occupare videntur. Ergo impoſſibile eſſe dicunt, φ ipſa viſio intelligatur de ipſa reędificatione per Zorobabel, & ſocios facta: cum omnia ædificia tam ciuitatis, q̃ templi tantæ continentię, ſiue ambitus, & circuitus ante ipſam non fuerint captiuitatē. Pręterea Ezechiel deſcribit aquas quaſdam ſcaturiſſe in templo: & ex eo in mare Mortuum fluxiſſe ad maris amaritudinem ſanandam propter piſces in eo exiſtentes: & arbores quaſdam ſingulo menſe fructus facientes. Ex quibus rōnibus moderni Rabini arguūt, prædictam Ezechielis viſionem, & maxime vltimam in vltimo capite deſcriptam, nunquā ad impletam fuiſſe: ſed per eam viſionem ſignificari ciuitatem quādam magnam cū templo quodam mirabili per Meſſiā Regem venturum conſtruendam temporaliter, & eum ibi regnaturum. In qua re magno impliciti ſunt errore: tum qm̄ Meſſias iamdiu venit: vt ſupra libr. v. probatū eſt: tum etiam, qm̄ ciuitas Hieruſalem nō eſt amplius reſtauranda, & maxime Hebręis: vt ſuperius pluries dixi: nec ſimiliter templum, ſicuti inferius ſuo loco probabo in hoc eodem libro. Multi etiam dicunt per hanc imaginariam viſionē Ezechielis, ædificationem aliquam materialem intelligi non debere, ſed ſpiritualem tantum: & hanc eſſe volunt ædificationē ecclesię factam per Chriſtum in morib', fide, & ſacramētis. In eccleſia enim Chriſtianorum, quę eſt fidelium congregatio, duplex eſt Regnum. Vnum quantum ad ſpiritualia: & hoc per templi ædificationem deſignatur. Aliud autem eſt quantū ad temporalia: & hoc per ciuitatis ædificium, & terræ diuiſionē oſtenditur: quod circa finem libri ipſius Ezechielis apparet: vtrunque tamē negocium eſt à Deo. Igitur per montem, in quo Propheta dimiſſus, vel poſitus fuit. c. xl. intelligi poteſt ipſe Chriſtus. de quo ſcribitur Danielis capitulo ſecundo: Lapis qui percuſſerat ſtatuam, factus eſt mons magnus: & impleuit

Digitized by Google

impleuit vniuerſam terram: qđ tam apud Chriſtianos, q̄ apud Hebręos exponitur de Chriſto: ſuper quo monte fundata eſt eccleſia Ieſu Chriſti, ſicut ipſemet Chriſtus dixit Matthæi cap. xvi. Super hanc Petram ædificabo eccleſiam meam: ideſt ſuper meipſo. Alii etiam dicunt, Ezechielem metaphorice, & in parabolis locutū fuiſſe vt plurimum: quod patet ex his verbis ſuis in fine vigeſimi capitis poſitis: vbi ait: A. a. a: domine Deus, ipſi dicunt de me. Nunquid per parabolas loquitur iſte? Et ideo in vltimo capite dicunt intelligi debere ſub metaphora de domo cœleſti, quæ ædificatur de lapidibus viuis, & ſpiritualibus: videlicet de ipſis fidelibus. Vnde ſuper illud Geneſeos cap. xxviii. Nō eſt hic aliud, niſi domus Dei: ideſt domus, quæ ædificata eſt in terris, nil eſt reſpectu domus cœleſtis: illa enim ꝓprie ex viuis ædificat̃ lapidibus in pręſenti adinuicem compactis, ſiue compaginatis per diuinam. ſ. gratiā: vt ſupra plenius lib. vi. cap. xci. diximus. Veritas hęc manifeſte patet per id, qđ in fine ipſius Ezechielis concluditur: Et nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem: hoc etiā patet ob multa alia, quę ibidem continētur. Ibi enim deſcribuntur aquę ex templo in mare fluentes ad ſanandam maris amaritudinem: deſcribitur & fluuius habens ligna pomifera ex vtraq; parte, menſe quolibet fructus facientia, foliaq; habentia, quæ nunquam defluant: quæ omnia nullo modo iuxta literam verificari poſſunt. Hoc etiam habetur expreſſe determinatum (vt ita dixerim) apud Iudæorum Rabinos in libro Canhedrin, cap. helech, ſuper illud Ezechielis cap. vltimo: Per circuitum decem & octo millia: & nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidē, dixit Rabi Abba: Domus, quæ eſt coràm ſancto, & benedicto: ſcilicet Deo. xviii. millia leucarum continetur: ſicut ſcriptum eſt: Per circuitum decem & octo millia &c. Super quo dicto Rabi Salomon inquit: De Hieruſalem cœleſti intelliguntur hi textus. ſ. Ezechielis. hęc ille. Ex quibus manifeſte habetur, quod illa verba vltima Ezechielis, quæ ſunt quaſi pro concluſione totius reædificationis, de qua ipſe Propheta itendit: & per conſequens omnis illa reædificatio, de cœleſti illa Hieruſalem intelligenda eſt, & non de hac terreſtri. (Quòd Sion ſignificet Paradiſum, in Bereſid raba cap. vii. Super expreſſabitur vltra, Rabi Oſua, inquit: Illud nomē Sion: quod nominatur in Eſaia cap. lv. vbi ait: Et redempti à domino conuertentur, & venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna, Paradiſum ſignificat.) Hoc idem ēt fatef Rabi Moyſes Aegyptius in prima parte ſui libri de directione perplexoꝝ: vbi agit de intentione ſui opis, dicens: In libris Prophetarum inueniunt nomina mere æquiuoca, quę intelliguntur à ſimplicibus, ſeu ignaris de primariis ſignificatis per talia nomina. ſunt etiam nomina accommodata. ſ. æquiuoca, ſeu à cōſilio tranſlata, quæ intelligunt à prędictis de re prima, à qua fuerunt tranſlata, ſeu accommodata. hæc ille. Huiuſmodi autē nomina æquiuoca ſunt, Iſrael, Iuda, Iacob, Terra, Hierlm, Ciuitas, Mons Dei, Locus ſanctus Dei, Sāctuarium, Atria domini, Porta domini, & alia multa. habetur hoc Eſaiæ cap. xliiii. & lvi. vt Pſal. xiiii. Quis aſcēdet in montē dn̄i, aut qs ſtabit in loco ſancto eius? Item Pſal. lxxxiii. Et concupiuit aïa mea in atria domini. Item Pſal. cxxi. Hieruſalem, quę ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum. Pſal. xci. Plantati in domo domini, in atriis domus Dei noſtri florebūt. Pſal. xcix. Introite portas eius in cōfeſſione: atria eius in Hymnis. & alibi in multis locis. De Iacob aūt, Iuda, Iſrael, & Terra, ſupra alibi dictū fuit. Per quam Rabi Moyſis declarationē cōſtat: ꝙ Mons Dei, Locus ſanctus eiꝰ, Atria domini, Porta dn̄i, & huiuſmodi multa in ſcripturis ſanctis quandoq; de pręmio æterno intelliguntur. Patet igitur iuxta iſtoꝝ opinionem: ꝙ illa, quæ in viſione Ezechielis de Tēplo Dei, de Domo Dei, & Porta domini, & multa huiuſmodi intelligi debent de pręmio æterno cœleſtis Hieruſalem. Vnde concludi poteſt:

quòd iuxta Iudæorum Rabinorum ſententiã, reædificatio per Ezechielẽ deſcripta, de qua ſupra, non eſt neceſſario intelligenda de materiali reædificatione, ſed de ſpirituali potius. Si vero Iudæus opponeret: quòd in hac Ezechielis viſione, multæ deſcribuntur cellulæ, & gazophylatia multa, numero, & menſura diſtincta, & ordinata: propter quod vellet viſionem ipſam de materiali ædificio, & non de ſpirituali intelligi debere. Reſponderetur. Hoc non obſtare, quin intelligi poſſit de cœleſti patria, vbi multę ſunt manſiones: vt in ſuprascripto proximecapite diximus. Et maxime dicente Saluatore noſtro Ioannis capitulo decimoquarto: In domo patris mei multæ ſunt manſiones. Nam in patria cœleſti multi ſunt Angelorum ordines, & hominum beatorum ſm eorum merita, & Dei gratiam. Concludi igitur poteſt ex prædictis: viſionem Ezechielis aliud ſignificare, quàm materialem ciuitatem Hieruſalem, & templi ædificationem Iudæis faciendam eſſe per Meſſiam in ſuo aduentu: ac ipſum Meſſiam temporaliter ibidem regnaturum: & vniuerſas mundi gentes ſua poteſtate ſubiugaturum: vt ſupra oppoſitum fuerat: cum id, ſalua literarum ſacrarum ſententia, fieri nequaquam poſſit. Huic enim ſententiæ duo maxime obſtant: vt ſupra etiam dictum fuit. Quorũ primum eſt: quòd à Zacharia, & Eſaia Prophetis, primus Meſſiæ aduentus pauper, & humilis ad patiendum, & ſaluandum, & non ad regnandum prędicitur. Alterum vero eſt: quòd Hieruſalem, & templum eius reſtaurari amplius non debet, ſaltem Iudęis: vt infra ſuo loco probabitur: quæ duo fundamenta prædictam Iudęorum irritant Oppoſitionem: vt ſupra viſum eſt nonnullorum Rabinorum ſententia, & quidem non mediocrium. Vani ſunt igitur Iudæi omnes, qui viſibile templum, viſibilemq; ciuitatem ſibi à Meſſia conſtrui arbitrantur, & ſperant: vani rurſus qui populum Iſrael ſecundum locum ab eo congregatum iri expectant: vani tertio, qui Iudæos omnes tempore Meſſiæ ſaluos fieri arbitrantur. Poſſet etiam aliter ſolui: quòd Deus non adimpleuit Hebræis promiſſionem tantæ ciuitatis, & tanti templi, defectu Iudæorum: qui non perſeueranter ſteterunt cum Deo ſuo in eo ſtatu, in quo erãt promiſſionum tempore: vt inferius dicam capitulo vigeſimonono huius ſeptimi libri. Sed cum priuati ſint terra Chanaam, quæ ſibi à Deo data fuit in arram; eo quòd contractus perficeretur promiſſionum ſibi à Deo factarum: quid ſperare poſſunt vlterius: equidem nil aliud: niſi quòd totus contractus ſit reſciſſus: ideo ſunt à Deo eiecti. Item ad Romanos capitulo nono: Non enim omnes, qui ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ: neq; qui ſemen ſunt Abrææ, omnes filii: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen: id eſt non qui filii carnis, hi filii Dei: ſed qui filii ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine. Promiſſionis enim verbum hoc eſt: Secundum hoc tempus veniam: & erit Sarræ filius. Concluditur igitur ex ſuperius dictis: quòd hac non obſtante Oppoſitione, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

Oppoſitio.

Reſponſio.

¶ Quinta Oppoſitio Iudæorum. Caput V.

Quinta Oppoſitio aſſumitur à Iudæis per ea, quę dicuntur ab infraſcriptis duobus Prophetis: qui vnum, & idem vaticinati ſunt: videlicet Eſaiæ capitulo ſecundo dicitur: Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium: & eleuabitur ſuper colles: & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent: Venite aſcendamus ad montem domini: & ad domum Dei Iacob: & docebit nos vias ſuas: & ambulabimus in ſemitis eius: quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hieruſalem: & iudicabit gentes, & arguet populos multos: & cõflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium: nec exercebuntur vltra ad prælium.

Oppoſitio.

Micheas

Micheas capitulo quarto ſic ait: Et in nouiſſimo dierum erit mons domus domini præparatus in vertice montium: & ſublimis ſuper colles: & fluent ad eum populi: & properabunt gentes multæ, & dicent: Venite aſcendamus ad montem domini: & ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis ſuis: & ibimus in ſemitis eius: quia de Sion egredietur lex, & verbum domini de Hieruſalem: & iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes vſq; in longinquum: & concident gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in ligones: non ſumet gens aduerſus gentem gladium: & non diſcent vltra belligerare: & ſedebit vir ſubtus vineam ſuam: & ſubtus ficum ſuam: & non erit qui deterreat: quia os domini exercituum locutum eſt. Ex quibus antedictorum duorum Prophetarum Vaticiniis Iudęi quatuor colligunt, & formát Argumenta contra Chriſtianos, ad impugnandum, ꝙ dominus noſter Ieſus Chriſtus fuerit verus Meſſias ſibi in lege, & Prophetis à Deo promiſſus. Primum Argumentum aſſumunt ex illis Prophetarum verbis: Et erit in nouiſſimis diebus, ſiue in nouiſſimo dierũ. Inquiũt enim: ꝙ Meſſiach debebat mitti i vltimis diebus, ſiue in nouiſſimo dierum: ſed Ieſus Chriſtus non venit in nouiſſimis diebus: ab eius enim natiuitate vſq; ad hunc diem fluxerunt anni.1510. & adhuc ſuperſunt anni multi, vſq; ad nouiſſimos dies. Igitur concludentes ipſum Ieſum negant fuiſſe verum Meſſiam. Secundum Argumentum aſſumunt ex illis aliis verbis: Et erit mons domus domini in vertice montium. Inquiunt enim: quod per Meſſiam adunari debebant montes Synai, Tabor, & Carmeli, & ſuper eis attolli, & eleuari mons. Sion: quod, quia tempore Nazareni factum non fuit, ideo ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Tertium Fũdamentum aſſumunt ex illis verbis: Et fluent ad eum omnes gentes &c. Ex quibus verbis inquiunt, omnes gentes, ſiue populos ad Meſſiam ſe conferre debere, venerantes eum, & obſeruantes veluti Dei nuntium, atq; legatum: ſed paucos conſtat (vt inquiunt) ad Ieſum Nazarenum confugiſſe, ideo concludunt ipſum non fuiſſe Meſſiã. Quartũ & vltimũ Argumẽtum aſſumũt ex illis verbis: Et cõflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non leuabit gens contra gẽtem gladium: nec exercebuntur vltra ad prælium &c. Inquiunt enim Hebręi: ꝙ tempore, quo Meſſias veniret, omnia bella, inſidiæ, & occiſiones penitus ceſſarent, & extinguerentur. Sed poſtquam venit Ieſus Nazarenus, bella vndiq; fremuerunt, & maxime in Iudæa: vndiq; inſidiæ, omnes gentes armis ſe inuicem oppugnant, nullum ſecurum Regnum, nulla pax: igitur concludunt Ieſum Nazarenum non fuiſſe Meſſiam. Reſponſio. Qui verum literarum ſacrarum ſenſum elicere intendit, eos imitari debet, qui fractis nucibus, & exterioribus corticibus abiectis, nucleos eligũt interiores, vt ipſarum ſcripturarum diſciplina, & vero ſenſu paſcatur, non autem ſolo literarum ſono. Iudęus autem, qui hoc facere negligit, in multos incidit interdum errores: q̃ rectum nõ recipit ſcripturaꝝ ſenſum: ideo prędictis Oppoſitionibus ſuis ſic particulariter reſpondebo. & primo. Reſponſio.

Ad primam: quod Meſſiach in nouiſſimis diebus venire debebat, ſunt qui in nouiſſimis diebus: ideſt in vltimis Prophetarum temporibus, & in fine Regni, ſacerdotiiq; Iudaici: & non in nouiſſimis diebus mundi (vt quidam ſomniant) Chriſtum primo velint eſſe venturum: alioquin aiunt ferme inutilem, vel ſaltem ad breue vtilem fore eius inſtructionem. Sed aliter etiam reſponderi poteſt per vigilantem, & non ſomniantem: Non ignorant Iudæi dies nouiſſimos, dies Meſſiæ nuncupari: huiuſcemodi percipitur veritas Geneſeos capitulo quadrageſimonono: Congregamini (inquit Patriarcha Iacob morti proximus) vt annuntiem, quę ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis. & parũ infra ſequitur: Non auferetur ſceptrum de domo Iuda: & Dux de femore eius: donec

Digitized by Google

veniat, qui mittendus eſt. Negare nequeunt Iudęi, quin hęc verba de Rege Meſſia dicta ſint: quoniam inficiarent̃ tranſlationem Chaldaicam: cuius fundamento, atq; doctrina cuncta Synagoga regitur, atq; fouetur: vbi enim nos dicimus, Qui mittendus eſt, ipſa docet, Et veniet Meſſiach. Cum igit̃ dictum fuerit ſupius, In diebus nouiſſimis, quis tam rudis eſt, qui dies illos non intelligat dies Meſſiach? Præterea ſuper his verbis Iacob, Rabi Moyſes Gerundenſis ait: Nouiſſimi dies iſti ſunt dies Meſſiach: cuius tempora in verbis ſuis oſtendebat Iacob, cum dixit, Adh chi iauo ſilo: nouiſſimi nanq; dies ſunt dies Meſſiach. hæc Rabi ille. Hæc enim verba, Adh chi iauo Silo, Latine ſonant, Donec veniat, q mittendus eſt. Silo enim tranſlatione Chaldaica interpretat̃ Meſſiach: igit̃ dies nouiſſimi non intelligunt̃ vltimi dies mũdi: ſed dies Meſſiæ: vt dictum eſt. Hoc ipſum etiam probatur eſſe verum per Danielem cap. ii. vbi dicitur: Sed eſt Deus in cœlo reuelans myſteria: qui indicauit tibi Rex Nabucodonoſor, quę ventura ſunt in nouiſſimis temporibus. Nam in ea reuelatione multa cõtinentur ad Meſſiam ſpectantia, & maxime Regnum: & tamen dixit, In nouiſſimis temporibus. de quo Meſſiæ Regno plenius diximus ſupra libro. v. cap. vi. Dies igitur nouiſſimi, vltimi dies mundi non intelliguntur: ſed dies, & tempora Meſſię. Et hoc ideo, quoniam poſt legem Chriſti Meſſię nulla alia ſuccedet lex. quod approbat Ioannes in ſua Epiſtola cap. ii. Filioli nouiſſima hora eſt.

Ad ſecundam Iudæorum Oppoſitionem: ꝙ per Meſſiam, montes ſynai, Tabor, & Carmeli adunari debebant: & ſuper eis attolli, & eleuari mons Sion, videant omnes Iudęorum ignorantiam, atq; ſtultitiam: quippe Rabi Salomon expoſitor coꝝ in ſuis ſuper hoc loco Cõmentariis, inquit: Mõtem Sion nõ altitudine loci, ſed miraculoꝝ magnitudine cæteros montes ſuperatuꝝ. Cognoſcãt igit̃ Iudęi montem ſion, non ſm localem mutationem attollendũ, & eleuandũ eſſe: ſed miraculoꝝ magnitudine, qbus mons ipſe cæteros montes antecelleret, cum magnitudine non ſuperet. ſunt enim aliq montes eo excelſiores. Ieſus autẽ noſter in eo monte illuminauit cæcum natum: curauit paralyticum: multaq; alia illic miracula fecit: deniq; ibi Spiritum ſanctũ è cœlo Diſcipulis ſuis infudit: ex qbus mons ipſe longe dignior, atq; prętantior illis extitit: ſed hoc cæteris omnibus pręſtat: ꝙ ibi populum docuerit Deus mortalitate indutus diuinũ vnum effectus ſuppoſitũ, Deus, & homo. de quo ſcribit̃ apud Eſaiam cap. xxviii. Ecce ego mittã in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum angularem, pretioſum in fundamento fundatũ. Lapis enim iſte intelligitur Chriſtus Meſſias etiam apud Iudęos. nã tranſlatio Chaldaica ſic habet: Ecce ego ſtatuens in Sion Regem Meſſiach, Regẽ potentem. hoc ẽt illud eſt: qđ apud eundem legit̃ cap. xli. Primus ad Sion dicet: Ecce adſum. & Hierl'm: Euangeliſtam dabo. hęc enim dicunt̃ de Meſſia: vt ẽt Rabi Salomon ſentit, & affirmat. Primus ibi dicitur: quia Deus ipſe primus eſt: vt eodem capite ipſe de ſe dicit: Ego ſum primus, & nouiſſimus. & cap. lxii. Dicite filię Sion: Ecce Saluator tuus veniet: ecce merces eius cũ eo. Et apud Abdiam cap. vnico: Et in monte Sion erit ſaluatio: & erit ſanctus. Omnia hęc dicta ſunt, quia ibi Chriſtus verus Meſſias, verus homo, verus Deus ab hominibus viſus eſt: ibi cum hominibus ꝯuerſatus tãgi poterat, & amplecti: fuit tempus, quo eius vocem audire ppl's nequiuerat: vt Exodi cap. xx. legimus: Loquere tu nobis: non loquatur nobis dñs, ne forte moriamur. At tũc Chriſtus Deus, & homo audiebatur, videbat̃, atq; tangebatur: vt compleretur quod dictum eſt Pſal. lxxxiii. Videbit̃ Deus Deorum in Sion. hęc inquam eſt illa ſublimitas, hęc illa excellentia montis Sion. de qua loquuntur Eſaias, & Micheas: Mons domus dñi eleuabitur, & ſublimis erit. Quare autem hos quatuor mõtes potius nominauerint Prophetæ, q̃ alios, hęc eſt cauſa: quia ſuper eis aliqua pręclara geſta fuerunt.

Fanum Opidũ Iudęoꝝ ponunt in lib. q

apđ dr Ba bathr Futu vt D ſanct & bñ ctus e uet H ruſalẽ b'leu ſurſu Idẽ h Midr tehili ſup i Pſaln lxxx Fũda ei' i tib' ſ ctuari

Digitized by Google

ſta fuerunt. Nam ſuper monte Synai (qui alio noīe dicitur Oreb) data fuit lex Moyſi per Angelum Dei: vt Exodi capitulo .xix.xx.&c. Super Carmeli factum fuit experimentum inter Heliam, & Prophetas Baal de flāma ignis, quę deſcēdit de cœlo in ſacrificium Helię, & non Prophetarum Baal: vt Regum.iii. cap.xviii. ſuper monte Tabor transfiguratus fuit dñs noſter Ieſus Chriſtus corā tribus ex Diſcipulis ſuis: vt Matthęi cap.xvii. Marci, & Lucę cap.ix. quæ omnia minime cōparāda ſunt cū excellentiis montis Sion: ſup quo Chriſtus verus Deus, & homo viſus fuit, & conuerſatus eſt, ac mirabilia operatus fuit. Si autem Iudęus diceret, Montem Tabor viuente Chriſto nō fuiſſe nominatum: ſed poſt mortem eius tantum. Rñderi poſſet: hoc fuiſſe, qm̄ Saluator noſter illis tribus mādauerat Diſcipulis, dicens: Nemini dixeritis viſionem hāc, donec filius hoīs à mortuis reſurgat: vt Matthęi cap.xvii. Quapropter his diligenter examinatis ſoluta eſt penitus, atq; confracta Iudæorum inanis Obiectio.

Ad tertiam Obiectionem: ꝙ oēs gētes debebant confluere ad Meſſiam. Reſpōdendo dicimus: ꝙ quando aliquid fit à maiori parte: id nempe ex cōmuni omnium loquendi vſu, ab omnibus fieri dicitur: vtputa quando in aliqua ciuitate populus vadit ad aliqd ſpectaculum: tota ciuitas ad illud ex cōmuni loquendi vſu iuiſſe dicitur. Verificatur hoc ſecundi Regum cap.xvii. vbi ſcribitur: Dixitq; Abſolon, & omnes viri Iſrael: melius eſt cōſilium Chuſi, cōſilio Achitophel: ſed clarum eſt: ꝙ ibi non intererant omnes viri, atq; Principes Iſrael: & tamen ſcriptura dicit, Omnes viri Iſrael: iccirco hic ſermo ſm cōmunem loquendi vſum intelligi debet: ſcilicet ex omnibus multi. Vnde Eſaias dicens: Et fluent ad eum omnes gentes, dicere voluit, Ex omnibus gentibus multi. ſicut etiam, qm̄ dicitur: Omne animal fuiſſe in Arca Noe, intelligitur, ex omni animalium genere aliqua. Nā hoc vniuerſale ſignum, Omnis, non diſtribuitur hoc in loco pro ſingulis generū, ſed tantum pro generibus ſingulorum: hoc eſt: ꝙ de omnibus aliqui, ſiue multi conuerſi ſunt ad fidē Chriſti: quod ꝑ ipſummet Eſaiam verum eſſe probatur. Cum enim dixiſſet: Et fluent ad eum oēs gentes, ne videretur dixiſſe: ꝙ ad eum (nemine excepto) omnes ꝯfluerent, ſubdit: Et ibunt populi multi: non, Omnes populi dixit: ſed multi. & intelligitur ibi, Et, pro id eſt: quod enim anteceſſit, ſubſequenter declarat. iſtud ipſum oſtendit clarius Propheta ipſe paulo infra, cum dicit: Et iudicabit gentes, & arguet populos multos. non enim dixit, Gentes omnes, & populos omnes: ſed multos. Micheas etiam alter Propheta, pro fundamento ſuo adductus à Iudęo vt ſupra, hoc ipſum declarat, dicens: Et fluent ad eū populi, & properabunt gentes multæ. non dixit, Oēs populi, & oēs gentes. Item Eſaias cap.xi. inquit: In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populoꝝ, ipſum gētes deprecabūtur. non dixit, Oēs gentes: ſed tm̄ gētes. Item Geñ. cap.xlix. Et ipſe erit expectatio gentium. non dixit, Oium gentium. Item Eſaias cap.xlii. Dedi ſpiritum meum ſup eum, iudicium gentibus ꝓferet. non dixit, Oībus gentibus. Item ipſe Eſaias cap. .xlix. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſq; ad extremū terrę. nō dixit, Oium gentiū. Item cap.lx. Et ambulabūt gētes in lumine tuo, & Reges in ſplēdore ortus tui. non dixit, Oēs gentes, & oēs Reges. Hęc quidem omnia tam apud Iudęos, q̄ apud Chriſtianos intelligunt de Meſſia Rege: ad quem dixere Prophetæ antedicti confluere debuiſſe gentes. non Oēs, ſed Gentes tantū: hoc eſt multas gētes: vt ſupra dictum eſt. Quòd non difficile ab ipſo effectu cognoſci poteſt: cum per vniuerſum terraꝝ orbē exiſtāt Chriſtiani: qui ab ipſo Chriſto, in quem crediderunt, denominati ſunt: & ad quē tum publicis Apoſtoloꝝ ꝯcionibus, tum maxime mirabilibus ſignis per ipſos Aplo̅s diuina virtute oꝑatis ꝯfugerunt. Ob quam rem illud Pſal.xviii. adimpletum eſt Vaticinium: In oēm terram exiuit ſonus eoꝝ: & in finem orbis terrę verba eoꝝ. Apud enim oēs gētes, atq; nationes, & linguas inueniunt Chriſtiani. Soli Iudæi, penes

quos extant de Chriſto Prophetarũ Vaticinia: & propterea ipſi ſoli eum colere, atq; venerari deberent, ipſum Chriſtum negligunt, aſpernãtur, atq; blaſphemãt. Extat præterea quoddam hominum genus in Aethiopia ſub Aegypto: qđ Arabice dicitur Abas: vnde hoĩes illi Abaſſini nominantur: & ritus Hebraicos obſeruantes circunciduntur: quod fruſtra fieri aiunt, niſi baptiſmate abluantur: In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: aſſeruntq́; eos veros eſſe Iudęos, qui fidẽ, ſiue legem ſeruãt vtranq;. Quod licet fieri non liceat, cum vetus illa Moyſis ceſſauerit (vt ſupra libro. vi. cap. lxxxv. diximus) tamen Chriſti fidem, & legem ſatis aperte approbant, & fatentur: vnde liquido patet: veniſſe omnes gẽtes, & linguas ad Chriſtum: cum vltra Gentiles, etiam iſti Abaſſini, Iudaizantes tamen, Chriſti inſtituta, & in baptiſmate, & in Trinitate fateantur. Scrutentur igitur Iudęi deinceps diligentius literarum ſenſum: antequam ſuas ꝓponant Oppoſitiones: quia hac (diligenti ſtudio) veritate ꝑſpecta in hac tertia videnť delyraſſe Oppoſitione.

Ad quartam autem Oppoſitionem: in qua Iudæi dicunt Chriſtum non fuiſſe Meſſiam: quia bella non ceſſauerunt, & infortunia: immo poſt eius mortem magis inualuerunt. Reſpondendo dicitur: ꝙ tempore Meſſiæ Regis pax vbiq; fuit: & plurimum ceſſauerunt arma: doctiſſimorumq́; hominum floruerunt ingenia: vt ſupra libro ſexto, capitulo vndecimo probatum eſt. Duodecim enim annis circa tempus natiuitatis Chriſti: tanta ſiquidem pace regnabant in toto terrarum orbe: ſopitis vbiq; bellis, gentes omnes, & nationes quæcunq;, Reges, atq; Principes, vt armorum omni ſublato terrore, continua pace viuerent: vt ſatis abunde conſtat hiſtorias eorũdem temporum lectitantibus. Sic itaq; verſos in vomeres gladios fuiſſe, ſic in falces ligones veritas ipſa fatetur, vel ſaltem veroſimile fuiſſe demonſtrat. Neq; dictio illa, Vltra, quã dicunt Hebręi, Had: quę ab illis Prophetis ponitur, quando inquiunt: Neq; exercębuntur vltra ad prælium: & non diſcẽt vltra belligerare, ſempiternam mundi pacem, ſed vniuerſalem, & diuturnam: vt Maro Virgilius clauſas fuiſſe belli, ſiue Iani, portas caneret: vt ſupra dixi libro ſexto, capitulo vndecimo. Perſeuerauit etiã pax illa poſt Ieſum annos ſeptem, atq; triginta. habent Hebręi in quarto Regum libro, ſexto capitulo: Non venerunt vltra latrones Syriæ in terram Iſrael. Verũtamen poſt illud tempus traditur Syrios frequenter terram Iſrael inuaſiſſe. Item Geñ. capitulo trigeſimoſecundo hac inſtruimur veritate: quando ab Angelo dictum eſt Iacob: Nequaquam Iacob appellabitur vltra nomen tuum, ſed Iſrael. Et tamen capitulo trigeſimoquinto eiuſdẽ rurſus vocatus eſt Iacob, cum dicitur: Iacob ad omnem domum ſuam. Item eodẽ capitulo ſcribitur, Deum dixiſſe Iacob de Meſopotamia Syrię venienti in Bethel: Non vocaberis vltra Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum. & paulo poſt tamen Iacob iterum vocatus eſt. cum dicitur ibidem: Erexitq́; Iacob titulum ſuper ſepulchrum eius. quo etiã nomine cap. xlvi. à Deo vocatus eſt: vbi ſic ſcribiť: Iacob Iacob &c. Vltra, ergo ſignificat vſq; ad certum tp̄s, non aũt in ꝑpetuum. Euſebius aũt tradit poſt Ieſum vſq; ad ſua. i. Cõſtantini tp̄a, non cõtigiſſe tot Regnorum euerſiones, cladeſq́; populoꝝ, quot ante contigerãt. Irritatis nempe Iudęorum Oppoſitionibus, non obſtat quin dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuerit Meſſias.

De hoc vide Galat. lib. .v. c. vii.

Odi voca ẽ Iac & Iſrae eo.

Sexta Oppoſitio Iudęoꝝ. Cap. VI.

Sextam Oppoſitionẽ aſſumit Iudęus ab Eſaia capitulo vndecimo, vbi dicitur: In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum: ipſum gentes deprecabuntur. & iterũ parum inferius ibidem: Et leuabit ſignum in nationes &c. item eodem capite vbi dicitur: Et erit in die illa: adiiciet dñs ſecundo manũ ſuam ad poſſidendum reſiduũ populi ſui: qđ relinquetur ab Aſſyriis, & ab Aegypto, & à Phetros, & ab Aethiopia, & ab Elam, & ab ſẽnaar, & ab Emath, & ab inſulis maris. & iterum parum infra: Et congregabit ꝓfugos Iſrael, & diſꝑſos Iuda colliget à quatuor plagis terrę. Itẽ Eſaię cap. lxii.

Oppo tio.

Planum

Digitized by Google

Planum facite iter, & eligite lapides, & eleuate ſignum ad populos: ecce dñs au ditum fecit in extremis terrę. Ex quibus Prophetę verbis Iudęi duas eliciunt cõcluſiones: quarum altera eſt: ꝙ in aduentu Meſſię Regis, ſignum quoddam Deus eleuare, & extollere debebat: vt omnibus manifeſtum fieret aduenisse Meſſiam: altera vero eſt: ꝙ Iudęos diſperſos, atq; profugos Iuda colligere debebat Deus, & cõducere in Hieroſolymam: vt ibi temporaliter regnarent. Cum autem Deus nullum adhuc extulerit ſignum: quo admoniti ſint Iudęi aduenisse Meſſiam: nec ẽt Iudęos per orbẽ vagos, & expulſos adhuc in vnum collegerit: igiẗ ↄcludunt Ieſum Chriſtum verum non fuiſſe Meſſiam.

Reſpõſio: ꝙ hęc intelligi debeant de Meſſia Rege, licet inter Iudęos, & Chriſtianos nulla exſtet diſceptatio: ad tollendam tamen omnem dubitationẽ teſtis eſt Chaldaica æditio: quę ſic hunc interpretatur locum: Exibit Rex de filiis Iſai, & Meſſias de filiis filioꝝ eius: & requieſcet ſpiritus dñi ſup eum. Dicimus ſanè, atq; fatemur nos Chriſtiani hęc omnia à Propheta pręnuntiata dñi nostri Ieſu Chriſti tpe pfecta, & adimpleta fuiſſe. Nam quantum ad primam partem, ſignum extulit Deus tpe Saluatoris noſtri, iuxta ſupradicta Prophetę Vaticinia. Inquit enim ipſe Propheta: In die illa: hoc eſt tpe Meſſię Regis: radix Ieſſe: ideſt egrediens, ſiue deſcendens ex Ieſſe: qui alio nomine dicebaẗ Iſai: & fuit pater Dauid Regis, à quo Chriſtus, ſm carnem, deſcendit: vt ſuperius lib. i. cap. x. declaratum fuit per ea, quę in hoc eodem cõtinenẗ capite: ideo ibi vide. Eſt inſup notanda hoc in loco quędam diſcordantia in tranſlatione noſtra ſtudioſe, non ſine myſterio facta. Nã, Radix, fœminini eſt generis: cuius relatiuũ eſt, Qui, in maſculino genere: cũ iuxta ꝓprietatem Latinę grãmaticę relatiuum ipſum ĩ fœminino genere eſſe debuiſſet: hoc modo, Radix Ieſſe, quę. & non, qui. Sed, qm̃ Chriſtus in ſexu pfecto. i. maſculino, naturã aſſumpſit humanã: ideo interpres noſter trãſtulit, Radix Ieſſe, qſtat, & nõ quę ſtat, per figuratã locutionẽ. ↄcordans cum ſignificato, & diſcordans cum voce. Chriſtus igiẗ egrediens, ſiue deſcẽdens, ex ſtirpe Ieſſe. hoc eſt ex Dauid Rege filio Ieſſe. ſtat in ſignũ populoꝝ: ideſt in ſignum ſalutis gentium: quod in ſua paſſione adimpletum fuit, qñ. ſ. ipſe Chriſtus in Cruce confixus in altum fuit eleuatus. Ob quam rem Saluator noſter iam pridem dixerat Ioan. cap. iii. Sicut Moyſes exaltauit ſerpẽtem in deſerto, ita exaltari oportet filiũ hominis: vt omnis, qui credit in ipſo, non pereat, ſed habeat vitam æternam. De exaltatione autem ſerpentis à Moyſe ſic diciẗ Numeri cap. xxi. Fac ſerpentem æneum: & pone eum pro ſigno: qui pcuſſus aſpexerit eum, viuet. Hic nanq; ſerpẽs æneus fuit figura Chriſti paſſi. Sicut enim per aſpectũ illius ſerpentis ænei à morſibus ſerpentũ liberabanẗ hoĩes: ſic ẽt qui fide mortem Chriſti intuenẗ, & ↄtemplanẗ, à morſibus peccatoꝝ ſaluanẗ. de quo ſerpente dictũ fuit etiã ſupra lib. iii. cap. xxviii. & lib. v. cap. lxiiii. Figuram dixi, qa ſerpens æneus in quantũ dicebaẗ ſerpens, veneni ſimilitudinem habuit: fuit tñ ſine veneno, quia æneus: ſic quoq; Chriſtus ex carne paſſibili, quam ſumpſerat, ſimilitudinẽ peccati habuit: fuit tñ oĩno à peccato imunis. Si igitur aſpectus illius ſerpentis ænei à corporali morte ſaluauit: multo magis fides Chriſti crucifixi à morte ſaluat ſpirituali: & hominẽm vitę reſtituit æternę. & ſequitur Eſaias: Ipſum gentes deprecabuntur: quoniam poſt Chriſti aſcenſionem Gentiles Aplõꝝ concionibus, & miraculis ad fidem Chriſti ↄuerſi, ipſum deuote deprecati ſunt. Et ꝙ hæc veraciter de Chriſto Meſſia dicta ſint, ex ſequentibus Prophetæ verbis manifeſte oſtenditur. ſequitur enim: Et erit ſepulchrum eius glorioſum: quod de Chriſti ſepulchro intelligitur: quoniam licet mors Chriſti contemptibilis fuerit: ſepultura tñ eius honorabilis fuit: tũ qa in ſepulchro lapideo nouo cũ aromatibus pretioſis poſitus fuit: vt Ioannis cap. xix. tũ maxime, qm̃ ſepulchrũ ipſum ab eo tempore citra in hodiernũ vſq; diem, non ſolum apud Chriſtianos, ſed etiam Maumethẽſes in maxima fuit

veneratione, adeo vt magni etiam Principes, & dñi (fideles tñ) ad ipſum viſendum, & venerãdum acceſſerint, & in dies accedant: quod in aliorꝫ ſepulturis fieri non ꝯtingit. Si igitur à Propheta huiuſmodi ſignum Chriſti crucifixi in altum eleuati prædictum fuit, & annunciatum, in Ieſu Chriſto crucifixo adimpletum eſt, & conſummatũ, quia in Crucis ligno eleuatus fuit, & exaltatus, vt inqt Apl's ad Philippenſes.c.ii. Qui cum in forma Dei eſſet, nõ rapinã arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit formã ſerui accipiẽs in ſimilitudinẽ hoĩum factus, & habitu inuentus vt homo: humiliauit ſemetipſum factus obediẽs vſqꝫ ad mortem, mortem aũt Crucis: ꝓp quod & Deus exaltauit illũ, & dedit illi nomen quod eſt ſupra oẽ nomen: vt In nomine Ieſu oẽ genu flectatur cœleſtiũ, terreſtriũ, & infernorꝫ &c. Fuit igitur Ieſus Chriſtus in ligno Crucis affixus: & in altum eleuatus, & exaltatus. ſignũ illud, de quo Propheta cecinit, hoc ipſum ẽt ſignum Crucis illud eſt. de quo ipſemet Eſaias ait.c.vlti. vbi loquẽs de finali iudicio inqt, in perſona tñ Ieſu Chriſti: Venio vt congregem cum oĩbus gentibus, & linguis: & venient, & videbũt gloriam meam. & ſeqtur: Et ponam in eis ſignum. ſ. ſanctę Crucis. Iuxta illud, quod dixit ipſe Saluatorꝫ noſter Matthæi.c.xxiiii. Tunc apparebit ſignum filii hominis in cœlo. Quod Origenes, & Chryſoſtomus expoſuerũt de ſigno Crucis mirabiliter radiãte in vltimo iudicio ad gloriam fideliũ, & ꝯfuſionem reproborꝫ: & maxime eorꝫ, qui Chriſtum crucifixerũt. De hoc ẽt ſigno dicit Eſaiæ .c.lxii. Et eleuate ſignum ad populos &c. Ex ſuperius igitur dictis liquidò patet ſignũ, de quo Propheta prædixit, tempore dñi noſtri Ieſu Chriſti eleuatum fuiſſe publice, & manifeſte, & nõ in abſcõdito: & ſignũ ipſum fuiſſe Ieſum Chriſtum in ligno Crucis affixũ in altum eleuatũ. de qua affixione dictũ fuit ſuperius libr. vi. c.lxiiii. Collectio aũt, ſiue cõgregatio, de qua Propheta ſupra locutus eſt, vt cum ſigno antedicto in vna, & eadem re conueniat opportunum eſt: ideo non localiter (vt Iudæi ſomniant) intelligenda eſt: ſed eſt animorꝫ in vna, et fide, & in vno eodem cultu Chriſti Ieſu veri Meſſiæ vnitorꝫ, & coniunctorꝫ. Sicut enim corpora in eodem loco poſita dicũtur localiter congregata, & vnita: ſic etiam è contra abinuicem remota, dicuntur diſperſa. ſic aĩ in eodem ꝯceptu intellectus, ſeu voluntatis exiſtentes, vniti, & ꝯgregati dici poſſunt. Nam poſt ipſius Ieſu reſurrectionem, & aſcenſionem, Hebræorꝫ multi, gentiũ aũt quamplurimi, Aplo'rꝫ ꝯcionibꝰ, & ſignis: hoc eſt miraculis admirandis ad eius Ieſu fidem conuerſi ſunt: vt Marci.c.vlti. Illi autem profecti prędicauerunt vbiqꝫ dño cooperante: & ſermonem eius cõfirmante ſequentibus ſignis: vndiqꝫ enim, & ex oĩ nationum genere quamplurimi ad Chriſti fidem confluebant. & licet diuerſarum eſſent regionum, & diuerſorũ morum, nihilominus propter fidei Ieſu Chriſti vnitatem, in qua omnes vinculo charitatis erant inſimul vniti, & copulati, inter eos quãmaxima pax viguit, & cõcordia: vt legitur Actuum.c.iiii. vbi dicitur: Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna: nec quiſquam eorum, quæ poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat: ſed erant illis omnia communia. & paulo inferius dicitur: Neqꝫ enim quiſquam egens erat iter illos: quotquot enĩ poſſeſſores agrorum, aut domorum erãt, vendentes afferebant pretia eorum, quę vendebant, & ponebãt ante pedes Apoſtolorum. diuidebatur autem ſingulis ꝓut cuiqꝫ opus erat. Item Actuum.c.ii. Oẽs ẽt qui credebãt erant pariter, & habebãt omnia cõia: poſſeſſiones, & ſubſtãtias vẽdebant, & diuidebant illa omnibus prout cuiqꝫ opus erat. Quotidie quoqꝫ perdurantes vnanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, ſumebant cibum cum exultatione, & ſimplicitate cordis, collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Quibus optime congruunt ea, quæ dicuntur ab eodẽ Eſaia.c.lx. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in ſplendore ortus tui: leua in circuitu oculos tuos: & vide. Oẽs iſti congregati venerunt tibi: filii tui de

longe

Digitized by Google

longe venient: & filiæ tuæ de latere ſurgent: vt ſupra libro ſexto, capitulo.xci. plenius dictum eſt de hoc eodem capitulo. Quòd aũt hæc de Iudæorum congregatione in Hieroſolymis localiter facienda (vt ipſi arbitrantur Iudæi) intelligi nõ poſſint, teſtis eſt ipſemet Eſaias capitulo vndecimo antedicto, vbi dicitur: Et erit in die illa: Adiiciet dominus ſecundo manum ſuam ad poſſidendum reſiduũ populi ſui: quod relinquetur ab Aſſyriis, & ab Aegypto, & à Phetros, & ab Aethiopia, & ab Elã, & à Sennabar, & ab Emath, & ab inſulis maris. Nullus eſt, quẽ fugiat veritas hæc, Iudæos duplici captiuitate fuiſſe obſtrictos ante Chriſti aduentum: altera quidem ſub Pharaone Aegyptiorum Rege annos quadringẽtos: quoniã Geñ.c. quintodecimo dicitur: ꝙ.400. annis affligerentur in terra aliena. Exodi autem capitulo duodecimo, annis.430. eos ſtetiſſe in Aegypto: conuenire non videtur ſcriptura: ſed ſi cum iſtis. 400. computaueris tempus, quo ſteterunt in terra Chanaam, ſcripturam inuenies non mentiri: qui fuerunt.205. anni: vt Geñ. capitulo quintodecimo, & ſupra libro quinto, caplo.iiii. altera ſub Nabucodonoſor Rege Babylonis.70. annos: qui tandem libertate à Deo donati ſunt. Cum autem Propheta dicat: Adiiciet dominus ſecundo manum ſuam ad poſſidẽdum &c. de liberatione Iudęorum, in qua nunc detinentur: quæ vocatur Romana minime intelligi poteſt: cũ hęc captiuitas tertia ſit captiuitas. vnde dicente Propheta: Adiiciet dominus ſecundo, Iudæis non conuenit, ſed tertio dixiſſe oportet. huiuſmodi veritas verbis ſubſequentibus facile percipi poteſt. Scribitur enim ibi: Ad poſſidẽdum reſiduum populi ſui: quod relinquetur ab Aſſyriis, & ab Aegypto, & ab aliis per ipſum Prophetã ibi nominatis: in quibus nõ ſunt Romani: quia ſi de huius captiuitatis liberatione intellexiſſet Propheta, dixiſſet vtiq: Quod reliquetur à Romanis. Quod nempe populi reſiduum hi ſunt: qui ob expugnationem Titi, & Veſpaſiani totum hinc, atq; illinc expulſi diuagãtur per orbem. Illud autem: Adiiciet ſecundo, Chriſtianis optime cõuenit. Nam Moyſes primo legis vinculo Hebræos collegit: Meſſias autem ſecũdo Euangelicæ legis vnitate omnes collegit, & vniuit gentes, & nationes. Opponit Iudęus, dicens: Propheta, inquit, profugos Iſrael, & diſperſos Iuda congregãdos eſſe: nam per Iſrael decem Tribus tãtum intelliguntur: per Iudam autem reliquæ duæ intelliguntur Tribus: ſcilicet Iudę, & Beniamin. Quomodo autem hęc collectio, ſiue congregatio, quæ Iudęis tãtum promittitur, ad quaſcunq; alias gentes, & nationes trahi poſſit non video: igitur interpretatio, ſiue expoſitio tua à verbis Prophetæ deuiat, ideo non vera. Oppoſitio.

Si vere intellectum in ſacris literis contentum percipere volumus: vt dictionũ in ipſis literis contentarum ſignificationes quàm optime conſiderentur neceſſe eſt: ſcilicet an ſint dictiones vniuocæ, quæ ſemper idem ſignificant: vt hoc nomen lignum. vel ſint mere æquiuocæ: vt hoc nomen canis: quod de quodam ſydere, & de quodam animali dicitur. an ſint nõ mere æquiuocę, ſed à conſilio, ſiue ꝑ trãſlationẽ: vt equus: qui de equo vero animali, & etiam de equo picto verificari poteſt. In quibus licet ratio ſubſtantiæ ſit diuerſa: eſt tamen inter eas aliqua ſimilitudo: ſcilicet figuralis. Et ideo huiuſmodi dictiones non dicuntur mere æquiuocę: ſed accommodatę, ſiue trãſlatę. In ſacris autem literis multæ interdum, & diuerſę inueniuntur æquocationes: ideo dictionum ſignificationes inquirere oportet: & cui magis conueniant ſignificationi ſenſum elicere, & adaptare. Reſponſio. De nõibꝰ æquocis: vt Iſrael, Iuda, & Iacob &c.

Quod etiam ſentiunt Iudęorum Rabini: & maxime Rabi Moyſes Aegyptius in prima parte ſui libri de directione perplexorum in Procemio: vbi agit de intẽtione ſui operis: vbi ſic inquit: In libris Prophetarum inueniuntur nomina mere æquiuoca: quæ intelliguntur à ſimplicibus, ſeu ignaris, de primariis ſignificatis per eiuſmodi nomina. Sunt etiam nomina accommodata: ſcilicet æquiuoca: ſeu à conſilio tranſlata: quæ intelligũtur à prædictis de re prima à qua tranſlata Mere æquiuoca noia. Accommodata noia.

fuerunt,ſeu accommodata. hęc ille. Huiuſmodi autem nomina ſunt: vt Iſrael, Iuda, filii Iſrael, ſemen Iſrael, & alia multa in hoc eodem libr. ſupra capitulo. iiii. poſita. Quando igitur Propheta dixit: Et cógregabit profugos Iſrael, & diſperſos Iuda colliget à quatuor plagis terrę: nō ſolum per ꝓfugos Iſrael, & diſperſos Iuda, intellexit Iudæos, ſed ēt Gētiles: q̄ varios Deos vario cultu colebāt: ſed ad veri Dei fidem, & cultum ꝯuerſi ſunt. hęc veritas hr̄ eiuſdem Prophetæ. c. xliiii. vbi dr̄: Effundam enim aquas ſup ſitienté, & fluenta ſup aridam: effundā ſpiritū meū ſuper ſemen tuū, & bn̄dictionem meā ſuper ſtirpem tuā, & germinabūt inter herbas quaſi ſalices iuxta fluētes aquas. Iſte dicet: Dn̄i ego ſum: & ille vocabit in nomine Iacob: & hic ſcribet manu ſua dn̄o: & in noīe Iſrael aſſimilabitur. hæc dicit dn̄s Rex Iſrael. Super q̄bus verbis Rabi Salomon ait: Ea ꝓculdubio fore oīa tpe Meſſiach: q̄a Gētiles q̄plurimi ad eū confugient. iccirco ait Eſaias: Effundam enī aquas ſup ſitientem: hoc eſt gratias ſup ppl'm Iudaicū, qui deſiderabat Meſſiam: quæ fuerūt Chriſti ſigna, atq; miracula facta in Iudęa. Et fluenta ſup aridam. i. doctrinam, atq; cognitionē Chriſti, ſup gentem idolis deditam: quæ arida erat: hoc eſt deſerta diuinis inſtitutionibus, atq; lege. de quo dr̄ eiuſdē Prophetæ. c. xxxv. Lętabitur deſerta, & inuia: & exultabit ſolitudo: & florebit quaſi liliū. Et ſeq̄tur Eſaias. c. xliiii. Iſte dicet: Dn̄i ego ſum. Iſte. ſ. erit origine Iſrael: & ille vocabitur noīe Iacob: & ſcribet manu ſua dn̄o: & in nomine Iſrael aſſimilabit: quod à Rabi Salomone exponitur: vt ſupra diximus. c. iiii. huius. vii. lib. Sed vbi nos habemus, Aſſimilabitur, Hebręi hn̄t, Cognominabitur, & melius iudicio meo, ſi diligenter terminos perſcrutaberis. Ex q̄bus aperte conſtat: ꝙ ppl's Gentilis, Meſſię tpe, ppl's Iſrael nuncupari debebat: qui. ſ. ſecutus fuerit eius veſtigia, & documēta. de quo. c. lxv. ab eodem Propheta ſcribit: Quæſierunt me, q ante nō interrogabāt: inuenerunt. q non quæſierunt me. dixi, Ecce ego, ecce ego ad gentem, quę neſciebat me, & q non inuocabat nomen meū. Hoc itidem Oſeas. c. ii. ait: Et dicam non pplo meo ppl's meus es tu. & ipſe dicet: Dn̄s meus es tu. Item Pſal. xvii. Ppl's, quē non cognoui, ſeruiuit mihi. his igitur clarum eſt, verum Iſraelitam eſſe, & Iſrael noīe dignū, qui re ipſa, atq; virtute non noīe tm̄ inſtituta Chriſti, ſiue pcepta amplectitur, & obſeruat. hoc ipſum declarat Eſaias. c. xlviii. dicens: Audite hęc domus Iacob, q vocamini noīe Iſrael, & de aq̄s Iuda exiſtis: qui iuratis in noīe Dei, & Dei Iſrael recordamini nō in veritate, atq; iuſtitia. Oſtenditur enim his verbis: q̄ iurabant Iudęi, In noīe dn̄i, non in veritate: eos non re q̄dem ipſa, ſed nomine tm̄ Iſraelitas vocari. quod eſt inane quoddam, & irritum, & apud Deū, & apud homines. Nam nobili gn̄e ortus ſceleribus infectus, eo ſanè indignus ducitur. Icciro dicitur Oſeę. c. i. Voca nomē eius, nō populus meus. Igitur ab Eſaia dicitur. c. xi. antedicto: Dn̄s congregabit profugos Iſrael, & diſperſos Iuda colliget à quatuor plagis terræ. Intellexit Propheta q ad Chriſti religionem ex diuerſis partibus acceſſerint, qui iure Iſraelitę appellandi ſunt, quos antea via veritatis prętererat, ideo profugi, atq; diſperſi vocabant. hoc illud eſt, quod ab Ezechiele. c. xxxix. ſcribitur: Et magnificabor, & ſanctificabor, & notus ero in oculis multarū gentium: & ſcient, quia ego dn̄s. His igitur nō obſtātibus Oppoſitionibus, dn̄s noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

Septima Oppoſitio Iudæorum. Caput. VII.

Septimam Oppoſitionem aſſumit Iudæus ex his Eſaiæ verbis. c. xi. deſcriptis. de quo capite in antecedenti pxime capite diſputauimus. Loquēs enim ipſe Eſaias de tempore Meſſiæ, ait: Habitabit lupus cū agno: & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ouis ſimul morabuntur: & puer paruulus minabit eos. Vitulus, & vrſus paſcentur: ſimul requieſcent catuli eorum: & leo quaſi bos comedet paleas: & delectabitur infans ab vbere ſuper foramina aſpidis: & in cauerna [Oppo-ſi-tio.]

uerna Reguli, qui ablactatus fuerit manũ ſuam mittet: non nocebunt, & non occident in vniuerſo monte ſancto meo: qa repleta eſt terra ſcientia domini ſicut aq̃ maris operientis. Dicens ipſe Iudæus: hæc quidem omnia non vulgaria ſunt, quantumq; ponderis in ſe habeant ad indicandum tempus Meſſiæ, poſſunt facile Chriſtiani percipere. Habent enim ipſi apud Lactantium Firmianum Diuinarũ Inſtitutionum libro ſeptimo, cap. xxiiii. Mulierem Erythræam nomine, quę vna fuit ex Sibyllis, hoc idẽ quod à Propheta ſcribitur prędixiſſe. Inquit ſanè ipſa: Nec lupi cum agnis in montibus dimicabunt: herbamq; lynces cum hœdis paſcentur: vrſi cum vitulis: ſimul omnibus animalibus carniuorans leo comedet paleas ad præſepia: cum infantibus dracones ſine matribus dormient. Igitur ſi viri Dei non ſolum, ſed mulieres etiam apud Chriſtianos ea fieri omnia Meſſię tempore nũtiauerint: & cum eorum nihil Chriſti tempore actum fuerit, nos quidem nõ fallimur Iudæi, qui futurum merito expectamus Meſſiam. Item Eſaiæ. c. lxv. in calce: Lupus, & agnus paſcent ſimul: & leo, & bos comedent paleas. Reſponſio.

Sanus quidem non eſt iudicio meo, qui ſuo ſe mucrone iugulat: quod efficitur, quando quis cauſas acturus pro ſe tuendo, teſtes adduxit rei ſuæ incongruos, ac repugnantes. Nõ enim nomina ipſa, quæ ibi à Propheta deſcribuntur pro brutis, ſed pro hominibus tantum accipienda ſunt: quemadmodum etiã dicitur Geñ. cap. xlix. Tribus Iuda à Iacob leonis catulus, ac leo etiam eſt appellata: & Trib⁹ Iſachar fortis aſinus dicta eſt: necnon & Tribus Dan coluber in via: & Tribus Neptalim ceruus emiſſus: & Tribus Beniamin lupus rapax. Vnde Apoſtolus Paulus, q de hac Tribu extitit, lupus aliquãdo cognominatus eſt. Quæ animalium nomina dicta ſunt per metaphorã: hoc eſt per tranſlationem: quæ fit quando ex loco proprio nomen aliquod propter aliquem effectum transfertur in aliquẽ aliũ. Quę nomina ſi pro animalibus ratione carentibus, quis Iudęorum aſſereret, & ipſe ſe irrõnale aĩal iudicaret. licet enim Eleazarius Pontifex, Ariſtobulusq; ante Chriſtum, & Philo poſt Chriſtum Iudæorum interpretum ſapientiſſimi ſacras literas propter myſticum ſenſum per allegoriam exponendas eſſe cenſuerint, idq; etiam tentauerint: tamen puerilia multorum Iudæorum ingenia talem omnino, regnante Meſſia, auream ætatem expectant, qualem Poetarum verba, coloresq; depingunt: ſatis autem, viuente Ieſu, fulſit in animis hominum non pertinacium aurea veritas, tranquillitas mẽtis, & fructus æternus: atque poſt illum ob eius opera, & doctrinam quicunque vult aurea ætate potitur: æterna pax hominibus cum Deo per Ieſum conciliata eſt: quanquam etiam multos annos lupus: ideſt potentior Princeps, vel populus: agnum: ideſt debiliorem Principem, aut populum non deuorauit. Erant ante Ieſum Gentiles, & Iudæi in cibus oĩnõ inter ſe diſcordes: poſt illũ multi ex Iudæis, plurimi ex gentibus ſub illius doctrina concordes moribus, opinionibusq;, ac fide viuebant, atque viuũt. Quotidie multis in locis animalium venenoſorum morſibus Apoſtolorum miraculis innoxii reddebantur: & ipſi quoque Apoſtoli: vt de Paulo legitur Actuum capitulo vigeſimoctauo. Singula hæc ad ſæculum aureum pertinere videntur. Omnino autem aureum ſæculũ in animi potius, quàm in corporis fructibus eſt ponendum: nugę vero Poetarum pueris relinquendę: quod & Rabi Moyſes iudicauit. hic enim in libro de Iudicibus ait: Caue ne putes Meſſię tempore mundi ordinem, naturaliumq; rerum progreſſionem aliter, quàm ſoleat, ſe habere debere. Quòd autem Eſaias inquit: Habitabit lupus cum agno &c. ænigmaticum eſt: ſignificat enim Iſrael cum impiis ſæculi huius hominibus, qui figurantur lupi, atque pardi, ſecurum conuerſaturum. hæc ille. Et quòd animalium nomina, quæ à Propheta dicta ſunt, metaphorice de hominibus intelligenda ſint, nonne in principio huius capitis vndecimi ab Eſaia dicitur: Egredie-

tur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet? Per virgam enim atq; florem nonne intelligunt Raboteni Hebręorum Regem Meſſiam? hoc ſane inficiari non poſſunt: nam Chaldaica trāſlatio ſic habet: Exibit Rex de filiis Iſai, & Meſſiach de filiis filiorum eius: & erūt iuſti circūcirca ei, & fideles adhęrentes ei, & erit iuſtitia cingulum lumborū eius, & fides cinctorium renum eius. & vbi habemus nos, Habitabit lupus cum agno, ipſa Chaldaica trāſlatio habet, Et pax in diebus eius multiplicabitur: ex quo patet ibi metaphoricam eſſe locutionem. In pacifica illa ferocium animalium conuerſatione: quod etiā Claudianus deſcribit Orpheo citharam pulſante effectum fuiſſe: Securum blandi leporem fouere moloſſi: Vicinūq; lupo prębuit agna latus: Concordes varia ludunt cum tigride dāmę: Maſſillam cerui non timuere iubam: poſſet etiam veraciter dici hanc ſilueſtrium animalium domeſticationem adimpletam fuiſſe ad literā in fidelibus Chriſti: qbus ferociſſimę ferę non nocuerunt: ſed multoties paruerunt, & ſibi pluries obuiauerūt: immo cum eis domeſtice habitauerunt: vt in multis ſanctorum Legēdis habetur. Similiter beſtiæ venenoſæ multis ſanctis nocere non potuerunt: vt eis Saluator promiſerat: vt Marci capitulo vltimo: Euntes in mūdum vniuerſum prędicare Euāgelium omni creaturę &c. & paulo inferius: In nomine meo Dęmonia eiicient: linguis loquentur nouis: ſerpentes tollent:, & ſi mortiferum quid biberint non eis nocebit. Et Actuum capitulo vigeſimooctauo de Paulo Apoſtolo. Propheta igitur ſub hac animalium ſimilitudine, ſeu domeſticatione intelligere voluit, & ſignificare pacificam, & vnanimem Chriſti fidelium cōuerſationem, & cohabitationem poſt receptā fidem Chriſti: licet prius eſſent inimici: & ſeu in actibus, & moribus diſcordes, ac etiā in modo viuendi: quod in primitiua Chriſtianorum eccleſia adimpletum fuit: quemadmodum habetur in Actibus Apoſtolorum capitulo ſecundo, & quarto. Hac igitur non obſtante Oppoſitione, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Octaua Oppoſitio Iudæorum. Caput. VIII.

Octaua Oppoſitio aſſumitur per Iudæos ab Eſaia caplo. lxii. vbi Propheta loquens de Meſſia inquit: Ecce dominus auditum fecit in extremis terræ: dicite filiæ Sion: Ecce Saluator tuus venit: ecce merces eius cū eo, & opus eius coràm illo: & vocabunt eos populus ſanctus redempti à domino: tu autem vocaberis quęſita ciuitas, & non derelicta. At neminem fugit (inqt Iudęus) nullum adhuc auditum feciſſe dominum in extremis terræ: neq; filiæ Sion: hoc eſt Synagogæ dictum fuiſſe: Ecce Saluator tuus venit: q̄ ſi per id tēporis, quo Chriſtus aderat Iudaico populo, atq; Principibus noſtris ab extremis terræ nunciatum fuiſſet hunc eſſe Chriſtum verum Meſſiā: nunq̄ fortaſſe tam turpiter, atq; ignominioſe occidiſſent eum: & eo magis, quia auctoritate eius, atq; potentia diuinitus data, Iudęos cęteris oībus pręſtantiores eſſe dignitate, atq; imperio. Et hoc illud eſt: quod à Propheta dicitur: Ecce merces eius cum eo. Inſup Iudęi non appellantur populus ſanctus: neq; redempti à domino: ſed populus ſuperſtitioſus, improbus, & execrabilis, & à domino expulſus vndiq;, atq; pditus. Neq; Hierlm ciuitas adhuc acqſita dici poteſt, ſed derelicta penitus, & amiſſa: ideo ɔcludūt Ieſum Chriſtum non fuiſſe verū Meſſiam. Oppoſitio.

Rñſio. Supra lib. vi. cap. xciii. ɔtenta in hoc Eſaię capite, de Meſſia Rege, & eius eccleſia intelligi debere idonee pbatum eſſe arbitror. Et licet Propheta ipſe i hoc eodem capite de ſigno .ſ. Crucis mentionem fecerit: vt ſupra diximus cap. vi. huius ſeptimi libri: tamen Propheta ipſe hęc alia addidit verba: Ecce dominus auditum fecit in extremis terræ. & quod eſſet illud, ſubdit: Dicite filię Sion: Ecce Saluator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus eius coràm illo &c. Auditum nullum fecit dominus in extremis terrę, ait Iudęus: neq; Synagogę annunciatū fuiſſe: Ecce Saluator tuus venit &c. At oppoſitum aperte patet: fecit nanq; auditum Reſponſio.

ditum dñis & Synagogæ, & vſq; in extremis terræ ò Iudæe: quod ſatis abũde conſtat ex re ipſa, & effectu. Nam ab Oriente vſq; ad Occidentem: & à Meridie vſque ad Septentrionem auditum eſt de Christi probitate, atq; virtute: qa vbiq; terrarũ ſunt Chriſtiani. Apoſtolorũ enim, aliorũq; Chriſti Diſcipulorũ per vniuerſum orbẽ Chriſtum Meſſiam Euangelizantiũ, & ſigna, atq; prodigia diuina virtute facientium, ipſius Chriſti fides adeo diuulgata fuit: vt illud Pſalmi decimioctaui adimpletum fuerit Vaticinium: In oẽm terrã exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorũ. Omnes nanq; gẽtes, & nationes (exceptis Iudæis) Ieſum Chriſtum verum Meſſiam colunt, & venerantur. Oẽs dixi gentes: hoc eſt ex oibus gentibus multi. Et qm̃ Iudęus negat fuiſſe ſuæ nũtiatum Synagogæ: Ecce Saluator tuus venit: viderint ſapientes Iudęorum ignorãtiam, pariter & cæcitatem. Iam dixit Propheta, quod pro ſe tuendis aiunt Iudæi: Dicite filiæ Siõ: Ecce Saluator tuꝰ venit: & audent inſani ipſi, qm̃ Chriſtum repudiant, non fuiſſe Synagogę dictum: Ecce Saluator tuus venit. Solo enim, & vnico verbo ſibiipſis in eadem re, & eodem tẽpore contradicunt. Et ſi Iudæus diceret: Propheta prædixit quod futurum erat: qñ autem veſter Nazarenus venit, Synagogę noſtræ non fuit nuntiatũ. Reſponderi poſſet ei, Ioannis. c. v. viii. x. & xii. aliter conſtare: quia ibi ipſe Ieſus publice in templo, & alibi Iudæis cõcionando ſe dixit eſſe Dei filium, & ab eo miſſum, & Saluatorem mũdi: & qui verba ſua audiret, & crederet ei, q eum miſerat, haberet vitam æternam. Apl's ad Rom. c. x. inqt: Omnis enim quicunq; inuocauerit nomẽ domini, ſaluus erit. Qũo ergo inuocabũt in quem non crediderunt? qũo autẽ audient ſine prędicante? quomodo vero ꝑdicabunt niſi mittantur? ſicut ſcriptũ eſt: Quàm ſpecioſi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona? Eſaiæ. c. lii. Sed non omnes obediunt Euangelio. Eſaias enim dicit eodem. c. lii. Dñe quis credidit auditui noſtro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Sed dico: Nunqd non audierunt? & quidem, In oẽm terram exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terrę verba eorũ. & ſequere: quia dicit de Iudæis. Ioannes inſuper baptiſta Chriſti pręcurſor nuntiauit, & digito eum demõſtrauit: vt ſupra lib. vi. c. vi. probatum eſt. Similiter Apoſtoli, & alii Chriſti Diſcipuli prędicando, & concionando per vniuerſum orbem, & maxime Iudęis: vt in Actibus Apoſtolorũ publicauerunt adueniſſe Saluatorẽ: vt probauimus ſupra lib. vi. c. lxxxviii. Ioannis etiam. c. xii. conſtat, Omnipotentem Deũ ſatis aperte demonſtraſſe Ieſum eſſe Meſſiam. Cum enim ipſe Ieſus dixiſſet: Pater clarifica nomen tuũ. Venit ergo vox de cœlo, dicens: Et clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo, quę ſtabat, & audiebat, dicebat: Tonitruũ eſſe factum. Alii autem dicebant: Angelus ei locutus eſt. Matthæi etiã. c. xvii. dicitur: Et ecce vox de nube, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite. quod fuit, qñ coràm tribus ex Diſcipulis ſuis transfiguratus eſt. & iterum Matthæi. c. iii. qñ baptizatus fuit: Et ecce vox de cœlis, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. In quibus omnibus locis Deus manifeſte eum filium ſuum demonſtrauit: vnde verificatur illud Pſal. xlix. Annuntiabunt cœli iuſtitiam eius, Deus iudex eſt. B. inſuper Paulus, qui fuerat Iudæus de Tribu Beniamin, & Chriſtianos inſequebatur, ad fidem Chriſti miraculoſe conuerſus, eius fidei propugnator, & defenſor vnà cum Barnaba dixerunt Iudęis (vt Actuum. c. xiii.) Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed qm̃ repellitis illud: & indignos vos iudicatis æternę vitę: ecce conuertimur ad gentes: ſic enim nobis pręcepit dominus. Deſinãt igitur Iudæi prędicare, ꝙ Synagogæ ſuę annuntiatũ nõ fuerit de Chriſto Meſſia à Deo miſſo ad ſaluandum. Cum ſolis ſignis: hoc eſt miraculis per ipſum Saluatorem in Iudæa perpetratis: & maxime de cęco nato, & Lazaro quatriduano iam fetente liberatis, id veraciter negare non poſſent. Et ſequitur Iudęus dicens id, quod ab Eſaia

Digitized by Google

dicitur: Et merces eius cum eo: Intelligitur, ꝙ virtute Meſſię cęteris omnibus Iudęi pſtantiores futuri ſint dignitate, atq; imperio. Hęc doctrina, ꝙ vera ſit, quo'ue fundamento ſtabilita pręterit neminem, qui vera ſentit: quę quoniam nulla ratio ne mouetur, vel ducitur, quis eſt tam rationis expers, qui nō dicat, non affirmet ineptum Iudęum, atq; inſanum? Neq; mirum Iudęi hęc ſi dixerint, quandoquidē erroribus, quibus ipſi oēs implicitri ſunt, ab eis firma ratio pro eorum defenſione minus reddi poſſit. Eſaias enim cū dicit: Ecce merces eius: dignitatem Iudęorum, vel imperium non intelligit, ſed Meſſię æquitatem, vel iuſtitiā: quę eſt dare cuiq; quod ſuum eſt: bonis, ac malis cōgruum pręmium, atq; condignum. Quod itidem Chriſtus monuit, atque in ſe credentibus pollicitus eſt Qui crediderit, ait, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui vero non crediderit, cōdemnabitur, Marci. c. xvi. Hęc enim merces illa eſt, quam Meſſias ſecum adduxit. de qua igt Propheta: Ecce merces eius cum eo: quam pie, atq; deuote, ſi Iudęoꝝ coetus ſuſcipe in aium iduceret: tunc redempti à dño ꝓculdubio diceren tur: hoc eſt emoti, atque ſubtracti virtute ſanguinis Chriſti à Diabolico dñio, atq; ſubiectione: neq; expulſi vndiq; perditi pergerent huc, atq; illuc: ſed vt cæteri homines honorifice viuunt, & ipſi quoq; pariter viuerent. Addit inſuper Iudæus: eo ꝙ ait Eſaias: Tu autem vocaberis quæſita ciuitas, & non derelicta: ꝙ ciuitas Hieruſalem adhuc amiſſa eſt, & non quæſita: igitur Chriſtus &c.

Scio equidem, qui nouit periculum, ſi ei non ſuccurrit, eum occidit. B. etiā Auguſtinus inquit: Si non pauiſti, occidiſti. Textus eſt in. c. Prouidendi. lxxxiii. diſt. & in. c. paſce. diſtinct. lxxxvi. Vnde non communicans animabus neceſſaria ad ſalutem, non tm̄ fur appellandus eſt, ſicut ſcriptum eſt. xlvii. diſtin. c. ſicut hi: ſed ēt homicida merito nūcupari debet. extra de homicidio. c. ſicut dignum. §. illi etiā. vbi dicitur: Qui potuit hoiem liberare à morte, & non liberauit, eum occidit. Ne autem quis huiuſmodi criminis me accu ſet, eius, ac totius Synagogæ omnino detegere blacterationes, atq; inſaniā ſtatui. Vult ipſe Iudæus ciuitatem, quæ dicitur à Propheta, Hieruſalem intelligi, de qua prorſus nihil ſenſit. Intellexit nanq; vir Dei, cum dixit: Tu aūt vocaberis quæſita ciuitas, congregationem fideliū. nam ciuitas aliud nihil eſt, niſi collectio ciuiū, quę profecto populus appellatur: iccirco paulo ſuperius dicitur: Et vocabunt eos populus ſanctus redempti à dño. Apparet igitur, ſicuti eſt, irritam, & ſine vllo fructu, ac fundamento expoſitionem ſuper Eſaiam æditam ab ipſo Iudæo fuiſſe. Hac igitur non obſtante octaua Oppoſitione, dñs nr̄ Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Nona Oppoſitio Iudæorum. Caput. IX.

Nona Oppoſitio aſſumitur ex eodem Eſaia cap. xlv. vbi dicitur: In domino iuſtificabitur, & laudabit omne ſemen Iſrael. Et in capite proxime ſequenti dicit: Prope feci iuſtitiam meā, & non elungabitur: & ſalus mea non morabitur: dabo in Siō ſalutem: & in Iſrael gloriam meam. Sed inquit Iudęus: Manifeſte conſtat cuilibet: omne ſemen Iſrael, quod Moſaicam legem ſequitur, à quocūque inepta religione improbari, & accuſari ſuperſtitionum, & vanitatum: & qua poſſunt ignominia hoies illud afficiunt, & inſectantur: & ſic in Sion perditio oīs eſt, & in Iſrael confuſio. Quę omnia Meſſiæ aduentui repugnant: igitur inferunt, Chriſtus non fuit Meſſias. Oppoſitio.

Ad nonam Oppoſitionem Iudęorum rñdetur: Quòd ſi ab eis recte, quę ſuperius. c. iii. & c. iiii. pręſentis libri ad Oppoſitiones ſuas diximus, ꝑcepta fuiſſent, ſubticuiſſent vtiq;: qm̄ non ignoraſſent, quo Vaticinium Eſaię progreſſum ſit: & illud iam perfectū eſſe totum, atq; conſummatum Chriſti tempore: nam omne ſemen Iſrael: hoc eſt omnis fidelis, qui Chriſti fidem, ſiue religionē imitatus fuit, iam iuſtificatus eſt, & approbatus. Hoc ipſum ſanè clarum eſt: qm̄ conuerſi ex omnibus gentibus ad Chriſtum, ſalui facti ſunt omnes: quod & ipſemet Saluator noſter Marci. c. xvi. inquit: Qui crediderit, & baptizatus Reſponſio.

ptizatus fuerit, ſaluus erit: qui vero non crediderit, cōdemnabitur. Hoc illud eſt: quód eodem capite Propheta ait: Cōuertimini ad me: & ſalui eritis omnes fines terræ. Et infra: Cōfundentur omnes, qui repugnāt ei: repugnāt enim Iudęi Chriſto: icirco confuſi ſunt: qui ſi ad eum accederent, iuſtificarentur & ipſi, & approbarentur omnino. Et ſequitur in ſequenti capite: hoc eſt. xlvi. Prope feci iuſtitiam meā, & non elongabitur: & ſalus mea nō morabitur: dabo in Sion ſalutem, & in Iſrael gloriam meam. Quód aūt per iuſtitiam intelligatur Meſſias, ſatis ſuperius libro. v. c. iii. ſuper hoc eodē Eſaiæ capite dictū fuit. Ex quo itidem dici pōt: ꝙ qū ab Eſaia dicitur: Prope feci iuſtitiā meā, & non elongabitur: per hęc intelligatur Meſſias. Quod aūt ſubſequitur: Et ſalus mea non morabit: hoc etiam de Meſſia dr̄ ab effectu: quippe qui ad dandam olbus ſalutem volentibus tam corporis, ꝗ animæ venerit: Et in Iſrael gl̄iam meam: quia Chriſtus de populo Iſrael natus eſt ſm humanitatem aſſumptam: ex qua natiuitate, cum ipſe Deus eſſet, effectus eſt Deus, & homo: qua gloria: quo ornamento: qua dignitate, atq; decore alia quęuis natio inſignita non extitit: vt Chriſtus Dei filius naſceret ex illa. Hoc illud eſt: quod Deuter. c. xviii. legimus Deū Moyſi dixiſſe: Prophetam: hoc eſt Chriſtum, ſuſcitabo eis de medio fratrū ſuoꝝ. icirco canitur Pſal. cxlvii. Non fecit taliter ol nationi. Vnde clarum eſt, In Sion ſalutē, & in Iſrael gloriā dediſſe Deū: quam Iudęi, qm̄ recuſant, atq; deſpiciūt, ſi dolore crucientur, atq; mœſtitia, nemini mirꝫ videri debet: nō aduerſus eos. c. xlvi. eiuſdē clamat Deus: Audite me duro corde, qui longe eſtis à iuſtitia: hoc eſt à Meſſia. & idem. c. xlviii. Sciui enim, quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea. Quamobrem ſi confuſi, ſi perditi vbiq; iacent Hebręi, tm̄ peruicatia ſua doleant, qui Chriſto aures accommodare non curant. Vnde. c. eodem de ipſis ſcribitur: Neq; audiſti, neq; cognouiſti, neque extunc aperta eſt auris tua: ſcio eni, quia pu̇aricans pu̇aricaberis: & trāſgreſſorem ex vtero vocaui te. Et qm̄ Iudæi contentis in hoc capitulo aliqualiter opponunt: ideo infra. c. xxviii. præſentis libri videto. Hac igitur non obſtante Oppoſitione, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Decima Oppoſitio Iudęorum. Caput. X.

Decima Obiectio aſſumitur per Iudęos à Zacharia. c. ix. vbi dr̄: Exulta filia Sion: iubila filia Hieruſalē: ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus, & Saluator. hic nanq; Propheta, ſi Chriſtus extitiſſet verus Meſſias, procuIdubio mentitus eſſet (vt inquit Iudæus) cum ipſe nobis nuntiare potius debuiſſet: Lamentare filia Sion: plora filia Hieruſalem: ecce qui omnia tua cōtaminabit, diripiet, ſpoliabit, atque deſtruet: non enim Chriſtus Synagogam, vel Iudæorum cœtum, qua fulgebant dignitate, atq; imperio, vel auxit, vel conſeruauit: quin immo deleuit, perdidit, atq; extinxit: vnde Saluator ille appellari non poteſt, qui totum (ſalute omni ablata) perditioni commendat. Oppoſitio.

Reſponſio. Ad hanc decimam Iudęorum Oppoſitionem aliter non eſt reſpondendum, niſi ꝙ quicqd Propheta ibi dixerit, totum id ad Regem Meſſiam attinet. Et illud ipſum eſt vna de conditionibus cōgruentibus Regi Meſſiæ: vt ſupra lib. vi. c. xli. diximus. Iudæus aūt ira accēſus, atq; furore immoderata quadam aduerſus Prophetam oratione vſus eſt: appellando eum mēdacem: ſuoꝝ enim maioꝝ mores, & inſtituta ſeqtur, qui ꝯſueuerunt Prophetas ſemper irriſionibus, ꝯtumeliis, atq; interitu afficere. Vera enim fuere, quę à Propheta dicta ſunt: & Chriſtus procuIdubio fuit verus Meſſias Dei nuntius, atque legatus diuinę voluntatis: cui qui aures præſtitit, eius doctrinam ſequens exultauit nimirum: vt ait Zacharias: atque ſummo gaudio affectus eſt. Legitur hoc Matthæi capitulo vigeſimoprimo, vbi dicitur: Cum appropinquaſſet Ieſus Hieroſolymā. & infra: Plurima autem turba ſtrauerunt veſtimēta ſua in via. Alii aūt cędebant ramos de arboribus &c. vt ſupra dictum fuit libro Reſponſio.

Digitized by Google

vi.c.xl.Qui autem maluit veterum ſuorum imitari veſtigia, & à Deo ſe auertere, & Chriſtum non fateri verum Meſſiã: quẽadmodum à Iudæorum cœtu factum eſt, ſi gemitus, atq; ſingultus eum cruciat: ſi ex eius oculis iteſtinus dolor lachrymas emittit: ſi angore conteritur: non quidem iſtud ipſum Prophetæ aſcribi, qui vera ꝑ dixerat, iure aliquo poteſt: ſed illius volũtati, atq; ſuperbiæ: qm̃ parendum nõ duxerat, qui fœlicitatem ei, atq; beatitudinẽ obtulit: nulla etenim opprimitur ille neceſſitate, vt erroribus faueat, & implicetur. Quis nanq; tam elatus, tam potens eſt, vt mihi oculos in cœlum tollere prohibeat? aut colendi neceſſitatẽ, quod nolim: aut non colẽdi, quod velim mihi imponat? Voluntas diuinitus libera hominibus conceſſa eſt, & arbitrium hoĩs non cogitur. Igitur ſua culpa doleat Iudæus, tot, tantiſq; angoribus cruciari: quia ad negandum Chriſtum non neceſſitate ꝗs trahitur, ſed volũtate. At ſi conſtanti męte, animoq; fideli Chriſto adhęſerit, tunc cognoſcet, tũc ſentiet, quod à Propheta dictum eſt: Exulta filia Sion: iubila filia Hieruſalem: ecce Rex tuus veniet iuſtus, & Saluator. Venit enim Chriſtus, & ſalutem omnibus attulit eam volentibus: ſicuti ſcribitur Matthæi.c.xviij. Venit enĩ filius hominis ſaluare quod perierat. Et Lucę.c.ix. Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare. Necnon & Ioannis.c.iii. Non enim miſit Deus filium ſuũ in mundũ, vt iudicet mundum: ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Quamobrem ò Iudęe, ſi tu ſalutem quęris, ſi exultationem, atq; beatitudinẽ appetis, amplectere Chriſtum, qui te ſaluum cupit, qui vt gauderes triſtari voluit, vt viueres mortẽ volens ſubiuit. Noli imitari tuos, de quibus Hieremias ait.c.v. Indurauerunt facies ſuas ſupra petrã, & noluerunt reuertĩ &c. Reuertere ergo igitur, reuertere ò Iudæe, & ſalute gaudebit cor tuum. Inquit enim Eſaias.c.xxx. Si reuertimini, & quieſcatis, ſalui eritis. & Paralipomenon.ii.c.xx. dicit: Credite in domino Deo veſtro, & ſecuri eritis: credite Prophetis eius, & cuncta euenient proſpera. Hac igitur nõ obſtante Oppoſitione, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Vndecima Oppoſitio Iudæorum. Cap. XI.

VNdecimam Oppoſitionẽ aſſumũt Hebręi ex his Malachiæ verbis.c. iii. Beatos vos dicent omnes gentes: eritis enim vos terra deſiderabilis, dicit dñs exercituum. At (vt inquiunt Hebręi) omnibus impleti ſumus maledictionibus, iniuriis, & ignorantia: & nos etiã veluti gentem execrabilem, atq; profanũ quodcunq; hominum genus reſpuit, atq; exterminat. igitur ſi Malachias, poſt quẽ nullus à Deo Propheta miſſus eſt, veridicus extitit: ea tunc, quę dixit, efficientur omnia, cum venerit Meſſias: igitur Chriſtus veſter non fuit Meſſias. Oppoſitio.

Reſponſio. Ad hanc vndecimam Obiectionem reſpondentes dicimus, Iudęi male percepiſſe Prophetę ſententiam: & ideo leuiter, & inaniter hanc feciſſe Oppoſitionem: & vt eius error omnibus manifeſtus ſit, nõnulla per Prophetã ipſum dicta breuiter perſtringam. Improperat dominus Deus Iudæis nonnulla peccata: & ꝙ non perſoluant ſacerdotibus, & leuitis frugum ſuarum primitias, & decimas: in cuius delicti pœnam, ſterilitatem terrę naſcentium impartiebãtur. Qua de re tanq̃ miſericors, & benignus eos ad benefaciendum hortatur, dicens: Reuertimini ad me, & reuertar ad vos: & inferte omnem decimam in horreo, & probate me: quia ſi hęc feceritis, dabo vobis abundantiam: aperiendo ſcilicet cataractas cœli, vt ros, & pluuiæ deſcendãt in terram ad irrigandum eam ad maiorem fructuum fœcunditatem: & effundã vobis benedictionem ad omnium bonorũ multiplicationem: & increpabo deuorationem: hoc eſt amouebo quęcunq; nocumenta, vt bonis abundaretis temporalibus. ex qua abundantia id poſtea eis ſuccedet: ꝙ circunſtantes omnes dicent vos eſſe beatos. Hęc quidem promiſſio ò Iudęe, ſi bene cernis, conditionalis eſt: ſcilicet ſi à peccatis caueritis, & decimas, & primitias omnes perſolueritis: quod et ex his aliis Prophetę verbis in calce ipſi' Reſponſio.

capitis

capitis poſitis multo magis elucefcit: Cõuertimini,& videbitis qđ ſit inter iuſtum, & impium:& inter ſeruientem Deo,& nõ ſeruientem. Si vicini veſtri non dicunt vos beatos:imo impleti eſtis maledictionibus, iniuriis, & ignominia(vt dicitis) non eſt ex eo:ꝙ Meſſias adhuc nõ venerit(vt dicitis)quia hic nulla fit mẽtio de Meſſia:ſed hoc vobis accidere non difficile percipere poſſetis ex improba obſtinatione,veſtra priſcoꝝ veſtroꝝ erroribus, quibus oblectamini:poſtponentes,& negligentes ea omnia, quæ animabus veſtris eſſent ſalutaria: & propterea nequaꝗ̃ beati nuncupari poſſetis. Nam ſi cætera animalia,qbus mali nihil,vel boni aſcribiť,cum rationis vſus ipſis inhibitus ſit, offenſiones corporis naturæ beneficio euitant: quanto magis corpoꝝ ſuoꝝ aduerſa,& animarum damnationem perpetuam Iudæi euitare, & fugere deberent? cum mali,ſi quid egerint,de eo,qm̃ rationis participes ſunt, rationem ſint reddituri. Hac igiť de cauſa Iudęi die, noctuq; inuigilare deberent,vt ſacraꝝ literaꝝ verum ſenſum intelligerent,& non per deuia phreneticando deambularent. Quia cũ nulla in hoc Malachię Vaticinio fiat de Meſſia mentio: nulla penitus ratione huius calamitatis veſtrę attribuere poteſtis,ꝙ vobis eueniat, eo ꝙ Meſſias nondum aduenerit:quia ſi bene,& recte Prophetę verba percipietis, non(vt putatis) hoc vobis euenit:ſed eo ꝙ conditionem in diuina promiſſione contentam nõ ſeruaſtis. Qua autem ratione conqueri poteſtis,ſi conditionem à Deo pręfixam non ſeruaſtis? De Meſſia igitur non doleatis, nec de Propheta, ſed de vobis ipſis. Si enim Deo conditionem in ꝓmiſſione veſtra contentam non ſeruaſtis, non miremini,ſi ꝓmiſſionem Dei non eſtis conſecuti. Hac igiť nõ obſtãte Oppoſitiõe, Saluator noſter Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Duodecima Oppoſitio Iudæorum. Caput. XII.

Dvodecima Oppoſitio aſſumiť per Hebręos ex his verbis deſcriptis Pſal.lxxxviii. Et ponam in ſæculũ ſæculi ſemen eius. Item ex his aliis Eſaię verbis cap.liii. Videbit ſemen longęuũ. Ex quibus verbis amboꝝ Prophetarum Iudęi conſtare inquiunt: ꝙ Meſſias Rex filios eſſet habiturus: & quoniam Chriſtus noſter non habuit filios: ideo ipſum negant fuiſſe Meſſiam.

Ad hãc duodecimam Oppoſitionem reſpondetur: Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum habuiſſe filios, non tamen per carnalem propagationẽ,quę ſemꝑ habet in ſe fœditatem cõiunctam, ſed filios ſpirituales.& huiuſmodi filiatio ſibi debebatur,& competebat per fidem, & ſacramenta. vnde Pſal.lxxxi. dicitur: Ego dixi Dii eſtis,& filii excelſi omnes. Item ſuper illud Gen.cap.xxi. Quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen. In Hebręoꝝ Cõmentariis dicitur:Omnis, qui confeſſus fuerit duo ſęcula,vel Deos,vocabiť tibi ſemen. Vocantur autem hic duo ſęcula, tempus legis,& tempus Chriſti. Illi etiam, qui per fidem confitentur Chriſtum,ſunt ſemen, & filii Chriſti:vt Ioãnis cap.i. Quotquot autem receperunt eum,dedit eis poteſtatem filios Dei fieri &c. Cum autem Chriſtus habuerit ſpirituales filios: igitur fuit verus Meſſias. Reſponſio.

¶ Tertiadecima Oppoſitio Iudæorum. Caput. XIII.

TErtiãdecimã Oppoſitionẽ aſſumũt Iudęi ab Eſaia,ſic dicẽte cap.xliii. Ab Oriente adducam ſemen tuũ: & ab Occidente cõgregabo.& parum infra ibidem: Affer filios meos de longinquo:& filias meas ab extremis terrę. Ex quibus verbis inquiunt Hebręi,ſe omnes Iudęos per totum orbem diſperſos, tpe Meſſiæ Regis in terram ſuam ꝓmiſſionis congregandos eſſe: quod cum tempore Ieſu Chriſti factum non fuerit: ideo negant eum fuiſſe Meſſiam. Oppoſitio.

Ad tertiãdecimam Oppoſitionẽ rñdetur. Qui aliqd,quod ꝯtra ſe eſt,ꝯtra ſuum aduerſarium ꝓ ſe:hoc eſt in ſui fauorem adducit,ſuam ĩprimis imperitiam oſtendit: deinde aduerſarii ſui fundamentum, nedũ infringit,ſed multo magis ꝯfirmat: nam hęc Eſaię verba,quę pro ſe Iudæus adduxit, contra ſe manifeſte ſunt, & in Chriſtianorum fauorem redundant. Non Reſponſio.

Digitized by Google

enim loquitur hic Propheta de Iudęorũ omnium congregatione: ſed eorũ tãtum, qui ad Christi fidem ſe ꝯtulerunt: & non ſolum de Iudęis, ſed etiam de aliis quibuſcunque gentibus ad eandem fidem ꝯuerſis. Quod euidẽtiſſime percipitur ex his verbis imediate ſequentibus: Et omnem, qui inuocat nomen meũ: qui enim oẽm dicit, neminem pręteremittit. In hoc nempe capite non Iudęorũ cõgregatio, vt inquiunt Iudęi, ſed Christi fidelium multiplicatio deſcribitur: quæ quidem fideliũ multiplicatio: partim ex aliquibus Iudęis, & partim ex pluribus Gentilibus à Deo illuminatis faciẽda erat: & modo facta eſt: non tamen per localem motum: ſed per vnitatem fidei, & charitatis Christo capiti aggregati ſunt. Qui ſic credẽtes, & cõgregãdi ſub Iacob, & Iſrael nominibus à Propheta deſignantur. ſicut enim ſanctorum patrum fides à Iudęis in Christianos tranſiuit, ſic & nomina: vt habetur Eſaię cap. xliiii. vbi dicit: Ille vocabit in noĩe Iacob, & hic ſcribet manu ſua domino, & in nomine Iſrael aſſimilabitur. & vt diffuſius oſtendimus ſupra capitibus. iii. & iiii. huius ſeptimi libri. Nam in principio huius. xliii. capitis Eſaię, Deus ipſe ſub dictis Iacob, & Iſrael nominibꝰ populum interpellat Christianum: hoc eſt eccleſiam noſtram militantem, exhortans eam ad quarũcunque perſecutionum, & preſſurarũ tolerantiã: quia ipſe Deus ſecum erit, & eam nõ deſeret. Ad cuius rei maiorem euidentiam verba Prophetæ diligenter excutiamus: vt ex ipſis verum enucleemus ſenſum. incipit enim ſic: Et nũc dicit dominus creans te Iacob: idest deducens te ad eſſe gratię per fidei ſuſceptionem: & formans te Iſrael in moribus. ſ. Apoſtolorũ doctrina. & ſequit: Noli timere in preſſuris. ſ. nam in primitiua eccleſia Christi fideles maxima paſſi ſũt tormenta. ſequitur Propheta: Quia redemi te: ſanguine. ſ. meo: & vocaui te nomine tuo. i. nomine Christiano. & ſequitur: Cum tranſieris per aquas. i. per temporales tribulationes, tecum ero confortans, & auxilium afferens: nam quñ Christi martyres erant in tormentis, niſi Deus cœleſtibus viſionibus, & ſupernis gaudiis eis aſtitiſſet: ipſi equidem defeciſſent, & reſiſtere non potuiſſent. quod ex eo maxime indicatur, quoniam quanto magis cruciabantur, tanto magis reſiſtebant, & audaciores fiebant, tormenta quæuis maxima non recuſantes. Et flumina non operient te: cum ambulaueris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te: quia ego dominus Deus tuus ſanctus Iſrael Saluator tuus. Nam multi Christiani ad fidei noſtræ confirmationem ſuper aquas ambulauerunt, & in igne poſiti diuinitus liberati ſunt, & aliquando carnifices combuſti: vt in multis legitur ſanctorum hiſtoriis. Rabi vero Salomon in ſuis ſup hoc loco Cõmentariis, ait: Quod in futurum, per quod intelligit tempus Meſſiæ, accendetur ignis diuinitus alienos comburens populos, Iudęos autem minime lędet: non aduertens ad martyres Christi, de quibus hoc prędictum fuerat. & ſequitur Propheta: Dedi ꝓpitiationem tuam Aegyptum, Aethiopiam, & Saba pro te: quod intelligitur ad literam de Aegypto, & Aethiopia ad Christi fidem ꝯuerſis. Hęc enim duo loca ſatis cito poſt Christi paſſionem ad ipſius Christi fidẽ ſub Marco, & Matthęo Christi Diſcipulis ꝯuerſa ſunt. & ſequitur: Ex quo honorabilis factus es mihi: hoc potiſſime adimpletum eſt in Christi incarnatione: quando ipſe ex Iudęis naturam aſſumpſit humanam in vnitate diuinitatis: quẽ honorẽ non fecit Angelis: licet dignioris eſſent naturæ: vt inquit Apoſtolus ad Hebręos cap. ii. Nuſquã enim Angelos apprehẽdit: ſed ſemen Abrahæ apprehendit. & ſequit Propheta: Noli timere. ſ. preſſuras, & tormenta, quibus in primitiua eccleſia cruciabant Christi fideles: & quare timere non debeant, declarat dicens: Quia tecũ ſum: te. ſ. ꝓtegendo, & multiplicando. In illis enim preſſuris, & tormentis multum creuit, ſiue multiplicauit in gentibus eccleſia Dei, ꝓpter admirabilem martyrum cõſtantiam, & miracula diuina virtute facta. ideo ſubdit: Ab Oriente adducam ſemen tuum: hoc eſt ſimul adducã: & ꝯgregabo non localiter, ſed in vnitate fidei: vt ſuperius

perius dixi. Ideo dixit Saluator noſter Matthęi cap. viii. Dico aũt vobis. ſ. Iudęis: ꝙ multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraam, Iſaac, & Iacob in Regno cœloꝝ: filii autẽ Regni eiicientur in tenebras exteriores. & ſequitur Eſaias: Affer filios meos de longinquo: hic accipitur longinquitas non ſm loci diſtantiam: ſed peccatoꝝ, quę faciunt hoĩes à Deo elongari. & ſequit: Et omnem qui inuocat nomen meũ: ex quo patet: ꝙ non loquit de populo Iudaico tantũ, ſed de quocunq; ad Chriſti fidem ſe ꝯferente. & ſequitur: Creaui eum. ſ. in eſſe gratię, quę eſt per creationem: & formaui eum moribus, & diſciplinis, & feci eum deducẽdo ad ſtatũ pfectionis: ideo ſubdit: Educ foras: hoc eſt extra errorẽ: pplm cæcum prius: & oculos habentem nũc per fidei ſuſceptionẽ: ſurdũ. ſ. prius per inobedientiã: & aures ei ſunt. ſ. nũc per obedientiã: quod pprie intelligit de Iudęis ad fidẽ Chriſti ꝯuerſis: qui in pręcedenti capite vocati ſunt cęci, & ſurdi. Et qm̃ eccleſia Chriſtiana non ſolũ de Iudęis collecta eſt, ſed ẽt de oĩbus gẽtibus: ideo ſubditur: Oẽs gẽtes ꝯgregatę ſũt. ſ. in vnitate fidei Chriſtianę. Et cum dicat hic, Oẽs gentes, diſtributio eſt pro generibus ſinguloꝝ: nõ pro ſingulis generꝝ: qa in ea ꝯgregati ſunt aliqui de oĩbus gentibus. Conſtat igitur ex antedictis hoc in loco de Iudęoꝝ congregatione in Hieruſalem localiter faciẽda: & de liberatione ſua ab hac captiuitate, quam Romanam autumant, nihil penitus dici: ſed potius de Chriſti fide multiplicanda. Hac igitur non obſtante Oppoſitione, dominus noſter Ieſus Chriſt⁹ fuit verus Meſſias: poſt cuius paſſionem omnia hic à Propheta pręnunciata, adimpleta fuere.

¶ Quartadecima Oppoſitio Iudæorum. Caput. XIIII.

QVartadecima Oppoſitio aſſumit ex dictis per Oſeam Prophetam in fine primi capitis ſm tranſlationẽ nr̃am Latinã: & in principio ſecũdi capitis ſm Iudęos, vbi ſic dicit: Et cõgregabunt filii Iuda, & filii Iſrl' pariter, & ponẽt ſibimet caput vnũ, & aſcẽdent de terra, qa magnus dies Iezrael. Dicunt Iudęi ex hoc Vaticinio pdici ſe vnà cũ decem Tribubus i captiuitatẽ p Aſſyrios ductis, in Hierlm Meſſię tpe ꝯgregãdos eſſe: ciuitatemq; ipſam, ac templũ ſibi reſtaurari, & refici debere: eoſq; ab hac ſua lõga, & graui captiuitate, qua opprimuntur, liberandos eſſe: quod cum tpe Saluatoris noſtri minime factum fuerit: ideo ipſum Ieſum Chriſtũ negãt fuiſſe Meſſiã.

Ad hanc quartãdecimã Oppoſitionẽ rñdet: Magno Hebręos falli errore: qm̃ Propheta loqtur hic, nõ de Iudęoꝝ liberatione, ſed de gentiũ ad Chriſti fidẽ vocatione: & de Iudęoꝝ, ac gentiũ ad Chriſti fidẽ ꝯuerſoꝝ, ſub vno, eodẽq; paſtore Chriſto vnanimi ꝯgregatione: qđ ex verbis ꝓxime antecedentibus magis eluceſcit: Et erit in loco vbi dicet eis: nõ ppls me⁹ vos: dicet eis filii Dei viuẽtis. In quo loco. Lxx. iterpretes ſic trãſtulerũt: Et erit in loco, quo dictũ eſt eis: non ppls meus vos: vocabunt & ipſi filii Dei viui. In quibus verbis vtriuſq; tranſlationis aperte oſtendit: ꝙ ppls Gentilis, qui ad Deũ pp idolatriã, cui deditus erat nõ p inebat, vocaret & ipſe filius Dei, qm̃ ad veri Dei cultum ꝯuerteret: qđ factum fuiſſe ex rei euidentia manifeſte demonſtrat: qa vbiq; terraꝝ ſũt Chriſtiani: & idola manu facta per vniuerſum orbẽ deſtructa ſunt, & eiecta. Quos Hebręos, & Gentiles ſub Iuda, & Iſrael appellauit noĩbus, dicens conſequenter: Et ꝯgregabunt filii Iuda, & filii Iſrael pariter. Nã appellatione Iudę, Iudęos ad Chriſti fidem ꝯuerſos intellexit: vt fuerunt Apl̃i, aliiq; Chriſti Diſcipuli: qui pro maiori parte fuerunt natione Iudæi. Appellatione vero Iſrael, Gentiles ad fidẽ Chriſti ꝯuerſos intellexit: vt aliàs ẽt diximus: & maxime cap. iii. & .iiii. huius. vii. libri. Ex qua ꝯgregatione inconueniens eſſe minime dicerẽ: vt hic recolat lapis ille angularis: & duo illi parietes: vnus ex Iudęis, & alter ex gẽtibus. Ille noĩe filioꝝ Iuda: iſte noĩe filioꝝ Iſrael: eidẽ vni principatui ſuo in idipſum inniti: vt per illud verbum pariter: hoc eſt in vna eccleſia coadunentur: adimplendo qđ Saluator noſter dixerat Ioan. cap. x. Reſponſio.

Et alias oues habeo, quę nō ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere,& vocem meam audient,& fiet vnum ouile: & vnus paſtor. & ſequitur Propheta: Et ponent ſibimet caput vnū: ideſt vnanimiter ꝯfitebuntur caput vnum: hoc eſt Chriſtū. Et aſcendent de terra. i. multiplicabunť fideles per vniuerſum orbem: ſicut res illę, quæ de terra pullulant. & ſequiť Propheta: Quia magnus dies Iezrael. i. magna ꝯgregatio, ſiue fidelium multiplicatio: eo ꝙ Iezrael ſemen Dei iterpretetur: & hoc etiam modo interpretať Rabi Salomon: licet ad alium vertat intellectum. Non enim pars illa de populo à captiuitate Babylonica redeunte ꝯuenienter exponi poteſt: ꝑut faciunt aliqui: qa populus ille in Hierlm̄ rediit: vt Eſdrę cap. i. & non in Iſrael: nam eo tp̄e Gentiles de Aſſyriis adducti, Samariam, & alias decē Tribuum ciuitates tenebant: vt habetur .iiii. Regum cap. xvii. & . i. Eſdræ cap. iiii. & ſequitur: Dicite vos. ſ. Iudęi ad fidem Chriſti conuerſi: fratribus veſtris: ideſt Gētilibus ad eandem fidem conuerſis: qui per ſuſceptionem eiuſdē fidei facti ſunt fratres veſtri: populus meus: hoc eſt: ꝙ & ipſi ſunt populus meus: ſicut & vos: vt inquit Apl̄s ad Romanos cap. iiii. Non eſt diſtinctio Iudęi, & Gręci: nam idem dn̄s omnium: & ſorori veſtrę. i. Gentilitati: vt ſupra ꝯuerſę miſericordiam conſecuta. Sicut enim Gentilitas ab antiquo idolatrię dedita, iam per meram Dei miſericordiam, & non per merita patrū ad fidē eſt vocata: ſic Iudęi ꝑ merita Abraę, & aliorum ſanctoꝝ antiquoꝝ. Et licet poſtea decem Tribuum captiuitatem enuntiet: tamen in fine capitis ad eandem Gentilitatem reuertens inquit: Et miſerebor eius, quę fuit abſq; miſericordia. quoꝝ verborum loco trāſlatio Septuaginta interpretum ſic habet: Et diligam non dilectam: hoc eſt Gentilitatem: quę ante vocationē ob idoloꝝ cultum à ſummo Deo non diligebatur: & poſt fidei ſuſceptionem dilecta fuit. Et in hoc ſenſu ab Apoſtolo allegať hęc ſcriptura ad Romanos cap. ix. & ſequiť Propheta: Et dicam non populo meo: populus meus es tu. & ipſe dicet: Deus meus es tu. Cōcludendo igiť aperte conſtare dicimus in hoc Oſeę Vaticinio, nihil de Iudęoꝝ liberatione ab hac ſua captiuitate ꝯtineri: nec ꝯgregationē aliquam in terram ſuam eſſe faciendam: nec etiam ciuitatis Hieruſalem, aut templi reſtaurationem, ædificationem'ue fieri debere: ſed Vaticinium ipſum in Chriſtianoꝝ fauorem potius eſſe: quoniam ea omnia in dn̄o nr̄o Ieſu Chriſto (vt ſupra declaratum eſt) adimpleta fuerunt. Vnde merito hac nō obſtāte Oppoſitione, ipſe Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſiach.

¶ Oppoſitio quintadecima Iudęorum. Caput. XV.

Quintadecima Obiectio aſſumitur ex his Ezechielis verbis capl'o .xxxix. Hęc dicit dn̄s Deus: Nūc reducā captiuitatem Iacob, & miſerebor omnis domus Iſrael: & aſſumam zelum pro nomine ſancto meo. & infra in eodē capite: Et reduxero eos de populis, & cōgregauero de terris inimicorum ſuoꝝ, & ſanctificatus fuero in eis in oculis gentiū plurimarum, & ſcient, quia ego dn̄s Deus eorum. & iteꝝ magis infra: Et congregauerim eos ſuper terram ſuam: & non derelinquam quenq̄ ex eis ibi: & non abſcondam vltra faciem meam ab eis. &c. Ex quibus Prophetę verbis (vt inquiunt Hebręi) liquido habetur: ꝙ Deus populū ſuum Iſrael de terris inimicoꝝ ſuorum ꝯgregaturus erat per Meſſiā: & deducturus in terram ſuam. Quod cum ꝑ Ieſum Nazarenum factum non fuiſſe aperte cōſtet: imo cōtrario modo ſint magis vagi, & diſperſi, q̄ fuerint vnquam, ſequi aiūt ipſum non fuiſſe Meſſiam. Obie

Ad hanc qntadecimam Obiectionem per ea, quę ſupra cap. iiii. huius ſeptimi libri dicta fuerūt: optime ꝯſtare poteſt, ꝙ per hęc nōia æquiuoca, Iſrael, Iacob, Iuda, &c. non tantū Hebręi ex ipſis Iſrael, Iacob, & Iuda ſm̄ ſanguinem deſcendētes ſignificari, & intelligi, ſed ēt q̄cunq; Gentiles ad fidem Chriſti verbo, & opere ꝯuerſi: & ſic ēt noīari veraciter poſſunt: ꝙ ſpiritualis ꝯgregatio fieri, & eſſe poſſit, ꝯſtat Pſal. xl. Cor eius ꝯgregauit iniq̄tates ſibi: per multaꝝ enim iniq̄tatū congregationem Reſponſio.

gregationem in corde &c. ꝯgregatio.f.cõceptuũ. ſimiliter ꝯgregatio de qua loquitur hic Propheta, æquiuoca eſt: intelligitur enim ſm ꝯgregationem ſpũalem.ſ.animorũ in aliquo credibili, ſeu opinabili, vel deſiderabili, & huiuſmodi: quandoq; etiã ſm corporalem ꝯgregationẽ in eodẽ loco conſiſtunt enim corpora in eodem loco poſita dicuntur localiter congregata, & vnita: ſic itidem ai in eodem cõceptu intellectus, & voluntatis quoq; vniri, & ꝯgregari poſſunt. Vnde ad inquirendum verũ ſacræ ſcripturę intellectũ: oportet prius diligẽter inſpicere in quo ſenſu ipſę ſacræ litterę ſumẽdæ ſint. Vaticiniũ igitur Ezechielis per Iudæum ſupra adductum dupliciter intelligi põt: hoc eſt de duplici congregatione.ſ. corporali, & ſpirituali. Si de corporali, vt tenent aliqui, dicentes Vaticinium ipſum adimpletũ fuiſſe à captiuitate Babyloniæ, qñ omnis pp̃lus Iſraeliticus ex licentia ſibi data per Cyrũ Regem in Hieruſalẽm redire potuit: vt dĩ ſcḋo Paralipomenon vlti. & Eſdræ primo. Et huic ſententiæ ꝯſonare dicunt quod inferius dicitur in eodẽ Ezechielis capite: Nunc ꝯuertam ꝯuerſionem Iacob &c. Dicentes inſup: q; eſſet manifeſte falſum: ſi hoc eſſet adhuc futurũ: cũ ab eo tempore citra fluxerint anni millenoningẽti, & vltra. Sed qm̃ tempore Ioachim Regis Iuda: quando hoc dictum fuit per Prophetam, iam tp̃s dictę congregationis iminebat: ideo proprie dixit: Nũc reducam captiuitatem &c. & congregabo eos de terris inimicorũ ſuorũ &c. Et hoc modo intelligitur illud Ezechielis: c. xi. de quo infra. c. xx. huius ſeptimi libri: Et congregabo vos de populis: & adunabo vos de terris, in qbus diſperſi eſtis: & dabo vobis humum Iſrael: quæ quidem Vaticinia, & alia plura ſimilia adimpleta fuere in reditu à captiuitate Babylonię per congregationem Iſraelitarũ tunc factam in Hieruſalem. Nec obſtat illud quod ibidem dĩ: Et non derelinquã quenquam ex eis. licet enim aliqui forte remãſerint, q reuerſi nõ fuerunt: tñ eo q; oẽs, qui reuerti voluerunt, potuerũt reuerti ob vniuerſalem licentiã à Cyro habitam, dici põt oẽs ve-

Famus Ferrarien.

niſſe, qa quod modicũ eſt ꝓ nihilo reputatur. Veritas hæc ꝓbatur ꝑ ea, quæ dñr Eſdrę ſecũdo in fine: & in principio tertii: vbi poſt reditum à captiuitate Babylõnica hæc verba leguntur: Et habitauerũt ſacerdotes, & leuitæ, & de populo, & cãtores, & ianitores, & nathinei in ciuitatibus ſuis, & oĩs Iſrael: & puenit mẽſis ſeptimus, & filii Iſrael in ciuitatibus ſuis: cõgregatusq; eſt populus quaſi vir vnus in Hieruſalem. Nec ẽt obſtat quod ibidẽ dĩ in prædicto Ezechielis Vaticinio: Nõ abſcondam vltra faciem meã ab eis: quia licet dñs abſcõderit faciem ſuã à Iudęis in pñti captiuitate exiſtentibus plus q̃ ante: vt eis prædictũ fuerat Deuteronomii .c. xxxi. Et abſcõdam faciem meã ab eis: & erunt in deuorationem &c. tñ ex hoc non ſequitur: q Deus abſcõderit faciẽ ſuã ab Iſrael: hoc eſt à veris fidelibus, q Iſrael dicuntur ſm ſpũm. Ab iſtis enim Deus nunq̃ abſcondit faciem ſuam poſtq̃ effudit Spiritum ſuũ ſuper eos in die Pentecoſtes. Et iõ proprie dĩ per Prophetã: Et non abſcondã faciem meam vltra ab eis cũ effudero Spũm meum ſup domũ Iſrl', dicit dñs. de qua effuſione copioſe dixi ſuperius lib. vi. c. lxxxiiii. Sunt ẽt nõnulli alii, q cõgregationem de qua in dicto Ezechielis Vaticinio aliter, & alio modo, q̃ ſuperius dictũ ſit, intelligũt: hoc eſt nõ localiter, ſed ſpiritualiter: & animorũ in Chriſti fide vnitorũ: quod impletum fuit per Ieſum Chriſtum verũ Chriſtianorum Meſſiam: ſub quo tot' Iſrael: hoc eſt oẽs fideles in ipſum credentes: qui veraciter Iſrael denoiantur, eſt ꝯgregatus, ſeu vnitus in fide Chriſti: ſm quam ai ipſorum fidelium vniuntur, & cõgregant̃. Neq; incongruum eſſe arbitrarer, ſi qs diceret: q hoc Ezechielis Vaticiniũ adĩplendũ eẽt paulo ante ſecundũ Chriſti aduẽtũ: quo tempore oẽs pene Hebręi ad fidem Chriſti congregabunt̃: & maxime poſt mortẽ Antichriſti: qñ per Enoch, & Heliã ipſius Antichriſti falſitas detegetur. Cui expoſitioni ꝯueniunt, & optime quadrãt illa verba: Non abſcõdam vltra faciẽ meã ab eis. Si enim in fine, vel prope mũdi finem conuertentur Iudæi ad Chriſti fidẽ,

ſaluabuntur vtiq;, ſi recto corde, & opere ↄuertentur: & ſic in Paradiſum ibunt: vbi ſemper Deum videbūt. Nec obſtat illud: Nunc ↄuertam, qa reſpectu diuinæ æternitatis oīa tpa reputātur vt nūc: & eo magis, ꝙ verba illa: Nunc ↄuertā, ſunt verba Dei viuentis, & non Prophetę. Veritas hæc ſatis manifeſte eluceſcit ex ſnia pcedenti eiuſdē capitis: vbi dr̄ de Antichriſto, & de eius morte, & exercitus ſui. vñ ↄuenienter ſequit: Cōgregabo &c. Secuta enim Antichriſti morte: vt Iudæi ab Enoch, & Helia edocti: ꝙ Chriſtus fuiſſet Meſſias, ad ipſum Meſſiā ſe cōgregarent: hoc eſt ad eius fidem accederēt, ↄueniēs eſſet. Si vero Iudęus diceret: Falſum eſſe id, quod ſuperius diximus: ꝙ Deus non auertit faciem ſuā à Chriſti fidelibus poſt tp̄s Pentecoſtes, quo tpe Spiritus ſanctus fuit in eis: cum ipſi fuerint in primitiua ecclia Chriſtianoꝝ perſecuti, interfecti, & trucidati per longū tpis ſpatium, vſq; ad Regnū Conſtantini Imperatoris &c.

Oppoſitio.

Reſponſio.

Rñderetur: ꝙ licet verū ſit: ꝙ Apli, aliiq; Chriſti Diſcipuli, & fideles multa mala, & tormēta vſq; ad mortē incluſiue ꝑpeſſi fuerint: non tñ ex hoc ſequit: ꝙ Deus à Chriſti fidelib⁹ ſuā faciem abſcōderit. per faciem enim Dei, eius gratia ꝓprie intelligitur: ꝑ quam hoies ſaluantur. iuxta illud Pſal. lxxix. Oſtēde faciem tuā, & ſalui erimus. Quam qdem gratiā tam copioſe in Chriſti fideles Deus infudit in illo Pentecoſtes die: vt fideles ipſi ꝑ eam illuminati: & ex timidis fortiſſimi, & [illegible] effecti, non recuſarent ↄtumelias, & tormenta pati pp Chriſtum: vt Actuum. c. v. Et illi qdem ibant gaudētes à conſpectu ↄcilii: qm̄ digni habiti ſunt pro noīe Ieſu ↄtumeliam pati. ſperabāt enim ex huiuſmodi patientia, & tolerātia æternā cōſequi beatitudinem: & iō nulli parcebāt labori, nullumq; tormētū timebant: imo mori cupiebāt pro Chriſto: vt cum eo eſſent in æternū: vt inqt Apls ad Philippēſes. c. i. Mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Quod ſi viuere in carne hic mihi fructus ꝺpis eſt: & qd eligam ignoro: coarctor aūt è duobus deſideriū hñs diſſolui, & eſſe cum Chriſto multo magis melius: permanere aūt in carne neceſſarium pp vos. Obiicit itez Iudæus, dicēs: Quomodo põt ↄgregatio ab Ezechiele predicta intelligi de ↄgregatione ſpirituali animoꝝ, prout dixiſtis: cum Propheta ipſe exprimat pciſe terrā ſuam. ſ. ꝑmiſſionis: ex quo ↄgregatio ipſa localis eſt, & non ſpiritualis: & ſic in Hieroſolymis, & non in cœleſti patria.

Obi

Reſ
ſio.

Rñdetur: ꝙ in ſacris literis hoc nomen, Terra, eſt ſimiliter dictio æquoca: & ꝓpea aduertendum eſſet nō parū, in quo ſenſu intelligi debeat: vt etiam dictū ſuit de dictionibus æquiuocis, Iſrael, Iuda, & Iacob. c. iiii. huius ſeptimi libri. Quandoq; enim, Terra, accipitur pro hac terra corporea, & ſenſibili, in qua habitamus: qñq; vero pro ſpirituali habitatione, in qua ſolū ſancti inhabitant: vt hr̄ Pſal. xxvi. Credo videre bona dñi in terra viuentiū. Et ne Iudęus exiſtimet hanc dictionem, Viuētium, attribuere illi dictioni, Terra, ſignationem ſpūalē, audiat hoc aliud exēplum Pſal. xxxvi. Iuſti aūt hæreditabūt terrā: & habitabūt in ſæculum ſęculi ſup eam. quod manifeſte apparet, cū iuſti non habitēt in ſæculum ſæculi ſuper terrā iſtam ſenſibilem: mortales enim ſunt, q habitant ſuper ea. hoc idem ēt apertius hr̄ auctoritate ipſi⁹ Pſal. xxxvi. ſm̄ veritatem Hebraicā: quia pluries hæc dictio, Terra, reperitur in eodem ſenſu: hoc eſt pro cœleſti patria. dr̄ enim ibi: Spera in dño, & fac bonum, pe regrinare in terra, & paſcere fide. Item infra: Q m̄ qui malefaciunt iteribunt, expectantes aūt dñm ipſi hęreditabunt terrā. Item paꝝ infra: Mites aūt hęreditabunt terrā. Item magis infra: Quia q benedicti fuerint ab eo hæreditabunt terrā, & qui maledicti interibūt. Item magis infra: Iuſti hęreditabunt terrā, & inhabitabūt in ſæculū ſuper eā. Item magis infra: Expecta dñm, & cuſtodi viam eius, & exaltabit te: vt poſſideas terrā &c. Et ſilr de Hieruſalem dicitur: ꝙ eſt dictio æquiuoca ſaltem à ↄſilio: & ſignificat ſpiritualiter cœleſtē patriā, in qua habitāt ſancti in ſæculū ſæculi: vt Pſal. cxxi. Hieruſalem, quę ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum. Inſuper pluribus in locis priſci

Thalmudiſtę,

Digitized by Google

Thalmudiſtę, per terrã promiſſionis, per Hieruſalem, ſeu Zion, ipſam ſpirituale ex ponunt ſalutem: & clarius in principio, vbi dicitur: Omnis Iſrael partē habet futuri ſęculi. ſicut dictum eſt: Et pplš tuus oēs ſunt iuſti: in æternum hæreditabunt terrã &c. Vñ lucide qlibet iudicare põt: ꝙ per terrã ſpiritualem mundũ innuũt, quem futurũ ſęculũ vocant. Et Rabi Moyſes Aegyptius in ſuo Deutercnomio in Hilcos teſcua. i. in tractatu de pœnitētia .c. viii. in particula ſeptima loquens de ꝑmio æterno, inqt: Quòd ſempiterna vita à Prophetis variis metaphoris deſignat̃ .ſ. mons domini, locus ſanctitatis, via ſanctitatis, atria Dei, ſuauitas domini, Tabernaculum domini, templum domini, porta domini, & ſimilia. Et ideo cũ dicitur: Quis aſcendet in montem dñi: aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Pſal. xxiiii. Aut dñe quis habitabit in Tabernaculo tuo: aut qs requieſcet in monte ſancto tuo? vt Pſal. xiiii. & alibi: Et ꝯcupiuit aĩa mea in atria dñi. Pſal. . & multa ſimilia, itelligit̃ patria cœleſtis ēt iuxta Rabinoꝝ Hebręorum ſnĩam. Hac igitur non obſtante Obiectione, dñs noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſiach.

❡ Sextadecima Oppoſitio Iudęorum. Cap. XVI.

Oppoſitio. SExtadecima Obiectio Iudæoꝝ aſſumitur ex dictis per Ezechielem Prophetã. c. xxxvi. ſic dicētē: Quia ecce ego ad vos: & conuertar ad vos: & arabimini, & accipietis ſementē: & multiplicabo in vobis hoĩes, omnemq; domum Iſrael, & habitabunt̃ ciuitates, & ruinoſa inſtaurabunt̃: & replebo vos hoĩbus, & iumentis, & multiplicabunt̃, & creſcēt: & habitare vos faciã ſicut à principio: bonisq; donabo maioribus, ꝙ̃ habuiſtis ab initio: & ſcietis qa ego dñs: & adducã ſuper vos hoĩes pplm meum Iſrael: & hæreditate poſſidebũt te: & eris eis in hęreditatem: & non addes vltra: vt abſq; eis ſis, ait dñs Deus. Item magis infra eodem capite: Tollam qppe vos de gentibus: & ꝯgregabo vos de vniuerſis terris: & adducam vos in terram veſtram &c. Et iterum paulo infra: Et habitabitis in terra, quam dedi patribus vřis: & eritis mihi in pplm: & ego ero vobis in Deum. Ex qbus oĩbus in dicto capite ꝯtentis, dicunt ipſi Iudęi: ſe ꝯgregandos eſſe tpe Meſſię Regis: & ſe multiplicaturos eſſe: & ciuitates ſuas habitare: & ruinoſa reſtaurare: & oĩbus affluere bonis: imo maioribus donari: & ꝙ terra ꝑmiſſionis non erit vltra ſine Hebręis: nec erunt amplius in ꝯfuſionem gētibus: & ꝯgregari in terram ſuã, quã ipſe Deus dedit patribus ſuis. Cum aũt tpe Ieſu Nazareni ꝯgregati non fuerint: immò multo magis diſperſi: & nullã ex ꝓſperitatibus ſupraſcriptis habuerint: imo totum oppoſitum: igitur dicunt ipſum Ieſum Chriſtum non fuiſſe Meſſiam.

Ad ſextamdecimã Oppoſitionē rñdetur. Oĩa hic a Propheta annunciata iam diu fuiſſe adimpleta: vt infra declarabit̃: & ſic ea nullo mõ poſſe ꝯuenienter exponi de liberatione Iudęoꝝ ab hac captiuitate: in qua ſunt iam mille & quaſi quingenti anni. Ad cuius rei verificationem dico: Hoc caput trigeſimumſextum Ezechielis varie per interptes exponi. Multi enim tam Hebręi, quàm Chriſtiani hoc totum caput adaptant ad liberationem à captiuitate Babylonica. Quorum expoſitio, ſi recta, & vera eſſet; per eam tolleretur, & annullaretur Oppoſitio prædicta: quoniam ea omnia adimpleta fuiſſent, quando Hebræi habita licentia à Cyro Rege, à Babylonica reuerſi fuerunt captiuitate ſub Ducatu Zorobabel, Eſdræ, Neęmię &c. vt habetur primo Eſdrę, & Paralipomenon ſecundo, capitulo vltimo. Sed quoniam prædictę expoſitioni multa obſtant in ipſo capite contenta: ideo ipſis ſic obſtantibus viſis, prius aliam oſtendam expoſitionem textui magis conſonam. Obſtant enim prædictæ expoſitioni: Et non addes vltra: vt abſq; eis ſis: quia iam mille & quingenti ſunt anni: ꝙ terra promiſſionis eſt ſine Iudęis: quod eſt totum oppoſitum eius, quod dicit Propheta. Item illud aliud: Et ſanctificabo nomen meum magnũ: hoc eſt ſanctum oſtendã: liberando. ſ. Hebræos mirabiliter. Licet enim licētia data per Cyrum Hebręis: vt

Reſponſio.

Digitized by Google

redire poſſent ad reędificãdam ciuitatẽ,
& templum, fuerit à Deo voluntate ipſi-
us Cyri mouente: non tñ fuit miraculoſe
facta: imo ſm cõem curſum. Reges enim
huius ſęculi poſt victorias ſuas conſueue
rũt multoties facere oppoſitũ eius, quod
per priorem Regem à ſe deuictũ factum
fuerat. Vnde Cyrus ipſe, q vicerat Chal-
dæos, rõnabiliter deteſtatur deſtructionẽ
Hieruſalem p Chaldęos factam, in ↄcedẽ
do. ſ. licentiam reędificãdi eam. Nec de-
bet hoc inter miracula reputari: licet fue
rit à Deo miſericorditer factũ. Item hoc
quod dicitur: Effundam ſup vos aquam
mundam &c. Omnes Hebręi antiqui ad
Meſſiæ tp̃s referunt, & de baptiſmate cõ
fitentur: vt ſupra dixi lib. vi. c. xcvii. quia
referunt id ad tp̃s Meſſię, quo tpe pecca-
ta purgari debebant: ſicut legitur factum
fuiſſe tpe dñi noſtri Ieſu Chriſti: vt Ioan-
nis. c. iii. Amen amen dico tibi: niſi quis
renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto,
non poteſt intrare in Regnum Dei: & q
crediderit, & baptizatꝰ fuerit, ſaluus erit:
vt Marci. c. vlti. Similiter quod dicitur:
Dabo vobis cor nouũ, & ſpiritũ nouum,
& auferam cor lapideũ: proprie refertur
ad tp̃s Chriſti, non ad tp̃s reditus à capti
uitate Babyloniæ: qm̃ Deus infudit, ſiue
impreſſit legem ſuã nouam in viſceribꝰ
Chriſtianoꝝ: vt habet Hieremiæ, c. xxxi.
Poſt dies illos dicit dñs: dabo legẽ meã
in viſceribus eoꝝ: & in corde eoꝝ ſcribã
eam. Poteſt etiam intelligi de Spiritu ſan-
cto in Diſcipulos infuſo poſt Chriſti re-
ſurrectionẽ. Item illud quod dicitur: ſal-
uabo ex vniuerſis inquinamẽtis veſtris: &
in die illa, qua mũdauero vos ex oibus
inquinamentis veſtris. quæ oia nedum
magnam pſperitatem futuram oſtendũt,
ſed multo maiorem, q̃ vnquã habuerint:
quando auditum fuit, ꝙ vniuerſæ Iudęo
rum iniquitates fuerint à Deo remiſſæ,
nuſquam legitur. & ſeqtur: Boniſq; dona
bo maioribus, q̃ habuiſtis ab initio, ſiue
ante: vt Hebraica edocet veritas. Et qm̃
alicubi non legitur: ꝙ populus Hebręus
poſt reditum ab ipſa Babylonica captiui-
tate fuerit vnquam in tanta proſperitate,
in quanta fuerat ante ipſam captiuitatẽ,
ideo ipſi reditui prædicta applicari con-
uenienter non poſſunt: quapropter non
nulli alii Chriſtiani dicunt, & melius iu-
dicio meo, principium huius trigeſimi ſe-
xti capitis Ezechielis loqui de reditu ab
ipſa Babylonica captiuitate: ſed reſiduũ
eius de tempore Meſſiæ: aſſerentes con-
gregationem illã, de qua in dicto capite,
fuiſſe ex Iudæis, & Gẽtilibꝰ ad fidẽ Chri
ſti conuerſis: ex qbus facta fuit vna eccle
ſia catholica Chriſtianoꝝ ſub vna, & ea-
dem fide, religione, & lege, & ſub vno
cultu, & vno humero: vt ẽt prędictũ fue-
rat Sophonię. c. iii. & Oſeæ primo. c. & ali
bi. Cui congregationi, ſiue eccleſiæ Deus
ipſe tot bona cõtulit, & tot proſperitates
non corporales, & caducas, ſed ſpiritua-
les, & permanentes: & hoc p effuſionem
Spũs ſancti, & diuinę gratię: vt p̃dictum
fuerat p Iohelem Prophetã. c. ii. quaſi in
fine capitis: cuius effuſionis, ſiue diuini
Spiritus gratia effectũ fuit: vt Apoſtoli,
& Diſcipuli Chriſti, q erant idiotæ, ſundi
tus ſacras ſcripturas intelligerent, & eno-
darent: vt Actuũ. c. iiii. Videntes aũt Pe-
tri conſtantiam, & Ioannis, comperto ꝙ
homines eſſent ſine literis, & idiotæ ad-
mirabantur: & cognoſcebant eos, qm̃ cũ
Ieſu fuerant: miracula inſup faciebant di
uina virtute: vt Actuũ. c. iii. ix. xiiii. Bona
inſuper tpalia ſpernebãt: & maximo amo-
re ſe inuicem amplectebantur: & in cõi
oia habebãt: vt Actuum. c. v. Quid enim
dulcius, aut ſuauius eſſe põt homini, q̃
aium habere contẽtum? quod ẽt Cicero
tetigit in Paradoxis, dicens: Aius hois
diues, non Arca appellari ſolet, quamuis
ſit plena. Spiritualibus enim bonis reple
ti erant ſoli Deo inſeruiẽtes, cũ oi ſtudio,
& labore corporali, ac aduerſa oia patien
ter ſuſtinentes. Cui interpretationi, ſiue
expoſitioni, nedũ multa ex ſupraſcriptis,
quę primę obſtant expoſitioni de reditu
à captiuitate Babylonica ↄſonant, & ↄue
niunt: ſed oia penitus optime quadrant:
& in primis illud: Sãctificabo nomẽ meũ
magnum: qm̃ p miracula ab Aplis perpe
trata ſanctificabaꝰ nomẽ dñi: hoc eſt ſan-
ctum, & magnum oñdebaꝰ. Item & illud
aliud: Et effundã ſuper vos aquã mũdã:
& mundabimini

& mundabimini ab oibus inqnamẽtis veſtris: per quam aquam baptiſmũ intelligi voluit: cuius virtute peccata remittũtur: vt ẽt ſentiunt Iudęi in lib. cognominato Ionia Hieroſolymitano. vbi ſic dr̃: Quemadmodũ pelagus mũdat pollutos, ſic Deus ſanctus, & benedictus erit mundãs in futuro Iſrael: vt hr̃ Ezechielis. c. xxxvi. Cuius baptiſmi laudes colligens B. Hierony. ex ſcripturis ſacris hoc Ezechielis vaticiniũ allegat in Ep'la ad Oceanũ de vnius vxoris viro, ſic dicens: Audiamus & Ezechielem filiũ hois: quõ de eius virtute pronũtiet, qui hois futurus eſt fili⁹: Aſſumam vos de gentibus: & aſpergam ſup vos aquam mũdã: & mundabimini ab oibus imunditiis veſtris: & dabo vobis cor nouum, & ſpiritũ nouum. Ab oibus, inquit, mũdabo vos ſordibus: in oibus nihil prætermittit: ſi ſordes emũdantur: quanto magis mũditię non inqnantur. Dabo vobis cor nouũ, & ſpiritum nouum: in Chriſto enim Ieſu, neq; circunciſio aliqd valet, neq; pręputium, ſed noua natura: vt ait Ap'ls ad Galatas. c. vlt. Vñ cantamus Cãticũ nouum, & vetere hoie depoſito non ambulamus in vetuſtate literę: ſed in nouitate ſpiritus: hic eſt calculus nouus: cui nouum nomen ſcribetur: quod nemo ſcit legere, niſi q illud acceperit. Quotquot enim baptizati ſumus i Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus: ɔſepulti enim ſumus per baptiſmũ in morte: vt quõ ſurrexit Chriſtus à mortuis per gl'iam patris: & nos in nouitate vitę ambulemus. Conſepulti ſumus Chriſto in baptiſmate, & reſurreximus per fidem opationis Dei: q ſuſcitauit eũ à mortuis &c. Item & illud aliud obſtat: quod in eodem Ezechielis capite continet: Et conuertar ad vos: & arabimini, & accipietis ſementem: & multiplicabo in vobis hoies. In quibus verbis Propheta metaphorice loquens ſub agricolæ arantis, & ſeminantis ſimilitudine maximã gentiũ multitudinem Ap'lorum, & alioꝝ Chriſti Diſcipuloꝝ opera: hoc eſt pdicatione ad Chriſti fidem venturã eſſe pręducit. & ſequitur ipſe Ezechiel: Tollam quippe vos de gentibus: quod ſub metaphora dixit, hic apertius declarat, oſtẽdens ex gẽtibus iſtos ad fidem Chriſti adducendos, ſeu congregãdos eſſe: quos Gentiles magis infra Propheta ipſe terrã vocat incultam, qm̃ ipſi prius veri Dei cognitionem non haberent. & ſeqtur: Et congregabo vos in terrã veſtram, quam dedi patribus veſtris. i. in cœleſtem patriam: hoc eſt in ſupernã Hieruſalem ſpiritualẽ figuratam per terrã promiſſionis: licet enim Deus bona terreſtria promitteret Hebræis: tñ promiſſio ipſa erat de bonis cœleſtibus, & ſpiritualibus ſemp intelligẽda, & ſi Iudæi ipſi diuitiis tpalib⁹ dediti bona ſem per intelligerent terrena, & caduca. & ſequitur: Et ſaluabo vos ex vniuerſis inqnamentis veſtris: remittendo. ſ. peccata veſtra. vnde illa dictio, Vltra, bene cõuenit: ſed non de terra Iſrael: niſi exponeretur ſicut fit Eſaiæ. c. ii. hoc eſt pro duratione tpis. & ſequitur ẽt: In die illa, qua. ſ. mundauero vos ex oibus inqnamentis veſtris. hoc in loco Propheta ipſe ſancto illuſtratus Spiritu prędicit, & annuntiat ipſos ſic ad Chriſti fidem congregãdos, & vniendos ex oibus peccatis ſuis in die vna eſſe mũdandos. Quod itidem prędixit Zacharias Propheta. c. iii. quaſi in fine capitis, ſic inqens: Et auferam iniqtatem terrę in die vna. ſuper qbus verbis Zachariæ Rabi Salomon in ſuis Cõmentariis inqt: Se neſcire, quæ fuerit illa dies, in qua terra Iudæę fuerit abſq; iniqtate. Nec mirũ ſi neſciuit: qa ſm Iudaicã perfidiã, q̃ negat Chriſtum veniſſe, dies aliqua, in qua facta fuerit huiuſmodi remiſſio, aſſignari non põt. Et eo magis: q ipſimet Iudæi dicũt ſe in oĩ ſua afflictione tam hactenus paſſa, q̃ deinceps ſuſtinenda vſq; ad Meſſiæ tps aliquam partẽ pœnę debitæ pro vituli adoratione ſemper expiari. Vnde Rabi ipſe Salomon ex hac ſua ignorãtia, quam ipſemet fatetur, catholicam veritatẽ (præter tñ eius intẽtionem) valde ɔfirmat. Nam Chriſtiani omnes hanc diem ſaluationis: hoc eſt in qua peccata deleta ſunt, nedũ ignorant, ſed quotannis deuotiſſime venerantur. Hęc enim dies, eſt dies illa, in qua dominus noſter Ieſus Chriſtus pro totius hu-

Quod I die vna auferet iniqtas à terra Iudæ.

manę naturę delictis pependit in ligno, vt nos ab æterna morte liberaret. Nā cū eſſemus mortui in delictis, & in prępurio carnis noſtrę, cōuiuificauit nos cum illo, donans oīa delicta, delēs quod aduerſus nos erat chirographū decreti, quod erat contrariū nobis, & ipſum tulit è medio, affigens illud Cruci: vt inqt Apl's ad Coloſſenſes. c. ii. Eſt & inſup in pdicto Ezechielis Vaticinio hæc alia particula: Et nō addes vltra: vt abſq; eis ſis. quæ particula duobus modis intelligi pōt: primo modo: q eccleſia Dei nunq̄ erit ſine iſtis congregatis ad Chriſti fidē, vſq; ad finē mundi: q̄ eccleſia eſt hic figurata p terrā promiſſionis, q̄a ipſa Chriſtianoꝝ eccl'ia eſt vſq; ad finē mundi duratura: licet aliqn̄ multa aduerſa patiendo, & maxime tpe Antichriſti: altero vero modo ſpūaliter intelligi pōt: q in Chriſtum credētes verbo, & opere ꝯgregabunť demū in cœleſti Hierl'm: hoc eſt in Paradiſo, vbi prę mium ꝯſequentur æternū, & in æternum pmanebunt. De terra enim viuentium. i. de cœleſti patria non eiiciť aliqs, q in eā fuerit ingreſſus. Et q particula ipſa exponi non poſſit: q terra Iudęę non erit vltra ſine Hebręis, put exponunt Hebræi, oſtendam infra manifeſte. c. xxx. huius libri: vbi probandum Hieruſalē, & templū nunq̄ reſtaurari debere Hebræis in Iudaiſmo pſeuerantibus. Aliq ēt, & forte non male, volūt aliam quandā prædicti Vaticinii particulam. ſ. Et vocabo frumētum, & multiplicabo illud, & non imponā vobis famē, ſignificari ſacrificium Chriſtianoꝝ: hoc eſt euchariſtiam, quæ ex pane triticeo cōficitur. quod licet cum antedictis conſonet: tn̄, quia hæc materia nō eſt huius loci: ideo ſuo loco relinquitur diſputanda. Ex ſuperius igitur diſputatis cōcluditur, Ezechielis Vaticiniū, de quo ſupra dictum eſt, nō eſſe de reditu Iudęorum in terrā ſuam promiſſionis: & pſperitates illas à Propheta enunciatas nihil fauere Hebræis: ſed Chriſtianis tantum. Hac igiť nō obſtāte Oppoſitione, dn̄s noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Decimaſeptima Oppoſitio Iudæoꝝ. Cap. XVII.

DEcimaſeptima Oppoſitio aſſumiť ex dictis Ezechielis. c. xxxvii. Aſſumam filios Iſrael de medio nationum, ad quas abierūt: & congregabo eos vndiq;: & adducā eos ad humū ſuam: & faciam eos gentem vnā in terra in mōtibus Iſrael. Ex hoc textu Hebrȩi dicunt ſe in terram ſuā promiſſionis. ſ. ꝯgregādos eſſe tēpore Meſſiæ: qđ cum tpe Ieſu Chriſti factum non fuerit: imo per ꝯtrariū magis diſperſi fuerint: ideo ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Oppo ſitio.

Ad decimāſeptimam Oppoſitionem reſpondetur, Iudæos ſanctaꝝ ſcripturaꝝ verum ſenſum percipere nō curantes, in multos ſæpe prolabi errores ſolitos eſſe: & ideo nemo admirari debet. ſi ēt in hoc Ezechielis Vaticinio falluntur: nā in hoc capite ſm aliquos tractatur de generali omnium reſurrectione: quæ fiet tempore vltimi iudicii: quoniam Propheta ſepulchrorum, ſeu tumuloꝝ apertionem, oſſiū aridoꝝ ad iuncturas ſuas accedentium viſionem narrat: & ſubinde neruoꝝ, ac carnium ſuperuenientium: & etiam cutis taliter ſuper eis extenſę: q oſſa ipſa cū carne in mortuoꝝ corpora redacta, & reuerſa ſunt: & demum corpora ipſa per ſpiritus ingreſſum reuixiſſe: quę omnia mortuoꝝ reſurrectionem prima frōte indicare videnť. Sed qm̄ huic expoſitioni obſtant aliqua: & maxime duo. Alterum eſt hæc particula, Oſſa, hæc vniuerſa domus Iſrael eſt: nam Ezechiel ipſe declarat his verbis, Oſſa illa eſſe vniuerſam domum Iſrael: hoc eſt ſolum ppl'm Iudaicū: & nō oēs gentes, & nationes, cū mortuoꝝ reſurrectio futura iudicii tpe, gn̄alis oībus nationibus futura ſit. Alteꝝ vero, quod obſtat eſt hæc alia particula: Aruerunt oſſa veſtra, & periit ſpes noſtra. ſi enim hoc in loco de gn̄ali oīum reſurrectione tractatur, iſtud, Aruerūt oſſa veſtra, & periit ſpes noſtra, ita ad prius defunctos, ſicut ad viuentes ſe extenderet: qm̄ iuſti ab initio mundi, vſq; ad Ezechielis tp's defuncti, & ſucceſſiue vſq; ad reſurrectionem Chriſti reſurrecturi, in electoꝝ parte certam ſpem habebant: ſiľt impii in Inferno exiſtentes ad pœnę ſuæ augumentum ſe Reſpon ſio.

reſurrecturos

Digitized by Google

reſurrecturos eſſe non ignorabant Quapropter nõnulli alii hoc Ezechielis Vaticinium exponunt de liberatione populi Iſrael à Babylonica ſeruitute: q̃ eſt mors ciuilis: vñ liberatio, quę fit ab ea ſeruitute, conuenienter dr̃ viuificatio, & quodã modo reſurrectio. Loca inſuper in q̃bus ipſi Hebræi in ea captiuitate, tanq̃ ſerui detinebant̃.ſ. carceres, nõ immerito ſepulchra dici poſſunt, & tumuli. vñ quo vis modo ex ſupradictis duob⁹ hoc Ezechielis Vaticinium interpretet̃, & declaretur, Iudæus ſuum non aſſequit̃ intentũ: cum per eoꝝ neutrum ꝓſtet Hebræos liberari debere à p̃nti captiuitate. Nõnulli inſup alii ab initio huius capitis. xxxvii. Ezechielis, vſq; ad illa verba: Et factus eſt ſermo dñi ad me dicens: exponunt de liberatione populi Iſrael à p̃dicta Babyloniç captiuitate: & ab inde infra vſq; ad finem de vnione ſpirituali Hebræoꝝ, & Gentilium ad Chriſti fidem accedẽtium: & per fidem, & charitatẽ in vnitate eccleſiæ catholicæ vnitoꝝ: quam vnionẽ Propheta ipſe ex Dei mãdato ſub ſenſibili ſigno p duoꝝ lignoꝝ diuerſaꝝ ſpecieꝝ coniunctionem ad audiẽtium aĩos magis: hoc ẽ facilius mouẽdum deſcribit: quod & itidem fecit Eſaias, qñ iuit nudus, & diſcalciatus: vt Eſaiç.c.xx. Et Hieremias ẽt, qñ cathenas ligneas circa collũ portauit: vt Hieremiæ.c.xxvii. Et hoc ad futurã, & iminentem Hebræoꝝ captiuitatem ſic facto demõſtrandam, ſicut verbis enuntiabant: per quã duoꝝ lignoꝝ coniũctionẽ diuerſaꝝ nationum vnionẽ in Chriſti fidem enuntiare, & prędicere intendebat: licet ſub expreſſione duoꝝ Regnoꝝ, Iſrael.ſ. & Iudæ demõſtraret: quod veꝝ eſſe dupliciter oñditur. Primo qm̃ hoc in loco per Regnũ Iſrael: quod iamdiu à Regno Dauid, & à diuino cultu ſeparatum erat, nõ ſolum intelligunt̃ decem Trib⁹, ſed etiam oẽs Gentiles, q ſe corde, & ope ad Chriſti fidem ꝯtuliſſent: vt hr̃ Eſaiç.c. xliiii. vt ẽt ſuperius dixi, Oppoſitionibus .iiii. vi. & xv. Secũdo, qm̃ Propheta hoc fieri debere ait ſub vno Rege.ſ. Chriſto. Rex enim iſte ſub quo prædicta duo Regna vniri debebant, nõ erat Zorobabel, nec Eſdras, vel Neemias, ſub quoꝝ Ducatu Hebræi ipſi ab antedicta Babyloniç captiuitate reuerſi ſũt: nullus enim eorum Rex vnq̃ fuit, nec etiam quiſquam alius Rex Iudæ eſſe potuit: qm̃ abinde citra vſque ad Chriſtum Rex nullus Iudæ ex ſemine Dauid extitit, excepto Antigono: q licet diademate ſe coronauerit, Regnum tamen anguſtum habuit, & debile, & pauco tempore regnauit. Et ad indicandum, ꝙ huiuſmodi Rex fuerit, ſiue eſſe deberet Chriſtus, ſubditur: Et ſeruus meus Dauid ſuper eis: per quem intelligitur Chriſtus Meſſiach: vt probatum fuit ſupra libro quarto.c.viii. & libr.vi.c.l. & .lxvi. & ſequitur: Et paſtor vnus erit omnium eorum.ſ. Chriſtus: vt dicitur Ioan.c.x. Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet vnũ ouile, & vnus paſtor. Et ꝙ in hoc loco per Dauid intelligatur Meſſias, patet etiã per hæc verba ſubſequẽtia: Et Dauid ſeruus meus Princeps eorum in perpetuum. quod de Dauid minime intelligi poteſt, nec etiam de aliquo ab eo deſcendente, niſi de Chriſto, qui non ſunt in perpetuum. & ſequitur: Et habitabunt ſuper terram: ſcilicet viuentium: vt in Pſal.xxvi. Credo videre bona domini in terra viuentium. & Pſal. trigeſimoſexto: vt ſupra oſtendi Oppoſitione decimaquinta. & ſequitur: Quã dedi ſeruo meo Iacob: id eſt dare promiſi. In qua habitauerunt patres veſtri: ſcilicet mente per fidem: vel habitauerunt pro habitabunt, loquendo de futuro per modum p̃teriti, pp certitudinẽ Prophetię: vt eſt ſæpiſſime mos Prophetarum. Et p cutiam illis fœdus pacis: quod fœdus inchoatur in hoc mundo in legis Euangelicæ obſeruantia: quę lex eſt lex amoris: & perficitur in patria: vbi pax, & amor cõſummatur. Et hęc eſt vera huius Vaticinii expoſitio: & ſibi conueniunt verba antedicta: vt ſupra aperte oſtenditur: ex quo Iudęus, qui illud in fauorem ſuum adduxit, perſpicue cernere põt: id.ſ. Vaticiniũ contra ſe eſſe: & propterea Obiectionem hanc ſuam nihil obſtare, quin Chriſtus verus fuerit Meſſias.

Digitized by Google

Decimaoctaua Oppoſitio Iudæorum. Caput. XVIII.

Oppoſitio.

DEcimaoctaua Oppoſitio aſſumitur ex his verbis Moyſis Deuteronomii.c.xxx. Si ad cardines cœli fueris diſſipatus, inde te retrahet dñs Deus tuus, & aſſumet, atq; introducet in terrã, quam poſſederũt patres tui &c. Arguunt Iudæi ex hoc textu: ꝙ ſi per oẽs mundi partes diſperſi eſſent, ↄgregarẽtur à Deo in terram ꝓmiſſionis ſaltem tpe Meſſiæ: cum aũt tempore Ieſu Chriſti nõ fuerint congregati, & in terrã introducti, immo magis diſperſi, ſeq dicunt: ꝙ ipſe Ieſus Chriſtus non fuit verus Meſſias.

Reſponſio.

Ad hanc decimãoctauam Oppoſitionem. Si Iudæus ea, q̃ Moyſes ſuperius dixerat, diligẽter ↄſideraſſet, forte reticuiſſet potius, q̃ id obieciſſet, quod ↄtra ſe ẽ. Dixerat enim Moyſes paꝝ ſuperius: Cum ergo venerint ſuper te oẽs ſermones iſti, benedictio, ſiue maledictio, quam propoſui in conſpectu tuo: & ductus pœnitudine cordis tui in vniuerſis gentibus, in q̃s diſperſerit te dñs Deus tuus, & reuerſus fueris ad eũ, & obedieris eius imperiis, ſicut ego hodie pręcipio tibi cũ filiis tuis, in toto corde tuo, & in tota anima tua: reducet te dñs Deus tuus de captiuitate tua, ac miſerebitur tui: & rurſum ↄgregabit te de cunctis pplĩs, in quos te ante diſperſit. & ſequit̃: Si ad cardines cœli fueris diſſipatus, inde te retrahet dñs Deus tuus: & aſſumet, atq; introducet in terrã, quam poſſederũt patres tui, & obtinebis eam: hic Iudæe (ſi bñ cernis) fit tibi ꝓmiſſio ſub ↄditione: & quæ ↄditio eſſet iſta, declarat dicens: Si reuerſus fueris ad dominũ Deum tuũ, & obedieris eius impiis, ſicut præcepit tibi Moyſes cũ filiis tuis, in toto corde tuo, & in tota aĩa tua. & iterũ magis ĩfra eodem capite replicat, dicẽs: Si tñ audieris vocem dñi Dei tui, & cuſtodieris præcepta eius, & cerimonias, quæ in hac lege ſcripta ſunt, & reuertaris ad dñm Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua: conditionalis igitur eſt ꝓmiſſio Dei, ſi eius ſeruaueris ꝑcepta &c. Vide prius ò Iudæe ſi conditionem à Deo in ſua promiſſione appoſitam obſeruaſti: antequam de eius obſeruatione, & adimpletione conqueraris: ſi Deo tuo cõditionem nõ obſeruaſti, quare Deus promiſſionem ſuam tibi adimplere tenetur? te igitur ↄditione non obſeruante, Deus tibi ĩ nihilo tenetur. Quòd aũt ↄditionẽ Deo nõ ſeruaueris, patet: q̃a legem Moyſis non ſeruaſti; imo dilaceras: vt infra ꝓbabo lib. nono. Si igitur nõ fuiſti congregatus iuxta Dei ꝓmiſſionem: noli arguere ꝙ ideo Ieſus Chriſtus nõ fuit Meſſias: quoniam tuum nõ tenet Argumentum: ſi non fuiſti congregatus, id culpa tua tibi euenit: quia conditionem in Dei promiſſione appoſitam non ſeruaſti. Tace igitur, immo obmuteſce, quia vlterius in hac Obiectione ſine pudore tuo progredi non vales, ſtante cõditione antedicta, quam non ſeruaſti. Poſſem etiam aliter reſpondere: Nonnullos eſſe, qui hanc congregationem inquiunt adimpleram fuiſſe, quando Hebræorum populus ex Cyri Perſarum Regis licentia fuit à Babylonica captiuitate liberatus. Si autem obiiceres: Non omnes tunc reuerſos fuiſſe: vide reſponſionem ſupra.c.xv. vbi Vaticinium Ezechielis.c.xxxix. inductum fuit: quia ibi ſatiſfeci. Sed ſi obiiceretur de decem Tribubus non reuerſis.

Obiectio.

Reſponſio.

Reſpõdetur: Ipſas decem Tribus iamdiu antea præciſas fuiſſe non ſolum à Regno Dauid: quod fuerat à Deo inſtitutum ſup totum populum Iſrael: ſed etiam à cultu diuino: qui vigebat in Hieruſalem: vt habetur.iiii. Regum.c.xvii. Et ꝙ iſtæ decem Tribus reuerti non debeant vlterius, innui videtur Oſeę.c.xi. vbi dicitur: Iugũ autem imponetur eis ſimul, quod nõ auferetur. Licet multi ex dictis decem Tribubus reuerſi ſint cũ Eſdra: vt recitat Ioſephus lib.xi. Antiqtatũ.c.v. ſic dicẽs: Decẽ aũt Tribꝰ hactenus trãs Euphratẽ cõmorari ꝓbant̃: quaꝝ multitudines inæſtimabiles minime pñt numero cõprehẽdi. Ex qbꝰ.x. Tribuũ Iudęis nõnulli reuerſi ſunt ĩ Hieroſolymã cũ Eſdra poſt captiuitatẽ Babylonicã: vt hr̃ ĩ eiſdẽ lib. & .c. Ioſephi paꝝ ĩferiꝰ: vbi ſic dr̃: Venerũt ẽt ad Eſdrã multi ſacerdotes, & leuitę, & ianitores, cãtoreſq;, ac ſerui agri, quos ↄgregãs

de captiuitate

Digitized by Google

de captiuitate trans Euphratẽ tribus diebus moratus ieiunia eis impoſuit: vt Deo vota pro ſalute ſoluerent: ne quid in via paterentur aduerſi &c.

Sed qm̃ Moyſes ĺquit in ſupraſcripto ſuo Vaticinio: Et ductus pœnitudine cordis tui in vniuerſis gentibus, in quas diſperſerit te dñs Deus tuꝰ: & reuerſus fueris ad eum: & obedieris eius imperiis &c. dicendum videtur: ꝙ hæc congregatio non poſſit recte, & veraciter eſſe alia, niſi quæ fit per pœnitentiam, propter illa verba: Et ductus pœnitudine cordis: & ſic conſequenter de ſpirituali animoꝝ ꝯgregatione, & voluntate in vnũ coniunctorum in Ieſum Chriſtũ per fidem, & charitatem ſm interpretationẽ B. Ioãnis Euãgeliſtę. c. xi. vbi dicitur: ꝙ Caiphas ꝓphetauit, ꝙ Ieſus erat moriturus pro gente: & non tm̃ pro gente: ſed vt filios Dei, qui erant diſperſi, congregaret in vnũ. Nam extra Chriſtianoꝝ congregationẽ nullus relinquitur, q velit in eam intrare, qa nulli clauditur gremium eccleſiæ. Quicunq; igitur Iudęus ductus pœnitudine cordis de infidelitate, & obſtinatione Iudaica reuerſus fuerit ad Deum: hoc eſt conuerſus fuerit ad fidem Chriſti: in quocũq; loco ſit: propter illa verba Deutero. c xxx. In vniuerſis gentibus. & Deuteron. c. iiii. ibi: Non oportet ire Hieroſolymã: ſed ibidem cõgregatur in vnione eccleſiaſtica: vt infra dicitur: ſtatim dñs aſſumet eum, & itroducet in terram, quam poſſederũt patres eius. ſ. in eccleſiam militãtem: vbi ſi veraciter crediderit, & legem Euangelicam ſeruauerit: poſt eius mortem terrã viuentium: hoc eſt cœleſtem patriam, cũ antiquis patribus Abraam, Iſaac, & Iacob æternaliter poſſidebit. Quod ẽt Moyſes ipſe tetigerat Deuteron. c. iiii. his verbis: Cumq; quæſieris ibi: hoc eſt in terris, in qbus diſperſus fueris, dñm Deum tuum, inuenies eum, ſi tñ toto corde quæſieris, & tota tribulatione aīæ tuę, poſtq̃ te inuenerint omnia quę prædicta ſunt. Ex quibus conſtat huiuſmodi congregationem non localem eſſe, ſed ſpiritualem per pœnitentiam, & ꝯuerſionem ad Chriſti fidẽ: vt ſuperius dictum eſt. Hoc idem ẽt habetur Deuter. xxx. c. lucidius. Hac igiť non obſtante Oppoſitione, Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

ℭ Decimanona Oppoſitio Iudæorum. Caput. XIX.

Decimanona Iudæoꝝ Obiectio aſſumiť ex Eſaia. c. lxv. Ecce ego creo cœlos nouos, & terrã nouã: & nõ erunt in memoria priora: & non aſcẽdẽt ſup cor: ſed gaudebitis, & exultabitis vſque in ſempiternũ in his, quę ego creo: qa Ecce creo Hieruſalẽ exultationem, & pplm̃ eius gaudium: & exultabo in Hieruſalem, & gaudebo in pplo meo: & non audietur in ea vltra vox fletus, & vox clamoris. hęc inqt Iudæus dici de Iudęis Meſſię tpe ſatis, ſuperq; conſtare: & nihilominus cœlum adhuc nouum nõ vidimus, neq; terrã nuper creatã accepimus: priora memoriter oĩa tenemus: hoc eſt ſollicitudines, anguſtias, tormenta, & amaritudines, qbus nos tamdiu, atq; maiores noſtri tot annos fuerunt obſtricti: nullo adhuc gaudio, vel exultatione afficimur, ſed oĩ triſtitia, atq; mœrore affligimur: lętitia penitus omnis receſſit: deſtructę ciuitati, populo expulſo, & vbiq; ſeruitute afflicto, qd iucũditatis ineſſe poteſt? Et nõ audietur in ea, inqt Propheta, vltra vox fletus, & vox clamoris: at apud nos vbiq; lamentatio, vbiq; lachrymę, atq; ſingultus: dies metũ nobis ſemp incutit: & nox quidem timore reqem nullã tradit: ſomnus inſuper oium noſtrum aios ſolicitat: & vigiliæ mẽtem ꝯtinue macerãt: igitur quę à Propheta dicta ſunt: cũ tpe Meſſię futura ſint, & Chriſti tpe non fuerint, cõſtat ipſum veꝝ non extitiſſe Meſſiam. Oppoſitio.

Ad decimamnonã Iudęoꝝ Oppoſitionem rñdens, dico: Iudęos nõ exiguo falli errore, ſi nouos cœlos, & nouã terram Meſſiæ tempore creari opinantur, & credunt: literas tm̃ legunt: ſed verum earum ſenſum ꝑcipere non curãt. Ecce, inqt Deus, ego creo cœlos nouos, & terrã nouã: dixit hoc ſanè eoꝝ rõne habita: q Chriſto ſe dicantes, ipſum profeſſi ſunt Meſſiam: cuius tpe hoibus cœli aperti ſunt: qui antea pp originale peccatũ (vt dictũ eſt ſupra Oppoſitione tertia) oibus clauſi Reſponſio.

Digitized by Google

erant:at Chriſti ſanguinis infuſione tunc pateſacti, & manifeſtati ſunt cœli ſequẽtibus Chriſtum oībus:atq; terra noua apparuit:hoc eſt beata ciuitas:quā nouā creaſſe dr̄ Deus hoibus: qñ nullus vita functꝰ ante Chriſti aduẽtum in eā minus ingredi poterat.Dicitur aūt: illum nouā ſedē, vel magiſtratum fuiſſe adeptū, q tametſi multo rpe ante fuerit, rōne tñ nouæ acquiſitionis, noua dignitas nuncupatur. Hæc veritas ēt oſtēnditur p id,quod ſcribitur Ezechielis.c.xviii.Facite vobis cor nouum,& ſpiritum nouū,inquit Deus Iudaico populo:non aliud qdem cor, atq; ſpiritum aliū Deus fieri præcepit: niſi vt omitterent mala, & ſequerētur bona: relinquerent tenebras,& ſequerenť lucem, qui Chriſtus eſt. q de ſeipſo Ioā.c.iii.ait: Lux venit in mūdū, & dilexerunt hoīes magis tenebras,q̃ lucem.necnō &.c.viii. Ego ſum lux mundi:q ſequitur me non ambulat in tenebris,ſed habebit lumen vitæ.de quo ab Eſaia.c.ix.d ctum eſt: Ante habitantibus in regione vmbræ mortis,lux orta eſt eis.&.c.xlix.Dedi te in lucem gentium:vt ſis ſalus mea vſq; ad extremum terræ:quæ verba dici de Meſſia aſſerunt etiam antiq Iudęoꝝ Rabini. His ergo habitis,peritos diuinaꝝ literaꝝ nō prętcrit,nouum quandoq; dici,nō quod antea non fuerit,ſed rōne acqſitę nouæ poſſeſſionis,nouū appellari. Quod autē verba hæc:Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam,de cœleſti illa patria intelligi debeant,quod ſequitur teſtimoniū affert:Et exultabitis,inqt, vſq; in ſempiternum.hoc qdem rebus humanæ vitæ ſubiectis accōmodari non pōt,niſi ſempiternæ felicitati,atq; diuinæ beatitudini: quod etiam ſequēs lectio docet: Et non audietur in ea vltra vox fletus, & vox clamoris.B.Aug.lib.xx.de Ciuitate Dei: vbi tractat de vltimo iudicio cap.xviii. oſtendit quomodo intelligendi ſunt cœli noui,& terra noua,dicens: Latet enim illos hoc volentes,quia cœli erant olim, & terra de aqua, & per aquam conſtituta Dei verbo:per quem qui tunc erat mundus aqua inundatus deperiit: qui autem nunc ſunt cœli,& terra,eodem verbo re poſiti ſunt igni reſeruandi in die iudicii, & perditionis hoīum impioꝝ. Hæc autē Iudæi dirigunt ad terrena, atq; huius vitæ fragilia:qbus neq; verba congruunt, neq; ſenſus:quapp ſi laboribus vbiq; opprimuntur Iudæi,ſi amaritudine repleti ſunt,ſi anguſtiis circūmuniti, ſi nulla requie,ſi nulla pace congaudent, ſi demū omni ſpe decidunt afflicti, atq; confecti, non aliena improbitate, ſiue culpa, ſed ſua doleant,& crucienť.Hæc enim futura illis pdixit Chriſtus,q fuit verus Meſſias,Matthæi.c.xxiiii.Amen dico vobis: nō relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.hoc idem Marcus.c.iii.& Lucas.c.xix.quiť etiam.c.xxi.ait:Cum videritis circundari ab exercitu Hierūſalē, tunc ſcitote,quia appropinquauit deſolatio eius.& infra:Væ autem p̄gnantibꝰ, & nutrientibus in illis diebus: erit enim preſſura magna ſuper terram, & ira pplo huic,& cadēt in ore gladii, & captiui ducentur in oēs gentes:hęc qdem Iudæi,q ſentiunt non ignorant. Et qm̄ Eſaias ait in antedicto capite:Et exultabitis, vt ſuperius diximus,B.Hierony. in ſuis ſuper hoc capite Cōmentariis quærens huius exultationis cauſam,inqt: Cauſa lætitiæ, & confeſſionis Dei veri eſt:qa æterna anguſtiarum prioꝝ ſuccedet obliuio: vt nequaquam idolorum meminerint, & erroris priſtini: ſed ad lucem de tenebris tranſeant,& æterna beatitudine perfruātur: obliuiſcentur enim priſtina mala,nō abolitione memorię,ſed bonoꝝ ſucceſſione: iuxta illud quod ſcriptum eſt: In die bona obliuio malorum.& alibi: Afflictio horę obliuionem facit delitiaꝝ: eo ꝙ in anguſtiis conſtituti nequaquam voluptatibus priſtinis,iuxta errorē Epicuri,animo perfruātur.Licet poſſit & hoc dici: ꝙ in cœlo nouo, & in terra noua oīs conuerſationis priſtinæ memoria deleať:ne hoc ipſum pars malorum ſit prioris anguſtiæ recordari. Item Eſaiæ.c.lxvi. Quia ſicut cœli noui, & terra noua, quæ ego facio ſtare corām me,dicit dñs Deus, ſic ſtabit ſemen veſtrum,& nomen veſtrum.Cœlū aūt nouum,& terrā nouam q putant oīa interire,quę cernimus,Euangelii interp̄tantur

Digitized by Google

tantur teſtimonio,Matthęi.c.xxviii.Cœlum,& terra ptranſibunt. & Pauli Apſi: Quę enim videntur tpalia ſunt: quæ aũt non videntur æterna. Porrò qui nouitatem cõmutationem in melius:& non ele mentoꝝ arbitrantur interitũ, illo vtũtur exemplo: A' principio terrã tu fundaſti dñe: & opera manuum tuaꝝ ſunt cœli. Ipſi peribunt:tu aũt permanes: & oẽs ſicut veſtimentũ veteraſcent: & quaſi ami ctum inuolues eos,& mutabuntur, Pſal. ci.In quo perſpicue demonſtratur perditionem,& interitũ,non abolitionẽ in nihil,ſed cõmutationem ſonare in melius. Neq; enim illud quod in alio loco ſcriptum eſt Eſaiæ cap.xxx.Luna fulgebit vt ſol:& Sol ſeptuplum lumen accipiet: interitum ſignificat priſtinoꝝ:ſed cõmutationem in melius.Quod vt poſſit intelligi noſtræ ꝯditionis ponamus exemplũ: Infans cum in pueꝝ creuerit: & puer in iuuenẽ:& iuuenis in viꝝ:& vir in ſenem: nequaq̃ per ſingulas ætates perit. Idem enim eſt,q prius fuit,ſed paulatim mutatus ætati priſtinę periſſe dicitur. Quod intelligens & Paulus Apl's loquebatur:Pręterit enim figura huius mundi.Conſideremus qd dixerit,Figura pręteriit,nõ ſubſtantia. Hoc idem ſignificat & Petrus Epiſtola ſecunda.c.iii.Latet enim eos hoc volentes,qm̃ cœli erãt ab initio: & terra de aqua:& per aquam Dei ſermone ſubſiſtit, per quę prior mundus mũdatus diluuio periit:cœli aũt,qui nunc ſunt,& terra eadem rõne ſeruantur igni.Quod quo ſenſu accipiendum ſit, poſt modicũ docet: Nouos aũt cœlos,& nouam terrã videbimus,& promiſſiones eius:nõ dixit alios cœlos,& aliam terrã:ſed veteres,& antiquos in melius cõmutatos. Poſſumus de hoc dicere:ꝙ ꝯuerſi ab idolatria,& priſtino errore deſerto,nouos cœlos, & nouã terram videant,nequaquam arbitrantes elementa,Deos,& ea,quę naſcunť ex terra.Nunc confitemur cœlum,& terrã eſſe opera manuũ Dei: illo aũt tempore ſeruos,& creaturam venerabamur obſequio Dei.Quod & Dauid ſentiens cantat in Pſalmo. c.Videbo cœlos opera digitoꝝ tuoꝝ:non ꝙ eo tpe cœlos non videret, cum iſta dicebat:ſed quo per ſingula augumenta virtutum, & futurorum ſciẽtiã nouos videat,quos veteres iam videbat. Quod autem in fine huius teſtimonii dicitur:Quę ego creo,à.Lxx.prętermiſſum eſt.hęc omnia B.Hieronymus,vbi ſupra. De hac ipſa nouitate loquens B. Paulus Apoſtolus ad Epheſios.c.iiii. ſic inquit: Deponite vos ſm priſtinam ꝯuerſatiõẽ veterem hoiem:q corrumpitur ſm deſideria carnis:renouamini aũt ſpiritu mentis veſtræ: & induite nouum hominem: qui ſm Deum creatus eſt in iuſtitia,& ſanctitate veritatis.Et quare hoc dixerit, ſubdit capite ſequenti, dicens: Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino:vt filii lucis ambulate.Eſaias inſuper.c.xliii.Ne memineritis priorum: & antiqua ne itueamini:ecce ego facio noua,& nunc orietur,vtiq; cognoſcetis ea. Beatus Auguſtinus libro.xx.de Ciuitate Dei.c.xiiii.Peracto qppe iudicio,tunc eẽ deſinet hoc cœlum,& hęc terra,quando incipiet eſſe cœlum nouum, & terra noua:mutatione itaq; rerum non omnimodo in interitum tranſibit hic mũdus. vnde & Apoſtolus ait:Præterit enim figura huius mundi. Item.c.xxiiii.de Porphyrio reprehendente Chriſtianos: eo quòd cœlum periturum crederẽt. Apocalypſis .c.xxi. Et vidi cœlum nouum, & terram nouam. Primum enim cœlum, & prima terra abiit,& mare iam non eſt.B.Gregorius in ſuo Morali lib.v.c.xxv.ſic inquit: Nam & ſi cœlũ,ac terra poſt in æternum permanẽt:ex ſemet nũc ad nihilũ prope rant:ſed p eoꝝ vſum,qb' ſeruiũt, in melius mutãda perſeuerãt.Stare ergo ſolius creatoris eſt:p quem cuncta non trãſeuntem trãſeunt:& in quo aliqua ne trãſeãt, retinentur.vñ & Redemptor noſter: qa diuinitatis eius ſtat' capi ab humana mẽte non potuit:hunc nobis ad nos veniẽs creatus,natus,mortuus, ſepultus, reſurgens,atq; ad cœleſtia rediens quaſi tranſeũdo mõſtrauit.Quod bene per Euãgeliũ illuminato cęco innotuit:cui trãſiens auditum præbuit: ſed ſtans oculos reparauit: per humanitatis quippe diſpenſationem tranſire habet: per diuinitatis

vero potentiam, qua vbiꝗ preſens eſt, ſtare. Voces igitur cæcitatis noſtrę dominus audire tráſiens dicitur: quia humanæ miſeriæ factus homo miſeretur. Stans autem lucem reparat: quia infirmitatis noſtræ tenebras ex virtute infirmitatis illuſtrat &c. Ex quibus oĩbus ſuperius dictis perſpicue demonſtratur, Iudæoꝝ Obiectionem inanem eſſe, & penitus nullam: & maxime in Iudæoꝝ fauorem: imo catholicæ veritati valde conſonam, & fauorabilem. Hac igitur non obſtante Obiectione, Ieſus Chriſtus dominus noſter verus fuit Meſſias.

Vigeſima Oppoſitio Iudæorum. Caput. XX.

Oppoſitio.

VIgeſimá Oppoſitioné aſſumũt Iudæi ex infraſcriptis triũ Prophetarum Vaticiniis: q̄ vno, & eodem illuſtrati ſpiritu: quaſi vnũ, & idem ꝓdixere Vaticiniũ. & in primis, Ezechiel. c. xi. inq̄t: Hæc dicit dñs Deus: Congregabo vos de ppl'is: & adunabo de terris, ĩ quibus diſperſi eſtis: daboꝗ; vobis humum Iſrael: & ĩgredĩetur illuc: & auferent oẽs offenſiones: cũctaſꝗ; abominationes ei⁹ de illa: & dabo eis cor vnũ: & ſpiritũ nouum tribuá in viſceribus eoꝝ: & auferam cor lapideũ de carne eoꝝ: & dabo eis cor carneum: vt in præceptis meis ambulent &c. Item Pſal. cxlvi. dr̃: Aedificans Hieruſalem dñs diſperſiones Iſrael congregabit. Eſaias quoꝗ; c. xiiii. ait: Prope eſt vt veniat tp̃s eius, & dies eius non elongabuntur, miſerebitur enim dñs Iacob, & eliget adhuc de Iſrael: & reqeſcere eos faciet ſuper humum ſuam: adiungetur aduena ad eos: & adhęrebit domui Iacob: & tenebunt eos populi: & adducent eos in locum ſuum: & poſſidebit eos domus Iſrael ſuper terrá dñi in ſeruos, & ancillas. Ex quibus triũ Prophetaꝝ Vaticiniis inqunt Iudæi: Quòd ſi ipſi per oẽs mũdi partes diſperſi eſſent, congregarentur à Deo in terrá ſuam ꝓmiſſionis, ſaltem tẽpore Meſſię Regis. Et cum tp̃e Ieſu Chriſti congregati non fuerint, & in terram ſuam itroducti: imo multo magis diſperſi: ideo concludẽtes inferũt ipſum Ieſum Chriſtum verum non fuiſſe Meſſiam.

Reſponſio.

Reſpondẽtes huic vigeſimæ Obiectioni, dicimus: Nullũ ex antedictis triũ Prophetaꝝ Vaticiniis ad Meſſiam Regẽ ſpectare: ſiue ad eius tp̃a, & conditiones pertinere poſſe: ſed ad tempus Cyri Perſaꝝ Regis dirigi debere: qui poſt Nabucodonoſor Regem Babylonis, à quo ſanctæ ciuitatis, & diuini templi emanauit deſtructio: inſtaurandoꝗ; omnium facultatem, acq̄ſito Regio magiſtratu, & monarchia præſtitit quamplurima: vt legitur Eſdræ libr. i. c. i. & libr. ii. c. ii. Veritas hæc infra ſcriptis oritur, & cõſtat fundamentis. Nã Ezechiel primus Vates cecinit tm̃ libertatem, atꝗ; felicitatem: qua Cyri tempore Deus Iudaicum populum erat donaturus. quod ex his, quæ ſequuntur in calce eiuſdem capitis verbis cuilibet facile oſtẽditur: Et ſpiritus leuauit me, ait Propheta: adduxitꝗ; in Chaldæam ad tranſmigrationem in viſione in ſpiritu Dei: & ſublata eſt à me viſio, quam videram: & locutus ſum ad tráſmigrationem omnia verba domini, quæ oſtenderat mihi. Cũ enim Propheta dixerit ſuperius: Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis: daboꝗ; vobis humum Iſrael, & ingredientur illuc, ſubdideritꝗ; in calce capitis ꝙ ſpiritus leuauit eum, adduxitꝗ; in Chaldæam ad tráſmigrationem, de alia cõgregatione, niſi de ipſa Chaldęa ſiue Babylonica intelligi quidem nõ poteſt. & ſequitur ipſe Propheta: Et auferent omnes offenſiones: q̄bus ſcilicet Deus ab eis offendebatur. & quæ eſſent huiuſmodi offenſiones, declarat ſubdens, Cunctaſꝗ; abominationes. ꝑ quæ verba intelligitur idolatria, cui ante ipſam captiuitatem dediti erant ipſi Iudæi. poſt reuerſionem aũt ab ea captiuitate, non ita, ſicut prius ipſi idolatrię dediti fuere, niſi tempore Antiochi Regis: quo tempore, licet aliqui idolatrauerint, non tamen omnes: vt in libris conſtat Machabæorũ. & ideo Propheta ipſe ſubdit, dicens: Dabo eis cor nouum: priſtinã ab eis auferendo iniq̄tatem: & ſimiliter auferam ab eis cor lapideum. ſ. prius durum, & obſtinatum ad diſciplinam domini recipiẽdam. & ſequitur: Et dabo eis

cor

Digitized by Google

cor carneum: hoc eſt tenerũ, & docile ad obediendum Deo ſuo diſpoſitum: & ad recipiendam ipſius Dei diſciplinam: vt patet in libris Eſdræ: qa eam ſummo ſtudio deuote receperũt. Similiter Eſaias in antecedente cap. xiiii. de eadem ꝯgregatione, & liberatione intellexit: quod ex his oſtenditur verbis in initio ipſius capitis poſitis: Prope eſt vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabunt. in quibus aperte dicitur: In breui tpe hoc futurum eſſe: quapropter vt hęc cõgregatio, & ſalus, ſiue liberatio de Babylonica captiuitate: quę per centũ annos, vel circa diſtabat: & nõ de ea, quę per Meſſiam facienda erat: quę per quingentos annos, & vltra remota erat, itelligat neceſſe eſt: quę omnia à Propheta hic enuntiata in reditu ab ea Babylonica captiuitate adimpleta fuerũt. Nam diuina miſeratione (vt inquit Propheta) ab ea captiuitate Iudęi, quos nomine Iacob vocat, liberati ſunt: & cum eis reuerſi ſunt ét aliqui ex Regno Iſrael: hoc eſt decem Tribuum: qui capta ſamaria per Aſſyrios, ſe in Hieruſalem ꝯtulerant: & poſtea ſimul cum aliis de Regno Iuda per Nabucodonoſor captiuatis in Babyloniã cõducti fuerant: & poſtremo in Hierl'm à Babylonica captiuitate liberati cum aliis reuerſi ſunt: & requieuerũt ſup humũ ſuam: hoc eſt in terra Iudęæ. & ſequit Propheta: Et adiuncti fuerunt aduenę: qui. ſ. ex Gentilitate ad Iudaiſmum acceſſerunt, & aliis adhęſerunt Iudæis. Illud autem: Et poſſidebit eos domus Iſrael ſup terram dñi in ſeruos, & ancillas, intelligendũ eſt quãtum ad aliquos pauperes ex Gẽtilibus, q iuncti fuerunt Iudæis ad ſeruiendũ eis. Ex q bus oĩbus liqdo ꝯſtat antedicta Prophetaꝶ Vaticinia nullam de Meſſia Rege facere mentionẽ: ſed de ꝯgregatione, & liberatione Iudęoꝶ in Babylonica captiuitate detentoꝶ: & hoc ex licẽtia Cyri Perſarum Regis ſub ducatu Zorobabel, & ſocioꝶ. Sed Iudæi, qui nobis Chriſtianis aduerſantur, & infenſi ſunt: non vt ſuo veritas lumine clareſcat: ſed ſuorum ſententia, & auctoritate freti, vt ſua peruicatiã opinionẽ ſuoꝶ (licet falſam) quocũq;

modo poſſunt, ſuſtineant, & ſuſtentẽt: ex quo fit, vt Prophetaꝶ Vaticinia nõ pquirãt, & diligẽter volutẽt: vt ex eis latentẽ veritatẽ enucleent: vnde multis erroribus imbuunt, & inuoluunt delyramẽtis, & ſic in dies imperitiores efficiunt: ꝙ ſi diligenti ſtudio ea ſcrutari vellent Vaticinia, veꝶ ex eis ſenſum pciperent & ipſi: ſi cruciant igit, ſibiipſis iputent. Hac igit non obſtante Oppoſitione, dñs noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Vigeſimaprima Oppoſitio Iudæorũ. Caput. XXI.

Vigeſimaprima Oppoſitio aſſumit ex inſraſcriptis Hieremiæ verbis cap. xxxii. Dicit dñs Deus Iſrael: Ecce ego ꝯgregabo eos de vniuerſis terris ad quas eieci eos in furore meo, & in ira mea, & in indignatione grandi: & reducam eos in locũ iſtũ: & habitare faciã eos ꝯfidenter: & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum: & dabo eis cor vnum, & viã vnã vt timeãt vniuerſis diebus: & bene ſit eis, & filiis eoꝶ poſt eos: & feriam eis pactum ſempiternũ, & non deſinam eis benefacere: & timorẽ meum dabo in corde eoꝶ: vt nõ recedant à me: & lętabor ſup eis cum bene eis fecero: & plantabo eos in terra iſta in veritate in toto corde meo: qa hoc dicit dñs: ſicut adduxi ſuper populum iſtum omne malũ hoc grande, ſic adducã ſup eos omne bonum, quod ego loquor ad eos. Dicunt Iudęi: Adhuc ſumus diſperſi, & eiecti i ira, in furore, & in indignatione Dei quam maxima: neq; alicubi habitare ſecuri poſſumus: & cor noſtrum, vel animus paulo momento huc, aut illuc impellitur: & iam ſunt mille, & quaſi quingenti anni: ꝙ Deus nobiſcum peſſime agit: nullum nobis pactum, non modo ſempiternum, ſed neq; etiam determinatum oſtẽdens, vt nos voti compotes faciat. Igitur cum ea, quę à Propheta dicta ſunt, Meſſiæ tempore futura ſint: & eorum nihil populo Iſrael tempore Ieſu Nazareni euenerit, recte dici poteſt, inqt ipſe Iudęus, illum verum non fuiſſe Meſſiam. Oppoſitio.

Reſpondentes huic vigeſimæprimæ Obiectioni dicimus. Primo: ꝙ ſi Prophe- Reſponſio.

Digitized by Google

tæ verba recte lectitaueris ò Iudǽe, nihil profecto inuenies de Rege Meſſia in eis dici, vel ꝯtineri poſſe: ſed ea omnia eſſe de liberatione à captiuitate Babylonica, & Iudæoꝝ ab ea redeuntium congregatione, poſtq̃ cõpleti fuerant. 70. anni, quibus ſeruierunt in Babylone: tunc enim à Cyro Perſarum Rege libertate donati Iudęi ad ædificandam ciuitatem, & templũ in Hieroſolymã ſub Ducatu Zorobabel, & ſocioꝝ reuerſi ſunt. Quòd autẽ de congregatione in Hieroſolymis facta per Iudæos à Babylonica captiuitate redeũtes: & non de aliqua alia hęc intelligenda ſit ꝯgregatio, ex totius. xxxii. capitis Hieremię lectione multipliciter cognoſcetur. dicitur enim ibi: Tunc exercitus Regis Babylonis obſidebat Hieruſalem: & Hieremias Propheta erat clauſus in atrio carceris, qui erat in domo Regis Iuda: clauſerat ergo eum Sedechias Rex Iuda. Et in ꝓmiſſione Dei, de qua ſupra in Oppoſitione Iudęi dicitur: Et reducam eos in locũ iſtum: hoc eſt in Hieruſalem, in qua erat Hieremias in carcere clauſus. Item eoipſo tpe, quo per exercitum Nabucodonoſor Babylonię Regis capienda, & deſtruẽda erat ciuitas Hieruſalẽ, Deus ibidẽ mandat Hieremię, vt emat ab Ananehel filio patruelis ſui agrum quendam in terra Iuda poſitum cum ſolemni ſtipulatione in ſcriptis redacta pręſentibus teſtibus: librumq; emptionis in vaſe fictili reponat: vt in eo diebus multis poſſet illęſus permanere. hæc enim dixit dominus exercituum Deus Iſrael: Adhuc poſſidebuntur domus, & agri, & vineę in terra iſta. Inſuper ex iſtis aliis Dei verbis in calce ipſius capitis poſitis: Et poſſidebuntur agri in terra iſta: de qua vos dicitis, ꝙ deſerta ſit. Ex quibus omnibus ſuperius dictis aperte, & veraciter conſtat congregationem illam, de qua ait Propheta: Ecce ego ꝯgregabo vos &c. nullam aliam eſſe poſſe ꝯgregationem, niſi illam, quę fieret in reditu ab ea captiuitate: quę tunc tpis iminebat: imminebat autem Babylonica: ergo ipſa hoc in loco eſt intelligenda, & non alia. Cum autem Hieremię Vaticinium (de quo ſupra) in reditu Iudęorum à Babylonica captiuitate adimpletũ fuerit: qm̃ Iudęi in ea captiuitate detẽti, tpe à ſummo Deo ſtatuto poſt. 70. annos, ex licentia ſibi à Cyro Perſarum Rege impartita, ſub Ducatu Zorobabel, & ſociorum reuerſi ſunt, ſiue reuerti potuerunt ſi voluiſſent: igitur Iudęi literarum ſacrarum ignari, hoc tempus iam dudum pręteritum, & elapſum expectantes, inani paſcuntur expectatione: nec ex iſto vaticinio expectandus eſt Meſſiach: quia de illo nulla ſit hic mentio. Sed opponit Iudęus, dicens: Quomodo veraciter dici poteſt: ꝙ congregatio hęc à Hieremia in antedicto capite prædicta, & annuntiata, in Iudęorum reditu à Babylonica captiuitate adimpleta fuerit, & ſit: cum multa in Hieremiæ Vaticinio cõtineantur: quæ in eo reditu, nec etiam abinde citra vnq̃ verificata fuerint, & ſint. dicitur enim ibi in Dei promiſſionibus: Habitare faciam eos ꝯfidenter: nam licet à Chaldæa liberati captiuitate in Hieruſalem reuerſi fuerint, non tñ in ea ꝯfidenter habitabant: qm̃ vicinarum ciuitatum timore vna manu tenebant gladium, & altera faciebant opus, ac eorum quiſq; gladio erat accinctus renes: vt legiť Neemię cap. iiii. Item hoc aliud non fuit adimpletum: Et dabo eis cor vnum, & viam vnã. Item: Et feriã eis pactum ſempiternum. Item: Non deſinam eis benefacere. Item: Et timorẽ meum dabo in corde eorum, vt nõ recedãt a me. Item: Plantabo eos in terra iſta in veritate in toto corde meo. Quarum promiſſionũ nulla fuit ad plenum adimpleta: igiť de hac moderna captiuitate, qua premimur, & oppreſſi ſumus, intellexit Propheta: & non de Chaldæa, inquit Iudęus. Ad hãc Oppoſitionem dicimus: Omnia in ea ꝯtenta, in ipſa fuiſſe adipleta reductione: exceptis tñ duabus particulis. ſ. Non deſinã eis benefacere. & Plãtabo eos in terra ſua in veritate. Nã illud: Et dabo eis cor vnũ, & viam vnam, hoc modo fuit adimpletũ. Populus enim ipſe à captiuitate reuerſus, non bifariam (vt prius diuiſus) Deum cœli, & idola adorauit: vt inquit Helias. iii. Regũ cap. xviii. Vſquequo claudicatis in duas partes.: ſi

Oppoſitio.

Reſponſio.

Digitized by Google

dominus eſt Deus, ſequimini eum: ſi aũt Baal, ſeq̃mini eum: ſed vnum tantũ Deũ ve᷑ coluit. Itẽ illud: Feriam eis pactũ ſempiternum: quod licet tp̃is æternitatem ſonare videatur: tñ, qm̃ in Hebręo habet, Pactum ſæculi: quod non æternitatẽ, ſed tp̃is diuturnitatem ſignificat: ideo poſt reditum ab ea captiuitate fuit etiã adimpletum, cum eos Deus eo tp̃e minime dereliquerit. Illud autem: Sic adducam ſuper eos omne bonum: non ſimpliciter, & abſolute ꝓmiſſum fuiſſe intelligendum eſt: ſed ſub determinatione. & ideo ſubditur: Et ego loquar ad eos. & qđ locuturus eſſet, ſequẽtibus ꝓxime verbis reuerſionẽ à captiuitate ī patriã inuere videt. ſeqtur enim: Et poſſidebunt agri, & fiẽt emptiones, & venditiones: ſi enim in patriam reducendi non fuiſſent: huiuſmodi poſſeſſiones, & contractus nequaq̃ fieri potuiſſent: vnde ex prędictis cõſtat ea oĩa in antedicta reuerſione fuiſſe adimpleta. Reſtant igitur illę duę particulę, quas ſuperius excepi: quę in ea reuerſione adimpletæ non fuerunt. ſ. Non deſinam eis benefacere. Et: Plantabo eos in terra ſua in veritate. Nã primo Deus eos dereliqt iam mille & quaſi qngenti ſunt anni: qa deſtitit eis benefacere. Item eos à terra ſua euelli ꝑmiſit, & in diuturnã captiuitatem imitti, & diſperſionẽ q̃maximam ſine Rege, ſine Principe, ſine ſacrificio, ſine altari, & ſine ephot: vt inqt Oſeas Propheta cap. iii. Illud aũt: Habitare faciam eos ꝯfidenter: licet non habuerit locum in principio reuerſionis: tñ tp̃e Artaxerſis Perſa᷑ Regis locũ habuit: vt ꝯſtat ex ſcripto Artaxerſis Eſdrę. ii. cap. viii. qa vicini nõ tantũ eos īfeſtabãt, ſed pecunias, & oĩa, quę eis apta eſſent ad ſacrificia dabãt. Sed inqt Iudęus. Si illę duę particulę non fuerunt adimpletę, nõne Propheta fuit mendax? Rñſio. Abſit: ꝙ Propheta fuerit mẽdax: qa ſi mendax extitiſſet, Deus quoq;, cuius ſpiritu Propheta illuſtrat' fuerat, mẽdacii particeps fuiſſet: qđ nequaq̃ dicendum eſt. Si ergo in reditu ab antedicta Babyloniæ captiuitate ſupradictę duę particulę nõ fuerunt adimpletę, inquit Iudęus, infertur conſequenter, ꝙ congregatio, de qua loquitur Propheta, de ea intelligenda ſit ꝯgregatione, quã expectamus nos Iudæi fieri debere tp̃e nr̃i Meſiæ. Rñſio. Cõſequentia tua non valet ò Iudęe: quia licet ꝯgregatio, de qua ſupra, alia non poſſit eſſe, niſi ea, quę facta fuit ex reditu à Babylonica captiuitate: vt ſuperius oſtẽdi: tamen alia ratio, & quidem verior, & certior aſſignari poteſt, quare illę duę particulę. ſ. Nõ deſinam illis benefacere. &: Plantabo eos in terra ſua in veritate, adimpletæ non fuerint, q̃ ꝙ implendæ ſint tp̃e futuri Iudæorum Meſſię, iuxta tuam argumentationem ſupraſcriptam. Equidem Hebręo᷑ populo ꝓmiſſiones illas fecit Deus: ex cuius autem defectu, an Dei, an Hebręorum adimpletę nõ fuerint huiuſmodi promiſſiones videndum eſt. ex defectu Dei dici non poteſt: tum quoniam Deus verax eſt: vt ait Apl's ad Roma. cap. iii. & Eſdras, Eſdræ. iii. cap. viii. tum etiã qm̃ omnia, quę facit Deus ſunt valde bona: vt Geñ. cap. i. per locum ergo à diuiſione relinquitur: vt ex defectu Hebręorum hic ꝓceſſerit defectus: cum homo mendax ſit: vt Pſal. cxv. Dupliciter igitur dici poteſt Deum non ſeruaſſe Iudęis promiſſiones antedictas ex ipſo᷑ Iudęo᷑ defectu. Primo: eo ꝙ ipſi Iudęi non ꝑmanſerint cum ipſo Deo in ſtatu, in quo erant ꝓmiſſionum tp̃e. Diuinę enim ꝓmiſſiones de futuris bonis: & ſimiliter cõminationes de pœnis infligẽdis in teſtamento veteri, intelligunt ſemper, & intelligi debent ſub ꝯditione factæ. ſ. ſi illi: quibus huiuſmodi ꝓmiſſiones, vel cõminationes factę ſunt, in eo ꝑmanſerunt ſtatu cum ipſo Deo, in quo erant ꝓmiſſionum, vel cõminationũ tp̃e: & ſi in ipſis ꝓmiſſionibus, vel cõminationibus nulla prorſus appoſita fuiſſet ꝯditio: qđ qa īferius ī vno ex capitib' huius vii. libri mihi diffuſius ꝓbandũ incũbit, ideo hic ſuccincte ꝑſtringo. Si enim ille, cui Deus aliqd boni ꝓmiſiſſet, à Deo ſuo ante adimpletas ꝓmiſſiones auerteret, & peccando deterior fieret. & è cõtra: ille, cui Deus aliqd mali cõminatus fuiſſet, ad Deũ ſe ꝯuerteret, & fructuoſam faceret

Reſponſio.

Cap. 29.

pœnitentiam: nempe Deus ipſe neutri promiſſa, vel comminata teneref adimplere: nec ꝓpter eius bonitatem adimpleret. Quod autẽ populus Iudaicus magis peccauerit, patet Eſdrę lib. iiii. cap. viii. in quadam oratione Eſdrę ad Deum, vbi dicit: Peccata enim noſtra multiplicata ſũt ſup capita noſtra: & iniqtates noſtrę exaltatę ſunt vſq; ad cœlum. Nec ẽt ſi eos interrogaueris, vtrum in eo pmanſerint ſtatu, vel non, negabunt, ſi mentiri nolent: ſed multum ab eo ſtatu ſe deterioraſſe cõcedent. Concludif igitur Omnipotẽtem Deum bene, & recte, ac ꝯueniẽter feciſſe, ſi ꝓmiſſionem ſuam eis non adimpleuit, & id veraciter eueniſſe ex ipſoꝶ Iudæoꝶ defectu. Alter vero Iudęoꝶ defectus fuit Ieſu Chriſti Dei filii veri Meſſię: qui vt Iudæos, & alios ſaluaret, aduenerat, vilipẽſio, deriſio, illuſio, perſecutio ex odio: eo ꝙ Iudæoꝶ vitia reprehẽdebat, & vt Cruci affigeref inſtantia, Regis cœleſtis abnegatio, & recuſatio, & terreni Regis aſſumptio, & acceptatio. Cum enim inſtarẽt maiores veſtri o Iudæi corȧm Pilato Romanoꝶ Prę ſide: vt Chriſtus crucifigeretur, eiſq; rñdiſſet: Regem veſtrum crucifigã? cum eſſe Regem ſuum negauerunt, dicẽtes: Regem non habemus niſi Cæſarem: Regem igif ſuum cœleſtem negauerũt, & recuſauerunt: imo ꝓcurante Pilato eũ dimitti, qm̃ innocens eſſet, clamauerũt dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cęſaris. Oĩs enim qui ſe Regem facit, cõtradicit Cæſari. Regem veſtrũ cœleſtem negaſtis, & recuſauiſtis o Iudęi: & terrenũ Regẽ elegiſtis, & acceptaſtis. Si Deus igif ꝓmiſſa bona vobis non ꝯcedit, non admiremini: qa iuſte, & recte facit. Similiter ſi Reges, & Principes terreni vobis tributa imponunt, & grauamina ẽt iniuſta, patimini, & nolite conqueri, qa eos ſponte elegiſtis, imo cœleſti antepoſuiſtis Regi: culpa igitur, & defectu veſtro hæc vobis eueniunt. Addite inſup hoc aliud: cum enim Pilatus maioribus veſtris diceret: Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius. reſponderunt omnes vna voce, clamantes: Sanguis eius ſup nos, & ſup filios noſtros. In pœnam igif, & vindictã ſanguinis huius iuſti affligimini ex imprecatione veſtra, ſiue maioꝶ veſtroꝶ: & ſic culpa, & defectu veſtro. Quam veritatẽ innuere videnf Iudęoꝶ Thalmudiſtę in lib. apud eos cognominato, Iurato elchaldebrim, vel elleaddaberim. i. Deuteronomii magno, vbi quęrif, quid voluit dicere Moyſes Deutero. cap. xxxii. qñ dixit: Generatio enim peruerſa, & infideles filii. & reſpondef ibidem: quia Deus ad Iſrael inquit: Vos eſtis filii ĩfideles: qui cum eſſetis corȧm me in mõte Synai dixiſtis: Cuncta quæ dñs locutus eſt, faciemus, Exodi cap. xix. Ego ſimiliter dixi vobis eadem hora: Dii eſtis, & filii excelſi omnes. Pſal. .lxxxi. Sed poſt hoc vbi dixiſtis: Iſti ſunt Dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti, Exodi cap. xxxii. ibi reſpondi vobis: Vos ſicut homines moriemini, & ſicut vnus de Principibus cadetis. Pſal. .lxxxi. Poſtea in terra patrum veſtroꝶ cõgregaui vos, in qua mihi templum ædificaſtis. tunc ego dixi vobis: Nunq̃ ab hac patria eritis tranſmigrati. Cum aũt dixiſtis: Non eſt pars in nobis, nec hæreditas in filio Iſai. iiii. Regum cap. xii. ſimiliter ego dixi: Et Iſrael captiuus migrabit de terra ſua, vt Amos cap. vii. Si qs iſtã Thalmudiſtaꝶ inquiſitionem cum rñſione diligenti ſcrutari voluerit examine, ĩueniet ꝑfectò cauſam, quare Iudęi tamdiu vagã tur diſperſi. Non enim hoc verbum: Non eſt pars in Dauid, quod dixit Iſrael p malam rñſionem ſibi per Roboam Salomonis Regis filium factam, tanti extitit criminis, vt populus Iſrael in talem, ac tantam, & tam diuturnã detrudi debuiſſet captiuitatem: nec alicubi reperif, ꝙ ideo, & eiſdem temporibus populus ipſe tali, ac tam longa à Deo punitus fuerit captiuitate: nam ꝓpter idolatriam, & Prophetarum occiſionem, & adulteria populus ipſe Babylonica punitus fuit captiuitate: & tñ. 70. tantum annorum ſpatio terminata eſt. Quo igitur pacto credendũ eſt: ꝙ ꝓpter illud verbum tãtum, quod tempore Roboã dixit prę memoratus ppl's. ſ. Non eſt nobis pars in Dauid &c. in hanc tam grauẽ, tamq; diuturnã impulſus, & detruſus fuiſſet captiuitatem: quæ mille & quaſi

Hic tertius liber Eſdræ nõ eſt in canone.

Digitized by Google

le & quaſi quingentis perſeuerat annis? Quare neceſſario dicendū eſt: ꝙ Dauid hoc in loco noīatus: quem negauerūt Iudæi, fuit Chriſtus Ieſus: cum nullus alius eſſe poſſit, niſi Rex Meſſias, q ſæpiſſime per Dauid itelligēdus eſt, ēt ex dictis Rabinoꝝ Hebræoꝝ: nam i lib. magno lamētationum, qui magna vocitať lamētatio, & in Chaldaica Arabici dicit Rabi Iuda: Si hic Meſſias de viuis eſt, Dauid eſt nomen eius: ſi de mortuis, Dauid eſt nomē eius: intentio huius Rabini eſt: ꝙ ſiue ante tempus paſſionis Chriſti, ſiue poſt, ipſe Chriſtus ſemper vocatur Dauid. Et dicit Rabi Chamna ibidem: vis auctoritatem ad hoc probandum? reperies ſecundi Regum. c. xxii. Magnificās ſalutē regis ſui, & faciēs miſericordiā Chriſto ſuo, & Dauid: qa vř Chriſtus vnus, & Dauid alter. ſed dixit Chriſto ſuo Dauid, ad oñdēdū, ꝙ ipſemet vocatur Chriſtus, & Dauid. Concluditur igitur per iſta Thalmudiſtarum dicta: ꝙ non pp verba dicta per populum Iſrael erga Roboā: Non eſt nobis pars in Dauid, nec hęreditas in filio Iſai: ſed pp ingratitudinem, & impietatē, qua erga Chriſtum Ieſum veꝝ Meſſiā vſi fuerunt, ad hāc pręſentem rōnabiliter eiecti fuerunt captiuitatem. Hac igitur non obſtāte Oppoſitione, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Vigeſimaſecunda Oppoſitio Iudæorum. Cap. XXII.

Vigeſimaſecūda Oppoſitio aſſumiť à Iudęis, ex his Micheę verbis. c. iiii. In die illa dicit dñs: Cōgregabo claudicantem: & eā, quam eiecerā colligam, & quā afflixerā ꝯſolabor. Et ponā claudicātem in reliqas: & eam, quæ laborauerat in gentem robuſtam: & regnabit dñs ſuper eos in mōte Sion, ex hoc nūc, & vſq; in æternum. Proh dolor (inquit Iudęus) claudicātem Synagogam adhuc cernimus: qm̄ neq; firmū, neq; ſtabilem pedem habet, huc, atq; illuc ſe ꝯfert mœſtitia omni, atq; amaritudine impulſa: recipiturq; in ædibus ꝓpriis à nobis neceſſitate coactis. In illa die, inqt dñs: hoc eſt in tempore Meſſiach. Congregabo claudicantem: Synagogam. ſ. Et colligā eā: & conſolabor quā afflixeram: ipſa nanq; diſperſa quocūq; vagatur, & oībus affligitur malis, & non eſt qui ꝯſoletur eam. Et regnabit, inquit dñs, in mōte Sion, ex hoc nunc, & vſq; in æternū. Fertur enim tunc dñm regnaſſe in Sion, cū à ſummo ſacerdote habebať illud ſumpto ſacrificio, hurim, atq; thumim: qď apud vos rōnale dř: intelligebat nāq; ille, ſi ob ꝓces Deo redditas, ppl's votum ſuum ꝯſecuturus foret: aut pace frueret, aut opprimeretur bello: iccirco habitare Deū ibidē aiebant: ſed ex Babylone Iudęi reuerſi, eo amiſſo munere ad hūc vſq; diem, nunq̄ eo in loco dñm habitare dixerunt. Et q̄q̄ Chriſtiani dicant ibi ſępius Chriſtū plebem Iudaicam docuiſſe: nō tñ regnauit: cum nullū ſuper Iudęos dñium habuerit: & ſi forte habuit, ex hoc nūc, & vſq; in æternum nō habuit: igitur ille nō fuit verus Meſſiach.

Rñdentes ſic dicimus. Tractari i hoc capite de Meſſia Rege ēt Iudęi non inficiantur: licet ex ꝯtentis in hoc capite cōtra nos quadrupliciter arguāt: vt ſupius. c. v. huius. vii. lib. demonſtraui, & ēt lib. iiii. c. xiii. aliqua de ꝯtentis in hoc capite dixi. Cū enim ipſi Iudęi vētuꝝ expectēt Meſſiam: nos aūt eum iamdiu veniſſe dicamus: vt Vaticinioꝝ Prophetaꝝ interꝑtatio noſtra à ſua differat, & diſcordet in aliquo neceſſe eſt. Iudęus igiť iuxta eius interpretationē, hāc nobis facit Oppoſitionem, qa Meſſiā futuꝝ expectant. Cum aūt nos ſupra lib. v. Meſſię aduētū iādiu elapſum fuiſſe ꝓbauerimus: igiť Iudęi ſuper falſo initentes fundamēto, Vaticiniū ipſum iterpretantes à vera deuiant expoſitione: non enim hoc Micheę Vaticinio prędiciť: ꝙ cum aduenerit Meſſias, oēs congregare debeat Iudęos, & ad Iudęā reducere, vt tpaliter regnent, ſicut ſomniant Iudęi: ſed ſpiritualiter prędicit de eccleſia Chriſti per eū fundata, & cui⁹ ipſe Chriſtus eſt caput. Fundata eſt enim ipſa eccl'ia ex paucoꝝ Iudęoꝝ, & q̄plurimoꝝ Gentiliū ꝯgregatione, i vnitate fidei ſub vno, & eodem paſtore Ieſu Chriſto: vt ſuperius libr. vi. c. xci. probatum extitit. & vt etiam dicam iſra. c. xxviii. huius libri: Reſponſio.

Digitized by Google

ꝙ pauci Iudęi ſaluandi eſſent: paucos di xi Iudęos ſaluandos eſſe, reſpectu.ſ.eoꝝ, qui ſaluati nõ fuerunt. Et ꝙ ex ſupraſcriptis Prophetę verbis hęc eliciatur ſentẽtia, aduerte Iudęe. inquit enim ipſe: In die illa: hoc ẽ tpe gratiæ, ſiue in tpe Meſſię: vt ait ſupra ipſemet Iudęus: quod tp̄s Apl's ad Rom.c.xiii.appellat diẽ, dicẽs: Nox pręceſſit, dies aũt appropinquauit: tp̄s enim legis noctem vocat, & tempus Chriſti diem. ideo ſubiunxit: Abiiciamus ergo opera tenebraꝝ, & induamur arma lucis. Congregauit claudicantem: hoc eſt Iudęos, ſiue Iudęorum Synagogam: quę ab initio claudicauit: vt ait Helias Propheta.iii.Regum.c.xviii. Vſquequo claudicatis in duas partes? Si dñs eſt Deus, ſequimini eũ. Et ſimiliter in aduẽtu Chriſti claudicauit: qm̃ aliqui eum iuſtũ, & Prophetam eſſe credebant: alii vero improbum, & ſeductorẽ: vt Lucę.c.vii. Propheta magnus ſurrexit in nobis: & qa Deus viſitauit plebem ſuam. Et Ioannis.c.vii. Quidam enim dicebãt: qa bonus eſt. alii aũt dicebant Non: ſed ſeducit turbas. Et eam, quam eiecerã permittendo.ſ. errare per diuerſa vitia, & diuerſos errores colligam.ſ.intra eccleſiam Chriſti: qa Aplo ꝝ tempore multi Iudęi ad Chriſti fidẽ collecti ſunt. Et quam afflixeram per Chaldęos, Græcos, & Romanos: ſupple cõgregabo, & conſolabor. Et ponam claudicãtem in reliqas: qa pauci adhęſerũt Chriſto, reſpectu eoꝝ, q non adhęſerunt. Reliquię aũt dici poſſunt ii iuniores Iudęi, q diſperſi ſubiiciuntur oĩbus gentibus terrę: & hoc, qm̃ relicti fuerunt à Tito, atq; Veſpaſiano poſt ciuitatis Hieroſolymæ expugnationem. Et eam, quę laborauerat in gentem robuſtã: hoc dicitur de primis credẽtibus.ſ.de Apl'is, & Diſcipulis Chriſti qui cum Chriſto fuerunt in labore, & afflictione: poſt vero Spiritus ſancti receptionem ex timidis facti ſunt audaces: & ex debilibus robuſti ad tollerandum oĩa aduerſa lętanter, & cum exultatione pro Chriſto: vt Actuum.c.v. Ibant gaudentes à conſpectu concilii, qm̃ digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliã pati. Et regnabit dñs ſuper eos in monte Sion: hoc dupliciter adimpletum eſt. Primo, in hoc ſęculo in monte Sion.i.in eccleſia, quę dicitur mõs Sion: vbi Chriſtus fidem ſuam docuit, & prædicauit: quod regnare dici poteſt: qm̃ adimplendo patris voluntatem in ſuo aduentu: hoc eſt docendo legem ſuam regnabat. Alia eni de cauſa non fuit miſſus, niſi vt patris voluntatẽ, & mandatũ exequeretur. Ex hoc nunc & vſq; in ſęculum, vel in æternũ: qm̃ ſtatui eccleſię militantis ſuccedit ſtatus eccleſiæ triumphantis, cuius non eſt finis. Quod aũt per Sion intelligatur Paradiſus, habetur ſupius.c.iii. huius libri. & alibi ẽt ſuperius. Et ibi in æternum regnat: vt ipſemet inquit Matthęi vlti. Data eſt mihi oĩs poteſtas in coelo, & in terra. Sed qm̃ Iudęus in ſua Oppoſitione inquit: Dñm tunc in Sion regnaſſe, cum à ſummo ſacerdote haberet illud hurim, atq; thurim, quod apud nos rationale dicitur: qm̃ ſumpto ſacrificio intelligebat, ſi ob preces Deo exhibitas, populus votum ſuum eſſet cõſecuturus. Quod rationale negat fuiſſe in ſecundo templo poſt reuerſionem à Babylonica captiuitate: quod in parte veritate caret: quia per cẽtum octuaginta annos habitus eſt: vt ſuperius oſtendimus lib.v.c.ii. vbi de vtroque templo etiam dixi differentiam. Hac igitur non obſtante Oppoſitione, dominus nr̃ Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

De Xp[...] Impio[...] vel Re[...] gno v[...] de cap 29.6.l[...] bri.

¶ Vigeſimatertia Oppoſitio Iudęorum. Cap. XXIII.

Oppo[...] tio.

Vigeſimatertia Oppoſitio aſſumitur ab his Michęę verbis.c.ii. In die illa dicit dominus: Congregabo Iacob totum te in vnum: conducam reliquias Iſrael: pariter ponam illum quaſi gregem in ouili: & quaſi pecus in medio caularum. Sed Iudęus inqt: O Iacob: nulla adhuc tuorum congregatio in vnum apparet: diſtractę ſunt vndiq; oẽs reliqæ Iſrael: & quaſi pecus ĩ nemore in medio lupoꝝ poſitæ ſunt: qm̃ quodcunq; iniuriarum genus in nos gentes oẽs inferũt, & expellũt nos in dies, atq; exterminãt: & cum eorum nihil, quę à Propheta dicta ſunt, adhuc euenerit: ideo aiũt Ieſum Chriſtum verum non fuiſſe Meſſiam.

Ad

Reſpon ſio. Ad vigeſimamtertiam Obiectionẽ reſpondentes, dicimus: Hoc Micheæ Vaticinium varie interpretari: nam aliq ipm de congregatione facta in Hieruſalem p Iudęos à Babylonica captiuitate redeuntes interpretati ſunt: cui expoſitioni, qm nõnulla obſtãt, nõ aſſentior. Obſtant eni hæc. Primo, qa hic dicitur totũ Iacob cõgregandum: p quod ipſi volunt oẽs Iudęos ꝯgregatos fuiſſe, cũ decem Tribus cũ aliis duab⁹ nequaq̃ ꝯgregatę fuerint, nec etiam oẽs duaꝶ Tribuum. Itẽ obſtat illud aliud: Et tranſibit Rex coràm eis: qm redeuntes ab ea captiuitate Regem non habuerunt, ſed plures Duces. ſ. Zorobabel, Neemiã, Eſdrã, &c. Nonnulli ẽt alii hunc locũ de ſecundo Chriſti aduentu interpretantur, qñ cuiq; prout opera eius efflagitauerint, ipſe Deus vti iudex iuſtus, atq; ſeuerus ꝯgruam reddet mercedem, atq; condignam. Tũc enim (vt ipſi inqunt) congregati erunt oẽs filii Iacob: fideles. ſ. qui cũ Chriſto ad æternam beatitudinẽ aſcendẽt audituri eius decretũ, atq; ſnĩam aduerſus reliquias Iſrael: hoc eſt Iudęos p orbem diſperſos, q ſeq noluerunt eum. Quibus duabus interpretationibus obſtant hæc verba Prophetæ: Aſcendet enim pandens iter ante eos, diuidet, & tranſibit portam, & egredietur p eam: & tranſibit Rex eorum coràm eis, & dñs in capite eoꝶ: quę verba ſatis cõueniunt cum verbis Dauid Prophetę Pſalmi. lxvii. vbi dicitur: Aſcendiſti in altum: cepiſti captiuitatem: accepiſti dona in hominibus: & ea oĩa quadrant cũ eo, quod ait Apl's ad Epheſios. c. iiii. vbi hæc Chriſto Ieſu adaptat, dicens: Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem: dedit dona hoibus. quod autem aſcẽdit, quid eſt? niſi quia & deſcendit primum in inferiores partes terræ? Qui deſcendit ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cœlos: vt adimpleret omnia. Hæc ille: ſcilicet Apoſtolus. Ex quibus Prophetarum, & Apoſtoli verbis edocemur: hęc omnia dicta fuiſſe ad oſtendẽdum animã Chriſti Ieſu poſt eius mortem deſcendiſſe ad Inferos ad ſanctos patres in Limbo congregatos: quos omnes ipſe in reſurrectione ſua ide extraxit, & liberauit, & in ſua benedicta aſcenſione in cœlum ſecũ cõduxit: vt ſuperius oſtendimus libro. vi. capitibus. lxxviii. & lxxix. Hinc eſt: ꝙ ex hac ſacrarum ſcripturarum concordãtia hoc Micheæ Vaticinium: quod examuſſim huic conuenit ſententiæ, huic ſenſui applicamus. Hanc enim congregationẽ ſanctorum patrũ in Limbo factam à primo iuſto Abel, vſq; ad Chriſti mortem itelligi voluit ipſe Micheas: quos omnes iuſtos (nemine excepto) ipſe Ieſus ſua liberauit paſſione: & ſui ſanguinis effuſione: quos in Paradiſo collocauit: quaſi gregem in ouili: & quaſi pecus i medio cauſarum. Illud autem, Reliquias Iſrael, dictum eſt propter iniuſtos, quos in Inferno reliquit cruciãdos. cui ſenſui, & interpretationi verba Prophetæ ſic conſonare videntur: In die illa. ſ. tempore Meſſiæ: congregabo totum Iacob: nõ omnes Iudęos à Iacob deſcendentes (vt inquit Iudęus) ſed vt pluties ſuperius diximus. c. iiii. præſentis libri: Dei fideles: hoc eſt ſanctos, & iuſtos omnes in Limbo cõgregatos. Pariter ponam illum quaſi gregẽ in ouili: quia omnes inde liberauit, & in cœleſti patria collocauit: vt gaudiis perfruantur æternis. Illud autem: Tumultuabuntur à multitudine non dicitur: eo quòd aliqua eſſet ibi inquietudo: ſed vt magnam deſignaret multitudinem. & ſequitur Propheta: Aſcendet enim ipſe: ſcilicet Ieſus: etiam iuxta Rabi Salomonis ſententiam. inquit enim ipſe in ſuis ſuper hoc loco Commẽtariis Aſcendet. ſ. ſaluator eoꝶ: pandens iter: qa ſua paſſione, & ſanguinis ſui effuſione, & aſpſione cœleſtis patriæ aditũ reſerauit: vt dixi. c. iii. huius libri. & ſequitur Propheta: Diuidens: hoc eſt ſecernẽs, & ſeparans: quia electis inde deductis reprobi remãſerunt cruciãdi. ideo ſubditur: Et tranſibũt portam. ſ. Inferni inde egrediendo. Et tranſibit Rex eoꝶ coràm eis. i. dñs Ieſus Chriſtus verus homo, & verus Deus. Illud autem, Dedit dona hoibus, Pſalm. lxvii. & Apl'i, intelligitur de dono Spiritus ſancti hoibus fidelibus dato in die Pẽtecoſtes. Accepit enim dona à Deo patre homini-

bus diſtribuenda: vt inquit ipſe Ieſus, Ioannis capitulo quintodecimo: Cũ autem venerit Paracletus, quem ego mittã vobis à patre &c. Hac igitur Iudæorum Oppoſitione non obſtante, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Vigeſimaquarta Oppoſitio Iudæorũ. Cap. XXIIII.

Oppoſitio. Vigeſimamquartam Oppoſitionem aſſumunt Iudęi ex dictis infraſcriptorum duorum Prophetarũ: ſcilicet Hieremię, ſic dicentis.c.xxiii. Ego cõgregabo reliqas gregis mei de omnibus terris, ad quas eiecero eos illuc: & cõuertam eos ad rura ſua: & creſcent, & multiplicabuntur: & ſuſcitabo ſuper eos paſtores, & paſcent eos: non formidabunt vltra, & non pauebunt, & nullus quęretur ex numero, dicit dominus: q verius dixiſſet (inquit Iudęus) ſi Chriſtus verus extitiſſet Meſſias: Ego diſpartiã, vel ſegregabo, reliquias gregis mei de omnibus terris: & amouebo eos de ruribus ſuis: & diminuẽtur, & quotidie pauciores fient: & ſuper eos ſuſcitabo lupos, & comedẽt eos: & formidabunt, atq; pauebunt, & ex numero quamplurimi deficient. Hęc vera eſſe, quę ſentimus teſtari poſſumus: q cum Hieremię dictis repugnent, contrariaq; ſint: igitur Chriſtus ille veſter verus non extitit Meſſias. Hoc idem etiam vaticinatus eſt Propheta Ezechiel capitulo.xxxiiii.dicens: Sicut viſitat paſtor gregem ſuum in die, quãdo fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum: ſic viſitabo oues meas: & liberabo eas de omnibus locis, in qbus diſperſę fuerant in die nubis, & caliginis: & educam eas de populis: & congregabo eas de terris: & inducam eas in terrã ſuam: & paſcam eas in montibus Iſrael, in riuis, & in cunctis ſedibus terrę, in paſcuis vberrimis paſcã eas & in montibus excelſis Iſrael erunt paſcua earum: ibi requieſcent in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcentur ſuper montes Iſrael &c. Iterum magis infra eodem capite: ſaluabo gregem meum, & non erit vltra in rapinam, & iudicabo inter pecus, & pecus: & ſuſcitabo ſuper ea paſtorem vnum, qui paſcat ea ſeruum meum Dauid: ipſe paſcet ea, & ipſe erit eis in paſtorem: ego autem dominus ero eis in Deum &c.

Reſponſio. Ad vigeſimamquartam Oppoſitionẽ reſpõdentes, dicimus: Sicut Iudęi ex pręmemoratorum duorum Prophetarum dictis vnam tantum contra nos faciunt Oppoſitionem: ſic nos amborũ Prophetarum Vaticinia ſimul amplectẽtes, ipſis Iudęis vnica ſatiſfaciemus reſponſione: ſi tamen prius quid Hieremias per illam dictionẽ, Reliquias, ſignificare voluerit, declarauerimus. Loquitur enim ipſe Propheta, immo Deus, non ſolum de reliqis Iſrael re, vel nomine nuncupatis, vt declarauimus ſupra capitulo quarto huius ſeptimi libri: ſed etiam de omnibus gentibus. dixit nanq; Ego congregabo reliqas gregis mei: non autem dixit, Reliquias Iudęorum: vt clarum eſſet omnibus: q de cunctis gentibus loqueretur: quoniã grex domini tota humana natura eſt. & dicuntur hoc in loco, Reliquię, qui ſalui erunt ratione perditorum, qui multo plures ſunt, q̃ beati: teſte Saluatore noſtro Matthæi.c.xxii. Multi ſunt vocati, pauci vero electi. Licet autẽ antedicta Prophetarum Vaticinia tripliciter à ſacrarum literarum peritis interpretentur, & declarentur: tamen ex nulla earum interpretationum Iudęorum Oppoſitio validatur, & ſuſtentatur: immo penitus inutilis redditur, & euaneſcit: cũ in nulla earum de ipſorum Iudęorum liberatione, & cõgregatione tractetur: quod vt euidentius elucescat, triplices illas perſtringam interptationes. Nonnulli ſunt interpretes, non ſolum ex Iudęis, ſed etiã ex Chriſtianis: qui congregationẽ, de qua in pręmemoratis Vaticiniis dicitur, de reditu Iudæorum à captiuitate Babylonica in Hieruſalem interpretari conantur: cui interpretationi obſtant illa verba: Non formidabũt vltra, & non pauebunt. Item: Et nullus quęretur ex numero. Item illud: Suſcitabo Dauid germen iuſtum. per quod Zorobabel intelligi volunt: quia fuit de ſemine Dauid: vt Matthæi.c.i. cui obſtant verba Prophetę proxime ſequẽtia.ſ. Et regnabit Rex: qm̃ Zorobabel nunquã fuit Rex.

Rex. Item & illud Ezechielis: Saluabo gregem meum: & non erit vltra in rapinā. Quapropter huic nō adhęreo expoſitioni: quo non obſtante etiam Iudæus quando hęc ſtare poſſet expoſitio, ſuum non aſſequeretur intentum: quia hodierna captiuitas, non Babylonica eſt, ſiue Chaldęa, ſed Romana. Sūt aliqui alii dicentes: hęc omnia poſt huius mundi cōſummationem effectū ſuum habitura eē: quando beatoꝝ animę ibi congregatæ fuerint ad beatitudinem perfruendam: quod fieri neqt, niſi poſt finale iudiciū: de quo nulla fit hic mentio: nec de fine mundi: nec etiam conuenit in cœleſti patria plures habere paſtores, cum vnus ſufficiat. Sunt ēt ibi aliqua alia verba, quę illi non congruunt expoſitioni: & qn̄ ēt congruerent, Iudęorum Oppoſitionem nullatenus iuuarent. Poſtremo alii multi interpretes nolunt congregationem à pͦmemoratis Prophetis annuntiatam, de congregatione aliqua per localem motū facienda, intelligi poſſe: ſed de tali cōgregatione: quę fieret per vnitatem fidei, & charitatis nexum: ſm illud Ioannis. c. xi. Quia Ieſus moriturus erat pro gente: & non tm̄ pro gente: ſed vt filios Dei, qui erant diſperſi, cōgregaret in vnum: hoc eſt in vnum ritum fidei Chriſtianę ex variis. ſ. ſectis gentium, & Iudæorum, in q̄bus erant diſperſi: vt etiam diffuſius dixi ſupius. c. vi. huius ſeptimi libri: & in aliis pluribus locis. & ſequitur Propheta: Et conuertet eos ad rura ſua: qm̄ ager dn̄i eſt eccleſia ſua: qui ager vnus dicitur pp vnitatem vniuerſalis eccleſię. Et poſſunt etiam dici plures agri propter plures, & diuerſas prouincias, in q̄bus viget cultus Chriſti, & pp diuerſa loca huic cultui cōſecrata: ad quę conueniunt fideles. Et notādum eſt: ꝙ illa dictio, Rura: quæ eſt in noſtra Latina tranſlatione, in Hebręo idē ſignificat, qđ ad maneria ſua: quod clarius deſignant loca Deo dedicata: vt ſunt templa diuina: quod multo magis noſtrę fauet expoſitioni. & ſequitur Hieremias: Et creſcent, & multiplicabūtur: quod patet per fidelium multiplicationem adimpletum fuiſſe. Illud aūt: Non formidabūt vltra, & non pauebunt: & ſaluabo gregē meum, & non erit vltra in rapinam: refertur ad ſtatum eccleſię triumphantis, qui ſimul concurrerit cum ſtatu eccleſiæ militantis à tempore paſſionis Chriſti: per quē aperta fuit ianua cœleſtis patriæ. In illo eni vero, & ſtabili, ac firmo ſtatu formido non habet locum: ſed firma ſecuritas eſt, & æterna: & nullus quęretur de numero prędeſtinatorum. Et ſaluabo gregem meum per paſtorem vnum. ſ. Chriſtum: ſeruum meū Dauid: hoc eſt Meſſiā, qui ratione humanitatis aſſumptę, Dei ſeruus dicitur. In hoc nanq; ſenſu, omnia à Prophetis antedictis annuntiata adimplentur: igitur hanc vltimam interpretationem potiorem eſſe, & veriorē iudico: ſm quam ēt non militat Iudęoꝝ aduerſariorum noſtroꝝ Argumentatio. Ex prædictis igitur oībus liquido conſtat Iudæoꝝ Oppoſitionem nullā eſſe, & penitus inanem. Hac igitur non obſtante Oppoſitione, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Vigeſimaquinta Oppoſitio Iudęoꝝ. Cap. XXV.

Vigeſimaquinta Obiectio aſſumitur per ipſos Hebręos, Sophonię. c. iii. vbi dicitur: Lauda filia Sion: iubila Iſrael: lætare, & exulta in oī corde filia Hieruſalem: abſtulit dominus iudicium tuū: auertit inimicos tuos Rex Iſrael dominus in medio tui: non timebis malum vltra. In die illa dicetur: Hieruſalem noli timere Sion: non diſſoluanť manus tuæ: dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſaluabit: gaudebit ſuper te in lętitia: ſilebit in dilectione tua: & exultabit ſup te in laude. & iſra: Dabo enim vos in nomen, & in laudem omnibus populis terræ, cum conuertero captiuitatem veſtrā corām oculis veſtris, dicit dominus. Solatur nos Deus (inquiunt Iudęi) dicēs: Lauda filia Siō: hoc eſt Synagoga: iubila Iſrael: lætare filia Hieruſalem. & huiuſmodi exultationis, qua lętari debemus, Propheta cauſam reddit, cum dicit: Abſtulit dn̄s iudicium tuum: auertit inimicos tuos: & Rex Iſrael dn̄s in medio tui: nō timebis malum. Cōſtat enim omnibus (inquit Iu- Oppoſitio.

Digitized by Google

dæus) iudicium: hoc eſt punitionem, & amaritudinem ſeruitutis noſtrę à nobis adhuc minime ablatam fuiſſe: neq; ſemoti ſunt à nobis inimici noſtri: & ſi in medio noſtri Rex Iſrael dñs ſit ignoramus: qm̃ à malo aſſidue angimur, atq; affligimur: ſalus Iudæorum nuſquam eſt, ſed ꝑditio vndiq; à nobis ſentitur: neq; ſuper nos (vt ait Sophonias) Deus gaudet: ſed cõqueritur, atq; dolet: vt noſtri autumãt Thalmudiſtę. Aiunt enim ipſi ob templi deſtructionem, atq; captiuitatem populi ſui, Deum dolore angi quammaximo, dicens: Væ mihi, qui deſtruxi domũ meã, & combuſſi templum meum, & inter gẽtes ſeruituti populum meũ tradidi. Hæc cum ita ſint, recte dicitur: aut ꝙ Propheta falſa locutus fuerit, aut illa futura ſint. Sed qm̃ Prophetæ nullus à noſtris falſitatis error obiicitur: expectanda igitur illa ſunt, quo tempore Meſſiach aduenerit: ergo Chriſtus veſter nõ fuit Meſſiach.

Quòd autem in antedicto capite.iii.intelligantur de Chriſto ſuper his anterioribus verbis in dicto capite contentis.ſ. Et ſeruient ei humero vno: hoc eſt vno cultu, & vna religione, antiqui Iudæoꝝ Rabini fatebãtur: vt habetur in Bereſid raba, Geñ.c.xli. vbi hęc ipſa allegãt ſcriptura: ſic enim ibi dicitur: Tunc conuertam ad populos labium electum ad inuocandum nomen dñi: & colendum eum humero vno. & ſequuntur exponendo: Non eſt autem dictum hoc nomen dñi, niſi Rex Meſſias. Et ad colendum eũ humero vno: quia erit Principatus ſup humerum eius.

Reſponſio. Ad vigeſimamquintam Oppoſitionẽ antedictam dicitur ea, quę ibidem ꝑ Sophoniam dicta ſunt, effectum ſuum non dum aſſecuta fuiſſe: ea enim complenda eſſe omnia in ſecundo Chriſti aduentu omnibus aperte conſtare poteſt, qui verba Prophetę diligẽter percontari voluerint. Veritas hęc manifeſta eſt per ea, quę ſuperius eodem capite ſcripta ſunt: Expecta me, dicit dominus, in die reſurrectionis meæ in futurum: quia iudicium meũ: vt cõgregem gẽtes: & colligam Regna: & effundam ſuper eos indignationem meam: oẽm iram furoris mei: in igne enĩ zeli mei deuorabitur omnis terra: quia tunc reddam populis labium electum: vt inuocent omnes nomen domini, & ſeruiam ei humero vno. Expecta me, inquit dominus, in die reſurrectionis meæ. in futurum: hoc eſt in tempore iudicii vniuerſalis futuri: quo tempore mortuorum omnium fiet reſurrectio: quam Deus ſuã eſſe reſurrectionem dixit: quia diuina virtute fiet: & ad ipſum iudicium faciẽdum veniet Meſſiach Rex Dei filius: in manu cuius omnia dabit pater teſtimonio Ioãnis baptiſtę, Ioannis.c.iii.in calce capitis. Quòd autem dederit, ipſe Ieſus teſtatus eſt poſt eius reſurrectionem dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in coelo, & in terra: vt Matthæi.c.vltimo: Venit Meſſias Rex pauper, & humilis in primo ſuo aduentu ad patiendum, & ſaluãdum: vt ſuperius libris.v.&.vi.probatũ eſt. Veniet iterum in poteſtate, & maieſtate ad iudicandũ: & tunc congregabit Sion, & Iſrael: hoc eſt fideles ſuos ad ſe conuerſos fide, & opere: ac eos in patriã coeleſtẽ conducet: & ibi lętabuntur: qa Deus erit in medio eorum, ac cũ illis gaudebit. & vt diffuſius oſtendam infra.c.   per ea, q̃ ſuper hoc eodem Sophoniæ capite dicturus ſum. Sed qm̃ dixiſti ſuperius in Oppoſitione tua ò Iudę de tuis Thalmudiſtis aſſerentibus Deum dolore angi quãmaximo ob templi ſui deuaſtationem, & Iudęorum captiuitatem: ideo à te prouocatus ſuper hoc nonnulla dicere libet ad oſtendendam Iudæorum fatuitatem, & imperitiam: imo verius impietatem quãmaximã, ſimul & hæreſim. Inquint enim ipſi Thalmudiſtę in lib.benedictionum, immo maledictionum.c.i. Noctem i tres vigilias, ſiue cuſtodias eſſe diuiſam: & ꝙ in earum qualibet Deus tanquam leo rugit, dicens: Væ mihi, quia domum meam deſtruxi, & atriũ meum comburi feci, ac filios meos ꝑ vniuerſum terraꝝ orbem in captiuitatẽ eieci. Item ibidem Rabi Ioſua (ſeu Quirina) inqt: Dum quẽdam in locũ pergerem, domumq; quãdam ex deſertis Hierlm, vt orarem ingreſſus fuiſſem: venit Helias, & ad illius domus hoſtiũ ſtãs

mei

mei cuſtodiam habuit, donec meam perficerem orationẽ: qua perfecta dixit mihi: Pax tibi Rabi. ego aũt reſpondi: Pax tibi Rabi, & dñe mi. Ille aũt ait: O fili mi, quã vocem audiuiſti in hoc deſerto? Ego aũt reſpondi: Quendam audiui vlulantem ſicut columbã, & dicẽtem: Væ mihi, qa deſtruxi domum meã, & comburi feci atriũ meum, filiosq; meos p vniuerſum terrarũ orbem in captiuitatem diſperſi. Tunc ait Helias ipſe: Fili per vitam tuã, & per vitã capitis tui iuro: ꝙ non ſolũ in hac hora ſic dicit: ſed etiã qñcunq; Iſrael in Synagogas, & ſtudia ingrediũtur, & ab ore Rabini alicuius legem audiunt, ac eis dicit, Quaddit. i. proficiunt: reſpondetuiq;: Sit nomen eius benedictum: tunc Deus mouens caput, inqt: Beatus Rex, q ſic in domo ſua glorificat: & quod habuit pater: vt ſic faceret filios captiuos: Væ filiis, qui migrauerũt deſup menſa patris eoꝝ. hęc ibi. Ex his nempe Thalmudiſtaꝝ impudenter, & facrilege dictis, nõ difficile intelligi põt, ꝙ vera, & ſancta ſit Thalmud doctrina: & cuius ingenii oẽs ſint Iudęi: cum ex ipſis tot, & tantæ oriantur fatuitates: imo verius impietates, & hæreſes. Nã cum Deus ſit Oipotens, perfectiſſimus, optimus, & beatiſſimus, atq; æternus, omniaq; futura videat, & ſciat: iſti tñ infideles, & ſpurciſſimi Iudęi arroganter, & impudenter, multipliciter ſuę derogare nõ formidant maieſtati. Primo, ꝙ non ſit Oipotens, cum eũ dicant Iudęos ab hac captiuitate liberare nõ poſſe. Item, ꝙ nõ ſit beatus, cum dolore afficiatur ꝗmaximo. Item, ꝙ futura ignoret, cum ſe dolore cruciãdum ignoraſſet. Item corporeũ eſſe, cum Meſſiã negent eſſe Deũ, ſed hominem tm̃ contra tertiã Iudaicę legis radicem: vt lib. vii. c. x. Nonne Moyſes Deuteronomii. c. iiii. vos oẽs Iudæos admonet, dicẽs: Non vidiſtis aliq̃ ſimilitudinẽ in die, qua locutus eſt vobis dñs in Oreb de medio ignis: ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi, vel fœminę &c. incorporeus eſt igitur Deus. Si autem Iudęus opponeret illud Pſal. ci. Et opera manuum tuarum ſunt cœli. & diceret: Ecce ꝙ Deus habet etiã manus. Reſpõdendum eſſet: Scripturam ſacram more humano loqui ſępiſſime, denominando Dei virtutes p membra humana: nam per manus intelligimus Dei potentiam: attribuimus etiã ſibi aures, & oculos, & tñ tanquam Deus hęc nõ habet: ſed Meſſias Rex ob aſſumptam humanitatem hęc omnia habet: qa eſt verus homo, & verus Deus. Igitur ô Iudęe cum non probe ſacrarum literarũ ſenſum cogitaueris: ideo in errorem lapſus es. Hac igitur non obſtante Oppoſitione, dominus noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias. De hac etiam re dicẽdũ eſt infra libro nono, cap. quinto.

¶ Vigeſimaſexta Oppoſitio Iudæorum. Caput. XXVI.

Vigeſimamſextam Oppoſitionẽ aſſumunt Iudęi ex infraſcriptis duorum Prophetaꝝ Vaticiniis: videlicet Iohelis. c. iii. ſm Hebræos: ſed. c. ii. & . iii. ſm Chriſtianos: Et dabo prodigia in cœlo, & in terra, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi: Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, anteq̃ veniat dies dñi magnus, & horribilis. & ibidem magis infra: Cum ↄuertero captiuitatem Iuda, & Hieruſalem, congregabo oẽs gẽtes &c. & iterum magis infra: Et erit in die illa: ſtillabunt montes dulcedinem: & colles fluent lacte. Pſal. etiam. xlix. q Aſaph iſcribitur: Deus manifeſte veniet, Deus noſter, & nõ ſilebit, ignis in cõſpectu eius ardebit, & in circuitu eius tempeſtas valida. Aduocabit cœlũ de ſurſum, & terram diſcernere populum ſuum. Cõgregate illi ſanctos eius, qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia. Ex qbus duorum Prophetarũ verbis, & aliis multis, Iudæi aiunt hæc tria eo tempore, quo Meſſias Rex venturus eſſet, futura prędici. Primo, quod manifeſtus futurus eſſet ipſius Meſſiæ aduentus: & non taceret: quia prodigia eſſent in cœlo, & in terra quamplurima: ſanguinemq;, & ignem mitteret Deus: ac Solem in tenebras, & Lunam in ſanguinem conuerteret: & in circuitu eius tẽpeſtas eſſet valida. Secundo, ꝙ ipſorum Iudæorum captiuitatem Deus ſoluere, ſiue conuerte-

Oppoſitio.

Digitized by Google

re debebat:ac eos in terram ſuam ꝓmiſſionis conducere,& congregare. Tertio, bonorum omnium delectabilium affluẽtiam ſibi concedere debebat:quę cum in aduentu Ieſu Chriſti Meſſię noſtri adimpleta non fuerint:igitur inquiunt ipſum non fuiſſe Meſſiam.

Reſponſio. Reſponſio. O' Iudæi,clamat contra vos Omnipotens Deus Ezechielis.c.iii. dicens:Et ſi ad illos mittereris, ipſi audirent te:domus autem Iſrael nolunt audire te: quia nolunt audire me. vbi aperte declaratur obedientia gentium:quę quandoque prædicatorum voces eſſent ſine tarditate ſecuturæ. & cum ſubditur:Domus autem Iſrael nolunt audire te: quia nolũt audire me, Iudęę duritia deſignatur: quæ verba prædicantium & cognouit,& ſeq noluit. Iohelis.c.i.ſic dr̃ ſacerdotib⁹:Clamate ad dñm ſine ceſſatione: Heu me,heu me:qa prope eſt dies dñi.ſ. iudicii.& paꝝ infra:Tuba canite in Siõ: prędicate in monte ſancto meo: & ꝯfundantur oẽs,qui habitãt ſuper terrã: quia adeſt dies dñi: quia prope eſt dies tenebraꝝ,& caliginis:dies nubis,& nebulæ: ſicut matutinum effundetur ſup montes populus multus,& fortis: ſimilis ei non fuit à ſæculo,& poſt ipſum non erit vſq; in annos ſæculi ſæculoꝝ:ante ipm ignis ꝯſummẽs:& poſt ipſum flãma accẽſa &c. quia lõgum eſt.& ĩ calce capitis tertii dicitur:Et Iudæa in æternũ habitabitur: & Hierlm̃ in gñatione,& gñationem: hoc eſt in cœleſti patria,quãtum ad iuſtos: qa in terreſtri Iudęa, & Hierlm̃ habitari nõ põt in æternũ. Amos.c.v.Vę iis,q deſiderant diem dñi. Ait Prętor:Pacta ſeruabo.ſi bñ meminiſtis ò Iudęi inter nos ſuperius lib.v.c.i.conuentũ fuit:vt certamen noſtrũ eſſet tm̃ ſuper primo Meſſię aduentu:qm̃ vos Iudęi tenetis Meſſiam Regem ſemel tm̃ ventuꝝ eſſe:eũq; vẽturum in dies expectatis:cum nos Chriſtiani duplicẽ eius fateamur aduentum.Primum.ſ.in pauptate,& humilitate ad patiendũ,& ſaluandũ:quẽ iamdiu elapſum fuiſſe ſuperius lib.v.&.vi.probatum eſt. Secũdum vero, & vltimũ eius aduẽtum gñoſum,& regiũ,in poteſtate,& maieſtate ad iudicandũ quoſcũq; tam mortuos, q̃ viuos,morituros tñ:& eorum cuiq; ſm merita,& demerita tribuendũ: hoc ipm, ꝙ dñs noſter Ieſus Chriſtus verus Meſſias venturus ſit manifeſtus:& ꝙ ſigna,& prodigia multa ante eius aduẽtũ in cœlo,& in terra futura ſint:vt antedicti annuntiant Prophetę: nos quoque Chriſtiani,atque fatemur.ſed in ſecundo eius aduentu,qui in huius ſęculi fine futurus eſt.de quo aduẽtu ex pacto inter nos inito,vt ſupra dictum eſt,nõ eſt hoc in loco certandum:ideo hęc Iudęorũ Oppoſitio nulla eſt,& penitus inanis:cum cõtra id, quod pepigimus,facta ſit. Quo tamẽ nõ obſtante: quia (vt noſtra innuit Oppoſitio) futurum Meſſię aduentum expectatis vos Iudęi ad liberationem,& cõgregationem,atque ſalutem temporalem in hac terreſtri vita, & male: aliqua tum ex ſupraſcriptorum,tum etiam ex aliorum Prophetarum Vaticiniis ſubnectam: vt intueamini quid boni, & felicitatis: & quibus ex eis Vaticiniis in huiuſmodi ſecundo,& vltimo Meſſię aduentu prænuntietur,& promittatur: ad hoc maxime,vt in quo errore, vel potius inſania, ſiue peruicatia verſamini cognoſcatis,ſiue cognoſcere poſſitis. De huiuſmodi ſecundo Meſſię aduentu & Iohel,& infraſcripti etiam alii Vates taliter vaticinati ſunt. Iohel capitulo tertio ait: Quia ecce in diebus illis,& in tempore illo:cum cõuertero captiuitatem Iuda, & Hieruſalẽ, congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat:& diſceptabo cũ eis ibi ſuper populo meo, & hęreditate mea Iſrael.& iterum ibidem magis infra: Conſurgant,& aſcendant gentes in vallem Ioſaphat:quia ibi ſedebo vt iudicem omnes gentes in circuitu. & iterum magis infra: Populi populi in valle conciſionis:quia iuxta eſt dies domini in valle conciſionis: Sol, & Luna obtenebrati ſunt:& ſtellę traxerunt ſplẽdorẽ ſuum:& dñs de Sion rugiet,& de Hieruſalem dabit vocem ſuam:& mouebuntur cœli, & terra,& dominus ſpes populi ſui, & fortitudo filiorum Iſrael:& ſcietis, quia ego dominus Deus veſter habitans in Sion

in monte

Digitized by Google

in monte ſancto meo:& erit Hieruſalem ſancta:& alieni non tráſibunt p eam amplius:& erit in die illa:ſtillabunt montes dulcedinẽ,& colles fluẽt lacte &c. Sophonias.c.i.Reuertimini à facie dñi Dei: qm̃ prope eſt dies dñi:& præparauit dñs victimam ſuá: ſanctificauit vocatos ſuos. & poſt pauca:Prope eſt dies dñi magna: prope eſt,& velox nimis:vox diei domini amara,& dura poſita ẽ,& valida: Dies iræ dies illa: dies anguſtiæ, & neceſſitatis:dies acerbitatis,& pditionis : dies tenebraꝶ,& caliginis:dies nubis, & nebulę:dies tubę,& clãgoris ſup ciuitates munitas,& ſuper muros excelſos . Et affició hoies:& ambulabunt ſicut cęci: qm̃ dño peccauerunt:& effundã ſanguinem eoꝶ ſicut puluerem:& carnes eoꝶ ſicut ſtercora. Auꝶ eoꝶ,& argentũ eoꝶ non poterit liberare eos in die iræ dñi: in igne æmulationis ꝯſummetur ois terra: qm̃ ꝯſummationẽ,& feſtinationẽ faciet ſuper oẽs, qui habitãt terrã. Eſaias quoq; memorat.c. :Ecce enim dies dñi veniet in ſanabilis furoris,& irę: ponere orbẽ terrę deſertum,& peccatores perdere ex eo.& poſt pauca:Cœlũ enim furore accendet, & terra mouebitur à fundamentis ſuis:ꝓpter furorem iræ dñi Sabaoth,in die qua ſuperuenerit furor eius &c. Daniel inſup .c.vii.hoc ipſum aperte in magna parte demonſtrat, dicens : Aſpiciebam donec throni pcſiti ſunt:& antiquus dieꝶ ſedit veſtimentum eius candidũ ſicut nix : & capilli capitis eius quaſi lana munda : thronus eius flãmæ ignis: rotæ eius fluuius accenſus.& paꝶ infra : Iudicium ſedit,& libri aperti ſunt.& iteꝶ magis iſra: Aſpiciebam ergo in viſione noctis:& ecce cum nubibus cœli quaſi filius hois veniebat:& vſq; ad antiquum dieꝶ peruenit:& in conſpectu eius obtulerunt eũ:& dedit ei poteſtatem,& honorẽ,&Regnũ: & oẽs populi, Tribus , & linguæ ipſi ſeruient:poteſtas eius poteſtas æterna: quæ non auferetur:& Regnum eius,quod nõ corrumpetur.de quo cumulatius dictum eſt ſupra lib.iii.c.vi. Malachias etiam .c.iii.inquit : Quis poterit cogitare diem aduentus eius?& quis ſtabit ad videndũ eum?ipſe enim quaſi ignis ꝯflans,& quaſi herba fullonum:& ſedebit conflans,& emũdans argẽtũ,& purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi auꝶ, & quaſi argẽtũ. & magis infra: Et accedam ad vos in iudicio:& ero teſtis velox in maleficiis &c.

Eſaias itidem.c.xxiiii.ait:Cataractę de excelſis apertę ſunt:& ꝯcutientur fundamenta terræ:ꝯfractione ꝯfringetur terra: contritione ꝯteretur terra &c . Et erubeſcet Luna,& ꝯfundetur Sol, cum regnauerit dñs exercituum in monte Sion , & in Hieruſalem &c.Item paꝶ infra: Et erit in die illa:Viſitabit dñs ſuper militiã cœli in excelſo:& ſuper reges terræ : q ſunt ſuper terram:& ꝯgregabuntur in ꝯgregatione vnius faſcis in lacum:& claudẽtur ibi in carcere:& poſt multos dies viſitabũtur. Hinc Origenes in errorem icidit: ꝙ damnati ad Inferos ſunt aliquando liberandi:quod eſt contra dictum Saluatoris Matthæi.c.xxv.Diſcedite à me maledicti in ignem æternũ,q paratus eſt Diabolo,& Angelis eius &c. & paulo infra: Et ibunt hi in ſupplicium æternũ &c.

Hieremias etiam.c.xxx.hoc idem futurum prędicens,dixit:Ecce enim dies veniunt,dicit dñs:& conuertam ꝯuerſionẽ populi mei Iſrael,& Iuda,ait dñs: & conuertam eos ad terrã , quã dedi patribus eoꝶ,& poſſidebunt eã &c. vbi oſtendit, ꝙ eccleſia militãs maximam patietur calamitatem ex Antichriſti perſecutione,q̃ fiet in nouiſſimo dieꝶ ante finale iudicium:ſed poſtea ipſe Antichriſtus interficietur : & coadunabũtur Iſrael , & Iuda: hoc eſt oẽs viri fideles,& iuſti, licet p totum terraꝶ orbem diſperſi,in cœleſti Hieruſalem,vbi in æternum cœleſti perfruẽtur beatitudine,& cũctis affluent bonis, & vlterius non formidabunt &c. Item Eſaias ipſe.c.xxx.dixit : Et erit lux Lunæ ſicut lux Solis:& lux Solis erit ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dieꝶ. Item Eſaias .c.lxvi. Quia ecce dñs in igne veniet: & quaſi turbo quadriga eius reddere in indignatione furorem ſuum:& increpationem ſuam in flamma ignis: quia in igne dñs diiudicabit,& in gladio ſuo ad oẽm carnem &c. Illud autẽ Pſal.xlix.quod

Digitized by Google

ſuperius adduxit Iudæus in Oppoſitione ſua, eſt ſm tranſlationem noſtrā Latinam à .Lxx. interpretib⁹ aſſumptā: ſed in Hebræo aliqualiter in aliq̃bus dictionibus à noſtra trāſlatione diſſentire vr̃: iō ſm Hebræos ſic ſonat: Eueniet Deus noſter, & non tacebit: ignis corām eo vorabit: & in circuitu eius tempeſtas valida: vocauit cœlū deſurſum, & terrā, vt iudicet pplm̃ ſuum: congregate mihi ſanctos meos, q fœdauit. i. maculauit pactū meū in ſacrificio. Ex pręmemoratis nempe tot Prophetarū Vaticiniis prędicitur ſecundus, & vltimus Meſſiæ Regis aduentus: qui gl̃oſus, & regius, & ī poteſtate, & maieſtate futurus eſt: vt antedicti denūtiant Prophetæ: & maxime Daniel. Quem aduentū antedicta ſigna in ipſis Vaticiniis contenta p̃cedent iuxta hęc Iohelis verba: Sol cōuertetur in tenebras: & Luna in ſanguinē, anteq̃ veniat dies dñi magnus, & horribilis. vñ ex tot, & tantis ſignis aduētus ipſe non erit tacitus, ſed manifeſtus. Manifeſtus nanq; veniet inter iuſtos, atq; iniuſtos, iudicaturus iuſte: q prius venit occultus ab iniuſtis iudicatus iniuſte: ipſe inq̃ manifeſtus veniet, & non tardabit: hoc eſt non fallet: & in voce iudicis euidens apparebit: q prius cum veniſſet occultus ante iudicem ſiluit: quando ſicut ouis ad īmolandum ductus eſt: & ſicut agnus corām tondente ſe fuit ſine voce: vt p Eſaiam legimus fuiſſe prophetatum: vt dictū eſt ſupra libr. vi. c. lv. & lviii. Veniet aūt iterū non humilis, & pauper ad patiēdum, & ſaluandū, vt prius: ſed generoſus, & regius in poteſtate, & maieſtate ad iudicandū, & regnandū: non tñ ſm Iudæorum opinionem: expectant enim eū Iudęi in tanta armorū potētia venturū: vt omnia mūdi Regna ſua poſſit debellare potētia, & Iudæorū ſubiicere iuriſdictioni: ac eos non ſolū ab hac ſua liberare captiuitate: verū etiā ſibi priſtinum Regnū reſtaurare: imo multo magis augere, & ampliare. Regnabit enim ipſe, non aūt Iudæi. Et quod, & qualē futurū eſſet ipſius Meſſiæ Regnum, declarauit Daniel Propheta. c. vii dicens: Et dedit ei poteſtatem, & honorē, & Regnū: & omnes populi, Tribus, & linguæ ipſi ſeruient: poteſtas eius poteſtas æterna: quæ non auferetur: & Regnū eius, quod non corrumpetur Regnū igitur ſuum æternū eſt: & eius poteſtas æterna.

Quod autem ad iudicandum venturus ſit, hæc Iohelis verba demōſtrant: Cōſurgant. ſ. mortui de ſepulchris ſuis ad gñalem reſurrectionem: & aſcendāt gētes in vallem Ioſaphat: qa ibi ſedebo: vt iudicē oēs. & magis infra: Dñs de Sion rugiet: nil aliud ſignificat: niſi quod damnationis ſnīam contra impios proferet: & de Hieruſalem dabit vocem ſuā bonis, & iuſtis benigne alloquens, dicendo: Venite benedicti patris mei poſſidere paratum vobis Regnū à ↄſtitutione mūdi: vt Matthæi. c. xxv. Item hoc idem, ꝙ Meſſias ad iudicandum venturus ſit, hr̃ ēt Eſaiæ. c. lxvi. Quia in igne dñs iudicabit. Item Pſal. xlix. ſm veritatem Hebraicā, de qua ſupra: Et iudicabit pplm̃ ſuum: vbi tranſlatio noſtra habet, Diſcernere pplm̃ ſuum. Quod ēt ↄuerſio, & ↄgregatio, & ſilr ſalus, de quibus in antedictis Prophetarū dicitur Vaticiniis ſpiritualiter, q̃tum ad animas, & poſt hanc terreſtrem vitam, non aūt tpaliter in hoc ſæculo intelligi debeant, ſatis clare infraſcriptis eorū Vatum edocemur verbis. Primo Iohelis. c. iii. dicitur: Et ſcietis, quia ego dñs Deus veſter habitans in Sion in monte ſancto meo: & erit Hieruſalem ſancta: hic nempe per Sion, & Hieruſalem cœleſtis intelligit̃ patria: iuxta ſnīam Apl'i ad Hebræos. c. xii. Acceſſiſtis ad Sion mōtem, & ciuitatem Dei viuētis Hieruſalem cœleſtē. Et erit Hieruſalem ſancta: & alieni nō trāſibunt per eam amplius. quæ verba Iohelis aperte demōſtrant hanc ſanctam ciuitatem eſſe cœleſtem patriam: in qua alieni à Deo: hoc eſt peccatores non habitāt, nec cum iuſtis trāſeunt, & habitant ſicut in terrenis faciunt ciuitatibus. & ſequitur ipſe Iohel: Et erit in die illa: ſtillabūt mōtes dulcedinem: & colles fluent lacte. per iſta enim ſenſibilia, quę delectabilia ſunt, metaphorice indicantur ſpiritualia gaudiorum plena: quæ in cœleſti habentur patria. & in calce ipſius Iohelis dicitur:

Et Iudæa

Digitized by Google

Et Iudęa in æternum habitabitur:& Hierusalem in generationẽ, & generationẽ: ſicut enim ſuperius per Hieruſalem,& Sion metaphorice intelligitur ciuitas cœleſtis:ita per Iudæam terra viuẽtium intelligitur:ſicut Hieremiæ.c.xxiii. In diebus illis ſaluabitur Iuda:hoc eſt omnis confitens Deum corde, ore, & opere, & iuxta antiquorũ Hebræorũ ſniam. Nam Iudæa interpretatur confeſſio: Terreſtris nanque Iudæa in æternum, & in generationem, & generationem habitari non poſſet:ſed hunc futurum Chriſti aduentum conabitur inimicus ad decipiendos fideles callida fraude ſimulare: & pro filio hominis, qui expectatur venturus in maieſtate patris ſui,filium perditionis, in prodigiis, & ſignis mendacibus pręparare, vt pro Chriſto introducat Antichriſtum.de quo dñs in Euangelio prędixit Iudęis: Quia ego veni in nomine patris mei,& nõ recepiſtis me:alius veniet in nomine ſuo, & ipſum recipietis.& iterum dixit: Tunc videbitis abominationẽ deſolationis ſtãtem in loco ſancto:inſinuans per hęc verba: quod Iudęi noluerunt recipere verũ Meſſiam:& loco eius recipient Antichriſtũ:qui ſe Meſſiam eſſe prædicabit: cum futurus ſit deſolationis abominatio:& filius ſit perditionis. Apl's etiam ad Theſſalo. ſecunda,capitulo ſecundo de eo ſic inquit:Ne quis vos ſeducat vllo modo: quoniam niſi diſceſſio venerit primum: & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, qui aduerſatur,& extollitur ſuper oẽ quod dicitur Deus:aut colitur ita vt in templo Dei ſedeat:oſtendẽs ſe tanquam ipſe ſit Deus &c. & paulo poſt:Et tũc reuelabitur iniquus, quem dñs Ieſus iterficiet ſpiritu oris ſui &c. Propterea ergo Propheticis, & Euangelicis,atque Apoſtolicis vocibus nobis pronuntiatur hic error:ne qui pro aduentu Chriſti aduentum credãt Antichriſti:ſed ſicut ipſe dixit:cum dixerit vobis: Ecce Chriſtus hic,aut ecce illic,nolite credere: veniẽt enim multi Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetę,& ſeducent multos &c. Sed quomodo demonſtrauerit iudicium veri Chriſti videamus: Sicut fulgur,inquit,de Oriente reſplendet vſque in Occidentem: ita erit aduentus filii hominis: cum ergo aduenerit dominus Ieſus Chriſtus, ſedebit,& iudicium ſtatuet: ſicut in Euangelio dicit &c. Illud ſimiliter Eſaiæ cap. xxiiii. Et erubeſcet Luna,& confundetur Sol,cum regnauerit dominus in monte Sion,& in Hieruſalem:hoc eſt in cœleſti patria: vt ſupra pluries dictum eſt: nõ quod ibi lumen eorum diminuendum ſit: vt verba ſonare videntur: ſed magis accreſcendum,& augumentandum: cũ Eſaiæ capitulo.xxx. dicatur: Et erit lux Lunæ ſicut lux Solis:& lux Solis erit ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum.ſed dicuntur hic erubeſcere,& cõfundi metaphorice:quia lumen eorum erit quaſi nullũ, reſpectu luminis patrię cœleſtis: vt dicitur Apocalypſis. c.xxi. Ciuitas non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea: ſed claritas Dei illuminabit illam: & lucerna eius agnus:& ambulabunt gentes in lumine eius. & parum infra: Et portę eius non claudentur per diem: nox enim nõ erit illic.& capitulo.xxii.dicitur:Et videbunt faciem eius:& nomen eius in frontibus eorũ:& nox vltra non erit: & non egebunt lumine lucernę:neque lumine Solis:quoniam dominus Deus illuminabit illos:& regnabunt in ſæcula ſęculorum. Hæc enim myſteria in teſtamento nouo clariora ſunt,quàm in vetere:cui credere tenentur Iudęi,quando in vetere annuntiata reperiuntur: vt libro.vi.c.iii. probatum eſt. De hoc etiam finali iudicio Saluator noſter clarius multa prædixit Matthæi capitulo.xxiiii.&.xxv. Lucę capitulo.xxi. & Marci capitulo.xiii. Beatus inſuper Auguſtinus in ſuo Codice de Ciuitate Dei libro.xx.de hoc vltimo iudicio diſputãs:omnes penè ſcripturas tam veteris,quam noui teſtamenti collegit de eo mentionem facientes:ideo qui de eo vlterius ſcire voluerit,illuc recurrat:ſed cũ Iudęis concludentes dicimus pręmemorata Prophetarum Vaticinia primo Meſſię aduentui nequaquam adaptari poſſe ob diuerſitatẽ effectuũ in ipſis aduẽtibus à diuinis Vatibus pronuntiatorum. Volẽtes igitur Iudęi Prophetarum Vaticinia recte itelligere: vt vtrique aduentui ſuas adaptent proprieta-

In Midraſch kaheles .i. comẽtariis Eccleſiaſtis, dixit Rabi: Nõ veniet rex Meſſias,donec creẽtur oẽs aię,quę pcogitatę ſunt creãdę. quod ſanè fieri nõ pt niſi i fine ſęculi:hoc ẽ i fecundo Chriſti aduẽtu.

tes,& ꝯueniētias neceſſe eſt,ne in aliquē incidant errorē: vt eſt Iudęorum mos: q ea interdum peruerſe interpętantur: vt hoc ī loco aperte cognoſcitur,cum ea, quæ de ſecundo annūtiant aduentu, velint primo adaptari aduentui,cui minime adaptari poſſunt: tum,qm̄ primus Meſſię aduentus à Zacharia,& Eſaia pauper,& humilis ad patiendū, & ſaluandū pręnuntiatus fuerit: vt libr.vi.c.xxxvi.tū etiam, qm̄ ex ſententia, & auctoritate veſtri Rabi Moyſis Aegyptii pręedicatoris magni, dicentis,In aduentu Meſſię Regis nulla prorſus huius mūdi fieri debet mutatio: ſed mundus ſuo ſolito curſu labi debet, quod in primo Meſſiæ aduentu verificatum eſt,& in ſecundo verificari nō poſſet ob ſigna multa grādia,& admiranda ab antedictis Prophetis annūtiata. Cum autem Iudęi recuſent, & negent Meſſiā noſtrum,qui in primo aduentu oēs ꝯditiones veri Meſſię adimpleuit, ſiue in quo cōditiones ipſę adimpletę fuerunt: vt ſupra lib.vi.probatum eſt: in quē, & quantum prolapſi ſint errorem Iudęi, videāt, intelligant,atq; cognoſcant. Nam ſi ad fidem Chriſti non acceſſerint, & confugerint: vt venturum Meſſiam expectent neceſſe eſt. Cum autem effectus ſecundi aduentus Meſſiæ ſit: vt mundum vniuerſaliter,& vniuerſum iudicet: quod futurū non eſt,niſi in fine mundi huius temporalis,nullis in ipſo mundo reſtantibus viuis ex hominibus: igitur ipſe Meſſias niſi in fine huius mūdi venturus non eſt: veniet igitur eo tempore: ſed ſi eo tempore omnes mortui erunt: & mortui ipſi reſurgent ad generalem reſurrectionem,vt iudicentur: vbi erunt Iudęi eo tempore? nonne & ipſi quoq; mortui erūt, & reſurgent? quomodo ergo ab hac captiuitate liberabuntur,niſi per mortem. Sed quoniam Meſſię Regi ſemper infenſi fuerūt, & eum nunquam in ſuū Meſſiam, & dominum acceptare voluerunt: quid eis accidet? Nempe in duriorem,& longiorem detrudentur captiuitatem,quia ad Infernum deiicientur: vbi in æternum,& vltra cruciabuntur: dicente Eſaia cap.xxiiii.de Inferno: Et congregabuntur in congregatione vnius faſcis in lacum: & claudētur ibi in carcere &c. Diſcite igitur ò Iudęi Prophetarum Vaticinia diligenter, & recte pſcrutari: & vtriq; aduentui Meſſię ſua tempora,ſuaſq; accommodare cōditiones: vt ex ipſis Vaticiniis verum ſenſum percipere poſſitis: & ne in pernitioſa aliqua prolabamini delyramenta. Hac igitur non obſtante Oppoſitione,dn̄s noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Vigeſimaſeptima Oppoſitio Iudęorum. Caput. XXVII.

VIgeſimaſeptima Oppoſitio aſſumitur ex libro Regum.iii.c.xi.vbi ſic dicitur: Et affligam ſemen Dauid ſuper hoc: verumtamen non cunctis diebus. Ex hoc textu Iudęi intumeſcunt, & in Chriſtianos audacius inſurgunt,dicētes hoc in loco expreſſe conſtare: ꝙ licet Regnum Dauid poſt Regis Salomonis mortem affligeretur ob decem Tribuum ab eo ſeparationem: non tamen cunctis diebus ſtaret afflictum: quaſi dicere voluerit: quia iterū inſimul reſtauraretur, & vniretur. Et hoc fore aſſerūt Hebręi tempore Meſſiæ: quem futurum expectant: & in Hieroſolymis temporaliter regnaturum omnibus mundi gentibus vi armorum ſibi,ac cunctis Hebræis ſubiugatis: ciuitatemq; Hieroſolymę, ac Dei templū multo amplius,& magnificētius, q̄ prius ædificaturum. Ad quem locum Iudæos omnes,vbicunq; diſperſi, & vagi fuerint ſtatim reducet,& congregabit. Quod cū Ieſu Nazareni tempore factum non fuerit: ideo ipſum negant fuiſſe Meſſiam. Oppo ſitio.

Ad hanc vigeſimamſeptimam Oppoſitionem reſpondetur: Verum eſſe,ꝙ ob Salomonis auerſionem à domino Deo ſuo,& ad Deos gētium vxorum ſuarum ſuaſionibus cōuerſionem (ſeptingentas enim vxores quaſi Reginas, & concubinas trecentas habuit Salomon: vt ibidē habetur) Deus Omnipotens Regnū Dauid afflixit: non tamen ipſius Salomonis tempore propter Dauid patrem ſuum: ſed eo mortuo: tempore Roboam ipſius Salomonis filii: qui in patris Regno in vna tātum Tribu: Iudę ſcilicet ſucceſſit. Sola enim tunc Tribus Iuda domum Dauid ſecuta Reſ ſio.

uid ſecuta eſt:cui poſtea adhæſit Tribus Beniamin:reliquæ vero decem Tribus ſe parauerunt ſe ab eo: & adheſerunt Hieroboam,qui erat de Tribu Ephraim: & Salomonis fuerat ſeruus:quem ipſe Tribus decem Regem ſibi conſtituerunt: & hoc Regnum vocatum eſt Regnum Iſrael:ex qua Regni diuiſione patet Regnum Dauid afflictum fuiſſe ſecundi Paralipomenon capitulo vndecimo.Sacerdotes aũt, & leuitæ,qui erant de vniuerſo Iſrael venerunt ad eum.ſ.Roboam,de cunctis ſedibus ſuis, relinquentes ſuburbana,& poſſeſſiones ſuas ad Iudam, & Hieruſalem:eo ꝙ abieciſſet eos Hieroboã: & poſteri eius, ne ſacerdotio dñi fungerent: qui conſtituit ſibi ſacerdotes excelſoꝝ,& Demonicoꝝ,vitulorũq;,quos fecerat: ſed & de cunctis Tribubus Iſrael, quicunq; dederant cor ſuum,vt q̃rerent dñm Deũ Iſrael venerunt in Hieruſalem ad immolãdum victimas ſuas corãm dño Deo patrum ſuoꝝ:& roborauerũt Regnũ Iuda: & ꝯfirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos &c.Item cap.xii. Cũq; roboratum fuiſſet Regnum Roboã,aſcẽdit Seſach Rex &c. Inſup etiam ex verbis ſequentibus.ſ.Verũtamen non cũctis diebus:patet Regnum ipſum Dauid non cunctis diebus afflictum iri:ergo ſaltem reſtaurari: & in priſtinam dignitatem reduci,ſi non maiorem:& hoc tẽpore Meſſię fieri debuiſſe dicunt Hebręi: quod & nos Chriſtiani non iſiciamur.Sed cuiuſmodi Regnum eſſet hoc, aut eſſe deberet,inter Iudæos,& Chriſtianos differentia eſt,& quæſtio q̃maxima. Nam Hebræi penuriam rerum temporalium timentes, bonoꝝ temporalium cupidi ſemper fuerunt:& propterea ſibi in eorum lege bonorum temporalium abundantia promittitur:vt conſtat Eſaię cap.i. vbi dicitur: Si mandata mea cuſtodieritis,bona terrę comedetis:quod fiebat vt ad obediendũ eſſent promptiores:pro q̃bus tamen bonis temporalibus, bona intelligebantur ſpiritualia:licet ipſi Hebræi ſemper temporalia,prout ſonãt verba,intellexerint: & vſq; in hodiernum diem intelligant. Quapropter dicunt,Meſſiam temporaliter regnaturum:& Hieruſalem ciuitatem vnà cum tẽplo maiori ſumptu,& magnificentia,q̃ prius fuiſſet,reędificandã eſſe, omneſq; Hebręos ſtatim congregabit: q̃bus vi armorum,& potẽtia omnes orbis terrarum partes ſubiiciet.Quod ſentientes etiam nonnulli ex domini noſtri Diſcipulis poſt Magiſtri ſui reſurrectionem, dum ipſe eſſet in cœlum aſcenſurus: eo enim tẽpore Diſcipuli ipſi adhuc rudes erãt,cum eſſent idiotę:nam Spiritus ſanctus nondum in eos deſcenderat, volentes ab eo ſuper hoc certiores fieri,interrogauerunt eum dicentes:Domine ſi in tpe hoc reſtitues Regnum Iſrael? vt Actuum cap.i.Quę inquiſitio cum ſtulta eſſet, eã repulit dñs,dicens:Non eſt veſtrum ſcire tẽpora &c.Chriſtiani vero diuinitus edocti,& illuminati de ſpirituali Regno,& non temporali(vt eſt rei veritas) intelligunt:& ſic eſſe affirmant,dicentes:Hanc Regni Dauid reſtitutionem factam fuiſſe tpe dñi noſtri Ieſu Chriſti:qui verus fuit Meſſias,& de ſtirpe,& ſemine Dauid,quãtum ad humanitatem:vt ſupra libro. vi. cap.vii.Et qui ob paſſionis ſuæ meritum in ſua glorioſa reſurrectione fuit à Deo exaltatus,quantum ad prędictam ſuam humanitatem,& data fuit ſibi omnis poteſtas in cœlo, & in terra: vt ipſemet dixit Matthæi cap. vlti. Vnde cum Dauid fuerit Rex ſolum in terra:& etiam habuerit Regnum in Iudęa ſatis anguſtum: veraciter dicere poſſumus:ꝙ Regnũ ipſum Dauid:non ſolum fuit in Chriſto reſtauratum,ſed multo magis auctum,& augumentatum:cum poteſtas ſua ſit non tantum in Iudęa,ſed in toto terrarum orbe: & non ſolum in terra,ſed etiam in cœlo: vt ſuperius dictum eſt. Ex quo adimpletum eſt, ꝙ ſemen Dauid non cunctis diebus fuit afflictum: ſed multo magis auctum, & magis etiam augebitur in fine mundi, quando cum poteſtate maxima veniet viuos, & mortuos iudicaturus. Qua de re, Iudæos male ſentire conſtat in antedicta ſua interpretatione,cum ſuper ficto,& nõ vero fundamento eam fũdauerint. Veritas hæc ex duobus falſis in ea ꝯtentis non difficile intueri poteſt

Digitized by Google

quorum alterum eſt: ꝙ Meſſiam venturum expectant, qui iamdiu venit: vt ſupra lib. .v. probatum eſt: ex quo fruſtra, & incaſſum eum venturum expectant: alterũ vero, quia dicunt, ciuitatem Hieruſalem, & tẽplum Dei iterum reſtaurari debere: quod eſt ſimiliter falſum: cum Prophetarum Vaticiniis, neq; ipſa ciuitas, neq; templum debeant Iudęis vlterius reſtaurari: vt infra cap. xxx. huiuſmet libri ꝓbabit. Quibus duobus Hebręorum fundamentis irritatis, & annullatis, vt hęc Hebręorum interpretatio euaneſcat neceſſe eſt. Hac igitur non obſtante Oppoſitione, dñs noſter Ieſus Chriſtus verus fuit Meſſias.

¶ Vtrum Ieſus Nazarenus, quem Chriſtiani colunt, fuerit verus Meſſias in lege, & Prophetis promiſſus.

Oppoſitio. Negant Iudæi Ieſum Nazarenum, quem Chriſtiani colunt, verum fuiſſe Meſſiam in lege, & Prophetis promiſſum: & ad huius rei ꝓbationem contra nos Chriſtianos ſic arguunt: Meſſias nondum venit: ergo Ieſus nõ fuit verus Meſſias. Conſequentia patet, antecedens probatur. Nam Helias debet prius venire, q̃ Meſſias: prout legitur Malachię cap. .iiii. Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam anteq̃ veniat dies domini magnus, & horribilis: & conuertet cor patrum in filios: & cor filiorũ ad patres eorum. Ad intellectum eorum, quę dicẽda ſunt, notandum eſt: ꝙ ex hoc Oraculo, & ex litera præcedente ipſum Oraculum, Scribæ, & Phariſæi inter cæteras ſuas traditiones, duos formauerunt articulos: quorum primus eſt: ꝙ Helias debet præcedere Meſſiam in ſuo aduentu: & ideo, quando Iudęi miſerunt ab Hieroſolymis ſacerdotes, & leuitas ad Ioannem: vt interrogarent eum: Tu quis es? & Ioannes negauit ſe eſſe Chriſtum: tũc Phariſęi iterum interrogauerunt eum, dicentes: Helias es tu? &c. & hoc: eo ꝙ habebant ꝓ articulo: ꝙ Helias erat vẽturus ante ipſum Meſſiam. Item Matthæi cap. xviii. quando tres Diſcipuli viderunt Moyſem, & Heliã in trãſfiguratione Chriſti: & poſtea neminem viderunt, niſi ſolum Ieſum: tũc interrogauerunt Chriſtũ, dicentes: Quid ergo Scribę, & Phariſęi dicunt: ꝙ oportet Heliam venire primum? Ex qbus patet: ꝙ Scribæ, & Phariſęi inter ſuas traditiones tanquam articulum affirmabant Heliam venturum, & pręceſſurum Meſſiam in lege promiſſum. Item vbi inquit Deus per Malachiã: Memẽto legis Moyſis ſerui mei: quam mandaui ei in Oreb, præcepta, & iudicia. & ſubdit: Ecce ego mittam vobis Heliam &c. Per hoc ipſi Scribæ, & Phariſæi alium formauerũt articulum. ſ. ꝙ cauſa quare Helias præcedere debebat Chriſtum erat: vt pręcdicaret, & reſtauraret legem Moyſis perditam in filiis diſperſionis: vt poſtea Rex Meſſias poſſet eam confirmare, & ratificare. Ex quibus duobus articulis Iudæi moderni ſic contra nos Chriſtianos arguũt. & Primo ex primo ſic: Helias nondum venit: ergo Meſſias nondum venit: quia prius venturus eſt Helias, q̃ Meſſias. & ſi Meſſias nondum venit: ergo Ieſus Nazarenus non fuit verus Meſſias. Item ex ſecundo articulo ſic arguunt: Meſſias in lege promiſſus debet confirmare, & ratificare legem Moyſis filiis diſperſionis: quam Helias prius debebat reſtaurare, & declarare: ſed Ieſus Nazarenus hoc non fecit: immo pręuaricatus eſt, & diſſipauit totam legem Moyſis, quo ad omnia præcepta, & mandata tam moralia, quàm cęrimonialia, & iudicialia: igitur non fuit verus Meſſias. Hæc minor probatur per ſingula. Nam Ieſus primo præuaricatus eſt præcepta moralia, ſabbatum violando, exercendo opera ſanitatum, & ſe Deum faciendo. Secundo violauit cerimonialia, cibos prohibitos ꝯcedendo, quando ſuis dixit Diſcipulis: Comedite quæ apponuntur vobis. Tertio pręuaricatus eſt iudicialia, Ioannis capitulo ſeptimo, quando abſoluit Adulteram, quam lex præcepit lapidari, Leuitici capitulo vigeſimo. Ex quibus patet: ꝙ totam legẽ violauit: ergo non fuit legis cõfirmator, ſed diſſipator: & per conſequens non fuit Meſſias. Item contra eum etiam arguũt: eo, quia erga populum Iſrael non exercuit officium veri Meſſiæ: & ideo eum negant fuiſſe verum Meſſiam: quod ſic

probare

Digitized by Google

probare conantur. Inquiũt enim ipſi Iudæi: ꝙ Meſſias in lege, & Prophetis promiſſus quatuor erat pricipaliter facturus erga populum Iſrael. Primo debebat debellare, & ſubiicere populo Iſrael totum orbem terrarum, & populum Gentilem, & omnes Reges terrę, & dominari à mari vſq; ad mare, & à flumine vſq; ad terminos orbis terrarum: vt Pſal. ſeptuageſimoprimo. Secundo debebat educere, & liberare omnes filios Iſrael ex omnibus partibus mũdi: vt Eſaię capitulo vndecimo: Et congregabit profugos Iſrael, & diſpſos Iuda colliget a quatuor plagis terræ. Tertio debebat ædificare nouam Hieruſalem in monte Sion: & in ea congregare omnes filios Iſrael: vt in ea cum magna proſperitate, & pace obſeruent totam legem Moyſis: vbi erit tanta pax: ꝙ omnes Tribus terræ conflabunt gladios in vomeres, & lanceas in falces: vt Eſaiæ capitulo ſecũdo. Quarto, & vltimo, Rex Meſſias debebat facere imortales, & impaſſibiles omnes filios Iſrael viuentes in illa ciuitate noua Hieruſalem: quia præcipitabit mortem in ſempiternum: & auferet dominus Deus omnem lachrymam ab omni facie: & opprobrium populi ſui auferet de vniuerſa terra: vt Eſaię capitulo vigeſimoquinto. Sed Ieſus Nazarenus nil horum fecit: imo totum oppoſitum: ergo non fuit verus Meſſias: quod hoc modo probare conantur. Nam primo non debellauit, nec ſubiecit ſibi totum orbem: immo fuit pauper, & deiectus intantum, ꝙ fuit crucifixus per Iudæos, & Gentiles, & ſepultus in alieno ſepulchro. Item ſecundo non cõgregauit filios Iſrael: nec liberauit eos de captiuitate: immo poſt mortem eius fuerunt per mundum diſperſi, & diſſipati. Item tertio non ædificauit nouam Hieruſalem: immo poſt mortem eius: & cauſa eius fuit diruta, & diſſipata ciuitas Hieroſolyma: vt inquit Ioſephus libro ſeptimo de bello Iudaico: immo dicunt Iudæi: quod Ieſus Nazarenus non ſolum diſſipauit ciuitatem, & populum, ſed etiam totam legem Moyſis, inquantum inſtituit nouum ſacrificandi modum, & colendi Deum: immo deſtruxit Iudaiſmum, inquantum magna pars Iudæorum recepit baptiſmum Chriſti: & recipit in dies. Item quarto non videmus: ꝙ Ieſus in aduentu ſuo poſuerit tantam pacem inter homines: quod conflauerint gladios in vomeres &c. immo poſt eius aduẽtum fuerunt maxima bella per omnes partes orbis: vt patet per omnes hiſtorias gentium. Item non fuit tanta pax inter animalia bruta: quod bos comederit cum agno: & leo cum cue: quia eandem ferocitatem retinent animalia bruta. Item Chriſtus non præcipitauit mortem, nec abſtulit omnem lachrymam à ſuis: immo reliquit ſuos mortales, & paſſibiles: nec videmus quod baptiſmus Chriſti auferat miſerias, & infirmitates corporales. Ex quibus omnibus ſequitur, ꝙ Chriſtus non fuit verus Meſſias in lege promiſſus: quia non exercuit officium veri Meſſiæ.

Reſponſio. In oppoſitum eſt illud Ioannis capitulo primo, quãdo dixit Andreas Petro: Inuenimus Meſſiam: quod eſt interpretatum Chriſtus. Item Philippus Nathanaeli: Quem ſcripſit Moyſes in lege, & Prophetæ inuenimus Ieſum filiũ Ioſeph à Nazareth. Item Nathanael dixit ipſi Ieſu: Rabi tu es filius Dei: tu es Rex Iſrael. Item Nicodemus homo ex Phariſęis Princeps Iudęorum: qui venit ad Ieſum nocte: & dixit ei: Rabi ſcimus quia à Deo veniſti Magiſter: nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo: vt Ioannis capitulo tertio. Item totus ille populus Iudaicus ſatiatus quinq; panibus, & duobus piſcibus confeſſus eſt Ieſum eſſe Meſſiã, quãdo dixit: Quia hic eſt vere Propheta, qui venturus eſt in mũdum: hoc eſt Meſſias: vt Ioannis capitulo. vi. Et ſic Ieſus Nazarenus non ſolum à toto populo Gentili: ſed etiã à multis de populo Iudaico fuit receptus, tanquam verus Meſſias: vt patet in Euangeliis. Reſponſio.

Poſtq̃ in pręcedẽti ſexto libro per quãplurimas particulares cõditiones idonee probatum eſt, Ieſum Chriſtum verũ fuiſſe Meſſiam in lege pmiſſum, & à Prophetis

Digitized by Google

annuntiatū: ideo facilius, & breuius ad ſupraſcriptas Iudæorum Oppoſitiones, & Argumenta reſpondere potero: quia per ſingulas cōditiones, particulares ſcripturas adducere, & allegare non oportebit ſed duo tantum reſtant mihi in hac diſputatione vidēda, & ꝓbanda. Primo: quomodo Ieſus Chriſtus obſeruauit, & ſtatuit, & cōfirmauit, & ratificauit legem Moyſis: prout quærit primum Argumentum. Secundo: qualiter Ieſus Chriſtus exercuit, & perfecit officium veri Meſſię: prout quærit ſecundum Argumentum. Quantum ad primum Articulum: eſt primo notandum: ꝙ quia lex diuina data Moyſi non erat mere literalis, & temporalis: ſed etiam principaliter ſpiritualis: ideo ſcripturas legis, & Prophetarū lex Moyſis erat primo illi populo literaliter obſeruanda. Secundo erat per Meſſiam promiſſum ſpiritualiter declaranda. Tertio erat per eius paſſionem literaliter, & carnaliter terminanda: & eius veritas ſpiritualiter obſeruanda. Primum patet multiplicitet in Exodo, Leuitico, Numeris, & præcipue in Deuteronomio: vbi Deus ſub multiplici comminatione, & maledictione præcipit illam legem obſeruari. Secūdum patet Deuteronomii capitulo decimooooctauo, vbi Deus dicit Moyſi: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui: & ponam verba mea in ore eius: loqueturq́; ad eos omnia, quę præcepero illi: qui autem verba eius, quę loquetur in nomine meo, audire noluerit: ego vltor exiſtam &c. Ex dictis in hoc textu ſequitur primo: ꝙ in lege Moyſis fuit Chriſtus promiſſus ad declarandam legem Moyſis. & verum: ideſt veritatem eius. Secundo ſequitur: ꝙ talis promiſſio de Chriſto declaratore fuit facta in monte Synai ſimul cum datione legis: quod probatur per hæc Moyſis verba ibidem poſita ad populum ſcilicet: Prophetam ſuſcitabit tibi dominus Deus tuus, ipſum audies, vt petiſti à domino Deo tuo in Oreb: quando concio congregata eſt: & dixiſti: Vltra non audiam vocem domini Dei mei & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. & ait dominus mihi: Bene omnia locuti ſunt: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui &c. vt ſupra. Ex quibus patet: ꝙ iſta promiſſio de Propheta declaratore legis futuro: quam refert hic Moyſes, jam fuerat facta in Oreb ī datione legis: quando populus dixit Moyſi; loquere tu nobis: & non loquatur nobis Deus, ne forte moriamur: vt patet Exodi cap. xx. & tunc Deus dixit Moyſi: Bene omnia locuti ſunt: petendo. ſ. mediatorem, qui loquatur eis ex parte Dei familiariter: ideo promitto tibi: ꝙ Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui in humanitate, & officio. Iſte enim ſimilis tui: primo in humanitate: quia licet ſit Deus, tamen erit etiam homo: quia Ponam verba mea in ore eius: quoniam erit Verbum incarnatum: & ſic apparebit mundo ſimilis tibi in humanitate: & erit etiā tibi ſimilis in officio. Nā ſicut ego miſi te ad iſtum populum liberandum ab iſta captiuitate temporali: & eduxi eum de terra Aegypti: ita ego mittam illum ad liberandum totum genus humanum de ſeruitute peccati, & de iugo legis. Item ſicut ego per medium tui, hanc dedi legem iſti populo: ita per medium illius Prophetæ Chriſti, eam declarabo legem: ideo Poſui verba mea in ore eius &c. Ex quibus patet: ꝙ promiſſio de Chriſto futuro legis interprete, & declaratore facta fuit in monte Oreb, ſiue Synai: vtroq; enim nomine appellatur. Verum licet ipſe Moyſes totam legem ibi à Deo accepiſſet: & in ſuo ſcripſiſſet volumine: ac fœdus de ipſa lege ſeruanda cū ipſo populo ibi percuſſiſſet: tamen ibi totam non publicauit legem: dubitans forte: ne Iudæorum turba: quæ ducentiſq; que annis cum Aegyptiis conuerſata fuerat: & ꝓpterea non ſolum carnalis, & terrena effecta erat, ſed etiam nequam, & duræ ceruicis, vt Moſaica ſcriptura teſtatur: eam legem recipere, & acceptare recuſaret: ſed tanquam prudens legiſlator populum ipſum, tanquam rudem primitus, non quibus oportebat legibus, ſed quibus poſſet, iſtrueret, & gubernaret neceſſe fuit. Vnde propter prauam, & indiſciplinatam

plinatam

Digitized by Google

plinatam recipientis ꝯſuetudinem: velu ti īfantiæ ætate mutata, variis legibus pe detentim ipſe inſtruendus fuit, & inſtituē dus: veluti pater filiū in diuerſis educat ætatibus: ſcilicet alia infantem: alia puerum: alia adoleſcentem: & alia iuuenem. Quotidie igitur per deſertum peregrinā do populum inſtruebat: & aliquid de lege docebat: ac ſi de nouo à Deo accepiſ ſet: vt ipſum populum ad legis receptionem, & obſeruationem aſſuefaceret: vt in Leuitico, Numeris, & Deuteronomio patet. Quod manifeſte verum eſſe ꝯſtat ex his verbis in calce cap. xxvi. Leuitici poſitis: Hæc ſunt iudicia, atq; præcepta, & leges, quas dedit dominus inter ſe, & inter filios Iſrael in monte Synai per manum Moyſis. Tertio autem ſequit: ꝙ ſicut totus ille populus ſe obligauit ad ſeruandam legē Moyſis: & omnia, quæ Deus locutus fuerat Moyſi, quando dixit: Omnia quæ locutus eſt Deus faciemus, & erimus obedientes: vt Exodi capitulo vigeſimoquarto: ita pariter ſe obligauit ad audiendum Chriſtum in ſuo aduentu, & declarationem legis per ipſum faciendam. Item ſicut ille populus ſe obligauit ad ſeruandam literaliter legē Moyſis ſub anathemate, & multiplici maledictione ſcripta Deuteronomii capitulo vigeſimoſeptimo, & vigeſimooctauo, ita ſub eiſdem maledictionibus, & pœnis ſe obligarunt ad audiendum, & obediendum illi Prophetæ Chriſto, & ad ſeruandam legem ſm eius declarationem. Item ex his ſequitur: ꝙ ille populus non erat obligatus ſeruare literaliter legem Moyſis, niſi vſq; ad declarationem factam per illum Prophetam promiſſum; ſed exinde tenebantur obſeruare legem Moyſis ſpiritualiter ſm veritatem, & declarationem factam per illum Prophetam, cui obligabantur credere, & obedire, & eius doctrinam audire, & ſequi: ideo dixit eis Ieſus Ioannis capitulo quinto: Scrutamini ſcripturas: quia illę teſtimonium perhibent de me: eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis: ſi enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit: quaſi diceret: ſicut patres veſtri obligati fuerunt credere Moyſi, & ſeruare literaliter legem eius: ita & vos obligamini credere mihi: & audire à me declarationem legis Moyſis: nā ego ſum ille Propheta, de quo ſcripſit Moyſes Deuteronomii capitulo decimooctauo: cui cū comminatione vltionis obligamini credere: & ideo ſi crederetis Moyſi, crederetis & mihi: & per conſequens non credendo mihi, non creditis etiam Moyſi: & ſic irritam facitis legem eius: & violatis iuſiurandum, quod feciſtis in Oreb, quando dixiſtis: Omnia quæ locutus eſt Deus faciemus, & erimus obediētes, Exodi capitulo vigeſimoquarto. & per conſequens eſtis hæretici in lege, & incurritis in omnes maledictiones ſcriptas, Deuterono. capitulo vigeſimoſeptimo, & vigeſimooctauo. Hoc idem oſtenditur Matthæi capitulo tertio, & Lucæ capitulo tertio: quādo in baptiſmo Chriſti vox Dei patris audita eſt, dicēs: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit ipſum audite. Et ſic patet ꝙ idem Deus pater, qui in datione legis dixit de Chriſto: Ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad vos &c. idem pater pręcepit in nouo teſtamento, vt audiant ipſum Chriſtum tanquam Prophetam promiſſum in lege: & ideo vbicunq; memoratur in Prophetis præſens punitio, & captiuitas, in qua modo laborant Iudæi, ſemper aſſignatur pro cauſa, quia non exaudierunt vocem domini venientis in carnem: ſiue quia non audierunt vocem huius Prophetæ: ſcilicet Chriſti, nec crediderunt ipſi. Vnde ait Chriſtus per os Dauid Pſalmo decimoſeptimo: Filii alieni mentiti ſunt mihi: filii alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis. Item Pſal. octuageſimo: Populus meus non audiuit me: & Iſrael non itendit mihi. Item Pſal. nonageſimoquarto: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. & paulo infra: Iuraui in ira mea &c. Item Eſaiæ capitulo primo: Cognouit bos poſ ſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: Iſrael autem non cognouit me. Item capitulo quinquageſimo: Ecce enim in iniquitatibus veſtris venditi eſtis: & in

ſceleribus veſtris dimiſi matrem veſtram? quia veni, & non erat vir: vocaui, & nõ erat qui audiret. Item cap. lxv. Omnes in cœlum corruetis pro eo quod vocaui, & non reſpondiſtis: locutus ſum, & nõ audiſtis &c. Item Hieremię cap. xvi. Sed vos peius operati eſtis, q̃ patres veſtri. Ecce enim ambulabat vnuſquiſq; poſt prauitatem cordis ſui mali, vt me nõ audiat: eiiciam vos de terra hac &c. Ex ſupradictis patet quõ ille populus ſub cõminatione obligabatur audire Chriſtum in ſuo aduentu legem declarantem: ſed qa non audiuit, ideo fuit punitus in corpore, & anima in æternum. Et ſic patet, qualiter lex Moyſis erat per Chriſtũ declaranda. Hoc idem dicit Rabi Moyſes in ſententiis de pœnitentia: ꝙ tpe Meſſiæ omnes attendent ad ſciendam legem pro ſæculo vẽturo acquirendo. Item in hoc ꝯcordant omnes Rabini Iudæorũ antiqui.ſ. ꝙ Meſſias debet in ſuo aduentu declarare myſteria occultiſſima legis: imo multa ſunt myſteria in lege, quę appellant Tycu.i. ſilentiũ: q̃ nullus audet declarare: qa eorũ declarationẽ expectant faciendã p Meſſiã, q declaret nodos, & ænigmata legis.

¶ Tertio, ꝙ lex Moyſis, quo ad cerimonialia, & literale officium, erat per Chriſtum, & eius mortem terminanda, & abolenda.

HOc patet Pſal. xxxix. Sacrificiũ, & oblationem noluiſti: aures aũt pſeciſti mihi: holocauſtũ & pro peccato nõ poſtulaſti: tũc dixi: ecce venio &c. Item Pſal. xlix. Non accipiam de domo tua vitulos: neq; de gregibus tuis hircos &c. Item Eſaię cap. i. Quo mihi ĩ multitudine victimarũ veſtrarũ &c. Hoc idem ẽt cap. vltimo per totum. Item Hieremię cap. xvi. Ecce dies venient, dicit dñs: & non dicet vltra viuit dñs, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti: ſed viuit dominus, q eduxit filios Iſrael de terra Aquilonis &c. & vt ſupius lib. vi. cap. lxxxv. ꝓbatum eſt in ceſſatione legis. Ex quo patet, ꝙ Paſcha, & Sabbata debebant ceſſare in aduẽtu Meſſię. Item cap. xxxi. Ecce dies venient, dicit dñs: & feriam domui Iuda, & domui Iacob fœdus nouum: nõ ſm pactum, quod pepigi cum patribus veſtris in die, qua apprehendi manũ eorũ, vt educerẽ eos de terra Aegypti &c. Item Danielis cap. ix. Poſt Hebdomadas ſexagintaduas occidetur Chriſtus: & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt: & ciuitatem, & ſanctuariũ diſſipabit populus cum Duce venturo: & finis eius vaſtitas: & poſt finem belli erit ſtatuta deſolatio: ꝯfirmabit aũt pactum multis Hebdomada vna: & in medio Hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificium: & erit in templo abominatio deſolationis, & vſq; ad conſummationem, & finem pſeuerabit deſolatio. Ex ſupraſcriptis ergo patent tria prǽſuppoſita: ſcilicet Primum: qualiter lex Moyſis erat ex pręcepto Dei ſub multiplici cõminatione ab illo populo obſeruanda. Secundo: qualiter illa lex per Chriſtum Prophetã futurum erat declaranda: & quomodo ſub eadem cõminatione ille populus erat obligatus audire Chriſtum, & eius doctrinã, & ipſi obedire. Tertio: qualiter hoſtia, & ſacrificia, & cætera legalia legis Moyſis literaliter, & officialiter erant terminanda, & abolẽda, & verificanda per mortem Chriſti: & per ꝯſequens ille populus non amplius erat obligatus poſt mortẽ Chriſti ad obſeruanda literaliter cerimonialia: ſed obligabatur ſpiritualiter ea obſeruare ſm declarationem factam per Chriſtum: hoc eſt ſm doctrinam Euangelicã: quæ nil aliud eſt, niſi declaratio, & veritas legis. Et ſic patet qualiter Chriſtus erat futurus declarator legis Moyſis. Secundo eſt notãdum: quod Chriſtus, qui erat in lege promiſſus: tanquam verus declarator, & interpres legis Moyſis, in declaratione legis erat tanq̃ bonus, & verus Magiſter, & Doctor. Nam Doctor in ſcholis primo legit literaliter textum. Secundo declarat ipſum textum literæ per rationes, & alias auctoritates. Tertio verificat ipſum textum per exempla ſenſibilia, & per effectum: & iſtum modum ſeruãt Magiſtri in legendo mathematicas: & Philoſophi in ſciẽtia naturali: & Iuriſperiti in iure ciuili, & canonico: & vnuſquiſq; alius in ſua facultate. ergo Chriſtus, & Magiſter

giſter noſter, & iterpres legis tenuit hūc modum nobiſcum in declarando legem Moyſis. Nam primo ipſe obſeruauit legē Moyſis literaliter, quo ad omnia præcepta moralia, & cerimonialia. Secundo declarauit totam legem doctrinaliter, eius verum ſenſum exponendo. Tertio verificauit in ſe realiter, & exemplariter totam legem, & Prophetas: vt patebit. His habitis (vt infra) ad ea, quæ probanda ſunt, taliter procedetur.

¶ Quod Christus obſeruauit literaliter totam legem Moyſis, non ſolum, quo ad præcepta moralia, ſed etiam quo ad cerimonialia.

CHriſtus equidem vt homo ſemper veneratus eſt Deum patrem, tanq̄ patrem, & dominum: faciendo eius voluntatem, & tribuēdo ſibi omnem honorem, vt in omnibus pſtat Euangeliis. Item non ſolum veneratus eſt Deum patrem naturalem, & dominum: ſed etiam veneratus eſt virginem Mariam matrem ſuam carnalem, & naturalem, & Ioſeph patrem nutritium: qa erat ſubditus illis: vt Lucę capitulo ſecundo. & ſic iuſte viuendo obſeruauit omnia præcepta: vt patet per totum diſcurſum Euangelicum. Item obſeruauit omnia præcepta cerimonialia vſq; ad trigeſimum annū, & vltra: quia in omnibus feſtiuitatibus aſcendebat in Hieruſalem ſm conſuetudinem diei feſti: vt patet Lucę capitulo ſecundo. Comedit etiam agnum Paſchalem iuxta ritum legis: & ſic eſt etiam dicendum de cæteris cerimonialibus.

¶ Quod Chriſtus tanq̄ Magiſter, & interpres in lege promiſſus declarauit doctrinaliter legis Moyſis verum, & ſpiritualem ſenſum, eius intelligentiā manifeſtando.

QVod autem Chriſtus Ieſus verū, & ſpiritualem legis ſenſum declarauerit, ex hoc manifeſte patet: quia illico poſt baptiſmum, & ieiuniū congregauit Apoſtolos, & Diſcipulos, & aſcendit in montem, & ſedendo tanquā Magiſter declarauit eis legem Moyſis, quo ad verum ſenſum, cōfutando falſam doctrinam, & fermentum Scribarum, & Phariſęorum: vt patet Matthęi cap. v. vi. & vii. & exinde per totū diſcurſum Euangelicū: quia oſtendit quomodo ſabbatū non ſoluebatur, nec violabatur ſanando infirmos: immo colebatur, & magnificabatur: quia Sabbatum erat inſtitutum ad ſanctificandum Deum faciēdo opera ſancta, & non ſeruilia, cuiuſmodi ſunt opera miſericordię &c. Item oſtendit qualiter cibi prohibiti in lege non prohibebant ꝑ ſe: ſed prout figurabant opa mala, & prohibita: ſcilicet homicidia, & adulteria, & furta &c. quæ coinquinant animam: vt patet Matthęi cap. xv. & ſic de ſingulis. Item poſt reſurrectionē, incipiens à Moyſe, & Prophetis iterpretatus eſt illis duobus Diſcipulis: & poſtea omnibus Apoſtolis omnia, quæ erant ſcripta de ſe in lege, & Prophetis, & Pſalmis &c.

¶ Quod Chriſtus tanquam verus Magiſter, non ſolum declarauit legem doctrinaliter, quo ad verum ſenſum: ſed etiam verificauit in ſe realiter, & exemplariter totam legem, & Prophetas.

PRima pars patet per ea, quæ ſupra proxime dicta ſunt: reliqua vero probantur per omnes Euangeliſtas. Nam primo, Chriſtus voluit baptizari in perſona totius corporis myſtici, & ſuorum membrorum, inſtituendo baptiſmum: & ſic verificauit omnes lotiones, & purgationes, & cætera ſacramenta purgatiua, quæ fiebant in lege in figura baptiſmi. Item fuit paſſus, & in Cruce immolatus, & oblatus: & ſic verificauit occiſionem agni Paſchalis, & omnia ſacrificia, & holocauſta, & oblationes, quæ fiebant in lege in figura ſuæ paſſionis, & ſacramenti euchariſtiæ. Item fuit ſepultus per totam diem Sabbati in ſepulchro: & ſic verificauit quietem Sabbati legalis. Item eduxit fideles veteris teſtamenti de Limbo Inferni: & ſic verificauit figuram liberationis filiorum Iſrael de Aegypto. Item reſurrexit, & aſcendit in cœlum: & ſic verificauit dicta Prophetarum: de quibus omnibus dictum eſt: & idoneis probationibus per quamplurimas cōditiones declaratum ſupra lib. v. exceptis Sabbato, agno Paſchali, & euchariſtia. de qui-

Digitized by Google

bus dicendũ eſt infra lib. viii. in ſuo opportuno loco. Ex qbus patet, ꝙ Chriſtus totam legẽ, & Prophetas verificauit exẽplariter in ſe.

¶ Quòd Chriſtus, nõ ſolũ verificauit in ſe legem Moyſis, quo ad ꝑcepta cerimonialia: ſed ẽt declarauit, & verificauit in ſe præcepta iudicialia.

QVòd legem Moyſis, quo ad pręcepta cerimõialia verificauerit Chriſtus ſupra ꝓxime demõſtratũ eſt: reliquũ vero ſic probatᷓ. Inter ꝑcepta iudicialia ponitur Exodi. c. xxi. Quòd ſiqs percuſſerit viꝝ, aut mulierẽ, & ſecuta fuerit mors: tunc ille morte moriatur, & det vitã ꝓ vita: & ſi mutilauerit aliquod mẽbrum, det oculũ pro oculo, & dẽtem pro dente &c. Hoc aũt præceptũ iudiciale verificauit Chriſtus in ſe ꝓ peccato primoꝝ parentũ: in quo fuit homicidiũ, & furtũ, quia oẽs filios, & poſteros occiderunt, & bonis gratuitis expoliauerunt: & fuit ibi blaſphemia, & ſacrilegiũ, inquantũ Deitatem vſurpare tentauerũt: & ideo Chriſtus in Cruce voluit pro oĩbus mori: & dare mortem tẽporalem ꝓ noſtra morte æterna, & vitam ꝓ vita, & aĩam pro aĩa, & dentem ꝓ dente, & oculum ꝓ oculo: & totũ pro toto, & partem ꝓ parte: & ſic verificauit illud ꝑceptũ iudiciale, & multa alia: qa pro peccatis oĩum præteritoꝝ, & futuroꝝ mortuus eſt: & pro cũbus furtis, & rapinis, & adulteriis, & cæteris ſceleribus ſatiſfecit in ſua paſſione. Itẽ non ſolum verificauit in ſe ꝑcepta iudicialia pro oĩbus ſatiſfaciendo: ſed ẽt ipſa iudicialia declarauit mutãdo foꝝ, & pœnam iudicialem ſæcularẽ in pœnitẽtialem, & ſpiritualem. Ad cuius intellectũ eſt notãdum: ꝙ illum forum iudiciale, & punitio veteris legis figurabat foꝝ, & punitionẽ pœnitentialem legis Euãgelicę per Chriſtum inſtituendę. Nam licet in punitione pœnitentiali ꝑ Chriſtum inſtituta nõ detur oculus carnalis ꝓ oculo, & dens pro dente: tñ datur oculus ꝓ oculo, & dens pro dente, & vita pro vita ciuiliter. Nam qñ aut mutilator membrorum, aut latro ad confitendũ ſe offert, tunc eccleſia, ſiue ſacerdos, licet nõ interficiat corporaliter holem, ſiue mutilatorẽ pœnitentem: tñ præcipit ipſum occidi ciuiliter mundo .i. ꝙ fiat religioſus, & priuet ſeipſum deliciis mundanis, & iugiter agat pœnitentiam, & oret ꝓ illo, quem occidit, & vita priuauit: & ꝙ nutriat filios eius, quem occidit. Et ita pariter pręcipit mutilatori, ꝙ nutriat ex propriis bonis tpalibus illum, cuius membrũ mutilauit. Item ꝑcipit latroni, vt reſtituat furtum, & oẽ male ablatum, & ẽt ſatiſfaciat pro dãno illato. & ſic præcipit luxurioſo, vel auaro, vel iracundo: vt abſcidat mẽbrum, quod ſcandalizat ipſum: non corporaliter: ſed ſpiritualiter: & hoc ex præcepto Chriſti: vt Matthęi. c. xviii. Si oculus, aut pes tuus ſcandalizat te, erue eũ, & proiice abs te: quod non eſt intelligendũ de membro corporali, ſed ſpirituali. ſ. de mala intentione, & cogitatione, & peruerſo ꝓpoſito, & occaſione. & ad hoc propoſitum dicit infra . c. xix. Quòd multi caſtrauerũt ſeipſos ꝓp. Regnũ cœloꝝ: qui põt capere capiat &c. Et ita Chriſtus oẽs peccatores remittebat ad pœnitentiam, dicẽs: Vade, & amplius noli peccare. Et ſic, licet non lapidauerit adulteram lapidibus manualibus: tñ lapidauit eã lapidibus ſpiritualibus. ſ. compunctionis, & ꝯtritionis, & pœnitentiæ: & ſic dici põt de cæteris peccatoribus: licet enim Chriſtus nõ occideret eos, quo ad ſubſtantiam, tñ occidebat in eis peccatum, ſuſcitando in eis fidẽ, & gratiam: vt inquit Aug. & ſic pariter iſtis pœnitentibus mutilauit mẽbra malaꝝ cogitationũ, & occaſionẽ. Sed licet Chriſtus non interficiat illico corpaliter peccatores obſtinatos, & impœnitentes: tñ finaliter interficit eos morte æterna: & ita Chriſtus lapidauit, & interfecit lapidibus æternis Synagogam Iudęoꝝ adulterã, & obſtinatã: quæ dimiſſo, & negato ꝓprio viro Chriſto fornicatur cum Diabolo. Ex ſupradictis patet, qualiter Rabi Moyſes de Aegypto indigne, & imprudenter rephendit Ieſum Nazarenum Redẽptorem noſtrum: qui dicit in ſententiis de pœnitentia: Quòd Ieſus Nazarenus, licet eſſet bonus vir, & ſimplex, & fuerit cauſa deſtructionis omnium idolorum, & ſuperſtitionis

nis Gentilium: tamen ſua doctrina non fuit vtilis mūdo: nec reipublicę: eo quòd nullum puniebat: ſed oībus malefactoribus parcebat: vt patet de adultera, quam abſoluit à morte cōtra legem Moyſis. vn̄ infert, & dicit: Quod ſi talis lex ſeruaret: ſcilicet ꝙ rei non punirent, ſed oībus parceretur: tunc reſpublica deſtrueretur: nec poſſent ciuitates, & Regna cōſeruari, niſi peccata punirentur: & ſic patere aſſerit doctrinam eius non eſſe bonam. Ad hoc reſpondetur: Quòd iſte Rabi Moyſes ꝯtradicit ſibiipſi, ſi bene aduertimus: nam ipſemet dicit: Ieſus Nazarenus fuit vir bonus, & optimus intm̄, ꝙ deſtruxit deteſtabilem idolatriam de mundo: ergo ſequitur, ꝙ fuit vtilis toti mundo, & Deo dilectus, & conformis auferendo tm̄ ſcelus de mundo: quia virtuoſus eſt conformis, & nulli inutilis, ſed omnibꝰ prodeſt: vt inquit Plato. Item ille homo multipliciter decipitur. Primo, quia Chriſtus nunquam prohibuit prauos puniri: quia per ipſum, qui eſt vera ſapientia, Reges, & Principes mundi regnant: vt puniendo mala, & remunerando bona exerceant iuſtitiam: & ſic Chriſtus iam habet Reges, & Principes ſęculares, qui puniunt malos, & incorrigibiles temporaliter, ſm̄ demerita eorum in foro iudiciali. Sed vltra hunc gladium ſæcularē voluit vti Chriſtus gladio ſpirituali pœnitētiali, qui eſt multo nobilior: qui quidem gladius non occidit, nec mutilat ſubſtantiam, ſed peccatum interimit, & abſcidit ab anima. Et ideo Chriſtus omnes peccatores ad pœnitentiam remittebat: ergo non relinquebat eos impunitos. Nam pœnitentia (ſm Auguſtinum) eſt quædam dolentis vindicta puniēs in ſe quod dolet commiſiſſe: & ſic pœnitētia vere punit peccatum in reo. Vnde ponitur pro ꝯcluſione: ꝙ pœnitentia peramplius, & perfectius punit peccatum, q̄ lex ſæcularis, & q̄ lex vetus puniebat. Quod tripliciter ꝓbatur: quia multo magis per pœnitentiā ſatiſfit Deo, & proximo, q̄ per ſæculare iudicium: & etiam peccator perfectius iuſtificatur. Nā quandoq; homicida ſuſpēſus per legem ſæcularem, non recipit mortem patiēter, & ſic non ſatiſfacit Deo: nec reſtituit ablatum, & ſic non ſatiſfacit proximo: nec ēt iuſtificat peccatorem poſtquam manet incontritus, & impœnitens. Sed vera pœnitentia primo ſatiſfacit Deo per veram contritionem, & propoſitum non peccādi. Secundo ſatiſfacit proximo, reſtituendo ſibi ablatum in effectu, vel in affectu, & promiſſione. Tertio iuſtificat ſeipſum præterita peccata plangendo, & futura non committere proponendo. Item hęc eadem ꝯcluſio ſic probatur: Illa punitio eſt perfectior, & magis ſufficiens, quę delet, & extinguit peccatum, quod Diabolus plantauit: & ſeruat ſubſtātiam, quam Deus creauit: q̄ illa, quæ deſtruit ſubſtantiam, & non extinguit quandoq; peccatum: ſed pœnitentia eſt huiuſmodi reſpē ctu punitionis ſæcularis: ergo eſt perfectior. Minor patet: nam per pœnitentiam totaliter deletur, & extinguitur peccatū, quod Diabolus perſuaſit: & conſeruatur non ſolum anima, ſed etiam corpus: vt ille vltra poſſit bene operari: & opera miſericordiæ exercere: & pro defuncto, quē occidit, ſemper orare: & filiis eiꝰ ſubuenire. &c. Punitio autem ſęcularis extinguit ſubſtantiam, & quandoq; non extinguit peccatum: & aufert locum, & tempus benè operandi, & ſic non ſatiſfacit ꝓximo. Item pœnitentia eſt magis vtilis ꝓximo, & reipublicæ, q̄ punitio legalis legis veteris. Nā illa mutilabat membrum. ſ. oculum, aut manū delinquentis, de quo nulla vtilitas proueniebat lęſo: nec ſatiſfaciebat iniuriam paſſo: ſed pœnitentia nō aufert membrum corporale: vt ille poſſit ſatiſfacere lęſo operibus manuum ſuarum, aut vt reſtituat ablatum. Et ſic pœnitentia non ſolum eſt magis vtilis iniuriam paſſo, ſed etiam toti reipublicæ, inquantum non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat, & ſeruiat Deo, & proſit proximo: & ſic quamplures criminoſos nouimus per pœnitentiam liberatos, q ardentius ſeruierunt Deo, & reipublicæ perutiles ſteterunt poſt actam pœnitentiam. Ex q̄bus patet, ꝙ gladius pœnitentialis multo perfectior, & vtilior eſt, q̄ gladius ſæcularis punitionis: idō Chri-

Digitized by Google

ſtus, qui in primo ſuo aduentu venit tanquam vniuerſalis Redemptor, & totius generis humani reparator, noluit vti gladio ſęculari, ſed pœnitētiali, & ſalubriori. Nec propterea prohibuit, nec impediuit gladium iudicialē ſęcularis punitionis: quem Principib⁹ ſæculi ante tanq̄ Deus commiſerat: nec in vtendo gladio pœnitentiali deſtruxit ꝑcepta iudicialia veteris legis: imo declarauit illa, inquātum figurabant punitiones legis Euangelicæ. Et ſic patet ignorantia, & imprudētia ipſius Rabi Moyſis, qui ignorans ſacramētū pœnitentię reprehendit Chriſtū, putans ꝙ Chriſtus remittēdo peccatores ad pœnitentiam, relinquat eos impunitos: cum punitio pœnitentialis ſit multo perfectior, & magis ſatiſfaciens Deo, & proximo: & magis iuſtificans delinquētem: & magis vtilis reipublicę. Ex quibus oībus patet. ꝙ Chriſtus nō fuit contrarius, nec diſſipator legis Moyſis: imo fuit conſeruator, & inſtaurator: qa primo obſeruauit eam literaliter: ſecundo declarauit eā doctrinaliter, & ſpiritualiter, verū ſenſum, & intelligentiam oſtendendo: tertio verificauit legem, & Prophetas in ſe realiter, & exemplariter: quia oīa, quę erant in lege figurata, & in Prophetis vaticinata, ī ſua paſſione, & reſurrectione cōpleuit, & cōſummauit: vt patet ſupra in. vi. libr. & in Euangeliis. Ex quibus patet: ꝙ ſicut lex Moyſis erat ab illo pplō literaliter obſeruanda: ita per Chriſtum erat ſpiritualiter declaranda in ſuo. ſ. aduētu: & per ipm, quo ad officiū literale, terminā da, & abolenda. Et ſicut ille ppl's erat obligatus ad obſeruandā illam legē literaliter ſub cōminatione illarum pœnaꝝ, & maledictionum: ita pariter erat obligatus ad audiēdam declarationē legis faciendā p Chriſtum: & ad credendū, & ad obediendum ſibi: & hoc ſub eadem cōminatione: & ꝑ ꝯſequens erat obligatus ad ſeruandam legem ſpiritualiter, ſm declarationem faciendam per Chriſtum. Et ſic non obligabantur ad ſeruandam legem literaliter, niſi vſq; ad declarationē faciendam per Chriſtum: & ſic per conſequens patet ēt, ꝙ poſtquā lex Moyſis eſt iam declarata: & literale officium eſt iam terminatum, & abolitum per paſſionē Chriſti: & veritas legis eſt iam promulgata in Euangelio: & cerimonialia officia ſunt iam prohibita tanquam mortua: ſequitur ꝙ veritas Euangelica eſt ſeruanda tanq̄ ſalubris: & cerimonialia vitanda, & execranda tanq̄ mortifera. Et in hoc lex Moyſis non deſtruitur, nec violatur: imo verificat, & ſtatuitur, & ratificatur, & obſeruatur. Et per hoc patet miſerabilis Iudęoꝝ cæcitas.

¶ Quòd Ieſus Chriſtus exercuerit, & ꝑfecerit officium veri Meſſię: prout quęrit ſecundū Iudæorum Argumentum.

Quòd aūt Ieſus Chriſtus officium veri Meſſię exercuerit, & ꝑfecerit, aperte, & clare intelliget qcunq; totum: vi. libr. & ēt partem huius ſeptimi leget: quia ibi demonſtratum eſt, oēs illos actus, & oēs illas proprietates, & ꝯditiones ad Meſſiam Regem tangētes, & ſpectātes, in ipſo Ieſu Chriſto ſic examuſſim concurriſſe, conueniſſeq;, & adimpletos fuiſſe, ſicut fuerant diuinoꝝ Vatum præconiis annūtiati. ex quo ſeqtur ipſum Ieſum verum, & certū fuiſſe Meſſiam. Sed memento: ꝙ ſicut lex Moyſis nō erat mere carnalis: ſed principaliter ſpiritualis ratione finis: ita pariter Meſſiam, & Redēptorem promiſſum fuiſſe ſpiritualem, & ſpiritualiter viuentem, & non carnaliter: quapropter in officio ſuo ſpiritualiter, & ſpiritualia bona operari debebat, & non carnalia concedere: vt in multis eiuſdem ſexti libri locis conſtat: & maxime. c. xli. Videbis equidem ibi quāplurimas Meſſiæ Regis conditiones fuiſſe in vetere teſtamento enuntiatas: quas in nouo ſic examuſſim in ipſo Ieſu Chriſto iuenies adimpletas, ſicut in vetere annuntiatæ fuerant: Quis igitur homo erit, qui lecto illo ſexto libro, & tanta veteris, & noui teſtamenti parilitate inuenta, audeat negare ipſum Ieſum Chriſtum verum, & certū fuiſſe Meſſiam?

¶ Reſponſio ad Argumenta Iudęoꝝ in principio huius quæſtionis contra Chriſtianos formata.

Ad primum ergo Argumentum, quādo dicunt, quòd oportet Heliam præuenire

Digitized by Google

hiſe aduentum Meſſię &c. Reſpōdetur: quòd Deus per Malachiam duplicē Chriſti promiſerat aduētum cum duplici pręcurſore. Nā primo promittit mittere Meſſiam ad auferenda ſacrificia veteris legis: & ad dandum ſacrificium mundum, & commune omnibus gentibus. Cum dicit capitulo primo: Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit dominus exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra: ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda &c. Item capitulo ſecundo reprobat ſacerdotium veteris legis cum ſuis ſacerdotibus. Item capitulo tertio promittit mittere Chriſtum Meſſiam cum ſuo pręcurſore ad illud tēplum ſecundum: vt purget filios Leui, & offerant ſacrificia iuſta, his verbis: Ecce ego mittam Angelum meum, qui pręparabit viam ante faciem meam: & ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuum &c. Ex quo patet, ꝙ Meſſias primo erat venturus ad illud templum cum ſuo pręcurſore, qui fuit Ioannes baptiſta: vt probatum eſt ſuperius libro ſexto, capitulo ſexto. Quod Vaticinium cōpletum fuit in primo Chriſti aduentu: vt ibidem declaratum fuit. ſed in eodem capitulo promittitur Meſſias venire ſecundo ad iudiciū, cum dicitur: Et accedam ad vos in iudicio &c. Qui quidem aduentus erit terribilis, cum dicat in quarto capitulo: Ecce enim dies veniet ſuccēſa, quaſi caminus: & erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes impietatem, ſtipula &c. Et in iſto aduentu ad iudicium promittit Deus præmittere Heliam, cum ſubdit: Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies domini magnus, & terribilis &c. Ex quo patet, quòd ſicut in primo aduentu promiſſus fuit Ioānes baptiſta ad pręparanda corda illorum ad ſuſcipiendum baptiſmum, & legem Chriſti: ita in ſecundo aduentu eſt venturus Helias ad conuertendos Iudęos obſtinatos à primo aduētu vſque ad illud tempus, & deceptos per Antichriſtum. Qui quidem Helias ſimul cum Enoch declarabit Iudęis legem Moyſis, quantum ad veritatem, & ad verum ſenſum eius: & tunc cognita veritate, & fugata cæcitate conuertentur ad Chriſtum in nouiſſimo dierum: & ideo inquit Deus per Moyſem illis Iudæis deceptis per Antichriſtum: Memēto legis Moyſis ſerui mei ante iudicium: ne ſcilicet moriamini obſtinati: qa Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies domini magnus, & terribilis: qui erit dies iudicii generalis. Qui quidem Helias conuertet cor patrum ad filios &c. Legem Moyſis ſecundum verum ſenſum declarando: ne forte, quando veniam ad iudicium, percutiam terram anathemate dānationis, ſi forte inuenero Iudęos, & cęteros obſtinatos. Ex quo patet: ꝙ Helias non fuit ꝓmiſſus in primo aduētu Chriſti: ſed in ſecundo, & vltimo. & ſic patet reſponſio ad primum Argumentum.

Ad ſecundum Argumentum patet reſponſio per ea, quę dicta ſunt in primo Articulo: quia Chriſtus ſeruauit legem Moyſis literaliter primo: & poſtea declarauit eam doctrinaliter: & poſtea adimpleuit, & verificauit legem, & Prophetas realiter, & exemplariter per ſuam paſſionem &c.

Ad tertium autem patet etiam reſponſio per omnia dicta in ſecundo Articulo: qualiter Chriſtus perfecit, & conſummauit totum officium quod pertinebat ad verum Meſſiam, & ideo fuit verus Meſſias: & quia in hoc tertio Argumento continetur etiam, quòd Meſſias debebat ædificare nouam Hieruſalem toto orbe diffuſam: & introducere in eam totum populum Gentilem, ſicut locuti ſunt Prophetę: quod factum fuit, quando Chriſtus congregauit illam ſanctam ſocietatem virorum, & mulierum in monte Sion, qui erant centumuiginti vtriuſque ſexus: vt Actuum capitulo primo: ſuper quos miſit Spiritum ſanctum in die Pentecoſtes: à quo acceperunt ſeptem dona gratiarum: & ſic armati armis ſpiritualibus egreſſi à cœnaculo in eadem die conuerterunt tria millia: vt Actuum capitulo ſecundo. Sed quia Chriſtus

Digitized by Google

præceperat eis in ſuo aſcenſu in cœlum, dicens: Euntes in mundum vniuerſum, prędicate Euangelium omni creaturę: vt Marci cap. vlti. Item Actuum cap. i. Accipietis virtutem ſuperuenientis Spiritus ſancti in vos: & eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vſq; ad vltimum terrę. Ideo omnes Apoſtoli, & Diſcipuli poſt receptionem Spiritus ſancti, ab Hieruſalem ide digreſſi, diffuſi ſunt (non tamen ſtatim) per totum orbem terrarum prædicantes Euangelium toti populo Gentili, congregantes ex Iudęis, & Gentilibus credentes in vnũ gregem, primam Chriſti confœderauerunt eccleſiam: primitus enim fuit in Hieruſalem congregata: & ſupra illos ſanctos lapides .ſ. Apoſtolos, & Diſcipulos in monte Sion ædificata: ſed poſtea fuit dilatata, & diffuſa per totum orbem: & ideo retinet nomen Hieruſalem, & Sion à ſua origine. Item tota eccleſia dicit̃ Hieruſalẽ, & Sion ratione ꝓprietatis, & nominis interpretationis. Nam Hieruſalem interpretatur viſio pacis: & Sion dicitur ſpecula. Sed quia in ſola eccleſia videtur, & ſpeculatur Deus per veram fidem: ideo ſola eccleſia meretur dici Hieruſalem, & Sion. Nam illa Hieruſalem materialis non propter ſe dicta eſt Hieruſalem per Prophetas, niſi inquantum Chriſtus erat ibi videndus, & ibi erat eccleſiam ædificaturus. Materialis nanq; eſſe non poterat illa Hieruſalem, quæ per Chriſtum ædificanda erat: nec etiam parua eſſe poterat, nec in illa tantum regione Paleſtinæ, & Iudęæ: ſed erat futura ſpiritualis, & in toto terrarum orbe diffuſa, & dilatata, in qua contineri poſſent omnes gentes, & nationes. & ſic Chriſtus iam vocauit, & congregauit omnes filios Iſrael ſm̃ ſpiritum, & ꝓmiſſionẽ ad iſtam verã Hierlm̃.

Ad quartum Argumentum quando dicitur: quòd non fuit pax vniuerſalis, nec gladii conflati ſunt: licet libro ſexto, capitulo quinto huic Iudæorum Oppoſitioni reſponderimus: tamen quoniam ſunt, qui ſpiritualiter ea omnia aliter interpretentur, vt omnia bene dicta colligamus, non me tædebit in hoc loco aliorum deſcribere opinionem. Reſpondetur: quòd omnia illa ſunt ſpiritualiter, & parabolice, ac metaphorice itelligenda: ſicut multæ aliæ partes ſacræ ſcripturæ: & ſic etiã Eſaias tã in ſecundo capl'o, quàm in vndecimo, & in multis aliis vtitur verbis, & vocabulis metaphoricis: vt manifeſte patet per Rabinos Hebræorum. Et ideo ſicut Eſaias per montes, & colles intelligit ſublimes viros: ita per gladios, & lanceas intelligit poteſtatem eorum: vnde per montem domus domini, intelligit Chriſtum Meſſiã: ſuper quem eſt ædificata tota eccleſia: & per virtutem montium, intelligit ſublimitatem Apoſtolorum: per omnes colles, intelligit omnes Reges, & Principes, & Philoſophos, & ſapientes mundi. ſic mons domini, qui eſt Chriſtus, fuit ſitus ſupra vertices Apoſtolorum, & eleuatus ſupra omnes Reges, & Principes, & Philoſophos gentium. de quo dicit Eſaias infra capitulo quinquageſimoſecundo: Ecce intelliget ſeruus meus, & exaltabitur, & eleuabit̃, & ſublimis erit valde. Iſte aſperget gentes multas, ſuper quem continebunt Reges os ſuum. Per gladios autem, ſiue enſes, intelligit Eſaias ſcientias humanas Philoſophorum: ſcilicet phyſicam, & metaphyſicam: & ſciẽtias mathematicas, & logicam: & omnes ſcientias argumentatiuas: quibus Philoſophi, & hæretici inuehebantur, & impugnabant legem domini, & ſacram ſcripturam vtriuſq; teſtamenti. Per lanceas autem intelligit poteſtatem ſæcularem: qua Reges, & Imperatores, & Tyranni infeſtabant, & vexabant, & perſequebantur eccleſiam Dei, & legem domini. Nam Philoſophi, & ſapientes gentium poſtquam conuerſi fuerunt ad fidem Chriſti, ꝯuerterunt, & conflarunt gladios, & enſes ſuoꝝ Argumentorum in vomeres: & Imperatores, & Reges conuerterunt lanceas, & arma ſuæ poteſtatis in falces ſpirituales ad colligendum, & metendum fructus, & meſſem ſpiritualem eccleſiaſticorum ſacramentorum. Ad cuius intellectum eſt vlterius notandum: quòd ſicut terra inculta efficitur ſentoſa, & ceſpitoſa,

& inutilis,

& inutilis, & infructuoſa, niſi colatur, & aretur, & vomere ſcindatur, & euertatur, & euellantur cardui, & gramina, & ſpinę, & cęterę herbę inutiles: & illa terra arata, & euerſa decoquatur, & torreatur calore Solis: quia tunc extrahitur, & fortificatur craſſitudo, & virtus germinatiua, & nutritiua, quę latebat ſub facię terræ: & tunc terra germinat, & fructificat: ita ergo pariter ſacra ſcriptura veteris teſtamẽti erat ſicut terra inculta, & ſentoſa, habens in ſuperficie ſpinas, & herbas inutiles cerimonialium, ſub quibus latebant craſſitudo, & veritates, & fructus Euangelici: ſed venerunt Auguſtinus, & Ambroſius, Euſebius, & cęteri Philoſophi de populo Gentili: & conuerſi ad fidem Chriſti conflauerunt gladios, & enſes philoſophicorum, & dialecticorum Argumentorum in vomeres ſpirituales: cum quibus ararunt, & ſciderunt, & coluerunt agrum incultum ſcripturę veteris teſtamenti, & euellerunt ſpinas, & herbas cerimoniales, & euerterunt terram ſcripturæ: quam calor, & influentia Spiritus ſancti in mentibus eorum decoxit: & ſic euulſis, & reiectis herbis, & ſpinis cerimonialium excuderunt, & extraxerunt, & collegerunt fructus Euangelicos, qui latebant ſub illa terra inculta, & ſentoſa. Et tunc Reges, & Imperatores, & Principes terrę conuerſi ad fidem Chriſti per iſtos ſacros doctores conflarunt lanceas ſuas, & arma in falces ſpirituales, & collegerunt, & meſſuerunt meſſem ſpiritualem, & fructus gratię ex ſacra ſcriptura, & agro eccleſiaſticorum ſacramentorum. Et ſic ergo Auguſtinus conflauit, & conuertit gladios, & enſes ſuos in vomeres, quando conuerſus ad fidem, & baptizatus totam ſuam philoſophiam, & omnes ſcientias conuertit in vſum ſacræ ſcripturę. Nam ex principiis metaphyſicę, & naturalis philoſophię probat poſſibilitatem, & modum myſterii Trinitatis, & emanationis perſonarum: vt patet per omnes quindecim libros de Trinitate: & contra Maximinum, & omnes Arrianos, & Gentiles. Item per principia humanarum ſcientiarum: & per dicta Poetarum, & hiſtorias, & annales Gentilium defendit veritatem ſacrę ſcripturę, & defendit ciuitatem Dei contra Gentiles per viginti duos libros de Ciuitate Dei. Item per eadem principia defendit veritatem catholicę fidei contra oẽs hęreticos. Item per eadem principia confudit, & confutauit ſectã Manichęorum, qui per nouem annos laborauit. Itẽ cum eodem vomere excoluit, & arauit totam ſacram ſcripturam: ex qua meſſuit meſſem, & frugem Euangelicam: & repoſuit in horreo eccleſię catholicę, quo omnes reficimur. Hoc idem fecit Hilarius in libris de Trinitate, & Ambroſius, & Euſebius ĩ libris de Pręparatione Euãgelica: qui cum armis gentium confutauit eos. Hoc idem fecit Lactantius in libris Diuinarum Inſtitutionum. & ſic eſt dicendum de Hieronymo, & Origene, qui ab auis, & atauis veniebant de populo Gentili. Omnes enim iſti conflarũt, & conuerterunt gladios ſuos in vomeres, quando aſſumpſerunt quaſdam ſententias, & principia Philoſophorum, tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus: & cum illis ſcientiis, & Argumentis confuderunt eos, & probarũt noſtrum propoſitum: & ſic conflarunt gladios ſuos in vomeres. Item Imperator Conſtantinus conflauit lanceas ſuas in falces, quando cõuerſus ad fidem, Silueſtrum vrbe Roma cum toto patrimonio donauit eccleſię, & conſecrauit domum ſuam in eccleſiam in honorem Saluatoris, & ædificauit Baſilicas Apoſtolorum Petri, & Pauli, & promulgauit decretum de eccleſiis ædificandis, & de fide Euangelica per totum orbem prędicãda: & ita fecerunt omnes Reges mundi ad fidem conuerſi. Et ſic, qui ante fuerunt perſecutores, facti ſunt fidei Chriſti cultores, & bonorum ſpiritualium meſſores: & ſic eſt intelligenda illa prophetia Eſaiæ, & Malachię. Ita ergo pariter metaphorice ſunt intelligenda verba eiuſdem Eſaię capitulo vndecimo. Nam ſicut Chriſtus Meſſias metaphorice dicitur, Virga de radice Ieſſe, & flos eius: ita pariter Imperatores, & Reges dicun-

Digitized by Google

tur leones: & tyranni dicuntur lupi: & doctores dicuntur cerui. vnde tunc lupus comedit cũ agno, qñ Paulus, q erat lupus rapax perſecutor eccleſiæ ꝯuerſus ad fidem iunctus eſt Apl'is: & tũc pardus cũ hœdo accubuit, qñ Arriani, & cæteri hęretici ꝯuerſi, & recõciliati ſunt ad fidẽ catholicã: & tunc vitulus, & leo, & ouis ſimul morabantur: qñ oẽs Reges, & Principes, & tyrãni petulãtes, & ſupbi perſecutores eccleſiæ ꝯuerſi ſunt ad fidẽ: & ſimul cũ ſimplicibus fidelibus, quos ante perſequebanť habitarũt in eadem eccl'ia, & vno corpe Chriſti, & calice participarunt. Et ſic patet, qualiter Philoſophi gẽtium conflarũt gladios ſuos in vomeres: & Principes terræ lanceas ſuas in falces: & qualiter lupus, & ouis: & pardus cum agno: & vrſus, & leo paſcunť ſimul cum oue, & agno: quę oĩa fuerunt cõpleta per ꝯuerſionem ppl'i Gentilis: & ſic fuit facta pax inter Deũ, & hoĩes: & iter ppl'm Gẽtilẽ, & eccl'iam vniuerſaliter p totum orbem. Et nota ẽt, ꝙ illa prophetia fuit literaliter ad tp̃s in aduentu Chriſti verificata. Nam cũ ante aduentũ Chriſti per ciuilia bella geſta inter Marium, & Syllam: & exinde inter Cæſarẽ, & Pompeiũ: demũ inter Octauianũ, & Marcũantonium admodũ totus orbis fuiſſet vexatus: tñ finaliter oĩbus inimicis per Octauianũ deuictis, quaſi totus mũdus ſub Octauiano p quadriginta annos in placida pace requieuit. Nam tunc Aegyptus, Dalmatia, Rethia, Vindelicia, Pannonia, & omnes Ponti ciuitates, prouinciæ ſub Romano Imperio factæ ſunt. Item Dacos, Germanos, & Cantabros, Hiſpanorum ferociſſimas gentes ipſe Octauianus ſuo ſubiecit Imperio. Item ab Armenia, & Parthia obſides recepit: & Perſæ, & Parthi ſigna Romana: quæ quondam Craſſo victo acceperant, ipſi reddiderunt. Item Scythæ, & Indi, & famoſiſſima inſula Taprobana, qbus ante nomen Romanum incognitũ fuerat, legatos cũ muneribus ipſi deſtinarunt. In cuius quidem Octauiani quadrageſimoſecundo anno natus fuit Chriſtus, dum totus orbis longa pace frueretur. In quo tempore bella in tantum fuerunt obliuioni tradita ẽ quòd quaſi oĩa arma erant in vomeres, & cętera ruſticalia inſtrumenta conflata. Ex qbus patet, ꝙ prophetia Eſaię, & Malachiæ ẽt temporaliter fuit in Chriſti aduentu verificata: ſed ſenſus ſpiritualis eſt ſemper amplectendus, & anteponẽdus.

¶ Iudęus probare conatur: ꝙ tpe Meſſię ſoli Iudæi ſaluãdi eſſent: quod, qa tempore Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti factum nõ extitit: igitur ipſum negant verę fuiſſe Meſſiam: cuius totũ probať oppoſitum: hoc eſt, ꝙ pauci ex Iudęis eſſent ſaluandi: & demũ, ꝙ in vltimis diebus huius ſæculi ad fidẽ Chriſti venturi ſint, oſtenditur. Caput.

INſurgit Iudęus furibũdus: eo ꝙ dixe- Oppoſitio.
rim ſuperius capitulo vigeſimoſeptimo, Regnum Dauid reſtauratum, immo auctum fuiſſe per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, dicens: Nonne Iudęi omnes ſaluandi erant tempore futuri Meſſię? & maxime illi, qui ſecundum carnem ab Iſrael, ſiue Iacob deſcenderunt? Legitur nanq; Eſaiæ capitulo quarto: In die illa erit germen domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ ſublimis, & exultatio his, q ſaluandi fuerint de Iſrael. In quibus verbis (vt aiunt Hebręi) Propheta prędicit, ꝙ ſolus populus Iſrael, qui proprie dicitur ille populus, q à Iacob Patriarcha ſm carnem deſcẽdit per promiſſum Meſſiam erat ſaluandus. Et ꝙ hæc verba Prophetę ſe extendant ad omnes Iſraeliticos, patere dicunt per ea, quæ per eundem Prophetam dicuntur capitulo quadrageſimoquinto: Iſrael ſaluatus eſt in domino ſalute æterna. & in calce ipſius capitis dicitur: In domino iuſtificabitur, & laudabitur omne ſemen Iſrael. Et quòd hæc ſalus non ſe extendat ad alios populos, aiunt euidenter conſtare Eſaię capitulo ſexageſimo, vbi dicitur: Ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: ſuper te autem orietur dominus: & gloria eius in te videbitur. Quæ quidem omnia Prophetarum Vaticinia (vt aiunt Hebręi) communiter

muniter

Digitized by Google

munitèr ab omnibus interpretantur de ſalute per Chriſtum Meſſiam facienda. Et ex quibus aperte conſtare inquiunt: ꝙ ſaluandi per Meſſiam à Deo promiſſum, debent eſſe de filiis Iſrael, ſiue Iacob tantum: quorum patribus diuina facta fuit promiſſio. Quam rationem inducit potiſſimum Rabi ille Moyſes Aegyptius, quẽ Hebręi magnum autumant prędicatorẽ in ſuo Deuteronomio, in libro de Iudicibus, titulo de Regibus, capitulo vndecimo, ſic dicens: Ieſus Nazarenus imaginatus eſt eſſe Meſſiam: & fuit iterfectus per domum iudicii. & infra volens concludere ipſum non fuiſſe Meſſiam, ſic ait: Nam omnes Prophetę locuti ſunt: quòd Meſſias eſt Redemptor Iſrael, & eorum Saluator, & congregator. Et iſte: ſcilicet Ieſus, dedit occaſionem ad perdendum Iſrael gladio: & diſpergendum reliquias eorum: & ad ſupprimendum eos. hæc ille Moyſes. Ex quibus Iudęi inferre conãtur: quòd Ieſus Chriſtus non fuit Meſſias. Reſpõſio. Licet omnia ea Prophetarum Vaticinia: quę ſupra proxime in tui fauorem adduxiſti ô Iudęe: ego quoq; in Chriſtianorum fauorem in hoc opere ſuperius adduxerim: ac eis diuerſis in locis probe, & recte vſus fuerim, teipſo nõ contradicente: tamen priuſquam tibi ſuper eis aliquid reſpondeam, & tuam detegam ignorantiam: clauum clauo, immo clauis, retundam. & ii duo tantum erunt: quorum alter eſt, quòd nedum omnes Iudęi, ſed valde pauci ex eis per Meſſiam Regem ſaluandi erant: alter vero, quòd non ſolum aliqui ex Iudæis à Iacob, ſecundum carnem, deſcendẽtibus, ſed etiã quæcunque aliæ totius terrarum orbis nationes ad fidem Regis Meſſiæ vocandę, & acceptandę erant: ac per eum ſaluandę, ſi eius obedirent mandatis. Quę omnia ſacrarum literarum idoneis probabo teſtimoniis. Et in primis, quòd pauci Iudęi ſaluandi eſſent, Hieremias Propheta teſtatur capitulo tertio dicens: Cõuertimini filii reuertẽtes, dicit dominus: quia ego vir veſter: & aſſumam vos, vnũ de ciuitate, & duos de congregatione: & introducam vos in Sion: & dabo vobis paſtores iuxta cor meum: & paſcent vos ſcientia, & doctrina. Quę quidem intelligenda ſunt de redẽptione, quę per Meſſiam erat explẽda, quam Iudęi vltimam vocant: non autem de redemptione à captiuitate Babylonica: prout quidã falſò opinati ſunt. Legitur enim in eodem contextu: In illo tempore vocabunt Hieruſalem ſolium domini: & congregabuntur ad eum omnes gentes in nomine domini in Hieruſalem: & non ambulabunt poſt captiuitatem cordis ſui peſſimi. Et ideo Rabi Salomon in libro, qui dicitur Canhedrin. in capitulo helech, interpretans verba ꝑdicta, exponit ea de vltima redemptione per Hebręos expectata. dicit enim ſic: Eligam iuſtos, & introducam eos in Sion. Ex quo patet, quòd in redẽptione, quę per Meſſiam Regem fieri debebat, non omnes Iudęi, ſecundum carnem, erant ſaluandi, ſed iuſti tantum: qui erant pauci, reſpectu iniuſtorum ſine redemptione remanentium. Et ideo Propheta dixit: Vnum de ciuitate, & duos de congregatione: quaſi diceret: Valde pauci eligentur per Meſſiam ad ſalutem.

Quòd pauci Iudęi ſaluandi eſſent, etiã ex Ioſephi dictis percipi poteſt. Inquit enim libro vndecimo Antiquitatis Iudaicę, capitulo quinto: Totus autem populus Iſrael in illa prouincia permanſit: ideoq; duę tantum Tribus conſiſtũt per Aſiam, & Europam obſequentes Romanis Decem autem Tribus hactenus trãs Euphratem commorari probantur: quarum multitudines ineſtimabiles minime poſſunt numero comprehendi. Et licet nonnulli ex ipſis duodecim Tribubus cum Eſdra in Hieroſolymam reuerſi fuerint: quãdo ex Babylonica reuertebatur captiuitate: vt in eiſdem libro, & capitulo deſcribitur: tamen ita pauci fuerunt: vt pro nihilo reputari poſſint: vnde ex ipſis decem Tribubus nulli, vel ſaltem pauciſſimi ſaluati ſunt: quia idolatræ erant, & inter idolatras trans fluuium Euphratem inter Aſſyrios: vt quarto Regum capitulo decimoſeptimo. Ex duabus autem Tribubus in Aſia, & Europa obſequentibus Romanis, etiã pauciſſimi

Digitized by Google

ad Chriſti fidem ſe contulerũt: ex quo ꝑ ea, q̃ Ioſephus aſſerit, ſupradicta noſtra verificatur intentio. Quidam inſuper de antiquis Thalmudiſtis, vel Rabinis in eodem ꝯtextu capitis helech, de quo ſupra, inquit: Quod ſicut de ſexcentis millibus hoium, qui egreſſi ſunt de Aegypto, nõ introierũt in terrã promiſſionis, niſi duo tãtum. ſ. Caleph, & Ioſue: ſic in tempore Meſſię fore: nã ſcriptum eſt Oſeæ. c. ii. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuę: & iuxta dies aſcenſionis eius de terra Aegypti. hæc ille.

¶ Quòd aũt ſolum Caleph, & Ioſue introierunt in terram promiſſionis, habet Numeri. c. xxvi. in fine capitis.

Et ſcias velim redemptionem illam à captiuitate Aegyptiaca, & ingreſſum in terram promiſſionis fuiſſe figurã liberationis, & ſalutis afferendæ per Meſſiã: quę ſalus. ſ. Meſſiæ fuit ſpiritualis, & nõ temporalis: vt tenent Iudęi: vt ſupra lib. vi. c. xli. probatum eſt. Eſaias ẽt hoc idem. c. xxiiii. alia ſimilitudine prędicit, dicẽs: Quia hęc erunt in medio terrę, ĩ medio pploꝝ: quõ ſi paucę oliuę, quę remãſerũt, excutiantur ex olea: & racemi, cũ fuerit finita vindemia. In hoc capite tractatur ad literam de generali totius mũdi iudicio futuro: vt etiã ſuperius tetigi. c. xxvi. huius ſeptimi libri. Licet aliq̃ interpretes dicant ibidem tractari de Idumæoꝝ deſtructione, & male. Loquens ergo Propheta de eis, qui in ipſo iudicio ſaluandi erũt ꝑ Meſſiam, inq̃t: ꝙ populi illi, q in medio terrę habitabãt: ꝑ quos ſignificare voluit Hebræos. Nam Hieruſalem dr̃ eſſe in medio terrę habitabilis climate: vñ nõnulli Iudęam vmbilicũ terrę eſſe dixerunt: ſic ſalui fierent: ſicut oliuæ remanẽtes ſuper arbore poſt eaꝝ excuſſionẽ: hoc eſt poſt fructuum collectionem. & ſicr ſicut vuæ racemi remanentes in vinea poſt vindemiam: pauci enim remanẽt reſpectu collectoꝝ. Per quam ſiĩitudinẽ ſignificare voluit paucos Iudęos ſaluãdos eſſe. de quibus paucis ſic ſaluandis, ſubditur: Hi leuabunt vocem ſuam, atq; laudabunt, cũ glorificatus fuerit dñs. Ipſi enim pauci, qñ videbũt Meſſiam: hoc eſt Ieſum Chriſtũ in perſona humana glorificatũ, & in maieſtate, & poteſtate vniuerſum mundum iudicantẽ, lętabunt. Eſaias itidẽ. c. xxvii. quaſi in fine capitis hoc idem his verbis approbat: Et vos cõgregabimini vnus, & vnus filii Iſrael. Quibus verbis Propheta ſignificat paucos ex Iudęis in Saluatorẽ dñm credituros: veluti fuerunt Apl̃i, & Apoſtolici viri, Iudęoꝝ multitudine nõ credente. Et qñ Iudęi ex ſequentibꝰ verbis prędicti capitis: Et erit in illa die: clãgetur in tuba magna: & venient, q perditi fuerant de terra Aſſyrioꝝ: & qui abiecti erant in terram Aegypti: & adorabũt dñm in monte ſancto Hierl̃m. Ex ſupraſcriptis inq̃ verbis Iudęi caſſa ſibi vota ꝓmittunt: ꝙ in ꝯſummatione mundi: qñ Helias, & Enoch venerint de Aſſyriis: & de terra Aegypti, diſperſus ppl̃s congregetur, & veniat in Hierl̃m: & ædificato tẽplo adoret Deum ſuum: quod ſm̃ literã omnino ſtare non poteſt. Neque enim de Aſſyriis tantum: & de Aegypto: ſed de toto terrę orbe, qui in Chriſtum credituri ſunt vocat. Ergo hoc ſignificat: quòd in nouiſſima tuba, iuxta Apoſtolum Paulum, omnes, qui perierant in Aſſyriis, & in Aegypto ad dominum veniant. Nec dixit, Omnis filiorum Iſrael, ſed, Omnes, qui perierant. per quod ſignificat gentiũ multitudinem: quòd & idolatriæ, & magicis, ac philoſophię artibus obligati veniant ad fidem Chriſti, & adorent eum in eccleſia. Tuba autem magna poteſt intelligi ſermo Euangelicus. de quo in hoc eodem Propheta legimus: Super mõtem excelſum aſcende, qui Euangelizas Siõ: exalta vocem tuam, qui Euangelizas Hieruſalem. Mons ergo ſanctus, & Hieruſalẽ illa eſt, de qua ſępe dicitur: Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hieruſalem cœleſtem. Eſaias inſuper capitulo quadrageſimoſecundo inquit: Educam cęcos: hoc eſt Gentiles, in viam, quam neſciunt: & in ſemitis, quas ignorauerunt, ambulare eos faciam. & parum infra inquit de Iudęis: Quis cęcus, niſi ſeruus meus: & ſurdus, niſi ad quem nũtios meos miſi? quis cęcus, niſi qui venundatus eſt? & quis cæcus, niſi ſeruus domini?

domini? qui vides multa, nonne cuſtodies? qui apertas habes aures, nonne audies? Item idem Eſaias cap.xliii. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terrę: & omnem, qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum: formaui eum, & feci eum: educ foras populum cæcum, & oculos habentẽ: ſurdum, & aures ei ſunt. Item ipſe Eſaias cap.xvii. Et erit in die illa: attenuabitur gloria Iacob: & pinguedo carnis eius emarceſcet: & erit ſicut congregans in meſſe quod reſtiterit: & brachium eius ſpicas leget: & erit ſicut quærens ſpicas in valle Raphaim: & relinquetur in eo, ſicut racemus, & ſicut excuſſio oleæ duarum, vel trium oliuarum in ſummitate rami, ſiue quatuor, aut quinq;. Item Eſaias capitulo ſexageſimoquinto: Quomodo ſi inueniatur granum in botro: & dicatur: Ne diſſipes illud: quoniã benedictio eſt: ſic faciam propter ſeruos meos: & non diſperdam totum &c. Item idem Eſaias capitulo quadrageſimonono hoc idem repetit dicens: Et nũc hæc dicit dominus: formans me ex vtero ſeruum ſibi: vt reducam Iacob ad eum, & Iſrael non congregabitur: & glorificatus ſum in oculis domini &c. Dixerat ſupra Propheta in perſona Saluatoris noſtri: In vacuum laboraui ſine cauſa: & vane fortitudinem meã conſumpſi: quia.ſ. Iudæi pro maiori parte in eum credere noluerunt: nunc autẽ reſpondit mihi dominus, qui me formauit ex vtero ſeruum ſibi: ex quo oſtendit eum appellari ſeruum, qui ſit formatus ex vtero: qui & in Pſal. dicit: De ventre matris meę Deus meus es tu. Quid ergo dominus dicit ei? Vt reduceret Iacob ad eum, qui aberrauerat: & qui deſerto Creatore idolis ſeruiebat: vnde & ipſe loquitur ad Diſcipulos: In viam gentium ne ieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: ſed ite magis ad oues perditas domus Iſrael. & in alio loco: Non veni niſi ad oues perditas domus Iſrael. hæc igitur voluntas patris fuit, vt peſſimi vinitores miſſum ſuſciperent filium: & fructus vineæ redderent, qui interfecerunt eum dicentes: Venite occidamus eum, & noſtra erit hæreditas. & hoc eſt, quod nunc dicit: Et Iſrael non congregabitur: ideſt non reuertetur ad dominum. Et quoniam nonnulli interpretes peruertentes ſenſum, interpretati ſunt, Congregabor, & Glorificabor: ſciant verbũ Hebraicum in hoc loco poſitum, non eſſe ſcriptũ per Lamech, & Vau: quod ſi eſſet, ſignificaret, Ei, vel illi: ſed per Lamech, & Aleph: quod proprie, Nõ, ſonat. Quia igitur non eſt reductus Iacob ad dominum, nec Iſrael congregatus, propterea filius loquitur illis non credentibus: Glorificatus ſum in oculis domini. Ex his igitur omnibus Prophetarum Vaticiniis, quibus loco primi claui vſi ſumus, vt Iudæi clauum retundamus: liquido patet non omnes Iudæos Regis Meſſię tẽpore ſaluandos eſſe, ſed admodum paucos. Hoc etiam alio clauo: ꝙ non ſolum aliqui ex Iudæis, ſed quæcunq; aliæ orbis terrarũ nationes ad fidem Regis Meſſiæ venturæ eſſent, & ſaluandæ, ſi eius obedirent mandatis, illis aliis diuinorum Vatum conſtabit Vaticiniis: quæ ſupra libro.vi. cap.lxxxix. de vocatione gentium ad fidem Chriſti deſcripſi: quoniam huic ſententiæ optime quadrant, & congruũt: ne igitur eadem pluries reiterentur, illuc recurrat: quibus viſis vnà cum antedictis aperte cõſtabit omnibus: ꝙ ſalus p Chriſtum facienda non erat reſtringenda ad populum Iudaicum tantum: qui ſm carnem ex Iacob deſcendit: ſed multo magis ad cæteras quarũcũq; regionum gentes. Iacob Gen̄.cap.xlix. Qui eſt expectatio gẽtium. Eſaiæ cap.xi. Radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populoꝶ: ipſum gẽtes ſpectabunt, vel requirent. Ezechielis cap.ii. Et congregabunt gẽtes multæ in die illa.ſ. Meſſię: & erunt mihi in populum. Eſaię ẽt cap.xlix. inquit Deus ad Meſſiã ſuum: Parũ eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſtinẽdas Tribus Iacob, & fęces Iſrael puertẽdas. Dedi te in lucem gẽtiũ, vt ſis ſalus mea vſq; ad extremũ terræ. In Bereſid raba cap. xli. talis mouetur quæſtio: An poterit dici de Deo, ſeu eius Meſſia, ꝙ ſit acceptator perſonarum? & reſpondetur ibi: Abſit. ſed omnes confitentes

Digitized by Google

ei corde, ore, & opere ſaluabũtur. Scriptum eſt enim Hieremiæ cap. xxxiii. In diebus illis ſaluabitur Iuda. ſ. confitentes. Et hoc eſt quod dicitur Eſaię capitulo quadrageſimonono: Dedi te in lucem gentium: vt ſis ſalus mea vſq; ad extremum terrę. hęc ibi. Ezechiel cap. xxxix. Et ponam gloriam meam in gentibus: & videbunt omnes gentes iudicium meũ quod fecerim: & manum meã quã poſuerim ſup eos &c. & parum infra: Et ſcient gẽtes, qm̃ in iniqtate ſua capta ſit domus Iſrael: & ꝙ dereliquerint me & abſcõderim faciem meã ab eis: & tradiderim eos ĩ manus hoſtiũ. Eſaias cap. x. Si enim fuerit populus tuus Iſrael quaſi arena maris: reliquię ꝯuertentur ex eo: hoc eſt: etiam ſi multitudo non crediderit: tamen pauci credent: verbum enim ꝯſummatũ, atq; breuiatum in ſua Deus æquitate librauit: vt humilitate, & icarnatione Chriſti eos ſaluos faceret, qui in eum credere voluiſſent. Hoc ipſum idem Eſaias affirmat, dicẽs: Niſi dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti fuiſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus. Ex quibus Rabinorum ſupra dictis habẽtur duo: quorum alterum eſt, ꝙ non ſolũ Hebręi, ſed etiam quæcunq; alię gentes vſq; ad extremum terrę ſaluandę erant p Regem Meſſiam, ſi tñ in eum crederent: alterũ vero eſt, ꝙ Deus non eſt acceptator pſonarũ: ſed oẽs ꝯfitentes eum, ac ſibi corde, ore, & opere inſeruientes, & credentes, ex quacũq; gente fuiſſent, ſaluarenť. Vnde cum hęc, quę ſupra in reſpõſione noſtra diximus, Oppoſitioni, ſiue ſententiæ Iudæi ſupraſcriptæ: in qua conatus eſt probare, ꝙ omnes Iudęi tãtum, q, ſm carnem, deſcenderunt de Iacob, ſaluandi eſſent per Meſſiam, contraria eſſe videantur, imo ſint oĩno ꝯtraria: cum totum oppoſitum eius, quod intendit Iudęus, ꝯtineant: ne Iudęus plures exiſtimet veritates in diuinis ſcripturis inuicem ꝯtrariari poſſe, quomodo Prophetarum Vaticinia per eum ſupius in ſua ꝓpoſitione, ſiue Obiectione adducta intelligenda ſint, aperire, & declarare neceſſarium eſſe duxi: & eo magis, vt Iudęi omnes ſuum tandem errorẽ cognoſcant, cognitũq; corrigant. Ad hanc igiť ꝯtrouerſiam tollendam reminiſcať Iudęus, quę ſupius dixi de dictionibus mere æquocis: & nõ mere: ſed à ꝯſilio, ſiue per tranſlationem ex ſnia ſui Rabini Moyſis Aegyptii, & maxime in capitibus tertio, & quarto huius ſeptimi libri: vbi dixi, ꝙ per Iacob, Iſrael, Iuda, filii Iſrael, ſemen Iſrael, & ſimilia non ſolum intelliguntur Iudęi, qui ex ipſis deſcenderunt ſm carnem: ſed ẽt quęcũq; alię gentes, quę ſe ꝯtulerunt ad fidem, & cultum veri Dei: qui Iſraelitici appellari poſſunt, & filii Iuda, & Iſrael, & cætera p ſimilitudinem. Nam ſi diligenter ſacram ſcrutamur ſcripturam, filiatio non ſemp vniuoce accipitur: quãdoq; enim filiatio accipitur ſm generalem, & naturalem generationem: vt Gen. cap. v. de Adam, & Seth, & aliis. legitur enim ibi: Genuit filios, & filias: quod de naturali generatione, ſm carnem, intelligitur: quandoq; vero filiatio accipitur pro ſpirituali filiatione: & hoc dupliciter: quia interdum in bono: vt quarto Regum, capitulo quarto: Filii Prophetarum ſedebant corãm eo: quod de filiatione diſciplinæ, ſiue doctrinę intelligitur, ſm quam illi, qui ſequebantur doctrinam, ſeu diſciplinam Prophetarum, eorum filii dicebantur ꝓpter patrum imitationem, ſiue ſimilitudinem: licet nõ eſſent ab eis carnaliter geniti. In malo vero: cum diciť Iob cap. xl. Ipſe eſt Rex ſi p omnes filios ſuperbię: quam quidem filiationem manifeſtum eſt non eſſe intelligendã ſm carnalem ꝓpagationẽ: taliter enim ſupbia nõ generat: vnde huiuſmodi filiatio ſm imitationem, vel ſequellam, aut ſimilitudinem intelligenda eſt. Superbi enim paſſionem, ſeu motũ ſupbię ſequuntur, ſicut filii naturales patrum mores in pluribus ſequuntur. Similiter etiam dicitur de ſemine Iſrael, vel Iacob. vnde ſtante prędicta veritate: prout ſtat: animaduertat Iudęus quæ aduerſus propoſitionem ſuam, ſiue Oppoſitionem multipliciter afferam ſm numerum Vaticiniorum contra nos adductorum. Nam in primo: qđ eſt Eſaię capitulo quarto, vbi dicitur: In die illa erit germen domini

Solutio Argumenti Iudęi

Digitized by Google

mini in magnificentia, & gloria: & fructus terræ ſublimis: hoc eſt Meſſias, q eſt germen domini: & eſt fructus terrę ſublimis: ideſt filius glorioſæ virginis: vt ſuperius dictum fuit libro ſecundo, capitulo. ix. etiam auctoritate Chaldaicę interpretationis. Agit enim ibi de Rege Meſſia. & ſeqtur Propheta: Et exultatio iis, q ſaluandi fuerint de Iſrael: per quæ verba minime habetur: ꝙ Iudæi omnes ſaluandi eſſent: prout arguit Iudęus: ſed ꝙ illis tantum, qui ex Iudęis ſaluarentur, eſſet exultatio: & hi fuerunt Apoſtoli, & Diſcipuli Chriſti, & alii fideles ſui, qui Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtũ deuote acceperunt, & in eum crediderunt. Nã ipſi poſt Chriſti reſurrectionem, viſo domino gauiſi ſunt: vt Ioan. cap. xx. & ſimiliter die Pẽtecoſtes recepto Spiritu ſancto gauiſi ſunt: vt Actuum cap. ii. Et etiam quãdo ꝯtumeliam aliquam pro Chriſto patiebantur, gaudebant: vt Actuum cap. v. Et illi quidem ibant gaudentes à conſpectu ꝯcilii: qm̃ digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Et dicuntur Iſraelitæ ratione prædicta: quia Meſſię corde, ore, & opere adhęſerunt: & etiam erãt Iudęi, ſaltem pro maiori parte eorum: & fuerunt valde pauci reſpectu eoꝝ, qui remanentes in Iudaiſmo ſaluati non fuerunt: quod eſt totum oppoſitum eius, quod Iudęus ſuperius propoſuerat. Illud autem eiuſdem Eſaię cap. xlv. In domino iuſtificabitur, & laudabit omne ſemen Iſrael: per quæ verba Iudæus oſtendere conabatur illud Eſaię capitulo quarto: de quo ſupra dictum eſt, corroborare, vt ad Iudęos omnes extenderet: ſciant Iudęi per ſemen Iſrael hoc in loco accipi, & intelligi debere adhęrentes tantum Meſſię: & ei corde, ore, & opere credentes, etiam ſi non deſcenderint à Iacob, ſiue Iſraele ſm carnem: vt ſupra declaratum eſt. Et ſi Iudæus opponeret per ea verba eiuſdẽ capitis. xlv. Eſaię, Iſrael ſaluatus eſt in domino ſalute æterna: ꝙ per illud Iſrael, vellet arguere, ꝙ omnes Iudæi ſaluandi eſſent: reſponderetur: per Iſrael ſimiliter intelligi omnes fideles Chriſto adhærentes: & in eum (vt ſupra) credentes: qui ſalute æterna ſaluant in cœleſti Hieruſalem. Si autem Iudęus diceret, In Hebræo haberi, ſalute Calamin: hoc eſt, Salute ſęculoꝝ: q̃ non ĩportat æternitatẽ, ſed tẽpis lõgitudinem: rñderetur: hoc remoueri per hæc ſubſequentia verba: Non confundemini: & non erubeſcetis vſq; in ſæculum ſæculi: quod in Hebręo dicitur, Vſq; in ſæculum, & vltra. quę locutio vbiq; in ſacra ſcriptura importat æternitatẽ aperte finis ſm Iudæorum Rabinos: quod verificari nõ poſſet in ſalute per Iudęos intenta: quia in terreſtri Hieruſalem ſalute æterna nequaquam ſaluari poſſent. Vaticinium autem Eſaię cap. lx. vbi dicitur: Ecce tenebrę operient terram: & caligo populos. per quæ verba dicunt Hebręi: ꝙ ſalus per Meſſiam facienda extendebatur ſolum ad ipſos Hebręos, & non ad alios pplõs, male intelligitur ab Hebręis: quia verba Prophetę de directo ſunt cõtra Iudęos ſm Hebraicam veritatem. Nã vbi tranſlatio noſtra Latina habet: Et caligo populos: Hebraica veritas habet: Et caligo Tribus: quod nullis aliis gentibus aſcribi poteſt, niſi ſolis Iudęis, qui in duodecim Tribus diuiſi erant. Propheta ergo dicens: Et caligo Tribus, pręuidit Iudęorum cæcitatem, & ignorantiã, immo malignitatem in cognoſcendo, & reſpuẽdo Chriſtum ſibi ꝑmiſſum. Vnde dicentes, Salutem per Meſſiam faciendã extendendam ſolum ad Hebręos, & non ad alios, male ſentiũt, & ſeipſos decipiũt. Et vt errorem ſuum intelligat Iudæus, videamus quomodo contenta in hoc capite moderni interpretentur Hebræi. Dicunt enim ipſi in hoc capite cõtineri Iudęorum liberationem, pariter & ſalutem, quę in aduentu Meſſię adimplenda eſt: quia ipſe Meſſias (vt aiunt ipſi) regnabit temporaliter ſuper omnes gentes: quo tempore Iudęi proſperabuntur: vt in hoc Eſaię capite deſcribitur. Quod minime verum eſſe ex infraſcriptis verbis in hoc eodem capite contentis, non difficile percipitur, & in primis vbi dicitur: Non occidet vltra Sol. quæ verba ſunt quaſi in calce capitis. Antiqui enim Hebręorum Rabini firmiter tenẽt in ad-

Digitized by Google

uentu Meſſię Regis nihil de ſolito mundi curſu imutandum eſſe: vt etiam fatet Rabi Moyſes Aegyptius. & ideo quod dicitur hic de ſtatu Solis, ac Lunæ, & de diuino lumine, conuenienter referri non poteſt ad ſtatum huius mundi, ſeu ad terrenam proſperitatem: ſed ad huius ſæculi finem, vel parū ante: vt etiam ſuperius dixi cap. xxvi. pſentis libri. Item ex illis aliis verbis, quaſi in principio ipſius capitis: Et caligo populos, ſiue Tribus: vt Hebraica edocet veritas: vt ſupra diximus: nos autem Chriſtiani dicimus in hoc capite contineri magnitudinem ſalutis per Chriſtum tunc faciendę, & iam factę per Meſſiam: quę ſalus extēditur ad eccleſiā fidelium ſm duplicem ipſius eccleſiæ ſtatum: ſcilicet in hac vita, quantum ad ſtatum militantis ſpectat eccleſię: & in cœleſti patria, quantum ad triūphantem eccleſiam attinet. Prima pſperitas eccleſiæ militantis fuit ea, quæ facta eſt ex fidelium multiplicatione: vnde Propheta in principio huius capitis incipit: Surge illuminare Hieruſalē: hoc eſt eccleſia militans. Et licet in Hebræo non habeatur Hieruſalem: tamen à. LXX. dictio ipſa addita fuit ad oſtendendum, ꝙ ad eā Prophetę ſermo dirigebat. & ꝙ de Meſſia Rege intelligi debeant contenta in hoc capite, oſtendi ſuperius lib. vi. cap. xiiii. etiā Iudæoꝝ Rabinoꝝ auctoritate. Si diligenter igitur hoc caput. lx. lectitaueris, inuenies profectò omnia in eo ꝯtenta ad duplicem eccleſiæ ſtatum facile accōmodari poſſe: partim. ſ. eccleſiæ militanti in hoc ſæculo: & partim eccleſię triumphanti in cœleſti patria. Ex ſuperius igitur dictis liquidò conſtat: nō ſolum omnes Hebręos ſaluandos fuiſſe: ſed admodum paucos: & ꝗplurimos ex gentibus per vniuerſum terraꝝ orbem exiſtentibus: tpe. ſ. Meſſiæ Regis: vt pphetatum fuerat Pſal. xviii. In oēm terram exiuit ſonus eoꝝ. Quod adimpletum fuiſſe conſtat ex effectu: quia vbiq; ſunt Chriſtiani. Sed qm̄ Iudęus intentionē ſuam fundauerat, ſiue roborauerat ſup dicto, ſiue Syllogiſmo Rabi Moyſis Aegyptii: in quo conaē oſtendere, ꝙ Chriſtus noſter nō fuerit Meſſias: vide ſuperius i calce. ii. cap. vi. lib. vbi oſtēdi prędictum non militare ſyllogiſmum.

¶ Aliud Vaticinium adducit Iudęus: ꝙ omnes Iudęi ſaluandi eſſent.

Sed inquit iterum Iudęus: Nonne dicitur Hieremię cap. xxiii. & ēt cap. xxxiii. In diebus illis ſaluabitur Iuda: & Iſrael habitabit confidenter? & Iſrael ſaluatus eſt in domino ſalute æterna, Eſaiæ cap. xlv. hoc eſt in diebus Meſſiæ? Si non ſaluati ſunt Iudæi tempore veſtri Nazareni, quē vos dicitis fuiſſe Meſſiā: quomodo ergo ipſe fuit Meſſias: cum nos Iudæi ab eo, vel eius cauſa magis diſperſi fuerimus? Obiect

Reſpondetur. Conſtare dixi ſuperius ex dictis Rabi Moyſis Aegyptii: per Iudam intelligi etiam poſſe non ſolum Iudæos à Iuda deſcendentes ſm carnem: ſed etiam quaſcunq; alias gentes verum Deum corde, ore, & opere confitentes, & colentes: & ꝙ iſte ſit verus intellectus huius Prophetę Vaticinii, patet non ſolum per Chriſtianos iterpretes: ſed etiam per Hebræos. Nam in Bereſid raba ſup Geñ. cap. xli. per Thalmudiſtas huiuſmodi fit interrogatio: Poterit ne dici: ꝙ Redemptor ſit leuans facies: hoc eſt acceptator perſonarum: vt ipſimet interpretantur Iudæi? & ibidem reſpondetur: Abſit. ſed omnes confitentes ei corde ſuo, & ore, operibuſq; ſaluabūtur: ſicut ſcriptum eſt Hieremiæ cap. xxiii. In diebus illis ſaluabitur Iuda: ac ſi dicat: Confitentes ei. hęc ibi. Vnde manifeſte patet, non de Iudęis, ſed de adhęrentibus Chriſto Meſſię hāc ſalutem intelligendam eſſe. Reſponſio.

¶ Quòd Chriſtus futurus eſſet in ſcandalum, & ruinam duabus domibus Iſrael, & plebi.

Sed vt Iudæi intelligant ſe vana, & falſa expectatione deludi: & vt adhuc certiores fiant, ꝙ ipſi omnes Meſſiæ tempore ſaluandi non eſſent, immo potius, ꝙ Meſſias Rex venturus eſſet in ſcandalum, & in laqueum, & in ruinam duabus domibus Iſrael, ad ea quæ dixero attentas adhibeant aures. Prodeat Eſaias Propheta: qui cap. xxviii. inquit: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularē, pretioſum, in fundamento

Digitized by Google

in fundamento fundatum,& qui crediderit non feſtinet. Quę verba ſic interpretātur per Chaldaicam tranſlationem: Ecce ego ſtatuens in Sion Regem, Regē Meſſiam, Regem potētem, angularem. vnde antedictę tranſlationis auctoritate: vt de Rege Meſſia intelligatur neceſſe eſt. inqt enim Propheta: Mittam in fundamentis Sion: hoc eſt eccleſiæ militantis: quæ per Chriſti prędicationem in Sion fundata fuit. Templum enim in quo Chriſtus pluries prædicauit, & miracula multa perpetrauit, erat in monte Sion: in quo dominus ipſe Diſcipulis ſuis eius manifeſtauit reſurrectionem: ac ibidem ſuper Diſcipulos ſuos Spiritum ſanctum in ſigno viſibili miſit. Per lapidem aūt intelligit Chriſtus, etiam ſm Hebręos: ſup quem Chriſtianorum eccleſia fundata eſt: vt iquit Apl's prima ad Corinthios cap. iii. Quaſi ſapiens architectus fundamentum poſui. & parum infra: Fundamentum aliud nemo ponere poteſt, præter id quod poſitū eſt, qui eſt Chriſtus Ieſus. Iſte lapis vere, & ſecūdo appellat lapis: ſicut in Leuitico: Homo, homo bis dicit. Sup aūt hūc lapidē, qui alio noīe appellatur petra: vt inquit Apl's prima ad Corīt. c. x. Bibebāt aūt de ſpirituali ꝯſequēte eos petra, Chriſtus ſuā ædificauit eccleſiam: vt Matthęi cap. xvi. quę eccleſia iuxta Hebraicum firmo fundat fundamento: in quo qui credit non ꝯfundet: iuxta. Lxx. interpretationē, ſiue Non feſtinabit, iuxta Hebraicum: hoc eſt, Ne tardus ei Chriſti videat aduētus. Sive ro tardauerit: & iuxta Abbachuch: Quia adhuc viſus procul, & apparebit in finē, & non mentietur: ſi moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & nō tardabit. Angularem dixit: quoniam ex circūciſione, & præputio: ideſt ex Iudæis, & gentibus populos in vnā ſanctam, & catholicam copulauit eccleſiā: tanq̄ ex duobus parietibus ſimul iunctis: iuxta id qđ Saluator noſter dixit Ioan. cap. x. Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere: & fiet vnū ouile, & vnus paſtor. Paulus etiam Apoſtolus ad Roma. cap. ix. ad huius rei confirmationem, ꝙ in ſcandalū ſint, ſic inqt: Iſrael vero ſectando legem iuſtitię, in legem iuſtitię non peruenit: quare? qa non ex fide, ſed quaſi ex operibus. offenderūt enim in lapidē offenſionis, ſicut ſcriptū eſt: Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali: & omnis qui credit in eum non confundetur. Item idem Apl's prima ad Corint. cap. i. Nos autem prędicamus Chriſtum crucifixum, Iudęis quidem ſcādalum, gentibus aūt ſtultitiā: ipſis aūt vocatis Iudęis, atq; Gręcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam, qa quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus: & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. Beatus inſup Petrus Actuum cap. iiii. & i ſua prima Epiſtola cap. ii. de hoc lapide locutus eſt, ſed breuitatis cauſa prætereo. Pſalmo etiam. cxvii. ſic dicitur: Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli: à domino factum eſt iſtud: quam literā Rabi Salomon ſuper cap. v. Micheę fatet ad Regem Meſſiam ꝑtinere. Saluator itidem noſter Matthęi cap. xxi. cū dixiſſet Hebręis parabolam vineę agricolis ad laborandum conceſſę: & ipſi vineę fructū non darent domino: ſed eius nūtios verberibus, & morte afficerent, & poſtremo filium etiam interficerent: tandem ſic cōcludens ait: Cum ergo venerit dominus vineę, quid faciet agricolis illis? aiūt illi: Malos male perdet, & vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddant eius fructū temporibus ſuis. In qua Iudæorum reſponſione ipſimet Hebręi contra ſe ſententiā ꝑtulerunt. Sed audiamus ipſius Saluatoris reſponſionem, dicit illis Ieſus: Nunq̄ legiſtis in ſcripturis: Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli: à domino factum eſt iſtud: & eſt mirabile in oculis noſtris: ideo dico vobis: quia auferetur à vobis Regnū Dei: & dabitur gēti facienti fructus eius: & qui ceciderit ſup lapidem iſtum, ꝯfringetur: ſuper quem vero ceciderit, conteret eum. Aduertite igitur Iudæi, aduertite inquam ad hæc verba Saluatoris noſtri: Auferetur à vobis Regnum Dei: & dabitur genti facienti fructum eius: quoniam re ipſa probatis, ſi Regnum Dei à

vobis ablatum eſt, & datum Chriſtianis: quod ſi ingenio non percipitis, experientia probatis. Danielis quoq; cap. ii. ſic de hoc lapide dicitur: Donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus: & percuſſit ſtatuam &c. Et iterum eodem capite: Comminuet autem, & cōſummet vniuerſa Regna hæc: & ipſum ſtabit in æternū: ſm q̄ vidiſti, q̄ de monte abſciſſus eſt lapis ſine manibus, & cōminuit teſtā &c. Quod de Meſſia Rege etiam apud Hebrǫos intelligitur: vt ſuperius lib. ii. cap. xi. probatum eſt. Eſaias etiam cap. viii. de hoc ſcādalo, & laqueo ſic ait: Et erit vobis in ſanctificationem: & in lapidē offenſionis, & in petrā ſcādali duabus domibus Iſrael, & in laqueum, & in ruinam habitātibus in Hieruſalem. Ex quibus Prophetę verbis habetur: q̄ Meſſias Rex, qui venturus erat in ſanctificationem bonorū, qui eum reciperent, & in eum crederent: cōfirmādo. ſ. & augēdo eos in bono, futurus erat etiam in laqueum, & lapidē offenſionis duabus domibus Iſrael ꝓpter earum incredulitatem: & in laqueū, & ruinam habitantibus in Hieruſalem. ſ. plebi, & vulgari populo. & paulo infra: Et offendentur ex eis plurimi: quaſi dicat: non oēs, ſed maior pars. Nam aliqui conuerſi fuerunt: ſed maior pars in infidelitate ꝑmanſit. Quæ autem fuerint illæ duæ domus Iſrael, quibus Meſſias fuit in lapidem offenſionis, & in petram ſcandali, varia eſt ſententia. Nam Iudęi aiunt, eas domos fuiſſe domum Faceæ filii Romeliç Regis Iſrael, & Oſeæ filii Hela, quas Deus ruere fecit per Salmanaſar Regem Aſſyriorum: vt quarto Regum, capitulo decimooctauo, quod veritati male conſonare videtur: tum qa in Regno Iuda, licet fuerint multi Reges ordine ſucceſſiuo, non tamē dicuntur, nec dici debent duæ domus regiæ: ſed vna tantum, cum vna eadem ſit domus regia Regni Iſrael: tum quia, licet prædictus filius Romeliæ vnà cum Raſim Rege Syriæ aſcēderit in Hieruſalem contra Achaz Regem Iudę: vt habetur quarto Regum, cap. xvi. de qua cōtrouerſia loquitur Eſaias in hoc. viii. capite: tamen Oſeas filius Hela nullā habebat iniuriæ cauſam, ꝓpter quam cōtra Achaz, ſiue Ezechiam, nec alium quēlibet Iudæ Regem eſſe debuiſſet: & ideo non patet ratio aliqua, q̄ de Oſea, ſiue de eius domo in hoc loco fieret mentio. Qua de re nōnulli alii, immo q̄plurimi ex Chriſtianis interpretibus voluerūt per has duas domos intelligi debere duos ſtatus principales Iudęorum. Inquiunt enim interpretes iſti per hæc Eſaiæ verba patere, q̄ Chriſtus expectatus, eſt Deus: quia ſanctas effecit credentium animas: & illius cauſa duæ domus Iſrael caſuræ erant: ſcilicet regia, & ſacerdotalis: & q̄ non oēs: ſed plurimi pertinaces erāt futuri: & qui credituri erant, confundi non poterant. Si vero Iudęus negaret hanc ſcripturam loqui de Meſſia: ſed de Deo: cū Propheta dixerit ſuperius: Dominum exercituū, ipſum ſanctificate: ipſe pauor veſter, & ipſe terror veſter. & ſtatim ſubdit: Et erit in ſanctificationem. ſ. ille Deus, qui ſanctificabit: vnde concluderet de Deo hęc intelligi debere, non de Meſſia. Cui reſponderem: q̄ Deus, & Meſſias ſm veram fidem nō ſunt duo, ſed vnus, & idē Deus in ſubſtantia, & eſſentia. Et ꝓpterea loquendo Propheta de Deo, dicit: Dominum exercituū, ipſum ſanctificate. & ſubiungendo: Et erit in ſanctificationem, de Chriſto plane intelligi poteſt: qui idem eſt cum Deo ſm diuinitatē: vt plene probatum eſt ſupra in tertio libro pręſentis tractatus. Beatus autem Hieronymus ſuper hoc octauo Eſaię capite, has duas domos dicit Nazarǫos, qui ita Chriſtū recipiunt, vt obſeruationes legis veteris non amittāt, duas familias fuiſſe iterpętatos. ſ. Sāmai, & Hellel: ex qb⁹ orti ſūt Scribę, & Phariſęi: quoꝝ ſuſcepit ſcholā Achibas: quē magiſtrū Aqlę Proſelyti autumāt: & poſt eum Mechir: cui ſucceſſit Ioanna filius Zachęi: & poſt eum Eliezer, & Perdipho: & rurſum Ioſeph Galileus: & vſq; ad captiuitatem Hieruſalem Ioſue. Sammai igitur, & Hellel non multo prius, q̄ dominus naſceretur, orti ſunt in Iudæa: quorum prior interpretatur diſſipator, ſequens profanus: eo q̄ per traditiones ſuas legis præcepta diſſipauerint, atq; maculauerint.

Digitized by Google

tulauerint: & has eſſe duas domus, quæ Saluatorem non receperint, qui factus ſit eis in ruinam, & in ſcãdalum: iuxta LXX: Manu forti reſiſtit populus domini voluntati: & dicit omnia dura eſſe, quæ dominus præcepit: ſm illud, quod in Euangelio legimus: Durus eſt iſte ſermo, quis poterit audire eum? vnde præcipitur eis: vt dominum audiant: & ipſum ſolum timeant. Si enim in ipſo confiſi fuerint, habebunt eum in ſanctificationem, & non impingent quaſi in lapidem ſcandali: & quaſi in petram ruinæ &c. Oſeas inſuper cap. ix. hanc manifeſtat veritatem dicẽs: Sed & væ eis: cum receſſero ab eis: ſiue incarnatio mea: vt Hebraica edocet veritas. Nam tranſlatio noſtra Latina variat ab Hebræa veritate: quæ hoc in loco ſic habet: quia etiam vę eis beſuri de eis. Ad cuius rei intelligentiam ſciendum eſt, Hebræos habere duplicem, s, Samech, & Sin, in ſono, & charactere differentes: quia, Beſuri, quãdo ſcribitur per literam Samech, ſignificat receſſum, ſiue in receſſu meo: quando vero ſcribitur per Sin, ſignificat icarnationem meam. hoc autem in loco per Sin ſcripta eſt: & hæc eſt vera litera: Quia vę etiam eis incarnatio mea de eis. Aſſumpſit enim Deus carnem ex eis: & ex hoc ſecutum eſt vę eis: quia ipſi Iudęi pro maiori parte fuerunt increduli: & perſecutores Chriſti: & in vindictam mortis eius per Romanos captiuati, & trucidati fuerunt: quod etiam deſignatur per illam dictionem, Etiã, quando dicit: Quia etiam vę eis. Nam, Etiam, in Latino idiomate augumentum ſignificat: & in Hebræo loco eius ponitur hæc dictio, Gam, per quam ſemper ſignificat augmẽtum conſimili modo. Nam cum populus Iudaicus eſſet à Deo dilectus, & fauore proſecutus: cum ab eo humanam aſſumpſerit carnem, ſiue aſſumpturus eſſet, eũ ab Aegyptia, & à Babylonica liberauit captiuitatibus: & in terram ſuam multis admirandis ſignis cõduxit. & maxime quãdo ab Aegyptia liberati fuerunt. In terra etiam ſua multo tpe claruerunt: propter quæ beneficia populus ille ipſi Deo pluribus, & maioribus tenebatur obligationibus, ꝙ aliquæ aliæ totius terrarũ orbis gẽtes: vnde eum ꝗmaximo honore, & venerari, & ſuſcipere debuerunt: ſed è contra tantorũ beneficiorum imemores, eum & contempſerũt, & inſequebantur, & tandem crudeliſſima morte affecerũt: vnde merito, & digno Dei iudicio deſtructi ſunt, & in grauiorem captiuitatem redacti: igitur Propheta dixit: Quia vę etiam eis incarnatio mea. Sed Rabi Salomon hanc veritatem fidei noſtræ conſonam repellere nititur, dicẽs: Quòd litera Sin, quando pũctatur deſuper in ſiniſtra parte, habet ſonum, & virtutem literæ Samech, & ſic vult hanc dictionem, Beſuri, ſignificare hic receſſum, & non incarnationem. Cui dupliciter reſpondetur. Primo, quia puncta non ſunt de ſubſtantia literę: cum ab antiquo, & in principio nõ punctaretur ſcriptura: quod manifeſte patet ex Pẽtateucho Moyſis reſtaurato per Eſdram quod eſt in ciuitate Bononię manu ipſius Eſdrę in monaſterio fratrum de obſeruantia ſancti Dominici: & etiam ex Rotulis Hebręorum, qui in Synagogis Hebręorum leguntur: qui ſunt ſimiliter ſine punctis: ſed per magnum tempus poſtea ad facilius legendum adinuenta fuerunt. Vltimo reſpondetur: ꝙ hæc dictio, Bacar, vbicũq; ſcribitur in Hebræo, ſcribitur cum litera, Sin, prædicta punctatura in ſiniſtra parte deſuper poſita: & ex hac dictione deriuatur hæc dictio, Beſuri, ſcripta cum eadem Sin, ſic punctata: & ſic ſignificat idem, quod incarnatio mea in lingua Latina. vnde cauillatio Rabi Salomonis non valet. & vt Latini intelligant, quæ literæ ſunt iſtæ duæ Hebraicæ, Sin, eſt penultima litera alphabeti Hebraici: quæ ſonat ſicut litera noſtra decimaoctaua: ſcilicet, s, Samech autem eſt decimaoctaua alphabeti Hebraici, & ſonat ſicut tertia litera noſtri alphabeti: ſcilicet, c. Attentis igitur prędictis, patet clare: quod litera Oſeæ antedicta ſm veritatem Hebraicam debet eſſe talis: videlicet :
Quia etiam væ eis incarnatio mea ex eis. Nam Propheta habita occaſione ex deſtructione populi Hebraici capti-

Digitized by Google

uati in Aſſyrios: & poſtea in Babyloniā: vt quarto Regum.c.xv.xvi.xvii.xviii. & .xxv.aliam quandam ipſi Hebrçoꝝ pplo deſtructionem,& captiuitatē per Romanos faciendam ſibi iminere minatur: & quidem multo maiorem, & accerbiorē pp Dei incarnationem ab ipſis Iudęis tunc aſſumendā.Nam i ipſa Romana obſidione,& captiuitate:tū peſte, & fame, & ferro decies centena millia hoium mortua ſunt: vt inqt Ioſephus de bello Iudaico lib.vii.c.xxv.ideo inqt Propheta: Quia et væ eis incarnatio mea ex eis. Poſſet etiā ſuſtentari tranſlatio noſtra hoc modo: Sed & vę eis cū receſſero ab eis. Hebræi nanq; noluerūt credere Chriſto: nec eū recipere,& honorare: immo ex aduerſo vilipendentes eū iſecuti ſunt odio,ignominioſe,& crudeliter eum occidendo:ex quo Deus receſſit ab eis: hoc eſt reliquit eos non fauendo,& nō ſuccurrendo ſibi: ex quo Dei receſſu in tot mala, & in tot inciderunt miſerias. Vide igit Iudęe quō per Meſſiam venturum ſaluari debebis: & maxime cum ei non adhæſeris: immo inſecutus odio eū fueris, & iniuriis quā pluribus.

¶ Quod Iudęi excæcandi eſſent tempore Meſſiæ.

Sed in ſexto Eſaię capite adhuc peius contra Iudæos iuenio. Dicitur enim ibi: Audite audientes, & nolite intelligere: & videte viſionē, & nolite cognoſcere: excæca cor populi huius:& aures eius aggraua:& oculos eius claude: ne forte videat oculis ſuis:& auribus ſuis audiat:& corde ſuo intelligat,& cōuertatur,& ſanē eum. In quibus verbis aperte oſtenditur, Iudæos excęcādos fuiſſe: tpe.ſ.aduentus Meſſię:ne eum agnoſcerent, neq; intelligerent. Quod qa iniquum vr: & quodāmodo crudele, ac Iudęis imputandū nō eſſe,ſed forte ipſi Deo, q oculos dediſſet ad non videndū,& aures ad non audiendum:ideo Apl's Paulus in Dei excuſationem ad Romanos hāc ediſſerit materiā, &.c.xi.concludit. Vñ B. Hierony. in ſuis ſup hoc Eſaiæ.c.vi. Cōmentariis,qōnem ipſam quadam præmiſſa diſputatione ſoluens inqt: Et dixit vade,& dices populo huic: Audite auditu, & nolite itelligere: & videte viſu,& nolite cognoſcere: excæca cor populi huius:& aures eius aggraua:& oculos eius claude:ne forte videat oculis ſuis:& auribus audiat:& corde intelligat,& conuertat,& ſanetur. Lxx.hūc locum interpretati ſunt: vt Euāgeliſta Lucas in Aplorum Actibus poſuit.c.xxviii. Cumq; inuicem nō eſſent cōſentientes: haud dubium qn Iudæi diſſidebāt: dicēte Paulo vnū verbum: Quia bñ Spiritus ſanctus locutus eſt p Eſaiam Prophetam ad patres noſtros, dicēs: Vade ad populū iſtum,& dic: Aure audietis,& non intelligetis:& videntes videbitis,& non pſpicietis. Incraſſatū eſt cor ppli huius: & auribus grauiter audierunt: & oculos ſuos compreſſerūt:ne forte videant oculis, & corde intelligant,& ꝯuertant ſe, & ſanē illos. Qūo aūt hęc prophetia impleta ſit tempore,ipſe Apl's Paulus in ꝯſequentibus loquit: Notum ergo ſit vobis: qm̄ gētibus miſſum eſt hoc ſalutare Dei: & ipſi audient. vnde & in eiſdem Aploꝝ Actib?.c.xiii.legimus: q Paulus, & Barnabas Iudęis nolentibus credere dixit: Vobis oportebat primum loq verbum Dei: ſed qm̄ repellitis illud,& indignos vos iudicaſtis æternę vitę: ecce cōuertimur ad gētes: ſic enim pręcepit nobis dn̄s. Eſaię.c. xlix. Poſui te in lumē gentibus: vt ſis in ſalutem vſq; ad extremū terrę. Ergo ſm Lxx. facilis interpretatio eſt: q Eſaias Propheta dño imperante pręd icat quid populo ſit facturus. In Hebræo difficultas eſt,qūo ipſe dominus pręcipiat populo: vt auditu audiat,& non intelligat: & videntes videat,& nō agnoſcat. Et poſtea Propheta inducatur loquens,& dominū precetur, ac dicat: Excęca cor populi huius: & aures eius aggraua: & oculos eius claude:ne forte videat oculis ſuis,& auribus audiat,& corde intelligat,& conuertatur, ac ſanetur. At primum illa ſoluēda eſt quæſtio: quę nobis obiici poteſt: Quare Apoſtolus Paulus cum Hebręis diſputans: non iuxta Hebraicum: quod rectum eſſe cognouerat: ſed ſm. Lxx. ſit locutus? Euangeliſtam Lucam tradunt veteres eccleſiæ tractatores medicinæ artis fuiſſe

ſcientiſſimum:

ſcientiſſimum: & magis Græcas literas ſciſſe, q̃ Hebraicas: vnde & ſermo eius tã in Euãgelio, q̃ in Actibus Apoſtolorum: id eſt in vtroq; volumine, comptior eſt, & ſæcularem redolet eloquentiam: magisq; teſtimoniis Grę cis vtitur, quàm Hebręis. Matthęus autem, & Ioannes: quorum alter Hebręo, alter Gręco ſermone Euangelia texuerunt, teſtimonia de Hebraico proferunt: vt eſt illud: Ex Aegypto vocaui filium meum: & Quoniam Nazaræus vocabitur: & Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: & videbunt in quem cõpunxerunt: & cętera his ſimilia: Pauli iccirco ad Hebręos Epiſtola contradicitur: quòd ad Hebræos ſcribens vtatur teſtimoniis, quę in Hebręis voluminibus nõ habentur. Quòd ſi aliquis dixerit, Hebręos libros à Iudęis poſtea eſſe falſatos, audiat Origenem, qui in octauo volumine explanationum Eſaiæ huic reſpondeat : quę eſt incolæ: Quod nunquam dominus, & Apoſtoli, qui cætera crimina arguunt, in Scribis, & Phariſęis de hoc crimine, quod erat maximum, reticuiſſet. Sin autem dixerint poſt aduentum Saluatoris, & prædicationem Apoſtolorum libros Hebręos fuiſſe falſatos, cachinum tenere non potero: vt Saluator, Euãgeliſtę, & Apoſtoli ita teſtimonia protulerint, vt Iudęi poſtea falſaturi erãt. De præſenti autem loco hoc dicendum eſt: Fruſtra nos ad .LXX. tranſlationem cõfugere, ne blaſphemum videatur eſſe, qđ iuxta Hebraicum dicitur: Auditu audite, & nolite intelligere: & videte viſionem, & nolite agnoſcere: cum huiuſcemodi ẽt in Septuaginta iterpretibus reperiamus: vt eſt illud in Exodo: quod ad Pharaonem dicitur: Propterea ſuſcitaui te vt oſtendam in te virtutem meam: ſin autem ipſe ſuſcitauit, & indurauit cor Pharaonis, ne crederet. & de aliis dicitur: Dedit eis Deus ſpiritum cõpunctionis: oculos, vt non videant: & aures, vt non audiãt. & in Pſalmis: Fiat menſa eorum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem: obſcurentur oculi eorum, ne videant: & dorſum eorum ſemp incurua. Non ſunt illi in culpa, qui non vident: ſed ille, qui dedit oculos ad non videndum: ergo abſque hoc teſtimonio, quod nunc conamur exponere, manet eadem quæſtio in eccleſiis: & aut cũ iſta ſubleuentur & cæteræ, aut cum cęteris & hæc indiſſolubilis erit. Locum iſtum Beatus Apoſtolus Paulus plenius explicat ad Romanos: & quod ille penè tota Epiſtola proſecutus eſt, nos ſuperfluum facimus, ſi voluerimus breui ſermone cõprehendere. dicit enim poſt multa: Concluſit Deus omnia in incredulitate: vt omnibus miſereatur. admiransq; domini ſacramenta, intulit: O profundum diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei: quàm inſcrutabilia iudicia eius, & inueſtigabiles vię eius? & iterum de Iudæorum incredulitate diſputans ait: Nũquid ſic peccauerunt, vt caderent? Abſit: ſed illorum delicto ſalus gentium eſt ad æmulandũ eos. & poſt modicũ: Si enim abiectio eorum reconciliatio eſt mundi, quo aſſumptio eorum? nonne vita ex mortuis? & rurſum: Nolo enim vos ignorare fratres myſteriũ hoc: vt non ſitis vobiſmetipſis imprudentes: quia cęcitas ex parte facta eſt Iſrael, donec plenitudo gentium introeat: & tunc omnis Iſrael ſaluus fiet. Et poſt paululum, iuxta Euangelium inimici: Propter vos quidem. iuxta electionem autem dilecti propter patres: Abſq; pœnitentia enim ſunt donationes Dei, & vocatio Dei. Sicut enim, inquit, vos aliquando non credidiſtis Deo: nũc autem eſtis miſericordiam conſecuti propter horum incredulitatem: ſic & iſti nunc crediderunt in veſtra miſericordia, vt & ipſi miſericordiam conſequantur. Concluſit enim Deus omnia ſub peccato: vt omnibus miſereatur: ergo non eſt crudelitas Dei: ſed miſericordia, vnã perire gentem, vt omnes ſaluę fiant: Iudęorum partem non videre, vt omnis aſpiciat. Vnde in Euangelio ſacramentum cęci à natiuitate, qui receperat oculos à domino: & poſtea cum ei dominus dixiſſet, ſe eſſe Meſſiam, ipſe dominus inquit: In iudicium ego veni in hunc mundum: vt videntes non videant. & in alio loco Symeon loquitur: Ecce hic poſitus eſt in ruinam, &

Ad Ro. c.xi.

Digitized by Google

in reſurrectionem multorum: illis itaque non videntibus, nos videmus: illis cadẽtibus, nos reſurgimus. Quod intelligens Propheta quodammodo aliis verbis dicit: O domine præcipis mihi loqui populo Iudæorum: vt audiant, & non intelligant Saluatorem: & videant eum, & nõ cognoſcant: ſi vis impleri iuſſionem tuã, & totum mundum ſaluari, quod & ego fieri deſidero: tu exceca cor populi huius, & aures aggraua, & oculos claude, ne intelligant, ne audiant, ne videant: ſi eni illi viderint, & conuerſi fuerint: & intellexerint, & ſanati, totus mundus non recipiet ſanitatem. Ex quo enim animaduertimus, quamuis graue ſit peccatum, ſi quis conuertatur, eũ poſſe ſanari: ſimulq́; & hoc intelligendum, ꝙ pro magnitudine ſceleris, ét pœnitentia indigni iudicati ſunt. ipſo domino dicente ad Hieruſalem: Quoties volui ꝯgregare filios tuos, ſicut gallina ꝯgregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti? hęc Beatus Hieronymus. Apoſtolus etiam Paulus ad Roman. c. iii. Quid ergo pręcellimus eos? nequaquã. Cauſati enim ſumus Iudæos, & Gręcos, omnes ſub peccato eſſe, ſicut ſcriptũ eſt: Quia non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum. Oẽs declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum, Pſalm. xiii. & parum infra: Oẽs enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Et ad Galatas. c. iii. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato: vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Poſſumus igitur dicere, non veniſſe dominũ, niſi ad oues perditas domus Iſrael: nec voluiſſe accipere panem filiorum, & dare canibus: & benedictionẽ primam Iudæorum populo detuliſſe: quibus ſunt credita eloquia Dei, & repromiſſio, & legiſlatio, & confectio teſtamenti. Verum, quia illi credere noluerunt, ad Iacob minorẽ benedictionem eſſe tranſlatam: neque tamen maiorem filium penitus fuiſſe deſpectum: quia cum ſubintrauerit plenitudo gentium: tunc omnis Iſrael ſaluus fiet. Hoc idem multo iampridem figuratum fuerat, & quaſi ex verbis domini prænũtiatum Geñ. capitulo vigeſimoquinto ad Rebeccam vxorem Iſaac pręgnantẽ. Reſpondit enim ei Deus: Duæ gentes ſunt in vtero tuo: & duo populi ex ventre tuo diuidentur: populuſq́; populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. de qua figura plenius ſuperius libro primo, & etiã lib. iii. c. xvi. diſputatum eſt. Danielis cap. xii. dicitur: Tu autem Daniel claude ſermones: & ſigna librũ vſq; ad tempus ſtatutum. Eſaiæ capitulo. xliii. Educ foras populum cæcũ, & oculos habentem: ſurdum, & aures ei ſunt. Eſaias cap. xxix. Quoniam miſcuit dominus vobis ſpiritum ſoporis: claudet oculos veſtros: Prophetas, & Principes veſtros, qui vident viſiones operiet: & erit vobis viſio omnium, ſicut verba libri ſignati: vbi oſtendit Iudęos Prophetas non intellecturos: vt ſuperius libro quinto, cap. xcix. Saluator autem noſter ad huius rei confirmationẽ inquit, vt Matthæi. c. xiii. cum à Diſcipulis interrogaretur: Quare in parabolis loqueris eis? qui reſpondens ait illis: Quia vobis datum eſt noſſe myſterium Regni cœlorum: illis autem non eſt datum: qui enim habet dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo: ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neq; intelligũt. & adimpletur in eis prophetia Eſaiæ dicentis: Auditu audietis &c. Saluator etiam noſter hoc futurum prædixit Matthæi capitulo vigeſimoſecũdo, vbi dicitur: Simile factũ eſt Regnum cœlorum homini Regi: qui fecit nuptias: quia nolentibus venire ad nuptias illis, qui inuitati erant: ſcilicet Iudæis, miſſi ſunt ſerui ad compita viarum ad conducendum ad nuptias quaſcunq; gentes: vbi oſtenditur, ꝙ nolentibus Iudæis recipere Meſſiam ſibi promiſſum, Apoſtoli perquiſiuerunt extra Iudæam, & Gentiles adduxerunt &c.

¶ Quòd Iudęi tandem ſaluãdi ſunt: ſed quando, & quomodo.

Audiens Iudæus tot diuinorum Vatum Oracula opinionem ſuam irritantia, fremens, & furibundus inſurgit, dicens: Si tibi adduco Prophetarum Oracula nobis Iudęis

bis Iudęis ſalutem promittentia, ad Iudæos ea ſpectare recuſas: & ad eos, qui fidem Chriſti ſuſceperint, applicari poſſe demonſtras: nec adhuc contentus pmanes: ſed è conuerſo multa erga nos mala ex Prophetarum dictis congeris, & opponis: quæ & ſi minima ſint, tu tamen quã maxima fore depingis: ſed alia adhuc q̃n que Prophetarum Vaticinia tibi adducã: quæ talem, & tantam omnibus nobis Iudæis pollicentur ſalutem: & tam clare, & aperte: ꝙ ea nec peruertere, nec confringere poteris: ſed aſſentire neceſſario cogeris. Et in primis Oſeæ.c.iii.dicitur: Et poſt hęc reuertentur filii Iſrael: & quærẽt dominum Deum ſuum: & Dauid Regem ſuum: & pauebunt (ſiue fluent, vt Hebraica edocet veritas) ad dominum: & ad bonum eius in nouiſſimo dierum. Ex q̃bus Prophetæ verbis (vt inquit Iudęus) pręditur: ꝙ per Regem Meſſiam Iudęi omnes ſaluandi ſint: prout communiter p omnes diuinarum ſcripturarum interpretes tam Hebręos, quàm Chriſtianos teneri aſſerit ipſe Iudæus. Reſponſio. Si q̃n, & qualis huiuſmodi Iudęoꝝ ſalus futura ſit, bene conſideraueris Iudęe, Iudęoꝝ intentio nihilominus nõ adimplebitur: cum ex ea ſalute nihil commodi, & vtilitatis: nihil'ue lętitiæ, & felicitatis hucuſq; conſecuti fuerint Iudęi aliqui: nec etiam in futurum conſecuturi ſint: niſi qui ad fidem Chriſti ſe contulerunt, vel cõferent: & qui prope finẽ mundi huius p Enoch, & Heliam edocti de Antichriſti falſitate ad eandem fidem conuerſuri ſunt: vt ex hoc annuntiatur Vaticinio. hæc enim ſalus, cum prope mundi finẽ futura ſit, tẽporalis eſſe non poteſt, quin breuis ſit, & paruo duratura tempore. Si autem futura eſt in ſęculum ſęculi: vt Eſaię.c.xlv. & Danielis.c.vii. & Eſaiæ.c.xxxv. vt ſpiritualis ſalus ſit in vita beata neceſſe eſt: vnde Iudęi temporaliter nõ regnabũt: ſpe igitur ſua fruſtrabũtur. Sed quod peius eſt, ex hoc Vaticinio clare cognoſcitur: & quidem multipliciter: & multo tempore, Iudæos fuiſſe hactenus, eſſeq; de pręſenti, ac in futuꝝ fore à Deo exules, & alienos. Primo ex his Prophetæ verbis hoc Vaticinium antecedẽtibus ſcilicet: Quia dies multos ſedebũt filii Iſrael: hoc eſt Iudęi: ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari: captiui ſcilicet in terra aliena: vt eſtis ad præſens. ex qua antedictorum priuatione oſtenditur vos eſſe à Deo alienos. & ſtatim ſequitur: Et poſt hæc reuertentur filii Iſrael: & quærẽt dominum Deum ſuum: & Dauid Regem ſuum: hoc eſt Ieſum Meſſiam ex Dauid ſtirpe, ſecundum carnem, deſcendentem. quę verba per æditionem Chaldaicam ſic interpretantur: Poſt hęc reuertentur filii Iſrael: & quęrent cultum Dei ſui: & obedient Meſſię filio Dauid Regi ſuo. Reſpice igitur Iudæe, ſi ex hoc Oſeę Vaticinio multipliciter conſtat, Iudęos omnes eſſe alienos à Deo, non eſſe amplius populum Dei, an ab eo exul, & alienus. Primo cum à Chriſti paſſione: ſiue ab vrbis veſtrę, & templi euerſione citra in terris alienis, tanquam exules, & peregrini ambuletis ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine ephoth. Hoc idem etiam dicitur ſecundo Paralipomenon, capitulo quintodecimo his verbis: Azarias autem filius Obed: facto in ſe ſpiritu Dei: egreſſus eſt in occurſum Aſa: & dixit ei: Audite me Aſa, & omnis Iuda, & Beniamin: dominus vobiſcum, quia fuiſtis cum eo. Si quęſieritis eum, inuenietis: ſi autem reliqueritis eum, derelinquet vos. Tranſibunt autem multi dies in Iſrael abſque Deo vero, & abſque ſacerdote, abſque doctore quoque, & abſque lege: cumq; reuerſi fuerint in anguſtia: & clamauerint ad dominum Deum Iſrael: & quęſierint eum, & reperient eum. In tempore illo non erit pax egredienti, & ingredienti: ſed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum: pugnabit enim gens contra gentem: & ciuitas contra ciuitatem: quia dñs conturbabit eos in omni anguſtia: vos ergo confortamini, & non diſſoluantur manus veſtrę: erit enim merces operi veſtro. Sup quo Vaticinio: licet nõ nulli magnum faciant fundamentum: tñ quoniã (iudicio meo) hoc adimpletum fuit tẽpore captiuitatis Babylonicę, ſup

eo partium facio fundamentum. Aliqui tamen per id quod dicitur Eſaiæ cap.iii. in fronte capitis, volunt poſſe intelligi de hac captiuitate. Itẽ per hoc aliud qđ ſequitur: Poſt hæc reuertentur. Nam aliquis reuerti nõ poteſt, niſi prius diſceſſerit. cum autem dicat: Poſt hæc reuertenť: ſignificat equidem eos prius diſceſſiſſe, ſiue receſſiſſe, & adhuc alienos eſſe: hoc eſt à Deo.ſ.extra gregẽ domini Sabaoth. Item per hæc alia ſubſequẽtia verba, hoc ipſum magis confirmatur.ſ. Et quærent dominum Deum ſuum: vel cultum Dei ſui, iuxta Chaldaicæ æditionis interpretationem. Nam cum dicit: Quærent dominum, nonne illum iampridem veniſſe fatentur: ſed illi diſceſſerunt, & neglexerunt, & ſic perdiderunt. Neceſſe eſt enim vt eum prius perdiderint, antequam quærant: cum non niſi deperdita quęrantur. Itẽ per hæc alia verba, iuxta ipſius Chaldaicæ æditionis interpretationem: Et obedient Meſſię: per quod indicatur, eos antea fuiſſe pertinaces, & ei non obediẽtes. Ex qua Chaldaica interpretatione patet Iudæorum error, qui opinantur hunc ſuum à Deo receſſum poſſe ſola reſtaurari contritione, abſq; eo, ꝙ ad Chriſti fidem confugiant: cum non ſufficiat pœnitentia ſola: ſed neceſſe ſit obedire Meſſiæ. & ſequitur: Et pauebunt ad dominum: hoc eſt timebunt dominum: timore: ſcilicet filiali, & non ſeruili. In Hebræo autem nõ habetur, Pauebunt: ſed loco eius habetur, Fluent, quod magis noſtræ fauet fidei: quia omnes ferè tanquam aquę fluẽt ad Meſſiam Regem. Quando autem hęc fieri, & eſſe debeant, Propheta ipſe indicat, dicens: In nouiſſimo dierum: hoc eſt circa finem mundi: quando Iudæi quaſi omnes generaliter detecta Antichriſti falſitate: ſcilicet per Enoch, & Heliam ad Chriſti fidem conuertentur. Hæc igitur reuerſio intelligenda eſt per pœnitentiã: non autem per motum corporis, ſeu per localem motum: vnde quandocunq; ad pœnitentiam venerint: & Chriſti fidem ſuſceperint, reuerſi erunt ad cultum Dei.

Pſal.lxxxv. Omnes gentes quaſcunq; feciſti veniẽt, & adorabũt corã te dñe: & glorificabũt nomen tuũ. Q̃m magnus es tu: & faciẽs mirabilia tu es Deus ſolus.

Amos inſuper cap.iiii. quaſi in fine capitis, hoc idem approbat: ꝙ ſcilicet Iudęi recepturi ſint fidem Chriſti. Ibi enim Propheta: facta prius reprehenſione quadam populo Iſrael: hoc eſt decem Tribubus de pluribus peccatis: & maxime de idolatria, & receſſu à Deo ſuo: & facta cõminatione pœnę, poſtea ſubdit: Quapropter hæc faciam tibi Iſrael.ſ.mala. & ſequitur: Poſtq̃ autem hęc fecero tibi: præpara te in occurſum Dei tui Iſrael: q̃a ecce formans montes, & creans ventũ &c. Omnes penè ſacrarũ literarũ interpretes opinantur hanc eſſe ꝓphetiam de futura Iudęorũ conuerſione ad fidem Chriſti ꝓpe finem mundi. vbi dicit: Pręparare in occurſum Dei tui Iſrael: hoc eſt præparabis te ò Iſrael in occurſum Dei tui: hoc eſt ad ꝯuerſionẽ ad Deũ: ad quã debet eos mouere excellẽtia diuinę potẽtiæ, q̃a dixit: Ecce formãs mõtes, & creãs vẽtũ &c.

Zacharias ẽt cap.xii. hoc ipſum ſenſit, dicens in pſona Dei: quod aperte ꝯſtat, cum ſupius ſcribatur: Dixit dñs extẽdẽs cœlum, & fundans terrã, & fingens ſpiritum hoĩs in eo. inquit enim: Et effundã ſuper domum Dauid, & ſup habitatores Hierlm ſpiritum gratiæ, & precũ: & aſpicient ad me, quem ꝯfixerunt: & plangẽt eum planctu quaſi ſuper vnigenitum: & dolebunt ſup eum: vt doleri ſolet in morte primogeniti &c. In quibus verbis Propheta prædicit Iudæorum cõuerſionem ad fidem Chriſti hoc modo: Et effundã ſuper domũ Dauid: hoc eſt ſuper Iudęos ad Chriſtum ſe conuertentes: & ſuper habitatores Hieruſalem: hoc eſt ſup oẽs alios generaliter in Chriſtum credentes. Et qđ ſit id, quod effuſurus eſt, declarat dicens: Spiritum gratiæ. Nullus aũt alius poteſt effundere ſpiritum gratię, niſi ſolus Deus: vt Pſal. octuageſimotertio: Gratiam, & gloriã dabit dominus. Et Danielis cap.i. Dedit autem Deus Danieli gratiam, & miſericordiam in conſpectu Principis. Spiritũ gratię effũdet Deus, inquãtum gratioſe reducet Iudæos ad veram Chriſti fidẽ, & gratiã precum: q̃a alios fideles

deles proteget ab impugnatione Anti-chriſti,eorũ preces exaudiens. Et aſpiciẽt ad me:ipſi.ſ.Iudęi:qui tunc vere conuertentur.Quem ↄfixerunt.i.quem crucifixerunt.tunc enim ↄfitebuntur:ꝙ Ieſus Nazarenus à patribus,& maioribus ſuis crucifixus fuit:& eſt verus Chriſtus in lege, & Prophetis promiſſus. Et plangent eũ: hoc eſt dolebũt,ꝙ crucifixus fuerit à maioribus ſuis ex vera contritione &c. Et ꝙ hic dicatur de Chriſto crucifixo, ex hoc patet:quia maiores Thalmudiſtarũ hanc literam de Meſſia filio Ioſeph interpretantur:per quem ſanè Chriſtum Redemptorem innuere volunt:ſed ambigua ſententia loquũtur: ne Iudęorũ turba in idolorum cultum irrueret:eum enim Ioſeph appellant:an autem filium, an de Tribu Ioſeph non declarant. Sed Saluator noſter Ioſeph filius appellatus eſt, quia aliũ non habuit patrem ſenſu diiudicatũ,niſi Ioſeph Marię virginis ſponſum, ſed ipſum inſenſibilem Deum Omnipotentem, vt ſequentia declarant. Nam Rabi ſcadio in Sefer haenminos.i.in libr. Credẽdorum, hoc planè denuntiat:& etiã priſci Thalmudiſtarum: vt refert Rabi Dauid Kimhi ſup hoc.xii.capite Zacharię: Et aſpicient ad me,quẽ confixerunt. Sanctus inſuper Methodius martyr:q ſpiritum habuit ꝓphetiæ,& nonnulla ſcripſit prophetice: vt refert Nicolaus de Lyra, ſuper hoc.c. Zacharię,inquit:Quod detecta Antichriſti falſitate per Enoch, & Heliam,Iudæi, qui prius adhęſerant Antichriſto, cõuertentur ad Chriſtum fideliter, parati pro eius fide mori.& ꝙ.144.millia martyrio coronabuntur ex omni Tribu Iſrael: vt dicitur Apocalypſis.c.vii.Ex Tribu Rubẽ 12.millia ſignati &c. Eſaiæ.c.x.In veritate reliquiæ conuertentur, reliquiæ inquam Iacob ad Deum fortem.Si enim fuerit numerus filiorum Iſrael,quaſi arena maris,reliquiæ cõuertentur ex eo, eodem.c.x.Eſaiæ. Hieremias itidem in fine.c.xxx.inquit:In nouiſſimo dierũ intelligetis ea.& ſequitur in prĩcipio.xxxi. capitis,dicens:In tempore illo dicit dominus:Ero Deus vniuerſis cognationibꝰ Iſrael:& ipſi erunt mihi in populũ:quod verum eſt: ſiue accipiatur Iſrael ſm carnem,quia tunc omnes Iudęi conuertentur ad Chriſtum:ſiue accipiatur ſm ſpiritum.ſ.pro omnibus fidelibus:qui nomine Iſrael cognominantur:quod magis tenendum eſt,cum eo tempore,omnes cõfitebuntur vnum Deum Iſrael, & Iuda: hoc eſt fideles veri Dei cultum ſeruantes: licet aduerſitates multas paſſuri ſint ex ꝑſecutione Antichriſti in nouiſſimo dierũ: tamen liberabuntur, & congregabuntur in ſuperna ciuitate: & conteretur iugum eius de collo ſuo: & vincula eius dirumpentur, & non dominabũtur ei amplius alieni: ſed ſeruient domino Deo ſuo: & Dauid Regi ſuo:hoc eſt Dei filio incarnato,iuxta Chaldaicæ æditionis interpretationem:& amplius non formidabũt &c. vt infra proxime conſtabit per ea,quę dicuntur per Sophoniam. Sophonias quoq; hoc ipſum prædixit.c.iii.his verbis:Dixi attamen timebis me:ſuſcipies diſciplinam:& nõ peribit habitaculũ eius, propter omnia in quibus viſitaui eam: verũtamen diluculo ſurgentes corruperũt omnes cogitationes ſuas: quapp expecta me,dicit dñs in die reſurrectionis meę in futurum:quia iudiciũ meum: vt congregem gẽtes,& colligam Regna. & paulo infra ſeqtur: Quia tũc reddam pplis labiũ electum: vt inuocent omnes nomen dñi: & ſeruient ei humero vno.Et ꝙ hęc intelligantur de Chriſto ſm Rabinos antiquos Hebræorum,patet per Gloſam magnam:hoc eſt in Bereſid raba, ſuper Gene.c.xli.vbi allegando hanc ſcripturam, ſic ſcriptum eſt: Tunc conuertam ad populos labium electum ad inuocandũ nomen domini, & colendum eum humero vno.& ſequitur exponendo: Non eſt autem dictum hoc nomen domini, niſi Rex Meſſiach. Et ad colendum eum humero vno:quia erit principatus ſuper humerum eius.hæc in dicta Gloſa. Ad huius Vaticinii intelligentiam: ſciendum eſt ſm Gloſam ſuper illud Matthęi.c.xii. Hic eſt hæres &c. Principes ſacerdotum cognouerũt Ieſum Nazarenum eſſe Meſſiam: ſed quia poſtea ipſe Ieſus prędicauit contra eorum vitia,inuidiam, & odiũ

Digitized by Google

contra ipſum conceperũt: propter quod pręcedẽs cognitio ſubuerſa fuit: quia cæcati fuerunt: & ipſa ſacerdotum cęcatio fuit cauſa excęcationis aliorum. Vnde ex hac cauſa generalis Iudęorum conuerſio prorogata, & prolongata fuit, & Gentilitas ad fidem vocata: vt inquit Apoſtolus ad Roma.c.x. Cęcitas contigit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret. Et vt diffuſius dictum eſt ſuperius in hoc eodẽ capite ſuper ſexto capite Eſaię in Cõmentariis B. Hieronymi. Eſaiæ.c.xxv. vbi dicitur: Pręcipitabit mortem in ſempiternum: & auferet dñs Deus lachrymã ab omni facie terræ: & opprobrium populi ſui auferet de vniuerſa terra: qa dominus locutus eſt: & dicent in die illa: Ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum, & ſaluabit nos iſte dominus: ſuſtinuimus eum, & exultabimus, & lętabimur in ſalutari eius, quia requieſcet manus domini in monte iſto. Hęc dicta ſunt de illis, qui in vltimo iudicio erunt ſalui. Oſeæ.c. primo: Voca nomen eius non populus meus: quia vos nõ populus meus: & ego non ero veſter Deus. hic dicitur de reprobatione Iudaici populi. & paulo infra: Et erit in loco, vbi dicetur eis: non populus meus vos: dicetur eis filii Dei viuentis. Hoc teſtimonium propheticum de vocatione populi gentium, qui prius non pertinebat ad Deum, etiam Apoſtoli intellexerunt: & quia ipſe quoq; populus gentium ſpiritualiter eſt in filiis Abraę, per hoc recte dicitur Iſrael. propterea ſequitur, & dicit: Et congregabũtur filii Iuda, & filii Iſrael pariter: & ponent ſibimet caput vnum: & aſcendent de terra: qa magnus dies Iezrael: hoc ſi adhuc velimus exponere, eloquii prophetici obtundet ſapor. Recolatur tamen lapis ille angularis, & duo illi parietes: vnus ex Iudæis, alter ex gentibus: ille nomine filiorum Iuda: iſte nomine filiorum Iſrael: eidẽ vni principatui ſuo in idipſum innitentes, & aſcendentes agnoſcantur in terra. Iſtos autem carnaliter Iſraelitas, qui nunc nolunt credere in Chriſtum poſtea credituros. i. filios eorum: nam vtiq; iſti in ſuum locum moriendo trãſibunt. Idem Propheta teſtatur cap.iii. dicens: Qm̃ diebus multis ſedebunt filii Iſrael ſine Rege, ſine Principe, ſine ſacrificio, ſine altari, ſine ſacerdotio, ſine manifeſtationibus: quis non videat nunc ſine iſtis eſſe Iudæos? Sed quid adiungat audiamus. & poſtea ibidem, inquit: Reuertentur filii Iſrael, & inquirent dominum Deum ſuum, & Dauid Regem ſuum: & ſtupeſcent in domino, & in bonis ipſius in nouiſſimis diebus. Nihil eſt iſta prophetia manifeſtius, q̃ Dauid Regis noĩe ſignificatus intelligitur Chriſtus: quia factus eſt, ſicut dicit Apl's, ex ſemine Dauid ſm carnem. Et nota illud, Reuertẽtur, qa niſi à Deo receſſiſſent, reuerti non poſſent. Eſaię.c.xliiii. Noli timere ſerue meus Iacob. Moyſes ẽt Deuter.c.iiii. hanc Iudęoꝝ reuerſionẽ in vltimis tpibus futuram eſſe, his ſignificauit verbis, imo prędixit. ſ. Nouiſſimo aũt tempore reuerteris ad dñm Deum tuũ: & audies vocem eius: qa miſericors dñs Deus tuus eſt: non dimittet te, nec oĩno delebit, nec obliuiſcetur pacti, in quo iurauit patribus tuis. Nota ex hoc Oſeę Vaticinio.c.xi. teneri: q̧ decem Tribus captiuatę in Aſſyriis nõ ſint liberandæ. Iugũ aũt imponetur eis ſimul, quod non auferetur. Tñ D. Burgẽſis, Eſaię.c.xviii. & Sophonię.c.iii. vult eos reuerſuros ſaltem in parte. Eſdrę.iii.c.xiii. de iſtis decem Tribubus per fluuium Euphratis dr̃: Eas Tribus profectas fuiſſe in vlteriorẽ regionem, & multitudinẽ gentiũ dereliquiſſe: in qua regione dicit genus humanũ nũq̃ habitaſſe: & ibi eos ſua obſeruare legitima: & vocatur regio illa Arſareth: vbi habitabunt vſq; in nouiſſimo tpe &c. & q̧ in vltimis tpibus per eundem fluuiũ reuertentur ad dñm &c. Sunt etiã, qui aſſerant Dauid Prophetã hoc ipſum pdixiſſe Pſal.lviii. his verbis: Conuertentur ad veſperam, & famẽ patientur vt canes, & circuibunt ciuitatẽ. D. Burgenſis in ſuis Additionibus ad Poſtillã Nicolai Lyrenſis adaptat hanc literã ad ꝯuerſionem Iudęoꝝ in fine mundi: oſtendens duas dictiones in Hebraica veritate aliter ſonare, q̃ in noſtra tranſlatione, quæ huic ſententiæ conueniunt. Et licet ille Pſal. loq

videatur

Digitized by Google

videatur de Dauid ſm titulum: tamē plu ries demonſtratum eſt ſupra, per Dauid intelligendũ eſſe Meſſiam. Cum aũt Propheta dixiſſet ſuperius: Vę prouocatrix, & redempta ciuitas: columba non audiuit vocē: & non ſuſcepit diſciplinam: in dño non eſt confiſa: ad Deum ſuum nõ appropiquauit: Principes eius in medio eius, quaſi leones rugientes &c. voluit oſtendere Propheta per ſuperius dicta, ſynagogam Iudæorum, quam columbam appellat, indiſciplinatam eſſe, & propterea non appropinquari Deo. ſubdit poſt attamen: Timebis me timore. ſ. filiali: ſuſcipies diſciplinam. ſ. Chriſti: detecta tñ prius per Heliam, & Enoch Antichriſti falſitate. Et non peribit habitaculum eius. i. habitaculum beatorum nõ tolletur à cõuerſis: propter omnia, in quibus viſitaui eam: hoc eſt per longam captiuitatem, quam ſuper gentem induxi Iudaicam: ex qua videbatur hominibus: ꝙ Iudaica ſecta eſſet à Deo omnino reprobata. & ſequitur Propheta: Verumtamen diluculo. i. tempore ꝑdicationis Ieſu Chriſti: quod diluculum dicitur: vt Oſeę cap. vi. Quaſi diluculum pręparatus eſt egreſſus eius. Remouet inſuper dubiũ Propheta: quare Iudęi omnes non crederent Chriſto: quia ſcilicet Iudęi ſurgentes cõtra Chriſtum corruperunt omnes cogitationes ſuas: hoc eſt cogitationes, quas prius de Chriſto ꝯceperant, ꝙ eſſet Meſſias. Quapropter expecta me. i. expectabis manēs in tua cęcitate: in die reſurrectionis meę. In futurum: hoc eſt prope finem mundi: quo tempore reſurgent mortui: quę reſurrectio dr̃ hic reſurrectio dñi: quia fiet virtute diuina. & ſequitur Propheta in pſona dñi: Quia iudiciũ meum. ſ. finale eſt: vt congregem gentes generaliter. ſ. & effundam ſuper eas indignationem meã: quod intelligitur quantum ad malos, quos in Infernũ detrudet. In igne enim zeli mei. i. in zelo meo accenſo: deuorabitur omnis terra: iſte erit ignis conflagrationis pręcedens iudicium: quia tunc. i. tempore pręcedente iudicium: poſt tamē mortem Antichriſti: reddam ppl'is labiũ electum: quia oēs confitebuntur Chriſtũ: vt inuocent omnes nomen dñi. ſ. Ieſu Chriſti: & ſeruiēt ei humero vno: hoc eſt vno cultu. ſ. Chriſtiano. Ex iſto nanq; textu habetur: ꝙ in nouiſſimo dierum priuſquam iudicium generale fiat, Iudæos quaſi omnes ad Chriſti fidem eſſe cõuertendos, & ſaluãdos: vt ſupra dictum eſt. Hoc ipſum prędixit etiam Moyſes veſter Deuteronomii. c. iiii. his verbis: Nouiſſimo autem tempore reuerteris ad dominum Deum tuum: & audies vocem eius: quia Deus miſericors, dominus Deus tuus eſt: non dimittet te: nec omnino delebit: nec obliuiſcetur pacti: in quo iurauit patribus tuis. Et nota illud, Nouiſſimo tēpore. & magis aperte eius Deuter. c. xxx.

Malachias etiam. c. iiii. hoc ipſum approbare videtur, his verbis: Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetã: antequã veniat dies domini magnus, & horribilis: & conuertet cor patrum in filios, & cor filiorum ad patres eorum: reducendo. ſ. illos, q tunc erunt increduli, ad fidē Chriſti: in quam crediderũt eorum patres antiqui: & ſic illi patres diligēt filios, & è cõuerſo diligentur in charitate Chriſti. Et hoc etiam in loco conſtat de cõuerſione Iudęorum ad fidem Chriſti par ante finale iudicium. Ex omnibus igitur in hoc vigeſimooctauo capite hinc inde dictis, & diſputatis: conferendo proſpera cum aduerſis: & è contra aduerſa cum proſperis: & ea omnia diligenti ponderando examine: huiuſmodi tandem elicitur, & reſultat concluſio: Quòd Iudęi quaſi oēs in vltimo dierum penes finem mundi, detecta ſibi per Heliam, & Enoch Antichriſti falſitate, ad fidem Chriſti deuote confugient, & in catholica congregabũtur eccleſia, in qua peccatorum ſuorum facient pœnitentiam per illud modicum temporis ſpatium, quod pendebit à morte Antichriſti vſq; ad generalem mortuorum omnium reſurrectionē. Quod tempus Omnipotens Deus ſibi, & aliis, qui Antichriſtum ſecuti fuerint, ſtatuet, vt ſuam poſſint facere pœnitentiam. Et poſtea facto generali iudicio, ſi fructuoſam fecerint pœnitentiam, ipſi Iudęi vnà cũ aliis beatis in Hieruſalem cœleſtem con-

Digitized by Google

ducentur,& collocabuntur: vbi in æternum,& vltra cœleſti perfruentur beatitudine. Vnde Iudæi ipſi ex dictis in hoc capite(niſi omnino delyrēt)percipere poſſunt,& veraciter cognoſcere: ꝙ expectatio ſui Meſſię ad ſaluādum eos,& reſtaurandam ſibi Hieruſalem ciuitatem terreſtrem,& templum,& Regnum temporale,eſt quid fabuloſum, & erroneū,cum ꝑ ſcripturas fidedignas ꝓbare nō poſſint, niſi male, & peruerſe interpretentur, vt ipſi faciunt Iudæi:ex quibus hæc ſibi finxere delyramenta. Videant igitur Iudæi noſtri temporis:& etiam futuri, ſi ſuę volunt prouidere ſaluti,vt ad Chriſti fidem confugiant:cum etiam illi,qui in vltimo dierum ſaluandi prędicuntur, ſi ad eiuſdem Chriſti fidem non confugient, non ſaluabuntur:quod ſi non fecerint, apud Inferos & ipſi æternaliter pœnas dabūt, quia amplius non erit tēpus pœnitendi.

¶ Quod diuinæ promiſſiones de futuris bonis:& comminationes de pœnis,vel malis infligendis, intelliguntur ſemper ſub conditione: & maxime in teſtamento veteri,etiam ſi abſolute dicantur : hoc eſt nulla adiecta conditione. Cap. XXIX.

LIcet ſupraſcriptis omnibus Iudæoꝝ Oppoſitionibus contra nos in hoc ſeptimo libro adductis ad impugnādum: ꝙ dominus noſter Ieſus Chriſtus verus non fuerit Meſſias,ita ſufficienter, & aperte reſponderim(ni fallor)vt Iudęi nedum taciti acquieſcere, ſed etiam manifeſte aſſentiri deberent:tamen ad maiorem eorum omnium,quæ ſuperius reſpōdimus,confirmationem: & ad veritatem ipſam illuſtrandam,vnum aliud validiſſimum adducam fundamentum: quo ſolo omnes ipſæ infringuntur,& impugnantur Obiectiones,adeo ſtabile, firmum, & validum eſt. Hoc nempe fundamentum eſt: Quod diuinę promiſſiones de futuris bonis:& comminationes de pœnis,& malis infligendis in teſtamento veteri,intelliguntur ſemper,& itelligi debent ſub conditione:ſcilicet:ſi illi,quibus huiuſmodi promiſſiones fiunt, vel pœnæ, & mala minantur:in eo ſtatu permanſerint, in quo erāt promiſſionis,vel cōminationis tempore. Cum autem huiuſmodi ꝓmiſſiones,vel cōminationes in ſacris literis dupliciter inueniantur:ſcilicet partim ſub ꝯditione:& partim abſolute,nulla appoſita conditione:ideo de vtraqꝫ ex ſacris literis aſſumpta ponemꝰ exempla. Et Primo de illis, in quibus conditiones expreſſæ ſunt. ſic enim ſcriptum eſt Exodi.c.xix. Si ergo audieritis vocem meā: & cuſtodieritis pactum meū, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Itē Deuteronomii.c.xi. En propono in cōſpectu veſtro hodie benedictionem, & maledictionem:benedictionē,ſi obedieritis mādatis dñi Dei veſtri,quæ ego hodie præcipio vobis:maledictionem, ſi non obedieritis. Item Deuteronomii.c.xxviii. Cōſtituet te dñs Deus tuus in caput, & non in caudam : & eris ſemper ſupra, & non ſubtus:ſi tamen audieris mādata domini Dei tui,quę &c. Item Deutero.c.xxx. Reuertetur enim dñs, vt gaudeat ſuper te ī omnibus bonis,ſicut gauiſus eſt in patribus tuis:ſi tamen audieris vocem domini Dei tui,& cuſtodieris præcepta eius,& cerimonias.& alibi ī multis locis,vbi expreſſe apponitur conditio. Item.iiii. Regum.c.xxi. In templo hoc,& in Hieruſalem,quam elegi de cūctis Tribubus Iſrael:ponam nomen meum in ſempiternū: & vltra non faciam cōmoueri pedē Iſrael de terra,quam dedi patribus eorum:ſi cuſtodierint opere omnia, quæ præcepi eis:& vniuerſam legem,quam mandauit eis ſeruus meus Moyſes. Sunt interdum etiam promiſſiones aliquæ, vel cōminationes diuinæ abſolute prolatę:hoc eſt ſine conditione:quæ licet conditio aliqua non ſit expreſſa in litera: ſub ipſamet tamen conditione intelligendæ ſunt, & intelligi debent in ſacris literis, & maxime in teſtamento veteri. Veritas hęc manifeſte patet de promiſſione boni, Exodi.c. xxviii.in calce capitis: vbi dicitur: Legitimum ſempiternum erit Aaron, & ſemini eius poſt eū. Nam in dicto capite, Omnipotens Deus promittit Aaron, & ſemini eius ſummum ſacerdotium in ſempiternum:nulla appoſita conditione,ſed abſolute.

lute. Quod poſtea confirmauit Finees ne
poti ipſius Aaron, qui filius fuit Eleazari
filii Aaron, Numeri cap. xxv. cum ipſe Fi-
nees pugione perfodiſſet coeuntes in ge
nitalibus, his verbis: Ecce do ei pacẽ foe
deris mei: & erit tam ipſi, q̃ ſemini eius
pactum ſacerdotii ſempiternum, q̃a zela-
tus eſt &c. Quo tñ non obſtante, primo
Regum, cap. ii. ſic habet: Venit autem vir
Dei ad Heli, & ait ad eum: Hęc dicit dñs:
Nunq̃d non aperte reuelatus ſum domui
patris tui, cum eſſet in Aegypto in domo
Pharaonis: & elegi eum ex omnibus Tri
bubus Iſrael mihi ſacerdotem. ſ. ſummũ:
vt patet per literam ſequentem. & poſtea
ſubditur: Propterea ait dñs Deus Iſrael:
Loquens locutus ſum, vt domus tua, &
domus patris tui miniſtrarent in conſpe
ctu meo vſq; in ſempiternum? Nunc autẽ
dicit dominus: Abſit hoc à me: ſed q̃cũq;
honorificauerit me, glorificabo eum: qui
autem contemnent me, erunt ignobiles.
& ſequitur: Ecce dies veniunt, & pręcidã
brachium tuum, & brachium domus pa-
tris tui, vt non ſit ſenex in domo tua &c.
& parum infra ſequit: Et ſuſcitabo mihi
ſacerdotem fidelem: qui iuxta cor meum,
& animam meam faciet &c. Et quare hoc
faceret Deus, deſcribitur primo Regum,
cap. iii. vbi ſic dicitur: In die illa ſuſcita-
bo aduerſum Heli omnia, quæ locutus
ſum ſuper domum eius. Incipiam, & cõ-
plebo: prædixi enim ei, q͂ iudicaturus
eſſem domum eius in æternum propter
iniquitatem: eo q͂ nouerat indigne age-
re filios ſuos, & non corripuit eos: iccir-
co iuraui domui Heli, q͂ non expedietur
iniquitas domus eius victimis, & muneri
bus vſq; in æternum. Quod autem hoc
poſtea adimpletum fuerit, patet tertii Re
gum, cap. ii. vbi ſic dicitur: Eiecit ergo Sa
lomon Abietar: vt nõ eſſet ſacerdos dñi:
vt impleretur ſermo domini, quem locu-
tus eſt ſuper domum Heli in Silo. & pa-
rum infra eodem capite dicitur: Et Sa-
doch ſacerdotem poſuit pro Abietar. Ex
quibus ſuperius dictis liquido conſtat: q͂
promiſſio Dei Omnipotentis abſolute fa
cta de ſummo ſacerdotio ante egreſſum
filiorum Iſrael de Aegypto, & confirma-
ta poſtea Finees, vt ſupra dictũ eſt: Deus
ipſe per quadringentos annos, vel circi-
ter poſt: tempore. ſ. Heli, oſtẽdit dominus
eam ſub conditione factam fuiſſe intelli-
gendam eſſe: ſcilicet: ſi ſacerdotes ſummi
officium ſuum debite miniſtrarent, aliter
non. Item de vtraq;. ſ. cõminatione mali,
& promiſſione boni, ſimiliter patet Hiere
miæ cap. xviii. Et primo de cõminatione
mali ſic dicitur ex perſona domini: Re-
pente loquar aduerſus gentem, & aduer-
ſus Regnum: vt eradicem, & deſtruam, &
diſperdam illud. Si poenitentiam egerit
gẽs illa à malo ſuo, quod locutus ſum ad
uerſus eam, agam & ego poenitentiam ſu
per malo quod cogitaui, vt facerẽ ei. Ex
quo liquido patet, q͂ in cõminatione ma
li abſolute prolata, intelligitur conditio:
Si illi, quibus ſit ipſa cõminatio perſeue-
rent in malo. & ſtatim ſubditur de pro-
miſſione boni, dicens: Et ſubito loquar
de gente, & de Regno, vt ædificem, &
plantem illud: ſi fecerit malum in oculis
meis, vt non audiat vocem meam: poeni
tentiam agam ſuper bono, quod locutus
ſum, vt facerem ei. Vnde ſimiliter patet,
q͂ in promiſſione boni, quod offertur, in
telligitur hęc cõditio. ſ. Si illi, quibus ſit
huiuſmodi promiſſio ſteterint in bono.
Hoc idem patet de comminatione mali
Eſaię cap. xxxviii. de Ezechia Rege, cui
dixit Eſaias: Diſpone domui tuæ, quia
morieris tu, & non viues. Ecce hic abſo-
lute dicitur: q͂ morietur. & tamen audi
quid ſecutum ſit. ſequitur enim textus: Et
conuertit Ezechias faciem ſuam ad parie
tem &c. & fleuit Ezechias &c. & ſequitur:
Et factum eſt verbum domini ad Eſaiam,
dicens: Vade, & dic Ezechiæ &c. Audi-
ui orationem tuam, & vidi lachrymas
tuas &c. Ecce ego adiiciam ſuper dies
tuos quindecim annos &c. Ecce hic, li-
cet Eſaias nulla appoſita conditione di-
xiſſet Ezechiæ, quod moreretur: tamen
quia Ezechias fleuit, & rogauit domi-
num, quindecim anni vitæ ſibi ſuperad-
diti fuerunt. Ex quo intelligi poteſt: q͂
in diuinis malorum comminationibus
ſemper huiuſmodi intelligitur conditio:
Si perſiſtant in malo: licet conditio ipſa

ſibi non apponatur expreſſe. Hoc idem etiam conſtat ex pluribus Omnipotentis Dei promiſſionibus Abraę, ſimpliciter, & abſolute factis de terra ꝓmiſſionis ſibi dā da, & ſemini eius. Nam Geñ. cap. xii. ſic habet: Apparuit autem dñs Abraam, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Item eiuſdem cap. xiii. poſtquā Loth diuiſus fuit ab eo: Leua, inquit, oculos tuos in circuitum: & vide à loco, in quo nunc es, ad Aqlonem, & Meridiem, ad Orientem, & Occidentem, oēm terram quā cōſpicis tibi dabo, & ſemini tuo vſq; in ſempiternum: faciamq; ſemē tuum, ſicut puluerem terrę: ſi qs poteſt hominum numerare puluerem terrę, ſemen quoq; tuū numerare poterit. Surge ergo, & perambula terram in longitudinem, & latitudinem ſuam, qa tibi daturus ſum eā. Item Geñ. cap. xv. ſic dicitur: In illo die pepigit dominus fœdus cum Abraam, dicens: Semini tuo dabo terram hanc à fluuio Aegypti vſq; ad fluuium magnum Euphratē, Cineos, & Cenezeos, Cethmoneos, & Etheos, & Pherezeos, Raphaim quoq;, & Ammoreos, Eueos, Cananęos, & Gergeſeos, & Iebuſęos. Item eiuſdem cap. xvii. Daboq; tibi, & ſemini tuo poſt te terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaam in poſſeſſionem æternam, eroq; Deus eoꝝ. Item etiam eiuſdem Geñ. cap. .xxii. hæc eadem promiſſio ſibi abſolutē, & cum iuramento confirmatur, vbi dicitur: Per memetipſum iuraui, dicit dominus: quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito ꝓpter me: benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cœli, & velut arenam, quę eſt in litore maris: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum: & benedicētur in ſemine tuo omnes gentes terræ. Ecce omnes prædictę ꝓmiſſiōes patri noſtro Abraæ abſolute ſemper, & abſq; conditione aliqua factæ fuerunt. Similiter etiam Iſaac antedicti Abraæ filio, ſic dicitur Geñ. cap. xxvi. Ne deſcēdas in Aegyptum: ſed quieſce in terra, quam dixero tibi: & peregrinare in eam: eroq; tecum, & benedicā tibi: tibi enim & ſemini tuo dabo vniuerſas regiones has, complens iuramentum, quod ſpopōdi Abraam patri tuo: & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, daboq; poſteris tuis vniuerſas regiones has, & benedicā in ſemine tuo oēs gentes terrę: eo q obedierit Abraam voci meæ, & cuſtodierit præcepta, & mādata mea, & cerimonias, legeſq; ſeruauerit. Licet enim Deus Omnipotens dicat hic Iſaac: ſe prædicta facturum eſſe: eo q Abraam pater ſuus voci ipſius Dei obedierit &c. non tamen propter hoc ipſi Iſaac conditionem aliquam apponit: immo potius quaſi ex debito, ſiue ex merito paterno hoc ſe facturum dicere videtur: quia Abraam ſibi obedierit. ex quo dicto Iſaac filium ad imitandum patrem inuitare videt: hoc eſt ad ipſius Dei obedientiam. Iacob etiam filius Iſaac Geñ. capitulo vigeſimooctauo, cum pergeret in Meſopotamiam Syriæ ad domum Bathueld patris matris ſuæ: vt inde acciperet vxorem: vidit in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram: & cacumen eius tangebat cœlum: & dominum vidit innixum ſcalæ ſibi dicentem: Ego ſum dominus Deus Abraā patris tui, & Deus Iſaac: terram in qua dormis dabo tibi, & ſemini tuo, eritq; ſemen tuum quaſi puluis terrę dilataberis ad Orientem, & ad Occidentem, & ad Septentrionem, & Meridiem: & benedicentur in te, & in ſemine tuo cunctę Tribus terrę: & ero cuſtos tu' quocūq; perrexeris: & reducam te in terram hanc: nec dimittam niſi compleuero vniuerſa, quę dixi: hic nulla ponitur ꝯditio. Item Exodi cap. iii. dixit Deus Moyſi: Deſcendi vt liberem eum &c. Et Exodi cap. .xxiii. Terrorem meū mittam in præcurſum tuū: & occidam oēm populū ad quē ingredieris: cunctorūq; inimicoꝝ tuorum corām te terga vertā, emittens crabrones prius, qui fugabūt Eueū, & Cananęum, & Ethęū anteq̄ introeas: non eiciam eos à facie tua anno vno, ne terra in ſolitudinem redigatur, & creſcant contra te beſtię: paulatim expellā eas de ꝯſpectu tuo, donec augearis, & poſſideas terram. Ponā aūt terminos tuos à mari Rubro vſq; ad mare Paleſtinoꝝ: & à deſerto vſq; ad fluuium tradā in manibus veſtris habitatores terrę:

res terræ: & eiiciam eos de conſpectu veſtro. Non inibis cum eis fœdus, nec Diis eorum: non habitent in terra tua: ne forte peccare te faciãt in me, ſi ſeruieris Diis eorum: quod tibi certe erit in ſcãdalum. Hic, licet eos præmoneat Deus, ne ſinant gentes illas habitare ſecum in terra ſua, ne forte peccare eos faciant in ipſum Deum, non tamen conditionem aliquã apponit. Verum Numeri cap. xxiii. prędicit, quid ſibi euenturum ſit, ſi eos non interficient, vbi ſic dicitur: Si autem nolueritis interficere habitatores terrę, qui remãſerint, erunt vobis, quaſi claui in oculis, & lanceæ in lateribus: & aduerſabuntur vobis in terra habitationis veſtræ: & quicquid illis cogitaueram facere, vobis faciã. Item Numeri cap. xxxiiii. deſcribunt confinia totius terræ promiſſionis circũcirca: & quidem bene, ibi vide. Ecce in omnibus promiſſionibus ſupra narratis nulla eſt appoſita ꝯditio: ſed abſolute ſemp, & ſimpliciter ꝓmiſſum eſt. Et tamen Deuterono. cap. vi. ſic inquit Moyſes: Cuſtodi præcepta dñi Dei tui, ac teſtimonia, & cerimonias, quas pręcepit tibi: & fac quod placitum eſt, & bonum in conſpectu domini, vt bene ſit tibi: & ingreſſus poſſideas terram optimã, de qua iurauit dominus patrib⁹ tuis: vt deleret omnes inimicos tuos corãm te, ſicut locutus eſt. Hic Moyſes hortatur Hebręos ad ſeruandum Dei mandata: vt ingreſſi ꝓmiſſionis terram, poſſideant eam: quaſi vellet dicere: ipſos poſſeſſuros non eſſe eam, niſi Dei mandata ſeruarent. hoc idem etiam dicitur Deuteronomii cap. xi. Oculi veſtri viderunt oĩa opera domini magna, quę fecit: vt cuſtodiatis oĩa mandata illius, quę ego hodie pręcipio vobis: & poſſitis introire, & poſſidere terrã, ad quam ingredimini, multoq; in ea viuatis tpe: quam ſub iuramento pollicitus eſt dominus patribus veſtris, & ſemini eoꝝ, lacte, & melle manantem. & paulo infra: Si enim cuſtodieritis mandata, quę ego præcipio vobis: & feceritis ea: vt diligatis dominum Deum veſtrum: & ambuletis in omnibus viis eius, adhęrẽtes ei: diſperdet dñs oẽs gentes iſtas ante faciem veſtram, & poſſidebitis eas: quæ maiores ſunt, & fortiores vobis: omnis locus, quem calcauerit pes veſter, veſter erit. à deſerto, & libano, & flumine magno Euphrate vſq; ad mare Occidentale erunt termini veſtri. & parum infra in calce ipſius capitis: Vos enim tranſibitis Iordanem, vt poſſideatis terram, quam dominus Deus veſter daturus eſt vobis: vt habeatis, & poſſideatis illam. Videte ergo vt impleatis cerimonias, atq; iudicia, quæ ego hodie ponam in conſpectu veſtro. Itẽ Deuterono. capitulo decimonono: Cum autem dilatauerit dominus Deus tuus terminos tuos: ſicut iurauit patribus tuis: & dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus eſt: ſi tamen cuſtodieris mandata eius, & feceris quæ hodie pręcipio tibi: vt diligas dominum Deum tuum. Ecce quomodo in locis ſupra adductis Moyſes oſtendit: Omnipotentis Dei promiſſiones patribus noſtris, Abraam, Iſaac, & Iacob, toties ſimpliciter, & abſolute factas, ſub conditione tamen intelligi debere: ſcilicet ſi mandata Dei ſeruarent, & adimplerent. Quod etiam manifeſtius, & euidẽtius apparet ex ipſo facto: hoc eſt ex rei euentu: quoniam Hebræorum populus totam ipſam promiſſionis terram nunquam obtinuit, nec ſuę ſubiecit poteſtati: immo ex ea, quam obtinuerat, & multo tempore poſſederat, eiectus fuit, & expulſus: & hoc, quoniam Dei ſui mandatis non paruit: quod in libro Ioſue aperte dignoſcitur: eo ꝙ filii Iſrael in terris, quę ſibi ſorte euenerant, gentes idolatras, quas ex Dei mãdato expellere, ſiue interimere debebant, habitare permiſerunt: & mutua inter ſe coniugia fecerunt contra diuinum mandatũ. Ad hoc etiam probandum: ꝙ Deus non teneretur eis ſeruare promiſſa, ratio quædam naturalis adducitur. Nam ſi Rex aliquis, vel Dux exercitus alicui ex ſuis militibus equum, & arma ſtatuto quodam tempore, ſe dono daturum promiſiſſet: & poſtea miles ipſe ante ſtatutum tempus ſe ab eo Rege, vel Duce auerteret, & aufugeret, & ad eius Regis, vel Ducis hoſtem accederet: nunquid

Tñ Dauid, & Salomõ fecit ſibi tributarios oẽs illos, q reſtabant ex quo Dei promiſſiões fuerũt ĩ eis adĩpletæ.

Rex ille, ſiue Dux tempore ſtatuto ad ſeruandum promiſſa tenebitur? certe non: quia eius intentio, nec fuit, nec eſſe debuit dare equum, & arma ad ſui ipſius impugnationem: hoc eſt contra ſe pugnaturo: ſed potius ei, qui ſibi ſeruiret: & in ſui fauorem pugnaturus eſſet. Si Hebræi à Deo ſe non auertiſſent, vtiq; Deus ipſe promiſſionem ſibi ſeruaſſet. Quotieſcũq; enim homo mortaliter peccat, ab Omnipotenti Deo auertitur, & ad Dæmonem cõuertitur: igitur cum Hebræi à Deo ſuo ſe auerterint, eius mandata non ſeruando: Deus ipſe ad ꝓmiſſionis ſuæ non tenebatur obſeruantiam. Non mirentur igitur Iudæi, ſi diuinæ promiſſiones non fuerunt ſibi ſemper, vel in totum adimpletę: cum ipſi quoq; ex parte ſua erga Deum: (vt debebant non ſe geſſerint, & non habuerint. Fuit enim Deo (vt plurimum) contumax, & rebellis populus ille: vt exprobrat ei Moyſes Deuterono. capitulo. xxxi. dicens: Ego enim ſcio contentionem tuam: & ceruicem tuam duriſſimam, adhuc viuente me, & ingrediente vobiſcum ſemper contentioſe egiſtis contra dominum: quanto magis cũ mortuus fuero? & parum infra: Noui enim, ꝙ poſt mortem meã inique agetis, & declinabitis cito de via, quam pręcepi vobis: & occurrent vobis mala in extremo tpe: qñ feceritis malum in cõſpectu domini. Culpa igit̃ veſtra mala omnia vobis eueniunt: quia cum dño Deo veſtro in eo nõ perſtitiſtis, & perſeueraſtis ſtatu, in quo eratis promiſſionum ſuarum tpe. Vnde ad noſtrum redeuntes ꝓpoſitum: ſi ex reſponſionibus noſtris vobis ſatis ad Oppoſitiones veſtras, quas feciſtis ad impugnãdum, ꝙ Chriſtus Saluator noſter, nõ fuit verus Meſſias, non eſt vobis in totũ ſatisfactum: licet ex eis ſufficienter reſpõſum fuerit, & veræ ſint, & valeant, ac teneant: ex hac ſola, & vnica ſatisfactũ erit: Quòd Deus promiſſiones ſuas vobis nõ adimpleuit: qm̃ cum ipſo Deo in eo ſtatu non perſeueraſtis, in quo eratis promiſſionum tpe. Ex qua generali reſponſione ſi acquieſcere non vultis, qa ratione non mouemini, ſaltem taciti reſtabitis: qa contra hoc nihil rationabiliter adducere poteritis. Merito igitur concludi poteſt, Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum, veſtris non obſtantibus Oppoſitionibus antedictis, verum fuiſſe Meſſiam.

¶ Quòd Iudęi fruſtra, & incaſſum expectent ſe ab hac, in qua ſunt, liberari captiuitate, & in terram promiſſionis cõduci, vbi temporaliter regnent: cum ciuitas Hieruſalem, ac Dei templũ nõ debeant amplius reſtaurari, ſaltem Iudęis: ſicut nec Sodoma, & ſorores ei⁹: nec Babylon. Cap. XXX.

Maximum profecto fundamentũ Hebręi omnes faciunt in aduentu ſui Meſſię, quem futurum expectant, hac ſolum ratione, & cauſa: qm̃ ab hac lõgiſſima, & miſerrima captiuitate, quã tã diu oppreſſi vix tolerare poſſunt, per eũ liberari ſperant, & credũt: atq; in Iudęã promiſſionis terram cõduci: vbi ciuitate Hieruſalem, ac Dei templo per eundem Meſſiam nedum reſarcitis, & reſtauratis: ſed multo maiori ambitu, atq; ſumptu, & magnificentia, ꝙ̃ vnquam fuerint cõſtructis, & reædificatis tpaliter regnẽt, omnibus mũdi gentibus ſibi ſubiectis, & obedientibus. Quod ꝙ̃ inane ſit, & fruſtratorium hoc in loco certãdum eſt. Sed inquit Iudęus: Expectare nos oportet venturum Meſſiam: cum hęc Meſſię. i. Saluatoris expectatio ſit duodecima radix legis noſtrę Moſaicę: quę eſt: ꝙ Meſſiach. i. Saluator expectãdus ſit. Reſpondetur. Obiectio. Reſponſio.

Hanc Iudęorum opinionem, ſiue ſentẽtiam inanem eſſe, & penitus fatuam pluribus conſtat rationibus, & fundamẽtis. Primo, quia duodecima radix legis Iudæorum eſt: ꝙ Meſſiach. i. Saluator expectandus ſit: quę non obligat, ſeu nõ promittit ſalutem in terra promiſſionis terrena, vt Iudæi ſomniant: ſed in patria cœleſti: vt ſupra lib. vi. cap. xli. ꝓbatum eſt. Secundo, quia Meſſias ſemel venit ad ſaluandum: vt ſuperius libris. v. & vi. probatum extitit: & vlterius ad ſaluandum non eſt venturus, ſed ad iudicandum: & quibuſcunq; ſm eorum merita, & demerita tribuendum: vt ſuperius in capitibus vigeſimoſexto, & vigeſimooctauo huius

ſeptimi

ſeptimi libri probatum extitit. Tertio, q̃a aduentus Meſſię à Iudęis expectatus nõ niſi in fine, ſiue prope finem huius mundani ſæculi futurus eſt: & ad iudicandũ: ac omnibus, ſm eorum merita, vel demerita tribuendum: poſt quod iudiciũ, nullum hominum genus hũc terreſtrem habitabit mundum: ſed boni in cœleſti patria, mali vero in Inferno: vt ſuperius capitulo vigeſimooctauo antedicto dictum eſt: vnde Iudæi non poterunt in terreſtri Hieruſalem cõgregari. Quarto, & vltimo: quia nec ciuitas Hieruſalem, nec templũ diuinum ibidem amplius, ſaltem Iudęis, reſtaurari debet. Cum autem ſupraſcripta tria prima fundamenta probata ſint, vt pauloante dixi: reſtat ſolũ: vt hoc quartum, & vltimum probetur. Ad hanc igitur quartam concluſionem probandam, Hieremias Propheta teſtis eſt Threnorũ capitulo quarto. Inquit enim: Maior effecta eſt iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum: quę ſubuerſa eſt in momento. Maior etenim Iudaici populi iniquitas, q̃ Sodomorum peccatum extitit, ait Propheta. Sed cum maius peccatum mereatur maiorem pœnam apud Deũ æquiſſimum iudicem: vt habetur Deuteronomii cap. xxv. Pro menſura peccati erit & plagarum modus, concludi neceſſe eſt: ꝙ ciuitas Hieruſalẽ: & eius populus grauiori punitione, q̃ Sodoma, & habitatores ipſius multari debeant. Sed Sodoma iam ſũt annorum. 3560. & vltra, ꝙ ſubuerſa eſt, atq; extincta funditus: & habitantes ibidem ſunt apud Inferos etiã æterno ſupplicio cruciati. Igitur Hieruſalem maiori numero annorum proſtrata iacere debeat: & eius ciues tandem, qui Iudęi ſunt, æternum cruciatum, & cum maiori pœna pati, atq; perferre. Sed ciuitas ipſa annos. 1435. tantum diruta, atq; ſolo æquata iacet: & Iudæi totidem captiuitatem perferunt: igitur ſuperſunt adhuc annorum. 2125. in quibus adhuc ipſa proſtrata maneat: & Iudæi ſolita ſeruitute premantur: ſi nõ grauius: ſed æque, vt Sodoma ẽt deliquiſſent. Verum cum mundus (vt aiunt Thalmudiſtę) tanto tpe ꝯſiſtere nõ poſſit: iure, atq; merito dici debet, Iudęos

ſemper q̃diu mundus fuerit ſeruos eſſe, ac miſeros fore, & totum aſſiduę diuagari per orbem. Quod aũt mundus eo tpis ſpatio circũuolui nequeat: queadmodũ Iudęi ſentiunt: ſupra lib. v. cap. xi. ꝓbatũ eſt: ꝙ ſexmillibus tantũ annis ꝑſiſtere debeat in totum: & non vlterius: iuxta filii Sareptanę, ſiue Ionę, ſniam. Quapropter ſi quęratur nunc à Iudęis à mundi creatione ad hunc vſq; diem quot anni effluxerint: rñdebunt ſequentes doctrinã ſuã: qnquemillia, & quaſi trecentos. Et ſm cõputationem Ioſephi per me factã ſupra lib. v. cap. xi. vbi de filio Sareptanę dixi .5667. Quibus demptis ex annorum ſexmillibus, ſuperſunt anni. 700. vel circa: ſiue ſm computationem à Ioſepho aſſumptã .333. Sed vt parui tpis ſpatio ſaltem, quo & ciuitas Sodomę inclinata eſt, Iudęi dẽt pœnas: licet iniquitas eorum (vt ait Propheta) maior fuerit: neceſſe eſt vt Iudæi ipſi annorum. 2085. ſiue. 2452. ſm Ioſephi computationem adhuc in miſeriis viuãt. Sed cum mundus vlterius, q̃. 700. annis: vel .333. ſupereſſe nequeat: & Iudęi (vt diximus) adhuc puniri pro peccato ſuo debeant annorum. 2085. ſiue. 2452. etiam ſi æque, vel pari menſura peccatum cõmiſiſſent: igitur concluſio hęc, atq; veritas ipſa de ſe teſtimoniũ affert: Iudæos quãdiu mundus extiterit: & vltra ſemper ſeruitute obſtringi: dolore affici: atq; angore continuo cruciari. Non ſperent ergo vnquam ſeruitutis ſuę metam: ſiue terminum ſe intueri poſſe: niſi Chriſtum cognoſcant, atq; fateantur, eius mãdata ſeruantes: qui verus fuit Meſſias Dei filius: & vnus cum patre Deus: vna diuinitas, atq; potẽtia. Qui ſi, vt maiores ſui, peruicaces fuerint, dici neceſſe eſt: ꝙ quemadmodum viri Sodomæ, ac mulieres æternis cruciatibus anguntur: ſic Iudæi tandem æternis torquebuntur ſuppliciis: & cum maiori pœna: vt menſuræ peccati æqualis plagarum modus addatur: qñ quidem maior eorum fuerit iniquitas, q̃ Sodomorum peccatum: quemadmodum Hieremias ait: vt vlterius, ſiue grauius puniantur neceſſe eſt. Hoc ipſum Eſaiam non præteriiſſe legimus: quando ab eo

dicitur cap.i. Niſi dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorra ſimiles eſſemus. Loquitur hic Propheta perinde ac ſi in Iudæorum numero eſſet. inquit enim: Niſi dominus nutu ſuo, atq; clementia ex omni Iudaico populo Iudęos quoſdam fore ſuperſtites permiſiſſet: qui nihilominus vagi ſunt: & expulſi vndiq;: vt Sodoma, & Gomorra funditus periiſſent. Ex quibus ſanę mentis cuilibet cõſtat: ſpem omnem ſalutis, atq; beatitudinis à Iudęis remotam penitus eſſe, atq; ablatã: qñquidem Sodoma, atq; Gomorra euerſę ſint, atq; extinctæ annis (vt ſupra dictum eſt) .3560. & vltra: & illarum homines pœna torqueantur æterna. Quibus ciuitatibus, & hominibus (vt ait Eſaias) Iudęi ſimiles forent, niſi ipſorum aliqui ſupeſſent: hoc eſt: nihil profecto deficit: vt Iudęi omnes penitus corpore, & anima perditi, atq; extincti ſint: niſi ꝙ id ſolũ relictũ eſt: vt eorum pauci ſupſint. Quo igit iure: qua'ue ratione Iudęi ſibi perſuadere poſſunt, Meſſiã eſſe venturum, qui eos ad priſtinam libertatem reuocet? quando ſimiles ſint Sodomę, atq; Gomorræ: vbi nullum ciuitatis veſtigium apparet: & qui habitabant in eis æterna animaduerſione multentur? Eſaias etiam cap.iii. hanc oſtendit veritatem, cum dicit: Peccatum ſuum quaſi Sodoma prędicauerunt, nec abſcõderunt: væ animę eorum, quoniam reddita ſunt eis mala. Peccatum enim quod Iudęi prędicãt: atq; nulla habita ratione vel timoris humani, vel ſupplicii æterni publicę manifeſtant, eſt profecto quod ex Chriſti occiſione contraxerunt. Et quemadmodum Sodomitas illos impudẽtes execrabile facinus ſuum eſſe omnibus exploratum non puduit: ſic itidem Iudæos nullo terrore Chriſtianę religionis habito: non pudet ſe & inter Chriſtianos prædicare Chriſtum non iniuria occidiſſe: iccirco ait Eſaias: Vę animę eorum, quoniã reddita ſunt eis mala: mala.ſ. humana, atq; æterna: æterna Iudæi mortui ſentiunt: humana qui viuunt non ignorant. Igitur ſi recte, ſi probe iſtorum Prophetarum ſenſum animaduertere Iudæi animum inducerent, non denii, nõ cęci peragerent: ſcirent vtiq; veritatis viam, atq; beatitudinis, qui eſt religioſus Chriſtianorum ritus, atq; beneuiuendi modus à Chriſto Meſſia exhibitus. Hęc autẽ, quæ dicta ſũt, neq; Babylonicæ ſeruituti, neq; Iudæorum erroribus, ſiue peccatis, quibus ante Chriſti mortem Iudęi implicati extiterunt, iure aliquo aſcribi poſſunt, vt quidam ſentiunt: quoniam nõ ignorabat Eſaias Sodomam, & Gomorrã aquis perpetuo ſubiacere: & ciuitatem Hierlm.70. expletis annis, quibus Iudæi Babylonijs ſeruierunt, rurſus eſſe ædificãdam: & eos ad lares priſtinos redituros. Pręterea inquit Eſaias: Væ animæ eorum, quoniam reddita ſunt eis mala. Hęc dixit: vt nemini nem fugeret: ꝙ ſicut Sodomitarũ animę ob peccatum ſuum æterna pœna affecti ſunt: ſic Iudęorum animę ob facinus in Chriſtum cõmiſſum pœnam perpetuam conſecuturi eſſent: quod quidem ante Babylonicam ſeruitutem Iudęis tribui non poteſt. Nam captiuitate ipſa completa, & Iudęorum peccatum, & pœna finem pariter habuerunt. Iccirco Propheta rationem habẽs temporis, atq; æterni ſupplicii, quod Iudęi ꝓpter occiſionem Chriſti paſſi erant, dixit: Væ animæ eorum, quoniã reddita ſunt eis mala: hoc eſt pœna, & damnatio æterna: quam & Iudæi mortui aſſecuti ſunt, & viui itidem aſſequentur: & cũ grauiori cruciatu, quandoqdẽ Iudæorum iniquitas maior fuerit, q̃ Sodomorum peccatum: vt ſupra dictum eſt à Hieremia. Aduertite inſup Iudæi ad id, quod in veſtro Thalmud dicitur, in lib. qui inſcribitur Magaila. Ibi enim quæritur: cur in Babylonia peregrinãtibus Iudæis afflictionis terminus prędictus fuit: quod ita Hieremias teſtificatur cap.xxix. Poſtquam completi fuerint in Babylone ſeptuaginta anni viſitabo vos. Peregrinantibus autem poſt Titum nullus vnquam miſeriarum prædictus eſt finis? Ad hoc ibi ſic breuiter reſpondetur: Tunc illis finis malorum oſtẽſus eſt, quemadmodum & culpa, ob quam patiebãtur, aperta. His aũt, quibus ignota culpa eſt, ignotus eſt & finis. Hæc ibi. Nullum equidem

aliud

Digitized by Google

aliud commune ſcelus veſtrum omnino eſt omnibus vobis ignotum, præter id, quod in Ieſum veſtri cõmiſerunt, ac vos approbatis. Non ſolum enim malum id eſſe neſcitis: ſed cum peſſimum ſit, optimum eſſe putatis. Ex dictis etiam Saluatoris noſtri hoc ipſum confirmatur, Matthæi cap. xi. Quia ſi in Sodomis factę fuiſſent virtutes, quæ factæ ſunt in te, forte manſiſſent vſq; in hanc diem: veritamen dico vobis: quia terrę Sodomorum remiſſius erit in die iudicii, q̃ tibi. Licet dubitatiue dixerit: ꝙ Sodoma manſiſſet vſq; in hanc diem: tamen affirmatiue dixit: ꝙ in die iudicii remiſſius erit: ſi remiſſius punietur, ergo eius peccatum fuit leuius. Ezechiel hoc ipſum affirmat cap. xvi. Viuo ego, dicit dominus: quia non fecit Sodoma ſoror tua ipſa, & filiæ eius, ſicut feciſti tu, & filiæ tuę. Sermo nanq; hic ad ciuitatem Hieruſalem dirigitur: vt conſtat omnibus literas ipſas legentibus. Igitur non iniuria, ſi Iudæorũ animę grauiori ſupplicio, q̃ Sodomitarum animę torquebuntur, quando (vt dictum eſt) maior culpa maiorem mereatur pœnam.

Amos inſuper ad oſtendendam huiuſmodi grauitatem iniquitatis Iudaicæ, cap. iiii. ait: Subuerti vos, ſicut ſubuertit Deus Sodomam, & Gomorram: & facti eſtis quaſi torris raptus ab incendio: & non rediſtis ad me, dicit dominus: hoc eſt Iudæos, qui mortui ſunt ſubuerſione æterna, Deus apud Inferos ſubuertit. & poſtea ſequit Propheta: Et facti eſtis quaſi torris raptus ab incendio dirigitur hic ſermo ad Iudęorum reliquias, qui per orbem diffuſi ſunt: qui remanſerunt profecto veluti lignum ſemiuſtum: hoc eſt ſine humore aliquo veræ religionis, atq; modo bene viuendi. Raptum ab incendio: ideſt ab Inferno: quia, quamdiu hæc Iudęorum reliquię vitam duxerint, poterunt obſtinationis ſuæ pœnitendo inire gratiam Dei: & tamen retrorſum abeunt: & à recto itinere deuii, ſpernentes Chriſtum, à mundi opifice ſecedunt, & à Deo ſe penitus amouent. icciɾco ait Propheta: Et non rediſtis ad me, dicit dominus. Quod autem fruſtra ciuitatem Hieruſalem ruɾſus ædificandam Iudęi expectét, & recte ipſa Sodomę comparetur, legant Iudęi ipſum eũdem Prophetam: ſcilicet Amos capitulo quinto, vbi ſic dicitur: Domus Iſrael cecidit, & non adiiciet, vt reſurgat: virgo Iſrael proiecta eſt, & non eſt qui ſuſcitet eam. Hęc quidem verba de primi templi, ac ciuitatis deſtructione accipi minime poſſunt, vel de quacũq; alia oppreſſione, qua Iudęi afflicti extiterunt: quãdoquidem nulla maior poſt Moyſem eorum Ducem fuerit Babylonica ſeruitute: & nihilominus terminatis ſeptuaginta annis libertate donati, quam plurimos ad inſtaurandam ciuitatem, & templum omni ſtudio, & opera diligentiſſimos habuerunt: vt apparet apud Eſdram, atq; Neemiam. Igitur cum à Propheta dicitur: Domus Iſrael cecidit, & non adiiciet, vt reſurgat: virgo Iſrael proiecta eſt, & non eſt qui ſuſcitet eam: cuiq; ſatis, ſuperq; conſtat, Prophetam de hac ſecundi templi, ac ciuitatis deſtructione tantum prędixiſſe. Et recte inquit Amos: Et non eſt, qui ſuſcitet eam: quia quamdiu mundus perſtiterit, vera hęc erunt: Et non eſt, qui ſuſcitet eam: aliter Amos non extitiſſet verus Propheta: ſi quandoque inſtauraretur ciuitas, atque templum: cum per id temporis verba hęc: Et non eſt, qui ſuſcitet eam: falſa penitus eſſent. Reſuſcitet inquam ad Iudaicum cultum. Aggęus quoq; Propheta, cum dixerit capitulo ſecundo de templo ſecundo, quod ædificabatur per Iudęos poſt reuerſionẽ à captiuitate Babylonię: Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimę: hoc eſt vltimę. per hanc dictionem, Nouiſſimę, prędixit tacite eam amplius non fuiſſe reędificandam: quia ſi tertio reędificaretur, illa ſecũda, quę tunc reędificabaſ, non fuiſſet vltima. de quo Aggęi Vaticinio plenius dixi ſuperius libro quinto, capitulo ſecundo. At nonnulli Archiſynagogi viri ſtultiſſimi, conantes (vt aſſolent) tueri profanos errores ſuos, volunt Meſſię tempore Sodomam ciuitatẽ ad ſtatum priſtinum reuerſuram. Hæc enim opinio, ſiue ſententia, q̃ fatua ſit, & execrabilis, non difficile dignoſci po- Obiectio.

Digitized by Google

teſt: aſſerunt nanq; id fore in aduẽtu Meſſiæ: qui (vt ipſi ferunt) oibus Angelis ſublimior eſſe debeat iuſtitia, ac ſanctitate: quod in ſcelerati Principis aduẽtu (iudicio meo) turpiſſimum duceretur. Quod ſi fieret, videretur Meſſiam (vt Iudæi aſſerunt) eadem penè macula, qua Sodoma coingnata extitit, infectum fore: qñquidẽ ciuitatum Principibus eaꝝ ciues opere frequentius correſpõdere ſoleant: quod dici de Meſſia non ſolum nefas eſt, ſed ẽt imaginari ꝓfanum, atq; inexpiabile peccatum. Huiuſmodi enim cauſa Iudæorũ inſaniç eſt ab eis incõſiderata lectio Ezechielis. c. xvi. à quo ſcribit: Soror tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiqtatem ſuam: hoc eſt (vt aiũt ipſi Iudæi) ciuitas Sodomoꝝ, & aliç ciuitates, quæ ſubuerſç ſunt, redibunt Meſſiç tpe ad pulchritudinem, atq; propriam dignitatem. Iudçi nanq; oẽs ex verbis Ezechielis. c. xvi. vbi dicitur: Et ſoror tua Sodoma, & filiç eius reuertentur ad antiqtatem ſuã. & Samaria &c. putant ſe contra Chriſtianos efficax habere Argumẽtum: ꝙ in aduentu Meſſiæ Regis Sodoma, & ſorores eius ad antiquitatẽ ſuam reſtituerentur: hoc eſt ad priſtinũ ſtatum reuerterentur.

Reſponſio. Opinio hçc inanis eſt, atq; beſtialis penitus. Interpretãtur inſipiẽtes iſti, Ad antiquitatem. i. ad pulchritudinem: quæ qdem interpretatio non reperitur (ſi bene memini) ĩ ſacris literis: vbi terminus iſte, Antiquitas, ponatur pro pulchritudine: ſed pro vetuſtate tñ intelligitur: vt habetur Eſaiæ. c. xxiii. vbi loquens de Tyro ciuitate, inquit: Nunqd non hçc veſtra eſt, quç gloriabatur à diebus priſtinis in antiquitate ſua? hoc eſt in vetuſtate, & non in pulchritudine. & licet dictio ipſa ad pulchritudinem trahi poſſit: effectus tñ iſte nunquam erit, cum Sodoma nunquã inſtauranda fuerit: vt videbitur inferius. Iccirco dicendum eſt: ꝙ ibi Deus ironice locutus fuerit. Et ſi aliq exponant hçc eadem verba metaphorice dicta: tñ, ſaluo meliori iudicio, dominus Petrus Bruttus inquit ſibi videri per ironiam potius, & verius, ꝗ per metaphorã ea dici oia, atq; intelligi. Quãdo igitur dicitur à Propheta: ſoror tua Sodoma, & filiç eius reuertentur ad antiquitatem ſuam: intellexit ipſe, ꝙ Sodoma, Gomorra, Adama, atque Sebois, ſemp ſubiacebunt ſubmerſæ, veluti nunquam conſtructç, vel ædificatç fuiſſent: ideo inquit: Reuertentur ad antiquitatem: hoc eſt ad nihilum: ſicut erant antequam ædificatç fuiſſent: quemadmodum habetur Prouerb. c. viii. Ab æterno ordinata ſum: & ex antiquis, anteꝗ terra fieret. Ex antiquis: hoc eſt anteꝗ crearetur mundus. Quod ipſemet Salomon declarat, cum dicit: Antequã terra fieret. Nec non & apud Eſaiam. c. xxxvii. Diebus antiquis ego plaſmaui illud: hoc eſt ab æterno, vel anteꝗ mundi machina efficeretur. Igitur quando à Propheta dicitur: Soror tua Sodoma, & filiç eius reuertẽtur ad antiquitatem ſuã: intelligitur (vt diximus) ꝙ perinde futurç ſint, ac ſi nunꝗ extitiſſent. Super illo Ezechielis paſſu. c. xvi. Et ſoror tua Sodoma, & filiç eius reuertentur ad antiquitatem ſuam. & Samaria, & filiç eius reuertentur ad antiquitatem ſuam. & Tu, & filiç tuæ reuertimini ad antiqtatem veſtram, B. Hieronymus ſic inqt: Per cõuerſionem Sodomoꝝ, ſiue reuerſionẽ, ſignificari conuerſionem Gentilium ad Chriſtum: & per ꝯuerſionem Samariç reuerſionem hçreticoꝝ ad vnitatem eccleſiaſticam, à qua diſceſſerant, ſicut decem Tribus à Regno Dauid: vt. iii. Regum. c. xii. Quòd decem Tribus non debeant liberari à ſua captiuitate, habetur Oſeæ. c. xi. vbi dicitur: Iugum autem imponetur eis ſimul, quod non auferetur. Threnoꝝ cap. iiii. Et maior effecta eſt iniqtas filiæ populi mei peccato Sodomoꝝ, quæ ſubuerſa eſt momento. Per reuerſionem vero Hieruſalẽ, reuerſionem Chriſtianoꝝ peccantium, in fide tamen informi manẽtiũ ad bonum. Quam expoſitionem, ſiue interpretationem, licet Nicolaus Lyrenſis dicat eſſe myſticam, & non literalem: tñ D. Burgenſis eam approbat, & defendit, dicens: Eam eſſe poſſe literalem: quia decem Tribus recedentes à cultu diuino, & à Regno Dauid per Deum electo: proprie dici poſſunt hçretici. Per ſodomas autem in ſcriptura ſacra, non ſolum intel

liguntur

Digitized by Google

ſigūtur Sodomi natione, ſed etiam eorū imitatores. vnde Eſaiæ. c. primo dicitur Iudæis: Audite verbū domini Principes Sodomorum: auribus percipite populus Gomorrę: quo in loco manifeſte gens Sodomę accipitur pro populo eos imitā e. Et aduerte lector: ꝙ ſi Propheta hic intelligeret reſtaurationem dictorum locorū faciendam eſſe, non poſſet ſtare de ſamaria: quia nunquam euerſa fuit, licet populus captiuatus fuerit, & ī Syriam ductus. & in ſamariā venerunt Gentiles: vt quarto Regum. c. xvi. xvii. & xviii. ex quo infertur Hebręorum expoſitionem nō eſſe veram. Huiuſcemodi veritas oſtenditur etiam ab Eſaia capitulo tertiodecimo. Et erit Babylon illa ciuitas glorioſa, in Regnis inclyta, in ſuperbia Chaldęorū ſubuerſa, ſicut ſubuertit dominus Sodomā, & Gomorram. Sed Babylon nūquam ad primum ſtatum eſt reditura: quia ſequit Propheta dicens: Non fundabitur vſq; ad generationem, & generationem: ergo nec Sodoma reædificabitur vnquam.

Præterea eiuſdem Eſaię. c. xiiii. legit: Perdam Babylonis nomen: & reliquias, germen, atq; progeniē, dicit dominus. Quos terminos, ſi quis diligenter percunctatus fuerit, hęc ab eo affirmabitur veritas: ꝙ Babylon nunquā reſtauranda ſit. Hieremias autem. c. l. ait: Gladius ad Chaldęos, ait dominus, & ad habitatores Babylonis. & infra: Non habitabitur vltra vſq; in ſempiternū: nec extruet ad gnātionem, & gnātionē, ſicut ſubuertit Sodomā & Gomorrā, & vicinas eius, ait dominus: non habitabit ibi vir, & non incolet eā filius hominis. Ex quibus profecto verbis clarum omnibus eſt, Babylonem ad priorem ſtatum eſſe nunquam reuerſuram.

Item Hieremię. c. li. de Babylonis deſtructione multa dicuntur: & ꝙ in ea nō habitabunt homines. Patet igitur Iudęorū falſitas, atque ſtultitia: qui opinātur Meſſię tempore: quod Sodoma ad pulchritudinem ſuam redire debeat. Et cum Babyloni aſſimiletur Sodoma, & Sodomę Hieruſalem, vt viſum eſt ſupra, concludi neceſſe eſt, nunquam ciuitatem Hieruſalem Iudæis rurſus ædificandam eſſe: neq; Iudæos ipſos ad priſtinam libertatem redituros. Hac veritate etiam inſtruimur ab Eſaia capitulo vigeſimoquinto vbi ſic dicitur: Domine Deus meus es tu: poſuiſti ciuitatem in tumultum: vrbem fortem in ruinam: domum alienorum, vt non ſit ciuitas: & in ſempiternum non ædificetur. Hic nanq; loquitur Propheta de ciuitate Hieruſalem: & de deſtructione eius facta per Titum. licet nōnulli (ſi dicere fas eſt) delyrando dicāt: Huiuſmodi nomine ciuitatis, omnes mundi ciuitates intelligi: & hoc, quia dicunt huic expoſitioni obuiare quod ſequitur: Vt non ſit ciuitas, & in ſempiternum non reędificetur. & illud aliud in calce ipſius capitis: Et monumentum ſublimiū murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram. Nā Hieruſalem per deſtructionem factam per Titum, reſtaurata fuit poſtea per Helium Hadrianum: & adeo ampliata: vt locus, in quo paſſus fuit Chriſtus, qui erat extra ciuitatem, quodam muro in ipſa icluſus fuerit ciuitate: & ex ſuo nomine Heliam appellauit. Pręcepitq; ne cui Iudęo, ſed tantum Chriſtianis, introeundi facultas daretur. Qua non obſtante Obiectione, dicitur de ea intelligi poſſe: nam licet ab Hadriano reſtaurata fuerit, non tamen in ſtatum priſtinum, vt ibi fieret cultus Dei, iuxta ritum Iudaicū: hoc eſt ſm legem Moyſis: ad quem cultum templum illud in illa conſtructum fuerat ciuitate: vt tertii Regum, capitulo octauo. Nam (ſm Philoſophum) vnumquodque eſt ſm illud, quod eſt principale in eo. Et huic interpretationi illud qđ ſequitur optime congruit: Super hoc laudabit populus fortis, & ciuitas gentium robuſtarum timebit te: quod proprie intelligitur de eccleſia militante: quę fuit fortis propter tolerantiam martyrii pro nomine Chriſti: quę quidem fortitudo non ita fuit inuenta in populo veteris teſtamenti: & hęc expoſitio eſt magis conſona literę. Sed licet Hadrianus ciuitatem Hieruſalem reſtaurauerit, quaſi per quinquaginta annos poſt eius euerſionem: tamen quod templum reſtaurauerit, valde dubito, propter illud quod

Digitized by Google

ſcribit Caſſiodorus in hiſtoria tripartita libro ſexto, capitulo quadrageſimotertio de Iuliano Imperatore Galli Cæſaris germano: qui multo tempore poſt Hadrianum fuit: cui ſucceſſit poſtea Iouinianus Imperator: nam hic Iulianus Chriſtianos perſecutus eſt. & (vt dicitur) fuerat antea clericus: poſtea vero à Chriſtianorum fide defecit: vnde Apoſtata vocatus fuit. Hic autem Iulianus (vt in dicta hiſtoria tripartita ſcribitur) etiam Iudæos contra Chriſtianos armauit: primumq́; conuocans requiſiuit, cur eis præcipiente lege ſacrificare, nequaquam immolationibus vterentur? Cumq́; reſpondiſſent: Vno tãtummodo in loco ſibi offerendi ſacrificium fuiſſe permiſſum: repente iuſſit Deo odibilis deſtructũ reſuſcitare templum, credens infelix Dominicum verbum ſe poſſe deſtruere: cuius per hoc veritatem magis oſtendit. Hæc itaq; verba Iudæi libenter accipientes, cunctis per diuerſum terrarum orbem mandauere Iudęis: qui vndique concurrentes, pecunias ad ædificium alacriter offerebant: non largitatis gratia, ſed veritati repugnantes: miſitq́; pariter Præſidem impiorum executorem digniſſimum præceptorum. Aiunt enim, quoniam ad repurgium faciendum argenteas hamas, & cophinos, & ſcaphas habuerunt: cumq́; fodere iam cœpiſſent, ſtatuto quidem die, hoc multitudo plurima faciebat, nocte vero ſpontanea terra de valle creſcebat: ſolutis itaque prioris etiam fundamenti reliquiis, noua omnia præparabant. Cumq́; gypſi, & calcis multa modiorum millia congregaſſent, vis magna ventorum repente reſpirans, tempeſtates, atque procellæ ſubito factæ, quicquid congregatum fuerat, diſperſerunt. Adhuc autem væſanientibus eis, & nequaquam diuina longanimitate correptis, maximus primo terræmotus eſt factus: & quiſquis non fuerat myſteriis diuinis imbutus, vehementer attritus eſt. Cum vero neque hoc terrerentur iudicio, ignis ex fundamentis, quæ ſuffodiebantur, egrediens, plurimos fodientium concremauit, aliorum membra diſſoluit: nocte quoque plurimis in vicina porticu dormientibus, cadens ſubito cum tecto ipſa porticus, dormientes oppreſſit. Alia vero die in cœlo ſignum ſplendens Crucis ſalutaris apparuit: ſed etiam Iudæorum veſtes Crucis ſignaculo ſunt impletæ: non tamen ſplendenti, ſed nigro colore, ſignatæ. Hæc itaque rebelles Dei conſiderantes, & diuina flagella contremiſcentes, ad propria ſunt reuerſi, confitentes eſſe Deum, qui ab eorum progenitoribus ligno probatur appenſus. Quod audiens Iulianus, dum vtique caneretur ab omnibus, tanquam Pharao indurato corde nõ timuit. Hoc aliud etiam in dicta hiſtoria tripartita inuenitur libro ſexto, capitulo quadrageſimoſeptimo. Legitur Iulianum Imperatorem vanitati magicæ deditum: vt Chriſtianis ſtomachum faceret, Iudęis templum Hieroſolymitanum reſtituiſſe, cum dicerent ſe alibi ſacrificare non poſſe. Qui certe tanta arrogantia elati ſunt: vt maiore impenſa, quàm antea, reſtaurare conarentur. Verum non ita euenit. Paulo enim poſt terræmotu templũ corruit, & Iudæos multos ſimul oppreſſit. Sequenti autem die incendio diuinitus immiſſo & ferramenta ipſa conſumpta ſunt: & eo miraculo multi Iudæi perterriti ad fidem Chriſti peruenere. Scribitur quidem Iulianum ſagitta ex incerto miſſa transfixum fuiſſe: eundemq́; exclamaſſe manu ad cœlum extenſa: Viciſti Galilæe, viciſti: nam Chriſtum Galilæum appellabat, & fabri filium &c. Hoc idem Platina de Pontificibus aſſerit in Actis Damaſi primi Papæ trigeſimi noni ſic dicens: Præterea vero idem Imperator: ſcilicet Iulianus, de quo parum ſupra dixerat: quo noſtris ſtomachum faceret, Iudęis templum Hieroſolymitanum reſtituit, cum dicerent ſe alibi ſacrificare non poſſe. Qui certe tanta arrogantia elati ſunt: vt maiore ĩpenſa, quàm antea, reſtituere templum conarentur. Verum non ita multo poſt terræmotu templum corruens, & multos Iudęos ſimul oppreſſit: & illud approbatum eſt: Lapidem ſupra lapidem poni non debere. Sequenti autem die incendio diuinitus

immiſſo

Digitized by Google

immiſſo & ferramenta ipſa conſumpta ſunt: & eo miraculo multi Iudęi perterriti ad fidem Chriſti venere. In Perſas vero proficiſcens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu ſuo malam quidem rem Chriſtianis minatur. Cum autem, ſuperatis hoſtibus, incompoſito agmine victor rediret, apud Cteſiphontem confoſſus periit. A' ſuis, aut ab hoſtibus id factum ſit, incertum eſt: quanquam ſunt, qui ſcribant ſagitta ex incerto miſſa tranſfixum fuiſſe: eundemq; exclamaſſe manu ad cœlum extenſa: Viciſti Galilęe, viciſti: nam Chriſtum Galilęũ appellabat, & fabri filiũ. Vnde illud adoleſcentis in Libanium ſophiſtam interrogantem: quid ageret fabri filius? Iuliano, inquit, locellum componit. Nam paulo poſt eius cadauer locello aduectum eſt. Sunt etiam qui ſcribant hunc antea clericum fuiſſe: ac poſtea à fide noſtra defeciſſe: vnde hominem Apoſtatam vocant. Sed iterum ad id, quod prius dicebam, reuertamur, ad demonſtrandum per alia Prophetarũ Oracula quot, & quanta mala eis futura prænuntientur. Eſaias. c. xxvii. Ciuitas enim munita deſolata erit, ſpatioſa relinquetur, & dimittetur quaſi deſertum. & infra: Non eſt enim populus ſapiens, propterea non miſerebitur eius, qui fecit eum: & qui formauit eum non parcet ei. Eſaias etiam. c. xxxii. Domus enim dimiſſa eſt, multitudo vrbis relicta eſt, tenebræ, & palpatio factæ ſunt ſuper ſpeluncas vſq; in æternum. Hieremias capitulo ſeptimo: Faciam domui huic, in qua inuocatum eſt nomẽ meum, & in qua vos habetis fiduciam: & loco quem dedi vobis, & patribus veſtris, ſicut feci Silo: & proiiciam vos à facie mea, ſicut proieci omnes fratres veſtros, vniuerſum ſemen Ephraim. Ezechielis, cap. xxiii. prędicitur deſtructio Hieruſalem, ſed per Chaldęos facienda, de qua non intenditur hic. Hoc idem prędixerũt Hieremias, & Eſaias, his verbis. Hieremias. c. v. ait: Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum domini, templum domini, templum domini eſt. ter nanq; dixit: vt oſtenderet Iudęos mendaciis, atq; deceptionibus circumuolui, ſi tertium ſibi templum fore perſuadeant. quod confirmare videtur Eſaias cap. xi. dicens: Adiecit dominus ſecundo manum ſuam ad poſſidendum reſiduum populi ſui: vt intelligeretur nullam ſpem Iudęos eſſe habituros: vt ex hac, qua opprimuntur, tertio liberentur ſeruitute. Ioſephus etiam de Bello Iudaico libr. vii. c. xviii. inquit: In ſacris literis haberi capiendam ciuitatem, ac templum, ſi fanum quatuor angulis eſſet effectum. ſic enim inquit: Hæc ſi quis reputet, profecto ìueniet Deum quidem hominibus cõſulere, modiſq; oibus præmonſtrare, quę ſunt eorum generi ſalutaria: ipſos autem ad dementiam ſuam malis voluntariis interire: quandoquidẽ & Iudęi poſt Antoniam captam quadratum fanum fecerant: cum in ſacris libris ſcriptum haberent: Capiendam ciuitatẽ, & templum, ſi fanũ quatuor angulis eſſet effectum. Zacharias. c. xi. Aperi libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas: quod de ſecundi templi deſtructione per Romanos facta intelligẽdum eſſe & Chriſtiani interpretes omnes, & antiqui Iudęorum Rabini dixerunt. Vñ in Thalmud Hieroſolymitano, in libro de Yoma. c. duo hœdi, legunt Magiſtri: Quadraginta annis ante deſtructionem templi cãdela Occidẽtalis extincta eſt: & topus lanę ſemp rubeus exiſtebat: ſorſq; Dei in manu ſiniſtra veniebat: & portę templi claudebantur in ſero: & in mane reperiebantur apertę. Dixitq; Rabi Ioanna filius Zacharii: Templum, templũ, quare terres nos? iam nouimus, ꝙ finis tuus erit in deſtructione. De te nanq; ꝓphetauit Zacharias. c. xi. Aperi libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Ezechiel. c. v. in calce capitis: Et famem congregabo ſuper vos: & conteram in vobis baculũ panis: & immittam in vos famem, & beſtias peſſimas vſq; ad internitionẽ. Eſaias iterum. c. x. in calce capitis: Et libanus cũ excelſis cadit: intelligens de templo. & ſubditur ſtatim cap. xi. Et egredietur virga de radice Ieſſe. Hieremias capitulo decimonono: Dicit dominus exercituum: Sic ꝯteram pplm iſtũ, & ciuitatẽ iſtã,

Digitized by Google

ſicut conteritur vas figuli, quod non po teſt vltra reſtaurari. & infra: Ecce ego in/ ducam ſuper ciuitatem hanc, & ſuper vr bes eius vniuerſa mala, quę locutus ſum aduerſum eam: quoniam indurauerunt ceruicem ſuã: vt non audirent ſermones meos. Omnibus his Prophetarum Va ticiniis fugit neminẽ, ſi ſtudioſe animad/ uerterit, Hieruſalem, & templũ eius nun/ quam ad priorem dignitatem accedere poſſe: necnon & Iudęorum quamdiu ali qui ſuperfuerint, ſemper ſeruitutis iugo fo/ re afflictos, & per omnes partes mũdi ex pulſos pariter ſicuti beſtias putridas, cun ctisq́; gentibus, ac nationibus infenſas. Quòd prǫuidens Eſaias cap. v. ait: Pro/ pterea captiuꝰ ductus eſt populus meus, quia non habuit ſciẽtiam. & infra: Sicut deuorat ſtipulam lingua ignis, & calor flãmæ exurit, ſic radix eorum quaſi fauil/ la erit, & germen eorum vt puluis aſcen det. Item cap. viii. Ecce tribulatio, & te/ nebrę, & diſſolutio, & anguſtia, & caligo perſequens: & non poterit auolare de an guſtia ſua. Et Hieremias cap. xi. Ecce ego inducam ſuper eos mala, de quibus exire non poterunt: & clamabũt ad me: & ego non exaudiã eos. Item & cap. xiii. Diſpergam eos virum à fratre ſuo, & pa/ tres, & filios pariter, ait dominus: nõ par cam, & non concedam, neq; miſerebor: vt non diſpergam eos. Inſuper cap. xv. Qua re factus eſt dolor meus perpetuus: & pla ga mea deſperabilis renuit curari? Item Deuteronomii cap. xxviii. Omni tpe ca/ lumniam ſuſtineas, & opprimaris violẽ/ tia, nec habeas, qui liberet te. Hãc etiam Iudæorum calamitatem, & inexpiabilem interitum præuidit Ezechiel cap. v. vbi ait: Ego quoq; cõfringam, & non parcet oculus meus, & non miſerebor. Tertia pars tui peſte morietur, & fame conſum/ metur in medio tui: & tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiam vè/ ro partem tuam in omnem ventũ diſper gam. Item cap. viii. Ego faciam in furore: non parcet oculus meus, nec miſerebor: & cum clamauerint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos. Quid plura? tota ſcriptura plena eſt huiuſmodi mi nis. Horum quidem, & aliorum q̃pluri/ morum his ſimilium, nullus tã hebes eſt, tamq́; obtuſus ingenio, ſi terminos, vel dictiones metiri voluerit, qui facile non percipiat Iudęorum opinionem vanam penitus eſſe, atq; falſam: quippe qui Meſ ſiam futurum ſperant: vt ipſos ad priſti/ nos libertatis terminos redigat: hac pro/ fecto ſtultitia freti iam ſunt. 1435. anni, vel circa: quibus tam infelices, tanq̃ miſe ri vitã ducunt. Neq; vlla gens, vel natio vnquam extitit, neq; erit: quæ maiori an/ ni maduerſione, atq; lõgiori calamitate ex/ agitata ſit, q̃ perfida iſta Iudæorum tur/ ba, atq; profana. Fuerũt nanq; ipſi apud Pharaonem multo tempore afflictione obſtricti quammaxima: neq; ignorãt per id temporis ex ea completis quadringen De tis annis liberos fuiſſe, quemadmodum .40 dicitur Geñ. caplo decimoquinto. Poſtea nis vero à Nabucodonoſor Rege, graui etiã de ſeruitute oppreſſi habuerunt Hieremiam iiii Prophetam, Aggæum, atq; Zachariam, .iii & alios forte Dei legatos nuntiantes eis captiuitatem ipſam finem habituram. At iſta profectò, qua. 1435. annos conficiun tur aſſidue, atq; vndiq; cruciantur, quo tempore ſoluenda ſit, neq; per nuntium aliquem diuinum, vel humanum: neq; per coniecturam, vel argumentum aliqđ itelligere, vel ſaltem imaginari poſſunt: vt libertate donati, à Deo ſe diligi quan/ doq; non ignorent. Hac enim temporis diuturnitate, atq; nũtiorum defectu, poſ ſunt non difficile Iudæi animo concipe/ re, atq; proculdubio ſcire ſe erroribus in uolui, atq; fallaciis: cum dicunt: Expecta/ mus Meſſiam, qui ſoluet iugum captiuita tis noſtræ: hoc ſanè à Deo ſi fieret: præ/ uios quoſdam miſiſſet ſui nuntios, ſicuti in aliis captiuitatibus factum eſt: prædi/ cturos huiuſmodi nodum ſeruitutis eſſe ſtatuto tempore diſſoluendum. Et quia nullus adhuc, ſaltem fidedignus, appa/ ruit: ideo dici neceſſe eſt: quod à Daniele dicitur capitulo nono: Et vſq; ad cõſum mationem, & finem perſeuerabit deſola/ tio. Si autem Iudæi opponerẽt: per Eſaiã promitti ſibi ciuitatis ſuæ reſtaurationem capitulo quinquageſimoſecundo ſub his

verbis:

Digitized by Google

verbis: Conſurge conſurge, induere fortitudine tua Sion: induere veſtimentis gloriæ tuę Hieruſalem ciuitas ſancti: quia non adiiciet vltra: vt pertranſeat per te incircunciſus, & immundus &c. Reſpondeoetur. Non (vt Iudęi ſomniant) ad lapides illius, & cineres, atq; fauillas iſta fuiſſe dicta: vt in priſtinum ſtatum reſtaurarētur: ſed ad populum Hieruſalem, qui occidit, & lapidauit Prophetas, qui ad ſe miſſi erant. Et ad extremum etiam in filium Dei miſit manus: qui corruens in paſſione Chriſti, in reſurrectione illius ſuſcitatus eſt, quando multa millia crediderunt de Iudæis, & reliquiæ ſaluæ factæ ſunt: ſpiritualiter igitur intelligenda ſunt, & non materialiter. Et licet Rabi Salomon in ſuis ſuper hoc capite Commentariis dicat, huiuſmodi conſolationes futuras eſſe tempore Meſſiæ: quia ipſe Meſſias liberabit eos à captiuitate Edō: hoc eſt Romani Imperii, iuxta morem ſuum: tamen non ſpiritualiter, ſed temporaliter intellexit. Et ideo Iudæi hęc ſperant ventura, cum iamdiu pręterita ſint. Vnde ibidem mandatur Apoſtolis: vt relictis Hebræis in infidelitate ſua, exeant: & ad Euangelizandum gentibus ſe conferant. quod cōfirmat Beatus Paulus ad Rom. c. decimo dicens: Quàm pulchri ſuper montes pedes Euangelizantis &c.

¶ Quod Iudęi non ex alia cauſa in tam longa perſiſtunt captiuitate, niſi ꝓpter horrendum illud facinus: quo Chriſtum verum Meſſiam, qui vt eos ſaluaret, aduenerat, tā nefarie, tamq; crudeliter necauerunt. Cap. XXXI.

Hviuſmodi autem Iudęorum infortunii: ꝙ ſcilicet in tam diuturna ꝑſiſtant captiuitate: ſi quis cauſam quęreret: volo Iudæi ipſi reſpondeant. Dicēt nanq;: hęc mala in nos peccata noſtra intulerunt: quæ autem illa ſint neſcimus: niſi circa quæ cæteri homines verſantur. Hæc eſt inepta reſponſio: quoniā ſi Deus iuſtus eſt, eandem pœnam, quam Iudæi perferunt, cæteri homines paterentur: qa paria peccata pari pœna multantur. Nam pro menſura peccati erit & plagaꝝ modus: vt Deutero. c. xxv. At ſi q Iudęorū inſipientium hæc ſibi accidiſſe dicerent: ob peccatum vituli, quem ad mōtē Oreb fecerunt maiores ſui: vt habetur Exodi .c. xxxii. hæc quidem opinio erronea eſt penitus, atq; falſa. Nam Deus propter peccata patrū in filios nō animaduertit, niſi eoꝝ filii patrum ſcelera ſectentur. Et licet Iudæoꝝ veteres vitulum adorauerint, Iudæi tñ iuniores, à qbus originem traxerunt, facinus illud improbant, atq; abhorrent: necnon & quemcunq; aliorum idolorum cultum reiiciunt, & deteſtantur, vt aiunt. Igitur vt pro peccato paterno, qđ filii penitus improbant, à pœna patres inulti euadant, filii vero eam ſubeant, & patiātur, rationi quidem, atq; diuinę maieſtati non congruit. Scribitur nāq; apud Ezechielem. c. xviii. Pater ſi genuerit filium: qui vidēs omnia peccata patris ſui, quæ fecit timuerit: & nō fecerit ſimile eis, hic non morietur iniqtate patris ſui, ſed vita viuet. & ſequitur: Filius non portabit iniquitatē patris: & pater nō portabit iniquitatem filii. Item ſecundi Paralipomenon. c. xxv. dicitur: Scriptum eſt in libro legis Moyſis, vbi pręcepit dñs, dicens: Non occidētur patres pro filiis, neq; filii pro patribus ſuis: ſed vnuſquiſq; in ſuo peccato morief. & Deuteronomii. c. xxiiii. Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, ſed vnuſqſq; pro peccato ſuo morief. Diuinę enim iuſtitię incōgruum foret: vt pœnas Deus de aliquo ſumeret pro alienis ſceleribus. Legimus enim Pſalm. 47. Quòd iuſtitia plena eſt dextera eius. & Pſal. cxviii. Iuſtus eſt dñs: & rectū iudicium ſuum. necnō Pſal. cxliiii. Iuſtus eſt dominus in omnibus viis ſuis: & ſanctus in omnibus operibus ſuis. Itē apud Danielem. c. ix. Iuſtus dominus Deus noſter in omnibus operibus ſuis, quę fecit, Quę enim iuſtitia Dei hęc eſſet? quæ ſanctitas? vt Iudęorum vetuſtiſſimi vitulum adoraſſent, & impune euaſiſſent: iuniores vero iſti ab eo ſcelere alieni ꝓ eoꝝ peccato pœnas luerent? Iuſtitia enim eſt cuiq; dare quod ſuū eſt: bonis præmiū, improbis pœnam. Ideo ſcribitur Pſal. xvii. Retribuet mihi dñs ſm iuſtitiam meā. Neq; huic veritati repugnat, quod dr̄ Exodi

Digitized by Google

.c.xx.Ego ſum dominus Deus tuus fortis zelotes: viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam,& quartam generationẽ eorum: qm̃ hęc omnia intelliguntur, qñ improborum parentum improbi filii veſtigia ſequuntur:quod frequentius euenire ſolet vſq; ad quartam generationem. Attamẽ ſi Deus ſecreto iudicio ſuo:quod intelligere nemo poteſt: vt legitur Pſal. xxxv.Iudicia Dei Abyſſus multa:holum liberos punit vſq; ad tertiam,& quartam generationẽ:vt Exodi.c.xxxiiii. Qui reddis iniqtatem patrum filiis,ac nepotibus in tertiã,& quartam ꝓgeniem. Quęratur à Iudæis,ſi ipſi in tertia ſint, vel in quarta? Reſpondebunt:ſcio in centeſima generatione eſſe,& vltra.Nam à tpe,quo patres eorum vitulum adorarunt vſq; ad captiuitatem Babylonicam anni fluxerunt noningenti,vel circiter: & ab ipſa captiuitate vſq; ad Chriſtum anni qngenti & nonaginta: & à Chriſto ad hũc vſq; diẽ anni mille qngenti decẽ.Qui oẽs anni ſimul iuncti ꝯſtituunt ſummã annoꝝ triũ millium.Igitur recte ꝯcluditur:ꝙ licet Iudęoꝝ patres vitulũ adorauerint:quod ſceleſtiſſimũ extitit,atq; profanũ: nihilominus peccatũ illud cauſa non fuit, vt expulſi Iudęi diuagarent̃ per orbẽ,& huiuſmodi tam longæ,tamq; miſerrimę ſeruitutis iugo oppreſſi doleãt,& crucientur: cum Deus pro ſceleribus patrũ vltionem ſuã in filios vltra quartam gñationem nõ inferat.Inſuper quęrit̃ à Iudæis:cur lxx. annis Babyloniis ſeruierint? Reſpondebũt(ſi recte ſenſerint) qm̃ maiores noſtri quoſdam occiderunt Prophetas: necnõ etiam idola coluerunt. At nos dicimus: Si ob Prophetarum occiſionem, vel idolatrię peccatum, quo nullũ grauius fieri põt ſenſu,atq; propoſito, maiores illi ſeptuaginta annis tm̃ captiuitate ꝯtinua laborauerint: cur Deus iam mille quadringẽtis trigintaquinq; annis,vel circa, eos hac multo miſeriori ſeruitute, atq; longiori iuſſit opprimi,atq; affligi? qñqdem poſt captiuitatem illam Babylonicam ad hunc vſq; diem nuſquam habeatur in ſacris literis Iudęos Prophetam aliquẽ occidiſſe,neq; idolis ſe dicaſſe.Igitur, cum Deus iuſtus ſit, & rectũ iudiciũ ſuum: vt ſcribitur Pſal.cxviii. Qui profecto in neminem animaduertit,niſi in ſceleſtos, & peruicaces in malo:vt qua menſura delictum extiterit,pari modo puniat,atq; caſtiget. Et qm̃ huiuſmodi pœna vniuerſalis eſt omnibus Iudæis: vt vniuerſale fuerit etiam peccatũ:propter quod ipſa pœna inflicta fuerit,neceſſe eſt. Dicendũ eſt igitur:ꝙ Iudęi maiori ſcelere, q̃ idoloꝝ cultu,atq; Prophetarum occiſione Deo inſenſi ſint.Quod autem ſcelus illud fuerit,animo ſtudioſe volutent,atq; diligenter memoria repetant ſua omnia,atq; maioꝝ ſuoꝝ ſcelera poſt captiuitatem Babylonicam cõmiſſa,non inueniẽt profecto in ſacris literis ſuos veteres idolatriã vllã, neq; æquale aliqd,vel maius,niſi horrẽdum illud, atq; inexpiabile facinus ĩ cõmuni:hoc eſt vniuerſaliter, qñ Iudæi Ieſum Chriſtum Dei filium veꝝ Meſſiam:q Deus fuit,& homo,& in hunc mũdũ venerat,vt nos ſaluaret,vendiderũt pro argento iuſtũ:& tam nefarie, tamq; crudeliter necauerũt: vt inquit Amos.c.ii.dicẽs: Sup tribus ſceleribus Iſrael,& ſup quatuor non ꝯuertam eũ:vel non trãſferam,iuxta Hebraicã veritatẽ. & quare hoc,reddit cauſam,dicẽs:Pro eo, ꝙ vẽdiderit ꝑ argento iuſtũ:hoc eſt Chriſtũ antonomaſtice iuſtum:quę vẽditio fuit quartum ſcelus populi Iudaici: in cuius vindictã Iudęi in hãc detruſi fuerũt captiuitatem: à qua non ſunt trãſferendi: vt ipſe ait Propheta:quod diffuſius declaratũ eſt ſupra lib.vi.c.xlvii.Et qm̃ hoc grauius, atq; deteſtabilius facinus,q̃ idolatria extitit:ictirco maiori ſeruituti, atq; longiori miſeriæ ſubiiciuntur Iudęi:necnõ & intolerabilẽ calamitatẽ,atq; vltionẽ perpetuam patiũtur,& ſuſtinent. Et licet hi iuniores Chriſtum nõ occiderint:tñ,quia veteres ſuos recte illud feciſſe approbãt, & affirmant, eoꝝ inutiles ritus ſequentes: hoc nãq; inexpiabili errore,& inexecrabili ſententia circunducti oĩ mœrore afflicti, & hincinde expulſi miſerrimam vitam ducũt.Sed vt eos mendaces eſſe oſtẽdamus,qui huius ſuæ diuturnę captiuitatis cauſam ſe ignorare aiunt: videamus qd apud eos

de hac

de hac re ſcriptum inueniatur. Legitur enim in ſuo Thalmud, in libro apud eos cognominato Iurato el chaldebrim: hoc eſt Deuteronomio magno: vbi huiuſmodi fit interrogatio. Quid voluit dicere Moyſes in lib. Deuteronomii.c.xxxii. Generatio enim peruerſa, & infideles filii? & ibidem reſpondetur: Hoc eſt, q̃a dixit Deus ad Iſrael: Vos eſtis filii infideles: q̃ cum eſſetis coràm me in monte Synai, dixiſtis: Cũcta, quę dominus locutus eſt, faciemus, & audiemus: vt Exodi capitulo decimonono. Ego ſimiliter dixi vobis eadem hora: Dii eſtis, & filii excelſi omnes, Pſalm.lxxxi. Sed poſt hoc: vbi dixiſtis: Iſti ſunt Dii tui Iſrael, qui te duxerũt de terra Aegypti, Exodi capitulo trigeſimoſecundo: ibi reſpondi vobis: Vos autem ſicut homines moriemini: & ſicut vnus de Principibus cadetis, Pſalm.lxxxi. Poſt ea ad terram patrum veſtrorum congregaui vos: in qua mihi templum ædificaſtis: tunc ego dixi vobis: Nunquam eritis ab eadem patria tranſmigrati. cum autẽ dixiſtis: Non eſt pars in nobis, nec hęreditas in filio Iſai.iiii.Regum.c.xii. Similiter ego dixi: Et captiuus migrabit de terra ſua, Amos.c.vii.in calce capitis. Siquis hanc Thalmudiſtarum reſponſionem, ſiue Cabalam (vt Iudęorum more loquamur) diligenter examinare voluerit, inueniet profectò cauſam: quare Iudæi per omnes orbis terrarum partes tamdiu diſperſi vagantur: ex ea nanq; Cabala diligenter intuenti non difficile conſtabit. Non enim propter hęc verba tantũ: quæ protulit Iſrael ob duram reſponſionem ſibi per Roboam Regis Salomonis olim filium datam: ſcilicet: Non eſt nobis pars in Dauid, vel hęreditas in filio Iſai, vt Regum.iii.cap.xii. Iudaicus populus in tam duram, tamq; diuturnam detrudi debuiſſet captiuitatem: nec etiam diuinę conueniret maieſtati: vt vltra delicti menſuram eum animaduerteret, cum ipſe Deus iuſtiſſimus ſit: vt ſupra toties dictum eſt: & eo magis quòd Iudæi, qui hac Romana cruciantur captiuitate, non ſunt ex reliquiis illarum decem Tribuum, quæ à Regno Dauid, & cultu diuino defecerũt:

Secundi Paralip. c.x. Itẽ iii.Reg. c.xii. Itẽ i.Regũ c.xii.

vt tertii Regũ, capitulo duodecimo: ſed ſunt reliquię duarum Tribuũ: ſcilicet Iuda, & Beniamin: quę ſecutę ſunt ſemper Regnum Dauid. Nã in dicto capite duodecimo, tertii Regũ de ipſis duabus Tribubus ſic dicitur: Nec ſecutus eſt quiſpiã domum Dauid, præter Tribum Iuda ſolam. & ſtatim ſequitur: Venit autem Roboam Hieruſalem, & congregauit vniuerſam domum Iuda, & Tribum Beniamin: etiam multi ex Tribu Leui nolentes inſeruire idolis venerunt in Hieruſalem ad inſeruiendum Deo: & maxime cum Eſdra. Si autem antedictæ duę Tribus, & multi Leuitę à Regno Dauid non defecerunt: & per conſequens in nihilo in ea re peccauerunt: quomodo rectè dici poteſt: quòd ipſæ duæ Tribus ob illa verba tantum: Non eſt nobis pars in Dauid &c. in hanc tam grauem detruſæ fuiſſent captiuitatem: cum Deus nedum iuſtus ſit, ſed iuſtiſſimus? Si enim populus ille duarum: ſcilicet Tribuum, in ea re peccaſſet: equidem Deus eum aliqua pœna multaſſet: ſed nuſquam in ſacris literis habetur: quòd ob eam penitus fuerit cauſam: igitur eum ob id non peccaſſe fatendum eſt. Sed dicet forte Iudæus: Nonne in Babylonicam eiectus fuit captiuitatem? igitur de aliqua conſtat pœnæ inflictione. Reſponſio. Si in Babylonicam eiectus fuit captiuitatem, non ex ea eiectus fuit cauſa: tum ob magnam temporis diſtantiam: tum maxime, quoniam cauſa ipſius eiectionis eſt omnibus nota. Nam propter idolatriam, & Prophetarum interitum in eam eiecti fuerunt captiuitatem, non autem propter illa verba: Non eſt nobis pars in Dauid. Quæ quidem cauſa, cum à grauiſſimis peccatis procederet, ſpatio tamen ſeptuaginta annorum terminata fuit. Hæc autem Romana iam. 1435. annis elapſis inchoata eſt: & eius finis adhuc ignoratur: grauiore igitur peccato eam emanatam, & inflictam fuiſſe à Deo neceſſario fatendum eſt: iuxta ea, quæ ſuperius diximus. Cum autem (vt ſuperius diximus) neceſſe ſit: vt ob grauius peccatum, hęc Iu-

Digitized by Google

dęorum captiuitas, quam Romanam vocant, proceſſerit: vt illud tam grande peccatum inueſtigemus neceſſe eſt. Vidimus de Tribubus his duabus Iuda, & Beniamin verba Thalmudiſtarũ antedicta in Regno Dauid terreno verificari nõ poſſe: quia ab eo non defecerũt: igitur vt verba illa: Non eſt nobis pars in Dauid, vel hæreditas in filio Iſai, de Chriſto Meſſia intelligantur neceſſe eſt, cum in eo verificentur ad vnguem. Et eo magis, quia ſuperius probatum eſt per Dauid intelligi debere Regem Meſſiam: & maxime lib. vi. c. lxvi. & etiam. c. l. Quòd aũt de Chriſto Meſſia verba illa verificẽtur, patet ex hoc, ꝙ Iudæi antedictarum duarum Tribuum nullam habent partem in ipſo Dauid: hoc eſt in ipſo Meſſia: immo ſunt ab eo expulſi, & alieni: & hoc propter ingratitudinem: qua ipſi Iudæi in eum vſi fuerunt in infeſtando, & perſequendo eum, & tandem occidendo: eum dico, qui vt eos ſaluaret, aduenerat: ob quam ingratitudinem in hanc Romanam detruſi fuerunt captiuitatem tam grauem, & tam diuturnam, vt inquiunt ipſi Thalmudiſtę: allegando Amos. c. vii. cuius verba ſunt hęc in calce dicti capitis ſeptimi: Et Iſrael captiuus migrabit de terra ſua: ecce Iudæi, quomodo ex ſententia Thalmudiſtarum veſtrorum ſuper. c. xxxii. Deuteronomii, de qua ſupra dixi, conuincimini vos ſciẽtiam habuiſſe: ex qua cauſa tot vobis mala obueniant ex huius captiuitatis veſtræ diuturnitate. Sed nullum aliud cõmune ſcelus veſtrum omnino eſt oĩbus vobis ignotũ præter hoc, quod in Ieſum Chriſtum cõmiſerunt maiores veſtri, & vos approbatis. Non ſolum enim malum id eſſe neſcitis: ſed cum peſſimũ ſit, optimum eẽ putatis. Quòd aũt peccatum Iudaici populi in perſequendo Chriſtum Meſſiam vſq; ad mortem incluſiue, fuerit non ſolum maius idolatria, & Prophetarum interitu, ſed pluſquam maximũ, ſi plus dici poſſet: & maxima, ac acerbiſſima dignum eſſet animaduerſione, ex iſtis equidem trinis horrendę, & execrandę vocis in ipſum Ieſum Chriſtum exclamationibus per maiores veſtros publice prolatis, nedum aperte conſtat, ſed etiam ſi velletis nequaquã negare poſſetis: adeo enim tritæ, & manifeſtę ſunt: vt probatione nõ indigeant. Quarum prima fuit: cum ipſi Iudaico populo à Pontio Pilato Romanorum Præſide, propoſita fuiſſet optio, quem è duobus ſibi dimitti vellent: an Ieſum, qui dicitur Chriſtus, an Barabam hominem, nedum nequam, ſed etiam ſeditioſum latronem, & homicidam. reſpõderunt omnes vna voce clamantes: Non hũc, ſed Barabam. ecce peccati grauitas: Regem Meſſiam verum Deum, & verum hominem, qui vt eos ſaluaret, aduenerat, ſpreuerũt, repudiaueruntq́;, immemores beneficiorum ab eo receptorum: & Barabam hominem nequam elegerunt, atque petierunt: à quo aliquid boni, ac commodi, nec conſequi, nec ſperare potuiſſent. Secunda vero: cum idem Pilatus eis petentibus Chriſtum crucifigi, diceret: Regem veſtrum crucifigam? quaſi eos redargueret. reſponderunt omnes itidem vna voce clamantes: Regem non habemus, niſi Cæſarem. ecce ſecunda: Regem cœleſtem ſpreuerunt, ac contempſerunt: immo Regem eſſe ſuum negauerunt, immemores quampluriũ beneficiorum ab eo receptorum: Cæſaremq́; terreſtrem Regẽ, & alienum, nõ autem Iudæum, elegerũt: & eum ſolum Regem ſuum eſſe publica, & alta voce profeſſi ſunt: cum ex diuino mandato alterius generis neminem ſibi in Regem aſſumere ex lege ſua ſibi liceret: vt Deuteronomii capitulo decimoſeptimo. Nolite igitur Iudęi, nolite inquam conqueri, quando Reges, vel Principes terreni à vobis pecunias extorquẽt: cum vos ipſi ſponte veſtra relicto cœleſti Rege, terrenos Reges, & Principes elegeritis: & eorum vos ſeruos feceritis. Tertia autem vox extitit, quãdo pręmemoratus Præſes Pilatus lauit manus, dicens: Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius. exclamauerunt omnes vna voce, dicentes: Sãguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. O dura, & amara reſponſio. O imprecatio peſſima, & omni malo, & afflictione plena. Nonne Iudęi ex hac nefaria reſponſione ſua: ſcilicet: Sanguis eius

ſuper

ſuper nos,& ſuper filios noſtros,ſeipſos, ac omnes filios,& deſcendentes ſuos dũtaxat, totius pœnę p Omnipotentē Deū in vindictā mortis Ieſu Chriſti, ſup oēs ipſiꝰ mortis cōplices,& participes infligēdę culpabiles,& obnoxios reddiderunt? nēpe reddiderūt:& qdē ſpōte ſua:& nulla cogēte eos neceſſitate. Cum aūt in nece pręmemorati Ieſu multa acciderint ad maiorem huius ſceleris grauitatem,& impietatē,tāto magis Iudęi dānandi ſunt. Et primo, qa i ipſo Ieſu nulla mortis cauſa inuenta fuit,vt ait Pilatus Pręſes,Ioan. cap.xviii.&.xix.& Lucę cap.xxiii.Itē, qa iuſtus fuit,vt Pręſes ipſe confeſſus eſt, qñ lauit manus ſuas,dicens: Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius : vt Matthæi cap.xxvii.Iuſti enim pœna aliqua nō ſūt multandi, dicente Moyſis lege:Iuſtū,& inſontē non ꝯdemnabis. Item Ieſus ipſe in hunc mundum venerat: vt omnes,qui ei adhęrerent, ſaluaret : Iudæos primo, poſtea reliquos: vt ipſemet dixit de Iudęis:Non ſum miſſus, niſi ad oues Iſrael, quę perierant.& iterum: Non eſt bonum ſumere panem filioꝝ Iſrael, & dare canibus.Item miracula q̃plurima fecit nō ſolū infirmos curando à languoribus ſuis: ſed etiam mortuos ſuſcitando : vt ſupra lib.vi.cap.xxxvii. ex quibus ſolis Iudæi debebant ei credere. Ex omnibus igitur ſuperius dictis ſimul congregatis,ꝯcludi pōt,& qdem recte,Iudęos,qui eum occiderunt,ſiue perimi,& occidi fecerunt, in grauiſſimum,& inexpiabile icurriſſe peccatum. Et quia grauiſſime peccāti,grauiſſima pœna debet infligi, vt pœna pari lance perpetrato correſpōdeat peccato: vt ſupra dictum eſt:igitur Iudæi, qui in Ieſum grauiſſime peccauerunt, grauiſſima pœna puniri debuerunt.& eo ēt magis,ꝙ hic Ieſus,quem occidi fecerunt, licet homo eſſet,erat etiam Deus: vt ſupra lib.iii.ꝓbatum eſt:ex quo Iudęoꝝ peccatum adhuc multo magis aggrauatū eſt: vnde vt multo maiore,& grauiore adhuc pœna Iudęi multarenť ꝯgruum fuit:nō ex eo,ꝙ diuinitas occidi poſſet, nec etiā pati, cum ſpiritus ſit Deus inuiſibilis, & impalpabilis:cui materialia nocere non poſſent arma:ſed eo ꝙ caro eius ex vnione diuinitatis nobilior effecta erat, & delicatior:& ideo acerbiori pœna afficiebatur. Cum aūt pręſens Iudęoꝝ captiuitas in tanti,& tam impii ſceleris vindictā Iudęis ipſis inflicta fuerit:admirari eędem non debent Iudęi, ſi hac tam diuturna, & iſelici crucianť captiuitate.Hinc enim ò Iudęi(ſi cæci non eſtis omnino)maloꝝ veſtroꝝ omnium cauſa ꝓcedit, & origo: hinc inquam tam dura, tamq́; grauis, & diuturna captiuitas eſt veſtra:hinc profectò:hoc eſt in tanti ſceleris,tantęq́; impietatis veſtrę vindictam omne malum veſtrum:hinc oīs calamitas,& miſeria veſtra depēdet.Hęc aūt cū talia,ac tanta, tamq́; horrenda ſint: ſunt ne tam parui ponderis,& momenti:vt à veſtra delenda ſint oīno memoria? qa negatis maloꝝ veſtrorum cauſam vobis eſſe notam? cum ipſa oībus totius mūdi gentibus publica ſit, & manifeſta? Audi Iudęe qd dicat Propheta Pſal.xciii.quem dicunt Hebręi cōpoſitum fuiſſe per Moyſem: Captabūt in aīam iuſti,& ſanguinem innocentem cōdemnabunt.Et factus eſt mihi dominus in refugium:& Deus meus in adiutoriū ſpei meę.Et reddet illis iniquitatē ipſoꝝ: & ī malitia eoꝝ diſperdet eos: diſperdet illos dñs Deus noſter.Cognoſcite in vobis hoc adimpletum eſſe,& quare? adimpletum eſt itaq; in Iudęis prouerbium illud,de quo dicitur Ezechielis cap.xviii. Patres comederūt vuam acerbam,& dentes filioꝝ obſtupeſcunt.Nam Iudęoꝝ peruicacium,qui ad Chriſti fidem ſe cōferre noluerūt,dentes obſtupeſcūt: qm̄ in hac captiuitate multa aduerſa patiunť: Apoſtoloꝝ autem,& alioꝝ Chriſti fideliū dentes,licet Iudęi fuiſſent,tñ non obſtupuerunt,ſed perbeati fuerunt : licet oēs ipſi ab illis deſcendiſſent Iudęis, qui tot, & tantis obnoxii erāt calamitatibꝰ ob Chriſti mortem.Item Hieremię cap.viii.Cōfuſi ſunt ſapientes,perterriti,& capti ſunt: Verbū enim dñi ꝓiecerunt, & ſapientia nulla eſt in eis.Notate Iudęi,Verbū enim domini ꝓiecerunt:hoc eſt Ieſum Chriſtū Dei patris Verbum:hoc eſt filium,quē ꝓieciſtis,& crucifig: feciſtis.Item Pſal.lviii.

Digitized by Google

dicitur: Ne occidas eos: ne quando obliuiſcantur populi mei: diſperge in virtute tua: & depone eos protector meus domine. Orat Deũ Pſalmiſta, ne occidat Iudęos, ne Chriſtiani obliuiſcantur, ꝙ dominum occiderint: ſed ꝙ diſpergat, & vagabundos eos faciat. Deſinite igitur deinceps admirari, & vlterius conqueri nõ audeatis: licet in tali, ac tanta demerſi ſitis ſeruitute, & miſeria: cum id culpa veſtra, & non fortuito: ſed conſulto, & dedita opera commiſeritis peccatum: propter quod hæc omnia vobis mala eueniunt. Et licet hi iuniores Chriſtum nõ occiderint, vel occidi fecerint: tamen, quia veteres ſuos recte illud feciſſe autumant, & affirmant: eorumq; inutiles ritus ſequuntur, hac eadem ſententia impliciti mœrore, & miſeria affliguntur. In qua miſeria (vt inquit Daniel cap. ix.) vſq; ad finem, & deſolationem permanebũt, & perſeuerabunt. & quidem merito.

¶ Quod Iudęi odio habent Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum: qm̃ eũ idolatram, & magũ, ac Moſaicę legis euerſorẽ fuiſſe firmiter tenent: qđ nequaq̃ verum eſſe Thalmudiſtarum auctoritate probatur: ad hũc maxime finẽ, vt Iudęi omni ſimultate depoſita, facilius, & velocius, ad ipſius Ieſu Chriſti fidem accedant. Cap. XXXII.

ODio nempe q̃maximo Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum Iudæis oíbus eſſe, nemo eſt q dubitet cũ eum idolatram, & magũ, ac legis Moſaicę euerſorẽ, deſtructoremq́; : & ex polluta, ſiue adultera natum fuiſſe firmiſſime teneant, ac prędicent. hoc nãq; Iudæi à parẽtibus, & maioribus ſuis ob multa de Ieſu Chriſto improperia, quę ſibi à teneris vſq; annis, & in dies narrant, ita, & taliter in ipſius Ieſu Chriſti odium educantur, & inſtruunt: vt odiũ illud, nedũ imbibant, ſed quadã quodãmodo imutabili impreſſione ↄfirment: vnde hac potiſſimũ de cauſa Hebręi oẽs vbiq; locoꝝ ſingulis diebus ipſum Saluatorem noſtrũ, & Apoſtolos ſuos, ac Diſcipulos, & oẽs deniq; Chriſtianos ſub hæreticoꝝ nomine, ter in Synagogis ſuis, & alibi maledicunt: Omnipotentemq; Deũ deprecant, vt Apoſtolicã ſedem: quã Regnum neq̃ appellant, deſtruat, ↄterat, atq; ↄfringat: nec ſolũ rudes, & indocti hoc ſentiũt: ſed nõnulli ẽt ex Rabinis ſuis, imo ẽt multi, & vtinam non oẽs. Nam Rabi qdã Moſe in nonnulla audet Saluatori noſtro obiectare iproperia: vnde fit: vt Iudęi: licet ex tot, & tantis fundamentis, tã ſolidis, & firmis p nos ſupra lib. vi. & hoc. vii. lib. deſcriptis, ipſum Ieſum Chriſtum Saluatorẽ noſtrũ fuiſſe verum Meſſiã dubitare, vel ſaltẽ negare nõ valeant: nullo tñ modo ſibi pſuadere poſſunt: vt ipſe Saluator noſter Ieſus fuerit ille verus Meſſias: de quo in eoꝝ lege, & Prophetis tot, & tanta dicunt; cũ verbis facta non rñdeant. Mirabilia enim de eo per diuinos Vates annũtiata fuerunt: vt ſupra in hoc toto noſtro ope certo ordine in ſupioribus libris declaratũ fuit. Cũ aũt eum Saluatorẽ noſtrum idolatram, & magũ, ac legis Moſaicę deſtructorẽ fuiſſe firmiter teneãt, eis minime pſuaderi poteſt, vt ipſe verus fuerit Meſſias. Quẽ errorem, imo verius quam falſitatem, & qđ mendaciũ ab eis oino euellere, & extirpare neceſſe fore duxi: vt ipſi Hebræi hmõi errore, & falſitate depoſitis, ad Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti fidem libentius, & velocius accedant. Quis enim Omnipotentis Dei, nedũ filium, ſed ẽt nuntiũ fuiſſe crederet: quem idolatrã, magum, ac Moſaicę legis euerſorem opinet, imo firmiter teneret? Nullus equidem: quapropter ad hmõi erroneam, & falſam opinionẽ tollendam, & penitus ab Hebręoꝝ mẽtibus eradicandã, non ſophiſticis vtemur Argumentis, ſed Thalmudiſtaꝝ, ſiue Rabinoꝝ ſuoꝝ auctoritate. Sicut enim ea, quę in litibus iudiciariis ab aduerſario pducunt: ſi id quod alteri parti probare incumbit, potius probant, q̃ eius partis, quę ea pducit: equidem ei ↄtra quem pducũtur multo magis fauent, q̃ ſi ipſemet produxiſſet: omnis enim corruptionis ſuſpitio ceſſaret. Sic itidem ea, quæ ab aduerſariis ſumuntur, contra ipſoſmet aduerſarios multo plus valent in fauorem alterius partis: quia nec aduerſarii ea negare poſſunt,

Digitized by Google

poſſunt, nec ei cōtra quem ꝓducta ſunt, alia neceſſaria eſt probatio. Habetur nempe in Thalmud.c.Helech, hmōi hiſtoria: quam Thalmudiſtę inquiunt fuiſſe, ſecūdo extante templo, & tpe Hircani ſacerdotum Principis Simonis Machabæi filii: Quidā Rabi Ioſua ben: hoc eſt filius: Prahaia, in eo itinere, quo ab Alexandria in Hieruſalem reuertebatur: cum hoſpitium quoddam vnà cum diſcipulis ſuis fuiſſet ingreſſus: Quampulchra, inquit, eſt hæc hoſpitii: innuens ſcilicet domū. Quod audiens vnus ex diſcipulis ſuis, qui Ieſus vocabatur, & credens Rabinū ſuum hoſpitis ſignificaſſe vxorem, reſpōdit, dicens: Oculos habet profundos. at Rabi ipſe Ioſua, rabida in diſcipulum ira accenſus: Impie, inquit, in tali nefario facinore cogitas: & ſtatim eum anathema proclamatum, à ſuo, & diſcipulorum ſuorum eiecit conſortio. Ieſus autem diſcipulus ſe abiectum cōſpiciens, lapidem quēdā erexit, eumq; adorauit, ac plures Iſraelitarum à lege Moſaica ad idolorum cultum induxit. Hęc illi. ſ. Thalmudiſtę, ſiue Rabini. In hac equidem hiſtoria pro veritate dilucidanda, duo maxime ponderanda ſunt. Quorum alterum eſt: ꝙ ille Ieſus, q̄ fuit idolatra, & Moſaicę legis euerſor, fuit diſcipulus Rabi Ioſua filii Prahaia. Alterum vero: ꝙ hæc hiſtoria fuit tempore Hircani filii Simonis Machabęi, qui & Ioannes dicebatur: qui Hircanus fuit Princeps ſacerdotum Iudęorum: & Ducatum, ſiue regimen populi tenuit plures annos: vt habetur Ioſephi lib.xiii. Antiquitatis Iudaicæ, à capite. xiii. incluſiue per totum caput.xvii. quam hiſtoriam Iudæi minime negare poſſunt: cum in ſuo Thalmud ſic deſcripta reperiatur. Sed cum Iudęi (vt ſuos tueantur errores) in ſuo verſus Ieſum Chriſtum perſiſtentes, & continuantes odio, quęcunq; in honorem, & excellentiam Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti dicta inuenerunt, in aliquam aliam diuerſam ſignificationem, & ſentētiam trahere, & retorquere ſemper conati ſunt, ne ipſum Saluatorem noſtrum verum fuiſſe Meſſiam fateantur. (Quòd Iudęi habuerint Chriſtū odio, eo ꝙ eorꝫ reprehenderet delicta, Amos Propheta his indicat verbis cap.v. Odio habuerūt corripientem in porta, & loquentem pfecte abominati ſunt.) Vnde fit, vt in eodem ſuo Thalmud ibidem, vbi pdicta deſcripta eſt hiſtoria in cap. vlti. diſcipulus ille Ieſus idolatra, & Moſaicę legis euerſor, Nazarenus appelletur. Ibi enim ſic habetur: Et non ſicut Rabi Ioſua filius Prahaia: qui repulit Ieſum Nazarenum cū duabus manibus. Ecce hic licet de eo Ieſu dicatur, qui fuit diſcipulus Rabi Ioſua, & idolatra, ac Moſaicæ legis euerſor, & ab ipſius Rabini, & condiſcipulorum ꝯſortio expulſus: tamen, vt eius improperia Saluatori noſtro Ieſu Chriſto paulatim aſcribantur, de nouo addidit Nazarenū, cum ſuperius in hiſtoria pdicta, nihil penitus de Nazareno dictum fuerit. Ex quo verbo, Nazarenū, hic addito: ſecutū eſt, vt poſtea in aliqbus aliis variis Thalmudiſticę ſcripturę locis, falso, & contra oēm veritatem ſcriptum fuerit de Ieſu Saluatore noſtro, ꝙ fuit idolatra, de adultera, ſeu polluta natus, magus, ac Moſaicæ legis euerſor. Quod falſum eſſe conſtat ſuperius lib.ii. vbi probatum eſt eum de virgine natum fuiſſe. Item eum non fuiſſe magum, ꝓbatum eſt lib.ivi.cap.ii. Quòd etiam Moſaicæ legis non fuerit euerſor, patet, quia ipſe improperauit eis, ꝙ legē Moyſis non ſeruarent, dicēs: Nōne Moyſes dedit vobis legem? & nemo ex vobis facit legem, Ioānis cap.vii. & ꝙ tandem ſuſpenſus fuit magno cum vituperio. O Iudæorum gens peſſima, & peruerſa, ac impia. O miſerum, & calamitoſum hominum genus: nō ſolum reprehenſione dignū, ſed ſeueriſſima caſtigatione multandum. Credunt Iudęi, cum nobis Chriſtianis Saluatoris noſtri paſſionem obiectāt, & improperant, magnā nobis iniuriam facere: & ſe de ea contra nos magnā feciſſe vindictam: cum Chriſtiani non ſolum non negent Ieſum Chriſtū ab eis, & eorꝫ ꝓcuratione, & inſtantia crucifixū fuiſſe: ſed in ipſius Ieſu Chriſti Cruce ſūmope gloriemur: cū ipſius Ieſu Crux ſit nobis Chriſtianis Dei virtus, & ſapiētia: gētibus ſtultitia, Iudęis aūt ſcandalum: vt verbis

vtar Apoſtoli ad Corinthios prima cap.i. Quod autem Iudęi falsò, & mentientes prędicta improperia Saluatori noſtro impartiantur, & aſcribant, tripliciter patet. Primo, ex prçmemorata Thalmudiſtarũ hiſtoria: in qua dicitur: ꝙ ille Ieſus idolatra &c. fuit diſcipulus Rabi Ioſua filii Prahaia: Ieſus autem Saluator noſter non ſolum non fuit diſcipulus illius Rabini Ioſua: ſed nullius alterius hominis, teſtibus Iudęis ipſis dicentibus de Chriſto, Ioannis cap. vii. Quõ hic literas ſcit, cũ nõ didicerit? Secundo, qm̃ (vt ipſi Thalmudiſtę inquiunt) hiſtoria illius Ieſu idolatrę, & Rabini Ioſua diſcipuli, fuit tpe regiminis Hircani filii Simonis Machabęi: qui ante Pontium Pilatũ, ſub quo Ieſus Chriſtus Redẽptor noſter paſſus fuit, circiter cẽtum & decem annos regnauit, ſiue populum Iſrael rexit. Ex qua tanta tpis diſtantia, hęc falſitas per ſemetipſam tpis dimenſionẽ facillime, & manifeſte dignoſcit: cum Ieſus Saluator noſter natus fuerit, ſm humanitatem, anno Imperii Auguſti Cæſaris Octauiani. xlii. in principio ipſius anni xlii. Regni autem Herodis anno. vi. vel. vii. ad plus. eius inquam Herodis, qui pueros occidi fecerat: qui viuente ſaluatore noſtro mortuꝰ eſt: & in eius Regno ſucceſſit filius ſuus Herodes appellatus: quo regnãte crucifixus fuit ipſe Ieſus. Ex quo improperia illius Ieſu idolatræ Rabini Ioſua diſcipuli, Ieſu Chriſto Saluatori noſtro minime aſcribi poſſunt: cum Saluator noſter per ſeptuagintaſeptem annos, vel circa, poſt Hircani mortẽ, ſm carnẽ, natus ſit. Tertio, & vltimo, quoniam ille Ieſus Rabi Ioſua diſcipulus fuit malus, & peccator maximus: cum non ſolum ipſe fuerit idolatra, ſed alios etiam multos ad idolorum cultum induxerit: vt ſupra in prędicta Thalmudiſtarum narratur hiſtoria: Ieſus aũt Saluator noſter bonus fuit: vt prędictũ fuerat per Eſaiam cap. liii. Eo ꝙ iniquitatem non fecerit, neq; dolus inuentus fuerit in ore eius. Et Ioſephi lib. Antiquitatis Iudaicæ. xviii. cap. ix. Fuit iiſdem temporibus Ieſus ſapiens vir: ſi tamen eum virum nominare fas eſt: erat enim mirabilium operum effector, & doctor eorũ hominum, qui libenter audiũt ea, quę vera ſunt: & multos qdem Iudęoꝝ, & multos ex gentibus ſibi adiunxit. Chriſtus hic erat &c. Ex ſuperius igitur dictis conſtat aperte improperia diſcipuli illius Rabini Ioſua, Iudęos falsò, & mentientes Saluatori noſtro aſcripſiſſe. Quod ex ſola nominis identitate, ſiue æquiuocatione, factum eſſe crediderim: & hoc ex odio, & inata ſua malitia ad ipſius ſaluatoris noſtri ignominiam, & improperium. Deſtruxit enim ipſe idolatriam, non induxit: vt ſupra lib. v. cap. xvi. Diſcant ergo Iudæi ſe deinceps corrigere, & emendare, cum ex ſupius dictis Ieſus noſter fuerit alius ab illo, & alio tẽpore, & alterius gradus, & dignitatis: imo nequaĝ illi idolatrę cõparandus. Extat inſuper in Iudęoꝝ Thalmud maior quędam, & efficacior probatio contra ipſos Iudæos: per quam dilucide hęc refellitur falſitas. Scribitur enim in Bereſid raba :quid voluit dicere Daniel cap. ii. vbi loquens de Deo inquit: Et lux cum eo eſt? rñdet Rabi Anna: Hæc eſt lux Regis Meſſiæ. Oſtendit enim nobis Deus: ſe inde perfeciſſe Meſſiam, & eius generationem: & lucẽ illam pro generatione illa ſub ſede glorię ſuæ Deus ipſe recluſit: Sathan autem interrogans dñm dixit: Dñe mundi: Lux iſta latens ſub ſede glorię tuæ, pro quibus eſt? rñdit Deus: Pro Meſſia, & generatione ſua. ait Sathan: Domine ſine me tentare Meſſiam, & eius generationem. inquit Deus: Non haberes vllam aduerſus eum poteſtatem. Sathan iterum ait: Sine me, quia poteſtatem habeo. rñdit Deus: Si in hoc diutius īſiſtes ſathan: potius de mũdo perdam, ꝙ aliquã aĩam generationis Meſſiæ perdi permittam. eademq; hora Deus ſuo ſic inquit Meſſię: Quãplurimę mihi illoꝝ porrigunt preces &c. ſequere put ſupra lib. vi. c. xli. in vltimis Thalmudiſtaꝝ auctoritabus. Si aũt Iudęus opponeret: Hęc dicta fuiſſe de Meſſia, & non de Ieſu Chriſto Saluatore noſtro. Rñdeatur. Cum in hoc opere ꝓbatum ſit Ieſum Chriſtum fuiſſe Meſſiam, ideo de ipſo, vt hæc dicta ſint, neceſſe eſt.

Quod

¶ Quòd Iudæi, qui venturum ſperant Meſſiã, vt ipſos ad priſtinos libertatis terminos redigat, inani ſpe paſcunt: cum è contra multis Prophetarum Oraculis, eos tanq̃ Deo infenſos, & rebelles, ab ipſo Deo derelinquẽdos, & expellẽdos eſſe, iampridem annuntiatum fuerit. Cap. XXXIII.

SPerant Iudęi ſe per venturum Meſſiam ab hac ſua liberari captiuitate: & in ꝓmiſſionis terrã redigi: vbi tpaliter regnent: ſed inani ſpe paſcunt: qm̃ eis multifariam, multiſq; modis id fieri, & eſſe nõ poſſe, ſuperius demonſtrauimus. Quo tñ non obſtante, ipſi Iudęi ob ſacrarum literarum imperitiam ad veri cognitionem, & ad verum Dei cultum nec moueri, nec impelli poſſũt: vnde dici neceſſe eſt: eos nõ eſſe homines: ſed veluti animalia bruta ratione carentia, ſiue homines marmoreos: cum nulla ratione moueantur, ſiue gubernentur. Si enim diligenter, & accurate ea, quæ quotidie legunt, & in ſuis audiũt Synagogis, ratione, qua homines regi debent: vt ab irrationalibus differant animalibus perpenderent, & ſubtili examine conſiderarent, cognoſcerent profectò eius, quod ſperant, totum oppoſitum ſibi euenturum eſſe. Cũ ex plurimis Prophetarum Oraculis eos à Deo deſerendos, & expellendos eſſe iampridem annũtiatum fuerit. Ipſi enim Vates diuino illuminati Spiritu, Iudæorum flagitia, & peruicatiam pręuidentes, multa, & grandia mala, & infortunia, propter quæ Deus renuat eos, & ab ſe abdicet, & expellat, eis euentura prędixerunt. Quæ cum ipſi ex ſeipſis non conſiderent: nec etiam à nobis pręuiſi, & admoniti nõ videant, nec intelligant: qd aliud de eis dici poſſit non video? niſi ꝙ iuxta Moyſis imprecationẽ, imo maledictionem, vt dicitur Deuteronomii cap. xxviii. ipſi oẽs amentes penitus ſint, & cæci. dicit enim ibi: Percutiat te dñs amentia, & cæcitate, ac furore mẽtis: ita vt palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris: & nõ dirigas vias tuas: omniq; tpe calũniã ſuſtineas, & opprimaris violentia: nec habeas qui liberet te. O igitur cęci, & amentes, ac ſurdi: nõne ꝑpenditis ex hoc veſtri Moyſis Oraculo: ĩ quo ſtatu ſitis: an. ſ. ſapientes, & ſani: an amentes, & cæci? Si Moyſis Prophetę Oraculũ adimpletũ eſt: igitur amentes, & cęci eſtis: & ꝑ ꝯſequẽs ratione aliqua non mouemini. Cognoſcite igit errores veſtros: cognoſcite inquã Prophetarum veſtrorum Oracula: & quę mala vobis ſuis enũtient Oraculis cognoſcite: & an ea ſint in vobis adimpleta, circũſpicite. Ecce ĩ primis Eſaias Propheta cap. i. in vos iuehit dicẽs: Vę genti peccatrici: populo graui iniqtate: ſemini nequam: filiis ſceleratis: dereliquerũt dñm: blaſphemauerũt ſanctũ Iſrael: abalienati ſunt retrorſum. Et idẽ Propheta cap. v. Abiecerunt legem dñi exercituũ: & eloqum ſancti Iſrael blaſphemauerũt: ideo iratus eſt furor dñi in pplm ſuum: & extendit manum ſuam ſup eum: & ꝑcuſſit eũ. Et item ipſemet Propheta cap. lxiiii. ait: Ecce tu iratus es, & peccauimus: & in ipſis fuimus ſemp: & ſaluabimur: ſupple ſi reuerſi fuerimus ad te. Et facti ſumus vt ĩmundi oẽs nos: & quaſi pannus menſtruatę vniuerſæ iuſtitię noſtræ: & cecidimus quaſi folium vniuerſi: & iniqtates noſtrę quaſi ventus abſtulerunt nos. Nõ eſt, qui inuocet nomen tuũ: qui ꝯſurgat, & teneat te. Abſcõdiſti faciem tuã à nobis: & alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtrę. & paulo īfra: Ciuitas ſancti tui facta eſt deſerta: Sion deſerta facta eſt: Hierlm deſolata domus ſanctificationis nrę, & glię nrę: vbi laudauerunt te patres noſtri facta eſt in exuſtionem ignis: & oĩa deſiderabilia noſtra verſa ſunt in ruinas. Vide Iudęe, q̃ graphice annuntiatum ſit hoc Eſaiæ Vaticinium: ſi hanc enim vidiſſet Propheta calamitatem, atq; miſeriam, quam fertis omnes Iudæi, non potuiſſet profectò aptius dicere, atq; verius. Peccauimus, inquit, quoniam Meſſiam ad eos cœlitus demiſſum Iudæi reſpuerunt, & aſpernati ſunt. Facti ſumus ĩmundi, quoniam occidendo Chriſtum manus eorum ſanguine plenę ſunt: quemadmodũ ab eodem Propheta ſcribit capitulo primo: Et quaſi pannus menſtruatę iuſtitię noſtrę, quoniam nõ poſſunt Iudęi mũdum qcq̃ Deo

Finus Ferrarieñ.

offerre, niſi ab infidelitatis macula penitus mundentur, & deducantur, & Chriſtum fateantur verum Meſſiam. Cecidimus, quoniam ſpem omnem felicitatis, atq; beatitudinis amiſerunt. Iniquitates noſtræ abſtulerunt nos: à recto ſcilicet ſalutis æternæ veſtigio. Neq; eſt qui inuocet nomen tuum: hoc eſt Chriſtum filiũ tuum, qui tuo nomine dignus eſt, atq; natura: vt in tertio libro oſtendimus. Neq; eſt, qui teneat te: id eſt, qui intelligat Meſſiam, qui tecum fuit ſemper vnus Deus, ante ſæcula genitus, vna gloria, vna maieſtas, & dominus omnium: qui cũcta cõdidit, cunctaq; ſuo nutu regit, atq; gubernat. Abſcondiſti faciẽ tuam à nobis, quoniam miſeriores omnibus quocunq; diuagamur, & nationibus cunctis ſumus infenſi, cum tuam à nobis auerteris miſericordiam, atq; commiſerationem. Alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtræ: hoc eſt in fortitudine noſtra contriuiſti nos propter iniquitates noſtras. Ciuitas ſancti tui facta eſt deſerta: Sion deſerta facta eſt: Hieruſalem deſolata domus ſanctificationis noſtrę, & gloriæ noſtræ: vbi laudauerunt te patres noſtri, facta eſt in exuſtionem ignis: & omnia deſiderabilia noſtra verſa ſunt in ruinas. Leuitici cap. xviii. & ſunt verba Omnipotẽtis Dei. Cauete ergo ne & vos ſimiliter euomat, cum paria feceritis, ſicut euomuit gentem, quæ fuit ante vos. Omnis anima, quę fecerit de abominationibus his quippiam, peribit de medio populi ſui. Item cap. xx. Cuſtodite leges meas, atq; iudicia: & facite ea, ne & vos euomat terra quàm intraturi eſtis, & habitaturi. Hæc enim omnia in fortitudine ſalutis Iudaicæ præſtantiora cæteris omnibus erant iure, atq; merito apud Hebręos: nam contra aduerſarios reddebant Iudæos fortes, atq; magnanimos, & Deum propitium, & fautorem: id namq; clarum eſt omnibus ſacras literas lectitãtibus. & ſequitur Eſaias dicens: Nunquid ſuper his continebis te domine, tacebis, & affliges nos vehementer? Super quibus verbis hęc intelligitur tacita Dei reſponſio: Continebo me omnino, vobis nullã gratiam, vel fauorẽ pręſtando: tacebóq;: hoc eſt permittam vos cunctis gẽtibus eſſe deriſioni, atq; ludibrio: & affligã vos vehemẽter. i. terrore cõtinuo, anguſtiis, ægritudinib⁹, calamitate perpetua, atq; miſeria. Quod aũt hęc veroſimilis ſit reſponſio: clarum eſt per ea, quę in ſequẽti proximo cap. lxv. Eſaiæ immediate ſcribuntur: Ecce ego, ecce ego, inquit Deus, ad gentem, quę neſciebat me: & quę nõ inuocabat nomẽ meũ. his etenim aperte cõſtat, Deũ à Iudęis eſſe auerſum penitus, atq; remotũ: & Chriſtianis volentibus deditũ, atq; propinquũ. Nã ante Chriſti aduentũ Gẽtiles deuii erant à vera Dei cognitione: & in diuerſos, ac varios cultus Deorum prolapſi: tandem mortuo Chriſto, & à Diſcipulis eius reſeratis ſanctarum ſcripturarum ſenſibus: ac ipſius vera vbiq; ab eiſdem prædicata doctrina: hoĩes illi tunc vnius tñ Dei cultum congruum intellexerunt, atq; amplexi ſunt: cognouerũtq; Chriſtũ Deũ eſſe, & hoĩem: & relictis idolis, ſecuti ſunt eũ fide, atq; religione. iccirco inquit Deus per Prophetã: Quęſierunt me, qui ante nõ interrogabant: inuenerũt, qui nõ quęſierunt me: ecce ego, ecce ego ad gentẽ, quę neſciebat me: & quę nõ inuocabat nomen meũ. vnde nullum dubiũ eſt, quin Deo penitus Iudęi odio ſint: & nunquã ab intolerabilis huiuſmodi ſeruitutis vinculo diſſolui nõ poſſe: quę eſt & ſine termino, & ſine fine, quẽadmodũ per Eſaiam facile (ſicuti eſt) oſtẽdimus. Et iſtud ipſum et Eſaias ipſe cap. vi. teſtatur, & docet, dicens: Vſquequo dñe? & dixit dñs: Donec deſolentur ciuitates abſq; habitatore: & domus ſine hoĩbus: & terra relinquatur deſerta: & longe faciat dñs homines: & multiplicabitur, quę derelicta fuerat in medio terrę, adhuc in ea erit decimatio: & rurſum erit in direptionẽ, ſicut terebinthus, & ſicut quercus, quæ proiecit fructus ſuos: ſemen ſanctũ erit, quod ſteterit in ea. Super quibus verbis, Beatus Hieronymus in ſuis ſuper hoc loco Cõmentariis ſic inquit, dicente dño ſupra: Vade, & dic populo huic: quod audiat, videat, & non videat: iccirco autẽ nec audiat, nec videat, quia non ſit intellecturus verba domini, nec eius opera cogniturus. Propheta reſpondet, & quęrit ſollicitus de populo.

Vſquequo

Digitized by Google

Vſquequo domine hęc ſententia permā nebit? vt audiens non audiat, videnſq; non videat? cui reſpondit dñs: Tamdiu nō audiet, & non videbit: & excęcatū habebit cor, donec ciuitates Iudęę Veſpaſiano, Titoq; pugnantibus penitus ſubuertanť: intantū, vt ne nomen qdem priſtinum permaneat: & domus, ſi. quę remáſerint, ſine habitatore ſint: & terra redigatur in ſolitudinem: & vel fuga, vel captiuitate in totum orbē Iudaicus populus diſpergatur: & nequaq̄ in Iudęa (vt prius) ſed in cunctis gentibus Iudęorũ populus multiplicetur. Quod aũt dico, Multiplicetur, tanta erit infelicitas reſidui populi: vt ad comparationem prioris multitudinis vix decima pars maneat. Cumq; & in ipſa terra fuerit ſolitudo. Dupliciter enim locus iſte intelligi poteſt: ꝙ decima pars, & in toto orbe vix remaneat, & in ipſa Iudæa vix parua pars populi reſeruetur. Iudęorũ ēt ruinā, & interitum prędixerunt Petrus, & Paulus Chriſti Diſcipuli dum eſſent Romæ: vt teſtať Lactantius Firmianus in ſuo Diuinarũ Inſtitutionum Codice, lib. iiii. c. xxi. *his* verbis: Petrus, & Paulus, qui Romę prædicauerunt: & prędicatio in memoriā ſcripta ꝑmanſit: in qua cum multa alia mira, tum ēt hoc futurum dixerunt: vt poſt breue tempus immitteret Deus Regem, qui expugnaret Iudæos: & ciuitates eorum ſolo adęquaret: ipſos autem fame, ſitiq; confectos obſideret: tum fore, vt corporibus ſuorũ veſcerenť, & ꝯſũmerent ſe inuicem: poſtremo vt capti venirent in manus hoſtium: & in cōſpectu ſuo acerbiſſime coniuges ſuas vexari cernerent, violari, ac proſtitui virgines, diripi pueros, allidi paruulos: omnia deniq; igni, ferroq; vaſtari: captiuos in perpetuum à terris ſuis exterminari: eo ꝙ exultauerunt ſuper amantiſſimũ, & ꝓbatiſſimum Dei filium. itaq; poſt illorum obitum: cum eos Nero interemiſſet, Iudæorũ gentem, & nomen Veſpaſianus extinxit: fecitq; omnia, quę illi futura prędixerant: quod verum eſſe fatebitur, qui Ioſephũ de Bello Iudaico legerit, & maxime ſeptimum librum. Rurſum ipſę reliquię erunt in depredationem, quando poſt annos fermè quinquaginta Hadrianus venerit: & terram Iudæam penitus fuerit depredatus, i tantũ, vt terebintho, & quercui, quę glandes emiſerit, comparet. Deniq; poſt extremam vaſtitatem ecce leges publicę pepēderunt: & ꝓhibiti ſunt Iudęi terram, de qua eiecti fuerant, ingredi. Si quis aũt crediderit in Chriſtũ, & impletum fuerit illud, quod ſupra legimus: Niſi dñs Sabaoth reliqſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma eſſemus, & ſimiles Gomorrę fuiſſemus: qm̃, iuxta Apoſtolũ, reliquiæ ſaluabunť: hoc ſemen ſanctum erit: & de Apoſtolorũ germine cunctę eccleſię pullulabũt. Quod diximus, ſemen ſanctum erit, quod ſteterit in ea: vel iuxta Aquilam, Semen ſanctum, erit germen eius. hoc in. LXX. interpretibus nō habetur, ſed de Hebraico, & Theodotionis æditione ab Origene additũ in eccleſiæ fertur exemplaribus: vt poſtq̄ intrauerit plenitudo gētium: tunc omnis Iſrael ſaluus fiat: & impleatur ēt in hoc ſermo domini dicentis: Ego occidam, & ego viuificabo: percutiam, & ego ſanabo: vt Deuterono. cap. xxxii. Samuelis etiā, ſiue Regum primo cap. ii. Dominus mortificat, & viuificat: deducit ad Inferos, & reducit. Dñs pauperem facit, & ditat: humiliat, & ſubleuat: ſuſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperē: vt ſedeat cũ Principibus, & ſolium glorię teneat. Hęc dixiſſe volui: qm̃ nōnulli iterpretes hoc Eſaię Oraculum adimpletum fuiſſe aſſerunt in reditu à captiuitate Babyloniæ: qa poſt ipſum reditum, ppl's iterũ multiplicauit in Hieruſalem, & decimas ſacerdotibus reddidit. ſed ad confirmationē ſnię Beati Hieronymi pro decimatione, Amos cap. v. dicit: Vrbs, de qua egrediebanť mille, relinquenť in ea centum: & de qua egrediebanť centum, relinquentur in ea decem in domo Iſrael. Nam centum eſt decima pars mille: & decem decima pars centum. Ad hoc ipſum ēt ꝓbandum: ꝙ Deus mala multa minet Iudæis, Hieremias teſtis eſt capitulo ſeptimo dicens: Faciam domui huic, in qua inuocatum eſt nomen meum, & in qua vos habetis fiduciā: & loco, quem dedi vobis, &

patribus veſtris, ſicut feci Silo: vbi prius fuerat Arca teſtamenti, & Dei cultus. & ſequitur: Et proiiciam vos à facie mea, ſicut proieci omnes fratres veſtros vniuerſum ſemen Ephraim: hoc eſt Regnũ Iſrael. & magis infra eodem capite: Ecce furor meus, & indignatio mea conflatur ſuper locum iſtum: ſuper viros, & ſuper iumenta, & ſuper lignum regionis, & ſuper fruges terræ: & ſuccendetur, & non extinguet. & iterum magis īfra eodem.c. Et miſi ad vos omnes ſeruos meos Prophetas per diem conſurgens diluculo, & mittens: & non audierunt me, nec inclinauerunt aurem ſuã: ſed indurauerunt ceruicem ſuã: & peius operati ſunt, q̃ patres eorum. & iterum in calce ipſius capitis: Et quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Hieruſalem vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem ſponſi, & vocem ſponſæ: in deſolatione enim erit terra. Itẽ eiuſdem Hieremiæ.c.viii. Et eligent magis mortẽ, q̃ vitam omnes, qui reſidui fuerint de cognatione hac peſſima in vniuerſis locis, quæ derelicta ſunt, ad quę eieci eos, dicit dominus exercituum. Itẽ eiuſdem.c.ix. Iccirco hæc dicit dominus exercituũ Deus Iſrael: Ecce ego cibabo populũ iſtum abſinthio: & potum dabo eis aquam fellis: & diſpergam eos in gẽtibus, quas nõ nouerunt ipſi, & patres eoꝝ: & mittã poſt eos gladium, donec conſummantur. hæc dicit dñs. Item eiuſdem Hieremię.c.xi. Quamobrem hęc dicit dñs: Ecce ego inducam ſuper eos mala, de qbus exire nõ poterũt: & clamabunt ad me, & nõ exaudiam eos. Item eiuſdem.c.xvi. Mortibus ægrotationum morientur, non plangentur, & non ſepelientur: in ſterquilinium ſuper faciem terræ erunt, & gladio, & fame conſummẽtur: & erit cadauer eorum in eſcam volatilibus cœli, & beſtiis terrę. Hęc enim dicit dñs: Non ingrediaris domum conuiuii: neq; vadas ad plangendum: neq; conſoleris eos: quia abſtuli pacem meam à populo iſto, dicit dñs: Miſericordiam, & miſerationes: & morientur grandes, & parui in terra iſta: neq; ſepelientur, neq; plangentur: & non ſe incident, vel lacerabunt, iuxta Hebraicam veritatem: nec caluitium fiet pro eis &c. & cum annumeraſſet cauſas, ſubiunxit: Sed & vos peius operati eſtis, q̃ patres veſtri. & parum infra: Et eiiciã vos de terra hac in terram, quam ignoratis vos, & patres veſtri. Item eiuſdem.c.xvii.&.xviii. quæ breuitatis cauſa prętermitto. Item.c.xxiii. ipſius Hieremiæ in calce capitis: Et derelinquam vos, & ciuitatem, quam dedi vobis, & patrib⁹ veſtris à facie mea: & dabo vos in opprobriũ ſempiternum, & ignominiam æternam, quę non obliuione delebitur. quæ oĩa nõ niſi de hac hodierna captiuitate intelligi poſſunt: cum Babylonica poſt.lxx. annos finem habuerit. Itẽ eiuſ.c.xxvi. Dabo domum iſtam ſicut Silo: & vrbem hanc dabo in maledictionẽ cunctis gentibus terrę. Pręterea Ezechiel .c.xxxix. hoc ipſum prædixit, his verbis: Et ponam gloriam meam in gentibus: & videbũt oẽs gentes iudiciũ meum, quod fecerim: & manum meã, quam poſuerim ſuper eos &c. & parum infra: Et ſcient gẽtes, qm̃ in iniquitate ſua capta ſit domus Iſrael: & ꝙ dereliquerint me, & aſconderim faciem meã ab eis: & tradiderim eos in manus hoſtium. Item.c.xxxvi. Et diſperſi eos in gentes: & ventilati ſunt in terras iuxta vias eorum &c. Oſeę cap.ix. Abiiciet eos dominus Deus meus, qa nõ audierunt eum: & erunt vagi in nationibus. Vtrum autem hoc verum ſit, iam experti ſunt, & in dies, imo continuo experiuntur. Baruch inſuper.c.ii. Propter qđ ſtatuet dominus Deus noſter verbum ſuum: quod locut⁹ eſt ad nos, & ad iudices noſtros. & paꝝ infra: Et ad oẽm Iſrael: & Iuda: vt adduceret dñs ſup nos mala magna: q̃ nõ ſunt facta ſub cœlo: quẽadmodum facta ſunt in Hieruſalem: ſm̃ q̃ ſcripta ſunt in lege Moyſis: vt manducaret homo carnes filii ſui: & carnes filiæ ſuæ. Infortuniorum iſtoꝝ cauſam reddit De⁹ per Eſaiam.c.i. vbi dicitur: Dereliquerũt dñm: blaſphemauerunt ſanctum Iſrael. Item.c.v. Abiecerunt enim legẽ dñi exercituũ: & eloquum ſancti Iſrael blaſphemauerunt. Iõ iratus eſt furor dñi in pplm̃ ſuum: & extendit manũ ſuam ſup eũ: & pcuſſit eum. Item Eſaias ipſe.c.xlviii. Sciui enim

vindicta domini: ... ad .c.xxiiij.c.

enim q̃a durus es tu: & neruꝰ ferreus cer
uix tua: & frons tua ærea: quæ & antea di
cta ſunt. Nã Exodi. c. xxxii. Cerno, ꝙ po/
pulus iſte duræ ceruicis ſit. & Deuterono
mii. c. xxxii. dicitur: Dereliq̃t Deũ factorẽ
ſuum: & receſſit à Deo ſalutari ſuo. & ma
gis infra: Deum, q te genuit, dereliq̃ſti: &
oblitus es dñi Creatoris tui: vidit dñs: &
ad iracundiã concitatus eſt: q̃a prouoca/
uerunt eum filii ſui, & filiç. & ait: Abſcõ/
dam faciem meam ab eis: & conſiderabo
nouiſſima eoꝝ: generatio enim peruerſa
eſt: & infideles filii. Et per Hieremiã. c. ii.
inquit Deus: Me dereliquerunt fontem
aquç viuç. & infra: Arguet te malitia tua:
& auerſio tua increpabit te: ſcito, & vide,
quia malũ, & amaꝝ eſt dereliq̃ſſe te dñm
Deum tuũ: & nõ eſſe timorem eius apud
te, dicit dñs Deus exercituũ. & adhuc in/
fra: Omnes dereliq̃ſtis me, dicit dñs. Item
.c. v. Audi popule ſtulte, q nõ habes cor:
qui habetis oculos non videtis: & aures
non auditis. & infra: Populo aũt huic fa/
ctum eſt cor incredulũ, & exaſperans, re/
ceſſerũt, & abierunt, & nõ dixerũt in cor
de ſuo: Metuamus dñm Deum noſtrum.
Necnon & .c. vii. Non audierunt, nec in/
clinauerunt aurem ſuam: ſed abierunt in
voluptatibus, & prauitate cordis ſui ma
li: factiq; ſunt retrorſum, & non in ante.
& iterum infra: Hçc eſt gens, quæ non au
dit vocem dñi Dei ſui: nec recipit diſci/
plinam: periit fides, & ablata eſt de ore
eorum. Item. c. ix. Confortati ſunt in ter/
ra: quia de malo ad malum egreſſi ſunt:
& me non cognouerunt, dicit dominus.
Et. c. xv. Interfeci, & ꝑdidi populũ meũ:
& tamen à viis ſuis non ſunt reuerſi. Nec
non. c. xvii. Non audierunt me: inclinaue
runt aurem ſuam: ſed indurauerunt cer/
uicem ſuam, ne audirẽt me: & ne accipe/
ret diſciplinam. Item idem Hieremias. c.
xxvi. Dereliquerunt me patres veſtri, ait
dñs: & abierunt poſt Deos alienos: & ſer/
uierunt eis, & adorauerunt eos: & me de
reliquerũt, & legẽ meam nõ cuſtodierũt.
Sed & vos peius operati eſtis, q̃ patres ve
ſtri: ecce enim ambulat vnuſquiſq; poſt
prauitatem cordis ſui mali, vt me non au
diat. O' q̃ recte de Iudęis inquit Prophe
ta: Vos peius operati eſtis, q̃ patres veſtri.
Peius nanq; : qm̃ eorum patres Prophe/
tas occiderunt: iſti autem Chriſtũ Dei fili/
um: quem & in dies etiam blaſphemãdo
impudicis verbis occidunt. Et ſequitur
Propheta: Ecce enim ambulat vnuſquiſ/
que poſt prauitatẽ cordis ſui mali: vt me
non audiat: hoc eſt perſiſtendo in perti/
nacia: & infidelitate nolẽtes audire Chri
ſtum extitiſſe verum Meſſiam: quem qui
audire noluerit, inquit Deus, Deuteron.
c. xviii. Ego vltor exiſtam. vltor enim ex
titit Deus: & ad hunc vſq; diem Iudæi vl
tionem ipſam non ignorant: cuius finem
neſciũt. (Danielis capitulo nono: Et poſt
Hebdomadas. lxii. occidetur Chriſtus: &
nõ erit eius populus, qui eum negaturus
eſt: & ciuitatem, & ſanctuarium diſſipabit
populus cum Duce venturo: & finis eius
vaſtitas: & poſt finem belli ſtatuta deſola/
tio: confirmabit aũt pactũ multis Hebdo
mada vna: & in dimidio Hebdomadis
deficiet hoſtia, & ſacrificium: & erit in tẽ/
plo abominatio deſolationis: & vſq; ad
conſummationem, & finem perſeuerabit
deſolatio.) Hac itaq; improbitate, ſimul
atq; malitia eos à ſe Deus iuſtus iudex pe
nitus abdicauit, renuens, atq; improbans
omnes ritus eorum, & cerimonias: quas
facere conſueuerant eorum parentes. Le/
git hoc Eſaiç capitulo primo. Quo mihi
multitudinem victimarum veſtrarum, di/
cit dominus? plenus ſum: holocauſta arie
tum, & adipem pinguium, & ſanguinem
vitulorum, & agnorum, & hircorum no/
lui: cum veneritis ante conſpectum meũ
quis quçſiuit hæc de manibus veſtris? vt
ambularetis in atriis meis, ne offeratis vl
tra ſacrificium fruſtra, incenſum abomi/
natio eſt mihi, neomeniam, & Sabbatũ,
& feſtiuitates alias nõ feram: iniqui ſunt
coetus veſtri: Calendas veſtras, & ſolẽni/
tates veſtras odiuit anima mea: facta ſunt
mihi moleſta: laboraui ſuſtinens: & cum
extenderitis manus veſtras, auertam ocu
los meos à vobis: & cum multiplicaueri/
tis orationem, non exaudiã: manus enim
veſtræ ſanguine plenç ſunt. Item idem
Eſaias capitulo ſexageſimoſexto: Qui im/
molat bouem, quaſi qui iterficiat virum:

Digitized by Google

qui mactat pecus, quaſi q excerebret canem: qui offert oblationē, quaſi q ſanguinem ſuillum offerat: q recordat̄ thuris, quaſi qui bñdicat idolo. Hieremias itidem.c.vi.inqt: Vt qd mihi thus de Saba affertis & calamū ſuaue olentem de terra longinqua? holocauſtomata veſtra non ſunt accepta, & victimæ veſtræ non placuerūt mihi. ideo ſequit̄: Filia populi mei accingere cilicio: & conſpergere cinere: luctum vnigeniti fac tibi planctū amarū. Item idem Threnorū.c.ii. Obliuioni tradidit dominus in Sion feſtiuitates, & Sabbatum: & in opprobriū, & in indignationem furoris ſui Regem, & ſacerdotem.

Oſeas ēt.c.ii.ait: Ceſſare faciā oē gaudium eius, ſolēnitatem eius, neomeniā ei⁹, & Sabbatū eius, & oīa feſta tempora ei⁹. Iohel quoq; ait.c.i. Plange quaſi virgo accincta ſacco ſuper virū pubertatis tuæ: periit ſacrificium, & libatio de domo dñi: luxerunt ſacerdotes miniſtri dñi. & paulo infra: Accingite vos, & plangite ſacerdotes, vlulate miniſtri altaris: ingredimini, cubate in ſacco miniſtri Dei mei: qm̄ interiit de domo Dei veſtri ſacrificiū, & libatio. Amos ēt.c.v.inquit: Odi, & proieci feſtiuitates veſtras: & non capiā odorem cœtuū veſtrorū: ꝙ ſi obtuleritis mihi holocauſtomata veſtra, & munera veſtra, non ſuſcipiam: & vota pinguiū veſtrorū nō reſpiciam. Item Amos ipſe.c.viii. Cōuertam feſtiuitates veſtras in luctū: & oīa cantica veſtra in planctum: & inducā ſuper oē dorſum veſtrum ſaccū, & ſuper cē caput caluitium: & ponā eam quaſi luctū vnigeniti: & nouiſſima eius quaſi diem amarū. Malachias inſuper.c.i.ait: Non eſt mihi volūtas in vobis, dicit dñs exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum magnū eſt nomē meū in gentib⁹: & in oī loco ſacrificatur, & offertur noī meo oblatio munda: qa magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit dñs exercituum. Hęc quidem, quę ſcripta ſunt à Malachia ad tp̄s Babylonicæ captiuitatis minime referri poſſunt: cum poſt ipſam Propheta iſte vaticinatus fuerit: ſed intelligūtur hæc omnia proculdubio de hac præſenti ſeruitute, atq; miſeria, quā multos annos Iudęi perferunt. Quanq̄ Rabi Salomon iſtud quod dicitur à Propheta: Et in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, exponat de oratione, quæ fit à Iudęis quotidie per totū orbem inter oēs gentes diſperſis: quod ſuperius lib.iiii.c.xx. ēt Thalmudiſtarū auctoritate improbatur. Non itellexit enim ipſe Rabi: ꝙ Gentiles omiſſa idolatria facti veri Chriſtiani, & Chriſtianorū ritu ſacrificantes, mundiſſimā Deo faciunt oblationem. Notādum eſt inſuper: ꝙ Deus in antedicto Malachiæ Vaticinio ad cōuincendā Iudęorū malitiam, bis inqt, Magnum eſt nomen meū in gentibus. Non aūt dixit, In Synagoga Iudęorū, vel in Iudæis, aut in Iudæorū Rabinis. Quāobrē, hac ſola, & vnica huius Prophetę auctoritate, non difficile cōprehendi pōt, quo ingenio, qua doctrina, quaue religione, ac fundamento erga diuinam maieſtatē, pro ſua adipiſcenda ſalute Iudæi ſeſe inſtituant, atq; gubernent. Deuteronomii .c.xxviii. Det dñs imbrem terræ tuę puluerem, & de cœlo deſcendat ſuper te cinis, donec cōteraris. Ezechiel.c. : In nihilum redigam, & non eris: & quæſita, non inuenieris, vſq; in ſempiternum. Decus quoq; vrbis ruina perpetua. Pſal.xvi. Conſtitues me in caput gentiū: populus, quem non cognoui, ſeruiuit mihi. Eſaias etiam.c.i.ait: Cum extēderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis: & cū multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Hieremias itidem.c.xiiii. Cum ieiunauerint, non exaudiā preces eorū: & ſi obtulerint holocauſtomata, & victimas, non ſuſcipiam ea: qm̄ gladio, & fame, & peſte ego cōſummā eos. & Threnorū.c.ii. Reppulit dñs altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuę. Amos capitulo quinto: Auf[illegible] à me [illegible] carminum veſtrorum: & cantica lyræ tuæ non audiam.

Ezechiel itidem caplō octauo: Nō parcet oculus meus, nec miſerebor: & cū clamauerint ad aures meas voce magna, nō exaudiam. Micheas ſimiliter.c.iii. Clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos: & abſcōdet faciem ſuam ab eis in tē

pore

pore illo, ſicut nequiter egerint in adinuentionibus ſuis &c. Malachias itidem c.ii. ait: Maledicã ſanctificationibus veſtris, & maledicã illis: ecce enim piciam vobis brachiũ, & diſpergã ſuper vultum veſtrũ ſtercus ſolẽnitatum veſtr. &c. & aſſumet vos ſecum. ideo infra ſequit: Propter quod ego dedi vos ↄtemptibiles, & humiles oibus populis. & infra: Operiebatis lachrymis altare dñi, fletu, & mugitu: ita vt non reſpiciam vltra ad ſacrificiũ: nec accipiam quid placabile de manu veſtra. Non poſſunt itaq; Iudæi modo aliquo, vel Prophetarũ auctoritate, vel humana ratione, vel diuina effugere: qn fateãt in ignorantiam ſuã, improbitatẽ, atq; perfidiã per ea, q̃ ab iſto Propheta dicta ſunt: Non reſpiciam vltra ad ſacrificiũ, nec accipiam placabile qd de manu veſtra. Cõſtat enim, ꝙ poſt captiuitatem Babylonicam, vſq; ad Chriſti mortem, quæ à Iudaico populo fiebant ad honorẽ diuinæ maieſtatis, omnia Deus ſuſciperet in odorẽ ſuauitatis: quemadmodũ Eſdræ primo c. tertio ſcribitur: Congregatus eſt populus quaſi vir vnus in Hieruſalem: & ſurrexit Ioſue filius Ioſedech, & fratres eius ſacerdotes: & ædificarunt altare Dei Iſrael: vt offerrent in eo holocauſtomata: ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſis viri Dei. & ſequitur: Et obtulerunt ſuper illud holocauſtũ domino mane, & veſpere: feceruntq; ſolemnitatem Tabernaculorum, ſicut ſcriptum eſt: Et holocauſtum diebus ſingulis per ordinem, ſm præceptum opus Dei in die ſuo &c. Hęc autem ſi grata Deo, ſi accepta fuerint, eiuſdem capitulo octauo inſtruimur: vbi dicitur: Ieiunauimus autem, & rogauimus Deum noſtrum ꝓ hoc, & euenit nobis proſpere. Eſaię caplo quinquageſimo, in calce capitis: Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis ambulate in lumine ignis veſtri: & in flammis, quas ſuccendiſtis. De manu mea factum eſt hoc vobis, In doloribus dormietis. Item Oſeæ capitulo primo: Et concepit adhuc, & peperit filiam: & dixi ei: Voca nomen eius abſq; miſericordia: quia non addam vltra miſereri domui Iſrael. Item Ezechielis capitulo tertio dicitur ad oſtendendam Iudæorum duritiem, qui ad Deum ſuum conuerti nolũt; Domus autem Iſrael nolunt audire te, quia nolũt audire me. & ſunt verba Dei, qui prius dixerat: Et ſi ad illos mittereris, ipſi audirẽt te. & ſtatim ſequitur: Domus autem Iſrael &c. Per quę verba aperte declarat facilem, & promptam fuiſſe Gentilium obedientiam ad conuertendum ſe ad fidem Chriſti: quia prædicatorum voces eſſent ſine tarditate ſecuturi. Iudęę autem duritia deſignatur per illa verba: Domus autem Iſrael &c. quę verba prædicatorum cognouit, & ſequi noluit. Et quare noluerit, ex ſequentibus indicat verbis, dicens: Omnis quippe domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde. At quęro nũc à Iudęis: à tempore, quo à Romanis in ſeruitutem ducti ſunt: ſi Deo vnquam ſacrificium obtulerint: ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſis? Si ſolemnitatem aliquam antiquo ritu celebrarint? ſi tandem proſperum ſibi quid euenerit? non dubito reſpondebunt: Sacrificium vllum, neque obtuliſſe, neq; proſperum aliquid eueniſſe: igitur quod à Malachia dicitur: Non reſpiciam vltra ad ſacrificium: nec accipiam placabile quid de manu veſtra: ad aliud tempus dirigi non poteſt, niſi ad tẽpus præſentis captiuitatis. Si ergo ita eſt, ſicuti eſt, manifeſte apparet: ꝙ apud Deũ vana ſit omnis Iudęorum oratio: necnõ & irrita ſint omnia eorum opera: quę pro placanda diuina iuſtitia fiunt ab eis: cum Deus ipſe Iudęis dicat: Non reſpiciam vltra ad ſacrificium: nec accipiam placabile quid de manu veſtra. quod etiam fateri videtur Thalmudiſtę in lib. Barachoch: ideſt Benedictionum. c. hechedin: ideſt non ſtabunt: vt ſuperius oſtendimus lib. iii. c. xx. Quare ait Deus preces Iudęorũ, atque ſacrificia renuat, & inexorabilis factus ſit, Iudęi ſciunt, & ſentiunt, & neminem latet. Nulla etenim alia (vt etiam ſuperius dixi) extitit cauſa, niſi quia occiderunt Chriſtum verum Dei legatum, verum Meſſiam, verum Dei filium, & hominem verum, & Deum verum. Iccirco pręcipit Deus Eſaię. c. quinquageſimooctauo: Clama, ne ceſſes: quaſi tuba exalta vocem

Digitized by Google

tuam: & annũtia populo meo ſcelera eo-
rum: & domui Iacob peccata eorum. Me
etenim de die in diem quærunt: & ſcire
vias meas volunt: quaſi gens, quę iuſtitiã
fecerit, & quæ iudicium ſuum non dere-
liquerit &c. Hieremias etiã cap. v. Prę-
uaricatione enim pręuaricata eſt ĩ me do-
mus Iſrael, & domus Iuda, ait dominus:
negauerunt dñm: & dixerunt nõ eſt ipſe.

Item Threnorum cap. iii. Cum clama-
uero, & cum rogauero, excluſit orationẽ
meam. & infra: Repulſa eſt anima mea:
oblitus ſum bonorũ: & dixi: Periit finis
meus, & ſpes mea à dño. & paulo infra:
Nos inique egimus, & ad iracundiã pro-
uocauimus: iccirco tu inexorabilis es.

Oſeas inſuper cap. v. Vadent ad quæ-
rendum dominum, & non inuenient:
ablatus eſt ab eis. O calamitoſam ſortem
Iudæorum: O conditionem infelicẽ ſim
ditus, atque perditam: omni nanq; regi-
mine priuati ſunt: & propriis abdicati la-
ribus: expulſi vndiq;, & afflicti: quo ſe in-
trudant neſciunt: hincinde anguſtię, atq;
dolor, gemitus, atq; ſingultus: gaudium
nullum, neq; vlla quies: vt dicitur Eſaiæ
cap. xxiiii. Ceſſauit gaudium tympano-
rum: quieuit ſonitus lętantium: conticuit
dulcedo citharæ: deſerta eſt omnis læti-
tia: tranſlatum eſt gaudium terrę. Item
Threnorum cap. v. Defecit gaudium cor
dis noſtri: verſus eſt in luctũ chorus no-
ſter. Hęc profectò miſerrima ſunt, atq; in-
feliciſſima: ſed hoc multo magis calami-
toſum eſt, atq; miſerum: ꝙ Deus, qui tam
clemẽs, tam pius eſt, velit, atq; iubeat, ne
diuinum pro eis aliquod imploretur au-
xilium: quemadmodum legit Hieremiæ
cap. vii. Tu ergo noli orare pro populo
hoc: nec aſſumas pro eis laudem, & ora-
tionem, & non obſiſtas mihi, quia non
exaudiam te. Item & cap. xi. Tu ergo no
li orare ꝓ populo hoc: & ne aſſumas pro
eis laudem, & orationem, quia non exau
diam in tempore clamoris eorum ad me,
in tempore afflictionis eorũ. Et cap. xiii.
Non parcam, & non concedam, neq; mi-
ſerebor. Item & cap. xiiii. idem Propheta
inquit: Noli orare pro populo iſto in bo
num, cum ieiunauerit non exaudiam. Et
cap. xv. Dixit dñs ad me: Si ſteterit Moy-
ſes, & Samuel coràm me, non eſt anima
mea ad populum iſtum: eiice illos à facie
mea, & egrediantur. Et cap. xvii. ſeruire
te faciam inimicis tuis in terra, quã igno-
ras, quoniam ignem ſuccendiſti in furo-
re meo, vſq; in æternum ardebit, hęc di-
cit dñs. Item cap. xxx. Propter multitudi
nem iniquitatis tuæ, dura facta ſunt pec-
cata tua: quid clamas ſuper contritione
tua, inſanabilis eſt dolor tuus. Threno-
rum cap. iii. Num nos inique egimus, &
ad iracundiam prouocauimus: iccirco tu
inexorabilis es? Item ibidem: Oppoſuiſti
nubem tibi, ne tranſeat oratio. Deutero-
nomii cap. xxxii. in Cantico Moyſis: In-
craſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit: in-
craſſatus, impinguatus, dilatatus, dereli-
quit Deum factorem ſuum: & receſſit à
Deo ſalutari ſuo &c. Danielis itidẽ cap.
ix. in calce capitis dicitur: Confirmabit
autem pactum multis Hebdomada vna:
& in dimidio Hebdomadis deficiet ho-
ſtia, & ſacrificiũ: & erit in templo abomi-
natio deſolationis: & vſq; ad conſumma
tionem, & finem perſeuerabit deſolatio.
Notate Hebræi, notate inquam illa ver-
ba, Deficiet hoſtia, & ſacrificium: quoniã
manifeſte apparet, atq; re ipſa omnibus
conſtat: ꝙ ciuitas iamdiu deſtructa eſt, ſan
ctuarium combuſtum, templumq; proſtra
tum, hoſtia etiam ſolito Hebręorum mo-
re non offertur, ſacrificium periit. Quæ
omnia ſigna ſunt manifeſta: ꝙ à Deo eie-
cti, & abdicati eſtis: cũ Propheta ipſe pa-
rum ſupra dixerit: Et non erit ei popu-
lus, qui eum negaturus eſt. Nam coràm Pi
lato Iudæi eum eſſe Regem ſuum nega-
uerunt: & ideo vſq; ad conſummationẽ,
& finem pſeuerabit deſolatio veſtra. Sed
quã Iudęi nõnulla hoc ĩ loco opponũt:
vide ſolutionẽ ſupra lib. v. cap. v. Et ad-
uertant Iudæi ad hoc aliud, qđ ſcribitur
ad huius rei ꝯfirmationem tertii Regum
cap. ix. Si aũt auerſiõe auerſi fueritis vos,
& filii veſtri, non ſequentes me cuſtodien
tes mãdata mea, & cerimonias, quas ꝓpo
ſui vobis ſed abieritis, & colueritis Deos
alienos, & adorauerịtis eos, auferam
Iſrael de ſuꝑficie terrę, quam dedi eis: &
templum,

Digitized by Google

templum,quod ſanctificaui nomini meo, proiiciam à conſpectu meo: eritq; Iſrael in prouerbiũ,& in fabulã cũctis ppl'is: & domus hęc erit in exemplũ:oĩs qui tranſierit per eam ſtupebit, & ſibilabit, & dicet:Quare fecit dñs ſic terræ huic, & domui huic?& reſpondebunt:Quia dereliquerunt dñm Deum ſuum: qui eduxit patres eoꝝ de terra Aegypti.Lactantius autem lib.iiii.Diuinaꝝ Inſtitutionũ.c.xviii. dicit,hanc eſſe prophetiam Salomonis, & addit hęc verba iuxta.LXX.interpretationem:Et perſecuti ſunt Regem ſuum dilectiſſimum Deũ,& cruciauerũt illum in humilitate magna: pp hoc importauit Deus illis mala hęc: quæ particula nõ eſt in tranſlatione noſtra. Eſdrę etiam.iii.c. primo dr̃: Transferam me ad alias gẽtes: & dabo eis nomen meũ: vt cuſtodiant legitima mea:qm̃ me dereliqſtis:& ego vos derelinquam:petentibus vobis à me miſericordiam,non miſerebor:qñ vocabitis me,ego nõ exaudiã vos: maculaſtis enĩ manus veſtras ſanguine &c. Oſeę etiã .c.iii.legitur:Quia dies multos ſedebunt filii Iſrael ſine Rege, & ſine Principe,& ſine ſacrificio,& ſine altari,& ſine ephot. Et qm̃ Iudæi opponunt aliqua: vide ſolutionem ſuperius in hoc eodem libr.c. xxviii.Item Oſeæ.c.i. Voca nomen eius abſq; miſericordia &c. Amos.c.vltimo ſic inquit de Iudęis: Ecce oculi dñi Dei ſuper Regnum peccans,& cõteram illud à facie terræ: verumtamen conterens nõ conteram domum Iacob,dicit dñs. Ecce enim mundabo ego,& concutiam in oĩbus gentibus domum Iſrael:ſicut concutitur triticum in cribro,& nõ cadet lapillus ſuper terram &c. Videant inſuper Iudæi,ſi in eis adimpletę ſunt maledictiones,quas eis imprecatus fuit Moyſes,ſi legem Dei non ſeruarent, & ſe à Deo alienarent. de qbus Deuter.c.xxviii.dr̃: quæ ſine horrore,& tremitu vix legi poſſunt. in qbus cõtinetur ẽt de diſperſione ſua, his verbis:Diſperget te dñs in oẽs pplos à ſummitate terræ vſq; ad terminos eius. & parum inferius:In gentibus quoq; illis non quieſces: neq; erit requies veſtigio pedis tui &c.Ex ſupraſcriptis igitur oĩb° diuinis Oraculis ĩ pręſenti capite deſcriptis,iampridem pręuiſis,& annuntiatis, liquidò Iudęis omnibus, etiam pertinacibus,conſtare poteſt, mala, & infortunia quamplurima ſuper Iudęos omnes,tanq̃ Omnipotenti Deo inſenſos euẽtura fuiſſe:& Meſſiam Regem,quem tãtopere ad ſui liberationem expectãt, non ad pacẽ, non ad ſalutẽ Iudęorum in eum nõ credentium venturum fuiſſe:ſed ad illorum captiuitatem,gladium,atq; mortem: nec non & cauſa ꝓpter quam Deus ipſe tot mala eis miſſurus eſſet.Itẽ etiam, ꝙ Deus ipſe omnes Iudęorum ritus, cerimonias, ſacrificia, neomenias, Sabbata, feſtiuitates, & quęcunq; alia ſolẽnia renuens, & improbans eos à ſe,tanquam ſibi infenſos eiiceret,expelleret,& omnino abdicaret. Adimpletum eſt igitur ò Iudęe,quod vobis pędixit Moyſes Deuteronomii.c. xxviii. Aduena,qui tecum verſatur in terra,aſcendet ſuper te, eritq; ſublimior: tu autem deſcendes, & eris inferior.& parum infra:Ipſe erit in caput, & tu eris in caudam.Item & ea oĩa alia mala,quę ibidem magis infra annuntiantur. Ioſue ẽt cap.xxiii.pręd ixit ipſe Ioſue,dicens:En ego hodie ingrediar viam vniuerſæ terrę: & toto animo cognoſcetis:ꝙ de omnibus verbis,quę ſe dominus præſtiturum vobis eſſe pollicitus eſt,vnum non præteriit incaſſum.Sicut ergo impleuit opere,quod promiſit,& proſpera cuncta venerunt:ſic adducet ſuper vos quicquid malorum comminatus eſt,donec vos auferat,atq; diſperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis: eo ꝙ pręterieritis pactum domini Dei veſtri,quod pepigit vobiſcum.Et itẽꝫ Ioſue vltimo: Percutitur fœdus:& in teſtimonium ſcripſit oĩa in volumine legis domini &c. Item Ioſue.c.ix.in calce capitis: Abiiciet eos dominus Deus meus,quia non audierũt eũ: & erunt vagi in nationibus. Non mirentur igitur ſi vagi ſunt,cum Propheta eis pędixerit.Item primo Paralip.c.v.dr̃ in calce ipſius capitis:Quòd Tribus Rubẽ, & Gad,& dimidia Tribus Manaſſę tranſlatę fuerunt per Regem Aſſyriorum in Ale,& in Abor,& Ara,& fluuium Gozã:

Digitized by Google

& de earum reditu nihil habetur. Vtrū autem ò Iudæi id factum ſit, & adimpletum, licet forte fateri recuſaretis: tñ negare non poteritis, nec poteſtis: cum vſu, & experientia, & iamdudum comprobaueritis, & in dies magis, atq; magis verū eſſe cōfirmetis. Taceant igiť deinceps Iudęi omnes, & oīno obmuteſcant, calamitatē, & erumnam ſuā patiēter, & tacite deplorantes, & mala voluntaria ſupportantes, ſi in Iudaiſmo peruicaciter diutius perſiſtere, & perſeuerare voluerint: & deſinant tandem venturū expectare Meſſiā: vt eos ab hac liberet ſeruitute: cum ipſe venturus non ſit, niſi in huius ſæculi fine: & ad iudicandum, & cuiq; ſm eius merita, & demerita tribuendū: vt ſuperius pluries diximus: quo tpe non erit locus pœnitentię. Ad ſaluandum aūt iampridem venit: vt ſuperius libr. v. & vi. probatum eſt: ſed Iudæi eum recipere noluerunt. Et cū per alium, q̄ per ipſum ſalus nemini dari poſſit: igitur vt Iudæi, aut ad ipſum confugiant p fidei ſuſceptionem, aut vt in æternum crucientur neceſſe eſt. Hoc ipſum Saluator noſter Chriſtus ver⁹ Meſſias eis prædixit, Matthæi. c. xxi. his verbis: Amē dico vobis: qa Publicani, & meretrices p̄cedēt vos in Regno Dei. Venit enim ad vos Ioannes in via iuſtitiæ: & non credidiſtis ei: Publicani autem, & meretrices crediderunt ei: vos autem videntes, nec pœnitentiam habuiſtis poſtea, vt crederetis ei. Item eo. c. Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti faciēti fructus eius. Inſuper eiuſdē Matthęi. c. viii. Maioribus veſtris, inquit, dico autem vobis: φ multi ab Oriente, & Occidēte venient, & recūbent cū Abraā, & Iſaac, & Iacob in Regno cœlorum: filii autem Regni eiicientur in tenebras exteriores. filii Regni erant Iudęi, quibus Regnum cœlorum promiſſum fuerat, & eo priuati ſunt. Lucæ etiam. c. xi. inqt Saluator: Regina Auſtri ſurget in iudicio cū viris generationis huius: & cōdemnabit illos: Iudæos. ſ. & ſequitur: Quia venit à finibus terrę audire ſapiētiā Salomonis. Et ecce pluſquam Salomon hic: Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione hac: & condēnabunt illam: quia pœnitentiam egerunt in prędicatione Ionę: & ecce pluſquā Ionas hic. Aduertite Iudæi, aduertite inq̄: Venit Meſſias in mūdum, qui & Deus erat, ſed humana carne veſtitus, & conuerſatus eſt inter maiores veſtros prędicans, & viam Dei oſtendēs, ac miracula quamplurima faciens: & quidem talia, qualia minime fieri potuiſſent, niſi D us fuiſſet cum eo: vt inqt Nicodemus, Ioannis. c. iii. Rabi: ſcimus, qa à Deo veniſti: nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quę tu facis, niſi fuerit Deus cum eo: & tamē eum maiores veſtri non receperūt, nec in eum crediderunt: immo ē contra eum ignominia, & improperiis affecerūt, immo crucifixerūt. Regina aūt Auſtri ex partibus tam longinquis venit audire ſapientiam Salomonis, qui nequaquā Chriſto erat comparandus: Niniuitæ ad prædicationem Ionæ pœnitentiam egerunt: & Iudæi ad Chriſti prædicationem ſibi credere noluerunt, cui Ionas ſeruus minime comparandus erat. In propria igitur venit, & ſui eum non receperunt: quotquot autem receperunt eū, dedit eis poteſtatē filios Dei fieri, Ioannis. c. i. Iudęi igitur, q eum non receperūt: qa (vt dr̄ Pſal lvii.) tanq̄ aſpis ſurda aures obturauerunt, ne eum audirent, vel ſaltem intelligerent: & ideo pœnas dant in hoc ſæculo: dabūtq; multo maiores in alio ſæculo, niſi ad ipſius Chriſti fidem confugient.

Quam profectò Iudęorū miſeriā, & calamitatem, multo ante prædixerat Balaā à Deo inſpiratus: vt Numeri. c. xxiiii. in calce ipſius capituli, his verbis: Aſſumptaq; parabola. iterum locut⁹ eſt: Heu qs victurus eſt, quando iſta faciet Deus: venient in triremibus de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabuntq; Hebręos, & ad extremum etiam ipſi peribunt. Quam literā Nicolaus Lyrenſis in ſuis ſuper hoc loco Commentariis, ſic interpretatur. Conuertitur hæc parabola ad Romanos, cum dicitur: Aſſumptaq; parabola &c. Prophetiæ tamen ſuæ pręmittit exclamationem, dicens: Heu quis victurus eſt, quādo iſta faciet Deus: ſcilicet quæ ſequuntur: quaſi dicat: Tanta ſtrages per Romanos fiet in

diuerſis

diuerſis partibus orbis: q vix poterit aliquis eorum euadere gladium. Veniēt in trieribus: idest in nauibus de Italia: quia per nauigium venit exercitus Romanorum ad partes Orientales: ſuperabunt Aſſyrios, quorum dominiū erat magnum: vaſtabuntq; Hebræos, quod inchoatum eſt tempore Pōpeii, & conſummatū tempore Titi, & Veſpaſiani: & ad extremum etiam peribūt: ſcilicet Romani: quod exponit Rabi Salomō futurum per Regem Meſſiam: & etiam improbatum. Ideo aliter dicendum: q hoc factum eſt per bella inteſtina inter Romanos ipſos cōſurgentia: propter quæ multa Regna receſſerūt à dominio Imperii Romani: & illud, qđ remanſit, videtur quaſi quotidie ineſtinis bellis ceſſare. & notatur cum dicitur: Ipſi peribunt: ſcilicet à ſemetipſis bellis inteſtinis. Sed quantum ad Iudęorum interitum, & deſtructionem factam per Titum, vide Ioſephum de Bello Iudaico libro ſeptimo in pluribus capitulis. Nam capitulo. xvii. multa deſcribit prius apparuiſſe ſigna, & prodigia futuram vrbis ſolitudinem demonſtrantia. c. xxiiii. deſcribit ciuitatem, & hoſtium ingreſſum, & quamplures mortuos ex fame in domibus, & in cloacis repertos. & poſtea cap xxviii. nonagintaſeptem millia captiuorum cōprehenſorum, & hoſtium per omne tempus obſidionis decies cētena millia. Horum autem pleriq; fuere, & nō omnes, Iudæi, ſiue indigenę. A' totis enim regionibus ad azymorum diem feſtum cōgregati, bello ſubito circunfuſi ſunt: vbi primo quidem illis peſtifera lues ex loci anguſtia naſceretur, deinde citius fames &c. Moyſes etiam Deutero. c. iiii. hanc prędixit Iudęorum calamitatem: Caue ne quādo obliuiſcaris pacti domini Dei tui, qđ pepigit tecum: & facias tibi ſculptam ſimilitudinem eorum, quæ fieri dominus prohibuit: quia dominus Deus tuus ignis cōſummens eſt, Deus æmulator. Si genueritis filios, ac nepotes, & morati fueritis in terra, deceptiq; feceritis vobis aliquam ſimilitudinem, patrantes malū coràm domino Deo veſtro, vt eum ad iracundiam prouocetis: teſtes inuoco hodie coelum, & terram, cito perituros vos eſſe de terra, quam tranſito Iordane poſſeſſuri eſtis. Non habitabitis in ea longo tēpore: ſed delebit vos dominus, atq; diſperget in omnes gentes, & remanebitis pauci in nationibus, ad quas vos ducturus eſt dñs: ibiq; ſeruietis Diis, qui hoīum manu fabricati ſunt ligno, & lapidi: q non vident, nec audiunt, nec comedunt, nec odorant. Admonet ēt pplm Ioſue. c. vlt. dum eſſet morti proximus, dicens: Non poteritis ſeruire dño. & quare, oſtēdit dicens: Deus enim ſanctus, & fortis æmulator eſt: nec ignoſcet ſceleribꝰ veſtris, atq; peccatis: & ſi dominum dimiſerint, oſtendit eis quid ſibi euenturum eſſet, dicens: Si dimiſeritis dñm, & ſeruietis Diis alienis, conuertet ſe, & affliget vos, atq; ſubuertet, poſtquam vobis pręſtiterit bona. Dixitq; populus ad Ioſue: Nequaquā ita vt loqueris erit, ſed domino ſeruiemus. Et Ioſue ad populum: Teſtes, inquit, vos eſtis: quia ipſi elegeritis vobis dñm, vt ſeruiatis ei. Reſpōderuntq; teſtes. Nūc ergo ait: Auferte Deos alienos de medio veſtri, & inclinate corda veſtra ad dñm Deum Iſrael. dixitq; populus ad Ioſue: Dño Deo noſtro ſeruiemus, & obedientes erimus præceptis eius. Percuſſit ergo Ioſue in illo foedus: & propoſuit populo pręcepta, atq; iudicia in Sichen: ſcripſitq; oīa verba hęc in volumine legis domini: & tulit lapidem pręgrandem: poſuitq; eum ſubter quercū, quę erat in ſanctuario domini: & dixit ad omnem populum: En lapis iſte erit vobis in teſtimonium: quod audieritis omnia verba domini: quæ locutus eſt vobis: ne forte poſtea negare velitis, & mentiri domino Deo veſtro: dimiſitq; populum ſingulos in poſſeſſionē ſuam: & poſt hæc mortuus eſt Ioſue &c. Quomodo autem mortuo Ioſue, & illis quoq; Hebręis, q tēpore Ioſue viuebant, Iudicū. c. ii. ſic dicitur: Surrexerunt alii, q non nouerunt dominum: & opera, quę fecerat cum Iſrael: feceruntq; filii Iſrael malum in conſpectu domini: & ſeruierūt Baalim, ac dimiſerunt dominum Deum patrum ſuorū, qui eduxerat eos de terra Aegypti: & ſecuti ſūt Deos alienos: Deos

quoq; populorum, qui habitabant in circuitu eorum: & adorauerũt eos: & ad iracundiam concitauerunt dominum dimittentes eum, & ſeruientes Baalim, & Aſtaroth: iratusq; dominus contra Iſrael, tradidit eos in manus diripientium: qui ceperunt eos, & vendiderunt hoſtibus, qui habitabant per gyrum, nec potuerunt reſiſtere aduerſariis ſuis. Tempore ergo Iudicum, populus Iudaicus diuerſimode ſe habuit: quia quando domino ſeruiebat, omnia ſibi proſpere ſuccedebant: quãdo vero erant ab eo alieni, à cõuicinis, & infidelibus populis debellabantur, & opprimebantur, & eis ſeruiebant: vñ ex quo à terra promiſſionis eiecti ſunt, & ea oĩno priuati, cum eis in arram, & loco arræ datum ſibi fuiſſet, euidentiſſime conſtat contractum inter Deum, & ipſos Iudæos eſſe omnino irritũ: quia Hieruſalem cœleſtem non poſſidebũt: immo nec ipſam ingredient: ſed ea omnino priuati erũt.

¶ Quòd in vnica, & ſola pœnitentia, ac firma, & vera ad Chriſti fidem conuerſione conſiſtit omnis Iudęorum ſalus, & redemptio: ad quam ſuſcipiendam, & tenendam hortantur, & inuitantur: quia eos Deus pius, & miſericors benigne ſuſcipiet, & ſibi gratioſe indulgebit. Cap. XXXIIII.

ET ſi in ſuperiore proximo capite dictũ fuerit Iudæos omnes, & in hoc ſęculo miſeros, & infelices ſemp fore, & in futuro ſęculo pœnas æternaliter daturos eſſe: tamen quia ſummus, & miſericors Deus omnium ꝯditor, atq; rector, neminem vnquam (licet prauus ſit, atq; ſceleſtus) à ſe abdicat, modo ſceleris ſui pœniteat: & ad eum recto animo, & puro corde cõfugiat: quoniam maieſtas ſua (vt ſatis abunde omnibus conſtat) ad vitam hominibus inſpirauit animas, & nõ ad mortem. Poſſunt igitur Iudęi reatus ſui veniam à Deo aſſequi: & ſpoliare ſe nõ difficile omni moleſtia, atq; perditione: dummodo recto animo amplexari voluerint, quod Prophetæ admonent, atq; docent, quod ue ratio, quod veritas ipſa cogit: Chriſtũ ſcilicet, qui fuit verus Meſſias: vt ſupra multipliciter probatum eſt: accuſantes cæcitate maiores ſuos, atque malitia: qui eum non ſolũ aſpernati ſunt: verumetiam contra ius, & fas omne necauerunt. Hac profectò vnica, & ſola pœnitentia, & profeſſione, ſequentes inſtituta eius Chriſti, dilecti à Deo erunt, & ab hoĩbus, & eorũ memoria in benedictionibus erit. Nec eos terreat, ꝙ à maioribus ſuis necatus fuerit ipſe Ieſus, & in mortis ſuę vindictam, Iudęi ipſi in tam dura, & diuturna captiuitate perſiſtant: quoniam ipſe Chriſtus adhuc in Cruce pendens, Deum patrẽ orauit, dicens: Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt: vt Lucæ capitulo vigeſimotertio.

In oratione Hieremię: Patres nr̃i peccauerunt, & non ſunt: & nos iniquitates eorum portauimus. Exodi. c. xx. Ego ſum dominus Deus tuus fortis, & zelotes: viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderunt me: & faciens miſericordiã in millia iis, qui diligũt me, & cuſtodiũt pręcepta mea. Quod autem ipſe Chriſtus eis parceret, Longinus miles, qui lancea latus eius aperuit, exemplum nobis põt eſſe manifeſtum: cum in ciuitate Mantuę de ſanctitate ſua quamplura reddiderit teſtimonia: ibi enim ſepultũ eſt eius corpus. Quamprimum igitur Iudæi pœnitẽtes, & contriti ad eum recto, & mũdo corde confugient, benigne ab eo ſuſcipientur, & gratioſe veniam cõſequentur: quærit enim Deus animum purum, mẽtemq; ab omni labe nitidam: quę honeſta, & recta tm̃ ſequatur: & praua, atq; impia fugiat, & euitet. Itaq; iam ponãt Iudęi de corde ſuo pertinacẽ obſtinationem: iã amoueant à ſe intolerabiles errores ſuos: & à pertinacia prorſus amoti, atq; ſeiuncti ad verum cultum ſummi Dei, atq; religionẽ veram accedant: non ſm legem Moyſis, quæ iamdiu ceſſauit, & finem habuit: vt ſuperius libr. iiii. & v. c. lxxxv. probatum eſt: ſed ſm legem ab ipſo Ieſu Chriſto inſtitutam: de qua etiam ſuperius dictũ eſt: & dicẽdum eſt etiam: & maxime lib. viii. ſi beatitudinem æternam, & immortalitatem quęrunt adipiſci: quam ipſi, & ſui omnes malitia ſua hucuſq; perdiderunt.

Digitized by Google

Quod ſalutis iter docuit ipſe verus Dei legatus, ac nuntius Chriſtus, Deus, & homo: nullamq́; veram religionem eſſe, ac fore, niſi puræ mentis oblationẽ, atq; proprię voluntatis circuncìſionem, abdicationemq́;: quam qui diuinę maieſtati dicauerit, obtuleritq́;, hic verus Dei cultor, ac Chriſti ſectator nuncupabitur. Et licet à vera religione, & à vero Dei cultu oium mortalium ſalus, & vita dependeat: quia niſi quis de Deo recte ſentiat: & eo ſibi cultu, qui ei placuerit: & quẽ ipſe requirit, & poſcit: immo inſtituit, & mandauit, non ſeruierit, fruſtra, & incaſſum labor omnis exiſtit. Tamen non erit propterea neceſſarium: vt ipſi Iudęi diutius quęritent quid de Deo, & de fidei ſuæ myſteriis recte credi debeat: quis'ue, & qualis ſit, & eſſe debeat verus, & rectus eius cultus: vt totis viribus, & omni ingenii acumine inquirendum, & perſcrutandum ſit: quid circa huius fidei veritatem capeſſendum ſit, atq; faciendum: ne leuiter, & inconſulte ad credendum, capeſſendumq́; acceſſiſſe videatur: quia ſi contenta in hoc opere lectitauerint, imo diligenter perlegent, atq; mature põderauerint, ac recto ſenſui omnia accõmodauerint, inuenient profecto in eo, & vi rationum, & diuinorum Prophetarũ Oraculis: nec non ſuorum auctoritate Rabinorũ, quibus nullo modo refragari poterunt: ex eis omnibus ſtabilitum eſſe, & ꝯcluſum, veræ religionis primũ, & maximum fundamẽtum, & caput eſſe Ieſum Chriſtum, verum Meſſiam, & verum Deum, & hominem noſſe, & amplecti: ſine quo nemo ſaluari poteſt: vt inqt Beatus Petrus Apoſtolorũ Princeps, Actuum cap. iiii. Hic eſt lapis, qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli: & nõ eſt in alio aliquo ſalus. Non enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus: in quo oporteat nos ſaluos fieri. hoc ipm ſatetur etiam Saluator noſter, Ioan. cap. xiiii. dicens: Ego ſum via, veritas, & vita: nemo venit ad patrem, niſi per me. & paulo infra etiam inquit: Si cognouiſſetis me, & patrem meum vtiq; cognouiſſetis: & amodo cognoſcetis eum, & vidiſtis eum. Dicit ei Philippus: Dñe oſtende nobis patrem: & ſufficit nobis. Dicit ei Ieſus: Tanto tempore vobiſcum ſum: & non cognouiſtis me: Philippe, qui videt me, videt & patrem meũ &c. In hoc enim Ieſu eſt ſpes omnis, & ſalus mortalitatis humanæ: hic eſt primus beatitudinis gradus: vt veritatem, quę Chriſtus eſt: vel Chriſtum, in quo veritas eſt: primo & ante omnia (depoſita omni ſimultate) amplectantur, & obſeruẽt. Quod ſi ſecerint, ipſi boni, ipſi ſapientes, ipſi Dei cultores veri erunt. Quo cognito, & in Deum aſſumpto, breui parumper tempore, ad omnia alia fidei Chriſtianę myſteria, licet ardua ſint, facile inſtruentur. Reminiſcantur inſuper Iudęi, ea omnia, quæ ſuperius dicta ſunt libro quinto, capitulo duodecimo, de hac pœnitentia à pluribus Iudæorum Rabinis dicentibus: Vanum eſſe, atq; inane Meſſiam à Iudæis vlterius expectari: ſed Iudęorum redemptionem in ſola conſiſtere pœnitentia. O' quam bene, & quàm recte Rabini illi ſenſerunt: ſuosq́; admonuerunt. Si volũt, inquiũt, Iudęi à miſerabili hac ſeruitute, ſi à tot malis redimi, ſuorũ pœniteát maleſactorum, & agant pœnitentiam? Habetur inſup in Thalmud libro Barachoth: idest Benedictionum, in cap. henhiedins: hoc eſt non ſtabunt. Dixit Rabi Eliezer: A' die, qua templum fuit deſtructum, orationis portę clauſę ſunt. ſcriptũ eſt enim Hieremię cap. iii. in Threnis. ſ. Sed cum clamauero, & rogauero, excluſit orationẽ meam. & iterum ibidem magis infra: Apoſuiſti nubem tibi, ne tranſeat oratio. Item inquit ipſemet Rabi: A' die, qua fuit deſtructio Hieruſalem: quædam tabula ferrea interpoſita eſt inter Hieruſalem, & patrem eorum cœleſtem. Sic enim ſcriptum eſt Ezechielis capitulo quarto: Et tu ſume tibi ſartaginem ferream: & pones eam in murum ferreum inter te, & inter ciuitatem. Attamen ſi bene probetur, ꝙ portæ orationis clauſæ ſunt: certum eſt tamẽ, ꝙ portæ conuerſionis omnibus temporibus ſunt apertę. Et hoc patet in Midraſtilim. Dixit Rabi Samuel Baranaina: Portæ orationis quãdoq; clauſę ſunt,

& quandoq; apertę: ſed portę conuerſionis nullo vnquam tempore clauduntur: ſicut ſcriptum eſt in Pſalmo. lxiiii. Spes omnium finium terræ: & in mari longe. Sicut enim apertum eſt mare: & quilibet volens omni tpe ſe in eo balneare poterit: ita eſt conuerſio: quia quicunque conuerti voluerit, omni tempore poterit, & à Deo recipieť. Non latuit igiť præmemoratos Thalmudiſtas, ſiue Rabinos veritas ipſa. ſ. Iudęorum redemptionem in ſola conſiſtere pœnitentia: & qñcunq; poſſe hominem ad Deum ſuum conuerti, à quo ſemper recipitur, ſi tñ vere ꝯuerſus fuerit. Nec contriſteť aliquis de corporis incõmoditate, ſiue paſſione ꝓpter pœnitentiam: verum potius paruo non afficiatur gaudio: quoniam qui ſm Deũ ad pœnitentiã cõtriſtantur, in nullo detrimentum patiunť. Quę enim ſm Deum triſtitia eſt: vt inquit Apoſtolus ſecunda ad Corinthios cap. vii. pœnitentiã in ſalutem ſtabilem operatur, ſęculi autem triſtitia mortem operatur. Sed quoniam Iudęi ꝙplurimi, & penè omnes, circa hmõi conuerſionem in maximo verſantur errore. Putant enim per ea, quæ dicuntur ab Oſea Propheta cap. iii. Et poſt hæc reuertentur filii Iſrael, & quęrent dominum Deum ſuum, & Dauid Regem ſuum, &c. Per quę verba videntur Iudæi à Deo receſſiſſe: quia reuerti non poſſent, niſi prius ab eo diſceſſiſſent: vt etiam ſuperius dictum fuit capitulo vigeſimooctauo huius ſeptimi libri. Putant inquam Iudęi hunc ſuum à Deo receſſum poſſe ſola reſtaurari ꝯtritione: abſq; eo ꝙ Chriſti fidem ſuſcipiant: contra quos eſt æditio Chaldaica, quę ſic habet: Poſt hæc reuertentur filii Iſrael: & quęrent cultum Dei ſui: & obedient Meſſiæ filio Dauid Regi ſuo: quia ſm hanc Chaldaicam interpretationem non ſufficit ſola contritio: ſed eos oportet obedire Meſſię: & cultum Dei ſui eſſe obedire Meſſiæ. Igitur ſi non ficte, ſed veraciter cõuerti volunt, oportet eos obedire Meſſiæ. & ſic verificatur, quod paulo ſuperius dictum eſt: ſcilicet, Neminem ſaluari poſſe, niſi per Meſſiam: vt Actuũ capitulo quarto.

Quòd autem Deus benignus ſit, & miſericors, ipſemet, antequam aquarum diluuio vniuerſum terrarum orbem ſubmergeret, his verbis pſpicue indicauit, Geñ. cap. vi. Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum: quia caro eſt. ſed quoniam vbi noſtra tranſlatio habet, Nõ permanebit, Hebraica veritas habet, Non iudicabit ſpiritus meus: ideo in hũc ſenſum accipi debet, Quia fragilis eſt in homine conditio: non eos ad æternos ſeruabo cruciatus: ſed hic illis reſtituam qđ merentur: ergo non, ſeueritatem (vt in noſtris Codicibus legitur) ſed, Clementiam Dei ſonant, dum peccator hic: hoc eſt in præſenti ſæculo pro ſuo ſcelere viſitatur: vnde iterdum iratus Deus loquitur ad quoſdam: Non viſitabo filias eorum, cum fuerint fornicatæ: & ſponſas eorum, cum adulterauerint. & iterum: Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in flagellis peccata eorum: verũtamen miſericordiam meam non auferam. Item ſecundo Regum cap. vii. Arguam eum in virga virorum: & in plagis filioꝝ hominum: miſericordiam autem meam nõ auferam ab eo. Porrò ne videreť in eo eſſe crudelis, ꝙ peccantibus locum pœnitentiæ non dediſſet, adiecit: Sed erunt dies eoꝝ. 120. anni: hoc eſt habebant. 120. annos ad agendam pœnitentiam. Non igitur humana vita (vt multi errore dixerũt) in. 120. annos contracta eſt: ſed generationi illi. 120. anni ad pœnitentiã dati ſũt. Si quidem inuenimus: ꝙ poſt diluuium Abraam vixerit annos. 175. & nonnulli amplius ducentis, & trecentis annis: vt Geñ. cap. xi. Quia vero pœnitentiam agere contempſerunt, noluit Deus tempus expectare decretum: ſed. 20. annorũ ſpatiis amputatis induxit diluuiũ anno. 100. agendæ pœnitentiæ deſtinato: quod perſpicue apparet Geñ. cap. ix. in calce capitis: vbi de morte Noe ſic dicitur: Vixit autem Noe poſt diluuium. 350. annis: & impleti ſunt omnes dies eius. 950. annorũ, & mortuus eſt. Nõ eſt igitur Deus crudelis, nec ſeuerus: vt eos, qui ad pœnitentiam conuertuntur, reiiciat, & abdicet: ſed benignus, & miſericors: qa omnibus Pſa

veracitet

Digitized by Google

veraciter pœnitentibus indulget, eoſq; benigne recipit. Quod ex infraſcriptis etiam Prophetarum Vaticiniis clariſſime patet Exodi cap. xxxiiii. Dominator domine Deus miſericors, & clemens, patiens, & multæ miſericordiȩ, ac verax: qui cuſtodis miſericordiam in militia: qui aufers iniq̃tatẽ, & ſcelera: atq; peccata &c. Et ſunt verba Moyſis. Prouerbiorũ.c.xv. Per miſericordiam, & fidem purgantſ peccata: per timorem autẽ domini declinat omnis à malo. & iterum ibidem: Longe eſt dominus ab impiis: & orationes iuſtorum exaudiet. Item ibidẽ.c.xvi. Initium viæ bonæ facere iuſtitiã: accepta eſt apud Deum magis, q̃ imolare hoſtias: miſericordia, & veritate redimitur iniquitas: & in timore domini declinatur à malo. Item Prouerbiorum cap.xxi. Facere miſericordiam, & iudicium magis placet Deo, q̃ victimæ. Eccleſiaſtici cap.ii. Reſpicite filii nationes hominum: & ſcitote, q̃a nullus ſperauit in domino, & confuſus eſt. Quis enim permanſit in mandatis eius: & derelictus eſt? Aut quis inuocauit eũ, & deſpexit illum? Quoniã pius, & miſericors eſt Deus: & remittet in die tribulationis peccata: & ptector eſt omnibus exquirentibus ſe in veritate. Et ibidẽ etiam in calce capitis: Si pœnitentiã non egerimus, incidemus in manus domini, & non in manus hominum. Secundũ enim magnitudinem illius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt. Eſaias diuinus Vates capitulo primo ait: Lauamini, mũdi eſtote: auferte malum cogitationum veſtrarũ ab oculis meis: quieſcite agere peruerſe: diſcite benefacere: quærite iudicium: ſubuenite oppreſſo: iudicate pupillo: defendite viduam: & venite, & arguite me, dicit dominus. Si fuerint peccata veſtra vt coccinum: quaſi nix dealbabũtur. Et ſi fuerint rubra: quaſi vermiculus: velut lana alba erũt. Item ipſe Vates cap.lv. Derelinquat impius viam ſuam: & vir iniquus cogitationes ſuas: & reuertatur ad dominum: & miſerebiſ eius: & ad Deum noſtrum: quoniam multus eſt ad ignoſcẽdum. Itẽ idem Propheta cap.liiii. Dixit Deus tuus: Ad punctum in modico dereliqui te: & in miſerationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abſcondi faciem meã parũper à te: & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui: ſicut in diebus Noe iſtud mihi eſt: cui iuraui, ne inducerem aquas diluuii vltra ſuper terram: ſic iuraui, vt non iraſcar tibi, & non increpem te. Montes enim cõmouebuntur: & colles cõtremiſcent: miſericordia autem mea nõ recedet à te: & fœdus pacis meȩ non mouebitur. Item antedictus Eſaias cap.lix. Ecce nõ eſt abbreuiata manus domini: vt ſaluare nequeat: neq; aggrauata eſt auris eius, vt non exaudiat: ſed iniquitates veſtræ diuiſerũt iter vos, & Deum veſtrũ: & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret: manus enim vr̃æ pollutæ ſunt &c. Oſtendit Propheta in hoc vltimo loco, Deum ſemp̃ poſſe facere, vt ſemp̃ fecit: ſed ſi nõ facit, defectum eſſe in nobis, & nõ in eo. Hieremias etiam diuinus Vates cap.iii. Nunquid vidiſti quȩ fecerit aduerſatrix Iſrael? Abiit ſibimet ſuper omnem montem excelſum: & ſub omni ligno frondoſo: & fornicata eſt ibi: & dixi cum feciſſet hæc omnia: Ad me reuertere: & non eſt reuerſa. O clementia Dei: O noſtra duritia: dum, & poſt tanta ſcelera nos prouocat ad ſalutem: & ne ſic quidem volumus ad meliora conuerti. Si reliquerit, inquit, vxor virum ſuum, & alii nupſerit, & voluerit poſtea reuerti ad eum: nunq̃d ſuſcipiet eam, & non deteſtabiſ? pro quo ſcriptum eſt, iuxta Hebraicam veritatem, qđ in Græcis, & Latinis Codicibus non habetur, Et tu dereliquiſti me: cõuertere, & ſuſcipiã te, dicit dñs. Item cap.iiii. Laua à malitia cor tuum Hieruſalem: vt ſalua fias: vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Item idẽ Vates cap.nono: Quia ego ſum dominus: qui facio miſericordiam, & iudicium, & iuſtitiam in terra: hȩc enim placent mihi, dicit dñs. Clamitat etiam ipſe Vates cap.xviii. dicens: Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo: quod locutus ſum aduerſus eam: agam & ego pœnitentiam ſuper malo: quod cogitaui vt facerẽ ei. Item per eundem Hieremiam cap.xxvi. Sta in atrio

domus domini: & loquaris ad omnes ciuitates Iuda, de quibus veniunt, vt adorent in domo domini vniuerſos ſermones, quos ego mandaui tibi, vt loquaris ad eos. Noli ſubtrahere verbum, ſi forte audiant, & conuertantur, vnuſquiſq; à via ſua mala: & pœniteat me mali, quod cogitaui facere eis propter malitiam ſtudiorum eorum. Nunc ergo bonas facite vias veſtras, & ſtudia veſtra, & audite vocem dñi Dei veſtri: & pœnitebit dominũ mali, quod locutum eſt aduerſum vos. Item per eundem cap. xxxvi. Tolle Volumen libri: & ſcribes in eo oĩa verba, quę locutus ſum tibi aduerſus Iſrael, & Iudam: & aduerſus omnes gentes à die, qua locutus ſum ad te ex diebus Ioſię, vſq; ad diem hãc, ſi forte audiẽte domo Iuda vniuerſa verba, quæ ego cogito facere eis, reuertatur vnuſquiſq; à via ſua peſſima: & ꝓpitius ero iniquitati, & peccato eorum. Ezechielis cap. xviii. dicitur: Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniqtatibus veſtris: & non erit vobis in ruinã iniquitas. Proiicite à vobis omnes iniquitates veſtras, qbus pręuaricati eſtis: & facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouũ: & quare moriemini domus Iſrael? qa nolo mortem morientis, dicit dominus Deus: reuertimini, & viuite. Item per eundẽ Prophetam paulo ſuperius: Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: filius non portabit iniquitatem patris: & pater non portabit iniquitatem filii: iuſtitia iuſti ſuper eum erit: & impietas impii erit ſuper eum. Si autem ĩpius egerit pœnitentiã ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt: & cuſtodierit omnia ꝑcepta mea: & fecerit iudiciũ, & iuſtitiã, vita viuet, & nõ morief: oium iniqtatũ eius, quas opatus eſt, non recordabor: in iuſtitia ſua, quã opatus eſt, viuet. Nunqd voluntatis meę eſt mors impii, dicit dñs Deus: & non vt conuertat̃ à viis ſuis, & viuat? Si autem auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua: & fecerit iniqtatem ſm omnes abominationes, quas opari ſolet impius, nunquid viuet? Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. In præuaricatione, qua præuaricatus eſt: & in peccato ſuo quod peccauit, in ipſis morietur. Item ipſemet Ezechiel capitulo trigeſimotertio: Viuo ego, dicit dominus Deus: nolo mortem impii: ſed vt conuertatur impius à via ſua, & viuat. Conuertimini à viis veſtris peſſimis: & quare moriemini domus Iſrael? Tu itaq; fili hominis dic ad filios populi tui: Iuſtitia iuſti non liberabit eum in quacũq; die peccauerit: & impietas impii non nocebit ei in quacũq; die conuerſus fuerit ab impietate ſua: & iuſtus non poterit viuere in iuſtitia ſua in quacunq; die peccauerit: etiã ſi dixero iuſto: ꝙ vita viuat: & confiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatem: omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradẽtur: & in iniquitate ſua, quã operatus eſt, in ipſa morietur. Si autem dixero impio, Morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato ſuo: feceritq; iudicium, & iuſtitiam: & pignus reſtituerit ille ipius, rapinamq; reddiderit: in mandatis vitæ ambulauerit: nec fecerit quicquã iniuſtum, vita viuet, & non morietur: omnia peccata eius, quę peccauerit, non imputabuntur ei: iudicium, & iuſtitiam fecit, vita viuet. Idem per alia verba Eſaias capitulo ſexageſimoquinto. Iohel quoq; Propheta capitulo ſecundo ait: Nunc ergo dicit dominus: Cõuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & fletu, & planctu: & ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra: & cõuertimini ad dominum Deum veſtrũ, quia benignus, & miſericors eſt, patiens, & multæ miſericordiæ, & pręſtabilis ſuper malitia. Quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſcat, & relinquat poſt ſe benedictionem?

Micheas capitulo ſexto: Quid dignũ offeram domino? curuabo genu Deo excelſo? Nunqd offeram ei holocauſtomata, & vitulos anniculos? nunqd placari poteſt dñs in millibus arietum, an in multis millibus hircorum pinguium? nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo: fructum ventris mei ꝓ peccato animę meæ? Indicabo tibi ò homo qd ſit bonum: & quid dñs requirat à te: vtiq; facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo. Non requirit dominus à nobis impoſſibilia: nec ẽt valde grandia: ſed ſolum legis, & man-

Digitized by Google

ditorum ſuorum obſeruantiam,& adim-pletionem:quæ omnia Dei mādata Propheta in his tribus ꝯſiſtere demōſtrauit. Ionę cap.iiii.Scio enim quia tu Deus clemens,& miſericors es:patiens, & multæ miſerationis:& ignoſcens ſup malitia.Danielis cap.iiii.Peccata tua eleemoſyna redime:& iniqtates tuas miſericordiis pauperū:forſitan ignoſcet Deus delictis tuis. Deutero.cap.xxiiii.Non occidenť patres pro filiis,nec filii pro patribus:ſed vnuſquiſq; pro peccato ſuo morieť. Malachias Propheta cap.iii. A diebus enim patrū veſtrorū receſſiſtis à legitimis meis, & nō cuſtodiſtis.Reuertimini ad me, & reuertar ad vos,dicit dñs exercituum. Pſalmiſta etiam multis in locis,& Pſalmis hanc prędixit veritatem. Pſal.xxxi. Sperantes in dño miſericordia circundabit. Pſal. .xxxii.ſic dicitur: Diligite miſericordiā, & iudicium. Miſericordia dñi plena eſt terra.Pſal.lxi.Semel locutus eſt De⁹: duo hęc audiui: quia poteſtas Dei eſt: & tibi dñe miſericordia:qa tu reddis vnicuiq; iuxta opa ſua.Pſal.lxxvi.Nunqd in æternum ꝓiiciet Deus:aut non apponet: vt complacitior ſit adhuc? Aut in finem miſericordiam ſuam abſcidet à generatione in generationem? Aut obliuiſceť miſereri Deus:aut ꝯtinebit ĩ ira ſua miſericordias ſuas? quaſi dicat,Non. Pſal. lxxxiii. Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei,magis ꝗ̃ habitare in Tabernaculis peccatorum.Quia miſericordiam,& veritatem diligit Deus:gratiam,& gloriam dabit dominus.Non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia:dñe virtutum: beatus homo, qui ſperat in te. Pſal. lxxxv. Quoniam tu dñe ſuauis,& mitis,& multę miſericordię oĩbus inuocantibus te.& paulo iſerius:Quia miſericordia tua magna eſt ſup me:& eruiſti aĩam meam ex Inferno inferiori.& iterum magis infra: Et tu dñe Deus miſerator, & miſericors: patiens,& multæ miſericordię, & verax. Pſal.lxxxviii.Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquę dñe:ſicut iuraſti Dauid in veritate tua? Itē ibidē: Si iuſtitias meas profanauerint:& mandata mea nō cuſtodierint: viſitabo in virga iniquitates eorum:& in

verberibus peccata eorum: miſericordiā autem meam non diſpergam ab eo:neq; nocebo in veritate mea.Pſal.cii.Benedic anima mea domino:& noli obliuiſci oēs retributiones eius. Qui ꝓpitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui ſanat omnes infirmitates tuas. Qui redimit de interitu vitam tuam:qui coronat te in miſericordia, & miſerationibus. Qui replet in bonis deſiderium tuum: renouabitur vt aquilę iuuentus tua.Faciens miſericordias dñs,& iudicium omnibus iniuriam patientibus.Notas fecit vias ſuas Moyſi, filiis Iſrael voluntates ſuas. Miſerator, & miſericors dñs:longanimis, & multū miſericors.Non in perpetuum iraſceť: neq; in æternum cōminabitur. Non ſ̃m peccata noſtra fecit nobis:neq; ſ̃m iniquitates noſtras retribuit nobis.Quoniam ſ̃m altitudinem cœli à terra,corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe. Quātum diſtat Ortus ab Occidente,longe fecit à nobis iniquitates noſtras. Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt dñs timentibus ſe: quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum. Recordatus eſt, qm̃ puluis ſumus:homo ſicut fœnū: dies eius tanq̃ flos agri ſic efflorebit. Qm̃ ſpiritus pertranſibit in illo:& non ſubſiſtet: & non cognoſcet amplius locum ſuum. Miſericordia aūt dñi ab æterno: & vſq; in æternum ſup timentes eum &c. Pſal. .cxviii. octonario. viii. Miſericordia tua plena eſt terra. Pſal.cxxix. A cuſtodia matutina, vſq; ad noctem ſperet Iſrael in dño.Quoniam apud dñm miſericordia, & copioſa apud eum redemptio. Et ipſe redimet Iſrael ex oĩbus iniqtatibus eius. Vnde catholica eccleſia in ſuis precibus ait:Deus cui ꝓprium eſt miſereri, ſemper & parcere. Et iterum: Deus,qui culpa offenderis,pœnitētia placaris &c. Et vt aliqua ēt de teſtamēto nouo cōmemorem: clamitat Chriſtus Ieſus verus Meſſias Lucæ cap.v.dicens:Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Item eiuſdem Lucę cap.xvii.inqt ipſe Ieſus Diſcipulis ſuis: Si frater tuus pœnitē tiam egerit, dimitte illi: & ſi ſepties in die peccauerit in te: & ſepties in die con

Digitized by Google

verſus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, dimitte illi. Itẽ Lucę cap. vi. Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Item eiuſdem cap. ix. Filius hominis non venit animas perdere: ſed ſaluare. Item cap. xv. cum dixiſſet parabolam de oue perdita, quam inuenerat, ſic intulit: Dico vobis, ꝙ ita gaudium erit in cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, q̃ ſuper nonagintanouem iuſtis, qui non indigent pœnitẽtia. Item cap. xix. Venit enim filius hominis quærere, & ſaluũ facere qđ perierat. Itẽ Ioannis cap. viii. inqt Ieſus Iudæis: Dixi ego vobis, quia moriemini in peccatis veſtris. Si enim non credideritis, quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro: & etiã ibi manifeſtauit eis ſe eſſe filiũ Dei. Matthæus etiam cap. xviii. Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat. Item ibidem magis infra: Tunc accedens Petrus ad eũ dixit: Dñe quoties peccabit in me frater meus: & dimittã ei vſq; ſepties? Dicit illi Ieſus: Nõ dico tibi vſq; ſepties, ſed vſq; ſeptuagies ſepties: quaſi dicat ſemp. Vnde ipſe Petrus Apoſtolus, doctoris, & Magiſtri ſui diſciplinam amplexus, atq; veſtigia ſequens in ſua ſecunda Epiſtola cap. iii. ait: Dominus non vult aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Ioannis cap. iii. & ſunt verba Saluatoris noſtri ad Nicodemum: Sic enim Deus dilexit mundum: vt filium ſuum vnigenitum daret: vt omnis, qui credit in eum, non pereat: ſed habeat vitam æternã. Nõ enim miſit Deus filium ſuum in mundũ: vt iudicet mundum: ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Item eiuſdem Ioannis cap. vi. Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à patre meo. Item ibidẽ: Quia nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum. Et licet hęc verba quandam videantur demonſtrare violentiam: tamen ex ipſis quædam liberalis, & gratioſa acquiritur conceſſio: quia hic trahendi modus non fit corporis læſione, ſed cordis vinculo trahitur: veluti quando ramum viridem oſtendis oui, & trahis illam: & nuces puero oſtenduntur, & quo currunt trahitur: amando enim trahitur, & quidem ſponte, nulla vi, & nulla corporis læſione. Si ergo iſta, quæ inter delitias, voluptatesq; terrenas reuelantur amantibus, trahunt: quia Trahit ſua quemq; voluptas: quanto magis ſuperna, & diuina omni veritate plena? ſed de hoc trahendi modo copioſius dictum eſt libro ſexto, capitulo quadrageſimoprimo, ad reſpõſionem cuiuſdam Iudæorum Oppoſitionis. Perpulchre igitur, & quamrectiſſime Thalmudiſtæ, ſiue Rabini præmemorati ſuos admonuerũt Iudæos, redemptionem in pœnitentia cõſiſtere, & eſſe: quam ſi amplecterentur Iudæi, & agerent, errores ſuos, atq; fallacias cognoſcerent: peruicatiam deponerent: dolerent infidelitate: & demum Ieſum Chriſtum verum Meſſiam colerent, obſeruarent, atq; venerarentur. Nec ſperent vnquam ſaluari poſſe, niſi ad Chriſtum mundi redemptorem confugiant: eiuſq; fidem ſuſcipiant, & credant, atq; amplectantur, ac legem eius Euangelicã ſeruent. ipſo Ieſu Chriſto ſic dicẽte Ioannis capitulo decimo: Ego ſum hoſtium: per me ſi quis introierit, ſaluabitur. Item eiuſdem Ioannis capitulo ſexto: Dixerũt ergo ad eum: Quid faciemus, vt operemur opera Dei. Reſpondit Ieſus: Hoc eſt opus Dei: vt credatis in eum, quem miſit ille. Et iterum eodem cap. Hæc eſt autem voluntas patris mei, qui miſit me: vt oĩs, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Et iterum eiuſdem Ioannis capitulo quinto: Neq; enim pater iudicat quenq̃: ſed omne iudicium dedit filio: vt omnes honorificent filium: ſicut honorificant patrem: qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui miſit illum. Amen amen dico vobis: q; qui verbum meum audit: & credit ei, qui miſit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit: ſed tranſiet à morte in vitam. Item eiuſdem Ioannis cap. iii. in calce capitis. Et ſunt verba Beati Ioannis baptiſtę de Chriſto: Qui de cœlo venit ſup oẽs eſt: & quod vidit, & audiuit, hoc teſtatur, & teſtimonium eius nemo accipit: qui autem acceperit, eius teſtimonium ſignificauit, quia Deus verax eſt: quem

Digitized by Google

quem enim miſit Deus,verba Dei loquũ-
tur:non enim ad mẽſuram dat Deus ſpi-
ritum:pater diligit filium: & omnia de-
dit in manu eius:qui credit in filium,ha
bet vitam æternam: qui autem incredu-
lus eſt filio,non videbit vitã, ſed ira Dei
manet ſuper eum. Apoſtolus etiam Pau-
lus ad Romanos cap.x.&.xi.ad huius rei
confirmationem ait: Teſtimonium enim
perhibeo illis: ꝙ æmulationem quidem
Dei habent.ſ.Iudæi, pro quibus dixerat
ſuperius: Optabam ego anathema eſſe à
Chriſto ꝓ fratribus meis &c.ſed non ſm
ſcientiam.Ignorantes enim iuſtitiã Dei,
& ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei
non ſunt ſubiecti:finis enim legis Chri-
ſtus ad iuſtitiam omni credenti. Moyſes
enim ſcripſit:Quoniam iuſtitiam,quę ex
lege eſt,qui fecerit homo,viuet in ea.Le-
uitici cap.xviii.Quę autem ex fide eſt iu-
ſtitia, ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo:
quis aſcendet in cœlum? ideſt Chriſtum
deducere:aut qs deſcendet in Abyſſum?
hoc eſt Chriſtum à mortuis reuocare:ſed
quid dicit ſcriptura Deutero. cap. xxx?
Prope in ore tuo,& in corde tuo:hoc eſt
verbum fidei:quod prędicamus: quia ſi
confitearis in ore tuo dominum Ieſum:
& in corde tuo credideris:ꝙ Deus illum
ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. hoc to-
Oppoſitio. tum Apoſtolus. Si vero Iudæus oppo
neret illud Rabi Salomonis de Aegypto:
qui Saluatorem noſtrum indigne, & im-
prudenter reprehendit in ſententiis de
pœnitentia,dicens: Quòd licet Ieſus Na
zarenus fuiſſet bonus vir, & ſimplex: &
fuerit cauſa deſtructionis omniũ idoloꝝ,
& ſuperſtitionis Gẽtilium:tamen ſua do
ctrina non fuit vtilis mundo, nec reipu-
blicę:eo ꝙ nullum puniebat: ſed omni-
bus malefactoribus parcebat: vt patet de
adultera,quam abſoluit à morte cõtra le-
gem Moyſis.Et ꝙ iniuſte feciſſet,hãc al-
gat cauſam:quia ſi talis lex ſeruaret: ꝙ.ſ.
rei non punirentur:reſpublica deſtruere
tur:nec poſſent ciuitates, & Regna con-
Reſponſio. ſeruari. Cui Obiectioni ſic reſpõdetur.
Quòd Rabi ille Moyſes in hac ſua re-
prehenſione ſibiipſi cõtradicit.Nam pri-
mo dicẽs:ꝙ Ieſus noſter fuit bonus vir,
& ſimplex:eum extollit,& laudat, & ma-
xime de bonitate ſua.Item dicens:ꝙ fue
rit cauſa deſtructionis oĩum idoloꝝ,& ſu
pſtitionis Gẽtilium:eum etiam magis ex-
tollit,& laudat de opere perfectiſſimo,&
maximo:quod nullus vnꝗ facere potuit:
quæ duo non ſunt pauci momenti, ſed
ꝗmaximi.Ex aduerſo autem: ꝙ eius do-
ctrina non eſſet vtilis:eo ꝙ parceret ma-
lefactoribus:indigne, & imprudenter eũ
reprehẽdit:quia Chriſtus nunꝗ ꝓhibuit
prauos gladio puniri temporali: nec ẽt
adulterã illam interfici prohibuit:imo in
quit Iudęis:Qui ſine peccato eſt veſtrũ,
primus in illam lapidem mittat: abeunti
bus autem omnibus Iudęis, remanſit ſo-
lus Ieſus,& mulier in medio ſtans. dixit
ei Ieſus: Mulier vbi ſunt,q te accuſabãt?
nemo te condemnauit? quę dixit, Nemo
dñe.Dixit autem Ieſus: Nec ego te cõdẽ-
nabo:vade, & iam amplius noli pecca-
re.Verum Chriſtus vti voluit gladio ſpi
rituali: ſcilicet pœnitentiali:qui eſt mul-
to nobilior,ꝗ tp̃alis:quia nõ occidit,nec
mutilat ſubſtantiam:ſed peccatum interi
mit,& abſcindit ab aĩa:& ideo ipſe Chri
ſtus omnes peccatores ad pœnitentiam
remittebat.Nõ relinquebat igitur eos im
punitos: quoniam pœnitentia (ſm Bea-
tum Auguſtinum)eſt quędã dolentis vin
dicta puniens in ſe,quod dolet cõmiſiſ-
ſe:& ſic pœnitẽtia vere punit peccatum
in reo.Nam pœnitentia pamplius,& pfe
ctius punit peccatũ,ꝗ lex ſęcularis, & ꝗ
lex vetus puniebat.Quod tripliciter ꝓba
tur.Nam magis ſatisfacit Deo, & ꝓximo,
& perfectius iuſtificat peccatorem. Quia
qñ homicida ſuſpenſus,vel decapitatus
per legem ſęcularem, non recipit mortẽ
patienter:& ſic nõ ſatisfacit Deo.nec fur
ſuſpenſus reſtituit ablatum:& ſic non ſa-
tisfacit ꝓximo:nec ẽt iuſtificat peccatorẽ,
poſtꝗ manet incõtritus,& impœnitens.
Sed vera pœnitẽtia: primo ſatisfacit Deo
per veram cõtritionem, & ꝓpoſitum nõ
peccandi.Secundo ſatisfacit proximo,re
ſtituendo ſibi ablatum in effectu, vel in
affectu,& promiſſione,aut cautione.Ter
tio iuſtificat ſeipſum præterita peccata
plangendo,& futura nõ cõmittere pro-

Digitized by Google

ponendo. Itē etiam ſic ꝓbatur: Illa puni- nitio eſt perfectior, & magis ſufficiens, ꝙ delet, & extinguit peccatū, quod Diabolus plantauit: & ꝯſeruat ſubſtantiam, quā Deus creauit: ꝙ illa, quæ deſtruit ſubſtantiam, & nō extinguit quandoq; peccatū. Sed pœnitentia eſt huiuſmodi, reſpectu punitionis ſæcularis: ergo eſt perfectior. Minor patet: quia per pœnitentiā totaliter deletur, & extinguitur peccatū, quod Diabolus perſuaſit: & ꝯſeruatur non ſolū anima, ſed ēt corpus: vt ille poſſit vlterius bene operari, & opera miſericordiæ exercere: & pro defuncto, quem occidit, ſemper orare: & filiis eius ſubuenire &c. Punitio aūt ſæcularis extinguit ſubſtantiā, & quādoq; non extinguit peccatū: & aufert locum, & tps bene operandi: & ſic non ſatiſfacit proximo. Item tertio: pœnitentia magis prodeſt ꝓximo, & reipublicæ, ꝙ punitio veteris legis: qa illa mutilat membrum. ſ. oculū, aut manū delinquentis: de quo nulla vtilitas ꝓueniebat læſo, nec ſatiſfaciebat iniuriam paſſo: ſed pœnitentia nō aufert mēbrum corpale: vt ille poſſit ſatiſfacere læſo operibus manuū ſuarum, aut vt reſtituat ablatū. Et ſic pœnitentia non ſolū eſt magis vtilis iniuriā paſſo: ſed ēt toti reipublicę: inꝗtum non vult mortem peccatoris: ſed vt ꝯuertatur, & viuat, & ſeruiat Deo, & proſit proximo. Ex quo ſequitur: ꝙ ꝙplures criminoſi ſic per pœnitentiā liberati: deinceps ardentius Deo ſeruierūt, & reipublicę poſt actā pœnitētiā perutiles fuerūt. Ex ſupraſcriptis igitur tot, & tantis, tam veteris, ꝙ noui teſtamēti teſtimoniis: & ēt per ea, quæ ſuperius dicta fuerūt lib. vi. c. xli. vbi oſtēdimus ſalutem Meſſię non tēporalē, ſed ſpiritualem eſſe, ꝗbuſcunq; ēt proteruis, & obſtinatis manifeſte conſtare pōt, Iudęos, & quoſcūq; alios nequaꝗ ſaluari poſſe, niſi ꝑ ſolam pœnitentiā, & per Ieſum Chriſtum veꝝ Meſſiam. hac nāq; ſola, & vnica pœnitētia Chriſti fidem veraciter, & puro corde ſuſcipientes Iudęi, & legē Euāgelicā obſeruantes, & ſaluari, & beatificari poſſunt. Hoc illud ē, ò Iudæi, quod prædixit vobis Moyſes Deuter. c. iiii. Cū enim dixiſſet: Teſtes inuoco hodie cœlū, & terram, cito perituros vos eſſe de terra, quam trāſito Iordane poſſeſſuri eſtis: nō habitabitis in ea longo tempore, ſed delebit vos dn̄s, atq; diſperget in oēs gentes, & remanebitis pauci in nationibus, ad quas vos ducturus eſt dn̄s &c. addidit poſtea ipſe Moyſes hæc verba: Cumq; ꝗſieris ibi dn̄m Deum tuū, inuenies eum: ſi tn̄ toto corde quæſieris, & tota tribulatione animę tuę, poſtꝗ te inuenerint oīa, quæ prædicta ſunt. Quæ verba dilucidius declarauit ipſemet Moyſes Deuteron. c. xxx. dicens: Cum ergo venerint ſuper te oēs ſermones iſti, benedictio, ſiue maledictio, quā propoſui in ꝯſpectu tuo: & ductus pœnitudine cordis tui, in vniuerſis gentibus, in quas diſperſerit te dn̄s Deus tuus, & reuerſus fueris ad eum, & obedieris eius imperiis, ſicut ego hodie ꝓcipio tibi, cū filiis tuis in toto corde tuo, & in tota anima tua, reducet te dn̄s Deus tuus de captiuitate tua, ac miſerebitur tui: & rurſum cōgregabit te de cūctis populis, in quos te ante diſperſit &c. Quę quidē congregatio nequaꝗ intelligi poteſt de corporali ꝯgregatione de loco ad locum, propter illas dictiones: Et ductus pœnitudine cordis tui. & per illam aliam dictionem poſitam Deutero. capitulo quarto, ibi, quando dicitur: Cumq; quæſieris ibi. & per illas Deuter. cap. xxx. In vniuerſis gentibus: ſed de ſpirituali animorum congregatione, & volūtate facta per pœnitentiam in vno credibili: vt ſuperius dictum fuit capitulo decimooctauo huius ſeptimi libri. Quicunq; igitur Iudæus ductus pœnitudine cordis in quocūq; loco ſit, de infidelitate, & peruicatia Iudaica reuerſus fuerit ad Deum: hoc eſt conuerſus fuerit ad fidē Chriſti: ſtatim dominus aſſumit eum, & introducit in terram, quā poſſederūt patres ſui: ſcilicet in eccleſiā militātem, & non in Hieroſolymam, vel terram Chanaam: vbi ſi veraciter crediderit, & legem Euangelicam ſeruauerit, cum defunctus fuerit, terram viuentium: hoc eſt cœleſtem, & æternam beatitudinem cum antiquis, & ſanctis patribus, Abraā, Iſaac, & Iacob perpetuo poſſidebit. Quā Moyſis ſententiam, Beatus Paulus Apoſtolus

Digitized by Google

ſtolus approbat ad Roma. capitulo deci- mo, & vndecimo: Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus: qa ſi cõfitearis in ore tuo dominum Ieſum: & in corde tuo cre dideris: quod Deus illum ſuſcitauit à mortu- is, ſaluus eris. Corde enim creditur ad iu ſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutẽ: & ſic ſtatim ingredieris in terram promiſ ſionis: hoc eſt in eccleſiam Dei militantẽ: in qua ſi legitime vixeris, poſt mortem, in eccleſiam Dei cœleſtem triumphantẽ aſ ſumeris: vbi cum Abraam, Iſaac, & Iacob, ac cæteris beatis æternis perfrueris gau diis. De peccatorum venia Beatus Augu ſtinus in Libello de diffinitionib⁹ ortho- doxę fidei cap. xliiii. ſic ait: Pœnitentia aboleri peccata indubitanter credimus, etiam ſi in vltimo vitæ ſpiritu admiſſoꝝ pœniteat: & publica, vel ſupplici lamen- tatione peccata prodantur: quia propoſi tum Dei, quo decreuit ſaluare, quod perie rat, ſtat immobile. Et ideo, quia voluntas eius non mutatur ſine emendatione vi- tæ, ſi tempus conceditur: ſiue ſupplici cõ feſſione, ſi continuo vita exceditur: ve- nia peccatorum fideliter pręſumatur ab illo, qui non vult mortem peccatoris: ſed vt conuertatur à perditione pœnitendo: & ſaluatus miſeratione domini viuat. Si quis aliter de iuſtiſſima Dei pietate ſen- tit: non Chriſtianus, ſed Nouatianus eſt. Sed aduertendum eſt, huiuſmodi pœni- tentiam non fictam, ſed veram eſſe opor- tere: quę ex tribus conſiſtit partibus: ſcili- cet ex contritione, confeſſione, & ſatiſfa- ctione. Eſt autem vera contritio (iuxta cõ munem Theologorũ opinionem) dolor voluntarie aſſumptus pro peccatis cũ p- poſito confitendi, & ſatiſfaciendi: & hãc contritionem dat nobis ipſe Deus ex ſua clementia, & liberali gratia, quamprimũ videt nos diſpoſitos, & pręparatos ad ip ſam pœnitentiam ſuſcipiendam, & pera- gendam, & ad emendationem vitiorum hactenus perpetratorum. Ex qua contri- tione efficitur: vt cum ipſo Deo nobiſcũ ob peccata noſtra irato, ſtatim reconcilie- mur. Quòd autem peccantibus Deus ira- ſcatur, audi quid infraſcripti dicant Do- ctores: quorũ auctoritate eccleſia Dei mo- ta eſt ad diuinas conſtitutiones peragen- das. In Decretis. diſtinctione tertia. in ver ſiculo ſunt plures, Auguſtinus ait: Scio enim dominum inimicum eſſe omni cri- minoſo. Item idem Auguſtinus in Sermo ne: Non te perſequitur quod fecit Deus, ſed malitia, quã fecit homo: nam omnia, quę fecit Deus, laudant Deum: vt Geneſ. capitulo primo: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Hieronymus ſuper Daniel. in Decretis. diſtinctione pri ma. §. quamobrem: Neq; enim Deus ho- minibus iraſcitur, ſed vitiis: quę cũ in ho mine non fuerint, nequaquã punit quod mutatum eſt. Ambroſius de pœnitentiis. diſtinctione prima. §. nouit: Nouit Deus mutare ſententiam, ſi noueris mutare de lictum. Cõcilium Toletanum. xxii. q. iiii. in capitulo Incommutabilis, idemq; ſem per exiſtens Dei ſumma natura, ſępe ſua ſacris in literis legitur mutaſſe promiſſa: & pro miſericordia temperaſſe ſententiã. Quæ quidem contritio ex cordis dolore, & lachrymis eſſe debet, ob Dei offenſio- nem, dicente Dauid Pſalm. ſexto: Labora- ui in gemitu meo: lauabo p ſingulas no- ctes lectum meum: lachrymis meis ſtratũ meum rigabo. & Pſal. : Et fiunt ei la- chrymæ ſuę panis die, ac nocte. Ioannes Chryſoſtomus: Lachrymę lauant delictũ: quod pudor eſt confiteri. Eſaiæ capitulo xxxviii. Et fleuit Ezechias fletu magno: & factum eſt verbum domini ad Eſaiam dicens: Vade, & dic Ezechię: Hæc dicit dominus Deus Dauid patris tui: Audiui orationem tuam, & vidi lachrymas tuas: ecce ego adiiciam ſuper dies tuos quin- decim annos: & de manu Regis Aſſyrio- rum eruam te, & ciuitatem iſtam, & prote gam eam. Secunda pars pœnitentię eſt confeſſio: quę (ſm Auguſtinum) ſic diffi- nitur: Confeſſio eſt per quam morbus la- tens ſub ſpe venię aperitur. Cum enim peccator dolens de peccatis commiſſis non erubeſcit ea ſacerdoti Dei indicare: immo etiam cum erubeſcentia indicat, & quærere medicinam non ceſſat: ſtatim à domino veniam conſequitur. iuxta illud Pſalm. xxxi. Dixi, pronunciabo aduerſum me iniuſtitiam meam domino: & tu remi

ſti impietatẽ peccati mei. In quo adimpletur & illud Iacobi Apoſtoli.c.vlt.Epiſtolæ ſuæ: Si quis aũt infirmatur, vocet p̃sbyteros eccleſiæ: & imponant ei manus: vngentes eũ oleo in noīe dñi. Cui ſñiæ perpulchre quadrat illud Lucæ Euãgeliſtę.c.xvii. Et cum ingrederetur. ſ. Ieſus: in quoddam caſtellũ: occurrerunt ei decem viri leproſi: qui ſteterunt à longe: & leuauerunt vocẽ, dicẽtes: Ieſu p̃ceptor miſerere noſtri. Quos vt vidit, dixit: Ite oſtẽdite vos ſacerdotibus: & factũ eſt, dum irent, mundati ſunt. Oportet enim prius peccatorem cũ Deo recõciliari: & eccleſiæ Dei obedire. Cuius mãdatum legitur in.c. Omnis vtriuſq; ſexus. de poenitentiis, & re miſ. Omnis vtriuſq; ſexus Chriſti fidelis, poſtq̃ ad annos diſcretionis peruenerit: oīa ſua ſolus peccata: ſaltem ſemel in anno fideliter confiteri proprio ſacerdoti: & iniunctam ſibi poenitentiã pro viribus ſtudeat adimplere: cui eccleſiæ obediendum eſt ſub poena peccati mortalis: qm̃ eſt vnus articulus fidei Chriſtianę. ſ. dicimus. Credo ſanctam eccl'iam catholicã: ſanctorũ cõionem. Tertia, & vltima pars eſt ſatiſfactio: qñ. ſ. ſacerdos, audita peccatoris cõfeſſione, & viſa eius ꝯtritione, debitam ſibi iniungit poenitentiam. & qm̃ arbitraria eſt: ſi non debitã, ſaltem ſibi placitam. Qm̃ licet peccatum pp offenſionẽ Dei, poenam mereatur infinitam: tamen pp dolorem ex cõtritione habitum: ipſa poena infinita in poenã cõmutatur temporalem: quia qñ peccator abſoluitur à culpa: obligatur ad ꝑpetuam peccati deteſtationem. Sed qm̃ huiuſmodi obligatio deteſtandi peccatum: eſt p̃ceptum affirmatiuũ obligans ſemp: ſed non ad ſemper: ideo peccator nõ obligatur ad continuam eius deteſtationẽ: ſed tm̃ pro loco, & tempore: iuxta illud: Interpone tuis interdum gaudia curis. Quod verificat̃ ex Gloſſa ibi poſita, ſic dicente: Qui ergo à malis ſic mentem reuocat: vt commiſſa plangat: & plangenda iteꝝ committere nõ vult: nec ſatiſfacere negligit, vere poenitet. Quæ oīa non ſunt propterea aliena à Prophetarum Oraculis. Inquit enim Eſaias.c.xxxviii. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meę. Ideo ſi peccata confeſſa, & remiſſa aliqñ in memoriam venient, dolor habendus eſt, & mentis diſplicentia, propter offenſionem Dei. Et licet peccata ex contritione, & confeſſione, ac ſatiſfactione iniũctarum poenitentiarum in totum remittantur, quantum ad culpam: non tñ remittũtur ſemper in totum, quantum ad poenã: ſed pro parte ſm diſplicentiam peccatorum, & cordis contritionem, & poenitentiæ conformitatem &c. & reliquam partẽ ſatiſfacimus in Purgatorio poſt mortẽ. Sed Iudæus veniens ad fidem Chriſti, ex baptiſmo ſuccedente poſt poenitentiam, ab omni peccatorum labe mundatur: nõ ſolum quantum ad culpam, ſed etiã quãtum ad poenam. Et hoc ſi vere, & non ficte à Iudaica lege ad Chriſti fidem, & religionem conuerſus fuerit. O quàm beati ſunt igitur Iudæi: qui ad Chriſti fidem accedunt ex corde, & ex vera conuerſione: quibus omnia peccata pręterita remittuntur in totum omnino ſolum quãtum ad culpam, ſed etiam quãtum ad poenã. Verum Theologi omnes auctoritate illius verſiculi Pſalm.xxxi. Conuerſus ſum in erumna mea, dum cõfigitur ſpina: id eſt dolor, ex morſu conſcientiæ: hoc eſt ex contritione. & ex his aliis verbis ſubſequentibus: Delictum meum cognitum tibi feci: & iniuſtitiam meam non abſcõdi. Dixi: hoc eſt dicere, & confiteri propoſui: Confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino: & tu remiſiſti impietatem peccati mei. Theologi inquam omnes auctoritate prædictorum verboꝝ tenent ex ſola contritione remitti peccata ſine confeſſione, ſed communi propoſito cõfitendi. Et vbi eſſet periculum mortis: & non adeſſet confeſſor, remittitur peccatũ in totum: vt patet Lucæ capitulo decimo ſeptimo per illos decem leproſos &c. qui antequã perueniſſent ad ſacerdotes mũdati ſunt. Beatus Auguſtinus in Enchiridion.c.lxix. ait: Cauendum eſſe, ne putemus infanda crimina eleemoſynis poſſe redimi, niſi ab eis abſtinendo, his verbis ſcilicet: ſanè cauendum eſt, ne quiſquam exiſtimet infanda illa crimina, qualia qui agunt

Digitized by Google

agunt, Regnũ Dei non poſſidebunt quotidie perpetrando, & eleemoſynis quotidie redimendo. In melius quippe eſt vita mutanda: & per eleemoſynas de peccatis præteritis eſt propitiandus Deus: nõ ad hoc emendus quodãmodo: vt ea ſemper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi: quãuis miſerendo deleat iam facta peccata: ſi non ſatisfactio cõgrua negligatur. ibidẽ.

¶ Quòd per orationem Dominicã non tantum quotidiana peccata, ſed etiã præterita crimina deleantur.

De quotidianis aũt breuib⁹, leuibusq́; peccatis: ſine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium ſatiſfacit. Eorum eſt enim dicere: Pater noſter: qui es in cœlis: qui iam patri tali regenerati ſunt ex aqua, & Spiritu ſancto delet oĩno hęc oratio minima, & quotidiana peccata: delet & illa, à quibus vita fideliũ ſcelerate etiam geſta, ſed pœnitendo in melius mutata diſcedit: ſi quemadmodum veraciter dicitur: Dimitte nobis debita noſtra: quoniam non deſunt, quæ dimittantur: ita veraciter dicatur: Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: id eſt fiat quod dicitur: quia & ipſa eleemoſyna eſt veniam petenti homini ignoſcere. ibidẽ.

¶ De multis eleemoſynarũ generibus.

At per hoc ad omnia, quę vtili miſericordia fiunt, valet quod dominus ait: Date eleemoſynam: & ecce omnia munda ſunt vobis. Non ſolum autem qui dat eſurienti cibum: ſitienti potum: nudo veſtimentum: peregrinanti hoſpitium: fugienti latibulũ: ægro, vel incluſo viſitationẽ: captiuo redẽptionẽ: debili ſubuentionẽ: cęco deductionẽ: triſti cõſolationẽ: nõ ſano medelam: erranti viam: deliberanti cõſilium: & quod cuique neceſſarium eſt indigenti: verum etiam & qui dat veniam peccanti, eleemoſynam dat: & qui emendat verbere in quem poteſtas datur, vel coercet aliqua diſciplina: & tamen peccatum eius, quo ab illo læſus eſt, aut offenſus dimittit ex corde, vel orat vt ei dimittatur: non ſolum in eo quod dimittit, atque orat: verum etiam in eo quod corripit, & aliqua emendatoria pœna plectit, eleemoſynam dat: quia miſericordiam pręſtat. Multa enim bona pręſtantur inuitis, quando eorum conſulitur vtilitati, non voluntati, quia ipſi ſibi inueniuntur eſſe inimici: amici vero illorum potius illi, quos inimicos putant, & reddunt errando mala pro bonis, cum reddere mala Chriſtianis non debeat, nec pro malis. Multa itaque ſunt genera eleemoſynarum, quæ cum facimus, adiuuamur: vt dimittantur nobis noſtra peccata.

Quòd autem omnes ſub Hebraica perfidia exiſtentes, approbent, conſentiant, & laudent omnia ſcelera, atque peccata, quę in perſonam Ieſu Chriſti per pręceſſores ſuos commiſſa fuerunt: quia fatentur eos (ſecundum veram legis iuſtitiam) eum occidiſſe: ſic eos, admonente Rabi Moyſe in Codice ſuo de Iudiciis. titulo de Regibus, vbi de Meſſia ſic dicitur: Circa finem templi ſecundi Nazarenus ille iactauit ſe eſſe Meſſiam: & ideo ſapiẽtes, & Magiſtri noſtri fecerunt de eo, ſeu in eum, quod debebat fieri. hæc ille. De hoc Iudęorum peccato dicitur Hieremię capitulo ſeptimo: Non audierunt me, nec inclinauerunt aurem ſuam, ſed indurauerunt ceruicem, & peius operati ſunt, quàm patres eorum. Vnde Saluator noſter Matthæi capitulo vigeſimotertio, inquit Iudæis: Væ vobis Scribę, & Phariſæi hypocritę, qui ædificatis ſepulchra Prophetarum: & ornatis monumenta iuſtorum. & dicitis: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocii eorum in ſanguine Prophetarum. itaque teſtimonio eſtis vobiſmetipſis: quia filii eſtis eorum, qui Prophetas occiderunt: & vos implete menſuram patrum veſtrorũ &c. Nam patres eorum Prophetas occiderunt: iſti vero dominum Prophetarum occiderunt. Item Hieremiæ capitulo ſecundo: Quid vultis mecum iudicio contendere? omnes enim vos dereliquiſtis, ſiue præuaricati eſtis me. Implete menſuram patrum veſtrorum: quia ipſi Chriſtum occidentes, impleuerunt menſuram patrum ſuorum, eos in malitia ſuperantes, & excedentes. & ſtatim

Digitized by Google

ſubſequenter ait: Serpentes, & genimina viperarum quomodo fugietis à iudicio Gehenę? Beatus Hieronymus ad Cyprianum ſic ait: Nihil enim ita decipit humanum genus, quàm quod dum ignorant ſpatia vitæ ſuę, lõgiorem ſibi ſęculi huius poſſeſſionem repromittunt. vnde & illud egregie dictum eſt: Nullum tam ſenem eſſe, & ſic decrepitæ ſenectutis, vt non ſe adhuc vno plus anno viuere ſuſpicet. Ad hũc ſenſum pertinet & illud quod dicitur: Memento mortis tuæ, & non peccabis. Qui enim recordatur ſe quotidie eſſe moriturum: contemnit pręſentia: & ad futura feſtinat. Hoc eſt quod Dauid in alio precatur loco, dicẽs: Ne auferas me in dimidio dierum meorum priuſquàm abeam, & non ſubſiſtam. quod ita exponitur: Ne eo tempore facias me mori, quãdo adhuc putabam me eſſe victurum: vt poſſim peccata corrigere pœnitentia. Si enim hoc feceris, inuentus in delictis meis eſſe deſiſtam: non quod ſpem reſurrectionis neget, ſed quod cum eo ſe neget poſſe ſubſiſtere: apud quem omnes, qui in vitiis perſeuerant, pro nihilo reputantur.

Excitent ſe igitur Iudęi: & accedãt ad veri Meſſiæ cognitionem: Saluatoris. ſ. noſtri Ieſu Chriſti: quem verum fuiſſe Meſſiam: & vi rationum, & ſacrarum literarum teſtimonio: & etiam Thalmudiſtarum, & Rabinorum Iudęorum auctoritate deteximus, & manifeſtauimus. Nõ antiquos ſibi ritus adhibeant diuinæ maieſtati infenſos: non priſcorum ſuorum vetuſtate, non religione glorientur: quia redarguit illam Deus per Eſaiam capitulo primo dicẽs: Sabbatũ, & feſtiuitates alias non feram: Calendas veſtras, & ſolemnitates veſtras odiuit anima mea. Nouum etenim cultum, nouamq́; religionẽ vult, atq; præcipit Deus: quia creauit coelos nouos, & terram nouam: & in memoria non eſſe priora demandat per eundem Eſaiam cap. lxv. Si ergo legem nouam, & religionem nouam, ac nouum cultũ vult Deus: vt etiam habet Hieremię cap. xxxi. & vt ſupra libro tertio probatum eſt: vt ceſſaret etiam, & finiret lex vetus Moyſis, conueniens, & neceſſe fuit. Quam legem nouam, cum Iudęi capeſſere nollẽt: imo repellerent, & impugnarent, ad alias gentes ſe contulit Deus, relictis Hebræis in obſtinatione, & peruicatia ſua: vt teſtãtur Paulus, & Barnabas Actuum cap. xiii. his verbis: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitę æternæ: ecce conuertimur ad gentes: ſic enim nobis pręcepit dominus. Vertit ergo ſe Deus ad nos olim Gentiles ſua ineffabili clementia: & aſpexit gentes, quæ prius ignorabant eum: vt Eſaiæ cap. lxv. Quæſierunt me, qui ante non interrogabant: inuenerunt, qui non quæſierunt me. Dixi: Ecce ego, ecce ego ad gentes quę neſciebant me, quæ non inuocabant nomen meum. Scrutentur igitur Iudæi ſacras literas: & maxime in hoc opere ſuis locis adductas: eaſq; recto ſenſui accommodent: diligenterq́; excutiant, & ponderent: quia in eis meram inuenient veritatem. Qua inuenta, & cognita (ſi ſapiunt) ad Ieſum Chriſtum vere pœnitẽtes confugient: parati quæcunq; eius inſtituta ſeruare: quod ſi fecerint à captiuitate, in qua in hoc detinentur ſæculo, ſtatim liberabuntur: & in futuro ſæculo ſempiternis perfruentur gaudiis. Diuina enim clementia præſto ſemper omnibus adeſt: dum vitam deuiam emendare, & errores corrigere voluerint: nunquam ſerò in hoc ſæculo quis ad ipſum confugiet, malefactorum ſuorum pœnitens. Quamobrem errati ſui quemlibet Hebręorum pœniteat, caſtigetq́; ſeipſum peruicatia ſua, atq; inſania: & animum ſuum conformet ad rectius viuendum, & ad Chriſtũ cognoſcendum Meſſiam: tũc parentem ſuum, Deum clementiſſimum ſentiet iudicem: qui labem peioris vitę remiſſurum illi ſe offert, atque promittit. Neq; Deus ipſe hominum fragilitatem ignorat: ideirco ſubiunxit hanc vnicam, & ſolam pœnitentiæ medicinam: vt ea hominẽ cautum in æterna beatitudine ſuſcipiat, atq; confirmet. (Eſt enim pœnitentia quartũ Chriſtianę religionis, ex ſeptem ſacramẽtis.) Beatus Hieronymus: Nihil ſic offendit Deũ, ſicut cor impœnitẽs: ſolũ deſperationis

rationis crimen eſt, quod veniã conſequi non põt. Latro credidit in Cruce, & ſtatim meretur audire: Amẽ dico tibi: hodie mecum eris in Paradiſo. Chriſtus in Paradiſum de Cruce latronẽ intulit: & ne qs aliq̃ſ ſeram ↄuerſionem putaret, fecit homicidii pœnã eſſe martyrium. Poſſumus & addere octauã remiſſionem: quæ fit per indulgẽtias, quæ dantur per Sũmum Põtificem, & plãtos eccleſiaſticos, q ſunt loco Apſtorum. Et hoc ex auctoritate Saluatoris noſtri, ex his verbis, Ioannis. c. xx. Hæc cum dixiſſet, inſufflauit, & dicit eis: Accipite ſpiritũ ſanctum: quorũ remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorũ retinueritis, retẽta ſunt. Quod licet videatur figuratũ fuiſſe Leuitici. c. xxv. per annum Iubilei, in quo oĩa remittebant debita: tñ illa debita erant temporalia tñ: hęc aũt, quæ per indulgẽtias remittũtur, ſpiritualia ſunt. ſ. peccata. Nam peccata noſtra debita noſtra vocant: vt oñdit nobis ſaluator noſter in oratione Dñica, vbi dicitur: Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

Oppoſitio. Si autem Iudæus diceret: Nos infeliciores eſſe: cum p ſolam pœnitentiæ medicinam Deũ placare nos oporteat: cum ipſi in Leuitico pluribus diuerſis ſacrificiis, ſe à peccatis mundare poſſint. Reſponſio. Reſpondetur. Licet in Leuitico hoc habeant: tñ nihil ſibi prodeſt: cũ ipſa ſacrificia celebrare non poſſint: cum extra Hieroſolymitanum templum non poſſint ea offerre: nec etiam ibi fieri poſſent, cũ lex ſua finẽ habuerit: & ſingula peccata ſingula habebant ſacrificia: ſed in lege noſtra Chriſtiana ſeptem hñtur modi impetrandi à domino veniam: non particulariter, ſed generaliter de omnibus peccatis. Audi nũc quantę ſint remiſſiones peccatorũ. Prima, qua baptizamur in remiſſionem peccatorum. Secũda remiſſio eſt in paſſione martyrii. Tertia eſt, quæ pro eleemoſina datur. Dicit enim Saluator: Verumtamen date eleemoſynam: & ecce omnia mũda ſunt vobis. Quarta nobis fit remiſſio peccatorum p hoc, quod & nos remittimus peccata fratribus noſtris &c. Quinta eſt, cum conuerterit quis peccatorem ab errore viæ ſuę, ſaluat aĩam eius à morte, & cooperit multitudinem peccatorum. Sexta quoq; fit remiſſio per abundantiam charitatis, ſicut & ipſe dñs dicit: Amẽ dico tibi: remittuntur ei peccata multa, q̃m dilexit multum. Septima (licet dura, & laborioſa) per pœnitentiam remiſſio peccatorum, cum lauat peccator in lachrymis ſtratum ſuum: & fiũt ei lachrymæ ſuæ panis die, ac nocte: & cum non erubeſcit ſacerdoti domini iđicare peccatum ſuum, & quærere medicinam: prout de prędictis ſeptem modis dictum eſt plenius ſuperius libro ſexto. c. xcv. Ex omnibus igitur in hoc toto capite contentis, poſſunt Iudæi veraciter intelligere: ꝙ ſi in Iudaiſmo perſiſtere voluerint, in quo ſtatu verſentur, atq; fixi ſint: quo quidem nullus infelicior, nullus'ue periculoſior eſſe poteſt. In eo nanq; de infelicitate corporis, & animæ perditione agitur: quorum alterum viui ipſi ſentiũt: alterum vero eos mortuos ꝑpetuo cruciabit. Quapropter, dum tempus adeſt, dum ratio ſuum poteſt obire officium: hoc eſt veri ſemitam inueſtigare, vel inquirere, ſui errati quiſque pœnitere non differat, & ad Chriſtũ audacter, & confidenter accedere procuret: hominem profectò, qui ſe moriturum quotidie perſpicit, non decet diutius morari, quo minus repentina corporis diſſolutione adueniente (quod plerunq; humanę accidit fragilitati) poſſit ſaluti ſuæ poſtea conſulere, & prouidere. Neq; fallat ſeipſum, quiſquis ille fuerit, maiorũ ſuorum volẽs ſequi veſtigia, quia boni, quia iuſti extiterunt: at nemo bonus, nemo iuſtus, niſi qui doctorem bonitatis, atque iuſtitiæ, qui Chriſtus eſt, nouerit: eiuſq; doctrinam, atque religionem ſecutus fuerit. Ratio enim, quæ tãtum homini data eſt: qua quidem à Deo nihil maius, vel melius dari potuit, præſtantior eſt naturę conditione: ideo & regere ipſam, & gubernare debet. Labitur igitur homo, quando rationem perturbat, ſequens quod ab ea inſtituitur eſſe reſpuendum. Hinc merito Deus iraſcitur: hinc peccator iure punit. Et quoniam nullam animaduerſionẽ iſta ſeueriorem iam multos annos, quam per-

Digitized by Google

ſerunt Iudęi, in cunctis gentibus cernimus: quis tam ineptus, vel otioſus eſt, q non dicat, non affirmet id iuſte à Deo fie ri? quando rationi naturę conditionem Iudęi, vel antiquorum ſuperſtitionem p̃ferant, & anteponant. Et ſic adimpletum eſſe cernitur illud Saluatoris noſtri dictũ Matthæi. c. viii. Dico autem vobis: quòd multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbẽt cum Abraam, Iſaac, & Iacob in Regno cœlorum: filii autem Regni eii cientur in tenebras exteriores: vbi erit fletus, & ſtridor dẽtium. Non mirum igi tur eſt, ſi Iudæi omnes miſeri ſint, atq; calamitoſi, & deſpecti ab omnibus, atq; expulſi: qui (& quod deterius eſt) non modo rationi: ſed nec etiam conditioni humanæ, quæ continue bonum appetit, inſeruiunt, vel adhærent. His nanq; malis Iudęi liberi nunquam eſſe poterunt, niſi fideliter credant, atque fateantur Ieſum Chriſtum fuiſſe verum Meſſiam, atq; ad eum accedant, & ei vero cultu ſeruiant.

¶ Quòd Iudæi ſacras literas nunquam intellexerint, nec etiam adhuc intelligant. Cap. XXXV.

NOn miretur aliquis, ſi Iudęi tãdiu, & tantopere in ſua obſtinatione, & peruicatia perſiſtãt: recuſantes, immo vilipendentes, ac renuentes Ieſu Chriſti veri Meſſię legem, & doctrinam, cum ſacras literas nunquam ĩtellexerint, nec adhuc etiam intelligant: quinimmo peruerſe, & extorte, vt ſuis faueant errori bus, quos à teneris annis imbiberũt, ſemper interpretentur: & vt omnibus innoteſcat: hoc me non ſine fundamento dixiſſe, audiant omnes quid iſtraſcripti Vates diuino Spiritu illuſtrati iampridem annuntiauerint. Eſaias nanq; cap. vigeſimonono inquit: Claudet oculos veſtros, Prophetas, & Principes veſtros, qui vident viſiones operiet: & erit vobis viſio omnium: ſicut verba libri ſignati: quẽ cum dederint ſcienti literas, dicent: Lege iſtum. & reſpondebit: Non poſſum, ſignatus eſt enim. & dabitur liber neſcienti literas, diceturq; ei: Lege. & reſpondebit: Neſcio literas. & magis infra ibidem: Ecce ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & ſtupendo: peribit enim ſapientia à ſapientibus eius: & intellectus prudentium eius abſcondetur. & iterum magis infra: Nonne adhuc in modico, & in breui cõuertetur libanus in chermel: & chermel in ſaltum reputabitur: & audient in die illa ſurdi: hoc eſt Gentiles verba libri: & de tenebris, & caligine oculi cęcorum videbunt: & addent mites in domino lætitiam: & pauperes homines in ſancto Iſrael exultabunt. In hoc nempe Vaticinio Propheta prædicit Iudęorum ſacerdotes, & ſcribas: hoc eſt legis peritos: qui alios in diuino cultu dirigere deberent, à Deo excęcandos eſſe: vt ſcripturas non intelligerent: ac ſi librum aperire, & legere non poſſent. vnde ſubditur: Peribit enim ſapientia à ſapientibus: Apoſtoli autem, & Diſcipuli mãdatorum Regis Meſſiæ executores: quos mites vocat: quia Magiſtrũ ſuum imitabantur, qui mitis erat: vt Matthæi capitulo vndecimo: eas intelligerẽt ſcripturas, ac eas declararent ſurdis: hoc eſt Gentilibus idolatris, qui prius ſurdi erant: eo q verũ Deum non agnoſcerẽt: & ipſi olim ſurdi facti ſunt audientes, & vidẽtes: quia de tenebris, & caligine exeuntes, ad Chriſti fidem cõuerſi ſunt. de qua conuerſione ipſi mites lætati ſunt. vnde Saluator noſter Matthęi capitulo vndecimo inquit: Confitebor domine tibi pater cœli, & terrę: quia abſcõdiſti hęc à ſapientibus, & prudentibus: & reuelaſti ea paruulis &c. Sed ne aliquis de huiuſmodi cęcatione admiretur: ſciẽdum eſt: q Deus nõ eſt cauſa cæcationis alicuius directe, ſed indirecte: inquantum iuſte à malis ſubtrahit gratiam ſuam mentis illuminatiuã. Item idem Eſaias capitulo. lvi. hoc idem annuntiat, his verbis: Speculatores eius cęci omnes: neſcierũt vniuerſi canes muti non valentes latrare: videntes vana: dormientes, & amantes ſomnia: & canes impudentiſſimi neſcierunt ſaturitatem: ipſi paſtores ignorauerunt intelligentiam: omnes in viam ſuam declinauerunt: vnuſquiſq; ad auaritiam ſuam à ſummo vſque ad nouiſſimum. Speculatores iſti ſunt ſacerdotes, & legiſperiti, ad

quos

Digitized by Google

quos ſpectat erudire populum, & admonere ſalutaria, & vt ab imminentibus detinent periculis. Qui ſpeculatores in aduentu Saluatoris noſtri dormierunt: quia Chriſtum Meſſiam non cognouerunt. vnde ipſe Saluator eos cęcos noiauit, Matthęi capitulo quintodecimo: Sinite illos, cęci ſunt, & Duces cęcorũ. Cęcus autem ſi cęco ducatum pręſtet, ambo in foueam cadũt. Sed quoniam ſacerdotes illi, & legiſperiti ad vana tantum intenti erant, non autem ad vtilia, ideo ipſe Saluator adhuc inquit eis: vt Matthæi capitulo ſextodecimo: Faciem cœli diiudicare noſtis: ſigna autem temporum nõ poteſtis. Ignorabant inſuper veram Diuinarũ ſcripturarum intelligentiam: vnde Saluator improbat eis, ꝙ irritarent Dei mandata: vt Marci capitulo ſeptimo, Matthęi. c. xv.

Micheas etiam. c. iii. hoc idem prædixit, his verbis: Hęc dicit dominus ſuper Prophetas: qui ſeducunt populum meũ: qui mordent dentibus: & pręcicant pacem. & paulo ſupius dixerat de ſacerdotibus, & ſcribis: Nunquid non veſtrum eſt ſcire iudicium: qui odio habetis bonum, & diligitis malum? qui violenter tollitis pelles eorum deſuper eis: & carnem eoꝝ deſuper oſſibus eorum? Item ibidem magis infra: Principes eius in muneribus iudicabunt: & ſacerdotes eius in mercede docebunt: vnde propter auaritiam Dei mandata peruertebant. Apoſtolus prima ad Corinthios capitulo primo: Nõ enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed Euãgelizare, non in ſapientia Verbi, vt non euacuetur Crux Chriſti. Verbum enim Crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt: iis autem, qui ſalui ſunt: ideſt nobis, Dei virtus eſt. Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientium: & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi quęſitor huius ſæculi? nõne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Nam quia in Dei ſapientia nõ cognouit mundus per ſapientiam Deum: placuit Deo p ſtultitiam prędicationis ſaluos facere credentes: qm̃ & Iudæi ſigna petũt, & gręci ſapientiam quærunt: nos autem prędicamus Chriſtum crucifixum &c. Hieremiæ c. ii. Sacerdotes non dixerũt: Vbi eſt dominus? & tenentes legem neſcierũt me: & paſtores præuaricati ſunt in me. Pſal. xciii. Quadraginta annis offenſus fui generationi illi: & dixi ſemper, Hi errãt corde: & iſti nõ cognouerunt vias meas &c. Pſalm. cv. Patres noſtri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua: non fuerunt memores multitudinis miſericordię tuæ. Hieremias ſimiliter Threnorum capitulo quarto de eis inquit: Lubricauerunt veſtigia noſtra in itinere platearum noſtrarũ: hoc eſt in ſenſu literarum ſanctarum non firmiter, & veraciter inceſſimus: ſed tanquam delyri peruagati ſumus: & à veritate diuertimus. Idem etiam Hieremias capitulo octauo, hoc idẽ ſentit, dicẽs: Quomodo dicitis: ſapiẽtes nos ſumus: & lex domini nobiſcum eſt? Vere mendacium operatus eſt ſtylus mendax ſcribarũ: confuſi ſunt ſapiẽtes, perterriti, & capti ſunt: verbum enim domini proiecerunt: & ſapientia nulla eſt in eis. & parum ſupra dixerat: Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum: turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui: populus autem meus non cognouit iudicium domini. In his verbis Propheta declarat, & prædicit, ſcribas non perfecte cognituros tempus aduentus Chriſti, tempusq; merendi: neque id quidem mirum: difficillima enim eſt iniuſtis diuini ſenſus interpretatio. huic cõgruit illud, quod in Deuteronomio legitur: Percutiat te dominus amentia, & cæcitate, ac ſtupore mentis: & palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus. Meridies eſt lux operum Chriſti: vt inquit Apoſtolus: qui tempus veteris legis appellat noctem, & tempus Euangelicę legis appellat diem. In hac igitur luce quamplurimi Iudęi caligarunt, immo quaſi omnes. Ezechiel Propheta capitulo tertio, Iudęorũ peruicatiam aperte oſtendit: immo Deus per Ezechielem, dicens: Et dixit ad me: Fili hominis: vade ad domum Iſrael: & loqueris verba mea ad eos. Non enim ad populum profundi ſermonis, & ignoræ linguę, tu mitteris ad domũ Iſrl: neq; ad pplos multos, p fundi ſermonis, & ignotę lĩguę: quoꝝ nõ

poſſis audire ſermones: & ſi ad illos mit-
tereris, ipſi audirent te: domus aūt Iſrael
nolunt audire te, quia nolunt audire me
&c. per iſta nanq; Dei verba, Et ſi ad illos
mittereris, ipſi audirent te: aperte declara
tur obedientia gentium, quæ quandoq;
prędicatorum voces eſſent ſine tarditate
ſecuturæ. & cum ſubditur, Domus autem
Iſrael nolunt audire te, quia nolunt audi
re me, Iudęæ duritia deſignatur: quę ver
ba prędicantium & cognouit, & ſeq no-
luit. Quę omnia antedictorum Vatum
Oracula demonſtrant Iudęos: & maxime
digniores, qui ſe legis ſcientiam habere
profitentur, male, & peruerſe ſacras lite-
ras intellexiſſe, ac interpretatos fuiſſe. Ex
tat pręterea adhuc apud ipſos Iudæos
proprium quoddam, & euidentiſſimum
huius ſuę cęcitatis, & ignorantiæ ſignum
ex quadam ſua iueterata cerimonia: qua
in Synagogis ſuis, in hodiernum vſque
diem vbiq; vtuntur: & quam ſi parumper
percuntari, & ſubtiliter indagare, & rima
ri vellēt: cur ſcilicet ea ĩ Synagogis ſuis,
& inducta fuerit, & fiat, ad alicuius forte
luminis claritatem accederent. Nam cum
Iudæi in Synagogis ſuis ad officia ſua ce
lebranda congregantur: cū legitur Moy-
ſes: lectores ipſi ex inueterato ſuo quodā
more, ſiue inſtituto poſt lectas lectiones,
facies ſuas velamine quodam operiunt,
& nonnulli etiam alii cum lectore: ſiue ſa
cerdotes ſint, ſiue alterius ſortis. Et ſi in-
terrogarentur: quare id faciant: reſponde
rent fortaſſe: Id apud eos fieri ob memo-
riam Moyſis: qui poſtquam ſecundas de-
tulit legis Tabulas: cum ad populum lo-
queretur, faciem ſuam velabat: vt Exodi
c. xxxiiii. Cur autem Moyſes id fecerit:
aut Iudæi ignorant, aut ſe ignorare ſimu-
lant. Cornuta enim erat Moyſis facies:
&, vt dicitur in textu, ex ſermonis Dei cō
ſortio. Apparebāt enim in eius facie ſplē-
didiſſimi quidam radii ex eius oculis an
gulariter ſurſum in cornuū figuram pro-
cedentes: ex quo ſplendore, filii Iſrael in
ipſius Moyſis faciem intueri nō poterāt:
& ideo tam Aaron, quàm Principes Sy-
nagogæ territi, penes Moyſem accedere
timuerunt. Quod tangit Apoſtolus Pau-
lus ſecunda ad Corinthios cap. tertio, di-
cens: Quod ſi miniſtratio mortis literis
deformata in lapidibus fuit in gloria, ita
vt non poſſent intendere filii Iſrael in fa
ciem Moyſis ꝑpter gloriam vultus eius,
quę euacuatur: quomodo non magis mi-
niſtratio ſpiritus erit in gloria? Cur autē
Moyſes faciem ſuā velauerit, dicam: Cau
ſa velaminis nempe fuit, quoniam Moy-
ſes diuino illuſtratus Spiritu per huiuſ-
modi velamen indicare voluit, & pręmō
ſtrare, quod futurum erat, vt velamen fu-
turæ legis ignorātia fieret Hebręis. Nam
veritas in vetere teſtamento figuris, &
ænigmatibus velata erat: quia (vt ait Apo
ſtolus prima ad Corinth. c. x.) omnia con
tingebant eis in figuris. Velari aūt poteſt
aliquid dupliciter: vno modo ex parte
rei, quæ videri debet: quando ſcilicet ſu-
per eam aliquod ponitur velamen: alio
modo ex parte videntis: quando. ſ. vela-
men ponitur ſuper oculos ipſius vidētis:
& vtroque modo in vetere teſtamento
erat velamen. Nam ex parte rei erat vela-
men: quando veritas erat figuris velata:
vt ſupra libro ſexto, capitulo nonageſi-
monono probatum eſt. Ex parte autē Iu-
dęorum, qui videre debebant, tanta erat
eorum malitia, & odium in Chriſtum: q
à veritatis cognitione impediebantur: q
quidem malitia erat eis quaſi oculorum
mentis quoddam velamen. Vnde Sapiē-
tiæ capitulo primo dicitur: In maleuolā
animam non introibit ſapientia. Primum
velamen per Saluatorem noſtrum amo-
tum, & ſubleuatum fuit: per ipſum enim
veteris teſtamenti figurę expletę ſunt, ſi-
ue adimpletę, & patefactæ. In cuius rei ſi-
gnum velum templi in eius paſſione ſciſ
ſum fuit: vt dictum eſt ſuperius lib. ſexto,
capitulo vigeſimoſeptimo, & Lucę capitu
lo vigeſimotertio. Secundum vero vela-
men in Iudæis obſtinatis adhuc perſtat,
& manet: cum ab illis, qui à Iudaiſmo ad
Chriſti fidem conuerſi ſunt, vtroque mo-
do amotum ſit, & ſubleuatum. Ipſi enim
Spiritus ſancti gratia, & dono veritatem
libere contemplari poſſunt. Vnde Apoſto
lus ſecunda ad Corinthios capitulo ter-
tio, volens oſtendere miniſtros noui te-

ſtamenti

Digitized by Google

ſtamenti eſſe maioris excellentiæ, ꝙ fuerint miniſtri veteris teſtamenti, quantum ad cognitionem: ex hoc maxime cognoſci poſſe aſſerit, qa per miniſtros noui inſtrumenti myſteria veteris teſtamẽti apertiora ſunt, & magis elucefcũt: quod non fit per veteris teſtamenti miniſtros. Inquit enim ſic: Habentes igitur talẽ ſpem, multa fiducia vtimur: & nõ ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam: vt nõ intenderent filii Iſrael in faciem eius: qđ euacuatur: ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum: vſq; in hodiernum diem idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manenon reuelatum: quod in Chriſto euacuatur: ſed vſq; in hodiernum diem: cum legitur Moyſes: velamen poſitum eſt ſuper cor eorum: cum autem ꝯuerſus fuerit ad Deum, auferetur velamen &c. Concludit igitur ex prædictis, Iudæos ſacram non intellexiſſe, nec etiam intelligere ſcripturam. Hoc ipſum ẽt non obſcure, ſed forte aliqualiter myſtice percipitur, Exodi cap. .xxiii. vt refert Moyſes ex ſupraſcriptis Omnipotentis Dei verbis. cũ enim Moyſes peteret: vt ipſe Deus oſtenderet ſibi gloriam ſuam. reſpondit ipſe Deus: Ego oſtendam omne bonum tibi: & vocabor in nomine domini corãm te: & miſerebor cui voluero: & clemens ero in quẽ mihi placuerit. ruſumq; ait: Non poteris videre faciẽ meam: nõ enim videbit me homo, & viuet. & iterum: Ecce, inquit, eſt locus apud me: & ſtabis ſupra petram: cumq; tranſibit gloria mea: ponam te in foramine petræ: & protegã dextera mea donec tranſeam: tollamq; manum meã: & videbis poſteriora mea: faciem autem meam videre non poteris. Quæ Summi Dei verba non carent myſterio: & quod ſit myſterium illud dicam: Moyſes eſt Iudaicus populus: manus domini ſuper eũ, vt nõ videat faciem tranſeuntis: cæcitas eſt in Iudæis: vt non cognoſcant diuinitatem Chriſti: donec per paſſionem tranſeat de hoc mundo ad patrem: poſt tranſitum tollit dominus manum ſuam, & videt Moyſes poſteriora ei⁹: quia poſt reſurrectionem domini, ablata eſt cæcitas eorum, qui crucifixerunt eum: dicente Centurione: Vere hic homo filius Dei erat: vt Marci cap. xv. Sicut ergo ſuper Gentilem populum, qui ad Chriſti fidẽ ſe contulit: & ſuper nonnullos Hebræos etiam ſimiliter conuerſos poſita manu Dei incomprehenſibilis facta, ſiue patefacta fuit ſcientia, & cognitio Dei: ita grauata manu ſuper Moyſem: hoc eſt ſuper Iudęos incredulos, & peruicaces, nõ potuerunt Iudæi videre, nec cognoſcere Chriſtum eſſe Deum, donec tranſiit ad patrem: tunc enim multi de illis conuerſi ſunt. Ioannes itidem Euangeliſta cap. primo ſui Euangelii, hanc ipſam fatetur veritatem, his verbis: Et lux in tenebris lucet: intelligens diuinitatem Chriſti per lucem. & ſequitur: Et tenebræ eam non comprehẽderunt: hoc eſt homines ignorantes, & cæci eum non cognouerunt. Item nec crediderunt Ioannibaptiſtæ, qui miſſus erat à Deo, vt eum annuntiaret. Item: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hoĩem venientem in hunc mũdum. In mundo erat: & mundus per ipſum factus eſt: & mundus eum non cognouit. Item ad maiorem Iudæorum cõfuſionem ſequitur Euangeliſta, dicens: In propria venit: & ſui eum non receperunt: Iudęi igitur, in quorum domum venerat, & qui ex Prophetarum Vaticiniis eum citius, & facilius cognoſcere debebant, non cognouerunt eum. Et ideo filii Dei fieri nõ potuerunt, ſicut facti ſunt illi, qui eum receperunt, & in nomine ei⁹ crediderunt: vt ibidem dicitur. Prouerbiorum etiam cap. xviii. dicitur: Non recipit ſtultus verba prudentię: niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde ſuo. O infelix malitia, & proterua Iudæorum cæcitas: à cæco de via creditur catulo: & de profundirate fluuii baculo: & de animarum ſalute non creditur Chriſto Meſſię. Sed quorſum hæc: ꝙ Chriſtum Deum non cognouerunt dicta ſunt? cum diſputatio noſtra ſit: ꝙ Iudæi ſacras ſcripturas non intellexerunt, nec etiam adhuc intelligunt? Illorſum tendunt hæc: vt ſi Iudæi ſacras literas intellexiſſent, & intelligerent, ipſam quoq; Chriſti diuinitatem, & aduentũ cognouiſſent: cũ vtraq;

in ſacris contineantur literis: vt in hoc opere manifeſte demonſtratur. Ante etiã Chriſti aduentum Iudæi (vt plurimum) legis Moſaicę, Prophetarumq́; ſuorum ſolam ſuperficiem attingebant: Chriſtus autem, eiusq́; Diſcipuli pfectiſſime docuerunt profundos diuinę ſcripturę ſenſus, lynceis, immo diuinis oculis penetrare. Quod Iudęus quoq; Philo teſtatur: vbi de contemplatione diſputans commendat acumen, & ſanctimoniam Chriſtianorum. Priſca inſuper Gentilium Theologia, in qua Zoroaſter, Mercurius, Orpheus, Aglaophemus, Pythagorasq́; conſenſerunt, tota in Platonis Voluminibus cõtinet. Myſteria huiuſmodi Plato in Epiſtolis vaticinatur, tandem poſt multa ſæcula hominibus manifeſta fieri poſſe: qđ quidem ita contigit. Nam Philonis, Numeniiq́; temporibus primum cœpit mẽs priſcorum Theologorum in Platonicis chartis intelligi: videlicet ſtatim poſt Apoſtolorũ, Apoſtolicorumq́; Diſcipulorum conciones, & ſcripta: Diuino enim Chriſtianorum lumine vſi ſunt Platonici ad Diuinum Platonem interpretandũ. Hinc eſt, ꝙ magnus Baſilius, & Auguſtinus probant Platonicos Ioannis Euangeliſtæ myſteria ſibi vſurpaſſe. Reperiuntur equidem præcipua Numenii, Philonis, Plotini, Iamblici, Procliq; myſteria ab Ioanne, Paulo, Hierotheo, Dionyſio Ariopagita accepta fuiſſe. Quicqd enim de mente Diuina, Angelisq́;, & cęteris ad Theologiam ſpectantibus magnificũ dixere, manifeſte ab illis vſurpauerunt: ſoli Iudęi improbi, & peruicaces, inſolentia q̃maxima elati, & tumidi, propter ſcripturas ſacras penes ſe tantum exiſtentes: arbitrantes ſe ſcire, quæ neſciunt: ab ipſo capite Chriſto eis concionante, & ſacras ſcripturas enodante, aliquid boni vſurpare non ſunt dignati: vt conſtat Ioannis capitulo nono, ex reſponſione per eos facta cæco nato per Saluatorem noſtrum illuminato: quæ reſponſio fuit hæc: In peccatis natus es totus: & tu doces nos? Ipſi igitur Iudæi in peccatis non ſunt nati ex verbis ſuis: ſed peius eſt, ꝙ nunq̃ à peccatis mundantur: & ſic ſemper in peccatis perſiſtunt, & permanent. Et ſi ipſum Saluatorem noſtrum audire recuſauerũt, tãto magis eius Apoſtolos, & Diſcipulos: vt eis dixerũt Paulus, & Barnabas Actuum capitulo decimotertio: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce cõuertimur ad gentes: ſic enim nobis præcepit dominus &c. Vnde ex huiuſmodi recuſatione ſua effectũ eſt: vt ipſi nunq̃ recte diuinas intellexerunt ſcripturas: vt infra libro nono, & vltimo meridiana luce clarius demõſtrabo: vnà cum ineptiis, falſitatibus, & impietatibus quamplurimis valde deteſtandis, & abominandis. Legitur ſic in Platina de Pontificibus in vita Cœleſtini primi Papę. xlv. qui natione Campanus fuit, & tempore Theodoſii iunioris Imperatoris: Ferunt hoc tempore Diabolum perſonam Moyſis indutum multos Iudæos decepiſſe: dum eos ex Creta in terram ꝓmiſſionis ad ſimilitudinem hiſtoriæ veteris ſicco pede per mare deducere pollicet. Multi enim ex his falſum Moyſem ſecuti, in vndis periere: aiunt autem illos ſolos euaſiſſe, qui tum Chriſtum verum eſſe Deum credidere. Ad Iudæorum confuſionem audi quid dicat Beatus Gregorius in Homelia: Sed in omnibus ſignis, quę vel naſcente domino, vel moriente monſtrata ſunt: conſiderandũ nobis eſt: quanta fuerit in quorundam Iudæorum corde duritia: qui hũc neq; per ꝓphetiæ donũ: neq; per miracula agnouerunt: omnia quippe elemẽta auctorem ſuum veniſſe teſtata ſunt. Vt enim de his quædam vſu humano loquar, Deũ hunc cœli eſſe cognouerunt, quia protinus ſtellam miſerunt: mare cognouit, quia ſub plantis eius ſe calcabilem præbuit: terra cognouit, quia eo moriente contremuit: Sol cognouit, quia lucis ſuæ radios abſcondit: ſaxa, & parietes agnouerũt, quia tempore mortis ſuæ ſciſſa ſunt: Infernus agnouit, qa hos quos tenebat mortuos, reddidit: & tamen hũc, quem Deum oia inſenſibilia elementa ſenſerunt, adhuc infidelium Iudæoꝝ corda Deũ eſſe minime cognouerunt: & duriora ſaxis ſcindi ad

Digitized by Google

pœnitentiam nolunt: eumq; cõfiteri abnegant, quem elementa (vt diximus) aut ſignis, aut ſciſſionibus Deum clamant: qui etiam ad damnationis ſuæ cumulum, eum quem natum deſpiciunt, naſciturum longe ante præſcierunt. Et non ſolum, quia naſceretur nouerant, ſed et vbi naſceretur. Nam ab Herode requiſiti, locum natiuitatis eius exprimũt, quem ſcripturæ auctoritate didicerunt: & teſtimonium proferunt: quod Bethleem honorari natiuitate noui Ducis oſtẽditur: vt ipſa eorum ſcientia, & illis fieret ad teſtimonium damnationis, & adiutorium credulitatis. Quos profectò bene Iſaac, cum Iacob filium ſuum benediceret, deſignauit: qui & caligantibus oculis, & prophetans in præſenti filium ſuum non vidit, cui tamen multa in poſterum præuidit. Quia nimirum Iudaicus populus prophetiæ ſpiritu plenus, & cæcus: eũ, de quo multa in futuro prædixit, in præſenti poſitum nõ agnouit. Et Beatus Auguſtinus in ſermone intra octauam Epiphaniæ loquens de Magis inquit: Quærendo enim ciuitatem, in qua natus erat, quem videre, atq; adorare cupiebant, neceſſe habuerũt percunctari Principes Iudæorum: vt illi de ſancta ſcriptura: quam in ore, non in corde geſtabant, infideles fidelibus de gratia Dei reſponderent: mendaces à ſe, veraces contra ſe. Quantum enim erat vtile illis: vt quærentibus Chriſtum comites fierent: cum ab eis audiſſent: quod viſa ſtella eius venerunt eum adorare. Cupientes ipſi eos ad Bethleem Iudæ, quem de libris diuinis indicauerant, ducerent, pariter viderent, pariter adorarent: nunc vero aliis demonſtrato vitæ fonte ipſi ſunt mortui ſiccitate: facti ſunt eis Iudæi tanquam lapides, qui à milliario viatoribus ambulantibus aliquid oſtendunt: ſed ipſi ſolidi, atq; immobiles remanſerunt.

Libri ſeptimi finis.

FINI ADRIANI FINI FERRARIENSIS LIBER OCTAVVS.

Procemium: in quo Iudæus fidei Chriſtianæ nonnullas facit Oppoſitiones: propter quas ad ipſam fidem accedere recuſat. Cap. I.

NOlunt Iudæi nobiſcum certantes adhuc manus dare, ne ipſis ſibi poſt terga ligatis captiui ducant: nec etiã terga volunt adhuc nobis vertere, ne à duello fugiſſe videãtur: nec ẽt tanta audacia, iſolentia'ue itumeſcũt, vt tanquã victores nobis inſultent: fateri tamen ſe victos, & omnino ſuccubuiſſe nondum volunt: licet ſe viribus exhauſtos eſſe ſentiant. Nam per ea, quæ in ſuperioribus ſeptem libris per nos dicta ſunt: vires ſuæ adeo tritæ, & conſumptæ ſunt: vt nihil ſibi reſtet amplius ſaltem validum, & firmum, quod nobis opponere poſſint, ex quo ſe victoriam aliquã aſſequi poſſe ſperent, ſi diutius in ſuam perſeuerent defenſionem: quamobrem nec pugnare, nec ꝯtendere volunt vlterius. Nec tamen ꝓpterea nobis cedere intendunt, ſaltem in totum. inquiunt enim: Si tu, qui Chriſtianus es, in hoc tuo opere ideo inſudas, vt nos in Iudaiſmo natos, & educatos, atq; Iudaicæ legis inſtitutis imbutos, ad Chriſti fidem capeſſendam inducas: non vi, & coacte nos ad eam ſuſcipiendam trahere poſſes: ſed quibuſdã veris rationibus, & ſacrarum literarum fundamentis te ita, & taliter nos prius diſponere oportet: vt noſmetipſi ſponte, & libere, ac nulla repugnante contrarietate ad eam capeſſendam libenter, & prompte accedamus. Licet enim legem noſtrã Iudaicam multipliciter iprobaueris: & Deũ non recte nos colere demonſtraueris: cũ legem noſtram iamdiu ceſſaſſe, & finem habuiſſe ꝓbaueris: non tñ ꝓpterea ſequitur: vt ad Chriſti tui fidem, & religionem accedere debeamus: & eo magis, quia minime nobis pſuaderi poteſt, ipſam Chriſti fidem, & religionem, ac legem à Summo Deo emanaſſe: & per ꝯſequens verã, & ꝯgruam eſſe. Multa enim in ea ꝯtinentur, & mandantur, quæ diuinis mandatis obſtant, atq; oĩno repugnant. Interrogati quæ ſunt iſta diuinis mandatis repugnantia. rñdent: Multa eſſe: & maxime infraſcripta qnq; videlicet. Imprimis, aiũt, Chriſtianam fidem, & religionem fateri Deum habere filium, & Deum ipſum trinum eſſe, confitendo Trinitatem eſſe in Deo: quod nihil aliud importare dicunt ipſi Iudæi, niſi ꝙ plures ſunt Dei: & non vnus tantum, & ſolus: ſicut dicitur Deuteronomii capitulo ſexto: Audi Iſrael dñs Deus noſter, Deus vnus eſt. Inquiũt enim Iudæi, ex hoc nos Chriſtianos plures adorare Deos: & ꝓpterea idolatras eſſe. Itẽ, eandem Chriſtianam fidem multos habere fidei ſuæ articulos, quos credi mandat: qui minime probari poſſunt, ſaltem in totum. Tertio, dicunt ex ipſius Chriſtianæ religionis inſtitutione fieri Deo ſacrificium ex pane, & vino: & ſacrificium ipſum credunt, & indubitanter tenent, vt verum corpus Ieſu Chriſti Dei efficiatur in duabus naturis vnitis: diuinitatis ſcilicet, & humanitatis: quod impoſſibile eſſe aiunt: & ideo nos Chriſtianos idolatras eſſe autumant, & non veros Summi Dei cultores. Quarto, ſabbatum diẽ tam ſolemnem non ſanctificãt Chriſtiani: ſed in Dominicam diem mutauerunt: in quo Chriſtianos diuini mandati violatores eſſe arbitrantur: cum dicatur Deuteronomii capitulo quinto, & duodecimo: Nil addatis, vel minuatis. Quinto, & vltimo, eo ꝙ picturas, & imagines teneant Chriſtiani in ſuis eccleſiis, eaſq; cõtra Dei mãdatum adorẽt: in qua re nos Chriſtianos idolatrare arbitrantur, cum hęc Deus fieri ꝓhibuerit. Hęc ſunt, quę maxime abhorrent Iudæi, & à Deo aliena eſſe affirmant: & ideo, licet ſuperius libris ſexto, & ſeptimo dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum verum fuiſſe Meſſiam ſic, & taliter probatum ſit, vt ipſi Iudæi inficiari non poſſint: tamen cum iſtę qnq; Oppoſitiones ſibi

nes ſibi in mente repugnent: ꝙ ipſe verus fuerit Meſſias credere non poſſunt. Vt igitur ab huiuſmodi ſpolientur, & liberentur erroribus: & huiuſmodi repugnantia, & difficultas ex eorum mente tollatur: tum ne nos Chriſtianos contra Dei mandata facere opinentur: tum maxime, vt iſtis erroribus ex mente ſua fugatis, & omnino depoſitis libere, & ſponte, non vi Chriſti fidem capeſſere valeant: & eo magis, vt eis oſtendatur: fidem noſtram Chriſtianam, veris, & non fictis, & falſis ſtabilitam eſſe fundamentis: ſed fundatam eſſe ſuper illa petra, quæ dicitur Chriſtus. Non enim ſufficit aliena: hoc eſt Iudæorum errores infregiſſe, & omnino diluiſſe, niſi etiam noſtræ fidei Chriſtianæ fundamenta ſtabiliamus, ſolidemuſq́;, atq; corroboremus: quia Chriſtus fidei ſuæ aduerſarios nequaquam interfici iubet: quemadmodum Thalmud, & Alchoranus: ſed vel ratione doceri, vel oratione conuerti, vel patientia tolerari. Vnde in Decretis. diſtinctione quadrageſimaquinta. cap. qui ſincera, Beatus Gregorius Papa ſcribit Paſcaſio epiſcopo, dicens: Alieni à fide Chriſti non violenter ad fidem trahendi ſunt: ſed rationibus blandiendi, & alliciendi ſunt, atq; diuinis ſcripturis conuincendi: quod etiam fieri debere per concilium Toletanũ mãdatum eſt. Quapropter inſudabimus ẽt aliquandiu in hoc octauo libro Iudęorũ mẽtem quietare, ſi nõ in totũ illuminare poterimus. Illi enim, qui ad Chriſti fidẽ primitus accedunt, tanquam paruuli, immo tanquam infantes in illa ſunt nutriendi: iuxta Apoſtoli ſentẽtiam prima ad Corinthios capitulo tertio: Tanquã paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, nõ eſcã. & prima Petri capitulo ſecũdo: Sicut modo geniti infantes rationabiles, & ſine dolo lac concupiſcite. & ad Hebręos capitulo q̃nto Paulus: Et facti eſtis, quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo. Omnis enim, qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ, paruulus enim eſt: perfectorum autem eſt ſolidus cibus eorum, qui pro conſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni, & mali. Nam ſicut infantes primũ lacte nutriuntur: cum adhuc ſolidi cibi non ſint capaces: ita qui nup Chriſtianę fidei fundamenta percipere volunt: ea primitus, & ſtatim cape non poſſunt: ſed paulatim, & pedetentim ab initiis, & infimis incipiendo, ad maiora aſcendentes inſtruendi ſunt: donec cum aliquali temporis interuallo ad eam capeſſendam capaces fiant: & tanto magis id ſeruari debet ergà Iudæos: qui ab ipſa fide non ſolum ſunt alieni: ſed etiam infenſi: cum ipſi propter ſacrę ſcripturę familiaritatem, & veteris teſtamenti cum nouo conformitatem, facilius capere deberent: tñ qm̃ ipſi Chriſto, & Chriſtianis omnibus infenſi ſunt, ad eam capeſſendam difficilius inducuntur. Vt igitur ipſi Iudæi Chriſtianorum religionem, & eorum inſtituta, ac fidem tantopere non abhorreant, ſcripturę ſacrę teſtimonio prius, & ante omnia ad id probandum, atq; credendum, & tenendum cõuincendi ſunt: vt iacto prius fundamento ex ipſius ſacrę ſcripturę auctoritate: quã ipſi nequaquã inficiari poſſunt: immo admittere, & ſeruare tenentur: facilius paulatim poſtea inducant ad id credendum, & firmiter tenendũ: quod (ipſa cogente ſcriptura) negari non poteſt. Non itaq; Ariſtotelicis, ſiue ſophiſticis traham eos argumentationibus: ſed ſacrarum literarum alliciam, & conuincam teſtimoniis: vt ipſa cognita veritate: proni, & dociles fiant ad id ſponte credendũ, quod diuina cogente ſcriptura, inficiari non poſſunt. Myſteria enim fidei Chriſtianę ardua ſunt valde: & tantæ apud nos mortales profunditatis: vt innatum rationis lumen tranſcẽdant. Et quoniam humana imbecillitas: quę vix ea, quæ in terra, & in proſpectu noſtro ſunt, dignoſcit: in eis tam arduis inueſtigandis, cognoſcendiſq́; attingere non poteſt: immo valde deficit, dicente ſcriptura Eccleſiaſtici capitulo quinto, & Sapientię capitulo nono: Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem: & difficillime æſtimamus quæ in terra ſunt, & quę in proſpectu ſunt inueni-

mus cum labore: quę in cœlo ſunt autem qs iueſtigabit? ſenſum aūt tuum, qs ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris Spiritum ſanctum tuū de altiſſimis? Eccleſiaſtis etiam cap. viii. ait Salomon: Et intellexi, ꝙ omnium opeꝶ Dei nullam poſſit homo inuenire rationem eoꝶ, quæ fiunt ſub Sole: & quanto plus laborauerit ad quęrendum, tanto minus iueniet: etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non poterit reperire. Quod ꝯfirmaſſe videtur Saluator noſter Ioannis cap. xvi. qñ ſuis inquit Diſcipulis: Adhuc multa habeo vobis dicere: ſed non poteſtis portare modo: cū aūt venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Superna igiť: hoc eſt diuina: illuſtratiōe opus eſt: vt fidei Chriſtianę myſteria plene cognoſcantur: cum ſola humana arte medullitus ea cognoſcere impoſſibile ſit. Ea enim quę non videntur: nec palpari poſſunt: nec etiam argumentis demonſtratiuis, & neceſſario ꝯcludentibus ꝓbari non poſſunt: & tamen ſacris cogentibus literis fateri cogimur: vt credanť neceſſe eſt. Ad ꝯuincendos igitur Iudęos, primę Oppoſitioni, ſic (vt infra in pluribus cōtinetur capitulis) reſpondebimus. & primo.

¶ Quod ex ſacris literis conſtet ad ſalutem hominis fide opus eſſe: & ꝙ Deo, & Prophetis eius credere debeamus. Caput .II.

MVltis in locis in ſacris literis cōſtat, credēdum eſſe Deo, & Prophetis. Et in primis Paralipomenon primo cap. v. Et exaudiuit eos: eo ꝙ crediddiſſent in eum. Item ibidem: Traditiq; ſunt in manus eorū Agareni, & vniuerſi, qui fuerant cum eis: quia Deum inuocauerunt, cum prœliarentur, & exaudiuit eos: eo ꝙ crediđiſſent in eum. Paralipomenon ſecundo cap. xvi. Nōne Ethiopes, & Libyes multo plures erant quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia: quos cum in domino crediddiſſes, tradidit in manu tua? Oculi enim domini cōtemplantur vniuerſam terram: & prębent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Item eiuſdem cap. xx. Credite in domino Deo veſtro, & ſecuri eritis: credite Prophetis eius, & cuncta euenient proſpera. Prouerbiorum cap. xiiii. Qui credit in domino, miſericordiam diligit. Item eiuſdem cap. xxxii. In omni opere tuo crede ex fide animę tuę. Hæc eſt enim conſeruatio mandatorum: Qui credit Deo, attendit mandatis: & qui confidit in illo, non minoratus eſt. Eccleſiaſtici cap. ii. Crede Deo, & recuperabit te: & dirige viam tuam, & ſpera in illum. Et paulo poſt: Qui timetis dominum, credite illi, & non euacuabiť merces veſtra. & iterum ibi: Vę diſſolutis corde, qui nō credunt Deo, & ideo non protegenť ab eo. & iterum: Qui timent dominum, non erunt incredibiles verbo illius. Moyſes etiam multo ante dixerat Gen. cap. xv. Credidit Abraam: & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Non ergo ex operibus legis iuſtificatus eſt Abraam: cum lex adhuc nō eſſet: ſed multo tempore poſt per Moyſem lata fuit. Nec adhuc etiam mandatū circuncifionis datum fuerat ipſi Abraæ vt Gen. cap. xvii. Ante ergo circunciſionis mandatum Abraam iuſtificatus eſt: non legis, vel mandati obſeruantia: ſed per fidem, ſeu ex fide: quia Deo credidit. Quā materiam ſatis diffuſe ediſſerit Apoſtolus ad Romanos cap. iiii. & Galatas cap. ii. & iii. dicens: Cognoſcite ergo, qa qui ex fide ſunt, ii ſunt filii Abraę. prçuidens autem ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gētes Deus, prçnūtiauit Abraæ Quia benedicentur in te omnes gentes. Et ad Galatas cap. iii. & ad Romanos cap. iiii. Quia contra ſpem in ſpē credidit, vt fieret pater multarum gentium: ſm ꝙ dictum eſt ei: Sic erit ſemen tuum: ficut ſtellæ cœli: & arena maris: & non infirmatus eſt in fide: nec conſiderauit corpus ſuum emortuum: cum iam ferè cētum eſſet annorum, & emortuam vuluam Sarræ. In promiſſione etiam Dei non hęſitauit diffidentia: ſed cōfortatus eſt fide, dans gloriam Deo: pleniſſime ſciens, quia quæcunq; promiſit Deus potens eſt facere: ideo reputatum eſt illi ad iuſtitiam. E cōtra vero, quia Moyſes, & Aaron dubitauerunt ad aquas contradictionis in deſerto Sin in Cades: vt Numeri cap. xx. Num de

petra

Digitized by Google

petra hac vobis aquam poterimus eiicere? vbi dominus dixit ad Moyſem, & Aaron: Quia non credidiſtis mihi vt ſanctificaretis me coràm filiis Iſrael: nō introducetis hos populos in terram, quam ego dabo eis. Quam rem Deus ipſis Moyſi, & Aaron exprobrauit Deutero. cap. .xxxii. & propter hanc incredulitatem, ſeu verius dubitationem, quia firmiter Deo non crediderunt, ab ingreſſu terræ promiſſionis terreſtris prohibiti ſunt. Itē ad hoc idem propoſitum dicitur Numeri cap. xiiii. Et dixit domin' ad Moyſem: Vſquequo detrahet mihi populus iſte? Quouſque non credent mihi in cunctis ſignis, quæ feci coràm eis? feriam igit eos peſtilentia. Eſaię etiam cap. vii. dicitur: Si non credideritis, nō permanebitis. Item idem Vates cap. xxi. Qui incredulus eſt infideliter ag t. Hieremiæ cap. v. dicitur: Populo autē huic factum eſt cor incredulum, & exaſperans. Item Threnorū cap. .iii. Noui diluculo, multa eſt fides tua. Abbachuch. cap. ii. Ecce, qui incredulus eſt, non erit recta anima eius in ſemetipſo: iuſtus autem in fide ſua viuit. Hic innuere videtur omnia legis mandata in ſola fide cōſiſtere. Danielis capitulo ſexto: Eductus eſt Daniel de lacu, & nulla læſio inuenta eſt in eo, quia credidit Deo ſuo. Oſeas capitulo ſecundo: Et deſponſabo te mihi in fide. Pſalmiſta etiā Pſal. xxxii. inquit: Quia rectum eſt verbum domini: & omnia opera eius in fide. Item Pſal. .lxxvii. Ideo audiuit dominus, & diſtulit: & ignis accenſus eſt in Iacob: & ira aſcēdit in Iſrael: quia non crediderunt in Deo: nec ſperauerunt in ſalutari eius. Itē ibidem magis infra: In omnibus his peccauerunt adhuc: & non crediderunt in mirabilibus eius. Item Pſalmo centeſimo decimooctauo, in Octonario incipiente, Bonitatē feciſti. vbi dicitur: Quia mādatis tuis credidi. Et alia multa &c. Oportet ergo: vt myſteria Chriſtianę fidei: quę nobis mortalibus inuiſibilia ſunt: hoc eſt non apparentia: non Ariſtotelicis, & ſophiſticis probemus Argumentis: ſed vt fide credamus: vt inde meritum, ſiue meriti præmium conſequamur. Si enim de eis claram, & apertam haberemus viſionem, fidei meritum non perciperemus. Dicente Beato Gregorio: Fides non habet meritum, vbi humana ratio prębet experimentum. Et Beatus Ambroſius in libro de Sacramentis ait: Tolle Argumenta vbi fides quæritur. Et hæc ideo dicuntur: quia vbi ea, quæ credenda ſunt, poſſent Ariſtotelicis probari Argumentis aperte ea demonſtrantibus: & neceſſario concludentibus: iàm non fides amplius: ſed ſcientia diceretur. Scire enim eſt res per cauſas cognoſcere: vt primo Poſteriorum, & ſexto Ethicorum: vbi Philoſophus inquit: Scientia eſt habitus demonſtratiuus alicuius rei: qui ex neceſſariis neceſſaria concludit.

¶ Quod Deo credēdum ſit, & ſic ꝙ credere oporteat, etiam teſtamenti noui auctoritate probatur. Cap. III.

HOc ipſum, quod Deo credendum ſit, in teſtamento nouo multipliciter patet. Saluator enim noſter multis in locis hoc aperte declarat. Nam de Centurione, cum dixiſſet ei Ieſus: Ego veniam, & curabo eum: ſcilicet filium ſuum. & reſpondiſſet ei Centurio: Domine non ſum dignus: vt intres ſub tectū meum: ſed tantum dic verbo: & ſanabitur puer meus: ipſe dominus ſequentibus ſe dixit: Amen dico vobis: non inueni tantam fidem in Iſrael. Et dixit Ieſus Centurioni: Vade, & ſicut credidiſti, fiat tibi. & ſanatus eſt puer ex illa hora: vt Matthæi capitulo octauo. Item Matthæi decimoquinto de Cananęa: O mulier magna eſt fides tua fiat tibi ſicut vis. Item eiuſdem capitulo nono: Cū veniſſet domum, acceſſerunt ad eum cæci, & dicit eis Ieſus: Creditis ꝙ hoc poſſum facere vobis? dicunt ei: Vtiq; domine: tunc tetigit oculos eoꝶ, dicens: Secundum fidem veſtram fiat vobis: & aperti ſunt oculi eorum. Item eiuſdem cap. xxi. Amen dico vobis: Si haberetis fidem, & non hęſitaretis: non ſolū de ficulnea facietis: ſed & ſi mōti huic dixeritis: Tolle, & iacta te in mare, fiet: & oīa quęcūq; petieritis in oratione credentes accipietis. Item Matthęi cap. xiii. Et non fecit ibi virtutes mul

Digitized by Google

tas propter incredulitatem eorum. Item cap.xvii. O generatio incredula. & cũ interrogaſſent eũ: Quare nõ potuimus nos eiicere? reſpondit eis: Propter incredulitatem veſtram. Marci etiam cap.ix. vbi Saluator noſter ait patri illius, qui mutum habebat ſpiritum: Si potes, inquit, credere: omnia poſſibilia ſunt credenti: & continuo exclamans pater pueri cum lachrymis, ait: Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Item eiuſdem cap. vltimo: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Itẽ eiuſdem cap. v. Ille autem. ſ. Ieſus: dixit ei: Filia fides tua te ſaluã fecit. & ibidem quaſi ſtatim: Noli timere: tantummodo crede. Item eiuſdem cap. vi. Propter incredulitatem eorum. Item cap. x. Fides tua te ſaluam fecit. Item cap. : Ieſus autem audito verbo quod dicebatur, ait Archiſynagogo: Noli timere, tantummodo crede. Lucę quoq; cap. vii. inquit Ieſus Mariæ Magdalenę: Fides tua te ſaluam fecit. Item cap. viii. Vbi eſt fides veſtra? Item cap. xvii. Et dixerunt Apoſtoli domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem dominus: Si haberetis fidem, ſicut granum ſinapis, diceretis huic arbori Moro: Eradicare, & tranſplantare in mare: & obediet vobis. Ioannis itidem. c. ix. dicitur: Tu credis in filium Dei? & parum infra: At ille ait: Credo domine. Itẽ eiuſdẽ Ioan. c. xiiii. Creditis in Deum, & in me credite. Item. c. xi. Dicit ei Martha: Dñe iam fetet. dicit ei Ieſus: Nonne dixi tibi: qm̃ ſi credideris, videbis gloriã Dei? Itẽ c. xii. Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filii lucis ſitis. Item. c. iii. Vt oĩs, q credit in ipſo non pereat, ſed habeat vitam æternam. Item ibidem: Sic enim Deus dilexit mundum: vt filiũ ſuum vnigenitum daret: vt omnis, qui credit ĩ eum, non pereat. Item ibidem ait Ioannes baptiſta de Chriſto, eum eſſe Dei filium, ſubdens: Qui credit in filiũ habet vitã æternam: qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſup eũ. Item. c. i. Hic venit in teſtimonium: vt teſtimonium perhiberet de lumine: vt oẽs crederent per illum. & paulo infra: Quot quot aũt receperunt eũ: dedit eis poteſtatem filios Dei fieri iis: q credunt in noĩe eius. Latro ẽt credidit in Cruce: & ſtatim meret audire: Amen dico tibi: hodie mecum eris in Paradiſo: vt Lucę. c. xxiii. Apoſtolus ẽt ad Hebręos. c. xi. hoc idẽ approbat dicẽs: Fide intelligimus aptata eẽ ſæcula verbo Dei: fide plurimã hoſtiã Abel, q̃ Cain obtulit Deo &c. fide Enoch tranſlatus eſt &c. ſine fide aũt impoſſibile eſt placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deũ, qa eſt: & inqrentibus ſe remunerator ſit. & ſequitur multa enumerans prǽclara q̃plurimis iuſtis à Deo conceſſa fuiſſe pp fidem. Itẽ ibidem. c. iii. Videte fratres ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malũ incredulitatis diſcedẽdi à Deo viuo. & paulo inferius ibidẽ: Quibus aũt infenſus eſt quadraginta annis? nonne illis q peccauerunt: quoꝝ cadauera proſtrata ſunt in deſerto? Quibus aũt iurauit nõ introire in reqem ipſius, niſi illis, q increduli fuerunt? Et videmus, qa non potuerunt introire pp incredulitatem. & ĩ quit etiam in. iiii. c. multa dicens de hac incredulitate. Ad Galatas etiam. c. iii. inqt ipſe Apl's: Scientes aũt, ꝙ non iuſtificatur hõ ex operibus legis, niſi p fidem Ieſu Chriſti. Item ſcriptũ eſt: Abraã credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam: cognoſcite ergo: qa, qui ex fide ſunt, ii ſunt filii Abraę. Pręuidens aũt ſcriptura: qa ex fide iuſtificat gentes Deus, prænuntiauit Abraæ, qa benedicent in te oẽs gentes: igitur q ex fide ſunt, bñdicentur cũ fideli Abraam. & paulo infra: Qm̃ autem in lege nemo iuſtificatur apud Deũ manifeſtũ eſt: quia iuſtus ex fide viuit: lex aũt non ex fide: ſed q fecerit ea, viuet in illa. & magis infra: Prius aũt q̃ veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur ꝯcluſi in eam fidẽ: quę reuelanda erat: itaq; lex pędagogus noſter fuit ĩ Chriſto: vt ex fide iuſtificemur. At vbi venit fides: iam nõ ſumus ſub pędagogo: omnes enim filii Dei eſtis per fidem, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Item ibidẽ: Si enim data eſſet lex, quę poſſet viuificare, vere ex lege eſſet iuſtitia: ſed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato: vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.

bus. Item ad Galatas capitulo quarto: Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe, legem non legiſtis? Scriptum eſt enim: quoniam Abraam duos filios habuit: vnum ex ancilla, & vnum de libera: ſed qui de ancilla, ſm carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſſionem: quæ ſunt per allegoriam dicta &c. Ad Romanos autẽ capitulo tertio inquit: Quia ex operibus legis nõ iuſtificabitur omnis caro coràm illo: per legẽ enim cognitio peccati: nũc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſta eſt teſtificata à lege, & Prophetis: iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes, qui credunt in eũ. & paulo infra: Vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eũ, qui ex fide eſt Ieſu Chriſti: vbi eſt ergo gloriatio tua: excluſa eſt: per quã legem, factorum, non: ſed per legem fidei. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis: an Iudæorũ Deus tantum? immo & gentium: quoniam quidem vnus eſt Deus, qui iuſtificat circũciſionem ex fide, & pręputium ex fide. Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit: ſed legem ſtatuimus. & quarto capitulo continuat diſputãdo de fide Abraç &c.

Non equidem ſine magno diſcrimine religionis Chriſtianæ veritatem fidei diſputamus: quam tantorũ martyrum ſanguine confirmatam videmus. Magni nẽpe periculi res eſt: ſi poſt Prophetarum Oracula: poſt Apoſtolorum, & Euangeliſtarum teſtimonia: poſt martyrum vulnera, & mortem, veterem fidem quaſi nouellam diſcutere præſumimus: & poſt tã manifeſtos Duces, & teſtes in errore permaneamus. Docemur ergo ex omnibus ſuperius dictis, vniuerſos humani generis animantes fidei merito poſſe ſaluari: & ad ſui ſalutem requiri: vt in Deum credatur: & per cõſequens fide opus eſſe: quod cũ iure Deo tenemur impendere, cum nedũ iuſtum, verum etiam homini debitum ſit Deo credere. Nam cum fides ſola dicentis auctoritate præſtatur: cui enim merito bonitatis, ac perfectionis, quę ſummã auctoritatem ſibi ſemper adepta eſt, magis credere tenentur, aut debent homines, quàm Deo? qui non ſolum optimus, & perfectiſſimus eſt: ſed & id, quo nil melius vlla ratione cogitari poteſt. Merito ergo, nedum debet, ſed iure tenetur humanũ genus credere Chriſto, qui Deus eſt: vt ſupra libro tertiò probatum eſt. Alioquin non ſolum primi parentis, ac proprii peccati: ſed & huius infidelitatis reatu, vel non exhibitæ ſibi fidei demerito, iure dãnantur. Cum fides non, vt lex, olim particulariter Hebręis tradita ſit, ſed vniuerſo orbi. Et cum ingenii acumine minime egeat: quo inæquales eſſe homines conſtat: ſed voluntatis libertate: quę à Deo æqualis hominibus tradita eſt: vt nemo altero potiori voluntatis arbitrio perfruatur. Quare nemo ſe damnantem accuſet: cum in ſua poſitum fuerit poteſtate ſaluari: hoc ſcilicet facillimo, ac iure homini debito medio, Deo ſcilicet credere. Q᷑ quidem ne recuſaret homo facere non potuiſſe: cum ea dominus credere mãdauerit: quæ humanam excedunt naturam: & quæ quidem nec intellectus creatus attingere potuiſſet: voluit dominus noſter piiſſimus ſua pietate docere: nam nullà ratione intimari homini potuiſſet: quæ humani ingenii vires excedunt: niſi impoſſibilibus naturę argumentis: miraculis ſcilicet: ſoli Deo poſſibilibus ſibi credendum fore docuiſſet. Et ideo piiſſimus dominus noſter, optans humanum genus velle ſaluari: non ſolum ſimpliciter ſibi credi, ac fidem pręberi: conſtituit (vt iuſtum erat, ac iure tenebatur) ne cordis duritie tantum munus amitteret: ſed mirabilibus ſupra naturam exemplis: ac nulli, niſi Deo, poſſibilibus voluit ad ſibi credendum, quòd verus Deus eſſet, dicens: Si opera non feciſſem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: ſcilicet in non credendo: quia abſque miraculorum experimento, quo vniuerſus orbis Chriſto fidem pręſtitit: duriſſimum fuiſſet humano ingenio Chriſto fidem pręſtare potuiſſe. Exhibitis ergo miraculorum experimentis: nemo ſe excuſabilem fuiſſe: nemo ſe non vocatum arguere potuerit: cum ſcriptum fuerit Pſal. decimooctauo: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terrę ver-

Digitized by Google

ba eorum: ſcilicet Apoſtolorum: qui ſuprà naturam infinitis, mirabilibusq; ſignis, Chriſtum Deum eſſe, ſibiq; merito credẽdum vniuerſo orbi demonſtrarunt. Et ſi qui vſquã, aut vllo tempore, ſe tueri poſſent fidem ignoraſſe, eo quòd ad eorum non aduenerit aures: quoniam Apoſtolus ad Roman. capitulo decimo, inquit: Quomodo ergo inuocabunt in quẽ non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? ergo fides eſt ex auditu: quæ tamen excuſatio eos non ſaluabit. Multo minus profectò excuſare ſe potuerunt Iudæi: qui nedum ante oculos habuerint, & viderint expreſſa, & ſuper omnem naturam in Chriſti nomine, nõ ſolum in Iudæa, ſed per vniuerſum orbẽ miracula: quibus totus orbis à Gentilitate ad Chriſti fidem conuerſus eſt, idolis derelictis: verum etiam Prophetarum teſtimoniis infinitis aduentum Chriſti Dei noſtri, & fidem comprobaram agnoſcũt, & negant. Apoſtolus inſuper Paulus, & Barnabas Actuũ capitulo tertiodecimo, Iudæos inexcuſabiles reddunt, dicentes: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternę vitę: ecce conuertimur ad gentes: ſic enim nobis præcepit dominus: Poſui te in lucem gẽtiũ: vt ſis in ſalutem vſq; ad extremum terræ: vt Eſaiæ capitulo quadrageſimonono.

Quòd non ſolum in diuinis: ſed etiã in omnibus ferè humanis negociis credere oportet. Cap. IIII.

Præterea accedentem ad Deum primo omnium credere oportet, quia eſt: & credentibus remunerator fit: vt inquit Apoſtolus ad Hebræos. & quia ait: Niſi credetis, non intelligetis: vt ergo intelligentiam habeamus, credere neceſſe eſt. Quia nec mare quis ingreditur: & liquido, ac profundo ſeſe cõmittit elemẽto: niſi ſe prius credat poſſe ſaluari. Nec agricola ſemina ſulcis obruit, & fruges ſpargit in terram, niſi crediderit venturos imbres, affuturum quoq; Solis teporem: quibus terra confota ſegetes multiplicata fruge producat, ac ventis ſpirantibus aletriat. Nihil denique eſt, quod in vita geri poſſit, ſi credulitas ante non pręceſſerit. Quid igitur mirum ſi accedentes ad Deũ credere nos primo omnium profitemur: cum ſine hoc, nec ipſa exigi poſſit vita communis? Hoc autem ideo dixi: quia Iudęi nobis obiicere ſolẽt: quòd religio noſtra: quia rationibus deficit, in ſola perſuaſione conſiſtat. Et iccirco oſtendimus nec agi, nec ſtare aliquid poſſe, niſi præceſſerit ius credendi. Deniq; matrimonia contrahuntur: quia creditur ſucceſſura poſteritas: & pueri diſcendis artibus tradũtur, quia magiſtrorum in diſcipulos tranſſundenda creditur diſciplina: & Imperii inſignia vnus ſuſcipit, dum credit ſibi populos, & vrbes, armatum etiam exercitũ obediturum. Quod ſi hæc ſingula, niſi prius crediderit futura, nullus aggredit. Quomodo non multo magis ad agnitionem Dei credendo veniatur? Gaudeamus igitur: ꝙ ad eloquendum tot, & tanta diuina ſacramenta impares ſumus: & cum ea, & ſalutis noſtræ altitudinem explicare non valemus, ſentiamus nobis bonum eſſe ꝙ vincimur. Nemo enim ad agnitionem veritatis magis propinquat, q̃ qui intelligit in rebus diuinis: etiam ſi multum proficiat, ſemper ſibi ſupereſſe quod quęrat. Nam qui ſe, ad quod intendit, perueniſſe præſumit, non quęſita reperit, ſed in inquiſitione deficit. Inquit etiam Beatus Auguſtinus in ſermone ad huius credulitatis confirmationem, loquens de baptiſmo: Vnde iſta tanta vis aquæ: vt corpus tangat, & cor abluat, niſi faciente domino? non quia dicitur, ſed quia creditur. Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus manens: hoc eſt verbum fidei quod prædicamus, ait Apoſtolus. Quia ſi confeſſus fueris in ore tuo, quia dominus eſt Chriſtus: & credideris in corde tuo, quia Deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Concluditur igitur ex omnibus ſuperius dictis, fidem eẽ ad ſalutem neceſſariã: & ſine ea omnem laborem inanem eſſe. Sed quoniam (vt ſuperius dictum eſt) promiſſum fuit Abrææ, propter eius fidem, & credulitatẽ,

quòd

Digitized by Google

quòd eius ſemen ſicut ſtellę cœli, & arena maris multiplicaret: non arbitrentur propterea Iudęi: & ſi carne, & ſanguine filii ſint Abrahæ: hoc eſt ab eo, ſm carnem, deſcendentes: cum ipſum parentem ſuũ fide, & credulitate non imitentur, q̃a Deo credere nolũt, ſe rectè, & veraciter Abrahę filios poſſe nuncupari. Quapropter, niſi fide iuſtificẽtur, ſicut Abraam iuſtificatus fuit, nunquam rectè iuſtificari poterunt. Imitentur igitur & ipſi Abraam parẽtem ſuum: non ſolum carne, & ſanguine: ſed etiam fide: ſi Abrahæ filii nuncupari volunt, & vt Abraam iuſtificari. Non admirentur igitur Iudæi: nec Chriſtianorum redarguant fidem: eo quòd in ea multa mandentur credenda: cum credere Deo, & in Deum contra ſacras literas non ſit: ſed ipſa ſic diuina cogente ſcriptura inficiari nõ poſſit: quin Deo, & in Deum credere debeamus: vt ſupra vtriuſque teſtamenti auctoritate probatum eſt. vnde fit: vt Iudæi, qui Abraam parente gloriabantur: & tamen eum fide imitari noluerũt, Abrahæ filii eſſe merito deſierint. Chriſtiani vero, qui carne, & ſanguine Abrahæ filii non erant: quia eum fide imitati ſunt, & in dies imitantur, in Iudęorum locum ſucceſſerint, quia filii Abrahæ fide facti ſunt, licet non ſint carne. Examuſſim igitur quadrat hic illud, quod Saluator noſter inquit Iudęis, Matthæi capitulo octauo: Dico autem vobis: quia multi ab Oriẽte, & Occidente venient: & recumbent cum Abraam, Iſaac, & Iacob in Regno cœlorum: filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores: quia ſcilicet ei: hoc eſt Saluatori, credere noluerunt. Filios autem Regni appellauit Iudæos, quibus huiuſmodi Regnum promiſſum fuerat. Et quia, ſm carnem, ab Abraam deſcenderant, prohibentur ipſi ne Abraam parente glorientur: quia eius veſtigia non ſequuntur. Certe ſi ad circunciſionem illam Iudaicam veniamus: circuncidimur & nos vt Abraam circunciſus fuit: ſi autem ad ſanguinem, cur filii Abrahę non dicantur eſſe, qui filii ſunt: ſed fidei pater non poteſt eſſe, niſi credẽtium: & filii nõ de ſigno circunciſionis, ſed de operis ſimilitudine recognoſcuntur. His ergo, cũ inhibeantur, ne ſe Abraam parente iactarent, illud oſtendebatur: non quia ſignũ fidei illius: ſed quia ſignum patrium non haberent. Tunc aũt rite filii Abrahæ ſunt dicendi, ſi ad formam parentis nõ facie, ſed vita, reſpondeant.

¶ Quot modis fides capi poteſt. Caput. V.

FIdes nanq; duodecim modis capi poteſt. Primo, pro ſacramento baptiſmi: ſicut quando eſt baptizatus, tunc eſt fidelis: & ſic accipitur in Decretis quadrageſimaquinta diſtinctioñ. de Iudęis. vbi dicitur: Oportet vt fidẽ, quam etiam vi, vel neceſſitate ſuſceperũt, tenere cogantur. Secundo modo, pro caſtitate tori, ſicut quando mulier ſeruat honorem viro ſuo, & coniugalem ſeruat caſtitatem: ſicut habetur in Decretis vigeſima ſeptima quęſtione ſecunda. Coniuges. Tertio modo, quando capitur pro cautionali ſecuritate: quę etiam hoſti ſeruanda eſt: ſicut habetur in Decretis vigeſimatertia quęſtione prima. Noli æſtimare. vbi dicitur: Fides quando promittitur hoſti, ſeruanda eſt. Quarto modo, fides capitur pro conſcientia: ſcilicet quando quis bonam habet conſcientiam: quia tunc dicitur eum habere bonam fidem. & hoc modo intelligitur illud Apoſtoli ad Roma. capitulo decimoquarto: Omne quod nõ eſt ex fide, peccatum eſt: id eſt omne quod non eſt ſm conſcientiam. vt habetur de pœniten. diſtinctione tertia. Illud vltra medium. vnde dicitur ibi: Deeſt fides, cũ non ſubeſt conſcientia. Et omne, quod fit contra conſcientiam, ædificat ad Gehennam. de pœniten. diſtinctione quarta. Quinto, pro credulitate, qua credimus quę non videmus: quia fides eſt de re nõ viſa. de pœniten. diſt. iiii. In domo. Nec talis fides accipitur pro Articulis credendis. Vnde Auguſtinus in primo libro de Trinitate declarans, ait: Aliud ſunt ea, quę credimus: aliud fides, qua credimus. De tali fide intellexit Gregorius, quando dixit: Fides non habet meritum, vbi humana ratio prębet experimentum. Sexto modo, fides capitur pro

Digitized by Google

cognitione, quæ habetur in patria. de qua loquitur Paulus ad Romanos primo: Iuſtitia Dei in eo reuelatur ex fide in fidem. Gloſa: Ex fide ſpei in fidem rei. Septimo modo, pro æquitate actionum. extra de exceptionibus cum venerabilis. Octauo modo, capitur fides pro ſimplicitate bona, ſeu innocentia. vnde dicitur communiter: Bonæ fidei homo eſt: quaſi dicat: non eſt duplex, nec malitioſus, ſed innocens: vt in Decretis. vigeſimaſecunda queſtione quarta. Innocens. Nono, fides pro confidentia, & fidelitate iuſti. de qua loquitur ſapiens Prouerbiorum capitulo ſecundo, dicẽs: Virum fidelem quis inueniet? &c. Decimo modo, capitur fides pro fidelitate, ſeu legalitate: quæ dolo eſt contraria. extra depoſito. bona fides. Vndecimo modo, capitur fides pro virtute Theologica: & Duodecimo, & vltimo modo, pro collectione articulorum, ſiue ꝓ obiectione fidei: prout eſt virtus Theologica: cuius fidei diffinitionem (ſm Apoſtolũ) ponemus infra in hoc eodem octauo libro, capitulo decimo, vbi de articulis fidei Chriſtianæ faciendus eſt ſermo.

¶ Quid credendum ſit, ne ſacris literis contrafaciamus: ſed eas ſeruemus, & adimpleamus. Cap. VI.

MVlta ſunt, quę in religione noſtra Chriſtiana credenda ſunt: quia fides eſt primum, & principale ipſius religionis fundamentum. Sed quoniam ea, quæ per ipſam Chriſtianam religionem credi mandantur, ardua ſunt valde, & difficilia, ac ſupra vires humani intellectus. Magnitudo enim cœleſtium beneficiorum anguſtias humanę mẽtis excedit: & propterea ordinauit ita diuina prouidentia: vt quod capere in nobis ratio rerum mole victa non poterat, fides deuota conciperet: & intellectam credulitatis robuſta nutriret. Aduertendum eſt igitur, ne infirmitas noſtra, quæ ad percipienda ea, quæ vt perſpici poſſunt, naturam non habent, inualida eſt nimis, & ideo ad id ſe extendere nõ poſſit: veluti accidit illis, qui contra Solis radios oculos dirigunt: quoniam luminis virtus obſtupeſcit. Diuina enim natura inuiſibilis eſt: & adeo inuiſibilis: vt in eam mortalium oculi nunquam dirigi, & intueri poſſint: vt patet de tribus illis Saluatoris noſtri Diſcipulis: qui cum eo erãt in monte, quando transfiguratus eſt: vt Matthęi capitulo decimoſeptimo: Quid enim nobis in Dei rebus, & Sole iuſtitiæ expectandum eſt? Nonne inquit Deus Moyſi petenti: vt ſuam ſibi faciem oſtenderet: Non poteris faciem meam videre: & quare non poſſet, conſequenter declarat, dicens: Non videbit me homo, & viuet. Nonne igitur incumbit volentibus ſuperſapere ſtultitia? Non enim natura inferior cauſam naturæ potioris intelliget: nec etiam ſubiacet humanæ conceptioni ratio cœleſtis: quia intra conditiones infirmitatis eſt quicquid infirmi cõſcientiæ ſubditur. Excedit itaq; humanam mẽtem Dei poteſtas: ad quã ſi ſe humana infirmitas protenderet: magis infirma redderetur. Dum hoc ipſum, quod obtinet, amitteret, potiore ad obtundendum eam rerum cœleſtium natura: quę omnes eius conſectantes ſe peruicatiam ipſa complexu eius maior infirmat. Igitur Sol ita videndus eſt, vt videri poteſt: tantusq; excipiendus ex lumine eſt, quantus admittitur: ne ſi plus velimus inſpectare, minus quoque, quàm poſſimus conſequamur. Ita ratio diuina intantum intelligẽda eſt, inquantum ſe permittit intelligi. In tantum etiam expectanda eſt, inquantum ad prehendendum ſe dedit: ne ſi contenti indulgentiæ moderatione non ſimus, amittamus indulta. Eſt ergo in Deo quod percipi poſſit? eſt plane, ſi modo quod poteſt, velis. Certe ſi vltra, quàm poſſis, ſperes, id quoq;, quod potuiſti, poſſe non poteris. Ob tantę igitur difficultatis, & arduitatis cauſam ea, quæ circa hanc materiam dicenda ſunt, non ſimul, & ſemel in vno ſpiritu pronuntiari, & exprimi poſſunt: ſed paulatim, & diſtincte: & non ſaltim, nec curſim: ſed diuiſim, & pedetentim dicẽda, & pertractanda ſunt: tum, quia valde ardua ſunt: tum etiam, quõ qui nuper ad fidem accedunt, paulatim in ea inſtruendi ſunt:

ſint: dicente Eſaia.c.xxviii. Qui credide rit, non ſuſtinet. Petrus ẽt Apl'ſ, & Paulus oſtendentes quõ nuper ad fidem venientes inſtituendi ſint: vt ſicut paruuli lacte prius nutriantur, aiũt quaſi leuiore cibo, donec ſolidi cibi capaces fiant, & idonei. Volentes igitur eorũ ſeruare documenta, ſic inchoabimus. Primum, & principale fundamentũ cuiuſlibet fidei, & verę religionis eſt: vt de Deo bene, & recte ſentiatur, & credatur. Quod certe, & veraciter faciemus, ſi id quod de ipſo Deo ſacræ literę ſentire nos docent, diligenter inueſtigabim⁹, atq; ſcrutabimur, tenebimuſq́;, atq; credemus. Si enim ab eo, quod in ipſis ſacris literis ſcriptum eſt, non deuiabimus, in nullum penitus incidemus errorem: ſed id tm̃ quod verum eſt, & rectum inueniemus, tenebimuſq́;, atq; credemus: nec Iudæus (ſacra eum cogente ſcriptura) id quoq; vllo modo inficiari poterit: immo dictis noſtris ocyus, & facilius adhęrebit. Multipliciter eandem de Deo ſacram loqui ſcripturam inuenimus. Nam multis in locis eiuſdem, vnum tm̃, & ſolum eſſe Deum: & abſq; eo nullum alium eſſe Deum inuenimus. In multis aliis locis ſcripturam ipſam de Deo pluraliter loqui inuenimus: nullo ipſius pluralitatis appoſito numero. In aliis etiam pluribus eiuſdem ſcripturæ locis, Deum trinũ eſſe inuenimus: hoc eſt in trinario numero ſcripturam loqui de Deo. Sed vt de omnibus prędictis Iudęus certior fiat, ſcripturę ſacræ teſtimonio, & auctoritate hęc tria per ordinem, & diſtincte demonſtrabimus: vt inquit de Deo ſentiendum, credendumq́; ſit poſtea declaremus: vt deinde ad alia credenda diſtincte procedere poſſimus.

¶ Quòd vnus tantum ſit Deus.: ſiue ꝙ ſcriptura ſingulariter de Deo loqtur.
Cap. VII.

Q Vòd vnus tm̃ Deus ſit, & non plures, Moyſes Propheta multis in locis aperte teſtatur. Et ip̃rimis Exodi.c.tertio, vbi Deus inquit Moyſi: Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraam, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Abſcondit Moyſes faciem ſuam: non enim audebat aſpicere contra Deum: quæ verba repetit ibidem. Et ſimiliter cap. quarto pluries loquitur cum Moyſe, loquens de ſeipſo in ſingulari numero. Deuteronomii etiã cap.iii. inquit Moyſes: Domine Deus: tu cœpiſti oſtendere ſeruo tuo magnitudinem tuam, manumq́; fortiſſimã. Neq; enim eſt alius Deus, vel in cœlo, vel in terra, qui poſſit facere opera tua, & comparari fortitudini tuæ. Deuteronomii.c.iiii. Vt ſcires, qm̃ dominus ipſe eſt Deus: & nõ eſt alius pręter vnum. & parũ inferius eodem.c. Scito ergo hodie: & cogitato in corde tuo: ꝙ dominus ipſe eſt Deus in cœlo ſurſum, & in terra deorſum: & non eſt alius. Deuteronomii quoq;.c.vi. Audi Iſrael dominus Deus noſter, Deus vnus eſt. Deuter. c.x. Quia Deus noſter ipſe eſt Deus Deorum, & dominus dominãtium: Deus magnus, & potens, & terribilis. Deuteron.c. xxxii. iquit ipſe Deus: Videte, ꝙ ego ſim ſolus: & nõ ſit alius Deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciam. Regũ lib. primo.c.ii. Dominus mortificat, & viuificat: deducit ad Inferos, & reducit: dominus pauperem facit, & ditat: humiliat, & ſublimat: ſuſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperem, vt ſedeat cũ Principibus, & ſolium glorię teneat: dñi enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem &c. Dixerat nãq; ſuperius Anna mater Samuelis: Non eſt ſanctus, vt eſt dominus: neq; enim eſt alius extra te: & non eſt fortis ſicut Deus noſter. Regum libro.iiii.cap.v. Vere ſcio: ꝙ non ſit alius Deus in vniuerſa terra, niſi Deus tantum Iſrael. Et ſunt verba Naaman Syri, quando fuit à lepra ſanatus. Paralipomenon libro.ii.c.ii. Magnus eſt enim Deus noſter ſuper omnes Deos: quis ergo poterit pręualere: vt ædificet ei dignã domũ? Pſal. lxxvi. Quis Deus magnus ſicut Deus noſter? tu es Deus, qui facis mirabilia. Pſalm. etiam.lxxxv. hoc idem habetur: vbi dicitur: Quoniam magnus es tu: & faciens mirabilia: tu es Deus ſolus. Eſaias ẽt Propheta hoc idem multipliciter teſtatur. & primo capitulo quadrageſimo, dicens: Quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tri-

Digitized by Google

bus digitis molem terrę? & librauit in põdere montes? & colles in ſtatera? quis adiuuit ſpiritum dñi? aut quis conſiliarius eius fuit, & oſtẽdit illi? quaſi dicat Null⁹. Item Eſaias ipſe.c.xli. Ego dominus primus, & nouiſſimus ego ſum. Item Eſaias .c.xliii. hoc ipſum teſtatur, dicens: Ante me non eſt formatus Deus: & poſt me nõ erit: ego ſum, ego ſum dominus: & nõ eſt abſq; me Saluator. Ego annuntiaui, & ſaluaui: auditũ feci: & non fuit in vobis alienus. Item eiuſdem Eſaiæ.c.xliiii. Ego primus, & ego nouiſſimus: & abſq; me non eſt Deus: quis ſimilis mei? Item magis infra ibidem: Nunquid eſt Deus abſq; me? & formator, quem ego non nouerim? & iterum paulo infra ibidem: Ego ſum dominus faciens omnia: extendens cœlos: ſtabiliens terram: & nullus mecum. Item eiuſdem Eſaię.c.xlv. Ego dominus: & nõ eſt amplius: extra me non eſt Deus: accinxi te, & non cognouiſti me: vt ſciant ii, q ab Ortu Solis: & qui ab Occidente: qm̃ abſq; me non eſt Deus. Ego dominus: & non eſt alter formans lucem: & creans tenebras: faciens pacem: & creans malum. Ego dñs faciens omnia hæc. & paulo infra ibidem: Ego dominus: & nõ eſt alius. & iterum ibidem paulo ĩfra: Nunqd non ego dñs? & non eſt vltra Deus abſq; me? Deus iuſtus, & ſalutaris nõ eſt pręter me. Cõuertimini ad me: & ſalui eritis omnes fines terrę: quia ego Deus: & non eſt alius. Item eiuſdem Eſaiæ.c.xlvi. Recordamini prioris ſæculi: qm̃ ego ſum Deus: & non eſt vltra Deus: nec eſt ſimilis mei annuntians ab exordio nouiſſimum: & ab initio quę necdũ facta ſunt. Item eiuſdẽ Eſaiæ.c.xlviii. Audi me Iacob, & Iſrael, quem ego voco: ego ipſe, ego primus, & ego nouiſſimus: manus quoq; mea fundauit terrã: & dextera mea menſa eſt cœlos. Oſeę etiam.c.xiii. dicitur: Ego autem dominus Deus tuus ex terra Aegypti: & Deum abſq; me neſcies: & Saluator non eſt pręter me. Apoſtolus quoq; Paulus prima ad Corinthios.c.viii. ait: Scimus, quia nihil eſt idolum in mundo: & ꝙ nullus Deus niſi vnus. Quàmplurima inſuper alia huius rei ſunt teſtimonia in literis ſacris. Sed qm̃ Iudæus minime huic repugnat veritati: ideo his paucis contenti ad alia feſtinemus.

¶ Vbi ſcriptura diuina loquens de Deo pluraliter loquitur: nullo tñ numero pluralitatis appoſito. Cap. VIII.

SCripturam ſacram de Deo pluraliter loquentem, nullo ipſius pluralitatis appoſito numero, inuenimus Gene. capitulo primo, vbi inqt Deus: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinẽ noſtram &c. Vt huius pluralitatis rectũ, & certum inueniamus numerum, & verũ ſcripturæ ſenſum enucleemus, verba diuina à nobis diligẽter ſunt diſcutienda. Dicant igitur Iudęi: qui negant in Deo eſſe Trinitatem: ad quem, ſeu ad quos loquatur hic ipſe Deus? & eo magis, quia huius locutionis oppoſitum quaſi ſtatim ſubditur, his verbis: Et creauit Deus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam: ad imaginem Dei creauit illum. Quis nam creauit hominẽ, niſi Deus? Et ſi eũ Deus creauit ad imaginem, & ſimilitudinẽ ſuã: ad quos ergo locutus eſt ipſe Deus: quando dixit, Ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, niſi ad perſonam filii, & ſpiritus ſancti? quorum creare eſt ſimul cum patre: vt teſtatur ipſe filius Prouerbiorũ capitulo octauo, dicens: Cum eo eram cuncta componens. Nam ſi Deus vnus tantũ eſſet, non dixiſſet, Faciamus, in plurali: nec iſta locutio ad Angelos dirigi poteſt: quia ipſi non fuerunt vnà cum Deo creatores. Ex aduerſo autem: Si in Deo eſſet pluralitas, non dixiſſet, Ad imaginem, & ſimilitudinem: ſed, Ad imagines, & ſimilitudines. Et ideo ex eo, ꝙ dicit, Faciamus, perſonarum pluralitatem eſſe in Deo oſtendit. Ex eo autem, ꝙ dicit, Ad imaginem, & ſimilitudinem, vnam tantum Dei ſubſtantiam, & eſſentiam eſſe declarat. Quod quidem Trinitatis myſterium in creatione rerum maxime manifeſtatur: quia emanatio creaturarum: & modus ꝑducendi eas præſupponit diuinarũ perſonarum emanationẽ: quoniam per verbum patris facta ſunt omnia, & per ſpiritum Dei viuificata. Merito Moyſes ſancto Spiritu

Digitized by Google

ſpiritu plenus, facto cœlo, & terra, quaſi cum filio ſuo verba conferentem, ſic Deũ patrem introduxit dicentẽ. Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram: quod Pſalmiſta etiam occultius ſignificauit, dicens: Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Aperte nanq; patris ad filium ordinem, atque mandatum more humano (nec enim aliter poterat) expreſſit. Nemo enim negabit, omnem, qui aliquid dicit, ad alium dicere: & qui mandat, ac præcipit, alii præter ipſum mandare, atq; præcipere. In cuius rei teſtimonium Thalmudiſtarum ſapientes in Bereſid raba, inquiunt: In hora, qua Deus dicebat Moyſi: Faciamus hominem, dixit coràm illo: Dominator mundi: cur præbes hęreticis occaſionem errandi? reſpondens Deus, ait: Scribe: & qui vult errare erret. hæc illi.

Ex iſtis nempe Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum dictis liquido conſtat: ꝙ in diuinis ex hoc loco etiam ſm ipſos Iudæos coniicitur, in Deo eſſe pluralitatem, cum ille mũdi dominator dubitauerit, ne per illud verbum, Faciamus, homines errarent: exiſtimantes plures Deos ſignificari: immo verius confiteri. Cum autẽ Deus propter hoc ſuum non mutauerit propoſitum: ſequitur per eos Thalmudiſtas cõcedi, in diuinis eſſe pluralitatem quãdã, cum Deum reſpondiſſe dicant: Scribe: & qui vult errare erret. quod ſi concedere recuſarent: neceſſario ex dictis ſuis vi rationis fateri coguntur: ꝙ anima hominis ad imaginem Dei creata ſit. Beatus Auguſtinus in Libello de diffinitionibus orthodoxę fidei capitulo quinquageſimo primo, & vltimo, ſic inquit: Propter nouellos legiſlatores, qui ideo animam tantum ad imaginem Dei creatam dicũt: vt quia De⁹ incorporalis recte creditur: etiã incorporea anima eſſe credatur: libere cõfitemur imaginem in æternitate, ſimilitudinem in moribus inueniri. Item Geñ. capitulo tertio, inquit Deus: Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum, & malum: quæ Dei verba, licet ironice dicta fuerint, tamen loquens de ſe ipſo Deus in plurali, aliquam eſſe in Deo pluralitatem manifeſte demonſtrat: cum verba ipſa nequaquam ad Angelos referri poſſint: tum quia nulla eſt Angelorum paritas cum Deo: tum maxime, quoniam Angeli non erant cum Deo fabricatores, ſiue creatores, nec adiutores. Oportet igitur neceſſario illa referri ad ipſam Deitatem, non ratione Deitatis, & eſſentiæ, quæ vna tantum eſt, & ſimpliciſſima: ſed ratione pluralitatis perſonarum. Item Geneſ. capitulo vndecimo dicitur: Deſcendit dominus vt videret ciuitatem, & turrim, quam ædificabant filii Adam. & paulo poſt inquit ipſe Deus: venite deſcendamus, & confundamus linguam eorum: quæ locutio eadem ratione (quam ſupra diximus) pluralitatem eſſe in diuinis manifeſte ſignificat, ſimul & vnitatem. Hoc idem habetur etiam Geneſ. capitulo primo, ſed alio quodammodo, vbi dicitur: In principio creauit Deus cœlum, & terram: & hoc iuxta Hebraicam veritatem: ſecundum quam hæc verba ſonant: In principio creauit Heloim cœlum, & terram: Heloim autem (ſecundum Hebręos) eſt nomen Dei plurale: cuius ſingulare eſt Hel: vt exponit, & declarat Rabi Abenhazara: licet ex hoc veram non eliciat concluſionem: vt ait Dominus Burgenſis in Additionibus ad Poſtillam Nicolai Lyrenſis in principio libri Geneſ. Vnde eo quod nomen diuinum in plurali coniungitur cum verbo ſingularis numeri, quãdo dicitur, Creauit Heloim: quod idem eſt: ac ſi diceret, Creauit Dei, vel Dii, in plurali. Per hanc nanque ſcripturam oſtenditur: quod aliqua ſit in Deo pluralitas: quę in antedicto loquendi modo: ſcilicet per verbum ſingularis numeri nomini plurali coniunctum deſignatur: licet operationem ſignificaret eſſe ſingularem: hoc eſt ipſius diuinæ ſubſtantiæ, & eſſentiæ: quoniam operationes ab extra in diuinis ſunt indiuiſæ: & dicuntur de ipſa ſubſtantia ſimpliciſſima: licet ad intra operationes ſint perſonarum, & diſtinctæ, & de perſonis dicantur. Ex quo patet Prophetam à Deo inſpiratum: ſcilicet Moyſem, diuina voluntate enun-

Digitized by Google

tiaſſe in ſimpliciſſima diuina eſſentiã eſſe pluralitatem perſonarũ diſtinctam. Sed ad hoc reſpondent Iudæi: Hoc nomen, Heloim, apud eos eſſe communis numeri: quoniam aliquando inſeruit ſingulari numero, & aliquando plurali: & quando ponitur pro Deo vero, ſemper accipitur in ſingulari. Quapropter hoc in loco dicunt accipi debere in ſingulari, & non in plurali: qua de re, aiunt fundamentum, ſiue Argumentum noſtrum nihil valere, cum idem ſit, ac ſi diceret: In principio creauit Deus cœlum, & terram. Reſponſio. Licet verum ſit: ꝙ, Heloim, cõmunis ſit numeri: tamen hoc ipſum nomen, Heloim, in ſacris literis frequenter in plurali pro vero Deo poſitum eſſe reperitur: quod liquido patet ex hoc maxime: quia ſæpe cum adiectiuis coniungitur pluralibus: hoc eſt pluralis numeri: & ſimiliter cum verbis pluralis numeri. Ex quo aperte demonſtratur non verificari id, quod à Iudæo dicitur: ſcilicet ꝙ quando hoc nomen, Heloim, ponitur pro Deo vero, ſemper ſit in ſingulari: quod verum eſſe per ſequentia patet exempla. Et in primis de adiectiuis dicitur Ioſue. c. vltimo: Non poteritis ſeruire domino, qa Heloim ſancti ipſe: vbi Hebraica veritas habet, Non poteritis ſeruire domino, qa Heloim ſancti ipſe. Item Hieremiæ. c. xxiii. Peruertiſtis verba Dei viuentis domini exercituũ Dei veſtri: vbi Hebraica veritas habet, Peruertiſtis verba Heloim: ideſt Deorum viuentium: vbi oſtenditur ibidem in diuinis eſſe pluralitatem perſonarũ per ea verba, Deorum viuentium. & cum ſubdatur, Domini exercituum in ſingulari, patet eſſentię vnitas. Semper enim quãdo ſcriptura ponit nomen denotans pluralitatem perſonarum in diuinis, nititur oſtẽdere ipſam pluralitatem cũ vnitate eſſentiæ eſſe coniunctam. Notandum eſt inſuper: ꝙ in hac Hieremiæ litera, nomen domini eſt nomẽ Dei quatuor literarũ: quod non competit alicui, niſi ſoli Deo. Exempla autem de verbo, quando, Heloim, cũ iungitur cũ verbo pluralis numeri, in locis habentur infraſcriptis. Et imprimis ſecundi Regum. c. vii. vbi dicitur: Quæ eſt autem, vt populus tuus Iſrael, gens in terra: propter quam iuit Deus, vt redimeret eam ſibi in populum? vbi Hebraica veritas habet: Quis eſt vt populus tuus Iſrael, gens vna in terra: propter quam iuerunt Heloim ad redimendum ſibi populum? Item Eccleſiaſt. c. ii. Quis eſt inquam homo, vt ſequi poſſit Regem factorem ſuũ? vbi Hebraica veritas ſic habet: Quis eſt homo, vt intret poſt Regem, qui iam fecerunt eum? Oſeæ etiam in calce. xi. capituli ſm tranſlationem noſtram Latinam: & in principio. xii. capitis ſm Hebræos, vbi dicitur: Iudas autem teſtis deſcendit cum Deo, & cum ſanctis fidelib⁹. In Hebræo autem habetur: Iudas autem adhuc potens cum Deo, & cum ſanctis fideli deſcendit. quem locum Rabi Salomon interpretatur, Cũ Deo ſancto, & benedicto. Quę quidem interpretatio eſt fidei noſtrę multum conſona: licet forte ille Rabi hoc non aduerteret. innuit enim aliquam in Deo eſſe pluralitatem. Patet igitur ex prædictis præmemoratã Iudęorum euaſionem non eſſe veram: quia nomen, Heloim, poſitum pro Deo vero in plurali frequenter accipit. Nõnulli inſuper Iudæi ad hoc reſpondentes, inquiunt, Illos, qui per hoc nomen, Heloim, quod pluralitatem ſignificat, probare intendunt pluralitatem eſſe in diuinis, ſup baculum inniti arũdineum confractum: quia talis loquendi modus inuenitur de vno ſolo: vt primi Regum. c. xxviii. vbi ſcriptura loqtur de ſuſcitatione Samuelis: cum dixit mulier illa Phitoniſſa: Vidi Heloim aſcendentes de terra. Sequitur verbum Saulis: Qualis eſt forma eius? Itẽ non ſolum loquitur ſcriptura ſic in plurali de hoc nomine Heloim: ſed etiã de aliquibus aliis: vt Ezechielis. c. xlvi. vbi dicitur: In die autem Calendarum vitulum de armento imaculatum: vbi in Hebraica veritate habetur, Thaminũ, quod eſt plurale huius nominis, Thamin: & ſic hoc nomen, Thaminum, quod eſt plurale, coniungitur cum hoc nomine, Vitulo, in ſingulari. Et ſic ex iſtis duobus locis ſacratum literarum aſſerunt non ſignificari pluralitatem aliquam: vnde à ſimili vo

lunt

O ppoſitio.

Reſponſio.

O

ſunt quę ſuperius de, Heloim, dicta ſunt, infringere. Addunt etiam hoc aliud dicentes, Verbum pluralis numeri cum nominibus, & pronominibus ſingularis numeri ꝯiunctum nõnunq̃ in ſacris literis inueniri: exempli gratia, Canticoꝝ capl'o primo: Trahe me poſt te, curremus. Et ſic ex iſtis arguunt, noſtram nõ valere r̃nſionem.

Reſpon ſio.

Rñdendo ad primũ, dicimus per antedicta ꝑ Iudæũ oppoſita, r̃nſionẽ noſtram minime infringi poſſe: ſed firmam, & veram ꝑmanere, etiam ſm Hebręoꝝ interpretes: nam Samuel nõ ſurrexit ſolus, ſed Moyſes cum eo. Dicunt enim Hebręi interpretes: ꝙ Samuel ſurrexit tunc non virtute magica, ſed diuina. Nam Samuel (vt ipſi aiunt) timuit ne ad diuinum vocaretur iudicium: ex quo Moyſem rogauit, vt ſecum veniret: vt ſi in ipſo iudicio ſibi opponeretur: ꝙ legem Dei nõ ſeruaſſet, Moyſes eam ipſum ſeruaſſe teſtaretur. Mulier igitur Phitoniſſa: quę ſolum Samuelem vocauerat: videns duos, admirans dixit in plurali: Video Deos de terra aſcendentes .i. homines diuinos. Saul aũt cum ſolum quęreret Samuelẽ, dixit: Qualis eſt forma eius? & ꝓpterea quæſiuit in ſingulari: & ſic ex Hebręoꝝ Rabinoꝝ declaratione patet: ꝙ pręmemorata noſtra non infringitur r̃nſio. Ad ſecundum autem Ezechielis cap. xlvi. reſpondebitur ſimiliter, Noſtram nõ infringi reſponſionem: q͞a Thaminum, quod ſignificat, Immaculatos, in plurali, nõ ꝯiungit᷑ cũ vitulo in ſingulari: vt arguit Iudæus, & male: ſed cum genitiuo pluralis numeri. Non enim habẽt variationem caſuum, ſicut nos: ſed tantũ variant nomina ſm numeꝝ ſingularem, & pluralẽ: vnde ſenſus huiuſmodi eſt: In die aũt Calendarũ vitulũ de armento imaculatoꝝ .i. de numero illorum imaculatoꝝ: qui ad hoc ſeruabãtur, facient ſacrificium. Ad tertium, Canticis Canticoꝝ dicitur: ꝙ liber ipſe Canticoꝝ per Rabinos Hebręoꝝ exponitur de Deo, & Synagoga, ſicut per doctores Chriſtianos exponitur de Chriſto, & eccleſia. Igitur illa verba: Trahe me poſt te: ſunt verba Synagogę, quę dicit᷑ ſponſa Dei. Ideo talis ſponſa non eſt vna ꝑſona ſingularis, ſed collectio fidelium: & ideo ſubditur in plurali, Curremus. Non infringitur igitur ex prædictis omnibus Oppoſitionibus reſponſio primitus ſuperius per nos facta. Nonnulli alii Iudęi, & maxime antiquiores ſoluerunt huiuſmodi pluralitatem in diuinis in Gloſa ſuper illud Eccleſiaſtis capitulo ſecũdo, vbi dicitur: Quid eſt inquam homo: vt ſequi poſſit Regem factorem ſuũ? vbi Hebraica veritas ſic habet: Si quæratur, qui fecerunt eum: ſcilicet hominẽ, poteſt dici: Deus ſanctus, & dominus cõſilii ſui. & ſimiliter reſpondetur in Hebræorũ antiquorum Cõmentariis ſuper Pſalmo quadrageſimonono, vt in infraſcripto ꝓxime capite dicetur. Quæ duæ Hebræorũ antiquorum interpretationes ſatis cum noſtra catholica fide conueniunt: quas antiquorum interpretationes Iudæi poſteriores ſuis erroneis deprauant interpretationibus: vt infra dicet᷑ capitulo nono. Dominus Burgẽſis in ſuis Additionibus ad Poſtillam Nicolai de Lyra ſuper capitulo primi libri Geneſeos, ſic ad illam reſpondet Oppoſitionem, Heloim. Cum igitur Moyſes dixiſſet: Creauit Heloim, manifeſtam dedit occaſionem credendi populo pluralitatem, quam intendebat excludere. Secũdum eos etiam potius debuiſſet dicere, Hel, quod nullã ſignificat pluralitatem: & ex quo nullum inconueniẽs ſequeretur. Item quod allegat pro parte ſua: ꝙ quandoq; iudices vocantur, Heloim, hoc manifeſte facit contra eos. Nã vbi, Heloim, accipitur pro iudicibus, ſeu Diis opinatiuis, vel falſis, ſemper cõſtruitur cum verbo, vel adiectiuo pluralis numeri. vnde Exodi capitulo vigeſimoſecundo, vbi dicitur: Ad Deos vtriuſq; cauſa perueniat, ponitur ibi Heloim. & ſtatim ſequitur ibi verbum plurale ſic: ſcilicet, Si illi iudicauerint. Et in Pſalmo: Omnes Dii gentium Dæmonia: vbi dicitur, Heloim, & tamen ibi non dicitur Dęmon, ſed Dæmonia. Similiter in Pſalmo vbi dicitur: Ego dixi Heloim eſtis: ideſt Dii, non dixit: Ego dixi Heloim es. & ſic de multis aliis. Sed in hoc loco, & in aliis, vbi Heloim, ponitur pro vero

Deo, ſemper adiungitur verbo ſingularis numeri. Non enim dicitur hic: In principio creauerunt Dii, ſed creauit: quod quidem verbum includit verbum ſubſtantiuum. ſ. fuit creans, ad denotandum vnitatem eſſentiæ. Rabi Moyſes de Aegypto putans ſoluere iſtam quæſtionem, dicit: ꝙ, Heloim, eſt æquiuocum ad Deum cœli: qui eſt vnus: & ad Angelos, & Deos gentium. Alii autem dicunt: ꝙ per, Heloim, in plurali, intelligitur Deus cum iudicibus: aut Angelis ſuis. i. ꝙ Deus cum iudicibus, & Angelis ſuis creauit cœlũ, & terram: ſed hoc eſt falſum: qa Deus nõ indiguit auxilio Angelorum ad creandũ mundum: cum Angeli ſint de numero creaturarum: & ideo eſt dicendum: ꝙ li Heloim, idẽ eſt quod Dii, in plurali: ſed, li Dii, non ponitur ſubſtantiue, ſed adiectiue: vnde Dius dia dium, eſt ſyncopatũ de Diuus diua diuũ, quod ſignificat res diuinas: ideo non valet Argumentum: ſunt tres Dii, ergo ſunt tres Dei: quia tres Dei in plurali ſignificat tres Deos: qđ nefas eſt dicere in diuinis: ſed tres Dii ſignificat tres pſonas diuinas. ſ. Patrem, & Filiũ, & Spiritum ſanctũ. & ſic ꝓceditur: ꝙ Pater, & Filius, & Spũs ſanctus ſunt tres Diui, & perſonę diuinę, ſed nõ tres Dei: quia primo tenetur adiectiue, denotãdo pſonas: & ſecundo tenetur ſubſtãtiue, denotando ſubſtantiam, & eſſentiam. Item in ſupraſcriptis verbis explicatur Trinitas diuinarum pſonarum. Nam Deus pater in principio. i. in Verbo, tanꝙ in arte, creauit cœlum, & terram: qa per Verbũ, in quo ſunt ideæ omnium rerum, dixit omnia creata, dando eis eſſentiã: ſed Spiritus domini ferebatur ſuper aquas, dando eis eſſe, omnia viuificãdo: & ſic explicatur myſterium Trinitatis. Item ſequit̃: Vidit Deus cuncta quæ fecerat: & erant valde bona: ergo Deus: ſicut per Verbũ dedit eſſentiam rebus: ita dedit eis bonum: ideſt eſſe, quod omnia appetũt: ſed hoc pertinet ad Spiritum ſanctum: per quem Deus omnia bonificat. Ergo in diuinis ſunt tres pſonæ: ſcilicet Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus. Sed de iſta Trinitate dicendum eſt latius infra in ſuo conuenienti loco.

¶ Quod in ſacris literis Deus trinus dicatur, ſiue in ternario numero de Deo ſcriptura loquatur.

Caput. IX.

IN ſacris literis etiam frequenter inuenimus, cum de Deo ſit mentio, in ternario numero ſcripturam loqui, ſiue ter replicari: quod ex infradicendis ſcripturæ ſacræ verbis declarabitur. Et in primis Geñ. capitulo decimooctauo dicit̃: Apparuit ei dominus in conualle Mambræ ſedenti in hoſtio Tabernaculi ſui in ipſo feruore diei: cumq; eleuaſſet oculos ſuos: apparuerunt ei tres viri ſtantes prope illum: quos cũ vidiſſet, cucurrit in occurſum eorũ de hoſtio Tabernaculi ſui, & adorauit in terra, & dixit: Domine ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum, ſed afferam pauxillũ aquę, & lauẽtur pedes veſtri, & requieſcite ſub arbore &c. Et nota illud, Domine, vbi dicitur, Domine ſi inueni gratiam, eſſe nomen Dei quatuor literarum: qđ ſoli Deo conuenit. In hac nempe viſione, quę apparuit Abraæ, eſſentiæ diuinæ vnitas, & trina perſonarum diſtinctio euidẽter apparet. Nam cum Abraam tres vidit, & vnum adorauit, manifeſte ex ipſo adorationis actu, verum Deum eſſe demonſtrauit. Cum enim adorauit vnum, ſignificauit Deitatem vnam eſſe ſimpliciſſimam. cum autem dicit tres vidiſſe, oſtendit in vnitate eſſentiæ diuinæ tres eſſe perſonas. Et iterũ hoc idem ex antedictiſmet verbis hoc alio elicitur modo. cũ enim dicitur: Apparuit ei dominus, vnitas demonſtratur Deitatis. cum autem dicitur: Apparuerunt ei tres viri, declaratur in ipſa diuinæ ſubſtantiæ vnitate perſonarum Trinitatẽ eſſe. Quod ipſemet Abraam teſtatur, dicens: Domine ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum: ex his verbis Deitatis ſubſtantiam manifeſtauit: & ex his aliis, Requieſcite paululum ſub arbore, perſonarum diſtinctionem in Deo eſſe ſignificauit. Quod autem is, qui apparuit Abraæ fuerit Deus, confitentur ipſimet Iudæi: & ſic apud eos manifeſte tenetur: vt ſi vel

Digitized by Google

lent, negare non poſſent. & poſtea capitulo decimonono Gen. ſubſequenti explicatur eadem pluralitas diuinarum perſonarum, cum dicitur: Igitur dominus pluit ſuper Sodomam, & Gomorram ſulphur, & ignem à domino de cœlo &c. Dicit ergo: ꝙ dominus pluit à domino: & ponitur in vtroq; loco nomen dñi quatuor literaꝝ: vbi notanſ duæ perſonæ diuinę. ſ. pſona filii miſſi ad pluendum ſulphur, & ignem: & perſona patris mittẽtis: à quo filius habet qcqd habet. Ex hac ergo ſcriptura Iudæi nõ poſſunt negare eſſe pluralitatem in diuinis, non ſubſtantiæ, & eſſentiæ, ergo perſonarum.

Eſaiæ etiã capitulo quadrageſimooctauo, hæc eadem eluceſcit veritas, his verbis: Et nunc dominus Deus miſit me, & Spiritus eius. loquitur hic Dei filius, qui eſt & ipſe Deus, dicens: Deus miſit me, & Spiritus eius: quoniam Deus cooperãte Spiritu ſancto, qui eſt & ipſe Deus, miſit filium ſuũ ad humanam carnem aſſumendam. inquit enim: Ego, qui ſemper eram cum patre, & in patre, & ſine patre nunquam eram, nũc loquor: & iuxta fragilitatem carnis aſſumptæ dico: quòd dominus Deus miſit me, & Spiritus eius: breuiq; verſiculo Trinitatis nobis oſtenditur ſacramentum. Ille ergo, qui a principio: ſcilicet legis datæ, non eſt locutus in abſcondito, ſed palàm in monte Syrnai toti populo ibi congregato, nunc à Deo mittitur: ideſt filius Dei genitus à patre Deo naturam aſſumet humanam. Spiritus ẽt Dei: qui etiam eſt Deus, hunc mittit: quilibet iſtorum, qui mittunt, neceſſario Deus eſt, quando qui mittitur eſt Deus. Et quamuis Deus vnus tantum ſit: aliqua tamen eſt inexcogitabilis diſtinctio inter eos, qui mittunt: atque illum, qui mittitur: & hoc propter perſonarum diſtinctionem. Cum Deitas, quantum ad eſſentiam, & ſubſtantiam vnica ſit, & ſimpliciſſima: vt inferius declarandum eſt in hoc eodem octauo libro in ſuo competenti loco. Sed quoniam Iudæi negãt hęc Prophetę verba eſſe verba Dei: ideo vide ſupra libro tertio, capitulo quinto: vbi illud opponitur, & ibi videbis ſolutionẽ. Aſaph etiam Propheta Pſalmo quadrageſimonono, hanc ipſam oſtẽdit veritatem: q. ſ. Deus trinus ſit, dicẽs: Deus Deus Deus locutus eſt. Hebraicè autem dicitur Hel: ideſt Deus, Heloim Deus, & nomen domini quatuor literarum: quod ſoli Deo conuenit. Per huiuſmodi equidem trinam Dei vocationem, Trinitatem in diuinis eſſe, Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum Iudęorum probatur auctoritate. Nam priſci Thalmudiſtarum in Midraſtilim: hoc eſt in Commentariis Pſalterii, quærẽtes: Cur per Aſaph, qui hunc compoſuit Pſalmum, ita ter iterata ſint huiuſmodi tria nomina: immo verius hoc nomen Deus: licet diuerſimode ſcriptum? & ibidem reſpondent: Quia his tribus nominibus, ſiue proprietatibus creauit Deus vniuerſum ſæculũ ſuum: iuxta tres proprietates diuinas: ſcilicet ſapientiam, ſcientiam, & prudentiam: ſicut legitur in Prouerbiis Salomonis: vbi dicitur: Dominus in ſapiẽtia fundauit terram: ordinauit cœlos in prudentia: & in ſcientia ſua Abyſſi erumpunt. Similiter filii Gad; & filii Ruben: dicebant Ioſue capitulo vigeſimoſecundo: Deus Deus dominus ipſe nouit. hæc in Midraſtilim, de quo ſupra. Manifeſtum eſt autem omnibus: quòd creatio non debetur, niſi eſſentiæ diuinæ: igitur Deo debetur Trinitas. Iſta nanque Thalmudiſtarum reſponſio vera eſt: quòd Deus in tribus proprietatibus creauit mũdum. Tres enim proprietates ſunt in diuinis: ſcilicet paternitas, filiatio, & ſpiratio, quæ ſunt proprietates conſtituentes: in quibus creatus eſt mundus: quoniam indiuiſa ſunt opera Trinitatis ad extra. Et quoniam nonnulli hunc Pſalmum aliter interpretantur: ideo vide ſupra librũ quarto, capitulo decimonono, ea quę ibi dicuntur: quia etiam aliqua opponũtur, quæ ibi ſoluta ſunt. Item in Commentariis ſuper illud Eccleſiaſtis capitulo ſecũdo: Quis eſt homo, vt ſtret poſt Regem, qui iam fecerunt eum: Thalmudiſtæ, ſiue Rabini ſic inquiũt: Si quæratur, qui fecerunt eum: ſcilicet hominẽ, poteſt dici, Deus ſanctus, & dñs cõſilii ſui: & pro‑

pterea loquitur in plurali. Hęc reſponſio etiam vera eſt: quia dominus accipit hic pro Deo patre. Dominus conſilii ſui ꝓprie dicitur filius: qui eſt Verbũ mentis paternæ: & Spiritus ſanctus eſt amor ex ipſis ꝓcedens. sed has antiquoꝝ Thalmudiſtarum reſponſiones corrumpunt iuniores Iudæorum Rabini: vt in ſua ꝑuicatia ꝑſiſtant, dicentes, Iſtas tres Dei proprietates eſſe ſapientiam, bonitatem, & potentiam: quas eo meliori modo, quo poſſũt, ſuo conantur adaptare ꝓpoſito, licet male. Sed qm̃ hanc ſuam opinionem nullo ſacrę ſcripturę fundaméto corroborant: igitur eadem facilitate, qua iſta affirmãt, eadem facilitate negari poſſunt, & negantur. Quo tamen nõ obſtante, infra in hoc eodem octauo libro, cap. ix. verius improbabo fundamentis. Filii quoq; Choræ Pſal. xliiii. hoc ipſum aperiũt myſterium .ſ. ꝙ in diuinis i ternario numero ſit pluralitas, dicentes: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus Deus tu⁹ oleo lętitię. Supra lib. iiii. cap. x. demonſtratum eſt, in hoc Pſalmo tractari de Meſſia Rege translationis Chaldææ auctoritate: & ex antedictis Prophetę verbis vnà cum principio ipſius Pſalmi, qui incipit: Eructauit cor meum verbum bonum, non ſolum Meſſiam Deum eſſe ſignificaſſe, ſed etiam in Deo Trinitatem eſſe. Cum enim dicitur, Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ, nonne differentiam quandam ponit inter eum qui vngitur, & eum qui vngit, immo eos qui vngunt? tetigit enim filium, qui vngitur: & patrem, & Spiritum ſanctum vngentes: & ipſos oẽs, tam vnctum, q̃ vngentes Deum eſſe dicit? Quòd autem filius Deus ſit, ex his antecedentibus percipitur verbis: Sedes, ſiue Thronus tuus Deus in ſæculum ſeculi. Virga directionis, virga Regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem. hæc omnia de Dei filio. & ſequitur ſtatim: Propterea vnxit te .ſ. Meſſiam, tanquam Deum vnctũ fuiſſe exprimit: quando ſcilicet in humana natura aſſumpta vnctus eſt gratiæ plenitudine. Exprimitur etiam Deus vngens ipſum tanquam perſona diſtincta ab ipſo vncto: quando dixit, Deus tuus. Et quoniã ex parte Dei vngentis duplicatur, ſiue bis ꝓfert hoc nomen Deus, cum dixit, Vnxit te Deus Deus tuus, denotare voluit perſonam patris, & perſonam ſpiritus ſancti: quo Spiritu vnctus fuit .ſ. filius. & ſic aperte conſtat ex hac litera in diuinis eſſe Trinitatem. Quod verum eſſe approbat Apoſtolus ad Hebręos capitulo primo: vbi dicit ad filium autem: Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi &c. Pſal. xvii. etiã hoc ipſum Trinitatis myſterium aperte ꝯſtat ex his verbis: Q̃m quis Deus præter dominum? aut quis Deus præter Deum noſtrum? Nam cum dicitur, Quis Deus? pater intelligitur: hoc eſt Deus pater. cũ autem dicitur, Præter dominum, filius Dei, qui & ipſe eſt Deus, ſignificatur. vltimo cum dicit, Aut quis Deus, Deus pater te petit. ſed cum addit, Præter Deũ noſtrũ, ſpiritus ſanctus denotatur, qui eſt & ipſe Deus: ex quibus Trinitatis myſterium aperte demonſtratur. Zachariæ etiam cap. iii. hoc idem habetur, his verbis: Et dixit dominus ad Sathan. Et nota, ꝙ in Hebręo, Dominus, hic eſt nomé Dei quatuor literarum: quod ſoli Deo competit. Inquit igitur dominus ad Sathan: Increpet dominus in te Sathan: & icrepet dominus in te, qui elegit Hieruſalem. hic Propheta per trinam nominis Dei vocationem, ſiue repetitionem, Trinitatem in Deo eſſe voluit demonſtrare. Numeri capitulo ſexto in calce capitis hoc idem habetur, ſub his verbis Dei ad ſacerdotes: Sic benedicetis filiis Iſrael, & dicetis eis: Benedicat tibi dominus, & cuſtodiat te: oſtendat dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui: conuertat dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem. Inuocabunt nomen meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis. Fit enim prius tertia nominis diuini repetitio, demum in fine nomen Dei in ſingulari concludit ipſius Deitatis vnitatem in tribus eſſe perſonis. Reſpicit enim hæc locutio pluralitatem trinam: quæ eſt in diuinis cum vnitate eſſentiæ: quam ſignificat vnitas nominis: vnum enim nomen vni rei competit: vnde non dixit, Nomina

Seu domus iudicii ei⁹ Galati. libro. ii. cap. ix.

Digitized by Google

mea: vt oſtenderet eſſentiæ vnitatem. Deuteronomii capitulo ſexto, hoc idem habetur, vbi dicitur: Audi Iſrael Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt. hic tum ratione nominis diuini quatuor literarum hic poſiti: quod Deum non ſm eſſentiã: ſed ſm ipſam veram, & ſimplicem Deitatis eſſentiam ſignificat: tum etiam, quia ter, & terna prolatione ipſius Dei nomẽ ponitur, Deum trinum, & vnum eſſe Propheta Moyſes indicare voluit: quod litera plane inſinuat: vbi Cabaliſtarum Princeps Rabi Simon Benlobaii, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum explicite profert: quas perſonas litera ipſa hic implicite inſinuat. In quibus dictionibus, Audi Iſrael Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt, Iudæi omnes hic magna contineri arcana teſtantur. Quod ex hoc maxime cerni poteſt: quia quilibet Iudæorum: vt late conſtat libro Barachos: ideſt orationum, ſiue benedictionum, capitulo mecmeſſoi, tenet ſingulis diebus, ſaltem bis, huiuſmodi ſex dictiones ore explicare, & proferre. In cuius recta mẽtis, vociſq; prolatione, beatitudinem conſiſtere volunt: vnde ſingulis diebus, ſuis quibuſdam matutinis laudibus dicunt: Beati nos, qui quotidie mane, & veſpere bis ſurgimus, dicentes: Audi Iſrael &c. Quę verba dum proferunt, caput mouent modo huc, modo illuc, faciẽtes ſignum Crucis: vt declaratum fuit ſuperius libro tertio, capitulo trigeſimotertio. Rabi Simõ, qui ex magnis Cabaliſtarum Magiſtris habitus eſt, ſuper his verbis Deuteronomii capitulo ſexto: Audi Iſrael Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt: inquit ex iſtis verbis: Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, explicite ꝓferri. Et nota, ꝙ textus hęc tria nomina de Deo itelligit. Eſaias quoq; capitulo ſexto, hoc ipſum manifeſte demonſtrat, dicens: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus Deus exercituum, plena eſt vniuerſa terra gloria eius. hęc verba (vt ipſemet ait Eſaias) verba ſunt illorum Seraphin ante diuinam maieſtatem exclamantium: quando ipſe Eſaias vidit gloriam Dei: per quam trinam exclamationem huius nominis, Sanctus, trinam diſtinctionem in diuinis perſonis eſſe deſignauit: poſtquam in quolibet ipſorum trium nominum in cõcreto ſignificatur, Sanctus, vt ſuppoſitorum pluralitas denotetur: vbi nanq; dixit, Dñs Deus exercituum, diuinæ eſſentiæ vnitas deſignatur. Nec dicendum eſt: quòd per hanc trinam repetitionem huius dictionis, Sanctus, fiat maior ſententiæ firmitas: quia ſi nulla penitus eſſet in Deo pluralitas, talis diuini nominis repetitio eſſet valde periculoſa. Quidam autem Hebræorum expoſitorum attendentes: quòd in vnitate diuina, quę ſumma eſt, periculum eſſet vt aliqua pluralitas intelligeretur, aliter hæc dicta conati ſunt interpretari: ſcilicet vt, Sanctus, qui primo loco dicitur: & etiam, Sanctus, qui in ſecundo loco dicitur, intelligantur in vocatiuo caſu dicentes: quòd vterq; Seraphin clamabat ad alterum, dicens: O' Sancte, Sanctus dominus Deus exercituũ. Quod dicere audent, quoniam in lingua Hebraica in his nominibus non eſt caſualis differentia: quod ſibi non proderit: quoniam Chaldæa interpretatio hæc tria nomina de Deo intelligit: & ſic Iudæos mendaces eſſe oſtendit. Et licet prædicti expoſitores ſic dicant: tamen tota gens pariter Iſraelitica peculiari quadam reuerentia, ac intentione ſingulis diebus: ſcilicet veſpere, & mane, hæc verba explicare, & proferre tenetur: quod minime fieret, niſi in hac huius dictionis, Sanctus, trina nominatione, ſeu prolatione aliquid maioris gratię, ſiue auxilii, aut beatitudinis, & ſalutis ſe à Deo conſequi poſſe crederent, & ſperarent. Aliquid ergo maius in his verbis eſſe ſentiunt, quàm illi expoſitores, vel interpretes dixerint. Dixit Propheta ter, Sanctus, perſonarum ſignificans diſtinctionem. poſtea ſequitur: Dominus Deus Sabaoth, vnitatis diuinæ oſtendens ſubſtantiam. & ſequitur: Plena eſt omnis terra gloria eius: ſcilicet Dei, in ſingulari: per quod oſtenditur, ſiue ſignificatur aſſumptio humanitatis tunc facienda per Dei Verbum: hoc eſt filium. Nam ibi Eſaias Deum in throno ſub figura hominis collocat: vt autem oſten-

deret Iudæos myſteria huiuſmodi non ſatis intellecturos, adiungit de cæcitate, ſurditate, & pertinacia. Pſalmo itidem trigeſimoſecundo, hoc idem habetur, vbi dicitur: Verbo domini cœli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. In Hebræorum Commentariis in Geneſim reperitur in ea parte, pcipue: In Principio creauit Deus cœlum, & terram, vbi Rabi Eliezer inquit: Non eſt creatus mundus, niſi per Verbũ, vel cum Verbo Dei: ſicut habetur in Pſalmo: Verbo domini cœli firmati ſunt. & ſequitur ibidem Rabi Symeon, dicens: Inſpirauit (vel inſufflauit) Deus Spiritum ſanctum: & creatus eſt mundus, ſicut in Pſalmo legitur: Spiritu oris eius omnis virtus, aliter exercitus eorum. hæc ibi. Cum enim diuinæ operationes ad extra indiuiſæ ſint: ideo voluit Pſalmiſta declarare ad creationem cœlorum, & mũdi, tres cooperatas eſſe perſonas. Nam cum dicitur, Verbo, intelligitur filius: cum dicitur, Spiritu oris eius, intelligitur ſpiritus ſanctus, cooperantes ſimul cum patre. & tamẽ hi tres vnũ ſũt, vt ipſemet Propheta declarat ſtatim, cum ſubdit: Congregans ſicut in vtrem aquas maris, loquendo in ſingulari, Congregans. Ex quibus Rabinorum, & Prophetæ verbis in his locis. ſ. Geñ. capitulo primo, & Pſalmo trigeſimoſecũdo, cõſtat, ꝙ mundus creatus eſt per Verbum, vel cum Verbo Dei: vnde ſequitur: ꝙ ſi mũdus creatus eſt per Verbum, vel cum Verbo Dei: ꝙ Deus cum Verbo ſuo: id eſt cum filio, creauit eum. Et ſi Deus inſpirauit (vel inſufflauit) Spiritum ſanctum, & creatus eſt mundus. Ad mundi ergo creationem, iuxta horum Rabinorum, & Prophetæ ſententiam, ↄcurrerunt, Deus, Verbum ſuũ: id eſt filius, & ſpiritus ſanctus. Et ſic diuina maieſtas, pater, filius, & Spiritus ſanctus. vnus Deus creauit mundũ. In pſona domini, patrem accipe. in Verbo, filium. & in ſpiritu oris, Spiritum ſanctum. Nam Verbum græce logos dicitur, & multa ſignificat. Nam & verbum eſt, & ratio, & ſupputatio, & cauſa vniuſcuiuſq; rei, per quam ſunt ſingula, quæ ſubſiſtũt: quæ vniuerſa recte intelligimus in Chriſto: vt inquit Ioãnes in pricipio ſui Euãgelii: In principio erat Verbum &c. Pſalmo etiam ſexageſimoſexto in calce dicitur: Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus, & metuant eũ omnes fines terræ. In hac nempe trina Dei nominatione, perſonarum Trinitas: in illa autem ſingularitate, Eum, quando dicitur: Et metuant eum, diuinitatis eſſentiæ vnitas demonſtratur. Dixit enim, Eum. ſ. Deum, in ſingulari, & non, Eos. Hoc euidentius declarans in ſecunda Dei enunciatione, dicens: Deus noſter: ratione redemptionis noſtræ factę per filium: qui dicitur, Deus noſter: id eſt ſperantium in eum. eo quia cum eſſemus mortui peccato, viuificati ſumus per Chriſtum dominum noſtrum: qui nos ſua paſſione, & morte redemit. Eccleſiaſtis capitulo quarto, Salomon Rex, & Propheta inquit: Funiculus triplex difficile rumpitur. Gloſa Hebraica ſic ait: Senſus videtur eſſe myſterium trini Dei, & vnius, non de facili rumpitur. Sed hác Gloſam antiquam moderni Hebræorum Rabini peruertunt retorquentes hanc Trinitatem ad tria diuina attributa. de quibus dicendum eſt infra libro nono, capitulo .

Aggæus inſuper Propheta ad hanc confirmandam veritatem, ait capitulo ſecundo: Verbum ꝙ pepigi vobiſcum, cũ egrederemini de terra Aegypti, & Spiritus meus erit in medio veſtrum. nolite timere: quia hæc dicit dominus exercituum: Adhuc vnum modicum eſt: & ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam: & mouebo omnes gentes, & veniet deſideratus. Hic loquitur Deus, per quẽ patrem accipimus: per deſideratum, intelligimus filium: hoc eſt Meſſiam: & per ſpiritum meum, intelligimus Spiritum ſanctum. & ſic apparet in diuinis eſſe Trinitatem. In teſtamẽto etiam nouo de Trinitate clariora ſunt documenta. Nam imprimis ipſe Ieſus inquit Matthæi capitulo vltimo: Euntes ergo docete omnes gẽtes, baptizantes eos: in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Item Ioannis capitulo decimo inqt Ieſus Iudęis: Si non facio opa patris mei, nolite credere mihi:

ſi autem

Digitized by Google

ſi autem facio. Et ſi mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoſcatis, & credatis, quia pater in me eſt, & ego in patre. Ergo pater, & filius idem ſunt, quantum ad eſſentiam. Item eiuſdem Ioannis capitulo duodecimo: Qui credit in me, non credit in me, ſed in eũ, qui miſit me. Item idem Beatus Ioannes prædictus in ſua Epiſtola. c. v. Quoniam tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbũ, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt. Poſtquam oſtendimus ſuperius in ſacris literis conſtare: ꝙ ſcriptura loquitur multipliciter de Deo. ſ. interdum, ꝙ vnus tãtum ſit Deus, & non plures: & interdum loquitur pluraliter, nullo appoſito numero: & interdum Deum trinum eſſe, ſiue in ternario numero de Deo loqui. Reſtat, vt duo alia in diuinis eſſe per ſacras literas oſtẽdamus: anteq̃ aliquam de antedictis faciamus concluſionem. Quorum duorum alterum eſt, ꝙ Deus habet filium: alterũ vero, ꝙ in diuinis eſt ſpiritus ſanctus.

¶ Quod Deus habet filium. Cap. X.

DEum habere filium aperte conſtat Pſalmo ſecũdo, vbi dicitur: Dominus dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te. In hoc Pſalmo tractari de Rege Meſſia, & Rabinorum Iudeorum auctoritate, ſupra lib. iii. cap. xvi. demonſtratum eſt: non obſtante Rabi Salomonis iterpretatione: quam hoc in loco iuxta promiſſionem meam improbare intendo. Licet enim ipſe Rabi Salomon aliter hunc Pſalmum interpretetur: tamen in ſuis ſuper hoc Pſalmo Cõmentariis fatetur veteres Rabinos eum expoſuiſſe de Rege Meſſia: ſed ad itellectum planum .i. literalem: & pp rñſionem ad hęreticos, exponit de Dauid. Teſtat hoc idẽ Rabi Anna, exponens illud Eſaię. lxii. Propter Sion nõ tacebo: & pp Hierlm non quieſcam: donec egrediat vt ſplendor iuſtus eius. Sed Rabi Salomõ duplr in hoc ſuo dicto ſeipſum accuſat, exponendo hunc Pſalmum de Dauid. Et primo, quia ipſemet confitetur, Magiſtros ſuos: hoc eſt antiquos legis Moſaicę interpretes, hũc Pſalmum de Rege Meſſia expoſuiſſe: de quo vere loquitur Pſalmus iſte, cum ipſorum ſententiam ſequi recuſet. Secundo, quia cauſæ, propter quas aſſerit ſe Magiſtros ſuos ſequi non velit, cum damnant. quarum prima eſt ꝑpter intellectum planum: id eſt literalem: hoc eſt iuxta literã, de Meſſia dici non poſſent hęc. Qđ falſum eſſe patet: tum quia ipſi veteres iterpretes Hebræi: tum etiam Chriſtiani oẽs de ipſo Meſſia eum Pſalmum ſm literam expoſuerunt: imo illa, de quibus in hoc capite agitur. ſ. Dñs dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te, de Dauid, & de nullo alio puro homine ad literam minime exponi poſſunt, vt infra demonſtrabitur. Secunda vero cauſa eſt: & propter reſponſionẽ ad hęreticos, vel ad redarguendos hæreticos, per quos intelligit Chriſtianos, hoc ipſum etiam ſquit ipſe Rabi Salomon ſuper his verbis Pſalmi. xx. Domine in virtute tua lætabitur Rex: iuniores Hebræorum Gloſatores audaciam aſſumpſerunt: & pro firma, & cõſtanti ſententia tenent retorquendã eſſe literam ad fugiẽdum Chriſtianorum ſententias, quos hæreticos vocãt: hęreticos etiam vocat ille Rabi quoſcunq; Iudęos, qui de Iudaiſmo ad Chriſti fidem cõuertunt: qui poſtea facti Chriſtiani, ex ꝑtentis in his duobus Pſalmis. ſ. xi. & . xxi. arguebant ꝯtra alios Iudæos, qui in Iudaica pmanſerant perfidia. Quorum Argumenta volens cautus Rabi Salomon euitare, negat i hoc Pſalmo tractari de Meſſia: & aliam ei adinuenit interpretationem. Non enim aliter eorum Argumenta infringere poterat, ſtãte Magiſtrorum ſuorum ſuper hoc Pſalmo expoſitione. Si igitur ipſe Rabi Salomon ab antiquis, & maxime Magiſtris ſuis deuiat: & literam retorquet ad fugiendum, & euadendum à Chriſtianorum Argumentis: quæ ex iſto aſſumuntur Pſalmo in fauorem fidei Chriſtianę: ſequitur ꝙ cauſa, propter quam ab antiquorũ deuiat expoſitione, eum accuſat, & damnat. hac. ſ. cauſa: vt contra ſe veritatem fateri non cogatur: & ꝑpterea aliam adinuenit expoſitionem: quæ ex ipſa litera infradicẽdis cauſis ſtare non poteſt. Primo, qa filiatio, de qua dicitur hic, Dauid competere nõ poteſt.

Primo propter hæc verba, Et aduerſus Chriſtum eius: per quæ liquido ꝯſtat hic dici de Chriſto in lege, & Prophetis promiſſo, & non de Dauid. vbicũq; enim in veteri teſtamento de Chriſto domini fit ſermo, intelligitur de Chriſto in lege, & Prophetis promiſſo: q antonomaſtice dr̃ Chriſtus: niſi per literam præcedentem, vel ſubſequẽtẽ manifeſte appareat, ꝙ de alio fiat ſermo: ſicut ſecũdi Reg. c. i. dixit Dauid de Saule Rege: Quõ auſus fuiſti mittere manum tuã in Chriſtum dñi? dixerat enim ſuperius, Adoleſcẽs ſe Saulẽ interfeciſſe: ſed in hoc Pſal. nulla fit mentio de Dauid: ergo hęc de eo intelligi nõ poſſunt: ſed de Chriſto domini: ideſt de Meſſia Rege. Nec dicas, ꝙ in titulo ipſius Pſalmi fiat mentio de Dauid: quoniam ipſi inſcribitur: cum Pſalmus iſte in Hebræo nullum habeat titulũ. Item per hęc alia verba: & dabo poſſeſſionẽ tuã terminos terræ, Pſalmus iſte non conuenit Dauid: quia Regnum Dauid fuit ſatis anguſtum, & ſtrictum: nec fuit monarcha. Et ſi Iudæi dicerent illud, Terminos terrę, de toto mundo intelligi non debere: ſed de terra Iudæę tm̃. Reſpõderi poſſet. Quod etiam terra Iudææ non fuit in totum ſub Regno Iudæorum tempore Dauid: licet aliquos populos feciſſet tributarios: ex quo de ipſa Iudæa etiam verificari non poſſet in totum: ſed indiffinita æquipollere videntur ſemper vniuerſali. vnde dicẽdo, Terræ, ſimpliciter, de tota vniuerſali terra ſemper intelligitur. Item vbi in tranſlatione noſtra dicitur: Apprehendite diſciplinam: i. ſubiicite vos diſciplinę Chriſti: in Hebręo, & in tráſlatione Beati Hieronymi, ſm̃ veritatem Hebraicam, habetur, Adorate pure. ſ. Deum adoratione latriæ ſine fictione. Dicunt enim antiqui Hebræi hoc in loco: Oſculamini filium. i. facite Chriſto debitum homagium tanq̃ domino: de cuius filiatione æterna agit̃ in hoc Pſal. Et bene dicitur, Oſculamini, quia facientes homagium fidelitatis alicui, pedem eius, vel manum oſculantur. Ratio huius diuerſitatis eſt, quia duæ dictiones Hebraicę ponuntur hic, quę æquocę ſunt. ſ. Vaſtu, quæ ſignificat, Apprehendite, & Oſculamini: tamen frequentius accipitur pro, Oſculamini. Altera dictio ſonat, Bar, quæ ſignificat, Diſciplinã, Puritatem, & Filium: tamen frequentius accipitur pro, Filio. Item iſtę duę dictiones hic poſitę, Hodie genui: quæ temporis diuerſitatẽ ſignificãt, cum in hac filii Dei generatione ſimul poſitæ ſint: in quibus concurſus omnium differentiarum temporis includitur, in generatione Dauid minime conuenire poſſunt: ſed in Omnipotentis Dei filio tantum: cui omnia tempora tam prętèrita, q̃ futura ſunt præſentia. ideo per, Hodie genui, æterna ſignificatur generatio. Nam generationẽ, ſiue filiationem huiuſmodi Dauid competere non poſſe, dupliciter ex his verbis deprehenditur: Dixit dominus ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te. Primo, quia quotieſcunq; cum filiatione generatio iũgitur, ſemper generatio illa naturalis eſt intelligẽda. Dicitur enim hic, Filius meus es tu. & quomodo filius ſit, ex ſequentibus oſtenditur verbis: Ego hodie genui te. Si ergo huiuſmodi generatio naturalis eſt, non niſi diuina eſſe poteſt, quia Dei viuentis ſunt verba, hęc dicente textu: Dixit dominus ad me. Secundo, quoniam ex his duabus dictionibus, Hodie. &, Genui, diuerſum tempus ſignificantibus, prę ſens. ſ. & prętèritum: hoc in loco ſimul, & coniunctim poſitis, tempus æternum ſignificari innuitur. Nam, Hodie pręſens ſignificat tempus, Genui, autem prętèriti eſt temporis. Omnia nanque tempora tam prętèrita, quàm futura, Deo ſunt ſemper prǽſentia: non autem alicui puro homini, vt fuit Dauid: nec etiam Angelis, qui ab æterno non fuerunt. Ex qua locutione æternum indicatur tẽpus: ab æterno igitur hęc Dei fuit filiatio, & ſoli conuenit Meſſiæ. Et licet humanam aſſumpſerit carnem per diuerſas diſcurrendo ætates: tamen Deitati nihil derogauit. Dicente Beato Leone in Sermone: Honoretur in infantia ſua dominus: nec ad Deitatis ferãtur iniuriã exordia, & incrementa corporea: quoniam naturę incommutabili nec addidit aliquid natura noſtra, nec minuit: ſed qui i ſimilitudine

carnis

Digitized by Google

carnis peccati dignatus eſt hoſtus eſſe cõformis, in vnitate Deitatis patri pmanet æqualis. Poſuit enim Pſalmiſta (vt ad id vnde diſceſſimus reuertamur) verbum p̃teriti temporis, dicens, Genui, ad denotãdum, ꝙ generatio filii in diuinis intelligenda eſt, ꝙ ſit perfecta. hoc enim verbũ, Genui, eſt temporis pręteriti perfecti: ſed vt inſinuaret: ꝙ generatio illa, licet perfecta ſit, non tñ tranſiit in pręteritum: iõ appoſuit aduerbium pñtis tpis. In æternitate enim nihil tranſit in præteritum, nec expectatur futuꝝ: ſed totum eſt vt p̃ſens: & ideo ad æternam demõſtrandam gñationem, q̃tum fragilitas noſtræ cognitionis, & locutionis pmittit, cõuenienter aduerbium pñtis temporis verbo pręteriti perfecti temporis fuit appoſitum. ¶. Hodie genui te: quod veꝛ eſſe oſtenditur ex his verbis Pſal. lxxi. Erit nomen eius in ſęcula: & ante Solem permanet nomen eius. Ex quo patet: ꝙ filius Dei fuit ante tempus: luminaria enim cœleſtia: quoꝝ p̃cipuum eſt Sol, facta fuerunt in ſigna tẽporum, dieꝝ, & annoꝝ: vt Gen̄. c. i. Et iõ ad demonſtrãdum: ꝙ generatio filii Dei eſt ſupra tempoꝝ cõmenſurationem, ait Pſalmiſta, & quidem conuenienter, & proprie: Ante Solem eſt nomẽ eius: quaſi diceret: abſq; temporum cõmenſuratione. Pſal. cix. hoc ipſum: ꝙ Deus habeat filiũ oſtendit nobis Dauid Rex, & Propheta: & quidẽ multipliciter. hic enim Pſalmus vocem Vatis continet de Ieſu Chriſto Dei filio vero Meſſia loquentis: licet moderni Iudęorum interpretes, contenta in hoc Pſalmo, nõ ipſi Chriſto, ſed aliis quibuſdam mortalibus attribuant perſonis. Nam aliqui Eliezer domus Abrę diſpẽſatori attribuunt: vt Gen̄. c. xv. nonnulli alii ipſi Abrę: ſed ambobus obſtat Pſalmi titulus: quia Dauid intitulatus eſt: & ideo nonnulli alii ipſi Dauid attribuunt: quibus omnibꝰ expoſitionibus multa obſtant. Primo illa verba: Dixit dominus domino meo: quam particulam valde extorte exponunt: cum primum nomen domini ſit in Hebræo, nomẽ domini quatuor literarum: quod nulli creato cõpetit, ſed ſoli Deo tantum. Secundum vero nomẽ domini, iis ſcribatur literis, quibus ſolent homines dominum vocare. Item: Sede à dextris meis: quod exponunt, Eris ſecurus de protectione mea, extorte. Item: Tecum principium. Item: Ex vtero ante Luciferum genui te: quod dicitur, ſm interpretationem Septuaginta, de æterna filii Dei generatione: quę puro homini non competit: vel iuxta Hebraicam veritatem: In matrice Auroę tibi ros adoleſcentię tuę: quę verba intelliguntur de humana filii Dei generatione: vt ſupra libro ſecundo, capitulo octauo demonſtratum eſt. Item illud: Tu es ſacerdos in æternum: quia nec Eliezer: nec Angelus Abrę: nec ipſe Abraam: nec etiam Dauid fuerunt ſacerdotes: & vbi eorum aliquis fuiſſet ſacerdos: nõ fuit in æternũ ſicut fuit Chriſtus: vt inquit Apoſtolus ad Hebręos capitulo ſeptimo. Quòd autem in hoc Pſalmo tractetur de Chriſto Meſſia, ſupra libro ſecundo, capitulo octauo, etiam quãplurium Iudęorum Rabinorum auctoritate probatum eſt. Inſuper Saluator noſter Matthęi capitulo vigeſimoſecundo, hoc ipſum declarat, vbi dicitur: Congregatis autem Phariſęis interrogauit eos Ieſus, dicens: Quid vobis videtur de Chriſto: cuius filius eſt? Dicunt ei Dauid. ait illis: Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum dominũ, dicens: Dixit dominus domino meo: ſede à dextris meis &c. & ſubditur: Si ergo Dauid vocat eum dominũ, quomodo filius eius eſt? & nemo poterat reſpondere ei verbum, quia Phariſęi diuinitatem Chriſti ignorabant: per quam Chriſtus eſt dominus ipſius Dauid: & ẽt eius filius, ſm carnẽ: vt ad Romanos capitulo primo, ait Apoſtolꝰ: Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid, ſm carnem. Itẽ idem ad Hebręos capitulo primo, vbi per literam huius Pſalmi Apoſtolus ipſe probat Chriſtum maiorem Angelis, dicens: Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis? Ex quibus omnibus ſupraſcriptis: & ex illis, quę per Iudęorum Rabinos dicta ſunt ſuperius libro ſecundo, capitulo octauo. & libro tertio, capitulo trigeſimo, aperte conſtat in hoc Pſalm. cix. cõtineri de Meſſia Rege.

Digitized by Google

Quomodo autem in hoc Pſalmo multipliciter conſtet Deum habere filium vidẽdum eſt. Nam primo ex his verbis: Dixit dominus domino meo: ſede à dextris meis: quę verba per Chaldæam interpretationem ſic interpretãtur: Dixit dominus, Verbo ſuo: Verbum autẽ domini eſt eius filius Ieſus Chriſtus: vt habetur Eſaiæ. c. xlv. In memetipſo iuraui: egredietur de ore meo iuſtitiæ Verbum, & non reuertetur: quia mihi curuabitur omne genu. ergo hic habetur, ꝙ Deus habet filium. Itẽ Eſaiæ. lv. Et quomodo deſcendit imber, & nix de cœlo: & illuc vltra non reuertitur: ſed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat ſemen ſerẽti, & panem comedenti, ſic erit Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: ſed faciet quæcunq; volui: & proſperabitur in iis, ad quę miſi illud: quia in lætitia egrediemini, & in pace deducemini. & ſequitur Dauid: Sede à dextris meis. Sedere non eſt Dei, quia ſpiritus eſt: ſed hominis: Deus igitur exaltauit filium ſuum, qui humanam aſſumpſerat carnẽ: exaltauit inq̃ in die: ſcilicet aſcenſionis: & hoc quantum ad humanitatem: quia quantum ad Deitatem erat ei æqualis. Sed rem nouam audio. hic Deus exaltans filium ſuũ, iubet eum ſedere à dextris ſuis. Inferius autem in hocmet Pſalmo dicitur: Dominus à dextris tuis cõfregit &c. Si ipſe filius ad dexteram patris ſedet: quomodo rurſum pater eſt ad dexterã filii? Quando enim dicitur: Dixit dominus domino meo: ſede à dextris meis: manifeſte dicitur: ꝙ ad dexteram patris ſedet filius. Quando autem dicitur: Dominus à dextris tuis: hoc dicitur, quòd ad dexteram filii ſit pater. hoc totum propterea dicitur: vt oſtendatur filium eſſe æqualem patri: quantum. ſ. attinet ad diuinitatem. Quid importat illud, quod dicit Pſal. cix. ꝙ filius ſedet ad dexterã patris? Damaſcenus dicit: ꝙ dexteram patris dicimus gloriã, & honorẽ diuinitatis: in qua filius Dei extitit ante ſæcula, vt Deus, & patri conſubſtantialis. Auguſtinus autem dupliciter hanc interpretatur literam. Primo dicit, eſſe beatitudinem patris, vel iudiciaria poteſtas Dei. Seſſio autem, vel habitationem, vel Regiam, vel iudiciariam dignitatem deſignat: vnde ſedere ad dexteram patris, nihil aliud eſt, q̃ ſimul cum patre habere gloriam Deitatis, & beatitudinem, & iudiciariam poteſtatem, & immutabiliter, & regulariter: vt inquit Beatus Thomas de Aquino in ſua tertia parte Summę. quæſtione. lviii. & ſubdit ipſe Beatus Thomas: Hoc autem cõuenit filios: ſm quòd Deus. Vnde manifeſtum eſt: quòd Chriſtus, ſm quòd Deus eſt, eſt ad dexteram patris: ita tamen, ꝙ hęc prępoſitio, Ad, quę tranſitiua eſt, ſolam diſtinctionem perſonalem importat, & originis ordinem: non autem gradum naturæ, vel dignitatis: qui nullus eſt in diuinis perſonis. Itẽ vbi dicitur, Ex vtero ante Luciferum genui te: quod eſt iuxta Septuaginta interpretum tranſlationem: vbi oſtenditur diuina, & æterna filii Dei generatio: quę fuit ante Luciferum: & per conſequens ante cœli, & mundi creationem: hoc eſt ab æterno. Et vbi dicatur iuxta veritatem Hebraicam: quę ſic habet: In matrice Aurorę tibi ros adoleſcentię tuæ: quę verba intelliguntur de filii Dei generatione ex virgine, ſm humanitatem in tempore aſſumptam: vt dictum eſt ſupra libro ſecundo, capitulo octauo. Item vbi dicitur: Tecum principium. & ſunt verba Dei patris ad filium. Principium dicitur hic ipſe pater: ſm id, quod dicitur Ioã. capitulo primo: In principio erat Verbum: ideſt in patre filius: qui eſt cum filio, inquantum eſt vnitus cum eo in natura, & diſtinctus in perſona. hoc autem importat hęc dictio, Tecum: ſcilicet vnionem diſtinctorum: quę generationes competere non poſſunt, niſi filio Dei. Per hoc enim quod dicitur hic verbum, Ex vtero: ideſt genitus de ſubſtantia Dei, oſtenditur vnitas diuinę eſſentiæ: quia Deitas plurificari non poteſt. Per hoc autem quod dicitur, Genitus de ſubſtantia Dei, oſtenditur perſonarum diſtinctio: quia nulla res ſeipſam gignit. Similiter per hoc quod dicitur, Sede à dextris meis, vna enim perſona non dicitur ſedere ad dexteram ſuipſius. Et

Digitized by Google

us. Et ſic concludendo ex hoc Pſalmo, patet vnitas Deitatis, & pluralitas perſonarum in Deo. Et quod Deus habeat filium, ſiue filii Dei generatio: ſcilicet diuina, ſm tranſlationem Septuaginta interpretum: & humana ſm Hebraicam veritatem: Amorem vero ab vtroq; in vtrunque procedentem dicimus Spiritum ſanctum, perſonam tertiam ab vtroque procedentem. Pſalmo ſeptuageſimoprimo, ſimiliter conſtat Deum habere filium: vbi dicitur: Ante Solem permanet nomen eius. & hoc ſm veritatem Hebraicam: vbi enim in tranſlatione noſtra habemus, Permanet, in Hebręo habetur, Ynnon, quod deriuatur ab hac dictione, Nin, quæ ſignificat filium: & nullam aliam habet ſignificationem in ſacris literis. vnde, Ynnon, quod eſt eius participium, ſignificat aliquid filiatum, ſeu aliquam rem filiatam: vnde elicitur ſenſus: quod ante ſolem: id eſt ante tempus nomen Regis, de quo in dicto Pſalmo ſeptuageſimoprimo, qui eſt filius Regis eſt filiatum: hoc eſt à filiatione deriuatum: vt inquiunt Iudæorum Rabini in Bereſid raba, ſuper illud Gen. capitulo decimoſexto. Et vocabis nomen eius Iſmael. Et ibidem quæritur: Quare Meſſias vocabitur hoc nomine? & reſpondetur: Quia futurum eſt, vt ipſe filiet, vel naſci faciat dormientes de humo, vel de puluere terrę. Alii Rabini moderniores: vt Rabi Abraam Abenhazara ait, Ynnon, eſt verbum paſſiuum: quod deriuatur ab hoc nomine, Nin, quod proprie ſignificat filium. Rabi etiam Dauid inquit, Nin, ſignificat idem, quod hęc dictio, Ven, quæ ſignificat proprie filium: & participium ab eo deriuatum eſt, Ynnon: vt dicitur Pſalmo ſeptuageſimoprimo: Ante Solem Ynnon nomē eius: ſcilicet filiatus: ac ſi dicat: quòd ab æterno iſte Rex eſt filius. Vnde ex iſto loco, de neceſſitate dictæ literę Hebraicæ, Ynnon, aſſumi poteſt efficax probatio: ꝙ in diuinis ſit dare filium, ſeu filiationem ab æterno: & vt diffuſius declaratum eſt ſupra libro tertio, capitulo quarto in fine Michee. Item illa verba, Ante Solem permanet nomen eius: de Salomone Rege minime intelligi poſſunt: nec de aliquo alio puro homine: ſed in ſolo Meſſia Rege verificantur. Prouerbiorum quoque capitulo trigeſimo, Salomon Rex, & Propheta Deum habere filium teſtatur, dicens: Quis aſcendit in cœlum, atque deſcendit? quis continuit ſpiritū in manibus ſuis? quis colligauit aquas quaſi in veſtimento? quis ſuſcitauit omnes terminos terrę? quod nomen eſt eius? & quod nomen filii eius, ſi noſti? licet Hebręi hanc literam de Moyſe interpretentur, & male: vt infra declarabitur: tamen verius, & rectius eius ſenſus eſt de æterna filii Dei generatione. Ad cuius rei intelligentiam non nulla ſunt hic pręmittenda. Et primo: quod in diuinis, de quibus naturaliter in hoc ſęculo veram non poſſumus habere cognitionem, ſacræ literę (vt plurimum) more humano loquuntur: quod etiam Iudęorum Rabini non negant, immo ſponte fatentur, teſte Rabi Moyſe Aegyptio in ſuo libro de directione perplexorum, particula prima, capitulo nono, vbi hanc latius pertractat ſententiam. Nam ſicut cognitio noſtra in illis, quę ſunt à nobis multum remota: & maxime in diuinis à ſenſibus, & nobis cognitis, & familiaribus quaſi exemplariter accipitur: ſic & noſtra de eis locutio ex iis conſurgit, quę more humano accidunt, & fiunt: vnde fit vt de rebus ipſis more loquamur humano, attribuentes (vt plurimum) Deo aliqua, quę ſecundum ſe minime ſibi conueniunt: vtputa motum: cum ipſe vbique ſit: oculos: aures: manus: brachia: & alia, quę ipſe ſecundum Deitatem non habet: per quę tamen maieſtatis ſuę potentia, ſapientia, & prouidentia intelligitur. Dicitur enim Deum in cœlum aſcendere, vt intelligatur ipſum cœleſtia regere, & gubernare, & cœlorum poteſtates omnes ſuperare: vt Deuteronomii capitulo penultimo: Aſcenſor cœli: auxiliator eius: magnificentia eius diſcurrunt nubes: ſimiliter vt oſtendatur, ꝙ diuina prouidentia, & potentia

Digitized by Google

attingit vſq; ad infima terræ,& ea cogno
ſcit,& iudicat: vt dicitur Gen̄.cap.xi.De-
ſcendit Deus: vt videret ciuitatem,& tur
rim &c. ſecundum ex præmittendis eſt,
ꝙ Salomon vtrãq; habuit ſcientiam: hu-
manam.ſ.& diuinam: & partim etiam di
ligēti ſtudio acquiſitam,& cognitam: vt
ipſemet inqt Eccleſiaſtis capitulo primo:
Ego Eccleſiaſtes fui Rex Iſrael in Hieru-
ſalem: & propoſui in animo meo quære
re, & inueſtigare ſapiētiam de omnibus,
quę ſunt ſub Sole: & partim etiam à Deo
infuſam: vt Regum tertio, cap.iii. Tertiū
ex pręmittendis eſt, ꝙ ipſe Salomon fuit
Propheta: & hoc in loco prophetice lo-
quitur: vt cuilibet diligenter intuenti cla
re conſtare poteſt: per hęc maxime ver-
ba paulo ſuperius pręmiſſa in eodemmet
capite.ſ. viſio: quam locutus eſt vir cum
quo eſt Deus: & qui Deo ſecum morante
confortatus ait &c. quaſi dicere volue-
rit: Non loquor hic auctoritate ſcientiæ
humanæ, & acquiſitæ, ſeu congregatæ
aliquo.ſ. temporis ſpatio: quoniam eam
euomui, loquens metaphorice: tanquam
is, qui cibum ſibi in ſtomacho faſtiditum
euomit: ſed loquor auctoritate diuinę ſciē
tiæ mihi à Deo infuſæ: & diuinæ reuela-
tionis: & ſic prophetice loquor: & de re
bus magnis,& diuinis. Declaratis igitur
ſupradictis tribus præſuppoſitis: ad ante-
dictorum Salomonis verborum veram
accedamus interpretationem. inquit enim
Propheta: Quis aſcendit in coelum, atq;
deſcendit? quaſi dicat: Nullus, niſi ſolus
Deus: intelligendo aſcenſum, & deſcen-
ſum: prout ſupra declaratum eſt in prima
pręmiſſione. Nec etiam per ſolam huma-
nam ſciētiam hoc cognoſci poteſt: vnde
puri, ſeu meri Philoſophi veram de Deo
non habuerunt cognitionem, ſaltem ad
plenum. & ſequitur ipſe Salomon: Quis
continuit ſpiritum in manibus ſuis? qua
ſi dicat: Nullus, niſi ſolus Deus: quod ve-
rum eſſe comprobatur: quia puri Philoſo
phi in exquirendis ventorum cauſis, ſæ
pius defecerunt: quia de eis imperfecte
locuti ſunt: vt patet ſecundo Metheoro-
rum: vbi de cauſis ventorum agitur. Sed
de eis per reuelationem diuinam habe-
tur: vt in ſacris literis traditur: ꝙ.ſ. Deus
retinet eos: & flare eos facit ſm volunta-
tis ſuę beneplacitum: iuxta illud Pſalmi
.cxxxiiii. Producit ventos de theſauris
ſuis. & ſequitur ipſe Salomon: Quis colli
gauit aquas quaſi in veſtimento? quis ſu
ſcitauit omnes terminos terræ? quaſi di-
cat: Nullus, niſi ſolus Deus: quia nullus
alius poſſet hęc facere: ipſe enim hęc oīa
fecit: vt Gen̄. capitulo primo: Congregē-
tur aquę, quę ſub coelo ſunt in locū vnū;
& appareat arida: & factum eſt ita: & vo-
cauit Deus aridam terram: congregatio-
neſq; aquarum appellauit maria. Hoc etiam
teſtatur Hieremias cap.v. Qui poſuit are-
nam terminum mari præceptum ſempi-
ternum: quod non pręteribit: & commo
uebunt,& non poterunt: & intumeſcent
fluctus eius,& non tranſibunt. hoc idem
dicitur etiam Eccleſiaſtis capitulo primo.
& Prouerbiorum capitulo octauo. Nā na
turaliter elementum aquę, tanquam mi-
nus graue,& multo maius q̄ ſit terra, eā
vndiq; & circundare,& operire, & ſub-
mergere deberet: & tamē vt ipſa terra ha
bitabilis eſſet, voluit Deus eam aquis va
cuam,& inanem in magna parte appare-
re,& ſupereminere. Vnde Eſdræ lib.iiii.
cap.vi. dicitur: Et tertia die imperaſti aqs
congregari in ſeptima parte terræ: ſex ve
ro partes ſiccaſti,& conſeruaſti: vt ex his
ſint coràm te miniſtrātia ſeminata à Deo,
& culta &c. Qui liber Eſdrę, licet Apo-
cryphus ſit,& nullius auctoritatis ex ſe-
ipſo: tamen cum aliis canonicis ſcriptu-
ris multū valet. Congregauit enim Deus
aquas in vnum, mandans ne fines ſuos
tranſirent, cōtra id, quod naturaliter eſſe
debebat. vnde Pſal.xxxii. dicitur: Cōgre
gans ſicut in vtre aquas maris, ponens
in theſauris Abyſſos. & Iob cap.xxxviii.
dicitur: Quis cōcluſit hoſtiis mare, quan-
do erumpebat: quaſi de vulua procedēs,
cum ponerem nubem veſtimentum eius,
& caliginem eius quaſi pannis infantiæ
obuoluerem? Circundedi illud terminis
meis: & poſui vectem, & hoſtia: & dixi:
Vſq; huc venies, & non procedes ampli
us, & *hic* conſtringes tumentes fluctus
tuos, qđ merus Philoſophus capere non
poteſt.

Digitized by Google

poteſt. & ſequitur Salomon: Quod nomē eſt eius? quaſi dicat: naturaliter haberi, & ſciri non poteſt. vnde (vt etiam parum ſupra dixi) meri, & puri Philoſophi veram de Deo non habuerunt cognitionē, ſaltem in totum. Appellant enim eum primam cauſam, vel cauſam cauſarū: ſed in literis ſacris per diuinam reuelationē de eius vero nomine habetur expreſſe Exodi. c. iii. vbi loquens ad Moyſem ipſe Deus inquit: Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraam, Deus Iſaac, & Deus Iacob. & ibi nomē illud Dei quatuor tantum ſcriptū eſt literis: quod nomen propriam ipſius Dei ſignificat eſſentiam. Ex antedictis igitur tot inquiſitionibus, ſiue interrogationibus Prophetę de ſummo Deo factis, liquido patet Omnipotentem Deum prædicta omnia feciſſe, & facere potuiſſe, & non alium quēq̄: & de ipſo Deo prędicta omnia Salomonem Prophetam dixiſſe, & intellexiſſe. Cum autem continuans ſequatur, & inquirat ipſe Salomō: Et quod nomen filii eius, ſi noſti? neceſſario fateri cogimur Prophetam ipſum inquirere, & interrogare voluiſſe de filio eius: ſcilicet Dei: de quo ſupra tot miranda quæſierat: vnde ex hoc Salomonis Regis, & Prophetæ Oraculo, veraciter concludit, Deum Omnipotētem habere filium. Sed quoniam ſuperius dixi, Iudæos hunc locum exponere de Moyſe; & male: igitur aduertant omnes ignorantiam Hebręorum, pariter & malignam fugæ cautellā. Dicunt enim ipſi, Moyſem in cœlū aſcendiſſe ad accipiendam legem à dño Deo: & inde deſcendiſſe: vt Exodi capi. xix. Item cum cineres ardentes de camino ignis manibus accepiſſe: vt Exodi. c. ix. Merito etiam ipſius Moyſis aquas maris Rubri ligaſſe: quando hinc, & hinc tanquam murus ſteterunt: quādo ſcilicet populus Iſrael ex Aegypto egreſſus eſt: vt Exodi. c. xiiii. & aquas quaſi in veſtimento colligaſſe. Item Moyſem in erectionē Tabernaculi, terrorē in populos, qui habitabant ſub oī cœlo, immiſiſſe: vt Deuter. c. ii. dr. Quę oīa adeo magna, & admiranda fuiſſe dicunt: vt à nullo vnq̄ alio Propheta facta fuiſſe audita fuerit: ex quo inferunt nullum vnq̄ Prophetā ei fuiſſe ſimilem. Quę Iudęorum interpretatio fatua, & inanis eſſe demonſtrat, cauſis, & rōnibus infraſcriptis. Et primo de Moyſe nuſquam legitur ī ſacris literis: q Moyſes in cœlum aſcenderit, & deſcenderit: ſed in montem tm̄: & maxime in mōtem ſynai. vnde ſtatim dr̄ Exodi. c. xix. Vocauit eū dn̄s de monte. Item illud: Quis cōtinuit ſpiritum in manibus eius? de cinerum ardētium acceptione ī camino ignis minime intelligi pōt: tum qa ſpiritus non reperitur, q cineres ſignificet, ſed tm̄ ventum, Angelos, & aīam: tum ēt, qm̄ de ipſiſmet cineribus ēt Aaron accepit: vt Exodi. ix. c. quapp de Moyſe non poſſet hoc ſingulariter dici. Item p illud: Quis colligauit aquas quaſi in veſtimento? intelligi non poteſt de tranſitu maris Rubri: tum quia aquę in mari Rubro non ſteterunt quaſi colligatę: ſed cum eſſent fluentes prout naturaliter ſunt, via tranſitus virtute diuina patefacta, immobiles ſteterunt: tum maxime quia illud miraculum ſoli Deo attribuitur: vt Eſaiæ. c. lxiii. Vbi eſt, q eduxit eos ď mari cū paſtorib⁹ gregis ſui? vbi eſt, q poſuit ī medio eius ſpm̄ ſancti ſui? qui eduxit ad dexterā Moyſem brachio maieſtatis ſuę? q ſcidit aquas ante eos, vt faceret ſibi nomen ſempiternū? &c. Item eiuſdem Eſaiæ. c. li. Nunqd tu ſiccaſti mare aquam Abyſſi vehementis? q poſuiſti ꝓfundum maris viam, vt tranſiret liberati? Item illud: Quis ſuſcitauit terminos terrę? nullo modo intelligi poſſet de Tabernaculi erectione: tum qa in illa erectione oēs termini terrę nō fuerunt ſuſcitati: vt Deuter. c. ii. ſed tm̄ terræ ꝓmiſſionis: tum maxime, qm̄ Tabernaculū erectum fuit prima die mēſis ſecūdi anni ab exitu de Aegypto: vt Exodi. c. xl. Terrorē aūt, & formidinem immiſit Deus in populo poſt trigeſimumoctauum annum à prædicto exitu: vt Deuteronomii capitulo ſecundo. Ex quibus omnibus patet antedictum Salomonis Oraculum de Moyſe minime exponi poſſe: vt exponunt Iudęi. Sed aut ignorātia, & cæcitate: aut potius cauſa fugę, & euaſionis: ſic interpretātur, & exponunt. Imago etiam patris Dei

filius dicitur:ſicut de condito hoĩe Moyſes inſinuat, Geneſ. capitulo primo, dicẽs: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. & iterum: Creauit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum. Et ſicut per expreſſionem ſapientię de Dei filio, quidam ſapiens dicit: Candor eſt enim lucis æternæ: & ſicut Paulus ait: Qui cum ſit ſplendor gloriæ: & figura ſubſtantię eius. Cum ergo æternus cernitur: prout infirmitatis noſtræ poſſibilitas admittit: imago eius mentis noſtrę oculis, quantum accipimus, affertur: quia cum vere in patrem tendimus: hunc, quantum accipimus, per ſuam imaginem: ideſt per filium videmus: & per eam ſpeciem, quæ de ipſo ſine initio nata eſt: eum aliquo modo cernere, qui nec cœpit, nec deſinet, conamur. Vnde & hæc eadem Veritas: hoc eſt Chriſtus, in Euangelio dicit: Nemo venit ad patrem, niſi per me. Beatus etiam Gregorius libro quinto Moralium, cap. vigeſimoqnto inqt: Imago Dei patris inuiſibilis eſt in eius filio: quẽ non aliunde: ſed ex ſemetipſo: hoc eſt ex ſubſtantia ſua: & per omnia ſibi ſimilem: & æqualem genuit. Aliter vero in anima hominis: quam non ex ſe: ideſt de ſubſtãtia ſua: ſicut pleriq; hęretici opinati ſunt, genuit: ſed ex nihilo creauit. Danielis inſuper capitulo ſeptimo habetur: ꝙ Deus habet filium, vbi dicitur: Aſpiciebam ergo in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat: & vſque ad antiquum dierum peruenit: & in conſpectu eius obtulerunt eum: & dedit ei poteſtatem, & honorem, & Regnum: & omnes populi, & Tribus, & linguę ipſi ſeruient. Poteſtas eius, poteſtas æterna: quę nõ auferetur: & Regnum eius, quod nõ corrumpetur. Quam literam, quoniã ſuperius libro tertio, capitulo duodecimo adduximus ad probandum: ꝙ Chriſtus Meſſias, Deus, & homo eẽ debebat: ideo ibi diligenter fuit examinata: quapropter hoc in loco ſolum de Dei filio pauliſper eſt inſiſtendum: loquendo: ſcilicet de hac filiatione. Daniel igitur Propheta in hoc Oraculo oſtendit Deum habere filium. Dicit enim, In diuinis duas eſſe perſonas: ſcilicet Deum, & hominis filium: cui Regnum datum eſt, atque poteſtas æterna. Deus inquam antiquus dierum, Deus pater eſt. & filius hominis, filius etiam Dei eſt: qui in cõſpectu antiqui dierum oblatus fuit: & cui ipſe Deus pater dedit poteſtatem, & honorem, & Regnum. Duo igitur in perſonis (vt dixi) ſed vnus tantum in eſſentia, & ſubſtantia, poteſtate, honore, atque regimine, & ſicut plenius ibidem libro tertio demonſtratũ fuit. Salomon iterum Prouerbiorum capitulo octauo: hoc idem, ꝙ Deus habeat filium, approbat, dicens: Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequã quicquam faceret à principio: ab æterno ordinata ſum ex antiquis, antequam terra fieret: necdum erant Abyſſi, & ego iam concepta eram &c. & aliquantulum inferius: Quando appendebat fundamenta terræ cum eo eram cuncta componens &c. Loquitur hic Salomon in perſona Sapientię increatę à Deo conceptæ: ꝑ quã Deus mundum creauit, antequam quicquam faceret. Ante enim omnem creationem non erat alia Sapiẽtia, niſi increata: & per iſtam Sapientiam increatã intelligitur Verbum: ideſt Dei filius: vt inquit Euſebius de Prępáratione Euangelica libro vndecimo, capitulo decimo, dicens: Salomonem vocabulo Sapientiæ pro vocabulo Verbi vſum fuiſſe: quod ab Hebraico non diſcrepat. Nam in Hebræorũ Commentariis ſuper Gẽ. Rabi Symeon dicit: Quid eſt illud, quod in Pſalmo trigeſimoſecundo legitur: ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. & reſpõdetur: Hoc eſt, inſpirauit Deus ſpiritum oris ſui, & creatus eſt mũdus. Accedit ad hęc: quod Rabi Moyſes Gerundenſis, exponens illud: In principio creauit Deus cœlum, & terram, inqt: In principio: ideſt in Sapientia: quę eſt principium principiorum. Atque ideo in tranſlatione Hieroſolymitana, loco huius dictionis, In principio, habetur, In Sapientia. Quòd autem in Deo ſit Sapientia quædam à Deo concepta ab æuo tanquam proles, Salomon Propheta ſic aperit, Sapientiam inducens ita loquentem: Audite, quia de rebus magnis

locutura

Digitized by Google

locutura ſum: Deus poſſedit me in initio &c. In antedictis Salomonis verbis, & etiam in ſequentibus patet: quòd Sapientia huiuſmodi ab æuo non modo concepta eſt, ſed & parturiebatur: immo tanquam abſoluta iam aderat, & lætabatur: & tanquam ſuo quodam pacto à generante diſtincta cum illo erat, & cuncta componebat, tanquam ipſa ſit Deus. Quæ quidem, licet à patre gignatur, ſemper tamen cum patre ſimul exiſtit. Quę enim ſine motu fiunt, momento efficiuntur: talia vero dum fiunt, iam ſunt: quemadmodum aer dum illuminatur, iam illuminatus eſt: & veritas, ratioq́; rerum, dum intelligitur, iam eſt intellecta: Verbum ergo, ratioq́; ipſa Dei, quia & ſine motu, & intelligibili modo gignitur, dum concipitur, iam paritur. & dum paritur, ſimul adeſt, ſimulq́; cuncta componit. Sed melius Græci, λόγον, dicunt, quàm nos verbum, ſiue ſermonem. λόγος enim & ſermonem ſignificat, & rationẽ: quia ille eſt vox, & ſapientia Dei: Chriſtus autem Dei virtus, & Dei ſapiẽtia eſt. Hæc vera eſſe etiam per hæc verba Salomonis probantur: Ab æterno ordinata ſum: nam vbi eſt ordo, ibi eſt aliqua diſtinctio. Licet enim in Deo ſit vna ſimplex eſſentia indiſtincta: tamen ibi eſt diſtinctio filii à patre: qui filius proprie nominatur Verbum, ſeu Sapientia genita. Itẽ hoc idem etiam habetur per hæc alia ſubſequentia verba: Nec dum erant Abyſſi: & ego iam concepta eram: quaſi ante creationem mundi concepta eram. Verbum enim in nobis eſt conceptus mentis: & ſic in diuinis Verbum eſt cõceptus patris, ſiue Sapientia genita. Ante omnes colles ego parturiebar: hoc eſt procedebam à fœcunditate paterna. Iſte enim proceſſus æternitate menſuratur. Quando præparabat cœlos, aderam: & cum eo eram cuncta componens. Indiuiſa ſunt enim opera Trinitatis ad extra: & ideo filius, qui eſt Sapientia genita ſemper operatur cum patre: vt Ioannis capitulo quinto: Pater meus vſque nunc operatur, & ego operor. Sed quoniam dixi de conceptu, & partu: aduertendum eſt, quia vbi eſt conceptus, & partus, ibi eſt generans, & genitus. Ratio vero, & natura non patiuntur, quòd eadem ſimplex perſona reſpectu ſuiipſius ſit generans, & genita. Nulla enim res ſeipſam gignit, vel ad eſſe producit. Pater igitur Deus vt filium habeat neceſſe eſt: vt adimpleatur ſcriptura, quæ dicit: Et ego iam concepta eram. & iterum: Ante omnes colles ego parturiebar. & ſic in Deo eſſet diſtinctio perſonalis, licet vnitas eſſet eſſentiæ.

Ad euitandam igitur in Deo diſtinctionem genitoris, & geniti, finxerunt Iudęi, quòd lex fuit creata ante mundum per duomillia annos. Oppoſitio. Reſponſio. Quod ratione, auctoritate, & exemplo improbandum eſt. Ratione, quia (vt inquiunt Philoſophi omnes) Deus, & natura nihil agunt fruſtra: ſi enim lex, quę data fuit hominibus pro norma, & regula: vt ſcirent quid ab eis agendũ eſſet, & ſimiliter quid cauendum, & euitandũ, antequam homines creati fuiſſent, cum adhuc creati non eſſent, qui eam ſeruare debebant: equidem fruſtra data fuiſſet: quia Deus, & natura nihil agunt fruſtra. Auctoritate, quia Cabaliſtę, qui erant Iudęi, & magni Rabini inquiunt: Legem à Deo traditam fuiſſe propter venenum ſerpentis impreſſum in Adam, quando pomum ſibi à Deo vetitum comedit, appellantes venenum ſerpentis illud Adę peccatum: ex qua Cabaliſtarũ ſententia, patet legem non fuiſſe à Deo traditam, niſi poſt mundi creationem: & etiam poſt creationem Adę, & Euæ. Item collega Heliæ Ionas filius Seraptanę, quem ſuſcitauit Helias. de quo diximus libro quinto, capitulo vndecimo, inquit: Mundum perſiſtere debere ſexies mille annos: videlicet duomillia vanitatis: duomillia legis: & duomillia Meſſię. hic nempe Propheta voluit legem non fuiſſe datam, niſi poſt mundi creationem per duomillia annos. Exemplo: vt Geneſ. capitulo ſecundo, vbi dicitur: Non enim pluit dominus Deus ſuper terram. & quare non pluerat, aſſignat cau-

Digitized by Google

ſam,dicens:Et homo non erat,qui opera
retur eam:ne igitur fruſtra plueret, ceſſa
uit,& pluere noluit. A ſimili igitur non
dedit legem ante mundi creationem: qa
homines non erant, qui ſeruaſſent eam.
Et,ſi ante mundi fabricationem,imo crea
tionem,non erat nec Luna, nec dies, &
tempora,quomodo potuerunt Iudęi cal
culare: ꝙ per duomillia annos antequã
crearetur mundus,data fuiſſet lex,niſi qa
inſaniunt,neſciẽtes quid dicant. Ex qui
bus omnibus aperte patet falſam eſſe an
tedictam Iudęorum cauillationem.

Oppoſitio. Sed nonnulli alii Iudęi aliter noſtram co
nantur infringere ſententiam,dicentes il
lud: Cum eo eram cuncta componens:
non ita ſonare in Hebræo:ſed, Cum illo,
ſeu,Apud illum,erat Amon.quæ dictio,
Amon,licet multas habeat ſignificatio
nes,in nulla tamen ſignificat,Cuncta cõ
ponens. vnde inferunt: ꝙ ex veritate lite
rę noſtra nõ ſequeretur intentio. Quibus

Reſponſio. reſpondentes,dicimus:Iudęorum Rabi
nos hoc in loco dictionem hanc confor
miter ad noſtram interpretationem fuiſſe
interpretatos: vnde in Gloſa ſuper Gene
ſi,quę à Iudæis nũcupatur Bereſid raba,
ſuper illud: In principio creauit Deus:
hanc dictionem,In principio, exponere
volentes, ſiue iuxta Hebraicam literam:
quæ eſt,In Bereſid,concordantes iſtã di
ctionem,Bereſid, cum illa alia dictione
omnino ſimili,quæ eſt Prouerbiorum.c.
viii.vbi dicitur: Dominus poſſedit me in
initio viarum ſuarum: in eodem loco al
legant verba ſuperius dicta:ſcilicet,Eram
apud eum Amon. Et ibidem hanc dictio
nem,Amon,multipliciter interpretãtes,
tandem ſic dicunt,Amon,eſt artifex.Lex
enim Dei dicebat: Ego fui inſtrumentum
artis Dei ſancti, & benedicti in via ſua.
Rex enim carnalis ædificans palatia: nõ
ædificat ea,niſi hẽat exẽplaria, ideaſue,
& deſcriptiones,vt ſciat quomodo factu
rus ſit cameras,cubilia,coquinam,cellaria
&c.ſic itidẽ Deus ſanctus, & benedictus
recipiens in lege,creauit ſęculum: vnde
& lex dicit Bereſid:ideſt,In pricipio crea
uit Deus.non eſt autem Bereſid: ſcilicet
principium,niſi lex: vt dictum eſt Prouer
biorum capitulo octauo:Dominus poſſe
dit me Bereſid:ideſt principium vię ſuę.
hæc in Gloſa,de qua ſupra. Ex qua He
braica Gloſa liquido habetur: ꝙ, Amon,
ſignificat Artificem,ſeu artificium,vel ar
tem: quod manifeſte concordat cum tran
ſlatione noſtra: quę dicit, Cum illo eram
cuncta componens: per artem enim Arti
fex cuncta cõponit. hoc ipſum etiam ex
plicauerunt per exemplum de Rege ædi
ficante: vt in prædicta ſua continetur ex
poſitione. Vnde per ſupradicta cõſtat ma
nifeſtum eſſe: ꝙ ſm Rabinos Hebręos,
Sapientia antedicta à Deo concepta ante
mundi conſtitutionem, ſiue creationem,
eſt illa,per quam mundum Deus creauit:
ſicut per artem Artifex ſuum producit ar
tificium. Si Iudęus autem diceret,Rabi

Op tio nos ſuos etiã dixiſſe in Gloſa antedicta:
ꝙ ars illa,ſeu artificium eſt lex: & propte
rea inferre vellet,ꝙ lex Moſaica fuiſſet il
la ars.

Re ſio Reſponderetur. Hoc iã ſuperius
improbatum fuiſſe: quia lex non fuit an
te Moyſem: tãto minus,& peius ante mũ
di creationem. Prętereea:ſi lex illa fuiſſet
aliquid extra Deum: ſequeretur hoc in
conueniens: ꝙ Deus creaſſet mundum p
artem extrinſecam: quod non parum de
rogaret perfectioni creationis rerũ à Deo
factę: quia ſequeretur: ꝙ Deus indiguiſſet
adiutorio exteriori ad creationem mun
di. Sed aduerte Iudęe, quid dicat Salo
mon in calce prędicti capituli: Ipſa Dei
Sapientia,ait enim: Omnes, qui me ode
runt,diligunt mortem: ſcilicet æternam,
Licet Iudęi nõ admittant Iob: tamẽ,hoc
non obſtante,de hac Sapientia ipſe capi
tulo vigeſimooctauo,ſic dixit: Sapientia
vero vbi inuenitur: aut quis eſt locus in
telligẽtię? neſcit homo pretium eius: nec
inuenitur in terra ſuauiter viuentium.
Abyſſus dicit,Non eſt in me: & mare lo
quitur,Et non eſt mecum. Non dabitur
aurum obryzum pro ea: nec appendetur
argentum in commutatione eius: non cõ
feretur tinctis Indię coloribus: nec lapidi
ſardonyco pretioſiſſimo, vel ſaphiro: nõ
adæquabitur ei aurum, vel vitrum: nec
commutabuntur pro ea vaſa auri excel
ſa,& eminentia non commemorabuntur

comparatione

Digitized by Google

comparatione eius. Trahitur autem Saſpientia de occultis: non adæquabitur ei topacius de Ethiopia, nec tincturæ mundiſſimę componẽtur: vnde ergo Sapientia venit, & quis eſt locus intelligentiæ? Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium: volucres quoq; cœli latet: perditio, & mors dixerunt, Auribus noſtris audiuimus famam eius: Deus intelligit viã eius: & ipſe nouit locum illius &c. Hic de Sapientia increata dicitur: hoc eſt de filio Dei. hoc ipſum etiam confirmauit ſaluator noſter in Euangelio, dicẽs: Nemo nouit patrem. ſ. perfecte, niſi filius: neq; filium quis nouit, niſi pater, & cui voluerit filius reuelare: nec quærendus eſt modus generationis in diuinis, veluti in creaturis, in quibus caduca, & mortalis conditio illa requirit neceſſaria. Filius enim à patre genitus ita emicuit, velut ſplẽdor à lumine: velut verbum ab ore: velut cogitatio à corde, ſiue ab intellectu. Danielis etiam capitulo tertio patet, Deum habere filium: vbi dicitur: quando Nabucodonoſor tres pueros in fornacem ardentem mitti fecerat, & nullam ignis lęſionẽ ſenſerant. Tunc Nabucodonoſor Rex ob ſtupuit: & ſurrexit ꝓpere: & ait optimatibus ſuis: Nonne tres viros miſimus in medio ignis compeditos? qui reſpõdentes Regi dixerunt: Vere Rex. Reſpondit Rex, & ait: Ecce ego video viros quatuor ſolutos, & ambulantes in medio ignis: & nihil corruptionis in eis eſt: & ſpecies quarti ſimilis filio Dei. Ex irradiatione vultus illius quarti cognouit Nabucodonoſor Rex, illum non eſſe hominem, ſed aliquid magis ſupra hominem: hoc eſt diuinum. Et quoniam aliqui dicunt hunc quartum fuiſſe Angelum quẽdam à Deo miſſum ad liberandum iſtos tres pueros: quæro quare dixit Rex: ꝙ erat ſimilis filio Dei: niſi quia Deus habebat filium? Nemo enim poteſt eſſe ſimilis alicui, qui non ſit. Cum autem eum ſimilem eſſe filio Dei dixerit, præſuppoſuit pro re firma, & certa, Deum habere filium: immo veraciter confeſſus eſt. Et quoniam Chriſtus ſm carnem, nõdum natus erat: ergo de filio Dei æternaliter genito in diuinis intelligi debet. Eſaiæ etiam capitulo quadrageſimooctauo aperte conſtat, Deũ habere filium ex his verbis: Dominus Deus miſit me, & Spiritus eius: igitur Deus, & ſpiritus eius miſit Deum. Ex quibus verbis oſtendimus ſuperius libro tertio, capitulo quinto, Deum habere filium: & in diuinis eſſe Trinitatẽ. ibi ergo videto.

Eſdras quoq; Propheta, qui alio nomine Malachias dicebatur: & in ambobus Prologis in librum duodecim Prophetarum dicitur, hoc idem fatetur in libro tertio, capitulo ſecũdo. Qui liber tertius, licet non ſit de canone, ſed Apocryphus: vt narrat Beatus Hieronymus in Prologo Galeato: tamen ad hoc propoſitum conuenientiſſime loquitur: & ipſi adhibenda eſt fides: eo ꝙ idipſum dicit, quod omnes alii ſuperius dixerunt: quia ex ſe ſolo fidem non habet. Inquit enim: Ego Eſdras vidi in monte Sion turbam magnam, quam numerare non potui: & omnes canticis collaudabãt dominum: & in medio eorũ erat iuuenis ſtatura celſus, eminentior omnibus illis: & ſingulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur: ego autem miraculo tenebar. Tunc interrogaui Angelum, & dixi: Qui ſunt hi domine? qui reſpondens dixit mihi: Hi ſunt, qui mortalem tunicam depoſuerunt, & imortalem ſumpſerunt: & confeſſi ſunt nomen Dei: modo coronantur, & accipiunt palmas. Et dixi Angelo: Ille iuuenis quis eſt, qui eis coronas imponit, & palmas in manus tradit? Et reſpondens dixit mihi: Ipſe eſt filius Dei: quem in ſæculo cõfeſſi ſunt &c. Hic etiam Eſdras, cũ Pentateuchus Moyſis deperditus eſſet, ſiue cõbuſtus à Chaldæis in deſtructione Hieroſolymæ, reſtaurauit eum in reditu ab ipſa captiuitate: mutatis tamẽ characteribus: vt inquit ipſe Beatus Hieronymus in antedicto Prologo Galeato. Ex qua Pentateuchi reſtauratione idicatur eum maximum fuiſſe Prophetã. Pſalmo quadrageſimoquarto: Eructauit cor meum verbum bonum: ructus proprie dicit digeſtio cibi: & cunctarum eſcarum inventum efflatio. Quo modo autem iuxta qualitatem ciborum

de ſtomacho ructus erumpit: & boni, vel mali odoris flatus inditium eſt: ita iterioris hominis cogitationes verba proferũt: & ex abundantia cordis os loquitur. Iuſtus comedens replet animam ſuam cum q; ſacris doctrinis fuerit ſatiatus, de bono cordis theſauro ꝓfert ea, quæ bona ſunt. & cum Apoſtolo loquitur: An experimẽtum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus? Similiter & Deus pater ex imis vitalibus, & cordis arcanis verbum ſuum, quod in ſe erat, ſemper protulit, iuxta centeſiminoni Pſalmi Vaticinium: Ex vtero ante Luciferum genui te. Et quomodo vterus non ſignificat vterum in Deo: neque enim Deus diuiditur in membra: ſed eandem ſubſtantiam patris, filii.q; demonſtrat: ſic cor, & verbum, qđ profertur ex corde, patrem oſtendit, & filium. & quod ſequitur: Dico ego opera mea Reg, illi coaptantur intelligentiæ: Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt: quod dicente patre, operatus ſit filius: omnia quæ pater fecit, eadem & filium facere: ſimiliter & patrem manentem in eo operari cuncta per filium. Item in antedicto Pſalmo dicitur: Dilexiſti iuſtitiam: & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus: hoc eſt tu o Deus: cui ſedes eſt in ſæculum ſeculi: quia dilexiſti iuſtitiam: & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus. & duplicatur hic nomen Deus: qa per primum intelligitur Deus pater: ſcilicet vnxit te Deus. per ſecundum autem Deus tuus, intelligitur ſpiritus ſanctus: qui eſt & ipſe Deus. Duo igitur ſunt, immo tres: vnus qui vnctus eſt, & duo qui vnxerunt. vnus eſt Ieſus Dei filius, qui vnctus eſt, & qui eſt & ipſe Deus: & duo vnxerunt: ſcilicet Deus pater, & Deus Spiritus ſanctus: vnxerunt Chriſtum tanquam hominem, qui & Deus eſt trinus in perſonis: & vnus tantum in eſſentia: vt latius declaratum fuit ſuperius libro tertio, capitulo decimoſexto.

ℭ Deum habere filium Rabinorum Iudæorum auctoritate probatur. Caput. XI.

Rabi Moyſes Gerundenſis, qui inter cæteros Hebræorum expoſitores in diuinę legis ſecretis dicitur magis eruditus, in ſuis ſuper Geneſi Commentariis, ſuper illo verbo: In Principio creauit Deus cœlum &c. ſic ſuo inquit auditori: Si merueris intelligere ſecretum huius dictionis Bereſid: quæ ſignificat Hebraice id, quod In Principio Latine: cognoſces ꝙ ſm viam veritatis ſcriptura loquens de inferioribus, innuit in ſublimibus. Dictio enim Bereſid: ideſt In Principio, innuit In ſapientia, quæ eſt Principium Principiorum: & ideo in tranſlatione Hieroſolymitana libri Geneſeos: vbi dicit Bereſid: ſiue, In Principio, habetur, In Sapientia. hæc ille Rabi. Ex cuius auctoritate verificatur: ꝙ talis Sapientia eſt à Deo concepta: & per conſequens innuit Deum habere filium. Magiſtri Thalmud in Medras Ruth: hoc eſt in Commentariis illius Libelli, qui dicitur Ruth, ſuper illis verbis: Aram genuit Aminadab, inquiunt: Primo parenti noſtro Adæ, atq; filiabus Loth, reuelatum fuiſſe, ꝙ Meſſias eſſe debebat Dei filius: vt habetur in Medras Ruth. Et ibi Rabi Ananias, & Rabi Iacob filius Alem (vel Hamram) dicebant: Scriptum eſt in Geneſi capitulo quarto: Vocauitq; nomẽ eius Seth, dicens Adam: Poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel, aliud ſemen ſignificauit: nouum ſcilicet ſemen ſignificauit: & nouam ætatem: quod omnino alio loco venturum erat: & hic eſt Rex Meſſiach. Ex iſta nempe Hebraica interpretatione valde corroboratur Chriſtiana religio: quia Meſſias dicitur eſſe filius Dei: & per ꝯſequens Deus: quia omne ſimile generat ſuum ſimile. Dicitur etiam ipſum futurũ fuiſſe hoĩem: cũ naſciturus eſſet de ſemine Seth ſm humanitatem.

Legitur in Thalmud Hieroſolymitano, in lib. de Parach, cap. Iacorre: & tranſumptiue in lamentatione magna: necnon & in Bereſid raba: Quendam fuiſſe Iudæum in agricultura laborantem: cuius bos mugitum extulit: quem cum audiſſet Arabs quidam illac pertranſiens, inquit: Iudęe fili? ſolue boues tuos: & de vaſis

vaſis tuis ne cures: ſiue vaſa tua ſperne: quoniam templum veſtrum, & ſanctuarium corruit. Quo dicto alter bos mugitum ædidit: tunc Arabs rurſum ait: Iudęe fili, liga boues tuos: & vaſa tua præpara, ſiue parapſidem tuam: & hydriam tuam liga, quia natus eſt Meſſias veſter. Hęc audiens Iudęus admirans ait, Meſſias natus eſt? quod eſt nomen eius? inq̃t Arabs, Menahim: quod Latine ſonat Cõſolator. & rurſus Iudęus ait: Quod eſt nomen patris eius? tunc Arabs reſpondit: Heſchias: hoc eſt fortitudo Dei, vel Deus fortis. Iudęus inſuper ait: Quo in loco natus eſt? at ille: In Bethleem Iuda. Et dixit Rabi Abom: Et quid nobis ab Arabo addiſcere expedit? Textus clarus eſt i Eſaia, qui dixit: Et libanus cum excelſis cadet, in calce cap. decimi. Et ſubditur ſtatim in fronte cap. xi. Et egredietur virga de radice Ieſſe: & flos de radice eius aſcendet. Hoc autem fuit ante ſecundi templi deſtructionem: vt ex narratis percipi poteſt. Ex hac nempe Iudæorum hiſtoria in fauorem religionis Chriſtianæ, hæ omnes elici poſſunt concluſiones. Primo, ꝙ ſtante adhuc ſecundo templo, natus fuerit Meſſias: quod ex hoc verificatur: quia ipſum templum per quadragintaduos annos ſtetit poſt Chriſti paſſionem. Secundo, ꝙ Meſſiæ nomen eſſet Conſolator: & merito, quia per Saluatorem noſtrum genus humanum fuit à peccato primi parentis conſolatum: vt ſuperius libro ſexto, capitulo quadrageſimo primo demonſtratum eſt. Tertio, quod Meſſias eſſet filius Dei. quod notat, vbi dicitur: ꝙ nomen patris eius eſt Eſchias: quod interpretatur Deus fortis, vel fortitudo Dei: quod in ipſo Saluatore noſtro verificatur, quia Dei filius fuit: vt in hoc capite multipliciter probatur. Quarto, ꝙ Meſſias naſci debebat in Bethleem Iuda. quod adimpletum fuiſſe conſtat in Saluatore noſtro Ieſu Chriſto: vt probatum fuit ſupra libro ſexto, capitulo duodecimo. Quinto, & vltimo, ꝙ annunciata per Eſaiam Prophetam in calce cap. x. & in fronte cap. xi. intelligenda ſunt de Chriſto Meſſia. Ex qua hiſtoria quantum confundantur Iudęi ex hoc maxime percipi poteſt: quoniam cum Ramham: ideſt Rabi Moyſes Gerundinus aufugere nequiens in quadam diſputatione cum eruditiſſimo fratre Paulo, qui à Iudaiſmo ad Chriſti fidem ſe contulerat, eam prorſus reiecit: aſſerens non eſſe alienum, & inconueniens Thalmudiſtarum quaſdam ſententias quandoq; reiicere. Quod tamen apud vniuerſum Iudæorum cœtum neſandiſſimum eſſe exiſtimatur: immo iuxta Iudaicas conſtitutiones è Synagoga eiiciendus erat, & forte etiã morte pleſtendus. Dicitur etiam in Midraſchim: ideſt in Gloſa Pſalterii ſuper illud: Cum inuocarem exaudiſti me Deus, Pſalmo quarto. &: Miſerere mei Deus, Pſalmo quinquageſimo: Dauid anxiebatur nimis propter peccatum, quod cum vxore commiſerat Vrię eo ꝙ populus aduerſus eum murmurabat dicens: Ille qui ouiculam captiuauit, & paſtorem occidit, quomodò poterit ſaluari? Cui Deus dilatauit: ideſt diſtulit peccatum ſuũ: ſicut ſcriptũ eſt ſecundo Regũ, capitulo duodecimo: Dixitq; Nathan ad Dauid: Dominus quoq; tranſtulit peccatum tuum, non morieris: ſed puer natus Dauid ex Berſabea mortuus eſt: & ſic tranſlatum fuit peccatum Dauid in puerum: immo potius pœna peccati. Item habetur primo Paralipomenon capitulo vigeſimoſecundo. & ſecundo Regum capitulo ſeptimo: Filius, qui naſcetur erit vir quietiſſimus: faciam eum requieſcere ab omnibus inimicis ſuis per circuitum: & ob hanc cauſam Pacificus vocabit: & pacem, & otium dabo in Hieruſalem cunctis diebus eius. & addit in Thalmud: Atq;, vt cęteri filii, non à patribus ſuis naſcetur. Quia hic dicitur, Naſcetur, ſm hoc, vult dicere, Naſcetur, vt ſanet te de peccato tuo. & per cuius manum Nathan ſcriptum eſt: Miſitq; ad eũ in manu Nathan Prophetæ: & vocauit nomen eius, Amabilis domino: eo ꝙ dominus dilexit eũ. Licet per verba Dauid antedicta, quę ſcripta ſunt. i. Paralipomenon. c. xxii. quẽ locũ allegãt Thalmudiſtę: vt ſupra dictũ eſt: Filiꝰ Dauid naſciturus ĩtelligi poſſit Salomon: tñ qa primo

Paralipomenon cap.xvii.& ſecundo Regum cap.vii.Nathan Propheta dixit Dauid: ꝙ filius eius naſciturus, poſtꝗ ipſe Dauid mortuus fuerit, ædificaret ſibi domum, & in æternum regnaret, Salomon non potuit intelligi: cum ipſe Salomon adhuc viuente patre, non ſolum natus fuiſſet, ſed etiam ad regalem dignitatem ſublimatus: nec in æternum regnauerit: nec etiam Dauid patrem ſuum à peccato liberauerit: nec etiam liberare potuiſſet: immo quod peius eſt: in nouiſſimo dierum ſuorum tempore: vt vxoribus,& cõcubinis ſuis alienigenis ſatisfaceret, idolorum cultor effectus eſt. Et propterea cum in Thalmud addita ſit hæc particula, Atq; vt cæteri filii non à patribus ſuis naſcetur, neceſſario concludi oportet, ꝙ Thalmudiſtæ, ſiue Rabini intellexerint filium hũc Dauid, eſſe Regem Meſſiam: cum ipſe à Dauid, ſm carnem, deſcenderit: & quidem poſt mortem ipſius Dauid, & hucuſq; regnauerit, ſitq; in æternum regnaturus: nec ex coitu, vt cæteri naſcũtur homines, natus fuerit: vt ſuperius libro ſecundo probatum eſt. Et ſic omnia ſupraſcripta Prophetarum Vaticinia de Meſſia Rege loquentia, in ipſo Ieſu ſunt ad vnguem adimpleta. Qui qdem Meſſias, cum Dei filius eſſet, Dauid patrem ſuum, ſm carnem, quia ab eo deſcenderat, vnà cum cæteris à peccato liberauit. Ecce igitur, ꝙ etiam Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum Iudæoꝝ auctoritate Deũ habere filium probatum eſt.

¶ Inquiſitio, ſiue iterrogatio Iudęi: quomodo Deus, qui ſpiritus eſt, poteſt filium generare, & parere. Cap. XII.

Inqſitio SEd inquit Iudæus: Quomodo poteſt Deus, qui ſpiritus eſt, filium generare, & parere, & maxime ipſe ſolus: cum huiuſmodi actus duabus competat perſonis.ſ.patri, & matri. Cum autem Deus ſolus ſit, ſi filium habet, vt ex ſe ſolo eũ generauerit, & pepererit oportet: vnde ſi generaret, & pareret, ac filios in lucem produceret, natura diuina multiplicaret. Cum autem Deuteronomii capitulo ſexto dicatur: Audi Iſrael dominus Deus noſter, vnus eſt: ſequitur vnum tantum eſſe Deum: & naturam diuinam multiplicari nõ poſſe. Reſponſio. Credis ne Iudæe, generationem filii Dei per coitum fieri debuiſſe? quia dicis, filiorum generationem duabus competere perſonis? Et credis forſan in diuinis per generationem filii diuinam poſſe multiplicare ſubſtantiam, & eſſentiam? Sed vt intelligas, ꝙ Deus ſolus generet, & pariat, teſtis eſt ipſemet Deus, qui Eſaiæ capitulo ſexageſimoſexto de ſeipſo ſic loquitur: Nunquid ego, qui alios parere facio, ipſe non pariam, dicit dominus? Si ego, qui generationem cæteris tribuo, ſterilis ero, ait dominus Deus tuus? Qđ adhuc melius verificatur ex his aliis ſequentibus verbis: Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit maſculum: hoc eſt: Antequam virgo pareret filium in tempore, pater peperit: ideſt gẽnuit filium in æternitate. & ſic oſtendit duplicem eiuſdem filii generationem: diuinam ſcilicet, & humanam. vnde ex nouitate rei ſequitur, dicens admiratiue: Quis audiuit vnquam tale? aut quis vidit huic ſimile? quæ quidem admiratio non diceretur de naturali, & communi genitura creatorum. & ſubdit: Nunquid qui alios parere facio, ipſe non pariam, dicit dominus? Et qui generationem aliis tribuo, ipſe ſterilis ero? quaſi dicat, Non. Nonnulli dicunt hæc dictà fuiſſe ad ſignificandum filios Dei: qui ad Chriſti fidem acceſſuri erant per vniuerſas, ſiue ex vniuerſis mundi partibus: qui non fiunt filii Dei, niſi per adoptionem, & gratiam. Sed aduertãt iſti ſic opinantes: quod hic dicitur de productione filii per generationem, & partum: vnde de proprio Dei filio intellexit. Ad cuius ſententiæ confirmationem, Beatus Auguſtinus in ſuo Libello contra quinq; hęreſes, ſic inquit: Quærebas Deum genuiſſe filium: audi quid dicit pater per Eſaiam Prophetam: Nunquid ego, qui alios parere facio, ipſe non pariam, dicit dominus? Ego, qui cæteris generationes tribui, ſterilis remanebo, dicit dominus Deus tuus? Cui dictũ eſt: Filius meus es tu: ego hodie genuĩ te? Quid me ſtimulas Arriane? irrides Reſponſio.

Digitized by Google

cum audis, Hodie. Apud dominum nunquam craſtinus dies, nunquam heſternus eſt dies: non ſuccedentibus, nec decedētibus tranſigitur menſis diebus, non horæ mutantur, non variantur momenta: vbi dies nec termino cōcluditur, nec initio coarctatur. Audiat adhuc Iudæus, quod per Prophetam dominus dicit: audiat Arrianus: audiant & omnes, qui filium Dei, aut nō eſſe, aut eſſe minorem dicit.
Eſaiæ ca pi. xlv. Ego, inquit Deus, & non eſt alius. & quid de filio? Domine ſi tu ſolus es Deus. Audi adhuc: quid feſtinas? In memet ipſo iuraui: vbi eſt iuratio, nulla eſt dubitatio: In memetipſo iuraui. Egredietꝰ de ore meo iuſtitiæ verbum: ecce habet filium. Egredietur de ore meo iuſtitiæ verbum, & non reuertetur. Quid eſt, Non reuertetur? ne Sabellius dicat: quia ipſe filius eſt qui pater. Egreſſum verbum non reuertetur, quia pater pater eſt, filius filius eſt. Sileat aliquantulum hæreticorum loquacitas, nullam habens verecūdiam. Impleat domini ſententiam, & filio Dei, aut nullus aduerſabitur, aut qui aduerſarius extiterit: egredietur, inqt, de ore meo verbum iuſtitiæ, & non reuertetur, quia mihi curuabitur omne genu? Et per me iurabit omnis lĩgua domino, & filius Dauid: audi ergo in domino dici, Meæ ſunt ſummæ iuſtitię, & Imperium ago. Ergo & qui poſtea ad eum venient: & confundētur omnes, qui repugnant ei. Item nunc omnes Pagani, Iudæi, hęretici aduerſamini, & repugnāte filio Dei, ad eum venietis: & cōfundemini omnes qui repugnatis ei &c. Eſaiæ etiam capitulo quinquageſimoquinto dicitur: Et quomodo deſcendit imber, & nix de cœlo, & illuc vltra non reuertitur, ſed inebriat terram, & infundit eam, & eam germinare facit, & dat ſemen ſerenti, & panem comedenti: ſic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: ſed faciet quæcunq; volui: & proſperabitur in iis, ad quæ miſi illud. Ex quibus omnibus conſtat, & quidem aperte, Deum habere filium, & generare, & parere: & tamen diuinam non multiplicare naturam.

Finus Ferrarieñ.

¶ De multis naturalibus prædicitur generationibus: vt tandem ad diuinā filii Dei generationem deueniatꝰ. Et hoc iuxta gratiam, quā ipſe dñs Deus nobis pręſtabit.

Cap. XIII.

OMnis vita prolem ſuam penes ſe ipſam prius generat, q̃ ſeorſum: & quo præſtantior vita eſt, eo interiorem ſibimet generat prolem: ſic vita vegetatiua tam in arboribus, & plantis, quàm in animalibus ſemen quaſi arborē, & plantam, & quaſi animal in corpore ꝓprio prius generat, q̃ aut eiiciat extra, aut arborem, vel plantam inde, animal'ue externum producat: ſic ſenſitiua vita, quæ eſt vegetatiua præſtantior per phantaſiā in ſe ſimulachrum, intentionemq; rerum parit, priuſquam membra moueat, & in externa materia fabricet: ſic fœtus ille phantaſię primus: quia in ipſamet animà eſt: ideo propinquior eſt animæ, q̃ fœtus vegetatiuæ vitæ, qui nō fit in anima, ſed in corpore: ſic vita rationalis, quæ eſt excellentior, q̃ ſenſitiua parturit in ſeipſa rationem: tum rerum: tum ſuiipſius, quaſi fœtum prius, q̃ vel loquendo, vel agēdo promat in lucem. Primus ille rationis fœtus propinquior eſt animæ, q̃ phantaſiæ fœtus. Vis enim rationalis in fœtum ſuum: per quem illum in ſeipſum reflectitur actum ſuum, ſeq; ipſam quærendo, cognoſcendo, amando, quod non efficit phantaſia? ſic Angelica vita excellētior, q̃ rationalis, notiones ſuiipſius in rerum diuino quodam inſtinctu promit in ſe, antequam depromat in mundi materiā: proles hæc interior eſt Angelo, q̃ rationi ſuæ: quia neq; ab externis obiectis ſigillatim incitata eſt, neq; mutatur. Quãobrem diuina vita, quia eminentiſſima eſt, & fœcundiſſima omnium, multo magis prolem ſui ſimillimam, q̃ reliqua generat, ac eam in ſe generat prius, quàm pariat extra: generat inquam intelligendo: prout perfecte Deus intelligendo ſeipſum: & in ſeipſo omnia perfectam totius ſui, & omnium notionem concipit in ſeipſo: quæ quidem æqualis, plenaq; Dei imago

Digitized by Google

eſt, & exemplar mundi ſuper plenum. Hanc Palladem appellauit Orpheus ſolo Iouis capite natam: hunc Dei patris filium Plato in Epiſtola ad Hermium nominauit. In Epimenide nuncupauit logon: ideſt rationem, ac verbum, dicens: Logos omnium diuiniſſimus mundum hunc viſibilem exornauit. Mercurius Trimegiſtus de Verbo, & filio Dei, ac etiam de ſpiritu ſæpe mentionem facit. Zoroaſter quoq; intellectualem Deo prolem attribuit. Dixerunt iſti quidem quod potuerunt, & id quidem adiuuante Deo. Deus autē hoc ſolus intelligit, & cui Deus ipſe voluerit reuelare. Dei fœcunditas, quod eſt bonum actu infinitum per immenſi boni, æterniq; naturam ab æuo ſe actu propagat infinite: quicquid autem eſt extra Deum, finitum eſt. Si igitur Deus propagat in ſeipſo, ibi certe infiniti patris, infinitus eſt filius. Oportet autem huiuſmodi prolem multo magis intimam (vt ita dixerim) eſſe Deo, q̄ Angeli, notionem illam Angelicę menti. In Angelo quippe, cum ſit eſſe aliud, q̄ intelligere, notio quę generatur intelligendo aliud eſt, q̄ Angeli ipſius eſſentia. In Deo autem, quia eſſe, & intelligere idem ſunt, notio, quam Deus ſemper intelligendo ſeipſum, gignit ſemper: tanquam exactiſſimam ſuiipſius imaginem idem eſſentia eſt, atq; ipſe, qui generat, quamuis mira quadam relatione tanquam genita diſtinguatur à generante. Deus deniq; per æternā huiuſmodi notionem cognoſcēs ab æuo ſeipſum infinitum bonum, per eandem ab æuo infinitum in ſe ad ſeipſum ſpirat amorē. Pater ergo, & Filius, & Spiritus amatorius: tres à Theologis perſonæ vocantur. Natura quidem diuina inter ſe conuenientes omnino ita, vt vnicus, & ſimplex Deus ſit: ſed relatione quadam incogitabili differentes: ſic in ordine rerum duo habemus extrema, & media duo. In Angelo quidem quolibet vna (vt quidam volunt) perſona Angelica eſt in vna ſpecie ſuæ naturæ, atq; è conuerſo in fœmina non prægnante plures perſonæ in naturis pluribus, atq; è contra in quolibet animali naturæ in vna perſona ſunt plures. Contemplationis autem huius ſufficientia non à Philoſophis, ſed ab Heroicis illis Chriſtianorū Ducibus: ſcilicet Theologis, & à Deo maxime petenda. Recte enim Eſaias ait: Quod oculus non vidit: quod auris non audiuit: quod in cor hominis non aſcendit, Deus iis, qui eum diligunt, reuelauit.

¶ De Dei patris ſubſtantia. Cap. XIIII.

PAter eſt, ex quo omne quod eſt, cōſiſtit. Ipſe in Chriſto, & per Chriſtū origo omnium: cæterum eius in ſeſe eſt, non aliunde quod eſt ſumens: ſed id quod eſt ex ſe, atq; in ſe continens. Infinitus, quia non ipſe in aliquo: ſed intra eū omnia. Semper extra locum, quia non cōtinetur in loco. Semper ante æuum, quia tempus ab eo, extra quem nihil eſt, & cui eſt ſemper, vt ſemper ſit. Hæc veritas eſt ſacramenti Dei: hoc per inſpicabile naturæ nomen in patre: ſoli filio notus: quia patrem nemo nouit, niſi filius: & cui voluerit filius reuelare. Ergo de patre vnā cum filio, reuelante filio, qui ſolus teſtis fidelis eſt, ſentiamus.

¶ Iterum de filii Dei generatione. Caput. XV.

STat in hoc intelligentia ſine verborum. Eſt filius ab eo patre, qui eſt: vnigenitus ab ingenito: progenies à parēte: viuus à viuo: vt patris vita in ſemetipſo: ita & filio data eſt vita in ſemetipſo. Perfectus à perfecto: quia totus à toto: nō diuiſio, aut diſciſſio: quia alter in altero: & plenitudo diuinitatis in filio eſt. Incōprehenſibilis ab incomprehenſibili. Non enim nemo, niſi in inuicem. Inuiſibilis ab inuiſibili: quia imago Dei inuiſibilis eſt: & quia qui vidit filium, vidit & patrem. Alius ab alio: quia pr̄, & filius nō natura diuinitatis alia, & alia: quia ambo vnum. Deus à Deo, ab vno ingenito Deo vnigenitus Deus. Non Dii duo, ſed vnus ab vno. Non ingeniti duo, quia natus eſt ab innato, alter ab altero nihil differens: quia vita viuentis in viuo eſt. Hæc de natura diuinitatis attigimus: nō ſummā intelligentię cōprehendentes: ſed intelligētes eſſe incōprehenſibilia q̄ loquimur.

¶ De

Digitized by Google

De natiuitate filii Dei à patre. Cap. XVI.

NOn per conſuetudinem humani partus Deus ex Deo naſcitur, neq; per elementa originis noſtrę, vt homo ex homine propellitur, integra illi, & perfecta, & incontaminata natiuitas eſt: cuius à Deo exitio potius, q̃ partus ẽ. Eſt enim vnus ex vno: non eſt portio: nõ eſt defectio: non eſt diminutio: non deriuatio: non protenſio: non paſſio: ſed viuentis naturæ ex viuente natiuitas eſt. Et Deus ex Deo exiens: non creatura in Dei nomen electa: non vt eſſet cœpit ex nihilo: ſed exiit à manente: & exiſſe ſignificationem habet natiuitatis: non habet inchoationis: non enim idem eſt cœpiſſe ſubſtantiam, & Deum exiſſe de Deo. Et natiuitatis huius ſcientia, licet non ſubiecta verbis ſit: cum inenarrabilis ſit: habet tamen in doctrina filii fidei ſecuritatem, à Deo ſe manifeſtantis exiiſſe. Habet hoc ſacramentum ſola natiuitas, vt compleat in ſe & nomen, & naturam, & poteſtatem, & profeſſionem. Quod vniuerſa natiuitas nõ poteſt in ea eſſe natura, vnde naſcatur. Non enim fert externi generis ſubſtantiam, quod ex vno non ſubſiſtit alieno: quod autem alienum à ſe non eſt, id vnum eſt genere naturæ: & quicq̃d vnum eſt per natiuitatem, non habet ſolitudinem.

Iterũ de natiuitate filii Dei ex patre. Cap. XVII.

FIlium mens conſternatur attingere, & trepidat omnis ſermo ſe prodere. Eſt ꝓgenies ingeniti: vnus ex vno: verus à vero: viuus à viuo: perfectus à p̃fecto: virtutis virtus: ſapientia ſapientiæ: gloria glorię: imago inuiſibilis Dei: forma patris ingeniti. Si quis forte intelligẽtię ſuę imputabit generationis diuinę ſacramentum: id eſt qualiter genuerit pater filium, non poſſe conſequi: cum tamen & pater ſit abſolute intelligendus, & filius: maiore iſtud dolore à me audiri, & ignorari: ego neſcio, non requiro, & conſolabor me tamen. Archangeli neſciunt: Angeli nõ audierunt: ſæcula non tenẽt: Propheta non ſentit: Apoſtolus non interrogauit: filius ipſe non edidit: ceſſet dolor querelarum. Nam tu quiſquis es: q̃ hæc requiris: non reuoco in exemplum: non in amplitudinem tendo: non deduco in profundum: nõ æquanimiter ignorabis creatoris natiuitatem, ignorans originem creaturæ? Hoc ſaltem requiro: Sentis ne te genitum: & quæ ex te generentur intelligis? Non quæro ſenſum vnde hauſeris vitam: vnde ſortitus ſis intelligentiam: vnde adeptus ſis: quale eſt quod in te ſit odor, ſenſus, viſus, auditus? Certe nemo quod facit neſcit. Quæro vnde iſta his, quos generes indulgeas? qualiter ſenſum inſeras, oculos accendas, cor affigas. hęc (ſi potes) enarra. habes ergo quod neſcis: & tribuis quę non intelligis: æquanimiter imperitus ĩ tuis: inſolenter in Dei rebus ignarus es.

Iterum de eadem filii Dei natiuitate. Caput. XVIII.

VErbi appellatio in Dei filio de ſacramento natiuitatis eius, ſicuti ſapientiæ, & virtutis eſt nomen: quę cum in Deum filium cum ſubſtantia veræ natiuitatis extiterint, Deo tamen vt ſua propria (quãuis ex eo in Deum ſint) natura non deſunt: quia natiuitas non habet detrimentum generandi, cum p̃fectum teneat naſcendi: & iccirco earum rerum vnigenito Deo apta cognomina ſunt: quæ cum conſubſiſtentem ex natiuitate conſummẽt: tamen patri nõ deſint: exinde mutabilis virtute naturę. Vnigenitus enim Deus & Verbũ eſt, ſed innaſcibilis: pater nũquam omnino ſine Verbo eſt. Non q̃ prolatio vocis naturæ ſit filii: ſed ex Deo Deus cum natiuitatis virtute ſubſiſtens: vt à patre proprius, & per naturæ indifferentiam inſeparabilis doceretur ſignificatus in Verbo eſt: ſicut Chriſtus ſapientia, & virtus Dei eſt: non illi (vt intelligi ſolet) lumine poteſtatis, aut ſenſus efficax motus: ſed natura tenens per natiuitatẽ ſubſtantię veritatem. His internarum rerum ſignificata nominibus eſt. Non enim

Digitized by Google

id,quod naſcendo ſubſiſtit, pōt idipſum videri eſſe,quod vnicuiq; ſempiternū eſt: ſed æterno Deo patre vnigenitus filius in ſubſiſtentem Deum natus, vt non alienus eſſe à natura paternæ diuinitatis poſſet intelligi:per hæc proprietatis nomina ſubſiſtens oſtenſus eſt: quibus ex quo ſubſiſteret non carebat. Sibylla etiam(vt refert.B.Auguſtinus in Libello cōtra qnque hęreſes)de Chriſto Ieſu ſic ait: Deus filiis hoium colendū.& iteꝝ inquit: Ipm tuum cognoſce dñm Dei filium eſſe.& alio in loco,filiū Dei Symbulum appellat .i.conſilium:vel conſiliariū. Et Propheta Eſaias.c.ix.dicit: Vocabitur nomen eius Admirabilis,Cōſiliarius,Deus fortis. Hermes quoq; Trimegiſtus, qui Latine Mercurius dicitur,ait:Dilexit Deus vnigenitum ſuum:ipſe dixit,filius benedicti Dei, atq; bonæ voluntatis:cuius nomen non poteſt humano ore laudari. Et ipſe Mercurius de ipſo etiam dixit:Eſt autem filii inenarrabilis ſermo ſapientiæ Spiritus ſancti.

¶ Generatio filii Dei in æternitate:& declaratio in tempore. Cap. XIX.

ANte mundi tpalis initiū eſt mūdus æternus:mundi qdem huius exēplar:mūdani vero architecti ratio, & intelligibile verbū:glorię quoq; ipſius ſplendor,& figura ſubſtantiæ. Verbū huiuſmodi ſemper penes Deum eſt, atq; eſt ipſe De⁹.Per hoc diuina poteſtas ab æterno dicebat ipſa ſecum : tum ſeipſam reliqua,tum cuncta, ac dicendo imprimebat intrinſecus. Per hoc aliqñ expreſſa ſunt extrinſecus tam ſæcula,q̄ quæ in ſæculis ſunt oia.Diuina hęc Oracula poſt myſteria Prophetaꝝ,cœleſtes illi ſpiritus,Ioannes Euangeliſta,& Paulus Apoſtolus hominibus fudere de cœlo.Defecit autem à Deo qñq; genus humanū:neq; ſine Deo poterat vnq̄ in Deum reſurgere,quod ad ima ceciderat.Reſurgere aūt quandoque mentes humanæ debebant, ne fruſtra à Deo creatæ fuiſſent,quę ab eo creatæ cōſecuturę ipſius gratiam fuerant. Per Dei Verbū formati quōdam hoies fuerant,p Verbum iidem reformari debebāt,& merito.Per intellectualis enim verbi lucem depellenda erat caligo intellectus humani:per rationem Dei,rationale aial emendandum.Ergo ſtatutis à diuina voluntate temporibus,creauit Deus per Verbum rōnale quandam hoïs animam,quam eodem momento tenero fœtui virginalis vteri per diuinū Spiritum ↄcipientis cōiunxit:momento quoq; eodem Verbum ipſum naturam aſſumpſit humanā,atque formam: & ſicut ex anima immortali, & mortali corpore homo factus eſt vnus: ita ex homine illo, & Dei Verbo factus eſt Chriſtus,Deus, & homo. Sic infinita bonitas:quæ ſe communicare vult omnibus,tunc modo quodam aptiſſimo ſeipſam cunctis communicauit, quando ſibi coniunxit hominem: in quo tanquam in media reꝝ ſpecie cuncta comprehendūtur.Neq; mutauit tunc ſedem ſuam diuina maieſtas,cum ſit ſemper vbiq;: neq; ſe ad humana,quaſi per defectū deiecit diuina ſublimitas:ſed humanam ad ſe potius eleuauit naturam.Neq; infinita diuini Solis lux ex adiūctione hoïs,vllo modo infici vnquam potuit:ſed homo indę ſuperilluſtrari,ac perfici:atque vt in hoïe augeri,& minui:non ad animam: ſed ad corpus pertinēt:& in aïam nunquam penetrant:ita in Chriſto humana pati proprie ad hoïem pertinebat,in diuinitatem non penetrabat.Chriſtus igitur vt homo patiebatur humana,vt Deus diuina operabatur. Ex omnibus igitur ſuperius dictis,patet Deum generaſſe filium, & quo eum genuit. Ad alteram autē Iudęi Inquiſitionem: ꝙ ſi Deus filios generaret,diuina natura non multiplicaret,declaratum eſt ſuperius reuolutis quatuor chartis tātum,in pagina manus dexteræ capitulo duodecimo.

¶ Eccleſię fides catholica de filio Dei. Caput. XX.

ECcleſiæ fides Apoſtolicis ibuta doctrinis nouit in Chriſto natiuitatē, ſed ignorat exordium:ſcit diſpenſationem,ſed neſcit diuiſionem. Non patitur

tur Ieſum Chriſtum, vt Ieſus non ipſe ſit Chriſtus: nec filium hominis diſcernit à Dei filio, ne forte filius Dei non & filius hominis intelligatur: non abſumit filium Dei in filiũ hominis: neq; tripartita Chriſtum fide ſcindit: cui vero deſuper texta veſtis iſciſſa eſt: vt Ieſum Chriſtum, & in Verbum, & in animam, & in corpus inſcidat: neq; rurſum Dei Verbum in animã, & corpus abſumat. Totum ei Deus Verbum eſt: totum & homo Chriſtus. Retinens hoc in ſacramento confeſſionis ſuę vnum: nec Chriſtum aliud credere, q̃ Ieſum: nec Ieſum aliud prędicare, q̃ Chriſtum. Non ignoro autem in quantam humanę intelligentię infirmitatem magnificentia myſterii cœleſtis impediat: vt hæc non facile, aut verbis enuntiare, aut diiudicare ſenſu, aut etiam complecti mente poſſimus. Aeternitas patris locũ, tempora, ſpeciem, & quicquid illud humano ſenſu concipi poterit, excedit. Ipſe extra omnia, & in omnibus capiens vniuerſa, & capiendus à nemine: non acceſſu'ue mutabili, ſed inuiſibili incomprehenſibili plenus, perfectus, æternus: nõ aliunde quidem ſumens, ſed ad id, quod ita manet ſibi ſufficiens. Hic ergo ingenitus ante omne tempus ex ſe filium genuit: non ex aliqua ſubiacente materia, quia per filium omnia: non ex nihilo, quia ex ſe filium: non vt partum, quia nihil à Deo demutabile, aut vacuum eſt: nõ partem ſui, vel diuiſam, vel diſciſſam, vel extenſam: q & ipaſſibilis, & incorporeus Deus eſt. hæc autem & paſſionis, & carnis ſunt. & (ſm Apoſtolum) in Chriſto habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, ſed incomprehenſibiliter ante omne tẽpus, & ſæcula, vnigenitum ex his, quę ingenita in ſe erant, procreauit. Omne qđ Deus eſt, per charitatem, atque virtutem natiuitati eius impartiens: ac ſic à perfecto ingenito, æternoq; patre: vnigenitus, & perfectus, & æternus eſt filius. Ea autem, quę eius ſunt, ſm corpus quod aſſumpſit, bonitas eius ad ſalutem noſtram voluntas eſt. Inuiſibilis enim, & incorporeus, & incomprehenſibilis: vtpote ab eo genitus tantum in ſe, & materię, & humilitatis recepit: quantum in nobis erat virtutis ad intelligendum ſe, & ſentiendũ, & contuendum, imbecillitati noſtrę potius obtemperans, quàm de his, in qbus erat ipſe deficiens. Igitur perfecti patris perfectus filius: & ingeniti Dei vnigenita progenies: qui habet ab eo, quæ habet omnia, accepit omnia. Deus à Deo: ſpiritus à ſpiritu: lumen à lumine, confidenter ait: Pater in me, & ego in patre: quia vt ſpiritus pater, ita & filius ſpiritus: vt Deus pater, ita & filius Deus: vt lumẽ pater, ita & filius lumen. Ex his ergo, quæ in patre ſunt, ea in quibus eſt filius: ideſt ex toto patre, totus filius natus eſt: non aliunde, quia nihil antequam filius: non ex nihilo, quia ex Deo filius: non in parte, quia plenitudo Deitatis in filio: neque in aliquibus, quia in omnibus: ſed vt voluit qui potuit: vt ſcit qui genuit. Quod in patre eſt, hoc & in filio eſt: quod in ingenito, hoc & in genito. Alter ab altero, & vterque vnum: non duo vnus, ſed alius in alio: quia non aliud in vtroque.

Pater in filio, quia ex eo filius: filius in patre, qui ante aliunde quod filius: vnigenitus in ingenito, quia ab ingenito vnigenitus: ita in ſe inuicem, quia vt omnia in igenito patre perfecta ſunt, ita omnia in filio vnigenito perfecta ſunt. Hæc in filio, & in patre vnitas, hęc virtus, hęc charitas, hęc fides, hęc ſpes, hęc veritas, vita, via. Non calumniari de virtutibus ſuis Deo: nec per ſecretum, ac poteſtatem natiuitatis obtrectare filio: patri ingenito nihil cõparare: vnigenitũ ab eo, nec tpe, nec virtute diſcernere: Deũ filium, qui ex Deo eſt, confiteri. Curam ergo humani generis habens Dei filius primũ, vt ſibi crederetur, homo factus eſt: vt teſtis diuinarum rerum nobis eẽt ex noſtris: per quem firmitatem carnis Deũ patrem nobis infirmis, & carnalibus prędicaret, voluntatem in eo Dei patris efficiens, cum ait: Non veni voluntatem meam facere, ſed voluntatem eius, qui miſit me. Non quod nollet & ille quod faciat: ſed obedientiam ſuam ſub effectu paternæ voluntatis oſtendit: volens ipſe patris voluntatem explere: erat autem

hæc efficientia voluntatis voluntas.

Leo Papa: Saluator noſter dilectiſſimi hodie natus eſt: gaudeamus: neq; enim fas eſt locum eſſe triſtitiæ, vbi natalis eſt vitæ: quę conſumpto mortalitatis timore, ingerit nobis de promiſſa æternitate lætitiam. Nemo ab huius alacritatis participatione ſecernitur: vna cunctis lętitię communis eſt ratio: quia dominus noſter peccati, mortiſq; deſtructor: ſicut nullum à reatu liberum reperit, ita liberandis omnibus venit. Exultet ſanctus, quia propinquat ad palmam: gaudeat peccator, quia inuitatur ad veniam: animetur Gentilis, quia vocatur ad vitam. Dei námque filius ſecundum plenitudinem temporis, quam diuini conſilii inſcrutabilis altitudo diſpoſuit reconciliandam auctori ſuo naturam generis ſumpſit humani: vt inuentor mortis Diabolus per ipſam, qua vicerat, vinceretur. In quo conflictu pro nobis inito, magno, & mirabili æquitatis iure certatum eſt: dum Omnipotens dominus cum ſæuiſſimo hoſte: non in ſua maieſtate: ſed in noſtra humilitate congreditur. Obiiciens ei eandem formam, eandemq; naturam mortalitatis quidem noſtræ participem, ſed peccati totius expertem. Alienũ quippe ab hac natiuitate eſt, quod de omnibus legitur. Nemo mundus à ſorde, nec infans, cuius eſt vnius diei vita ſuper terram. Nihil in iſtam ſingularem natiuitatem de carnis concupiſcentia tranſiit: nihil de peccati lege manauit. Virgo Regia Dauidicę ſtirpis eligitur: quæ ſacro grauidanda fœtu, diuinam, humanamq; prolem prius conciperet mente, quàm corpore: & ne superni ignara conſilii ad inuſitatos paueret affatus, quod in ea operandum erat à Spiritu ſancto, colloquio diſcit Angelico: nec damnum credit pudoris Dei genitrix mox futura. Cur enim de conceptionis nouitate deſperet, cui efficientia de altiſſimi virtute promittitur? Confirmatur credentis fides etiam præeuntis atteſtatione miraculi: donaturq; Heliſabeth inopinata fœcunditas: vt qui conceptum dederat ſterili, daturus non dubitaretur & virgini. Verbũ igitur Dei, Deus filius Dei, qui in principio erat apud Deum, per quem facta ſunt omnia, & ſine ipſo factum eſt nihil: propter liberandum ab æterna morte hominem, factus eſt homo. Ita ſe ad ſuſceptionem humilitatis noſtrę, ſine diminutione ſuæ maieſtatis inclinans, vt manens quod erat, aſſumenſq; quod non erat: veram formam ſerui, formę in qua Deo patri æqualis eſt, vniret. Et tanto fœdere naturam vtranq; conſereret: vt nec inferiorem cõſummeret glorificatio, nec ſuperiorem minueret aſſumptio. Salua igitur proprietate vtriuſque ſubſtantię: & in vnam coeunte perſonam ſuſcipitur à maieſtate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas: & ad deponendum conditionis noſtræ debitum natura inuiolabilis, naturę eſt infuſa paſſibili: Deuſq; verus, & verus homo in vnitate domini perſonæ temperatur: vt quod noſtris remediis cõgruebat, vnus, atque idẽ Dei, hominumq; mediator: & mori poſſit ex vno, & reſurgere poſſit ex altero. Merito virgineæ integritati nihil corruptionis intulit partus ſalutis: quia cuſtodia fuit pudoris ædnio veritatis. Talis ergo dilectiſſimi natiuitas decuit Dei virtutẽ, & Dei ſapientiam Chriſtum: qua nobis & humanitate cõgrueret, & diuinitate pręcelleret. Niſi enim eſſet verus Deus, non afferret remedium: niſi eſſet homo verus, non præberet exemplum. Ab exultantibus Angelis, naſcente domino, Gloria in excelſis Deo canitur: & pax in terra hominibus bonæ voluntatis annuntiatur. Videtur enim cœleſtem Hieruſalem ex omnibus mundi gentibus fabricari. De quo inenarrabili diuinæ pietatis opere, quantum lętari debet humilitas hominum, tantum gaudeat ſublimitas Angelorum. Beatus Auguſtinus: Vt autem ipſum, quod dicimus, cunctis audientibus plenius innoteſcat: ea quæ de vnigeniti Dei humana natiuitate ſimul audiuimus, denuo reuoluamus: Cum autem venit, inquit, plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege. Ecce qualiter Deus verus natus eſt homo verus. Quid

autem

Digitized by Google

autem nobis tam mirabilis Dei humana natiuitas contulerit, oſtendens Apoſtolus ait: Vt eos, qui ſub lege erant, redimeret: vt adoptionem filiorum reciperemus. Ecce quemadmodum natus Deus homo fecit vt nos homines naſceremur ex Deo. Etenim per gratiam ex Deo nati ſumus: quando adoptionem filiorum Dei credendo accepimus. Ex Deo enim natos Beatus Ioannes oſtendens, ait: Quotquot autem receperunt eum: dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: his qui credunt in nomine eius: qui non ex ſanguinibus: neque ex voluntate carnis: neque ex voluntate viri: ſed ex Deo nati ſunt. Hanc adoptionem diuinæ gratiæ recepimus in homine ſecundo: quam perdideramus in primo. Iſtam gratiam non habuimus, quando in iniquitatibus concepti, & in delictis nati ſumus: quia prius cognoſcimur perdidiſſe, quàm naſceremur in carne: in quo omnes peccauerunt: in ipſo adoptionis gratiam perdiderunt. Commendat autem ſuam charitatem Deus in nobis: quia factum eſt: vt vnigenitus, per quem facta ſunt omnia, fieret inter omnia: in plenitudine temporis factus, per quem factum eſt tempus. Differendum eſt autem fratres chariſſimi quomodo potuerit fieri, per quem facta ſunt omnia: vel qualiter in plenitudine temporis factus aſſeritur, per quẽ facta ſunt tempora. vtrunque enim ſancti Prophetæ, Apoſtoliq́; dixerunt: vtrũque nobis veracius ipſius veritatis Diſcipuli tradiderunt. Chriſtus enim qui huius natiuitatis ſuæ teſtes miſit Apoſtolos natus: ipſe Prophetas mittere dignatus eſt naſciturus. Et Prophetæ igitur, & Apoſtoli à veritate miſſi venerunt: & ab eadem quę nobis dicerent, audierunt. In quorum verbis nihil eſt falſum: nihil eſt dubium: ſed totum manifeſtiſſime verum: totum veriſſime manifeſtum. Ecce fratres chariſſimi prophetica, Apoſtolicaq́; doctrina: dum Dei filium, & factorem dicit, & factum: dum creatorem aſſerit, & creatum: dum temporalem prędicat, & æternum: nullatenus à ſeipſa diſcrepat: nec ſeipſam vitio falſitatis oppugnat: ſed ſalutem fidei, & veritatem vtriuſque natiuitatis vera profeſſione cõſeruat. Manet enim prorſus in domino vnigenito vtraque natiuitas vera, in quo vera manet humana, diuinaq́; ſubſtantia: hinc eſt quòd indubitanter catholica eccleſia vnum, eundemq́; Dei filium Creatorem, Redẽptoremq́; ſuum cognoſcit: Creatorem ſcilicet, quia ſecundum diuinitatem fecit illam: Redemptorem vero, quia ſecundum carnem factus eſt propter illam. Nouit certiſſime ſponſum ſuum caſtiſſima ſponſa: quæ illi eſt vtriuſque naturę plenitudine, ac veritate cõiuncta. Nouit ipſum caput ſuum non ſolum ex patre, atque in patre manere ſempiternum, atque incommutabilem dominum: verum etiam de matre ipſum Deũ hominem temporalem extitiſſe perfectũ. Nouit in eo vnam diuinitatis cum patre naturam. Nouit vnam cum matre carnis, animęq́; ſubſtantiam. Nouit vnum, eundemq́; Chriſtum: qui & eſſe cœpit, & eſſe non cœpit. Auguſtinus in Homelia: Nemo ſibi arroget, & dicat, quia ipſe aufert peccata mundi. Iam intendite, contra quos ſuperbos intendebat Ioannes digitum: nondum erant nati hęretici, & demonſtrabantur: iam intendebat contra illos: contra illos clamabat tunc à fluuio: contra quos modo clamat ex Euangelio: Venit Ieſus. Et quid dicit ille? Ecce agnus Dei. Si agnus inocens, & Ioannes agnus, an non & ipſe innocens? Oẽs ex illa radice veniunt, & ex illa propagine, de qua cantat gemens Dauid: Ego in iniquitatibus conceptus ſum: & in peccatis mater mea in vtero me aluit. Solus ergo ille agnus, qui non ſic venit: non enim in iniquitate conceptus eſt, qui nõ de mortalitate conceptus eſt: nec eum in peccatis mater eius in vtero aluit, quem virgo concepit, virgo peperit: quia fide concepit, fide ſuſcepit: ergo Ecce agnus Dei. Non habet iſte traducem de Adam: carnem tantum aſſumpſit de Adam, peccatum non aſſumpſit. Qui non aſſumpſit de maſſa noſtra

peccatum, ipſe eſt, qui tollit peccatum noſtrum. Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mũdi. Noſtis, quia quidam homines dicunt aliquando, Nos tollimus peccata hominibus, qa ſancti ſumus. Si enim non fuerit ſanctus, qui baptizat: quomodo tollit peccatũ alterius: cum ſit ille homo plenus peccatis? Contra iſtas diſputationes verba noſtra nõn dicamus, hanc legamus: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccatum mundi: non ſit pręſumptio hominibus in homines: non tranſmigret paſſer in montes: in domino cõfidat. Et ſi leuet oculos in montes: vnde auxilium veniet ei intelligat: quia auxilium eius à domino, qui fecit cœlum, & terram. Tantæ erat excellentię Ioannes, ꝙ dicitur ei: Tu es Chriſtus? dicit nõ. Tu es Helias? dicit non. Tu es Propheta? dicit non. Quare ergo baptizas? Ecce agnus Dei, inquit, ecce qui tollit peccata mũdi: hic eſt de quo dixi: Poſt me venit vir, quia poſterius natus eſt: ante me factus eſt, quia prælatus eſt mihi: prior me erat Verbum, & Verbũ erat apud Deum, & Deus erat Verbum, & ego neſciebam eum: ſed vt manifeſtetur in Iſrael: propterea ego veni in aqua baptizans. Et teſtimonium perhibuit Ioannes, dicẽs: Quia vidi Spiritum de cœlo deſcendentem quaſi colũbam: & manſit ſuper eum: & ego neſciebam eum: ſed qui me miſit baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcẽdentem, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto: & ego vidi, & teſtimonium perhibui, qa hic eſt filius Dei. Intendat modo charitas veſtra Ioannes quando didicit Chriſtum: miſſus eſt enim vt baptizaret in aqua. Quęſitum eſt quare? Vt manifeſtaretur in Iſrael dixit. Quid profuit baptiſmus Ioannis fratres chariſſimi? Si profuit aliquid: & modo maneret: & baptizarentur homines in baptiſmo Ioannis: & ſic venirent ad baptiſmum Chriſti. Sed quid ait: vt manifeſtaretur in Iſrael: ideſt vt ipſi populo Iſrael manifeſtaretur Chriſtus. Veni baptizare in aqua. Accepit miniſterium baptiſmi Ioannes, in aqua pœnitentiæ parare viam domino, non exiſtens dominus. At vbi cognitus eſt dominus, ſuperflua ei via parabatur, quia cognoſcentibus ſe, ipſe factus eſt via: itaq; non durauit diu baptiſmus Ioannis. Sed quo modo demonſtratus eſt dominus humilis, vt ideo acciperet baptiſmum Ioannis, in quo baptizaretur ipſe dominus? & opus erat ipſi domino baptizari? Et ego interrogatus, cito reſpondeo: Opus erat domino naſci: opus erat domino crucifigi: opus erat domino mori: opus erat domino ſepeliri. Si ergo tantam ſuſcepit pro nobis humilitatem, baptiſmum non erat ſuſcepturus. Et quid ꝓfuit, qa ſuſcepit baptiſmum ſerui? vt tu non dedigneris ſucipere baptiſmum domini.

¶ Quod in diuinis ſit etiam Spiritus ſanctus. Cap. XXI.

Hoc etiam aliud nobis probandum incumbit: quod in diuinis eſt etiã Spiritus ſanctus: qui eſt & ipſe Deus: alia ſcilicet perſona à perſona Patris, & Filii: vt in capite proxime ſequenti declarabitur: quod verum eſſe patet Pſalmo trigeſimoſecundo, vbi dicitur: Verbo domini cœli firmati ſunt: & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Conſtat equidem Pſalmũ iſtum hoc in loco loqui de creatione mundi, quæ à ſolo Deo facta fuit: nullo interueniente adiutore extrinſeco: prout etiam Iudæi omnes fatentur: immo Rabi Moyſes Aegyptius in ſuo Deuteronomio, in titulo primi libri, capitulo primo dicit: Hoc eſſe primum fundamentum omnium fundamentorum, ſeu radicum Moſaicæ legis (vt Hebræorum more loquamur) vnde fit vt Thalmudiſtę, ſiue Rabini, dicant: quod Deus non creauit Angelos in prima die: ne forte crederetur, ꝙ Angeli fuiſſent coadiutores Dei in creatione mũdi. Poſito igitur hoc fundamento pro firmo, & conſtanti, prout veraciter eſt, ſic dicam: Cum Propheta in antedicto Pſalmo teſtetur: ꝙ Verbo domini cœli facti ſunt, ſic enim habet Hebraica veritas: Et quod Spiritu oris

eius. ſ.

Digitized by Google

eius.ſ. verbi:omnis virtus eorum.ſ.coelorum facta eſt:ſequitur ꝙ Deus per Verbū ſuum: hoc eſt per filium ſuū: & ſimiliter ꝙ per Spiritum ſuum:hoc eſt per Spiritū ſanctum hoc fecit. vnde omiſſa particula Verbi:hoc eſt filii ſui:de quo in præcedēti capite diximus de Spiritu ſancto: huiuſmodi formari poteſt ſyllogiſmus. Nullus potuit creare,ſeu facere mundū, ſiue oēs coelorum virtutes, niſi ſolus Deus: ſed Spiritus ſanctus eas creauit,ſeu fecit, vt ſupra auctoritate Pſalmiſtæ dicitur: ergo Spiritus ſanctus eſt Deus. Cum aūt de ratione Spiritus oris ſui ſit: vt ipſe Spiritus diſtinguatur ab inſpirāte:ſicut de ratione Verbi eſt:ꝙ diſtinguatur à dicente, ſeu ꝓferente:ſequitur ꝙ ſpiritus ſanctus, per quē virtutes coeloꝝ factę fuerunt, eſt Deus,& alius ab inſpirāte. Et ſic per ante dicta huius Pſalmi verba concluditur, ꝙ Spiritus Dei:hoc eſt Spiritus ſanctus, eſt Deus:& in ordine triū perſonaꝝ diuinitatis:& hoc eo,qa operationes diuinę ad extra ſunt indiſtinctæ:ideo declarare voluit Propheta ad creationē coelorum, & mūdi tres cooperatas eſſe perſonas. Nam cum dicit, Verbo, intelligitur filius, vt ſupra demonſtratum eſt. Cum dicitur, Spiritu oris ſui, intelligitur Spiritus ſanctus, cooperantes ſimul cū patre omnes tres: tamen vnus Deus tm̄.

ppoſi-o. Sed Iudæus forte diceret: ꝙ per prædicta verba, Et Spiritu oris eius omnis virtus eorum, non ſignificetur ſpiritus ſanctus,tanquam vna perſona diſtincta: ſed per ea innuitur ſolum mandatum Dei imperantis: ſicut dicitur Gen̄.c.primo:Dixit Deus:Fiat ſic:& factum eſt ita:prout etiā in hoc ipſo Pſal. dicitur magis infra: Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt:ipſe mādauit,& creata ſunt.

eſpon-o. Reſponſio. Vt Iudæus percipiat: ꝙ in his verbis non ſolum ſignificatur Dei mādatum:ſed (quod plus eſt) ex eis manifeſte oſtenditur:ꝙ Spiritus,de quo Pſalmiſta loquitur,eſt itrinſecus Deo: & ab ipſo inſpirante diſtinctus:audi Iudęe quid aliqui tuorum dixerint Thalmudiſtarū,ſiue Rabinorum in Gloſa magna ſuper Gen̄. quæ dicitur Bereſid raba.c.xl.vbi Rabi Eliezer inquit: Non eſt creatus mundus, niſi per Verbum,vel cum Verbo Dei ſancti,&benedicti:ſicut dicitur,Verbo domini coeli firmati:vel iuxta Hebraicū, Facti ſunt.& ſequitur ibidem Rabi Symeon,dicens:Inſpirauit(vel ſufflauit)Deus Spiritum ſanctum:& creatus eſt mundus:ſicut dicitur in Pſalmo:Spiritu oris ſui omnis virtus eorum.hæc in dicta Gloſa: ex qua patet:ꝙ dicendo,Ex Spiritu oris eius, ꝑ modum inſpirationis(ſeu ſufflationis)loquendo de diuinis more humano ad noſtram maiorē intelligentiā,ſicut ſacræ literæ(vt plurimum)faciunt:ꝙ Spiritus,de quo hic dicitur,nō niſi ab intrinſeco ſpiratur:& ſic oportet: vt illa res iſpirata, ſit Deus:cum nihil ſit in Deo,quin ſit Deus. Et ſimiliter neceſſe eſt:ꝙ ſit alius ab iſpirante ex neceſſitate relatiua. Sequitur ergo:ꝙ Spiritus per quem virtutes coelorū factæ fuerunt:ſiue creatæ,eſt Deus:& quidem alius ab inſpirante. & ſic ex dictis concludi poſſe in diuinis eſſe Trinitatē. Chaldęus etiam textus, cui Iudæi refragari non poſſunt, ſuper illis verbis Ezechielis.c.xxxvi. Et Spiritum nouum ponam in medio veſtri:ſic declarat, Spiritū ſanctum meū dabo in viſceribus veſtris. Beatus etiā Hieronymus,vbi de Hebraicis ediſſerit quæſtionibus, ſic inquit: Eo ꝙ in noſtris Codicibus ſcriptum ſit, Spiritus domini ferebatur ſuper aquas, ī Hebręo habetur,Merahephet,quod nos appellare poſſumus,Incubare in ſimilitudinem volucris oua calore animantis. Ex quo intelligimus non de ſpiritu mundi dici:vt nonnulli arbitrantur: ſed de Spiritu ſancto: qui & ipſe viuificator omniū à principio dicitur. de quo in Pſalmo: Emitte Spiritum tuum,& creabuntur. hęc ille. Aliud etiam quaſi ſimile poſſumus dare exemplum: vt habetur Deuteronomii capitulo trigeſimoſecundo: Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos: mouet inquam filios ſuos ad volandum: & ſic eos fouet, & viuificat: ſic Deus primum mouet ad viuificandū omnes creaturas. Eſaias inſuper capitulo quadrageſimooctauo,hoc idem confirmat dicens: Accedite ad me:audite hæc: non à principio in abſcondito locutus ſum:ex tem-

Digitized by Google

pore antequam fierent,ibi eram: & nunc dominus Deus miſit me,& Spiritus eius. Ex quibus Prophetæ verbis habetur: ꝙ ille,qui à principio non in abſcondito locutus fuit:ſcilicet ipſe Deus:qui à principio cum populũ Iſrael ad ſe applicaſſet, dando ſibi legem in monte Synai:nõ in abſcondito locutus eſt,ſed palàm,& publice cunctis audientibus: vt Exodi capitulo vigeſimo. Qui quidem Deus in eodem tempore:ſcilicet dationis legis, ibi erat:& quia ipſe Deus,qui locutus eſt palàm in ipſa legis promulgatione, poſtea fuit miſſus in mundum per aſſumptionẽ carnis,ad redimẽdum genus humanum: vt ſupra libris ſecundo,& tertio probatũ eſt:ideo dicit:Dominus Deus miſit me,& Spiritus eius. vbi tres expreſſe diuinę exprimuntur perſonæ: de quarum qualibet neceſſe eſt dicere, ꝙ Deus ſit. Exprimitur enim ibi Deus miſſus, qui ſtatim ante de ſe prędixerat:Non à principio in abſcondito locutus ſum. Similiter exprimitur ibi Deus mittens,cum dicit:Dominus Deus miſit me. Similiter etiam exprimitur ibi Spiritus ſanctus Dei mittẽs,cum ſubdit:Et Spiritus eius:ſcilicet Dei:miſit me. Deus nempe nullo modo intelligi debet miſſus,niſi à Deo. Et ſic ex iſto diuino Oraculo planè, & ſanè intellecto,habetur, In diuinis, trium perſonarum quandam eſſe diſtinctionem: quarum tertia eſt Spiritus ſanctus:qui eſt verus Deus, inquantum dicitur: ꝙ Spiritus Dei Deum mittit. Eſt tamen diſtinctus à Deo miſſo: de quo dicitur: Dominus Deus miſit me: qa inter mittentem,& miſſum neceſſaria eſt pſonalis diſtinctio. Et quoniam Iudæi negant hæc verba eſſe Dei miſſi: ſed ea eſſe volunt Eſaię,& male:ideo vide ſuperius libro tertio, capitulo quinto: vbi copioſe huic reſpondimus Oppoſitioni. Et ſi Iudæus diceret: hoc in loco quater nominari Deum:& propterea inferre vellet: ꝙ Spiritus Dei in hoc loco non eſſet tertia perſona Trinitatis: quia illę duæ primæ dictiones, Dominus Deus, bis Deum ſignificarent. Reſponderetur. Minime hoc verum eſſe:quoniam illa dictio, Dominus,non eſt hic ſubſtantiuum,ſed adiectiuum illius alterius dictionis, Deus, qa illę duę dictiones, Dominus Deus, ſimul ponuntur:ſicut ſit,quando dicitur:Dominus talis. Quod verum eſſe Hebraica oſtendit veritas:quæ loco harum duarum dictionum, Dominus Deus, quæ in noſtra habentur tranſlatione, habet Adonai,ſcriptum cum his literis,A,d,n,y.cuius quidem nominis propria ſignificatio eſt,Dominus Deus. Secundum vero nomen,quod ibi ponitur,eſt nomen domini quatuor literarum:quod eſt nomẽ Dei proprium incommunicabile creaturis. quod quidem nomen cum aliis literis ſcribitur: ſcilicet Ioth,he,vau,he. vnde ſi proprie transſerantur hęc nomina ſm veritatem Hebraicã,ſic ſonant: Et nunc dominus me',Ioth,he,vau,he,miſit me: Et ſic illa duo nomina: quorum alterum eſt proprium diuinum: alterum vero eſt adiectiuum:nullo modo duo ſignificant ſuppoſita: ſed vnum tantum: vnde non reſtant niſi tria nomina:nam ex illis duobus nominibus primis habemus vnum ſuppoſitum tãtum.ſ.perſonam patris: in hoc ẽt quod dicit,Miſit me,ſecũdũ habemus ſuppoſitum.ſ.perſonã filii miſſi: in hoc autẽ quod dicit,Et Spiritus eius,habemus tertium ſuppoſitum.ſ. perſonam Spiritus ſancti. Vnde in hoc Eſaiæ Vaticinio:non ſolum tres perſonæ diuinę exprimuntur diſtinctę:ſed etiam ordo earũ oſtenditur:vt etiam plenius declaratum fuit ſuperius libr.iii.c.v.vbi nõnullę ſũt Oppoſitiones,& eis reſpondetur. Geñ.ẽt capitulo primo,hęc eadem patet veritas, vbi dicitur:Et Spiritus domini ferebatur ſuper aquas.i.Spiritus ſanctus. Et notandum eſt:ꝙ Moyſes in principio ſui Pentateuchi,Trinitatem Dei tetigit dicens: In principio creauit Deus coelum,& terram. & parum poſt ſubdit:Et Spiritus domini ferebatur ſuper aquas: quæ Trinitas hoc modo habetur. In Dei enim vocabulo patrem intellige:in Principio agnoſce filiũ: qui dixit Pſalm.xxxix. In capite libri ſcriptum eſt de me:qa liber Moyſis incipit, In principio. Et Ioannis.c.viii.ipſe Ieſus noſter reſpondens Iudęis quęrentibus: quis ipſe eſſet,ait, Principium, qui & loquor

Oppoſitio.

Reſponſio.

quor vobis. Item q per Principium intelligatur Dei filius, ſupra. c. v. probatum eſt auctoritate Salomonis, Prouerbiorum. c. viii. In eo autem quod dicitur, Spiritus domini ferebatur ſuper aquas, intelligit Spiritus ſanctus: & ſic myſterium Trinitatis apparet. Et licet Thalmudiſtę, ſiue Rabini in Bereſid raba, ſuper illud Geñ. c. i. Spiritus domini ferebatur ſuper aquas, errauerint in parte, attribuentes hunc Spiritum Meſſiæ: cum ſit Spiritus ſanctus perſona diſtincta à Meſſia: exiſtimauerũt tamen ipſum eſſe Spiritum Dei: cum Meſſias fuerit, & ſit Deus. Quæritur enim ibi per Hebręorũ Rabinos: Quis eſt ille ſpiritus Dei: de quo dicitur: Et Spiritus domini ferebatur ſuper aquas. & reſpondetur: Hic eſt Spiritus Meſſię: de quo in Eſaia legitur: Et requieſcet ſuper eum Spiritus domini, Spiritus ſapientiæ, & intellectus: vt Eſaię. c. xi. hoc in Thalmud vt ſupra. Notandum eſt etiam: q vbi in noſtris Codicibus Latinis ſcriptum eſt, Ferebat: in Hebræo habetur, Merahephet: quod nos appellare poſſumus, Incubabat, ſiue Cõfouebat, in ſimilitudine volucris oua calore animantis. ex quo intelligi debet: non de Spiritu mundi dici poſſe, vt nonnulli arbitrant, ſed de Spiritu ſancto Dei: qui & ipſe Viuificator omnium à principio dicitur. Si autem Viuificator recte dicitur, vt rei veritas eſt: cõſequenter & Cõditor: q ſi Conditor, igitur Deus. vnde, Emitte ait Spiritum tuum, & creabuntur: vt Pſal. ciii. Accedit ad hęc, q Rabi Moyſes Gerundenſis exponens illa verba, In Principio creauit Deus cœlum, & terram: inquit, In Principio: id eſt, In Sapientia: quæ eſt Principium Principiorum. atque ideo in tranſlatione Hieroſolymitana, loco eius dictionis, In Principio, habetur, In Sapientia. Quod autem per Sapientiã intelligatur filius Dei, declarat Salomon Propheta Prouerbiorũ capitulo octauo: vt ſuperius dictum eſt capitulo decimo huiuſmet octaui libri. Ex quibus omnib^9 concluditur, In diuinis eſſe Spiritum ſanctum. Pſalmo itidem. cxxxviii. aperte patet, Spiritum ſanctum eſſe Deum, ex hoc maxime, quod apud quoſcunq; doctores tam Chriſtianos, q̃ Hebręos ſtat firma ſententia: Quòd ſolius Dei eſt eẽ vbiq; p eẽntiam, præſentiam, & potẽtiam: hoc enim ad diuinam tñ̃ eſſentiam, & potentiã ptinet: & non ad creaturam aliquam: cum quęlibet creatura ſit finita. Stante ergo hac veritate, prout ſtat, cum Pſalmiſta dicat in pręmemorato Pſal. cxxxviii. Quo ibo à Spiritu tuo? & quo à facie tua fugiã? ſi aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcẽdero in Infernũ, ades: ſi ſumpſero pẽnas meas diluculo: & habitauero in extremis maris: etenim manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua: & dixi: forſitan tenebrę conculcabunt me: & nox illuminatio mea in delitiis meis: quia tenebræ nõ obſcurabuntur à te: & nox ſicut dies illuminabitur &c. per quem Pſalmum patet, q Spiritus Dei eſt vbiq; locorum per eſſentiam, prę ſentiam, & potẽtiã: tanq̃ ipſe ſit Deus: igitur Spiritus ſanctus eſt Deus. Vult ergo Dauid in hoc Pſal. ſpũm Dei: hoc eſt Spiritũ ſanctum, q Deus eſt, vbiq; eſſe. hoc idem & Chriſtiani tenẽt. Cõſtat igitur Spiritum illũ: non ſpirationẽ quãdam extra Deum, ſed Spiritum ſanctum Deum exiſtere. de quo ait Iob cap. xxxiii. Spiritus Dei me fecit: & ſpiraculũ Omnipotentis viuificauit me. Facere autem hominem. i. animam: atq; viuificare, ſolius Dei officium eſt: ideo Spiritus, de quo dicitur in hoc Pſalmo, eſt Deus. Dauid quoque Pſalmo. l. hoc idem teſtatur dicens: Et Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me. Nam cum ipſe eſſet Propheta, Dei Spiritu illuminabatur. igitur, vt prophetare poſſet, ne hoc Spiritu ſancto priuaretur, Deum ſummopere deprecabatur. & iterum ibidem: Et Spiritu principali confirma me. Eſaias etiã. c. xliiii. de hoc Spiritu ſancto ait: Effundam ſpiritum meũ ſuper ſemen tuum: & benedictionẽ meã ſuper ſtirpem tuam. & ſunt verba Omnipotentis Dei. Eſaię ſimiliter dicit dominus. c. xlii. Ecce ſeruus meus: ſcilicet Meſſias, quem appellat ſeruum reſpectu humanitatis aſſumptæ. & ſequitur: Suſcipiã eum: electus meus: complacuit ſibi in illo anima mea. Dedi Spiritum meum ſuper eum: iudicium gentibus pferet. oſtẽ-

Digitized by Google

dit etiam eſſe diuinum, ſiue Deum, quando dixit: Suſcipiam eum: electus meus: complacuit ſibi in illo anima mea. & Matthæi. c. iii. in calce capitis, quando baptizatus fuit à Ioanne baptiſta: Et ecce vox de coelis dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Demum illa verba Eſaiæ, Dedi Spiritum meum ſuper eum, de Spiritu ſancto intellexit. Illud autem, Iudicium gentibus proferet: id eſt legem Euangelicam dabit gentibus: quia Iudæi quaſi omnes recuſauerunt eam. Sapientiæ itidem. c. ix. Quę in coelis ſunt autem quis iueſtigabit? ſenſum aũt tuum quis ſciet? niſi tu dederis ſapientiam? & miſeris Spiritum ſanctum tuum de altiſſimis? Aggæus inſuper Propheta cap. ii. Et Spiritus meus in medio veſtrum. & ſunt verba Dei. Ezechielis etiam. c. xxxvi. dicitur: Et dabo vobis cor nouum: & Spiritũ nouum ponam in medio veſtri: quod de Spiritu ſancto intelligitur, teſte Chaldæa tranſlatione ea verba ſic interpretante: Spiritum ſanctum meum dabo in viſceribus veſtris. Eſaiæ etiam. c. lix. habetur in calce capituli: Spiritus meus, qui eſt in te: & verba mea, quę poſui in ore tuo: non recedẽt de ore tuo: & de ore ſeminis tui, dicit dominus. Ad hoc enim deſcendit Spiritus ſanctus ſuper credentes in die Pentecoſtes: vt qui prius erant timidi, fierẽt firmi, & ſtabiles in amore Chriſti. Sed aduerte verba Eſaiæ ſic ſtare: videlicet: Cum venerit quaſi fluuius violentus: quẽ Spiritus domini cogit: & venerit Siõ Redemptor: & eis, qui redeunt ab iniquitate in Iacob, dicit dominus: hoc foedus meum cum eis, dicit dominus. poſtea ſequuntur verba ſuperius dicta. ſ. Spiritus meus, qui eſt in te &c. Quę verba à Nicolao Lyrenſi ſic interpretantur. & primo, Cum venerit quaſi fluuius violentus. ſ. Romanorum exercitus: quẽ Spiritus dñi cogit: quia Spiritus domini ad hoc eũ inſtigauit. Et venerit Sion Redemptor. & eſt hic Sion datiui caſus: per quod intelligitur eccleſia: ad quam redimendam venit per paſſionem ſuam. & iterum venit per effectum in deſtructione Hieruſalem ad accipiendam vindictam de morte ſua. Veniet etiam ad recipiendum poenitentes in ſua miſericordia: & maxime Iudæos feruide reuertentes ad ipſum detecta falſitate Antichriſti per Enoch, & Heliã. ideo ſequitur: Et eis, qui redeunt ab iniquitate &c. Et in hoc ſenſu allegat hęc ſcriptura ab Apoſtolo ad Rom. c. xi. Aduerte ad hæc alia, quia dominus Burgẽſis ea ſic declarat: Et timebunt, qui ab Occidẽte nomen domini: & qui ab Ortu Solis gloriam eius: cum venerit quaſi fluuius violentus &c. Et timebunt, qui ab Occidente nomen domini. Cõſiderandum ꝙ timor Dei: ſcilicet filialis, fuit in toto orbe, quantum ad iuſtos diffuſus, Apoſtolis prędicantibus. de quo dicitur hic: Et timebunt, qui ab Occidente nomen domini: & ab Ortu ſolis gloriã eius. & hoc principaliter ex quinque, quæ hic exprimuntur, licet non ſeruato temporis ordine. Primo, ꝙ manifeſta fuit vindicta Dei in occiſores Chriſti. de quo dicit: Cũ venerit quaſi fluuius violentus, quem Spiritus domini cogit. Secundo, eo quod venit Redemptor ipſi Sion: ſcilicet eccleſię in tempore à Prophetis annuntiato. de quo dicit: Et veniet Sion Redemptor. Tertio, ex hoc, ꝙ Redemptor ille reconciliauit ſibi poenitentes etiam de populo Iudaico. de quo dicit: Et eis qui redeunt ab iniqtate Iacob. Quarto, ex hoc, quod Spiritus ſanctus ſuper Apoſtolos, & Diſcipulos deſcẽdit, & continuo manet in eccleſia. de quo dicit: Spiritus meus, qui eſt in te. Quinto, quia verba prędicationis Euangelii ſimiliter in eccleſia continuantur. de quo dicit: Et verba mea, quæ poſui in ore tuo, nõ recedent de ore tuo, & de ore ſeminis tui. Et notandum eſt, ꝙ Spiritus in Hebręo, Ruha, foeminino genere dicitur: non ꝙ ſexus in Deo mõſtretur, immo ne forte ſuſpicetur. Sub regula trium linguarum Spiritus ſanctus diuerſe accipitur. In Hebręo: ſcilicet (vt dixi) foeminino genere legitur. in Græco vero, ne ſexus in eo credatur, πνεῦμα, neutro inuenitur. & in Latino maſculinũ eſſe decernitur. Hoc idem teſtatur Beatus Hieronymus in Epiſtola ad Euagrium presbyterum, & ad Damaſum de Seraphin, & calculo.

& calculo. Legitur inſuper in Bereſid raba cap.xlii. Rabinum Symeonē dixiſſe: Quid eſt illud, quod dicit̄ in Pſal. xxxii. Spiritu oris eius omnis virtus eorū? & ipſemet reſpōdet, dicens: Hoc eſt, Inſpirauit Deus ſanctus, & benedictus Spiritū oris ſui, & creatus eſt mundus: ſicut dicitur in Pſal. xxxii. Spiritu oris ſui virtus eorū. hęc ibi. Ex quibus oībus tam Diuinis ſcripturis, q̄ Thalmudicis, ſiue Hebraicis aperte cōſtat, In diuinis eſſe Spiritum ſanctum.

¶ Concluſio quid in tanta Diuinæ ſcripturæ varietate ſit de Deo credendū, & tenendum. Cap. XXII.

MVltipliciter, & varie ſacram ſcripturam de Omnipotenti Deo loqui in ſupraſcriptis quinq; capitibus proxime pręcedentibus aperte demonſtrauimus: de quibus volentes aliquam in hoc.xxii.capite facere ꝯcluſionem: neceſſarium eſſe exiſtimaui ea, quæ ſuperius longo ſermone depinxi, hoc in loco breuiter perſtringere: vt recēſita memoria eorum, quæ diximus, quā ex ipſis omnibus eliciamus ꝯcluſionem, lector ſtatim, & facillime percipiat. Diximus in.vi. cap. Vnum tantū, & ſolum eſſe Deum: & ꝑter eum, nullum aliū eſſe Deū. Itē in.vii. cap. Sacras literas nōnunq̄ de Deo pluraliter loqui, nullo ipſius pluralitatis appoſito numero, demōſtrauimus. Itē in.viii. cap. Trinitatem eſſe in Deo, ſiue Deū trinū eſſe, in ipſis ſacris literis inueniri oſtēdimus. Et ne Dei pluralitatem, ſiue trinitatem noſtro fingamus arbitrio, ſed diuinę ſcripturę auctoritate capiamus, Deum habere filium in.ix.cap. quam optime ꝓbauimus. Ex quo fit (vt etiam ibidem diximus) vt ſi Deus filiū habet: vt ipſe quoq; Deus conſequenter pater exiſtat neceſſario: cum filius ſine patre nequaquā eſſe poſſit. Item ſpiritum ſanctum in diuinis eſſe, in.x.capite proxime antecedente ꝓbauimus. Nunc reſtat: vt in hoc.xxii. capite, quid de ipſo Deo in tanta diuinæ ſcripturæ varietate, ſalua ſemper ipſa diuina ſcriptura, in omni ſua parte ſentiendum, & tenendum ſit, atq; credendum enodetur. Vnde volentes ipſis ſacris literis penitus adhęrere, ne vim aliquam ſibi inferamus. Primo, & ante omnia, Deū vnum tantū, & ſolum eſſe dicimus, credimuſq;, atq; fatemur: & pręter eum nullū alium eſſe Deum: & ſic vnicam tantū eſſe Dei ſubſtantiam, & eſſentiam dicimus, & ꝯfitemur. Sed qm̄ per ipſammet diuinā ſcripturam pluralitatem in diuinis veraciter etiam eſſe conſtat: & eam quidem trinam tantum: & non maiorem, nec minorem, vt ſuperius demonſtratū eſt: ideo eam pluralitatem in tribus tantum Deitatis perſonis diſtinctam: ſcilicet Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, ipſius ſacrę ſcripturæ teſtimonio eſſe, & cōſiſtere affirmare cogimur: cum ſuperius in.ix.cap. Deū habere filium, & per conſequens patrem eſſe, ſacrarum literarum teſtimonio probatum ſit. & ſucceſſiue in decimo capite antecedente, Spiritum ſanctum eſſe Deum. Ex quo fit, vt ipſa diuina ſcriptura (cui minime refragari poſſumus) ſic nos fateri cogente, audacter, & conſtāter dicendum, confitendum, & tenendum, atq; credendum ſit Deum: q̄tum ad ſuā eſſentiam, entitatem, & ſubſtantiam, vnū tm̄, & ſolum eſſe: & præter eum, nullum alium eſſe Deum: quantum vero ad ipſius Deitatis perſonas, diſtinctionem eſſe, & fieri debere trinam, ſiue ternariam, vel triplicem: & eo magis, quia fides noſtra Chriſtiana ponit vnionem naturæ diuinæ, & humanæ in determinata perſona Filii tantū: & nō Patris, nec Spiritus ſancti: vna eſt igitur, & eadem eſſentia Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: quamuis perſonaliter alius ſit Pater, alius Filius, & alius Spiritus ſanctus. Quod verum eſſe patet Geñ. capitulo decimooctauo: quando Deus apparuit Abraæ in cōualle Mambrę ſedenti in hoſtio Tabernaculi ſui, vbi dicitur: Et adorauit in terra, & dixit: Domine ſi inueni gratiam in oculis tuis &c. Tres vidit, & vnum tantum adorauit: quia licet Trinitas ex tribus conſiſtat perſonis, tamen vna tantum eſt totius diuinitatis eſſentia. Nos itaq; (vt inquit Beatus Auguſtinus libro decimo de Ciuitate Dei, cap.xxiii.) ita non dicimus duo, vel tria Principia, cum de Deo loquimur: ſicut nec duos Deos, vel tres no

Digitized by Google

bis eſt licitum dicere: quamuis de vno quoq; loquentes: vel de Patre, vel de Filio, vel de Spiritu ſancto, etiam ſingulũ queq; Deum eſſe fateamur. Nec dicimus tantum, quod hæretici Sabelliani, eũdem eſſe Patrem, qui eſt & Filius: & eundem eſſe Spiritum ſanctum, qui eſt & Pater: & Filius: ſed Patrem eſſe Filii patrem: & Filium Patris filium: & Patris, & Filii Spiritum ſanctum: nec Patrem eſſe, nec Filiũ. Item vnam, eandemq; virtutem, & diuinitatem eſſe oſtendit Saluator noſter in Euangelio, cum dixit Matthæi capitulo vltimo: Euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. sed quoniam Iudæi teſtamento nouo fidem non adhibent, videant teſtimonia veteris teſtamẽti, quæ adduximus ſuperius de Trinitate capitulo octauo huius octaui libri. Quibus hoc aliud addere non diſplicuit: in quo, vltra Trinitatem, continetur etiam de natura humana per filium Dei aſſumẽda. Eſaias nãq; Propheta diuinus capitulo ſexto volens oſtendere, ꝙ Meſſias toties in lege, & Prophetis à Deo promiſſus, futurus erat Deus, & homo, ait: In anno, quo mortuus eſt Rex Ozias: vidi dominum ſedẽtem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum: & plena erat domus à maieſtate eius: & ea, quæ ſub ipſo erant, replebant templũ: Seraphim ſtabant ſup illud: ſex alæ vni, & ſex alæ alteri &c. & paulo infra: Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus Deus exercituum: plena eſt omnis terra gloria eius: & commota ſunt ſuperliminaria à voce clamantis: & domus repleta eſt fumo &c. & dixit: Vade, & dices populo huic: Audite audientes, & nolite intelligere: & videte viſionem, & nolite cognoſcere: excæca cor populi huius &c. Dixit Propheta ter, Sanctus, perſonarum ſignificãs diſtinctionem. Poſtea ſequitur, Dominus Deus Sabaoth, vnitatis diuinæ oſtendens ſubſtantiam. & ſequitur, Plena eſt terra gloria eius: ſcilicet Dei, in ſingulari: per quod oſtenditur, ſiue ſignificat, aſſumptio humanitatis tũc facienda: quod verificatur ex verbis ſuperius dictis: Vidi dominum ſedentem ſup ſolium excelſum: ergo in effigie humana, quia in effigie diuina ſedere non poterat. Nam quia Eſaias Deum in throno ſub figura hois collocat. Et vt oſtendat Iudæos myſteria diuina non ſatis intellecturos, adiungit de cæcitate, & ſurditate, ac pertinacia.

¶ Quid de Deo ſenſerint antiqui Philoſophi. Cap. XXIII.

SEd videamus ad Iudæorum confuſionem, quid antiqui Philoſophi: ſcilicet Ariſtoteles, & Commentator duodecimo Metaphyſicę, & Auicenna, & Agazel in ſua Metaphyſica de Deo ſenſerint. Ipſi enim inter cæteras proprietates, & perfectiones primi entis, qui eſt Deus, ſeptem deſcribunt proprietates. Primo, ꝙ Deus eſt actus purus, & ſimpliciſſimus: & ſic neceſſario primus, & inde pendens. Secũdo, ex pręmiſſis ſequitur, ꝙ eſt ſummum, & primum intelligibile. Tertio, ꝙ eſt ſeipſum intelligens. Quarto, ꝙ eſt ſummum bonum, & primum appetibile: & per cõſequens ſeipſum amãs, & diligens. Quinto, ꝙ ſua intellectio, & volitio eſt ſua ſubſtantia: eo ꝙ intelligit, & diligit ſe per ſuam ſubſtãtiam, & eſſentiam. sexto, ꝙ ab iſto primo ente, & primo intelligibili, & appetibili & intelligẽte, & amante, dependet totum cœlum, & natura. Septimo, ꝙ omnes ſecundæ intelligentiæ mouent, & gubernãt omnia iſta inferiora propter iſtum Deum amatum, & deſideratum. Ex iſto ergo fundamento, & infallibili, & neceſſaria veritate, atq; impoſſibili ſe aliter haberi poſſe, infert Beatus Auguſtinus in libro quintodecimo, & cæteris libris de Trinitate contra Maximinum, & cęteros Arrianos totum myſterium Trinitatis, & productionum duarum perſonarum diuinarum à prima: & hoc idem faciũt cęteri omnes doctores: vnde inquit ipſe Auguſtinus: Quòd quia intellectus in intelligendo format conceptum diffinitiuum rei intellectę: vt ait Ariſtoteles ſeptimo Metaphyſicæ: qui quidem conceptus dicitur diffinitio: eo ꝙ concludit,

ꝙ concludit, & comprehendit omnes fines, & partes rei intellectæ, & cōprehenſæ: & dicitur etiam terminus rei: eo ꝙ comprehēdit, & ambit omnes terminos rei: & ambit, & terminat eam: vt patet ibidem. Quam diffinitionem, ſiue quem cōceptum Greci appellant Logon: id eſt verbum diffinitiuum: & multa ſignificat dictio illa Logos. Nam & verbum eſt, & ratio, & ſupputatio, & cauſa vniuſcuiuſq; rei: per quam ſunt ſingula, quę ſubſiſtūt: quę vniuerſa recte intelligimus in Chriſto. Et ideo, cum Deus perfecte, & complete intelligat, & concipiat ſeipſum totum, & ſm ſe totum: neceſſe eſt, vt de tota ſcientia, & intellectione ſua, quę eſt ſubſtantia ſua, dicat, & producat tale verbum diffinitiuum ſuiipſius: quo ſeipſum diffiniat, & comprehendat. Sed quia ſuum intelligere, & dicere, eſt ſuum eſſe, & ſua ſubſtantia, & eſſentia: ideo illud verbum dictum, & productum de tota eſſentia, & ſubſtantia, neceſſe eſt, ꝙ ſit Deus: quia Deus pater intelligendo ſe totum, & dicendo tale verbum, de tota ſua ſubſtantia communicat illi verbo totam ſuā ſubſtantiam, & eſſe, & eſſentiam: cum ibi eſſe, & intelligere, ſit ſua eſſentia, & ſubſtantia, & è conuerſo. Et ſic eadem ſubſtantia, & eſſentia eſt in verbo, & in ipſo patre dicente: & per conſequens idem Deus eſt verbum, cum dicente hoc verbum naſcitur à dicente per modum naturæ: quia totaliter eſt imago dicentis, & intelligentis: quia totaliter exprimit, & diffinit ipſum: ideo ſacra ſcriptura hoc verbum appellat filium: & dicentem appellat patrem: vnde Saluator noſter Ioannis capitulo decimo inquit: Ego, & pater vnum ſumus. Et rurſus: ſicut proprium eſt intellectui intelligere: & in intellectione formare diffinitionem, ſeu verbum diffinitiuum: ita proprium eſt voluntati velle, & diligere bonum intellectum, & ſpirare amorem in eo de tota illa dilectione: quo amore ſe totum diligat, ſe totum ſuum volitum, & amatum: quem amorem ſic ſpiratum ſcriptura appellat Spiritum ſanctum. Vnde ſicut pater intelligendo ſe format: id eſt dicit verbum de tota ſcientia, & ſubſtantia ſua: cui verbo communicat totam eandem ſuam ſubſtantiam, & eſſentiam in eſſe: in quo, & per quod verbum pater ſe totum diffinit, & comprehendit, tanquam per ſuam imaginem coęqualem, & perfectā. In quo verbo, ſicut ſe intelligit eſſe ſummum ens, & intelligibile: ita intelligit ſe ſummum bonum amabile, & appetibile. Et ideo abſque alio medio, ſicut ſe intelligit in verbo, & verbum in ſe: & ſic per modum voluntatis producit, & ſpirat amorem de ſummo bono intellecto. Et ſic, ſicut pater intelligendo communicat verbo totam ſuam ſubſtantiam, & eſſentiam: ita pariter ſimul cum verbo diligendo communicat Spiritui ſancto eandem ſubſtantiam, & eſſentiam, quæ prius communicata fuit verbo. Et ideo, ſicut filius procedit à ſolo patre per generationem: ita Spiritus ſanctus, non ſolum ꝓcedit à patre: ſed etiam procedit à verbo, ſeu filio, per ſpirationem: eo ꝙ ſubſtantia, quæ communicatur Spiritui ſancto, prius fuit communicata filio à patre: & ſic eadem ſubſtantia communicatur Spiritui ſancto ab vtroque, tanquam ab vno principio. Vnde ſicut intelligere præcedit diligere: ita dicere præcedit ſpirare: ſicut nihil diligitur, niſi præcognitum. Ex quibus patet, quòd eadem ſubſtantia, & eſſentia, quam pater habet à ſe, communicatur filio à patre per generationem: & eadem communicatur ab vtroque Spiritui ſancto per ſpirationem. Et ſic manet vnus ſolus Deus eſſentialiter, & ſubſtantialiter, & exiſtenter in tribus perſonis: poſtquam in tribus perſonis non eſt niſi vna eſſentia, & ſubſtantia, & vnum eſſe: per quam eſſentiam, & ſubſtantiam diuinam: & per quod eſſe vna quæq; perſona dicitur Deus, & dicitur ens, & ſubſtantia: & dicitur habere eſſe ſimpliciter: quia pater non eſt Deus, nec ens, nec ſubſtantia per paternitatē, ſed per Deitatem: quia paternitas non cōſtituit patrem in eſſe diuino, & ſubſtātiali, nec in eſſe exiſtentię: ſed ſolum ꝯſtituit patrem in eſſe perſonali, & paterno: & ſic

Digitized by Google

dicendum eſt de filiatione reſpectu filii: & de ſpiratione paſſiua reſpectu Spiritus ſancti. Et ideo Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus non ſunt tres ſubſtantiæ, nec tria entia, nec tres perſonæ abſolutæ: ſed ſũt tria relatiua, ſiue tres perſonæ relatiuæ, quia relationes non poſſunt multiplicare ſubſtãtiam, nec multiplicare ens: quia non ſunt entia: nec ſunt aliquid, ſed ad aliquid: vt ait Ariſtoteles, & Auguſtinus contra Maximinum: ideo iſtę tres perſonæ dicuntur realiter diſtinctæ: nõ quòd ſint tres res abſolutæ, nec tria entia: ſed tres res relatiuæ: & ſic dicuntur tres res reales, inquantum Pater realiter producit Verbum reale: & Pater, & Filius realiter ſpirant Spiritum ſanctum realem. Et prima perſona ita eſt Pater: ꝙ nec Filius, nec Spiritus ſanctus: eo ꝙ eſt à ſe, & non ab alio: nec generatur, nec ſpiratur. Et filius ita gñatur à patre: ꝙ non generat, nec ſpiratur: & ideo nec eſt pater, nec ſpiritus, ſed verbum, & filius. Et Spiritus ſanctus ita ſpiratur ab vtroq;: ꝙ nec generat, nec generatur, nec ſpirat: ſed ſolus ſpiratur: ideo ſolus eſt Spiritus ſanctus. & ſic vna perſona negatur de altera: non ſubſtantialiter, nec realiter abſolute, ſed realiter relatiue, inquantum vna alteri relatiue opponitur: & ſic manet vnum ſolum ens abſolutum in tribus perſonis relatiuis: non quòd Deus ſit vnum ens abſolutum per ſe, ſine, vel præter illas tres perſonas relatiuas: quia nec per ſe facit perſonam ſine illis, vel omnibus tribus: nec reperitur in aliqua alia perſona præterquã in illis tribus: nec Deus eſt aliud, quàm illæ tres perſonæ: nec illæ tres perſonę ſunt aliud, quàm vnus Deus. Sed eſt aduertendum: quòd illa Trinitas perſonarum in diuinis non eſt inuenta, & reperta in ſola Chriſtiana religione: quia iam pridem fuit memorata ab antiquis auctoribus, & Prophetis: vt ſuperius oſtẽdimus de Prophetis, & Rabinis Iudæorum. Ariſtoteles etiam Philoſophus, licet Gentilis, duodecimo Methaphyſicę, implicite tamen, & confuſe ponit iſtam Trinitatem, dicens: Quòd in diuinis eſt Deus intelligibilis: & ſua intellectio eſt ſua ſubſtantia, & ſua volitio, in qua felicitatur. Plato in Timęo, & in Epiſtola ad Dionyſium, clare diſtinguit iſtam Trinitatem perſonarum, ſm ordinem intelligendi, & diligendi ſe in Deo, dicens: Quòd Deus intelligendo ſe, format verbum ipſi conſubſtantiale, & coæternum: quod verbum quãdoq; nominat filium, & quãdoq; nominat ipſum ſecundũ Deũ Creatorem omnium: eo ꝙ in illo verbo ſunt ideæ, & exemplaria, & formę omniũ rerum creatarum. Et ſimiliter ponit ſpiritum Dei penetrare, & viuificare omnia creata: quem appellat animam mundi. Quod allegans Virgilius in ſexto, inducit Anchiſem, ſic ad Aeneam dicentem: Principio cœlum, ac terras, campoſq; liquentes, Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; aſtra Spiritus intus alit: totamq; infuſa per artus Mens agitat molem: & magno ſe corpore miſcet &c. Itẽ in quarto Georgicorum quidam dixere: Deum nanq; ire per omnes Terraſq;, tractuſq; maris, cœlumq; ꝓfundum &c. Et ſic Plato, & multi alii Philoſophi antiqui poſuerunt Trinitatem in diuinis, appellantes primam perſonam Patrem: & ſecundam Verbum, & filium: & tertiam appellabant Spiritum Dei, & animam mundi: dicẽtes: ꝙ pater per Verbum omnia produxit: & per ſpiritum omnia viuificat, & mouet: vt patet in Timęo Platonis. & in libro de Republica. & in Epiſtola ad Dionyſium. & in Epiſtola ad Eraſtũ, & Choriſcum. Item Plotinus in libro de tribus hypoſtaſibus, à quibus omnia principiũ habent. Et ſic dicit Plato: ꝙ iſtæ tres perſonæ non ſunt plures ſubſtantię, ſed vna tantum: & ꝙ Verbum Dei eſt ipſe Deus: & Spiritus Dei eſt ipſe Deus. Et ſic tam Plato, quàm Socrates cõcludebant, iſtas tres perſonas in Deo. Et ideo Pythagorici propter iſtam Trinitatem colebant vnum ſolum Deum ſub triplici honore: ſcilicet adoratione, oblatione, & adoratione laudis: vt patet in primo de Cœlo, & mundo. Ex quibus patet, ꝙ Deum eſſe trinum, & vnum non eſt articulus fidei: cum naturaliter ſit demonſtrabile, & probabile apud Philoſophos: ſed iſtas tres

diuinas

Digitized by Google

diuinas perſonas eſſe realiter diſtinctas in vna ſimplici eſſentia, & ſubſtantia eſt articulus fidei:prout ponit, & credit fides catholica. Item ſequitur: ꝙ licet Philoſophi peruenerint naturaliter in cognitionem harum trium perſonarum ſic cõfuſe, in quantum nouerunt Deum eſſe primum itellectum, & primum principium omnium, prout dictum eſt: tamen naturaliter non potuerunt peruenire ad modum emanationum duarum perſonarũ à prima: & quomodo iſtæ tres perſonę ſunt realiter diſtinctę: niſi Deus reuelaſſet hoc ſpecialiter, & diſtincte in nouo teſtamento: & ſic eſt articulus fidei. Et ideo Beatus Auguſtinus Spiritu ſancto illuſtratus iſtas emanationes, & origines, & diſtictiones perſonales, lucide, & clare diſtinxit in libris de Trinitate. Per cuius doctrinã Chriſtiana religio ſe poteſt defendere ab omni incurſu Philoſophorum infideliũ: immo quanto magis quis inſtitutus eſt in vera philoſophia, & metaphyſica, tanto citius adhęrebit, & aſſentiet veritati fidei catholicæ, & articulo Trinitatis perſonarum cum ſimplicitate, ſeu vnitate diuinæ eſſentiæ. Ex omnibus igitur prædictis veraciter patet: non ſolũ poſſibilitas, ſed etiam veritas articuli Trinitatis contra miſeros, & cæcos Iudæos, qui hoc reputant impoſſibile. Sed nõ eſt magnopere admirandum, quia non ſolum ſunt occæcati intelligentia ſacræ ſcripturæ: ex qua hanc oſtendimus ſuperius, Trinitatem manifeſte patere: ſed etiam ſunt ignari veræ philoſophię: ex qua etiam hæc percipitur veritas: vt ſupra demonſtratũ eſt. Sed adhuc peius eſt hoc aliud: quia ſuorum Rabinorum auctoritate oſtendimus ſuperius, In diuinis eſſe Trinitatẽ: ex quo non deberent audere in aliquo contradicere, ſed omnino obmuteſcere: & tamen adhuc credere nolunt: ſed audent etiam ſua impudentia, quod verum eſt, audacter negare. Aliis igitur conabor ipſos Iudæos conuincere probationibus. Beatus nanq; Auguſtinus de fide ad Petrum de hac Trinitate, ſic ait: Quocunq; igitur loco fueris conſtitutus: quia ſm regulam noſtri Saluatoris imperio promulgatam noſti te in vno Patris, & Filii, & Spiritus ſancti nomine baptizatum: principaliter, atq; indubitanter toto corde retine Patrem Deum, Filium Deum, & Spiritum ſanctum Deum: id eſt ſanctam, atque ineffabilem Trinitatem vnum eſſe naturaliter Deum. de quo in Deuteronomio capitulo ſexto: Audi Iſrael dominus Deus tuus vnus eſt. &: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Verũtamen: quia iſtum verum Deũ: qui ſolus eſt verus naturaliter Deus: non Patrem ſolum, neq; Filium ſolum, neq; ſolum Spiritum ſanctum: ſed ſimul Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum diximus eſſe. Cauendum eſt: ne ſicut Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum vnum Deum eſſe: quãtum ad naturalem attinet vnitatem veraciter dicimus: ſic eum, qui Pater eſt, eundem vel Filium, vel Spiritum ſanctum: aut eum, qui Filius eſt, ſiue Patrem, ſiue Spiritum ſanctum: aut eum, qui Spiritus proprie in confeſſione huius Trinitatis dicitur, vel Patrem, vel Filium perſonaliter dicere, ſiue credere, quod omnino nefas eſt, audeamus. Fides enim, quã ſancti Patriarchę, atq; Prophetæ ante incarnationem Filii Dei diuinitus acceperunt: quam etiam ſancti Apoſtoli ab ipſo domino in carne poſito audierũt: & Spiritus ſancti magiſterio inſtructi, non ſolum ſermone prædicauerunt: verũetiam ad inſtructionem ſaluberrimam poſterorum ſcriptis ſuis inditam reliquerũt: vnũ Deum prædicat Trinitatem: id eſt Patrẽ, & Filium, & Spiritum ſanctum. Sed Trinitas vera non eſſet, ſi vna, eademq; perſona diceretur Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. Si enim ſicut eſt Patris, & Filii, & Spiritus ſancti vna ſubſtãtia, ſi eſſet vna perſona, nihil omnino eſſet, quo veraciter Trinitas diceretur. Rurſus quidem Trinitas vera eſt: ſed vnus Deus Trinitas ipſa non eſſet: ſi quemadmodum Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus perſonarum ſunt ab inuicem proprietate diſtincti: ſic fuiſſent naturarum quoq; diuerſitate diſcreti. Sed quia in illo vno vero Deo Trinitate non ſolum, quòd vnus Deus eſt, ſed etiam quòd Trinitas eſt na-

turaliter verum eſt: propterea ipſe verus Deus in perſonis Trinitas eſt: & in vna natura vnus Deus eſt. Per hāc vnitatem naturalem totus Pater in Filio, & Spiritu ſancto eſt: totus Filius in Patre, & Spiritu ſancto eſt: totus quoq; Spiritus ſanctus in Patre, & Filio eſt. Nullus horū extra quēlibet ipſorum eſt: quia nemo alium aut præcedit æternitate: aut excedit magnitudine: aut ſuperat poteſtate: quia nec Filio, nec Spiritui ſancto, quantum ad diuinæ naturæ vnitatem pertinet: aut anterior, aut maior Pater eſt: nec Filii æternitas, atque immenſitas velut anterior, aut maior Spiritus ſancti immenſitatem, æternitatemq́;, aut præcedere, aut excedere naturaliter poteſt. Sicut ergo nec Filius poſterior, aut minor eſt Patre: ita nec Spiritus ſanctus poſterior, aut maior eſt Filio. Aeternum quippe, & ſine initio eſt: quòd Filius de Patris natura natus extitit, & in æternum, ac ſine initio eſt: quòd Spiritus ſanctus de natura Patris, Filiiq́; procedit: ob hoc ergo tres vnum rectè credimus, & dicimus Deum: q̄a vna prorſus æternitas, vna immenſitas, vna naturaliter eſt trium perſonarum diuinitas. Teneamus igitur patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum vnum eſſe naturaliter Deū: neq; tamen ipſum Patrem eſſe, qui Filius eſt: neq; Filium ipſum eſſe, qui Pater eſt: nec Spiritum ſanctum ipſum eſſe, qui Pater, aut Filius eſt. Vna enim eſt Patris, & Filii, & Spiritus ſancti eſſentia: quam Græci Vſion vocant: in qua non eſt aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus ſanctus: quamuis pſonaliter ſit alius Pater, alius Filius, alius Spiritus ſanctus. Quod nobis maximè in ipſo ſanctarum ſcripturarum initio demonſtratur: vbi Deus dicit: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram: cum enim in ſingulari numero dicit, Imaginem: oſtendit vnam naturam eſſe, ad cuius imaginem homo fieret: cum verò dicit pluraliter, Noſtram, oſtendit eundem Deum, ad cuius imaginem homo fiebat, non vnam eſſe perſonam. Si enim in illa vna natura Patris, & Filii, & Spiritus ſancti vna eſſet perſona: non diceretur, Ad imaginem noſtram: ſed, Ad imaginem meam. Nec dixiſſet, Faciamus: ſed, Faciam. Si verò in illis tribus perſonis tres eſſent intelligendæ, vel credendę ſubſtantię: nō diceret, Ad imaginē nſām: ſed, Ad imagines noſtras. Vna enim imago trium naturarum inæqualium eſſe non poſſet: ſed dū ad vnam imaginem vnius Dei homo factus dicitur, vna ſanctæ Trinitatis eſſentialiter diuinitas intimatur. Deinde & paulo poſt: pro eo quòd ſuperius dixerat, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram: ſic hominem factum ſcriptura narrauit, vt diceret: Et fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit eum. Hanc Trinitatem perſonarum, atq; vnitatem naturę Propheta Eſaias reuelatam eſſe ſibi non tacuit: cum ſe dicit Seraphin vidiſſe clamantia, Sanctus, Sāctus, Sanctus, dominus Deus ſabaoth: vbi prorſus in eo, quòd dicit terriò, Sanctus, perſonarum Trinitatem: in eo verò quod dicitur ſemel, Dominus Deus Sabaoth, diuinę naturę cognoſcimus vnitatem. In illa igitur ſancta Trinitate: quæ ideo à nobis repetitur toties: vt noſtro cordi tenacius infigatur: vnus eſt Deus Pater, qui ſolus eſſentialiter de ſeipſo vnū Filium genuit: & vnus Filius, qui de vno Patre ſolus eſt eſſentialiter natus: & vnus Spiritus ſanctus, qui ſolus eſſentialiter de Patre, Filioq́; procedit. Hoc autem totum vna perſona non poſſet: id eſt & gignere ſe, & naſci de ſe. Quia igitur aliud eſt genuiſſe, quàm natum eſſe: aliudq́; eſt procedere, quàm genuiſſe, vel natū eſſe: manifeſtum eſt, quoniam alius eſt Pater, alius Filius, alius Spiritus ſanctus. Trinitas itaq; ad perſonas Patris, & Filii, & ſpiritus ſancti refertur: vnitas ad naturam. Beatus inſup Auguſtinus in Libello de diffinitionibus orthodoxę fidei, capitulo quarto, ait: Nihil creatū, aut ſeruiēs in Trinitate credamus: vt vult Dionyſius fons Arrii. nihil inęquale: vt vult Eunomius. nihil æquale gratia: vt vult Ethius. nihil anterius, poſterius'ue, aut minus: vt Arrius. nihil extraneum, aut officiale alteri: vt vult Macedonius. nihil perſuaſione, aut ſubreptione inſertum:

tum:

Digitized by Google

tum:vt Manicheus.nihil corporeum: vt Melito, & Tertullianus. nihil corporali effigiatũ: vt Anthropomorphus, & Vadianus.nihil ſibi iuiſibile: vt Origenes. nihil creaturis viſibile: vt Fortunatus. nihil moribus, vel voluntate diuerſum: vt Marcion. nihil ex Trinitatis eſſentia ad creaturam deductum: vt Plato, & Tertullianus.nihil officio ſingulare, nec alteri cõmunicabile: vt Origenes. nihil cõfuſum: vt Sabellius: ſed totum perfectũ: quia totum ex vno, & vnum: non tamen ſolitarium: vt preſumunt Præxeas, & Syluanus, Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

Exempla in aliquibus rebus creatis.

Verum ne Iudęi in ſua vlterius perſeuerent opinione, & quidem falſa: quoniam impoſſibile eſſe putant: Deum ſcilicet: cum vnus tantum ſit, trinum eundẽ eſſe poſſe: exemplis infraſcriptis in rebus creatis nobis familiaribus, & manifeſtis eos conuincere conabor: cum in nõnullis ex ipſis rebus creatis huiuſmodi eluceſcat veritas: ex quo in diuinis, ad quorum intelligentiam humana imbecillitas attingere non valet, tanto magis acquieſcant, & maxime ſacris literis ſic atteſtantibus, & etiam nonnullis ex Rabinis ſuis: vt ſuperius demonſtratum eſt.

Licet anima hominis tres habeat potentias: ſcilicet intellectum, memoriam, & voluntatem: ſm quas ad imaginem, & ſimilitudinem Dei facta eſt: vt Geñ. cap. primo, ipſius tamen animæ vna tantum eſt eſſentia: vt habetur ex ſententia Ariſtotelis tertio de anima. Nã quælibet potentia animę totam ipſius animę ſubſtantiam per denominationem dicit, licet diuerſimode. Vnde intellectus eſt anima, inquantum hęc forma intellectiua eſt anima: & ſic ſucceſſiue memoria eſt anima: volũtas etiam eſt anima: & nihilominus in vno homine non ſunt tres animę: ſed vna tantum. Similiter Pater eſt Deus: Filius eſt Deus: & Spũs ſanctus eſt Deus: & tamen non ſunt tres Dei, ſed vnus tantum Deus. Beatus etiã Auguſtinus lib. ix. de Trinitate, ad huius rei probationem tres alias animę potẽtias adducit: ſcilicet mentem, notitiã, & amorem. Mens enim ſe nouit, & amat ſe: & cum ſe cognoſcit, notitiam ſuam gignit, & eſt parens ſuæ notitię: & tertium eſt amor, qui de ipſa mente, & notitia procedit: cum mens ſe cognoſcens diligit ſe. Alia etiam multa dantur exempla de Sole, & de igne. In Sole nanq; cum vnitate eſſentię apparet lux, ſplendor, & calor. Nam ſplendor generatur à luce, & calor ab vtroq; procedit: ſcilicet à luce, & ſplendore. Item in Sole conſiderari poteſt quantitas, figura, & ſplendor, in eadem ſubſtantia. Item motus, ſeu curſus: ſplendor, & calor. Itẽ ignis alius eſt purus in propria ſphæra: alius eſt ignis flãma: & alius eſt ignis carbo in aliena materia. Item ignis habet ſpeciem, calorem, & ſplendorem. Item habet lucem, ſplẽdorem, & calorem &c. Iudæorum etiam Rabini, & maxime Cabaliſtę, de quibus dicendũ eſt infra libro nono, & vltimo, capitulo quarto. Hi nempe Cabaliſtę intrinſecũ ſcripturę ſenſum quammaxime perquirebant: hoc eſt ſpiritualem eorum iudicio, hanc Trinitatem in diuinis eſſe confeſſi ſunt: & hoc ex hac dictione Hebraica, Bereſid (vt inquiunt moderni Iudæi) quæ dictio, Bereſid, Latine ſignificat, In principio, & hoc tam ex Hebraico textu, quàm ex Chaldæo, quem appellant Targum: & hoc faciunt per tranſmutationem literarum, ſiue characterum huius dictionis, Bereſid: tranſmutãdo nãq; characteres ipſius dictionis omnibus modis, quibus aliqd ſignificari poſſit ex textu Hebræo, eliciunt primo vnam dictionem, quæ ſignificat, Pactum: item vnam aliam: ſcilicet ſecundam, quę ſignificat, Eſt: & ſimiliter tertiam, quæ idem ſignificat, quod Pater: item & quartam, quę ſignificat idem quod, Filius: & demum quintam dictionem, quæ ſignificat, Ignem: per quam dictionem, Ignem, dicunt ſignificari Spiritum ſanctum: quod nobis Chriſtianis nõ videtur à veritate alienum: cum Spiritus ſanctus deſcẽderit in forma ignis in die Pentecoſtes ſuper centumuiginti credẽtes: vt ſupra lib. vi. c. lxxxiiii. ꝓbatum eſt.

Digitized by Google

Quæ quidem dictionum inquiſitio per ipſos Rabinos ſic ſubtiliter,& diligenter facta à Iudęis vocatur Cabala. Colligendo ergo iſtas omnes quinq; dictiones ab illa dictione,Bereſid,elicitas,efficitur primo,Pactum, & poſtea ex ea elicitur, Pater,Filius,& Ignis,ideſt Spiritus ſanctus: quæ ſunt tres perſonę Trinitatis. Ex textu autem Chaldæo eliciũt Spiritum,Filium,& Patrem:& ecce etiam diuinarum perſonarum Trinitas:licet non ſit ſm ordinem ſuum:qui eſt Pater,& Filius,& Spiritus ſanctus.tres equidem perſonæ: ſed vna tantum diuinitas.Rabi etiam Simon magnus Magiſter in iſta Cabaliſtarũ doctrina ſuper his verbis Deuteronomii.c.vi.Audi Iſrael Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt: inquit ex ipſis verbis: Patrem, Filium,& Spiritum ſanctum, explicite proferri.Et nota ꝙ textus Chaldęus hęc tria vocabula,ſiue nomina de Deo intelligit. Ecce quomodo etiam apud Iudæos conſtat,In diuinis eſſe Trinitatem. Et vt Iudæi ſupraſcriptam Cabaliſtarũ inquiſitionẽ ex illa dictione,Bereſid,cognoſcant: videant breue hic affixum: vbi hęc literarum tranſportatio deſcripta eſt Hebraice:hoc eſt characteribus,ſiue literis Hebraicis.Et qm̃ multi in hac diuina Trinitate multipliciter errauerunt.In rebus enim tam arduis, & ingenii noſtri imbecillitatem excedentibus,ſua non oportet opinione peruagari:ſed veræ,& certæ acquieſcere terminationi.Quapropter ad hoc, vt lector in hac diuina Trinitate cautius incedat, quendam libuit B.Auguſtini hic deſcribere Sermonem:cum in eo de ipſa Trinitate multæ enodentur difficultates.

¶Ex Sermone B.Auguſtini.

Credimus in ſanctam Trinitatem: ideſt Patrem,& Filium,& Spiritum ſanctum: vnum Deũ Omnipotẽtẽ: vnius eſſentiæ:vnius poteſtatis: Creatorem oium creaturarũ:à quo omnia: p quẽ omnia:& in quo omnia.Credimus Patrẽ à ſemetipſo, non ab alio:Filium à Patre genitum Deum verum,de Deo vero: lumen verum,de lumine vero:non tamen duo lumina,ſed vnum lumen.Credimus Spiritum ſanctum à Patre,& Filio æqualiter procedentem:conſubſtantialem: & coæternũ Patri,& Filio. Pater eſt plenus Deus in ſe.Filius eſt plenus Deus à Patre genitus:Spiritus ſanctus eſt plenus Deus à Patre, & Filio procedens: non tamen tres Deos dicimus:ſed vnum Deum, Oĩpotentem,æternum,inuiſibilem,& incõmutabilem:qui totus vbiq; eſt:totus vbique præſens:non per partes diuiſus, ſed totus in omnibus locis:non localiter,ſed potentialiter:qui ſine mutatione ſui,mutabilia cuncta creauit:& cũcta gubernat: ſemper manens quod eſt: cui nihil accidens eſſe poteſt:quia ſimplici diuinitatis naturę nihil addi,vel minui poteſt, quia ſemp eſt quod ẽ.Cui propriũ eſt:cui ſempiternũ eſt:cui idem eſt eſſe,viuere,& intelligere: & hæc tria vnus Deus,& vnus Deus hæc tria. Idem Deus, & dñs: vera,& ſempiterna Trinitas in perſonis: vera,& ſempiterna vnitas in ſubſtantia: qa vna ſubſtantia Pater,& Filius,& Spiritus ſanctus.Hæc vero ſancta Trinitas: nihil maius eſt in tribus perſonis ſimul nominatis,q̃ in vna qualibet perſona ſimul p ſe dicta:quia vnaquæq; perſona plena eſt ſubſtantia in ſe: non tamen tres ſubſtantiæ:ſed vnus Deus: vna ſubſtantia: vna potẽtia:vna eſſentia:vna æternitas: vna magnitudo:vna bonitas Pater,& Filius, & Spiritus ſanctus: nec aliud Filius, & Spiritus ſanctus,q̃ Pater in natura: qbus eſt vna natura.Sed alius Pater eſt in perſona,alius Filius in perſona, alius Spiritus ſanctus in perſona. In Patre manet æternitas: in Filio æqualitas: in Spiritu ſancto æternitatis,æqualitatiſq; ↄnexio: quia Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus vnus eſt Deus: vnum omnes in ſubſtantia,& eſſentia, omnipotentia, & deitate confitemur.Sicut enim eadem ſancta Trinitas inſeparabilis eſt in ſubſtantia: ita inſeparabilis eſt in operibus:quamuis quædam opera Dei quibuſdam perſonis ſpecialiter conueniant: ſicut Patri vox illa, quæ de cœlo ſonuit ſuper Chriſtum baptizatum:& ad Filii perſonam humanitatis tantummodo pertinet ſuſceptio: & Spiritus ſancti perſonę proprię congruit illa columba:in cuius ſpecie idem Spiritus ſanctus

tus ſanctus

Digitized by Google

tus ſanctus deſcendit ſuper eundem Filium Dei ſm hominem baptizatum: tamen abſq; dubitatione illam vocem, & illam columbam, & Chriſti humanitatē, tota ſancta Trinitas opata eſt: cuius opera inſeparabilia ſunt. Credimus eundem Filium Dei, Verbum Dei æternaliter natum de Patre conſubſtantialem Patri per omnia temporaliter natū de Spiritu ſancto ex Maria ſemper virgine: duas habētem natiuitates: vnam ex patre æternā: alteram ex matre temporalem. Qui etiam filius Dei ſuę carnis conceptione conceptus eſt: & ſuę carnis natiuitate natus ē: Deum verum confitemur conceptum: & Deum verum natum: eundem dominum verum, & verum hominem vnum Chriſtum: vnum filium Dei vnigenitum, proprium, & perfectum in duabus naturis: in vnius perſonę ſingularitate: paſſibilē, & impaſſibilem: mortalem, atq; īmortalē: crucifixum in infirmitate noſtra: eūdēq; ſemper viuētem in virtute ſua. Qui mortuus eſt carnis ſuę morte, & ſepultus: atq; ab Inferis damnato, & ſpoliato Principe totius iniquitatis rediens tertia die reſurrexit: atq; cum triumpho glorię videntibus Diſcipulis cœlum aſcēdit: ſedens in dextera patris: id eſt maieſtate diuinitatis. Inde iam venturus iudicare viuos, & mortuos: quem impii iudicantem videbunt in ea forma, qua crucifixus eſt: non in ea humilitate, qua iniuſte iudicatus eſt: ſed in ea claritate, qua iuſte iudicaturus eſt mundum: cuius maieſtatis viſio æterna eſt omnium ſanctorū beatitudo, & gloria. Omnipotens ergo Deus inęſtimabilis, ineffabilis, incomprehenſibilis, vltra omnia, extra omnia, præter omnia: omnem creaturam excedit: omnem facturam pręterit: vniuerſa pręexcellit. Si enī quęras magnitudinem, maior eſt: ſi pulchritudinem, pulchrior: ſi dulcedinem, dulcior: ſi ſplendorem, fulgidior: ſi iuſtitiam, iuſtior: ſi fortitudinem, fortior: ſi pietatem, clementior. Nulla enim ratio patitur: vt vel factura factori ſuo æquetur: vt opus artifici cōparetur. Legimus in Propheta: Qui fecit fortia, fortior eſt: & q̄ fecit pulchriora, ille pulchrior eſt: ſic autē huius vnicę Deitatis celſa inſigne prędicamus: vt tamē non ſicut Iudęi: ſed ſicut Chriſtiani, Trinitatis diuinę myſteria fateamur. Sicut enim Omnipotens, & ineffabilis Pater eſt: ita Omnipotens, & incōprehēſibilis Filius: ita etiam Spiritus ſanctus in Patre, in Filio diſcrete connexus, ineffabilis, atq; immēſus eſt. Pater enim, & Filius, & Spiritus ſanctus: vnus Omnipotēs Deus: vnus in Trinitate: vn⁹ in poteſtate: vnitas, Trinitas, ſempiterna maieſtas: vnum potens per omnia: & Trinitas in vnitate: & vnitas in Trinitate conſiſtit: ſed nec Trinitas diuiditur: nec vnitas ſeparatur. Hac igitur catholica fide armati, atq; inſtructi chariſſimi nefandos Arrianos hęreticos, qui ſe hoc tempore impie iactant: & multos Chriſtianos noſtros ſeducendo corrumpunt, atq; decipiunt, breuiter percunctemur: quomodo orant dominum, qui ſentiunt contra dominum? Reſpondent nobis dicentes: Oramus dominum vtiq; in Trinitate: ſed (vt legimus) Patrem maiorem: Filium minorem: Spiritum ſanctum inferiorem: qa ipſe Chriſtus dicit: Pater maior me eſt. his reſpondemus: Sic inquam oratis, & colitis dominum? ſic planè legimus: ſic colimus: ſic oramus. Ad hos dicimus: Si ergo ita dominum colitis, & oratis, hoc non eſt dominum magnum vnum colere, & rogare: ſed tres Deos facere. & vbi eſt, quod in lege diuina dicit? Audi Iſrael dominus Deus tuus, Deus vnus eſt? & iterum alibi ait: Dominum Deum tuum adorabis: & illi ſoli ſeruies. Si enim eſt Pater aliud: aliud Filius: aliud Spiritus ſanctus: iam non eſt vna Trinitas: ſed diuiſa poteſtas. Quomodo autem diſcrepās poteſtas ſtare poteſt? In Euāgelio legimus: q̄ domus in ſemetipſa diſcernitur, cū lucis ſplendor, aut Solis calor nullatenus ſeparatur. Ecce enim ſicut videmus, in Sole tria ſunt, & ſeparari omnino non poſſunt. Quæ autem tria ſunt videamus: curſus, ſplendor, & calor. Videmus enim Solem in cœlo currentem, fulgentem, calentem. Diuide ergo Arriane (ſi potes) Solē: tunc & demum diuide Trinitatem: ſed fortaſſis de Sole differendo, difficilis eſt

Digitized by Google

ratio:quia in cœlo eſt,à nobis longe poſitus eſt.Ecce aliud proponimus elementum:quod minus eſt:& in terra nobiſcũ eſt,ignem dico, qui in manibus noſtris habetur: & tamen nunquam diuiditur. Et ignis enim tria habet: ſed diuidi non poteſt:hoc eſt motum,lucem,& feruoré. Si igitur nefande Arriane diuidere non potes creatum Solem,& ignem, quomodo potes diuidere dominũ omniũ Creatorem? Audi autem,& diſce hãc magnã, & vnicam Trinitatem ab exordio generis humani fuiſſe oſtenſam. Audi in lege, & Prophetis,in Pſalmis,& in Euangelio. Audi in Apoſtolo proculdubio declaratam. Audi inquam in Geneſi:Fecit Deus hominem ad imaginem Dei: vt ſimul oſtenderet inſeparabilem Trinitatem. Ait etiam in eodem libro:Et Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Audi Prophetã dicentem ex perſona Chriſti: Spiritus dñi ſuper me:propter quod vnxit me: Euangelizare pauperibus miſit me. Audi in Pſalmis:Verbo dñi cœli firmati ſunt: & Spiritu oris eius oĩs virtus eoꝝ: & Spiritu principali confirma me. Hoc idem dominus Chriſtus in Euangelio Diſcipulis dicens confirmat:Euntes baptizate oẽs gentes in noĩe Patris,& Filii,& Spiritus ſancti. Audi in Apoſtolo:Quis cognouit ſenſum dñi: aut quis cõſiliarius eius fuit: aut quis prior dedit illi,&retribuetur ei? qm̃ ex ipſo,& per ipſum, & in ipſo ſunt omnia:ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.Hinc dicere poſſumus:ꝙ ſi in diuina eſſentia,&vnitate apponeretur pluralitas,repugnaret equidem:ſed in perſonis tantum appoſita minime repugnat, cum ad ſe inuicem fiat relatio: quælibet enim perſona relata ad eſſentiã realiter eadem eſt cum eſſentia:nihil enim eſt in Deo,quin ſit Deus:perſona autem relata ad perſonam,realiter eſt diſtincta ab ipſa. Alius eſt enĩ Pater,alius Filius, alius Spiritus ſanctus. Nullus autẽ iſtoꝝ eſt aliud ab alio:quia non alia natura, ſeu eſſentia &c. Sed etiam hæc alia B. Auguſtini audiamus.

¶ Quędam adhuc alia ex quodam alio eiuſdẽ B.Auguſtini Sermone de Trinitate enodanda ſunt.

Noſtis fratres dñm noſtrũ Ieſum Chriſtum factũ pp nos quod ſumus nos:manſurus aũt nihilominus in ea forma,ĩ qua æqualis eſt patri:factũ eſſe aũt credimus Dei filium noſtræ infirmitatis participẽ: nec tamẽ ſuę maieſtatis expertẽ. Ipſa ergo fides noſtra: Deus ſuper nos: idemq́ homo inter nos: ſed quia pp nos in forma humanitatis aſſumptæ multa hic geſſit: vt diuinitatis ſubſtantiam, quæ in eõ latebat, abſconderet: qui hæc diſcernere,atq́ intelligere non potuerunt, hæreſes condiderunt.In his ſunt præter cæteros Arriani: qui Deum patrem Deo filio contendunt eſſe maiorem: his catholica veritas breuiter,lucideq́; reſpõdet.Quærimus enim ab eis:vnde maiorem patrẽ filio dicant? Si magnitudine dixerint.i. mole aliqua corporali:quemadmodũ dicimus verbi gratia: Mons ille maior eſt, q̃ ille:aut illa ciuitas maior eſt,q̃ illa. Reſpondemus eis ex Euangelio:ꝙ Deꝰ ſpiritus eſt:& corporalia ſpiritualibus comparari non poſſunt.Tunc enim dici potuit aliquid alio maius,vel minus,quando vtrunque corporali forma diffinitur: Deus autem nec mole diſtenditur:nec liniamentis corporis diſtinguitur: nec locis concluditur:nec coarctatur anguſtiis: nec etiam vllis limitibus terminatur. Nõ enim mole,ſed virtute magnus eſt. Ceſſent ergo,& conquieſcant cogitationum indigna phantaſmata, quæ fidelium ingrauidant ſuis imaginationibus mentes: familiaritas quoq́ carnis omnino diſcedat:quando de Deo cogitamus: nulla oculis noſtris ſpecies carnis occurrat. Sed rurſus dicunt:tempore:ideſt ætate:patrẽ eſſe maiorem. Aſſerũt enim nullo modo fieri poſſe: vt ille qui gignit: & ille qui naſcitur ſit coæuus.neceſſe enim dicunt: vt prius exiſtat ille,qui generat,de quo poſt ſit rurſum exiſtere ille, q naſcitur. Et hoc vnde:niſi de cogitationibus carnis? Hoc enim de cogitationis humanæ conſideratione,& conſuetudine didicerunt:nec conſiderant, quia inter homines vbi eſt filius ætate debilior, ibi pater ſenectute defectior:& vtiq́ filius,q minor eſt natu,

Digitized by Google

quantum creſcit,& corroboratur,pater ſe
neſcit,& deficit? Si ergo vſquequaq; cō-
tendunt,patrem eſſe antiquiorem,confi-
teantur neceſſe eſt,filium eſſe fortiorem?
Quod certe ſi abſurdum eſt hoc de Deo
ſentire:deſinant tandem humani gene-
ris ſenſu diuina commēdare ſecreta. Sed
parum eſt ſic eos cōuincere:niſi aliquid
demonſtrare potuerimus in creatura viſi
bilium:vbi generatori ſuo ille,qui naſci-
tur,ſit coæuus. Ad has ergo erroris tene-
bras repellendas vnam lucernam ad cō-
parationem proferamus:quæ ardentis li
ni fomite tremulū lumen effundit. Ardet
in eo vtiq; ignis in ſubſtantia: ſplendor
in ſpecie:nec tamen de ſplēdore ignis:
ſed de igne naſcitur ſplendor: & tamen
ſine ſplendore ſuo ignis nunq̄ fuit: quā-
uis ſplendor de igne naſcatur. Sed ex
quo primū ille paruus igniculus cœpit,
cum ſuo vtiq; coæuo ſplendore ſurrexit:
ſplendor ergo igni, de quo naſcitur, eſt
coæuus:& eſſet vtiq; ſplēdor coæternus,
ſi eſſet ignis æternus. Sed abſit: vt p hāc
viliſſimam comparationem dn̄o noſtro
Ieſu Chriſto feciſſe videamur iniuriam.
Debemus ergo oſtendere in Euangelio:
vbi ipſe filius:vel in qua forma inferiorē
ſe dixerit patre, factus obediens vſque ad
mortem:vel vbi æqualem ſe oſtēderit ge
nitori. Ego,& pater vnum ſumus. Dicunt
enim nobis ipſi cōtra. Ecce ipſe filius di-
xit:Pater mai r me eſt: nec intelligunt eū
in carne poſitum iſta dixiſſe: quando nō
ſolū à Deo p̄re:ſed ſicut diuinus Pſalmus
loquitur: Minoratus eſt paulominus ab
Angelis. Si hoc ſolum libenter audire vo
lunt:cur non attendunt: quod ipſe iterū
dix t:Ego,& pater vnum ſumus. deinde
conſiderent,vnde ſit dictum: Pater ma-
ior me eſt. Aſcenſurus enim ad patrem,
contriſtati ſunt Diſcipuli: q̄ eos corpora
li forma deſereret. & ait illis: Quia dixi vo
bis: Vado ad patrē: triſtitiā impleuit cor
veſtrum. Si me diligeretis, gauderetis. q̄
vado ad patrem, quia pater maior me ē:
hoc eſt dicere: Ideo ſubtraho veſtris ocu
lis iſtam ſerui formam: in qua pater ma-
ior me eſt: vt ab oculis carnis ſerui forma
remota, Deum ſpiritualiter videre poſſi-
tis:ergo & propter formam ſerui, quam
ſuſceperat verum dixit: Pater maior me
eſt:quia vtiq; Deus homine maior eſt. Et
propter Verbum formam Dei: in qua per
manebat cum patre, veꝶ dixit: Ego,& pa
ter vnum ſumus. Aſcendit ergo ad patrē
per id quod homo erat:ſed manſit in pa
tre quod Deus erat:quia in carne ad nos
proceſſit. Aſcendit inquam ad patrem
Verbum:quod caro factum eſt: vt habita
ret in nobis. & ſuam pręſentiam repro-
miſit,dicens: Ecce vobiſcum ſum omni-
bus diebus vſq; ad cōſummationem ſæ-
culi. Secundum formā Dei, dicit de illo
Ioānes Apoſtolus: Ipſe eſt verus Deus: &
vita æterna. Secundum formā ſerui, dicit
de illo Apoſtolus Paulus: Qui cū in for-
ma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt
eſſe ſe æqualē Deo:ſed ſemetipſum exi-
naniuit formam ſerui accipiens. Secūdū
formā Dei ipſe de ſe loquitur: Ego,& pa-
ter vnum ſumus. Secūdū formā ſerui di-
cit: Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortē.
Vnde illa fiducia? vn̄ eſt iſta formido? Il-
la vtiq; vox ex proprietate ſubſtantię: iſta
autem ex participatione infirmitatis aſ-
ſumptæ. Hæc ergo chariſſimi prudenter
intelligentes de ſcripturis ſanctis, dū le-
gimus diſcamus: ſed dum diſcernimus
fortaſſe nè erremus, intellectum ab ipſo
dn̄o poſtulemus. Sed adhuc hęc alia pau
ca ab ipſo B. Auguſtino audiamus.

¶ Item idem B. Auguſtinus in libro de
Trinitate, de fide Trinitatis, & vnita-
tis inuiolabiliter ſeruanda: tranſum-
ptiue autem de conſecratione. diſtin-
ctione quarta. cap. Omnes &c.

OMnes, quos potui legere, qui ante
me ſcripſerunt de Trinitate, quæ
Deus eſt, diuinorum librorum ve-
terum,& nouorum catholici tractatores
hoc intenderunt ſm̄ ſcripturas docere:
Quod Pater,& Filius,& Spiritus ſanctus
vnius, eiuſdemq; ſubſtantię inſeparabili
æqualitate diuinam inſinuant vnitatem:
Ideoq; non ſunt tres Dii:ſed vnus Deus:
quamuis pater filium genuerit: & ideo fi-
lius non ſit, qui pater eſt: filiuſq; à patre

Digitized by Google

ſit genitus: & ideo pater nõ ſit, qui filius: Spiritusq́; ſanctus, nec pater ſit, nec filius: ſed tantummodo patris, & filii ſpiritus: & patri, & filio etiam ipſe coęqualis: & ad Trinitatis pertinens vnitatem: non tamen eandem Trinitatem natam de virgine Maria, & ſub pontio Pilato crucifixam, & ſepultam tertia die reſurrexiſſe, & in cœlum aſcendiſſe: ſed tantummodo filium: nec eandem Trinitatem deſcẽdiſſe in ſpiritu columbæ ſuper Ieſum baptizatum: aut die Pentecoſtes poſt aſcenſionem domini ſonitu facto de cœlo: quaſi ferretur flatus vehemens, & linguis diuiſis velut ignis: ſed tantummodo Spiritum ſanctum. Nec eandem Trinitatem dixiſſe de cœlo: Tu es filius meus dilectus: ſiue cum baptizatus fuerit à Ioanne: ſiue in monte, quando cum illo erant tres Diſcipuli: aut quando ſonuit vox de cœlo dicens: Clarificaui, & iterum clarificabo: ſed tantummodo Patris vocem fuiſſe ad Filium factã: quamuis Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus ſicut inſeparabiles ſunt, ita inſeparabiliter operentur.

¶ Beatus Leo Papa in calce cuiuſdam Sermonis poteſt nos inſtruere, ex verbis infraſcriptis.

Honoretur in infantia ſua dominus: nec ad Deitatis ferantur iniuriam exordia, & incrementa corporea: quoniam naturæ incommutabili nõ addidit aliquid natura noſtra, nec minuit. Sed qui in ſimilitudinę carnis peccati dignatus eſt hominibus eſſe conformis: in vnitate Deitatis patri permanet æqualis: cum quo, & cum Spiritu ſancto viuit, & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

De hac etiam Deitatis Trinitate, & vnitate ſubtiliter, & elegãter Athanaſius epiſcopus in ſuo fidei Chriſtianæ Symbolo multa conſcripſit, & declarauit: quod qa in ſequenti proximo capite, vnà cũ aliis fidei noſtræ Symbolis ponendũ eſt, ideo hic illud ponere non curaui.

¶ Sed reſtat dubium de articulo Trinitatis.

Illud nanq; dubium eſt: quia ex ea infallibili veritate. ſ. ꝙ Deus eſt ſũme intelligens, & diligẽs ſe: nõ ſolum ſequit͂ poſſibilitas articuli Trinitatis: ſed etiam neceſſitas eiuſdem: quia Deus pater intelligendo ſe, neceſſario dicit Verbum de tota eſſentia, & ſubſtãtia, & ſcientia ſua per modum naturæ: & diligendo ſe neceſſario cum Verbo producit, & ſpirat Spiritũ ſanctum: licet per modum voluntatis, & libertatis: & ſic vtraq; productio, & emanatio eſt neceſſaria. Vnde articulus Trinitatis: non ſolum eſt poſſibilis, ſed etiã neceſſarius: & per conſequens demõſtrabilis: & ſic ſequeretur: ꝙ non eſſet articulus fidei. Ad hoc reſpondent aliqui: ꝙ Deum eſſe trinum, & vnum non eſt articulus fidei: cum hoc fuerit per naturam notum antiquis Philoſophis ex illa prima veritate: prout ſuperius dictum fuit: ſed iſtas tres perſonas eſſe realiter diſtinctas in vna ſimplici ſubſtantia, eſt articulus fidei. Alii autem dicunt, & forſan ſecurius, quod Deum eſſe trinum, & vnum eſt neceſſarium: eo modo, quo dictum eſt ſuperius non longe à principio huius vigeſimiquarti capituli: & per conſequẽs demonſtrabile. Sed licet hoc ſit demonſtrabile in Theologia Dei, & beatorum: vbi beati vident notitia, meridiana luce clariore Verbum naturaliter originari à Patre, & Spiritum ſanctum liberaliter ab vtroq; procedere, & emanare: vt inquit Beatus Auguſtinus in Libello de triplici habitaculo: tamen non eſt demonſtrabile in noſtra Theologia viatorum: ſed firmiter credibile poſtquã nobis eſt in vtroque teſtamento reuelatum: & per Chriſtum confirmatum. Sed eſt aduertẽdum: quod licet myſterium Trinitatis ſit demonſtrabile in patria: eo modo, quo dictum eſt: tamen hoc non eſt demonſtrabile per cauſam à priori: quia ibi nulla eſt cauſa: ſed principium. Nam licet Pater ſit principium Filii: tamen non eſt cauſa eius. Et ſic eſt dicendum de vtroque reſpectu Spiritus ſancti. Ex quibus patet poſſibilitas, & inconcuſſa veritas, & integritas fidei Chriſtianæ: quia licet factum non poſſit demonſtrari: tamen poſſibilitas eius poteſt quaſi demonſtrari. Ex omnibus igitur huius octaui libri capitibus ſacrarum literarum

teſtimoniis deſcriptis, & declaratis, iam ſatis ſufficienter me reſpondiſſe Iudæis arbitror ad primam eorum Obiectionem contra nos Chriſtianos factam: Quòd ſcilicet plures colamus Deos, & non vnum tantum: & propterea nos idolatras eſſe. Quæ omnia ſi ipſi Iudęi rectè, & diligenter examinauerint, inuenient profectò nos Chriſtianos, licet Trinitatem in Deo eſſe fateamur, non propterea à diuina deuiare ſcriptura: vt Deorum faciamus pluralitatem: ſed vnum tantum, & ſolũ Deũ: cum in diuina eſſentia, & vnitate aliquã non apponamus pluralitatem: ſed in perſonis tantum apponamus: cum ipſarum perſonarum ad ſe inuicem fiat relatio: & ſic veritati minime repugnet: vt ſuperius toties demonſtratum eſt: immo ex ſuperius probatis ipſi Iudæi de Deo male ſentiunt, & ideo hæretici ſunt, & infideles cum de Deo male, & non rectè ſentiant contra tot ſacrarum literarum teſtimonia; & contra Rabinos ſuos: quorum auctoritate probaui ſuperius Trinitatẽ eſſe in Deo. Taceant igitur, & vlterius nõ audeant diuinam negare ſcripturam.

FINIS.

Digitized by Google

SECVNDA IVDAEORVM OPPOSITIO DE ARTICVLIS FIDEI CHRISTIANAE.

SECVNDO Iudæi nobis Chriſtianis obiiciunt: quaſi improperantes: ꝙ fidei noſtræ quoſdam habeamus articulos: quos ſub præcepto credere noſtra nobis mandat eccleſia: cum humanis probari non poſſint Argumentis: ſaltem de neceſſitate concludentibus. Quod nos Chriſtiani audacter, & ſine rubore fatemur: licet ipſi articuli humanis, ſiue philoſophicis Argumentis neceſſario concludentibus minime probari poſſint: quia ſi id fieri poſſet: fides Chriſtiana: nõ fides: ſed ſciẽtia dicenda eſſet. Argumentis autem perſuaſibilibus probatur: immo etiam quandoq; ſignis: hoc eſt miraculis probata eſt: quia multi Chriſtiani in primitiua eccleſia in credendorum atteſtatione: ſæpe ſignis: ideſt miraculis vſi fuere: vt in Actibus Apoſtolorum frequenter habetur. Quod etiam fecit Helias: vt habetur tertio Regum. c. xviii. Et licet de articulis fidei haberi non poſſit ſcientia demõſtratiua: habetur tamen per fidem nõ minor eius certitudo, ꝙ̃ habeatur ex quacunque ſcientiæ demonſtratione: quia obiectum fidei eſt veritas non viſa: cui fides firmiter adhæret: non ex rei euidentia, ſed auctoritate diuina. Nam fides generaliter ſumpta eſt, qua veraciter id credimus, quod nequaquã videre valemus: & ideo quod videmus credere non dicimur, ſed manifeſte cognoſcere. Proprie autem nomen fidei ide dictum eſt: ſi omnino fiat, quod eſt dictum, aut promiſſum: & inde fides vocata eſt, ab eo quòd fit illud, qđ inter vtroſque placitum eſt: quaſi inter Deum, & hominem: hinc & fœdus dicitur. Nec ideo vera putãda eſt fides, quia creditur: ſed credita, quia vera. Et licet nonnulli Philoſophãtes (vt plurimum) non adhæreant fidei, niſi in illam quibuſdam inducantur indiciis: nec vllis inducuntur: niſi ea primo competentia: & proportionata fidei, quam teſtãtur, ratio prænoſcat: tamen Apoſtolus ad Corinthios primo, capitulo primo, aliter ſentit, dicens: Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed Euangelizare: non in ſapiẽtia verbi: vt non euacuetur Crux Chriſti. Verbum enim Crucis percũtibus quidẽ ſtultitia: iis autem qui ſalui fiunt: ideſt nobis, Dei virtus eſt. Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium. Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi inquiſitor huius ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mũdi? Nam quia in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deum: placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Et quoniam Iudęus tantopere admiratur: ꝙ articuli fidei Chriſtianę credi mandentur: ſuſpectum ſe facit: ꝙ legis ſuę ignoret fundamenta: cum & ipſi quoq; Iudæi legis ſuę Iudaicæ habeant fundamenta: quę ipſi non fundamenta, nec articulos (ſicut nos Chriſtiani) ſed radices ſuę legis appellãt. In quibus explicandis, docendiſq; Rabi Moyſes Aegyptius: & eo iunior Rabi Ioſeph Alba compilator libri radicum multum inſudauerunt. Rabi enim Moyſes in ſua explanatione capitulo helech, ſm Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum ſentẽtiam, treſdecim poſuit Iudaicæ legis eſſe radices. Primam de Deo glorioſo, ꝙ ſit. Secundam, ꝙ ſit vnus. Tertiam, ꝙ incorporeus ſit. Quartam, ꝙ primus. Quintã, ꝙ ipſe ſolus adorandus ſit. Sextam, ꝙ ꝓphetia ſit. Septimã, ꝙ Moyſes fuerit Propheta. Octauam, ꝙ lex ſit tradita de cœlo. Nonam, ꝙ lex non ſit permutabilis in aliam. Decimam, ꝙ Deus omnia noſcit. Vndecimam, ꝙ præmiat, & punit. Duodecimam, quòd Meſſiach: ideſt Saluator expectandus ſit. Tertiamdecimam, & vltimam, quòd futura ſit mortuorum reſurrectio. hæc ille Rabi Moyſes. Rabi vero Ioſeph Alba (vel Abba) in multis à Rabi

Moyſis

Moyſis ſententia diſcordat: nonnulla ex prædictis renuens de legis eſſe fundamentis: quod in libro Ikarim: ideſt de radicibus, primo, & tertio tractatu, rationibus, auctoritatibusq́; planè demonſtrat. Rabi etiam Scadio librum ſepherhaemunos: hoc eſt Credendoꝝ cõpilauit, demõſtrans aliqua in Iudęoꝝ lege credenda eſſe. Si igitur Iudæi habent legis ſuæ radices: hoc eſt fundamenta: & eas credẽdas eſſe mandant: cur nobis Chriſtianis obiectant articulos noſtrę fidei fundamẽta continentes nos habere: & ab eccleſia noſtra credendos mandari? Nonne vt ſupra capitulo ſecundo huius octaui libri quamplurimis tam veteris, quàm noui teſtamenti teſtimoniis probatum eſt: vt Deo credamus, & Prophetis eius? & fide opus eſſe ad ſalutem? Item & parentem noſtrum Abraam non ex operibus legis, ſed ex fide iuſtificatum fuiſſe: eo quod Deo crediderit. Ceſſet igitur Iudęorum admiratio: immo potius obiectio, & improperatio: ſi nonnulla in fide Chriſtiana credenda ſunt: cum ſine fide impoſſibile ſit Deo placere: vt inquit Apoſtolus ad Romanos capitulo vndecimo, vbi multa ponit exempla de multis, qui fide ſaluati ſunt. Aduerte inſuper Iudęe: quia licet articuli fidei Chriſtianę nõ ſint demõſtrabiles: nec poſſint à nobis in via demonſtrari de facto: tamen eorum poſſibilitas non ſolum eſt à nobis probabilis: ſed etiam ex ſuo primo fundamento demonſtrabilis: vnde licet Deum eſſe trinum non poſſit demonſtrari: tamen Deum potuiſſe: hoc eſt humanam aſſumere naturam: eſt demonſtrabile: quia omnes articuli fidei ſunt poſſibiles: ſed in eorũ poſſibilitate eſt ordo. Nam articuli fidei ita, & taliter ſunt ordinati: ꝙ vnus præſupponit alium in ſua poſſibilitate: & ſic priores in ſua poſſibilitate vſque ad primum articulum: ſcilicet articulum Trinitatis: qui eſt cauſa omnium articulorum in veritate, & poſſibilitate. Nam ex veritate, & poſſibilitate articuli Trinitatis infertur veritas, & poſſibilitas articuli creationis: & ex poſſibilitate articuli Trinitatis, & creationis infertur poſſibilitas incarnationis: & ex poſſibilitate incarnationis infertur poſſibilitas auctoritatis Chriſti, & inſtitutionis Euchariſtiæ: & poſſibilitas paſſionis, & reſurrectionis, & liberationis patrum de Limbo Inferni. & totius noſtræ redemptionis &c. vt ſuperius diximus: quaſi in fine primę Oppoſitionis, dũ de Trinitate loqueremur. Et ſic omnes articuli fidei præſupponũt articulum Trinitatis perſonarum in vna ſubſtantia in diuinis. Sed poſſibilitas articuli Trinitatis fundatur in quadam veritate ineffabili, & neceſſaria, & demonſtrabili per omnes Philoſophos: immo per eos iamdiu demonſtrata eſt: vt ſuperius diximus. Sed poſtquam de articulis fidei Chriſtianę verba ſum facturus: opportunum videtur: immo quaſi neceſſarium: vt quid ſit fides prius declaretur: accipiendo tamen fidem pro virtute Theologica, & pro fidei obiecto. Multis enim modis fides accipi poteſt: & hoc vt Ciceronis regulam, & normam obſeruemus, ſic dicentis in libro primo de Officiis: Omnis enim, quę à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à diffinitione proficiſci: vt intelligatur quid ſit id, de quo diſputatur. & licet ipſius fidei multæ ſint diffinitiones: tamen illa ſola contenti ſimus: quã ponit Apoſtolus ad Hebræos capitulo vndecimo: quæ licet aliqualiter difficilis ſit, paucis tamen explanatis, facilis fiet. Eſt igitur fides (vt ipſe Apoſtolus ibidem inquit) ſperandarum ſubſtantia rerum Argumentum non apparentium. Sed poſſet aliquis admirari: quod Apoſtolus dixerit: Fidem eſſe ſubſtantiam: cum ſecundum Philoſophum in libro Prædicamentorum, fides ſit in prædicamento qualitatis. Sed ideo Apoſtolus dixit eam eſſe ſubſtantiam: hoc eſt firmitatem: quoniam fides Hebraice, Emuna appellatur, quod ſtabilitatem ſignificat. Item potuit etiam eam appellaſſe ſubſtantiam: quia ſicut ſubſtantia eſt ſubiectum omnium accidentium: & cauſa exiſtentiæ eorum: ſine qua accidens per naturam eſſe non poteſt: quoniam (ſecundum Philoſophũ)

Digitized by Google

accidens nullum erat, ſubſtantia non exiſtente. Item à ſimili fides eſt totius ædificii ſpiritualis fundamentum, & diſpoſitio. Omnes enim virtutes ab ea ꝓcedũt: homo nanq; ideo beatitudinem habere ſperat: quia eam eſſe credit: & eam dandam eſſe virtuoſe viuentibus. Item diligit Deum: quia credit eũ eſſe ſumme bonum: & timet eum, timendoq; ſe à peccatis abſtinet: & de prçteritis pœnitet: quia eum iuſtum eſſe credit: & in futuro iudicio peccata puniturum. Recte ergo fides dicitur eſſe ſubſtantia omnium virtutum: virtutes nanq; omnes ſuum principium habent: ſicut & cæterç res: quia in omni cauſarum genere deueniendũ eſt ad aliquod primum in illo genere, à quo oĩa illius generis deſcendunt: vt inquit Philoſophus in ſecundo Metaphyſicæ. Cum ergo fides ſit primũ generatiuum oĩum virtutum: merito appellatur ſubſtantia: ſicut enim ſubſtantia dicitur eſſe primum ens, à quo omnia alia dependent, ita fides eſt prima, quæ in animo eſſe debet, ad hoc vt cæterç virtutes ei ſuperædificari valeant: & ideo Eccleſiaſtici. c. xxxii. dicitur: In omni opere tuo habeto fidẽ: vel crede ex fide animæ tuæ. hæc eſt enĩ conſeruatio mandatorũ: qui credit Deo, attendit mandatis: & qui cõfidit in illo, non minoratus erit. & ſequitur Apoſtoli diffinitio: Rerum ſperandarum: hoc eſt de inuiſibilibus, & non apparentibus: de quibus cognoſcendis habetur ſpes: ſcilicet beatitudinis. Vnde Beatus Auguſtinus inquit in libro de videndo Deũ: Prçſentia videantur, & creduntur abſentia. Si autem (vt ſæpe dictum eſt) de articulis fidei claram haberemus viſionem, fidei meritum non conſequeremur. dicente B. Gregorio: Fides nõ habet meritũ, vbi humana ratio præbet experimentum. Et Beatus Ambroſius in libro de ſacramentis inquit: Tolle Argumenta vbi fides q̃ritur. Et Apoſtolus prima ad Corinthios c. vii. inquit: In captiuitatem redigens omnem intellectum: propter. ſ. myſteriorum Chriſti arduitatem. Item vltimo ſequitur Apoſtoli diffinitio. Argumẽtum. Dupliciter quidem accipi ſolet Argumẽtum. ſ. proprie, & tranſumptiue. Proprie ſic diffinitur à Boeotio primo Topicorum: Argumentum eſt ratio rei dubię faciens fidem: hoc eſt medium probans concluſionem. Hoc modo fides non dicitur Argumentum. Tranſumptiue autem, ſiue improprie, Argumentum dicitur quicq̃d illud eſt, quod mentem arguit, & illuminat ad aliquid occultum videndum, ſiue cognoſcendum: & hoc modo fides dicitur Argumentum non apparentium. Sicut enim partes in Syllogiſmo præmiſſæ gignunt concluſionis notitiam ſm Philoſophum primo Poſter. quia cognitis illis, nihil de concluſione dubitatur: ita fides Dei facit intellectum aſſentire primç veritati, & articulis fidei. Ex quibus ſic declaratis, infertur Beatum Paulum optime diffiniuiſſe, cum dixit: Fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, Argumentum non apparentium. Sed quoniam articuli Chriſtianæ fidei (vt etiam ſuperius dictũ eſt) in rebus arduis, & valde profundis fundantur: de quibus rebus tum propter earum arduitatem, & profunditatem: tũ etiam propter humanã imbecillitatem: quę vix eorum, quæ in terris noſtro patẽt aſpectui, veram poteſt habere cognitionem: de ſupernis autem, & diuinis naturalem ordinem excedentibus, quomodo veram, & certam poſſumus habere cognitionem? niſi dominus dederit nobis ſapientiam, & miſerit Spiritum ſanctum ſuum de altiſſimis? vt Sapientiæ capitulo nono. Quod verum eſſe etiam quotidiana diſcimus experientia. Memini enĩ me ſæpius ab aliquibus narrari audiuiſſe de loco aliquo, in quo nunquam fuerã: & ex narratis loci ipſius ſitum in mente mea conceperam: poſtea vero viſo loco ad oculum, eum aliter, q̃ in mente mea concepiſſem, in magna parte ſtare comperi. Quod confirmat etiam paſtor ille in Maronis Bucolicis his verſibus: Vrbẽ quam dicunt Romam Melibœe putaui, Stultus ego, huic noſtræ ſimilem. & parũ poſt ſubiungens ait: Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes, Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi. Si igitur in rebus terrenis noſtro aſpectui

patentibus

patentibus ſermocinando veritas omnino percipi non poteſt, quanto magis id fieri debet in rebus inuiſibilibus, & cœleſtibus, ac diuinis naturalem curſum excedentibus: & à nobis remotis, & alienis? Vnde de ipſis inuiſibilibus tam arduis, & profundis ea, quæ ſic credenda erant, & vt credi debeant, mandaſ norma quadam firma, & ſtabili, ac nequaquam mutabili, vt ſtabilirentur, & determinarentur, merito, & conuenienter neceſſarium fuit: ad hoc maxime, & hac præcipua cauſa, vt in huiuſmodi articulis, in quibus fidei Chriſtianæ fundamenta conſiſtunt varietas aliqua inueniri nunquam poſſet. Sed Chriſtiani omnes in ipſis omnibus fidei ſuę fundamẽtis, vnum, & idem credentes concorditer conſentirent: ne cuiq; de ſic credendis facultas eſſet ſuo arbitrio facere electionem: quod ſi facere licuiſſet: Quot eſſent hominum capita, tot ſententiæ in medium, ſiue in lucem prodiiſſent: & ſic nulla exiſtente norma, qua omnes pariter regi tenerentur, de fidei fundamentis quaſi omnes errarent. Hac igitur cauſa hæc traditio Symboli, de quo infra dicetur, eccleſiis data eſt. Tradunt nanq; maiores noſtri: ꝙ poſt aſcenſionem domini: cum per aduentũ Spũs ſancti ſupra ſingulos quoſq; Apoſtolos igneę linguę ſediſſent: vt loquellis diuerſis, variiſq; loquerentur: per quod eis nulla gens extranea: nulla linguę barbaries inacceſſa videretur, & inuia: præceptum eis à domino datum: hoc ad prędicandum Dei verbum ad ſingulas quẽq; proficiſci nationes: diſceſſuri itaq; ab inuicem, normam ſibi prius futuræ prædicationis in commune conſtituunt: ne forte alii alio abducti, diuerſum aliquid iis, qui ad fidem Chriſti inuitabantur, exponerent. Omnes igitur in vno poſiti, & Spiritu ſancto repleti, breue illud futuræ ſibi (vt diximus) prędicationis indicium in vnum conferentes: quod ſentiebat vnuſquiſq; componunt: atq; hanc credẽtibus dandam eſſe regulam ſtatuunt: Symbolumq; multis, & iuſtiſſimis cauſis appellari voluerunt: vt infra ſuo loco declarabitur. Diſceſſuri igitur (vt diximus)

ad prædicandum iſtud vnanimitatis, & fidei ſuę Apoſtoli indicium poſuere: non ſicut filii Adam ad alterutrum ex latere cocto, & bitumine turrim cõſtruentes: cuius cacumen vſq; ad cœlum pertingeret: ſed monumenta fidei, quæ ſtarent aduerſum faciem inimici è lapidibus viuis, & margaritis Dominicis ædificantes: & quę neq; venti impellerent, neq; fulmina ſubruerent, neq; tempeſtatum, ac procellarum turbines promouerẽt. Merito igitur illi ab inuicem ſeparandi, turrim ſuperbiæ ædificantes, linguarum confuſione damnati ſunt: ne vnuſquiſq; poſſet aduertere proximi ſui loquellam: iſti vero, qui turrim fidei conſtruebant, omnium linguarum ſcientia, & agnitione donati ſunt: vt illud peccati, hoc fidei probaretur indicium. Mãdauerat enim Saluator noſter Matthęi capitulo vltimo Diſcipulis: vt euntes per vniuerſas mundi partes docerent omnes: vt ſcilicet vbiq; locorum, vnum, & idem de fidei fundamentis ſentiretur: & vna tantum eſſet in toto mundo Dei eccleſia in vna fide vnita: vt inquit Propheta Sophonias capitulo quarto: Vt inuocent omnes nomen domini: & ſeruiant ei humero vno: hoc eſt vno cultu, vna lege, & vnica religione. Apoſtoli igitur Symbolum fidei Chriſtianę diuino Spiritu imbuti, & edocti norma quadam, ſm ipſorum Apoſtolorum numerum, in duodecim diſtinxerunt articulos, licet in eis quatuordecim contineantur veritates. Eorum enim Apoſtolorum quilibet ſuum compoſuit, ſiue ædidit articulum. Quos tamen duodecim articulos, ipſi omnes Apoſtoli comprobauerunt: & ſub fidei credulitate mãdantur: hoc eſt: vt qlibet verus Chriſtianus ipſos omnes, & corde crederet, & lingua fateretur, & opere exequi teneretur. Et licet quilibet ipſorum Apoſtolorum ſuum cõpoſuerit articulum: non conſtat tamen per ſcripturã aliquam approbatam, quis eorum duodecim Apoſtolorum primum articulum, & quis ſecũdum, & tertiũ &c. ædiderit: & ſic de ſingulis aliis: vnde fit: vt aliqui articulum illum Iacobo maiori attribuant, quem alii Andreæ, & alii

Digitized by Google

Ioanni aſcribunt: ex quo in ipſorum articulorum deſcriptione nomen componentis non exprimam: ſed ſub ſilentio prætermittam.

¶ Eſt igitur totius Symboli Apoſtolici tenor: vt infra videlicet.

CRedo in Deum patrem Omnipotẽtem, creatorem cœli, & terræ. Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicũ dominum noſtrum. Qui cõceptus eſt de Spiritu ſancto: natus ex Maria virgine. Paſſus ſub pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus. Deſcendit ad Inferna. Tertia die reſurrexit à mortuis. Aſcendit ad cœlos: ſedet ad dexteram Dei patris Omnipotentis. Inde venturus eſt iudicare viuos, & mortuos. Credo in Spiritum ſanctum. Sanctam eccleſiam catholicam. Sanctorum communionem. Remiſſionẽ peccatorũ. Carnis reſurrectionem. Et vitam æternam. Amen. Quorum Apoſtolorum, qui à Spiritu ſancto edocti, & illuminati erant: vt ſupra etiam dictum eſt, terminationi Chriſtiani omnes acquieſcere debebant, non curantes vlterius inquirere, dicente Apoſtolo ad Roma. cap. xii. Non plus ſapere, q̃ oportet ſapere: ſed ſapere ad ſobrietatem: ſiue potius ad pudicitiam: vt inquit Beatus Hieronymus in libro primo contra Iouinianũ: Cum ipſis Apoſtolis mandatum fuerit, vt oẽs docerent gentes: vt Matthæi vltimo cap. Non curantes in quam vlterius inquirere, ne in aliquem inciderent errorem. Qua Symboli æditione, & ſanctione extante, exortis poſtea vndiq; maximis contra Chriſti eccleſiam perſecutionibus, & ipſis multis annis continuis feruentibus, Chriſtianitas in diuerſas ſciſſa eſt hęreſes: quibus prouideri temporibus illis minime potuit: cum licitum non eſſet Chriſtianis in vnum conuenire: q̃a ab omnibus vndiq; perſequebantur gentibus: & ꝓpterea docendarum plebium facultas nulla dabatur. Quorum hęreticorum multos breuiter nominabo: vt poſtea plenius intelligatur quare aliud quoddam æditum fuerit Symbolum.

¶ Hęretici, ſiue hęreſiarchę multi, qui illis floruere temporibus.

Cerdo: quidam hęreticus fuit, à quo Cerdoniani nomen acceperunt, qui eius ſectam ſecuti fuerunt. hic Cerdo duo fuiſſe principia contraria dicere auſus fuit.

Marcion, Cerdonis diſcipulus inquit, Chriſti patrem non fuiſſe Deum Creatorem, qui per filium mundum fecerat. fuit enim Stoicus Philoſophus: & cum Magiſtro ſuo delyrare cœpit. Contra hũc Marcionem Philippus Cretenſis epiſcopus librum quendam ſcripſit tempore Pii primi Papę vndecimi.

Valentinus inſuper Platonicus Philoſophus: à quo Valẽtiniana hęreſis nominata eſt: dicebat Chriſtũ de corpore Beatę virginis nihil ſumpſiſſe: ſed per eam, tanq̃ per fiſtulam quandam purum tranſiſſe, & terrenum corpus non habuiſſe, ſed de cœlo illud attuliſſe: & nihil penitus de Maria virgine accepiſſe.

Montanus Cathaphrygarum hęreſis auctor, natione Phrygius, nominauit ſe Paracletũ in Phrygia. Hi Cathaphrygæ donum Spiritus ſancti, nõ in Apoſtolis, ſed in ſe tantum traditum fuiſſe affirmabant. Hic Montanus, Priſcam, & Marcellam clariſſimas mulieres adeo ſeduxit: vt relictis viris ſuis ſecum publice incederent: & ſe eius inſpiratione Propheteſſas diceret. Dicebat enim hic Mõtanus, Deum primo voluiſſe in veteri teſtamento per Moyſem, & Prophetas ſaluare mũdum: ſed quia non potuit explere, corpus ſumpſiſſe de virgine, & in Chriſto ſub ſpecie filii prædicante mortem obiiſſe pro nobis. Et quia per duos gradus mundum ſaluare nequiuerit: ad extremũ per Spiritum ſanctum in Montanum, Priſcam, & Marcellam inſanas fœminas deſcendiſſe: & plenitudinem, quam Paulus nõ habuerat: cum dixit: Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus, & nũc videmus per ſpeculum in ænigmate abſciſum, & ſemiuirum habuiſſe Montanũ.

Apelles alius hæreticus fuit in Græcia. Is dicebat, Chriſtum non Deum in veritate, ſed hominem phantaſia hominibus apparuiſſe: hunc Theodotion vir

eruditiſſimus

eruditiſſimus hæreticiſſimum appellat: & in ſuis ſcriptis percommode irridere conatur.

Tacianus quoq; hęreticus, primo Chriſtianus nominatus, deinde Seueriani hęretici ab eo ꝓceſſerunt. Hi oẽm coitum ſpurcũ putabant: quam opinionẽ Seuerus poſtea auxit: vnde Seueriani appellati ſunt. Hi vinum non bibebant: omnes faſtidiunt: & vetus teſtamentum, ac reſurrectionem non recipiunt.

Muſanus ſcripſit librum contra quoſdam, qui ad Eucratiatorum hæreſim declinabant: horum quidem opinio cum Seuerianis conuenit: Omnem enim coitum ſpurcum putant: ciboſq; damnabãt: quos Deus generi humano propoſuit.

Florinus quoq;, & Blaſco noua contra veritatem machinabantur figmenta, Deum creaſſe mala, cõtra illud: Deus omnia bona fecit. Contra hos ſenſere Quoliciani: affirmantes Deum nõn creaſſe mala, contra id quod ſcriptum eſt: Ego ſum Deus creans malum. Hi autem fuere tempore Eleuterii Papæ quartidecimi.

Apollonio mortuo multæ inualuerũt hęreſes. Martionis quippe ſecta varie diuiſa eſt. Alii enim vnum principium fatebantur: alii duo: alii tria: & tres naturas confirmantes fidẽ Prophetis abrogabãt.

Tertullianus Africanus, patria Carthaginenſis: licet fuerit Romæ nominatiſſimus clericus: in fine tamen ad Montani hęretici dilapſus eſt doctrinam.

Hebionitæ inſup hæretici, Chriſtum ex Ioſeph, & Maria natum purum hominem dicebant: & legem Iudaico ritu ſeruandam prædicabant.

Symmachus hoc idem etiam ſenſit.

Porphyrius etiam hæreticus Athenięſis Chriſtiani nominis acerrimus perſecutor, multas obtrectationes cõtra orthodoxam fidem ingeſſit, quas diuus Auguſtinus poſtea refellit.

Sabellius, à quo Sabelliani hæretici, vnam Dei ſubſtantiam poſuit: ſed perſonarum Trinitatem negauit, dicens: Quòd vna perſona quandoque dicitur Pater, quandoque Filius, & quandoq; Spiritus ſanctus: contra quem eſt illud Ioannis primæ: ſcilicet Epiſtolę, capitulo vltimo: Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt. Item Matthæi capitulo vltimo, inquit Saluator noſter: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.

Samoſatenus epiſcopus: qui Paulus Samoſatenus: vel ſalmoſeſanus: nec defuit illis tpibus: qui Artemonis excitauit hęreſim: q̃ glorioſiſſimæ virginis Mariæ ꝯtradicit virginitati. Aſſeruit enĩ, ꝙ poſt Chriſtum natum, ſe viro ſuo Ioſeph com miſcuiſſe, & alios filios procreaſſe. Negabat etiam Dei filium è cœlo deſcendiſſe: ſed à Maria cepiſſe originem: & initium à terra habuiſſe: & non fuiſſe Dei filium per naturam, ſed per gratiam, ſiue per adoptionem.

Monothelitæ etiam, vnam tantũmodo voluntatem in Chriſto eſſe dicebant, vnde nomen accepere. Ii autem claruere tempore Honorii primi Papę ſeptuageſimiſecũdi, vt refert Platina de Põtificibus.

Priſcilianiſtę hęretici, naſci vnũquẽq; hominem ſub cõſtitutionibus ſtellarum putant: & in adiutorium ſui erroris aſſumunt: ꝙ noua ſtella exiit, cum dominus in carne apparuit.

Manes hæreticus gente Perſa: à quo Manichæi hæretici nomen ſumpſerant. Is autem aſcitis in contubernium ſuum duodecim diſcipulis: quo fidẽ rebus in omnibus faceret: falſi corporis Chriſtum finxit, dicens: In eo. ſ. Chriſto, nihil ſolidi fuiſſe: nihil verum hominũ oculis, actibusq; prębuiſſe: ſed ſimulatę carnis vacuam imaginem demonſtraſſe. Hic etiam ſequacibus ſuis duo principia eſſe affirmabat: vnum ſcilicet boni, alterum mali: vnum lucis, alterum tenebrarũ. Volebat enim iſte, Deum creaſſe res incorporeas, & inuiſibiles: lucem, & delectabilia: reliqua vero facta eſſe à Diabolo: vt tenebras, & res corporeas, & res malas, & pœnales. Contra quem eſt illud Eſaię capitulo quadrageſimoquinto: Ego dominus: & non eſt alius: formans lucem, & creans tenebras: formans pacem, & creans malum.

Digitized by Google

Et illud Amos Prophetæ capitulo tertio: Non eſt malum in ciuitate, quod non fecerit dominus. Et illud ad Hebræos capitulo vndecimo: Fide intelligimus aptata eſſe ſæcula verbo Dei: vt ex inuiſibilibus inuiſibilia fierent. Et illud Eccleſiaſtici capitulo vndecimo: Mors, & vita à domino Deo eſt.

Arrius inſuper presbyter quidam Romanus Conſtantini Imperatoris tempore viguit: à quo Arriani hęretici denominati ſunt. Is autẽ ſeparare filium ab æterna, & ineffabili Dei patris ſubſtantia conatus fuit: cuius dogma, & complicium ſuorum fuit: vt narrat Caſſiodorus in hiſtoria ſua tripartita libro primo, capitulo decimotertio: Non ſemper Deus pater fuit: non ſemper fuit Dei verbum: ſed fuit, quando Deus pater non fuit: Dei autem verbum ex non exiſtentibus factum eſt: exiſtens enim Deus non exiſtentẽ ex non exiſtente fecit: quapropter & fuit aliquando, quando non fuit. Creatura eſt enim, & factura filius: neq; ſimilis patri ſm ſubſtantiam: neq; verus eſt: neq; vera ſapientia eius eſt: neq; verum naturaliter patris verbum eſt: ſed vnus quidem creaturarum, & facturarum eſt. Abuſiue autem dicitur verbum, & ſapientia factus: & ipſe exiſtens in proprio Dei verbo, & in Dei ſapientia, in qua & omnia, & ipſum fecit Deus. Vnde & conuertibilis eſt, & mutabilis per naturam: ſicut & vniuerſa rationalia. Peregrinum enim, & extraneum, & remotum eſt verbum à paterna ſubſtantia: & inuiſibilis eſt filio pater. Non enim perfecte, & integre nouit filius patrem: neq; eum perfecte videre poteſt. Nam nec ſuam ſubſtantiam nouit filius ſicut eſt: propter nos enim factus eſt: vt nos per eum, tanquam per inſtrumẽtum, crearet Deus: & nequaquam ſubſtitiſſet, niſi Deus nos facere voluiſſet. In qua doctrina, immo blaſphemia, multas implicat impietates, non intelligens filium patri coæuum eſſe, & eãdem in Trinitate ſubſtantiam: cum dictum ſit Ioannis capitulo decimo: Ego, & pater vnum ſumus. Super quibus verbis Beatus Auguſtinus inquit: Quod dicit vnum, liberat te ab Arrio: quod autem dicit ſumus pluraliter, liberat te à Sabellio. Item Ioannis capitulo decimoquarto: Ego in patre, & pater in me eſt. Itẽ Ioannis capitulo octauo: Eſt pater meus, qui glorificat me, quẽ vos dicitis, quia Deus veſter eſt, & nõ cognouiſtis eum: ego autem noui eum: & ſi dixero: quia neſcio eum: ero ſimilis vobis mendax: & nemo nouit patrem, niſi filius &c.

Quare eccleſia Dei non prouidebat, ne huiuſmodi inualeſceret hęreſes.

PEr trecentos annos, & vltra contra Chriſti eccleſiam perſeuerauit maxima illa, & atrociſſima (quam ſupra diximus) perſecutio: quo toto tempore ſuprascriptæ omnes pullularunt hæreſes: vna tamen poſt aliam: quarum aliqua interdum conualeſcebat: cum Chriſtianis nõ liceret in vnum conuenire: donec Conſtantinus magnus fuit ad Imperii Romani culmen ſublimatus: immo verius donec ad fidem Chriſti non fuiſſet ipſe Conſtantinus conuerſus propter liberationem lepræ: à qua grauiter premebatur: quo tempore Chriſtiani aliqualiter reſpirare cœperunt. Anno enim ſextodecimo Imperii ſui apud Nicenam Bithyniæ vrbem: habita ab ipſo Conſtantino licentia: prima Synodus vniuerſalis trecentorum decem & octo patrum epiſcoporum doctiſſimorum: & magnæ auctoritatis virorum de toto terrarum orbe (exceptis tamen quaſi omnibus Occidẽtalibus partibus) congregata fuit: ibiq; propoſitis: & non ſolum ſubtiliter: ſed etiam acerrime diſputatis Chriſti fidei aduerſantibus, & contrariis: & maxime, quæ per Arrium tunc temporis viuentem, & per complices ſuos opponebatur. Tandem vna voce omnium ipſorum trecentorum decem & octo epiſcoporum: qui ſe ſubſcripſerunt, Arrius ipſe cum ſuis complicibus Anathematis vinculo damnati ſunt. Nam alii etiam plures ibi aderant epiſcopi: qui ſe ſubſcribere noluerunt. Inſuper per ipſam ſanctam Synodum ad corrigendos, emendandosq;, ac deteſtandos, & expellendos errores omnes tunc per quoſcunq; hęreticos introductos,

Digitized by Google

troductos, ſecundo poſt Apoſtolos, Symbolum, quod magnum nuncupatur, æditum, & traditũ fuit. In quo nonnulla addidit ipſa Synodus: quę in Apoſtolorum Symbolo non erant. Quæ tamen ſic addita, non ſunt Apoſtolorum Symbolo cõtraria, ſed ad maiorem eius declarationẽ: & ad tollendos eorum hęreticorum errores: quos ipſa ſancta dãnabat Synodus. Primam, & vniuerſalem dixi Synodum fuiſſe Nicenam: nõ obſtante, ꝙ ante eam nonnullæ alię Synodi factę fuiſſent: ſcilicet Ancyrana: quę apud Ancyram, vel Cęſaream decem & octo tantum epiſcoporum, & Neocęſarienſis quatuordecim tantum Epiſcoporum. Quę ambę Synodi, licet priusꝙ̃ Nicena factę fuiſſent, tamen tum quia non fuerunt vniuerſales, ſed prouinciales: ideſt vnius tantum prouincię: cum Nicena fuerit vigintinouem prouinciarũ: tum maxime propter auctoritatem eiuſdem magni, ſanctiq́; concilii apud Nicenam cõgregati, Synodus ipſa Nicena omnibus aliis anteponitur. Inſuper ipſa ſancta synodus Nicena, viginti ædidit Cõſtitutiones canonicas in deteſtationem hęreſum tunc vigentium, & Chriſti fidem maculantium. Quæ omnia per ipſam Synodum ordinata, & ſtatuta: ſcilicet Symbolum ſuum, & Conſtitutiones, placuit ipſi Synodo, vt mitterentur ad epiſcopum vrbis Romę Siluestrum: qui eo tempore erat ſummus Pontifex: loco igitur Beati Petri: vt ab eo comprobarentur, & validarentur.

Quod autem per ipſam Synodum corrigi poſſit aliquid propter alicuius hęreſis cauſam, aperte conſtat: pręſidente tamen, vel aſtante Summo Pontifice Beati Petri ſucceſſore: vel ipſo approbante, ex his ſaluatoris noſtri verbis Lucę cap. xxi. Ego pro te rogaui Petre: vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Et ideo ad hęreticorũ confuſionem eis ædere licet neceſſariorum declaratiua, ne fides diuidatur, quę debet eſſe vna: iuxta illud Apoſtoli prima ad Corinthios, capitulo primo: Et nõ ſint in vobis ſciſmata.

¶ Tenor aũt Symboli Nicenę Synodi.
Finus Ferrarieñ.

CRedimus in vnum Deum patrem Omnipotentem omnium viſibiliũ, necnon & inuiſibilium factorem. Et in vnum dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ filium natum ex patre vnigenitum: hoc eſt ex ſubſtantia patris. Deum ex Deo: lumen ex lumine: Deum verum ex Deo vero. Natum, nõ creatum Homouſion: hoc eſt eiuſdem cum patre ſubſtantiæ. Per quem omnia facta ſunt, cœleſtia, & terrena. Qui propter nos homines: & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt: & homo factus, paſſus eſt. Et reſurrexit tertia die. Aſcendit in cœlum: venturus inde iudicare viuos, & mortuos. Et in Spiritum ſanctum. Eos autem, qui dicunt, Erat tempus, quando non erat: & priuſquam naſceretur non erat: & quia nullis ſubſiſtentibus factus eſt: aut ex alia ſubſtantia, vel eſſentia, dicunt eſſe treptõ: hoc eſt conuertibilem, aut mutabilem filium Dei: hos anathematizat catholica, & Apoſtolica eccleſia. Ad maiorem inſuper intelligentiam errorum, quos ſancti patres antedicti concilii corrigere intellexerunt, & conati ſunt, addere placuit hoc aliud, quod Beatus Auguſtinus ait in Libello de diffinitionibus orthodoxę fidei capitulo quinto. Homouſion Gręce: ideſt coeſſentialis in diuinitate patri filius. Homouſion patri, & filio Spiritus ſanctus. Homouſion Deo, & homini vnus Deus, manens Deus in homine ſuo in gloria patris deſiderabilis videri ab Angelis: ſicut pater, & Spiritus ſanctus adoratur ab Angelis, & ab omni creatura: non homo factus pręter Deum, vel Chriſtus cum Deo: ſicut blaſphemat Neſtorius: ſed homo in Deo, & Deus in homine. In Symbolo autem Niceni concilii paulo ante poſito, infraſcripti quatuor deficiunt articuli: ſcilicet quintus, decimus, vndecimus, & duodecimus: quia nullę forte hęreſes eos tunc impugnabant. Illa autem verba, quę in calce ipſius Symboli ſuperaddita ſunt: ſcilicet, Eos autem qui dicunt, Erat tempus, quando non erat &c. vſq; in finem: ibi poſita fuere: non eo quod ad eos, qui deſunt articulos, pertineant: ſed ad hę-

Digitized by Google

reſes infringendas: quę male de domino noſtro Ieſu Chriſto ſentiebát. Sed de articulis fidei in dicto Symbolo contentis nullam aliam hic facio mentionem: quia infra latius deſcribendi ſunt: vbi de articulis faciendus eſt ſermo ſpecialis. Succedentibus autem temporibus nõnulli alii in eccleſia Chriſti ſurrexere hæretici. & primo.

Donatus hæreticus, natione Afer: à quo Donatiſtæ nomen ſumpſerũt: cuius error fuit: ꝙ filium patre minorem eſſe dicebat: & Spiritum ſanctũ filio minorẽ: necnon & catholicos eſſe rebaptizãdos.

Eunomius quoq; alius hæreticus: à quo Eunomiani hæretici: qui cum prius Arrianæ perfidiæ ſectator fuiſſet: aliam quoq; adiecit, & diſſeminauit falſitatem. Affirmabat enim in rebus omnibus & filium diſſimilem patri: & Spiritum ſanctũ cum patre, & filio nihil habere commune: & Verbum non ab æterno, ſed ex tẽpore productum.

Macedonius etiam, à quo Macedoniani hæretici dicti ſunt: licet filium ſimilẽ patri eſſe fateretur: Spiritum tamen ſanctum non ſecus atq; illi, de quibus ſupra proxime, blaſphemabat. affirmabat enim eum eſſe creaturam: cõtra quem eſt illud Eſaię capitulo quadrageſimooctauo: Miſit me dominus Deus, & ſpiritus eius. Et illud Apoſtoli ſecundo ad Corint. cap. ii. Dominus autem ſpiritus eſt.

Apollinaris inſuper Laodiceæ Syriæ epiſcopus: à quo Apollinariſtæ hæretici dicti ſunt: vir ſanè in diſputando vehemens: & ita acutus: vt auſus fuerit dicere, corpus, non animam à domino in diſpenſatione ſuſceptum fuiſſe: poſtea vero, cum rationibus vrgeretur, ait, eum quidem habuiſſe animam, non tamen ex ea parte, qua rationalis eſt: ſed ex ea ſolum, qua corpus viuum reddit: ad ſupplemẽtum vero rationabilis partis ipſum Verbum Dei fuiſſe perhibens. Dicebat enim Verbum in carnem fuiſſe conuerſum: eo quòd in Euangelio dicatur: Et Verbum caro factum eſt: & ſicut aqua conuerſa eſt in vinum. Contra quem ſunt ea, quæ à

B. Leo. Beato Leone dicuntur in Sermone ſic: Cum ergo ad intelligendum ſacramentum natiuitatis Chriſti, qua de matre virgine eſt ortus, accedimus, abigatur procul terrenarum caligo rationum: & ab illuminatę fidei oculis mundanę ſapientię fumus abſcedat. Diuina eſt enim auctoritas, cui credimus: Diuina eſt doctrina, quam ſequimur: quoniam ſiue legis iuſtificationi, ſiue Oraculis Prophetarum: ſiue Euangelicę tubę interiorem admoueamus auditum: verum eſt: ꝙ Beatus Ioannes Spiritu ſancto plenus itonuit dicẽs: In principio erat Verbum, & Verbũ erat apud Deum, & Deus erat Verbum &c. Et ſimiliter: Et Verbum caro factum eſt: & habitauit in nobis &c. In vtraq; enim natura idem eſt Dei filius: noſtra ſuſcipiẽs: & propria non amittens, in homine hominem renouans, in ſe incommutabilis perſeuerans. Deitas enim, quę illi cum patre communis eſt, nullum detrimentum Omnipotentiæ ſubiit: nec Dei formam ſerui forma violauit: quia ſumma, & ſempiterna eſſentia, quę ſe ad humani generis inclinauit ſalutem: nos quidem in ſuã gloriam tranſtulit: ſed quod erat, eſſe nõ deſiit. Vnde cum vnigenitus Dei minorem ſe patre cõfiteretur: cui ſe dicit æqualem: veritatis in ſe formam vtriuſq; demonſtrat: vt & humanam probet imparilitas: & diuinam declaret æqualitas. Maieſtatis igitur filii Dei corporea natiuitas nihil abſtulit, nihil contulit: quia ſubſtantia incõmutabilis, nec minui potuit, nec augeri. Quòd enim: Verbum caro factum eſt: non hoc ſignificat: quod in carnem ſit Dei natura mutata: ſed quod à Verbo in vnitatem perſonæ ſit caro ſuſcepta. In cuius vtiq; nomine homo totus accipitur: cum quo intra virginis viſcera ſancto Spiritu fœcundata: & nunquam virginitate caritura: tam inſeparabiliter Dei filius eſt vnitus: vt qui erat intemporaliter de eſſentia patris genitus: ipſe ſit temporaliter de vtero virginis natus. Aliter enim ab æternæ mortis vinculis non poteramus abſolui: niſi in noſtris fieret humilis, qui in ſuis permanebat Omnipotens. Sed ad prædictorum hæreticorum ꝑpoſitũ reuertamur: ſiue ad id, ꝑp quod Supra bro. v. cap. v.

hos

hos vltimos introduximus hæreticos.

His igitur aliis exortis hæreticis, & Chriſti fidem lacerantibus, Synodus Cõſtantinopolitana, quæ fuit ſecunda Synodus vniuerſalis centumquinquaginta epiſcoporum magnæ auctoritatis virorum ex vigintitribus prouinciis, vel circavnitorum, Gratiani, & Theodoſii Principum, & Damaſi Papę temporibus contra Macedonium ipſius Conſtantinopolitanę vrbis epiſcopum: & contra Eudoxium, & Apollinarem: qui Spiritum ſanctum negabant eſſe Deum, in ipſa Conſtantinopolitana vrbe vndiq; congregata fuit, excepta Italia, & aliis Occidentalibus partibus: per quam Synodum examinatis diligenter prius, & diſputatis erroribus antedictis, hæretici ſupra nominati, hęreſis perfidia damnati fuerunt. Et ad veram credẽdorum normam, Symbolo Niceno nonnulla ſunt addita: & maxime in articulo nono de Spiritu ſancto: & pauca etiam verba ipſius Nicenæ Synodi mutata ſunt: vt ex ipſius Symboli inſpectione videri poterit.

¶ Tenor Symboli Conſtantinopolitani concilii.

CRedimus in vnum Deum patrem Omnipotentem: factorem cœli, & terræ: viſibilium omnium, & inuiſibilium. Et in vnum dominum Ieſum Chriſtum filium Dei natum ex patre ante omnia ſæcula. Deum verum de Deo vero: natum, non factum: conſubſtantialem patri: per quẽ omnia facta ſunt. Qui propter nos homines: & propter noſtrã ſalutem deſcendit. Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine: & inhumanatus eſt. Et crucifixus eſt pro nobis ſub pontio Pilato: & ſepultus eſt. Et reſurrexit tertia die. Aſcendit in cœlos: ſedet in dextera patris. Iterum venturus eſt cum gloria iudicare viuos, & mortuos: cuius regni non erit finis. Et in Spiritum ſanctum dominum: & viuificantem: & ex patre procedentem: cum patre, & filio adorandũ, & cõglorificandũ. Qui locutus eſt p ſanctos Prophetas. Et vnã catholicam, & Apoſtolicam eccleſiam. Confiteor vnũ baptiſma in remiſſionem peccatorum. Expectamus reſurrectionẽ mortuorum. Et vitam venturi ſęculi. Amen.

In hoc Symbolo quintus deficit articulus: qa forte nulla erat in eo cõtrouerſia.

Inſuper ipſa Synodus Conſtantinopolitana: quæ per Damaſum Papam, & quamplurimos Occidentalium partium epiſcopos admonita fuerat: vt Romę intereſſet: vbi vniuerſale concilium tam Orientalis, q̃ Occidentalis eccleſiæ fieri decretum erat. Hoc Symbolum cum nõnullis Conſtitutionibus ipſi Damaſo Papæ, & Ambroſio Mediolani archiepiſcopo, ac Britonio, & Valeriano, Acolio, Baſilio, & reliquis ſanctis epiſcopis Occidẽtalium partium in maxima vrbe Roma collectis, tranſmiſit: rogans vt ſuam dignẽtur accipere excuſationem: quòd Romam accedere non potuerit: vt ex ipſius Synodi habetur literis, in libro nono hiſtorię tripartitæ Caſſiodori cap. xiiii. deſcriptis. Qui Damaſus vnà cum aliis coepiſcopis ibi adunatis: viſo ſymbolo, & Conſtitutionibus antedictis, ſuũ quoque fecere concilium: in quo ſuum cõdidere Symbolum: quod Symbolo Conſtãtinopolitanę Synodi quaſi ſimile eſt. Deinde examinatis Conſtitutionibus ad ſe tranſmiſſis: quarum aliquę per Nicenã Synodum, & nonnullæ aliæ per ipſam Conſtantinopolitanam Synodum ſtatutę, & compilatę fuerant: & nonnullis additis, & forte etiã reformatis, vigintiquatuor ſanxere Conſtitutiones: quas ſub anathematis vinculo ſeruari mandauerunt. Et hoc ad impugnãdas omnes hęreticorum hęreſes: vt in antedicto Caſſiodori libro nono, capitulo decimoſexto continetur. Quorum omnium tenorem hic infra deſcribam.

¶ Hoc autem Symbolum Occidentalis eccleſię recte nominari poteſt: & eſt huius tenoris.

CRedo in vnum Deum patrem Omnipotentem: factorem cœli, & terræ: viſibilium omnium, & inuiſibilium. Et in vnum dominum Ieſum Chriſtum filium Dei vnigenitum: & ex patre natum ante omnia ſæcula. Deum de Deo: lumen de lumine: Deum

Digitized by Google

verum de Deo vero: genitum non factū conſubſtantialem patri:per quem oīa facta ſunt. Qui pp nos homines: & pp noſtram ſalutem: deſcendit de cœlis: & incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine: & homo factus eſt. Crucifixus ēt pro nobis ſub pontio Pilato:paſſus: & ſepultus eſt. Et reſurrexit tertia die ſm ſcripturas. Et aſcendit in cœlum: ſedet ad dexteram patris. Et iterum venturus eſt cū gloria iudicare viuos, & mortuos: cuius Regni non erit finis. Et in Spiritum ſanctum dominum, & viuificantem: qui ex patre, filioq; procedit: qui cum patre, & filio ſimul adoratur, & conglorificatur: qui locutus eſt per Prophetas. Et vnam ſanctam Catholicam, & Apoſtolicam eccleſiam. Confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum. Et expecto reſurrectionem mortuorum. Et vitam venturi ſęculi. Amen.

In hoc Symbolo: quod Occidentalis eccleſiæ noīare poſſumus: qa eo Occidētalis vtitur eccleſia: qntus deficit articulus, ſicut etiam in Symbolo Conſtantinopolitanæ Synodi: quo Orientalis vtitur eccleſia. Quod eſſe poteſt: quia forte ipſi articulo nulla hæreſis aliqd opponebat. ſed eſt omnino conforme Symbolo Cōſtantinopolitanę Synodi: licet aliquibus in locis, paucis tamen, aliis vtatur verbis, ſiue aliqua addat verba, quę tamen ſenſum non variant. Excepto tñ nono articulo: in quo per Synodum Conſtantinopolitanam de Spiritu ſancto dr̄: Et ex patre procedentem: quaſi ipſe Spiritus ſanctus ex ſolo patre procederet. In hoc aūt Damaſi, & reliquoꝝ, quod eccleſiæ Occidentalis nominauimus, dicitur: Qui ex patre, filioq; ꝓcedit: vbi ab ambobus: patre. ſ. & filio procedere dicitur. In qua re, licet Orientalis eccleſia, aliter q̄ Occidentalis, & è conuerſo ſentire videatur: tamē attenta vtriuſq; eccleſiæ intentione, non contrariantur: ſed vnum, & idem ſentiūt. Iuxta diffinitionem, & terminationem factam in concilio quodam generali Oriētalis, & Occidentalis eccleſiæ vnito, & cōgregato in ciuitate Ferrariæ, anno domini. 1438. dominante ibi Illuſtri Domino Domino Nicolao Eſteſi Marchione. Cui præfuit Eugenius Papa. hoc conciliū fuit inchoatum quaſi in fine anni. 1437. in ciuitate Ferrariæ: & terminatū fuit Florētię die. 22. Nouembris. 1439. propter peſtilētiam tunc vigentē in ciuitate Ferrariæ. In quo concilio multa, & varia de fide Chriſtiana non minus ſubtiliter, q̄ acerrime, & maxima cum diligentia: perpetua mēſium quindecim diſputatione, dimicata, & ventilata ſunt: & tādem propter peſtilentiam in ipſa ciuitate ſæuientem, concilio inde tranſlato Florentiam: & per ſex menſes vltra in Florentia ab ipſo concilio cōcorditer diffinita fuerunt: Eugenio Papa præſidente, hoc modo: vt inqt Blōdus hiſtoricus libro decimo ſuæ tertiæ Decadis, his verbis.

CONuenientes nanq; Latini, & Græci in ſacroſanctam Icumenicam Synodum Florentiam magno ſtudio inuicem adniſi ſunt: vt inter alia articulus ille de diuina Spiritus ſancti proceſſione ſumma cum diligentia, & aſſidua inquiſitione diſcuteretur. Prolatis vero teſtimoniis ex diuinis ſcripturis, plurimiſq; auctoritatibus ſanctoꝝ doctoꝝ Orientaliū, & Occidentalium: aliqbus qdem ex patre, & filio: qbuſdam vero ex patre per filium procedere dicentibus Spiritū ſanctum: & ad eandem intelligentiam aſpicientibus omnibus ſub diuerſis vocabulis: Græci quidem aſſeruerūt: ꝙ id quod dicunt Spiritum ſanctum ex patre procedere: non hac mente proferunt: vt excludant filium: ſed quia eis videbatur (vt aiunt) Latinos aſſerere ſpiritum ſanctum ex patre, & filio, tāquam ex duobus pricipiis, & duabus ſpirationibus procedere: ideo abſtinuerunt à dicendo: ꝙ Spiritus ſanctus ex patre procedebat, & filio. Latini vero affirmauerunt non ſe hac mēte dicere Spiritum ſanctū ex patre, filioq; procedere: vt excludant patrem: quin ſit fons, ac principium totius Deitatis filii: ſcilicet ac Spiritus ſancti: aut ꝙ id, quod Spiritus ſanctus procedit ex filio, filius à patre nō habeat: ſiue ꝙ duo ponant eſſe pricipia, ſeu duas ſpirationes: ſed vt vnū tm̄ principium, vnicamq; ſpirationē Spi-

Digitized by Google

ritus ſancti:prout hactenus aſſeruerat. Et cum ex his omnibus vnus,& idem elicia tur veritatis ſenſus: tandem infraſcriptā ſanctam,& Deo amabilem eodē ſenſu, ea demq; mente vnionē vnanimiter cōcor darunt,& cōſenſerunt. IN Noīe igitur ſanctæ Trinitatis,Patris,& Filii,& Spiri tus ſancti hoc ſacro vniuerſali approban te concilio diffinimus: vt hęc fidei veri tas ab omnibus Chriſtianis credatur, & ſuſcipiatur:ſicq; oēs profiteantur: Quod Spiritus ſanctus ex Patre, & Filio æterna liter eſt:& eſſentiam ſuā,ſuumq; eſſe ſub ſiſtens habet ex patre,ſimul & filio:& ex vtroq; æternaliter,tanq̄ ab vno pricipio, & vnica ſpiratione procedit. Declaran tes ꝙ id,quod ſancti doctores, & patres dicunt:ex Patre per Filium ꝓcedere Spi ritum ſanctum:ad hanc intelligentiā ten dit: vt per hoc ſignificetur, filium quoq; eſſe ſm Græcos quidem cauſam:ſm Lati nos vero principium ſubſtantiæ ſpiritus ſancti:ſicut & patrem. Et qm̄ omnia,quæ patris ſunt,pater ipſe vnigenito filio ſuo gignendo dedit,pręter eſſe patrem: hoc ipſum quod Spiritus ſanctus procedit ex filio,ipſe filius à patre æternaliter habet, à quo æternaliter etiam genitus eſt. Diffi nimus inſuper explicationem verborum illoꝝ,Filioq;,veritatis declarādæ gratia: & imminente tūc neceſſitate,licite,& ra tionabiliter Symbolo fuiſſe appoſitum. hęc Blondus vbi ſupra,quantum ad Spi ritum ſanctum attinet: qm̄ aliqua ēt alia terminauit.ſ. de ſacramēto altaris: vt ſuo loco dicetur. & hęcq̄tum ad Symbolum.

Platina vero de Pontificibus in vita Eugenii quarti Papę. 215. qui fuit patria Venetus,familia Condulmeria de huiu ſmodi terminatione ſic inquit:Nam habi to ſæpius conuentu,diſcuſſaq; Gręcorū, & Latinoꝝ contentione: tandem eo ven tum eſt: vt Gręci rationibus victi fateren tur:& Spiritum ſanctum à Patre, Filioq; procedere:Homouſionq; eſſe: non à Pa tre tm̄ (vt ipſi credebant) prouenire:vtq; in azymo,ſine fermēto,triticeo pane cor pus Chriſti conſecraretur: ac Purgatorii locum eſſe crederent. Poſtremo vero,vt faterentur Romanum Pōtificem, verum Chriſti Vicarium,Petriq; legitimum ſuc ceſſorem primum in orbe locum tenere: cui & Orientalis eccleſia merito pareret. Abeuntibus autem Græcis,re hoc modo compoſita &c. Sed exiſtimo magis credē dum eſſe Blondo,qui Eugenii ſecretari us erat: & per ipſum,vt concilium termi nauerat,in ſcriptis redacta fuit, vt erat eius officium. Et ſequitur Platina dicēs: Armenii ēt cum fide noſtra conuenire, ſublatis crebris diſputationibus eoꝝ er roribus,promulgatiſq; Eugenii literis ſu per ea re: quę rationem concordię oſtēde rent, cum iſcriptione: Datum in ſacroſan cta œcumenica ſeſſione ꝯcilii Florētini: quod in cathedrali eccleſia habitum eſt, anno domini. 1438. 22. die Nouembris.

Conſtitutiones aūt tum antecedentiū conciliorum: ſcilicet Niceni, Conſtanti nopolitani,& Romæ celebrati per Dama ſum Papam, Ambroſium Mediolani ar chiepiſcopum,& reliquos Occidentales epiſcopos: de quibus ſupra diximus: ad impugnandas, & tollendas hæreſes, ab ipſo Damaſo,& reliquis publicatæ ſunt: in q̄bus multi hęretici anathematis vin culo illaqueantur. Et ſunt tenoris infra ſcripti: vt in tripartita ꝯtinet̄ hiſtoria.

Quoniam poſt Nicenum conciliū talis er ror exortus eſt: vt quidā dicere profa no ore præſumant, per Filium ſanctū ſpiritum fuiſſe factum,anathematiza mus eos:qui non cum omni prædicāt libertate cum Patre, & Filio ſanctum Spiritum vnius,eiuſdemq; ſubſtantię, atq; poteſtatis exiſtere. 1

Similiter aūt anathematizamus & eos,q̄ errores Sabellii ſunt ſecuti: eūdem di centes Patrem eſſe quem Filium. 2

Anathematizamus Arrium,& Eunomiū, qui ſimili impietate,licet verbis diſcre pant,Filium tamē,& Spiritum ſanctū creaturam eſſe confirmant. 3

Anathematizamus Macedonianos,q̄ ex Arriana radice deriuati, non impieta tem,ſed vocabulum mutauerunt. 4

Anathematizamus Fotitium, qui Hebio nis hæreſim renouans,dominum no ſtrum Ieſum Chriſtum ſolum ex Ma ria confitetur. 5

6 Anathematizamus etiá eos, qui duos filios eſſe profitentur: vnum ante ſæcula, & alium poſt carnis aſſumptionem ex virgine.

7 Anathematizamus & hos, qui pro rationali anima cõfirmant: quia Dei verbũ in humanam carnẽ cõuerſum eſt: ipſe nanq; filius verbũ Dei, non pro rationali animo, & intelligibili in ſuo corpore factus eſt: ſed noſtram: hoc eſt rationalem, & intelligibilem aiam ſine peccato aſſumpſit, atq; ſaluauit.

8 Anathematizamus & eos, qui dicunt verbum Dei productione, & corruptione à patre ſeparatum, & ſine ſubſtantia eũ aut terminãdum eſſe blaſphemãt: eos aũt, qui ab eccleſiis ad alias eccleſias migrauerunt tamdiu à noſtra communione alienos habeam°, donec ad eas redeant ciuitates, in quibus primitus ordinati ſunt.

9 Si quis autem alio de loco ad locum migrantem viuentis ordinatus eſt, tãdiu vacet ſacerdotii dignitate, qui ꝓpriam deſeruit ciuitatẽ, donec ſucceſſor eius requieſcat in domino.

10 Si quis nõ dixerit ſemp Patrem, & Filiũ, & ſemper Spiritum ſanctum eſſe, anathema ſit.

11 Si qs nõ dixerit filiũ natũ ex patre: hoc ẽ ex ei° diuina ſubſtãtia, anathema ſit.

12 Si qs nõ dixerit verũ Deũ filiũ Dei, ſicut verũ patrem eius, & omnia poſſe, & patri æqualem eſſe, anathema ſit.

13 Si quis dixerit: quia in carne degẽs filius Dei, cum eſſet in terra: in cœlis, & cum patre non fuit, anathema ſit.

14 Si quis dixerit: qa in paſſione Crucis dolorem paſſus eſt filius Dei Deus: & nõ caro cum anima, quia iduta eſt forma ſerui, quam ſibi aſſumpſit, ſicut ſancta ſcriptura dixit, anathema ſit.

15 Si quis nõ dixerit: qa in carne, quam aſſumpſit, ſedet in dextera patris: in qua etiam venturus eſt iudicare viuos, & mortuos, anathema ſit.

16 Si qs non dixerit Spiritũ ſanctum ex patre eſſe vere, & proprie, ſicut & filium ex diuina ſubſtantia, & Deum Dei verbum, anathema ſit.

Si quis non dixerit omnia poſſe Spiritũ ſanctũ: & oĩa noſſe: & vbiq; adeſſe, ſicut & filium, & patrem, anathema ſit. 17

Si qs dixerit Spiritũ ſanctũ facturam, aut per filium factum, anathema ſit. 18

Si qs non dixerit oĩa per filiũ, & Spiritũ ſanctum feciſſe patrẽ: hoc eſt viſibilia, & inuiſibilia, anathema ſit. 19

Si qs nõ dixerit Patris, & Filii, & Spiritus ſancti vnam Deitatẽ, poteſtatem, diuinitatem, vnitatẽ, vnam gloriam, dñationem, imperium, vnam voluntatem, & virtutem, anathema ſit. 20

Si qs tres pſonas non dixerit veras Pris, & Filii, & Spirit° ſancti æquales: ſemp viuentes: oĩaq; ſaluantes: oĩa ꝯtinẽtes viſibilia, & inuiſibilia: oĩa potentes: omnia iudicantes: oĩa viuificantes: oĩa creantes, anathema ſit. 21

Si quis nõ dixerit adorandũ Spũm ſanctum ab vniuerſa creatura, ſicut & Filium, atq; Patrem, anathema ſit. 22

Si qs de Patre, & Filio bñ ſapuerit: de ſancto aũt Spiritu nõ recte crediderit, hæreticus ẽ: qa oẽs hęretici de Filio Dei, & de ſancto Spiritu male ſapientes, in Iudæorũ, atq; Gentilium incredulitate conſiſtere conuincuntur. 23

Si quis aũt diuiſit, Deũ Patrem dicens, & Deũ Filiũ, & Deum Spũm ſanctum, affirmans Deos dici, & non Deũ pp vnã Deitatẽ, ac poteſtatẽ, quã eẽ credim°, & nouimus Patris, & Filii, & Spũs ſancti Deum vnũ: ſubtrahẽs vero Filium, & Spiritum ſanctũ, tanq̃ ſolum opinatus Patrem Deũ, anathema ſit. Nomen enim Deorũ & Angelis, & hoibus ſanctis à Deo poſitum eſt, & donatum. 24

De Patre vero, & Filio, & Spiritu ſancto pp vnam, æqualemq; diuinitatẽ: non Deorũ noĩa: ſed Dei noſtri traditur, atque ſignificat, vt credamus: qa in Patre, & Filio, & Spiritu ſancto ſolummodo baptizamur: & nõ in Archãgelorũ, & Angelorũ noĩbus: ſicut hęretici, aut ſicut Iudæi, Gentileſq; inſaniunt. Hęc igit Chriſtianorũ ſalus eſt: vt credẽtes Trinitati: hoc eſt Patri, & Filio, & Spiritui ſcõ: & in ea baptizati, vnã Deitatem, & poteſtatẽ, diuinitatẽ, & ſubſtantiam in

tiam in eũ eſſe credimus. Hæc itaq; Gratiano viuente facta ſunt.

Ex ſuperius igitur deſcriptis tam I antedictarũ Synodorũ Symbolis, q̃ conſtitutionibus Synodalibus manifeſte ſiunt exortę hæreſes, & cauſa Additionũ factarũ in præmemoratis Symbolis Synodorũ Apoſtolorũ Symbolo: quæ tñ Additiones nullatenus ſunt contra aliquid ex cõtentis in ipſo Apoſtolorũ Symbolo. Sed ad maiorem eius intelligentiã, & defenſionem ꝯtra hęreſes aliqua in eis cõtenta deprauare volentes.

Habemus inſuper quintum Chriſtianę fidei Symbolũ: & maxime de ſancta Trinitate à ſancta matre eccleſia approbatũ: quod Athanaſius Alexãdrinus eps ædidit. Is aũt Athanaſius viguit Iuliani, Iouiniani, & Valentiniani Romanorũ Imperatorũ temporibus: & in Laodicenſi cõcilio contra Arrianos hæreticos rõnibus euidentiſſimis, & Argumentis efficaciſſimis, ac ſacræ ſcripturæ auctoritate diſputãs acerrime dimicauit. fuit enim vir ſanctitate, & ſcientia conſpicuus. Hoc etiam Symbolum hic ponere nõ diſplicuit: tũ quia Trinitatem diuinam optime deſcripſit: tum &t(vt cerni poſſit) quantam curam, & diligentiam habuerint antiq patres, ne Symboli Chriſtiani veritates ab hæreticis ſubuerterent, atq; corrumperẽtur. Quod ſymbolum huiuſmodi eſt.

¶ Symbolum Athanaſii Alexandrini epiſcopi.

Qvicunq; vult ſaluus eſſe: ante omnia opus eſt: vt teneat catholicã fidem: quam niſi quiſq; itegram, inuiolatamq; ſeruauerit, abſq; dubio in æternum peribit. Fides aũt catholica hęc eſt: vt vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur. Neq; confundentes pſonas: neq; ſubſtantiã ſeparãtes. Alia eſt eni pſona pr̃is, alia filii, alia Spiritus ſancti: ſed patris, & filii, & Spiritus ſancti vna eſt diuinitas: æqualis gl'ia: coæterna maieſtas. Qualis pater, talis filius, talis Spiritus ſanctus. Increatus pater, icreatus filius, icreatus Spiritus ſanctus. Immenſus pater, immenſus filius, immẽſus Spiritus ſanctus. Aeternus pater, æternus filius, æternus ſpiritus ſanctus. Et tñ non tres æterni, ſed vnus æternus: ſicut non tres increati, nec tres immenſi, ſed vnus increatus, & vnus immenſus. Similiter Omnipotens pater, Omnipotens filius, Omnipotens ſpiritus ſanctus. Et tñ non tres Omnipotentes, ſed vnus Omnipotens. Ita Deus pater, Deus filius, Deus ſpiritus ſanctus. Et tñ non tres Dii, ſed vnus eſt Deus. Ita dñs pater, dñs filius, dñs ſpiritus ſanctus. Et tamen non tres dñi, ſed vnus eſt dñs. Quia ſicut ſigillatim vnamquanq; perſonã Deum, ac dñm confiteri Chriſtiana veritate cõpellimur, ita tres Deos, aut dominos dicere catholica religione prohibemur. Pater à nullo eſt factus, nec creatus, nec genitus. Filius à patre ſolo eſt, non factus, nec creatus, ſed genitus. Spiritus ſanctus à patre, & filio, non factus, nec creatus, nec genitus, ſed procedens. Vnus ergo pater, nõ tres patres. Vnus filius, nõ tres filii. Vnus ſpiritus ſanctus, non tres ſpiritus ſancti. Et in hac Trinitate, nihil prius, aut poſterius: nihil maius, aut minus: ſed totæ tres ꝑſonæ coæternæ ſibi ſunt, & coęquales. Ita vt per omnia: ſicut iam ſupradictum eſt: & vnitas in Trinitate, & Trinitas in vnitate veneranda ſit. Qui vult ergo ſaluus eſſe, ita de Trinitate ſentiat. Sed neceſſarium eſt ad æternam ſalutem: vt incarnationem quoq; domini noſtri Ieſu Chriſti fideliter credat. Eſt ergo fides recta: vt credamus, & confiteamur: quia dominus noſter Ieſus Chriſtus Dei filius: Deus, & homo eſt. Deus eſt ex ſubſtantia patris: ante ſæcula genitus: & homo eſt ex ſubſtantia matris in ſæculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali, & humana carne ſubſiſtens. Aequalis patri ſm diuinitatem: minor patrę ſm humanitatem. Qui licet Deus ſit, & homo: nõ tamen duo, ſed vnus eſt Chriſtus. Vnus autem non conuerſione diuinitatis in carne, ſed aſſumptione humanitatis in Deum. Vnus omnino non confuſione ſubſtantię, ſed vnitate perſonę. Nam ſicut anima rationalis, & caro vnus eſt homo: ita Deus, & homo vnus eſt Chriſtus. Qui paſſus eſt pro ſalute

noſtra. Deſcendit ad Inferos: tertia die reſurrexit à mortuis. Aſcendit ad cœlos: ſedet ad dexteram Dei patris Omnipotentis. Inde venturus eſt iudicare viuos, & mortuos. Ad cuius aduentum oẽs hoĩes reſurgere habẽt cum corporibus ſuis: & reddituri ſunt de factis propriis rationẽ. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui vero mala, in ignem æternum. Hæc eſt fides catholica: quam niſi quiſq; fideliter, firmiterq; crediderit, ſaluus eſſe non poterit. Amen.

Hoc Athanaſii Symbolum, licet Trinitatem q̃ optime explanet: tamen diminutionem habere dicitur: quia decem tantũ cõtinet articulos. Nam decimum, qui ſanctam eccleſiam catholicam credit, & ſanctorum communionem: & vndecimum, qui baptiſma in remiſſionẽ peccatorum credit, omnino omiſit. Eo enim tempore forte hęreſes ĩ ipſis duobus articulis à Chriſtiana non deuiabant eccleſia. Symbolum autem Niceni concilii in quatuor articulis eſt defectiuum (vt etiam ſupra dixi). ſ. in quinto: in decimo: in vndecimo: & in duodecimo. Symbola etiam omnia antedictarum Synodorum in vno tantũ articulo ſunt defectiua. ſ. in quinto: vt ſupra etiam dictum eſt. Et ideo Symbolum Apoſtolicum eſt omnibus aliis ſymbolis dignius propter compoſitorum excellentiam: & etiam perfectius, quia omnes ptinet fidei articulos: & eſt inſup magis ſententioſum. quibus non obſtantibus, per alia Symbola multa in Apoſtolico Symbolo cõtenta declarantur. & fiunt ad intelligendum faciliora. Verum, quoniam oportet, vt Chriſtianus quilibet oẽs ipſos duodecim fidei articulos diſtincte cognoſcat, & credat: ideo eos ſtatim deſcribam diuiſos, & diſpartitos, ponens in eorum quolibet omnia ipſa prima quatuor Symbola: hoc eſt eam cuiuſlibet Symboli partem: quæ ad ipſum ſpectabit articulum: ponendo ſemper primo Apoſtolicum. Secundo Nicenum. Tertio Conſtantinopolitanum, ſiue Oriẽtalis eccleſiæ. Quarto, & vltimo Romanum, ſiue Occidentalis eccleſię: quod Romę æditum in cõcilio, cui prę fuit Damaſus Papa: vt ſupra dictũ eſt. Et hoc vt facilius cognoſci poſſit qđ in quolibet articulo Apoſtolorum Symbolo additum ſit: & per quas Synodos: vt hęreticorum improbarentur errores.

Primus articulus.

Credo in Deum patrem Omnipotentem creatorem cœli, & terræ. — Apoſtolicum.

Credimus in vnũ Deum patrẽ Omnipotentem: omnium viſibilium, necnõ & inuiſibilium factorem. — Synod. Nicenę

Credimus in vnũ Deũ patrem Omnipotentem factorem cœli, & terræ: viſibilium omnium, & inuiſibilium. — Synod. Cõſtãt. Oriẽta eccleſi.

Credo in vnum Deum patrem Omnipotentem factorem cœli, & terræ: viſibilium omnium, & inuiſibilium. — Romanũ Occidẽ. ecc.

Secundus articulus.

Et in Ieſum Chriſtum filiũ eius vnicum dominum noſtrum. — Apoſtolicum.

Et in vnum dñm nřm Ieſum Chriſtum filium, natũ ex patre vnigenitũ: hoc eſt ex ſubſtãtia patris. Deũ ex Deo: lumen ex lumine: Deũ verum ex Deo vero: natũ, non creatũ Homouſion: hoc eſt eiuſdẽ cũ patre ſubſtãtiæ: per quem omnia facta ſunt, cœleſtia, & terrena. — Nicenũ

Et in vnum dominum Ieſum Chriſtum filium Dei: natum ex patre ante oĩa ſæcula. Deum verum de Deo vero: natũ non factũ conſubſtantialem patri: per quem omnia facta ſunt. — Eccleſ. Orientalis.

Et in vnum dñm Ieſum Chriſtum filium Dei vnigenitum: & ex patre natum ante omnia ſęcula. Deum de Deo: lumẽ de lumine: Deũ verum de Deo vero: genitũ non factum conſubſtantialem patri: per quem omnia facta ſunt. — Eccleſ. Occidentalis.

Tertius articulus.

Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto: natus ex Maria virgine. — Apoſtolicum

Qui ꝓpter nos homines: & propter noſtram ſalutẽ deſcẽdit, & icarnatus eſt. — Nicenũ

Qui ꝓpter nos homines: & propter noſtram ſalutẽ deſcẽdit, & incarnatus eſt de Spiritu ſancto, & Maria virgine, & inhumatus eſt. — Orientale.

Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcẽdit de cœlis, & incarnatus eſt de ſpiritu ſancto: ex Maria virgine: & homo factus eſt. — Occidentale.

Quartus

Quartus articulus.

Apſtolicũ. Paſſus ſub pontio Pilato: crucifixus: mortuus: & ſepultus.

Nicenũ. Et homo factus: paſſus eſt.

Oriẽtale. Et crucifixus eſt pro nobis ſub pontio Pilato: & ſepultus eſt.

Occidẽtale. Crucifixus etiam pro nobis ſub pontio Pilato: paſſus, & ſepultus eſt.

Quintus articulus.

Apſtolicũ. Deſcendit ad Inferna.

Nicenũ. Nihil.

Oriẽtale. Nihil.

Occidẽ. Nihil.

Sextus articulus.

Apſtolicũ. Tertia die reſurrexit à mortuis.

Nicenũ. Et reſurrexit tertia die.

Oriẽtale. Et reſurrexit tertia die.

Occidẽ. Et reſurrexit tertia die ſm ſcripturas.

Septimus articulus.

Apſtolicũ. Aſcendit ad coelos: ſedet ad dexteram Dei patris Omnipotentis.

Nicenũ. Aſcendit in coelum.

Oriẽtale. Aſcendit in coelos: ſedet in dextera pris.

Occidẽtale. Et aſcendit in coelũ: ſedet ad dexteram patris.

Octauus articulus.

Apſtolicũ. Inde venturus eſt iudicare viuos, & mortuos.

Nicenũ. Vẽturus ide iudicare viuos, & mortuos.

Oriẽtale. Iterum venturus cum gloria iudicare viuos, & mortuos: cuius Regni non erit finis.

Occidẽtale. Et iterum venturus eſt cum gloria iudicare viuos, & mortuos: cuius Regni nõ erit finis.

Nonus articulus.

Apſticũ. Credo in Spiritum ſanctum.

Nicenũ. Et in Spiritum ſanctum.

Orientale. Et in Spiritum ſanctum dominum, & viuificantem: & ex patre procedentẽ: cũ patre, & filio adorandum, & conglorificandum: qui locutus eſt per ſanctos Prophetas.

Occidẽtale. Et in Spiritum ſanctum dominum, & viuificantem: qui ex patre, filioq; procedit: qui cum patre, & filio ſimul adoratur, & conglorificatur: qui locutus eſt per Prophetas.

Decimus articulus.

Apſticũ. Sanctam eccleſiam catholicam: ſanctorũ communionem.

Nicenũ. Nihil.

Orientale. Et vnam catholicam, & Apoſtolicam eccleſiam.

Occidẽtale. Et vnam ſanctam catholicam, & Apoſtolicam eccleſiam.

Vndecimus articulus.

Apſticũ. Remiſſionem peccatorum.

Nicenũ. Nihil.

Orientale. Confitemur vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum.

Occidẽtale. Confiteor vnum baptiſma in remiſſionẽ peccatorum.

Duodecimus, & vltimus articulus.

Apſticũ. Carnis reſurrectionem: & vitam aeternam. Amen.

Nicenũ. Nihil.

Orientale. Expectamus reſurrectionẽ mortuorum: & vitam futuri ſaeculi. Amen.

Occidẽtale. Et expecto reſurrectionem mortuoꝝ: & vitam venturi ſaeculi. Amen.

Indecens inſuper eſſe minime iudicarẽ ſingulos articulos praememoratos repetere: & iterũ aliqualiter reſulcare: vt eis extrema manus imponatur. Nam & ſi ſuperius dictum ſit: eos articulos eſſe à nobis credendos: quia contenta in eis vera ſunt: licet Argumentis de neceſſitate cõcludentibus probari nõ poſſint: non tollitur tamen propterea, quin ea, quae in ipſis continẽtur articulis: cum vera ſint, ſacrarum literarum auctoritatẽ veraciter verificari, & probari poſſint: quae quibuſcunque dialecticis, & ſophiſticis ſemper praeponitur Argumentis: vnde vt Iudaeus non arbitretur eccleſiae Chriſtianae fundatores: hoc eſt Apoſtolos: qui Symbolum primum: quod paruum vulgo dicitur: & poſt eos ſanctos patres conciliorum ſuperius dictorum: & totã ſanctam matrem eccleſiam: quae ipſa approbauit Symbolatea ſic non aedidiſſe: nec approbaſſe Symbola credendorum normã cõtinentia: niſi omnia ipſa ex diuinis enucleaſſent eloquiis: quod vt Iudeus verũ eſſe non ſolum cognoſcat: ſed manibus (vt ita dixerim) palpet, & attrectet, ſingulos ipſos articulos iterũ repetendos eſſe, perutile fore exiſtimaui: duabus maxime de cauſis: quarum altera eſt: vt oſtenda-

Digitized by Google

mus ipſos articulos quaſi omnes ſupra in hoc opere, variis tamen in locis pro batos eſſe: & quidem pluribus idoneis, tam veteris,q̃ noui teſtamẽti teſtimoniis, aut de nouo probemus: altera vero cauſa eſt: vt ſuccincte,& breuiter oſtendamus, quæ legis Iudaicæ radices cum aliquib⁹ ex noſtris conueniant articulis, & quæ non: vt ipſe Iudæus illis intellectis, facilius cedat,immo in noſtram incautus p labatur ſententiam.

Primus igitur articulus,qui huiuſmodi eſt: Credo in Deum patrem Omnipotentem,creatorem cœli,& terræ: partim iam probatus eſt,& partim reſtat probandus. Quod vnus tantum Deus ſit, probatum eſt ſuperius.c.iiii.huius octaui libri. Et licet Apoſtoli dicentes in ſuo Symbolo: Credo in Deum,nõ appoſuerint vnũ, tamen Deũ in ſingulari proferentes,vnũ tantum eſſe Deum confeſſi ſunt: quo nõ obſtante,ſanctę Synodi antedictæ ad maiorem huius veritatis declarationem, in ſuis Symbolis addiderunt,Vnum,dicentes: Credimus in vnũ Deum:& ſic in antedicto.iiii.cap.vnum tantum eſſe Deum probatum eſt. Quod autem Deus pater ſit,probatum eſt etiam ſuperius.c.vii.huius octaui libri:& maxime in calce ipſius capitis,hoc modo. In eo enim capite probatum eſt,Deum habere filium: cum autẽ filius,& pater correlatiua ſint: ſi filium habet Deus,vt ipſe Deus pater ſit neceſſe ẽ, quia filius ſine patre eſſe nõ poteſt. Sicut enim nemo dicitur dominus,niſi habeat poſſeſſionem, vel ſeruũ, cui dominetur. Et ſicut nemo Magiſter dicitur,niſi diſcipulum habeat: ita & pater nullo pacto quis dici poteſt, niſi filium habens. Hoc igit ipſo nomine, quo Deus pater appellatur,cum patre pariter ſubſiſtere etiam filius demõſtratur. Sed dicet forte Iudęus: Si filiũ habet Deus: ꝙ ipſe filii ſui pater ſit conueniens eſt: Vos autem Chriſtiani quomodo poteſtis Deum appellare patrem: cum eius filii non ſitis? Quãdo Symbolum dicimus.ſ.Credo in Deũ patrem: vel, Credimus in Deum patrem, non dicimus eum eſſe patrem noſtrũ,ſed ſimpliciter eſſe patrẽ: eo ꝙ habeat filiũ:

Oppoſitio.

Reſponſio.

& ſic dicimus eum patrem filii ſui: qđ verum eſſe conſtat in ſecundo articulo, vbi dicitur: Et in Ieſum Chriſtũ filium eius: ſcilicet Dei. Verum, quando oramus,dicẽtes orationem Dominicam: ſcilicet Pater noſter: qui es in cœlis: eum patrẽ noſtrum eſſe dicimus: & hoc facimus: quia fundatores eccleſiæ Chriſtianæ: ſcilicet Apoſtoli: ex doctrina Magiſtri ſui Saluatoris noſtri,Deum appellaſſe patrem conſtat. Nam ipſe Saluator Matthęi capitulo vigeſimoquarto Apoſtolis ſuis inquit: Et patrem nolite vocare vobis ſuper terrã: vnus eſt enim pater veſter, qui in cœlis eſt.ſ.Deus. vnde ipſe Saluator docẽs eos orare Matthęi cap.vi.ſic inquit: Sic ergo vos orabitis: Pater noſter: qui es in cœlis &c. & Lucæ capitulo vndecimo: Pater, ſanctificetur nomẽ tuum &c. Quomodo autem poſſit homo filius Dei effici,oſtenditur Ioannis capitulo primo Euangelii ſui,his verbis: Quotquot aũt receperunt eum,dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex ſanguinib⁹,neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Si autem recipientes Chriſtum, & credẽtes in eum,vel in nomine eius,naſcuntur ex Deo,& ipſius Dei filii efficiuntur: ergo ipſi Deum poſſunt appellare patrem. Sed cũ Chriſtiani receperint Chriſtum,& in eo crediderint,& credant: igitur filii Dei ſunt: & eum patrem recte, & veraciter appellare poſſunt. Sed non credat propterea Iudæus: ꝙ filii Dei ſimus naturaliter: quia Deus alium non habet naturalem filium, niſi ſolum Ieſum Chriſtum,qui ideo eſt ei vnigenitus. Nos autẽ filii Dei ſumus,nõ naturales,ſed per gratiam,& adoptionem. Deus namq; nos in filios adoptauit:& ideo in adoptãtis nos miſericordia gloriemur: quia (vt ait Apoſtolus ad Galatas capitulo quarto) Nõ accepimus ſpiritum ſeruitutis iterum in timore: ſed accepimus ſpiritũ adoptionis filiorum: i quo clamamus, Abba pater.& idem Apoſtolus ad Galatas.c.iiii. At vbi venit plenitudo temporis: miſit Deus filium ſuum factum ex muliere,factum ſub lege: vt eos qui ſub lege erãt, redimeret,

vt adoptionem

Digitized by Google

vt adoptionem filiorum reciperemus. Dignum eſt enim, atq; conueniens, vt teſtatis patris voluntas ab adoptiuis filiis impleatur: vt ſic ſimus humanitatis Chriſti cōparticipes: vt eſſe poſſimus glorię ſuæ cohæredes. Item ꝙ Deus ſit Omnipotēs, habetur Geñ. cap. xvii. vbi ipſe dominus loquens inquit: Ego dominus Omnipotens. & eiuſdem Geñ. c. xxxv. Dixitq́; ei: ſcilicet Abraę: Ego ſum dominus Deus Omnipotēs. Item Geñ. c. xxviii. Deus autem Omnipotens benedicat tibi. Item Exodi. c. xv. in Cātico Moyſis: Dominus quaſi vir pugnator, Omnipotens nomen eius. Item Geñ. c. xlviii. Et ingreſſo ad ſe Ioſeph, ait: ſcilicet Iacob: Deus Omnipotens appa uit mihi &c.

Ioannes etiam Euāgeliſta eum Omnipotentem eſſe, his verbis oſtendit, capitulo primo: Omnia per ipſum facta ſunt. Item ꝙ cœlum, & terram creauerit, patet Geñ. c. primo: In principio creauit Deus cœlum, & terram. Item Eſaiæ. c. xlviii. inquit ipſe Deus: Manus quoq; mea fundauit terrā: & dextera mea mēſa eſt cœlos.

Quod autem mundum, & ſic cœlum, & terram creauerit, etiam Philoſophi naturales confeſſi ſunt: habita enim cognitione trium Diuinarum perſonarum, per emanationem ſecūdæ perſonæ, quod eſt Verbum à prima perſona, qui eſt Pater: & per emanationē Spiritus Dei ab vtraq; (vt ſupra oſtendimus capitulo nono huius octaui libri) deuenerunt etiā ipſi Philoſophi ad cognitionem creationis creaturarum per emanationem à Verbo Diuino. Vnde inquit Plato: Quòd ſicut Verbum Diuinum emanat à Patre: ita omnia iſta entia emanant à Diuino Verbo per creationem. Et ſicut Verbum emanat à Patre, tanquam ſcientiæ à ſciente, ita oēs artes, & ſcientiæ emanant à Verbo Diuino in homines: vt inquit Epicarmus Comicus diſcipulus Platonis: Quòd Diuinum Verbum artes hominibus ſuggerit, docetq́; facere, quod conducit. Non inuenerunt enim homines artes: ſed eas Verbum hominibus immiſit: verbum autem hominum à Diuino Verbo defluxit. & ſic dicit Plato: Quòd ſicut illud Diuinū verbum fluit, & emanat à Patre: ita omnia creata emanant à Verbo. Sed iſtam emanationem multo clarius declarat Auguſtinus, & doctores catholici, ponentes multiplicem differentiā inter iſtam emanationem creaturarum à Verbo: & illam Verbi à Patre. Nam ibi Verbum primo emanat à Patre dicente per modum naturę: & ideo dicitur Filius Patris: quia in tali productione Pater communicat Filio totam ſubſtātiam, & eſſentiam & eſſe: ideo filius eſt cōſubſtantialis, & æqualis patri, & idem Deus cum patre: ſed creaturæ emanant à verbo per modū artis: ita Deus ſic cōmunicat creaturis ſimilitudines ſuarum perfectionum, & idearum: ꝙ non cōmunicat eis ſuā ſubſtātiam, & eſſentiā. Et ideo nulla creatura eſt Deus: nec filius naturalis Dei: nec Deo æqualis: nec cōſubſtantialis: ſicut artifex ita cōmunicat artificiato ſimilitudinem ſuæ artis: ꝙ nō cōmunicat ſubſtantiā ſuā. ſecunda differentia eſt: qa pater producit verbum de tota ſcientia, & ſubſtantia ſua: ideo non poteſt producere, niſi vnum verbum: ſed Deus non produxit mūdum de tota ſua arte: quæ eſt infinita: ideo poteſt multos alios mundos producere: non euacuādo artem ſuam. Tertia differentia eſt: qa Deus pater ꝓducit filium, & verbū ab æterno: eo ꝙ filius naſcitur, & emanat naturaliter, & per modū naturæ: ſed mundus nō emanat à verbo ab æterno: eo ꝙ nō ꝓducit naturaliter, ſed artificialr, & libere. Artificialia enī nō ſunt naturalia, ſed volūtaria. Quarta differentia eſt: qa Deus pater ꝑ ſeipſum de ſciētia, & itellectione ſua ab æterno dicit illud verbū, non per aliud verbū ēt productū manet in ꝓducēte ſubſtantialr, & eēntialiter. Sed ī creatione rerum Deus pater ꝑ verbū æternū dixit oīa creata ad extra: & iō verbum æternū nullū aliud verbū ꝓſupponit: ſed oīa creata ꝓſupponūt verbum æternū: ꝑ qđ ſunt dicta ex tpe. Ideo hęc eſt cā: quare pater nō pōt dicere ſuū verbū: qn cōicet ipſi totā ſubſtātiā, & eſſentiā: eo ꝙ abſq; alio verbo per ſe naturaliter ipſum dicit de tota ſua ſcientia ſpeculatiua: ſed qa ꝑ verbum ſuū dicit alia tanq̄ per ſciētiam

practicam: ideo ita cõmunicat rebus creatis ſimilitudines ſuæ ſcientiæ, & ſuarum idearum, ꝙ non communicat ſuam ſubſtantiam.

Eſt aũt multiplex differẽtia inter Deũ, & quemlibet artificem creatum: & quodlibet agens naturale. Nam Deus ſolo verbo dicendo abſq; motu, & tempore, poteſt omnia producere: quod non poteſt agere artifex creatus, nec agẽs naturale: & hoc accidit, quia Deus continet in verbo ſuo perfectiones omnium: & omnia dependent à diuino verbo, quo ad totũ ſuum eſſe in genere cauſæ efficientis, & formalis, & finalis. Et ideo Deus nihil aliud extrinſecus p̃ſupponit in ſua actione: & per conſequens poteſt producere res, quo ad totum ſuum eſſe. Et ideo dicendo: Fiat lux, & dicendo: Fiat firmamẽtum, factum fuit firmamentum abſq; alia mora: eo ꝙ omnia dependent ex diuino verbo ad totum ſuum eſſe. Secunda differentia eſt: quia artifex creatus ita communicat formam accidentalem rebus artificiatis: ꝙ non poteſt producere materiam: vtputa argentum, aut aurum, aut lapides, & ligna: eo ꝙ iſta non dependent ex arte humana, niſi ſola forma artificialis domus, aut annuli &c. Et ideo licet domificator millies diceret: Fiat domus: nunquam fieret domus: niſi primo per motum pręparẽtur ipſi lapides, & ligna &c. eo ꝙ iſta non dependent ex arte ſua, ſed ex natura: quia vbi deſinit natura, incipit ars. Sed quia cœlum, & natura, & omnia creata dependent ab arte diuina: vt inquit Ariſtoteles. xii. Metaphyſicę, & Commentator eius: hinc eſt: ꝙ Deus ex ſolo verbo dicendo, potuit in inſtanti omnia producere ex nihilo: præſuppoſito quantum ad materiã, & formam: & quo ad totum ſuum eſſe. Ideo, Dixit, & facta ſunt: Mãdauit, & creata ſunt. Vnde ſicut Sol in vno inſtanti cauſat, & multiplicat ſuam ſimilitudinem, & imaginem per totum hemiſphærium, non communicando ſuam ſubſtantiam: ita Deus in eodem inſtanti communicauit, & multiplicauit ſolo verbo ſimilitudines ſuarũ perfectionum, & idearum in omnibus creaturis, non communicãdo eis ſubſtantiam ſuã. Et ſic patet: ꝙ dicere Dei ad extra, nihil aliud fuit, niſi ſimilitudines ſuarum perfectionum, & idearum creaturis communicare. Itẽ ſequit̃: ꝙ creaturę nihil aliud ſunt q̃ ſimilitudines diuinarũ perfectionum, & idearum, & effectus diuinæ artis. Item ſequitur: ꝙ res creatæ non ſolũ recipiunt à Deo eſſe eſſentiæ entitatis: p quod aſſimilantur diuinæ arti in ſua ſpecie: ſed etiam recipiunt à Deo eſſe actuale: per quod eſſe exiſtunt, & perſonãtur: & actualiter operantur. Nam per ſolum eſſe eſſentię non poſſent perſiſtere: quia nihil aliud eſt, nec poteſt exiſtere per ſuã eſſentiã, niſi ſolus Deus: quia à nullo dependet. Et ideo ſolus Deus eſt ſuum eſſe, & vita: vt duodecimo Metaphyſicę. Et ideo omnis creatura vltra eſſentiam indiget eſſe, per quod exiſtat, & viuat. Et ſic Deus primo dicendo creat, & producit res ad extra: ſed ex conſequenti per Spiritum ſanctum aſpirat eſſe, & vitam in rebus. Et ideo dicitur Geñ. c. i. ꝙ in principio: id eſt in verbo: creauit Deus cœlum, & terram: ſed quia terra erat inanis, & vacua, ſine eſſe: ideo ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas: id eſt ſuper omnia creata, vitam, & eſſe conferendo, & ea viuificando. Et iſtum ſpiritum appellat Plato animam mundi: vt ſuperius etiam dictum eſt. Ex quibus veraciter concludi poteſt: ꝙ mũdum eſſe à Deo productum non eſt articulus fidei: quia hoc idem aſſerunt Philoſophi: vt patet duodecimo Metaphyſicę: ſed mundum eſſe creatum de nihilo ex tempore: & ꝙ mundus habuit principium: hoc eſt articulus fidei: quia demonſtrari non poteſt: imo omnes Peripatetici putãt totum oppoſitum demonſtrari poſſe: vt patet ſecundo Metaphyſicę, & octauo Phyſicorum, & primo Cœli, & ſecundo de Generatione. Sed ipſemet Ariſtote. dicit in Topicis: Quòd illæ rationes non ſunt demonſtratiuæ: ſed tantum probabiles. Ex quibus omnibus patet: ꝙ per emanationem diuinarum perſonarum à prima perſona patris: vt dictum eſt ſuperius: quia per verbum patris facta ſunt omnia: & per ſpiritum Dei viuificata

Mun fuiſſ Deo duct non artic fidei ſed dũ ſe cr ex n lo: & buiſſ prin um, ticul fide

uiſicata ſunt:quia Geñ.cap.primo dicit: Et ſpiritus dñi ferebat ſuper aquas : vbi in Hebręo habet, Merahepheth, qđ nos appellare poſſumus, Incubare, in ſimilitudinem volucris oua calore animantis. ex quo intelligi poteſt, nõ de ſpiritu mũdi dici: vt nonnulli arbitrati ſunt: ſed de Spiritu ſancto:qui oĩum eſt viuificator. de quo in Pſal. : Emitte ſpiritũ tuum, & creabunt &c. Ex pręedictis igit patet, Deum eſſe Omnipotentem, & patrem, & mundũ creaſſe, vt in Symbolo dicitur. Illud aũt, Viſibilium, & inuiſibilium, qđ à conciliis additum fuit, ad falſas hęreticorum hęreſes reprimẽdas poſitum fuit: vt fuit Manes, & ſequaces: vt ſupra videre poteris: vbi quãplures nominaui hęreſiarchas. Contra quam hęreſim loquitur Eſaias cap.xlv. & Amos cap.iiii. ac Apoſtolus ad Hębreos capitulo vndecimo. item Eccleſiaſtici capitulo vndecimo.

Huic autem primo articulo, quę Iudaicæ legis radices conueniant, & cõcomitẽtur aduerte. Primo, in hoc, quo Deum patrem dicimus, cum Iudęorum radicibus minime conuenimus: quia ex hac patris relatione, vnam tantũ ſanctæ Trinitatis perſonam confitemur, ac deſignamus: quam Iudęorum inſipientia ſpernit: quoniam ipſi arbitrantur pluralitatem perſonarum cum vnitate eſſentię verificari non poſſe. De qua Trinitate copioſe ſupra dictũ eſt in hoc eodem lib.cap.ix. In reliqs autem radices multę hoc modo cum hoc primo conueniunt articulo. Prima radix eſt: quod Deus ſit: nam ſi in vnum Deum credimus : vt ipſum eſſe credamus neceſſe eſt : quia ſi ipſum non eſſe crederemus: in eum minime credere poſſemus. Secũda radix eſt: quod Deus eſt vnus : & hęc etiã huic noſtro primo articulo concomitatur: in quo vnum tantum credimus eſſe Deum. Tertia radix, quę eſt: quod Deus ſit incorporeus, etiã huic noſtro articulo cõcomitatur hoc modo: Deus eſt ens ſimplex aliunde nõ depẽdens: corpus aũt: quia compoſitum eſt, dependet à partibus, & res corporea à corpore: igit ſi Deum eſſe credimus, & incorporeum neceſſario eſſe eſt credendũ. Quòd ſolus Deus ſit icorporeus, Beatus Finus Ferrarieñ.

Auguſtinus in Libello de diffinitionibus orthodoxę eccleſię cap.x. ſic iquit: Nihil incorporeum, & inuiſibile natura credẽdum, niſi ſolum Deum : ideſt Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum. Qui ideo recte incorporeus dicitur : quia vbiq; eſt, & omnia implet, atq; conſtringit: ideo & inuiſibilis omnibus creaturis: quia incorporeus eſt. Quarta radix, quę eſt: quod Deus eſt primus, hoc modo huic primo articulo concomitatur: Si Deus non fuerit primus, ergo dependens, cum ſemper poſterius à ſuperiore dependat. Sed Deus nõ eſt dependens, igitur primus. Quinta radix, quę eſt: quod ſolus Deus ſit adorandus, huic noſtro primo articulo etiã hoc modo cõcomitatur: Credere in Deum eſt ire in Deum, eiq; adhęrere: nihil aũt eſt: qđ magis nos Deo vniat, quã adoratio. Nemo autem duobus dominis ſeruire poteſt: vt Lucæ cap.xvi. vnde qui creaturę cõiungitur, adhęretq;: Deo non adhęret, nec cõſequenter in Deum credit. Qui igitur in Deum credit, ipſum ſolũ adorat: vnde huic primo articulo Chriſtianę fidei, quod quod Iudaicæ legis radices concomitantur.

Secũdus articulus eſt: Et i Ieſum Chriſtum filium eius vnicum dominum noſtrũ. In quo articulo æterna filii Dei productio, & emanatio, ſiue generatio continetur. De qua: quoniam ſuperius ſatis dictum eſt cap.vii. huius. viii. libri: vbi probatum eſt Deum habere filiũ. & cap.ix. vbi Trinitatẽ in diuinis eſſe cõcluſum eſt: & hoc diuinę ſcripturę auctoritate: ideo ad lectoris intelligentiam huiuſmodi emanationis, & generationis ambo ipſa capitula relegenda ſunt: quia in capitulo ſeptimo, Ieſum Chriſtum cognoſces fuiſſe Dei filium. & in nono capitulo eundem eſſe vnicum dominum noſtrum non negabis: cum omnium trium perſonarum diuinarum: Patris ſcilicet, & Filii, & Spiritus ſancti, vna tantum ſit Deitatis eſſentia: eadem enim ſubſtantia, & eſſentia, & quam pater habet à ſe, communicatur filio à patre per generationem : & ideo filius à ſolo patre procedit per generationem: & eſt vnà cum patre Deus, non autem duo Dei: ſed vnà cum Spiritu ſancto

Digitized by Google

vnus tantum Deus. Quod verum eſſe liquido cõſtat ex verbis ſaluatoris noſtri, Ioannis cap.x. dicentis: Ego,& pater vnũ ſumus. & itẽ eiuſdem Ioãnis cap.xiiii. Philippe qui videt me, videt & patrem meum. & quõ tu dicis: Oſtende nobis patrem? Non credis quia ego in patre,& pater in me eſt? Si ergo pater,& filius quantum ad diuinitatis eſſentiam, & ſubſtantiam, vnum,& idem ſunt, ſicut vere ſunt: recte ergo in Symbolo fidei Chriſtianæ de dño noſtro Ieſu Chriſto Dei filio dicitur, eum eſſe vnicum dñm noſtrum, quia hoc dicẽtes alium Deum ab Omnipotenti Deo non profitemur: licet Spiritus ſanctus ſit etiã Deus,& tertia perſona ipſius Deitatis: vt infra dicetur in nono articulo: qui eſt de ipſo Spiritu ſancto. In hoc autẽ ſecundo articulo de æterna filii Dei generatione tantum dicitur. Illud autem quod poſtea per Synodales Conſtitutiones ſanctorum patrum ipſi Symbolo maiori additum fuit. ſ. Et ex patre natum ante omnia ſæcula: Deum de Deo: lumẽ de lumine: Deum verum de Deo vero: genitum non factum conſubſtantialem patri: per quẽ omnia facta ſunt: duabus de cauſis ipſi Symbolo addita fuerũt. Quarum altera eſt: vt ex his verbis aperte intelligeretur in hoc ſecundo articulo ſermonem fieri ſolum de æterna filii Dei generatione: per quam ipſe filius eſt vnà cum patre Deus. Altera vero cauſa fuit ad reprimendas,& impugnandas varias,& falſas hæreticorum de Dei filio opiniones, & hęreſes. Nam aliqui hęretici auſi fuerunt dicere Ieſu Chriſti patrem nõ fuiſſe Deũ Creatorem: qui per filium mundum fecerat. Aliqui etiam alii dixerunt: Chriſtũ non fuiſſe Deum in veritate: ſed hominẽ phantaſia hominibus apparuiſſe. Nõnulli alii aſſeruerunt duo eſſe principia contraria: vnum. ſ. boni,& alterum mali: vnum lucis,& alterum tenebrarum. Volebant enim iſti Deum creaſſe res incorporeas,& iuiſibiles: ſcilicet lucem, & delectabilia: reliqua vero facta fuiſſe à Diabolo: ſcilicet tenebras,& res corporeas,& res malas,& pœnales. Contra quod eſt illud Eſaiæ cap.xlv. Ego dominus,& nõ eſt alius formans lucem, & creans tenebras formans pacem, & creans malum. & illud Amos capitulo tertio: Nõ eſt malum in ciuitate: quod non fecerit dominus. & illud Apoſtoli ad Hebræos cap. .xi. Fide intelligimus aptata eſſe ſæcula verbo Dei: vt ex inuiſibilibus inuiſibilia fierent. & illud Eccleſiaſtici cap.xi. Mors, & vita à domino Deo eſt. Et alii multi alia multa impia, & profana dixerunt: quæ omnia ſanctæ Synodi correxerunt. Sed huic ſecundo articulo nulla ex radicibus Iudaicæ legis concomitatur: quoniam Iudaica turba in Dei filium minime credit: non obſtante, ꝙ diuinæ ſcripturę auctoritate credendum in eum eſſe probatum ſit: vt ſuperius diximus.

Tertius articulus eſt: Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto: natus ex Maria virgine. In hoc tertio articulo de filii Dei incarnatione,& natiuitate ſm naturam humanam ex tempore aſſumptam ex virgine de Spiritu ſancto continetur. De quo myſterio, licet ſuperius libris ſecundo,& tertio, quamplura diuinarum ſcripturarũ auctoritate diſputata,& probata ſint: tamen ad maiorem eorum cõfirmationem hæc alia pauca addere non diſplicuit. Dictum fuit in ſupraſcripto ſecundo articulo: Quòd res createę, prout ſunt ſimilitudines diuinarum idearum, habent ſolum eſſe ſpecificum,& eſſentiale: ſed per tale eſſe non poſſunt exiſtere in actu: nec perſonari: niſi influatur eis eſſe actuale, & perſonale: quia nihil exiſtit per ſuam eſſentiam, niſi ſolus Deus: quia eſt independens. & ſic dicitur ꝙ Deus primo per verbum dicit res ad extra: dando eis eſſe ſpecificum: & ex conſequenti ſpirat in eis eſſe perſonale, & actualis exiſtentiæ: per quod conſeruat res in eſſe duratiuo. de quo dicit auctor de cauſis: ꝙ prima rerum creatarum eſt eſſe. Ex quibus patet: ꝙ ſicut Deus conſeruat, & perſonat vnã quãq; creaturam in eſſe exiſtentiæ per eſſe creatum, & influxum: ita poteſt aliquam creaturam conſeruare in eſſe,& perſonare per ſeipſum: & per cõſequens poteſt effici vna pſona cum illa. Sic ergo factũ fuit in myſterio icarnationis Dñicę.

Nam.

Nam pater, immo tota Trinitas per Spiritum ſanctum formauit illud corpus ex puris ſanguinibus in vtero virginali, & perfecte organizauit illud. Et tota Trinitas creauit in eo ſimul animam illam intellectiuam cum omnibus ſuis pfectionibus: & ſic fuit verum indiuiduum humanum conditionatum: quia anima eſt illa, quæ dat compoſito eſſe ſpecificum, & ſubſtantiale, & entitatiuum: vt tertio de anima: & accidentia dant eſſe atomum, & indiuiduale. Sed nec anima, nec accidentia indiuiduantia, & determinantia ſpeciem poſſunt dare eſſe perſonalis exiſtentiæ, aut ſubſtantię: nec poſſunt perſonare illam ſpeciem indiuiduam, niſi à primo ente ſpiretur eſſe perſonale, & eſſe actualis exiſtentię: per quod illa ſpecies, & indiuiduum perſonetur, & exiſtat. Et hoc fecit verbum diuinum per ſe abſque creatione noui eſſe: immo per ſe perſonauit illud corpus animatum, & organizatum, & indiuiduatum: ideo in illa benedicta incarnatione ita fuit creata noua anima, & noua ſubſtantia eſſentialiter, quod non fuit creata noua perſonalitas, nec nouum eſſe exiſtentię, aut ſubſiſtentię. Et ſic illa incarnatio nil aliud fuit, niſi productio illius humanitatis: non ſub eſſe creato, ſed ſub eſſe diuini verbi præexiſtentis: & ſic fuit productio nouę ſubſtantię, ſed non noui eſſe. Et ideo illa humanitas non perſonatur per nouum eſſe creatum, nec per nouam perſonalitatem: ſed per ſolam perſonalitatē verbi: & ideo manet ſolum vna perſona in duabus naturis. Sed eſt aduertendum: ꝙ totus diſcurſus ſupradictus non eſt factus ſucceſſiue in tempore, immo in eodem inſtanti illud corpus fuit formatum, & organizatum, & animatum: & per verbū aſſumptum, & perſonatum: & ſic illa perſona Chriſti dicitur verus, & perfectus Deus: & verus, & perfectus homo. Et ideo de illa perſona verificatur omnia, quæ ſunt Dei: & omnia, quæ ſunt hominis ratione duarum naturarum. Et Chriſtus dicitur Creator, & Creatura: & mortuus, & paſſus, & cætera: quia vere dicitur Deus, & homo: & ſic etiam communicantur idiomata vtriuſq; naturę inter ſe. Nam ille homo dicitur Creator ratione Deitatis: & ille Deus dicitur paſſus ratione humanitatis: quam aſſumpſit in atomo indiuiduatum, & conditionatum: vt poſſet pati &c. Ideo quando dicitur, Deus paſſus, ſic intelligendum eſt, & exponendum: id eſt ille homo, q eſt Deus, eſt paſſus &c. Et ſic patet: quod articulus incarnationis eſt poſſibilis: vnde Deum poſſe, vel potuiſſe incarnari, non eſt articulus fidei: immo eſt probabile, & quaſi demonſtrabile: ſed Deum eſſe de facto incarnatum, & Ieſum eſſe Deum, & Verbum incarnatum, hoc eſt articulus fidei: quia hoc probari non poteſt, nec oſtendi, niſi ex ſola ſacrę ſcripturę vtriuſque teſtamenti auctoritate. Nam in vetere teſtamento myſterium incarnationis prænuntiatum fuit futurum: & in nouo teſtamento narratur iam factum, & adimpletum eſſe, & in effectu per miracula euidenter eſt demonſtratum. Sed quia nos poſteriores Chriſtum incarnatum non vidimus: ſed Euangelicæ ſcripturæ hoc narranti credimus: igitur in nobis dicitur articulus fidei. Sed quod Deus eſſet incarnandus, & Meſſias in lege promiſſus, deberet eſſe Deus, multis in locis diuinæ ſcripturæ patet, & multiplici veteris teſtamenti probatur auctoritate: vt veris, & diuinis ſanctorum Prophetarum Vaticiniis ſuperius demonſtratum eſt: & maxime in tertio libro: immo in ſecundo libro, eum ex virgine naſciturum. In tertio, eum Deum fuiſſe, & hominem. In quarto, eū legem nouam dare debuiſſe, & dediſſe. In quinto, tempus aduentus Meſſię iamdiu prçteriiſſe. In ſexto, Ieſum Chriſtum fuiſſe verum Meſſiam. Et quoniam in libro ſeptimo, Iudæi multa oppoſuerunt ad impugnandum ipſum fuiſſe Meſſiam: ea omnia oppoſita ibidem, veris, & idoneis irritata fuerunt fundamentis. Ex quibus omnibus aperte dignoſcitur: quòd religio Chriſtiana hoc incarnationis myſterium non finxit: ſicut arbitrantur Iu-

Deū potuiſſe incarnari nō eſt articulus fidei: ſed Deū eſſe de facto incarnatū: & Ieſum eſſe Deū, & Verbū incarnatū, hoc eſt articulus fidei.

dei:quia in teſtamento vetere hęc omnia fuerunt multipliciter figurata,& diuinorum Prophetarum Vaticiniis annunciata. Ex his igitur omnibus meridiana luce clarius conſtat, Chriſtianę religionis veritas:quoniam tres non adoramus Deos: vt Iudęi mentientes autumãt: ſed vnum tantum Deum ſimpliciſſimum in ſubſtantia,& eſſentia in Trinitate perſonarum: quę nullo modo multiplicãt in Deo ſubſtantiam:vt pluries dictum eſt. Nam filius eſt verbum patris ipſi conſubſtantiale: & Spiritus ſanctus eſt amor vtriuſq;: & ſic non poteſt eſſe alia ſubſtãtia, nec alius Deus. Et ideo ſi Iudęi perciperent myſterium creationis, de neceſſitate perciperẽt myſterium Trinitatis: quod multipliciter exprimitur in lege,& Prophetis. Itẽ ſi miſeri Iudæi intelligerẽt modum creationis, non haberent pro impoſſibili myſterium incarnationis: quia incarnatio nihil aliud fuit, niſi formatio corporis Chriſti ex puris ſanguinibus Beatę virginis virtute Spiritus ſancti: & creatio illius animæ in illo corpore:ex quibus reſultauit vera humanitas, quam per ſe perſonauit,& ſuppoſitauit verbum patris: & ſic manſit vna ſola perſona in duabus naturis:& per conſequens Chriſtus eſt verus Deus,& homo:& ſic tanquam Deus fecit miracula:& ſciuit cogitationes hominũ: & ſpoliauit Infernum: ſed inquantũ homo fuit paſſus, & mortuus, & ſepultus: ſed inquantum Deus reſurrexit in ꝓpria virtute:& aſcendit in cœlum:& inquantum Deus adoratur in illa humanitate: prout ſuo loco declarabitur. Ex ſupradictis igitur patet, poſſibilitas, & inconcuſſa veritas articulorum fidei Chriſtianæ: quia Chriſtiana religio non credit tres Deos:ſed vnum tantum Deum in ſubſtãtia,& eſſentia, & entitate cum Trinitate perſonarum relatiuarum eo modo, quo ſupra dictum eſt. Et ita credit Chriſtum Deum incarnatum in vnitate perſonę:& ita etiam credit Chriſtum cõſecratum in ſacramento altaris. In quo ſacramento ex vi conſecrationis ſola ſubſtãtia panis cõuertitur in ſolum corpus Chriſti:accidẽtibus ſine ſubiecto remanentibus: quam conuerſionem facit efficiẽter ſolus Chriſtus Deus,& homo. Sacerdos autem concurrit tanquã miniſter:vt plenius declarabitur capitulo proxime ſequenti: vbi de ipſo ſacramento tractandum eſt. Ex iſtis etiam ſuperius dictis, patet poſſibilitas cæterorum articulorum, quę habent fundamentum in myſterio icarnationis. Nam dato, ꝙ Chriſtus ſit verus Deus, & homo:tunc redduntur poſſibilia omnia in cæteris articulis contenta. Et ſic à primo vſq; ad vltimum omnes articuli fidei Chriſtianę fundantur in articulo Trinitatis:& ipſe articulus Trinitatis fundatur in illa prima veritate neceſſaria: ſcilicet ꝙ Deus eſt actus purus intelligens,& intelligibilis:& amans, & amabilis: & ſuum, ſiue ſummum bonum. Vnde ex his patet: ꝙ licet articuli fidei non ſint de facto demonſtrabiles:tamen eorum poſſibilitas eſt neceſſaria:quia Deus licet neceſſario non creauerit mundum ex tempore:nec fuerit neceſſario incarnatus:tamen neceſſario habet potentiam omnia iſta faciendi, inquãtum Omnipotens eſt: & ſic ex tali omnipotentia præſuppoſita poteſt demonſtrari poſſibilitas articulorum:vnde ſi Deus eſt trinus, & vnus: & omnia dependent à diuino verbo, quo ad totum ſuum eſſe: ergo dicendo ſolo verbo potuit omnia, non ſolum ab æterno, ſed etiam ex tẽpe de nullo errore ſubiecto, nec materia preſuppoſita. Itẽ ſi Deus poteſt omnia creare de nihilo: non ſolum quo ad eſſe eſſentię:ſed ẽt poteſt res ſuſtentare per eſſe creatum, & influxum: igiť poteſt vnã eſſentiam creare,& ſuſtentare per ſuum eſſe increatũ: & ſic potuit formare illud corpus ex puris ſanguinibus Beatę virginis: & creare, & infundere in eo nouã aĩam abſq; aliquo eſſe ſubſiſtente,& ꝑſonale creato:ſed ſuſtentare, & pſonare illam humanitatem per pſonalitatem verbi:& ſic icarnatio nil aliud fuit, niſi creatio humanitatis ↄditionatæ ſub pſonalitate verbi:& ſic manſit vna ſola pſona in duabus naturis in Chriſto: vnde patet poſſibilitas,& veritas articuli incarnationis. Illa aũt alia verba, quæ in Symbolo ſanctaꝶ Synodoꝶ ↄtinentur. ſ.

Qui

Qui propter nos homines,& ꝓpter noſtram ſalutem,deſcẽdit de cœlis : ꝑ ipſas Synodos ad reprimendas falſas hæreticorum opiniones addita ſunt: & maxime Arrii,& ſequacium. Et huic tertio articulo nulla Iudaicę legis radix cõcomitat̃: q̃a Iudæi oẽs Meſſiam veniſſe negant: licet eum iamdiu veniſſe ꝓbatum ſit ſuperius lib.v.Et Ieſum Chriſtum veꝝ fuiſſe Meſſiam lib.vi.&.vii.probatum eſt.

Quartus articulus eſt: Paſſus ſub pontio Pilato:crucifixus:mortuus: & ſepultus. Paulo ſuperius in antecedenti proxime articulo oſtendimus poſſibilitatẽ incarnationis verbi diuini:ex qua poſſibilitate ſequitur poſſibilitas omnium alioꝝ articuloꝝ ſequentium ipſum tertium articulum. Nã ſi Chriſtus eſt Deus, & homo: igitur potuit mori inquantum homo: q̃a potuit eius anima à corpore ſeparari. Et inquantum Deus potuit reſurgere: & animam recuperare in corpore aſſumpto: & ſic propria virtute potuit ſpoliare Infernum:& aſcendere in cœlum: & alia multa tanquam Deus facere.

Quod aũt Chriſtus Meſſias pati deberet,ſupius lib.vi. à cap.xliii. vſq; ad cap. .lxxvi.conſtare oſtendimus. Quod manifeſte,& graphice futurum fuiſſe prędixit Eſaias Propheta cap.liii.his verbis:Quis credidit auditui noſtro:& brachium dñi cui reuelatũ eſt?& aſcendet ſicut virgultum coràm eo:& ſicut radix de terra ſitiẽti:non eſt ſpecies ei,neq; decor : & vidimus eum:& non erat aſpectus:& deſiderauimus eum deſpectum:& nouiſſimum viroꝝ: virum doloꝝ,& ſcientem infirmitatem:& quaſi abſconditus vultus eius: & deſpectus:vnde nec reputauimus eũ: vere lãguores noſtros ipſe tulit:& dolores noſtros ipſe portauit: & nos reputauimus eum quaſi leproſum : & pcuſſum à Deo,& humiliatũ : ipſe aũt vulneratus eſt ꝓpter iniquitates noſtras: attritus eſt pp ſcelera noſtra.Diſciplina pacis noſtrę ſuper eum:& liuore eius ſanati ſumus.Oẽs nos quaſi oues errauimus: vnuſqſq; in viam ſuam declinauit: & poſuit dñs in eo iniquitatem oium noſtrũ : oblatus eſt,q̃a ipſe voluit,& non aperuit os ſuum.Sicut ouis ad occiſionẽ ducet̃: & quaſi agnus coràm tondente obmuteſcet: & non aperiet os ſuum. De anguſtia, & de iudicio ſublatus eſt:generationem eius qs enarrabit?quia abſciſſus eſt de terra viuentiũ: ꝓpter ſcelus populi mei pcuſſi eum. Et dabit impios pro ſepultura: & diuites ꝓ morte ſua:eo ꝙ iniquitatem non fecerit: neq; dolus fuerit in ore eius: & dñs voluit conterere eum in infirmitate. Si poſuerit pro peccato aĩam ſuam: videbit ſemen longęuum:& voluntas dñi in manu eius dirigetur:pro eo ꝙ laborauit anima eius,videbit,& ſaturabitur. In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruos meos multos:& iniquitates eoꝝ ipſe portabit: ideo diſpertiam ei plurimos: & fortium diuidet ſpolia pro eo ꝙ tradidit in mortem aĩam ſuam:& cum ſceleratis reputatus eſt:& ipſe peccata multoꝝ tulit: & ꝓ trãſgreſſoribus rogauit. Quæ oĩa in Euãgeliis Chriſtianę religionis inueniunt̃ in Chriſti paſſione fuiſſe adimpleta. Quam Chriſti paſſionem Iudæi ipſi negare nõ poſſunt:eo ꝙ de ea facta,vel facienda ꝓ ſalute populi per ſuos Thalmudiſtas ſic dicatur. In Bereſid raba ,ſuper illud .Quęrit̃ ibi quid dicere voluerit Daniel cap. ii. vbi loquens de Deo inquit: Et lux cũ eo eſt?Reſpondet Rabi Anna:Hæc eſt lux Meſſiæ Regis.oſtẽdit enim nobis Deus ſe inde perfeciſſe Meſſiam,& eius generationem:& lucem illam ꝓ ipſa generatione ſub ſede glorię, ſeu maieſtatis ſuę recluſiſſe.Sathan autem interrogans dñm dixit:Dñe mundi lux iſta latens ſub ſede glorię tuę pro q̃bus eſt?rñdit Deus: Pro Meſſia, & generatione ſua. ait Sathan: Dñe ſine me tentare Meſſiam,& eius generationem.cui inq̃t Deus: Non haberes vllam aduerſus eum poteſtatem.Sathan iteꝝ ait: Sine me, q̃a poteſtatem habeo. rñdit Deus: Si in hoc diutius perſeuerabis Sathan,potius de mundo pdam,q̃ aliquam aĩam generationis Meſſiæ perdi pmittã.Eademq; hora Deus ſuo ſic inq̃t Meſſię:Quãplurimę mihi illoꝝ porriguntur preces,qui in carcere incluſi ſunt, & detenti: vt te in horribili labore,& dolo-

re conſtituant:ita,& tali modo:vt tua mala tui itueantur oculi:tuę audiant aures: nares tuę odore tetro ſentiant: os tuum amaritudinibus repleatur: & tua lingua tuo adhęreat palato: cutis tua ſuper tuis exſiccetur oſſibus:corpuſq; tuum crucietur totum,atq; cõfrangatur: ſi hęc omnia perpeti,& ſuſtinere tibi libet, ſuas exaudiam preces: ſinautem recuſaueris, illos de mundo expellá omnino. Cui Meſſias reſpondit:Dñe mi pro his liberandis, & ſaluandis quaſcunq; in meo corpore paſſiones pati,& ſufferre paratus ſum:caſq; oẽs ex nunc accepto,& ſponte ſuſcipio: hac tamen conditione: vt reſuſcitẽ mortuos,qui ab Adam primo humanę naturę parente,vſq; ad pręſens mortui ſunt: & nõ ſolum eos: verumetiam, quos lupi, & leones, & malę ferę deuorauerunt: & qui in mari perierunt,atq; peribunt: nec etiam hos tantum: ſed etiam abortiuos, & quoſcũq; alios, quos creandos eſſe in æſtimatione tua præuidiſti, & ordinaſti creãdos,nec adhuc ſunt creati. Cui Deus inquit:Ego hęc oĩa tibi ꝯcedo. Eodẽ igiť tempore Meſſias Rex omnes paſſiones illas ſuper ſe ingenti amore, & ardenti charitate percepit,& aſſumpſit. & hoc illud eſt, quod Eſaias ait cap. liii. Oblatus eſt,quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum.hęc omnia ille Rabi. Ex ſupradicta illius Rabini ſententia aperte conſtat, Meſſiam & Deum,& hominem futurum fuiſſe:cum ex aſſumpta humanitate pati, & mori poſſet: & ex diuinitate,quam lucem appellat,ſub ſede gloriæ diuinæ ipſum perfeciſſet Deus: & cum pro ſaluandis illis,qui in carcere Limbi detinebantur incluſi,obedire paratus eſſet,& mortuos ſuſcitare: tanquam homo ergo pati,& mori voluit: & tanq̃ Deus ex luce Dei genitus,humanum genus à Limbo liberauit: & mortuos ſuſcitauit. Fatentur igitur Iudęi,quod nos in hoc articulo credimus. Obmuteſcant ergo, & religionem Chriſtianam non improbent. Illa autem verba Symboli:Sub pontio Pilato,ibi poſita ſunt per Synodales conſtitutiones: vt ſuperius declaratum fuit: vt quo tempore hoc factum fuerit exprimeretur. Hic autẽ Pilatus fuit Pręſul Syrię,& Iudęæ pluribus annis tempore Tiberii Cæſaris Romani Imperatoris. Huic etiam quarto articulo nulla Iudaicę legis radix concomitatur,ratione ſuperius dicta: quia.ſ. Meſſiam negant veniſſe.

Quintus articulus eſt: Deſcendit ad Inferna. Quam veritatẽ ſuperius vtriuſq; teſtamẽti auctoritate probaui libro ſexto, capitulo ſeptuageſimooctauo: & libro ſeptimo, Oppoſitione tertia. Et hęc ipſa veritas conſtat etiam apud Iudęos:licet ipſi eam negent. Nam in Bereſid Raba, Geñ. capitulo quadrageſimoprimo, ſuper illo verſiculo Pſal. cxlv. Dominus ſoluit compeditos. Quærunt Thalmudiſtę qd hoc ſit:Dominus ſoluit compeditos? Et ibi ſic reſpondetur: Hi ſunt, qui captiui ſunt Inferni,captiuiq; mortis: ſignificantes eos qui in Limbo detinebantur. de quibus ſupra libro ſeptimo, Oppoſitione tertia dictum eſt. Et notandum eſt: ꝙ hic quintus articulus eſt ſolum in Symbolo Apoſtolorum:non autem in Symbolis Synodorum: vt ſuperius etiam dictum fuit. Vis tamẽ verbi eadem videtur eſſe in eo,qđ, Sepultus, dicitur: ſed in locis ſuperius dictis optime declaratum,& ꝓbatum eſt,ẽt Rabinoꝝ auctoritate: & maxime lib. vii. Oppoſitione.iii. Huic autem quinto articulo nulla Iudaicę legis radix concomitatur,ratione ſuperius dicta.

Sextus articulus eſt: Tertia die reſurrexit à mortuis. Quod ſupra quampluriṁis vtriuſq; teſtamenti teſtimoniis, libro ſexto, capitulo. lxxix. probatum eſt. Reſurrectionis Dominicę quippe gloria ĩ Chriſto id omne,quod prius infirmum,& fragile videbatur, ſolidum fecit,& glorificauit. Si enim tibi pauloante non putabatur eſſe poſſibile vſq; ad mortem veniſſe immortalem: aſpice nunc: quia qui deuicta morte, reſurrexiſſe dicitur, non poteſt eſſe mortalis: ſed bonitatem in hoc intellige Creatoris: quia ille eo vſq; te ſequendo deſcendit: vſquequo tu in peccando deiectus es: nec Creatorem omnium Deum impoſſibilitatis accuſes: vt tibi putes opus eius caduco lapſu potuiſſe concludi: quo ille ſalutẽ operaturus peruenire

uenire

uenire non poſſet. Reſurrexit igitur manente ea carnis natura, in qua & natus eſt, & paſſus. Non enim exinanita eſt humanitatis ſubſtantia, ſed glorificata, in æternumq́; cum Deitate manſura. Et quoniã in Symbolis Synodorũ huic articulo additum fuit, Secundũ ſcripturas: nõ credas propterea ea verba ſic addita fuiſſe aliqua dubitationis cauſa: ſed potius maioris confirmationis, & probationis. Eſt enim Argumentum validiſſimum à ſcripturis (quæ mentiri non poſſunt) aſſumptum. Nam in vetere teſtamento: eum reſurrecturum fuiſſe prophetatum fuerat: & in nouo eum reſurrexiſſe ſcriptum eſt: vt ſupra libro ſexto, capitulo ſeptuageſimoſexto, & ſeptuageſimonono probatum eſt. Igitur Secundum ſcripturas vtriuſq; teſtamenti hoc factum eſſe. Et huic articulo nulla ex radicibus Iudaicę legis concomitatur.

Septimus articulus eſt: Aſcẽdit ad coelos: ſedet ad dexteram Dei patris Omnipotentis. Quod ſupra lib. vi. cap. lxxxii. & lxxxiii. idoneis probatum eſt teſtimoniis. Et nulla etiam radix Iudaicę legis huic ſeptimo concomitatur articulo. Verum Rabi Iodem in ſuis Commentariis ſuper his verbis Pſalm. xvii. Dextera tua ſuſcepit me, ait: In futurũ Deus ſanctus, & benedictus conuertere faciet Regem Meſſiam ad dexteram ſuam: ſicut ſcriptum eſt Pſal. cix. Dixit dominus domino meo: ſede à dextris meis. Ecce Rabi iſte hunc approbat articulum.

Octauus articulus eſt: Inde vẽturus eſt iudicare viuos, & mortuos. Hoc iudiciũ futurũ eſt in huius mundi fine. de quo iudicio dictum eſt ſupra lib. vii. in Oppoſitionibus prima, & xxvi. Nam duos oſtendi prædictos fuiſſe Meſſię aduẽtus: quorum alter erat humilis, & in paupertate ad ſaluandum: & hunc iamdiu elapſum fuiſſe lib. v. probatum eſt. Alter vero futurus eſt in poteſtate, & maieſtate, ad iudicandum: & hic in fine huius ſæculi expectatur. & de quo in hoc dicitur articulo: Iudicabit enim orbem terrarum in iuſtitia: & populos in æquitate: vt dicitur Pſal. xcvii. Eſaię etiam cap. iii. dicitur: Dñs ad iudicium veniet cum Senatoribus populi ſui, & Principibus eius: quod ꝯfirmaſſe videtur Saluator noſter Matthęi cap. xix. quando rñdens Petro interroganti ait: Amen dico vobis: ꝙ vos, qui ſecuti eſtis me in regeneratione, cũ ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuę: ſedebitis & vos ſup ſedes duodecim, iudicantes duodecim Tribus Iſrael. Et iſti Apoſtoli ſunt illi Senatores, & Principes, de qbus prædixerat Eſaias: vt ſupra ꝓxime. Quod autem veniat iudicare viuos, & mortuos: non ideo dicitur: ꝙ alii viui, alii mortui ad iudicium veniant: ſed ꝙ animas ſimul iudicabit, & corpora: in quibus viuas animas mortua corpora nominauit: ſicut & ipſe dominus in Euangelio dicit: Nolite timere eos, qui poſſunt corpus occidere, animę autem nihil poſſunt facere: ſed timete potius eum, qui poteſt & animam, & corpus perdere in Gehennam &c. Beatus autem Auguſtinus in ſuo Libello de diffinitionib⁹ orthodoxę fidei, capitulo ſeptimo, ſic inquit: Quod autem dicimus in Symbolo in aduentu domini, Viuos, ac mortuos iudicandos: nõ ſolum iuſtos, & peccatores ſignificari, ſicut Diodorus putat: ſed & viuos eos, qui in carne inueniendi ſunt credimus: qui adhuc morituri creduntur: vel immutandi ſunt, vt alii volunt: vt ſuſcitati continuo, vel reformati cum ante mortuis iudicentur. Huic autem octauo articulo concomitant̃ duę ex radicibus Iudaicæ legis: ſcilicet decima, & vndecima. Nam decima eſt: ꝙ Deus omnia noſcit. Nemo enim (vt Ethicorum primo) iudicat, niſi ea quæ cognoſcit. Vndecima autem eſt: ꝙ Deus pręmiat, & punit: vnde iudicando omnes ſm merita, & demerita pręmiabit, & puniet. & in Symbolis tam Orientalis, quàm Occidentalis eccleſię additum eſt: Cuius Regni non erit finis: ad oſtẽdendum: ꝙ huius domini Regnum finem non eſſet habiturum: vt Danielis capitulo ſeptimo dicitur: Et poteſtas eius poteſtas æterna, quę non auferetur: & Regnum eius, quod nõ corrumpetur. & iterum ibidem magis infra: Suſcipient aũt Regnum ſancti Dei altiſſimi: & obtinebũt Regnũ vſq;

Digitized by Google

in ſæculum,& in ſæculum ſæculorum:hoc eſt ſempiternum. Micheas ět.c.iiii.hoc idem his cõfirmat verbis:Et regnabit dominus ſuper eos in monte Sion ex hoc nunc,& vſq; in æternum. Et ſimiliter in Euangelio dicitur : Et Regni eius nõ erit finis.vnde valde à fide alienus eſt. q Regnum Chriſti dicit aliqñ finiendum.

Nonus articulus eſt: Credo in Spiritũ ſanctum. Spiritum ſanctũ in diuinis eſſe probatũ eſt ſuperius.c.viii.huius. viii.libri,&.c.lxxxiiii.vi.lib.Quæ per Synodales cõſtitutiones addita fuere: & maxime per Nicenã.ſ.Dñm,& viuificantẽ:qui ex patre pcedit:qui cũ patre, & filio adoratur,& cõglorificatur:q locutus eſt per Prophetas.hoc totũ additum fuit ad improbandas falſas hæreticorum opiniones,& hęreſes:quæ de ipſo Spiritu ſancto male ſentiebant.De differentia aũt exiſtente inter Orientalẽ eccleſiã,& Occidentalẽ:qa Orientalis habet: Et ex patre pcedentem. Occidentalis vero habet:Qui ex patre,filioq; procedit: ſatis ſupra dictũ fuit ante cõſtitutiones cõciliorum Niceni,& Conſtantinopolitani:& poſt Symbolũ Occidẽtalis eccleſiæ:vbi terminationẽ generalis poſui concilii.Notandũ eſt inſuper: q ſi in Spiritus ſancti determinatione ſola diuinitatis rõ habet eo modo, quo de Deo habetur:qñ in principio Symboli dicit: Credo in Deũ patrem Omnipotentem.& poſt hęc:In Ieſum Chriſtũ filium eius vnicum dñm noſtrum:ita iũgitur: Et in Spiritum ſanctũ.Illa vero oia: quę de Chriſto memorantur:& ad diſpenſationẽ carnis ſpectant:igitur in ſancti Spiritus cõmemorantur,adimpletur myſteriũ Trinitatis.Sicut enim vnus dicitur pater,& alius non eſt pater:& vnus dicitur vnigenitus filius,& alius vnigenitus filius nõ eſt: ita & Spiritus ſanctus vnus eſt, & alius non põt eſſe Spiritus ſanctus. Vt ergo fiat diſtinctio perſonarum affectionis vocabula ſecernuntur:qbus ille pater intelligat: ex quo oia:& quia ipſe nõ habet pẽtrẽ. Item filius,tanq̃ qui ex patre natus ſit. Et hic Spiritus ſanctus,tanq̃ de vtroq; procedens:& cuncta ſanctificans. Vt aũt in vna,eademq; Trinitate diuinitas doceatur:ſicut dictum eſt in Deo patre credi,adiuncta præpoſitione, In, ita & in Chriſto filio eius,ita & in Spiritu ſancto memoratur.Et huic articulo nulla radix Iudaicæ legis conuenit: cum Spiritus ſanctus ſit vna ex tribus perſonis Trinitatis, in quam Iudęi non credunt.

Decimus articulus eſt: Sanctam eccl'iã catholicam:ſanctorum cõionem. De eccl'ia catholica ſatis dictũ,& probatũ eſt ſuperius lib.vi.c.xci.De ſanctorum autem cõione habetur Sapientię.c.vii.Sine inuidia cõmunico,dicit ois ſanctus.Et Pſal.cxxi. ait Dauid:Particeps ego ſum oium timẽtium te:& cuſtodientiũ mandata tua. Notandum eſt:in hoc decimo articulo dicit: Sanctam eccl'iam catholicã.ſanctorum communionem.ſilr:Remiſſionem peccatorum. de qua in vndecimo articulo. & Carnis reſurrectionem.de qua in duodecimo,& vltimo articulo. Non aũt dici, In ſancta eccleſia catholica,nec In remiſſione peccatorum,nec In carnis reſurrectione. Si eni addidiſſent,In,prępoſitionẽ vna cum ſuperioribus,eademq; vis fieret:nunc autẽ in illis qdem vocabulis,vbi de diuinitate ordinatur fides,In Deo patre dicitur: & in Chriſto filio eius:& in Spiritu ſancto.In cæteris vero:vbi non de diuinitate:ſed de creaturis,& de myſteriis ſermo eſt,In,præpoſitio non additur: vt dicat, In ſancta eccleſia: ſed Sanctam eccleſiam credendam eſſe:non vt Deum:ſed vt eccleſiam Deo congregatam. Et remiſſionẽ peccatorum credant eſſe:nõ,In remiſſionem peccatorum. Et reſurrectionem carnis credant:non, In reſurrectionem carnis. Hac itaq; præpoſitionis ſyllaba,In, Creator à creaturis ſecernitur:& diuina ſeparantur ab humanis. Hi igitur,qui ſupra i vno Deo credere edocti ſunt ſub myſterio Trinitatis,credere etiam hoc debent vnam eſſe eccleſiam ſanctam. In qua eſt vna fides,& vnum baptiſma:i quia vnus Deus creditur pater:& vnus dominus Ieſus Chriſtus filius eius: & vnus Spiritus ſanctus.Iſta eſt ergo ſancta eccleſia non habens maculam,aut rugam.Multi enim & alii eccleſias congregant:vt Martion, & alii hæretici multi.Sed illę eccleſiæ nõ ſunt

ſunt ſine macula, vel ruga perfidię: & nõ congregantur in locis publicis, ſed in cõuenticulis &c. Illud autem: Sanctorum communionem, dicitur, quia illa ciuitas ſuperna Hieruſalem non congregatur ex quolibet hominũ genere: ſed ex ſanctis: quorum niſi credatur communio, nec eorum vera credi conuenit beatitudo. Nam Propheta Pſalm. cxxi. de ea ciuitate inquit: Hieruſalem, quæ ædificatur vt ciuitas: cuius participatio eius in idipſum. Sed eorum beatitudo credenda eſt: quẽadmodum ſi homines membra coniuncta non fuerint animæ humanæ: quæ ſe habet in materialibus: veluti prima cauſa in abſtractis nequaquam adhęrere, ac vniri poſſent: hoc illud eſt Apoſtoli ad Romanos caplõ duodecimo: Sicut enim in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra eundem non habent actum: ita multi vnũ corpus ſumus in Chriſto: ſinguli alter alteri⁹ membra &c. Et ad Romanos capitulo ſexto: Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti. & ad Corinthios capitulo duodecimo: Vbi omnes in vno ſpiritu potati ſumus &c. Nec eſt alicui vt dicat: quòd huiuſmodi hominum adinuicem ordo attendatur penes hominum multitudinem in præſenti ſęculo: in futuro vero minime: quoniam beatorum varii ſunt gradus ſm varium operandi modum in hac peregrina vita. Sic itaque ordo beatorum eandem obtinet proportionem: quam & viatores in ſęculo. Quod & vniuerſa Theologorum ſchola: ſententiarũ tertio: diſtinctione tertiadecima plane confirmat: immo non ſolum animarum, ſed & Angelorum. Et huic articulo concomitantur tres radices legis Iudaicæ: ſcilicet Sexta: quę eſt: quòd prophetia ſit. Septima: ꝙ Moyſes fuerit Propheta. Et octaua: ꝙ lex ſit tradita de coelo. Nã credere ſanctam eccleſiam catholicã: quę potiſſimum Apoſtolos, & Prophetas deſignat: quibus duntaxat firmiſſima eſt fides adhibendã. Iuxta illud B. Auguſtini in Epiſtola ad B. Hieronymum: Solis Apoſtolis, & Prophetis hic honor exhibẽdus eſt: vt quæcunq; dixerint: hæc ipſa vera eſſe credantur. Nullo autem pacto exhibẽdus illis eſſet huiuſmodi honor: niſi comprobatum nobis eſſet illorum dicta diuina inſpiratione eſſe prolata. Cum autem prophetia nihil aliud ſit, quàm diuina inſpiratio, tam præſentia, quàm futura immobili veritate denuntiãs: vt prima ad Corinth. capitulo quartodecimo: Credendo itaq; ſanctam eccleſiam, & prophetiam credamus neceſſe eſt: & credendo ſanctorum communionem: vt Moyſem, & alios Prophetas credamus ſimiliter oportet: & eorũ dictis acquieſcamus.

Vndecimus articulus eſt: Remiſſionẽ peccatorum. Hoc probatũ eſt ſupra multis in locis: & maxime libro ſexto, capitulo quadrageſimoprimo, vbi de ſalute per Meſſiam afferenda diſputatum eſt. & capitulo. xcvii. vbi de baptiſmate dictum eſt. & in multis aliis capitibus: in quibus de Chriſti paſſione tractatur: eius enim paſſionis virtute noſtræ delentur iniquitates: vt Eſaię capitulo qnquageſimotertio: Vere languores noſtros ipſe tulit. Itẽ: Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras: attritus eſt propter ſcelera noſtra. Item: Propter ſcelus populi mei ꝑcuſſi eum. & alia multa ibidem de eius paſſione: vt nos à peccatis mũdaret. Sed quid vlterius de remiſſione peccatorum cauſas quærimus, & poteſtatem: cum ſufficere deberet ſola credulitas? Quis enim cauſas, aut rationem requirat: vbi indulgentia principaliter eſt: cum terreni Regis liberalitas diſcuſſioni non ſit obnoxia: ab humana temeritate diſcutitur diuina largitio? Solent enim cum irriſione aduerſum nos dimicare: non dicam Iudæi: ſed Pagani: ꝙ noſmetipſos decipiamus: putantes crimina, quæ opere commiſſa ſunt, verbis poſſe purgari. & aiunt: Nunquid poteſt, qui homicidium fecit, homicida non eſſe? & adulter non videri, qui adulterium perpetrauit? Quomodo ergo huiuſcemodi criminum reus, ſanctus nobis effici ſubito videbitur? Sed ad hęc melius fide, quàm ratione reſponderi poteſt? Rex enim eſt omnium, qui promiſit: terræ, coeliq; dominus eſt, qui hæc pollicetur. Non vis vt ei, qui

ex terra hominem fecit, credamq́ꝫ ex cri minoſo me faciat innocẽtem? Et qui me, cum eſſem cæcus, fecit videre: vel cum eſſem ſurdus, audire? qui mihi claudo, greſſum reddidit, innocentiam mihi perditam non poterit recuperare? Et tamen veniamus ad ipſius teſtimonium. Occidere hominem: nõ ſemper criminoſum eſt: ſed malitia, non legibus occidere criminoſum eſt. nõ ergo factum me in talibus, quia interdum & recte fit: ſed animus male conſultus damnat. Nam Leuitici. c. xxi. extat lex: ꝙ occidẽs hominem per induſtriam, & per inſidias: & vt à caſu non volens eum occidere: & alterum occidi mãdat: alterum in ciuitates refugii ſaluari. Si ergo animus in me, qui criminoſus eſt effectus, & in quo fuit origo vitii, corrigatur: cur tibi videar non poſſe innocens effici, qui prius fueram criminoſus? Si enim (vt ſupra oſtendi) cõſtat: ꝙ non in facto, ſed in voluntate ſit crimen: ſicut mala voluntas, auctore malo Dæmone, peccato me, & morti fecit obnoxium: ita in bonũ voluntas, mutato auctore bono Deo, innocentię me reddidit, & vitæ. Similis cauſa & in cæteris criminibus: hoc modo fides noſtra non inuenitur naturalibus rationibus aduerſari: dum remiſſio peccatorũ non geſtis, quæ mutari non poſſunt, ſed animo, quem de malo in bonum verti certum eſt, deputetur. Et huic articulo nulla Iudaicæ legis radix concomitatur. Synodalia autem Symbola vnum confitentur baptiſma in remiſſionẽ peccatorũ.

Duodecimus, & vltimus articulus eſt: Carnis reſurrectionem: & vitam æternã. Amen. In hoc articulo duę continentur veritates: quarum prima eſt: Reſurrectio mortuorũ: quæ probatur multis Prophetarum Vaticiniis: & aliis facrarum literarum eloquiis. Et in primis Danielis capitulo duodecimo, ſic dicitur: Et multi de his, qui dormierunt in terræ puluere euigilabunt: alii in vitam æternam: alii vero in opprobrium ſempiternum, vt videant ſemper: qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & q ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Libro ſecundo Machabæorum, capitulo duodecimo: Et facta collatione duodecim millia drachmas argenti, miſit Hieroſolymam offerri pro peccatis mortuorum ſacrificium: bene, & religioſe de reſurrectione cogitãs. Niſi enim eos, qui ceciderant, reſurrecturos ſperaret, ſuperfluum videretur, & vanum orare pro mortuis: ſed quia conſiderabat: ꝙ hi, qui cum pietate dormitionẽ acceperant, optimam haberent repoſitã gratiam. Sancta ergo, & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare: vt à peccatis ſoluantur. Item Eſaiæ capitulo vigeſimo ſexto: Viuent mortui tui: interfecti mei reſurgent: expergiſcimini, & laudate, q habitatis in puluere: quia ros lucis ros tuus &c. Item idem Propheta capitulo ſexageſimoſexto: hoc idem his teſtatur verbis: Et oſſa veſtra ſicut herba exorietur, & cognoſcetur manus domini &c. Quæ duo eiuſdem Prophetę Vaticinia Beatus Auguſtinus libro vigeſimo de Ciuitate Dei, capitulo vigeſimoprimo quamoptime, & elegantiſſime ad reſurrectionis propoſitum adaptat. Oſeæ etiam Prophetę capitulo quartodecimo dicitur: Conuertẽtur ſedentes in vmbra eius, viuent tritico, & germinabunt quaſi vinea: quæ litera per tranſlationem Chaldaicam Ionathę ſic tranſlata eſt: Congregabuntur de filiis captiuitatum ſuarum: habitabunt in vmbra Meſſię ſui: viuificabuntur mortui: & multiplicabitur bonũ in terra. Sed q̃ graphice enuntiat mortuorum reſurrectionem Iob capitulo decimonono, dicens: Scio enim: quòd redemptor meus viuit: & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum: & rurſum circumdabor pelle mea: & in carne mea videbo Deum: quem viſurus ſum ego ipſe: & oculi mei conſpecturi ſunt: & non alius &c. Quem librum Iob, licet Iudæi non recipiant, quia Iſraelita non fuit, ſed à Iudęis alienus: tamen Propheta fuit veridicus. Eccleſiaſtis capitulo duodecimo: Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternam, & reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat: & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illũ.

Eſaię

Digitized by Google

Eſaię capitulo ſexageſimoquinto: Ecce enim ego creo coelos nouos, & terrā nouam, & non erunt in memoria priora, & aſcendent ſuper cor: ſed gaudebitis, & exultabitis vſq; in ſempiternum, in his quæ ego creo &c. Danielis capitulo ſeptimo: Suſcipiēt autem Regnum ſancti Dei altiſſimi: & obtinebunt Regnum vſque in ſęculum, & in ſæculum ſęculorum. & ibidem magis infra: Regnū autem, & poteſtas, & magnitudo Regni, quę eſt ſubter omne coelum, detur populo ſanctorum altiſſimi, cuius Regnū, Regnum ſempiternum eſt &c. Sed quid oportet vlterius in hac re probāda diuina quęrere eloquia: & maxime cum Iudęis: cum tertiadecima, & vltima Iudaicę legis radix ſit, Credere, quod futura ſit mortuorum reſurrectio: qua ſtāte radice, Iudęi minime negare poſſunt ipſam mortuorum reſurrectionem: ſed neceſſario fateri cogūtur. Beatus Auguſtinus in Libello de diffinitionibus orthodoxę fidei, capitulo ſexto ait: Erit reſurrectio mortuorum omnium: ſed vna, & inſimul, & ſemel: non prima iuſtorum, & ſecunda peccatorum: vt fabula eſt ſomniatorum: ſed vna omnium. Et ſi id reſurgere dicitur, quod cadit: caro ergo noſtra in veritate reſurgit, ſicut in veritate cadit: & non (ſm Origenem) immutatio corporum erit: ideſt aliud nouum corpus pro carne: ſed eadem caro corruptibilis, quæ cadit, tam iuſtorum, q̄ iniuſtorum incorruptibilis reſurget: quæ vel poenam ſufferre poſſit pro peccatis: vel in gloria æterna manere pro meritis. Item ibidem: Omnium hominum erit reſurrectio: ſi omniū erit, ergo omnes morientur: vt mors ab Adam ducta omnib⁹ filiis eius dominetur: & maneat illud priuilegiū in domino, quod de eo ſpecialiter dicitur: Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem: eius enim caro non vidit corruptionem: hanc rationem maxima patrum turba tradēte ſuſcepimus. Verum quia ſunt & alii æque catholici, & eruditi viri, qui credunt, anima in corpore manente, immūdos ad incorruptionem, & immortalitatem eos, qui in aduētu domini inueniendi ſunt: & hoc eis reputari pro reſurrectione ex mortuis, vt mortalitatem immutatione deponant, non morte: quolibet quis aquieſcat modo non eſt hæreticus: niſi ex contentione hæreticus fiat: ſufficit enim in eccleſię lege carnis reſurrectionem credere: in Euangelio etiam Saluatore noſtro docente Saducęos: qui mortuorum non credebant reſurrectionem, dictum eſt: Num legiſtis: quomodo dicit Moyſes i Rubo: Deus Abraam, Deus Iſaac, Deus Iacob, Deus autem eſt non mortuorum, ſed viuentium., & iterum cum dixit: In reſurrectione autem mortuorum: neq; nubent, neq; nubentur: ſed erunt ſicut Angeli Dei. Reſurrectionis iuſtorū gloriam Angelis cum hominibus contulit: & quodāmodo parem fecit. Statim enim cum reſurrexerint: non iterum in terra cum pecudibus, ſed in coelo cū Angelis viuēt: ideo magnam aſſequentur gloriam. Et quoniā Eutychius hæreticus huic reſurrectioni opponit: vide diſputationem B. Gregorii cum ipſo Eutychio libro quartodecimo Moralium, à capitulo centeſimo, vſq; ad cap. cvii. De hac autem reſurrectione mortuorum: ſiue de carnis reſurrectione ſic infideles clamant, & dicunt. Et vtinam in eorum numero non eſſent multi, qui catholici reputantur. ſic enim dicunt: Quomodo poteſt caro: quę putrefacta diſſoluitur, aut in puluerem vertit, maris etiam interdum profundo ſorbet, fluctibusq; diſpergitur, aut à feris deuoratur, colligi rurſum, & reintegrari in vnū corpus, & ex anima hominis reparari? Ad quos primam interim reſponſionem ſermonibus Pauli faciamus, dicentis eis prima ad Corin. c. xv. Inſipiens: tu quod ſeminas, nō viuificatur, niſi prius moriatur: & quod ſeminas nō corpus, quod futurū eſt, ſeminas: ſed nudū granū tritici, aut alicuius cæterorū ſeminū: Deus autē dat corpus prout vult. Quod aūt in ſeminibus, q̄ in terrā iacis per annos ſingulos fieri vides, hoc in tua carne, quæ lege Dei ſeminatur in terra, futurum eſſe non credis? Cur qua ſo tam anguſtus, & inualidus diuinę potentię æſtimator es: vt diſperſum vniuſcuiuſque carnis pul

uerem in ſuam rationem colligi, & reparari poſſe non credas? An non cenſeas, cum videas: quod etiam mortale ingenium demerſas in profundum terrę, metallorum venas rimatur: & artificis oculus aurum videt: quod imperitus terram putat? Hęc cur non concedimus ei, qui fecit hominem: quando tantum is, qui ab ipſo factus eſt, aſſequi poteſt? Et cum auri propriam venam, & argenti aliã, æris quoq; longe diſparem, ferriq́; , ac plumbi diuerſam itra ſpeciem terræ latere mortale deprehendat ingenium: diuina virtus inuenire poſſe, ac diſcernere non putabitur vniuſcuiuſq; carnis proprium ſenſum, ēt ſi videatur diſperſus? Sed ad hæc tentemus animas, quę deficiunt in fide naturalibus rationibus adiuuare? Si qs diuerſa ſemina in vnum permiſceat, & hęc indiſcreta ſeminet, vel paſſim ſpargat in terram: nonne vniuſcuiuſq; ſeminis granum quocũq; loco iactum fuerit, competẽti tempore ſm naturę ſuę ſpeciem germen producet: vt ſtatum ſuę formę, ſuiq́; corporis repararet? ita ergo vniuſcuiuſq; carnis ſubſtantia, quãuis varie, diuerſeq́; diſperſa ſit: ratio tamẽ ipſa, quę ineſt vnicuiq; carni, eſt immortalis, quia immortalis animę caro eſt ex eo tempore, quo ſeminatis in terram corporibus primum veri Dei voluntati arriſit, collectum terræ, attractumq́; ſubſtantiæ ſuæ ſenſum reddit, ac reparat in illã ſpeciem, quã mors aliquando diſſoluerat: & ita ſit vnicuique animę: vt non ad confuſum, aut extraneum corpus, ſed ad ſuum, quod habuerat, reparetur: cõſequenter poteſt pro agonibus præſentis vitę, cum anima ſua caro, vel pudica coronari, vel impudica puniri. Et ideo ſatis caute eccleſia noſtra fidem Symboli docuit olim: quæ in eo, ꝙ cæteris traditur, Carnis reſurrectionẽ, vno addito pronomine tradidit. ſ. Huius carnis reſurrectionem. huius ſine dubio, quam habet is, qui profitetur ſignaculo Crucis fronti impoſito: quo ſciat vnuſquiſq; fidelium carnem ſuam, ſi mũdam ſeruauerit à peccato, futurum eſſe vas honoris vtile domino ad omne opus bonũ paratum: ſi vero contaminatam in peccatis, futurum eſſe vas irę ad interitum. Igitur Apoſtolus Paulus: ꝙ reſurgat mortalis caro aliis multis aſſerit Argumẽtis, dicens: Quod ſi reſurrectio mortuorum nõ eſt: ergo nec Chriſtus reſurrexit: inanis eſt prędicatio noſtra: vacua eſt fides noſtra. Et paulo poſt ſequitur, dicens: Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis initium dormiẽtium: quoniam quidem per hominem mors: & per hominem reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam oẽs morimur, ita & in Chriſto omnes viuificabunt: vnuſqſq; autem in ſuo ordine. Initium Chriſtus: deinde ii, qui ſunt Chriſti in aduentu eius: deinde finis. Et in ſequentibus addit: Ecce myſteriũ vobis dico: omnes qdem reſurgemus: nõ oẽs autẽ imutabimur: ſiue (vt in aliis exẽplaribus inuenimus) Oẽs qdem dormiemus: oẽs autem imutabimur in momẽto, in ictu oculi, i nouiſſima tuba. Canet enĩ tuba: & mortui reſurgent incorrupti &c. Sed & ad Theſſalonicẽſes primo, cap. iiii. nihilominus ſcribens ait: Nolo aũt vos ignorare fratres de dormientibus vt non triſtemini: ſicut cæteri, qui ſpem non habent: ſi enim credimus, ꝙ Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit: ita & Deus eos, qui dormierunt per Ieſum, adducet cum eo: hoc vobis dicimus in verbo dñi: quia nos qui viuimus, qui reſidui ſumus, in aduentu dñi præueniemus eos, qui dormierunt: quia ipſe dñs in iuſſu, & in voce Archangeli, & tuba Dei deſcẽdet de cœlo: & mortui, q in Chriſto ſũt, reſurgẽt primi: deinde nos, q viuimus, qui relinqmur, ſimul rapiemur cũ illis in nubibus obuiã Chriſto in aera: & ita ſemp cum dño erimus. Sup qua Ap!i ſnĩa, Beatus Auguſtinus libro. xx. de Ciuitate Dei, cap. xx. nõnullas mouet quęſtiones: & quadã pręmiſſa diſputatione, eas declarat his verbis: Si vero aliqs illud opponeret Ciceronianũ in tertio de republica cõmemoratũ: Cũ enĩ Herculẽ, & Romulũ ex hoĩbus Deos eẽ factos aſſeueraret, diceretq́; nõ corpa i cœlũ fuiſſe elata: qm̃ natura nõ pateret: vt id, qđ eſſet de terra, niſi in terra maneret: negãs ad ſublimia i cœlũ. ſ. volare potuiſſe: nõne ſibi rñderi poſſet? Si eni aię tantummodo

tummodo eſſemus: id eſt ſine vllo corpore, ſed ſpiritus tantum: & in cœlo habitaremus, terrena animalia neſciremus: nobisq; futurum eſſe diceretur: vt terrenis corporibus animandis, quodam vinculo mirabili necteremur: nonne multo fortius argumentaremur id credere recuſantes? dicentes naturam non pati: vt res incorporea ligamento corporeo vinciretur: & tamen plena eſt terra vegetantibus animis, quibus hæc membra terrena miro modo ſunt connexa, & implicita. Cum ergo, eodem volente Deo, qui fecit hoc animal, non poterit terrenum corpus in cœleſte corpus attolli? ſi animus omnia hęc terrena tranſcendens, per hoc etiam cœleſti corpore præſtabilior terreno corpori potuit alligari? an terrena particula tam exigua potuit aliquid cœleſti corpore melius apud ſe tenere: vt ſenſum haberet, & vitam: & eam ſentientem, atq; viuẽtem dedignabitur cœlum ſuſcipere: aut ſuſceptam non poterit ſuſtinere? cum de re ſentiat, & viuat iſta meliore, q̃ eſt corpus omne cœleſte? hęc particula ex. xxii. lib. de Ciuitate Dei B. Auguſtini, cap. iiii. vbi multo longiore diſputatione hãc refellit obiectionem. Sed operæpretium eſt audire etiam quid de hac corporum reſurrectione B. ſenſerit Hieronymus, ſcribens de vita, & obitu Paulæ, vbi ait: Tangam ergo breuiter quomodo hęreticorũ cœnoſos deuitauerit lacus: & eos inſtar habuerit Ethnicorũ. Quidam veterator callidus, atq; (vt ſibi videbatur) doctus, & ſciolus, me neſciente, cœpit ei proponere quæſtiones, & dicere: Quid peccauit infans, vt à Dæmone corripiatur? in qua ætate reſurrecturi ſumus? ſi in ipſa qua morimur: ergo nutricibus poſt reſurrectionem opus erit: ſin aliter, nequaquã erit reſurrectio mortuorũ, ſed transformatio in aliis. Diuerſitas quoq; ſexus maris, ac fœminæ erit, aut nõ erit: ſi erit, ſequẽtur & nuptiæ, & concubitus, ſed & generatio: ſi nõ erit, ſublata diuerſitate ſexus, eadem corpora non reſurgent. Aggrauat enim terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem: ſed tenuia, & ſpiritualia, dicente Apoſtolo: Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale. Ex quibus omnibus ꝓbare cupiebat, rationales creaturas ob quędam vitia, & antiqua peccata in corpora eſſe delapſas: & pro diuerſitate, & meritis peccatorum tali, vel tali conditione generari: vt vel corporũ ſanitate gauderent: & parentum diuitiis, ac nobilitate: vel in morbidas canes, & domus inopum venientes, pœnas priſtinorum luerent delictorum: & præſenti ſæculo, atq; corporibus quaſi carceri clauderẽtur. Quod cum audiſſet, & ad me retuliſſet indicans hominem: mihiq; incubuiſſet neceſſitas nequiſſimæ viperæ, ac mortiferę beſtię reſiſtendi. de quibus Pſalmiſta commemorat, dicẽs: Ne tradas beſtiis animas confitentium tibi. &: Increpa domine beſtias calami, qui ſcribentes iniquitatem, loquuntur contra dominum mendacium: & eleuant in excelſum os ſuum. Conueni hominem: & orationibus eius, quam decipere nitebatur, breui interrogatione concluſi: Vtrum crederet futuram reſurrectionem, an non? Qui cum ſe credere reſpondiſſet, intuli: Eadem reſurgẽt corpora, an altera? cum dixiſſet: Eadem. ſciſcitatus ſum: In eodem ſexu, an altero? Ad interrogata reticenti: & inſtar colubri huc, atq; illuc transferenti caput, ne feriretur: quia inquam taces: ego mihi ꝓ te reſpondebo, & conſequentia inferam: Si non reſurget mulier, vt mulier: neque maſculus, vt maſculus, nõ erit reſurrectio mortuorũ: quia ſexus membra habet, mẽbra autem totum corpus efficiunt. Si aũt ſexus, & membra non fuerint, vbi erit reſurrectio mortuorum: quæ ſine ſexu non conſtat, & membris? Porro, ſi corporum non fuerit reſurrectio, nequaquam erit reſurrectio mortuorum. Sed & illud, quod de nuptiis dicis: Si eadem membra fuerint, ſequi nuptias: à Saluatore diſſoluit: Erratis neſcientes ſcripturas, atq; virtutẽ Dei. In reſurrectione enim mortuorũ nõ nubent, neq; nubẽtur: ſed erunt ſimiles Angelorũ. vbi dicitur. Non nubent, neq; nubentur, ſexuum diuerſitas demonſtratur. Nemo enim de lapide, & ligno dicit, Non nubent, neq; nubentur: quę naturã nubendi non habẽt: ſed de his, qui poſ-

Digitized by Google

ſunt nubere, gratia Chriſti, ac virtutē nō nubant. Quod ſi oppoſueris: Quomodo ergo erimus ſimiles Angelorum: cū inter Angelos nō ſit maſculus, & fœmina? breuiter auſculta: Non ſubſtātiam nobis Angelorum, ſed conuerſationem, & beatitudinem dominus repromittit: quomodo & Ioannes baptiſta Angelus appellatus eſt, & omnes ſancti, ac virgines Dei, etiā in iſto ſæculo vitam in ſe exprimunt Angelorum. Quando enim dicitur: Eritis ſimiles Angelorum: ſimilitudo promittit, non natura mutatur. Simulq; reſponde: Quomodo illud interpteris, quod Thomas domini reſurgentis palpauerit manus? & viderit lancea latus eius perforatum? & Petrus in litore ſtantem viderit dominum? & partem aſſi piſcis, ac fauū mellis comedentem? Qui ſtabat profectò habebat pedes: qui monſtrauit latus vulneratum, vtiq; & ventrem, & pectus habuit: ſine quibus non ſunt latera ventri, & pectori cohærētia. Qui locutus eſt, lingua, & palato, ac dentibus loquebatur: ſicut enim plectrum chordis, ita lingua illiditur dentibus, & vocalem reddit ſonū. Cuius palpatę ſunt manus, conſequenter & brachia habuit. Cum igitur omnia mēbra habuiſſe dicatur, neceſſe eſt vt totum corpus habuerit, quod conficitur ex mēbris: nō vtiq; fœmineum, ſed virile: ideſt eiuſdem ſexus, in quo mortuꝰ eſt. Quod ſi obtēderis, Ergo & nos poſt reſurrectionem comedemus. Et quomodo clauſis ingreſſus eſt ianuis, cōtra naturā pinguiū, & ſolidorum corpoꝝ, audies. Noli ꝓpter cibum reſurrectionis fidem in calumniā trahere. Nam & Archiſynagogi filiæ reſuſcitatæ iuſſit cibū dari. & Lazarus quatriduanus mortuus cū ipſo ſcribitur iniiſſe conuiuium, ne reſurrectio eorum phātaſma putaretur. Sin aūt clauſis ingreſſus eſt ianuis: & iccirco ſpirituale, & aereum corpus niteris approbare: ergo & anteq̄ pateretur, quia contra naturam grauioꝝ corporum ſuper mare ambulauit, ſpiritale corpus habuit. Et Apoſtolus Petrus, q̄ & ipſe ſuper aquas pendulo inceſſit gradu, ſpiritale corpus habuiſſe credendus eſt: cum potentia magis, & virtus oſtendi-

tur Dei, quando fit aliquid contra naturam. Et vt ſcias: In ſignorum magnitudine, non naturę mutationem, ſed Dei potentiam demonſtrari: qui ambulabat fide, cœpit iſidelitate mergi: niſi eum manus domini ſubleuaſſet, dicentis: Modicæ fidei quare dubitaſti? Miror te obdurare frontem, loquente dño: Infer digitū tuū huc, & tange manus meas: & porrige manum tuam, & mitte in latus meum: & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. & alibi: Videte manus meas, & pedes, quia ego ipſe ſum: palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Et cum hoc dixiſſet, oſtendit eis manus, & pedes: vitam audis, & carnem, & pedes, & manus: & globos mihi Stoicorum, atq; aerea quædam delyramenta confingis. Porrò ſi quæris cur infans Dæmone corripiatur, q̄ peccata non habuit: aut in qua ætate reſurrecturi ſumus, cum diuerſa ætate moriamur: ingratis ſuſcipies iudicia Dei Abyſſus multa. &: O' altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, q̄ inſcrutabilia ſint iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? Quis enim cognouit ſenſum domini: aut quis conſiliarius eius fuit? ætatū autem diuerſitas nō mutat corporum veritatem. Cū enim corpora quotidie noſtra fluāt: & aut creſcāt, aut decreſcāt: ergo tot erimus homines, quot quotidie cōmutamur. Aut alius fui, cum decē annoꝝ fui, aut cū triginta: aliꝰ autem cū q̄nquaginta: alius cū iam toto cano capite ſum? Igitur iuxta eccleſiaꝝ traditionē, & Apl̄m Paulū, illud eſt reſpōdendū: Quod in viꝝ perfectū, & in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti reſurrecturi ſumus: in qua & Adam Iudæi cōditum autumāt, & dñm Saluatorē legimus ſurrexiſſe: & multa, quæ de vtroq; teſtamento in ſuffocatione hęretici protuli: ex quo die ita cœpit hominem deteſtari: & omnes, qui eiuſdem dogmatis erant: vt eos voce publica hoſtes domini proclamaret. Et hoc dixi, non vt breuiter hęreſim confutarem, cui multis voluminibus reſpondendum eſſet: ſed vt fidem tātæ fœminæ oſtenderem: quæ maluit inimicitias hominū ſubire perpetuas, q̄ Dei

offenſam

Digitized by Google

offenſam amicitiis noxiis prouocare. huiuſcę B. Hieronymus &c. Ex ſuperius igitur dictis, in hoc duodecimo, & vltimo fidei noſtrę articulo merito, & veraciter auctoritate veteris, & noui teſtamenti cõcludere poſſumus, corporum noſtrorum futuram eſſe reſurrectionem: & maxime, dicente B. Ioannebaptiſta Lucæ cap. i i. Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abraæ. Qui igitur potuit ex lapidibus: hoc eſt ex Gentilibus, ſuſcitare ſemen Abrae, poteſt etiã hominum mortuorum corpora ex puluere terrę reſuſcitare: licet ipſa corpora ſint in eũdem puluerem conuerſa. Altera vero huius articuli particula. ſ. Vitam æternam. Amen: iam probata eſt ſuperius ex dictis lib. vi. cap. xli. & lib. vii. cap. tertio, ſiue Oppoſitione tertia. Et quia in Euangeliis nr̃is nobis Chriſtianis, pro noſtrorum mercede laborum promittitur vita æterna, cum vobis Iudęis in teſtamento vetere bona promittantur temporalia: vt Eſaię capitulo primo: Si mandata mea ſeruaueritis, bona terrę comedetis.

Si bene aduertiſti o Iudæe: in collatione per nos ſupra facta de radicũ Iudaicę legis conuenientia cum fidei Chriſtianæ articulis, vndecim tantum Iudaicę legis radices cum Chriſtianorum articulis cõuenire oſtendimus. Duę igitur tantum reſtant Iudaicę legis radices: quę cum noſtris non cõcomitantur articulis: ſcilicet nona: quæ eſt, ꝙ lex non eſt permutabilis in aliã. & duodecima: quę eſt, ꝙ Meſſiach: ideſt Saluator expectandus ſit. Nõne, ꝙ lex Moyſis in aliam non ſit mutabilis catholica fides non aſſentitur: cum ſupra libro quarto probatum ſit, Meſſiã Regem nouam legem: hoc eſt Euangelicam, dare debuiſſe, & dediſſe: quia lex vetus Moyſis ceſſanda eſſet, & finem habitura: vt ſupra etiam libro ſexto. c. lxxxv. probatum eſt. Alteram vero radicem: ſcilicet duodecimam: ꝙ Meſſias: ideſt Saluator: expectandus ſit, etiam non recipit fides catholica. Licet enim in octauo articulo catholica fides Meſſiam expectet venturum: hęc tamen Iudęorum, & Chriſtianorum expectatio valde diſſimilis eſt, immo contraria: cum ad diuerſos expectet effectus. Iudæi nanq; eũ Saluatorẽ expectant: vt eos ab hac terrena, & tẽporali liberet captiuitate: & in Hieroſolymã terrenam valida poteſtate conducat: vbi tẽporaliter regnent &c. Qui quidem Meſſias, cum iãdiu venerit, & qdem humilis, & in paupertate ad ſaluandũ: prout quaſi omnes prædixerant Prophetę: & omnia de eo annuntiata adimpleuerit: vt ſuperius libro quarto, quinto, & ſexto probatum eſt: etiam vſque ad mortem, & acerbiſſimam paſſionem: vt nos à peccatis redimeret, & in æternum ſaluaret. Si igitur iãdiu humilis, & pauper venit ad patiendum, & ſaluandum: vt ſuperius libro ſexto probatum eſt. Reſtat vt ad ſaluandum, & liberandum non ſit amplius venturus. Verum Chriſtiani aliũ quendam futurꝫ Meſſię Regis aduẽtum (diuina cogente ſcriptura) expectant: nõ in paupertate, & humilitate, vt prius: ſed in maieſtate, & poteſtate ad iudicandum: & cuiq;, ſm quod ſua efflagitauerint merita, & demerita, tribuendum. Et hoc in nouiſſimo tempore in huius ſæculi fine: vt Danielis capitulo duodecimo, & in prima Oppoſitione. vii. libri facta per Iudæos. Iudęi autem ſacrarum literarꝫ ignari, futurum expectantes Meſſię aduẽtũ, non ad ſalutem ſuam poſſunt eum expectare, ſed ad damnationem: quia ipſe aduentus Meſſię futurus non eſt ad ſaluandum, ſed ad iudicandum: & cuiq; tribuẽdum iuxta merita, & demerita: videlicet bonis cœleſtem beatitudinem: & malis Inferni tormenta in æternum duratura. Ex aduerſo etiam ex antedicto examine: & cõcomitantia effectũ eſt: vt noſcamus nouem fidei Chriſtianę articulos in noſtro contineri Symbolo: nulli quorum Iudaicę legis radices concomitentur. ſ. ſeptem de Chriſti Ieſu Dei, & hominis myſteriis. ſ. ſecundus, tertius, & ſubſequentes omnes, vſque ad octauum incluſiue. Nonus etiam, in quo de Spiritu ſancto tractatur: & poſtremo vndecimus: qui eſt de remiſſione peccatorum. Qui omnes nouem articuli, cũ diuinę ſcripturę auctoritate probentur: vt ſupra ſuis lo

cis viſum,& demonſtratũ eſt:neſcio qua cauſa,qua'ue.ratione poſſit Iudæus eos inficiari. Sed inquit forte Iudæus:Credere in Ieſum Chriſtũ filiũ Dei natum ex Maria,eſt credere in aliquod genitũ, & natum,& creatum: creaturã vero adorare eſt contra quintam Iudaicę legis radicem:quę eſt:ꝙDeus ſolus adorandus ſit.

Oppoſitio.

Reſponſio.

Reſpondetur.Sed ignorant Iudæi: ꝙ Symboli noſtri ſermo loquitur de diuinitate humanitati vnita, & de humanitate à diuinitate aſſumpta. Prima enim ſermonis pars: ſcilicet, Credere in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, innuit diuinitatem ſub ratione filii,qui dicitur genitus:non quia creatus, vel factus: ſed æternaliter à patre procedens:veluti verbum mentale ab ipſa mente genitum. vñ in aliis Symbolis additum fuit ad declarationem primi:Ex patre natum ante oĩa ſęcula. Pars vero ſermonis, quæ ſequit̃: ſcilicet,Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto:natus ex Maria virgine, humanitatẽ Redemptoris ſignificat:quę ſm̃,ꝙ humanitas per ſe non eſt obiectũ fidei: nec ei ſit adoratio latrię,quæ debetur ſolo increato,niſi quatenus cum vna exiſtat vnitate hypoſtatica,& perſonali. Studeat igitur,& diligenter contempletur Iudęus, an Chriſtiani hęc finxerint(vt forte exiſtimabat)an diuinæ ſcripturæ auctoritate ea fateri compellamur: imo & ipſi quoqꝫ Iudęi compelluntur,licet obaudiant.Nõ mirentur ergo vlterius Iudęi de articulis fidei Chriſtianę:cum ex ſacris literis, & eloqis ipſi excerpti fuerint articuli.Quapropter huic decimo capitulo de fidei Chriſtianæ articulis imponendi finẽ tempus nos admonet:ſi tamen quid ſit Symbolum:& quid articulus declarauero prius:& etiam nonnullos manifeſtauero hęreticos.

Symbolum cum.y. Gręco neutro gñe: & hæc ſymbola fœminino declinari poteſt:neqꝫ ab eo,q eſt bolus deducitur: vt Mametractus tradit, & cum Catholico Vgutio ſomniauit:ſed à Συμβάλλω:quod eſt confero,deriuatur: vnde quidam collationem interpretati ſunt: vt cœna illa dicatur collatio:in quam comparandam plures aliquid contulerunt:nã laus Symbolæ collatio eſt. Terentius in Andria: Symbolum dedit.i.portionem. Hieronymus in Parabolis.c.xxiii. Noli eſſe in cõuiuiis potatorum:nec in comeſſationib⁹ eorum,qui carnes ad veſcendum conferunt:qa vacantes potibus, & dãtes Symbola conſummentur: hęc Neſtor Dionyſius.Papias aũt ſic inquit:ſymbola proprie dicuntur:qñ à diuerſis pretium cõſicitur in vnum,vt conuiuiũ inde paretur. Symbolum Græce ſignum, vel collatio, vel indiciũ interpretatur.i. quod plures in vnum ꝯferunt dici põt. Id enim fecerunt Apoſtoli in iſtis ſermonibus,in vnũ conferendo,quos vnuſqſqꝫ ſenſit. Indicium aũt,vel ſignum ideo dicitur: qa in illo tempore multi ſimulabant ſe Aplos Dei eſſe:iccirco iſtud indicium poſuerũt: per quod agnoſceretur is,qui Chriſtum vere ſm̃ Apoſtolicam regulam prædicaret. Deniqꝫ & in bellis ciuilibus qſqꝫ Dux ſuis militibus Symbola diſcreta tradiderunt:quæ latine ſigna,vel indicia noiantur:vt ſi forte interrogetur, prodat ſi ſit hoſtis,aut ſocius:iccirco non ſcribi in mẽbranis, ſed haberi in cordibus tradiderunt:vt certum eſſet hoc: non ex lectione,quæ interdum etiam ad infideles peruenire ſolet::ſed ex Apoſtolorum traditione ſuſcepiſſe,& in tabulis cordis ſcribitur.In quo quidem pauca ſunt verba: ſed omnia continent ſacramenta: ſicut à Propheta prædictum eſt:Quoniam verbum breuiatum faciet dominus ſuper terram. hęc Papias.Quoniam ergo Apoſtolorum ſinguli aliquid in Symbolo contulerunt: & quoniam pro indicio Apoſtolorum traditionis haberi noluerunt: ideo Symbolum appellatum eſt. Habet etiam alias ſignificationes(vt Neſtor tradit)quas ideo omiſi,quia huic noſtro nõ conueniunt,vel quadrant propoſito.

Artus vero partes corporis ſunt. proprie enim artus partes ſunt corporis in iuncturas connexę: dictę quod inter ſe artentur: vnde minores partes per diminutionem articulos vocamus: quales ſunt digitorum: à quo & articuli apud grammaticos, & articulatim aduerbium:

hoc eſt

Digitized by Google

hoc eſt per partes, atq; articulos: & dicatur verbum: qđ eſt per artus diuido &c. Quidam à Græco deductum hoc vocabulum exiſtimant: quippe Græci ἄρθρον nominant. Et ita diſtinguitur artus à mẽbris: quòd artus dicimus oſſa cum neruis, & venis: membra autem proprie vocamus carnem artus tegentem: vnde mẽbrana ſuperior membri pars: hoc eſt pellis ipſa appellatur. Syllius: Et venis male iuncta trementibus oſſa Extant conſumptis viſu deformia membris. Confunduntur tamen aliquando apud auctores &c. hæc in Cornucopiæ. Neſtor autem Dionyſius ſic inquit: Artus maſculini generis: & hæc artua neutri declinari poteſt: teſte Priſciano: cuius ſingulare raro in vſu habetur: quod tamen protulit Lucanus, cum dixit libro ſexto: Tũc omnis palpitat artus. Plautus in Menechmis: Ego huius membra, atque oſſa, atque artua comminuam. & facit in datiuo, & ablatiuo pluralibus artubus: vt ſcilicet differat ab ars: quæ facit artibus. Artus format per diminutionem articulus, qui etiam & pro digito ponitur. Ouidius libro ſecundo de Ponto: At reditus iam quiſque ſuos amat: & ſibi quid ſit Vtile ſollicitis ſupputat articulis. Articulus etiam dicitur quo genus diſcernitur, ac etiam momentum, & tempeſtiua rerum efficiendarum hora, teſte Seruio. Hieronymus in Geneſi: In articulo diei illius ingreſſus eſt Noe in Arcam. Terentius in Adelphis: O' ſcelera illinc vide, vt in ipſo articulo oppreſſit. Poſſumus ergo dicere: quòd articulus in Symbolo ſit minima quædã pars ipſius Symboli: ſicut digitus in artubus.

Ad particulam de hæreticis, hæc pauca dicenda ſunt: Iuniores præterea ſurrexere hæretici: & maxime temporibus Leonis primi Papæ quadrageſimiſeptimi: qui fuit natione Tuſcus, patre Quintiano: eo tempore quo Attila à pugna Catelaunica rediens in Pannonias comparatis magnis copiis Italiam hoſtili manu ingreſſus fuit. Inſurrexerunt inquam hoc tempore Neſtoriani, & Euthychiani. Neſtorius enim Conſtantinopolitanus epiſcopus, Virginem Mariam non Dei, ſed hominis tantummodo genitricem dixit: vt aliam carnis, aliam diuinitatis perſonam faceret: & ſeiunctim alterum eſſe Dei filium, alterum hominis oſtenderet. Eutyches autem Conſtantinopolitanus Abbas, ne ſentire cum Neſtorio videretur, diuinam cum humana natura in idem compoſitum recidiſſe affirmabat, vnumq; factum: nec vllo modo inter ſe diſtingui debere. Hanc hęreſim cum Flauianus Conſtantinopolitanus epiſcopus damnaſſet, Theodoſio annuente, Synodus Epheſina indicitur: in qua Dioſcoro Alexandrino epiſcopo præſidente Eutyches reſtituitur, Flauianus vero damnatur. At Leo, mortuo Theodoſio, ſuffectoq; in eius locũ Martiano Principe catholico, cõcilium Chalcidonenſe indicit. In quo. 630. epiſcoporum auctoritate decernitur, Credendum eſſe duas naturas in Chriſto fuiſſe: vtque vnus, idemq; Chriſtus Deus, & homo crederetur: ac ſtatim Neſtorius, & Eutychius nefandus Manichæorum Præſul damnarentur. Combuſti etiam publice ſunt Manichæorum libri: calcata, & depreſſa eſt Dioſcori ſuperbia, atquæ hæreſis.

Sed quoniam ex prauis quamplurium hæreticorum ſententiis effectum eſt: vt in his, quæ fideles Chriſtiani credere tenentur, quammaxima adhibenda ſit aduertentia: ne quis incaute in aliquam prolaberetur hæreſim: ideo ad adiuuandum ſimplicium Chriſtianorum puritatem, placuit in hoc ipſo capite addere etiam nonnullas diffinitiones orthodoxæ fidei, & eccleſiaſtica quædam documenta Beati Auguſtini ædita.

¶ Incipit liber Beati Auguſtini epiſcopi de diffinitionibus orthodoxæ fidei, & eccleſiaſticis dogmatibus.

¶ De fide Trinitatis. Cap. I.

Credimus vnum eſſe Deum, & Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum: Patrem, eo ꝙ Filium habeat: Filium, eo ꝙ Patrem

habeat: Spiritum ſanctum, eo quod ſit ex Patre, & Filio procedens: Patri, & Filio coæternus. Pater ergo principium Deitatis: qui ſicut nunquam fuit non Deus, ita nunquam fuit non Pater: à quo Filius natus: à quo Spiritus ſanctus: non natus, quia non eſt filius: neque ingenitus, quia non eſt pater: neque factus, quia non eſt ex nihilo: ſed ex Deo patre, & Deo filio, Deus procedens. Pater æternus, eo quod æternũ habeat filium, cuius æternus ſit pater. Filius æternus, eo quòd ſit patri, & Spiritui ſancto coæternus. Spiritus ſanctus æternus, eo quòd ſit patri, & filio coęternus. Non confuſa in vna perſona Trinitas, vt Sabellius dicit: neque ſeparata, aut diuiſa in natura diuinitas, vt Arrius blaſphemat: ſed alter in perſona Pater, alter in perſona Filius, alter in perſona Spiritus ſanctus: vnus natura in ſancta Trinitate Deus Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus.

¶ De incarnatione Chriſti. Cap. ii.

Non Pater carnem aſſumpſit: neque Spiritus ſanctus: ſed Filius tãtum: vt qui erat in diuinitate Dei patris filius, ipſe fieret in homine hominis matris filius, ne filii nomen ad alterum tranſiret, qui nõ eſſet natiuitate filius: Dei ergo filius factus eſt hominis filius: natus ſm veritatem naturę: ex Deo Dei filius: & ſm veritatem naturę: ex homine hominis filius: vt veritas geniti non adoptione, non appellatione: ſed ex vtraque natiuitate filii nomen naſcendo haberet: & eſſet verus Deus, & verus homo, vnus filius: non ergo duos Chriſtos, neque duos filios fatemur: ſed Deum hominem vnum filiũ, quem propterea & vnigenitum dicimus: manentem in duabus ſubſtantiis, ſicut ei naturæ veritas contulit: non confuſis naturis, neque immixtis, ſicut Timotiani volunt: ſed ſocietate vnitatis. Deus ergo hominem aſſumpſit, homo in Deum tranſiuit: non naturę verſibilitate, ſicut Apollinariſtæ dicunt: ſed Dei dignatione: vt nec Deus mutaretur in humanam ſubſtantiam aſſumendo hominem: nec homo in diuinam glorificatus in Deum: quia mutatio, vel verſibilitas naturę, & diminutionem, & abolitionem ſubſtantiæ facit. Creditur à nobis ſine confuſione coniuncta ſancta Trinitas: ſine ſeparatione diſtincta. Natus eſt ergo Dei filius ex homine: & non per hominem: ideſt non ex viri coitu, ſicut Ebion dicit: ſed carnem ex virginis corpore trahens: & non de cœlo ſecum afferens, ſicut Martion, Origenes, & Eutyches affirmant: neque in phantaſia: ideſt abſque carne, ſicut Valentinus: neque de ocesi: ideſt putatiue imaginatum: ſed corpus verum: non tantum carnem ex carne, ſicut Martianus: ſed verus Deus ex diuinitate: & verus homo ex carne: vnus filius in diuinitate: verbum patris, & Deus in homine anima & caro. Anima non abſque ſenſu, & ratione, vt Apollinaris: neque caro abſque anima, vt Eunomius: ſed anima cum ratione ſua: & caro cum ſenſibus ſuis: per quos ſenſus veros in paſſione, & ante paſſionem ſuę carnis dolorem ſuſtinuit.

¶ Quòd æternus Deus ex virgine natus ſit. Cap. iii.

Neque ſic eſt natus ex virgine: vt & Diuinitatis initium homo naſcendo acceperit, quaſi antequam naſceretur ex virgine, Deus non fuerit, ſicut Arthemon, & Berillus, & Marcellius docuerunt: ſed æternus Deus, & homo ex virgine natus eſt.

¶ De Trinitate perfecta. Cap. iiii.

Nihil creatum, aut ſeruiens in Trinitate credamus, vt vult Dionyſius fõs Arrii: nihil inęquale, vt vult Ethius: nihil anterius, poſterius'ue: aut minus, vt Arrius: nihil extraneum, aut officiale alteri, vt Macedonius: nihil perſuaſione, aut ſubreptione inſertum, vt Manichæus: nihil corporeum, vt Melito, & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, vt Anthropomorphus, & Vadianus: nihil ſibi inuiſibile, vt Origenes: nihil creaturis viſibile, vt Fortunatus: nihil moribus, vel volũtate diuerſum, vt Martion: nihil ex Trinitatis eſſentia ad creaturam noſtram deductum, vt Plato, & Tertullianus: nihil omnino ſingulare, nec alteri communicabile, vt Origenes: nihil confuſum, vt Sabellius: ſed totum

perfectum:

perfectum: quia totum ex vno, & vnum: non tamen ſolitarium, vt præſumunt Præxeas, & Syluanus Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

De Homouſion. Cap. v.

Homouſion ergo: ideſt coeſſentialis in diuinitate patri filius: Homouſion patri, & filio Spiritus ſanctus: Homouſion Deo, & homini vnus filius: manens Deus in homine ſuo in gloria Dei patris deſiderabilis videri ab Angelis: ſicut pater, & Spiritus ſanctus adoratur ab Angelis, & ab omni creatura: non homo factus præter Deum, vel Chriſtus cum Deo: ſicut blaſphemat Neſtorius: ſed homo in Deo, & Deus in homine.

De reſurrectione. Cap. vi.

Erit reſurrectio mortuorum omnium: ſed vna, & inſimul, & ſemel: non prima iuſtorum, & ſecunda peccatorum: vt fabula eſt ſomniatorum: ſed vna omnium. Et ſi id reſurgere dicitur, quod cadit, caro ergo noſtra in veritate reſurgit, ſicut in veritate cadit. Et non ſm Origenem immutatio corporum erit: ideſt aliud nouum corpus pro carne: ſed eadem caro corruptibilis: quæ cadit tam iuſtorum, quàm iniuſtorum incorruptibilis reſurget: quę vel pœnā ſufferre poſſit pro peccatis: vel in gloria æterna manere pro meritis.

Item de eadem.

Omnium hominum erit reſurrectio: ſi omnium erit, ergo omnes morientur: vt mors ab Adam ducta omnibus filiis eius dominetur: & maneat illud priuilegium in domino, quod de eo ſpecialiter dicitur: Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem: eius enim caro non vidit corruptionem. hanc rationem maxima patrum turbā tradente ſuſcepimus. Verum, quia ſunt & alii æque catholici, & eruditi viri, qui credunt, anima in corpore manente, imutandos ad incorruptionem, & imortalitatem eos, qui in aduentu dñi viui inueniendi ſunt: & hoc eis reputari pro reſurrectione ex mortuis: quod mortalitatem imutatione deponant, non morte. Quolibet quis acquieſcat modo: non eſt hæreticus: niſi ex contentione hæreticus fiat. Sufficit enim in eccleſiæ lege carnis reſurrectionem credere futuram de morte.

ãl.xv. pls ad heſſa, nicen i.c.4.

De iudicio viuorum, & mortuorum. Cap. vii.

Quod autem dicimus in Symbolo: In aduentu domini, viuos, ac mortuos iudicandos, nō ſolum iuſtos, & peccatores ſignificari, ſicut Diodorus putat: ſed & viuos eos, qui in carne inueniendi ſunt credimus: qui adhuc morituri credūtur, vel immutandi ſunt, vt alii volunt: vt ſuſcitari continuo, vel reformari cum ante mortuis iudicentur.

Quod nulla poſt reſurrectionē, & iudiciū futura ſit reſtitutio. Cap. viii.

Poſt reſurrectionem, & iudicium non credamus reſtitutionem futuram: quam Origenes delyrat: vt Dæmones, vel impii homines poſt tormenta quaſi ſuppliciis expurgati: vel illi in Angelicam, qua creati ſunt, redeant dignitatem: vel iſti iuſtorum ſocietate donent: eo quod hoc diuinæ conueniat pietati: ne quid ex rationalibus pereat creaturis: ſed quolibet modo ſaluetur: ſed nos credamus ipſi iudici oīum, & retributori iuſto, qui dixit: Ibūt impii in ſupplicium æternū, iuſti autem in vitam æternam: vt percipiant fructum operum ſuorum.

Quod ante mundum Angeli facti ſunt. Cap. ix.

In principio creauit Deus cœlum, & terram, & aquā ex nihilo. Et cum adhuc tenebrę ipſam aquam occultarēt: & aqua terram abſconderet: facti ſunt Angeli, & omnes cœleſtes Virtutes: vt non eſſet otioſa Dei bonitas: & haberet in quibus per multa ante ſpatia bonitatem ſuam oſtenderet: & ita hic viſibilis mundus ex materia: quæ à Deo facta fuerat, factus eſt, & ornatus.

Quod ſolus Deus ſit incorporeus. Caput .x.

Nihil incorporeum, & inuiſibile natura credendum, niſi ſolum Deum: ideſt Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum: qui ideo recte incorporeus creditur: quia vbiq; eſt, & omnia implet, atque conſtringit: ideo & inuiſibilis omnibus creaturis: quia incorporeus eſt.

Digitized by Google

¶ Quòd omnis creatura ſit corporea. Cap. xi.

Creatura omnis corporea: Angeli, & omnes cœleſtes virtutes corporeæ, licet non carne ſubſiſtant. Ex eo autem corporeas eſſe credimus intellectuales naturas, ꝙ localiter circũſcribuntur: ſicut & anima, quæ carne clauditur: & Dæmones, qui per ſubſtantiam Angelicæ naturæ ſunt.

¶ Quòd immortales ſint animę hominum. Cap. xii.

Immortales eſſe credimus intellectuales naturas: quia carne carent: nec habẽt, quo cadant: vt reſurrectione egeant poſt ruinam neceſſaria.

¶ Quòd animę hominum nõ ſint ſimul creatę, nec per coitum ſeminatę. Cap. xiii.

Animas hominum non eſſe ab initio inter cæteras intellectuales naturas: nec ſimul creatas, ſicut Origenes fingit: neq; cum corporibus per coitum ſeminantur, ſicut Luciferianus, Cyrillus, & aliqui Latinorum pręſumptores affirmant, quaſi naturę conſequentia ſeruiente. Sed dicimus creationem animę ſolum Creatorẽ omnium noſſe: & corpus tantum per coniugii copulã ſeminari: Dei vero iudicio coagulari in vulua, & compingi, atque formari: ac formato iam corpore, animam creari, & infundi, vt viuat in vtero plenus humana ſubſtantia.

¶ Quòd duæ animæ non ſint in homine. Cap. xiiii.

Neq; duas animas eſſe dicimus in vno homine, ſicut Iacobus, & alii Syrorũ ſcribunt: vnã animalem, qua animetur corpus, & immixta ſit ſanguini: & alteram ſpiritualem, quæ rationem miniſtret. Sed dicimus vnam eſſe, eandemq; animam in homine: quæ & corpus ſua ſocietate viuificet, & ſemetipſam ſua ratione diſponat, habens in ſe libertatem arbitrii: vt in ſe ſubſtantiæ eligat cogitatione quod vult.

¶ Quòd ſolus homo immortalem habet animam. Cap. xv.

Solum hominẽ credimus habere animam ſubſtantiuam: quæ exuta corpore viuit: & ſenſus ſuos, atq; ingenia viuaciter tenet: non cum corpore moritur, ſicut Arabs aſſerit: neque poſtmodum interitura, ſicut Zenon dicit: quia ſubſtantialiter viuit.

¶ Quòd animę animalium ſint mortales. Cap. xvi.

Animaliũ vero aię nõ ſunt ſubſtantię: ſed cum carne ipſa carnis viuacitate naſcuntur, & cum carnis morte finiũtur. Et ideo nec ratione reguntur, ſicut Plato, & Alexander putant: ſed ad omnia naturę incitamenta ducuntur.

¶ Quòd anima hominis formato corpore inſeritur. Cap. xvii.

Anima humana non cum carne moritur: quia non cum carne (vt ſuperius diximus) ſeminatur: ſed formato in ventre matris corpore, Dei iudicio creari, & infundi: vt viuat homo intus in vtero: & ſic procedat natiuitate in mundum.

¶ Quòd duabus ſubſtantiis conſtat homo. Cap. xviii.

Duabus ſubſtantiis conſtat homo: aĩa tãtum, & carne: anima cum ratione ſua: & carne cum ſenſibus ſuis: quos tamen ſenſus abſq; animę ſocietate non mouet caro: anima vero & ſine carne rationale ſuum tenet.

¶ Quòd ſpiritus in homine vnum ſit cum anima. Cap. xix.

Non eſt tertius in ſubſtantia hominis ſpiritus, vt Didymus contendit: ſed ſpiritus ipſa eſt anima pro ſpirituali natura: vel pro eo, ꝙ ſpiret in corpore, ſpiritus appellatur: anima vero ex eo vocatur, ꝙ ad viuendum, vel ad viuificandum animet corpus. Tertium vero, qui ab Apoſtolo cum anima, & corpore inducitur, ſpiritum: gratiam ſancti Spiritus eſſe intelligamus: quam orat Apoſtolus: vt integra perſeueret in nobis: ne noſtro vitio aut minuatur, aut fugetur à nobis: quia Spiritus ſanctus effugiet fictum.

¶ De libero arbitrio. Cap. xx.

Libertati arbitrii ſui cõmiſſus eſt homo ſtatim in prima ꝯditione mundi: vt ſalua vigilantia mentis, annitente ẽt pręceptĩ cuſtodia, pſeueraret ſi vellet in eo, quod creatus fuerat, pmanere. Poſtq̃ vero ſedu-

Digitized by Google

ctione ſerpentis per Euam cecidit:naturę bonum perdidit,pariter & vigorem arbitrii: non tamen electionem:ne non eſſet ſuum,quod emēdaret,peccatum:nec merito indulgeretur,quod non arbitrio diluiſſet? Manet itaq; ad quęrendam ſalutē arbitrii libertas: ideſt rationalis volūtas: ſed admonente prius Deo, & iuitante ad ſalutem: vt vel eligat, vel ſequatur, vel agat occaſione ſalutis:hoc eſt inſpiratione Dei:vt autem cōſequatur quod eligit, vel quod ſequitur, vel quod occaſione agit,Dei eſſe libere confitemur. Initium ergo ſalutis noſtrę Deo miſerante habemus: vt acquieſcamus ſalutiferę inſpirationi,noſtrę poteſtatis eſt:vt adipiſcamur quod acquieſcendo admonitioni cupimus,diuini eſt muneris: vt non labamur in adepto ſalutis munere,ſolicitudinis noſtræ eſt, & cœleſtis pariter adiutorii: vt labamur,poteſtatis noſtræ eſt, & ignauiæ:non tamen ad obtinendam fine illo,qui quærentes facit inuenire,qui pulſantibus aperit,qui petentibus donat.Sicut ergo initium ſalutis noſtræ Deo miſerante,& inſpirāte habere nos credimus? ita arbitrium naturæ noſtræ ſequi, eſſe diuinæ inſpirationis libere confitemur. Igitur vt non labamur à bono, vel naturæ, vel meriti,ſolicitudinis noſtrę eſt,& cœleſtis pariter adiutorii: vt labamur,poteſtatis noſtræ,& ignorantię.

ℭ De ſacramento baptiſmi. Caput. xxi.

Baptiſma vnum eſt:ſed in eccleſia:vbi vna fides eſt:vbi in nomine Patris, & Filii,& ſpiritus ſancti datur: & ideo ſi qui apud illos hæreticos baptizati ſunt: qui in ſanctæ Trinitatis confeſſione baptizant,& veniunt ad nos,recipiantur quidē quaſi baptizati: ne ſanctæ Trinitatis inuocatio,vel confeſſio annulletur: ſed doceantur ante,& inſtruantur,quo ſenſu ſanctæ Trinitatis myſterium in eccleſia teneatur. Et ſi conſentiunt credere, vel acquieſcunt confiteri, purgati iam fidei integritate,confirmentur manus impoſitione:ſi vero paruuli ſunt, vel hebetes, qui doctrinam non capiant, reſpōdeant pro illis,qui eos offerunt, iuxta morem baptizandi. Et ſic manus impoſitione,& chriſmate communiti,euchariſtię myſteriis admittātur. Illos autem,qui non ſanctę Trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati ſunt, & veniunt ad nos,baptizari debere pronuntiamus,non rebaptizari. Neq; enim credendum eſt eos fuiſſe baptizatos, qui non in nomine Patris,& Filii,& Spiritus ſancti, iuxta regulam à domino poſitā tincti ſunt: vt ſunt Pauloniſtæ,Prodiani,Borburitę, Sifori: qui nunc vocantur:Homiſiani, Fotiniani,Montani,& Manichæi, variaq; impietatis germina:vel cæteræ iſtorum originis,ſiue ordinis peſtes: quæ duo principia ſibi ignota introducunt, vt Cerdon, & Marchion:vel contraria,vt Manichęus: vel tria, & barbara, vt Secianus, & Theodorus: vel multa, vt Valentinus: vel Chriſtum hominem fuiſſe abſq; Deo, vt Cherintus,Hebyon, Artemon, & Fotinus. Ex iſtis certe inquam ſi qui ad nos venerint, non requirendum ab eis vtrum baptizati ſint,an non:ſed hoc tantum ſi credant eccleſiæ fidem, & baptizentur eccleſiaſtico baptiſmate.

ℭ De euchariſtia. Cap.xxii.

Quotidie euchariſtiæ communionem percipere nec laudo, nec reprehendo. Omnibus tamen Dominicis diebus communicandum ſuadeo,& hortor:ſi tamen mens ſine affectu peccandi ſit: nam habentem adhuc voluntatem peccandi, grauari magis dico euchariſtiæ perceptione, quàm purificari. Et ideo quamuis quis peccato mordeatur, peccandi non habeat de cætero voluntatem,& cōmunicatus ſatisfaciat lachrymis, & orationibus:& cōfidens de domini miſeratione:qui peccata piæ confeſſioni donare conſueuit:accedat ad euchariſtiam intrepidus,& ſecurus. Sed hoc de illo dico,quem capitalia, & mortalia peccata non grauant.Nam quem mortalia crimina poſt baptiſmum commiſſa premunt, hortor prius publica pœnitentia ſatisfacere:& ita ſacerdotis iudicio reconciliatum cōmunioni ſociari ſi vult:non ad iudicium,& condemnationem ſui euchariſtiam percipere: ſed & ſecreta ſatisfactio

ne ſolui mortalia crimina non negamus. Sed mutato prius ſæculari habitu:& confeſſo religionis ſtudio per vitę correctionem:& iugi,immo perpetuo luctu, miſerante Deo,ita duntaxat, vt contraria pro his, quę pœnitet,agat: & euchariſtiam omnibus Dominicis diebus ſupplex, & ſummiſſus vſq; ad mortem percipiat.

Ⲥ De pœnitentia. Cap.xxiii.

Pœnitentia vera eſt, pœnitenda non admittere,& admiſſa deflere. Satisfactio pœnitentię eſt cauſas peccatorum excidere, nec earũ ſuggeſtiõibus aditũ ĩdulgere.

Ⲥ De Diuinis promiſſionibus. Caput. xxiiii.

In diuinis repromiſſionibus nihil terrenum,vel trãſitorium expectemus, ſicut Melitani ſperãt:non nuptiarum copulã,ſicut Chernitus, & Marcion delyrãt. Non quod ad cibum,vel ad potum pertinet,ſicut(Papia auctore)Hyrenus,& Tertullianus,& Lactantius acquieſcunt:neq; plus mille annos poſt reſurrectionem Regnum Chriſti in terra futurum:& ſanctos cum illo ĩ delitiis regnaturos ſperemus, ſicut Nepos docuit:qui primam iuſtorum reſurrectionem:& ſecundam impiorũ confinxit. Et iter has duas mortuorum reſurrectiones gentes ignorantes Deum in angulis terrarum in carne ſeruandas:quæ poſt mille annos Regni in terra iuſtorũ, inſtigante Diabolo,mouendę ſunt ad pugnã contra iuſtos regnantes: & dño pro iuſtis pugnante imbre igneo compeſcẽdas:atq; ita mortuas cũ cęteris in impietate ante mortuis ad æterna ſupplicia in incorruptibili carne reſuſcitandas.

Ⲥ Nullus ſaluatur,niſi Deo auctore. Caput. xxv.

Nullum credimus ad ſalutem,niſi Deo inuitante,venire: nullum inuitatum ſalutem ſuã,niſi Deo auxiliante,operari:nullũ,niſi orantem auxilium,ꝓmereri:nullũ Dei voluntate perire:ſed per ſeipſum pro electione arbitrii,ne igenuitatis libertas, atq; poteſtas, ſemel homini attributa ad ſeruilem cogatur neceſſitatem.

Ⲥ Quòd malũ nõ ſit à Deo. Cap.xxvi.

Malum,vel malitia non eſt à Deo creata:ſed à Diabolo inuenta: qui & ipſe benus à Deo creatus eſt:ſed quia libero arbitrio vtpote rationalis creatura,à Deo cõmiſſus eſt,& cogitandi acceperat facultatem,ſcientiam boni vertit ad malum, & multa cogitando factus eſt inuentor mali:& quod in ſe ꝑdiderat,inuidit in aliis: nec ꝯtentus ſolus perire,ſuaſit aliis: vt q̃ eſſet ſuę malitię inuentor, fieret & aliorũ auctor:& ex eo malum, vel malitia ꝑcurrit in cęteras rationales creaturas.

Ⲥ Quòd nihil eſt immutabile, niſi ſolus Deus. Cap. xxvii.

Vnde cognoſcimus nihil eſſe natura imutabile:niſi ſolum Deũ Patrem, & Filium,& Spiritum ſanctum,qui mutari non poteſt à bono:q̃a natura poſſidet bonũ: nec poteſt aliud quid eſſe, q̃ bonum.

Ⲥ De Angelica ſanctitate. Cap.xxviii.

Angeli vero,qui in illa,qua creati ſũt, beatitudine perſeuerant: nõ natura poſſident bonum: vt non mutarent cum cęteris:ſed arbitrio ſeruantes bonam voluntatem,& bonũ ꝯditionis, & fidem ſuo domino:propter quod & merito ab ipſo domino ſancti Angeli vocãtur:q̃ tenuerũt arbitrio ſanctitatem,nec ſociorum exemplo deuiauerunt à bono.

Ⲥ De nuptiis,continentia,& virginitate. Cap. xxix.

Bonę ſunt nuptię, ſed cauſa filiorũ, & compeſcendę fornicationis obtẽtu. Melior eſt ꝯtinentia: ſed non ſibi ſufficit ad beatitudinem, ſi pro ſolo amore pudicitię retinetur:ſed & ſi cum hoc affectu cauſa vacandi domino eligitur:alioquin diuortium magis coniugii videbitur eſſe, q̃ appetitio caſtitatis. Virginitas vtroq; pręcelſior eſt:quia & naturam vincit, & pugnam:naturam,corporis integritate: pugnam, caſtimonię pace.

Ⲥ De ciborũ acceptione. Cap. xxx.

Bonum eſt in cibo cũ gratiarũ actione ſumere quicquid Deus edendum pręcepit:abſtinere aũt ab aliquibus;non quaſi à malis:ſed quaſi non neceſſariis, nõ eſt malum. Moderari vero carnium vſum ꝑ neceſſitate,& tpe,ꝓprie Chriſtianorũ eſt.

Ⲥ Quòd nuptiæ non ſint malæ. Caput. xxxi.

Malas dicere nuptias, vel fornicationi comparandas,

Digitized by Google

ni comparandas, aut ſtupro, nõ eſt Chriſtianorũ: cibos quoq; credere malos, vel mali cauſa creari percipientibus, non eſt Chriſtianorum: ſed proprie Euthoticorũ, & Manichęorum. Sacratę vero virginitati nuptias coæquare: aut pro amore caſtigandi corporis abſtinentibus à vino, vel carnibus, nil credere meriti accreſcere: non hoc Chriſtiani, ſed Iouiniani eſt.

¶ Beatam virginem ſemper fuiſſe virginem. Cap. xxxii.

Integra fide credendum eſt, Beatam Mariam Dei Chriſti matrem, & virginem concepiſſe, & virginem genuiſſe, & poſt partum virginem permãſiſſe. Nec eſt blaſphemię Heluidii acquieſcendum: qui dicit, Virgo ante partum, non virgo poſt partum.

¶ De elementis mundi. Caput. xxxiii.

Elementa: ideſt coelum, & terram, non credamus aboléda per ignem, ſed in melius cõmutanda. figuram mundi. i. imaginem, non ſubſtantiam, tranſituram.

¶ De facultatibus erogandis. Caput. xxxiiii.

Bonum eſt facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare: melius eſt pro intentione ſequendi dominum inſimul donare: & abſolutum ſolicitudine cum Chriſto egere.

¶ Quæ ſint illa, quę clericatum impediunt. Cap. xxxv.

Maritum duarum poſt baptiſmum matronarũ clericum non ordinandum: neq; eum, qui vnam quidem, ſed concubinã, non matronam habuit: nec illum, qui viduam, aut repudiatam, vel meretricem in matrimonio ſumpſit: neq; eum, qui ſemet ipſum quolibet corporis ſui membro indignatione aliqua, vel iuſto, iniuſto've timore ſupatus truncauerit: neq; illũ, qui vſuras accepiſſe conuincitur, aut in ſcæna luſiſſe dignoſcitur: neq; eum, qui publica poenitentia mortalia crimina deflet: nec eum, qui per ambitionem ad imitationem Simonis magi pecuniam offert: neq; illum, qui aliquando in furiam verſus inſaniuit, vel afflictione Diaboli vexatus eſt.

¶ De reliquiis ſanctorũ. Cap. xxxvi.

Sanctorum corpora, & præcipue Beatorum martyrum reliquias, ac ſi Chriſti membra ſinceriſſime honoranda: & baſilicas eorum nominibus appellatas, velut loca ſancta diuino cultui mancipata affectu piiſſimo, & deuotione fideliſſima adeundas credimus. Si quis contra hanc ſententiam venerit, non Chriſtianus, ſed Eunominianus, & Vigilantianus creditur.

¶ De catechuminis defunctis, & martyribus non baptizatis. Caput. xxxvii.

Baptizatis tantum iter eſſe ſalutis credimus: nullum catechuminum, quamuis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus, excepto martyrio: vbi tota baptiſmi ſacramenta complentur: baptizandus confitetur fidem ſuam corãm ſacerdote: & interrogatus reſpondet: hoc & martyr corãm perſecutore facit: qui & confitetur fidem, & interrogatus reſpondet. Ille poſt confeſſionem, vel aſpergitur aqua, vel intingitur: & hic vel aſpergitur ſanguine, vel intingitur igne. Ille manus impoſitione Pontificis accipit Spiritum ſanctum: hic habitaculum efficitur Spiritus ſancti: dum non eſt ipſe, qui loquitur: ſed Spiritus Patris, qui loquitur in illo. Ille communicat euchariſtiæ in commemoratione mortis domini: hic ipſi Chriſto commoritur. Ille confitetur ſe mundi actibus renuntiaturum: hic ipſi renuntiat vitæ. Illi peccata omnia dimittuntur: in iſto extinguuntur.

¶ Qualiter euchariſtia offeratur. Caput. xxxviii.

In euchariſtia non debet pura aqua offerri: vt quidam ſobrietatis falluntur imagine: ſed vinum cum aqua mixtum: quia & vinum fuit in redemptionis noſtræ myſterio, cum dixit: Non bibam amodo de hoc genimine vitis: & aqua mixtum: quod poſt coenam dabatur. ſed & de latere eius, quod lancea perfoſſum eſt, aqua cum ſanguine manans, vinum de vera eius carnis vite cum aqua expreſſum oſtenditur.

Digitized by Google

¶ De humana carne. Cap. xxxix.

Bona eſt caro noſtra,& valde bona: vt pote à bono,& ſolo Deo ꝯdita: & nõ eſt mala,vt volunt Sedianus, & Ophianus, & Piicinianus:nec mali cauſa, vt docuit Florius:nec ex malo,& bono compacta, vt Manichæus blaſphemat. Sed cum ſit creatione bona:arbitrio animæ efficitur nobis vel bona,vel mala:nõ in mutatione ſubſtantiæ, ſed executionis mercede. Ipſa enim eſt,q̃ ſtabit ante tribunal Chriſti:in qua perferat anima propria corporis: prout geſſit,ſiue bonum,ſiue malũ.

¶ Quòd in reſurrectione,ſexus non immutabitur. Caput. xl.

In reſurrectione ex mortuis,ſexus forma non mutabitur:ſed vir mortuus reſurget in forma viri:& fœmina in forma fœminæ:carens ſexu tamen vitę huius tantum conditione,non ſpecie naturali, ne non ſit vera reſurrectio, ſi non id indiget,quod cadit.

¶ Quòd ante paſſionem domini ſanctorum animæ in Inferno detinebantur. Cap. xli.

Ante paſſionẽ domini omnes animæ ſanctorum in Inferno ſub debito præuaricationis Adæ tenebantur:donec auctoritate domini per indebitam eius mortẽ à ſeruili conditione liberarentur.

¶ Quòd poſt aſcenſionẽ ſanctoꝝ animę cum Chriſto ſint. Cap. xlii.

Poſt aſcenſionem dñi ad cœlos oium ſanctorum animæ cum Chriſto ſunt: & exeũtes de corpore ad Chriſtum vadũt, expectantes reſurrectionem corporis ſui: vt ad integram,& perpetuam beatitudinem cum ipſo pariter immutentur: ſicut & peccatorum animæ in Inferno ſub timore poſitę expectant reſurrectionẽ ſui corporis: vt cum ipſo ad pœnam conuertantur æternam.

¶ De peccatoꝝ venia. Cap. xliii.

Pœnitentia aboleri peccata indubitanter credimus:etiam ſi in vltimo vitę ſpiritu admiſſorum pœniteat: & publica,vel ſupplici lamentatione peccata prodant: quia propoſitum Dei,quo decreuit ſaluare,quod perierat, ſtat immobile.Et ideo, quia voluntas eius nõ mutatur ſine emẽdatione vitæ,ſi tempus conceditur, ſiue ſupplici confeſſione,ſi continuo vita excedirur,venia peccatorum fideliter præſumatur ab illo,qui non vult mortẽ peccatoris, ſed vt conuertatur à perditione pœnitendo, & ſaluatus miſeratione dñi viuat.Si quis aliter de iuſtiſſima Dei pietate ſentit,non Chriſtianus,ſed Nouatianus eſt.

¶ Quòd Diabolum lateât cogitationes. Caput. xliiii.

Internas animę cogitationes Diabolũ non videre certi ſumus:ſed motibus eas corporis ab illo, & affectionum indiciis colligi experimento didicimus. Secreta autem cordis ſolus ille nouit, ad quẽ dicitur: Tu ſolus noſti corda filioꝝ hoium.

¶ Non ſemper malæ cogitationes à Diabolo emergunt. Cap. xlv.

Non omnes malę cogitationes noſtræ ſemper Diaboli inſtinctu excitantur: ſed aliquoties ex noſtri arbitrii motu emergunt: bonæ autem cogitationes ſemper à Deo ſunt.

¶ Quòd Dęmones animab⁹ hominum non immiſceantur,ſed applicẽtur. Caput. xlvi.

Dæmones per energicam operationẽ non credimus ſubſtãtialiter illabi animę: ſed applicatione,& oppreſſione vniri. Illabi autem mẽti, illi ſoli poſſibile eſt, qui creauit: qui natura ſubſiſtẽs incorporeus capabilis eſt ſuę facturæ.

¶ De ſignis,& virtutibus. Cap. xlvii.

Signa,& prodigia,& ſanitates etiã peccatores i nomine dñi facere ab ipſo Deo didicimus:& cũ alios hac pręſumptione viuent,ſibi per ambitionẽ humanæ gloriæ nocent:quia gloriãtur in dato falſo, non meritis debito.

¶ Quòd nullus ſignis ſanctus ſit. Cap. xlviii.

Signis,& prodigiis clarum poſſe fieri Chriſtianum, non tamen ſanctum,ſi intẽperatis,& aſperis moribus agat:temperatis autem,& placitis moribus etiam abſque ſignorum efficacia: & ſanctum, & perfectum,& Dei hominem fieri recte credimus.

¶ Quòd nullus ſanctorum caret peccato:licet

ſcilicet affectu teneat ſanctitatem.

Cap. xlix.

Nullus ſanctus, & iuſtus caret peccato: nec tamen ex hoc deſinit eſſe iuſtus, vel ſanctus, cum affectu teneat ſanctitatem. Nõ enim naturę humanæ viribus, ſed ꝓpoſiti adiumento per Dei gratiã acquirimus ſanctitatem. Et ideo veraciter ſe oẽs ſancti pronuntiant peccatores: quia in veritate habent quod plangant: & ſi non reprehenſione conſcientiæ, certe mobilitate, & mutabilitate ꝑuaricatricis naturę.

¶ De Paſchali ſolẽnitate. Cap. l.

Paſcha: id eſt Dominicæ reſurrectionis ſolemnitas ante tranſgreſſum vernalis æquinoctii, & ſextędecimæ Lunæ initiũ non poteſt celebrari, eodem tamen menſe natę.

¶ Quod anima ad imaginem Dei creata ſit. Caput. li.

Propter nouellos legiſlatores, q ideo animam tantum ad imaginem Dei creatam dicunt: vt quia Deus incorporalis recte creditur, etiam incorporea anima eſſe credatur, libere confitemur imaginem in æternitate, ſimilitudinem in moribus inueniri. Amen.

FINIS.

Digitized by Google

TERTIA IVDAEORVM OPpoſitio de ſacratiſſimo Chriſtianorum ſacrificio: quod ex pane, & vino efficitur: ob cuius cultum Iudæi nos Chriſtianos idolatras eſſe putāt, & autumāt. Caput. I.

PROLOGVS.

GRandes materias ingenia parua non ſufferunt: & in ipſo conatu vltra vires auſa ſuccumbunt: quantoque magis fuerit quod dicendum eſt: tanto magis obruitur qui magnitudinem rerum explicare non poteſt. De re namque admodum ardua, & ad credendum difficillima, in hoc dicendum eſt capite: in quo tertiæ Iudæorum reſpondendum eſt Obiectioni: in qua ipſi ſacrarum literarum ignari, nobis Chriſtianis improperant, & obiiciunt: quod Omnipotēti Deo ex pane, & vino ſacrificemus: ipſumque ſacrificium pro Deo adoremus: quapropter nos idolatras eſſe & credunt, & publice autumant: irridentque, quod tam leues ſimus, & fatui, vt nobis panem, & vinum effici poſſe Deum perſuadeamus: & ideo ad Chriſti fidem ſe velle conferre recuſant: vnde onus quāmaximum pro fide Chriſti tuenda nobis incumbit: vt. ſ. eam fidē veram eē ex diuinis ſcripturis tueamur, & defendamus. Quod onus, & ſi difficillimum ſit, & vltra vires meas, tamen ipſius Ieſu Chriſti adiutorio confiſus: tum vt ipſi Iudæi ob hanc cauſam ad Chriſti fidem accedere nō recuſent: tum maxime: vt ipſis veraciter oſtendatur Iudæis, nos Chriſtianos nō propterea idolatras eſſe: ſed veros, & pios ſūmi Dei cultores, hoc ipſum onus ſubire, & ſuper meos humeros aſſumere non recuſabo: etiam ſi ſub faſce moriendum ſit: cum id & ſi arduū ſit, & difficillimū, diuinæ tamen ſcripturæ teſtimonio, & diuino adiutorio cōſtet multipliciter verificari, & probari poſſe. Quæ autem diuinæ ſcripturæ auctoritate verificantur, & probantur, aliis etiam ſæpiſſime & rationibus, & adminiculis vallari, & corroborari poſſe compertum eſt: quia veritas diligenter inquiſita, iacere ſopita non poteſt: ſed vt in lucem prodeat neceſſario compellitur. Faueat igitur voto noſtro dominus noſter Ieſus, cuius auxilium inuoco, & imploro: vt eius fidem omni conatu, & labore, diuinæ tamen ſcripturæ auctoritate defenſare, & tueri poſſim. Eſt enim huiuſmodi myſterium in ſacris literis: & præſertim in teſtamento vetere velatum: & ſub ænigmate abſconditum: hoc eſt ænigmaticis tegminibus inuolutum: ſicut etiam Iudæorum Rabini Meſſiæ Regis myſteria clauſa eſſe, & ſigillata fatentur: ea tamen, licet velata ſint, cum toties, & multipliciter in ipſo vetere teſtamento pluries repetita reperiantur: ac per ea, quę in nouo reuelata, & patefacta ſunt teſtamento, adeo clareſcant, vt omni ſemoto, & ablato velamine vera eſſe cognoſcantur, & comprobentur. Sed quoniam huiuſmodi ſacramentum ſtatim, & breuiter oſtendi non poteſt: ſed indiget declaratione: cum quā plurima ad eius declarationem ſint enodanda: ideo ne confuſe: ſed diſtincte, & ordine quodam procedatur ad hanc tertiam Oppoſitionem, reſpōſionem in plura ſtatui, ſecundum dicendorum varietatem, diſtinguere capitula. Tu igitur Iudæe aures adhibe, ſimul & mentē: vt intelligas nos Chriſtianos nō idolatras eſſe, nec leues, & fatuos (vt opinaris) ſed veros, & pios ſummi Dei cognoſcas eſſe cultores.

¶ Quòd Moſaicæ legis ſacrificia in Meſſiæ aduentu ceſſare debebant. Caput. II.

EVcharistiæ ſacramentum eſt equidē vnum ex ſeptem Chriſtianæ eccleſię ſacramentis: quod licet, quātum ad ordinem, in tertio ipſorum ſeptem ſacramentorum loco collocetur: eſt tamen quo ad eius dignitatem, & excellentiam propter diuinitatem illi corpori inſeparabiliter

biliter vnitam: quæ in nullo aliorum eſt, cæteris omnibus ipſius eccleſię ſacramẽtis anteponendum. Et dicitur hoc ſacramentum eſſe charitatis ſacramentum ꝓpter ipſius charitatis feruorem. Meminiſſe igitur primo, & ante omnia te oportet ò Iudæe: quòd libro quinto ſuperius ꝓbatum eſt, Legem veterem Moyſis ceſſandam eſſe, & nouam legem ab ipſo Meſſia inſtituendam eſſe, & dandam. Reminiſci etiam debes, i libro ſexto, capitulo octuageſimoquinto probatum fuiſſe, legẽ quoque Moyſis ceſſare debuiſſe, & cũ ea pariter omnia Moſaica: mortuo ſcilicet Chriſto ſm carnem: etiam ſacrificia boum, & arietum, ac reliquorum animalium: p quę Chriſti paſſio figurabatur. Nũc autem de ipſius quoq; ſacrificii brutorũ animalium, carnium, & ſanguinis ceſſatione aliqua breuiter ſunt memoranda: ꝙ ſcilicet ea renuat Deus, & deteſtetur: & hoc multis diuinorum Prophetarũ Vaticiniis. Eſaias capitulo primo: Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum, dicit dominus? plenus ſum: holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorũ nolui. Cum veniretis ante conſpectum meum: quis quæſiuit hæc de manibus veſtris: vt ambularetis in atriis meis? ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra. Item idem Propheta capitulo vltimo: Qui imolat bouẽ, quaſi qui interficiat hominem: qui mactat pecus, quaſi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quaſi qui ſanguinẽ ſuillum offerat. Hieremias capitulo ſexto: Vt quid mihi thus de Saba affertis: & calamum ſuaue olentem de terra lõginqua? holocauſtomata veſtra non ſunt accepta: & victimæ veſtræ non placuerunt mihi. Item idem Vates capitulo ſeptimo: Hæc dicit dominus exercituum Deus Iſrael: Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris: & comedite carnes: quia non ſum locutus cum patribus veſtris: & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtorum, & victimarum &c. Nam quando Deus dedit præcepta moralia, nihil de animalium immolatione pręcepit: verũ poſtea hoc ſacrificiũ inductũ fuit per Moyſem duplici cauſa. Primo: vt pplm ab idolatria remoueret: quia idolis ea immolabant animalia. Secundo: vt huiuſmodi ſacrificium eſſet figura immolationis Chriſti. Non enim voluntate, ſed idolorum comparatione mandauit Deus fieri ſibi ſacrificiũ de animalibus: ſed maluit ſibi offerri victimas, quàm Dęmonibus. Amos capitulo qnto: Odi, & proieci feſtiuitates veſtras: & non capiam odorem cœtuum veſtrorum: quod; ſi obtuleritis mihi holocauſtomata: & munera veſtra non ſuſcipiam: & vota pinguium veſtrorum non reſpiciam. Aufer à me tumultum carminum tuorũ: & cantica lyræ tuæ non audiam. & puſillum infra: Nunquid hoſtias, & ſacrificiũ obtuliſtis mihi in deſerto quadragita annis domus Iſrael &c. Item idem Vates capitulo octauo: Et cõuertam feſtiuitates veſtras in luctum: & omnia cãtica veſtra in planctum. Aſaph Propheta Pſalm. quadrageſimonono, ſm Hebraicam veritatem: Non accipiam de domo tua vitulum: neq; de gregibus tuis hircos. & itẽ parum infra: Nũquid carnem comedam taurorum, aut ſanguinem hircorum bibam? Iohel capitulo primo: Periit ſacrificium, & libatio de domo domini. & parum iſra: Cubate in ſacco miniſtri Dei: quoniam interiit de domo Dei veſtri ſacrificium, & libatio. Oſeas capitulo tertio: Quia dies multos ſedebunt filii Iſrael ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio. Danielis capitulo nono, ſic dicitur: Et in medio Hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificiũ: & erit in templo abominatio deſolationis. Micheas etiam capitulo ſexto, ſic ait: Quid dignum offeram domino? curuabo genu Deo excelſo? nunquid offeram ei holocauſtomata, & vitulos anniculos? nunquid placari poteſt dominus in millibus arietum, an in millibus multis hircorum pinguium? nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo? fructum ventris mei ꝓ peccato animæ meæ? Indicabo tibi ò homo quid ſit bonum, & quid dominus reqrat à te: vtiq; facere iudiciũ, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare

Digitized by Google

cum domino Deo tuo: hoc eſt ſacrificiũ Deo placés.ſ.facere iuſtitiam: hoc eſt habere iuſtitiam:nón tantũ in habitu,ſed ẽt in effectu ad omnes generaliter: & diligere miſericordiam ad pauperes.Et nota illud verbum,Diligere,quia opa pietatis non ſunt meritoria,niſi fiant ex charitate:& ſolicitum ambulare cum Deo tuo, mandata eius diligenter adimplẽdo. Vnde ſcriptum eſt:Miſericordiam aũt volo, non ſacrificium.ex quo intelligi oportet, miſericordiam pręferri ſacrificio:& corde contritum eſſe,magnum, & acceptabile Deo ſacrificium. Matthęi etiã cap.xxii. Saluator ait:Diliges dñm Deum tuum ex toto corde tuo:& ex tota anima tua:& tota mente tua:hoc eſt maximum,& primũ mandatum.Secundũ aũt eſt ſimile huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis vniuerſa lex pẽdet,& Prophetę. Malachias etiã capitulo ſecundo ait,Deum dixiſſe ſacerdotibus:Operiebatis lachrymis altare domini fletu,& mugitu ita, vt non reſpiciam vltra ad ſacrificium: nec accipiam placabile quid de manu veſtra. Dauid quoq; Pſal.xxxix.ſacrificium,& oblationem noluiſti.& parum infra:Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti. Item idem Vates Pſal.50.Dñe labia mea aperies: & os meum annũtiabit laudem tuam. Qm̃ ſi voluiſſes ſacrificium dediſſem:vtiq; holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus:cor contritũ, & humiliatum Deus non deſpicies. &: Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitię: nõ autem boum,& arietum. Si vero Iudęus opponeret ꝓpter hæc verba ibidem ſequentia.ſ.Holocauſta:tunc imponẽt ſuper altare tuum vitulos, dicens ſacrificia animalium brutoꝝ placere Deo. Rñderi poſſet illud Oſeæ Prophetę cap.xiiii.vbi dicitur:Oẽm aufer iniquitatem:& accipe bonum:& reddemus vitulos labioꝝ noſtroꝝ:qui locus per quãdam Gloſam Hebraicam ſic interpretatur:Soluemus,ſiue reddemus ꝯfeſſionem labioꝝ noſtroꝝ loco vituloꝝ.Quod confirmat,& approbat Apoſtolus ad Hebræos cap. vlti. dicens: Per ipſum ergo offeramus hoſtiã laudis ſemper Deo:id eſt fructum labioꝝ ꝯfitentium nomini eius &c.Magis enim placet Deo pœnitentia, in qua requiriť ꝯfeſſio labioꝝ,procedens,& emanans ex cordis contritione,q̃ vituloꝝ,& arietum ſacrificium.Vnde de capro emiſſario, per quẽ totius populi expiabantur peccata:vt Leuitici cap.xvi.nihil accedebat ad altare, niſi ſola cõfeſſio.dicitur enim ibi ſic:Cõfiteatur ſup eum omnia peccata filiorum Iſrael.Beatus etiam Gregorius in Homelia.xxii.ſup Ezechiele ait: Dupliciter fieri dicitur ſacrificium Deo.ſ.Sacrificiũ ſpiritus contribulati.& poſtea:Acceptabilis iuſtitię:vt noſcamus nos duas habere vitas.Alterã ſcilicet, qua laboramus in terra in compunctione cordis,& in pœnitẽtia.& hoc dicitur,Sacrificium ſpiritus cõtribulati Deo exhibitum. Altera vero vita eſt, quę remuneratur in cœlo. & dicitur, Sacrificium iuſtitiæ. Nonnulli vero opinantur per illa verba Pſalmiſtæ vltimo loco addita.ſ.Tunc imponent ſuper altare tuum holocauſta,& vitulos,intelligi debere de martyribus ob Chriſtũ mortuis:qui in odoré ſuauitatis ſeipſos,quaſi in altare Dei per modum holocauſtorum accendunt. Hoc idem etiam approbatur Prouerbiorum capitulo vigeſimoprimo his verbis:Facere miſericordiam,& iudicium magis placet domino, q̃ victimæ. Ex quibus omnibus tot diuinorum Prophetarum Oraculis in vnum,& eundem ſenſum tendentibus, liquidò conſtat, Omnipotentem Deum reiicere,& deteſtari Iudęorum ſacrificium,quod ex carne, adipe,&ſanguine brutoꝝ fiebat aĩalium: quo Iudęi iamdiu priuati ſunt:& tãto peius poſſunt cum ipſo Deo reconciliari.

¶Quòd ſacrificiũ Chriſtianoꝝ.ſ. panis, & vini plurium Prophetarum vocibus prædictum, & annuntiatum fuerit. & primo. Cap. III.

DAuid Propheta myſterioꝝ Chriſti diuinitus illuminatus,Pſal.xxi. in calce ipſius Pſalmi de antedicto diuino ſacramento,& ſacrificio ſic inqt:Vota mea reddã i ꝯſpectu timentiũ eũ: edẽt pauperes, ſiue mites: vt Hebraica docet veritas:& ſaturabunť, & laudabunt dominum,

minum,qui requirunt eum:viuent corda eorum in ſæculum ſæculi. Reminiſcetur, & conuertentur ad dominum vniuerſi fines terræ:& adorabunt in conſpectu ei⁹ vniuerſæ familiæ gentium: manducauerunt,& adorauerunt omnes pingues terræ:in conſpectu eius cadent,ſiue curuabunt genu(vt Hebraica veritas ſonat) omnes,qui deſcendunt in terram. In quibus verbis Propheta prædixiſſe videtur, Chriſtianorum ſacrificium,quod in altari conficitur,& conſecratur,ex conuerſione ſubſtantiæ panis in corpus Chriſti, & vini in ſanguinem. Hic nempe Pſalmus de Chriſto: & maxime de eius paſſione multa continet ſacramenta:& quidē graphice:vt ſupra pluries dictum fuit:& maxime in capitulis.xliiii.&.lvi. ſexti libri. Sed in verbis paulo ante deſcriptis, ita de Saluatoris noſtri corpore: hoc eſt de altaris ſacramento,proprie,& conuenienter locutus eſt:vt de nullo alio recte poſſent intelligi: Quæ verba in hunc modū per noſtros interpretantur expoſitores: Vota mea: hoc eſt corpus meum,& ſanguinem meum voluntarie oblata à me ipſo in Cruce.ſ. Reddam conuertendo ſubſtantiam panis,& vini in corpus meum,& ſanguinem in ſacramento euchariſtię. Ipſe eni Saluator noſter eſt ſummus ſacerdos:qui virtute diuinitatis hanc efficit conſecrationem.Sacerdos autem eccleſiaſticus eſt miniſter cōſecrationis verba proferens in nomine ipſius Chriſti, ſiue in perſona Chriſti.& ſequitur Propheta: In conſpectu timentium eum: hoc eſt fideliū:corám quib⁹ hoc ſacramētum in eccleſia conficitur.Et nota,Timentiū, quoniam qui dominum timet,mandatorum ſuorum fidelis eſt cuſtos,& ſeruator. Edent pauperes, ſiue mites, vt Hebraica ſonat litera:ideſt vere humiles. Et ſaturabuntur: quia proficit eis hoc ſacramentum. Et laudabunt dominum: qm̄ cum diuinis laudibus,& gratiarum actionibus ſumi debet ipſum ſacramentū.vel, Laudabunt eum,qui requirent eum per fidem,& opera:cognoſcentes,ꝙ ipſe eſt panis viuus,qui de cœlo deſcendit. Viuent corda eorum in ſęculū ſæculi: qm̄ viuificat ſpiritualiter, & æternaliter: vt Ioan.capitulo ſecundo:Si quis manducauerit ex hoc pane,viuet in æternum. Reminiſcentur, & conuertentur ad dominum: hoc eſt fecit dominus Deus populum Chriſtianum: vt de eo haberet memoriam:& reuerteretur de viis ſuis prauis.Omnis multitudo gentium recognoſcit ſe in tenebris inuolutos: ideo accedūt,& illuminantur. Et adorabunt eū: adoratione latriæ. Vniuerſæ familiæ gētium: ſicut dicitur Danielis capitulo ſeptimo:Omnis populus,Tribus,&linguę ſeruient ei: quoniam domini eſt Regnū: generaliter ſcilicet.Et ipſe:ſcilicet Chriſtus:qui idem eſt cum patre, ratione Deitatis. Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ: hoc eſt diuites,& repleti diuitiis,& honoribus, cuiuſmodi ſunt Principes Chriſtiani,ꝗ deuote manducant corpus Chriſti.Et bene quadrat, Manducauerūt,& adorauerunt: quoniā nullus corpus Chriſti ſumere debet, niſi illud adoratione latriæ adoret. Et ꝙ de ſacramento altaris intelligendum ſit, ex hoc patet:quia nihil ē impoſſibile,quod adoretur,niſi ſacramentum altaris. & ſequitur Propheta: In conſpectu eius cadent,ſiue curuabunt genu: vt veritas ſonat Hebraica:quod de adoratione latrię intelligitur.Et nota differentiā inter hoc quod dicitur,Edent pauperes,vel mites, iuxta Hebraicam veritatem,& ſaturabuntur:& illud,quod ſequitur: Et manducauerunt,& adorauerunt omnes pingues terræ.Licet enim vtrobique loquatur de manducatione huius ſacramenti: tamen pauperes ſpiritu,ſiue mites:hoc eſt boni: quia ſunt imitatores Chriſti,dicentis:Diſcite à me,quia mitis ſum,& humilis corde:vt Matthæi capitulo vndecimo: edūt hoc ſacramentum,& ſaturantur: quia in mente reficiuntur.ſimiliter & laudāt Deum per hoc ſacrificium laudis. Item: Et viuunt corda eorum in ſæculum ſæculi. iuxta illud Ioannis capitulo ſexto: Qui manducat hunc panem,viuit in æternū. Sed pingues terræ terrena inſectantes: & ſapientes,quia ex illis impinguantur: licet manducent ipſum ſacramentaliter,&

adorent corporaliter, tamen non ſaturã-tur, quia mentaliter non reficiuntur: nec viuent per hoc in ſeculum, ſed potius in conſpectu eius cadent, & deſcendent in terram. Nam qui indigne manducat, iudicium ſibi manducat: vt inquit Apoſtolus prima ad Corint. c. xi. Vnde notabiliter dixit, In conſpectu eius. quia ſolus Deus videt quomodo cadunt: & diſcernit eos, qui ſumunt illud ad vitam, & qui ad mortem. Et ꝙ de hoc ſacramento intelligat Propheta, patet etiã ex infraſcriptis huiuſmet Pſalmi verbis in eius calce poſitis. ſ. Annuntiabitur domino generatio vẽtura. ſ. Chriſtianorum: & annunciabũt cœli. i. Apoſtoli: iuſtitiam eius. ſ. Chriſti: populo, qui naſcetur. ſ. Chriſtiano. Aduerte inſuper Iudęe: ꝙ licet hoc Oraculũ videatur in fronte durum: & ænigmatice inuolutum, & obſcurum: & quaſi extorte, & violenter expoſitum: tñ poſtea clareſcit per illa verba, Manducauerunt, & adorauerũt: cum nihil aliud ſit comeſtibile, quod adorari debeat, niſi hoc ſolum ſacramentum. Neceſſario igitur de hoc diuino intelligi debet ſacramẽto. & ſic ex iſta clauſula omnia deteguntur ænigmata, & clareſcunt obſcura. Si igitur pars aliqua eſt obſcura, & videatur dura, procedit ex eo, quia Chriſti myſteria erant in teſtamento vetere velata, & clauſa, ac ſigillata: quę ꝑ Meſſiam Regem aperienda erant, & declaranda. Sed quoniam hoc Dauid Oraculum in ſequentibus ita clareſcit ex illis verbis, Manducauerunt, & adorauerunt: vt nullo pacto de aliqua alia re verificari poſſit, niſi de antedicto corporis Chriſti ſacramento: cum nihil aliud comeſtibile ſit latriæ cultu adorãdum. Ex hoc igitur Oraculo conſtat de hoc Chriſtianorum ſacramento, iamdiu ante Chriſtum fuiſſe prænuntiatum, & prophetatum.

Caput. IIII.

Dauid iterum Pſalm. lxxi. hoc idẽ repetit, dicens: Et erit firmamentũ in terra in ſummis mõtium: ſuperextolletur ſuper libanum fructus eius. Licet huius Pſalmi titulus ſit Salomonĩ, vł in Salomonem, tamen fuit à Dauid compoſitus: & de Meſſia Rege, qui Salomon: hoc eſt Pacificus, nominatur, tractat, & loquitur, & non de Salomone: vt ſuperius oſtendi lib. ii. c. xii. Pręterea iuxta B. Hieronymum hic Pſalmus proprie ad Chriſtum refertur. Salomon quippe Pacificus dicitur: & Pacificus eſt Chriſtus: & permanet cum ſole, & ante Lunam generationis generationum. Si ſuper Salomonem iſte Pſalmus intelligitur: hoc penitus ſtare non poteſt. Salomon quippe nec cum Sole, nec cum Luna permãſit. ſi vero volumus intelligere de Chriſto, quærendũ eſt quomodo Chriſtus non habet finem: cum Sol, & Luna, & cœlum, & omnia veteraſcere, & tranſire dicant. Sed iſte. lxxi. Pſalmus, quem Propheta cecinit, filium Dei in mundum venturũ oſtendit: eumq́ poſt aſſũptæ carnis iniurias, liberatosq́ pauperes de manu potentis, cœlis redditum, à patre omne ſumpſiſſe iudiciũ. hęc ille. Cum ergo hic Pſal. de Chriſto intelligatur, & non de Salomone: præmemorata verba: Et erit firmamentum in terra in ſummis mõtium &c. de Chriſti myſteriis intelligenda ſunt.

Vnde pro dicendorum intelligentia notandum eſt, tranſlationem noſtram Latinam hoc in loco eſſe ab Hebraica veritate diſſonam, & alienam: quia vbi nos habemus, Firmamentum, Hebraica veritas habet, Frumentum: vel, Erit abundantia frumenti. quod verum eſſe conſtat: quia in tranſlatione B. Hieronymi, ſcḋm Hebraicam veritatem, ſic habetur: Erit memoriale triticum intra capita montium: & leuabitur ſicut libani fructus. Quæ verba interpretantur de ſacramento euchariſtiæ, in qua Chriſtus continetur ſub ſpecie panis triticei: quod ſacramentum in Chriſtianorum eccleſiis conficitur, & detinetur. Epiſcopi nanq;, & ſacerdotes in eccleſia Dei ſunt quaſi, vel tanquam montes: vnde ipſi epiſcopi, & ſacerdotes in miſſarum celebratione conſecrata hoſtia extollunt, & eleuant ſacramentum illud ſuper capita ſua. Interpretantur igitur ſic verba Prophetę: Erit frumentum: id eſt euchariſtiæ ſacramentum. In terra in ſummis montium: quia per montes deſignantur epiſcopi, & ſacerdotes: quoniam

Digitized by Google

triam ſuper capita ſua eleuant,& extollūt illud.& ſequitur Propheta: Super extolletur ſuper libanum fructus eius: quia fructus huius ſacramenti extollit hominem ad altitudinem cœli: vt Ioan.c.vi. Si quis manducauerit ex hoc pane,viuet in æternum. Quod etiam Thalmudiſtæ confirmare videntur in Bereſid raba,ſup illud Gen.c.xiiii. Melchiſedech Rex Salem produxit panem,& vinum &c. dicētes:ꝙ Melchiſedech reuelauit Abrææ legem,quæ dicit: Venite comedite panem meum,& bibite vinum,quod miſcui vobis:vt Prouerbiorum.c.nono. Et ibidem Rabi Moyſes Aegyptius inquit: Melchiſedech fuiſſe Dei ſacerdotem.Rabi etiam Samuel filius Rabi Henalchinam, ibidē ſubdit:Iſte Melchiſedech erat Sem filius Noe.Sed quid vult dicere panem, & vinum? Reſpōdetur. Oſtenditur: ꝙ docuit eum ſacerdotii actus:qui ordo erat panē, & vinum ſacrificare: vt habetur in Pſalm. cix.Iurauit dominus: & non pœnitebit eum:tu es ſacerdos in æternum,ſm ordinem Melchiſedech.Quis eſt iſte? Iſte eſt Rex Meſſiach.de quo ſcriptum eſt: Ecce Rex tuus venit tibi manſuetus,iuſtus, & Saluator.& ſequitur ipſe Rabi dicens: In hoc autem,quod dicit, Proferet panem, & vinum,correſpondet ei,quod habetur in Pſalmo.lxxi. Sic placentula panis in ſummis montium & in Chaldaica tranſlatione habetur: Erit ſacrificium panis i terra in capite montium Synagogæ.hæc omnia ille Rabi Samuel. Ecce quomodo religio Chriſtiana Hebræorum Rabinorum ꝓbatur auctoritate. Sed adhuc vnū aliud fundamentum intactum relinquere nō volo:ſed in lucem afferre ſtatui ad maiorem Iudæorum confuſionem. Scribit Reuerendus D. Paulus Burgenſis in ſuis ad Poſtillam Nicolai Lyrenſis Additionibus:In hoc loco:hoc eſt cum hac dictione,Frumentum,adiunctam eſſe quandam dictionem,quę ſonat,Picat: quæ dictio non ſignificat abundantiam,ſed potius placentam,ſeu placentulam:quę poſtea cum illa alia dictione, Frumentum, adiuncta,ſonat placentula frumenti: & ſic vera tranſlatio erit in noſtro Latino

De hoc Gala.lib. .c.v.ex Rabi Moſis Hadarſan, Rabi Samuel ben Nahman, & Rabi Pinhas ben hir.

idiomate ſm veritatem Hebraicam: Erit placenta,ſeu placentula,frumenti: quod proprie euchariſtię applicatur ſacramento.In quo ſub ſpecie placentulæ frumenti,verum corpus Chriſti continetur. Et cum hoc Chaldaica concordat tranſlatio,quæ ſic habet: Erit ſacrificium panis in terra in capite ſacerdotū Synagogæ. Quod idem eſt,ac ſi dicat:ꝙ Meſſias ille fiet ſacrificiū panis in terra in capite montium Synagogę.Montes namq; Synagogę ſacerdotes ſunt eccleſię:q de facto ſingulis diebus miſſas celebrātes,hanc placentulā:hoc eſt hoc ſacramentum ſup capita ſua eleuant:& extollunt. His igit̃ ſic ſtantibus,prout ſtant,manifeſte oſtendit̃ Prophetā Dauid præuidiſſe,& enuntiaſſe ſacrificium Chriſtianorum.ſ. euchariſtię ex triticeo pane conficiendum eſſe, & inſtituendum,quaſi in forma placentulæ:quod ſacrificium eleuandum, & extollendum erat in capitibus,ſiue ſuper capita ſacerdotum:etiam Rabinorū Hebręorum auctoritate:vt ſupra.

Cap. V.

DAuid etiam Pſalm.cx. hanc ipſam oſtendit veritatem,dicens: Memoriam fecit mirabilium ſuorum: miſericors,& miſerator dominus eſcam dedit timentibus ſe.Memor erit in ſęculum teſtamenti ſui:virtutē opeꝝ ſuoꝝ annuntiabit populo ſuo &c. Hic nempe agitur de hoc ſublimi ſacramento euchariſtię:ꝑ quod ad memoriā reducūtur mirabilia. Nam q̄tum ad vitam ſpūalem,habet nutritionem:q̄tum vero ad vitam futuram, nos ad cœleſtē perducit beatitudinē. Inq̄t enim Propheta:Memoriā fecit dn̄s mirabiliū ſuoꝝ:eſcam dedit timētibus ſe .ſ. corpus ſuū in ſacramēto euchariſtię ꝑtē-tum:ꝑ quod reducunt̃ nobis ad memoriā mirabilia Dei:q̄ fecit filiis Iſrael:qn̄.ſ. eduxit eos ex Aegypto ꝑ deſertū in nutriēdo eos māna:vt Numeri.c.xvi. Nā māna,quo Deus filios Iſrael in deſerto nutriuit,hu9 fuit figura ſacramēti: vt īfra ſuo loco copioſius dicet̃.Erat eni cib9 ille māne ſapid9 valde,& nutritiu9 bonis:vt Sapientię.c.xvi.Panē paratū de cœlo pręſtitiſti eis ſine labore; oē delectamētū in ſe

habentem. Malis autem erat inſipidus, & abominabilis. vnde dicebant Numeri capitulo vigeſimoprimo: Nauſeat anima noſtra ſuper cibo iſto leuiſſimo. Similiter euchariſtiæ cibus ſapidus eſt guſtui boni, & ſpiritualis cuiuſq;: & eſt in gratia diuina nutritiuus. Vnde Saluator noſter inquit, Ioan. capitulo ſexto: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Malis autem valde nociuus eſt: vt inquit Apoſtolus prima ad Corint. capitulo ſecũdo: Qui manducat, & bibit indigne, iudiciũ ſibi mãducat, & bibit. Sunt etiam qui dicant: Memoriam fecit mirabilium ſuorũ: ideſt eorum, quæ ſcripta ſunt in veteri teſtamento: quę prius fecerat in figura: vt infra ſuo loco dicetur: Memoriam fecit noua rei completione. Res enim completa docuit quid pręcedentia mirabilia Dei ſignarent: vnde Ioan. capitulo duodecimo, quando glorificatus eſt Ieſus ait: Tũc recordati ſumus: quoniam hęc ſcriptura erat de eo. Item Ioan. capitulo ſexto dicitur: Ego ſum panis vitæ. & iteɋ: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi: ſi qs mãducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mũdi vita. Et Apl's prima ad Corint. capitulo decimo: Omnia contingebant illis in figura. & ſequitur Propheta: Memor erit in ſæculum ſæculi. vbi oſtẽditur huius euchariſtię efficacia reſpectu vitę beatę: quia ſi deuote ſumatur, ad vitam beatam vos introducit: & propterea Viaticum nominatur. Nõnulli vero aiũt his verbis repeti memoriam promiſſionũ hactenus factarum. de quibus promiſſionibus dictum eſt in primo libro huius operis, & etiam dicendum eſt in hoc eodẽ libro, vbi de figuris, & Prophetis dicendum eſt. vnde ſeqtur Propheta: Memor erit in ſæculum teſtamenti ſui: hoc eſt huius ſacramenti, quod teſtamentum dicitur: vt parum infra videbitur. Virtutẽ operum ſuorum: ideſt efficaciam huius ſacramenti à ſummo Deo nobis collati. Annuntiabit populo ſuo: quia Chriſtus per ſemetipſum hoc ſuis annuntiauit Apoſtolis: & Apoſtolicę eccleſię primitiuę: & ſic conſequenter quotidie in ipſa annuntiatur eccleſia. quæ aũt ſit virtus illa: quæ in eccleſia annunciata ſit, ſubdit dicens: Vt det illis hęreditatem gentium: ideſt vitam beatam: ad quam introducit nos hoc ſacramentũ. Et dicitur vita beata hęreditas gentium: eoq; omnes gẽtes, inquantum ad Dei imaginem factę ſunt, quandam habent aptitudinem ad hanc conſequendam hæreditatem. vnde Apoſtolus prima ad Timotheum, cap. ſecũdo inquit: Deus vult omnes hoies ſaluos fieri, & ad veritatis agnitionem venire. quod verum eſt, voluntate antecedente, non tamen voluntate conſequente: quia neminem cogit. vel Hęreditatem gẽtiũ: ideſt fidem, vel Regnum cœlorũ: quod (reprobatis Iudæis) datum eſt gentibus in hæreditatem: iuxta illud Matthęi capitulo vigeſimoprimo: Auferetur à vobis Regnum Dei: & dabitur gentibus. & ſeqtur: Opera manuum eius: maxime in hoc ſacramento: quod ipſamet inſtituit veritas: quia ibi continetur corpus Chriſti verum. & ipſe etiam eſt via, veritas, & vita: vt Ioan. capitulo quartodecimo: Et iudicium. ſ. vitæ, deuote ſumentibus: & mortis, indigne ſumentibus. Fidelia omnia mandata eius: & maxime mandatũ de conſecratione: & vſu huius ſacramenti: vt in Euangelio, vbi dicitur: Hoc facite in meam cõmemorationem. vel Fidelia ſunt Dei mandata, quia reddũt quod promittunt. ſ. præmiũ æternum: vt Matthęi capitulo decimonono: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Confirmata in ſęculum ſęculi: quoniam mandata Euangelica ſunt miraculis confirmata: vt Marci capitulo vltimo: Illi autem profecti prędicauerũt vbiq; domino cooperãte: & ſermonem cõfirmante, ſequentibus ſignis. & propterea non poſſet eſſe falſitas, cum Deus teſtis falſitatis eſſe nõ poſſit. ideo ſubditur: Facta in veritate, & æquitate. Nec mirum, ſi mandata fidelia ſunt cõfirmata in ſęculum ſęculi: quia facta ſunt in veritate, & æquitate. Redẽptionem miſit dominus populo ſuo: tũc enim Deus pater redemptionem miſit populo ſuo: quando Chriſtus, ex obediẽtia Dei patris, venit ad ſuam paſſionem: per quam

Digitized by Google

per quam genus redemptum eſt humanum. Inquit enim Apoſtolus prima ad Corint.cap.primo: Ex ipſo autē vos eſtis in Chriſto Ieſu: qui factus eſt nobis ſapiētia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redēptio: vt quēadmodum ſcriptū eſt: Qui gloriatur, glorietur in dño. Mandauit in æternum teſtamentū ſuum: quia tunc inſtituit euchariſtię ſacramentū: quod vocatur teſtamentū. vnde dixit ipſe Ieſus in ipſius inſtitutione, Matthęi cap.xxvi. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti &c. Et prima ad Corint.cap.ii.dicit: Hic calix nouum teſtamētum eſt in meo ſanguine. Per hoc aūt quod dicitur: In æternum, deſignatur, ꝙ huic ſacramento non ſuccedent alia, ſicut ſacramentis veteris legis ſucceſſerūt noui teſtamenti ſacramenta. Huic aūt ſacramento ſuccedit vita beata: in qua eſt plena fruitio ipſius Chriſti in hoc ſacramento contenti: cuius Deitate beati perfruuntur, & reficiunt interius, & humanitate exterius: vt inqt Beatus Auguſtinus ſuper Ioanne. Quòd aūt mādatis Dei, & ſpecialiter mandato de euchariſtia, ſit firmiter obediendum, oſtenditur, quando dicitur: Sanctum, & terribile nomen eius: quia ſanctum eſt in ſe formaliter, & effectiue obedientibus, & terribile inobedientibus. Et qa per timorem omnes à malo declinant: vt Prouerbioꝝ cap.xv. ideo ſubditur: Initium ſapiētię timor domini: quia recedēs à malo, accedit ad bonum ſibi oppoſitum. & ſequitur: Intellectus bonus omnibus facientibus eum.i. intellectus diuini mandati eſt valde bonus illis, qui ipſum adimplent mādatum in opere, ſm verum intellectum eius. Illis aūt, qui non adimplent, talis intellectus magis eſt nociuus, ꝙ proficuus: ſm id qđ dicitur Lucæ cap.xii. Seruus, qui cognouit voluntatem domini ſui, & non fecit, vapulabit multis plagis: qui autem non cognouit voluntatem domini ſui, & fecit digna plagis vapulabit paucis. Laudatio eius, qui adimpleuit mandatum ſm Dei intellectum, manet in ſæculum ſæculi: quia præmium operis virtuoſi manet in æternum.

Caput. VI.

Finus Ferrarieñ.

Esaias inſup hoc idē teſtatur cap. xxv. dicēs: Et faciet dñs exercituū omnibus populis in monte hoc ꝯuiuium pinguium: ꝯuiuium vindemię pinguium medullatoꝝ: vindemię defecatę &c. vt ſuperius dictum eſt in cœna domini.

Dauid quoq; Pſal. cxxxi. Qm̄ elegit dñs Sion: elegit eam in habitationem ſibi: hęc requies mea in ſęculum ſęculi: hic habitabo, qm̄ elegi eam. Viduā eius benedicens benedicā: pauperes eius ſaturabo panibus. Hęc duo Vaticinia: Eſaię.ſ. & Dauidis: ſupra lib.vi.cap.xlv. optime declarata ſūt in cœna dñi in Paraſceue: & huic ꝯueniunt ꝓpoſito: igitur ibi legito.

Zacharias etiam cap.ix.in calce capitis, hoc idem teſtatur dicēs: Quid enim bonum eius eſt: & qd pulchꝝ eius, niſi frumentum electoꝝ, & vinum germinās virgines? hoc eſt: Quid eſt id, qđ Deo placeat, niſi frumētum electoꝝ.i. corpus Chriſti ꝯſecratum in pane frumenti: in quo ſacramento electi ſpiritualiter nutriunt. Et vinum germinans virgines: hoc eſt ſacramentum ſanguinis dñi: quod ex vino cōficitur: & quod in eccleſia Dei multiplicat virgines Ieſu Chriſti veſtigia ſequentes? Ex qbus verbis, Et vinū germinans virgines, Propheta manifeſte hoc ſacramenti myſteriū indicat, ſi eius verba diligenter ponderent: nam in vino naturalr eſt luxuria: vt inquit Valerius Maximus: Vſus enim vini Romanis olim mulieribus incognitus fuit, ne in aliqđ dedecus ꝓlaberentur. Item Salomon Prouerbioꝝ cap.xx. Luxurioſa res vinū. Itē Eccleſiaſtici cap.xxxi. Multos exterminauit vinum. Apl's ad Epheſios cap.v. Nolite inebriari vino: in quo eſt luxuria. Comicus Poeta: Sine Cerere, & Baccho friget Venus. Beatus Hieronymus ad Euſtochiū: Hoc moneo, hoc obteſtor: vt ſponſa Chriſti vinum fugiat pro veneno. Idē Beatus Hieronymus ad Furiā: O' filia, ſi Apl's caſtigauit corpus ſuum, & in ſeruitutē redegit: quō tu iuuencula adhuc in feruore iuuētutis poſita, dapibus, & vino plena, poteris eſſe de caſtitate ſecura? Hoc aūt vinū, de quo inquit Propheta, è cōtrario virgines: qa diuina benedictione, ſiue ꝯſecra

PPP

ſione in aliam tranſubſtantiatur materiam: hoc eſt in ſanguinem Chriſti: ideo alium habet effectum,& aliam naturã: vt ſ. germinet virgines: vt inquit Propheta,non autem inebriet.

Caput. VII.

Oſeas itidẽ cap. vltimo, hoc ipſum ꝯfirmat dicens: Conuertent ſedẽtes in vmbra eius: viuẽt tritico: & germinabũt quaſi vinea. Quę verba Ionathã filius Oziel ĩ ſua trãſlatione Chaldaica hoc modo trãſtulit: Cõgregabunt de filiis captiuitatũ ſuarũ: habitabũt ĩ vmbra Meſſię ſui: viuificabuntur mortui: & multiplicabit bonum in terra. Ex qua trãſlatione habet hoc in loco tractari de Rege Meſſia: & non de captiuitate Babylonica: vt volunt Hebręi. Stãte ergo hac veritate: ꝙ in hoc capite tractet de Meſſia Rege, iuxta Chaldaicę interpretationis declarationẽ, cui Iudęi maximam adhibent fidẽ, pręmemorata Prophetę verba, ſic declaranda ſunt,& exponenda: Conuertent ſedentes in vmbra eius. ſ. Chriſti, iuxta antedictę Chaldaicę æditionis expoſitionem. Viuent tritico. i. ex eucharistię ſacramento: quod de pane ꝯficit triticeo: & hic panis dat vitam mundo: vt Ioan. cap. vi. Si qs manducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ. Vnde antedictus Ionatham, loco harũ dictionum, Viuent tritico, tranſtulit, Viuificabuntur mortui. Chriſtus enim,& eius Diſcipuli multos ſuſcitauerunt mortuos: licet ẽt nonnulli ſerui Dei vixiſſe legant ex ſolo ſacramento euchariſtię nonnullos dies, vltra naturalem modum,& curſum.

Caput. VIII.

Eſaias ſimiliter cap. lxii. hoc ipſum innuit, dicens: Si dedero triticũ tuũ vltra inimicis tuis: & ſi biberint filii alieni vinum tuũ, in quo laboraſti: qa qui ꝯgregabu t illud, comedent,& laudabũt dñm: & qu comportant illud, bibent in atriis ſanctis meis. Licet Hebręi iuniores hanc antedicti Eſaię capitis partem exponant de pacifica terrę naſcentium collectione poſt reditum à Babylonica captiuitate,& male: qm̃ à Samaritanis,& aliis circunſtantibus multoties infeſtabantur, non ſolum in fructibus, verumetiam in aliis bonis,& in ꝓpriis perſonis: vt conſtat ex libris Eſdræ, Neemię, Machabæorum,& Ioſephi: tamen Rabi Salomon eã partem exponit de ꝓſperitate: quam eis futuram expectant. Nos vero Chriſtiani verius exponimus de ꝓſperitate eccleſię Chriſtianæq;: cum Meſſias iamdiu venerit: vt ſupra lib. v. probatum eſt: qđ cõfirmari videt eum eo, quod apud Hebręos legit in Bereſid raba: vbi cum Rabi Oſua filius Leui dixiſſet: ꝙ Iſrael in virgine cõſolatus eſt: allegãdo Hieremiã cap. xxxi. Quia creauit dñs nouum ſup terram: foemina circundabit virum: vt ſupra lib. ii. cap. iii. & cap. xv. dictum eſt. Rabi Hanna noĩe Rabi Iddi, inquit: Quia hic eſt Rex Meſſiach: de quo Dauid prophetauit Pſal. ii. Ego hodie genui te, ſubiunxit & Eſaias cap. lxii. Propter Sion nõ tacebo: & ꝓpter Hieruſalem non qeſcam, donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius: & Saluator eius vt lampas accendat. Conſtat igitur ex Thalmudiſtis, in hoc Eſaię capite tractari de Meſſia Rege. Qua ſtante veritate, maxima eccleſię Chriſti proſperitas hic à Propheta prædicitur, & annũtiatur: & maxime ob excellentiam, & dignitatem huius ſacramenti euchariſtiae quæ dignitas ex antedictis Prophetæ verbis oſtenditur: quæ ſic interpretant: Si dedero: ideſt non dabo: triticum tuũ: triticum eccleſiæ eſt ſacramentum euchariſtiæ in pane triticeo confectum: quod non eſt dandum inimicis eccleſię: ideſt infidelibus. nec per hanc dictionem, Vltra: quæ additur, intelligitur, quod antea datum fuerit: quoniam hæc dictio, Vltra, non ſemper talem importat anteceſſionem: ſicut patet Deuteronomii capitulo vltimo: Non ſurrexit Propheta vltra in Iſrael, ſicut Moyſes: quem noſcet dominus facie ad faciem: quia nec ſimilis ante eum fuerat in conditionibus ibidem expreſſis. & ſequitur Propheta: Et ſi biberint: ideſt non bibent: filii alieni à fide: ſcilicet catholica: vinum tuum: ideſt Chriſti ſanguinem ſub ſpecie vini contentum: in quo laboraſti. Licet enim ſummus ſacerdos Ieſus Chriſtus hanc faciat.

cíat conſecrationem: tamen ſacerdotes celebrantes in vacando ieiuniis, & orationibus, ac aliis piis operibus: vt ipſa cõſecrationis verba debite proferant: & ſacramentum ipſum percipiant: ſic ſe diſponendo quodammodo laborare dicũtur: quia qui congregabunt illud. ſ. triticum prędictum comedent. Per huiuſmodi congregationem intelligitur labor fidelium ſeipſos diſponentium ad illud reuerenter, & humiliter, & debite manducãdum: ſicut de ſacerdotibus dictum eſt. Nominatur autem labor iſte nomine cõgregationis: quia eſt eccleſiaſticę vnionis ſacramentum. Nec deeſt in huiuſmodi ſacramenti pręparatione corporalis fideliũ labor: dum panis, & vini materia, in quibus hoc conficitur ſacramentum, debite pręparatur. Et qui comportant illud. ſ. vinum: per hanc comportationem pdictus fideliũ labor itelligit. Bibent in atriis ſanctis meis. i. in locis diuino cultui ꝯſecratis. Ex qbus Prophetę verbis liquidò patet, hunc ſermonem de pane, & vino cõmunis vſus non eſſe: qa laici panes, & cõmune vinum, qbus hoies pro vitę ſuſtentatione quotidie vtuntur: non manducãtur: & non bibitur in locis ſacris: cum loca ſacra non ſint epulis, & conuiuiis, ac potationibus cõmunibus apta, & conuenientia: ſed potius in locis laicis, & non ſacris. Et ꝙ verum ſit, ꝙ de locis ſacris non itellexerit Propheta, facile ex dictis Rabi Salomonis ſuper hoc loco percipi poteſt, ſup illud Planum facite iter: quia ipſe Salomon dicit, hoc itelligi de figmẽto malo: per quod intelligit fomitem ad peccatum incitantem. Vnde, ſm iſtũ Rabinum, liquidò ꝯſtat, hunc Prophetę ſermonem nõ eſſe de materialis, ſiue tpalis vitę pręparatione, ſed ſpiritualis: & p ꝯſequens de antedicti ſacramenti manducatione, & potu.

Caput. IX.

Malachias ẽt caplo primo, hoc ipſum teſtaf eſſe veꝝ: vbi annũtiata veteris legis ceſſatione, ac excluſo ritu ſacrificii ipſius veteris legis, ſubſequenter pdicit gentiũ: hoc eſt Gẽtiliũ vocationem ad veri Dei cultũ, & fidẽ his verbis: Ab ortu enĩ Solis, vſq; ad occaſum magnũ eſt nomẽ meũ in gẽtibus. & quale futuꝝ ſit nouę legis Chriſti ſacrificium ꝓſequitur, dicẽs: Et in omni loco ſacrificaf, & offerf nomini meo oblatio munda. In qbus Prophetę verbis habentur plura. Primo ſacrificioꝝ ſanguinis, & adipis pręduxerat ceſſationẽ: qa nõ erãt munda: & cũ ſanguine, & igne, ac fumo fiebant: carnesq; ſacrificioꝝ Synagogę lotione indigebant: & ventres aialium purgabantur: locus ẽt in quo ſpargebaf ſanguis aialium lotione indigebat. Sacrificium vero nouæ legis ex re mũda fieri mãdatur: quale eſt ſacrificium Chriſtianorũ: quod fit ex re mundiſſima. Item non ſolum fieri prędicitur in templo Hieroſolymitano: ſed per totum terraꝝ orbem. Et ꝙ huiuſmodi Chriſtianorum ſacrificium placeat Deo, Propheta ipſe declarat cap. .iii. his verbis: Et erunt dño offerentes ſacrificia in iuſtitia: & placebit domino ſacrificium Iuda, & Hieruſalem: ſicut dies ſæculi, & ſicut anni antiqui. Vnde in Canone miſſæ dicitur: Sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui iuſti Abel: & ſacrificium Patriarchæ noſtri Abraæ: & quod tibi obtulit ſacerdos tuus Melchiſedech &c. Et notandum eſt: ꝙ iſtud: ſicut non deſignat hic æqualitatem, ſed correſpõdẽtiam rei figuratę ad figurã: ſicut enim res figurata excellit figuram: ſic ſacrificium nouæ legis: quod eſt euchariſtia, omnia veteris legis excedit ſacrificia: imo ipſa veteris legis ſacrificia nullatenus cum noſtro cõparãda ſunt ſacrificio. Sed qm̃ Rabi Salomon duplr̃ hoc interpretatur Vaticinium: videamus quo ingenii acumine poteſt ab hac deuiare veritate. Inquit enim primo ipſe Rabi, hęc Prophetę verba itelligi de Iudæis in captiuitate Babylonica inter Gẽtiles habitantibus, per totũ terraꝝ orbẽ diſpſis, Deũ deuote honorantibus: quoꝝ orõnẽ oblationẽ mundã eſſe affirmat: & p eos Iudęos deuote orantes, nomen dñi prędicaf magnũ in terris Gẽtiliũ: qđ dictũ multiplr̃ ꝯfutatur, & improbaf. Primo, quia non videtur veroſimile: ꝙ Hebræi inter Gentiles idolatras diſperſi, tempore Mala-

Digitized by Google

chiæ,eſſent iuſtiores,& mundiores, q̃ illi Iudęorum ſacerdotes, qui de Babylonica redierant captiuitate:quos ſupius Propheta redarguerat in hoc eodem capite: ſed Gentilium mores magis ſequebanť. Quod verꝫ eſſe patet Zachariæ cap.vii. vbi oſtenditur: ꝙ Iudæi in Babylonica captiuitate exiſtentes: cum eſſent in ira Dei:licet ieiunarent, & aliqua bona opera facerent,tamen Deo non erãt accepta. ſic enim ibi legitur:Cum ieiunaretis, & plãgeretis in quinto,& ſeptimo, per hos ſeptuaginta annos:nunquid ieiunium ieiunaſtis mihi?& cum comediſtis, & bibiſtis:nunquid non vobis comediſtis,& vobiſmetipſis bibiſtis?Item, quia ipſe Rabi Salomon, dicens deuotam Hebręorum orationem inter Gentiles diſperſorum, mundam oblationem fuiſſe, verba Prophetę bene non põderauit:cum Propheta dixerit:Et in omni loco ſacrificatur, & offertur oblatio munda.Nam hoc in loco hęc dictio, Et,ſtat expoſitiue ꝓ ideſt. Cum enim dixiſſet:Et in omni loco ſacrificatur,volẽs declarare quale futuꝝ eſſet huiuſmodi ſacrificium,ſubiũgens dixit: Et offertur oblatio munda, ponens, Et, pro ideſt. Intellexit enim Propheta: ꝙ iſta oblatio munda eſſet ſacrificiũ,& non orationes tantum.Cum autem Iudęi nõ poſſent extra templum ſacrificare, ſequitur:ꝙ quãdiu inter Gentiles habitabant, ſacrificare non poſſent.Sed eſto etiam,ſine veritatis prędiudicio,ꝙ de oratione ſola intellexiſſet Propheta:non poſſet etiã Rabi ſalomonis interpretatio verificari: cum Deus non acceptaret Hebręoꝝ orationes,dum eſſent in ira Dei in captiuitate:vt ſupra dixi de Zacharia.Nam Eſaiæ capitulo primo: Deus reſpuit Iudęorum orationes,dicens: Et cum multiplicaueritis orationem,non exaudiam. Hoc idem etiam verificatur per id,quod habetur in Thalmud i lib.Barachoch.i.Benedictionum,in cap.henhiedin.i.non ſtabũt. Dixit Rabi Eliezer:A'die, qua templũ fuit deſtructum,orationis portę clauſę ſunt: ſicut ſcriptum eſt in lamentatione Hieremiæ cap.iii.ſed cum clamauero,& rogauero,excluſit orationem meam. Item dicit ipſemet Rabi: A'die, qua fuit deſtructio Hieruſalem, quædam tabula ferrea interpoſita eſt inter Hieruſalem, & patrẽ eorum cœleſtem: ſic enim ſcriptum eſt Ezechielis cap.iiii. Et tu ſume tibi ſartaginem ferream:& pones eam in murum ferreum inter te,& inter ciuitatem. Et ſi Iudæus diceret: Hæc non poſſe dici de tempore captiuitatis Babylonicę,de qua dixit Rabi Salomon,ſed de iſta. Reſpondetur:De ea dici poſſe, cum Hieremias, & Ezechiel tempore Babylonicę fuerint captiuitatis,& de ea ſcripſerint,vt ſupra. Item Rabi ipſe Salomon aliter etiã hoc Malachię Vaticinium interpretatur, dicens:Quod licet Gentiles adorent idola,vt Deos: tamen Deum cœli, & terræ ipſis idolis excellentiorem dicebant.Sed ab hac interpretatione diſcordat, & variat illud quod ſequitur.ſ. Et in omni loco ſacrificatur,& offertur nomini meo oblatio munda. Si enim Gentiles cum Deo cœli idola colentes,huiuſmodi oblationem Deo facerent,nempe oblatio illa coràm Deo munda non eſſet:cum ab idolatris eſſet oblata. Sed non intellexit iſte Rabi:ꝙ Gentiles,omiſſa idolatria,facti veri Chriſtiani:ſacrificantes Deo ſm̃ ritum Chriſtianorum, mundiſſimam Deo facerent oblationem. Recte igitur intelligendo Prophetam,verum eſt dicere, & fateri,Malachiam loqui ad literam de ſacrificio nouæ legis:qđ eſt euchariſtia. Quod ſacrificium,non ſolum eſt oblatio mũda, ſed ẽt mundiſſima,& Omnipotenti Deo acceptiſſima.Nec Iudęus poteſt hoc inficiari:cum Propheta dicat:Magnũ eſt nomen meum in gentibus: non aũt dixit, Magnum eſt nomen meũ in Synagoga Iudęorum,nec in Iudęis,nec etiam in Iudęorum Rabinis:ſed in gentibus.

Caput. X.

ASaph Propheta,Pſal.xlix.hoc ipſũ Chriſtianoꝝ ſacrificiũ planè denũtiat,& futuꝝ eſſe prędicit: quaſi in calce ipſius Pſalmi,his verbis:Immola Deo ſacrificium laudis,& redde altiſſimo vota tua.Item etiam magis infra dicit:Sacrificiũ laudis honorificabit me:& illic iter, quo oſtendam illi ſalutare Dei. Superius lib.v.

Digitized by Google

lib.v.cap.xix. oſtẽdi ex his verbis in hoc Pſalmo ꝯtentis,prędici legis Moſaicę ceſſationem:& nouæ legis.ſ. Euangelicę inſtitutionem fieri debere:& hoc per Regẽ Meſſiam.ex quo efficitur:vt hoc in loco nil aliud incumbat, niſi vt declaremus antedicta Prophetæ verba, oſtendentes quomodo ex eis annuntietur huiuſmodi Chriſtianorum ſacrificium.ſ.euchariſtię. Inquit nanq; Propheta primo: Immola Deo ſacrificium laudis: id eſt ſacrificium euchariſtiæ:quod diuinis ꝯficitur laudibus in miſſarum celebratione: in quibus Deus multiplr laudatur.Et redde altiſſimo vota tua: q̃.ſ.ꝓmiſiſti in baptiſmate: vel in alicuius ſacri ordinis ſuſceptione: vel in alicuius religionis ingreſſu, aut profeſſione:vel etiam temporibus ab eccleſia inſtitutis.& magis infra ſubdit: ſacrificium laudis honorificabit me:& illic iter,quo oſtendam illi ſalutare Dei.Quæ verba per Dominum Burgenſem(qui cũ Iudæus fuiſſet,factus eſt Chriſtianus) ſic interpretantur:Et illic iter. Gloſa: Illic: id eſt in ſacrificio laudis:eſt iter:quia hoc ſacrificium eſt iter ad Deum. hæc in Gloſa.Cum autem Chriſtus ſit via,veritas,& vita:vt dicitur Ioannis cap.xiiii. Hęc tria per ordinem innuũtur in his Prophetæ verbis,hoc modo.Nam vbi dicitur, Illic eſt iter,oſtenditur via. Cum autem ſubditur, Quo oſtendam illi, innuitur, ꝙ ibi eſt veritas.Id enim quod vere oſtẽditur, non niſi veritas eſt.Cum autem ſequitur, ſalutare Dei, intelligitur vita beata: in qua eſt vera ſalus. Et ſic antedictus Pſalmus in prædictis verbis manifeſte oſtendit,ꝙ in ſacrificio laudis:hoc eſt i euchariſtia:eſt Chriſtus realiter:qui eſt via,veritas,& vita.Patet igitur per antedicta verba,ſacrificium Chriſtianorum eſſe ſacrificiũ laudis mundiſſimũ: in quo eſt Chriſtus:qui in euchariſtia continetur.

Caput. XI.

SAlomõ Rex,& Propheta Prouerbiorum cap.ix.ſic inquit:Sapientia ædificauit ſibi domum: excidit columnas ſeptem:immolauit victimas ſuas: miſcuit vinum: & ꝓpoſuit menſam ſuam: miſit ancillas ſuas: vt vocarent ad arcẽ: & ad mœnia ciuitatis. Si quis eſt paruulus veniat ad me:& inſipientibus locuta eſt:Venite comedite panem meum, & bibite vinũ,quod miſcui vobis: relinquite inſaniam,& venite,& ambulate per vias prudentię. Quę verba hunc habent ſenſum,ſm aliquos:Sapiẽtia hoc in loco intelligitur Sapientia increata:hoc eſt Verbum: id eſt filius Dei:ꝓut dicitur Prouerbiorum cap.viii. vt probatum eſt ſupra lib.iiii.cap.v.& in hoc lib. viii.cap. vii. Sapientia ergo:hoc eſt Dei filius: ædificauit ſibi domum:hoc eſt eccleſiam: quam ipſe ædificauit verbo,& exemplo: & hoc in ſua humanitate aſſumpta. Excidit columnas ſeptem: hoc eſt ſeptem dona Spiritus ſancti dedit,& ꝯtulit:vel ſeptem ſacramenta inſtituit: quibus,tanq̃ colũnis, tota ſuſtentatur eccleſia. vel iuxta Beatũ Hieronymum in quodam Sermone: Sapiẽtia ædificauit ſibi domũ.i.corpus hominis aſſumpſit,in quo habitat plenitudo diuinitatis.Excidit colũnas ſeptẽ: q͞a illũ benedictio gratię ſeptiformis impleuit.Origenes ſimiliter Homelia.vi.Exodi:Audi,inq͞t,Sapientiã dicentem:Quia ædificauit ſibi domum. Ego aũt hoc de incarnatione dñi rectius ĩtelligendũ puto.nõ enim manu hominũ factũ eſt.i.nõ ope humano,tẽplũ carnis ædificat̃ in virgine:ſed ſicut prædixerat Daniel: Lapis ſine manibus exciſus creuit, & factus eſt mõs magnus. Iſtud eſt teſtimoniũ carnis aſſumptę.Et ſine manibus.i. abſq; opere hoĩs:de monte humanæ naturæ,& ſubſtantię carnis exciſum &c. & ſequit̃ Propheta:Immolauit victimas ſuas.i.ſeipſum Chriſtum in Cruce ꝯfixum.quod dicitur, Victimę,in plurali:q͞a cuiuſlibet alterius ſacrificii virtutem ꝯtinet: & huius victimæ memoriale ſacramentum eſt euchariſtia:in qua ſub ſpecie panis corpus Chriſti ꝯtinetur immolatum: quod eſt fidelium cibus.Miſcuit vinum.i. dedit nobis ſanguinem ſuum: qui ꝯficitur in vino aqua mixto. Miſit ancillas ſuas:vel,iuxta Septuaginta iterpretationem, Seruos ſuos, in maſculino genere, & non in fœminino:hoc eſt Apoſtolos,alioſq; Diſcipulos. & vbi in fœminino ſunt genere.ſ. Ancil-

las ſuas:hoc ſcias dictum fuiſſe:quia ipſi fuerunt humiles,& obſequioſi. Vnde Rabi Salomõ,Ancillas iſtas dicit fuiſſe Moyſem & Aaron:qui humiles fuerunt:& ad diuinũ obſequiũ prõpti.& ſequit̃:Vt vocarent ad arcẽ.i.ad Chriſtũ:vel ad Chriſti fidem. Et ad mœnia ciuitatis : hoc eſt ad ea,quę ſunt articulis fidei annexa . Si quis eſt:hic ↄſequenter deſcribit̃ inuitatorũ ↄditio. Et primo,quantũ ad bonos,& tũc credẽtes,dicẽs: Si qs eſt paruulus: hoc eſt humilis.Veniat ad me: qa hmõi pſonę ad diuinam ſapiẽtiam capeſſendã magis diſpoſitę ſunt: vt Matthęi.xi.cap. Confiteor tibi dñe pater cœli,& terræ: qa abſcondiſti hæc à ſapientibus,& prudentibus:& reuelaſti ea paruulis. Et dicunt̃ hic paruuli ſpecialiter Apoſtoli,& alii de Iudęis vocati. Et ↄſequenter ſubditur de vocatione gentium,cum dicit̃: Et inſipientibus locuta eſt.i.Gentilibus: qui diuinitatem lignis,& lapidibus attribuebant: quod erat qd inſipientiſſimũ. Venite,& comedite panem meum.i.corpus meum ſub ſpecie panis exhibitum. Et bibite vinum,quod miſcui vobis: hoc eſt ſanguinẽ meũ ſub ſpecie vini: in quo admiſcet̃ aqua.In vtraq; enim ſpecie cõmunicabãt antiquos fideles:ſed,ꝓpter periculum effuſionis ſanguinis,ordinatum eſt,vt laicis det̃ ſub ſpecie panis tantũ. Relinquite inſaniam.i.inutilia,& vana.Et viuite in gratia:& ambulate per vias prudentię.ſ.mandatorũ,& ↄſiliorũ.Conſequẽter oſtenditur,qui ſint ab huius ſapientię ↄuiuio repellendi,cum dicit̃:Qui erudit deriſorem.ſ.ſanæ doctrinæ. Ipſe ſibi iniuriam facit. Ad iniuriãdum enim deriſorẽ ꝓuocat: ideo iquit ſibi Saluator, Matthæi cap.vii.Nolite ſanctum dare canibus,neq; mittatis margaritas ante porcos,ne forte ↄculcent eas pedibus ſuis: & canes ↄuerſi dirumpant vos. De qbus etiam duobus ſumentium generibus noſtra Chriſtianorũ canit eccleſia: Sumunt boni:ſumunt mali:ſorte tñ inæquali, vitæ,vel interitus. Moyſes inſuꝑ legifer,& Propheta,de hoc myſterio loquens, vinum,& ſanguinem ſub vna appellatione ſignificat:& in bñdictione Patriarchę Dñicam paſſionem multo amplius demonſtrat,ita inquiens Geñ.cap.xlix.Lauabit in vino ſtolam ſuam : & in ſanguine vuę pallium ſuum. Aduerte q̃ euidenter ↄſtat vini creaturam Chriſti ſanguinẽ nuncupatã:& qd adhuc de hac duplici ſpecie inqrere debeas,ipſo dño atteſtante,cognoſce: Niſi,inquit,manducaueritis carnem filii hominis,& biberitis eius ſanguinem,non habebitis vitam in vobis. hęc Beatus Hieronymus in Sermone.

Caput. XII.

Beatus etiam Cyprianus ad Cęcilũ inqt:In benedictione quoq; Iudæ hic idẽ ſignificat̃: vbi & illic Chriſti figura exprimit̃: q à fratribus ſuis laudari,& adorari deberet: q inimicorũ dorſa cedentiũ,atq; fugientiũ manibus,quibus Crucem ꝑtulit,& mortem vicit compreſſus fuiſſet:quódq; ipſe ſit leo de Tribu Iuda: & recubet dormiens in paſſione,& ſurgat:& ſit ipſe ſpes gentiũ: qbus ſcriptura diuina adiũgit,& dicit: Lauabit in vino ſtolam ſuã: & in ſanguine vuæ amictũ ſuum.Qñ aũt,Sanguis vuę dicit̃, qd aliud, q̃ vinum calicis Dñici ſanguis oſtendit̃? Necnon & apud Eſaiam hęc idem & Spũs ſanctus de Dñica paſſione teſtat̃,dicens:Quare rub cũda ſunt veſtimenta tua,& indumẽta tua,velut à calcatione torcularis pleni,& ꝓcalcati? Nũqd rubicunda veſtimenta aqua poteſt facere? aut in torculari aqua eſt?quę pedibus calcit̃,vel prelo exprimit̃? vini vtiq; mẽtio eſt.& ideo ponit̃: vt dñi ſanguis vinum itelligat̃. Et quod in calice Dñico poſtea manifeſtum eſt,Prophetis annuntiantibus prædicatur.Torcularis quoq; calcatio,& preſſura taxatur: qa quomodo ad potandum vinum veniri non poteſt,niſi botrus calcetur ante,& premattur: ſic nec nos ſanguinem Chriſti poſſemus bibere,niſi Chriſtus calcatus prius fuiſſet,& preſſus: & calicem prior biberet, in quo credẽtibus ꝓpinaret. Ex qbus omnibus tot diuinorũ Oraculis Prophetarũ,& ſanctorũ patrum ſentẽtiis,ſupra in ſupraſcriptis oibus capitulis ↄrentis: liquidò ↄſtat de ſacratiſſimo Chriſtianorũ ſacrificio,& ſacramento ex pane,& vino ↄfecto,in literis

Beatus Cyprianus.

Digitized by Google

teris ſacris iampridem annunciatū fuiſſe, & pphetatum: & tpe à Sūmo Deo ſtatuto poſtea in Saluatore noſtro, vel p eū ad vnguem adimpletum fuiſſe.

Caput. XIII.

Videamus inſup Numeri cap. xxiii. quid in prophetiis Balaam ad hoc noſtrum ppoſitum legat: Tpibus ſuis dicet Iacob, & Iſrael, qd opatus ſit Deus. Ecce populus vt leęna ↄſurget, & quaſi leo erigetur: non accubabit, donec deuoret prędam, & occiſoꝝ ſanguinem bibat. Hic Balaam Dęmonum myſterio, & arte magica nonnunq̄ futura prænoſcebat. Vide nunc quō ſapientia Dei vas illud ad ↄtumeliam preparatum pficere fecit ad vtilitatē non ſolum gētis vnius: ſed penè totius mundi: & huic, cui ſolebant videri Dęmones, videtur Deus phibens mali operis iter. Stupeſcit Balaam: & miraƒ phibētis auctoritatem. Nō enim ſolebat malum Dęmonibus diſplicere. Quid enim audit à Deo? Si vocare te, inquit, venerint hoīes iſti: ſurge, & vade cū eis. & diciƒ ad eum ab ipſo Deo: Verbum quodcūq; dedero in ore tuo, hoc loqueris. Si dignus fuiſſet Balaā, verbū ſuum Deus, nō in ore eius, ſed in corde poſuiſſet. Nunc aūt, qm̄ in corde eius deſideriū mercedis erat, & cupiditas pecunię, verbū Dei nō in corde, ſed in ore eius ponitur. Si vero aliqs diceret, Prohibitū fuiſſe fidelibus credere hmōi ariolis, & diuinis, Deuterono. cap. xviii. his verbis: Qn̄ ingreſſus fueris terram, quam dn̄s Deus tuus dabit tibi: caue ne imitari velis abominationes illaꝝ gentiū: nec inueniaƒ in te, qui luſtret filium ſuum, aut filiam &c. Memento qd in ſupioribus legimus: vbi diciƒ de eo: Quia iniecit dn̄s verbum ſuū in ore eius. Non ergo hæc nunc à Balaā, ſed à verbo Dei, quod in ore eius eſt poſitū, diſcimus: niſi enim verba Dei eſſent, non ea vtiq; reuelaſſet Deus famulo ſuo Moyſi: nec ea Moyſes ſcripſiſſet. Vide autem q̄ euidenter non de illo populo Hebręo: q tūc erat: ſed de hoc. ſ. Chriſtiano: q tunc futurus erat, iſta dicunƒ. ait enim: Ecce ppl's ſicut catulus leonis exurget: & ſicut leo exultabit: exurrectūꝝ dicit pplm vtiq;, qui futurus erat. Nam ſi de eo dixiſſet, quē videbat, dixiſſet ſine dubio: Ecce ppl's ſicut catulus leonis exurrexit. Sed certum eſt: qa de illo ppl'o dicit: de quo & in Pſalmis ſcriptum eſt: Et annūtiabūt cœli iuſtitiam eius ppl'o, qui naſceƒ, quē fecit dn̄s. Item: Et ppl's, qui creabitur laudabit dn̄m: ppl's ergo iſte, qui naſciturus erat, & creandus, erat ppl's Chriſtianus, nō Iudaicus. & ē iſte ppl's catulus leonis, dum adhuc tanq̄ nuper geniti infantes rationabiles, & ſine dolo lac cupiūt. Leo aūt exultans, cum vir pfectus, quæ paruuli erāt, depoſuit: nam dormiet, donec comedet prędam, & ſanguinē vulneratoꝝ bibat. In his verbis, qs ita erit hiſtoricæ narrationis ↄtentioſus aſſertor: imo quis ſic abruptus iueniƒ: qui non horreſcens ſonum literæ, ad allegoriæ dulcedinem ipſa neceſſitate ↄfugiat? Quō enim iſte ppl's tam laudabilis, tam magnificus, de quo tanta pręconia ſermo Dei enumerat, in hoc veniet: vt ſanguinē vulneratoꝝ bibat: cum tam validis pręceptis cibus ſanguinis interdicaƒ à Deo: vt ēt nos, qui ex gentibus vocati ſumus, neceſſario iubeamur abſtinere, ſicut ab iis, quę idolis imolanƒ, vt & à ſanguine. Dicant ergo nobis Iudęi: qs eſt iſte ppl's, qui in vſu habet ſanguinem bibere? Hæc erant, quæ in Euangelio audientes ii, qui ex Iudæis dn̄m ſequebanƒ, ſcandalizati ſunt, & dixerunt: Quis poteſt manducare carnē, & ſanguinem bibere? ſed ppl's Chriſtianus, ppl's fidelis, audit hæc, & ampleƈtiƒ, & ſequiƒ eum qui dicit: Niſi manducaueritis carnē meam, & biberitis ſanguinem meum, nō habebitis vitam in vobiſipſis: quia caro mea vere cibus eſt: & ſanguis meus vere potus eſt: & vtiq; qui hæc dicebat, vulneratus eſt pro oībus. Ipſe enim vulneratus eſt p peccatis noſtris, ſicut ait Eſaias cap. liii. Bibere aūt dicimur ſanguinem Chriſti, & eius carnem manducare, nō ſolum quando ea ſacramenta realiter, & rite mā ducamus, & bibimus: & quando ſacerdotes ea ſacramenta ſimiliter in diuinis officiis manducāt, & bibūt nobis aſtātibus, & pſentibus deuote audiēdo, & vidēdo: qa nos quoq; auditores ſi cet ea ſacramē-

ta quotidie nõ ſumamus realiter: tamen ſacramentaliter ſumimus:eo quòd ſermones dñi noſtri Ieſu recipimus, in quibus vita conſiſtit. ſicut & ipſe dicit: Verba,q̃ locutus ſum,ſpiritus,& vita eſt. Eſt ergo ipſe vulneratus:cuius nos ſanguinem bibimus.i.doctrinæ eius verba ſuſcipimus: ſed & illi nihilominus vulnerati ſunt, q nobis verbum eius prædicauerunt. Ipſorum enim.i.Apoſtoloꝝ eius: verba cum legimus:& vitam ex eis cõſequimur: vulneratoꝝ ſanguinem bibimus. Non ergo, inquit,dormiet,donec comedat prędam. Iſte enim populus,qui catulo leonis(vel leoni)comparatur:non quieſcet,nec dormiet, donec rapiat prædam.i.donec rapiat Regnum cœloꝝ:quia à diebus Ioãnis Regnum cœloꝝ vim patitur: & vim facientes diripiunt illud. Vt autem euidentius cognoſcas hæc de noſtro populo:qui in ſacramentis Chriſti confœderatus ẽ,ſcribi:audi quomodo & aliis Moyſes ſimilia pronuntiat,dicens:Butyꝝ bouum,& lac ouium cum adipe agnorum, & arietum filioꝝ tauroꝝ,& hircoꝝ cum adipe renium frumenti, & ſanguinem vuæ bibent vinum.Et hic ergo ſanguis,q nominatur vua,illius vuæ eſt, quæ naſcitur ex illa vite, de qua Saluator dicit: Ego ſum vitis vera: Diſcipuli vero palmites: Pater autem agricola eſt: qui purgat eos: vt fructum plurimum afferãt: tu ergo es vetus populus Iſrael:qui ſcis ſanguinem bibere:& noſti carnem verbi Dei comedere,& ſanguinem bibere:& vuæ ſanguinem illius, quæ eſt ex vera vite: & illis palmitibus: quos pater purgat, haurire. Quorum palmitum fructus, vulneratoꝝ ſanguis merito dr̃,quem ex verbis eorũ, & doctrina bibimus, ſi tñ ſimus vt catuli leonis exurgentes,& vt leo exultantes.

¶Quòd ſacrificium Chriſtianoꝝ hoc ſacramentum altaris fuerit multis, & variis figuris præfiguratũ. Cap.XIIII.

QVadrupliciter (vt plurimum)oẽs res demonſtrãtur.ſ.præteritę dupliciter:futuræ quoq; dupliciter. Nam prçteritę aut literis, prout actę, & geſtę ſunt,deſcribuntur:& hæc ſcriptura vocatur poema loquens: aut imaginib⁹, & coloꝝ varietate depinguntur: & hęc pictura vocatur poema tacens. Clarius,& celerius intelligitur poema loquens,q̃ tacẽs:quia ex ſcriptura omnis hiſtoria, vel fabula narratur:ſed poema tacens ſine legente,vel narrante(vt plurimum) nõ intelligitur. Futurę vero ſciri non poſſunt, niſi prophetice, & Oĩpotentis Dei inſpiratione:& hæc quoq; dupliciter prædicuntur,& annuntiãtur. Aut enim verbo, aut in ſcriptis,ſiue vtroq; modo prædicitur prophetia,aut figuris aliquibus diuinitus prçmonſtrantur in vna tñ re, ſiue vno modo. Sed in quadam alia re, ſiue alio quodam modo verificatur: vt exẽpli gratia.Ducente Moyſe populum Dei per deſertum:nõnulli ſerpentum morſu moriebantur.Orauit Moyſes dñm:& dñs inquit:Fac ſerpentem æneum,& pone eum pro ſigno:& q percuſſus, aſpexerit eum, viuet: vt Numeri.c.xxi.Ecce figura: nam ſerpens æneus exaltatus:& pro ſigno poſitus præfigurauit Ieſum Meſſiam ſuper ligno Crucis cõfigẽdum: vt ipſe Ieſus noſter dixit Nicodemo,Ioã.c.iii.his verbis: Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpẽtem in deſerto:ita exaltari oportet filium hominis. Et quare hoc fieri debeat, ipſmet Saluator noſter aſſignat cauſam,ibidẽ dicens: Vt omnis qui credit in ipſo non pereat: ſed habeat vitam æternam. Sicut enim illi,qui in deſerto à ſerpentibus percuſſi erant, aſpectu ſerpentis ænei pro ſigno exaltati ſanabantur:ſic itidem credentes corde, & opere in Chriſto ſuper ligno Crucis ꝑfixo,à peccatis ſuis liberati ſunt: & quotidie liberãtur:quod in latrone cũ eo in Cruce poſito verificatur:qa cum ſibi dixiſſet:Memento mei,dũ veneris in Regnũ tuum:ſtatim ſibi rñdens ait: Hodie mecum eris in Paradiſo. Sed iſta futura,ſiue deſcripta ſint,ſiue figuris prçmonſtrata(vt plurimũ) ſenſum hñt itrinſecũ: quia clauſa ſunt,& ſigillata,& ænigmaticis inuoluta tegminibus: & multoties quouſq; non adimplebantur,intelligi nõ poterant,ſaltem ad plenũ: vt libr.vi.c.xcix. probatum eſt. Sed figurę,quę ſub vna re aliã quandam rẽ prçfigurant:licet magis obſcuræ ſint:non tñ minus verę, & minus certę.

nus certę ſunt, q̄ ſint Prophetarum Oracu-la: q̄ verbo ꝓlata, vel ſcripta ſunt: geſta ſiquidem veteris teſtamēti nō minus, q̄ verba, figuræ ſunt noui. Poſteaq̄ igitur ſuperius à c. iii. hucuſq; demōſtratum eſt, ſacrificiū Chriſtianorum, ſiue ſacramētū eucha-riſtię fuiſſe iampridē Prophetarum Oraculis prænuntiatū: reſtat modo vt deinceps demonſtref ēt ſacrarum literarum auctoritate: ꝙ idipſm ſacramētum multis quoq;, & variis figuris inſtituēdū fuiſſe, fuerit ēt prçfiguratum, & præmōſtratū. Voluit eni Omnipotens Deus non ſolū verbis, & ſcripturis ipſum multoties ꝓphetatū fuiſſe: ſed multis ēt, & variis figuris ꝓmonſtratū. Et hoc pp excellentiſſimā eius dignitatem: qa & expectādū, & prædicādū erat tanq̄ donū Dei excellentiſſimū: vt fideliū mētes, & Prophetarum vocibus, & ſcriptis, & ſignis, ſiue figuris admirandis pręmonitę: & ipſum auidius expectarēt, & ipſius ſacramēti dignitas famoſior præmoſtrando diuulgaretur.

Caput. XV.

PRima igif figura oñdif Geñ. c. xiiii. qñ Melchiſedech ſacerdos Dei excelſi occurrit Abraę victori, cū ipſe Loth nepotē ſuū, ſiue fratruelem à captiuitate redemiſſet. A quinq; enim Regib⁹ captiuus in ſeruitutem ducebaf debellatis Sodomitis: Melchiſedech itaq; ipſi Abraę obuians, panem, & vinū Deo excelſo in ſacrificium obtulit pro huiuſmodi victorię gratiarum actione: & ipſum inſup Abraā benedixit. Ibi nanq; primū panis, & vini apparuit ſacrificiū: quod ipſi Deo excelſo à Chriſtianis toto terrarum orbe offerf: adimpleturq; illud, quod lōgo poſt tpe per Dauid Prophetam de Chriſto, q erat adhuc in carnē venturus ꝓdixerat, Pſal. cix. Tu es ſacerdos in æternū ſm ordinē Melchiſedech. Non aūt ſm ordinē Aaron: q ordo fuerat auferendus illuceſcentib⁹ rebus, q̄ illis vmbris ꝓfigurabanf: vt inquit B. Aug. lib. de Ciuit. Dei. xvi. c. xxii. Voluit eni Deus (vt ait B. Leo Papa in quodā Sermone) p Melchiſedech ſacerdotē, q erat ſine genealogia, īdicare, ꝙ in futurū eligēdi eſſent ſacerdotes: nō de ſtirpe, & cognatione Aarō: ſed illi tm̄, q eſſent idonei. De hoc aūt Melchiſedech: qm̄ Apl's Paulus ad Hebręos. c. vii. & B. Hieron. in Epl'a ad Euagriū ꝓſbytem copioſe loquūtur: hic nil aliud dicam: niſi q̄tum intra ſcriptę Iudæorum efflagitauerint Oppoſitiones. Iudęi aūt opponūt, dicētes: Melchiſedech nō ea de cā protuliſſe panem, & vinum, vt Deo excelſo ſacrificaret pro victoria Abraæ: vt ſupra dictū eſt: ſed ad reficiendū Abraam: & ppl'm eius de ꝓlio veniētes, & feſſos. Rn̄ſio. Hoc falſum eē duobus ꝯſtat fundamētis. Primo p literam textus tā pręcedentem, q̄ ſequētem. Narratū eſt enim ſupra: ꝙ illi quatuor Reges tulerunt oēm ſubſtātiā Sodomorum, & Gomorræorum: & vniuerſa, q̄ ad cibū pertinēt, & abierūt. dr̄ & inferius: ꝙ Abraā de pręda nihil retinere voluit: exceptis his, q̄ comederūt iuuenes: hoc eſt bellatores, q ſecū fuerāt. Ex qbus verbis tā āñcedētibus, q̄ ſequentibus, ꝯſtat cibaria, ex quibus Abraā, & ſocii refecti ſunt, fuiſſe in ꝓda cōprehenſa. vñ infertur, ꝙ panis, & vinū Melchiſedech, non fuerint allata ad reficiendū Abraā, & ſocios: ſed ad ſacrificandū. Quod aptiſſime ꝯſtat ex verbis immediate ſequētibus: cū enim dixiſſet textus, Protulit panē, & vinū: ſtatim ſequif cā. pp quā obtulit. erat enim ſacerdos Dei altiſſimi. ſ. ipſe Melchiſedech. Ex quibus verbis, patet cā. pp quā ſecū attulerat panem, & vinū. ſ. vt offerret in ſacrificium: qđ pertinet ad ſacerdotis offm̄. Pro refectione aūt bellatorum magis ad laicū, & ad Ducē exercitus ptinet, q̄ ad ſacerdotem. Secūdum aūt fundamentū, quo Iudęorum Obiectio irritatur, eſt Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum ſn̄ia. Hr̄ enim in Bereſid raba: vbi Rabi Moyſes ꝓdicator ille magnus, ſuper illud Geñ. c. xiiii. ſic inqt: Melchiſedech Rex Salē obtulit panē, & vinū. erat enim ſacerdos Dei Sūmi. Dixit Rabi Samuel filius Rabi Enalchinā: Iſte Melchiſedech erat Sem filius Noe: ſed qd vult dicere, Proferens panē, & vinū? oñdit ꝙ docuit eū ſacerdotii actus, q erant panē, & vinū ſacrificare. & hoc hr̄ in Pſal. cix. Iurauit dn̄s, & nō pœnitebit eū, tu es ſacerdos in æternum ſm ordinē Melchiſedech. Quis eſt iſte? iſte eſt Rex Meſſiach,

Oppoſitio.

Reſponſio.

de quo ſcriptum eſt: Ecce Rex tuus venit tibi manſuetus, iuſtus, & Saluator &c. In Bereſid raba, ſup illud Gen̄.c.xiiii. Melchiſedech Rex Salē protulit panē, & vinū &c. Dicitur, ꝙ Melchiſedech reuelauit Abrę legem, q̄ dicit: Venite, & comedite panem meū: & bibite vinū, quod miſcui vobis: vt Prouerbioꝶ.c.ix. Et ibidem Rabi Moyſes Aegyptius inquit: Melchiſedech fuiſſe Dei ſacerdotem. Et ibi Rabi Samuel filius Rabi Enalchinam ſubdit: Iſte Melchiſedech erat Sem filius Noe: ſed qd vult dicere panē, & vinū? oſidit, ꝙ docuit eū ſacerdotii actus, q erant panē, & vinū ſacrificare: vt hr̄ in Pſalm.cix. Iurauit dn̄s, & nō pœnitebit eū, tu es ſacerdos in æternum ſm ordinē Melchiſedech. Quis eſt iſte? Iſte eſt Rex Meſſiach, de quo ſcriptū eſt: Ecce Rex tuus venit tibi māſuetus, iuſtus, & Saluator. Et ſequitur ipſe Rabi, dicēs: In hoc aūt, quod dicit, Proferet panem, & vinū, correſpōdet ei, quod hr̄ in Pſal.lxxi. Sic placētula panis in ſummis mōtiū. & in Chaldaica trāſlatione hr̄: Erit ſacrificium panis in terra in capite mōtiū Synagogę. hęc oīa poſteriora ille Rabi Samuel. In hoc aūt, qđ dicit, Proferet panem, & vinū, correſpōdet ei, quod hr̄ in Pſal.lxxi. Sic placentula panis in ſummis montiū. & in Chaldaica tranſlatione hr̄: Erit ſacrificium panis in terra in capite montiū Synagogę: vt ſupra dictum eſt in Pſal.lxxi.

Oppoſitio. Inſurgit iterum Iudęus, inqens: Verū eſſe: ꝙ Melchiſedech ꝓtulit panē, & vinū pro ſacrificio offerendo, ſed non per ipſum: qa (vt iſti aiunt) Melchiſedech non erat ſacerdos: ſed per Abraam, q tanq̄ ſacerdos legitur pluries altare ꝯſtruxiſſe, & Deo ſacrificaſſe: vt Gen̄.c.xxii. Et iō illud quod ſeqtur: Et dedit ei decimas de oibus reportatis, intelligi dn̄t, ꝙ Melchiſedech dedit decimas Abrę tanq̄ ſacerdoti.

Reſponſio. Rn̄ſio. Huius Oppoſitionis ineptia, & falſitas appa ret manifeſta: tum ex dictis antedictorum Rabinoꝶ, q dicunt, ꝙ Melchiſedech obtulit panem, & vinum, qa erat ſacerdos Dei Sūmi. Obtulit igitur ipſe Deo ſacrificium, qa erat ſacerdos: tum etiā, quia ipſe Melchiſedech benedixit ipſi Abrę tanq̄ ſacerdos, dicens: Benedictus Abraā Deo excelſo. Benedicere aūt ad ſacerdotem ꝑtinet: quia quod minus eſt ſine contradictione à maiore benedicitur: vt habetur ad Hebræos.c.vii. Item ꝙ Melchiſedech daret decimas Abraæ de omnibus reportatis, patet eſſe falſum per literam ſequentem: quoniam Abraam iurauit: ꝙ de oib⁹ illis nō acciperet à filo ſubtegminis, vſq; ad corrigiā caligæ. i. vllam rem, q̄tūcunque minimā. Et ideo vera interpretatio eſt, ꝙ Melchiſedech erat Sem primogenitus Noe: qui adhuc viuebat: immo vixit vltra natiuitatem Eſau, & Iacob: vt conſtat Gen̄.c.xxx. Si vero aliqs vellet huic dicto cōtradicere, quia Apoſtolus ad Hebręos.c.vii. inquit de Melchiſedech, ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, neque initium dieꝶ, neq; finem vitæ hn̄s: quod de ipſo Sem dici nō poteſt: & propterea inferre vellet, ꝙ non eſſet idem homo. Sed ad hoc ſic reſponderi poſſet: ꝙ licet hoc dixerit Apoſtolus: tamen non ꝓpterea dixit, ſiue dicere voluit: ꝙ Melchiſedech nō habuerit patrem, & matrem, ac genealogiam, ſicut cęteri habent hoīes: ſed quia ſcriptura de eius patre, & matre, ac genealogia nullam facit mentionem: nec de principio, aut fine ipſius Melchiſedech, ſub perſona, & nomine Melchiſedech: ſed de patre, & matre Sē: & de eius genealogia, & principio vitæ, ac fine. Et ſic intellexit Apoſtolus: ꝙ ſub noīe Melchiſedech non ſit mentio in ſcriptura de patre &c. Erat enim ipſe ſacerdos Dei altiſſimi: quia pater erat omnium, qui in cultu Dei remāſerant. Et qm̄ erat primogenitus ratione natiuitatis: vel ſaltem ex ordinatione patris. Ius enim primogenituræ tranſferebatur interdum ad filium poſtea natū ex patris ordinatione, & maxime de volūtate Dei: ſicut Iacob ius primogenituræ trāſtulit à Ruben primo nato ad Ioſeph, quantum ad duplicem hæreditatis portionem percipiendam: & ad Iudam, quantum ad dignitatem regiam: vt Gen̄.c.xlviii. & .xlix. Sacerdotium aūt fuit annexum primogenituræ vſq; ad legem datam per Moyſem. Et ideo audita victoria Abraæ diuina virtute facta, Mel chiſedech

Digitized by Google

chiſedech protulit panem, & vinũ: hoc eſt ſacrificium, reddens gratias Deo. Vnde benedicẽdo Abraæ, dixit: Benedictus Abraam Deo excelſo &c. Et Abraam dedit decimas Melchiſedech, cui debebantur, tanq̃ ſacerdoti. Et ſm̃ hunc ſenſum Apoſtolus hanc exponit literam ad Hebręos.c.vii.B.Hiero.in quodã Sermone, ait: In Geneſi legitur: Et Melchiſedech Rex Salem obtulit panẽ, & vinum, & bñdixit Abraæ: fuit aũt ſacerdos Dei altiſſimi. Dumq́; à præputio.i.à Gentili, circunciſio futura bñdicitur, eccleſiæ gloria p̃dicatur, & Synagogæ īfideli populus ex gentibus acquiſitus præponitur. Inquit etiam ipſe B.Hierony. originaliter ſuper Matthęo, tranſumptiue aũt in Decretis. de ꝯſecratione.diſt.ii.c.Accipite: Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meũ: poſtq̃ typicum Paſcha fuit completum. & agni carnes cum Ap̃lis comederat, aſſumpſit panem, qui cõfortator eſt hominis, & ad verum Paſchæ tranſit ſacramentum: vt quõ in p̃figuratione eius Melchiſedech, panem, & vinũ offerens fecerat: ipſe quoque in veritate ſui corporis, & ſanguinis repreſentaret. B.Hierony.in Epiſtola ad Euagrium, ait: Non eſſe miꝶ, ſi Melchiſedech victori Abraam obuiã proceſſerit: & in refectione tam ipſius, q̃ pugnatorũ eius panem, & vinum protulerit, & benedixerit ei, cum abnepoti ſuo hoc facere iure debuerit: & decimas prædæ, atq; victorię acceperit ab eo. Siue (quod habet ambiguum) ipſe dederit ei ſubſtantię ſuę decimas: & abaui largitatem oſtendens in nepotem. vtrũq; enim intelligi poteſt: & iuxta Hebraicum, & iuxta. Lxx. interpretes: quod & ipſe acceperit decimas ſpoliorũ: & Abraę dederit decimas ſubſtantię ſuę. Quanquam Apoſtolus in Epiſtola ſua ad Hebræos apertiſſime diffiniat, nõ Abraã ſuſcepiſſe à Melchiſedech decimas diuitiarum eius: ſed de ſpoliis hoſtium partem accepiſſe Pontificem. Salem autem, non (vt Ioſephus, & noſtri omnes arbitrantur) eſſe Hieruſalem nomẽ ex Gręco, Hebræoq́; compoſitum: quod abſurdum eſſe peregrinæ linguæ mixtura demonſtrat: ſed oppidum iuxta ſcytopolim: quod vſq; hodie appellatur Salẽ: & oſtenditur ibi palatium Melchiſedech ex magnitudine ruinarum veteris operis oſtendens magnificentiam. de quo in poſteriore quoq; parte Geneſeos ſcriptum eſt: Venit Iacob in ſocod: ideſt in Tabernacula: & fecit ſibi ibi domos, atq; tentoria: & tranſiuit per Salem ciuitatem regionis Sichen: quę eſt in terra Chanaam. Cõſiderandum quoque eſt: ꝙ Abraę à cæde hoſtium reuertenti: quos perſecutus eſt vſque Dam: quę hodie Paneas appellat̃: non de via Hieruſalem: ſed de oppido Metropoleos, Sichen in itinere fuerit. de quo in Euangelio quoque legimus: Erat autem Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim: quia aquę erant multę ibi. Nec refert: vtrũ Salem, an Salim nominetur: cum vocalibus in medio literis perraro vtantur Hebręi: & pro voluntate lectoꝝ, atq; varietate regionum eadem verba diuerſis ſonis, atq; accentibus proferantur.

Cap. XVI.

SEcũda figura huius ſanctiſſimi Chriſtianorum ſacrificii fuit agnus ille Paſchalis: qui in Aegypto per dominum, pridie quàm populus Iſrael inde egrederetur, in ſacrificium ipſi Deo imolari mandatur: & de cuius ſanguine cum hyſopi faſciculo ſuper vtrunq; poſtem, & in ſuperliminari domoꝝ, in quibus ipſi habitabant Iſraelitici, ſigna quædam imprimi, & intingi ſimiliter mandantur: ex quo ſacrificio ſecutum eſt: vt nocte ſeq̃nti omnia Aegyptiorum primogenita diuinitus percuſſa, & interempta fuerint: Iſraelitaꝝ vero primogenita non ſolũ illęſa fuerint, ſed ẽt oĩs ipſe Iſraeliticus populus ab Aegyptiaca fuerit captiuitate liberatus: vt Exodi.xii.c.narratur. Per quẽ agnũ ſic iugulatũ, & interfectũ, & multis cerimoniis poſtea coctũ, & mãducatũ: vt infra dicetur, Ieſus Chriſtus Meſſias verus: qui verus agnus, & humilis in ſua paſſione percuſſus, flagellatus, & mortuus, fuit præfiguratus. Ipſe enim Ieſus in ſacris literis agnus appellatur: vt Eſaię.c. liii. Et quaſi agnus coràm tondente ſe obmutuit. Itẽ.c.xvi. Emitte agnũ dñe dñatorẽ terræ de petra deſerti. Itẽ Ioã.prio;

Digitized by Google

Altera die vidit Ioannes(.ſ.baptiſta)Ieſum venientem ad ſe, & ait: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Quòd autem ipſe Ieſus fuerit agnus Paſchalis, Apl's Paulus expreſſe declarat prima ad Corint.cap.v.dicens: Paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus: ipſe enim vere eſt agnus. Et qm̃ in ſacratiſſimo euchariſtiæ ſacramento: quod Saluator noſter in vltima ſua cœna prius, q̃ pateretur, inſtituit: Diſcipuliſq; ſuis manducandũ tradidit: atq; in eius memoriam fieri mãdauit, dicens: Hoc facite in meam cõmemorationem: vt Lucę cap.xxii. Chriſtus ipſe verus agnus in ipſo euchariſtię ſacramento vere, & realiter ꝯtinetur: vt ipſemet Ieſus noſter ibidem aſſeruit, dicẽs: Hoc eſt corpus meum: quod pro vobis datur. & vt etiam iſra ſuo loco copioſius dicet: ideo agnus ille in Aegypto ímolatus: & qui in Moſaica lege ſingulis annis tot adhibitis cerimoniis manducari mandat, hoc noſtrum euchariſtię ſacramentum vere figurauit, & futurum eſſe pręmonſtrauit. Sicut ergo ob memoriam pcuſſionis Aegyptiorum, & liberationis Iſraelitarũ agni carnalis ímolatio, & manducatio in vetere lege quotannis Phaſe ſeptem dierũ feſtiuitate celebrari mandatur: vt ſupra in præmemorato Exodi capite ꝯtinetur: & in ſequenti etiam capite: hoc eſt cap.xiii. Exodi mandatur: ſic itidem in noua lege in Chriſtianorũ eccleſiis corpus Chriſti in euchariſtiæ ſacramento ob ſacratiſſimę paſſionis ſuæ memoriam, ſingulis diebus ſacramentum ipſum ꝯficitur, & celebratur. dicente Apoſtolo prima ad Corinthios cap. xi. Quotieſcunq; enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis: & quidem merito: cum per ipſam ſuam paſſionem totum humanum genus à Diabolica fuerit poteſtate liberatũ: & cœleſtis patrię ianua optimo cuiq; reſerata fuerit, & pateſacta: & ideo tãtę eſt ſublimitatis, & excellentię: vt ipſa liberatio Aegyptiaca, tanq̃ figura huic noſtrę verę redẽptioni nullatenus ſit comparanda: cum Chriſti ſalus: & qdem vera ſalus, & firma vmbram Aegyptiacã ſua exuperaret veritate: vmbram ergo fugat veritas. Quòd aũt veteris legis agnus tot cerimoniis præparandus, & ſingulis annis manducandus, fuerit huius noſtri ſacrificii figura, & præ noſticatio, non difficile ex ipſis cerimoniis, quæ nulli alii veteris legis ſacrificio, niſi huic tantum agno impendi ſolebãt, percipi poteſt. Triplici enim excellentia hoc ipſum ſacrificium omnia alia veteris legis ſacrificia excellebat: ex qua daſ intelligi: ꝙ in antedicti agni ſacrificio aliquid maius ꝯtineri, ſiue ſignificari, q̃ in reliquis omnibus pręten debatur. Ex triplici igitur modo cerimoniarum, quæ in agni Paſchalis ſacrificio fieri mandabantur, ipſius ſacrificii maior excellentia demonſtrabatur. Primo, quãtum ad cerimonias ipſi ſacrificio ꝯuenientes, & neceſſarias, tam circa ipſius ſacrificii præparationem, q̃ circa ipſius celebrationem: vtputa: ꝙ agnus eſſet maſculus, anniculus, ſine macula, quando de grege aſſumi deberet, & de quo grege? de eo ſcilicet, in quo eſſent arietes, & capræ, iuxta Hebraicam veritatem. Nam vbi tranſlatio noſtra habet, Iuxta quem ritum tolletis & hœdum, Hebraica veritas habet, De arietibus, vel de capris, ſiue de arietibus, & capris accipietis illum. Vnde huius particulæ ſenſus eſt: ꝙ agnus ille ímolandus ex aliquo grege accipiendus erat, in quo arietes eſſent, & capræ, non autem hœdus immolari mandatur. Ex qua Hebraica veritate liquidò ꝯſtat, agnum illum, noſtrũ figuraſſe Ieſum, qui agnus dictus eſt: vt ſupra declaratum fuit: qm̃ hœdus ipſi Chriſto noſtro minime ꝯuenire poteſt, cum hœdus in ſacris literis pro iniuſto, & peccatore accipiatur, agnus autem pro iuſto: vt Matthęi capitulo vigeſimoquinto: Et ſtatuet oues quidem à dextris, hœdos autem à ſiniſtris. Et ſequuntur cerimoniæ. Quo die immolari debebat ipſe agnus.ſ.quartadecima die primi menſis: vt Exodi cap.xii. & Leuitici capitulo.xxiii. & Numeri capitulo nono. & qua hora ipſius diei ímolari debebat.ſ. in veſpa: & ꝙ in ſingulis domibus vnus ímoletur agnus. Verum vbi in aliqua domo tot non eſſent animæ, quæ ad eſum

agni

Digitized by Google

agni ſufficerent, aſſumatur vicinus, non tamen incircuncifus, ſed ad eſum agni idoneus. Et ꝙ de ſanguine ipſius agni cũ hyſopo poſtes, & ſuperliminaria domorum, in qb' agnus imolabatur, linirẽtur, ſiue tingerentur: ꝙ agnus igni aſſaretur cum capite, & pedibus, & cum inteſtinis, prius tñ lotis, non aũt coquerẽt aqua. Secundo, q̃tum ad ipſius agni eſum: circa quem eſum huiuſmodi cerimonię ſeruari mandantur: Quòd manducantes ſuos accingerent renes: calciamenta in pedibus haberent: baculos in manibus tenerent: carnes agni feſtinanter comederent cum panibus azymis, & lactucis agreſtibus: hoc eſt cum amaritudinibus: vt Hebræorum literæ ſonant. Nam Exodi cap. tertiodecimo mandatur: Septem diebus azymis veſci in memoriam liberationis ab Aegyptiaca captiuitate: ꝙ non manducetur ex eo quicquam crudum, ſiue ſemicoctum, iuxta Hebraicã captiuitatem. Neq; remaneret ex eo quicquam vſq; mane: ꝙ omnis alienigena non comederet ex eo: omnis ſeruus emptitius circũciſus comederet: ꝙ nõ exportaretur extra domum de carnibus agni: ꝙ non frangeretur os aliquod agni: ꝙ ſi peregrini voluerint in Iudæorum tranſire coloniam, & facere Phaſe cum eis: circuncidatur prius omne ſuum maſculinum: & nullus de illo ederet incircunciſus. Tertio, quantũ ad ritum ſeruandum in futurum tempus circa obſeruantiam ipſius ſacrificii: ꝓ qua obſeruantia huiuſmodi mãdantur ſeruari cerimonię: Quòd illa dies in monimẽtum, & in æternam haberetur memoriã, & ſolẽnis in ſuis celebraretur generationibus. In qua re notandũ eſt: ꝙ licet tranſlatio noſtra habeat, Aeternam, Hebraica tamen veritas habet, Hollam, quæ dictio non æternitatem ſignificat, ſed longi tẽporis ſpatiũm, ſiue ſeculum: quod per totum tempus, quo durauit lex Moyſis, intelligitur: vt ſupra lib. iiii. c. vii. declaratũ eſt. Et ſequuntur cerimoniæ antedictæ: Quòd ſeptẽ diebus manducarentur azyma: & panis fermẽtatus in domo non teneretur in illis diebus: & maxime in die primo. & quicunq; fermentũ comederet, periret anima illa de Iſrael à prima die vſq; ad ſeptimam: Quòd prima dies, & ſeptima ſolẽnes eſſent, & ſanctæ: & nihil operis in eis facerent ex iis, quę ad veſcẽdum pertinent: & cũ ingreſſi fuerint terram promiſſionis, obſeruent cerimonias iſtas &c. Quę omnia in pręmemorato agni Paſchalis ſacrificio tam diligenter, tamq; exquiſite mãdata, præter aliorum ſacrificiorum normam, & formam, nimiꝗ cuilibet recte iudicanti, etiam aliquid maioris dignitatis, & excellentię, ſiue diuini numinis in hoc ineſſe ſacrificio veraciter indicant: vt etiam ſuperius dixi. Vnde ex pędictis cõcludi poteſt: & quidem recte: ꝙ nulla alia ratione, vel cauſa id fieri, & eſſe poterat: niſi quia per illud ſacrificium hoc noſtrum Chriſtianorum præfigurabatur ſacrificium: quo nullũ aliud maius, nullum dignius, nullum excellentius eſſe poſſet: quod ex hoc maxime cognoſci poteſt: & (vt ita dixerim) manibus attrectari: cum omnes antedictę cerimoniæ huic noſtro ſacramento perpulchre conueniant, adaptentur, atq; quadrent. Nam primo agnus immolatus, de quo ſupra, fuit figura Chriſti paſſi: vt inquit Apoſtolus prima ad Corinth. capitulo quinto: Paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus. Sanguis agni linitus ſuper vtrunq; poſtẽ, eſt memoria paſſionis Chriſti, corde per fidem, & ore per confeſſionem: vt inquit idem Apoſtolus ad Romanos capitulo decimo: Corde creditur ad iuſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem. & omnia in figura contingebant illis: vt primo ad Corinth. capitulo decimo. In ſuperliminari autem aſperſio antedicti ſanguinis, inducit nos ad ſpem cœleſtium gaudiorum. Et hic ſanguis: hoc eſt Saluatoris in Cruce ſparſus, liberat nos ab exterminatore: quia paſſio Chriſti credita, liberat nos à Dęmonis poteſtate: & quę ſigna creduntur fuiſſe illa, quę ex ſanguine agni facta fuerunt in Aegypto in ſuperliminaribus domorum, diximus ſupra lib. quarto, capitulo vigeſimooctauo: ſcilicet, T, hoc eſt Thau: quę eſt vltima litera alphabeti Græci. Comeſtio autem carnium, ſignificat ſumptionem ſacramenti eucha

Digitized by Google

riſtię. Aſſatio in igne, ſignificat Chriſtum charitatis ardore paſſum fuiſſe. Nec ad eſum ſacramenti debet quis accedere cum conſcientia mortalis peccati, quod charitatem excludit. Panes azymi, cũ quibus agnus manducabatur, ſignificant puram fidelium conuerſationem. Iuxta illud Apoſtoli primo ad Corinth. c. v. Itaque epulamini, nõ in fermento malitiæ, & nequitiæ: ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis. Prętereà ſacramẽtum ipſum euchariſtiæ ex azymo pane conficitur, ſaltẽ in Occidentalibus eccleſiis: licet in Oriẽtalibus in fermentato, vt infra dicetur. Herbæ agreſtes, vel amaræ, ſignificãt pœnitentiam fidelium, quæ neceſſaria eſt ſumentibus huiuſmodi ſacramentũ. Nec os agni frangebatur, in ſignum, & præfigurationem, ꝙ crura Chriſti in Cruce cõfixi frangenda nõ eſſent: ſicut poſtea fracta non fuerunt: vt Ioãnis. c. xix. & vt ſupra libro. vi. c. lxvii. ꝓbauimus. Quòd agnum manducantes ſuos accingerent renes, ſignificabat caſtitatem: vt inqt B. Gregorius: Lumbos præcingimus, cũ carnis luxuriam per continentiam coarctamus. Baculi in manibus, ſignificãt fidẽ Crucis, quæ debet eſſe non tantũ in ore, ſed etiã in opere, quod per manus ſignificatur. Calciamenta in pedibus, q̃ de animalium mortuorum fiunt pellibus, ſignificant exempla ſanctorum patrũ imitanda: qui in fide Chriſti crucifixi mortui ſunt. B. Hieronymus in quodam Sermone de immolatione agni: Nec putemus agnum iſtum anniculum vbicunq; poſſe comedi: pręcipitur nobis, vt in vna illũ comedamus domo: ideſt ne extra eccleſiam immolari agnum putemus. ex quo manifeſtum eſt: ꝙ Iudæi, & hęretici, & omnia conuenticula, dogmataq́; peruerſorum, qui agnum in eccleſia nõ comedũt: non eos agni carnes comedere: ſed draconis, qui datus eſt, iuxta Pſalterium, in eſcam populis Aethiopum. Quomodo enim in diluuio non ſaluatur, niſi qui in arca fuerit Noe: & corruente Hierico vna tantummodo Raab meretrix: ideſt eccleſiæ credentis ex gentibus cuſtoditur domus: ita in immolatione agni: tunc vere agnus occiditur: cum in vna mactatur domo &c. Quòd agnus mãducetur in domo, deſignatur vnitas eccleſię, in qua euchariſtia debet aſſumi: non autem in hæreticorum conuenticulis. Feſtinanter mãducare agnum, & deuorare caput, & pedes, ſignificat ꝙ ſumentes corpus Chriſti, non debent ipſum dentibus cõterere, ſed modeſte, & deuote feſtinanter deglutire. Et notãdum eſt in Hebręo nõ haberi, Vorabitis: vnde, ſm Hebræos, hæc litera non refertur ad comeſtionem, ſed ad aſſationem: ꝙ ſcilicet agnus feſtinanter aſſetur.

Vt autem ſciatur: quare feſtiuitates illę ſeptem dierum: in quibus agni antedicti fiebat immolatio, Paſchales, vel Phaſe, denominantur. Sciendũ eſt, hanc dictionem, Phaſe, non Græce (vt aliqui opinati ſunt) ſed Hebraice, tranſitum ſignificare. Nam Omnipotẽs Deus ea nocte, quæ media eſt inter quartãdecimam diem, & quintamdecimam primi menſis, tranſiẽs per Aegyptum, omnia Aegyptiorum primogenita interemit, Iudæorum autẽ primogenita ſine læſione ſeruata ſunt. Iudæorũ enim domos tranſiens dñs intactas præteribat, ſiue tranſibat, cum in eorũ poſtibus, & ſuperliminaribus ex agni ſanguine eſſent eius mãdato ſignatæ. Vnde ex ipſo Dei tranſitu, à quo duo ſecuta ſunt contraria: mors. ſ. in Aegyptiorũ primogenitis: & ſalus in ipſorũ Iudęorũ primogenitis, feſtiuitatis illius ſolẽnitas Phaſe dicta eſt: hoc eſt tranſitus. huic igitur ſecundæ figuræ imponitur finis.

Caput. XVII.

Tertia figura huius ſacramenti fuit mãna cœlitus demiſſum: qđ Oĩpotens Deus pluit de cœlo filiis Iſrl', dũ ꝑ deſertũ ad terrã ꝓmiſſionis ducerentur: vt ppl's ipſe eo cibo loco panis veſceretur. dicẽte eis Moyſe, Exodi. c. xvi. Iſte eſt panis, quẽ dñs dedit vobis ad veſcendum. Dicit enim Pſal. ciiii. Pane cœli ſaturauit eos. & Pſal. lxxvii. Et pluit illis mãna ad mãducãdũ: & panẽ cœli dedit eis: panẽ Angelorũ mãducauit hõ: cibaria miſit eis in abũdantiam. Qui qdem cibus mãnæ, hoc euchariſtię pręfigurauit ſacramentum:

Digitized by Google

ſacramentum: qđ veꝝ eſſe demõſtraƭ ex ſeptẽ mãnæ ꝯditionib⁹: q̃ huic ineffabili ſacraméto valde ꝯueniũt,& optīe q̃drãt.

Prima ꝯdõ eſt modus gñationis huius mãnæ: qa in nocte inuiſibiliter de cœlo deſcẽdit. Quid enim aliud p noctẽ deſignatur, niſi fidei nr̃æ ſtatus? Sicut eni in Regno cœloꝝ nulla eſt obſcuritas tenebroſa: & ĩ Inferno nulla põt apparere luciditas: ſic in pñti peregrinatione non eſt Deificæ viſionis lux clara: ſicut in cœlo non obſcura tenebroſitas æternæ dãnationis, ſicut ĩ Inferno: ſed nocturna fidei lux ſtellari, & lunari: non q̃dem ſolari lumine illuſtrata: q̃bus luminibus hoc videmus, & cognoſcimus ſacramentum.

Secunda ꝯditio illius mãnæ erat deſceſſionis locus, q deſcẽdebat in deſerto circa caſtra filioꝝ Iſrael tm̃: eiſq; defecit cum eſſent in terrã ꝑmiſſionis ingreſſi. Sic hoc mirabile ſacramentũ, non niſi in eccleſia, & in eius fide veraciter ꝯſecraƭ, atq; in deſerto pñtis vitæ tm̃modo freq̃ntatur: cum aũt ad repromiſſam viuẽtium terram ventũ fuerit, iam nõ amplius hoc ſacramentũ offeretur: ſed glorioſus Ieſus in ꝯſummato felicitatis loco cõſpicietur ineffabiliter exaltatus.

Tertia conditio erat tp̃s colligẽdi. Sex enim diebus tm̃ inueniri poterat: ſexta nanq; feria ꝓ duob⁹ diebus. ſ. ſexta, & ſeptima, de mãdato colligebatur: qm̃ Sabbato egreſſi q̃dam de ꝑplo, vt colligerẽt, non inuenerunt. Sic & iſtud ineffabile ſacramentum, nõ niſi ſex diebus pñtis peregrinationis reficere põt. Nam Sabbato ſempiternę q̃etis inueniet Rex noſter Ieſus Chriſtus: nõ myſtice ſacraméto vela⁄t⁹, ſed manifeſt⁹, & decore regio glîoſus.

Quarta ꝯdõ eſt menſurę limitatio: qm̃ Moyſes per ſingula capita mẽſuram Gomor ex Dei mandato colligi inſtituerat: nec q plus collegit, habuit amplius: nec q minus, minus inuenit. Sic itidẽ hoc mirabile ſacramẽtum nequaq̃ ꝯtinet maiorẽ Ieſum in minori hoſtia, q̃ in maiore: nec plus in pluribus, q̃ in vna. De quo pane . ſ. mãnæ, vet⁹ narrat hiſtoria: Nec q plus collegerat, habuit amplius: nec q minus parauerat, reperit minus: eo q̃ euchariſtiæ perceptio, non in q̃titate, ſed in virtute ꝯſiſtat: qđ corpus dñi, ſacerdote diſpẽſante, tm̃ eſt in exiguo, q̃tum eſſe ꝯſtat ĩ toto: qđ cũ eccl'ia fideliũ ſumit, ſicut plenum in vniuerſis, ita integrũ eſſe probaƭ in ſingulis. de quo ſenſu Apl'ica ſñia deriuata eſt, dicens: Qui multa habet, non abũdabit: & q modicũ habet, non minorabit. Non enim de cõi pane hoc dictum accipi põt: quem ſi forte eſurientibus apponeremus, non ex toto pueniret ad ſingulos: qa particulatim, & minutatim pro portione ſua vnuſq̃ſq; ꝓſumeret. De hoc vero pane: cũ aſſumiƭ, nihil minus hñt ſinguli, q̃ vniuerſi: totũ vnus, totũ duo, totũ plures ſine diminutione accipiũt: qa bñdictio huius ſacramenti ſcit diſtribui: nec ſcit diſtributione conſummi.

Quinta ꝯdõ erat ritus ꝑparationis: qa illud mãna ignẽ optime ſuſtinebat: nam mane colligebaƭ mãna liq̃dũ, ſiue teneꝝ, & molle, ſile coriandro: & eo ꝓpe ignem appoſito, duꝝ, ſiue ſolidũ efficiebaƭ: deinde tritabatur, & ex eius farina panis cõficiebatur: ſed ſi ponebatur ad Solẽ, liquefiebat, & ꝯtabeſcebat: ſic itidem iſtud mirabile ſacramẽtũ, ignẽ deuoti, & feruẽtis amoris pfecte ſuſtinet: atq; rõnes ab amoris fornace ꝓcedentes irrefricabilem huius ſacramenti veritatẽ pfecte ꝯcludunt: ſed Sol curioſitatis humanę, & phantaſiæ rõnis ad pſcrutationẽ ſacramẽti, ꝑ perfidiam ipſum liqueſcere facit.

Sexta ꝯdõ fuit auſus reſeruationis. Nã præcipiens Moyſes, ꝙ nullus ſeruaret ex eo vſq; mane: q voluerunt reſeruare, inuenerũt ꝙ vermibus ſcaturire cœpit, atq; cõputruit. Sic itidẽ hoc ſacramẽtũ reſeruatũ ab his, q ad illud ſumẽdũ accedere nolũt, ſcatet vermib⁹: qm̃ hmõi hoīes deteriores iduranƭ: vt patet. 32. di. c. pſbyt.

Septima ꝯditio erat guſtus, & ſapor: qa vnicuiq; bono mãna illud ſapiebat iuxta deſiderii ſui appetitum. Aliqui enim. ſ. iuſti, cibo illo ſapidiſſimo ſumma cũ delectatione veſcebantur: vt Sapientiæ. c. xvi. vbi ſic dicitur: Angeloꝝ eſca nutriſti populum tuum: & paratum panẽ de cœlo præſtitiſti illis ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem, & oĩs ſapo⁄

ris ſuauitatem. ſubſtantiam enim tuam,& dulcedinem tuam,quam in filios habes, oſtendebas:& deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati,ad quod quiſq; volebat,cōuertebatur. Nonnulli vero murmurantes, dicebant: Anima noſtra nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo: vt Numeri capitulo vigeſimoprimo. Sic itidem ſumentibus hoc ſacratiſſimum ſacramentum diuerſimode ſapit,ſm diuerſas diſpoſitiones:quas vel deſiderium charitatis,vel indeuotio malignitatis format in eis. Multi enim ſunt obſtinati peccatores,& præſumptuoſi, q corpus Chriſti ſumentes,nullum ex eo p cipiunt guſtum. Alii vero boni.ſ. propter deuotionem,& fidem ꝗmirabiliter recreantur,& conſolantur:& multiplices percipiunt,& conſequuntur fructus. Quod ſi illius veteris legis manna,de quo legitur: Pluit eis manna,vt ederent:hoc vnicuiq; ſapiebat,quod deſideriis concupierat: aliudq; erat quod ſumebatur: aliud quod videbatur:inuiſibiliterq; ſapor ille in ſingulorum ſenſibus formabatur. Si ergo illud veteris legis manna cœlitus elapſum per multimodas ſuauitates naturæ ſuæ meritum,& generis ſui excedebat intuitum:& ſi creaturam ſuam diſpenſatio largitoris multiplici diuerſitate condiderat, vt pręberet guſtus, quod ignorabat aſpectus:quia iuxta recipientis deſideriū eſcæ illius nouitas,& dignitas noſcebatur. vnumquenq; enim variis,& alienis ſaporibus reficiebat melliſſuum pluuię illius donum,& multiplex ſicci imbris obſequium. Quę cum ita ſint,quod illic auiditas faciebat,hic fides faciat. Et ſicut ī corpore cibus ſapiebat,in pectore Deus credulitate proficiat. ſicut legimus: Accedat homo ad cor altum,& exaltabitur Deus. Ideo quod ibi delectatio obtinebat ī faucibus,hic benedictio operetur in ſenſib⁹. Ad cognoſcendum,& percipiendum ſacrificium veri Dominici corporis, ipſa te roboret potentia conſecratoris:& qui tūc latuit pręfiguratus in manna,ſit tibi nūc manifeſtus in gratia. Ipſum autem fuiſſe in mannæ illius ſpecie pręfiguratum,etiā Propheta euidenter oſtendit,dicens: Panem cœli dedit eis: panem Angelorum manducauit homo. Et quis panis eſt Angelorum? niſi Chriſtus, qui cibo ſuę charitatis,& lumine claritatis nos ſatiat? Origenes in ſeptima Homelia ſuper Exodo, cum de manna loqueretur: Sed quid eſt quod dicit? vt in die ſexto duplum colligatur in repoſitione quantum ſufficiat ēt Sabbato? Hoc,ſm noſtram intelligentiā, non otioſi,nec ſecuri pręterire, vel tranſire debemus: Sextus dies eſt hæc, in qua nunc ſumus vita. In ſex enim diebus dominus fecit hunc mundum:hac ergo die tm̄ reponere,& recōdere debemus, quātum ſufficiat & in futuro die. Siquid enī boni operis acquiras:ſi quid iuſtitiæ, miſericordię,& pietatis recondas: hoc tibi in futuro ſæculo erit cibus. Nunquid nō ita in Euangelio legimus? quia qui acquiſiuit hic decem talenta, ibi accepit decē ciuitates? & qui acqſiuit quatuor,accepit quatuor ciuitates? hoc ē quod p aliam figuram Apl's dicit: Quod enim ſeminauerit homo,hoc & metet. Quid ergo agimus nos,qui amamus illud recondere, qđ corrumpat:non quod permaneat, & perduret in craſtinum? Diuites huius ſæculi ea recondunt,quæ in hoc ſęculo,immo cum ſęculo,corrumpuntur:ſi qua aūt bona opera recōdunt,illa permanēt vſq; in craſtinū. Deniq; ſic ſcriptū eſt: Quod q infideles fuerunt:ſeruauerūt,inqt, de māna,& ebullierūt ex eo vermes,& cōputruit. Illud aūt,qđ pro die Sabbati reponebatur,non eſt corruptū:neq; vermes ebullierunt in eo,ſed pmanet integrum: & tu ergo,ſi pp pñtem vitam tm̄modo, & pp amorem ſęculi theſaurizes,continuo vermes ebulliunt. Qūo vermes ebulliunt? Audi de peccatoribus,& iis, qui pręſens ſęculum diligunt,quę ſit Prophetę ſnīa: Vermis enim eoꝝ non morietur,& ignis eorum nō extinguetur. Iſti ſunt vermes, quos generat auaritia: iſti ſunt vermes, quos generat diuitiarum cæca cupiditas iis,qui habent pecunias, & videntes in neceſſitate fratres ſuos,claudunt ab eis viſcera ſua. Propterea & Apl's dicit: Diuitibus autem huius ſæculi pręcipe non ſuperbe ſapere:neq; ſperare in incerto diuitiaꝝ:ſed diuites ſint in operibus bonis:

facile

Digitized by Google

facile tribuant, communicent, & theſaurizent ſibi veram vitã. Sed dicit aliqs: Si mãna verbum Dei eſſe dicis: quõ vermes facit? Nec aliunde fiunt vermes in nobis: niſi ex verbo Dei. ſic enim dicit ipſe: Niſi veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatũ non haberent. Poſt ſusceptũ ergo verbũ Dei, ſi qs peccet, efficitur ei ipſum verbũ vermis: qui eius ſemp ↄſcientiam fodiat, & arcana pectoris eius rodat. Sed qd nos adhuc amplius docet ſermo diuinus? Et ad veſperã, inqt, ſcietis, qa ego ſum dñs: mane aũt videbitis maieſtatem dñi. Et de hoc velim mihi Iudęi rñderent: quõ ad veſperam agnoſcitur dñs: mane aũt videtur maieſtas eius: vbi dñs agnitus eſt ad veſperam, & eius maieſtas viſa eſt mane. Rñdete nobis, qui erudimini ab iſantia vſq; ad ſenectutem, ſemp diſcentes, & nunq̃ ad ſcientiam veritatis peruenientes: quare non intelligitis hæc prophetice dici? Sed ſi vis iſta intelligere, non potes, niſi per Euangelium. Ibi nanq; inuenies ſcriptum: Quia veſpere ſabbati venit Maria Magdalene, & Maria Iacobi ad ſepulchrũ: & inuenerunt lapidem reuolutum à monumento: ibi audies terręmotũ factum: monumenta diſrupta: Centurionem, & milites, qui ad cuſtodiam poſiti erant, dicentes: Vere hic filius Dei erat. Agnitus ergo eſt per hæc in veſpera dominus: quia ipſe dñs erat agnitus in virtute reſurrectionis. Sed quõ mane gloria eius viſa eſt? Cum veniſſent aliæ mulieres prima Sabbati valde mane, inuenerunt Angelos cum ingenti claritate ad ſepulchrum ſedentes, & dicentes: Non eſt hic, reſurrexit à mortuis: Venite, & videte locum, vbi poſitus erat: & ite, dicite Diſcipulis eius, qa reſurrexit, & pręcedet vos in Galilea. Viſa eſt ergo mane maieſtas dñi: cum per Angelos reſurrectio nũtiata eſt. Additur autem in ↄſequentibus: Veſpere, inqt, manducabitis carnem, & mane replebimini panibus. De hoc velim ſcire quali ordine Iudęi Prophetæ dicta ſuſcipiunt. Quid enim conſequentiæ videbitur: vt aut veſpere carnes ſine panibus comedãt: aut mane panes abſq; pulmenti adiectione manducent? Quid in hoc diuini muneris? quid temperamenti gratię cœleſtis oſtenditis? hoccine eſt, in quo agnoſci Deum ponitis, ꝙ carnes in veſpera ſine panibus comedantur: & maieſtatẽ Dei dicitis apparere, ſi rurſum panes ſine carnibus comedantur? Sed vobis iſta ſeruate: & iis, qui acquieſcunt vobis, & in coturnicibus agnoſci poſſe Deum putant. Nos autem, qbus in fine ſęculi, & ad veſperam mundi, Verbum caro factum eſt, in illa carne agnoſci dicimus Deum, quam ſuſcepit ex virgine. Iſtas enim verbi Dei carnes, neq; mane aliquis, neq; meridie manducauit, ſed ad veſperam. Aduentus enim dñi in carne ad veſperam factus eſt: ſicut & Ioannes dicit: Pueri nouiſſima hora eſt. Sed & mane, inquit, replebimini panibus. Nobis panis verbum Dei eſt. Ipſe eſt enim panis viuus, qui de cœlo deſcẽdit, & vitam dat huic mũdo. Deuteronomii cap. xvi. dicit: Dabit vobis dñs veſpere carnes edere, & mane panes in ſaturitate. Sed quõ dicit mane dari hunc panem: cum aduẽtus eius in carne factum dixerimus ad veſperam? Hoc modo intelligendum puto: ꝙ ad veſperam quidem vergentis mundi: & prope finem curſus ſui poſiti dñs venerit: ſed aduentu ſuo, quoniam ipſe eſt Sol iuſtitiæ, nouum credentibus reparauerit diem. Quia ergo nouum mũdo ſcientiæ lumen accendit, ſuum quodammodo mane effecit: & ſuum mane, tanquam iuſtitiæ Sol produxit: & in hoc mane replentur panibus, qui eius præcepta ſuſcipiunt. Nec mireris, quia verbum Dei, & caro dicitur, & panis, & lac dicitur, & holera dicitur pro menſura credẽtium, vel poſſibilitate ſumentium diuerſe nominatur. Poteſt tamen & hoc intelligi: ꝙ poſt reſurrectionem ſuam, quam mane oſtendimus factam, credentes repleuerit panibus: pro eo ꝙ libros legis, & Prophetarum, ignotos prius, & incognitos dederit nobis: & ad iſtructionem noſtram hæc eccleſiæ inſtrumenta contulerit: vt ipſe ſit panis in Euangelio. Cęteri vero libri legis, vel Prophetarum, vel hiſtoriarum plures appellati ſint panes: ex quibus repleantur, qui ex genti

Digitized by Google

bus credunt: quod tñ non ſine Prophetica auctoritate factum docemus. Prędixerat namq; Eſaias Propheta hoc modo: Aſcēdent in montem, bibent vinum, vngent vnguento. Trade hęc omnia gētibus: ꝯſilium enim dñi Omnipotentis eſt hoc. Sic ergo cōpetenter, & carnes ad veſperam accepimus, & panibus replemur mane: qa nec poſſibile erat nobis mane carnes edere, nōdum enim tempus erat: ſed nec meridie poteramus: vix enī Angeli edūt carnes meridie: & illi fortaſſis ordini meridianum ꝓcedit tempus. Pręterea illud intelligere poſſumus: ꝙ vnicuiq; noſtrū mane eſt: & initiū diei illud tempus, quo primum illuminamur, & ad lucem fidei accedimus. In hoc ergo tpe, quo adhuc in principiis ſumus, carnes verbi Dei comedere non poſſumus: ideſt perfectę, & ꝯſummatę doctrinę nōdum capaces exiſtimus: ſed poſt longa exercitia: poſt ꝓfectum plurimum: cum iam ꝓximi ſumus ad veſpam, & ad ipſum finem pfectionis vrgemur: tunc demum ſolidioris cibi, & pfecti verbi capaces fieri poſſumus. Nūc ergo feſtinemus eccleſię māna ſuſcipere: iſtud enim māna, put vult qſq;, talem ſaporem reddet in ore eius. Audi enim & dñm dicētem iis, qui accedunt ad ſe: Fiat tibi ſm fidem tuam: & tu ergo: ſi verbum Dei: quod in eccleſia prędicat, tota fide, tota deuotione ſuſcipies, fiet tibi ipſum verbū quodcūq; deſideras. verbi gratia: ſi tribularis, ꝯſolatur te, dicens: Cor ꝯtritum, & humiliatum Deus non ſpernis. ſi lætaris pro ſpe futura, cumulat tibi gaudia, dicens: Lętamini in dño, & exultate iuſti. ſi iracundus es, mitigat te, dicēs: Deſine ab ira, & derelinque indignationem. ſi in doloribus, ſanat te, dicens: Dñs ſanat omnes languores tuos. ſi paupertate ꝯſummeris, ꝯſolatur te, dicens: Dñs alleuat de terra inopem, & de ſtercore erigit pauperem. Sic ergo manna verbi Dei reddit in ore tuo ſaporem quemcūq; volueris. Hoc tamen ſi quis infideliter ſuſcipiat, & nō comedat: ſed abſcōdat, vermes ex eo ebulliunt. Putas'ne eouſq; deducendum eſt verbum Dei: vt ēt vermis fieri putet? Non te hic turbet auditus; audi Prophetam ex pſona dñi dicētem: Ego aūt ſum vermis, & non homo. Sicut enim ipſe eſt, qui fit aliis in ruinam: aliis aūt in reſurrectionem: ita ipſe eſt, qui nunc in māna ſidelibus qdem dulcedo mellis, infidelibus aūt vermis efficit. Ipſe ē enim ſermo Dei, qui iniquoꝝ mentes arguit, corruptionū ſpiculis peccatoꝝ ꝯſciētias tenebrat. Ipſe eſt, qui & ignis efficitur in cordibus illorum, qbus adaperit ſcripturas, qui dicūt: Nōne cor noſtrum ardens erat intra nos, cū aperiret nobis ſcripturas: & aliis ipſe ignis eſt, qui ꝯflagrat ſpinas de terra mala: ideſt qui malignas cogitationes in corde ꝯſūmit: & ideo peccatoribus qdē: neque vermis arguens inique moritur: neq; ignis exurens aliquando reſtringitur: iuſtis autem, & fidelibus pmanet dulcis, & ſuauis. Guſtate enim, & videte, qm̄ ſuauis eſt dñs: ipſe dñs, & Saluator noſter Ieſus Chriſtus: cui eſt gloria, & imperium in ſęcula ſeculorum. Amen.

Origenes in Homelia. vii. ſup Exodo: Sed & interpretatio nois hoc idē ſonat: māna enim interpretat. qd eſt hoc? vide ſi non ipſa nois virtus ad diſcendum te ꝓuocat: & cum audis legem Dei recitari, inquiras ſemp, & interroges, & dicas doctoribus: Quid eſt hoc? hoc enim eſt, qd indicat māna. Tu ergo ſi vis manducare māna: ideſt ſi cupis ſuſcipere verbū Dei: ſcito illud minutum eſſe, & valde ſubtile, ſicut ſemen coriandri. Habet enim aliquid in ſe holeris, quo nutrire, & recreare poſſit infirmos: quia qui infirmus eſt, holera manducat. habet aliqd rigoris: & ideo vt pruina eſt. candoris aūt, & dulcedinis habet plurimum. Quid enim cādidius? quid ſapidius eruditione diuina? Quid dulcius, qd'ue ſuauius eloquiis domini, quæ ſunt ſuper mel, & fauum?

Octauam inſup addere ꝯditionem minime incōueniens eſſe puto: cū ipſa quoq; vtriſq;: mānę. ſ. & euchariſtię valde cōueniat: hęc autem ꝯditio eſt reſeruationis pręceptio in pręteriti beneficii memoriā. Nā ſicut Moyſes Gomor mānę de mādato Dei colligi, & reſeruari pręcepit, dicēs Exodi cap. xvi. Iſte eſt ſermo, quem pręcepit dñs: Imple Gomor ex eo. ſ. manna: & cuſtodiatur

Digitized by Google

cuſtodiatur in futuras retro generatiões: vt nouerint panem, de quo aluivos in ſolitudine, qñ educti eſtis de terra Aegypti. dixitq; Moyſes ad Aaron: Sume vas vnum: & mitte Man. quantum poteſt capere Gomor: & ipone coràm dño ad ſeruãdum in generationes veſtras, ſicut pręcepit dñs Moyſi: poſuitq; illud Aaron in Tabernaculo reſeruandum. Sic itidẽ corpus dñi noſtri Ieſu Chriſti in memoriam paſſionis eius in eccleſiis Chriſtianorum ꝯtinue reſeruat, & honorifice, & reuerenter cuſtodit. Item nõ ſolum ad memoriã præteritoꝝ retinendam: ſed ẽt loco arrę futuri boni nobis datum eſt hoc ſacramẽtum ad ſpei noſtræ ꝯfirmationẽ. Eſt enim ipſum ſacramentum nobis quoddam pignus, & arra futurę beatitudinis, quã expectamus. vnde non eſt ſignum ſolũ memoratiuum prçteritoꝝ: ſed etiã ꝓgnoſticum futuroꝝ ſm Dionyſium de eccleſiaſtica Hierarchia: Imo nobiſcũ eſt ꝯtinue, ẽt in hoc ſęculo pręſentialiter ꝓpter euchariſtię ſacramentum, qđ in noſtris cuſtodit eccleſiis die, noctuq;: iuxta eius ꝓmiſſionem, qñ relictis Apoſtolis ſuis aſcẽdit in cœlum: Eũtes ergo docete omnes gentes, & baptizãtes eos in noĩe Patris, & Filii, & Spũs ſancti: docẽtes eos ſeruare oĩa q̃cũq; mãdaui vobis: & ecce vobiſcũ ſum oĩb⁹ dieb⁹ vſq; ad ꝯſũmationẽ ſcłi.

Caput. XVIII.

QVarta figura huius ſolẽniſſimi ſacramenti fuit in panibus ꝓpoſitionis figurata, & præmonſtrata. de qbus ſic dr̃ Exodi. c. xxv. Et pones ſupra menſam panes ꝓpoſitionis in ꝯſpectu meo ſemp. In Hebręo aũt non habet, Panes ꝓpoſitionis, ſed, Panes facieꝝ. & quales eſſent eoꝝ facies, diuerſæ ſunt opiniones: quaꝝ neutra noſtrã euertit intentionem. Qui panes ex ſimila: hoc eſt ex puriſſima tritici farina, ſumptibus populi miniſtrata, p ſacerdotes fiebant: vt habet Leuitici cap. .xxiiii. vbi ſic dicit: Accipies quoq; ſimilam: & coques ex ea duodecim panes: q ſinguli habebunt duas decimas. ſ. ephi. quoꝝ ſenos altrinſecus ſup mẽſam puriſſimã coràm dño ſtatues: & pones ſup eos thus lucidiſſimũ: vt ſit panis in monimẽtum oblationis dñi: per ſingula Sabbata mutabunt coràm dño ſuſcepti à filiis Iſrael fœdere ſempiterno: eruntq; Aaron, & filioꝝ eius, vt comedant eos in loco ſancto: qa ſanctũ ſanctoꝝ ẽ de ſacrificiis dñi iure ꝑpetuo. Ex qbus verbis non difficile ꝑcipit maximam fuiſſe illoꝝ panum dignitatem: necnon & ſacrificiũ ſanctũ ſanctoꝝ. Nam in lege vetere triplex panũ inuenit diſtinctio. Prima eſt huiuſmodi panis ꝓpoſitionis, de quo dixi: qui panes, qm̃ oĩbus aliis erant, & munditia, & ſanctitate excellentiores, ideo ſolis licebãt: hoc eſt liciti erant, ſacerdotibus: & in loco ſancto (vt ſupra) edebant. Secũda aũt diſtinctio erat panum oblationis: qui in altari holocauſtoꝝ offerebant: & illis veſcebant leuitę. Tertia vero, & vltima diſtinctio erat panũ cõmunium, qui & laici dicebant: & qbus omnes indifferẽter vti poterãt, ẽt laici. Dicebant aũt panes propoſitionis: qa in duobus ordinibus. ſ. ſeni, & ſeni ſup menſa ꝓpoſitionis in templo poſita ꝓponebant: ibiq; ſtabant per ſeptem dies: & per ſingula Sabbata mutabant. Et qm̃ ſupra diximus, huiuſmodi panes ꝓpoſitionis fuiſſe figuram huius noſtri ineffabilis ſacramenti, quod in altari ꝯficitur: ideo aduerte, quõ ipſa figura ſuo correſpondeat figurato. Sicut enim illi panes ꝓpoſitionis ſolis ſacerdotibus erant liciti: vel quotidie non niſi à ſacerdotibus, & edebant, & miniſtrabant: ita ſimiliter euchariſtiam quotidie ſumere, non niſi ſolis ſacerdotibus, ꝯuenit. Et ſicut ipſi panes ꝓpoſitionis tpe neceſſitatis per Abimelech ſacerdotem Dei ꝯceſſi fuerũt Dauid, & ſociis ſuis laicis: reqſita tñ prius p ipſum Abimelech corpis puritate, ſi mũda erãt vaſa pueroꝝ, & maxime à mulieribus: vt primo Regũ. c. xxi. ita hoc ineffabile euchariſtię ſacramentũ tpibus, & modis à ſancta matre eccleſia ſtitutis, cõmuniter oĩbus fidelibus miniſtrat: facta tñ prius diligenti cordis: hoc eſt ꝯſcientię purgatione, & mundatione. Qui tñ panes ꝓpoſitiõis: & ſi nõ fuiſſent liciti Dauid, & ſociis, q erãt laici vt ſupra: & vt Saluator noſter inqt Matthęi. c. xii. neceſſitas tñ excuſauit. Qđ veꝝ eſſe Sal-

Digitized by Google

uator ipſe noſter ex ſequentibus verbis comprobauit, dicens: Aut non legiſtis in lege, quia Sabbatis ſacerdotes in templo Sabbatum violant: & ſine crimine ſunt? Sabbatum violabant, quãdo mactando victimas, & eas excoriando, ac carnes ſacrificiorum lauando, laborabant: & tñ non peccabant: qa hmõi opa ad celebranda ſacrificia, quę in lege mandantur, & ad diuinum fiebant cultum, erant neceſſaria.

Caput. XIX.

QVinta, & vltima huius ineffabilis ſacramenti figura fuit ſanguis, qui de latere Ieſu Chriſti crucifixi fluxit, & emanauit: à quo ſanguine, licet pcedat virtus dans huic ſacramento efficaciam: tamen ſanguis ipſe, penſatis conditionibus, ꝙ. ſ. de corpore paſſo, & iã mortuo effluxit, & quidem pręter naturam: qa ex mortuo corpore ſanguis effluí non poteſt, & maxime ex vulnere lateris, figurę rationem habet. Quod qdem ſacramẽtũ nobis Chriſtianis paſſionis ipſius Saluatoris noſtri, & eius mortis pręcipuum, & ſingulare quoddam eſt memoriale. fit nanq; in eius paſſionis, & mortis memoriam: ipſo Saluatore noſtro ſic mandante: Hoc facite in meam cõmemorationẽ: vt Lucę cap. xxii. Vnde quotieſcunq; huiuſmodi ꝯficitur ſacramentum, mors, & paſſio Chriſti cõmemorať, dicente Apľo primo ad Corint. cap. xi. Quotieſcunq; enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem dñi annuntiabitis donec veniat. Licet aũt nonnulli hanc qntam nõ aſcribant in figurarum numero: quia non præfigurauit, cum inſtitutio ſacramẽti pręceſſerit. Inſtitutum fuit enim in veſpera antecedente eius mortem: tñ ratione antedicta nonnulli inter figuras annumerant ẽt hanc. Sunt etiam, qui dicant, panem illum ſubcinericiũ, in cuius virtute ambulauit Helias vſq; ad montẽ Dei Oreb quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: vt quarto Regum cap. ix. fuiſſe huius ſacramenti figuram. Multis nanq; figuris hoc ſacramentũ figuratum fuiſſe ideo oſtendimus: quia res præfigurata, licet ſm ſui ſubſtantiam vna tm̃ ſit, tñ multi ſunt illius effectus, ſiue multæ conditiones: quarum multiplicitatem ipſæ diuerſæ figuræ reſpiciunt. Sed figuris iam finis imponitur.

¶ Quod nonnullę Rabinorum Hebręorum ſententię huic noſtro conueniant ſacramento. Caput. XX.

EXtant equidem apud Iudęorum Rabinos nonnullę ſententię, & declarationes in fauorem huius Chriſtianæ religionis ſacramẽti: quas nequaq̃ intactas: ſi nõ in totũ, ſaltem in parte, relinquere volo: cum ipſę huic ſacramẽto ſatis opportune ꝯueniant: qa nobis in hoc certamine nõ parũ opitulari poſſũt. Scribiť enim in Bereſid raba ſup illud Gen. cap. xiiii. Melchiſedech Rex Salem pduxit panem, & vinum &c. vbi diciť: ꝙ Melchiſedech reuelauit Abraę legem, quę dicit: Venite comedamus panẽ meũ, & bibite vinum, quod miſcui vobis: vt Prouerbiorum cap. ix. Et ibidem Rabi Moyſes Aegyptius inqt, Melchiſedech fuiſſe Dei ſacerdotem. & Rabi Samuel filius Rabi Henalchinam, ibidem ſubdit: Iſte Melchiſedech erat Sem filius Noe. Sed quid vult dicere panem, & vinum? oſtendiť, ꝙ docuit eum ſacerdotii actus, qui erant panem, & vinum ſacrificare: vt habeť in Pſal. cix. Iurauit dñs, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum, ſm ordinẽ Melchiſedech. Quis eſt iſte? Iſte eſt Rex Meſſias. de quo ſcriptum eſt: Ecce Rex tuus venit tibi manſuetus, iuſtus, & Saluator. & ſequitur ipſe Rabi, dicens: In hoc autem quod dicit, Proferet panem, & vinum, correſpondet ei, ad id quod habetur in Pſal. lxxi. Erit placentula frumenti, ſiue panis, in terra in ſummis (vel in capitibus) mõtium: quod ex Chaldęo textu, qui Targum diciť, ſic declarať: Erit ſacrificiũ panis in terra in capite montiũ Synagogę. Hęc ille Rabi Samuel: & put latius, & apertius declaratum eſt ſupra in hoc eodem libro. viii. cap. iiii. auctoritate antedicti Pſal. lxxi. vbi manifeſte demonſtratum eſt, huiuſmodi placentulam eſſe ſacramentum euchariſtię: quod ſacerdotes Chriſtiani, qui montes appellantur, in miſſarum celebratione eleuant ſupra capita ſua. Legiť apud Iudęos in Melchita:

Dixit

Dixit Rabi Barachias ſuper illo paſſu, de quo dicebat Iob: Foris non remanſit peregrinus: hoc eſt vtiq;: ꝙ parati ſunt peregrini: vt tempore Meſſię Dei ſacerdotio fungant. Sic enim dicit Eſaię.c.xiiii. Adiungetur aduena ad eos, & adhærebit domui Iacob. Iſtud autẽ, Adhęrebit, ſacerdotio minime ꝯuenit. Sic nanq; dicit: An qui longe peregrinus legis peritus. Quid ſonat iſtud Deuterono. cap.x. Amat peregrinum, & dat ei victum, & veſtitum? Illi autem. ſ. Thalmudiſtę. ſ. rñdẽrunt ei dicentes: Notum ſit tibi, ꝙ Iacob pater noſter nil aliud petiit à Deo ſibi dari, Geñ.cap.xxviii. Et dederis mihi panẽ ad veſcendum, & veſtimentum ad induẽdum: tu ergo, qui nouiſſime veniſti ad nos: nõne vt ſimilis Iacob exiſtas, ꝯtẽtus es, qui primogenitus à Deo vocatus es? Verũtamen non exiſtimes: ꝙ Iacob victum, & veſtitum dũtaxat à Deo petierit: ſed ſcire te oportet, ipſum Iacob dixiſſe: Mihi promiſit Deus: ꝙ mecum ſemp erit, quando egredientur de me ſacerdotes, qui Dei ſacrificiorum panem comedant, & ſacerdotii veſtibus induantur. Hoc illud eſt, quod in quadam Hebraica Gloſa dicitur Exodi cap. xii. ſuper illud: Hæc eſt religio Phaſæ: eadem lex erit indigenæ, & colono, qui peregrinat apud vos. Gloſa: Futurum eſt: vt ꝯuerſi de gentibus ſint ſacerdotes domino adminiſtrantes: & ſic Rauenais Iudęus in ſuis ſuper Exodo Cõmentariis ſimiliter inquit. Poſſumus etiam hoc modo probare, auctoritate Rabinorum Hebręorum, ꝙ in ſacramẽto altaris ꝯtinetur Chriſtus Deus, & homo. Nam ſuperius libro tertio probatum eſt, auctoritate quãplurium Rabinorum: ꝙ Meſſias eſſe debebat Deus. Si Iudæi ꝯfitentur Meſſiam debuiſſe eſſe Deum, qui omnia facere poteſt: vt ꝯfiteantur ẽt, ꝙ Deus poſſit eſſe in ſacramento altaris, neceſſe eſt: cum omnia ſint ei poſſibilia: & nec mẽtiri poteſt. Si aũt ipſe dixit: Hoc eſt corpus meum: & Hic eſt ſanguis meus: & Hoc facite in meam cõmemorationem: vt inquiunt Euangeliſtę: ꝯſtat ergo: ꝙ iuxta normam ab eo traditam, ſacramentũ altaris ſit verum corpus Chriſti, & verus ſanguis Chriſti: quia Deus mentiri non poteſt. Item iter antiquos Iudęorum Rabinos: & quidem inter eos, qui erant maioris auctoritatis, magna extitit diſputatio ſuper manna: vt inquit D. Burgenſis ſuper.xvi.cap. Exodi in ſuis Additionibus ad poſtillam Nicolai Lyrẽſis: Extitit, inquit, diſceptatio in quodã libro Thalmudico, qui dicitur Ionia. Quidam enim eorum, qui dicebatur Rabi Aquila (aliàs Rabi Aquiba) expoſuit illud verbum. ſ. Panis Angeloꝝ, ſicut ſonat, dicẽs: Quòd homo Iſraelita mãducauit panem, quem Angeli comedũt. Alius vero, qui dicebat Rabi Iſmael, ĩproperauit ei, dicẽs: Quòd Angeli non comedũt cibum corporalẽ. Moderni vero, vt Rabi Moyſes Gerũdenſis, ſuſtinẽt opinionem Rabi Aquibę, dicẽtes: Quòd Angeli reficiunt in lumine diuino: & ꝙ mãna erat de iſto lumĩe: qđ qdem lumen fuit incorporatũ ex volũtate diuina, & factũ mãna: & ſic Angeli, & Iſraelitę ex eodẽ reficiebant. ſ. Angeli ex lumine diuino, & Iſraelitę ex mãna de illo lumine incorporato: & ſic intelligũt illi, qñ dicit: Panem Angeloꝝ mãducauit homo: vt habet in Gloſa prędicti Rabini Moyſis in hoc loco. Et licet hoc nõ vere dicat figuratum de illo mãna: eſt tñ valde applicabile ad nr̃m veꝝ mãna. ſ. ſacramentũ euchariſtię: in quo eſt veꝝ lumen diuinũ ex volũtate diuina incorporatũ: ex quo. ſ. lumĩe: Angeli ĩ cœlo reficiunt: & fideles in deſerto huius vitę ex eodẽ lumine incorporato paſcunt. Quod ſi ſic intelligerẽt Iudęi: ceſſarent eoꝝ murmurationes ꝯtra prędictum ſacramentũ, dicentes: Quòd penitus eſt impoſſibile: & implicans ꝯtradictionem. Vnde de ſimilibus ĩtelligit illud Pſal. Noluit intelligere, vt bene ageret. Multa enim, & ſimilia de hoc mãna ab eis dicunt, q̃ cauſa breuitatis omittunt. hęc omnia antedictus D. Burgenſis: q cum eſſet Iudæus ad fidẽ Chriſti ſe ꝯtulit. Illud aũt, Panẽ Angelorũ, habet Pſal.ciiii. vbi dr̃: Pane cœli ſaturauit eos. & Pſal. lxxvii. dr̃: Panẽ cœli dedit eis: panẽ Angeloꝝ mãducauit homo. Ecce q̃ũo Hebreoꝝ Rabinoꝝ auctoritate ꝯſtat ſacrificium Chriſtianoꝝ fieri

ex pane,& vino. Et ſi Iudæorum Rabini volunt manna illud,quod è cœlo pluit, diuino lumine fuiſſe incorporatum: vt ſupra dictũ eſt:,& ſic ex ipſo Deo ꝯfectum: cum nihil ſit in Deo,quin ſit Deus: quanto magis id diuinum eſſe debet in Chriſtianorum ſacrificio: quod per illud manna fuit pręfiguratum.ſ.euchariſtia legitime ꝯſecrata: cum omne figuratum ſit ſua figura multo excellentius? Et eo magis, quia huiuſmodi ſacrificiũ eſt oblatio nõ ſolum munda,ſed mundiſſima,teſte Malachia Propheta cap. primo,ſic dicente: Non eſt mihi voluntas in vobis.ſ.Iudęis,dicit dñs exercituum:& munus nõ ſuſcipiam de manu veſtra: ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum magnũ eſt nomen meum in gentibus:& in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum eſt nomen meum in gentibus,dicit dñs exercituum. Nota hic Iudęe,dñm Deum dicere, ſe nolle à vobis ſacrificia,& oblationes,& munera: quia non eſt ei voluntas in vobis: qa ab ortu Solis vſq; ad occaſum magnum eſt nomen ſuum in gentibus: ab idolatria.ſ. ad fidem Chriſti ꝯuerſis:& ꝓpterea oblationem mundam.ſ.euchariſtiæ ſibi offerẽtibus in ſuis ſacrificiis. Nec poſſunt iſta aſcribi ad captiuitatem Babylonicã: cum iſte Propheta fuerit poſt: quia fuit vltimus Propheta:& cum ſermo ſuus ſit ad Gentiles olim, non autem ad Iudæos.

¶ Quòd Iudæorum ſacrificia non ſolum fierent ex animalibus: & ſic ex carne,& ſanguine: ſed etiam interdum ex pane triticeo,& vino, & interdum aqua. Caput. XXI.

Licet ſacrificium, quod Sũmo cœli, & terræ Opifici offerunt Chriſtiani, non ex vitulis,& arietibus,cęteriſq; ſit animalibus: nec ex eorum ſanguine, & adipe: cum huiuſmodi ſacrificia poſt Ieſu Chriſti paſſionem euacuata ſint, & omnino ceſſauerint: vt ſupra lib. vi. cap. lxxxv.ꝓbatum extitit: ſed ſolum, & dũtaxat ex pane triticeo,& vino pauca aqua mixto: tamen in hoc Chriſtiani ab aſſueto Moſaicæ legis vſu in totum non deuiant,& recedũt: cũ in ipſa quoq; lege Moſaica mandetur ex pane,& vino,& interdum ex aqua: interdum etiã ex vino pauca aqua mixto diuinas fieri oblationes. Quod verum eſſe ex ſacris literis oſtendendum eſt Iudæis verum eſſe: vt deinceps ob hanc cauſam nos non redarguant, tanq̃ rem nouam, & non vſitatam faciamus. Scribitur enim primo de pane, Exodi cap.xiii. Et ait Moyſes ad populũ: Memẽtote diei huius,in quo egreſſi eſtis de Aegypto,& de domo ſeruitutis: quoniam in manu forti eduxit vos dñs de loco iſto: vt non comedatis fermentatũ panem.& paulo poſt: Septẽ diebus veſceris azymis:& in die ſeptimo erit ſolemnitas dñi. Azyma comedetis ſeptẽ diebus: nõ apparebit apud te aliqd fermentatũ. Itẽ Exodi.c.xxix. Tolle vitulũ de armẽto:& arietes duos immaculatos: paneſq; azymos:& cruſtula abſq; fermento: q̃ ꝯſpſa ſint oleo: lagana quoq; azyma oleo lita: de ſimila triticea cuncta facies. Leuitici cap.ii. Aĩa cũ obtulerit oblationẽ ſacrificii dño, ſimila erit eius oblatio. & paulo infra: Cum aũt obtuleris coctũ in clibano de ſimila panes.ſ.abſq; fermento,ꝯſperſos oleo,& lagana azyma oleo lita: ſi oblatio tua fuerit de ſartagine ſimilę ꝯſperſę oleo,& abſq; fermento &c. Itẽ Leuitici cap.vi. Reliquã aũt partem ſimilę comedet Aaron cum filiis ſuis abſq; fermento:& comedet in loco ſanctuarii Tabernaculi: ideo aũt nõ fermentabit: qa pars eius in dñi offeret incenſum. Item ibidẽ cap.vii. Sacerdos,qui offert holocauſti victimã,habebit pellem eius: & omne ſacrificium ſimilę,qđ coquit in clibano: videlicet panes factos ex flore farinę triticeę: quę ſimila dicit. & ibidem magis infra: Si pro gr̃atiaꝝ actione oblatio fuerit,offerent panes abſq; fermento.& magis infra ibidem: Panes quoq; fermentatos cũ hoſtia gratiaꝝ. Item Leuitici cap.viii. Caniſtrũ cũ azymis.& parũ infra eodẽ capłõ: Tolleſq; de caniſtro azymoꝝ: quod erit coràm dño panes abſq; fermento.& itẽ magis infra: Panes quoq; ꝯſecrationis edite: qui poſiti ſunt in caniſtro. Itẽ ibidem cap.x. Tollite ſacrificiũ, qđ remanſit de oblatione dñi:& comedite illud abſq; fermento.

Digitized by Google

mento iuxta altare, qa ſanctũ ſanctorum eſt. Leuitici item cap.xxi. Sancti erũt Deo ſuo .ſ. ſacerdotes. & ſequit: Et nõ polluẽt nomen eius. Incenſum enim dñi, & panes Dei ſui offerẽt. & magis infra eodẽ cap. Quia cõſecratus eſt Deo ſuo, & panes ppoſitionis offert. Item ibidem: Homo de ſemine tuo per familias, qui habuerit maculã, non offeret panes Deo ſuo. & iterũ magis infra ibidem: Qui habuerit maculam de ſemine Aaron, nõ accedet offerre hoſtias dño: nec panes Deo ſuo. Item Leuitici cap.xxii. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo veſtro. Item Leuitici cap.xxiii. Et ſic offeretis ſacrificiũ nouũ dño ex oibus habitaculis veſtris panes primitiarum duos de duabus decimis ſimilę fermentatę, quos coquetis in primitias dñi, offeretiſq; cum panibus ſeptẽ agnos imaculatos. Leuitici cap. xxiiii. Accipies quoq; ſimilam: & coques ex ea duodecim panes: qui ſinguli habebunt duas decimas: quorum ſenos altrinſecus ſup menſam puriſſimã corãm dño ſtatues, & pones ſuper eos thus lucidiſſimũ, vt ſit panis in monimentũ oblationis dñi: per ſingula Sabbata mutabunt corãm dño ſuſcepti à filiis Iſrael fœdere ſempiterno: eruntq; Aaron, & filiorum eius, vt comedãt eos i loco ſcõ: qa ſanctũ ſanctorum eſt de ſacrificiis dñi iure ppetuo. Numeri quoq; c.xxviii. vbi eſt mandatũ de ſacrificiis faciẽdis ſingulis diebus, & ſingulis diebus feſtis i :o to ãno: dixit quoq; Deus ad Moyſem: Pręcipe filiis Iſrl, & dices ad eos: Oblationẽ meã, & panes, & incẽſum odoris ſuauiſſimi offerte p tpa ſua. & particulariter declarat, quæ, & quot animalia ſacrificanda ſunt ſingulis diebus, & ſingulis feſtiuitatibus, deſcribens quãtitatẽ ſimilę cuiuſlibet ſacrificii. Deuterono. cap.xvi. dicitur: Non comedes in eo panem fermentatũ: ſeptẽ diebus comedes abſq; fermento afflictionis panẽ: qm̃ in pauore egreſſus es de Aegypto: vt memineris diei egreſſionis tuę: non appebit fermentatũ in oibus terminis tuis ſeptem diebus. Et nota hæc dici de Phaſe. & paulo inferius dicit: Sex diebus comedes azyma. Primo Regum cap.xxi. qñ Dauid petiit panes ab Abimelech ſacerdote p ſe, & ſociis. rñdit Abimelech: Non habeo laicos panes ad manũ: ſed tantũ panẽ ſanctũ: ſi mũdi ſunt pueri, maxime à mulieribus, mãducent. & parũ infra: Dedit ergo ei ſacerdos ſanctificatũ panẽ: neq; enim erat ibi panis, niſi tm̃ panes ppoſitionis: q ſubleuati fuerãt à facie dñi: vt ponerent panes calidi &c.

¶ Quod de vino ẽt fieret ſacrificium. Caput. XXII.

QVod aũt in lege Moſaica fierent ſacrificia cum vino, cõſtat in locis infraſcriptis, Exodi cap.xxix. Et vinum ad libandũ eiuſdem menſuræ in agno vno. Leuitici ẽt cap.xxiii. Atq; in eodem die, quo manipulus .ſ. ſpicarum nouarum frugum cõſecratur: cędetur agnus anniculus in holocauſtum dñi: & libamenta offerent cum eo duæ decimæ ſimilæ cõſperſę oleo in incenſum dñi, odoremq; ſuauiſſimum. Liba quoq; vini quarta pars Hin. panem, & polẽtam, & pultes nõ comedetis ex ſegete vſq; ad diem, qua offeretis ex ea Deo veſtro. Numeri cap.vi. Caniſtrum quoq; panum azymorum: qui conſperſi ſunt oleo: & lagana abſq; fermẽto vncta oleo, ac libamina ſingulorum. & ibidem pluries reperit de azymis. Numeri quoq; cap.xv. Cum ingreſſi fueritis terram habitationis veſtræ, quã ego dabo vobis: & feceritis oblationem dño in holocauſtum: aut victimam pacificã vota ſoluentes, vel ſponte offerẽtes munera: aut in ſolẽnitatibus veſtris adolentes odorẽ ſuauitatis dño de bobus: ſiue de ouibus offeret, qcunq; imolauerit victimã ſacrificium ſimilæ decimã partem Ephi conſperſam oleo: quod menſuram habebit quartam partem Hin: & vinũ ad liba fundenda eiuſdẽ menſuræ: dabit in holocauſtum: ſiue in victimam per agnos ſingulos, & arietes, erit ſacrificiũ ſimilę duarũ decimarũ: quę cõſperſa ſit oleo tertię partis Hin: & vinum ad libamentũ tertię partis eiuſdẽ menſuræ offeret in odorẽ ſuauitatis dño &c. Item Numeri cap.xxviii. Et libabitis vini quartam partem Hin. Item ibidem: Libamina autem vini, quæ per ſingulas fundenda ſunt victimas, iſta erunt; media pars Hin per ſingulos

Digitized by Google

vitulos:tertia pars per arietem: quarta ꝑ agnum. Et hæc eſt generalis regula: ꝙ in omnibus ſacrificiis prędicta vini quantitas ponatur. Vnde ſępiſſime,quaſi vbiq; non nominando vinum,dicitur cũ libamentis ſuis,vel iuxta ritum libamentoꝝ, vel liba,quæ rite funduntur per ſingula ſabbata &c. Ex qbus oībus ſuperius allegatis tam de pane,q̃ de vino cõſtat in lege Moyſis facta fuiſſe: vel facienda eſſe Omnipotenti Deo ſacrificia. Quod ideo factũ fuiſſe credere poſſumus: vt hoc myſteriũ.ſ.euchariſtiæ in ipſo teſtamẽto vetere præfiguraretur in lege Moſaica: cuius figurę veritas manifeſte oſtenditur in eccleſia,& religione Chriſtiana.

❡ Cur in pane,& vino hoc myſteriũ celebretur, Hilarius declarat, dicens. Cap. XXIII.

IN pane ideo hoc myſterium celebraẗ: quia Chriſtus panis eſt,q de cœlo deſcendit:ſed ſicut panis longe aliud ab iſto pane intelligitur: ita longe aliud caro à mortali iam noſtra carne ſecernitur. Caro itaq; per paſſionem,& vera caro redemptionis ſuę ꝯditionem explet:panis vero victũ ad æternitatem ren tis imortalitatis præbet. Atq; ideo nec miꝝ, ſi caro Chriſti panis dicitur:dum & caro ſub ſpecie panis viſibili nihil aliud,q̃ caro porrigiẗ. Sed caro,quia in eadem carne paſſus,in veritate creditur: panis vero, quia granum frumenti cadens in terrã, & nos ex ipſo, nihil aliud,q̃ frumentum per fidem genuit. Vñ per hoc ſeipſum ſuis mẽbris ex ſe natis vitam ꝓbuit: & pręſtãdo nihil nobis aliud, q̃ panis æternus fuit. Nihil enim ad figurã manifeſtius, nihil ad myſterium euidentius. Granũ qppe frumenti Chriſtus in terrã cecidit:ſed multa grana de ſe genuit: quæ nimirum grana nihil aliud,q̃ frumentũ fuit: quod in horreum coaceruatur. Vñ mira in ipſo noſtræ naturæ vnitas prædicatur:nã oẽs nouimus: ꝙ panis vnus ex multis naturaliter granis efficitur: ex quo noſtra in Chriſto cõmendatur vnitas: & figura veritatis in myſterio approbaẗ. Ad hoc qppe illud mortuum eſt in terra: vt ex eius adipe,& pinguedine nos fœcundemur: quia vt ipſe ait: Niſi mortuũ fuerit, ipſum ſolum manet. Nũc vero, quia mortuus reſurrexit,multum iam fructũ affert in credentibus. De quo nimiꝝ fructu vnus panis efficitur:qa Chriſtus, & eccleſia vnũ corpus eſſe ꝓbatur. vnde dictũ eſt: Erũt duo in carne vna. Recte ergo hoc myſterium in pane celebratur:quatenus p hoc altius deſignetur quid in eo geratur. Simili modo in vino:quod ex multis liquatur vuis:& de multis in vnum confluit granis:quæ nimiꝝ grana virtutũ ex illa creuerunt vite,quæ dixerat: Ego ſum vitis vera: vos aũt palmites. Non poteſt ergo palmes à ſeipſo facere fructum:niſi in vite mãſerit:iccirco vinum quod bibimus, ſanguis eſt eiuſdem vitis,q de latere eius fluxit. Nam vitis,& palmes vnũ ſunt corpus:& ideo vnum ferre videntur fructũ: quia vua,quam palmes affert, de radice profluit vitis. hinc quoq; & Chriſtus vua dr̃:de qua nimiꝝ dum ꝑlo premitur paſſionis,ſanguis effluxit ſalutis. Ideo autẽ ſpeciem vini iure tenet in ſenſu: dum ſpiritualiter ſanguis potatur in myſterio: qa hinc lętificamur ſpirituali lætitia ad gaudiũ:hinc vero redimimur de morte ad vitam:& pretio ſalutis noſtræ interius ſaginamur. Nos enim nõ ſolum vinea domini:ſed & vindemia eius ſumus. De qua nimiꝝ vinea Chriſtus in Canticis: Vindemiaui, inquit, myrrham cum vnguentis meis:manducaui aũt panẽ meum cũ melle meo:bibi vinum cũ lacte meo:ſed num prius panis comeditur, q̃ myrrha in nobis mortificationis turgeſcat? & vnguentum boni odoris naribus aſpergatur? Iure itaq; panis Chriſtus, q de cœlo deſcẽdit,in hoc myſterio accipitur, ſicut & caro,quæ in Cruce pependit, cum integer deinceps Chriſtus perſeueret: licet ab oĩbus quotidie edaẗ: & ſit panis qdem ad vitam,& firmitatem animi:caro vero ad vnitatem naturæ ſuæ, & redemptionis præmium. vnde ipſe ait: Caro mea eſt ꝓ mundi vita: & ſanguis vere, qui pro nobis effundetur in remiſſionem peccatorum. hinc ſanè eſt: ꝙ ſapientia Dei patris myſterium hoc in ſpeciem panis, ac vini permanere voluit,q̃ in colorem, ac ſaporem

rem carnis,& ſanguinis demutari: quia nec hoc eſt iam quod vr: nec fieret illud amplius: vt eſſet caro,& ſanguis, q̃ percipitur. Nos enim in eo illum panem, q de coelo deſcendit comedimus:& ideo dicitur: Comedi panem cũ melle meo: qm̃ in illo diuinitatis dulcedo,& humanitas p̃dicatur:& icciro, ſicut in iſto ſaporẽ panis, aut colorem nõ attendimus, ita naq; ſi mutaretur in carnem, nihil amplius caro Chriſti eſſet,q̃ eſt: quia totum ſpirituale eſt, quod comedimus: imo durius eſſet contra conſuetudinem humanam, licet carnem ſalutis: tñ carnẽ hominis Chriſti in ſpeciem, & colorem ipſius mutatam: & vinum in cruorem cõuerſum accipere. Inde & illi adhuc rudes Diſcipuli carnaliter ſapientes, dicebãt: Durus eſt hic ſermo, cum diceret: Niſi manducaueritis carnem filii hominis,& biberitis ei⁹ ſangui nem, non habebitis vitam in vobis manentem.& non poterant ſuſtinere vtiq;: quia carnaliter ea intelligebant. Sic itaq; & ille ſapit carnaliter, qui non credit carnem Chriſti eſſe,& ſanguinem: quia ſpeciem,& colorem exterius non mutauit. vnde orãdum eſt: vt ipſe per ſe Chriſtus veniat,& comedat panem cũ melle ſuo i nobis:& vinum cum lacte bibat: quia niſi Chriſtus Deus,& homo vere intelligat:& vinum.i.ſanguis eius cum lacte doctrinæ admiſceatur: non poteſt infirma mẽs capere lucem veritatis,& myſterium: vel quod diuinum eſt agnoſcere: vbi mira vnitas in hoc, ſicuti in alijs quibuſlibet locis, Chriſti,& eccleſiæ declaratur: dum quod nos in illo gerimus:& ille in nobis ſe agere monſtratur. Nam dum nos recte panem cum melle comedimus:& vinum calicis cum lacte potamus: tunc & ipſe eaſe in nobis ſumere teſtatur: quia per hæc nos in ſuum corpus traiicit:& vnum in illo efficimur. Pro talibus igitur,& huiuſcemodi negociis prouidè ſanè in pane,& vino ſine vlla decoloratione ſubſtantię hoc myſterio interius, vi,& poteſtate diuina peragitur: vt & virtus fidei eniteat in intellectu:& doctrina fluat hincinde in operatione ſacramenti:& veritas reſplendeat in pręfiguratione myſterii. Cibus certe iſte manibus Angelicis deſertur ad Deum,& refertur ad nos: per quẽ noſtra infirmitas diuinitus reuelatur: q niſi ſolis amicis,& fratribus porrigitur. Vnde ſponſus adhortatur in Canticis: Comedite amici,& bibite:& inebriamini chariſſimi: quia profectò talis eſca,& potus nunquam digne ſine ebrietate Spũs ſancti deguſtatur. Hinc quoq; Dauid ebrius gratanter in pſona noſtra canit: Paraſti in cõſpectu meo mẽſam aduerſus eos, q tribulant me:& calix tuus inebrians q̃ pclarus eſt. Pręclare itaq;: qa oi veritate, & fulgore clarius reſplendẽt,& luce ſancti Spũs illuſtratur, ac per hoc fidelium inebriat mentes: quo nimirũ hauſtu illi ebrii erant hora diei tertia: ſup quos ſe idem Spirit⁹ plenius diffuderat: icciro & noſtra idẽ accipientiũ præparãda ſunt corda: vt tali epulo refecti ad altiora in fortitudine tranſeamus. Nemo igitur digne accipit, niſi qui tranſit: vñ & Paſcha tranſitus appellatur. Paſcha aũt noſtrum imolatus ẽ Chriſtus. Ad quod q vult venire,& videre hanc viſionem, tranſeat & ipſe cum Moyſe, ſicut & Chriſtus tranſiuit de hoc ſæculo: vt totus iã ſpũalis ſpiritualia iſta q̃ digne percipiat. B. ẽt Cyprianus hoc ipm ſentiẽs, inqt de Chriſto: Quòd ipſe ſit leo de Tribu Iuda:& recubet dormiẽs in paſſione,& ſurgat,& ſit ipſe ſpes gentium: qbus ſcriptura diuina adiũgit,& dicit: Lauabit in vino ſtolã ſuã:& in ſanguine vuę amictũ ſuũ. Qñ aũt ſanguis vuæ dr̃, qd aliud, q̃ vinum calicis Dñici ſanguis oñditur? Necnõ & apud Eſaiã hoc idem & Spiritus ſanctus de Dominica paſſione teſtatur, dicens: Quare rubicunda ſunt veſtimenta tua,& indumẽta tua: velut à calcatione torcularis pleni,& p̃calcati? Nunquid rubicunda veſtimenta aqua poteſt facere? aut in torculari aqua eſt? quæ pedibus calcatur, vel prælo exprimitur? vini vtique mentio eſt.& ideo ponitur: vt domini ſanguis vinum intelligatur:& quod in calice Dominico poſtea manifeſtum eſt, Prophetis annunciantibus prędicatur. Torcularis quoque calcatio,& preſſura taxatur: quia quomodo ad potandum vinum veniri non po-

B. Cyprianus.

teſt, niſi botrus calcetur ante, & prematur: ſic nec nos ſanguinem Chriſti poſſemus bibere, niſi Chriſtus calcatus prius fuiſſet, & preſſus, & calicem prior biberet, in quo credentibus propinaret.

¶ Quod etiam aqua in ſacrificiis veteris legis vſi fuiſſent. Cap. XXIIII.

Quod etiam aqua in antiquæ legis ſacrificiis interdum interuenerit, conſtat in infraſcriptis ſacræ ſcripturæ locis. & Primo, Leuitici cap. xiiii. Et immolato vno paſſere in vaſe fictili ſuper aquas viuas. Item. ii. Regum. c. xxiii. Irruperunt ergo tres fortes caſtra Philiſtinorum: & hauſerunt aquam de ciſterna Bethleem: quę erat iuxta portam: & attulerunt ad Dauid: at ille noluit bibere: ſed libauit eam domino, dicens: Propitius ſit mihi dominus ne faciam hoc. Num ſanguinem hominum iſtorum, qui profecti ſunt, & animarum periculum bibam? Libauit ergo eam. ſ. aquam Deo: hoc eſt de ea ſacrificium fecit domino. hoc idem etiã dicitur primo Paralip. c. xi. tertio etiam Regum. c. xviii. de ſacrificio Heliæ ſic dicit: Fecitque aquęductum, quaſi per duas aratiunculas in circuitu altaris, & conſperſit ligna &c. & paulo inferius ait: Implete quatuor hydrias aqua: & fundite ſup holocauſtum, & ſuper ligna. & iterũ magis infra: Cecidit autem ignis domini, & vorauit holocauſtũ, & ligna, & lapides: puluerem quoque, & aquam, quæ erat in aquæductu lambens &c. Ex quibus ignis deſcenſu, & lignorum deuoratione, & aquę &c. oſtenditur ipſum ſacrificiũ fuiſſe Deo gratum. Item. iii. Regum. c. xix. De aqua, quam obtulit Angelus Heliæ cum panę ſubcineritio: in cuius cibi virtute, & fortitudine ambulauit Helias per quadraginta dies. De vino etiam aqua mixto habetur Prouerbiorũ. c. ix. vbi dicitur: Miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuã. & paulo infra ibidem dicitur: Venite comedite panem meum: & bibite vinum, quod miſcui vobis. Quid eſt autem menſa parata, niſi altare? & vinum aqua mixtum, niſi ſacrificium? Itẽ Ioan. c. ii. Dominus ad nuptias inuitatus de aqua vinum fecit: vt infra. Ecce quomodo diuinæ ſcripturæ autoritate liquidò conſtat, Iudæos non ſolum ex animalibus, & carnibus: verum ẽt ex pane, & vino, & interdum aqua Summo Deo ſacrificaſſe. Quare igitur Iudæus hoc ipſum fieri à nobis Chriſtianis deteſtatur, & improbat? niſi quia inſanit, & delyrat?

¶ Quare in calice aqua miſcetur, Hilarius. Cap. XXV.

Planè aqua in ſanguine quare miſceatur, dum in natale calicis factũ fuiſſe nõ legimus? illa quãmaxime cauſa eſt: quia de latere Chriſti, vbi paſſio completur, ſanguis, & aqua manauit. Quod recte myſterium Apoſtoli plene intelligẽtes, faciendum eſſe in calice cenſuerũt: vt nihil deeſſet nobis in hoc ſacramẽto ad commemorationem paſſionis: quod tũc extitit in Cruce in conſummationem noſtræ redemptionis. Nã poſtquam emiſit ſpiritum, vnus militum lancea aperuit latus eius: vnde quaſi de viuo fonte manauit ſanguis, & aqua. Et ideo hic eſt verus calix, quia veraciter paſſus eſt pro ſalute noſtra, nõ minus ſanguinem pretii, quam vndam baptiſmi fudit. Et quod tũc de carne fluxit, hoc nũc credentes in calice bibunt. Caro quidem datur in cibum, ſanguis, & aqua vere in potum: vt quod ſimul de latere manauit: hoc totum noſter homo his duobus renouatus bibat: vt ſi quam peccati maculam poſt fontem traxit, habeat in hoc vndam venię, qua diluatur: & pretium ſuę redemptionis, quo vnuſquiſque redemptus de die in lucẽ rurſus renouet. Sed & plures dixerũt, aquã ideo admiſceri debere: vt ſimul in Chriſti ſanguine baptiſmus, & pretium ſalutis fluat: non iam quaſi duę res, ſed vna, ſanguis videlicet fiat. Satis itaque prouidè ob diſpenſationem ſalutis noſtræ diuina ſapientia hoc ſimul de ſuo latere produxit: vt vnde mulier, quæ deceperat priorem Adam, creata eſt, inde rurſus eccleſia formaretur: quę bene per aquam, ſicut Cyprianus ſanctiſſimus ait, deſignatur. Vnde & in Apocalypſi Angelus aquas populos eſſe interpretatur. Et ideo recte prouiſum eſt: quia ſimul cũ ſanguine fluxit: vt in hoc myſterio veri ſanguinis admiſceatur:

tur: quatenus & nos in illo ſimus: vt per hoc ſalutis ſacramentum diuinis obtutibus illico vniti myſtice offeramur. Nam ſi vinum ſine aqua offeratur, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis. Si aūt aqua ſola, iam plebs videtur eſſe ſine Chriſto. Qñ autem vtrunq; miſcet, & coniungit, tunc recte myſteriū eccleſię ſpiritualiter perficitur. Nulli liquores ſic ſe conueniūt quomodo vinum, & aqua: profecto qa illud ex aqua per vitem, ſicut Chriſtus carnem ex carne per Mariā naſcitur: ſed longè excellentius vinū cum aqua: quas denique aquas dñm iccirco commutaſſe legimus: vt inſipientia noſtra euacuata vinū iucunditatis in nobis exuberaret. hinc ſponſa in Canticis: Introduxit me Rex i cellam vinariam: & ordinauit in me charitatem: ac deinde exultabimus, & lætabimur in te memores vberum tuorum. Exultant ergo fideles, dū ſe intelligūt ad tantam vnitatem Chriſti ſociatos per gratiam, & ad tantam fragrantiam charitatis prouectos. Et ideo q̄ bene in hoc myſterio noſtra figura per aquam admittitur: vt vnuſquiſq; in illo Chriſti ſanguine ſuſceptum ſe intelligat: & in melius tranſmutatum. vnde licet prius myſtice vinum, & aqua miſceatur: poſt conſecrationem tñ non niſi ſanguis bibitur: quia in illo prius ex aqua baptiſmatis ſuſcepti rurſus eum eſuriendo, & ſitiendo quotidie potamus. Nec dubiū, quin ſub hoc myſterio illam bibimus aquam, de qua dñs: Qui biberit, iquit, aquam, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitā æternam. Propterea nō inconuenienter ēt ob hoc ibidem aqua ꝯſecratur: non ꝙ aqua permaneat, ſed vertitur in ſanguinem: vt ſignificet quid fides percipitur. Nam tria ſunt, quæ teſtimonium dant, ꝙ Chriſtus eſt veritas, Spiritus, Sanguis, & Aqua. Nimirum, quia poſtquā emiſit ſpiritum, de fonte pectoris ſui contra naturam manauit felix vnda baptiſmi, & ſanguis redemptionis: quibus non niſi vnum ſalutis opus myſtice conſecratur: vt corpus noſtrum, & anima, ac ſpiritus integer ad vitam in Chriſto ſeruetur: vbi nemo dubitat: ꝙ & caro noſtra ex hoc reparetur ad vitā, qua totus homo redimit. Caro qdē carne paſcitur ſpiritualiter: qa verbum caro factum eſt: aīa vero Chriſti ſanguine reparatur: oīs itaq; aīa (teſte ſcriptura) in ſanguine eſt: & vbi habet in corpore ſedem: & per quem ipſa (vt aiunt) viuificat corpus: inde Chriſto & ipſa habeat vitā æternam in ſe manētem. Sed qa ſpiritus, atq; aīa vna ſubſtantia eſt: licet ſpiritus, aut mens dicatur ea pars, quę præminet in hoīe, ex qua ſpiritualis interdum appellatur, dum ꝓoccupauerit ſuis legibus totum hoīem, & viuificatur à Deo. Anima vero inferior eius portio, qua corpus animatur, & homo animalis dicitur. Animalis autem homo nō percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei. De cauſa in hoc ſacramento forſitan aqua admittitur: vt tria hæc, tribus iſtis ſacrentur myſtice rebus. Conſtat igitur: quia & ſi tria ponuntur prius, non niſi caro, & ſanguis poſtea recte creditur: dans indicium, quod animalis homo totus debeat trāſire in ſpiritum, & ſpiritualis fieri. Omnis nanque anima in ſanguine eſt: quod typice dictum accipimus: qa omnis vita eius, vt beate viuat, in Chriſti ſanguine reparatur: quam benigno in ſanguine, quia per quem habet cognationem ad carnem, iuſtum erat, vt per eū haberet regreſſum ad vitam. Et ideo in via duobus iſtis duntaxat paſcimur, & potamur: vt totus homo noſter, qui duabus conſtat ſubſtantiis, integre reparetur. Hinc quoque Dauid: Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Sitiuit ergo totus homo: vt de carne, & anima tranſiret ad ſpiritum: quatenus ſpiritualis totus in Deo eſſet: propter quod, licet dixerim ſanguinem ad aīam pertinere quodammodo: ſimul tamen caro, & anima recte ſitiunt, & potantur ſanguine, ſicuti & paſcunt ſimul carne Chriſti: quia non carnaliter iſta percipiuntur, ſed ſpiritualiter. Sitit igitur anima talibꝰ refrigerari: ſitit & corpus: comedit anima, comedit etiam & corpus: quibus vſq; ad finem vegetari, anima immortalis ad vitam tranſit: caro vero propter ſententiam primi hoīs ad terrā redit. Sed quia Chriſto corporata per lauacrum: & per

Digitized by Google

mortalitatis alimoniam enutrita ſemina vitę nunq̃ poſt finem ſæculi in mortem detineri poterunt: immo quod in capite pręceſſit, membris pręſtabitur. Beatus ẽt Cyprianus in ſua Epiſtola ad Cęciliũ de aqua ponenda in calice domini, ſic ait: Cũ ergo neq; ipſe Apoſtolus, neq; Angelus de cœlo annuntiare poſſet aliter, aut docere, prçterq̃ quod ſemel Chriſtus docuit, & Apoſtoli eius annũtiauerunt, miror ſatis vnde hoc vſurpatum ſit: vt ꝯtra Euangelicam, & Apoſtolicam diſciplinã q̃buſdam in locis aqua offeratur in Dñico calice. ſ. ſola, & ſine vino: quę ſola Chriſti ſanguinem non poſſit exprimere: cuius rei ſacramentũ, nec in Pſalmis tacet Spiritus ſanctus faciens mentionẽ Dñici calicis, & dicẽs: Calix tuus inebriãs perq̃ optimus. Calix aũt, qui inebriat, vtiq; vino mixtus eſt: neq; enim aqua quemq̃ inebriare põt. Sic aũt calix Dñĩcus inebriat: vt & Noe in Geneſi vinũ bibens inebriatus eſt. Sed qa ebrietas dñi calicis, & ſanguinis non eſt talis, qualis eſt ebrietas vini ſęcularis: cum diceret Spiritus ſanctus in Pſalmo: Calix tuus inebrians, addidit, Perq̃ optimus: ꝙ. ſ. calix Dñicus, ſic bibẽtes inebriat, vt ſobrios faciat, vt mentes ad ſpiritualem ſapiẽtiam redigat, vt à ſapore iſto ſæculari ad intellectũ Dei vnuſquiſq; reſipiſcat: & quemadmodum vino iſto cõmuni mens ſoluitur, & anima relaxatur, & triſtitia omnis expellitur: ita & potato ſanguine domini, & poculo ſalutari expellatur memoria veteris hominis, & fiat obliuio ꝯuerſationis priſtinæ ſæcularis: & mœſtum pectus, ac triſte, quod prius peccatis angentibus premebatur, diuinæ indulgentiæ lætitia reſoluatur. Quod tunc demum poteſt lętificare in eccleſia domini bibentem, ſi quod bibitur, Dominicam tenet veritatem &c.

Quando autem in calice vino aqua miſcetur, Chriſto populus adunatur, & credentium plebs ei, in quem credidit copulatur, & iungitur. Quæ copulatio, & ꝯiunctio aquæ, & vini, ſic miſcetur in calice domini: vt commixtio illa non poſſit abinuicem ſeparari: vnde eccleſiam: ideſt plebem in eccleſia ꝯſtitutam, fideliter, & firmiter in eo quod credidit, perſeuerantẽ nulla res ſeparare poterit à Chriſto, quo minus hæreat ſemper, & maneat in diuina dilectione. Sic autem in ſanctificando calice domini offerri aqua ſola non poteſt, quomodo nec vinum ſolum poteſt. Nam ſi vinum tãtum quis offerat, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis: ſi vero aqua ſit ſola, plebs incipit eſſe ſine Chriſto. Quando autem vtrunq; miſcetur, & adunatione ꝯfuſa ſibi inuicem copulatur: tunc ſacramentum ſpiritale, & cœleſte perficitur. Si vero calix domini non eſt aqua ſola, aut vinum ſolum, niſi vtrunq;: quomodo nec corpus domini poteſt eſſe farina ſola, aut aqua ſola, niſi vtrunq; adunatum fuerit, & copulatum, & panis vnius compage ſolidatum. Quo & ipſo ſacramento populus noſter oſtenditur adunatus: vt quemadmodum grana multa in vnum collecta, & cõmolita, & cõmixta panem vnũ faciũt: ſic in Chriſto, qui eſt panis cœleſtis, vnum ſciamus eſſe corpus, cui ꝯiunctus ſit noſter numerus, & adunatus. Non eſt ergo frater chariſſime, ꝙ aliq̃s exiſtimet ſequendam eſſe quorundam ꝯſuetudinem: ſi qui in præteritum in calice Dominico, aquam ſolã offerendam putauerunt: quęrendum eſt enim ipſi quem ſint ſecuti: nam ſi in ſacrificio, quod Chriſtus eſt, non niſi Chriſtus ſequendus eſt: vtiq; id nos obedire, & facere oportet quod Chriſtus fecit, & quod faciendum eſſe mandauit, quando ipſe in Euangelio ſuo dicat: Si feceritis quod mando vobis, iam non dico vos ſeruos, ſed amicos. Et ꝙ Chriſtus debeat ſolus audiri, pater etiam de cœlo ꝯteſtatur, dicens: Hic eſt filius dilectiſſimus, in quo bene ſenſi: ipſum audite. Item Chriſtus inquit: Hoc facite in meam cõmemorationẽ. Hoc facite dixit. i. ſimiliter, ſicut ego facio. Ex oĩbus igitur ſupius dictis, hanc poſſumus elicere ꝯcluſionem, iuxta Beati Auguſtini ſententiam in Libello de diffinitionibus orthodoxę fidei. c. xxxviii. In euchariſtia non debet pura aqua offerri: vt q̃dam ſobrietatis fallũtur imagine: ſed vinum cum aqua mixtum: quia & vinum fuit in redemptionis noſtræ myſterio,

ſterio, cum dixit: Non bibam amodo de
hoc genimine vitis, & aqua mixtum, qđ
poſt cœnā dabatur: ſed & de latere eius,
quod lancea perfoſſum eſt aqua cum ſan
guine manās, vinum de vera eius carnis
vite cum aqua expreſſum eſſe oſtenditur.
Si vero aliquis quęreret: quid illud Sal-
uatoris ſignificat, quod inquit Matthæi
.c.xxvi. Dico aūt vobis: Non bibam amo
do de hoc genimine vitis, vſq; in diem
illum, quo bibam illud nouum vobiſcum
in Regno patris mei. Reſponderē: Me ei
eandem daturū eſſe reſponſionem, quam
B. Hieronymus dedit Helbidiæ hoc idē
interroganti, quę talis eſt: Ex hoc loco q
dam mille annorū fabulā ſtruunt: in qua
Chriſtum regnaturū corporaliter eſſe cō-
tendunt, & bibiturum vinū, quod ex illo
tpe vſq; ad ꝯſummationē mundi nō bi-
berit. Nos aūt audiamus panē, quem fre-
git dn̄s, deditq; Diſcipulis, eſſe corpus
dn̄i Saluatoris: ipſo dicente ad eos: Acci-
pite, & comedite: hoc eſt corpus meum.
& calicē illum eſſe, de quo iterū locutus
eſt: Bibite ex hoc oēs: hic eſt ſanguis meꝰ
noui teſtamenti: qui pro multis effundet
in remiſſionē peccatorū. Ille eſt calix, de
quo in Propheta legimus: Calicē ſaluta-
ris accipiam, & nomen dn̄i inuocabo. &
alibi: Calix tuus inebriās, q̄ præclarus eſt.
Si enim panis, qui de cœlo deſcendit,
corpus eſt dn̄i: & vinum, quod Diſcipulis
dedit, ſanguis illius eſt noui teſtamenti,
qui effuſus eſt in remiſſionem peccatorū,
Iudaicas fabulas repellamus, & aſcenda-
mus cum dn̄o cœnaculum magnum ſtra
tum, atq; mundatū: & accipiamus ab eo
ſurſum calicē noui teſtamenti: ibiq; cum
eo Paſcha celebrantes, inebriemur ab eo
vino ſobrietatis. Non enim eſt Regnum
Dei cibus, & potus: ſed iuſtitia, & gaudiū,
& pax in Spiritu ſancto. Nec Moyſes
dedit nobis panem verū: ſed dn̄s Ieſus ip
ſe conuiua, & ꝯuiuium: ipſe comedens,
& qui comeditur. Illius bibimus ſangui-
nem: & ſine ipſo potare non poſſumus:
& quotidie in ſacrificiis eius de genimi-
ne vitis veræ: & vineæ ſoreth, quę interp̄
tatur electa, rubentia muſta calcamus: &
nouum ex iis vinū bibimus in Regno pa
tris: nequaq̄ in vetuſtate literæ, ſed in no-
uitate ſpiritus cantantes Canticū nouū:
quod nemo pōt cantare, niſi in Regno
eccleſiæ: quod Regnū patris eſt. Hūc pa-
nem & Iacob Patriarcha comedere cu-
piebat, dicens: Si fuerit dn̄s Deus mecū,
& dederit mihi panē ad veſcendum, &
veſtimentum ad operiendū. Quotquot
enim in Chriſto baptizamur, Chriſtū in-
duimus, & panē comedimus Angelorū:
& audimus dn̄m prædicantem: Meus ci
bus eſt: vt faciam voluntatem eius, q me
miſit, & impleam opus eius. Faciamus igi
tur voluntatem eius, qui miſit nos, & im
pleamus opus eius: & Chriſtus nobiſcū
bibet in Regno eccleſię ſanguinē ſuum.

❡ Quod quatuor requirantur ad huius ſacramēti integritatē. Cap. XXVI.

VIſis igitur omnibꝰ præmiſſis: vt ad
ea, quæ ad huius excellētiſſimi ſa-
cramenti inſtitutionē, & integrita-
tem pertinent, accedamus, iā nos tpis op
portunitas admonet. Ad huius itaque ſa
cramēti integritatem quatuor reqruntur.
Primo materia cōgrua, & idonea. Secūdo
cauſa efficiens. Tertio cauſa formalis.
Quarto, & vltimo finis. De quibus omni-
bus infra per ordinē dicendum eſt, parti
culariter tn̄, & pedetentim rōne difficul-
tatis in eo myſterio exiſtētis: cum ipſum
ſit inter oīa credibilia difficillimū. Pri-
mo, materia congrua, & idonea ad hoc
conficiēdum ſacramentū, in hoſtia eſt pa
nis ex puriſſima tritici, ſiue frumenti tm̄
farina confectus, & non hordei, vel alicu
ius alterius bladi: nam ipſe dn̄s ſe frumē-
to comparauit, dicens: Niſi granū frumē-
ti mortuum fuerit, ipſum ſolū manet: vt
Ioan. c. xii. In calice vero eſt vinū de vi-
te, ſiue de vuis in ipſa vite natis: & nō de
aliquo alio vino, vel liquore: vtputa ma-
logranatorum, ſiue de pomis, vel alterius
cuiuſuis fructus: cū dn̄s dixerit, Matthæi
.c.xxvi. Dico autem vobis: Nō bibā amo
do de hoc genimine vitis, vſq; in diem il
lum &c. Vinum inquam vitis expreſſit.
Quod ꝑpulchre ſic eſſe expreſſit Zacha-
rias Propheta. c. ix. dicens: Quid bonum
eius, & q̄d pulchrum, niſi frumentū ele-
ctorum, & vinum germinans virgines?

Digitized by Google

vt ſuperius latius.c.vi.huiuſmet libri in prophetiis declaratũ eſt.Panis nãq;,& vinum ideo dicũtur cõgrua,& idonea materia huius ſacramenti, quia Chriſtus ſic ipſum in ea ꝯſtituit materia: & qdem rationabiliter,quantum ad ipſius ſacramẽti vſum,qui eſt manducatio. Sicut enim aqua in ſacramẽto baptiſmatis ad vſum ſpiritualis ablutionis aſſumitur:qa corporalis lotio cõuenienter fit in aqua:ita panis,& vinum,quibus cõiter hoies reficiũtur,in hoc aſſumũtur ſacramento ad ſpiritualis manducationis vſum.Quare etiã ſub forma,ſiue ſpecie panis, & vini potius,q̃ alioꝝ alimentorum hoc ſacramentũ dederit dominus?propter tria id factum fuiſſe reſponderi poteſt. Primo propter magis acceptabilẽ ſumptionem. ſunt eni aliqua comeſtibilia aliquibus abominabilia:vt porri,cepę,allia &c. quędam, quæ propter ægritudinẽ recuſant: vt piſces, fructus &c.quædam, quę omnibus non inueniuntur temporibus:ſicut pepones, qui non inueniuntur, niſi duobus menſibus anni.quædam,quę aliquibus in locis carius venduntur: vt perdices: ideo dat hoc ſacramentum ſub ſpeciebus panis,& vini:quę ita ſunt conformes naturę: ſic delectabiles guſtui: ſic omnibus locis, & temporibus repertibiles:ſic copioſe abũdantes:vt nullo faſtidio,vel ægritudine, inopia, vel caritudine quis ab huius ſacramẽti ſumptione excuſari poſſit.Secũdo propter myſticam ſignificationem: vt ſicut panis,& vinum ſunt naturalia, & principalia corporis alimenta:quia panis cor hois confirmat: & vinum cor ipſum lętificat: ſic hoc ſacramentum eſt animæ plena refectio,vita,& alimentum. Tertio ad oſtendendam vnionem : vt ſicut ex multis granis vnus panis conficitur:& ex multis botris, ſiue granis, vel racemis vnum vinum eliquatur:ſic oſtendatur,ꝙ per hoc ſacramentum vnitatis,multi fideles,qui ſunt mẽbra Chriſti, capiti in vno Chriſti eccleſię corpore vniuntur: vt inquit Apoſtolus ad Rom.c.xii.Sicut enim in vno corpore multa membra habemꝰ, ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, quantum ad præparationem: quia panis in fornace,& vinum in torculari præparantur:quod ꝯuenit ad repreſentandam Chriſti paſſionem à parte effectus. Additur inſuper in calice paululũ aquæ : quæ licet de ſubſtãtia,ſiue integritate non ſit ſacramenti:ſed quaſi annexa materię: qa ponitur in vino,& ipſi annectitur, ac in ipſum ꝯuertitur.Eſt tñ īfraſcriptis de cauſis ad ipſius ſacramenti bñ eẽ.Et primo ꝓpter exemplum dñi noſtri Ieſu Chriſti:ꝓbabiliter enim creditur ipſum dñm nr̃m hoc inſtituiſſe ſacramẽtum in vino aqua permixto:vt inquiunt Damaſcenus,& B. Cyprianus martyr. de conſec.diſtin.ii.c. Scriptura. Secundo pp ſignum vnionis corporis myſtici cum capite. vnde de cõſecr.diſt.ii.c.Cum omne,dicitur:Cum vino aqua miſcetur, Chriſto populus adunatur,& credentium plebs ei,in quẽ credit, copulatur, & iungitur.i.copulanda, & iungenda ſignificatur:per fidem.ſ.& dignam ſacramẽti ſuſceptionem. Tertia ratio,quare aqua vino admiſcetur, eſt pp aquam:quę de latere Chriſti iam mortui, & in Cruce lanceati emanauit: vt Ioan.c. xix.Et continuo exiuit ſanguis, & aqua. Et ideo de conſec.diſt.ii.c.In ſacramentorum oblationibus dicitur: Non debet in calice domini aut vinum ſolum, aut aqua ſola offerri:ſed vtrunq; permixtum: quia vtrunq; ex latere Chriſti in paſſione ſua profluxiſſe legitur. Et quoniam aqua non eſt antedicti ſacramenti materia : qa ſi quis in aqua conficere vellet,nihil penitꝰ faceret,ideo Theologi noſtri admonent,vt vinum ſumatur ſatis bonũ, & parum aquę ponatur in calice,vt ipſa aqua citius,& facilius conuerti poſſit in vinũ. Quapropter ſacerdotes,quãdo celebrãt, vinum in calice pauca aqua mixtum aliquãtulum citius, q̃ conſecrent pręparãt: vt ab eo tempore vſq; ad conſecrationẽ poſſit aqua in vini tranſiſſe naturam. Ad quorum omnium cõfirmationem, audiamus Euſebium Emiſſenum ſic dicentem: Quando(inquit)dominus nuptiali tempore: ideſt quando ſponſus ſe eccleſię ſuæ Paſchali exultatione iũgendo aquas in vinum conuertit, manifeſte præfigurans multitudines gentium de ſanguinis

Digitized by Google

ſui gratia eſſe venturas: per aquas enim populos ſignificari i ſacris reperitur eloquiis, ſicut legitur: Aquæ iſtæ, quas vidiſti, populi ſunt, & gentes, & linguę. vnde aduertimus in aquis figuram gentiū demonſtrari: vino autem ſanguinem Dominicę paſſionis oſtendi: acſi, cum in ſacramentis vino aqua miſcetur, Chriſto fidelis populus incorporatur, & iungitur, & quadam ei copula perfectę charitatis vnitur: vt poſſit dicere cum Apoſtolo: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia, an perſecutio? & reliqua. Deus autem homini ſuſcepta ſanctificatione miſcetur: quam fides in ipſo peccatore affectus iuſtitię miſericordia pietatis infundūt. Etiam in hoc ipſo, quod in numeroſis tritici granis panem confici nouimus, vnitatem conſtat aſſignare populorum. Sicut enim frumentum, quod ſola purgationis ſolicitudine ad candidā ſpeciem molarum labore perficitur: ac per aquam, & ignem in vnius panis ſubſtātiā congregatur: ſic variæ gentes, diuerſaq́ꝫ nationes in vnam fidem conuenientes, vnum de ſe Chriſti corpus efficiunt: & Chriſtianus populus quaſi tritici grana innumerabilia in ſacrilegis nationibus ſi de purgata diſcernitur: & in vnum quaſi infidelium lolio pertrāſeunte colligitur: & duorum teſtamentorum inſtructione velut frumentum gemino molarum opere curatum niteſcit: & in illam primæ originis dignitatem natiuo candore mutat: ac per aquam baptiſmi, vel per ignē Spiritus ſancti æterni illius panis corpus efficitur. Sicut ergo ſeparari grana ab illius confectione panis adunatione non poſſunt: & ſicut aquę ad propriam redire ſubſtantiam in vinum permixtæ iam nō poſſunt: ſic & fideles quique, atque ſapientes, qui redemptos ſe Chriſti ſanguine, & paſſione cognoſcunt: ita debent quaſi inſeparabilia membra capiti ſuo fideli obſeruatione, & ardentiſſima religione ſociari: vt ab eo, non voluntate, non neceſſitate ſeiungi, non vlla terrenę ſpei ambitione, non denique ipſa poſſint morte diuelli. hęc antedictus Euſebius. Item accipite & illud: De latere Chriſti effluxit aqua, & ſanguis: Aqua vt emundaret: ſanguis vt redimeret. Quare de latere? quia vnde culpa, inde gratia. Culpa per fœminam: gratia per Chriſtum. Secundo. Ad huius ſacramenti inſtitutionem, & integritatem requiritur cauſa efficiens, quę nil aliud eſt, niſi ſacerdos hoc ſacramentum conficiens. Nam licet Chriſtus, qui eſt verus, & æternus ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech (vt toties ſuperius dictum eſt) hoc ſacramentum diuina cōſecret, & efficiat poteſtate, ac virtute: tamen ad ipſum inſtituendum, & conſecrandum requiritur etiam ſacerdos miniſtralis: qui verba ipſius conſecrationis proferat: in perſona tamen ipſius Chriſti. Qui quidem ſacerdos miniſtralis ſit ab epiſcopo rite ordinatus. Ad ipſos enī epiſcopos ſpectat ſacerdotibus ordines ſacros conferre: & maxime ſi de ſua ſunt dioceſi: vt percipitur ex verbis Apoſtoli in ſecunda ad Titum Epiſtola, ſic capitulo primo dicentis: Huius rei gratia reliq te Cretę: vt ea, quę deſunt, corrigas: & cōſtituas per ciuitates preſbyteros: ſicut & ego diſpoſui tibi. Ipſi enim epiſcopi loco Apoſtolorum ſunt: quibus Saluator noſter poteſtatem contulit hoc ſacramentum conficiendi in vltima cœna, dicens: Hoc facite in meam cōmemorationem. Item etiam contulit ſibi licentiam ligandi, & ſoluendi: vt Matthęi capitulo decimooctauo, dicens: Amen dico vobis: quęcunq; alligaueritis ſuper terram, erūt ligata & in cœlo: & quęcunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo. Itē Ioan. c. xx. de remiſſione peccatorū poſt reſurrectionem ſuam: Accipite, inq́t, Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittūtur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. Hanc autem auctoritatem tranſmutandi vnam rem in aliam poteſt Deus aliis concedere, ſicut cōceſſit Moyſi conuertendi virgam in ſerpentem: & ē contra conuertendi ſerpentem in virgā: vt Exodi. c. quarto. Cum igitur dominus noſter Ieſus Chriſtus, Deus, & homo ſit: vt probatum eſt ſupra libro tertio, Diſcipulis ſuis, & eorum ſucceſſori-

bus auctoritatem conceſſit hoc cōficiendi ſacramentum: vt ſupra dictum eſt. Qd' teſtium infraſcriptorum probatur auctoritate. Matthæi. c. xxvi. dicitur: Cœnantibus autem eis: accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit, deditq; Diſcipulis ſuis, & ait: Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum. & accipiens calicem: gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc hoc omnes: hic eſt enim calix meus noui teſtamenti: qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Dico autem vobis: Non bibam amodo de hoc genimine vitis, vſq; in diem illum, cum illud bibam vobiſcum nouū in Regno patris mei. Marci etiam. c. xiiii. Et manducantibus illis: accepit Ieſus panem, & benedicēs fregit, & dedit eis, & ait: Sumite: hoc eſt corpus meū. & accepto calice gratias agens dedit eis: & biberunt ex illo oēs. & ait illis: Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur. Amen dico vobis, ꝙ iam non bibam de genimine vitis, vſq; in diem illum, cum illud bibam nouum in Regno Dei. Lucæ quoq; . c. xxii. dicitur: Et accepto calice gratias egit, & dixit: Accipite, & diuidite inter vos. dico enim vobis: ꝙ non bibam de generatione vitis, donec Regnū Dei veniat. & accepto pane, gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicēs: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam cōmemorationem. Similiter & calicem poſtquam cœnauit, dicens: Hic eſt calix nouū teſtamentū in ſanguine meo, qui pro vobis fundetur. Ecce igitur triū Euangeliſtarum teſtimonio aperte cōſtare, ꝙ ipſe Saluator noſter, ſuos communicando Apoſtolos dedit eis in cibum corpus ſuum ex triticeo pane confectum: & dedit eis in potum ſanguinem ſuum ex vino pauca aq̄ mixto cōfectū, deditq; eis poteſtatem: vt hoc conficerent ſacramentum, dicens: Hoc facite in meam commemorationem: non tamen auctoritate ſua, nec in perſona ſua, ſed Chriſti Dei, & hominis: vt probāt Theologi in quarto ſententiarum. & maxime Ricardus diſtinct. xxiiii. Concludi igitur poteſt: ꝙ quotieſcunq; ſacerdos miniſtralis rite inſtitutus ſuper materia conuenienti, & debita, profert verba cōſecrationis cum intentione conficiendi, & ſeruatis ſeruandis, veraciter illa ſubſtantia panis, & vini conuertitur in verum corpus, & ſanguinem Ieſu Chriſti: quia ſacerdos hoc nō facit auctoritate propria: nec in perſona ꝓpria: ſed Chriſti. & talis tranſmutatio virtute efficitur diuina: vt inquit Innocētius tertius . c. firmiter. §. vna vero. de ſūma Trinitate, & fide catholica. Et Ambroſius in. c. Re vera. de conſec. diſtinct. ii. Ipſe enim ſacerdos miniſtralis in pſona Chriſti verba profert conſecrationis ſm formam à ſancta matre eccleſia traditam: ſed principale efficiens conſtat eſſe Deum. Nā ipſe Ieſus Chriſtus in huius ſacramenti cōſecratione ſacerdos eſt, & hoſtia: vt habet de ſūma Trinitate, & fide catholica. c. i. vbi ſic dicitur: Vna eſt fidelium vniuerſalis eccleſia: extra quam nullus omnino ſaluatur: in qua idem ipſe ſacerdos eſt, & ſacrificium Ieſus Chriſtus: cuius corpus, & ſanguis in ſacramento altaris ſub ſpeciebus panis, & vini veraciter continetur tranſubſtantiatis, pane in corpus, & vino in ſanguinem virtute diuina: vt ad perficiendum myſterium vnitatis accipiamus ipſi de ſuo, quod accepit ipſe de noſtro. Tertio requiritur ad huius ſacramēti integritatem cauſa formalis, quę eſt forma verborum, quę profert ſacerdos, quādo hoc conficit, ſiue conſecrat ſacramentū. Quæ forma duplex eſt: altera enim eſt in conſecratione hoſtię: altera vero calicis: quam formam tradidit Saluator noſter Apoſtolis ſuis in vltima cœna pridie q̄ pateretur: quo tempore hoc inſtituit ſacramentum: ipſumq; mādauit in eius memoriam fieri deberi: vt Matthæi. c. xxvi. Marci. c. xiiii. & Lucę. c. xxii. Quæ quidē forma, licet in omnibus antedictorū Euāgeliſtarum Euangeliis eadem ſit in ſententia: eſt tamen in verbis aliqualiter varia: quoniam vnus in ſuo Euangelio paucioribus vtitur verbis: & alius pluribus. Euangeliſtę enim Euangelia ſua diuerſis ſcripſere idiomatibus, ſiue linguis. Nam Matthæus ſuum ſcripſit Hebraice, Lucas Græce, Marcus autem Latine, & in Italia

penes

Digitized by Google

penes Beatum Petrum, à quo Chriſti geſta narrante didicit: & poſtea in Aquilegia Græce. Sed vt vna conſecrationis forma eſſet omnibus, ſancta mater eccleſia vnam tãtum iampridem inſtituit formã: quod per Apoſtolos ſancto Spiritu illuminatos factum fuiſſe creditur: quia talis forma, qualem ordinauit eccleſia, in aliquo Euangeliſtarum non habetur ad literam, ſaltem in totum. Quarto, & vltimo requiritur finis, qui eſt cõſecrantis intentio: vt. ſ. ſacerdos conſecrans id facere intendat, quod ipſe Ieſus Chriſtus fecit: & quod ſancta mater eccleſia quotidie facit, & faciendum eſſe ordinauit: quoniam ipſe Saluator noſter ibidem dixit: Hoc facite in meam cõmemorationem. In qbus verbis Apoſtolis, & Diſcipulis ſuis hoc ipſum conficiendi ſacramentum, & epiſcopos conſtituendi: qui hoc idem facere, & ordinare poſſent, plenariam contulit, & attribuit poteſtatem, & maxime Beato Petro, cui auctoritatem dedit corrigendi, & cõfirmandi alios: vt Lucę cap. xxii. Ait autem dominus Simoni: Simon ecce Sathanas expetiuit vos: vt cribraret ſicut triticum: ego autem rogaui pro te: vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos: hoc eſt in recto ſenſu.

¶ Quòd per prolationem verborum cõſecrationis, ſacerdos idoneus, ſeruatis ſeruandis, panis conueniens tranſubſtantiatur in corpus Chriſti: & vinum in ſanguinem. Cap. XXVII.

PRæparata igitur debita, & ꝯuenienti materia: & ſacerdote idoneo rite, & recta intentione conficiente, ſeruatis ſeruandis: ſtatim prolata ſecretorum verboꝝ ſanctificatione, panis in corpus Chriſti, & vinũ in ſanguinem ipſius Chriſti diuina tráſubſtantiantur virtute: quia ſacerdos ipſe hoc conficiens ſua propria nõ facit virtute, & auctoritate: nec in perſona propria: ſed Ieſu Chriſti Dei: & ſic catholica, & Apoſtolica credit, & firmiter tenet eccleſia. Quod verum eſſe ꝓbatur per ea, quæ ipſa eccleſia ſtatuit in Decretis. de conſecra. diſtin. ii. in pluribus capitulis. & Primo. In capitulo, Panis eſt.

& ſunt verba Beati Ambroſii in libro de ſacramẽtis: vbi dicitur: Panis eſt in altari vſitatus ante verba ſacramentoꝝ: vbi aũt acceſſit ꝯſecratio: de pane fit corpus Chriſti. Item Ambroſius in libro de Officiis. tranſumptiue autem in capitulo ante benedictionem. Alia ſpecies nominaẽ: poſt benedictionem corpus ſignificatur. Beatus Auguſtinus in cap. Nos autẽ, ait: Nos autem in ſpecie panis, & vini, quam videmus, res inuiſibiles: ideſt carnem, & ſanguinem honoramus. & ideo in cap. Non omnis, inquit: Non omnis panis: ſed accipiens benedictionem Chriſti, fit corpus Chriſti. Euſebius etiam ibidẽ ait: Inuiſibilis ſacerdos viſibiles creaturas verbo ſuo ſecreta poteſtate cõmutat. & ideo inquit Vgo de ſancto Victore in ſecundo de ſacramẽtis. parte. viii. cap. ix. Per verba ſanctificationis vera panis, & vini ſubſtãtia, in verum corpus, & ſanguinem Chriſti conuertitur: licet ſpecies panis, & vini videatur. & eadem ſententia habeẽ in cap. Quia corpus. Et in cap. Nos autem. Item in cap. Acceſſerunt. In cap. Sicut. Et in cap. Quid ſit. de conſecra. diſtinctio. ii. Item Beatus Ambroſius de conſecra. diſtin. ii. cap. Omnia: Quæcunq; voluit dñs fecit, in cœlo, & in terra: & quia voluit, ſic factum eſt. Ita licet figura panis, & vini videatur: nihil tamen aliud, q̃ caro Chriſti: & ſanguis poſt conſecrationem credenda ſunt: vnde ipſa veritas ad Diſcipulos inquit: Caro mea eſt pro mundi vita. & vt mirabilius loquar: Alia planè caro, q̃ quæ nata eſt de Maria, & paſſa eſt in Cruce, & reſurrexit de ſepulchro. hæc ille. In Decretis. diſtin. ii. cap. In ſacramẽtoꝝ. Alexãder Papa in ſacramentoꝝ oblationibus, quæ inter miſſaꝝ ſolẽnia dño offeruneẽ: Panis, vinum, & aqua ꝑmixtum in ſacrificium offertur. Nõ enim debet in calice dñi, aut vinum ſolum, aut aqua ſola offerri, ſed vtrunq; ꝑmixtum offeratur: quia vtrunq; ex latere eius in paſſione ſua profluxiſſe legitur. Item Cyprianus Papa. diſtinctio. ii. cap. Sicut: In ſanctificando calicem domini offerri ſola aqua minime poteſt, quemadmodum nec vinum ſolum poteſt. Nam ſi vinum tantum quis

offerat, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine Chriſto. Quando enim vtrunq; miſcet: & adunatione cõfuſa ſibi inuicem copulantur: tunc ſacramentum & ſpirituale, & cœleſte efficitur: ſi vero calix domini nõ eſt aqua ſola, & vinum ſolum, niſi vtrũq; miſceatur: quomodo nec corpus domini poteſt eſſe ſola farina: niſi vtrunq; adunatum fuerit, & copulatum, & panis vnius compage ſolidatum. Item idem ibidem cap. Scriptura, dicit: Vt quotieſcunq; calicem in cõmemorationem dñi, & paſſionis eius offerimus, id quod conſtat dominum feciſſe, faciamus. Sed vide, frater chariſſime, ſi quis de anteceſſoribus noſtris, vel ignoranter, vel ſimpliciter non hoc ſeruauerit, & tenuerit: quod nos dominus facere exemplo, & magiſterio docuit poteſt ſimplicitati eiuſdem indulgẽtia domini venia concedi: nobis vero non poteſt ignoſci: qui nunc à domino admoniti, & inſtructi ſumus: vt calicem domini cum vino mixtum, ſm quod dominus obtulit, offeramus. Item ibidem, ex concilio Martini Papæ: Non oportet aliud aliquid in ſacramento offerri præter vinum, & aquam, & panem: quæ in typo Chriſti benedicuntur: quia dũ in Cruce Chriſtus penderet, & de corpore eius ſanguis effluxit, & aqua: hæc tria vnum ſunt in Chriſto Ieſu: hæc hoſtia, & oblatio Dei in odorem ſuauitatis. Item ibidẽ, ex concilio Carthaginenſi. iiii. In ſacramẽtis corporis, & ſanguinis domini, nihil amplius offeratur, q̃ quod ipſe dominus tradidit: hoc eſt panis, & vinum aqua mixtum: nec amplius in ſacrificiis offeratur, quàm de vuis, & frumentis. Item in eadem diſtinctio. cap. Nihil. Alexander Papa qntus à Petro: Nihil in ſacrificiis maius eſſe poteſt, q̃ corpus, & ſanguis Chriſti: nec vlla oblatio hac potior eſt: ſed oẽs hæc præcellit: quæ pura conſcientia domino offerenda eſt: & pura mente ſumẽda, atq; ab omnibus veneranda. Et ſicut eſt potior cæteris, ita potius extolli, & venerari debet. Beatus Ambroſius in libro de Sacramentis. in Decretis. diſtinctio. ii. cap. Panis. Panis eſt in altari vſitatus ante verba ſacramentorum: vbi acceſſit cõſecratio, de pane fit caro Chriſti. hoc igitur aſtruamus: Quomodo autem poteſt quod panis eſt, eſſe corpus Chriſti? conſecratio aũt q̃bus verbis, & cuius ſermonibus eſt? Dñi Ieſu. Nã per reliqua omnia, quæ in ſuperioribus à ſacerdote dicuntur: laus Deo defertur, oratione petitur, pro populo, pro Regibus, ꝑ cæteris. Vbi autem ſacrificium conficitur: iam nõ ſuis ſermonibus ſacerdos, ſed vtitur ſermonibus Chriſti: ergo ſermone Chriſti hoc cõficitur ſacramentum. Quis ſermo Chriſti? hic, quo facta ſũt omnia. Iuſſit dominus: & facta ſunt, cœlum, & terra, & mare. Vides ergo quomodo operatorius ſit ſermo Chriſti? Si ergo tanta vis eſt in ſermone domini Ieſu: vt inciperet eſſe quod non erat: quanto magis operatorius eſt, vt ſint quę erant, & in aliud commutentur? & ſic quod erat panis ante conſecrationem, iam corpus Chriſti eſt poſt conſecrationem: quia ſermo Chriſti creaturam mutat: & ſic ex pane fit corpus Chriſti: & vinum cum aqua in calice mixtum, fit ſanguis conſecratione verbi cœleſtis. Sed forte dicis: Speciem ſanguinis non video: ſed habet ſimilitudinem: ſicut enim mortis ſimilitudinem ſumpſiſti: ita enim ſanguinis bibis: vt nullus horror cruoris ſit: & pretium tamen redemptionis operetur. Didiciſti, quia accipis corpus Chriſti. Vis ſcire, quia verbis cœleſtibus conſecratur? Accipe quæ ſunt verba. Dicit ſacerdos: Fac nobis, inquit, hanc oblationem aſcriptam, rationabilem &c. Inde omnia illa Euangelia ſunt, vſque ad id: Accipite, ſiue corpus, ſiue ſanguinem. Inde verba ſunt Chriſti: Accipite, & bibite ex hoc omnes: hic eſt ſanguis meus. Vide ſingula: Qui pridie q̃ pateretur, accepit, inquit, in ſanctis manibus panem: antequam conſecraretur, panis eſt: vbi autem verba Chriſti acceſſerunt, corpus Chriſti eſt. deinde audi dicentem: Accipite, & edite ex hoc omnes: hoc eſt corpus meum. Et ante verba Chriſti, calix eſt vini, & aquæ plenus: vbi verba Chriſti operata fuerunt, ibi ſanguis efficitur, qui plebẽ redemit: ergo vide q̃ potens eſt ſermo Chriſti vniuerſa cõuertere.

Deinde

Digitized by Google

Deinde ipſe Chriſtus teſtificatur: quod corpus ſuum, & ſanguinẽ ſuum accipiamus: de cuius fide, & teſtificatione dubitare nõ debemus. Itẽ idem Beatus Ambroſius cap. Nõ iſte. Nõ iſte panis eſt, qui vadit in corpore: ſed panis vitæ æternæ, qui animæ noſtræ ſubſtantiam fulcit. Iſte panis quotidianus eſt: accipe quotidie, quod quotidie tibi proſit. ſic viue: vt quotidie merearis accipere. Item Beatus Ambroſius in libro de Sacramentis. in Decretis. diſtinctio. ii. cap. Sicut: Sicut eſt verus Dei filius dominus noſter Ieſus Chriſtus: non quemadmodum homines per gratiam, ſed quaſi filius ex ſubſtantia patris: ita vera eſt Chriſti caro: ſicut ipſe dixit, quam accipimus: & verus ſanguis eius potus. Item: Ego ſum, inquit, panis verus, qui de cœlo deſcendi: ſed caro non deſcendit de cœlo: quomodo ergo deſcendit de cœlo panis viuus? quia idem dominus Ieſus conſors eſt diuinitatis, & corporis. Et tu qui accipis carnem, diuinæ eius ſubſtantiæ in illo participas alimento. Idem in Sermone de Abel, & Cain. in Decretis vbi ſupra. cap. Si credis: Si credis à Chriſto carnem eſſe ſuſceptam: & offeras transfiguratum corpus in altari: nec tamen diſtinguis naturam verbi, & corporis Chriſti. dicitur tibi: Si recte offeras, recte autem non diuidas, peccaſti. Sed quid, aut cur aliunde hanc quærimus veritatem, cum ab ipſomet Saluatore eam verius, & certius habere poſſimus? Nam Matthæi capitulo vigeſimo ſexto dicitur: Cœnantibus autem eis: accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit, deditq; Diſcipulis ſuis, & ait: Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum. & accipiens calicem, gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti: qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum &c. Hoc idem teſtatur Marcus capitulo decimoquarto: & Lucas capitulo vigeſimoſecundo. Quod autem ipſi Saluatori credendum ſit, admonuit nos Deus pater Matthæi capitulo decimoſeptimo, dicẽs: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite. Hoc idẽ affirmat, & approbat Marcus capitulo nono. Quodnã maius teſtimonium eſſe põt, quàm Omnipotentis Dei? nullum equidem: ideo eo cõtenti ſimus. Et quoniam ſuperius dictum eſt, Panem in corpus Chriſti, & vinum in eius ſanguinem tranſmutari, ſiue tranſubſtantiari, nihilominus ſub vtraq; ſpecie. ſ. panis, & vini, totus Chriſtus continetur. Sed ſub vtraq; ſpecie inſtituitur, & cõficitur: qa in paſſione ſaluatoris noſtri ſanguis eius fuit à corpore, ſiue à carne ſeparatus: vnde ſacramentum ipſum, tanquam quoddam memoriale ſuę paſſionis eſſe dicitur. dicente domino noſtro: Hoc facite in meam commemorationem. Et Beatus Paulus Apoſtolus prima ad Corint. cap. xi. inquit: Hoc facite, quotieſcũq; ſumitis, in meam cõmemorationem. Quotieſcunq; enim manducabitis panẽ hũc, & calicem bibetis, mortem domini annũtiabitis donec veniat. Quare autem ſub bina ſpecie datum fuerit hoc ſacramentum: videlicet caro ſub ſpecie panis: & ſanguis ſub ſpecie vini: reſpondet Thomas in Hymno, dicens: Quibus ſub bina ſpecie carnẽ dedit, & ſanguinem: vt duplicis ſubſtantiæ totum cibaret hominẽ: homo enim ex anima, & corpore conſiſtit: & per hoc apparet, ꝙ hoc ſacramentum eſt refectio vtriuſq;. Nam caro eſt refectio corporis, & ſanguis animæ: quia anima omnis carnis in ſanguine eſt: vt Leuitici capitulo decimoſeptimo. De duplici materia: ideſt panis, & vini, hoc cõfici ſacramentum etiam conueniens fuit: nam ſignificationi, & vſui conuenit, ſm vtrunq; modum duplex exigitur materia. Vſus enim huius ſacramenti eſt refectio, quæ ad ſui integritatem cibum, & panem requirit. Significatio vero duplex eſt. Altera enim eſt paſſio Chriſti: in qua ſanguis ſuus fuit à corpore ſeparatus. Altera vero eſt ordinatio ad ſalutem corporis, & animæ: propter hoc oportet ibi ſeparari vtrunque. Ratio ergo huius duplicis materiæ, eſt ſignificatio noſtræ perfectæ refectionis ſpiritualis per meditationem Dominicæ paſſionis: quæ fuit in multiplici affli-

Digitized by Google

ctione ſui benedicti corporis: & effuſione ſui pretioſiſſimi ſanguinis ad noſtram redemptionem animę, & corporis. Reficit enim, & delectat mirabiliter viros ſanctos meditatio talis. Quoniã autem Chriſtus totus ſub vtraq; ſpecie.ſ.panis, & vini continetur: vt ſupra dictum eſt: ideo hæc quatuor, ex quibus factum eſt vnum ſuppoſitum Chriſtus, Deus, & homo, in vtraq; ſpecie ꝯtinetur: & ꝯtineri credendum, & fatendum eſt.ſ.corpus, ſanguis, anima, & diuinitas, diuerſo tamen ordine. Nam in hoſtia ꝯſecrata primo eſt corpus Chriſti ex vi verboꝝ: quia verba conſecrationis ipſius hoſtiæ de ſolo corpore faciunt mentionẽ. Secundo ſanguis Chriſti ex concomitantia imediata: quia ſanguis immediate diſponit corpus ad vitam. Tertio, anima ipſius Chriſti ex concomitantia propinqua: quia licet anima non viuificet corpus, niſi mediante ſanguine: tamen ad eandem naturam pertinet: & ideo ipſum concomitatur propinque. Quarto diuinitas verbi incarnati: hoc eſt ipſius Chriſti ex concomitantia remota: quia licet diuinitas cũ tribus prę cedentibus.ſ.corpore, ſanguine, & anima faciat vnum ſuppoſitum: tamen ad vnam naturam non pertinet. Item in calice cõſecrato: iſta ſimiliter quatuor ſunt, & eſſe creduntur: ſed alio ordine. Primo eſt ibi ſanguis Chriſti ex vi verborum: eo ꝙ verba cõſecrationis calicis de ſolo ſanguine faciant mentionem. Secundo eſt ibi corpus ex concomitantia immediata: quia corpus eſt immediatum ſanguinis receptaculum. Tertio eſt ibi anima Chriſti ex concomitantia ꝓpinqua: quia pertinet ad eandem naturam .ſ. humanam. Quarto eſt ibi diuinitas ex concomitantia remota: quia ad eandem non pertinet naturam: quamuis ad idem ſuppoſitum. Quæ quidem omnia quatuor ibi eſſe, Saluator noſter Ioan.cap.vi. manifeſte ſignificauit, dicens: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Nam ex his verbis: Ego ſum panis, corpus oſtẽdit. & ex hac dictione, Viuus, animam, & ſanguinem, ſine quibus corpus viuificari non poteſt. & demum ex illis aliis verbis, Qui de cœlo deſcẽdi, ſuam indicauit diuinitatem. Quod aũt per panem ĩtelligatur corpus, patet Ioan.cap.vi. Caro mea vere eſt cibus. & iteꝝ ibidẽ: Panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Ex quibus oĩbus ſuperius dictis oſtenditur manifeſte: ꝙ totus Chriſtus ſub vtraq; ſpecie: panis.ſ. & vini ꝯtinetur. Vnde licet in ipſo ſacramẽto Chriſtus corporali oculo proprie non videat: quia accidentia, quę ibi cernunt, non ſunt in corpore Chriſti, ſicut in ſubiecto: tamen aliud ibi eſſe creditur. Nam ſpecies panis, & vini cernitur: & veritas carnis, & ſanguinis creditur: vt extra de celebra. Miſſa.cap. Marthæ. Et ideo id ſolum, qđ ibi eſſe credit, adorandum eſt: quia ipſum ſolum eſt adoratione dignum. Quo tñ nõ obſtante: fideles dicentes ſe dominum in manibus ſacerdotis vidiſſe, non errant: quia nullus errare dicitur: cuius verba eo modo verificari poſſunt: quo diuina verificatur ſcriptura: ſicut de Moyſe dicit Exod. cap.iii. Vidi dominum, cernendo corporalem Rubum: non ꝙ ibi diuinitatem viderit: ſed quia dominus illi Rubo aſſiſtebat. Et ſimiliter corpus Chriſti ſuo modo aſſiſtit ſpeciebus: quę in ſacramento cernuntur. Tutius eſt tamen ſuam ſemper dirigere intentionem ad id, quod ſancta mater credit eccleſia, ne homo faciliter in aliquam incidat idolatriã. Sed inquiet forte Iudæus: ſiue quicunq; alius incredulus: Quare Saluator veſter non dedit vobis corpus ſuum in hoc ſacramento ita manifeſtum, & apparens: vt vnicuiq; faciliter conſtare poſſet corpus Chriſti ibi adeſſe: ſed ſub accidentibus velatum? Reſpondetur. Quatuor rationibus hoc factum fuiſſe. Quarũ prima eſt, ꝓpter humilitatem: vt.ſ. homines in hoc ſacramẽto humiliarentur: credentes ea, quę ſunt ſupra intellectum: in qua credulitate maior oſtenditur Dei omnipotentia, & captiuatio intellectus in obſequium Chriſti: quæ in hoc ſacramento valde eſt neceſſaria. Secũda ratio eſt, propter fidem: vt ſcilicet fides habeat meritum: quia (vt inquit Beatus Gregorius) fides non habet meritum: vbi humana ratio præbet

Inquiſitio.

Reſponſio.

Digitized by Google

bet experimẽtum. Maximum enim fidei meritum eſt credere, quod homo non videt: imo quod natura per omnes ſenſus diſſuadet. Tertia ratio eſt, ꝑpter indignitatem. ſ. quo ad malos: qui indigni ſunt, aperte, & manifeſte ꝯſpicere corpus dñi Ieſu. Quarta ratio eſt, propter imbecillitatem, quo ad omnes: qa claritatem corporis Ieſu Chriſti nullus viator naturaliter poſſet inſpicere: vt patet Matthęi. c. xvii. qñ in monte Tabor coràm tribus ex Diſcipulis ſuis transfiguratus fuit: & Diſcipuli non valentes in eius faciem oculos dirigere, in terram ceciderunt. Poſſet etiã hoc aliud dici, ad oſtendendum miraculum. In hoc enim Dei omnipotentia apparet mirabilis: quæ in hoc ſacramento tot, & tanta operatur mirabilia. Qđ non eſſet, ſi in propria forma traderetur. Poſſumus etiam & quintam addere rationem, ꝑpter horrorem, & nauſeam, ſi carnem crudam mãducaremus, & ſanguinem biberemus: vt latius declarabitur infra in Inquiſitione ſecunda. Et vt omnes tollãtur ſcrupuloſitates de mentibus fideliũ, infraſcripta ex Decretis excerpta placuit addere. Beatus Auguſtinus in Sermone de verbis domini. de conſecra. diſtin. ii. cap. Qui &c. Qui manducat, inquit, me, viuit propter me: non ergo fratres timeamus manducare panem iſtum, ne finiamus illum: & poſtea quod manducemus, non inueniamus. Manducetur Chriſtus, viuit manducatus, quia ſurrexit occiſus: nec quando manducamus, partes de illo faciamus: & quidem in ſacramento ſic fit: & norũt fideles quemadmodum mãducent carnem Chriſti: vnuſquiſq; accipit partem ſuam: vnde & ipſa gratia partes vocantur. per partes manducatur, & manet integer totus. per partes manducatur in ſacramento, & manet integer totus in coelo: manet integer totus in corde tuo: totus enim erat apud patrẽ: quando venit in virgine, impleuit illam, nec receſſit ab illo: veniebat in carne, vt homines eum manducarent: & manebat integer apud patrem, vt Angelos paſceret. Beatus Hieronymus in Leuitico. & de ꝯſecra. diſtin. ii. cap. In hac: In hac qdem hoſtia, quę in Chriſti cõmemoratione mirabiliter fit, edere licet: de illa vero, quam Chriſtus in ara Crucis obtulit ſm ſe, nulli edere licet. Item idem in Sermone. & de conſecra. diſtin. ii. cap. Singuli &c. Singuli autem totum accipiunt Chriſtũ dominum: & in ſingulis portionibus totus eſt: nec per ſingulos minuitur: ſed integrum ſe in ſingulis pręhbet. Hilarius Papa. de conſecra. diſtin. ii. cap. Vbi panis eſt corporis, eſt & totum. & eadem ratio eſt in corpore domini, quę in manna, qđ in eius figura pręceſſit. De quo dicitur: Qui plus collegerat, nõ habuit amplius: neq; qui minus parauerat, habuit minus. Non enim quantitas viſibilis in hoc æſtimanda eſt myſterio: ſed virtus ſacramenti ſpiritualis. Item, licet panis, & vinum in hoc ſacramento mutentur in melius: immo in præexcellentius: tamen non eſt grandi admiratione dignum, dicẽte Beato Auguſtino in lib. Cõfeſſionum in perſona Chriſti: Manducabis me: non ego mutabor in te: ſed mutaberis in me: qđ eſt contra naturam cibi naturalis: qui cõuertitur in manducantem. Item idẽ Beatus Auguſtinus in Homelia: deniq; iam exponit, quid ſit mãducare corpus eius, & ſanguinem bibere: & qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinẽ, in me manet, & ego in eo: hoc eſt enim manducare illam eſcam, & illum bibere potum, in Chriſto manere: & illum manẽtem in ſe habere: ac per hoc, qui nõ manet in Chriſto, & in quo nõ manet Chriſtus, proculdubio non manducat ſpiritualiter eius carnem, licet carnaliter, & viſibiliter premat dentibus ſacramentum corporis, & ſanguinis Chriſti. Ex huiuſmodi igitur ſacramenti manducatione, & potu Chriſto fidelis populus incorporatur, & iungitur: vt clarius percipies infra ab Euſebio, & Beato Cypriano. vnde ipſe Beatus Auguſtinus paulo inferius, ſic inquit ad huius rei ꝯfirmationem: Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo. Signũ autem, ꝙ quis manducat, & bibit: hoc eſt ſi manet, & manet: ſi habitat, & habitatur: ſi ſic adhęret, vt non deſeratur: hoc ergo

nos docuit, & admonuit myſticis verbis: vt ſimus in eius corpore ſub ipſo capite in membris eius, edẽtes carnem eius, nõ derelinquentes vnitatem eius. Sed q̃ aderant, nõ intelligentes, ſcandalizati ſunt: non enim cogitabant hoc audiendo, niſi carnem, quod ipſi erant. Apl's aũt dicit, & verè dicit: Sapere ſm carnẽ, mors eſt. Item idem in alia Homelia: Diximus fratres cõmendaſſe in manducatione carnis ſuę, & potatione ſanguinis ſui: vt in illo maneamus, & ipſe in nobis. Manemus autem in illo, cum ſumus membra eius: manet vero ipſe in nobis, cũ ſumus tẽplum eius. Vt aũt ſimus mẽbra Chriſti, vnitas nos cõpaginauit: vt compaginet vnitas, quid facit, niſi charitas Dei? Vnde Aplm interroga: Charitas, inqt, Dei diffuſa eſt in cordibus nr̃is per Spiritũ ſanctũ: qui datus eſt nobis &c. B. Silueſter Papa ↄſtituit: vt ſacrificium altaris nõ in ſerico: neq; in pãno tincto celebraret: niſi tantum in lineo terreno ꝓcreato, ſicut corpus dñi noſtri Ieſu Chriſti in ſindone linea munda ſepultum eſt, ſic miſſa celebraret. An aũt in pane azymo, vel fermẽtato ↄfici debeat, & poſſit hoc ſacramentum in vna ex Inquiſitionibus, de qbus infra, declarabitur. ſ. in quartadecima. In feſto corporis Chriſti, ſic Chriſtiana canit eccleſia: Vt tanti beneficii iugis in nobis maneret memoria: corpus ſuum in cibũ, & ſanguinem ſuum in potum ſub ſpecie panis, & vini ſumendum fidelibus dereliquit. O pretioſum, & admirandum cõuiuium ſalutiferum, & omni ſuauitate repletum. Quid enim hoc conuiuio pretioſius eſſe poteſt? in quo non carnes vitulorum, & hircorum (vt olim in lege) ſed nobis Chriſtus ſumendus ꝓponitur, verus Deus? Quid hoc ſacramento mirabilius? in ipſo nanq; panis, & vinum in corpus, & ſanguinem Chriſti ſubſtantialiter ↄuertuntur: ideoq; Chriſtus Deus, & homo perfectus ſub modici panis ſpecie cõtinetur. Manducatur à fidelibus: ſed minime laceratur: quinimo diuiſo ſacramẽto ſub qualibet diuiſionis particula, integer perſeuerat. Accidentia etiã ſine ſubiecto in eodem exiſtunt: vt fides locum habeat: dum inuiſibile, viſibiliter ſumitur aliena ſpecie occultatum: & ſenſus à deceptione immunes reddantur: qui de accidentibus iudicant ſibi notis. Nullum etiam ſacramentum eſt iſto ſalubrius, quo purgantur peccata, virtutes augentur, & mẽs omnium ſpiritualium chariſmatum abundantia impinguatur. Offertur in eccleſia pro viuis, & mortuis: vt omnibus proſit: quod eſt pro ſalute omnium inſtitutũ &c. O ſingularis igitur, & admirãda liberalitas: vbi donator venit in donũ: & datum eſt idem penitus cum datore. O q̃ larga, & ꝓdiga largitas: cum tribuit quis ſeipſum. Dedit igitur ſaluator nobis ſeipſum in pabulum: vt quia per cibũ homo in mortem corruerat: per cibum ẽt ipſe releuaretur ad vitam. Cecidit homo per cibũ ligni mortiferi: releuatus eſt homo per cibum ligni vitalis. In illo pependit eſca mortis: pependit in iſto vitæ alimentum: illius eſus meruit læſionem: iſtius guſtus intulit ſanitatem: guſtus ſauciauit: & guſtus ſanauit. Vide quia vnde vulnus eſt ortum, prodiit & medella? & vnde mors ſubiit: & inde vita venit. de illo ſiquidem guſtu dicitur: Quocũq; die comederis, morte morieris. de iſto vero legitur: Si quis comederit ex hoc pane, viuet in æternum. Hic eſt cibus, qui plane reficit, vere nutrit, ſummeq; impinguat: non corpus, ſed cor: nõ carnem, ſed animam: non ventrem, ſed mentem. Poſſumus igitur hcc ſacramentum his verbis ſalutare. Primo euchariſtiam: id eſt hoſtiam: Chriſti corpus aue ſancta de virgine natum: Viua caro: Deitas integra: verus homo. Salue vera ſalus: via: vita: redẽptio mũdi: Liberet à cunctis nos tua dextera malis. Calicem vero ſic: Chriſti ſanguis aue cœli ſanctiſſime potus: Vnda ſalutaris crimina noſtra lauans. Sanguis aue lateris Chriſti de vulnere ſparſe: In Cruce pendentis vnda ſalubris aue.

❡ De poſſibilitate ſacramenti altaris. Caput. XXVIII.

Ex poſſibilitate nempe articuli incarnationis filii Dei: de qua dictum eſt ſupra in hcc. viii. lib. cap. vii. & .ix. & etiam in ſecũdo fidei noſtræ articulo: ſequitur

ſequitur poſſibilitas articuli ſacramenti altaris.ſ.tranſubſtantiationis panis in corpus Chriſti.de qua filii Dei incarnatione ſuperius in præſenti libro tractatū eſt, in oſtēdendis articulis fidei: vnde circa huius altaris ſacramentum: quatuor ſunt in perſona Chriſti principaliter conſideranda. Primo, corpus, prout habet eſſe ſubſtantiale ab anima: & eſſe cōditionatum ab accidentibus. Secundo, ſunt conſideranda accidentia, quæ organizant, & indiuiduant, & extendunt, & diſponunt illud corpus. Tertio, eſt conſideranda anima, quæ dat eſſe ſubſtantiale ſpecificum toti corpori, & compoſito. Quarto, eſt cōſiderandum verbum: quod dat eſſe perſonale, & actualis exiſtentiæ toti humanitati Chriſti. In pane autem ſunt tria conſideranda. Primo, veritas ſubſtantię panis reſultans ex materia, & forma ſubſtantiali. Secundo, accidentia, & indiuiduantia, & diſponentia. Tertio, eſt conſiderandū eſſe exiſtentiæ panis. per quod exiſtunt etiam accidentia, inquantum inhærent, & inexiſtunt ſubſtantię panis ſubiectiue. His habitis, dicitur ꝙ ſubſtantia panis non cōuertitur in verbum diuinum: nec in animam Chriſti: ſed in ſolum corpus ſubſtantiale Chriſti, ꝓut habet eſſe eſſentiale ab anima: & eſt altera pars compoſiti humani. & ſic conuertitur quid in qd: & non quantum in quantum: nec quale in quale: nec quid in quantū, nec in quale, nec corpus in ſpiritum. & ideo manēt accidentia panis ſine ſubiecto. Et ſic nō eſt dicendum, ꝙ conuertatur corpus in ſpiritum: nec fiat mixtio, ſicut quidā medicus Iudęus arguebat: quia nihil de ſubſtantia panis remanet in actu, nec in potentia. Sed quòd talis tranſubſtantiatio ſit poſſibilis apud Deum, probatur dupliciter. Vno modo, inquantum ille panis, & omnis creatura dependet à verbo diuino, quo ad eſſentiam ſuā totam in genere cauſæ formalis. Et ideo ſicut Deus ſolo verbo dicendo, Fiat: panis formaliter ex idea panis creat panem eſſentialiter. Ergo à fortiori dicendo, quòd ille panis fiat corpus ſuum, illico ſit, & tranſubſtantiatur in corpus ſuum: eo quòd ille panis eſſentialiter dependet à diuino verbo, & ab illa idea. Vnde per tale verbum, ſubſtantia panis, quæ erat ſub idea panis, ſit ſub idea corporis Chriſti: & ſic illa ſubſtantia poſt conſecrationem, ita eſt ſubſtantia corporis Chriſti, quòd non eſt ſubſtantia panis: quia illa ſubſtantia, quæ ante erat ſub idea panis, modo eſt ſub idea corporis Chriſti. Item maiorem poteſtatem habet Deus ſuper creaturam: & ſuper ſpecies, & eſſentias rerum, quàm Rex, & dominus temporalis ſuper bona temporalia, & ſuper dignitates: & quàm Papa ſuper prælaturas. Sed Rex, & quilibet Princeps temporalis habens dominium abſolutum temporaliter ſuper bona mobilia, & immobilia, ſolo verbo mutat poſſeſſionem, & dominium rerum temporalium. Vnde dicendo: Iſte ager eſt Martini, illico ille ager, qui erat Petri, ſit ager Martini: & ita eſt Martini, ꝙ amplius non eſt ager Petri. Quod accidit: eo quod dominium abſolutum illius agri dependebat ex ſolo verbo, & præcepto illius Regis, vel Principis. Ergo à fortiori Chriſtus Deus, qui habet abſolutum dominium ſuper naturas, & eſſentias rerum, dicendo: Hoc eſt corpus meum, conuertit ſubſtantiam panis in corpus ſuum. Vnde licet vſq; ad illud inſtans, illa fuit ſubſtantia, & corpus panis: tamen prolatis dictis verbis, ita eſt corpus ſubſtantiæ Chriſti: quòd non eſt corpus panis: & hoc accidit propter dominium: quod Deus habet ſuper ſubſtantias, & eſſentias rerum: quia omnia depēdent formaliter à verbo diuino. Secundo hoc idem probatur, inquantum ille panis, & ſua accidentia dependebant à Deo, quo ad eſſe exiſtentiæ. Et ideo Deus facit, ꝙ illa ſubſtantia: quæ ante erat ſub eſſe exiſtentiæ ipſius panis, poſt conſecrationem eſt ſub eſſe ipſius Chriſti. Item illa accidentia, quæ ante erant in ſubſtantia panis, poſt conſecrationem manent ſine ſubiecto. & ſic illa accidentia habent eandem exiſtentiam: ſed non eandem inexiſtentiam, ſiue inhęrētiam: quod licet exiſtant per illud eſſe influxum, & creatum: per qd' ante exiſtebant:

Digitized by Google

tamen non inexiſtunt, nec inhærēt ſubiecto alicui: & ſic manent accidentia cū eadem exiſtentia creata: ſed non cū eadem inhærentia. Et ſic patet, ꝙ in tali cōſecratione nihil corrumpitur, nec annihilatur. Nam ibi manēt eadem accidentia numero ſub eodem eſſe actualis exiſtentiæ: & ideo non fit corruptio accidentium: nec fit corruptio ſubſtantiæ, quia alia non generatur: ſed illa, quæ erat ſubſtantia panis tranſubſtantiatur in corpus ſubſtantiale ipſius Chriſti: quæ eſt altera pars compoſiti: & ſic nec conuertitur in animā Chriſti, nec in verbum diuinū &c. Nec fit aliqua noua creatio, quia nullum eſſe nouū acquiritur: quia Chriſtus iam præexiſtebat: nec acquiritur nouum eſſe in accidētibus: quia ſub eodem eſſe exiſtentiæ remanent: licet non ſub eadem inhærentia. Et ſic patet, ꝙ Chriſtus, qui eſt verbū Dei incarnatū, ſolo verbo potuit tranſubſtantiare ſubſtantiam panis in corpus ſuum. Et ideo eſt dicendum: ꝙ Deum poſſe trāſubſtantiare panem in corpus ſuum, non eſt articulus fidei: ſed ꝙ Chriſtus hoc fecerit: & quotidie ex verbis Chriſti hoc fiat in ſacramento altaris: tūc eſt articulus fidei: eo quod præſupponit Chriſtum eē Deum: & ex ſola fide, & auctoritate ſcripturæ credimus, ꝙ ita fiat de facto: & hoc non ſolum auctoritate ſcripturæ noui, ſed etiam veteris teſtamenti. vnde licet hoc ſacramentum multis ſignis, & figuris in lege fuerit figuratum: tamen Dauid verbis manifeſtis ipſum expreſſit, Pſal. xxi. vt ſupra in hoc eodem libro, capitulo tertio tertiæ Inquiſitionis diximus. & ſimiliter de Pſalmo. lxxi. & de multis Prophetarum Vaticiniis, & figuris veteris teſtamenti. & ſic patet qualiter hoc ſacramentum non ſolum eſt poſſibile: ſed etiā multipliciter in lege, & Prophetis figuratum, & prænuntiatum. Ex quo conſtat liqdò: ꝙ Chriſtiani non adorant panem, ſicut cæci Iudæi mentiuntur: ſed adoramus Chriſtum conſecratum ſub illis accidentibus, quæ ante conſecrationem fuerunt panis: & poſt conſecrationem ſunt miraculoſe ſine ſubiecto.

¶ Quòd panis in carnem: & vinum in ſanguinem Chriſti tranſubſtantiari poſſint, pluribus etiam conſtet rationibus. Cap. XXIX.

Licet nō ſolum Chriſti fidelibus, ſed ipſis quoq; Iudæis, ſufficere deberent probationes in aliquibus ex capitulis antecedētibus deſcriptæ: ꝙ facta cœleſti benedictione, iuxta Chriſti mandatum, panis in carnem: & vinum in ſanguinem ipſius Chriſti trāſubſtantiari poſſint: cum duabus maxime earum probationum Iudæi ipſi nequaquā contradicere valeant. Quarum altera eſt: ꝙ ipſemet Ieſus Chriſtus, qui Deus eſt: vt ſupra libro tertio probatum eſt, dixerit, Panem illū, quem benedixerat, & ſuis porrexit Diſcipulis, eſſe corpus ſuum: & ſimiliter vinū eſſe ſanguinem ſuum: & eo magis, ꝙ cœleſti voce Deus mandat ipſum audiendū eſſe. Cum hæc per tres, vel ſaltem duos narrentur Euangeliſtas: quibus tanquam teſtibus credendum eſſet, vt lex Moyſis mandat, Deuteronomii capitulo decimo ſeptimo: Altera vero per ea, quæ diximus ſupra libro ſexto, capitulo tertio, & etiam eo, ꝙ in vetere lege, & prophetice, & figuris, quibus futura non minus ſignificantur, q̄ verbis, licet obſcurius, de hoc ſacratiſſimo ſacramento quamplurima prædicta, & præmōſtrata fuerunt: vt probatum eſt ſupra in hac eadem tertia Oppoſitione: adiunctis etiam Thalmudiſtarum dictis. Cum hoc quoq; ſacramētum per ea, quæ in nouo narrantur teſtamento, inſtitutum, & adimpletum fuiſſe, & eſſe, ac cōſtare oſtenderim in antecedenti. Quibus tamen non obſtantibus, in hoc. xxix. capitulo, hoc idem fieri, & eſſe poſſe: ꝙ, facta cœleſti benedictione, panis in carnem: & vinum in ſanguinē tranſmutari poſſint, pluribus intendo probare rationibus, & quidem efficacibus, & ſolidis. Prima ratio eſt: Quicquid facere poteſt cauſa ſecūda, maiori, & excellentiori modo facere poteſt cauſa prima. Si eni purus, ſiue ſimplex ſacerdos ab aliquo enormi delicto peccatorem abſoluere poteſt, tanto magis poterit Summus Pontifex. Hoc igitur præſuppoſito ſic proſequor: Potentia limitata naturæ naturatæ, quæ eſt ſecunda cauſa, vnam

Digitized by Google

ſa, vnam ſubſtantiam in aliam conuertit: hoc eſt cibum, quo nutritur, teſte Philoſopho in ſecundo de anima, vbi dicitur: Alimentum per naturam conuertitur in ſubſtantiam aliti. Nemo igitur negare poteſt, quin panis in carnem: & vinũ in ſanguinem tranſmutari non poſſint: cum id & ratione ſupraſcripta, & experimento quotidie manifeſtum eſſe videamus. Nã cibus, & potus, quibus quotidie nutrimẽti cauſa non ſolum homines veſcuntur, ſed quęcũque etiam animalium genera, nonne poſt certarum horarum ſpatium in veram carnem, & in verum ſanguinẽ, natura operante, vertitur? Quid ergo mirum: ſi quod natura facit quarundam horarum interuallo, Deus ſine tempore operatur? Ipſe enim naturam creauit: & eius curſum ſua omnipotentia, nedum augere, vel minuere: ſed etiam mutare poteſt. Adde inſuper hæc alia: Nonne gallina, & aues virtute caloris ſui ouorum ſubſtãtiam, in carnis ſubſtantiam, ſiue in alias gallinas, & aues, quorundam dierum ſpatio conuertunt? & hęc etiam experimẽto ſunt omnibus manifeſta. Ex terra quoq;: quæ inter alias res eſt vilis pretii, virtute Solis aliquibus in locis, aurum generatur, & argentum, ac lapides pretioſi, & gẽmę, & alia multa nobiliſſima, & pretioſa: quinimmo, cũ inſipidiſſima ſit ipſa terra, multa tamen guſtui producit delectabilia: ac etiam arbores, herbas, vinũ, oleũ &c. Videmus inſuper Alchimiſtas naturam æris, & argenti viui, in boni argenti interdum tranſmutare naturam. Si ergo natura naturata: & ſic ſecunda cauſa: poteſt vnam ſubſtantiam in aliam tranſmutare: à fortiori hoc efficere poterit ipſa natura naturans: hoc eſt Deus: qui ipſam naturam fecit: cuius poteſtas infinita eſt, & nullis coãguſtatur limitibus: & in quo omnia perfectiori, & excellentiori modo ſunt, q̃ in creaturis, etiam ſm Ariſtotelem vndecimo Metaphyſicę. Secunda ratio: Non debet illi, cui quod plus eſt, licet: qđ minus eſt, non licere: vt. l. non debet. ff. de reg. iur. & capitulo cui licet. eodem titulo. libro ſexto. Ille igitur, qui rem maioris difficultatis facere poteſt: id etiam qđ facilius eſt, & minoris difficultatis facere poterit. Quo pręſuppoſito ſic arguitur: Maius eſt opus de nihilo aliquid facere, quàm vnam ſubſtantiam in aliam cõuertere, & tranſmutare: quoniam (vt inquit Beatus Bonauentura Cardinalis in quarto. diſtinctione decima) maior eſt diſtantia inter ens, & non ens, quàm inter ens, & ens: immo inter iſtas duas operationes tanta eſt diuerſitas: ꝙ licet Philoſophi conceſſerint vnam ſubſtantiam poſſe in aliam conuerti: vt aquam in aerem: & ẽ contra: vt dicitur in libro de generatione: tamen aliquid de nihilo fieri poſſe, impoſſibile penitus eſſe dixerunt, etiam per totam naturę poteſtatem. vñde inqt Ariſtoteles: Ex nihilo, nihil fit, primo de cœlo, & mundo: ac tertio, & octauo Phyſicorum: immo (vt legitur) cum Auerrois legiſſet illud Moyſis, Geñ. capitulo primo: In principio creauit Deus cœlum, & terram, ſubriſit, dicens: Iſte Moyſes multa dicit, & nihil probat. Sed erronea eſt hęc Philoſophorum opinio, ſi ad Deum referatur: cũ Deus omnia ex nihilo creauerit: vt Geñ. capitulo primo. Creare enĩ eſt ex nihilo aliquid facere: vt dicunt Theologi in ſecũdo. diſtinctione prima. Cum ergo Deus poſſit hoc facere: quod tantę difficultatis eſt, ſm Philoſophum: ſcilicet de nihilo aliquid creare. Nã ipſe dixit, & facta ſunt: mandauit, & creata ſunt: vt Pſalm. cxlviii. multo magis poteſt vnam ſubſtantiam in aliam tranſmutare: quod & Philoſophi per naturam fieri poſſe concedũt. Videmus enim: quod Deus de limo terræ primum hominem fecit: & de coſta Adæ fecit Euam, trãſmutando eam in mulierem: vt Geñ. capitulo ſecundo. Vxorem Loth in ſtatuam ſalis mutauit: vt Geñ. capitulo decimonono. Poſſe etiam Dei filium verbo virtutis ſuę vnam creaturam in aliam tranſmutare, Diabolus confeſſus eſt, Matthæi capitulo quarto, dicens: Si filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant: quaſi diceret: Hoc tibi facile eſt tua infinita virtute. Eſt autẽ difficilius lapides conuertere in ſubſtantiam panis, quàm panem in ſubſtantiam carnis: & vinum in ſubſtantiam ſangui-

Digitized by Google

nis: cum hoc fieri poſſit, & quotidie fiat virtute caloris naturalis in ſtomacho, & hepate. Tertia ratio eſt: Deus plura poteſt facere, quàm intellectus noſter poſſit intelligere: vt inquit Hilarius in libro de Trinitate. & hoc ideo, quia ipſe Deus virtutis eſt infinitæ: cum intellectus humanus virtutis ſit finitæ. Quo ſtante fundamento ſic proceditur: Minime dubitandum eſt, humanum intellectum (vt inqt Boeotius in libro de Trinitate) accidens ſine ſubiecto imaginari poſſe: multaq; poſſe ſequeſtrare: quæ non poteſt ſenſus. Quod ſi intellectus humanus facere pōt, multo igitur magis Deus in hoc ſacramẽto altaris hoc facere poteſt: vt ſcilicet ibi ſit corpus Chriſti, & ſanguis, & etiam accidentia ſine ſubiecto. nec mirum, cum rerum effectus à prima cauſa magis dependeat, quàm à ſecunda. Omnis enim prima cauſa plus in effectum influit, quàm ſecũda: vt in libro de cauſis dicitur. Poteſt nãque Deus, qui eſt prima cauſa omniũ cauſarum, tam ſubſtantiæ, quàm accidentis p ſuam infinitam virtutem, & omnipotentiam cõſeruare accidens in eſſe ſubtracta ſubſtantia: per quam ipſum accidens conſeruatur in eſſe: ſicut per cauſam ſecundã. Quod autem Deus poſſit ſeparare accidens à ſuo ſubiecto: & è contra: manifeſte patuit in paſſione Chriſti: quando Deus ipſe fecit Solem eſſe ſine illuminatione: quæ eſt eius propria actio. Quod exẽplũ ponit Ricardus in quarto. diſtinctione. prima: Similiter etiam videmus: quod Deus poteſt producere effectus naturaliũ cauſarum ſine naturalibus cauſis: ſicuti fecit, quando in principio mundi, fructus ex terra ſine naturalibus ſeminibus naſci fecit: vt Geñ. capitulo primo. Item etiam, dum corpus humanum ſine virili ſemine in vtero virginis formauit. Si igitur Chriſtus naſci potuit ex virgine ſupra omnẽ naturæ ordinem, & potentiam: vt ſupra libro primo probatum eſt: ergo etiã miraculoſe in hoc ſacramento veraciter contineri poteſt: vt inquit Beatus Ambroſius in libro de Sacramẽtis, his verbis: Quid hic quæris naturæ ordinẽ in Chriſti corpore: cum præter naturam ſit ipſe dominus natus ex virgine? Quarta ratio eſt hęc: Cõſtat manifeſte ex dictis ſupra, tum in. iii. lib. pñtis operis, tũ etiam in hoc octauo: vbi de filio Dei, & de Trinitate tractatum eſt, Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum Deum fuiſſe, & eſſe. Ratione igitur naturali probatur hæc concluſio: fundamentũ cuius ponit Ariſtoteles primo Metaphyſicæ, dicens: Vnumquodq; entium naturaliter operatur ſm proprietatẽ ſuæ naturæ. & quarto Ethicorũ iterum dicit: Qualis quiſq; eſt, talia dicit, & operatur. Hoc igitur præſuppoſito: ꝙ ipſe fuerit, & ſit Deus: prout verè eſt, ſic arguitur: Quicquid dicit Deus, & affirmat, mandatq;: ſtatim ſine hæſitatione, & dubitatione aliqua firmiter credendum eſt, atque tenendum, obſeruandumq;: cum ipſe Deus minime falli, nec etiam fallere poſſit: nec inſuper mendacii nuntius, ſiue particeps eſſe queat: immo è contra ſumma veritas ſit, & infallibilis: vt Ioan. capitulo quarto decimo: Ego ſum via, veritas, & vita. Sed Ieſus Chriſtus, q Deus eſt (vt ſupra dixi) hoc ineffabile ſacramẽtum dixit eſſe corpus ſuum, & ſanguinem ſuũ: vt Matthæi capitulo vigeſimoſexto, Marci capitulo quartodecimo, & Lucę capitulo vigeſimo ſecundo, ac Apoſtoli prima ad Corinth. capitulo vndecimo, vbi dixit: Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum. Item: Hic eſt calix meus i meo ſanguine. Item: Hoc facite in meam commemorationem &c. Ergo vt ipſum ſacramentum verè, & realiter ſit corpus ſuum, & ſanguis ſuus: & ſic credere, & firmiter tenere cogamur neceſſe eſt: aliter eũ falſum dixiſſe ſequeretur: quod nedum impium eſſet, & nefarium: ſed omnino impoſſibile: quia Deus nullo modo mentiri poteſt. Adde inſup: ꝙ ex dictis Saluatoris noſtri verbis. ſ. Hoc facite in meam commemorationem: conſtat Ieſum ipſum dediſſe, & cõtuliſſe ſuis Apoſtolis auctoritatem, & hoc ſacramentum conficiendi, & epiſcopos, ac ſacerdotes ordinandi: & vt illi quoq; alios ſucceſſiue ordinare poſſent: quia Deus ipſe non ſolum poteſtatem habet tranſmutandi vnam rem in aliam: ſed eandem poteſtatem nutu ſuo aliis cõcedere poteſt: vt

fecit

Digitized by Google

fecit Moyſi: qui virgam in ſerpentem vertit: & è contra ſerpentem in virgam: vt Exodi capitulo quarto. Et ꝙ Saluatori noſtro credere debeamus, admonet nos vox Dei è cœlo, dicẽs: Hic eſt filius meus dilectus: ipſum audite: vt Matthęi capitulo decimoſeptimo, & Marci capitulo nono, vt etiam tetigi ſuperius. Quare autem ipſi Saluatori noſtro Deo credere debeamus, admonet nos Propheta Pſal. xliiii. dicens: Hodie ſi vocẽ eius audieritis: nolite obdurare corda veſtra &c. Sup quibus verbis ſic inquit B. Hieronymus: Euidentiſſime hæc pandit Apoſtolus ad Hebręos. c. iii. nec aliam interponere præſumimus: qui ita ait: Quidã enim exacerbauerunt, ſed non omnes, qui ꝓfecti ſunt ex Aegypto per Moyſem. Quibus autem offenſus fuit quadraginta annis? nempe illis, qui peccauerunt: quorum & corpora proſtrata ſunt in deſerto. Quibus autem iurauit non introire in requiem, niſi illis, qui increduli fuerunt? & vidimus, qa nõ potuerũt introire pp incredulitatem. Timeamus ergo, ne forte accepta pollicitatione introeundi in Regnum eius, exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe: etenim nobis nuntiatum eſt, queadmodum & illis. Igit exhibeamus nos ſanctos: vt introire mereamur per credulitatẽ in illã reqem, quam ſperamus accipere p Chriſtum dominum noſtrum. Item Pſal. cxviii. in octonario incipiente: Bonitatem feciſti, dicit: Quia mandatis tuis credidi: ideo oportet captiuare intellectum pp Chriſtum. Credamus igitur Deo nobis dicenti: Hoc eſt corpus meũ. & Hic eſt ſanguis meus. exẽplo etiam Moyſis, & Aaron: qui, qm̃ dubitauerunt, & non firmiter Deo crediderunt ad aquas contradictionis in Cades: & ideo populum Iſrael in terram ꝓmiſſionis non conduxerunt: ſed ante ipſius terræ ingreſſum mortui ſunt: vt Numeri capitulo vigeſimo, & Deuteronomii capitulo trigeſimoſecundo. Exemplo igitur Moyſis, & Aaron, & eorum, qui in deſerto propter incredulitatem mortui ſunt, Deo firmiter, & indubitanter credere debemus, corpus Chriſti, & ſanguinem in hoc ſacramento verè, & realiter eſſe. & hæc ſufficiant, quantum ad rationes.

ℂ Quomodo, qua'ue poteſtate corpus Chriſti, & ſanguinem in euchariſtiæ ſacramento cõſiſtere poſſe, ſancti doctores catholici oſtendere ſtudeant. Cap. XXX.

Beatus Auguſtinus in ſuis ſentẽtiis ſic inquit: Firmiter tenẽdum eſt: ꝙ panis in corpus: & vinũ in ſanguinem conuertitur illa Verbi virtute: qua Verbum caro factum eſt: & habitauit in nobis: qua dixit, & omnia facta ſunt: qua vxorem Loth in ſtatuã ſalis mutauit: qua virgam Moyſis in colubrum vertit: qua aquam de petra duriſſima produxit: qua poſtremo ad nuptias aquas conuertit in vinum. Beatus etiã Ambroſius in cap. Re vera. de conſecratione. diſtinctione ſecũda: Forte dices, Aliud video: quomodo tu mihi aſſeris: ꝙ corpus Chriſti accipiam. Et hoc nobis adhuc ſupereſt, vt ꝓbemus. Quantis igitur vtimur exemplis: vt probemus hoc non eſſe, quod natura formauit: ſed quod benedictio cõſecrauit? maioremq; vim eſſe benedictionis, quàm naturæ: quia benedictione etiã natura ipſa mutatur? Virgam tenebat Moyſes: proiecit eam, & facta eſt ſerpens: rurſus apprehendit caudam ſerpentis, & in virgæ naturam reuertitur. vides ergo prophetica gratia bis mutatam eſſe naturam, & ſerpentis, & virgæ? Currebant Aegypti flumina puro meatu aquarum: ſubito de fontium venis ſanguis cœpit erumpere: non erat potus in fluuiis: rurſus ad Prophetæ preces cruor ceſſauit fluminum: aquarum natura remeauit. Circuncluſus erat vndique populus Hebræorum: hinc Aegyptiis vallatus, inde mari clauſus: virgam leuauit Moyſes: ſeparauit ſe aqua: & in murorum ſpeciem ſe congelauit: atque inter vndas via pedeſtris apparuit: Iordanis retrorſum conuerſus contra naturam in ſui fontis reuertitur exordium. Nonne claret naturam, vel maritimorum fluctuum, vel fluuialis curſus eſſe mutatam? Sitiebat populus patrum: teti-

Digitized by Google

git Moyſes petram, & aqua de petra fluxit. Nunquid non præter naturam operata eſt gratia, vt aquam vomeret petra, quam non habebat natura? Marath fluuius amariſſimus erat, vt ſitiens populus bibere non poſſet: miſit Moyſes lignum in aquam, & amaritudinem ſuam aquarum natura depoſuit, quam infuſa gratia temperauit. Sub Heliſço Propheta: vni ex filiis Prophetarum excuſſum eſt ferrũ de ſecuri: & ſtatim imerſum: rogauit Heliſæum, qui amiſerat ferrum: miſit Heliſçus lignum in aquã, & natauit ferrum: vtiq; & hoc pręter naturam factũ eſſe cognouimus: grauior eſt ferri ſpecies, q̃ aquarũ liquor. Aduertimus ergo maiorem eſſe gratiam, q̃ naturam: & adhuc tamen propheticę benedictionis miramur gratiam. Quòd ſi tantum valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret: quid dicemus de ipſa cõſecratione diuina, vbi ipſa verba domini Saluatoris operantur? Nã ſacramentum iſtud quod accipis, Chriſti ſermone conficitur. Quòd ſi tantum valuit ſermo Helię: vt ignem de cœlo deponeret, non valebit Chriſti ſermo, vt ſpecies elementoꝝ mutetur? De totius mundi operibus legiſti: qa ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Sermo igitur Chriſti: qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non poteſt in id mutare, quæ ſunt, quod non erat? Non enim minus eſt dare, q̃ mutare nouas naturas rebus. Sed quid Argumentis vtimur? ſuis vtamur exemplis: Incarnationis aſtruamus myſterii veritatem: nunqd naturæ vſus pręſenſit: cum dñs Ieſus ex Maria naſceret? Si ordinem quærimus: viro mixta fœmina generare cõſueuerat: liquet igit, ꝙ pręter naturę ordinem, virgo generauit: & quod ꝯficimus corpus ex virgine eſt. Quid hic quęris naturę ordinẽ in Chriſti corpore: cum pręter naturam ſit ipſe dñs Ieſus partus ex virgine. Euſebius Emiſſenus de conſecra. diſtin. ii. cap. Quia corpus: Et qa corpus aſſumptũ ablaturus erat ab oculis noſtris, & ſyderibus illaturus: neceſſariũ erat, vt nobis in hac die ſacramentum corporis, & ſanguinis ſui conſecraret, vt coleretur: vel iugiter iure per myſterium, quod ſemel offerebatur in pretium: vt quia quotidiana, & indefeſſa currebat pro hominum ſalute redemptio, ꝑpetua eſſet etiam redemptionis oblatio: & perẽnis illa victima viueret in memoria, & pręſens ſemper eſſet in gratia. Vera tunica, & perfecta hoſtia fide exiſtimanda: non ſpecie, nec exterioris cenſenda viſu hominis: ſed interioris affectu: vnde merito cœleſtis confirmat auctoritas: quia Caro mea vere eſt cibus: & ſanguis meus vere eſt potus, Ioannis cap. vi. & ſunt verba Saluatoris noſtri. Dixit ergo eis Ieſus: Amen amen dico vobis: non Moyſes dedit vobis panem de cœlo: ſed pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim verus eſt, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mũdo. Dixerunt ergo ad eum: Domine ſemper da nobis panem hunc. Dixit aũt eis Ieſus: Ego ſum panis vitæ: qui venit ad me, non eſuriet: & qui credit in me, nõ ſitiet in æternum &c. Eſaię cap. 50. Nunqd abbreuiata, & paruula facta eſt manus mea, vt non poſſim redimere? aut nõ eſt in me virtus ad liberandum? &c. Si alias res maximas fecit, item etiam nutu ſuo facere poteſt. Item idem Eſaias cap. xl. Quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in põdere montes, & colles in ſtatera? Quis adiuuit ſpiritum domini: aut quis conſiliarius eius fuit, & oſtendit illi, cum quo iniit conſilium, & inſtruxit eum, & docuit eum ſemitam iuſtitię, & erudiuit eũ ſcientia, & viam prudentiæ oſtendit illi? quaſi dicat Nullus. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum: quãdoquidem, qui auctor eſt muneris, ipſe eſt etiam teſtis veritatis. Nam inuiſibilis ſacerdos viſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis, & ſanguinis ſui, verbo ſuo ſecreta poteſtate cõuertit, dicens: Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum. & ſanctificatione repetita: Accipite, inquit, & bibite: hic eſt ſanguis meus. Ergo vt ad nutũ pręcipientis dñi repente ex nihilo ſubſtiterunt excelſa cœloꝝ, ꝓfunda fluctuum, vaſta terraꝝ, parẽ potentiã in ſpiritualibus ſacris verbi prębet

Digitized by Google

bi præbet virtus,& rei ſeruit effectus &c. Item in eadem Epiſtola magis infra: Ad cognoſcendum,& percipiendum ſacrificium veri Dominici corporis, ipſa te roboret potentia cōſecratoris:& qui tunc latuit præfiguratus in manna,ſit tibi nunc manifeſtus in gratia. & iterum magis infra. Nā & Moyſes de eo myſterio loqns, vinum,& ſanguinem ſub vna appellatione ſignificat: & in benedictione Patriarchæ Dominicā paſſionem multo amplius demonſtrat,ita inquiens: Lauabit in vino ſtolam ſuā,& in ſanguine vuæ pallium ſuū. Aduerte,q̄ euidenter conſtat vini creaturam,Chriſti ſanguine nuncupatam:& quid adhuc de hac duplici ſpecie inquirere debeas? ipſo domino atteſtante cognoſce: Niſi,inquit,manducaueritis carnem filii hominis:& biberitis eius ſanguinem,non habebitis vitam in vobis. Item in calce ipſius Epiſtolæ: Nec dubiter quiſpiam primarias creaturas nutu diuinæ potentiæ præſentia ſummę maieſtatis in Dominici corporis trāſire poſſe naturam: cum ipſum hominem videat artificio cœleſtis miſericordiæ Chriſti corpus effectum. Sicut autem quicunq; ad fidem Chriſti veniens ante verba baptiſmi adhuc in vinculo eſt veteris debiti: his vero memoratis: mox exuitur oi fece peccati: ita quando benedicendæ verbis cœleſtibus creaturæ ſacris altaribus imponūtur: anteꝗuam inuocatione ſui nominis conſecrantur: ſubſtantia illa eſt panis, & vini: poſt verba autem corpus,& ſanguis eſt Chriſti. Quid autem mirum eſt: ſi ea, quæ verbo potuit creare, verbo poſſit creata conuertere? immo iam minoris videtur eſſe miraculi: ſi id,quod de nihilo agnoſcitur condidiſſe,iam conditum in melius valeat commutare? Require quid ei poſſit eſſe difficile: cui facile fuit hominem de limi materia figurare: imaginem etiam ſuæ diuinitatis induere: cui promptum eſt eā rurſum reuocare de Inferis, reſtituere de perditione,reparare de puluere,de terra in cœlum leuare, de homine Angelum facere,corpus humanū cōforme corpori ſuę claritatis reddere, & ſigmentum ſuum in Regni ſui conſortio ſublimare: vt qui corpus noſtræ fragilitatis aſſumpſerat,nos in corpus ſuæ imortalitatis aſſumat. B. quoq; Cyprianus ad Cæcilium de ſacramento Dominici calicis: Admonitos autem nos ſcias: vt in calice offerendo Dominica traditio ſeruet: neq; aliud fiat à nobis,q̄ quod pro nobis dominus prior fecit: vt calix,qui in cōmemorationem eius offertur, mixtus vino offeratur. Nam cum dicat Chriſtus: Ego ſum vitis vera: ſanguis Chriſti non aqua eſt vtiq;,ſed vinū: nec poteſt videri ſanguis eius,quo redēpti,& viuificati ſum⁹, eſſe in calice,qn̄ vinum deſit calici, quo Chriſti ſanguis oñdit: q ſcripturaꝝ oium ſacramento,ac teſtimonio prædicatur. In uenimus enim & in Geneſi, ſacramētum circa Noe hoc idem prçcucurriſſe,& figuram Dominícæ paſſionis illic extitiſſe: ꝙ vinum bibit: ꝙ inebriatus eſt: ꝙ in domo ſua nudatus eſt: ꝙ fuit recubans nudis,& patentibus femoribus: ꝙ nuditas illa patris à medio filio denotata eſt,& foras nūtiata: à duobus vero,maiore,& minore cōtecta: & cętera,quæ neceſſe non eſt exequi,cum ſatis ſit hoc complecti: ꝙ Noe typum futurę veritatis oſtendens: nō aquā, ſed vinum biberit: & ſic imaginem Dominicæ paſſionis expreſſerit. Itē in ſacerdote Melchiſedech ſacrificii Dominici ſacramentum præfiguratum videmus, ſm ꝙ ſcriptura diuina teſtatur,& dicit: Ecce & Melchiſedech Rex Salem protulit panē, & vinū: fuit autem ſacerdos Dei Summi: & benedixit Abraam. Quòd aūt Melchiſedech typum Chriſti portaret, declarat Spiritus ſanctus in Pſalmis ex perſona patris ad filium,dicens: Ante Luciferum genui te. Iurauit dominus: & non pœnitebit eum: tu es ſacerdos in æternum ſm ordinem Melchiſedech. Qui ordo vtiq; hic eſt de ſacrificio illo veniens, & inde deſcendens: ꝙ Melchiſedech ſacerdos Dei ſummi fuit: ꝙ panem, & vinū obtulit: ꝙ Abraam benedixit. Nam q magis ſacerdos Dei Summi, q̄ dominus noſter Ieſus Chriſtus,qui ſacrificium Deo patri obtulit? & obtulit hoc idem, quod Melchiſedech obtulerat: id eſt panē, & vinū: ſuum ſ. corpus, & ſanguinem. Et circa

B. Cyprianus.

Abraam, benedictio illa pręcedēs, ad noſtrum populum pertinebat: nam ſi Abraā Deo credidit: & deputatum eſt ei ad iuſtitiam: vtiq; quiſquis Deo credidit, & fide viuit, iuſtus inuenitur: & iampridem in Abraam fideli benedictus, & iuſtificatus oſtenditur: ſicut B. Paulus Apl's probat, dicens: Credidit Abraā Deo, & deputatū eſt ei ad iuſtitiam. Cognoſcitis ergo: quia qui ex fide ſunt, hi ſunt filii Abrae. Prae-uidens aūt ſcriptura: qa ex fide iuſtificat Deus gentes, praenuntiat Abraę: qa benedicentur in illo omnes gentes. Igitur, q ex fide ſunt, benedicentur cū fideli Abraam. vnde in Euangelio inuenimus de lapidibus excitari. i. de gentibus colligi filios Abrae. Lucae. c. iii. Et cum Zachaeum laudaret dominus, reſpondit, & dixit: Salus hodie domui huic facta eſt: qa & hic filius eſt Abrae. vt ergo in Geneſi p Melchiſedech ſacerdotem, benedictio circa Abraam poſſit rite celebrari, pręcedit ante imago ſacrificii: in pane, & vino. ſ. conſtituta. Quam rem perficiens, & adimplēs dñs: panem, & calicem mixtum vino obtulit: & qui eſt plenitudo, veritatem pręfiguratae imaginis adimpleuit. Sed & per Salomonem Spiritus ſanctus typum Dominici ſacrificii praemonſtrat imolatę hoſtiae, & panis, & vini: ſed & altaris, & Apoſtolo℞ faciens mentionē: Sapientia, inqt, aedificauit ſibi domum: & ſubdidit colūnas ſeptem: mactauit ſuas hoſtias: miſcuit in cratere vinum ſuum: & parauit mēſam ſuam: & miſit ſeruos ſuos cōuocans cum excelſa praedicatione ad craterem, dicēs: Qui eſt inſipiens declinet à me. & indigentibus ſenſu dixit: Venite, & edite de meis panibus: & bibite vinum, quod miſcui vobis. Vinum mixtū declarat. i. calicem dñi, aqua, & vino mixtū prophetica voce denuntiat: vt appareat in paſſione Dominica id eſſe geſtum, quod fuerat p̄dictum. In benedictione quoq; Iudę hoc idem ſignificatur: vbi & illic Chriſti figura exprimitur: q̄ à fratribus ſuis laudari, & adorari haberet: q̄ inimico℞ dorſa cedentium, atq; fugientiū: manibus, quibus Crucem pertulit, & mortem vicit compreſſurus fuiſſet: q̄q; ipſe ſit leo de Tribu Iuda: & recubet dormiens in paſſione, & ſurgat, & ſit ipſe ſpes gētium. quibus ſcriptura diuina adiungit, & dicit: Lauabit in vino ſtolam ſuam: & in ſanguine vuae amictum ſuū. Quando aūt ſanguis vuae dicitur: quid aliud, q̄ vinum calicis Dñici ſanguinis oſtenditur? Necnon & apud Eſaiam hoc idem & Spiritus ſanctus de dñi teſtatur paſſione, dicens: Quare rubicunda ſunt veſtimenta tua, & indumēta tua, velut à calcatione torcularis pleni, & percalcati? Nunquid rubicunda veſtimēta aqua poteſt facere? aut i torculari aqua eſt, quę pedibus calcatur, vel praelo exprimitur? Vini vtiq; mentio eſt. & ideo ponitur: vt domini ſanguis vino intelligatur: & q̄ in calice Dominico poſtea manifeſtū eſt Prophetis annūtiantibus predicatur. Torcularis quoq; calcatio, & preſſura taxatur: quia quemodo ad potandum vinū veniri non poteſt, niſi botrus calcetur ante, & premat: ſic nec nos ſanguinē Chriſti poſſemus bibere, niſi Chriſtus calcat⁹ fuiſſet, & preſſus: & caliaē prior biberet, in quo credentibus propinaret. Quotieſcunq; autem aqua ſola in ſcripturis ſanctis nominatur, baptiſma praedicatur: vt apud Eſaiam ſignificari videmus: Nolite, inquit, priora meminiſſe: & antiqua nolite reputare: ecce ego facio noua &c. q̄m orientur, & cognoſcetis: & faciam in deſerto viam, & flumina in loco inaquoſo adaquare genus meum electum: plebem meam, quam acquiſiui, vt virtutes meas exponeret. Prenuntiauit illic per Prophetam Deus: quod apud gentes in locis, quę inaquoſa prius fuiſſent, flumina poſtmodum redundarent: & electum genus Dei: ideſt per regenerationem baptiſmi filios Dei factos adaquarent. Item denuo pręcanitur, & ante pędicitur, Iudęos, ſi ſitierint, & dominum Chriſtum quęſierint, apud nos eſſe potaturos: ideſt baptiſmi gratiam conſecuturos. Si ſuerint, inquit, per deſerta, adducet illis aquam, de petra producet illis: Findetur petra, & fluet aqua, & bibet plebs mea. Quod in Euangelio adimpletur: quando Chriſtus, qui eſt petra, finditur ictu lanceae in paſſione. Qui & admonens quid per

Prophetam

Prophetam ſit ante prædictum, clamat, & dicit: Si quis ſitit veniat, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Atque vt magis poſſet eſſe manifeſtum, quia non de calice, ſed de baptiſmo illic loquitur dominus, addidit ſcriptura, dicens: Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant, qui in eum credebant. Per baptiſma enim Spiritus ſanctus accipitur: & ſic à baptizatis, & Spiritum ſanctum conſecutis, ad bibendum domini calicem peruenitur. Neminem autem moueat: quod cum de baptiſmo loquatur ſcriptura diuina, ſitire nos dicit, & bibere: quando & dominus in Euãgelio dicat: Beati eſurientes, & ſitientes iuſtitiam: quia quod auida, & ſitienti cupiditate ſuſcipitur, plenius, & vberius hauritur. ſicut & alio loco ad Samaritanam mulierem dominus Chriſtus loquitur, dicens: Omnis qui biberit ex aqua iſta, ſitiet iterum: qui aũt biberit ex aqua, quam ego dedero, non ſitiet in æternũ. Quo & ipſum baptiſma ſalutaris aquæ ſignificatur: quod ſemel ſcilicet ſumitur: nec rurſus iteratur. Cæterum in eccleſia calix domini ſemper ſititur, & bibitur. Nec Argumẽtis plurimis opus eſt, frater chariſſime, vt probemus appellatione aquæ baptiſma ſignificatum ſemper eſſe, & ſic nos intelligere debere, quando dominus adueniens baptiſmi, & calicis manifeſtauerit veritatem: qui aquam illam fidelem, aquam vitæ æternę præceperit in baptiſmo dari: calicem vero docuerit exemplo magiſterii ſui, vini, & aquę coniunctione miſceri. Calicem etenim ſub die paſſionis accipiens, benedixit, & dedit Diſcipulis ſuis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic eſt enim ſanguis noui teſtamenti: qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Dico vobis: Non bibam amodo ex iſta creatura vitis vſq; in diem illum, quo vobiſcum bibam nouum vinum in Regno patris mei. Qua in parte inuenimus calicem mixtum fuiſſe, quem dominus obtulit, & vinum fuiſſe, quod ſanguinem ſuum dixit: vnde apparet ſanguinem Chriſti non offerri, ſi deſit vinum calici: nec ſacrificium Dominicum legitima ſanctificatione celebrari, niſi oblatio, & ſacrificium noſtrum reſpõderit paſſioni: quomodo aũt de creatura vitis nouum vinum cum Chriſto in Regno patris bibemus: ſi ĩ ſacrificio Dei patris, & Chriſti vinum non offerimus? nec calicem domini Dominica traditione miſcemus. B. quoq; Apoſtolus Paulus à domino electus, & miſſus, & prędicator Euãgelicæ veritatis conſtitutus, hęc eadẽ in Epiſtola ſua ponit, dicẽs: Dominus Ieſus in qua nocte tradebatur: accepit panem, & gratias egit, & fregit, & dixit: Hoc eſt corpus meum: quod pro vobis tradetur: hoc facite & vos in meam commemorationem. Simili modo & calicem, poſtquã cœnatum eſt, accepit, dicẽs: Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine: hoc facite, quotieſcunq; biberitis, in meã commemorationem. Quotieſcunq; enim ederitis panem iſtum, & calicem biberitis, mortẽ domini annuntiabitis quoadusq; veniat. Quod ſi & à domino præcipitur, & ab Apoſtolo eius, hoc idem confirmatur, & traditur: vt quotieſcunque biberimus, in cõmemorationem domini hoc faciamus: quod fecit & dominus. Inuenimus non obſeruari à vobis quod mandatum eſt, niſi eadem, quæ dominus fecit, nos quoq; faciamus: & calicem pari ratione miſcentes, à diuino myſterio nõ recedamus: ab Euangelicis autem pręceptis omnino recedendum non eſſe, & eadem quæ magiſter docuit, & fecit, Diſcipulos quoq; obſeruare, & facere debere conſtantius, & fortius alio in loco B. Apoſtolus docet, dicẽs: Miror ꝙ ſic tã cito demutamini ab eo, q vos vocauit in gratiã, ad aliud Euãgeliũ: quod nõ eſt aliud, niſi ſunt aliq, q vos turbãt, & volũt ꝯuertere Euangeliũ Chriſti: ſed licet nos, aut Angelꝰ de cœlo aliter annũtiet, ꝑter q̃ qđ annũtiauimus vobis, anathema ſit, ſicut ꝑdiximus, & nũc iterũ dico: ſi qs vobis annuntiauerit, ꝑter q̃ quod accepiſtis, anathema ſit. Quare ſi ſolus Chriſtus audiẽdus eſt, nõ debemus attendere qđ aliqs ante nos faciẽdũ putauerit: ſed qđ, q an̄ oẽs eſt Chriſtus, prior fecerit: neq; enim hominis cõ-

Digitized by Google

ſuetudinem ſequi oportet, ſed Dei veritatem: cum per Eſaiam Prophetam Deus loquatur, & dicat: Sine cauſa autem colũt me, mandata, & doctrinas hominum docentes. Et iterum dominus in Euangelio hoc idem repetat, dicens: Reiicitis mandatum Dei: vt traditionẽ veſtram ſtatuatis. Sed & alio in loco ponit, & dicit: Qui ſoluerit vnum ex mandatis iſtis, & ſic docuerit homines, minimus vocabit in Regno cœlorũ. Quod ſi nec minima de mãdatis Dominicis licet ſoluere, quãto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipſum Dominicæ paſſionis, & noſtræ redẽptionis ſacramentum pertinentia, fas non eſt infringere: aut in aliud, q̃ quod diuinitus inſtitutum ſit, humana traditione mutare? Nam ſi Ieſus Chriſtus dñs, & Deus noſter ipſe eſt ſummus ſacerdos Dei pr̃is: & ſacrificium Deo patri ipſe primus obtulit: & hoc fieri in ſui cõmemorationẽ pręcepit: vtiq; ille ſacerdos vice Chriſti vere fungitur: qui id quod Chriſtus fecit imitatur: & ſacrificium verum, & plenũ tunc offert in eccleſia Deo patri: ſi ſic incipiat offerre: ſm ꝙ ipſum Chriſtum videat obtuliſſe. Cæterũ omnis religionis, & veritatis diſciplina ſubuertitur: niſi id quod ſpiritualiter præcipitur, fideliter reſeruetur: niſi ſi in ſacrificiis matutinis hoc q̃s vereatur, ne per ſaporem vini redoleat ſanguinem Chriſti. Sic ergo incipit: & à paſſione Chriſti in ꝑſecutionibus fraternitatis retardari: dum in oblationibus diſcit de ſanguine eius, & cruore cõfundi. Porrò autem dñs in Euãgelio ſuo dicit: Qui me erubuerit, erubeſcet & eũ filius hominis. Et Apoſtolus quoq; loquitur, dicens: Si hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Quomodo autem poſſumus ꝓpter Chriſtum ſanguinem fundere: qui ſanguinem erubeſcimus bibere? An illa ſibi aliquis contemplatione blanditur: ꝙ & ſi mane aqua ſola offerri videtur: tamen, cum ad cœnãdum venimus, mixtum calicem offerimus? Sed cum cœnamus, ad conuiuium noſtrum plebem conuocare non poſſumus: vt ſacramenti veritatem fraternitate omni præſente celebremus. At enim nõ mane, ſed poſt cœnam mixtum calicem obtulit dominus: Nunquid ergo Dominicum poſt cœnam celebrare debemus: vt ſic mixtum calicẽ frequẽtandis Dominicis offeramus? Chriſtum offerre oportebat circa veſperam diei: vt hora ipſa ſacrificii oſtenderet occaſum & veſperam mundi: ſicut in Exodo ſcriptum eſt. c. xii. Et occident illum omne vulgus Synagogæ filiorum Iſrael ad veſperã. & iterum in Pſalmis: Alleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum: nos autẽ reſurrectionem dñi mane celebramus. Et quia paſſionis eius mẽtionem in ſacrificiis omnibus facimus (paſſio eſt enim domini ſacrificiũ, quod offerimus) nihil aliud, q̃ quod ille fecit, facere debemus. Scriptura enĩ dicit: Quotieſcunq; enim edetis panem iſtũ, & calicem iſtum bibetis, mortem domini annũtiabitis quoadusq; veniat. Quotieſcunq; ergo calicem in commemorationem domini, & paſſionis eius offerimus, id quod conſtat dominum feciſſe, faciamus: & viderit, frater chariſſime, ſi quis de anteceſſoribus noſtris, vel ignoranter, vel ſimpliciter non hoc obſeruauit, & tenuit, quod nos dominus facere exemplo, & magiſterio ſuo docuit, poteſt ſimplicitati eius de indulgentia domini venia concedi. Nobis vero non poterit ignoſci, qui nunc à domino admoniti, & inſtructi ſumus: vt calicem Dominicũ vino mixtum, ſm ꝙ dñs obtulit, offeramus: & de hoc quoq; ad collegas noſtros literas dirigamus: vt vbiq; lex Euangelica, & traditio Dominica ſeruetur: & ab eo quod Chriſtus, & docuit, & fecit, non recedatur. Quę vltra iã contemnere, & in errore priſtino perſeuerare, quid aliud eſt, q̃ incurrere in obiurgationem domini increpãtis in Pſalmo, & dicentis: Ad quid exponis iuſtificationes meas: & aſſumis teſtamentũ meũ per os tuũ? Tu aũt odiſti diſciplinã, & abiecisti ſermones meos retro. Si videbas furem, concurrebas: & inter mœchos particulam tuam ponebas? Exponere enim iuſtificationes, & teſtamentum dñi: & non hoc idem facere, quod fecerit dominus, quid aliud eſt, q̃ ſermones eius abiicere, & diſciplinã Dñicam ꝯtemnere, nec ter-

rena,

rena, ſed ſpiritualia furta, & adulteria cō mittere: Deo quis de Euangelica veritate furatur, domini noſtri verba, & facta, & corrumpit, atq; adulterat præcepta diuina? ſicut apud Hieremiam ſcriptum eſt: Quid eſt, inquit, paleis ad triticum? propter hoc ecce ego ad Prophetas, dicit dominus: Qui furantur verba mea vnuſquiſq; à proximo ſuo: & ſeducunt populum meum in mendaciis ſuis, & in erroribus ſuis. Item apud eundem alio loco: Et mœchata eſt, inquit, lignum: & lapidem: & in his omnibus non eſt reuerſa ad me. Quod furtum, & adulterium ne in nos etiam cadat, cauere ſolicite, & timide, ac religioſe obſeruare debemus. Nam ſi ſacerdotes Dei, & Chriſti ſumus: non inuenio quem magis ſequi, quàm Deum, & Chriſtum debeamus: quādo ipſe in Euāgelio maxime dicat: Ego ſum lumen mūdi: qui me ſecutus fuerit, non ambulabit in tenebris: ſed habebit lumen vitæ. Ne ergo in tenebris ambulemus, Chriſtum ſequi, & præcepta eius obſeruare debemus: quia & ipſe alio in loco mittens Apoſtolos, dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra: ite ergo, & docete omnes gentes, tingentes eos, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: docete eos obſeruare omnia quæcunq; præcepi vobis. Quare ſi in lumine Chriſti ambulare volumus, à præceptis eius, & monitis non recedamus: agentes gratias, quòd dum inſtruit in futurum quid facere debeamus, de peccato ignoſcit quod ſimpliciter errauimus. Et quia iam ſecundus aduentus nobis appropinquat, magis, ac magis benigna eius, & larga dignatio corda noſtra luce veritatis illuminat. Religioni igitur noſtræ congruit, & timori, & ipſi loco, atq; officio ſacerdotii noſtri, frater chariſſime, in Dominico calice miſcendo, & offerendo cuſtodire traditionis Dominicę veritatem: & quod prius apud quoſdam videtur erratum, domino monente, corrigere: vt cum in claritate ſua, & maieſtate cœleſti venire cœperit, inueniat nos tenere, quod monuit: obſeruare, qđ docuit: facere, quod fecit. Finis.

Quamuis antedicta Beati Cypriani Finus Ferrarieñ. Epiſtola ſit aliqualiter longiuſcula: tamen, quoniam nonnulla ex ſuperius per me dictis ſua repetitione cōfirmat: & nōnulla ēt alia ſacrarum literarų teſtimonia ad huius ſacramēti veritatem ꝑcipiendā eleganter addit, & de nouo oſtendit, & ꝓbat: ideo eam totā hic deſcribere nō recuſaui: qa longitudine ſua lectorem tantum faſtidire non poterit, qn ex eius Epiſtolę elegantia, & diuinis ſententiis facta cōpenſatione lector ipſe multo plus vtilitatis, & ſolatii, q̄ faſtidii non ſit conſecuturus. Ex dictis igitur antedictorų oīum doctorų catholicorų in. xxx. cap. ꝯtentis, ꝯcludi poteſt, ꝯuerſionem, ſiue tranſubſtantiationem panis, & vini in corpus, & ſanguinē Ieſu Chriſti, à ſola diuina emanare omnipotentia. Quod ꝓbant ꝑ quā plurima alia grandia, & admiranda exēpla in ſacris literis ꝯtēta, quæ fecit Deus. Per quę exempla oſtendere, & ꝓbare intendunt: ꝙ ſicut ipſe Deus fecit illa tam grandia, & admiranda: quę vera ſunt, qa in diuina ſcriptura deſcripta ſunt: ita ēt potens eſt ipſe Deus hoc aliud facere: licet grande ſit, & admirandum. Ab exemplo igitur aliorų admirabilium in ſacris literis deſcriptorų, quę fecit Deus, ꝯcludit eum potuiſſe hoc aliud facere: tñ Beatus Cyprianus in ſua Epiſtola ex ſacris literis multas fecit ꝓbationes vltra exempla.

¶ Multa etiam, & varia exempla ponit Beatus Auguſtinus in ſuo Codice de Ciuitate Dei: quę licet ad aliam rē probandam inducat, huic tñ ſacramento ꝯuenientiſſime quadrāt. Cap. XXXI.

ET ſi quæſtio Beati Auguſtini alia ſit à noſtra: vt ex ſuis verbis infra videbitur: tamen, quoniam illuc tendit, vt à credulitate dependeat: ſicut & noſtra quæſtio emanat, & dependet: velitq; ipſe cauſam ſuæ queſtionis, ſicut nos noſtræ, ad Omnipotentis Dei referre potentiam, quamplura rerum mirabilium commemorat exempla. Ex quibus poſtea arguens concludit: ſicut Deus hæc mirabilia in his rebus facere potuit: ſic etiam poteſt in iſta. Quæ quidem ratio, quoniā in hoc quoq; perpulchre militat ſacramento: ideo ipſamet exempla ab ipſo

Beato Auguſtino, & ſuiſmet verbis ad
huius quoq; ſacramenti veritatem ꝓban
dam, mutuo aſſumere decreui: poſtea ve-
ro pari forma, qua ipſe diuinæ omnipotē
tiæ, ſuę diſputationis attribuit effectum,
nos quoq; eidem omnipotentię, panis,
& vini cōuerſionem ad hoc attribuemus
ſacramentum. Sic enim inquit ipſe in ſe-
cundo capite pręmemorati libri. xxi. de
Ciuitate Dei: Quid igitur oſtēdam vnde
conuincantur increduli poſſe humana
corpora animata, atq; viuentia non ſolū
nunquam morte diſſolui: ſed in æterno-
rum quoq; ignium durare tormentis. Nō
lunt enim hoc ad Omnipotentis nos re-
ferre potentiam: ſed aliquo exemplo per-
ſuaderi ſibi flagitant. Quibus ſi reſpon-
debimus, eſſe animalia profectò corrupti
bilia, quia mortalia: quæ tamen in mediis
ignibus viuant: nonnullum etiam genus
vermium in aquarum calidarum ſcaturi-
gine reperiri: quarū feruorem nemo im-
pune contrectat: illos autem, non ſolum
ſine vlla ſui læſione ibi eſſe, ſed extra eſſe
non poſſe: aut nolunt credere, ſi oſtende-
re non valemus: aut ſi valemus, ſuis ocu-
lis demonſtrare res ipſas, ſiue per teſtes
idoneos edocere, non ſatis hoc eſſe ad
exemplum rei, de qua quæſtio eſt, eadem
infidelitate contendant: quia hęc anima
lia nec ſemper viuunt, & in illis feruori-
bus ſine doloribus viuunt: ſuę quippe na
turę conuenientibus vegetantur: illis nō
crucientur elementis: quaſi non incredi-
bilius ſit vegetari, q̃ cruciari talibus re-
bus. Mirabile eſt enim dolere in ignibus,
& tamen viuere: ſed mirabilius viuere
in ignibus, nec dolere: ſi autem hoc cre-
ditur, cur non & illud? Item in quarto ca
pite ſic inquit: Quapropter ſicut ſcripſe-
runt, qui naturas animalium curioſius in
dagarunt, ſalamandra in ignibus viuit:
& qdam notiſſimi Sicilię montes: qui tā-
ta diuturnitate tp̄is, atq; vetuſtate vſq;
nunc, & deinceps flāmis æſtuant, atq; in-
tegri pſeuerant, ſatis idonei teſtes ſunt,
non omne quod ardet, abſumi: & anima
indicat: non omne quod dolere pōt, poſ
ſe ēt mori. Quid adhuc à nobis rerū po-
ſcuntur exempla: quibus doceamus non
eſſe incredibile: vt hominū corpora ſem-
piterno ſupplicio punitorum: & in igne
animam non amittant, & ſine detrimen-
to ardeant, & ſine interitu doleant? Ha-
bebit enim tunc iſta carnis ſubſtātia qua-
litatem ſuam ab illo inditam: qui tam mi
ras, & varias tot rebus indidit, quas vide
mus: vt eas, qa multæ ſunt, nō miremur.
Quis enim, niſi Deus Creator omnium,
dedit carni pauonis mortui ne putreſce-
ret? Quod cum auditu incredibile vide-
retur: euenit vt apud Carthaginem no-
bis cocta apponeretur hæc auis: de cu-
ius pectore pulparum, quātum viſum eſt
decerptum ſeruare iuſſimus. Quod poſt
dierum tantum ſpatium, quanto alia ca-
ro quęcunq; cocta putreſceret, prolatum,
atq; oblatum, nihil noſtrum offendit ol-
fatum: itemq; repoſitum eſt poſt dies am-
plius, q̃ triginta, idem qđ erat, inuentum
eſt, idemq; poſt annum: niſi ꝙ aliquantū
corpulentię ſiccioris, & cōtractioris fuit.
Quis paleę dedit: vel tam frigidam vim,
vt obrutas niues ſeruet: vel tam feruidā,
vt poma imatura maturet? De ipſo igne
mira quis explicet? quo quęq; aduſta ni-
greſcūt, cum ipſe ſit lucidus: & penè oīa,
quæ ambit, & lambit colore pulcherri-
mus decolorat: atq; ex pruna fulgida car
bonem teterrimum reddit: neq; id quaſi
regulariter diffinitum eſt. Nam è contra-
rio, lapides igne cādente percocti, & ipſi
ſiunt candidi: & quamuis ille magis ru-
beat, illi albido colore niteſcant: cōgruit
tamen illi luci, quod album eſt, ſicut ni-
grum tenebris. Cum itaq; ignis in lignis
ardeat: vt lapides coquat, contrarios ha
bet, non in contrariis rebus, effectus. Et
ſi enim lapides, & ligna diuerſa ſunt, cō-
traria tamen non ſunt: ſicut album, & ni-
grum: quorum in lapidibus vnum facit,
alterum in lignis: claros illos clarificans,
hæc obſcurans: cum in illis deficeret, ni-
ſi in iſtis viueret. Quid in carbonibus?
nonne miranda res eſt: & tanta infirmi-
tas, vt ictu leuiſſimo frangantur, preſſu
facillimo conterantur: & tanta firmitas,
vt nullo humore corrumpantur, nulla
ætate vincantur: vſq; adeo, vt eos ſub-
ſternere ſoleant, qui limites figunt, ad

conuincendum

conuincendum litigatorem, quiſquis poſt quantalibet tempora extiterit, fixumq́; limitem non eſſe contenderit? Quis eos in terra humida infoſſos, vbi ligna putreſcerent, tamdiu durare incorruptibiliter poſſe, niſi rerum ille corruptor ignis efficiat? Intueamur etiam miraculum calcis: excepto eo, de quo iam ſatis diximus, quod igne candeſcat, quo alia terra redduntur, etiam occultiſſime ab igne ignem concipit. Cumq́; iam gleba tangentibus frigida ſit, ignem tam latenter ſeruat, vt nulli noſtro ſenſui prorſus appareat: ſed compertus experimento, etiam dum non apparet, ſciatur ineſſe ſopitus: ꝓpter quod eam calcem viuam loquimur: velut ipſe ignis latens, anima ſit inuiſibilis viſibilis corporis. Iam vero, quàm mirum eſt, quod cum extinguitur, tunc accenditur? vt enim occulto igne careat, aqua ei infunditur, aqua'ue perfunditur: & cum ante ſit frigida, inde ferueſcit: vnde feruentia cuncta frigeſcunt: velut expirante ergo illa gleba, diſcedens ignis, qui latebat, apparet: ac deinde tanquam mortua ſic frigida eſt: vt adiecta vnda non ſit arſura: & quam calcem vocabamus viuam, vocemus extinctam. Quid eſt quod huic miraculo addi poſſe videatur? & tamen additur: nam ſi non adhibeas aquã, ſed oleũ, quod magis fomes eſt ignis, nulla eius ꝑfuſione ferueſcit. hoc miraculũ ſi de aliquo Indico lapide legeremus, ſiue audiremus: & in noſtrum experimentum venire non poſſet: profectò aut mendaciũ putaremus, aut certe granditer miraremur. Quarum vero rerum ante noſtros oculos quotidiana documenta verſantur: non genere minus mirabili, ſed ipſa aſſiduitate vileſcunt: ita vt ex ipſa India, quæ remota eſt pars orbis à nobis, deſierimus nonnulla mirari, quæ ad nos potuerunt miranda perduci. Adamantem lapidem multi apud nos habent: & maxime aurifices, inſignitoresq́; gemmarum: qui lapis nec ferro, nec igni, nec alia vi vlla perhibetur, preterquam hircino ſanguine vinci. Sed qui eum habent, atque nouerunt, nunquid ita mirantur, vt ii, quibus primum potentia eius oſtenditur? Quibus autem non oſtenditur, fortaſſe non credunt: aut ſi credũt, inexperta mirantur: & ſi contigerit experiri, adhuc quidem mirantur inſolita: ſed aſſiduitas experiendi paululũ ſubtrahit admirationis incitamentum. Magnetem lapidem nouimus mirabilem ferri eſſe raptorem: quod cũprimum vidi, vehementer inhorrui. Quippe cernebam à lapide ferreũ annulum raptum, atq; ſuſpẽſum: deinde cum tanquam ferro, quod rapuerat, vim dediſſet ſuam, cõmunemq́; feciſſet: idem quoq; annulus admotus eſt alteri, huncq́; ſuſpẽdit: atq; vt ille prior lapidi, ſic alter annulus priori annulo cohærebat: acceſſit illi eodẽ modo tertius, acceſſit & quartus: iamq́; ſibi ꝑ mutua cõnexis circulis non implicatorum intrinſecus, ſed extrinſecus adhærẽtiũ, quaſi cathena pe pẽderat annulorum. Quis iſtã vim lapidis non ſtuperet? quę illi nõ ſolũ inerat, verũ etiam per tot ſuſpẽſa tranſibat, & inuiſibilibus ea vinculis ſubligabat? Sed multo eſt mirabilius: quod à fratre, & coepiſcopo meo Seuero Millenitano de iſto lapide cognoui: ſeipſum nanq; vidiſſe narrauit, quemadmodũ Bathanus quondam Comes Afr. cę, cum apud eum conuiuaretur, eps eũdem ꝓtulit lapidẽ, & tenuerit ſub argento, ferrumq; ſup argentum poſuerit: deinde ſicut ſubter mouebat manum, quę lapidem tenebat: ita ferrũ deſup mouebatur: atq; argento medio, nihilq́; patiente, ꝯcitatiſſimo curſu, ac recurſu infra lapis ab hoīe, ſupra ferrum rapiebatur à lapide. Dixi quod ipſe conſpexi: dixi quod ab illo audiui: cui tanquam ipſe viderim, credidi. Quid etiam de iſto magnete legerim dicam: Quando iuxta eum ponitur adamas, nõ rapit ferrum: & ſi iam rapuerat, vt ei appropinquauerit, mox remittit. India mittit hos lapides. Sed & ſi eos nos cognitos iam deſiſtimus admirari: quanto magis illi, à quibus veniunt? ſi eos facillimos habent: ſic forſitan habent, vt nos calcem: quam miro modo aqua ferueſcentem, qua ſolet ignis extingui: & oleo non ferueſcentem, quo ſolet ignis accendi: quia in promptu nobis eſt, non miramur.

¶ Finis quarti capitis: ſequitur quintum.

Verũtamen homines infideles: quibus cum diuina, vel præterita, vel futura miracula prędicamus: quæ illis experienda non valemus oſtendere, rationem à nobis earum flagitant rerum: quam, quoniam non poſſumus reddere (excedunt enim vires mentis humanę) exiſtimant falſa eſſe, quę dicimus: ipſi de tot mirabilibus rebus, quas vel videre poſſumus, vel videmus, deberent reddere rationem. Quod ſi fieri ab homine nõ poſſe viderint: fatendum eſt eis, nõ ideo aliquid non fuiſſe, vel futurum non eſſe: quia ratio non poteſt reddi, quandoquidem ſunt iſta, de quibus ſimiliter nõ poteſt. Non itaq; pergo per plurima, quæ mandata ſunt literis, non geſta, atq; tranſacta: ſed in locis quibuſq; manẽtia: quo ſi quiſq̃ ire voluerit, & potuerit, vtrum vera ſint, explorabit: ſed pauca cõmemoro: Agrigentinum Sicilię ſalem perhibent, cum fuerit admotus igni, velut in aqua flueſcere: cum vero ipſi aquæ adiungitur, velut in igne crepitare. Apud Garamantes quendam fontem fertur eſſe tam frigidum diebus, vt non bibatur: tam feruidum noctibus, vt non tangatur. In Epiro alium fontem, in quo faces (vt in cęteris) extinguuntur accenſæ: ſed non (vt in cæteris) accenduntur extinctæ. Aſbeſton Arcadiæ lapidem, ꝑpterea ſic vocari, ꝙ accenſus ſemel, iam non poſſit extingui. Lignum cuiuſdam ficus Aegyptiæ, non vt ligna, non vt cætera, in aquis natare; ſed mergi: & quod eſt mirabilius, cum in imo aliquandiu fuerit, inde ad aquæ ſuperficiem rurſus emergere, quando madefactum debuit humoris pondere prægrauari. Poma in terra Sodomorũ gigni quidem, & ad maturitatis faciem peruenire: ſed morſu, preſſu'ue tentata, in fumum, ac fauillam corio fatiſcente vaneſcere. Pyritem lapidem Perſicum tenentis manum, ſi vehemẽtius premaẽ, adurere: propter quod ab igne nomen accepit. In eadem Perſide gigni etiam lapidem Selinitem: cuius interiorem candorem cum Luna creſcere, atq; deficere. In Cappadocia etiam vento equas concipere, eoſdemq; fœtus: non amplius triennio viuere. Tilon Indiæ inſulam, eo pręferri cæteris terris, quod omnis arbor, quæ in ea gignitur, nunquam nudatur tegmine foliorum. De his, atq; aliis innumerabilibus, mirabilibuſq; hiſtoria non factorum, & tranſactorum, ſed manentium locorum tenet. Mihi autem aliud agenti ea proſequi nimis longum eſt. Reddant rationem (ſi poſſunt) infideles iſti, qui nolunt diuinis literis credere: quia aliud, q̃ non putantes eas eſſe diuinas: eo quod res habeant icredibiles: ſicuti hoc eſt vnde nunc agimus? Non enim admittit, inquiunt, vlla ratio: vt caro ardeat, nec abſumatur: doleat, neq; moriatur. Ratiocinatores: videlicet magni: qui de omnibus rebus, quas eſſe mirabiles cõſtat, poſſint reddere rationem. Reddant ergo rationem de his, quę pauca poſuimus: quę proculdubio ſi eſſe neſcirent, & ea futura eſſe diceremus: multo minus crederent, quàm quod nunc dicentibus nobis nolunt credere aliquando eſſe venturum. Quis enim eorum nobis crederet: ſi quemadmodum dicimus: futura hominum viua corpora, quę ſemper arſura, atq; dolitura, nec tamen aliquando moritura ſint: ita diceremus: in futuro ſæculo futurum ſalem, quem faceret ignis, velut in aqua flueſcere: eundemq; faceret aqua, velut in igne crepitare. aut futurum fontem: cuius aqua in refrigerio noctis, ſic ardeat, vt non poſſit tangi: in æſtibus vero diei, ſic algeat, vt bibi non poſſit. aut futurum lapidem vel eum, qui ſuo calore manum conſtringentis adureret: vel eũ, qui vndecũq; accenſus extingui omnino non poſſet: & cætera, quæ, prætermiſſis aliis innumeris, cõmemoranda interim dixi. Hæc ergo in illo ſæculo quod futurum eſt, ſi diceremus futura: nobiſq; increduli reſponderent: Si vultis vt ea credamus, de ſingulis reddite rationẽ. Nos non poſſe confitemur: eo quod iſtis, & ſimilibus Dei miris opibus infirma mortalium ratiocinatio vincitur: fixam tñ apud nos eſſe rationẽ: non ſine ratione Omnipotẽtem facere: vnde animus humanus infirmus rationem non põt reddere: & in multis quidem rebus incertum nobis eſſe

quid

quid velit:illud tamen eſſe certiſſimum: nihil eorum illi eſſe impoſſibile quę cũq; voluerit:eiq; nos credere prędicenti:quẽ neq; impotentem, neq; mentientem poſ ſumus credere.hi tamen fidei reprehen ſores,exactoresq; rationis quid ad iſta re ſpondent: de quibus ratio reddi ab ho mine nõ poteſt,& tamen ſunt, & ipſis ra tioni naturę videntur eſſe cõtraria? Quę ſi futura eſſe diceremus,ab infidelibus ra tio poſceretur:ac per hoc,cum in talibus operibus Dei deficiat ratio cordis, & ſer monis humani:ſicut iſta nõ ideo nõ ſũt, ſic non ideo ẽt illa non erunt: qm̃ ratio de vtriſq; ab homine non poteſt reddi. Sed pauca adhuc exempla in ſequenti proximo titulo ponenda ſunt.

Alia quædam exempla aliunde ex cerpta. Cap. XXXII.

NOnnulla inſuper alia admiranda exẽpla aliunde excerpta addi poſ ſunt antedictis. Scribit enim Soli nus de Mirabilibus mundi, in capite de Europę ſinu: Duo in Bœotia eſſe flumi na,natura licet ſepari, miraculo tñ nõ di ſcrepante. Quorũ alterum, ſi ouillum pe cus debibat,pullum fieri coloris ꝙ indue rit. Alterius hauſtu quęcũq; vellerũ fuſca ſunt,in candidum verti. Eſt ẽt piſcis qui dam marinus minutiſſimus aſſuetus pe tris:qui Remora dicitur à remorãdis na uibus:qui ſi alicui adhæret naui, eam re moratur,& retinet, vt vix ſulcari poſſit. Piſcatores etiam noſtri tpis aſſerunt ſe ex perientia didiciſſe,piſcem iſtum humani corporis vires debilitare, ſi ei fiat propin quus. Aiunt enim: Cum ab eis piſcanti bus verriculum trahitur in terram: ſi in eo hic piſcis eſt,quamprimum piſcis ma nui trahentis rete adhęret: non ſolum ipſam manum, ſed totum brachium tor peſcere,& ita debilitari,vt nihil,vel parũ qd habeat vigoris. Ioſue.c.x.legit: ꝙ pugnãte Iſrael ɔtra Reges Ammoreorũ, locutus eſt Ioſue dño in die,qua tradidit Ammoreum in ɔſpectu filiorũ Iſrael,dixit coràm eis: Sol contra Gabaon ne mouea ris:& Luna ɔtra vallẽ Haylon: ſteterũtq; Sol,& Luna donec vlciſceret ſe gens de inimicis ſuis. Nõne ſcriptum eſt hoc in li bro Iuſtorũ? Stetit itaq; Sol in medio coe li: & nõ feſtinauit occũbere ſpatio vnius diei. Non fuit antea, & poſtea tam longa dies,obediente dño voci hoïs, & pugnã te pro Iſrael. Quarto ẽt Regum lib.c.xx. Promittente Eſaia Propheta nuntio Dei Ezechię Regi,Deum prorogaſſe dies vitæ ipſi Ezechiæ. xv. annos: petenteq; Eze chia qd' ſignum daret ſibi: Eſaias inqt: Vis vt aſcendat vmbra decem lineis: aut vt reuertat totidem gradibus? & ait Eze chias: Facile eſt vmbrã creſcere decem li neis:nec hoc volo vt fiat: ſed vt reuertat retrorſum decẽ gradibus: inuocauit itaq; Eſaias Propheta dñm: & reduxit vmbrã per lineas,qbus iam deſcenderat in ho rologio Achaz retrorſum decẽ gradibus.

Solinus inſup,de quo ſupra ẽt dictum eſt,in lib. de Mirabilibus mũdi,cap. viii. dum diceret de inſula Corſica, ſic de ca tochite lapide inqt: Verum ager Corſi canus,qd' in eo agro ſolus edit vnicũ eſt: quem catochitem lapidem vocant ſatu digniſſimum:maior eſt cęteris, qui ad or natum deſtinant:nec tam gemma,q̃ cau tes:idem impoſitas manus detinet,ita ſe iunctis corporibus annectens,vt cũ ipſis hęreat,à qbus tangit: ſed ei ineſt vellus velut de glutino lentiore neſcio qd pa rat gũmi. Accepimus Democritum Abde ritem oſtentatione ſcrupuli huius fre quenter vſum ad probandam occultam naturę potentiam in certaminibus: quæ contra magos habuit. hæc Solinus. Hic autem Democritus in pera ſua antedictũ lapidem geſtans:cum ſibi aliquid propo neretur,de quo ratio reddi non poſſet, hunc è pera eximens lapidem, dicebat: Et tu pande mihi rationem:quare hic la pis hanc habeat proprietatem:quam alii non habeant lapides? In officio etiam feſtiuitatis corporis Chriſti multa ſũt de huius ſacramenti ſolemnitate, & verita te valde notanda.

Quòd huius ſacramenti veritas mira culis approbata fuerit. Cap. XXXIII.

QVamuis quamplurima miracula huius Chriſtianorum ſacramenti narrari poſſent: & quidem vera, & certa:tamen,quoniam eis Iudæi, cæte

Digitized by Google

riq; increduli vix fidem adhiberent, etiã ſi ea propriis oculis fieri cernerent: ne fruſtra igitur, & incaſſum laborem, paucis ero contentus. Quæ quidem pauca ita omnibus ſunt manifeſta: vt ea etiam, negantibus Iudæis, ex euidentiſſimis effectibus, & fama diu conſeruata, & ſcripturis veris ad hũc vſq; diem ex ſeipſis euidentiſſime pateant. Apud Vulſinum caſtrum: cum quidam preſbyter de veritate ſacramenti hęſitaret: & ſacram hoſtiã, miſſam celebrans, confregiſſet: ſtatim ſanguis viuus ex hoſtia manare cœpit & corporale adeo cruore tinxit: vt nulla lotione deleri potuerit: ſed in tanti teſtimonium miraculi vſq; in pñs in eo ſanguis permanet corporali: quod in vrbe Viterbii, vbi tunc Romana degebat curia, pro ſolemni ſeruatur reliquia. Hoc igiť miraculo Vrbanus Papa quartus anno domini. 1263. anno Pontificatus ſui primo, huius ſacramenti deuotione motus, in tanti miraculi memoriam, & huius ſacramenti pia deuotione affectus, ſtatuit, vt prima quinta feria poſt octauas Pentecoſtes, a cunctis fidelibus feſtum corporis Chriſti ſingulis annis celebrari. In cuius memoriam corpus Chriſti cum ſolemni religioſorum, & totius cleri proceſſione, vbiq; terrarum per totam Chriſtianitatem publice defertur. In cuius miraculi probationem, & fidem, corporale illud in ciuitate Viterbii adhuc magna obſeruatione cuſtoditur. Item obſeruatio feſtiuitatis antedictę cum proceſſione, quę fit ſingulis annis. Item in officio ab eccleſia inſtituto, in lectionibus matutini aliqualis huius rei fit mẽtio. Sed in Catalogo ſanctorum in inſtitutione huius feſtiuitatis de hoc miraculo plenius dicitur.

Anno ĩſuper à natiuitate domini milleſimo cẽteſimo ſeptuageſimoprimo, die vero quarto exeunte Martio: hoc eſt die vigeſimooctauo menſis Martii: in die reſurrectionis Dominicę, Ferrarię in eccleſia Prioratus. S. Marię de Vado, in ſolemnitate miſſarum in hoſtia iam cõſecrata, apparuit Chriſtus Ieſus Dei filius in vera carne, in quantitate hoſtiæ in conſpectu Prioris dictę eccleſię, & duorũ ſacerdotum, ac plurium aliarum vtriuſq; ſexus perſonarum, ibi miſſam audientium, & hoc miraculum videntium: ex qua carne exiliuit, & emanauit ſanguis: & conuexã Baſilicę ſuperficiem quamplurimis guttis intinxit. Cuius quidem miraculi cum fama diuulgata eſſet, quamplures non ſolum ipſius ciuitatis ciues, verũ etiam aliorum quamplurium locorum, etiam ab ea ciuitate valde diſtantium, tanti miraculi magnitudine excitati, ad eum locum viſendum confugerunt. Huius autem miraculi teſtis eſt ipſa Baſilica, quæ adhuc extat: ſed non in eodemmet loco: immo in alio aliquantulum ab eo diſtanti: quia illuc pars illa ſuperior fuit integra tracta, ſiue exportata. Ibidẽ enim vbi prius aderat, amplior, & pulchrior eccleſia conſtructa fuit. Ex qua tamen Baſilica, dum traheretur, multa gypſi, ſiue calcis fruſta ſanguine illo miraculoſo tincta ceciderunt: quæ ibidem per religioſos venerabiles canonicos regulares ſancti Auguſtini congregationis ſancti Saluatoris commorantes, reſeruantur. Item bullæ, ſiue priuilegia antiqua indulgentiarum ibi conceſſarum illis, qui locum illum viſitabunt: in quibus huiuſmodi narratur miraculum, validum etiam huius rei reddunt teſtimonium.

¶ Cõcluſio, quaſi p epilogum, de omnibus hucuſq; contra tertiam Oppoſitionẽ ſcriptis: licet in pluribus capitulis. Caput. XXXIIII.

POſtquam aduerſus tertiam Oppoſitionem, ad oſtendendam huius ſacramenti veritatem, tot vſi ſumus fundamentis, quot ſupra capitula poſuimus: vt ergo quorſum ipſa omnia dixerimus oſtendamus: neceſſe eſt nunc declarare in hoc capitulo, quas ex omnibus antedictis elicimus Concluſiones. Ex propheticis nempe annuntiationibus, & prænuntiationibus: necnon ex figuris hoc idem de hoc tam ſingulari futuro ſacramento pręmonſtratis, & figuratis, hęc indubitata elicitur Cõcluſio. Quòd cum Summus rerum omnium Opifex Deus: tot præuiis annuntiationibus, & figuris, hoc tam præclarum ſacramentum ſe facturum,

Digitized by Google

ſturum, & inſtituturum eſſe prædixerit, & demonſtrauerit: vt quandoq;, & maxime vetere lege ceſſante, adimpleret, neceſſarium fuit: ne ſi promiſſa, & præmonſtrata non feciſſet, mendax extitiſſe videretur: quod ipſi Deo, qui ſemp verax eſt, minime aſcribi poteſt. Fecit igitur ipſe Deus ſacramentum iſtud: quia ipſum ſe facturum prædixit, & præmõſtrauit. Quod licet impoſſibile ab aliquibus putetur, tamen qui promiſit, & fecit, & promiſſa adimpleuit, & poſſibile eſſe demonſtrauit: vt ab incredulis incredibilia crederent. Fecit inquam, & inſtituit hoc ſacramentum Omnipotens Deus: ſicut prænuntiatum, & præfiguratum fuerat: qa alia etiam multa prænuntiata ſe facturum eſſe dixerat: quæ eum feciſſe demonſtrantur. Ex rationibus autem, exemplis, Thalmudiſtarum dictis, miraculis, & aliis omnibus in reliquis capitulis deſcriptis, qbus eiuſdem ſacramenti veritatem oſtendimus: ſi diligenter, & exacte examinentur, & enucleentur: nempe ex tot, & tãtis maximis, & admirandis operibus per eum aliàs factis: quibuſlibet ſanę mentis veraciter, & firmiter conſtabit, & conſtare poterit, Sũmum Deum cœli, & terræ Opificẽ Omnipotentem eſſe, & infinitam eius omnipotentiam demonſtrari: nihilq; impoſſibile eſſe poſſe ei, qui certe non ob aliud vocatur Omnipotens, niſi qm̃ qcqd vult, & fieri mãdat, fit, & ad eius vota adimplet. Vnde fit: vt oĩa antedicta ſimul colligentes: hanc ſolam, & vnicam veraciter facere poſſimus prædictorũ omnium ↄcluſionem. ℭ. Quòd ſicut ipſi Deo non fuit impoſſibile ea omnia, & ſingula facere, quę ſupra in antedictis ſcripſimus exemplis: & quęcũq; alia, quę facere, & inſtituere voluit, & decreuit: ſic etiam ei non eſſe impoſſibile in quicquid voluit, & voluerit, quas inſtituit, creauit, & fecit, mutare naturas. Et eo magis, quia multo facilius eſt res factas in aliud mutare, quàm alias de nouo creare.

ℭ Qui cultus exhibendus ſit huic ſacramento. Cap. XXXV.

CVltus autem huic ineffabili ſacramento exhibendus, nullus alius ſibi conueniens, & debitus eſt, niſi latriæ cultus ſoli Deo debitus. Cũ enim in hoc mirabili ſacramento ↄtineatur Chriſtus, Deus, & homo, inſeparabiliter vnitus: qa ex humanitate per eum aſſumpta: & diuinitate ipſi humanitati inſeparabiliter vnita, factum eſt vnũ ſuppoſitum Chriſtus, Deus, & homo: vt ſupra pluries dictum fuit, & etiam probatum: & maxime lib. iii. nullus alius ei merito, & conuenienter impẽdendus eſt cultus, niſi latrię: & hoc auctoritate Eſaiæ Prophetæ, ſic dicentis capitulo decimonono: Et cognoſcetur dominus ab Aegypto: & cognoſcent Aegyptii dominum in die illa: & colent eum in hoſtiis, & muneribus: & vota vouebunt domino, & ſoluent &c.

Inſeparabiliter autem dixi: quia nõ ſolum ante Chriſti paſſionem: & poſt eius reſurrectionem: ſed etiam in ipſo ſuę mortis triduo: qm̃ eius anima fuit à corpore ſeparata: & ſanguis ſuper terram effuſus: diuinitas tamen nunq̃ fuit ab ipſo corpore ſeparata: vt inquit Scotus. Aliqui tñ dicunt: ꝙ corpus illud in monumento ſepultum nõ erat homo: eo ꝙ anima Chriſti eſſet ab ipſo corpore ſeparata: & ideo negant Deitatem fuiſſe tunc ei vnitam: quia natura humana non conſiſtit ex ſolo corpore: ſed ex anima, & corpore. Merito igit ipſi Chriſto: hoc eſt altaris ſacramento, latriæ cultus eſt exhibendus. Qđ affirmare etiam videtur Alexander Papa quintus à Beato Petro. de cõſecra. diſt. ii. vbi ſic dicitur: Nihil in ſacrificiis maius eſſe poteſt, q̃ corpus, & ſanguis Chriſti: nec vlla oblatio hac potior eſt: ſed omnes hęc pręcellit, quę pura ↄſciẽtia dño offerenda eſt, & pura mente ſumẽda, atq; ab oibus veneranda: & ſicut potior cęteris, ita potius extolli, & venerari debet.

ℭ Quòd in ſacramento altaris verum contineatur corpus Chriſti, & vera caro, & ſanguis, non ſit dubitandum. Caput. XXXVI.

ℭ Ex libro Beati Hilarii confeſſoris.

QViſq; catholicorũ recte Deũ cuncta creaſſe de nihilo corde credit ad iuſtitiã, & ore ↄfitetur ad ſalutem: nunq̃ dubitare poterit ex aliquo

Digitized by Google

aliquid rurſus fieri poſſe, quaſi contra naturam aliud: imo iure naturæ: quod nec dum erat. Nam natura omnium creaturarum nō ex ſeſe eſt: neq; ex ſeſe creata ſunt omnia, quæ ſunt naturalia rerum naſcentia: ſed voluntate Dei omnium rerum natura condita eſt: propterea ſi recte quiſq; ſapit, non naturam cauſam dicit eſſe rerū, ſed omnium naturarum: & ex natura ſui generis renaſcentium voluntatem Dei eſſe confitetur. Porro voluntas Dei tam efficax eſt, & Omnipotens: vt eius velle, fieri ſolum ſit: ac per hoc voluiſſe illū, feciſſe eſt. Vnde nimirum omnium rerum, & naturarum cauſa ſola voluntas Dei iure creditur: ideoq; quoties libet in ſæculo videtur: quaſi contra naturam eſt: qa potiſſimum rerum natura creatarū hoc habet eximium: vt à quo eſt, ſemper eius obtemperet iuſſis: vt ſicut velle Dei eius pfectione eſſe, ita quoq; quicquid eam rurſus Dei virtus eſſe decreuerit, iure aut creſcendo augeatur, aut naſcendo: licet pro noſtris offenſis diminuatur, aut mutādo in aliud omnino, quod non erat, prætermiſſo naturæ ordine conuertatur, rectiſſime confitemur. Hinc ergo pulchre à quodam Poetarum noſtrorū dictum eſt: Subditur omnis imperiis natura tuis, rituq; ſoluto Tranſit in aduerſas iuſſu dominãte figuras: quoniam extra potētiam Dei, nihil eſt: iccirco omnia poteſt. Neq; enim ſic condidit omnium artifex Deus rerum naturas: vt ſuum velle ab eis auferret: quia omnium creaturarum ſubſiſtentia in eadem Dei voluntate ſubſiſtit, & virtute, à qua cauſam habet: non ſolū vt ſubſiſtat quicquid eſt, ſed etiam vt ſic ſit, ſicut ipſa Dei volūtas decreuerit: quę cauſa eſt omnium creaturarum. Alioquin nec ſubſiſteret vlla creaturarum exiſtentia: niſi in eius voluntate, à qua totius eius eſſe manat. Et ideo natura creaturę quoties mutatur, aut augetur, vel ſubtrahitur: non ab illo eſſe diuertitur, in quo eſt, quia ſic eſt, & ſic ſit, vt ille decernit in quo eſt. Patet igitur: ꝙ nihil extra, vel contra voluntatem Dei poteſt eſſe: ſed cedunt illi omnino omnia. Et ideo nullus moueatur de hoc ſacramēto corporis Chriſti, & ſanguinis, ꝙ in myſterio vera ſit caro, & verus ſit ſanguis, dum ſic ille voluit, qui creauit. Omnia enim quęcunq; voluit dominus, fecit in cœlo, & in terra, & quia voluit. Licet figura panis, & vini maneat, hæc oīno nihil aliud, q̃ caro Chriſti, & ſanguis poſt conſecrationem credenda ſunt. Vnde ipſa Veritas ad Diſcipulos: Hęc, inqt, caro mea eſt pro mundi vita. Et vt mirabilius loquar: non alia planè, q̃ quæ nata eſt de Maria, & paſſa ĩ Cruce, & reſurrexit de ſepulchro: hęc ĩquam ipſa eſt: & ideo Chriſti eſt caro: quæ pro mundi vita adhuc hodie offertur: & cum digne percipitur, vita vtiq; æterna in nobis reparatꝰ. Quod ſi minus alicui, quod dicimus, credibile videtur: attendat vniuerſa veteris, ac noui teſtamenti miracula, quæ contra naturæ noſtrę ordinem, ob fidei firmitatē à Deo geſta ſunt: & videbit luce clarius: ꝙ Deo nihil impoſſibile eſt: dum oīum eſſe, Dei voluntas ſit, & qcqd voluerit Deus, hæc ſingula fiunt. At vero ſi quis iſta non credit: ſi vidiſſet Chriſtum in Cruce in ſpecie ſerui, quomodo illum Deum intelligeret, niſi per fidē prius credidiſſet? ita & in hoc corpore: vbi ſpecies alia mōſtratur: qūo carnem Chriſti videt, niſi per fidem veracius credatur. Cogitet ergo ſi mare Rubrum olim habuit in natura diuidendi ſe virtutem: vt populus per medium ſicco veſtigio trãſiret: aut ſi habuit omnis illa Aegyptiorum aqua ex ſe, licet per Moyſem, conuertendi in ſanguinem, & deinde reuertēdi de ſanguine in aquã: an in voluntate Dei fuit: vt impios permulceret ad fidem, & monſtraret in ſpecie coloris eius, ꝙ omnis doctrina eorū, & morum aſperſio verſa eſſet in ſanguinem? Deinde in Euangelio, aqua perhauſta de fonte habuit potentiam ſe in vini demutandi ſaporem. Et vt de innumeris pauca commemorem: vnde habuit ille ignis Babylonius, vbi tres pueri miſſi ſunt, per naturam ne caleret? an in voluntate fuit Dei, vt fieret tanquam ſpiritus roris flantis, vt refrigerium magis, quàm incendium præſtaret ſanctis? Cogitet ergo quiſque, panes illi in heremo quinq;, aut ſeptem, ſi habuerunt ſubſtantialiter ex ſe, vt tot

Digitized by Google

vt tot homines ſatiarent: & deinde tot ſportas, aut cophinos impleret: an in gratia Dei fuit, quod factum eſt, creantis omnia? minuendo enim multiplicabatur. Necnon & Maria virgo habuit, vt virgo pareret ſine coitu Deum: an in virtute Dei? Et vt apertius dicam: caro noſtra, vel animalium, nunquid non terra? imo terra: quia dictum eſt, Terra es, & in terram ibis. Quamuis ergo terra, vera ſit caro, licet corruptibilis eſt? Quę ſi ſeruauerit iura legis, & præcepta mandatorum Dei, veſtietur adhuc immortalitate p iſta, quæ exponimus: etiam quamuis caro, tamen incorruptibilis erit. Quæ velim diligenter attendas ò homo: & tamen per omnia quæcunque naturaliter videntur eſſe: vel quę contra naturam facta leguntur: ab initio creaturæ enucleatius obſecro conſidera: vtrum ex ſeſe in ſua natura fiant ſingula: vel quæ demutantur in aliud, quàm non erant: vtrum per ordinem ſui iuris, vt ſint mirabilia: aut certe, quod magis fateberis, & illa, quæ ſunt quaſi naturalia: & iſta, quę quaſi cõtra naturam veniunt, prorſus omnia in voluntate Dei eſſe: & in ſapientia ſingula pro vtilitate rationabilium procreari: & ideo cauſam omnium exiſtentium, voluntatẽ Dei eſſe, recte fatemur. Nec immerito: quoniam eius voluiſſe, feciſſe fuit. vnde quotieſcunque aliquid fit ex aliquo, virtute volũtatis Dei fit: & in ſapientia eius, qualiter fiat, pparat. Neq; agitur volũtas ſine virtute: neq; virtus ſine ſapientia qppiam efficit: quia voluntas Dei, virtus, & ſapiẽtia eſt: ideo quicquid vult, ita fit vt vult, & in nullo fallitur: quia in ſapientia ſua omnia vult: immo ipſa ſapientia eius voluntas eſt. Et propterea nihil mali: nihil, quod non poſſit, vult. Vnde, quia ſic voluit, vt caro eius eſſet, & ſanguis hoc myſterium: in nullo dubites, ſi Deum credis: ſed veram fidem habeas i animo. Quod etiam caro illa, quæ oblata eſt pro mundi vita: & quam, qui digne comederit, mortem non videbit in æternum, ſit hoc euchariſtiæ ſacramentum, ex hoc perſpicue patet: quia nihil eſt, quod Chriſtus eccleſię ſuę maius hoc myſterio reliquerit: cui ſuccedit baptiſmi ſacramentum: ſcripturæ etiam ſanctæ magnę ſunt auctoritatis: & in his omnibus ſanctus Spiritus: q pignus tertius eccleſiæ eſt interius, myſtica ſalutis noſtræ ad immortalitatem operatur. Sed in his denique nihil incredulis mirabilius: credentibus vero nihil melius, nihil mirabilius, nihilq; locupletius. In hoc ſecundo prębetur, non vt mirabile viſui pareant oculorum: ſed in fide, & in intellectu, diuinis redoleãt myſteriis: & in eiſdem æternitatis mortalibus, & participatio Chriſti in vnitate corporis concedatur. Hac igitur de cauſa lõge ab omnibus, quæ facta ſunt à ſęculo miracula diſtat hoc myſterium: quia illa omnia ideo facta ſunt: vt hoc vnum credatur: quia Chriſtus eſt veritas: veritas autem Deus eſt. Et ſi veritas Deus eſt: quicquid Chriſtus promiſit in hoc myſterio: vtique, verum eſt. Et ideo vera Chriſti caro, & ſanguis: quam, qui manducat digne, habet vitam æternam in ſe manentem. Sed viſu corporeo, & guſtu, propterea nõ demutantur: quatenus fides exerceatur ad iuſtitiam: & ob meritum fidei merces iuſtitiæ conſequatur. Alia nanque Chriſti miracula hoc vnum paſſionis confirmat ſacramentum: & ideo non ob miraculum iſta mutatur exterius in ſpeciem: ſed interius, vt fides comprobetur: quę in ſpiritu veriſſime confitetur: vt quia iuſtus ex fide viuit, habeat iuſtitiam fidei in myſterio: & per fidem vitam in ſe ſuſcipiat manentem. Qua ſecurior adhuc mortalis immortalitate paſtus: quanto citius ad immortalia feſtinet: vbi non pedibus, ſed fide cum bonis operibus peruenitur. Cõſtat ergo omnibus modis: quòd ſicut in Paradiſo lignum vitę fuit, ex quo iugis ſubſiſteret ſtatus hominis, ſi mandata ſeruaſſet, & immortalitas: ita prouiſum eſt in eccleſia hoc myſterium ſalutis: non quòd eidem ligno hoc eſt & in natura: ſed re viſibili, virtus inuiſibilis intrinſecus operabatur: ita ſi quidem & in iſto communionis ſacramento viſibili virtus diuina ad immortalitatem ſua inuiſibili potentia, quaſi ex fructu ligni Paradiſi, nos & guſtu ſapientiæ ſuſtentat, & virtute: quæ

tenus per hoc immortales in anima q̃diu ex hoc digne ſumimus: demũ in melius trãſpoſita ad ímortalia feramur. Ad hoc ergo Verbum caro factum eſt: & habitauit in nobis: vt per Deum, Verbum caro factum, caro proficeret in Deum Verbũ. Quę nimirum caro Verbi fit eſca in hoc myſterio, cibuſq; fidelium, dum vere creditur eſſe caro pro mundi vita. Neq; aliud aliquid q̃ caro corporis Chriſti: ex qua Chriſtus manet in nobis: vt et nos p eam tranſformemur in illo: qui nihil aliud factum eſt, q̃ Deus caro dignatione ſua: vt habitaret in nobis. Si ergo habitat in nobis: & nos membra ſumus corporis eius, maneamus in illo, iuſtum eſt: quia in illo ſumus: vt ex eo viuamus. Et ideo carne Verbi veſcimur, & potamur in ſanguine: hoc eſt inquam firmitas fidei noſtræ, hoc vnitas, & vitæ communicatio: vbi ſi naturę ordo requiritur, ſuccumbit ratio: & tamen manet extra humanam rationem facti veritas: ita vt in ratione fidei, ius Deitatis, & poteſtas efficax modis omnibus credatur: quia dubietas mentis, licet bonæ vitę ſit: qa accipit, excludit ne ad huius ſacramenti intelligentiam pertingat.

¶ Quòd nullus fidelium hoc Chriſti myſterium deberet ignorare. Cap. XXXVII.

SAcramentum Dominici corporis, ac ſanguinis, quod quotidie in eccleſia celebratur: nemo fideliũ debet ignorare, nemo neſcire, quid ad fidem, qd'ue ad ſcientiam in eo pertinent: quia nec fides miniſterio, ſine ſcientia recte defenditur: nec ſcientia ſine fide: quæ nec dũ capit, quandoq; vt percipiat, enutritur: ac per hoc tanti ſacramenti virtus inueſtigãda eſt: & diſciplina Chriſti fide erudienda: ne forte cenſeamur ex eo indigni, ſaltem ſi nõ ſatis diſcernimus illud: nec intelligimus myſticũ Chriſti corpus, & ſanguis quanta polleat dignitate, quantaq; præemineat virtute, & diſcernatur à corporeo guſtu: vt pręſtantius ſit omni ſacrificio veteris teſtamenti. Hoc ſanè ſi quis ignorat, non diſcernit: & ideo timendũ: ne per ignorantiam, quod nobis prouiſum eſt ad medellam, fiat accipientibus in ruinam. Per ignorantiam autem illud percipit, qui virtutem eius, & dignitatẽ, atq; circunſtantiam ipſius ſacramenti penitus ignorat: qui neſcit verè: ꝙ corpus, & ſanguis ſit domini ſm veritatem: licet in ſacramento accipiatur per fidem. hic quidem myſterium accipit, ſed neſcit myſterii virtutem. Omnem itaq; ſanctificationem myſtici ſacrificii, & efficaciam: quo modo ſenſibilis res intelligibiliter virtute Dei per verbum Chriſti in carnem ipſius, ac ſanguinem diuinitus transferatur: vel qualiter per hoc cõmunicantes ad ſpiritualia nutriantur, Chriſto, q verus, & ſummus ſacerdos eſt, catholice totum tribuere oportet, atq; ipſius potentię deputare. Nempe quia ipſe liberat ab omni ignorãtia, & remouet nos à carnalibus huius vitę illecebris. Neque ita finit terrenum aliquid, aut vile ibidem ſuſpicari: ſed myſtica, ac ſpiritualia in his ſapere: ita vt noſtri corporis ſenſus ad ea interius ſanctificandi auidius tranſferantur: ſi quo modo dicere poſſit præeminẽtior pars hominis, Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Recte igitur in Deum viuũ totus homo exultat: quia licet ab omnibus Chriſti caro, & ſanguis quotidie comedatur, ipſe tamen agnus viuus, & integer permanet: non enim moritur, quia mors ei vltra non dominabitur. Sed tamen in myſterio quotidie veraciter imolatur: in ablutionem delictorum comeditur. Hinc ergo erudire oportet eos, qui pcipiunt vitæ ſacramenta: ne forte ſi quis deſidioſe ſalutaria ignorat fidei rudimenta, & ipſe à domino penitus ignoretur.

¶ Quid ſit ſacramẽtum: & quare hoc appelletur noíe. Cap. XXXVIII.

SAcramentũ igitur eſt qcqd in aliqua celebratione diuina nobis quaſi pignus ſalutis traditur: cũ res geſta viſibilis longe aliud inuiſibili intus operatur, quod accipiendum ſit. Sunt autem ſacramenta Chriſti in eccleſia, baptiſmus, & chriſma, corpus quoq; dñi, & ſanguis: quę ob hoc ſacramẽta vocant̃, qa ſub eorum ſpecie viſibili, quæ vr̃, ſecretius virtute diuina caro ꝯſecratur: vt hoc ſit interius in veritate, quod exterius creditur I

virtute

virtute fidei. Eſt & ſacramētū iuris: ſ quo poſt electionem partiū, iurat vnuſquiſq;, quo ſuo pacto decreuerit. Vnde ſacramẽtum dr̄, ꝙ ſecretius fides inuiſibilis p cõſecrationem inuocationis Dei, vel alicuius ſacri teneatur: ex eo ꝙ foris viſu, vel auditu voce iurantis ſentitur: ſit ergo & Chriſti natiuitas, atq; oĩs illa humanitatis diſpenſatio magnum quoddam ſacramentum: quia in homine viſibili diuina maieſtas inter obſecrationem noſtram ea, quæ ſiebant ſecretius poteſtate ſua inuiſibiliter operabatur. Vñ myſterium. i. ſacramentum, ꝙ Deus homo factus eſt, iure dicitur. Sed myſterium Grecū eſt: eo quòd ſecretam, & reconditam in ſe habeat diſpoſitionem. Eſt autem & ſacramētum in ſcripturis diuinis, vbicunq; ſanctus Spiritus in eiſdem interius aliquod efficaciter loquendo operatur. Sed ſacramento ſcripturarum erudiẽdo diuinitus introrſum paſcimur: & paſcendo ad operationem, & diſciplinam Chriſti erudimur. Sacramento vero natiuitatis, & humanitatis eius & nos redimimur ad veniam, & ſcripturę aperiuntur ad intelligẽtiam: & via nobis per eum monſtratur, & poteſtas largitur, vt in adoptionem filiorum ex ſeruitute tranſeamus. Porrò baptiſmi ſacramento intrandi ad eandem adoptionem hoſtium credendo pãditur: ne deinceps in membris Chriſti per eandem renaſcẽtiam liberati à malo vnum corpus efficiamur. In quo nimirum baptiſmo, & deinceps Spiritus ſanctus, in animam renaſcẽtis diffunditur: vt vniuerſa Chriſti eccleſia vno pcepto ſpiritu viuificetur, & corpus vnum efficiatur. Quia ſicut omnia membra corporis noſtri vna viuificantur, & reguntur anima: vt ex compage membrorum vnum corpus fiat: ita totius eccleſię membra vno ſancto reguntur, & viuificantur Spiritu: vt vnum corpus Chriſti efficiatur. Quia ſi quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Nemo igitur dubitet: ꝙ vnuſquiſq; noſtrum vtero matris adhuc clauſus accipiat, licet occulte, animam: vt ſit homo in animam viuentem: ita interdum, vt mater neſciat, quando per eam in illo, priusq̃ exeat, vita igrediatur. Sic planè nemo dubitare debet: ꝙ in aliquo baptiſmo, priuſquã infans à fonte ſurgat, Spiritus ſanctus in eum, qui renaſcitur, aduenıat, & ſi non videatur. Quòd ante minus eſt diuina virtus prouida, & pręſtabilis ad regenerationẽ ſacrę adoptionis, quàm fuit prius in natiuitate carnis, vt viuificaret ſata hominis membra, licet concepta ſint ex delicto. Qua de re ſit non dubium nobis Argumẽtum: quòd Deus ſcrutator omnium, & præſtabilis ſemper proficua diſpenſet gratia: ne, quod diſpoſuit, immutetur: ſi inter paterna interdum ſtupra, & materni criminis flagitia ex libidine ſata viuificat hominis membra: quanto magis vbiq; præſens Spiritus ſanctus, qui replet orbem terrarum offert: vt omnibus per fidem renaſcentibus ſe promptus ingerat: quatenus per eum membra Chriſti vnum ſentiant: & ex omnibus vnum fiat corpus. Cæterum ſacramento corporis, ac ſanguinis tantum depaſcimur in via, & potamur: vt ex eo nutriti vnum efficiamur: quo nimirum vegetati guſtu, & ad immortalia, & æterna præparemur: quatenus ſpiritualiter iam Angelica gratia ſaginati in eo viuificemur. Operatur autem in nobis in his omnibus ſacramẽtis Spiritus diuinus: ſi quidem in ſcripturis ſanctis corda noſtra illuſtrat: quia neque qui plantat, neque qui rigat eſt aliquid: ſed qui incrementum dat Deus. Cæterum in Chriſto idem cooperatur ſpiritus, quod conceptum creditur de ipſo, & Beata Maria virgine. Similiter quoque & in baptiſmo per aquam ex illo omnes regeneramur: deinde virtute ipſius Chriſti corpore quotidie paſcimur, & potamur ſanguine. Vnde non eſt mirum, ſi Spiritus ſanctus, qui hominem Chriſtum in vtero virginis ſine ſemine creauit: ſi etiã ipſe panis, ac vini ſubſtantiam, carnem Chriſti, & ſanguinem inuiſibili potentia quotidie per ſacramenti ſui ſanctificationem operatur: quamuis nec viſu exterius, nec guſtu ſaporis comprehendatur: ſed quia ſpiritualia ſunt fide, & intellectu pro certo, ſicut Veritas prędixit, pleniſſime ſumuntur.

Digitized by Google

¶ Vtrum ſub figura, an veritate hoc myſticum calicis fiat ſacrm. Cap. XXXIX.

QVòd in veritate corpus, & ſanguis fiat conſecratione myſterii, nemo qui verbis diuinis credit, dubitat. vnde Veritas ait: Caro enim mea vere eſt cibus, & ſanguis meus verus eſt potus. & vt Diſcipulis non recte intelligentibus clareſceret, de qua dicebat carne, vel de quo ſanguine, manifeſtans inſinuat: Qui manducat meam carnem, inquit, & bibit ſanguinem meũ, in me manet, & ego in illo. Ergo ſi vere eſt cibus, & vera caro: & ſi vere eſt potus: vtiq; & verus ſanguis: alioquin quomodo verum erit, quod dicit: Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita: niſi vera ſit caro? vtiq; & panis, qui de cœlo deſcẽdit, verus eſt panis. Sed quia Chriſtum vorari fas dentibus non eſt: voluit in myſterio hunc panem, & vinum vere carnem ſuam, & ſanguinem conſecratione Spiritus ſancti potentialiter creari: creando vero quotidie pro mundi vita myſtice immolari: vt ſicut de virgine per Spiritũ ſanctum vera caro ſine coitu creata fuerat: ita per eundem ſpiritum, ex ſubſtantia panis, ac vini myſtice idem Chriſti corpus, & ſanguis conſecraretur. De qua videlicet carne, ac ſanguine ipſe idem: Amen amen, inquit, dico vobis: niſi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Vbi profectò non aliam, quàm veram carnem dicit, & verum ſanguinem: licet myſtice. vnde quia myſticum eſt ſacramentum, nec figuram, illud negare poſſumus: ſed figura videtur eſſe dum frangitur: dum in ſpecie viſibili aliud intelligitur, quàm quod viſu carnis, & guſtu ſentitur. Dumq; ſanguis in calice ſimul cum aqua miſcetur: porrò illud fidei ſacramentum iure veritatis appellatur. Veritas ergo dum corpus Chriſti, & ſanguis virtute Spiritus in verbo ipſius, ex panis, viniq; ſubſtantia efficitur: figura vero, dum ſacerdos, quaſi aliud exterius gerens ob recordationem ſanctæ paſſionis ad aram venit: &, quod ſemel geſtum eſt, quotidie immolatur agnus. ſed ſi veraciter inſpicimus, iure ſimul veritas, & figura dicitur. Viſu figuralis character veritatis, quod exterius ſentitur, veritatis eſt quicquid de hoc myſterio interius recte intelligitur, aut creditur. Non enim omnis figura, vmbra, vel falſitas. Vnde Paulus de vnico Dei filio ad Hebræos loquens, ait: Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, portansq; omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens. Quibus profectò verbis, duas in Chriſto ſubſtantias declarat, & vtraſq; veras. Nam cum dicit: Qui cum ſit ſplẽdor gloriæ, diuinitati eum conſubſtantialem eſſe prædicat: cum vero figura, vel character ſubſtantiæ eius, humanitatis deſignat naturam: vbi corporaliter plenitudo inhabitat diuinitatis: & tamen in vtroq; vnus, & verus Chriſtus catholice commendatur. Eſt autem figura, vel character hoc quod exterius ſentitur: ſed totum veritas, & nulla adumbratio eius, quod intrinſecus percipitur. Ac per hoc nihil aliud hinc inde, quàm veritas, & ſacramentum ipſius carnis aperitur. Vera vtiq; caro Chriſti, quæ crucifixa eſt, & ſepulta: vere illius carnis ſacramentum: quod per ſacerdotem ſuper altare in verbo Chriſti per Spiritum ſanctum diuinitus conſecratur. Vnde ipſe dominus clamat: Hoc eſt corpus meum. Et ne mireris ò homo, neq; requiras naturæ ordinem: ſed ſi carnem illam veram credis de Maria virgine in vtero ſine ſemine poteſtate Spiritus ſancti creatam, vt Verbum caro fieret: vere credis: & hoc, quod conficitur in Verbo Chriſti per Spiritum ſanctum, corpus ipſius eſſe ex virgine. vbi ſi rationem quæris: quis explicare poterit? aut verbis comprehendere? immo ſcias quęſo: quia ratio in virtute Chriſti eſt: ſcientia in fide: cauſa in poteſtate: effectus vero in volũtate. Quòd potentia diuinitatis cõtra naturam vltra noſtrę rationis capacitatẽ efficaciter operatur: iccirco habeatur ſcientia in doctrina ſalutis: & teneat fides in myſterio veritatis: quoniam in his omnibus per fidẽ ambulamus, & non per ſpeciem.

¶ Quid

¶ Quid interſit inter immolationes vete res, figuraſq; legaliũ: & inter ſacramentum Dominici corporis, ac ſanguinis. Caput. XL.

IMmolationem illam agni, figurã fuiſſe paſſionis Chriſti, & noſtræ cõmunionis, recte nullus fidelium ignorat. Sed quantum ſit inter illud, & hoc ſacramentum: ſeu inter verbum, qđ de cœlo deſcẽdit: necnõ & aquam, quç de petra fluxit: atq; inter iſtud ſpirituale, ac diuinum cõmercium, quęrendum arbitror: præſertim cum B. Apoſtolus clamet: Quòd oẽs p̃res noſtri eandem eſcam ſpiritualem mãducauerunt: & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Vbi ſi eandem eſcã perceperunt, & eũdem potum, quid neceſſe fuit immutari quod ipſum erat? aut dari quaſi aliud, ſi nihil amplius eſt? Ex quo fatendum eſt: ſic eandem fuiſſe, quã nũc percipimus eſcam, eũdemq; potum: ſicut eandem fuiſſe petram, de qua manarunt aquæ: vbi Chriſtus, Apoſtolo teſte, prędicatur. Eadem quippe fuit eſca: quia manna ſpiritualiter percipientibus typus fuit eſcę corporis Chriſti: & aqua illa, quæ de petra fluxerat potus, & figura ſanguinis. Si quidem in pręfiguratione idem: ſed non idem in adimpletione veritatis: quia qui tunc adumbrabatur in deſignatione futurorũ imago veritatis: & vmbra corporis, atq; exemplaria erãt. Nunc aũt myſterium impletæ veritatis facta eſt euchariſtia ex reſurrectione caro Chriſti, q̃ prius per agnum, vel per eandem carnalẽ eſcã figurabatur credentibus affutura. De hoc pane Dauid cecinerat i parabolis, dicẽs: Panem Angelorum manducauit homo: alioquin eſca illa, licet de cœlo venerit, & potus, qui corporeus erat Angelis nõ congruebat. Secundũ illud vtiq; panis, & potus, qui per hęc p̃ſagiebatur. Chriſtus ergo cibus eſt Angelorũ, & ſacramentum: hoc vere caro ipſius, & ſanguis, quã ſpiritualiter manducat, & bibit homo: ac p hoc vnde viuunt Angeli, viuit homo: qđ totum ſpirituale eſt, & diuinũ i eo, quod percipit homo. Patet igitur, ꝙ & agnus ille legalis, & manna, & oĩa huiuſmodi, q̃ figurã geſſerũt carnis, ac ſanguinis Chriſti: ꝙ paſſus ſit ſemel in Paſcha: & quotidie ſuper altare mane, ac veſpere imolatur: non niſi figuram huius habuere myſterii: & ſi qua in his virtus ſacrãdi latuit, totum ex iſta gratia fidei, qua fruimur, p̃fulſit: qua profectò illi per hęc quaſi promiſſa ſuſpicantes participabantur: tantũdem per fidem, & de figura ſacramẽtum veritatis intelligebant. Nos vero longe ante patribus hanc gratiam repromiſſam iam ſuſcepimus: & ſuſceptã veneramur: venerantes aũt ex ipſa paſcimur, & potamur. Vnde patet: q̃a multũ intereſt: quãuis eadem eſca, idemq; potus ab Aplõ prædicetur: quia idem necdum iure: ſed in ſpecie, ac figura, vbi promiſſio veritatis inerat: de qua ſpirituali intelligentia, atq; fidei ſacramento, illis, licet futura, impartiebãtur: ita vt nec illis deeſſet in ſpiritu: quod iam ſpe potarẽt: nec nobis qđ de ipſis recolendo ad fidei firmitatem, & vitam percipiendam copioſius proficiat. Nos tamen & illos ſpiritualis perceptio viuificat: quia bibebant illi de ſpirituali conſequenti eos petra: ſignificãs, ꝙ Chriſtus poſt eos venturus eſſet. Bibimus quoque & nos ſpiritualiter, ac comedimus ſpiritualem Chriſti carnem: in qua vita æterna eſſe creditur, alioquin ſapere, ſm carnem, mors eſt: & tamen veram Chriſti carnem ſpiritualiter percipere vita æterna &c.

¶ Quid ſit ad vitã digne percipere corpus, & ſanguinẽ Chriſti. Cap. XLI.

HOc ſanè Chriſtus exponit: Qui mãducat, inq̃t, meam carnem, & bibit meũ ſanguinẽ, i me manet, & ego in eo: alioqn, niſi prius in me maneat, & ego in illo, carnẽ meã mãducare nõ põt, neq; ſanguinẽ meum bibere. Et qđ eſt, qđ manducant hoĩes? ecce oẽs indifferẽter, quàm ſępe ſacramenta altaris percipiũt, percipiũt planè: ſed alius carnem Chriſti ſpiritualiter mãducat, & ſanguinẽ bibit: alius vero non: quamuis buccellã de manu ſacerdotis videatur pcipere. Et qđ accipit? cum vna ſit ꝯſecratio, ſi corpus, & ſanguinẽ Chriſti nõ accipit? verè ꝙ reus indignè accipit: ſicut Apoſtolus Paulus ait: Iudicium ſibi manducat, & bibit, nõ

probans ſe prius, nec diiudicans corpus dñi. Ecce qd mãducat peccator: & qd bibit: non vtiq; ſibi carnẽ vtiliter, & ſanguinem, ſed iudiciũ: licet videatur cum cæteris ſacramẽtũ altaris pcipere: & quare? qa non ſe pbat, nec diiudicat corpus. Cogitat enim infidelis digna, & ſancta qđ indignius poſſit accipere: non aliud quidẽ attendens, niſi qđ videt: neq; itelligens, niſi quod ore ſentitur. Nequaq̃ igitur credit, aut intelligit quale, vel quãtũ iudiciũ ſumit. Nempe, qa ſimul oẽs ex vno edere viſibiliter cernit: nec ſi aliqua ſit vltra virtus, in eo ſatis ex fide ſapit: pp quod illi virtus ſacramenti ſubtrahiť: & in eodem ob pręſumptionẽ iudicium reatus duplicatur. vñ Apl's: Probet ſe homo prius: & ſic de pane illo edat: & de calice bibat. Quibus duobus ſeruatis, videat vtrũ dignè accipere poſſit: videlicet: vt diiudicet corpus dñi: quid eſt, quãtum'ue ſacramentum, qualiſq; virtus ſacramẽti: qa diuinũ, ac ſpirituale eſt. Deide ſemetipſum probet: vtrum ipſe in corpore Chriſti: vel ſi Chriſtus in eo maneat: alioquin niſi & illud ſpiritualiter iudicet, & ſemet ad percipiendum idoneũ probet, iudicium ſibi manducat: qa bono male vtiť. vnde non illud ad vitã, ſed in eo iudicium ad pœnam ſumit.

¶ Quibus modis diciť corpus domini. Caput. XLII.

TRibus modis ſanè in ſcripturis ſacris corpus Chriſti appellať: profectò, quia gñalis Chriſti eccl'ia corpus eius eſt: vbi Chriſtus caput, & omnes electi membra dicuntur: ex qbus vnum colligiť corpus in viꝝ perfectum, in mẽſuram plenitudinis Chriſti. Corpus autẽ Chriſti: ſponſa videlicet Dei eccleſia iure dicitur: iuxta illud, quod Apl's ait: Et erũt duo in carne vna: hoc inqt ſacramentum magnum eſt i Chriſto, & in eccl'ia. Quod ſi Chriſtus, & eccleſia in carne vna ſunt, vtiq; vnum corpus: vbi ſpõſus caput: ſinguli aũt electi alter alterius mẽbra. Ex qbus videlicet qſqs tollit mẽbra Chriſti: & facit membrum meretricis: aut certe per quodlibet graue delictũ mẽbrũ Diaboli: hic profectò iam nõ eſt in corpore Chriſti: quia factus eſt alterius mẽbrũ: icirco ei iure nõ licet edere de hoc myſtico corpore Chriſti: quod ſanè corpus: vt vera caro ſit Chriſti pro mundi vita: quotidie per Spiritum ſanctũ ꝯſecratur. Ex qua nõ habet poteſtatẽ edere, q ex aduerſo ſunt. Veſcuntur aũt eo cõdigne, q ſunt in corpore illius: vt ſolum corpus Chriſti dum eſt in via ipſius carne reficiantur: & diſcãt nihil aliud eſurire, quàm Chriſtum: nihil ſitire, niſi Chriſtum: nihil aliud ſapere, quàm Chriſtum: non aliunde viuere, non aliud eſſe, q̃ corpus Chriſti. Cæterum illud corpus: quod natũ eſt de Maria virgine, in quo iſtud transferť, qđ pependit in Cruce, ſepultũ fuit in ſepulchro, reſurrexit à mortuis, penetrauit cœlos, & nũc Põtifex factus in æternũ, quotidie interpellat p nobis: ad quem ſi rectè cõicamus, mente dirigimur: vt ex ipſo, & ab ipſo nos corpus eius carnẽ ipſius, illo manente integro, ſumamus. Quæ nimiꝝ caro ipſa eſt, & fructus ipſius carnis, vt idem ſemper maneat: & vniuerſos, q ſunt in corpore paſcat. Si enim hydria farinę, vel lechythus olei: ſeu panes ſecundo creſcũt, & non minuũtur dum ſatiãt: qd putas caro Chriſti? Arbor qdem ligni vitæ Chriſtus nunc in eccleſia eſt: cuius imago in Paradiſo arbor illa fuit: icirco ſcire cõuenit: ꝙ veritas hinc cõpletur, quã prius figura præmiſit. Nam ſi hoĩ, ex illa ſemp Dei, ſeruatis mãdatis, edere licuiſſet, nũq̃ mori poſſet. Sic itaq; ex hoc ligno corporis, qcunq; ſpiritualiter comedũt, ſi mandata obſeruauerint, nunq̃ in ſpiritu mortales erũt: alioqn præcidendi ſunt, vt melius reinſerant. Vnde & lignũ vitæ iure dicitur: quia ſicut illud imortalitatem corporis ſumptum pſtitiſſet: ita iſtud: imo ſolidius vitam pſtat, cũ obſeruatione mandatoꝝ Dei, æternam. De quo, in laude ſapientiæ, lignum vitæ eſt his, q apprehenderũt eam. & in Apocalypſi Ioãnis: Qui vicerit dabo ei edere de ligno vitæ: quod eſt in Paradiſo Dei mei. Quia profectò non aliis largitur: et in myſterio, q̃ vincẽtibus. Sed qm̃ de tribus vocabulis corporis Chriſti diximus: reſtat etiã intelligere ſcripturas ſanctas, doctrinamq; Chriſti: quã

Digitized by Google

quā ſępe typice corpus Chriſti īterptari debere: vt vnū corpus ex oībus pficiat: q̄a hæc ſunt dotalia, hęc myſtica: vt Chriſtus, & eccleſia vnū corpus ſolidius cōfirmetur. Alioquin quō auderet Apl's aſſerere Chriſti eccleſiam de carne, & de oſſib' eius conſtare? vtiq; hoc ſacramētū velint inimici, nolint, magnū eſt in Chriſto, & ī eccleſia: Quòd erūt duo in carne vna: & ſi vna caro Chriſtus, & eccleſia, iā vnitas naturæ amboꝝ plenius cōmendat. Quapropter, illo integro, agni carnes noſtra vt tollat peccata mūdi accipiamur: quatenus per hoc Chriſtus in nobis maneat: & nos in ipſo renati vnum efficiamur.

¶ Quòd in hac cōione, aut ad iudiciū p cipitur, aut ad pmium. Cap. XLIII.

NIhil in pñtia reꝝ periculoſius eſt, q̄ letaliter peccare: & à Chriſti corpore coràm interni iudicis oculis decidere. Deinde nihil dānabilius, anteq̄ corrigatur, pp pfidiā humanā, vnà cum Iuda à myſterio ſanctæ cōionis pedem retrahere. Vn̄ à primordio huius celebritatis iudiciū male accipiētibus minatur: dū ꝯtinuo poſt buccellā de manu dn̄i pcceptam, Iudam Diabolus puaſit: vbi mox oſ̄ditur futuꝝ in eccleſia iudiciū: q̄a ſancta ſanctoꝝ ſunt. Si q̄s eo lapſus de corpore Chriſti, factus mēbrum meretricis, vel Diaboli pſūpſerit: nec dubium quin ob id iudiciū excipiat, & cum Iuda culpæ ſocietur obnoxius: tam q̄a corruit, q̄ q̄a in conſcientia dānatur: cū auſus ſit ſine pœnitentia: & correctionis venia ſancta myſteria temerare. Nec pñtiam igitur diuinę maieſtatis virtus, dū cogitat, nihil amplius, q̄ quæ videtur: nec intelligit miſer, ꝙ nunq̄ caro Chriſti, niſi de manu eius, & ſublimi ara, vbi Chriſtus Pōtifex futurorum bonoꝝ pro oībus aſſiſtit, iure accipitur: vn̄ ſacerdos cum hęc īcipit īmolare, inter cætera: Iube, inq̄t, hæc perferri per manus Angeli tui in ſublime altare tuum in ꝯſpectu diuinę maieſtatis tuæ. Et cogitas ò homo aliunde aliud accipere, q̄ de altare, vbi ſublimius tranſpoſitū cōſecratur. Sed fortaſſis ad hæc cęca cogitatio dicit: Et quō in cœlū ante ꝯſpectum diuinæ maieſtatis tam ſubito trāſfertur: cum hic aut panis, aut caro licet dicat, in manu ſacerdotis viſibiliter ſemp teneat? hoc quippe eſt homo, ꝙ ſacramētum, vel myſterium vocatur? Si enim totum viſibile fieret, nullum in eo myſterium, vel ſecretum eſſet, nulla fides, nulla vis ſpiritualis, nulla alia res, q̄ quę oculis, & guſtui ſubiaceret. Nunc autem longe aliter virtus diuina interius operatur: quia per fidem ambulamus, & non per ſpeciem. habet enim fides præmium meritorum: vt quicquid tibi per fidem ſapuerit: hoc interius totum præbeat. vnde: Homo diſce aliud guſtare, quàm quod ore carnis ſentitur: aliud videre, quàm quod oculis iſtis carneis monſtratur. Diſce, quia Deus ſpiritus inlocaliter vbique eſt. Intellige, quia ſpiritualiter hæc: ſicut nec localiter: ſic vtique nec carnaliter ante conſpectum diuinæ maieſtatis in ſublime feruntur. Cogita igitur ſi quippiam corporeum poteſt eſſe ſublimius: cum ſubſtantia panis, & vini in Chriſti carnem, & ſanguinem efficaciter interius commutatur: ita vt deinceps poſt conſecrationem iam vera Chriſti caro, & ſanguis veraciter credatur: & non aliud, quàm Chriſtus panis de cœlo à credentibus æſtimetur. Putas'ne aliud eſſe altare, vbi Chriſtus Pontifex aſſiſtit, quàm corpus ſuū: per quod, & in quo Deo patri vota fidelium, & fides credentium offertur? Quòd ſi veraciter corpus Chriſti altare illud cœleſte creditur: iam non aliunde carnem, & ſanguinem, quàm de ipſo corpore Chriſti ſumere putabis. Cæterum de Angelorum pręſentia dubitare omnino non debes: quia ad hoc, ſm Aplm Paulū, adminiſtratorii ſpiritus poſiti ſunt in miniſterio pro his, qui hęreditatem capiunt ſalutis: iccirco inter Angeloꝝ frequētiam, q̄ terribile ſit indignè ad cōionem accedere, debet qſq; cogitare: imo q̄ terribile ſit ipſum corporis, ac ſanguinis ſacramētū, vbi pleniſſime virt' Chriſti accipit: & neq; ab alio, q̄ ab ipſo Chriſto Pontifice porrigitur: licet viſibilis ſacerdos aſſiſtere, & ſingula tribuere videatur. Quia quod iſte per ignorantiam omnibus indifferenter tribuit, Chriſtus virtute maieſtatis interius,

Digitized by Google

cui ad remedium, cuiq; ad iudicium tribuatur, diuinitus decernit. Quis eni carnem ipſius, ac ſanguinem, niſi ab ipſo iure percipit, cuius eſt caro? Et ideo alius accipit myſterium ad iudicium damnationis: alius vero accipit virtutem myſterii ad ſalutem. Nam is, qui cum Iuda cõtemptu ſuo, & vitio criminis reus tenetur, cũ Iuda vtiq; condemnatur. Et qui cum Petro, ac cũ cęteris fideliter, ac deuote participatur, cum Petro quoq;, ac cum cæteris Apoſtolis in corpore cõſecratur. Hoc igitur iudicio in domini cœna, in natale calicis mox excipitur: vt doceatur quid contemptoribus imineat ſi damnati à cõſcientia pedem de menſa dñi non retraxerint. Quę enim ꝯſecrata ſunt dño, non aliorum eſt cibus, niſi qui ſunt in dño: qa hi ſoli viſuri ſunt dñm: vnde terribile valde eſt ad ea imundum accedere: vbi ſacerdos eſt ille, qui poteſtatẽ habet corpus, & animam perdere in Gehennã male accipientium. Quiſquis ergo accedis, hunc attende, & time Pontificem: non eum, quem fallere te putas: ſed illum, cui cuncta patent: ne percipias nõ virtutem Spiritus ſancti, ſed iudiciũ ſacramenti. Iudicium aũt ſacramenti eſt: vt habeat reus prioris culpę delictum: deinde cõtẽptus ſui peccatum ſuperbiæ, vel ſacrilegii contra Deum: quia auſus eſt ſancta contingere: quod nõ licet, niſi mundis: quem eni apud Deũ pro ſe interuenientẽ inueniet, qui Deũ totius creaturę ꝯtemnẽs, in eius iniuriam ad ſanctificata, imo ad corpus, & ſanguinem ipſius indignus acceſſit? Talis profecto nec Dei veretur pñtiam: nec frequentiam formidat Angeloꝝ: ſed ſic ſe ingerit, quaſi nullus ſit, q eius conſcientiam videat: propter hoc dñs, cum peccata Hieruſalem, & abominationes, q̃ fiebant in templo ꝑ viſionem oſtenderet, inter cętera dicuntur: Sex viri de via portę ſuperioris adueniſſe: & ecce vnuſqſq; eoꝝ in manu ſua ferebat vas interfectionis: in quoꝝ medio vir vnus veſtitus lineis: & atramẽtariũ habebat ſcriptoris ad renes ſuos. Qui profecto ingreſſi, ſtatuerunt iuxta altare æneum, quod erat in atrio templi. Per quod nimirum præſens altare, quo verbum vitæ, & ſtipendiũ militiæ noſtræ ſumimus, maniſeſtiſſime deſignatur: quia illud aliud iterius infra ſancta ſanctorum aureum fuiſſe legimus. Ex quo illud intelligibile demonſtratur altare: vbi orationes omnium, & vota offerũtur ſingulorũ à Summo Pontifice Chriſto domino: & ideo ad illum mundo corde pertingere. Ad iſtum vero mẽte ſimul, & corpore abſq; vlla immunditia debemus: quia ſacramentorum vota in illo ꝓ nobis offeruntur altari. Quo nimirũ Chriſtus concordiam videt omnium: fidem omnium: fidem conuenit ſingulorum. Vnde & gloria domini: quæ aſſumpta fuerat de Cherub, ſtetit ad limen domus: vt ingredientes plenius dignoſcerẽt: & clamarent ad virum: qui indutus erat lineis: & atramẽtarium ſcriptoris habebat in lumbis ſuis: quem profecto virum Chriſtum intelligimus veſtitum in habitu Pontificis: & habet atramentarium ſcriptoris ad renes ſuos: vt omniũ peccata deſcribat: & ſanctorũ à peccatoribus numerum ſegregaret: maxime dũ ad altare veniũt. Et ideo bene iuxta illud ſtare perhibetur: vt milites ad ſtipendia vitæ percipienda accedentes diuinitus diſcernat: cui cum in medio candelabrorum aureorum aſſiſteret, dictum eſt: Tranſi per mediam Hieruſalem: & ſigna, Thau, ſuper frontes gementium, & dolentiũ ſuper cunctas abominationes, quę fiũt in medio eius: mortificationem ſcilicet Ieſu in corpore ſuo circunferentes: qui non ſolũ ſua: ſed aliorum quotidie delicta lugent. Cæterũ ad eos, in quorum vaſa interfectionis erant, fit illico vox Propheta audiente: Tranſite poſt eum per ciuitatem: & percutite: non parcat oculus veſter: neq; miſereamini. Senem, adoleſcentulum, & virginem, paruulum, & mulieres interficite vſq; ad internitionem. Omnem, inquit, ſup quẽ videritis, Thau, ne occidatis: & à ſanctuario meo incipite: ſiue (vt. Lxx.) à ſanctis meis. i. à ſacerdotibus, & miniſtris altaris. Nõ ꝙ ſancti ſint: ſed quia pro miniſterio ſancti vocãtur in pplo: vt qui ſunt cauſa peccati in plebe, primi excipiant ſupplicium: quia tempus eſt: vt iudicium incipiat à

Digitized by Google

piat à domo Dei. Sed ne putares ſine cauſa iuxta altare ſtetiſſe, fit à Deo vox diuina, quæ vtinam in nobis non compleatur: Contaminate domum, & implete atria interfectis: quia nulla religione, vbi offenſio peccati offerentes contaminat. Et ideo iure, vnde peccatum, inde iudicium recipit: quia peccator mortuus contaminat prius atria templi: & profanat ſancta, dum immundus ea contingit. Neque ſit error iudicii, vbi iudex eſt, & deſcriptor ſuorum militum. Verbum Dei patris Chriſtus Ieſus penetrabilior omni gladio ancipiti: diſcerptor quoque cogitationum, & medullarum, pertingens vſque ad diuiſionem animæ, & ſpiritus. Vnde Apoſtolus de his, qui indigne ſumunt, non diiudicantes corpus domini. Propterea, inquit, imbecilles fiunt, & dormiunt multi: dormiunt ergo inde multi: non ſomno pacis: ſed ſomno mortis: quia miniſterio eorum, qui ad hoc poſiti ſunt, Angelorum perimuntur: imbecilles vero fiebant, qui variis languoribus ideo cruciabantur: vt corrigerentur. Quidam vero, vt iam inciperent torqueri, & metu eorum cæteri ſanarentur. Alioquin plagæ, & infirmitates nunquam in populo Chriſti tantum erubeſcerent, præſertim cũ in his, qui ex Aegypto in figura ſanctæ Dei eccleſiæ egrediebantur, lectum ſit nullum fuiſſe infirmũ. Nam & ideo lignum vitæ dicitur: quòd hanc virtutem diuinitus acceperit: vt ſi quis ex eo manducaret, ſanitate corporis ad immortalitatem firmaretur. Quanto magis ex hoc præſtatur, ne non moriatur in carne, ſed ne lædatur quiſque à Diabolo, dum eum virtus ſanguinis defenderit. Sed forte ad hæc: ſi propterea infirmantur, & dormiunt multi, cur non aperte? præſertim cum magis illi puniantur, qui Dei correptione iudicantur indigni? Nimirum, quia fides renatorum exercenda erat, & probanda: nec non & doctrina præceptorum homo erudiendus: tamen non eſt dubiũ, quin fidelis vitam, contemptor vero mortem, accipiat: aliàs ſi ſemper in peccantibus aperta vltio fieret, terror homines compeſceret: non fides, vel religio ad probitatem morum imbueret. Vnde (ſm Apoſtolum) cum aliquis infirmatur, prius adhibenda eſt confeſſio peccati, deinde oratio plurimorum poſt ſanctificationem vnctionis: quia impoſſibile eſt per medicinam ſanari illius artis, quem diuina vltio premit. Et ſi medicina ſectanda eſt: tamen hoc prius agendum Chriſtiano: quoniam ſi in Angelis prauitas eſt inuenta: & aſtra non ſunt munda coràm Deo: quanto magis homo immundus probatur: niſi confeſſione, & bonis operibus quotidie purgetur.

Verumtamen, quia ſępe grauius peccantibus diuina patientia (licet præſumant indigne) parcit ad tempus, & expectat ad pœnitentiam: non ideo ſecuritas ſubrepat: quia theſaurizat ſibi contemnendo iram in die iræ, & peccata in Deum magis accumulat. Certus ſit enim, quia vltores Angeli, nec ſemel indigne communicati parcerent, niſi bonitas Chriſti, in cuius iudicio pẽdent omnia: & cui commiſſum eſt: vt ſignum ponat ſuorum in frontibus, gladium ſuſpenderet, & remoueret interdum momentaneam mortẽ: vnde poſtea reſipiſcẽti duplex in pœnitentia debet eſſe luctus: vel quia male geſſit, vel quia demum ad iudicium male pręſumpſit. Quod ſanè delictum nullo alio, niſi Chriſto interueniente, donabitur. Vnde ob hoc in lege, qui in ſanctificatis deliquit, aries, per quem intelligitur Chriſtus, offerri iubetur: vt apud Deũ patrem, Deus homo Pontifex in æternũ interpellare per fidem credat: atque ipſum pro ſe moribus, & vita quotidie reinduтum per fidem offerat: alioquin, qui in Deum peccauit, quis orabit pro eo? niſi Deus: qui noſtras ĩfirmitates ideo aſſumpſit, vt compatiatur nobis, & donet veniam ex delictis, & iam in Deum admiſſis? Verũtamen nec hoc dicimus: vt idoneus aliqs pro nobis in iſtis non debeat interuenire: ſed Chriſto totum debemus aſcribere: qui ſuas etiam iniurias libenter remittit: & pro delinquentibus in ſe, ſicut prius in Cruce fecerat: etiam ſe patri offerendo idoneus exactor interuenit.

Digitized by Google

Quid neceſſe fuerit, quod ſemel geſtū eſt, Chriſtum quotidie imolari: vel qd boni tribuant hæc myſteria digne acꝛ cipientibus. Cap. XLIIII.

ITeratur autem hęc oblatio, licet Chriſtus ſemel paſſus in carne per vnam, eandemq́; mortis paſſionem ſemel ſaluauerit mundū: ex qua morte idem reſurgens ad vitam, mors ei vltra non dn̄abitur: quia pfectò ſapientia Dei patris neceſſarium pro multis cauſis hoc puidit. Primo ſiquidem, qa quotidie peccamus, ſaltem peccatis, ſine qbus mortalis infirmitas viuere non pōt: qa licet omnia peccata donata ſint in baptiſmo: infirmitas tn̄ peccati adhuc in carne manet. Et ideo, qa quotidie labimur, quotidie pro nobis Chriſtus myſtice imolatur, & paſſio Chriſti myſterio tradit: vt qui ſemel moriēdo mortem vicerat, quotidie recidiua delictoꝝ per hæc ſacramenta corporis, & ſanguinis peccata relaxet. Secundo igitur, vt ſicut fuit arbor vitę in Paradiſo, ita ſancta Dei eccleſia, quæ Paradiſus delitiarū in Canticis appellatur, habeat in ſe myſterium vitæ: quod in eodem ligno figurabatur: ex quo, qui edunt, ſeruātes mandata vitæ, nequaquam poſſunt mori in æternum. Quod ſi, veluti Adam, inobedientes à Diabolo rurſus peccato mortis perempti fuerint, ſicut illi de Paradiſo remouentur à ſanctis altaribus, & à ligno vitæ: ſcilicet à corpore, & ſanguine Chriſti, qui eſt verum Paradiſi lignum: remouentur autem ne ſumant de ligno vitæ: & male viuant, vt moriantur: imo vt reſipiſcant à malis ſuis: & per pœnitentiam reconciliati Chriſti per hūc cibum reinſerantur viſceribus, & feliciter deinceps viuant in æternum. Hoc quippe agūt ſacerdotes Chriſti in eccleſia: & monſtrant qđ futurum eſt in illo vltimo examine, quādo ſeparabunt iuſti ab iniuſtis. Sed hic ſicuti Adam expulſo ſpes manſit redeundi ad vitam per pœnitentiam, ita pcíſis à ligno vitæ, patet facultas, ſi velint redire ad veniam: vbi cum pœnitentia interceſſerit, certa ſpes percipitur: quia iam vitæ admixtus mori non poterat, ſi reconciliatus maneat in Chriſto. Tertio, vt qcūq; digne hanc vitam ſumant, renati vnum efficiant: vt ſicut iam per baptiſmū Chriſto induunt: ita Chriſtus in eis per hoc ſacramentū corporaliter maneat: vt ſint credentes in vnum in Chriſto, & Chriſtus in eis maneat: quatenus illud cōpleatur, quod ipſe ad patrē orat: Non pro his aūt rogo, inqt, tantū: ſed pro his, qui credituri ſunt per verbū eoꝝ in me: vt oēs vnum ſint in nobis. Chriſtus ſiqdē Deus ex Deo ſubſtantialiter genitus, naturalr hoc eſt quod pater: ac per hanc vnitatē naturæ, pater, & filius vnum eſſe pbant. Chriſtus quoq; non ſolum per ɔcordiam voluntatis, ſed ēt per naturam in nobis, ſicut & nos in illo recte manere dicitur. Nam ſi Verbum caro factum eſt: & nos vere Verbum carnem factum in cibo Dominico ſumimus: qūo in nobis Chriſtus manere naturaliter iure non æſtimatur: qui & naturam carnis noſtrę inſeparabilem ſibi homo natus Deus aſſumpſit: & naturā carnis ſuæ ad naturam æternitatis ſub ſacramento hoc nobis cōmunicando carnis admiſcuit? Et ideo p hoc oēs in Deo Patre, & Filio, & Spiritu ſancto vnum ſumus: qa Pater in Chriſto, & Chriſtus in nobis eſſe pbatur. Hinc igit eſt, ꝙ & nos in Chriſto naturaliter ɔfitetur: ɔfiteatur ſe naturaliter: qa Verbum caro eſt vnū eſſe in illo, vt naturalis vnitas per ſacrm̄ appareat veritatis. Hinc ergo dicit: Qui mā ducat carnem meā, & bibit ſanguinē meum, in me manet, & ego in eo. Vere igit, ſicut per naturā Deitatis Deus pater in filio eſt: ita filius Deus homo per humanitatem carnis in nobis eſſe iure dicit: ac p hoc mediator Dei, & hominū pdicatur: qa per eum cōmunionem vnitatis habemus ad Deū, dum ipſe in patre manēs, & in nobis quoq; manere dicit. Qua de cauſa vnū nos eſſe in ipſis ſupius pater à filio, ſm humanitatē, exorat. Ecce iſta duo ſacra qd efficiunt? Per baptiſmū ergo renaſcimur in Chriſto: & per ſacrm̄ corporis, & ſanguinis, Chriſtus in nobis, nō ſolum fide, ſed ēt vnitate carnis, & ſanguinis manere pbat. Et ideo iā mēbra Chriſti eius carne veſcimur: vt nihil aliud, ꝗ corpus eius, vnde viuimus, & ſanguis inueniamur.

ueniamur. Hinc igit eſt: ꝙ nemo aſcẽdit in cœlũ, niſi, qui de cœlo deſcendit: qa cum illo per hæc myſteria vnum ſumus. Iteratur aũt hoc myſterium & ob cõmemorationem paſſionis Chriſti: ſicut ipſe ait: Hæc quotieſcunq; agitis, in meam cõ memorationem facite: quotieſcunq; ergo hunc panem ſumitis, & bibitis hunc calicem, mortem dñi annũtiabitis, donec veniat. Non itaq; ſic accipiendũ eſt: Donec mors Chriſti veniat: qa iam vltra nõ morit: ſed donec ipſe dñs veniat ad iudiciũ. Interdum aũt mors eſt Chriſti pro ſæculi vita poſteris nuntianda: vt diſcant, qua charitate ſuos dilexit, qui pro eis mori dignatus eſt: cui omnes vicem debemus repẽdere charitatis, qa ad hoc nos prior dilexit, cum eſſemus Gehẽnæ filii, vt diligeremus eũ à morte iam liberati. In omnibus certe legũ ſacrificiis veritas huius myſterii adumbrabat: qbus pfectò remotis: ꝙ prædictum erat, ſm ordinem Melchiſedech, Chriſtus verus Pontifex ſucceſſit, ſacerdotium hñs in æternum. Iccirco igit teneamus nos ad iſtum Pontificem, & ſacerdotem Chriſtũ, & in illo maneamus: qa per hoc quod ille in nobis eſt, & nos in illo, ẽt & ipſi oẽs ſacerdotes dicimur, & ſumus. Fecit enim Regnũ noſtrũ ſacerdotes Deo: & ideo gens ſancta, ſacerdotiũ regale, ppl's acquiſitionis ab Apl'o prędicamur. Hoc igit notũ, qa nos i ipſo, & ille in nobis per hanc grãm ꝯcorporatur, trãsfigurans nos in corpore claritatis ſuę: vt cũ ipſo, & in ipſo ſit nobis Regnum pacis. hinc quoq; Propheta canit: Lauda Hieruſalem dñm: lauda Deũ tuum Sion: qui poſuit fines tuos pacem: & adipe frumẽti ſatiat te. de quo nimirũ frumẽto cœleſtis illa Hieruſalem ſignat. Et notandũ, ꝙ hoc frumentũ, corpus videlicet Chriſti, adipẽ habeat: & nõ ſolum adipẽ, ſed oẽs delitias: ita & potus ſanguinis: vnde qd' de petra typice manauit, nũc mel, nũc oleũ, nũc aqua, nũc quoq; potus dr: qa qcqd pręguſtare ſpiritualr potueris, hoc totum ibidem inuenies. Et hinc eſt, quod tradunt Iudæi: ꝙ mãna, qñ comedebant carnaliter ſm voluntatem vniuſcuiuſq;, ſic ſapiebat vnicuiq; in ore. Verbi gratia: ſi pyrum, ſi mala, ſi vuam, ſi panem, ſi carnes deſideraſſet, ſeu alia quæcũq;, omnia mãna pręſtabat more deſiderantis: hęc illi carnalia ſemp quærentes. Nos vero fatemur fide, quod ſpiritualia, & æterna potius: non ſolum iſta, ſed & illa in cordibus fidelium pręſtabant. Vnde per hęc confidenter oportet credere: ſi quis digne acceperit, quod vitam percipiat immortalem, & delitiis fruitur cum omni delectamento, in ſpe poſſitus æternorum.

¶ Vtrum plus habeat hoc myſteriũ quoties à bono: an minus quippiam, q̃ veritas repromittit, ſi à malo conficiatur miniſtro. Cap. XLV.

VEre credere, & indubitanter ſcire debemus intra catholicam eccleſiam, vbi catholica fide hoc myſterium celebrat, nihil à bono maius, nihilq; à malo minus pcipitur ſacerdote, nihilq; aliud, q̃ caro Chriſti, & ſanguis dũ catholice ꝯſecrat: qa non in merito ꝯſecrantis: ſed in verbo efficit Creatoris, & virtute Spiritus ſancti: vt caro Chriſti, & ſanguis non alia, q̃ quę de Spiritu ſancto creata eſt, vera fide credat, & ſpirituali intelligẽtia deguſtet. Si enim in merito eſſet ſacerdotis, non ad Chriſtũ ptineret. Hinc aũt ſicut ipſe eſt qui baptizat, ita ipſe eſt, qui per ſpiritũ ſanctũ hãc ſuã efficit carnẽ, & transfudit ſanguinẽ. Quod ſeminalius in vtero creare potuit, vt Verbũ caro fieret? ſic itaq; in hoc myſterio credendum eſt, ꝙ eadem virtute ſpiritus ſancti, per verbum Chriſti, caro ipſius, & ſanguis efficiatur inuiſibili operatione. vnde & ſacerdos: Iube hęc pferri per manus Angeli tui in ſublime altare tuũ in ꝯſpectu diuinę maieſtatis tuę: vt qd perferenda illuc ea depoſcit, niſi vt intelligatur, ꝙ in eius ſacerdotio iſta fiant? Ipſe enim Pontifex factus eſt in æternum ſm ordinem Melchiſedech (teſte Apl'o) ad interpellandum pro nobis, offerẽs ſemetipſum Deo patri. Ad hoc quippe ſemel introiuit in ſancta, nõ in ſanguine alieno, ſed ꝓprio: vnde nõ ab alio recte pcipitur, quod proprium eius eſt, ſed ab ipſo Sũmo Põtifice: neq; ab alio caro eius creat, & ſanguis, ni

Digitized by Google

ſi à quo creata eſt in vtero virginis, vt Verbum caro fieret. Verbo enim patris dictum eſt: Creſcite, & multiplicamini. Et ecce adhuc hodie ex eo cūcta creanť animátia, non noua, ſed ex eodē ſemine. Ita & caro Chriſti eodem Verbo fit caro: qa Verbum caro factum eſt: & habitauit in nobis. vnde ſic ex illa benedictione tanta manat multitudo, quid putas ex carne Chriſti? nunquid inefficax eſt ex ſe, qui tanta fecit ex nihilo? Et ſi panes auxit quantitate ſubſtantiæ, quam natura non dederat: nunquid impotens eſt facere ex aliquo, quod ſine ſemine in vtero creauerat? Pullulat ergo vbertas Chriſti carnis: & gratia etiam in creaturis ad iuſſum eius cuncta exuberant. Propterea, licet ſemel dixerit: Germinet terra herbam virentem, adhuc hodie ex eo, quæ per ſingulos naſcuntur annos, omnia creantur. Sic itaq; & in eo, quod ſemel voluit, & deinceps carnem, & ſanguinem in hac commemoratione iuſſit eſſe: fitq; quod iubetur. Quæ ſi quis non credit, impio deterior eſt: quia ille quæ non didicit, approbare non poteſt: iſte quod in multis cognouit contra naturam fieri, etiam in carne Chriſti non credidit: propter quod homo ſi attendis ſacerdotem, attende Chriſtum Verbum patris: quod caro factum eſt: & quod ſemel factum eſt, quotidie fieri non dubites. Dum per hoc caro eius, & ſanguis cibus noſter efficitur: vt & nos eius corpus ſimus. Vnde ſacerdos non ex ſe dicit, ꝙ ipſe creator corporis, & ſanguinis eſſe poſſit: quia ſi hoc poſſet (quod abſurdum eſt) creator Creatoris fieret: ſed obſecrans per filium patrem, per quem ad eum acceſſum habemus, rogamus, ait, hanc oblationem benedictam, per quam nos benedicamur: aſcriptam, per quam nos omnes in cœlo conſcribamur: ratam, per quam in viſceribus Chriſti cenſeamur: rationabilem, per quam à beſtiali ſenſu exuamur: acceptabilemq; facere digneris: quatenus & nos per hoc, quia in nobis diſplicuimus, acceptabiles in tuo vnico filio ſimus: vt nobis, inquit, fiat corpus, & ſanguis dilectiſſimi filii tui domini noſtri Ieſu Chriſti. Ecce quid fides inſtituit: ecce quid Chriſtus indulſit: vt nobis ſit corpus, & ſanguis: quatenus per hoc nos in corpus Chriſti quotidie transferamur. Prius autem, quàm corporis conſecrationem faciat, oblatio ſacerdotis eſt: ſicut ipſe confitetur, vel cunctæ familiæ offerentium eam. Sed in Verbo, & virtute Spiritus ſancti noua fit creatura in corpore Creatoris ad noſtræ reparationis ſalutem: vnde iuxta ſublimis aram altaris ſemper aſſiſtere, ſcriptura teſte, probatur: vt ex eius immolatione corpus, & ſanguinem percipiamus. Cæterum ſacerdos, quia vices Chriſti viſibili ſpecie inter Deum, & populum agere videtur: infert per manus Angeli vota populi ad Deum, & refert. Vota quidem offert, & munera: refert autem impetrata per corpus, & ſanguinem: & diſtribuit ſingulis, non quantum viſus exterior præbet, ſed quátum fides capit: vbi licet ſacerdos in conſcientia malus eſſe conuincitur, non ſuum eſt quod offert, ſed omnium preces, & vota per omnem Canonis textum commendat. Nam & finis orationis cunctorum vocibus confirmatur: vbi omnes, Amen, voce conſona dicunt: ic circo non vnius eſt, quod pro multis offertur, & multorum precibus confirmatur. Nam & dominus ait: Quod pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Si enim pro ſe tantum eſſet, eius merita Deus forſitan attenderet. Nunc autem, licet leproſus ſit, qui offert, munda ſunt tamen quæ hauriuntur: quia caro, & ſanguis Saluatoris nullius immunditia ſordidatur. Ex officio ergo ſacerdotis iſta, & non ex merito, præſtantur. ic circo licet reus ſit, officium miniſterii ſacrū eſt, & gradus ſacerdotii à Summo Pontifice Chriſto compenſatur: vt nihil minus carnis, & ſanguinis habeat hoc myſterium, à quouis indigno exhibeatur: quia non ex eo, ſed ex officio à Summo Pontifice, gratia, quam ipſa Veritas repromiſit, impletur: vt in nullo ſacerdotiū eius, & Pontificatus officium alicuius merito minoretur. Virtus enim ꝯſecrandi eſt in eo, quod habet is, qui ordinatur: & ideo

reuertentes,

reuertentes, qui prius baptizati ſunt, ſicut nō rebaptizanť, ita vtiq;, qui prius ordinati ſunt, rurſus nō reordinanť ad vnitatem catholicā, ſi receſſerint, redeuntes: ſed aut miniſtrant, ſi hoc eccleſię vtilitas poſtulat: aut ſi non, ſacramentū tñ ordinationis ſuę gerūt: & ideo eis manus inter laicos non imponiť. Manet igitur in eis ſacramenti virtus ſibi inutiliter, etiam rei diſconſecranť: ſatis tñ vtilis poteſtas, & ordinatio ꝯſecrandi illis, qui gratiam perceptę benedictionis, & adminiſtrationis fide, ſpe, & charitate cōmunicant: neq; puerſo ad ſalutem ꝓficiunt hęc vitę ſacramenta de cœleſti fonte manantia: quoniam nulla eſt participatio iuſtitię cū iniquitate, ſicut nec luci cum tenebris. Tamen tales, licet oderint, adulteri ſunt, & homicidę: & ex patre Diabolo plura admiſerint, dum falce Euangelica, nec dum pręciſi, ſacrificāt: nec cogitādum eſt, qui, & quales ſint: ſed qd dent, vel accipiant, qui eos fide cōmunicant: neq; qs habeat virtutem ꝯſecrandi, ſed qd habeat: nā ſicut noīe Chriſti, ipſo teſte, ēt à membris Diaboli Dęmonia pelluntť, & virtutes ab eis plurimę operanť: ita in eiuſdem virtute in ſacramento à malis corpus, & ſanguis ꝯficitur. Quia ergo, & ſup aquā baptiſmi, & ſup oleum, & ſup euchariſtiā, & ſup capita eoꝝ, qbus manus imponiť in ſacramento, hęc omnia celebrant, & fiunt: icciɾco valent ēt & per homicidas. Si eni hortus delitiaꝝ ille clauſus potuit habere ſpinas aduerſarii, multo magis extra, & in eos, qui mēbra non ſunt Chriſti, profectò emanat fons ipſius gratiæ. Non igitur euacuatur, quod vbiq; pollet: neq; alterius eſſe poteſt, quod ꝓprium Dei eſt. Quia & ſi ſunt qui dicant: hæc ſui meriti eſſe, & fornicanť à Deo: nequaquā illa exoneranda ſunt diuinis iura ſacramentis: vt eoꝝ illa eſſe putenť, cum dñs ſub ſpecie meretricis Synagogæ: Protuliſti, inqt, de auro meo, & argento meo: & feciſti tibi imagines maſculinas: & fornicata es in eis. deinde ait: Accepiſti veſtimēta tua verſicoloria, & operuiſti idola tua: oleum quoq; meū, & incēſum meū poſuiſti ante faciem idoloꝝ: nā & panes meos, quos dedi tibi, & ſimilaginem: poſt quæ melle, & oleo cibaui te: profectò qa, ſquis carnalis aīa ꝯuertat ad imaginem phantaſmatum ſuoꝝ omnia ſacramenta, & verba ſacri eloquii: tñ nō ſua hęc ſunt, neq; amatoꝝ ſuoꝝ, ſed Dei: licet habeat fornicationem ſuam, ſeducta, & ſeducens: vnde & dñs ſua hęc eſſe teſtatur. Et ideo nō debemus ipſis tribuere, q̄ Dei ſunt: neq; quaſi non agnita approbare: imo quāuis apud fornicariam dona viri recognoſcere legitimi: & verbo veritatis illā fornicationē corrigere, ſi valemus: quæ propria eſt impudicę mulieris: non illa dona culpare, quę propria ſunt dñi miſerantis: quia & ſi ſacramētum gratię det Deus ēt per malos: ipſam vero grām nō niſi per ſeipſum: in qua eſt remiſſio peccatoꝝ: quā tribuit interdū ēt per ſanctos ſuos: vnde nihil maius, aut minus eſt à quolibet in myſterio: & ſi adhuc in tenebris ſit: dū & ſacramentū pręſtať ex officio, & gratia ex participatione, & vnitate columbæ: in qua fluit fons vitæ: & inde emanat remiſſio peccatoꝝ: cuius ſacerdos Chriſtus, & Pōtifex in æternū expiat, & offert ſeipſum pro nobis quotidie ante conſpectum diuinæ maieſtatis.

Quòd licet panis, & vini color, & ſapor non muteť, tamen ſacramentū corporis, & ſanguinis Chriſti veraciter eſt. Caput. XLVI.

QVamuis enim colorem, aut ſaporem carnis minime ꝓbeat: virtus tñ fidei, & itelligētię, quę nihil de Chriſto dubitat, totū illud ſpirituale ſapit, & deguſtat: qa (vt dixi) q verbo cuncta creauit, hęc verbo vnà cū Spiritu ſancto cooperať: & ideo nihil dubitandum, vbi Deus Trinitas iure Opifex creditur. Nihil enim in eo deeſt: vbi efficax virtus eiuſdē rei ſentiť: vbi & plena ſimilitudo exterius, & vera virtus agni, atq; caro eius īmaculata exterius vorať. Nihil enim rationabilius: vt qa nos iam mortis eius ſimilitudinem in baptiſmo accepimus: ſimilitudinē quoq; mortis eius ſumamus: & ſimilitudinem pretioſi ſanguinis potemus: ita vt & veritas nō deſit in ſacramēto: & ridiculum nullū fiat paganis: quod

cruorem occiſi hominis bibamus. Aui-
dius enim requiritur quod latet, & ꝑtio-
ſius eſt, qđ cum fide quærit. Ideo quoq;
ſic debuit hoc myſteriũ temperari: vt &
arcana ſecretoꝝ cęlarentur infidis: & me
ritũ creſceret de virtute fidei: & nihil de-
eſſet interius vere credentibus promiſſæ
veritatis. Inſup & quod maius, per hæc
ſecretius prę ſtita ad illam tenderet ſpeciẽ
ſatietatis, vbi iam non pro peccatis no-
ſtris quotidie Chriſtus imolabitur: ſed ſa-
tietate manifeſtationis eius: ſine vlla cor-
ruptione omnes ſine fine fruemur. Alio-
quin quomodo ferrent homines hęc ad-
huc increduli, ſi iam Diſcipuli olim iſta
ſono vocis audientes, ferre nequiuerunt.
Nam cum Saluator diceret: Qui mandu-
cat carnem meam, & bibit ſanguinem me
um, in me manet &c. tamen inquiunt: Du
rus eſt hic ſermo: qs poterit ſuſtinere eũ?
Quãto magis inſcii adhuc, & perfidi iſta
durius ferrent, & culparent Chriſtianos
fore immundiſſimos: ꝙ carnes hoīs co-
mederent, ac potarẽt ſanguinem? Ac per
hoc fieret execrabile, quod per fidem de
bemus credere eſſe deſiderabile: & per
intelligentiam non carnaliter, ſed ſpiri-
tualiter deguſtare. Per fidem enim ambu
lamus, non per ſpeciem. Quod ſi carnis
ſpecies in his viſibilibus appareret, iam
non fides, eſſet aũt myſteriũ: ſed fieret mi
raculum: quo aut fides nobis dareť: aut
ꝑfidis execratio. Hęc igitur credẽtibus ẽt
fidelibus data ſunt: ſigna vero, & miracu
la, vt fidẽ ꝑficiant, nõ credentibus: vnde
oportuit iſta nõ permutari: & credentibus
de his nihil, ſaltẽ ad modicũ, dubitare.

¶ Quare peccatis criminalibus irretiti à ſacris Dñicis arceanť. Cap. XLVII.

CVm itaq; ipſe filius Dei dicat: Caro
mea vere eſt cibus: & ſanguis meus
vere eſt potus: intelligẽdum eſt ea-
dem redemptionis noſtrę myſteria vere
eſſe corpus, & ſanguinem dñi: vt illius
vnitatis ꝑfectę, quam cum capite noſtro
iam ſępe poſtea retinebimus, pignora cre
dere debeamus. Inde & ſacra à ſanctifica
tione, vel ſecreta virtute dicunť. Vnde
ẽt criminum fœditate capitalium à mem
broꝝ Chriſti ſanitate deuiantes, ab ipſis
ſacramentis eccleſiaſtico ſuſpenduntť iu-
dicio. Qui enim corpus, & ſanguinẽ dñi
digne manducat, & bibit, deſignat ſe eſſe
in Deo, & Deũ in eo. Qui vero medicinã,
vel non habet, vel ea indigne vtiť, lõge
ſe à medico eſſe languendo teſtať. Non
enim mentiť, qui dicit: Niſi mãducaueri-
tis carnem filii hoīs, & biberitis eius ſan-
guinem, non habebitis vitã in vobis &c.
Sciendũ vero à ſanctis patribus ob hoc
vel maxime ꝯſtitutum: vt mortalr peccã-
tes à ſacramentis Dñicis arceantur: ne in
digne ea ꝑcipientes, vel maiori reatu in-
uoluantur: vt Iudas, quem poſt panem te
mere à Magiſtro ſuſceptum Diabolus ple
nius inuaſit: vt crimen quod prius ſcele-
rata meditatione ꝯceperat, iam ſceleratiſ-
ſime ꝯſummaret effectu: vel ne qđ Apl's
de Corinthiis dicit: Infirmitatem corpo-
ris, & imbecillitatem, ipſamq; mortẽ præ
ſumptores incurrant: & vt à cõmunione
ſuſpenſi terrore eiuſdem excluſionis: &
quodam ꝯdemnationis anathemate cõ-
pellantur ſtudioſius pœnitentię medica
mentum appetere: & auidius recuperan-
dæ ſalutis deſideriis inhiare. Quid ergo
poſſunt Iudæi circa huius ſacramẽti cul-
tum nobis Chriſtianis opponere: cũ oīa
penè ipſius ſacramẽti ſecreta, & ænigma-
ticis inuoluta tegminibus in Moſaica le-
ge detexerim, & aperte enodauerim? Re
ſpondet Iudæus: Se nihil in præſentia-
rum opponere velle. Veꝝ, qm̃ multa, &
varia in mente ſua inſurrexere, quæ iam
inquietant, & huc, atq; illuc impellunt: &
ꝓpterea quamplura dubia ſibi generent,
quæ dubia eum tenent, & retrahunt alie-
num à multis: quę ſuperius contra ipſum
dixi, & ſcripſi. Et qm̃ (vt inquit Poeta Co
micus) Dũ in dubio eſt animus, huc, vel
illuc impellitur: ideo libenter vellet, vt
ipſum Iudæum audire vellem, vt eũ de
ipſis dubiis facerem certiorem. Rñſio.
Faciam quod petit Iudæus, & libenter fa
ciã. ſed memẽto (vt ẽt ſupius dixi) ꝙ illi,
qui à fide Chriſti alieni ſunt: & ad eã ca-
peſſendã accedere volunt, tanq̃ infantes
lacte primitus imbuẽdi ſunt, & nutrien-
di: cum, iuxta Apl'i ſniam, ſolidi cibi non
ſint capaces. Initiandi enim ſunt à prin-

cipio

Digitized by Google

cipio in leuioribus,& facilioribus,& paulatim inſtruendi,& ſic pedetentim ad maiora aſcendendo inſtruendi: quoniam myſteria fidei Chriſtianę difficillima ſunt ob credendorum difficultatẽ,cum vires humani intellectus excedãt. Et ideo fide,& credulitate opus ſit: cum intellectus humanus tãtę rei nõ poſſit ex ſe percipere veritatem. Vt ergo tuę ſatisfaciam petitioni: prout dñs Deus ſuã nobis pręſtabit gratiam, tuas propones repugnãtias,& contrarietates: vnã tñ poſt aliam:quia in iis,quę quęſieris,& propones,pro poſſe meo adiuuabo: ſoluendo eas,& declarãdo:ſi tñ prius tibi oſtẽdero quaſdam conditiones fuiſſe,& eſſe in Chriſti corpore:quę in nřis humanis corporibus mortalibus nõ ſunt,& ineſſe nõ poſſunt:ne tu ex noſtrorum corporum corruptibiliũ exemplo deceptus ad tuas repugnãtias fugandas,& depellendas difficilis exiſtas:ſed ea oĩa facilius capias,& velocius,ac clarius intelligas. Quę quidẽ conditiones,licet in eo corpore fuerint,& ſint, & nõ in noſtris adhuc mortalibus, per eas tñ non tollit,quin corpus illud fuerit,& ſit verum corpus humanum: cũ ipſe Chriſtus etiam verus homo fuerit,& ſit: licet etiam Deus eſſet,& ſit.

Conditiones,quę fuerunt in corpore dñi noſtri Ieſu Chriſti,quę in nřis nõ ſunt corporibus. Cap. XLVIII.

Sciendũ eſt igit, quod corpus Chriſti ex glorioſiſſima virgine natũ, eaſdẽ naturales habuit conditiones,quas habẽt reliqua humana corpora:quę ex quatuor elementis cõpoſita ſunt,& cõpacta. Ex quibus conditionibus, quatuor defectus ipſis naturaliter reſultant corporibus. Nam ab aqua,quę humidũ eſt elementũ,& paſſibile,paſſionem habet,& corruptionẽ. A terra,quę eſt elementũ graue,& opacum, grauitatẽ,ſiue põderoſitatẽ habet,& obſcuritatem. Ab igne habet animalitatem, quia calor conſũmit continue:& ideo ciborum alimonia idiget continue. Et ab aere habet infirmitatem:aer enim facillime imutat, & cuilibet cedit impellenti. Quæ oĩa,licet naturaliter eſſent in corpore ipſius Saluatoris ex humanitate noſtra aſſumpta: tñ propter diuinitatem ipſi corpori vnitã,defectus illi naturales remouebant, ſiue ceſſabant ad tempus,iuxta ipſius Saluatoris noſtri voluntatem:et ante eius paſſionẽ, & mortem. Quod verũ eſſe patet ab effectu ex infraſcriptis actibus,ſiue geſtis ab ipſo Saluatore noſtro, eo adhuc nobiſcũ in terris cõmorante. Nam Matthæi cap. xvii.& Lucæ cap. ix. quãdo ipſe, tribus aſſumptis Diſcipulis,transfiguratus eſt, ſic ſcribitur: Et transfiguratus eſt ante eos:& reſplenduit facies eius ſicut Sol: veſtimẽta autem eius facta ſunt alba ſicut nix: per quam transfigurationis claritatẽ nõ difficile oſtenditur corpus illud, quod opacum adhuc erat, & paſſibile ex defectu naturali ab elemento terrę procedẽte,claritate fulgebat ex diuinitatis vnione. Itẽ Matthæi cap. xix.& Marci cap. vi. dicit: Quarta aũt vigilia noctis venit ad eos ambulans ſup mare.ſ.Ieſus: & videntes eum ſup mare ambulantẽ &c. ex qua ſup aquas ambulatione,eius corpus, quod naturaliter graue,& ponderoſum erat,leuiſſimum,& agillimum effectũ fuiſſe cognoſcitur, cum ſuper aquas tanquam ſup ſolido ambulaſſet. Si Petrus homo mortalis adhuc viuens,petita tñ licentia, ambulauit ſup aquas: vt Matthæi.c.xiiii. quanto magis poteſt dñs poſt glorificationẽ? Vnde notandũ eſt,fruſtra Porphyrium Euãgeliſtas calũniaſſe dicẽtes,Chriſtũ ſup mare ambulaſſe:eo quod lacũ Geneſaret mare appellarunt: nam oĩs aquarũ congregatio, ſiue ſalſę ſint,ſiue dulces,iuxta idioma linguę Hebraicę,maria nuncupant. Item Ioannis cap. viii. in calce capitis ſic legitur: Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eũ: Ieſus aũt abſcõdit ſe, & exiuit de tẽplo. Item eiuſdem Ioannis cap. xii. Hæc locutus eſt Ieſus,& abiit,& abſcõdit ſe ab eis. Item Lucę cap. iiii. Et duxerũt illum vſque ad ſupciliũ montis:ſup quẽ ciuitas illorum erat ædificata,vt percipitarent eũ: Ipſe aũt trãſiens per mediũ illorum ibat. In quibus tribus locis proxime dictis,ipſius corporis penetrabilitas, & inuiſibilitas manifeſte oſtẽdit: hæc eſt virtus quędã ſupnaturalis,& diuina:per quã efficiebat,vt & ſi ibi corpus illud adeſſet,tñ nõ videbat. Refert eãdẽ Beda: Cũ dñs de mãib9 illorum de Nazareth

euaſiſſet,& de vertice mõtis deſcẽdiſſet: dum ſub rupe latere vellet, ſtatim ad tactum Dñicæ veſtis,ſaxũ illud ſubterfugiſſe:& inſtar ceræ mollis ſolutũ quendã ſinũ effeciſſe,in quo Dñicum corpus reciperet. In quo ſaxo,oĩa lineamẽta,& rugę veſtis,ac veſtigia pedũ adhuc apparere dicuntur. Damaſcenus ẽt teſtatur: Cum pictor ab Abagaro Rege miſſus: vt ipſius Ieſu imaginem pingeret,ipſi Regi poſtea deferendam,ab eius facie tñ illuxiſſe fulgorem: vt ipſe pictor in eius faciem clare neqret intendere. Vnde ex p̃dictis oĩbus manifeſte percipitur,corpus illud Chriſti adhuc humanis ſubiectum paſſionibus, impoſſibilia multa feciſſe: quantum ad humanam ipſius corporis attinet naturã:& hoc ſolum pp diuinitatis vnionem. Adde inſup,ꝙ corpus illud poſt Chriſti paſſionem,& mortẽ,reſurrexit glorificatum: vnde effectũ eſt: vt ẽt eius glorificationis dotes eidem corpi additæ fuerint. Quæ quidem dotes quatuor eſſe dicunt: & naturales humani corpis effectus ex quatuor elemẽtis ꝓcedẽtes, de quibus ſupra dictum eſt,penitus amouent, & repellunt: imo in multo melius cõmutant: & hoc ex influẽtia beatitudinis animæ glorificatæ. Nam pro corruptione accedit impaſſibilitas:pro obſcuritate claritas: pro animalitate ſpiritualitas: pro infirmitate penetrabilitas: vt euidenter percipi põt ex his verbis B. Aug. libr. xxii. de Ciuitate Dei. c. xx. in calce capitis: vbi loquens de vita beata, quæ erit in cœleſti patria poſt gñalem oĩum reſurrectionem, ſic inquit: Aberit corporibus noſtris oĩs deformitas, oĩs tarditas, oĩs infirmitas, oĩs mortalitas. Si aũt iſta aberunt: ergo eis ꝯtraria aderunt: pro deformitate igitur aderit claritas: pro tarditate agilitas: ꝓ infirmitate ſubtilitas: pro mortalitate impaſſibilitas: quod verum eſſe approbat Apl's primo ad Corinth. cap. xv. vbi de vltima loquens humanoꝝ corpoꝝ reſurrectione: quam futuram dicit ad conformitatẽ corporis Chriſti glorificati, ait: Sic & reſurrectio mortuorum ſeminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute: ſeminatur in corpus animale, ſurget in corpus ſpirituale. Quod autem Apl's de cõformitate corporis Chriſti loqueretur, patet ꝑ hæc verba paulo ſuperius poſita eodẽmet capite: Nunc aũt Chriſtus reſurrexit à mortuis primitiæ dormientium: qm̃ quidem per hoĩem mors, & per hoĩem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes morimur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. ſ. iuſti: vnuſquiſq; aũt in ſuo ordine: hoc eſt ſm merita ſua. Item ipſemet Apl's hoc idem magis aperte confirmãs, ait ad Philip. c. iii. Vnde ẽt Saluatorẽ expectamus dñm noſtrum Ieſum Chriſtum: qui reformabit corpus humilitatis noſtrę configuratum corpori claritatis ſuæ &c. B. Augu. lib. xiii. de Ciuit. Dei. c. xxiii. loquens de corpib⁹ humanis glorificãdis, ſic inquit: Nam ſicut corpa iſta, quæ hñt aĩam viuentem, nõdum ſpiritum viuificantem, aĩalia dicuntur corpa: nec tñ aĩę ſunt, ſed corpora. Abſit tñ: vt ſpiritus ea credamus futura: ſed corpora carnis habitura ſubſiſtẽtiam: ſed nullã tarditatem, corruptionemq; carnalẽ, ſpiritu viuificãte, paſſura &c. Quod autem huiuſmodi dotes in iuſtorum corporibus futuræ eſſent, patet in magna parte, Sapientiæ cap. iii. his verbis: Fulgebũt iuſti: & tanq̃ ſcintillæ in arũdineto diſcurrent. vbi de duabus ipſius glorificationis dotibus ſit mentio. ſ. de claritate, & agilitate. Per arũdinetum enim agilitatem ſignificari facillime dignoſci poteſt ex arundinis leuitate: quæ oĩa per Theologos noſtros pluribus etiam probantur rõnibus, quas hic inſerere non curaui, cum diuinæ ſcripturæ nobis ſufficiat auctoritas. Sed diceret forte Iudæus: Si corpus Chriſti reſuſcitati huiuſmodi dotes habuiſſet, quare Euangeliſtæ nullam de eis fecerunt mentionem? Huic obiectioni reſpondet B. Aug. lib. xxii. de Ciuit. Dei. c. xix. cũ enĩ ipſe dixiſſet: Coloris porrò ſuauitas quãta erit, vbi iuſti fulgebũt ſicut Sol in Regno patris ſui, ſubiũxit dicẽs: Quæ claritas in Chriſti corpe cũ reſurrexit ab oculis Diſcipuloꝝ potius abſcõdita fuiſſe, q̃ defuiſſe, credẽdũ eſt. & reddit cauſam: quare ſic

Oppo ſitio.

Reſp ſio.

continuans:

continuans: Non enim eam ferret humanus, atq; infirmus aſpectus: quando ille à ſuis ita deberet attendi, vt poſſet agnoſci: quo pertinuit etiam, vt contrectantibus oſtenderet ſuorum vulnerum cicatrices: vt ēt cibū, potumq; ſumeret: non alimētorū indigentia, ſed ea, qua poterat poteſtate. Verum, licet ſui corporis claritatem ſuis occultauerit Diſcipulis: tñ eis glorificationis ſuę dotes aliter oñdit. Nā Ioan. c. xx. dicitur: Eum bis ad Diſcipulos ſuos, ianuis clauſis, ingreſſum, & inde egreſſum fuiſſe: quod corruptibili corpori minime ↄuenit: & tñ erat verum corpus ipſius Chriſti: quia multis probationibus oñdit ſe eē verū Chriſtū: vt Lucę. c. xxiiii. Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipſe ſum: palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa nō habet, ſicut me videtis habere: vt ſupra copioſe dictū eſt lib. vi. cap. lxxix. Quid aūt operent̃ ipſæ dotes ĩ corporibus glorificatis, idem B. Aug. declarat eodem lib. xxii. de Ciuit. Dei pluribus in locis: nam. c. xxix. ſic inquit: Nec iā corpus corruptibile aggrauabit aīam, ſed incorruptibile nihil impediet. Item. c. xxx. Certe vbi volet ſpiritus, ibi protinus erit corpus: nec volet aliquid ſpiritus, quod nec ſpiritū poſſit decere, nec corpus: vera ibi gloria erit &c. Si ergo corpus humanū cuiuſlibet glorificati poſt generalē oium reſurrectionem nō aggrauabit animam, nec impediet, qa ĩcorruptibile erit: ſed vbi volet ſpiritus, ibi protinus erit & corpus: & hoc ex ſola corpis glorificatione ex beatitudinis aīæ influentia emanāte: quanto magis, & excellētiori modo id effici debuit in corpore Chriſti? quod nō ſolum, quantum ad eius humanitatem, glorificatum fuit: ſed etiam poſt eius mortem, omnis ſibi à Deo poteſtas in cœlo, & in terra data fuit: vt ipſemet teſtatur, Matthæi capitulo vltimo: quod nequaquam ad diuinitatem, ſed ad ſolam eius attinet humanitatem: cum ipſe Dei filius, ſm diuinam naturam, patri ſuo ab æterno eſſet æqualis. Eius igitur humānitas ſuper omnes Angelorum choros, quammaxime fuit ſublimata. Cum autem huic glorificationi, & ſublimationi accedat etiam hoc aliud, quòd huicmet corpori vnita ſit diuinitas, & quidem inſeparabiliter: vt ſuperius dictum eſt. ex qua ſola quot præclaris corpus illud fulgebat inſignibus, Moyſis exemplo facillime percipitur. Cū enim ipſe Moyſes ſecundo legis Tabulas è monte detuliſſet: ſuper quo cum Deo Maximo quadraginta ſteterat diebus: facies eius, ex ipſius Dei conſortio, tantopere reſplenduit: vt Aaron, & filii Iſrael in eam intueri nequirent: vt Exodi capitulo. xxxiiii. Si igitur facies Moyſis adhuc mortalis, in quadraginta diebus, ex diuino conſortio tantopere reſplenduit: vt Aaron, & filii Iſrael in eam viſus aciem intendere nequirent: quanto magis corpus Chriſti iam glorificatum, & tantopere ſublimatum, debet ex diuinitatis vnione, & quidem inſeparabili, in mille quingentorum decem annorum ſpatio (tot enim ſunt ab eius natiuitate, ſm humanitatem, citra) nedum reſplendere, & agilitate moueri, & vbi ſpiritus velit, corpus protinus adſit, ſed etiam impaſſibile, & ſpirituale eſſe? Spirituale dixi, iuxta B. Auguſtini ſententiā: qui lib. xxii. de Ciuitate Dei, vbi de futura corporum reſurrectione loquitur, in principio capitis. xxi. ait: Reſtituetur ergo & quicquid de corporibus viuis, vel poſt mortem de cadaueribus periit, & ſimul cum eo, quod in ſepulchris remanſit in ſpiritualis corporis nouitatem, ex animalis corporis vetuſtate mutatum, reſurget incorruptione, atque immortalitate veſtitum. Quod etiā confirmat Apl's prima ad Corinth. c. xv. vt etiam ſupra dixi, cū ibi ſcriptū ſit: Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale. Spirituale igitur ipſum Chriſti corpus audacter appellare poſſumus: & quidem conuenienter, iuxta Apl'i, & Auguſtini ſententiā. Quod ēt ſentire videt̃ Doctor ille famoſus Franciſcus de Mairone in quodam ſuo tractatu de corpore Chriſti, dicens: Quatuor ſunt, quę habēt eſſe in aliquo vniformiter, primo Deus. Habet enim ipſe Deus eſſe ſuū in vniuerſo: qa habet eſſe totus in qualibet mūdi particula: cū nō habeat partes: & oia eius diuinitate ſint plena, ſm quācūq; fidem,

& ritum. vñ Poeta Gentilis ait: Iouis oĩa plena. & Hieremias. c. xxiii. ait ipſe Deus: Putas'ne Deus è vicino. Ego ſum, dicit dñs, & non Deus de lõge? ſi occultabitur vir in abſcõditis, & ego nõ videbo eũ, dicit dñs? Nunqd nõ cœlũ, & terrã ego impleo, dicit dñs? Eſaię. c. xiiii. Dñs exercituum decreuit: & qs poterit īfirmare? & manus eius extenta: & qs auertet eã? ex quibus verbis Propheta oñdit Deũ oĩa poſſe facere, modo velit. Quod ꝯfirmans B. Augu. lib. xxii. de Ciuit. Dei. c. xxix. ait: Lõge itaqꝫ alterius erũt potẽtiæ. ſ. oculi humani, ſi ꝑ eos videbitur incorporea illa natura, q̃ non ꝯtinet loco, ſed vbiqꝫ tota eſt. Non enim qa dicimus Deum & in cœlo eſſe, & in terra (ipſe qppe ait ꝑ Prophetã: Cœlum, & terrã ego impleo &c.) aliam partẽ dicturi ſumus eũ in cœlo habere, & in terra aliam? ſed totus in cœlo eſt, totus in terra, nõ alternis tpibus, ſed vtrunqꝫ ſimul: quod nulla natura tpalis põt. Et ne quis grãditer admiretur de agilitate corporis Chriſti à noſtra aſſumpti humanitate, ꝯſideret quõ Enoch, & Helias puri homines aſcẽderint in Paradiſum terreſtrẽ: vt Geñ. c. v. de Enoch. & iiii. Regũ. c. ii. de Helia. Item de B. Petro Aplorũ Principe: qñ ambulauit ſup aquas: vt Matthæi. c. xiiii. habita tñ prius licẽtia à dño: quia tantę temeritatis nõ fuit: vt ſe ſup aquas ambulare poſſe crederet: niſi impetrata prius licẽtia à ſuo Magiſtro. Secũdo, Angelus in corpe aſſumpto, habet eſſe ſuum in qualibet ipſius corpis particula: qa nõ poteſt eſſe ſm aliam, & aliam partẽ: cum partes nõ habeat in alia, & alia parte corporis aſſumpti: ſed eſt ſm totum in qualibet particula. Tertio, aĩa rõnalis in corpe organico habet eẽ ſuũ in qualibet ipſius corporis parte: qa cum ſit ſpiritualis ſubſtantia, & indiuiſibilis tota eſt in qualibet parte corpis, non in maiori maior, nec in minori minor. B. Aug. in libr. de Spiritu, & aĩa. c. xviii. ait: Si enim aĩa non eſſet tota in ſingulis mẽbris ſui corporis, nõ ſentiret tota in ſingulis mẽbris ſui corpis: reſpectu vero naturæ īcorporeæ, quę ſũme incõmutabilis vbiqꝫ eſt, corporea eſt aĩa: qm̃ tale aliqd non eſt ipſa: nec tñ per loci ſpatiũ ita ſiſtitur, vel mouetur: vt maiore ſui parte maiorem locũ occupet, & breuiore breuiorem: minorq̃ ſit in parte, q̃ in toto: per oẽs ſiqdem particulas corpis tota ſimul adeſt: nec minor in minorib⁹: nec in maioribus maior: ſed alicubi inteſius, alicubi remiſſius, & in oĩbus tota, & ĩ ſingulis tota eſt. Sicut enim Deus eſt tot⁹ vbiqꝫ, eſt totus in toto mũdo, & in omni creatura ſua: ſic aĩa vbiqꝫ tota in toto corpore ſuo: tanq̃ in quodã mũdo ſuo: intenſius tñ in corde, & in cerebro: queãdmodum Deus præcipue dr̃ eſſe in cœlo. & ſequitur. c. xix. dicẽs: Inuiſibilis, & incorporea eſt aĩa: ſi enim viſibilis eſſet, corporea eſſet: & ſi corporea eſſet, partibilis eſſet, & partes haberet neqꝫ tota ſimul in vno loco eſſe poſſet. Nullũ enim corpus, aut ſimul tangi totum põt, aut ſimul tangere totũ poteſt. Anima vero in qbuſcũqꝫ ſuis motibus, vel actibus tota ſimul adeſt, tota videt, & tota viſorũ meminit: tota audit, & tota ſonorũ reminiſcitur, tota odorat, & tota odores recolit &c. Quarto, corp⁹ Chriſti in hoc euchariſtiæ ſacramento habet eſſe ſuũ in qualibet ipſius hoſtiæ parte: qa ſicut tota aĩa eſt in qualibet parte corporis humani: ita corpus Chriſti eſt ĩ qualibet parte hoſtię. Iudæus ergo ex ſupius dictis ꝓmonitus, aduertat ne in ſuis proponendis repugnãtiis, Chriſti corpus, noſtris humanis, & corruptibilibus corporibus ſimile eẽ arbitretur: ſed primo dotes oẽs, & ꝯditiones ſuas, de qbus dixi, perquamoptime ꝯſideret. Necnõ īmemor nõ ſit: ꝙ fide opus eſt in hoc ſacramento: vt ſupra pluries dictum eſt. Quibus omnib⁹ bene, & diligenter penſatis, & æqua lance libratis, poſtea quas in mente concepit, proponat repugnãtias, & contrarietates. Interroget ergo, ſiue inquirat, ad eius libitum.

¶ Inquiſitiones Iudęi, vel cuiuſuis alterius, vt de contrarietatibus, ſiue repugnantiis ſuis certiores reddantur.

Cap. XLIX.

Inqſi

PRima Inqſitio eſt hæc: Quomodo, inquit Iudęus, poſſibile eſt: ꝙ corpus Chriſti: quod nempe magnũ eſt: cum in trigeſimo tertio anno, & tribus menſibus eſſet,

bus eſſet, qñ paſſus, & mortuus eſt: quõ, inquit, poſſibile eſt: ꝙ corpus ipſum tam magnum i tam parua hoſtia, imo in quolibet ipſius hoſtię fragmento, quantumcunq; minimo, ſtare, ſiue cõtineri poſſit: cum imaginatio noſtra humana maius corpus infra minus contineri poſſe minime percipiat. Reſponſio. Ex ſuperius pręmonitis, ſi bene aduertis, hoc dubium facillime ſoluitur. Si enim Deus cœlum, & terram implet: vt ipſemet ait Hieremiæ cap. xxiii. vt ſupra parum dictum eſt. Itẽ Eſaię. c. xlviii. inquit ipſe Deus: Ego ipſe, ego primus, & ego nouiſſimus: manus quoq; mea fundauit terrã, & dextera mea menſa eſt cœlos: cum ſupra in præmonitionibus dictum ſit: Quòd corpus Chriſti habet in hoſtia eſſe non per modum quãtitatis, ſed per modum ſubſtantię: cui per ſe, & ex ratione, qua pręciſe ſubſtantia eſt: etiam ſm ꝙ dicunt Philoſophi, non debetur extenſio, & magni, aut parui loci occupatio. Quia quemadmodum Deus cum infinitæ ſit magnitudinis, totus tamen intra cœlum cõtinetur, immo totus in qualibet minima creatura: ſic etiã corpus Chriſti, licet maius ſit, totum tamen intra hoſtiam continetur: ad cuius rei intelligẽtiam, audi B. Hieronymum in Tractatu quodam de eſſentia Trinitatis: Oĩpotens Deus Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, vnus atq; trinus: vnus videlicet in natura: trinus in perſonis: ſolus inuiſibilis, ſolus immenſus, atq; incomprehenſibilis: ſolus incircunſcriptus, ſolus incorporeus, & immortalis: vbiq; pręſens, ſed latens: vbiq; totus, ſed immenſus: inuiſibilis eſt, quia in eſſentia ſua videri nõ poteſt, Apoſtolo atteſtante, qui ait: Quẽ vidit nullus hominum, ſed nec videri poteſt. Et in Euangelio, Deum nemo vidit vnquam. Incorporeus eſt, quia nullis mẽbrorum lineamentis compoſitus eſt, ſiue compactus exiſtit: ſicut Veritas in Euãgelio dicit: Spiritus eſt Deus: & qui adorat eum, in ſpiritu, & veritate oportet eum adorare. Immenſus eſt, qa q̃titas eius, vel qualitas à nullo metiri põt. cui Salomon in ſua orone ſupplicãs, ait: Si cœli, & cœli cœlorꝫ, te nõ capiunt, quãto magis domus iſta, quã ædificaui? Incircunſcriptus eſt, qa circunſcribi non põt. Illocalis eſt, qa de loco ad locum nequaq̃ tranſit, nec quolibet detinetur: ipſo de ſe p Eſaiam p hibente. c. vlti. Cœlũ ſedes mea eſt, terra ſcabellum pedũ meoꝝ. & p Hieremiam: Cœlũ, & terrã ego impleo. cuius imenſitatẽ Propheta in Pſalmis ꝯfitens, ait Pſal. cxxxviii. Si aſcẽdero in cœlũ, illic es &c. De cuius immenſitate adhuc in lib. Iob ſcriptũ eſt. Excelſior cœlo eſt, & vñ agnoſcis? longior eſt terra imenſitas eius: imẽſior eſt mari. Qui cœlũ, & terrã implet, proculdubio nullus locus eſt eius pñtia abſens: ſup oĩa qppe eſt regẽdo, atq; impando: ſubtus eſt oĩa ſuſtinendo, atq; portando: non põdere laboris, ſed ineffabili virtute. Immutabilis eſt, quia ab eo, quod eſt, oĩno mutari non põt. ipſo dicente p Malachiam Prophetam: Ego dñs, & nõ mutor. Ideo Deus imutabilis dicitur, qa miſericordia eius, ira, furor, pœnitentia, obliuio, recordatio, & alia his ſimilia, ei nõ accidunt: ſimplex enim natura eſt, & immutabilis, & imperturbata: neq; aliud eſt ipſe, & aliud quod habet, ſed ipſum eſt, quod habet, & qđ eſt. Immortalis eſt, qa mori non põt, Aplõ dicente: Qui ſolus ĩmortalitatem habet, & lucẽ habet inacceſſibilem. hęc ille B. Hieron. Sed inquit Iudæus: Nõne Chriſtus veſter, quẽ dicitis fuiſſe Deũ, aſſumpſiſſe dicitis corpus humanum? Qũo igitur dicere poteſtis, Deũ eſſe icorporeum? Rñſio. Exiſtimabam te ex ſuperius præmiſſis quietum eẽ: ſed poſtq̃ non capis adhuc, quę dixi, in calce huius Inqſitionis ſatiſfaciam ad vota. Itẽ corpus habet eſſe in hoſtia: ſicut aĩa in corpore: nam B. Aug. in lib. de quantitate animæ, probat aĩam maiorem eſſe, q̃ corpus: qa totam mundi magnitudinẽ intra ſe cogitare põt: & intra ſe cõtinere: & ſic cum ipſa anima ſit maior corpore, tota tñ eſt intra ipſum corpus. Similiter etiã corpus Chriſti: cũ ſit maius hoſtia, totum tñ eſt intra hoſtiam: nõ contractum: ſed ita magnum, & perfectum, ſicut eſt in cœlo. Item idem B. Auguſtinus i ſexto de Trinitate, inq̃: Anima eſt tota in toto corpore: & tota in qualibet corporis pte: & nõ

Reſponſio. Tertio regũ. c. octauo. Oppoſitio. Reſponſio.

eſt maior in vno gigāte, q̄ ſit in vno puerulo: nec creſcit creſcente corpore: & tamen ita illud implet, & viuificat augumētatum: ſicut quando erat paruulum: nec diminuitur ipſo corpore diminuto, vel trūcato aliquo ipſius corporis membro. Si ergo anima ita ſe habet in corpore: quare corpus Chriſti non poteſt ſe ita habere in hoſtia? Et maxime cum Euſebius Emiſenus dicat in quadā Epiſtola de corpore Chriſti: De quo pane vetus narrat hiſtoria: nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus parauerat, reperit minus: eo ꝙ euchariſtiæ perceptio nō in quantitate, ſed in virtute conſiſtat: quia corpus domini, ſacerdote diſpenſante, tantum eſt in exiguo, quantum eſſe conſtat in toto: quod cum eccleſia fidelium ſumit, ſicut plenum in vniuerſis, ita integrum eſſe probatur in ſingulis. De quo ſenſu Apoſtolica ſententia deriuata eſt, dicens: Qui multa habet, non abundabit: & qui modicum habet, non minorabit. hæc Euſebius. Aliter etiam reſpōderi poteſt: Deus, qui ſua infinita potentia facit quandoq; minorem virtutē ſuperare maiorem: vt patet primi Regū, cap. xvii. in Dauid puero ſuperante Goliath: poteſt ēt facere: vt corpus maius ſub minore cōtineatur: & de hoc varia dantur à doctoribus exempla. Quidam nanq; exemplificant de mari, de quo dicitur Eccleſiaſtis cap. primo: Omnia flumina intrāt in mare, & mare non redundat: & tñ locus maris nō eſt dilatatus plus, q̄ fuerit à principio creationis ſuę vſq; ad hoc noſtrū tēpus. Omnia enim flumina in ipſum itrāt mare, nec tñ redundat creſcente ipſius aqua, nec ſuos tranſgredit̃ fines ex pluuiis, quę ſæpius ex ſyderum influentia cauſantur: vel aliis ex cauſis interdū abūdant. Ex hoc igit̃ concluditur exemplo, maius in minori qñq; ꝯtineri poſſe, Deo ſic diſponente: quod verum eſſe ꝯſtat ex dictis Iob, cap. xxxviii. vbi Deus ipſe inquit: Quis ꝯcluſit hoſtiis mare, quando erūpebat, quaſi de vulua ꝓcedens: cum ponerē nubem veſtimentū eius: & caligine eius, quaſi pānis infantię obuoluerē? circundedi illud terminis meis, & poſui vectē, & hoſtia, & dixi: Vſq; huc venies, & non ꝓcedes amplius: & hic ꝯfringes tumentes fluctus tuos. & Pſal. xxxii. dicitur: Cōgregans ſicut in vtre aquas maris. Deus igit̃ colligauit aquas maris: & circūdedit illud terminis ſuis, ne trāſiret fines ſuos. Si qs inſup aduertat: qualiter ſola ſubſtantia panis, & vini trāſmutat̃ in corpus, & ſanguinē Chriſti: videbit euidenter, ꝙ ſubſtantia, quę non ſuſcipit magis, nec minus, ſub illa modica hoſtia ꝯtineri pōt. Sicut enim ibi ſunt accidentia panis ſine ſubiecto: ſic & ibi eſt ſubſtantia corporis: nō per modū alicuius accidentis: & ſic ſubſtantia magni corporis ſub quātitate minimi corporis ꝯtineri pōt. Huius rei exemplū in naturalibus habemus: nā ad hoc: vt viſibile corpus ab oculo videatur neceſſe eſt: vt ait Ariſto. quod forma viſibilis ſit in pupilla oculi: & ſic colūna, vel domus, aut turris, & mōs magnus ab oculo viſi ſunt ī pupilla: nō quātitatiue, ſed formal'r. Simil'r ēt in ſpeculo paruo magnę res vident̃. Nōnulli alii dant exēplū de colligentibus māna in deſerto ad menſurā Gomor: vt Exodi cap. xvi. qm̄ alius plus colligebat, & alius minus: nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec q minus collegerat, reperit minus. vnde ꝯcludunt, Deū facere poſſe, vt vas minus tantū ꝯtineat, quantū maius. & hoc à ſimili: q̃a ſicut fecit illud, ita & iſtud facere poteſt. Alii dant exemplum de vaſe cineribus pleno: quod tantam aquæ quantitatem cōtinere aiunt cum ipſis cineribus, quātam caperet ſine cineribus: hoc eſt vaſe ipſo vacuo exiſtente. Aliqui exēplificant de pupilla oculi: quę eſt tam parua: & nihilominus conſpicit, & cōprehendit magnitudinem altiſſimi, & maximi montis: vt etiā ſupius dictū eſt. Alii dant exemplū de vno paruo ſpeculo: in quo repreſentat̃ lōgitudo, & latitudo magnarū turriū, & ædificioꝝ valde grandium. Nōnulli alii exemplificant de imaginatiua hominis: quæ licet parua ſit potentia, magnam tamen comprehendit ciuitatem cum omnibus ſuis diſpoſitionibus. Tam multa, & varia exempla exquirere, & indagare conati ſunt catholici doctores:

Digitized by Google

lici doctores: vt omni meliori modo, quo poſſent, imbecillium mentes iuuarent ad euacuanda dubia, quæ circa hoc ſacramētum oriri poſſent. Quę quidem exempla, licet non ſint omnino ſimilia (impoſſibile eſt enim ſimile inueniri poſſe exemplū in re tam ardua, ad quam creatus non attingit intellectus: & ideo de directo non probant: qm̄ myſteria huius ſacramenti ſoli fidei cōmittenda ſunt) ea tamen exēpla multum iuuant in hoc: quia firmiter, & veraciter affirmare quiſq; poteſt, & debet: ſi hęc De⁹ facere potuit, & quare hoc aliud etiam facere non pōt? Frater etiam Asteſanus libro quarto Summæ ſuę. titulo duodecimo, ad huius Inquiſitionis ꝓbationem, ſic inquit: Eſt etiam ſub hoſtia corpus Chriſti quantum, ſed non modo quantitatiuo: quia licet ſit ibi corpus quātum, non tamen comparatur ad ſpecies vt quantum: ſicut etiam quāuis ſit ibi clarum, non tamen vtitur claritate ſua illuminando mediū. Ita quamuis ſit ibi quātum, non tamen vtitur quantitate occupando locum, ſicut Deus poteſt facere, vt hic ſit ignis non exercēdo combuſtionis actum. Eſt etiam corpus Chriſti ſub hoc ſacramento, ſiue, ſub ſpecie non localiter, proprie loquendo: quia eſſe localiter proprie, eſt eſſe dimenſiue, ſiue commenſuratiue: eſt tamen corpus Chriſti in loco ſpeciei pricipaliter. Et ex hoc ſequitur: quod corpus Chriſti eſt in pluribus locis ſimul ſm̄ eſſe ſacramentale: quia verè, & realiter cōtinetur ſub diuerſis ſpeciebus, quæ ſunt in diuerſis altaribus. Ratio huius eſt diuina inſtitutio: quæ omnia poteſt. Ratio vero huius inſtitutionis eſt, quia eſt cibus ſpiritualis cōmunis ad cibādum plures in pluribus locis: ſed ſm̄ eſſe ſuum naturale, eſt tantum in vno loco: ſcilicet in cœlo: ſm̄ autem eſſe perſonale, non eſt in loco. Eſt etiam corpus Chriſti in hoc ſacramento immobile localiter, & per ſe loquendo: licet ſit mobile per accidens: ſcilicet ad motum hoſtię, ſicut anima mouetur moto corpore. Mouetur etiam, & quieſcit ſimul per accidens corpus Chriſti, mota vna hoſtia, & quieſcente alia: ſicut homo ſuper ſcamnum in naui: per getem ſcamni quieſcit, & per motum nauis mouetur. Corpus etiam Chriſti per accidens ſimul mouetur ſurſum, & deorſum: mota vna hoſtia ſurſum, & alia deorſum: ſicut homo exiſtens ſuper equum in naui, mouetur motu equi ad terminum oppoſitū termino ad quem nauis tēdit. Sed nunqd verſa hoſtia, corpus Chriſti vertitur, ſicut mota mouet? Rn̄deo: ꝙ non: qa licet partes ordinē hn̄t in ipſo corpe abſolute, non tm̄ per comparationē ad ſpeciem: vn̄ dici non pōt: ꝙ pedes habeat ĩ vna parte hoſtiæ, & caput in alia, & ſic de membris aliis: quia oēs partes ſunt ſimul ſub qualibet parte hoſtiæ: vt ſupius eſt oſtenſum. Ad id aūt quod inqſiuit Iudęus ſupra in hac prima Inqſitione: vbi dictū fuit, Deū eſſe incorporeū, & Iudęus dicit: Si Chriſtus aſſumpſit corpus humanū: vt dicimus nos Chriſtiani: quare dicitis eū eſſe Deū, cum ipſe Chriſtus ſit corporeus, Deus autē incorporeus? Dixi ſupra. c. ix. huius. viii. lib. qn̄ oſtendi Trinitatem eſſe in Deo: vnum tm̄, & ſolū eſſe Deum ĩ natura, eſſentia, & ſubſtantia: ſed perſonarū diſtinctionem eſſe in eo: quia alius eſt Pater, alius Filius, & alius Spiritus ſanctus: & maxime, quia fides Chriſtiana tenet ſolam perſonam filii humanam aſſumpſiſſe carnem. Si ergo Deus in natura, eſſentia, & ſubſtantia eſt vnus tm̄, ideo incorporeus: ſed qm̄ dicimus ſolam perſonam filii humanā aſſumpſiſſe carnē, ideo dicimus Chriſtum habuiſſe, & habere corpus: qđ corpus oñdi ſupra ex ꝓmonitionibus tibi Iudæe factis: tū ex dotibus futuris corporibus humanis beatis poſt generalem reſurrectionem: tum maxime ex diuinitatis vnione cum ipſo corpe: quæ oīa ſi diligenter ꝯſiderabis, videbis nihil obſtare poſſe: eo ꝙ corpus habeat: cū poſt eius reſurrectionē ſuis apparuerit Diſcipulis ianuis clauſis: & oñderit ſe eſſe verū Ieſum Chriſtum multis Argumētis, & ꝓbationibus: vt ſupius demōſtratū fuit lib. 6. c. 79.

¶ Secunda Inquiſitio Iudæi hæc eſt. Cap. L.

Quomodo pōt eſſe ꝙ corpus Chriſti ſit añ oculos noſtros, & ipm̄ nō videamus, nec ēt ſenſu noſtro pci Inqſitio

Reſpon-ſio. pere poſſimus? Reſponſio. Si bñ meminiſti Iudęe ſuperius ti.vii.huius.xi.capitis ad tui interrogationem declaratum fuit: Quare Chriſtus non dedit nobis corpus ſuum in hoc ſacramento ita manifeſtum, & apparens, vt vnicuiq; ꝓſtaret ibi adeſſe ipſum Chriſti corpus, ſed velatum ſub accidentibus: nunc autem, quaſi præmiſſorum imemor, quæris quomodo poſſibile ſit: ꝙ ſub hoc velamine ſit corpus Chriſti, cum hoc nec viſu, nec ſenſu aliquo percipi poſſit? Accipe ergo Iudęe reſponſionem per B. Gregorium datam Petro diacono ſuo in lib. Dialogorũ. Cum enim ipſe Petrus admiraretur animã nõ videri, cum in morte de humano exiret corpore, ait ipſe Gregorius: Nunquid qa animam meam non vides, me exanimẽ eſſe credis? Sicut enim anima cognoſcit eſſe in nobis ex actibus, & effectibꝰ, quos ab ea procedere ſentimus: prout eſt intelligere, memorari &c. vt dicitur ſecũdo de anima: ita etiã pariformiter corpus Chriſti eſſe in hoſtia ex eius effectu percipiũt, qui ipſum rite, & digne ſuſcipiunt. Nam digne cõmunicantes ab ipſo ſacramento viuificantur, & conſolantur, immo ſanctificantur: quia contemplantur, & ſic in ꝑexcellens mutãtur, dicente B. Auguſt. in libro confeſſionum in perſona Chriſti: Manducabis me, & non ego mutabor in te, ſed tu mutaberis in me. Quod eſt contrarium eius, quod efficit cibus corporalis, qui mutatur in ſumentem. Poſſumus etiam dicere: Sicut oculi noctuæ nihil vident in die: & tamen dies eſt ei præſens, & clarus: & ſimiliter ſicut tu loqueris in nocte cum aliquo penes te exiſtẽte, & nõ vides eum: ita non eſt mirum, ſi vides colorem panis, & non corpus Chriſti ſub ipſo velatum. Item ſi in eo ſacramẽto corpus Chriſti ſe nobis, prout eſt, oſtenderet: ipſum minime videre poſſemus, nec ſufferre: ſicut nec illi tres Diſcipuli potuerunt, quando coràm eis Chriſtus ipſe trãſſiguratus fuit: vt Matthęi.c.xvii. Item ſicut Deus poteſt facere, ꝙ ignis non calefaciat rem ſibi pręſentem, ſicut legitur de tribus pueris in ardenti fornace exiſtentibus: vt Danielis.c.iii. ita poteſt facere, ꝙ oculus non videat rem ſibi præſentem. Et ſicut Balaam non videbat Angelum, quem eius aſina videbat: vt Numeri cap. xxii. & Giezi diſcipulus Heliſæi non videbat exercitum magnum Angelorum, quẽ Heliſeus ipſe videbat. quarto Regũ, c.vi. ſic nec nos poſſumus corpus Chriſti videre: & tamen eſt in hoſtia conſecrata. Pariformiter etiam reſponderi poſſet, ſi quis quęreret: Quomodo poteſt eſſe, ꝙ ſit corpus Chriſti in ipſa hoſtia: & tamen tangendo hoſtiam, tactu non comprehẽditur, vt ibi corpus exiſtat humanum: ſimiliter etiam guſtando non apprehendimus ibi eſſe carnem, vel ſanguinem: quia ſicut ipſe Deus poteſt impedire viſum, ne rem videat, ſicuti eſt: ita etiam tactum, & guſtum impedire poteſt. Deus igitur facere poteſt, ꝙ iſte cibus ſpiritualis habeat guſtum, & ſaporem panis, & vini: & tamẽ in eo non ſit aliqua panis, & vini ſubſtãtia: ſicut etiam fecit in deſerto, quãdo boni, & digne mãducantes manna, carniũ, vel piſcium, aut alioꝝ ciborum per ipſos manducantes deſideratoꝝ, guſtum habebant: vt Sapientię.c.xvi. & Exodi.c.xvi. & tamen in ipſo manna non erat carnis ſubſtantia: nec aliarum reꝝ comeſtibiliũ, niſi ipſum manna: & etiam potẽs eſt ipſe Deus facere, ꝙ ibi ſint accidẽtia ſine ſubiecto. Accidentia enim ſine ſubiecto ibi ſunt, quod nec Philoſophus cõcedit, nec etiam humanus capit intellectus: & ideo tãto magis eſt admiratione dignum. Nõ enim illa rotunditas, & albedo, & ſapor, & alia accidentia ſunt panis, quia panis ibi non eſt: nec ſunt corporis Chriſti, qa corpus humanum talia nõ habet accidẽtia: nec ſunt aeris, quia tali luce à nullo corpore coloratur: ergo i nullo ſubſiſtũt: ſed in ipſis naturalibus apparent aliquãdo accidentia, quæ nulli corporeæ inniituntur ſubſtantiæ: ſicut curuitas remi in aqua: non enim talis curuitas eſt accidẽs remi, qui rectus eſt: nec aquę, quæ ſine remo tale accidens non habet: ergo in nullo ſubſiſtit. Quare autem Deus carnem, & ſanguinem noluit in dicto ſacramẽto apparere: duæ aſſignantur potiſſimę cauſę. Primo propter horrorem, & nauſeã: nam

cum

cum dederit nobis corpus ſuum in ſpiritualem cibum: & ſanguinem in potum: qualis, & quantus eſſet horror comedere carnem, & maxime crudam: & bibere ſanguinem? Ideo velatum nobis dare voluit ſub ſpeciebus panis, & vini: ne talis cib⁹, & potus nauſeam nobis gñet, & vomitū. Non enim poſſet homo ſumere carnē, & ſanguinē Chriſti in forma propria: quod & guſtus faſtidiret, & aius abhorreret. Altera vero cauſa fuit: vt maius fidei meritū nobis accreſceret: vñ noſtra canit eccl'ia in feſto ſolēnitatis corpis Chriſti: Quod non capis, qđ non vides, animoſa firmat fides præter rerꝫ ordinem. Et licet in hoc ſacramento aliud ſit, & aliud videatur: nō eſt tamē in eo aliqua falſitas: quod interdum ſolet in naturalibus accidere. Videmus enim in eis qñq; multa aliter apparere, q̄ ſint. Sol nanq; quaſi cubitalis rotunditatis apparet, q̄uis multo maioris ſit q̄titatis: qñq; etiam apparet rubeus, vel pallidus: qui tñ peregrinarꝫ non eſt ſuſceptiuus impreſſionum. Videtur quoq; quaſi non moueri, & tñ velocius ſagitta pertrāſit: aliter enim non poſſet quotidie ab Oriente in Occidētem pertranſire. Febricitanti etiā dulcia videntur amara. Chriſtus inſuper poſt reſurrectionem ſuam: licet eſſet corpore glorioſus, oſtendit ſe tñ duobus illis Diſcipulis euntibus in Emaus in forma peregrini: vt Lucæ.c.xxiiii. & Magdalenę in forma hortulani: vt Ioan.cap.xx. cælata ſua effigie, & corporis ſplendore. vñ ipſe Chriſtus poteſt ſimiliter ſub ſpecie panis, & vini corpus ſuū occultare, & ſanguinē: ſicut ēt ipſe Deus in columna nubis de die: & in columna ignis de nocte apparendo, & ſuā occultādo maieſtatem, pręcedebat pplm Iſrael, quem de Aegypto eduxerat: vt Exodi.c. xiii. & in forma nubis Tabernaculū teſtimonii opiebat: vt Exodi.c.xl. Frater Aſteſanus lib.iiii.tit.xiii. Summæ ſuæ: Eſt etiā corpus Chriſti penitus inuiſibile oculo corpali: nec per naturā, nec per gloriam, nec p miraculū, ſicut nec exiſtētia ſubſtātiæ ſpiritualis in loco, ad cuius inſtar, corpus Chriſti eſt ſub ſacramēto: inquantum eſt ibi pñs, & per ſe rōne ſubſtātiæ: & q̄titas nō eſt ibi, niſi p ꝯcomitantiam. Vnde (ſm Ricardū) ſi aliqñ appareret ibi ſpecies paruuli, vel fruſtū carnis, nō eſt corpus Chriſti. Maiores enim ſunt dimēſiones corpis Chriſti, q̄ illę, q̄ ibi apparēt. Et ſi appareret ibi vere corpus Chriſti, non appareret, vt ſub ſacramēto. Vñ credo, ꝙ illa apparētia paruuli, q̄ aliqñ ibi viſa eſt, vt deſcribit, in imaginatione, vel in ſenſu cōi videntis: vel ēt ſi eſt realiter extra: non credo, ꝙ illæ dimēſiones fundentur in dimēſionibus ſpeciei panis, licet tunc appareāt. hęc Ricardus. Sed nunqd corpus Chriſti videri pōt ſub ſpecie panis ab oculo ſuo proprio? Rñdeo: ꝙ ſic. Non pōt tñ videri ab ipſo modus, quo corpus Chriſti exiſtit ſub ſacramēto. hic enim ptinet tm̄ ad intellectū. Nec eſt ſil'e de aliquo oculo gl'ioſo: qa ipſe oculus Chriſti eſt ſub hoc ſacramēto, in quo nō ꝯformatur ei alius oculus gl'ioſus.. & huius ſniæ eſt Thomas. Alias ēt narrat frater Aſteſanus aliorꝫ doctorꝫ opiniones in hoc paſſu, quas nō placet hic narrare: cū ipſe dicat in fine, earꝫ deciſionē ſe peritioribus reſeruare. Eſt ēt cognoſcibile à nobis, dū ſumus in via, ꝙ eſt ibi corpus Chriſti: nō qdem per naturā, ſed p fidem, & doctrinā. Dicit enim: Intellectus ꝙ Veritas nō pōt dicere falſum: & fides aſſerit ꝙ Veritas dixit: Hoc eſt corpus meum: & p̄cepit ꝙ diceref: ergo verꝫ dixit. Eſt ēt corpus Chriſti: vt eſt ſub ſacramēto, intangibile imediate ab alio, ſicut nec ſubſtātia ſpiritualis tangitur à loco, nec à corpe aliquo: vñ q̄tumcūq; aliqs ſpēm penetraret, Chriſti corpus tāgere nō poſſet, ſm Ricardū. hęc omnia antedictus frater Aſteſanus.

¶ Tertia Iudæi Inqſitio huiuſmodi eſt. Caput. LI.

QVomodo eſſe poteſt, inquit Iudæus, ꝙ corpus Chriſti, quod vnum tantum eſt, eodem tempore poſſit eſſe in cœlo, & in terra, immo in diuerſis mundi locis, & partibus: in quibus quotidie, & eadem hora conſecratur, & etiam conſecratum reſeruatur, & cuſtoditur in eccleſiis: & maxime parrochialibus: & ſuper pluribus altaribus: cum vna, & eadem Inqſitio

res in pluribus, & diuerſis locis eodẽ tpe eſſe nõ poſſit? Reſponſio. Si pręmonitionis ſupra factę memor eſſet Iudæus, hanc eqdem nõ feciſſet Inqſitionẽ: cum ibi declaratũ ſit corpus humanũ beatorꝫ poſt gñalem oĩum reſurrectionẽ, ex dotibus glĩficationis tale futurꝫ eſſe, vt animã non aggrauet, & impediat: ſed vbi volet ſpũs, illic protinus erit & corpus: tãto magis erit corpus Chriſti ex diuinitate cum ipſo corpe vnita. Alia ẽt ratione id effici poſſe declarat B. Aug. in Sermone matutini feſtiuitatis Trinitatis. cũ enim dixiſſet: vnũ Deum Oĩpotentem æternũ, inuiſibilem, imutabilem, ſubiũxit dicẽs: Qui totus vbiqꝫ eſt, totus vbiqꝫ pñs: nõ ꝑ partes diuiſus, ſed totus in oĩbus locis: non localiter, ſed potẽtialiter. Si ergo Deus eſt vbiqꝫ: nullus eſt ergo locus, quin in eo ſit Deus. In vniuerſo igitur eſt Deus, dicẽte Hieremia. c. xxiii. Nũqd non cœlũ, & terram ego impleo, dicit dñs? qa totus eſt ĩ qualibet mundi particula, cũ non habeat partes: & oĩa mundi loca ſint eius diuinitate plena: quod nempe nil aliud ſignificat, niſi ꝙ Deus eſt vbiqꝫ. Si ergo Deus eſt vbiqꝫ: quare Iudæus vult eũ loco circunſcribere? Et Eſaiæ. c. lxvi. inqt ipſe Deus ad hanc veritatem illuminandam: Cœlũ ſedes mea: terra aũt ſcabellum pedũ meorum. Item Pſal. cxxxviii. Quo ibo à ſpiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? ſi aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcẽdero in Infernum, ades &c. Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me &c. Eſt enim Deus vbiqꝫ per eſſentiã, præſentiam, & potẽtiam. B. Gregorius lib. ii. Moralium. c. xi. Cœlum palmo metiens, & terram pugillo concludens. Oſtẽditur ꝙ ipſe ſit circũquaqꝫ cunctis rebus, quas creauit exterior. Id nãqꝫ quod interius concluditur, à concludente exterius continetur. Eſaiæ. c. xl. Quis mẽſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terrę, & librauit in pondere mõtes, & colles in ſtatera? Quis adiuuit ſpiritum dñi, aut quis conſiliarius eius fuit, & oſtendit illi &c. quia ſequitur oſtendens multipliciter eius ſapientiam, fortitudinem, potẽtiam, & virtutem: ſi palmo menſurat cœlos, ergo eſt maior ꝗ̃ ſit cœlum. eſt igitur vbiqꝫ. Eſaiæ. c. xliiii. Ego ipſe, ego primus, & ego nouiſſimus. Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mẽſa eſt cœlos. Hieremię. c. xxiii. Putas ne è vicino ego ſum, dicit dñs: & non Deus de longe? Si occultabitur vir in abſconditis: & ego non videbo eum, dicit dñs? Nunquid non cœlum, & terram ego impleo, dicit dñs? B. Greg. lib. xvi. Moralium. c. xlvii. Si ad Oriẽtem iero, non apparet: ſi ad Occidentem, non intelligam eum: ſi ad ſiniſtram, quid agam? non apprehendam eũ: ſi me vertam ad dexterã, non videbo illũ: Creator qppe hominũ in parte non eſt, quia vbiqꝫ eſt: & tunc minus inuenitur, qñ is, qui totus vbiqꝫ eſt, in parte quęritur. Incircunſcriptus nanqꝫ ſpiritus omnia intra ſemetipſum habet: quę tamen & implendo circundat, & circundando implet, & ſuſtinendo tranſcẽdit, & trãſcendendo ſuſtinet &c. B. Auguſtinus in Libello de diffinitionibus orthodoxę eccleſiæ. c. x. Nihil incorporeũ, & inuiſibile natura credendum, niſi ſolũ Deum: ideſt Patrem, & Filium, & Spiritũ ſanctum: qui ideo recte incorporeus creditur: quia vbiqꝫ eſt: & oĩa implet, atqꝫ cõſtringit. Ideo & inuiſibilis omnibus creaturis: qa incorporeus eſt. B. Aug. ĩ Sermone, Credimus in Deũ: Pater eſt plenus Deus in ſe: Filius eſt plenus Deus à patre genitus: Spũs ſanctus eſt plenus Deus à pře, & filio ꝓcedens: nõ tñ tres Deos dicimus: ſed vnũ Deũ Oĩpotẽtẽ, æternũ, inuiſibilẽ, & incõmutabilẽ: qui totus vbiqꝫ eſt, totꝰ vbiqꝫ pñs, nõ per partes diuiſus, ſed totus in oĩbus locis: nõ localiter, ſed potẽtialiter: q ſine mutatione ſui mutabilia cuncta creauit &c. & vt paulo ante dictum eſt &c. Cũ ergo Deus ſit vbiqꝫ, nulla mora põt adeſſe, qn ſtatim adſit. Eſt enĩ ſemp vbiqꝫ per eſſentiã, pñtiã, & potẽtiã ſm Deitatẽ. Amos Propheta. c. vlti. Si deſcẽderint vſqꝫ ad Infernũ, inde manus mea educet eos: & ſi aſcenderint vſqꝫ in cœlũ, ide detrahã eos: & ſi abſcõditi fuerint in vertice Carmeli, inde ſcrutãs au

feram

ferram eos: & ſi cęlauerint ſe ab oculis me
is in ꝓfundo maris, ibi mandabo ſerpēti,
& mordebit eos: & ſi abierint in captiui-
tatem corā inimicis ſuis, ibi mandabo
gladio, & occidet eos. Pſal. cxxxviii. Quo
ibo à ſpiritu tuo? & quo à facie tua fugiā?
ſi aſcendero in cœlū, tu illic es: ſi deſcen
dero in Infernū, ades. Si ſumpſero pēnas
meas diluculo, & habitauero in extremis
maris: etenim illuc manus tua deducet
me, & tenebit me dextera tua &c. Eſt ēt
corpus Chriſti ſub hoc ſacro: ſiue ſub ſpe
cie, non localr̄ ꝓprie loquēdo, qa eſſe lo
calr̄ ꝓprie, eſt eſſe dimenſiue, ſiue cōmē-
ſuratiue: eſt tñ corpus Chriſti in loco ſpe
ciei principalr̄. Et ex hoc ſequit̄, ꝙ cor-
pus Chriſti eſt in pluribus locis ſimul, ſe-
cundū eſſe ſacrale: qa vere, & realr̄ ꝯtine-
tur ſub diuerſis ſpeciebus, quę ſunt in di
uerſis locis, ſiue altaribus: vt ſupius ēt di
ctum fuit in prima Inqſitione. Alii ēt di-
cunt: Poſſibile eſſe, ſm naturā, eādem rē
ſimul eſſe eodem tpe in diuerſis locis: nā
eadem vox numero ſimul & ſemel eſt in
auribus diuerſoꝝ hominū: ſonus campa-
næ ſimilr̄: ſtrepitus bombardę: & alia hu
iuſmodi. Igit̄ multo magis verbū æternū
Dei patris filius: cum ſit potentię infini-
tę: cui nihil eſt impoſſibile: & per quem
oīa facta ſunt: eodēmet tpe pōt eſſe ſimul
& ſemel in cœlo, & in terra, & in quoli-
bet ēt ſacro altaris. Item aīa rationalis (vt
ſupra pluries dictū eſt) eſt tota in qualibet
parte corporis: ſm Beatum Auguſtinū in
.vi. de Trinitate: & i lib. de ſpiritu, & aīa:
& tñ non eſt niſi vna aīa. Item eadem ſi-
militudo eſt in ſpeculo, & in facie hoīs.
Sicut autem eadē ſimilitudo aliū habet
eſſendi modū in hoīe, & in ſpeculo: ita
Chriſtus aliter in cœlo. ſ. modo glorioſo:
& aliter in ſacro, in quo à nobis nō vide
tur in gloria, ſicut videt̄ in cœlo à ſocie-
tate beata. Lux quoq; Solis, cum vnita ſit
in cœlo, relucet tñ in terra in pluribus lo
cis, & feneſtris, & per totū terraꝝ orbem.
Similr̄ natura ſpeciei vna exiſtens, eſt in
oībus ſuis īdiuiduis. Numeri quoq;. c. xi.
legitur: Quòd Deus accepit de ſpiritu
Moyſis, & dedit. Lxx. viris: nec tñ priua-
uit Moyſem ſpiritu, nec ſpiritum eius di

minuit, cum indiuiſibilis ſit oīs ſpiritus
rationalis. Pręterea poſito, ꝙ per naturā
eſſet impoſſibile idē corpus eodem inſtā-
ti tpis in diuerſis locis eſſe poſſe, tñ ipſe
reꝝ ꝯditor qui rebus oībus ſuā dedit na
turā, & menſurā, atq; iuxta voluntatē ſu
am oīa facit, pro ſuæ voluntatis libito
hanc naturā, & menſurā mutare poteſt,
& potuit. Poteſt & inſup facere: vt idem
corpus ēt non glorificatū, eodem tpe in
diuerſis locis exiſtere, & eſſe poſſit: vt in
quit Vgo in ſecūdo de Sacramentis. par
te. viii. cap. xi. Cum ipſe reꝝ ꝯditor talem
corporibus dederit legē, ſiue naturā: qa
qlibet legiſlator in lege, quā ipſemet ſta-
tuit, nedū diſpenſare, ſed ēt abrogare pro
eius poſſit voluntate. Cū vniuerſa ꝯdide
rit cū ſuis ꝯditionibus ſibi annexis: ideo
hoc ipſum in toto vniuerſo, & ſuſpende
re, & annihilare pōt. Quod ēt aliàs eum
feciſſe ꝯſtat. Nam Heliſęus pręſens fuit,
qñ Giezi accepit munera à Naamā Syro,
quarto Regū, cap. v. & tñ erat in domo
ſua. Itē Beatus Frōtonius epiſcopus fuit
præſens corporalr̄ exequiis Sanctę Mar-
thæ: & tñ eius corpus erat in ſede ſua, in
qua dormiebat, dū cantaret̄ miſſa in ſua
cathedrali eccleſia: quod veꝝ fuiſſe pa-
tuit: qa ibi ſuas reliquerat chirothecas,
quas ſacriſtæ cōmendauerat, donec ſepul
turæ, & ſeu exequiaꝝ adimpleſſet offici-
um. Et ſimilr̄ Beatus Ambroſius interfuit
exequiis, & ſepulturę Sācti Martini: & tñ
in ſede ſua dormiebat Mediolani in ſua
cathedrali eccleſia. Vbi tñ nota: ꝙ prędi
cta ponunt̄: non qa oīno eodem modo
corpus Chriſti ita ſit ſub diuerſis ſpecie-
bus ſacramentalibus, ſicut ſunt ea, quę ſa
cta ſunt: ſed ad oſtendendā magnitudi-
nem diuinæ virtutis. ſ. ꝙ ſicut poteſt illa
dicta, ita ēt poteſt hoc. Poſſumus ēt ad
maiorem: non Iudęoꝝ, ſed Chriſtianoꝝ,
approbationē, & firmitatem illud recita
re, quod legit̄ in Chronicis Sancti Fran-
ciſci. Fuit enim qdam mulier in Alema-
nia à ſpiritu maligno oppreſſa: quæ tñ
ab eo ſpiritu eccleſias ingredi, & diuinis
intereſſe officiis non ꝓhibebat̄. Dum aūt
quadam die ſacrm̄ in miſſa leuaretur: &
oēs genuflexi reuerenter adorarēt: aſſuit

Iudæus quidam: qui ſolus ſtans, genuflectere noluit: quem Dęmon ille in faciem pcuſſit, dicens: Heu miſer, quare nõ adoras Deum verum in ſacro? & ille: Oh multi ſunt Dei veſtri: nam in omni altari eſt vnus: cum tñ vnus ſolus ſit Deus: vt Deuterono. cap. vi. Dęmon aũt cito, arrepto cribro, poſuit illud ante ſphęram, ſiue radios Solis, dicens: Nõne tot apparent radii, quot ſunt in cribro foramina? & tñ vnus tãtum eſt Sol, & non plura in ſubſtantia? Similiter in ſacramento altaris vnus Deus inuiſibilis eſt vbiq;, & tñ in diuerſis locis ſe fidelibus cõmunicat. Quo exemplo Iudæus cõuictus abiit, & credidit. Tenendum eſt ergo firmiter, ꝙ vnũ tantum eſt corpus Chriſti, licet eodẽ tpe in diuerſis locis conſecretur euchariſtia: vt dicitur de conſecra. diſtin. ii. cap. In Chriſto ſemel. Item quomodo in pluribus nõ multiplicatur: vnum enim, & idẽ corpus Chriſti in multis, & infinitis altaribus per diuerſas mundi partes in multis hoſtiis eodem tpe cõſiſtit, nec tamẽ ex hoſtiaꝝ multitudine corpus vnicum pluríficatur: quod in cœlo, & in altari, tamẽ diuerſimode, ꝯtinetur. In cœlo enim corporaliter, in hoſtia ſacramentaliter. Exẽplum habemus huiuſmodi: ꝙ vnius, & eiuſdem hominis imago in diuerſis, & multis exiſtens ſpeculis, non plurificaẞ: & in ſeipſa ſubſiſtit corporaliter: in ſpeculis autem formaliter: non tamen ſic intelligendo: ꝙ corpus Chriſti ſic ſit ſub ſpeciebus ſacramentalibus, ſicut imago hominis eſt in diuerſis ſpeculis: quoniã in ipſis ſpeculis ſolum eſt homo, ſicut in repreſentato: ſub ſpeciebus tamen ſacramẽtalibus vere, & realiter eſt verum, & non ſolum repreſentatum corpus Chriſti.

¶ Quarta Iudęi Inquiſitio. Cap. LII.

Inquiſitio. QVomodo põt eſſe, iquit Iudæus, ꝙ ad fractionem hoſtiæ non ſcindatur, ſiue lacereẞ corpus Chriſti? Reſponſio. Reſponſio. Non ſcinditur, vel laceratur corpus Chriſti per fractionem hoſtiæ: quia huiuſmodi paſſio innouaret in Chriſto aliqd abſolutum: quod non facit motus localis: vt ſupra dictum eſt. Per huiuſmodi hoſtiæ fracturam: non ſolum nõ frãgitur, vel laceratur corpus Chriſti: ſed in qualibet particula ĩtegrum permanet: vt de conſecra. diſtinct. ii. cap. Singuli. & cap. ſequẽti. Et ꝙ ita ſit, patet per ea, quæ ſupra dicta ſunt in præmonitione ſacta ante huiuſmodi Inquiſitiones. Nam in hoc ſacramento corpus Chriſti habet eſſe modo ſpirituali: veluti Angelus in aſſumpto corpore: licet etiam in hoc ſit diuerſitas modi: vt ex dictis patere põt. Quod corpus, licet ſcinderetur, non tamen ſcinderetur Angelus. Sic itidem, licet hoſtia ſcindatur, vel diuidaẞ, corpus tamen Chriſti non ſcĩditur, vel diuiditur. Apoſtolus etiam ſecunda ad Corin. cap. xi. ad pbationem, ꝙ Angelus corpus aſſumat humanum, ſic inquit: Ipſe enim ſathanas transfigurat ſe in Angelum lucis. Iſta enim transfiguratio fieri põt per aſſumptionem corporis luminoſi, & decori: & tunc ſi tale corpus ſcindatur, vel diuidaẞ, aut quõcunq; patiaẞ: & hoc nullatenus Angelus bonus, vel malus patiẞ: ſimiliter nec corpus Chriſti ſub hoſtia. Similr ẽt ſi corp⁹ humanũ deuoraretẞ à peſſima fera: vt puta à leone, vel vrſo &c. nõ ꝑpterea aia ipſius hoīs deuoraretẞ, & diminutionem aliquã pateretur: qa anima hoīs eſt ſpiritualis, inuiſibilis, & impalpabilis. Et qm̃ ipſa rationalis aia (ſm Beatũ Auguſtinum in lib. de ſpiritu, & aia) eſt tota in qualibet parte corporis: & non diuidiẞ ſm diuiſionem corporis: licet corpus mẽbratim incidereẞ, ipſa tñ aia integra, & incorrupta permaneret: ſimilr corpus Chriſti eſt totum in qualibet parte hoſtię ẽt minima, licet in mẽbro ſeparato à corpore humano non adeſſet aia humana. Et ſi frangatur hoſtia in multas partes, corpus Chriſti non frangiẞ, ſed in quolibet fragmento remanet integrũ. Item ſi Chriſtus tpe quo habuit corpus paſſibile, & mortale, & tale, quale tunc habuit, dedit illud Apl'is ſuis (vt ait Innocẽtius tertius in libro de officio miſſæ) fregitq; ſpecies panis ſine ſui corporis læſione, multo magis poſt ſuam reſurrectionẽ fieri põt, cũ habeat corpus impaſſibile, qđ nihil pati põt ex taliũ ſpecieꝝ qualicũq; attritione. Ad maiorẽ inſup huius rei intelligentiam,

telligentiam, dat exemplũ de ſpeculo: in quo ſeipſos intuent hoies. Nã ſicut vna ſola imago apparet in ſpeculo magno integro: & licet ſpeculũ frangat, non diuiditur imago, ſed itegra manet in quolibet ſpeculi fragmento: ſimiliter in hoſtia integra eſt corpus Chriſti integrũ: ſi aũt frangatur hoſtia, in quolibet ipſius fragmẽto remanet corpus Chriſti integrũ, qa non frangit corpus Chriſti, ſed ſolum mẽſura quãtitatis hoſtię, quã habebat ante ꝯſecrationem: corpus aũt Chriſti integrum ſub qualibet particula pſeuerat, & pmanet. Vnde noſtra canit eccleſia in ſolẽnitate feſti corporis Chriſti: A ſumente non ꝯciſus, non ꝯfractus, nõ diuiſus integer accipit. & iteꝝ: Fracto demũ ſacro, ne vacilles: ſed memento, tantũ eſſe ſub fragmẽto, quãtũ toto tegit. Nulla rei fit ſciſſura, ſigni tantũ fit fractura: qua nec ſtatus, nec ſtatura ſignati minuitur.

¶ Quinta Inqſitio eſt hæc. Cap. LIII.

Inquiſitio.

QVomodo põt eſſe, inqt Iudæus, ꝙ corpus Chriſti quotidie mãducet, & nunq̃ ꝯſummat: cũ mõs, ẽt maximus, toties ſumẽdo, iã diu ꝯſumptus eſſet? Rñſio. Vinũ remanet ſicut dr̃ in cap. Qui mãducat. de ꝯſecr. diſt. ii. Quòd aũt non abſumat, magna non idiget admiratione: cũ manifeſtũ habeamus in naturalibus exemplũ: & maxime de hoie, dicẽte Salomone Eccleſiaſtes cap. xii. dũ loqueret de ꝯſumptione corpis humani, & de aïa imortali, vbi dr̃: Reuertatur puluis vnde venit: & ſpiritus redeat ad Deũ, q dedit illũ. Si ẽt homo à leone, vel alia fera comederet, aïa ipſius non comederet, nec ꝯſummeret, ſed ſolum corpus: ita dum hoſtia ſumit à ſacerdote, vel à quocunq; alio cõmunicante, Chriſti corpus non ꝯſummit, ſed ſpecies panis. Simil'r ẽt corpore hoïs corrupto, aïa integra ſeparat: ſimiliter ẽt corruptione facta circa ſpecies ſacramenti, ibidem definit eſſe corpus Chriſti. Vnde Beatus Andreas dicebat Egeę pconſuli: Quòd agnus ille poſtq̃ à fidelibus eſt comeſtus, remanet integer, & viuus. Si ẽt à candela lumine accenſa, & ardẽte, plures aliæ accendant candelæ, lumen tñ ipſius primæ candelę acceſę, ſiue ignis à quo lumen illud pcedit, in nihilo minuit, ſed ſemp eodẽ ſplẽdore relucet. Alii inſup dicũt, qñ duę res ſunt abiuicẽ ſepabiles, Deus põt facere, ꝙ vna tantũ tangat, & ꝯſummat ſine altera: vnde ſi Angelus eſſet in tuo cibo, tu cibũ tãtũmodo ꝯſũmeres, & nõ Angelũ. Simil'r hr̃ Exodi. c. iii. Rubus, quẽ videbat Moyſes, ardebat: & nõ cõburebat, ſiue cõſũmebat: ita ẽt corpus Chriſti à fidelibus ſumit, & nõ ꝯſummit. Põt ẽt dari exemplũ de auro: cuius rubigo ſola ab igne cõſũmit, ipſo auro icorrupto remanẽte. Sicut ẽt fulmẽ, qñq; pecuniã in marſupio, ſiue pera ꝯſumit: & vaſa aurea, vel argentea in capſa, & ferrũ enſis in vagina: & tñ nec ipſum marſupiũ, ſiue pera, aut capſa, vel vagina lædit, ſiue deſtruitur: ita Deus facere põt, ꝙ corpus Chriſti filii ſui à nobis ſub ſpecie panis, & vini ſumat: & tñ ſola ſpecies ipſius panis, & vini cõſummat, viuo ipſo corpore Chriſti, & integro remanẽte. Dari deniq; põt exẽplũ, quod habet. iii. Regũ. c. xvii. de oleo in lechytho viduę, & farina eius hydriæ. de qbus vix per viã naturalẽ duę pſonę vno die refici potuiſſent: & tñ circa tres menſes Helię, ac viduę cum filio nõ defecerũt, diuina ſic virtute diſponẽte: vnde nõ incõuenienter nr̃a canit eccleſia: Sumit vnus, ſumũt millę: quantũ iſti, tantũ ille: nec ſumptus conſummitur.

¶ Sexta Inquiſitio eſt hęc. Cap. LIIII.

Inquiſitio.

QVomodo põt eẽ, inqt Iudęus, ꝙ Chriſtus de cœlo deſcẽdat ad altare, ſup quo ſacerdos celebrat, niſi cœlũ deſerat? & maxime dicẽte Auguſtino: Quòd donec finiat ſęculũ ſurſum eſt dñs? Rñſio. Huic obſtaculo occurrit (vt inqt Frãciſcus de Mairone) ꝯſideratio Origenis, ſic dicẽtis ſup Matthęo: Dei filius veniẽs in virginẽ, totus remanſit apud patrẽ, & totus deſcẽdit in virginẽ: & nõ dimidius apud patrẽ remanſit, & dimidius in virginẽ deſcẽdit. Sicut enim veritas, quã mente cõcipimus, cũ eam docemus, tota remanet apud nos, & tota tranſit inde in addiſcẽtẽ: ſic eſt de Chriſti corpore benedicto: quod eſt in ſacramento, tanq̃ virtus in anima.

¶ Septima Inquiſitio eſt hęc. Cap. LV.

Inquiſitio. SEptima Inquiſitio hæc eſt: Quõ in tam breui momento, quo verba conſecrationis proferuntur, Chriſtus poſſit deſcendere de cœlo empyreo ad altare, ſuper quo celebratur, cum tantopere diſtet? Reſponſio. Reſpondet Franciſcus de Mairone, dicens: Huic obſtaculo occurrit conſideratio Beati Auguſtini ſuper Geneſim ad literam, dicentis: Quod ſubito cũ oculus noſter aperiť, viſibile quantũcunq; diſtans tranſitu velociſſimo, tranſit vſq; ad oculum: vt non citius videantur ſydera proxima, q̃ diſtantia. Et ideo non eſt mirandum, ſi corpus Chriſti virtute diuina tranſit ſubito in tanta diſtantia: cum Sol in inſtanti mittat radios ſuos ab Oriente in Occidentem: & è conuerſo: cum etiã agẽs, quãto ſit maioris virtutis, velocius mouere poſſit: ideo Deus creator Solis poteſt hoc agere. Itẽ Beatus Auguſtinus in libro de corpore Chriſti, inquit: Sacerdos facit Chriſtum velociſſime de cœlo deſcẽdere. Hieremię cap. xxiii. Putas'ne Deus è vicino: ego ſum, dicit dñs: & non Deus de longe? Si occultabitur vir in abſconditis: & ego non videbo eum, dicit dñs? Nunqd non cœlum, & terram ego impleo, dicit dñs? Amos. c. ix. Si deſcẽderint vſq; ad Infernũ, inde manus mea educet eos: & ſi aſcenderint vſq; in cœlum, inde detraham eos: & ſi abſconditi fuerint in vertice Carmelli, inde ſcrutãs auferam eos: & ſi celauerint ſe ab oculis meis in ꝓfundo maris, ibi mandabo ſerpenti, & mordebit eos: & ſi abierint in captiuitatẽ corã inimicis ſuis, ibi mandabo gladio, & occidet eos &c. Hoc idem habeť Pſal. cxxxviii. Quo ibo à ſpiritu tuo? & quo à facie tua fugiã? ſi aſcendero in cœlũ, tu illic es: ſi deſcendero in Infernũ, ades &c. Danielis quoq; cap. xiiii. legiť: Quod Abbachuch Propheta portatus fuit ab Angelo in ictu oculi à Iudęa ĩ Babyloniã: & poſtea cibo allato Danieli, in momẽto deportatus eſt ab eodẽ Angelo in Iudęã. Si ẽt Deus implet mũdũ: vt Hieremię cap. xxiii. Et cœlũ eſt ſedes Dei, & terra ſcabellũ pedum ſuoꝝ: vt dicitur Eſaię cap. vltimo. & per ꝯſequens eſt vbiq;: vt ſuperius dictum eſt: quid obſtat, quin ſubito hoc fieri poſſit?

¶ Octaua Inquiſitio eſt hęc. Cap. LVI.

Inquiſitio. QVomodo, iq̃t Iudęus, pōt hic cibꝰ ſacralis mũdus, & nitidus perſiſtere, & durare: cũ ſępiſſime ab imũdis, & infectis peccatoribus ſumatur?

Reſponſio. Rñſio. Sicut radii Solis ſup lutum, & loca infecta radiantes nõ inficiunť, nec ipſum Solẽ ĩficiunt, & maculãt: ita & multo minus corpus Chriſti coinquinatoꝝ, & peccatoꝝ imũdiciis, & ſordibus maculať.

¶ Nona inquiſitio eſt hæc. Cap. LVII.

Inquiſitio. QVomodo, inq̃t Iudęus, eſſe pōt: ꝙ corpus Chriſti tam magnũ in manu ſacerdotis tantũ nõ põderet, vt ipſum, ſacerdos ille non ſolũ ſupra caput ſuũ poſſit extollere, ſed id vix mouere? Reſponſio. Rñſio. Simile ẽt inueniť naturalr̃ in rebus multis: nã homo ſumit interdũ cibũ in magna quantitate: à quo tñ cibo non grauať, ſed aliqñ alleuiať, vel ſaltem fortificať. Præterea ipſe Deus, qui ſuã dedit rebus oĩbus ꝓprietatem, potens eſt facere, vt ipſę res, ſm̃ illas non operẽť proprietates: vt ẽt alias fecit. Legiť enim. iiii. Regũ, cap. vii. Quod ferrũ, quod naturaliter eſt graue: & ideo naturaliter deorſum tendere debet: vt inq̃t Philoſophus .iiii. de cœlo, & mũdo: ſup aquas tñ natauit, Heliſęo in aquas lignum ponẽte. Sed qd dicemus de Beato Petro Apl'o: qui dum eſſet in naui, & videret Saluatorem noſtrũ ſup aquas ambulantẽ, licet eũ adhuc nõ bene cognoſceret, ipſi dño dixit: Dñe, ſi tu es, iube me venire ſup aquas. At ille ait: Veni. Et deſcẽdens Petrus de nauicula, ambulabat ſup aquam, vt veniret ad Ieſum: vt Matthæi cap. xiiii. Si ergo Petrus (ex licentia tñ dñi) ambulauit ſup aquas, tanquam ſup ſolido: & nõ eſt ſubmerſus ob ſui corporis grauitatẽ, ſed leuis, & agilis fuit: & alii etiam ſancti, qui ſup aquas ambulaſſe leguntur: vt Nazarius, & Celſus, & Maria Aegyptiaca: vt in legendis ſuis dicitur. Quid igitur cauſæ eſt, ꝙ Chriſtus, cuius nutu ipſi ambulauerunt, in ſacramento tanti debeat eſſe ponderis, vt ſacerdos ipſum, & mouere, & extollere non poſſit: & maxime cum

ipſum

Digitized by Google

ipſum Chriſti corpus, tum ꝓpter glorificationis ſuę dotes, tum maxime ꝓpter diuinitatis ſuæ vnionem, multo leuius, & agilius, immo ſpirituale fit: vt ſupra probatum eſt.

¶ Decima Iudęi Inquiſitio eſt hęc. Caput. LVIII.

Inquiſitio. QVid ſi ſacerdos aliqs ſup tāta panis, & vini quātitate, quę vni homini ad victū p mēſem ſufficeret, verba ꝯſecrationis cū intentione conſecrandi ꝓferat? quo pane, & vino poſtea ipſe ſacerdos, vel alius vtať per mēſem: & ſic de illo ſolo nutriať, & viuat: qd ergo erit illud? quo ipſe vtens nutrietur: ſi ibi nō ſunt niſi accidentia panis, & vini, quę naturaliter nō nutriunt, ſed ſolū corpus Chriſti? quod: vt inqt Beatus Auguſtinus, loquens in pſona Chriſti in libro ꝯfeſſionum: Manducabis me, & ego non mutabor in te, ſed mutaberis in me: ſi nō mutabitur in manducante, de quo ergo nutrieť ille? Reſponſio. Rñſio. In hoc caſu varia eſt Theologoꝝ opinio. Nam Alexander de Ales in quarta parte Sūmę, in tractatu de eucharistia. & Sanctus Bonauentura, & alii in quarto. diſtin. x. tenent, hmōi ſacerdotem minime ꝯſecrare poſſe: licet cōſecrandi habeat intentionē: & hac ratione ſuam affirmant opinionē. Quia intentio Sanctę matris eccleſię eum in ſacerdotem ordinātis, non eſt, ꝙ talr̄ in abuſum ꝯſecret: ſed ſolum ad rationabilem quātitatem pro tpis exigētia. Vnde caſu quo non poſſet in hoc caſu ꝯſecrare, oīs tolleretur dubitatio. Sed video in hoꝝ doctorum fauorem eſſe Cōſtitutionē Papę Sergii. in Decretis. de ꝯſecra. diſt. ii. cap. Tribus gradibus, vbi diciť: Tribus gradibus commiſſa ſunt ſacra diuinoꝝ ſecretoꝝ. i. preſbytero, diacono, & miniſtro: qui cū timore, & tremore clericoꝝ, reliquias corporis dñi cuſtodire fragmentoꝝ debeāt. Idem Sergius: Tāta in altario certa holocauſta offerantur, quanta pplō ſufficere debeant: ꝙ ſi remanſerint in craſtinū, nō reſeruenť: ſed cum timore, & tremore clericoꝝ, & diligentia ꝯſummenť &c. Beatus vero Thomas in. iiii. ſniaꝝ. diſt. xi. tenet oppoſitum. Quo caſu ſi fieret ꝯſecratio, ſic rñderet: Deus, qui ſubſtantię panis, & vini nutriendi virtutem dedit, potens eſt illāmet virtutem dare ſolis ipſius ſacramēti accidentibus. Nam ſicut illa accidentia ſine ſubiecto facit ſubſiſtere: ſic ēt facere poteſt: ꝙ ex ipſis homo nutriať. Poſſet ēt dici, hoc nutrimētum ab ipſius ſacramenti virtute cauſari, non tantū in bono ipſum ſumente, quantum in quocūq; malo: cum Deus ſolem ſuum oriri faciat ſup bonos, & malos: & pluat ſuper iuſtos, & iniuſtos: vt Matthæi cap. vi. In bono patuit in Helia, qui in virtute panis ſubcinericii ambulauit ad montem Dei Oreb. 40. diebus, &. 40. noctibus: vt Regum. iii. cap. xix. In malo patuit in Iuda. Poſſumus inſuper dicere: ꝙ ideo pmittit Deus hunc cibum ſacramentalē nutrire, & alios effectus habere, quos ante ꝯſecrationem habebat: & hoc vt fideles hoc videntes: & tñ veraciter credentes, nullam panis, & vini ſubſtantiā ibi eſſe: ſed ſolū accidētia, maius ꝯſequerentur meritum, qa virtus eſt circa bonum, & difficile. ſecūdo Ethicoꝝ. E contra vero infideles, & indurati (ſic eoꝝ exigentibus demeritis) magis, atq; magis indurarenť: qa, vt ait Ambroſius ſup Lucam: Qui in nouitatibus huius ſæculi occupanť, ꝯſcire diuina non poſſunt, nec merentur: ſed ſacerdos ſic indiſcrete ꝯſecrans, grauiter peccat, ſiue ꝯſecret, ſiue non. Quia vbi nō ꝯſecraret, euidens idolatrię periculū imineret, imo nō effugeret. Itē ēt, q ſe piculo peccādi mortalr̄ exponit, mortaliter peccat.

¶ Vndecima Inqſitio eſt hęc. Cap. LIX.

DIxiſti ſupra in figura mānę: Quod ſicut manna bonis, & iuſtis ſapiebat, ac iuxta deſideriū ſuum in ſinguloꝝ ſenſibus formabatur: ita hoc ſacramento omnes ipſum digne ſumentes, q̄ mirabilr̄ recreantur, & ꝯſolantur, ac multiplices fructus pcipiunt, & ꝯſequuntur. Peccatores vero, ſiue indigne ſumentes, nullū nedum fructū, ſed nec ēt guſtū percipiunt. Si ergo ita eſt: qūo eſſe pōt: ꝙ eadem res in cibum, ſiue potum, à duobus ſumpta plures, ſiue diuerſos generet effectus, & diuerſimode opeť? Rñſio. Nulla hic cadere poteſt admiratio. Nempe, Inquiſitio. Reſponſio.

ſicut vna, & eadem medicina, ab eodem etiam medico duobus ægris data, alteri bene diſpoſito operaẜ ad ſanitatem, alteri vero male diſpoſito operaẜ ad mortē: non ex defectu medicinæ, ſed ex mala ſu mentis diſpoſitione. Sic itidem hoc ſacramentū bonis, & iuſtis digne ſumentibus remedium eſt, & ꝑficit ad vitam: peccatoribus aūt, & indigne ſumentibus iudiciū eſt, & nocet ad inter tum: iuxta Apl'i ſententiam ſic dicētis, primę ad Corinthios cap. xi. Qui enim mādurat, & bibit indigne, iudiciū ſibi manducat, & bibit.

¶ Duodecima Inquiſitio eſt hęc. Caput. LX.

Inqſitio IN antecedente proxima Inquiſitione dixiſti, inquit Iudęus, oēs hoc ſacrm digne ſumentes multiplices ꝯſeq fructus: qui tñ eſſent illi fructus, minime dixiſti: ſed ſilentio prętermiſiſti. Dic ergo eos, ſi libet, vt quę ex eis percipiẜ vtilitas intelligere valeamus? Rñſio. Ex

Reſponſio. huius ſacramenti ꝑceptione digne ſumētibus vtilitas ſeptuplex acquiritur ſm aliquos. Prima eſt, Dominicę paſſionis commemoratio, prima ad Corin. cap. xi. Quoties manducabitis panem hunc, & calicē biberitis, mortem dñi annuntiabitis. hæc enim Chriſti paſſio fuit gratię Dei effectiua. Nam Chriſtus veniens in mundū, venit cum gratia, ſm illud Ioannis primo: Gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: ita ipſe Chriſtus veniens in hoc ſacramento, gratiam ſuā ꝯfert digne ſumētibus. Vnde hoc ſacrm dicitur, Euchariſtia. i. bona gratia. dicitur ēt, Sacrificium, reſpectu pręteriti. ſ. paſſionis Chriſti, quā repreſentat. Secunda vtilitas eſt, Chriſti, & digne ſumentis vnio: teſte Saluatore noſtro, dicente Ioan. cap. vi. Qui mandu cat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo. vnde hic cibus dicitur, Cōmunio, reſpectu pręſentis, quaſi cōmunis vnio: quia mēbra vnit cum corpore, vel in corpore myſtico: ſiue vnit mēbra in vnum corpus: hoc eſt chriſtianos omnes: in vna fide, & charitate cum capite Chriſto. Tertia vtilitas eſt, Dęmonis expugnatio: & hoc inquātum eſt ſignum paſſionis Chriſti: per quam victi fuerūt Dęmones. vnde Chryſoſtomus ait ſup Ioanne: Vt leones flāmam ſpirantes de mēſa dñi recedimus, terribiles Dęmonibus facti. & noſtra canit eccleſia: O ſalutaris hoſtia: quę cœli pādis hoſtium: bella premunt hoſtilia, da robur, fer auxilium. Quarta vtilitas eſt, peccatoꝝ remiſſio. Remittunẜ nanqꝫ ex eius aſſumptione peccata venialia: vt habeẜ de ꝯſecra. diſtin. ii. cap. Cum omne. & cap. Ante benedictionem. Quinta vtilitas eſt, omnium virtutū, & gratiaꝝ infuſio. vnde dicitur, Euchariſtia, quod eſt bona gratia. De his duabus vtilitatibus dicit Beatus Thomas: Nullum ēt ſacrm eſt iſto ſalubrius, quo purganẜ peccata, virtutes augentur, & mens oīum ſpiritualium chariſmatū abūdantia impinguatur. Sexta eſt, pœnæ Purgatorii expiatio, ſiue pro peccatis ſatiſfactio. Quod Beatus Gregorius ꝑ multa ꝓbat exempla in quarto Dialogoꝝ, & ſatis diffuſe. vnde Beatus Thomas ait: Offertur in eccleſia pro viuis, & mortuis, vt oībus ꝓſit, quod eſt pro ſalute omniū inſtitutum. Item ipſe Beatus Thomas. iii. parte. q. lxxix. inqt: Hoc ſacrm ſimul eſt ſacrificium, & ſacrm: ſed rationem ſacrificii habet, inquantū offerẜ: rationem vero ſacri, inquantum ſumitur: & ideo effectum ſacramenti habet in eo, qui ſumit: effectū aūt ſacrificii in eo, qui offert: vel in his ꝓ qbus offerẜ. Septima vtilitas eſt, æternæ gloriæ collatio: vt Ioā. c. vi. Qui manducat meam carnē, & bibit meū ſanguinem, habet vitā æternā. & magis infra: Qui manducat hūc panem, viuit in æternum. Proficit ēt hoc ſacrm ad glorię augumentū: quę gloria ſequiẜ ad augmētum gratię. Quanto magis enim aīa proficit, & creſcit in gratia, tantò copioſiorē promereẜ gloriam. Sed qui deuote, & humiliter ſuſcipit Euchariſtię ſacramentū, proficit in gratia: vt ſuperius dictum eſt in prima vtilitate: ideirco abundantius gloriam conſequetur, & obtinebit æternam. Sunt qui addant duas alias vtilitates. Quarum altera eſt, deuote communicantium releuatio. Si enim homo poſt deuotam communionem in aliquod prolaberetur delictum, facilius ab illo ſurgere

poterit,

poterit,q̃ ſi ante non cõmunicaſſet. Cuius rei ratio eſt:qa per ſanctam cõmunionem anima roboratur, & fortior effici͛: & ideo facilius eſt fortiori ſurgere, q̃ debili. Altera vero vtilitas eſt,quia huius ſacramenti perceptio à futuris peccatis hominem prçſeruat. Inqt enim Beatus Thomas,vbi ſupra: Peccatum eſt quçdã mors ſpiritualis animç: vnde eodem modo prçſeruatur aliqs à peccato futuro, quo præſeruatur corpus à morte futura temperate,& modeſte viuẽdo,& medicinis ſe ad iuuando. Nota inſuper Iudçe, quibus,& quot donis decorauerit nos Deus noſter pius,& benignus,ꝑpter efficaciam huius ſacramenti: quæ eſt charitatis vinculum: & in noua lege apparere,& abundare debuit:& propterea inſtitutum fuit,imminẽte Chriſti paſſione,in ſignũ amoris ipſius Dei erga genus humanum. Non ſolũ enim ſua:ideſt omnium creaturarum obſequia,& Angelos in adiutorium noſtrũ: ſed etiam ſeipſum dedit in filio per carnis aſſumptionem: iuxta illud Eſaiç cap. .ix. Filius datus eſt nobis. Dedit ſe in ſocium per naturæ noſtrç ꝯformitatem,iuxta illud Apl'i ad Philip.cap.ii. Habitu inuẽtus vt homo. Dedit ſe in Magiſtrum per doctrinç prçdicationẽ,ſm illud Ioã.cap. .xiii. Vos vocatis me Magiſter, & dñe, & bene dicitis,ſum etenim. Dedit ſe in lucẽ per exempli operationẽ, ſm illud Ioan. cap.xiii. Exemplum enim dedi vobis: vt queadmodum ego feci,ita & vos faciatis. Dedit ſe in patrẽ per gratiç regenerationem,iuxta illud Ioan. cap.primo: Quotquot aũt receperũt eum,dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri his,qui credunt in noĩe eius. Dedit ſe in holocauſtũ p̃ paſſionẽ: vt Eſaiç cap.liii. Non eſt ſpecies ei, neq; decor &c. Et tãdem dedit ſeipſum nobis in cibũ ad ſpiritualẽ refectionẽ: vt in eũ mutaremur,iuxta illud Beati Auguſtini ĩ lib.ꝯfeſſionũ: Mãducabis me, & ego nõ mutabor in te,ſed tu mutaberis in me. O' inflãmata,& ignita charitas Ieſu Chriſti. O' cordialis amor clemẽtiſſimi ipſius ſaluatoris noſtri,qui nõ ſolum mediocriter, nec magnopere, ſed ẽt ſupabũdanter nobis oſtendit quãtopere nos diligeret. Et ꝑpterea hoc ſacrm̃ eo ipſo tp̃e inſtituit, quo amor eius ebulliebat, atq; feruebat, iminente eius paſſione ꝑpter noſtrã ſalutem aſſumpta: vt Ioan.c.xiii. Cũ dilexiſſet ſuos,qui erãt in mũdo, in finẽ dilexit eos: maiora.ſ. dilectionis ſigna eis oſtendẽs,ſm Gloſam. Quãtope igit͛ teneamur ipſi Deo nr̃o,ſi cogitaremus,& q̃,& quot, & quãta ſint eius beneficia in nos collata,quç plurima ſunt,& maxima, nẽpe alias ſibi redderemus gratias,q̃ faciamus: ac eum ſingulariter amantes,die, noctuq; ſibi inſeruiremus, nil aliud cupientes, & in eo ſolo requieſcentes.

¶ Tertiadecima Inqſitio Iudçi eſt hçc. Caput. LXI.

Inquiſitio. QVot noibus,inqt Iudçus, denominat͛ hoc ſacrm̃? Audiui enim te iterdũ noiare ipſum,Eucharìſtiam: interdũ Hoſtiã: interdum Sacrm̃.

Reſponſio. Rñſio. Quinq;(vt plurimũ)noibus denominari ſolet. Primũ nomen eſt, Eucharìſtia: vt.i.q.i.cap. Multi ſæculariũ. & de ꝯſecra. diſtin.ii.c. Quotidie. extra de pœniten.& remiſ.cap. Omnis. Quod eucharìſtiç vocabulum(ſm Dionyſium in lib. de Angelica hierarchia)eſt vocabulum Grçcũ: dictũ ab eu,qd' eſt bonũ: & charis, quod eſt gratia,quaſi bona gratia,qm̃ ibi eſt bona gratia: non inhçrens, ſed ſubſiſtens: vt inqt Lãdulfus in.iiii. diſtin.viii. εὖ, & χάρις, Tortellius. Licet eni in omnibus eccleſiæ ſacramentis diuina conferatur gratia: tamen huic ſacramento antonomaſtice attribuitur,inquantum continet Chriſtum gratia plenum, & gratiæ datorem. Et ſimpliciter, Sacrificium, nominatur,inquantum eſt Dominicæ paſſionis cõmemoratiuum. Secundum nomen eſt, Viaticum, vt.ii.q.ii.cap. Si quis in infirmitatẽ: qa eſt viatoꝝ cibus, & ſolidatio. Dat͛ enim ex hac vita ad aliã tranſeuntibus. Tertium nomen eſt,Hoſtia, vt de ꝯſecra.diſtin.iiii.cap. Sacramentum.& cap. Semel. & dicitur, Hoſtia, quia paſſionem Chriſti ſignificat,quã patri obtulit. Quartum nomen eſt, Symaxis: quod Græcum eſt: & ſm Dionyſium de Angelica hierarchia,ſonat Latine idem, quod communio: quia eſt omnium fidelium

Digitized by Google

communis vnio: qa eſt ſignũ demõſtratiuum vnitatis eccleſiæ: cui aggregãtur homines p ipſum. Quintũ nomen eſt, Sacramẽtũ altaris, vt de ꝯſecrat. diſtin. i. c. Sacramenta. & interdum dr̃, Sacramentũ, ſine alia additione: qđ intelligitur de ipſo ſacramento altaris pp eius excellentiã. Sup excellit enim reliqua oĩa ſacramẽta, quãtum ad rem in eo contẽtam: quæ eſt veꝝ corpus Chriſti: vt de ꝯſecra. diſtin. ii. c. Re vera. & c. Oĩa. Excellentiã aũt huius ſacramenti colligitur ẽt ex eius inſtitutione: qa inſtitutum fuit ab ipſo Redemptore nr̃o Ieſu Chriſto: & ex eo quod in ipſo ſacramento corpus ipſius Saluatoris noſtri vere ꝯtinetur: & eſt ſignũ rememoratiuum paſſionis Chriſti. Si aũt obiiceretur illud Ioan. c. vi. Caro non ꝓdeſt quicq̃, ſi ſpũs eſt, q viuificat. & ideo inferret inutilẽ eſſe manducationẽ carnis Chriſti. Rñſio. Loqtur ibi de corpe Chriſti ſm intellectum æſtimãtium eũ viſibiliter, non ſacramẽtaliter mãducandum. Obiicitur ẽt illud Auguſtini: Vt qd paras dentem? crede, & mãducaſti. quod inuere vr̃, ꝙ ſpiritualis ſufficiat manducatio. Ad hoc rñdendo dr̃: Quid paras dentem. ſ. tm̃, cum non ſufficiat, niſi ſequatur mãducatio: vel loquit̃ de manducatione ſpũali p modũ meriti.

¶ Quartadecima Iudæi Inqſitio eſt.

Cap. LXII.

Inqſitio

VTrum hoc ſacramentũ in azymis: hoc eſt in pane azymo: an i fermẽtato ꝯfici debeat? Rñſio. Dictum eſt ſupra, panẽ triticeũ eſſe ad hoc ꝯficiẽdum ſacramẽtum, debitã, ac ꝯuenientem materiam. An aũt in pane azymo: an in fermentato illud ꝯficere debeamus, nihil aliud dicere poſſumus, niſi illud in eo cõficiendũ eſſe pane, in quo ipſe dñs confecit: & hoc tum ex mãdato ipſius dñi dicẽtis, Matthæi. c. xxvi. Hoc facite in meã cõmemorationẽ: quaſi diceret: Siĺr, & ſimili modo & vos facite: tum ẽt ipſius dñi exẽplo, eo ſuis dicente Diſcipulis: Exemplũ enim dedi vobis: vt queãdmodũ ego facio, ſic & vos faciatis: vt Ioan. cap. xiii. In quo aũt pane, ipſe dñs illud ꝯfecerit ſacramentum, nullus Euãgeliſtaꝝ exprimit: taliter tñ loquunt̃: ꝙ iuxta tpis opportunitatem, in quo ꝯfecerit pane, poſſit qſque nõ difficile percipe. Iuxta tpis opportunitatẽ dixi: vt & ad tps, in quo illud iſtituit, & ad tps ipſius ꝯditiones, & exigentiam ꝯueniens haberet̃ reſpectus. Cum aũt illud in ſua vltima cœna, dũ Phaſe cũ ſuis celebraret Diſcipulis, pridie q̃ pateretur, inſtituerit: vt oẽs Moſaicę legis cerimonias in ea cœna debitas, & ꝯuenientes obſeruaret, neceſſe erat, cũ ipſe ſuis dixiſſet Diſcipulis, Matthæi cap. v. Nolite putare, qm̃ veni ſoluere legẽ, aut Prophetas: nõ enim veni ſoluere legem, ſed adimplere. In ea nanq; cœna Paſchalis agnus edebatur: cui multas ex legis mandato adhibendas eſſe cerimonias oñdi in hoc eodem lib. viii. tit. iii. in. ii. figura. Quo autẽ die eam cœnam fecerit dñs, Matthęus. c. xxvi. exprimit, dicẽs: Prima aũt die Azymoꝝ acceſſerunt Diſcipuli ad Ieſum, dicẽtes: Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? Lucas ẽt hoc idem affirmat. c. xxii. dicens: Venit aũt dies Azymoꝝ, in qua neceſſe erat occidi Paſcha: quod fiebat i prima Azymoꝝ die. Marcus ẽt, & Ioãnes hoc idem fatentur: vt infra parũper oſtẽdetur. Agnum ẽ Paſchalem lex Moyſis hoc eodem primo Azymoꝝ die occidi, & pręparari, ſimul & azymos fieri panes ꝑcipit, & mãdat: vt Exodi. c. xii. vbi ſic de azymis dr̃: nã de agno ſatis dictũ eſt ſuperius in figura ſecunda: Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentũ in domib⁹ veſtris: quicũq; comederit fermẽtũ, peribit aĩa illa de Iſrael. & paꝝ iſra eod. c. dr̃: Et obſeruabitis azyma. & iteꝝ magis infra: Primo mẽſe, quartadecima die menſis ad veſperam comedetis azyma, vſq; ad diẽ vigeſimã primã: ſeptẽ diebus fermentatũ non iuenietur in domibus veſtris. Leuitici quoq;. c. xxiii. ſcribitur: Mẽſe primo, quartadecima die mẽſis ad veſperã Phaſe dñi eſt: & qntadecima die mẽſis huius ſolẽnitas Azymorum dñi eſt: ſeptẽ diebus azyma comedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus, ſanctusq;. & paꝝ infra eod. c. dr̃: Dies aũt ſeptimus erit celebrior, & ſanctior. Exodi ẽt. c. xiii. Septẽ diebus veſcetis azymis: & in die ſeptimo erit ſolẽnitas dñi: azyma comedetis

Reſponſio.

comedetis ſeptem dieb⁹. Et hoc fieri mãdauit Moyſes i memoriã: ꝙ de Aegypto fuiſſent egreſſi. & ſeqtur: Non apparebit apud te aliqd fermentatũ, nec in cũctis finibus tuis. Numeri. c. ix. inqt dñs: Homo q fuit imundus ſup aĩa, ſiue in via ꝓcul i gente veſtra, faciat Phaſe dño in mẽſe ſecundo, quartadecima die mẽſis ad veſperã: cũ azymis, & lactucis agreſtibus comedet illud. Ioſue. c. v. Manſeruntq́; filii Iſrael in Galgalis: & fecerũt Phaſe quartadecima die menſis ad veſperã in cãpeſtribus Hierico: & comederũt de frugib⁹ terrę die altero: & azymos panes, & polẽtam eiuſdẽ anni: defecitq́; mãna &c. Exodi. c. xxiii. Solẽnitatem quoq; Azymorum cuſtodies: ſeptẽ dieb⁹ comedetis azyma, ſicut prçcepi tibi tempore mẽſis nouoꝝ, qñ egreſſus es de Aegypto. Hoc nempe ꝑceptum de celebratione Phaſę: vt ex antedictis manifeſte oñditur, eſt, vt Iudæi ſeptem diebus ꝯtinuis, & azymis veſcerẽtur, & fermẽtatũ in ſuis nõ inueniaſ domibus. Illi aũt ſeptem Azymoꝝ dies incipiebãt in veſpera quartidecimi diei primi mẽſis, & cõtinuabant vſq; ad veſperã vigeſimiprimi diei eiuſdem mẽſis: & ſic ſeptem integri dies efficiunſ, includẽdo in ipſis ſeptẽ diebus veſperã quartidecimi diei: & excludendo veſperã vigeſimi primi diei: vt mos eſt teſtamenti veteris. Nam Geñ. c. i. dr̃: Factumq́; eſt veſpere, & mane dies vnus. Incipiebat enĩ dies ſemꝑ in veſpera. Et qm̃. xv. die Azymoꝝ erat ſolẽnitas: iõ Iudęi in veſpera ipſius qnti decimi diei ſuum Phaſe faciebãt: quod ꝑ ea, quæ dñr, Ioan. c. xviii. veꝝ eſſe probatur. dr̃ enim ibi: Adducunt ergo Ieſum à Caipha in prætoriũ: erat aũt mane: & ipſi non introierũt in ꝑtoriũ: vt non ꝯtaminarenſ: ſed vt mãducarent Paſcha: nam in præcedenti nocte captus fuerat Ieſus. Et ſic Ioãnes à Matthæo, & Luca nõ diſcordat. Sciens aũt Ieſus, qa venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mũdo ad patrẽ, fecit cœnã cũ Diſcipulis ſuis in veſpera primi diei Azymoꝝ: q dies erat quartuſdecim⁹: licet veſpera ipſius diei eſſet principium diei qntidecimi: & in qua veſpera ex mãdato legis oẽs incipiebant veſci panibus azymis: imo non licebat in ea panes fermentatos in domo tenere: vt ſupra dictũ eſt. Cum aũt ipſe Saluator noſter Paſcha ſuum fecerit prima Azymoꝝ die in veſpera: vt antedicti tres Euãgeliſtæ teſtantur: eaq́; in veſpera fermẽtato pane vti nõ liceret: alius panis adeſſe non poterat, niſi azymus: ſed Gręci dicunt, Ioannẽ, q vltimo ſcripſit Euangeliũ, alios tres correxiſſe, vt inferius dicetur: igitur vt in azymo pane ſacramentum illud ꝯfecerit, neceſſe fuit. Prçterea ipſe dñs in ſuis Euangeliis ſemꝑ ſumpſit fermẽtũ in malã ſignificationem, dicẽs: Attendite à fermẽto Phariſæoꝝ: quod eſt hypocriſis: vt Matthęi. c. xvi. Marci. c. viii. & Lucæ. c. xi. Item Apl's eodẽ modo loquens primo ad Corinth. c. ix. inqt: Non in fermẽto veteri, neq; in fermento malitiæ, & neqtię: ſed in azymis ſynceritatis, & veritatis. Et. c. v. eiuſdem Epl'æ inqt: Expurgate vetus fermentũ: vt ſitis noua ꝯſperſio ſicut eſtis azymi: nam modicũ fermẽtũ corrũpit magnã panis maſſam. Ex antedictis igitur oĩbus infertur, & ꝯcluditur, Saluatorẽ noſtrum in azymis hoc inſtituiſſe ſacramẽtum: vñ ſacroſancta Romana eccleſia dñm ſuũ imitando, ipſum ſacramẽtũ in azymis conficit, & ꝯſecrat: ſicq́; confici, & cõſecrari in oĩbus Occidẽtalib⁹ eccleſiis ſtatuit, & decreuit: vt hr̃ in Decretis. de ꝯſecra. diſtin. ii. c. . Græci aũt, & Orientales oẽs eccleſiæ in pane fermentato hoc conficiũt ſacramentũ. Cauſam aũt quare hoc faciant, aliam aſſignat famoſus ille Theologus Franciſcus de Mairone, aliã frater Aſteſanus. Franciſcus nanq; de Mairone in quodam Tractatu de corꝑe Chriſti inquit: Cauſam eſſe, qa Græci dicũt: Quòd B. Marcus ait oppoſitum eius, quod alii Euangeliſtæ dixerunt. c. xiiii. vbi dicitur: Erat aũt Paſcha, & azyma poſt biduũ. & addunt, ꝙ ipſe B. Marcus alios in hoc correxit Euangeliſtas. Quæ B. Marci verba ad hoc propoſitum nihil faciunt: quia tunc Chriſtus erat in domo Simonis Leproſi: & nihil ibi dicitur de cœna domini, de qua ſupra diximus, ſed de Maria Magdalena, quæ lachrymis ſuis lauit pedes domini. Sed in eodem capite magis

Digitized by Google

ſnfra ipſemet B.Marcus:cum de præmemorata cœna dicere vellet,ait: Et primo die Azymorum,quando Paſcha immolabant,dicunt ei Diſcipuli:Quovis eamus, & paremus tibi vt manduces Paſcha? Ecce ipſe quoq; B.Marcus ab aliis trib⁹ nõ diſcrepat Euangeliſtis. Vnde miror de Græcis,& aliis Orientalibus eccleſiis cõficientibus in fermentato auctoritate B. Marci:cum eis in nihilo ſibi opituletur. Sed aduertendũ eſt:ꝙ B.Marcus ſcripſit etiam Euangeliũ Græce,quod non vidi. Frater vero Aſteſanus in quarto lib. ſuæ Sũmæ.tit.ix.inqt:Sciendum ẽt,ꝙ à principio tota eccleſia conficiebat in azymo: ſed poſtea tpe Leonis Papę,ꝓp hæreticos Ebionitas,dicentes legalia obſeruari debere cũ Euãgelio:& in azymo ↄficiendũ eſſe ꝓp præceptum legis:eccleſia inſtituit ad tempus in fermentato. Ceſſante vero cauſa,eccleſia Occidentalis rediit ad ritũ antiquum: Orientalis vero illũ retinuit: & vlterius adiicit,non poſſe confici, niſi in fermentato.Et ad hoc probandũ, aſſerebat dñm in fermentato conſecraſſe.Leo vero primus, natione Thuſcus, ex patre Quintiano,Põtifex Maximus fuit digniſſimus,& facundiſſimus tpe Martiani, & Valentiniani Imperatoꝝ,& duas inuenit hæreſes.Et factum eſt ↄcilium ſanctorum epiſcopoꝝ in Calcedonia i martyrio ſanctæ Euphemiæ:& congregati ſunt.256.ſacerdotes:& alii, quorum chirographum cucurrit.406.epiſcopoꝝ.Qui congregati vnà cum toto: hoc eſt fide Apoſtolicæ eccleſiæ Romanæ, cũ chirographo ſancti archiepiſcopi Leonis:ſed & catholici Prĩcipis Martiani in pręſentia Auguſti, congregatum concilium.1200. epiſcoꝝ &c. Et paꝝ inferius:vbi & damnauerunt Euthychium,& Neſtoriũ. Et iteꝝ fidem ſuã Imperator Martianus Aug. cũ vxore ſua Pulcheria Auguſta, chirographum proprium exponentes,poſtulauerunt ſanctũ conciliũ:vt dirigerent ad beatiſſimũ Papam Leonẽ:damnantes oẽs hæreſes &c. Hæc Synodus Calcedonẽſis fuit quarta vniuerſalis.630.epiſcopoꝝ contra Eutycem Conſtantinopolitanũ abbatem: aſſerentem Chriſtum poſt humanam aſſumptionem:non ex duabus naturis exiſteret ſed ſolam in eo diuinam naturã ꝑmanere.Horum vero patrũ auctoritate decernitur,duas in Chriſto fuiſſe naturas: vtq; vnus idem Chriſtus,Deus,&homo crederetur:qbus ex ſnia decretis,ſtatim Neſtorius,& Eutyces nefandus hæreticus Manichæorum Præſul damnãtur &c. Nil autem dr̃ de hoc ſacramento. Veꝝ dicitur ibi:Vigiti quoq; octo canones ſtatuerũt: inter quos poſſet eſſe aliquid de hoc ſacramento:qa eos non vidi.Quod autem Græci,& Oriẽtales eccleſiæ noluerint reuerti ad conficiendũ hoc ſacramẽtum in azymis ceſſata cauſa illius hæreſis, parui eſt momenti,ꝓp terminationem Synodalem,de qua infra paꝝ dicendum eſt. Sed ꝙ vlterius addiderint, non poſſe in alio confici,non video quo poſſint ſuſtentare fundamento,cum Marcus ſuum ſcripſerit Euangelium Latine: & ẽt Ioannes nõ deuiet ab aliis:vt in eius legenda ſcribit in Catalogo ſanctoꝝ, vbi ſic dicit: Marcus Euangeliſta Diſcipulus, & interpres Petri Apoſtoli:& eiuſdem in baptiſmate fili⁹:Leuiticus genere,& ſacerdos legalis Diſcipulus Apoſtoloꝝ poſt paſſionẽ dñi effectus,cum B.Petro Romam profectus eſt eidem fideliter adhęrens: vbi cum Petrus Chriſti Euangelium prædicaret: rogatus à fratribus,qui erant Romę,B. Marcus breue Euãgelium ad perpetuam memoriam:prout ex ore Petri audierat:fideli ſtylo,Latinoq; ſermone conſcripſit.Q'd videns Petrus approbauit,& eccleſiæ legendum tradidit. Audiui inſuper à quodam viro doctiſſimo, & fide digno,ſe vidiſſe in ciuitate Venetiaꝝ in Santo Marco Euangeliſta,ipſum manu B.Marci Latine ſcriptum.Ex quibus inferre intendo aliter,q̃ habeamus nos illud non extare Euangelium.Quapꝑ aliunde,q̃ à B.Marco ad hoc probandũ, vt ſuum accipiant fundamentum,neceſſe eſt. Nicolaus autẽ Lyrenſis in ſuis ſupeꝛ Matthæo Cõmentariis.c.xxvi.inquit:Aduertendum eſt:ꝙ Gręci dicunt,Chriſtum cœnaſſe cũ Diſcipulis tertiadecima die primi menſis: vnde imolationem agni Paſchalis per vnam diem anticipaſſet:& hoc, qm̃ pręuidebat ſe in

*Hæc Damaſus Papa ad B.Hiero-

Digitized by Google

ſe in craſtinum paſſuꝝ, quando ſm legē immolari debebat agnus. Quod ex Euangelio Ioānis.c.xviii.probare nituntur, dicentes: Iudęos cum ad Pilatum adducerent Chriſtum, noluiſſe Prætorium ingredi, ne contaminarentur, ſed vt manducarēt Paſcha: in eius enim diei veſpera mãducandus erat agnus. ex quo concludũt, Chriſtum non in Azymis: ſed in fermentato ſacramentum inſtituiſſe. Cui ſententię dupliciter opponi poteſt. Primo, quia Chriſtus fuit in die Veneris crucifixus: & in veſpera Iouis cum Diſcipulis cœnauit: in qua cœna azymis, ſm legem, veſci neceſſe erat: quia legem ipſe adimpleuit: ipſomet dicente: Non enim veni ſoluere legem, ſed adimplere. Et ſicut parauerũt agnũ: potuiſſent ēt azymos parare. Aliter ēt ſoluunt aliq: qa qntadecima dies erat ſolemnis: vt dr̄ Leuitici.c.xxiii. ideo Iudęi, qui azyma iam edere cœperant, igredi noluerunt Pretorium, ne contaminarentur: per ipſos enim ſeptem dies feſtos, quibus azymis veſcebantur, ſe mundos ſeruare volebant: ſed Ioãnes dicit: Vt mãducarent Paſcha: ideſt agnum: non autē azyma. Si agnus intelligeretur mãducandus, & non azyma: ſequeretur ꝙ in die Veneris non fuiſſet crucifixus: ſicut oēs Euangeliſtæ dicunt. Et ipſe quoq; Ioan. cap.xix.inquit: Iudęi ergo, qm̄ Paraſceue erat: vt non remanerent in Cruce corpora Sabbato: & oſtendit eum in ſexta feria fuiſſe crucifixum: vnde illud Paſcha ītelligi non poteſt de agno: ſed de azymis. Dixi quid fieri deberet, & quare: ſed hoc non obſtãte, fit, & obſeruatur: vt eccleſia Occidentalis: hoc eſt Latinoꝝ, & Occidētalium omniũ: hoc eſt Romana eccleſia, in azymis hoc ꝯficiat ſacramentum: Oriētalis autem in fermentato: & ſic etiam terminatum, & diffinitum fuit in vniuerſali concilio Orientalis, & Occidentalis eccleſiæ: congregato in hac ciuitate Ferrariæ, anno domini. 1437. &. 1438. tempore Põtificatus Eugenii Papæ: & Illuſtris olim Domini Nicolai Marchionis Eſtenſis: & demum Florentiam traducto propter peſtem in curiales ſæuientem. Cuius diffinitionis tenor eſt, vt infra: vt narrat Blondus hiſtoricꝰ lib.x.ſuæ tertię Decadis, his verbis, q̄tum ad huius ſacramēti attinet inſtitutionē: Item in azymo, ſiue fermētato pane triticeo corpus Chriſti veraciter ꝯfici: ſacerdotēq; in altario ipſum dñi corpus ꝯficere debere: vnũquęq;.ſ. iuxta ſuę eccleſiæ, ſiue Occidētalis, ſiue Orientalis ꝯſuetudinē. Latini ergo, ſiue Occidētales tenentur, & debent in eccleſiis Orientalibus hoc ſacramētũ in fermētato ꝯfectum latrię cultu venerari, & colere. Et ē cõtra Oriētales, & Græci nr̄m in azymis ꝯfctũ in nr̄is eccleſiis Occidētalibus eodem latrię cultu venerari, & colere tenenť, poſtq̃ in vtroq; pane corpus Chriſti veraciter cõficiť. Qui aũt eſſet primus mēſis anni: & an annus inciperet in Martio, an in Aprili, an prius in Septembri: & an annus eſſet Solaris, vel Lunaris, vt multi cõtendunt, non eſt neceſſariũ dicere: cum q̄ſtio noſtra ſup hoc non verſeť articulo: ꝑ oēs nãq; Euãgeliſtas liq̄do patet, eã veſperã, qua Chriſtus Ieſus pręmemoratũ īſtituit ſacramētũ, fuiſſe veſperã primi diei Azymoꝝ: vt ſupra dictum eſt: ideo tp̄s terere ſupfluum eſſet. Debebat aũt, iuxta legem, eum comedere in veſpera ſequēti: ſed imminēte paſſione, tempus præoccupauit.

¶ Quintadecima Iudęi Inq̄ſitio eſt hęc. Cap. LXIII.

SI Chriſtus in huius ſacramēti inſtitutione imitandus eſt: vt.ſ. in eodem ꝯficiatur pane, in quo ipſe confecit: vt ſupra proxime dixiſti: quare in ipſius ſacramēti aſſumptione Chriſtiani ſuũ ſiſr nõ imitanť Saluatorē? vt.ſ. poſt cœnã ipſum ſumãt ſacramētũ: cũ ipſe illud Diſcipulis ſuis poſt cœnã dederit? Rñſio. Corinthios hoc faciētes, Paulus Apl's in ſua prima ad Cor.c.xi. rep̄hendit: q in eccl'ĩã Dei ſuas afferebãt cœnas: & poſtea ſaturati, & ebrii hoc ſumebãt ſacramētũ. Vt aũt Saluator nr̄ poſt eſum agni Paſchalis hoc inſtitueret ſacramētũ, & Diſcipulis traderet, & nõ an̄: & rõnabile fuit, & valde cõueniēs, hac maxime cã: quia vbi ceſſabat agni figura: vt figurati veritas inchoaret, opportunum fuit. Nam agni Paſchalis immolatio, & comeſtio, huius extitit ſacramenti figura: vt ſupra dictum fuit

Inquiſitio.

Reſponſio.

Digitized by Google

figura ſecunda. Adueniente igiť veritate, debuit figura ceſſare, quia vmbrā fugat veritas. Saluator ergo noſter, qui non vt legem ſolueret venerat, ſed vt eam adimpleret: vt Matthęi cap. v. agnum prius Paſchalem, iuxta Moſaicę legis ritum ſuis cum Diſcipulis māducauit: vt legē veterem adimpleret: & poſt ipſius agni eſum hoc inſtituit ſacramentum: quod ceſſante, & euacuata figura in eccleſia: deinceps, ad perpetuam ſui memoriā, perſiſtere debebat. Aliæ etiam duæ aſſignantur rationes. Altera quarum eſt: quia Saluator ipſe ex loco inſtitutionis huius ſacramenti ad ſuam erat iturus paſſionem: cuius memoriale eſt hoc ſacramentum. Altera vero: vt ex hoc ſacramento vltimo temporalis huius vitæ ſuæ tempore inſtituto, & Diſcipulis ſuis tradito, in ipſorum Diſcipulorū cordibus recentior, & tenacior Magiſtri ſui remaneret impreſſio: & ſuę paſſionis frequentius memoria haberetur. Poſtea vero cū agni Paſchalis figura ceſſauerit, & oīno euacuata ſit, ac Paſcha noſtrum immolatus ſit Chriſtus, qui verus fuit agnus, & abſtulit peccata mundi: vt Sancta mater cantat eccleſia: ipſa eccleſia, omiſſo penitus agno carnali, hoc ſacratiſſimū corporis Chriſti ſacramentū, Magiſtri, & dñi ſui memoriale pręcipuū, benigne, & deuota humilitate ſuſcepit: ac in eius reuerentiam ſtatuit: vt non niſi a ieiunis ſumatur: exceptis tamen infirmis: quos excuſatos haberi voluerunt. Ieiunis dico, non ſolum ieiunio eccleſię, ſed etiam naturæ: vt magis deuote, & ſobrie perciperetur: & non iuxta morem Corinthiorum: quos reprehendit Apoſtolus: vt ſupra dictum eſt.

¶ Sextadecima, & vltima Iudæi Inquiſitio eſt hæc. Cap. LXIIII.

Inquiſitio.

QVare feſtiuitas corporis Chriſti tam celebris, & ſolemnis in eccleſia Chriſtiana introducta fuit: vt in omnibus huius mūdi partibus, in quibus habitant Chriſtiani, ſacramentum iſtud corporis Chriſti cum maxima laicorum veneratione, & ingenti religioſorū, & clericorū pompa, maximoq; apparatu ſingulis annis per viarū triuia, & quadriuia, publice deferatur? Rñſio. Hoc nō ſine cauſa, & qdem magna, factum fuiſſe manifeſtum eſt. Nam Vrbanus Papa quartus anno dñi. 1263. per Vrbanū Papam: & 1264. per ſubſequentē Pontificē Papā Clementē: ſui aūt Pontificatus anno primo, hanc inſtituit feſtiuitatē: eodem ritu celebrandā ob miraculū quoddam: qđ eodem extitit tpe: vt habeť in Catalogo ſanctorū lib. v. c. xlv. de huius feſti celebratione: vbi ſic ſcribiť: Feſtiuitas corporis Ieſu Chriſti ab Vrbano Papa quarto nup īſtituta ē: videlicet anno dñi. 1263. anno Pōtificatus eius primo. Cuius inſtitutionis cauſa motiua fuit miraculum: qđ tunc tpis apud Vulſinum caſtellum apparuit. Qđ miraculū deſcripſi ſupra titulo. xii. Hoc igiť miraculo principaliter inductus Romanus Pontifex Vrbanus quartus, huius ſacramenti deuotione affectus, pie ſtatuit pręfatę inſtitutionis memoriā prima quinta feria poſt octauas Pentecoſtes à cunctis fidelibus celebrari: vt qui per totum anni circulum eo vtimur ad ſalutē, eius inſtitutionem illo tpe ſpecialiter recolamus, quo Spiritus ſanctus Diſcipulorum corda edocuit ad plene cognoſcēda huius myſteria ſacramenti. Nam & in eodem tpe cœpit hoc ſacramentū à fidelibus frequentari. Legiť enim in Actibus Aplorū: ꝙ erant pſeuerantes in doctrina Aplorū: & cōmunicatione fractionis panis: & orationibus ſtatim poſt ſancti Spiritus miſſionē. hęc in dicto ſanctorū Catalogo. Reor eūdem Pontificē iſtū, nō niſi diuino ſpiritu afflatū, hanc quoq; inſtituiſſe feſtiuitatē: & maxime hoc tpe celebrandā: quo Saluator noſter corpus ſuū à noſtra humanitate aſſumptū ab oculis noſtris ad ſydera attulerat: vt ſacrm corporis, & ſanguinis ſui, qđ nobis reliquerat in terris colereť per myſteriū, quod ſemel oblatū eſſet in pretiū: vt qa quotidiana, & indefeſſa currebat ꝓ hominū ſalute redemptio: ꝑpetua eſſet ēt redemptionis oblatio: & perēnis illa victima viueret in memoria: & pręſens ſemp eſſet in gratia. De conſecra. diſtinctio. ii. cap. liquido etiam dicitur: Reliquit enim nobis hoc ſacramentum, qđ in vltima cœna

Reſponſio.

dedit

Digitized by Google

dedit Diſcipulis in ſuæ paſſionis memoriam, quando erat à nobis præſentiá ſuá ablaturus: vt quod ſuis Diſcipulis dedit, diligentius retineremus. Operæpretium igitur fuit: vt ſicut ipſe Saluator, ideo nos ab eo non derelictos fuiſſe arbitraremur, quia ipſe corpus ſuum ex humana carne aſſumptum in cœlũ attuliſſet: cum ſacramentum ipſius ſui corporis, & ſanguinis nobis in terris in ſui memoriam reliquiſſet: ita & nos quoq; tali munere taciti, & contẽti munus ipſum ab eo nobis in ſui memoriam derelictum, cum magna feſtiuitatis ipſius celebritate benigne, & reuerenter ſuſcipiamus: & cũ Hymnis, & Cãticis deuote publica proceſſione, & pompa per publica viarum triuia gaudentes, & lætabundi deferamus: vt omnibus publice pateat, nos ab eo nõ ſolum fauore, & continuis gratiis, ſed etiam ſua præſentia, minime alienos eſſe: vt diuini Prophetæ Vaticinium adimpletum fuiſſe omnibus generaliter, & veraciter conſtet. Inquit enim Eſaias capitulo trigeſimo: Et non faciet auolare à te vltra doctorẽ tuũ. Quæ verba per Chaldaicam interpretationem Ionathæ ſic interpretantur: Et non recedet vltra diuinitas eius. Cui Vaticinio optime quadrat illud Matthæi vltimo: vbi ipſe Saluator noſter ait: Egó ſum vobiſcum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſęculi. Quod etiã Magiſter, ſiue doctor noſter ſit, patet ex verbis ſuis Matthęi capitulo vigeſimotertio: Nec vocemini Magiſtri: quia Magiſter veſter vnus eſt Chriſtus. Merito igitur huius feſtiuitatis celebritas, & hoc maxime tempore, fuit inſtituta. Ad hanc ergo deuote, & ſolẽniter celebrandam, quilibet verus Chriſtianus accedat: vt Redemptori noſtro de tanto munere, & beneficio, ſi non digna (vt meretur) ſaltem, inquantũ poſſumus, infinitas referamus gratias.

Poſtquã explicitæ ſunt omnes Iudæi Inquiſitiones, quandam placuit ſubnectere Sequentiam: quam de hoc mirabili ſacramẽto in feſtiuitatis corporis Chriſti ſolemnitate ſancta Romana cãtat eccleſia.

¶ Quæ ſequentia huiuſmodi eſt.

Digitized by Google

LAuda Sion Saluatorem,
Lauda Ducem,& paſtorem
In Hymnis,& Canticis.
Quantum potes,tantum aude,
Quia maior omni laude,
Nec laudare ſufficis.
Laudis thema ſpecialis:
Panis viuus, & vitalis
Hodie proponitur.
Quem in ſacræ menſa cœnę
Turbæ fratrum duodenę
Datum non ambigitur.
Sit laus plena,ſit ſonora,
Sit iucunda, ſit decora
Mentis iubilatio.
Dies enim ſolemnis agitur,
In qua menſæ prima recolitur
Huius inſtitutio.
In hac menſa noui Regis,
Nouum Paſcha nouæ legis,
Phaſæ vetus terminat.
Vetuſtatem nouitas,
Vmbram fugat veritas,
Noctem lux eluminat.
Quod in cœna Chriſtus geſſit,
Faciendum hoc expreſſit
In ſui memoriam.
Docti ſacris inſtitutis,
Panem,vinum in ſalutis
Conſecramus hoſtiam.
Dogma datur Chriſtianis,
Quod in carnem tranſit panis,
Et vinum in ſanguinem.
Quod non capis,quod non vides
Animoſa firmat fides
Præter rerum ordinem.
Sub diuerſis ſpeciebus,
Signis tantum, & non rebus
Latent res eximiæ.
Caro cibus,ſanguis potus,
Manet tamen Chriſtus totus
Sub vtraꝗ ſpecie.
A' ſumente non conciſus,
Non confractus,non diuiſus
Integer accipitur.
Sumit vnus,ſumunt mille:
Quantum iſti,tantum ille,
Nec ſumptus conſummitur.
Sumunt boni,ſumunt mali,
Sorte tamen inæquali,
Vitæ,vel interitus.
Mors eſt malis,vita bonis.
Vide paris ſumptionis,
Quàm ſit diſpar exitus.
Fracto demum ſacramento:
Ne vacilles:ſed memento:
Tantum eſſe ſub fragmento,
Quantum toto tegitur.
Nulla rei ſit ſciſſura:
Signi tantum ſit fractura,
Qua nec ſtatus,nec ſtatura
Signati minuitur.
Ecce panis Angelorum
Factus cibus viatorum:
Vere panis filiorum
Non mittendus canibus.
In figuris præſignatur,
Cum Iſaac immolatur,
Agnus Paſchę deputatur,
Datur manna patribus.
Bone paſtor panis vere,
Ieſu noſtri miſerere:
Tu nos paſce,nos tuere:
Tu nos bona fac videre
In terra viuentium.
Tu qui cuncta ſcis,& vales:
Qui nos paſcis hic mortales,
Tuos ibi commenſales,
Cohęredes,& ſodales
Fac ſanctorum Ciuium.

AMEN.

Digitized by Google

QVARTA IVDAEORVM Inquiſitio, & Improperatio eſt: quia Sabbati feſtiuitatem non ſanctificāt Chriſtiani: ſed in diem Dominicum mutauerunt. Caput. XII.

ppoſitio Iudæi.

LEgem diuinam nos trāſgredi autumāt Iudęi: eo quòd Sabbati feſtiuitatem nō ſanctificemus: ſed in diē Dominicum mutauerimus: quod nobis non licuiſſe tribus conantur cauſis demonſtrare. Quarum vna eſt: quia legi diuinę nihil addere, vel minuere poſſumus. Dicitur enim Deuteronomii capitulo quarto: Non addetis ad verbum, quod vobis loquor: nec auferetis ex eo. & capitulo quinto, dicitur: Non declinabitis neq; ad dexteram, neq; ad ſiniſtram: ſed per viam, quam pręcepit dñs Deus veſter, ambulabitis vt viuatis. & iterū eiuſdem Deuteron. c. xii. Quod præcipio tibi, hoc tm̃ facito dño: nec addas quicquam, nec minuas. Legi enim diuinæ nihil homini addere, vel minuere, aut mutare fas eē aſſerunt. Secunda vero cauſa eſt, quia pręceptum de Sabbato celebrando poſitum eſt in numero præceptorum moralium in Tabulis lapideis deſcriptorū: & ideo conſequenter nunquam ceſſare debuiſſe aiunt. Tertio inquiunt, quia hoc præceptum fuit pluries à Sūmo Deo repetitū, & replicatum ſub pœna, & conditione mortis: & ſub fœdere ſempiterno: vt multis in locis conſtat: & maxime Exodi cap. xxxi. vbi dicitur: Cuſtodiant filii Iſrael Sabbatum: & celebrent illud in generationibus ſuis: pactum eſt ſempiternum inter me, & filios Iſrael, ſignumq; perpetuum. Si igitur (vt Iudęi aiunt) in generationibus filiorum Iſrael, & in pactum ſempiternum, ac in ſignum perpetuum à Summo Deo mandatum eſt: vt Sabbati reges eſſet, & perduraret: ergo nullo modo Sabbatum erat à Chriſtianis auferendum, & ceſſandum, ſua primęua ſanctificatione priuandum. & per conſequens Dominica dies loco eius ſurrogari, & ſubſtitui non potuit.

An hoc vt pręceptum ſit mere morale: an partim morale, & partim cerimoniale, vel iudiciale, inueſtigādę ſunt cauſę, propter quas Deus pręceperit Sabbatum celebrari.

QVoniam in hoc pręcepto de Sabbato celebrando, & ſanctificādo q̃plura continētur myſteria: ideo anteq̃ Iudęoꝝ Oppoſitioni reſpondeat: nonnulla prius enodanda ſunt, & declaranda. Et primo: an hoc præceptū ſit mere morale: an partim morale, & partim cerimoniale, ac partim etiam iudiciale: an autem hoc pręceptum ſit mere morale, inueſtigandæ ſunt cauſę, & conditiones, propter quas, & ſub quibus pręceperit Deus Sabbatum celebrari. ex quibus probabitur: an morale ſit, an cerimoniale, an iudiciale. Si enim cauſas, & conditiones, propter quas mandauit Deus Sabbatum celebrari, inueſtigabimus, octo cauſas, vel conditiones eſſe iueniemus. Primo, quid eſt, vel ſignificat, Sabbatum. Secūdo, cur, vel ad quid fuit pręceptum. Tertio, ob quam cauſam. Quarto, quando. Quinto, quomodo obſeruari mandatur. Sexto, quoties. ſeptimo, ſub qua pœna. Octauo, & vltimo, vſquequo obſeruari mandatur.

Quid ſit, vel ſignificet, Sabbatum.

PRimo. Nuſquam in ſacris literis inuenitur: ꝙ apud Iudæos dies illi ſeptem, quos fecit Deus, quando mundum creauit, aliquo proprio fuerint appellati nomine: niſi dies vnus: hoc eſt primus: dies ſecundus: dies tertius: & ſic ſucceſſiue vſq; ad ſeptimū incluſiue: vt Gen̄. cap. primo. Aliqui tamen dicunt, Iudęos dies omnes appellare à Sabbato, tāq̃ à digniore: hoc modo: Prima Sabbati. i. prima dies à Sabbato: & hic eſt dies Dominicus. Secunda Sabbati: ideſt ſecunda dies à Sabbato: & hic eſt dies Lunæ. Tertia Sabbati: ideſt tertia dies à Sabbato: & hic eſt dies Martis: & ſic de reliquis.

Digitized by Google

Quod idem eſt, qđ dies primus: dies ſecundus &c. Nomina aūt ipſorum dierū, quæ nunc ſunt quaſi omnibus communia, inuenta fuerunt à Gētilibus cœleſtes planetas colentibus: quorum dierum primus eſt dies Dominicus: qui ab ipſis Gētilibus dies Solis appellabatur: eo quod in principio ipſius diei, Sol primus planeta incipiat dominari. Secundus dies vocatur dies Lunę. Tertius Martis. Quartus Mercurii. Quintus Iouis. Sextus Veneris. & Septimus Saturni. Vnde ſeptimo die, pro quo Sabbatum intelligimus, ſic legitur Geñ. capitulo ſecundo: Igitur perfecti ſunt cœli, & terra, & omnis ornatus eorꝝ: compleuitq́; Deus die ſeptimo opus ſuū, qđ fecerat, & requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere, qđ patrarat. Et benedixit diei ſeptimo: & ſanctificauit illum, quia in ipſo ceſſauerat ab omni ope. Sabbatum ergo lingua Hebraica non ſignificat diem ſeptimum: ſed quietem tantum, & ab opere ceſſationem: vt patet Leuitici capitulo. xxiii. vbi dicitur: Mēſe ſeptimo, primo die menſis, erit vobis Sabbatū memoriale: clāgetur tubis: & vocabitur ſanctum. Nam hoc in loco, Sabbatum nō diē ſeptimum ſignificat, ſed ſolum feſtiuitatē: hoc eſt quietem: & ab opere ceſſationem: quia primus dies menſis nō poſſet omni anno eſſe dies ſeptimus hebdomadæ. Item ibidem ex aliis dieb⁹ feſtis, hoc idē multipliciter oſtenditur: & maxime vbi dicitur: Die primo, & die octauo erit Sabbatum: quod ibidē ipſemet Moyſes exponit, & declarat, dicēs. i. requies. Item Deuteron. c. v. Septimus dies Sabbatum eſt. i. requies. Exodi etiam. c. xxxi. Sex diebus facietis opus: in die ſeptimo Sabbatū eſt requies ſancta domino. Vnde quicunq; dies diuino deputatus cultui, Sabbatum recte appellari poſſet, à requie, & ab operis ceſſatione.

¶ Ad quid præceptum fuit Sabbati ſanctificationem obſeruari.

SEcundo, ad quid eſt præceptū obſeruari ſabbatum. Ad quod reſpondendum eſt: ꝙ ad duo. ſ. ad requiem hominis, & ad ſanctificationem: vt ſcilicet homo ceſſaret ab omni opere ſeruili: & vt ſanctificaret Sabbatum: hoc eſt: vt opera ſancta faceret, ſoli Deo latriam exhibēdo, & ab omni opere ceſſando: vt Exodi capitulo vigeſimo, & trigeſimoprimo. Sed quoniam nemo poteſt ſancta opera facere: nec diem ſanctificare peccando: ideo neceſſe eſt prius à peccatis ſe abſtinere: & ab omni malo declinare, & cauere: & ſic vera ſanctificatio Sabbati, & verum ſabbatizare, nil aliud eſt, niſi declinare ab omalo, & facere bonum: id eſt operari iuſtitiam, erga Deum veram latriam exhibendo, & ſuper omnia diligendo: & erga ꝓximum iuſte conuerſando, & mutuum auxilium impendendo.

¶ Propter quid præceptū fuit Sabbatū.

TErtio, ꝓpter quid hoc datum fuit mandatum. Ad quod reſpondet: propter duo præceptum fuit Sabbatum in die ſeptimo celebrari: hoc eſt ꝓpter duplicem memoriam habendam: ſcilicet creationis mundi: quia ſeptimo die ceſſauit Deus: & quieuit ab omni opere quod patrarat: & in memoriā exitus Iſrael de Aegypto. vnde Deuter. c. v. dicitur: Obſerua diem Sabbati &c. & paulo īfra: Memēto ꝙ & ipſe ſeruieris in Aegypto: & deduxerit te inde dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento: iccirco præcepit tibi: vt obſeruares diem Sabbati. Ex qbus verbis arguitur: ꝙ in die Sabbati de ſero exiit populus Iſrael de Aegypto. Ideo præcepit Deus Sabbatum obſeruari in die ſeptimo. Similia etiam verba dixit Deus Exodi cap. xx. vbi dicitur: Sex diebus fecit cœlum, & terram: & in ſeptimo die quieuit: ideo præcepit tibi: vt ſeptimo die obſerues Sabbatum. Ex quo patet: ꝙ propter duplicem memoriā mandatum fuerit obſeruādum fuiſſe Sabbatum. Inuenitur etiam ipſum præceptū datum fuiſſe non in memoriam præteritorum: ſed propter ſignum: & in ſignum futurorum: vt Exodi. c. xxxi. vbi dicitur: Videte vt Sabbatum meum cuſtodiatis: quia ſignum eſt inter me, & vos in generationibus veſtris. Et ita cuſtodiant filii Iſrael Sabbatum, & celebrent illud in generationibus ſuis: pactum eſt ſempiternum inter me, & filios Iſrael, ſignumq́; ꝑpetuum

petuum

petuum. Item Ezechielis cap.xx. & ſunt verba Dei: Inſuper & Sabbata mea dedi eis: vt eſſet ſignum inter me,& eos: & ſcirent,quia ego dominus ſanctificans eos. Ex quibus patet: ꝙ Sabbatum non fuit præceptum ſimpliciter ꝓpter ſe: ſed in ſignum,& pactum: & ſic datum fuit in quadruplex ſignum. Primo in ſignum diſtinctiuum: vt ille populus per talem religionem à Gentili diſtingueretur populo: & à quolibet alio infideli. Item in ſignum figuratiuum alicuius futuræ quietis: figurando Chriſtum in toto tali die in ſepulchro iacentem. Tertio in ſignum ſeruitutis,& tributi. Item quarto in ſignum fœderis,& fidei Chriſti futuri. Patet igitur Deum mandaſſe Sabbatum obſeruari, ꝓpter ſupradictam duplicem memoriam: creationis.ſ.& exitus Iſrael de Aegypto: & ꝓpter quadruplex ſignum antedictũ.

¶ Quando obſeruari debeat Sabbatum: id eſt in qua ætate.

QVarto,quando obſeruari, ac celebrari debeat ſabbatum: hoc eſt in qua huius mundi ætate, ſiue in quo ſæculo: in qua re, licet aliqualis videatur eſſe differentia inter iterpretes,& doctores noſtros: qa nonnulli aiũt in ſexta ætate: nonnulli vero in ſeptima: tamen,qm̃ ipſi omnes in hoc cõueniũt, & concordant,ꝙ vltima huius ſæculi dies,ſunt dies Meſſię Regis,iuxta id quod dicitur Danielis cap.ii. vbi Propheta ipſe exponens ſomnium Regis Nabucodonoſor ait: Regnũ Chriſti fore in diebus nouiſſimis. Quod verum eſſe comprobatur etiam per id,quod prędixit Iacob Patriarcha Geñ.cap.xlix. quando ipſe moriturus ait filiis ſuis: Congregamini, vt annũtiem quę vẽtura ſunt in vobis diebus nouiſſimis.& ibi Rabi Moyſes Gerundẽſis exponens,& declarans dies iſtos nouiſſimos,ſic inquit: Nouiſſimi dies iſti ſunt dies Regis Meſſiæ: quoniã Iacob verbis ſuis illa ſignificauit tempora,cum dixit: Donec veniat Silo: hoc eſt Meſſias: & ipſi congregabuntur populi. Nouiſſimi enim dies,dies Meſſię ſunt. hęc ille: tum maxime, vt cum aduerſariis noſtris Iudæis in hac re facilius conueniamus: quoniã multi ex eorum Rabinis, ſiue Thalmudiſtis totum huius mũdi diſcurſum diſtinguũt per ſeptem ſæcula,ſiue in ſeptem ætates, aut dies. Quorum primum ſęculum fuit ab Adam vſq; ad diluuium. Secundũ mũdi ſæculum fuit à Noe vſq; ad Abraam. Tertium ſæculum fuit à circuncisione Abrææ vſq; ad Moyſem. Quartum fuit ſęculum Tabernaculi vſq; ad primum templum. Quintum fuit ſæculum primi templi vſq; ad captiuitatem Babylonis. Sextum ſæculum fuit ſæculum ſecundi tẽpli vſq; ad eius deſtructionem factã per Titum,& Romanos. Septimum dicũt: ꝙ de neceſſitate eſt ſæculum Meſſię. Sequitur ergo,ſm̃ iſtos Thalmudiſtas, ſiue Rabinos,ꝙ à deſtructione ſecundi templi citra ſumus in tempore, & ſęculo Meſſiæ Regis: & in vltimo ſæculo mundi: & ſic in Sabbato mundi. His igitur ſic(vt dictum eſt)ſtantibus ad celebrationem huius quarti articuli, notandum eſt: ꝙ non ſolum Sabbatum, quod ſingulis ſeptem, vel octo diebus celebrabatur: ſed etiam omnia alia ſabbata: hoc eſt dies feſti totius anni: vel quorũcũq; tempoꝝ, pręcepit Deus celebrari in fine ſemper alicuius ſeptenarii. Nam Sabbatum vſuale: hoc eſt ſingularum hebdomadarum,pręcepit celebrari in ſeptimo die cuiuſlibet hebdomadę: vt Exodi cap.xx.&.xxxi. Sed feſtum nouaꝝ frugum.i. Pentecoſtes,pręcepit celebrari in fine ſeptimæ hebdomadæ poſt Paſcha: vt Leuitici cap.xxiii. & Numeri cap.xxix. Et feſtum tubarum, & expiationis, & Tabernaculorum præcepit celebrari in ſeptimo menſe: vt patet ibidem. Et Sabbatum terræ pręcepit celebrari in ſeptimo anno: vt Leuitici capitulo vigeſimoquinto. Et iubileum præcepit celebrari in fine ſeptimæ hebdomadis annorum: qui dicitur annus quinquageſimus: & Sabbatum generalis remiſſionis: vt ibidem patet. Ex quibus aperte oſtenditur: ꝙ omnia Sabbata legalia pręcepit Deus celebrari in fine alicuius ſeptenarii: quod non ſine maximo myſterio factum fuiſſe fatendum eſt: eo quod (vt ſupra dictum eſt)omnia Sabbata dedit Deus in ſignum figuratiuum, & in ſi-

Digitized by Google

gnum fidei,& fœderis:igitur aliquam requiem figurabant in aliquo ſeptenario futuro. Sed ſeptenarium futurū,quod ille ppl's expectabat, erat totum tēpus Meſſiæ:quod non difficile ex hoc Hieremiæ Vaticinio ꝑcipi poteſt, capitulo decimo ſexto,vbi ſic dicitur:Ecce dies veniet, dicit dominus:& non dicetur vltra: Viuit dominus,qui eduxit filios Iſrael de terra Aquilonis, & de vniuerſis terris, ad quas eieci eos. Ex quo Oraculo oſtenditur, ꝙ Paſcha,& ſabbatum: quæ feſta celebrabant in memoriam exitus Iſrael de Aegypto,erant mutanda, & abolenda,& nouum feſtum erat celebrandum. Quod non tacuerunt Thalmudiſtæ, ſiue Rabini:ſed dixerunt, ꝙ quando veniet Meſſias in lege promiſſus,ipſe mutare debet omnes feſtiuitates, & cætera legalia. Sequitur ergo ex ꝑdictis: ꝙ omnia illa Sabbata aliquam ſignificabant requiem in tēpore Chriſti Meſſię,in lege promiſſi, futuram.Quod verum eſſe cōſtat: quia Sabbatum datum fuit ad ſanctificationem: & non propter ſe:ſed ꝓpter aliquod ſignū figuratiuum:& pręceptum fuit ſemper in aliquo ſeptenario: & quia Sabbatum nil aliud eſt,niſi requies. vnde Origenes Homelia octaua ſuper Leuitico inquit:Septimana hæc præſentis vitæ tempus videri poteſt. In ſeptimana nanq; dierum cōſummatus eſt mundus: in quo donec ſumus in carne poſiti, ad liquidū puri eſſe non poſſumus,niſi octaua venerit dies: ideſt niſi futuri ſæculi tempus affuerit. Ex quibus omnibus patet: ꝙ Sabbatum vſuale:ideſt cuiuſlibet hebdomadæ: qđ Deus præcepit celebrari in ſeptima die, figurabat requiem futuram in ſeptimo die mundi:ſcilicet qualiter debebat homo ceſſare ab operibus,& iugo legis: & ab omni opere ſeruili peccati per totum tempus Meſſiæ:quod eſt Sabbatum mundi figuratum per Sabbatum legale. De quo tempore locuti ſunt Prophetę: & in quo tempore erant declaranda omnia ſecreta,& ænigmata legis: vt ait Rabi Salomon ſuper Zacharia. Quorum cerimonialium intelligentia declarari non poterat,niſi per Regem Meſſiam: vt inquiūt Hebręi. vnde aiunt: ꝙ nullus debet præſumere talia ſecreta velle detegere: quia hoc pertinet ad ſolum Meſſiam in ſuo aduentu:quæ quidem ſecreta cerimoniarum vocant Tycu: ideſt ſilentium, relinquendum declarandum per Regem Meſſiam. Ex quo manifeſte conſtat: ꝙ omnia illa Sabbata figurabant, & ſignificabant futuram requiem in ſeptimo die mundi: quod eſt tempus Meſſiæ. Sed Sabbatum vſuale,vltra hoc, figurabat futuram requiem Chriſti in ſepulchro in die Sabbati:in quo Chriſtus iacuit per totam diem Sabbati. Patet igitur, quare Deus præcepit Sabbatum vſuale celebrari in die ſeptimo:& quare omnia alia Sabbata annualia pręcepit celebrari ſemper in fine alicuius ſeptenarii: quia omnia ſignificabant futuram requiem in ſeptima ætate mundi:ſcilicet in tempore Regis Meſſię:in quo omnia legalia debebant ceſſare: vt ſupra probatum eſt lib. iiii.

¶ Quo celebrandum eſſet Sabbatum.

QVinto demonſtrandum eſt: quomodo pręcepit Deus Sabbatum celebrandum eſſe, & ſanctificandum. Vnde ſciendum eſt: Deum primitus mandaſſe: vt homo nullum opus ſeruile faceret in eo die. Item quod nullus accenderet ignem in ſuis habitaculis per totam diem: vt Exodi capitulo trigeſimoquinto. Per quod figurabatur: ꝙ Chriſtus Sol iuſtitiæ,& lumen mundi debebat iacere in ſepulchro mortuus ibi clauſus,& ſigillatus: vnde in Gręcia,& in partibus Orientalibus eſt quædam ſecta Iudæorum:qui dicuntur Charraim: qui per totam diem ſabbati à veſpera vſq; ad veſperam nullum lumen accendunt: nec habent in tota domo ſua: ſed per totum illud tempus in vno tantum domus angulo in tenebris manent: audacterq; autumant: ꝙ Iudæi, qui inter nos Latinos habitant,legis Iudaicę ſunt pręuaricatores: eo quod contra domini pręceptum in domibus ſuis in die Sabbati lumen habeant,& ignem accendant. Quapropter ex hoc conſtat: ꝙ illi magis proprie,quo ad figuram,& ad literam ſeruāt Sabbatum,ꝗ̄ iſti, qui in his noſtris habitant

tant

Digitized by Google

tant regionibus. Quare aũt Iudęis mãdauerit Deus, ne in Sabbato ignem in ſuis accenderent domibus: niſi quia prꝗfigurabatur: ꝙ ſtãdum erat in tenebris legis, donec veniret Meſſias, qui eſt lux mundi: vt dicitur Pſal. iii. Exortum eſt in tenebris lumen rectis. Et Eſaiæ capitulo nono: Habitantibus in regione vmbrę mortis, lux orta eſt eis. quod oſtendimus de Meſſia Rege dictum fuiſſe ſupra lib. iiii. cap. xix. Et hoc vt ipſe Meſſias illuminaret eos in lege, aperiendo ſibi ænigmata legis. Secundo, Deus pręcepit ſanctificari diem Sabbati, offerendo certa ſpecialia ſacrificia: vt in Leuitico patet: quę oĩa pręfigurabant, & ſignificabant vnum ſolum ſacrificium mediatoris: quod in Cruce immolandum erat: vt inquit Beatus Auguſtinus contra aduerſarium legis, & Prophetarum.

¶ Quare Deus toties iterauit pręceptum Sabbati?

SExto, ad id quod quęritur: Quare Deus toties iterauit, repetiuit, & replicauit hoc pręceptũ magis, ꝙ̃ alia pręcepta? Reſpondetur. Quia Sabbatũ pręceptum fuit vno modo in memoriam creationis: vbi memoratᷣ fides vnius Dei creatoris: per quam fidẽ ille populus dicebatur ſpecialiter, populus Dei cœli: & diſtinguebatur ab omnibus aliis nationibus: quia alię nationes adorabãt plures Deos: & ab æterno mũdũ fuiſſe putabãt. Ideo Deus voluit: vt Sabbatũ celebraretᷣ quolibet die ſeptimo: hoc eſt ſemel ĩ hebdomada: vt memoria, & fides vnius Dei creatoris in illo firmaretur populo: & propterea voluit repetere multoties hoc pręceptum: ne vnius Dei creatoris fidem obliuioni mandarent: & ideo dicit: Memento, vt diem Sabbati ſanctifices: quaſi dicat: Ne obliuiſcaris fidem vnius Dei creatoris: & ne declines ad idola, ſicut cæteræ nationes: quapropter voluit Deus: vt in die Sabbati legeretur lex: & plura fierent ſacrificia in Tabernaculo, & templo ad hoc maxime: vt vnius Dei commemoraretur, & firmaretur fides: eo ꝙ obſeruantia huius mandati magis ducebat eos in memoriã, & fidem vnius Dei Creatoris omnium rerum. Poſſumus etiam dicere ex his verbis Exodi cap. xx. deſcriptis: Memẽto, vt diem Sabbati ſanctifices: ſex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: ſeptimo autem die Sabbatũ dñi Dei tui eſt: non facies omne opus in eo &c. immortalem Deum innuere, imo ſignificare voluiſſe, hoc pręceptum de Sabbato cuſtodiendo, & ſanctificando fuiſſe antea datum: qa dicendo: Memento, vt diẽ Sabbati ſanctifices, ſignificat ipſum prius datum fuiſſe: quia reminiſci non poſſumus, niſi ea, quę iam pręterita ſunt. Inquirentes igitur ſacras lr̃as, inuenimus Geñ. cap. ii. ꝙ Deus cõpleuit die ſeptima opus ſuum, quod fecerat: & requieuit ab vniuerſo opere, qđ patrarat. Sed ibi de eius diei celebratione nullum promulgatur mandatum. Verum Exodi cap. xvi. in colligendo manna mãdatur Iſraeliticis: vt die ſexta duplices colligant cibos: quia reqes Sabbati erat domino ſanctificata. Itẽ ꝙ in ipſa die ſexta operarentᷣ quodcunq; opandum eſſet: & coquerentᷣ quęcunq; coquenda eſſent: & quicquid reliquum eſſet vſq; in mane reponeretᷣ: quoniam in die ſeptima Sabbatum erat domino: & idcirco in agris manna non inueniretur. Vnde nonnulli increduli .ſ. exeũtes die ſeptima: vt colligerent mãna, nõ inuenerunt. & propterea ibidem dicitur: Sabbatizauit populus die ſeptima. Et ideo ibidem dñs redarguens populum, dixit ad Moyſem: Vſquequo non vultis cuſtodire mandata mea, & legem meam? videte ꝙ dominus dederit vobis Sabbatum: & propter hoc die ſexta tribuit nobis cibos duplices. Cum autem hæc fuerint anteꝗ̃ Deus dediſſet legem Moyſi, non incõuenienter dicitur Exodi. c. xx. qñ dedit legem populo, qđ fuit paucis diebus poſt: Memento, vt diem ſabbati ſanctifices: qa prius datũ fuerat hoc mandatum .ſ. Exodi cap. xvi.

¶ Sub qua pœna mandatur obſeruari Sabbatum.

SEptimo videndum eſt, qua pœna mãdauerit Deus Sabbatum ſibi celebrari debere. Ad quod reſpõdetur. Quod ſub pœna mortis: vt Exo. c. xxxi.

Digitized by Google

vbi ſic dicitur: Videte vt Sabbatũ meum cuſtodiatis: quia ſignum eſt inter me,& vos in generationibus veſtris: vt ſciatis, quia ego dominus,qui ſanctifico vos. Cuſtodite Sabbatũ meum: ſanctum eſt enim vobis. Qui polluerit illud, morte morietur. Qui fecerit in eo opus,peribit anima illius de medio populi ſui. Sex diebus facietis opus,in die ſeptimo Sabbatum eſt: requies ſancta domino. Omnis qui fecerit opus in hac die,morietur. Item Exodi cap. xxxv. Igitur congregata omni turba filiorum Iſrael, dixit ad eos. ſ. Moyſes: Hæc ſunt,quæ iuſſit Deus fieri: Sex diebus facietis opus: ſeptimus dies erit vobis ſanctus,Sabbatum,&requies domini. Qui fecerit opus in eo die,occidet. Quare autem huiuſmodi præceptum ſub mortis pœna,vel comminatione cuſtodiri voluerit: nempe quia,ne Iudæi diuinum negligerent præceptum: & ſic negligendo vnius Dei fidẽ q̃ celerrime obliuioni mãdaſſent:& ne ad idola cum cæteris nationibus ſine mora declinaſſent: ideo illum ſtatim præcepit lapidibus obrui,qui ĩ die Sabbati ligna collegerat: vt Nume. c. xv.

¶ Vſquequo illud Sabbatum erat ſeruandum.

Octauo,& vltimo dicendum eſt: ꝙ hoc præceptum dederit Deus ſub fœdere ſempiterno: vt Exodi cap. xxxi. vbi ſic dicitur: Cuſtodiãt filii Iſrael Sabbatum: & celebrent illud in generationibus ſuis: pactum eſt ſempiternum inter me,& filios Iſrael,ſignumq́; perpetuum. Sex enim diebus fecit dñs cœlum & terram,& in ſeptimo ab omni ope ceſſauit. Sed iam dictum eſt ſuperius lib. iiii. qualiter data fuit circuncifio, & tota lex Moſaica ſub fœdere ſempiterno in ſignũ fidei Chriſti futuri. Et ideo ſempiternitas illius ſigni erat perſeueranda,& duratura vſq; ad veritatem ſui ſignificati: qa æternum idem eſt: quod ſimul eſt per totã aliquam ætatem. Ideo Sabbatum, quoad ſignum fuit æternum cum tota lege ſimul cum illa ætate. Sed quo ad ſuum ſignificatum eſt æternum per totum Sabbatũ, & tempus Meſſiæ: vt infra ſuo loco demonſtrabit. Et ſic ex ſuperius dictis patet octo conditiones,quas præmiſimus ad dicendorum declarationem. Item iuxta ſententiam Beati Auguſtini ſic dicentis lib. .xi. de Ciuita. Dei, cap. xxxi. Eodem autẽ die. i. eodem die ſepties repetito: qui numerus,etiam ipſe alia ratione,pfectus eſt, Dei requies cõmendatur: in qua primum ſanctificatio ſonat: Ita Deus voluit iſtam diem in illis ſuis opibus ſanctificare: ſed in requie ſua, quę non habet veſperam. Neq; enim vlla creatura eſt: vt etiam ipſa aliter in Dei verbo,aliter in ſe cognita faciat aliam velut diuinam,aliam velut veſpertinam notitiam. De ſeptenarii numeri pfectione dici quidẽ plura poſſunt: ſed ſatis ſit admonere: ꝙ totus impar primus numerus ternarius eſt: totus par quaternarius: ex quibus duobus ſeptenarius cõſtat. Ideo pro vniuerſo ſępe ponitur: ſicuti eſt: Septies cadit iuſtus, & reſurgit. i. quotieſcunq; ceciderit, non peribit. Qđ non de iniquitatibus,ſed tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi voluit. Et ſepties in die laudabo te. Qđ alibi alio modo dictum eſt: Semper laus eius in ore tuo. & multa huiuſmodi in diuinis auctoritatibus reperiuntur: in qbus ſeptenarius numerus (vt dixi) ꝓ cuiuſq; rei vniuerſitate poni ſolet. Propter hoc eodem ſæpe numero ſignificatur Spiritus ſanctus,de quo dominus ait: Docebit vos omnem veritatem. ibi requies Dei, qua requieſcit in Deo. In toto quippe: ideſt plena perfectione requies: in parte autem labor: ideo laboramus, quandiu ex parte ſcimus. Sed cum venerit quod perfectum eſt,quod ex parte eſt, euacuabitur. Hinc eſt, ꝙ etiam ſcripturas iſtas cum labore rimamur. Sancti vero Angeli,ad quorum ſocietatem, & congregationem in hac peregrinatione laborioſiſſima ſuſpiramus: ſicut habent permanendi æternitatem,ita cognoſcendi facilitatem: ſine difficultate quippe nos adiuuant,quoniam ſpiritualibus motibus puris,& liberis non laborant. Poſtquam ſupradictas declarauimus cõditiones, oſtẽdendum erat ſubſequenter: an pręceptũ hoc de Sabbato celebrando eſſet morale, an cerimoniale, ſiue iudiciale. Sed

quoniam

quoniam aliqua ſunt etiam ſacramenta, & myſteria in hac Sabbati celebratione: quæ Beatus Hieronymus in quadã Epiſtola de reſiduis enodandis quęſtionibus declarat: igit̃ placuit ad maiorem dicendorum declarationem, quandam partẽ eius Epiſtolę prius pręmittere. Inqt eni ſic: Quęris quę cauſa ſit, cur anniuerſarius dies celebrandę Dñicæ paſſionis non ad eũdem redeat anni diem, ſicut dies, quo tradat̃ natus? & deinde ſubiungis: Vtrũ hoc ſit ꝑpter ſabbatũ, & Lunã? & qd ſibi velit in fauore obſeruatio Sabbati, & Lunę? Hic primũ oportet, vt noueris diẽ natalem dñi: non in ſacro celebrari, ſed tantũ in memoriam reuocari, ꝙ natus ſit: ac per hoc nihil opus erit, niſi reuolutũ diem anni, quo ipſa res acta eſt, feſta deuotione ſignari. Sacrũ eſt aũt in alia celebratione, cum rei geſtæ rememoratio fit: vt aliqd etiam ſignificari intelligat̃: qđ ſancte accipiẽdum eſt. Eo itaq; modo agimus Paſcha: vt non id ſolum, qđ factum eſt, in memoriã reuocemus. i. qa mortuus eſt Chriſtus, & reſurrexit: ſed etiam vt cætera, quæ Euangelium atteſtat̃, ad ſacratã ſignificationem non omittamus. Quia enim (ſicut dicit Apoſtolus) Chriſtus mortuus eſt ꝑpter delicta noſtra: & reſurrexit ꝑpter iuſtificationem noſtram: tranſitus quidam de morte ad vitam, illa paſſione domini, & reſurrectione domini ſacratus eſt. Nam etiam vocabulum ipſum, quod Paſcha dicitur: non Græcum (ſicut vulgo videri ſolet) ſed Hebręum eſſe dicunt: qui linguam vtranq; nouerunt: neque enim à paſſione: quoniam παθεῖν, Græce: Latine dicitur Pati: ſed ab eo quod tranſitur, vt dixi, de morte ad vitam, Hebræo verbo res appellata eſt. In quo eloquio Paſcha tranſitus deſignatur: ſicut perhibent, qui hoc ſciunt: quod voluit & ipſe dominus tangere, cum ait Ioãnis cap. v. Qui credit in me, tranſit à morte in vitam: & maxime idem Euangeliſta hoc intellexit exprimere voluiſſe, cum de celebraturo domino Paſcha cum Diſcipulis, vbi cœnam eis myſticam dedit: Cum vidiſſet, inquit Ieſus, quia venit hora: vt tranſiret de morte, ſeu de hoc mũdo, ad

Ioannis cap. xiii.

Finus Ferrarieñ.

patrem. Tranſitus ergo de hac vita mortali in aliam vitam immortalem: hoc eſt enim de morte ad vitam in paſſione, & reſurrectione domini commendatur. hic trãſitus à nobis modo agitur per fidem: quæ nobis eſt in remiſſionem peccatorũ in ſpe vitæ æternæ diligentibus Deum, & proximum: quia fides per dilectionem operatur, & iuſtus ex fide viuit. Spes autem, quæ videtur, nõ eſt ſpes: quod enim videt quis quid ſperat? Si autem qđ non videmus, ſperamus, per patientiam expectamus: ſm hanc fidem, & ſpem, & dilectionẽ, qua cœpimus eſſe ſub gratia: iam commortui ſumus cum Chriſto: & conſepulti illi per baptiſmũ: ſicut dicit Apl's: Quia & vetus homo noſter ſimul ꝯfixus eſt Cruci cum illo: & reſurreximus cum illo: quia & ſimul nos excitauit: & ſimul ſedere fecit in cœleſtibus &c. Item ibidem magis infra: Quid enim nũc (vt ſuperius dixi) fide, ac ſpe agimus: vt ad id ꝑueniamus dilectione ſatagimus. Requies quædam ab omni labore omnium moleſtiarũ ſancta, atq; perpetua eſt. In eam nobis ex hac vita fit tranſitus: quem dominus noſter Ieſus Chriſtus ſua paſſione demonſtrare, & ꝯſecrare dignatus eſt. Ineſt autẽ in illa requie non deſidioſa ſegnitia: ſed quędam ineffabilis tranquillitas actionis otioſæ. Sic enim ab huius vitæ operibus in fine requieſcitur: vt in alterius vitæ actione gaudeatur. Sed qa talis actio in Dei laude agitur, ſine labore membrorũ, ſine languore curarũ, non ad eam ſic trãſitur per quietem, vt ipſi quieti ſuccedat: ideſt non ſic eſſe incipiat actio: vt eſſe definat quies. Neq; enim reditur ad curas, & labores, ſed permaneat in actione. Et quod ad quietem pertinet in opere laborare, nec in cogitatione fluctuare: qa per requiem ad primam vitam reditur, vnde anima lapſa eſt in peccatum. Propterea Sabbato requies ſignificatur. Illa autem prima vita, quæ à peregrinatione redeuntibus eſt: per primam ſtolam, quem diem Dominicum dicimus: quære ſeptem dies Geneſis legens, inuenies ſeptimum ſine veſpera, qa requiem ſine fine ſignificat. Prima ergo vita non fuit ſempiterna re-

quies peccati: requies autem vltima ſempiterna eſt: ac per hoc & octauus ſempiternam beatitudinem habebit: qa reqes illa, quę requies ſempiterna eſt, excipitur, & ab octauo non extinguitur. Neq; enim eſſet aliter ſempiterna. Ita ergo erit octauus, qui primus, vt prima vita, ſed æterna reddatur. Sabbatum tamen commendatum eſt cõmuni populo initio corporali temporaliter celebrandum: vt figura eſſet ſanctificationis in requiem Spiritus ſancti. Nuſquam enim legimus in Geneſi, ſanctificationem per omnes ſuperiores dies: ſed de ſolo ſabbato dictum eſt: Et ſanctificauit dominus diem ſeptimum. Amant enim requiem animæ, ſiue pię, ſiue iniquę: ſed qua perueniant ad id, qđ amant, plurimæ neſciunt: nec quid aliud appetunt etiam ipſa corpora põderibus ſuis, niſi quieſcere à motibus ſuis. Nam ſicut corpus tamdiu nititur pondere, ſiue deorſum verſus, donec ad locum quo nititur veniens conquieſcit: pondus quippe olei ſi mittatur in aere, deorſum: ſi autem ſub aquis, ſurſum nititur: ſic animæ ad ea, quæ amant, propterea nituntur, vt perueniendo requieſcant: & multa quidem per corpus delectant: ſed nec eſt in eis æterna requies, nec ſaltem diuturna: & propterea magis ſordidant animam, & aggrauant potius ſyncerum eius pondus, quo in ſuperna fertur, impediant. Cum vero anima ſeipſa delectatur, nondum incommutabili delectatur, & adhuc ſuperba eſt, quia ſe pro ſummo habet, cũ ſuperior ſit Deus: nec in tali peccato impunita relinquitur: quia Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam. Cum autem Deo delectatur, ibi veram, certam, & æternam inuenit requiem: quam in aliis quærebat, nec inueniebat. Proinde admonetur in Pſalmo: Delectare in domino, & dabit tibi petitionem cordis. Quia ergo charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum: qui datus eſt nobis: ideo ſanctificatio in ſeptimo die commemorata eſt: vbi requies commendatur. Quia vero nec bene operari poſſumus, niſi dono eius adiuuati: ſicut Apoſtolus dicit: Deus enim eſt qui operatur in nobis: & velle, & operari pro bona voluntate, nec agere, nec requieſcere poterimus poſt omnia bona opera noſtra, quæ in hac vita gerimus, niſi eius dono ad æternitatem ſanctificati, atq; perfecti. Propterea de ipſo Deo dicitur: Cum feciſſet omnia bona opera valde, ſeptimo die requieuit ab omnibus operibus ſuis, quæ fecit. futuram enim requiem ſignificabat, quã poſt bona opera daturus erat nobis hominibus. Sicut enim cum bene operamur, ipſe dicitur operari in nobis, cuius munere bene operamur. Ita cum requieſcimus, ipſe requieſcere dicitur, quo donante requieſcimus. Hinc eſt, q; etiam in tribus primis præceptis Decalogi, quæ ad Deum pertinent. (Cæteri enim ſeptem ad proximum pertinent, & ad hominem, quia in duobus tota lex pendet.) tertium ibi de obſeruatione Sabbati poſitum eſt: vt in primo præcepto, patrem intelligamus: vbi prohibetur coli aliqua in figmẽtis hominum Dei ſimilitudo: non qa non habet imaginẽ Deus: ſed quia nulla imago ei collibebat, niſi illa quæ hoc eſſet, quod ipſe: nec ipſa pro illo, ſed cum illo. Et quia creatura eſt mutabilis: ac propterea dicitur: Omnis creatura vanitati ſubiecta eſt. Quoniam natura vniuerſi etiam in parte demonſtratur: ne quiſquã filium Dei Verbum: per quem facta ſunt omnia: ideo putaret eſſe creaturam. Sequitur aliud pręceptum: Non accipias in vanum nomen domini Dei tui: Spiritus autem ſanctus, in quo nobis requies illa tribuitur, quam vbiq; amamus, ſed niſi Deum amando non inuenimus: cum charitas eius diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Quia ergo ſanctificauit Deus diem ſeptimum, in quo requeuit, tertio præcepto legis inſinuat: qđ ſcriptum eſt de obſeruatione ſabbati: non vt iam in iſta vita nos requeſcere exiſtimemus: ſed vt omnia, quę bene opamur, nõ habeant intentionem, niſi in futuram requiem ſempiternã. Memento enim maxime qđ iam ſupra cõmemoraui, qua ſpe ſalui facti ſumus: ſpes autem, quę videt, non eſt ſpes. Ad ipſum

autem

Digitized by Google

autem ignem amoris nutriendum quodámodo, quo tanquam pódere ſurſum, vel introrſum referamur: ad requiem oîa iſta pertinent, quæ figurate nobis, plus enim mouent, & accendunt amorem, q̃ ſi nuda, & ſine vllis ſacramentoꝝ ſimilitudinibus ponerent. Cuius rei cauſam difficile eſt dicere: ſed tamen ita ſe habet, vt aliqd per allegoricam ſignificationẽ intimatum plus moueat, plus delectet, plus honoret, q̃ ſi verbis propriis apertiſſime diceret. Credo, ꝙ ipſe animi motus quádiu adhuc rebus terrenis implicatur, pigrius inflãmatur. Si vero feratur ad ſimilitudines corporales: & inde feratur ad ſpiritualia, quę nullis ſimilitudinibus figurant, ipſo quaſi tranſitu vegetat, & tãquam in facula ignis agitatus accendit, & in ardentiore delectatione rapit ad requiem. Ideoq; inter oîa illa decem pręcepta, ſolum ibi quod de ſabbato poſitum eſt, figurate obſeruandũ pręcipitur: quam figuram nos intelligendá, non ẽt p otiũ corporale celebrandũ ſuſcepimus: cum enim Sabbato ſignificatur ſpiritualis requíes. Et in Pſalmo: Vacate, & videte, qm̃ ego ſum dominus: & qua vocant hoies ab ipſo dño dicente: Venite ad me oẽs, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meũ ſup vos: & diſcite à me, qm̃ mitis ſum, & humilis corde: & inuenietis requiem animabus veſtris. Cętera tñ ibi pręcepta proprie ſunt, ſicut pręcepta ſine vlla figurata ſignificatione obſeruamus. Nam & idola non colere manifeſte didicimus: & non accipere in vanum nomen dñi Dei noſtri: & honorare patrem, & matrem: & non mœchari: non occidere: non furari: non falſum teſtimonium dicere: non ꝯcupiſcere vllam rem ꝓximi. Non enim figurate aliud prætendunt, & myſtice aliud ſignificant: ſed ſic obſeruant, vt ſonant. Obſeruare tamẽ diẽ Sabbati non iubemur ad literam ſm otium ab opere corporali, ſicut obſeruãt Iudęi. Et ipſa eoꝝ obſeruatio, qa ita pręcepta eſt, niſi aliam quãdam ſpiritualem requiem ſignificat, ridenda iudicat. Vnde nos ꝯuenienter intelligimus ad amorem excitandum requietis: ad quam requiem tendimus valere omnia, quę figurate in ſcripturis dicunt: qñquidem hoc ſolum figurate in Decalogo præcipitur, vbi requies cõmendat, quę vbiq; amat: ſed in ſolo Deo ſancta, & certa inuenitur. Dies tñ Dñicus non Iudęis, ſed Chriſtianis reſurrectione dñi declaratus eſt: & ex illo habere cœpit feſtiuitatẽ ſuá. Animæ quippe ſanctoꝝ oîum ante reſurrectionẽ corporis, ſunt qdem in requie: ſed in ea non ſunt agnitione, qua corpora vegetãtur. Talem quippe actionem ſignificat dies octauus, qui eſt primus, qui anteferat illam requiem: ſed glorificat. Nõ enim cũ corpore difficultas ex corpore: quia nec corruptio. Oportet enim hoc corruptibile indui icorruptionẽ: & mortale hoc indui imortalitatẽ. Quapropter ante Dñicã reſurrectionẽ: quãuis ſanctos patres plenos prophetico ſpiritu, octaui ſacramentum nequaquam lateret, quo ſignificatur reſurrectio: nam & pro octaua Pſalmus inſcribit: & octaua die circũcidebantur infantes: & in Eccleſiaſte ad duoꝝ teſtamentoꝝ ſignificationem dicit illis ſeptem: & illis octo reſeruatum eſt: tñ illis eſt occultatum: & ſolum celebrandũ Sabbatum traditum eſt: qa erat antea requies mortuoꝝ. Reſurrectio autẽ nullius erat, qui reſurgens à mortuis iam non moreretur: & mors illi non dominaret. Sed poſtquam facta eſt talis reſurrectio in corpore Dominico, vt pręiret in capite eccleſiæ: qđ corpus eccleſię ſperaret in fine: iam etiam dies Dominicus: id eſt octauus, qui & primus inciperet celebrari, ipſa etiam cauſa intelligitur, cur obſeruandum Paſcha: vbi agnum occidere, & edere iubẽtur: quod manifeſtiſſime domini pręfigurat paſſionem: non eis ita pręceptum eſt, vt attẽderent occurrere Sabbatum: & cũ menſe nouoꝝ, & tertię Lunę, hebdomadę ꝯcurrere: vt eũdem quoq; diem dñs potius ſua paſſione ſignaret, qui etiam Dñicum: id eſt octauũ, qui eſt primus, declaraturus aduenerat. Attende igitur ſacratiſſimum triduum, crucifixi, ſepulti, ſuſcitati: hoꝝ triũ opere qd ſignificaretur in pręſenti agimus vita. Quid autem ſignificet ſepultura, fide, & ſpe gerimus.

Nam dicitur homini: Tolle Crucẽ tuam, & ſequere me. Cruciatur autem caro, quia mortificantur mẽbra noſtra, quæ ſunt ſuper terram, fornicatione, imunditia, luxuria, auaritia, & huiuſmodi. de quibus idẽ dicit: Si enim ſm carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Hic etiã de ſeipſo dicit: Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo. Et in alio loco: Scientes, inqt, quia vetus noſter homo ſimul confixus eſt Cruci cum illo: vt euacuetur corpus peccati: & vltra nõ ſeruiamus peccato. quãdiu ergo id agunt opera noſtra. i. corpus peccati, quamdiu inquam exterior homo corrũpitur, vt iterior renouetur de die in diem, tempus eſt Crucis. Nec ſunt ẽt bona opa quidem, tñ adhuc laborioſa, quorũ merces eſt requies: ſed ideo dicitur, Spe gaudentes, vt cogitãtes requiem futuram cũ hilaritate in laboribus operemur. Hanc hilaritatem ſignificat Crucis latitudo in tranſuerſo ligno: vbi figuratur manus: p manus enim opera intelligimus: per latitudinem hilaritatẽ operantis: qa triſtitia facit anguſtias: per altitudinẽ autem, cui caput adiungitur, expectatio retributionis de ſublimi iuſtitia Dei: q reddet vnicuiq; ſm opera ſua. In his qdem, qui ſm tolerantiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quęrẽtibus vitam æternam: itaq; ẽt longitudo, qua totum corpus extenditur, ipſam tolerantiã ſignificat: vnde longanimes dicuntur, q tolerant: profundum aũt, quod terræ infixum eſt, ſecretum ſacramẽtum pręfigurat. Recordaris enim (ni fallor) quæ verba Apoſtolica in iſta deſignatione Crucis expediam, vbi ait: In charitate radicati, atq; fundati: vt poſſitis comprehendere cum oĩbus ſanctis, quę ſit longitudo, latitudo, & profundum: ea vero quę nondũ videmus, & nondum tenemus: ſed fide, & ſpe gerimus, in alio biduo figurata ſunt. Hæc enim quę nunc agunt, tanquam claui pręceptorum in Dei timore cõfixi ſunt. Scriptum eſt enim: Confige clauis à timore tuo carnes meas: in neceſſariis deputantur, non in eis, quæ per ſeipſa appetenda, & concupiſcenda ſunt. vnde illud, quod eſt optimum, ſe dicit: Cõcupiſcere diſſolui, & eſſe cũ Chriſto. Manere aũt in carne neceſſarium, inquit, pp vos. Quod ergo, inquit, diſſolui, & eſſe cum Chriſto: inde, inquit, incipit reqes: quę non interrumpitur reſurrectione, ſed glorificatur: quę tñ nunc fide retinetur: quia iuſtus ex fide viuit. An ignoratis, inquit, qm̃ quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus. Conſepulti ergo illi ſumus per baptiſmum in mortem: vñ niſi fide? Neq; enim iam in nobis perfectũ eſt, adhuc in nobiſmetipſis ingemiſcentibus adoptionem expectantibus redẽptionem corporis noſtri. Spe enim ſalui facti ſumus. Spes aũt, quę videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis quid ſperat? Si autem, quod non videmus, ſperamus, p patientiam expectamus. Quod memento, qua ſpe commemoret: ne iam nũc in iſta vita nos beatos fieri debere arbitremur: & ab omnibus difficultatibus liberos, ac ſi in anguſtiis reꝝ temporalium aduerſus dñm ore ſacrilego murmuremus: quaſi non exhibeat, quod promiſit, quidem ẽt huic vitæ neceſſaria. Sed alia ſunt ſolatia miſerorum: alia gaudia beatorum. Domine, inquit, ſm multitudinem doloꝝ meorum in corde meo exhortationis tuæ iucundauerunt animam meam: non ergo murmuremus in difficultatibꝰ: ne perdamus latitudinem hilaritatis, de qua dicitur, Spe gaudentes: quia ſequitur, In tribulatione patientes. Noua ergo vita in fide nunc inchoatur, & ſpe geritur. Nam tunc erit, cum exſorbebitur mors in victoriam, cum illa nouiſſima inimica deſtruetur mors, cum mutati fuerimus, & æquales Angelis facti. Omnes enim, inquit, reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Et dominus: Erunt, inquit, æquales Angelis Dei. Apprehenſi enim ſumus modo in timore per fidem, tũc autem apprehendemus in charitate per ſpem. Quandiu enim ſumus in corpore, peregrinamur à domino: per fidem enim ambulamus, non per ſpem. Ipſe itaque Apoſtolus, qui dicit: Vt apprehenſus es, aperte ſe non apprehendiſſe confitetur: Fratres, inquit, ego non arbitror apprehendiſſe:

diſſe:ſed tamen, quia ipſa ſpes, ex promiſſione veritatis certa nobis eſt, cum diceret: Conſepulti ergo ſumus illi per baptiſmum in mortem, ſubiunxit, & ait: Vt quẽ admodum ſurrexit Chriſtus à mortuis ꝑ gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus: ergo in re laboris, ſed in ſpe quietis: in carne vetuſtatis, ſed in fide nouitatis. dicit enim: Corpus quidẽ mortuum eſt propter peccatum: ſpiritus vita eſt propter iuſtitiam. Si autẽ ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, habitat in nobis: hoc ex auctoritate diuinarum ſcripturarum, & vniuerſæ eccleſiæ, quę toto orbe diffunditur confeſſione per anniuerſarium Paſcha celebratur. In magno vtique (ſicut iam intelligis) ſacramento, vt in ſcriptura: his, quibus veteribus ad agendum Paſcha non eſt præceptum tempus: niſi ex menſe nouorum, Luna quartadecima, vſq; ad vigeſimam primam. Ex Euangelio tamen, quia manifeſtum eſt, quo etiam die dominus crucifixus ſit, & in ſepultura fuit, & reſurrexit: adiunctum etiam eſt ipſorum dierum obſeruationi per patrum conſilia, ſiue concilia: & orbi vniuerſo Chriſtiano perſuaſum eſt eo modo Paſcha celebrari oportere. Quadrageſima ſanè ieiuniorum habet auctoritatem: & in veteribus libris ex ieiunio Moyſis, & Helię, & ex Euangelio: quia totidem diebus dominus ieiunauit, in perſona Moyſis, & Helię hæc accipiũtur: inter quos & in monte glorioſus apparuit, vt euidentius emineret. quod de illo dicit Apoſtolus: Teſtimonium habẽs à lege, & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentius obſeruatio quadrageſimæ conſtitueretur, niſi confinis, atq; contigua Dominicę paſſioni? quæ in ea ſignificatur hęc vita laborioſa, cui opus eſt cõtinentia: & ab ipſius mundi amicitia eiiciuntur, quę vtique fallaciter blandiri, & illecebrarum fucos circunſpergere iactare non ceſſat. Numero autem quadragenario vitam iſtam propterea figurari arbitror: quia denarius, in quo eſt perfectio beatitudinis noſtræ, ſic vt in octonario, quia redit ad primum, ita mihi hoc videtur exprimi: quia creatura, quę ſeptenario figuratur, adhęret Creatori: in quo declaratur vnitas Trinitatis ꝑ vniuerſum mũdum temporaliter annumeratus eſt: quia mundus ex quatuor ventis delimatur, & quatuor elemẽtis erigitur, & quatuor anni temporum vicibus variatur: decem autem quater quadraginta conſummatur. Quadragenarius autem partibus ſuis cõputatus addit ipſum denarium, & fiunt quinquaginta, tanquam merces laboris, & continentię. Neq; enim fruſtra ipſe dominus & quadraginta dies poſt reſurrectionem in hac terra cum Diſcipulis ſuis conuerſatus eſt: & poſtquam aſcendit in cœlum decem diebus interpoſitis ꝓmiſſum miſit Spiritũ ſanctum completo die Pẽtecoſtes: qui dies quinquagenarius habet alterum ſacramentum: quod ſepties ſeptem quadragintanouem ſunt: & cum reditur ad initium, quod eſt octauus, qui & primus dies, quinquaginta complẽtur, qui celebrantur poſt domini reſurrectionem. Iam in figura non laboris, ſed quietis, & lætitiæ: propter hoc & ieiunia relaxantur: & ſtantes oramus, quod eſt ſignũ reſurrectionis: vnde etiam diebus omnibus Dominicis ad altare obſeruaẽ, & Alleluia canitur, quod ſignificat actionem noſtram futuram nõ eſſe, niſi laudare Deum, ſicut ſcriptum eſt: Beati qui habitant in domo tua: in ſęculum ſæculi laudabũt te. Sed dies quinquageſimus ex ſcripturis commendatur: non tantum in Euãgelio, quia tunc Spiritus ſanctus aduenit: ſed etiam in veteribus libris. Nam & ibi, poſtquam Paſcha, occiſo agno, celebrauerunt, quinquaginta dies numerantur, vſque ad diem, quo lex data eſt in monte Synai famulo Dei Moyſi digito Dei ſcripta. In libris Euangelii apertiſſime declaratur, Digitũ Dei ſignificare Spiritum ſanctum. Cum enim vnus Euangeliſta dixiſſet: In digito Dei eiicio Dęmonia: alius hoc idem ita dixit: In Spiritu Dei eiicio Dæmonia. Quis hanc lętitiam diuinorum ſacramentorum cum ſanę doctrinę luce clareſcere non præferat vniuerſis mundi huius imperiis etiam inuſitata felicitate placatis? &c. Ex quibus omnib⁹ in hac Beati Hieronymi Epiſtola,

Digitized by Google

vt ſupra declaratis, conſtat Sabbati feſtiuitatem, non ſolum ad memoriam, ꝙ dominus ab opere ſuo tali die ceſſauerit, inſtitutum fuiſſe: ſed etiam ad aliquid aliud ſignificandum: ſcilicet ſacramentum, & figuram. Hoc etiam aliud præmittendum eſt: ꝙ in omnibus magnis beneficiis populo Iſrael à Summo Deo collatis: quaſi ſemper, vel ſaltem multoties, Deus ipſe in eius beneficii ſignum, & memoriam aliquid fieri præcepit: vt poſteris beneficiū illud innoteſceret: hac ſcilicet cauſa: vt ipſi eorum beneficiorum memores ſemꝑ eſſent: vt Deuteronomii capitulo ſextodecimo: Obſerua menſem nouarū frugum, & verni primum temporis: vt facias Phaſe domino Deo tuo: quoniam in iſto menſe eduxit te dominus Deus tuus de Aegypto nocte. & paꝛum infra: Septem diebus comedetis abſque fermento afflictionis panem: quoniam in pauore egreſſus es de Aegypto: vt memineris diei egreſſionis tuæ de Aegypto. Item ibidem magis infra: Iſte eſt ſermo, quem pręcepit dominus: Imple Gomor ex eo: ſcilicet manna: & cuſtodiatur in futuro retro generationes: vt nouerint panem, de quo alui vos in ſolitudine, quando educti eſtis de terra Aegypti. Item Exodi capitulo vigeſimoſeptimo: Cumq́; tranſieris Iordanem in terram, quam dominus Deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, & calce leuigabis eos: vt poſſis in eis ſcribere omnia verba legis. Item Leuitici capitulo vigeſimotertio in calce capitis: Habitent per ſeptem dies in vmbraculis frondium in memoriam: ꝙ in vmbraculis habitauerunt parentes ſui, quando eduxit eos de Aegypto. Item Ioſue capitulo quarto: Dū Iſrael Iordanem ſicco pede tranſiſſet: vocauit Ioſue duodecim viros: quos elegerat de filiis Iſrael, ſingulos de ſingulis Tribubus, & ait ad eos: Ite ante Arcā domini Dei veſtri ad Iordanis medium: & portate inde ſinguli ſingulos lapides in humeris veſtris, iuxta numerum filiorum Iſrael: vt ſit ſignum inter vos: & quando interrogauerint vos filii veſtri cras, dicentes: Quid ſibi volunt iſti lapides? reſpondebitis eis: Defecerunt aquæ Iordanis ante Arcam fœderis domini, dum tranſiret eum. Icciꝛco poſiti ſunt lapides iſti in monimentum filiorum Iſrael vſq; in æternū. Item alibi pluribus in locis diuinæ ſcripturę huiuſmodi continentur mandata. Ex quibus conſtat, multa ordinata, & facta fuiſſe in lege diuina in memoriam beneficiorum à Summo Deo receptorum.

¶ Quòd pręceptum de Sabbato celebrādo eſt morale, quātum eſt ad aliqd, & non totaliter.

PRæmiſſis igitur omnib⁹ antedictis pro dicendorum intelligētia, & declaratione: reſtat vt hoc in loco declaretur: an præceptum de Sabbato celebrando ſit morale, an cerimoniale, an vero iudiciale. Quod ſi recte facere voluerimus, neceſſe eſt, vt cauſas, propter quas huiuſmodi emanauerit præceptum, quamoptime examinemus. Sed quia ex ipſis cauſis, quæ in illis octo conditionibus, quæ ſuperius pro dicendorum intelligentia deſcriptę ſunt, conſpicitur, & manifeſte demōſtratur, præceptum ipſum eſſe partim morale, partim cerimoniale, & partim iudiciale: ideo vt hæc veritas in lucem ꝓdeat, omnes ipſas tres ſingulariter, & diſtincte cum ſuis cauſis demonſtrare conabor veritates. Et primo: quòd hoc pręceptum ſit morale ex hoc maxime patet: qa Sabbatum præceptum fuit ad requiē hominis, & ſanctificationem Dei: ſcilicet vt homo ceſſaret ab omni negocio mundano: vt promptius, & facilius poſſet Omnipotenti Deo ſeruire: & latriam exhibere. quod verum eſſe conſtat, Exodi capitulo trigeſimoprimo, vbi dicitur: Videte, vt ſabbatum meum cuſtodiatis: quia ſignū eſt inter me, & vos in generationibus veſtris: quia ego dominus, q ſanctifico vos. Item Ezechielis capitulo vigeſimo, inqt ipſe Deus: Inſuper & Sabbata mea dedi eis: vt eſſet ſignum inter me, & eos, vt ſcirent, quia ego dominus ſanctificans eos. Item dicit Exodi capitulo .xx. & Deuteronomii capitulo qnto repetitur: Ego ſum dominus Deus tuus: qui eduxi te de terra Aegypti de domo ſeruitutis. Per quæ verba Deus oſtendit ſibi licere Iudaico populo leges ſtatuere, & promulgare: qa

ipſe

Digitized by Google

ipſe generale habet dominium,& ampliſſimam iuriſdictionem: quod ex his colligitur verbis: Ego ſum dominus Deus. Et nota: ꝙ in Hebræo, Exodi vigeſimo capitulo, nomen domini eſt nomen illud, qđ quatuor ſcribitur literis. Ratione igitur dominii,& ſanctificationis, creationis, gubernationis,& redemptionis, hoc fieri iubet dominus. vnde ex hoc tenemur ei obedire: quia hoc pertinet ad iuſtitiá. Nam de iure naturæ debetur Deo latria ſeruitus: quia iuſtum eſt, vt ei ſeruiamus,& ſibi latriam exhibeamus ſeruitutem: ſcilicet adorationem ſub ratione ſummę maieſtatis,& dominii:& oblationem ratione cóſeruationis,& prouidentię:& hymnum,& laudem ratione bonitatis,& beneficiorum omnium ab eo receptorum. Et hoc dictat ipſa iuſtitia moralis: & ideo latria ē de iure naturæ,& morali apud omnes nationes: licet modus exhibendi iſtam latriam ſit diuerſus: quia hæc diuerſitas per veram fidem, & virtutes demonſtratur theologicas: quia verum credit obiectú: circa quod ordinat verum modum, ſm̄ ꝑcepta diuinæ legis. Ineſt præterea homini inclinatio naturalis ad hoc: ꝙ cuilibet rei neceſſarie aliquod deputet tempus: vt corporali refectioni, dormitioni, & aliis huiuſmodi. vnde etiam, vt ſpirituali refectioni, qua mens hominis reficitur ī Deo ſm̄ dictamen rationis naturalis, aliquod tempus deputet hō non ſolum ex æquo, ſed etiam neceſſario compellimur: & ſic habere tempus aliquod ad vacandum diuinis cadit ſub morali pręcepto. Igitur, vniuerſaliter loquendo, hoc pręceptum eſt morale, eo modo, quo dictum eſt:& iō vt ſic, non ſibi determinat magis vnam diem, quàm aliam: ſed oportet vt aliqua dies cuiuſlibet dierum hebdomadę, ad huiuſmodi ſatiſfactionem, & latriam ſit Deo dedicata. & vt ſic hoc pręceptum eſt ſtabile,& æternum: hoc igitur pręceptú, quantum ad hoc, ꝙ ſingulis ſeptem diebus, ſiue ſingula hebdomada, vnam diē ipſi domino Deo noſtro deputemus, & ſanctificemus: vt aperte demonſtremus: quod ipſum Deum in dominum noſtrum recognoſcamus, dicitur præceptum morale. Quod adeo obligatorium eſt: vt nequaquam tolli, vel mutari poſſit. vnde quantum ad hoc manet,& perſeuerat in lege noua: valetq́;, & tenet illud, quod ſuperius obiecit Iudęus in fronte præſentis capitis: Non addetis ad verbum, quod vobis loquor: nec auferetis ex eo quicquam. Sed licet Decalogi mandata à Chriſtianis ſeruentur: non tamen eatenus ſeruantur, quatenus ſint Moyſis, ſiue Moſaicę legis pręcepta: ſed quia ſunt moralia,& legis æternæ, & de dictamine rectę rationis, quæ lex naturę vocari ſolet, & in cordibus quarumcunq; gentium inſcripta eſſe deberent: vt etiam ſuperius; libro quinto, capitulo vigeſimoquarto dictum eſt. hęc autē verificantur per ea, quę ſuperius dicta ſunt in ſecunda conditione pręſentis capituli. Item ipſe Deus ex tribus; primis Moſaicę legis mandatis ad ipſum Deum ſpectantibus, nos omnes ad alia tria ſibi impendenda nō obſcure obligat. Nam in primo mandato: quod eſt: Non habebis Deos alienos: nec facies tibi ſculptile &c. oſtenditur cultoris fidelitas: quia per ipſum mandatum prohibetur infidelitas. Nam ſi Deos alienos haberemus, domino noſtro Deo minime fideles eſſe poſſemus. Ex ſecundo etiam mandato: quod eſt: Non aſſumes nomen Dei tui in vanum: oſtenditur reuerentia: quia per ipſum mandatum prohibetur irreuerentia. Si enim in vanum nomen eius aſſumeremus, cum nempe in reuerentiam non haberemus: immo potius in contēptum. Ex tertio inſuper: quod eſt: Memento vt diem Sabbati ſanctifices: oſtenditur famulatus, qui ſibi à nobis exhibendus eſt: & quoniam huiuſmodi famulatus eſt quid morale: & tanquam concluſio quædam immediate ſequens: ſiue procedens ex principiis iuris naturalis: q̃ ſtatim capiunt ēt à paꝝ doctis. Sunt enim ꝯcluſiones imediate elicitę à dictamine iuris naturalis, ſiue ex eius principiis, vt experiētia docet: qa ſi Regibus, & dn̄is terrenis, & tꝑalibus hm̄oi famulatū oēs gentes ex obediētia ꝓſtant: in ſignū ꝙ eos in dn̄os ſuos recognoſcāt: q̃to magis ipm̄ famulatum Oipotēti Deo noſtro, q nos creauit,

& continue nos regit,& gubernat:ac ēt, vt ſaluaret, carnem aſſumpſit humanam, & ſua morte nos redemit:& vno tantum cuiuſlibet hebdomadæ die à mundanis requieſcamus negotiis: vt promptius, & facilius ipſi Deo ſeruiamus,latriç cultum ſibi exhibēdo,in demōſtrationem,ꝙ noſter ſit dominus,& ꝓtector,exhibere debemus. Et ideo hæc,quæ ſunt moralia,& naturalis iuris: & ex eius emanāt principiis,perſeuerant,& manent etiam in lege noua: qa ius naturale eſt,imutabile. Hoc igitur præceptum,quātum ad hoc,ꝙ ſingulis ſeptem diebus, ſiue ſingula hebdomada vnum diem ipſi domino Deo noſtro deputemus,& ſanctificemus,iuſtum, & debitum,ac ꝯueniens eſt. Iudæi autem falſum habentes fundamentum : ꝙ.ſ.in lege Moyſis omnia temporaliter intelligantur, credunt, ꝙ præcipua Sabbati ſanctificatio in corporalibus,& mūdanis ꝯſiſtat delectationibus,& pompis:& ideo in ipſius Sabbati feſtiuitate multa introducunt,quæ nihil ad ſalutem attinēt: immo potius ad damnationē. Nam primo inquiunt:Quòd in omni re pretioſa debet homo habere memoriam de ſabbato: vt ſi nouam habeat veſtē,vel pulchrū iocale, vel aliud quodcunq; pretioſum, debeat diem Sabbati expectare, vt illo die prius vtatur. Itē tradunt ipſi Hebręi: Quemlibet teneri in die Sabbati ter manducare.ſ.vnum prandium, & duas cœnas:afferentes omnes hoc obſeruantes à Gehennæ iudicio ſecuros eſſe: vt in lib. de Sabbato expreſſe continetur. Quod eſt equidem valde ridiculoſum:cum ècōuerſo Beatus Auguſtinus dicat in libro de decē chordis:Melius faceret in agro Iudæus aliquid vtile operando, quàm ſi in theatro ſeditioſus exiſteret: & melius fœminæ eorum die Sabbati facerent, ſi lanam filarent, quàm tota die in neomeniis ſuis ipudicis ſaltarēt. Arcta eſt enim via,quæ ducit ad vitam : quod comprobat Saluator noſter,Matthæi cap.vii. dicens:Intrate per anguſtam portam : quia lata porta, & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem,& multi ſunt, qui intrāt per eam:quàm anguſta porta,& arcta via eſt,quę ducit ad vitam:& pauci ſunt, qui inueniunt eam. & Lucæ cap.xiii. dicitur: Cum videritis Abraam,& Iſaac,& Iacob, & omnes Prophetas in Regno Dei, vos autem expelli foras:& venient ab Oriente,& Occidente,& Aquilone, & Auſtro, & accumbent in Regno Dei:& ecce ſunt nouiſſimi,qui erant primi. Per quæ verba Saluator noſter declarauit Iudæis, & prædixit Iudęorum plebem, quę prius erat de primis, & peculiaris Dei populus erit de vltimis, & expelleretur foras: & qui erant nouiſſimi, & à Deo remoti, & alieni.ſ. Gentiles,venirent ab Oriente,& Occidēte, & Aqlone, & Auſtro ad ipſum Deum:hoc eſt ad fidē Chriſti. Quod verificatū eſſe manifeſte ex ipſa ꝯſtat experientia:quia vbiq; terrarum ſunt Chriſtiani.

¶ Quòd pręceptum de ſabbato celebrādo eſt magis cerimoniale,q̄ morale.

QVòd pręceptum de Sabbato celebrando, ſit magis cerimoniale,q̄ morale,conſtat. Sed cum ſuperius in pręſuppoſitis ad dicendorū intelligentiam declaratū ſit,Sabbatū datū fuiſſe cum aliqbus ꝯditionibus: cum aūt ſm omnes alias ipſas ꝯditiones,pręter ſecundam,ſit cerimoniale:qa cēs illę conditiones ſunt cerimoniales: & ptinent ad cerimonias:igit eſt magis cerimoniale,qa eſt morale tantū per ſecundā ꝯditionem:inquantū datum eſt ad requiem hois,& ſanctificationem Dei: vt dictū eſt. Quod per ſingula ſummarie hoc modo repetit. Nā primo eſt morale,inquantū fuit datum in memoriā creationis: eo ꝙ illa creatio mūdi materialis fuit figura recreationis,& redemptionis generis humani. Nam ſicut in ſex diebus creauit Deus cœlū,& terrā: & in ſeptimo requeuit ab omni ope, quod patrarat:ita pariter Chriſtus incipiens à die Dominico,quo intrauit Hieruſalem, per ſex dies operatus eſt noſtram redemptionem:quia feria ſecunda, & tertia diſputauit cū Scribis,& Phariſęis in tēplo: vnde ꝯceperunt odium contra eum. & feria quarta fuit venditus. & feria quinta fuit captus. & feria ſexta fuit crucifixus. & in die ſeptimo per totam diem quieuit mortuus in ſepulchro. vnde totus iſte

Digitized by Google

diſcurſus noſtræ redemptionis fuit figuratus per illum ſeptenarium creationis: in cuius figura Deus pcepit Sabbatū celebrari. Et ſic patet, ꝙ quo ad illā memoriā creationis eſt cerimoniale: eo ꝙ illa creatio fuit ſignum, & figura noſtræ redēptionis. Item fuit præceptum in memoriam exitus Iſrael de Aegypto: eo ꝙ ille exitus figurabat exitū ſanctorum patrū de Limbo Inferni. vnde ſicut in illa nocte Aegyptus fuit expoliata, & Iſrael liberatus: per hoc figurabatur, ꝙ in tali nocte ſequenti Sabbatū Chriſtus debebat Infernum expoliare: & fideles veteris teſtamenti de Inferno liberare: quod adimpletum fuit ī nocte reſurrectionis Dominicæ: & ideo in huius figuram pręcepit Sabbatum obſeruari: vt Deutero. c. v. Item hoc pceptū fuit mere cerimoniale, inquātum datum eſt, in ſignum diſtinctiuum, & figuratiuū: aut in ſignum fœderis, & fidei: quia vt ſic non fuit præceptum gratia ſui: ſed gratia ſignificati futuri, inquantum figurabat futuram quietem Chriſti in ſepulchro: ſcilicet per totam noctem ſabbati debebat iacere, & quieſcere mortuus in ſepulchro: aut inquantum figurabat Sabbatum mūdi in ſeptima ætate: Item fuit cerimoniale, inquantum fuit pręceptum obſeruari in ſeptimo die pręciſe, & determinate: qa determinare ſpeciale, & pręciſum tēpus: hoc eſt ſeptimam diem: non ſolum in ſignum præteritę actionis memoratiuum: verum etiam in ſacramento: hoc eſt in ſignificationem, & figuram futurorū, hoc totum fuit cerimoniale, & non morale. Cerimoniale inquam fuit propter temporis determinationem in eo die. ſ. ſeptimo pręciſe, & determinate factā: quia per huiuſmodi ſeptimi diei electionē, in eo die præciſe factam ſignificabatur, qualiter in ſeptimo die mundi. ſ. in ſeptimo ſęculo, ſiue in ſeptima, & vltima huius mundi ætate, ſeu in nouiſſimis diebus, & in tēpore Meſſię Regis, omnia cerimonialia ceſſare debebant: & omnis viſio, & ꝓphetia erat finienda, & detegenda, & enodanda: & peccatum, & iniquitas debebat finem accipere: hoc eſt deleri: vt ait Daniel Propheta capitulo nono: Septuaginta Hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum: & ſuper vrbem ſanctam tuam: vt conſummetur pręuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas &c. Et per eandem rationem omnia feſta annualia erant cerimonialia: eo ꝙ data fuerunt, & præcepta celebrari in fine alicuius ſeptenarij: eo ꝙ figurabant requiem, & myſterium in ſeptima ætate mūdi tempore Chriſti. Nam feſtum Pentecoſtes: quod fuit præceptum celebrari in fine ſeptimę hebdomadę à Paſcha in memoriam dationis legis, quę data fuit in monte Synai, in ſignis, & nube ignis, figurabat, ꝙ quinquageſimo die poſt reſurrectionem Chriſtus mittere debebat Spiritum ſanctum in Diſcipulos in linguis igneis: & illuſtrare Apoſtolos, & dare eis dona gratiarum ad intelligendam veritatem legis, & Prophetarum. Et ita pariter in menſe ſeptimo præcepit illas tres feſtiuitates celebrari: prout figurabant, qualiter in ſeptimo die. ſ. in tempore Chriſti fieri debebat generalis expiatio, & purgatio, & redēptio per Chriſtum: & qualiter debebamus requieſcere in Tabernaculis ipſius eccleſię per gratiam, & in futurum in cœleſti eccleſia per gloriam. Et ſic patet: ꝙ totum tempus gratiæ, ex quo Chriſtus reſurrexit, dicitur Sabbatum mundi, in quo quieſcimus ab operibus legis cerimonialibus: & dicitur ſeptimus menſis, mēſis mūdi, in quo celebramus illas tres feſtiuitates, quo ad verum ſignificatum: & dicitur etiam annus remiſſionis, & indulgentiæ, ac libertatis: vt Eſaiæ. c. lxi. & etiam infra. Item hoc præceptum fuit cerimoniale ratione modi colendi: nam Deus præcepit Exodi. c. xxxv. ꝙ nullus accēderet ignem in habitaculis ſuis per totā diem Sabbati: ſed hoc myſterium nō potuit eſſe gratia ſui, nec alicuius rei præteritæ: igitur dicendum eſt: hoc factum fuiſſe in ſignum alicuius rei futuræ: prout ēt Iudæi fatentur: quia ſignificabat: quod omnia illa myſteria ſecreta, quæ Tycu: id eſt ſilentium, appellant ipſi Iudęi, erant detegenda, & manifeſtanda in tempore Meſſię. Et ideo per id figurabatur, qualiter Chriſtus lumen mundi: vt Eſaie. c. ix.

Digitized by Google

&.c.lx.& Pſal.cxi.& Ioannis cap.i.iii.& octauo,debebat iacere extinctus,& mortuus,& abſcõſus in ſepulchro per totam diem Sabbati:& ſic patet, ꝙ erat prçceptum cerimoniale.Nam omnia illa dicuntur cerimonialia ab ipſis Iudæis, de qbus nõ poſſunt reddere rationem ſed(vt ipſi dicebant)relinquenda erant declaranda tempore Meſſię Regis.

¶ Quòd præceptũ de Sabbato celebrando eſt etiam partim iudiciale.

QVòd præceptum de Sabbato obſeruando,fit etiam partim iudiciale,ex hoc maxime patet: qa apud Iudæos,illa ſunt ꝑcepta iudicialia, quæ ad pœnã obligant tranſgreſſores:& maxime illa ꝑcepta,quæ ſub comminatione mortis data fuerũt. Cum aũt præceptum Sabbati datum fuerit ſub comminatione mortis: vt Exodi.c.xxxi.vbi dr̃:Cuſtodite Sabbatum meũ:ſanctũ eſt enim vobis : q pollueri illud,morte morietur: q fecerit in eo opus,peribit anima illius de medio populi ſui.&.c.xxxv.Hæc ſunt,quę iuſſit dñs fieri:Sex diebus facietis opus, ſeptimus dies erit vobis ſanctus,Sabbatum,& requies dñi:qui fecerit opus in eo die,occidetur. Igitur ſequitur:ꝙ eſt etiã partim iudiciale:vnde hæc eſt etiam cauſa, quare Deus toties replicauit, & repetiuit hoc prçceptum.Et ideo præcepit illum lapidari debere qui ligna in Sabbato collegerat:vt Numeri.c.xv. Ex quibus omnibus ſuperius dictis,de hoc prçcepto Sabbati hæc vera,& certa patet concluſio: Quòd præceptum Sabbati non eſt mere morale,nec etiam mere cerimoniale,nec mere iudiciale:ſed partim eſt morale, & partim cerimoniale, & partim iudiciale.Et ideo inquantum eſt morale,ponitur inter præcepta moralia: vt Exodi.c.xx.& Deutero. cap.v.Sed inquantum eſt iudiciale,ponitur inter præcepta iudicialia:vt Exodi capitulo vigeſimotertio. Sed inquãtum eſt magis cerimoniale, & ſignificatiuum de futuro, ponitur inter cerimonialia in omnibus aliis locis: vt patet per totum diſcurſum legis,& Prophetarum.

¶ Quòd poſt Chriſti reſurrectionẽ ceſſare debuit præceptum de Sabbati celebratione.

ADueniente autem Chriſto Meſſia .ſ.poſt eius reſurrectionem, ceſſare debuit præceptum de Sabbato celebrando:eo qa fuit ꝑceptũ cerimoniale ſaltem in magna parte,vt ſupra probatum eſt:debuit ergo poſt Chriſti reſurrectionem ceſſare, & finem habere: prout cætera legalia finem habuerunt, & ceſſauerũt:vt ſupra lib.iiii.probatũ eſt. Quòd etiam aperte conſtat per id,quod ipſi Iudæi fatentur.ſ.ꝙ decreta cerimoniarum non ſunt detegẽda vſq; ad tempus Meſſię: qui omnia legis ænigmata,& ſecreta, vel obſcura legis debet declarare. Sed oĩa illa ſigna,& ænigmata fuerũt in Chriſto completa,& per ipſum declarata:ideo ipſo adueniente:& per eum,tum verbo, tum etiam geſtis,& operibus declaratis, & apertis,ac adimpletis legis ænigmaticis obſcuritatibus,oĩa ipſa ceſſare debuerunt.Item hoc idem etiam ſic probatur: Adueniente veritate,& vero ſignificato, debent ſigna ceſſare:ſed Sabbatum fuit ꝑceptum in multiplex ſignum:vt ſuperius in hoc lib.viii.demonſtratum eſt:ergo adueniente veritate, & ſignificato illorum ſignorum, debuit Sabbatum ceſſare: ſed Chriſtus compleuit in ſe omnes veritates per Sabbatũ ſignificatas,& per ſigna ſua: ergo Sabbatum ceſſare debuit: immo ceſſauit in aduentu Chriſti:vel ſaltem poſtq̃ in ipſo Chriſto oĩa ſigna fuerũt adimpleta.Sed hæc eadem concluſio adhuc per ſingula ſic probatur.Sed prius notãdum eſt,ſm B.Auguſtinũ in primo de doctrina Chriſtiana,& cõtra Fauſtum:ꝙ iſta differentia eſt inter rem,& ſignum. Nam res eſt gratia ſui:ſed ſignum non gratia ſui, ſed gratia veritatis rei per ipſum ſignum ſignificatę,& figuratæ.Sed quia lex vetus nõ fuit abſolute data i rem, ſed in ſignũ: ideo nõ fuit data gratia ſui,ſed gratia rei, & veritatis per ipſum ſignificatę. Sed eſt vlterius aduertẽdum: Quòd licet omnia ſigna ſignificent aliquam rem, & veritatem:tamen non omnia ſigna ſignificant

Digitized by Google

eodem modo ſuam veritatem. Nam quædam ſignificant ſuam veritatem de præſenti tantum, ſicut circulus ante tabernã, ſignificat vinum de præſenti. Quædam autem ſigna veritatem de futuro tantum, & de longe ſignificant. exempli gratia: Nam in litoribus marinis in turribus altis ponuntur ſpeculatores, qui videntes à longe naues venire per mare ſulcantes, illico eleuant ſignum nauis, aut triremis à longe venientis: ex quo ſigno cognoſcunt ciues ciuitatis, & expectant nauem venturam. Sed poſtquam applicatur ad portum, illico ſpeculator remouet ſignũ: quia aliter ſignum eſſet falſum, & fruſtra: quia illud ita, & taliter eſt de futuro: ꝙ de præſenti eſſe non poſſet: aliter deciperet expectantes &c. Item iſte modus ſeruabatur Romæ in Calendis pronuntiandis. Nam ibi in quolibet menſe fiebãt nundinæ diuerſarum mercium: & quælibet nũdinæ habebant ſua diſtincta priuilegia: ideo nundinæ futuræ prænuntiabantur per decem & octo dies ante principium menſis, vocando mercatores ad nundinas, & prænuntiando priuilegia immunitatum nundinarum illius menſis: & ſic præco exibat, & in foro, & triuiis cum tuba clamabat dicens: Calò calò. vnde quoties clamabat, Calò, tot dies remanebant vſque ad principium menſis, in quo nundinæ inchoabantur: & ſic per illos decem & octo dies ſemper ille procedebat diminuendo dies vſque ad principium menſis, in quo iam incipiebant nundinę. Et exinde præco iam non amplius clamabat, Calò, nec Calendas: ſed clamabat Nonas: quaſi dicat: iam aduenisse nundinas: & ceſſabant Calendæ: eo quòd eſſent ſigna tantum de futuro: ſed Nonę erant tantum de præſenti. Ita ergo pariter eſt dicendum de Sabbato, & de tota lege vetere, & Euangelica. Nã ſacramenta, & ſacrificia, & omnia cerimonialia legis veteris, erant ſigna tantum de futuro, & non de præſenti: ideo Patriarchę, & Prophetę, & tota lex ſignificabat Chriſtum de futuro: qui omnia illa ſigna debebat verificare, ſicut illud ſignum ſpeculatoris ſignificabat nauẽ de longe venientem, & ſicut ille præco Romanus clamabat, & prænuntiabat nundinas futuras in menſe ſequenti: ita lex, & Prophetę clamabant, & prænuntiabãt Chriſtum venturum in tempore gratię, & in ſæculo, & menſe gratię. Et ideo ſicut, applicante naui ad portum, ſpeculator declinat, & remouet ſignum: ita pariter veniente Chriſto in carnem, & ad paſſionem, & reſurrectionem, ceſſauerunt omnia ſigna, & cerimonialia legis, quæ Chriſtum venturum figurabant. Et ſicut veniente principio menſis, in quo inchoantur nundinę, iam præco amplius nec clamabat, nec prænuntiabat Calendas: ſed clamabat Nonas, Nonas: id eſt iam venerunt nundinę: ita pariter, adueniente Chriſto, ceſſauerunt clamare lex, & Prophetę: qui ſolumᵗ clamabant, & figurabant Chriſtum futurum. Sed tunc clamauit, & clamare incepit Euangelium, annuntiando Chriſtum veniſſe. Et ſic eſt dicendum: quòd lex, & Prophetę non erãt ſigna de præſenti, ſicut circulus ante tabernam: ſed erant ſigna tantũ de futuro: ſicut ſigna ſpeculatorꝫ: & ſicut clamor Calendarum. Et ideo, adueniente Chriſto, ceſſauerunt omnia cerimonialia, & etiam lex, & Prophetę. Et ꝓpterea Daniel Propheta fuit ſicut præco Romanus: nam ſicut ille ꝑnũtiabat nũdinas ꝑ decẽ octo dies añ: ita Daniel ꝑnuntiauit aduentum Chriſti, dicẽs: Adhuc ſexagintaduę Hebdomades, & occidetur Chriſtus. Et quia in aduentu, & morte Chriſti debebat ceſſare lex, & Prophetę: ideo dixit ipſe Daniel capitulo nono: Quòd tunc ceſſabit omnis viſio, & Prophetia, & finem accipiet peccatum &c. Et quia tota lex debebat ceſſare: ideo ſubdit: Ceſſabit hoſtia, & ſacrificiũ in templo &c. Quod autẽ, adueniente Meſſia, ceſſare debuiſſent legalia, teſtis eſt Hieremias capitulo ſextodecimo, dicens: Ecce dies veniet, dicit dominus: & non dicetur vltra, Viuit dominus, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti: ſed viuit dñs, q eduxit filios Iſrael de terra Aqlonis: & de vniuerſis terris, ad quas eieci eos &c. Ex quibus verbis patet, qualiter Paſcha, & Sabbatum, q̃ feſta

celebrabantur in memoriã exitus de Aegypto, mutanda erant, & abolenda, & celebrãdum erat feſtum nouum. ſ. in memoriam reſurrectionis Chriſti, & noſtræ redemptionis, quę eſt dies Dominica. Ex quibus verbis aſſerunt Thalmudiſtæ: ꝙ qñ veniet Meſſias in lege promiſſus: oẽs debet mutare feſtiuitates, & cętera legalia. Lactantius etiam lib. iiii. Diuinarũ Inſtitutionum. c. xvii. inquit: Legem Iudaicã ſoluendam fuiſſe per Chriſtum: vt Sibylla ꝑ dixit, his verbis: Sed quando hęc oĩa per fecta erunt, quæ dixi, in ipſum oĩs lex ſoluetur: ergo & Sabbatum &c. Ex ſupradictis igitur patet, quomodo cerimonialia erant ſigna non de præſenti, ſed de futuro: & ideo debuerunt ceſſare adueniente Chriſto, inq̃tũ erãt ſigna eius de futuro.

¶ Quòd Sabbatũ debuit aliqñ ceſſare.

Sabbatum datum fuit in ſignum futurę veritatis, & non gratia ſui: ergo, adueniente veritate, debebat ceſſare: qa poſtq̃ ſignum eſt verificatũ per ſuũ vẽtũ ꝑ ſignificatum, debebat ceſſare, qa amplius iam non eſſet verũ ſed falſum ſignũ: qm̃ de ratione ſigni rei futuræ eſt, vt ceſſet: poſtquam, adueniente veritate, verificatũ eſt. Quod ẽt Sabbatũ legale ꝑ aduẽtũ Chriſti ceſſauerit, hoc ẽt modo probatur: Sabbatum legale fuit præceptum in multiplex ſignum: & cum illis ꝯditionibus ſignificantibus futuras veritates per Chriſtum adimplendas: ſed illa omnia ſigna cum ſuis ꝯditionibus fuerunt adimpleta, & verificata in Chriſto: ergo totum Sabbatum cum ſuis ſignis fuit verificatũ per Chriſtum, & per aduentum eius: igiť tũc debuit ceſſare, & ceſſauit de facto. Maior eſt nota, & probata per doctrinam præcedentem: Minor autẽ probatur per ſingula. Nam Chriſtus verificauit Sabbatum, inquantum fuit pręceptum in memoriam creationis: eo ꝙ ille diſcurſus creationis figurabat primo diſcurſum noſtrę redemptionis. Sicut enim Deus in ſex diebus creauit cœlum, & terram: & poſtea in ſeptimo quieuit: ita Chriſtus incarnatus ꝑ ſex dies in noſtra redemptione, & recreatione laborauit, & poſtea in ſeptimo die per totam diem manſit in ſepulchro mortuus, ceſſando à labore corporis. Item verificauit Sabbatum, inquantum diſcurſus illorum ſex dierum figurabat, qualiter homo myſticus per ſex dies debebat peregrinari per hunc mundum, ſed in ſeptimo die debebat in Chriſto ab omnibus operibus legis quieſcere. Item verificauit Sabbatum, inquantum fuit datum in memoriam exitus Iſrael de Aegypto: qa ſicut Moyſes illa nocte expoliauit Aegyptios & liberauit, ac ditauit Hebræos: ita Chriſtus in illa nocte reſurrectionis, quæ fuit nox Sabbati præcedentis, expoliauit Infernum, & liberauit omnes fideles veteris teſtamenti. Ex quo patet: ꝙ poſtquã illud ſignum fuit verificatum, non eſt legale ſabbatum amplius celebrandũ. vnde licet Sabbatũ fuerit pręceptum in memoriam illorum duorum myſteriorum. ſ. creationis, & exitus Iſrael de Aegypto: tamen, quia illa fuerunt etiam facta in ſignum noſtrę redemptionis, & liberationis: ideo, illis verificatis, debuit etiã talis memoria ceſſare. Item fuit Sabbatum verificatum, & ceſſauit, inquantum fuit præceptum in ſignum diſtinctiuum: vt ille populus à populo diſtingueretur Gentili: & à cęteris ẽt nationibus, quę creationẽ mũdi non credebant, & plures adorabãt Deos. Sed poſt aduentum Chriſti totus populus Gentilis venit ad fidem Chriſti, & credidit vnum Deum creatorem, necnon & redemptorem: ergo amplius non fuit neceſſarium Sabbatum celebrari propter talem diſtinctionẽ, & ſic illico debuit ceſſare. Item debuit ceſſare, quia fuit verificatum, inquantum datum fuit in ſignum figuratiuum ſepulturę Chriſti: & inquantũ fuit datum in ſignum fidei Chriſti futuri, & in ſignum ſeruitutis: quia Chriſtus per ſuam ſepulturam ipſum Sabbatum verificauit, & expleuit, & omnes à ſeruitute legis liberauit. Item Sabbatum fuit verificatum, inquantum fuit pręceptum celebrari in ſeptima die, quia vt ſic figurabat requiem futuram in ſeptima die mundi, in qua Chriſtus venit. Nam Chriſtus per ſeptem diætas peregrinatus eſt, ab Adam vſq; ad eius aduentũ, tam in Patriarchis, & Prophetis: ſed in ſeptima die, & ætate

mundi

Digitized by Google

mundi apparuit incarnatus, & quieuit à peregrinatione, & operibus legis facta redemptione: & requieuit, & requieſcit in nobis, & nos in eo per gratiã in toto iſto ſeptimo die mundi, vſq; ad ſecundũ eius aduentum. Et ſic eſt dicendum de cæteris Sabbatis annualibus, quæ fuerũt pręcepta celebrari ſemper in alicuius ſeptenarii fine: quia omnia ipſa Sabbata figurabant requiem humanę peregrinatiõis in hoc vltimo ſęculo Meſſię, qui dicit ſeptimus dies, & ſeptimus annus, & ſeptimus menſis mundi: in quo Deus verificauit omnia illa Sabbata: ex quo patet: ꝙ oïa illa debent ceſſare. Item Deus verificauit Sabbatũ, inquantũ Deus præcepit, vt nullus accendat lumen in domibus ſuis: qa in tali die Chriſtus lumen mũdi iacuit mortuus, ſepultus, & extinctus & clauſus in ſepulchro: ꝑut illud ſignũ præfigurabat: ꝑut infra lib. ix. dilucidius declarabitur: ergo poſt ſepulchrum Chriſti amplius non eſt celebrandum.

Probat iterum hęc eadem ꝯcluſio hoc modo. Sabbatum fuit mortuũ, & ſurrexit cum Chriſto: ergo poſt reſurrectionẽ Chriſti ceſſauit. Conſequentia patet. Antecedens ꝓbatur ex ſuperius dictis. Nam Chriſtus fuit crucifixus in die Paſchæ: q dies fuit dies Veneris ſancti: ergo fuit Paſcha cum Chriſto crucifixum. & per ꝯſequens ſepultũ in eadem die, quia oïa cerimonialia, quæ ad Chriſtũ ꝑtinebant, fuerunt cum eo crucifixa, inquantũ Chriſtus erat finis, & veritas legis: quia oïa legalia tendebant in ipſum: tanq̃ in finem, & terminum: igit cum eo oïa legalia crucifixa ſunt, & ſepulta. & per ꝯſequens Sabbatũ fuit cum eo ſepultũ, qui per totã diẽ fuit cum eo clauſum, & in ſepulchro ſigillatũ. Sed qm̃ Chriſtus reſurrexit: nec ſurrexit cum eo Paſcha, nec Sabbatũ: qa in ſepulchro manſerũt: ſed ſolũ dies Dñica ſurrexit cũ Chriſto: igit Sabbatũ cum Paſchate, & cum cæteris oïbus legalibus fuerũt, & remanſerunt in ſepulchro icinerata: vt ẽt ſuperius dictũ eſt. & per ꝯſequens, nec Paſcha, nec Sabbatũ debent amplius celebrari: qa res mortuę, & incineratę non debent vlterius celebrari: vt ꝓbat Apl's ad Coloſſen. c. ii. & qdem dupl'r. Primo, inquantum erat ꝯtractus debitorius, quo obligamur ad legem ſeruandam vſq; ad mortẽ creditoris: mortuo igit creditore Chriſto, ſequitur, ꝙ ꝯtractus, & obligatio fuit pariter deletus, & raſus. Item mortua fuit ẽt lex, inquantũ Chriſtus, qui erat finis legis, crucifixit eam ſecum, & affixit Cruci: vnde ait ipſe Apl's: Vos cum eſſetis in delictis, & pręputio carnis veſtræ, ꝯuiuificauit cũ illo, donans vobis oïa delicta, delens qđ aduerſus nos erat chirographum decreti, quod erat ꝯtrariũ nobis: & ipſum tulit de medio, affigens illud Cruci, & expoliãs Principatus, & Poteſtates &c. Nemo igit vos ſeducat, aut iudicet in cibo, aut in potu, aut i parte diei feſti, & neomenię, aut Sabbatoꝝ, quę ſũt vmbra futuroꝝ &c. Ex ſupradictis intendit Apl's dicere: ꝙ Sabbatũ, & cętera legalia erant quędã omina, & figurę, & quoddam chirographum debitoriũ: ideo oïa fuerunt cum Chriſto mortua, & raſa. & ꝑ cõſequens nullus obligatur amplius ad ſeruandum ea. Hoc idem etiam probat ipſe Apoſtolus ad Roma. cap. ix. inquantum lex erat cõtractus matrimonialis: vt tactum ẽt fuit ſuperius, imo ad plenum libro primo ꝓbatum eſt. Sed aduertãt Iudęi qd dixerit Moyſes Gen. cap. ii. vbi dicit: Cõpleuitq; Deus die ſeptimo opus ſuum, qđ fecerat: & reqeuit die ſeptimo ab vniuerſo opere, qđ patrarat. Si enim hæc Moyſis verba diligenter conſiderabimus, Iudæos non parum arctabimus, imo ſemicõfuſos reddemus: qui de otio Sabbati tantopere gloriant: cum Moyſes deſcribat, Deum dupliciter ſe habuiſſe in Sabbato: cum à principio Sabbatũ diſſolutum ſit: quia Deum operatum fuiſſe dicitur in Sabbato, complendo opera ſua in eo: & in eo etiam ꝑpoſtea requieuerit: toto igitur Sabbato non requieuit.

Nota inſuper in iſto ſeptimo die, non nominari veſperã: cum in omnibus aliis ſex prioribus diebus dicatur: Et factũ eſt veſpere, & mane dies vnus: ideſt primus. & ſic dies ſecundus &c. vſq; ad ſextum incluſiue. Die autem ſeptimo, de veſpera nulla ſit mentio, quia requiem ſine fi-

ne ſignificat. Quantum autem ad id, quod Sabbatum præceptum fuit obſeruari, quia Sabbatum præceptum fuit ad requiem, & ceſſationē, reſpectu hoīs: & ad ſanctificationem, reſpectu Dei: & datum fuit in ſignū in celebratione, & obſeruātia ipſius Sabbati, quatuor ſunt conſideranda. Primo, ſignum, ſiue Sabbatum figuratiuum. Secundo, veritas ſigni. i. verū Sabbatum figuratum. Tertio, ceſſatio, ſiue modus ceſſandi: & à qbus eſt ceſſandū, & abſtinendum. Quarto, eſt conſiderandus modus ſanctificandi Sabbatum.

Quantū ad primum, iam dictum eſt, ꝙ Sabbatum ſignificatiuū fuit determinatū à Deo in ſeptima die hebdomadis, in ſignū futuræ quietis Chriſti in ſepulchro in ſeptima die quieſcentis: & in ſignū noſtræ quietis per grām in ſeptima die mūdi. Quod qdem ſignum iam eſt verificatum per Chriſtū. & per ꝯſequens iam ceſſauit: vt ſuperius ꝓbatum eſt. Quantū ad ſecundū, dictum eſt, ꝙ verū Sabbatum figuratum, & verificatum eſt totū tempus gratiæ, in quo ſumus, à reſurrectione Chriſti vſq; ad generalem reſurrectionem noſtram in die iudicii. Ad tertium aūt, iam dictum eſt, quō tali die ceſſandum eſt ab omni opere ſeruili, & ꝓhibito: quia aliter non eſſet celebrare, ſed violare, & præuaricari Sabbatum. Quantū ad quartum, eſt dicendum, ꝙ vera ſanctificatio Sabbati eſt facere opa ſancta in eo die erga Deū, & ꝓximum. Facere aūt opera ſancta erga Deum, eſt exhibere veraciter, & perfecte latriæ cultum. Opera vero ſancta facere erga ꝓximum, ſunt opera miſericordiæ, & iuſtitiæ: & iſte eſt verus modus ſanctificādi Sabbatum.

Oppoſitio. Sed qm̄ in Oppoſitione Iudæoꝝ ſuperius poſita in principio huius. xii. cap. aiunt, Præceptum de Sabbato celebrando à ſūmo Deo datum fuiſſe in generationibus filioꝝ Iſrael, & in pactum ſempiternum, ac in ſignum perpetuum: & ideo nullo modo Sabbatū erat à Chriſtianis auferendū, & ceſſandum à ſua primæua ſanctificatione &c.

Reſponſio. Licet de mandato Sabbati dicatur Exo. c. xxxi. Cuſtodiant filii Iſrael Sabbatum, & celebrent illud in generationibus ſuis: pactū eſt ſempiternum inter me, & filios Iſrael, ſignumq; ꝑpetuum &c. Et de Paſcha ſimiliter: vt Exodi cap. xii. Erit dies iſta vobis ad memoriale, & ſolēnizabitis ipſam lege ſempiterna. Item de aliis feſtiuitatibus Pentecoſtes, Tabernaculoꝝ, & Expiationis: vt Leuitici. c. xxiii. & xxiiii. cōſimiliter perpetuo mandari videat̄. Sciendū eſt hmōi dictiones in Hebraica veritate tpis æternitatem non importare: ſed tantum longi tpis ſpatium, vel durationem ſm̄ alicuius gentis ſtatum: hoc eſt totum tempus, quo duraret lex Moſaica: ſicut etiam de ſeruo emptitio, cui ſibulam in aure poſueris, vt tibi ſeruiat i ꝑpetuum: vt Deutero. cap. xv. quod intelligi debet vſq; ad mortem tantū eius, vel vſq; ad limitatum tempus: ſicut de Samuele, quem Anna eius mater vouit, vt domino inſeruiret in ſæculum: hoc eſt quādiu ſeruiūt Leuitæ dn̄o Deo: quod eſt vſq; ad ætatē ipſorum Leuitarum annorum quinquaginta: vt Numeri capitulo octauo. Et ſi dictiones iſtæ iungerentur Deo, æternitatem importarent: vt in Pſal. A ſæculo tu es: idest ab æterno: eo ꝙ duratio ad Deum ptinens eſt æterna. ſignificant enim dictiones iſtæ tempus ad durationem rei, cui ꝯiunguntur, ꝯgruum: vt ſupra lib. iiii. cap. vii. declaratum eſt. Cū autem figuræ, & oēs legis Moſaicæ cerimoniæ, mortuo Chriſto, ſm̄ carnem, tanq̄ vmbratiles, & ſuꝑfluæ ceſſauerint, & in totum euacuatæ ſint: & ſinē habuerint: vt ſupra lib. iiii. ꝓbatum eſt. & ēt lib. vi. cap. lxxxv. aliqualiter repetitum eſt: ſucceſſeritq;, & aduenerit Euāgelica veritas: vt ēt huius ſeptimi diei ſolēnitas, & ſanctificatio ceſſaret, & oīno ſinem haberet: non ſolum ꝯueniens extitit: ſed ēt neceſſarium, dicente Aplō prima ad Corinth. cap. x. Omnia in figura ꝯtingebant illis. & ad Galatas cap. v. Si circuncidimini, Chriſtus vobis nihil ꝓderit. item ad Hebræos cap. viii. Dicendo aūt nouum, inueterauit prius: quod autem antiquatur, & ſeneſcit, prope interitum eſt. item ad Hebræos cap. vii. Tranſlato enim ſacerdotio, neceſſe eſt, vt legis trāſlatio ſiat. Qua ceſſatione, & totali euacuatione facta: vt

loco

Digitized by Google

loco ipſius ſeptimi diei alia dies ex ipſis ſeptem à Summo Deo creatis, diuino honori, cultui, & ſeruitio, deputari, & ſubſtitui, & potuit, & debuit: vt ipſi domino Deo noſtro debitum exhiberemus famulatum: & eo magis hic ſibi præſtari debuit: vt alius dies ad eius cultum ſibi deputaretur: quoniam ipſe Deus poſt Moſaicæ legis ceſſationem, omnia Iudæorum feſta, ſolẽnitates omnes, neomenias, & ipſum quoq; Sabbatum, odio habuit, & habet: eaq; omnia, tanquam ſibi infenſa, ſpernit, reiicit, & repudiat, atque in indignationem, & in maximum habet opprobrium.

¶Quod Deus repudiet omnia Iudæorum feſta, & ipſum quoq; Sabbatum.

QVòd autem Deus deteſtetur, & repudiet Iudæorum feſta, & ſolemnitates omnes, neomeniam, & ipſum quoq; Sabbatum, infraſcripti omnes diuini teſtanẽ Vates. Eſaias nanq; cap. primo, īquit, & ſunt verba Dei viuentis: Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum, dicit dñs? &c. & parũ infra: Neomeniam, & Sabbatum, & feſtiuitates veſtras non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri, Calendas veſtras, & ſolemnitates veſtras odiuit anima mea. item idem Eſaias cap. lxvi. Qui immolat bouẽ, quaſi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quaſi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quaſi qui ſanguinem ſuillũ offerat: qui recordaẽ thuris, quaſi qui benedicat idolo &c. Hieremias itidem Threnoꝝ cap. ii. ait: Obliuioni tradidit dominus in Sion: feſtiuitatem, & Sabbatum in opprobrium, & in indignationẽ furoris ſui Regem, & ſacerdotem: repulit dominus altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuæ. Oſeas inſuper cap. ii. hoc ipſum teſtatur, dicẽs: Ceſſare faciã omne gaudium eius, ſolemnitatem eius, neomeniam eius, & Sabbatum eius, & omnia feſta tempora eius: repulit dominus altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuę &c.

Amos etiam capitulo quinto dicitur: Odi, & proieci feſtiuitates veſtras: & non capiam odorem cœtuum veſtrorum: ꝙ ſi obtuleritis mihi holocauſtomata, & munera veſtra, non ſuſcipiã, & vota pinguium veſtrorum non reſpiciam. Aufer à me tumultum carminum tuoꝝ, & cantica lyræ tuæ non audiam &c. Item ipſe Amos cap. viii. Et conuertam feſtiuitates veſtras in luctum: & omnia cantica veſtra in planctum &c. Iohel quoq; capitulo primo, ait: Plange, quaſi virgo accincta ſacco ſuper virum pubertatis tuæ: periit ſacrificium, & libatio de domo domini. Thobiæ etiam capitulo ſecundo, dicitur: Dies feſti veſtri conuertentur in lamentationem, & luctum. Apoſtolus itidem Paulus ad Coloſſen. capitulo ſecundo, ait: Vmbras fuiſſe obſeruationes antiquas, quapropter inqt: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut ĩ parte diei feſti, aut neomeniæ, aut Sabbatorum, quę ſunt vmbra futurorum. Neomeniæ autem dicuntur feſtiuitates, vt inquit Papias. Apoſtolus ad Romanos capitulo decimotertio: Et hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere: nũc enim propior eſt noſtra ſalus, quàm cum credidimus. Nox præceſſit, dies autem appropinquauit: abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis: ſic vt in die honeſte ambulemus: non in comeſſationibus, & ebrietatibus: non in cubilibus, & impudicitiis: non in contentione, & æmulatione: ſed induimini dominum Ieſum Chriſtum: & carnis curam ne feceritis in deſideriis. & capitulo decimoquinto, ait: Deus autem patientiæ, & ſolatii det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſm Ieſum Chriſtum: vt vnanimes vno ore honorificetis Deum, & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti: propter quod ſuſcipite inuicem: ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei &c. Ex quibus omnibus liquido conſtat, Omnipotentem Deum, omnes Iudæorum repudiare feſtiuitates, & ipſum quoque Sabbatum.

¶Quare Deus reſpuat Iudæorum feſta: quia. ſ. nouum velit cultum?

SI aũt hoc aliud addideris: ꝙ ipſe Deus antiquos Iudęorũ cultus, & ritus, atq; dies ſuos feſtos, & ipſum quoq; Sabbatum ideo reſpuat, & abominabi-

les,ac infenſos habeat: quoniam nouum cultum,nouamq́; religionem, & legẽ fieri,& eſſe voluit,atq; præcepit: quia nouos creauit cœlos,& terram nouam, & in memoria non eſſe priora demandat: tanto magis percipies veteres ceſſare debuiſſe cerimonias,feſtaq́; oīa: quin etiam nouum ſpiritum ſe daturum pollicetur ipſe Deus,Ezechielis cap.xxxvi.ſic inquiens: Et effundam ſuper vos aquam mundam,& mundabimini ab omnibus iniquitatibus veſtris: & dabo vobis ſpiritũ nouum. Item idem Eſaias cap.xlii. Quæ prima fuerũt,ecce venerunt:noua quoq; ego annuntio:antequam oriantur audita vobis faciam. Eſaias inſup cap.xliii. inquit:Ne memineritis priorum: & antiqua ne intueamini: ecce ego facio noua, & nũc orientur,vtiq; cognoſcetis ea: ponam in deſerto viam,& in inuio flumina. Item ipſe quoq; Eſaias caplo.lxv.inquit: Ecce ego creo cœlos nouos, & terrã nouam,& non erunt in memoria priora. & iterum ibidem: Vetera tranſierunt: ecce facta ſunt noua omnia,iterum ipſe Eſaias cap.lxvi.ait: Et aſſumam ex eis in ſacerdotes,& leuitas, dicit dominus: quia ſicut cœli noui,& terra noua, quæ ego facio ſtare corãm me,dicit dominus Deus: ſic ſtabit ſemen veſtrum, & nomen veſtrum. Ezechielis quoq; cap.xviii.dicitur:Facite vobis cor nouũ. Hieremias etiam cap.xxxi.hoc ipſum confirmat dicens:Ecce dies venient, dicit dominus: & feriam domui Iſrael,& domui Iuda fœdus nouum &c.vt ſupra lib.iiii.diligenter,& longa diſputatione declaratũ eſt.

Moyſes etiam hoc ipſum in lege tetigit,dicens:Vetuſtiſſima veterum comedetis,& nouis ſupueniẽtibus vetera ꝓiicietis. Alia enim,ſm Moyſem,ſunt vetera, alia ſunt noua & alia vetuſtiſſima. Vetera ſunt promiſſiones legis, & Prophetarum de Rege Meſſia tunc venturo.Noua ſunt ipſarum promiſſionum in Ieſu Chriſto vera,& certa manifeſtatio, & adimpletio. Vetuſtiſſima autem ſunt, quæ ad diuinitatis æternitatem pertinent. Nouis igitur ſuperuenientibus, proiiciẽda ſunt vetera, ſed vetuſtiſſima ſeruanda: quia exhibita veritate Dominici aduentus, figura,& promiſſio ceſſare debent. Hinc eſt,ꝙ tres miſſæ in Natali domini celebrantur.In prima,de æterna filii Dei genitura cantatur: ſcilicet,Dominus dixit ad me &c. In ſecunda, de promiſſione aduentus cãtatur illud: Lux fulgebit &c. In tertia, de adimpletione ꝓmiſſionum cantatur illud:Puer natus eſt nobis &c. Et quoniam ille idem, qui eſt Dei filius factus eſt hominis filius:ideo in illo miſſæ officio, vbi cantatur de æterna genitura,Dominus dixit &c. legitur Euangelium de temporali Chriſti natiuitate: Exiit ædictum à Cæſare Auguſto &c. In miſſa de temporali Chriſti natiuitate, vbi cantatur:Puer natus eſt nobis, legitur Euangelium de æterna verbi genitura:In principio erat verbum.Et quia veritate exhibita, figuræ ceſſare debebant, officium miſſæ ad promiſſionem pertinens ſequentibus non repetitur diebus: ſed illud quod pertinet ad promiſſionis adimpletionem: ſcilicet,Puer natus eſt nobis &c. Hæc igitur ſunt nouiſſima Chriſti, & antiqua, quæ nouit pater, & cui filius reuelat, quæ abſcondita ſunt ſapientibus,& prudentibus: id eſt de ſciẽtia intumeſcentibus: Scribis ſcilicet, & Phariſæis:omnibusq́; Iudæis,& hæreticis, qui nouiſſima, & antiqua in Chriſto recipere recuſant. Saluator etiam noſter,Ioannis capitulo decimoquinto, inquit: Mandatum nouum do vobis: vt vos inuicem diligatis. Apoſtolus quoq; ad Galatas capitulo vltimo, inquit: In Chriſto enim Ieſu: neq; circunciſio aliquid valet, neq; præputium: ſed noua creatura. Nouum inſuper cantum requirit ipſe Deus: vt ex infradicendis comprobatur teſtimoniis. Et imprimis, Eſaias Vates capitulo decimotertio, ait: Cantate domino canticum nouum: laus eius ab extremis terræ.Et nota illud, Ab extremis terræ,quod de Iudæis tantum intelligi non poteſt:ſed etiam de Gentilibus ad fidem Chriſti ꝯuertendis. Pſalmiſta inſup Pſal.cxlix. cuius auctor ignoratur,inquit:Cantate dño canticũ nouũ: laus eius in eccleſia ſanctoꝝ.Lętetᷓ Iſrael

in eo,

in eo, qui fecit eum: & filię Sion exultent in Rege ſuo. Pſal. etiam. lxv. dicit: Iubilate Deo oīs terra. qđ etiam de ſolis Iudęis dici non pōt. Pſal. itidē. xcv. Cātate dño canticū nouum: cantate dño oīs terra: cātate dño, & benedicite. Cantate dño canticum nouū: laus eius ab extremis terræ. Item ibidem: Lętent̃ cœli, & exultet terra: cōmoueatur mare, & plenitudo eius: gaudebunt campi, & oīa, quæ in eis ſunt. Quem Pſalmū, Rabi Salomon inquit, lo qui ad futurū tempus: per qđ intelligit tēpus Meſſię Regis: & per eūm, inqt, ædificandū eſſe templū magnificentiſſimū: cū alii Iudęi exponāt, eum de tēplo ſecūdo p Zorobabel, & ſocios ædificato. Cui iterpretationi multa ipſius Pſalmi verba non ꝯueniunt. Vnde Beatus Hieronymus ſup hoc Pſalmo, volēs oſtēdere hęc dicta fuiſſe de Chriſto, inqt: O' Iudęe, qd ſibi vult, Cantate dño canticum nouū? & deinde: Nuntiate inter gentes gloriam eius? Quod eſt illud canticum nouum? quæ ſunt illę gentes? Videtis ergo: quoniam, ſm literam, ſtare penitus non pōt? ergo myſtice interpretandū eſt, Cantate dño oīs terra. Si de templo Hieroſolymę dicitur: O' Iudęe: qūo omnis terra prouocatur ad cantum, & ad laudem? Vnde de templo materiali ædificando: non Hieroſolymę (vt Iudęus opinatur) ſed de Chriſti fidelibus: qui ſunt lapides viui, in ædificio cœleſtis Hieruſalem colligandis intelligenda ſunt hæc, quantum ad huius ædificii attinet fabricationem? Cantus autem nouus eccleſiæ Chriſti conuenit, non aūt Iudęorum Synagogę: quia in tēplo reędificato per Zorobabel, & ſocios, non nouum cantum, ſed antiquū cantauerunt: vt dicitur Eſdræ primo, cap. iii. vbi dicitur: ſteterunt ſacerdotes in ornatu ſuo cum tubis: & leuitæ filii Aſaph in cymbalis: vt laudarent Deum per manū Regis Dauid: ideſt per cantica ab eo facta, & compoſita. Ad nouum enim teſtamentum pertinet nouus cantus: quia nouus Rex, noua lex, noua gaudia: vnde & Angeli in natiuitate domini nouum canticum cantauerunt: vt Lucæ cap. ii. Et ſubito facta eſt cum Angelo multitudo militiæ cœleſtis laudantium Deum, & dicētium: Gloria in altiſſimis Deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. hic nēpe cantus, nouus eſt cātus. Pſal. ēt. xcvii. ad huius rei probationem dicitur: Cantate dño canticum nouum, quia mirabilia fecit. Qui Pſalmus dicitur de Chriſto: vt parum infra patebit. & iterum paulo inferius: Notum fecit dñs ſalutare ſuū: in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuā. & iterum ibidem: Viderunt omnes termini terrę ſalutare Dei noſtri: iubilate domino omnis terra: cantate, & exultate, & pſallite dño in cithara &c. Super quo Pſalmo, Rabi Salomon ait: Hunc Pſalmū loqui ad futurum: quod iuxta Iudęos intelligentiam ad tempus Meſſię refertur. Vnde non in Iudęa tantum, ſed in omni terra, & ab extremis terrę, & per totū orbem in ꝯſpectu gentium. Quod aūt mirabilia fecerit Deus (vt inquit Pſalmiſta) ex hoc maxime conſtat: quia fecit Deum hominem, matrem virginem, cor fidele, pauidos, & timidos audaces, impauidos, cōſtantes, & fortes ad quęcunq; ſuſtinenda martyria pro Chriſti fide: ita vt oēs granditer admirarentur. Tradidit enim Deus filium pro ſeruis: dilectum pro inimicis: iudicem pro damnatis: primum pro nouiſſimis: quia homo fuit vltima creatura: innocētem pro impiis. Quid amplius excogitari poſſet? Nōne iſta tot, & tanta beneficia requirūt noua gaudia, nouum cantū, nouū hominē, & oīa noua in bonum? Sancta igitur mater eccleſia diuino Spiritu illuminata, huiuſmodi nouitates, gaudia, & exultationes ſentiens, in benedictione cerei Paſchalis in hunc nouum clamans prorumpit cantum: Exultet iam Angelica turba cœlorum: exultent diuina myſteria: & pro tanti Regis victoria intonet ſalutaris: gaudeat ſe tellus tantis irradiata fulgoribus: & æterni Regis ſplēdore illuſtrata, totus orbis ſentiat amiſiſſe caliginem. Lætetur & mater eccleſia, tāti luminis adornata fulgoribus, & magnis populorum vocibus hæc aula reſultet. Nec mirum profecto cuiquam eſſe debet, ſi in tanta rerum tam cœleſtiū, quàm terreſtrium nouitate etiam nouus feſtiui-

tatis dies ſit mutatus: ſeptimus.ſ.in primum: imo verius in octauum: vt octauæ (de qua ſupra dictum eſt,& adhuc infra dicendũ eſt)correſpõderet. In quo nouo feſtiuitatis die, hæc oīa non ſolum ſunt inouata, ſed etiam in multo melius reformata: vt noſtra cantat eccleſia in ipſo Sabbati ſancti die, dicens: Totusq; mundus experiat, & videat, deiecta erigi, inueterata renouari, & per ipſum redire omnia in integrum, à quo ſumpſere principium. & iteꝝ: O mira circa nos tuæ pietatis dignatio: ò ineffabilis dilectio charitatis: vt ſeruum redimeres, filium tradidiſti. O certe neceſſarium Adæ peccatum: quod Chriſti morte deletum eſt. O felix culpa, quæ talem, & tantum meruit habere Redemptorem. Reſpuit igitur Deus oīa Iudæoꝝ feſta, ſolẽnitates oẽs, & ipſum quoq; Sabbatum: qa nouum cultum, nouã legem, nouum pplm, nouã deniq; religionem ſibi fieri, & eſſe voluit, & mandauit, atq; nouum reqrebat cantũ: & demũ nouum feſtiuitatis diem, & quietis ſibi deputari volebat, & voluit, qa feſta Iudæorũ, erant vmbra futuroꝝ: vt inquit Apl's ad Coloſſen. cap. ii. dicens: Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut Sabbatoꝝ, quæ ſunt vmbra futuroꝝ. Septimus enim dies veſperam non habet: qa ſubſequentẽ requiem nullus iam terminus claudit. Si nouum Chriſtus reqrit feſtum, & nouũ cultum: quia.ſ.(vt inqt Apl's) primus homo de terra fuit terrenus: & ſecũdus homo de cœlo fuit cœleſtis: qlis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Nos itidem Chriſtiani, ſicut portauimus imaginẽ terreni, portare ẽt debemus imaginem cœleſtis: & non pmanere in eo, qd' primũ eſt, qd' de terra eſt. Reprobabimur ergo, niſi nos cõmutauerimus, niſi conuerſi fuerimus, niſi cœleſtes efficiamur, & imaginem cœleſtis acceperimus. dicente nobis Apoſtolo: Exuite vos veterem hoīem cum actibus ſuis: induite nouum, qui ſm Deum creatus eſt. Idipſum & alio loco ſcribit: Ecce vetera tranſierũt: & facta ſunt omnia noua. Iccirco ergo pmiſſiones ſuas renouat Deus: vt oſtẽdat nobis: qa debemus & nos renouari. Nõ pmanet ille in veteribus: vt & nos, ſicut vetus homo, permaneamus: ſed vt imaginem cœleſtis accipiamus. Nunqd nobis prodeſt, ſi Deus innouet promiſſiones, & nos non innouemur.

¶ Quare ſolemnitas feſtiuitatis Sabbati in diem Dominicũ potius mutata ſit, q̃ in aliquem alium diem.

QVare autem hmõi feſtiuitatis Sũmo Deo dicatæ celebratio, & ſolemnitas in diem Dñicum magis, q̃ in aliquem aliũ diem mutata ſit: nõ alia qdem cauſa dicitur, niſi ꝓpter glorioſam dñi noſtri Ieſu Chriſti à mortuis reſurrectionẽ, eodem die Dñico factam, id factum fuiſſe ꝯſtat: à quo dño noſtro: & dies ipſa nomen aſſumpſit: & in eo ab Adæ primi parentis noſtri labe liberati, & ſaluati ſumus. Merito igitur dies ſeptimus, in primum, immo verius in octauũ, mutatus eſt. Dies nanq; ille, qui nũc Dominicus dicit, à morte Redemptoris eſt tertius: ſed in ordine conditionis octauus: qui & primus in ꝯditione eſt: ſed qa reuolutus ſeptimum ſeqtur, octauus recte numeratur. vnde & Pſalmus pro octauo præſcribitur: in quo gaudium de reſurrectione nuntiatur: vt ſic in eo die, & rei geſtæ: hoc eſt reſurrectiõis Dominicę, iuxta ſolitum ſacrarum literarum morem poſteris fieret memoratio: & quod in ſacramẽto præfiguratum fuerat: tam circa quietẽ ipſius Chriſti in ſepulchro toto Sabbato ſancto dormientis, q̃ etiam circa quietẽ noſtram in cœleſti patria perpetuo futuram præfiguraretur, & adimpleretur: vt ſuperius dictum eſt in præmiſſis ad dicẽdorum intelligentiam. Quod etiam nõ incongrue, ex Omnipotentis Dei verbis, verum eſſe non difficile percipi poteſt. Nam Leuitici cap. xxiii. cũ ipſe Deus oẽs Iudæorum (hoc eſt veteris legis) feſtiuitates, quæ in ſeptenario numero celebrabantur, numeraſſet: vt eſt Sabbatum: qui inter dies hebdomadæ ſeptimus eſt. Itẽ de ſeptem diebus Phaſæ: hoc eſt Paſchę: in quibus azyma iubentur manducari: de celebratione Pentecoſtes poſt ſeptem hebdomadas: & demum de menſe ſeptimo: hoc

Digitized by Google

mo: hoc eſt Septembri: in quo plura, & præcipua celebrantur feſta: & maxime Tabernaculorum: quæ ſeptem diebus in Tabernaculis celebrari mandantur: & ibi demũ dicitur: Dies quoque octauus erit celeberrimus, atque ſanctiſſimus: & offeretis holocauſtũ dño. Qui dies octauus in tota lege vetere non inuenitur celebris, niſi in hoc tm̃ loco: in qua re aperte dignoſcitur: quod Deus, hoc mãdato, innuere, & præfigurari voluerit: quod expletis omnibus feſtis veteris legis, quæ omnia in ipſo capite. xxiii. Leuitici cõmemorantur, & quæ ſe ptenariis fiebãt tẽporibus, ſtatim ſuccederẽt feſta Chriſti Meſſiæ: quæ in octauo die. ſ. reſurrectionis ſuæ incipiunt: vt latius in Gloſa continetur ordinaria. Itẽ hoc ipſum etiam non difficile percipi poteſt ex mãdato circuncifionis, Geñ. cap. xvii. quæ die octaua fieri mandatur: vt etiã dicitur Leuitici cap. xii. Quod nil aliud figurabat, niſi quod feſta nouæ legis in octaua die inciperent. Sicut enim circunciſio in vetere lege fiebat in die octaua: vt ipſi circuncifi ſaluarentur. dicente lege: Maſculus, cuius præputii caro inciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo: quia pactum meum irritum fecit: ſic itidem reſurrectio Dominica: quæ ad noſtram ſalutem facta eſt, fieret die octaua. Reſurrectio igitur Saluatoris noſtri tantæ nobis fuit excellentiæ, tantæ vtilitatis, ſimul & gratiæ: vt vnà cum noſtra ſancta eccleſia catholica illud Sabbati ſancti cantare poſſimus: Vt intelligant redempti tui non fuiſſe excellentius, quod in initio factus eſt mundus, quàm quod in fine ſeculorum Paſcha noſtrum imolatus eſt Chriſtus. & iterum ibidem: Nihil enim nobis naſci profuit, niſi redimi profuiſſet. Euſebius inſuper Miſenus in quodam Sermone de corpore Chriſti, ait: Et hunc dat panem, dicente Propheta: ſexta die duplum colliges. Dum enim primo à Dominica die in lege tribuitur, & in ſolo Sabbato denegatur, iam tunc Chriſtus ab eccleſia, cui Dominicum reſurrectionis diem conſecrauit, recipiendus oſtenditur: & Synagogæ, ad quam cultus Sabbati pertinebat, negandus eſſe percipitur: dum dies, qui eſt dies ſeptimus, cœleſtis panis fraude multatur. Et non ſolum diem Dominicum in Paſcha, ipſum diem celebramus: ſed in toto tempore anni. vnde in Decretis. de conſecratione. diſtinctione tertia. cap. Sabbato. Innocentius Papa, hanc tangens rationẽ, inquit: Diem Dominicum ob venerabilem reſurrectionem domini noſtri Ieſu Chriſti: nõ ſolum in Paſcha celebramus: verũetiam per ſingulas hebdomadas, ipſius diei frequẽtamus imaginem. In Chriſto nanque reſidet exemplar: & cauſalitas generalis reſurrectionis: & iam in ipſo, ſicut in capite, requieſcit humana natura. Origenes in. vii. Homelia ſuper Exodo: Quæro ergo qua die cœperit manna cœlitus dari? & volo comparare Dñicam noſtram cum Sabbato Iudæorum. Ex diuinis nanque ſcripturis apparet: quod in die Dominica primo in terris datum eſt mãna. Si enim (vt ſcriptura dicit) ſex diebus continuis collectũ eſt: ſeptima aũt die, quæ eſt Sabbati, ceſſatũ eſt: ſine dubio initiũ eius à die prima, quæ eſt dies Dominica, fuit. Quod ſi ex diuinis ſcripturis hoc conſtat: quod in die Dominica Deus pluit mãna de cœlo, & in Sabbato non pluit, intelligãt Iudæi iam tunc prælatam eſſe Dominicã noſtram Iudaico Sabbato, indicatũ fuiſſe, quod in Sabbato ipſorum gratia Dei ad eos de cœlo nulla deſcenderit: panis cœleſtis, qui eſt ſermo Dei, ad eos nullus venerit. Dicit enim & alibi Propheta: Diebus multis ſedent filii Iſrael ſine Rege, ſine Principe, ſine Propheta, ſine hoſtia, ſine ſacrificio, ſine ſacerdote. In noſtra autem Dominica die ſemper dominus pluit manna de cœlo. Sed & hodie ego dico: Quia pluit dominus manna de cœlo, cœleſtia nanque ſunt eloquia iſta, quæ nobis lecta ſunt: & à Deo deſcenderunt verba, quæ nobis recitata ſunt: & ideo qui tale manna ſuſcipimus, ſemper manna nobis datur de cœlo. Illi infelices dolent, & ſuſpirant, & ſe miſeros dicunt: quia manna, ſicut acceperunt patres ipſorum, ipſi non merentur accipere &c. Nonnulli inſuper aliam aſſignant rationem, quare

Digitized by Google

in Dominicam diem mutata fuerit Sabbati feſtiuitas,& celebratio,dicentes,Hac de cauſa hoc factum fuiſſe:vt error,ſiue periculum idolatrandi euitaretur,& euaderetur.Qm̄ dies Dominicus apud Gētiles primus,& præcipuus eſſe ſolebat:cum in illius diei principio primus planeta.ſ. Sol,dominari incipiat:quapropter eū diē Solis appellabant:vt habetur.Codice de ferijs.l.ii. Et ideo(vt iquit B.Leo Papa in Sermone.xxxiii.)Gentiles per capitis inclinationem,ipſi Soli quãdam exhibebāt reuerentiam,& adorationē.Vt igitur huiuſmodi idolatriæ error,& periculum euitaretur,& omnino tolleretur,īductum,& inſtitutum fuiſſe aſſerunt: vt hic dies Dominicus in honorem Chriſti, qui eſt Sol iuſtitiæ,& lux mundi:vt Ioan.c.viii.ſanctificaretur,& celebris,& feſtiuus haberetur:& eo magis:quia ipſe Chriſtus in tali die à mortuis reſurrexerit victor,& glorioſus.Aliqui alii ſic dixerūt:Prima die creauit Deus lucem,& eam diuiſit à tenebris: Secunda die creauit firmamentum. Per hoc nempe, ꝙ prima die creauit lucem, volunt iſti,Deum ſignificaſſe ſe die Dominico:qui primus fuit aliorum creatione, reſurrecturum,& ſeparaturum lucem immortalitatis à tenebris mortalitatis.ſ.peccati.Item ſicut ſecunda die creauit firmamentum,ſic poſt reſurrectionem,quaſi ſecunda die fundaſſe eccleſiam per Aplo℞ prædicationem,quę dicitur fundamentū fidei: vt Pſal.xxiii. vbi apponitur titulo, Prima Sabbati,vbi agitur de reſurrectione.In Pſalmo aūt.xlvii. vbi in titulo ponitur,Secunda Sabbati,agit de cōſtitutione eccleſiæ:& ideo aiunt, Sabbatum fuiſſe merito mutatum in Dominicam: quantum ad feſtiuitatis celebrationem.Sunt ēt nonnulli alii,qui ideo Dominicam diem loco Sabbati ſanctificandam fore, electā fuiſſe aſſerūt,qa dies ipſa Dominica duodecim eſt decorata priuilegiis. Primum priuilegium fuit,quia prima oium dierū fuit à Deo creata.Secundum,qa erit vltima dies præſentis vitę in fine huius ſęculi.Tertium,quia illā diem nulla pręceſſit nox.Nam Gen̄.c.ii.Sabbatum ſolum ſcribitur ſine nocte,ſine veſpera. Quartum, quia,ſm quoſdā, nulla nox ſubſequetur ei.Quintum,qa in ea die creauit De⁹ cœlum,& terram. Sextum, qa in ea oēs Angeli ſunt creati:& boni quidem glorificati ſunt:mali vero peccātes,ad Inferos detruſi ſunt:vel ſaltem de cœlo expulſi.Illa enim die (vt ait Iſidorus) Deus ſub noīe lucis Angelos condidit. Vnde B.Auguſtinus in Libello de diffinitionib⁹ orthodoxæ fidei,de ipſis Angelis ſic inquit:In principio creauit Deus cœlum, & terrā, & aquam ex nihilo: & cum adhuc tenebræ ipſam aquam occultarent,& aqua terram abſcōderet, facti ſunt Angeli, & oēs cœleſtes Virtutes:vt non eſſet otioſa Dei bonitas: & haberet in qbus permulta ante ſpatia bonitatem ſuam oſtenderet: & ita hic viſibilis mundus ex materia, quæ à Deo facta fuerat,factus eſt,& ornat⁹: vt Geñ.c.i.Septimum priuilegium fuit, ſm Oroſium, quia præcepta legis Moſaicæ data fuerūt filiis Iſrael eadem die Dominica.Octauum,quia in ea Chriſtus Ieſus incarnatus eſt. Nam(vt teſtatur Magiſter hiſtoriarum)ea die,qua dixit Deus: Fiat lux:viſitauit nos Oriens ex alto,& Chriſtus incarnatus eſt:hoc eſt:vt incarnādus eſſet:& ideo in huius figuram datum fuit manna in Dominica die, ſicut ait Origenes ſuper Exodo Homelia ſeptima. Nonum priuilegium eſt,quia in die Dominica Chriſtus, deſtructis Inferni clauſtris, ſanctorum animas de Limbo eripiens, triumphaliter à mortuis reſurrexit. Decimum,quia eadem die Spiritus paracletus Chriſti Apoſtolis,& Diſcipulis datus eſt. Vndecimum,quia in hac die erit generalis mortuorū reſurrectio: in qua Chriſtus reddet vnicuiq;,ſm eorum opera. Duodecimum,quia in ea erit nrę beatitudinis completæ in anima, & corpore initium. Tertiumdecimum priuilegium etiam addere poſſumus:quia in hac ſancta die reuelata fuit Apocalypſis Beato Ioāni Apoſtolo. vnde ipſe ait Apocalypſis capitulo primo:Ego Ioannes fui in ſpiritu in Dominica die.hæc à Theologis in tertio Sētentiarum.diſt.xxxvii. B.etiā Leo Papa in.c.Quod die Dominica.lxxv.diſt.inqt: Dominica dies tantis diuina℞ diſpenſationum

tionum myſteriis eſt conſecrata: vt quicquid à domino eſt inſigniter inſtitutum, in huius diei dignitate ſit geſtum, & in hac die mundus ſumpſit exordiū: in hac etiam per reſurrectionem mors interiit, & vita accepit principium. hęc ille.

¶ De Dominicę diei laudibus, & excellentiis.

QVot, & quantis laudibus, & pręconiis inſignita ſit hæc Dñica dies, quamplures ſancti doctores ſuis ſcriptis oſtendere conati ſunt. B. Hieron. in Sermone quodā de die Dominico Paſchæ, ſic inquit: Videtur mihi hęc dies cæteris diebus eſſe lucidior: Sol mundo clarior illuxiſſe: aſtra quoq́;, & oīa elemēta lætari: & quę, patiente dño, proprium lumen retraxerant, & fugerant, & noluerant Creatorem ſuū aſpicere crucifixum: hęc nunc victorem illum, & ab Inferis reſurgentem, ſuo (ſi dici pōt) perfruunť officio. Credit cœlū, credit terra, & ſagena, q̄ totum mundū piſcata eſt, Iudæos tenere non potuit. Hæc dies, quā fecit dñs, exultemus, & lętemur in ea. Qūo Maria virgo mater dñi inter oēs mulieres principatū tenet: ita inter cæteros dies, hęc omnium maior eſt. Rem nouam dico: ſed quæ ſcripturarum vocibus comprobať. Hęc dies ęſt vna de ſeptem, & extra ſeptem eſt. Hęc eſt dies, q̄ appellatur octaua. vnde & in quibuſdam Pſalmorum titulis ſupraſcribiť, Pro octaua. Hæc eſt, in qua Synagoga finitur, & eccleſia naſcitur. Hæc, in cuius numero, octo animæ ſaluatæ ſunt in Arca Noe. Similiter, inquit Petrus: Et nos ſaluos fecit eccleſia. Hæc eſt, de qua Eccleſiaſtes pręcepit. c. xi. Da partes ſeptem, nec non & octo. Hi ſunt octo gradus, p quos in Ezechiele templum Dei ſcandimus. Hęc octaua dies, de cuius ſacramento, & omnium nationum in Chriſto fide

. Octauus quoq́; Pſalmus incipit: Domine dominus noſter, q̄ admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. Et qd mihi neceſſe eſt infinita replicare? Dies me deficiet, ſi voluero omne diei iſtius exponere ſacramentum. Hoc tamen dico: ꝙ vniuerſa Sabbati gratia: & antiqua illa feſtiuitas populi Iudęorum diei iſtius ſolemnitate mutata eſt. Illi in Sabbato non faciebant opus ſeruile, nos in die Dominica: hoc eſt reſurrectionis, opus ſeruile non facimus: quia vitiis, & peccatis non ſeruimus. Qui enim facit peccatū, ſeruus eſt peccati. Illi de domibus ſuis non egrediebantur, & nos de domo Chriſti non egredimur: ſumus enim ī eccleſia. Illi nō accendebant ignē in die Sabbati, nos è ↄtrario accendimus nobis ignē Spūs ſancti: & cē vitium excoqmus peccatoꝝ. de quo igne dñs ait: Ignē veni mittere in terrā, & quem volo vt ardeat? Deſiderat dñs iſtum ignē ardere in nobis, ſm Apl'm. i. Spiritu nos ſancto feruere: vt non refrigeſcat in nobis charitas Dei. Illi per diem Sabbati non ambulabant in itinere: perdiderūt enim illū, qui dixit: Ego ſum via, nos autem dicimus: Beati immaculati, q ambulant in lege dñi. & iteꝝ: Viam veritatis elegi, & viam iuſtificationum tuarū doce me. Illi de ſpinis dominū coronauerūt, nos aūt, ſi fuerimus lapides pretioſi, dñm nřm coronabimus &c. B. ēt Hieron. ſuper titulo ſexti Pſalmi: qui titulus ē, ſm veritatem Hebraicam, Victori in Pſalmis, Pſalmus Dauid ſup octauam: vel, In finē pro octaua Pſalm. Dauid, ſic inquit: Iſte. & Pſal. xi. pro octaua inſcriptionē hn̄t reſurrectionis, & pœnitentię: ac per hoc ſalutis noſtrę myſterium continentes. In quo humanū genus poſtulat, vt corrigamur q dem, & iudicemur à Deo: ſed nō in ira, & in furore eius. Longum eſt de ſacramento huius numeri plura exēpla reuocare. Octo aię ingreſſæ ſunt in Arca Noe: quæ ī diluuio ſaluatę ſunt: octauus filius Ieſſe Dauid fuit: qui & diſparatus à patre, & à Deo ſolo eligitur: octauo die circūcidunť primogenita, & immunda eſſe deſiſtunt. Zacharias quoq́; pater Ioānis, octaua die circuncīſionis filii ſui loqtur: & poſt octo dies, ſiue ſex (vtrunque enim in diuerſis Euāgeliis legitur) dñs transformatur in monte: vt ſic octonarius in ſexto numero contineatur: quomodo nunc in ſexto Pſal. ponitur ogdoalis. hęc ille. Cum autem dicatur Eccleſiaſtis capitulo vndecimo: vt paulo ſuperius dictum eſt in Sermone Beati Hieronymi; notandum eſt,

Digitized by Google

Gloſam ordinariam ibi dicere: Da partes ſeptem .i. vetus teſtamentum: cuius ſeptima dies .i. Sabbatum: præcipue honorat̃: necnon & octo, quod eſt teſtamẽtum nouum propter Dominicam diem, quæ in octauo die honoratur. Beatus Gregorius libr. vi. Moralium. c. xvii. ĩquit: Quid enĩ ſenario numero, quẽ ſeptimus ſequitur, niſi pręſentis vitæ operatio, diſcurſusq́; ſignatur? Sexto quippe, omnia perficiens, hominem condidit, & ſeptimo die Deus requieuit. Qui .ſ. ſeptimus: veſperam nõ habet: quia ſubſequẽtem requiem nullus iã terminus claudit: perfectis ergo omnibus requies ſequitur: quia poſt bona vitæ pręſentis opera, retributio æternę quietis inuenitur. In ſex itaq; nos tribulationibꝰ dominus liberat, ne nos in ſeptima malũ tangat: quia per paternę pietatis eruditionem pręſentis vitę labore nos atterit: ſed in aduentu iudicii à verbere abſcondit: vt tanto tunc ad ſalutem certiores exhibeat, quanto nunc nos flagella durius ſecant. hæc ille.

¶ Quare in hoc tertio mandato, & ſimiliter in primo, ratio quædam aſſignatur, cum in reliquis octo mandatis nulla reddatur ratio.

Sed aduertẽdum eſt: ꝙ in hoc tertio mandato ſubditur pro ratione motiua ſanctificationis Sabbati hęc particula: Sex enim diebus fecit Deus cœlum, & terram, & in ſeptima requieuit: id eſt nouas ſpecies facere, ſiue creare ceſſauit: ex quo ad hanc requiem: & ab opere ceſſationem dies Sabbati præciſe determinatur. Similiter etiã in primo præcepto additur: Non facies tibi ſculptile: ad hoc .ſ. vt pro Deo adoretur. Nam antiquitus (vt inquit Varro) Romani Deos ſuos abſque ſimulachris adorauerunt. Propter illud ergo, quod in primo mandato dicit̃: Non facies tibi ſculptile, reddi, ſiue aſſignari videtur ſpecialis cauſa, propter quã idolatria prohibetur: quę cauſa eſt: vt homo à veri Dei cultu non amoueatur. Quę quidem cauſæ in aliis octo non redduntur præceptis: quoniam ipſa octo mãdata manifeſtam in ſe habent rationem: quapropter in eis aſſignare rationem nõ oportuit: ſed in primo, & tertio tm̃ neceſſarium fuit. In his enim duobus tm̃ aliquid additur cerimoniale, vel determinatum pręceptum vltra communem moralitatem, vt in primo: Nõ facies tibi ſculptile &c. In iſto autem tertio determinat̃ præciſe dies Sabbati: & ideo vtrobiq; ratio aſſignari debuit. Cum ergo hoc tertium pręceptum de Sabbato ſanctificãdo morale ſimul ſit, & cerimoniale: cerimonialia aũt non ſint ita de lege naturæ, ſicut moralia: ideo nec ſic firmiter ſunt in hominum mente impreſſa: nec etiam ſic tenaciter, & firmiter tenẽtur in memoria: ideo dicitur etiam hic: Memento vt diẽ Sabbati ſanctifices: adhærendo ſcilicet diuino cultui.

¶ Quòd Iudæi omnes falſum celebrent Sabbatum.

Hoc volentes oſtẽdere, placuit inferius in nono, & vltimo libro demõſtrare, q̃a ibi improbanda eſt Thalmudica doctrina: & ideo conuenientius cadit ibi.

¶ Quòd Chriſtiani verũ, & perfectum celebrent Sabbatum.

Sed nunc oſtẽdendũ eſt, ꝙ ſola Chriſtiana religio, verũ, & perfectũ ſeruat Sabbatum legale figuratum. Nam dictum eſt ſuperius: ꝙ Sabbatum legale p̄cepit Deus ad requiem, & ſanctificationẽ, & in memoriã creationis, & in ſignum futuri Sabbati, & ſeptimę ætatis, & diei Meſſiæ: in quo homo debebat ceſſare ab omnibus operibus legis. Sed totum tempus, in quo ſumus, eſt ſeptima dies mundi, & dies gratiæ, & dies Chriſti in lege promiſſi, per illud Sabbatum figuratus: & totum illud tempus nos celebramus, ab operibus legis abſtinendo: & ipſum tempus, & diem, exhibendo Deo veram latriam, ſanctificamus: ergo ſola noſtra Chriſtiana religio verum Sabbatum ſanctificat, & celebrat. Nam ſuperius probatum eſt: ꝙ omnia legalia figurabant tempus Meſſiæ in vltima ætate. Quod etiã multis Prophetarum Vaticiniis, & veteris teſtamenti auctoritatibus corroborari poteſt: quia omnes Iudęi appellant tempus Meſſiæ vltimã ætatẽ, quã oẽs expe-

Digitized by Google

ſtabant,& in qua liberari,& quieſcere de bebant. Eſaias nanq; appellat tempus Meſſiæ nouiſſimum tempus.c.ii. dicens: Et erit in nouiſſimis diebus pręparatus mons domus domini ſupra verticẽ mon tium:& venient ad eum oẽs gentes,& di cent: Venite aſcendamus ad montem do mini ad domũ Dei Iacob:& docebit nos vias ſuas,& ambulabimus in ſemitis ei⁹: quia de Sion exibit lex,& verbum domi ni de Hieruſalem. Si de Sion exire debe bat lex iſta: ergo alia lex eſſe debebat, q̃ lex Moyſis,quæ de monte Syna exiuit: lex igitur Meſſię eſſe debebat. In Sion ẽt Deus viſus fuit, quando Chriſtus prædi cabat: & ſic adimpletum fuit etiam quod dicitur Pſal.lxxxiii. Videbitur Deus Deo rum in Sion. Item Geñ.c.xlix. Iacob Pa triarcha appellat tempus Meſſię nouiſſi mos dies,dicens: Congregamini, vt an nuntiem quę ventura ſunt vobis in no uiſſimis diebus.& ibi multa pędicit fu tura tempore Meſſię.& maxime hęc ver ba:Non auferetur ſceptrum de domo Iu da:& Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt. Quę verba(& maxime vbi dicitur,Qui mittendus eſt)tranſlatio Chaldaica ſic iterpretatur,Et veniet Meſ ſias: vt latius dictum eſt ſupra lib.v.c.iiii. Cum igitur Iacob dixerit, In nouiſſimis diebus:quis tam rudis eſt, qui dies illos non intelligat,eos eſſe dies Meſſię? Rabi Moyſes Gerũdenſis exponens dies iſtos, ait: Nouiſſimi dies iſti ſunt dies Regis Meſſię:quoniam Iacob verbis ſuis illa ſi gnificabat tempora,cum dixit,Donec ve niat Silo, & ipſi congregabuntur populi: nouiſſimi enim dies,dies Meſſiæ ſunt.

Micheas etiam cap.iiii.hoc ipſum appro bat,dicens:Et in nouiſſimo dierum erit mons domus domini pręparatus in verti ce montium, & ſublimis ſuper colles, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ,& dicent: Venite aſcenda mus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob:& docebit nos de viis ſuis, & ibimus in ſemitis eius:quia de Sion egre dietur lex,& verbum domini de Hieruſa lem &c. Daniel etiam Vates diuinus capitulo ſecundo, dum ſomnium Regis Nabucodonoſor interpretaretur,ait: My ſterium quod Rex interrogat, ſapientes, magi,& arioli,& haruſpices nequeũt in dicare Regi:ſed eſt Deus in cœlo reuelãs myſteria,qui indicauit tibi Rex Nabuco donoſor,quę ventura ſunt nouiſſimis tẽ poribus: quod Regnum in vltimis tem poribus futurum oſtẽdit poſtea Regnum eſſe Meſſię. Ex quibus omnibus ſatis aper te conſtat,per dies nouiſſimos, intelligi debere tempus Meſſię. Multi etiam diui ni Vates,hoc Meſſię tempus aliis cogno minauerunt nominibus. Nam Eſaias capitulo quadrageſimonono, appellat ip ſum tempus diem ſalutis. &.c.lxi. appel lat diem libertatis,& annũ placabilem.

Dauid Pſal.lxiiii.appellat ipſum tempus, annum benignitatis. & Pſalm.cx.vocat ipſum,diem virtutis Dei.& Pſal.cxvii.vo cat ipm,diẽ lętitię,& exultationis, dicẽs: Hęc dies,quã fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea &c. Zacharias.c.xii. & tertiodecimo appellat ipſum,diem gra tiæ,& remiſſionis,& baptiſmi. Ezechiel vocat ipſum,diem quietis,& pacis,ac pa ſcuę. Eſaias capitulo quartodecimo, vo cat ipſum diem,requiem,& liberationem à ſeruitute. Rabi etiam Salomon inqt ſuper Zacharia: Quod omnes Prophetæ non ſunt locuti niſi ad tempus, & dies Meſſiæ: de principali ſcilicet intentione. Ex ſupradictis igitur omnibus patet quo modo tota lex,& Prophetę appellant vl timam ætatem mundi, tempus, & diem, & annum Meſſiæ: & appellant ipſum, diem vniuerſæ quietis.& per conſequens tempus Meſſię eſt Sabbatum mundi figu ratum per Sabbatum legis: quia ſabba tum idem eſt quod requies,& dies requi ei: vt ſupra in principio huius capituli declaratum eſt. Quod autem tempus ec cleſiæ Chriſti ſit vltima ætas, & vltimum ſęculum, & tempus, & dies Meſſiæ. & per conſequens,ꝙ ſit verũ Sabbatum mũ di,probandum eſt ex ſacris literis à ſimili cum experientia. Nam,licet Iudęi moder ni negent,Chriſtum fuiſſe Meſſiam in le ge promiſſum:tamen nullo modo nega re poſſunt tempus Meſſię iam adue niſſe, quicunque ſit ille Meſſias; cum

Digitized by Google

ſuperius libro quinto probatum ſit, tempus aduentus Meſſiæ iamdiu elapſum fuiſſe. Nec etiam negare poſſunt, Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, verũ fuiſſe Meſſiam: cum ſupra lib.vi. multipliciter probatum ſit, eum verum fuiſſe Meſſiã. & maxime: eo ꝙ omnes conditiones à diuinis Prophetis enuntiatæ, quę in Meſſia futuræ eſſent, ſic fuerint in ipſo Ieſu Chriſto adimpletæ, & verificatæ, ſicut fuerant ab ipſis Vatibus prænuntiatæ: & etiam omnia per ipſos Iudæos oppoſita ad impugnandum, ꝙ ipſe Ieſus non fuerit verus Meſſias ſoluerimus: & inania, & nulla eſſe lib.vii. probatum ſit, & demonſtratum. Quibus tamen non obſtantibus: etiam hoc idem ex manifeſta experientia probatur. Primo, eo ꝙ videmus manifeſte tempus determinatũ per Prophetas, & Thalmudiſtas, ſiue Rabinos, in quo Meſſias erat venturus, eſſe completum. Secundo, quia videmus principalia, quæ erant promiſſa Patriarchis, & Prophetis eſſe completa, quia hæc Iudęi negare nõ poſſunt. Determinatum enim fuit Iacob Patriarchæ, Geneſis cap.xlix. ꝙ ablato ſceptro de Iuda, Meſſias erat venturus: quod iamdiu adimpletum eſt: vt ſupra lib.v.cap.iiii. probatum fuit. Item promiſſum fuit Danieli cap.ix. ꝙ poſt.lxx. Hebdomadas à conſtructione ſecundi templi erat Chriſtus venturus: quod ſimiliter adimpletum fuit iamdiu. ſ. iam ſunt anni .1400. & vltra: vt ſupra lib.v.cap.v. probatum eſt Item Aggęi cap.ii. & Malachię cap.iii. ꝙ Meſſias ad ſecundum templum erat vẽturus. vnde dicitur Aggæi cap.ii. Nolite timere, hæc dicit dñs exercituũ: Adhuc modicum eſt &c. Per quod Vaticinium demõſtratũ eſt ſupra lib.v.cap.ii. Meſſiam adueniſſe ante ſecundi templi deſtructionem. Item Malachiæ cap.iii. dicitur: Ecce ego mittam Angelum meum, qui præparabit viã ante faciem meã &c. vt ſupra dictum fuit lib.v.cap.iii. Inſup in lib.v. antedicto: non ſolum ex antedictis Vaticiniis, ſed ẽt ex aliis q̃plurimis, & ex Thalmudiſtarũ, ſiue Rabinorũ dictis, & ſententiis ꝓbatum eſt, Meſſiam Regem iamdiu aduenîſſe. Aliĩ ẽt Thalmudiſtæ, ſiue Rabini diſtinguũt, totum diſcurſum mundi per ſeptem ſęcula, ſiue ætates, aut dies. Quorũ ſæculorũ primum fuit primi mundi, ab Adam vſq; ad diluuium. Secundum fuit ſęculum ſecundi mundi, à Noe vſq; ad Abraam. Tertium fuit ſęculum circũciſionis vſq; ad Moyſem. Quartum fuit ſęculũ Tabernaculi vſq; ad primũ templũ. Quintũ fuit ſęculũ primi tẽpli vſq; ad captiuitatẽ Babylonis. Sextũ ſęculum fuit ſęculum ſecũdi templi vſq; ad eius deſtructionem factã per Titũ, & Romanos. Septimũ dicunt, ꝙ de neceſſitate eſt ſęculũ Meſſię. Ex q̃bus oĩbus patet, ꝙ iãdiu elapſa ſunt prima ſex ſęcula: & ꝙ iãdiu ſumus in ſeptimo, & vltimo ſęculo, qđ dicunt eſſe ſęculum Meſſię, de quo iam elapſi ſunt anni. 1500. & vltra. Ergo ſequiť, ꝙ à deſtructione ſecũdi templi citra, ſm̃ iſtos Thalmudiſtas, ſumus in tpe, & ſęculo Meſſiæ, & in vltimo ſæculo mundi: & ſic iam ſumus in Sabbato mundi. & per ꝯſequens eccleſia celebrat verum Sabbatum mundi per Prophetas, & Thalmudiſtas, ſiue Rabinos determinatum. Item hoc idem patet per experiẽtiam, quo ad ea, quę manifeſte videmus cõpleta in ppl'o Gentili: quæ ſcripta fuerunt in lege, & Prophetis: ꝙ idolatria deſtruenda erat per Chriſtum Meſſiam: qđ multis Prophetarũ Vaticiniis, & aliis idoneis ꝓbationibus, ꝓbatum eſt ſuperius, effectum, & adimpletum fuiſſe per Meſſiam, lib.vi.cap.xvi. hoc eſt per Chriſtũ Ieſum. Nam totus ppl's Gentilis venit ad baptiſmum: & iam gloriatur ſe nominari ſemen Abrææ, & Iſrael, & Iacob, ſm̃ ſpiritum, & promiſſionem: & iam manu ſua ſcripſit, & profeſſus eſt fidem Deo Iſrael: vt prędictum fuit Eſaiæ capitulo. xliiii. Nam Auguſtinus, & Ambroſius, Hieronymus, & Gregorius, & cæteri doctores, quaſi omnes, qui erant de populo Gentili, declarauerunt leges, & Prophetas: & manu ſua ſcripſerunt Tractatus ſuos, & Sermones in fauorem legis Dei Iſrael: vt dicitur eiuſdem Eſaiæ cap.xliiii. Itẽ tempore Meſſię omnes populi Gẽtiliũ debebant adorare Deum Iſrael: vt Eſaiæ cap. .xlix. Dedi te in lucem gentiũ: vt ſis ſalus

mea

mea vſq; ad extremum terræ. Reges videbunt, & conſurgent Principes, & adorabunt dñm Deum tuum, & ſanctū Iſrael, qui elegit te. Quę omnia ad plenum probata ſunt ſuperius lib. vi. c. viii. de publicatione Euangelii. c. lxxxix. de vocatione gentium. c. xcii. de eccleſia Chriſti: & in aliis capitulis, & aliis multis Meſſiæ Regis ꝯditionibus: quæ oīa in Ieſu Chriſto videmus aperte eſſe completa. Nam tot' populus Gentilis ad fidem Chriſti ſe contulit, & adorat Dñū Iſrael, quem ante cōtemnebat: & gloriantur ſe ſub Chriſti vexillo militare, & ſub Deo Iſrael eſſe: quod fieri non poterat, niſi tempore Meſſiæ. & ſic adimpletum videmus illud vaticiniū Pſalmi. lxxxv. Omnes gētes quaſcūq; feciſti, venient, & adorabunt coràm te dñe: & glorificabūt nomen tuum: qm̄ magnus es tu: & faciēs mirabilia: tu es Deus ſolus. Rabi etiam Moyſes de Aegypto in ſentētiis Regum: & in ſuo Tractatu de pœnitētia, inqt: Quòd ſolus Ieſus Nazarenus deſtruxit, & abſtulit idolatriā de mundo. Ex q̄bus oībus patet: ꝙ iā ſumus in tpe Meſſię: & ꝙ Ieſus Chriſtus, quem recepimus, & colimus, fuit, & eſt verus Meſſias in lege promiſſus: quem debebant oēs gentes recipere, & ad cuius fidem oēs Reges, & populi gentium venire debebant: vt patet per totum capitulū de vocatione gentium, & de congregatione eccleſię, ſupra lib. vi. c. lxxxviii. lxxxix. xcii. & in aliis ēt capitulis: & vt Eſaiæ. c. ii. Venient ad eū omnes gentes. & c. lx. Ambulabunt gentes in lumine tuo. Sed videmus, ꝙ omnes Gentiles, & Reges, & Imperatores eorum venerunt ad fidem Chriſti, & obedierunt eius Euangelio: ergo ſequitur, ꝙ ipſe fuit, & eſt Meſſias. & per ꝯſequēs nos Chriſtiani celebramus verum tempus, & ſæculū, & diem Sabbati Meſſię, per Sabbatum legale in ſeptima die mundi figuratum. vnde licet Iudæi cum ſuis falſis interpretationibus, & Gloſis negēt alia de Chriſto: tamen iſta, quę dicta ſunt, negare nō poſſunt: eo ꝙ omnibus patent, & manifeſta ſunt. Et ſic intentio, & propoſitio noſtra verificatur: ꝙ ſola religio Chriſtiana veræ mundi celebrat Sabbatum: quod eſt totū tempus à reſurrectione Chriſti, vſque ad ſecundum eius aduentum.

¶ Quòd Chriſtiana religio celebrat verum Sabbatum morale in die Dominica, quo ad tempus. i. ꝙ in debito, & cōuenienti die celebrat illud.

AD hanc probandam veritatem: ꝙ Chriſtiana religio veræ Sabbatum morale celebret in die Dominica, quo ad tempus: ideſt in debito, & conuenienti die, ſic probatur. Dictum eſt nēpe ſuperius: ꝙ Sabbatum fuit pręceptum celebrari ad requiem hominis, & ſanctificationem Dei in die ſeptima, in memoriā creationis, & in ſignum futurę quietis in ſepulchro. Dictum eſt inſuper: ꝙ inq̄tum eſt pręceptum ad ceſſationem, & ſanctificationem, eſt pręceptum morale: ideo talis ſanctificatio, & ab opere ceſſatio, non debent ceſſare in teſtamēto nouo, ſed debent ceſſare celebrari in die ſeptima: q̄a: vt ſic datum eſt in ſignum, & figuram futuræ quietis, quæ iam eſt in Chriſto completa: & ſimiliter debet ceſſare celebrari in die ſeptima: inquantum datū eſt in memoriam creationis, & exitus Iſrael de Aegypto: eo ꝙ illa creatio fuit figura noſtræ creationis: & ille exitus de Aegypto fuit figura noſtrę recreationis: quę oīa ſunt in Chriſto verificata. & per conſequēs nō eſt amplius faciēda memoria de creatione, poſtquā facta eſt noua creatio, ſicut dicit dñs Eſaiæ. c. lxv. Ecce ego creo cœlos nouos, & terrā nouam, & Hieruſalē nouā: & nō erūt in memoria priora: vt ſupius demonſtratum eſt in hocmet lib. Vnde conſtat, ꝙ de cętero non eſt facienda memoria de creatione, poſtq̄ venit noua recreatio. Et ſimiliter per eandem rationem nō eſt faciēda memoria de liberatione Iſrael de Aegypto, poſtq̄ facta eſt liberatio gn̄alis totius generis humani: ſicut dicit dñs Hieremię. c. xlvi. Sed eſt faciēda memoria de noua recreatione, & liberatione totius gn̄is humani: quę fuit perfecta, & ꝯſummata in die Dominica: in qua reſurrexit Chriſtus ad gloriam, & noſtram renouationem: & ceſſauit ab oī opere noſtræ redēptionis: & incepit dies gratię. & ideo eccl'ia in tali die ſtatuit Sabbatum noſtrū

Digitized by Google

celebrari in memoriã Dominicæ redemptionis: & noſtræ renouationis, & recreationis. Item: quia tam Paſcha, q̃ Sabbatũ fuit mortuum, & ſepultum cum Chriſto: ſed non ſurrexit cum eo: immo manſit in cineratum in ſepulchro: ideo non eſt amplius celebrandum. Sed quia dies Domica ſurrexit ſimul cum Chriſto: ideo in ea eſt Sabbatum noſtrum celebrandum: & ideo eccleſia illã diem dedicauit ad Sabbatum, & requiem noſtram, & ad ſanctificationem Dei. Et ſic pręceptum de Sabbato, inquãtum eſt morale, manet celebrãdum in teſtamento nouo in die Dominica: ſed inquantum eſt cerimoniale, ceſſat celebrari in die ſeptima pp cauſas iam dictas quia poſtq̃ facta eſt noſtra recreatio, iam ceſſat memoria creationis: & poſtq̃ facta eſt vtilis redemptio, iam ceſſat memoria exitus Iſrael de Aegypto: & fit memoria de creatione, & redemptione: vñ Hieremias. c. xvi. ait: Ecce dies venient, dicit dominus: & non dicetis vltra, Viuit dñs, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti: ſed viuit dñs, qui eduxit filios Iſrael de terra Aqlonis &c.

Oppoſitio. Sed contra hoc poſſet arguere Iudæus hoc modo: Dictũ fuit ſuperius: ꝙ in die ſeptima Chriſtus iacuit mortuus in ſepulchro: & ceſſauit ab oĩ labore paſſionis: & ſic fuit impleta figura creationis: quia Deus requieuit in die ſeptima. & per cõſequens potius celebrari debuiſſet Sabbatum, q̃ dies Dominica, pp quietem Chriſti.

Reſponſio. Ad hoc reſpondetur. Quod propter peccatum Adæ totus homo fuit ꝯdemnatus. Inqt nanq; Deus Geñ. c. ii. In quacunq; enim die comederis ex eo, morte morieris. ſiue, iuxta Hebraicam veritatẽ, Moriẽs morieris. Quæ verba Rabi Salomon in ſuis ſuper hoc loco Cõmentariis, ſic interpretatur, dicens: Deum duplicem Adæ cõminatum fuiſſe mortem: temporalem. ſ. hoc eſt corporis in hoc mundo pp ſeparationem animę à corpore: & ſpiritualẽ mortem: hoc eſt aĩæ damnationem pp animæ à Deo ſeparationem ob damnationẽ infernalẽ. fuit ergo totus homo ꝯdemnat⁹: corpus. ſ. ad mortem corporalem, & ad miſerias, & ad paſſiones ſubiectum: & aĩa ad mortem æternã. Et ideo Chriſtus ꝑ mortem, & paſſionẽ redemit, & liberauit aĩam à morte æterna, & ſatiſfecit ꝑ peccato: ſed per reſurrectionẽ liberauit, & reſtaurauit corpus ab oĩ miſeria: & ſic Chriſtus poſtq̃ fuit mortuus in ſepulchro, ceſſauit ab ope redẽptionis animæ: ſed corpus nõdum erat reſtauratum. Sed in reſurrectione ſua fuit perfecta, & ꝯſummata tota nr̃a redemptio, quo ad vtrũq;. ſ. quo ad corpus, & aĩam. Item corpus Chriſti ꝑ mortẽ ceſſauit ab oĩ labore corpali: & ſic qeſcebat in ſepulchro Chriſtus, quo ad corpus à labore corpali: & tunc fuit impleta, & verificata figura ſabbati, inq̃tum fuit datũ in ſignũ futurę quietis corpalis Chriſti in ſepulchro. Sed Chriſtus, quo ad aĩam, nõ ceſſauit in die Sabbati, quia aĩa per totũ diẽ Sabbati fuit in Inferno: nõ tanq̃ reus, ſed tanq̃ triũphator, & dñs, & iudex: qa ibi ſedit ꝑ tribunali per quadraginta horas: & examinauit cãm gñis humani cũ Diabolo: puta qũo Diabolus non potẽtia, ſed iuſtitia erat ſuperandus: vt inqt Aug. xi. de Trinitate. Quod etiã corroboratur ex verbis Rabi Moyſis Gerũdenſis: Imo vero quaſi oĩum Rabinoꝝ: q ꝯfitẽtur, ꝙ Patriarchę, & ſancti ante Meſſię aduẽtum in Paradiſum non intrant: ſed in eius ſuburbiis manent: donec veniat filius Phares. i. Chriſtus Dauid filius: & hoc qdem pp peccatum Adæ. Item in Bereſid raba, inqt Rabi Oſua: Contuli me cũ quodam Angelo ad portã Inferni quodã die: & cũ introiſſet ille, Inferni locũ metiri volens: cumq; id exeq non potuerit: inde exiit. Rurſus alio die Infernũ verſus cũ iter caperem⁹: Meſſias filius Dauid nobiſcũ ad Inferni portã pariter ſe ꝯtulit: ibi vero, q aderãt, circũſpiciẽtes locũ vndiq; illuceſcere: tãto illuſtrati lumine gaudentes, inquiunt: Ab his tenebris qdẽ liberabimur à Meſſia: quemadmodum ſcriptum eſt Oſeę capitulo. xiii. De manu mortis liberabo eos: de morte redimã eos: ero mors tua ò mors: ero morſus tuus Inferne. & Pſalm. xxxv. dicitur: Apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen. Et apud Eſaiam. c. ii. Domus Iſrael venite, & ambulemus in lumine Dei noſtri. &. c. li. Re-

dempti

Digitized by Google

dempti à domino reuertentur, & veniẽt in Sion cum laude, & lætitia ſempit erna ſuper capita eoꝝ &c. Ex qbus omnibus oſtenditur, ꝙ peccatum hominis erat remiſſibile: eo ꝙ habuerat extrinſecum impugnatorem: & quia ſuum ꝯfeſſus fuerat peccatum. Et quõ peccatum Diaboli erat irremiſſibile: eo quia nullũ habuerat impugnatorẽ, nec ſuggeſtorem: ſed ex ꝓpria ſuperbia, & malitia peccauerat. Et oſtẽdit quomodo Diabolus ex inuidia deceperat hominẽ: & ipſum fecerat peccare. Et oſtẽdit inſuper, quõ peccatum hoīs erat punitum, & purgatum ꝑ mortẽ, & paſſionẽ ſuam &c. & per conſequens iuſte poterat oẽs fideles veteris teſtamenti de Inferno abſtrahere: & ſic Chriſtus eduxit oẽs fideles ſuos de Limbo: & obſtruxit, & ligauit Diabolum ad carcerem perpetuum: & reſurrexit in die Dominica de mane cũ corpore glorioſo: & ſic tunc fuit perfecta tota noſtra redẽptio, quo ad corpus, & animam: & Chriſtus ceſſauit ab omni opere noſtræ redemptionis: & quieuit, quo ad corpus, & aiam: quia amplius nõ morif, nec mors illi vltra dominatur.

¶ Quòd ſola Chriſtiana religio vere celebrat omnia Sabbata annualia, & cæteras feſtiuitates in memoriam noui teſtamenti.

Licet hęc veritas, per ea, quæ ſuperiꝰ dicta ſunt, ſatis aperte pateat: tñ nõ abſurdũ puto eam iterũ corroborare hoc modo: Omnia quippe feſta, & Sabbata annualia veteris teſtamenti fuerũt data in ſignum, & figuram futuroꝝ. Sed oīa illa ſigna fuerunt verificata per Chriſtum in vetere teſtamento: ergo iam ceſſauerũt celebrari in memoriam geſtoꝝ veteris teſtamenti: poſtq̃uam eoꝝ figura fuit adimpleta. Igitur ſolum debet celebrari memoria nouorum beneficioꝝ per illa vetera ſignificatorum. Et ſic poſtquam fuit impleta figura exitus Iſrael de Aegypto per reſurrectionem Chriſti: iam non debet amplius celebrari Paſcha in memoriam exitus Iſrael de Aegypto: ſed in memoriam Dominicæ reſurrectionis. Item Deus pręcepit diẽ Pẽtecoſtes celebrari in quinquageſimo die poſt Paſcha in memoriam dationis legis. Sed quia in quinquageſimo die poſt reſurrectionem dñi, Apoſtoli receperunt intelligentiã legis, & Prophetarum, & omnium ſcripturaꝝ: & receperũt oīa dona gratiarum: ideo tunc fuit impleta figura dationis legis: quia ſicut in mõte Synai ille populus accepit legem: ita in monte Sion Apoſtoli, & tota eccleſia legis acceperunt intelligentiam: & oīum ſanctarum ſcripturarum veritatem: ergo magis debet celebrari dies Pentecoſtes in memoriam dationis Spiritus ſancti, q̃ in memoriam dationis legis: quia per illam acceperunt illi legem: ſed per dationem Spiritus ſancti, nõ ſolum accepimus intelligentiam, & veritatem legis: ſed ẽt accepimus omnia gratiarum dona: & ita pariter de Sabbatis, & feſtis menſis ſeptimi dicendum eſt: quia figuræ illorum fuerunt complete, & verificatę in iſto ſeptimo menſe, & ſeptima ætate mũdi, in qua ſumus. Et ſic in hac ætate celebramus ſacrificium Chriſti figuratum per ſacrificiũ Iſaac: & celebramus feſtum verę expiationis factæ per Chriſtum: & feſtum Tabernaculorum per conſecrationes eccleſiaꝝ: & ita pariter celebramus feſtum incarnationis, & natiuitatis Chriſti: & celebramus feſta ſanctoꝝ noui teſtamenti: eo ꝙ illico abſoluti à vinculis corporis huius, euolarunt in æternas manſiones, & æterna Tabernacula. Quę quidem feſta oīa dicunt vera, quia inſtituta ſunt ab eccleſia ad requiem noſtram, & verã ſanctificationẽ in memoriam quietis illoꝝ: vt infra patebit.

¶ Quòd ſola Chriſtiana religio vere, & rite celebrat oīa Sabbata: & vere ſanctificat ea, quo ad modũ ſanctificandi.

Ad huius veritatis intellectũ aduertendũ eſt ꝙ duo ſunt principaliter conſideranda in celebratione Sabbatorum. Primo, requies, & ceſſatio. & per ꝯſequens ꝯſideranda ſunt illa, à q̃bus homo debet ceſſare, & qeſcere in talibus diebꝰ feſtis. Secũdo, ꝯſiderandus eſt modus ſanctificationis. i. quõ, & quibus modis Sabbata ſunt à nobis ſanctificanda: vnde ſi Sabbatum nihil aliud eſt, niſi ſanctificatio, & ceſſatio: ergo ſabbatizare, nihil aliud eſt, niſi abſtinere,

& declinare à malo:& facere opera bona, & ſancta erga Deum,& proximum: & ſic Sabbatum ſemper eſt obſeruandum in oi die,& menſe,& omni hora:& ſic Chriſtianis totum tempus gratiæ eſt Sabbatũ. Ex quo patet,ꝙ in hoc nomine,Sabbatũ,cõprehenduntur omnia pręcepta moralia, & comprehenditur charitas Dei,& proximi:& per conſequens tota lex,& Prophetæ.Et ideo lex, & Prophetę per Sabbatũ intelligunt totum tp̃s gratiæ, in quo continue eſt à malo ceſſandum:& bonũm,& ſanctum opus operandum,& faciendum: Deo vero latriam exhibẽdo, & proximo ſubueniendo. Quantum ad primum dicit dominus Exodi.c.xx.&.c.xxxi.&Deutero.c.v.Nullum opus ſeruile facietis in eo:ſed omne peccatum eſt opus maxime ſeruile:quia,qui facit peccatum,ſeruus eſt peccati:vt Ioannis.c.viii. Ergo maxime eſt ceſſandum,& cauendum ab omni peccato in tali die.Item,omnia cerimonialia data ſunt in ſignum ſeruitutis, & pœnæ peccati,& in ſignum futurę ſolutionis faciendę per Chriſtum:vt dictum eſt ſuperius:ergo in tali die eſt maxime abſtinendum ab omnibus operibus legis ſeruitutis:& non ſolum in Sabbatis memorialibus:ſed etiam in toto Sabbato vſuali:qđ eſt totum tempus gratię, & legis libertatis,eſt ceſſandum, & abſtinendum ab oi peccato,& operibus legis:ſub pœna mortis æternę:vt ſuperius dictum eſt.& ſic patet à quibus eſt abſtinendum, & ceſſandũ communiter in toto Sabbato vſuali.Sed vltra ſuperius dicta,in Sabbato memoriali.ſ.in quolibet die feſto ab eccleſia ĩ memoria beneficiorum noſtrę redemptionis dedicato,eſt ceſſandum ab omni opere ꝓfano,& negocio mundano: vt homo poſſit intendere ſoli ſanctificationi, & honori diuino:& hoc cõuenit ſoli Sabbato memoriali,& diei feſto ab eccleſia dedicato. Quantum autem ad ſm de ſanctificatione ſabbati,eſt aduertendum, ꝙ Sabbatũ ſanctificare idẽ eſt,quod in Sabbato ſancta opera facere:opera autem ſancta ſunt illa,quę à Deo ſunt præcepta, & ordinata.& per conſequens nihil aliud eſt, niſi declinare ab omni malo,& facere bonũ, adimplendo diuina mãdata:quæ omnia conſiſtunt in dilectione Dei, & proximi, & in operando ſm iuſtitiam erga Deum, & proximum:quæ quidem iuſtitia tribuit vnicuiq; quod ſuum eſt.ſ.Deo exhibet latriam ſeruitutem,& proximo mutuum auxilium.Et ideo duo ſunt videnda.Primo, quę latria eſt Deo exhibenda: & quod auxilium eſt proximo attribuẽdum.Ad primum dicitur: ꝙ latria eſt quidam cultus ſoli Deo debitus ratione ſummę eius maieſtatis,ſapientię,& bonitatis. vnde quia iſta tria in ſolo Deo reperiuntur eſſentialiter:ideo ſoli Deo cõpetit latria. Ipſe eni ratione ſummę eius maieſtatis, & omnipotentiæ,mundum de nihilo creauit: ratione autem ſummę ſuę ſapientiæ,omnia ſuauiter,& ſapienter diſponit in ſuum finem ordinando:ſed ratione ſuę bonitatis,& largitatis,omnibus prouidet,& oia conſeruat:& ideo ratione ſuę omnipotẽtię ipſi debetur adoratio cum proſtratione,& procidentia:& ratione conſeruationis,& prouidentiæ debetur ipſi munus, & oblatio:ſed ratione ſapientię debetur ſibi laus,& Hymnus.Et in his tribus conſiſtit latria ſoli Deo debita: quam latriam explicat Dauid Pſalmo. xxviii.in primo verſu,dicens:Afferte domino filii Dei:afferte domino gloriam,& honorem: adorate dominum in atrio ſancto eius.Iſta autẽ latria ſeruitus Deo debita: ſcilicet adoratio, laus, & oblatio eſt de iure naturę: ideo pertinet quaſi ad moralẽ virtutem: & ideo naturaliter omnes nationes hanc latriam Deo exhibuerunt:licet quandoq; errauerint circa obiectum, & ſubſtãtiam, quia non verum Deum colebant: & quãdoq; circa modum,quia non debitam latriam exhibebant:quod ex ignorantia ꝓcedebat:quoniam verum Deum Gentiles ignorabant:& ideo neceſſaria eſt fides ꝓuia ad veram latriam exhibendam. Eſt enim neceſſaria veri Dei cognitio: vt cultor ſciat quem Deum colere debeat.& eſt etiam neceſſaria beneficiorum receptorũ cognitio:vt ſciat quæ offerre debeat munera,& quibus laudibus, & propter quę beneficia laudare debeat Deum &magnificare:quę omnia haberi nõ poſſunt, niſi per fidem,

Digitized by Google

per fidem,& per ſacræ ſcripturę doctri-nam: quę docet quomodo eſt vnus ſolus Deus creator omnium rerũ, & recreator, & conſeruator,& glorificator. Et talem .ſ.creatorem,& redemptorem, & glorificatorem catholica fides docet, & præcipit adorari,& per latriam coli ſeruitutẽ. Et ideo ipſa catholica fides p duodecim articulos explicat eſſentiam, & omnipotentiam,& bonitatem Dei: vt cultor ſciat quo modo,& quam latriã debeat Deo exhibere. Et ſic oportet, ꝙ cultor credat Deum trinum in perſonis,& vnũ in ſubſtantia,& eſſentia: qui ex nihilo ex tempore cuncta creauit:& ꝙ perſona filii noſtram accepit,& aſſumpſit humanitatem, & factus eſt homo. In qua humanitate dedit legem Euangelicam,& fuit paſſus,ſepultus,& reſurrexit &c. Et ſic Chriſtiana religio tali fide prȩſuppoſita: & ſtatibus prȩceptis Euangelicis adorat Deum trinum,& vnum,& creatorem:& verè offert ſacrificium euchariſtię in memoriam paſſionis:& hoc ratione beneficii redẽptionis: in quo ſacrificio offertur Chriſtus verus Deus,& homo cum omnibus ſuis meritis pro toto populo. Et in ſeptem horis canonicis laudat Deum de ſumma ſapiẽtiã,& agit gratias pro vniuerſis beneficiis receptis,petendo ſemper futurã gloriã, & felicitatem nobis ꝓmiſſam. & ſic patet quõ Chriſtiana religio exhibet Deo vero, veram,& debitam latriam.

¶ Qualiter Chriſtiana religio vere ſanctificat Sabbatum,ſancta opera faciendo erga proximum.

AD hãc ꝓbandam veritatem,quòd Chriſtiana religio vere ſanctificet Sabbatum,ſancta opera faciendo, aduertendum eſt,ꝙ opera humana licita ſunt in duplici genere. Quędam enim dicuntur temporalia,& profana: ſicut ſunt opera ſeruilia,& mechanica,& cętera de victu,& pane acquirendo:& iſta dicũtur vtilia nobis. Alia dicuntur opera ſancta facta in auxilium,& neceſſitatem ꝓximi: & iſta dicũtur opera miſericordię,& opera ſancta. In omni ergo die feſto, & in omni Sabbato memoriali Euãgelico prę-cipit Chriſtiana religio abſtineri ab omni opere ſeruili,& profano mechanico: ſed non prȩcipit ceſſari ab operibus miſericordię: immo prȩcipit in die feſto operibus miſericordiæ intendere, & inſudare: eo ꝙ talia opera non ſunt profana, nec ſeruilia,ſed ſancta ad auxiliũ, & ſubuentionem ordinata: quia tali die tenetur homo ſancta opera facere, quia hoc eſt Sabbatum ſanctificare. Et ſic patet, ꝙ falſo,& iniquo modo Iudæi incuſabant Chriſtum ſanantem infirmos in Sabbato: quia ſanando infirmos,opera miſericordię adimplebat,& ſancta opera faciebat.& per ꝯſequens Sabbatum magis ſanctificabat: quia ad hoc fuit Sabbatũ inſtitutũ.ſ.ad ceſſandum ab omni opere ſeruili,& profano:& maxime à peccato: & ad ſanctificandũ ipſum Sabbatũ.ſ.ad faciendum ſola opera ſancta in eo erga Deum veram latriam exhibendo:& erga ꝓximum auxilium in neceſſitatibus tribuendo. Et dicit ſaluator: Quòd pater meus vſq; modo: ideſt ſemp:& etiam in Sabbato operatur omnibus creaturis miſericorditer ſubueniendo:& ita ego operor, pauperes,& miſeros,ac infirmos miſericorditer ſanando. Et Ioan.cap.vii. dicit: Quòd circũciſionem facit homo in Sabbato,& non ſoluit Sabbatum: per qđ oſtẽdit,ꝙ maxime in die feſto ſunt eccleſiaſtica ſacramenta exercenda. & per ꝯſequẽs latria exhibẽda. Et hoc ſeruat Chriſtiana religio: qa diebus feſtis cum maiori apparatu,& ſolẽnitate diuina exercet,& celebrat officia,& facit eleemoſynas,& cętera ópa ſancta. Ex quibus patet, quòd ſola Chriſtiana religio verè, & debito modo ſanctificat,& celebrat Sabbatũ. Ex ſupradictis igitur tripliciter ꝯſtat,qualiter Sabbatum legale cum cęteris feſtiuitatibus iam ceſſauit:& quõ Iudęi falſo, ac indebito modo obſeruant Sabbatum:& quõ ſola Chriſtiana religio celebrat verè Sabbatũ cũ cęteris feſtiuitatibus,& debito,& integro,& pfecto modo ſanctificat illud.

¶ An cerimonialia, & iudicialia veteris legis poſſint ſeruari in lege noua ſine peccato.

PRæcepta cerimonialia,& iudicialia veteris legis,per nouã legẽ.ſ.Euan

gelicam,ſic euacuata ſunt,ꝙ eorꝫ obſeruãtia poſt Euangelii publicationē,qd mortiferū eſſet, dicēte Aplō ad Galatas.c.v. Si circuncidimini, Chriſtus vobis nihil ꝓderit. Et huius euacuationis,& ceſſationis ratio eſt,qa cerimoniæ veteris legis fuerunt figuræ quædam, & ꝓteſtationes Chriſti venturi,& noui teſtamēti:& ideo eas obſeruare in lege Euangelica nihil aliud eſſet, niſi negare Chriſtū veniſſe. Thurificatio tñ,quæ erat de cerimonialibus veteris teſtamenti,remanet adhuc in Euangelica lege:quia nō ſignificabat directe aliqd futurū: ſed deuotionē populi Deum colentis demōſtrabat:quæ cum multo maior ſit in nouo teſtamento,ꝙ fuerit in vetere:ideo reſtauit,& perſeuerauit. Præcepta vero iudicialia ſic euacuata ſunt,ꝙ in lege noua non obligant: ea tñ obſeruare non eſſet mortiferum:vtpote ſi aliqs Princeps, vel Præſidens Chriſtianus ꝯſtitueret: vt in terra,& iuriſdictione,vel dioceſi ſua aliquod ex ipſis iudicialibus ſeruaretur præceptis. Cuius rei ratio eſt:qa iudicialia inſtituta erant ad ꝯſeruandum ſtatum illius populi in pace,& vnione per opera iuſtitiæ: ex quo non erant ex ſe figurę alicuius futuri,vel faciendi in noua lege:ſed tantū per accidens,inquantū ſtatus illius populi erat ſiguralis reſpectu ſtatus noui teſtamēti. Ibi enim quę futura erant,& verbis,& ſignis demonſtrabantur,vel ſaltem præfigurabantur:quæ cum adimpleta ſint in Chriſto,& per ipſum Chriſtum:ideo ceſſauerunt,& euacuata ſunt: ea tamen tempore noui teſtamenti obſeruari poſſent: nō tamen eo,ꝙ in lege vetere mandata fuerint: ſed inquantum de nouo inſtituta eſſent: vt ſupra dictum eſt. Vbi autem in lege noua ſeruarentur, tanquam præcepta ex lege vetere obligatoria, mortifera eſſent: quoniam huiuſmodi obſeruantia nihil aliud eſſet,niſi aſſerere, & fateri,ꝙ adhuc manet ſtatus legis veteris. Et notandū eſt,ꝙ hmōi præcepta iudicialia in lege vetere pręcipiebanť(vt plurimū) ſub aliqua pœna obſeruari.

¶ Eadem,quę ſuperius dicta ſunt, aliis etiam probantur rationibus.

SEd qm̄ contentio noſtra eſt ꝯtra Iudæos obſtinatos, & ꝑuicaces,qui ratione nō facile mouenť:ſed in ſua(licet falſa)ꝯſtant,& perſeuerant opinione: ideo ne i hoc certamine de aliqua ſe poſſint iactare victoria, imo vt penitus ſuccūbant,& ſe veraciter ꝯuictos eſſe cognoſcant, hoc ipſum qđ de Sabbato ſupius dixi,aliis ēt rōnibus,vel alio modo ꝓbare decreui,ſed breuius. Circa igiť Sabbati obſeruantiā,plura ſunt ꝯſiderāda. Primo, de ipſius Sabbati obſeruatione à Deo ꝓcepta. Secūdo,de gr̄a ipſius,& aliorꝫ feſtorꝫ obſeruatione ab eccleſia idicta. Circa primū,videndū eſt primo de verborꝫ huius ꝑcepti expoſitione. Secūdo,de huius ꝑcepti qualitate.ſ. vtrꝫ ſit morale,vel cerimoniale. Tertio,de obſeruātię Sabbati ceſſatione,& diei Dñicæ ſucceſſione. Quarto,à quibus operibus debebat in Sabbato,& nunc in Dominica debet homo vacare. Quinto, vtrum laborare in aliis diebus ſit in præcepto,ſicut quieſcere in die ſeptimo,vel primo.

¶ Circa ergo primum.

Sciendū eſt:ꝙ verba tertii ꝑcepti Exodi.c.xx.ſunt hęc.ſ. Memēto vt diē Sabbati ſanctifices:Sex diebus opaberis,& facies oia opa tua: ſeptimo aūt die Sabbatū dñi Dei tui eſt: Nō facies omne opus tuū: & filius tuus,& filia tua, & ſeruus tuus,& ancilla tua,iumentū tuū,& aduena, q eſt ītra portas tuas. In ꝑdictis verbis ponunť tres clauſulę. Quarꝫ prima ꝑcipit ſanctificationē,cū dr̄: Memēto vt diē Sabbati ſanctifices. Secūda, i ſex dieb⁹ opationē ibi, Sex dieb⁹ &c. Tertia,iterdicit in Sabbato oēm opationē ibi, Nō facies &c. Quantū ergo ad primā clauſulā dicit, Memēto. circa quod nota, ꝙ huic præcepto, & non aliis,addiť verbum cōmemorationis, ſm Alexandrum.ar.iii.titu.i. in expoſitione ꝑcepti tertii in principio: qa in præcedēti ſcriptura fuerat ipſis Iudæis de Sabbati obſeruātia mentio facta: ſcilicet Geñ. cap.ii.& Exodi cap.xvi. vel ſm Ricardū primo. diſtin.xxxvii.q.ii.arti.v.in fi. qa hoc præceptū ſimul erat morale, & cerimoniale. Cerimonialia aūt non ſunt ita de lege naturę,ſicut moralia: ideo nec ita firmiter

Digitized by Google

firmiter menti impreſſa. Sequit: Vt diem ſabbati ſanctifices. Sanctificatio Sabbati eſt ad Deum vacatio. Sanctum enim (ſm Origenem) dicit ſeparatũ ab vſu cõmuni ad cultũ Dei. Preceptũ ergo ſanctificationis eſt: vt cor à curis ſupfluis ſeparet, & diuino cultui mancipet: & hoc eſt vacare Deo. Hoc aũt fit tripl'r. Primo, general'r.ſ. dum nos à vitiis ſeparamus: & intentionẽ noſtrã ad ſabbatũ: idest requiem æternitatis habemus. Secũdo, ſpecial'r: dum.ſ. tpibus ſtatutis, & ad hoc deputatis, ſeparãtes nos etiam à licitis opibus, Deo orando, & meditãdo vacamus. & hæc eſt ſanctificatio ſabbati. Tertio, ſpecialiſſime: ſicut eſt in viris ꝯtẽplatiuis, qui ab oibus mũdanis ſe ſeparãt: vt Deo familiariter itendãt. Prima ſanctificatio eſt neceſſaria. Secũda eſt debita. Tertia pfecta. Notandũ vero eſt, ꝙ vacatio, quæ eſt ad Deũ, intelligi põt dupl'r.ſ. in habitu, & in actu. In habitu, nõ recipit taxationem tpis, quantũ ad eos, qui ſunt in charitate: qa offerũt in habitu Deo totũ tẽpus vitæ ſuæ: tñ quantũ ad ſeruientes ex timore pœnæ taxat tempus. Vacatio vero in actu recipit taxationem tpis, qa degentibus in hac vita mortali, nõ eſt poſſibile ſemp actu Deo vacare. Intelligendũ etiã eſt, ꝙ obſeruatio Sabbati poteſt dupl'r intelligi. Vno modo determinate: vt dicat, Dies Sabbati, dies requiei: & ſic dies Dñica, & etiã quælibet alia dies inſtituta ad vacandũ Deo põt dici dies Sabbati. vnde Deuterono. cap. v. ponitur interpretatio talis: Sabbatũ eſt: idest requies dñi Dei tui. Et hoc modo ſemp etiã tpe gratiæ obſeruat. Alio modo dies Sabbati, dicit dies determinata.ſ. ſeptima: vt Exodi cap. xxxv. Sex diebus facietis opus, ſeptima dies erit Sabbatum. Et hoc modo, licet eſſet moralis diſciplinę, ſiue morale, erat tñ figurale: vnde trãſiit figura cõpleta. Poſtea ſubdit pro ratione motiua ſanctificationis Sabbati: Sex enim diebus fecit Deus cœlũ, & terrã, & in ſeptima die requeuit: idest nouas ſpecies facere ceſſauit. Aſſignat aũt magis ratio in hoc præcepto, & in primo, ꝙ̃ in aliis preceptis: qa aliã habent rõnem manifeſtã: & ideo nõ oportuit in eis rõnem reddi: ſed primo pręcepto, & huic addit aliqd cerimoniale, vel determinatiuũ pręcepti moralis cõmunis: vt in primo: Nõ facies tibi ſculptile &c. In iſto determinat dies Sabbati: ideo & vtrobiq; ratio debuit aſſignari. Sequit ſecunda clauſula, in qua præcipit operari determinato tpe ꝯtra otioſitatem, cũ dicit: Sex diebus operaberis, & facies omnia opa tua: ſed ad opa diuerſa tenent hoies diuerſi. Sequit tertia clauſula, in qua interdicit opationem in Sabbato, cum dicit: Septimo aũt die Sabbatũ dñi Dei tui eſt: Nõ facies omne opus tuũ: & filius tuus, & filia tua, & ſeruus tuus, & ancilla tua, iumentũ tuũ, & aduena, qui eſt intra portas tuas. Hoc autẽ poteſt itelligi dupliciter. Vno modo literaliter: vt homo vacet à corporalibus opibus, quæ vacationem ad Deũ impediunt in ſolẽnitatibus: vt negociatio, & huiuſmodi. Et ideo etiã de irrationalibus præcipit: vt quieſcant, quæ ſine ducatu hominis non laborãt. Alio modo ſpecialiter: vt per quietem iſtã, quies à vitiis deſignet. Sic ergo præceptũ hoc mirabiliter ad ſummã ordinat bonitatem. Prima enim clauſula, præcipit ad Deũ ꝯuerſionem. Secũda, præcipit Dei imitationem per opa miſericordiæ: vt Lucæ cap. vi. Eſtote miſercorides: ſicut pater veſter cœleſtis miſericors eſt. Nõ enim eſt illi bonitas otioſa: imo diffundit radios ſuos beneficentię ſup bonos, & malos. vnde ibidem dicit: Qui Solem ſuũ oriri facit ſuper bonos, & malos. Tertia, iniungit omnis malitiæ vitationem, qua præcipit à vitiis quietudo. Sed quare magis pręcipit obſeruatio Sabbati in ſpeciali, quàm aliarũ ſolemnitatum? Reſpondet. Quia omnes ſolẽnitates veteris legis ſunt inſtitutæ in cõmemorationem alicuius diuini beneficii, vel præteriti cõmemorati, vel futuri præfigurati. Inter oia aũt beneficia Dei memoranda, primũ, & pręcipuũ eſt beneficiũ creationis, & memoratur in ſanctificatione Sabbati. vnde Exodi cap. .xx. pro ratione huius præcepti dicitur: Sex diebus fecit Deus cœlum, & terram &c. Inter omnia vero beneficia

Oppoſitio.

Reſponſio.

præfiguranda, præcipuum, & finale erat quies mentis in Deo: vel in præſenti per gratiam, vel in futuro per gloriam: quæ figurabatur per obſeruantiam Sabbati: vt dicitur Eſaiæ cap. lviii. Si auerteris à Sabbato pedem tuum, vocaberis Sabbatum domini delicatum, & ſanctũ domini glorioſum. Hæc eni beneficia primo, & principaliter ſunt in mente fidelium. Aliæ vero ſolemnitates celebrantur propter aliqua beneficia particularia temporaliter tranſeuntia: vt Paſcha propter beneficiũ præteritæ liberationis de Aegypto: & ꝓpter futuram paſſionem Chriſti, quę temporaliter tranſiuit, inducens nos in quietem Sabbati ſpiritualis. & ideo inter decem præcepta fit commemoratio de ſolo Sabbato.

¶ Circa secundum.

Sciendum eſt, ꝙ hoc præceptum literaliter intellectum eſt, partim morale, & partim cerimoniale. Morale quidem, inquantum homini præcipitur, ꝙ deputet aliquod tempus vitæ ſuæ ad vacandum diuinis. Ineſt enim homini (vt dictum eſt etiam ſuperius) inclinatio naturalis ad hoc, quod cuilibet rei neceſſariæ deputet aliquod tempus: vt corporali refectioni, dormitioni, & aliis huiuſmodi: vnde ēt ſpirituali refectioni, qua mens hominis reficitur in Deo ſm dictamen rationis naturalis aliquod tempus deputat homo: & ſic habere tempus aliquod ad vacandum diuinis cadit ſub morali præcepto. Eſt autem cerimoniale, inquãtum in hoc præcepto determinatur ad hoc ſpeciale tempus. ſ. dies ſeptima in ſignum memoratiuum generalis beneficii: ſcilicet productionis mundi. Sex enim diebus Deus mundum fecit, & in die ſeptima requieuit. Spiritualiter autem intellectum eſt cerimoniale. Nã allegorice ſignificat Chriſti quietem in ſepulchro, quę fuit in ſeptima die. Moraliter autem ſignificat ceſſationem ab omni actu peccati, & quietem mentis in Deo: & ſm hoc eſt quodãmodo præceptum generale. Anagogice vero: id eſt ducendo ſenſum ad ſuperiora: nam Anagoge eſt locutio de præmiis futuris, & cœleſti vita futura, aptis, vel myſticis ſermonibus diſputata. Anagogice inquam ſignificat quietem diuinæ fruitionis in patria futurã in ætate ſeptima. Secũdum enim Auguſtinum lib. lxxxiii. quæſtionum. q. lviii. contra Fauſtum: Prima ætas generis humani fuit ab Adam vſq; ad Noe. secũda à Noe vſq; ad Abrahã. Tertia inde vſq; ad Dauid. Quarta à Dauid vſq; ad tranſmigrationē Babylonis. Quinta inde vſq; ad aduentum domini. Sexta inde vſq; ad finem ſæculi. Septima in requie beatorum. Et quia hoc pręceptũ, quo ad aliquid eſt morale: & quo ad aliquid eſt cerimoniale: ideo quãdoq; ponitur inter pręcepta moralia, & quandoq; inter cerimonialia. Sed poſtq̃ hoc in loco de iſtis ætatibus aliqualiter tetigi, anteq̃ ad vlteriora procedam, non incongruum eſſe iudicaui, de diuerſis harũ ætatum opinionibus aliqd loqui. Et primo de illis, qui dicunt vltimam huius mundi ætatem, eſſe ſextam ætatem. Et hoc, quia ſupra proxime tetigi, eas ætates ſm opinionem Beati Auguſtini in libello de lxxxiii. quæſtionibus. Nã ipſe Beatus Auguſtinus lib. xxii. de Ciuitate Dei, cap. vlti. in calce. c. xxx. ſic inquit: Ipſe etiam numerus ætatum veluti dierum, ſi ſm eos articulos tpis computetur, qui in ſcripturis ſanctis videntur expreſſi, iſte Sabbatiſmus euidentius apparebit: qm̃ ſeptimus inuenitur, vt prima ætas, tanq̃ dies primus ſit ab Adam vſq; ad diluuium. Secunda inde vſq; ad Abraam: nõ æqualitate tempoꝝ, ſed numero generationum. Denas quippe habere reperiunt. Hinc iã (ſicut Matthæus Euangeliſta determinat) tres ætates vſq; ad Chriſti aduētum ſubſequenter: quæ ſingulę denis, & quaternis generationibus explicãtur. Ab Abraam vſq; ad Dauid vna. Altera inde vſq; ad tráſmigrationem in Babyloniam. Tertia inde vſq; ad Chriſti carnalem natiuitatem. ſiunt itaq; oẽs quinq;. Sexta nunc agitur nullo generationum numero metienda, propter id quod dictum eſt: Non eſt veſtrũ ſcire tempora, quę Pater poſuit in ſua poteſtate. Poſt hanc tanq̃ in die ſeptimo requieſcet Deus: cum eundem ſeptimum diem, quod nos erimus, in ſeipſo

Deo

Deo faciet requieſcere. De iſtis porrò æta tibus ſingulis nunc diligenter lõgum eſt diſputare. Hæc tñ ſeptima erit Sabbatũ: cuius finis non erit veſpera: ſed Dñicus dies: velut octauus æternus: q Chriſti reſurrectione ſacratus eſt: æternã nõ ſolum ſpũs, verũetiã corporis requiẽ pfigurãs. ibi vacabim⁹, & videbim⁹: videbim⁹, & amabimus: amabimus, & laudabimus: ecce qđ erit i fine ſine fine. Nã qs ali⁹ nr̃ eſt finis, niſi puenire ad Regnũ: cuius nullus eſt finis? hæc ille. ſ. Beatus Auguſtinus. Et notandũ eſt, Beatũ Auguſtinum has ætates ſic diſtinxiſſe auctoritate Euangeliſtę Matthæi: vt ipſemet ſupius dixit. Repetamus ẽt illud Beati Hieronymi de reſiduis enodandis quæſtionibus: qđ ſupius iam diximus. ſ. Illa aũt prima vita, quę à peregrinatione redeuntibus eſt: per primã ſtolam, quẽ primũ diem Dñicum dicimus, figuraſ. Quęre ſeptem dies Geñ. legens, inuenies ſeptimum ſine veſpera, quia requiem ſine fine ſignificat. Prima ergo vita non fuit ſempiterna requies peccanti: requies aũt vltima ſempiterna eſt: ac p hoc & octauus ſempiternã beatitudinẽ habebit: quia requies illa, quę requies ſempiterna eſt, excipitur, & ab octauo nõ extinguitur: neq; enim eſſet aliter ſempiterna. Ita ergo erit octauus, qui primus, vt prima vita, ſed æterna, reddaſ. Sabbatum tamen cõmendatum eſt cõmuni populo in initio corporali tpaliter celebrandum: vt figura eſſet ſanctificationis in requiẽ Spiritus ſancti. Nuſq̃ enim legimus in Geneſi, ſanctificationem per omnes ſuperiores dies: ſed de ſolo Sabbato dictum eſt: Et ſanctificauit dñs diem ſeptimum &c.

Quæ opinio antedictoꝝ doctoꝝ approbari videtur per Eſaiam Prophetã, dicentem cap. lxvi. Et erit menſis ex menſe, & Sabbatum ex ſabbato: ideſt perpetua requies, & duratio, quæ à nobis exprimi non poſſunt, nec etiam capi: nec per nomina, & verba differentias tpis ſignificãtia. Et hoc etiam modo de æternitate Dei dicitur, Apocalypſis cap. primo: Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt. Aeternitas aũt durationis per hoc, quod dicit, Menſis ex menſe. & æternitas quietis, cum dicitur, Sabbatum ex ſabbato. Sabbatum nanq; in Hebræo quietem ſignificat, vt pluries dictum eſt. In cœleſti enim patria erit ppetua requies: & pficietur illud Pſalmi. xlv. Vacate, & videte, qm̃ ego ſum Deus, quod erit vere maximum Sabbatũ nõ habẽs veſperam: vt Geñ. cap. ii. vnde dies Dñicus, qui octauus eſt in lege noua, loco ſeptimi diei ſubrogatur: qa in lege noua in pręmium bonoꝝ operũ, octo nobis promittunſ beatitudines: vt Matthæi cap. v. Beatus etiam Hieronymus ad Cyprianũ preſbyteꝝ, ſup illis verbis Pſalmi. lxxxix. Qm̃ mille anni ante oculos tuos, tanq̃ dies heſterna, quæ præteriit. Adducens illud Apoſtoli ad Hebræos cap. : Chriſtus heri, & hodie ipſe, & in ſempiternum, ſic inquit: Ego arbitror ex hoc loco, & ex Epiſtola, quæ nomine Petri Apoſtoli ſcribiſ, Mille annos pro vna die ſolitos appellari: vt ſcilicet: quia mũdus in ſex diebus fabricatus eſt, ſex millibus annoꝝ tantũ credaſ ſubſiſtere. Et poſtea venire ſeptenarium numerum, & octonarium: in quo verus exerceſ Sabbatiſmus, & circuncifionis puritas reddiſ: vnde & octo beatitudines bonoꝝ operũ præmia promittunſ. ſcribit autẽ Petrus hoc modo: Vnum hoc vos nõ prætereat dilectiſſimi: quia vna dies apud Deum, q̃ſi mille anni: & mille anni, quaſi vnus dies. Non moraſ dñs in promiſſo: vt quidam morari exiſtimant: ſed patiẽter agit pter vos, nolẽs aliquos perire, ſed oẽs ad pœnitentiam reuerti. Adueniet autẽ dies domini vt fur, in quo cœli magno impetu tranſient &c. hæc omnia Beatus Petrus in ſua prima Epiſtola, cap. vltimo.

Verum nõnulli alii de iſtis ſeptẽ ætatibus aliter ſentiunt. Et in primis nõnulli Thalmudiſtæ, ſiue Rabini, dicentes: Quòd totus diſcurſus mundi diuiditur in ſeptem dies, ſiue ſtatus, vel ætates, aut ſæcula. Vnde prima dies, ſiue ætas, fuit ab Adam vſq; ad diluuium: quem vocãt diem primum mundi. Secunda dies, ſiue ætas, fuit à diluuio vſq; ad Abraam: quẽ vocant diem ſecundum mundi, in quo homo ambulabat in lege naturæ cum aliquibus ſacrificiis: & maxime cũ oblatio-

ne panis, & vini. In qua ætate fuit Melchiſedech ſacerdos Dei excelſi, qui obtulit panem, & vinum ꝓ Abraam: vt Gen. cap. xiiii. & ſic creditur ab aliquibus: ꝙ ille fuit cultus latriæ in ea ætate. Tertia dies, ſiue ætas, fuit ab Abraam vſq; ad exitum Iſrael de Aegypto: quem vocant diem circuncisionis: eo ꝙ homo ambulabat per circuncisionem cum lege naturæ. Quarta dies, ſiue ætas, fuit ab exitu Aegypti vſq; ad Salomonem, qui ædificauit primum templum: quem diem vocant diem Tabernaculi: eo ꝙ per totam illam ætatem, ille populus ſeruiebat, & exhibebat Deo latriam in Tabernaculo: vt patet in libro Iudicum. & in primo, & ſecũdo Regum. Quinta dies, vel ætas, fuit à conſtructione primi templi vſq; ad ſecundum ædificatum per Zorobabel, & ſocios: quem diem Iudæi appellant diẽ, & tempus primi templi. Sexta dies, ſiue ætas, fuit totum tempus à relaxatione captiuitatis Babyloniæ vſq; ad deſtructionem ſecundi templi factam per Titum: quod appellant tempus, & diem ſecundi templi. Septimam diem, ſiue ætatem mũdi appellant totum tempus poſt deſtructionem ſecundi templi vſq; ad finẽ mũdi: quem appellant diem, & tempus Meſſiæ. Quam Thalmudiſtarũ, ſiue Rabinorum opinionem, vel ſententiam approbare videtur Beatus Ambroſius in Hymno Pentecoſtes, q incipit: Iam Chriſtus aſtra aſcenderat, regreſſus vnde venerat &c. Et hoc ex iſtis verbis ipſius Hymni, Solẽnis vrgebat dies, quo myſtico ſeptemplici, orbis volutus ſepties, ſignat beata tpa &c. Itẽ ex his aliis ipſius Hymni verbis pauꝫ infra poſitis. ſ. Patrata ſunt hæc myſtice, Paſchæ peracto tpe, ſacro dierꝫ numero, quo lege fit remiſſio. ſignificabatur enim gñalis remiſſio, & qes futura tpe Meſſię per illum ſeptenariũ. Per alium ẽt Hymnum, qui dicitur paulo ante Pentecoſten, & incipit, Luſtris ſex, qui iam peractis, tempus implens corporis &c. Quã ſententiam, & opinionem videt etiã approbare Origenes, Homelia. viii. ſup Leuitico, his verbis: Septimana hęc præſentis vitę tempus videri poteſt: in ſeptima na nanq; dierum conſummatus eſt mundus: in quo, donec ſumus in carne poſiti, ad liquidum puri eſſe nõ poſſumus: niſi octaua venerit dies: hoc eſt: niſi futuri ſæculi tempus affuerit. Hic aũt Origenes, quãuis velit ſeptimam ætatem eſſe præſens tempus Meſſię: tamen fatetur nullũ poſſe in hoc ſæculo ad liquidum eſſe purum: ſed in ſupna. ſ. gloria tantũ: vbi erit octauus dies. Ex qbus ſuperius dictis: licet inter antedictos ſic opinantes aliqualis videatur eſſe differentia: eo ꝙ eoꝝ aliqui dicant, Tempus Meſſiæ Regis eſſe ſextam mundi ætatem, & alii ſeptimam: tñ eo ꝙ ipſi omnes in hoc conueniunt, & concordant: ꝙ vltimi dies huius mundi, ſunt dies Meſſię Regis. iuxta illud, quod dicit Gẽ. cap. xlix. qñ Iacob Patriarcha morti propinquus inquit filiis ſuis: Congregamini vt annuntiem quæ ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis. Quod confirmatur etiam auctoritate Eſaiæ. c. ii. Michęę cap. iiii. Danielis cap. ii. In qbus oibus locis apparet tempus Meſſię Regis eſſe nouiſſimos dies huius mũdi.

Rabi ẽt Moyſes Gerũdenſis, exponẽs dies iſtos nouiſſimos Gẽ. c. xlix. ait: Nouiſſimi dies iſti, ſunt dies Regis Meſſiæ: qm̃ Iacob verbis ſuis illa ſignificauit tpa, cum dixit: Donec veniat Silo: & ipſi ꝯgregabuntur ppl'i: nouiſſimi enim dies, dies Meſſiæ ſunt. hæc ille Rabi. Quapropter, cum firmiter, & veraciter ab oibus tã Chriſtianis, q̃ Iudęis teneat: ꝙ dies nouiſſimi, ſint dies Meſſiæ Regis. Ideo, licet in numero ætatũ huius mũdi, alius dicat ſextã ætatem ipſius mũdi, & alius ſeptimã eſſe tempus Meſſię, tamen ex hoc dicto nulla in effectu oriri poteſt inter eos differentia: quoniam ſm vtriuſq; partis intentionem, & mentem, dies Meſſię non ſunt, niſi dies nouiſſimi huius mundi. Sed [Oppoſitio.] poſſet aliquis dicere: Vbi ſexta ætas eſſet tempus Meſſiæ, non valerent, & non militarent Argumenta tua per te facta ſuperius de ſeptenario numero præfigurato: vt ſupra multipliciter argumentatus fuiſti: cum ſexta ætas non ſit de ipſo ſeptenario numero. Cui Oppoſitioni reſpõ- [Reſponſio.] derem. Quod imo valerent, & militarẽt

contra

contra ipſos Iudęos: cum ipſi nō ſint in numero eorum, qui dicūt ſextā ætatem eſſe vltimum tempus iſtius mundi, & ſic tempus Meſſię: ſed de illis, qui dicunt ſeptimam ætatē eſſe tempus Meſſię: & ſic contra eos maximam habet efficaciam ſupra dicta argumentatio noſtra à ſeptenario numero aſſumpta. In lib. Chronicorum depicto, impreſſo in Germania folio. xcv. ſic ſcriptum reperitur: In principio quadrageſimi ſecundi anni Imperii Auguſti Cæſaris, inchoata eſt ſexta mundi ætas, nato domino noſtro Ieſu Chriſto, primo & trigeſimo Regni Herodis Alienigenæ anno, centeſimę nonageſimętertię Olympiadis, ab Vrbe condita: anno à captiuitate Iudęorum.ſ. Babylonica. 545. à Dauid Regno. 1029. à natiuitate Abrahę. 2015. à diluuio Noe. 2957. ab Adam. 5199. à cōceptiōe Ioānis baptiſtę mēſe ſexto. Ecce hic etiā auctor ſex tm̄ ætates hui⁹ mūdi opinatus eſt fuiſſe, cōputata ætate pſenti, q̄ dr̄ Chriſti. Sed reuertamur vn̄ diſceſſimus.

Circa Tertium.

Notandum eſt, ꝙ obſeruatio diei Sabbati debuit ceſſare: quia ſignificabat futuram quietem domini in ſepulchro die ſeptimo: & requiem beatorū in cœlo per Chriſti meritum futuram ætate ſeptima: & ideo adueniente veritate: debuit illa figura ceſſare: & etiam ppter excluſionē erroris: ne forſan ex hoc aliqs crederet, ꝙ adhuc obligatio ad cerimonias veteris legis maneret. Vnde Gregorius de conſecra. diſtin. iii. cap. Peruenit ad me, quoſdam peruerſi ſpiritus homines, praua inter vos aliqua, & ſanctæ fidei aduerſa ſeminaſſe: ita vt in die Sabbati prohiberēt aliquid operari &c. Et Apoſtolus ad Coloſſen. cap. ii. Nemo vos iudicet in cibo, & potu, ſiue in parte diei feſti, aut neomenię, aut Sabbatorum, quę ſunt vmbra futurorum. Corpus autem Chriſti. i. veritas huius vmbrę eſt Chriſtus. i. pertinet ad Chriſtū: vel ſignificat corpus Chriſti. qd̓ .ſ. ſumpſit de virgine, quod eſt eccleſia. Multum etiam diſputat ſuper hoc Apoſtolus ad Hebręos cap. iii. & iiii. Magis autem debuit Sabbatum commutari in primam diem ſeptimanę, quàm in aliam diem ſtum ppter memoriam noſtrę creationis, quia illa die creauit Deus cœlum, & terram: tum in memoriam noſtrę redemptionis prętеritę, & reſurrectionis futurę. Reſurrectio enim Chriſti manifeſtatio fuit noſtrę redemptionis, & exemplar noſtrę futurę, & glorioſę reſurrectionis. Et quia die illa Chriſtus reſurrexit, vocata eſt dies illa dies Dominica propter Chriſti reuerentiam, & ſuę reſurrectionis memoriam, quę vocabatur prius dies Solis. Succeſſit ergo in noua lege obſeruatio Dominicę diei obſeruationi Sabbati: nō tamen ex vi pręcepti legis: ſed ex conſtitutione eccleſię: & conſuetudine populi Chriſtiani prędictis de cauſis. Non eſt autem figuralis obſeruatio diei Dominicę, ſicut fuit obſeruatio Sabbati in veteri lege: & ideo non eſt ita arcta phibitio operandi in Dominico, ſicut fuit arcta in Sabbato: vnde quędam opera in Dominico conceduntur, quę in Sabbato prohibebantur: vt decoctio ciborum &c. Et etiā in quibuſdam operibus prohibitis facilius dipenſatur propter neceſſitatem in noua lege, q̄ in veteri, qa figura ptinet ad preſtationem veritatis, quā nec in modico oportet pręterire. Opa aūt, ſm̄ ſe conſiderata, mutari poſſunt p loco, & tpe.

Tempus autem ætatum poſſumus ēt computare hoc modo. Ab initio mundi vſq; ad diluuium Noe, anni. 1656. tantū: vt ſupra oſtendimus lib. vi. cap. xiii. licet oēs cōmuniter dicant interfuiſſe annos .2656. & maxime Ioſeph⁹ lib. primo Iud. Antiqtatis. c. v. à diluuio vero vſq; ad vaſtitatē tēpli factam p Nabucodonoſor: vt ait Ioſephus Antiqta. x. c. x. anni. 1957. menſ. 6. dies. 10. Captiuitas Babylonica durauit per. 70. annos. Ioſephus lib. vii. de Bello Iudaico. c. xvi. A' poſteriore vero ſtructione templi, quam ſecūdo anno Cyri Regis Aggęus fecerat vſq; ad excidiū, qd̓ Veſpaſiano imperāte ſuſtinuit ciuitas, anni. 639. mēſes. 1. & dies. 15: Licet ſecundū tēplū nō fuerit deſtructum, niſi poſt Chriſti cruciatum per. 42. annos: tamen non fuit etiam reędificatum ſtatim tempore reuerſionis à captiuitate Babylonica: ſed completum fuit anno ſexto

Darii Regis: vt Eſdrę lib.i.c.vi.& libro.ii. Eſdrę.c.vii. Et Chriſtus etiam vixit annis .33.& mēſibus.3.vñ nihil ex iſtis cōputo.

¶ Circa quartum.

Quarto videndum eſt à qbus operib⁹ ceſſandum erat in Sabbato. Vnde ſciēdū eſt, ꝙ in obſeruātia Sabbati duo ſunt ꝯſiderāda. Quoꝝ alteꝝ eſt, ſicut finis: & hoc eſt, vt homo vacet rebus diuinis: quod ſignificatur ibi: Memento vt diem Sabbati ſanctifices. Illa enim in lege ſanctificari dicuntur, quę diuino cultui applicantur. Aliud eſt ceſſatio opeꝝ, quæ ſignatur ibi: Septima die dñi Dei tui, nō facies omne opus tuū: ſed de quo opere intelligaſ, Leuitici.c.xxiii. exprimitur: Oē, inquit, opus ſeruile non facies in eo. Opus aūt ſeruile à ſeruitute dicitur. Eſt aūt triplex ſeruit⁹. Vna eſt ſeruitus Dei: & ſm hanc opus ſeruile dici poſſet opus latriæ: quod ꝑtinet ad Dei ſeruitium. Alia eſt, qua homo ſeruit peccato, ſm illud Ioannis.c.viii. Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Et ſm hoc, oē opus peccati dicitur ſeruile. Tertia eſt, qua homo ſeruit hoī. Eſt aūt vnus homo ſeruus alterius, non ſm mētem, ſed ſm corpus: & ideo ſm hoc, opera ſeruilia dicūtur opera corpalia: in qbus vnus homo alteri ſeruit. Opus aūt ſeruile primo modo dictū non prohibetur in die Sabbati: qa hoc eſſet ꝯtrarium fini obſeruationis Sabbati. Et ſimiliter etiā nullus actus ſpiritualis exercitiū eſt ꝯtra obſeruātiam Sabbati: puta ſi qs doceat verbo, vel ſcripto: vnde Numeri.c.xxviii. dicit Gloſa: Quòd fabri, & huiuſmodi artifices otianſ in die Sabbati: lector aūt diuinę legis, vel doctor ab opere ſuo nō deſiſtit, nec tñ cōtaminatur Sabbatū. Opus aūt ſeruile ſecūdo modo, vel tertio dictum, ꝯtrariatur obſeruantię Sabbati, inqūtum impedit applicationē hoīs ad diuina. Et qa magis impeditur homo à diuinis ꝑ opus peccati, ꝙ ꝑ opus licitum, licet ſit corpale: ideo contra ꝓceptū hoc, magis agit, q peccat ī die feſto ꝙ ſi aliquod opus corporale licitum facit: vñ Aug. lib. de Decē chordis, dicit: Melius faceret Iudæus in agro ſuo aliqd vtile, ꝙ in theatro ſeditioſus aſſiſteret. Nō tñ peccās venialiter in Sabbato ꝯtra hoc ꝓceptum facit: qa veniale ſanctitatem nō excludit. Opera aūt corporalia intm̄ ſeruilia dicunſ, inqūtum ꝓprie ꝑtinet ad ſeruiētes: inqūtum aūt ſunt cōia ſeruis, & liberis non dñr ſeruilia. Quilibet aūt tam ſeruus, ꝙ liber tenetur in neceſſariis prouidere, non tm̄ ſibi, ſed ēt proximo, ꝓcipue in ꝑtinentibus ad ſalutē corporalē, ſm illud Prouerbioꝝ.c.xxiiii. Erue eos, q ducūtur ad mortē: & ſm Auguſtinū dicentē: Non paviſti, occidiſti. Secundario aūt in dānis reꝝ vitandis, iuxta illud Deutero.c.xxii. Non videbis bouē, aut ouē fratris tui errātem, & ꝑteribis: ſed reduces fratri tuo. Et ideo opus corpale pertinens ſiue ad ſalutem corporis proprii, vel ꝓximi: ſiue ad vitādum damnū imminēs exterioris rei, non eſt ꝯtra obſeruātionē Sabbati: vnde dñs Ioan.c.vii. ait: Mihi īdignamini, qa totum hoīem ſaluū feci ī Sabbato. Et Matthæi.c.xii. Quis erit ex vobis hō, q habet vnam ouē: & ceciderit Sabbato ī foueam, nōne tenebit, & leuabit eā? ar. extra de feriis. licet. &.xxiii.q.viii. Si nulla. & de ꝯſecra.diſt.i. Sicut nō alii. hęc Tho. ii.ii.q.cxxii.ar.iiii.c.iii. Vtrū aūt in dieb⁹ Dominicis vacādum ſit ab oī opere ſeruili, patet ex rñſione qōnis pręcedentis: qa idem dicēdum eſt de Dñica, quod dictū eſt de Sabbato. Pōt tñ, ſm Ricardum.iii. diſt.xxxvii.q.ii.ar.iiii.c. ꝯſiderari, & notari per aliū modū, ꝙ ſupra ſit habitū, qd eſt opus ſeruile. Sciendū ergo, ſm ipſum, ꝙ opus ſeruile opponiſ opi liberali: quorum vtrūq;, inqūtum hmōi, penſari debet: maxime ex ꝓximo, & primo fine: ita ꝙ rōne ꝓximi, & ꝓprii finis: non qdem finis accidentalis, quē cōſtituit intētio agētis: ſed eſſentialis, quē principalius reſpicit, quantum eſt ex parte ſua, iudicari debet opus ſeruile ſimpliciter, vel liberale? Et ratione finis proximi, quem conſtituit intentio agentis, debet formaliter iudicari opus ſeruile, vel liberale per reſpectum ad agentem. Vt enim vult Philoſophus quinto Ethicorum, capitulo quarto: Si qs luxurietur, vt lucretur, auarus: ſi autem vt delectetur, luxurioſus videbitur. Certum eſt autem, ꝙ corpus debet ſeruiliter animæ ſubdi: & anima deſuper ſedere ſicut libera.

Digitized by Google

libera: Illa ergo opera, quæ tanquam finẽ proprium, & proximum reſpiciunt temporale bonum corporis ipſius operantis, ſunt ſeruilia, etiam ſi materialiter eſſent ſpiritualia. vnde ſi quis in corde ſuo meditetur aliquid ſcientiale ordinatum, vt ad proximum, & proprium finem ad temporale lucrum, illud opus eſt magis ſeruile, q̃ liberale. Similiter ſi qs aliquod opus faciat, quod eſt materialiter ſeruile: & illud ordinet vt ad finem proximum, & ꝓprium ad bonum ſpirituale ipſius animę: magis eſt liberale, q̃ ſeruile: ſaltem per reſpectum ad agentem: vt ſcribere aliquid, nõ pp temporale lucrũ, ſed propter ædificationem animarum, & propter cultum diuinum. Quod ꝯfirmari poteſt. extra de feriis. Conqueſtus. & de ſta. mona. Cũ ad monaſterium. Cum ergo ſit vacandum in Dominicis diebus ab omni opere corporali ordinato: ſicut ad proximum, & proprium finem ad temporale bonum ꝓprii corporis: vacandum eſt illis diebus ab oĩ opere, quod materialiter, & finaliter, ſeu formaliter, eſt ſeruile ſimpliciter, & per reſpectum ad agentem. Ab operibus autẽ quæ ſunt materialiter libera, & formaliter ſeruilia: vt cũ aduocatus ſtudet, & cogitat de his, quę cras vult proponere pp lucrum tp̃ale: & ruſticus de aratione terræ ſuæ, quã in craſtina die vult arare: nõ ita aſtringitur homo abſtinere in diebus p̃dictis: ſicut ab operibus, q̃ materialiter, & formaliter ſunt ſeruilia: qa facilius eſt abſtinere ab his, q̃ ab illis. vñ per tales actus nõ peccat homo mortaliter, niſi per hoc excludatur vacatio illa, quam neceſſario debet cultui diuino. Ab operibus autem, quæ ſunt ſeruilia materialiter, & non formaliter per reſpectũ ad agẽtem, nõ tenetur homo neceſſario ceſſare in Dñicis. vñ .ff. de feriis. l. penult. §. Diuus Traianus. Dicit lex, Ea quę ad militarẽ diſciplinam pertinent, et feriatis diebus peragẽda, vt addit apparatus: & ſic ſcholares legere, & ſcribere poſſunt. Et rõ eſt, quia talia opa quãtum ad ſuũ finem ꝓximum, & ꝓpriũ, ſunt liberalia. Hæc Ricardus ibidem.

¶ Circa quintum.

Quinto. ſ. vtrũ laborare in aliis diebus ſit in præcepto, ſicut requieſcere in die ſeptimo. Sciendũ eſt primo, ꝙ triplex eſt labor. ſ. debitus, ꝯceſſus, & ꝓhibitus. Debitus eſt duplex. Vnus excludẽs otium aĩę inimicũ: & ad hũc tenentur oẽs: qa oẽs tenent̃ ſe exercere in aliquo vtili: rõne cuius excludant à ſe tentationis ĩgreſſum, ſm illud Eccleſiaſtici. c. xxxiii. Mitte illũ in operationẽ, ne vacet: multã enim malitiam docuit otioſitas. Alius eſt introducens fructum: & ille eſt triplex. Vnus prælatoꝝ de cura ſubditoꝝ. de quo primo ad Timo. v. Qui bñ præſunt p̃ſbyteri, duplici honore digni habeant̃: maxime q laborãt in verbo, & doctrina. Alius actiuoꝝ: & hoc circa tp̃alia, vt habeant vñ viuant, & aliis ſubueniãt. de quo dr̃ ad Ephe. c. iiii. Magis aũt laboret homo operãdo manibus, quod bonũ eſt, vt hẽat vñ tribuat neceſſitatẽ patienti. Et adhuc tenent̃ fortes corpe, ne cogant̃ viuere otioſe de bonis, q̃ debent̃ aliis. Aut circa ſpiritualia: vt eſt labor p̃dicatoꝝ, & p̃ſbyteroꝝ ſacramenta miniſtrantiũ. Et ſic cũ Apl's dixit prĩo ad Corint. c. iii. Ego plãtaui &c. ſubdit: Vnuſquiſq; ꝓpriam mercedẽ accipiat, ſm ſuũ laborem. Tertius eſt ꝯtemplatiuoꝝ, qbus & ſi quieſcat mẽs à ſtrepitu mũdi: tñ inuigilat ſolicitando ſtudiũ Deo placendi, & aliis gratiam impetrandi. Et ſic dicit ſpõſa Canticoꝝ. c. v. Ego dormio, & cor meũ vigilat: nam ĩ dormitione, eſt qes: ſed in vigilia, labor. De his laboribus dr̃ Sapientiæ. c. iii. Bonoꝝ laborum glorioſus eſt fructus. ex p̃dictis laboribus laborãtes viuere pñt de eleemoſyna: qa pro illis, à qbus accipiunt, vtiliter laborãt. Cõceſſus labor eſt hoĩum mundi circa occupationes tp̃alium: vt habeant vñ viuant: & per tp̃alia acqrant æterna. Eccl'iaſtis. c. i. dr̃: Cognoui, ꝙ in eis eſſet labor, & afflictio ſpiritꝰ. Prohibitus eſt labor curioſitatis, & cupiditatis, q extinguit ſpiritualẽ quietem in Deo. de quo Hieremię. c. ix. Vt inique agerent, laborauerũt. Ex ſupius igitur in hoc toto. xii. c. dictis, & diſputatis, conſtat, & qdem aperte, obſeruãtiam Sabbati fuiſſe multipliciter, ſm tempoꝝ varietates, à ſũmo Deo p̃ceptã: & ſilr̃ de pluribus ipſius obſeruãtiæ ꝯditionibus, & operibus. Vñ

Digitized by Google

ex ipſis dictis,& ex ↄtentis in eis,ipſimet Iudæi apte itelligere,& cognoſcere pñt (ſi oīno nō iſaniūt)qua rōne,& qbus cauſis Sabbatū oīno ceſſauerit,& curſum ſuū pegerit,& ſic ad finē ſuū puenerit:& dies Dñicus eius loco celebris ſucceſſerit: qa ſine cauſa hoc factū non fuiſſe ex ſacris literis oſtendimus.Reſtat ergo hoc tm̄: vt Iudęorum Argumentis,qbus contra nos inuehebant:vt in principio huius capitis demonſtratur,reſpondeamus.

¶ Reſpōſio ad Argumenta ↄtra nos facta ſupra in principio huius.xii.capitis,& in libro quarto.

AD Argumēta Iudæorꝫ nobis ſupi⁹ facta:quorꝫ ps eſt ī hoc.c.xii.& reliqua ſupra ī lib.iiii.ſic rñdeť.Et primo ad primū:in quo dr̄,Nobis nō licuiſſe mutare Sabbati celebrationē ī diē Dñicum:qa legi diuinæ nihil addere, vel minuere poſſum⁹:vt Deut.c.iiii.v. &.xii.eo ꝙ ꝑcepta moralia nunq̄ debēt ceſſare,qa ſunt de iure naturę:&qa fuit à SūmoDeo pluries repetitū:& qa fuerūt data ſub fœdere æterno: vt ī lib.iiii.arguebat:& ēt in pricipio huius.xii.c.Ad qđ rñdeť. Dictū ē ſupra lib.iiii.& ēt ī hoc.c.xii.de Sabbato.Quod ſabbatū, & cætera legalia data fuerūt ſub fœdere æterno:& ibi demōſtratū fuit,ēt Thalmudiſtarꝫ,& Rabinorꝫ auctoritate,dictiōes illas Hebręas,nō ſignare tp̄s æternū,ſed longū.& per ↄñs terminādū.Si igiť Sabbata legalia data fuerūt ſub fœdere æterno.i.lōgo,& nō ſempiterno:hoc nempe in ꝑpetuū, & ſempiternū itelligi nō pōt:vt ibi declaratū fuit:&maxime lib.iiii.c.vii.Sed ſolū, q̄tū ad illam ætatē,inq̄tū fuerūt data ī ſignū,& ſic fuerūt æterna,ſm qd:qa p totā illā ætatē legis durauerūt.Sed q̄tū ad ſuū ſignatū immediatū,dici forte poſſent æterna: qa ſignatū Sabbati, & cæterorꝫ legaliū adhuc ſeruanť in lege grę.Itē, qa p Sabbatū noſtrū adhuc ſignatū eſt Sabbatū glię:quod Apl's ad Hebręos.c.iiii.appellat Sabbatiſmū:iō vt ſic Sabbatū eſt æternū ſimplr: quapp Deus ꝑcepit Sabbatū ſub fœdere ſempiterno:qđ qdē ꝑceptū obſuatū fuit in teſtō vetere,q̄tū ad ſignū:nūc aūt obſeruať ad ſuū imediatū ſignatū.In patria aūt cœleſti obſeruať,q̄tū ad ſuū vltimatum ſignatū.Et Sabbatū triplr̄ dr̄ æternū .ſ.quo ad ſignū in illa ætate:& quo ad ſignatū imediatū in iſta:& quo ad vltimatū in futuro ſclo:& ſub tali itentione De⁹ ꝑcepit ſub fœdere æterno Sabbatū obſuari.vñ licet Sabbatū ceſſauerit,quātū ad ſignū:tñ nō ceſſat,q̄tū ad ſignatū, & veritatē:iō ſemp manet in ſua æternitate:hic p grām:& in futuro p glīam. Vñ ſicut patres,& fideles veteris teſtamenti celebrabāt Sabbatū in ſignū fidei futurę quietis: ita nos obſeruamus hic ea p grām, & veritatē:in pr̄ia aūt obſeruabimus ea p gloriam:vñ hō myſticus obſeruabat Sabbatū in ſeptima die,q̄tū ad ſignū:nūc ſeruat ipſum in ſeptima ætate,q̄tū ad veritatē per grām:poſt hanc vitā ſeruabit ip̄m in æternitate p glīam:qa vt ſic ꝑcepit Deus Sabbatū ſub fœdere ſempiterno.ſ. vt hō myſticus obſeruaret ip̄m p totā illā ætatē ī ſignū:in iſta,quo ad veritatē,p grām:& in futura p gloriā:& ſic manet Sabbatū æternū. Ad aliud iā dictū eſt:qualr̄ ꝑceptū de Sabbato celebrādo eſt partim morale, & partim cerimoniale,& ꝑtim iudiciale:ſed magis eſt cerimoniale,q̄ morale:& iō inq̄tū cerimoniale,de neceſſitate ceſſauit celebrari ī die ſeptimo:poſtq̄ ſua figura fuit impleta:ſed inq̄tum morale,remanet celebrandū in prima die ſeptimanæ ī memoriam Dñicę reſurrectionis: vt dictū eſt.Et ēt ſanctificať tota iſta ſeptima ætas ſignata p Sabbatū legis eo modo,quo dictū ē. Et ſic celebramus Sabbatū vſuale p totā ſeptimā ętatē p grām.Et celebram⁹ Sabbatū morale ī primo die ſeptimanæ eo mō, quo dictū eſt:& ſic Sabbatū morale,ſp celebrať,nec ceſſat celebrari:&ſic ē ęternū.

Ad tertiū dr̄: ꝙ Deus ꝑcepit Sabbatū obſeruari in multiplex ſignū.ſ.primo in ſignū fidei ꝑteritæ creationis:& ideo ꝑcepit ip̄m ſub cōminatione mortis: & cum frequenti repetitione:ne ille ppl's obliuiſceret,& pderet fidē vnius Dei creatoris oīum:vt per talē fidem diſtingueret à cęteris nationibus gētium: q̄ nō habebant fidem vnius Dei,nec credebāt mūdi creationē:iō(vt plurimū) vbicūq̄ ꝑcepit Sabbatum,ait: Memēto vt diē Sabbati ſanctifices:

Digitized by Google

ſicés: quaſi dicat: Ne fides vnius Dei deci dat à memoria tua. vñ Exodi.c.xxxi.inquit: Videte vt Sabbatũ meũ cuſtodiatis: qa ſignũ eſt inter me, & vos in gñationibus veſtris: vt ſciatis, qa ego dñs, & creator omnium: qui ſanctifico vos nunc p fidẽ, & in ſeptima ætate p grãm: vt p tale ſignũ fidei diſtinguamini à cæteris gñationib⁹ infideliũ idolatrarum. Ideo Leuitici.c.xix. dicit: Sabbata mea cuſtodite: ego dñs Deus veſter: nolite ꝯuerti ad idola: q̃ſi dicat: Hoc pceptum Sabbati do vobis: vt recordemini, ꝙ ego ſum dñs Deus, q creaui omnia, vt retinentes talẽ fidem, non cõuertamini ad idola: ſicut cæteræ nationes, q̃ talem fidem vnius Dei creatoris nõ hñt. Ex qbus patet, ꝙ ad firmandam talẽ fidẽ vnius Dei creatoris, & vt p talem fidẽ diſtingueret ille popul⁹ à populo Gẽtili, q talem fidem nõ habebat: imo multos colebat Deos: Deus ſub tali frequenti repetitione: & ſub pœna mortis præcepit Sabbatũ celebrari in ſeptima die in memoriã creationis. Sed totus ppl's Gentilis iã venit ad fidem vnius Dei creatoris, & redẽptoris, & recreatoris: ergo fruſtra celebrat Sabbatum ſeptima die: maxime qa Sabbatum, & figura eius iam eſt verificata p noſtram recreationẽ factã per Chriſtũ: p quã illud Sabbatũ ſignificabat. Ideo relicta figura, celebrandũ eſt Sabbatum in die Dominica in memoriã Dñicę reſurrectionis factę in illa die. Itẽ Sabbatum nõ ſolũ eſt præceptum celebrari in ſeptima die i memoriã ois creationis: ſed ẽt in memoriã exitus Iſrael de Aegypto: vt Deut.c.v. Et ẽt pbari põt Exodi.c.xvi. qa ante legem datã iam pceperat Deus i ſeptima die ab operibus ceſſari, & Sabbatũ obſeruari. vñ dixit Moyſes: Sex diebus colligite mãna: die aũt ſeptimo Sabbatũ eſt dño. & ifra: Videte ꝙ dñs dederit vobis Sabbatũ: & maneat vnuſqſq; apud ſemetipm: & nullus egrediat de loco ſuo die ſeptimo: & ſabbatizabit ppl's die ſeptimo &c. Vñ nota ibidem: ꝙ per ſex dies ꝯtinuos pluebat manna, & in Sabbato ceſſabat, ne hoïes colligerent ipſum: p quod denotabat Deus, ꝙ ſex diebus debemus laborare p victu: ſed per totũ diem feſtum debemus intẽdere rebus ſpũalibus, & cultui diuino tñ. Ex qbus verbis patet: ꝙ Sabbatũ iam fuit obſeruatũ in illo pplo añ legẽ datã. Et iõ aſſerũt multi: ꝙ p illas ſeptem hebdomadas ab exitu Aegypti vſq; ad datione legis, pcepit Moyſes obſeruari Sabbatum ſeptima die: eo ꝙ tali die exiit Iſrael de Aegypto. Quod ꝯfirmat per id, quod dr Deut.c.v.ſ. Memẽto, ꝙ ſeruieris in Aegypto: ſed ĩde eduxit te dñs in manu potẽti, & brachio extẽto: iccirco pcepit tibi dñs vt obſerues diẽ ſabbati &c. Et iõ ſub tali ẽt memoria Carrahim Hebręi obſuãt Sabbatũ à nocte vſq; ad noctẽ incluſiue: vt dictum eſt. Sed qa illa liberatio fuit figura futurę liberationis ſanctorum patrum de Limbo: q̃ facta, & cõpleta fuit p Chriſtum ĩ nocte reſurrectionis: iõ Sabbatum nõ eſt amplius obſeruãdũ in ſeptima die: vt dictũ eſt. Et ſic dicendũ eſt de cæteris feſtis legalibus: quę oïa fuerunt pręcepta, & data in ſignum, & figuram.

Ad quartũ aũt, & vltimũ Argumẽtum Iudæorum: ꝙ illa lex nõ põt ceſſare, nec minui, cui nihil põt addi, nec diminui: vt ſupra lib.iiii. dictũ eſt. Rñdet: ꝙ nos Chriſtiani celebrãdo totũ tps grãæ, & diẽ Dñicã, nihil addimus, nec auferimus: imo celebramus verum Sabbatũ ſigñatum p Sabbatũ legale. Nã veritas, & ſigñatum ſunt de eſſe veri ſigni: qa ſignũ eſt accidens reſpectu ſigñati: & ſigñatum eſt ſubſtantia, & eſſe, & veritas ſigni: & iõ, ſi aduenięte veritate, remouet ſignum, & figura, & retinet ipſa veritas: nullũ eſſentiale aufert, nec additur: ſed pficit, & verificat ſignũ, & figura. Ideo eſt dicendũ: ꝙ Iudęi moderni ſunt latrones, & falſificatores legis, qa auferunt à lege veritatẽ eſſentialem: qđ eſt principale in lege, & in oĩ ſigno, & retinent falſum ſignum. Nam oẽ ſignum de futuro manet falſum poſt veritatem eius, & ſignificatum perfectum, & cõpletum. Signum nãq; futurę nauis manet falſum, niſi auferatur, & remoueatur poſt aduentum nauis ad litus, ſiue in portum. Et clamor Calendarum manet falſus, niſi taceret in aduentu nundinarum in principio menſis, ſicut dictũ fuit ſuperius. Ita ergo pariter dicẽdum eſt de Sabbato, & de cæ-

Digitized by Google

teris legalibus: quoniam postquam venit veritas, & significatum, quod erat eſſentiale in lege, debet ceſſare ſignum, quod ex parte fuit accidentale: quia illud ſignum nõ fuit datum gratia ſui, ſed gratia veri Sabbati futuri in lege gratiæ: in quo ſumus, & quod celebramus, & per verã latriã ſanctificamus. Et ſic patet, quod nos Chriſtiani nõ auferimus aliquid à lege: ſed ipſam implemus legem, eãq; in proprio ſigno verificamus. Ipſi autem Iudęi vere falſificãt legẽ recipiendo, & tenendo falſum ſignũ: quia nunquam tale ſignificatũ veniet in futurum, quale ſigna illa legalia ſignificabãt: quia quod ſignificabãt, iam venit, & adimpletũ eſt. Ergo talia ſigna nõ debent ſuſcipi, nec proſpici de futuro: ſed reſpici, & deſpici de præterito: aliter falſificarent legem, & Prophetas, & ipſum quoq; Deũ, qui in lege, & Prophetis locutus eſt: & ſic manent Iudęi inanes, & cæci aſpicientes, & expectãtes talia ſigna de futuro. Ideo ſicut expectãt falſum ſignũ, ita nunquam veniet eis redẽptio, & cętera bona in lege promiſſa: ſed incurrũt continue in oẽs maledictiões ſcriptas Deuter. c. xxvii. & xxxi. quę ſibi eueniũt: quia iãdiu venit ille Propheta, immo Meſſias, Ieſus Chriſtus, Deus, & homo: ſimilis, ſiue verius æqualis, patri in diuinitate, & ſilis Moyſi in humanitate, & officio: & declarauit eis totã legẽ, & Prophetas ex parte Dei patris. Sed quia ipſum audire noluerũt, ideo fuit vltor, inducẽdo oẽs illas maledictiones ſuper eos: quia ad illũ ſolũ Prophetã, ſiue Meſſiã, pertinebat declarare ſignificatũ, & veritatẽ legis datę ipſi Moyſi: vt patet Deuter. c. xviii. quia lex per Moyſem data: gratia aũt, & veritas per Chriſtũ facta eſt: vt Ioã. cap. primo. Et ſic patet, quod nos nõ violamus, ſed perficimus, & verificamus Sabbatũ. Itẽ Iudęi nõ ſolũ auferũt à lege verum ſignificatũ: ſed ẽt addũt falſos ritus, & traditiones Phariſaicas, & Thalmudicas, quę nuſquam recipiunt in lege, & Prophetis: vt patebit infra in ix. lib. ſequẽti. Ex oĩbus igitur ſuperius dictis, apte patet, quod lex Euãgelica nõ addit, nec aufert aliquid à lege Moyſis: ſed elucidat eã, & patefacit veritatẽ, quæ ſub ipſa latebat. Vnde ſicut in nocte res latent ſub tenebris, & nõ videntur: ita veritas, & myſteria Euãgelica latebant ſub tenebris cerimoniarum ante aduentũ Chriſti. Sed ſicut Sol oriens ſupra noſtrũ Orizontẽ, nihil aufert, nec addit rebus: ſed elucidando diaphanũ patefacit oĩa, quę latebãt ſub tenebris, nil auferendo, nec addendo: ita pariter Chriſtus oriens in mũdo, & mittẽs radices legis Euãgelicę ſuper legẽ Moyſis, nihil auferẽdo, vel addẽdo, elucidauit eã, & patefecit veritates, & myſteria Euãgelica: quę ſub tenebris legis, & Prophetarum latebãt. Et ſic ẽt doctores catholici declarãdo ſcripturas: nec auferũt ab eis: nec addũt ipſis: ſed elucidãt eas. de quibus clamat Eccleſiaſticus. c. xxiiii. dicẽs: Qui elucidãt me, vitã æternã habebũt. Et ideo dicit Saluator Ioan. c. ix. Ego ſum lux mundi: vt qui non vidẽt videant.

Ad quintam, & vltimam Iudæorũ Oppoſitionem Reſponſio.

¶ Quod licet Chriſtiani ſculptilia, & imagines, & picturas Chriſti, & ſanctorũ in ſuis eccleſiis teneãt, ſiue colere videantur, diuinũ tamen non tranſgrediuntur mandatum. Cap. XIII.

Abhorrẽt Iudęi Chriſtianorum morẽ: quod in eccleſiis ſuis imagines, & picturas, tã Saluatoris nostri, quam multorum aliorum ſanctorum fieri faciãt, & teneãt: eaſq; venerentur, & adorent: aſſerẽtes nos Chriſtianos ea de cauſa idolatras eſſe, & diuini mãdati violatores. vnde fit, vt fidem Chriſtianã, tanquam Deo infenſam, & abominabilem improbent, contemnãt, & reiiciãt: omnibuſq; ad eam confugientibus, peſtiferam, & mortalem fore firmiter teneant: & eo magis, quod Exodi cap. xx. inquit Deus: Ego ſum dñs Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti de domo ſeruitutis. Nõ habebis Deos alienos corãm me: nõ facies tibi ſculptile: neq; oẽm ſimilitudinẽ, quę eſt in coelo deſuper: & quæ in terra deorſum: nec eorum, quę ſunt in aquis ſub terra: nõ adorabis ea, neq; coles: ego dñs Deus tuus fortis, & zelotes, viſitãs iniquitatẽ patrũ in filios in tertiã, & quartã generationẽ eorum, qui oderũt me: & faciẽs miſericordiã in millia iis, qui diligũt me, & cuſtodiũt præcepta mea. Inſuper ibidem magis infra dicitur: Nõ facietis Deos argẽteos, neq; Deos aureos facietis vobis. Itẽ hoc idẽ repetit Moyſes Oppoſitio.

ut Moyſes Deutero.c.v.dicens: Ego dñs Deus tuus,qui eduxi te de terra Aegypti &c.prout Exodi.c.xx.Item.c.xxxiiii.Noli adorare Deũ alienum: dñs zelotes nomen eius Deus eſt æmulator . Quõ ergo poſſunt Chriſtiani,inquit Iudęus,imagines,& picturas ĩ ſuis eccleſiis fieri,& pingi facere,& pati q̃ ibi ſtent,& teneant,ac adorentur,& colant,quin diuinũ violẽt mandatum? Reſponſio. Rñſio.Non vellẽ,o Iudęe, vt exiſtimes Chriſtianã religionẽ alicubi mãdaſſe,ſiue mãdare,vt imagines fiant, & adorent: q̃m Chriſti Ieſu imaginis,aliorumq́; ſculptilium adoratio,à nullo Apoſtoloq́; inſtituta reperit: ſed eſt ab eccleſia catholica permiſſa,& longo tpe tolerata: per quam longæuã tolerãtiã videtur ab ea comprobatã fuiſſe:quod fecit eccleſia ob Gẽtiliũ idolatrãtiũ incorrigibilẽ ꝯſuetudinem. Vtrum aũt per huiõi permiſſionem,& tolerantiã,ſiue comprobationẽ, ipſa catholica errauerit eccleſia,ſiue(vt iquit Iudæus)diuinum mandatum violauerit,an non,ſubtili examine indagandum eſt. Inq̃t Iudæus: Nõ facies tibi ſculptile &c.ecce mandatũ. Reſpondet Chriſtianus: Si per id,quod dicitur:Nõ facies tibi ſculptile,prohibent fieri imagines, & ſculpturæ: pari ẽt modo per id , quod ſequitur,ipſa ſculptilium,& imaginũ limitatur,& corrigit factura. ſequit enim: Nõ adorabis ea,neq́; coles:quaſi dicat: Nõ facies ea ad hoc vt adorentur,& colantur. Ex q̃bus verbis ſequentibus ſupiora verba limitant: vt huiuſmodi imagines non fiant ad hoc vt colantur: quod vere eſſe expreſſe demõſtratur per hęc Omnipotẽtis Dei verba,Leuitici.c.xxvi.Ego dñs Deus veſter:Non facietis vobis idolũ,& ſculptile:nec titulos erigetis:nec inſignẽ lapidem ponetis in terra veſtra , vt adoretis eum: ego enim ſum dñs Deus veſter. Cum aũt Chriſtiani,imagines,& picturas non faciant , ea de cauſa , vt colantur,& adorentur : ſed tñ ad memorandũ:vt.ſ. omnis ille honor,q̃ imagini exhiberi vr, ad illud referatur,qđ imago repreſentat: vt inquit Damaſcenus. & Angelicus doctor lib.ſniarũ.iii.diſt.in auctoritate Baſilii,dicentis: Honor imaginis ad ꝓtotypũ: hoc eſt ad prĩcipale repñtatum refertur: vt inde imagine ſubiacente viſui, ĩfirmorum deuotio fiat ardentior. Ipſe enim aĩmotus,quandiu adhuc rebus terrenis implicatur,pigrius incaleſcit,& inflammat. Si vero feratur ad ſimilitudines corpales: vt ſunt imagines:& inde feratur,ſeu eleuetur ad ſpiritualia,q̃ nullis ſimilitudinibus figurantur:ipſo quaſi tranſitu vegetat:& tanq̃ in facula ignis agitatus, accẽditur:& in ardentiore delectatione ad cõtemplationis regem rapitur,& perducit. Sic itidem Eſaiæ.c.li.inuitant,qui ſequũtur quod iuſtum eſt,& quærũt dñm,vt attendant ad petram,vnde exciſi ſunt: Attendite ad Abraam patrem veſtrũ, & ad Sarram,quę peperit vos: vt.ſ. eorũ ſequamur veſtigia ad obediẽdũ Deo. Vnde honor,quẽ Chriſtiani ſuis ſanctis exhibent, eſt honor duliæ,qui eis debetur: quia honor ſerui,eſt ẽt honor dñi. Eſt eñi dulia honor debitus creaturę, inquãtum eſt diuinę bonitatis particeps, ſiue participatiua. Quem honorem ẽt humanis exhibitũ fuiſſe creaturis in ſacris literis inuenim⁹. Nam Geñ.c.xxiii.legit: *Surrexit Abraã,* & adorauit populũ terræ filios videlicet Heth. Item primo Regũ. c.xx. de Dauid dicitur:Cumq́; abiiſſet puer , ſurrexit Dauid de loco,q̃ vergebat ad Auſtrũ: & cadens pronus in terram adorauit tertio.ſ. Ionatham filium Saul Regis. Item primi Regum.c.xxiiii.Et inclinans ſe Dauid ꝓnus in terrã adorauit.ſ.Saul Regem. Itẽ primi Regum.c.xxv. Cũ aũt audiſſet Abigail Dauid,feſtinauit,& deſcendit de aſino: & procidit corãm Dauid ſuper faciẽ ſuam:& adorauit ſuper terram, & cecidit ad pedes eius.& iterũ eodem capite,quaſi in calce:Quę ꝯſurgens adorauit prona in terram &c.& alibi pluries in ſacris literis. Latria vero eſt honor ſoli Deo debit⁹, in quantum eſt principium eĩs rei productiuum,& cõſeruatiuũ: vnde imago Chriſti latriæ cultu adorari debet, ratione rei ſignificatæ: quæ eſt ipſe Chriſtus verus Deus ad prototypum.i. ad repreſentatũ mentem referentes:cum illi humano corpori diuinitas ſit inſeparabiliter vnita. Nõnulli tamen negant, Deitatem fuiſſe vnitã

Digitized by Google

corpori Christi, quandiu in ſepulchro ſe-
pultũ iacuit: qa eo tpe Deus humanitati
vnitus nõ erat: eo ꝙ eſſet ſine aīa: & ideo
corpus illud hõ dici nõ poterat veraciter.
Sed vñ diſceſſimus reuertamur. Dixi-
mꝰ paꝝ ſupra: Si ꝑ illud qđ dr̃: Nõ facies
tibi ſculptile, ꝓhibenť fieri imagines: pari
mõ ꝑ illđ aliud, qđ ſtatī ſequiť, ipſa imagi
nũ factura limitať, & remoueť. ſequr enī:
Nõ adorabis ea: quaſi diceret: Nõ facies
ea ad hoc, vt colãtur. vñ ſequi videreť: ꝙ
vbi imagines fierẽt non ea de cã, vt colã
tur, eaꝝ factura nõ eſſet ꝓhibita: quod na
turali rõni ſatis ꝯſonare videreť: qa pictu
ra, & hiſtoria literis deſcripta quaſi ſimilli-
ma ſunt. Nã hiſtoria literis deſcripta dr̃,
Poema loquens. Pictura vero, Poema ta-
cens. Cum aũt in ſacris lr̃is, nulla fiat pro-
hibitio, ꝙ Gẽtiliũ idolatrantiũ geſta non
deſcribãtur: & de pictura, vel imaginibus
non faciẽdis, fiat ꝓhibitio: ſequitur, ꝙ fa-
ctura non prohibetur, quantũ eſt in ſe: ſed
ne fiat, ad hoc, vt ipſæ colãtur imagines.
Quod veꝝ eſſe ex hoc apte intueri, & co-
gnoſci poteſt: Quod licet in lege Moyſis
creaturaꝝ quarũcunq; imagines fieri pro-
hiberẽtur: vt toties dictũ eſt: tñ in Oipotẽ
tis Dei templo in ſancta ſanctoꝝ: quo nul
lus ingredi poterat, niſi ſũmus ſacerdos,
& ſemel tñ in anno: cũ locus ille ſanctior
eſſet: & iõ maioris venerationis: duo Chẽ
rubin ſupra Propitiatoriũ fieri mandanť:
& quidem ab ipſo Deo: vt Exodi. c. xxv.
vbi ſic dr̃: Duos quoq; Cherubin aureos,
& productiles facies ex vtraq; parte O-
raculi: Cherub vnus ſit in latere vno:
& alter in altero. & ibidem paꝝ infra dr̃:
Reſpiciantq; ſe mutuo verſis vultibus in
Propitiatoriũ, quo operienda eſt Arca. Sup
quibus verbis, Rabi Salomõ, & nonnulli
alii Hebrçoꝝ Rabini, aiũt: Quod iſti Che
rubin habebant ſilĩtudinẽ pueroꝝ, vel iu-
uenum hoium. Numeri ẽt. c. vii. in calce:
Cumq; ingrederet Moyſes Tabernaculũ
fœderis: vt ꝯſuleret Oraculum, audiebat
vocem loquentis ad ſe de Propitiatorio,
quod erat ſuper Arcã teſtimonii inter du-
os Cherubin, vñ & loquebatur ei. Pone-
bantur igitur imagines humanæ in loco
Dei ſanctiſſimo: & in trãſlatione Chaldai-
ca hmõi imagines dicuntur iuuenes. Cõ-
ueniens enim erat, vt ibi eſſet diuinæ ma
ieſtatis repñtatio in ipſo Propitiatorio,
quaſi ſedentis ſup thronũ cũ aſſiſtẽtia An
geloꝝ: q frequẽter in humana effigie ap-
parere ꝯſueuerunt: vt eoꝝ intelligẽtia de
ſignareť ſimiliter cũ alis: vt deſignaretur
eoꝝ promptitudo, & acceleratio ad diui-
na mandata exequẽda: vt in Pſal. xvii. dr̃:
Et aſcendit ſuper Cherubin, & volauit.
Imagines aũt leonum, q̃ ibi aderant, hoc
prætendebãt: vt. ſ. ſummus ſacerdos illuc
ingrediẽs ad orandũ, haberet memoriam
de Regno Iudę, quod erat principale in
Iſrael. Illa enim Tribus ꝓ inſigni ſuo ge
ſtabat leonẽ, & maxime in vexillo. vñ de
Iuda dr̃ Geñ. c. xlix. Catulus leonis Iuda.
Et inter orões, quas ſummus ſacerdos
intrans i ſancta ſanctoꝝ, faciebat, vna de
principalioribus eſt: Non auferet ſceptrũ
de Iuda &c. vt hr̃ in lib. Ionathæ. In qua
orõne, ꝓ pſeuerantia Regni Iudę orabat,
& ẽt pro aduẽtu Meſſiæ. ibi enim dr̃: Do
nec veniat qui mittẽdus eſt. & de illo ve-
rificatur: Surgit leo de Tribu Iuda. Ex q-
bus oĩbus conſtat: ꝙ in templo Salomo-
nis, tpe legis Iudaicę, erant imagines: &
maxime in loco ipſius templi ſanctiore.
Igitur ſi in nobiliori, & pſtantiori loco di
uini templi: hoc eſt in Propitiatorio: vbi
Arca fœderis erat reponẽda, Deus mãda-
uit, vt duo Cherubin fierẽt, & reponerẽn-
tur, cur Iudęi nobis obiectãt eas, quas nul
lus Chriſtianoꝝ adorat, à nobis fieri ima-
gines: & ꝯtra diuinum eſſe pceptum autu
mant? Quod aũt in tẽplo Salomonis illi
eſſent Cherubin, in infraſcriptis locis cõ-
ſtat. Primo Exodi. c. xxvii. dr̃: Fecit & Pro
pitiatoriũ, & duos ẽt Cherubin ex auro
ductili. & paulo infra: Seſeq; mutuo, & illud
reſpiciẽtes &c. Item primi Regũ. c. vi. de
Seraphin, & de parietibus tẽpli: Et ſcul-
pſit in eis picturã Cherubi. & magis infra:
Et ſculpſit & palmas, & cęlaturas valde
eminẽtes. & ſupra dixerat: Et fecit in Ora
culo duos Cherubin de lignis Oliuaꝝ de
cẽ cubitoꝝ altitudinis. Tertio Regũ. c.
vii. Et ſtabãt ſup. xii. boues, & mare æneũ
ſup eos. Itẽ & leones, & palmas, quaſi in
ſilitudinẽ hoīs ſtãtis &c. I quo capite mul-

tas deſcribit

Digitized by Google

tas deſcribit fuiſſe figuras. Itẽ.ii. Parali.c. iii.& .iiii. Fecit ĩ domo ſancti ſanctoꝝ Cherubi duos ope ſtatuario. & ſequit: Ipſi aũt ſtabãt erectis pedib⁹: & facies eoꝝ erãt verſę ad exteriorẽ domũ. Ezechielis ẽt.c.xli. Et fabrefactũ Cherubin, & palmę, & palma iter Cherub, & Cherub: duasq́; facies hẽbat Cherub. Ioſephus quoq; Antiqtatis Iudaicę lib.iii.c.viii. Sup tegmen vero Arcæ erãt figurationes duę: quas Hebræi Cherubin appellant. Erãt enim illi duo Cherubi, imagines hoium iuuenũ, q cœleſtes Angelos repñtabãt: vt eoꝝ intuitu in cœleſtiũ ɔtẽplatione mẽs ſummi ſacerdotis eleuaret. Ipſe enim ſolus in ſctã ſanctoꝝ ingredi poterat: & ſemel ĩ anno tm̃: de quo ſacerdote idolatrię pnitas erat minime pſumenda. Ex quo patet, ꝙ facere imagines, & picturas nõ erat p ſe malum: ſed phibebãtur tm̃ pp pnitatẽ ppl'i illius ad idolatriã pcliuis, & valde inclinati. Eſt inſup alia quędã rõ efficacior: quare in lege Moyſis hmõi imagines fieri phiberentur: qa Deus eo tpe humanam nondũ aſſumpſerat carnẽ, in pſona tñ filii. Et iõ ipſe Deus nulla tunc tpis depingi potuiſſet imagine, cum ſpũs ſit Deus: q̃ ratio ceſſat tpe Chriſtianoꝝ. Quod ppulchre tetigit Moyſes Deuter.c.iiii. dicens: Nõ vidiſtis aliq̃ ſil'itudinẽ in die, qua locutus eſt vobis dñs in Oreb de medio ignis: ne forte decepti faciatis vobis ſculptã ſil'itudinẽ, aut imaginẽ maſculi, vel fœminę, ſil'itudinem oium iumẽtoꝝ, q̃ ſunt ſup terrã, vel auiũ ſub cœlo volãtiũ: atq; reptiliũ, q̃ mouent in terra: ſiue piſciũ, q ſub terra morãtur in aqs: ne forte eleuatis oculis ad cœlũ, videas Solem, & Lunã, & oia aſtra cœli, & errore deceptus adores ea, & colas, q̃ creauit dñs Deus tuus in myſteriũ cunctis gẽtibus, q̃ ſub cœlo ſunt. Ex qbus oĩbus infertur, & ɔcludit: ꝙ ceſſante ĩ Chriſtianis idolatrię pronitate, prout ceſſat: & accedẽte ẽt in Deo humanę carnis aſſumptione, in pſona tñ filii, ex qua efficit, vt ipſe Dei filius, vt hõ, & ĩ humana effigie, nulla repugnãte ɔtrarietate, depingi, & ĩ humana repñtari poſſit effigie: & maxime apud Chriſtianos: & eo magis, ꝙ hmõi imagines apud ipſos Chriſtianos fiãt: nõ vt colãtur, & ad colẽdum, & venerandũ: ſed ad memorãdum, & repñtandum tm̃: vt ſupra dixi: quia honor, q imagini deferri videt, ad illud tm̃ refertur, ſm Chriſtianos, quod imago ipſa repñtat, & non ad ipſam imaginem: vt ſupra etiã dictum eſt. Ideo antedictis omnibus diligenter conſideratis, dicimus, & concludimus, clarum, & manifeſtũ eſſe, ꝙ Deus ſculptilia, aut imagines, vel ſil'itudines, & picturas nõ phibeat, neq; deteſtetur illos, q faciũt ea: ſed illos tm̃, qui ea, & eas adorant: vel eis, nulla Dei habita ratione, cultum reddunt diuinũ: à quo Chriſtiani penitus diſcedũt, & alieni ſunt: imo hoc ſummope abhorrent, & aſpernãtur. Non ergo idolatræ ſunt Chriſtiani: vt ſentit Iudęus: ſed Omnipotentis Dei veri cultores ſunt.

¶ Ex ipſis mandati diuini verbis pbat, Chriſtianos non eſſe idolatras.

PRęterea ad hoc, vt nõ ſaltim, & curſim pertranſire videamur: ſed paulatim, & pedetentim incedere: vt hęc oĩa ſane, & recte intelligantur, huius mandati verba oĩa repetamus, & qdem de verbo ad verbũ, vt cẽm eoꝝ ſenſum diligẽter enucleamus, & qd in eis ɔtineatur, ꝓpalare nõ formidemus. Dicitur nãq; Exodi.c.xx. & Deuter.c.v. repetitur: Ego ſum dñs Deus tuus, q eduxi te de terra Aegypti de domo ſeruitutis. Hæc nẽpe verba Chriſtiani dicunt eſſe præambulũ quoddam gñale: per quod Oipotens Deus oñdit ſibi licitum eſſe Iudaico ſuo populo leges ſtatuere, & ꝓmulgare: & qdem duabus de cauſis. Quaꝝ prima eſt: qa ipſe Deus gñale dñium, & ampliſſimã hẽt iuriſdictionẽ: qđ ex his verbis facile pcipitur: Ego ſum dñs Deus. Et nota, ꝙ ĩ Hebręo, hoc nomẽ De⁹, eſt nomẽ quatuor lraꝝ: & maxime Exodi.c.xx. hoc eſt: Ego ſum creans oĩa per potẽtiam: Deus fouens, & gubernans oĩa. Ipſe enim eſt dñs noſter, iure creationis, iure gubernationis, & iure redẽptionis. Iõ merito, tãq̃ ſubditi, & ſerui ei⁹ ſibi obedire debem⁹, pcepta ſua diligẽter, & ſedulo ſeruãtes: vt Actuũ.c.i. Obedire oportet Deo magis, q̃ hoib⁹. Eſt iſup nobis mãdatoꝝ Dei obſuatio fructuoſiſſima: vt Matth.c.19. Si vis ad vitã igredi ſer

ua mandata. Inobedientia aũt, & trãſgreſſio valde periculoſa eſt: dicente Pſalmiſta: Maledicti q declinãt à mãdatis tuis. Secunda aũt cauſa eſt: qa ipſe Deus populo Iſrael q̃plurima ꝯtulit beneficia, redimendo, & reparando eos bonitate, & clemẽtia ſua ꝑ ſpecialem protectionẽ: vt dr̃ Pſal. cxlvii. Non fecit taliter oĩ nationi: & iudicia ſua non manifeſtauit eis. & ſequiť præambulũ antedictũ: Qui eduxit te de terra Aegypti de domo ſeruitutis. Quæ qdem eductio ꝓ duplici liberatione itelligi põt: & ecce alia beneficia. Prima liberatio fuit tpalis, qm̃ à dura, & graui Aegyptioꝝ ſeruitute multis mirabilibus ſignis liberati fuerũt. Altera vero liberatio fuit ſpiritualis: qa Aegyptus interpretať tenebra: hoc eſt ignorãtia, à qua ipſi Iudæi tunc liberati fuerũt: qa ſolus popul⁹ Iſrael, per legẽ ſibi à Deo datã, & nõ aliis populis, veri Dei cognitionẽ habuit, cum totus mũdus eſſet idolatriæ deditus. Merito igitur, & ꝯuenienter potuit Deus populo ſuo legem dare, & ſtatuere.

Primũ igitur legis Moſaicæ mãdatum (ſm Chriſtianos) eſt, vt Exodi. c. xx. Non habebis Deos alienos corãm me: nec facies tibi ſculptile: neq; oẽm ſimilitudinẽ, q̃ eſt in cœlo deſup, & q̃ i terra deorſum: nec eoꝝ, q̃ ſunt in aqs ſub terra: nõ adorabis ea, neq; coles: ego ſum dñs Deus tuus fortis, & zelotes: viſitãs iniqtatẽ patrũ in filios in tertiam, & quartã gñationem eoꝝ, q oderũt me: & faciens miſericordiã in millia his, q diligunt me, & cuſtodiũt præcepta mea. Hæc oĩa in primo cõtinentur mandato, ſm nos Chriſtianos: quoniam Iudæi aliter ſentiunt: vt paulo infra declarabitur.

Secundum vero mandatum (ſm nos Chriſtianos) eſt: Non aſſumes nomen dñi Dei tui in vanum. Nec enim habebit inſontem dominus cũ, qui aſſumpſerit nomen domini Dei ſui fruſtra.

Tertiũ inſup mãdatũ eſt (ſm nos Chriſtianos) Memẽto vt diem Sabbati ſanctifices. Sex diebus opaberis, & facies oĩa opa tua: ſeptimo autẽ die Sabbatum dñi Dei tui eſt: non facies oẽ opus in eo, tu, & filius tuus, & filia tua, ſeruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena, qui eſt intra portas tuas. Iſta nempe tria mandata ſupraſcripta, ad Deũ tm̃ pertinẽt: & in prima Tabula legis Moſaicæ ſcripta erant. Iudæi aũt aliter ſentiẽtes, & qdẽ male, antedicta mãdata primæ Tabulæ ad Deũ ſpectantia, volunt, & firmiter tenent eſſe quatuor: qa dicunt, illa prima verba, q̃ ſuperius dixi, eſſe ꝑambulũ. ſ. Ego ſum dñs Deus tuus, qui eduxi te de Aegypto: vel de terra Aegypti, de domo ſeruitutis, eſſe non præambulum, ſicut nos Chriſtiani dicimus: ſed volunt primũ mãdatum eſſe: & ſic ipſum interpretanť, & declarãt. ſ. ille habeatur, & affirmatiue hr̃i debeat pro vero Deo, q eduxit filios Iſrael de Aegypto in tot ſignis mirabilib⁹. Ex qua expoſitione, ſiue interptatione, hęc iter nos Chriſtianos, & ipſos Hebræos reſultat varietas, & diſcordia: qa ipſi faciunt mãdata primæ Tabulæ eſſe quatuor: cum, ſm nos Chriſtianos, oĩa mãdata primæ Tabulæ nõ faciamus eſſe, niſi tria: vt ſupra declaratum eſt. Ex qua differẽtia primæ Tabulæ, oritur quædã alia differentia inter nos Chriſtianos, & ipſos quoq; Iudæos. In. ſecũda Tabula, qa numerus mãdatoꝝ Decalogi eſt denarius: qa oĩa mãdata legis in Tabulis ſcripta, ſunt in totũ decẽ: vñ ne Iudæi excedãt numeꝝ ipſoꝝ decẽ mãdatoꝝ, in ſecunda Tabula ſex tm̃ volunt eſſe mãdata: faciẽtes ex duob⁹ mãdatis vnũ tm̃: videlicet. Quia ex ꝯcupiſcentia vxoris alienæ, pro qua nos Chriſtiani mœchiã, ſiue adulteriũ itelligimus, & cõcupiſcẽtiã rei alienæ: qa in mandato Dei dr̃: Nõ ꝯcupiſces domũ proximi tui, non ſeruũ, non ancillã, non bouẽ &c. de qbus duabus ꝯcupiſcẽtiis Iudæi vnũ tm̃ faciũt mãdatũ, ne decenariũ mãdatoꝝ numerũ excedant: qm̃ in prima legis Tabula quatuor ponũt mãdata: vt infra declarabiť: & in ſecũda ſex tm̃ mandata deſcribũt, ne decenariũ mandatoꝝ numeꝝ excedant.

Primũ nãq; mãdatũ priæ Tabulæ (ſm Iudæos) eſt: Ille ſit, & habeať ꝓ vero Deo, q pp̃ſm Iſrl'in tot ſignis mirabilibus eduxit de Aegypto. Quæ verba Chriſtiani volũt eẽ ꝑfationẽ quãdã: vt ſupra dictũ eſt.

Secũdũ vero ꝑceptũ, ipſi Iudæi dicunt eſſe

Digitized by Google

eſſe illud, quod nos primũ eſſe diximus.

Tertiũ aũt præceptũ, volũt eſſe illud, qđ nos Chriſtiani ſecundũ eſſe dicimus.

Quartum deniq; volunt eſſe illud, qđ nos Chriſtiani tertium dicimus.

Sed quorſum hęc diuiſio tã longo narrata ſermone? vt. ſ. ex oibus antedictis hę duę verę, & idubitatę, tam ſm Hebręos, q̃ Chriſtianos, eluceſcãt ↄcluſiones. Quarum altera eſt: ꝙ oia Decalogi mandata ſunt decem tantũ: & nõ plura, neq; pauciora? Altera vero ↄcluſio eſt: qa ex oibus verbis in hoc mãdato ſecũdo, ſm Hebręos: & primo, ſm Chriſtianos, ↄtẽtis, & deſcriptis vnũ tantũ efficit mandatũ: & nõ plura. Siue aũt hoc mandatũ ſit primum Decalogi mandatũ, vt ſentiũt Chriſtiani: ſiue ſecundũ, vt ſentiũt Iudęi: nihil intereſt, quantũ ad hoc, qđ nũc agit. ſufficit, ꝙ ex ambaꝝ partiũ ↄſenſu, ex oibus verbis ſupra deſcriptis, & hic infra ꝑ maiori intelligentia repetitis, vnũ tantũ ↄtinetur mandatũ, & non plura: ne vltra decẽ fateamur eſſe Decalogi mandata, ẽt ex Iudęoꝝ ſentẽtia, & ſm Rabi Salomonis expoſitionẽ. Verba aũt eius mandati ſunt hęc: Non habebis Deos alienos corãm me: nec facies tibi ſculptile: neq; oẽm ſimilitudinẽ, quę eſt in cœlo deſuр, & quę in terra deorſum: nec eoꝝ, quę ſũt in aqs ſub terra: nõ adorabis ea, neq; coles: ego ſum dñs Deus tuus fortis, & zelotes: viſitãs iniqtatem patrũ in filios in tertiã, & quartã generationẽ eoꝝ, qui oderũt me: & faciens miſericordiã in millia iis, q diligunt me, & cuſtodiũt pręcepta mea. In hoc nempe mandato tria vident ꝓhiberi. ſ. Non habebis Deos alienos: nec facies tibi ſculptile &c. & non adorabis ea, neq; colles. Illa aũt ſequẽtia verba: Ego ſum dñs Deus tuus fortis, & zelotes &c. nil aliud operant, niſi ꝙ ↄtumacibus, & inobediẽtibus minant pœnã in vltionẽ: obediẽtibus vero, & mãdata ſeruãtibus, miſericordiã pollicent. Licet enim i prioribus verbis huius mãdati, tria ꝓhiberi videant, vt ſupra dictũ eſt: tñ, qa i eis, niſi vnũ tm̃ mandatũ ↄtineri põt: ne decenarius excedat numerus, neceſſario dicẽdũ eſt, i illis verbis: Nõ habebis Deos alienos: nec facies tibi ſculptile &c. & non adorabis ea, neq; coles, tres diuerſos actꝰ ibidẽ ꝓhiberi, ad hũc maxiẽ finẽ: vt idolatria penitus euitet: hoc eſt per oẽs ſuas ſpẽs: vt vnus ſolus, & verus Deus colat. Ex quo fit, vt ipſa verba exponẽda ſint, vt ſupius in antecedẽti titulo pſentis capitis diximus, neceſſe ſit: hoc eſt: ne fiant imagines ad hũc finẽ, vt colant, & adorẽtur: ſed ad memorãdũ. Aut ſi p hęc verba: Nõ facies tibi ſculptile &c. aliud itelligẽdũ eẽt mãdatũ, talis ꝓhibitio ad hoc pceptũ qđ eſſet itelligendũ, nequaq̃ ptinere poſſet, ne Decalogi mãdata decenariũ numeꝝ excederent: niſi forte cerimonialr. i. ad remouendã idolatrãdi occaſionẽ: qđ ſi cerimonialr caderet talis ꝓhibitio, Chriſtianos nõ obligaret tpe grãe: vt ſupius ꝓbatũ eſt lib. vi. cap. lxxxv. vbi de ceſſatione legis Moſaicę dictũ eſt. Memẽto inſup ea, quę dicta ſunt ſupius in antecedẽti ꝓxime capite, de duobus Decalogi mãdatis. ſ. de hoc primo, ſm Chriſtianos: & de tertio, ſm eoſdẽ: qa i eoꝝ vtroq; ſubditur ratio motiua (vt ita dixerim) hoc eſt quare Deus ea ſtatuerit mãdata: qm̃ i hoc primo addit illa particula: Nõ facies tibi ſculptile: ad hoc. ſ. vt illud ꝑ Deo adoret. Ex his nãq; verbis, cauſa pp quã ꝓhibet idolatria, aſſignari videt: vt. ſ. homo à veri Dei cultu non deuiet, & amoueat: & ſimilr i tertio mãdato de Sabbato ſanctificando aſſignat ratio: qa dñs qeuit, & ceſſauit ab ope ſuo &c. cũ i aliis octo mãdatis nulla reddat cauſa: & qdẽ merito: nã ipſa reliqua octo mãdata manifeſtã habẽt in ſe rationẽ. Sed in primo, & tertio aliqd addit determinatũ, ſiue cerimoniale, vltra cõmunẽ moralitatẽ: vt eſt illud: Nõ facies tibi ſculptile. Cũ aũt illud, qđ cerimoniale eſt, tpe Saluatoris nrĩ ceſſauerit: hoc eſt poſt eius mortẽ: ſicut alia ẽt cerimonialia ceſſauerũt: igitur Chriſtianis mãdati trãſgreſſio, ſiue violatio aſcribi, & iputari minime põt. Sed aduertas velim, q̃ bene, & ↄuenienter Moyſes, imo Deus, in hoc ꝓceſſit mãdato: videns enim pplm Iſrael ſic primitus ad veri Dei cultũ iduci nõ poſſe: incepit primo ab eo cultu oĩa remouere ipedimẽta,

Digitized by Google

dicens: Nō habebis Deos alienos: ꝑ quæ verba oēs idolatriç ſpecies remouere, & extirpare conatus eſt. Multis nempe modis idolatria fieri pōt. Quidā enim nonnullas creaturas ꝓ Diis ſine imaginibus, vel imaginum inſtitutione colebāt. vnde Varro inqt: Antiquos Romanos diu ſine ſimulachris Deos coluiſſe. Euſebius de Pręparatione Euāgelica ēt auctoritate Clementis, dicens: Clemēs aūt noſter Numā Romanoꝝ Regē Pythagoricū fuiſſe aſſerit: & Moſaica nixū doctrina, legē dediſſe Romanis, Nullā imaginē Deo attribuere. vnde annis. 100. atq;. 70. ab vrbe cōdita, nullā imaginem, nec fictā, nec pictā in tēplis Romanoꝝ reſpici potuiſſe. Ita Numa occulte ſignificauit, nullo modo, niſi mente, ad ſimilitudinem Dei, hoīem punire poſſe. Quidā aūt alii, ſub qbuſdam imaginibus Deos ſuos falſos colebāt. Et ideo, vt vtraq;, imo oīs penitus idolatria ꝓhiberet, diuerſi idolatrię actus in hoc ꝓhibent mādato. Cum enim dixiſſet Exo. cap. xx. & Deutero. c. v. Nō habebis Deos alienos corām me, ipſe Moyſes, imo Deus addidit: Non facies tibi ſculptile: neq; oēm ſimilitudinem, quę eſt in cœlo deſuper, & q̄ in terra deorſum: neq; eoꝝ, quę ſunt in aqs ſub terra. Et ꝙ oīs idolatriæ actus, & cultus ꝓhibeat, ex verbis ſequentibus liqdo deprehendit: Non adorabis ea, neq; coles. ex qbus oīs idolatrię ſpecies expſſe ꝓhibet. Si aūt ad aliū finē fierent imagines: vtputa ad memoriā alicuius rei ꝑ aliquem mortalem virtuoſe geſtę: ad hūc. ſ. finē: vt ad mouendū, & icitādū poſteros ad eoſdē act⁹ magnanimos, & ad eaſdē virtutes, hmōi factura, & imaginum fabricatio minime eſſet ꝓhibita: cum ea tm̄ ꝓhiberi videat, quæ ſoli Deo Oīpotenti nō ꝯuenit, & exhiberi nō debet. Remota aūt idolatria, & hortato populo ad veri Dei cognitionem, inqt Moyſes Deutero. c. vi. Audi Iſrl' dn̄s Deus nr̄, Deus vnus eſt. Diliges dn̄m Deū tuum, ex toto corde tuo, & ex tota aīa tua, & ex tota fortitudine tua: eruntq; verba hęc, quę ego ꝑcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis &c. Item Deutero. c. x. quaſi hoc idem repetit, & obſeruari mandat. Qd' verū eſſe ꝯfirmat Saluator noſter, Matthæi. c. xxii. dū iterrogatus eſſet, Qd' eſt mādatum magnum in lege: rn̄dit: Diliges dn̄m Deum tuū, ex toto corde tuo, & in tota aīa tua, & in tota mente tua: hoc eſt maximum, & primum mādatum. Ex quo patet: ꝙ diligendus eſt Deus ex toto corde, & totis viribus, & ſuꝑ oīa etiā nobis chariſſima. vn̄ ipſe Saluator nr̄ ait: Qui amat prēm, & mrēm plusq̄ me, non eſt me dignus. Debemus inſuꝑ eum timere, & oīa eius ſeruare, & cuſtodire mandata, dicente Moyſe Deuter. c. x. Et nūc Iſrl' qd dn̄s Deus tuus petit à te, niſi vt timeas dn̄m Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, ac ſeruias dn̄o Deo tuo in toto corde tuo, & in tota aīa tua: cuſtodiasq; mandata dn̄i, & cerimonias eius, quas ego ꝑcipio tibi, vt bene ſit tibi. & paꝝ īfra inqt: Quia dn̄s Deus veſter, ipſe eſt Deus Deoꝝ, & dn̄s dn̄antium: Deus magnus, & potens, & terribilis &c. Vn̄ ſit vt mādatum primum, qd' eſt Exo. c. xx. de idolatria euitāda: qd' eſt mādatum negatiuū, effectū poſtea fuerit Deuter. c. vi. affirmatiuū, cum dixit: Diliges dn̄m Deū tuum &c. Nā ꝑcepta negatiua obligant ſemꝑ, & ad ſemꝑ: affirmatiua aūt obligāt ſemꝑ tm̄, ſed nō ad ſemꝑ. Ex ꝑdictis igitur oībus ꝯcludit, Chriſtianos in eccleſiis ſuis ſimulachra, & imagines tenentes, & modo ſuꝑius dicto colentes, minime idolatras eſſe, nec diuini mādati trāſgreſſores, & violatores autumari poſſe. Sed quā Saluator noſter dixit, In his duobus dilectionis mādatis. ſ. Dei, & ꝓximi, vniuerſam legē, & Prophetas pendere: ideo audi qd de eis dicat B. Grego. lib. vii. ſuoꝝ Moraliū. c. xi. Quia aūt duo ſunt ꝑcepta charitatis: videlicet amor Dei, & ꝓximi: ꝑ amorē Dei, amor ꝓximi gignit: & ꝑ amorē ꝓximi, amor Dei nutrit. Nā q amare Deum negligit, ꝓfecto diligere ꝓximum neſcit: & tunc plenius ī dilectione Dei ꝓficimus, ſi ī eiuſdē dilectiōis gremio prius ꝓximi charitate ligamur. Quia eni amor Dei amorē ꝓximi gn̄at, dicturus ꝑ legem dn̄s: Diliges ꝓximū tuū ſicut teipm̄, ꝑmiſit dicēs: Diliges dn̄m Deū tuū: vt. ſ. ī terra pectoris nr̄i pri⁹ amoris ſui radicē figeret:

ret: quatenus p ramos poſtmodū dilectio fr̄na germinaret. Et rurſum, q̄ amor Dei ex p̄ximi amore caleſcat, teſtat̄ Ioānes, q̄ īcrepat, dicēs: Qui nō diligit frēm ſuum, quē videt: Deū, quē nō videt, quō pōt diligere? Que tñ diuina dilectio p timorem naſcit̄, ſed ī affectū creſcēdo pmutat̄. Sæpe vero Oīpotens Deus: vt quātū q̄ſq; à charitate eius, ac p̄ximi lōge ſit: vel ī ea, q̄tum p̄fecerit inoteſcat, miro ordine cuncta diſpēſans: alios flagellis deprimit, alios ſucceſſib⁹ fulcit: & cū quoſdā tp̄alr̄ deſerit, ī quorūdā cordib⁹, q̄ mala latēt, oſtēdit. Nā plerūq; ipſi nos īſequunt̄, q̄ felices ſine cōparatione coluerunt. Cum eni q̄s poſitus ī p̄ſpitate diligit̄: īcertū valde eſt, vtrū p̄ſperitas, an pſona diligat̄: amiſſio aūt felicitatis īterrogat vim dilectionis. vñ bene q̄dā ſapiens dicit: Nō agnoſcit̄ in bonis amicus: & nō abſcōdit̄ ī malis inimic⁹. Nec p̄ſpitas q̄ppe amicū iudicat: nec aduerſitas inimicū celat: q̄a & ille ſæpe p̄ſpitatis nr̄æ reuerentia tegit̄: & iſte ex ꝯfidentia aduerſitatis aperit̄. hęc ille. Quę licet ad īpugnādum Hebręos ī hoc capite par p̄ſint: tñ ad Saluatoris ſniam ſupra introductā multum opitulantur.

¶ Rōne etiam ꝯuincendus eſt Iudæus, ne Chriſtianus videatur idolatra.

SEd q̄m Iudęus difficillime cedit in quacūq; re: ſed ptinax ſemp pmanet: ideo aliis q̄buſdā adhuc veris, & idoneis ꝯuincendus eſt rōnibus. Sciendū eſt igit̄ Iudęe (ſm Ariſto. ii. Phyſi. & vi. Metaph.) q̄ ſcientię diſtinguunt̄ penes modos ꝯſiderādi, & abſtrahendi: & ſic diuerſi artifices poſſunt ꝯſiderare de eadē re: ſed alr̄, & alr̄. Nā Mathematicus ꝯſiderat lineā, quæ realr̄ eſt in materia ſenſibili: ſed ꝯſiderat eā pręter materiā p̄ciſiue abſtrahendo: q̄a nō ꝯſiderat eā, niſi p̄ut eſt recta, vel curua: p̄ut cauſat aliā, & aliam figurā æqualem, vel inęqualem &c. Sed Philoſophus ꝯſiderat lineam in materia ſenſibili: & p̄ut eſt in materia phyſica: & inquātum eſt terminus corporis mobilis. Et ſic differt Phyſicus à Mathematico: q̄a īmediate ꝯſiderat formas ſubſtantiales: p̄ut repiunt̄ in materia p motum, & gn̄ationem, & formas accidentales, p ut recipiunt̄ in materia p alterationem. Ille aūt ꝯſiderat ſolas formas accidentales. ſ. lineā, & figurā abſtrahendo à materia per ſolā ꝯſiderationem. Ideo talium abſtrahentium nō fit mēdacium, ſm Ariſtotelem: ſed differt Metaphyſicus ab vtroq;: quia conſiderat alia, quę ſunt abſtrata ſm eſſe, & ſm ꝯſiderationem, ſm Deum, & intelligentias: vt patet. xii. Metaphy. Quia ſolus Metaphyſicus ꝯſiderat de Deo ſm ſubſtantiā, & eſſentiā. Nā licet Phyſicus ꝯſideret de Deo aliquo modo: tñ non ſm ſubſtantiā, & eſſentiā: ſed p̄ut eſt primum mouens: vt patet. viii. Phyſicorū, & primo Cœli. Sed differt rurſus Theologus viator à Metaphyſico: q̄a, licet ambo ꝯſiderent de Deo: tñ alr̄, & alr̄. Nā Metaphyſicus ꝯſiderat de Deo: p̄ut eſt vnum tm̄ primum ens ſimpliciſſimū: & actus purus, & metrū, & mēſura, & cauſa oīum entiū in eſſendo, & p̄ut oēs ſpecies p̄cedunt ab eo, ſicut numeri ab vnitate: à quo dependet cœlum, & tota natura, & oīa entia: vt patet per Ariſto. & Cōmentatorem. ii. v. viii. x. & xii. Metaphy. & p̄ut patet etiā p Auicennā, & Algazel in ſua Metaphyſica. Sed Theologus accipiens, & præſupponens oīa ſupradicta à Metaphyſico, ꝯſiderat illā primā, & ſummā eſſentiā diuinā: p̄ut eſt cōmunicata tribus pſonis ab æterno: puta p̄ut eſt cōmunicata à patre filio per æternā generationem: & ab vtroq; Spiritui ſancto per aſpirationem. Et ſic ꝯſiderat vnum ſolū Deum ſimpliciſſimum in ſubſtātia, & trinum in pſonis: & p̄ut eſt cauſa efficiens, & principium oīum rerū per creationem ex tp̄e. Cōſiderat prętera Deum in filio: ideſt qualr̄ Verbum aſſumpſit humanitatem in vnitate pſonæ. & per ꝯſequens: ſicut ꝯſiderat vnā ſubſtantiā in tribus pſonis in Deo, ita ꝯſiderat duas naturas in Chriſto ſub vna pſona. Item ſicut ꝯſiderat tres pſonas in vna ſubſtātia, & natura diuina, ita conſiderat duas naturas in vna perſona filii: naturam ſcilicet diuinam, & humanam. Item ſicut conſiderat vnum Deum in Trinitate, ita conſiderat diuinum Verbum in humanitate aſſumpta: ita rurſus conſiderat iſtum

Chriſtum, Deum, & hominē fuiſſe ꝓ noſtra redemptione in Cruce crucifixum. Et ſicut Verbum in humanitate perſonaliter vnitū, ita ↄſiderat Chriſtū crucifixū, & ↄclauatū. Item rurſus ↄſiderat, qualiter Chriſtus eſt in ſacro altaris ſub illis accidētibus poſt verba ↄſecrationis: & ſic ↄſiderat Chriſtū ↄſecratū in ſacro. Ex quibus oībus patet: ꝙ ↄſideratio Theologica aliquo modo eſt ſubſtātialis Phyſicæ ↄſiderationi. Nā ſicut Phyſicus ↄſiderat formas i materia, & vt i materia ſunt, & nō ꝑter materiā: ita Theologus ↄſiderat Deū i trib'pſonis, & nō ꝑter tres pſonas: nec ↄſiderat vnā pſonā ſine altera, cū ſint adinuicē relatiua. Et ita pariter ↄſiderat Verbū in carne, & humanitate, & nō pręter illā humanitatē aſſūptā: vt iqt B. Hieronymus i Sermone de Aſſūptione Beatę virginis Marię. Et ita ēt ↄſiderat Chriſtū ↄſecratū in ſacro, & nō ꝑter ſacrm, & illa accidētia: vt inqt B. Augu. i ſentētiis Proſperi. Et ita pariter Theolog', & Chriſtianus ↄſiderat Chriſtū Redēptorē, & in Cruce affixū, & nō ꝑter Crucē. Vnde ſicut de rōne formę gnābilis, & corruptibilis Philoſophice ↄſiderate, eſt, ꝙ ſit i materia Phyſica, & ſenſibili: ita de rōne Dei Theologice, & à viatore fidei ↄſiderāte, eſt, ꝙ ſit trin', & vn' i Trinitate pſonaꝝ: & rōne Verbi icarnati, ꝙ ſit i humanitate: & rōne Chriſti ↄſecrati, ꝙ ſit ſub accidētib': & de rōne Chriſti Redēptoris, ꝙ ſit in Cruce: & vt itelligatᷣ, & ↄſideretᷣ, & ↄtēpletᷣ i Cruce. Sed qa ex ↄſideratiōe, & ↄtēplatiōe ſeqtᷣ fides, & credulitas i Theologo Chriſtiano: qa fides ꝓſupponit ↄſiderationē: ita Chriſtianus, ſicut ↄſiderat Deū, ita credit ipſum. Sed qa ↄſiderat, & ↄtēplatᷣ Deū trinū, & vnū, & icarnatū in filio: & ↄtēplatᷣ Chriſtū crucifixū, & ↄſecratū in ſacro altaris. Et ideo firmiter credit vnū Deū in Trinitate, & trinū in vnitate: & credit Verbū incarnatū. & per ↄſequēs Chriſtū veꝝ Deū, & hoiem: & credit Chriſtum crucifixū in Cruce: & credit verum Chriſtū, Deū, & hominē eſſe in euchariſtia. & per ↄſequēs nō credit Deū ſine Trinitate pſonaꝝ: nec credit Verbū ſine humanitate aſſumpta: nec Chriſtū ↄſecratū ſine accidentibus ſacralibus: nec credit Chriſtū Redemptorē, & crucifixum ſine Cruce. Sed qa adoratio ꝓſupponit fidē in Chriſtiano, qua ſicut credit Deum, ita adorat: ergo ſicut Chriſtianus credit Deum trinū, & vnum, ita adorat: aliter falſa eſſet illa adoratio. Et ſicut credit Deū incarnatū: & credit Chriſtū eſſe Deū, & hominē. ſ. Deum incarnatū, ita adorat Deū incarnatū, & ita adorat Chriſtū crucifixū in Cruce, & ↄſecratū ſub accidentibus in altari &c. & per ↄſequēs: ſicut nō adorat Deū pręter Trinitatē: nec vnā pſonā ſine alia: ita nō adorat Verbū ſine humanitate, neq; Chriſtū Redemptorē ſine Cruce: qa ſicut humanitas coexiſtit pſonaliter in Verbo: ita Crux coexiſtit triūphaliter Chriſto Redēptori. & per ↄſequēs: ſicut humanitas Chriſti coexiſtit Verbo: qui eſt principalis terminus adorationis: ita Crux coexiſtit Chriſto in adorādo, ſicut in credendo. Et ita eſt dicendū de accidentibus ſacralibus in euchariſtia. Ex qbus patet: ꝙ Chriſtianus in ſuo termino adorationis icludit Trinitatē pſonarum, & humanitatē Chriſti, & Crucē, & accidentia ſacralia in euchariſtia. Et ideo oīa iſta dicunᷣ adorari, cū in principali termino adorationis, vt infra magis patebit. Sed vlterius eſt valde aduertendū (ſm Ariſtotelē, & Cōmentatorem primo Phyſicoꝝ) quod licet Phyſicus ↄſideret formas in materia: tñ per ſe non pōt, nec valet intelligere ſeorſum materiā, niſi per analogiā ad formā: & ratio eſt, qa nihil pōt intelligi, niſi ꝓut ens in actu: quoniā vnūquodq; tantū habet de intelligibilitate, quantū habet de entitate. Sed materia prima de ſe non eſt ens, nec qd, nec qualis, nec quāta: & ideo, ſicut de ſe nō habet entitatē, ita nō habet intelligibilitatē, nec eſt nihil. Nā licet nō ſit ens actu, tñ eſt ens in potentia: & ideo eſt prope nihil, ſm Ariſtotelē, & Auguſtinū: & ſic tenet mediū inter ens, & nihil, ſm Cōmētatorē: inquantū pōt habere eſſe per formā, à qua depēdet in eſſendo: & per quā habet eſſe ſpecificū, & reponitᷣ in prædicamento. Et ideo ſicut dependet à forma in eſſendo, ita in intelligēdo; & ita dicit

Ariſtoteles:

Ariſtoteles: ꝙ non pōt intelligi, niſi per Analogiam ad formā: inquantū ſimul intelligit cū forma, à qua habet eſſe, & entitatē. Ita ergo pariter eſt dicēdū de humanitate Chriſti: nam de ſe ſeorſum nullā habet rōnem adorationis: qa ratio adorationis cōpetit ſoli Deo, ratione ſummæ omnipotentiæ, & æternitatis &c. Sed illa humanitas, ſm eſſentiam ſuam, & ſubſtātiā, nō eſt Deus, nec æterna, nec omnipotens: imo eſt creata ex tpe. Sed qa recepit eſſe pſonale diuinum: per qđ illa humanitas pſonaſ, & ſuppoſitatur: & ideo ſicut materia prima efficiſ intelligibilis per Analogiam ad formā, à qua recipit eſſe actuale, & entitatiuū: inquantū intelligiſ ſimul cū forma, quę per ſe intelligiſ: ita pariter humanitas Chriſti efficiſ adorabilis per Analogiam ad Verbū, à quo habet eſſe pſonale: inquantū ſimul cum Verbo adoraſ: cui pſonalr coexiſtit, tanq̃ termino adorationis. Nā adoratio terminaſ ad pſonam Verbi: & ſic, ſicut forma materialis intelligiſ, ita Verbum incarnatum adoraſ: & ſic, ſicut ratio intelligibilitatis principalr attribuiſ formæ, ſed analogice, attribuiſ materiæ actuatæ, ita pariter rationis principalr attribuiſ Verbo diuino, ſed analogice, attribuiſ humanitati aſſumptæ. Hanc vero ſniam ꝯfirmat Beatus Hieronymus in Sermone de Aſſumptione Beatę virginis circa mediū, vbi ait: Quapropter nec nos hoiem ſeorſum colimus, quod nefas eſt, nec adoramus: ſed magis Verbum incarnatū, qui ꝓprium ſibi corpus animatum vniuit, ita vt Deus caro fieret: & nō in aliū quemlibet, ſed in ſemetipſum, qui vnus, & verus Dei filius ſemp erat. Iccirco non alium, q̃ eūdem, ipſumq; Dei filium colimus, & adoramus: qui nihil in ſe pro aſſumptu to hoie eſt auctus: nihilq;, quod Verbum caro factum eſt, iminutus, vel imutatus. Et ideo vnus, idemq; ſemp cum patre filius adoraſ: ſed vnus, idemq; Chriſtus filius Dei, atq; hominis filius: qui & diuina geſſit, atq; humana. Siqdem inſeparabiliter, atq; idiuiſe cōmunes Chriſtus habuit actiones. Sed intelligendæ ſunt operum qualitates: ꝯtemplandumq; eſt ſem

per ad quæ ꝓbatur humanitas carnis: & ad quæ incline altitudo diuinitatis: ita vt per omnem textū ſancti Euangelii videatur, nihil caro ſine Verbo agere: neq; Verbum ſine carne quicq̃ efficere: vnde quod ꝯcipit, & parit virgo, ſicut nec ſine potentia Verbi, ita non ſine veritate carnis naſcitur &c. Ex ſupradictis patet, qualiter ſicut Verbum non eſt ſine humanitate: ita non adoraſ ſine ipſa: licet Verbum per ſe, & principaliter adoretur. Et ſic patet, ꝙ illa humanitas non adoratur per ſe, nec eſt terminus adorationis principalis: ſed quia icluditur, & coexiſtit termino adorationis: & ſic adoraſ per Analogiam ad Verbum diuinum, cui pſonaliter exiſtit, & à quo pſonaliter, & analogice dependet, & ſuppoſitaſ. & ita pariter eſt dicendum de accidentibus in ſacramento euchariſtię. Nam licet accidentia nullo modo de ſe habeant rationem adorationis, cum ſint res creatæ: tamen, quia Chriſtus conſecratus eſt ſacramentaliter in eis, vel ſub eis: non ꝙ illa accidētia ſint in Chriſto, tanq̃ in ſubiecto: cum exiſtant miraculoſe ſine ſubiecto: nec ꝙ Chriſtus ſit in eis, tanq̃ in loco: ſed eſt in eis, tanquam in ſacramento. Vnde ſicut de ratione Verbi incarnati eſt, ꝙ ſit in humanitate: ita de ratione Chriſti conſecrati eſt, ꝙ ſit ſacramentaliter ſub illis accidentibus: nam deſtructis accidētibus, nō manet amplius Chriſtus cōſecratus ibi: & ideo dicit Beatus Auguſtinus in ſentētiis Proſperi: Quod ſacramētū altaris ex duobus conſtat. ſ. ex ſacramento: ideſt ex illis accidentibus ſacramentalibus: & ex re ſacramenti: ſcilicet ex Chriſto ibidem conſecrato ſub illis accidentibus: & ſub illo ſacramento latente. & ſic patet: ꝙ de ratione Chriſti conſecrati eſt, ꝙ ſit ſub ſacramentalibus accidentibus. Sed quia dictum eſt ſuperius: ꝙ Deus, ſicut conſideratur, & creditur: ita adoratur: eo ꝙ fides præcedit adorationem, & latriam: ideo ſicut fidelis Chriſtianus credit eſſe Chriſtum Deum, & hominē in illo ſacramento, & cum illis, & ſub illis accidentibus: ita adorat ipſum. Et ideo Chriſtianus non adorat illa accidentia ſeorſum,

ſed Chriſtum ꝯſecratum ſub illis accidẽtibus, ſiue in illo ſacramento. & ſic patet: ꝙ illa accidentia nõ adorãt de ſe, niſi, per Analogiam, ad Chriſtum ꝯſecratum, inquantũ ſunt quaſi Tabernaculũ eius. & ita ẽt pariter eſt dicendũ de Cruce. Nã Crux de ſe, & ſeorſum nullã habet ratio nem adorationis: nec ratione materię ligneę, aut argenteę, aut lapideę: nec ratio ne formę, ſiue figurę quę eſt quędã qualitas de quarta ſpecie: & ſic tam quo ad materiã, q̃ quo ad formam eſt pura creatura: & ideo de ſe nullã habet rõnem adorationis. Sed fidelis Chriſtianus, ꝑ Analogiã, ad Chriſtum adorat illã humanitatem. i. Deum in humanitate, ſiue Deũ humanatũ, & incarnatũ: & ſic ſemp habet Deum ꝑ principali obiecto adorationis eo modo, quo dictum eſt. Nam dictũ eſt: ꝙ ꝯſideratio, & ꝯtemplatio ꝑcedit fidẽ: & fides pręcedit cultũ latrię, & adorationẽ. Et ideo fidelis Chriſtianus vidẽs Crucem, ꝯtemplat, & ꝯſiderat Chriſtũ in Cruce pẽdentẽ, & extẽſum: & ſic adorat Chriſtũ crucifixũ, & extẽſum in illa Cruce. Et ſic illa Crux, quã ituet, coexiſtit, & icludit termino adorationis, qui eſt Chriſtus ibi ꝯtemplatus, & creditus: & ſic ſimul adorat Crucẽ cum Chriſto, vel ꝓpter Chriſtũ. Vnde Chriſtianus nõ adorat Chriſtum ꝓpter Crucẽ: ſed Crucem ꝓpter Chriſtũ, quem principalr̃, & per ſe intendit adorare extenſum, & in illa Cruce crucifixum. Ideo dicit Beatus Auguſtinus in Sermone de martyribus, qui icipit, In oĩbus ſcripturis &c. Quòd ſicut qñ Moyſes ſuſpendit ſerpentẽ in ligno in heremo, ppls, q attendebat ſerpentem, ſanabatur à morſu ſerpentũ: ita modo quecũq; momorderit aſtutia Sathanæ, intueat Chriſtũ in Cruce pendentem, & ſanabit &c. Modo clarum eſt, ꝙ Chriſtianus non põt Chriſtũ intueri pendentẽ in Cruce, niſi per ꝯtemplationẽ, & fidem. & per ꝯſequens Chriſtianus ſic adorat Chriſtũ pendentem, & extenſum in Cruce: & ſic adorat Chriſtũ crucifixum in illa Cruce ꝯtemplatum, & ꝯſideratum. & per ꝯſequens adorat Crucem ſimul cum Chriſto. & per ꝯſequens, per Analogiam, ad Chriſtum. Vnde ſi qs velleт adorare quandã Crucem, nõ ꝯſiderando, nec credendo Chriſtũ crucifixũ, ſi la talis adoratio eſſet falſa, & ſacrilega. Et ideo eccleſia in Hymnis, & Cãticis, & Antiphonis nunq̃ noĩat Crucẽ, quin memoret Chriſtũ in ea pendentẽ: vt ibi: Pange lingua glorioſi pręliũ certaminis &c. Beatus ẽt Andreas, qñ ꝑductus fuit ad Crucem, in qua erat ꝯfigendus, dixit: Salue Crux pretioſa, in qua pependit Magiſter meus Chriſtus: quæ mẽbris dñi mei Ieſu Chriſti, tanq̃ margaritis ornata fuiſti &c. Modo manifeſtũ eſt, ꝙ Chriſtus non fuerat crucifixus in illa materiali Cruce, in qua crucifigendus erat Beatus Andreas. Sed quia Beatus Andreas ꝯtemplabatur Chriſtũ in Cruce extẽſum, & crucifixum: ideo genibus flexis latriæ adoratiõe adorans eam .i. Chriſtum crucifixum in ea, dicebat: Salue Crux pretioſa &c. Ex quibus patet, ꝙ ſicut illi claui materiales cõiunxerunt Chriſtum, & affixerunt ipſum Chriſtum illi Cruci: ita ꝯtemplatio, & fides Beati Andreę ꝯiũgebat, & affigebat Chriſtum in illa Cruce: & ſic adorabat Chriſtum, & Crucem, per Analogiam, ad Chriſtũ: & ſic adorat qlibet fidelis Chriſtianus. Item non ſolum Crux ſeparata à Chriſto, non eſt adoranda, de qua minus videt ineſſe: ſed etiã ſi humanitas Chriſti ſepararetur à Verbo per aliquã potentiam, non eſſet adoranda. Vnde ait Beatus Auguſtinus de verbis dñi: & allegatur à Magiſtro in tertio ſententiaꝝ. diſtinctio. ix. vbi ait: Ego Dñicam carnem: imo pfectam in Chriſto humanitatem ideo adoro: quia à diuinitate ſuſcepta, & Deitati vnita eſt: vt non alium, & alium: ſed vnum, eũdemq; Deum, & hominem Dei filium eſſe confitear. Deniq; ſi hominem ſeparaueris à Deo, illi nunq̃ credo, nec ſeruio: velut ſi qs purpuram, vel diadema regale iacens inueniat, nunqd ea conabitur adorare? Cum vero ea Rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, ſi ea cum Rege adorare quis ꝯtempſerit. Ita etiam in Chriſto dño, humanitatem nõ ſolam, vel nudam, ſed Deitati vnitam: ſcilicet filium vnum Deum verum, & hominem veꝝ ſi quis adorare ꝯtempſerit, æternaliter

naliter morietur. Ex quibus verbis Beati Auguſtini, patet: ꝙ ſi humanitas ſepararetur à Verbo, non eſſet adoranda: ergo minus eſt adoranda Crux à Chriſto ſeparata: niſi conſideretur Chriſtus in ea crucifixus. Nam ſicut humanitas Chriſti in tantum adoratur, inquantum eſt vnita Verbo: ita Crux adoratur, inquantum Chriſtus intelligitur, & contemplatur crucifixus in ea. Nam in ſtabulo ſunt multæ paleæ cancellatæ ad modum Crucis: tamē nullus illas Cruces adorat, poſtquam in eis non conſiderat, nec contemplatur Chriſtum crucifixum: quia in veritate, ſicut Verbum, ſiue Deus incarnatus eſt ille, qui vere, & per ſe adoratur: ita Chriſtus crucifixus vere adoratur. Et ſic patet: quòd omnes iſtæ locutiones ſunt intelligendæ: non ad ſenſum, quem faciunt, & quo ſonant: ſed in ſenſu, in quo, ſiue ad quem, fiūt. Vnde iſta locutio, Chriſtus homo adoratur, eſt ſic intelligenda, & verificanda: ſcilicet Deus incarnatus, & humanatus, ſiue Deus factus homo adoratur. Item etiam iſta locutio: Sacramentum euchariſtiæ adoratur, eſt ſic intelligenda, & exponenda, & declaranda: ſcilicet Chriſtus conſecratus adoratur: aut Chriſtus ſub ſacramento adoratur. Item iſta locutio, Crux adoratur, eſt ſic exponenda ad ſenſum, in quo fit: ſcilicet Chriſtus crucifixus adoratur, & colitur. Et ſic iſtæ locutiones, & actus latriæ, nullum afferunt incōueniens: quia communicantur idiomata ratione vnionis. Nam licet talia idiomata, quæ ſoli Deo per ſe conueniunt, communicentur creaturæ propter vnionem ad Deum: tamen non verificantur abſolute de aliqua creatura, niſi, per Analogiam, ad Deum, cui vnita eſt illa creatura. Vnde, licet Chriſtus, Deus, & homo, dicatur creator, & æternus: tamen non inquantum homo, ſed inquantum Deus. Et ſic adoratur Chriſtus, Deus, & homo: non ratione humanitatis, ſed ratione diuinitatis. & ſic adoratur Chriſtus crucifixus: non abſolute ratione Crucis, ſed ratione diuinitatis, inquantum Deus. Et ſic adoratur humanitas Chriſti, per Analogiam, ad Verbum, cui perſonaliter vnitur. Nam ſicut ex ſpecie intelligibili, & intellectu fit vnum in actu, & intelligendo: vt ait Ariſtoteles nono de Anima: ita ex Cruce, & Chriſto factum eſt vnum, inquantū Chriſtus vniuit, & induit Crucem ad pugnādum, & ad vincendum, & triumphandum de Diabolo. Et ideo ſicut Chriſtus Redemptor conſideratur incarnatus: ita Chriſtus Triumphator conſideratu. crucifixus. & ideo ſic adoratur ſimul cum humanitate, & Cruce eo modo, quo dictum eſt. Per ſupradicta ergo patet reſponſio ad Argumentum Iudæorum: ſcilicet ad quartum, & vltimum: quibus legem Euangelicam ſacrilegam eſſe dicebant. Quod quidem quartum Argumentum huiuſmodi eſt: Lex Euangelica eſt ſacrilega, & irreligioſa in cultu ſuo: quia adorat hominem Chriſtum: & adorat panem in altari: & adorat lignum, & lapidem in Cruce, & imagines: ergo eſt ſacrilega, & idolatra contra primum præceptum primæ Tabulæ Decalogi &c. Sed ſupra in hoc libro octauo, capitulo vndecimo: vbi de ſacramento altaris diſputatum eſt, ſufficienter reſponſum eſt. Per ea autem, quæ in hoc cap. xiii. paulo ſupra dicta ſunt, ad reliqua huius Argumenti optime reſponſum eſſe ſuperius patet. Quia manifeſte, & idonee demōſtratum eſt Iudæis: ꝙ Chriſtiana religio nō adorat hominem purum ſeorſum, quando adorat Chriſtum, ſed adorat Deum incarnatum, & humanatum. Nec religio Chriſtiana adorat lignum, aut lapidem, quando adorat Crucem, ſed adorat Chriſtum Deum, & hominem, quem contemplatur crucifixum, & extenſum in illa Cruce, ſm Auguſtinum. Et ſic nec adoratur ibi Chriſtus ſine Cruce: nec Crux ſine Chriſto: immo, per Analogiam, ad Chriſtum: ſicut materia intelligitur, per Analogiam, ad formam. Sed miſeri Iudæi, & Sarraceni non ſunt digni attingere tantum ſacramentum, & myſterium: & ideo nos agamus gratias Summo Deo, quia nobis datum eſt noſſe myſterium Regni Dei. Sed eſt valde aduertendum: quòd multo maior ratio

Digitized by Google

adorationis reperitur i humanitate Chriſti aſſumpta, q̃ in Cruce, aut accidentibus ſacramentalibus euchariſtiæ. Nam licet ex Chriſto, & accidentibus fiat vnum ſacramentum: & ex Chriſto, & Cruce fiat vnus triumphator: tamẽ non fit vna perſona ex Verbo, & humanitate: ideo eſt magna differẽtia i tali vnione, & Analogia.

Quantum autem ad Argumentum cõtra nos factum per Iudęos, tam ſuo nomine, q̃ Sarracenorum de imaginibus, eſt aduertendũ. Quod tripliciter repñtãnt nobis res abñtes, aut pręteritę, & ẽt futuræ. Primo p vocem, & locutionem. Secundo p ſcripturam, ſiue lecturã. Tertio p imagines, & picturas. Et ſic pcipimus voces per auditũ: & picturã, & ſcripturã per viſum. Qui qdem duo ſenſus, maxime ſunt ſenſus diſciplinę: vt patet in Prologo Metaphy. & in lib. de ſenſu, & ſenſato: eo φ maxime deſeruiunt intellectui ad ſcientiam, & notitiam rerum capeſſendam. Intellectus ergo cuiuſcunq; fidelis p viſum percipit geſta Patriarcharum, & Prophetarum: & geſta Chriſti, & ſanctorũ repñtata in picturis, aut in ſcripturis: & per auditũ percipit eadem repñtata p voces. Et ſic itellectus pius cum volũtate inhęrens, credit firmiter ea, quę ſibi ſunt repñtata. Et ſic adorat Deum Creatorẽ, & Redẽptorem: put credit per illa repñtãtia: qa actus latrię, licet ſit actus voluntatis: tñ, qa includit, & pręſupponit fidem, ideo eſt actus ſimul itellectus, & volũtatis, & totius partis rõnalis: cui deſeruiunt ſenſus exteriores repñtando res abſentes. Et ſic patet, φ pars rõnalis. ſ. intellectus, voluntas, & memoria, nõ adorat, nec colit imagines, & picturas, aut literas ſcriptas, quas viſus videt: nec adorat voces, quas auditus pcipit: ſed adorat Deum, ſiue Chriſtũ, qui p illas picturas, aut imagines ſculptas, aut ſcriptas, aut p voces intellectui repñtatur: vñ qñ profertur hoc nomẽ, Ieſus, oẽs flectimus genua, adorando Chriſtũ, Deũ, & hoiem adoratione latriæ. Tunc manifeſtum eſt, φ non adoramus hoc nomen, Ieſus, vocale hñs duas ſyllabas fluxibiles: ſed adoramus Chriſtũ Verbũ incarnatũ per illas ſyllabas ſignificatum: q manet in æternum in ſe realiter, & in noſtro intellectu, & memoria obiectiue: vt inqt Auguſtinus ſup Ioãnem. Ita ergo pariter nõ adoramus imaginem Chriſti ligneam, aut lapideam: ſed Chriſtũ verum per illam imaginem repñtatum. Et ideo dicit Auguſtinus: Quod fideles Chriſtiani habeant oculos ad imagines, & picturas: ſed cor fixum in Deo: qa quod conferũt peritis ſcripturę, & doctis, hoc idem conferunt picturæ, & imagines plebeis, & popularibus, & indoctis: quia picturæ ſunt ſcripturę populorum: vñ intellectus, & intentio fidelis Chriſtiani, non manet, nec terminatur in imagine, aut pictura: ſed tranſit in Chriſtum repñtatum p picturam: & ſic ꝯtemplando imaginẽ, adorat Chriſtum. Secus aũt eſt de imaginibus ſanctorum. Nam qñ fidelis, & deuotus Chriſtianus contemplatur picturas, & imagines ſanctorum: nõ adorat imagines, nec ſanctos adoratione latrię: ſed veneratur ſanctos, & rogat, vt Deum pro eo deprecentur: & Deo repñtent, quas ſibi faciũt orones. Et ſic patet, qualiter religio Chriſtiana adorando Chriſtũ, non adorat hoiem ſeorſum, ſed Deum incarnatum, & humanatum: & qñ adorat Chriſtum in altari, non adorat panem, nec accidentia panis: ſed adorat Chriſtum ꝯſecratum in illo ſacramento ſub illis accidentibus ſacramentalibus, quæ nõ ſunt ſubiectiue in Chriſto: nec Chriſtus in eis localiter, ſed ſacramẽtaliter: immo illa accidentia manent miraculoſe ſine ſubiecto: poſtquam ſola ſubſtãtia panis fuit conuerſa in corpus Chriſti: prout ſupra ſuo loco dictum fuit. Et ita pariter, quando dicitur, Crux adorari, nõ adorat religio Chriſtiana Crucem ſeorſum: ſed Chriſtum crucifixum, quem in Cruce contemplatur extenſum, & affixũ. Et ſic non adorat creaturam, ſed Deũ vnitum creaturę: aut perſonaliter, aut ſacramentaliter, aut triumphaliter, eo modo, quo dictum eſt.

¶ Finis libri octaui.

FINIS

FINI ADRIANI FINI FERRARIENSIS LIBER NONVS, ET VLTIMVS.

¶ Prooemium, in quo dicitur, Iudæos non ſolum legem Moyſis nõ ſeruare, ſed potius ſubuertere, & omnino lacerare. Caput. I.

POſtquam ea omnia, quę in generali huius operis prooemio me dicturum ſpopōdi, in ſuperioribus octo libris deſcripſi: & eomet ordine, quo dixeram adimpleui: iam tp̄s admonet, vt id etiā quod in hoc nono, & vltimo lib. me dictu℞ ibidem ꝓmiſeram, nunc quoq; exequar. Dicēdum eſt igitur in hoc vltimo libro, vt promiſſa adimpleam, Iudęos legem Moyſis, nedū non ſeruare, ſed (quod peius eſt) eam ſuis quibuſdam falſis, iniquis, & impiis conſtitutionibus, ſanctionibuſq́;, ac peruerſis interp̄tationibus, & dogmatibus ſubuertere, & penitus lacerare: ad hunc maxime finem: vt ex vno tantum labore tres boni oriantur effectus. Quorum primus eſt: vt Iudęi ignari: hoc eſt indocti: quibus propter imperitiam ſuam Rabinorum dictis, & declarationibus acquieſcendum, & parendum ſit, neceſſe eſt. Arbitrantur enim eos, legem ſuam veraciter, & fideliter interpretari: ſciant, & intelligant, ſiue certiores fiant, vnde, & quando, & à quibus, & quare ſui Codices, quos Thalmud nominant: hoc eſt doctrinam, originem ſumpſerint, & habuerint, & qua fundati ſint authoritate: qua'ue doctrina pręfulgeant: immò verius, quibus falſitatibus, iniquitatibus, & impietatib⁹ repleti ſint, & redundent: vt cognito Iudaicę Synagogæ errore, ad veram Chriſti fidem facilius, & libentius poſſint ſe conuertere, ac accedere. Secundus effectus eſt: vt Iudęorum Rabini, & alii, qui Thalmudicas ineptias, & falſitates, atque impietates docent, & prædicant: quoniam earum cognitionem, & ſcientiam ſe habere gloriātur, ſuis ineptiis, falſitatibus, & impietatibus diuulgatis, & propalatis, non ſolum erubeſcant, ſed omnino confundantur. Tertius, & vltimus effectus eſt: vt Chriſtiani ex hoc noſtro ꝯflictu duplicem conſequantur vtilitatem. Quarum altera eſt: vt ipſi prolatis, & cognitis Thalmudicis ineptiis, & ſceleribus, atq; impietatibus, de Chriſtianę fidei puritate, mundicia, & ſanctitate gloriantes, & congaudentes, ardētius, & vigilantius in ea perſeuerent, & inſudent. Altera vero vtilitas eſt: vt eis cōſtet, & manifeſtum fiat, quātum ipſi Chriſtiani Iudæis omnibus odio ſint: & q̄bus artibus, & dolis ipſi Iudæi aſſidue ſtudeant, quęritentq́; eos quotidie decipere, atque eis nocere: non ſolum in bonis, verumetiam in propria perſona: vt ipſi Chriſtiani à me edocti, & admoniti à Iudaicis laqueis, inſidiis, & fraudibus, vigilātius, & attentius caueant. Et eo magis antedicta demonſtrare conabor: quoniam ipſi Iudæi tantæ ſunt temeritatis, & inſolentię, vt à nobis victi, & debellati adeo, vt aliquid vlterius obiicere, & reſpondere nequiuerint: & nihilominus audeant, & ꝑſumant dicere, ſe nolle ad fidē Chriſti accedere: & eam deuote capeſſere, vt arbitrabar: ſed ſe velle in ſuo perſiſtere, & perſeuerare Iudaiſmo: ac in eo mori: ſicut patres, & maiores ſui mortui ſunt: ad hūc maxime finem, vt omnibus nationibus, & maxime Chriſtianis, aperte conſtet, q̄ vera, & ſancta ſit Thalmudica illa, non dicam, doctrina, ſed abominatio, & maledictio: in qua tot continentur fatuitates: tot hæreſes, & falſitates: tot demum impietates, & delyramenta: vt Iudęi, qui illis incumbunt: & maxime Rabini: non mihi homines eſſe videantur: quoniam ratione, qua omnes homines vtuntur, & gubernantur, nō mouentur: ſed tanq̄ beſtię penitus irrationabiles, ſiue beſtiis putridis oīno ſimiles, peruagentur. Et vt ad hęc impugnanda facilior adhibeatur mōdus, neceſſarium eē exiſtimaui: vt primo, & ante oīa, quędam Iudæo℞ oīum opi-

Digitized by Google

nio,& quidem falſa, à qua omnes ſui de pendent errores,ab eorum mente,& animo amoueatur,& omnino extirpetur. Neceſſario igitur ſuper hoc inſiſtendum, & omnibus elaborãdum eſt viribus,vt hoc errore exuantur quammaximo:quem nõ errorem iudicant, & tenent ipſi Iudæi: ſed ꝓ ſolido,certo, ac firmo, & veriſſimo habent,& retinent fundamento.Quo prius euulſo,& extirpato fundamento, vel ſaltem deiecto,& penitus proſtrato (duꝝ eſt enim,quod à teneris imbibitur annis, & ſine maximo nõ poteſt labore remoueri)ad reliqua facilius accedere poſſimus.

¶ Duplicem legem dediſſe Moyſem: alteram ſcilicet in ſcriptis:alterã vero voce tantum ſine ſcriptis, commẽtitium,& falſum eſſe. Cap. II.

DVplicem Dei legem ſibi dediſſe Moyſem autumant Iudęi:alterã.ſ. in ſcriptis:alterã autem verbo,ſiue voce tantum abſq; ſcriptura. Primam in ſcriptis datã in Pentateucho Moyſis ſcriptam eſſe volunt:ſecũdam vero voce tm̃ datam aiunt Iudæi, maiores ſuos longo tempore memoriter tenuiſſe: & per multa annoꝝ ſæcula ſic memoriter cõſeruaſſe:quia aiunt, Moyſem non manifeſtaſſe legem voce datam populo,ſed tm̃ Ioſue: mandans ſibi vt eam ſuo tantum ſucceſſori manifeſtaret: vt ſic de ſucceſſore in ſucceſſorem per manus conſeruaret. Nos autem Chriſtiani vnam tantum legem dediſſe Moyſem dicimus: quam licet Deus ſibi bifariã dederit:hoc eſt partim in ſcriptis:hoc eſt in duabus Tabulis lapideis, & partim voce tantum:tamen vna,& eadem lex fuit. Et licet eam partem,quam voce tantum habuit Moyſes, propalauerit ipſe Moyſes voce tantum: ſicut voce ipſe habuerat:& hoc variis in locis,& diuerſis temporibus: prout tẽporis opportunitas ſibi poſcęre videbatur: tamẽ eam legem totam:hoc eſt tam in ſcriptis habitam,q̃ voce datam,in ſuo legis Volumine in ſcriptis redegit. Et ſic omnia tã in ſcriptis habita,q̃ voce tãtum data in ſuo legis Volumine ꝯtineri, & deſcripta eſſe dicimus,& aſſeueramus.Quod Volumen legis Pẽtateuchum Moyſis eſſe fatemur, & tenemus. Quod ſic probatur:Nullum aliud præceptũ dedit Deus Moyſi in ſcriptis,niſi illa tãtum,quę in pręmemoratis duabus continebantur Tabulis:ſed in illis duabus Tabulis nihil aliud ſcriptum erat,niſi Decalogus:hoc eſt decem Decalogi pręcepta:igitur in ſcriptis non dedit Deus Moyſi,niſi ipſa decem pręcepta moralia. Cum autem in Pentateucho Moyſis,quamplurima alia præcepta, vltra illa decem Decalogi,contineantur, & ſcripta ſint:ſequitur neceſſario: ꝙ quæcunq; alia mandata in ipſo Pentateucho contenta, & deſcripta cuiuſcunque cõditionis ſint: hoc eſt ſiue cerimonialia, ſiue iudicialia, vel alterius cuiuſuis qualitatis, ſint ex mandatis voce tãtum datis. Si vero Iudęus diceret: Licet quamplurima alia mãdata, vltra Decalogum, deſcripta ſint in quinque libris Moyſis: non ſunt tamen ibi omnia legis mandata: vnde, vt reliqua ſint excerpta ex lege,voce tãtum data neceſſe eſt. Reſponſio. Dixi ſuperius libro ſexto, capitulo (ſi bene meminiſti)Iudęorum Rabinos in tota lege Moyſis ſexcenta tredecim tantum inueniſſe mandata:ſcilicet.ccxlviii. affirmatiua.&.ccclxv.negatiua: & hoc ſm Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorũ doctrinam: ſicut Rabi Schadio refert in libro Credendorum:ſed Chriſtiani non admittũt, niſi ea,quę continentur in Pentateucho, & in Euangeliis: vnde propter hoc non probat Iudæus legem voce datam eſſe veram. nam lex Thalmudica non fuit data à Moyſe:vt infra demonſtrabitur. Et ideo propter hoc nullo modo inferri, & concludi poſſet, verum eſſe, quòd Moyſes duplicem dediſſet legem. Cum falſum ſit, quòd ipſe aliam dederit legem, quæ in ſuo ſcriptà non ſit Pentateucho: cum nullo fundamento, ſaltem idoneo, & canonico conſtet, & probari poſſit. Et ideo falsò, & mendaciter Iudæi dixerũt, Legem voce tantum datam: quam ipſi Miſtiam: hoc eſt ſecundam, nominant, fuiſſe à Moyſe datam. Sed dicite mihi vos Iudęi: qui huic fictæ fauetis legi,dicite

Oppo-ſitio.

Reſp-ſio.

Digitized by Google

cite inquam, cui manifeſtauit Moyſes illã legem voce tantum datam, & non ſcriptam. Si enim diceretis, ipſum manifeſtaſſe eam illi populo Iudaico, reſpondebo, Falſum eſſe: & ſic conuincam vos de mendacio: & hoc verbis maiorum veſtrorum: & ex ſententia, & auctoritate Rabi Vda magnæ apud vos Iudæos auctoritatis: quia dicitis, Maiores veſtros eam legem voce tantum habuiſſe à Moyſe, & eam memoriter per multa ſęcula cõſeruaſſe. Inquit enim ipſe Rabi in Midraſtilim, ſuper illud Canticorum capitulo primo, Oſculetur me oſculo oris ſui &c. Eadem hora, qua Iudęi ex ore domini duo prima legis mandata audiuerunt: ſcilicet maioreſq́ veſtri Iudęi: ſic fuerunt cordibus eorum annexa, & infixa, vt obliuioni nullatenus mandari poſſent: cæterum voce Dei perterriti, atque micantium fulgurum, & tonitruum pauore concuſſi, dixerunt Moyſi: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Deus, ne forte moriamur: vt Exodi capitulo vigeſimo. Qui cum poſtea cætera mandata audirent à Moyſe, & adiſcerent, ea continuo obliuioni mandabant: & inter ſe huiuſmodi obliuionis cauſam diſceptantes, fragilitati Moyſis defectum aſcribebant, dicentes: Sicut Moyſes carnalis eſt, & tranſitorius, ita & eius doctrina ſtatim à nobis dilabitur. Reuerſi itaque ad Moyſem, dixerunt ei: O' vtinam Deus ſe nobis rurſus oſtendere vellet: atque oſcularetur nos oſculo oris ſui: vt in cordibus noſtris doctrinam eius fixam collocare, & retinere poſſemus. Dixit eis Moyſes: Hoc fieri nequit modo: fiet autem tempore Meſſiæ: ſicut ſcriptum eſt: Dabo legem meam in viſceribus eorum: & in cordibus eorum ſcribam eam: vt Hieremiæ capitulo trigeſimoprimo. Ex quibus huius Rabini verbis in Iudæorum Thalmud contentis, aperte conſtat doctrinam, quã Moyſes docebat Iudęos: hoc eſt legem, ab eis continuo labi, & in obliuionem deduci. Si autem doctrinam Moyſis, ſtatim obliuioni mandabant maiores veſtri, o Iudęi: quomodo potuerunt ipſi maiores veſtri legem ſibi à Moyſe voce tantum datam ſine ſcriptis, tam longo tẽpore memoriter tenuiſſe: & per multa annorum ſęcula ſic memoriter conſeruaſſe? Falſum igitur eſt, & commentitium, quòd legem tantum voce datam ſine ſcriptis dederit Iudæis Moyſes. Si vero diceretis o Iudęi, Moyſem non publicaſſe legẽ illam voce datam populo: ſed ſucceſſori ſuo Ioſue: & ipſum Ioſue publicaſſe poſtea autem ſucceſſori, vt ſonare videantur verba prędicti Rabini veſtri, reſponderem, Vos delyrare duabus de cauſis. Primo, quia ſi lex non fuiſſet publicata populo: equidem populus ipſe eam ſeruare non potuiſſet. & per conſequens legitime excuſari debuiſſet, ſi legem nõ ſeruaſſet: neceſſario igitur debuiſſet ei publicari. Si vero dicitis, quod manifeſtauit Ioſue ſucceſſori ſuo, mandans ei vt poſtea ſuo itidem manifeſtaret ſucceſſori: dico hanc rem fuiſſe male conſideratam: quia hoc pluribus rationibus adimpleri non potuit: vt ex rei conſtat euentu. Dicite mihi quæſo, o Iudęi, ponamus, quòd Moyſes manifeſtauerit eã ſucceſſori ſuo Ioſue: licet nuſquam appareat, niſi de lege ſcripta: ſed eſto, quod manifeſtauerit, ſed dicite mihi, cui manifeſtauit eam Ioſue, cum ipſe moriturus, neſciret quis ei ſuccedere deberet. Nam mortuo Ioſue, & iam ſepulto, ſic ſcriptum reperitur Iudicum capitulo primo: Poſt mortem Ioſue, conſuluerunt filii Iſrael dominum, dicentes: Quis aſcendet ante nos contra Cananęum, & erit Dux belli: dixitq́; dominus: Iudas aſcendet: ecce tradidi terram in manu eius. Si ergo Iudas ſucceſſit Ioſue, & quidem poſt mortem Ioſue, quomodo potuit Ioſue manifeſtare ſibi legem voce datam, antequam moreretur: cum iam mortuus eẽt, anteq̃ Iudas ſibi ſuccederet. Sed adhuc peius manifeſtari potuiſſet, & conſeruari ſubſequentibus temporibus: quoniã alienigenę dominabantur populo Iudaico ſcilicet: interdum per octo annos, aliquando per viginti annos, interdũ per ſeptẽ, aliq̃n per decẽocto annos, & aliq̃n p quadraginta annos: vt Philiſtei, ſi lectitaueris librum

Digitized by Google

Iudaicum, inuenies ꝑfectò multas ſtatus illius populi mutationes. Quo ergo potuiſſet lex voce data illis tꝑibus integra, & vera conſeruari non video: & maxime ſub tanta ſtatus illius mutatione: & dominantibus ſibi alienigenis: non ſemel, & bis, ſed multoties: igitur fabuloſum, & falſum eſt, ꝙ tamdiu per ſucceſſores cōſeruari, & manuteneri ſine ſcriptura potuiſſet. Adde ēt hoc aliud incōmodum: quia populus Iudaicus, qui (vt inquit Ioſephus lib. ii. Iudaicę Antiquitatis, cap. x. in calce ipſius capituli) ducentis quinq; annis ſteterat in Aegypto: & ideo ꝓpter mores Aegyptiorum monſtra pro Diis colentium factus erat inſipiēs, & nequā, ac durę ceruicis: vt Moſaica ſcriptura demonſtrat. & ideo oportebat: vt per legiſlatorem, non quibus oportebat legibus, ſed quibus potuit: & non in vna tantū vice, & in vno tantū loco, ſed ſæpius, & paulatim, & pedetentim regeretur, admoneretur, & inſtitueretur neceſſe fuit. Vnde, licet Moyſes legem à Deo in monte Synai habuiſſet, tamen ibi nō omnia in lege contenta populo manifeſtauit: ſed paulatim, & pluribus in locis, ſm tpis opportunitatem, & auditorum diſpoſitionem: vt conſtat Leuitici cap. penultimo in calce: vbi ſic dicitur: Hæc ſunt iudicia, atq; præcepta, & leges, quas dedit dominus inter ſe, & inter filios Iſrael in monte Synai per manum Moyſis. Et in calce vltimi cap. Leuitici dicitur: Hæc ſunt præcepta, quæ mandauit dominus Moyſi ad filios Iſrael in monte Synai. & Leuitici cap. xxv. in fronte ipſius capituli: Locutusq; eſt dominus ad Moyſem in monte Synai, dicēs: Nam quēadmodum pater variis legibus filiū in diuerſis educat ætatibus: alia. ſ. infantem, alia puerum, alia adoleſcentem, & alia iuuenem: ſic humana congregatio, quæ ſapiens, & iuſta eſt, alia ducitur, & regitur lege: quæ vero inſipiens eſt, & nequam, ac duræ ceruicis, vt alia prorſus lege ducatur, & regatur conueniens eſt, & quodam modo neceſſarium. Legem igitur veram, & ſcriptam dedit Moyſes Iudæis, qua regi eos oportebat, vt Dei mandata ſeruarent: ſed ipſi aliam non ſcriptam ſibi finxerunt, tanquam inſipientes: & ideo tanquam nequiſſimi, & mendaces à ſummo Deo alienati ſunt, tanquam rebelles. Sed vt huius eiuſdem rei veritatem adhuc dilucidius indagemus, & veraciter probemus. Quāto enim plus ventilatur, & inquiritur veritas: tanto magis claret, & eluceſcit: quia ſepulta non poſſet diutius permanere. Vt igitur eam diligenter perquiramus, dicite quæſo Iudæi, quo in loco Moyſes aliam legem ab ea, quam ſcripſit, maioribus veſtris verbo: hoc eſt voce tantum, tradidit? quam dicitis ab ipſis maioribus veſtris fuiſſe tamdiu memoriter retentam, & tenaciter conſeruatam. Si mentiri non vultis: reſpondebitis: Sub monte Synai, dum ibi moraretur exercitus: quia ibi Ioſephus veſter legem datam fuiſſe teſtatur in ſuo Iudaicæ Antiquitatis Codice lib. iii. cap. xii. Hoc idem etiā dicitur Exodi cap. xxiiii. his verbis: Venit ergo Moyſes, & narrauit plebi omnia verba domini, atque iudicia. Reſponditq; omnis populus vna voce: Omnia verba domini, quæ locutus eſt, faciemus. Sed mementote, ꝙ vtrobiq; dicitur Moyſem, ea omnia poſtea in ſcriptis redegiſſe. Nam Ioſephus ibidem, dum loquetur de Moyſe, ait: Inſuper ſcribebat leges, ſm quas, Deo grati viuerent, & in nullo alterutros accuſarent: quas cum Dei præcepto conſcripſit. & iterum magis infra non longe à calce eiuſdem cap. Hāc igitur Moyſes legum conſtitutionem, dum ſub monte Synai moraretur exercitus, à Deo cognouit: & Hebræis ſcriptam contradidit. Exodi autem cap. xxiiii. poſt illa verba ſuperius ſcripta, ſic dicitur: Omnia verba domini, quæ locutus eſt, faciemus. ſtatim ſequitur: Scripſit aūt Moyſes vniuerſos ſermones domini: & mane conſurgens ædificauit altare domino ad radices montis. & iterum parum infra: Aſſumensq; Volumen fœderis legit, audiente populo: qui dixerunt: Omnia, quæ locutus eſt dñs, faciemus, & erimus obediētes. Et percuſſit fœdus inter dominum, & populum cum ſanguine. ſ. animalium in ſacrificio occiſorum, dicēs: Hic eſt ſanguis

Legē Moy ſcrip

guis

guis fœderis, quod pepigit dominus vobiſcum ſuper cunctis ſermonibus his. Ex quibus omnibus liquidò conſtat, & veraciter probatur, ea oīa legis verba, & iudicia, quæ Moyſes populo narrauerat: verbo. ſ. vel voce, ſine ſcriptis: p ipſum Moyſem in ſcriptis redacta fuiſſe in ſuo. ſ. Volumine, dicente ibidem ſcriptura: Scripſit autem Moyſes vniuerſos ſermones dñi. & parum infra: Aſſumēſq; volumen fœderis legit, audiente populo. Quod autē Volumen fuerit illud Volumen fœderis, in quo ea oīa ſcripſit, dicere, ſiue fateri cogimur fuiſſe Moyſis Pentateuchum: cum aliud Moyſis nō habeamus Volumē. In quib⁹ verbis: & maxime in Exodo deſcriptis, nonnulla notanda ſunt. Et primo, vniuerſos ſermones dñi: hoc eſt oēs. Item illud, Verbum ſcripſit. Vnde inferre poſſumus: & quidem recte ex verbis textus: oēs ſermones Dei narratos Moyſi: & per Moyſem populo: fuiſſe per ipſum Moyſem poſtea ſcriptos: quia qui omnes Dei ſermones ſcripſit: nihil penit⁹, quod ſcriptum non eſſet, prætermiſit. Quod verū eſſe demonſtratur in Prologo Galeato: q libris Regum præponitur: vbi B. Hieron. cum enumeraſſet quinq; libros Moyſis, inquit: Hi ſunt quinq; libri Moyſis, quos ꝓprie Thorath. i. legem, appellāt: quaſi dixiſſet, In quibus tota lex continet. Concluditur igitur ex prædictis oībus ibidem ad radicem montis Synai, vel ſub monte Syna, nihil penitus, quod ad legem pertineret per Moyſem populo dictum fuiſſe in voce: quod idipſum etiam per eūdem in ſuo ſcriptum non fuerit Volumine: & conſequenter legem nullam ibidem verbo, vel voce tantum datam, relictam, & omiſſam fuiſſe quin ſcripta nō fuerit per Moyſem: vt ſupra dictum eſt. Si autem diceretis, o Iudæi, legem illam voce tantū vobis, ſiue maioribus veſtris, datam fuiſſe per. xl. annos, vel circiter, poſt exitum ab Aegypto in cāpeſtribus Moab ſupra Iordanem contra Hiericō: vt dicitur Deutéronomii capitulo. xxix. quia alibi de vniuerſali lege fœdus aliquod inter Deū, & populū Iſrael nō legitur fuiſſe percuſſum: quo in loco Moyſes morti ꝓpinquus populum Iudæoꝝ in publicā vocauit cōcionem: & ibi facta magna attentione, multa repetiuit mandata, & nōnulla etiā de nouo addidit: Iudęos inſuper omnes ad diuinorum mandatorum cuſtodiam, & obſeruantiam hortatus eſt: prædicens multas, & magnas futuras eſſe eis benedictiones, ſi diuina obſeruabunt mandata, quæ ei tunc proponebat: ſi vero eoꝝ violatores eēnt, multas eis, & magnas imprecatus eſt maledictiones. & ibi ſemper ait de pręceptis, cerimoniis, & iudiciis, quę ego mando tibi hodie: vt eiuſdem Deuteron. cap. viii. x. xi. xxviii. & xxx. & nullam penitus de lege voce tantum data fecit mētionem. Vnde dicendo de præceptis, cerimoniis, & iudicialibus: quæ hodie tibi mando, vel dico, omnes alias leges prius datas excluderet, ſi alias prius dediſſet: vt ſunt illę, quę ſcriptę ſunt Leuitici. c. xviii. xix. xx. & alibi. Cum autem Moyſes ipſe ea omnia mandata, cerimonias, & iudicia ſic in Deuteronomio repetita, & recapitulata poſtea in ſuo Volumine deſcripſerit: Volumenq; ipſum expleta concione ſua leuitis tradiderit in Arca reponendū, dicens: Tollite librum iſtum: & ponite eum in latere Arcę fœderis domini Dei veſtri: vt ſit ibi cōtra te in teſtimonium: vt Deuteronomii. c. xxxi. Relinquitur igitur, vt nihil reſtiterit, quod in eo ſcriptum non eſſet libro: & ſic inaniter, & falſo conſtat dici, legem verbo tātum, vltra legem ſcriptam, Moyſem dediſſe. Quod etiam non difficile percipitur ex illis verbis: Vt ſit ibi contra te in teſtimonium: præuidebat enim Propheta Moyſes, Iudæos aliam ſibi legem ſtatuturos eē, quę in ſuo ſcripta non eſſet Pentateucho. Confer igit tunc Thalmud, o Iudæe, cum Moyſis Pētateucho: & videbis Prophetam meram vaticinatum fuiſſe veritatem. & licet Thalmud non eſſet tempore Saluatoris noſtri: propter tamen aliquas Phariſaicas doctrinas eo tempore introductas, Saluator noſter Ioan. c. vii. improperat Iudæis, ꝙ legem Moyſis nō ſeruarent, dicens: Nōne Moyſes dedit vobis legem? & nemo ex vobis facit legem. Quod autem ea omnia, quæ dixerat Moyſes, in ſuo ſcripta fuerint Vo

Scripſit Moyſes ſermones dñi.

Nota.

Digitized by Google

lumine, ipſemet Moyſes apte manifeſtat. Nam Deuter.c.xxviii. inquit ipſe Moyſes: Niſi cuſtodieritis, & feceritis omnia verba legis huius, quæ ſcripta ſunt in Volumine hoc. & ibidem paulo inferius: Inſuper & vniuerſos languores, & plagas, quę non ſunt ſcriptæ in Volumine legis huius, inducet dominus ſuper te. Nota Iudæe, omnia verba, nota etiã legis huius, nota inſuper quæ ſcripta ſunt, nota vero in Volumine hoc: Si enim omnia verba legis huius, quę ſcripta ſunt in hoc Volumine, ibi ſcripta erant. Igitur nihil ex dictis, ſiue verbis prolatis reſtitit, ꝙ in eo ſcriptum nõ eſſet Volumine. Cum enim Omne dixit, nihil prętermiſit. Si igitur ibi ſcripta erant omnia verba legis: lex igitur tam verbo, vel voce data, q̃ in ſcriptis, ibi erat: quia poſt concionem illam mortuus eſt Moyſes: ex quo aliã poſtea legem nec à Deo habuit, nec ipſe Moyſes dedit. Hoc ipſum etiam verificatur in pluribus aliis ſacræ paginę locis. Nam Deuteronomii.c.xxix. ait ipſe Moyſes: Et ſedeant ſup ea omnia maledicta, quę ſcripta ſunt in hoc Volumine. & paulopoſt dicitur: Iuxta maledictiones, quæ in hoc lib. legis huius, ac fœderis cõtinentur. & iterum ibidem magis infra: Vt induceret ſuper eam omnia maledicta, quę in hoc Volumine ſcripta ſunt. Item Deuteronomii .c.xxx. ait ipſe Moyſes: Reuertetur enim dominus: vt gaudeat ſuper te in omnib⁹ bonis, ſicut gauiſus eſt in patribus tuis: ſi tamen audieris vocem domini Dei tui: & cuſtodieris pręcepta eius, & cerimonias, quæ in hac lege ſcripta ſunt: licet hic nõ dicat in Volumine: tamen quia dixit pręcepta, & cerimonias: vt Volumẽ, ſiue Codicem legis intellexerit, neceſſe eſt: quia in Tabulis decem tantum Decalogi verba ſcripta erant: non autem cerimonię, & iudicia. Item Deuteronomii.c.xxxi. dicitur: Scripſit itaq; Moyſes legem hanc: & tradidit eam ſacerdotibus filiis Leui: qui portabant Arcam fœderis domini, & cũctis ſenioribus Iſrael. Vbi autem eam ſcripſerit legem, ipſemet Moyſes ibidem paulo infra declarat, dicens: Poſtquam ergo ſcripſit Moyſes verba legis huius in Volumine, atq; compleuit, præcepit Leuitis, qui portabant Arcam fœderis domini &c. & ibidem paulo inferius dicitur: Leges verba legis huius coràm omni Iſrael, audientibus eis. Legi autem nõ poteſt, niſi quod ſcriptum eſt. Et nota, Legis huius: quia eam ſcilicet ſcriptam demonſtrabat: cum voce tantum data demonſtrari non poſſet. Item Deuteronomii capitulo trigeſimoſecundo, Moyſes ipſe inquit: Ponite corda veſtra in omnia verba mea, quæ ego teſtificor vobis hodie: vt mandetis ea filiis veſtris cuſtodire: & facere, & implere vniuerſa, quæ ſcripta ſunt in Volumine legis huius: quia nõ incaſſum pręcepta ſunt vobis. Notate Iudęi hæc verba, quæ ſcripta ſunt in Volumine legis huius. Item notate hæc alia: quia nõ incaſſum pręcepta ſunt vobis. Notate in quam ea omnia: & iterum notate: quia cõtra omnia illa verba vos facitis. Nam filiis veſtris cuſtodire, & facere mandatis: quæ ſcripta non ſunt in Moyſis volumine: & ideo falſa ſunt: cum Moyſes cuſtodiri, & fieri mandet ea tãtum, quę in ſuo ſcripta ſunt Volumine: & ideo vera ſunt. Item hoc idem de lege ſcripta tantum dicitur quarto Regum, capitulo decimoſeptimo, & capitulo vigeſimoſecundo, de libro legis reperto. & etiam capitulo tertiodecimo. Item ſecundi Paralipomenon, capitulo.xxxiiii. & c.xxxv. ſed breuitatis cauſa omittuntur. Ioſephus inſuper Hebræus libro quarto Iudaicę Antiquitatis, capitulo quinto, ad huius rei propoſitum, inqt: Ne vero per ignorantiam melioris rei natura veſtra ad peiora declinet: & leges vobis, dictante mihi Deo, compoſui: & ordinem bonæ cõuerſationis inſtitui: cuius ſeruantes ornatum feliciſſimi eritis omnium rerum. hæc dicens: ſcilicet Moyſes, de quo loquebatur: dedit eis in libro leges, & conuerſationis modum ibi conſcriptum. Item ibidem: Hęc itaq; poteritis adipiſci: ſi legibus, quas, dictante mihi Deo, cõſtitui, obediatis: eaſq; cuſtodiatis, & earum ſapientiam meditemini. Itẽ ipſe Ioſephus, in eodem libro quarto, capitulo ſexto, loquẽs de legibus Moyſis inqt: Vt ſm genus ſingula diſponãtur diſperſe, quæ

Verba legis in hoc volumine.

Leges verba legis.

ſe, quæ ab illo in ſcriptis relicta ſunt &c. In quo capitulo leges narrat Hebraicas: vbi eas ſcriptas exprimit, nullam penitus de non ſcriptis faciens mētionem: quod nequaquam prętermiſiſſet, ſi verū fuiſſet. Item ibidem Ioſephus libro decimoſeptimo eiuſdē Antiquitatis, capitulo octauo, loquens de Iuda, & Mathia: qui ægrotāte Herode, & morti vicino, cū multis aliis auream aquilam è templo euulſerunt: ſi quidem prudentium eſt defenſare dignitatem legis, & numinis. nec mirari debes, ſi tuis inſtitutis inſtituta præferimus, quæ nobis Moyſes inſpiratione Dei conſcripta dereliquit: non dixit Voce data, ſed Conſcripta. Saluator etiam noſter Ioānis capitulo quinto, inquit Iudæis: Si autem Moyſis literis nō creditis, quomodo verbis meis credetis? Et nota dictionem illā, Literis, quia legem ſcriptam, & veram intellexit, non autem fictam, & falſam. Itē Ioſue. c. xxiii. Vocauit Ioſue omnē Iſraelem, maioresq; natu, & Principes, ac Duces. & paulo infra: Tantum confortamini, & eſtote ſoliciti: vt cuſtodiatis cuncta, quæ ſcripta ſunt in Volumine legis Moyſis: & non declinetis ab eis, nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram: ne poſtquam intraueritis ad gentes, quæ inter vos futuræ ſunt, iuretis in nomine Deorum &c. In quibus omnibus locis ſuperius allegatis, ſolum de lege ſcripta dicitur: & nullam penitus de lege non ſcripta mentionem fieri reperies. Dicite igitur Iudæi: Quo in loco diuinę ſcripturæ habetis, φ legē voce tantū, & abſq; ſcriptura dederit vobis Moyſes: quam tanto tempore memoriter tenuerint parentes, ſiue maiores veſtri? dicite iquam? Et quia in ſacris literis hoc non habetur: nec in aliquibus etiam canonicis, & fide dignis ſcripturis: vt igitur ex quo loco, & ex quo fundamento idoneo hoc probetis, neceſſe eſt, ſi veſtrā nō vultis demonſtrare dementiam. Cum maxima quippe dementia eſt, veram, & diuinam legem ſpernere, & ab ea ſe alienum facere, & legi fictę adhęrere: eamq; ſuper falſo fundaſſe, & ſtabiliuiſſe fundamēto: & maxime ſtāte noua radice legis veſtrę: quam in aliam nō eſſe permutabilem dictis, & pertinaciter affirmatis. Quomodo ergo lex veſtra Thalmudica diutius durare poteſt: quin in aliam non permutetur, vt dicitis: & in nouę radicis legis veſtræ credere tenemini, cum ſuper falſo fundata ſit fundamento. Nonne deiecto, & proſtrato fundamento veſtri Thalmud: hoc eſt falſum eſſe, quod Moyſes legem aliquam verbo, ſiue voce tantū dederit ſine ſcriptis, omnis illa veſtra Thalmudica pariter corruit diſciplina. Et quoniam nullo penitus fundamento, nulla'ue probatione, ſaltem veridica, & fide digna, ſed ficta, & ſimulata: vt infra ſuo loco probabo: hoc quod dicitis, probatis: ideo ea facilitate, qua hoc verum eſſe dicitis, & aſſeueratis, eadem facilitate, hoc ipſum verum eſſe negatur. Sed adhuc vlterius procedendum eſt: vt intelligatur quę lex apud Iudæos poſt mortem Moyſis in vſum poſita fuerit. Mortuo itaque Moyſe, Omnipotens Deus loco Moyſis, alium elegit Ductorem: qui populum Iſrael in terram induceret promiſſionis. Is autem Ductor fuit Ioſue, qui ipſius Moyſis fuerat miniſter. Cui Ioſue inquit ipſe Deus: vt Ioſue capitulo primo: Confortare igitur, & eſto robuſtus valde, vt cuſtodias, & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyſes ſeruus meus: nec declines ab ea ad dexteram, vel ad ſiniſtram: vt intelligas cuncta, quæ agis. Non recedat Volumen legis huius ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus, ac noctibus: vt cuſtodias, & facias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo. Ecce tandem huius noſtræ controuerſiæ, & diſceptationis Omnipotentis Dei determinatio, & omnimoda, totaliſq; diffinitio, & determinatio: ecce lucidiſſimum veritatis lumen: ecce vera, firma, certa, & validiſſima concluſio, & probatio: qua nulla verior, nulla firmior, nulla certior, nullaq; validior eſſe poſſet: & à qua Iudęi nullatenus euadere poſſunt: ſed velint, vel nolint ſuccūbere, & ɔticeſcere coguntur, cū à diuina ſententia nemini ſit licitū appellare: ideo Iudęis pertinacib⁹ nulla fugę, ſiue euaſionis via vlterius relinquitur:

Aurea aqla i tēplo.

Moyſis literæ.

De⁹ mādat legē Moyſis ſcriptā ſeruari.

eum nihil contra diuinam terminationē poſſint mortales,& quicunq; etiam imortales opponere, vel adducere. Mandat nanq; ipſe totius mundi Rector,& dominus Ioſue,quem Moyſi ſucceſſorē elegerat:vt cuſtodiat,& faciat omnem legem, quam ſibi præceperat Moyſes: & quę lex eſſet illa:an ſcilicet in ſcriptis,an voce tātum data,verbis declarat ſubſequētibus, dicens:Non recedat Volumen legis huius,quam.ſ.pręceperat Moyſes, vt ſupra ſtatim dixerat.& item ex his aliis verbis: Vt cuſtodias,& facias omnia,quæ ſcripta ſunt in eo.ſ.Volumine. Mandat nanque legem Moyſis ſcriptam in eo Volumine cuſtodiri,& ad vnguem obſeruari,cū dixerit:Nec declines ab ea ad dexterā, vel ad ſiniſtram.Ioſue etiam.c.xi.dicitur: Sicut pręceperat domin⁹ Moyſi ſeruo ſuo, ita pręcepit Moyſes Ioſue:& ille vniuerſa compleuit,non præteriit de vniuerſis mādatis,nec vnum quidem verbum, quod iuſſerat Deus Moyſi. Quid enim clarius: quid'ue apertius dici poſſet? Cognoſcāt igiť Iudęi firmiter, & veraciter, Moyſem vnam tantum dediſſe legem,& nō duas: & eam quidem in ſcriptis in ſuo poſuiſſe Volumine:& non voce tantum ſine ſcriptura: vt pertinaciter tenent,& aſſeuerāt. Nec ſolum cognoſcant: verum etiam fateri non erubeſcant: & vlterius negare nō audeant,& tanto minus repugnare, cum à ſententia diuina nulli liceat appellare: ſed eo penitus aſſentiendū ſit, & non calcitrandum. Taliter enim ipſe Deus hic loquitur: vt ſi etiam aliquam dediſſet legem Moyſi ſine ſcriptis: quod tamen nō fecit: vt ſupra probatum eſt: non poſſint Iudęi euadere,quin contra Dei mandatū faciant,cum hic declaret legem ſcriptam Moyſis ſeruandam eſſe. Igitur non ſcriptam reprobat,& ꝓhibet,cum de ea nullam faciat mentionem, immo eam nullā eſſe indicat.Et propterea Saluator noſter de lege improperauit Scribis,& Phariſæis,Ioan.c.v.dicēs:Nolite putare,quia ego accuſaturus ſum vos apud patrē: eſt q accuſat vos Moyſes,in quo vos ſperatis. Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitā & mihi: de me enim ille ſcripſit: ſi autem

Non recedat volumē legis.

illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? Et nota qꝛ rectè locutus ſit,Si illius literis,& verbis meis: quia per illam dictionem,Literis,veram legē Moyſis ſignificauit. Licet enim tempore Saluatoris noſtri,Iudęi non haberent adhuc legem miſtiam:hoc eſt ſecundam:ideſt voce tantum datam: ſed eam poſt eius paſſionem finxerint: vt capitulo proxime ſequenti narrabitur:tamen tempore ipſius Saluatoris noſtri,ipſi Scribę, & Phariſæi in lege errabant,immo violabant: vt ſuo loco demonſtrabitur. Quòd autem Ioſue legem illam ſcriptam, iuxta Summi Dei pręceptū,ſeruari mandauerit,patet Ioſue cap.viii.vbi dicitur: Tunc ædificauit Ioſue altare domino Deo Iſrael in monte Hebal:ſicut pręceperat Moyſes famulus domini filiis Iſrael:& ſcriptum eſt in Volumine legis Moyſis: Altare de lapidib⁹ impolitis,quos ferrum non tetigerat. & ibidem magis infra: Poſt hęc legit omnia verba benedictionis,& maledictionis, & cuncta,quę ſcripta fuerunt in legis Volumine,nihil ex his,quæ Moyſes iuſſerat, reliquit intactum. Ioſue etiam.c.xxiii.inquit ipſe Ioſue:Tantum confortamini,& eſtote ſoliciti, vt cuſtodiatis cuncta, quæ ſcripta ſunt in Volumine legis Moyſis: & non declinetis ab eis nec ad dexterā, nec ad ſiniſtram: ecce legem Moyſis ſcriptam tantum ſeruandam eſſe. Dauid inſuper Rex,& Propheta,dum morti propinquus eſſet,Salomonē eius filium, quē iam ante ad regiam ſublimauerat dignitatem,his admonuit verbis: vt dicitur.iii. Regum.c.ii.Confortare,& eſto vir fortis: & obſerua cuſtodias domini Dei tui: vt ambules in viis eius:& cuſtodias cerimonias eius,& pręcepta eius,& iudicia,& teſtimonia:ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſis: vt intelligas vniuerſa,quę facis. Et nota illa verba,Sicut ſcriptū eſt in lege Moyſis. Paralipomenon inſuper libro.ii.c. xvii.dicitur:Docebantq; populum in Iuda,habentes librum legis domini: & circuibant cunctas vrbes Iuda, atq; erudiebant populum.Item.c.xxiii. Dederuntq; in manu eius tenendam legem,& conſtituerunt eum Regem. Item ibidem parū infra:

Lex T[...] mudi[...]

Digitized by Google

infra: Sicut ſcriptum eſt in lege Moyſis. Item cap.xxv. Sicut ſcriptum eſt in libro legis Moyſis: vbi præcepit dominus, dicens: Non occidentur patres pro filiis, neq; filii pro patribus. De hac etiam lege ſcripta Moyſis: & de hoc Volumine legis habentur plura.iiii.Regum, capitulis.xiiii.xvii.&.xxxiiii. & ſecūdo Paralipomenon, capitulis.xxx.xxxi.xxxiiii.& .xxxv. de quibus nihil dicere placuit, & hoc ſolum breuitatis cauſa. Verum libet adhuc aliquantulum vlterius progredi: vt omnibus pateat, quas leges habuerint Iudæi: qui à Babylonica captiuitate liberati, in Hieroſolymā reuerſi ſunt ſub Ducatu Zorobabel, Eſdrę, Neemię, Ieſu Ioſedech, & aliorum ſuorum ſociorum. Et eo magis hoc faciendū eſſe exiſtimaui: quoniam quando Hieroſolyma deſtructa fuerūt per Nabucodonoſor, lex Moyſis aduſta fuit: ſed reſtaurata poſtea fuit p Eſdrā ſcribam legis, aliis tamen literis, ſiue literarum figuris: quibus nūc vtuntur Iudęi: cum ad illud vſq; tempus iidem Hebręorum, & Samaritanorum characteres fuerint, vt iquit Beatus Hieronymus in Prologo Galeato. & licet fuerit per Eſdram reſtaurata, & cuſtodiatur in ciuitate Bononiæ in eccleſia ſancti Dominici, tamen in multis locis ab Hebræis vitiata fuit: quoniam per cōmunitatem Bononię loco pignoris data fuit Hebręis mutuantibus pecuniam ipſi cōmunitati. Ad huius veritatem legit Neemię cap.viii. Cōgregatusq; ois populus, quaſi vir vnus ad plateam, quę eſt ante portam aquarū, & dixerunt Eſdrę Scribę, vt afferret librum legis Moyſis, quam pręceperat dominus Iſraeli. Attulit ergo Eſdras ſacerdos legem corām multitudine viroꝝ, & mulieꝝ, cunctisq; qui poterant intelligere in die prima menſis ſeptimi: & legit in ea aperte: & aures ois populi erant erectę ad librum &c. & iterum magis infra: Et aperuit Eſdras librum corām omni populo. & paulo infra: Et legerunt in libro legis Dei diſtincte, & aperte ad intelligendum: & intellexerunt cum legeretur. & magis infra: Et inuenerūt ſcriptum in lege, pręcepiſſe dominū in manu Moyſis,

Lex aliis literis ſcripta ab Eſdra, q̄ fuiſſet à Moyſe.

vt habitent filii Iſrael in Tabernaculis in die ſolemni, menſe ſeptimo. Hoc aūt mādatum eſt Leuitici cap.xxiii. Itē in calce capitis: Legit autē in libro legis Dei per dies ſingulos, à primo vſq; ad diem nouiſſimum. Item eiuſdem Neemiæ cap. .x. Sicut ſcriptum eſt in lege domini. & iterum: Vt arderent ſuper altare domini Dei noſtri, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſis. & pauliſper infra: Et primitiua filioꝝ noſtrorum, & pecorum noſtrorum, ſicut ſcriptum eſt in lege. Item eiuſdē Neemię cap.xiii. in fronte capituli, ſic dicit: In die autem illo lectum eſt in Volumine Moyſis, audiēte populo: & inuentum eſt ſcriptum in eo, ꝙ non deberēt introire Ammonites, & Moabites in eccleſiam Dei vſq; in æternum: eo ꝙ non occurrerunt filiis Iſrael cum pane, & aqua, & cōduxerunt contra eos Balaam. Habet autem hoc mandatum Deuterono. c.xxiii.

Eſdræ etiam ſecundo, cap. primo, ſcribitur: Et ſm partes Principatus patrū in conſpectu populi offerebāt domino, ſm ea, quę in libro Moyſis ſcripta ſunt. Itē in eodem libro, cap.vii. dicitur: Et fecerūt filii Iſrael, & ſacerdotes, & leuitę, & cęteri, qui erant ex captiuitate, qui appoſiti ſunt, ſm ea, quæ ſcripta ſunt in lib. Moyſis. & paulo poſt ſic legitur: Et ſteterūt ſacerdotes, & leuitę amicti ſtolis per Tribus ſuper opera domini Dei Iſrael, ſm librum Moyſis. Extat inſuper ex Decreto Regis Artaxerſis, ſecūdi Eſdrę. c.viii. Libertas, & facultas puniendi, & multandi eos omnes, qui legem Dei non ſeruarent, conceſſa ipſi Eſdrę. quod Decretum ipſe Rex Eſdrę direxerat, in quo hęc verba continentur: Tu autem Eſdras, ſm ſapientiam Dei, conſtitue iudices, & arbitros in tota Syria, & Phœnice: & omnes, qui legem domini Dei tui non nouerūt, doce: vt quotquot tranſgreſſi fuerint legem, diligenter plectantur, ſiue morte, ſiue cruciatu, ſiue etiam pecunię multatione, vel abductione. Ex quibus omnibus cuilibet, etiam imperito, & proteruo, vt eſt Iudaicus populus, aperte conſtare poteſt, poſt reditum Iudęorum à Babilonica captiuitate, & poſt ſecundi templi con-

LexMoyſis ſcripta per Eſdram. ſtructionem, legem Moyſis ſcriptam, per Eſdram reſtauratam fuiſſe: & eam cuſtodiendam, & obſeruandam mandatū fuiſſe: & de lege non ſcripta, ſed voce tantū data, nullam penitus mentionem fieri: immo ex Regis Artaxerſis Decreto, nemo alia lege vti potuiſſet, niſi ea, quam Eſdras docuiſſet. Vnde recte, & veraciter ex prædictis omnibus concludi debet, & poteſt, & ſic concluditur, nulla repugnante ratione, falſum eſſe, & ficticiū, ꝙ aliam legem dederit Moyſes, q̃ eam, quæ in ſuo ſcripta eſt Pētateucho: quod Volumen legis Moſaicæ eſſe toties ſupra dictum eſt.

Oppoſitio. Si vero Iudæus, ſuam videns cauſam periclitari, opponeret, dicens: Vnde igitur emanauit, & iamdiu diuulgatum fuit, non ſolum apud Iudæos, verūetiam apud quaſcūq; gentes, ꝙ maiores noſtri viuebant patriis legibus, ſiue paternis legibus, vel ſm patrios, vel patrum mores, vel patriis moribus, & ſacrificiis: niſi quia non ſolum in Iudæa, verumetiam quaſi in toto terrarum orbe, ex publica voce, & fama notum erat, & manifeſtum, legem à Moyſe maioribus noſtris non in ſcriptis, ſed voce tantum ſine ſcriptura datam fuiſſe: & eam deſcendentes ſuos ab eis voce ſimiliter didiciſſe, & memoriter conſeruaſſe vſq; ad tempus, quo noſtrum Thalmud fuit in ſcriptis redactum: vel ſaltem lex Miſtia: id eſt ſecunda. Quod manifeſte, & veraciter cōſtare poteſt cuilibet lectitanti Ioſephum de Antiquitate Iudæorum libro decimo quarto, capitulo vigeſimoprimo, ex multis priuilegiis, & decretis maioribus noſtris cōceſſis per populum Romanum: & ſucceſſiue per Imperatores ſuos, & per Reges, & per communitates multas, tum ex liberalitate ſua, tum maxime ex cauſa amicitiæ, & confœderationis, vel aliis de cauſis: quæ quidem priuilegia ipſe Ioſephus in præmemorato loco de verbo ad verbū regiſtrauit in Iudæorū honorē: & in eis dicitur, & cōceditur facultas maioribus noſtris viuendi patriis, vel pr̄nis, legibus, moribus, & ſacrificiis. Ex quo aperte omnibus conſtare poteſt, parentes, & maiores noſtros veraciter habuiſſe à Moyſe legem voce tantum ſine ſcriptura: quā legem ipſi maiores noſtri ſuos docuerit filios ſimiliter voce tantum. Nonne hoc eſt maximum noſtræ legis non ſcriptæ fundamentum?

Reſponſio. Reſponſio. Hæc tua reſponſio Iudęe, magis tibi nocet, quàm proſit. Dixiſti enim ſuperius, Moyſem nō manifeſtaſſe populo hanc legem voce datam ſine ſcriptura: ſed tantum ſucceſſori ſuo Ioſue mandaſſe: vt ipſe poſtea ſuo manifeſtaret ſucceſſori &c. Nunc autem cum in Oppoſitione tua dicas: ꝙ ex quo in antiquis Iudęorum Decretis conſtet, ꝙ Iudęi vixerint patriis, vel paternis, legibus, & moribus, ac ſacrificiis, argumentaris, & inferre conaris conſtare poſſe maiores veſtros vixiſſe. & per cōſequens vos modernos Iudæos ab eis deſcendentes viuere ſm legem per Moyſem voce datam: eo ꝙ eam veraciter dederit voce tātum ſine ſcriptura. In qua re tibi ipſi contradicis: quia ex hoc tuo vltimo dicto, omnia à teipſo ſuperius dicta, falſa eſſe oſtendis: quia ſi parentibus, & maioribus veſtris lex illa voce tantum data, manifeſtata non fuit, vt ſuperius dixiſtis: ipſi quoq; non potuiſſent eam ſuos docere ſucceſſores. Sed ne tuę Obiectioni reſpōderi poſſe non credas, vt forte arbitraris, aduerte notāda eſſe vocabula in ipſis Decretis expreſſa: & maxime hæc duo: ſcilicet, Patriis, & Paternis: quoniam per hanc dictionem, Patriam, nullo modo paternā legē, vel à patribus habitam intelligere poſſemus: ſed lex, qua ipſa patria vteretur, & regeretur: & maxime cum ſolus Iudaicus populus Moſaica lege vteretur, quam Moyſes in ſuo ſcripſerat legis Volumine: hoc eſt in ſuo Pentateucho: & ideo lex illa in Moyſis Pentateucho deſcripta, erat ſolis Iudæis approbata: & ꝓpterea patria lege viuebant: ſcilicet lege ſcripta, quæ vera erat: non autem voce tantum data ſine ſcriptura, quæ nulla erat. Et ad huius rei veritatem, audi Ioſephū libro primo de Iudaico Bello, quaſi in fine ipſius libri: quando, moriente Herode, illi iuuenes rapuerunt aquilam affixam templo, vbi dicitur: Qui primum interrogati: An aquilam ipſi auream concidere

Patriæ leges.

dere auſi eſſent, feciſſe confeſſi ſunt. Deinde, quo iubente, lege patria, reſponderunt. & iterum pauliſper inferius: Deinde multum in eos, quaſi ſacrilegos inuectus: & quòd occaſione legis patriæ quędam maiora tentaſſent. Item idem Ioſephus libro ſecundo de Bello Iudaico, quaſi in fronte ipſius libri, dicitur: Dolor autem non occultus erat, ſed clariſſimis queſtibus, fletuq; iuſto, & planctu ciuitas perſonabat: virorum cauſa videlicet, qui pro templo, ac legibus patriis interiiſſe dicebantur. Item ipſe Ioſephus libro vndecimo Antiquitatis Iudaicæ, capitulo ſexto: Mardochęum vero propter ſapientiam, & patrias leges non adorantem Aman. Item ibidem magis infra: Rogabat etiam Heſter Deum pro patria ſe lege proſternens in terra. Nam in lege Moyſis ſcripta: ſcilicet Exodi capitulo vigeſimo. & Deuteronomii capitulo quinto: huiuſmodi in Hieroſolymis, ſiue in Iudæorum locis fieri prohibentur imagines. Non igitur dicendo, Legem patriam, lex voce tãtũ data, quæ nulla eſt: ſed ſcripta in Volumine Moyſis intelligi debet. i. in Moyſis Pentateucho: quę lex patria dicitur: quia Iudæis tantum eſt appropriata. Per alteram vero dictionem: ſcilicet, Paternam, per quam Iudæus probare nititur, legem Moyſis maioribus ſuis datam nõ fuiſſe eam Moyſis legem, quę in ſuo ſcripta eſt Volumine, ſed voce tantum datam ſine ſcriptura. Et hæc eo, quia maiores ſui eam poſtea filiis ſuis itidem voce dediſſent, ac eos docuiſſent: licet aliqua aduerſus Iudæum dici poſſent: tamen omiſſa hac contentione, ad reliqua feſtinemus. Eſto inquam, ꝙ patres antiquorũ Hebręorũ verbo tantũ ſuos docerent filios: non tamen propter hoc recte, & congrue inferri, & concludi poſſet, quòd legem voce tantum datam, quę nulla eſt, vt ſupra demonſtratum eſt, eos docuiſſent: ſed veram tantum legem in Moyſis Pentateucho deſcriptam. Et hoc virtute præcepti in vera Moyſis lege in ſuo Pentateucho contenti, & deſcripti. de quo ſic dicitur Deuteronomii capitulo trigeſimoſecundo. Dum Moyſes paulo

Lex Paterna.

poſt moriturus concionaretur populo ibi congregato, inquit: Ponite corda veſtra in omnia verba mea, quæ ego teſtificor vobis hodie: vt mandetis ea filiis veſtris cuſtodire, & facere, & implere vniuerſa, quæ ſcripta ſunt in Volumine legis huius: quia non incaſſum præcepta ſunt vobis: ſed vt ſinguli in eis viuerent: quæ facientes longo perſeueretis tempore in terra, ad quam, Iordane tranſmiſſo, ingredimini poſſidendam. Ecce quomodo filii inſtruendi ſunt à patribus in lege vera, & ſcripta: non autem ficta, & falſa. Si enim in Ioſepho, vel alibi dicitur, quòd Iudæi antiquitus habebant facultatem viuendi patriis, vel paternis, legibus: non tamen ex hoc dicendi modo probant, quòd legem voce tantum datam, & falſam, quę nulla eſt, obſeruare deberent: ſed potius legem veram in Volumine Moyſis deſcriptam. Aduertat inſuper Iudæus ad iſtas duas dictiones. ſ. Moribus, & Sacrificiis, quando ſcilicet dicitur: quòd Iudæi antiqui viuebant patriis, vel paternis, legibus, moribus, & ſacrificiis. Nam leges, & ſacrificia: hoc eſt modus, & ritus ſacrificandi, in Moyſis Pentateucho continentur: quia in diuina lege varia mandantur ſacrificia: & ideo ad ipſam legem pertinent, & ſpectant: & maxime per Moyſem ſcriptam. De moribus autem nihil ad legem pertinet, quia non eſt legalis, ſed moralis diſciplina ad bonos mores pertinens, ſecundum modernorum Iudæorum opinionem. Vnde Marci Euangeliſtæ capitulo ſeptimo, de iſtis moribus, ſiue potius ſeniorum traditionibus, dicitur: Et cum conuenerunt ad eum Phariſæi, & quidam de Scribis venientes ab Hieroſolymis: & cum vidiſſent quoſdam ex Diſcipulis eius communibus manibus: id eſt non lotis: manducare panem, vituperauerunt. Phariſei enim, & omnes Iudæi, niſi crebro lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem ſeniorum: etiam à foro, niſi baptizentur, non manducant: & alia multa ſunt, quæ tradita ſunt illis

Moralis diſciplina.

Lotio Iudęorũ.

ſeruare baptiſma calicum, & vrceorum, & æramentorum, & eletrorum &c. Matthæi etiam cap. xv. aliqua ex iſtis recitatur. Et iſtę ſunt conſtitutiones Phariſaicę ad deprauandas aliquas leges diuinas, vt in ſequenti proxime capitulo plenius declarabitur. Ex quibus ſuperius dictis concluditur, & quidem recte, & vere, quod non obſtante antedicta Iudæorum Oppoſitione, falſum eſſe: quod Moyſes dederit legem voce tantum ſine ſcriptura: ſed veram legem in ſuo legis Volumine ſcriptam.

Oppoſitio. Opponit iterum Iudæus, dicens: Nonne clare, & dilucide ex infraſcriptis Ioſephi verbis libro decimotertio Iudaicæ Antiquitatis, capitulo decimoſeptimo conſtat, & apparet, legem paternam Iudæorum fuiſſe legem Moyſis voce tantum datam, & non ſcriptam? Dicit enim ibi: Nunc autem volo demonſtrare quas leges populo patrum ſucceſſione tradiſſent Phariſæi: quæ non ſunt inter Moſaicas leges cõſcriptæ. Ideoq; Saduceorum gens has expulit, dicens, Illas debere teneri leges, quæ ſcriptę ſunt: illas vero, quę à patribus traditæ fuiſſent, minime cuſtodiri: & de his multa quæſtio, vel altercationes maximę fiebant. Reſponſio. Si enim diligenter perpendis, o Iudæe, pręmemorata Ioſephi verba ſcilicet: Nũc autem volo demonſtrare, quas leges populo patrũ ſucceſſione tradidiſſent Phariſæi, Ioſephus nempe affirmat, Phariſæos has tradidiſſe leges, quæ non ſunt inter Moſaicas leges conſcriptæ: Phariſæos ergo harum legum non ſcriptarum facit auctores: & quomodo eos faciat auctores: ſubſequentibus verbis declarat: ſcilicet patrum ſucceſſione. Qui autem eſſent, vel fuiſſent patres illi: hoc eſt quo tempore fuerint: an. ſ. Moyſis, vel poſteriore tempore, inquirendum eſt. Cum autem Phariſæi patribus Iudæorum has leges tradiderint: equidem non aliis patribus, quàm illis, qui ſuis: hoc eſt Phariſæorum fuere temporibus, eas leges tradere potuiſſent. Sed cũ ipſi Phariſæi, ſiue Phariſæorum ſecta prius non fuerint, vel fuerit, quàm Machabæi: qui ante Chriſti Ieſu natiuitatem annis centumuiginti, ſiue centumtrigintaunum ad plus regnare cœperunt: & centumuiginti annis tantum regnauerunt: quia Herodes Aſcalonita Alienigena ipſis Machabæis in Regno ſucceſſit: quo regnante natus eſt Chriſtus Ieſus, ſecundum carnem, anno trigeſimoprimo Regni ipſius Herodis. Ideo neceſſario concluditur, patres illos, quibus Phariſæi eas tradiderunt leges, alios patres eſſe non potuiſſe, niſi eos, qui ipſorum Phariſæorum fuere temporibus.

Leges Phariſaicæ.

Reſponſio.

Quando cœperunt eſſe Phariſęi

Quòd autem Phariſæorum ſecta initium habuerit Machabæorum tempore, & maxime Alexandri Iudæorum Regis: & ſucceſſiue Alexãdrę Reginę: quę ipſius Alexandri vxor fuerat: & ei in Regno ſucceſſerat: in ſequenti proxime capitulo, Ioſephi Hebræi teſtimonio, probabo: quia ibi de ipſis Phariſæis copioſius tractandum eſt. Cum autem lex Moyſis ante huiuſmodi Phariſæorum ſectam: per mille & trecentos annos, & vltra per Moyſem lata fuiſſet: igitur hæc Iudæi Argumentatio, tanquam inanis, & falſa euaneſcit, & inualida, ac penitus nulla redditur: cum nullus aliquid facere poſſit, antequam in rerum natura ſubſiſtat. Et propterea Saducæorum gens, quæ fuit alia quædam Philoſophantium ſecta, has expulit leges, dicens, Illas debere teneri leges, quæ ſcriptæ ſunt, tanquam. ſ. veræ: illas vero, quę à patribus traditę fuiſſent, minime cuſtodiri. Poſſunt etiam duæ aliæ aſſignari, & reddi rationes, & quidem recte, & rationabiliter: quare parentes Iudæorum vltra mandatum Moyſis, de quo ſupra dictum eſt, debebant neceſſario filios ſuos in lege Moyſis vera, & ſcripta, verbo inſtruere, & edocere. Quarum altera eſt: quia lex Moyſis ſcripta raro publice legebatur: ſingulo enim ſeptenio tantum: hoc eſt in anno remiſſionis, qui Sabbatinus dicebatur, & feſtiuus, publice legi, & publicari mandabatur: vt Deuteronomii capitulo trigeſimo primo, vbi ſic dicitur: Scripſit itaq; Moyſes legem hanc, & tradidit eam ſacerdotibus filiis Leui, qui portabant Arcam fœderis, & cunctis ſenioribus Iſrael: pręcepitq; eis, dicens: Poſt ſeptem annos, anno

Saducęi

Singulo ſeptenio lex legebatur.

Anno remiſſionis in ſolemnitate Tabernaculorum ꝓuenientibus cunctis ex Iſrael: vt appareant in cōſpectu domini Dei tui in loco, quem elegerit dominus: leges verba legis huius corām omni Iſrael, audientibus eis, & in vnum omni populo congregato, tam viris, quàm mulieribus, paruulis, & aduenis, qui ſunt intra portas tuas: vt audientes diſcant dominum Deum veſtrum, & cuſtodiant, impleantq́; omnes ſermones legis huius: filii quoq; eorum, qui nunc ignorant: vt audire poſſint, & timeant dominum Deum ſuū cunctis diebus, quibus verſantur in terra, ad quam vos, Iordane tranſito, pergitis obtinendam. Sed aliqua interdum inſurgebat cauſa, ꝓpter quam non ſolum in ipſo ſeptenio legi, & publicari nō poterat: ꝗd nec etiam in multo longiori tempore: quæ autem cauſa inſurgere potuit, multę ſunt, vt rei euentus demonſtrat. Nam Reges Iudæorum interdum idola colebant: & propterea de lege veri Dei non curabant. Ciuium etiam diſcordia, pariter & idolatria, bella aduerſus Iudæos per Gētiles Reges mota, & geſta Summorū Pontificum, qui poſt Reges Iudęorum, & Duces ſucceſſere: qui vt cæteros pręeminentia ſuperarent, vel de inimicis, & aduerſariis ſuis vindicari poſſent: & vtrunq; regebant magiſtratum. ſ. diuinum, ſiue ſpiritualem, & terrenum. erant enim tanquā Reges: & terreno magis inſeruiebāt regimini, ꝙ̄ diuino, ſiue ſpirituali, & aliis etiā ſimilibus, vel diſſimilibus cauſis: quæ lectitantibus libros Regum, Paralipomenon, Machabæorum, & Ioſephi non difficile patebunt. Ex quibus cauſis, vel aliqua earum, efficiebatur multoties, vt lex ipſa valde raro, iuxta Moyſis mādatum, legeretur. Altera vero cauſa erat: quia eo tempore aut nulla penitus, aut admodū rara erant Moſaicę legis exempla: vt ex eorum lectione legis diuinæ peritiā quiſque conſequi poſſet: nec etiam recenter legere, vt filios recte erudiret: ſed taliter, qualiter memoria legis iamdiu auditę eis ſuggerebat, ſiue legi ſcriptæ conſonum eſſet, ſiue diſſonum, & alienum. Et ideo Saducæi ſapienter Phariſæis reſpondebant: vt leges ſuas cum legibus Moyſis ſcriptis ꝓferrent, & quas ſcriptas iueniebant, obſeruarent: quas vero ſcriptas nō inuenirent, non obſeruarent. Quod ex his verbis Ioſiæ Regis, Regum libro. iiii. cap. xxii. aperte conſtat, ꝓpter librum legis in quodam pariete templi inuentū: quem cum legiſſet Saphā corām Rege: & audiſſet Rex verba libri legis domini, ſcidit veſtimenta ſua, & præcepit vt conſuleretur dominum ſuper ſe, & ſuper populo, & ſuper omni Iuda de verbis Voluminis huius, quod inuentum eſt. Magna enim, inquit, ira domini ſuccenſa eſt contra nos: quia non audierunt patres noſtri verba libri huius, vt facerent omne quod ſcriptum eſt nobis &c. Si ergo tantopere admiratus eſt Rex de mandatis Dei non adimpletis, & non obſeruatis, non ſolum tempore ſuo, ſed etiam patrum ſuorū propter ignorantiam mandatorum Dei: concedi equidem oportet per Iudæos, ꝙ illo tempore lex Moyſis latebat, & ignorabatur: quia non legebatur ſingulo ſeptenio, iuxta legis ſcriptę mandatum: nec ēt extabant legis exempla: vt lex ipſa priuatim legi poſſet ad inſtructionem parentum: à quibus inſtruēdi erāt filii. Vbi autem Iudæi dicerent, Moyſem duas dediſſe leges, ſiue duplicem legem: eo ꝙ aliq dicunt, primam legem Moyſis contineri in quatuor primis libris ſuis Pentateuchi: ſecundam vero deſcriptā eſſe in Deuteronomio: hoc eſt in quinto libro ipſius Pentateuchi: hoc dictum aliquo colore adumbrari poſſet: quia Deuteronomiū repetitionem legis ſignificat, ſiue ſecūdam legem: ſed tamen in toto Pentateucho tota lex Moyſis continetur: ſed lex Miſtia, & duplex Thalmud, falſa ſunt, & ficta, & in Moyſis non continentur Pētateucho. Ex omnibus igitur hoc ſecundo capitulo contentis, aperte, & diligenter diſcuſſis, & declaratis concluditur, & quidem recte: & ſic quibuſcūq; etiam Iudæis (licet contumaces, & peruicaces ſint) conſtare poteſt (niſi omnino, & in totum delyri ſint, & humana ratione priuati) falſum eſſe, & ficticium, ꝙ Moyſes duplicem dederit legem: ſed vnam tantum: & ꝗdem

in ſcriptis. Vnde Saluator noſter, Ioannis capitulo quinto, improperat Iudæis, quod non ſeruarent, immo non crederent legi Moyſis ſcriptæ, dicens: Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi. de me enim ille ſcripſit: ſi autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? Deponant igitur omnino Iudæi opinionem illam ſuam falſam, & erroneam: & vlterius huiuſmodi ineptiam, immo impietatem, propalare non audeant, cum omnino falſa ſit: vt ſupra ſolidis, & inexpugnabilibus fundamentis probatum eſt.

Non alia enim cauſa Moyſes librum legis ſcriptæ reponi fecit in Arca, niſi vt liber ille eſſet omnibus perpetuũ teſtimonium: quod eas leges Iudæi derelinquerent, & non ſeruarẽt, quas ipſe Moyſes ſibi dederat, & obſeruari mandauerat, & alias leges ſibi, & ſuo fingerent arbitrio. Væ igitur vobis Iudæi: quia vos amentes, & cæci, bonam, & veram legem repudiaſtis: & Diabolicam: hoc eſt Thalmudicam, finxiſtis, & ſequimini. Quæ cum fundata ſit ſuper lege falſa, & ficta. ſ. voce tantum data: vt ſupra probatum eſt: ex quo vt ipſa quoque falſa ſit, & non vera, neceſſe eſt. In vanum igitur laboratis, & ideo peribitis. Ioſue etiam capitulo vltimo, hoc ipſum, quod Moyſes prædixerat, protulit, & annuntiauit. Deponite igitur hanc falſam opinionem veſtram.

¶ Ex quo fonte, & ex quo auctore, legis verbo tantum datæ fama originẽ ſumpſerit, & percrebuerit. Cap. III.

VNde autem, & ex quo fonte huiuſmodi legis non ſcriptæ, ſed voce tantum à Moyſe datæ, fama exorta ſit: & à quo emanauerit, & origenẽ ſumpſerit auctore, manifeſtandum eſſe perutile fore exiſtimaui: hac maxime cauſa: vt poſtquam in antecedenti capite veris, & ſolidis ſacrarum literarum teſtimoniis probatum eſt, falſum eſſe, quod duplicem legẽ dederit Moyſes: in hoc quoque ſubſequenti capite probetur vnde, & à quo auctore, hæc eadem emanauerit fama, & originẽ ſumpſerit, & quo tempore: vt tãto magis huiuſmodi legis fictæ, & falſæ fama, & auctoritas: non ſolum minuatur, & decreſcat: verũetiam deleatur, & omnino euaneſcat. Sciendum eſt igitur quod durante adhuc in Hieroſolymis ſecundo templo poſt tempus tũ Machabæorum, vel ſaltem penes finem eorum, regnante ibidem Alexandro Rege Iudæorum, extiterunt in Iudæa tres Iudæorum ſectæ: vt ſcribit Ioſephus libro ſecundo de Bello Iudaico. c. ii. quaſi in calce ipſius capituli, ſic dicens: Alterum Saducæi: tertium aũt, quod probabilius habetur, Eſſeni colunt: genere quidem Iudæi: verum inter ſe mutuo amore coniunctiſſimi. & de eorum moribus, & conditionibus multa deſcribit, de quibus hæc pauca excerpſi: & maxime de Phariſæis: qui diuiſi erãt in habitu, & in modo viuendi à communi vita aliorum: ideo dicti ſunt Phariſæi: ideſt diuiſi: à Phares, quod eſt diuiſio. & hi fuerunt de Tribu Symeon. De quibus Phariſæis ipſe Ioſephus inquit: Quod certiorem legalium rituũ notitiã profitentur: & hi primũ dogma habẽt: vt Imarmene (.i. Fatũ) & Deo vniuerſa deputẽt: & quidem vel agere, quæ iuſta ſunt, vel negligere, ſecundum maiorẽ partẽ eſſe beneuolentiæ in hominibus profitentur, adiuuante tantũ in ſingulis Deo, & Imarmene. Animam aũt quidem omnem incorruptam eſſe: tranſire autem in alia corpora ſolas bonorum: improborum autem interminabili ſupplicio cruciari. Ex quibus Ioſephi verbis, dupliciter percipitur, Phariſæorum ſectam à veri Dei fide, religione, & cultu non parum deuiaſſe. Nam ex his verbis: Et hi primũ dogma habent: vt Imarmene, & Deo vniuerſa deputent, eos Fato multa attribuiſſe ſignificauit. Ex huius nanque dictionis, Imarmene: quæ dictio interſecta litera, corrupta eſt: & Fatum ſignificat apud Grecos. Dicunt enim illi, cuius diffinitionem hanc attulit Chryſippus, Imarmene, ſeu Fatum, eſt ſempiterna quædam, & indeclinabilis ſeries rerũ, & cathena voluens ſemetipſa ſeſe: & implicãs per æternos conſequentiæ ordines, ex quibus apta, connexaque eſt: quod Phariſæorum dogma hæreticum

Tres Iudæorum ſectæ. Et libro . xviii. Antiquita. c. v.

Phariſæi

Ex Aulo Gel. lib. vi. c. ii.

hæreticum eſt, cum dicant, Fato multa attribuenda eſſe: quod fides catholica ſpernit, & improbat, cum nihil eſſe Fatum aſſeueret. Secundo vero, cum dicant, animas humanas in alia corpora tranſire, & maxime bonorum: quod eſt ſimiliter hæreticum: licet Pythagoras Philoſophus hoc idem ſentiret: quia quilibet homo cũ ſua anima creatur à Deo, prout dictũ fuit ſuperius lib. cap. . Itẽ ipſe Ioſephus lib. xvii. Antiquitatis Iudaicæ, cap. iii. de iſtis Phariſæis ſic inquit: Erat enim portio quædam Iudæorum hominum de ſcrupuloſitate paternę legis gloriantium: & culturam diuinitatis ſimulantium: à quibus inducebantur mulieres illæ ſupra memoratę: hi dicebantur Phariſæi, qui poſſent, maxime Regi, non modicum afferre pręſidium: erant enim procaces ad bellum gerendum, legionesq́; inferendas immaturius eleuati. Cum igitur cuncta gens Iudaica iureiurando iuraſſet Cæſari, ſe propitiam fore, & omnibus Regis regionibus fauere, iſti viri nõ iurauerunt: erãt enim numero ſupra ſex ferè millia: quos Rex pecuniario damno multauerat. Idem etiam Ioſephus libro decimotertio Antiquitatis, capitulo octauo de Philoſophantibus, ſiue ſophiſtis, ſic ait: Eodem tempore tres hæreſes Iudæorum fuerant: quæ de rebus humanis diuerſa credebant. Quarum vna Phariſæa dicebat: altera Saducæa: tertia Eſſenorum. Igitur Phariſæi dicebant, Fata non omnia, ſed aliqua, gubernare: altera vero, Quæ accidant per ſe conſiſtere: genus autem Eſſenorum, Omnia ſub Fato eſſe confirmat: & nihil eſſe, quod hominibus non illius decreto proueniat. Saducæi, Fatum quidem nihil eſſe exiſtimant: neq; per ipſum humana cõcludi: ſed oĩa noſtræ ſupponunt poteſtati: bonorumq́; nos ipſos auctores fatentur: & peiora per noſtram eligi dementiam. Antedictus etiam Ioſephus lib. xiii. Antiquitatis, cap. xvii. ſic de ipſis inquit Phariſæis: Hircano autem inuidiam mouit apud Iudæos felicitas: magis autem Phariſæi: nam mala eum volebant pati, qui tantum apud populum valebant: vt ſi quid contra Regem, & Principem ſacerdotum dixiſſent, facile crederetur. Item in eodem lib. capitulo vigeſimoprimo: & ſunt verba Alexãdri Regis Iudæorum ad Alexandram eius vxorem, dum morti propinquus eſſet, & Regnum filiis ſuis paruulis tutari conaretur, perſuaſit ei, vt Phariſæis poteſtatem daret, quod vellent, agere: eosq́; honore pręferret: quatenus illi laudantes eam propter honorem ſibi illatum, fidam ei gentem conſtituant. Nam poſſe hos multum apud Iudæos dicebat: & lædere, ſi quem abominarentur: & prodeſſe, cui fideles exiſterent: cum nimium eis à populo crederetur quicquid vellent de aliquo ſæuiſſimũ referre: ſeq́; ideo offendiſſe multitudinem aiebat: quia Phariſæos aliquando contriſtaſſet. Ipſe idem Ioſephus libro primo de Bello Iudaico, capitulo vndecimo: Iũgit autem ſe eiuſdem mulieris ditioni quoddam Iudæorum collegium Phariſęi: qui, pręter alios, pietatem colere putarentur: & peritas leges exponere ob eam cauſam propius eos aſpiciebat. & paulo infra: Illi autem paulatim fœminæ ſimplicitate decepti, omnes pro ſua libidine ſummouendo, deponendo, itemq́; vinciendo, ac ſoluendo quos vellent, iam procuratores habebantur prorſus, vt ipſi quidem regiis commodis fruerentur: expenſas vero, ac difficultates Alexandra perferret. Itidem ipſe Ioſephus libro decimooctauo Antiquitatis, capitulo tertio: Gaulonites homo ex ciuitate, cui nomen erat Camalas, Saddocum Phariſæum ſibi coniungens, ſeceſſionem facere feſtinabat &c. & conſequenter capitulo quarto ſubſequenti, loquens de iſtis duobus inquit: Tãtum valuit nouitas, & inſtitutionum mutatio paternarum. Si quidem iſte Iudas, & Saddocus quartam Philoſophiam nouiter introduxerunt: cuius amatores copiam conquirentes, ſeditionibus, ac tumultibus repleuere rempublicam. Sed etiam malorum futurorum radices peſſimas plantauere per inſolentiam inconſuetę Philoſophię. Actuum etiã Apoſtolorum. c. xv. de iſtis Phariſęis dicitur: Surrexerunt aũt quidam de hęreſi Phari

Eſſeni.

Quarta Philoſophia.

ſtorum, qui crediderunt &c. Beatus ſimiliter Hieronymus in altercatione Luciferiani, & Orthodoxi de iſtis Phariſęis, & hæreticis, ſic inquit: Taceo de Iudaiſmi hæreticis, qui ante aduentum Chriſti legem traditam diſſiparunt: ꝙ Dociſæus Samaritanorum Princeps Prophetas repudiauit: ꝙ Saducęi ex illius radice naſcentes, etiam reſurrectionem carnis negauerunt: ꝙ Phariſęi à Iudęis diuiſi propter quaſdam obſeruationes ſuperfluas, nomen quoque ab ſcidio, vel ſcindo, receperunt: quod Herodiani Herodem Regem ſuſceperunt pro Chriſto &c. Sed quorſum tot, & tanta de antedictis tribus Iudęorum ſectis: & maxime Phariſæorum narrata ſunt: immo auctoritate Ioſephi probata: vt ſcilicet auctoritate ipſius Ioſephi, & aliorum ſuperius nominatorum, omnibus manifeſte conſtet: qui, & quales, & cuius ſcientiæ, bonitatis: ſcilicet fictæ, & ſimulatæ: cuiusq́; conditionis, & quibus præditi eſſent moribus illi Phariſæi (paulo ante Hircanum Principem ſacerdotum fuerunt Phariſæi: vt Ioſephi libro tertiodecimo, cap. viii. Hircanus autem Machabæus circiter centum & decem annos regnauit ante Pontium Pilatum) & hoc ad hunc ſolum finem: vt quilibet poſſit ex narratis per ipſum Ioſephum facillime intelligere, & cognoſcere: an ipſi Phariſęi apti fuiſſent, & idonei ad peruertenda, & diſſipanda Moſaicę legis mandata: cum peritas leges, & pietatem colere putarentur: & cũ multum poſſent apud Iudæos: & lædere, ſi quem abominarentur: & prodeſſe, cui fideles exiſterent: & cum nimium eis à populo crederetur, vtſupra ex dictis Ioſephi demonſtratum eſt. Iſti nanque Phariſæi per fictam, & ſimulatam religionem tempore Alexandræ Reginę propter libertatem ſibi ab ea datam, magnæ erant auctoritatis, & poteſtatis: & ideo multifariam, multisq́; modis diuinam legem maculare cœperunt: quia ſacræ ſcripturę operam dabant: & ideo in lege periti æſtimabantur, & reputabantur adeo, vt per ſummos ſacerdotes aſſumpti, & admiſſi fuerint ad audiendas, & diſcernendas, ac iudicandas cauſas: & ad litigia ſedanda, & dirimenda in populo vnà cum Scribis: qui à ſcribendo, & ordinando ſcripturas, vocati ſunt. Sed quoniam ipſi Scribę, & Phariſæi ſacerdotes ab onere, & labore exonerabant: ideo ſimul cum ipſis ſacerdoti bus portionem ſuam decimarum, & oblationum percipiebant: ex quo ad auaritiã conuerſi fuerunt, & abuti officio, & poteſtate inceperunt: conantes impinguare domos ſuas, & augere diuitias, deuorantes domos viduarum, & pupillorum, & facti ſunt acceptatores perſonarum: opprimebant enim alteram partem propter munera. Conuerſi igitur ad auaritiam, & ad honores: & videntes, quod obſeruatio præceptorum cerimonialium erat ſibi vtilior ad lucrum conſequendum, q̃ obſeruantia præceptorum moralium. Et hoc propter oblationes, & ſacrificia, & decimas, & cætera donaria: quæ omnia cedebant eis in lucrum: ideo præponebant præcepta cerimonialia, & maxime oblationum: quæ immediate reſpiciunt Deũ, & cultum eius: moralia autem ad proximum, pro maiori parte, pertinent. Et ideo pro ſuo maiori lucro, ipſa moralia omitti poſſe propter cerimonialia populo pſuadebant: quia ex ipſis cerimonialibus, & ſacrificiis, ac oblationibus, & decimis maiorem percipiebant vtilitatem. Quapropter quamplures falſas, & hæreticas in fauorem cerimonialium condiderunt traditiones: inter quas duodecim eorum dogmata hęretica cõtra veritatem legis, & Prophetarum oſtendere placet. *Duodecim Dogmata Phariſæorum.* Primo perſuadebant populo, quòd magis obligabatur ad offerenda ſacrificia, & oblationes ſacerdotibus, quàm ad ſubueniendum parentibus, & ad largiendas eleemoſynas egenis: eo quod magis obligatur homo Deo, qui dedit nobis illa bona, quàm proximo. Quam doctrinam improbat Saluator noſter Matthęi capitulo quintodecimo, & Marci capitulo ſeptimo, exhortans Diſcipulos, vt caueant à fermento, & à falſa Scribarũ, & Phariſęorum doctrina. *Locus Euãgelii.* Secundo perſuadebant populo, ꝙ ſoli filii Abraę, ſm carnẽ, erãt ſaluãdi. Tertio falſo dogmate dicebãt,

ꝙ abſq;

ꝙ abſq; pœnitentia,& reſtitutione per ſo las oblationes,& lotiones filii Iſrael, ſm carnem,ſaluari poterant,poſtquam eis ſo lis facta eſſet repromiſſio. Sed antedictas duas falſas,& hæreticas doctrinas, exe crat,& improbat Beatus Ioannes baptiſta Matthęi capitulo tertio,& Lucę capitulo tertio,dicens Scribis,& Phariſæis: Geni mina viperarum quis vos docuit fugere à ventura ira? facite ergo fructus pœnitẽ tiæ:& ne cœperitis dicere, Patrem habe mus Abraam:dico enim vobis,Quia po tens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrae. In qbus verbis oñditur hãc eſſe hæreticam doctrinã: quia abſq; pœ nitentia,& reſtitutione nullus ſaluari po teſt. Item oñditur,ꝙ repromiſſio nõ fue rat facta filiis Iſrael, ſm carnem tm̃: ſed ſm ſpiritum,& fidem. Item oſtenditur ẽt, qualiter Gẽtiles,q lapidea adorabãt ido la,fieri poterãt Abrae filii, ſm ſpiritum: & per fidem Chriſti ſaluari poterant.

Pręce pta ne gatiua ſecundę Tabulę.

Quarto dicebãt, ꝙ pcepta negatiua ſe cundę Tabulæ,quæ ſunt erga pximũ im pendenda,nõ obligant hoiem ad pecca tum,quo ad affectum,& ppoſitum:ſed ſo lum quantũ ad effectũ. Vnde licet aliqs propoſuiſſet,& laboraſſet occidere homi nem,aut adulterari,vel furari &c.eũ non peccare aiunt,poſtq̃ tale propoſitũ, & ta lem deliberationẽ non poſſint ad execu tionẽ mãdare. Cuius opinionis fuit ẽt Io ſephus lib.xii. Antiqtatis.c.xiii. Sed Hie remias Propheta,& Eſaias.c. ↄtrarium oſtẽdunt. Ingt enim Hieremias: Propter malitiã cogitationũ veſtrarũ. Et Eſaias:De relinquat impius viam ſuã:& vir iniquus cogitationes ſuas malas.ſ. Sed hanc hæ reticam doctrinã Phariſaicam execrat Sal uator noſter Matthęi.c.v.cum ait Aplis: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum,& Phariſęorum,non intrabi tis in Regnum cœlorum. Nam non ſolũ qui occiderit hominem, eſt reus Inferni, & mortaliter peccat:ſed etiam, qui iraſci tur fratri ſuo:aut cum ira, aut odio dixe rit,Racha:quod interpretatur, Vanus,& abſq; cerebro:vt ingt B. Hieronymus in. iii.lib.cõtra Pellagianos:ex quo ipſe Sal uator oſtendit illã doctrinam eſſe falſam.

Racha.

Nam Phariſęorum doctrina ſolum prohi bet manum,& non affectum: Chriſtiana vero non ſolum prohibet manũ,ſed ẽt af fectum. Item nõ ſolum,qui actualiter coit cum vxore alterius,eſt mœchus,& adul ter:ſed quicunq; viderit mulierem ad cõ cupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo:vt Matthęi.c.v. Quinto aſſe rebant Phariſęi,ꝙ dicere mendaciũ nõ erat peccatũ,niſi fieret cum periurio:pu ta iurando per Deũ,aut per Hieruſalem, aut per cœlũ,aut per templũ. Hanc autẽ falſam doctrinam execrat Chriſtus Salua tor noſter,dicens: Nõ ſolum oẽ iuramen tum illicitũ eſt peccatũ mortale, ſed ẽt oẽ mendacium: quia noſtrum affirmare, & negare,non debet eſſe cũ iuramento,niſi in cauſa neceſſaria:ſed ſolum eſt, eſt: aut non,non:quaſi dixiſſet,ꝙ negando veri tatem,aut affirmando mendacium eſſet peccatum,licet non fiat cum iuramento.

Sexto dicebant, ꝙ habere odio inimi cum,non erat peccatum,nec contra diui num pceptum,qa Deus nõ dicit,niſi: Di liges amicum tuũ,ſicut teipſum: vt Leuiti ci.c.xix. Ergo non prohibet, quin odio habeas inimicum.& per conſequens di cebant non eſſe peccatum. Hanc falſam doctrinam execrat Chriſtus,dicẽs:Quod nõ ſolum tenemur diligere amicum, ſed etiam inimicum:orãdo.ſ.pro eo,vt Deus conuertat eum ad viam ſalutis: quia licet peccatum abhorrendum, & deſtruendũ ſit in homine:tñ natura eſt diligenda pp Deum:ad cuius imaginem facta eſt,vel fa ctus eſt homo. Septimo aiebant,ꝙ abſ que peccato vnuſqſq; poterat vindicare ſe de inimico, & euellere ei dentem pro dente,oculum pro oculo &c. qa ad hoc omnis obligatur reus: vt dicitur Leuitici .c.xxiiii. Sed hanc falſam doctrinam exe crat Chriſtus,Matthæi.c.v. Quod licet il lud pręceptum ſit in foro iudiciali: tamẽ nulli licet vltionem particulariter vindi care:immo vnuſquiſq; tenetur remittere iniuriam proximo. Et ꝙ plus eſt:percuſ ſus in vna maxilla,debet alteram,propter Deum,prębere. Octauo inquiũt, quod Deus non promittebat ſibi niſi pręmiũ temporale in terra pro ſuę legis obſeruan

Digitized by Google

tia: & ideo ipſi Iudęi non curabant, nec adhuc curant theſaurizare, niſi in terra. Quam doctrinam, tanquã falſam execrat Chriſtus, dicẽs: Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, ſed in coelo. Nono, in omnibus, quę Scribę, & Phariſęi faciebant, non quærebant iuſtitiam, & munditiam conſcientię ſuę, ſed tñ, vt apparerẽt boni corãm hominibus, bona ſua faciebant in apparentia, expectantes pręmiũ ab hominibus in hoc ſęculo tñ: non curantes de futuro ſæculo. Quorũ opera improbat Chriſtus, dicens: Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis corãm hoibus.

Decimo, publice pręmdicabant: Quòd Meſſias nõ erat venturus ad ſaluandum Iſrael, niſi prius veniat Helias Propheta: ꝑut ſcribitur Malachię. c. iiii. ſcilicet: Mittam vobis Heliam Prophetam antequam veniat dies dñi magnus, & terribilis. Et ideo qñ Iudæi miſerunt ab Hieroſolymis ſacerdotes, & leuitas ad Ioannembaptiſtam, inter cætera iterrogauerunt ipſum, an eſſet Helias: vt Ioan. c. i. Item inter cæteras opiniones, quas populus habebat de Chriſto, quidam dicebant ipſum eſſe Heliam: vt Matthęi. c. xxvi. Et ideo Scribę, & Phariſæi dicebant populo ꝙ Chriſtus non erat Meſſias: eo ꝙ nondum venerat Helias: ſed hoc ex eorum cęcitate ꝓcedebat: neſcientes diſtinguere inter primum, & ſecundum aduentum: immo putantes vnum tñ futurũ fuiſſe Meſſiæ Regis aduentum: cum Helias venturus eẽt, & ſit in vltimo Chriſti aduentu: ideo hãc ignorãtiam, & dubitationem ab Apoſtolorum mentibus remouit dominus, quãdo tres ipſorũ Apoſtolorũ viderunt Moyſem, & Heliam loquentes cum Ieſu trãſfigurato ſuper monte Tabor &c. vt plenius diximus ſupra lib. v. c. vi. Sed qm̃ duplex erat Chriſti aduentus: & ad duplicẽ effectum: quia primo venturus erat ad redimendum genus humanum à peccato per mortem, & paſſionem: in quo aduentu pręuenit ei Ioannesbaptiſta in ſpiritu, & virtute Heliæ: & hic aduentus iamdiu pręteriit. Sed iterum in fine mundi Chriſtus vẽturus eſt ad iudicium generale, in maieſtate, & gloria ad iudicandum: ante quem aduentum, venturus eſt Helias ad conuertendum Iudæos peruicaces &c. Sed Scribę, & Phariſęi, malitia, & odio excæcati, hoc non cognoſcentes, Chriſtũ negauerunt: & in hac infidelitate remãſerunt, relinquentes morbo quodam hęreditario hanc ipſam cęcitatem ſuis deſcendentibus. Qua de re ipſi Iudęi prius expectant Heliam, ꝗ̃ Meſſiam. Vnde qñ circuncidũt pueros in Synagoga, duas præparant ſedes: alteram. ſ. pro Helia, quem venire credunt, & ibi, dum circuncidit puer, adeſſe: alteram vero ſedem pręparant pro Rabino actum circunciſionis exercente. & ſic continue in iſta manent cęcitate, quam ex fermento Scribarum, & Phariſęorũ, quaſi hęreditario morbo, habent, & tenent. Vndecimo, ipſi Iudęi tenent, & aſſerunt nullum eſſe in eis peccatum naturæ: hoc eſt peccatũ originale: cum ipſi ſint ex filiis Abraæ, & Iſrael, ſm carnem: & ideo ſe liberos eſſe ab omni peccato naturę credunt, & autumant: quia non putant circunciſionem ſibi datam fuiſſe ad tollendum peccatũ naturę: quod omnes traximus ab Adã. Sed tñ fuiſſe datam ad diſtinguendos filios Abraę à populo Gentili: quia ſolum populum Gentilem putant naturaliter peccare pp idolatriam: & ſic per circunciſionem nõ putant euadere peccatum populi Gentilis: ſed per ſola ſacrificia, & oblationes, & purgationes, & lotiones putãt ſufficienter, & plene iuſtificari poſſe hominem ab omni peccato in propria virtute: & ex hoc inferebant, ꝙ Meſſias in lege promiſſus, non erat liberaturus, nec redempturus Iſrael à ſeruitute peccati: quia per opera legis ſufficienter ab omni peccato liberantur. Sed reſpõdeant vellem: Quomodo poſſunt à peccato mundari ꝑ ſacrificium: cum ipſum facere nõ poſſint, niſi in templo Hieroſolymitano: quo priuati ſunt iam mille, & quaſi quingentis annis. Duodecimo, inquiunt, ꝙ Meſſias non erat daturus bona ſpiritualia, ſed tantum temporalia in illa terra: nec erat eos liberaturus à naturali ſeruitute peccati, ſed ſolum à ſeruitute, & captiuitate temporali: & ideo dicebant, ꝙ Meſſias non

Non pu to.

Mos Iu dęorũ in circunc ſione.

ſias non

ſias non debebat eſſe Deus, ſed purus homo. Et ideo Ioan. capitulo octauo, quādo Chriſtus dixit Iudæis: Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Reſponderūt: Nos ſemē Abraæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquā: quomodo tu dicis, Liberi eritis? quaſi dicere voluiſſent, Nos naturaliter liberi ſumus à peccato. Quibus reſpondit dominus: Amen dico vobis: quicunq; facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Sed vt oſtenderet Chriſtus: ꝙ licet ipſi eſſent filii Abraæ, ſm carnem, tamē propter hoc non erant à peccato immunes, niſi ipſe Chriſtus faceret eos filios Abraæ ſm ſpiritum, & promiſſionē. & ideo ſubdit Chriſtus: Scio ꝙ filii Abraæ eſtis, ſm carnem ſupple: ſed quia eſtis à patre Diabolo, ſm ſcilicet imitationem: ideo opera patris veſtri, & deſideria eius vultis facere. Nam ſicut ille in veritate ſui Creatoris, in qua creatus fuit, non ſtetit: ſed ex inuidia deſiderauit, & propoſuit me occidere: ita vos tanquam filii Diaboli, deſideria eius vultis facere, & adimplere: eo ꝙ non ſtatis in veritate legis, peruertendo verum ſenſum, & intelligentiam eius, & Prophetarum, deprauādo ſcripturas per veſtras falſas traditiones. Ex quibus ſuperius dictis, aperte patet, ꝙ Scribę, & Phariſæi opinabantur ſe liberos eſſe per opera legis à peccatis propriis commiſſis: ex quo expectabant per venturum Meſſiam liberari ſolum à ſeruitute temporali: & ſimiliter expectabant eum ſolum, & dūtaxat, vt eis bona daret temporalia. Quapropter eum eſſe Deum negabant, dicentes ſibi: De opere bono non lapidamus te: ſed de blaſphemia: quia homo cum ſis, te Deum facis. vnde ipſi Scribę, & Phariſæi ex huiuſmodi verbis doctrinam ſuā hæreticam eſſe aperte demonſtrabant, cū eſſet contra veritatem legis, & Prophetarum: peruertebant enim verum ſenſum ſacrę paginę. Quod ſic probatur: Illa doctrina eſt hęretica, quę tollit Deum optimum finem legis, & Prophetarum: ſed doctrina Phariſęorum, & Scribarum eſt huiuſmodi: igitur eſt hæretica. Maior patet, Minor probatur. Nam illa doctrina tollebat, & negabat finem legis negando Chriſtum: in quo lex illa ordinabatur, tanquam in finem ſuum: vt daret gratiam in pręſenti, & gloriam in futuro: ſed illa doctrina negat Chriſtum Redemptorem, & Glorificatorem: ergo tollit, & negat finem optimum legis, & Prophetarum. Lex enim, & Prophetę expectabant Chriſtum Redemptorem, & Iuſtificatorem, & Glorificatorem, & Gratificatorem: vt patet per totum diſcurſum Prophetarum. Sed doctrina Scribarum, & Phariſæorum negat omnia iſta, & non expectat liberationem à peccato ex obſeruantia legis: ſed ſolum liberationem à captiuitate, & ſeruitute temporali: nec expectat bona ſpiritualia; ſed tantum temporalia: ergo tollit bonum, & optimum finem legis. & per conſequens diſſipat legem, & Prophetas, quos mendaces eſſe demonſtrat: ex quo in hęreſim cadit, & ſic efficitur hęretica. Et ideo Saluator noſter, totam illam doctrinam, tanquam hæreticam, & blaſphemam, improbat: vt patet Matthęi capitulis quinto, ſexto, ſeptimo, quintodecimo, & vigeſimotertio: & appellat eam fermentum corruptiuum legis, & Prophetarum: à quo monet nos cauere, & fugere: vt Matthæi capitulo quintodecimo. Et hæc fuit cauſa potiſſima, quare Scribę, & Phariſęi conſpirauerunt in mortem Chriſti: eo quia ipſe Chriſtus condemnabat, & improbabat eorum doctrinam, tanquam falſam, & hęreticam: vt patet in Euangeliis noſtris.

Perſeuerantibus autem ipſis Scribis, & Phariſæis in huiuſmodi falſis, & impiis traditionibus, & in tali hęretica doctrina per Chriſtum reprobata, ſic, & taliter remanſerunt in ea obſtinati, & confirmati: vt eam tanquam morbum quendam peſtiferum, & hæreditarium in deſcendentes, & ſucceſſores ſuos diſſeminarunt, & tranſfuderunt: vt ipſi quoque deſcendentes ſui, maiorum ſuorum more, in eadem ſententia, & firma perſtiterint opinione. & adeo firma, vt licet per publicam famam ſtatim exortam, ob ſupernaturaliū ſigno-

Digitized by Google

rum multitudinem factorum per ipſius Chriſti Apoſtolos, cognoſcerent Chriſtũ à mortuis reſurrexiſſe, & verum fuiſſe Meſſiam: & ideo quamplures non ſolum de populo Iudaico, ſed etiam de Gentili ad fidem Chriſti conuerti cernerent: tamen ipſi non ſolum id verum eſſe fateri voluerunt, immo è contra ipſi obſtinati pertinaciter obſtantes, & impugnantes, omni quo poterant modo, conati ſunt optimam populi, quam de Chriſto conceperant, peruertere opinionem: & hoc manifeſtando ipſi populo, qualiter lex Moyſis erat in ſe perfecta, & nullo modo abominanda, ſed in æternum duratura. Itẽ, qualiter Meſſias in lege promiſſus, non debebat eſſe Deus, nec bona debebat da re ſpiritualia, ſed tantum temporalia. Nec debebat redimere Iſrael à peccato, quia hoc lex ex ſe operabatur, ſed ſolum debebat liberare Iſrael à ſeruitute, & captiuitate temporali: Romanorum ſcilicet. Et ꝙ ipſe Meſſias venturus erat cum magna poteſtate tẽporali, & maieſtate, vt omnia efficere poſſet ſupradicta. Et ex his arguebant, & prędicabant populo ipſum Chriſtum non fuiſſe Meſſiam. Et ideo per quadraginta annos, quibus ſtetit templum, poſtquam Chriſtus ſurrexerat, ſemper cõtradixerunt Apoſtolis, & in Chriſtiana eccleſia ſucceſſoribus.

Sed deſtructa Hieroſolyma per Titũ, & debellato Iudaico populo per ipſum Titum Veſpaſiani Imperatoris Romani filium, Chriſtiana religio tum ex Iudæis conuerſis, tum maxime ex Gentilibus ad fidem Chriſti conuerſis, valde multiplicauit: vnde Phariſæi, & Scribæ, licet diſperſi, & vagi eſſent: videntes ſe nihil cõtra Chriſti Diſcipulos, & Chriſtianam religionem ſuis falſis traditionibus pfeciſſe: eo ꝙ ipſa religio in dies magis, atq; magis multiplicabat: cum Iudaica ſecta è cõuerſo minueretur, & adeo decreſceret, vt quaſi ad nihilum vergeret. Ne igitur lex ſua ex tanta fidei Chriſtianæ diuulgatione, & augumento, nõ ſolum decreſceret, & minueretur: ſed ne ad nihilum penitus vergeret, quàm maxime dubitauerunt. Vnde eo meliore modo, quo potuerũt, ſi non publice, vt pueniens erat: ſaltẽ ſecrete inter ſe in vnũ cõgregari, vt de opportuno remedio puiderent. Quamobrem quendã magum nomine Mayr, genere Idumęũ, pcibus, & muneribus in ſuam adſciuerunt ſocietatẽ, inſtruentes eum in lege, & Prophetis, cum falſa tñ intelligẽtia, & deteſtabili fermento. Cum autẽ iſte Mayr eſſet ex ſe verſutus, & aſtutus, vt cõplaceret Phariſæis, & Scribis ad ꝯfirmandam, & augendã eoꝶ malitiã, quẽdã iniquum modũ excogitauit. Finxit enim duplicẽ legem dediſſe Deũ Moyſi in mõte Syna. Primo vnam ſcriptã in Tabulis, & in chartis: alteram vero ſecretã oretenus, ſiue voce, vel verbo tantũ platam ſine ſcriptura aliqua: in qua lege ficta voce tã tum data ipſi Phariſęi ſuas multas, & varias interpoſuerũt traditiones, vel ipſe Mayr interpoſuit, dicẽs: Moyſem legem tantũ ſcriptã populo manifeſtaſſe: quæ continetur in illis quinq; libris Moyſis, qui habent apud omnes, & in Pentateucho Moyſis continentur. Legem vero ſecretam, & oretenus, vel voce, ſiue verbo datam, non manifeſtaſſe populo, ſed tantum Ioſue ſucceſſori ſuo. Mãdans ei, vt illam poſtea ſuo manifeſtaret ſucceſſori, cum eodem mãdato, & onere, vt eam ſuo quoq; manifeſtaret ſucceſſori: & ſic ſucceſſiue de ſucceſſore in ſucceſſorem manifeſtaret. Vnde ille ſacrilegus Mayr, dicebat eam legem voce tantũ datam, ſic de ſucceſſore in ſucceſſorem vſq; ad ipm perueniſſe: & Omnipotentem Deum ſibi pręcepiſſe, & mandaſſe, vt eam omni populo Hebręo manifeſtaret pter neceſſitatem tũc inſtantẽ: qa multi ex Iudęis ad Chriſti fidem ꝯuertebantur: & hoc ne Iudaiſmus deſtrueret. Quam quidem legẽ appellauit, Thoraſabe alpe: id eſt legẽ voce datam. & etiam appellauit eam Miſnas id eſt ſecundam legem. In qua quidem lege multa continentur erronea, & veritati contraria. Sed inter cætera ibi contenta, dicitur: quod prima lex non fuit data, niſi ad quandam inſtructionem temporalem: iſta vero ſecunda eſt de vltima intentione Dei, tanquam declaratio primæ: & quod iſta ſecunda corrigere debet

Mayr magus.

Lex voce data.

Prima lex, & ſecunda lex.

Digitized by Google

debet primã, cum ſit maioris auctoritatis, & de vltima intentione Dei. Et ſic continet multa contra veritatem literæ, peruertendo veꝝ ſenſum primæ legis, quam habemus ad falſum propoſitum eoꝝ: & continet etiam oẽs traditiones Phariſæoꝝ, vt oſtenderet eas à Deo fuiſſe ordinatas. Cuius rei idoneus teſtis eſt Rabi Moyſes de Aegypto: quẽ Iudęi magnum autumant prædicatorẽ. Qui in Prologo ſui magni Tractatus, ſic inqt: Et cauſa pp quã Magiſter noſter ſanctus hoc fecerit, fuit, quia vidit, ꝙ ſtudẽtes diminuebãtur, & labores, & aduerſitates creſcebãt: & Regnum neq̃ aſcendebat, & mundo dominabatur: & Iſrael per extremitates migrabat. Et pp/ea, vt cõfunderent errores, & cerimonias prædeceſſoꝝ ſuoꝝ, in ſcriptis ponere ſtatuerunt. hæc ille Rabi. Regnũ aũt neq̃ vocauit ille Rabi Regnum eorum, qui fidẽ Chriſti tenent. ſ. Chriſtianorum.

Regnũ nequã.

Sed ne Iudęi putent hęc ſine fundamento dicta eſſe, audiant Eſaiam. c. viii. ſic dicentem: Dñm exercituum, ipſum ſanctificate: ipſe pauor veſter, & ipſe terror veſter, & erit vobis in ſanctificationem, & in lapidem offenſionis, & in petram ſcãdali duabus domibus Iſrael: & in laqueum, & ruinam habitantibus in Hieruſalẽ &c. Quem locum, ſuperius lib. vi. c. xxviii. tripliciter expoſui, iuxta triplicem interpretum opinionem. Sed de iſtis duabus domibus, B. Hieronymum ſecutus ſum, qui in ſuis ſuper hoc loco Commentariis, Nazaræoꝝ opinionem recitat: Duas nanque domos dicebant Nazaręi, qui ita Chriſtũ recipiebant: vt obſeruantias legis veteris non amitterẽt, duas eſſe familias, Sãmai, & Hellel: ex quibus orti ſunt Scribę, & Phariſęi: quorum ſuſcepit ſcholam Achibas: quem magiſtrum Aquilę Proſeliti autumant: & poſt eum Mechir: cui ſucceſſit Ioanna filius Zadæi: & poſt eum Eliezer: & per ordinem Elpho: & rurſum Ioſeph Galilæus: & vſq; ad captiuitatẽ Hieruſalem Ioſue. Sammai igitur, & Hellel, non multo tempore prius, q̃ dominus naſceretur, orti ſunt in Iudęa: quorum prior iterpretatur Diſſipator, ſequẽs Profanus: eo quod per traditiones ſuas legis præcepta diſſipauerint, atq; maculauerint. hæc B. Hieron. Quod ẽt in magna parte verificatur per ea, quæ à Rabinis Hebræoꝝ dicuntur in Canhedrim ,his verbis: Non veniet filius Dauid vſq; quo nõ ſint conſumptę duæ domus paternales Iſrael: quę ſunt capita captiuitatis Babyloniç, principes terrę Iſrael. Scriptum eſt enim: Ipſe erit vobis in ſanctificationem. & gloſat ibi Rabi Salomon: Erit ſaluatio in Iſrael in ſanctuarium, & in lapidem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael. Ex quo cõſtat, & quidem non obſcure: ꝙ Meſſias Rex, in cuius aduentu duę domus Iſrael conſummendę erant, merito erat ille, qui Deus exercituũ vocatur. Ex prędictis igitur omnibus, liq̃dò oſtenditur, & declaratur, ꝙ Rex Meſſias, qui venturus erat in ſanctificationem eorum, qui eum reciperent, & ei crederẽt, erat è conuerſo venturus in laqueum, & in lapidem offenſionis duabus domibus Iſrael: propter. ſ. eorum incredulitatem, & quia eum vilipenderent: vt latius declaratũ fuit ſuperius lib. vi. c. xxviii. Duę igiť illæ domus Iſrael, q̃bus Meſſias Rex futurus erat in lapidẽ offenſionis, & in petram ſcandali, fuerunt domus Sammai, & Hellel: ex quibus orti ſunt Scribę, & Phariſęi: & ipſi quoq; Scribę, & Phariſęi, qui per traditiones ſuas fictas, & falſas legis Moſaicæ, ꝑcepta diſſipauerũt, & maculauerũt: vt ſupra multiplr demõſtratum eſt.

Domus apud Eſaiam.

Scribę, & Phariſęi.

Quam quidem fictionem legis, ore tantum datę, Hebręi omnes eius temporis, ſaltem peritiores (vt aiũt) memoriter abſque ſcriptura retinuerunt: & inter ſe conſouerunt vſque ad tempora Antonini Pii Romanorum Imperatoris: qui per centũ annos, vel circiter, poſt ſecundi templi deſtructionem imperauit: quo regnante, hãc omnem legis, voce tantum datę, fictionẽ, & Phariſæorũ, Scribarumq; traditionem collegit: & in quoddam Opus, ſiue Volumen, in plures tamen libros diuiſum, ſub breui tamen ordine, & compilatione in ſcriptis redegit quidam Rabi, qui Monoa dicebatur: vt aliqui aſſerunt: ſiue, ſecundum aliquos, quidam Rabi appellatus Iudanaſci: qui eam didicerat doctri/

Digitized by Google

Mayr

nam à quodam Rabino Idumæo, q Ma-
yr vocabatur: qui poſt Saluatoris noſtri
paſſionem ad Iudaiſmum ſe contulerat.
fuit enim peregrinus: vtſupra diximus.
Cuius Mayr auctoritate, tanq̃ ab auctore,
& pricipali iuentore, vel ſaltē ꝯſeruatore,
illa tota doctrina depēdet. Qui qdē Ma-
yr facillime potuit eſſe illemet, qui ſucceſ
ſit poſt Ahibā, pp nominis quaſi ſimilitu
dinem: quem Beatus Hieronymus, ſiue
ex ſua, ſiue ex Nazaræorum ſententia, no

Machir

minatum fuiſſe Machir aſſeuerauit: vtſu-
pra dictum eſt. Quod quidem Opus, ſiue
volumen, Hebræi omnes Miſtiam vocāt:
hoc eſt ſecundam legem: per quam ſecun
dam legem, vel Miſtiam, illam tantum in
telligunt legem, quę verbo, ſiue voce tan
tum data fuit, & ſine ſcriptura: quam in
antecedenti proxime capitulo, fictam, &
falſam eſſe probaui. Quam legem ipſe
Mayr publicauit, & manifeſtauit, dicens:
Deum ſibi præcepiſſe, vt eam manifeſta-
ret omni populo Hebræo, propter inſtan
tem neceſſitatem, quia multi ex Iudæis
conuertebantur ad Chriſtum, & Iudai-
ſmus deſtruebatur. Poſt vero antedi-
cti Voluminis cognominati, Miſtia,
compilationem, per trecentos ferè an-
nos, vel circiter, tempore Conſtantini
Romanorum Imperatoris: cum omnes
ferè ad Chriſti fidem ſe conferrent: eo
quòd idolatria in vniuerſis mundi par-
tibus deſtrueretur, quamplurimi Iudęo-
rum Rabini ex toto penè terrarum or-
be, in vnum congregati, Volumen illud,
quod Miſtia dicitur: valde prolixe, & di-
ſpendioſè expoſuerunt, & declarauerūt,
ac in quoddam aliud Opus redegerunt,
in quamplurimos tamen libros diuiſum.

Thal-mud cō mētatio ſecundę legis.

Quod Opus Hebræi omnes Thalmud,
ſuo appellant idiomate: hoc eſt doctrinā.
Thalmud enim Hebraice, doctrina ſonat
Latine. Hoc autem Thalmud, ſiue doctri-
na, licet in duobus diuiſum ſit Volumi-
nibus, potius, & verius nefanda male-
dictio dicendum eſſet, quàm doctrina.
& hoc Hieremię Prophetæ auctoritate,
dicentis capitulo vigeſimooctauo: Ma-
ledictus qui fecit Opus domini frau-
dulenter. Cum enim legem Miſtiam
finxerint Iudęi: & multas nefandas falſi-
tates i ipſo Thalmud poſuerint, qm frau
dulenter fecerint, negari non poteſt. Hoc

Duplex Thal-mud Babyloniū Hieroſo-lymitanum.

igitur Thalmud duplex eſt apud Hebræ
os. Alterum nanq; eſt Hieroſolymitanū,
ſiue Hieroſolymum: alterum vero Baby-
lonium, ſiue Babylonicum: quod ideo Ba
bylonium dicitur: eo ꝙ in Babylonia Ae
gypti fuerit compilatum. Sed de Hiero-
ſolymitano dicant ipſi Hebræi cauſam,
quoniam non video, ꝙ in Hieruſalem tē
pore Conſtantini congregari potuiſſent
Iudęi ad illius Operis compilationem: &
maxime poſtquam ad Chriſti fidem con-
uerſus eſt. Verum illud Babyloniū apud
Iudæos multo maioris, & præſtātionis eſt
auctoritatis, quàm Hieroſolymum: quia
Iudęi omnes putant ipſum Babylonium
veram, & irrefragabilem totius diuinę le
gis continere interpretationē. totius di-
uinæ legis dixi: hoc eſt, tam ſcriptę, q̃ ver
bo, ſiue voce datę: ſed verius fictę, & fal-
ſæ. Licet in ea plura, & magis obſcœna,
ac impia contineantur ſcelera: vt infra ſu
is locis demonſtrabitur. Sed quoniā hæc
tota doctrina, quæ interdum Thalmudi-
ca: & interdum Phariſaica dicitur: & etiā
Idumetica dici poteſt: eo ꝙ Idumęi ab
Eſau deſcenderint, & Iſraelitarum inimi
ci ſemp fuerint, licet ab Eſau fratre Iacob
deſcenderint: vnde ipſi Idumęi Iudæi
Proſelyti nominantur. Cum autem ec-
cleſia Chriſti dicatur eccleſia Apoſtoli-
ca: eo quòd doctrinam legis Euangelicę
acceperit à Chriſto, mediantibus Apoſto
lis: ſic itidem Synagoga Iudęorum, quę
doctrinam Thalmudicam habet pro le-
ge, dicenda eſt Idumetica: eo quòd eam
accepit doctrinam, mediante Rabi Mayr
Idumęo. Ideo ipſa Iudæorum doctrina
quolibet ex ſupraſcriptis tribus nomini-
bus: ſcilicet Thalmudica, Phariſaica, &
Idumetica veraciter, & conuenienter ap-
pellari poteſt. Et quoniam ipſa (quocunq;
appelletur nomine) ſuper falſo fundata
eſt, & inhæret fundamento: legis ſcilicet
voce tantum datę: vt in pręcedenti pro-
xime capitulo idonee, & ad plenum pro
batum eſt. Ideo Iudęi miſeri, & cęci in te
nebris ambulant palpantes, illa percuſſi

amentia

Digitized by Google

amentia, quã ſibi futuram prędixit Moyſes Propheta, Deuteronomii capitulo vigeſimooctauo. Ecce igitur vbi, & quando, & à quibus, ſiue à quo auctore emanauerit legis voce tantum datæ fama, & opinio. Ex ſuperius igitur dictis, patet doctrinam Thalmudicam, quam hodie Iudęi obſeruant, habuiſſe ortum, & originẽ à ſecta Phariſæorum, & Scribarum: & à falſis, & deteſtandis traditionibus ipſorum Scribarum, & Phariſęorum, & à Mayr Idumęo.

Quod hominum genus fuerit, ſiue quę ſcientia, vel peritia ſit ea, quam Iudæi Cabalam vocitant: & quis eius fuerit ſciẽtię inuentor. Cap. IIII.

Iſti profecto Phariſęi, de quibus in antecedenti capitulo dixi: & qui (vt ait Ioſephus) certiorem legalium rituum notitiam ſe habere profitentur, in bifarias tandem ſectas ſciſſi ſunt. Quarum altera apud Iudęos prima, & pręſtantior habetur: eo quod alteram ſubiecti exuperet nobilitate: & æternam legis ſcientiam ſe amplecti, & conſequi poſſe arbitretur: & hæc Cabala denominatur. Cabala enim Hebraice prima ſyllaba longo, & reliquis duabus breui, ſpiritu prolatis dicitur id, quod ex narrantis auditu recipitur, creditur'q; atque tenaciter, & firmiter retinetur. Et hoc ideo, quia omnia Moſaicæ legis voce tantum datę præcepta, tãquã vera, & certa abſque dubio recipiat, credatq́; ac firmiter retineat: licet lex illa voce tantum data, non ſit vera, ſed ficta, & falſa: vt ſuperius probatum eſt. Nõ enim ſcriptam, & veram Moyſis legem tenet, & credit huiuſmodi ſecta: & propterea nec literali acquieſcit intellectui: ſed ſuo quodam modo, quaſi allegorico (vt ita dixerim) extra literam ſubtiliter inquiſito, & indagato: vt intrinſecum recipiat ſenſum: etiam aliquoties per literarum, ſiue characterum tranſlationem, ſiue trãſportationem: vt paulo infra declarabitur. vnde huiuſmodi homines ab iſto vocabulo Cabala, Cabaliſtę nũcupati ſunt: & quod litera præſe fert, & docet non reſpiciunt, & inquirunt: vt etiam dictum eſt: quia circa non ſcripta verſantur: ſed circa id tantum, quod ex lege voce data imaginari poſſunt, ſibi concipere poſſe: vt ad æternæ legis ſcientiam, iuxta eorum opinionem, peruenire queant. hinc eſt, quod literalem ſenſum, tanquam vmbratilem omnino vilipendunt, vel ſaltem paruipendunt, cum intrinſecum tantum ſenſum omni ſtudio, & magna quadam, ac ſubtili inueſtigatione perquirant. Tranſferunt etiam ſępe dictionum characteres, & figuras toties, & tot modis, nullo earum ordine ſeruato, quot, & quibus poſſit ex eis aliquid intelligibile ſignificari: vt exempli gratia: ex hac dictione, Bereſid, quę idem Hebraice ſignificat, quod, In principio, Latine: tranſponendo ipſius dictionis characteres: hoc eſt literarum figuras, in Deo Trinitatem eſſe demonſtrant. Et hoc tã ex textu Hebraico, q̃ ex Chaldęo. Nam ex Hebraico eliciunt prius duas dictiones: quarum altera: ſcilicet prima, ſignificat, Pactum: altera vero: ſcilicet ſecũda, ſignificat, Eſt. Ex quibus duabus, tres alias eliciunt dictiones: ſcilicet Pater, Filius, & Ignis. per quam dictionem, Ignis, ſignificatur Spiritus ſanctus. Nam ipſe Spiritus ſanctus ſuper centum viginti in Chriſto credentes, in forma ignis cecidit: vt ſuperius libro ſexto, capitulo octuageſimoquarto probatum eſt. Et ſic ex textu Hebraico oſtenditur, In diuinis eſſe Trinitatem: ex textu autem Chaldęo, eliciũt Spiritum, Filium, & Patrem. Et ſic etiam ex textu Chaldęo eliciunt Trinitatem: licet alio ordine: ſcilicet peruerſo. Rectus nanque ordo eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus: tres quidem perſonę: ſed vna Deitas. Ex quo ſubtili inueſtigandi modo percipitur, hanc Cabaliſtarum ſectam circa ſubtilia, & difficillima verſari. Inquirunt enim quot ſunt Omnipotentis, & Optimi Dei nomina: & quam eorum quodlibet nomen habeat ſignificationem, & proprietatem, quam'ue virtutem: & quibus ſcribatur literis, vel characteribus; ac etiam quo or-

Cabala

Bereſid

Digitized by Google

dine,& modo ſcribi,ac proferri debeat. An ſcilicet palato,vt Gimel:an lingua ſimul,& dentibus tantum, vt Zain : an labris tantum,vt Bet:an gutture,vt Aleph. Multa enim in ſacris literis extāt arcana: quæ ſcribendi , legendiq́;, & proferendi literarum,& vocis modus inſinuat: & maxime in Hebraica lingua,vt aiunt: qui tamen modus in aliā linguam idonee transferri non poteſt:quod potiſſimum verū eſt in ipſis diuinis nominibus , in quibus multum Latina deficit æditio. Ad cuius rei teſtimonium , audi Origenem ſuis in libris contra Celſum,dicētem:In quibuſdam ſacris nominibus mirandam latere virtutem:ideoq́; hæc ipſa non eſſe ex Hebraica lingua in aliam transferēda:ſed in ſuis ipſis characteribus conſeruanda.

Arbitrantur inſuper Iudęi,huius ſectę homines,ſi eam ſcientiam, quam ipſi Cabalam vocitāt,veraciter adipiſci poſſent, ſe eius virtute,& poteſtate,quamplura diuina opa effecturos eſſe: quapropter ſemper circa ardua,ac diuina inſiſtunt: vt eā integre adipiſcātur ſcientiam.Hæc enim facultas,ſiue ſcientia,ſemper habet ſubiectum,& intelligibile,circa quod verſatur obiectum:nec fidei adhęret, niſi in illam quibuſdam inducatur inditiis : nec vllis inducitur,niſi ea primo competentia , & proportionata fidei,& ſectæ,quam teſtantur,ratio prænoſcat.Quis igitur hanc nō cooperante ratione , menteúe attigibilē dicet? Vnde huiuſmodi ſecta intelligibile lumen negligens , ſacra Dei eloquia in figmenta,& corporeas conuertit imagines: ac quanto altius nititur aſcendere, tanto plus ad ima , Abyſſumq́; decidit ignorantię.Nō enim verum legis ſenſum continuo,& generaliter elicere, & percipere poſſunt,cum literam omnino vilipēdant:ex qua non ſolum ſenſus percipitur literalis,ſed etiam dependet allegoricus. Ex vera igitur litera allegoricus etiam trahitur ſenſus.Cum autem huius ſectę homines legis dictiones,ſi non omnes, ſaltem plurimas,per literarum,ſiue characterum tranſlationem mutent, & varient,vt ipſe quoque ſenſus,ſiue literalis,ſiue allegoricus,& ſpiritualis ſit,mutetur,& à primæuo deuiet ſenſu neceſſe eſt. Cuius rei experientiam in hac dictione , Amor, videmus manifeſtam. ex eius enim dictionis literis,ſiue characteribus tranſlatis, & mutatis,duę alię,vel tres reſultant ,& efficiuntur dictiones,aliquid intelligibile ſignificantes:ſcilicet,Roma,Armo, & Mora:ſed variam à primæua dictione habēt ſignificationem: vnde licet in illa diuina dictione,Bereſid, Cabaliſtarum ſentētia, per tranſmutationem literarum in Hebraica lingua verificetur:vt ſupra demōſtratum eſt:in aliis tamē omnibus dictionibus,ſaltem generaliter,& ſemper verificari non poteſt,immo rariſſime, & quidē à caſu. Vnde(omni prorſus dubio ſemoto)huiuſmodi Cabaliſtarum ſubtilis inquiſitio in omnibus generaliter dictionibus locum habere non poteſt. Ex quo fit,vt ſic inquirentes,in craſſam potius inducātur ignorantiam,q̄ in aliquam ſublimentur,& extollantur ſcientiam. dicente Salomone Eccleſiaſtis capitulo ſeptimo : Dixi ſapiens efficiar:& ipſa longius receſſit à me multo magis,q̄ erat: & alta profunditas quis inueniet eam ? quaſi dicat, Nullus.Item ipſe Salomon Eccleſiaſtis capitulo octauo:Et intellexi,ꝙ omnium operum Dei,nullam poſſit homo inuenire rationem eorum,quę fiunt ſub Sole. & quāto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniet:etiam ſi dixerit Sapiēs ſe noſſe,non poterit reperire. Vnde ipſe Eccleſiaſtes inquit capitulo ſeptimo: Neque plus ſapias,q̄ neceſſe eſt, ne obſtupeſcas.Et Apoſtolus ad Romanos,capitulo duodecimo:Nolite plus ſapere,q̄ oportet ſapere:ſed ſapere ad ſobrietatē. Quod ex hoc ſolo,& ineffabili fundamento percipi poteſt:quia nullus huius ſectę fuit vnquam in ea diſciplina tantum eruditus, & doctus,vt eam Cabaliſtarum doctrinā potuerit vnquam ad perfectum adipiſci: eo quia eorum nullus opera illa diuina fuerit vnquam perpetratus , quæ ab illis, qui eam aſſecuti fuiſſent diſciplinam,perpetranda fore autumant . Ab effectu igit manifeſte cognoſcitur,huiuſmodi ſectæ homines inaniter,& phantaſtice inſudare,cum nūquam ad optatum finem poſ-

Digitized by Google

ſint peruenire. Hanc autem reſponſionē modernis Iudæis factam eſſe volo, qui opinabantur Cabaliſtarum ſcientiam ſe adipiſci poſſe, vt diuina operentur miracula, quia inſaniunt. Ego autem duabus rationibus motus al'r ſentio: & forte non male: ſaltem in parte, ſi non in totum. Primo nanq;, quoniam iſti Cabaliſtæ apud antiquos Iudæos ſemper in magno pretio, & honore habiti fuerunt: quod equidem non fuiſſet, ſi literarum ordinē peruertiſſent, & delyramenta aliqua dixiſſent. Item quia reor illos, non per literarum tranſlationem, ſed ex litera veræ legis ſcriptæ, non autem voce tantum datæ, & falſæ, intrinſecum, & ſpiritualē ſenſum diligentiſſime perquiſiuiſſe, & multoties inueniſſe. Ad cuius rei euidentem apparentiam, audite quæſo Iudæi, quid ipſi Cabaliſtæ dicant in Bereſid raba, ſuper illis verbis Geñ. cap. iii. Et ait dñs ad ſerpentem &c. ibi Cabaliſtę inquiunt: Legem fuiſſe à Deo datam ꝑpter ſerpentis venenum, quod in Adam imiſerat ipſe ſerpens: & cum aduenerit Meſſias, ipſum venenum ceſſabit. Iſti nempe Cabaliſtæ, per illud venenum imiſſum in Adā per ſerpentem, intellexerunt Adam peccaſſe, edendo pomum vetitum: quod venenū: hoc eſt peccatū, ceſſaret, cum Meſſias adueniſſet: quia ipſius cruciatu peccatum illud eſſet abolendum. Rabi ēt Simō Benlobaii Cabaliſtaꝝ Princeps, vel ſaltem ex maioribus, ſup his verbis Deutero. c. vi. Audi Iſrl' Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt: inqt ex ipſis verbis, Patrem, Filiū, & Spiritum ſanctum, explicite proferri. Et nota ꝙ æditio Chaldaica, hęc tria nomina, ſiue has tres dictiones de Deo intelligit. Inuentorem aūt huius ſcientiæ Cabala denominatæ fuiſſe autumant Simonem quēdam filium Lochai, ſiue Iochai, qui Cæſaris extitit tempore: ſed cuius Cęſaris non intellexi. Quicquid etiam in Thalmud dicit, ſiue diſputatur extra expoſitionem illius literæ, quam Rabini habent ibi exponendam, moderni etiam Iudæi Cabalam nominant: licet Rabini illi, ſiue Thalmudiſtæ, non ſint Cabaliſtæ. Et hoc, qa dicunt ea ſubtili diſputatione

[Margin: Ait dñs ad ſerpē tem.]

[Margin: Simō inuentor Cabalę.]

fuiſſe ventilata, & ſic, & taliter concluſa, vt firmiter tenenda ſint.

Quòd multipliciter Iudęi de Deo male ſentiant: & ideo hęretici ſint, & idolatrę. Item ꝙ Thalmudiſtæ, ſiue Rabini, ſuis qbuſdam falſis Cōſtitutionib⁹, veram legem Moyſis vitient, atq; corrumpant. Cap. V.

Qvamuis primū, & principale Iudaicę ſynagogę fundamentū. ſ. ꝙ falſum ſit, Moyſem aliam dediſſe legem, q̄ eā, quæ in ſuo deſcripta eſt Pentateucho, ſæpius deiectū, & funditus ꝓſtratum fuerit: à quo oēs Iudęoꝝ dependent, & emanant errores: eaq; oia, quę ſuper eo ꝯſtructa ſunt fundamento, vel ab eo deriuant, & dependent, ſicut lex Miſtia: hoc eſt ſecunda, & duplex Thalmud. de qbus ēt ſuperius dictum eſt, ſimul, & pariter cum ipſo corruerint, & ꝓſtrata ſint fundamento: tñ ad maiorem adhuc ipſius Iudaicę Synagogę ꝯfuſionem, & deteſtationem: & è cōuerſo ad ampliorem fidei noſtrę Chriſtianę laudem, & gloriā, nōnullas ēt prauas, & deteſtandas de Sūmo Deo Iudęoꝝ opiniones: hoc eſt falſas, & hæreticas narrare decreui: ſimul cū multis Thalmudiſtaꝝ, vel Rabinoꝝ, ſententiis, opinionibus, & ꝯſtitutionibus falſis, iniqs & neſandis: non ea tñ cauſa, ꝙ eas tanq̄ iuſtas, & ſanctas approbem: ſed vt qbuſcūq; gentibus Iudęoꝝ ſcelera, & impietates pateant, qbus ipſi verā Dei legem euertūt, & lacerāt: & vt deteganſ, & cognoſcanſ cuius conſcientię, & ſanctitatis ſint, ſiue verius impietatis.

Quòd Iudæi ſint hæretici: eo ꝙ de Deo male ſentiant.

Hęc nempe veritas, ꝙ Iudęi nō verā, ſed potius falſam exhibeant Deo latriā, ex hoc maxime patet, qa veram fidem non habent. Nam in primis non adorāt, nec credunt veꝝ Deum, quia negant Deum eſſe trinum, & vnum: negātq; omnes articulos humanę redemptionis: quia negant incarnationem filii, & paſſionem: & ſic adorant, & colunt vnum Deum: qui non eſt trinus in perſonis, nec incarnatus &c. Sed talis Deus nuſquā eſt: igitur nullum Deum, immo falſum Deum, co

Digitized by Google

lunt,& adorant: quoniam ille, qui eſt verus Deus, Creator cœli,& terrę, eſt trinus in perſonis: & vnus, & ſimpliciſſimus in ſubſtantia. & ſic per ɔſequens ipſi Iudæi non exhibent Deo vero latriam debitã, nec offerũt ſacrificium Deo acceptabile: vt dicit Pſalmis. xlix. & .l. & per ɔſequẽs non reddũt Deo debitas gratias pro beneficio redẽptionis, nec debitas laudes, tanq̃ vero Deo redemptori,& glorificatori: & ſic nõ exhibent Deo vero debitam, & veram latriã. Oppoſitio. Sed ad hoc rñdent Iudęi moderni, dicentes: Patres noſtri antiq, Abraam, Iſaac, & Iacob, Moyſes,& cæteri exhibuerũt Deo veram latriã: iuxta id quod Deus præcepit ſuis tpibus,& in lege: & tñ non credebãt Trinitatem in Deo: nec offerebant tale ſacrificium, ſicut,& quale vos Chriſtiani offertis: nec credebãt ea, quę vos creditis: nec talem exhibebãt latriam, vt patet per totum diſcurſum legis: ex quo ſe nõ errare aſſerunt, poſtq̃ in latria Deo exhibenda, illoꝝ fidẽ,& ritũ ſequunt. Rñſio. Sed Iudæi ex iſta ſua ratione nõ euadũt iram Dei futurã, ſed mentiunt. Nam ꝓbatum eſt ſupius lib. iii. qualr̃ patres veteris teſtamenti habuerunt veram fidẽ de Chriſto futuro: & ſub tali fide,& in ſignum pretii futuri per Chriſtũ in Cruce offerẽdi, & ſoluendi offerebãt ſacrificia, & cætera exercebant legalia. Et ſicut tũc illi offerebant in ſignũ,& figurã, qđ Chriſtus obtulit realiter in Cruce: & illud idem ſacrificium, qđ nos realiter offerimus in memoriam paſſionis: & ſic habebãt eãdem fidem, quã nos habemus de Chriſto Redemptore,& Glorificatore. licet non eodem modo, nec ita diſtincte. & ideo nobiſcũ receꝑunt repromiſſiones,& pręmium fidei,& latrię: vt ait Apl's ad Hebræos. c. xi. ex quo habuerũt de Trinitate, licet nõ ita diſtincte, qa in lege,& Prophetis explicatur Trinitas perſonaꝝ: vt probatum eſt ſupra in lib. viii. cap. vi. Et ſic dicendum eſt: ꝙ patres veteris teſtamenti exhibebant Deo veram latriam in ſigno,& figura, non in re: qa omnia illa ſacrificia hoc noſtrum figurabant ſacrificium. Ideo quando illæ figuræ fuerũt completæ,& verificatæ per Chriſtum in Cruce confixum: ceſſauerunt omnia illa ſacrificia: vt ꝓbatum eſt ſuperius libro. vi. cap. .lxx. & maxime auctoritate Danielis cap. .ix. cum dixit: Quod poſt ſexagintaduas Hebdomadas occidetur Chriſtus: & tunc ceſſabit omnis hoſtia,& ſacrificium &c. Et ſic poſt paſſionem Chriſti omnia illa ſacrificia,& omnia legalia ſunt falſa: quia erant tantum ſigna de futuro: vt paulo ante dictum eſt. Et ꝓpterea ſunt in præſentiarum Sũmo Deo abominabilia: eo ꝙ negant Chriſtum veniſſe,& Deum faciũt mendacem,& Prophetas mendaces: quoties per Iudæos obſeruant: & ideo mentiuntur Iudæi moderni, dicentes ſe habere eandem fidem,& exhibere eandẽ latriam cum patribus veteris teſtamẽti: immo ipſi Iudæi totaliter negant Chriſtũ, & noſtram redemptionem, quam illi ſancti patres ſummopere credebant,& expectabant: quia Moyſes,& Aaron,& Samuel cum omnibus ſacerdotibus iam tunc inuocabant nomen Dei: quod eſt Verbũ incarnatum, Chriſtus Ieſus: vt dicitur in Pſalmis. viii. & .xcviii. Ex quibus patet, ꝙ Iudæi falſum Deũ adorãt, & credũt: & ei falſam exhibent latriam. Et ſimiliter dici poteſt de Sarracenis, & Maumethenſibus, & cæteris infidelibus. Ex quibus omnibus ſequitur, quod ſola Chriſtiana religio vero Deo veram exhibeat latriam. & per conſequens, vero, & debito modo, reſpectu Dei, omnia ſanctificat Sabbata.

Oppoſitio. | Reſponſio. | Cur legalia Hebræorũ ceſſarũt

¶ Inquiunt Iudæi Deum peccaſſe, quia Lunam Sole fecerat minorem.

Et ſi Summus Olympi rector Deus Omnipotens, ſit beatiſſimus, æternus, glorioſus, iuſtiſſimus, mundiſſimus, incorporeus, oĩa videns, omnia ſciens, nihilq; ſibi deſit, tota ſic acclamãte ſcriptura: & maxime Baruth cap. iii. vbi dicit: O Iſrl', q̃ magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſſionis eius? Magnus eſt, & non habet finem: excelſus, & imenſus &c. Et cũ nunq̃ peccauerit, vt inquit Eſaias capitulo. liii. Eo ꝙ iniquitatem nõ fecerit, neq; dolus fuerit in ore eius: nihilominus impii Iudæi multifariam, multiſq; modis eius

Digitized by Google

eius derogant maieſtati, quàplurimos ei imponentes defectus. Et primo, ꝙ peccauerit, quia Lunã Sole fecerit minorẽ. Legitur enim in lib. qui dicit, Hulin, Thalmudiſtas dicere: & imprimis Rabi Symeon, ꝙ Deus peccauerit Sole Lunã lumine minorem feciſſe: vtq; huiuſmodi expiaretur peccatum, voluit Deus, quolibet nouilunio de hirco ſacrificium fieret: quem admodum ſcribit Numeri cap. xxviii. vbi ſic dicit: Hircus quoq; offert dño ꝓ peccatis in holocauſtũ ſempiternum cum libamentis ſuis. Et ibi narrat Rabi Symeon, ꝙ cum Luna Solis lumini adęquaret: cenſuit ipſa diuinæ ſapientiæ non congruere: vt duo eodem fungerent diademate, ſiue decore. Idq; cum delatum Deo ab ea fuiſſet: dixit Deus, Minuat lumen tuum. hoc audiens Luna, atq; dolens, inquit: Domine mũdi: Recte locuta ſum ꝓfecto, cur meum iubes lumen diminui? Tunc Deus: vt Lunæ ſolicitudinem leniret, atq; mœſtitiam, decreuit Solem die tantum, Lunam vero die, noctuq; luceſcere: cui dedit etiam, ne diminutionem ſui luminis iniquo animo ferret, ſtellas tanq̃ comites, atq; pediſſequas. His nanq; nõ contenta, rurſus ait: Domine mũdi, Lumẽ candelæ penes Solem nihil eſt. Cui Deus, Peccaui inquit. Et ad huiuſmodi peccatum expiãdum, velim vt ſingulis mẽſibus à populo Iſrael de hirco ſacrificium fiat in holocauſtum ſempiternum.

Cur hircus nouilunio imolat.

¶ Item, ꝙ iuidia peccauerit.

In libro Zota, capitulo primo, dicitur: Quinq; homines ſibi in aliqbus ſimiles creauit Deus. ſ. Sanſonem in fortitudine, Saulem Regem in ceruicis pulchritudine, Abſolon in capillis, Regem Sedechiam in oculis, & Regem Aſa in pedibus: & in his, in qbus ſibi ſimiles erant, condemnauit eos. Illis igitur eum iuidiſſe aiunt: & Deum habere corpus humanum innuunt, licet Meſſiam negent eſſe Deum: vt clarius libro ſexto, cap. iiii. dictum eſt contra.

Quinq; hõies ꝑ tantes.

¶ Deum dolore angi inqunt, q̃ Hieroſolymam, & templum deſtruxerat.

In libro, qui dicitur Barathoch, ſiue Benedictionum, cap. primo, aiunt: Quòd diuina maieſtas dolore afficit: eo quòd ipſe deſtruxiſſet templum, atq; ciuitatem Hieruſalem: & angore nimio afficitur in qualibet vigilia noctis rugiens vt leo, & inquiens: Væ mihi, quia deſtruxi domũ meam: vę mihi, quoniam combuſſi templum meum, væ mihi, quia inter gentes, ſeruitutis iugo, oppreſſi filios meos. ſ. Iudęos. Neminem enim latet, ꝙ hęc dictio, Væ, calamitatem, atq; miſeriã ſignificet: quæ vllo modo diuinæ potentię, qui Deus eſt, aſcribi minus poſſunt. Quippe qui ſumma beatitudo eſt, ſumma lętitia, & infinitum gaudium. vide ſuperius lib. vii. cap. ſiue Oppoſitione. xxv. quid dixi de Thalmudiſtis ſup hac ſententia, ꝙ Deus dolore afficiatur. Et addunt Thalmudiſtæ iſti improbi: ꝙ à tpe, quo templum ſecundum corruit, atq; deſtructum fuit, ad hunc vſq; diem, nulla vnquam felicitas, ſiue iucunditas extitit apud Deum, ſed tantum gemitus, atq; planctus. O' cæca, atq; brutalis fatuitas: vnde enim habuerint ad exprimendum tantum nefas: ipſi quidem requiſiti etiam cauſam ignorãt. Iudicet igitur, qui rationis eſt particeps, quibus decretis, quibus'ue documentis, qua fide erga Deum, atq; religione Iudęi vani, deuii, atq; profani ſeſe inſtituant, atq; gubernent. Ferunt prętere a (vt ſupra dictum eſt) ꝙ Deus in qualibet vigilia noctis rugit vt leo: Ah infelices Iudæi, fugit ne eos hæc veritas, cum ſacræ literæ Deum rugire aſſerunt, ſignificare omnibus per metaphoram, Deum in malos, atq; prauos animaduerſionem, ſiue pœnam eſſe allaturum? nequeunt enim hoc inficiari Iudæi. Scribitur nanq; à Hieremia caplõ. xxv. Dominus de cœlo rugiet, & de habitaculo ſancto ſuo dabit vocem ſuam. Rugiens rugiet ſuper decorem ſuum. hoc enim à Propheta dictum eſt, quia eum non latebat futura Iudæoꝝ deſtructio, ac etiam Babyloniorum perditio, ideo ſequitur: Impios tradidi gladio, dicit dominus. Item Iohelis cap. iii. dicitur: Dominus de Sion rugiet, & de Hieruſalem dabit vocem ſuam, ad puniẽdos improbos. ſ. atq; ſceleſtos. Amos et caplõ primo, ait: Dñs de Sion rugiet, &

Digitized by Google

de Hieruſalem dabit vocem ſuam &c. Ex quibus verbis,& ſubſequentibus, clarum eſt,ꝙ Deus multorum Regna euerſurus erat: Damaſcum.ſ.Gazam,Tyrum, Edom,ſiue Idumęam, atq; Ammonites. Igitur Iudæi,qui imaginantur ad eorum bonum rugire Deum, manifeſte delyrāt, atq; contra Prophetarum Vaticinia,inſani,ac ſtulti pergunt. Vide Eſaiam cap. .lvii.vbi ſic inquit: Vos autem accedite huc filii auguratricis, ſemen adulteri, & fornicariæ,ſuper quem luſiſtis? ſup quem dilataſtis os? & eieciſtis linguam? Nunqd non vos filii ſceleſti? ſemen mendax? qui conſolamini in Diis ſubter omne lignū frondoſum,immolantes paruulos in torrentibus ſubter eminentes petras.In partibus torrentis pars tua:hæc eſt ſors tua: & ipſis effudiſti libamen:obtuliſti ſacrificium.Nunquid ſuper his non indignabor? & cætera ſequentia,quę multa ſunt. Additur etiam ibidem in Thalmud à Rabi Ioſue,ſeu Quirina:Dum per deſertum Hieruſalem iter facerem, & igreſſus eſſem quandam domum, vt ibi orarem, ecce ad hoſtium domus illius affuit Helias cuſtodiens me,donec meam perfeciſſem orationem:qua perfecta, inqt mihi: Pax tibi Rabi.& ego reſpondi: Pax tibi Rabi, & domine mi. & ipſe me interrogans,ait:Nunquid fili mi vocem aliquā in hoc audiuiſti deſerto? & ego inquam: Audiui equidem quendam vlulantem ſicut columbam, & dicentem: Vę mihi: quia deſtruxi domum meam,& atriū meum comburi feci:filiosq; meos iter mundi gentes captiuaui. Tunc ait mihi: Fili, per vitam tuam, & per vitam capitis tui iuro,ꝙ non ſolum in iſta hora huiuſmodi dicit verba, verūetiam quandocunq; Iſrael ingreditur Synagogas,& ſtudia,& audientes legem dependent ab ore legētis.& dicitur eis, Quaddit.i.proficiunt. & reſpondent, Sit nomen eius benedictum &c. Tunc Deus mouet caput ſuū, dicens: Beatus Rex, qui ſic in domo ſua glorificatur. Et quid habuit pater,vt ſic faceret filios captiuos, Væ filiis,qui migrauerunt deſuper menſa patris eoꝝ.Ex quo dicto concludunt iſti Rabini,Mœrorem eſſe in Deo:& poteſtatem non habere liberandi eos ab hac ſua captiuitate.

¶ Quid dicāt agere Deū in die.

In libro Auenazra,quęſtionem quandam mouent Rabini.Quęrunt enim qd agat Deus duodecim horis diei: & ſibimet reſpondentes,dicunt: Tribus primis horis legi Thalmudicæ incumbit,atque ſtudet. Aliis tribus,infantes,ſiue pueri morte pręuenti,quam diſcere nequiuerunt,lege ipſa inſtruuntur à Deo. Aliis vero tribus,mundum iudicat. Reliquis tribus horis,ludit,& ſolatium capit, ac ridet cum Leuiathan. Inquiunt enim Iudæi,Leuiathan eſſe piſcem quendam miræ magnitudinis:cuius fœminam Deus occidi iuſſit,ne à multiplicata ab eis deſcendentium multitudine,& furore mūdus deſtrueretur:corpusq; eius ſale condiri voluit,Meſſiæ,cum venerit,offerendum:quo tempore à Iudæis Tabernaculum fiet ex pelle ipſius piſcis: quem ibi comedent Meſſias pariter,atq; Iudęi? Et aſſerunt guſtui ſapidiſſimum cibum.

Abodozera.

Leuiathan.

Iob capitulo tertio: Leuiathan iſtum, quem formaſti ad illudendum ei. Dicunt tamen,ꝙ à die,qua templum deſtructum eſt,non fuit ludus, nec riſus coràm Deo: ſed fletus,& planctus, iuxta illud Eſaiæ: Vacauit dominus exercituum in die illo ad fletum,& planctum. Beatus Gregorius in Moralibus libro quarto, capitulo vndecimo: Leuiathan,inquit, ſignificare additamētum:ſed capitulo duodecimo, ſic de eo inquit:Sed hunc Leuiathan electi Angelorum ſpiritus nunc in puteo Abyſſi clauſum premunt. vnde ſcriptum eſt: Vidi Angelum deſcendentem de coelo,habentem clauem Abyſſi, & cathenā magnam in manu ſua:& apprehēdit draconem ſerpentem antiquum,qui eſt Diabolus,& Sathanas:& ligauit eum per annos mille, & miſit eum in Abyſſum. In Apocalypſi. Et nota,ꝙ Iudęi maximo detinentur errore,dicentes, Deum ſeruare Leuiathan piſcem guſtui ſapidiſſimum manducandum cum iuſtis: quia ex hoc credunt, vitam beatam conſiſtere in voluptate corporis, & non in beatitudine animæ.

¶ Quid

Digitized by Google

¶ Quid in nocte agat.

Praeterea quaeritantes Thalmudiſtae, quibus operibus nocte Deus vacet, dicũt ipſum equitare ſuper Cherubin: & decẽ octomillia mundos, quos creauerat, viſere, atq; luſtrare. Item quaerunt quid agebatur à Deo anteq̃ huiuſmodi mundi fierent. Creabat, inquiunt, eos ex quadã re, ſiue rei cõmixtione: quos cum non recto ordine effectos perſpiceret, deſtruebat, rurſusq; creabat: & factos iter corrumpebat: tandem perfecit illos octo & decem millia mundorum. Et hmõi delyramentis, atq; ſtultitiis ſchola Thalmudiſtarum Iudaeos iſtruit. Quibus qdem erroribus potentiae, atq; ſapientiae diuinę non parum detrahit; queadmodum oibus recte intuentibus poteſt manifeſte ↄſtare. Inconſtãtiã enim, & mutabilitatem in Deo eſſe videntur ex hmõi ineptiis affirmare: ignorantiam ẽt, & impotentiã, ac fruſtratoria opera, cũ dicat Philoſophus: Deus, & natura nihil agũt fruſtra: imo & hęreticũ ẽ.

¶ Aiunt Deũ quolibet die orare.

In libro Benedictionũ, cap. primo, inqt Rabi Ioãna, noie Rabi Ioſeph, à quo illud didicerat dictũ: Vnde pbamus, ꝙ orat Deus quolibet die? & ſibiipſi rñdẽs, ait: Probat per Eſaiam cap. lvi. Lętificabo eos in domo orationis meę, & nõ dicit, Orationis eorum. Ex quo arguit patere, Deũ orare. Et ibidem quaeritur: Quam orationẽ facit? Rñdet Rabi Prepe: Oratio eius haec eſt: Sit voluntas mea: vt iram meam mea refrenet miſericordia: & vt habeam me cũ filiis meis in virtute miſericordię. Dicite Iudaei: Si Deus orat, vt aliquem ſe maiorem eſſe fateat neceſſe eſt: ad quem ſuã dirigat orationẽ: & à quo ſuã ĩpetret petitionẽ. Si Deus nullũ habet ſupiorem, fruſtra igit orat. Nõne Deutero. c. xxxii. dicitur: Videte, ꝙ ego ſim ſolus, & nõ ſit alius Deus praeter me. Ego occidam: & ego viuere faciam. Et iiii. Regum, cap. v. Vere ſcio, ꝙ non ſit alius Deus in vniuerſa terra, niſi Deus tantum Iſrael.

Oratio Dei.

¶ Deum iuraſſe dicunt, & inuenire non potuiſſe, qui eum abſolueret ab illo iuramento.

In libro Rabba Abatia, cap. qui vendit nouem, inqt Raba filius Barachię: Dum iter faceret, qdã gerularius ei obuius, ait: Veni mecum, & oſtendam tibi montẽ Synai: iuit cum eo, & quandam audiuit vocem, dicentem: O' miſer, vae mihi, qa iurani: & quis me abſoluet iuramento? quod cum narraſſet Rabinis in ſtudio degentibus, qui reprehendentes, dixerũt: Eadem hora, qua talem audiuiſti vocem, dicere debebas: Dñe ego te abſoluo. qbus ipſe ait: Dubitabam ne forte diceret de iuramento, quod fecit, qñ pmiſit Noe, ꝙ ſup terram nõ adduceret amplius diluuium. & gloſat Rabi Salomon: Hoc iuramentũ, à quo Deus abſolui deſiderabat, fuiſſe, vt Iſrael captiuaret: quia ipſe quoq; partem laboris eius ſuſtinet, & patitur captiuitatis. & ideo conquerebatur, allegans ipſe Rabi Salomon: In omni tribulatione eorum, & ipſe tribulatus eſt.

In eodem libro Benedictionũ, cap. primo: ponunt in Deo eſſe ignorantiã, dicẽtes: Poſtq̃ tẽplum deſtructũ fuit, non remanſit Deo in toto mundo, niſi ſpatium quatuor cubitorum dũtaxat ſtudii Thalmudici. Ignoraſſe ergo volunt eum tam paruum mundi ſpatium ſibi remanſurũ, quando templum deſtrui permiſit.

¶ Quòd Rabi Barnahamã diffiniuerit q̃ ſtionẽ iter Deũ, & ſtudẽtes coeleſtes.

In libro Bebametha, cap. qui cõducit, inqunt Thalmudiſtae: Tpe, quo ordinabat Thalmud, erat Deus in ſtudio coeleſti cũ ſtudẽtibus ſuis quadam die, orta eſt inter eos magna ↄtrouerſia ſup quodam caſu leprae: vtrum q tale vulnus haberet, cẽſendus eẽt leproſus, vel ne. Dicebat eñi Deus, ꝙ ſic: cęteri vero ſtudentes, ꝙ non. & dixerũt: Quis erit huius ↄtrouerſię examinator, & iudex? Tãdẽ vnanimiter Rabi Barnahaman iudex eligit. & eadẽ hora eius aĩa in coelũ rapta fuit: q Rabi, lata ſnia, Dei approbauit opinionẽ. Ecce qualis, & quãta fatuitas, & hęreſis manifeſta.

¶ Quòd Deus ſtuduerit Rotulum legis Hebraicae.

In lib. Sabath. c. robragla, dicũt Thalmudiſtę: Quòd qñ Moyſes aſcẽdit in coelũ, inuenit Deũ Rotulũ legis in manibus hñtem: & ex eius lĩis, ſiue characteribus

coronas facientem: & ipſe Moyſes nihil ei dixit. Deus aũt ipſi Moyſi dixit: Moyſes cur me non ſalutas? & ipſe Moyſes reſpondit: Quõ dñe: eſt ne ſeruus quiſq̃ auſus ſuum ſalutare dñm? & Deus illi: Verũ dicis: ſed poſtquam veniſti, adiuua me. O quàm pulchra fabella.

¶ Quod Deus facturus eſſet conuiuium Iudęis de carnibus Leuiathã.

In libro Babathia, in. c. vendens, inquiunt Thalmudiſtę: Futurum eſt, ꝙ Deus faciat ꝯuiuiũ Iudęis de carnibus Leuiathã: & dabit eis potum, ſeu ad potandũ vinũ de vineis ſuis à principio mundi, vſq; ad eandem horã ꝯſeruatum. Eſaię. c. xxvii. habetur de Leuiathan, qui eſt Diabolus. Vnde percipitur ex hoc, eos opinari, ꝙ felicitas futuri ſæculi conſiſtat in delectabilibus corporis, & non animæ.

¶ Quod maledicentes Deum immunes ſint à peccato, exceptis maledicentibus nomen Dei quatuor literaꝶ.

In Canedrin, cap. iiii. qđ incipit, Mortes, dicit: Qui maledixerit nomini Dei, non eſt in aliqua pœna, vel culpa, niſi ꝓpalet, vel proferat nomen Dei ꝓpriũ quatuor literarum: qđ vocatur, Senuphoros: ideſt Ioth, he, vau, he, quod Gręce dicit, Tetragrammaton. Sed ſi Deũ nominat in hora maledictionis cum aliquo aliorũ nominum, imunis eſt: vt eſt, Heloim, vel, Eloe. qđ à timore, vel iuſtitia dicitur: vel, El. quod. Lxx. Deum: Aquila vero, Fortẽ, ĩterpretatus eſt. põt etiã interpretari, Potens, vel, Adonay. quod à magiſtratu dicitur, vel à dominio: aut, Sadai, ꝙ, vel qa ab eo fieri oia poſſunt: vel vt eſt, Sabaoth. quod. Lxx. Virtutũ: Aquila, Exercituũ, interpretatur: aut, Elion. quod excelſum ſignificat: vel, Eſſentiæ. qđ in Exodo legitur: Qui eſt miſit me: aut, Ia. qđ in Deum tantũ ponitur. & eſt extrema ſyllaba huius dictionis, Alleluia. Quicũq; igit ſm iſtos Thalmudiſtos, maledixerit Deo alio noie, q̃ noie quatuor literaꝶ, imunis eſt à pœna. qđ falſum eſt, eũ imunẽ eẽ à peccato, licet à pœna imunis ſit apud Iudęos.

¶ Quòd idolatriã admittunt Iudæi in aliquibus caſibꝰ ꝯtra verã legẽ Dei.

Pſal. cv. Et cõmixti ſunt inter gẽtes: & didicerũt õpa eoꝶ: & ſeruierunt ſculptilibus eoꝶ: & factum eſt illis in ſcandalũ: & imolauerunt filios ſuos, & filias ſuas Dæmoniis &c. In Canhedrin, cap. iiii. quod incipit, Mortes, ſup illud Leuitici. c. xviii. De ſemine tuo non dabis: vt ꝯſecret idolo Moloch: nec pollues nomen Dei tui. Huic aũt idolo inſeruiẽtes, filios ſuos dabant ſacerdotibus ipſius idoli: vt eos coràm idolo tranſire facerent. Thalmudiſtę aũt ibi hunc textum ſic interpretant, & male, dicentes: Homo non peccat, niſi qñ dat ſacerdotibus huius idoli partem aliquam ſui germinis. ſ. filioꝶ: ſed ſi omnes filios ſuos daret, non peccaret: & ſuã ſimdãt interpretationem ſup illis verbis, De ſemine: non dixit, Semen: quaſi partem tantũ ꝓhibuerit Deus, & non totũ. Sed aduertant, ꝙ quando in malis ꝓhibetur pars, tãto magis totum ꝓhibitum eſſe intelligit: cum totũ maius ſit ſua parte. Itẽ eo ꝙ dicitur: Non dabis, interpretant, ꝙ non peccat, niſi qñ ipſe pater daret filiũ ſacerdotibus Moloch, vt eũ ſacrificarẽt. Sed ſi ipſemet pater filium ſacrificet, non peccat. Item ex hac particula, Ex ſemine, intelligi dicũt peccatum eſſe, qñ ſacrificium ſit ex filiis, & deſcendentibus tantũ. ſed ſi quis patrem, aut fratrem ſacrificaſſet, aut ſeipſum, vel alium quẽcunq;, q ab eo nõ deſcenderit, eum nolunt peccare.

¶ Aiunt idolum adorari poſſe dupliciter ſine peccato.

Item ibidẽ, in eodem lib. Canhedrin, & in eo. c. aiunt: Si quis adorauerit idolum amore, vel timore, immunem eſſe à peccato. Et gloſat Rabi Salomon, Amore intelligi, quando aliquis dominus eum rogaſſet, vt eius amore illud adoraret idolum. Timore autẽ, vt ſi minis ad adorandum compelleretur. Attamen Rabi Moyſes de Aegypto aliter interpretatur, dicens: Quod amore ĩtelligitur, vt ſi fuerit captus amore pulchritudine imaginis illius idoli. Timore vero, vt ſi timuerit, ne idolum illud ei noceat, prout idolatræ illius idoli opinabantur: quod prodeſſe, vel obeſſe poſſet. quo caſu, inquit, eum à peccato eſſe immunem. Sed martyres Chriſti, nec ꝓcibus, nec minis, nec

etiam

etiam morte territi ſunt,nec auſi. Nonne idolatria prohibetur in Decalogo? Nonne dicitur etiam Deuteronomii cap.iiii. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor:nec auferetis ex eo?& in calce capitis eiuſdem libri:Non declinabitis, neq; ad dexteram,neq; ad ſiniſtram:ſed per viam,quam præcepit dominus Deus veſter ambulabitis:vt viuatis:& bene ſit vobis:& protelentur dies veſtri in terra poſſeſſionis veſtræ. Non eſt igitur mirandũ, ſi diutius in ipſa promiſſionis terra non permanſiſtis:legem enim diuinam laceratis.Nonne dum pergeret populus per deſertum,& adoraſſet Belphegor, vigintiquatuor millia perierunt: quæ idolatria non fuit, niſi amore filiarum Moab: vt Numeri capitulo vigeſimoquarto.Item illi tres pueri,Sidrach, Miſach,& Abdenago,qui fornacis ardentis tormentum potius elegerunt,q̃ ſtatuam Nabucodonoſor Regis vellent adorare.

¶ Deum mentitum fuiſſe dicunt.

In libro Rabba iuchia,vel mezia,capitulo qui legit,dicit Rabi Iſmael magnus: Quid eſt pax? quia etiam Deus mentitus eſt,vt pacem poneret inter Abraam, & Sarram: vt Geñ.capitulo decimooctauo. Quando enim Angelus prædixit Abraę, q Sarra filium eſſet paritura:qđ audiens ipſa Sarra,riſit intra ſe poſt hoſtiũ Tabernaculi,& riſit occulte,dicens: Poſtquam conſenui,& dominus meus vetulus eſt, voluptati operam dabo?& ſequitur: Dixit autem dominus ad Abraã: Quare riſit ſarra vxor tua,dicens:Num vero paritura ſum anus? Nunquid Deo quicquam eſt difficile? Iuxta condictum reuertar ad te hoc eodem tẽpore,vita comite: & habebit Sarra filium.Negauit Sarra,dicens: Non riſi,timore perterrita. Dominus autem:Non eſt, inquit, ita:ſed riſiſti. Thalmudiſtæ,ſiue Rabini autem aliter inquiunt ibidem,aiunt enim,Sarram dixiſſe: Quòd Abraam eſſet ſenex, & propterea non poſſet generare.& cum Deus eadem verba retuliſſet Abraæ, dixit ipſe Deus: quòd Sarra dixerat de ſeipſa, quòd eſſet anus.& ex hoc inferunt,quòd Deus mutauit ſermonem, ne forte indignaretur Abraam aduerſus Sarram,quia ipſum ſenem dixerat. Sed qui reſpicit hiſtoriam: hoc eſt verba antedicta libri Geñ. non reperiet Deum falſum dixiſſe: quia Sarra ſe ipſam eſſe anum,& dominum ſuum vetulum:verum negauit ſe riſiſſe. Deus autẽ in nihilo eſt mentitus: vt ſomniant illi Thalmudiſtæ.

¶ Quare Iacob non cognouit propheticè filium ſuum nõ fuiſſe à beſtia deuoratum, ſed venditum.

Quærit etiam Rabi Salomon in ſuis Commentariis: Quare cum Iacob eſſet Propheta,non habuit à Deo reuelationem,quòd Ioſeph eius filius à fratribus venditus fuerat,& non à fera deuoratus, vt ipſe credebat? & ipſemet reſpondet: Quia fratres eius in hora venditionis voluerunt excomnunicare, & anathematizare quemcunq; huiuſmodi venditionem reuelantem:quod quidem fieri non poterat:niſi adeſſent decem perſonæ: in quarum conſpectu ſolemniter talis fieret excommunicatio.Et quia non erant niſi nouem,aſſociauerũt ſibi Deum, vt eſſent decem.Sed vnde hæc eliciunt? niſi quia ſcripturam ſacram puertunt mentientes.

¶ Quòd Thalmudiſtæ, ſiue Rabini,noluerunt Deo obedire, & Deus riſerit.

In libro de Rabbamena,capitulo Durum comparat argentum. Accidit iamdudum quæſtio quædam in Thalmudiſtarum ſtudio valde ardua, & difficilis diſputatio ſuper quodam legis articulo.Et omnes Rabini illius ſtudii erant vnius opinionis,excepto Rabi Eliezer magno Rabino, qui alterius erat opinionis: & euidentes contra alios allegabat rationes pro ſua ſuſtentanda opinione:quibus Rabini contrarii aſſentire nolebãt. vnde Rabi ipſe Eliezer ſuam affirmans opinionem veram eſſe,Deum vocauit in teſtem. Et ſtatim vox quędam è cœlo audita eſt, dicens:Nolite aduerſari contra Rabi Eliezer,quia verum eſt quod dicit.quo audito ſurrexit Rabi Ioſua, & ſtans, ait: Domine Deus lex non eſt in cœlo, ſed in terra: in qua tu ipſe præcepiſti ſtandum, & parendum eſſe iudicio maioris

partis.Et ꝗprimum ipſi oẽs Rabini excõicauerunt Rabi Eliezer,quouſq; alioꝝ adhęreret opinioni.Inquiunt inſup,ꝙ non multo poſt tpe Rabi Natham reperit Heliam Prophetã,dixitq́; ei:Eras ne tu forſan in cœlo,qñ quęſtio illa diſputabat̃? qui rñdit,Etiã.& ille: Quid ergo ait Deus eadem hora,qua ſapientes noſtri eius ſententiæ,& determinationi obedire noluerunt? qui rñdit:Riſit,dicens,Vicerunt me filii mei.Delyrant Thalmudiſtę huiuſmodi fabellas fingẽdo,deDeo maxime.

¶Deum inquiunt inquinatum eſſe,& immundum.

In libr.Rabba mezia,in.c.q conducit operarium,inqt Rabi Ioanna:Deus ſacerdos eſt.ſcribitur nãq; Exodi.c.xxv.Loquere filiis Iſrael, vt tollant mihi primitias. Quæ quidem primitię nemini,pręterq̃ ſacerdotibus,offerri debent.Quod aũt polluatur,ſiue inqnetur,ſic dicũt: Scriptum nanq; eſt Deuter.c.vlt.ꝙ quãdo Moyſes obiit,Deus ſepeliuit eum. Cum autem ſacerdos,qui tãgit corpus hominis mortui polluatur:vt Leuitici.c.xxi. ergo inferũt Deum pollutum fuiſſe.Ad ſatisfactionem tñ huius,dicunt:Quòd poſtea ſe lauit, & mundatus eſt. Et quęritur ibidem vbi ſe lauerit:quia in aqua non poterat,dicente Eſaia.c.xl.Qui menſus eſt aquas pugillo. & ſatiſfacit ipſe Rabi rñdens: Quòd cum igne ſe lauit: qm̃ ſcriptum eſt Eſaiæ.c.vltimo:Quia ecce dñs in igne veniet.Ecce quas fabulas fingũt in Omnipotẽtis Dei vilipendium.

Item dicunt in lib.Iuda.c. abortatrix: Quòd Deus palpat,ſiue tangit imunda, qm̃ omnes ſpermatis guttas ab homine Iſraelitico exeuntes:corãm ſe venire,ſiue afferri iubet,dicens:De tali ſpermate cõcipitur iuſtus. O miſeri Iudęi,& ſceleſti, non autem iuſti.

In libr.Betharoth.c.vltimo,inquiunt Thalmudiſtæ:Corporeum eſſe Deum, ſic dicentes: Qñ Deus creauit hoiem,accepit carnem, & ſanguinem,& eum ad ſuã formauit ſimilitudinem,in eo quoq; animam inſpirauit.vñ ꝯcludentes,dicũt:Cũ homo,q ad imaginem, & ſimilitudinem Dei formatus eſt, corporeus ſit,ſequit̃ igitur ꝙ Deus corporeus ſit.In qua re tertię legis ſuæ radici contradicũt:igitur grauiter peccant.Quare ergo improperant nobis Chriſtianis:eo ꝙ Chriſtum hominem credimus eſſe Deum.

¶Quòd Deus portet Hebręorum Philaterias: vt aiunt ipſi.

In lib.quoq; Benedictionum.c.i. dicitur:Quòd Deus qualibet die ponit in capite ſuo,& in brachio Ceffilim: ideſt Philaterias:in quibus ſcripta ſunt nonnulla legis capita.Et quęritur in Thalmud: In Philateriis Dei quid ſcribit̃?& ibi reſpondetur illud ſecundi Regum.c.vii. Quæ eſt autem,vt populus tuus Iſrael gens in terra:propter quam iuit Deus:vt redimeret eam? Quę autem ineptia eſt iſtorum Thalmudiſtarum attribuere Deo Philaterias Iudaicas. Non enim æquum eſt, vt Deus immortalis hominum mortaliũ mores ſequatur:ſed è contra,vt mortales ad diuina opera imitanda nitantur: ergo inſaniunt.

¶Inquiunt Deum creaſſe mundum ex præexiſtente materia.

In libro Rabi Eliezer,qui fuitvnus de maioribus Rabinis Thalmud: qui liber vocatur,Capita(ſiue Capitula) Rabi Eliezer,ſic quæritur:Cœli de quo fuerũt creati?& ibi reſpondet: De luce veſtimenti Dei creati ſunt. Item ibidem talis fit interrogatio:Terra de quo fuit creata? & reſpondetur:De niue,quę erat ſub ſede maieſtatis Dei creata eſt.Interpretes vero, ſiue Gloſatores Hebręi,dicunt: Quòd Rabi Eliezer pro iſta niue intelligebat id qđ Gentiles Philoſophi primam vocant materiam.de qua ſcilicet ipſi Phyſici aiunt, Quatuor elementa ꝑcreata fuiſſe: quod Philoſophus probare conatur in primo Phyſicorum,quod ſit ingenerabile,& incorruptibile. Ex quo patet, quòd Rabi iſte Eliezer eiuſdem erat opinionis,cuius ſunt etiam Gentiles Philoſophi: in hoc ſcilicet articulo: quòd mundus creatus fuerit,ſiue fabricatus de præcedente, & ſubſiſtente materia. Cum autem conſtet omnibus,tam Chriſtianis, quàm etiã Iudęis,Omnipotentẽ Deum de nihilo mũdum creaſſe:cũ nullam neq; ſimplicem,

neq;

Digitized by Google

neq; compoſitam habuiſſet materiam, de qua mundũ formare potuiſſet: vt conſtat ex primo legis Moſaicæ ſermone, Geñ. c. primo, vbi dr̃: In principio creauit Deus cœlum, & terrã: eſt enim omnium doctorum, tam Chriſtianorum, q̃ Hebræorum firma opinio, & ſnĩa, ꝙ creare idem ſit, quod de nihilo aliquid facere. (Cum generare, facere, operari, formare, fabricare, & cætera hmõi ſignificent aliquid ab alio ꝓductum: hoc eſt aliquid ex exiſtente cõſtruere materia.) Diuinę igitur ſcripturę auctoritate, dicentis: In principio creauit Deus cœlum, & terram, aperte conſtat Deũ ex nihilo cœlum, & terram creaſſe. Rabi igitur Eliezer, cum diuinæ non crediderit ſcripturæ, cum ex ꝓcedente materia creatum fuiſſe cœlum, & terram dixerit, quin in hæreſim inciderit, excuſari nõ poteſt. Concluditur igitur ex verbis ipſius Rabi neceſſario, ꝙ ipſe diuinę nõ credidit ſcripturæ. ſed crediderit aliquã cum Deo materiam ab æterno fuiſſe. Eſt & inſuper alterius Rabi Symeonis opinio, ſiue ſnĩa, ꝙ ordo temporis iã erat ante mũdi creationem: quod erroneum, immo falſum, eſſe oĩbus euidenter apparet: quia neceſſe eſſet, ꝙ cœleſtia corpa fuiſſent ab æterno: cum tempus nihil aliud ſit, q̃ cœleſtis motus, & numerus.

Quòd ex ſignorum cœleſtium influẽtia: & non ex hominum meritis bona, vel mala eueniant, ſm Iudęos.

In libro , inquiunt Thalmudiſtę, ſiue Rabini, filios hominũ vitã, & victum habere, nõ ex meritis pendet: ſed ex ſignorum conſtellatione. Item aduerſitas Regis Saul, & ꝓſperitas Regis Dauid, ex planetis, & ſignis attribuit̃ p an̄dictos Thalmudiſtas, dũ ab eis dicitur: Si natus fuiſſet Saul ſigno Dauid, quammulti Dauid ſimiles coram eo cecidiſſent: nõ enim ſtellarum influentiis hęc procedũt, ſed ab Omnipotenti Deo, à quo ipſæ ſtellæ createę ſunt: & eius nutu, & imperio reguntur: quod ex Moyſis benedictionib⁹, & maledictionib⁹ patet, Deuter. c. xxviii. & Ezechiæ Regis probatur exemplo: cui vita. xv. annis fuit prorogata: vt quarto Regum, capitulo vigeſimo.

In Thalmud, libro , capitulo ieiuniorum ordo, magnus ille Rabi nominatus Eliezer (ſiue Eliazar) cum maxima paupertate vexaretur: quandoq; in ſuis orationib⁹, & precibus ad dominum conquerebatur. cui Deus reſpõdit: Si vis, amore erga me tuo, mundum deſtruam, & iterum reficiam illum. Et forte accidet: quòd in tali ſigno naſceris, in quo locupletari poſſis. Ex qua ſententia conſtat, antedictum Rabinum hanc habuiſſe opinionem, quòd Deus aliter ſibi prouidere non potuiſſet, vt diuitias conſequeretur, niſi mediantibus ſignis cœleſtibus. Cum Deus, qui primá cauſa eſt, multo amplius hoc facere potuiſſet, quàm conſtellationes ab eo createę, & quę ſuo mouẽtur nutu. hęc omnia prædixit Hieremias capitulo quinto, his verbis: Sicut dereliquiſtis me, & ſeruiſtis Deo alieno in terra veſtra: ſic ſeruietis Diis alienis in terra nõ veſtra. Et ſunt verba Omnipotentis Dei.

Ex ſuperioribus igitur Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum, ſententiis, & dictis in hoc quinto capite contentis, quibuſcunque ſanæ mentis, non difficile conſtare poteſt, Iudaicam Synagogam multipliciter, & grauiter errare. Et in primis, quia non ſolum veram Dei legem, quam Moyſes ipſius Dei nuntius ſibi in ſcriptis tradidit, atque ſeruari mandauerit, non cuſtodierint, & iuxta eam Dei mandata nõ ſeruauerint: verũ etiam eam ſpreuerint, & omnino abiecerint: aliamq; ſibi finxerint legem ab eodem Moyſe ſibi voce datam mentientes. In qua re quamgrauiter peccauerint, & in dies peccent, teſtis eſt Samuel ſacerdos, & Propheta: qui cũ, imperante Deo, dixiſſet Saul primo Iudęorum Regi: Nunc ergo vade, & percute Amalech, & demolire vniuerſa eius: non parcas ei, & non concupiſcas ex rebus ipſius aliquid: ſed interfice à viro vſque ad mulierem, & paruulum, atque lactentem: bouem, & ouem, camelum, & aſinum: vt primo Regum, capitulo quintodecimo. Ille autem percuſſit Amalech, & apprehendit Agag Regem ſuum viuum: omne autem vulgus interfecit in ore gladii: & pepercit Saul, & populus Agag, & opti-

Digitized by Google

mis gregibus ouium, & armentorum, & veſtibus, & arietibus, & vniuerſis, quę pulchra erant: nec voluerunt diſperdere ea. Quicquid ergo vile fuit, & reprobū, hoc demoliti ſunt. Samuel igitur redarguens Saul, ꝙ non obediſſet Deo: & Saul ſe obediſſe diceret, quia eum deſtruxerat: ſed de præda, boues, & oues Deo immolauerat. Reſpondens Samuel, inquit: Nunqd vult dn̄s holocauſta, aut victimas, & non potius, vt obediatur voci domini? Melior eſt enim obedientia, q̄ victimę: & auſcultare magis q̄ afferre adipem arietum: quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare: & quaſi ſcelus idolatriæ nolle acquieſcere: pro eo ergo, ꝙ abiecisti ſermonem domini, abiecit te dominus ne ſis Rex. Si aūt melior eſt obedientia, O' Iudęi, q̄ victimæ, vt inquit Samuel Propheta, debuiſſetis eądem, & deberetis legem Moyſis ſcriptam ſeruare, & adimplere, vt Summo Deo debitam præſtaretis obedientiam: eam igitur non ſeruantes, Deo obedientiā non præſtatis: eſtis itaq; inobedientię crimine obnoxii, & culpabiles. Crimen aūt inobedientiæ Samuel repugnare Deo æquiparat, & appellat, imo eſſe affirmat, quaſi peccatum ariolādi: & nolle acquieſcere Deo, aſſerit eſſe quaſi ſcelus idolatrię. Iudęi igitur legem Moyſis ſcriptam non ſeruantes, Deo nō acquieſcunt: ideſt non obediunt, ſed repugnāt: ideo in peccatum, quaſi ariolandi, & idolatrandi incurrunt. Immo ſi ſeruaſſent, à reſurrectione Chriſti citra etiam contrafecerunt: & tanto peius nō ſeruantes, ſunt ergo hæretici. Probatum eſt etiam ſuperius lib. iiii. c. viii. in calce ipſius capitis, ante tn̄ reſponſionem factam ad Argumenta Iudæorum: Quod Iudæi etiam ſeruantes legem Moyſis ſcriptam, & veram, à Chriſti reſurrectione citra, nullam ex ea conſequi poſſunt vtilitatem, immo eſt eis mortifera, quia ceſſauerat, & curſum ſuū expleuerat, ſunt igitur hęretici: quod ꝓdixit ſibi Moyſes, Deuteronomii. c. xxxi. immo Deus. Sed cum non ſolum ipſam Dei legem ſcriptam non ſeruent, & propterea inobedientes ſint, verum etiam eā neglexerint, imo eiecerint, vt diffuſe narratur Pſalm. lxxvii. tanto grauius peccauerunt. Adde inſuper hoc aliud præſumptuoſe, & ſuperbe factum: ꝙ aliam legem fictam, & falſam ſuo nutu, & arbitratu ſibi ipſis ſtatuerunt: quam dediſſe ſibi Moyſem voce tantum, ſine ſcriptura dixerūt, mentientes: in qua quamplurimæ continentur impietates: quarum aliquas in pręſenti capite deſcripſimus: quibus ſuis impietatibus diuinæ maieſtati multipliciter derogant, ſiue derogare conantur. Tollerent enim (ſi veræ eſſent) Summi Dei omnipotentiam, beatitudinem, gloriam, ſapiētiam, munditiam, pręſcientiam, iuſtitiam, & (vt vnico verbo omnia cōprehendā) omnem Dei perfectionem. Deum quoq; corporeum eſſe dicunt: quod eſt de directo contra tertiam Iudaicæ legis radicē: vt euidenter ex ſupraſcriptis Thalmudiſtarum dictis non obſcure percipitur: immo, quod multo plus eſt, promere audēt ipſi impiiſſimi Iudęi Deum peccaſſe: vt ſuperius dictū eſt. Sed ab eis ſcire velim: Quis fuit ille, qui Omnipotentem Deum alicui potuit legi ſupponere? vt ipſe Deus, eam tranſgrediens legem, peccare poſſet? cum neq; homines ante legem datā peccare poſſent (vt inquit Apoſtolus) tanto magis Deus peccare non poteſt: q nullis alligatur legibus. Non eſt igitur admirandum, ſi Eſaias contra eos exclamat. c. primo, dicens: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis. Dereliquerunt dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum. & iterum ipſe Eſaias. c. x. Vę qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitias ſcripſerunt. Ex præmemoratis igitur Thalmudiſtarū dictis, hæc inferri, & elici poteſt concluſio: ꝙ multis, & multipliciter innodentur hæreſis laqueis, quia in ipſis dictis multa contineātur hæretica. Item ꝙ hęretici ſint, cū Deo multa aſcribant ſibi non competentia: & ꝙ veram Moyſis legem ſcriptam, non ſolum maculēt, ſed omnino lacerent. Item ſe manifeſte idolatras eſſe demonſtrant. quod ꝓuidens Hieremias ait. c. vi. Quia verba mea nō audierūt, & legem meā ꝓiecerunt &c. O' igitur impiiſſimum hominum genus,

Digitized by Google

rum genus, & ſceleſtiſſimũ, ac nefandũ, Iudæorũ dico: & maxime Thalmudiſtarũ, q huiuſmodi impietates, & ſcelera ſcribere, & docere auſi ſunt. Quę vnq̃ tãta fuit improbitas? quod ſcelus? quæ impietas, & deſperatio? quæ huic Thalmudicæ inſaniæ, atq; temeritati comparari valeat? cum Summo Deo tot audeat mendaciter aſcribere defectus? Poſſumus ergo de eis dicere illud Saluatoris noſtri Lucę. c. xi. Vę vobis legiſperitis, q tuliſtis clauẽ ſciẽtię, ipſi non introiſtis: & eos, q introibãt, prohibuiſtis. Iudęi enim legẽ ignorãtes, veſtris acqeſcunt ſentẽtiis: credentes vos ſibi verã Moyſis legẽ interp̃tari: & non fictiones, & impietates, ac delyramenta veſtra ↄfingere: Vę igitur vobis. Aſaph in ſuper Propheta Pſal. lxxvii. hãc p̃uidẽs Iudęorũ impietatẽ, de Iudęis iq̃t: Et dilexerũt. ſ. Iudæi: eũ. ſ. Deũ: in ore ſuo, & lingua ſua mẽtiti ſunt ei. Cor autem eorũ nõ erat rectũ cum eo: nec fideles habiti ſunt in teſtamento eius: ideo dixit de eis Hieremias, immo Deus per Hieremiam. c. ix. Quia dereliquerũt legẽ meam, quã dedi eis, & nõ audierũt vocẽ meã, & nõ ambulauerunt in ea, & abierũt poſt prauitatem cordis ſui. & iõ paũ inferius ſubdit: Ecce ego cibabo pp̃l'm iſtũ abſinthio: & potum dabo eis aquã fellis: & diſpergã eos in gẽtibus, quas non nouerũt ipſi, & p̃res eorũ: & mittã poſt eos gladiũ, donec ↄſũmant.

❡ Quod Thalmudiſtę, & Rabini Iudęorũ, de Saluatore noſtro, & de eius matre glorioſa virgine, ac Apoſtolis, & Euangeliis, q̃plurima obſcœna, & deteſtanda ↄuicia proferant. Cap. VI.

NEc ẽt antedictis erroribus cõtenti, & taciti quieſcũt: qnimo dñm noſtrum Ieſum Chriſtũ, & eius genitricẽ, ac Aplos, & ſacroſancta Euangelia, quamplurimis obſcœnis contumeliis, & deteſtandis iniuriis, & opprobriis vilipendere, & vituperare non formidant. Quarum nonnulla ſubnectam.

In lib. Sabaoch, capitulo qui ædificat, & induqebat, Saluatorem noſtrum maleficum vocitant, & magum. Dicunt enim ibi: Cum ipſe Ieſus ex Aegypto, quo propter Herodem Regem confugerat: vt ſuperius lib. ſexto, capitulo decimonono, & vigeſimoſecundo diximus, reuerteret in Nazareth: ſecũ de Aegypto quędã attuliſſe fictilia: eaq; femori ſuo alligata occulte tenuiſſe: & virtute magica, illis adiuuantibus fictilibus, mirabilia opera ꝑpetraſſe: ex quibus operibus rudem plebem ad credendum: ꝙ ea propria virtute faceret, induxit. O' peſſimum genus hoĩum, quibuſcunq; poſſunt modis improbi iſti nihilipendere vellent Chriſti miracula. ſed vide ſuperius libro ſexto. c. ii. vbi de iſta magica, quam Iudęi applicant Ieſu.

Probra Iudæorũ in Chriſtum.

In libro Horubin, capitulo facient tabulas, inquiunt Thalmudiſtę: Oẽs illos, qui Rabinos Thalmud derident, vel de eis aliquid ſiniſtrum dixerint, in profundo Inferni loco, in fœtido ſtercore purgari, immo cruciari: vt in libro Benedictionum, capitulo cuius mortuus: & qui verba legis transgreditur, impunitus euadit, niſi ꝙ transgreſſor eſt legis. Item ibidem aiunt: Quendam Rabinum ſuis qbuſdã coniurationibus Balaam, & Ieſum Nazarenum ex Inferno exire feciſſe: & interrogaſſe Balaam: Qua pœna in Inferno puniretur: eumq; reſpondiſſe aiunt: Quod in caldaria ſpermate plena puniebatur. Item Ieſum ſimiliter interrogaſſe: Quam ipſe pœnam pateretur: eumq; reſpõdiſſe aiunt: Quod in caldaria ſtercoris feruentis coquebatur. Audiãt omnes & inſaniã, & blaſphemiam pariter. Sed vide ſupra libro. vi. c. lxxviii. ꝙ Rabi Ioſue contradicit: & etiam trãſlatio Chaldaica Ionathę: & multi etiam Prophetæ: vbi dr̃ de Chriſto, qui poſt paſſionem ſuam iuit ad Limbum, ad educendum, & liberandum ſanctos patres de Limbo. Item lib. vii. Oppoſitione tertia. Sed ſciant Iudęi, ꝙ in Inferno æternali pœna animæ talium cruciantur Rabinorum, & Thalmudiſtarum: qui iſta prædicant, & credunt tam impia. Inſuper in nefando ſuo Thalmud, quãplurima alia ſunt ſcelera, & nefandę impietates, quæ ſilentio omittenda iudicaui, horum paucorum ſtomachatione faſtiditus. Dicam tamen nonnulla alia.

In lib. Abadazara per diffinitiuã Thalmudiſtarum ſententiam declaratum eſt,

Digitized by Google

Iudæum grauiſſime peccare, ſi gratiam aliquam, ſiue rem gratã alicui fecerit idolorum cultori: aut eum aliqua bona, ſeu laudabili ſignificatione nominet, ſiue laudet. per idolorum autem cultorem, quoſcunq; Chriſtianam fidem tenentes, & ꝓfitentes intelligendos eſſe volunt. Vnde fit, vt & Chriſtum Ieſum dominum noſtrum, & Chriſtianos omnes, & noſtra oĩa ſemper, quàm turpius, inhoneſtius, & ſordidius poſſunt, ac magis impudice, & ineffrenate ſuo nominent idiomate. Imprimis nanq; Saluatorem noſtrum Spurium vocitant, & ſuſpenſum: hoc eſt, L impicà: vt materno ſermone loquar. Genitricem eius, publicam vocant meretricem. Apoſtolos Chriſti, & martyres, lenones. Sanctas vero noſtras, meretrices. Sãctum altaris ſacramentum, corpus pollutũ. Crucem Chriſti, abominationem. Eccleſiam, errorem. Prędicationem, vlulationẽ. Sacerdotes Chriſtianos, tonſos, & tõſuras, ſiue decaluationem. Diem Veneris ſancti, diem profanum, & diem ſodomitatũ. materno aũt ſermone, El Veneri buzerà. Diem feſtum Chriſtianoꝝ, ruinam. Paruulos Chriſtianos, reptilia. Spõſum, & ſpõſam, murilegum, & murilegã. Orationẽ, defectũ. Sũmum Pontificẽ Chriſtianoꝝ, ſiue Romanũ Impatorẽ, Regnũ nequã: vt ẽt diximus lib. v. c. v. Ex qbus oibꝰ clare demõſtrãt, q̃to erga Saluatorẽ noſtrũ, & oia ſua odio afficiantur, & æſtuent.

Blaſphemiæ Iudæoꝝ.

In lib. Sabach. c. vacca, Thalmudiſtæ declarãt, ꝙ ſacroſancta quatuor Euangelia: in qbus Saluatoris noſtri geſta narrãtur, merito ſunt cõburenda. Et ibi Rabi Ioſeph, inqt: Quòd talis executio in die feſto fieri debet: hoc tñ excepto: ꝙ noĩa Dei, quæ in illis deſcripta ſunt, aſſumi debeant, & ſequeſtrari: cætera vero cõburi. Rabi aũt Rab, ait: Immo ẽt cũ eiſdem cõburi deberent noĩbus. Inſup iſti ſcelerati, & impii Iudæi, omni ſcelere, & impietate infecti: imo oĩno repleti, doctrinam ſanctã dñi noſtri Ieſu Chriſti, & ſanctorũ ſuoꝝ Aploꝝ, idololatria reputant deteriorẽ. Et huius ſniæ auctor eſt Rabi Moyſes de Aegypto, in lib. Magda, in lectionibus idolatrię cap. ix. Chriſtianos idoloꝝ cultores aũnant. Et primum feriã: hoc eſt, Diem Dñicam, diem interitus vocitãt. Et ideo ibidem oibus ꝓhibetur Iudæis, ne in tali die cum Chriſtianis ꝯuerſent: neq; etiam in quacũq; alia die interituũ eoꝝ. Et gloſat Rabi Salomon, ꝙ interitus, hoc in loco, ſumitur pro feſto. Ergo in quocũq; die feſto Chriſtianoꝝ ꝓhibentur Iudæi cum Chriſtianis conuerſari. O ſingularem impietatẽ, ò nefas, nõ æquo aĩo ferendũ: cum enim omni ſpurcitia, & iniqtate pleni ſint: & nos veri, & vnici, Dei cultores, idololatriæ crimine audeãt accuſare: nonne ſeipſos tanto magis accuſant? cum ipſos hęreticos, & impios idololatras eſſe, in antecedenti ꝓximo capite, ex Thalmudiſtarum ſuoꝝ ſententia ꝓbauerimus? Merito igit de eis poſſumus illud Iuuenalis Satyrici alta voce cantare, Satyra ſecunda: Loripedem rectus derideat, Aethiopem albus: Quis tulerit Graccos de ſeditione querentes? Quis cœlum terris non miſceat, & mare cœlo, Si fur diſpliceat Verri, homicida Miloni? &c. Quòd legem non ſeruent in celebratione Sabbati: quia Exodi capitulo nonageſimoquinto, mandatur ſibi, Ne in Sabbato ignem accendãt: quia per Chriſtianum aliquem ignem accendi faciunt: cum id ſibi mandatum fuerit, vt in tenebris verſarentur, expectantes Meſſiã Regem, qui eſt lux mundi, vt eos illuminaret: vt inquit Ioannes capitulo primo: Quod factum eſt in ipſo, vita erat, & vita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt &c. Sed conferamus adinuicem legem Euangelicam, omni munditia, & ſanctitate plenam, cum Thalmudica, omni ſpurcitia coinquinata, & fetente: & ex ſolo auditu etiam ab indoctis, & infidelibus, Euangelica multo præſtantior iudicabitur: immo ſi Iudæis hoc proponatur, non audebunt Thalmudicas impietates, & delyramenta, præſente lege Euãgelica, proferre.

In libro etiam Abadazara, capitulo nõ conſtituant, ipſi Iudæi recitant: & eſt ſententia Rabi Moyſis de Aegypto, in libro Magda: quòd illi, qui Ieſu Nazareni ſequuntur

ni ſequuntur doctrinam, taliter ſunt tra-ctandi, ꝙ ſi quis eoꝝ morti proximus fuerit, præſente, vel ibi aſtante, Iudæo, ꝙ Iudæus eum extinguere feſtinet: ſi aũt eum iuxta puteum repererit, in ipſum, ſi pōt, impellat, ingentiq; lapide puteum operiat, vel aliter claudat, ne inde poſſit exire. Et vbi Chriſtianus in puteo eſſet, ſi Iudæus ſuperuenerit, & ſcalam, qua ipſe exire poſſet, viderit in puteo, auferat, ſiue extrahat inde, ne poſſit exire. O' igitur crudelem, & maledictam ſententiam, & Diabolica prauitate dignam.

¶ Aliter etiam multis Chriſtianos modis infeſtant, quia ſunt Chriſti membra. Cap. VII.

INſuper Chriſtianos, qbuſcũq; pñt modis, perſequunť, & infeſtant: qa ſic eis mādať in ſuis Thalmudicis ꝯſtitutionibus. In lib. Magda Rabi Moyſis Aegyptii. c. x. ſic oibus mandať Iudæis: Nō liceat vobis ꝯuerſari cum idoloꝝ cultoribus: nec pacē cum eiſdē tractare: nec operam dare: vt à ſuis ꝯuertantur, ſiue amoueanť, erroribus. Non tñ eos interficiatis: ſed ſi qs veſtrũ viderit aliquē idoloꝝ cultorē, aut in flumine demergi, & ſuffocari, aut in igne cōburi, nullũ ſibi præſtet auxiliũ: verumtamē non impellat eũ manibus in puteum: ex quo gens eoꝝ fecit brigam nobiſcũ: ſed oia hæc de cæteris idoloꝝ cultoribus intelligantur. Illos aũt, q deſtruunt, & perdi faciũt Iſrael, & hęretici ſunt, & blaſphemi, meritũ eſt perdere, & cũ manibus vſq; ad putei ꝓfundũ impellere. anguſtiant enim Iſrael, & ꝓhibēt à via Dei: & hi ſunt Ieſus Nazarenus, & Diſcipuli, ac cæteri eius ſequaces: quorũ noīa ꝯfundenť. Ex qbus verbis Iudæi moderni ꝓhibitum eſſe aſſerunt medicis Iudæis curare Chriſtianos, ēt pretio, niſi timore coactus fuerit: quo caſu dicunt ſibi licere curare eos, pretio, vel mercede ſuſcepta: gratis aũt prohibitum eſſe oino. Inquit ēt ipſe Rabi Moyſes ibidem: Non vendanť eis. ſ. idolatris: agri, vineę, & domus in terra ꝓmiſſionis. hoc velint, vel nolint, ſeruabunt: qa nullũ inuenient emptorē, cum ipſi rem tradere non poſſent. Prohibet ēt ipſe Rabi laudari idololatras: vtputa: O' ꝙ pulcher, vel bonus, eſt talis Chriſtianus: & multo magis laudari ꝓhibet eoꝝ opera. Item prohibet illis ne dēt munera, ſiue dona aliqua idololatris, vt ibdē. Item iubetur eis: ꝙ qñ tranſeũt iuxta eccleſias & oratoria Chriſtianoꝝ: vt hæc dicant verba: Domũ electoꝝ dirimat dñs. & qñ tranſeunt iuxta ſepulchra Chriſtianoꝝ dicant: Erubeat mater veſtra: repudiata eſt genitrix veſtra: qa finis Chriſtianoꝝ erit vermis, & putredo. Vocāt inſuper illos, q ad ſanctā matrem eccleſiā, & fidē catholicā ꝯuertunť, Deſtructores. Et qualibet die tribus vicibus, & orationibus. ſ. mane, & veſpere, & nocte, orantes talia verba proferunt: Deſtructis nulla ſit ſpes: & oēs hæretici, & oēs, q loquunť cōtra Iſrael, ſubito abſcindantur: & Regnũ ſuperbiæ cito frāgatur, & diruatur: & inimici noſtri vniuerſi humilientur, & breuiter in diebus noſtris ꝯturbentur. Quod prędixerat multo ante Eſaias. c. L. his verbis: Dominatores eius inique agunt, dicit dñs: & iugiter tota die nomen meũ blaſphematur. Thalmud mādat expreſſe Iudæis: ꝙ oibus hoibus aliarum gentium damnum inferant iuxta poſſe, & lædere conentur expreſſe: & potiſſime Chriſtianis, quos idololatras, & diſſolutos reputant: item eorum bona profanant. Inquiunt inſuper licere Iudęo, ſine peccato, à Chriſtianis bona ſurripere. Habent quoq; Iudæi tanꝙ tritam, & vulgarē legē, ꝙ error cōputi, quem fecerit Iudęus cũ Chriſtiano, etiam ſtudioſe ad decipiēdũ eum, ſit eis licitus. Sed cum peregrini ſitis in terris Chriſtianorum cōtrafacitis diuino mandato: vt infra probabitur capitulo decimoſeptimo in calce capitis.

Curātes Chriſtianos.

In libro Rabba quāmam, capitulo ſurripiens, legitur: Si Iudæus, & Chriſtianus venerint coràm te litigantes pro iure ſibi adminiſtrando: reſpice ſi per legem Iudaicam potes pro Iudæo ferre ſentētiam: & vbi nullam inuenias, ſi per legem gentium inuenies, ſm eam in Iudęi fauorem iudicato, dicens Chriſtiano: Ita fieri mandat lex tua. Quod ſi neutrius eorum legibus poteris Iudæo fauere, cautellis, & fallaciis, ne ſententiam feras, te diſbrigare

curabis:quia Iudæis licitum eſt à Chriſtianis pecunias extorquere. Bene igitur dectis inqt Hieremias capitulo nono : Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta eſt:in ore ſuo pacem cum amico ſuo loquitur:& occulte ponit eis inſidias. Nunquid ſuper his non viſitabo, dicit dominus:aut in gente huiuſcemodi non vlciſcetur anima mea?

In Canhedrin capitulo mortis, Rabi Chuana, iuſſit fieri præconia: Quòd quicunq; Iudæus ſciret ius Chriſtiani, & teſtimoniũ perhiberet, eſſet excõmunicatꝰ: quia pecunias Iſraelitaꝝ gentibus exhiberet. Ibidẽ ẽt legit: Quòd ſi Chriſtianus percuſſerit Iudęum in Sabbato, reus erit mortis: quamuis ipſe Chriſtianus nõ illo die, ſed alio die feſtũ ſuum celebret. Item ſi Chriſtianus ſtatuit in lege Dei ſtudere, & ſtudeat, reus mortis ſit: qa lex ſolis Hebręis data fuit. Quę omnia, q̃ iniqua ſint, & deteſtanda, nemo eſt (niſi omnino fatuus, & delyrus) qui non videat. Sunt & multa alia turpia, & obſcœna, quę miſſa facio.

¶ Quòd Iudæi non ſolum de Saluatore noſtro, cui infenſi ſunt: ſed etiam de Adam, Noe, Abraam, Moyſe, & Dauid, à quibus, ſm carnem, deſcenderunt, obloquuntur &c. Cap. VIII.

SI ſuos tm̃ aduerſarios improbarent Iudæi, equidem aliqualiter tolerari poſſet: cum inter aduerſantes aliqua ſemper extet diſcordia. Si vero ſuos, à q̄bus, ſm carnem, deſcenderunt: & nomẽ, & gloriam conſecuti ſunt, ac maximã perceperunt vtilitatem, mẽtientes improbarent, & criminarentur: nonne magno improbitatis, & ĩgratitudinis ſcelere ſeipſos contaminarent, & parricidii crimine ſeipſos condemnarent? negare equidem nemo poteſt. Oſtendimus ſuperius, Iudęos Saluatorem noſtrum, & eius genitricem, ſimiliter & Apoſtolos, ac alios quoſcũq; ipſius Chriſti fideles, oĩ, quo potuerũt conatu, vilipendiſſe, & opprobriis affeciſſe. In qua re licet malefecerint, tñ, qm̃ eis infenſi ſunt, non eſt grauiter admirandum. Si aũt in hoc capite oſtẽderem, eos ipſos Iudæos, ſiue Thalmudiſtas, & Rabinos, ſuis quoq; ſanctis patribus, & anteceſſoribus: Adæ.ſ.Noe, Abraę, Moyſi &c. quoꝝ meritis, & gratia Omnipotens Deus eos in ſuũ peculiarem populum elegit, multa eis beneficia ꝓtribuendo, quę aliis non ꝑſtitit gentibus: vt Pſal.cxlvii. Non fecit taliter oĩ nationi:& iudicia ſua non manifeſtauit eis: ſi oſtenderem inquam eos ꝑmemoratis maioribus, & patribus ſuis antiquis, obſcœna, & turpia quædã attribuiſſe: atq; de eis turpiter, & obſcœne oblocutos fuiſſe: nonne ipſi Iudæi maiori ingratitudinis, & parricidii ſcelere infecti ab oĩbus iudicarentur? nullũ nempe dubiũ eſt. Vt igitur eorum ingratitudo, & parricidium oĩbus innoteſcat: & ad deteſtationem legis ſuæ Thalmudicæ, in qua hæc continentur ſcelera, ac ẽt ad maiorẽ Chriſtianę fidei exaltationem, nonnulla eorũ turpia, & obſcœna, quæ ipſi parricidę ſuis impingunt maioribus deſcribã: vt etiã quibuſcunque gentibus aperte, & in vno ictu oculi manifeſtum ſit, Thalmudicas impietates, & falſitates cum Euangelica veritate, & ſanctitate nõ eſſe cõparãdas.

De Adam primo parente noſtro plura diximus ſuperius lib.ii.c.xv. quapropter hoc vnum de eo dicam: In Canhedrin.c. ſiue iudicia pecuniaꝝ, inquiunt Thalmudiſtę: ꝙ in illis centumtriginta annis: q̃ lapſi fuerunt poſtquam Cain, & Abel nati fuerunt: quouſq; natus fuit Seth, durãte toto eo tempore, non ceſſabat Adam gignere in Eua ſpiritus malignos, & Diabolos, quos ipſa pariebat. Vnde hoc habeãt Hebręi, neſcio: ſed Adam poſt mortem Abel diu ſtetit caſtus ex dolore habito propter mortem Abel. Si non cognoſcebat Euam carnaliter, quomodo poterat generare Dęmonia? Omnia bona ſemper in malum vertunt, & mutant iſti ſpurciſſimi Iudęi. De Ad

De Noe dicitur Gen.cap.vi. Noe vir iuſtus, atque perfectus fuit, in generationibus ſuis cum Deo ambulauit. & iterum capitulo ſeptimo: Te enim vidi iuſtum coram me. & ſunt verba Dei. Thalmudiſtæ vero in libr. Yonia, capitulo dies expiationum, inquiunt: Euigilans autem Noe ex ſomno, didicit quid ſibi medius eius De No

fecerat

Digitized by Google

fecerat filius: vt Gen.c.ix. Quæritur enim inter Thalmudiſtas: quid illud eſſet, quod fecit Noe eius filius medius? Et ibi reſpondens Rabi Rob, ait: Fecit eum Eunuchũ. Rabi vero Samuel, inquit: Coiuit cum eo, tanquam cum fœmina. Orta aũt inter eos controuerſia: & conante eorum vtroque ſuã probare opinionẽ: imo verius abominationem: Thalmudiſtæ antedictis duobus neqores, ipſos ambos verũ dixiſſe cõcludunt. Homini enim à Deo electo, & quẽ iuſtum, & perfectum ſcriptura nominat diuina, impudentiſſimi Thalmudiſtę huiuſmodi audent impingere peccata. O' facinus inauditum.

De Abraam. De Abraam Patriarcha, de quo ſcriptura dicit Gen.c.xxv. Deditque Abraam cuncta, quę poſſederat, Iſaac: filiis aũt concubinarum largitus eſt munera. Thalmudiſtæ vero in Canhedrin.c.vlt. Quęrunt quę munera fuerint iſta, quæ dedit Abraam concubinarum filiis: & ſibiipſis reſpondentes, dicunt: Docuiſſe eos nomina immunditię. Et Rabi ſalomõ gloſat: quod docuit eos vocationes Diabolorum. Si enim Abraã magicam, vel magiam, docuiſſet, nec bonus fuiſſet, nec ſeruus Dei. Sed quoniam Gen. c.xviii. Deus inquit de eo: Scio enim quod præcepturus ſit filiis ſuis, & domui ſuę, poſt ſe, vt cuſtodiat viam dñi, & faciat iudicium, & iuſtitiã &c. Patet falſum eſſe, quod magiã didicerit, dicente dño contrariũ. Itẽ ſcriptura ſancta, Gen.c.xxv. inquit de eo, qñ mortuus eſt: Et deficiens mortuus eſt in ſenectute bona, proue ctęque ætatis, & plenus dierum: cõgregatuſque eſt ad pplm ſuũ: hoc eſt in Limbo in loco beatorum: vt diximus lib.vii.c.iii. Non ergo docuit magiã: quam, qui ſequuntur, nõ ſunt amici Dei. Verum aliqui opinantur ipſum fuiſſe aſtrologum. Docuit enim aſtronomiam, & arithmeticam in Aegypto. Sed iſti ſpurciſſimi dicũt eũ fuiſſe magũ: O' ſceleſtiſſimũ hominũ genus, nemini parcũt iſti peſſimi.

De Moyſe. De Moyſe, qui eis diuinã tradidit legem, & cum Deo loquebatur, & quamplurima operatus eſt miracula: nihilominus Rabi Salomon in ſuis Cõmentariis, ſup illud Numeri.c.xvi. Sed & ignis egreſſus à domino interfecit ducẽtos quinquaginta viros, qui offerebant incẽſum, ſic inqt in ipſius Moyſis vilipendium: Væ dedit Moyſes in icenſo, cũ quo Nadab, & Abiud cõbuſti ſunt. de quibus dictum fuerat Leuitici .c.x. Deus enim illud fecerat miraculum, puniendo illos peccatores: & Rabi Salomon defectum attribuit Moyſi.

De Dauid. De Dauid etiam Rege, & Propheta ſic dicitur tertio Regum.c.i. Et Rex Dauid ſenuerat, habebatque ętatis plurimos dies: cumque operiretur veſtibus non caleſiebat. Dixerunt ergo ei ſerui ſui: Quæramus domino noſtro Regi adoleſcentulam virginem: & ſtet coràm Rege, & foueat eũ, dormiatque in ſinu ſuo, & calefaciat dominũ noſtrum Regẽ. Quęſierunt igitur adoleſcentulam ſpecioſam in omnibus finibus Iſrael: & inuenerunt Abiſai Sunanimitẽ, & adduxerunt eam ad Regem. Erat aũt puella pulchra nimis, dormiebatque cum Rege, & miniſtrabat ei: Rex vero non cognouit eam. & magis infra ſic etiam dicitur ibidem: Ingreſſa eſt itaque Berſabee ad Regem in cubiculo: Rex autem ſenuerat nimis: & Abiſai Sunanimitis miniſtrabat ei. Thalmudiſtę vero ſceleratiſſimi, in Canhedrin, capitulo ſũmus ſacerdos, aiunt: Quòd Dauid cognouit eam Abiſai in conſpectu Berſabeę vxoris ipſius Dauid: quę terſit eum cum tredecim linteaminibus. Innoteſcant omnibus cogitationes horum impuriſſimorum hoium ſordide contra textum, & contra naturã loquentium.

De Iahel. In lib. Iudicum.c.quarto. Narratur de virtute venerabilis mulieris Iahel vxoris Aber Cinei: quę Siſaram Ducem exercitus Iabim Regis Chanaam hoſtis Iſraelitici populi fixo clauo in tempora Siſaræ, ipſum interfecit: vt populum Dei ab infeſtatione belli liberaret. de qua re Iudicũ capitulo quinto, ſit Canticũ Delborę propheti ſſę, & Barach: in quo reddunt gratiæ Deo, tanquam de re laudabili. Verum Thalmudiſtę in libro Nazireth.c.verba: ſiue Rabi Ioanna: Septies ſuccubuit Iahel Siſarę in eodem inſtanti: & poſtea occidit eum. Videant omnes, quas, & quales luxurię, & impudicitiæ fingant imaginationes.

Digitized by Google

De Sanſone. De Sanſone et ſic dicũt Thalmudiſtæ in lib. Hulem. c. oẽs vaccæ: Quid eſt illud Iudicũ. c. xiii. vbi de Sanſone dr̃: Creuitq́; puer, & benedixit ei dñs. Dicit Rabi Huda: In quo benedixit ei? & rñdetur, In mẽbro eius: qa qñ ſperma emittebat, ſic abũdanter emittebat, vt fluuius inde videret egredi. Inſuper qñ Philiſtei ceperũt eum .ſ. Sanſonem: & eruerũt ſibi oculos, ac eũ in carceribus detinebant, facientes eum molere: vt Iudicũ. c. xvi. ibi dicunt Thalmudiſtæ, Illud molere, intelligi debere, ꝙ quilibet Philiſteus ſuam ſibi adducebat vxorẽ: vt, ſi fieri poſſet, prolem robuſtam: & ad tolerandos labores aptam ex eo ſuſciperent.

De Balaam. De Balaam quoq́;, de quo dicitur Numeri. c. xxii. xxiii. & xxiiii. valde obſcœna inquiunt Thalmudiſtæ in lib. Benedictionum, & in Canhedrin, dicentes: Aſinam ſuam dixiſſe: Quòd in die erat aſina ſua, & in nocte vxor. Sed ꝙ ipſa aſina locuta fuerit ſemel, conſtat in ſacris lr̃is, Numeri .c. xxiii. & vlterius nõ cõſtat. Videãt oẽs, qua moueantur auctoritate. Nemini igiẽ parcunt: & omnia ſibi licita eſſe arbitrantur, etiam mendaciter dicta.

Quòd eos, quos ſacræ literæ vocãt peccatores, Thalmudiſtæ atteſtentur eos fuiſſe à peccato ĩmunes. Cap. IX.

E Contra aũt Thalmudiſtę ipſi, quos diuina ſcriptura peccatores noiat, ipſi in ſuo Thalmud à peccato fuiſſe immunes oſtendere conantur. Nam in lib. Sabach. c. cum quo, dicit Rabi Ionatham: Quicunq; dicit: ꝙ Rubẽ peccauit, non eſt niſi peccator. Fuit aũt Ruben primogenitus Iacob: & dormiuit cũ Bala cõcubina patris ſui: vt Geñ. c. xxxv. & ꝑpea perdidit iura primogeniturę: vt Geñ. c. xlix. & primo Paralipomenon. c. quinto.

De filiis quoq; Heli dicitur primo Regum. c. ii. Porrò filii Heli filii Belial neſciẽtes dñm. & ibidem magis infra: Heli aũt erat ſenex valde: & audiuit oĩa, quę faciebant filii ſui vniuerſo Iſraeli: & quomodo dormiebant cum mulieribus, quæ obſeruabant ad hoſtium Tabernaculi: & nihilominus Thalmudiſtę eos iuſtificare cõnantur ꝯtra textum ſacræ ſcripturę.

Filios quoq; Samuelis Prophetæ iuſtificare conantur contra id, quod dicitur primo Regum. c. viii. Factum eſt aũt, cum ſenuiſſet Samuel, poſuit filios ſuos iudices in Iſrael. & paulisper infra: Et nõ ambulauerunt filii illius in viis eius: ſed declinauerunt poſt auaritiam: acceperuntq́; munera, & peruerterunt iudicium.

Dauid inſuper non peccaſſe inqunt in coitu Berſabeæ, & in morte Vriæ viri ſui, contra id, quod dicitur ſecundi Regum, capitulis vndecimo, & duodecimo.

Ex qbus Thalmudiſtarum, & Rabinorum dictis, aperte conſtat, eos de directo ꝯtra ſacras literas obloquutos fuiſſe: tam in præſenti capite, q̃ etiam in antecedente proximo capite. & quidem mẽdaciter.

Volunt Thalmudiſtę, Iudęis licitum eſſe Chriſtianos poſſe ab eis impune, & abſque peccato, interfici. Caput. X.

ALio præterea execrabili documento à Thalmudiſtis, ſiue Rabinis inſtruuntur Iudęi: quod ſanè arbitrari non poſſum, quo fundamento excitentur, vt admoneant ſuos, atque doceant tãtum nefas. Volunt Thalmudiſtę perfidi, Iudæis congruum eſſe, ac fore, Chriſtianorum quemlibet, quacunq; pulchritudine, bonitate, conditione, magiſtratu, dignitate, vel officio, inſignitus extiterit, poſſe ab eis impune, & abſq; peccato interfici, ac ſi ſerpẽtem (qui nefas apud eos dicitur) Iudęi occiderent. At forte ſcelerati iſti licere id ſibi arbitrantur, & exiſtimant, quia nos Chriſtianos, Goim, Aharelim, & Helilim nuncupant, & appellãt. Quarum dictionum prima Latine ſonat, Gentes: ſecunda, Incircũciſas: tertia, Idolatras. O ſingularem impietatem, O nefas, nõ æquo animo ferendum. Nõ enim ſolum nos vnici, ac veri Dei cultores idolatriæ nomine Iudæi accuſant: ſed etiam nos occidere iure id ſibi conuenire putant. Quod quidem indignum facinus lex ipſa naturę non patitur: necnon diuinę

Digitized by Google

uinæ voluntati,& legi repugnat. Inquit enim Deus Exodi vigeſimo: Ego ſum dominus Deus tuus: qui eduxi te de terra Aegypti de domo ſeruitutis: Non occides. prohibitio enim hęc Chriſtianum non excipit,nec Gentilem. Non occides, inquit,hoc eſt, Homicidiū nullum facies. Super quibus verbis Rabi Salomon, ait: Homicidium fieri à lege prohibitum eſt omnino. Huiuſmodi veritas liquidò demonſtratur Geneſeos capitulo decimonono,cum dicitur: Quicunq; effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius. Ad imaginem Dei quippe factus eſt homo: inficiari non poſſunt Iudæi, quin Chriſtianus homo ſit, & ſanguis eius humanus,ac ipſe ēt ſit ad imaginem Dei factus: igitur diuinę maieſtatis decreto,atq; ſententia: Qui Chriſtianū occidit, & Dei præceptum irritat,& ſubiacet, vt & ipſe pariter occidatur,vt eius ſanguis fundatur: vt ſupra Gen. capitulo decimonono: & etiam Leuitici capitulo vigeſimoquarto: Qui percuſſerit,& occidet hominem, morte moriatur: qui percuſſerit animal, reddet vicarium: ſcilicet animam pro anima: qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium ſuorum: ſicut fecit,ſic fiet ei: fracturam pro fractura: oculum pro oculo: dentem pro dente reſtituet: qualem inflixerit maculam,talem ſuſtinere cogetur. Pœna ergo talionis huiuſmodi malefactores puniendi ſunt Summi Dei mandato. Quod ſi ita eſt,ſicuti eſt: viderint ſapientes,quibus inſtitutis,quibus'ue dogmatibus,Thalmudiſtæ ſuam inſtruant Synagogam: cum hæc non ſolum humanæ legi obſtent, ſed etiam diuinæ repugnent. Non iniuria ergo de Iudæis ſcribitur, Pſalmo decimotertio: Veloces pedes eorum ad fundendum ſanguinem: contritio,& infelicitas in viis eorum: & viam pacis non cognouerunt: non eſt timor Dei ante oculos eorum. Et apud Eſaiam capitulo primo: Manus enim veſtræ plenæ ſunt ſanguine: lauamini, mundi eſtote. & Prouerbiorū capitulo primo: Pedes enim ad malū currunt,& feſtinant ad fundendum ſanguinem. Necnon Eſaias capitulo quinquageſimonono: Manus enim ve-

ſtræ pollutæ ſunt ſanguine,& digiti veſtri iniquitate. & infra: Pedes eorum ad malum currunt,& feſtinant vt effundant ſanguinem innocentem. Putant enim Iudæi,hanc in nos impietatem poſſe iure, atq; merito inferre: quoniam aſſerunt ſuperbi iſti,ac temerarii,Chriſtianos idolatriæ incumbere,& inſeruire,cum fiant ab eis ſculptilia contra diuinum præceptū, atq; aduerſus diuinā maieſtatem: vt Exodi capitulo vigeſimo: Non facies tibi ſculptile,neq; omnem ſimilitudinem,quę eſt in cœlo deſuper &c. Quod quia ſupius libro octauo,capitulo decimotertio, iprobaui,& veris teſtimoniis declaraui, Chriſtianos ab idolatriæ crimine alienos eſſe: licet picturas,& imagines Chriſti,& ſanctorū in noſtris teneamus eccleſiis: ideo ſi ea,quæ ibi dicta ſunt,videbunt, nos vlterius idolatras eſſe non iudicabunt: ſed ſeipſos ab idolatriæ ſcelere, per ea, quæ in hoc nono libro diximus, nequaquam poterunt extricare. Quanta itaq; ſit Thalmudiſtarum prauitas,quanta infidelitas, atq; repugnantia legis naturæ, atq; diuinæ, neminem fugiet, qui hæc legerit. Quis igit̄ non cenſebit Thalmud ipſum, quodcunq; eſt, per fruſta dilacerandum: & vna cum Iudæis omnibus eſſe pariter comburendum? Nec tamen magnopere mirandum eſt: ſi Iudæi nos odio habent Chriſtianos,cum nos Idumæos vocitēt, & ſic eſſe credant: hoc eſt ab Eſau deſcendentes: vt ſatis abunde dictum fuit ſuperius libro ſexto, capitulo octuageſimoſecundo,ſuper ſexageſimumtertium capitulum Eſaiæ: vbi de Edon,& Boſra diutius fuit diſputatum: cum in magno ſint errore: vt ibi dicitur. Sed aduertant, Synagogam Iudaicam,potius,& verius Idumeticam appellari poſſe,cum à vera Dei fide deuiauerit: & Chriſtianorum eccleſiam Iſmaeliticam appellandam eſſe: quia non ab Eſau (vt Iudæi autumant) ſed à Chriſto: qui per Dauid, & Iacob veros Iſraelitas, ſm fidem, deſcenderunt: vt dicitur à Domino Burgenſi in ſuis Additionibus ad Poſtillam Nicolai Lyrenſis, ſuper capitulum trigeſimumquartum Eſaiæ. Iſmaelitę.

Digitized by Google

¶ Quòd ſi quis homicida à maiori parte iudicum morte dignus fuerit iudicatus, mori omnino debeat. Si vero ab oībus fuerit ꝯdemnatus, ab omni ſupplicio inultus euadat. Cap. XI.

ALia ēt exagitantur inſania Thalmudiſtę iſti beſtiales: qui aſſerūt in Senhedrim guazit: hoc eſt in lib. LXX. Iudicum ordinarioꝝ: Quòd ſi quis homicida à maiori parte illoꝝ iudicum, morte dignus fuerit iudicatus, mori oīno debeat. At ſi ab oībus reus ille ꝯdemnatus extiterit, ab omni ſupplicio, liber, & inultus euadat. Hac enim ſtultitia maioris faciunt partem, q̄ totum: quæ opinio, atq; ſentētia veritati illi obſtat, ꝙ ſua parte totum quodlibet ſit maius. Hoc idē aſſerit Rabi Moyſes de Aegypto in libro Iudicum, in lectionibus de Canhedrin, cap. ix. Vult enim iſte Rabi, neceſſarium eſſe, ꝙ iudices ſint in eo iudicio diſcrepantes: ſed qđ à maiori parte ſtatutū fuerit, obſeruetur, vt executioni mandetur.

Vt iudices diſcrepēt.

Neq; hanc aliā quoq; ſtultitiam ſilentio prætermittam, cæteris ſtultitiis inſaniorem. Aiunt Thalmudiſtæ in eodē libro Senhedrim, vel Canhedrin: Quòd ſi aduerſus aliquem per teſtes coràm iudicibus homicidium ꝓbatum fuerit: & accuſatus ordinaria ſnīa moriaſ. Si mortuum illum poſtea iudices nouerint teſtes ipſos falsò accuſaſſe: teſtes ipſi, licet falsò accuſaſſent, impune, & inulti ab omni pœna euadant: attamen ſi ꝯdemnatus, anteq̄ vita priuetur, teſtes falſitate ꝯuincerentur, tunc ſupplicio ꝯdemnati ſubiaceant, & ille accuſatus ad libertatem ſuam illæſus redeat. Ad hoc dicendum mouenſ Thalmudiſtæ illi penitus irrationabiles: eo ꝙ ſcribitur Deuterono. cap. xix. Si ſteterit teſtis mendax ꝯtra hominem. & paulo infra: Cumq; diligentiſſime perſcrutantes, inuenerint falſum teſtem dixiſſe ꝯtra fratrem ſuum mendacium, reddet ei, ſicut fratri ſuo facere cogitauit. Ex quibus verbis hauriunt, & eliciunt Thalmudiſtę improbi, falſam hanc doctrinā, ꝙ falſis teſtibus referendum ſit, ſicut cogitarunt, non autem ſicuti fecerunt. Iccirco ſi falſus teſtis cogitauerit tm̄ occidere fratrem ſuū, occidatur & ipſe: ſed ſi cogitauerit, & fecerit: vt is ſcilicet contra quem teſtatus eſt, occiſus fuerit, de teſte ipſo nullum ſumaſ ſupplicium, ſed impunitus in domū ſuā reuertatur. Verum iſti Thalmudiſtæ imperiti, atq; ſuperbi (vt ſui moris eſt) quę ſequuntur de ipſo teſte eodem capite intelligere noluerunt. Diciſ enim ibidem ſtatim poſt illa verba, Sicut fratri ſuo facere cogitauit: Et auferes malū de medio tui: vt audientes cæteri timorē habeāt, & nequaquā talia audeant facere. Ex q̄bus verbis, liquidò ꝯſtat, Deum mandaſſe teſtem illum puniendum fuiſſe in ꝑſona, vt eius exemplo cæteri ab huiuſmodi malis perpetrandis cauerent. Item hoc idem exprimitur etiam ex his aliis ſequentibus verbis. ſ. Non miſereberis eius: ſed animā ꝓ anima, oculū pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges. Vnde manifeſte apparet, ꝙ falſus teſtis, ſi malum cogitauerit tantum aduerſus fratrem ſuū, eadem pœna multari debeat, quam ille accuſatus falsè coràm iudicibus daturus erat: & multo magis, ſi meditatus fuerit, atq; perfecerit, diuinę iuſtitiæ ꝯgruit, vt eodem afficiatur ſupplicio: & pari pœna multetur, qua condemnatus affectus extitit. Iudæi ergo, quoniam Dei præceptis aduerſati ſemper fuerunt: non eſt mirum, ſi in hoc ēt delyrantes inſaniunt.

Item aiunt in Canhedrin, cap. iii. ſ. iſti ſunt comburēdi: Si quis proximi ſui manus, & pedes ligauerit: & ob eam cauſam fame moriatur: qui eum ligauit à morte ſit imunis: ſed ſi ille ſic ligatus, ob calorē, vel frigus: hoc eſt calore, vel frigore moriatur: qui eum ligauit, mortis reus ſit. Si vero coràm leone eum ligauit, vel fera beſtia, à qua deuoretur, immunis eſt à morte. Verum ſi ligatus ille proiectus fuerit, ſiue expoſitus ad muſcas, quòd ligator reus ſit mortis.

Item inquiunt in libro Sabach, capitulo egreſſus Sabach: ſi duo homines, aut plures vnum cōmiſerint crimen, ab omni pœna ſunt immunes: exempli cauſa: Si duo, vel plures aliquem fuſtibus verberātes, & percutientes interficerent, ab omni

Digitized by Google

pœna volunt eos immunes eſſe. Et hoc dicere audẽt: quoniam lex dicit: Anima, quæ peccauerit, talem ſuſtineat pœnam, aut punitionem. Volunt enim, ꝙ ſi vnus tantũ interficiat, puniatur: ſi vero plures, ĩmunes ſint. O beſtialem gentẽ, & omni ratione priuatam.

In libro, qui dicitur Babametia, habetur: Quod ſi aliqs inuenit rem à ꝓximo ſuo perditam, in loco vbi rationabiliter præſumendũ eſt, ꝙ dñs illius rei deſperet de recuperatione eius: vtputa ſi perderet eã in loco, in quo magna hominum ꝯcurreret multitudo, vel huiuſmodi: ꝙ tunc inuentor non tenetur reſtituere rem inuentam dño ſuo: cum tñ litera, Res perditas mandet generalr̃ reſtitui debere: vt Deuterono. cap. xxii. Quod etiam patet ex dictamine naturalis rationis: Quod tibi nõ feceris aliis feciſſe caueto. & contra legẽ Deuterono. cap. xxii. vbi expreſſe mãdat reſtitui, his verbis: Non videbis bouẽ fratris tui, aut ouem errantem, & præteribis: ſed reduces fratri tuo: etiam ſi non eſt propinquus frater tuus, nec noſti eũ, duces in domũ tuam, & erunt apud te, quãdiu quærat ea frater tuus, & recipiat. Similiter facies de aſino, & de veſtimento, & de omni re fratris tui, quę perierit, ſi inueneris eam, ne negligas quaſi alienam. Quomodo ergo poſſunt Thalmudiſtę legem Dei alterare? aut infringere?

De re perdita.

Eſt inſuꝑ aliud dogma Thalmudico ingenio non indignũ. dicunt enim Thalmudiſtæ: Si quis aliquẽ occiderit, cuius pulmo lateribus innitatur: quem morbũ Iudæi, Terepha, nuncupant: aut ibi alia foret infectio: ob quam Iudæis ꝓhibitum eſt huiuſmodi comedere animalia: ꝙ interfector illius nullas daturus ſit pœnas. Et dicit Rabi Salomon Dei præceptoꝝ ignarus, interfectorem illum nõ occidiſſe niſi mortuum: quia, Terepha, morbus ille hominem ad mortem dirigit, atque prorſus diſponit.

Item dicũt: Si quis in puteum, in quo ſcalæ, vel gradus lignei eſſent, hominem iniecerit: & gradus ipſos alius quis abduceret, proiectus tunc moritur. is, qui ſcalas abſtulerit, capitis pœnam ineat: qui vero proiecerit, ab omni ſupplicio immunis ſit.

¶ Præceptum ẽt Dei: vt filii parentes ſuos honorent, ſceleſtis quibuſdam dogmatibus irritant. Cap. XII.

Aliud non alienũ à Iudęoꝝ moribus, ſiue natura, dicunt Thalmudiſtę in eo libro Senhedrim guaxit, vel Canhedrin. c. iſti ſunt ſuffocandi: Si parentes à liberis verberati fuerint, vel ꝑcuſſi, dũmodo parentum vulnus membris nullum appareat, filii tũc nullum admiſiſſe nefas cenſeant. Sed Rabi Moyſes Decretũ iſtud Thalmudicũ arguens in libro Iudicũ, in lectionibus rebellãtiũ. c. v. inqt: Qui ꝑcutit patrem ſuũ, aut matrem, reus eſt, vt moriaẽ ſuffocatus: verũtñ, niſi fecerit vulnus, puniaẽ perinde ac ſi quem de filiis Iſrael verberaſſet. Hic aũt Moyſes volens ſuoꝝ Thalmudiſtaꝝ imprudẽtiam, atq; fatuitatẽ corrigere, imprudens ẽt ipſe effectus eſt. Voluit nanq; illoꝝ errorẽ, incõſiderata correptione, moderari, & in eoꝝ Icidit errores. Dumq; iuſtitię fauere ſe vellet oſtendere, iuſtitiam Dei peruertit. Scribiẽ nanq; Exodi. c. xxi. Qui percuſſerit patrẽ ſuũ, aut matrem, morte moriatur. Lata eſt à Deo hæc ſnia: Decretum hoc Deus ipſe ꝓdidit: Quod qui patrẽ ſuum, vel matrẽ ꝑcuſſerit, morte moriatur. Quis igitur tam improbus, atq; flagitioſus eſt, qui huiuſmodi præcepto aduerſari, vel obiicere, vel corrigere voluerit? aut poſſit? Neq; ſolum ꝑcuſſores parentũ Deus mortis pœnas luere decreuit: ſed ẽt, ꝙ ore maledico patrem, vel matrẽ fuerit inſectatus. Inquit enim eodem capite: Qui maledixerit patri ſuo, vel matri, morte moriaẽ. Hoc itidẽ legimus Leuitici. c. xx. Qui maledixerit patri ſuo, vel matri, morte moriatur. Patri, matriq; qui maledixerit, ſanguis eius ſit ſuꝑ eum. Item, Qui ꝑcutit eos poſtquam mortui fuerint, imunis eſt: qđ nõ eſt bene dictũ: quia indicaretur odiũ, & igratitudinem eſſe in filio.

De percutiẽte patrem.

Item dicũt: Quod qui maledixerit patri, vel matri, nõ eſt in aliquo culpãdus, niſi in ea maledictione nominaſſet vnũ de ſanctis nominibus Dei. cuius ꝯtrarium apparet Deuterono. cap. xxvii. vbi dicit:

Digitized by Google

Maledictus qui non honorat patrem ſuum, & matrem ſuam: & dicet omnis populus. Amen. Prouerbiorum.c.xxviii. Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, vel à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt. Si igitur auferre, & ſubtrahere aliqđ de bonis tpalibus à patre, vel matre, participare eſt homicidii: quanto magis eos verberare? & interficere? Qua igit ratione, quóue modo volunt Thalmudiſtę, liberos pcuſſionibus affligentes patrē, aut matrē, eadem animaduerſione detineri, quaſi alienum offendiſſent, mererent affici, atq; puniri: qñquidem Deus decreuerit: Qui maledixerit pri ſuo, vel matri, morte moriat. Si autē qui patri, aut matri maledixerit tantū, reus eſt mortis, Dei mādato: quāto magis eſſe debet, qui eos, vel eorum alterum percuſſionibus afflixiſſet? Et ſi Deus hoc ſtatuit Decretum: & qs eſt ille, qui id mutare, aut irritare, vel alterare poſſit? Cum nō ſolum minor in maiorem, ſed nec etiam par in parem vllam habeat poteſtatem? Et licet vſq; tpe, quo Saluator noſter in terris morabatur, Phariſæi hoc Dei mādatum aliqualr ſuis violarent traditionibus: vt Matthæi. c.xv. vbi Saluator noſter ipſis Phariſæis hanc exprobrauit violationem, ſicut tetigi ſupra.c.iii. huius libri: tamen ſuccedētibus temporibus magis impudenter, poſtpoſito Dei timore, multo magis ſuis auſi ſunt lacerare Cōſtitutionibus: licet falsò: vt ſupra probatum eſt. Propterea de eis inquit Eſaias cap.v. Abiecerunt enim legē dñi exercituū: & eloquiū ſancti Iſrael blaſphemauerunt: ideo iratus eſt furor dñi in pplm ſuū &c. Præceperat dñs, vel imbecillitates, vel ætates, vel penurias parentum ꝯſiderans: vt filii honorarent et in vitę neceſſariis miniſtrandis parentes ſuos: hanc ꝓuidentiſſimam Dei legē volentes Scribæ, Phariſæiq; ſubuertere: vt impietatem ſub nomine pietatis inducerent, docuerūt peſſimos filios, vt ſi quis ea, quæ parentibus offerenda ſunt, Deo vouere voluerit, qui verus eſt pater, oblatio Dei præponatur parentū muneribus: vel certe ipſi parentes, quæ Deo ꝯſecrata cernebant, ne ſacrilegii crimen incurrerent, declinātes, egeſtate ꝯficiebant. Atq; ita fiebat: vt oblatio liberorum ſub occaſione templi, & Dei, in ſacerdotū lucra cederet. Hæc peſſima Phariſæorum traditio de alia occaſione veniebat. Multi habentes obligatos ære alieno, vt volentes ſibi creditum reddere, delegabāt ſacerdotibus, vt exacta pecunia miniſtris templi, & eorum vſibus deſeruirent. Poteſt aūt & in hoc loco breuiter habere ſenſum: Munus qđ ex me eſt, tibi proderit. Compellitis, inqt, filios, vt dicant parētibus ſuis: Quodcūq; donū oblaturus eram Deo, in tuos ꝯſummo cibos: tibiq; ꝓderit ò pater, & mater: vt illi timentes accipe qđ Deo vident mācipatum: inopem magis vellent vitā ducere, q̄ comedere de ꝯſecratis. Non qđ intrat in os, coinquinat hoiem: verbum cōmune ꝓprie ſcripturarum eſt, & publico ſermone non teritur. Populus Iudæorum partem Dei ſe eſſe iactans, cōmunes cibos vocat, quibus oēs vtunt homines: verbi gratia: Suillam carnē, oſtreas, leporem, & iſtiuſmodi animantia, quæ vngulam nō findunt, nec ruminant, nec ſquāmoſa in piſcibus ſunt. vnde & in Actibus Aplorū ſcriptum eſt: Quod Deus ſanctificauit: tu ne cōmune dixeris. Cōmune ergo qđ cęteris hoibus patet: & quaſi nō eſt de parte Dei pro imundo appellat. Non qđ intrat in os, coinqnat hoiem: ſed qđ procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

Locus Euangelii.

¶ Quòd Iudæi moderni falſum celebrent Sabbatum, quantum ad ſignum. Cap. XIII.

PRæſuppoſitis hoc in loco oibus illis, quæ ſuperius dicta ſunt de Sabbato lib.viii.cap.xii. hoc modo arguitur: Mandatū de Sabbato celebrādo in ſeptima die, datū fuit in ſignū ſepulturę Chriſti futurę: & in ſignum futurę ceſſationis ab opibus legis in ſeptima die mūdi. Sed vtrunq; ſignū iamdiu per Chriſtū cōpletum, & verificatū fuit: quia ipſe Chriſtus iam per totū ſeptimū diē naturalē iacuit in ſepulchro clauſus: & ſic iam venit: & oia de eo per ſanctos Prophetas ꝓdicta, & annuntiata adimpleuit: quantū ad primū eius aduentū attinet: vt ſupra libris .vi. & .vii. probatum eſt. Sumus & inſu-

per

Digitized by Google

per iamdiu in ſeptima die mundi,vel ſaltem in tempore gratiæ: in quo tenemur abſtinere nos ab omni ope ſeruili legis, & peccati. Igitur ſignum ꝓpter qd' Sabbatum illud celebrãdum erat, iamdiu ceſſauit:nec eſt amplius, nedum obſeruandum,ſed nec ẽt aſpiciendum, quia iam manet falſum: ſicut ſignum nauis venturæ manet falſum poſtq̃ nauis appulit ad portum:eo ꝙ illud ſignum erat tm̃ de futuro: vt dictum fuit ſupra lib.viii. vbi de Sabbato fuit diſputatum.& ſic ẽt vt clamor Calẽdarum eſſet falſus in principio menſis,qñ iam nundinę ſunt inchoatæ: prout ibidem dictum eſt.Ex q̃bus patet: ꝙ Iudæi falſum celebrant Sabbatum.

❡Quod Iudæi, non ſolum,quãtum ad ſignum,falſum celebrant Sabbatũ, ſed ẽt quantum ad tpis integritatẽ.

Quòd aũt Iudęi non celebrent Sabbatum,quãtum ad integritatem temporis, ex hoc manifeſte patet: qa nõ obſeruant diem naturalem,& integrum literal'r prę ceptum.Quod ex hoc ꝓbatur:quia naturalis,& iugis dies,ſm ſcripturam veteris teſtamenti, menſurabatur à mane vſq; ad mane: vt Geñ.cap.primo. Nam Deus in prima die mundi,quæ fuit dies Dominica,de mane incepit creare lucem:& diuiſit lucem à tenebris:nõ tñ per illa duo magna luminaria,Solis,& Lunæ,que niſi in quarta die creata ſunt: ſed alia luce, vel diuina,vel Angelica:& ſic facta eſt veſpera,& nox:& diſcuſſa nocte, factũ eſt mane in die Lunæ,& feria ſecunda:ex q̃bus factus eſt dies vnus.i. dies primus: vt iquit Gloſa.vnde ſequitur:ꝙ dies primus fuit à pricipio diei primi vſq; ad mane alterius:in quo mane incepit dies ſecundus.Quapropter conſtare dicitur: ꝙ ſm naturæ curſum,& ordinem dies præcedebat noctem. Vnde diſcurrendo ſimiliter per oẽs alios dies, in feria ſexta de mane expletus fuit dies quintus, & incepit ſextus:in quo Deus creauit aĩalia terreſtria quadrupedia, & creauit hominẽ: & ſic in illa die factum eſt veſpere:& tranſacta nocte factum eſt mane:& completus dies ſextus in principio Sabbati:quia finis vnius diei erat principium alterius:

Quòd De° cœpit creare mundum mane.

& tunc in ſeptimo die de mane in principio lucis,;finito die ſexto, Deus incepit quieſcere ab omni opere quod patrarat: & ſanctificauit illã diem: vt Geñ. cap.ii. Ex quo ſequitur primo:ꝙ illa dies ſeptima non incepit in veſpera noctis præcedentis:quia illa nox præcedens tota pertinebat ad diem ſextum :ſed incepit de mane:& durauit vſq; ad aliud mane: in quo icepit dies Dominica. Item ſequitur ſecundo:Quòd Deus non incepit Sabbatizare,& quieſcere,niſi in die ſeptimo de mane in principio lucis:quia ibi fuit expletus dies Veneris:& incepit Sabbatũ. Ex quibus oĩbus patet:ꝙ quantũ ad temporis integritatem,Iudæi integrũ nõ ſeruant Sabbatum:imo truncatum, & diminutum:præcedentem enim vſurpant noctem,quæ ad diem Veneris ſpectat: & ſequentem noctẽ dimittunt,quę ad diẽ ſeptimã ptinet. Ergo non vere Sabbatizãt totam diem ſeptimã: quia incipiunt quieſcere in die Veneris de ſero:& reuertunt ad laborandum in die Sabbati de ſero:& ſic auferunt,& truncant totã noctem ſequentem,quæ ſm ordinem naturæ ptinet ad diem ſeptimam vſq; ad mane:hoc eſt ad principium diei Dominicę: vt ſuperius dictum eſt. Et ſic patet, ꝙ adhuc literaliter non vere,& pfecte obſeruant Sabbatum in memoriã creationis:put putãt: & ſe obſeruare aſſerunt. Sed ad hcc reſpõdent Iudæi: Quòd licet ſupradictus ordo dierꝫ verus ſit,ſm naturam,& lrãm: nihilominus Moyſes dedit eis modũ ſeruandi Sabbatũ,Leuitici.c.xxiii. qñ dixit: A' veſpera vſq; ad veſperam celebrabitis Sabbata veſtra:& ideo incipiũt Sabbatizare,& quieſcere in veſpera noctis pręcedẽtis vſq; ad aliam veſperã.Sed ꝓpter hoc nõ euadũt Argumentũ,& rõnẽ: qa ſemp manet ſeptima dies violata,& truncata,& diminuta.& per ꝯſequens nõ vere celebraretur in memoriam creationis: nec eo modo,quo Deus eam diem celebrauit,& ſanctificauit:& ſic Deus eſſet ſibipſi contrarius.

Si hoc verꝫ eẽt: quõ diꝯpoſſet: ꝙ Sabbatũ nõ habet veſperam.

A'veſpera ad veſperam.

❡De illa Iudęorꝫ ſecta,q̃ dr̃ Charrahim.

Quapropter illa ſecta Iudęorꝫ,q dicuntur Charrahim,volens fugere, & vitare

Charrahin.

hoc incōueniens, gloſat, & interpretat̄ il lud dictū. ſ. A veſpa vſq; ad veſperā. i. A nocte vſq; ad noctē iclusiue, celebrabitis Sabbata veſtra: & ſic incipiūt ceſſare à ve ſpera noctis præcedentis, & finiunt Sabbatum ſuū in die Dñica de mane. Vnde per duas noctes cum toto die itermedio celebrant Sabbatum, à nocte vſq; ad aliā noctem incluſiue. In quo tpe nec ignem accendūt, nec in ſuis habitaculis lumē habent: prout Deus pręcepit Exodi. c. xxxv.

Et ideo dicunt: ꝙ iſti Iudęi, qui in his Occidentalibus habitant regionibus, & vocant̄, Rabanim, nō ſunt veri Iudęi, ſed pręuaricatores legis, & nō obſeruatores: & ꝙ ipſi oēs ſunt damnati, & maledicti: ideo nullo modo cum eis ꝯuerſari volūt.

Item aſſerunt ēt iſti Charrahim: Quòd Deus non ſolū præcepit celebrari Sabbatum in memoriā creationis mūdi: ſed ēt in memoriā exitus Iſrael de Aegypto: vt patet Deuterono. cap. v. Vnde inquiunt, & affirmant, ꝙ in nocte ſequenti Sabbatum exiuit Iſrael de Aegypto, & à dura ſeruitute quieuit. Et ideo dicit dominus. Deuterono. cap. v. Memento ꝙ ſeruieris in Aegypto, & dñs Deus tuus eduxit te inde: iccirco præcepit tibi: vt obſerues diem ſabbati. Et ideo ad tollendū hoc dubium, dicendū eſt ſm Auguſtinū: Quòd tam locutio Dei de præcepto Sabbati, q̄ locutio Moyſis de quiete Dei in ſeptimo die, eſt figuraliter intelligenda. Nam Baſilius in ſuo Hexameron: & Auguſti. xi. de Ciuit. Dei: & ſup Geneſi ad lr̄am, dicūt, Omnia fuiſſe ſimul creata, & per ſuas formas diſtincta: iuxta illud libri Sapientię: Viuit in æternū, qui creauit omnia ſimul. Sed inquit Baſilius: Quòd in primo capitulo libri Geneſeos, diſtinguunt̄ dies ſm ordinem naturæ: & non ſm ordinem, & ſucceſſionem tpis. Vnde quia ꝯtinēs præcedit ꝯtentum: & res præcedit ſuum ornatum ſm naturam: ideo ibi in primis tribus diebus memoratur creatio, & diſtinctio coelo℞, & elemento℞: & in tribus ſequentibus, eo℞ deſcribitur ornatus. Qui quidem dies, licet (ſm Magiſtrum, & nōnullos alios doctores ſanctos) intelligātur tpales eſſe, ſm tpis ſucceſſionē: tū ſe

Libera-tio ex Aegy-pto no-cte ſeq̄n te Sabbatum.

De⁹ oīa ſimul creauit.

ptimus dies ſemp figuratiue intelligitur: qa licet Deus ceſſauerit à creatione nouarum ſpecie℞: tū non ceſſauit ſimpl'r creare: qm̄ ꝯtinue ex nihilo nouas, & rōnales creat aīas: & ꝯtinue in hoībus iuſtis nouam creat, & impartitur gratiā: necnō cōtinue res à ſe creatas regit, atq; gubernat. & per ꝯſequēs nō ceſſauit, nec ceſſat ipſe Deus creare. Vnde Saluator noſter inqt Iudæis, Ioan. c. v. Pater meus vſq; modo operat̄, & ego operor. Et ideo ait Auguſtinus ꝯtra aduerſariū legis, & Propheta℞: Quòd Propheta Moyſes, non ſolum in ſuo Pētateucho ſcripſit ordinem rerum geſta℞: verumetiā, prout ipſæ res erant, re℞ futura℞ pręfiguratio: ideo ipſe Moyſes per illum diſcurſum, & ordinem re℞ hæc duo voluit præfigurare. Primo diſcurſum tpis huius mundi: qm̄ ſicut Deus in ſex diebus creauit cœlum, & terram, & oēs creaturas: & in ſeptimo quieuit, & ceſſauit: ita pariter pręfigurabat, ꝙ ipſe Deus debebat ducere, & regere hominē peregrinādo ab Adam, per ſex ætates, vſq; ad Chriſtum per opa legis: ſed in ſeptimo die, & ætate mundi homo debebat quieſcere, & ceſſare ab opibus legis, & quieſcere per grām in lege libertatis. Qđ ita factum eſt: qa homo iſte myſticus peregrinatus eſt in pma die, & ætate mūdi, ab Adam vſq; ad diluuium: & in ſecūda die, vel ætate, vſq; ad Abraā: & in tertia vſq; ad Moyſem: & in quarta vſq; ad primū tēplum: & in qnta vſq; ad captiuitatem Babylonicā, & principium ſecūdi tēpli: & i ſexta die, vel ætate, vſq; ad Chriſtum: & ſic in ſeptima die quieuit in Chriſto, & lege libertatis, ceſſando à lege, & iugo ſeruitutis. Et ſic patet, ꝙ per diē ſeptimam, & quietē Dei, intelliḡit ceſſatio ab opibus legis in ſeptimo die mūdi, & tpe gratiæ: & per illā ſeptimā diem intelligit̄ totum tēpus legis Euangelicæ, & gratiæ Chriſti. Secūdo autē per illam creationē, & diſcurſum figurabat̄ totus diſcurſus nr̄ę recreationis, & redēptionis. Nā ſicut Deus per ſex dies creauit oīa, & in ſeptimo die ceſſauit, & quieuit: ita Chriſtus incipiendo à die Dñico in ramis palma℞, p ſex dies laborauit in nr̄a redemptione, & in ſeptimo

in ſeptimo die ceſſauit à laborib' corpis: & per totá dié corpus quieuit, & iacuit i ſepulchro. Propter ergo has ſupradictas rónes Deus pcepit Sabbatú celebrari in die ſeptimo, in ſignú, & figurá ſepulturę Christi, & in ſignú ſeptimę ætatis, in qua debebamus in Christo qeſcere. Ex qbus patet, q melius & ↄuenientius, & magis itegre ſeruát lraliter Sabbatú Iudęi Charrahim, q isti Iudęi Rabanim, q in nris habitát regionib' : inquátú ſeruát duas noctes cú die artificiali itermedio, qa vt ſic magis ſeruant veritaté figuræ ſepulturæ Christi: p tátú eni tpis ſpatiú iacuit Christus in ſepulchro: qa in die Veneris cruci fixus fuit: & in eadé die de ſero hora cópletorii fuit ſepultus: & iacuit corpus i ſepulchro p duas noctes, & dié artificialé itermediú, vſq ad dié Dñicú de mane, in quo reſurrexit. Ex quo patet iſtos Iudęos Charrahim melius itellexiſſe illud Leuitici.c.xxiii. A veſpa vſq ad veſpam celebrabitis Sabbata vra.i. A nocte vſq ad noctē iclusiue: qa magis ſatisfaciút lrę, & figurę. Quod aút veſpa ſumat in ſcriptura p tota nocte, maxime in iſto loco, patet Matth.c.vlti. vbi dr: Veſpe aút Sabbati, q luceſcit in prima Sabbati, venit Maria Iacobi &c.i. in nocte ſequéti Sabbatú: q qdé nox luceſcit in pma Sabbati.i. cuius finis, & mane eſt principiú diei Dñicę, q apud Iudęos dicebat pma ſabbati.i. pma dies poſt Sabbatú. Ex qbus patet, q tota illa nox dicebat veſpa Sabbati apud Iudęos. Ité ex hac ipa cauſa ſeqt, q iſti Charrahim bene allegát illud Deuter.c.v. ad pbádú, q i nocte Sabbati ſequéti exiit Iſrl de Aegypto: & q pp hoc De' pcepit Sabbatú i tali die celebrari: qa illud ↄuenientiſſimú ſacrm, & figura fuit p reſurrectióe Christi. Ná ſicut Deus tali nocte expoliauit Aegyptú, & liberauit Iſrlá dura ſeruitute, & qeuit i libertate: ita Chriſt' i nocte ſequéti Sabbatú expoliauit Infernú, & liberauit ſctós pres, & fideles veteris teſtaméti, & in die Dñico ſúmo mane ſurrexit ad gloriá: & ſic i illa nocte, & mane fuit illa figura liberatióis de Aegypto p Christú i ſctis prib' adipleta. Ex hoc ét ſeqt: q illa nox Sabbati, i cui' fine, & mane ſurrexit Chriſt', fuit duplex nox.ſ. legis, & grę. Ná ipſa fuit nox naturalis Sabbati legis: i quo tpe dies pcedebat nocté ſm naturá: vt dcm é: & illa, & eadé fuit nox diei reſurrectióis, & tpis, & Dei grę, i quo nox pcedit dié: cui' rei ratio é: qa i lege vetere gra pceſſit pctm. Vñ Adá nó fuit creatus in nocte, nec i pctó: ſed i die, & gra. Sed poſtea factú eſt veſpe, & nox i eo p pctm. Etiá i tali nocte peccati vixit totú gen' humanú p ſex ſucceſſiuas ætates, vſquequo factú eſt mane p Christú: ſicut poſt nocté pcti, & legis, icepit dies grę i reſurrectióe Christi. Et ſic ille dies Dñicę reſurrectióis fuit pm' dies legis grę ſuccedés nocti peccati, & tpis Sabbati Iudęorum, & naturę: qa nox pceſſit: dies aút appropiquauit: vt in qt Apls ad Rom.c xiii. Et ideo i lege Euágelica, & in tpe grę nox pcedit dié: & talé ↄſuetudiné ſeruat eccl'ia Christi: nó ſolú i celebrationé feſtorum, ſed ét quarúcúq feriarum: qa icipit officia ſua à veſpa noctis pcedétis feſtú, vel feriá: & ex hac inchoatióe efficit: q nox pcedit dié: & hoc ob cám antedictá. Et ſic é dicédú: q illa nox reſurrectióis fuit cómunis diei Sabbati pcedétis, & diei Dñicę ſubſequétis: vñ dici pót, nocté illá fuiſſe duplicé. Quá ob cám ſoluit difficultas illi' dicti Saluatoris nri, Matthęi.c.xii. Quòd ſicut Ionas ſtetit in vétre ceti trib' dieb', & noctib': ita oportet eé filiú hois trib' dieb', & trib' noctibus i corde terrę. Ná licet p ſynecdoché, Chriſt' ſteterit i ſepulchro trib' dieb': ſumédo parté p toto: qa cepit finé diei Veneris: & principiú diei Dñicę cú tota die Sabbati: tñ nó cepit aliqd de tertia nocte: qa nó fuit ibi niſi per duas noctes tm. Et ideo, quia illa nox reſurrectionis fuit duplex, dicédú é, q licet Christus nó iacuerit i ſepulchro, niſi p duas noctes tpales: tñ ſtetit ibi p tres noctes ſacramétales: & ſic ſoluit difficultas: qa ſcriptura magis attédit ad ſacrm, q ad lram, & tempus.

¶ Quòd Iudei noſtrates: hoc é nrarum Occidétaliú regionú, falſum celebrent Sabbatú, accédendo, ſiue accédi faciédo igné i Sabbato i domib' ſuis.

Qui vult diuini mádati verus obſeruator appellari, debet equidem nihil

Digitized by Google

de contentis in eo prętermittere. Sic nãq; mandatur Exodi. c. xxxv. Sex diebus facietis opus: ſeptimus dies erit vobis ſanctus, Sabbatum, & requies domini: qui fecerit opus in eo die, occidetur: non ſuccẽdetis ignem in omnibus habitaculis veſtris per diem Sabbati. hęc omnia in prædicto pręcepto continentur. Nam primo, ex his verbis, Sex diebus facietis opus, ꝓhiberi vĩ, ne ſeptimo die aliquod opus fiat, & maxime ſeruile: includendo etiam in opere ſeruili decoctionem ciborum in Sabbato edendorũ: vt Exodi. c. xvi. Secũdo, ex his verbis, Septimus dies erit vobis ſanctus, Sabbatũ, & requies dñi, ſanctifica tio diei ſeptimi, & requies mandatur. Tertio, ex his aliis verbis, Qui fecerit opus ĩ eo die, occidetur, hoc iudiciale præceptũ eſſe demonſtratur, quia ꝯtrafacienti mortis pœna imponitur, & minatur. Quarto, per hęc alia vltima verba, Nõ ſuccẽdetis ignem in oĩbus habitaculis veſtris ꝑ diẽ Sabbati, non paruum vĩ contineri myſterium, licet Iudęis occultũ: ꝙ ne Sabbatũ violent, ipſi ignem nequaq̃ accendere volunt: ſed per aliquem, qui nõ ſit Iudæus, pretio ſibi ignem accendi faciunt. Dicite quęſo ô Iudęi: quare hoc facitis? niſi quia in opere, & labore accẽdendi ignem, mãdatum Dei tranſgredi putatis. Sed aduertite opus, & laborem accendendi ignem, eſſe quid modicum: & quod modicũ eſt, pro nihilo reputari ſemper ſolitum eſſe, tam apud Gentiles Philoſophos, q̃ etiam apud Iudæos. Dicite mihi ô Iudęi: Nõne in Sabbato licet vobis Iudęis, abſq; mandati huius violatione, per vnum milliare tm̃ iter facere? Nonne minus opus eſt accendere ignem in domo, q̃ per vnum milliare tm̃ itinerari? Si igiť quod plus eſt: hoc eſt maioris laboris, in hoc mandato vobis licet: quare quod minoris eſt laboris, in hoc eodem mandato nõ debet pariter vobis licere? latet igiť in huius ignis accenſione aliud neſcio quid. Si aũt diceretis Non licere vobis ſine aliquali culpa iter vnius milliarii peragere: & ideo vt penitus à culpa vacetis: per alium, ꝙ nõ ſit Iudæus, ignem pretio accendi facitis. Reſponderem: Vos propterea nõ eſſe à peccato ĩmunes: quia trita regula eſt: Quòd qui per aliũ facit, per ſeipſum facere vĩ. l. ita tñ. ff. de admi. tut. & c. q per alium. de reg. iur. in. vi. Vnde ex prędictis alteꝝ de duobus neceſſario cõfiteri cogimur. Aut ſ. ſi vos ipſi ignem accenditis, Sabbatũ non violari: qa quod modicum eſt, ꝓ nihilo reputatur: aut ſi per alium pretio accendi facitis, non eſſe vos Iudæos à peccato immunes: qa, Qui per alium facit, ꝑ ſeipſum facere vĩ. Vnde hæc veſtra excuſatio videtur inanis, & friuola. Si igitur ꝓpter laborem accendendi ignem, Sabbatum non violatur: eo ꝙ ſit quid modicũ reſtat vt id pręceptum ex alia cauſa emanatum fuiſſe confiteamur. In iſta nempe prohibitione, Ne Iudęi ignem in domibus ſuis accenderẽt, figura fuit in futuro tunc tempore adimplenda: & propterea non obſtare percipitur, hanc particulam eſſe cerimonialem: quia de cauſa, ꝓp quã hoc fieret, nemo poterat certam reddere rõnem: ſed erat per Meſſiam Regem tũc venturum reddenda, & declaranda. Hæc igitur figura erat vnum ex ænigmatibus veteris legis allegoricis tegminibus inuolutis, quæ ꝑ futuꝝ Meſſiã erant declaranda. Multa enim diuina myſteria dixi ſupius lib. vi. c. xcix. fuiſſe ĩ lege Moſaica clauſa, ſiue ſecreta, & ſigillata: & ꝓpea ad pſectũ nunq̃ ĩtelligi potuerũt, qm̃ Prophetę mõſtruoſa q̃dam miracula in ſuis annunciauerũt Vaticiniis: quoꝝ nec ꝛõ, nec ipſꝑ ſenſum, ſaltem ꝑpte, deſignabať: & ꝙ niſi fuiſſent poſtea opere cõpleta: nunq̃ intelligi potuiſſent: nec ẽt ad plenũ intellecta ſunt, niſi poſtq̃ Chriſtus ipſe, & verbo, & opibus interpřtatus eſt. Licet enim hmõi ꝓhibitio accendendi ignẽ in habitaculis ſuis per totã diem Sabbati in myſteriũ facta fuerit, tñ hmõi myſteriũ nõ potuit eẽ gratia ſui, nec ẽt alicuius rei pteritæ. Igiť vt in ſignũ alicuius ſignati, & præfigurati cuiuſdã rei futurę fieret, ſiue factũ fuerit neceſſe eſt: cũ per illã ignis, & luminis, ſiue ſplendoris carentiã, & in tenebris cõuerſationem, & permanentiã ꝑmonſtraretur, & denuntiareť tp̃s illius legis eſſe in tenebris ignorantiæ, ꝓp ipſius q̃plurima ænigmata, & myſteria ſecreta, & occulta, Figura.

quæ

que Iudei ipſi hoc non negantes, Tycu: hoc eſt, ſilentiū, appellant: que (vt ipſi dicunt) eſſent in futurū per Regē Meſſiā detegenda, & iuxta veritatem interptanda, & declaranda. Et ideo p illas tenebras, in qbus ſine lumine in Sabbato manebant, figurabat qualiter Meſſias Rex tunc futurus, q erat lux mundi, & verū lumē, debebat in ſuo aduentu oīa legis Iudaicæ ænigmata: & oīa loca ipſi⁹ legis obſcura detegere, & illuſtrare, & ignorantię tenebras, patefacta veritate, expellere, & fugare: omneſq; ei credentes ſua doctrina illuminare, patefaciendo, & oñdendo, & declarando verū, & intrinſecū ipſius legis ſenſum: vt ſuperius dixi lib. vi. c. xcix. Quod ſatis aperte aduerti pōt, ex vſu, & obſeruantia cuiuſdam ſectę Iudęorū cōmorantium in Gręcia, & in partibus Oriētalib⁹: qui cognominant Charrahim: de qbus paulo ante dictū eſt. Ipſi enim per totam diem Sabbati, à veſpera vſq; ad veſperā, nec ignem, nec vllū lumen accendūt, vel per aliquē aliū accendi faciunt, aut quōcunq; accenſum in ſuis tenent habitaculis: ſed per totum illud tps in vno tm̄ domus ſuæ angulo in tenebris manent: & hoc, vt iuxta Moyſis pręceptum, Sabbata ſua celebrent, & ſanctificent: improbātes quammaxime Iudęos oēs in noſtris Occidentalibus cōmorātes regionibus: quos, Rabanim, nomināt: eo quòd in Sabbato ignem accendant: & ideo eos legis Moſaicę corruptores, & euerſores eſſe autumant: nec cū eis vllum hr̄e volunt commerciū, qa eos hęreticos eſſe arbitrantur. Et ad maiorē huius rei ɔfirmationem aduertant Iudęi, hoc in ſuo contineri Thalmud, in lib. q dr̄ Haguiga, in c. incipiēte endorſim: quod ſignificat, nō pręiudicabūt. Dicitur enim ibi: Quòd illa, q ad fundamenta fidei pertinent, ſunt occulte, & velate in ſcripturis tradita: nec erat licitū prędicare ea, nec ēt docere, niſi tm̄ vni, vel duobus, qui eſſent ad hoc idonei: qd etiam colligit ex dictis per Rabi Moyſem Aegyptium in ſuo Deutero. in primo lib. titulo de fundamentis legis. c. iii. Rabi inſuper Menahem Ranahad, auctoritate libri Zoar, Deutē. c. vi. ſuper illud verbū, Audi Iſrael: vbi expreſſa de Trinitate diuina fit mentio, ait Chaldaice: Et non in his ſæculis, quouſq; adueniat Meſſias, licebit nobis reuelare. ſ. hęc: quaſi Rabi iſte ſentiret hęc arcana per ipſummet Meſſiam, & per eius nuntios eſſe reuelanda: & in hoc vniuerſa Cabaliſtarū ſchola cōſpirat. ſ. qꝫ Trinitatis arcana recōdita fuerunt, quouſq; aduenit Meſſias, qa tūc oīs erroris ſuſpitio ſublata fuit. Tempore enī Chriſti Saluatoris noſtri oīa hęc myſteria reuelata fuere: qm̄ eo ipſo tpe adimpleta, & veraciter cognita fuerunt. Quod aūt hmōi myſteria per Meſſiā reuelanda, in teſtamento vetere clauſa eſſent, & ſecreta, & occulta, ſuperius lib. vi. c. xcix. ſatis idonee probatū eſt. Sed quare in Prophetarū Vaticiniis multa ſint ænigmata obſcura: allegoricis. ſ. inuoluta tegminibus: ſi diligenter inſpexeris: ex his cauſis id factū fuiſſe inuenies: vt. ſ. deſiderarentur ardentius, & intelligerent iucūdius, qñ. ſ. per Regem Meſſiam tunc venturū interpretarent, & declararent. Sed hāc quoq; diuinorū myſteriorū ſigillationem, & velatam veritatem, quę in teſtamento vetere continebatur, reuelādam fuiſſe in tpe nouiſſimo, in quo venturus erat ipſe Meſſias, prędixerūt multi diuini Prophetę: vt ſuperius dictum eſt. Hieremias quoq; c. xxx. hoc idem futurū fuiſſe prędixit, his verbis in calce ipſius. c. poſitis: In nouiſſimo dierū intelliges ea: quia. ſ. reuelanda erant per Chriſtum Meſſiam: & p eius Apoſtolos, & Diſcipulos: quia eius tempus ab omnibus nuncupatur tps nouiſſimum. Et ſequitur ipſe Hieremias in fronte. c. xxxi. In tpe illo dicit dn̄s: Ero Deus vniuerſis cognationibus Iſrael, & ipſi erunt mihi in populum: qa ex paucis Iudęis, & q̄plurimis Gentilib⁹ fieret vnus ppl's. ſ. Chriſtianus: ſicut iādiu factum eē cernimus. Quòd aūt in lumine Meſſię ambulandū eēt, docet nos Eſaias. c. xlix. his verbis: Parū eſt: vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas Tribus Iacob, & feces Iſrael ɔuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea, vſq; ad extremū terrę. Item ipſe idem Eſaias. c. lx. Surge illuminare Hieruſalem: qa venit lumen tuū: & gloria

Digitized by Google

domini ſup te orta eſt: quia ecce tenebræ operient terrã, & caligo pplos, ſiue Tribus, iuxta Hebraicã veritatem: quod proprie refert ad Iudęos: cũ nullus alius populus, niſi Iudaicus, in Trib⁹ diuiſus fuerit. & ſequit ipſe Eſaias: Super te aũt orietᷓ dñs: & gloria eius in te videbitur: & ambulabunt gentes in lumine tuo: & Reges in ſplendore ortus tui. & in calce ipſius capitis: Non occidet vltra Sol tuus: & Luna tua nõ minuetur: quia dñs erit tibi in lucem ſempiternã. Ecce q̃ aperte oſtendit Vates iſte pplm Iſrael in tenebris ignorãtiæ fuiſſe: & ꝙ in luce venturi Meſſiæ ambulandũ erat. Quòd aũt Ieſus Chriſtus fuerit lux mundi, & lumen vitæ, conſtat aperte ex verbis ipſius Saluatoris noſtri, Ioãnis. c. viii. Itẽ ergo locutus eſt eis Ieſus, dicens: Ego ſum lux mundi, q ſequit me non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitę. Item eiuſdem Ioannis. c. ix. Quádiu ſum in mundo, lux ſum mundi. Item ẽt eiuſdem. c. xii. Dixit ergò eis Ieſus: Adhuc modicum lumen eſt in vobis: ambulate dum lucẽ habetis: vt nõ vos tenebrę comprehendant: & q ambulat in tenebris, neſcit quo vadat: dũ lucem habetis, credite in lucẽ, vt filii lucis ſitis &c. Ioannis ẽt antedicti. c. i. dr̃: Quod factum eſt in ipſo, vita erat: & vita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet: & tenebræ eã non cõprehẽderũt. Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Ioannes: hic venit in teſtimoniũ, vt teſtimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quę illuminat oẽm hoiem venientẽ in hunc mundum. In mundo erat: & mundus per ipſum factus eſt: & mundus eũ nõ cognouit. In ꝓpria venit, & ſui eũ non receperunt &c. Ex omnibus igitur antedictis liqdò ꝯſtat, Iudæos oẽs in noſtris regionibus cõmorantes, præceptum de Sabbato celebrando violare, & non obſeruare iuxta literã: quia in domibus ſuis eo die ignẽ accendunt, ſiue accendi faciunt, cõtra formam mandati. Non enim feſtiuitatem illam celebrant iuxta ſeriem mãdati: cum in tenebris non maneãt, iuxta figuram per Meſſiam declarandam.

¶ Quòd Iudęi præmiſſa quadã proteſtatione ſolẽni, putent ſe quoſcunq̧, & Chriſtianos in primis, circumuenire dolis, ac fraudibus ſine peccato, atq̧ iactura corporis, vel facultatis. Cap. XIIII.

ERat nanq̧ apud Iudęos mẽſis ſeptimus totus iucundus, atque feſtiuus. Nã die primo, ob memoriã, ꝙ Iſaac Abraę filius imolatione liber euaſerit, feſtum tubaꝝ celebrabant: vt hr̃ Leuit. cap. xxiii. vbi dicitᷓ: Menſe ſeptimo prima die menſis erit vobis Sabbatũ memoriale clãgentibus tubis, & vocabitᷓ ſanctũ. Decimo vero die, ab eis feſtũ expiationis fiebat, ob memoriã diuinę pietatis, atq̧ clementiæ, qua multi extiterunt, ac liberi (vt ipſi dicunt) à peccato vituli, quem in deſerto adorarunt: quẽadmodũ ſcribitᷓ eiuſdem eodem. c. Decimo die menſis huius ſeptimi, dies expiationis erit celeberrimus. Quintodecimo aũt die feſtũ Tabernaculoꝝ erat eis, ob memoriã, ꝙ filii Iſrael poſt exitũ de Aegypto habitauerit in Tabernaculis in deſerto: vt præceperat eis Deus. legitur hoc eiuſdem. c. eodem. Quintodecimo die menſis huius ſeptimi, erunt ferię Tabernaculoꝝ ſeptem diebus dño. Exodi etiam. c. xxiii. dr̃: Tribus vicibus per ſingulos annos mihi feſta celebrabitis. His habitis decreuerunt Thalmudiſtæ, ſiue Rabini: Si qs Iudęoꝝ noctẽ menſis ſeptimi ante decimũ diem voluerit anno futuro aliquẽ, vel fallere, vel decipere in eo, ꝙ iuramento ſuo obſeruatuꝝ ſe dixerit, liceat ei accedere ad Rabotenos, vel ſacerdotes in Synagogã, legis codicem, ſiue rotulũ in manibus tenentes: corãm quibus hæc verba ꝓferat: Ego Iſaac, vel Dauid, Iudęus ꝓteſtor corãm Deo, & vobis, omnia vota, & pollicitationes omnes, quę, & quas fecero alicui anno futuro, vel promiſſiones, vel iuramenta: & ea me obſeruatuꝝ pollicitus fuero, animo nihilominus non conſentiente promiſſionibus factis, velim irrita fore, & inania, nulliuſq̧ ponderis, vel peccati, ſi minus eã fuero executus. Quibus ſic expreſſis, inquiunt Thalmudiſtæ, poſſe Iudæos tunc impune quoſcũq̧ & Chriſtianos in primis, circũuenire dolis, ac fraudibus ſine peccato, atq̧ iactura corporis, vel facultatis.

Digitized by Google

vel facultatis. Non miretur igitur quiſ-
ſpiam, ſi Iudęi Chriſtianos Principes, &
vrbium Rectores, ſiue Iudices irrideant:
ſi iuramentū ſibi pręſtitū non obſeruant:
vel vt ne qd plus accipiant pro fœnore,
vel vſura, q̃ ſibi conceditur, & permittitur:
vel aliquod ſcelus ſe negāt feciſſe: vel in
nihilo teneri ei, q illum iudicialiter i ius
vocauerat: vel pignus negant, & ſimilia:
cū ipſi facta proteſtatione antedicta in ni
hilo ſe peccare arbitrētur. Verū, qm̄ apud
ipſos Iudæos taliter inoleuit huiuſmodi
annuæ proteſtationis conſuetudo: vt oēs
penè Iudæi eam faciant proteſtationem:
icciirco aliam adinuenerunt cautellā. Nā
ſi Iudęus alteri Iudæo aliquid vult iura-
mento promittere: ille Iudęus, cui facien
da eſt ꝓmiſſio, ſic inquit: Tu iuras legi, &
Deo ad meum intellectum: ꝙ ſic tali tem-
pore facies, vel dabis: & ſic ille promittit,
& iurat. Volunt enim Iudęorum Rabini,
per illa verba, Ad meum intellectū, vt an
nua illa reuocetur proteſtatio, & omnino
irritetur. Si autem promitteret Chriſtiano
cum iuramēto ſub eadem verboꝝ forma,
inquiunt, proteſtationem illā minime re-
uocatam fuiſſe, licet, Ad intellectum Chri
ſtiani iuraſſet Iudæus: eo ꝙ dicant, Chri-
ſtianos nullum habere intellectum. O' im
pios, & paricidas homines, imo omni hu
mana ratione carentes, Iudæos dico, ſiue
Iudęorum Rabinos. Nihil enim amplius
poſſum illos appellare, q̃ impios, & pari-
cidas: quibus non ſufficit lex à Deo data:
ſed eam ſuis irritare ſtudeant conſtitutio-
nibus, & quidem falſis. In qua re: hoc eſt
proteſtationis cautella, quamplurima cō-
tinentur ſcelera: & tn̄ iſti impudētes hoc
à peccato immunes eſſe fateri non erube-
ſcunt. Non enim ſolo actu cōmittitur pec
catum, ſed ēt cogitatione deliberata. ſ. &
determinata: quæ in hac iniqua nequaq̄
cælari poteſt cautella: cum etiam clauſis
oculis cernatur aperte, hoc alia non effi-
ci cauſa, niſi vt fallere, & decipere ſibi li-
ceat. Quod aūt mala cogitatio ſit pecca-
tum, Eſaias Propheta, imo Deus p Eſaiam
.c.i. aperte demonſtrat, dicens: Lauamini,
mundi eſtote, auferte malū cogitationum
veſtraꝝ ab oculis meis. Hieremię quoque
.c.iiii. dicitur: Circuncidimini dn̄o, & au
ferte ꝓputia cordium veſtroꝝ viri Iuda,
& habitatores Hieruſalem: ne forte egre-
diatur vt ignis indignatio mea, & ſuccen
datur: & non ſit, qui extinguat pp maliciā
cogitationum veſtraꝝ. Et licet Ioſephus
Hebræus lib. xii. Iudaicæ Antiquitatis. c.
xiii. dicat, Cogitationes nō eſſe peccatū,
niſi perficiantur, & opere adimpleantur:
tamen Prophetę aliter ſenſerunt: vt ſupra
dictum eſt: & etiam dicitur Eſaiæ. c. lv. De
relinquat impius viam ſuam, & vir ini-
quus cogitationes ſuas. Zachariæ cap. i.
Hæc dicit dominus exercituum: Conuer-
timini de viis veſtris malis, & cogitatio-
nibus veſtris peſſimis. hæc quatuor man
dat Deus per Zachariam. c. viii. Hęc ſunt
ergo verba, quę facietis: Loquimini veri-
tatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo. Ve-
ritatem, & iudicium pacis iudicate in por
tis veſtris: & vnuſquiſq; malū contra ami
cum ſuum ne cogitetis in cordibus vr̄is:
& iuramentum mendax ne diligatis: oīa
enim hæc ſunt, quæ odi, dicit dn̄s. Sed
quid diuinam ſcripturam inueſtigamus
vlterius? licet in aliis multis eiuſdem lo-
cis hoc idem habeatur? cū Iuuenalis Gē-
tilis Poeta hoc idem his teſtetur verſibꝰ,
Satyra incipiente: Exemplo quodcunq;
malo committitur &c. Spartano cuidam
reſpondit Pythia Vates: Haud impunitū
quondam fore quod dubitaret Depoſitū
retinere: & fraude iure tueri Iurando: quę
rebat enim quę numinis eēt Mens: & an
hoc illi facinus ſuaderet Apollo: Reddi-
dit ergo metu, non moribus: & tn̄ omnē
Vocem adyti dignam templo, veramq; ꝓ
bauit Extinctus pariter tota cum prole,
domoq;: Et quamuis longa deductus gē-
te propinquis, Has patitur pœnas peccā-
di ſola voluntas: Nā ſcelus intra ſe tacitū
qui cogitat vllum Facti crimē habet &c.

Iudæi igitur in primis legem Dei diſſi
pantes, ſola voluntate peccauerunt: quia
fallendi, & decipiēdi gratia hoc fecerūt:
& licet neminem decepiſſent (quod tamē
falſum eſt) tamen quia hoc animo, & hac
intentione eam diſſiparunt, à peccato im
munes eſſe nō poſſunt. Quod aūt fallere,
& decipe ꝓximū, ſit peccatū, Exodi. c. xx.

Digitized by Google

patet,& Leuitici.c.vi.&.xix. Dicit enim Exodi.c.xx.Non cõcupiſces domum pximi tui:nec deſiderabis vxorẽ eius: non ſeruũ:non ancillã:nõ bouem: nõ aſinũ: nec oia,quę illius ſunt. Leuitici aũt.c. .vi.ſcribit:Locutusq; eſt dñs ad Moyſem, dicens:Anima,quę peccauerit, & cõtẽpto dño negauerit pximo ſuo depoſitum,qd fidei eius creditũ fuerat:vel vi aliqd extorſerit,aut calũniã fecerit, ſiue rẽ pditã iuenerit,& inficians inſup peccauerit: & quodlibet aliud ex pluribus fecerit,in qbus ſolent peccare hoies,reddet oia,quę p fraudem valuerit obtinere integra:& qntam inſup partem dño,cui dãnũ itulerat.

Leuitici aũt.c.xix.dicit:Non facies furtũ:nõ mẽtiemini:nec decipiet vnuſqſq; pximũ ſuum:nõ piurabitis in noie meo: nec pollues nomen dñi Dei tui,ego dñs: Non facies calũniam pximo tuo: nec vi opprimes eum.Quòd aũt Chriſtianus ſit pximus Iudæi,oſtendã infra.c.xvii.vbi oſtendendũ eſt,vſuram non eſſe licitam.

In hac ẽt legis diuinæ violatione, Iudæi in aliud incurrũt peccatũ pp̃ter iuſiurandũ:ipſi iuramento aliqd pmittunt, credentes illud irritũ eſſe illa.ſ.ſua proteſtatione.Nã Deus in vanum noiari nõ debet,nec irreuerenter,ne in cõtemptũ nominet:ſed cum magna reuerentia, & honore:nimia enim familiaritas parit ptemptũ.Scribit enim Exo.c.xx. Nõ aſſumes nomẽ Dei tui in vanũ:nec enim habebit inſontẽ Deus eũ,qui aſſumpſerit nomen Dei ſui fruſtra.Eſt enim hoc mãdatũ ſecũdũ Decalogi pceptũ ſm Chriſtianos: ſm vero Iudæos tertium: vt ſuperius dictũ eſt lib. viii.c.xiii. Cui mandato ptrauenirent Iudæi,ſi ſuis peruerſis pſtitutionibus, vel cautellis,ſuum irritarent iuramentũ. Quod mandatũ, licet Horatius Flaccus Poeta Gentilis ignoraret,tñ naturali ratione motus,ſic in ſua docet Poetria:Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus Inciderit.Admonet nanq; Poetas, ne p qualibet re leui, in ſuis operibus diuinũ implorent auxilium:ſed tantũ in re grandi,& difficili.Iudæi aũt non ſolum pro re parua ipſum Deum nominant: ſed in re,quam irritã,& nullam eſſe volunt,eũ iuramento ſuo in teſtem iuocãt,& implorant,quaſi falſitatis ſuæ eum teſtem eſſe velint. Arbitrant enim iuramentũ ſuum, & promiſſionem eo iuramento firmatã, ſtante pteſtatione ſua,de qua ſupra dixi, irritum,& penitus nullum eſſe:in falſitatis igit,& deceptionis,quam facere intẽdunt,eum in teſtem inuocãt,iurant, & p legem,& Deum ſe pmiſſa obſeruaturos: vnde fruſtra,& incaſſum:hoc eſt p nihilo eum in teſtem iuocãt:in vanum ergo, imo verius in iudicem, & ſceleris ſui vltorem inuocant,& implorãt: cum per huiuſmodi iuramentũ in execrandum incurrant periuriũ: vt per textũ Leuitici cap. .xix.ſupra allegatum,nõ difficile cõſtat. Non enim poſſunt legẽ Dei irritare(vt arbitrant)nec etiã mutare, nec aliqualiter minuere:multipliciter igitur, & grauiter peccãt. Sed ſi reſpicies quo tpe proteſtationem illam faciant, inuenies profectò peccatũ ſuum, reſpectu tpis, adhuc grauius fieri: tempus aũt, quo pteſtationem illam emittunt,eſt feſtũ expiationis à peccato vituli:vt ſupra dictũ eſt. Cum enim eo tpe,quo ſe à peccato vituli expiari arbitrant,pteſtent Deo,ſe ad pmittendorũ obſeruationem nolle teneri, etiã ſi iuramento firmarẽt:nõne eſt alterius peccati initium? Sed vera expiatio præteritorum peccatorũ pœnitentia fieri debet,cũ propoſito cauendi,& euitãdi futura peccata:nõ aũt pteſtatio, vt liceat vlterius grauius peccare:vnde grauius peccant. Si etiam pręſumũt vota,quæ Deo factũ ri ſunt,ſe eadem poſſe pteſtatione mutare,& irritare,ſeipſos accuſant, & decipiunt:quia Numeri cap.xxx. dicit: Narrauitq; Moyſes filiis Iſrael omnia, quæ ei dñs imperarat: & locutus eſt ad Principes Tribuum filiorũ Iſrael:Iſte eſt ſermo, quem præcepit dñs: Si quis virorũ votũ domino vouerit:aut ſe pſtrinxerit iuramento: non faciet irritũ verbum ſuum: ſed omne,quod pmiſit,implebit. Leuitici etiã cap.xxvii.plura dicunt de votis. Ex qbus oibus antedictis clare, & aperte cognoſcit,quanta ſit Thalmudiſtarũ,ſiue Rabinorũ Iudęorũ, ac omniũ Iudęorũ impietas,pariter & improbitas.

¶Inquiunt

¶ Inquiunt Iudæi ſibi licere cũ propria vxore coire cõtra humanum vſum, & in vaſe non congruo. Cap. XV.

Dicunt iſuper Iudæi improbi, ac ſceleſti: Si quis coitũ venereũ ↄtra humanum vſum cũ vxore ſua loco, & vaſe non cõgruo exercuerit, ſcelus nullum admittere, vel peccatum. Quo autẽ fundamento moueantur, reſpõdẽt interrogati, per textum legis ſcriptæ Leuitici capituſ. xviii. xix. & vigeſimo. Dicitur eñ Leuitici capitulo decimooctauo. Cum maſculo nõ cõmiſcearis coitu fœmineo: q̃a abominatio eſt. xx. autẽ capitulo ſcribiť: Quí dormierit cũ maſculo, coitu fœmineo, vterq; opat⁹ ẽ nefas, morte moriañ. O ignorantiam beſtialem, imo beſtiis deteriorem, cum cõtra ordinem naturę pergere nõ erubeſcãt. Sed aiunt ↄtra ius naturę non eſſe à lege prohibitũ agere cum vxore: & qm̃ ſceleſtiſſimi ſunt, ſceleſtam doctrinam docent. Sed quęro ab eis, agere cũ vxore in vaſe non congruo, & auerſo, an ſit cõtra naturam, an non? Scio eqdem eorum nullum tam fatuum, tam beſtialem eſſe, qui non dicat, non affirmet naturæ officio contrarium quicq̃d naturę ordine omiſſo, diuinæ legi repugnat. Igitur illud prohibitum eſt, atq; peccatũ. Legitur enim Iudicum. c. xix. Quod vir q̃dam Leuites nomine, cũ nonnulli ciuitatis Gabaa filii Belial eo abuti cuperent: hoc tantum, vt euitaret ſcelus, vxorẽ ſuã eis vſuariam, ſiue abutẽdam dederit: qua cum tota nocte abuſi eſſent, dimiſerunt eam mane, vt ibidem ſcribitur. Aut enim ſm ordinem, & viam naturæ, cum muliere ipſa obſecuti ſunt animo ſuo: aut euerſo ordine, & in vaſe non congruo, vterq; autem coitus abuſus dicitur. Alter enim, qm̃ mulier illa nullius eoꝝ vxor erat: alter vero, quia vaſe mutato, & officio naturę non adhibito coierunt. De primo nanq; ſcribiť Geñ. c. xix. de filiabus Loth: Habeo duas filias, inquit ipſe, quę necdum cognouerũt virum, educam eas ad vos, abutimini eis ſicut vobis placuerit. Nemo ſibi iure perſuadere poteſt, ꝙ vir bonus, & amicus Dei filias abutendas alicui extra vas, & in loco nõ ↄgruo dediſſet. De ſecundo, ꝙ ſit abuſus neminem latet, cum magis profanũ ſit, atque maius peccatum, qñquidem ſemen humanũ, q̃d producendę prolis gratia Deus hoibus conceſſit, eiectũ extra locũ operari neque at finem ſuum: ob quẽ errorem, atq; maliciam voluit Deus Her, & Onã Iudę filios vita priuare: vt legitur Geneſ. c. xxxviii. Dicitur eñ ibi: Fuit quoq; Her primogenitus Iudę nequã in ↄſpectu dñi: & ideo ab eo occiſus eſt. Et ſeq̃tur de Onã: Iccirco percuſſit eum dñs: eo ꝙ rem deteſtabilem faceret. In quo aũt Her neq̃ fuerit, dicũt Iudæi in eo, quo fuit frater eius Onã: qui cũ vxore, obſequens aĩo ſuo, emittebat ſemen extra locũ, ne conciperet. Igiť iſti, licet lege naturę cũ vxorib⁹ ſuis coierint: tñ, qm̃ ſemen ad humanæ ꝓpagationis opam ordinatũ, in terrã ex loco idoneo emiſerũt, morte digni à dño iudicati ſunt. Diuinę iuſtitię ↄgruit ẽ: vt q in vaſe nõ debito rem habuerit, vbi recipi ad finem ſuum ſemen nõ poſſit, multo magis mortis pœnã, vel interitũ ſubire debeat.

Quæro inſup à Iudæis, cur Deus pluit ſup Sodomã, & Gomorrã (vt legiť Geñ. xix.) ſulphur, & ignẽ de cœlo? & ſubuertit ciuitates illas, & vniuerſos habitatores vrbiũ, & cũcta terrę virẽtia? Cur ẽt ſniam i eũ tulit Deus, de quo dř Leuit. c. xx. Qui dormierit cum maſculo coitu fœmineo, vterq; operatus eſt nefas, morte moriañ. Puto eq̃dẽ Iudæos nõ fore adeo iſanos, adeo rõnis expertes, quin veritatem iſtã nõ euomant, Deũ inter viros coitũ deteſtari: qñq̃dem i re ipſa ordo naturæ euertitur, & natura ipſa finẽ ſuũ aſſeq̃ nõ poſſit. Nam lege diuina ſancitũ eſt: vt homo hoiem gñet: Creſcite, inq̃t ipſe Geñ. c. i. & multiplicamini, & replete terram. Nec nõ eiuſdẽ. c. ix. poſt diluuiũ: Vos aũt creſcite, & multiplicamini, & igredimini ſuper terrã, & implete eã. Conſtat ꝓculdubio huic p̃cepto repugnare plurimũ regulam gñandi euertere: qñ ſubuerſione ipſa Deus, quod decreuerit, finẽ ſuũ ſortiri nequeat: & queãdmodũ Dei p̃cepto maſculinus coitus obſtat: ſic itidẽ cum muliere agere regula naturę omiſſa, & ordine, modus tollitur generandi, atq; concipiendi

Digitized by Google

via,cum proficiſcatur eadem vir cũ viro, qua ꝓficiſcitur vir cũ muliere ordine nõ ſeruato,& in vaſe nõ congruo. Quod qui dẽ facinus iure,atq; merito dici põt execrabile peccatum, atq; profanũ: qm̃ pari modo agitur cũ muliere, ꝑtermiſſo loco, atq; lege naturæ,quo agitur cũ maſculo: immo deterius eſt, & multo grauius peccat,qui coiit cum muliere in vaſe nõ conceſſo,ꝙ cum viro coitũ agere. Mulier etenim ſaturandæ libidinis viã habet, atq; vas opportunũ:qđ viro natura nõ ꝓſtitit: cur alia ꝓgrediẽ via prauus ille, ac impius? niſi vt penitus naturę obſtet,atq; mãdato Dei repugnet? Quis enim hunc ſanum dixerit, qui recto tramite derelicto, ſciens deuio itinere pergat? Iudæi igitur hi ſunt,qui via naturali derelicta, contra naturam pergunt.

Oppoſitio.

Inſurgit Iudęus, dicens: Thalmudiſtę, ſiue Rabini noſtri ſine ratione nõ mouentur, ſicut in noſtro continetur Thalmud. Scribitur enim in lib. nominato,Calla: hoc eſt Sponſa. & in lib. Nodarim: hoc eſt Promiſſionũ.c.iſta ſunt licita: Cum vxor cuiuſdam coràm ſenioribus legis conqueſta viꝝ ſuũ accuſaſſet,matrimonii pudicitiam in vaſe nõ cõſueto,& ordine naturę non ſeruato, ſæpius euertiſſe: ſeniores ipſi (ea re more ſuo inter ſe prius diſcuſſa) mulieri dixerunt: Lege cautum nõ eſt,quin tecũ illud ab eo fieri poſſit. Habemus nãq; Leuitici.c.xx. Qui dormierit cũ maſculo coitibus fœmineis,morte moriatur. Ex quo enim quod in textu legis ſcriptũ eſt,Coitibus fœmineis,in plurali,declaratur,ꝙ mulieri duo coitus,ſiue coeundi modi cõueniant. Ex qua Thalmudiſtaꝝ reſponſione,ait Iudęus,conſtare, Thalmudiſtas ſuos non niſi rationabili cauſa motos fuiſſe: cum ſic diuina lege ſtatutum ſit. Sed licet huiuſmodi coitum cõcedant: ſemen tamen in vas opportunum,& à Deo ordinatum eiiciẽdum eſſe volunt:ꝙ ſi extra vas illud, qđ à natura ordinatum eſt,emitteretur,grauiter peccari dicunt:& quoniam in coitu, q ſit cum maſculo,ſemẽ in vaſe debito nullatenus eiici poteſt,ideo Thalmudiſtę noſtri nunquam concedi poſſe affirmant,ꝙ cum maſculo coeatur, cum muliere autẽ concedunt,dũmodo ſemen in vas ſuum debitũ eiiciatur.

Reſponſio.

Rñſio. De coitu cum maſculo non eſt quæſtio noſtra: ſed de legis diuinæ euerſione, & in coitum mulierem mutatione. Cũ enim Deus ppl'm ſuum Iſrael ex Aegypto in terrã promiſſionis induceret,admonet eũ,ne more Aegyptioꝝ,à quibus receſſerat: nec ẽt eoꝝ, qui in ipſa promiſſionis terra habitabãt, viueret,& operaretur: ſed ſm leges ſibi ab ipſo Deo datas,ſe ab imunditiis abſtineat, & ſanctus efficiatur, qm̃ ipſe Deus ſanctus eſt: nõnullas ex legibus ſibi prius datis repetens,& in melius reformans, & alias inſuper quaſdã de nouo tradidit leges: vt multo magis ab immunditiis abſtineret: ꝑ quas nouas leges multos coitus: hoc eſt multaꝝ fœminaꝝ,tanquam imundos,prohibet: & maxime.c.xviii.ſ. mr̃is, nouercæ,ſororis,neptis,amitæ, matertera,nurus,menſtruatæ &c. prout Leuitici .c.xviii.xix.&.c.xx.diffuſius dicitur: qa in huiuſmodi coitibus ſe inquinaret. Poſtea vero dimiſſo coitu huiuſmodi mulierum,prohibet coitum fieri cum maſculo, dicens.c.xviii. Cum maſculo nõ commiſcearis coitu fœmineo,quia abominatio eſt.&.c.xx.dr̃: Qui dormierit cũ maſculo coitu fœmineo, vel coitibus fœmineis (vt inqunt Iudæi) vterq; operatus eſt nefas,morte moriaẽ. Thalmudiſtæ improbi ex illis verbis,Coitibus fœmineis,inquiunt,lege Dei cautũ eſſe, ꝙ maritus vxore ſua,quo velit coitu,abuti poſſet. O interpretationem impiã, & Thalmudica ſnĩa dignã. In hac nẽpe lege de mulieris coitu nulla fit ꝓhibitio: nulla ẽt ꝑmiſſio,vel conceſſio,ſed cũ maſculo tm̃,ne coitus fiat,prohibitio fit. In qua lege, licet verba illa,Coitu fœmineo, vel (Iudęoꝝ more) coitib⁹ fœmineis,ſerta ſint: nõ tñ ea de cã vt coit⁹ cũ muliere permittaẽ,vel ꝓhibeaẽ: ſed tm̃ ob q̃dam ſilitudinẽ adductã ad declarandũ legis intellectũ,nõ aũt ad aliqd permittendũ. In ea enim lege dr̃: Qui dormierit cum maſculo coitu fœmineo,vel coitib⁹ fœmineis: hoc eſt:q coierit cũ maſculo,ſicut coitur cũ fœmina. Ex qua ſilitudine,ſiue cõparatione,Thalmudiſtę iſti nullatenus oñdere pñt:ꝙ ſibi liceat

ceat

Digitized by Google

ceat duplr cū muliere coire:licet ēt ex illa pluralitate,Coitibus fœmineis,cū muliere duplr coiri poſſe ſignarer:qđ nequaꝗ ꝯcedit.Qua igit impietate pn̄t,aut volūt, Thalmudiſtę,legem Dei ꝓhibentis cum maſculo coitū fieri,retorquere,& in pmiſſionem duplicis cū vxore tm̄ coitus mutare?cū hic de vxore nulla penitus mētio fiat?nec coitus,q ex hac lege ꝓhibet,aliqualiter ad mulierem , ſed ad maſculum tm̄,referatur? Quòd aūt p dormire,itel ligatur coire,patet Deute.c.xxvii.c.xxi.& .c.xxii.Sed Hebraica veritas nō hēt,Dormire:ſed ꝗdā dictionem,ꝗ ſignat,Iacere: ēt iacere cū muliere,in ſacris lr̄is capit p coire.Sed attēto,ꝙ hmōi leges pplo ſuo dederit Deus:vt ſe ab imūditiis caueret, & abſtieret,& aliter viueret,ꝗ Aegyptii, & Cananęi:iō non debemus legē ad coitum imundū , & ad imunditias pmittendas,& inducendas(vt faciunt Iudæi)aliquo mō trahere:ſed ad eā ipam mūditiā, quā legis ꝯditor mandat: cū p ipm textū dicat: ꝙ hmōi coitus hn̄r pro abominatione:& q hæc fecerint,operarent nefas, & mortis pœna multarent.Ea aūt oīa, ex quoꝝ operatione abominatio orit,& quę nefaria ſunt,& mortis pœna puniuntur, à diuina lege,tanꝗ illicita,reprobant. Si aūt diceret Iudæus: Thalmudiſtæ nr̄i ex hoc Leuitici textu,in quo dr̄, Coitib⁹ fœmineis,in plurali,hoc tm̄ ꝓbant: ꝙ mulieribus duplex coeūdi modus competit: ex quo ipſi poſtea iferunt:ꝙ maritus eaꝝ pōt,quo voluerit modo,cū vxore ſua coire. Pręterea,qn̄ ēt dici poſſet ꝙ mulier duos habeat coitus modos (vt inquit Iudæus) tn̄ quia vnus tm̄ eſt à Deo ad humani gn̄is ꝯſeruationem, & augumētum ordinatus,& permiſſus,imo quaſi mādato ꝑceptus , ideo ille tm̄ eſt legitimus, & ꝯceſſus. Alter vero,qa eſt ꝯtra naturam, & Dei mandata,qa ſodomiticus,ideo nō eſt permiſſus,& licitus:ſed abominabilis, & grauioris peccati , ꝗ cum maſculo coire:vt ēt ſupra dictum eſt . Vn̄ imprecatio Moyſis Deuter.c.xxvii.cum rn̄ſione ppl'i ſibi obuenit.dr̄ enim ibi:Maledictus qui nō pmanet in ſermonibus legis hui⁹:nec eos ope pficit:& dicet oīs ppl's,Amē.Ma

Oppoſitio.

Reſponſio.

ledicti ergo Iudæi,q nō pmanent in ſermonibus legis diuinę:& rn̄deat oīs ppl's, Amen. Eſaias ēt.c.v.inqt: Vę q dicitis malū bonū,& bonū malū:ponentes tenebras lucem,&lucem tenebras:amarum in dulce,& dulce in amaꝝ: Væ q ſapientes eſtis in oculis veſtris:& corā vobiſmet ipſis prudētes &c. Vtrū Thalmudiſtę, ſiue Iudæoꝝ Rabini ex hac ſua interpretatione,vel permiſſione diuinum ſeruēt mādatū,an violēt,diligēti inqſitione examinādū eſt.Legit enim Leuit.c.xviii. Locutusq; eſt dn̄s ad Moyſem,dicēs: Loqre filiis Iſrael,& dices ad eos:Ego ſum dn̄s Deus veſter,iuxta ꝯſuetudinem terræ Aegypti,in qua habitaſtis, nō facietis:& iuxta morē regionis Chanaā,ad quā ego introducturus ſum vos,nō agetis:nec in legitimis eoꝝ ambulabitis : facietis iudicia mea,& ꝑcepta mea ſuabitis:& ambulabitis in eis.Cuſtodite leges meas, atq; iudicia, ꝗ faciēs hō viuet in eis:ego dn̄s De⁹ veſter.Vult eni Deus: vt ppl's ſuus ſanct⁹ ſit:vt Leuit.c.xix.& ideo mādat:vt ab oībus aliaꝝ gētiū caueat imunditiis: & maxime à coitu nōnullaꝝ mulieꝝ:qa coitus ipſe eſſet imundus:licet naturalis eēt coitus.& hoc pp quandā ſanguinis ſiue cognationis ꝓpinqtatē: vt eſt mr̄, nouerca, ſoror,neptis,amita,matertera &c. Thalmudiſtę vero,ſiue Rabini, nō reſpiciētes an iuxta Dei volūtatē,& mādatū:an ꝯtra id,qđ mandat Deus,ꝯcedāt, & fieri pmittant,audent id ꝯtra naturalē modū fieri poſſe pmittere,& ꝯcedere:qđ multo grauius peccatū eſſet, ꝗ coire cū illo mulierū gn̄e,cum qbus coire ꝓhibet ipſe Deus naturali ordine ſeruato. Qūo ergo pn̄t Iudæi illis gentibus,ꝗ pp idolatriam erant à Deo alienæ ſanctiores fieri,ſi ipſi Iudæi ex Thalmudiſtaꝝ ſuorum permiſſione,& ſn̄ia,multo grauius peccant,ꝗ ipſi peccaſſent idolatræ?Multo enim grauius ē peccatum quod ꝯtra naturam fit in coitu cū mulieribus extraneis , ꝗ ſeruato naturali ordine cum ſuis agnatis,& ſanguine ꝯiūctis,& cum matre. Si aūt Iudæus diceret : Licet Thalmudiſtæ noſtri hoc fieri poſſe dicant : tamen pp hoc non intendunt:vt ſemen à Sūmo Deo ordinatū ad

Oppoſitio.

Digitized by Google

propagandã prolem extra vas debitũ, & naturale, ſed in ꝯuenienti, & naturali vaſe effundatur. Respon ſio. Rñderet ſic Iudæo: Si nolũt Rabini, vt ſemẽ humanũ extra naturale vas effundat (vt ais) quare ergo in alio vaſe, q̃ in naturali, & debito vaſe cũ muliere ꝯtra naturam coiri poſſe ꝯcedũt? cũ ex huiuſmodi ꝯceſſione plura oriãtur incõuenientia? Nã in primis ex hac ꝯceſſione fit contra regulam cõem, q̃ talis eſt: Qui ſe cõmittit periculo peccãdi mortaliter, peccat mortaliter. Itẽ diuinũ mandatum irritat. Item ex parte mulieris ſuccũbentis hoc reſultat incõueniens: qa cum ex hmõi coitu nullã percipiat delectationem: ſed multo magis ad coitus appetitũ prouocet, & accendat, offert ſibi adulterandi cauſa, poſtquam vir ſuus ſic ea abutitur. Itẽ ex parte viri in tali actu ꝯtra naturam hoc ĩminet periculũ ne ipſe poſſit ex vaſe indebito tam celeriter in vas debitum ſemen eiicere, quin ipſum ſemẽ extra vas debitũ profluat, & ſic ꝯtra naturã coeat: vt faciebat Onan Iudæ filius: q licet in vaſe debito cũ Thamar vxore ſua coiret: tñ ſemen in terram fundebat, ne fratris ſemẽ ſuſcitaret: vt Geñ. c. xxxviii. & iõ morte à Deo punitus fuit. Vtrum aũt verba legis Leuit. c. xviii. & c. xx. velint eſſe in ſingulari, Coitu fœmineo: vt ſonat tráſlatio Latina: an in plurali: videlicet, Coitibus fœmineis, vt aiunt Iudæi: textus Eſdrę, q eſt Bononiæ in eccl'ia ſancti Dñici optime demõſtraret: nõ obſtãte: ꝙ à Iudęis in multis locis corruptus fuerit: qa ex raſura forte, vel atramenti varietate perciperet. Audi Iudęe, q Chriſtianos tantopere abominaris: quo eccleſia Chriſti te toleret. In Decretali. Inno. iii. Archiepo Senoñ. & Epo Pariſienſi: Et ſi Iudęos, quos ꝓpria culpa ſummiſit perpetuę ſeruituti, pietas Chriſtiana receptet, & ſuſtineat cohabitationem illoꝵ: ingrati tñ vobis eſſe non debent: vt reddant Chriſtianis pro gratia ꝯtumeliam: & de familiaritate ꝯtemptũ: q tanq̃ miſericorditer in noſtram familiaritatem admiſſi, nobis illã retributionẽ impendunt, quã iuxta vulgare ꝓuerbium, Mus in pera, Serpens in gremio, & Ignis in ſinu, ſuis conſueuerunt hoſpitibus exhibere. Accepimus aũt, ꝙ Iudęi faciũt Chriſtianas filioꝵ ſuoꝵ nutrices: & quod nõ tm̃ dicere, ſed ẽt nefandũ eſt cogitare: cũ in die reſurrectionis Dñicę illas recipere corpus, & ſanguinem Ieſu Chriſti ꝯtingit: per triduum anteq̃ eos lactẽt, lac effundere faciunt in latrinã. Alia inſuper ꝯtra fidẽ catholicã deteſtabilia, & inaudita cõmittunt, pp q̃ fidelibus eſt verendũ, ne diuinã indignationem ĩcurrant, cum eos ꝑpetrare patiũtur indigne, quæ fidei noſtræ ꝯfuſionem inducunt. & infra: Inhibemus ergo diſtricte, ne de cętero nutrices, vl' ſeruiẽtes habeant Chriſtianas: ne filii liberæ filiis famulent ancillæ: ſed tanq̃ ſerui à dño reprobati: in cuius mortẽ neqter ꝯiurarũt: ſe ſaltem ꝑ effectũ operis recognoſcant ſeruos illoꝵ, quos Chriſti mors liberos, & illos ſeruos eſſe effecit. & ĩfra: Si vero nutrices, & ſeruiẽtes nõ dimiſerint Chriſtianos: ſub excõmunicationis pœna iubeatis diſtricte oĩbus Chriſtianis, ne cum eis comercium aliquod audeant exercere.

¶ Quòd de coitu alia ẽt ꝯtineant obſcœna in Thalmud. Cap. XVI.

ALia ẽt q̃plura ꝯtinent obſcœna, & impudica in Thalmud, q̃ deteſtãda ſunt: ad quoꝵ deteſtationem nõnulla placuit in hoc capite annumerare: vt omnibus pateat, q̃ munda, & ſancta Thalmudica ſit doctrina. In Thalmud, in lib. vocato, Calla .i. Spõſa. & in lib. Nodarim. c. iſta ſunt licita, ſic ſcriptũ reperitur: Si qs coierit cũ vxore alicuius, vel cũ aliqua eaꝵ, cũ qbus coiri poſſe ꝓhibitũ eſt: & ipſa mulier nõ delectet in eo coitu, non peccat. Immo, qđ plus eſt, dr̃ ibidem vlterius: Si qs coierit cu maſculo nõ peccat: ſi ille, q ſubeſt, nõ delectet in ipſo coitu. Item dr̃ ibidem: Quòd q coit cum maſculo non peccat, niſi ſit nouẽ annoꝵ, & vnius diei maior ætate. Item dr̃ in eodẽ lib. Quòd q̃ȳ in lege dr̃: Vir, q adulterauerit cũ muliere aliena, vterq; moriat: ꝙ hoc intelligit de illo, qui eſt vir. ſ. ætate: nihilominus, ꝙ ꝯiux illius ſit vir. & gloſat Rabi Moyſes: Quòd nõ dr̃ vir, quouſque treſdecim cõpleuerit annos. Qui aũt ætate minor eſt, quodcũq; crimen, abſq; peccato,

peccato,perpetrare poteſt. Vnde ex prædictis ſequeretur, ꝙ quilibet vir magnus, q cũ alterius vxore mœchatur, ſi cõiux illius fœminę fuerit treſdecim annis minor ætate, ꝙ non peccauit. Quę omnia, quantũ repugnent diuinæ legi, nemo eſt, qui neſciat. Inſaniunt igitur Iudæi.

¶ Quòd in Thalmud vana, & inutilis, imo ſceleſta, & obſcœna, ac fatua, & fabuloſa, ac beſtialis contineatur doctrina. Cap. XVII.

NEminem equidem eſſe arbitror, qui ineptias, & obſcœnitates, ac falſitates in Iudæorum Thalmud cõtentas, & deſcriptas intellexerit, nõ credat: imo firmiter teneat, Iudęos omnes inſanos eſſe: & humana ratione omnino priuatos: cum multa ibi ſint: non ſolum vera, ſed nec veroſimilia, nec poſſibilia, nec etiam diuina lege digna: imo penitus cõtraria, & ad peccata potius perpetranda incitantia, q̃ ab eis retrahentia: quæ tamẽ ab eis ſub mortis pœna negari mandantur. Quorum aliqua, licet obſcœna ſint, tamen in Thalmudicæ diſciplinæ deteſtationem in hoc capite deſcribam. In libro Sabach. c. Irobraquila, dicitur: Deum in iudicii die Iſaac Patriarchæ dicturum eſſe: Filii tui peccauerunt: quapropter eos ad pœnas ſuſtinendas condemnare volo. cui reſpondebit Iſaac: Domine filii mei ſunt etiam filii tui: quoniam tu dixiſti: Filius meus primogenitus Iſrael: ſed quæſo dñe te pati: vt computũ tecum faciam. Videamus quanta ſit hoĩs vita: nẽpe. 70. annoꝝ ſpatio terminatur: ex quibus detrahi, & diffalcari debent anni. 20. in q̄bus non eſt homo capax, vt pro peccato condẽnari debeat. Reſtãt. 50. ex q̄bus detrahi ẽt debet dimidia, ꝓpter noctes, in q̄bus hoĩes non peccant: vnde reſtant anni. 25. Sed q̃m homines multis meritoriis vacant operibus: vt eſt orare, ſtudere: & etiam opibus neceſſariis: vt eſt comedere, bibere &c. Reſtãt ſolum anni duodecim cum dimidio. Igitur illos inter te, & me diuidemus, & filii noſtri à pœna abſoluentur. Quàm vana ſit hæc doctrina, q libet põt aperte iudicare, cum nulla probetur auctoritate. Sed ex hac ſñia multorum peccatorum emanat perſuaſio. In libro Sabdech, in. c. iblel, dicitur: Quòd Nabucodonoſor habuit ſodomitarũ vſum cũ omnibus Regibus, quos bello victos in ſua poteſtate habebat: & quãdo cepit Sedechiam Iudęoꝝ Regem: & voluit cũ eo coire: eius membrum creuit vſq; ad longitudinem cubitoꝝ trecentoꝝ: vnde cum eo coire non potuit. Ecce beſtialis, & impoſſibilis opinionis turpitudo. In libro Ionia, cap. expiationum dies, dicitur: Quòd Rabi Eliezer, & Rabi Iſmael, tam groſſos habebant ventres: vt ſtãtes, & verſis ad alterutrum faciebus ventribus ſe tangerent, poſſet inter eos, neminem eoꝝ tangendo, vnus pertranſire. Dumq; nobilis quædam Matrona eos videret, dixit eis: An ſunt illi filii veſtri, qui dicuntur filii noſtri? eſt enim poſſibile cum tam magnis vẽtribus potuiſſe generare? Cui ipſi reſpondentes, dixerunt: Innoteſcat tibi, ꝙ vxorum noſtrarum vẽtres ſunt noſtris ventribus adhuc groſſiores. Et ipſa Matrona: Quæ igitur vobis dixi vera ſunt. Et ipſi reſponderunt: Noueris itaq;: quòd iuxta corporum magnitudinem ſunt etiam aliorum mẽbrorum proportiones. Et alibi Rabi Ioanna inquit: Quòd huius Rabi Iſmaelis membrũ cuidam ſacco nouem modiorum magnitudine comparabatur: & membrũ Rabi Eliezer ſacco octo modiorũ. Ecce prophetia, & Theologia Thalmudica ſentẽtia digna: in qua ſtudent iſti aĩaꝝ ꝑditores. In libro Canhedrin, cap. iſti ſunt comburendi, ſup illud Numeri. c. xxv. de illo Principe Zamri, qui fornicatus fuit cum illa Madianite: q̃n intrauit coràm fratribus ſuis ad ſcortum vidente Moyſe, & omni turba filioꝝ Iſrael, inquiũt iſti Thalmudiſtæ: Quòd quadringentis viginti tribus vicibus dormiuit cũ illa in illo tam modico tẽporis ſpatio: & Finees interim erat expectãs ad hoſtiũ, quouſq; ingreſſus occidit illos. Et quę turpia dicantur ibi de membris genitalibus, ſilentio, ob honeſtatem, prætermitto. In eodem libro Canhedrin, in cap. ſiue iudicia pecuniaꝝ, dicitur: Tres de incluſis in Arca Noe fuiſſe in peccato luxuriæ depre-

henſos:ſcilicet Canem, Coruum, & Cam filium ipſius Noe. & omnes hi tres condemnati fuerunt. Nam Canis fœminæ poſt coitum alligatur. Coruus, qa ore concipit. Cam, quia fuit à patre maledictus.

In libro Babaquiama, capitulo primo: Siquidem equus, vel aſinus extendens membrum ſuum vaſa aliqua cum eo fregerit: vtrum eorum animalium dñs, ea vaſa ſoluere teneatur damna paſſo, an nõ? In qua controuerſia diuerſæ ſunt Rabinorum opiniones: adeo, vt nihil diffinitum, & terminatum fuerit: ſed determinãdum reſeruatum ſit, donec veniat Meſſiach. Ecce quãpulchra, & difficilis quęſtio reſeruata eſt per Meſſiam Dei, & hominum mediatorem diffinienda? Videant omnes, quanta ſit huiuſmodi hominum inſolentia, ſimul & fatuitas. In libro Nida, capitulo abortatrix, habetur: Quòd dum infantulus puer eſt in vtero matris, habet, ſiue extat ſuper caput ſuũ quędam lucerna, qua mediante, ſiue eius mediante ſplendore, ipſe infantulus videt vndiq; vſq; ad finem mũdi: & ſic eo tempore omnem cognoſcit legem, & omnes ſcientias. Et eadem hora, qua infantulus ab vtero matris egreditur, quidam Angelus venit, & vnico tãtum ictu os pueri percutit, ſiue cædit: quo ictu infantulus ille omnia, quæ prius nouerat, obliuioni ſtatim demandat. Item ibidem dicunt de Hog Rege Baſan, qui dicitur fuiſſe de ſtirpe gigantum: vt Deuteronomii capitulo tertio: ꝙ fuerat vſq; ante diluuium, & euaſerat: cum octo tãtum animæ illud euaſerint, vt ſacræ innuunt literæ: & per quadringentos annos ante Moyſem fuerit diluuium. Sed iſti Thalmudiſtæ de hoc Rege aiunt: Cum populus Iſrael eſſet in deſerto, volens iſte Rex Hog populo huic obſtare, & perimere, euulſit quandam ſyluam magnam ſpatio trium leucarum, quam ſupra caput ſuum poſuit, vt ſuper populum Iſrael, & caſtra ſua proiiceret: & ſic omnes vno ictu operiret, & interficeret. Quo cognito dominus, magnam formicarum quantitatẽ in vertice illius ſyluæ congregari fecit, quæ illam ſic perfoderunt ſyluam, vt facto foramine, hoc Rex caput ſuum foramine emitteret, & ea ſylua, tanquam indumento, veſtitus ſit. Quam ſyluam, cum Hog excutere vellet, & ſuper populum proiicere, prohibuit Deus. Fecit enim dẽtes eius tantum excreſcere per tranſuerſum, vt illa non potuerit exui, & exſpoliari ſylua. Tunc Moyſes volens eum interficere, quandam cepit ſecurim, longitudinis decem cubitorum, & ſe in altum per decem alios erexit cubitos, percutiens eũ in capite, & ea ipſum laniauit percuſſione. Hog quippe de genere gigantum fuerat: & lectum ferreum habebat longitudinis cubitorum nouem, & fuit occiſus: ſed an per Moyſem, an à populo: & an ſecuri, vel alio inſtrumento, non dicitur, nec vlla de ſylua illa ſit mentio: & maxime Deuterono. cap. iii. Vbi autem huiuſmodi fabulas veritati permixtas inueniant, & maxime nulla opportuna impellente cauſa, non video: ideo eos inſanire arbitror. Audi inſuper horum Rabinorũ Iudæorum ſuperbiam, ſimul & temeritatem. Dicitur nempe in libro De chucha .iii. Quẽdam fuiſſe Rabinum, cui nomen erat Simon, ſiue Ioai, ſic dicentem: Ego ſum ita dignus, & iuſtus: ꝙ ſi voluiſſem pro meritis meis, omnes, qui poſt me nati ſunt in hoc mundo, vſq; ad iudicii diem naſcituri ſunt, ſalui eſſent. Et ſi Elie zer filius meus eſſet mecũ, ab eodem iudicio omnes, qui à mundi creatione nati ſunt, liberare poſſemus. Et ſi Ionathas filius Ozielis nobiſcum eſſet, poſſemus totum humanum genus liberare à principio creationis mundi, vſq; in finem. Ecce quanta ſuperbia fuit huius Rabini: cum hoc officium ſaluationis, & liberationis humani generis ſolius Meſſiæ, Dei, & hominis fuerit, & ſit. In libro Rabbabacia, capitulo primo legitur: A die deſtructionis templi, & citra, ſublata fuit prophetia à Prophetis, & data legis peritis: per quos legis peritos intelligi volebant Iudæorum Rabinos. Sed ſi merà voluiſſent dicere veritatem, in prima parte dixiſſent, Ab Aggæo, Zacharia, & Malachia, qui viuebant, quando ſecundũ Tẽplum cõſtructum fuit, nullum fuiſſe Pro-

phetam

phetam in Iudæa.& in ſecũda parte, vbi ſibi Prophetarum nomen aſcribunt, verius dicerent: ſi legis diuinæ ſe euerſores,& falſos ſacræ paginæ interptes eſſe dixiſſent. In libro Abodazara,capitulo primo,inquiunt Rabini: Quòd tempore Meſſię non aſſumẽtur ab ipſo Meſſia aliqui alienarum gentium volentes ad legem,& cultum ipſius Meſſiæ venire: qđ falſum eſſe conſtat Geñ.cap.xlix. per Iacob Patriarcham,vbi loquens de Meſſia, inquit:Et ipſe erit expectatio gentium.& Zacharię cap.ii.dicitur: Et applicabũtur gentes multæ ad dominum in die illa:& erunt mihi in populum.& Eſaias cap.vi. In die illa erit radix Ieſſe,q ſtat in ſignũ populoꝝ:ipſum gentes deprecabuntur. Et vt ꝓbatum fuit ſupius lib.vi.c.lxxxix. Et ẽconuerſo ꝓbatum eſt lib.vii.c.xxviii. paucos Iudęos Meſſiæ tpe ſaluã dos eſſe.

In libro Canhedrin,,cap.iſti ſunt ſuffocandi:licentiam impartiuntur hoibus furandi hoies,& vendendi. Inqunt eni ibi:Quòd pater,qui furto latenter ſurripit filium,& magiſter diſcipulum,& vendunt,ab omni pœna imunes eſſe: quod facinus eſt totaliter ꝯtra naturam:& ideo maxima pœna puniendi eſſent:eo ꝙ peccatum iſtud grauiſſimũ ſit.Item volũt iſti peſſimi Rabini: vt ſi Chriſtianus aliquis delictum aliquod cõmiſerit: & cum vno tantũ teſte hoc probari poſſit,occidatur. In qua re legi diuinæ cõtradicunt. Nam Deuterono.cap.xvii.dicitur:In ore duorum,aut trium teſtium peribit qui interficietur.Item mulieribus ſuis prohibent, ne lacte Chriſtianoꝝ ſuos nutriãt filios: qa eos pro idolatria nutriunt. Neq; ꝯſentiendum eſſe aiunt: ꝙ mulier Chriſtiana nutriat Iudæorum filios, qa ſuſpicandũ eſt,ne illos ſuffocet:ſi tñ cuſtodes continuo tenuerit,tolerari poſſe inqunt. Item non eſſe ꝯſentiendum Chriſtianis autumant: vt ſtudia,& ſcholas teneãt:ſed qđ facerẽt ſi in Chriſtianos dñium haberẽt. Ex qbus oib⁹ pcipiť, Thalmudicę legis, non dicã doctrina, ſed beſtialis quędam imundicia, imo impietas contra Deum, & eius legem,acquiri poſſe.

¶ Quòd Iudęi ad vſurã pſtantes,legem Dei violant,& diſſipãt. Cap.XVIII.

Arbitranť Iudęi ſe abſq; noxa:hoc eſt abſq; peccato:ſuã nobis Chriſtianis pecuniã ad vſurã poſſe prę ſtare:ſed in maximo verſanť errore: cum vſurã fieri diuina lege multoties ꝓhibitũ ſit,& ẽt multiplr.In primis nanq; in genere,ne aliena ſurripianť bona, in duobus Decalogi præceptis,&actu,& deſiderio vetitũ eſt.Cũ enim diciť: Ne furtũ facies,fœnerãdi actus: cũ vero diciť: Non ꝯcupiſces domũ ꝓximi tui,non bouẽ &c. fœnerãdi ꝓhibetur ꝯcupiſcentia.Specialiter vero Pſalmiſta vſuram oſtendit eſſe peccatũ,& ideo non licitã. Dicitur enim Pſal.liiii.Et non defecit de plateis vſura, & dolus,quaſi dolo compareť vſura. & Pſal.lxxi.diciť: Ex vſuris,& iniqtate redimet animas eoꝝ. loquiť enim de vſura, tanq̃ de iniqtate:ſiue iniqtati comparat vſuram.Prohibitam igiť vſurã eſſe, & in genere,& in ſpecie:& nõ ſolum actu,ſed ẽt deſiderio,in diuinis ꝯſtat eloquiis. Itẽ Pſal.xiiii.Dñe qs habitabit in Tabernaculo tuo:aut qs requieſcet in monte ſancto tuo?hoc eſt in Paradiſo. Qui ingreditur ſine macula,& operať iuſtitiam: qui loquiť veritatem in corde ſuo &c. & paulo infra:Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram.Igitur qui ad vſuram dederit pecuniam ſuam,in Tabernaculum domini non ingredieť:hoc eſt in Paradiſum. Et nota Iudęe Gloſam Hebraicam ſuper illa particula:Qui pecuniam ſuam nõ dederit ad vſurã:quę ſic iacet,Etiam Gentili:quaſi dicat:Nõ ſolum fratri ſuo, ſed ẽt Gentili non licet ad vſuram præſtare: cũ aũt nos Chriſtiani ex Gentilibus fuerimus:igitur nobis Chriſtianis ad vſuram dare prohibitum eſt Iudæis. Ezechielis etiã.c.xviii.treſdecim, ſiue quatuordecim numerantur,ſiue annuntianť partim virtutes,& partim delicta:quę ſi quis operaretur, vel non caueret, & euitaret, vitam conſequeretur, vel amitteret æternam. inquit enim: Et vir ſi fuerit iuſtus: & fecerit iudicium, & iuſtitiam, in montibus non comederit, & oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſrael &c. & paulo infra:

Digitized by Google

Ad vſuram nõ cõmodauerit, & amplius non acceperit &c. Demum ꝯcludens, inquit: Hic iuſtus eſt, vita viuet, ait dñs Deus. Quæ omnia iterum ibidẽ repetit Ezechiel, ſiue Omnipotens Deus, cap. xxii. Vſuram, & ſuperabundantiam accepiſti. Et quoniam vſura expreſſe ibidem ꝓhibetur: igitur, qui vſuræ operam dat, vita priuatur æterna. Ad vſuram igitur dare non licet, quin dans cœleſti priuet beatitudine. Sed opponit Iudæus, dicens: Nõ obſtantibus ſupra per te dictis, abſq; noxa ad vſurã dare poſſumus, non ſolum pecuniam, ſed ẽt quaſcunq; alias res noſtras, & oĩbus gentibus, exceptis tamen fratribus noſtris: Iudæis. ſ. & hoc diuina ſic nobis lege cõcedente, & permittente: vt habetur Deutero. cap. xxiii. Nõ fœnerâberis fratri tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges, nec quâlibet aliam rem, ſed alieno: fratri autem tuo abſq; vſura, id quo indiget, cõmodabis: vt benedicat tibi dñs Deus tuus. Reſponſio. Huic Oppoſitioni multifariam, multisq; modis reſponderi poteſt: & qdem recte: & eo magis, quia Iudæus valde irrationabiliter mouetur: & propterea legis ſuę Moſaicæ ſe ignarum eſſe aperte demonſtrat: quia priusq̃ reſponderet, nihil, vel parũ conſiderauit hæc Moſaicæ legis verba deſcripta Exodi. c. xxiii. quæ ſunt Omnipotentis Dei verba. ſ. Terrorem meũ mittam in præcurſum tuum: & occidã oẽm populum, ad quem ingredieris: cunctorumq; inimicoꝶ tuoꝶ coràm te terga vertam: emittens crabrones prius, qui fugabunt Eueum, & Cananęum, & Ethceum, anteq̃ introeas. Non eiiciã eos à facie tua anno vno: ne terra in ſolitudinem redigatur: & creſcent ꝯtra te beſtiæ. ſ. ſyluestres. Paulatim expellam eos de ꝯſpectu tuo, donec augearis, & poſſideas terram. Ponam aũt terminos tuos à mari Rubro vſq; ad mare Palęſtinoꝶ: & à deſerto vſq; ad fluuium. Tradam in manibus veſtris habitatores terrę: & eiiciã eos de cõſpectu veſtro. Nõ inibis cũ eis fœdus, nec cũ Diis eoꝶ: non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, ſi ſeruieris Diis eoꝶ, quod tibi certe erit in ſcandalum. Aduerte Iudęe ad ea, quæ dicã. Nemo põt recte intelligere id, quod ſibi dicitur, niſi oĩbus prius ipſius dicti circunſtantiis diligẽter examinatis, cognitisq;, & intellectis: quæ qdem circũſtantię ſũt iſtæ. ſ. à quo hæc dicta, & promiſſa ſint. ſ. ab Omnipotẽti Deo: qñ ſint promiſſa. ſ. qñ populus Iſrael ingreſſurus era in terram promiſſionis: quo in loco. ſ. in deſerto, anteq̃ populus ingrederetur terrã ꝓmiſſionis: ad quod ꝓpoſitum, vel ad quẽ finem. Si enim diligenter animaduertis, qñ, & quo tpe, ac in quo loco, hæc vobis dixerit Moyſes: eadem reperietis fuiſſe eo tpe, quo maiores veſtri in promiſſionis terram ingreſſuri erant. Nõ enim vobis Moyſes qbuſcũq; gentibus, & in quibuſcũq; locis, & ſemp ad vſuram accommodare, & ꝑſtare pmiſit: ſed in terra pmiſſionis tm̃: & illis tantũ gentibus, quæ tũc intra terræ ꝓmiſſionis ambitũ, & ꝯfines ꝯtinebant: quas inde non eiecerat dñs, priusq̃ maiores veſtros in eam ꝓmiſſionis terram introduxiſſet. Promiſerat nanq; Deus terrã illam pplo ſuo Iſrael ſe daturum: vnde ſuas exequens, & adimplẽs ꝓmiſſiones: cum ppl's Iſrael terram illã ingreſſus eſſet, inqt ipſe Deus: vt Numeri cap. xxxiii. Qñ tranſieritis Iordanem intrantes terram Chanaam, diſperdite cunctos habitatores terræ illius: ꝯfringite vitulos, & ſtatuas cõminuite, atq; oĩa excelſa vaſtate, mundantes terram, & habitantes in eam. Ego enim dedi vobis illã in poſſeſſionem: quã diuidetis ſorte. & paulo iſerius: Si autẽ nolueritis iterficere habitatores terræ, qui remãſerunt, erunt vobis quaſi claui in oculis, & lanceę in lateribus: & aduerſabunt vobis in terra habitationis veſtræ: & qcquid illis facere cogitaueram, vobis faciam. Opponit Iudæus, dicens: Et ſi extra ꝓmiſſionis terrã nos eſſe fateamur: tñ ſic in præſentiaꝶ cũ Chriſtianis non ꝯuenimus: ſicut antiquitus maiores noſtri cum Samaritanis non ꝯueniebant: & ꝓpterea fratres adinuicẽ eſſe non poſſumus. Cum aũt dixerit Moyſes: Non fœneraberis fratri tuo ad vſurã, ſed alieno: videtur nobis, ſi non in totũ nobis ꝯceſſiſſe, ſaltẽ permiſiſſe, vt etiam Chriſtianis

Oppoſitio. — Reſponſio. — Oppoſitio.

Chriſtianis ad vſuram, abſq; noxa, dare poſſumus. Reſpõſio. Vſuram fieri poſſe ſine noxa, vel peccato etiam Iudęis nequaquam permiſſum eſt, niſi in terra promiſſionis tantũ: & cum illis tantũ gentibus, quę ibi reſtiterant: & quas Omnipotens Deus diſſipari, & deſtrui mandauerat. Cum aũt nos Chriſtiani, neq; in ipſa ſimus ꝓmiſſionis terra, neq; ex illis gentibus, quę in ipſa ꝓmiſſionis terra remãſerant, & quas delendas eſſe mandeuerat Deus: ſequit̃ neceſſario minime licere Iudæis ad vſuram quoquo modo pręſtare Chriſtianis. Et hoc tum ratione loci, tum ẽt ratione pſonaꝝ. Si vero Iudæus opponeret illud Deuterono. cap. xv. Fœneraberis gentibus multis, & ipſe à nullo accipies mutuũ, dicens ex hoc loco ꝯſtare: ꝙ ſibi ad vſurã pręſtare liceret. Dupl'r ei rñderi poſſet. Primo nanq;, q2 veritas Hebraica hoc in loco à noſtra diſcrepat trãſlatione. Vbi eni habemus Latine, Fœnerabis, i Hebræo habet̃, Vadiaberis: hoc eſt cautionẽ accipies. Iuſtũ eqdem eſt, vt pro re cõmodãda, ſiue cõmodata, cautus efficeret̃ cõmodans: vt quod cõmodat, recupare poſſet. Ex Hebraica igit̃ litera veraciter ꝯſtat, nullã Hebræis fœnerandi licentiam impartiri ex verbis antedictis: nec etiam ex noſtra Latina tranſlatione Iudęus ſuum aſſequeret̃ intentũ: & eo magis, ſi antecedentia verba vnà cũ ſequentibus aliqs diligenter pſcrutatus fuerit. Non enim ibidem aliquã fœnerandi pręſtitit Moyſes facultatem: ſed docẽs pplm, quo modo in anno ſeptimo, in quo terra requeſcere, ex mandato oporteret ſe habere in cõmodando neceſſaria ꝓximis, & in exigendo debita ab eis, & maxime ſi paupes eſſent, dicẽs: Quod ſi ſe erga eos bene, & ex charitate geſſerint, Deus quoq; ipſis magnã redderet bonoꝝ tpalium retributionem: ſuos. ſ. augendo itroitus. Sed hanc ꝓmiſſionẽ, vt ſibi gratior eſſet, verbis qbuſdã appetitui ſuo adhęrẽtib9, expſſit: Fuerũt eni Iudæi ſemp terreſtriũ diuitiaꝝ auidi: & ideo Moyſes ex his verbis, Fœneraberis gentibus multis, & ipſe à nullo accipies mutuũ, nil aliud ſignificare voluit, niſi ꝙ bonoꝝ temporaliũ magnam haberet̃ abundantiã. Quã qui habent, non ſolũ ab aliis ad vſuram accipe non cogunt̃, ſed ipſi ex hmõi abundantia aliis ad vſuram pręſtare poſſent. Qđ non difficile veꝝ eſſe intelliges ex ſequẽtibus verbis: Dñaberis nationibus pluribus: & tui nemo dominabit̃. & ex aliis ẽt tam pcedentibus, q̃ ſequentibus verbis. Item ſm hanc vltimã intepretationẽ ẽt intelligi, & interpretari poteſt illud Deuterono. cap. xxviii. Et fœnerabis gẽtibus multis, & à nullo fœnus accipies. Deuterono. cap. xix. Cum aũt dilatauerit dñs Deus tuus terminos tuos, ſicut iurauit patribus tuis: & dederit tibi cunctam terrã, quam eis pollicitus eſt: ſi tamen cuſtodieris mandata eius, & feceris, quæ hodie præcipio tibi: vt diligas dñm Deum tuũ. Itẽ Ezechielis cap. xxii. Munera acceperunt apud te, ad effundendũ ſanguinẽ, vſuram, & ſupabũdantiã accepiſti: & auare proximos tuos calumniabaris, meiq; oblita es, dicit dominus Deus. Ecce comploſi manus meas ſuper auaritiam tuam, quam feciſti.

Reſponſio. Oppoſitio. Reſponſio.

¶ Quod pręſtare pecuniam ad vſuram ſit contra naturam.

PRæterea vſura eſt contra naturã, & ideo eſt grauiſſimũ peccatũ. Quod aũt vſura ſit ꝯtra naturam patet: eo ꝙ ſit ꝯtra intentionem naturæ, vel inſtituẽtis ordinem vſus rei. ſic enim dicit̃: Quod vſura eſt ꝯtra naturam: quia pecunia ſolũ inſtituta fuit: vt eſſet medium cõmutandi quaſcũq; res ad vſum humanũ ꝯueniẽtes: vt patet quinto Ethicoꝝ. Vſus autem vſurarii eſt in pecunia non mediare in cõmutatiõibus, ſed multiplicare p vſum. Eſt aũt peccatum in deordinato vſu rerum: quia cum aliquis vtitur re ad intentionem, qua condita eſt: ſi tamen magis, q̃ iuſtum ſit, vel non vbi conuenit, nec quando, & ſic de aliis circunſtantiis, peccatum qdem eſt, ſed non ꝯtra naturã. Cũ aũt aliqs vtit̃ re cõtra intentionem naturæ ꝓducentis rem, tunc peccatum cõtra naturam dicit̃. Nam cibus ad vtendũ eo à natura iſtitutus eſt. Si autem aliquis magis, q̃ debet, ſumit de cibo, non eſt peccatum contra naturam. Sic itidem natura

ingeniauit coitum ad generationem. Cũ autem aliqs coit taliter, ꝙ generare poſſit, etiam ſi modus ille illicitus eſſet, vel ꝑſona nõ debita, tñ peccatum illud nõ eſt ꝯtra naturam: vt ſiqs adulteriũ, vel raptũ, ſiue inceſtum cõmittat, ẽt ſi cũ matre, qa ſic gignere poteſt. Si aũt aliquis coeat taliter, vel fundat ſemen, vt generatio inde ſequi non poſſit, ꝯtra naturam vitiũ illud eſt. Ideo coitus maſculoꝝ in alterutrum, cum ad gñationem venire nõ poſſit, vocatur vitium ꝯtra naturã. Sic ẽt ſunt alia vitia ꝯtra naturam: qa ꝯtra intentionẽ naturę fiũt, vel ꝯſtituentis, & ordinãtis vſus rei fit. Sic ẽt dicitur, ꝙ vſura eſt ꝯtra naturam, qa pecunia ſolũ inſtituta fuit, vt eſſet medium cõmutandi res vſui humano neceſſarias, & volũtarias: vt Ethicoꝝ.c.v. Vſus aũt vſuraꝝ eſt in pecunia nõ mediare in cõmutationibus, ſed multiplicare ꝑ vſum. & propterea vſura nõ eſt licita.

¶ De moribus Iudęorum.

Non eſt magnope admirãdũ, ſi vſurã Iudæi exercẽt, & maxime cũ ad virilẽ puenerint ætatẽ, cũ eoꝝ parẽtes ab ineunte ætate eos in vſuris exerceant, & in auaritiam: vnde fit, vt eam parſimoniã putent, & quaſi virtutẽ quandam acqrendi pecunias. Sũt enim vitia aliquã cum virtutibus adeo finitima: vt ipſa propinqtate falli interdũ poſſint, & maxime aĩo ex ꝯtinuo vſu æſtuante. Nam auarum parcũ appellant: prodigũ aliq liberalem vocitant: auaritiam nãq; parſimoniã putant. vnde Horatius: Decipimur ſpecie recti. Seneca in Prouerbiis: Timidus cautũ ſe vocat, ſordidus parcũ. Igitur Iuuenalis Satyra. xiiii. Iudęos increpans, ai.. ſponte tñ iuuenes imitantur cætera, ſolam Inuiti quoq; auaritiã exercere iubent: Fallit eni vitiũ ſpecie virtutis, & vmbra: Cum ſit triſte habitu, vultuq;, & veſte ſeuerus: Nec dubie tanq̃ frugi laudatur auarus: Tanquã parcus homo, & reꝝ tutella ſuarum Certa magis, q̃ ſi fortunas ſeruet eaſdem Heſperidum ſerpens, aut Ponticus: adde ꝙ hunc, de Quo loquor egregium populus putat, atq; verendum Artificẽ: qppe his creſcunt patrimonia fabris: Sed creſcunt quocũq; modo: maioraq; fiunt Incude aſſidua, ſemperq; ardente camino: Et pater ergo animi fœlicis credit auaros, Qui mirantur opes, q nulla exempla beati Pauperis eſſe putant: iuuenes hortantur, vt illam Ire viam pergant, & eidem incumbere ſectę. Sunt quædam vitioꝝ elementa: his protinus illos Imbuit, & cogit minimas ediſcere ſordes: Mox acquirendi docet inſatiabile votum &c. & paulo infra: Sed quo diuitias hęc ꝑ tormẽta coactas? Cum furor haud dubius: cũ ſit manifeſta freneſis, Vt locuples moriaris egenti viuere Fato? Interea pleno cum turget ſacculus ore, Creſcit amor nũmi, quantũ ipſa pecunia creſcit: Et minus hãc optat, q non habet, ergo paratur Altera villa tibi, cum rus non ſufficit vnum &c. Aliis etiã quibuſdam rõnibus Iudæi nõ paꝝ obligantur Chriſtianis: eo ꝙ patiantur eos Iudęos vnà ſecum in ciuitatibus ſuis habitare, & ſuas tenere Synagogas: nec vllã eis fieri ſinant violentiam: ac etiam quotannis, ſaltem in die Veneris ſancti, Omnipotentem Deum deprecentur miſericorditer ſe erga eos habẽtes, & operantes, ex quo Iudæoꝝ proximi recte, & veraciter nuncupari poſſumus, etiã cuiuſdam Moſaicę legiſperiti ſententia. Scribitur enim Lucæ.c.x. cum ille legiſperitus Saluatori noſtro dixiſſet: Et quis eſt meus ꝓximus? Suſpiciens aũt Ieſus dixit: Homo quidã deſcendebat ab Hieruſalem in Hierico, & icidit in latrones, qui ẽt expoliauerũt eum, & plagis impoſitis abierunt ſemiuiuo relicto. Accidit aũt, vt ſacerdos qdam deſcenderet eadem via, & viſo illo pręteriuit: ſimiliter & Leuita, cum eſſet ſecus locum, & videret eum ꝑtranſiit: Samaritanus autem iter faciens venit ſecus eũ: & videns eum, miſericordia motus eſt, & appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum, & vinum: & imponens illũ in iumentum ſuum, duxit in ſtabulum, & curam eius egit: & altera die ꝓtulit duos denarios, & dedit ſtabulario, & ait: Curã illius habe: & quod ſuper erogaueris, ego cum rediero, reddam tibi. Quis horu triũ videtur tibi proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? At ille legiſperitus reſpõdens, dixit: Qui fecit miſericordiam in il-

lum.

ſum. Legis igitur Moſaicæ periti ſententia, conſtat eum eſſe proximum illius, cui aliquod fecerit beneficiũ. Natura etenim omnes nobis inuicem proximi ſumus: operibus vero charitatis fit proximus ille, qui poteſt benefacere ei, qui non poteſt. Iudæus inſuper proximum ſuum decipere, & calumniari prohibetur. Dicitur enim Leuitici. c. xix. Non facietis furtum: nec mentiemini: nec decipietis vnuſquiſq; proximum ſuum: non periurabis in nomine meo: nec pollues nomen Dei tui, ego dominus: nec facies calumniam proximo tuo: nec vi opprimes eum &c. Cum autem Chriſtianus ſit etiam Iudæorum proximus: quia eis plura præſtet beneficia, patiendo eos in ſuis terris habitare: eo quòd eccleſia Chriſtiana eos toleret, & ſufferat. Igitur Iudæus ipſi Chriſtiano, tanquam alieno ad vſuram dare non poteſt: licite ſcilicet. Dicitur etiam Exodi capitulo vigeſimoſecundo: Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimẽtum, ante Solis occaſum reddes ei. Pſalmo etiam vigeſimotertio, dicitur: Quis aſcendet in mõtem domini &c? Innocens manibus, & mundo corde: qui non accepit in vano animam ſuam: nec iurauit in dolo proximo ſuo. Leuitici quoq; capitulo vigeſimo tertio, dicit: Peregrino moleſtus nõ eris: ſcitis enim aduenarũ animas, quia & ipſi peregrini fuiſtis in terra Aegypti. Numeri inſuper capitulo nono, legitur: Peregrinus quoq;, & aduena, ſi fuerint apud vos, facient Phaſe domini, iuxta cerimonias, & iuſtificationes ſuas: præceptum idem erit apud vos tam aduenæ, q̃ indigenæ. Deuteronomii cap. x. Circumcidite igitur præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius, qa dominus Deus veſter: ipſe eſt Deus Deorum, & dominus dominantium: Deus magnus, & potens, & terribilis, q perſonam nõ accipit, nec iumenta: facit iudicium pupillo, & viduę: amat peregrinum, & dat ei victum, atq; veſtitum: & vos ergo amate peregrinos, quia & ipſi fuiſtis aduenę in terra Aegypti. Malachię. c. iii. Et accedam ad vos in iudicio: & ero teſtis velox maleficis, & adulteris, & periuris: & qui calumniantur mercedem mercenarii: & humiliant viduas, & pupillos, & opprimunt peregrinũ. Deuter. c. primo: Audite illos: & qđ iuſtũ eſt, iudicate: ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus, nulla erit diſtantia perſonarum. Ita paruum audietis vt magnum: neque accipietis cuiuſquam perſonam, quia Dei iudicium eſt. Leuitici. c. xxiiii. Aequum iudicium ſit inter vos: ſiue peregrinus, ſiue ciuis peccauerit, quia ego ſum dominus Deus veſter. &. c. xix. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Numeri. c. xv. Tam indigenæ, quàm peregrini eodem ritu offerent ſacrificia. Exodi. c. xxiii. Peregrino moleſtus non eris: ſcitis enim aduenarum animas, qa & ipſi peregrini fuiſtis in terra Aegypti. Itẽ Pſal. cxxii. Nec iurat in dolo proximo ſuo. Si igitur Iudæi in terra promiſſionis peregrino antedicta omnia facere tenebãtur: vt ex ſupraſcriptis probatur auctoritatibus: quanto magis ipſi Iudęi peregrini in Chriſtianorum terris habitantes tenentur ea præſtare Chriſtianis in terris ipſorum Chriſtianorum. Ex quibus ↄcluditur, vt nos Chriſtianos nõ tanq̃ extraneos habeant, ſed multo melius, q̃ peregrinos, quia nos Chriſtiani nõ ſumus in terra ſua peregrini: ſed è cõuerſo, qa ipſi ſint in terris noſtris peregrini. Dicit etiã Deuter. c. primo: Audite illos: & quod iuſtum eſt, iudicate: ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus, nulla erit diſtantia perſonarum. Item Pſal. xiiii. Nec fecit ꝓximo ſuo malum: & opprobrium non accepit aduerſus proximos ſuos. & paulo infra: Qui iurat proximo ſuo, & non decipit. Sed aliæ etiam multæ auctoritates in ſacris reperiuntur eloquiis de aduena, qui peregrino æquiparandus eſt, quomodo eum Iudæi tractare debebant. Leuitici nãque. c. xix. dicitur: Si habitauerit aduena in terra veſtra: & moratus fuerit inter vos, non exprobretis ei: ſed ſit inter vos, quaſi idigena: & diligetis eum quaſi vos metipſos: fuiſtis enim & vos aduenæ in terra Aegypti: ego dominus Deus veſter. Numeri etiam. c. xv. Tam indigenę, quàm peregrini eodem ritu offerent ſacrificia: vnum præceptum erit, atq; iudicium tam vobis, quàm aduenis. & magis infra

Digitized by Google

ibidem: Tã indigenis, q̃ aduenis vna lex erit oium. Deuteronomii.c.xxviii. Aduena, q tecum verſatur in terra aſcendet ſuper te, eritq; ſublimior: tu aũt deſcendes, & eris inferior: ipſe fœnerabit tibi, & tu non fœneraberis ei. Exodi.c.xxii. Aduenam nõ contriſtabis: neq; affliges eũ: aduenæ & ipſi fuiſtis in terra Aegypti. Deutero.c.xxiiii. Non negabis mercedem indigentis, & pauperis fratris tui, ſiue aduenæ, qui tecũ moratur in terra, & intra portas tuas eſt: ſed eadem die reddes ei ptiũ laboris ſui ante Solis occaſum: qa pauper eſt, & ex eo ſuſtẽtat aiam ſuam, ne clamet contra te ad dominum, & reputetur tibi in peccatum. Si in terra tua o Iudæe: & intra portas tuas mercedem aduenæ negare prohiberis: immo ante Solis occaſum pretium laboris reddere teneris: quanto magis tu aduena in alienis terris, & regionibus, tibi nõ licet incolas earũ terrarũ, & regionum ſpoliare, decipere, & vſurarum voragine in miſeriam, ſiue paupertatẽ redigere? vel aliter ſibi nocere? Deutero.c.xxvii. Maledictus qui peruertit iudicium aduenæ, pupilli, & viduę: & dicet oĩs populus, Amen. Deuter.c.xxiii. Non abominaberis Idumæum, qa frater tuus eſt: nec Aegyptiũ, quia aduena fuiſti in terra eiꝰ. Leuitici.c.xix. Si habitauerit aduena in terra veſtra: & moratus fuerit inter vos, non exprobretis ei: ſed ſit inter vos quaſi indigena: & diligetis eum quaſi voſmetipſos: fuiſtis enim & vos aduenę in terra Aegypti. Zacharię etiam.c.vii. dicitur: Iudicium verũ iudicate: & miſericordiã, & miſerationes facite, vnuſquiſq; cũ fratre ſuo: & viduam, & pupillum, & aduenam, & pauperem nolite calumniari: & malum vir fratri ſuo non cogitet in corde ſuo. Opponit Iudęus, dicens: Nõne

Oppoſitio. Chriſtianus eſt à nobis Iudęis omnino alienus? Rñſio. Non eſt equidem oĩno

Reſponſio. alienus, ſed proximus, aduena, & peregrinus: vt ſupra pluribus probatum eſt teſtimoniis: & pp hãc aliã rationem, quoniã Chriſtianos per quãdam morum, & fidei imitationem, Iſraelitis noie appellari poſſe conſtat, Eſaiæ Prophetæ.c.xliiii.&.lvi. auctoritate probandũ eſt. Quod ẽt patet Rabinorũ Hebræorũ auctoritate. Scribitur enim, ſiue legitur in quodam Iudæorũ libro nũcupato, Abbot, & ẽt in alio lib. vocitato, Mehelca. dixit Rabi Matham ſup illud Eſaię.c.xliiii. Iſte dicet domini ego ſum: & ille vocabit in noie Iacob: & hic ſcribet manu ſua dño: & in noie Iſrael aſſimilabit. & Rabi Salomon ſic ea Eſaiæ verba interpretans, inqt: Iſte dicit domini ego ſum: hoc dr̃ de ſumme iuſtis. & ille vocabit in noie Iacob: hoc dr̃ de paruulis filiis peccatorũ. & hic ſcribet manu ſua dño: hoc dicitur de peccatoribus, qui pœnitentiam egerunt. & in noie Iſrael aſſimilabitur: hoc dicitur de gentibus, q̃ venerunt ad fidem, & Dei cognitionẽ habuerunt. hic eſt, qui de Gẽtilitate ad Meſſiam ſe contulit, qui nomine Iſrael appellandus eſt. Cum aũt Chriſtiani eſſent Gẽtiles, & idola adorarent, ad veri Dei cognitionem venerint, & eius fidem teneãt: merito, & recte Iſraelitę appellari poſſũt, & appellãtur: licet ab Iſrael, ſm carnem, non deſcenderint: & hoc propter ſimilitudinem, & imitationẽ. Igitur Iudęi Chriſtianos alienos, ſiue alienorum nomine vocare nõ poſſunt. Quod etiam Apoſtoli Pauli ſententia ad Epheſios.c.ii. approbari videtur, his verbis: Propter quod memores eſtote, φ aliquando vos, qui gentes eratis in carne, qui dicebamini pręputium ab ea, quę dicitur circumciſio in carne manufacta, qui eratis illo in tempore ſine Chriſto alienati à cõuerſatione Iſrael: & hoſpites teſtamentorum promiſſionis ſpẽ non habentes, & ſine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum &c. & magis infra ibidem ait: Ergo iam non eſtis hoſpites, & aduenæ: ſed eſtis ciues ſanctorũ, & domeſtici Dei ſup ædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum &c. Concludentes igitur omnia in hoc capitulo contenta, dicimus, Iudæos ad vſuram præſtare nequaquã poſſe, nec potuiſſe, niſi in terra promiſſionis: nec etiam aliis perſonis, niſi illis tm̃, quę in ipſa promiſſionis terra erant, qñ ipſi Iudęi in eam introducti fuerunt:

fuerunt: & non alibi, nec aliis perſonis: & hoc cauſis, & rationibus ſuperius expreſſis. Item, quoniam Iudæi nõ ſunt amplius in ipſa promiſſionis terra: & ſic in ſua terra, & regione, ſed in terris alienis ſparſi: & maxime in terris Chriſtianorum: quos tanquam proximos, & aduenas, ac propinquos, & Iſraelitas habere, & tenere obligantur: eos tanquam amicos amare, & cũ charitate ſubuenire tenentur, vſurarum voragine extorquere nõ deberent, nec poſſunt, ſed amicabiliter eos tractare: vt ſupra declaratum eſt: ideo eos vſuris opprimere ſibi non licet: immo Iudæi in Chriſtianorum terris habitantes eis tenentur, & non parum obligantur: eo quod in Chriſtianorum terris habitent. Poſtquam aũt eos odio habent: vt ſupra probauimus: ingrati ſunt, & grauiſſime peccant. Et nota, rem alienã accipi poſſe, non tamen debite. ſ. furto, rapina, vſurpatione, & vſura: & ſemper peccatur, & ad reſtitutionem tenetur peccator. Deſiderare autem rem alienam, licet peccetur in eadem peccati ſpecie, tamen ad reſtitutionem non tenetur.

¶ Iudæus, vt ſuos tueatur defectus, probare nititur, ſuis licuiſſe Thalmudiſtis legem Dei mutare, ſiue limitare.

Caput. XIX.

Oppoſitio. IVdæus ſuos volens defenſare Thalmudiſtas, & Rabinos, inſurgit dicens: Multipliciter in hoc nono lib. noſtros inculpaſti Thalmudiſtas: quia ſuis traditionibus, & interpretationibus, quas falſas eſſe dixiſti, legem diuinam maculant, & lacerant. Et licet nunquam tibi contra dixerim: ægre tamen tuli: ſed hucuſque diſtuli: nõ ea de cauſa, quòd tuis aſſentirer maledictis: aut quia id Magiſtris noſtris facere licuiſſe oſtendere non poſſem: ſed ideo diſtuli: vt omnia, quę velles, contra nos Iudæos prius euomeres: vt ea ipſa poſtea poſſem vnica delere reſponſione. Ne igitur Thalmudiſtas noſtros ſceleſtos, & impios (vt opinaris) fuiſſe deinceps arbitreris, decreui tibi oſtẽdere, eis licuiſſe, & licere ex noſtrę legis diſpoſitione, legẽ ipſam interpretari, & interdum mutare. Scribitur equidem in noſtro Thalmud, in libro Sanhedrin, capitulo hi ſunt, qui decollantur, dixit Rabi Iohanan: In omnibus, q̃bus dixerit tibi Propheta, Trãſgredere legem, obtempera, excluſo ſemper idolorum cultu. Et ibidem cõcludũt Thalmudiſtę noſtri, per ea, quę dicuntur Deuteronomii. c. xvii. Quòd ſi tẽpus aliquid de lege permutare reqrat, quod appellant, Horo as ſcaa: hoc eſt, Indicatio horæ, etiam minus, q̃ Propheta: dum ſuo in ſæculo. i. ſuis temporibus, ſapientior habeatur, illud peragere poteſt: quod ſi illa temporis occaſio perdurabit, illa quippe pars legis mutata permanebit. Itidẽ planè Rabi Moyſes oſtẽdit in libro Iudicũ, in Hilcos mamrin, capitulo ſecundo. & Gloſa Thalmudica ibi in Sanhedrin habet: Etiã ſi dixerit tibi. ſ. iudex, ſeu ſapiẽs: de dextro, quod ſit ſiniſtrum: & de ſiniſtro, quod ſit dextrum: id eſt de falſo, quod ſit verum: & de vero, quod ſit falſum. Ex hoc igitur fundamento ex Deuteronomio aſſumpto, capitulo. xvii. Magiſtris noſtris licuit legem interdum aliqualiter retorquere, & interdum etiam mutare, ſm temporis exigentiam.

Reſponſio. Reſponſio. Vt video: quãto plus Thalmudiſtas, & Rabinos tuos à crimine inſontes eſſe oſtendere conaris: tãto plus eos culpabiles eſſe demonſtras. Et eo magis: quod idipſum, quod pro ſuo fundamento tuos aſſeris aſſumpſiſſe Magiſtros, penitus euertis, & corrumpis. Dicis enim, quod tui Thalmudiſtæ, per ea, quę dicuntur Deuteronomii capitulo. xvii. concludũt: Quod ſi tempus requirat, poſſunt aliqd de lege permutare. Quod eſt de directo contrarium eius, quod in pluribus diuinę ſcripturæ locis dicitur. Habetur namque Deuteronomii capitulo quarto: Nec addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ab eo. Item eiuſdem Deuteron. capitulo quinto, dicitur: Non declinabitis neque ad dextram, neque ad ſiniſtrã: ſed per viam, quam præcepit dominus Deus veſter ambulabitis. Et iterum eiuſdem cap. xii. Quod præcipio tibi, hoc tm̃ facito domino: nec addas, quicquam nec minuas. Itẽ Deuteronomii capitulo. xxviii. dicitur: Ac non declinaueris ab eis, nec ad dextram, nec ad ſiniſtram: iccirco mutari nec debent, nec poſſunt. Cum ſtatu-

Digitized by Google

ta maiorum nō ſolum ab habentibus minorem poteſtatem, ſed nec ēt parem mutari, corrigi, aut infringi minime poſſint. Aduertendum eſt inſuper Moyſem, non ſic ſtricte, & toties prohibuiſſe, ne diuinis mandatis aliquid adderet, vel minueretur, niſi quia prophetico ſpiritu ꝓuidebat ipſius legis faciendam eſſe mutationem. Vt igitur mera huius rei veritas meridiana luce clarior eluceſcat, videamus quō Moyſes in ſuo locutus ſit Deuterō.c.xvii. ex cuius loci auctoritate tuis dixiſti licuiſſe maioribus hmōi interpretationē, & mutationem fieri poſſe. Et an cū eo tui Thalmudiſtę conueniant, an ab eo deuient, & diſcordent? Inqt enim ipſe Moyſes Deuterō.c.xvii. Si difficile, & ambiguū apud te iudicium eſſe perſpexeris iter ſanguinē, & ſanguinem: cauſam, & cauſam: lepram, & non lepram: & iudicū intra portas tuas videris verba variari: ſurge, & aſcēde ad locum, quem elegerit dn̄s Deus tuus: venieſq́; ad ſacerdotes Leuitici gn̄is, & ad iudicem, q fuerit illo tp̄e: quęreſq́; ab eis, qui iudicabūt tibi iudicii veritatem: & facies quodcūq; dixerint, q præſunt loco, quem elegerit dn̄s, & docuerit iuxta legē eius: ſequeriſq́; ſn̄iam eoꝝ: nec declinabis ad dextram, nec ad ſiniſtrā. Si cōferre voluerimus antedictā Thalmudiſtaꝝ terminationem cū ꝑmemorato Moyſis mandato: eq̄dem eā pluribus de cauſis Moyſis mandato minime correſpondere inuenimus. Primo nanq;: q̄a cauſa primitus ventilari debuit coràm iudicibus ordinariis, & cōpetentibus. Nā quælibet Iudęorum ciuitas ſuos habebat iudices: q in ipſis iudicabant ciuitatibus: & hoc diuina ſic lege iubente. Dicitur enim Deutero.c.xvi. Iudices, & Magiſtros cōſtitues in oībus portis tuis: quas dn̄s dederit tibi per ſingulas Tribus tuas: vt iudicent pplm̄ iuſto iudicio: nec in alteram partem declinent. Quod aūt iudices eſſent in portis vrbium, patet Deuterō.c.xxii. Vxorem hanc accepi: & ingreſſus ad eam, nō inueni virginē: tollent eā pater, & mater eius, & ferent ſecū ſigna virginitatis eius ad ſeniores vrbis, qui in porta ſunt &c. In Hieroſolymis aūt erant illi. LXX. viri de ſenioribus, & Magiſtris Iſrael: quos eligi iuſſit dn̄s: vt ſuſtinerent cū Moyſe onus ppl̄i, & nō ſolus Moyſes grauaretur: vt Numeri.c.xi. Et appellabant, Collegium, ſiue Iudices de Conſiſtorio Guazit: vt ſuperius copioſius dictum fuit lib.v.c.iiii. in declaranda Iacob Patriarchę ꝓphetia. Vbi aūt inter eos iudices aliqua eſſet diſcordia, tūc ad ſuperiores iudices eſſet recurrendum. Sed ſi nulla eſſet īter eos diſcordia, tunc ipſi iudices cauſam terminabāt: & ſic ad ſuperiores iudices non habebat acceſſus. Secūdo, ſtante diſcordia inter ꝑmemoratos primos, & ordinarios iudices, tunc aſcendendū erat ad locum, quē elegerat dn̄s: hoc eſt ad Dei templum, ad ſacerdotes Leuitici gn̄is, & ad iudicem, q eo eſſet tp̄e: hoc eſt ad ſummū ſacerdotē, & ad iudicem ppl̄i Iſrael. Et q̄a iterdum contingebat: q vtrūq; officiū in vnā concurrebat perſonā: ſicut de Heli, q eodem tempore fuit iudex, & ſummus ſacerdos. Et iſti, ſiue duo, ſiue vnus, iudicare debebant iudicii veritatē. Iudices ēt de Conſiſtorio Guazit in templo reſidebant: q̄a in maleficiis ipſoꝝ officium erat iudicare: & faciēdum erat quodcūq; dixiſſent, iuxta legem Dei: non tn̄ arbitrio ſuo, & ſm ſuā voluntatem: ſed (vt dictum eſt) ſm iudicii veritatem, & iuxta legem Dei iudicare debebant. Vtrum aūt Thalmudiſtæ, & Rabini hunc ſeruauerint ordinē, nemo eſt, q ignoret. Nā multo ante, q̄ eſſent Thalmudiſtę, Hieruſalem per Titum deſtructa fuerat, & templū Dei dirutum, & proſtratum: & Iudęi oēs ex ſua promiſſionis terra deiecti, & in captiuitate redacti: nulli in Iudęa iudices Iudæi, ex quo Thalmudiſtæ hanc Moyſis legem Deuter.c.xvii. ſeruare non potuiſſent, nec potuerāt. Verum ipſi impudētes, & impii nō animaduertentes, q lex Moyſis iamdiu ceſſauerat, & finem habuerat: vt ſupra libr.vi.c.lxxxv. probatum eſt: ſed peruicaces, & impii, depoſito Dei timore, & honore: quod Deus in templo ſuo per ſummum ſacerdotem, & iudicem Iſrael extante, vel Cōſiſtorio de Guazit priorum iudicum ordinariorum diſcordia fieri demandat, audent vni tantum, etiam minus q̄ Prophetæ, dum

Digitized by Google

tæ, dum ſuo in ſæculo ſapientior habeatur, huiuſmodi demandare, & aſcribere facultatem, nulla ſeruata legis ſolẽnitate: immo (quod peius eſt) dicente lege prædicta ibidem: Nec declinabis ad dextram, nec ad ſiniſtram: iſti impii gloſant, Etiam ſi iſte: ſcilicet iudex, ſiue ſapiens, dixerit tibi de dextro, quod ſit ſiniſtrum: & de ſiniſtro, quod ſit dextrum: ideſt de falſo, quod ſit verum: & de vero, quod ſit falſum: excluſa tamen idolatria, quam tamẽ faciebant: vt ſupra probatum eſt. O' ſceleſtum, & impium hominum genus: vbi nã eſt Omnipotentis Dei timor? vbi eius honor? nullus eorũ eſt apud illos reſpectus.

Oppoſitio.

Inſurgit Iudęus furibundus, dicens: Quid exclamas? qd noſtris improperas? Nonne veſter Ieſus mandat vobis: vt faciatis omnia, quę noſtri Rabini: Phariſæi ſcilicet vobis dixerint? legite Matthęum cap. xxiii. Reſponſio. Legi, & ſtatim reſpondebo: ſed prius te ſcire volo: Saluatorem noſtrum, Matthęi. c. xvi. admonuiſſe Diſcipulos ſuos: vt intuerentur, & cauerent à fermento Phariſęorum, & Saducæorum: & cum non intelligerent primitus, nonnulla addidit, per quæ intellexerunt: quia nõ dixit: Cauemini à fermẽto panum: ſed à doctrina Phariſęorum, & Saducęorum. vt autem reſpondeam, dico: Quòd ſi bene legiſſes totum illud caput Matthęi. xxiii. duo intellexiſſes. Alterum ſcilicet: Quòd faciamus omnia, quæ nobis dicunt: ſm vero eorum opera ne faceremus: qa dicunt, & nõ faciunt. Alterum vero, qa eos valde increpat ob multa eorũ vitia. & ẽt Matthęi. c. xv. increpat eos: ꝙ per traditiones ſuas diuinũ trãſgrediãtur mãdatum: vt ſuperius dictũ eſt. c. xii. huius libri. Sed licet tempore Saluatoris noſtri Phariſęi incepiſſent aliquibus traditionibus legem Dei maculare: non tamen audebãt in publicum propalare: niſi ea, de quibus Saluator noſter eas reprehendit, & de quibus Diſcipulos ſuos cautos fecit. Poſt vero Chriſti mortem: immo poſt deſtructionem Hieroſolymæ: & creſcente Chriſti fide per quamplurimos annos: vt ſupra dixi de lege Miſtia: & etiã poſt eam per quamplurimos alios annos

Reſponſio.

de vtroque Thalmud: Tunc Thalmudiſtę, cum depoſito pudore, & Omnipotentis Dei timore, & honore, audacter, & impie cõtra diuinã legem debacchati ſunt, eam violando, & corrumpendo. De quibus omnibus poſt Saluatoris noſtri paſſionẽ non intellexit ipſe Saluator noſter: ſed de illis tãtum, de quibus Phariſęi ſui temporis dicebant. Oppoſitis igitur per Iudæum non obſtantibus: non excuſant, & defenduntur Thalmudiſtę, quin legẽ Dei violent, vt diximus.

¶ Quòd Iudęi moderni Thalmudiſtas ſuos, etiam de ineptiis, & impietatibꝰ, de quibus eos ſuperius pluribus in locis accuſaui, defendere, & defenſare conent, dicẽtes, eos myſtice, ſeu metaphoricæ, & allegorice fuiſſe locutos.

Caput. XX.

Obiectio

Volentes moderni Hebręorum Rabini ſuos excuſare, & defenſare Thalmudiſtas, & Rabinos de ineptiis multis: immo ſceleribus, & impietatibus, de quibus eos ſupra in pluribus reprehendi capitibus, inquiũt, eos non ſic inhoneſte, & impudice locutos fuiſſe ſicut eorum verba ſonare videntur: ſi ea verba ſm eorum mentem ſic myſtice intellecta fuerint, ſicut ipſi ea ꝓtulere Thalmudiſtę. Quod nequaquam inconueniẽs eſſe dicũt: cum ipſa quoq; diuina ſcriptura pluries myſtice, & metaphorice loquatur: eo modo, quo ſacra ſcriptura attribuit Deo pœnitere: vt Geñ. c. vi. & iraſci: vt Numeri capitulo. xxii. Reſponſio. Et ſi in ſacris literis multa inueniantur myſtice, & allegorice dicta, nũquam tamen in Commẽtariis aliquibus, & Gloſis, ſiue expoſitionibus: ſed in ipſomet ſacrarum literarum textu: & quidem non ſine myſterio, ipſa ſic myſtice dicta ponuntur, ſiue poſita inueniuntur: & hoc: vt per textuũ interpretes, & expoſitores ipſa ſic myſtice dicta, perclara, & intelligibilia verba ſic enodentur, & plane exponantur: vt aperte intelligantur, & minime aliis inuoluant allegoriis: & ſic ad maiorẽ reddantur obſcuritatẽ. Preterea multa in eis tã deteſtanda ꝯtinentur, & ꝯtra veritatem prolata, vt nulla penitus myſticatione ad

Reſponſio.

Digitized by Google

aliqualem honeſtatis, & veritatis appli- cari poſſent ſignificationē. Ad cuius rei veritatem demōſtrandam, nōnulla Thalmudiſtarum, ſiue Rabinorum Iudæorum dicta tam inepta, & ab omni veritate aliena: vt à penitus delyris, & omni ratione carentibus non dicerentur, hic infra ppo- nam: vt quiſq; iudicet: an ab eis veritas aliqua percipi poſſit, aut vtilitas.

In libro Iuda, cap. abortatrix, inquit Rabi Saul: Ego mortuos ſepelire ꝯſueui: dū autē quendam ſepelirem, accidit: vt quidam coruus in alterum ex oſſibus cruris ipſius mortui intraret: poſt quē ego quoq; per idem os cucurri: ſiue per eius oſſis vacuum per ſpatium trium leucarum: & videns me coruum aſſequi nō poſſe, reuerſus ſum in locum vnde diſceſſeram: cum autem exirem, cognoui os illud eſſe vnū ex oſſibus corporis Hog. Cōſiderēt oēs, quale corpus eſſe deberet illud, ꝙ per vacuum cruris poſſet coruus volare, & homo currere per ſpatium trium leucarum.

Item in libro Quem bbeth, capitulo q ꝯiurat, dicit: Dum compleret tempus, vt obiret Rabi Oſua Benlen, dixit Angelo eum pcutienti: Deprecor te, vt anteq̄ me occidas, oſtēdas mihi locū meū in Paradiſo: cui Angelus aſſenſit. Dum aūt pergerent, dixit ei Rabi Oſua: Da mihi quæſo gladiū tuum, vt ſecurus ſim, ne me occidas, dedit ei. Cum aūt acceſſiſſent prope Paradiſum: Angelus eum in altū extulit, & eleuauit: vt ſibi, iuxta pmiſſionem, ſuū oſtenderet locū. Rabi vero Oſua, Angelum rogauit, vt eū paulo altius eleuaret: qđ cum feciſſet Angelus, Rabi Oſua ſtatim quodā magno ſaltu ſe in Paradiſum præcipitem dedit. Angelus aūt eum per veſtimenti fimbriā capiens, & trahens: Hinc egredere inquit? Rabi vero Oſua, ſe inde nunq̄ exiturū iurauit. Tunc Angelus, & Rabi Oſua ſimul rixari cœperunt: & rixā tamdiu in longū ptraxerunt, ꝙ cauſa coràm Deo deducta eſt. Deus autē, auditis partibus, pnuntiauit: Quod ſi Rabi Oſua, oībus vitę ſuę diebus falſum nō iurauerat: ꝙ nec illud tranſgrederet iuramentū, qđ in ipſo fecerat Paradiſo. Cum aūt pbari nō potuerit, eum vnq̄ in vita ſua falſum iuraſſe: ideo ipſe Rabi in Paradiſo remāſit. Tūc ei dixit Angelus: Redde mihi gladiū meū. Et ecce vox de cœlo audita eſt, dicens: Redde ſibi gladiū: neceſſe eſt enim, vt cū eo gentes occidantur. Tūc venit Helias, & Oſuā pcedebat prȩconizādo: Parate locū p iuſto iſto. Et pgens vidit Rabinū Symeonē ſedentē ſup quartadecima ſede aurea, ſiue auro ſtrata. Ecce quales fabulas, & mēdacia in ſcripturis ſacris ponere audent: & ad quam poſſit trahi etymologiā, vel allegoriam.

Item in lib. Vltim. c. iſtę ſunt repȩ, ſcribit: Quidā locus eſt in ſylua Hulai: cuius latitudo eſt nouem cubitorum, Rabi aūt Ioſeph, inquit. xvi. cubitorum. Cum qdam q̄reret à Rabi Oſua: Quę eſt Dei ſublimitas, qa ſcriptura cōparat eum leoni, cū ſolus miles ad eū occidendum ſufficiat? rñdit Rabi Oſua: Vis ſcire cui leoni comparatur? illi. ſ. qui eſt in ſylua Hulai. Dum aūt Impator illū deſideraret videre leonē, rogauit Oſuam: vt eū illuc venire faceret. Rabi vero Oſua, dum eū de ſylua Romā verſus duceret leonem: & adhuc p. ccc. leucas à Roma diſtaret: leo vnum ædidit rugitum: & ecce mulieres vniuerſæ Romæ pgnantes abortiuerūt, & ipſius vrbis muri ceciderunt, & corruerūt: appropinquāte ēt leone vrbi p alias centū leucas: & per ducētas tantū leucas ab ipſa vrbe diſtaret, iterū rugiit leo: & dentes omnium hominum in vrbe Roma cōmorantium, ſtatim ceciderunt: Impatorq; à ſolii ſui culmine, ſup quo ſedebat, in terrā decidit: & verſus Rabinū Oſua dixit: Quid hoc erit? & ille Rabi inquit: Imperator illuſtris: adhuc abeſt ab vrbe per. cc. leucarum ſpatium: Ora, inquit Imperator, Deum, vt ſuum reuertat in locum. Ipſe aūt orauit, & ita factum eſt. Ecce q̄ pulchra ſabella in ſacra pagina deſcribenda: quæ ſub pœna mortis credi mandatur.

Item in Rabba Bethna, capitulo qui vendit vanich, dicit Naban: Ego vidi quandam Neeridem tam grandem, ſicut vna villa qndecim domorum: & venit qdā coluber, & eā deglutiuit: deinde venit qdam coruus, & illū deglutiuit colubrum: qui poſtea volauit ſup cuiuſdam arboris ramum.

Digitized by Google

ramum. Reſpicite quęſo, & ꝯſiderate, an iſta ſint poſſibilia. Cum ipſemet Rabi dicat: Si ego ipſe non vidiſſem, nõ credidiſſem: vos autem credite, ſi vultis. Reperitur inſuper in aliqbus Hebręoꝝ cerimoniis, & ordinationibus, quas in hodiernũ vſq; diem obſeruant. Nam in aliqbus noctibus anni, nõnullas in domibus ſuis accendunt cãdelas in ſignum victoriæ Machabęoꝝ: & in memoriã miraculi Heſter, & Mardochæi aduerſus Aman. In quo qdem feſto, iubetur in Thalmud: ꝙ qlibet Iudęus inebriari conetur: & in die poſtea ſequẽti in ſua Synagoga hiſtoriã Machabęoꝝ, ſiue Heſter legunt. Et qñ dictas accendũt cãdelas, vel hiſtorias antedictas legunt, hmõi verba proferũt: Benedictus eſt dñs Deus noſter ſæculi: q ſanctificauit nos in pceptis ſuis: & pręcepit nos incendere candelas neomeniæ: vel pcepit nos legere hiſtoriam iſtam &c. Videant oẽs: vtrum Deus in lege ſua pręceperit hmõi candelas accendi, & hiſtorias legi: qa nuſquam in lege Dei hęc inuenient mandata. Qũo igitur dicere poſſunt, Deum hæc pręcepiſſe, niſi mentiant? Sed eſt ne Deꝰ ĩmemor, an iſtud ſibi præceperit mandatum? Si Deo mentiri non verentur: qũo hoibus mentiri timebunt, & cauebunt, ſi ue deſiſtent? Item ibidem inquit Rabba: Tranſfretabamur mare, & ducebatur nauis ſuper caudam vnius piſcis: ſup quã tribus diebus, & tribus nauigauimus noctibus: &, quod plus eſt, piſcis ibat verſus Orientem, & nauis verſus Occidẽtem: & tñ nauis velociter ibat: ita vt in tãto ſpatio, in quãto poſſet vnus calefieri. lx. leucarum iter faciebat: vt tibi dicet Rabdim, ſi eum interrogaueris. Et cum prope portum fuimus, vidimus hoies ſagittas cum balliſtis proiicientes: quaꝝ velocitatẽ nauis noſtra excedebat. Item dicit Rabba: Dum nauigaremus, quãdam vidimus volucrem ſtantem in aqua, ſed eius genu in aquæ ſuperficie videbatur, eius vero caput cœlum tangebat: ego vero volui è naui deſcendere, vt ibidem me lauarem, credens ibi non eſſe profundum: & audiui vocem de cœlo mihi dicentem: Caue, & ne feceris: quia ſeptem anni ſunt: ꝙ ibi cecidit vna ſecuris, & nõdum attigit fundum. & dicit Rabi Chahana, ꝙ volucris illa vocatur Zim. Item inquit Rabba: Dixit mihi qdam Gerularius: Veni, & oſtendam tibi locum, vbi cœlum, & terra ſe adinuicem oſculantur: & ſecum profectus ſum: poſuiq; chlamydẽ meã in quadam feneſtra cœli: & diuerti inde paululum, vt orarem. Cum autem reuerſus fuiſſem, vt meam aſſumerem chlamydem, & non inueniſſem, dixi: Videtur mihi, ꝙ fures ſunt in cœlo: & dixit mihi homo ille: Non eſt, niſi cœli ſphęra, quę mouet: ſed reuertere cras eadem hora, qua poſuiſti hodie, & inuenies illam: & in craſtinũ reuerſus meã inueni chlamydem. Et gloſat Rabi Salomon: Noli credere, ꝙ duxiſſet eum vſq; ad finem mundi, quia eſſet iter quingentorum annoꝝ: ſed fecit aſcẽdere in montem excelſum, vbi cœlum attingere poterat. Harum etenim vanitatũ, & mendaciorum multitudinem in libris Hebręis reperire poteris: & in tali doctrina verſantur Hebræi ſine diſcretione, & ſine pudore. Videte quęſo quales ſententias metaphorice poſſes ex huiuſmodi enucleare fabellis: ſomniant igitur, immo delyrant.

¶ Quòd Thalmudiſtę aliqua diuina pręcepta abſolute data, & è conuerſo aliqua in loco determinato, & pręfixo obſeruanda, iuxta ſuam auſi ſint, vel non ſeruare, vel mutare, voluntatem.

Cap. XXI.

NEc iſtud etiam aliud tacebo Thalmudiſtarum, ſiue Rabinoꝝ Iudæorum ſcelus. Quòd tantæ ſint temeritatis, & arrogãtię: vt Omnipotentis Dei præcepta abſolute abſolute, & nullo excluſo obſeruationis loco, data: & è cõuerſo in ſpeciali, & determinato loco obſeruanda, ipſi iuxta ſuam facere, & mutare auſi ſint voluntatem: nõ aũt iuxta ipſius Dei mandantis pręceptum. Dicitur equidem Deuteronomii cap. v. vi. & xii. Hæc ſunt præcepta, atq; iudicia, quæ facere debetis in terra, quam dominus Deus patrum tuorum daturus eſt tibi: vt poſſideas eam cunctis diebus, quibus ſuper humũ gradieris. Super quibus verbis, Thal-

mudiſtæ in lib. Biduſim. i. Deſpoſationū, capitulo primo. Quærūt: An vniuerſa lex in ipſa terra promiſſionis tm̄ obſeruanda præcipiatur, cum litera planè hoc innuere videatur? & ibidem eam ſic ſoluunt q̄ſtionem: Quòd illa ꝑcepta, quæ ſunt bouas haguf. i. debitum corporis: intelligentes per debitum corporis quicquid à cultu terræ nō dependet; veluti frugum primitiæ, & ſeptimi anni remiſſio, & hmōi: illa oīa debita in quā corpis vbiq;, & ſemper, tam extra terram ꝓmiſſionis, q̄ intra obſeruari debent. Quę vero nō ſunt debitum corporis: quia. ſ. à cultu terrę depēdent in ipſa terra promiſſionis tm̄. Sed q̄ leue, & friuolum ſit hoc fundamentum, nemo tam rudis eſt, q non videat, & maxime ad diuinum mandatum irritandum. quod enim Deus ſtatuit, homo nequaq̄ mutare poteſt. & eo magis, quia in fine ipſius. c. xii. dicitur: Quod præcipio tibi, hoc tm̄ facito dn̄o: nec addas quicquam, nec minuas. Et Deuteř. c. iiii. dř: Scitis, ꝙ docuerim vos ꝑcepta, atq; iuſtitias, ſicut mandauit mihi dn̄s Deus meus: ſic facietis ea in terra, quā poſſeſſuri eſtis: & obſeruabitis, & implebitis opere &c. Et Deute. c. v. dř: Cuſtodite igitur, & facite oīa, quæ pręcepit dn̄s Deus vobis: non declinabitis, neq; ad dextram, neq; ad ſiniſtram: ſed per viam, quam pręcepit dn̄s Deus veſter ambulabitis. Et Deuteř. c. iiii. dř: Nō addetis ad verbum, quod vobis loquor: nec auferetis ex eo. Deuteř. c. xxviii. Si tñ audieris mandata dn̄i Dei tui, quæ ego ꝑcipio tibi hodie: & cuſtodieris, & feceris, ac nō declinaueris ab eis, nec ad dextrā, nec ad ſiniſtram &c. Lex igitur Dei, nec deleri, nec mutari poteſt per aliquē aliū, niſi per ſeipſum. Sed vt quiſq; intelligat quid importat illud Thalmudiſtarum dictum, Quod à cultu terræ dependet: id nanq; ppea dictum eſt, qa Exodi. c. xxiii. ſcriptum eſt: Sex annis ſeminabis terram tuam: & cōgregabis fruges eius: anno autem ſeptimo dimittes eā, & requieſcere facies, vt comedant pauperes populi tui: & quicquid reliquum fuerit edent beſtiæ agri: ita facies in vinea, & in oliueto tuo. Non licebat enim Iudęis ſeptimo anno terram ſuam colere, nec ſerere, nec ēt fructus eius colligere, & percipere, ēt ſponte ſua naſcentes. Volunt igitur iſti, ꝙ eo, qa terra non poteſt in alium deferri locū, ſed ſemp in ipſa perſtat promiſſionis terra: ſic omnia, quę ad ipſius ſpectant cultum, in ipſa promiſſionis terra ſeruentur. Vn̄ ad Dei mandatum irritandum, valde debili mouentur fundamēto. Sed vltra cultum terrę alia ſunt multa, quę alibi, q̄ in ipſa ꝓmiſſionis terra fieri nō poterant. Dicitur enim Deuteř. c. xii. Non facietis ita domino Deo veſtro: ſed ad locū, quem elegerit dn̄s Deus veſter de cunctis Tribubus veſtris, vt ponat nomen ſuum ibi, & habitet in eo, venietis, & offeretis in loco holocauſta, & victimas veſtras, decimas, & primitias manuum veſtraꝝ: & vota, atq; donaria, primogenita boum, & ouium: & comedetis ibi in cōſpectu dn̄i Dei veſtri. & paulo infra: Illuc oīa, quę præcipio, cōferetis holocauſta, & hoſtias, ac decimas, & primitias manuū veſtraꝝ: & qcqd ꝑcipuū eſt in muneribus, q̄ vouiſtis dn̄o: ibi epulabimini corām dn̄o Deo veſtro. & paulo infra: Caue ne offeras holocauſta tua in oī loco, quē videris: ſed in eo, quē elegerit dn̄s in vna Tribuū tuaꝝ, offeres hoſtias, & facies quæcunq; pręcipio tibi. & paulo infra: Nō poteris comedere in oppidis tuis decimā frumēti, & vini, & olei tui: primogenita armentoꝝ, & pecoꝝ: & oīa, quę voueris, & ſpōte offerre volueris: & primitias manuū tuaꝝ: ſed corām dn̄o Deo tuo comedes ea in loco, quē elegerit dn̄s Deꝰ tuus &c. & iteꝝ paulo poſt: Quæ aūt ſanctificaueris, & voueris dn̄o, tolles, & venies ad locū, quē elegerit dn̄s: & offeres oblationes tuas &c. Ex qbus oibus infertur, & qdem aperte, & manifeſte: ꝙ nō ea tm̄ de cauſa, ꝙ à cultu terræ oīa depēderent: ſed ēt, qa aliqua alia alibi fieri, & offerri: hoc eſt extra ipſam ꝓmiſſionis terrā expreſſe ꝓhibebanť: quę non à cultu terrę: ſed à diligenti ſtudio adimplēdi Dei mandata, & fideliū vota, & donaria dependebant. Sed vt hæc ipſa veritas adhuc clarius eluceſcat, à gn̄ali parump receda mus locutione: & ad aliqua deſcēdamus particularia. Dicite quæſo Iudęi: Si extra

Digitized by Google

Si extra ꝑmiſſionis terrã pręceptũ obſeruatis circũciſionis, de quo dr̃ Gen. c. xvii. & Sabbati feſtiuitatẽ: quare nõ obſeruatis ẽt extra ipſam ꝑmiſſionis terrã præceptũ illud aliud de veſtimentoꝝ veſtroꝝ fimbriis? de quo dr̃ Numeri. c. xv. vbi ſic dr̃: Dixitq; dñs ad Moyſem: Loquere filiis Iſrael: & dices ad eos: vt faciant ſibi fimbrias p angulos quatuor pallioꝝ: ponentes in eis vittas hyacinthinas: quas cũ viderint, recordentur oium mãdatoꝝ dñi: nec ſequantur cogitationes ſuas, & oculos p res varias fornicãtes: ſed magis memores ꝓceptoꝝ dñi facient ea, ſintq; ſancti Deo ſuo: ego dñs Deus veſter. Quod mandatum replicat Deuter. c. xxii. his verbis: Funiculos i fimbriis facies p quatuor angulos pallii tui, quo operiris. De circũciſione autẽ ſic dr̃ Gen. cap. xvii. Hoc eſt pactũ meum, quod obſeruabitis iter me, & vos, & ſemen tuum poſt te: Circuncidetur ex vobis omne maſculinũ, & circũcidetis carnẽ pręputii veſtri &c. Neutrũ horum duoꝝ pręceptoꝝ magis in vno loco, q̃in alio cuſtodiri mandat Deus: ſed ambo abſolute mãdantur, & pari modo: quare aũt Iudæi extra ꝑmiſſionis terrã exiſtẽtes, alteꝝ faciãt, & obſeruent. ſ. circũciſionem: alteꝝ vero non. ſ. veſtimẽtoꝝ fimbrias, non intelligo. Si enim Iudęi in ſua ꝑmiſſionis terra, vbi Iudęi oẽs morabant, eas fimbrias deferebant: quãto magis eas in alienis terris, & locis, vbi pauciſſimi ſunt Iudæi, deferre, & geſtare deberent? & eo magis, vt ab aliis cognoſci poſſent? Quare aũt hoc faciant, nõ video: niſi aut quia nolũt mandatoꝝ Dei memores eſſe, & ſancti: aut qa erubeſcunt Iudęoꝝ noie vilipendi: aut fallẽdi, ſiue decipiendi gratia. Sed qua rõne id faciant, Dei mãdatũ omiſſione trãſgrediuntur, & grauiſſime peccãt. Dixi de vno mãdato, quod Iudęi non obſeruãt extra promiſſionis terram: cũ id abſolute mandatum fuerit: tãto magis philaterias, quas, Ceſſalim, nominãt, deferre deberẽt: quia dicunt Deũ portare philaterias: vt dictũ eſt ſupra. c. v. pñtis libri. Si Deus igitur portat eas (vt inquiunt Iudæi) erubeſcere nõ deberẽt eas geſtantes. Dicam de vno alio: qđ extra ꝑmiſſionis terrã obſeruare nõ tenentur: & tñ obſeruant. De ſolẽnitate nanq; Tabernaculoꝝ ſic dr̃ Deuter. c. xvi. Solẽnitatẽ quoq; Tabernaculoꝝ celebrabis per ſeptẽ dies, qñ collegeris de area, & torculari fruges tuas: & epulaberis in feſtiuitate tua, tu, & filius tuus, & filia, & ſeruus tuus, & ancilla: Leuites quoq;, & aduena, & pupillus, & vidua, q intra portas tuas ſunt: ſeptem diebus dño Deo tuo feſta celebrabis i loco, quẽ elegerit dñs: benedicetq; tibi dñs Deus tuus in cũctis frugibus tuis, & in oi opere manuũ tuaꝝ, eriſq; in lętitia. Leuitici quoq;. c. xxiii. dicitur: A quintodecimo ergo die mẽſis ſeptimi, quando cõgregaueritis omnes fruges terrę veſtræ, celebrabitis ferias dñi ſeptem diebus. Die primo, & die octauo erit Sabbatum: ideſt requies: ſumetiſq; vobis die primo fruct⁹ arboris pulcherrimæ, ſpatulaſq; palmarum, & ramos ligni denſarum frõdium, & ſalices de torrẽte, & lætabimini coràm domino Deo veſtro. Ex quibus ſacrarum literarum verbis: Quòd hæc ſolẽnitas ſolum in promiſſionis terra fieri deberet, tripliciter aperte oſtendi poteſt. Primo nãq; ex illis verbis Deuter. c. xvi. Qñ collegeris de area, & torculari fruges tuas. & ex illis Leuitici. c. xxiii. Quãdo congregaueris fructus terrę tuę: ex qbus ꝑcipitur fructus terrę veſtrę. ſ. promiſſionis, neceſſario habendos fuiſſe: quos, quia habere non poteſtis ò Iudęi, cum ipſam terram non poſſideatis, ideo ipſam ſolẽnitatem extra promiſſionis terram celebrare non poteſtis, ſaltem rite. Secundo, ex illis aliis verbis Deuteronomii. c. xvi. Septem diebus domino Deo tuo feſta celebrabis in loco, quem elegerit dominus: hoc eſt in diuino templo: ex quo in ſola promiſſionis terra hoc fieri debere mandatur. Tertio, ex illis aliis verbis Deuteronomii capitulo. xvi. Eritiſq; in lętitia. quę verba in Leuitico capitulo vigeſimotertio, melius eluceſcunt, vbi dicitur: Et lętabimini coràm domino Deo veſtro: hoc eſt in tẽplo diuino, vbi epulari mandatur. Poſſet & adhuc addi quarta ratio, ex illis Deuter. verbis, capitulo ſextodecimo: Bñdicetq; tibi dominus Deus tuus in cũctis frugib⁹

tuis: & in omni opere manuū tuarū. Per quā benedictionē, nō difficile oſtēditur, ꝙ obediētes Deo terræ fructibus abūdarent: & ēt operꝫ manuū ſuarꝫ abundantia fruerent. Cum aūt Iudęi noſtri tpis hoc mandatū nō ſeruēt: qa nec ſerūt, nec metunt, nec opa aliqua manib⁹ operant, ſaltem oēs: ſed vſurarꝫ voragini ſtudioſe incumbāt, diuina carēt benedictione, & diuinū inſup violant mādatū: & maxime celebrādo antedictæ ſolēnitatis celebritatē extra terrā ſuā. Quęro inſup à Iudæo: Quare Azymorꝫ, ſiue Phaſæ ſolēnitatem extra ꝑmiſſionis terrā, poſtq̄ ab ea eiecti, & expulſi ſunt, celebrare audeant: cū eo tpe, quo ipſam ꝑmiſſionis terrā poſſidebāt, & qdem pacifice, feſtiuitatē, ſiue ſolēnitatem illā in aliqua alia vrbiū ipſius ꝑmiſſionis terrę, q̄ in ſola Hieroſolymę vrbe ex diuino mādato celebrare non poſſent? Dicitur enim Leuitici. c. xxiii. Mēſe primo quartadecima die mēſis ad veſperam Phaſe dn̄i eſt: & qntadecima die mēſis huius ſolēnitas Azymorꝫ dn̄i eſt. Septē diebus azyma comedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus, ſanctusq́; : oē op⁹ ſeruile non facietis in eo: ſed offeretis ſacrificiū in igne dn̄o ſeptē dieb⁹: dies aūt ſeptim⁹ erit celebrior, & ſanctior: nullūq́; ſeruile opus facietis in eo. Itē ēt ſic dr̄ Deuter. c. xvi. Obſerua mēſem nouarꝫ frugū, & verni primum tpis: vt facias Phaſe dn̄o Deo tuo: qm̄ in iſto menſe eduxit te dn̄s Deus tuus de Aegypto nocte: immolabisq́; Phaſe dn̄o Deo tuo de ouibus, & bobus in loco, quē elegerit dn̄s Deus tu⁹: vt habitet nomen eius ibi. & iterꝫ ibidem paulo inferius: Non poteris imolare Phaſe in qualibet vrbiū tuarꝫ, quas dn̄s Deus tuus daturus eſt tibi: ſed in loco, quē elegerit dn̄s Deus tuus: vt habitet nomē ei⁹ ibi. Inuenimus eqdem duplicem ſolēnitatem in huiuſmodi feſto fuiſſe celebratā. Quarum altera erat in agno Paſchali immolando in veſpera quartædecimę diei primi menſis, & comedēdo in qbuſcūq; domibus, cū multis, & admirādis cerimoniis: ſicut dicitur Exodi. c. xii. & vt copioſe dictum ēſt ſupra libr. viii. c. xi. tit. iii. in ſecunda figura euchariſtię. Altera vero erat ſacrificium admirandum, quod ſequenti die fiebat in mane in Dei templo. De quo oīs populus epulabat, & in templo diuino, & iuxta ipſum templū publice. Ad cuius ſolēnitatis celebrationē oēs Iudęi in Hieroſolymam ſe conferre tenebantur: quod patet in pluribus ſacrarum literarum locis: & aliqualiter apertius ex dictis Ioſephi lib. vii. de Bello Iudaico. c. xxv. vbi ſic dicitur: A' totis enim regionibus ad Azymorum diem feſtum congregati, bello ſubito circunfuſi ſunt: vbi primo quidem illis peſtifera lues ex loci anguſtia naſceretur: deinde citius fames. Quòd autem caperet tantā hoīum multitudinē ciuitas, certū erat ex his, q ſub Ceſtio fuerant. Enumeratis enim tunc viris ciuitatis, ac Florus Neroni ſignificare cupiens ꝯtemnenti nationem à Pōtificibus petiit: vt, ſi quo modo poſſent, multitudinem numerarēt. Illi aūt cū dies feſtus adeſſet, qui Paſcha vocatur: qn̄ à nona qdē hora, vſq; ad vndecimā, hoſtias cædunt per ſingula qdem ꝯtubernia non pauciorum, q̄ decem hoīum fiūt: ſolū enim epulari non licet, multi ēt vicini cōueniunt. Hoſtiarꝫ quidem ducenta & qnquaginta millia & qngentas numerauere. Fiūt aūt, vt denos epulatores per ſingulas imputemus, vicies centena, ac ſeptingentena millia, ſancti oēs, & puri: nec enim leproſis, ſiue vitiliginoſis, & ſemine fluentib⁹: quos Gonotitos vocant: neq; mulieribus menſtruo cruore pollutis, neq; aliis inquinatis participare ſacrificia permittebant: ſed nec alienigenis qdem, niſi legionis cauſa veniſſent &c. hęc oīa Ioſephus vbi ſupra. Pius primus Papa. xi. & Victor primus natione Afer, Papa. xv. conſtituerūt, vt Paſcha Dominico die celebraretur, à .xiiii. Luna primi menſis: hoc eſt Martii, vſq; ad vigeſimamprimā: quorꝫ Decretis obtemperauit Theophilus Palęſtinę vrbis epiſcopus: qui contra eos ſcripſit, qui .xiiii. Luna cū Iudęis Paſcha celebrabāt. In hāc enim opinionem inuectus eſt Polycrates Epheſiorum epiſcopus: qui ex vetere ꝯſuetudine. xiiii. Luna cū Iudæis Paſcha celebrabat. Se enim Apl̄i Ioānis, & veterꝫ auctoritatē ſecutū oſtēdit: Nos,

inquit,

ſequit,inuiolabilẽ celebramus diẽ,neque addẽtes quicq̃,nec diminuẽtes &c. vt in Platina in vita Victorii. Sed Damaſus in vita Victorii inqt: Hic fecit Conſtitutũ ad īterrogãdũ ſacerdotiũ de circulo Paſchæ cum pſbyteris,& epis,facta collatione, & accerſito Theophilo Alexandrino facta ɔgregatione: vt à .xiiii. Luna primi mẽſis: hoc eſt Martii,vſq; ad.xxi.die Dominica cuſtodiatur ſanctum Paſcha. Quod ẽt oẽs faciẽtes Phaſe ſanctificarent,patet Eſdræ .ii.c.vii. vbi dr: Et egerunt filii Iſrael cum his, qui erant ex captiuitate illud Phaſe .xiiii. Luna menſis primi: qñ ſanctificati ſunt ſacerdotes,& leuitę:oẽs filii captiuitatis nõ ſunt ſimul ſanctificati,quia leuitę oẽs ſimul ſanctificati ſunt:& imolauerunt Phaſe vniuerſi filii captiuitatis: & fratribus ſuis ſacerdotibus: & ſibimetipſis: & manducauerunt filii Iſrael, q erant ex captiuitate oẽs, qui remanſerant ab oibus execrationibus gentium terræ,quęrentes dñm:&celebrauerunt diẽ feſtum Azymorum ſeptem diebus epulãtes in cõſpectu dñi &c. Si ergo Iudęi oẽs eo tpe,quo promiſſionis terrã poſſidebant,in Azymorũ ſolẽnitate, vt diuinã legem adimplerent ex ſuis eiuſdem promiſſionis terrę ciuitatibus egredientes in Hieroſolymã vrbẽ, in qua erat Dei templũ,aſcendebãt,& cõgregabãtur: vt ipſis ibi prius purificatis, Paſchalia feſta,non priuate, ſed publice, & in cõi per ſeptem dies rite celebrarẽt. Qua rõne,quo'ue fundamento ſe defendere,& excuſare poſſunt,ꝙ ab eo tpe citra, quo ab ipſa promiſſionis terra eiecti, & expulſi fuerunt,ac exules,& vagabũdi per vniuerſum penè mundũ ſine ſummi Dei templo, & ſine ſacrificio ſparſi ſunt, & abinuicẽ ſegregati: vt in tot innumerabilibus,& diuerſis locis,in alienis vrbib⁹, oppidis,& viculis:non publice,& in cõi, & non(vt prius) purificati: ſed tanq̃ priuati,& inquinari potuerint, & poſſint ea Paſchalia feſta peragere, qn Oipotentis Dei mãdatum violent,diſſipent, & oino lacerent? Leuitici.c.xxiii. Hæ ſunt ergo ferię dñi ſanctę,quas celebrare debetis tẽporibus ſuis: Menſe primo,quartadecima die menſis ad veſperam, Phaſe dñi eſt:& quintadecima die mẽſis huius, ſolẽnitas Azymorꝫ dñi eſt. Septẽ diebus azyma comedetis: dies primus erit vobis celeberrimus,ſanctusq;. Oẽ opus ſeruile non facietis i eo: ſed offeretis ſacrificiũ in igne dño ſeptẽ diebus: dies aũt ſeptimus erit celebrior,& ſanctior: nullũq; ſeruile opus facietis i eo. Hoc idẽ ẽt dr Numeri.c.xxviii. his verbis: Menſe aũt primo quartadecima die menſis, Phaſe dñi erit:& qntadecima die, ſolẽnitas. Septẽ diebus veſcentur azymis: quarꝫ dies prima venerabilis, & ſancta erit. Oẽ opus ſeruile nõ facietis in ea: offeretisq; incẽſum holocauſtum dño.

Sed diceret forte Iudæus: Ad impoſſibile nemo tenetur. Si enim nec Hieroſolymam ciuitatem,nec Dei templũ,nec ẽt locum alium noſtrum habemus,& poſſidemus: imo potius in alienis ciuitatibus, & locis(vt dixiſti)exules ſumus: quo poſſumus in aliquo loco in vnũ ɔgregari, & ſacrificia, & epulationes in cõi celebrare? Quod aũt poſſumus, id facimus: agnum nãq; anniculũ in.xiiii. Lunę primi menſis veſpera occidimus: & panes azymos facimus: & in noſtris priuatis domibus, iuxta legis ritũ,comedimus, Exodi.c.xii. vnde Deus nos habet excuſatos,& noſtram bonã acceptat volũtatẽ. ſimiliter ẽt fecerũt parentes noſtri,qñ ex Aegyptiaca exiuere captiuitate: & tñ Deum ſic habuerunt propitium: vt ſicco veſtigio mare Rubrũ pertranſierint,& ab Aegyptiorꝫ inſequentium manibus inſontes euaſerint. Rñdetur. Si ad impoſſibile nemo tenet (vt dicis)nemini ẽt licet,legem Dei mutare, vel aliqualiter mouere. dicente Moyſe Deutẽr.c.v. Cuſtodite igitur, & facite, q̃ præcepit dominus Deus vobis: Non declinabitis neq; ad dextram, neq; ad ſiniſtrã: ſed per viam,quam pcepit dñs Deus veſter ambulabitis,vt viuatis,& bñ ſit vobis. Si parentes,ſiue maiores veſtri agnũ anniculum imolauerũt,qñ ab Aegyptiaca liberati fuere ſeruitute,& ab hoſtiũ inſequentium manibus euaſerunt: id eqdẽ euenit,qa Oipotenti Deo fuerũt obediẽtes: eius enim legẽ Exodi.c.xii.ſcriptã penitus adimpleuerũt: cum de huiuſmodi feſti celebratione nulla alia tunc tẽporis

[Margin: Oppoſitio.] [Margin: Reſponſio.]

lege tenerētur. Cum autem poſtea ab Ae-
gypto egreſſi per deſertū peregrinarenſ:
legemq́; à Deo per manū Moyſis recepiſ
ſent, ad maiorē huius feſti Paſchalis cele-
bratione, aliæ quædā additę ſunt ſolēni-
tates. de qbus dicitur Leuit. c. xxiii. & Nu-
meri. c. xxviii. Item & Deuteř. c. xvi. Leui-
tici enim. c. xxiii. aliqua ex ꝯtentis Exodi
. c. xii. repetunſ: & aliqua nouiter addunſ.
Numeri vero. c. xxviii. deſcribunſ ſacrifi-
cia, quę ſingulis diebus fieri debēt in ipſa
Phaſę ſolēnitate: hoc eſt in ipſis ſeptē hu-
ius ſolēnitatis diebus. Sed Deuteř. c. xvi.
ſic dicitur: Obſerua mēſem nouaꝝ frugū,
& verni primum tpis vt facias Phaſe do-
mino Deo tuo &c. & paulo infra ſequitur:
Immolabisq́, Phaſe dño Deo tuo de oui-
bus: & de bobꝰ in loco, quē elegerit dñs
&c. & iterum paulo inferius: Immolabisq́;
Phaſe veſpere ad Solis occaſum: qñ egreſ
ſus es de Aegypto: & coques, & comedes
in loco, quē elegerit dñs Deus tuus: ma-
neq́; cōſurgēs vades in Tabernacula tua:
ſex diebus comedes azyma: & in die ſepti
ma, quia collecta eſt dñi Dei tui, nō facies
opus. Ex qbus in dictis tribus locis: & ma
xime Deuteř. c. xvi. deſcriptis, colligitur
nōnulla de nouo fuiſſe à ſummo Deo ad
huius Paſchalis feſti celebrationē inſtitu-
ta, & addita: hoc eſt vltra ea, quæ Exodi
. c. xii. ꝯtinentur. Nam Leuitici. c. xxiii. hęc
addita fuit particula: Sed offeretis ſacrifi-
cium in igne dño ſeptem diebus. Numeri
. c. xxviii. illa addita ſunt ſacrificia, q̄ ſin-
gulo die ipſoꝝ ſeptem erant facienda. Ex
dictis aũt Deuteř. c. xvi. hæc addita ſunt:
Immolabisq́; Phaſe dño Deo tuo de oui-
bus, & de bobus in loco, quem elegerit
dñs: hoc eſt in templo. Et iteꝝ hæc alia
additur particula: Non poteris immolare
Phaſe in qualibet vrbiū tuaꝝ. Ex qbus ad-
ditionibus aperte conſtat, hmōi Paſcha-
lem ſolēnitatē per legē Moſaicā in deſer-
to traditā, illam Exodi. c. xii. de agno an-
niculo fuiſſe multipliciter alteratam: hoc
eſt aliis cerimoniis adiunctis, & de nouo
additis: vnde effectum eſt, vt deinceps ſo-
lus ritus celebrationis feſti Paſchalis in
dicto capite duodecimo Exodi deſcriptꝰ,
non ſuffecerit: ſed ēt neceſſaria fuerint il-
la alia de nouo addita: quapp feſta ipſa
deinceps pari gradu (vt prius) celebrari
non potuerunt. Sed adde inſuper hoc ali
ud: quod in Iudęoꝝ reprehenſionē mul-
to magis reſultabit. Extat quoq; hæc alia
particula in antedicto capite Deutero. c.
xvi. vbi ſic dř: Immolabisq́; Phaſe veſpe-
re ad Solis occaſum, qñ egreſſus es de Ae
gypto: & coques, & comedes in loco, quē
elegerit dñs Deus tuus: maneq́; ꝯſurgens
vades in Tabernacula tua. ex qua particu
la oſtenditur non difficile, ꝙ agnus, q in
veſpere quartædecimę Lunæ primi men
ſis imolabatur, deinceps nō in domibus
priuatis imolaretur, vt prius: ſed in loco,
quem eligeret dñs: hoc eſt in templo co-
queretur, & mādu caretur. Item hoc aliud
ex illa oſtenditur particula: Maneq́; con-
ſurgens vades in Tabernacula tua: quod
cum Ioſepho ꝯuenit, vt ſuperius dixi: qa
in templo, & ſub porticibus, vel in platea
iuxta, vel circa templū ex ſacrificio boū,
& ouiū totus populus in ꝯtuberniis: vbi
non eſſent pauciores epulatores decē, læ-
tabundi epulabantur in cōi. Eſdrę pri-
mo. c. vi. Fecerunt aũt filii tranſmigratio-
nis Paſcha quartadecima die menſis pri-
mi: purificati enim fuerant ſacerdotes, &
leuitę quaſi vnus, oēs mūdi ad imolādū
Paſcha &c. Eſdræ. ii. c. i. Et fecit Ioſias
Paſcha in Hieroſolymis dño: & imolauit
Phaſe decimaquarta Luna primi mēſis. &
ibidem magis infra: Steterūt ſacerdotes,
& leuitæ hñtes azyma per Tribus. & pau
lo inferius dicitur: Secūdum ea, quæ in li-
bro Moyſis ſcripta ſunt. Si igitur ex lege
Dei conſtat, ſicuti ꝯſtat, ēt in veſpera Pha-
ſæ ad Solis occaſum imolandū eē agnū:
& coquendū, ac comedēdum: & in mane
eūdum eſſe in Tabernaculis: & hęc oīa in
loco, quem elegerit dñs: hoc eſt in tēplo:
quō poſſunt Iudęi vbiq; extra promiſſio-
nis terrā hęc ſolēnia facere, qn legē Dei
violent, & diſſipent: & qn idolatrent: iu-
xta Samuelis ſniam primo Regū. c. xv. vt
etiam dixi ſuperius in hoc eodem lib. ix.
c. v. Deberent enim ſic ab iſto ſacrificio ſe
abſtinere, ſicut à cæteris ſe abſtinent ſacri-
ficiis. Et quare Deo ſacrificium nō faciũt,
Malachias. c. i. exprimit, dicens: Non eſt

mihi

mihi voluntas in vobis, dicit dñs &c. Ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum &c. Et in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda &c. Si aũt ipſi Iudęi quęrerent, quare nos Chriſtiani hæc non celebremus ſolẽnia: reſpondere poſſemus: Quia illa veteris legis ſolẽnia erãt quędam futuroꝝ vmbra de noſtro Paſcha ſ. agno immolando. ſ. Ieſu Chriſto: q eo ꝙ venit, & figuras adimpleuit, ideo ipſe verus fuit agnus: q abſtulit peccata mundi: q mortem noſtrã moriendo deſtruxit: & vitam reſurgendo reparauit: quo tpe hmõi cerimonię, vnà cum lege vetere, finitę, & terminatę ſunt: vt lib. vi. c. lxxxv. probatum eſt. Audi pręterea B. Hierony. in quodam Sermone de hoc agno, ſic dicentem: Non putemus agnũ iſtum anniculum vbicunq; poſſe comedi: pręcipitur enim nobis: vt i vna illũ comedamus domo. i. ne extra eccleſiam imolari agnũ putem⁹. Ex quo manifeſtũ eſt, ꝙ Iudęi, & hęretici, & oia conuenticula, dogmataq; peruerſoꝝ, qui agnum in eccleſia non comedunt, non eos agni carnes comedere, ſed draconis, q datus eſt (iuxta Pſalterium) in eſcam populis Aethiopum, Pſalm. lxxiii. Quomodo enim in diluuio nõ ſaluatur, niſi qui in Arca fuerit Noe: & corruente Hierico, vna tm̃modo Raab meretrix. i. eccleſię credentis, ex gentibus cuſtoditur domus: ita in immolatione agni: tũc vere agnus occiditur, cum in vna mactatur domo: hoc eſt in vna eccleſia. Quod autem imundi non poſſent Paſcha manducare, ſed oporteret eos mundari, ꝯſtat Numeri. c. ix. quia ibi deſcribitur de Paſchate celebrato penes montem Synai.

¶ De Paſcha, & de eſu agni Paſchalis.

QVæritur: vtrum dominus agnum Paſchalem cum Apoſtolis mãducauit, ſm legis mandatũ, Luna decimaquarta (vt dicunt Latini) an pręuenerit illius comeſtionem per diem: manducans ipſum Luna tertiadecima: vt aſſerũt Gręci. Et videtur, ꝙ verior ſit opinio Gręcorum affirmantium Chriſtum cum Apoſtolis agnum Paſchalem manducaſſe Luna tertiadecima per diem præueniendo tempus comeſtionis illius per legem determinatum. Et id probatur primo auctoritate Beati Euangeliſtę Ioannis tertiodecimo capitulo Euangelii ſui, dicentis: Ante diem feſtum Paſchę &c. Dies autem feſtus Paſchæ, erat dies Lunę quartuſdecimus: in quo Paſcha: hoc ẽ agnus Paſchalis, occidebatur, iuxta illud Lucę capitulo vigeſimoſecundo: Venit dies Azymorũ, in quo neceſſe erat occidi Paſcha. Item ibi: Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? id eſt agnum Paſchalem. Item Ioannis capitulo decimooctauo: Non introierunt Pręrorium, vt non cõtaminarentur, ſed manducarẽt Paſcha. Dies autem, qui fuit ante iſtum, fuit dies tertiuſdecimus Lunæ: ergo Luna tertiadecima Chriſtus cum Apoſtolis agnum manducauit. Secundo, tali ratione vmbrę, figuræq; veritas reſpondere debuit, & ſignificatum ſigno. Diximus autem ſupra: Agnum in veteri lege immolatum, figuram fuiſſe imolationis Chriſti. Et ideo ſicut agnus ille Luna quartadecima imolabatur, ſm legẽ Exodi capitulo duodecimo, ſic & Chriſtus pro nobis immolari debuit Luna decimaquarta. Sed in die pręcedenti: videlicet in ſero, agnum cũ Apoſtolis manducauit. Ergo tũc fuit Luna tertiadecima. Tertio, exemplo ſanctaꝝ mulieꝝ, quę in ſero Paraſceues vnguenta parauerunt: vt dicitur Lucę. c. xxiii. Hoc aũt nõ licuiſſet illis, ſi eo die Luna (vt quidam dicunt) quintadecima fuiſſet: nã talis dies fuiſſet ſolẽniſſima: vt dicit Leuitici capitulo vigeſimotertio. Et propterea videtur, ꝙ in Paraſceue Luna fuerit quartadecima: & die præcedenti, in qua Chriſtus cum Apl'is cœnauit, fuerit tertiadecima. Quod totum confirmatur verbis Chryſoſtomi ſuper illud Ioannis capitulo decimooctauo: Vt manducarent Paſcha, dicentis: Illi tunc faciebant Paſcha: Chriſtus vero ante vnam diem id fecit, reſeruans ſuam occiſionem Paraſceue: id eſt ferię ſextę, quando verum fiebat Paſcha. Iterum verbis ipſorum Iudęorum dicentium: Non in die feſto: ſcilicet occidatur: ne forte tumultus fieret in populo. Non videtur denique, quod hi, qui rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, ne in ſolem

nitate Sabbati corpora eoꝝ in Cruce remanerẽt, in ipſa ſolẽnitate Paſchali Chriſtum occiderint: ſed potius in vigilia Paſchæ. Luna.xiiii.& ſic in die præcedenti Chriſt⁹ cœnauit cũ Diſcipulis Luna.xiii. In ꝯtrarium eſt ſnia Latinoꝝ, aſſerentium Chriſtum agnum, ſm legis mãdatũ, cum Aplis Luna.xiiii.comediſſe: & Luna.xv. in ſolẽnitate Paſchali crucifixum fuiſſe. Quod probat primo verbis Matthæi.c.xxvi.dicentis: Prima die Azymoꝝ acceſſerunt Diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? Vbi B. Hieronymus ait: Prima die Azymoꝝ, quartadecima dies eſt primi mẽſis, quãdo agnus imolatur, & Luna pleniſſima eſt, & fermentũ abiicit. Remigius ẽt hic dicit: Notandũ eſt, ꝙ apud Iudęos prima die Paſcha celebratur: reliq vero ſeptẽ ſequẽtes, dies Azymoꝝ vocantur: ſed nũc dies Azymoꝝ ponitur ꝓ die Paſchæ. Chryſoſtomus quoq; in Homelia dicit: Cõſueuerunt Iudæi à veſpera ſemp numerare diẽ: vñ huius diei facit mẽtionẽ, ſm quam in veſpera Paſcha erat imolandũ: quod qnta feria fuit. Item Marci.c.xiiii.dr: Primo die Azymoꝝ, qñ Paſcha imolabãt, dicunt ei Diſcipuli: Quo vis eamus &c. Super quæ verba Beda ſic loqtur: Primum diem Azymoꝝ quartũdecimum diẽ primi menſis appellat: qñ, fermento abiecto, imolare.i.agnum occidere, ſolebãt ad veſperam. Quod exponẽs Apls, ait: Paſcha noſtrum imolatus eſt Chriſtus: q licet die ſequenti: hoc eſt.xv. Luna ſit crucifixus: attamẽ nocte, qua agnus imolabatur, corporis, ſanguiniſq; ſui tradens myſteria celebrãda: & à Iudęis tẽtus, ac ligatus ipſius imolationis: hoc eſt paſſionis ſuę, ſacrauit exordiũ. Rurſus verbis Lucę.c.xxii.ſic ſcribẽtis: Venit dies Azymoꝝ, in quo neceſſe eſt occidi Paſcha &c. vbi inqt Theophil⁹: Eadem qnta feria mittit duos de Diſcipulis ad parandũ Paſcha: per oĩa manifeſtans, ꝙ vſq; ad extremũ vitę non eſt aduerſatus legi. Pro ſolutione huius quæſtionis, tria ſunt prius notãda. Secundo tres Cõcluſiones explicabuntur. Tertio poſt ambas ipſas Cõcluſiones, ad obiecta rñdebimus. Ad primũ notandũ, dicimus B. Auguſtini auctoritate ſuper Ioannem, dicẽtis: Paſcha non (vt qdam dicũt) Grecum nomen eſt, ſed Hebręũ. opportuniſſime tñ occurrit in hoc noie quædam cõgruentia vtrarũq; linguaꝝ: quia enim, Pati, Grece, Paſchin, dicitur: ideo Paſcha paſſio eſt: vel hoc noie, Paſſio, ſignificat. In ſua vero lingua, hoc eſt in Hebręa, Paſcha, Tranſitus, dicitur. Propterea, ꝙ tũc primum Paſcha celebrauit ppls Dei, qñ ex Aegypto fugiẽtes, Rubrũ mare trãſierunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa eſt: cũ ſicut ouis ad immolandũ ducit Chriſtus: cuius ſanguine illitis poſtibus noſtris.i. cuius ſigno Crucis ſignatis frontibus noſtris, à ꝑditione huius ſæculi, tanq̃ à captiuitate Aegyptiaca, liberamur: & agimus ſaluberrimũ tranſitum: cum à Diabolo ad Chriſtum tranſimus: & ab iſto inſtabili ſęculo ad eius ſundatiſſimũ Regnũ. Hoc itaq; nomen.i. Paſcha, velut interpretãs nobis Euãgeliſta, dicit: Sciens, qa venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mũdo ad patrem. Ecce Paſcha: ecce tranſitus. Sed ſi de hoc diffuſius habere cupis, vide Poſtillam Vgonis Cardinalis ſuper principiũ.c.xxii. Lucæ Euangeliſtæ. Secũdum notãdum eſt, ꝙ (vt inqt Beda) hoc iuxta veteris inſtrumenti ſcripturam, inter Paſcha, & Azyma diſtat: ꝙ Paſcha ipſe ſolus dies appellatur, in quo agnus occidebatur ad veſperam: hoc eſt .xiiii. Luna primi menſis. Quintadecima autem Luna, qñ egreſſum ẽ de Aegypto, ſuccedebat feſtiuitas Azymoꝝ: quę ſeptẽ diebus: videlicet vſq; ad vigeſimãprimã eiuſdem menſis ad veſperã, eſt ſtatuta ſolemnitas. Veꝝ & diem Azymoꝝ pro Paſcha Euangeliſtæ indifferẽter ponere ſolent: vnde Marcus dicit: Erat aũt Paſcha, & Azymà poſt biduum: quia & Paſchæ dies in azymis panibus eſt celebrari præceptus. hęc ille. Tertium notandum eſt: ꝙ (vt dicit Vgo Cardinalis, & Albertus Magnus ſuper illud Marci.c.xiiii. Erat Paſcha, & Azyma poſt biduum) hoc nomen Paſcha in ſacra ſcriptura ſeptempliciter accipitur. Primo pro tota ſeptimana Azymoꝝ, à die quintadecima, vſq; ad vigeſimamprimam Aprilis. & ſic accipitur

Actuum

Actuum.c.xii, vbi de Herode dr: ꝙ cū ap
prehendiſſet Petrum, miſit eū in carcerē,
volēs poſt Paſcha: hoc eſt poſt dies Azy
morum, producere eum pplo. Secūdo, ꝓ
hora vnius diei.i. pro veſpera quartęde-
cimę Lunæ Aprilis. & ſic accipitur Exodi
.c.xii. Leuitici.c.xxiii. & Ioānis.c.xiii. atqꝫ
Matthęi.c.xxvi. cum dr: Scitis, qa poſt bi
duum Paſcha fiet. Item Marci.c.xiiii. Erat
Paſcha, & Azyma poſt biduū. Tertio, ꝓ
primo die Azymoꝝ, qn̄ Luna eſt quarta-
decima. & ſic accipitur Ioann.c.xiii. Ante
diem feſtum Paſchę &c. Quarto, ꝓ pani-
bus azymis, Ioannis.c.xviii. Ne cōtamina
rētur: ſed manducarent Paſcha.i. panes
azymos, vel Paſchales. Quinto, pro agno
Paſchali: vt Lucę.c.xxii. Venit dies Azy-
moꝝ: in quo neceſſe erat occidi Paſcha.
Item ibi: Quo vis eamus, & paremus tibi
comedere Paſcha? Sexto, pro feſtiuitate
epuli ſecundo Paralip.c.xxxv. Non fuit
Phaſe.i. Paſcha, ſimile huic. Septimo, pro
ipſo Chriſto, prima ad Corinth.cap.v. Pa
ſcha noſtrum imolatus eſt Chriſtus. Et de
his ſeptem modis extat hmōi verſus: Heb
domada, hora, dies, epulæ, pecus, Azy-
ma, Chriſtus. His notatis, ſecūdo loco po-
nimus tres Cōcluſiones. Quaꝝ prima eſt:
Suſtentabile eſt abſqꝫ fidei pręiudicio, do
minū vltimam cœnā ſper diem ꝓueniſſe,
& agnum Paſchalem cū Aplis Luna ter-
tiadecima (vt Gręci dicunt) manducaſſe.
patet hoc rationibus ſupra ꝓ tali opinio-
ne adductis. Nec expreſſe inuenimus ali-
quem ſanctoꝝ hoc negantem, niſi ꝙ do-
ctores nr̄i aſſerūt, Chriſtum fuiſſe paſſum
Luna quintadecima. Ioan. inquit. c.iii. Iu-
dęi ergo, qm̄ Paraſceue erat, vt non rema
nerent in Cruce corpora &c. Et ſic dicit,
eum crucifixū fuiſſe die pręcedente Sab-
batū, qui Paraſceue dr̄. de Luna vero ni-
hil dicit. Sed ipſe Ioā.c.xiii. ait: Ante diē
feſtum Paſchę, ſciens Ieſus, quia venit ho
ra eius, vt trāſiret ex hoc mundo &c. Sed
Euangeliſtę hoc non expreſſerunt. Chry-
ſoſtomus aūt (vt patuit ſupra) dicit, dn̄m
per diem præueniſſe Paſchę manducatio
nem. Videtur quoqꝫ idem ex dictis Ioan.
c.xviii. ꝙ Iudæi, qn̄ duxerunt Chriſtū ad
Pilatum, nō introierunt in Pretorium: vt

Finus Ferrarieñ.

nō ꝯtaminarent: ſed mãducarēt Paſcha.
Ex quo patet, ꝙ nondum mãducauerant
agnū Paſchalē: ſed illo die erāt mãduca-
turi: Chriſtus aūt in ſero diei pręcedentis
manducauerat. Si igit̄ Iudæi Luna quar-
tadecima agnū Paſchalē comederāt, con
ſtat, Chriſtum Luna.xiii. illum comediſſe.
Apparet ēt tūc neceſſariū fuiſſe: vt auctor
legis in lege diſpenſaret: qa ante veſpe-
ram Lunæ quartędecimę (ſm tenentes
hanc opinionem) erat moriturus: & tñ Pa
ſcha comedere debuit: tum, & vſqꝫ in finē
declararet, ſe nō veniſſe vt ſolueret legē,
ſed adimpleret: tum ēt vt ſic vetuſtatē no
uitas, vmbram veritas, & lux noctē illumi
naret. Erat enim Chriſtus ꝯſummator ve
teris, & inſtitutor noui teſtamenti: & ſic
oñdere debuit hoīs ſanctitatē in legis ob
ſeruatione conſiſtere: ita qñqꝫ decuit, vt
demōſtraret Dei auctoritatē in eius diſpē
ſatione poteſtatē habere. Videtur quoqꝫ,
vt Luna tertiadecima debuerit agnū man
ducare: & Luna quartadecima ꝓ nobis i-
molari: quatenus ſic veritas figurę reſpō-
deret. Agnus eni (vt diximus) Luna quar-
tadecima immolabatur. Ex qbus patet re
ſponſio ad dictū illud, quo qdam proba-
re nituntur, id Chriſto nō licuiſſe: qa nū-
quam cuiq̄ licuit pręuenire diem quartā-
decimā primi mēſis in Paſchę celebratio
ne. Sed q impediebant̄ Paſcha celebrare
tempore ſuo (vt diximus) debebant illud
celebrare Luna quartadecima ſecūdi mē-
ſis. Dicūt ergo iſti non eſſe rōnabile, Chri
ſtum id feciſſe: quod nulli vnq̄ facere li-
cuit ſm legem. Hoc inq̄ tenentes, opinio-
nē ſoluere poſſunt, dicentes: Quod Chri
ſtus ſicut, ſm legem viuendo, ſe ſanctum
hoīem oſtendit: ſic qñqꝫ ſupra legem ope
rando, maiorē ſe hoīe indicauit: nec po-
tuit differre Paſchæ celebrationē vſqꝫ ad
quartādecimā diem ſecūdi mēſis: q Luna
quartadecima primi mēſis fuerat occidē-
dus. Nec debuit omittere eſum agni tēpo
re paſſionis: ſed illū comedere: vt eodem
tpe veritas introduceretur, quo figura ceſ
ſaret. Si q Latinoꝝ hãc opinionē tenere,
& ſuſtentare vellent, puto non peccarēt,
cum ꝯtrarium per ſanctam Dei eccleſiam
non audiuerimus fuiſſe determinatum:

Digitized by Google

pcipue, qa facile eſt exẽplaria in numeris eē corrupta. vñ pōt qs exiſtimare, exẽplaria Latinorū doctorū eē mẽdoſa: & vbi dicūt, Lunã quartadecimã, debere dicere, Lunã tertiãdecimã: & qntãdecimã p quartadecima fuiſſe poſitã. Ad qd multũ facit rō de Aureo numero: q̃ niſi alr declaretr vere, ſm eccliã, in anno paſſionis dñi, Luna octauo Cal. Aprilis fuit quartadecima: vt patebit in ſequẽti Inqſitione. Nullo tñ modo, Latino licet cõcedere, quod ex dictis inferunt Græci, dicẽtes: Dñm ɔfeciſſe non in pane azymo, ſed in fermẽtato: qd ex eo pbant, qa Iudæi in ſero Lunæ quartędecimę incipiebant veſci panibus azymis, ſm legẽ Exodi. c. xii. quare cũ Chriſtus die præcedenti: videlicet Luna tertiadecima, cœnauerit cũ Aplis fermẽtato, & nõ azymo, pane eſt vſus. Sed ad hoc breuiter rñdetur: q ſicut dñs pręuenit p diẽ agni manducationem, rõne iam dicta: ita ẽt per diẽ Azymorū vſum. Non enim habuit cauſam mãducãdi agnũ cũ pane fermẽtato, ɔtra legem pcipiẽtem, vt comedatur cũ pane azymo: ſicut cauſam habuit mãducãdi ipſum Luna tertiadecima. Sic dicet, q voluerit hãc ſuſtentare opinionẽ. Non tñ rñdebit ad Argumenta, ſicut Gręci rñdent, Euangeliſtas blaſphemantes, & dicentes: Matthęũ, Marcũ, & Lucã falſum ſcripſiſſe: & ppea à Ioanne, q vltimo ſcripſit, correctos fuiſſe. ait enim: Ante diem feſtum Paſchę &c. Diem aũt feſtũ, dicunt fuiſſe qntam feriã, in qua agnus erat imolandus. Sed qa impium eſt, & hęreticum aſſerere pdictos Euangeliſtas mẽtitos fuiſſe: q non recuſauerunt p veritate mori: ideo bonus orthodoxus dicere poterit: Quod dictũ Matthęi ſic debeat itelligi: Prima die Azymorū. ſ. inſtante, qd fuit, ſi ſequẽti die occurrebat. Nam id ſolemus dicere iam aduenisse, quod modico diſtat tpe: vt in maiori hebdomada conſueuimus dicere, iam nos ad Paſcha perueniſſe. Dictũ ẽt Hieronymi pōt itelligi, non de illo die Azymorū, in quo Chriſtus cœnauit: ſed de illo, in quo, ſm legẽ, cœnare debuit, & agnũ imolare. Illud autem Chryſoſtomi, quo aſſerit: q tunc qnta feria fuit dicere, tenens hãc opinionẽ, eſſe verū: & ex eo pbari, Dñm Luna tertiadecima cœnaſſe. Nã ſupra Chryſoſtomus dixit, Iudæos in die mortis dñi, quę fuit in Paraſceue, Paſcha feciſſe. Ad verba .ſ. Marci, eodẽ modo rñdetur. Ad dictũ Bedæ, q ait, Dñm Luna quintadecima fuiſſe crucifixum, poſſet dicere, textũ eſſe mendoſum, & qntadecimam p quartadecima poſitam fuiſſe. Ad tertiũ ex verbis Lucæ adductũ, poſſet ex eiſdem verbis rñderi. Secũda Concluſio hęc eſt: Rõnabilior eſt opinio Latinorū aſſerentiũ, Chriſtũ cum Apoſtolis agnũ Paſchalem manducaſſe Luna quartadecima ſm legem, q̃ Græcorū dicentium, Ipſum id feciſſe præter legem Luna tertiadecima: qa illa opinio eſt verior, quę cum dictis Euangeliſtarum concordat, q̃ illa, quę ab eis diſcrepat, vel diſcrepare vr. Opinio aũt Latinorū ɔcordat cum dictis Euãgeliſtarū: & poſitio Græcorum ab eis diſcrepare vr: vt patuit ſupra ex eorū verbis: vbi oẽs de die primo Azymorū locuti ſunt: quorū verba ſm legem videntur eſſe intelligenda: in qua ſtatuit prima dies Azymorū Luna quartadecima primi menſis. Nec eſt credibile: q Apoſtoli tacuiſſent hoc factũ: ſi dñs in lege vltimo cum Aplis cœnando diſpenſaſſet. Pręterea non eſt veroſimile, Romanã eccleſiam, in Beato Petro originatã in re tãta aliter facere, q̃ ſeruauerit dñs. Conſtat aũt ipſam tenere, Dñm Luna quartadecima ſm legem cum Aplis cœnaſſe. Orientalis quoq; eccleſia in multis ſæpe errauit: ſicut patet in hęreſi damnata de Spiritu ſancto in ritu neceſſario confeſſionis peccatorum: vt teſtatur Thomas de Argentina in quarto ſententiarū. diſtin. xvii. in ɔſecratione fermentati, & aliis multis: propter quod omnino vr ſecurius, & rationabilius dictum, & factũ Romanæ eccleſiæ, q̃ Grecorū. Hęc enim Romana errare non pōt, quia ſibi dictum fuit in B. Petro Aplo à dño: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua. Huic ergo opinioni inhærentes, rationes ſecũdo loco pro nobis adductas, veras eſſe dicimus: & ad illas, quæ in primo loco adductę fuerũt, breuiter reſpondemus. Ad primum dicimus: q dies feſtus Paſchę celeberrimus

(vt patet

Digitized by Google

(vt patet Exodi.c.xii.)erat dies Lunę qntædecimę:quę imediate ſequebatur agni comeſtionem:& hęc fuit dies,in qua crucifixus eſt dominus.vnde ante hunc diē feſtum.i.feria quinta pręcedenti,dñs cœnauit cum Diſcipulis: vt teſtatur B.Ioannes:& in ſero diei illius incipiebat ſolēnitas Paſchalis,dicēte lege: A' veſpera vſque in veſperam feſta veſtra celebrabitis. Hinc eſt:ꝙ etiam eccleſia in diuinis officiis inchoat ſolēnitates in veſperis. Ad aliud dictum Ioānis,dico dupliciter.Primo,ꝙ iam Paſcha: ideſt agnum Paſchalem:eodem die præcedenti immediatē: ideſt quinta feria:Iudæi manducauerant, ſicut fecerat Chriſtus cum Apoſtolis. Sed quia oportebat eos per totam illam hebdomadam,in qua panes azymos māducabant,mundos eſſe:ideo putantes ſe contaminandos,ſi domum Pilati Gentilis ingrederentur:non introierunt in Prętorium,vt non contaminarentur,ſed māducarent Paſcha: hoc eſt panes azymos, qui per totam illam hebdomadam erant manducandi. Secundo modo dico cum Euſebio ſuper Lucam:Quod Saluator nō egit Paſcha cum Iudæis,quando agnum immolabant:nam illi quidē hoc egerunt in Paraſceue,quādo paſſus eſt dominus: vnde nō introierunt in Prætorium Pilati,vt manducarent Paſcha. Ex quo enim veritati inſidiati ſunt: verbū veritatis à ſe expulerūt: non die primo Azymoꝝ,quo die debebant imolari Paſcha,māducantes ſibi ſolitum Paſcha: erant enim erga aliud intenti:ſed die ſequēti poſt illam, q̄ erat Azymoꝝ ſecūda.Dominus vero prima die Azymoꝝ: hoc eſt qnta feria Sabbati, Paſcha cum Diſcipulis peregit. Ad ſecūdum,qđ rōni innitebať,pateť ſolutio ex dictis:quia vt veritas figurę rñderet:ſicut Luna quartadecima agnus imolabať: ita Chriſtus Luna quartadecima tradidit ſacramētum corpis,& ſanguinis ſui Diſcipulis:ac in eadem captus eſt,& ab impiis percuſſus. Ad dictū de Aureo numero,dico:Quod dies naturalis hēt horas.xxiiii. & ante Chriſti paſſionē cōputabatur ab vno ortu Solis,vſq; ad alium.Poſt paſſionē aūt dñi:qa(vt Beda ait)à morte in vitā tranſlati ſumus:ꝓpterea talis dies incipit ab occaſu Solis, vſq; ad alium occaſum: ꝓpter quod,cū Sol occubuerit,tūc ſequētis diei primā horā incipimus. Dies aūt Lunę icipit ab hora ꝯiunctionis eius cum Sole.ex quo patet,Nō eſſe incōueniens, Lunā in eodem die naturali eſſe tertiādecimā, & quartādecimā. Sic potuit ꝯtingere: ꝙ in ſero qntę feriæ eſſet quartadecima,& ēt ꝑ noctē illā ſequētem,q̄ pertinebat ad diē vigeſimamqntā naturalē Martii.Propter quod ꝑ Aureū numeꝝ ipſa Luna tali die inueniť quartadecima:potuit ēt mane, vľ circa horā tertiā,ſextā,vel nonā eiuſdem diei vigeſimiqnti Martii incipe dies qntadecima Lunę: vñ & dñs ſic crucifix⁹ eſt Luna qntadecima. Non tñ ipſa die.xxv. Martii per Aureū numeꝝ īuenitur Luna qntadecima: qa dies qntadecima Lunæ non terminatur,ſed incipit die.xxv. Martii.Ad tertiū,dicimus exemplū illud ſanctaꝝ mulieꝝ non ꝯcludere: qa licet dies Paraſceues eſſet dies Azymoꝝ, & feſtiua: quia erat dies qntadecima mēſis: quę ſm legem erat celeberrima:tñ illa die lex nō prohibebat ꝑparare neceſſaria Sabbato, & operi pietati:ſicut fuit emere vnguētū. Non enim hoc eſt opus ſeruile,ſed miſericordię: ſicut ēt licitū erat in die Sabbati hoīem circumcidere: vt patet Ioannis capitulo ſeptimo,& Matthęi capitulo duodecimo. Ad dictum Chryſoſtomi, dicimus:Quod verum eſt. Non tñ ex hoc ſequitur,Chriſtum feciſſe Paſcha Luna tertiadecima: quia etſi illud fecit per diem ante Iudæos: ipſi tamen (vt diximus) morti Chriſti intenti, non fecerunt Paſcha Luna quartadecima vt debuerunt, ſed Luna quintadecima contra legem. Ad illud Iudæorum: Non in die feſto &c.Reſpondet Chryſoſtomus in Homelia, dicens: Furore feruentes mutati ſunt à ſuo conſilio: quia enim traditorem inuenerunt, in ipſa feſtiuitate Chriſtum occiderunt. Leo quoque Papa in Sermone de paſſione dñi ſic ſcribit: Diuino intelligimus diſpoſitum ꝯſilio fuiſſe: vt Iudęoꝝ Principes,q ſæuiendi in Chriſtū occaſiones ſępe q̄ſierāt: nō niſi in ſolemnitate Paſchali exercendi furoris ſui

Digitized by Google

accipercnt poteſtatē. Oportebat enim vt
manifeſto implerent̃ effectu: quæ diu fi-
gurato fuerāt promiſſa myſterio: vt vera
remoueret ouis ſignificatā ouē, & vno ex
pleretur ſacrificio variaꝝ differentia victi
maꝝ: vt ergo vmbrę cederent corpori, &
ceſſarent imagines ſub pñtia veritatis, ho
ſtia in hoſtiam trāſit: ſanguine ſanguis au
fertur: & legalis feſtiuitas, dum mutat̃, im
pletur. Nec excęcati furore diem feſtū re-
ueriti ſunt, qn operarent̃, vt veꝝ Paſcha
noſtrum Chriſtū in die Paſchę veteris oc
ciderent: p cuius reſurrectionē nouū Pa-
ſcha nobis eſt donatū. Si aūt petierūt, vt
de Cruce tollerent̃: hoc ideo potuit eſſe,
qa liuor, quem ꝯtra Chriſtū ꝯceperāt, ipſo
iam mortuo, aliquātulū in eis fuerat dimi
nutus, cum ꝯſecuti fuiſſent quod volebāt:
videlicet vt mortę turpiſſima, & acerbiſ-
ſima Crucis occideret̃. Sed magis placet
vt dicamus: Ipſos id ppea petiiſſe, qa iam
superueniebat duplicata ſolēnitas Sabba
ti Paſchalis, quæ ſolēniſſima erat: tum qa
Sabbatum erat: tum maxime qa Paſchale
Sabbatū: & qa Deuterõ. c. xxi. mādatur: ꝙ
corpa in Cruce mortua eodē die ſepelian
tur. Patet igitur ꝗ rationabiliter dicatur,
Dñm Luna quartadecima, ſm legē, agnū
imolaſſe. Quod totū oſtenditur iteꝝ Lu-
cæ. c. xxii. vbi dicitur: Venit dies Azymo-
rum: in qua neceſſe eſt occidi Paſcha: qđ
multum (vt opinor) facit contra Græcos:
tum ſi illa die fuiſſet (vt ipſi dicunt) Luna
tertiadecima, non fuiſſet neceſſe in ipſa
die occidi Paſcha. Sed qa in ipſa die ne-
ceſſe erat occidi Paſcha, patet, ꝙ tunc Lu-
na erat quartadecima. In ea enim lex prę
cipit, vt occidatur Paſcha: vt patet Exo-
di. c. xii. Tertia Cõcluſio eſt iſta: Nõ ſem-
per Luna quartadecima primi menſis ec-
cleſia facit cœnam dñi, ſed raro. patet, qa,
cū ſemp recolat Paſcha Dñica imediate
ſequente Lunam quartadecimā primi mē
ſis: ſi ipſa Dñica Paſchalis occurrat prima
die poſt Lunam quartādecimā primi mē-
ſis: tunc cœna dñi erit Luna duodecima.
Si vero Dominica Paſchæ occurrat ſecun
da die poſt quartādecimam Lunā, erit cœ
na Luna tertiadecima. Si aūt illa inueniat̃
die tertia poſt dictam Lunam, & iſta habe-
bitur Luna quartadecima: & hoc anno tā
tum Luna in die cœnæ tota reperietur,
quota fuit, qñ Chriſtus cum Aplis cœna-
uit. Sed ſi Luna fuerit in die Paſchæ deci
maoctaua, in cœna habebitur quintadeci
ma. Si in Paſchate inuenitur decimano-
na, in cœna lucebit ſextadecima. Si Pa-
ſcha celebrabitur die ſexta poſt quartam-
decimā Lunam, cœna recoletur Luna de-
cimaſeptima. Si deniqȝ Paſcha occurrerit
die ſeptima, quia illa die erit vigeſimapri
ma, in die cœnæ erit decimaoctaua. Nec
talis obſeruātia opponitur operi Chriſti:
vnde non valet ſi quis dicat, Chriſtus cū
Apoſtolis cœnauit Luna quartadecima:
ergo eccleſia, cui ipſe dñs ait in Petro, Io-
an. c. vlti. Sequere me: ſimiliter tenetur
ſemper recolere cœnam dñi Luna quarta
decima primi menſis: qa ſi hoc faceret,
non poſſet Paſcha ſemp recolere die Do-
minico ꝯtra diuinum ſtatutum per ſanctū
Angelum Dei illi reuelatum. de quo di-
ctum eſt ſupra in prima Inqſitione. Nam
ſi Luna quartadecima ꝯtingeret in Dñi-
ca, oporteret die Mercurii Paſcha recole-
re. Si die Lunę in quartadecima Luna fie-
ret cœna, Paſcha recoleretur feria qnta.
Si cœnam faceremus in eadem Luna fe-
ria tertia, Paſcha feria ſexta nobis occur-
reret celebrādum. Si Luna quartadecima
inuenitur feria quarta, Paſcha fieret Sab-
bato. Si illa haberetur feria ſexta, Paſcha
celebraretur die Lunæ. Si deniqȝ Luna eſ
ſet quartadecima, & in ea fieret cœna dñi
in Sabbato: tunc Paſcha faceremus feria
tertia: & ſic Iudaizantes, vertentibus an-
nis in ſingulis hebdomadę dieb⁹, Paſcha
recoleremus. Hinc Euſebius ait: Si quis di
cat: Si prima die Azymorū Diſcipuli pa-
rant Paſcha Saluatori, ergo & eadem die
oportet nos Paſcha celebrare, dicemus
hoc nõ fuiſſe monitionem, ſed hiſtoriam
facti, quod accidit tempore ſalutiferæ paſ
ſionis. Aliud aūt eſt narrare geſta vetera:
& aliud eſt ſancire, & poſteris ſtatuta relin
quere. hęc ille. Tertiū propoſitū reſpõ
ſiuum rõnum habitū eſt ſupra in prima,
& in ſecunda Cõcluſione. Hæc ēt alia ad
denda eſſe incõgruum nõ eſſe iudicaui:
Feſtum Paſchę cum cõcomitantibus ipm

mobiliter

mobiliter eſſe celebrãdum. Hæc Cõcluſio ex duobus elicitur fundamẽtis: ex quorũ primo habetur: ꝙ ſi ſemper die Dñico ipſum feſtum eſt celebrãdum, ꝯſtat: ꝙ id feſtum non põt recoli determinato die mẽſis: eo ꝙ dies ille, q hoc anno eſt dies Dominicus, anno ſequẽti erit dies Lunę, vel Martis, ſi ſit biſſextus: vnde oĩa feſta ſanctoꝝ, quæ in Calendariis ſunt fixa certis diebus, ſuccedentibus annis per oẽs dies hebdomadæ celebrãda voluuntur. Cuius ratio eſt: qa eodem die annus finit, quo ĩcipit: videlicet in hac lĩa, A, quę ſi hoc anno ſit litera Dñicalis, neceſſe eſſet vt annus die Dñico incipiat, & terminet. Et qa dies ĩmediate ſequens eſt primus dies anni noui, ppea oportet tũc mutari literam Dñicalem, & eſſe, G, & ex tũc, A, erit dies Lunæ, quę prius fuerat litera Dñicalis. Eadem rõne: qa in anno biſſextili biduo ſiſtimus in .vi. Calendas Martii. vñ dr̃ biſſextus: eo ꝙ bis ꝓnunciemus in martylogio .vi. Cal. Martii. & nõ in die in Calẽdario ſignata: ſed in ſequenti facimus feſtũ .S. Matthiæ. Quia ergo .vi. Cal. Martii in Calendario hr̃ litera, F, ppea cum debuiſſemus feſtum ſancti Matthiæ recolere in Sabbato, facimus illud in Dñica: & ſic, F, deinceps p totũ annum erit litera Dñicalis: ex quo fit, vt feſta, quę in pcedenti anno celebrata fuerunt in Dñica, hoc nouo anno celebrabunt feria tertia. Secunda vero ratio eſt: qa, cũ in Paſcha ſeruandus ſit dies ĩmediate ſequens Lunã quartãdecimam primi menſis: quæ modo occurrit circa mediũ: modo circa finẽ Martii: modo circa principiũ: modo circa medium Aprilis, liquet, & patet tale feſtum aliquo die mẽſis determinato non poſſe celebrari. Ad Argumẽta igit in ꝯtrariũ adducta, breuiter rñdebimus: Ad primũ dicitur: ꝙ veꝝ eſt, nos eodẽ modo reuerentiali exitum dñi ex hoc mũdo venerari debere, ſicut & introitum: qa tam in illo, q̃ in iſto Deum toto corde laudare, & benedicere tenemur: vñ ſummam reuerẽtiã tam in illis, q̃ etiã in iſtis feſtis Deo exhibere tenemur: quę oĩa ad noſtrã inſtituit ſalutẽ. Nõ tñ ꝯuenit: vt hęc eodẽ modo cerimoniali recolamus, quo illa: puta: vt ſi ea facimus

De ãno biſſextili.

certis, determinatiſq; diebus: & iſta ſilr recolamus ĩmobiliter. Qm̃ (vt inquit B. Auguſtinus) feſta introitus dñi in mũdũ: puta incarnationis, natiuitatis, & apparitionis eius, pertinent ad memoriã tm̃. Sufficit enim, vt per ea recordemur, quota diẽ menſis Chriſtus fuerit ꝓ nobis ꝯceptus, vel natus: & ideo ſemp eiuſdem Cal. celebrantur: licet feria, rõne iam dicta, mutetur. Feſta vero exitus dñi de mundo: vt paſſio, reſurrectio, & aſcẽſio, vnà cum cęteris mobilibus feſtis, & ad memoriã pertinent, & ad ſacramẽtum. Paſſus eſt qppe dñs ſexta feria: vt hoiem, quẽ ſexta feria formauerat: quiq; eadem die ceciderat, reformaret. Reſurrexit Dñica die, vt eũdem diem nobis faceret eſſe primũ iuſtitię, quẽ fecerat primum naturę. Ait enim Apoſtolus: Mortuus eſt dñs ſexta feria pp delicta noſtra in ea inchoata: & reſurrexit in die Dñica pp iuſtificationem noſtrã perficiendam. Quia igitur hmõi feſta, non ſolum ſunt nobis ad memoriã, ſed ẽt ad ſacramentũ, ppea eiſdem diebus ſemp celebrãtur: puta eiſdem feriis, & ſi nõ eiſdẽ Calendis. Ex quo ſequunt duo. Primum eſt, ꝙ in celebrandis pręfictis feſtiuitatibus, in aliquo imitamur Iudęos, & in aliquo non. Imitamur in hoc, ꝙ ſemper, ſm Lunã quartãdecimã primi mẽſis, Paſcha celebramus. Sed ĩ hoc ab eis recedimus: ꝙ ipſi ſemp Luna quartadecima Paſcha celebrãt: & ppea in pluribus annis, in ſingulis feriis. Nos aũt nũq̃ facimus Paſcha Luna quartadecima: ſed nunc Luna .xv. nunc .xvi. nũc .xvii. nunc .xviii. nũc .xix. nũc .xx. nũc deniq; .xxi. & ſemp ĩ Dñica, In qua ſi occurrerit Luna .xiiii. Paſcha celebramus in Dñica ſequenti Luna .xxi. iuxta illud quod ſcriptum eſt in hoc verſu: Si cadit in lucem dñi, ſuppone ſequẽtẽ. Et hoc vtiq; ꝯgruum eſt: ne videlicet ſi in nullo eos ſequeremur, quę apud illos facta ſunt, non fuiſſe figuralia eorum, quæ apud nos geruntur, putarentur: vel non à bono Deo inſtituta: vt Manichęi dicũt, vel dixerunt: ſi vero in omnibus illis cõfirmari vellemus, Iudaizare videremur. Secundum eſt, quod huiuſmodi mobilia feſta, cum aliis feſtiuitatibus, quas per an-

Digitized by Google

ni circulũ celebramus,& ꝯueniunt,& differunt. Cõueniunt qdem,qa & iſta, & illa mobilia ſunt,& imobilia: ſed differũt, qa hæc alio modo ſunt mobilia,& imobilia, & alio modo illa. hęc qdem ſunt mobilia, quo ad diem mẽſis, ſeu Calendarii, non quo ad ferias. At illa mobilia ſunt, quo ad ferias, non aũt quo ad diem menſis.

Ad ſecũdũ dicim⁹,ſicut ad primũ: videlicet: ꝙ hoc fit pp ſacramẽtũ, & ꝯformitatem cũ figura. Præterea ſanctitatem diei reſurrectionis,& alioꝝ feſtoꝝ, ea die recolimus,in qua Paſcha celebramus. Nec vř veꝝ: ꝙ pręciſa rõ celebritatum illoꝝ dierum ſit eoꝝ ſanctificatio facta per opera Chriſti: alioqn oẽs dies anni celebrare deberemus: eo ꝙ ipſe dñs,qui opus ſemp ſecit,ad quod eũ pater miſit, oẽm anni diẽ ſanctificauerit p opera ſua ſanctiſſima, q̃ in eis fecit. Ad tertium,negamus p̃fatã feſtorum mutabilitatẽ diuino honori, aut noſtrę ſaluti repugnare. Nõ enim diuino honori ꝯtrariatur,qa etſi Deus imutabilis ſit localiter,quia vbiq; eſt: & eſſentialiter, quia ſemper idem eſt: mutatio tñ localis in nobis,aut in aliis creatis, nõ dicit malum,quod ſolũ diuino honori ꝯtrariatur: malum inquã moris. Aliter nemo poſſet eſſe,vel aliquid aliud de loco ad locum mouere abſq; peccato: quod eſt abſurdũ dicere. Non ẽt opponitur noſtrę ſaluti,qa nõ cauſat ignorãtiam: & ꝯſequenter,nec in deuotionẽ. Pluribus ſiqdem ſanctorũ regulis ſcimus quoto die menſis quodlibet iſtoꝝ feſtoꝝ ſit celebrandum. Statuto ẽt eccleſiæ cauetur. de conſec. diſtin. iii. c. Placuit,vt intimetur quo die Cal. & quota Luna Paſcha dñi debeat ſuſcipi: quod metropolitanæ, & cathedrales eccleſiæ Italię ſolẽniter in die Epiphaniæ facere ꝯſueuerunt. Patet igitur,ꝙ conuenienter hæc feſta mobiliter celebrẽtur. Nec oportet reddere rõnem de ſingulis, qm̃ habita ratione pricipalioris.ſ. feſti Paſchalis: aliorum quoq; ratio in promptu. Semper enim à Septuageſima vſq; ad Sabbatũ in alb.s.lxx. dies ſunt. & à quarta feria cinerũ vſq; ad Paſcha dies xlvii. & à Paſcha ad Aſcenſionem dies.xl. & poſt decem dies eſt Pentecoſtes feſtum. poſt quod vndecim dies numera,& in vltimo fac feſtũ corporis Chriſti. Quę omnia feſta ſm Paſcha mouentur.

Concluſio huius noni, & vltimi libri. Caput. XXII.

Licet alia quamplurima delyramẽta, ſcelera,& impietates in nefando illo duplici Iudęoꝝ Thalmud ꝯtineãtur: tñ: tum, qm̃ nulla ex eis percipi põt vtilitas: tum maxime, qm̃ ex ſuperius in hoc nono libro dictis,ſatis abunde (vt arbitror) demonſtratum eſt,Iudæoꝝ ſectam non lege Moyſis (vt ipſi forte arbitrabantur lectores) ſed ſuiſmet Iudaicis, & qdẽ erroneis,& falſis inſtitutis regi, & gubernari. Et ppea,quin hęretici ſint, & idolatrę peſſimi, minime inficiari poſſe. Cum Summus Deus nullo alio cultu, nulla'ue religione venerari, & coli debeat, atque poſſit: niſi eo ipſo cultu, quẽ ipſemet De⁹ requirit,& ſibi fieri mãdat. Quæ quidem falſa,& erronea Iudęorum inſtituta,adeo ſunt ab oĩ ratione, & æquitate aliena, & diuinis ꝯtraria mandatis: vt non ab hoĩbus,qui in ſuis quibuſcunq; rebus,nõ niſi ratione moueri debẽt,ſed à penitus inſanis,& oĩ humana ratione carentibus inſtituta fuiſſe videantur: & eo magis, ꝙ in diuinis,nõ niſi ſummo ſtudio,& maxima diligẽtia perqrendum eſt: qd Sũmo Deo ꝯueniat: quidq; ſit ei gratum,& acceptũ: quid deniq; ipſe velit,& inquirat, & fieri mandet: vt ab eo facilius quicquid petiſ, impetretur. Sed ipſi Iudæi iſani, & omni ſcelere,& impietate infecti,ea non ꝯſiderantes,talia delyramenta in præmemorato ſuo Thalmud poſuerũt: quę nec vera ſunt,nec veroſimilia, nec poſſibilia, nec creditu digna: quæ tñ ſub pœna mortis credi,& cuſtodiri mandantur. Vnde merito Eſaias.c.x. cõtra eos legis diuinæ deſtructores clamat: Vę qui condunt leges iniquas,& ſcribentes, iniuſtitiam ſcripſerunt. Pręuidebat enim impietates,& ſcelera iſtius duplicis Iudęorum Thalmud. & Hieremias capitulo octauo: Et veritatẽ non loquentur, docuerunt linguam ſuã loqui falſum. Qua de re non dubito, imo pro conſtanti teneo,quamplurimos eoꝝ, qui hoc opus legent, non parum eſſe admiraturos:

Digitized by Google

miraturos: ꝙ Iudæi ita ſimplices ſint, & rudes: ita obtuſi ingenii, & delyri: immo verius omni prorſus ingenio priuati: vt ipſa Thalmudica (immo Diabolica) delyramẽta, Summo, & Omnipotenti Deo, & conuenire, & grata eſſe poſſe credant: cum & ipſi quoq; Iudæi homines ſint: & in agibilibus mundi (vt cæteri homines) cauti: & tanto magis in diuinis eſſe deberent cautiores, propter leges Moyſis, & Prophetarũ Oracula: quę apud eos ſunt, & ſemper fuerũt: & ideo non niſi ea, quæ Deo digna ſunt, admittere deberent. Vnde ne huius operis lectores in huiuſmodi incidant admirationem, conueniens eſſe exiſtimaui pandere, & manifeſtare huius Iudaicę cęcitatis cauſam: ne forte ea, quę per me ſuperius contra Iudęos ſcripta ſunt, falſa eſſe ab aliquibus putentur. Hanc nanq; admirationẽ ſubleuat, & tollit Moyſes Prophetarum Princeps, Deuteronomii.c.xxviii. Cum enim ipſe multa prędixiſſet, & annuntiaſſet mala populo Iſrael euentura, ſi legem Dei non cuſtodiret, hęc verba ſubiungit: Percutiat te dñs amentia, & cæcitate, ac furore mentis: & palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris: & non dirigas vias tuas: omniq́; tpe calũniã ſuſtineas, & opprimaris violentia: nec habeas, q te liberet. Ecce Moyſes Propheta, & Iudęus hanc aperit Iudaicæ excæcationis cauſam, eſſe mẽtis Iudęorum cæcitatẽ. *Si enim amẽtia, & cęcitate, ac furore mẽtis pcuſſi ſunt Iudęi* à Deo, iuxta Moyſis imprecationem, licet hoies ſint, vſum tñ rationis humanæ nequaq̃ habere poſſunt. Nemo igitur admiretur, ſi Iudæi in ſuo Thalmud delyramenta multa ſcripſerũt: cum à Deo amentia, & cæcitate percuſſi ſint: vt eis ꝓdixit Moyſes. Hoc idẽ teſtatur ẽt Eſaias.c.xlii. dicens: Et ſunt verba Dei: Quis cęcus, niſi ſeruus meus: & ſurdus, niſi ad quẽ nuntios meos miſi? Quis cæcus, niſi q venundatus eſt? & qs cęcus, niſi ſeruus dñi? Qui vides multa, nõne cuſtodies? qui apertas habes aures, nonne audies? &c. Itẽ & alia etiã cauſa poteſt aſſignari: & ſic duę erũt cauſę: & non vna tantum. Quę cauſa eſt: quoniam myſteria incarnationis Chriſti, ante ipſius aduentum, erant clauſa, obſcura, & ſigillata: vt dicitur Eſaię.c.vi. Audite audientes, & nolite intelligere: & videte viſionem, & nolite cognoſcere: excæca cor populi huius: & aures eius aggraua: & oculos eius claude: ne forte videat oculis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanem eum: & vt copioſius dixi ſuperius libro ſeptimo.c.xxviii. Item Eſaię capitulo.xliii. dicitur: Educ foras populum cęcum, & oculos habentem: ſurdum, & aures ei ſunt. Item Aſaph Propheta Pſalm.lxxvii. hoc ipſum affirmat, dicens: Aperiam in parabolis os meum: & loquar propoſitiones ab initio. De qua in parabolis locutione ſatis dixi ſuperius lib.vi.c.xxvi. *Si igitur* Iudęi amentes ſunt, & cęci: non miretur aliquis, ſi amẽtium more delyramenta loquantur. Quod ideo ſibi euenit, qm̃ Saluatorem noſtrũ à Deo patre miſſum ſpreuerunt, & ei credere noluerunt: imo turpiſſima morte affecerũt. Et propterea Dauid Propheta diuino illuminatus ſpiritu de eis ait, Pſal.lxviii. Effunde ſuper eos iram tuam: & furor irę tuæ comprehẽdat eos: fiat habitatio eoꝝ deſerta: & in Tabernaculis eoꝝ non ſit q inhabitet. Hæc omnia in euerſione Hieroſolymę ſub Tito, & Veſpaſiano completa ſunt. vel hoc eſt quod ait: Dimittetur vobis domus veſtra deſerta recedente de Iudęa Chriſto, quia oẽs pariter cũ illo receſſerunt virtutes. & ſequit̃ Dauid: Qm̃ quem tu pcuſſiſti, ipſi pſecuti ſunt. De ſe hęc Chriſtus ad patrem loquit̃, ſicut in alio Propheta ex pſona patris legimus dictũ, Propter pctã ppl̃i pcuſſiſti eũ. & iteꝝ Eſaię.c.liii. Et iterũ pcutiã paſtorẽ, & diſpergent oues gregis. Zacharię.c.xiii. Percuſſus ẽ enim, vt nos reſurgeremus: vulnerat⁹ eſt, vt nos ſanaret. Sed & ſanguis, & aq̃, q̃ de vulnere lateris eius exiit, martyrii, baptiſmiq; ꝑtulit typũ per qđ itur ad cœlũ. Et idem Dauid eodem Pſalmo paulo ĩferius, inqt: Et nõ intrẽt in iuſtitiã tuã: hoc eſt cœlorum Regna eos cũ iuſtis nõ capiãt. & ſequitur: Deleãtur de libro viuentiũ: & cũ iuſtis nõ ſcribantur. Duos hic libros indicat ſcriptos, viuẽtium, ac iuſtoꝝ. Vnde animad-

uertendũ eſt: ꝙ ille ſit viuẽtium: in quo,
ante aduẽtum dñi, Prophetæ, ac Patriar-
chæ ſcripti ſunt: de quo Moyſes, peccãte
populo, ait: Si nõ dimittis eis noxã, dele
me de lib. quem ſcripſiſti: iuſtoꝝ vero di-
cit illũ: de quo dñs ad eos, q̃ p̃ fidem ſe-
cuti ſunt, ait: Gaudete, & exultate, q̃a no-
mina veſtra ſcripta ſunt in cœlo. Perſecu
tores ergo iſti, & à primo lib. deleti ſunt,
& in ſecundo nõ ſunt ſcripti. Audi inſup
Iudæe, q̃d Moyſes Dei nũtius tibi dixe-
rit Deuteř. c. xxviii. Quod ſi audire nolue
ris vocem dñi Dei tui: vt cuſtodias, & fa-
cias oĩa mãdata eius, & cerimonias, quas
ego p̃cipio tibi hodie, venient ſuper te o-
mnes maledictiones iſtæ, & apprehẽdẽt
te. Maledictus eris in ciuitate: maledictus
in agro: maledictũ horreũ tuũ: & maledi
ctæ reliq̃æ tuę: maledictus fructus vẽtris
tui, & fructus terrę tuæ, armenta boum
tuoꝝ, & greges ouiũ tuaꝝ: maledictus eris
ingrediens, & maledictus egrediens &c.
Hæc aũt ſi ab euerſione Hieroſolymæ ci-
tra paſſi ſint Iudæi, & adhuc patianť, &
ſuſtineant, nonne gẽtes oẽs intelligunt,
atq; vident? nõne & infelices ipſi ſciunt,
& experti ſunt, atq; ſentiunt? Ex q̃bus, &
ſibi, & quibuſcunq; notum eſt, & eſſe de-
bet, ipſos in ira Dei eſſe, & ab eius fauore,
& cultu alienos. Sed p̃fectò & adhuc gra
uioribus afficientur tormentis, q̃ñ ſceleꝝ
ſuoꝝ pœnitentiam quæritabũt: & ipſius
pœnitentiæ tp̃s non dabitur eis, q̃a poſt
mortem hoĩs nullum dabiť pœnitentiæ
tp̃s. Saluator ẽt noſter, Lucę. c. vi. inq̃t Iu-
dæoꝝ Rabinis: Vę vobis legis peritis, qui
tuliſtis clauẽ ſcientię, ipſi non intraſtis, &
eos, q̃ introibant, prohibuiſtis &c. Dicite
queſo Iudęi, cur in veſtro illo legũ nouaꝝ
Volumine Thalmud, quod ferè quadrin
gentis poſt Ieſum annis compoſuiſtis: vt
ſuperius dictum eſt: crudeliores aduerſus
Chriſtianos leges, q̃ Nero, & Domitianus
excogitare potuerũt, ſtatuiſtis? cum tñ nõ
à Chriſtianis, ſed à Romanis idolatris di-
ſperſi fueritis? Cur tam venenoſis exetra
tionibus nobis. ſ. Chriſtianis, pręcipue ter
ſaltem quolibet die in ſacris veſtris mala
grauiſſima imprecamini? cum nos pro vo
bis oremus Deũ; & mitiores etiam, quàm
Maumethenſes, erga vos ſimus? Non pu
tatis enim Chriſtianã legem Maumethen
ſi eſſe ignobiliorem, immo præſtantiorẽ.
Verum inſtigat animos veſtros clam (vt
arbitror) ipſa natura ad odiũ Chriſtiano-
rum: quia videlicet p̃pter Ieſum Chriſtũ
diuina vos iuſtitia diſſipauit: videre licet
quo pacto Chriſtianæ vindictę (quamuis
inſcii) aditum pateſeciſtis: profectò, q̃a in-
ter vos multi, propter impiam negligen-
tiam, & ignorãtiam ſcripturaꝝ, inermem
Ieſum fuiſſe veꝝ Meſſiam non credidi-
ſtis: iccirco mox, vel expectantes (vt Sue-
tonius inquit) vel iam (vt multi inter vos
opinabantur) habentes alium, qui armis
potens eſſet, à Romanis audacter rebella
uiſtis: ob quã rebellionem funditus euer-
ſa vrbs, homines occiſi, diſperſiq; ſunt.
hęc habemus à Suetonio: & etiam ſuperi
us lib. v. c. x. ſatis copioſe dictum fuit. Per
diti ergo eſtis, quia Ieſu Chriſto non cre-
didiſtis. Quod confirmat Philoſtratus in
vita Apollonii Tyanęi, his verbis: Titus,
captis Hieroſolymis, omnia circum loca
cadaueribus compleuerat: finitimę autem
gentes, ob victoriã, coronare eum volue-
rant: ille vero tali honore indignũ ſe eſſe
reſpondit: non enim ſe fuiſſe talium ope-
rum auctorem, ſed Deo iracundiam cõtra
Iudęos demõſtranti, ſuas manus prębuiſ-
ſe. Hęc Philoſtratus. Ioſephus ẽt quampl
ra dixit: vt ſuperius multis in locis dixi-
mus: quibus hoc aliud addendum iudica
ui. Scribit enim ipſe in libro ſeptimo Iu-
daici Belli: Infelici plebi teterrimi quidã
homines, & deceptores, falſa denuntian-
tes, ſuadebant, vt euidẽtibus ſignis, & in-
diciis iracundiæ, & indignationis diuinę
non crederent: q̃bus aperte futuꝝ, vt vr-
bis, & gentis protendebatur excidium:
ſed velut amẽtes: q neq; oculos, neq; ani-
mã hñt, ſpernebant oĩa, q̃ cœlitus nun
tiabanť &c. Sed ante illũ Ieſus dñs nř ma
la hæc ita p̃dixerat, dicens Lucæ. c. xxiii.
Filiæ Hieruſalem: nolite flere ſup me, ſed
ſuper vos ipſas flete, & ſup filios veſtros:
qm̃ ecce venient dies, in quibus dicent:
Beatæ ſteriles, & ventres, qui non genue-
runt: & vbera, quę non lactauerunt. Tũc
incipient dicere montibus: Cadite ſu-

Digitized by Google

per nos.& collibus: Operite nos: qa ſi in viridi ligno hęc faciunt, in arido qd fiet? Cur Deus vos Iudæos tādiu voluit eſſe priuatos Rege, Principe, ſacrificio, altari, ephot, patria, templo, & Prophetis: niſi, vt oſtenderet vos oīs diuinæ ſpei, hæreditatisq; expertes, tanq̃ rebelles iāpridē reprobauiſſe, & à ſe oīno abdicaſſe? Quō ergo Meſſiam ab eo expectare poteſtis? à quo Meſſiæ ꝓmones, & ſimilitudines minime impetratis? Cur ēt inqt Deus Moyſi Deuteř.c.xxxi. Ecce tu dormies cū patribus tuis: & ppl's iſte ꝯſurgens fornicabitur poſt Deos alienos in terra, ad quā ingredietur, vt habitet i ea: ibi derelinquet me, & irritū faciet fœdus, quod pepigi cū eo &c. B. Auguſt. lib. xviii. de Ciuitate Dei .c.xlvi. auctoritate Pſalm. lviii. ſic inquit: Nobis qdem illę ſufficiunt, quę de nroꝝ inimicoꝝ Codicibus proferuntur: quos agnoſcimus pp hoc teſtimoniū, quod nobis inuiti perhibent, eoſdem Codices habendo, atq; ſeruādo, per oēs gentes, etiā ipſos eſſe diſperſos quaqua verſum Chriſti eccl'ia dilatetur. Nam ꝓphetia in Pſalmis, quos ēt legūt de hoc, hac re ꝓmiſſa ē .ſ. Pſal. lviii. vbi ſcriptū eſt: Deus meus miſericordia eius præuenit me: Deus meus demōſtrauit mihi de inimicis meis: ne occideris eos, ne qñ obliuiſcant legē tuam: diſperge illos in virtute tua. Demōſtrauit ergo Deus eccleſiæ in eius inimicis Iudæis grām miſericordiæ ſuæ: qm̄ ſicut dicit Apl's ad Romanos.c.i. Delictū illoꝝ ſalus eſt in gentibus: & ideo nō eos occidit. i. non in eis perdidit, ꝙ ſunt Iudæi: q̄q̄ à Romanis fuerint deuicti, & oppreſſi: ne obliti legem Dei ad hoc, de quo agimus, teſtimoniū nihil valeret: ideo paꝝ fuit, vt diceret: Ne occideris eos, ne qñ obliuiſcātur legem tuā: niſi ēt adderet, Diſperge illos, qm̄ ſi cū iſto teſtimonio ſcripturaꝝ in ſua tm̄modo terra, non vbiq; eſſent: ꝓfectò eccleſia, quę vbiq; eſt, eos prophetiarum, quę de Chriſto pręmiſſæ ſunt, teſtes in oībus gētibus habere nō poſſet. hęc ille. ſ. B. Auguſtinus. Cur ēt ipſe Deus ibidē ſcribi mandat Canticū quoddā, vt huius tranſgreſſionis eſſet in teſtimoniū? Quare ēt Moyſes legis librum reponi fecit in Arca, niſi vt eſſet in teſtimonium, ꝙ eam nō ſeruaretis legem? ſed aliam vobis fingeretis? Quare ēt dixit ipſe Moyſes, Deuteř.c.xxxi. in calce capitis: Noui enim, ꝙ poſt mortem meam inique agetis, & declinabitis cito de via, quam ꝓcepi vobis: & occurrent vobis mala in extremo tpe, qñ feceretis malū in ꝯſpectu dñi: vt irritetis eum &c. Item cur ipſe Moyſes fecit Canticū illud Deuteř.c.xxxii. in quo iuocauit in teſtes cœlū, & terram? Quare ēt Ioſue.c.vlt. percuſſit fœdus cū pplo, & ꝑ grandem tulit lapidem, poſuitq; eū ſubter quercū, dicens: En lapis iſte erit vobis in teſtimoniū, ꝙ audieritis oīa verba dñi, quæ locutus eſt vobis: ne poſtea negare velitis, & mētiri dño Deo veſtro? Hęc profectò oīa alia de cauſa dicta, & facta non fuerunt, niſi qa ipſe Deus ſciebat, & Prophetę ipſi, Moyſes, & Ioſue, Dauid, & cæteri diuino ſpiritu illuſtrati præuiderunt, ꝙ viam dñi derelinqueretis. Et ne vnquā dicere poſſetis, ꝙ ꝓmoniti non fueritis, iſta in teſtimoniū adduxerunt: vos aūt cęci, & penitus amentes, hęc nō aīaduertitis: ſed in dies multo magis induramini, & à dño Deo vos facitis alienos: ſicut de vobis prędictum fuit, Pſal. lxviii. Obſcurētur oculi eoꝝ ne videant, & dorſum eoꝝ ſemp incurua. & iteꝝ Eſaiæ.c.xxx. Ppl's enim ad iracundiam prouocans eſt: & filii mendaces filii nolentes audire legem Dei. & ſunt verba Dei viuentis &c. vbi multa ſibi minatur Deus, in quibus irretiti ſunt. Si ergo mala vobis eueniunt, nolite conqueri: ſed tolerate poſtquam ea defectu veſtro vobis eueniunt: nec ꝓpterea conuertimini, ſed multo magis induramini, & in veſtra perſiſtitis peruicatia. Igitur pertinacia veſtra ſemp in malis eritis, tam in hoc ſęculo, q̃ in futuro. Quid enim mirum ſi Iudęi manifeſta non videant: quia eorum oculi ſunt obſcurati ne videant? Quid mirum, ſi cœleſtia nō ſuſcipiunt, q vt in terrena ſint proni, dorſum eoꝝ ſemper incuruū eſt? His enim verbis tranſlatis à corpore, vitia ſignificantur animoꝝ. Sed Apl's hanc aperit veritatem, ad Corint. prima.c.i. dicens: Nam quia in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapiē-

Digitized by Google

tiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam p̄dicationis ſaluos facere credentes. B.aũt Gregorius in Homelia de Epiphania,inquit:Omnia elementa auctorem ſuum veniſſe teſtata ſunt: vt eni de his,quaſi quodam vſu humano loquar: Deum hũc cœli eſſe cognouerunt, quia protinus ſtellã miſerunt: Mare cognouit, quia ſub eius plantis ſe calcabile prębuit: Terra cognouit,quia eo moriente contremuit: Sol cognouit,quia lucis ſuæ radios abſcondit: Saxa,& parietes agnouerunt,quia tempore mortis eius ſciſſa ſunt: Infernus agnouit,quia hos,quos tenebat mortuos, reddidit:& tñ hunc, quem omnia elementa inſenſibilia ſenſerunt,adhuc infideliũ Iudęorũ corda Deum eſſe minime cognouerunt:& duriora ſaxis ad pœnitẽtiam ſcindi nolunt:eumq; ꝯfiteri abnegant, quem elementa(vt diximus)ſignis,aut ſciſſionibus Deum clamant.hęc ille.Expergiſcere igitur ò Iudęe: & dignitatem tuæ agnoſce naturæ. Recordare te factum ad imaginem Dei:quæ, & ſi in Adam corrupta, in Chriſto tamẽ eſt reformata. Vtere quõ vtendũ eſt viſibilibus creaturis: ſicut vteris terra,mari,cœlo,aere,fontibus,atq; fluminibus:& quicquid in eis pulchrũ, atq; mirabile eſt,refer ad laudem,& gloriã cõditoris. Noli eſſe deditus ei lumini, quo volucres,& ſerpentes:quo beſtiæ, & pecudes:quo muſcę delectantur,& vermes:lucem corpoream ſenſu tange corporeo: & toto mentis affectu illud lumen verũ amplectere:quod illuminat oẽm hoiem venientem in hunc mundum:& de quo inquit Propheta: Accedite ad eũ, & illuminamini:& vultus veſtri non erubeſcent.

Gratiarum actiones Omnipotenti Deo de Opere finito. Caput. XXIII.

EXplicito tandem hoc Opere,conueniens eſt,& iuſtum, vt Omnipotẽti Deo,cuius auxiliũ imploraui,infinitas gratias referam:ꝙ me à tanto, & tam graui faſce ſubleuauerit:& in vaſto,& ꝑcelloſo diuinę ſcripturę mari,noctu,dieq; iactatum,& peruagãtem, tãdem ſoſpitem in portum aduexerit. Expleui enim,& ad optatum finem perduxi in hoc Opere(fauente Deo)id oẽ quod in generali ipſi' Operis Proœmio me dicturũ promiſeram. Tibi igitur Oipotens, & Aeterne Deus, quamplurimas habeo,ago, & refero gras de hoc tuo tãto munere,& beneficio, qđ mihi præſtare dignatus es. Me enim in te ſperantem nõ dereliquiſti: ſed ipſi mihi intellectum tribuiſti,viaſq; tuas mihi notas feciſti:& me lætitia adimpleuiſti:ideo auxilium meũ à dño fuit,q fecit cœlũ,& terram. Venite igitur Chriſtiani vndiq;: & oẽs ſimul exultemus dño:iubilemus Deo ſalutari noſtro:præoccupemus faciem ei' i ꝯfeſſione:& i Pſalmis iubilemus ei. Qm̃ Deus magnus dñs,& Rex magnus ſuper omnes Deos. Prope eſt igitur dñs oibus inuocantibus eum, oibus inuocantibus eum in veritate. Te enim dñe pro tuitione fidei tuę inuocaui: ideo me velociter adiuuiſti: quia in veritate te inuocaui: & Iudęorum ſectam tuis Chriſtianis infenſam,te adiuuante,profligaui. Confundatur igitur Iudæorum ſynagoga:quæ,tanquam ſculptilia adoraret, eſt idolatra: & extra gregem domini Sabbaoth omnino poſita, & collocata: & de ſuo nefando Thalmud deinceps coràm Chriſtianis non audeat gloriari. Reiecta ergo, & confuſa Iudaica Synagoga, cantemus dño Canticum nouum:quia mirabilia fecit dominus: Notum enim fecit nobis ſalutare ſuum:in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam. Viderunt omnes termini terrę ſalutare Dei noſtri:cui hoc Opus eſt intitulatum,& oblatum: & poſtquam expletum eſt,de nouo offero. Ipſe eſt enim benedictus in ſæcula: per quem facta ſunt ipſa ſęcula.& non ſolum facta ſunt: ſed etiam & redempta:ideo Iubilate domino omnis terra:cantate,& exultate, & pſallite,pſallite domino in cithara: in cithara, & voce Pſalmi: in tubis, & ductilibus,& voce tubæ corneę. Qui nos recreare dignetur in ſalutari: ideſt in Chriſto Ieſu domino noſtro: cui eſt cum patre, & ipſo, & Spiritu ſancto honor, & gloria in ſæcula ſæculorum.

AMEN.

Digitized by Google

REGISTRVM TOTIVS OPERIS.

a b c. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ. AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN OOO PPP QQQ RRR SSS TTT VVV XXX YYY ZZZ. AAAA BBBB CCCC DDDD EEEE FFFF.

Omnes quaterniones:præter .c. XX.duerniones.

VENETIIS Per Petrum de Nicolinis de Sabio: Sumptibus vero Nobilis viri Domini Federici Turreſani ab Aſula.
Anno Domini. M D XXXVIII.
Menſis Ianuarii.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google